

Ex libris REV. BARDO

THEOLOGIAE

CURSUS COMPLETUS,

EX TRACTATIBUS OMNIUM PERFECTISSIMIS UBIQUE HABITIS,

ET A MAGNA PARTE EPISCOPORUM NECNON THEOLOGORUM

EUROPÆ CATHOLICÆ,

UNIVERSIM AD HOC INTERROGATORUM, DESIGNATIS,

UNICÈ CONFLATUS,

*Plurimis annotantibus presbyteris
ad docendos levitas pascendosve populos altè positis.*

ANNOTARUNT VERO SIMUL ET EDIDERUNT

FR. J. P. ET V. S. M****.

TOMUS QUINTUS.

APPENDICES DE ECCLESIA.

DE HÆRESIBUS.— DE CONCILIIS.— DE SS. PONTIFICIBUS.— DE SS. PATRIBUS.
— DE USU LIBRORUM LITURGICORUM, — ET INSCRIPTIONUM CHRISTIA-
NARUM, IN REBUS THEOLOGICIS. — SCHISMATICORUM ORIENTALIUM AD
UNITATEM, — PROTESTANTIUM AD VERITATEM, — ULTRAMONTANORUM
CUM GALLICANIS AD CONCORDIAM VOCATIO. — DE HIERARCHIA ECCLE-
SIASTICA.

PARISIIS.

APUD EDITORES,

IN VIA GALLICÈ DICTA :

RUE D'AMBOISE, BARRIÈRE D'ENFER.

1838.

JUL 27 1838

2130

ELENCHUS
AUCTORUM ET OPERUM
QUI IN HOCCE VOLUMINE CONTINENTUR.

GAUTIER

De Hæresibus.

IDEM.

De Conciliis.

IDEM.

De Summis Pontificibus.

IDEM.

De Sanctis Patribus.

ZACCARIA.

De usu Librorum Liturgicorum in rebus theologicis.

IDEM.

De usu Inscriptionum Christianarum in rebus theologicis.

THOMAS A JESU.

De unione Schismaticorum cum Ecclesiâ catholicâ procurandâ.

PIACEVITCH.

De primatu Romanæ Ecclesiæ, contra schismaticos Orientales.

CAMUS.

Appropinquatio Protestantium ad Ecclesiam Catholico-Romanam.

VERONIUS.

Methodus compendiaria prætensam Reformationem erroris convincendi.

ANONYMUS.

De controversiis inter Catholicos agitatis, circa auctoritatem summi Pontificis.

DE MAISTRE.

Un honnête homme doit-il changer de religion? — Sur la nature et les effets du schisme, et sur l'unité catholique.

DEVOTI.

De Hierarchiâ ecclesiasticâ.

INDEX RERUM.

EXCUDEBAT E.-J. BAILLY, IN FORO SORBONICO, 2.

JUL 27 1933

6315

JOSEPHI GAUTIER VITA.

De Josephi Gautier vitâ ac scriptis paucissima admodum documenta collegimus. Societati Jesu adscriptus, theologiæ in universitate Coloniensi doctor ac professor publicus, sacrosanctas artes multâ cum laude docuit. Unicum quod ab eo scriptum novimus opuscu-

lum, quodque denuò typis mandamus, Coloniae primò lucem aspexit, Venetiisque recusum est anno 1762, tanto jam nomine celebre, ut P. Zacharias id dignum judicaverit, quod *Thesauri Theologici* in limine quasi prostabulum insigne præponeretur.

COMPLEMENTUM TRACTATUS DE ECCLESIA. DE PRÆCIPUIS SECTIS.

De præcipuis sectis, præsertim in fide erroneis, earumque auctoribus, fatis ac expugnatoribus.

Posteaquàm in *Locis Theologicis* egimus de propositionibus erroneis, quæ conclusionibus theologicis adversantur, illarumque censuris; postquàm, in volumine præcedenti, Ecclesiæ notas, prærogativas et auctoritatem stabilivimus, haud abs re erit, capitales errores, ac reliquorum veluti fontes, qui terrarum orbem diversas in sectas distraxerunt, unâ cum eorumdem auctoribus et fatis, item et heroibus qui illos seu scriptis seu censuris protriverunt, oculis hic objicere.

Cæterum id nobis in præsentī duntaxat est propositum, ut succinctam eorumdem ideam hic exhibeamus, ac ubi expedire videbitur, paulò enucleatius ortum etiam, progressum, indolem, fataque enarremus.

Porro, id ut præstemus ordinatius, sectas duas in classes distribuemus. Prima complectetur antichristianas, altera heterodoxas. Ad priorem revocabimus atheismum, polytheismum, deismum, judaismum, et mahumetanismum; ad alteram hæreses inter ipsos Christianos exortas.

ARTICULUS PRIMUS.

Sectæ antichristianæ.

Quinque sectarum erronearum species, in primâ classe supra enumeratas, antichristianas appellare lubuit, non quòd nulli sint è Christianis, id est, Christo per S. Baptisma initiatis, qui fœdis istis erroribus contaminare se non cohorrescant; sed quia hi errores christianismi ipsius fundamenta convellunt; et istæ sectæ maximam partem ex iis coalescunt,

quī nunquàm Ecclesiæ Christi aggregati, ejus etiam legem execrantur, aut flocci faciunt. Nunc ordine singulas istas species percurramus.

ATHEISMUS.

I. Atheus, ex nominis etymo, dicitur quasi sine Deo, seu Deum non agnoscens. Quapropter, attentâ hâc latissimâ nominis derivatione, illud tribuebatur olim nonnullis, quibus propria ejus pressaque significatio haud competebat. Etenim athei apud gentiles audiebantur non solum ii qui deos patrios, quos ipsi colebant, eorumve simulacra non venerarentur, sed etiam Judæi et Christiani, qui idem facere renuebant. Quâ de causâ Socrates perhibetur, tanquàm atheus à suis mortī fuisse adjudicatus; et Christi cultores velut ἀθεῖται, ab ethnicis habitos, et neci traditos.

II. Rem ipsam quod attinet, multiplex est atheorum genus vel species. Nam in primis quidam sunt tantum *indirectè* tales; quo nomine veniunt illi qui, licet numen aliquod supremum utcumque agnoscant, attamen eidem aliquam perfectionem detrahunt, velut Epicurus providentiam; aut imperfectionem affingunt, velut Stoici corpus. Alii *directè* tales; et hi iterum duplicis speciei: quidam merè negativè tales, qui Deum simpliciter ignorant, seu purè carent Dei notitiâ (vincibiliter an invincibiliter, modò non disputo); cujusmodi feruntur inventi fuisse nonnulli in utroque orbe barbari, in sylvis ferarum more vitam agentes; è quibus aliqui ne nomen quidem ullum Deo imposuerint: an verò hi vel alii hujusmodi, nullam planè habuerint notitiam Dei, ne quidem sub aliquâ communi ratione, v. g., supremi gubernatoris, bonorum aucto-

ris, criminum vindicis, haud immeritò dubitatur. Certè Cicero, l. 1 Tuscul., liberè edixit, « nullam esse gentem tam barbaram, quæ non « fateatur esse aliquem deum; adeò quidem, ut « homines falsum deum habere maluerint, quàm « nullum. » Verùm de hoc dubio agitur in tractatu de Deo. Alii dicuntur athei positivè tales, qui seu interiùs seu exteriùs, ore vel opere Deum esse negant. Unde triplex denuò classis atheorum emergit.

III. Prima illorum qui semetipsos excæcantes et rebelles lumini etiam naturali, internè in animo judicant, vel saltem sibi persuadere conantur, non dari Deum. Et hi dicuntur athei speculativè ac strictè tales. Altera classis eorum est qui, ut effrenatis suis moribus velum prætendant, saltem ore vel calamo protervè Deum inficiantur, etsi fortè contra intimum conscientiae sensum, quem extinguere planè non possunt. Tertia est illorum qui, licet tum mente Deum agnoscant, tum ore profiteantur, adeò tamen perditè vivunt, ut si Deum non agnoscerent, vel non formidarent; quem etiam percuperent, reverà non existere, ne haberent quem timerent suorum criminum vindicem. Et hi dicuntur athei practicè, vel etiam corde, tales de quibus Apostolus ad Tit. 1, v. 16: *Qui confitentur se nōsse Deum, factis autem negant.*

Hujus tertiæ classis atheos complures ipsos etiam inter Christianos existere satis compertum est. Atheos secundæ classis, qui saltem apertè Deum negent, quosdam, sed paucos dari, etiam est extra controversiam; talem, enim fuisse Diagoram quemdam, testatur S. Aug., l. 3 cont. Litt. Petil. c. 21; Lactantius l. 1 Divin. Inst. c. 2; Sextus Empiricus, alique qui ejusdem impietatis reos faciunt Democritum, Epicurum, Euphemerum, Misenium, Diogenem Phrygem, Theodorum Cyreneum, Melium, idcirco ab Atheniensibus expulsus; et alios, ut dixi, paucos insipientes, et insigniter impios; quorum numerum adaugere non exhorruerunt hoc et proximè lapsis seculis à Christianis inprimis Nicolaus Machiavellus Florentinus, sub initium seculi decimi sexti, id est, anno 1528 vel 1529 vitâ functus; qui Dei nomen ad terrendos tantum, et in officio continendos homines excogitatum fuisse, blasphemavit. Deinde Vaninus, ob hanc impietatem per Gallias disseminatam, vivus flammis Tolosæ traditus anno 1619. Item Spinosa, natione Batavus, religione primùm Judæus, tum Protestantium partes amplexus, anno 1677 defunctus; qui nullum alium agnovit deum, quàm

mundum universum, in quo unicam substantiam extensione et cogitatione præditam ponebat, eamque Deum vocabat. Denique, teste cardinali Gotti, de Verit. Relig. Christ. tom. 1, tr. 1, c. 1, § 1, recentius Sylvester Legni, et Julius ejus filius, cum aliquot sociis qui Romæ deprehensi ac de atheismo convicti, post solemnem tantæ impietatis ejurationem perpetuo carcere ibidem damnati sunt, anno hujus seculi 19.

IV. An porrò reipsà dentur aliqui athei primæ classis supra relatæ, nempe speculativè et strictè tales, qui animo sobrio et sincero per judicium internum positivum, obstinatè negent prorsus dari Deum, dubium est denuò inter theologos scholasticos, suo loco dirimendum. Id magis videtur indubitatum, quòd sicut multi conscientiam suis sceleribus et obstinatâ illi resistendi contumaciâ, ita obdurant, ut ejus stimulos vix amplius per sentiscant, atque idcirco dicuntur ab Apostolo, 1 Tim. 4, v. 2, *cauteriatam* habere conscientiam; ita complures, etiam hodie, nil nisi carnem et terrena sapientes, atque cœno vitiorum immersi, ingenitam quodammodò supremi Numinis notitiam, si non prorsus extinguere valeant, ita saltem obscurant, ac secularibus negotiis obruant, ut velut excæcati signatum super se lumen divini vultus vix aspiciant, aut etiam noctuarum instar protervè refugiant, et redeuntem identidem Dei cognitionem pervicaciter à se abigere, conspire, suffocare nitantur, intellectumque remove à consideratione eorum quæ Numinis existentiam evidentissimè ostendunt: instar impiorum illorum, qui dixerunt Deo: *Recede à nobis, et scientiam viarum tuarum nolumus*; ne videlicet cogantur vel invitè agnoscere, quem deberent severum impietatis suæ ultorem reformidare. Neque desunt, qui quædam usque adeò in speciem, etsi nullius planè momenti, argumenta excogitant, ac sibi effingunt, quibus unicè quia ita perversè volunt, adeoque non tam rationum momentis, quàm depravatæ voluntatis imperio, persuadere sibi conantur, Deum non existere. Hic proinde non tam judicantis intellectus error est, quàm maleferiatæ voluntatis. Atque utinam istiusmodi errore, hoc etiam ævo nostro, imbuti non forent plures pseudo-politici, præsertim in aulis principum, qui licet christiano, quin et catholico nomine palam gloriantur, attamen ibidem omnia secundum rationem statûs, ut aiunt, vel potiùs secundum commodum

proprium metientes, omnem internam fidem ac religionem excutere moliuntur! Cæterum hi suum istum errorem in corde latentem, vel nunquam exterius apertè produnt ore vel calamo; ne, quales sunt, aliis appareant, impiissimi ac sceleratissimi: non rarò tamen aliquid subobscure insinuant apud sui haud multum absimiles, vel etiam alios, à quibus minùs sibi timent, idque solùm, ut aiunt, discursus gratiâ, neque tam ex suâ, ut prætendunt, quàm aliorum opinione; eò periculosiores, quò fallaciori larvâ induti suum virus incautorum animis instillant.

POLYTHEISMUS.

I. Polythei dicuntur, qui plures deos agnoscunt et colunt. Hos inter numerantur in primis gentiles idololatræ. *Gentilium* autem, aut *gentium* nomine, teste Calmeto in Dictionario Bibliotheco, apud Hebræos veniebant quicumque alterius erant ab Hebræorum fidei, legis ac numinis. Unde apud S. Paulum Judæus et Græcus eodem sensu usurpantur, ac Judæus et ethnicus, sive gentilis, eandemque phrasin usurpat S. Lucas. Hinc etiam S. Paulus appellatur Apostolus, seu doctor gentium, sicut S. Petrus Judæorum: ejus rationem reddit ille, cum ait, Galat. 2, 7: *Creditum est mihi Evangelium præputii, sicut et Petro circumcisionis*. Quapropter fatetur Calmetus, « Jobum hoc sensu gentilem fuisse, quòd cum Judæorum legem non profiteretur, propterea neque circumcisionis gladium fuerit perpessus; sicut et Melchisedech, alique justi, inquit, pagani vocantur, quo nomine, sic accepto, despiciendi atque execrandi nihil inducitur. » Eam ob causam polytheis accenseri dixi gentiles, non quoscumque, sed idololatræ.

Iisdem deinde accensentur plures hæretici, qui polytheismum in ipsum adeò christianismum invehere moliti sunt, de quibus speciatim agetur in serie hæresum paulò post subjungendâ.

Interim polytheismus gentilium idololatriam sibi vel intimè imbibitam, vel proximè conjunctam habet; imò absque illâ consistere non potest. Etenim, cum Deus verus unicus sit, eo ipso quòd plures dii colantur, necesse est, alicui saltem creaturæ cultum divinum tribui, in quo ipsa idololatriæ sita est improbitas. Quapropter de idololatriâ quidpiam dicere, haud erit ab hoc loco alienum.

II. Idololatria est cultus exhibitus creaturæ sicut Deo. Unde idololatræ dicuntur ii vi

divinitatem, divinumve cultum creaturæ tribuunt. Duplex horum classis statuitur: Altera eorum, qui creaturam aliquam in seipsâ venerantur ut Deum, seclusis simulacris, statuis, aut imaginibus: v. gr., solem, ignem, etc., prout Romani, teste Varrone apud S. August. l. 4 Civit. c. 31, plusquàm annis 170 absque simulacris falsos deos coluere, tum quos colebant Græci, etiam sine simulacris, uti testatur Halicarnasæus, l. 2, tum quos adjecit Numa Pompilius.

Altera classis illorum est, qui simulacra sibi conficiebant, iisque divinos honores exhibebant. Et hi, attentâ vocis etymologiâ, magis propriè dicuntur idololatræ. Idolum enim, Græcè, εἰδωλον, significat imaginem, seu figuram, soletque in S. Scripturâ pravo sensu usurpari, ut notat Calmet, nempe pro imagine numinum ethnicorum, sive imago illa homines, sive bruta, sive astra, picta, sculpta, cælata, aut alia quâcumque ratione expressa exhibeat.

Observat porrò S. Thomas, 2-2, q. 94, a. 1, divinum cultum hujusmodi simulacris diversimodè fuisse exhibitum. Quidam enim arbitrati in ipsis imaginibus aliquid divinitatis inesse, adeoque cultum iis deberi divinum, hunc illis tribuebant; maximè verò iis, quas per nefariam artem construxerant, et quæ virtute demonum certos aliquos effectus habebant, v. g., fundendi oracula, aliave edendi signa, quæ à malignis spiritibus profecta iisdem auctoritatem addebant. Alii verò non exhibebant cultum divinum ipsis imaginibus, sed aliis creaturis quas ipsæ repræsentabant, v. g., Jovi, Mercurio, etc.

III. Primam idololatriæ originem S. Augustinus, S. Hieronymus, aliique, tum antiqui, tum recentiores de idolis scriptores repetunt à posteris Chami, impii filii Noemi; è quibus omnium primi, qui Ægyptum occupavere, excussâ paulatim, vel consepultâ primævâ unius veri Dei traditione, et inductis variis falsisque de divinitate opinionibus, conversi sunt ad sola præsentia et aspectibilia, resque corporeas deos esse finxerunt. Ac primùm quidem cœlestia, velut oculis magis exposita, suspicientes, eorum capti admiratione, soli, lunæ et astris Dei honorem adscripserunt. Deinde, cogitationibus suis inferiùs progressi, æthera, aerem, et ea quæ in aere sunt, deos appellavere vani homines, in quibus, ut loquitur Sapiens, 13, 1, etc., *non subest scientia Dei... sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem et lunam rectores orbis terrarum deos puta-*

vêre. Inde oculos deorsum dimittentes homines animales et terreni, quibusdam tum hominibus, seu regibus, aut heroibus, seu aliis, naturâ vel arte magis insignibus; tum etiam brutis animantibus; quin et insensibilibus elementis, ac corporibus inanimatis divinos honores addixerunt; adeo ut invalescente hominum, non ex primævâ solum labe contractâ, sed propriis vitiis ac sceleribus inductâ, corruptione, vanitate et insaniâ, integræ nationes tanquàm deos colere cœperint, vel cum Persis cœlum; vel cum Indis solem; vel cum Phrygiis lunam; aliæ velut Arabes lapidem; Scythæ acinacem; aliæ stupida, vilia, sordida et infesta animalia, canem, ranam; aut, ceu Ægyptii, crocodilum, quin et porrum ac cepe, quæ iidem adeo superstitiosè reverebantur, ut ea nec frangere, nec manducare auderent; quapropter non immeritò jocatur in illos Juvenalis hoc versu:

*O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis
Numina!*

Atque hæc quidem idololatriæ primæva origo fuit, et propagatio.

IV. Quo autem primo auctore, quoque tempore cœperit simulacrorum cultus, non est adeo certum. Sacræ paginæ nullam idolorum mentionem faciunt ante tempora Labani, patriarchæ Jacob soceri, cujus filia Rachel dicitur abstulisse idola, seu deos, qui dicuntur *diis alieni*. Cæterum Mercurius Trismegistus, qui Mosis tempore fertur floruisse, originem simulacrorum refert ad priscos proavos suos, uti testis est S. Augustinus l. 8 Civit. c. 24. Unde verisimile est, inquit Gotti, usitata fuisse idola tempore Thare et Nachor, è quibus ille fuit pater Abrahami patriarchæ: sic, ut primi idolorum effigiatore fuerint Chaldæi, præeunte Nino, Beli filio, Assyriorum rege, Thare contemporaneo, qui fieri curâsse traditur imaginem Belo patri suo, subditorum adorationi propositam, adjectis quibusdam ritibus superstitiosis, teste sancto Hieronymo in Oseam c. 2. Ad hanc vel haud absimilem idolorum originem videtur respexisse Sapiens, c. 14, v. 15, dum ait: *Acerbo luctu dolens pater, citò sibi rapti filii fecit imaginem; et illum qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquàm deum colere cœpit, et constituit inter servos suos sacra et sacrificia*. Subjungit mox ibidem Sapiens idololatriæ progressum his verbis: *Deinde interveniente tempore, convalescente iniquâ consuetudine, hic error tanquàm lex custoditus est, et tyrannorum imperio colebantur figmenta*. Duplicem aliam profert illicò Sa-

piens idololatriæ in simulacris instituendæ, vel promovendæ rationem: alteram, quòd homines regis, v. g., absentis, quem colere volebant, imaginem fecerint, ut illum qui aberat, tanquàm præsentem colerent; alteram, quòd artifex volens placere illi qui ejus operâ utebatur, eximiâ diligentia laborârit, ut similitudinem in melius figuraret; multitudo autem hominum, abducta per speciem operis, eum, quem antea velut hominem honorârât, nunc deum æstimârit: *Et hæc, concludit, fuit vitæ humanæ deceptio, quoniam aut affectui, aut regibus deservientes homines incommunicabile nomen lapidibus et lignis imposuerunt*.

V. Cæterum idolorum usus à Chaldæis proximè migravit ad Ægyptios, ut colligere est ex historia Exodi; tempore enim Moysis Ægyptus erat plena idolis, præsertim bestiarum; unde ad similitudinem eorum petierunt Hebræi ab Aarone, vitulum in deserto ex auro sibi fabricari. Ab Ægyptiis porrò propagata est hæc superstitio in reliquas orbis partes, ac speciatim ad Persas; hinc ad Græcos; ab his ad Romanos; item ad Indos et extremos terminos Sinarum, teste Kircherò, idque indicant etiam hodiernæ harum gentium consuetudines, cum in Indiâ, Sinis, Japone, Tartariâ, quin et in Americâ, solis, ac lunæ, siderum, terræ, animalium omnis generis cultum non secus, ac in Ægypto ab innumerabili tempore, etiam nunc vigere nostri deprehenderint missionarii.

VI. Tandem, crescente cum hominum malitia eorum pariter indigentia ac miseria, eò sese diffudit exitialis illa pestis, ut totum ferè orbem ante Christi tempora, ac non rarò ipsum usque adeo populum Judaicum inficeret, atque falsorum etiam deorum ac idolorum numerus et absurditas in immensum penè augetur, dum homines ferè quicumque pro libitu illos pro diis sibi statuerent ac colerent, à quibus vel commodi aliquid reportâssent aut sperarent, vel aliquid nocumenti metuerent. Unde Tertullianus gentiles irridens: « Apud vos, inquit, Apol. c. 5, humano arbitratu Divinitas pensatur; nisi homini Deus placuerit, Deus non erit: homo jam Deo propitius esse debet. »

Inde etiam factum, ut stolidi mortales non modò homines etiam sceleratissimos in deorum numerum retulerint; bruta animantia etiam foedissima ac vilissima divino cultu demulcere studuerint, sed aurum et argentum, ligna et lapides, opera manuum hominum, ut loquitur Propheta, quæ oculos habent, et non vident,

aures habent, et non audiunt, eodem venerationis cultu affecerint. Imò, ut observat S. Athanasius, Orat. cont. gent., eò progressi sunt, ut etiam simulacra eorum quæ nullo modo essent in rerum naturâ, deos facerent, humanam formam cum brutis permiscerent, naturasque dissimiles in monstri speciem conjungentes, ac adorantes; cujusmodi erant dii illi qui apud Ægyptios canis, serpentis, asini caput habebant; et apud Lybiæ populos, arietis capite insignis. Ad extremum inde quoque prodiit stupenda illa deorum apud gentiles multitudo. Triginta millia fuisse perhibent Hesiodus et Eusebius. Inter quos, ait Tertullianus, loc. cit. c. 10, « novi sunt ac veteres, barbari, Græci, Romani, peregrini, captivi, adoptivi, proprii, communes, masculi, feminae, rustici, urbani, nautici, militares, » etc. Imò S. Augustinus, l. 4 Civit., refert duodecim deos, quos quidam statuebant pro unicâ aristâ servandâ et fovendâ.

VII. Credibile tamen videtur, sapientiores è gentilibus magis excultis, veluti Platonem, Aristotelem, Ciceronem, Senecam, aliosque similes complures, neque tot, neque tam absonos deos interiùs agnovisse, quot et quos subinde ex metu principum, vel insanientis vulgi, exteriùs colebant. Imò Justinus Martyr, Clemens Alex., Lactantius, et alii apud card. Gotti, testantur gentiles philosophos et poetas, etsi plures deos venerarentur, unum tamen Deum deorum ac summum agnovisse. Sic, teste D. Thomâ, Platonici ponebant « unum esse summum Deum causam omnium; post quem ponebant esse substantias quasdam spirituales, à summo Deo creatas, quos deos nominabant, participatione scilicet divinitatis; nos autem eos angelos dicimus: post quos ponebant animas coelestium corporum, et sub his dæmones, quos dicebant esse aerea quædam animalia; et sub his ponebant animas hominum, quas per virtutis meritum ad deorum vel dæmonum societatem assumi credebant. Et his omnibus cultum divinitatis exhibebant, ut August. narrat l. 8 Civit. c. 14. »

Nihilominus non populus duntaxat, sed suprema reipublicæ imperiique capita pro diis et idolis suis tantâ pertinaciâ tantoque furore pugnabant, ut eos qui illos læsissent, vel colere renuissent, extremis suppliciis afficerent. Quæ rabies sub prima nascentis et adolescentis Christi Ecclesiæ tempora, trium propemodum seculorum decursu, et plurimas et gravissimas

adversus Christianos persecutiones excitavit, donec tandem respirare, atque liberiores captare auram cœpere fideles sub Constantino Magno, ad Christi fidem converso, qui supersticiosum deorum cultum abrogavit, idola evertit, polytheismum proscripsit: ex quo factum, quòd gentiles, cum non auderent amplius impia sua sacra palam in urbibus exercere, confugerent ad pagos vel domos campestres, ubi liberiùs ea celebrarent.

VIII. Atque hinc Baronius repetit originem illius appellationis, quâ gentiles à Christianis pagani nuncupantur. Cujus etiam indicium esse potest, ut observat Gotti, quia nec in divinis Scripturis, nec apud auctores ethnicos ante tempora Constantini et Constantii ejus filii, *pagani* vox in hoc sensu usurpata reperitur; esto, ut idem eminentissimus advertit, jam ante fuerit in more positum, ut gentiles, alique idololatræ suas superstitiones in villis, lucis, saltibus et antris peragerent; unde Cicero celebria festa, dicta *Paganalia*, feriasque paganicas commemorat.

Cæterum non desunt, qui pagani nomen gentibus impositum à fidelibus esse arbitrantur ex eo quòd illi non militarent sub Christi vexillo. Etenim apud Romanos olim pagani dicebantur illi, qui militiæ sacramento auctori non erant, sed vitam ruri domive liberè agebant. Ut sit, Paganorum nomine hodiè etiam veniunt Mahumetani, cum infidelitas universim dividatur in paganismum, judaismum et hæresin, ut observat Suarez post S. Thomam.

IX. Polytheorum classe hucusque, quantum satis videbatur, generatim propositâ, addi possent speciatim fœdissima errorum monstra, quæ in istis gentilitatis et paganismi tenebris orcus evomuit. Verum sufficiat, tres illorum sectas magis celebres, quæ et quosdam è Christianis heterodoxis invenère sectatores, paucis ob oculos sistere, nempe Epicureorum, Pythagoræorum et Stoicorum.

X. Epicurei dicti sunt ab Epicuro, gentili philosopho, Athenis circa annum urbis conditæ 412 nato; circa 485, et ante æram Christianam 271 vitâ functo; cujus præcipui hi fuisse perhibentur errores: 1° Negabat deos, si quos reipsâ admittebat, fuisse mundi auctores: tum quòd credibile ipsi non videretur, deos qui tandiù quieti stetissent, subito suum mutasse statum; tum quòd mundus multis laboraret defectibus, quorum iidem auctores esse nequiverint. Unde statuebat atomos æter-

nas, ex quarum fortuito concursu non hic duntaxat mundus fortuitò coaluerit, sed ante illum infiniti alii, quorum singuli elapso certo tempore fuerint dissoluti, sicut et hic pariter dissolvetur. 2° Diis pariter negabat mundi gubernationem, ne his curis eorum turbaretur felicitas. Ex quo perverso principio concludebat frustra deos coli, invocari, sacrificio placari. Imò visus est, deos reipsà penitus negare cum atheis, cum dixit, deorum ideam nobis non à ratione inditam fuisse, sed metum illorum provenire solùm ex imaginatione, quæ sæpè minacia phantasmata sibi fingit, ad quæ exhorrescimus; atque ex his falsis terroribus credit, deorum cultum unicè traxisse originem. Quapropter Epicurus à quibusdam atheis annumeratur, uti jam supra advertimus. 3° Nihil præter materiam et corpora statuebat, ipsamque animam nostram, aiebat, non esse nisi texturam materiæ subtilioris, per totum corpus diffusæ: ex quo inferebat primùm, illam haud immortalem esse, sed in morte hominis evanescere, instar vaporis; neque plus illi sensus postmodum inesse quàm ipsi corpori. Hinc deinde concludebat, fruendum vitâ præsentī sine curâ futurorum, et absque metu poenarum alterius vitæ, quas confictas omnes aiebat, ad indicandas animi perturbationes et passiones, quibus homines in hac vitâ cruciantur; unde demùm admonebat, abigendos hos terrores, qui unicè eò serviant, ut hujus vitæ quietem ac dulcedinem inturbent.

Porrò beatitudinem hujus vitæ, quam unicè agnoscebat, sitam esse dicebat in voluptate; quod quidem complures ex ipsius discipulis interpretabantur de voluptatibus corporis, etiam fœdis ac immoderatis, unde belluinum illud eorum carmen:

Ede, bibe, lude, post mortem nulla voluptas;
ex quo factum, quòd permulti senserint, ipsum Epicurum in iisdem voluptatibus beatitatem reposuisse. Verùm alii hanc putant fuisse calumniam ipsi à Stoicis ipsius famæ invidentibus impactam, ipsumque proinde vindicare nituntur, maximè ex eo quòd ipse temperanter admodùm vixerit, ut testantur Laertius et Cicero, aliique recentiores critici ostendere moliantur. Cæterùm S. Augustinus expressis verbis attestatur, Epicurum summum bonum ac vitam beatam constituisse in corporis voluptate, atque idcirco ab ipsis philosophis appellatum fuisse porcum, volutantem se in cœno vitiorum.

XI. Pythagorici nomen suum traxere à Py-

thagorâ, gentili item philosopho, ex Samo oriundo, qui vixit circa annum ab urbe conditâ 220, mortuus 257, vel 258, octogenarius, vel, ut aliis placet, nonagenarius. Is auctor sectæ quæ dicta est Italica, eò quòd eam inceperit in eâ Italiæ parte quæ Magna Græcia nuncupatur, primus fertur ex philosophis ethnicis animæ immortalitatem agnovisse, aut certè palam docuisse. Verùm, ut illam assereret, in alium errorem incidit: dum in primis asseruit, mundum esse animatum et intelligentem, atque animam immensæ hujus machinæ esse æthera, unde omnes animæ tum hominum, tum brutorum extrahantur. Deinde animas ejusmodi è cœlo lapsas hinc inde errare in aere, et occupare sine discrimine primum corpus, quod ipsis occurrit. Denique docuit metempsychosin, seu animarum transmigrationem de uno corpore in aliud, et quidem iterùm absque discrimine, ita ut anima hominis ex ejus egressa corpore migraret in corpus aliud sive humanum, sive cujuscumque bruti. Hinc prohibebat esum animalium, credebaturque non minus crimen esse occidere leporem quàm hominem, eò quòd censeret utriusque animas easdem esse.

XII. Stoicorum secta ducem habuit Zenonem, ex insulâ Cypro oriundum, 129 olympiade vitâ functum. Nomen verò accepere Stoici à porticu, græcè *Stoa* nuncupatâ, ubi suos conventus habebant. Profitebantur virtutem planè austeram, sed pleni erant vanitate; atque errabant inter cætera primùm in eo quòd crederent omnia evenire ex fatali quâdam necessitate, quam definiebant ordinem ab omni ævo constitutum quibusvis rebus invicem concatenatis; qui ordo nec ab ipsis diis immutari posset, et hoc *Fatum* vocitabant. Deinde omnia scelera docebant esse æqualia, ita ut æquale crimen foret occidere bovem ac hominem.

XIII. Omitto Academicos, ab Academiâ, juxta S. Augustinum sic dictâ, quòd esset à populo secreta, nuncupatos, tum veteres, qui Platonem habuere auctorem, unde dicti Platonici; tum novos ab Archesilâ Platonis post Polemonem successore institutos; quibus omnia erant incerta, quosque impugnati S. Augustinus tribus libris contra ipsos conscriptis, et alibi sæpiùs: necnon affines Scepticos, qui duce Pyrrhone, de omnibus censebant esse dubitandum. Hi videntur fuisse præcursores modernorum pseudocriticorum.

DEISMUS.

I. Deistarum nomine non veniunt hic ii hæretici, quos seculo 16 exortos Genebrardus et alii eo vocabulo designant: cæteroquin rectius dictos novos Arianos, eò quòd Filium et Spiritum sanctum negent eandem cum Patre naturam habere. Itaque nomine illo, magis propriâ et generaliori significatione accepto, intelliguntur certi homines, quos Galli præcipuè vocant spiritus fortes, per omnes, etiam Christianorum sectas dispersi; qui agnoscunt quidem esse unum Deum, ejusque Providentiâ mundum gubernari; fortassè etiam immortalitatem animæ, poenasque et præmia post hanc vitam haud inficiantur; sed non credunt alia christianæ Religionis dogmata; neque alium Dei cultum exhibendum esse putant (nisi fortè in speciem, ne palam detegantur) quàm arbitrarium; nulla denique alia quàm legis naturalis præcepta esse observanda arbitrantur.

II. Ad hanc classem videtur reduci posse 1° Philosophismus, seu eorum sive antiquorum, sive quorundam etiam hodiernorum philosophorum genus, qui, solam rationem ducem se sequi professi, ea duntaxat pro veris, aut agendis, vel omittendis admittunt, quæ lumen dictat naturale, unde et naturalistæ nuncupantur. 2° Libertinismus, seu illorum secta, qui, repudiâtâ quoque omni religione revelatâ, ipsisque sacris litteris, admissâ tamen Dei existentia, et aliis paucis quæ sibi à rectâ ratione dictari arbitrantur, cæteras pariter fidei veritates respuunt, Deumque colunt et vivunt penè arbitrato suo. 3° Indifferentismus laxior, quem saltem occultè profitentur illi qui sibi persuadent quemlibet in suâ sectâ posse salvari, modò in unum Deum credat, eumque colat juxta suæ sectæ leges, sive dein Judæus fuerit, sive Turca, sive Christianus. Ad quem Indifferentismum laxiorem pedetentim ducit Indifferentismus strictior, qui contendit saltem in quâvis Christianorum sectâ viam patere ad salutem: necnon Syncretismus, quo quidam hoc etiam ævo moliuntur, ex religionibus dissentientibus unam conflare, cedendo dogma ritumve unum vel alterum aliis, et sibi vicissim alia quædam concedi postulando, pacis, ut aiunt, gratiâ.

MAHOMETANISMUS.

I. Mahumetani originem fœdæ suæ sectæ hauriunt à Mahomethe, vel Mahumeto, Muhamede,

aut Moamedo, quem ex patre ethnico, matre Judæâ, utroque ex infimâ fæce plebis, circa annum Christi 570 in Arabiæ urbe Meccâ prognatum, vel, ut alii malunt cum Natali Alexandro, origine Cyrenæum, sed cùm adhuc puer esset, à prædonibus captum, et in Arabiam deportatum, ab initio idolorum cultorem, S. Joannes Damascenus Antichristi præcurso-rem appellavit. Is, cùm inopiâ laboraret, diviti primùm mercatori suam operam addixit, cujus viduam postmodum duxit, à quâ bonorum amplorum hæres est institutus. His inflatus initis homo vafer juxta ac ambitiosus, ad eminentem inter suos gradum aspiravit, ac prophetam se esse à Deo missum popularibus suis, hominibus rudibus, persuasit; eum in finem, comitali, quo laborabat identidem, morbo abusus, ac cùm ex illo à sensibus alienaretur, mentitus se tunc ad inspicienda superna arcana evocari per archangelum Gabrielem, quem sub specie columbæ cicuratæ, atque ad aurem ipso eo tempore rostro vellicandam, edoctæ, latere fingeat. Ab eodem sibi per partes allatum fuisse fabulabatur librum, quem Arabicè *Alcoran*, id est, collectionem, seu volumen præceptorum, vocavit; ipse verò, Sergio quodam monacho, Nestoriani erroris lue infecto, adjutore et amanuensi, conscripserat innumeris blasphemis, fabulis, et insaniis refertum.

II. Alcorano hoc suo complexus est novam suam sectam ex Gentilismo, Judaismo, Christianismo, variisque hæresibus compilatam, ut hac mixturâ populos diversis religionibus obnoxios ad se pelliceret. Nam 1° unum quidem Deum, et Christum velut sanctum prophetam agnovit; sed illum in personis trinum cum Sabellianis; hunc Deum esse cum Arianis et Nestorianis negavit; et cum Manichæis, non Christum, sed ipsius umbram, vel alium hominem ipsi similem, asseruit fuisse affixum cruci, quam execratur. 2° Cum Judæis retinet circumcisionem, sive quòd illam requirat velut necessariam instar baptismi, ut quidam volunt; seu, ut malunt alii, eam usurpari solum velit, aut permittat in venerationem Abrahæ, quem laudibus prosequitur. Item cum iisdem permittit polygamiam ac libellum repudiî, præcipit varias ablutiones, abstinentiam à suillâ, et vetat insuper usum vini cum Tatianis hæreticis. 3° Cum Epicureis summum hominis bonum constituit in voluptatibus corporalibus, etiam fœdissimis; quapropter indulget fornicationem, vagam libidinem, aliaque nefanda, atque hominis post hanc vitam felicitatem

fore in iisdem voluptatibus constitutam committitur. Prohibet autem suis sectatoribus homo astutus, ne probationem eorum inquirant, quæ ab ipso tradita sunt, neve de suis præceptis aut dogmatibus ineant disputationem.

III. Hos impiissimos errores naturæ corruptæ sensualitati tam accommodatos, concitata sibi per illos, adjunctaque prædonum aliorumque sceleratorum ingenti copiâ, spargere cœpit, sub annum 622, apud Arabiæ populos, primùm Agarenos appellatos ab Agar, ancillâ patriarchæ Jacob, Ismaelis matre; unde et dicti Ismaelitæ, ac demùm Saraceni, qui Heraclio Cæsari, id temporis somnolentiùs imperanti, rebelles, Mahometem jam opibus potentem in ducem sibi elegerunt, atque incredibili celeritate maximas Asiæ partes cum Africâ et aliquâ Hispaniæ parte inundârunt. Ille verò, postquàm sex vel octo annis dominatum exercuisset, et sectæ suæ pestem diffudisset, omniaque stupris, adulteriis, aliisque sceleribus replevisset, ac idcirco infamem se etiam apud suos gregales reddidisset, ab iisdem veneno hoc ex orbe ejectus est anno Christi circiter 631.

Eadem hæc pestis postmodùm, partim armorum vi ac successu, partim grassante inter Orientis nationes schismate, morumque corruptione; partim demùm Græcorum imperatorum somnolentiâ, sub auspiciis duorum potentissimorum imperiorum, Saracenorum primò, ac deinde Turcarum, maximam Asiæ, magnam Africæ, nec modicam Europæ partem occupavit, maximè cum anno 1453, Turcæ Constantinopolim expugnârunt, Orientisque imperium sibi adjunxerunt.

IV. Sunt tamen in hac ipsâ sectâ schismata plurima, quorum aliqui ad 67 numerant, quæ hic nimis longum et inutile foret recensere. Quatuor sunt sectæ particulares præcipuæ: 1° Turcarum, quæ auctorem habet Omarum, unum è primariis Mahometis discipulis; estque hæc secta liberior. 2° Persarum, quam vocant Imanianam, ductam ab Ali, ejusdem falsi prophetæ altero celebriori discipulo. 3° Maurorum et Arabum, quæ ducem agnoscit quemdam pseudo doctorem nomine Melich, omnium maximè superstitiosam. 4° Tartarorum, à quodam Odemano profecta, quæ censetur simplicior. Omnes tamen dicunt, se convenire in essentialibus Mahometismi dogmatibus, è quibus duo hæc præcipua esse aiunt, quòd *detur unus solùm Deus verus, et quòd Mahomet sit ipsius propheta.*

JUDAISMUS.

I. Judæi, nomen hoc adepti à Judâ, patriarchæ Jacob filio, cæteroquin etiam dicti Hebræi ab Heber, Abrahæ proavo, veram utique religionem olim habuerunt; imò, tanquàm populus electus, speciatimque dilectus à Deo, peculiaribus etiam beneficiis affecti fuère. In plures tamen sectas postmodùm divisi sunt, ac præcipuè quatuor: Samaritanorum, Sadducæorum, Phariseorum et Essenorum, quæ Christi tempore maximè vigeant.

II. Samaritani populi fuère Samariæ, quæ Palæstinæ provincia erat, inter Judæam et Galilæam sita; in quâ urbs regia ejusdem nominis, derivati à monte Somer, in quo erat ædificata. Habebant religionem mixtam ex Judaismo ac gentilismo; colebant enim verum Deum Israel, simulque idola Assyriorum, quales erant origine, etsi haberi vellent Judæi, cum Samariam, Judæorum partem, Judæis mixti incolerent; horumque religionem ex parte sequerentur. Cæterùm habebantur à Judæis aliis tanquàm schismatici, vel hæretici; schismatici quidem, quia cum Judæi statis anni temporibus Jerosolymam convenirent ad adorandum in templo Salomonis, Samaritani sese ab illis diviserant, dùm sub rege Jeroboam, duce Manasse, Jaddi summi sacerdotis fratre, parem dignitatem ambitiosè prensante, favente cum principe Samariæ, cujus filiam duxerat, Alexandro Magno, templum Jerosolymitano æmulum ædificârunt in suâ ditione, nempe in monte Garizim, urbi Sichem adjacente, in quo olim Jacob patriarcha, Moses et Josue, sacrificârunt; ad quod Samaritani certis quoque diebus sacrificaturi accedebant. Hæretici verò insuper habebantur à Judæis Samaritani, tum quòd præter Deum verum alios colerent, tum quòd inter alios errores, quos recenset Epiphanius, resurrectionem mortuorum minimè crederent.

III. Sadducæi nomen traxerunt vel à Sadoc sacerdote, à quo originem ducebant, vel à Sedec, quod Hebraicum vocabulum significat *justitiam*, quam illi exactissimam profitebantur. Errabant, teste Josepho, et aliis, quòd negarent 1° Providentiam; 2° spirituum existentiam; 3° resurrectionem corporum, unde S. Lucas Act. 23, 28: *Sadducæi dicunt*, inquit, *non esse resurrectionem, neque angelum, neque spiritum*; 4° animarum immortalitatem, adeòque illarum post mortem præmia vel supplicia; 5° juxta aliquos, omnes traditiones re-

spuebant; quin et omnes Scripturæ libros, excepto Pentateucho. Contra hos creditur scriptus fuisse liber Sapientiae.

IV, Pharisei nomen traxere à voce Hebræa *paras*, *explicationem* vel *doctionem*; vel *phares*, *divisionem* ac *separationem*, indicante quia legis doctores esse volebant, sublimioremque ejusdem doctrinam, ac observantiam accuratiorem exterius affectabant, quâ se ab aliis sectis distinguebant; unde Phariseus ille evangelicus: *Non sum, inquiebat, sicut cæteri hominum*, Luc. 18, 12. Cœpere, teste S. Hieronymo, in c. 8 Isa. paulò ante adventum Messiae, cujus ævo magnam sibi apud populum famam comparabant crebris jejuniis, prolixis orationibus, largis eleemosynis, exactâque decimarum solutione. Verùm exteriora hæc opera ostentationis, ac vanæ apud plebem gloriæ captandæ causâ exercebant; reipsâ superbi, avari, hypocritæ; idcirco à divino Salvatore sæpius reprehensi, ac sepulcris dealbatis comparati.

Errabant insuper 1° quòd legem Mosaicam perversis expositionibus, et confictis humanis traditionibus corrumpere, eam nunc nimium alleviando, uti cùm docebant, concupiscentiam internam non esse peccatum; odio haberi posse inimicum, etc.; nunc nimium aggravando: quapropter Christus ipsis exprobrat: *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram*: et iterùm de illis: *Alligant, inquit, onera gravia, et importabilia, et imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere*. Matth. 5, v. 6, et 23, v. 4. 2° Præter varias superstitiones, quibus erant addicti, astrologiam judiciariam præcipuè colebant, fatumque inducebant, quod tamen cum hominis libertate conciliare satagebant.

3° Metempsychosin, saltem bonorum, admittebant, ex quo errore ortum duxere illi sermones, quibus alii Christum dicebant esse Joannem Baptistam, alii autem Eliam, alii Jeremiam, aut unum ex prophetis; quia nempe putabant, animam alicujus ex illis in Christum transmigrasse.

Cæterùm existentiam spirituum, animarum immortalitatem, earumque post mortem præmia et supplicia, necnon corporum resurrectionem contra Sadducæos agnoscebant; unde censebatur hæc secta purior et nobilior; atque in tantum S. Paulus gloriatur, se fuisse, imò adhuc esse Phariseum, nempe quoad illa vera dogmata cum Christi fide congruentia, quæ Pharisei tuebantur contra Sadducæos, à quibus Apostolus distinguere se volebat, etsi ab ipsorum etiam

Phariseorum erroribus esset remotissimus.

V. Esseni, sive Essæi, quorum ignoratur origo, dicti sunt, quasi sancti et pii, eò quòd vitam religiosiorem profiterentur: divitias enim contemnebant, bona tantum in communi possidentes; societatis in se leges inviolatas servabant; à conjugii et omnium voluptatum usu abstinebant, uti testatur Josephus; alienos tamen filios adoptabant, quos suis legibus imbuebant: unde Plinius I. 5, cap. 17, scribit, gentem fuisse à plurimis seculis absque conjugio et sexuum commixtione subsistentem: *Incredibile dictu, inquit, gens æterna est, in quâ nemo nascitur*.

Cæterùm ab erroribus immunes non erant. Nam 1°, ut tradit Josephus, fatum adstruebant; 2° de animarum statu post mortem ferè cum ethnicis sentiebant, probas ad campos Elysios, improbas ad regnum Plutonis migrare credentes; 3° à cæteris Judæis schismate erant divisi: unde nec in templo sacrificabant; tum ne, ut aiebant, aliorum hominum minus proborum consortio contaminarentur; tum quòd dicerent, se cæremoniis sanctioribus uti. Christo tamen favebant præ Phariseis et Sadducæis, qui acerrimè illum prosequerentur.

Omitto sectas alias Judæorum antiquas minus celebres: veluti 1° Nazaræorum, qui rejiciebant Pentateuchum et sacrificia, carnisque usu prorsus abstinebant. 2° Hemerobaptistarum, ita nuncupatorum, quòd quotidie baptizarentur; rati, non posse hominem vivere, nisi singulis diebus in aquâ mergeretur, atque sic ablueretur et sanctificaretur. 3° Galilæorum, qui sub Christi tempora exorti, dicebant non licere Judæis, tanquàm populo fideli, divino cultui addicto, subesse Cæsari gentili et idololatræ, eique tributum dare. Unde Christus et Apostoli, veluti Galilæi, ejus erroris falsò insimulati sunt; et divinus Servator à Phariseis, tentandi causâ, interrogatus, *liceretne censum dare Cæsari, an non*, Matth. 22, statim asseruit, ut omnem illius erroris suspicionem à se, suisque amoliretur. 4° Herodianorum, qui Herodem Ascalonitam dicuntur pro Messia habuisse, eò quòd in ipso, velut alienigenâ, utpote Idumæo, Judæorum regem declarato defecisset *sceptrum de Judâ*, et *dux de femore ejus*, quod erat signum adventus Messiae juxta prophetiam Jacobi, Genes. 49, 10. Quòd pravis imbuti essent dogmatibus, liquet ex eo quòd Christus monuerit, esse *cavendum* à fermento Herodianorum. Quænam autem ista dogmata fuerint, non satis constat.

VI. Abrogatâ post Christi mortem lege Mo-
saicâ, capitalis et communis Judæorum error
est, quod negent Messiam adhuc venisse, il-
lumque esse Jesum Nazarenum, quem crucifi-
xerunt, ac ipsum Deum esse. Sunt tamen inter
illos etiamnum particulares quædam sectæ, ac
præsertim Karaitarum, qui Scripturæ soli ad-
hærent, et Rabbanitarum, qui simul sequuntur
traditiones Rabbiorum, comprehensas in li-
bro quem *Talmud* appellant, id est, *Discipli-
nam*, quia continet jura et cæremonias Judæo-
rum, constatque duabus partibus: Prima quæ
dicitur *Mischna*, et prodiit circa annum æræ
christianæ 188, complectitur constitutiones et
traditiones antiquorum Rabbiorum; altera,
quæ dicitur *Gemara*, continet glossas et expo-
sitiones ab aliis Rabbiniis priori parti velut
textui adjectas. Utraque verò referta est plu-
ribus blasphemis, fabulis et ineptiis; quapro-
pter non solum Catholicis à sacrâ potestate,
uti jam dictum fuit, sed etiam ipsis Judæis à
politicâ liber ille prohibitus fuit.

ARTICULUS II.

*Sectæ præcipuæ à temporibus Christi et Aposto-
lorum per singula secula ad moderna usque
tempora deductæ.*

I. Notissimum est omnibus illud Apostoli
oraculum: *Oportet hæreses esse, ut et qui probati
sunt, manifesti fiant in vobis.* Hujus verò apostoli-
ci effati veritatem probavit eventus, quando
nullum ferè à Christi Apostolorumque tempo-
ribus seculum fluxit, quo non una vel multi-
plex etiam hæresis exorta sit.

Plures autem harum pestium fontes de-
texere SS. Patres; quorum præcipui censi
possunt: Primùm, ab initio nascentis Eccle-
siæ, gentilismi reliquiæ in neoconversis plu-
ribus superstites; item philosophorum ethni-
corum placita nondùm depurata, quæ nonnulli
fidei veritatibus, quibus reipsâ adversabantur,
in speciem per sophismata conciliare conten-
debant, aut potius fidem et Religionem chri-
stianam ad illa accommodare. Deinde univer-
sim superbia, quæ omnes penè hæresum au-
ctores stimulavit, ut, cum vel in proprio sensu
abundarent, saperentque ultra quàm oportet
sapere ad sobrietatem, nec reprehendi se, er-
rorisve coargui patienter ferrent, ejusmodi
errori pertinaciam adjunxere; aut, cum quem-
piam ecclesiastici honoris gradum, suis licet
meritis altiore, ambitiosè prensarent, ab eo
repulsi, vindictæque æstu abrepti, ore simul
et calamo Ecclesiam, velut illius repulsæ cau-

sam, cœperunt impugnare; ejusque detrectare
auctoritatem.

II. Speciatim ad hæresin viam sternit præ-
posterus novitatis amor, et vanus omnia ad
crisin immodicam ac effrenem revocandi pru-
ritus, propullulans ferè ex pravâ æmulatione,
ac cupidine supra vulgus eminendi, et aliquam
reconditæ magis doctrinæ famam præ aliis
aucupandi. Denique, quod S. Hieronymus
exemplis ætati suæ vel coævis, vel anterioribus
ostendit, vix ulla hæresis extitit sine feminâ
vel adjutrice, vel comite. Has ferè hæresum
origines complexus est Epiphanius, hæresi 76,
his verbis: « Hæreses omnes pessimo ex eorum,
« qui ab initio usque ad finem extiterunt, con-
« silio profectæ sunt; sive illas gloriæ cupidi-
« tas, aut arrogantia, sive voluptatum libido,
« sive aliorum æmulatio, sive commotio quæ-
« dam animi, aut temeritas impulerit. » Quæ
præmonuisse juverit, ut nörint tirones, à qui-
bus syrtibus, vel sirenibus sibi sit declinan-
dum, ut triste fidei naufragium securè devitent.

III. Nunc hæreses inter ipsos Christianos
exortas per singula secula sic recensebo, ut
minùs famosas, vel cum suis auctoribus jam-
pridem sepultas, nec facilè hoc ævo suscitân-
das, suis in cineribus obmutescentes, et ego
vel tacitus omninò præteream, vel nonnisi uno
alterove verbulo designem; alias verò, quæ hâc
præsertim ætate caput altiùs extulerunt, aut
olim etiam latiùs grassatæ sunt, paulò accu-
ratiùs depingam, eo consilio ut cum eadem
toties jugulatæ jampridem hydræ statis tempo-
rum intervallis ex orco revocatæ caput rursùs
attollant, sitque ea modernorum etiam nova-
torum in eruderandis antiquis præcursorum
suorum erroribus, quantumvis absonis, effrenis
licentia, vix ut ulla sit istarum pestium, quam
hinc inde revehere in orbem non sint moliti;
pariter intelligant tirones, quibus è lacunis ista
mephitis hauriatur, eoque vehementiùs eam
exhorrescant, quò certiùs noverint quantas
jam olim strages in orbe ediderit.

Ad extremum nonnihil de vitâ et moribus
eorum dicendum operæ pretium esse duxi, qui
fuerunt primarii errorum architecti, hære-
sumque fabricatores; ut ex his quoque lector
intelligat quanti illorum facienda sit doctrina,
quorum mores fuere tam corrupti; et vel inde
prudenter æstimet, credine possit, quò Chri-
stus homines tot flagitiis conspurcatos mittere
voluerit ad reformandam Ecclesiam sponsam
suam, *ut illam exhiberet ipse sibi gloriosam....
non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid*

hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata, Eph. 5, v. 27.

HÆRESES EXORTÆ SEculo PRIMO.

CAPHARNAITÆ.

Prima hæresis, Augustino teste in psal. 5, exorta est inter Christi discipulos, occasione hujus effati Joan. 6, 25 : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis, etc.*, quod, cum audissent multi ex discipulis Capharnaitis, ac perversè ista verba interpretarentur : *Durus est, dixerunt, hic sermo, et quis poterit eum audire? Et, quamvis divinus Salvator, qui eorum corda nôrat, sensum istorum verborum reconditum exponeret, tamen ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retrò; et jam non cum illo ambulabant.* Hos, et in iis Capharnaitarum propnepotes hujus seculi novatores, imò hæreticos quoscumque confutavit, modumque se dociles Christo, ejusque Ecclesiæ præbendi edocuit ipse Apostolorum princeps, quando Christo mox interroganti : *Numquid et vos vultis abire?* tanquàm caput, omnium nomine, reposuit : *Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes; et nos credidimus, et cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei.* Quâ promptâ confessione docuit Petrus, fidei mysteria non esse superbâ curiositate examinanda; sed, Deo loquente, humili fide suscipienda, etiamsi intellectu non comprehensa, sicuti nec Petrus tunc mysterium illud comprehendebat. Quapropter S. Augustinus, relatis Petri verbis : « Intendite, « obsecramus vos, inquit, et parvuli discite « pietatem. Numquid jam Petrus intelligebat « secretum illius sermonis Domini? nondum « intelligebat; sed bona esse verba, quæ non « intelligebat, piè credebatur. Ergo si durus est « sermo, et nondum intellectus, durus sit im- « pio, tibi autem pietate molliatur, » etc.

SIMONIANI.

I. Post Salvatoris in cœlos ascensum, primus qui hæresis pestem in orbem invexit, teste Epiphonio, fuit Simon Magus circa annum Christi 98, cujus mentio habetur in Actis Apostolorum c. 8. Is, ut ibid. perhibetur, è Samariâ oriundus, cum antea magus fuisset, seducens gentem Samariæ, postea verò à Philippo baptizatus videret Spiritum sanctum in eos quibus manus imponebant Apostoli, illabi, oblatâ pecuniâ voluit ab Apostolis potestatem emere similiter conferendi Spiritum sanctum, quo facto labis, ab ipso dictæ Simoniacæ, primum jecit funda-

mentum. Verùm à S. Petro his verbis, ceu anathemate percussus : *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecuniâ possidere,* magicas artes repetiit, et alios impiissimos foedissimosque errores spargere cœpit.

II. Primò, se esse magnam virtutem Dei, imò Deum ipsum, qui in Samariâ apparuerit ut Pater, in Judæâ ut Filius, in gentibus ut Spiritus sanctus, quâ insaniâ facem prætulit Sabellio ad negandam realem Personarum in Deo Trinitatem. Secundò, Christum verè non venisse, nec realiter esse passum, sed solùm apparenter. Tertiò, vagam quamdam mulierculam natione Tyriam, nomine Helenam, cum quâ clam omni se libidinum genere polluebat, jam blâphemabat esse Spiritum sanctum, jam fabulabatur esse Minervam, et sub hujus simulacro suis discipulis præbebat adorandam, sicut se ipsum sub simulacro Jovis. Quartò, mundum aiebat non fuisse conditum à Deo sed ab angelis, quos per Helenam, primam suæ mentis conceptionem, ipse creavisset. Quintò, legem dicebat non à Deo, sed à sinistrâ quâdam intelligentiâ latam fuisse; quapropter reverà duos deos fingeat, unum malum, auctorem legis; alterum bonum, à quo se descendisse affirmabat, ut à deo malo homines liberaret; sicque Manichæis, aliisque Christianis polytheis præludebat. Sextò, omni sublata lege, ac bonis operibus eliminatis, velut minimè necessariis, amplam suis cultoribus ad omne scelus impunè patrandum viam aperiebat; speciatim verò indifferentem feminarum usum permittebat. Septimò negabat carnis resurrectionem cum Sadducæis, metempsychosin verò cum Pythagoricis adstruebat, verosimiliter ut novam quam somniârat de suâ Helenâ fabulam firmaret, quam dicebat in varia muliebria corpora, ac speciatim famosæ illius Helenæ Trojanæ corpus transmigrâsse, ut adversantium sibi angelorum insidias declinaret; seque idcirco, stolidus nequam aiebat, velut pastorem bonum in terras descendisse, ut ovem hanc errabundam inquireret, atque in cœlum reduceret.

III. Postquàm hos errores per varias orbis partes circumtulisset, multisque falsis signis, ope dæmonum perpetratis, persuadere studuisset, tandem Romam venit, ubi cum, eorumdem ope, in cœlos evolare tentaret, quò se verum Deum probaret, precibus S. Petri præceps ruit, et confractis ossibus, animam exhalans ad inferna descendit.

IV. Simonis discipuli, vel successores fuère postea Menander, à quo Menandriani; Saturni-

nus, à quo Saturniani; et Basilides, à quo Basilidiani, qui magistri sui blasphemias, impietates ac insanias, vel alias haud absimiles propagarunt, novisque adauxerunt, quas minùs utile videtur hic vel repetiisse, vel commemorasse.

PSEUDOAPOSTOLI.

Inter primos hujus seculi hæreticos numerantur etiam Pseudoapostoli, seu, ut Scriptura loquitur, *quidam de hæresi Phariseorum, qui crediderunt*; sed ita Evangelium Christi recipiebant, ut interim observationem legis antiquæ, præcipuè circumcisionis necessariam esse contenderent. Contra hos primum Apostolorum concilium Hierosolymis fuit habitum. Hoc in errore fuere alii, dicti speciali nomine Nazareni, quos, cùm Galatiæ S. Paulus invenisset, anathemate feriit.

NICOLAITÆ.

De his aperta fit mentio in Apocalypsi c. 2, v. 15; magistrum, à quo nomen accepere, habuerunt, teste S. Irenæo, *Nicolaum, ex septem qui primi ad diaconium ab Apostolis ordinati sunt*. Dubitatur tamen an ipse hæresin hanc docuerit, ut plures è SS. Patribus sentiunt apud Gotti: an verò ex aliquo Nicolai facto, in prævum sensum detorto, hæresin condendi sub ejus nomine occasionem alii sumpserint, ut malunt alii. Cæterùm illi errabant primò, quòd docerent, mundum non esse factum à Deo, sed à quibusdam principibus quos exprimebant nominibus barbaris ac horrendis, quibus terrorem suis auditoribus incuterent; secundò indifferentem feminarum usum indulgebant; unde tertiò docebant, licere scortari; quartò etiam vesci idolothytis.

CERINTHIANI.

Nuncupati à Cerintho. Hic ex Judæo factus Christianus, cum Baptismo circumcisionem, velut ad salutem necessariam, volens esse jungendam, varias contra Christi discipulos excitavit contentiones tum Hierosolymis, tum Antiochiæ et alibi, teste Epiphanio. Capitalis autem ipsius error (ut reliquos, qui dubiè ipsi tribuuntur, vel ab ejus deinde discipulis additi sunt, prætermittam) in eo stetit, quòd Jesum à Christo distingueret, diceretque, illum non de virgine, sed de muliere, maritali commercio intercedente, conceptum ac natum esse; Christum verò, seu Spiritum sanctum sub columbæ specie in eum descendisse, eique sanctitatem, et vim eam aliis communicandi, patrandique

miracula tribuisse. Addebat, Christo in cælum reverso, solum Jesum passum ac mortuum esse; quem aliqui ex ipsius discipulis postmodum dixere, nondum resurrexisse, et priùs ressurecturum cum aliis in communi resurrectione.

EBIONITÆ.

I. Ebionitæ, seu Ebionæi sic appellati, vel, ut quidam censent, non à quâdam singulari personâ, sed ab ipsâ etymologiâ nominis Ebion, quod Hebraicè idem sonat ac pauperem, eò quòd minùs humiliter de Christo sentirent; vel, ut communiùs et probabiliùs alii, ab Ebione quodam ejus sectæ auctore, Apostolis cœvo, qui, Epiphanio teste, circa annum Christi 70 sequentes errores docuit:

1° Christum esse purum hominem ex Josephi et Mariæ concubitu, more hominum aliorum, progenitum; nonnulli tamen ejus discipuli postea dixerunt, ex virgine natum, sed etiam ante hanc nativitatem haud extitisse; 2° Circumcisionem et alia legalia post Christum adhuc esse servanda, Ebionitæ contendebant; 3° Virginitatem à suis cœlibus repellebant, qui etiam propriùs aliorum hæreticorum genius fuit; 4° Uxorum pluralitatem permittebant. S. Hieronymus, de Script. eccles., dicit quòd S. Joannes Evangelium suum scripserit « ad-
« versùs maximè tunc Ebionitarum dogma con-
« surgens, quod asserit Christum ante Mariam
« non fuisse. »

II. Narrat quoque Epiphanius, quòd idem Apostolus, cùm ad balneum accedens audisset Ebionem ibi adesse, ingemiscens suis comitibus dixerit: *Properate, fratres, abeamus hinc, ne balnea concidant, et cum Ebione, qui intus est, ob ejus impietatem obruamur*. Id quod S. Polycarpus narrat de Cerintho. Fortassè, inquit cardinalis Gotti, uterque tunc eo in balneo fuit.

HÆRESES SEculi II.

GNOSTICI.

I. Sic dicti fuere à rerum omnium γνῶσι, sive scientiâ, quam sibi præ cæteris superbè arrogabant. Eorum auctor præcipuus, ut communiùs censetur, fuit quidam Carpocrates, vel Carpocras nomine, à quo etiam dicti Carpocratiani; propagatrix verò Marcellina mulier, quæ illam hæresin papæ Aniceti tempore Romam invexit, multosque ibi seduxit, teste Epiphanio.

II. Delirabant autem præcipuè in sequentibus capitibus:

1° Duos admittebant deos, unum quem Bar-

belo vocabant, atque in supremo cœlo collocabant; et hunc patrem universorum ipsiusque Christi, qui ad nos descendit, esse dicebant. Alterum, quem in septimo cœlo ponebant, et *Sabaoth* vocabant, faciebantque creatorem cœlorum qui sub ipso sunt, ac mundi hujus inferioris. 2° Dicebant mundum non esse factum à Deo, sed ab angelis. 3° Carpocrates Christum aiebat quidem verè fuisse hominem, sed purum, instar aliorum progenitum; cujus anima tamen, priusquàm in corpus immitteretur, fuerit cum Patre ingenito, et omni ab illo scientiâ ac virtute exornata. Alii verò Gnostici contendebant, Christum non esse ex Mariâ natum, sed per illam ostensum, et hinc S. Dei genitricem ludibrio habebant; ipsum verò Christum non habere carnem, nisi apparenter talem. 4° Duas in homine animas fingeant, alteram bonam et ratione præditam; alteram malam et rationis expertem; illamque, non item istam volebant esse de Dei substantiâ. 5° Metempsychosin admittebant; carnis verò resurrectionem ac judicium futurum negabant. 6° Licitum esse dicebant Christiano ad vitanda tormenta Christum abnegare, et idola colere. 7° Jejunia et castitatem aversabantur. Horrenda sunt, quæ de nefandis eorum turpitudinibus scribit S. Epiphanius.

VALENTINIANI.

I. A Valentino quodam, cujus patria stirpsque ignorantur. Is, cum ingenio et eloquentiâ emerneret, et hinc spem episcopatus concepisset, alter verò ipsi prælatus fuisset, indignatione spirituque vindictæ accensus, Ecclesiam oppugnare cœpit, uti testatur Tertullianus, l. cont. Valent., c. 4. Errores primùm spargere occultè cœpit in Ægypto; deinde sub Hygino papâ Romam profectus, initio speciem pietatis præse tulit; tum inter fideles eosdem errores clam disseminavit; tandem detectus, et Româ pulsus, Cyprumque delatus, animum omninò depravavit.

II. Errorum ac deliriorum summarium his ferè capitibus præcipuis absolvebatur: 1° Duo statuebat prima principia: Profundum, et Silentium, sive Chaos, velut primos duos deos, quorum alterum masculum, alterum feminam dicebat; atque ex his duobus, velut ex conjugio, seu immediatè, seu mediatè processisse Æonas triginta, è quibus 15 mares, totidem feminas. 2° Triplex fingeat hominum genus, pneumaticum, seu spirituale; psychicum, seu animale; et hyginum aut choicum, seu materiale. Primo hominum generi, cujus-

modi se Valentiniani omnes esse credebant, tribuebat animam suâ naturâ bonam, et nullis sceleribus, quæ impunè ipsi licerent, contaminandam; atque ideò ejus generis hominem aliquando resurrecturum aiebat, sed cum alio corpore, nempe spirituali, et certò salvandum. Alteri generi tribuebat animam boni malique capacem, et pro diversâ vivendi ratione salvari, damnarive posse contendebat. Postremo denique generi animam naturâ malam inesse aiebat, et ad exitium conditum esse asserebat eâ ratione, ut cum corpore simul et animâ interiret. 3° Docebat propter medii generis homines Christum à Patre, id est, à Profundo missum esse, sed spiritale vel cœleste corpus secum attulisse; adeoque nihil sumpsisse de Virgine Mariâ; sed per illam, tanquàm per rivum, aut fistulam transisse.

Omitto plura ejusmodi deliria; Valentinianus Tertullianus acriter impugnavit; et Zachæus Cæsariens. Ep. anathemate feriit. Primarius Valentini discipulus ac successor fuit Secundus, à quo Secundiani nomen habent. Is magistri errores duntaxat ampliavit; excogitatâ novâ Æonum serie ac naturâ.

MARCIONITÆ, etc.

Marcionitæ à Marcione, Appellitæ ab Appelle, Cerdoniani à Cerdone quodam appellati, Manichæis præluserunt, dùm duo rerum principia duosque deos statuerunt, unum bonum, alterum malum; illum Christi patrem, hunc legis, ac prophetarum auctorem. Hunc errorem adoptarunt Tatiani, dicti etiam Encratitæ, seu continentibus, quòd à nuptiis dicerent esse abstinentium, neque carne vinoque uterentur, quæ aiebant profluxisse à principio malo: unde et in ipso Missæ sacrificio aquam solum adhibebant sine vino.

MONTANISTÆ.

Nomen traxere à Montano, in provinciâ Phrygiæ, ex parentibus gentilibus orto, qui adjunctis duabus mulierculis Priscillâ et Maximillâ, quas velut prophetissas venditabat, 1° docuit in seipsum hasque feminas Spiritum S. majori plenitudine descendisse, quàm in ipsos Apostolos; et hinc Spiritum S. se appellabat, imò Deum Patrem; ex quo videtur forsitan in suspicionem venisse, quòd et personarum in deitate trinitatem sustulerit, et seipsum deum esse finxerit; quod tamen plures vocant in dubium. 2° Negabat in Ecclesiâ dari potestatem remittendi peccata quædam graviora,

post baptismum commissa, velut adulterium, homicidium, lapsum in idololatriam et alia similia; adeoque pro eorum remissione Deum duntaxat esse exorandum. 3° Secundas nuptias illicitas esse proclamabat, et pro fornicationibus habebat. Ex adverso matrimonium dissolvi posse aiebat. 4° Negabat esse licitum Christianis, fugam capere in quâcumque persecutione. 5° Nova jejunia prædicabat, tantquam jure divino præscripta.

Secta hæc, propter eam quam ejus asseclæ præ se ferebant vitæ severitatem, primùm in æstimatione habita à multis, tandem, fraude detectâ, damnata fuit tum in Asiâ et Græciâ ab episcopis, tum à Zephirino et Aniceto PP., tum in concilio Constantinopol. I, can. 7.

TERTULLIANISTÆ.

Dicti à Tertulliano, Carthaginensi presbytero, viro acris et vehementis ingenii, teste S. Hieronymo, primoque post Victorem et Apollonium Latinorum scriptore; qui, postquam contra Montanistas strenuè pugnâset, seu invidiæ adversus Victorem gentilem suum, in pontificatu sibi prælatum, stimulis agitatus, seu austeræ indolis impulsu, falsâque severioris disciplinæ quam Montanus præ se ferebat specie, atque etiam somniis Priscillæ ac Maximillæ delusus, illorum errores adoptavit, et novis adauxit.

Nam docuit 1° angelos esse corpora tenuia ac subtilia; animam quoque nostram, licet immortalem, corpoream tamen esse, eamque crescere, adolescere, cibos desiderare, et in cæteris cum corpore convenire; unde illi tribuebat longitudinem, latitudinem, sublimitatem, effigiem, sexum, habitum, terminum, ut corpori. 2° Teste S. Augustino, dicebat, animas sceleratorum hominum post mortem converti in dæmones. Errores alii illi tribuuntur à quibusdam, à quibus illum purgant alii; hinc eos prætermitto.

QUARTODECIMANI.

Sic idcirco fuerunt appellati, quod pascha à Christianis simul cum Judæis vellent esse celebrandum quartâ decimâ lunâ mensis martii, quocumque septimanæ die illa incideret. Auctor, vel auctores hujus sectæ sunt incerti: fautor verò fuit Polycrates Ephesiorum episcopus. Quanquàm autem videretur ab initio esse controversia de solo ritu et disciplinâ, ut observat Gotti, c. 25, n. 4, et hinc ille mos pascha celebrandi in Asianorum Ecclesiis à

pluribus pontificibus fuerit toleratus; postmodum tamen, cum quidam, evulgare cœpissent, eum morem etiam de præcepto divino esse retinendum, atque in hoc observandam legem Mosaicam etiam à Christianis, controversia hæc meræ disciplinæ et ritûs esse desiit, et ad fidei dogma cœpit pertinere, ut idem eminentissimus ibidem animadverit. Hinc Victor papa circa annum 198 instituit, ut pascha ab omnibus Christianis celebraretur, non decimâ quartâ lunâ, quocumque hebdomadæ die occurrisset more Judæorum, sed die Dominico decimam quartam lunam, et æquinocmium vernale immediatè sequente, prout ab Apostolis traditum erat, et observabat Ecclesia Romana.

Cum tamen nondum acquiescerent multi Orientales episcopi, hoc ipsum definitum ac statutum fuit in concilio Nicæno I, eam ob controversiam, inter cæteras causas, convocato, ut testatur Eusebius, l. 3 de Vitâ Constant. c. 5, et ipse Constantinus M. in Epistolâ suâ, quâ œcumenicum hoc decretum Ecclesiis notum fecit; in quâ simul prudentissimas rationes enumerat, quibus moti fuere Patres concilii ad illud concipiendum. Jure proinde miremur posse cuiquam sincerè Catholico in mentem venire, ut interroget: «Cur in re, quæ instituti merè humani est, tantoperè colluctentur Christiani? Quid luna plena æquinocialis ad rem faciet? Quid Pascha instar Nativitatis Dominicæ celebramus fixo die mensis martii? Ad quid tanta varietas in calculo temporis ecclesiastici, ut mox citius, mox seriùs Pascha et Pentecostes habeatur?» Princ. p. J. P. E. c. 1, n. 14.

HÆRESES SECULI III.

NOVATIANI.

Nomen hoc adepti primùm à Novato, tum etiam à Novatiano, illo Carthaginensi, hoc Romano presbytero; postmodum Catharos ipsi se, id est, mundos et puros, superbè appellârunt. Porrò Novatus, uti genere humili obscuroque progenitus erat, ita impietate, avaritiâ, turbulentia insignis, utpote qui proprio parenti fame extincto ne sepulturam quidem dedit; impacto in prægnantis, quam primùm duxerat, uxoris uterum calce, abortum eidem causavit; nec viduarum, nec pupillorum, ac ne ipsius Ecclesiæ bonis pepereit; denique exitiosas inter fratres discordias excitavit, quæ omnia testatur S. Cyprianus, ipsius episcopus, Ep. 40, ad Corn. Quapropter damnandus in concilio Africano, quod tamen ingruens per-

secutio impedivit, Romam profugus, supremam ibidem cathedram post Fabianum sibi, vel cuiquam ex suis, asserere molitus est; quâ spe per electionem Cornelii pontificis dejectus, primum schisma contra illum incoepit. Ad quod invenit paratum Novatianum, gentiliū parentum superstitionibus ab infantiā imbutum, exinde tamen, cū graviter decumberet, in lecto utcumque baptizatum; qui, cū philosophicis, stoicorum tamen, ut fertur, disciplinis excultus, editisque etiam libris ecclesiasticis, ut perhibet S. Hier., de Script. Eccles., clarus extiterit, reclamante tamen clero, presbyter effectus, pontificatum etiam ambiit.

Hi fuere sequentium errorum disseminatores: 1° Iis qui à fide defecerant, vel in alia crimina, saltem graviora, veluti adulterium, homicidium, etc., post Baptismum lapsi erant, spem omnem veniæ eripiebant, saltem obtinendæ ab Ecclesiâ; cui proinde potestatem ejusmodi peccatis veniam indulgendi denegabant. 2° Accedentes ac redeuntes ad suam sectam iteratò baptizabant, existimantes baptismum extra illam collatum, esse irritum. Cæterum Confirmationis sacramentum penitus negligebant. 3° Martyres eorumque reliquias contemnebant. Demum cum Montanistis secundas nuptias damnabant.

SABELLIANI.

A Sabellio, ex Africâ vel Lybiâ oriundo, juxta quosdam, et vel episcopo Ptolemaidis, vel presbytero Constantin. Is novam hæresin non tam primus excogitavit, quàm à Praxeâ, Montani prius asseclâ, postea desertore, alioque quopiam Noeto acceptam propagavit, docens esse in Deo unam duntaxat reipsâ personam, sicut et unam naturam, licet secundum triplicem notionem tribus nominibus expressam; unde et Sabelliani dicebant, Patrem quoque in Christo passum fuisse, quapropter etiam appellati fuere *Patripassiani*. Damnatisunt in concilio Constantinop. I.

Sabellii hæresin deinde adoptârunt tum Photinus natione Galata, dein in Pannoniâ episcopus, qui et Christo cum Ebione, divinitatem detraxit; demum idcirco episcopatu pulsus, tum Paulus à natali urbe Samosatâ dictus Samosatenus, vel Samosatensis, episcopus Antiochenus, homo fastu et arrogantia supra modum elatus, utpote qui inter cætera angelum se è cælo delapsum prædicari à suis patiebatur, psalmosque in sui laudem à mulierculis in Ecclesiâ decantari. Cæterum paulò

aliter unitatem personæ in Deo tuebatur, quàm Sabellius, et ita quidem, ut non cogere-tur admittere, Patrem fuisse passum. Tandem in synodo Antiochenâ propter hæresin et mores episcopo indignos à fidelium communione abscissus, et episcopali sede dejectus fuit. Sabelliana pestis dicitur ætate nostrâ suscitata in Angliâ à quibusdam apud Gotti, c. 37, v. 1, n. 10, sicut Samosetanam suscitârunt Soci-niani, de quibus infra.

ORIGENISTÆ.

I. Duplicis generis recensentur. Utrumque ab Origene, sed diverso: uno obscuro et ignoto, qui Gnosticorum scditates arripuit ac promovit, de quibus nil ampliùs attinet dicere; altero percelebri, Alexandriæ nato, qui et *Adamantius* fuit cognominatus, sive propter adamantinam quam in primâ et mediâ ætate præ se tulit fidei constantiam, sive propter infractum in Scripturis sacris legendis, librisque scribendis studium ac laborem; unde et *Synctates* sive *Lucubrador* etiam appellatus; et acumine ingenii ac eloquentiâ talis habitus inter Græcos, qualis Tertullianus inter Latinos. Is, postquàm adhuc puer tam ardenti flagrasset desiderio martyrii, ut, ne ad illud ultrò se sisteret, per vim à matre domi detineri debuerit, postmodum, patre istâ laureâ coronato, sacerdos effectus, cū plures alios ad illam carpendam instruxisset atque animasset, imò ipse sub Decii persecutione in vincula conjectus, acerbissimos cruciatus pertulisset. ad extremum formidabile imbecillitatis humanæ posteris exemplum reliquit, dū in sequentes exitiales errores prolapsus est.

II. Error primus fuit circa creationem et naturam animarum. Finge-bat enim, ut refert S. Thomas, 1 p., q. 47, a. 2, O, quòd Deus primò creârit rationales creaturas omnes æquales; eas verò, quæ ex libero arbitrio magis vel minus ad Deum conversæ fuerant, ad diversos angelorum ordines pro meritorum diversitate fuisse promotas; illas quæ à Deo sese avertèrunt diversis corporibus fuisse alligatas, et animas evasisse, corpori magis vel minus imperfecto, pro diversitate demeritorum, velut carceri inclusas. Ex quibus ulteriùs delirabat animam etiam Christi, antequàm corpori uni-retur, præextitisse; item solem, lunam et astra animatas quasdam virtutes esse, ut testatur S. August., 1. 4 de Civ. c. 23. Error alter fuit circa corporum resurrectionem, quam equidem admittebat, sed aiebat illa non surrectura

rectæ, ut modò, sed orbicularis figuræ; neque cum sanguine et membris, quæ habent modò, quia pro illo statu haud servituris, sed subtilia et aerea esse futura. Error tertius erat circa statum animarum post hanc vitam. Præterquam enim quòd negaret, damnatorum animas quidpiam pati ab igne corporeo, insuper negabat illorum, dæmonumve ipsorum pœnas in æternum esse duraturas. Addebat, Christum iterum crucifigendum esse pro dæmonibus. Ad extremum eò usque deliravit, ut, « sicut ponebat dæmones et animas damnatorum quandoque à pœnâ liberandas, ita » poneret, « angelos et animas beatorum quandoque à beatitudine in hujus vitæ miseras devolvendas, » S. Th., in Suppl., q. 99, art. 2, O. Imò damnatos ad hoc quoque seculum rursus redituros, et hinc ad beatitudinem evocandos, dæmonesque in priorem statum et ordinem restituendos.

III. Damnata fuit Origenis doctrina primùm in synodo Alexandrinâ, sub antistite Theophilo; eoque urgente in synodo, Cypri à S. Epiphonio, Salaminæ episcopo, congregatâ. Deinde ab Anastasio papâ reprobata. Demùm in concilio Constantinopolitano seu synodo quintâ profligata cum auctore suo, qui obiit anno 256, ætatis 70.

MANICHÆI.

I. His appellationem dedit Verna quidam, natione Persa, qui antea Cubricus vocabatur. Is à viduâ, cui famulatus erat, libros quosdam pestiferos à Saraceno quodam, nomine Scythiano, homine maleficiorum perito, conscriptos, hæreditate acceperat, è quibus errores hausit pestilentissimos. Hos cum disseminare primùm cœpisset, ut memoriam antiquæ servitutis deleteret, Cubrici nomen abiecit, et vocari voluit *Manes*, quod vocabulum Persis idem est ac *allocutio* vel *dissertatio*, ut se, qualis sibi videbatur, dialecticum alicujus nominis venditaret. Cum autem advertissent ejus discipuli, *Manen* apud Græcos *insaniam* sonare, eum, inquit S. August., I. de Hær. c. 46, geminatâ litterâ Mannichæum vocârunt, quasi manna fundentem; se verò *Mannichæos* appellitârunt. Verùm et illi *Manis* vel *Manichæi*, his *Manichæorum* nomen adhæsit apud orthodoxos.

II. Fata Manis, priusquam ejus errores exhibeam, paucis aperio. Cum impostor ille sua deliramenta sub initium nullo, vel exiguo successu disseminaret, ut iis ac sibi conciliaret auctoritatem, regem Persarum adiit, eique

promisit, ægrotanti filio sanitatem ex arcanis suis libris à se restitutum iri. Verùm eo, post porrecta medicamenta, inter impostoris manus extincto, à rege in vincula conjectus, corruptis pecuniâ custodibus, fugâ postmodum elapsus est in Mesopotamiam; ubi, adlectis sibi duodecim discipulis et quibusdam virginibus, apostolum se Jesu Christi primum, tum etiam Spiritum S. esse, blasphemavit. Verùm inde quoque, procurante Archelao episcopo, cedere compulsus, atque in Persidem redire coactus, iterum capitur, jussuque regis, detractâ pelle, vitam infamem pari fine clausit circa annum 278. Reliquit autem inter aliascripta Epistolam, quam vocat *Fundamenti*. Eam egregè confutavit S. Augustinus. Ejus verò discipuli in varias regiones ab ipso missi (è quorum tribus præcipuis unus nomine Thomas Evangelium conscripsit, quod Thomæ Apostolo falsò attributum fuit), magistri suosque errores latissimè et citissimè per Africam, Asiam, magnamque Europæ partem, Hispaniam præsertim ac Galliam propagârunt. Sunt autem errores isti præcipuè sequentes:

III. 1º Statuebant Manichæi duo principia opposita, et quidem æterna, immortalia, ab invicem independentia: unum Bonum, quod principem lucis et absolutè Deum ac lucem appellabant, omnisque boni dicebant auctorem; alterum Malum, quod *principem vel gentem tenebrarum*, aut *principem mundi*; *Malignum*, *Materiam* vocitabant, et volebant originem esse omnis mali, quod malum dicebant esse substantiam quamdam bono adversantem. Porrò Deum faciebant corporeum, finitum et divisibilem, cum eum certis regionibus circumscriberent, aliis verò principium malum, et omnia bona vellent ellici ex illius, omnia mala ex hujus substantiâ. Insuper Patrem, Filium et Spiritum S. quidem admittebant, sed unum Deum dicebant sub triplici nomine. 2º Carnem aiebant pervenire à malo principio, et esse de ejus substantiâ. Quapropter inprimis negabant, Christum veram carnem habuisse, ac proinde verè natum ex Virgine, ne inquinaretur; neque verè passum, crucifixum aut mortuum dicebant, sed solùm apparenter et similitudinariè, atque pari solùm modo resurrexisse. Quamobrem et die dominico jejunabant, ut ostenderent, se in Christi resurrectionem veram non credere. Quanquam et dicantur, eo die jejunium servasse in honorem solis, sicut et feriâ secundâ in honorem lunæ, quibus cultum deferebant, si non tanquam

diis, certè tanquàm Dei sedibus, ad quas animæ purgatæ ferebantur. Deinde addebant, Christum non ad corpora liberanda, sed ad solas animas salvandas venisse; et solarum animarum, non corporum resurrectionem admittebant. Denique, etsi mulieribus uterentur, tamen abhorrebant nuptias, et generationem impediabant, ne deo malo cooperarentur. 3° Duas uni corpori fingeant animas insidere, alteram *bonam* et rationalem, à bono principio efformatam et de ejus substantiâ, adeoque instar illius corpoream; alteram *malam* et animale, pariter effectam à principio malo. Hasque animas aiebant inter se conflagrare, cum caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. Hinc inferebant, hanc concupiscentiæ pugnam non profluere ex peccato primi hominis (atque hinc fortè baptismum planè respuebant, velut inutilem), sed ex substantiâ mali, nobis intimè inhærentis et pugnantis cum substantiâ boni. 4° Animarum metempsychosin cum Pythagorâ asserebant, adeò ut anima hominis post mortem migraret in corpus bruti vel etiam plantæ; quapropter ab esu carniarum necnon ovorum, lactis et vini usu sibi temperabant, quanquàm et hoc idcirco quòd putarent ea prodiisse à principio malo; unde et ex odio carnis reliquias sanctorum aversabantur. Item ab extirpatione plantarum abstinebant. Imò eum qui animal occidisset, in animal ejusdem speciei; qui plantam vel vulsisset vel cæcidisset, in similem verti plantam credebant. Animas tamen suorum *auditorum*, id est, quos adhuc in suâ sectâ instar catechumenorum instruebant, in corpora *electorum*, id est, eorum qui ipsorum sectam majori zelo observabant ac promovebant, transire arbitrabantur, ut in ipsis purgatæ in nulla ampliùs corpora reverterentur. 5° Mala culpæ negabant esse tribuenda libero hominis arbitrio; ne, cum hoc procedat à Deo, hic pariter sit auctor illius. Illa igitur tribuebant animæ, naturâ suâ malæ, à principio malo profectæ, quæ ad illa vel invitos cogeret. Omitto varia alia deliramenta, quæ fabulabantur circa ipsius mundi, primorumque parentum productionem, libro Genesis penitus repugnantia; ex quo ne convinci possent, dicebant, vetus Testamentum auctorem non habere Deum verum, sed quempiam è principibus tenebrarum; neque illum prophetis esse locutum. Interim fingeant, Christum fuisse serpentem illum, qui Adamo et Evæ per esum pomi scientiam boni et mali infuderit; rursus, ipsum esse solem hujus

orbis, vel saltem in sole et lunâ habitare, Spiritum sanctum in aere. Theod., l. 1 Hær. Fab. c. 26.

His erroribus S. Augustinus adhuc juvenis implicitus aliquandiù fuit, ut ipse deplorat initio libri de duabus Animabus; verùm eandem hæresin ætate provecior non solum execratus est, sed funditus evertit. Eandem tamen seculo XIII excitare moliti sunt Albigenenses, ut videbimus.

HÆRESES SECULI IV.

DONATISTÆ, SEU DONATIANI.

I. Nomen et errores hausere à duobus Donatis, altero Casarum-Nigrarum in Numidiâ episcopo, velut auctore; altero episcopo Carthaginensi, velut promotore. Primus, instinctu *Lucillæ*, potentis ac factiosæ feminæ, Majorinum hujus domesticum, coemptis ab eadem votis, intrusit in sedem Carthaginensem, pulso Cæciliano, ejus legitimo antistite, cujus criminabatur ordinationem tanquàm invalidam. Hinc primum exortum schisma fuit, quod deinde brevi in apertam hæresin erupit, altero Donato eam strenuè promovente, ejusque successore Parmeniano, contra cujus Epistolam S. Augustinus Libros conscripsit. Hæc pestis adeò invaluit, ut in solâ Africâ quadringenti et supra episcopi eâ infecti fuerint; grassataque est ibidem præcipuè per tria secula, donec tum à Melchiade papâ in concilio Romano, tum in Arelatensi damnata, postmodum extincta fuit.

II. Præcipui errores sunt sequentes: 1° Ecclesiam perversorum communione toto orbe terrarum periisse contendebant, et in solâ Africâ inter Donatistas remansisse. Cum verò considerarent, veram Ecclesiam non consistere sine communione cum Romanâ, in quâ, ut loquitur S. Augustinus, ep. nunc. 43, olim 162, « semper Apostolorum cathedræ » viguit principatus; Romam aliquem ex suis secretò mittebant, qui suæ factionis homines ibidem degentes velut episcopus gubernaret. 2° Ex primo illo errore hunc alium trahebant: illum solummodò baptismum esse validum, qui apud ipsos conferretur; quapropter, si Catholicorum aliqui ad eos deficerent, illos rebaptizabant. 3° Plures illorum, prætextu martyrii, spontè aliis se occidendos tradebant; imò sibi ipsis violentas manus frequenter inferebant, atque ita sese martyres existimabant et jactitabant. Qui hoc insano furore correpti erant, Circumcelliones

appellati fuere; quia, ut scribit S. Augustinus, l. 4, cont. Gaudent. c. 28, victus sui causâ cellas circuibant rusticanas; ipsi tamen malebant se *Agonosticos* appellare, quasi bonum certamen certantes.

III. His erroribus, præter infensissimum, quo, hæreticorum omnium more, flagrabant, in monachos odium, plura implissima facta adjungebant, quibus etiam novatorum non paucis præludebant. Etenim, non solum altaria vel frangebant, vel radebant, vel removebant; pallas, vela sacra sacrosque calices profanabant; sed aliquando sacrum chrisma effuderunt, et divinam Eucharistiam canibus projecerunt. Insuper belluinâ penè immanitate sub Juliano Apostatâ in Catholicos, præcipuè clericos, nec solum in vivos, sed et in mortuos sævierunt, ut testantur Optatus Milev., l. 2, c. 16, et l. 6, c. 7, et S. August., qui et hanc hæresin profligavit.

IV. Donatum verò damnavit Melchiades papa, à cujus sententiâ cum Donatistæ appellâssent ad Constantinum imperatorem, is respondit: « Petitis à me in seculo iudicium, cum ego ipse iudicium Christi expectem: dico enim, ut se veritas habet, sacerdotum iudicium ita debet haberi, ac si ipse Dominus residens iudicet. » Eadem verba scripsit imperator ad episcopos concilii Arelatensis, per quæ significare voluit, spirituales causas iudicandi jus non sibi, ceu laico, competere, sed episcopis.

ARIANI.

I. Arianorum hæresis auctorem habuit Arium, è Libyâ oriundum, presbyterum Alexandrinum; peritum dialecticum, sed hominem ambitiosum; externâ verò corporis, oris ac habitus specie gravi et modestâ, milleque dolis simulatâ pietate tectis, comitate item ac urbanitate verborum ad seducendos homines apprime idoneum. Is proinde ambitione et invidiâ in S. Alexandrum, quem sibi eo in episcopatu Alexandrino prælatum fuisse ægrè ferebat, stimulatus, eidem de sanctissimæ Trinitatis mysterio, atque honore tam Filio quàm Patri in divinis debito palam disserenti, cœpit obstrepere, ac deinde spargere sequentes capitales errores.

II. 1º Etiam si tres personas, Patrem, Filium et Spiritum sanctum admittere se profiteretur, solam tamen primam Deum verum, æternum, immutabilem esse contendebat. Hinc 2º negabat, Filium et Spiritum

S. esse ejusdem cum Patre substantiæ, vel naturæ; imò asserebat, Filium habere naturam planè diversam à Patre; et Spiritum S. diversam à Patre et Filio. 3º Filium, quemadmodum et Spiritum sanctum aiebat, ex nihilo factum esse in tempore, adeoque esse creaturam, et hinc Patre minorem; sed Filium esse creaturam primam, ante omnia secula factam, omniumque perfectissimam, et maximè ad Deum accedentem, quæ ideò per excellentiam vocetur Filius Dei, et Deus per quamdam *participationem*, non per *naturam*: Deum verò per illum velut per ministrum secula et omnia alia fecisse. Spiritum sanctum autem dicebat præcipuam Filii creaturam, et hinc *Creaturam Creaturæ* nominabat. Unde etiam loco istius glorificationis versiculi, quem canere consuevit Ecclesia catholica: *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*; ipse suos canere docuit: *Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto*.

III. Arius propter hos errores, quibus, Epiphanio teste, hæresi 69, præter presbyteros septem ac diaconos duodecim, etiam septingentas virgines Deo consecratas brevi temporis spatio infecit, ab Alexandro episcopo, coacto concilio, damnatus et gradu motus, Alexandriâ relictâ, in Palæstinam abiit; ubi *Thaleiam* suam, seu ab unâ ex Musis, seu à lætitiâ nuncupatam, composuit, id est, cantilenam mollem et impuram, in quâ totum hæreseos suæ virus expressit, ut illud suavis modulis in hominum, ac præsertim muliercularum, ad voluptates proclivium, animos sensim irreperet.

IV. Verum, admonitis per episcopos catholicos de his Arii turbis ac blasphemiiis, tum Sylvestro papâ, tum Constantino Magno imperatore, coactum est illius auctoritate concilium Nicænum I, in quo Arius cum suis erroribus damnatus fuit; et à Constantino, mox ignominia notatus atque exilio mulctatus. Postea verò, propitiato per fraudem cujusdam Ariani presbyteri Constantino, ad aulam quidem advocatus, et, cum sinceram erga concilii Nicæni definitiones submissionem simulâssent, ac dolosam æquivocamque fidei formulam imperatori obtulisset, ab eo redire Alexandriam permissus fuit: imò anno sequenti Constantinopolim redux per suos assecras ab imperatore, fraudis omnis ignaro, mandatum extorsit ad Alexandrum, ejus urbis episcopum, quo jubebatur Arium in fidei communionem recipere. Cum autem

hic ad preces et jejunia pro abigendâ hâc peste ab ecclesiâ confugisset, Arius eâdem, quâ ab ipso, ut credebatur, recipiendus, ad ecclesiam suis stipatus arroganter properabat, horâ, subito seu terrore, seu viscerum dolore correptus, alvumque exonerare coactus, animam simul cum intestinis repente effudit, anno 336. Constantino exinde piè vitâ functo, Ariana hæresis invaluit sub Constantio illius filio, per ejusdem, cujus ante memini, Ariani presbyteri fraudem eâ lue infecto, sub quo, maximè post Constantis fratris obitum, totius imperii Occidentalis juxta ac Orientalis gubernacula adepti, totum ferè orbem pervasit, præsertim postquam in concilio Ariminensi formulæ fidei, dolosè ab Arianis confectæ, partim Constantii violentiâ, partim Arianorum fraudibus, subscripsere Patres Occidentis plus quàm 400, adeò ut detectâ fraude *miraretur mundus se esse Arianum*, inquit S. Hier. Interim invictè opposuit se grassanti malo, ejusque auctoribus S. Athanasius episcopus Alexandrinus, propterea 46 annis ab illis gravissimè impetitus, ac è sede suâ sæpiùs ejectus. Ad extremum in variis synodis particularibus, ac in concilio œcumenico Constantinopolitano I, sub Theodosio Orientis, et Valentino Juniore Occidentis imperatoribus, penitùs profligatum fuit.

SEMIARIANI.

I. Partim hi assentiebantur Arianis, partim ab illis dissidebant. Nam cum illis quidem de Spiritu S. idem prorsus sentiebant, ac Filium Patri *consubstantialem*, seu ejusdem cum illo naturæ esse, negabant; attamen secùs ac illi dicebant, hunc esse Patri per omnia, atque adeò etiam in essentiâ similem; quapropter eundem quidem renuebant appellare *ὁμοούσιον*, id est, consubstantialem; dicebant verò *ὁμοιοούσιον*, seu similem in substantiâ. Auctores habuere Semiariani Basilium Ancyram, et Georgium Laodicæum.

II. Fuere et alii hæretici inter Arianos et Semiarianos velut medii, dicti Acaciani ab Acacio Cæsariensi episcopo, qui Filium nec Patri consubstantialem dicebant cum Catholicis, nec eidem planè dissimilem cum Arianis, neque similem in substantiâ cum Semiarianis, sed duntaxat in accedentibus et formâ, sicut statua aurea suo prototypo, quod repræsentat. Acacius à Felice et Gelasio Romanis pontificibus tanquàm hæreticus, et in hæresi mor-

tuus post mortem anathemate percussus fuit.

MACEDONIANI.

I. Arianorum surculi nomen et errorem accepere à Macedonio, qui et ipse Arianus, vel Semiarianus, ab ejusmodi factionis asseclis, favente Constantio imp., in sedem Constantinopolitanam, pulso per injuriam alterâ vice Paulo, legitimo ejus possessore catholico, non sine plurium è Catholicis reclamantibus, millium cæde intrusus, gravem etiam postmodum persecutionem in orthodoxos excitavit, illisque haud absimilem, quibus gentiles imperatores olim in primorum seculorum fideles desæviant. Postea verò, cum homo perditus et cruentus Constantii gratiâ excidisset, simul ab eodem cathedrâ depulsus, in locum quemdam juxta urbis regiæ portas secessit, atque extremum ibi diem obiit. Priùs tamen suæ hæresi condendæ manum applicuit, et, Arii doctrinâ ex parte rejectâ, propriam cudit.

II. Docebat autem, teste Sozom. l. 4, c. 21, Filium quidem Deum esse, per omnia similem Patri; imò, ut loquitur sanctus Augustinus, *unius, ejusdemque* cum illo *substantiæ*, vel *essentiæ*; Spiritum verò sanctum creaturam esse, ejusdem cum Patre et Filio dignitatis expertem; imò famulum ac ministrum eum appellabat. In apertum prodiit hæc hæresis circa annum 360, et magnam Orientis partem pervasit. Damnata autem fuit primùm in synodo Alexandrinâ, anno 362, deinde in synodo Illyricâ, anno 367; tum in duplici Romanâ, sub Damaso pontifice celebratâ; demùm in concilio œcumenico Constantinop. I.

AERIANI.

I. A quodam Aerio exorti sunt, qui, ut testis est Epiphanius, è Ponto oriundus, audaciâ ac insolentiâ ad omnia paratissimus, cum episcopatu Sebasteno, quem ambiebat, exclusus fuisset, contra episcopalem ipsam dignitatem deblaterare cœpit, Luthero quodammodò præludens, qui similiter propter denegatam suis indulgentiarum publicationem, in ipsum indulgentiarum valorem et earum dispensatorem summum pontificem cœpit debacchari.

II. Itaque primum ac præcipuum errorum Aerii caput erat, quòd episcopi non sint presbyteris superiores, neque ab his ullâ in re discriminantur. Huic errori alios subinde addidit: nempe orationes pro defunctis, et

bona pro illis suscepta operanihilis prodesse, adeoque esse rejicienda. Præterea jejunia ab Ecclesiâ statuta, et à Christianis observari solita non esse servanda. Ecce ex quo fonte similes errores hauserint novatores! Demùm negabat Aërius, pascha à Christianis esse celebrandum.

AETIANI ET EUNOMENIANI.

I. Ab Aetio et Eunomio nuncupati, Arianæ quoque hæresis soboles extitère, eamque novis blasphemias auxere. Fuit autem Aetius patriâ Antiochenus, professione primùm artifex, deinde medicus, mox philosophus; sed ob nimiam sentiendi, loquendique temeritatem Antiochiâ pulsus. Demùm illuc reversus, ac factus diaconus, ad sacras litteras animum applicuit, ac fidei mysteria sub sophismatum et geometriæ figuris involvere cœpit circa annum 360.

II. Eunomius gente Cappadox, postquàm rhetoricæ primùm, ac deinde, ut fertur, militiæ se addixisset, factus Aetii scriba et discipulus, Scripturarum licet foret ignarus, eas fucatis eloquentiæ verbis ad suum sensum ausus interpretari, magistri doctrinam novis cumulavit erroribus, propter quos ab ipso Constantio imp. in exilium missus, miseram ad mortem usque vitam traxit.

Primus istorum hæreticorum error fuit, quòd dissimilem per omnia assererent Patri Filium, et Filio Spiritum S.; ex quo dicti etiam sunt *Anomæi*, id est, *Dissimiles*. Quapropter non baptizabant verbis à Christo institutis, sed, ut refert Epiphanius, sub hâc formulâ: *In nomine Dei increati, et in nomine Filii creati, et in nomine Spiritûs S. sanctificatoris à Filio procreati*; ideòque baptizatos à Catholicis ad se accedentes rebaptizabant. Secundus error fuit quòd dicerent se Deum ita perfectè cognoscere, sicut Deus ipse se cognoscit; unde et se illum pariter comprehendere blasphemabant. Tertius error fuit quòd Verbum divinum animam non assumpsisse, sed divinitatem animæ vices supplevisse, assererent. Quartus, quòd sanctorum reliquias contemnerent, et miracula ad eorum invocationem à Deo patrata dæmonum præstigias esse effutirent. Quem errorem, saltem quoad priorem partem, moderni novatores adoptârunt. Quintus, quòd docerent malam vitam conjunctam cum fide, quam ipsi prædicabant, nihil obesse; sic, ut quibuscumque peccatis quis irretitus foret, etiamsi in eis perseverare vellet, dummodò fidem suam servaret, æternæ vitæ particeps esse posset.

Contra hanc sectam scripsit præter alios S. Basilius, et ejus frater S. Gregor. Nyssenus; eamque Theodosius Senior. imp. anno 381, legibus latis coercuit. Illam tamen multis jam seculis sepultam extumulârunt moderni Servetiani, Sylvanistæ, et alii quidam pseudo-reformatorum nepotes.

APOLLINARISTÆ.

I. Secta hæc auctorem habuit Apollinarem unum, vel duplicem, patrem et filium; illum genere Alexandrinum, dein presbyterum, et grammatices præceptorem; hunc Ecclesiæ lectorem, et rhetorices magistrum: utrumque, eò quòd contra episcopi Theodoti interdictum cum quodam ethnico sophistâ periculosam familiaritatem texeret, ab eodem ex Ecclesiâ ejectum, postea tamen, peractâ poenitentiâ, in eam receptum. Uterque, vel, quod cardin ali Gotti videtur, solus Junior Apollinaris sequentes errores producit:

II. 1° Quòd Verbum non assumpserit animam saltem rationalem, seu mentem, sed ejus vices suppleverit; ac primùm quidem rotundè negavit, illud animam assumpsisse; postea verò testimoniis evangelicis adductus ut id admitteret, distinxit animam in *sensitivam* et *rationalem*, sive *mentem*; et illam quidem à Verbo assumptam confessus est, non item istam. 2° Quòd Christus veram carnem non habuerit; unde S. Athanasius. l. de Incarn. adv. Apollin. de Apollinaristis: « Interdum, » inquit, increatam, coelestemque carnem, » nempe Christi; « aliquando Deitati aiunt esse » consubstantialem; » et S. August.: « Asseverantes Verbum carnem factum, hoc est, » Verbi aliquid in carnem fuisse mutatum, » non autem carnem de Mariæ carne susceptam. » 3° Circa SS. Trinitatem, ut error est inconstans, variè delirabat: aliquando enim Trinitatem personarum ita confunde-bat, ut videretur sentire cum Sabellio, teste Theodoret., l. 1 Hæret. Fab. c. 10, aliquando tres quidem personas in Trinitate substantiæ confitebatur, sed inter illas diversitatem excellentiæ constituens, ad Arium accedebat. Dicebat quippe, Spiritum S. *Magnum*, Filium *Majorem*, Patrem *Maximum*; atque ex his tribus Trinitatem constituebat, velut ex *splendore*, *radio* et *sole*, ut loquitur S. Greg. Nazianz., Orat. 52. His erroribus ridiculum addebat commentum, nempe post universalem resurrectionem nos rursus ad observationem legis Moisaicæ esse reversuros.

III. Apollinaris diu textit hoc virus in pectore latens; unde non mirum quòd et S. Basilius aliquandiu cum eo communionem habuerit, ut ipse testatur, Ep. 343, nunc 224, et S. Hieronymus eodem Laodicææ usus sit præceptore, ut et ipse scribit, Ep. 65, nunc 41; atque adeò S. Athanasius eum in pretio habuerit, teste Epiph. Hær. 77. Erupit tamen pestis circa annum 372. Quare delatus ab ipso S. Basilio, et aliis Orientalibus episcopis, ad Damasum papam, ab eodem, coacto Romæ concilio, unà cum Vitali et Timotheo ejus discipulis damnatus fuit cum suâ hæresi, quam et damnavit synodus Antiochena, cujus meminit concil. Constantinop. II. in Epistolâ Synod. Adversus eandem hæresin strenuè pugnarunt è Patribus præcipuè SS. Athanasius, Gregorius Nazianz. et alter Nyssenus, Epiphanius, Ambrosius, Augustinus, Fulgentius, etc.

IV. Neque tamen statim extincta hæc pestis fuit, quin latissimè per totam præsertim Asiam propagaretur: cujus propagationis causa triplex à scriptoribus historicis profertur: Prima, ipsius Apollinaris eruditio, et hinc parta auctoritas; nam et plurimos libros conscripserat, in quorum etiam aliquibus suum pro fide catholicâ zelum antea palam fecerat. Altera, ipsius, et ejus discipulorum externa sanctimonia et vitæ austeritas. Tertia, quædam ab ipso Apollinari, poeticæ quoque perito, composita, et in vulgus sparsa brevia Cantica, numeris adstricta, instar Hymnorum qui in Ecclesiâ cani solent, ad Dei laudem in speciem spectantia, quæ in ipsis etiam conviviis, atque inter laborandum à viris et mulieribus frequenter et cum oblectamento decantata, errores simul quos continebant, suaviter instillabant. Duplicem verò lapsus Apollinaris causam assignat S. Basilius, Ep. 44, modò 263: tum intemperantem scribendi libidinem, tum quòd illius de theologiâ disputationes, non petitis ex Scripturâ probationibus, sed humanis argumentis niterentur.

PRISCILLIANISTÆ.

I. Hanc luem in orbem intulit quidam Marius Ægyptius, qui, in Hispaniam appulsus, eam afflavit inter alios cuidam Helpidio rhetori; hic verò Priscilliano, viro nobili, erudito, facundo, ac disserendi disputandique arte promptissimo, sed profanâ hæc scientiâ inflato, ac vanissimo, ingenio præterea inquieto. Sic illum ferè depingit Sulpitius Severus, l. 2 Hist. Ab eodem Priscilliano hæresis ista per Hispa-

niam propagata, simul ab eodem nomen accepit. Quippe humilitatis speciem ore et habitu prætendens honorem suum ac reverentiam cunctis injecit; et hæc auctoritate, arteque blandiendi ac persuadendi, suam in sectam attraxit multos nobiles, pluresque populares; mulieres item, novarum rerum cupidas, fluxâ fide, et ad omnia curioso ingenio passim instructas.

II. Eapropter unà cum Helpidio, necnon Instantio et Salviano, binis quos ad suas partes traxerat episcopis, damnatus in concilio Cæsar-Augustano circa annum 380. Romæ verò, quò se contulerat, à Damaso papâ repulsus, necnon Mediolani ab Ambrosio; sed Gratiani imp. favore pecuniâ coempto, in Hispaniam rediit; verum à Maximo, Gratiani successore, de illius fraudibus et flagitiis edocto, jussus inde ad synodum Burdigalensem perducì, cum episcopale judicium declinans ad principem provocasset, ab Evodio præfecto, cui causæ cognitionem imperator demandarat, variorum pudendorumque scelerum convictus, ab imperatore capitis damnatur, et reipsa eo minuitur Treviris, anno 385, cum aliis quibusdam sociis, haud tamen probante S. Martino: tum, quòd *novum et inauditum nefas esse diceret, ut causam Ecclesiæ judex seculi judicaret*; tum quòd Maximo suggereret satis superque sufficere, ut illi episcopali sententiâ hæretici judicati Ecclesiis pellerentur. Porro Priscillianum occisum ejus sectatores velut martyrem colere cœperunt, et ejus errores latius disseminarunt, plura secula pervagatos.

Errores autem istos ab omnibus ferè, qui antea extiterant, hæreticis mutuârunt. Nam 1º cum Sabellio unam duntaxat in Deo personam agnoscebant. 2º Cum Arianis de Filio sentientes, quasdam virtutes ex Deo cœpisse procedere somniabant; diabolum verò nunquam fuisse bonum, neque ejus naturam esse opificium Dei, sed ex Chao et tenebris emerxisse, illumque omnis mali principium et substantiam esse, adeoque et corporum etiam humanorum; et hinc à carnibus quoque abstinabant, et Christum veram habuisse carnem negabant. 3º Cum Manichæis animam hominis particulam divinæ esse substantiæ fingeant. 4º Cum Origene animas prius in cœlo peccasse dicebant, et in poenam fuisse in corpora detrusas. 5º Cum Stoicis homines non spontè, et liberè peccare aiebant, sed invitos et fatali siderum necessitate compulsos. 6º Denuò cum Manichæis nuptias et matrimonium dam-

nabant, quia, inquit S. Leo, Ep. 45, ad Turrib. c. 7, « in eo non est libertas turpitudinis, quam quærebant, ubi et pudor matrimonii servatur, et spes sobolis. » 7° Addebant de suo, licitum esse mendacium, etiam juramento firmatum, et hoc, ut suas celarent turpitudines; unde S. Aug.: « Propter occultandas, inquit, contaminationes et turpitudines suas, habent in suis dogmatibus et hæc verba: « *Jura, perjura, secretum prodere noli.* »

AUDÆANI, SEU ANTHROPOMORPHITÆ.

I. Audæum, sive Audium habuerunt auctorem, natione Syrum, virum principio domi clarum, inprimis propter vitæ integritatem et divinæ fidei zelum, ut loquitur Epiphan.; attamen postea, gravium sibi illatarum contumeliarum impatiens, primum schisma fecit, et seipsum ab Ecclesiâ segregavit. Quia verò populos quoque passim ab Ecclesiæ obsequio retrahebat, in Scythiam ab imperatore relegatus est.

II. Huic schismati accessit hæresis Anthropomorphitarum, sub quo nomine Audiani prodierunt tempore Theodosii M., circa annum 395, in partibus Ægypti; quod quidem nomen accepere ex palmari suo errore, quo sentiebant Deum esse corporeum, et membra ad formam humani corporis habere; quod cum rusticitati eorum tribueret Epiphanius, non verò pertinaciæ, idcirco illos non redarguit ut hæreticos, sed velut schismaticos.

JOVINIANISTÆ.

I. Hæc hæresis nomen sortita est à Joviniano, quem cardinalis Gotti haud immeritò dicit Lutheri aliorumque modernorum novatorum præcursorem. Nam in primis Jovinianus fuit, omnesque monasticas austeritates pertæsus, è monasterio seu Romano, seu, ut alii volunt, Mediolanensi erupit, ut mollem voluptuosamque vitam ageret. Deinde cœlibatum monachorum et sacrarum virginum abrogare molitus est, eo ad hoc usus artificio, quòd virginitati nuptias quoad meritum adæquaret; quâ fraude nonnullas sanctimoniales, etiam propectæ jam ætatis, in nuptias detraxit, quamvis ipse nuptias haut contraxerit, non majoris, ut aiebat, meriti titulo, sed conjugii molestias vitandi causâ.

II. Atque hic fuit primus ac palmaris error Joviniani; quem non tantum adoptavit, sed verbo et facto multum adauxit Lutherus et alii ejus sequaces. Alter Joviniani error fuit, quòd

jejunia et abstinentiam à certis cibis doceret ad salutem nihil prodesse; quapropter ab Hieronymo *Christianorum Epicurus* fuit appellatus. Liquet et hunc errorem fuisse à novatoribus adoptatum. Tertius erat, quòd qui plenâ fide in baptismo renati sunt, à diabolo non possint subverti, sive peccare. Et huic post Pelagium visus est Lutherus subscripsisse, l. de Capt. Babyl. Quartus fuit, quòd cum Stoicis doceret omnia peccata esse in gravitate paria; item paria esse omnia merita, atque parem proinde omnium in cœlis remunerationis gradum. Eundem pariter errorem suscitârunt novatores. Addebat denique Jovinianus hunc quintum errorem, quòd B. Virgo, licet ante partum virgo fuerit, et Christum intactâ virginitate conceperit, neque ullum seu ante, seu post partum cum Josepho maritale commercium habuerit, tamen in ipso partu pariendo fuisse corruptam, et ejus destructam virginitatem.

Contra Jovinianum calamum strinxerunt SS. Hier. et Aug. Ipsi verò imperatores contra primum illius errorem severissimas tulere leges. Damnatus fuit Jovinianus à Siricio papâ in concilio Romæ coacto anno 390.

Haud multum à Joviniano et modernis novatoribus quibusdam in punctis ablusit Vigilantius Barcinonensis presbyter, vir, uti indole procax et audax, ita sacrarum litterarum ignarus. Is enim primum virginitatem et continentiam despiciebat, ac clericorum cœlibatum, sicut et jejunia ecclesiastica aversabatur. Deinde cultum damnabat SS. martyrum reliquiis impensum à Catholicis, quos propterea *Cinerarios* et idololatrias appellabat, qui mortuorum hominum ossa venerarentur; imò, ut mentiebatur, adorarent; et gentilium superstitionem imitati, cereorum fulgore illustrari pleno etiam die martyres arbitrarentur. Denique martyres frustra invocari à nobis, utpote pro quibus eos orare negarent. En iterum unde hos errores hauserint novatores.

HÆRESES SEculi V.

PELAGIANI.

I. Dicti à Pelagio, natione Britanno, seu Anglo, professione monacho; non eorum è numero, qui vel in cœnobio vel in eremo, sed qui solitariam suis in ædibus id temporis vitam agebant, vel palliati, philosophorum instar, incedebant, et sui juris existentes huc illuc errabant. Unde à S. Aug. appellantur, *veluti monachi*. Fuit, ut scribit S. Aug. etiam presby-

ter; « ingenioque fortissimo, celerrimo et acutissimo; sed non minus litigioso ac verisipelli; » quos enim privatim disseminabat errores, sæpè palam inficiabatur. Scripsit etiam libros nonnullos, sed, ut S. Hier. notat, præcipuè ad feminas. Quippe hic hæreticorum mos fuit olim, et est hodie, ut suos facilius insinuent errores, feminas ad seducendum faciliores, et novitatum magis avidas ac ambitiosè tenaces, adsciscere sibi adjutrices.

II. Porro capitales ejus errores, quos circa annum 405, Romæ primùm sparsit, tum circa annum 415, in Syriâ Palæstinæ, quò profectus erat, ut monachi habitum indueret, sunt sequentes :

1° Docebat, primævum primi hominis statum fuisse statum naturæ, non beneficium gratiæ, et Adæ posteros nunc nasci, qualis Adam conditus fuit, hoc est, inquiebat, sine virtute et vitio, sine gratiâ et peccato. Censebat verò, Adamum in illò statu etiam ante peccatum fuisse obnoxium hujus vitæ miseriis ipsique adeò morti, sicut nunc nos sumus, adeòque etiamsi non peccasset, fuisse tamen corpore moriturum; ac proinde mortuum jam esse, non culpæ demerito, sed conditione naturæ. Ex quo inferebat ulterius, mortem et reliquas hujus vitæ misérias in genus humanum derivari modò ex eadem naturæ conditione, non ex originali noxâ ex Adamo à nobis contractâ, Etenim 2° negavit, ab Adæ posteris ex ipso contrahi peccatum originale, ac proinde Adamum aiebat peccando sibi soli nocuisse, non posteris. Ex quo inferebat parvulos, utpote omni etiam originali culpâ immunes, non egere baptismo ad illam abluendam; egere tamen illo volebat eos, ad intrandum in *regnum cælorum*, quod distinguebat à *vitâ æternâ*, asserens parvulos, sine baptismo ante rationis usum decedentes, *æternâ vitâ*, eâque beatâ, non item *regno cælorum* esse potituros. Cùm verò hos errores in synodo Palæstinâ voce tenus revocasset Pelagius, sed à suis postmodum ideò increpatus fuisset, respondit se solùm intellexisse, Adæ peccatum nocuisse posteris, non quidem *propagatione*, sed *imitatione*, seu *exemplo*, quatenus omnes ejus posteris, qui deinde peccaverunt, illum peccando imitati sunt. 3° Contendebat, hominem per solas liberi arbitrii vires posse divina omnia mandata servare, tentationes omnes vincere, omnia planè peccata vitare; ac etiam opera bona salutariter, seu, *prout oportet ad salutem*, exercere; adeòque hanc ipsam salutem solis iisdem suis viribus adipisci;

quapropter negabat, ad istorum quippiam necessariam esse Dei gratiam. Unde Faustus Reiensis summam totius hæresis Pelagianæ hæc unâ propositione clausit: « Dicit Pelagius quòd ad obtinendam salutem natura hominis sibi sufficiat. »

Cùm verò à Palæstinâ synodo coactus fuisset, juxta clarissimos Scripturæ textus, gratiam aliquam admittere, verbo tenus quidem admisit, reipsa tamen non aliam quàm naturalem et externam; donum videlicet creationis et liberi arbitrii; item legem et doctrinam SS. Bibliorum, prædicationem evangelicam, exhortationes, et sanctorum exempla, aliave similia; gratiam verò internam, præcipuè supernaturalem, saltem inspirationis, constanter repudiavit. Unde, ut refert S. Aug. (I. de Grat. Chr. c. 3), tria distinguebat: « Possibilitatem, quâ potest homo esse justus; voluntatem, quâ vult esse justus; actionem, quâ justus est; horum trium primum, id est, possibilitatem, datum confitetur à Creatore naturæ, nec esse in nostrâ potestate: duo verò reliqua, id est, voluntatem et actionem, nostra esse asserit. » Iterum distinguebat inter *possibilitatem*, per quam intelligebat solam naturam, et *adjutorium possibilitatis*, per quod intelligebat legem et doctrinam, prædicationem et exempla, etc., vel ad summum interiorem quamdam intellectûs *illustrationem*, quam visus est aliquando admisisse.

4° Qualecumque gratiæ adjutorium admiserit Pelagius, illud duplici rursus errore fœdavit: nam inprimis negabat, illud esse gratuitum, volebatque dari secundum merita, quorum nomine intelligebat boni cupiditatem, fidem quamdam, vel orationem etiam merè naturalem, etc. Deinde negabat, illud esse *simpliciter* necessarium ad vitandum malum, et operandum salutare bonum; dicebatque, propterea dari gratiam, ut quod à Deo præcipitur *facilius* impleatur, adeòque sine illâ etiam, etsi minus *facile*, fieri tamen posse quod præcipitur. Addebat his erroribus etiam istum, vitam justorum in hoc seculo nullum habere peccatum, et ex illis Ecclesiam Christi in hæc mortalitate perfici, ut refert S. Aug. Ac demùm doctrinam de prædestinatione sanctorum, tanquàm hominis libertati contrariam, respuebat.

Bini fuere Pelagii discipuli magis celebres: Alter Coelestius, natione Campanus, vel, ut alii malunt, Hibernus, ejusdem cum Pelagio instituti monachus et presbyter; vir acerrimi ingenii, magistro vafricie haud inferior, supe-

rior etiam audaciâ. Hic illius hæresin, in Africâ præcipuè, sophisticis rationibus strenuè disseminavit, unde et illius fautores Cœlestiani fuere nuncupati. Alter Julianus, in Apuliâ natus, Capuensis in Italiâ, vel, ut censent alii, Enclatensis episcopus; sed, post haustam et publicè proditam tuem Pelagianam, gradu dejectus. Vir quoque acris ingenii et satis eruditus, multa scripsit contra fidem catholicam et S. Aug. Verùm hic sanctus antistes non eundem solum, sed totam Pelagianam turmam ac hæresin, conscriptis libris quamplurimis, penitus protrivit ac debellavit; de quo triumpho S. Hier., qui primus in aciem contra Pelagium prodierat, eidem et Alipio ejus adjutori his verbis gratulatur, Ep. ad Alip. et Aug. modò 81, aliàs 79: « Si posset fieri, assumptis talis columbæ vestris amplexibus implicarer: semper quidem pro merito virtutum vestrarum, sed nunc maximè, quia cooperatoribus et auctoribus vobis, hæresis Cœlestiana jugulata est. »

In causâ ejusdem hæresis congregata sunt concilia 24, è quibus unum generale, reliqua particularia. Inter hæc synodi celebriores fuere tum Diopolitana, in quâ Pelagius, objecta hæreseos capita ancipiti responso eludens, catholicus declaratus, errore tamen puri facti personalis; tum Carthaginensis et Milevitana anno 416 celebrata; in quibus Pelagius et Cœlestius, velut hæreseos auctores, sunt delati ad Innocentium I, pontificem maximum, qui, coactâ anno subsequenti Romæ synodo, hæresin istam cum suis auctoribus et sectatoribus condemnavit. Unde S. Aug., serm. 2, de Verb. Apost.: « Jam de hâc causâ, inquit, duo concilia Romanam missa sunt ad sedem Apostolicam; inde jam rescripta venerunt; causa finita est, utinam aliquando finiatur error! » Romæ itidem anno 418, congregatâ synodo, eadem iterata fuit damnatio à Zozimo papâ, qui sententiam in Pelagianos latam promulgavit per epistolam, quæ *Tractoria* fuit appellata, ad omnes christiani orbis episcopos directam, ut singuli formulæ isti subscriberent: quod ab omnibus præstitum, exceptis cum Juliano duce episcopis 18, qui, exemplo eatenus inaudito, appellârunt ad œcumenicum concilium, proptereaque excommunicati, depositi et è sedibus suis pulsi sunt, eorum verò appellatio contempta: donec, postquàm ab aliis etiam summis pontificibus Bonifacio I, Cœlestino I, Sixto III, repetitis fulminibus protriti, tandem anno 431, concilio generali Ephesino

unâ cum Nestorio penitus fuere proligati.

SEMIPELAGIANI.

Pelagio gloriosis S. Augustini laboribus prostrato, et variis in conciliis damnato, duplex alius error exsurrexit: alter Pelagiano è diametro veluti oppositus; alter eidem affinis et illius occasione exortus; de quo potior nunc agendi locus.

I. Primum suscitârunt quidam Adrumetini in Africâ monachi, qui, libris S. Augustini sinistrè intellectis, aut aliunde perperam haustâ ac perceptâ ipsius doctrinâ, divinæ gratiæ necessitatem ita prædicare cœperunt, ut ipsius hominis everterent libertatem, assererentque proinde neminem corripiendum, si Dei præcepta non facit, sed pro illo, ut faciat, tantum orandum, uti testatur S. Aug., l. 2 Retract. c. 67. Huic errori ut mederetur, S. præsul scripsit librum de Correptione et Gratiâ, brevi-que effecit, ut isti monachi illum errorem deponerent.

II. Alterum errorem spargere cœperunt quidam Massiliensis Ecclesiæ in Galliâ presbyteri, qui lecto, quem mox laudavi, S. Aug., librotum etiam duobus illis quos S. D. de Prædestinatione sanctorum et Dono perseverantiæ exaravit, pravè intellectis, mediam quamdam viam in eundam putârunt, quâ nec omninò ad Pelagianos accederent, neque ex toto ab illis recederent; sed eorum doctrinam quasi pro dimidiato profiterentur; ex quâ doctrinæ Pelagiænæ quasi medietate sunt dicti Semipelagiani, sicut et à loco, in quo illam disseminare cœperunt, appellati sunt *Massilienses*, dicti etiam *Pelagianorum reliquiæ*, quòd ex eorum veluti cineribus excitati partem aliquam errorum, cum ipsis sepulcorum, facerent superstitem.

III. Semipelagianorum primi, vel primarii duces fuisse perhibentur Joannes Cassianus, Faustus Reiensis, et quidam Vincentius. Joannes Cassianus, seu Scythia, seu Romanus fuerit, ut veteres perhibent, seu Gallus, ut recentiores malunt, professione monachus fuit; primum quidem in Ægypti Palæstinæque cœnobiis; tum factus Massiliensis presbyter, in cœnobio Massiliæ constructo. Nomen *Collatoris* eidem adhæsit propter Patrum Collationes ab ipso conscriptas; quarum præsertim 13 Semipelagianos errores sat apertè inseruit; quos S. Prosper libro contra Collatorem inscripto confutavit: ipse verò Collator, cum nondum essent ab Ecclesiâ damnati, innoxie defendit. Vir cæteroquin vitæ probatissimæ, quam cum insi-

gni sanctitatis opinione felici fine coronavit. A S. Greg. M. sanctus appellatur; ejus memoria Massiliæ celebratur 23 junii. Faustus, natione Britannus, primùm cœnobii Lyrinensis in Provinciâ monachus, deinde abbas, postremò Reiensis in Galliâ episcopus, errores, quos à Cassiano hauserat, editis duobus de Gratiâ et Libero Arbitrio libris, disseminavit. Attamen et ipse, teste Gotti, sacros honores in Reienti Ecclesiâ adeptus est, quòd, eo vivente, prædicti errores nondùm ab Ecclesiâ fuissent damnati. Quis Vincentius ille sit, qui sexdecim conscripsit objectiones, dictas *Vincentianas*, quas S. Prosper diluit in scripto cui titulum fecit: Responsiones ad Capitula Objectionum Vincentianarum; an Vincentius Lirinensis cœnobii abbas, auctor Commentarii duplicis adversus Hæreticos; an quispiam alius, eodem nomine insignitus, disputant inter se eruditi critici. Eidem errori favisse perhibetur Gennadius, itidem Massiliensis presbyter, præcipuè in libro de Viris illustribus. Quòd verò etiam alii Semipelagianis adscribunt quoque Severum Sulpitium, S. Honoratum Massiliensem antistitem; imò, quod facit Jansenius Iprensis, S. Chrysostomum, S. Hieronymum, aliosque nonnullos Patres, præcipuè Græcos, insignes tum theologi, tum critici editis apologiis meritò reprehendunt, et istam ab ipsis labem solidè propulsant.

IV. Nunc subjungere juvabit, in quibus sigillatim capitibus Semipelagiani recederent à Pelagianis; in quibus verò ad illos accederent: ita tamen, ut hoc posterius præstando, capitales duntaxat ac communiores, atque etiam certiores eorum errores recenseam; iis ferè prætermissis, et ad singula theologiæ ipsius dogmatico-scholasticæ loca remissis, de quibus controvertunt ipsi catholici, vel critici, an illi fuerint reipsà à Semipelagianis, saltem omnibus, asserti, necne.

Recedebant autem à Pelagianis Semipelagiani, 1° quòd primigeniam originis noxam admitterent, in Adæ posteris derivari. 2° Quòd abstruerent necessitatem gratiæ et baptismi ad illius deletionem. 3° Quòd agnoscerent pariter naturæ nostræ infirmitatem, ex eadem originariâ culpâ profluentem. 4° Fatebantur quoque, saltem eorum plerique, gratiæ etiam *interioris* necessitatem, ad opus bonum saltem perficiendum et consummandum; ac proinde non posse hominem solis suis naturalibus viribus ad salutem pervenire.

V. Accedebant verò ad Pelagianos, et erra-

bant Semipelagiani primariò ac præcipuè in eo quòd dicerent initium fidei, adeòque iustitiæ et salutis esse à nobis, seu à solis naturæ viribus sibi relictis; nullamque ad ejusmodi initium gratiam interiorem prævenientem esse necessariam. Ita testatur S. Aug., qui et fateatur, se aliquando ante episcopum Semipelagianorum erroribus fuisse implicitum. Idem haud obscurè eruitur ex damnatione propositionis 4 Jansenianæ, quæ sic habet: « Semipelagiani « admettebant interioris gratiæ prævenientis « necessitatem ad singulos actus, etiam ad « initium fidei; et in hoc erant hæretici, quòd « vellent eam gratiam talem esse, cui posset « humana voluntas resistere vel obtemperare; » cui propositioni ab Innoc. X et Alex. VII, duplex inuritur censura: quòd sit *falsa* et *hæretica*. Falsa utique quoad primam partem, quæ historica est; hæretica quoad alteram, quæ est dogmatica. Perperam verò Janseniani, ad eludendam priorem censuræ partem, dicunt, illam versari circa quæstionem facti, in cujus decisione pontifex non sit infallibilis. Miratur verò Natalis Alexander, ex ordine Prædicatorum, quosdam doctores catholicos, « nullâ « habitâ ratione istius damnatæ propositionis, « temerè asserere, Semipelagianos gratiam ali- « quam internam ad initium fidei admisisse. » Certè Gonethus ipse, Thomista percelebris, hanc opinionem, quam primùm docuerat, postea his verbis retractavit: « Re atten- « tius et maturius consideratâ... Semipelagiani « omnes gratiæ interioris prævenientis neces- « sitatem ad initium fidei constantissimè negâ- « runt. » Videri potest Liberius Gratianus, sub quo nomine latet P. Livinus de Meyer S. J. in Dissert. de Pelag. et Massil. erroribus, c. 17 et 18.

VI. Porrò capitalem illum errorem suum Semipelagiani, ipsiusque totum systema hâc ratione proponebant ac ordinabant: 1° aiebant: Is cui prædicatum exterius fuit Evangelium, solis naturæ viribus concipit fidem aliquam initialem, seu pium credulitatis affectum erga Salvatorem, velut potentem, ac volentem ipsum liberare à miseriâ per peccatum contractâ. 2° Succedebat desiderium sanitatis spiritualis aut salutis, ex illâ fide initiali excitatum, illudque merè naturale. 3° Sequebatur iners aliquis surgendi, seu ex illâ miseriâ emergendi conatus, solis itidem viribus naturæ; quæ, cùm ad surgendum reipsà non sufficerent, 4° voluntas ad Deum recurrerebat, quærendo et pulsando per ora-

tionem et implorationem auxilii ad id necessari, pariter merè naturalem. 5° Dicebant, Deum ejusmodi actibus merè naturalibus, atque absque interiori gratiâ elicitis, moveri ad conferendam tali homini interiorē gratiam, quā posset ad fidem perfectam et sanitatem spiritualem, seu justificationem pervenire, et accedente talismodi gratiâ ulterius benè et salutariter operari, mandata Dei observare, ac tandem salutem ipsam æternam adipisci.

Ex hoc porrò systemate liquidò sequebatur, ipsam quidem fidem, justificationem et salutem provenire ex gratiâ, primum tamen fidei, justificationis, et salutis initium esse ex solis viribus naturæ, liberique arbitrii sibi relictis. Idem systema, teste S. Hilario in suâ ad S. Aug. Epistolâ, explicabant Semipelagiani similitudine ægroti, qui, licet seipsum sanare non possit, agnitâ tamen suâ infirmitate, medicique illum sanare potentis ac volentis peritiâ ac bonitate, de se potest desiderium salutis ab illo obtinendæ concipere; ipsum advocare, opem ejus implorare, rogare ut succurrat, atque ita sanitati per ejus opem recuperandæ initium dare. Porrò sicut isti actus non computantur inter opera medicinæ, ita dicebant actus illos ad fidem et justificationem prævios, solis viribus naturalibus elicitos, non esse numerandos inter opera justitiæ: ne videlicet apertè repugnarent Apostolo dicenti, Rom. 11, v. 6: *Si gratia, jam non ex operibus*. Cùm autem urgerentur, saltem initium illud fidei et conatus naturales promereri primam gratiam ad opera justitiæ, adeoque hanc non esse gratiam; hoc negabant ex eo quòd ea fundaretur in aliâ gratiâ purè gratuitâ, quam initialem vocabant, et tandem cogeantur fateri non esse nisi naturam rationalem cum libero arbitrio gratis à Deo primitus conditam, atque ita in Pelagianismum recidebant.

VII. Fundamentum sui hujus capitalis erroris duplex statuebant Semipelagiani: Primum erat idem terè quod prætendebant Pelagiani, nempe actum esse de libertate arbitrii nostri, nisi post Adæ lapsum id saltem naturali arbitrio superesset, ut auditâ Evangelii prædicatione, aliquam initialem fidem concipere posset in Salvatorem, et medicum sibi annuntiatum ex desiderio salutis, per illius opem obtinendæ accersere, rogareque ut sanare velit. Paratum quippe illum esse, si vocetur, et laturum opem merito fidei et desi-

derio laborantis. Alterum fundamentum erat, quòd Deus, contra dictum Apostoli, foret *acceptor personarum*, non voluntatum, si conferret uni primam gratiam ad fidem et justificationem, non item alteri, nullo prævio discrimine inter unum et alterum, utpote qui quos vellet immerentes ad fidem et salutem vocaret et perduceret.

VIII. Cùm verò à S. August., Prospero aliisque premerentur ex eo, quòd ex multis nationibus aut hominibus, in quibus omnibus nec fides ulla initialis, nec alius ex prædictis arbitrii actibus præexistit, tamen quibusdam Evangelium prædicetur, non item aliis in alium prolapsi sunt errorem, ut videlicet dicerent, Evangelium iis prædicari quos Deus conditionatè prævideret, si illud audirent, ex solis naturæ viribus elicituros quoddam fidei initium, de quo supra; aut saltem ex solo naturæ affectu benè dispositos fore ad fidem suscipiendam, si veritas evangelica ipsis annuntiaretur, cæteris verò Evangelium prædicari noluerit.

IX. Verùm, cùm ulterius urgerentur exemplo parvulorum ante rationis usum decedentium, qui, cùm omnes sint in originariâ labe infecti, omnesque cujusvis fidei initialis eliciendæ per ætatem incapaces, attamen quidam ex iis baptismi gratiam ante mortem consequuntur, alii sine illâ decedunt, ad tertium errorem progressi sunt, dixeruntque ex illis parvulis alios ante mortem baptismi gratiam obtinere propter merita merè naturalia, quæ conditionatè prævisi sunt à Deo fuisse possessuri, si diutius vixissent; alios verò gratiâ istâ privari propter demerita, similiter solùm prævisa, et à baptismo saluteque repelli.

X. Ex his palmariis erroribus plures alios Semipelagiani, velut affines aut consecrarios derivabant. Nam docebant 1° Deum paratum esse indifferenter sua omnibus dona communicare, exspectareque solummodò conatum creaturæ naturalem, et velut medicum præstolari, ut non ante, quàm vocatus, accurrat; creaturam verò naturali illo conatu cœlestis medici opem et gratiam promereri. 2° Deum æquè velle omnes salvos fieri, si ipsi velint; nempe voluntate ex suis solis viribus naturalibus quærente, pulsante, petente. Similiter Christum indifferenter pro omnium hominum æternâ salute mortuum esse, et hinc omnes homines, si pari ratione velint, ipsius Redemptionis æquè fieri participes; sic, ut ad nullos uberiùs, quàm ad alios Redemptoris

gratia ad salutis adoptionem derivetur, nisi ad illos qui naturalis arbitrii viribus majorem ex hoc thesauro, omnibus indifferenter exposito, portionem haurirent. 3° Negabant proinde, Deum singulari voluntate, consilio et proposito, affectuque speciali velle prædestinatorum salutem, magis quàm reproborum; aut illis magis efficaciter, quàm istis redemptionis suæ fructum applicare; majore ex Christi morte beneficia in vasa misericordiæ, quàm in vasa iræ derivari. 4° Etsi ad opera justitiæ, vitæ æternæ meritoria, inter fidem initialem, et perseverantiam media, tum incipienda, tum perficienda, faterentur necessariam esse gratiam interiorem prævenientem, sicut tamen initium fidei, ita et perseverantiam negabant esse singulare Dei donum, gratiamque specialem, contententes, in potestate cujusvis arbitrii esse, ut, si velit, perseveret. Addebant, neque talem esse perseverantiam, à quâ deficere nemo posset; atque adeò non esse certum prædestinatorum numerum, æterno ac immutabili Dei decreto constitutum, sed in hunc ordinem quosdam in dies adscribi, quosdam ex eo expungi. Hinc demùm 5° nullam agnoscebant vocationem secundùm propositum, ut loquitur Apostolus, neque gratuitam prædestinationem, seu ad primam gratiam, utpote quam non conferret, nisi ad conatus naturales humanæ voluntatis, neque ad gloriam, utpote ad quam illos solos eligi dicebant qui viribus arbitrii perseverare vellent; atque iis proinde solis gratiam et gloriam ab æterno Deum destinasse, quos prævidit, si Evangelium ipsis prædicaretur, vigore naturæ gratiam illam esse promerituros, et in bono perseveraturos, aut si de parvulorum ad gloriam electione sermo foret, quos prævidit, si diutius vixissent, idem fuisse facturos. Ex quibus jam manifestè sequebatur, initium fidei, justitiæ, salutis, discretionem fidelis ab infideli, electi à reprobo fieri ex meritis, et quidem merè naturalibus et quidem conditionatis, et quoad parvulos purè talibus; atque in liberum tandem hominis arbitrium, sibi relictum, debere refundi contra illud Apostoli: *Quis est qui te discernit?* etc.

XI. Ex his liquet primò vastum discrimen inter errores Semipelagianorum et dogmata catholica, quæ Jansenius perperam cum illis magnam partem confundit. Etenim asserimus equidem Catholici 1° Deum omnibus hominibus adultis, ratione utentibus dare gratias

sufficientes; sed negamus, eas dari ex merito fidei, vel alterius actûs merè naturalis, maxime conditionatè solùm prævisi. 2° Contendimus, Deum sincerâ ac seriâ beneplaciti voluntate velle, omnes homines per Christum salvos fieri, si velint; non tamen si velint præcisè naturæ viribus sibi relictis, sed superno gratiæ prævenientis adjutorio elevatis. Agnoscimus præterea Deum quosdam speciali affectu præ aliis vocare, atque jam ab æterno elegisse, et ad supernam gloriam præordinasse. 3° Similiter fatemur, Christum pro æternâ omnium hominum salute mortuum esse, et sanguinem fudisse; quod Semipelagianum non esse discimus inter alia ex damnatione propositionis 5 Jansenianæ, quæ id perperam asserbat; fatemur insuper, omnibus hominibus ex illius meritis, ast non ex merito naturali ipsorum, conferri gratiam sufficientem, at non omnibus æqualem, cum nec pro omnibus æquè sit mortuus, sed magis specialiter pro electis, in quos majora gratiæ beneficia, et uberiorem redemptionis suæ fructum derivari voluit.

XII. Liquet secundò vastum pariter discrimen inter Semipelagianorum errores et catholicam sententiam multorum theologorum orthodoxorum, qui scientiam conditionatam, quam *mediam* appellant, in Deo admittunt, quâ etiam in suis efformandis decretis dirigatur. Nam inprimis hæc scientia, ex unanimi mente ipsius assertorum, non exhibet Deo actum ullum salutarem, etiam qui sit solum fidei initium, elicited ex solis naturæ viribus. Deinde, quamvis exhibeat illi actum aliquem salutarem, sub conditione hîc et nunc eliciendum ab homine gratiâ supernâ prævento et adjuto, si hanc gratiam habuerit vel haberet; negant tamen hujusmodi actum, præcisè aut conditionatè prævisum esse motivum, cur Deus talem gratiam conferat, vel hominem talem ad Evangelii auditionem fidemque perducatur. Denique multò magis pernegant merita vel demerita purè conditionata, id est, nunquàm futura absolutè, sed sub conditione nunquàm implenda, qualia sunt ista parvulorum supra memoratorum, esse Deo motivum, quibusdam baptismi gratiam impertiendi, aliis denegandi.

Quapropter Natalis Alex. ordinis Prædicatorum auctor percelebris, Hist. Eccl. ad sec. V, c. 3, art. 8, n. 6, monet: « Cavendum, ne recentioribus quibusdam theologis, qui prædestinationem electorum ad gloriam intuitu meritorum à Deo fieri contendunt, et scien-

« tiam quamdam *mediam* propugnant, Semipelagianī erroris notā inuratur; quod imprudenter et temerē novī quidam auctores fecerunt; « vel Semipelagianorum dogmatum ignari, vel « studio partium in transversum acti. Magnum « enim est, quantum ad hoc utrumque dogma, « inter Semipelagianos et theologos illos discernimen. » Idem planē iudicium est emin. Gotti. de ver. Rel. cath. tom. 2, c. 75, § 1, n. 11.

XIII. Semipelagianis acriter sese opposuere, 1° S. Aug. duobus libris contra illos editis, altero de Prædestinatione sanctorum, altero de Dono perseverantiæ; et post S. præsulis obitum S. Hilarius, S. Fulgentius Ruspensis episcopus; S. Cæsarius Arelatensis, Petrus Diaconus, etc.; præcipuè verò S. Prosper, qui, vivente adhuc S. Aug., Semipelagianorum errores confutarat in Epistolâ ad Rufinum; postea verò idem præstitit in libro contra Collatorem: et in Resp. tum ad 15 Capitula Gallorum, tum ad Excerpta Genuensium, tum denique ad Capitula Objectionum Vincentianarum, necnon in Carmine de Ingratis, et aliis. 2° Ex pontificibus primū Cœlestinus I Semipelagianorum doctrinam coercuit, datâ ad Gallicanos episcopos Epistolâ anno 432, tum Gelasius I, anno 494, in Epistolâ ad Picanos. Ex conciliis tum Valentina synodus à Cæsario Arelatensi anno 529, indicta, tum Arausicana II, eodem anno celebrata; utraque à Bonifacio II confirmata, Semipelagianos, damnatis eorum erroribus, ultimo ictu confodit, qui ab eo tempore haberi cœperunt hæretici, cū eò usque adhuc gauderent nomine catholico, imò à SS. Aug. et Prospero, fratrum, et dilectorum suorum titulo decorarentur.

PRÆDESTINATIANI.

I. Hoc vel affini prædestinatorum nomine veniunt illi qui hoc eodem de quo jam scribimus, seculo ex optimis S. Aug. libris, præsertim de Gratiâ et Prædestinatione, pessimè intellectis, docuerunt 1° ex hominibus alios antecedente Dei voluntate absolutâ et efficace destinatos esse ad gloriam; alios ad pœnam æternam. 2° Neque eos proinde qui sunt ad vitam æternam prædestinati, ullo modo posse damnari; neque illos qui sunt ad gehennam præordinati, ullâ ratione posse salvari. Hinc inferebant 3° per Dei prædestinantis voluntatem liberum hominis arbitrium penitus extinguī, aut certè nihil valere, seu ad obtinendam salutem, si destinatus à Deo sit ad damnationem; neque ad hanc

incurrendam, si ad illam fuit præordinatus. Unde 4° insuper intulere, neque bona opera quidquam prodesse reprobis, neque mala obesse prædestinatis; neutrosque proinde esse debere sollicitos, seu ut agant benè, seu ne agant malè.

II. Etsi non defuerunt, qui cum Jansenio negârunt, Prædestinatianorum hæresin, ita expositam, unquàm extitisse, sed Prædestinatianorum nomine S. Aug. discipulos à Semipelagianis fuisse traductos; contrarium tamen sentiunt, ac solidè evincunt alii cum Baronio, Spondano, Didaco Alvarez, Sirmondo, Natali Alex., card. Gotti, etc., tum ex variis probatæ hæc in re fidei historicis, videndis apud Nat. Alex. loc cit. art. 11, tum ex eo quòd in causâ Prædestinatianorum celebratæ sint duæ synodi anno 456, Arelatensis et Lugdunensis. Cæterum, eandem hæresin seculo IX recruidisse in Gotteschalco, et seculo XVI in Luthero, Calvino et aliis, dubium esse nequit.

NESTORIANI.

I. Nestorius ex Syriâ oriundus, primū Antiochiæ monachus, inde patriarcha Constantinopolitanus, Nestorianis nomen et errores dedit. Vir eloquentiâ et opinione percelebris, sed non minùs animo elato ac crudeli, quem tamen externâ sanctitatis specie, fucatoque fidei zelo tegebat, suum virus primū prodidit, dū, exorto propterea tumultu, quòd Anastasius presbyter, ipsius familiaris et consiliarius, quâdam diē publicè in ecclesiâ hæc verba protulisset: « Nemo Mariam vocet Deiparam: Maria enim homo fuit: ex homine autem Deus nasci non potest; » monitus de hæc blasphemiâ Nestorius, non modò Anastasium non corripuit, sed ejus dictum confirmans idem in Ecclesiâ palam docere non dubitavit; quo factum, ut mox in suspicionem veniret, quòd Pauli Samosatensis ac Photini dogma rursus in Ecclesiam invehere moliretur, nempe, Christum esse purum hominem, et hinc B. Virginem nollet appellari Deiparam. Atque hæc reipsa fuit ipsius errorum summa.

II. Errabat itaque 1° quòd duas in Christo personas statueret, illumque veluti divideret in Filium Dei et Filium hominis; illum non ex Mariâ, sed ex Deo ante secula genitum; hunc ex Mariâ, in seculo natum. Hinc 2° Mariam nolebat dici: Θεοτόκον, seu Deiparam, sed Χριστοτόκον, seu Christiparam. 3° Quod consequens erat, negabat Filium Dei pro no-

bis passum esse, aut mortuum; sicque, ut rectè S. Cyrillus, redemptionis nostræ mysterium evacuabat. Porro hos ut errores tueretur, negabat veram physicam substantialem unionem Verbi divini cum humanitate in unitatem Personæ; admittebatque duntaxat unionem quamdam moralem, vel accidentalem inter personam Verbi et personam istius hominis qui Christus dicebatur; quam unionem statuebat tum in speciali affectu, quo Verbum et iste homo se invicem complectebantur, quo sensu dici solet, amantium esse cor unum et animam unam; tum in speciali modo, quo Verbum habitabat in Christo, sicut in templo, aliter quàm in aliis justis: tum denique in eo, quòd iste homo foret instrumentum, seu organum Verbi divini.

III. Exitiosis his erroribus qui christianæ Religionis fundamenta subvertebant, strenuè sese opposuit S. Cyrillus præsul Alexandrinus, datis primùm quidem ad ipsum Nestorium, quibus illum ad saniora revocaret, litteris, sed incassum; tum deinde aliis ad Cœlestinum I, pontificem, quibus Nestorium, ejusque prava dogmata ad ejus tribunal deferret. Ista dogmata in synodo Romæ anno 430 habitâ damnavit pontifex, sententiamque excommunicationis et depositionis tulit in Nestorium, nisi intra decimum ab insinuatione hoc pontificio decreto diem errores suos agnosceret, ac ejuraret. Cyrillus, cui vices suas ad hujus decreti executionem procurandam Cœlestinus demandaverat, celebres illos 12 anathematis edidit, quibus Nestorius subscriberet, et ita suas hæreses recantaret. At tantùm abfuit, ut obtemperaret homo pertinax, ut efferrator factus, alios 12 anathematis ederet, Cyrillianis è regione oppositos.

IV. Quapropter Cœlestinus, urgente Theodosio imperatore, synodum œcumenicam indixit Ephesi, anno 431, in quâ, præside S. Cyrillo, et jure suæ sedis, et titulo legati sedis Apostolicæ, dùm alii Româ à Cœlestino missi expectabantur, ab episcopis plusquàm ducentis ex Oriente et Occidente illuc appulsis condemnatus, ac sede suâ pulsus fuit Nestorius, probantibus sententiam Apostolicæ sedis legatis, etsi seriùs adventantibus; plaudente, publicis etiam ignibus, clero et populo, qui ægerimè tulerat, sibi redemptorem Deum eripi, et intemeratæ Virgini titulum Matris Dei; qui, ut illi deinceps perpetuò constaret, creditur sub id tempus Salutationem angelicam hoc additamentum accepisse: *S. Maria, Mater Dei.*

Cæterum Nestorius haud multò post à Theodosio in exilium relegatus, pertinax infelici fato interiit, blasphemâ linguâ post obitum vermibus scatente.

V. Ex his juvat obiter animadvertere 1° quo spiritu ducantur illi Jansenianæ factionis hypocritæ, qui abstinendum volunt fidelibus à titulo Deiparæ, seu Matris Dei, tribuendo divæ Virgini; non quòd, inquit, verè illi non conveniat, sed ut, ad fucum faciendum, prætendunt præ reverentiâ, quòd nos non deceat istum titulum pronuntiare, illamque eo salutare. 2° Quantum hallucinatus sit, qui principia juris publici ecclesiastici Catholicorum pollicitus, hanc propositionem: B. V. Maria non est Θετόκος, iis duntaxat accenset, quæ sunt hæresi proximæ, cùm tamen manifestè sit hæretica: primò, quia concilium Ephesinum I, eadem illam damnatione involvit cum illâ quæ Christum esse Deum negat, et utramque eodem anathematis fulmine ferit: « Si quis, inquit, non confitetur Emmanuelem Deum esse, et ob id S. Virginem Deiparam... anathema sit. » Idem præstitit S. Cyrillus I ex 12 anathematismis, ab eadem synodo comprobatis: « Si quis, ait, non confitetur Deum esse veraciter Emmanuel, et propter hoc ipsum Dei genitricem S. Virginem... anathema sit. » Similiter synodus VI, can. 6, anathematizat eum, « qui abusivè et non verè Dei Genitricem dicit sanctam, gloriosam, semperque virginem Mariam. » Deinde quia synodus VI œcumenica, Act. 4, eadem fidei formulâ, cum Verbi incarnatione Deiparæ titulum proficitur: « Confitemur, inquit, Verbum... incarnatum de Spiritu S., et S. immaculatam, semperque virginem..., verè ac propriè Dei Genitricem. » Demùm quia in prædictâ propositione, istud inficiante, totum erroris sui virus velut collectum Nestorius abscondebat, ut observant Petavius et Tournelius; qui simul adnotant, in hâc unicâ voce Θετόκος, quam Nestorius respuebat, totius mysterii incarnationis veritatem, substantiamque contineri, vocemque illam tesseram esse, Catholicos à Nestorianis secernentem in mysterio incarnationis, sicut vox ὁμοῦσις illos secernerebat ab Arianis in mysterio Trinitatis.

EUTYCHIANI.

I. Ab Eutyche seu Eutychete denominationem accepere. Fuit autem Eutyches presbyter, et monasterii celeberrimi in urbe Constantinopolitanâ archimandrita, postea dictus abbas,

Is, cum adhuc diaconus in synodo Ephesinâ I, et illâ etiam ad finem perductâ, contra Nestorium acerrimè pugnâset, tandem anno post celebratum illud concil. 18, Christi verò 448, jamque senex, seu ex imperitiâ magis quàm ex versutiâ, ut videtur innuere S. Leo, Epist. modò 29, 30, 31, seu zelo nimio, non secundum scientiam, in extremum errorem abrep-tus est, incidens in Scyllam, dum vellet nimis procul vitare Charybdim.

II. Capitalis itaque Eutychetis error fuit, quòd cum Nestorium acrius perstringit, duas in Christo personas statuentem, ipse non unam solùm in eo personam adstruat, sed etiam unam post unionem naturam; contendens Christum esse quidem ex duabus, sed non in duabus naturis; seu duas quidem ante unionem fuisse naturas, sed unicam post unionem ita ut in ipso incarnationis articulo ex utrâque naturâ, divinâ et humanâ, una substantia coaluerit; sive jam senserit Eutyches id factum esse per confusionem aut mixtionem, sicut ex 4 elementis fit natura mixti; sive per conversionem unius naturæ in aliam, sicut aqua in Cana Galilææ conversa est in vinum; sive per compositionem, uti ex corpore et animâ fit una natura humana; seu contenderit, naturam humanam à divinitate fuisse penitus absorptam: neque enim mens illius satis comperta est, de quâ disputant etiam hodièdum theologi.

III. Eutycheti se invictè opposuerunt S. Leo papa; Boetius, edito libro de 2 Naturis; S. Prosper Aquinatus in diversis Epistolis adversus Eutychetem; S. Flavianus Constant. antistes. Eutyches verò propter contumaciam damnatus, et sacerdotii honore privatus est in synodo Constantinop., sed non diu post, favente Theodosio imp. per Dioscorum, præsulem Alexandrinum, eidem conciliato, ab aliâ pseudo-synodo Ephesinâ, quam latrocinium Ephesinum vocant, perperam absolutus, et pristino honori restitutus fuit. Verùm hujus pseudo-synodi acta, Romæ à Leone coactâ synodo rescissa; ac tandem Eutyches cum ipso toto latrocinio Ephesino in concilio oecumenico Chalcedonensi, 600 et ampliùs episcoporum iudicio novo fulmine percussus fuit, Dioscorusque pariter episcopatu, sacerdotiique ministerio exutus.

Interim Eutychiana pestis, haud secùs ac Nestoriana, grassatur adhucdum præcipuè in Oriente, illaque ad ipsos etiam Indos, ut fertur, est propagata, Eutychianæ præsertim hæresis

magnus per Africam propagator fuit sexto currente seculo quidam Jacob, homo natione Syrus, unde Jacobitæ, Copti item, qui in eâ regione suum habent patriarcham.

HAERESSES SEculi VI et VII.

Tria Capitula, eorumque auctores.

I. Trium Capitulorum nomine veniebant 1° libri Theodori Mopsuesteni episcopi, quibus duas in Christo personas visus fuit asserere cum Nestorio, 2° Theodoretî episcopi Cyrensis Commentarius, in quo 12 S. Cyrilli Anathematismos aculeatè perstringit. 3° Ibæ episcopi Edessini Epistola ad Marium Persam, in quâ S. Cyrillum perinde ac Nestorium erroris coarguit, ac censurâ temerè feriit.

Circa hæc tria capitula celebris et diuturna seculo preced. excitata, hoc VI seculo acrius recrudit controversia, quæsat diuturni inter Ecclesiam Orientis et Occidentis schismatis radix fuit. Cardo autem controversiæ in eo vertebatur: non, utrùm proscribi deberent errores Nestorii, quod jam fecerat synodus Ephesina, sed, utrùm errores Nestorii, vel iis affines in tribus istis capitulis continerentur, propter quos ipsa et eorum auctores condemnari mererentur; id primum inscientibus pluribus etiam catholicis, qui orthodoxum illis sensum affingere conabantur.

II. Synodus IV neutiquàm approbaverat ista tria capitula; sed, quia Theodoretus et Ibas palam anathema dixerant Nestorio, utrumque in concilio, ac suâ etiam episcopali sede subsistere permisit. Sed neque tunc necessum esse iudicavit, quippiam circa illorum, quippe jam publicè resipiscantium, uti nec adversus Theodori Mopsuesteni, jam fati functi, scripta pronuntiare. At verò, cum postmodum ista scripta in manibus fidelium versari pergerent, et pro catholicis haberentur, atque ita propagaretur error, integro ferè seculo evoluto congregata est V synodus, in quâ tria illa capitula proscripta fuere, et damnatus Theodorus, qui sine retractatione suis erroribus erat immortalis; non item Theodoretus et Ibas, utpote qui suum errorem in IV synodo palam deposuerant.

III. Sed hinc novarum contentionum inter ipsos Catholicos occasio. Multi enim Occidentis episcopi diu recusârunt, V synodum agnoscere velut legitimam, eò quòd errore facti decepti putarent synodum IV, quam quidem jure pro legitimâ habebant, tria illa capitula approbasse, cum Theodoretum et Ibas ad

Ecclesiæ communionem admisisset. Ipse etiam Vigilius papa eodem facti errore præventus, etsi id temporis Constantinopoli moraretur, cum V synodus ibidem celebrata fuit, tamen illi neque interesse voluit, neque statim eam approbare. Comperto tamen errore, eandem et ipse postea probavit confirmavitque; et ejus successores, præcipuè Gregorius M., qui et Orientalibus Ecclesiis fidei formulam misit, quâ profiterentur, se V synodum recipere; eodemque ferè tempore eandem episcopi etiam Occidentales recepère.

MONOTHELITÆ.

I. Nomen accepère à duplici Græco vocabulo: *Monos*, id est, unus, et *thelema*, id est, voluntas, quasi unius voluntatis professores, quia nimirum in Christo nonnisi unam agnoscebant voluntatem et operationem. Opinabantur enim quòd humana natura in Christo nunquam moveretur proprio motu, sed solùm secundum quòd mota erat à Verbi divinitate.

II. Ista hæresis, quæ Christi Ecclesiam tempore haud modico miserrimè vexavit, duces habuit, circa annum 629, Athanasium Antiochenum, Sergium Constantinopolitanum patriarchas; et Cyrum episcopum Alexandrinum, favente Heraclio imperatore, qui nimia credulitate decipi se passus est, eo prætextu, quòd isto suo dogmate à Nestorianis simul et Eutychianis erroribus recederent, cum tamen Eutychianum virus de unâ in Christo naturâ sub unius voluntatis velamine contegerent; dum enim unam tantum voluntatem ac operationem admittebant, necessum erat ut unam quoque duntaxat naturam in eo faterentur. Interim hæc eorum valitities nonnisi post annos complures detecta fuit; unde sub catholico nomine longo adhuc tempore gavisii sunt; donec compertâ fraude, inprimis Sophronius, patriarcha Jerosolymitanus, in synodo hanc ob causam coactâ, eos qui duas operationes in Christo expressè non profiterentur, anathemate feriit. Deinde Severinus pontifex, et postea Martinus I, in synodo Romanâ Monothelitas damnavit. Demum synodus VI, œcumenica, Constantinopoli, anno 680 celebrata, eosdem planè protrivit.

III. De Honorio papâ quæ nonnulli scribunt, vel monothelismi fautore, et idcirco damnato pariter à VI synodo, non est hujus loci operosius confutare. Duo suffecerit obiter indicâsse, prolixius alibi exponenda:

Primum est, illum equidem in Epistolâ pri-

vatâ, quâ respondit ad litteras Sergii, adhuc id temporis publicâ famâ orthodoxi piique antistitis, sinceræ erga sedem Apostolicam submissionis et zeli, pro conservandâ pace in Ecclesiâ, contestatione, plenis, nil planè fraudis suspicatum, annuisse, ut ad extinguendas quæ prætendebantur à Sergio inanes controversias, tantisper abstinere à voce unius, vel duplicis in Christo voluntatis; at nullis efficacibus momentis evinci potest, quòd Honorius Monothelitarum dogma positivè probârit; seu asserendo, unam duntaxat in Christo esse voluntatem, seu negando esse duplicem; nisi ad summum in sensu quorundam, qui, ut Sergius dolosè, suum ut errorem tegeret, ad Honorium perscribebat, duas in Christo voluntates creatas, sibi contrarias, adstruebant, unam spiritûs, alteram carnis, quam concupiscentiæ fomitem dicebant. Etverò, quòd ipse Sergius non existimârit, istam Honorii Epistolam suo errori favere, vel inde liquet, quòd non fuerit ab ipso publicata vivente Honorio, sed, hoc vitâ functo, primùm à Sergii successore et fautore, postquàm hic Constantinopoli pulsus esset. Ex quo etiam credibile est Epistolam illam vitiatam esse, aut è latino non fideliter græcè redditam. Alterum, quod hic venit indicandum, est quòd VI synodus et Leo II, ex quodam fortassis errore facti, Honorium, jam vitâ functum, acerbius perstrinxerint, quòd Monothelitas eorumque hæresin fovisset; ipso nempe facto, mitius cum illis agendo, ac debuisset, non item publicâ editâ sententiâ, quâ doctrinam illorum probaret, cum in eâdem VI synodo lectæ, et omnium suffragiis probatæ sint binæ epistolæ Agathonis papæ, in quibus dicitur omnes Petri successores, quos inter fuerat Honorius, fratres suos in fide confirmâsse.

HÆRESES SECULI VIII ET IX.

ICONOCLASTÆ.

I. Alio affini nomine dicti Iconomachi, seu SS. imaginum contemptores, impugnatores, eversores, circa annum 723 debacchari cœperunt, duce Jezido, vel, ut alii, Gizide, Saracenorum principe, per Judæum quemdam impulso; favente item Leone Isaurico imperatore, qui, Judæis pariter instigantibus, imò urgente etiam Constantino, Natioliensi in Phrygiâ episcopo, sacras omnes imagines tanquàm idola per totum imperium aboleri, atque unâ cum sanctorum reliquiis flammis tradi præcepit. Hoc extincto, eodem furore

exarsit ejus successor Constantinus Copronymus, sic appellatus, quòd sacrum baptismatis fontem, quo infans abluendus erat, suis fœdasset sordibus, necnon ejus filius Leo IV.

II. His furiis obstiterè S. Germanus patriarcha Constantinopolitanus, Gregorius II, Romanus pontifex, qui Leonem Isaurum anathemate percussit; et præsertim S. Joannes Damascen. illas planè compressit, et sacrarum imaginum cultum restituit Irene imperatrix cum filio Constantino VI, sub quibus, anno 787, celebrata fuit septima synodus œcumenica, quæ fuit Nicæna II, in quâ damnati Iconoclastæ; quorum tamen hæresis postliminiò revocata fuit à Nicephoro, Leone Armeno, Michaelè Balbo, ac præsertim à Theophilo; sed rursus à Theodorâ Theophili conjuge, cum pro filio Michaelè imperium administraret, profligata fuit in Oriente; at post aliquot secula recrudit in Occidente, sedulò eam promoventibus Hussitis, Lutherique et Calvinii asseclis.

GRÆCUM SCHISMA.

I. Cœpit illud seculo IX, auctore præsertim Photio, homine ut natalibus et eruditione claro, ita ambitioso, perfido ac crudeli. Is, dejecto per invidiam à sede Constantinopolitanâ S. Ignatio, dolosis Sardæ, supremi in aulâ Michaelis III imp. satrapæ, artibus, ex laico sex dierum spatio à Gregorio, Syracusæ episcopo, excommunicato, consecratus, in eamdèm patriarchalem sedem intrusus fuit. Verùm à Basilio Macedone, Michaelis successore, revocato Ignatio, inde pulsus, primum à Nicolao I, quem dolosis quoque litteris deludere molitus erat; compertâ fraude, anathemate percussus, anathema vicissim illi dixit, exemplo Dioscori, litterasque encyclicas contra Romanam Ecclesiam conscripsit: atque has ob causas in VIII synodo œcumenicâ anno 869 celebratâ, è Catholicorum cœtu submotus fuit. Cùmque nihilominus deinde à Basilio, ipsi propitiato, eidem sedi, post Ignatii mortem, restitutus fuisset, denique tamen à Leone VI, Basili filio, iterùm ex illâ dejectus, et intra cœnobii parietes reclusus, ibidem vitam finiit.

II. Hoc schisma recrudit sub Sissinio patriarchâ, et incrementa accepit sub Michaelè Cærulario imp., nequicquam obstante Leone IX, papâ; anno 1274, tentata est concordia et unio Græcorum cum Latinis feliciter restituta in concilio Lugdunensi II, maximè operâ

S. Bonaventuræ; sed Michaelè Palæologo, Orientis imperatore, fatis functo, Græci ad vomitum reversi sunt. Major spes affulsit anno 1459, in concilio Florentino, cui interfuit cum Eugenio IV papâ Joannes Palæologus; productique primùm sunt 5 articuli præcipui, in quibus Græci dissidebant à Latinis, suntque sequentes:

III. 1° Quòd Spiritus S. non procedat à Patre et Filio. 2° Quòd Eucharistia non in pane azymo, sed in solo fermentato confici possit. 3° Quòd non detur Purgatorium. 4° Quòd nec justis æterna detur felicitas, nec impiis æternum infligatur supplicium ante judicii diem. 5° Quòd Romanus pontifex non sit totius Ecclesiæ caput, et B. Petri successor. De horum falsitate convicti Græci, Romanæ sedi et Ecclesiæ sese subdiderunt; sed, domum reversi, instigante præsertim Marco Ephesino, paulò post fidem Græcam probaverunt, et in pristinum schisma, veteresque errores relapsi sunt.

HÆRESES SECULI X ET XI.

I. Seculo X, quod fœdârunt cùm nequiores nonnullorum pontificum mores, tum secularium principum, sacra profanis miscere volentium, molimina, singulari Numinis in Ecclesiam suam providentiâ, vix ulla nova hæresis exorta est, quæ saltem radices egerit, Secta duntaxat Manichæorum, in Oriente penè jam extincta, quas adhuc superstites scintillas habebat, in Occidentem diffudit; ac primùm quidem in Bulgariam sub finem seculi IX, tum postea in Germaniam; inde in Italiam, ac demùm in Galliam transmisit; quas ibidem Albigenes seculo XII collegerunt, et novum illic incendium suscitârunt, uti paulò post dicetur.

II. At seculo XI exsurrexit Berengarius, famosus ille Sacramentarium parens, vel antesignanus, et eorum hæreseos disseminator præcipuus. Hic vir, natione Gallus, patriâ Turonensis, cujus genii fuerit, describit Guitmundus, ex monacho archiepiscopus Aversanus, l. 1 de Corp. et Sang. D. Verit. in Euch.: « Cùm juveniles, inquit, in scholis cageret annos, elatus ingenii levitate ipsius « magistri sensum non adeò curabat, condiscipulorum pro nihilo habebat. » Interim præfectus est postea Turonensi scholæ S. Martini, ac in magnâ versatus est apud multos opinione eruditionis, sed quæ reverà minor erat, quàm superbiæ tumor, quo inflatus, pompa-

tico incessu, sublimique præ cæteris suggestu, dignitatem magistri potius simulabat, quàm rebus ostendebat. Ita fermè laudatus Guitmundus, l. c. Nihilominus vulgaris ista eruditionis fama effecit, ut primùm in Ecclesiâ S. Martini Turonensis, camerarii et thesaurarii dignitates obtineret; ac deinde archidiaconus et thesaurarius Ecclesiæ Andegavensis crearetur. Ibi suas hæreses vulgare cœpit circa annum 1035, vel, ut mavult Nat. Alex., 1047, vel 1048.

III. Præcipua hæresum istarum capita erant sequentia: 1° Baptismum parvulorum evertibat. 2° Legitima conjugia abrogabat, impudenter asserens licitam esse cum omnibus scortationem. 3° Quòd Christus januis clausis ad discipulos non intraverit, asseverabat. 4° Eucharistiam non esse verè et substantialiter corpus et sanguinem Domini, sed solam illius umbram et figuram adstruebat. 5° Ac propterea panem et vinum per verba consecrationis non converti substantialiter in verum corpus et sanguinem Christi. Atque in hoc uno postremo ac capitali errore Berengarius perstitit, dimissis tribus prioribus, ac præcipuè duos, quos velut nimis duros aut absurdos cerneret à piis ac honestis auribus respui, neque à se ullatenus vel in speciem ex Scripturis posse probari, uti testatur iterùm Guitmundus.

IV. Si ulla unquàm alia, certè hæc Berengarii hæresis, quâ veram et realem corporis et sanguinis Christi in Eucharistiâ præsentiam negabat, hactenùs inaudita in Ecclesiâ, vix Catholicorum aures feriit, cum viros doctos quamplurimos, ad nudam ejus perceptionem cohorrescentes, statim excitavit, ut adversus illam calamum stringerent. Præstitère id fortiter ac invictè cæteros inter Adelmannus, Berengarii olim sub S. Fulberto condiscipulus, Brixiensis postea episcopus, in Epistolâ ad ipsum datâ, in quâ etiam eundem saluberrimis olim ab eodem S. magistro datis monitis, ipsi in memoriam revocatis, ad saniora reducere conatus est. Tum etiam Hugo Linconiensis antistes, Guitmundus, ac præcipuè Lanfrancus Cantuariensis archiepiscopus, uti jam insinuavimus, et alii quamplures.

V. Pluribus etiam in conciliis profligata est hæc pestis, cum suo auctore. Ac 1° quidem in concilio Romano sub Leone IX, anno 1050, ubi damnatus quoque fuit liber Joannis Scoti Erigenæ de Eucharistiâ, ex quo Berengarius suum virus hausisse creditur. 2° Eodem anno

in conventu Brionensi. 3° Anno item eodem in synodo Parisiensi. 4° Anno 1055, in Florentinâ, sub Victore papâ. 5° Eodem anno in Turonensi, in quâ Berengarius præsens, à Lanfranco convictus, errorem suum, datâ subscriptione, ejuravit. Sed cum postea fidem fregisset, damnatus est 6° in concilio Romano, sub Nicolao II, anno 1059, in quo iterùm convictus à Lanfranco, iterùm virus saltem in speciem expuit. Paulò post denuò reversus ad vomitum, librum insuper edidit quo non suam hæresin duntaxat defensabat, sed Romanam Ecclesiam, ipsumque summum pontificem impiissimè proscindebat. Quapropter, posteaquàm ab Alexandro II, Nicolai successore, paternis litteris, ut ad se Ecclesiæque gremium rediret admonitus, obstinatio effectus, impudenter etiam illis respondisset, non solum à Mauritio Rothomagensi præsule, coactâ anno 1063 synodo, Berengarius cum suis sectariis anathemate confixus fuit, quod anno 1705, synodus Pictaviensis confirmavit; sed tandem à Gregor. VIII, ad synodum Romanam vocatus, post varias tergiversationes, præsens errasse se coram toto concilio confessus, veniamque demissè petens, ex apostolicâ clementiâ, præmissâ fidei confessione, obtinuit. An deinceps in sanâ fide ad mortem usque perstiterit, dubitant aliqui, asserunt plures. Obiit anno 1088, annum agens ætatis circiter 90.

HÆRESES SECULI XII ET XIII.

ALBIGENSES.

I. Manichæorum secta, ut supra adnotavimus, ex Oriente in Occidentem delapsa, virus suum evomuit primùm circa annum 1120, apud Tolosates per Petrum Brussum, seu de Bruis, natione Gallum, et Henricum Tolosanum, monachum apostatam, illius discipulum, à quibus eorum assecle dicti Petro-Brussiani et Henriciani. Ifcædis Manichæorum erroribus hos addebant: Missæ sacrificium nihil esse; baptismum absque fide parvulis nil conferre; neque fidelium preces quidquam prodesse defunctis; quibus ævi moderni novatoribus præludebant.

II. Eadem secta, stabilem sedem nacta Albicæ civitate Tolosæ vicinâ, inde nomen fecit Albigenibus hæreticis, qui exiguo temporis spatio universam penè Galliam corruperunt.

Docebant autem Albigenses, 1° cum Manichæis duo esseretur principia. 2° Cum Sadducæis carnis negabant resurrectionem. 3° Infernum simul cum purgatorio explodebant. 4° Baptismi et Eucharistiæ sacramenta respuebant,

III. Opposuerunt se his strenuè primùm Innoc. III, vocato in auxilium brachio seculari, præcipuè comitis Simonis Montefortii, herois fortissimi; qui duce et adjutore Domino exercituum, cum octo duntaxat Catholicorum millibus centum hæreticorum istorum millia, pugnantiâ sub Petri II Arragoniæ regis vexillo, fertur profligasse. Deinde spiritualia profanis arma conjunxit S. Dominicus cum sociis suis, quorum insigni operâ, et erecto Tolosæ sacræ, ut vocant, Inquisitionis tribunali, hæretica ista factio penitus dissipata fuit, et pax Ecclesiæ reddita.

PETRUS ABÆLARDUS.

I. Dictus à quibusdam Abælardus; gente Gal- lus fuit, ingenio acri et facundo, sed tam arrogans, teste Ottone Frisingensi, l. 4 de rebus Gest. Frid. I Imp., et illi tantùm confidens, ut « vix ad audiendos magistros ab altitudine mentis suæ humiliatus descenderet. » Inde, ut superbis haudrarò contingit, in fœdum carnis flagitium cum Heloissâ discipulâ suâ prolapsus, atque eidem matrimonio copulatus, cum privatam idcirco infamiam passus esset, illâ spontè ad monasterium seminarum sese recipiente, ipse monachus ad S. Dionysium effectus est; verùm post tempus aliquod ab obedientiâ abbatis sui solutus, in publicum denuò prodiit, docendique munus, quod cum magnâ nominis celebritate ante sustinuerat, Parisiis resumpsit.

II. Hoc in munere cum circa annum 1116 versaretur, varios in errores incidit, ac præsertim in Sabellii hæresin; quapropter in synodo provinciali Suessoniensi, anno 1120 celebratâ, præsentis sedis Romanæ legato, Sabellianus hæreticus est judicatus, et ab episcopis jussus, libros quos ediderat, manu propriâ igni tradere. Interea, cum 19 annorum spatio errores adeò non exueret, ut novos superadderet, adeò ut Ariana, Nestoriana, Pelagiana labe ipsi affricaretur, uti videre est apud Gotti, de Ver. Relig. Chr. c. 90, § 5; hinc ad eum coercendum coacta est synodus Senonensis anno 1140, ad quam invitatus inter reliquos fuit S. Bernardus, abbas Clarevallensis, qui in consessu virorum ex omni ordine sapientiâ et dignitate præstantium, ipsiusque etiam Galliæ regis Ludov. VII, contra Abælardum disputaret. Sed hic, pontificem Roman. Innoc. II appellans, repenti concilio se subtraxit. At Innocentius ipsius dogmata damnavit, eique tanquàm hæretico, perpetuum silentium imposuit.

III. Ad extremum Abælardus, ad Cluniacen-

se cœnobium se recipiens, editis sinceræ pœnitentiæ signis, à Petro Cluniacensi abbate, S. Bernardo et Innocentio II reconciliatus, obiit anno 1142; quapropter juxta Gotti l. c., cum, ejuratis erroribus, verè pœnitens et catholicus mortuus sit, hæreticis non videtur annumerandus.

WALDENSES.

I. His nomen dedit Petrus Waldus, mercator opulentus Lugdunensis in Galliâ, vir litterarum expers. Is, viso repentino et inopinato cujusdam è præcipuis suis concivibus fato, percussus, sub prætextu instaurandi vitam apostolicam, omnes opes suas pauperibus erogavit, idemque ut facerent aliis multis, præsertim rusticanis, persuasit. Porro hâc magnificâ manu ingentem pauperum multitudinem sibi devinxit atque adjunxit; unde Waldenses alio nomine dicti sunt *Pauperes de Lugduno*. Illos cum voluntariam paupertatem Christi et Apostolorum exemplo, uti prætendebat, profiteri sectari- que docuisset, homo planè rudis novum Testamentum vulgari sermone explicare ac prædicare, et, quod pronum erat, errores docere coepit; quos, ab Ecclesiæ prælatis ac clero propterea reprehensus, magis adauxit.

II. Errores isti præcipuè hi fuere: 1° Ecclesiam Romanam defecisse à tempore Sylvestri I, quo possessiones habere coepit. Unde inferebat nullum in eâ, quantumvis probum, salvari posse; spernendas esse ejus indulgentias, benedictiones, consecrationes, cæremonias; non esse pendendas Ecclesiæ decimas; neque ab ullo obtemperandum summo pontifici, episcopis aliisque Ecclesiæ prælatis. 2° Ministros Ecclesiæ Christi, propria possidentes, peccare omnes contra præceptum Christi: *Nolite possidere aurum*. 3° Ministerium Eucharistiæ aliorumque Sacramentorum, non ad solos sacerdotes pertinere, sed ad omnes et quosvis etiam laicos. 4° Omnem potestatem, etiam laicam, solo peccato mortali deperdi, ac proinde sacerdotem in peccato mortali existentem nec consecrare nec absolvere; laicum è contra justum ista ritè facere; quem errorem moderni Janseniani adoptârunt. 5° Demum, ut plura omittam, nullam orationem, præter Dominicam, esse faciendam.

III. Cum annis circiter 50, per agrum Lugdunensem vicinasque regiones grassata fuisset ista pestis, tandem extincta fuit, tum Alexandro III, in fanaticos illos anathematis fulmen vibrante; tum à Friderico imp. eosdem læsæ

majestatis reos declarante. Interim eandem luem seculo XIII, saltem ex parte, denuò excitârunt, et, si fides Trithemio, infandis obscœnitatibus, sub specie pietatis, adauxerunt, dicti Fraticelli, damnati à Bonifacio VIII, et postmodum à Joanne XXII.

DULCINISTÆ, BEGUARDI ET BEGUINÆ.

I. Fraticellorum, seu, ut quoque vocabantur, *Fratrum de paupere vitâ*, colluvies, duplicem hanc pestem effudit. Ac prima quidem propagatorem habuit quemdam Dulcinum Italum, patriâ Novariensem, qui cum Margaritâ ejus scorto Fraticellorum errores, et iis attributas fœditates pluribus hominum millibus afflavit, præsertim in Alpibus. Contra illos à Clemente V sacri inquisitores ex ordine Prædicat. excitati strenuè pugnârunt. Dulcinus cum pellice à congregato adversus impiam illam turbam fidelium exercitu membratim concisus interiit, amborum ossibus igne consumptis.

II. Alterius pestiferæ Fraticellorum sectæ viri Beguardi, feminæ vocabantur Beguinæ. Unde tale nomen hauserint, incertum. Apud Germanos plurimum debacchati sunt, et sub falsâ sanctitatis specie suas turpitudines diffuderunt. Præterea sequentes sparserunt errores, quibus Quietistis et Molinosistis, de quibus infra, præluserunt. 1° Docebant, hominem in hac vitâ posse tam perfectum evadere, ut reddatur impeccabilis, et amplius in gratiâ crescere non possit. 2° Eum qui talem perfectionis gradum erat assecutus, non amplius esse subditum obedientiæ humanæ, nec proinde teneri amplius jejunare nec orare, nec ulla præcepta Ecclesiæ adimplere; imò nec debere Christi corpori, cum in Missâ elevatur, assurgere vel reverentiam exhibere, ne ab altitudine et puritate suæ contemplationis descenderet. 3° Ex adverso tunc sensualitatem esse tam perfectè spiritui et rationi subjectam, ut homo possit liberè corpori concedere quidquid placet. 4° Hominem ejusmodi posse in hac etiam vitâ beatitudinem assequi ita perfectam ac in patriâ, neque ad Deum videndum et beatè eo fruendum, animam indigere lumine gloriæ ipsam elevante.

III. Damnati fuère in concilio œcumenico Viennensi sub Clemente V, anno 1311. Eorum tamen errores et fœditates saltem ex parte innovârunt anno circiter 1575, et iterum anno 1625, quidam in Hispaniâ dicti *Illuminati*, quorum capitale, turpeque dogma fuit, quòd tantam cum Deo unionem, talemque perfec-

tionis statum vi orationis mentalis se assecutos jactarent, ut nec bonis operibus, nec Sacramentis ampliùs egere se dicerent, et posse sine culpâ turpissima quæque patrare.

HÆRESES SECULI XIV ET XV.

WICLEFFISTÆ.

I. Joannes Wicleff, vel Wicleph, natione Anglicus, presbyter ac theologiæ doctor in academiâ Oxoniensi, huic sectæ auctor fuit circa annum 1375. Vir ingenii vehementis, sermone disertus, sed superbiâ et ambitione tumidus, cum præfecturam collegii Cantuariensis contra jus fasque invadere molienti obsisteret archiepiscopus et Urbanus V papa, concepto in Romanam Ecclesiam odio, nefaria dogmata tum contra Deum et sanctos, tum contra ordinem ecclesiasticum spargere cœpit, quibus instilandis, partim vitæ severioris quam exterius profitebatur specie, partim regiæ secularisque potestatis, quam supra ecclesiasticam extollebat, amplificatione, facilè apud incautos viam aperuit.

II. De Wicleffi doctrinâ anno sequenti Londini habita quæstio ab archiepiscopo Cantuariensi; sed propter tumultus à quibusdam aulicis Wicleffo faventibus, in ipso conventu excitatos, nihil effectum, nisi quòd Wicleffo silentium fuerit indictum. Interim perlata ad Gregor. VI erronea 19 capita, ex Wicleffi libris excerpta, ab eodem pontifice ex cardinalium consilio damnata fuère; et 22 maii 1377 datæ litteræ tum ad plures Angliæ episcopos, quibus errores à se damnatos transmittit, et præcipit ut Wicleffum ad suum tribunal citent, comprehensum examini subjiciant, eumque impetrato etiam brachio seculari reclusum detineant, ac ejus responsa Romam mittant: tum ad Eduardum III, Angliæ regem, quibus illum ejusque filios adhortatur, ut tam justæ causæ manum adjutricem præstent. Anno 1382, Londini ab archiepiscopo Cantuariensi celebrata synodus fuit, in quâ examinatæ ac proscriptæ 24 Wicleffi propositiones, quas et compulsus est præscriptâ formulâ palam in illâ synodo ejurare.

III. Verum, in suâ pertinaciâ Wicleffus persistens, anno 1385, festo S. Thomæ Cantuariensis archiep. cum loco panegyris satyram parâset in illum declamandam, subito paralysi vel apoplexiâ tactus, ac linguæ usu privatus, biduò post, festo nempe S. Sylvestri, quem etiam crebris invectionibus exasperaverat, miserè extinctus est. Ejus ossa postmodum è

tumulo effossa, et in cineres redacta jussu concilii Constantiensis, quod et ipsius nomen diris devovit, et 45 propositiones ex ipsius libris Dialogi, Trialogi, aliisque, quos jam anno 1413 Joan. XXII, in synodo Romanâ, cum damnatâ ejusdem doctrinâ, prohibuerat, publico decreto sess. 45 edito condemnavit anno 1418.

IV. Potest autem istarum propositionum virus et doctrinæ Wicleffianæ summa ad hæc ferè capita revocari. 1° Contra Deum blasphematum, quòd debeat obedire diabolo, prop. 6. Cum verò prop. 27, effutit omnia ex necessitate absolutâ evenire, divinam simul ac humanam libertatem è medio tollit. 2° Contra Ecclesiam Romanam. Eam ait esse synagogam Satanæ, prop. 37, negatque esse de necessitate salutis credere, illam esse supremam inter alias Ecclesias, prop. 41. 3° Contra papam. Ipsum negat esse proximum et immediatum vicarium Christi et Apostolorum, prop. 37. Ejus electionem à cardinalibus ait esse à diabolo introductam, prop. 40. Post Urbanum VI non esse aliquem recipiendum in papam; sed vivendum more Græcorum sub legibus propriis, prop. 9. Si fuerit præscitus, seu reprobus et malus, non habere potestatem super fideles sibi ab aliquo datam, nisi fortè à Cæsare, prop. 8. Decretales epistolas exsibilat, prop. 38. 4° Contra potestatem ecclesiasticam et civilem. Docet nullum esse dominum civilem, nullum esse prælatum, nullum esse episcopum, dùm est in peccato mortali, prop. 15. Populares posse ad suum arbitrium dominos delinquentes corrigere, prop. 17. Parochianos propter peccata suorum prælatorum posse ad libitum suum decimas auferre, prop. 18. 5° Contra Ecclesiarum et ecclesiasticorum possessiones asserit, Sylvestrum papam, et Constantinum imper. errasse Ecclesiam dotando, prop. 33. Imperatorem et dominos seculares esse seductos à diabolo, ut Ecclesiam dotarent bonis temporalibus, prop. 39. Ditare clerum esse contra regulam Christi, prop. 32. Contra Scripturam S. esse, quòd viri ecclesiastici habeant possessiones, prop. 10. Et hinc papam cum omnibus clericis suis possessionem habentibus esse hæreticos, eò quòd possessiones habeant, et consentientes eis, omnes videlicet dominos seculares et cæteros laicos, prop. 36. 6° Contra religiosos, præcipuè Mendicantes et eorum institutores, debacchatur, aiens religiosos viventes in religionibus privatis non esse de Religione christianâ, prop. 23. Sanctos in-

stituendo religiones privatas peccavisse, prop. 22. Augustinum, Benedictum, Bernardum esse damnatos, nisi poenituerint de hoc, quòd habuerint possessiones, et instituerint et intraverint religiones; et sic à papâ usque ad ultimum religiosum omnes esse hæreticos, prop. 44. Peccare quoque fundantes claustra, et ingredientes esse viros diabolicos, prop. 31. Omnes religiones indifferenter introductas esse à diabolo, prop. 45. Omnes de ordine Mendicantium esse hæreticos, et dantes eis eleemosynas esse excommunicatos, prop. 20, 24 et 34. 7° Contra Sacramenta universim decernit, si episcopus vel sacerdos existat in peccato mortali, ipsum non ordinare, non consecrare, non conficere, non baptizare, prop. 4. Speciatim verò circa S. Eucharistiam, substantiam panis materialis, et similiter substantiam vini materialis, remanere in Sacramento altaris, prop. 1. Accidentia panis non manere sine subjecto in eodem Sacramento, prop. 2. Christum non esse in eodem Sacramento identicè et realiter in propriâ præsentia corporali, prop. 3. Denique non esse fundatum in Evangelio, quòd Christus Missam ordinaverit, prop. 5. Contra sacramentum Pœnitentiæ, si homo fuerit debitè contritus, omnem confessionem exteriorem esse illi superfluum et inutilem, prop. 7. Addit inter alios plures errores, quos hic non recenseo, fatuum esse credere indulgentiis papæ et episcoporum, prop. 42. Vim excommunicationis penitus evacuat, prop. 11, 12, 13, 30.

Hæc Wicleffi dogmata, qui cum novatorum, altero circiter post seculo exortorum, exactè contulerit, haud difficulter animadvertet, quo ex fonte isti hauserint, ut pridem admonuit concilium Senonense anno 1528 celebratum, in Præfatione.

HUSSITÆ.

I. Hussitarum pestis, quæ per omnem penè Germaniam sese diffudit, circa annum 1408, Pragæ erupit ex Joannis Wicleffi libris, in Bohemiam ex Angliâ delatis, avidè copiosèque pervolutis à Joanne Huss, ex villâ ejusdem nominis, quod patrio idiomate anserem significat, oriundo, unde et cognomentum est mutuatus. Vir fuit ingenio peracri, sed rerum novarum opinionumque peregrinarum supra modum cupidus; linguâ insuper disertâ, et mundioris quoque vitæ famâ clarus. His subsidiis non presbyter modò, sed academix Pragensis rector promotus; ubi satis fidei comparatum

sibi existimavit, venenum quod jampridem è Wicleffi lacunis imbiberat, palam emovere coepit.

II. Ac 1° quidem universim Wicleffi dogmata amplexus est, cùm propositione 25, inter 30 damnatas à concilio Constantiensi, asserit condemnationem 45 articulorum Joannis Wicleffi per doctores factam esse irrationalem et iniquam, et malè factam, etc. Sunt tamen qui ex ejus scriptis quædam proferunt documenta, quibus realem corporis et sanguinis in Eucharistiâ præsentiam, ac ipsam etiam transsubstantiationem fateri videtur; aitque card. Gotti, l. c., c. 105, § 2, n. 5, ipsum coram concilio protestatum fuisse, contrarios errores, et quosdam alios Wicleffianos sibi falsò imponi. Cæterùm calicis usum laicis etiam esse concedendum mordicùs cum suis sustinebat; unde Hussitæ dicti sunt quoque Calixtini. 2° Ecclesiam docuit constare ex solis prædestinatis, propp. 1, 2, 3, 6, 21. 3° Caput unum Ecclesiæ visibile post Christum non esse necessarium ad illam in spiritualibus regendam, propp. 27, 28, 29. Tale caput non fuisse S. Petrum, prop. 7. Neque Romanum pontificem esse caput Ecclesiæ seu cujuscumque particularis, seu particularis Romanæ, saltem si non sit prædestinatus, vel si sit malus; neque tunc esse verum et manifestum successorem Apostolorum principis Petri. Similiter cardinales non esse veros et manifestos successores collegii aliorum Apostolorum Christi, nisi vixerint more Apostolorum, servantes mandata et consilia Domini nostri Jesu Christi, propp. 10, 11, 12, 13, 20, 22, 23, 24, 26. Addit propositione ultimâ, nullum esse dominum civilem, nullum prælatum, nullum episcopum, dùm est in peccato mortali. 4°, Ut omittam alia, asserit omnia opera hominis virtuosè esse bona; omnia vitiosi esse mala, prop. 16. Obedientiam ecclesiasticam et vim excommunicationis explodit, prop. 15, 17, 18.

III. Damnata primùm Hussii dogmata ab universitate tum Pragensi, tum Parisiensi. Ipse verò à Joanne XXIII, ad causam dicendam Romam evocatus, cùm obsequi detrectaret, à Sigismundo imp. sistere se jubetur concilio Constantiensi, in quo exhibita ipsi errorum capita, ex ipsius scriptis excerpta, ejusque ad singula responsiones auditæ à cardinalibus Cameracensi, Florentino et aliis præsulibus. Cùm verò errorum istorum convictus, ut eosdem recantaret, ab iisdem præsulibus, ipsoque etiam Cæsare suaviter, sed frustra monitus, fugam

tentaret; ex illâ retractus atque arctiori custodiæ traditus, contumacior etiam fieret, et pluribus litteris ad Bohemos scriptis, illos in suis erroribus confirmaret, tandem 5 julii anno 1415, ad synodum adductus est, ut exciperet condemnationis sententiam, quâ concilium imprimis articulos, quos ipse Hussius palam confessus fuerat suis in libris contineri, alios erroneos, temerarios, scandalosos; alios apertè hæreticos pronuntiavit, eosdem doceri prohibuit, ipsiusque libros concremari jussit, et in ejus fautores severè ab inquisitoribus animadverti. Deinde Hussim ipsum declaravit esse manifestum hæreticum, pertinacem ac incorrigibilem, ideòque ipsum ab ordine sacerdotali cæterisque ordinibus deponendum ac degradandum. Quâ lugubri cæremoniâ solito ritu peractâ, demùm traditus est potestati seculari, à quâ jussu imperatoris ad rogam damnatus, cùm denuò, ut resipisceret, nequicquam admonitus fuisset, eodem miserè consumptus est, cineribus ejus in Rhenum projectis.

IV. Eodem infelici fato propter simile crimen paremque pertinaciam interiit Hieronymus de Pragâ, primarius Hussii discipulus, vir perspicacis ingenii, etc., teste cardin. Gotti, l. c. § 5, n. 4, in Parisiensi, Pragensi, Coloniensi et Heidelbergensi universitatibus doctor. Is propter disseminatos quos hauserat Hussii errores ad Constantiense concilium cum illo citatus, cùm primùm, affixo programme imperatori, et synodo paratum se ostendisset ad doctrinam suam coram universâ synodo defendendam et adversantium, sibi hæresin affigentium, calumniam diluendam, postmodum errorum conscientiam perterritus, fugam arripuit; sed interceptus in itinere, custodiæ traditur; tum à Petro de Alliaco cardinali Cameracensi, et aliis deputatis ad errorum agnitionem, et, editâ 23 sept. anni 1415 fidei formulâ, ejurationem propriâ manu conscriptam et subscriptam permotus fuit. Sed, brevi reversus ad vomitum, anno 1416, palam in concilio ejurationem recantavit, aiens, se in illâ mentitum fuisse velut fatuum ob timorem poenæ ignis. Quapropter à concilio sess. 21, lata sententia, quâ « illum hæreticum, et in hæresin relapsum, excommunicatum, anathematizatum pronuntiat, declarat, atque damnat. » Quâ lectâ sententiâ Hieronymus seculari potestati extraditus, Hussio magistro, sicut in errore, ita in pertinaciâ socius, eodem quo ille supplicio justè punitus est.

Interim post mortem Hussius et Hieronymus

habiti sunt à suis velut martyres, quòd mirâ constantiâ tam grave supplicium, editis etiam quibusdam fucatæ pietatis indicîis tolerârunt; quos propterea quoque novatores, ceu gloriosos suos antecessores solent deprædicare. Sed redarguuntur isto magni Augustini oraculo, serm. 274: « Multi latrones patientissime torquentur; et non cedentes, et tortorem vincentes, postea æterno igne puniuntur. Causa discernit martyrem à patientiâ, imò duritiâ sceleratorum. »

HERESSES SECVLI XVI.

LUTHERANI.

I. Martinus Lutherus, horum et penè innumerorum aliorum sectariorum parens, lucem primam aspexit anno 1583, die 22 octobris, Islebii, Saxoniae oppido, patre Joanne Lotter; quod nomen, quia materno idiomate scurrile nimis visum ipsi fuit, in *Luther*, quod *purum* sonat, illud commutavit, exemplo tum Manichæorum, qui nomen sui hæresiarchæ *Manes*, quod *insaniam* redolebat, in *Mannes*, quod ad manna propius accedebat, immutârunt; tum Novatianorum, qui se *catharos* seu *pueros* appellabant. Litteris humanioribus Magdeburgi et Isenaci; philosophicis disciplinis Erfordiâ excultus, et degustatâ per annum jurisprudentiâ, repentino sui studiorum socii, quocum in campo ambulabat, ante pedes ipsius fulminis ictu prostrati ac extincti fato perterritus, S. ordinem eremitarum S. Augustini ibidem anno 1504 amplexus est; in quo anno 1507, sacerdotio initiatus, Wittembergam studiorum causâ missus, ibidem in academiâ à duce Saxoniae recens erectâ supremam theologiæ lauream adeptus, sacram doctrinam per annos aliquot, non sine ingenii quidem laude; sed simul ambitionis et ferventioris animi editis luculentis indicîis, professus est.

II. Iconem illius vivis coloribus adumbrat cardin. Pallavicinus, Hist. Conc. Trid. l. 1. c. 4, n. 2, his planè verbis: « Martinus Lutherus... acuto, vividoque fuit ingenio, propensus ad studia litterarum, et in iis corpore et mente indefessus. Cùm inops litteraturæ non esset, longè ditissimus sibi videbatur; quippe cui in linguâ, tanquàm in numerato, sua omnia in promptu erant: ejusque linguæ dexterritate, laterum etiam robore pollentis, eorum semper plausum sibi conciliabat, qui sensu magis, quàm mente de disceptante judicium fe-

runt. Hæ dotes replebant animum mirâ superbâ, et apud vulgus opinionem, quæ illam aleret, provocabant. Ex hoc animi tumore oriebatur despectus spectatissimorum scriptorum, et arrogantia quâ suam scientiam jactitabat, quasi non ab antiquis doctoribus hæreditariam eam haberet, sed totam ingenio suo comparaverit. Idcirco duo nomina ad summam in scholis venerationem evecta, Aristotelem in philosophicis, S. Thom. in theologicis extendos susceperat. Et jam tum hujus facinoris spargebat semina in Wittembergensi academiâ. Igitur ab evulgatis indulgentiis libenter opportunitatem arripuit... consilium immanis audaciæ plenum suscipiendi, seu persuadendi, humanum genus universum decipi, erroribus, non nisi à se detectis, implicatum. »

III. Occasio hæc fuit: Leo X indulgentias concesserat Christi fidelibus, qui eleemosynam aliquam erogarent in vastam S. Petri basilicam, Romæ à Julio II inchoatam, ad coronidem perducendam. Harum indulgentiarum promulgationem per Germaniam faciendam pontifex demandârat Alberto Moguntino archipræsuli: hic verò id muneris delegavit Joanni Tetzelio, præclaro ordinis Prædicatorum theologo, ac oratori, præteritis Patribus Augustinianis, qui à multis jam annis munus illud in Germaniâ obire consueverant. Hinc ansam invidiæ Lutherus accepit; ac primùm quidem contra indulgentiarum abusus et earum præcones, deinde contra ipsas indulgentias debacchari cœpit, tum pro concione, tum propositis anno 1517 et ad templi valvas Wittembergæ affixis 95 thesibus, non, ut inquiebat, ad illas defendendas, sed examinandas ad eruendam veritatem, quas et per Germaniam totam dispergendas curavit. His opposuit Tetzelius 106 alias theses, quas Francofurti ad Oderam publicari fecit. Inde verò Lutherus magis exardescens, quas propositiones ab initio duntaxat velut dubias in medium protulerat, eas, adversariorum quibus cedere nollet pressus argumentis, defensandas suscepit, in sensu etiam damnato. Atque hæc quidem fuere turbulenti schismatis exordia, quod sequenti anno 1518, in apertum, funestissimumque Germaniæ incendium erupit.

IV. Nam homo vafer litteras equidem dedit ad Leonem X, quibus conqueritur, se velut hæreticum injuriâ haberi à quibusdam, illasque claudit his verbis fucatâ humilitate ac obedientiâ plenis: « Quare, beatissime pater, pro-

«stratum me pedibus tuæ B. offero cum omni-
«bus quæ sum et habeo. Vivifica, occide; vo-
«ca, revoca; approba, reproba, ut placuerit,
«vocem tuam, vocem Christi in te præsen-
«tis, agnoscam, » etc. Verùm has illusorias
voces fuisse ipse comprobavit, dùm suas as-
sertiones ad eundem transmisit, præmissâ pro-
testatione, se nihil in eis dicere, et tenere ni-
si quod S. Scriptura docet et Ecclesia tenet.
Circa quod idem ferè tempus Joanni Eckio et
Sylvestro Prierati, S. Palatii magistro, qui con-
tra ipsius errores scripserant, ita respondit,
ut superbè potiùs errores illos tueri, quàm
agnoscere recantareque velle videretur. De-
mùm à Leone ad dicendam causam Romam
evocatus, minimè obtemperavit, corporis va-
letudinem et itineris pericula causatus. Cùm
verò à cardinali Cajetano, quem legatum in
Germaniam miserat idem pontifex, hujus jus-
su citatus Lutherus, urgeretur, ut quæ malè
scripserat et prædicârat, sincero animo eju-
raret, ipse renuit, et ad sententiam universi-
tatum Basileensis, Friburgensis, Lovaniensis,
ac præcipuè Parisiensis provocavit. Tum noctu
Wittembergam profugit, affixâ priùs palam ap-
pellatione ad papam. Quia tamen prævidebat,
se ab eo condemnandum, novam condidit ju-
ridicam protestationem, quòd, etsi paratus fo-
ret obtemperare pontifici benè instructo, tamen
se appellare ad concilium generale contra id
omne quod papa posset contra ipsum decer-
nere, eò quòd, utut papa, tamen errare pos-
set. Atque mox à legati potestate elapsus, ab-
jectâ larvâ, tanquàm rabidus canis contra pa-
pam velut Antichristum, et principes catholi-
cos velut ejus adoratores latrare cœpit.

V. Anno 1519, mense junio, habita est Lip-
siæ celebris disputatio inter Joannem Eckium
et Lutherum, huic suppetias ferente Carolsta-
dio, de quo infra. Eò adductus Lutherus, ut
polliceretur se staturum judicio universitatum
Erfordiensis et Pariensis, ad quas istius dispu-
tationis acta mitterentur. Eodem hoc anno Lu-
theri dogmata acri censurâ perstrinxerunt uni-
versitates, Coloniensis primùm, tum etiam Lo-
vaniensis, uti superiùs indicatum fuit, ac de-
mùm anno 1521, Parisiensis, quæ propositiones
ultra 100, ex Lutheri libris extractas, damna-
vit tanquàm schismaticas, hæreticas, blasphe-
mas. Homo suè impotens, in furorem actus,
Sorbonæ respondit solis scommatis, conviciis
et invectionibus, quibus scurriliter eos lacera-
bat, ad quos velut magistros jam iteratâ vice
appellârat. Neque alio seu stylo, seu modo res-

pondit Henrico VIII, Angliæ regi, qui doctum
tractatum ediderat adversùs Lutheri librum de
Captivitate Babylonicâ.

VI. Tandem, cùm adeò non resipisceret,
ut novos in dies errores novis editis libris ac-
cumularet, post abscissam spem omnem illius
infringendi pertinaciam, Leo X, anno 1520,
17 kal. jul., bullam edidit, quæ incipit:
Exurge, Domine, per quam articulos 41,
summâ moderatione et accuratione discussos,
ut ostendit Pallav., variis censuris profligat,
velut respectivè hæreticos, scandalosos, etc.,
de quo censuram ferendi modo dixi superiùs.
Infrendit hoc audito Lutherus, et insolenti-
tùs multò quam ante furere cœpit. Nam libel-
lum mox evulgavit contra *execrabilem*, ut loqui-
tur, *bullam Antichristi*; et cùm simul intellexisset
suos libros publicè fuisse concrematos, ipse
vilis homuncio juris pontificii codices Wit-
tembergæ publicè combussit, hâc adjectâ
blasphemiâ: « Quoniam tu conturbâsti sanc-
«tum Domini, ideò te conturbet ignis æter-
«nus. »

VII. Exinde efferatior semper effectus, multò
quàm ante furiosius ad devastandam Eccle-
siam incubuit, tum blasphemis seditiosisque
sermonibus, tum editis libris compluribus,
quibus morum suorum characteres, effre-
niumque affectuum impetus, superbiam, am-
bitionem, impudentiam, audaciam, libidinem,
scurrilitatem, impietatem orbi toti patefecit;
donec abjectâ anno 1524 religiosâ veste, se-
quenti anno Catharinam de Bore, raptam è
monasterio monialem, votis solemnibus ad-
strictam, sacrilegis nuptiis sibi copulavit;
cum quâ vixit ad annum 1546, ætatis 63,
quo tam impiis fœditatibus, damnatisque suis
erroribus, fato penè repentino est immor-
tuus Islebi.

VIII. Errores suos non simul ac semel Lu-
therus vel ex antiquis hæreticis adoptavit, vel
de novo procudit; sed, ut genius hæresis est,
ex uno in alium prolapsus fuit. Initium fecit
ab impugnandis indulgentiis, quibus pecca-
torum poenæ expiantur. Inde cùm facilis pas-
sus esset ad ipsam justificationem, quâ culpa
ipsa remittitur, illam ita explicare cœpit, ut
penè evacuârit. Ex his ad alia dogmata catho-
lica convellenda progressus, cùm id facere se
posse desperaret, nisi ipsius catholicæ Reli-
gionis fundamenta subrueret, ad ea saltem
concutienda animum applicuit. Præcipua is-
tiusmodi errorum capita, quia vulgò ferè
nota, breviter hic attingam, idque non tam

ordine temporis , quàm systematis proponam.

IX. Systema porrò , ad Ecclesiam , quam contra solemnità Christi promissa mentiebatur jam à multis seculis defecisse , revocandam aut reformandam , Lutherus ut fabricaret , duo primaria fidei catholicæ fundamenta , Scripturam et traditionem , quater et subvertere molitus est ; bina item stabilire principia ad morum subversionem haud obliquè tendentia.

Ac Scripturam quidem , etsi magnoperè ac unicè commendaret , atque ad illam solam perpetuò provocaret , attamen antiquorum penè omnium hæreticorum more , illam pro solo arbitrato ad genium suum , et prout ad illos quos sustinendos susceperat errores magis accommodatum sibi videbatur , instruebat ; eos inprimis libros in canonem recipiendo , aut ex illo expungendo quos lubebat ; deinde eà , sæpèque varià , utendo versione vel editione quam eundem in finem favere magis arbitrabatur ; item privatâ auctoritate textum audacter corrumpendo , ut liquet vel ex vculà sola , quam ideò , quia ipsi ita placuit , Apostoli textui inseruit , quo dicit , *justificari hominem per fidem sine operibus legis* ; Rom. 3, v. 28 ; denique ex privato spiritu sensum Spiritûs S. divinando , et Scripturæ verba ad sensum sibi magis faventem detorquendo. Traditiones verò omnes divinas et apostolicas cum Arianis , Pelagianis , Nestorianis , aliisque hæreticis antiquioribus , velut humana commenta explosit : atque idcirco fortè SS. Patres , fideles illarum custodes ipsaque concilia , etiam œcumenica , earundem conservatoria , saltem pleraque superbè contempsit ; multò verò magis Ecclesiam Romanam , quam *synagogam Satanæ* , etc. , summumque pontificem , quem Antichristum passim appellabat.

X. Ex binis autem principiis , morum subversivis , quæ stabiliebat , primum fuit , quòd post Adæ peccatum liberum hominis arbitrium sit extinctum , et res de solo titulo ; careatque proinde nunc homo libertate saltem à necessitate ad faciendum bonum , et omittendum malum ; imò quòd humana voluntas habeat se velut jumentum , cui , « si insederit « Satan , inquit in libro quem de Servo Arbitrio conscripsit , vult , et vadit quòd vult « Satan ; si insederit Deus , vult , et vadit « quòd vult Deus. » Atque ita , « quidquid sit à « nobis sive boni sive mali , ex merâ necessitate fieri , » asserit sub ingressum libri mox indicati. Hunc porrò errorem eruderat ex

Stoicis , Manichæis , Waldensibus , Wicleffo et aliis ejusdem furfuris. Alterum principium , priori affine , est , quòd homo in hâc vitâ Dei mandata non possit etiam cum ejus gratiâ adimplere , tom. 1 Wittemb. fol. 158 , in Ep. Gal. p. 3 ; ipsaque præcepta Decalogi Christianos nil attinere , sed Judæos tantum , tom. 5 Wittemb. fol. 211. Et nihilominus audet Lutherus asserere , opus omne bonum cujuslibet hominis , etiam justî , esse peccatum , et quidem ex naturâ suâ mortale ; nullum enim agnoscit ex suâ naturâ veniale , sed ex solâ misericordiâ Dei , illud justis , ac fidelibus non imputantis ; art. 31 , 32 , 35 , excepto unico peccato infidelitatis.

XI. Præter ista universalialia errorum capita , plures Lutherus particulares adjecit , qui tamen eò quoque universim tendunt , ut illum ad quem prima catholicæ fidei , genuinaque morum principia collimant , scopum , nempe hominis christiani justitiam , adeoque salutem labefactent , penitusque sufflaminent. E quibus præcipuos duntaxat enumero.

1° Novum dogma procudit circa justificationem. Nam inprimis cum Anomæis et Jovinianistis fieri eam dicit solâ fide , quam confundit cum fiduciâ. Deinde justitiam ipsam asserit homini merè extrinsecam : puta justitiam Dei , vel Christi , ejusmodi fide apprehensam et imputatam omni et soli qui certò credit seu confidit se per Christum justificari , et hanc justitiam negat amitti posse nisi per solam infidelitatem quâ quis in Christum credere nolit. Cæterum fructum justificationis , bonorum operum vim meritoriam penitus evacuat , et hominem ex solis Christi meritis , per fidem apprehensis , salutem assequi contendit.

2° Novæ legis Sacramenta , justificationis nostræ instrumenta , variis modis enervare molitur. Ac primum quidem universim , tum quoad numerum dùm modò tria , modò duo duntaxat admittit ; tum quoad efficaciam , dùm negat , illa gratiam conferre , vel ulla illorum imprimere characterem. Speciatim verò vim baptismi sufflaminat , cum post illum asserit remanere peccatum ; neque hoc per illum tolli , sed solummodò tegi. Confirmationem è Sacramentorum numero expungit cum Waldensibus. In S. Eucharistiâ cum Impanatoribus ait manere panem unâ cum Christi corpore ; neque hoc præsens fieri , nisi in ipso usu ; usum verò utriusque speciei à Christo omnibus etiam laicis , esse præceptum. Missam nec à Christo institutam , nec

sacrificium esse, sed potius idololatriam. Pœnitentiæ nomen vult significare solam mentis mutationem, aut novam vitam; sacramentum verò Pœnitentiæ, quale visus est aliquando admittere, modò dicit, aliud non esse, quàm reditum ad baptismum per hujus memoriam, modò fatetur esse absolutionem. Contritionem pronuntiat, ad peccatorum remissionem minimè esse necessariam, art. 11, 12; imò eam quæ concipitur ex metu pœnarum, facere hominem hypocritam et magis peccatorem, art. 6. Confessionem auricularem esse merum humanum inventum, neque in illâ esse exprimenda omnia mortalia aut illorum circumstantias, art. 8, 9. Absolutione sacerdotis, ait, non remitti peccata, sed solùm declarari esse remissa, id est, Lutheranâ phrasi, tecta. Hunc porrò effectum induci, etiamsi sacerdos non seriò, sed joco absolvat; imò, ubi sacerdos non est, tantumdem facere quemlibet Christianum, etiam mulierem aut puerum, modò quis credat sibi per Christum remissa esse peccata; quæ fides si desit, peccatum, remittente licet sacerdote, nulli remissum sit, sed maneat. Extremæ Uctionis sacramentum cum Albigensibus signanter exhibeat, et Epistolam S. Jacobi quæ tam apertam illius mentionem facit, *stramineam* appellat. Ordines sacros profanat, dum Christianos omnes, etiam laicos, ne ipsis quidem exceptis mulierculis et pueris, declarat, ex æquo esse sacerdotes, à quibus et Eucharistia confici possit, et absolutio à peccatis impertiri. Matrimonio denique Christianorum sacramenti dignitatem abjudicat; at Joviniani et Vigilantii supergressus errorem, satis non habuit illud exæquare virginitati; verùm hanc non erubuit damnare tanquàm malam, et divino præcepto contrariam. Quapropter et cœlibatum, etiam sacerdotum nostrorum, velut juri divino, si non etiam naturali, repugnantem improbat. Insuper polygamiam asserit esse Christianis liberam, in c. 16 Gen. et ob varias causas solvi posse prius matrimonium et novum iniri, in c. 7 1 Cor. Impedimenta verò ecclesiastica demùm omninò repudiat.

XII. 3º Reliqua ferè justitiæ christianæ seu promovendæ, seu conservandæ, seu adaugendæ subsidia vir suæ salutis incurius et immitis abjicit à se, et à suis removet. Ac inprimis sanctorum, apud Deum regnantium, invocationem et impensam nobis ab illis apud eum intercessionem, eorundemque et illorum reliquiarum cultum cum Anomæis et Vigilantio

explodit; deinde jejunia ecclesiastica, continentiam et vota religiosorum, velut superstitiona ac impia esse spernenda, et, suo nempe exemplo, frangenda pronuntiat cum eodem Vigilantio, Joviniano et Gnosticis: item opera supererogatoria proscribit: ecclesiasticas cæremónias, quibus fideles ad pietatem excitantur, deridet; censuras verò, quibus contumaces ad officium redire compelluntur, superbè despicit et execratur; atque ita virgam quâ corripì possent, è manu patris pervicaciter eripit, ac in frustra comminuit; demùm indulgentias, quibus residuæ peccatorum pœnæ elui in hâc vitâ possint, velut inanes ac pias fraudes cum Waldensibus, Wicleffistis et Hussitis contemnit; purgatorium verò cum Albigensibus prorsus exhibens, simul cum Aerianis ac Petrobuissianis negat, animabus ullis, ex hâc vitâ profectis, nostras preces posse prodesse, sicque purgandis illis animabus suffragia detrahit, quibus juvari possent, ut citius eum in locum introeant, in quem non intrahit aliquod coinquatum, Apoc. 21, v. 27.

XIII. Ecce præcipua ferè Luthericorum errorum capita, in unum veluti systema redacta, è quibus nonnullos quidem Lutheri asseclæ vel nepotes, postmodum expunxerunt, mitigarunt, aut immutarunt; quosdam alios etiam deinceps addiderunt, uti liquet ex tot tamque variis fidei confessionibus, quas successu temporis Augustani, Argentinenses, aliarumque civitatum vel nationum ministelli procuderunt. Nempe proprium hæreseos est, ut notat S. Hilarius post Tertullianum, variare errores; et, ut loquitur S. Chrysostomus, « una novitas aliam parit; et aberratur sine fine, cum semel aberrare cœptum fuerit. »

PRÆCIPUI LUTHERI DISCIPULI.

XIV. Discipuli, vel asseclæ Lutheri præcipui fuère sequentes. Andreas Carolstadius, vel Charlostadius, antea archidiaconus Wittembergensis, si fides Melanthoni, homo ferus, sine ingenio, sine doctrinâ, sine sensu communi. Is, postquàm Luthero adhæsisset, primus è sacerdotibus, quamvis propectæ jam ætatis, sacrilegas nuptias contraxit Wittembergæ magnâ cum solemnitate, editâ etiam eam in rem Missâ propriâ, impiâ, scandalosâ, et sacerdotum cœlibatui plurimùm injuriosâ. Postea verò Missam penitus sustulit, imagines è templis ejecit, S. Eucharistiam profanis manibus atrectari fecit, improbante ipso etiam Luthero, non tam quòd hæc fecisset, quàm quòd fecisset

injussu suo. Quamobrem hic contra illum detinuit, eumque Wittembergâ cedere coegit. Unde Carlostadius præ paupertate et pudore agricolam agere coactus, ut suam prætensæque uxoris nobilis vitam utcumque sustentaret, ad extremum, qui jampridem erat sacerdos, à Tugurinis in Helvetiâ diaconus ordinatus, et Basileæ ministelli munere perfunctus, ibidem peste obiit. Inter cæteros errores, sepultam olim Sacramentarium hæresin excitavit, seu eorum qui negant Christi corpus et sanguinem adesse secundum substantiam in S. Eucharistiâ.

XV. Huldricus Zwinglius Helvetus, primum parochus Zurichensis, vel, ut mavult Florimundus Remundus, è milite canonicus Constantiensis effectus, dein Lutheri doctrinam amplexus, demùm, retentis licet pluribus ejus erroribus, ab eo recessit, præcipuè in negandâ cum Carlostadio et Sacramentariis reali præsentia Christi in Eucharistiâ; cujus doctrinæ expositionem fatetur, se in somnio accepisse ab aliquo monitore, qui, *utrum ater fuerit, an albus*, scribit se non meminisse. Ex quo vel solo patescit, quantum isti dogmati sit fidentum. Cæterùm, quia hanc hæresin, à Carlostadio duntaxat insinuatam, Zwinglius in plenam lucem revexit, idcirco dux Sacramentarium passim audit. Solemne fuit illi hoc effatum: *Evangelium sitit sanguinem*. Suum ipse fudit, cum in acie adversus catholicas Helvetionum acies dimicaret anno 1531.

XVI. Joannes OEcolampadius, linguarum peritiâ clarus, ex monacho ordinis S. Brigittæ factus apostata, et, uxore ductâ, maritus sacrilegus, Zwingli fidus Achates fuit, ejusque errorem de Eucharistiâ professus, licet in modo illum explicandi nonnihil ab eo differret, post multas excitationes seditioes ad Dei tribunal evocatus fuit, anno 1521. Lutherus à diabolo noctu in lecto cum strangulatum esse dicit; alii alio mortis genere ferunt obisse.

XVII. Philippus Melanchton, ex Palatinatu Electorali oriundus, rejecto germano patrioque cognomine, *Schwartzerd*, istud sibi aliud assumpsit. Anno 1519, Lutheri se adjunxit; ejusque libros vir ingenio vafer, et sophisticam artem apprimè callens, adversus Parisiensem censuram defendit. Cæterùm, cum omnes religiones dissidentes conciliare invicem moliretur, Lutheri tandem displicuit; cujus doctrinam aliquantum emollire studuit in celebri

Confessione Augustanâ, quam ipse compilavit, et Carolo V in comitiis, anno 1530 Augustæ celebratis, obtulit; postea verò sæpius ad incudem revocavit, additâ etiam ejusdem Apologiâ. Ab hac confessione illius sectatores *Confessionistæ* nuncupati sunt; et ob emollita Lutheri dogmata, *Lutherani molliores*. Excessit è vitâ anno 1560.

XVIII. Martinus Bucerus, Argentorati patre Judæo natus, sacris initiatus, è monasterio profugus, sanctimoniam sibi connubio copulavit, exemplo Lutheri, cujus primum sub signis fuit; dein verò ex illius et Zwingli sectâ unam conflare molitus est (unde emergerunt *Luthero-Zwingliani*), adjectis pluribus aliis erroribus, quos ex Judaismo asportarat. Vitam finiit in Angliâ, quò profugerat metu imperatoris, anno 1554.

XIX. Gaspar Schwenckfeldius, nobilis Silesius, negavit sacra Biblia continere verbum Dei, contendens unicè credendum esse revelationibus privatis. Plures veterum hæreticorum, veluti Sabellii, Eutychetis, Manichæorum et Valentinianorum errores innovavit; quibus hoc inter alia deliramentum superaddidit, corpus Christi è cælo assumptum modo quodam aereo pani circumfundi. Permultos habuit sectatores, præcipuè post mortem Lutheri, contra quem plures libros scripsit; mortuus ipse anno 1554.

XX. Joannes Agricola, dictus Islebius, quia eodem quo Lutherus, in oppido natus, illius primò discipulus fuit, sed inconstans; suam enim fidem vel propriis commodis, vel genio, quo erat vertibili, accommodavit. Circa annum 1538 spargere coepit legem Christianis omnibus prorsus inutilem esse; propterea dictus eorum parens, qui *Antinomi*, id est, *legis adversarii* nuncupantur, et latissimam omnibus flagitiis portam aperiebant hoc suo impudenti principio: *Quidquid libet licet, modò in Christum credas*.

Postea verò verbi præco Berolini effectus, cum marchioni Brandenburgico in pretio esset, delectus est, ut unâ cum Julio Pflugio, episcopo Neoburgensi, et Michaeli Heiding, episcopo titulari Sidoniensi, ac suffraganeo Moguntino, operam conferret, ad condendam illam credendorum summam, 26 articulos complectentem, quam Carolus V, anno 1548, in comitiis Augustanis per solemnem constitutionem jussit in imperio teneri, donec concilium generale circa controversa inter Catholicos et Lutheranos fidei capita definitam

sententiam tulisset; quapropter *Cæsarei interrim* nomen obtinuit. Neque tamen Catholicis, minùs summo pontifici, placuit, utpote quæ sacerdotum connubia, et usum calicis interea permetteret; neque etiam omnibus Lutheranis arrisit, quòd in cæteris ferè capitibus faveret Catholicis. Quidam tamen ex Luthericis eam recepère, unde dicti fuère *Interimistæ*. Quanquàm et horum duplicis generis fuère: alii *Imperiales*, qui illam Cæsaris constitutionem integrè recipiebant; alii Lipsienses, qui, duce Pacio aliisque theologis Lipsiensis Universitatis quædam immutârunt, et Lutheranos ipsos inter se conciliare studebant. Fatis cessit Agricola anno 1566.

XXI. Joannes Brentius, patriâ Suevus, è sacerdote et canonico Wittembergensi factus apostata, et uxoratus circa annum 1540, inter cæteros errores, quibus Luthero partim assentiebatur, partim adversabatur, parens *Ubiquistarum* extitit, asserens, corpus Christi ex vi unionis personalis cum Verbo esse *ubique*; ex quo inferebat, illud, etiam ante consecrationem, esse in pane. Contra illum doctè scripsit Petrus à Soto Dominicanus, cui Brentius pro responso convicia rependit.

XXII. Mathias Flaccus, *Illyricus* dictus, quia in finibus Illyrici natus anno 1520, à Luthero et Melancthone errores primùm hausit Wittembergæ; sed ab iis deinde in multis secessit, novos errores confingens; et inter reliquos, peccatum originale esse ipsammet hominis substantiam, quæ, peccato primi hominis, Dei imagine, libero arbitrio omnique motu ad bonum privata, inevitabili necessitate fertur in malum, à quo sola fides in Christum eam liberare possit. Magdeburgi domicilium denique fixit, ubi præcipuus fuit, qui cum aliis tribus adjutoribus famosas illas Centurias Magdeburgenses, quibus Historiam ecclesiasticam, quam Tridentino concilio opponerent, anno 1560, compilare cœpit, multis erroribus refertas: adeò, ut Schusselburgius ipse, famosus scriptor Lutheranus, Marcum Illyricum suo catalogo hæreticorum inseruerit, eò quòd manifestè impingeret in Arianorum et Manichæorum blasphemias. Auctæ postmodùm sunt istæ Centuriæ ab aliis, ita ut jam 13 ampla volumina impleant, omnia tamen innumeris mendaciis erroribusque scatentia. Illis cardinalis Baronius opposuit Annales suos ecclesiasticos. Obiit Marcus Flaccus Francofurti ad Mœnum anno 1575.

XXIII. Martinus Chemnitius, in marchionatu

Brandenburgensi ortus, sub Melancthone studiorum initia posuit, ejusdemque imbutus spiritu, conciliationem Lutheranorum cum Sacramentariis in dogmate de cœnâ, et etiam cum Catholicis tentavit, irritò tamen conatu. Scripsit Examen concilii Tridentini, in quo, licet aliqua probet, pleraque tamen reprobat; vel eo, quem sibi ipse finxit, sensu perverso duntaxat admittit, ac permultos Lutheri errores, licet quandoque nonnihil mitigatos, apertè propugnat; denique multa falsa per calumniam concilio imponit, quasi ab eo docerentur. Obiit anno 1586.

XXIV. Nicolaus Storckius, etiam *Pelargus* nuncupatus, natione Silesius, initio Lutheri discipulus, ab illo postmodùm discessit; factus primus, ut fertur communius, si non auctor, saltem evulgator impiæ Anabaptistarum sectæ, quam, teste Ulembergio, in vitâ Lutheri apud card. Gotti, l. c. c. 110, n. 1, Lutherus præformârat; Thomas Muntzerus autem, ex sacerdote catholico, et ipse Lutheranus primùm effectus, latè dein propagavit, idcirco etiam illius auctor existimatus; propter hos suos errores, et excitatas per illos in plebe præcipuè rusticanâ seditiones capite minutus. Anabaptistæ verò dicti sunt, quòd damnarent *pædobaptismum*, seu baptismum puerorum, tanquàm illicitum et invalidum, et hinc adultos in infantiâ baptizatos rebaptizarent. Alios insuper errores tuebantur, veluti, omnia bona esse debere communia; nullas leges seu ecclesiasticas, seu politicas posse obligare homines, quos Christus in plenam libertatem asseruerit. Unde ex hâc Anabaptistarum cloacâ emerserunt novi Libertini, seu Liberi, ab iis quos jamjam memoravimus, diversi. Hi enim à divinis humanisque legibus, decimis, tributis, etc., se per Christum immunes esse gloriabantur, aliaque impura dogmata spargebant. Hanc sectam in Gallias invexit Quinctinus quidam, eamque Antonius Pocquius propagavit. Ad Anabaptistas quoque pertinent Mennonistæ, qui nomen et errores accepère à Mennone, in Frisiâ nato, quanquàm et plures Sociniano- rum errores adoptârint. Vigent potissimùm in Hollandiâ.

XXV. Michael Servetus, Hispanus, Anabaptista primùm fuit, et communia sectæ hujus deliria amplexus est; mox recentium Antitrinitariorum agmen ducens, librum edidit de Trinitatis erroribus, in quo hæreses omnes antiquas contra SS. Trinitatem et Christum excitavit auxitque, ac execrandas insuper

blasphemias in hunc et illam evomuit. Quapropter, etiam promovente ipso Calvino, ex senatûs Genevensis sententiâ vivus combustus est, anno 1553.

XXVI. Ex his et aliis Lutheri discipulis propullulârunt sectæ propemodum innumeræ, quas longum nimis foret hic recensere. Unum ad extremum observandum, quod Lutherani universim alio nomine *Protestantes* ex eo appellantur, quod, cum anno 1529, in comitiis Spirensibus per Ferdinandum archiducem et alios principes catholicos statutum fuisset, Catholicos non posse Religionem mutare usque ad concilium quod à pontifice postulatum erat, neque interea prædicandum Evangelium, nisi secundum sensum approbatum ab Ecclesiâ, contra hoc statutum protestati sint principes Luthero jam addicti, postulantes, ut juxta decretum anni 1536, sibi relinqueretur libertas conscientiæ ad celebrationem concilii; quibus se adjunxere 14 civitatum imperialium legati. Idem Protestantium nomen placuit deinde etiam Calvinianis, uti et nomen *Evangelicorum*, quod Lutherani sibi pariter arrogârunt, quasi purum Christi Evangelium profiterentur.

CALVINIANI.

I. Sicut Lutherana pestis affilavit primò ac potissimum Germaniam, ita Calviniana Galliam, unde in plures alias Europæ provincias dimanavit. Hæc porro nomen et errores accepit à Joanne Calvino, qui aliàs nomine paterno Cauvinus appellabatur. Is Novioduni in Picardiâ, Galliæ provinciâ, lucem aspexit anno 1509. In juventute sacris primùm à patre destinatus, postea duobus venditis beneficiis, quæ hic ipsi procurârat, ad jurisprudentiam applicuit animum, ejus utcumque peritus fuit; theologiæ tamen expers, uti testatur Beza, celebris ipsius discipulus, de quo infra. Cum interea virus Lutheri hausisset à quodam Melchione Wolmaro, natione germano, quo Græcæ linguæ professore utebatur, et Parisiis cum Lutheranis et Zwinglianis clandestinos conventus agentibus, familiaritatem iniisset, novas res moliri cœpit.

II. Verùm cum rex Franciscus I, et substituti ab eo judices, in novatores solerter inquirunt, et meritis pœnis gravissimè animadvertunt, Calvinus, Lutetiâ profugiens, variis aliis Galliæ imò et Germaniæ urbibus peragratis, Basileam se recepit; ibidem 4 libros Institutionum christianæ Religionis, ut vocat, edidit

anno 1536, ætatis 26. Opus, Gallicè primò scriptum, deinde in Latinum idioma traductum, ex Lutheri, OEccolampadii, Melancthonis et aliorum sectariorum laciniis magnam partem consarcinatum; ab eo pro animi levitate, et dogmatum incertitudine pluries recoctum ac immutatum; novâ tandem methodo et purioris latinitatis elegantia ad fucum incauto lectori faciendum, ut mos novatorum est, adornatum; ausus est Franciscus I nuncupare, funesto emblemate in fronte libri depicto, gladio scilicet flammeo cum symbolo: *Non veni pacem mittere, sed gladium*. Basileâ in Italiam profectus, sed hinc brevi, inquisitionis metu, Galliam repetens, Genevam pervenit; quæ urbs paulò ante tum à Sabaudia ducis obedientiâ, tum à Religione catholicâ ad Sacramentariorum hæresin defecerat. Hic, anno 1536, concionator et theologiæ professor à magistratu designatus, et novam suam Ecclesiam fabricare aggressus, quamdam doctrinæ formulam, Genevensium ingenio accommodatam, compilavit, ab iisque obtinuit, ut à senatu populoque ejusdem civitatis, in capita novæ Religionis à se præscripta juraretur.

III. Vanam exinde fortunam expertus est Calvinus. Nam, propter exorta quædam inter illum et Genevenses circa cœnam dissidia, ab his urbe pulsus anno 1538, Basileam repetiit; inde Argentoratum venit, ubi, suadente Bucero, uxorem duxit, demùmque, conciliatis sibi denuò Genevensibus, ad illos reversus est, summo totius populi plausu receptus anno 1541. Ibi, senatu probante; totam suæ sectæ disciplinam absolvit, additâ lege, quod à doctrinâ Calvini ampliùs discedere nec ministris nec civibus liceret. Hæc aurâ inflatus homo superbus, res ad Religionem pertinentes ut supremus arbiter moderabatur, dictus idcirco à quibusdam *papa Genevensis*; omnes verò, qui cum eo non sentiebant, impudenter aspernabatur; ut haud immeritò Bucerus, etiamsi amicus, illum *ravidum canem* vocaverit. Quare, cum anno 1542 S. Facultas Parisiensis articulos 25 de capitibus fidei nostræ edidisset, Calvinus contra illa Antidotum vulgavit, stylo temerario ac petulanti exaratum, Sorbonam *gregem porcorum* calumniosè appellitans. Alibi Romanum pontificem insolentissimis conviciis proscindit, Tridentinam synodum canino dente petulantissimè arrodit. Ad æternitatem vocatus est anno 1564, ætatis 54. Ejus asseclæ in Galliâ dicti sunt *Hugonotti*, quod nomen unde profluxerit, incertum: Spondanus ait convenire plerosque

vocem illam deductam esse à portâ urbis Turonis, quæ regis Hugonis porta appellatur, et ad quam Calvinistæ sua conventicula celebrare consueverant. In Belgio *Geusii* sunt appellati, à Gallicâ voce, quæ *mendicos* designat, ejus vocis originem exponit Famianus Strada, de Bello Belgico, Dec. 1, l. 5, an. 1566.

IV. Errores, quos Calvinus Luthericis, à se maximam partem adoptatis, adjecit, præcipui sunt ferè sequentes: 1° Deum facit auctorem peccati; utpote qui non solum illud efficiat, sed mandet, decernat, prædestinet, et ad illud efficaciter hominem moveat ac necessitet; addit, illum pro suo solo beneplacito voluntate antecedente prædestinasse quosdam homines ad gloriam, alios ad supplicium æternum, independentem ab ullis illorum meritis, et horum demeritis; ita ut neque priores ad incurrandam damnationem, neque posteriores ad illam declinandam, et obtinendam salutem verâ gaudeant libertate. 2° Christum ait, esse mortuum pro solis prædestinatis; eundem in cruce desperasse, et in suo ad infernum descensu (quem tamen aliquando negavit) damnatorum pœnas sustinuisse impiè blasphemat. 3° Hominem lapsum asserit, quamvis spontè et absque coactione peccet, necessariò tamen peccare; ad bonum verò à Deo moveri, « non qualiter multis seculis traditum est, ut nostræ postea electionis sit motioni aut obtemperare aut refragari. » Imò voluntatem à Deo præparatam suas in agendo partes non habere. 4° Sacramenta solum duo admittit, baptismum et cœnam: baptismum filiis fidelium ait necessarium non esse; utpote qui sancti nascantur; filiis autem infidelium nihil prodesse. Eucharistiam dicit non continere corpus et sanguinem Christi, sed esse solum illorum figuram, quæ dominicæ passionis memoriam excitet in nobis.

V. Successor Calvini in cathedrâ pestilentiae Genevensis, ab illo designatus, Theodorus Beza, natus apud Vezelios, anno 1519. Prioratum non procul Lutetiâ adeptus, genio indulgere cœpit tam impotenter, ut foedi sceleris apud senatum Parisiensem accusatus, sibi malè metuens, vendito fraudulenter non minùs, quàm impiè prioratu, adductâque secum sutoris cujusdam Parisiensis, adhuc viventis, uxore, quam deinceps conjugis loco habuit, Genevam clam profugerit, ubi se totum Calvinò tradidit; quo procurante Græcam primùm linguam docuit, tum theologiam, quam quibusdam feminis certis diebus explicabat. Annis

41 post Calvini mortem Genevensem rexisse Ecclesiam, ac ejus disseminasse errores dicitur, mortuusque anno 1605.

VI. Sectæ Calvinianorum sunt adeò multæ, ut, teste Laurentio Ferrario, in 28 diversa monstra statim ab ortu hæc pseudo-religio in semetipsam fuerit dissecta. Præcipuæ, ac veluti capita cæterarum, sunt sequentes: 1° Rigidiorum, qui Calvinum ad amussim sequuntur, quales sunt Genevenses; Reformati, uti se vocant in Galliâ et Palatinatu, plerique item in Helvetiâ ac Belgio. Denique Puritani in Angliâ et Scotiâ, de quibus postremis paulò post. 2° Arminianorum, qui nomen sunt adepti à Jacobo Arminio, Amstelodamensi primùm ministello, postea Lugduni Batavorum theologiæ professore, qui multa in Calvini doctrinâ præcipuè circa peccatum originale, liberum hominis arbitrium, divinam prædestinationem et gratiam, aliaque plura mitiganda censuit; oblato desuper Hollandiæ ordinibus anno 1609 scripto, quod *Remonstrationem* nuncupavit; unde ipse et ejus sectarii dicti sunt remonstrantes, et calvinistæ molles. His se opposuit Franciscus Gommarus, in eadem Academia professor, à quo ejus sequaces Gommaristæ, et à libellis contra Arminianos ordinibus oblatis *Contraremonstrantes* sunt appellati. Mortuo jam Arminio, sed relictâ ingenti sectatorum multitudine, duas istas in partes scissa est primùm Academia, tum Batavia tota; unde synodus nationalis Dordraci congregata fuit, nequicquàm protestantibus Arminianis, in quâ anno 1610 horum dogmata fuere rejecta. Inter Arminianos eminere Simon Episcopus Leydenensis professor, et famosus Hugo Grotius syndicus Roderodamensis, propterea in arcem Lovostenam conjectus. 3° Est Anglo-Calvinianorum, qui, in plures denuò factiones dispescuntur, ut mox liquebit.

SCHISMA ANGLICANUM, et HINC ORTÆ HÆRESES.

I. Fatale hoc schisma, quod regnum florentissimum Ecclesiæ subtraxit, et illud innumeris hæresum monstris opplevit, ortum duxit ab Henrico VIII, Angliæ rege, postquàm is non tantùm novos Lutheri errores à suis ditionibus fortiter arcuisset, sed etiam illius libros publicè flammis aboleri fecisset; ac ipse librum adversus ejusdem de Sacramentis errores conscripsisset; propterea à Leone X, glorioso *defensoris fidei* titulo decoratus.

II. Occasio schismatis hæc fuit: Henricus Catharinam, catholici regis filiam, Caroli V,

Cæsaris materteram, sui fratris jam defuncti relictam uxorem, obtentâ à sede Apostolicâ legitimâ dispensatione, matrimonio sibi coniunxerat. Cùm, post pacificam 20 annorum cum illâ cohabitationem, pluresque ex eâdem susceptos liberos, vesana erga Annam Bolenam, longè inferiori loco natam ac lascivam mulierem, libidine correptus, ac Catharinam per-tæsus, Thoma Volsæo, homine humili vili-que genere nato, sed per adulationem, quâ scelestos regis ignes fovebat, ejus gratiam aucupato, atque ad archiepiscopatum Eboracensem evecto, ex impotente adversus Carolum Cæsarem animi aversione, acriter impellente, prætere Henricus cœpit, suum cum Catharinâ, utpote fratris uxore, matrimonium haudquaquàm validè contrahi à se potuisse, ac propterea pontificem per litteras ac legatos sollicitare vehementer institit, ut illud declararet illegitimum. Cùm verò pontifex meritò renue-ret, imò sub anathematis poenâ præciperet, ne ad secunda cum Bolenâ, sicut cupiebat, vota transiret, Henricus, spretis his minis, uti et antea datis paternis monitis, faces ministrantibus Thomâ Crammero, ad archiepiscopatum Cantuariensem promotus, et Thomâ Cromwello, homine Lutheranae factioni ad-dicto, nequicquàm ex adverso obsistentibus Joanne Fischero episcopo Roffensi, aliisque quatuor potissimum pietate ac doctrinâ spec-tatissimis præsulibus, unâ cum Reginaldo Polo, postea S. R. E. card., et Thomâ Moro cancellario, viris integerrimis, Annam Bolenam Henricus clam primum, tum solemni pompâ sibi copulavit anno 1533.

III. Ut verò quoddam legitimitatis velum his impiis nuptiis prætenderet, quasi ex legitimâ auctoritate institutis, Henricus se supremum Ecclesiæ Anglicanae caput primum declaravit; ac dein talem declarari ac agnosci se fecit in comitiis, anno insequente celebratis; exacto etiam novo à subditis juramento, quo eandem suæ majestati obedientiam in causis etiam ecclesiasticis, ac spiritualibus voverent, quam antea Romano pontifici vovere consueverant. Posthæc semper in pejus ruit, atque in viros primarios, ecclesiasticos præcipuè ac religio-sos; quin in ipsas etiam sanctorum imagines, reliquias, monumenta desæviit, monasteria quàm plurima suppressit, eorum bonis et sa-crâ suppellectile fisco addictis, etc., donec anno 1547, ætatis 56, vitam finiit.

IV. Sub Eduardo successore, puero novenni, hæresis in Angliâ schismati juncta est et caput

extulit; Lutheri, Calvinique erroribus, quâ data porta, irruentibus, præcipuè per Martinum Bucerum, Petrum Martyrem, Bernardinum Occhinum, olim sanctissimi Capucinatorum or-dinis generalem, nunc fœdum apostatam, aliasque similes pestes, quæ in cathedras theo-logicas sese insinuârunt. Rem quidem catholi-cam restituere jam cœperat Maria Catharinæ primæ ac legitimæ Henrici uxoris filia, quæ post breve Eduardi regnum ei in throno suc-cesserat; verum, illâ immaturò pariter et Ca-tholicis lugendo fato è vivis sublatâ et sceptro Elisabethæ ex Annâ Bolenâ progenitæ delato, hæresis denuò, latiusque ac ante serpere, ac dominari cœpit, variosque in ramos discindi; è quibus tres præcipuæ sectæ emergere.

V. Prima est Anglo-Calvinianorum, qui etiam Protestantes appellantur; et neque ex toto Lutherani, neque ex toto Calviniani sunt; sed quosdam ab utrisque errores, et à posterioribus præcipuè Sacramentariorum hæresin mutuati sunt, retentis nonnullis etiam Catholicorum cæremoniis et ritibus. Nam etsi, Henrici VIII, schismati inhærentes, supremi Ecclesiæ An-glicanae capitis potestatem statuunt coronæ re-giæ annexam esse, quamdam tamen hierarchiæ ecclesiasticæ speciem retinent et archiepisco-pis, episcopis aliisque nonnullis gradibus con-stitutam; altaria quoque, cereos, superpellicea et quædam alia. Hanc sectam fabricârunt Tho-mas Crammerus Cantuariensis archiepiscopus, Luthero addictus, et Elisabetha regina Calvino favens, illamque proflitetur rex cum aulâ.

VI. Secunda est Puritanorum, qui rigidam Calvini doctrinam puram integramque profi-tentur, et purum Dei verbum juxta ejusdem placita admittere se gloriantur. Negant hi regis in Ecclesiâ primatum; excludunt gradus eccle-siasticæ hierarchiæ, voluntque Ecclesiam suam, exclusis episcopis ac ministris, à solis seniori-bus, Græcè presbyteris, iisque laicis, guber-nari: inde dicti presbyteriani. Quamcumque demùm liturgiam, ipsamque Orationem Do-minicam, ac ritus omnes Ecclesiæ, præcipuè Romanæ, rejiciunt. Emerserunt circa annum 1563 vel 1568, latèque in Angliâ dominantur.

VII. Tertia est Independentium, qui in pri-mis neque regem, neque episcopos, neque seniores ad Ecclesiæ regimen admittunt, vo-luntque quemlibet sibi ministrum esse, ac sine ullâ personarum, vel sexûs distinctione le-gitimum Verbi Dei præconem, quando, et ubicumque sentit se à Spiritu S. ad illud præ-dicandum impelli. Deinde statuunt, unum-

quemque cœtum summum, et à quovis alio independens jus habere; adeoque nullam Ecclesiam esse aliâ superiore. Demùm prætendunt, sectas omnes, quæ in Angliam irrepserunt, integram, prout cuilibet placet, credendi libertatem habere. Huic sectæ initium fecit Oliverius Cromwellus.

Mitto fanaticam Quakerorum, seu Tremulantium turbam, qui circa annum 1656, exurgentes, et in iis quas fingunt extasibus toto corpore contremiscentes, blasphemos et absurdissimos antiquorum hæreticorum errores suscitârunt; Verbum Dei scriptum respuentes, et negantes sanctissimam Trinitatem, corporum resurrectionem, cœlum et infernum, saltem pro corporibus esse constitutum.

SOCINIANI.

I. Appellationem et prava dogmata traxerunt à gemino Socino, altero Lælio, altero Fausto, prioris nepote; utroque Senis in Etruriâ nato. Lælius, habito cum præcipuis id temporis novatoribus, præcipuè cum Melanethone, Calvino, Bezâ, commercio corruptus, omnium simul antiquarum hæresum colluviem ab inferis revocavit: quam, illo circa annum 1562, ætatis 37, Tiguri extincto, Faustus, eâdem peste afflatus, in orbem effudit usque ad annum 1604, quo hinc abreptus fuit.

II. Utriusque errores præcipui sunt sequentes: 1° Vetus Testamentum velut inutile rejiciunt; 2° Unam in Deo duntaxat personam agnoscunt; 3° Filium Dei aiunt non propriè, sed metaphoricè Deum dici; 4° Spiritum S. non esse personam divinam, sed virtutem et effectum Dei; 5° Negant Deum naturam humanam in unitate personæ assumpsisse; Christum ante Mariam fuisse; eum propriâ virtute à mortuis surrexisse; dici illum Salvatorem, non quòd salutem nostram operatus sit, pro nobis satisfaciendo; sed quòd æternæ salutis viam nobis annuntiârit; 6° Negant insuper, in primo homine fuisse justitiam originalem; aut originale peccatum contrahi ab ejus posteris; ac proinde baptismum esse præceptum, aut regenerationem operari; 7° Eucharistiam contendunt non esse nisi panem et vinum ac inanem ritum; 8° Nullam agnoscunt in Deo futurorum, quæ ex hominis libertate pendent, curam, et infallibilem prænotionem; nullum singulare decretum eorum quæ ad salutem, aut damnationem singulorum hominum attinent, 9° Asserunt animas à morte non superesse, impios, cum morientur, penitus annihilari;

eos verò improbos qui in novissimo die vivi deprehenduntur, unâ cum diabolo in ignem æternum detrusum iri; non tamen æternum cruciandos, sed tandem omnes simul etiam abolendos.

III. Secta hæc impiissima variis in locis, præcipuè in Hollandiâ, et Angliâ adhuc serpit, ejusque veneno infecti sunt complures ex iis qui Deistæ nuncupantur, prout illorum libri, quibus in dies orbem inficiunt, apertè manifestant.

BAIANI.

I. Novæ et periculosæ sectæ sub medium ejusdem seculi auctor fuit Michael Baius, sive *de Bay*, Melini in Belgio natus anno 1513, postmodum Lovaniensis academix doctor, decanus et cancellarius, vir ingenio et doctrinâ pollens, sed in novitates pronus. Hinc anno 1551, novos errores tum voce, tum scriptis, cum Joanne Hesselio, itidem Lovaniensi doctore, disseminare cœpit, Ruardo Tappero, ejus olim in theologiâ magistro (qui fertur antea dixisse, se ab hoc juvene non nisi schisma expectare), sub annum 1552, ex concilio Trid. reduce, Ravesteinio, Riethovio et Cunero, omnibus ejusdem academix doctoribus, nequicquàm obsistentibus.

II. Eapropter anno 1560, bini Patrum minorum Guardiani 18 articulos, à Baio assertos, misère ad S. Facultatem Parisiensem; quæ eodem anno 27 junii meritâ eos censurâ perstrinxit. Verùm, cum inde partes utrinque contra se invicem ferventiùs æstuant, Pius IV, anno 1561, silentium iis imposuit. Baius verò, etsi suos errores dedoceri debuisset à concilio Trid. cujus tribus ultimis sessionibus interfuerat, illuc, commendatione cardinalis Commendonî, à Philippo II, Hispaniarum rege missus, illos tamen tueri perrexit. Eos verò variæ in Italiâ academix, ac speciatim in Hispaniâ et Lusitaniâ Complutensis ac Salmanticensis novis censuris anno 1566 affecere.

III. Demùm die 1 octobr. anno 1567, Pius V, per solemnem constitutionem, quæ incipit: *Ex omnibus afflictionibus*, complures Baii, ejusve asseclarum articulos, seu, ut vocat, sententias, « quanquàm nonnullæ, inquit, aliquo pacto sustineri possent, in rigore, et proprio verborum sensu, ab assertoribus (reticito tamen eorum nomine) intento; hæreticas, erroneas, suspectas, temerarias, scandalosas, et in pias aures offensionem immittentes, respectivè, » damnavit; deque eisdem et similibus posthàc quoquo pacto loquendi, scri-

bendi et disputandi facultatem quibuscumque interdixit. Hanc constitutionem eodem anno 25 decemb. sibi prælectam reverenter suscepere Lovanienses doctores, uno excepto Baio, qui anno mox insequente Apologiam suarum opinionum ad pontificem misit. Hic verò, illà maturè expensà, datis ad Baium anno 1569 litteris, priorem constitutionem confirmavit, eumque ad damnatos errores ejurandos paternè cohortatus est.

IV. Verùm, cùm sive Baius, sive ejus asseclæ nondùm acquiescerent, Gregorius XIII, novà constitutione, anno 1579, die 1 febr. edità, quæ incipit: *Provisionis nostræ*, Pii V constitutionem confirmavit; ac Franciscum Toletum, S. J. theologum, et concionatorem pontificium, postea S. R. E. card. Lovanium misit, qui bullam illuc deferret, promulgaret, et ab omnibus, eà quæ par est, reverentiâ recipi curaret; Baium verò præcipuè coram ad canendam psalmodiam permoveret. Hujus privatis colloquiis eò tandem adductus est Baius, ut anno 1580 recitatà in frequentissimo Academiæ consessu pontificis constitutione, agnosceret, multos è suis articulis per illam damnari, et quidem in *sensu à se intento*, eosdemque palam quoque sincerè his verbis damnet: « Damno secundùm bullæ ipsius intentionem, et sicut bulla damnat, » quod ipsum solemnè ad pontificem scripto testatum fecit, et constans in sanâ doctrinâ deinceps perstitit ad mortem usque, quam oppetiit anno 1589, ætatis 77. Exemplum Baii secuta esse tota celeberrima Universitas, cujus una hæc vox fuit: « Articulos damnamus, bullam reverenter » suscepimus atque obedientiam pollicemur.

V. Non eadem fuit in Baii discipulis promptitudo. Nam post ejus obitum litem suscitârunt pridem ab illo motam, de famoso *commate*, seu virgulâ, in constit. Pii V, uti contendebant, transpositâ. Etenim, cùm pontifex in illâ bullâ, post enumeratas Baianas propositiones, ita concluderet: « Quas quidem sententias, » stricto coram nobis examine ponderatas, » quanquàm eorum nonnullæ aliquo pacto sustineri possent, in rigore et proprio verborum » sensu ab assertoribus intento, hæreticas, erroneas, etc., damnamus, » Baiani volebant illud comma, quod post *τὸ sustineri possent* adjicitur, esse ponendum post hæc verba, in *rigore et proprio verborum sensu*; ita ut sensus foret, nonnullas earum propositionum « in » rigore et proprio verborum sensu ab asser-

toriibus intento sustineri posse, » atque ita legi aiebant in quibusdam exemplaribus: ex quâ commatis transpositione inferebant, quòd, cùm pontifex nullam determinet, quæ in rigore et proprio verborum sensu, ab assertoribus intento, sustineri non possit, nulla pariter determinatè sit ex illis quæ isto etiam sensu non possit sustineri; adeoque, licet aliquæ indeterminatè damnatæ sint, singulæ tamen in eodem sensu possint defendi.

VI. Sed hanc cavillationem, aliunde infirmam, penitùs infregit Urbanus VIII, quando, edità anno 1641 bullâ *In Eminentî*, constitutionem Pii V confirmavit, ejusque verba repetens, comma controversum apposuit post *τὸ* possent; ejusdemque Pianæ constitutionis exemplar Romæ recudi fecit ac authenticè consignari, in quo idem commati locus datus conspicitur. Porro S. Congreg. cardinalium die 5 dec. eodem anno declaravit, « attendendum ad exemplar quod Romæ excusum » est, non verò ad illa quæ aut Coloniz aut » Parisiis sunt expressa. » Accedit quòd card. de Lugo testetur, se anno eodem, die 2 octob. Pii V autographum, quod in archiviis S. Officii asservatur, inspexisse, et famosum illud comma eodem quoque loco positum legisse.

VII. Erroneæ propositiones, aut doctrinæ partim ex Baii, partim ex ejus asseclarum aut discipulorum libris, vel scriptis excerptæ, et in 79 articulos dividi solitæ, revocari posse videntur ad sequentia capita:

1° Quòd integritas primæ creationis non fuerit indebita humanæ naturæ exaltatio, sed naturalis ejus còditio, prop. 26. Neque immortalitas primi hominis fuerit gratiæ beneficium, sed naturalis còditio, adeò ut primus homo non potuerit ab initio à Deo creari et institui, qualis nunc nascitur, aut sine justitiâ naturali; propp. 55, 78, 79.

2° Quòd humanæ naturæ sublimatio et exaltatio in consortium divinæ naturæ, debita fuerit integritati primæ conditionis et proinde naturalis dicenda sit, et non supernaturalis, propp. 21, 23, 24.

3° Quòd nec angeli, nec primi hominis merita rectè vocentur gratia; sique hic in statu illo permansisset usque ad ultimum vitæ, felicitas esset merces, et non gratia, utpote cujus nomine, secundùm usum S. Scripturæ, ea tantùm munera intelligantur, quæ per J. C. malè meritis et indignis conferuntur: vitam verò æternam homini integro et angelo promissam fuisse intuitu bonorum operum; et bona opera ex lege naturæ ad illam conse-

quendam per se sufficere, propp. 1, 3, 4, 5, 8, 9. Idem videtur insinuari, prop. 11, de piè justèque in hac mortali vitâ usque in finem conversatis, sine respectu ad Christi meritum.

4° Quòd is libertatis modus, qui est à necessitate, sub libertatis nomine non reperiatur in Scripturis, sed solum nomen libertatis à peccato, et id quod voluntariè fit, etiamsi necessariò fiat, liberè tamen fiat, prop. 39, 41; quòdque proinde homo peccet etiam damnabiliter in eo quod necessariò facit, prop. 67. Imò, neque ad rationem et definitionem peccati pertineat voluntarium, prop. 46. Ex quo inferunt Baiani primò, peccatum originis (sine quo juxta prop. 73, nemo est præter Christum) verè habere rationem peccati, sine ullâ ratione ac respectu ad voluntatem, à quâ originem trahit, prop. 47. Cæterum illud esse parvulo habituali voluntate voluntarium, et habitualiter dominari in parvulo, eò quòd non gerat contrarium voluntatis arbitrium; et ex habituali voluntate dominante fieri, ut parvulus discedens sine regenerationis sacramento, quando usum rationis consecutus erit, actualiter Deum odio habeat, Deum blasphemet, et legi Dei repugnet, prop. 48, 49. Inferunt secundò concupiscentiam et prava ejus desideria, quæ inviti sentiunt homines, esse veram legis inobedientiam, et in renatis, relapsis in peccatum mortale, in quibus jam dominatur, peccatum esse, sicut et alios habitus pravorum, prop. 50, 51, 74, 75. Inferunt tertio infidelitatem purè negativam in iis quibus Christus non est prædicatus, esse peccatum, prop. 68. Item omne quod agit peccator, vel servus peccati, peccatum esse, illumque in omnibus suis actibus servire dominanti cupiditati, prop. 35, 40.

5° Quòd liberum hominis lapsi arbitrium, sine gratiæ Dei adjutorio, nonnisi ad peccandum valeat, sitque Pelagianus error, admittere usum aliquem liberi arbitrii bonum, sive non malum; vel dicere quòd illud valeat ad ullum peccatum vitandum, aut tentationi ulli sine gratiæ adjutorio resistere possit, sic, ut in eam non inducatur, aut ab eâ non supereatur, prop. 28, 29, 30, 37, 65. Quòd item omnia infidelium opera sint peccata, et philosophorum virtutes sint vitia, prop. 22, 25.

6° Quòd nullum peccatum sit ex naturâ suâ veniale, sed omne opus malum sit mortis æternæ meritorium, et ejus conditionis, ut suum auctorem et omnes posteros eo modo

inficere possit, quo infecit prima transgressio, prop. 2, 20, 52, 53. Similiter quòd bonum opus, etiam citra gratiam adoptionis factum, ex naturâ suâ sit vitæ æternæ meritorium; neque accipiat meritum ex eo quòd fiat per Spiritum adoptionis inhabitantem corda filiorum Dei, prop. 13, 16, 18, 61, 62. Neque etiam opera justitiæ et temperantiæ quæ Christus fecit, ex dignitate personæ operantis traxerint majorem valorem, prop. 19. Cæterum non esse veram legis obedientiam, quæ fit sine charitate, prop. 17.

7° Quòd omnis amor creaturæ rationalis, aut vitiosa sit cupiditas, quâ mundus diligitur, et quæ à Joanne prohibetur; aut laudabilis illa charitas, quâ per Spiritum S. in corde diffusâ Deus amatur, prop. 38; vana autem sit et commentitia, etc., distinctio illa duplicis amoris, naturalis videlicet, quo Deus amatur ut auctor naturæ, et gratuiti, quo Deus amatur ut beatificator, prop. 34, 36. Quòd item charitas perfecta et sincera, quæ est plenitudo legis, esse possit sine remissione peccatorum, et consistere cum reatu æternæ damnationis, quem reatum dicit unicè manere, transeunte actu peccati, illumque propriè duntaxat tolli in sacramento baptismi, aut sacerdotis absolutione, prop. 31, 32, 33, 56, 57, 58, 70. Cæterum per contritionem, etiam cum charitate perfectâ, non remitti crimen extra casum necessitatis aut martyrii, sine actuali susceptione sacramenti, prop. 71.

8° Quòd nihilominus in hominibus pœnitentibus ante sacramentum absolutionis, et in catechumenis ante baptismum, sit vera justificatio, separata tamen à remissione peccatorum, prop. 43. Quòd verò justitia, quâ justificatur per fidem impius, consistat formaliter in obedientiâ mandatorum, quæ est operum justitia; non autem in gratiâ aliquâ animæ infusâ, quâ adoptatur homo in filium Dei, et secundum interiorem hominem renovatur, etc., prop. 42, 63, 64, 69. Quòd item per opera bona quæ à fidelibus fiunt, solum ut Dei mandatis pareant..., justificentur quidem homines, non tamen obtineant incrementa virtutum, prop. 44; neque satisfactio, aut solutio pro pœnis temporalibus propriè fiant per opera bona et indulgentias, sed tantum meritis Christi debeat adscribi, prop. 10, 59, 60, 77. Quòd omnes etiam justorum afflictiones sint ultiones peccati actualis vel originalis, unde beata Virgo mortua sit propter peccatum ex Adamo contractum; et Job ac martyres, quæ

passi sunt, passi sint propter sua peccata prop. 72, 73. Denique quòd sacrificium Missæ non aliâ ratione sit sacrificium, quàm generali illâ, quâ omne opus bonum, quod fit ut sanctâ societate Deo homo inhæreat, prop. 45.

HERESSES SECVLI XVII.

JANSENIANI.

I. Duo sub eodem Cornelii Jansenii nomine in-Belgio, eodemque ferè tempore celebres fuère; ambo SS. Theol. in Academiâ Lovaniensi doctores; ambo episcopali dignitate insignes: alter Gandavi, vir præclarè semper catholicus, anno 1576 vitæ stadium emensus, relictis præclaris in Vetus Testamentum monumentis, præcipuè verò celebri opere Concordiæ evangelicæ cum commentariis; alter, qui Jansenianæ factioni nomen dedit, anno 1585 natus in Bataviæ territorio Leerdamensi, Lovanii primùm à professore suo Jacobo Jansonio, doctrinæ Baianæ strenuo propugnatore, hanc ipsam doctrinam imbibit; dein valetudinis causâ, medicorum judicio aerem mutaturus, Lutetiam, ac postea Baionam, venit, ubi familiaritatem contraxit cum Joanne Vergerio, sive *du Vergier de Hauranne*, sub famoso nomine *Abbatis Sancyrani* notissimo, novis opinionibus jam infecto, à quo profundius venenum hausit. Ex Galliâ Lovanium redux anno 1617, laureâ doctorali ornatus fuit; ac paulò post regius sacrarum litterarum professor institutus; demùm, obitis non sine laude ac optato successu variis in Hispaniam legationibus, ab Universitate sibi commissis, ad Yprenses infulas à rege Hispaniæ anno 1636 promotus, expleto vix biennio, lue, quæ ibidem grassabatur, extinctus est 6 Maii 1638.

II. Vir fuit Jansenius acerrimi ingenii et indefessi laboris, ita ut gloriatur, lib. Proœmiali, c. 28, se libros S. Aug. decies, imò vicies ac tricies perlegisse; attamen, si abbati à S. Germano, qui Jansenio familiariter usus fuit, fides sit adhibenda, à superbiæ spiritu minimè erat immunis, utpote qui se unum æstimaret, reliquos omnes contemneret. Et sanè in libris suis magnam præ se fert adinventæ veritatis præfidentiam, vix ferendam aliarum opinionum censuram, ac theologorum scholæ apertum contemptum, uti liquere potest ex supra relatis diss. 1. Ex illâ nimîâ præfidentia ortum videtur, quòd librum suum, quem, ut profitetur, 22 annorum spatio ac labore absolvit, inscripserit: *Augustinus*, quòd

nempe confideret, se puram sancti illius præsulis doctrinam, à quingentis annis, ut quidem arbitrabatur, à scholis catholicis exulem, per illum in eas revocâsse. Hunc librum uno grandiori volumine in tres tomos distinxit; quorum primus octo libros continet de hæresi Pelagianâ; secundus quatuor partes complectitur. In primâ unicus extat liber de Ratione et Auctoritate in rebus theologicis; in alterâ unicus pariter liber de Gratiâ primi hominis et angelorum; in tertiâ libri tres habentur de Statu naturæ lapsæ; in quartâ demùm libri tres de Statu naturæ puræ. Tomus tertius in duas partes dividitur: In primâ sunt decem libri de Gratiâ Christi Salvatoris, quæ videtur fuisse finis ac scopus totius operis, et cui etiam epilogus apponitur; in alterâ unicus liber continetur, qui dicitur: *Parallelon Massiliensium*, et opinionis quorundam recentiorum. Totum istud volumen manuscriptum moriturus supremis tabulis legavit Jansenius capellano suo Reginaldo Lamæo, eâ tamen conditione, ut hic cum Liberto Fromundo, Lovaniensi doctore, et Henrico Galeno, Mechliniensi canonico conferret, et disponderet de editione quàm fidelissimè. Quanquàm verò iisdem in tabulis dicat, sentire se, aliquid in eo libro difficulter mutari posse, mox subjungit: « Si tamen Romana sedes aliquid mutari velit, « sum obediens filius; et illius Ecclesiæ, in « quâ semper vixi, usque ad hunc lectum « mortis obediens sum. » Idemque jam contestatus fuerat c. 26 libri Proœmialis; necnon in Epilogo totius operis: quapropter hæretici nomen haud præmeruit. Atque utinam istud magistri sui, sicut et Baii obedientiæ, et erga sedem Apostolicam observantiæ exemplum imitati fuissent eorum discipuli!

III. Vix morte diem clauserat Jansenius, cùm evulgato ejus volumine, novatores, præcipuè Calvinistæ, triumphum canere cœpère, quasi doctrina ipsorum de libero arbitrio et gratiâ in illo contineretur. Quapropter Urbanus VIII opus illud, prævio accurato examine, per bullam, quæ incipit: *In eminenti*, 4 mai anno 1641 editam, damnavit, velut continens propositiones jam olim damnatas. Cùmque eodem anno, Romam missi à Baii Jansenique fautoribus, bini Lovanienses doctores Joannes Sinnichius et Cornelius Papius, pontificem urgerent, ut bullam illam vel revocaret vel mitigaret, Urbanus adeò nihil ipsorum instantiis detulit, ut formulam ad internuntium suum in Belgium miserit, cui doctores omnes

Lovanienses subscriberent, et illi bullæ obedientiam sponderent.

IV. Urbano VIII terris erepto, ejus successor Innocent. X sui prædecessoris bullam pluribus ad diversos directis brevibus confirmavit. Sed cum nihilominus serperet pestis, et gravissimis turbis Gallia commoveretur, major et sanior episcoporum regni illius pars, datis anno 1650 ad Innoc. X litteris, finalis observantiæ plenis, supplicarunt, ut, quas ei offerebant propositiones, è Jansenii Augustino excerptas, *de quibus*, inquiebant, *disputatio periculosior, ac contentio ardentior*, expenderet, ac perspicuam certamque sententiam ferret. Huic epistolæ episcopi Galliæ 85 subscripsere, quibus tres alii accessere.

Innocentius, congregatis pluribus tum cardinalibus tum theologis, canonicum, exactumque, ac maturum biennii integri spatio propositionum istarum examen instituit, celebratis 36 conventibus, quorum 10 postremis pontifex ipse præsedet; *adhibitâque diligentia*, uti testatur Alexander VII, Innocentii successor, qui eidem examini interfuit, quâ major desiderari non posset.

V. Auditi etiam Jansenianæ factionis fautores, ad ducis sui defensionem Romam ablegati; à quibus, 12 ante sententiam definitivam diebus, oblatus quoque pontifici fuit libellus supplex sub titulo: Brevissima quinque propositionum in varios sensus distinctio; qui libellus vulgò scriptum trium Columnarum appellatur, eò quòd sub triplici columnâ, seu ordine tres diversos istarum propositionum sensus exhiberet. Prima columna exhibebat sensum Calvinî, qui, ut inquiebant, illis propositionibus malignè posset affingi; et hunc sensum vocabant *alienum* et *extraneum*. Altera columna proponebat sensum, quem volebant esse S. Aug., et ante damnationem appellabant *germanum*, *proprium* ac *legitimum*; atverò, post damnationem, ut hanc subterfugerent, dixerunt esse *extraneum* et *alienum*; priorem verò Calvinî, *legitimum* et *proprium*; qui proinde solus damnaretur. Tertia columna continebat propositiones quinque propositionibus è Jansenio extractis, et ad supremum tribunal delatis, contrarias, prout ab adversariis, id est, ut contendebant, Molinæ sequacibus propugnabantur.

VI. His omnibus maturè expensis, et auxilio Dei per publicas preces sæpiùs implorato, Innocentius tandem sententiam definitivam tulit, editâ anno 1653, 31 maii, et 9 junii pro

more promulgatâ constitutione, quæ incipit: *Cum occasione impressionis libri*, cui titulus: *Augustinus Cornelii Jansenii, episcopi Yprensis*, ac quinque sequentes propositiones ad ejus tribunal ab episcopis Galliæ delatas his censuris affecit.

Prima est: « Aliqua Dei præcepta hominibus justis volentibus et conantibus, secundum præsentem quas habent vires, sunt impossibilia; deest quoque illis gratia, quâ possibilia fiant. » Hanc pontifex temerariam, impiam, blasphemam, anathemate damnatam, et hæreticam declarat, et uti talem damnat. — Secunda: « Interiori gratiæ in statu naturæ lapsæ nunquàm resistitur. » Istam hæreticam declarat, et uti talem damnat. — Tertia: « Ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas à necessitate; sed sufficit libertas à coactione. » Hæreticam declarat, et uti talem damnat. — Quarta: « Semi-Pelagiani admittebant prævenientis gratiæ interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei; et in hoc erant hæretici, quòd vellent eam gratiam talem esse, cui posset humana voluntas resistere, vel obtemperare. » Declaratur falsa et hæretica, et uti talis damnatur. — Quinta: « Semi-Pelagianum est dicere, Christum pro omnibus omninò hominibus mortuum esse, aut sanguinem fudisse. » Falsa, temeraria, scandalosa, et intellecta eo sensu ut Christus pro salute duntaxat Prædestinatorum mortuus sit, impia, blasphema, contumeliosa, divinæ pietati derogans et hæretica declaratur, et uti talis damnatur. Mandat deinde pontifex omnibus Christi fidelibus, « ne de dictis propositionibus sentire, docere, prædicare aliter præsumant, sub censuris et pœnis contra hæreticos et eorum fautores in jure expressis. » Ac tandem concludit, se non intendere tamen per hanc declarationem et definitionem super prædictis propositionibus factam, approbare ullatenus alias opiniones quæ continentur in prædicto libro Cornelii Jansenii, Ex quâ clausulâ non levis oriri potest suspicio, plures adhuc errores in isto libro contineri; ejusmodi censentur ea quæ scribit de necessitate peccandi, et ignorantia invincibili; necnon alii quos ejus discipuli ex doctrinâ ipsius deduxere, inter quos non immeritò videri possunt articuli ab Alex. VIII proscripti 7 dec. 1690.

VII. Interim laudata Innocentii X constitu-

tio, in Galliam missa jussu regis (qui, et datis 4 julii, anno 1653, ad pontificem litteris, gratias egit), in toto regno promulgata, ab episcopis ejusdem regni congregatis solemni ritu excepta, à Sacrà Facultate Parisiensi, aliisque, necnon à regularibus omnibus ordinibus reverenter acceptata fuit; idemque pontificio decreto obsequium in reliquis orbis catholici partibus fuit exhibitum. Atverò Janseniani variis subterfugiis ac cavillis errorum ducis sui damnationem eludere conati sunt. Ac primùm quidem, qui antea 5 illas propositiones, velut genuinam Jansenii doctrinam, propugnaverant, atque idcirco earum damnationem omni conatu impedire studuerant, cum damnatas illas viderent, vela verterunt, contententes illas in Jansenii libro minimè reperiri. Sed, cum adductis è Jansenii Augustino locis, in quibus singule legebantur, istud ipsis effugium præcluderetur, præ primis verò datis ab Innocentio X, anno 1654, ad episcopos Gallix litteris, quibus declarabat, damnatam fuisse in 5 propositionibus Cornelii Jansenii doctrinam, ejus libro contentam, cui titulus: *Augustinus*; dixerunt deinde propositiones istas non esse damnatas in *sensu à Jansenio intento*; neque ita damnari à pontifice potuisse, cum ea sit quæstio facti, quam nec pontifex, nec ipsa Ecclesia decidere posset. Hinc demùm intulerunt, Jansenismum non esse, nisi purum phantasma, utpote in solâ pontificis, eique adhærentium mente existentem, qui putarent Jansenium ea sensisse, quæ nunquàm sensit. Atque hæc fuit prima origo famosæ illius distinctionis inter quæstionem juris et facti, ac controversiæ de infallibilitate Ecclesiæ circa hanc posteriorem.

VIII. Atverò utrumque effugium præcederunt primùm Gallix præsules in comitiis anno 1654 celebratis. Deinde sacra Facultas Parisiensis, quæ Antonii Arnaldi, doctoris Sorbonici ac professi Jansenistæ duplicem epistolam, alteram breviorē, quam suppresso nomine, alteram prolixiorē, in quâ, detractâ larvâ, prædictorum cavillorum patrociniū suscipiebat, meritis censuris perstrinxit; ipsumque auctorem pertinaciter suis erroribus inhærentem è doctorum albo expunxit 27 junii 1655. Denique Alexander VII, qui Innocentio X in Petri cathedrâ proximè successit, editâ 16 octob. anno 1656 constitutione, quæ incipit: *Cum ad sanctam B. Petri sedem*, declaravit ac definivit, propositiones è *libris Jansenii excerptas*, ac in *sensu ab eodem Cornelio intento*,

damnatas fuisse, et à se iteratò damnari. Insuper idem pontifex, postulantibus plurimis Gallix episcopis, ipsoque rege, anno 1664 editâ novâ bullâ quæ incipit: *Regiminis apostolici*, solemnem formulam præscripsit, ab omnibus, clericis præcipuè, aliisque ad sacros ordines promovendis, vel ecclesiasticum aliquod beneficium accepturis, subscribendam, in hæc verba: « Ego N. constitutioni apostolicæ Innocentii X datæ die 31 maii 1653, et constitutioni Alexandri VII datæ die 16 octobris 1656, summorum pontificum, me subicio; et quinque propositiones ex Cornelii Jansenii libro, cui nomen: *Augustinus*, excerptas, et in sensu ab eodem auctore intento, prout illas per dictas constitutiones sedes Apostolicæ damnavit, sincero animo rejicio ac damno, et ita juro. Sic me Deus adjuvet, et hæc sancta Dei Evangelia. »

IX. Hanc bullam et præscriptam ab illâ formulam, quæ universam Jansenianorum factionem, cujus omnia videbatur effugia præcludere, mirè conturbavit, rex à supremâ curiâ quam *parlamentum* vocant, die 29 aprilis ejusdem anni jussit acceptari; eidemque simpliciter et absolutè Galli archiepiscopi et episcopi omnes reverenter se subjecerunt, exceptis quatuor, qui formularium rejecerunt, et uno, qui nonnisi præmissâ distinctione dogmatis et facti illud suscepit. Priores tamen quatuor sincerè resipuerunt sub Clemente IX, qui eandem formulam confirmavit, ac post ipsum Innoc. XII.

X. At occasione istius formularis scissa est in partes Janseniana factio: *Rigidiores* videlicet, qui negabant isti formulæ subscribi posse absque perjurio manifesto; et hinc ad illud subterfugiendum, simulque declinandas pœnas subscribere nolentibus à rege intentatas, in Hollandiam aut Belgium se recipiebant; et *Molliores*, qui licet et ipsi severiorem morum doctrinam exterius profiterentur, ac ne ipsum quidem restrictionis mentalis, aut æquivocationis nomen patienter ferrent, attamen, ne à sacris ordinibus aut pinguibus beneficiis ecclesiasticis repellerentur, variis excogitatis effugiis vel amphibologiis, sub quibus Jansenii sensum mente retinebant, subscribere formulari haud dubitabant. Cumque horum complures falsò prætenderent, à Clemente IX rescissam esse legem *de interno, puro ac simplici obsequio bullæ Innocentii X* præstando, ab Alexandro VII confirmatam, aut ab Innocentio XII per bullam anno 1694

editam, declaratum fuisse, sufficere 5 propositiones damnare & in sensu obvio, quem verba ipsa præ se ferunt, præscindendo, an sensus ille obvius olim fuerit à Jansenio intentus, necne, inanem hanc cavillationem rescidit idem Innoc. XII brevi apostolico, anno 1696 in Belgium misso.

XI. Unde novum Jansenistæ effugium meditati sunt, procuso famoso illo *casu conscientie*, quo referebatur aut fingebatur, cuidam ecclesiastico negatam fuisse sacramentalem absolutionem, eò quòd nollet damnare 5 propositiones *in sensu à Jansenio intento*; cùm diceret se illas quidem absolutè damnare quoad *quæstionem juris*, seu doctrinam in illis expressam; quantum verò ad *quæstionem facti*, seu quoad earum extantiam in libro Jansenii, aut sensum ab hoc intentum, existimare se sufficere *religiosum*, ut vocant, *silentium*, id est, quod exterius non refragaretur ei quod Ecclesia isto super facto definivit. Quærebatur jam an ecclesiastico, sic animo comparato, justè fuerit negata absolutio. Negârunt quadraginta doctores Sorbonici, isti casui subscripti, sed hanc resolutionem Clemens XI tribus apostolicis brevibus damnavit, eandemque postmodum omnes illi doctores revocârunt, uno excepto, qui ob contumaciam è doctorum albo erasus fuit.

Denique idem pontifex, rogatu duorum regum christianissimi et catholici, die 16 julii, anno 1705, solemnem constitutionem edidit, quæ incipit : *Vineam Domini Sabbaoth*; in quâ primùm questus, & quòd inquieti homines & variis distinctionibus, seu potius effugiis, ad circumventionem erroris excogitatis, Ecclesiam turbarent, Innocentii X et Alexandri VII constitutiones innovat ac confirmat, atque à perversis illis Jansenianorum cavillationibus vindicat, declaratque, *obsequiosum* istud *silentium* planè insufficiens; doctrinam demùm in casus resolutione contentam severè perstringit, damnat, ac sub gravibus poenis prohibet.

Hâc constitutione ab ipso clero Gallicano in generalibus comitiis, eodem anno celebratis, reverenter susceptâ, ab omnibus regni episcopis in suis diocesisibus promulgatâ, atque ab universo orbe catholico acceptatâ, causa quidem Jansenii finita dubio procul erat, sed nondum finitus error, ut paulò post apparebit.

XII. Inter auctores ex omni ordine quàm plurimos, qui contra Jansenii librum et propositiones calamum doctè ac feliciter acuerunt, speciatim nominandus venit P. Stepha-

nus Dechamps S. J., natione Gallus, in amplo volumine, quod inscripsit : De hæresi Jansenianâ ab Apostolicâ sede meritò proscriptâ; ac in tres divisit libros. In primo Jansenius *hæreticorum plagiarius* ostenditur; in altero, Jansenius *cum hæreticis damnatus* evincitur; in tertio, Jansenius *hæreticorum exemplo*, S. Aug. Patrumque corruptor demonstratur. Quæ tria vir eruditus adeò solidè probavit, ut è Jansenianis, quantumvis aliàs linguâ calamoque promptis, nullus hactenùs ad opus illud confutandum animum manumve adjecerit.

NOVI QUIETISTÆ.

I. Quietistarum nomine quondam appellati sunt quidam Orientis monachi, qui sub specie contemplationis divinorum liberius exercendæ, in quiete, silentio ac tranquillitate, vel potius scelerato in otio, ab aliis separatim viventes, in varios errores, seu veriùs insanias ac foeditatès abominandas, credendas, exercendas incidere, quas referre nec vacat nec expedit. Hanc pestem suscitârunt seculo XII Dulcinistæ, Beguardi et Beguinæ, de quibus supra.

II. Labente seculo XVII, quietismus excitatus fuit in Italiâ, Galliâ et Hispaniâ, auctore præcipuè Michaelis de Molinos, presbytero Hispano, à quo etiam dicti sunt Molinosistæ. Is versutissimus hypocrita anno 1665 Romam venit, ubi sub fucatæ sanctitatis specie, vultu, sermone, veste ad omnem modestiam composito, permultorum utriusque sexûs, etiam primariorum, gratiam et familiaritatem aucupatus est, ac interim venenum suum secretò instillavit; illudque magis latè diffudit, tum prædicatione, ex quâ doctoris illuminati nomen accepit; tum evulgato libro cui titulus : & Dux spiritualis, conducens & animas per viam interiorem, ad assequendam perfectam contemplationem et divitem & thesaurum pacis interioris. Hic liber tum Romæ, tum sæpiùs in Hispaniâ recusus, varias urbes et regiones suâ peste infecit.

III. Venenum hujus pestis in his ferè Molinosii principiis delitescibat : 1º Docebat, in vitâ spirituali, sive mysticâ, hos solos perfectos esse censendos, qui per quamdam suarumque potentiarum annihilationem, uno actu non revocato, Deo semel se tradidissent, ac totaliter uniissent, resignâssent, reliquissent. Ejusmodi annihilationem præ se ferebant, quamdam velut extasin fingentes, præsertim in ecclesiis; sic, ut nec ad sanctorum

Imagines, nec ad ipsum sanctissimum Sacramentum oculos conferrent, metu ne solo intuitu prætersam contemplationis quietem, et omnimodam cum Deo unionem interturbarent. 2° Hæc sui annihilatione, et cum Deo unione semel habitâ, nihil ampliùs curandum aiebat; abjicienda omnia bona opera, abstinendum ab omni virtutum actu, etiam amoris Dei, gratiarum actionis, petitionis; uno verbo, suspendendos esse omnes actus velut inutiles ac superfluos, instar rei inanims permanendo, nihil prorsùs operando, nec volendo; sed silendo, et merè passivè se habendo, atque in absolutâ indifferentiâ circa omnia, sive præmium, sive pœnam, sive infernum, sive cœlum; sinendoque demùm, ut Deus operaretur, et suam voluntatem in ipsis adimpleret. 3° Cùm eâ ratione semel anima in Deo quievit, dicebat illam esse ab omni sorde puram, nec ampliùs voluntate peccare posse, sed omnem actum imputandum esse sive violentiæ tentationis, sive corporali passioni; adeoque quidquid eo in statu homini in corpore eveniret, etsi turpissimum, et cum advertentiâ, animæ ac voluntati, quia Deo traditæ, resignatæ et unitæ, in culpâ non esse, nec ejus perfectioni ac sanctitati officere.

IV. Ad istius amœnæ, ut videri poterat, atque ab omni culpâ vacuæ libertatis ducem, convolabant magno numero viri et mulieres, laici et sacerdotes, etiam insignis notæ; secretaque simul conventicula celebrabant, in quibus execrabiles Gnosticorum, Beguinarum et Beguinarum turpitudines absque scrupulo renovabant, facem libidinis præferente Molinosio, et partam fucatæ sanctitatis famam inter nefandas impuritates viginti duorum annorum spatio sustinente; donec tandem, detectis hujus sectæ sordibus, earum auctor Molinos ad carceres primùm abreptus est; ac, instituto processu, de fœditate doctrinæ ac vitæ convictus, 3 sept. anno 1687, Romæ in ecclesiâ S. Mariæ supra Minervam, errores in 68 propositiones, ex ejus scriptis excerptas, distributos, ab Innocentio XI damnatos, agnovit ut suos, ac ejuravit. Inde ad carceres reductus est, in quibus ferè decennio clausus, signa pœnitentiæ ac resipiscentiæ dedit ad mortem usque, quam obiit 28 dec. 1696.

V. Altero mox anno insequente, prodiiit liber, idioma Gallico conscriptus, cui titulus: *Explication des maximes des saints sur la vie intérieure*, etc., sive: Flacita sanctorum explicata super vitam interiorem, auctore illustr.

dom. Francisco de Salignac Fénelon, archiepiscopo Cameracensi, etc., viro cæteroquin probitate ac doctrinâ clarissimo: qui, nobilis cujusdam dominæ, reipsâ quietismo infectæ fucatâ pietate delusus, in ejus fortassè defensionem opus illud ediderat. Sed hoc Romam delatum ab Innocentio XI proscriptum fuit 12 martii anno 1699, ac 23 propositiones ex illo extractæ variis affectæ censuris. Huic pontificio decreto sese mox sincerè submitbens piissimus antistes, rarum christianæ humilitatis, promptæque obedientiæ, ac simul animi verè heroici exemplum orbi præbuit, dùm ipsemet damnationem libri sui palam suscipere non erubuit, et promulgato edicto die 9 aprilis ejusdem anni, eam damnationem suis subditis patefacere. Simul, debitam illi submissionem, sine ullâ restrictione, professus, illosque ad suum exemplum imitandum adhortatus, severè prohibuit, ne quisquam librum illum legere deinceps, aut recudi facere præsumeret; quæ eximia in tanto viro docilitas immortalẽ ei laudem, ac reliquis ejus virtutibus singulare planè decus superaddit; et quam humanitùs errando passus est eclipsin, haud modico lumine resarciit.

QUESNELLISTÆ.

I. Jansenii pronepotes illius errores, pluresque alios hausere à Paschasio Quesnello, qui anno 1634 Parisiis natus, dein presbyter factus Oratorii, quod Berullianum appellant ab ejus auctore cardinali Berullo, Baii, Jansenique errores spargere primùm cœpit Lutetiæ; cùmque, monitus licet à rege, à Parisiensi archipræsule, à suis superioribus, tamen non resipisceret, ac Formulæ ab Alexandro VII præscriptæ subscribere pertinaciter renueret, Aureliam secessit: inde anno 1685, profugit in Belgium, ubi Bruxellis socium se junxit famoso Antonio Arnaldo, doctori Sorbonico, sed ob contumacem perversorum dogmatum defensionem è Sacræ Facultatis, ut aiunt, matriculâ expuncto, easque ob causas in Belgium pariter profugo, atque id temporis Jansenianæ factionis antesignano; ac apud illum, mutatâ sæpiùs veste et nomine, per quinquennium delituit, dùm ambo detecti jussi sunt exire Belgio. Unde migrârunt in Hollandiam, postea in ditionem Leodiensem, ubi postquàm sex mensibus latitassent, Bruxellas reduces ad suas latebras, ex iis integro quadriennio pedem non extulerunt.

II. Arnaldo interit anno 1708 vitâ functo,

Quesnellus ibidem aliquandiū latere perrexit, donec, rogante archiepiscopo Mechliniensi, jussu regis catholici, per brachium seculare quæsitus, et in veste laicâ detectus, carceri archiepiscopali mancipatus est; è quo tamen effracto paucis post mensibus, ope suorum assecularum, elapsus, Jansenianos errores, velut jam illius factionis dux supremus et antesignanus, per orbem disseminare non destitit, editis præsertim variis libris, è quibus celebrior fuit is quem idiomate Gallico scripsit, sub titulo: *Novum Testamentum Gallicè cum reflexionibus moralibus super quemlibet articulum*: vel, ut alia exemplaria præferunt: « *Epitome doctrinæ moralis Evangelii, Actuum Apostolorum, Epistolarum S. Pauli, Epistolarum canonicarum, et Apocalypsis*; » sive: *Cogitationes christianæ super istos sacros libros.* » In hoc libro conscribendo, quoad textum usus est versione sacrae Scripturæ Montensi, jam ante reprobata et prohibita: quoad reflexiones verò, Baii, Jansenii, et aliorum novatorum scriptis; atque in illo per partes absolvendo 22 annos insumpsit.

III. Prima libri illius editio facta est anno 1671, unico constans volumine in-12, complectebaturque solum 4 Evangelia cum brevioribus reflexionibus. In eo reperiiebantur tantum 5 propositiones ex 101 postea damnatis: nempe 12, 13, 30, 62 et 65. Altera editio facta est anno 1687, aucta libris aliis novi Testamenti, et hinc duobus pariter voluminibus primo æqualibus; in quibus simul augebantur errores damnati ad 48 propositiones. Tertia postremis curis elaborata fuit anno 1693, et binis sequentibus; atque iterum 1699, aliisque innovata, variis additamentis amplificata, et quatuor in-8° tomis, sub sermonis elegantia et pietatis specie, omnes complectens propositiones, quæ postmodum ex illis tomis excerptæ meritâ censurâ perstrictæ fuerunt.

IV. Prohibitus iste liber primum fuit circa annum 1697, ab archiepiscopis Lugdunensi, Viennensi, Massiliensi, Meldensi (qui fuit celeberrimus Bossuetius) et aliis. Deinde à Clemente XI, anno 1708, die 13 julii per decretum in formâ brevis, quod incipit: *Universi Dominici gregis*, sub poenâ excommunicationis, ipso facto incurrendæ, ac jussus publicè flammis tradi, vetitusque deinceps imprimi. Demum, Ludovici XIV, regis christianissimi rogatu, Romæ integro biennio ad examen revocatus, et habitis pluribus S. Officii congregationibus, anno 1715, die sept. 8, ab eodem

pontifice 101 propositiones, ex illo libro extractæ, damnatæ sunt, et variis censuris notatæ per solemnem et famosam constitutionem, quæ incipit: *Unigenitus Dei Filius*, etc.

V. Errores istis propositionibus expressi maximam partem videntur posse revocari ad tria capita: Primum de gratiâ, ad quod spectant 43 priores propositiones; alterum de virtutibus, fide, spe, charitate ac timore; tertium de Ecclesiâ ejusque disciplinâ.

Ad primum caput revocantur errores: 1° Circa statum naturæ innocentis. Docet enim cum Baio Quesnellus, gratiam Adami esse sequelam creationis et debitam naturæ sanæ et integræ; nec produxisse merita, nisi mercedem humana, propp. 34, 35. Deinde, illam gratiam in eo differre à christianâ, quòd prior Adamum sanctificaverit in seipso, eamque unusquisque in propriâ suâ personâ recepisset: posterior verò non recipiatur nisi in personâ Christi, cui nos uniti sumus, et in quo sanctificamur, propp. 36, 37. 2° Circa statum naturæ lapsæ. In hoc enim non agnoscit in primis gratiam aliam, nisi efficacem; hancque dicit aliud non esse quàm voluntatem, vel operationem manûs Omnipotentis Dei, quam nihil impedire potest vel retardare, cuique nulla voluntas humana resistit, propp. 10, 11, et quatuor sequentibus; item prop. 22 et tribus sequentibus. Deinde asserit, hanc gratiam efficacem necessariam esse ad omne opus bonum, et absque illâ non solum nihil fieri, sed nec fieri posse, nisi malum; adeoque Deum in vanum præcipere, si ipse non det, quod præcipit, propp. 2, 3, 4, 9, 17; imò, sine illâ gratiâ, exhortationes et gratias exteriores non inservire, nisi ad cor magis obdurandum; ipsamque voluntatem, illâ non præventam, nihil habere luminis, nisi ad aberrandum; nihil ardoris, nisi ad se præcipitandum; nihil virium, nisi ad se vulnerandum; esse capacem omnis mali, et incapacem ad omne bonum; nec posse quidquam amare, nisi ad suam condemnationem, prop. 5, 39, 40. Porro hanc gratiam negat fuisse datam Judæis in lege veteri, in quâ dicit quòd Deus reliquerit hominem suæ impotentia et propriæ infirmitati, imponendo ipsi suam legem, et exigendo ipsius implementum et fugam peccati, prop. 6, 7, 8. Negat item, gratiam ullam conferri tum infideli ante fidem, tum peccatoribus ante justificationem, prop. 26, 27, 28, 29, 48. Unde concludit in primis omnem cognitionem Dei, etiam naturalem, etiam in philosophis ethnicis, non posse

quidem venire nisi à Deo; sed absque gratiâ (quâ isti ex prædictis carent) non producere nisi præsumptionem, vanitatem et oppositio- nem ad ipsum Deum, etc., prop. 41. Concludit deinde, peccatorem non esse liberum nisi ad malum sine gratiâ Liberatoris, quam negat ipsum habere; atque adeò nihil illi remanere nisi peccatum, superbam paupertatem et se- gnem indigentiam, hoc est, generalem impo- tentiam ad omne opus bonum, prop. 1 et 38. 3° Circa Christum, naturæ lapsæ, et gratiæ reparatorem, docet, illum se morti tradidisse ad liberandum pro semper suo sanguine ele- ctos, nullâ aliorum factâ mentione: illius de- sideria semper habere suum effectum: omnes quos Deus per illum vult salvare, salvari infal- libiliter, prop. 50, 51, 52, 53.

VI. Ad alterum caput revocantur errores Quesnelli: 1° Circa fidem. Hanc, ejusque usum, augmentum et præmium, totum esse ait donum liberalitatis Dei; omnia alia salutis media contineri in fide, tanquàm in suo ger- mine et semine; sed hanc fidem non esse abs- que amore et fiduciâ, nec ipsam operari, nisi per charitatem, prop. 51, 52, 68, 69. 2° Circa spem docet, totum deesse peccatori, quando ei deest spes; non esse autem spem in Deo, ubi non est amor Dei, prop. 57. 3° Circa cha- ritatem. Primùm duos duntaxat cum Baio amores agnoscit, unde volitiones et actiones omnes nostræ nascuntur: amorem Dei, qui omnia agit propter Deum, quemque Deus re- muneratur, et amorem, quo nos ipsos diligimus, qui, quod ad Deum referendum est, non re- fert, et propter hoc ipsum fit malus, prop. 44, 53. Hinc, inquit, ut nullum peccatum est sine amore nostrî, ita nullum esse opus bonum, aut fructuosum sine amore Dei; atque ideò legis obedientiam debere ex hoc charitatis fonte oriri; cæteroquin, quod apparet exterius, non esse nisi hypoërisin, aut falsam justitiam, prop. 46, 47, 48, 49, 50, 53, 54, 55, 56. Imò nec Deum, nec religionem esse, ubi non est cha- ritas, prop. 57. Nihilominus prop. 71, concedit homini potestatem ob sui conservationem se- ipsum dispensandi à lege, quam Deus condidit propterejus utilitatem. Et prop. 43, insinuat cum Joviniano, hominem baptizatum à carnis deside- riis, concupiscentiâ, ac sensuum aberrationibus immunem esse. Deinde asserit, amore Dei in corde peccatorum non ampliùs regnante, necesse esse, ut in eo carnalis regnet cupidi- tas, omnesque actiones ejus corrumpat: adeò ut non horruerit Quesnellus pronuntiare, quòd

oratio impiorum sit novum peccatum, et, quòd Deus illis concedit, novum in eos judi- cium, prop. 45, 59. 4° Timorem supplicii vel pœnæ speciatim, non solùm ut infructuosum ac inefficacem è bonorum operum numero expungit, sed etiam ut violentum, malum ac peccaminosum describit, prop. 60 et 7 sequen- tibus.

VII. Ad tertium caput reducuntur errores Quesnelli: 1° Circa ideam Ecclesiæ, quam con- stituit ex solis justis et electis, prop. 72 et 4 sequentibus. Unde infert, eum qui non ducit vitam dignam Filio Dei et membro Christi, cessare interiùs habere Deum pro Patre, et Christum pro capite; sicque aliquem separari à populo electo, tam non vivendo secundùm Evangelium, quàm non credendo Evangelio, prop. 77, 78. 2° Carpit Ecclesiam, in primis quòd dominatum exerceat supra fidem fidelium propter res quæ nec fidem lædunt, nec mores, prop. 94. Deinde quòd non omnibus promiscuè permittat lectionem sacræ Scripturæ, prop. 79 et 6 sequentibus. Item quòd contra praxin apostolicam et intentionem Dei non permittat simplici populo in sacrificiis preces cum sa- cerdote recitare, prop. 86. Rursùm, quòd nimis citò reconciliet peccatorem, etiam poenitentem; cui etiam reconciliato negat jus assistendi sa- crificio Ecclesiæ: aiens, hunc esse quantum decimum gradum conversionis peccatoris, prop. 87, 88, 89. Demùm propositione ultimâ haud obscure sugillat præscriptum ab Ecclesiâ juramentum in Formulæ Alexandri VII. 3° Non aliam Ecclesiæ auctoritatem excommuni- candi concedit, nisi quam exercet per primos pastores, de consensu saltem præsumpto totius corporis, prop. 90. Atque varios prætextus schismaticos vim excommunicationis eludendi proponit, prop. 91, 92, 93, 97, 98, 99, 100.

VIII. Bullam *Unigenitus*, quæ hos tam aper- tos errores meritò condemnabat, totus orbis catholicus, extra Galliam, reverenter quàm primùm excepit; ac in ipsis etiam cleri Galli- cani comitiis idem præstitère anno 1714, epi- scopi 40, duce cardinali Armando de Rohan; quorum sententiæ annuens rex Ludovicus XIV, edictum pro bullæ observatione expediri jus- sit; quam et receperunt plerique alii Galliæ episcopi et universitates, quas inter etiam Parisina. Quo eodem anno eam recepère inter alias Europæ academias Coloniensis et Trevi- rensis, edito publico instrumento. Atverò cardinalis de Noailles, Parisiensis antistes, qui Quesnelliani libri editionem anno 1695

factam approbârat, et cum illo 8 alii episcopi primùm suffragia in laudatis paulò ante comitiis reticuerunt; deinde obtenderunt, circa quasdam è damnatis propositionibus aliquid occurrere difficultatis, cujus elucidatio requirenda foret à papâ; demùm, sublato è vivis Ludovico XIV, episcopi quatuor, nempe Mirapicensis, de la Broue, Montispeulanus, Colbert de Croissi, Boloniensis, de l'Angle, Senecensis, Soanen, antiquorum hæreticorum more, edito instrumento publico, à constitutione appellârunt ad concilium œcumenicum liberè et legitimè celebrandum; cui appellationi adhæsere cardinalis Noaillius, aliique 12 episcopi, necnon Parisina Universitas cum duabus aliis, suam nuperam illius constitutionis acceptionem vel inficiata, vel revocans: imò religiosæ quædam etiam, quod ridiculum est, monialium communitates, atque ab hac appellatione Quesnellistæ seu Jansenistæ dici cœperunt *Appellantes*, sicut Lutherani Protestantes. Ipse Quesnellus, renovatâ ante vitæ exitum, quam dudum præmiserat, appellatione, pertinax in erroribus, gravissimisque censuris innodatus, obiit Amstelodami, 2 dec. 1719.

IX. Cæterùm ista appellatio rejecta fuit anno 1718, tum à reliquis Gallicanis præsulis, tum à Clemente XI, ejusque successore Innocentio XIII, anno 1722, et bulla à rege Ludovico XV, tanquàm lex non Ecclesiæ minùs quàm regni proposita; eademque iterùm commendata anno 1725, tum in concilio Romano sub Benedicto XIII, tum in Avenionensi; rursusque anno 1727, in Ebredunensi, procurante præcipuè illustr. Petro de Tencin, illius sedis archiepiscopo, nunc S. R. E. card., in quâ posteriori synodo episcopus Senecensis, cum nullis suorum collegarum adhortationibus ac precibus ad obedientiam constitutioni apostolicæ præstandam flecteretur, præmissâ trinâ monitione canonicâ, declaratus fuit suspensus ab omni officio et jurisdictione episcopali et ab omni exercitio ordinis tum episcopalis, tum sacerdotalis; quam sententiam Benedictus XIII confirmavit, et rex christianissimus probavit.

X. Nihilominùs, exemplo hueusque inaudito eodem anno contra constitutionem et concilium Ebredunense insurrexere à Quesnellistis incitati 50 è Parisiensi, ut vocant, *parlamento*, advocati; idonei videlicet ad dijudicandas causas ecclesiasticas arbitri, perinde ac medici, vel chirurgi; atque illius

synodi acta infirmare, erroresque in eâ damnatos tueri conati sunt, editâ famosâ, ut vocant, *consultatione*; quibus episcopi 12 accessere. Sed et ista consultatio à reliquis episcopis meritò explosa, et ab ipso rege proscripta fuit.

XI. Lætiora dedit annus 1728, quando cardinalis Noaillius interjectam olim appellationem palam revocavit, et constitutionem *Unigenitus* simpliciter acceptavit, constans deinceps ad mortem usque. Hujus vestigiis institit tum capitulum cathedrale Parisiense, tum S. Facultas Parisina, anno 1729, die 10 decembris, rem præcipuè promovente viro eximio et apprimè catholico, Honorato Tournelio, et 96 doctorum suffragiis, contra 13 prævalentibus, decretum condidit, quo suam appellationem revocavit, et constitutionem simpliciter recepit.

XII. Interim anno 1730, novam, antiquorum hæreticorum more, ipsorumque etiam novorum, quos Tremulantes vocant, scenam aperuere Jansenii Quesnellique sectatores Parisiis in cœmeterio S. Medardi; prætensa nempe miracula cujusdam diaconi, cui nomen Franciscus Parisius, professi Jansenistæ et Quesnellistæ, in appellatione ad futurum concilium pertinaciter immortui, atque ibidem sepulti. In isto cœmeterio fingeant triplicis generis miracula ad Parisii intercessionem patrari. Ad primum genus pertinebant variæ curationes morborum aut infirmitatum, ut prætendebant, auxilio humano penitus incurabili. Ad alterum spectabat famosum illud spectaculum *convulsionum*, quod primò super Parisii tumultum fuit exhibitum, ubi extensi humi promiscuè viri, etiam sacerdotes ac feminæ, horribili sæpèque fœdâ admodum ac indecenti corporis et membrorum agitatione ac saltitatione, energumenis aut funambulonibus haud absimiles, ridiculam ac scandalosam concurrenti populo scenam dedere; psalmos alternatim canentibus, aut recitantibus quibusdam aliis ejusdem furfuris sacerdotibus, unâ cum mulierculis; cæteris probè catholicis ac ingenuis spectatoribus ad spectaculum adeò indecorum erubescens. Cum verò ad publicum illud scandalum tollendum, rex christianissimus S. Medardi cœmeterium anno 1733 claudi jussisset, perrexerunt nihilominus Janseniani, non minùs regis, quàm pontificis auctoritatis contemptores, in privatis ædibus super effossam ex eodem cœmeterio terram idem spectaculum exhibere. Ad tertium genus reduci possunt

quædam in speciem mira, quæ eodem in cœmeterio facta perhibebantur, nec humanis viribus videbantur fieri potuisse: ejusmodi fuere violenti in aerem raptus, stupendæ membrorum distensiones, validissimi stipitis ictus personis imbecilibus innoxie inflicti: rerum antea ignotarum subitæ è memoriâ recitationes, nonnullæ, ut etiam à vulgo creditum fuit, rerum futurarum prædictiones.

Verùm horum omnium inanitatem, instituto accurato examine, apertè detexit tum archiepiscopus Parisiensis de Vintimille, tum eventus ipse, ac prudentum omnium sensus; deprehensumque tandem est, morbos illos vel studio confictos fuisse, coemptis pecuniâ qui eos fingerent, vel minimè sanatos: convulsiones item per sycophantas pretio pariter corruptos nihil miri habere præter indecentissimas gesticulationes, circumforaneis saltatoribus haud insuetas; demùm cætera, quæ prædicantur mira, vel meras fuisse illusiones, aut fraudes, vel ope dæmonis patrata potius, quàm divinâ virtute miraculosè concurrente. Pergit nihilominus pestis Janseniana et Quesnelliana per Galliam et Belgium serpere, ac in dies ferè caput altiùs extollere, quanquàm nunc in sectas scissa sit, quarum una *Figuristarum*, qui Scripturæ oracula per figuras ex-

ponunt, et hinc in variâ deliramenta prolantur, quæ nimis longum foret enumerare (1).

Meditabar equidem hisce adnectere novissimas controversias, quæ circa laudatam constitutionem *Unigenitus*, et frivolum ab illâ ad futurum concilium appellationem exortæ sunt inter illustrissimum clerum Gallicanum, et supremum senatum, quem *parlamentum* vocant, occasione schedarum, peractæ apud legitimum ministrum sacramentalis confessionis testium, ab iis exigendarum, qui saltem notorii, ab eadem constitutione appellantes, suprema sacramenta in mortis articulo postulabant. Verùm, quia illustrissimi illi Galliæ præsules, qui anno proximè lapso ea super re maturè deliberârunt, eas varias in comitiis id temporis celebratis propositiones ad supremi Ecclesiæ capitis tribunal mittendas esse sapientissimo sanè consilio duxerunt, consultò illis memorandis nunc supersedeo, donec hæc S. Aug. verba, sæpiùs jam ex æquo laudata, pronuntiare possimus: « Româ resp. »

(1) Ex quo hæc scribebat Zacharias, sensim decrevit, favente Deo, ac tandem summo verè Catholicorum plausu, necnon Ecclesiæ pace, propemodum extincta est hæresis Janseniana. (Not. ab Edit.)

DE CONCILIIIS.

I. Principem inter christiana concilia locum occupare meritò hic debent apostolica, quorum tria videntur fuisse præcipua: Primum, juxta Baronium, anno Christi 41, juxta Labbeum 33, Jerosolymis à S. Petro, ceu capite ac præside supremo, coactum fuit, atque facta in eo novi Apostoli, in locum Judæ proditoris, electio, Act. 1. Alterum, eodem anno congregatum, in quo 7 diaconorum, ex Apostolorum concessione, à discipulis electorum, facta ab illis per manuum impositionem solemnem inauguratio, Act. 6. Tertium, quod fuit veluti sequentium omnium norma, anno 49 vel 50, celebratum est itidem Jerosolymis, propter exortas Antiochiæ controversias circa legalia illis qui à gentilismo ad Christi fidem conversi erant, observanda: quod onus iis imponendum non esse, Apostoli eo in conventu unanimi suffragio deciderunt sub hac formulâ, quam sequentiâ deinde concilia adoptârunt: *Visum*

est Spiritui S. et nobis, etc.; Act. 19. Plura Apostolorum concilia quidam numerant; ac inter illa etiam Antiochenum, quod Nicæna synodus Apostolorum conventum appellet, et ex quo canonem unum alleget. Utut sit, id, priusquàm ad reliquorum conciliorum post Apostolorum tempora celebratorum seriem progrediamur, juvat animadvertisse:

II. Canones qui vulgò dicuntur Apostolorum, et, cum initio pauciores exhibiti fuerint, postea ad 85 extensi sunt, hodie dùm passim ab eruditis haberi tanquam supposititios, neque, ut prætenditur, à S. Clemente, qui tertius à S. Petro in cathedrâ ejus sedit, reipsâ fuisse collectos; esto omnes seculo VI, à Græcis, et 50 priores à multis Latinis veluti tales fuerint recepti. Momentum non unum affertur, ad illos, velut spurium Apostolorum, vel S. Clementis partum, repudiandos: 1° Quia Gelasius papa in concilio Romano 76 episcoporum eos

recenset inter libros ab Ecclesiâ rejectos, aut certè non probatos, utique saltem velut Apostolicos. 2° Quia S. Isidorus Hispalensis asserit, hos canones, nec à sede Apostolicâ recipi, nec à SS. PP., esseque confictos ab hæreticis, nempe quoad aliquos. 3° Quia reipsâ quosdam errores complectuntur, v. g., can. 45, Baptismum ab hæreticis susceptum invalidum esse, etc. 4° Quia neque illorum meminere SS. Epiphanius et Hieron., cùm S. Clementis scripta recensent, uti nec illarum constitutionum, quæ vocantur etiam Apostolicæ, et 8 libris sub ejusdem D. Clementis nomine collectæ dicuntur; sed reverà spurix sunt, cùm plures quoque errores contineant, atque inter cæteros, quòd Pater sit Dominus Spiritûs sancti, etc. 5° Quia nullus primorum seculorum scriptor has constitutiones, vel illos canones unquàm allegavit, ne ipse quidem S. Cyprianus pro suâ opinione de iterando baptismo, ab hæreticis collato; nec Victor papa contra Asiaticos circa celebrationem paschæ, quod canon VII vetat cum Judæis celebrari.

Cùm itaque certum sit, quosdam è prædictis canonibus non esse ab Apostolis conditos, de reliquis, an ab iis conditi sint, saltem incertum, nulli præbent theologo argumentum, saltem irrefragabile, nisi, quidam adoptati fuerint ab aliquo, unde sufficientem auctoritatem trahant.

III. Post Apostolorum in universum orbem divisionem, atque excessum ex hâc vitâ, temporum iniquitas, tyrannorum persecutiones, quæ prima Ecclesiæ secula turbavêre, simul prohibuêre, ne è diversis mundi plagis synodi congregarentur œcumenicæ; donec Constantini M. et aliorum imperatorum ad fidem christianam accessus libertatem fecit, et exortarum deinde hæresum, ac hæreticorum protervia, eas cogendi quamdam imposuit necessitatem. Inde verò concilia œcumenica habita sunt, ex communiori veriorique calculo, numero 18, nempe 8 in Oriente, 10 in Occidente, quæ nomen ferè sortita sunt à loco in quo fuêre celebrata. Illa nunc ordine enumerare aggredior.

CONCILIA ORIENTIS.

Primum fuit Nicænum primum, Nicææ, quæ urbs Bithyniæ in Asiâ metropolis erat anno Christi 325, in palatio Constantini Magni (qui eidem, non ut iudex, sed ut protector interfuit, nec nisi infra episcopos, iisque annuentibus, sedit), celebrari cœptum 13 kalend.

julii sub Sylvestro papâ, qui eidem præsedet per legatos suos, Osium Cordubensem in Hispaniâ episcopum, et Vitum ac Vincentium Romanos presbyteros, qui locum principem obtinuerunt, et actis subscripserunt. Interfuêre Patres 318, quos inter S. Nicolaus, Myrrhæ episcopus, et S. Athanasius, tunc Ecclesiæ Alexandrinæ diaconus. Duplex in eo controversia decisa, una de Verbi divinitate contra Arium, edito symbolo, quod Nicænum vocamus, insertâque illi voce *ὁμοούσιον*, id est, consubstantialem; altera de celebratione paschæ die Dominicâ post 14 lunæ martii contra Quartodecimanos. Finitum fuit concilium eodem anno 8 Kal. sept., illiusque decreta Romam perlata à Sylvestro papâ rata fuerunt habita.

Secundum fuit Constantinopolitanum I, anno 381, sub Damaso papâ et Theodosio Seniore imper. coactum, convenientibus ex diversis Orientis provinciis episcopis catholicis 150, quos inter S. Gregor. Nazianz. et Cyrillus Hierosol.; Semiarianis 36 et 6 Macedonianis. In eo Nicæna fides contra varias pseudo-synodos ab Arianis celebratas confirmata; et Spiritûs S. divinitas asserta fuit contra Macedonium; atque articulus, quo illam profiteamur, adjectus symbolo Nicæno, hocque eam in formam redactum, quo nunc in Missâ decantatur. Cæterum, cùm huic concilio nullus papæ legatus præsederit aut interfuerit, tum primûm auctoritas œcumenici concilii eidem accessit, cùm, ejus actis Damaso papæ exhibitis ac probatis, in Romanâ synodo, ab eodem pontifice congregatâ, Occidentalis Ecclesia in eandem fidem, et hæreticorum damnationem consensit.

Tertium fuit Ephesinum, Ephesi, Asiæ minoris metropoli, postulante Theodosio Jun. imp. contra Nestorium, auctoritate Cœlestini I papæ, qui jam in synodo Romanâ Nestorianam pestem damnârat, anno 431, ab episcopis plus ducentis celebratum, præside S. Cyrillo episcopo Alexand., nomine Cœlestini, qui et postea legatos misit, qui actis subscriberent. Interfuêre tanquàm legati, qui concilium tuerentur, missi à Theodosio Irenæus, et Candidianus, cum mandatis, ne se fidei ac Ecclesiæ negotiis immiscerent. Verùm mandati immemores, vel incurii, Nestorii partibus assumptis, multas in concilio turbas excitârunt.

Quartum fuit Chalcedonense, anno 451, à Leone I papâ, urgente Marciano imp. contra hæresin Eutychetis, et Dioscori convocatum Chalcedone, urbe Bithyniæ. In eo comparuêre episcopi 650; præsedet per legatos Leo I papa;

Marcellanus quoque interfuit cum conjuge Pulcheriâ Augustâ, non judicis partes acturus, sed tutoris ac defensoris, prout palam in Act. 6 declaravit ipse princeps religiosissimus. Atque hæc sunt 4 prima concilia, quæ S. Gregorius M., uti supra diximus, sicut 4 S. Evangelii libros suscipiebat; et de quibus Justinianus imp. Nov. 131, c. 1: « Quatuor synodorum dogmata, inquit, sicut sacras Scripturas accipimus, et regulas sicut leges observamus. » Canonem tamen 28, circa privilegia sedis Constantinopolitanæ, et duos sequentes, absentibus legatis Romanis clam insertos, S. Leo non probavit.

Quintum fuit Constantinopolitanum II, anno 553, à Justiniano imp., annuente, licet ægrè, Vigilio papâ, convocatum, confluentibus episcopis 163. Damnabit hæc V synodus Origenem et tria Capitula, unâ cum personâ Theodori Mopsuesteni, de quibus vide supra, de Hæres. sec. III. Isti synodo neque per se, neque per suos legatos interesse voluit Vigilius, etsi tunc Constantinopoli præsens; imò ejus acta primùm aliquandiù probare detrectavit: multa idcirco ab imperatore perpessus, ac etiam exiliò multatus. Postea tamen in Italiam redux, libertatique restitutus, concilium ipsum suâ auctoritate firmavit, atque ita œcumenicum effecit. Probârunt et illud Vigilius in cathedrâ Petri successores, Pelagius II, Gregorius M., Leo II, Nicolaus I, necnon synodi œcumenicæ, post hanc quintam celebratæ, specialim VI et VII, eamque pariter ut œcumenicam agnovêre.

Sextum fuit Constantinopolitanum III, sub imperatore Constantino Pogonato contra Monothelitas convocatum auctoritate Agathonis papæ, qui per legatos ei præfuit, præsentibus episcopis 289, anno 680 inchoatum, sequenti absolutum fuit. Dictum est Trullanum, ex eo quòd celebratum fuerit in palatii imperatorii secretario, nomen trahente à Trullo, seu fornice sublimi, in altum porrecto, et in rotundum concamerato. Distinguenda tamen hæc synodus Trullana, ab aliâ pseudo-synodo ejusdem nominis, de quâ supra. Sedit equidem eminentiori loco imperator, sed ultimus his verbis, uti jam supra dictum, subscripsit: « Constantinus in Christo Deo rex, ac imp. Roman. legimus, et consensimus. » Acta hujus synodi confirmata fuêre, non ab Agathone, qui interea è vivis excesserat, sed ab ejus successore Leone II.

Septimum fuit Nicænum II, anno 787, contra

Iconoclastas à Constantino IV ejusque matre Irene congregatum ex consensu Adriani I papæ, qui eidem præsedebat per suos legatos Petrum, Ecclesiæ S. Petri archipresbyterum; et alterum Petrum, S. Sabbæ abbatem. Interfuêre episcopi 350 et diversi monasteriorum archimandritæ, seu præsides supremi. Synodus Francofordiensis ad Moenum, à Carolo M. coacta, et à 300 episcopis, anno 794; istam quidem Nicænam, ut alibi diximus, damnavit, sed ex duplici errore facti: quòd nempe, seu Iconomachorum fraude decepti, Patres, seu Græci idiomatis ignorance laborantes, putarent, eam absque legitimâ pontificis auctoritate coaluisse; atque non solùm iconomachiam condemnâsse, sed etiam probâsse *iconolatriam* seu adorationem SS. imaginum. Cæterùm, et Adrianus, missis ad Carolum litteris, errorem detexit; et Tridentinum, dùm sess. 25 decreto Nicænorum Patrum contra SS. imaginum oppugnatores instituit, eandem synodum à se probari sat luculenter ostendit.

Octavum denique, ac in Oriente postremum, fuit Constantinopolitanum IV, anno 869, jussu Adriani II papæ, operâ Basilii imp. ab episcopis ferè 330 celebratum; in quo tum Iconomachi denuò profligati; tum præcipuè exauctoratus Photius, Constantinopolitanæ sedis invasor, qui Græci schismatis primum semina jecit. Subscripsit quidem synodi actis imperator post patriarchas, ante episcopos; modestè tamen professus, hoc à se non fieri, nisi honoris gratiâ sibi à Patribus ultrò oblatâ, nec tanquàm definiente, sed consentiente. Synodum, Romam ab Anastasio Bibliothecario perlatam Adrianus recepit.

Atque hæc sunt octo concilia œcumenica in Oriente celebrata. Reliqua, propter invalescens Græcorum schisma et Mahumetanorum grassationes, habita in Occidente, suntque sequentia.

CONCILIA OCCIDENTIS.

Nonum ordine inter œcumenica, et primum in Occidente fuit Lateranense I, anno 1122, Romæ in basilicâ S. Joannis in Laterano, sic dicta à fundo ejusdem nominis, in quo fuit extructa, convocante et præsidente Callisto II, ab episcopis ampliùs 300 et abbatibus plusquàm 600, celebratum; tum ad promovendam expeditionem sacram adversùs Saracenos pro recuperandâ Terrâ sanctâ; tum ad finiendas controversias inter prædictum pontificem et Henricum IV imperatorem, circa episcoporum

et abbatum investituras, quas imperator sibi arrogabat, et liberas illorum electiones, atque confirmanda concordata conventus Wormatiensis inter utrumque inita circa beneficiorum ecclesiasticorum collationem.

Decimum fuit Lateranense II, anno 1159, ab Innoc. II, eodemque præsidente, sub Lothario II imperatore, ab episcopis circiter 1000, celebratum; in quo primum sublatum schisma Petri Leonis antipapæ, sub nomine Anacleti II, in cathedram Petri contra Innocentium, à minore cardinalium parte intrusi, ejusque successoris Victoris, pariter antipapæ: hic se Innocentio submitit; illi jam vitâ functo, ipsiusque fautoribus, dictum anathema, et ipsius acta rescissa. Deinde damnatus Petrus de Bruis, cum ejus discipulo Arnaldo de Brixia. Demum conditi pro reformandis clericorum, laicorumque moribus 30 canones, è quibus famosus est 15: *Si quis suadente diabolo*, etc., quo anathema dicitur illi qui clericis violentas manus injecerit; et ex quo nomen traxit sic dictum *Privilegium canonis*.

Undecimum fuit Lateranense III, quod in decretalium libris absolutè venit concilii Lateranensis nomine. Illud, post extinctum schisma trium pseudo-pontificum, Victoris IV, Paschalis III et Callisti III, anno 1179, sub Friderico I imperatore convocatum, et præsens confirmavit Alexander III, præsentibus episcopis amplius 300. Statutum in illo, 1º ad impedienda pseudo-pontificum schismata, ut pontifex non esset, nisi qui à duabus tertiis cardinalium partibus electus foret. 2º Dammati Albigenses et Waldenses, de quibus supra. 3º 27 canones conditi, ad restituendam ecclesiasticam disciplinam, ac præcipuè ad extirpandam labem simoniacam.

Duodecimum fuit Lateranense IV, sub Friderico II, imperatore, ab Innoc. III convocatum, eoque præsidente celebratum à Patribus 1285, quos inter patriarchæ Constantinopolitanus et Hierosolymitanus; archiepiscopi 70, episcopi 400, abbates 12, præsules minores 800, ac insuper legati patriarchæ tum Antiocheni, tum Alexandrini, qui morbo vel itineris difficultate impediti erant; necnon imperatorum Orientis et Occidentis, aliorumque regum et principum; adeò ut, si ullum hactenus, certè istud concilium et numero et dignitate convenientium fuerit conspicuum; quapropter in decretalibus simpliciter concilium generale appellatur. In eo primum damnati rursùm Albigenses, necnon errores Al-

marici, Parisiensis doctoris, qui docuerat nec paradisum nec infernum extare, nec Christi corpus esse in Sacramento, etc. Item libellus abbatis Joachim de Unitate SS. Trinitatis; qui tamen, cum sua scripta Ecclesiæ submiserit, inter hæreticos non numeratur. Deinde, hortante Innocentio, communi Patrum suffragio statuta varia, pro sacrâ in Palæstinam ad recuperandam terram sanctam profectione, qui præcipuus concilii congregandi scopus fuit. Demum canones 70 ad Ecclesiæ disciplinam, fideliumque mores pristinae integritati restituendos, efformati, quos inter celebris est is qui incipit: *Omnis utriusque sexûs*, quo præcipitur, ut quivis fidelis, saltem semel in anno, sacramentaliter confiteatur, et S. Communionem saltem in Paschate suscipiat.

Decimum tertium fuit Lugdunense I, anno 1245, Lugduni in Galliâ convocatum ab Innoc. IV, ei præsidente, ad ejus verò dextram sedente Balduino, Orientis imperatore, ad sinistram aliis principibus laicis, assidentibus 14 episcopis. In illo excommunicatus, ac depositus fuit Fridericus II imperator, tanquàm multorum in Ecclesiam criminum reus; innovatum decretum sacræ in terram sanctam expeditionis, cui dux designatus S. Ludovicus Galliæ rex. Confecti demum varii canones, quos Bonif. VIII sexto Decretalium libro inseruit.

Decimum quartum fuit Lugdunense II, anno 1294, sub Rudolpho I Cæsare, convocatum à Gregorio V, illius præsidente; confluentibus ex omnibus mundi plagis facillè mille Patribus, quos inter 15 cardinales, 2 patriarchæ Constantinop. et Antiochens., archiep. 60 vel 70, episc. 500. In illo restituta Græcorum cum Latinis unio, annitente S. Bonaventurâ, qui durante synodo ad cœlos evolavit; plura item salubriter statuta tum pro sacrâ expeditione promovendâ, tum pro Romani pontificis electione. Ad eandem synodum profectus S. Thomas Aquinas, in itinere ad superos migravit.

Decimum quintum fuit Viennense, anno 1311, Viennæ Allobrogum, urbe Delphinatûs in Galliâ, sub Henrico VIII imp. celebratum, convocante et præsidente Clemente V, præsentibus binis patriarchis Antiocheno et Alexandrino, episcopis 300, tribus regibus, Galliæ Philippo Pulchro; Angliæ Eduardo II, et Aragoniæ Jacobo II. Dammati in eo sunt Beguardi et Beguinæ, Fraticelli, Dulcinistæ; decretum, terræ sanctæ ferendum esse subsidium; ordo Templariorum extinctus.

Decimum sextum fuit Florentinum, anno 1438, in Italiâ Ferrariæ inchoatum, Florentiæ, unde nomen accepit, et quò, ob grassantem pestem, inde translatum fuit, anno sequente absolutum. Præsedit primùm, pontificis nomine, Nicolaus Albergatus cardinalis; deinde pontifex ipse Eugenius IV, qui convocarat. Interfuit Joannes Palæologus, Græcorum imperator, cum fratre Demetrio, Josepho patriarchâ Constantinop. et plurium episcoporum Orientalium amplissimo comitatu, universim episcopi 141; Græcis errores suos agnoscentibus, conditum est, ac solemniter promulgatum, unionis decretum inter utramque Ecclesiam, cui Armeni ac Jacobitæ, pariter cum Ecclesiâ reconciliati, accessere.

Decimum septimum fuit Lateranense V, anno 1512, sub imp. Maximiliano I, à Julio II indictum et inchoatum, eoque vitâ functo, ab ejus successore Leone X, anno 1517 absolutum, præsentibus 114 Patribus. In illo rescissa sunt acta et gesta conciliabuli Pisani, quod, invito papâ, cardinales aliquot anno 1511 convocârunt: plura deinde deliberata ac statuta circa sanctionem Gallorum Pragmaticam, curiam Romanam, et pacem inter christianos principes componendam aut confirmandam.

Decimum octavum denique Tridentinum fuit, Tridenti, urbe Germaniæ in Tyrolî sitâ, unde nomen habet, celebratum; anno 1542, à Paulo V indictum, anno 1545, sub eodem inchoatum, sed post biennium ab eodem pontifice, ob metum pestis, Bononiam translatum; inde à Julio III Tridentum anno 1549 reductum, atque ibidem ab eodem continuatum; postea, ob bellicos tumultus, anno 1552 interruptum, et sub Marcello II et Paulo IV per 10 ferè annos suspensum; denique à Pio IV regnante Ferdinando I Cæsare, instauratum ac sub eodem pontifice feliciter absolutum, atque ab ipso confirmatum anno 1563. Interfuere per hujus concilii decursum cardinales legati septem, et alii duo: archiepiscopi tres; episcopi 235, oratores et legati imperatoris Ferdinandi, regum Galliæ, Hispaniæ, Lusitaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Poloniæ, reip. Venetæ, septem cantonum Helveticorum, ducum Bavaræ, Sabaudæ, Florentiæ, et aliorum principum etiam ecclesiasticorum. Denique theologi et jurisconsulti, ex præcipuis orbis partibus selectissimi, plusquàm centum. Sub finem concilii subscripsere Patres 255.

Causæ illud convocandi fuere Lutheri, aliorumque novatorum nuper exortæ hæreses; et

mores corrupti tam in clero, quàm in populo. Hinc, ad illas profligandas, et hos emendandos, plerasque ex 25 in quas dividitur, sessiones. in duas rursùm partes subdivisit: quarum prima ad res fidei, altera ad morum reformationem dirigitur. Utraque pars in plura denuò secatur capita, quæ exactam ac perutilem exhibent doctrinæ catholicæ explicationem, hæreticorum pravis dogmatibus oppositam. Porro decretis fidei subnectuntur plures canones, in quibus hæreses ipsæ damnantur, et earum assertores anathemate feriuntur. Fuit synodus Tridentina ab omnibus Catholicis, si aliquot decreta reformatoria excipias, reverenter acceptata.

Historiam Trident. concilii scripsit primùm livido pestilentique calamo Joan. Sleidanus, infamis apostata, Schmalcaldicis Protestantibus annuâ pensione coemptus, innumerarum penè falsitatum, non à Catholicis modò, sed etiam ab A catholicis accusatus et convictus; adeò ut solus Latomus ex illius scriptis 1000 mendacia extraxerit. Eandem historiam scripsit postea Petrus Suavis, innumerisque etiam mendaciis oppletam Londinum typis mandandam misit ad Marcum Antonium de Dominis, olim episcopum Spalatensem, tunc infamem apostatam. Perditissimorum hominum calumnias retudit cardin. Sfortia Pallavicinus, qui, ut eruditissimus Ignatius Hyacinthus Graveson S. ord. Prædic. pro merito scribit, ex sinceris actis ac monumentis Historiam concilii Tridentini concinnavit, adeò veritatis amans, et in scribendo modestus, ut nihil per assentationem finxerit, etc. Nihilominus Petri Suavis pseudo-historiam postliminio Gallicè edidit Ludovicus Ellies Dupin doctor Sorbonæ, vir libris Vaticano fulmine ustulatis famosus, et Petrus Franciscus Le Courayer, pari fermè fulgure clarus in Galliâ, unde in Angliam profugus, et in Oxionensi Academiâ doctor promotus, non sine laude consentientis ipsius doctrinæ cum Anglicanâ. Discant hinc Catholici, ex quo fonte haurienda sibi sit Tridentini historia, ut non venenum bibant, sed doctrinam salubrem.

INDEX CONCILIORUM

QUÆ NON AB OMNIBUS OMNINÒ APPROBATA SUNT.

Ad hanc classem revocari possunt 1° Sardicense, 2° Quinisextum seu Trullanum, 3° Pisanum, 4° Constantiense, 5° Basileense.

I. Sardicense (Sardica), anno 347, à Julio papâ I indictum. Ei præfuit per legatos; 370

adfuere episcopi partim Occidentales, partim Orientales; hi à prioribus separaverunt se, et conciliabulum habuerunt Philippopoli in Thraciâ. Interea Occidentales sancti Athanasii innocentiam declarârunt, fidem Nicænam confirmârunt, canones circa ecclesiasticam disciplinam 20 condiderunt, jusque appellandi ad Romanum pontificem confirmârunt. Huic concilio præsentés fuerunt S. Anathasius et Osius Cordubensis episcopus. Sardicense veluti quædam Nicæni appendix, in veteribus nonnullis codicibus cum ejus canonibus conjungitur, adeò ut ejus canones 21, tempore Zozimi et Bonifacii Romanorum pontificum in Ecclesiâ Romanâ pro Nicænis habiti, locum fecerint controversiæ in Ecclesiâ Africanâ de numero Nicænorum canonum. Erroris occasio aut confusionis fuit, tum quòd in eo confirmata fuerit fides Nicæna, tum quòd huic concilio plerique Nicænorum Patrum interfuerint. Cùm autem ii qui recesserant, Ariani, Philippopoli in vicinâ Thraciâ concinnaverint Arianam formulam sub nomine concilii Sardicensis, hinc confuso in unum utroque conventu, S. Augustino aliisque Patribus non usque adeò probatum fuit Sardicense concilium.

II. Constantinopolitanum Trullanum, sic nuncupatum, quòd in secretario palatii habitum sit, quod ob fastigium concameratum Trulli, seu Trullæ nomine appellabatur. Dicitur Quinisexta synodus, quòd quintæ et sextæ velut appendix eo colore coacta sit, quòd quinta et sexta œcumenicæ synodi nullos canones edidissent de disciplinâ. Indicta est anno 688, ut probant Bellarminus et Natalis Alexander, ab imperatore Justiniano Juniore : canones edidit 102 non receptos à Sergio, aliisque Romanis pontificibus, nec à patriarchis Orientalibus, si Constantinopolitanum excepias, teste Anastasio Bibliothecario, eò quia non pauca cum Ecclesiæ Occidentalis moribus pugnantia continerent. Aduere episcopi supra 200.

III. Pisanum anno 1409 ad abolendum schisma indictum fuit à cardinalibus obedientiæ Gregorii XII et Benedicti XIII, qui de papatu contendebant. Utrouque post citationem exautorato, electus ab utriusque partis cardinalibus Alexander V, qui si fuisset pontifex certò illegitimus, Alexander VI, non sextum, sed quintum se appellare debuisset. Aduere præter cardinales etiam episcopi supra 500. S. Antoninus legitimum concilium negat, Natalis Alexander defendit.

IV. Constantiense, convocatum à Joanne

XXIII, an. 1415, 9 decembris. Celebrari cœpit 16 novembr. 1414, finem habuit 22 aprilis 1418, sub Martino V, cujus electio facta est in ipso concilio, 41 sessione, 11 novemb. 1417, post depositum Joannem XXIII, sessione 12, 29 maii anno 1415, post cessionem factam à Gregorio XII, sess. 14, 4 julii ejusdem anni, post depositum Benedictum XIII, sess. 37, julii 26 anni 1417. In eo concilio damnati fuerunt *in globo* 45 articuli Joannis Wicleffi jam à pluribus annis defuncti, et 30 articuli Joannis Hus, qui traditus seculari potestati vivus exustus est : idem accidit Hieronymo de Pragâ in ejuratam sess. 19, 25 sep. 1415, hæresim relapso sess. 21, anno 1416. Martinus V, ultimis sessionibus, id est, 42, 43, 44 et 45, præfuit. Aduerunt episcopi amplius 300. Hujus concilii decreta legitimo conciliorum more constituta approbavit Martinus V, sed decretum in prioribus sessionibus de concilii generalis immediatâ à Christo auctoritate, cui parere ipsi pontifices teneantur, quemadmodum et decretum de conciliis universalibus per singula decennia celebrandis probaverunt nunquam Romani pontifices. Illud ad casum schismatis, et dubios pontifices contrahit Turrecremata, et alii communiùs. Gallorum alia est sententia, quantum ad illa decreta.

V. Basileense, ab omnibus indictione, seu convocatione œcumenicum, exitu autem schismaticum agnoscitur; sed quousque ejus duraverit œcumenicitas, grandis est inter theologos controversia. D. Tournely 16 primas tantum sessiones admittit, cæteras rejicit; alii œcumenicum censent usque ad vigesimam quintam sessionem; alii etiam inter Gallos illegitimum statim fuisse existimant, ex quo scilicet, inquit Cabassutius in suâ notitiâ ecclesiasticâ, sibi supra pontificem Romanum auctoritatem indebitam arrogavit. Hujus loci non est tantas componere lites; brevem tantum teximus historiam concilii Basileensis.

Indictum fuit à Martino V, anno 1430, ad comprimendam Bohemorum seditiones et hæreses, et fidelium mores reformandos. Inchoatum 14 dec. 1431, defuncto jam Martino, cui successerat Eugenius IV, à quo indictio confirmata est. Huic præfuit Julianus cardinalis, legatus apostolicus.

Post primam sessionem Eugenius IV concilium Bononiam transtulit. 1º Quia paucissimi admodum convenerant Basileam episcopi, etiam post elapsos plures à præfixo termino menses. 2º Quia subortâ inter Austriæ et

Burgundiæ duces bella urbem Basileensem minùs tutam reddebant. 3° Quia Græci, quorum unio cum Ecclesiâ Latinâ valdè optabatur, locum postulabant commodiorem, et oris maritimis viciniorem. 4° Quia (ut modò diximus ex Cabassutio) Patres Basileenses supra Eugenium legitimum pontificem jus sibi indeditum usurpabant.

Huic translationi obstitit concilium Basileense, et sequentibus sessionibus usque ad decimam sextam, Eugenii depositionem meditati sunt Patres. Sess. decimâ sextâ Eugenius pro bono pacis concilii dissolutionem revocat. Decimâ septimâ vices suas committit card. Juliano, ut nomine suo cum quatuor aliis concilio præsideat, et certas præscribit leges et conditiones, quibus parere recusârunt Basileenses : hinc nova bella. Iterùm dissolvit conc. Eugenius, qui tandem à papatu injustè deponitur, sess. 39. In ejus locum eligitur et coronatur Amadæus à Sabaudiâ, appellatus Felix V, antipapa trigesimus octavus. Vide infra Indicem antipaparum. Decreta sive canones concilii Basileensis numerantur 33, sessiones 45, in quibus suffragiorum, non per singulos episcopos, sed per nationes habita ratio est.

« Quia corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem, sicut sancti Evangelii quatuor libros, sic quatuor concilia suscipere et venerari me fateor : Nicænum scilicet..., Constantinopolitanum..., Ephesium..., Chalcedonense..., quia in his velut in quadrato lapide sanctæ fidei structura consurgit... quintum quoque concilium pariter veneror... cunctas verò quas præfata concilia personas respuunt, respuo; quas venerantur, amplector : quia dùm universali sunt consensu constituta, se et non illa destruit quisquis præsumit aut solvere quos ligant, aut religare quos solvunt. Quisquis ergo aliud sapit, anathema sit, » etc., S. Gregorius Magnus libro primo Epistolarum epistolâ 24. Obiit sanctissimus ille pontifex anno 604, quo tempore quinque tantùm concilia œcumenica celebrata fuerant.

Index alphabeticus

CONCILIORUM PARTICULARIUM.

Conciliorum particularium nomine hic intelligimus ea quæ conciliorum œcumenicorum nomen et auctoritatem non habent. Ne immensum exerescat hoc opus, indicabimus duntaxat pauca, quorum mentio frequentior est.

Nemo in hisce studiis versatus ignorare potest, quàm difficile sit veram et accuratam conciliorum omnium chronologiam texere; sua cuique arridet. Nos Labbæo aut Harduino in omnibus ferè adhæsimus.

CONCILIA PARTICULARIA.

A

Abrincense (Gallicè d'Avranches, en Normandie) anno 1172.

Adrumetum, nunc Hamametha, in regno Tunetano

Adrumetinum in Africâ, anno 394.

Africana concilia multa variis temporibus sunt celebrata : I, an. 215; II, anno 255; III, anno 256; IV, an. 399; V, anno 401; VI, eodem anno; VII, an. 403; VIII, an. 404; IX, an. 405; X, an. 407; XI, an. 408; XII, an. 409; XIII, an. 410; XIV, an. 411; XV, an. 418; XVI, an. 419; XVII, an. 424; XVIII, an. 534.

Agathense in Occitaniâ (d'Agde) an. 506.

Agaunensia concilia duo : I, anno 515; II, an. 888; Agaunum (Gallicè, l'Abbaye de Saint Maurice en Velais), ad Rhodanum.

Albigæ (Albi in Occitaniâ, Languedoc), tria : I, anno 1176; II, anno 1228; III, anno 1254.

Alexandriæ in Ægypto duodecim celebrata sunt : I, anno 315; II, anno 319; III, anno 339; IV, anno 362; V, anno 363; VI, an. 399; VII, anno 430; VIII, an. 449; IX, an. 451; X, an. 459; XI, an. 476; XII, an. 633.

Ancyranum, quod et Ancyritanum et Ancyrense, vel Anquirense in Ponticâ (d'Ancyre) an. 314.

Andegavensia (Angers), tria : I, an. 453; II, an. 1269; III, an. 1448.

Anglicum à Dunstano Cantuariensi habitum an. 969; Anglicum generale, sive Londinense, præside Lanfranco, an. 1075; Anglicum S. Anselmi, seu Londinense 1102. Aliud sub Alberico legato pontificio, 1138.

Antiochena novem : I, an. 261; II, an. 270; III, an. 341; IV, an. 344; V, an. 360; VI, an. 577; VII, an. 432; VIII, an. 476; IX, an. 1142. Quædam alia celebrata sunt Antiochiæ concilia ab Arianis, annis scilicet 329, 355, et 357. In Cariâ urbs est etiam Antiochia vocata, in quâ Ariani, anno 367, et Macedoniani cebraverunt concilia.

Aquisgranensia (Gall. d'Aix-la-Chapelle), decem : I, an. 788; II, an. 789; III, an. 802; IV, an. 809; V, an. 816; VI, an. 817; VII, an. 856; VIII, an. 860; IX, an. 862; X, an. 1022.

Arausicana (d'Orange), tria : I, an. 441; II,

an. 529; III, an. 1228. Secundum concilium Arausicum, cui adfuerunt tantum episcopi 13, præsidente S. Cæsario Arelatensi, est maximæ in Ecclesiâ auctoritatis; de gratiâ et libero arbitrio condidit canones 25, confirmatos à Bonifacio II, Rom. pontifice.

Arelatensia (d'Arles), decem : I, anno 314; II, an. 353, Arianorum; III, an. 452; IV, an. 455; V, an. 475; VI, an. 524; VII, anno 554; VIII, anno 813; IX, anno 1282; X, anno 1285.

Arelatense primum celeberrimum est, à Constantino Magno convocatum contra Donatistas; huic per legatos præfuit S. Sylvester, et adfuerunt 200 episcopi, juxta Annatum et plures alios cum Pagi, 600 juxta Adonem; juxta Fleuri triginta tres circiter. Multi critici existimant hoc fuisse concilium illud plenarium, de quo tam sæpè S. Aug. loquitur contra Donatistas scribens.

Ariminense (Italicè di Rimini, città della Romagna) an. 359 celebratum est sub Liberio papâ; huic adfuerant 400 circiter episcopi, quorum major pars fidem Nicænam generosè confirmaverat; verum postea fraudibus Arianorum, minisque imperatoris Constantii tandem lapsi sunt: lapsum hunc ab hæresi excusant DD. Tillemont, Vitasse, et Patres Juenin et Alexander, non invisa multis nomina. Cum factum hoc historicum ab hæreticis objectum semper fuerit adversus Ecclesiæ infallibilitatem, in eo theologi catholici explicando toti fuerunt, nec sine fructu abiiit eorum labor: summa responsionis est. 1º Patribus concilii Ariminensis fortiter obstitit Liberius papa. 2º Licet multi lapsi sint, tamen tunc temporis tantus erat episcoporum in Ecclesiâ catholicâ numerus, ut 300 aut 400 episcopi nonam vel decimam tantum partem facerent. 3º Formula cui subscripserunt, non erat in proprio verborum sensu hæretica, sed malitia Arianorum paulò post dissolutionem concilii ad Arianum sensum detorta est, quod admirationem et indignationem in episcopis accusatis excitavit; unde brevi fidem Nicænam generosiùs defenderunt, et lapsus sui poenitentiam agentes in sedibus suis confirmati sunt.

Asiaticum circa annum 197, sub Victore I, contra Asiaticos Quartodecimanos.

Augustodunensia, sive Æduensia (Gall. d'Autun en Bourgogne) quinque : I, anno 670; II, an. 1055; III, an. 1072; IV, an. 1077; V, an. 1094.

Aurelianensia (d'Orléans) undecim : I, an. 511; II, an. 533; III, an. 538; IV, an. 544;

V, an. 549; VI, an. 645; VII, an. 766; VIII, ann. 1022; IX, ann. 1029; X, an. 1127; XI, an. 1411.

Antissiodorensia (d'Auxerre) duo : I, circa annum 578; II, an. 1147.

Auxitana; seu Auscensia, (Gall. Auch en Gascogne) quatuor : I, ann. 1068; II, ann. 1279; III, ann. 1300; IV, ann. 1308, ex Harduino.

B

Barcinonensia (Italicè di Barcellona, capitale di Catalogna) quatuor : I, an. 540 circiter; II, an. 579; III, an. 599; IV, an. 1064.

Barense, an. 1097.

Basileensia (Italicè di Basilea ne' Svizzera) duo : I, an. 1061; II, an. 1431. Vide Indicem conciliorum generalium.

Bellovacensia (Gall. de Beauvais, en Picardie) quinque : I, an. 845; II, anno 1114; III, an. 1120; IV, an. 1124; V, anno 1161.

Beneventana quinque : I, an. 1087; II, an. 1091; III, an. 1108; IV, anno 1113; V, ann. 1567. Plura recentiora sub card. Ursino, qui fuit Bened. XIII.

Biterrensia (Gall. de Beziers, in Occitaniâ) quatuor : I, an. 356 (de eo S. Hilarius Pictaviensis episcopus dolo et fraude Arianorum in Phrygiam relegatus est); II, an. 1209; III, an. 1233; IV, an. 1246.

Bituricensia (de Bourges) duodecim : I, an. 767; II, an. 841; III, an. 1031; IV, an. 1145; V, an. 1215; VI, an. 1225; VII, ann. 1228; VIII, ann. 1276; IX, anno 1286; X, anno 1438; XI, anno 1440, pro Pragmaticâ sanctione. XII, an. 1584.

Bracarensia (Braca in Lusitaniâ) tria : I, quod Labbæo est II, an. 563; præter anathematismos septemdecim adversus Priscillianistas, aliosque hæreticos, edidit 22 canones circa disciplinam. II, aliis tertium, à Martino Bracarensi episcopo anno 572 edidit canones 8. Ex hoc concilio videtur Martinus misisse canones 84, ex Orientalibus præsertim synodis collectos, ad conc. Lucense II eodem tempore in Gallæciâ congregatum, qui canones à collectoribus tanquam Martini papæ sæpè laudantur: unde erroris occasio iis qui concilium Romanum, sive Lateranense sub Martino papâ contra Monothelitas cum hac collectione confundunt. III, aliis quartum, anno 675.

Burdegalsensia (Gall. de Bordeaux), octo : I, an. 385; II, circa annum 1075; III, an. 1093; IV, an. 1098; V, sub Alexandro IV; VI,

anno 1263; VII, an. 1588; VIII, an. 1624.

C

Cæsaraugustanum in Hispaniâ (Saragozza) anno 592, adversus Priscillianistas Gnosticorum sobolem.

Cabilonensia (de Châlons ad Ararim) tredecim: I, circa annum 475; II, an. 579; III, an. 589; IV, an. 603; V, anno 650 circiter; VI, anno 813; VII, an. 859; VIII, an. 873; IX, an. 886; X, an. 894; XI, an. 915; XII, anno 1063; XIII, an. 1073.

Carnotensia (Gall. de Chartres en Beauce) duo: I, an. 1124; II, an. 1146.

Catalaunense (Gall. de Châlons ad Mabronam fluv.), an. 1115.

Cassellanum, sive Cassiliense (Cassel in Irlandâ), an. 1172.

Claromontensia, seu Arverna (Gall. de Clermont en Auvergne), octo: I, anno 535; II, an. 549; III, an. 588; IV, an. 1073; V, anno 1095; VI, anno 1124; VII, anno 1130; VIII, anno 1161.

Coloniensia quatuordecim: I, an. 782; II, an. 870; III, an. 887; IV, an. 1056; V, an. 1115 et 1116; VI, an. 1118; VII, an. 1225; VIII, an. 1260; IX, an. 1310; X, an. 1452; XI, an. 1470; XII, an. 1491; XIII, an. 1536; XIV, an. 1549.

Compendiensia (de Compiègne, diocèse de Soissons) octo: I, ann. 757; II, ann. 833; III, ann. 1085; IV, an. 1201; V, an. 1277; VI, ann. 1300 et 1301; VII, an. 1304; VIII, an. 1529.

Constantiensia duo: I, an. 1094; II, an. 1414. Vide indicem conciliorum generalium.

D

Dionysium (Apud S.) (duabus leucis Parisiis distat) quatuor: I, an. 834; II, circa annum 995; III, an. 1053; IV, an. 1223.

Diospolitana, in causâ Pelagii, an. 415.

Duziacensia (Gall. Douzi, du diocèse de Rheims) duo: I, ann. 871; II, an. 874.

E

Ebredunensia (Gall. Embrun) duo: I, an. 1290; II, an. 1724.

Eliberitanum, sive Elibertinum, vel Eliberinum in Hispaniâ (Eliberi, seu Elvirâ, juxta Granatam) anno 305, nempe 20 annis ante Nycænam synodum; canones condidit 81, de lapsis et disciplinâ ecclesiasticâ.

Emeritense in Hispaniâ (Meridâ) anno 666; condidit can. 23, approbatumque fuit ab In-

nocentio III, in Epistolâ ad Petrum Compstellanum.

Engolismensia (Angoulême) duo: I, an. 1118; II, an. 1170.

Epaonense (Gall. d'Epone), sic appellatur quia, inquit Labbæus, hactenûs detegi non potuit locus, in quo celebratum est. Existimat eruditus auctor concilium Epaonense esse concilium (d'Ienne) ad Rhodanum inter Belley, Chambery et Vienne, an. 517.

F

Floriacensia (Fleuri, ubi est abbatia S. Benedicti ad Ligerim) duo: I, anno 1107; II, an. 1110.

Forojuliense (Forumjulii, cividaddel Friuli) à Paulino Aquileiensi patriarchâ congregatum an. 791. Addunt alii Forojuliense an. 1409. (Forum Julii, Fréjus en Provence.)

Francofordiensia (Francfort ad Mœnum in diocesi Moguntinâ), tria: I, anno 794, sub Adriano I, qui ei præfuit per legatos. Cultum sacrarum imaginum, non quemlibet, sed eum qui latriæ dicitur, damnavit; crediditque ex infidâ versione Actorum concilii Nicæni II, cujus œcumenicitas nondum in Galliis constabat, Græcos imaginibus adorationem perinde ac SS. Trinitati impendere voluisse. II, an. 1006; III, an. 1024.

G

Gangrense in Ponticâ diocesi (di Gangra) circa an. 324, adversus Eustathium et sectatores, qui nuptias criminabantur, Ecclesias contemnebant; ejus canones 20 numerantur à Latinis, 21 à Græcis.

Genevense (Ginevra), an. 773.

Gentiliacense (Gentilly, propè Parisios), anno 767.

Gerundense in Hispaniâ (Girona), anno 517.

H

Hibernica jam à S. Leonis temporibus, seculo V, congregari cœpisse feruntur concilia per S. Patricium episcopum, sed hæc minùs nota ac certa. Celebratur concilium an 1151, in abbatiâ Mellifontis à Christiano ep. Lismorensi totius Hiberniæ legato, et Joanne Paparone cardinali habitum, in quo regum ac ducum consensu quatuor in eâ insulâ instituti archiepiscopatus.

Hierosolymitana plura memorantur sub S. Petro, de quibus in Actis Apostolorum. Duodecim variis temporibus: I, anno 197 circiter

II, anno 550; III, anno 454; IV, anno 518; V, an. 536; VI, anno 553; VII, an. 635; VIII, anno 726; IX, anno 1099; X, anno 1107; XI, an. 1111; XII, anno 1142.

Hispalensia in Hispaniâ (Siviglia) duo : I, anno 590; II, an. 619.

I

Ilerdense in Hispaniâ (Lerida), anno 524.

Illyricianum an. 567, adversus Pneumatomachos.

L

Laodicense (à Laodiceâ, nunc Laudichia in Phrygiâ) ex 32 ep. Asianæ dioceseos. De disciplinâ edidit canones 59. Græci numerant 60. Duæ hujus concilii sunt versiones Arabicæ in Regiâ Bibliothecâ : in quarum alterâ, quæ Translata dicitur, cum Canonicis numerantur libri Judith, Machabæorum, Tobiae, Sapientiae, Ecclesiastici, quos in dubium revocant Protestantes. Ita ex D. Claudio Capellano doct. Sorbon. testatur Doujat, Prænot. l. 2, c. 10; Baronius et Binius ante syn. Nicænam, alii ad Liberii tempora sub an. 364, referunt.

Laudunensia (Gall. de Laon en Picardie), duo : I, anno 948; II, an. 1231.

Lauriacense (Gall. Lorris, au diocèse d'Angers), anno 843.

Lemovicensia (Limoges), duo : I, anno 1029; II, an. 1031.

Leodiense (Liegi ad Mosam), an. 1081.

Ligonensia (Langres), duo : I, an. 859; II, anno 1080.

Lugdunensia (Lyon), tredecim : I, an. 185; II, an. 197; III, an. 475; IV, anno 517; V, anno 567; VI, anno 581; VII, an. 583; VIII, anno 829; IX, anno 1055; X, anno 1080; XI, anno 1245; gen. XII, anno 1274; gen. XIII, an. 1449.

M

Matisconensia (de Mâcon ad Ararim fl.), quatuor : I, anno 581; II, an. 585; III, anno 624 aut 626; IV, anno 1286.

Mecliniensia (Malines) duo : I, anno 1570; II, an. 1607.

Mediolanensia sexdecim : I, an. 344; II, anno 347; III, anno 350; IV, an. 355, Ariariorum; V, an. 390; VI, anno 451; VII, anno 679; VIII, an. 1061; IX, an. 1287; X, anno 1291; XI, anno 1565; XII, an. 1569; XIII, an. 1573; XIV, anno 1576; XV, anno 1579; XVI,

an. 1582. Sex posteriora habita sunt præsidente S. Carolo Borromæo, qui undecim synodos diocesanas etiam celebravit.

Meldensia (Meaux), tria : I, anno 845; II, an. 1080; III, an. 1082.

Metensia (Gall. de Metz en Lorraine), octo; I, anno 590; II, anno 753; III, anno 835; IV, anno 859; V, anno 863; VI, anno 869; VII, anno 888; VIII, anno 1272.

Milevitanum (Milevi, Numidiæ urbe) ex PP. 61 contra Pelagianos, an. 416, quos, eorum causâ discussâ, detulerunt ad Innocentium I. Nullos in hoc concilio canones editos contra Pelagianos consentiunt jam ferè eruditiores, ait Nat. Alex. sec. V, cap. 3, quemadmodum nec in Carthaginensi sub Aurelio antea, sed eodem an. 416 celebrato.

Moguntina viginti tria : I, anno 813; II, anno 829; III, anno 847; IV, anno 848; V, anno 852; VI, anno 857; VII, anno 888; VIII, anno 1023; IX, an. 1049; X, anno 1069; XI, anno 1071; XII, anno 1075; XIII, anno 1085; XIV, anno 1105; XV, anno 1131; XVI, anno 1261; XVII, anno 1310; XVIII, anno 1327; XIX, anno 1420; XX, anno 1423; XXI, anno 1439; XXII, anno 1441; XXIII, anno 1549.

Mosomensia (Mouzon, in diocesi Rhemensi), duo : I, an. 948; II, an. 995.

Murittense (de Moret), anno 850.

N

Nannetensia (Gall. de Nantes en Bretagne), quinque : I, anno circiter 658; II, anno circiter 890; III, anno 1127; IV, circa annum 1145; V, an. 1264.

Narbonensia (Narbonne), novem : I, circa annum 252; II, anno 599; III, anno 788; IV, anno 940; V, anno 994; VI, anno 1226; VII, anno 1235; VIII, an. 1551; IX, anno 1609.

Nemausensia (Nîmes), quatuor : I, anno 389; II, anno 886; III, anno 897; IV, anno 1096.

Neocæsariense (Neocæsarea est metropolis Ponti Polemoniacy, Turcis nunc Nischar), paulò post Ancyranum, et ante Nicænum, an. 314 vel 315 congregatum, cui cum 16 episcopis interfuit Basilius Amasæ episcopus, an. seq. sub Licinio passus. Extant hujus conc. canones 14, Græcis 15, decimo tertio, ut solet, in duos diviso.

Nivernense (Nevers ad Ligerim) anno 763.

Noviodunensia, seu Noviomensia (Gall. de Noyon en Picardie), quatuor : I, anno 814; II, anno 1017; III, anno 1271; IV, anno 1344.

P

Parisiensia triginta sex : I, anno 362; II, anno 555 circiter; III, anno 557; IV, anno 575; V, anno 577; VI, anno 614; VII, anno 824; VIII, anno 829; IX, anno 847; X, anno 849; XI, anno 1030; XII, anno 1073; XIII, an. 1092; XIV, anno 1145; XV, anno 1147; XVI, anno 1179; XVII, anno 1186; XVIII, anno 1187; XIX, anno 1196; XX, anno 1201; XXI, anno 1210; XXII, anno 1212; XXIII, anno 1223; XXIV, anno 1225; XXV, anno 1284; XXVI, anno 1290; XXVII, anno 1310; XXVIII, anno 1314; XXIX, anno 1323; XXX, anno 1329; XXXI, anno 1379; XXXII, anno 1394; XXXIII, anno 1398; XXXIV, anno 1428; XXXV, anno 1528; XXXVI, anno 1640.

Pictaviensia (de Poitiers), novem : I, an. 589; II, an. 590; III, an. 1002; IV, an. 1023; V, an. 1076; VI, an. 1078; VII, an. 1100; VIII, an. 1106; IX, anno 1117.

Pisana tria : I, anno 1154, contra Anacletum II, antipapam XXVII; II, anno 1409, ad tollendum schisma Gregorii XII et Benedicti XIII, à cardinalibus convocatum, in quo electus est 26 junii Alexander V, qui omnia in concilio gesta approbavit; unde est quòd ab eruditis multis concilium hoc Pisanum dicatur œcumenicum. Ei adfuerunt 300 episcopi et tres patriarchæ, Alexandrinus, Antiochenus et Jerosolymitanus. III concilium Pisanum, anno 1511, contra Julium II, verum ac legitimum pontificem celebratum, et propter id ab Ecclesiâ reprobatur.

Placentinum (Placentiæ in Æmiliâ, Piacenzia), anno 1095, ex pluribus nationibus convocatum, et propter immensam confluentium multitudinem extra urbem in campo celebratum. Capitula 14 statuit adversus simoniacas et schismaticas ordinationes.

Pontigonense (Gall. Pont-Yon, en Champagne), anno 876.

Q

Quintinopolitana (Gall. Saint-Quentin en Picardie,) quatuor : I, anno 1231; II, anno 1236; III, anno 1239; IV, anno 1271.

R

Ravennatensia (Ravenna Italiæ in Flaminia) quatuor præcipuè : I, à Joanne VIII, cum Petro Gradensi patriarchâ et aliis episcopis ferè 132, anno 877, statuit 19 canones de disciplinâ et immunitate. II, à Joanne IX, cum 74 episcopis, anno 904, præsentem Lamberto, qui in Italiâ

imperabat. Decem decretis constitutis abrogavit Acta Stephani contra Formosum. III, à Joanne XIII, cum Aquileiensi patriarchâ 56 Italiæ episcopis, paucis è Germaniâ admixtis; Otto imperator restitutionem urbis atque agri Ravennensis pontifici confirmavit. IV, sub Gregorio V et Ottone III, à Gerberto ejus urbis archiepiscopo, an. 997, tribus circa disciplinam canonibus editis.

Redonensia (Gall. de Rennes en Bretagne), duo : I, anno 1069; II, an. 1263.

Regiense (Gall. de Riez en Provence), anno 439.

Rhemensia (de Rheims), viginti septem : I, anno 625 aut seq.; II, an. 813; III, anno 879; IV, anno 893; V, an. 900; VI, anno 923; VII, an. 975; VIII, anno 991; IX, anno 995; X, anno 1049; XI, an. 1059; XII, anno 1085; XIII, anno 1092; XIV, anno 1094; XV, anno 1109; XVI, anno 1115; XVII, anno 1119; XVIII, anno 1131; XIX, anno 1140; XX, anno 1148; XXI, anno 1158; XXII, anno 1287; XXIII, anno 1363; XXIV, an. 1393; XXV, an. 1455; XXVI, anno 1464; XXVII, anno 1583.

Romana centum viginti duo numerantur à Labbæo, et Lateranensia (in ecclesiâ et palatio sancti Joannis in Laterano Romæ) novemdecim; quæ omnia enumerare longum foret; vide indicem conciliorum generalium. Non est omitendum à Benedicto XIII celebratum fuisse concilium Romanum anno 1725.

Rothomagensia (Gall. de Rouen de Normandie) octodecim : I, an. 692; II, anno 1030 circiter; III, anno 1072; IV, an. 1073; V, an. 1074; VI, anno 1092; VII, anno 1096; VIII, anno 1107; IX, an. 1118; X, anno 1119; XI, anno 1186; XII, anno 1188; XIII, anno 1279; XIV, anno 1299; XV, anno 1310; XVI, anno 1445; XVII, an. 1514; XVIII, anno 1581.

S

Sardicense (Sardica), anno 347, à Julio papâ I indictum. Ei præfuit per legatos; 370 adfuere episcopi partim Occidentales, partim Orientales; hi à prioribus separaverunt se, et conciliabulum habuerunt Philippopoli in Thraciâ. Interea Occidentales sancti Athanasii innocentiam declarârunt, fidem Nicænam confirmârunt, canones circa ecclesiasticam disciplinam 20 condiderunt, jusque appellandi ad Romanum pontificem confirmârunt. Huic concilio præsentibus fuerunt S. Athanasius et Osius Cordubensis episcopus.

Salmuriensia (Gall. de Saumur ad Ligerim

quatuor : I, anno 1253 ; II, anno 1276 ; III, anno 1294 ; IV, anno 1315.

Santonensia (de Saintes), sex : I, anno 563 ; II, anno 579 ; III, anno 1075 ; IV, anno 1080 ; V, anno 1089 ; VI, anno 1096.

Scleuciense, an. 359.

Sirmiensia plura.

Senonensia (de Sens), duodecim : I, anno 930 ; II, anno 1048 ; III, anno 1080 ; IV, anno 1127 ; V, anno 1140 ; VI, anno 1198 ; VII, anno 1252 ; VIII, anno 1310 ; IX, an. 1320 ; X, anno 1324 ; XI, anno 1528 ; XII, anno 1612.

Silvanectensia (de Senlis, propè Parisios), septem : I, anno 863 ; II, anno 873 ; III, anno 990 ; IV, anno 1310 ; V, anno 1317 ; VI, anno 1326 ; VII, anno 1402.

Suessionensia (de Soissons), duodecim : I, anno 744 aut præcedenti ; II, anno 853 ; III, anno 866 ; IV, anno 491 ; V, anno 1078 ; VI, anno 1092 ; VII, an. 1094 ; VIII, an. 1120 ; IX, anno 1157 ; X, anno 1155 ; XI, anno 1201 ; XII, anno 1456.

T

Tarraconensia (Tarragona), quinque : I, anno 516 ; II, anno 614 ; III, anno 1242 ; IV, anno 1279 ; V, an. 1631 ; aliud confirm. à Bened. XIII, 1732.

Turinense (Torino), post annum 401 et ante annum 417.

In Theodonis Villâ (Gall. Thionville sur la Moselle), quatuor : I, an. 806 ; II, an. 821 ; III, anno 835 ; IV, anno 844.

Toletano (Toledo), viginti novem : I, anno 400 ; II, anno 405 ; III, anno 447 ; IV, anno 531 ; V, anno 589 ; VI, anno 597 ; VII, anno 610 ; VIII, an. 633 ; IX, anno 636 ; X, anno 638 ; XI, an. 646 ; XII, anno 653 ; XIII, an. 655 ; XIV, anno 656 ; XV, anno 675 ; XVI, anno 681 ; XVII, anno 683 ; XVIII, anno 684 ; XIX, anno 688 ; XX, anno 695 ; XXI, an. 694 ; XXII, anno 701 ; XXIII, anno 747 ; XXIV, anno 1324 ; XXV, anno 1327 ; XXVI, anno 1339 ; XXVII, anno 1347 ; XXVIII, anno 1355 ; XXIX, anno 1473.

Tolosana (de Toulouse), quatuordecim : I, an. 829 ; II, anno 843 aut seq. ; III, an. 885 ; IV, an. 1056 ; V, an. 1068 ; VI, an. 1088 ; VII, an. 1090 ; VIII, an. 1110 ; IX, anno 1118 ; X, anno 1119 ; XI, anno 1228 ; XII, anno 1319 ; XIII, anno 1487 ; XIV, anno 1590.

Trevirensia (Treviri, archiepsc. et electora-

tus), septem : I, anno 386 ; II, anno 948 ; III, anno 1148 ; IV, anno 1238 ; V, anno 1425 ; VI, anno 1548 ; VII, anno 1549.

Tricassina, seu Trecensia (Gall. de Troyes en Champagne), sex : I, anno 867 ; II, anno 878 ; III, an. 1104 ; IV, an. 1107 ; V, an. 1115 ; VI, anno 1128.

Tullensia (de Toul, in Lotharingiâ), tria : I, anno circiter 551 ; II, an. 859, dictum ad Saponarias ; III, anno 860, dictum ad Tuliacum.

Turonensia (Tours) sexdecim : I, anno 461 ; II, anno 567 ; III, anno 849 ; dicitur etiam Parisiense ; IV, anno 858 ; V, anno 895 ; VI, anno 1055 ; VII, an. 1059 ; VIII, an. 1096 ; IX, an. 1163 ; X, an. 1230 ; XI, an. 1236 ; XII, anno 1239 ; XIII, an. 1272 ; XIV, anno 1315 ; XV, anno 1510 ; XVI, anno 1583.

V

Valentinum Hispaniæ, anno 524, à 7 episcopis habitum Valentiniæ ; canones sex edidit.

Valentina in Gallis (Gall. de Valence en Dauphiné) sex : I, an. 374 ; II, anno 584 ; III, anno 855 ; IV, anno 890 ; V, anno 1100 ; VI, an. 1248.

Vasensia, seu Vasionensia (Vaison), duo : I, an. 442 ; II, anno 529.

Venetica (Vannes en Bretagne), duo : I, circa annum 465 ; II, anno 1456.

Vermeriensia (Gall. Verberie en Valais, de Soissons), quatuor : I, anno 752 ; II, anno 853 ; III, anno 863 ; IV, anno 869.

Vernonensia (Gall. Vernon, diocèse d'Evreux) duo : I, anno 755 ; II, anno 844.

Vezeliacense (Gall. de Vezelai, diocèse d'Autun), anno 1146.

Viennensia in Galliis (de Vienne en Dauphiné), septem : I, circa annum 477 ; II, anno 892 ; III, anno 1112 ; IV, anno 1119 ; V, anno 1289 ; VI, anno 1311 ; generale VII, anno 1338.

Virdunense (Gall. Verdun en Lorraine), an. 947.

Ultrajectense (Utrecht), anno 697.

« Quòd si ubi duo vel tres in nomine Domini
« congregantur, licet sibi ipsis relictis falli pos-
« sint, continuò tamen in medio eorum sit
« Dominus, quantò magis ubi summus pontifex,
« cæterique primores ecclesiastici conveniunt,
« ut hæresibus pullulantibus occurrant et Do-
« minicum agrum subortis expurgent zizaniis! »
Conc. Senonense an. 1528 celebratum.

PATRES ET DOCTORES.

A

Achaia presbyteri ii sunt, qui martyrii S. Andreae acta scriptis mandarunt primo seculo. Haec acta genuina aliis, aliis spuria sunt.

S. Ado Viennensis, natus in Vastinio (le Gâtinais), versùs annum 800, educatus in monasterio Ferrariensi, postea electus abbas Prumiensis in diœcesi Trevirensi. Hinc Romam petiit, deinde Ravennam, postea Lugdunum, et à Rhemigio Lugdunensi archiepiscopo praepositus parochiae S. Romani propè Viennam, anno 859, electus est et consecratus archiepiscopus Viennensis. Obiit circa annum 875. Inter ejus opera praecepta sunt Martyrologium, et Chronicon à mundo condito usque ad annum 875. Martyrologium Adonis post Rosweidum societatis Jesu iterùm edidit et illustravit D. Dominicus Georgi Romae 1745.

Agobardus Lugdunensis archiepiscopus anno 859. Ejus opera in unum collecta et edita studio Stephani Baluzii 1666.

B. Albertus Magnus, Germanus natione, ordine Dominicanus, S. Thomae magister, episcopus Ratisponensis, obiit anno 1280. Ejus opera 21 tomis in-folio continentur, typis impressa Lugduni, anno 1651.

Alcuinus Anglus, diaconus Eboracensis (York) à Carolo Magno vocatus, in Galliam venit versùs annum 790; ab eo pluribus abbatiis locupletatus, ibi floruit ad annum 804, quo obiit die Pentecostes 19 maii Turonibus (Tours).

Alexander Halensis, Anglus, ex ordine S. Francisci, magister S. Bonaventurae, plura scripsit opera, ex quibus sola superest Summa Theologica. Obiit Parisiis 27 augusti 1245.

Algerus ex Leodiensi scholastico Cluniacensis monachus anno 1150. Post Lanfrancum et Guitmundum scripsit contra haeresim Berengarii libros tres, in quibus nonnulla correctione digna animadversa sunt. (Præterea libellum de Gratiâ et libero Arbitrio à P. Bernardo Pez divulgatum, ac librum tripartitum de Misericordiâ, Justitiâ, et de illis qui extra Ecclesiam, quem edidit Edmundus Martene.)

Amalarius Fortunatus Trevirensis archiep. obiit anno 814, edito libro de sacro Baptismate, qui falsò attribuebatur Alcuino, donec verum auctorem indicavit Jacobus Sirmondus in notis ad Theodulphi Aurelianensis opera.

Contra verò Ludovici Pii jussu anno 827 conscripti libri quatuor de divinis Officiis, aliàs Officiales dicti, qui Amalario episcopo Trevirensi tribuebantur, Amalii diaconi Metensis sunt, sive Amalarii; cùm liber de Ordine Antiphonarii sit auctoris qui à Ludovico Pio semissum scribit ad Gregorium IV pontificem, ad cujus tempora non pervenit Amalarius Trevirensis. Ejusdem Amalarii Metensis est fortè Forma institutionis clericorum, et Sanctimonialium, in Aquisgranensi concilio probata anno 816.

S. Ambrosius, natus versùs 340, ordinatus die 7 decembris 374, archiepiscopus Mediolanensis, obiit anno 397, gloriosis pro fide catholicâ adversùs Arianos praeceptis et eximiis perfunctus laboribus. De Ecclesiâ pulchrè loquitur libro de Salomone capite 4 : « Etsi undarum fluctibus, aut procellis sæpè vexatur, nunquàm potest sustinere naufragium, quia in arbore ejus, id est, cruce, Christus erigitur, in puppi Pater residet gubernator, propter Paracletus servat Spiritus. »

Amphilochius Iconiensis in Lycaoniâ episcopus vivebat anno 392, ex Hieronymo de Script. Eccl. cap. 133. Opera illi à variis attributa, et Græcè, et Latine Parisiis edita sunt 1644. Homilia in S. Deiparam, et Simeonem, aliæque adscribuntur à quibusdam alteri Amphilochio episcopo Sidensi, qui interfuit Ephesino.

S. Anastasius, abbas, discipulus S. Maximi, pro defensione fidei contra Monothelitas multa passus est. Exul obiit 24 julii 664.

Anastasius Apocrisiarius, id est, Nuntius Ecclesiae Romanæ, eadem fermè à Monothelitis passus est, quæ alter Anastasius mox laudatus. In quodam castello conclusus fuit anno 666.

Anastasius Bibliothecarius, abbas Romanus, floruit seculo IX. Interfuit concilio generali VIII, id est, cap. 4. Multa acta collegit contra Monothelitas : alia etiam scripsit, et praeceptis vitas RR. PP., et vixit sub pontificatu Joannis VIII, qui electus anno 872, obiit anno 882. Incertus est mortis Anastasii annus.

Anastasius Nicænus, circa annum 690.

Anastasius Sinaita, patriarcha Antiochenus, sive Theopolitanus, anno 561.

S. Andreas Cretensis, natus Damasci, monachus Jerosolymitanus, à Theodoro patriar-

châ Jerosolymitano missus fuit ad concilium generale VI, anno 680, ubi strenuè se gessit adversus Monothelitas. Postea ordinatus fuit archiepiscopus Cretæ, et obiit, juxta quosdam, anno 720, juxta alios, 723. Ejus festum celebratur à Græcis 4 julii. Celebres sunt ejus Homiliæ.

Antegisus abbas Fontanellensis IV, libros Capitularium vulgavit 827, quos velut publicum legum Franciscarum codicem regiâ auctoritate probatum à Ludovico Pio, et à Carolo Calvo laudatum, probat Stephanus Baluzius in præfatione ad Capitularia.

S. Anselmus, natus circa annum 1033, ordini S. Benedicti in monasterio Beccensi (Gallicè du Bec en Normandie) nomen dedit circa annum 1060. Prior Beccensis, abbas S. Stephani Cadomensis (Caen) archiepiscopus Cantuariensis in Angliâ (Cantorbery) successivè electus fuit. Obiit anno 1109. Multa sunt, eaque eximia, S. Anselmi opera.

Anselmus Laudunensis Ecclesiæ scholasticus, convenientes ex SS. PP. sententias excerptens, totum vetus ac novum Testamentum interlineari et marginali glossâ illustravit, quæ cum Glossâ ordinariâ Hugonis à S. Caro, et Nicolai de Lyrâ, aliorumque addimentis edi solet.

S. Antoninus, natus Florentiæ anno 1389, 16 annos natus sancti Dominici institutum amplexus, variisque decoratus in suo ordine dignitatibus, archiepiscopus Florentinus designatus fuit anno 1446. Obiit anno 1459; ab Adriano VI in numerum sanctorum relatus est anno 1528. Summam theologicam et historicam, aliaque opera scripsit.

S. Antonius, natus anno circiter 250, abbas Ægyptius, anachoretarum pater, obiit 356, ætatis 105. Vitam ejus scriptis commendavit S. Athanasius. Miro fuit S. Antonius contra Arianos cæterosque Ecclesiæ hostes zelo, ut constat ex his ejus verbis : « Schismaticorum quoque hæreticorum venena vitate, meumque circa eos odium consecramini, quia Christi sunt inimici; scitis ipsi quòd nullus mihi, nec pacificus quidem sermo cum eis aliquando fuerit, propter eorum pravam voluntatem, et pertinax contra Christum bellum. »

Antonius monachus, et abbas Ægyptius conscripsit libros duos Sententiarum, sive capitulum theologicorum de virtutibus et vitiis, ex PP. collectorum : qui Loci Melissæ, sive Favi inscribuntur. Ultimum è Patribus citat Joan-

nem Damascenum, ut videatur vixisse non diù post, seculo VIII, aut paulò post; quare alius est à S. Antonio vitæ monasticæ auctore.

S. Antonius de Paduâ, natus Ulissipone (Lisbonne) anno 1195, relicto instituto canonicorum regularium, quod amplexus fuerat, ordinem S. Francisci adhuc viventis ingressus est. Obiit Paduæ (unde cognomen accepit), 13 junii 1231, annos natus 36. Scriptis, sermonibus et frequentibus miraculis multos ad fidem et bonos mores convertit.

Aquila et Theodotion, ambo ex paganis Christiani, et postea Judæi, ob translatam in Græcum Scripturam sacram veteris Testamenti celebres. Primus Synope in Ponto natus, versionem suam aggressus est circa annum 105. Alter circa annum 180. Accuratiores est Theodotion quàm Aquila. His adjungimus Symmachum genere Samaritanum, qui ad Judæos, deinde ad Ebionitas defecit; novam veteris Testamenti translationem Græcam condidit. Floruit circa annum 201.

Arnobius, Africanus philosophus, ex pagano Christianus, scripsit contra gentiles circa annum 304.

Arnobius Junior vixit seculo V, circa annum 460. Presbyter fuit. Quasdam opiniones discipulorum S. Augustini impugnavit, et presbyteris Massiliensibus se adjunxit.

S. Athanasius, intrepidus fidei defensor contra Arianos, aliosque sui temporis hæreticos, cum S. Alexandro patriarcha Alexandrino, ejus erat diaconus, interfuit concilio Nicæno. Patriarcha Alexandrinus consecratus fuit circa 326. Obiit 2 mai 373, post confirmatam plurimis operibus Ecclesiæ doctrinam.

Athenagoras, Atheniensis, philosophus christianus, Apologiam pro Christianis circa annum 165 Græcè scriptam obtulit imperatoribus.

S. Augustinus, natus Tagastæ an. 354, conversus an. 387, presbyter an. 391, episcopus an. 395, obiit an. 430, quo indictum fuit concilium Ephesinum, ad quod convocatus fuerat. Summi vir ingenii, et catholicæ fidei zelator indefessus, omnes hæreticos debellavit scriptis, sed præsertim Manichæos, Arianos, Donatistas, Pelagianos et Semipelagianos. Certa quædam sunt effata S. doctoris, quæ juniorum, imò et seniorum theologorum mentibus utinam essent altè infixæ ! « Nolle, inquit libro de Utilitate credendi, Ecclesiæ primas dare, vel summæ impietatis est, vel præcipitis arrogantiae. » Et libro contra Epistolam Manichæi : « Evangelio non crederem, nisi Ec-

« ecclesiæ catholicæ me moveret auctoritas. » Patrum nullus est, cujus opera sæpius uberiusque illustret Petavius, quàm Augustinus, in iis præsertim, quæ ad prædestinationem et gratiam, mortemque Christi pro omnibus, spectant. Vide ergo lib. 9 de Deo, tomum 3 et 5, seu quarti partem secundam.

Avitus (Sextus Alcimus Ecdicius) consecratus fuit post patrem suum Isidori archiepiscopus Viennensis, sexto ineunte seculo; nobilitate generis, vitæ sanctitate, doctrinâ celeberrimus. Præfuit concilio Epaonensi anno 517, et obiit anno 523.

B.

S. Barnabas, de quo in Actis Apostolorum, S. Pauli socius, Epistolam scripsit satis prolixam à Clemente Alexandrino, et aliis antiquis citatam. Ut genuinum S. Barnabæ opus nunc à nonnullis criticis existimatur.

S. Basilus (Magnus dictus) Cæsareæ in Cappadociâ episcopus, anno 370, obiit anno 378. Plurima quæ ad nos pervenire tanti doctoris scripta summam pietatem, profundam scientiam, consummatissimam eloquentiam ostendunt. Pro veritate orthodoxâ firmissimus, graves toto vitæ suæ cursu lites exercuit cum Eunomianis, Sabellianis, Arianis aliisque hæreticis, à quibus multa passus est.

Basilus Seleuciensis anno 382.

Beda, cognomento Venerabilis, natus in Angliâ anno 672. Septennis puer commissus est curæ Benedictinorum, in quorum instituto crevit et consenuit. Obiit anno 735. Summam doctrinæ et pietatis post se famam reliquit. Extant plurima Venerabilis Bedæ scripta, inter quæ principem locum tenet Historia ecclesiastica gentis Anglorum à primo Julii Cæsaris in Britanniam adventum ad annum 731.

S. Benedictus abbas, Italus, natus Nursiæ in provinciâ Umbriæ circa annum 480. Româ, quò bonis litteris erudiendus missus erat, in eremum Sublacensem secessit anno 494. Relicto Sublaco, anno 528, montem Cassinum petiit, ubi circa annum 543 obiit. Scripsit Regulam monachorum, quorum caput, et veluti patriarcha in Occidente meritò dicitur.

Benedictus Levita anno 861.

S. Bernardinus Senensis, à frequenti urbis Senensis incolatu sic appellatus, ex ordine S. Francisci, obiit anno 1444, 20 maii, quo festum ejus colitur, 61 aut 63 ætatis anno. Sanctorum catalogo adscriptus est à Nicolao V anno 1450. Concionator fuit sermone potens et opere.

S. Bernardus, primus Clarævallensis abbas, natus est anno 1090, in castro Fontanis (Fontaine) propè Divionem. Obiit anno 1153, natus annos 63, post fundata in variis terræ regnis et provinciis 160 monasteria. Fuit S. Bernardus seculi sui decus singulare, paparum, episcoporum, regum, principum doctrinâ, sanctitate, miraculis quasi magister et oraculum, hæreticorum Abaelardi, Petri Brusii, et Henrici ejus discipuli quasi flagellum.

Berno Augiensis abbas ad annum 1014 ad 1045, diversus à Bernone Cluniacensi abbate I, qui Hinemari senioris auditor fuerat. Ejus est liber de Officio Missæ, sive de rebus Missæ officium pertinentibus.

Bibliotheca Patrum est collectio plurimorum operum à sanctis Patribus aliisque scriptoribus ecclesiasticis compositorum. Plures diversis temporibus prodierunt ejusmodi Bibliothecæ. Omnium copiosissima edita est Lugduni anno 1677, viginti septem voluminibus in-folio.

Bibliotheca Orientalis ex MSS. præcipuè Vaticanis edita est per clariss. Assemani.

Boetius (Anicius Manlius Torquatus Severinus) vir nobilis et doctus, post gestum consulatum anno 510, sub Theodorico Italiæ rege, ejus jussu in carcerem Papiæ conjectus, capite damnatus fuit anno 524. Inter opera ejus philosophica celebres sunt de Consolatione philosophiæ libri quinque, solutâ et strictâ oratione scripti. Opus etiam theologicum vulgavit adversus Eutychen et Nestorium de duabus Naturis et unâ Personâ Christi, et aliud de Trinitate.

S. Bonaventura natus est in Etruriâ anno 1221. Ordinem fratrum Minorum ingressus anno 1243. Doctor Parisiensis anno 1255, totius ordinis sui minister generalis anno 1256, episcopus Albanensis et cardinalis anno 1272. Interfuit concilio œcumenico Lugdunensi II, anno 1274, sed paucis post primam sessionem diebus obiit 14 julii, à Sixto IV canonizatus anno 1482, à Sixto V, doctor Ecclesiæ declaratus anno 1588. S. Bonaventura fuit morum suavitate Deo hominibusque amabilis, et Luthero ipso teste, vir præstantissimus. Ejus operum octo tomi in-folio contentorum lectionem commendat Gerso, tanquàm maximè idoneam, et menti illustrandæ, et cordi ad pietatem accendendo.

S. Bonifacius Anglus, et Moguntinus archiepiscopus, à Frisiis pagani cæsus anno 754. Epistolas scripsit ad Gregorium II et III et Zachariam pontifices, atque ad proceres Fran-

corum, quæ collectæ sunt à Nicolao Serario.

S. Bruno, patriâ Coloniensis, canonicus Rhemensis, et scholarum magister, sacrum Carthusianorum ordinem fundavit anno 1084. Obiit anno 1101, 6 octobris. In cœlitum album relatus à Leone X, anno 1514. Multa ei à quibusdam tribuebantur opera, quæ sancto Brunoni Astensi episcopo Signiensi vindicanda sunt. Duæ tantum Epistolæ ex eremo Calabriæ ab ipso scriptæ creduntur, una ad Radulfum Viridem, Ecclesiæ Rhemensis præpositum exhortatoria ad fugiendum mundum; altera ad suos majoris Carthusiæ incolas.

Burchardus Vormatiensis episcopus magnum illud Canonum volumen edidit, collaborante sibi in hoc magistro suo Olberto abbate, ait Sigebertus in Chronico ad annum 1008, ut haberent juniores clerici ejus diœceseos, unde jura canonica, et præsertim Pœnitentiarum formas admodum confusas discerent, inquit idem Burchardus in Epist., Præfationis loco.

C

S. Cæsarius, primùm monachus et abbas Lirienensis, postea archiepiscopus Arelatensis anno 502, obiit anno 543 aut 544. Præfuit multis conciliis in Galliâ celebratis, et ipsi concilio Arausicano II (Orange). Fuit illustris pietate et doctrinâ; appellatur à doctis Benedictinis in novâ suâ Historiâ Galliæ litterariâ *Augustinus Galliarum*, propter propugnatam ab ipso sancti Augustini doctrinam.

Caius, presbyter Romanus, vivebat sub pontificatu Victoris I et Zephirini, id est, desinente seculo II, et III ineunte. Plura opera scripsit, quorum aliqua tantum supersunt fragmenta apud Eusebium et Photium.

Aliud fragmentum huic Caio tribuit in Antiquitatibus mediæ ævi Muratorius, qui primus illud protulit.

Canones apostolici, dicti vulgò Canones Apostolorum, 85 numerantur, sed 35 posteriores, peritorum omnium judicio, apocryphos esse certum est; nunquam enim ab Ecclesiâ Romanâ fuerunt recepti; et reverà canon 6, statuens pœnam depositionis aut excommunicationis in eos qui die sabbati jejulant, ab Ecclesiæ universalis usu abhorret; canon 85, à Scripturis canonicis (quibus falsò annumerat tertium librum Machabæorum) ablegat libros Judith, Tobię, Sapientiæ, Ecclesiastici, sicut et Epistolam S. Judæ, et Apocalypsim S. Joannis. Nunc critici cum Albaspinæo, Cabassutio, etc., existimant 50 priores

non esse genuinum Apostolorum opus, sed tamen esse valdè antiquos agnoscunt, et collectos ex pluribus conciliis ante synodum Nicænam celebratis à viris apostolicis, id est, ætatis Apostolorum supparibus.

Carolus Magnus, Franciæ rex anno 768, Romæ Occidentis imperator consecratus 25 dec. anni 800, obiit anno 814, 28 januarii, ætatis anno 72 nondum completo. In tractatu de Incarnatione, ubi de cultu sacrarum imaginum, citantur libri Carolini, quos fatentur nunc omnes penè critici jussu Caroli Magni fuisse scriptos.

Cassianus. (Vide Joannes Cassianus.)

Cassiodorius (Magnus Aurelius Senator), natus in Lucaniâ circa annum 470, post gesta cum laude varia reipublicæ mœnia, consul creatus est anno 514. Seculo nuntium misit annos natus ferè septuaginta; monasterium in extremis Calabriæ finibus à se ædificatum rexit; studio ac pietati vacans, in senectute bonâ obiit anno ætatis plusquàm 93. (Præter Benedictum Garetium optimè de Cassiodorio meritis est Marchio Maffei *ὁ μακαρίτης*, qui ejus Complexiones divulgavit, deque illius nominibus egregiam dissertationem conscripsit.)

S. Chromatius Aquileiensis, aliàs Romæ hānus episcopus, quem sui temporis episcoporum doctissimum et sanctissimum vocat S. Hieron. Præf. in LL. Paralipp., Homilias aliquas scripsit circa annum 400, quarum tres cum fragmentis aliarum supersunt in Bibliothecâ PP. At Epistolæ sub nomine Chromatii et Heliodori ad Hieronymum, et hujus responsio, in quâ agitur de nativitate B. Virginis et de Martyrologio, quæ inter opera S. Hieronymi relatæ habentur, supposititiæ sunt, ut Baronius probat.

S. Chrysostomus (Joannes), sic dictus ob eximiam et verè auream, quâ in publico perorabat, eloquentiam; natus est Antiochiæ circa annum 354. Diaconus Ecclesiæ Antiochenæ anno 381, presbyter anno 386, patriarcha Constantinopolitanus anno 398, obiit in exilio anno 407. In sancto Ecclesiæ doctore exquisita fuit rerum divinarum peritia, dicendi et scribendi summa facilitas; Judæos, gentiles, Arianos, etc., doctè admodum confutavit. (Vitam S. Joannis Chrysostomi omnibus numeris absolutam edidit in Actis sanctorum tom. 4 Sept. doctissimus Joannes Stillinghus. Ex Petavio plura erues ad Chrysostomi doctrinam pertinentia. Vide illum de Hier. Eccles. l. 2, c. 3; Dissert. Eccl., l. 1, c. 3, § 4; de Pœnit. lib.

cap. 19, § 14; de Incarn. l. 16, c. 18, § 5. Edidit Græcè et Latine tomis 13 ejus opera Bernardus de Montfaucon Parisiis 1718, et ad codices MSS. emendavit.)

Clemens Alexandrinus, presbyter et scholæ Alexandrinæ præfectus, obiit circa annum 220. Plura scripsit volumina, « plena inquit « S. Hier. de Scriptoribus, capite 8, eruditio-
nis et eloquentiæ, tam de Scripturis divinis,
« quàm de seculari litteraturæ instrumento. »

S. Clemens I, papa IV, S. Pauli comes et adjutor, de quo ad Philippenses 4, v. 3, martyr occubuit an. 100, 13 novembris. Scripsit duas ad Corinthios Epistolas, quarum prima ferè integra ad nos pervenit: alterius unum superest fragmentum. Luculentum ex initio hujus secundæ epistolæ habetur divinitatis Christi argumentum, his verbis: « Fratres, ita nos sen-
« tire oportet de Jesu Christo tanquàm de Deo,
« tanquàm de judice vivorum ac mortuorum. »

Constantinus Magnus, primus imp. christianus, natus est anno 272, anno 306 imperator, anno 312 Crucis è cœlo rutilantis aspectu roboratus, tyrannum Maxentium devicit, et primus tantæ victoriæ fructus fuit ejus conversio ad fidem. Anno 325, concilio Nicæno I præsens adfuit, ejusque decretorum semper fuit tenacissimus, licet Eusebii Nicomediensis artibus deceptus, ea quandoque fecerit quæ Arianis favere viderentur. Obiit anno 337, ætatis suæ 66. Multas scripsit orationes et epistolas.

Constitutiones apostolicæ non sunt opus Apostolorum, sed auctoris tertii aut quarti sæculi, qui se Clementem Apostolorum discipulum falsò jactitat. Legendum opus Joan. Baptistæ Cotelerii Sorbonici, cui titulus: « SS. PP. qui temporibus apostolicis florue-
runt, Barnabæ, Clementis, Hermæ, Ignatii,
« Polycarpi, Opera edita et inedita, vera et
« supposititia, ex MSS. codicibus, cum versio-
nibus, notis et novis accessionibus in edit.
« Antuerpiensi 1698. »

S. Cyprianus Carthaginensis à Cæcilio presbytero (cujus deinceps nomen assumpsit) ætate jam propectâ baptizatus circa an. 246, presbyter circa finem anni 247, et episcopus Carthaginensis anno sequenti ordinatus est. Obiit martyr 14 sept. an. 258. Assiduè scripta Tertulliani magistri sui evolvebat, et ipse pluribus operibus, quæ S. Hieronymus vocat sole clariora, Ecclesiam ditavit.

S. Cypriani Opera edidit accuratè Jacobus Pamelius 1568. Eadem edita Amstelodami an.

1700, recognita et illustrata à Joanne Fello, qui se Oxoniensem episcopum dicit cum Annalibus Cypranicis Joannis Pearsonii, et dissertationibus Cypranicis Henrici Doyvelli. Tandem edita Parisiis curâ Stephani Baluzii, et per Maurinum monachum absoluta 1726.

S. Cyrillus Alexandriae natus, et ejusdem urbis patriarcha an. 412, obiit an. 444. Conc. Ephesino generali III, an. 431, præfuit nomine S. Cœlestini I papæ. Hæreticos omnes, Novatianos imprimis et Nestorianos, indefesso studio et mirabili successu impugnavit. Ejus Opera magno semper in pretio habuere Catholici.

S. Cyrillus Jerosolymitanus, primùm catecheseon magister, deinde episcopus Jerosolymitanus an. 350, adfuit conc. Constantinopolitano generali II, an. 381. Editionem Græco-Latinam curavit Augustinus Tottée Maurinus Parisiis 1720. Inter ejus opera celebres sunt Catecheses mystagogicæ ab eo adhuc adolescente, et ex tempore Jerosolymis prolatae ad erudiendos tum accedentes ad baptismum, tum recens baptizatos; in his catholica doctrina de præsentia reali et substantiali corporis et sanguinis Christi in Eucharistia evidenter adstruitur; et inde est quòd novatores nostri eas Cyrillo abrogare nituntur: ipsi tribuendas apertè demonstrat ipse Casaubonus, Calvinista celebris.

D

Decretales seu epistolæ paparum trium priorum sæculorum collectæ ab Isidoro Mercatore versùs finem VIII sæculi, nunc ab omnibus ferè criticis etiam catholicis rejiciuntur, tanquàm suppositæ, nec unquàm à pontificibus, quorum nomine inscribuntur, compositæ. Excipienda tamen est prima Epistola S. Clementis I papæ ad Corinthios, quæ ad nos usque pervenit cum fragmento secundæ.

Decretum Eugenii IV summi pontificis ad Armenos continet compendiosas instructiones datas Armenis circa Sacramenta et dogmata definita contra Eutychetem et Monothelitas, quorum erroribus antea adhærebant. Decr. Eugenii datum fuit in publicâ sessione synodali celebratâ in Ecclesiâ majori Florentiæ anno 1439, 23 decemb. Est et decretum aliud ejusdem papæ pro instructione Jacobitarum.

Didymus, Alexandriae natus anno circiter 309, utriusque oculi usu quinquennis puer licet orbatus, in omni eruditionis genere excelluit: totam Scripturam commentariis, et dogmata

plurima in operibus suis exposuerat. Obiit nonagenarius circa finem seculi quarti. Paucissima ejus scripta supersunt. Discipulos habuit S. Hier. et Rufinum. Adversus omnes hæreticos, præsertim Arianos, validissimè disputavit.

S. Dionysius Alexandrinus, discipulus Originis, presbyter factus, scholam catechisticam tenuit. Episcopus Alexandriæ ordinatus anno 247, obiit circa annum 265. Vocatus ad synodum Antiochenam, per litteras sententiam suam indicavit de Paulo Samosateno, quem ne salutatione quidem dignatus est. Accusatus fuit apud S. Dionysium papam, quòd scribens adversus Sabellium, in errorem oppositum impegisset, dicendo Filium Dei esse creaturam; Litteris Apologeticis ab hoc errore se purgavit.

S. Dionysius Areopagita, id est, Areopagi senator, à S. Paulo Apostolo ad fidem conversus Athenis, circa annum 50 Christi. Utrùm in Gallias venerit; utrùm Parisiensis episcopus fuerit, et in Monte-Martyrum propè Parisios martyr obierit; utrùm auctor fuerit operum quæ sub ejus nomine vulgata sunt, ampla est disputandi scribendique materies. Sententia nunc communis Gallorum et Parisiensium est cum Sirmondo et Launoio, S. Dionysium Areopagitam esse omninò distinctum à S. Dionysio Parisiensi. Græco-Latina editio operum, quæ sub ejus nomine recepta sunt, cum scholiis Maximi monachi, et Georgii Pachimeræ paraphrasi prodiit Antuerpiæ, 1634, studio Balthasaris Corderii è Soc. Jesu: cæterum eos libros post Hypatium Ephesinum episcopum in collatione Constantinopoli inter Catholicos et Severianos habitâ anno 532, Cajetanus, et Valla, et Erasmus, et plurimi alii negant esse S. Dionysii, quòd nulla mentio eorum librorum fiat ab Eusebio, à S. Hieronymo, aliisque ante S. Gregorium M. seculo VI. Alias etiam addunt rationes, quibus defensores respondent cum Natali Alexandro et aliis. A Dionysio Alexandrino scripta fuisse quædam scholia in Areopagitæ opera testatur Maximus monachus, nisi Dionysium rhetorem confundit cum Alexandrino. Eundem à Cyrillo memorari Liberatus in Breviario, et à Chrysostomo dictum esse *Volucrum cæli* Anastasius Bibliothecarius annotavit. Prodiit anno 1603, Coloniae, Gerardi Vossii studio ad calcem tomi 3 Operum S. Ephrem, et Sermo S. Joannis Chrys. antea parùm cognitus, in quo leguntur ea verba quæ Anastasius memorat

Photius in Bibliothecâ ait se legisse librum Theodori Presbyteri, quo demonstrabat genuina esse opera S. Dionysii: Greg. M. Hom. 24 in Evang., hunc vocat antiquum et venerabilem Patrem.

Dionysius Carthusianus natione Germanus, diœcesis Leodiensis (Liège) obiit in Carthusiâ Ruræmundæ in Belgio (Ruremonde) anno 1471, ætatis 69, professionis 48, vir morum sanctitate et eruditione clarus; scripsit in omnes utriusque Testamenti et Magistri Sententiarum libros. Numero opusculorum parem ferè habuit neminem inter Latinos.

Dionysius Exiguus, à pusillâ corporis staturâ, sed doctrinâ et sanctitate magnus, natione Scythæ, professione monachus, et abbas Romanus, obiit circa annum 550, aut aliquanto ultra, sed ante annum 556. Primus annos ab Incarnatione Christi supputavit. Opera ejus duo præcipua fuerunt: Codex canonum ecclesiasticorum, et Collectio decretorum pontificum Romanorum, à Siricio ad Anastasium II.

Diptycha erant tabulæ ecclesiasticæ continentes nomina præcipuè orthodoxorum episcoporum sive mortuorum, sive vivorum, quæ recitabantur inter Missarum solemnias. Tria Diptychorum genera distinguit card. Bona, l. 2 Rer. Litur. c. 12.

S. Dominicus, Hispanus, ex canonico regulari Ecclesiæ Oxomensis, ordinis FF. Prædicatorum auctor an. 1215, qui ordo approbatus fuit ab Honorio III, an. 1216. S. Dominici ingenium et virtus maximè enituit in refellendis Mahumetanorum et Albigenensium hæreticorum erroribus. Bononiæ obiit 4 Augusti anno 1221, et relatus in numerum sanctorum à Gregorio IX. De Scriptis S. Dom. vid. Nat. Alex.

E

Eligius, patriâ Lemovicensis, professione aurifaber, Dagoberto I, Francorum regi, familiaris, et postea Noviomensis (Noyon) episcopus anno 646, obiit circa annum 663. Alii aliter ejus annos computant; dicunt episcopum fuisse anno 640, et obiisse anno 659. Conciones quasdam et homilias ad populum habuit, quarum aliquæ supersunt.

Ennodius (Marcus Felix), episcopus Ticinensis ab anno 490 ad 521, libellum *Apologeticum* edidit pro Symmacho et quartâ synodo Romanâ sub eodem, contra schismaticos calumniatores. Liber is, scriptus anno 503, et approbatus in V synodo, laudatur sub nomine Symmachi. Epistolarum præterea libros novem scripsit,

et varia opuscula edita à doctissimo P. Sirmondo, et inserta tomo IX Biblioth. PP. Ed. Lugd.

S. Ephrem, diaconus Edessensæ Ecclesiæ in Syriâ, obiit circa annum 378. In episcopum electus, statim in forum procurrit, et simulatâ dementiâ ordinationi se subtraxit. Hæreticos vehementer detestatus est, eorumque fraudes mirâ dexteritate sæpè detexit et refutavit. Ejus opera, quæ penè omnia ascetica sunt, tanto olim in honore habita fuerunt, ut post Scripturam sacram publicè in quibusdam Ecclesiis legerentur. Editionem cum accuratissimâ versione operum S. Ephrem curârunt ab anno 1732, Petrus Benedicti soc. Jesu, tum D. Joseph Assemani.

S. Epiphanius, Salaminæ in Cypro episcopus circa an. 378, obiit circa annum 402, nonagenario major. Multa scripsit, sed præcipuè adversus hæreses octoginta. Panarium, insigne illud opus, veluti præsentissimum adversus omnes hæreses continet pharmacum: scripsit etiam Ancoratum, quod est veluti completa fidei expositio ad continendos in fide homines idonea, instar anchoræ.

Evagrius, Epiphaniæ, quæ est urbs Syriæ, natus circa an. 337, quadriennis grammaticorum scholas, postea Antiochiæ forum frequentavit: unde Scholasticus dictus est. Ejus mortis annus incertus. Scripsit Historiam ecclesiasticam sex libris contentam ab an. 431, quo damnata est hæresis Nestorii, usque ad annum 594.

S. Eucherius ex monacho Lirinensi factus est episcopus Lugdunensis anno 434; obiit circa an. 454. Antequàm in solitudinem secederet, matrimonium inierat, ex quo duos habuit filios, Salonium et Veranium, episcopatus dignitatem postea adeptos. Eximium et continuâ lectione dignum opusculum composuit de Contemptu mundi. Sermones ejus eloquentissimi passim in Breviariis novis leguntur. Alium fuisse etiam Eucherium, Lugdunensem item episcopum, VI seculo quidam autumant, sed immeritò.

Eusebius, Emissenus in Syriâ episcopus, floruit anno 344, et obiit circa annum 360. Arianæ fuit, juxta S. Hieronymum, signifer factionis. Scripsit multas, sed breves homilias, quæ tamen hactenus sub Eusebii Emiseni nomine vulgatæ sunt, non ipsi, sed partim S. Eucherio Lugdunensi, partim nonnullis aliis tribuendæ sunt.

Eusebius Pamphili, sic dictus ab arcitissimâ ejus cum S. Pamphilo martyre amicitia; na-

tus circa an. 270, fuit episcopus Cæsariensis anno circiter 315; an. 325, interfuit conc. Nicæno, in quo ad imperatorem Constantinum panegyrim habuit. Obiit circa an. 340; multa scripsit opera (præsertim Historiam ecclesiasticam) per quæ de Ecclesiâ et eruditus omnibus benè meritus fuisset, nisi aliunde Arianis apertè favisset.

S. Eusebius, Vercellensis episcopus, natione Sardus, missus est à Liberio papâ ad Constantium imperatorem tunc in Galliâ degentem an. 354, à quo obtinuit, ut episcoporum cœtus celebraretur. Obiit circa an. 370, et colitur ut martyr in Ecclesiâ Romanâ die 16 decembris, et reverà ab Arianis exilium, famem, sitim, verbera, aliaque diversa supplicia perpressus est. Extant nonnullæ ejus Epistolæ, quæ robur apostolicum et religionem ejus sapiunt.

F

Facundus, Hermaniensis in Africâ episcopus, floruit anno 540. Obiit post annum 550. Fuit acerrimus trium Capitulorum defensor, in quo sanè erravit: nam ab universâ Ecclesiâ in concilio Constantinopolitano II generali V, damnata sunt anno 553.

Faustus ex Britannia Armorica oriundus (Basse-Bretagne), presbyter et monachus Lirinensis, postea episcopus Regiensis (Riez en Provence), obiit ferè centenarius circa an. 484. Præsul pius et doctus, cujus festum celebratur die 16 Januarii in Ecclesiâ Regiensi. Lucidum Prædestinatianum ab errore revocavit per epistolam, quam primò synodus Arelatensis undecim, deinde Lugdunensis 27 episcoporum, subscriptionibus suis confirmârunt. Illarum synodorum impulsu scripsit libros de Gratiâ et libero Arbitrio. Faustum multi Semipelagianum fuisse credunt, imò aliqui cum malâ fide et pertinaci animo errasse dicunt.

Ferrandus diaconus Carthaginensis S. Fulgentii Ruspensis, cujus Vitam scripsit discipulus, claruit an. 553 usque ad 550, quo circiter mortuus esse creditur. Scripsit multas epistolas, et ex iis aliquas in gratiam trium Capitulorum.

S. Flavianus patriarcha Constantinopolitanus consecratus an. 447, obiit an. 450, à Dioscoro, Chrysaphio, aliisque Eutychianis plurimis affectus suppliciis.

Flodoardus, Rhemensis canonicus, et Culmisiacensis parochus, deinde monachus, scripsit Chronicon ab anno 917, ad 966, quod mutilum ferè quatuor primis annis prodiit

primum operâ Petri Pithæi, adjectâ aliquot annorum appendice. Scripsit et Historiam antistitum Rhemensis Ecclesiæ libris IV comprehensam ad an. 948, quæ Sirmondo primum curante typis mandata est. Plura eum scripsisse de Vitis Sanctorum metricè, testis est Joannes Bunderius, qui vivebat an. 1550. In Indice MSS. codicum Belgii, ap. Nat. Alex. sec. X, cap. 5, art. 39. Obiit an. 966.

Florus, Magister dictus, diaconus Lugdunensis, floruit an. 837. Præclarâ eruditione tantum sibi nomen comparavit, ut ab Ecclesiâ Lugdunensi electus sit ad refellendum Joannis Scoti Erigenæ errorem de Præscientiâ, et Prædest. et lib. Arbit. Scripsit de Actione Missarum : et Collectanea in S. Pauli Epistolas juxta Sirmondum. Ignotus est mortis annus.

S. Franciscus Assisias natus an. 1182, circa an. 1210, ex Wadingo, ordinem Fratrum Minorum fundavit, approbatum postea in concilio Lateranensi IV, anno 1215. Obiit 4 octobris 1226; Sanctorum catalogo adscriptus est an. 1228, à Gregorio IX; ejus opera in unum volumen collecta sunt cum operibus S. Antonii de Paduâ.

Freculfus, monachus ord. S. Benedicti, deinde ep. Lexoviensis scripsit Chronicon à mundi exordio ad an. circiter 600 Christi. Obiit circa an. Ch. 850.

S. Fulbertus, Carnotensis (Chartres) episcopus ab anno circiter 1007 usque ad annum 1028, quo obiit. Præsul liberalibus artibus valdè exultus, sanctitate et devotione erga beatam Virginem Mariam insignis.

S. Fulgentius natus est in Africâ circa an. 467; Ruspensis episcopus anno 508, obiit circa an. 533. Scripsit adversus Arianos, quorum invidiâ, jubente Thrasimundo rege Wandalorum, exul ejectus est in Sardiniam insulam, sed postea revocatus decreto Hilde-rici an. 523 à suis honorificè exceptus est. Vocatus etiam fuit seculi sui Augustinus, ob defensam S. doctoris adversus Semipelagianos doctrinam.

G

S. Gaudentius sancto Philastrio in episcopatu Brixienti successit, à S. Ambrosio ordinatus circa an. 387. An. 405 à synodo Romanâ et Honorio imperatore missus est cum aliis ad Arcadium imperatorem S. Chrysostomo subinfensum, ut eum pacatiorem redderet. Incertus est ejus mortis annus, qui fuit, se-

cundum aliquos, 410, secundum alios, 427. Scripsit vitam S. Philastrii, et multos sermones, seu tractatus de variis argumentis.

Gelasius Cyzicenus anno 475, et Gennadius Constantinopolitanus patriarcha anno 448.

Gennadius, Massiliensis presbyter, non autem episcopus, ut quidam censuerunt, vixit usque ad finem seculi quinti, et fortè nonnisi sequentis seculi initio obiit. De Scriptoribus ecclesiasticis librum unum, alium de Dogmatibus ecclesiasticis composuit. Semipelagianismi accusari solet.

S. Germanus, Antissiodorensis (Auxerre) episcopus floruit IV et V, sec. Anno 429, à Gallicanis episcopis missus est cum S. Lupo Trecensi episcopo in Angliam, ad refellendos, et convertendos Pelagianos. Iterùm postea ad Anglos eâdem de causâ reversus, fidem orthodoxam miraculis confirmavit, et post absolutam missionem profectus in Italiam obiit Ravennæ, circa an. 448 31 julii.

S. Germanus, patriarcha Constantinopolitanus ab anno 715 ad annum 730, quo ab impio imp. Leone Isaurico Leonoclastâ à sede suâ pulsus est nonagenario major; vixisse tamen creditur usque ad annum circiter 740.

Gerso (vid. Joannes Gerso).

Gratianus, Italus Benedictinus floruit usque ad annum 1151. Decreta canonica collegit, et ea simul conciliare nititur. Inscribitur ejus opus : Concordia discordantium canonum. Citatur semper sub nomine Decreti.

Goffridus Vindocinensis abbas, et cardinalis S. Priscæ ab Urbano II, vixit ad ann. 1130. Multa perpressus pro Romanâ Ecclesiâ; scripsit libros 5 Epistolarum, opuscula 8, sermones 51.

S. Gregorius M. vixit ad ann. 604. Ejus epistolarum Registrum, seu Regestum, constat XII libris. Heterodoxi, atque inprimis Jamesius in Vindiciis Gregorianis, aliquot ejus Epistolas ipsi abjudicant, ac præcipuè 54, l. 7, de Disciplinâ circa Lapsos, quam tamen eruditi cum Nat. Alexand. ab antiquis temporibus interpolatam concedunt; 64, l. 7, et 10, l. 11, et 32, l. 12, quam etiam deformatam concedit Nat. Alex. apud quem vide responsiones Catholicorum. Privilegium S. Medardi multos habet impugnatores cum Launoio : alii tanquàm legitimum tuentur cum Roberto Quatrimario, et Joanne Mabillonio in Apologeticis contra Launoium. Scripsit Moralia in Job, Librum Pastoralem, Homilias in Ezechielem et in Evangelia; libros Dialogorum, com-

muni auctorum et codicum MSS. consensu, quidquid plures heterodoxi, et nonnulli catholici dubitaverint. Commentarios in libros Regum, in 7 Psalm. pœnitentiales, in Cantica, negat esse S. Gregorii M. Nat. Alexan. in sec. VI, cap. IV et art. XVI, ubi de Antiphonario et Sacramentario, ejus novis deinde accessionibus aucto.

S. Gregorius, dictus Nazianzenus, quia natus est propè Nazianzum, et Nazianzenæ Ecclesiæ curam aliquandiù sublevandi patris sui illius urbis episcopi causâ suscepit, fuit episcopus Sazimorum in Cappadociâ, postea Constantinopolitanus electus, et confirmatus à concilio Constantinopolitano I, an. 381; quo tempore episcopatu se lubens pacis causâ abdicavit, et in patriam suam reversus, in senectute bonâ quievit circa an. 390, 9 maii, ætatis circiter 65. S. Basilio fuit amicitia conjunctissimus, omni scientiarum genere præcellens, in theologiâ summus: unde antonasticè dicitur Theologus.

S. Gregorius Neocæsariensis, Thaumaturgus dictus à dono miraculorum, quo maximè pollebat, fuit Origenis discipulus circa an. 254, et, exacto sub tanto magistro quinquennio, Neocæsariensis episcopus ordinatus est. Septemdecim tantum Christianos intrans reperit, et moriens totidem tantum gentiles reliquit. Obiit circa an. 265.

S. Gregorius Nyssenus D. Basilli Magni, S. Petri Sebastæ præsulis, sanctæ Macrinæ abbatissæ frater ipse sanctissimus, anno circiter 370, Nyssæ in Cappadociâ episcopus constitutus fuit. Ob fidem Nicænam acerrimè propugnatam à Valente imp. Ariano in exilium missus, exul octo annos in variis locis erravit. Sedi suæ postea restitutus, anno 381 concil. II generali interfuit, et vixit usque ad an. 394. Vocatus est à VII synodo œcumenicâ Pater Patrum.

S. Gregorius Turonensis natus est apud Arvernos anno 644, ab avunculo Gallo episcopo Arvernensi (Clermont en Auvergne); bonis literis institutus, Turones petiit, ubi primùm diaconus, deinde an. 575 archiep., tandem anno 595 obiit. Scripsit Historiæ sive Annalium Francorum libros 10 et alia quædam opera de miraculis plurimorum SS. martyrum, confessorum, et S. Martini.

H

Halitgarius Cameracensis episc. an. 823.

Haymo ep. Halberstadiensis circa an. 840.

Herardus Turonensis an. 859.

S. Hermas Pauli Apostoli discipulus, de quo mentio habetur c. 16 Epistolæ ad Romanos, versu 14, dicitur obiisse anno 80. Scripsit opuscula sub nomine Pastoris, quæ magno in pretio habita sunt primis Ecclesiæ temporibus.

Hesichius, sive Isicius episc. Salonitanus in Dalmatiâ, V sec. tempore Zozimi et S. Augustini, quorum extant ad eum epistolæ.

Hesychius, patriarcha Hierosolymitanus tempore Gregorii M., ut constat ex epist. 40. L.

Neuter videtur auctor septem librorum explanationum in Leviticum, sed intermedius quidam Hesychius, presbyter Hierosolymitanus, quem exeunte sec. V, probabilibus argumentis conjicit Labbæus scripsisse Græcè, licet opus à semibarbaro aliquo deinde versum sit, qui in quibusdam priscis codicibus presbyter Salonitanus dicitur.

S. Hieronymus natus est Stridone in confinio Dalmatiæ et Pannoniæ circa ann. 329. Presbyter an. 378, ordinatus à Paulino Antiocheno, obiit valdè senex an. 420. Multos habuit variis temporibus, et in vario scientiarum genere magistros, Gregorium Theologum, Apollinarium Laodicenum, Paulinum Antiochenum, Didymum Alexandrinum. Varios hæreticos feliciter confutavit, in primis Vigilantium, Helvidium, Jovinianum, Luciferianos, Pelagianos, Origenistas. A S. Prospero dicitur Hebræo simul et Graio, Latioque venustus eloquio, morum exemplum, mundique magister.

S. Hilarius Arelatensis, primùm Lirinensis monachus sub S. Honorato, tum ejusdem in Arelatensi episcopatu successor anno 429, obiit anno 454, juxta Morerium an. 449. S. Hilarium vivum S. Leo I papa graviter excepit, falsis contra eum accusationibus deceptus; sed re melius cognitâ, mortuum debitis laudibus honoravit.

Hilarius, diaconus Ecclesiæ Romanæ, unâ cum S. Eusebio Vercellensi aliisque ejectus in exilium anno 355, incidit in Luciferianum schisma, ac rebaptizantium hæresim, vocatus idcirco à S. Hieronymo Deucalion orbis. Videtur esse auctor Commentarii in omnes S. Pauli Epistolas, quod inter opera S. Ambrosii habetur, et idcirco vocatur *Ambrosiaster*, id est pseudo-Ambrosius.

S. Hilarius, laicus, scripsit Epistolam ad S. Aug. contra eos qui tanti doctoris doctrinæ circa gratiam adversabantur. Falsò hujus Epi-

stolæ auctorem aliqui fecerunt S. Hilarium Arelatensem.

S. Hilarius, Pictaviensis episcopus ante an. 355; in exilium missus est an. 356, revocatus ab exilio an. 360, obiit circa an. 368. Ab omnibus SS. Patribus coætaneis et recentioribus impensè laudatus est; à S. Hieronymo vocatur eloquentiæ Rhodanus. Ejus zelo conservata in Galliis fides catholica. Arianæ factionis adversarius constans, eam vivâ voce, scriptis, frequentibusque synodis debellavit.

Hincmarus, Benedictinus, Rhemensis archiep. an. 845, obiit anno 882. In pluribus conciliis contra Gothescalcum monachum (ordinis etiam S. Benedicti) Prædestinarianum, primas partes habuit. Plura scripsit edita Parisiis studio P. Sirmondi. Ipsius Epistolæ historiam ejus temporis, et utramque politiam illustrant; plures habuit controversias cum Hincmaro Juniore ep. Laudunensi, cujus erat avunculus.

S. Hippolytus, S. Irenæi Lugdunensis discipulus, incertæ hucusque sedis episcopus, in Italiâ martyr obiit circa an. 230. Plura scripsit, quorum supersunt quædam fragmenta tantum cum Cyclo Paschali.

Honorius, Augustodunensis presbyter et scholasticus, floruit circa annum 1120. Inter opera plura scripsit seriem Romanorum pontificum à S. Petro ad Innoc. II, anno 1150 electum; dedit et Catalogum hæreseon.

Hugo à S. Victore, aut Victorinus, natione Saxo, canonicus regularis in cœnobio S. Victoris Parisiensis, obiit circa an. 1140; cognominari solitus, *alter Augustinus*, vel *lingua Augustini*.

Hugo Carensis, sive de S. Caro Delphinus ex valle Barchinonetæ ad Ebredunum, ex ord. S. Dominici omnium primus cardinalis factus ab Innoc. IV, circa medium seculi decimi tertii. Concordantias Bibliorum primus excogitavit, pièque obiit Lugduni, sepultus in templo FF. Prædic., an. 1262.

I

Idelphonsus (S.) ep. Toletanus ab an. 658 ad 667, scripsit lib. de Virginitate S. Marci, et serm. de S. Mariâ, quem Nierembergus edidit. Reliqua opera sub ejus nomine Parisiis excusa pro supposititiis habet Joannes Poza.

Idiota diu incognitus mansit. Is est Raymundus Jordanus, primùm præpositus anno 1581. Ucetiensis (Uzes) deinde abbas Cellensis. Sapientis illius Idiotæ opera miram spirant pietatem.

S. Ignatius primùm S. Petri discipulus,

deinde ejus in sede Antiochenâ post Evodium successor an. 70 usque ad an. 107 aut 108, quo martyr obiit Romæ, sub Trajano. Septem epistolas ad Smyrnenses, ad S. Polycarpum, ad Ephesios, ad Magnesianos et Philadelphios, ad Trallenses, ad Romanos, tanquàm genuinum S. Ignatii opus agnoscunt eruditi. Ex iis epistolis multa fidei dogmata, inprimis Christi divinitas, ejus in Eucharistiâ præsentia realis mirè confirmantur, ex iis, inquam, non secundum vulgatas editiones, sed secundum editionem Usserii ex MSS. Anglicanis, et Vossii ex codice Mediceo. Usserius corruptelas omnes miniatis litteris distinguit à verbis S. Ignatii.

Joachim, abbas ordinis Cisterciensis, ex Calabriâ oriundus, floruit XI seculo, et ineunte XIII obiit. Ejus liber contra quasdam Magistri Sententiarum opiniones damnatus est in concilio Lateranensi IV; sed intacta fuit Joachimi persona, quia vivus opera sua judicio sedis Apostolicæ subjecerat.

Joannes Cassianus, natione Scythia, in Bethleemitico cœnobio educatus à pueritiâ et Ægypti monasteria peragravit, et cum SS. Patribus frequentia de rebus asceticis habuit colloquia, unde Collationes ejus prodierunt. Constantinopolim profectus, à S. Chrysostomo magistro suo diaconus ordinatus, ab Innoc. I presbyter factus, post captam ab Alarico Romam, Massiliam venit anno circiter 410. Duo monasteria ibi fundavit. Obiit an. 448, juxta Labbæum, et juxta alios ann. 435. Multa opera tum ascetica tum polemica adversus Nestorianos composuit.

S. Joannes Climacus, sic dictus ab opere, cui Græcè titulus est Climax, seu Scala, obiit valdè senex post transactos in monasterio Montis Sinai an. 60, circa finem seculi VI, et juxta alios anno 606.

S. Joannes, Damascenus à patriâ dictus, floruit seculo VIII, sub cujus medio obiit. Pro cultu sacrarum imaginum strenuè decertavit contra imperatores Leonem Isauricum, Constantinum Copronymum et alios Iconoclastas. Multa opera theologica scripsit contra Eutychianos et Nestorianos.

Joannes Duns Scotus, V.d. infra, Scotus.

Joannes Gerso, Gallus diocesis Rhemensis, natus an. 1363. Doctor Parisiensis an. 1392, et paulò post cancellarius Universitatis. Anno 1414, interfuit conc. Constantiensi legatus regis Galliæ et provinciæ Senonensis. Concilio finito, Parisios reverti prohibitus, Lugdunum se recepit, ubi reliquum vitæ tempus libris conscri-

bendis, et parvulis catechizandis in æde divi Pauli insumpsit. Obiit an. 1429, mense julio, et in ecclesiâ S. Laurentii sepultus est. Mirâ fuit pietate affectus erga divum Josephum beatæ Virginis sponsum.

Jonas, Aurelianensis episcopus, IX seculo inter episcopos celeberrimus, scripsit Apologeticum contra Claudium Taurinensem episcopum Iconoclastam. Obiit anno 843.

Josephus, genere Hebræus, dignitate sacerdos, claruit anno Christi 67, non solum apud suos, sed etiam apud Romanos, ita ut, referente Eusebio, in urbe Româ statuâ donaretur, ejusque libri propriâ manu Titi subscripti in Bibliothecâ publicâ fuerint collocati. Legitur præclarum de Jesu Christo testimonium, cap. 4, l. 18 Antiquitatum Judaicarum. An illud testimonium sit Josephi disputatur; longè probabilius est esse genuinum celeberrimi hujus historici foetum. Obiit Josephus circa finem primi seculi.

S. Irenæus, S. Polycarpi primò discipulus, deinde Lugdunensis presbyter, ac tandem post S. Pothinum episcopus anno 178, obiit martyr paulò post annum 200, et fortè ante annum 202. Scripsit Græcè multa opera, præcipuè quinque libros adversus hæreses.

S. Isidorus, Hispanus, successit in episcopatu Hispalensi S. Leandro fratri suo circa annum 595. Obiit anno 636, 3 aprilis. Præfuit pluribus conciliis, et ipsi Toletano IV nationali. Vocatur à conc. Toletano VIII Ecclesiæ catholicæ novissimum decus... et in seculorum fine doctissimus.

S. Isidorus Pelusiota ex vicino Pelusio urbe, dictus etiam Isidorus Presbyter, discipulus S. Chrysostomi, monachus sanctitate et eruditione insignis, claruit anno circiter 412, usque an. circiter 440. Supersunt auctoris illius bis mille et duodecim epistolæ, brevès quidem, sed sacrâ eruditione refertæ.

Julianus Pomerius, in Mauritaniâ Africæ natus, et Arelate in Galliâ presbyter ordinatus, exeunte seculo V, et VI ineunte floruit. Scripsit de Vitâ contemplativâ libros tres, qui S. Prospero tribuebantur olim, sed falsò.

Justinianus imperator ab an. 527 usque ad 565, scripsit plurima ad rem ecclesiasticam spectantia; sæviit adversus Nestorianos et Eutychianos. Indixit conc. V œcumenicum, in quo damnationem trium Capitulorum petiit et obtinuit. Notæ sunt etiam Institutiones Justiniani de Rebus civilibus.

S. Justinus, philosophus, ad fidem Christi

conversus circa an. 133, obiit martyr circa an. 165. Inter alia scripta duas apologias pro Christianis composuit, primam circa an. 140, alteram paulò ante mortem. In omnibus editionibus Apologia quæ primo loco ponitur, est reipsâ secunda; et ea quæ secundo loco ponitur, est reipsâ prima.

Juvenus, presbyter Hispanus, carmine Latino vitam Christi quatuor libris descripsit circa an. 330.

L.

Lactantius Firmianus, quem nonnulli sic dictum aiunt à Firmo agri Piceni urbe, fuit Arnobii discipulus. Obiit valdè senex circa ann. 325 aut 330. Ob singularem eloquentiam Cicero Christianus appellatur. Dicitur à S. Hieronymo, in superstitionibus gentilium refellendis solidior, quàm in religionis christianæ dogmatibus confirmandis.

Lanfrancus natione Italus, ex monacho factus est prior Beccensis, postea abbas S. Stephani Cadomensis, et tandem Cantuariensis archiepiscopus, et Angliæ primas. Ab anno 1070 usque ad 1089, quo obiit, acerrimè disputavit contra Berengarium, eumque ita convicit, ut librum suum in ignem conjecerit. V. Indicem hæreticorum, v. Berengariani.

S. Leo pont. max. obiit an. 461; scripsit plures epistolas ac sermones, de quibus V Nat. Alex. aliosque ab eo citatos. Epistolam de chorepiscoporum privilegiis jamdudum rejecerant Morinus ac Sirmondus. Legatur Josephus Antelmus in Dissertationibus criticis de veris operibus SS. PP. Leonis M. et Prosperi Aquitani, contra dissertationes Quesnelli in editione operum S. Leonis, quam ipse curavit.

Leo VI Orientis imperator, cognomento Sapiens, patre Basilio imper. sic jubente coronatus est à S. Ignatio patriarchâ Constantinopolitano coram Anastasio Bibliothecario an. 870. Post varia fortunæ discrimina, mortuo patre, potitus imperio invasorem Photium abjecit. Plura et eximia conscripsit opera, præcipuè orationes, et Epistolam insignem ad regem Saracenorum, de Veritate christianæ fidei, in quâ apertè docet processionem Spiritûs sancti à Patre et Filio.

Leontius Byzantinus, ex advocato monachus in Laurâ S. Sabæ propè Hierosolymam, floruit sec. VI, sub Justino Juniore et Tiberio. Scripsit librum de Sectis hæreticorum ac synodo Chalcedonensi, in X actiones distin-

ctum; tres libros adversus Eutychianos et Nestorianos; duos adversus fraudes Apollinaristarum; item Solutiones argumentorum Severi, etc.

Liberatus, Ecclesiæ Carthag. diaconus, unus de Africanis Trium Capitulorum defensoribus, libellum scripsit de Hæresi Nestorianâ et Eutychianâ, cui Breviarii nomen indidit, post annum 564. Lege Præfationem viri eruditi P. Garnerii, Soc. J. in Liberati Breviarius, quod emendatissimum edidit, et notis elegantibus illustravit.

Liber diurnus Rom. Pont., in lucem editus an. 1680, ex antiquissimo codice à P. Garnerio Soc. Jesu, cum notis et Dissert. Is probat scriptum fuisse, Librum Diurnum, sec. VIII, sub annum 714.

Liturgiæ sunt Rituales libri auctoritate publicâ Ecclesiarum scripti, earumque usu comprobati, quibus preces et ritus ad consecrandam et administrandam Eucharistiam continentur. Plures vulgantur sub nomine sanctorum Petri, Matthæi et Marci, sed ostendunt critici non esse eorum opus genuinum. Liturgia S. Jacobi dicta, est illis antiquior, ejusque auctorem credunt S. Jacobum fratrem Domini, cardinales Bellarminus et Bona; excipiunt tamen quasdam orationes, quæ postea additæ fuerunt. Aliæ multæ sunt Liturgiæ, ut SS. Basilii Cæsariensis, Cyrilli Alexandrini, Gregorii Theologi, Chrysostomi, etc.

Lucianus, presbyter Antiochensis, in Scripturæ sacræ, cujus peculiarem editionem adornavit, studio versatissimus, pro fide christianâ martyr obiit sub Maximino, an. 312 ineunte. Accusatur à multis tanquàm hæreseos Arianæ præcursor: huic accusationi locum dedere præcipui Arianismi fautores, qui S. Luciani fuerant discipuli. Ab hac labe eum excusat Baronius ad an. 311. Colitur ut martyr 16 januarii. Eximium illud de S. Luciano narratur, quòd carcere conclusus, cum propter vincula et plagas loco se movere non posset, symbola Eucharistiæ supra pectus suum ab adstantibus concaptivis poni jussert, et sic sacrificium peregerit, cui tum ipse, tum adstantes participaverunt.

Lucifer Calaritanus episcopus, an. 371 diem obiit. Scripsit autem libros duos pro Anastasio ad imp. Constantium, de regibus apostaticis, *de non conveniendo cum hæreticis*, aliaque quæ asperrimum in delinquentes zelum ostendunt. Colitur apud Sardos ut sanctus; cæterum ab aliis schismatis reus habetur.

Lupus abbas Ferrariensis, sive S. Petri ad Ferrarias diocesis Senonensis discipulus Rabani Mauri, idemque cum Servato Lupo obiit circa an. 83. Extat ejus liber Epistolarum, sive de tribus Quæstion., nimirum de lib. Arbitr., de Prædest. bonorum et malorum, et de Redemptione sanguinis Christi.

Luitprandus, ex Ticinensi diacono ep. Cremonensis sub Othone imp. sec. X, scripsit Rerum suo tempore gestarum lib. 5. Sextus liber ab alio additus. Liber de pontificum Rom. Gestis à S. Petro ad Formosum, qui sub ejus nomine unâ cum Anast. Bibliothecarii Pontificali, et Abbonis Floriacensis Epitome de Vitis eorundem pontificum, operâ Joannis Busæi prodiit, suspectus est Vossio, ac potius tribuitur monacho Germano sub annum 895.

M

Maximus (S.) abbas et martyr, celeberrimam habuit an. 645 disputationem cum Pyrrho Monothelitâ expatriarchâ Constantinopolitano. Post abscissionem manûs et linguæ, obiit in exilio an. 662.

S. Maximus, Taurinensis episcopus (Torino) floruit V sec. Obiit valdè senex post an. 465; sed utrùm ad an. 470 pervenerit, aut etiam 476, ut aliqui credunt, incertum est. Plures egregiè et eleganti stylo homilias conscripsit, quarum nonnullæ diu SS. Ambrosio et Augustino sunt attributæ.

Melito, Sardensis episcopus (Sardi in Asiâ), an. 170 pro Christianis libellum apologeticum Antonino imperatori obtulit, ex quo quædam fragmenta Eusebius conservavit.

Metaphrastes. Vide Simeon.

Micrologi Liber est de ecclesiasticis Observationibus circa an. 1085 compositus, ut evincit Gregorii VII, et Anselmi Lucensis, velut hominum coætaneorum mentio: quis auctor fuerit, non satis compertum. Bernoni Augiensi adscribit Claudius Spencæus. At Guidoni abbati S. Crucis Avellanæ notarum musicarum repertori Possevinus, quos refellit Theophilus Raynaudus.

Minutius Felix, natione Afer, professione causidicus, Romæ floruit circa an. 220. Scripsit elegantem dialogum, cui nomen *Octavius*, inter paganum accusantem, et Christianum vindicem, patronumque Christianorum. In hoc dialogo gentilium cultum, deorumque pro-sapiam ingeniosè sugillat.

Moschus (Joannes) sub initium sec. VII, auctor Prati spiritualis, ut constat ex epistolâ ad

Sophronium libro præfixâ, et ex Photio in Bibliothecâ, ubi hæc addit: « Multorum magnorumque virorum, res præclare gestas aggregavit, quas partim oculis ipse spectavit, partim recenti tunc editione didicit .. Cæterum ex his omnibus industrius quisque, et Dei amans fructum capiens, nunquam hujus scripti nimiam prolixitatem accusabit. » Hic liber à VII synodo, act. 4, et à S. Joanne Damasceno Or. 1 de Imaginibus laudatur sub Sophronii Hierosolymorum archiep. nomine. Hujus erroris occasio fuit, quòd Moschus Sophronio discipulo Pratum spirituale dedicaverit, quod testatur tum Epistola præfixa, tum Photius.

N

Nicephorus Callixtus, monachus, floruit anno 1553. Scripsit Historiam ecclesiasticam ex præcedentium scriptorum monumentis, Eusebii scilicet, Socratis, Sozomeni, Theodreti et Evagrii. Opus Nicephori cum delectu et acri judicio legendum monent viri eruditi, quia multas fabulas continet ex incertis et dubiæ fidei auctoribus collectas.

S. Nilus, primùm Constantinopolitanus gubernator, et B. Joannis Chrysost. discipulus, in deserto Sinai solitariam vitam elegit. A Photio *vir divinus* appellatur, multaque egregia volumina edidisse dicitur. Circa annum 420 mortuus est, ejusque memoriam colit Ecclesia die 12 novembris. Catalogum operum ejus vide ap. Labbæum de Script. eccl.

O

Odo (B.) Cluniacensis, musicus et archicantor ecclesiæ S. Martini Turonensis, postea monachus, ac Cluniacensis secundus abbas ab an. 927 usque ad annum 942, quo obiit Turonis, plura scripsit opera, quæ reperiuntur in Bibliothecâ Patrum.

Odo, Cameracensis, primùm scholasticus Aurelianensis, dein abbas S. Martini Tornacensis, demùm episcopus Cameracensis an. circiter 1105, obiit an. 1113, in monasterio Aquicinctino (Anchin) propè Duacum, quòd secesserat post suam à sede Cameracensi expulsionem ab Henrico IV, imperatore, à quo investituram episcopalem accipere noluerat. Ejus opuscula habentur in Bibliothecâ Patrum.

OEumenius vixisse dicitur post an. 1000; sunt tamen qui ad an. 800 aut 900 revocent. Magnam Novi Testamenti partem, ex Veterum scriptis, præcipuè S. Chrysostomi, cujus brevior est, clarè, dilucidè et concisè explica-

vit; unde vocatur sæpè Scholiastes Græcus.

S. Optatus, Milevitanus in Numidiâ episcopus, acerrimus Donatistarum impugnator, claruit circa an. 368. Scripsit contra Parmenianum Donatistam episcopum, de Schismate Donatistarum libros septem, quibus totius schismatis originem et progressum aperit, schismaticorum fraudes ac mendacia refellit, doctrinamque Ecclesiæ tuetur non modestè minùs quàm doctè et acutè.

Ordo Romanus est liber de divinis Officiis et Ministeriis per totius anni circulum, scriptus circa an. 750; ejus auctor penitus ignoratur; non malè tamen conjicitur fuisse aliquem ex præcipuis Romanæ Ecclesiæ clericis.

Origenes, natus Alexandriæ circa an. 185, filius Leonidæ martyris, discipulus S. Clementis Alexandrini, ejusque successor in præfecturâ scholæ Alexandrinæ, presbyter ordinatus est anno ætatis suæ 42. Obiit circa an. 252. Celebris fuit Origenes doctrinâ, amore castitatis, fidei in carceribus et tormentis confessione; propter errores tamen benè multos qui in ejus libris legebantur, sive ab ipso conscripti, sive ab aliis inserti variis in locis, condemnatus est. Innumera scripsit volumina, quorum pars magna ad nos usque non pervenit; supersunt adhuc multa, inter quæ libri contra Celsum plurimi sunt.

Paulus Orosius Hispanus libros septem scripsit, « quibus, ut ait Gennadius, penè totius mundi tempora (ab orbe condito ad annum Christi 417) calamitates, et miseras ac bellorum inquietudines replicans, ostendit magis christianæ observationis esse, quòd contra meritum suum res Romana adhuc duraret. » Scripsit etiam Apologeticum contra Pelagianos de arbitrii libertate, aliaque quæ Nicolaus Antonius in Bibliothecâ Hispanâ vetere, et Fabricius Biblioth. mediæ et infimæ Latinit. lib. 14 fusè recensent.

Osius Cordubensis in Hispaniâ episcopus, præfuit concilio Nicæno, an. 325, nomine S. Sylvestri papæ. Vocatus est pater episcoporum et conciliorum, quibus benè multis præfuerat. Annos 100, natus exilio, ærumnis, plagis et mortis metu lapsus est, et Sirmiensi secundæ formulæ Arianæ subscripsit; sed instante morte, ait S. Athanasius, in Ep. ad solitarios, vim sibi illatam quasi Testamento declaravit, et Arianam hæresim anathemate feriit.

Otho Frisingensis Leopoldi marchionis Au-

striæ filius, Conradi III, imperatoris frater, monachus Cisterciensis, abbas Morimundensis, deinde episcopus Frisingensis, sanctissimè obiit in monasterio Morimundensi an. 1158. Scripsit *Chronicorum* libros septem ab initio mundi ad sua usque tempora, id est, ad annum 1146.

P.

Papias (B.) Hierapolitanus episcopus in Phrygiâ, S. Joannis Apostoli discipulus, et S. Polycarpi sodalis, ex malè intellectis Scripturæ quibusdam textibus finxit mille annorum regnum, in quo beati post resurrectionem corporum cum Christo corporaliter regnarent.

Paschasius, diaconus Ecclesiæ Romanæ, floruit ab anno 492 ad 512. Olim ipsi tribuebantur lectissimi et luculenti libri de Spiritu sancto, quos eruditi critici nunc tribuunt Fausto Regiensi.

Paschasius Radbertus Gallus, natus est circa annum 786. Monasticum habitum induit in monasterio Corbeiensi, cui præfectus est anno 844. Copiosè scripsit de veritate corporis et sanguinis Domini in Eucharistiâ. Obiit anno 851, 26 aprilis. Alibi demonstratur non potuisse Paschasium introducere novum de præsentia reali dogma, ut fingunt Albertinus, Claudius, Laroquanus, Basnagius et alii ministri Calvinistæ.

S. Pacianus, episcopus Barcinonensis (Barcelona), floruit circa annum 370. Obiit admodum senex sub Theodosio versùs annum 390. Nonnulla scripsit opuscula de Baptismo, ad poenitentiam Parænesim, id est, exhortationem. Inter ejus opera maximè commendantur Epistolæ contra Novatianos; ob castitatem et eloquentiam à S. Hieronymo collaudatur.

S. Paulinus Nolanus, patriâ Burdigalensis, natus circa annum 354, presbyter an. 393, Nolæ in Campaniâ episcopus circa annum 410, obiit an. 431, 22 junii. Clarissimorum sui temporis virorum, scilicet Ambrosii, Augustini, Hieronymi, etc., elogiis, præcipuè ob insignem in pauperes misericordiam, nobilitatus est.

Petrus Blesensis (Blois) floruit ab anno 1160 ad 1200. Ex canonico Bituricensi, Bathoniensis in Angliâ, postea Londinensis archidiaconus et archiepiscopi Cantuariensis cancellarius, et ipsius regis procancellarius, Alexandri III pape nomine ad Sultanum Iconii scripsit epistolam de Institutione fidei.

Petrus Cluniacensis abbas, qui et Petrus Venerabilis an. 1123.

Petrus Comestor, sive Manducator, decanus primùm S. Petri Trecensis, deinde Parisiensis Ecclesiæ, et Academiæ cancellarius, ac tandem ap. S. Victorem canonicus regularis, qui auctor Historiæ Scholasticæ, sive enarrationis historicorum voluminum S. Scripturæ fuit, Gratiani et Petri Lombardi temporibus, iis tamen junior, sive sub finem sec. XII.

S. Petrus, Chrysologus ob eloquentiam dictus, episcopus Ravennæ in Italiâ ordinatus paulò post annum 450, obiit circa annum 450. Multi supersunt sermones ejus, et brevis, sed luculenta ad Eutychem hæresiarcham Epistola.

S. Petrus Damiani (sic dictus à Damiano fratre suo, quem semper patris loco veneratus est) ex monacho Benedictino episcopus Ostiensis, et cardinalis, multis pro Ecclesiâ Romanâ et cleri reformatione legationibus, ac laboribus perfunctus, gloriosè obiit anno 1072, ætatis 66, præclaram virtutis ac doctrinæ famam consecutus.

Petrus, natione Lombardus, vulgò dictus Magister Sententiarum, floruit ab anno 1141. Episcopus Parisiensis anno 1159 creatus est. Obiit anno 1164, 20 julii. Sententiarum libros quatuor commentariis illustrârunt postea innumerabiles theologi.

S. Philastrius, Brixienensis episcopus, obiit circa annum 390. S. Ambrosio maximè familiaris fuit. Scripsit librum de Hæresibus, qui catholicæ veritatis amorem undequaque spirat. Auxentio Mediolanensi Arianorum duci animosè restitit invictus fidei Nicænæ defensor.

Philo, Judæus Alexandrinus, de genere sacerdotali, claruit anno 40. Variam ac multiplicem sacrorum voluminum expositionem edidit; sed, relicto litterali sensu, allegoricum præcipuè sectatus est.

Photius S. Tharasii patriarchæ Constantinopolitani ex sorore nepos, schismatis quidem auctor fuit, sed doctrinâ claruit non vulgari. Bibliothecam inprimis reliquit, quâ libros à selectos recensuit, censorium de iisdem judicium tulit, multorum excerpta et fragmenta transmisit ad posteros: opus hoc scripsit, cum legatus in Assyriâ esset. Ipsum Græcè et Latine edidit Andreas Schottus Soc. Jesu. Composuit Nomocanonem ex canonibus apostolicis et conciliorum collatis cum legibus imperatorum Romanorum. Scripsit Epitomen conciliorum

œcumenicorum, tractatum de Voluntatibus in Christo, dissertationes de Divinitate et Incarnatione Christi ab Henrico Canisio tom. 5 Antiquæ lectionis editas; Commentarium in Epistolas Pauli, ex quo multa in Catenam suam derivavit OEcumenius, ut Andreas Schottus in præf. observat. Epistolas scripsit 248, quas è MSS. cod. Bodlejano cum auctario quinque aliarum ejusdem de Rebus in Jure Orientalium dubiis, edidit Richardus Montacutius ex Protestantibus; Sermonem ejusdem in Nativitatem B. Mariæ edidit Combefisius tom. 1 auctarii Bibliothecæ PP. Græco Latinæ. Inter Photii Epistolas eminet, quam scripsit ad Michaelem Bulgarorum regem de Officio principis.

S. Phæbadius, Aginnensis episcopus in Galliâ, anno 359 interfuit concilio Ariminensi, ubi pro fide Nicænâ egregiè decertavit. Præfuit anno 384 concilio Cæsar-Augustano contra Priscillianistas. Vivebat adhuc anno 392, quo S. Hieronymus texebat Catalogum scriptorum ecclesiasticorum, in quo capite 108, hæc leguntur: « Phæbadius, Aginni Galliarum episcopus, edidit contra Arianos librum; vivit usque hodie decrepitâ senectute. »

S. Polycarpus, à S. Joanne magistro suo Smyrnenensis episcopus creatus. Valdè probabiliter conjicitur eum esse *angelum Smyrnæ*, de quo tam præclara habet S. Joannes Apocalypsis capite 2. Sexaginta et ampliùs annos Smyrnensem Ecclesiam rexisse S. Polycarpum certum est; at quo anno martyr S. obierit non planè constat. Alii cum Eusebio dicunt obiisse anno 167, alii 169, alii 175, quidam verò 147.

S. Prosper, patriâ Aquitanus, non episcopus, ut diu creditum est, sed laicus, et aliquandiù S. Leonis I papæ ab epistolis, seu secretarius, obiit circa annum 460. Multa edidit opera contra Pelagianos, tum strictâ, tum solutâ oratione. Doctrinæ S. Augustini addictissimus fuit, et ad S. præsulem scripsit contra Gallos qui S. doctoris circa gratiam et prædestinationem sententiæ adversabantur.

Prudentius Hispanus, poeta, laicus, natus Cæsar-Augustæ circa annum 348, floruit ab anno 405, usque ad obitum, ejus annus ignoratur. Supersunt ejus opera poetica plurima, inter quæ principem locum tenet liber de Coronis, in quo plurimorum martyrum describit certamina et victorias. Est alius Prudentius Tricassinus, ejus nuper Trombellius edidit Florilegium ex sacra Scripturâ, anecdot. p. 2.

R

Rabanus Maurus, Alcuini discipulus, monachus et postea abbas Fuldensis, tandem Moguntinus archiepiscopus anno 877, anno sequenti collectâ Moguntinæ synodo, Gothescalcum præsentem invictis argumentis confutatum ad Hinemarum Rhemensem carceri includendum remisit; ejusdem errores paulò post variis opusculis strenuè oppugnavit. Obiit vir sanctissimus et doctissimus anno 886, 4 februarii.

Ratramnus, Corbeiensis monachus, postea abbas Orbacensis, obiit versùs annum 870. Scripsit librum de Corpore et Sanguine Domini adversùs Paschasium Radbertum; sed in eo non negat præsentiam realem corporis Christi in Eucharistiâ, ut fusiùs demonstrari solet in tractatu de Eucharistiâ. Ratramnus fuit ex iis qui errore facti personæ Gothescalci faverunt, non autem ejus erroribus. Jussu episcoporum Gallicanorum respondit objectionibus Græcorum missis à Nicolao I anno 867 ad dictos episcopos.

Raymundus Lullus, de quo ingens apud criticos est controversia, obiisse dicitur anno ætatis 80, anno 1315.

S. Raymundus de Pennafort, Barcinone natus, annorum 45, ordinem FF. Prædicatorum ingressus, « scripsit Summam casuum conscientiæ, qui solent in foropœnitentiæ occurrere, magnæ doctrinæ atque auctoritatis, et « tam confessariis quàm confitentibus valdè « utilem ac necessariam, » inquit Clemens VIII, in bullâ canoniz. Scriptam antequàm Romam à Gregorio IX vocaretur, ex veteri MS. probat Diago ap. Nat. Alex., qui ex aliis monumentis putat colligi eam fuisse scriptam aut perpolitam Romæ post decretales Greg. IX, quas trium annorum spatio collegit. Addit scripsisse de Ratione visitandæ diœceseos, Modum justè negotiandi pro mercatoribus, denique de Bello ac Duello. Obiit anno ætatis penè 100, Ch. 1275.

Regino Prumiensis in diœcesi Trevirensi, abbas electus an. 945, verùm potentiâ æmulatorum dejectus. Edidit Chronicon in duos libros distinctum ab Adventu Domini ad an. 908. Appendix pertingit ad an. 967. Ejus tractatus de Disciplinis ecclesiasticis ac Religione christianâ jussu Rathodi Trevirensis archiepiscopi exaratus, atque in 90 fermè capitula divisus, teste Trithemio, collectio est canonum.

S. Remigius, Lugdunensis archiepiscopus

ordinatus anno 855, præfuit concilio III Valentino anno 855, et variis episcoporum conventibus, Tullensi, Lingonensi; obiit 28 octobris, anno 875. Nomine Ecclesiæ Lugdunensis respondisse fertur tribus epistolis, quas Hincmarus, Pardulus Laudunensis, et Rabanus miserant ad Amolonem, cui Remigius successerat; aliudque opus scripsisse contra Capitula Carisiaca (de Quierzi) quibus confirmatur damnatio Gothescalci; verum hos libros nec Ecclesiæ Lugd. nec B. Remigio tribuendos esse satis perspicuè contendunt duo auctores moderni, Honoratus scilicet à S. Mariâ Carmelita discalceatus eruditissimus, et Joannes B. Duchesne S. Jesu in libro Gallico, cui titulus *le Prédestinarianisme*.

S. Remigius Rhemensis, in pago Laudunensi quasi miraculosè ex vetulis jam parentibus natus anno 471, 22 ætatis suæ anno, Rhemensis episcopus constitutus est; Clodovæum Francorum regem ad fidem conversum baptizavit ipsâ nocte Natalis Domini, an. 496. Obiit anno ætatis 96, episcopatus 74.

Richardus S. Victoris, natione Scotus, monasterii Victorini Parisiensis canonicus regularis, obiit anno 1173; vir, inquit Sixtus Senensis, honestate conversationis, et eruditionis doctrinâ conspicuus; scripsit præcipuè de asceticis.

Robertus de Sorbonâ à natali vico (Sorbon) dictus, S. Ludovici Galliæ regis pœnitentiarius, aut saltem sacellanus, canonicus primùm Suessionensis, deinde Parisiensis, florebat anno 1252, quo collegii Sorbonici fundamenta jecit. Obiit circa annum 1273.

Rufinus, Aquileiensis presbyter, S. Hieronymi primùm amicus, deinde adversarius, Origenis apologista, varios Græcorum libros Latinè transtulit, nempe Josephi Antiquitates Judaicas, Bellum Judaicum, et duos libros contra Appionem, Historiam Eusebii, Recognitiones S. Clementis, etc. Scripsit etiam ipse plura opera.

Rupertus abbas Tuitiensis in diœcesi Coloniensi, obiit 1135. Plurium operum auctor, in quibus sunt Commentariorum de sanctissimâ Trinitate et operibus ejus libri 42; de Victoriâ Verbi Dei libri 15; de divinis Officiis libri 12, de quorum auctoritate diu est dubitatum; præterea in multos S. Scripturæ libros Commentaria. Notatur quòd circa mysterium Eucharistiæ non rectè scripserit, significans panem assumi à Verbo divino, quemadmodum assumpta est humanitas.

S

Salvianus, Massiliensis presbyter (non verò episcopus, ut aliquando creditum est), claruit ab an. 440 usque ad annum 495, ante quem non obiit. Eximia sunt ejus opera de Providentiâ Dei, et adversus avaritiam.

Scotus (Joannes Duns Hibernus) ex ordine S. Francisci, doctor Paris., Subtilis dictus. Immaculatæ conceptionis beatissimæ Virginis defensor inclutus, floruit maximè XIV seculo. Obiit Coloniae, die 8 novemb., anno 1308, natus annos 43, aut secundum alios 54 tantum; tam brevi spatio innumera ferè ingenii sui monumenta reliquit. Non est confundendus doctor Subtilis cum altero Joanne Scoto Erigenâ seu Hiberno, qui IX seculo vixit, et cujus scripta crassis ac foedis scatent erroribus.

Sedulius presbyter in Italiâ philosophiam et poesim didicisse legitur, in Achaiâ de Jesu Ch. scripsisse. Extat Paschale Carmen de Christi miraculis, et Paschale opus solutâ oratione circa an. Ch. 450. Utriusque operis meminit cum laude Gelasius papa in Can. *Sancta Romana*, dist. 5; sunt et alia ejusdem carmina tomo 8 Bibliothecæ PP. Parisiensis 1624. Aliud opus Collectionum contendit Labbæus ipsius fuisse, sed Collectaneum, seu expositionem in omnes Ep. Pauli, esse alterius Sedulii episcopi Scoti, qui post. an. 700 vixit.

Severus Sulpitius, presbyter Aginnensis SS. Phæbadio, Augustino, Hieronymo, Paulino familiaris, S. Martini discipulus, cujus vitam scripsit, Historiam sacram composuit, eamque ab initio mundi ad annum 400 perduxit, quo maximè tempore floruit. Sub finem vitæ à Pelagianis deceptus est, sed culpam agnoscens, quam loquendo contraxerat, silentio expiavit.

Sidonius Apollinaris natus est Lugduni anno 435. Variis in seculo præfecturæ et senatoriæ dignitatis perfunctus honoribus, anno 472 episcopus Arvernorum (Clermont en Auvergne) consecratus est. Obiit circa an. 487, vir in divinis Scripturis doctus, et in disciplinis secularium litterarum suo tempore omnium opinione eruditissimus. Scripsit tam metro quàm solutâ oratione multa præclara opuscula.

Simeon Metaphrastes floruit ab anno 950, aut ulterius, præsertim sub Constantino Porphyrogenito; fuit imperatoribus à secretis et intimis consiliis, ac summus logotheta. Scripsit Vitas sanctorum, ut Bellarminus quidem scribit, « Multis additis ex proprio ingenio, non ut res gestæ fuerunt, sed ut geri potue-

« runt; addit multa colloquia, sive dialogos
 « martyrum cum persecutoribus, aliquas etiam
 « conversiones adstantium paganorum in tanto
 « numero, ut incredibiles videantur; denique
 « miracula plurima et maxima, in eversione
 « templorum et idolorum, et in occisione per-
 « secutorum, quorum nulla est mentio apud
 « veteres historicos. » Displicet hæc censura
 Bollandi in præf. generali ad Vitas SS. § 3.
 Asserit gratis dici colloquia conficta, etsi fortè
 explicatiùs proposita, cum tot tantæque pro-
 vinciae tantillo tempore ad Christum conversæ
 sint, id factum non esse sine magnis miraculis.

Stephanus Edvensis, sive Augustodunensis
 episcopus an. 1112.

Strabus Walafridus, abbatiae Fuldensis mo-
 nachus, et deinde abbas Divitis, seu Majoris
 Augiæ ad Rhenum ex Rabani Mauri operibus
 librorum sacrorum expositionem decerpsit,
 atque ex illis, aliisque nonnullis circa annum
 840 Glossam composuit, quæ *Ordinaria* dicitur,
 et *Magistralis*; quæ à posterioribus deinde
 aucta et ornata est, præcipuè ab Anselmo
 Laudunensi, adjectis PP. sententiis. Alteri
 quidem Strabo Fuldensi monacho hoc opus
 adscribunt Trithemius, Sixtus Senensis, Pos-
 sevinus, Bellarminus; Canisius tamen et Vos-
 sius Fuldensem Strabum eundem faciunt cum
 hoc Strabo Augensi abbate. Scripsit etiam
 librum de Divinis Officiis, sive Exordiis rer.
 ecclesiasticarum.

Socrates natus Constantinopoli circa annum
 380, Historiam Ecclesiæ scripsit, eamque à
 Constantini imperatoris primordiis usque ad
 annum 439 perduxit; accuratum esse hoc
 opus animadvertit Valesius. Novatianis paulò
 faventior fuit Socrates, sed eorum dogmati
 non consensit.

Sophronius episc. Hierosolymitanus an. 636.

Sozomenus, patriâ Palæstinus, professione
 causidicus, Historiam ecclesiasticam elucu-
 bravit, annos 115 complectentem, ab anno 324
 ad annum 440, quo eam dedicavit Theodosio
 Juniori. Vincit Socratem coævum historicum
 sermonis elegantia, sed à Socrate vincitur ju-
 dicii maturitate.

Symmachus. Vide v. *Aquila*.

T.

Tertullianus (Quintus Septimus Florens)
 Africanus Carthaginensis natus ex ethnicis
 parentibus paulò post medium II seculi, ad
 fidem conversus circa annum 185, presbyter
 factus circa 192, speciosis Montanistarum je-

juniis et vigiliis deceptus, illorum sectam am-
 plexus est. Obiit valdè senex circa annum 220.
 Multa scripsit opera sale et acumine plena;
 ejus Apologeticus adversus gentes, et liber de
 Præscriptionibus hæreticorum singularem lau-
 dem merentur. (Vid. Præscriptiones t. I Theol.)

Theodoretus, natione Syrus, natus est circa
 annum 386. Cyri episcopus creatus anno circi-
 ter 420, obiit anno 457, aut 458, septuagena-
 rio major. Fuit condiscipulus Joannis Antio-
 cheni et Nestorii; S. Cyrilli Anathematis
 tanquàm hæreses impugnavit, concilio Ephe-
 sino noluit vocatus interesse, sed cum Joanne
 patriarchâ Antiocheno aliisque Orientalibus
 episcopis in consessum clandestinum abiit.
 In Chalcedonensi concilio tandem anathema
 dixit clarè Nestorio; nec aliâ conditione à Pa-
 tribus concilii potuit suscipi: ejus tamen
 scripta adversus Cyrillum damnata sunt in
 concilio V generali. Scripsit Historiam eccle-
 siasticam ab anno 322 ad annum 427 perduc-
 tam, multosque commentarios in sacram Scri-
 pturam.

Theodorus Cantuariensis episc. an 697.

Theodorus Studites abbas, circa annum 810.

Theodotion. Vide v. *Aquila*.

Theodulphus, natione Italus, abbas Floria-
 censis (Gall. Benoit-sur-Loire, diocèse d'Or-
 léans), postea episcopus Aurelianensis ante
 annum 794 consecratus, Carolo Magno ob vir-
 tutem et eruditionem charus et familiaris. Circa
 annum 810, accusatus conjurationis cum Ber-
 nardo Italiæ rege adversus Ludovicum Pium
 Bernardi patrum, in monasterium Andega-
 vense detrusus fuit, sed paulò post compertâ
 ejus innocentia, rex è carcere liberatum Aure-
 liam remisit. Obiit circa annum 821.

Theophylactus, archiepiscopus Acridæ in
 Bulgariâ, in lectione operum S. Chrysostomi
 versatissimus, floruit circa annum 1071. Obiit
 versùs finem seculi XI. Multis commentariis
 Scripturam sacram explicavit, grandioribus
 S. Chrysostomi voluminibus velut in epitomen
 redactis. Non benè sensit de Processione Spi-
 ritûs sancti à Filio.

Theophilus Alexandrinus an 385.

S. Thomas Aquinas natus anno 1224. Anno
 1241 Ordinis S. Dominici habitum induit.
 Anno 1255 doctor Parisiensis. Post recusatum
 archiepiscopatum Neapolitanum à Clemente IV
 oblatum, vocatus anno 1274 à Gregorio X ad
 concilium Lugdunense, in itinere obiit 7 mar-
 tii, ætatis anno 50. Nota est omnibus S. Tho-
 mæ eruditio, subtilitas, foecunditas ingenii cum

sanctitate, castitate et modestiâ incomparabili.

Thomas Valdensis, Anglus, Carmelita, obiit Rothomagi (Rouen) 3 novembris anno 1430. Adversus Hussitas, Wiclefistas et alios sui temporis hæreticos exactissimè disseruit Thomas Valdensis ordinis sui et theologiæ eximium decus.

V

Venantius (Honorius Clementianus Fortunatus) gente Italus, post sibi sanatos ope S. Martini oculos, Turones, postea Pictavium petiit, et hujus urbis episcopus consecratus est. Ob raras ingenii dotes et eximiam rhetoricæ ac poetices scientiam celebris fuit. Sanatus fuit à S. Martino ante annum 560. In vivis adhuc erat anno 600. Ignoratur ejus ordinationis et mortis annus.

S. Vincentius Lirinensis monachus et presbyter, S. Lupi Trecensis episcopi, ut quidam autumant, frater, anno 434 scripsit opusculum egregium, cui titulus: Commonitorium adversus hæreses.

Victor Tununensis, seu Tononensis in Africâ episcopus, Trium Capitulorum acerrimus propugnator, eâque de causâ in Ægyptum deportatus jubente Justiniano, ac tandem Constantinopolim translatus, et monasterio inclusus, obiit circa an. 566. Ex Chronico, quod ab initio mundi ad initia Justini Junioris exaraverat, teste Isidoro Hispalensi cap. 25, de Script. eccl., superest tantum postrema pars, quæ ab anno 444, in quo desierat Prosper, ad an. 565 pertinet; quod Chronicon continuavit Joannes ex Biclariensi abbate Gerundensis in Hispaniâ episcopus ad an. 590.

Usuardus, natione Gallus, S. Germani Parisiensis monachus Benedictinus, floruit IX seculo. Circa annum 870 scripsit Martyrologium quo Romana Ecclesia ac permultæ aliæ utuntur.

Y

S. Yvo, patriâ Bellovacensis (Beauvais en Picardie), episcopus Carnotensis, obiit 1115, ex Cartonensi Martyrologio. Scripsit collectionem decretorum, quæ Decretum Yvonis dicitur, et, ut plurimi putant, etiam breviorē aliam, quæ Pannormia inscribitur. Præterea epistolas 287, quæ promptuarium sunt ecclesiasticæ disciplinæ. Item serm. 24, et Chronicon breve de Regibus Francorum; Chronicon alterum à Nino, ad Ludovicum Pium, non Yvonis, ut nonnulli scripsere, sed Hugonis Floriacensis, ex duobus MSS. optimæ notæ in bi-

bliothecâ Regalis abbatiae S. Victoris ad muros Parisienses. Ejus festum celebrat Ecclesia Carnotensis: canonici verò Lateranenses illud etiam celebrant ex licentiâ S. Pii V papæ.

Z

Zonaras (Joannes) Græcus, floruit initio XII seculi. Aulâ imperiali abdicatâ, in quâ honorificentissimè versatus fuerat, insignia munera obeundo, inter monachos Basilianos cooptatus est. Plures edidit tractatus, et præcipuè Annales scripsit ab orbe condito ad an. 1118, Alexii Comneni fatalem. Commentarios etiam exaravit in canones Apostolorum et SS. conciliorum, necnon in epistolas canonicas SS. PP. Dionysii, et Petri Alexandrinorum, Gregorii Thaumaturgi et Basilii. Canonum porrò et reliquarum epistolarum canonicarum expositionem eandem esse cum illâ quam Theodorus Balsamon affert, viri eruditî jamdiu observârunt. Uter ab altero mutuatus sit, uter altero prior fuerit, non satis constat.

« Collatas inter se majorum sententias lector consulat eorum qui diversis licet temporibus et locis, in unius tamen Ecclesiæ catholicæ communionē ac fide permanentes Magistrî probabiles extiterunt; et quidquid non unus aut duo tantum, sed omnes pariter uno eodemque consensu apertè, frequenter, perseveranter tenuisse, scripsisse, docuisse cognoverit, id sibi quoque intelligat absque ullâ dubitatione credendum. Necesse est omnibus Catholicis, qui sese Ecclesiæ legitimis filios probare student, ut sanctorum Patrum fidei inhæreant, adglutinentur, immoriantur; profanas verò novitates detestentur, horrescant, persequantur. Concilio enim Ephesino divinitus placuit, nihil aliud posteris credendum decernere, nisi quod sacra sibi consentiens sanctorum Patrum tenuisset antiquitas. » Vincentius Lirinensis in Commonitorio. (Vid. totum opus t. 1 Theol.)

INDEX SUMMORUM PONTIFICUM.

A

Sanctus Adeodatus, papa septuagesimus octavus, à die 22 aprilis anni 672, ad diem 26 junii anni 676.

Adrianus primus, Romanus, papa 97, à 9 februarii 772, ad 25 decembris 795. Nullus post sanctum Petrum pontifex tamdiu Romanam rexit Ecclesiam. Præfuit per legatos concilio generali VII, anno 787.

Adrianus II, Romanus, papa 108, à 14 decembris 867, ad finem novembris 872. Præfuit per legatos concilio generali VIII, anno 869.

Adrianus III, Romanus, papa 111, ab exeunte maio 884, ad mensem julium aut augustum anni sequentis.

Adrianus IV, Anglus, et professione canonicus regularis, et abbas S. Rufi in Galliâ, papa 171, à 3 decembris 1154, ad 1 septembris 1159.

Adrianus V, Genuensis, papa 188, à 10 junii 1276, ad 18 augusti ejusdem anni. Electus fuit, non consecratus.

Adrianus VI, papa 222, à 9 januarii 1522, ad 14 septembris 1523; fuit Ultrajectinus (Utrecht) humili loco natus, et ante pontificatum Caroli V imperatoris pædagogus.

S. Agapetus I, Romanus, papa 132, à mense junio 946, ad finem aug. 956.

S. Agatho Siculus, papa 80, à 27 junii 678, ad 10 januarii 682. Præfuit concilio VI generali per legatos, anno 680.

S. Alexander I, Romanus, papa 7, ab anno 111, ad 5 maii 119.

Alexander II, Mediolanensis, papa 158, à mense octobri 1061, ad 21 aprilis 1073. (Vide XXI antipapam.)

Alexander III, Senensis, papa 172, à 7 septembris 1159, ad 30 augusti 1181. Præfuit concilio XI generali, anno 1179; in numerum sanctorum retulit, an. 1173, S. Thomam Cantuariensem, et anno sequenti S. Bernardum. (Vide antipapam XXIX, et tres sequentes.)

Alexander IV, Anagninus, papa 183, à 12 dec. 1254, ad 23 maii 1261.

Alexander V, Cretensis, papa 208, à 26 junii 1409, ad 4 maii 1410. Fuit ordinis fratrum Minorum. (Vide antipapam XXXV.)

Alexander VI, Hispanus è regno Valentiae, papa 218, ab 11 augusti 1492, ad 18 augusti 1503.

Alexander VII, Senensis, papa 241, à 7 aprilis 1653, ad 22 maii 1667. 15 februarii 1665, solenni Constitutione, ubique et præsertim in Galliâ receptâ, præscripsit subscriptionem formulæ quâ damnantur quinque propositiones in sensu Jansenii. Eodem anno sanctorum catalogo inscripsit B. Franciscum Salesium.

Alexander VIII, Venetus, papa 245, à 6 octobris 1689, ad 1 febr. 1691.

S. Anacletus, Atheniensis, papa 5, ab anno 100, ad annum 102.

S. Anastasius I, Romanus, papa 40, à 5 decembris 398, ad 14 decembris 401. Opera Origenis proscripsit, et Rufinum, qui ex iis nonnulla in Latinam linguam transtulerat, citavit, et in judicio se sistere recusantem damnavit.

S. Anastasius II, Romanus, papa 51, à 24 nov. 496, ad 17 nov. 498. Eo sedente anno 496, conversus est ab idolorum cultu ad fidem christianam et catholicam Clodoveus rex Galliæ et baptizatus à S. Remigio Rhemensi archiepiscopo.

Anastasius III, Romanus, papa 170, à 19 julii 1153, ad 2 decembris 1154.

S. Anicetus, Syrus, papa 12, post mensem julium 157, ad 17 aprilis 168.

S. Anter, Græcus, papa 20, à 21 novemb. 235, ad 3 januarii sequentis anni.

B

Benedictus I, Romanus, papa 63, à 3 junii 574, ad 30 julii 578.

Benedictus II, Romanus, papa 82, à 26 junii 684, ad 7 maii sequentis anni.

Benedictus III, Romanus, papa 106, à 29 septembris 855, ad 8 aprilis 858. (Vide XIII antipapam.)

Benedictus IV, Romanus, papa 119, à mense aug. 900, ad mensem octob. 903.

Benedictus V, Romanus, papa 134, ab exeunte maio 964, ad junium anni sequentis.

Benedictus VI, Romanus, papa 136, à desinente novembri 972, ad 974. Carceri traditus à Francone quodam impio homine, crudeliter necatus est.

Benedictus VII, Romanus, papa 158, ab exeunte anno 974, ad 10 julii 984. (Vide antipapam XVI.)

Benedictus VIII, Romanus, ex comitibus Tusculanis, papa 148, ab anno 1012, ad 10 julii 1024, ut multi conjiciunt. (Vide XVIII antipapam.)

Benedictus IX, Romanus, papa 150, ante finem 1033, ad 1044. (Vide XIX antipapam.)

Benedictus X. Nullus fuit hujus nominis nisi Joannes quidam episcopus Veliternus manu armatâ à nonnullis seditiosis intrusus anno 1058. Post decem schismatis menses electus est Nicolaus II. Vide antipapam XX.

B. Benedictus XI, patriâ Tarvisinus, sub ditione Venetorum, ex ordine S. Dominici, papa 196, à 22 octobris 1303, ad 6 aut 7 julii 1204.

Benedictus XII, Gallus ex Fuxensi comitatu

(du comté de Foix) et ordinis Cisterciensis, papa 199, à 20 decembris 1334, ad 25 aprilis 1342.

Benedictus XIII, Romanus, papa 249, ex nobilissimâ Ursinorum familiâ, et ordine S. Dominici à 29 maii 1724, ad 21 februarii 1730.

Benedictus XIV, Bononiensis de Lambertinis, papa 251, à die 17 augusti 1740, ad 5 maii 1758.

S. Bonifacius I, Romanus papa 43, à 29 decembris 418, ad 4 septembris 422. (Vide antipapam IV.)

Bonifacius II, Romanus, papa 56, à 22 septembris 530, ad 17 decembris 531. (Vide antipapam VI.)

Bonifacius III, Romanus, papa 67, à 19 februarii 607, ad 10 novembris ejusdem anni.

S. Bonifacius IV, Italus Marsus, papa 68, à 25 augusti 608, ad 7 maii 615.

Bonifacius V, Campanus, papa 70, à 23 decembris 619, ad 22 octob. 625.

Bonifacius VI, papa 114, anno 896. Sedit tantum dies 15.

Bonifacius VII, à nonnullis dictus papa 140, anno 985. Difficultas est, utrum fuerit legitimus pontifex. Anno 974, jam Apostolicam sedem invaserat, Joannem XIV fame, aut, secundum alios, veneno necavit anno 985, 20 augusti. (Vide infra Indicem antipaparum.)

Bonifacius VIII, Anagninus, canonicus primum Parisiensis, postea Lugdunensis, papa 195, à 24 decembris 1294, ad 11 octobris 1303. Ludovicum IX Galliae regem in sanctorum numerum retulit. Inter eum et Philippum Pulchrum maximæ dissensiones.

Bonifacius IX, Neapolitanus, papa 205, à 2 novembris 1389, ad 1 octobris 1404. (Vide antipapam XXXV.)

C

S. Caius, Dalmata, papa 29, à 15 decembris 283, ad 22 aprilis 296.

S. Calixtus I, Romanus, papa 17, ab ineunte 219, ad 14 oct. 223.

Calixtus II, Gallus Burgundus, archiepiscopus Viennensis, papa 164, à 1 februarii 1119, ad 13 decembris 1124. Præfuit concilio generali nono, Lateranensi primo. (Vide antipapam XXVI.)

Calixtus III, Hispanus, papa 213, à 20 aprilis 1455, ad 6 augusti 1458.

S. Cœlestinus I, Romanus, papa 44, à 10 septembris 422, ad finem julii 432. Præfuit

per legatos concilio Ephesino generali tertio.

Cœlestinus II, Tuscus, papa 167, à 26 septembris 1143, ad 9 martii sequentis anni.

Cœlestinus III, Romanus, papa 177, à 30 martii 1191, ad 8 januar. 1198.

Cœlestinus IV, Mediolanensis, papa 181, anno 1241, aut sequenti. Sedit 17 dies tantum.

S. Cœlestinus V, Italus Iserninus, papa 194, à 5 julii 1294. Post quinque menses abdicavit. Monachorum Cœlestinorum est auctor.

Christophorus, Romanus, papa 121, anno 903, post 5 aut 6 menses carceri traditus; crimen quod sedis Apostolicæ invasione commiserat poenitentiam expiavit.

S. Clemens I, Romanus, sancti Pauli adjutor, papa 4, ab anno 91, ad 23 novembris anni 100. (Vide indicem Patrum, verbo *Clemens*.)

Clemens II, Germanus, papa 152, ab anno 1046, ad 9 octobris 1047.

Clemens III, Romanus, papa 176, à 19 dec. 1187, ad mensem martium 1191.

Clemens IV, Gallus Occitanus (de Saint-Gilles, en Languedoc) archidiaconus, et postea episcopus Aniciensis (du Puy) anno 1257, archiepiscopus Narbonensis anno 1260, et sequenti cardinalis, papa 185, ab anno 1265, ad 29 novembris 1268.

Clemens V, Gallus diœcesis Vasatensis (de Bazas) archiepiscopus Burdigalensis, papa 197, à 5 junii 1305, ad 20 aprilis 1314. Coronatus fuit Lugduni in ecclesiâ S. Justi coram Philippo Pulchro rege Galliae, et pluribus principibus, 14 novembris 1305. Sedem suam fixit Avenione anno 1309, ibique sederunt pontifices Romani per 70 annos usque ad Gregorium XI. Præfuit concilio Viennensi generali XV anno 1311.

Clemens VI, Gallus diœcesis Lemovicensis, primum Benedictinus, deinde doctor Parisiensis, postea archiepiscopus Senonensis, tum Rothomagensis, papa 200, à 7 maii 1342, ad 6 decembris 1352.

Clemens VII, Florentinus, papa 223, à 29 novembris 1523, ad 26 septembris 1554. Paulò ante mortem excommunicavit Henricum VIII, regem Angliæ, propter repudiatam Catharinam Aragoniæ uxorem legitimam.

Clemens VIII, Florentinus papa 235, à 30 januarii 1592, ad 3 martii 1605. Congregationes dictas *de Auxiliis* celebravit, ad terminandas quæstiones de gratiâ motas Dominicanos inter et PP. Societatis Jesu. Congregationes illæ inchoatæ sunt 2 jan. 1598; octo et am-

plius annos perdurârunt. Vide infra, verbo *Paulus V.*

Clemens IX, Italus Pistoriensis, papa 243, à 20 junii 1667, ad 9 dec. 1669. Die 28 sept. 1668, ad pacem et communionem suam admisit quatuor episcopos Galliæ, post accepta tamen nova et gravia testimonia sinceræ illorum obedientiæ Constitutioni Alexandri VII, subscriptionem formulari præcipienti.

Clemens X, Romanus, papa 244, à 9 aprilis 1670, ad 22 julii 1676.

Clémens XI, Italus Urbinas, papa 247, à 23 novembris 1700, ad 19 martii 1721, die 8 septembris 1713. Constitutionem *Unigenitus* promulgavit. Doctrinâ et pietate Catholicis omnibus commendabilis, per triduum recusato pontificatu illustris, prudenter gesto temporibus difficillimis illustrior.

Clemens XII, Florentinus, papa 250, creatus 12, julii 1730. Obiit die 6 februarii 1740.

Clemens XIII, Venetus, papa 252, à 6 julii 1758, ad incuntem annum 1769.

Clemens XIV, Italus, è Sancto Archangelo propè Riminium, ordinis Minorum Conventualium, papa 253, à 19 maii 1769, ad 22 septembris 1774. Nimis famosum edidit breve quo suppressa Societas Jesu.

S. Cletus, Romanus, papa 3, ab anno 78, ad 91.

Conon, Thrax, papa 84, à 21 octobris 686, ad 21 septembris 687. (Vide antipapam VIII.)

Constantinus, Syrus, papa 89, à 25 martii 708, ad 8 aprilis 713.

S. Cornelius, Romanus, papa 22, à 4 junii 251, ad 14 septembris 252. His temporibus surrexit antipapa 1, Novatianus. (Vide indicem antipaparum.)

D

S. Damasus, Hispanus, papa 18, à 1 octobris 366, ad 11 decembris 384. Præfuit per legatos concilio generali II, anno 381. (Vide antipapam III.)

Damasus II, Bavarus, papa 153, à 17 julii 1048, ad 8 aug. anni ejusdem.

S. Deus-Dedit, Romanus, papa 69, à 9 octobris 615, ad 8 novemb. 618.

S. Dionysius, cujus patria ignoratur, papa 26, à 21 julii 259, ad 269, ante 26 decembris.

Domnus I, Romanus, papa 79, à 1 novembris 676, ad 11 aprilis 678.

Domnus II, Romanus, papa 157, anno 974; post tres circiter ab ordinatione suâ menses obiit.

E

S. Eleutherius, Græcus, papa 14, ab ineunte maio 177, ad 26 maii 193.

S. Evaristus, Græcus, papa 6, ab anno 102, ad 26 octobris 111.

Eugenius I, Romanus, papa 76, ab 8 septembris 654, ad 1 januarii 657.

Eugenius II, Romanus, papa 101, à 14 februarii 824, ad mensem augusti 827. (Vide XII antipapam.)

Eugenius III, Pisanus, discipulus S. Bernardi, papa 169, à 23 februarii 1145, ad 8 julii 1153.

Eugenius IV, Venetus, papa 211, à 3 martii 1431, ad 23 februarii 1447. Præfuit concilio XVII generali Florentino. (Vide antipapam XXXVIII.)

S. Eusebius, Græcus, papa 32, à 10 maii 310, ad 26 septembris ejusdem anni.

S. Eutychianus, Tuscus, papa 28, à 5 januarii 275, ad 7 decembris 283.

F

S. Fabianus, Romanus, papa 21, à 10 januarii 236, ad 20 januarii 250.

S. Felix I, Romanus, papa 27, à 29 decembris 269, ad mensem decembris 274.

S. Felix II, Romanus, S. Gregorii Magni atavus, papa 49, à 6 martii 483, ad 24 februarii 492. (A nonnullis dicitur Felix III, quia Felicem tempore et loco Liberii papæ electum agnoscunt, ut legitimum pontificem.)

S. Felix III (aliis IV), Italus, genere Samnis, papa 55, à 12 julii 526, ad 18 septembris 530.

Formosus, Romanus, papa 113, ab exeunte septembri 891, ad 4 aprilis 896. Hujus papæ defuncti cadaver extrahi jussit è sepulcro Stephanus VII, ejus successor, et pontificalibus indutum in sede Apostolicâ collocans; ei tanquàm viventi exprobravit quòd nimiam ambitione ex Portuensi episcopo pontificatum Romanum invasisset; postea cadaver sic damnatum, sacrisque exutum vestibus, ac digitis, quibus benedicebat Formosus, mutilatum, in Tiberim fluvium projecit Stephanus VII, qui, Deo vindice, sede pulsus et in carcerem detrusus laqueo strangulatus est.

G

S. Gelasius I, Afer, papa 50, à 1 martii 492, ad 19 novemb. 496.

Gelasius II, Italus Cajetanus, Benedictinus Cassinensis, papa 163, à 25 januarii 1118, ad 29 januarii anni sequentis.

S. Gregorius I, Romanus, cognomento Magnus, papa 65, à 3 septemb. 590, ad 12 martii 604. Unus est è quatuor doctoribus Ecclesiæ, quam sanctitate, miraculis, prudentiâ et eximiis scriptis illustravit.

S. Gregorius II, Romanus, papa 90, à 19 maii 715, ad 10 febr. 731.

S. Gregorius III, Syrus papa 91, à 18 martii 731, ad 27 novemb. 741.

Gregorius IV, Romanus, papa 103, ab anno 827, ad 25 januarii 844.

Gregorius V, Germanus, papa 143, à mense maio 996, ad 18 februarii 999. (Vide VII antipapam.)

Gregorius VI, Romanus, papa 151, ab anno 1044, ad 1046, mense decembri, quo se ipse deposuit in concilio Sutriensi. (Sutri propè Urbem.)

S. Gregorius VII, Soanensis è Tusciâ, papa 159, à 22 aprilis 1073, ad 26 maii 1085. (Vide XXII antipapam.)

Gregorius VIII, Beneventanus, papa 175, à 20 octobris 1187, ad 17 decembris ejusdem anni.

Gregorius IX, Anagninus, papa 180, à 19 martii 1227, ad 21 aug. 1241.

B. Gregorius X, è Vicecomitibus Placentiæ, canonicus et comes Lugduni, papa 186, à 1 septembris 1271, ad 10 januarii 1276. Præfuit concilio decimo quarto generali Lugdunensi secundo.

Gregorius XI, Lemovicensis, papa 203, à 30 decembris 1370, ad 27 martii 1378. Ab hoc pontifice sedes Apostolica fuit restituta Romæ. (Vide supra, verbo *Clemens V.*)

Gregorius XII, Venetus, papa 207, à 25 decembris 1406 usque ad jun. 1409, quo mense et anno concilium Pisanum declaravit vacare sedem Apostolicam, deposuitque Gregorium XII et Benedictum XIII. In concilio Constantiensi, sessione 14, celebratâ 4 julii 1415, Gregorius XII pontificatu cessit. (Vide antipapam XXXV.)

Gregorius XIII, Bononiensis, papa 250, à 15 maii 1572, ad 10 aprilis anni 1585. Sedente Gregorio XIII, religio christiana et catholica felices habuit progressus in Japoniâ et imperio Sinensi, aliisque in nationibus, et legatos à Japoniæ regibus jam christianis missos ad sedem Apostolicam paterno affectu recepit. Calendarium etiam reformavit.

Gregorius XIV, Mediolanensis, papa 253, à 5 decembris 1590, ad 15 octobris anni sequentis.

Gregorius XV, Bononiensis, papa 258, à 9 februarii 1621, ad 8 julii 1623.

GREGORIUS XVI, Bellunensis, papa 258, à 2 februarii 1831, feliciter regnat.

II

S. Higinus, Græcus, papa 10, ab anno 139, ad 10 januarii 143.

S. Hilarius, aut Hilarus, Sardus, papa 47, à 12 nov. 461, ad 21 feb. 468.

Honorius I, Campanus, papa 71, à 27 octobris 625, ad 12 oct. 638. Is est Honorius de quo tam multa solent disputari in tractatu de Incarnatione.

Honorius II, Bononiensis, papa 165, à 21 decembris 1124, ad 14 februarii 1140. Confirmavit ordinem canonicorum regularium Præmonstratensium anno 1126, et ordini militari Templariorum, approbato in concilio Trecensi anno 1128, formam et colorem habitûs præscripsit. (Vide antipapam XXVI.)

Honorius III, Romanus, papa 179, à 18 aut 20 augusti 1216, ad 18 martii 1227. Ordines S. Dominici et S. Francisci approbavit.

Honorius IV, Romanus, papa 192, à 2 aprilis 1285, ad 3 aprilis 1287.

S. Hormisdas, Campanus, papa 53, à 27 julii 514, ad 6 augusti 523.

I

S. Innocentius I, Albanensis, papa 41, à 21 decembris 401, ad 12 martii 417.

Innocentius II, Romanus, papa 166, à 22 februarii 1130, ad 14 septembris 1143. Præfuit concilio decimo generali Lateranensi secundo, anno 1139. (Vide XXVII et XXVIII antipapas.)

Innocentius III, Anagninus, papa 178, ab 8 januarii 1198, ad 16 julii 1216. Præfuit concilio duodecimo generali Lateranensi quarto, anno 1215.

Innocentius IV, Genuensis, papa 182, à 25 junii 1243, ad 7 decembris 1254. Præfuit concilio generali decimo tertio Lugdunensi I, anno 1245.

Innocentius V, Tarentasiensis, ex ordine sancti Dominici, et doctor Parisiensis, papa 187, à 21 januarii 1276, ad 22 junii ejusdem anni.

Innocentius VI, Gallus, diocesis Lemovicensis, primùm Noviodunensis, deinde Claromontensis, tandem Ostiensis episcopus et cardinalis, papa 201, à 18 decembris 1352, ad 12 septembris 1362.

Innocentius VII, Sulmonensis Apulus, papa

206, à 17 octobris 1404, ad 6 novembris 1406. (Vide antipapam XXXV.)

Innocentius VIII, Genuensis, papa 217, à 29 apr. 1484, ad 25 julii 1492.

Innocentius IX, Bononiensis, papa 234, à 30 octobris 1591, ad 30 decembris ejusdem anni.

Innocentius X, Romanus, papa 240, à 15 septembris 1644, ad 7 januarii 1655. Solemni Constitutione proscripsit quinque propositiones Jansenii, 30 maii 1653.

Innocentius XI, Odescalchi Italus Comensis, papa 244, à 22 septembris 1676, ad 12 augusti 1689.

Innocentius XII, Neapolitanus, papa 246, à 12 julii 1691, ad 27 septembris 1700. Damnavit in globo 23 propositiones (nullas tamen ut hæreticas) excerptas à libro cui titulus : *Explications des maximes des saints*. Illustrissimus Fenelonius, Cameracensis archiepiscopus, hujus libri auctor, censuræ statim ex animo acquievit, sicque finitus fuit error.

Innocentius XIII, Romanus de Comitibus, papa 248, ab 8 maii 1721, ad 7 mart. 1724.

S. Joannes I, Tuscus, papa 54, à 13 augusti 523, ad 18 maii 526.

Joannes II, Romanus, papa 57, à 21 januarii 532, ad mensem aprilem aut maium 535.

Joannes III, Romanus, papa 62, à 18 julii 560, ad 13 julii 573.

Joannes IV, Dalmata, papa 73, à 24 decembris 640, ad 11 octobris 642. Initio pontificatus, Ectesim Heraclii imperatoris, seu expositionem Monothelismo faventem, damnavit in concilio Romano.

Joannes V, Syrus, papa 83, à 23 julii 685, ad 1 augusti 686.

Joannes VI, Græcus, papa 86, à 28 octobris 701, ad 9 januarii 705.

Joannes VII, Græcus, papa 87, à 1 martii 705, ad 17 octobris 707.

Joannes VIII, Romanus, papa 109, à 14 decembris 872, ad 15 dec. 882.

Joannes IX, Tiburtinus, papa 118, ab anno 898, circa mensem julii, ad finem julii 900. (Vide XIV antipapam.)

Joannes X, Ravennensis, papa 125, à fine aprilis 914, ad finem junii 928.

Joannes XI, à Comitibus Tusculanis, papa 128, à fine martii 931, ad initium januarii 936.

Joannes XII, Romanus, papa 133, à mense septemb. 956, ad 14 maii 964. Primus dicitur eorum, qui in suâ consecratione nomen mutârunt; vocabatur antea Octavianus. (Vide XV antipapam.)

Joannes XIII, Romanus, papa 135, à 1 octobris 965, ad 6 septemb. 972.

Joannes XIV, Papiensis, papa 139, à mense julii 984, ad 20 augusti 985.

Joannes XV, Romanus, papa 141, anno 985, electus solùm, non consecratus, paulò post electionem obiit.

Joannes XVI, Romanus, papa 142, ab ineunte decembri 985 ad ineuntem annum 996.

Joannes XVII, Romanus, papa 145, anno 1003, post quinque menses et aliquot dies obiit 7 decembris.

Joannes XVIII, Romanus, papa 146, à 26 dec. 1003, ad 18 julii 1009.

Joannes XIX, ex Comitibus Tusculanis, frater Benedicti VIII, papa 149, ab anno 1024, ad mensem novemb. 1033.

Joannes XX, Ulissiponensis, papa 189, à 15 septembris 1276, ad 16 maii 1277. Hic dicitur vulgò Joannes XXI, quia sub Gregorio V unus antipapa se Joannem XX nominavit.

Joannes XXII, Gallus, diœcesis Cadurcensis (Cahors), papa 198, à 7 aug. 1316, ad 4 decembris 1334, coronatus Lugduni 7 septembris 1316. (Vide antipapam XXIII.)

Joannes XXIII, Neapolitanus, papa 209, à 17 maii 1410, ad 29 maii 1415, quo depositus fuit à concilio Constantiensi. (Vide antipapam XXXV.)

S. Julius I, Romanus, papa 36, à 6 februarii 337, ad 12 aprilis 352. Adversus Arianos pro fide catholicâ plurimùm laboravit, et S. Athanasium, qui ad sedem Apostolicam appellaverat, innocentem judicavit.

Julius II, Savonensis, papa 220, à 30 octobris 1503, ad 21 februarii 1513. (Vide concilium XVII generale.)

Julius III, Etruscus, papa 225, ab 8 februarii 1550, ad 25 martii 1555. Continuationem concilii Tridentini indixit ad 1 maii 1551. Societatem Jesu approbatam an. 1540 à Paulo III confirmavit.

L

Landus, Sabinus, papa 124, anno 913, versùs medium octobris, ad 914, versùs 26 aprilis.

S. Leo I, Tuscus, cognomento Magnus, papa 46, à 22 septembris 440, ad 4 novembris 461. Præfuit per legatos concilio Chalcedonensi generali IV. De Leone Magno sic loquitur Trithemius : « Fuit dictionis ecclesiasticæ Tullius, sacræ theologiæ Homerus, rationum fidei Aristoteles, auctoritatis Apostolicæ Petrus, et in christiano pulpito Paulus. »

S. Leo II, Siculus, papa 81, à 17 augusti 682, ad 3 julii 683.

S. Leo III, Romanus, papa 98, à 27 decembris 795, ad 11 junii 816.

S. Leo IV, Romanus, papa 105, à 28 januarii 847, ad 17 julii 855.

Leo V, Ardeatinus, papa 120, anno 903. Post duos circiter menses expulsus est, et carceri traditus.

Leo VI, Romanus, papa 126, à mense junio 928, ad februarium 929.

Leo VII, Romanus, papa 129, ab ineunte januarii 936, ad 18 julii 939.

Leo VIII adhuc laicus electus est, et 6 decembris 993, ordinatus contra Ecclesiæ canones, vivente adhuc Joanne XII, sed postea depositus in concilio Romano 26 februarii 964, ab eodem Joanne papâ legitimo.

S. Leo IX, Franco-Germanus, papa 154, à 2 febr. 1049, ad 19 aprilis 1054. Sedente sancto hoc pontifice incepit luctuosum schisma Græcorum.

Leo X, Florentinus, papa 221, ab 11 martii 1513, ad 2 decembris 1521. Sub hoc pontifice Lutherus à religione catholicâ defecit. 41 ejus propositiones à Leone X damnatæ sunt in globo. (Vide concilium XVII generale.)

Leo XI, Florentinus, papa 236, à 1 apr. 1609, ad 27 ejusdem mensis et anni.

Leo XII (cardinalis de la Genga), papa 256, à 27 septembris 1823, ad 19 febr. 1829. De re publicâ princeps benè meritus.

S. Liberius, Romanus, papa 37, à 22 maii 352, ad 22 novembris 366. Lapsus Liberii papæ in Arianam hæresim objiciunt omnes ferè novatores; verùm Catholici eum ab hæresi vindicant, et recentiores theologi Juenninus, Vitassius, etc., ostendunt Formulam cui subscripsit Liberius, non esse Arianam. (Vide antipapam II.)

S. Linus, Volaterranus in Etruriâ, papa 2, ab anno 67, ad 23 septembris 78. Templi Jerusalem destructio contigit anno 70, sub S. Lino.

S. Lucius I, Romanus, papa 23, ab an. 252, ad 4 Martii 253.

Lucius II, Bononiensis, papa 168, à 12 martii 1144, ad 25 januar. 1145.

Lucius III, papa 173, à 1 septembris 1181, ad 25 nov. 1185.

M

S. Marcellinus I, Romanus, papa 30, à 30 junii 296, ad 24 decembr. 304. Quod narratur

de lapsu S. Marcellini in idololatriam, fabulam esse suspicatur à Donatistis confictam. S. Augustinus libro de unico Baptismo, capite 16.

S. Marcellus I, Romanus, papa 31, à 27 junii 308, ad 16 jan. 310. Vacaverat sedes post S. Marcellinum plusquàm tres annos, ob vim persecutionis.

Marcellus II, Italus ex Monte Politiano, cardinalis Bellarmini avunculus, papa 226, à 9 aprilis 1555, ad 30 ejusdem mensis et anni.

S. Marcus, Romanus, papa 35, à 18 januar. 336, ad 7 oct. proximè sequentis.

Marinus I (ab aliis Martinus II dictus), ex Galesio Faliscorum in Etruriâ, papa 110, ab exeunte anno 882, ad mensem maium 884.

Marinus II (secundùm alios Martinus III,) Romanus, papa 131, à mense decembris 942, ad junium 946.

S. Martinus I, Tudertinus, papa 75, à 5 julii 649, ad 16 sept. 655.

Martinus II (ab aliis IV), Gallus patriâ Briensis (*la Brie*), papa 191, à 22 februarii 1281, ad 28 martii 1185.

Martinus III (communiùs V), Columna Rom., papa 210, ab 11 nov. 1417, ad 20 februarii 1431. Electus fuit à concilio generali Constantiensi. (Vide Antipapas XXXV, XXXVI et XXXVII.)

N

S. Nicolaus I, Romanus, papa 107, à 28 aprilis 858, ad 13 novembris 867.

Nicolaus II, Allobrox, papa 157, à 28 decembris 1058, ad 22 julii 1061.

Nicolaus III, Romanus, papa 190, à 25 novembris 1277, ad 22 aug. 1280.

Nicolaus IV, Asculanus, ex ordine S. Francisci, papa 193, à 22 februarii 1288, ad 4 aprilis 1292.

Nicolaus V, Italus Sarzanensis, papa 212, à 6 mart. 1447, ad 25 mart. 1455.

P

S. Paschalis I, Romanus, papa 100, à 25 januar. 817, ad 10 februar. 824.

Paschalis II, Romanus, Cluniacensis monachus, papa 162, à 13 aug. 1099, ad 21 januarii 1118. Cisterciensem ordinem approbavit anno 1100, et ordinem Fontis-Ebraldi (de Fontevault) anno 1106. (Vide XXII et tres sequentes antipapas.)

S. Paulus I, Romanus, papa 95, à 9 maii 752, ad 28 junii 767. Stephano III fratri suo successit. (Vide X antipapam.)

Paulus II, Venetus, papa 215, à 28 august. 1464, ad 26 julii 1471.

Paulus III, Venetus, papa 224, à 13 octobris 1534, ad 10 nov. 1549.

Paulus IV, Neapolitanus, papa 227, à 23 maii 1555, ad 18 augusti 1559. Antea episcopus Theatinus, unde nomen sortiti sunt clerici regulares dicti Theatini, quorum fuit fundator cum S. Gaetano, et primus superior.

Paulus V, Romanus, papa 237, à 17 maii 1605, ad 28 januarii 1621. Interruptas congregationes *de Auxiliis* resumpsit anno 1605, et biennio post terminavit, Dominicanorum et Jesuitarum scholis opiniones suas defendendi libertate relicta.

Pelagius I, Romanus, papa 61, ab 11 aprilis 555, ad 1 martii 560.

Pelagius II, Romanus, papa 47, à 30 novembris 578, ad 8 februarii 590.

S. Petrus, ab ipso Christo Jesu constitutus caput visibile Ecclesiæ, quam rexit 34 annos et paulò ampliùs, ab anno 33, ad 29 junii 67, quo martyr occubuit Romæ, ubi sedem fixerat ab annis 24, mensibus 5 et diebus 12. Romanorum pontificum nemo hactenùs tandiù Romanam sedem tenuit.

S. Pius I, Aquileiensis, papa 11, anno 143, ad 11 julii 157.

Pius II, Senensis, papa 214, à 19 augusti 1458, ad 14 augusti 1464.

Pius III, Senensis, papa 219, à 12 sept. 1503, ad 18 oct. ejusdem anni.

Pius IV, Mediolanensis, papa 228, à 26 decembris 1559, ad 9 decembris 1565. Sub Pio IV, S. Caroli avunculo, feliciter terminatum fuit concilium Tridentinum anno 1560.

S. Pius V, Italus è Bosco propè Alexandriam, Dominicanus, papa 229, à 7 januarii 1566, ad 1 maii 1572. Damnavit 79 propositiones Michaelis Baii doctoris Lovaniensis.

Pius VI, Romanus, papa 234, à 15 februarii 1775, ad 29 augusti 1799. Sanctam sedem tenuit viginti et quatuor annis, cum sex mensibus et quatuordecim diebus, venerandus pontifex per maximas rerum et temporum procellas, invictâ fide, necnon fortitudinis ac sanctitatis famâ commendabilis.

Pius VII, Romanus, papa 235, à 14 maii 1800, ad 20 augusti 1823. Animi lenitate, indefessâque constantiâ lugendas inter tempestates ac diuturnas bellorum commotiones æternâ laude prædicabitur. Societatem Jesu, omnium bonorum plausu, restituit per bullam *Sollicitudo omnium Ecclesiarum*.

Pius VIII, Italus è Cigoli in Piceno, papa 237, à 16 martii 1829, ad 30 novembris 1830.

S. Pontianus, Romanus, papa 19 à 22 junii 230, ad 19 nov. 235.

R

Romanus, natione Gallisanus, papa 116, versùs finem anni 897. Obiit pontificatùs sui mense tertio.

S

Sabinianus, Tuscus, papa 66, à 13 septembris 604, ad 22 februarii 606.

S. Sergius I, Syrus, papa 85, à 15 decembris 687, ad 8 septembris 701. (Vide IX antipapam.)

Sergius II, Romanus, papa 104, à 10 februarii 844, ad 27 januarii 847.

Sergius III, Romanus, papa 122, à mense junio 904, ad 911, ante finem aug.

Sergius IV, Romanus, papa 147, ab 11 octobris 1009, ad 13 julii 1012.

Severinus, Romanus, papa 72, post duos menses et dies aliquot obiit, 1 Augusti 640.

S. Simplicius, Tiburtinus, papa 48, à 25 februarii 468, ad 2 martii 483.

S. Siricius, Romanus, papa 39, à mense dec. 384, ad 26 nov. 398.

Sisinnius Syrus, papa 88, anno 703 post 20 dies obiit 6 februarii.

S. Sixtus I, Romanus, papa 8, ab anno 119, ad 6 aprilis 129.

S. Sixtus II, Græcus, papa 25, à 24 augusti 257 ad 6 augusti anni sequentis. Sixti II, archidiaconus fuit S. Laurentius.

S. Sixtus III, Romanus, papa 45, ab ineunte augusto 432, ad 11 aug. 440.

Sixtus IV, Savonensis, Franciscanus, papa 216, à 25 augusti 1471, ad 13 augusti 1484. Ordinem Minimorum approbavit. Scripsit librum de Immaculatâ B. Mariæ Virginis Conceptione, et festum ejus per totam Ecclesiam celebrari jussit.

Sixtus V, Italus Picenus, Franciscanus, papa 231, à 24 apr. 1585, ad 27 aug. 1590. Laboravit, ut Vulgatam Bibliorum sacrorum editionem incredibili studio ad nativam reduceret puritatem. Erecta in ejus honorem in Capitolio statua hanc inscriptionem continet ipsi valdè honorificam: *Sixto V, pontifici maximo, ob quietem publicam, compressâ sicariorum licentiâ, restitutam, annonæ inopiam sublevatam, urbem ædificiis, viis, aquæductu illustratam; S. P. Q. R.*

S. Soter, Fundanus è Campania, papa 13, ab ineunte maio 168, ad 177.

S. Stephanus I, Romanus, papa 24, ab anno 253, ad 2 augusti 257. Traditionem antiquam de non rebaptizandis iis qui ab hæreticis baptizati fuerant, servatâ formâ Ecclesiæ consuetâ, retineri jussit contra S. Cyprianum aliter cum quibusdam Africæ conciliis opinantem.

Stephanus II, Romanus, papa 93, electus anno 752, post quatuor dies obiit circa 20 martii.

Stephanus III, Romanus, papa 94, à 26 martii 752, ad 24 aprilis 757. Pipinum regem Galliæ inauguravit 28 julii 754, in basilicâ S. Dionysii propè Parisios.

Stephanus IV, Siculus, papa 96, à 5 augusti 768, ad 1 februarii 772. (Vide XI antipapam.)

Stephanus V, Romanus, papa 99, à 22 junii 816, ad 24 januarii 817.

Stephanus VI, Romanus, papa 112, à mense septembri 885, ad mensem septembris 891.

Stephanus VII, Romanus, papa 115 anno 896, ante mensem augustum, ad 897, ante medium octobris.

Stephanus VIII, Romanus, papa 127, anno 929, ad 931, cum sedisset annis duobus, mense uno, et diebus quindecim.

Stephanus IX, Germanus, papa 130, anno 939, versùs finem julii, ad 942, circa initium decembris.

Stephanus X, ducis Lotharingiæ filius, papa 156, à 2 august. 1057, ad 29 mart. 1058.

S. Sylverius, Campanus, papa 59, ab 8 junii 536, ad 20 junii 538. (Vide antipapam VII.)

S. Sylvester I, Romanus, papa 34, à 31 januarii 514, ad 31 decembris 535. Præfuit concilio primo Nicæno generali per legatos.

Sylvester II, Gallus Aquitanus, monachus Floriacensis (*de Fleury, ou Saint-Benoît-sur-Loire*), dein abbas Bobiensis, papa 144, à 2 apr. 992, ad 12 maii 1003.

S. Symmachus, Sardus, papa 52, à 22 novemb. 498, ad 19 julii 514. (Vide antipapam V.)

T

S. Telesphorus, Græcus, papa 9, anno 129, ad 5 januarii 139.

Theodorus I, Jerosolymitanus, papa 74, à 24 nov. 642, ad 13 maii 649.

Theodorus II, papa 117, anno 898. Vixit tantùm 20 dies in pontificatu.

V

Valentinus, Romanus, papa 102, anno 827.

Obiit circa initium octobris, quadragésimo post exaltationem suam die.

S. Victor I, Afer, papa 15, ab ineunte junio 193, ad ineuntem annum 202.

Victor II, Bavarus, papa 155, à 13 aprilis 1055, ad 28 julii 1057.

Victor III, Beneventanus, papa 160, à 24 maii 1086, ad 16 septembris 1087. (Vide XXII antipapam.)

Vigilius, Romanus, papa 60, anno 538, ad mensem januarium 555, primò antipapa sub Sylverio, postea legitimus pontifex eo defuncto, concilium quintum generale tandem approbavit.

S. Vitalianus, Campanus, papa 77, à 30 julii 657, ad 27 januarii 672.

S. Urbanus I, Romanus, papa 18, anno 223, ad 25 maii 230.

Urbanus II, Gallus, diœcesis Rhemensis, papa 161, à 12 martii 1088, ad 29 julii 1095. (Vide XXII antipapam.)

Urbanus III, Mediolanensis, papa 174, à 1 dec. 1185, ad 19 octobris 1187.

Urbanus IV, Gallus Trecensis (*de Troyes en Champagne*), papa 184, à 29 augusti 1261, ad 2 octobris 1264. Festum Corporis Christi instituit, et ordinem Cœlestinorum approbavit.

Urbanus V, Gallus, diœcesis Mimatensis (*de Mende, dans le Gévaudan*), papa 202, à 28 octobris 1362, ad 19 decembris 1370.

Urbanus VI, Neapolitanus, papa 204, à 9 aprilis 1378, ad 15 octobris 1389. Sub hoc pontifice incœpit magnum schisma Occidentale, quod annos ferè 40 duravit usque ad annum 1417, quo depositus fuit Benedictus XIII, antipapa XXXV. (Vide antipapam XXXIV.)

Urbanus VII, Romanus, papa 252, à 15 septembris 1590, ad 27 ejusdem mensis et anni.

Urbanus VIII, Florentinus, papa 259, à 6 aug. 1623, ad 29 julii 1644. Damnavit librum Jansenii (cui titulus, *Augustinus*), anno 1641, 4 martii.

Z

S. Zacharias, Græcus, papa 92, à 30 novemb. 741, ad 14 mart. 752.

S. Zephirinus, Romanus, papa 16, ab anno 202, ad 219 ineuntem.

S. Zozimus, Græcus, papa 42, à 18 martii 417, ad 26 decembris 418. Pelagium et Cœlestium damnavit. Pelagiani postea à judicio

summi pontificis appellaverunt ad concilium generale futurum : verum in concilio Ephesino, quod celebratum est anno 431, nequidem auditi sunt, dicentibus Patribus Ephesinis, causam jamdudum finitam esse.

« Tenet (me in Ecclesiâ catholicâ), ab ipsâ sede Petri Apostoli, cui pascendas oves suas post resurrectionem Dominus commendavit, usque ad præsentem episcopatum successio sacerdotum. Tenet postremo ipsum catholicæ normen, quod non sine causâ inter tam multas hæreses sic ista Ecclesia sola obtinuit, ut cum omnes hæretici se catholicos dici velint, quærenti tamen peregrino alicui, ubi ad catholicam conveniatur, nullus hæreticorum vel basilicam suam, vel domum audeat ostendere. » Sanctus Augustinus libro contra Epistolam Fundamenti, capite 4.

QUÆSITA NONNULLA.

Quot et qui pontifices coluntur ut sancti in Ecclesiâ? — Pontifices Romanos 76 colit Ecclesia ut sanctos, scilicet 33 primos, qui omnes sub uno è duodecim imperatoribus paganis, videlicet Nerone, Domitiano, Trajano, Adriano, Marco Aurelio, Severo, Maximino, Decio, Valeriano, Aureliano, Diocletiano et Maximiano, sanguinem fuderunt pro Christo; 4, qui postea ab hæreticis passi sunt, Felix II (secundum alios, III), Joannes I, Sylvester et Martinus I, et 39 confessores, qui sunt Sylvester I, Marcus, Julius I, Liberius, Damasus I, Anastasius I et II, Innocentius I, Zozimus, Bonifacius I et IV, Coelestinus I et V, Sixtus III, Leo I, II, III, IV et IX; Hilarius, Simplicius, Felix III et IV; Gelasius I, Symmachus, Hormisdas, Agapetus, Gregorius I, II, III, VII; Benedictus II, Zacharias, Paulus I, Paschalis, Deus-Dedit, Agatho, Nicolaus I, Sergius I, Pius V.

Quot et qui pontifices inviti electi sunt? Numerantur 16 : Clemens I, Bonifacius I, Gregorius I, IV et VII; Benedictus III, Nicolaus I, Adrianus II, Victor III, Gelasius II, Honorius II, Innocentius III, Coelestinus V, qui postea abdicavit; Nicolaus V, Pius V, Clemens XI, Benedictus XIII.

Quot et qui juvenes ad papatum assumpti? — Recenset 8 Guillelmus Burius, suntque Alexander I, ætate juvenis (quot annorum auctores non narrant), sed moribus senex; Joannes XI, anno ætatis suæ 20; Joannes XII, anno 16; Benedictus IX, anno 10, vel 12, vel ad summum 18; Innocentius III, anno 30;

Gregorius XI, anno 35; Bonifacius IX, anno 30, aut 34; Leo X, anno 30, aut paulò plus. Ex iis omnibus solus Innocentius III in pontificatu 18 annos sedit.

Qui mensem in papatu non impleverunt? — Sisinnius sedit dies 20 tantum; Stephanus II, 3; Valentinus 30; Bonifacius VI, 15; Theodorus II, 20; Damasus II, 23; Coelestinus IV, 17; Pius III, 26; Marcellus II, 22; Urbanus VII, 12; Leo XI, 25; unus ipso electionis suæ die obiit, dictus per aliquot horas Gregorius XI, nepos Gregorii X.

Quot et qui pontifices humili loco nati? — Numerantur 18 ab eodem Burio : S. Petrus, S. Dionysius, Joannes XVII, Damasus II, Adrianus IV et VI, Urbanus IV, Nicolaus IV, S. Coelestinus V, Benedictus XI, Joannes XXII, Benedictus XII, Bonifacius IX, Alexander V, Nicolaus V, Sixtus IV et V, S. Pius V; Pii V tamen familia olim fuerat Bononiæ illustris. Addi potest et Clemens XIV, è medico natus.

Quot et qui pontifices optimæ notæ? — Præter 76 supra memoratos sanctitate, quæ omnium est optima nota, multi adhuc fuere illustres papæ; enumerare longius foret; inter hujus et duorum præcedentium seculorum pontifices præsertim eminent Pius VI, VII, Benedictus XIII et XIV, Clemens XI et XIII, Innocentius XI et XII, Alexander VII, Clemens VI, et plures alii.

Quot et qui pontifices notæ non ita bonæ? — Undecim recensentur à Burio : Sabinianus, Stephanus VII, Christophorus, Sergius III, Joannes XII, Bonifacius VII, Sylvester II, Benedictus IX, Joannes XXIII, Innocentius VIII, Alexander VI.

Ne cui autem theologiæ candidato scandalum pariat non sat regularis paparum aliquorum vita, observet hæc diligenter: 1º in tanto, id est, 257 pontificum numero, paucissimi, id est, 11 tantum, pravis suis moribus sedem Apostolicam dedecorârunt; 2º sacrum 12 Apostolorum, et juxta aliquos septem diaconorum collegium suum habuit Judam et Nicolaum; mirum ergo esse non debet, quod octodecim seculorum lapsu 11 papæ malè vixerint; 3º id mali permisit Deus, ut ostenderet religionem christianam non in hominum sanctitate, sed in Dei promissis, ita fundatam esse, ut portæ inferi (id est, errores, hæreses, schismata, vitiaque omnia) adversus eam nunquam sint prævalituræ; 4º si illi pontifices à priorum pontificum sanctitate desciverunt, at fidem orthodoxam semper retinuerunt.

Utrum una sit apud omnes numerandi pontifices ratio? — Labbæus numerat tantum 237 pontifices usque ad Alexandrum VII, inclusive, juxta quam supputationem hactenus fuerunt tantum 252 papæ; Burius 256, alii plures, alii pauciores; nos virum eruditissimum in Historiâ paparum secuti, numeramus 257; discrimen oritur ex iis qui sortiti sunt nomen Joannis, Felicis, Stephani, Bonifacii, Martini, Benedicti, Sylvestri.

(Legitimorum seriem pontificum excipit catalogus antipaparum, qui sic vocantur, vel quod sine canonicâ electione sedem invaserint apostolicam, vel quod alio legitimo vivente pontifice cathedram eandem tenere præsumperint.)

INDEX CHRONOLOGICUS ANTIPAPARUM.

I. Antipapa Novatianus, circa annum 251, post electionem canonicam S. Cornelii, invidiâ motus se episcopum Romanum ordinari fecit à tribus episcopis, quos antea inebriaverat. Novatiano Romæ adjunxit se alter schismaticus presbyter Carthaginensis, et ex Africâ expulsus, cui nomen Novatus.

II. Antipapa Felix II, ordinatus ab Arianis an. 355, quo tempore exilium pro fide Nicænâ papa Liberius patiebatur. Liberio Romam reverso an. 358, à Catholicis expulsus est Felix. Creditur Felix ab Arianorum partibus discessisse, à quibus multa passus, sanctè obiit 22 novembris an. 365. In martyrologio Romano 29 julii numeratur inter sanctos martyres, imò ab aliquibus inter legitimos papas recensetur.

III. Antipapa Ursinus, seu Ursicinus, diaconus Ecclesiæ Romanæ, ægrè ferens quod S. Damasus I sibi in episcopatu Romano prælatus esset, electus est à quibusdam seditiosis anno 366, et ab uno tantum episcopo ordinatus. Hoc schisma in seditionem illicò mutatum est, et in basilicâ in quam cum suis se receperat Ursicinus, interfecti sunt homines circiter 137. Postea Româ exire coactus, sed in urbem mense septembri anni 367 reversus, mense decembri ejusdem anni ab imperatore Valentiniano expulsus est.

IV. Antipapa Eulalius, Ecclesiæ Romanæ archidiaconus, à quibusdam presbyteris et multis laicis seditiosè electus est 28 dec. anno 418; sed postridiè S. Bonifacius I, à 70 presbyteris et 9 episcopis in urbe tunc presentibus, et universâ plebe unanimiter et canonicè electus est, ac Romam, unde exire coactus fuerat, rediit versùs finem aprilis an. 419.

V. Antipapa Laurentius, archidiaconus Tituli S. Praxedis, eodem die contra jus omne ordinatus, quo S. Symmachus Ecclesiæ curam suscepit, id est, 22 nov. 498 an. 500. Laurentius factus est episcopus Nucerinus (Nocera); paulò post Romam rediit secretò. Schismatici ei adhærentes rapinis et cædibus urbem impleverunt, quorum furorem ad necem quæsitus vix effugere potuit S. Symmachus, qui pluribus postea in conciliis legitimus papa declaratus est.

VI. Antipapa Dioscorus eodem tempore electus est à nonnullis, quo Bonifacius II, id est, an. 530; sed Dioscori morte paulò post schisma extinctum est.

VII. Antipapa Vigilius, loco sancti Sylverii in exilium missi pro defensione concilii Chalcedonensis, contra omnes æquitatis regulas electus est anno 537. Extincto tamen fame S. Sylverio in insulâ Palmariâ, canonicè electus successit Vigilius, qui postea fidem catholicam strenuè propugnavit, quasi mutatus in virum alterum.

VIII. Antipapa Joannes, archipresbyter Ecclesiæ Romanæ, electus clero, et Petrus Presbyter electus ab exercitu anno 686; sed postea clerus, consentiente exercitu, Canonem utrique substituit.

IX. Antipapa Paschalis, archidiaconus Ecclesiæ Romanæ, et Theodorus archipresbyter, à variis electi sunt anno 687. Sed utroque rejecto, papa creatus est S. Sergius I; eodem anno Theodorus canonicæ Sergii electioni adhæsit, solus Paschalis restitit; sed postea à Sergio, ob varia crimina depositus, et carceri traditus, in suo schismate pertinax obiit post quinque annos.

X. Antipapa Theophylactus archidiaconus, ab aliquibus è clero et populo electus eo tempore quo à majori cleri et populi parte eligebatur S. Paulus I, anno 757; sed brevè extinctum fuit illud schisma.

XI. Antipapa Constantinus, ex laico intra sex aut septem dies tonsurâ clericali, sacris ordinibus et episcopatu insignitus, in sedem Apostolicam vi intrusus, anno integro pontificatum tenuit; sed postea à populo Romano sede dejectus, oculis erutis monasterio includitur, et ejus loco Stephanus IV coronatur anni 768 3 augusti. Anno sequenti, Constantinus in concilio Romano damnatus, veniam schismatis, quam supplex petierat, obtinuit; sed postridiè propter retractatam obedientiam, iterum condemnatus est.

XII. Antipapa Zinzinus quædam suffragia obtinuerat, sed schisma præsentia sua extinxit Lotharius, Eugeniusque II tanquam legitimus papa agnitus est anno 824.

XIII. Antipapa Anastasius III, qui adhuc presbyter cardinalis depositus fuerat anno 853 à S. Leone IV, insurrexit adversus Benedictum III canonicè electum anno 853; sed à suis non multò post derelictus est, et schisma finem accepit.

XIV. Antipapa Sergius, presbyter Ecclesiæ Romanæ, electus fuit ab aliquibus ante Joannem IX, sed antequàm ordinaretur, Româ expulsus est.

XV. Antipapa Leo VIII, vivente Joanne XII, electus adhuc laicus 6 dec. anni 963; sed revocatus à Romanis Joannes coacto concilio Leonem deposuit.

XVI. Antipapa Bonifacius VII invasit sedem S. Petri post mortem Benedicti VI et Domni II, anno 974. Excommunicatus fuit à Benedicto VII. Joannem XIV Benedicti VII successorem fame aut veneno interfecit anno 985. Subitâ morte ipse periit circa finem ejusdem anni. Cadaver antipapæ per plateas ignominiosè tractum, ietibus confossum, tandem à paucis clericis sepultum fuit. Bonifacium VII supra inter legitimos pontifices scripsimus, 1º quia postea papa 195 dictus est Bonifacius VIII, non VII; 2º quia in omnibus ferè paparum catalogis descriptus fuit.

XVII. Antipapa Joannes XVI, episcopus Placentinus, vivente Gregorio V, vi et artibus Crescentii consulis intrusus est anno 997. Anno sequenti à nobilibus quibusdam viris, abscissis linguâ et naso, oculisque erutis, schismatis poenas dedit.

XVIII. Antipapa Gregorius à Benedicto VIII schismate se separavit circa annum 1013, sed auctoritate Henrici regis Germaniæ, qui Benedictum Romæ restituit, pax Ecclesiæ brevi reddita est.

XIX. Antipapa Sylvester III, antea Joannes, episcopus Sabinensis, anno 1044, à Romanis post expulsum Benedictum IX electus, sed post dies quinquaginta ipse sede expulsus est. Benedictus autem novam veritus ejectionem, pontificatum vendidit Joanni archipresbytero, cui cognomen Gratianus, qui dictus est Gregorius VI. Miseris illis temporibus tres papæ numerabantur, Benedictus IX, Sylvester III et Gregorius VI, omnes sanctâ sede indigni.

XX. Antipapa Benedictus X, antea Joannes, episcopus Veliternus, manu armatâ à nonnullis

seditionis intrusus anno 1058, in schismate decem circiter menses permansit, postea ad Nicolai II canonicè electi pedes provolutus, veniam obtinuit, eâ lege, ut ab episcopalibus et sacerdotalibus officiis maneret depositus.

XXI. Antipapa Honorius II, antea Cadolaus, episcopus Parmensis, paulò post canonicam electionem Alexandri II, anno 1061 factam, ab aliquot episcopis et viris nobilibus Basileæ papa renuntiatur; congregato exercitu Romam petiit, bis victus Parmam se recepit, et anno 1067 veniâ à legitimo papâ obtentâ obiit.

XXII. Antipapa Clemens III, antea Guitbertus, archiepiscopus Ravennæ, vivente S. Gregorio VII, 25 junii 1080 à 30 episcopis jussu Henrici imperatoris convocatis, intrusus; sed à suis, post fugatum exercitum Longobardorum, qui contra papam Gregorium VII arma sumpserant, derelictus est anno 1084, et obiit circa annum 1100, sedente Paschali II.

XXIII. Antipapa Albertus circa annum 1100 successit Clementi III antipapæ; sed in ipso die electionis suæ schismaticæ à Catholicis in carcerem conjectus est.

XXIV. Antipapa Theodoricus eandem sortem subiit, quam Albertus, tres circiter menses post suam electionem.

XXV. Antipapa Sylvester III, antea dictus Maginulfus, electus circa annum 1102, Româ brevi expulsus fuit.

XXVI. Antipapa Gregorius VIII, antea Bourdinus, diœcesis Lemovicensis, et archiepiscopus Bracarensis (Braga) intrusus auctoritate imperatoris Henrici V, anno 1118, quem coronavit eodem anno 2 junii. Anno 1121 antipapa à Calixto II in monasterio inclusus est, et paucos post annos sedente Honorio II obiit.

XXVII. Antipapa Anacletus II, dictus antea Petrus Leonensis, cardinalis presbyter Tituli S. Mariæ trans Tiberim, antea monachus Benedictus Cluniacensis, à quibusdam cardinalibus electus anno 1130. Ut contra Innocentium II schisma protenderet, thesauros et sacra vasa præcipuarum Romæ Ecclesiarum furto sustulit. Obiit anno 1138, mense januario.

XXVIII. Antipapa Victor IV successit anno 1138 Anacleto II. Ejus pseudo-papatus vix duos implevit menses; namque à suis derelictus Victor, versùs finem maii Innocentio II obedivit.

XXIX. Antipapa alter Victor IV, antea Octavianus, an. 1159 à tribus tantùm cardinalibus electus est auctoritate Friderici imperatoris, Alexandro III papæ infensissimus; tandem anno 1164 mortuus est 22 aprilis.

XXX. Antipapa Paschalis III, antea Guido, Cremensis cardinalis, Victori IV statim suffectus est à schismaticis 4 augusti 1167. Fridericum imperatorem coronavit Romæ, ubi mortuus est 20 septembris sequentis anni.

XXXI. Antipapa Callixtus III, antea Joannes, designatus episcopus Albanensis, successit Paschali III, reconciliato imperatore Friderico cum Alexandro III. Callixtus veniam petiit et obtinuit anni 1178 29 augusti.

XXXII. Antipapa Innocentius III, antea dictus Lando, à quibusdam pertinacibus schismaticis Callixto III substitutus est; sed anno 1180, Alexandri III papæ jussu comprehensus et inclusus fuit, sicque funestum ac diuturnum illud schisma finem accepit.

XXXIII. Antipapa Nicolaus V, antea Petrus de Corbario, ex ordine sancti Francisci, vivente Joanne XXII intrusus anno 1328, bienio elapso Joanni papæ traditus, et ab eo benignè exceptus, petitam absolutionem obtinuit; sed ne iterum turbas excitaret, in ipso palatio papæ Avenione incarceratus obiit mense septembri anni 1333.

XXXIV. Antipapa Clemens VII, antea Robertus, ex episcopo Cameracensi cardinalis factus à Gregorio XI anno 1371. Frater erat comitis Genevensis, et idcirco dictus est cardinalis Genevensis. Electus est à cardinalibus Gallis 20 septembris anni 1378, sedente Urbano VI. Obiit Avenione 16 septembris 1394, re-

gnante Bonifacio IX papâ. A multis eo tempore ut legitimus habitus fuit.

XXXV. Antipapa Benedictus XIII, antea Petrus de Luna, cardinalis Arragoniæ, 28 sept. 1394 Clementi VII successit; postea depositus à concilio Constantiensi 26 julii anni 1417; obiit in schismate pertinax 17 nov. anni 1424. Ultra annos 30 in pseudo-papatu vixit, et sex pontificibus indefessus obstitit, scilicet Bonifacio IX, Innocentio VII, Gregorio XII, Alexandro V, Joanni XXIII, Martino V et duobus conciliis, Pisano et Constantiensi.

XXXVI. Antipapa Clemens VIII, antea Ægidius Munionensis, canonicus Barcinonensis, Benedicto XIII successit anno 1425, mense junio electus à tribus cardinalibus.

XXXVII. Antipapa Benedictus XIV, viventi Clementi VIII simoniace electo suffectus est ante 26 junii 1426 ab uno cardinali, qui priori Clementis electioni non interfuerat; sed brevi ab ipso cardinali spretus et derelictus est. Clemens VIII anno 1429 Martino V legitimo papæ se subjecit, et episcopatum Majoricensem obtinuit.

XXXVIII. Antipapa Felix V antea Amedæus à Sabaudiâ, electus in concilio Basileensi tunc schismatico 30 octobris anni 1430, à cardinali Arelatensi, et coronatus Basileæ 24 julii 1440, postea Nicolao V obedivit, à quo ita benignè exceptus fuit, ut purpuram, episcopatum Sabinnensem et decanatum sacri collegii obtinuerit.

ZACCARIÆ VITA.

ZACCARIA (Franciscus Antonius), parentibus honestissimis natus Venetiis anno 1714, martii die 27, Jesuitarum societati aggregatus est 17 octobr. 1731. Multas Italiæ urbes cursibus lustravit apostolicis, multæque illum perorantem tempore verni jejunii summo plausu fructuque auscultârunt. Fama doctrinaque simul creverunt eundo, et quidquid eruditorum virorum habebat Italia, quæ tot illustrationibus sese meritò jactat, ejus amicitiam sedulò coluere. Præterea cum extraneis scriptoribus, et præsertim cum Bolandianis hagiographis, litterarium iniit commercium, quibus multam operam locavit in emendandis aliquot Actorum erroribus et novis accessionibus indicandis. Undeviginti italicæ academix, ex

sodalitio Zaccariæ pleniorē sibi splendorem accessurum sperantes, eum sibi socium adoptârunt. In magnâ quoque fuit existimatione apud summos pontifices, Benedictum XIV, Clementem XIII et Clementem XIV. Sed maximè omnium immortalis Pius VI totus fuit in amando ornandoque Zaccariâ, adeò ut aditum ad sua palatia singulis hebdomadibus ei præberet, sermones familiarissimos cum eo collaturus.

Obiit Zaccaria Romæ 10 octobr. 1795, natus annos 81, menses 6, dies 13.

Non juvat immensam operum seriem quæ nomine suo exornavit hic recensere. Fabulosum penè videtur unius viri vitam tot voluminibus componendis, annotationibus commenta-

riore locupletandis, aut dumtaxat legendis suffecisse. Magis mirum adhuc erit, si attendatur eum scripsisse de omnimodâ propè disciplinâ, nempe de theologicis rebus, de liturgicis, de Scripturâ sacrâ, de jure canonico, de archeologiâ tum sacrâ tum profanâ, de philologiâ, de historiâ et poesi tum italicis tum extraneis, de scientiis denique omnibus, quarum una longos dies et laboris plenos absorbeat. Præcipua Zaccariæ opera sequens syllabus enuntiabit.

1° Editio Commentariorum Menochii, quibus accessit supplementum ex variis dissertationibus conflatum. 2° Editio Bibliorum sacrorum, cum uberrimis prolegomenis, quorum pars à Bapt. Duhamel, altera à Zaccariâ concinnata est. 3° Editio Tirini in universam S. Scripturam, sex indicibus ac prolegomenis aucta, cum complurimis Zaccariæ annotationibus et ejusdem præfatione. 4° Editio *Theologiæ moralis* P. Thomæ Tamburini, cum uberrimis Zaccariæ prolegomenis. 5° Editio *Theologiæ moralis* Hermannii Busenbaum, cum prodromo *De Locis moralis theologiæ*, auctore Zaccariâ, multisque ejusdem annotationibus. 6° Editio *Theologiæ moralis* Alph. de Ligorio, cum Zaccariæ dissertatione prolegomenâ *de casuistica theologiæ originibus, locis ac præstantiâ*. B. Ligorius plurimi faciebat Zaccariam, ut sequitur

ex epistolâ quæ dissertationem prolegomenam præcedit: « Miratus equidem sum, vir clarissime, inquit ibi Zaccarias, de rebus tuis tam humiliter demissèque sentire te, ut *Theologiam* tuam ipsi Romanorum pontificum doctissimo Benedicto XIV maximè probatam è typographio tertium prodire nolueris, quin extaret in operis fronte dissertatio quæpiam à me elucubrata. » 7° Editio Petavii, Venetiis 1757, 7 vol. in-4°, dissertationibus ac notis illustrata. 8° Editio *Historiæ ecclesiasticæ* Natalis Alexandri, novis annotationibus et dictionario historiæ ecclesiasticæ locupletata. 9° Variæ dissertationes et editiones de jure canonico disciplinæque ecclesiasticâ, et de Romanorum pontificum auctoritate. 10° *Thesaurus theologicus* in quo Natalis Alexandri, Petavii, cæterorumque clarissimorum theologorum dissertationes opusculaque collegit, in ordinem digessit, novisque exornavit notis ac dissertationibus, 12 vol. in-4°, Venetiis 1762. Aliena opera in unum corpus theologicum redigendò, Zaccarias ipse desuo multa præstitit. Tomo primo extant duæ dissertationes oppidò eruditæ, et quas recudendas duximus: altera *de veterum christianarum inscriptionum in rebus theologicis Usu*; altera *de Usu librorum liturgicorum in rebus theologicis*.

DE USU LIBRORUM LITURGICORUM IN REBUS THEOLOGICIS.

CAPUT PRIMUM.

LITURGICI GRÆCORUM LIBRI PERCENSENTUR.

Antequàm de librorum liturgicorum in rebus theologicis usu disputationem ingredior, coram notitiam juvat lectoribus exhibere: atque hoc quidem capite de Græcorum libris, in altero de Latinorum voluminibus dissereamus. Porro ad Græcos quod attinet, egregium de illis commentarium Parisiis anno 1644 à doctissimo Leone Allatio habuimus, quem Hamburgi Joannes Albertus Fabricius anno hujus seculi secundo et vicesimo ad calcem quinti Bibliothecæ Græcæ voluminis recudi jussit. Breviorem deinde, in multis tamen

accuratiorem Guillelmus Caveus sub Historiæ suæ Litterariæ finem edidit dissertationem: quam cum Robertus Sala in appendice tomi secundi rerum liturgicarum cardinalis Bonæ typis iterùm exprimi curârit, nos etiam hic auctiorem dabimus ex Basileensi editione anni 1745, et nostris præterea adnotationibus illustratam; atque adeò paucis quibusdam locupletatam articulis, quos à Caveanis secernemus, ad calcem columnarum eos remittere curantes, ac proprias animadversiones parenthesi distinguentes.

ἈΓΙΑΣΜΟΣ. De vulgaribus hujus vocis significationibus jam non agitur. Notat hoc loco solemnem aquæ benedictionem, juxta quam

apud Græcos peragi solet. Cujus duplicem habemus ordinem seu διάταξιν in Euchologio. Prima dicitur Ἀκολουθία τοῦ μεγάλου ἁγιασμοῦ τῶν θείων Θεοφανίων, et semel tantum in anno usurpatur, in festo nempe *Theophaniorum*, quando aqua solemnī ritu consecratur. Exstat apud Goarum in Euchologio, p. 453. Ex quo etiam discimus duplicem hoc tempore aquæ fieri benedictionem, primam in festi pervigilio, ex quā bibitur, populus aspergitur, domus lustrantur; alteram quæ ipso die festo inter Missarum solemnīa facta est, quæ proinde sanctior habetur, majorique curā asservatur, et poenitentibus nondum in Ecclesiæ communionem plenè receptis propinari solet. Hoc etiam ritu memoriam baptismatis Christi hoc die olim peracti renovabant, cujus baptismo aquarum omnium naturam adeò usque sanctificatam fuisse crediderunt veteres, ut aquæ profundā hâc nocte haustæ, domumque portatæ, non in unum modò, sed quandoque in plures annos incorruptæ servabantur, disertè id testante Chrysostomo, Homil. de Baptism. Christi. Altera dicta est Ἀκολουθία τοῦ μικροῦ ἁγιασμοῦ, et recitatur in communi aquæ benedictione, non modò in Theophaniis, sed et singulis mensibus, vel urgente quâvis necessitate, à sacerdote fieri potest. Habetur ibidem, p. 441. Utrumque officium in notis suis præclare illustrat eruditissimus Goarus. Vide Codin. de Offic. Constantinop., cap. 14, n. 26, 27, etc., p. 79, ubi ἁγιασμόν, sive aquæ benedictionem describit, quæ cujusvis mensis initio (exceptis solummodò septembris die 14, et januarii 6) coram imperatore in palatio fieri solebat (1).

ἈΓΙΟΠΟΛΙΤΙΚὸΝ ΣΤΙΧΗΡΟΝ, hymnus sive canticum lengiuseculum, ab Andrea monacho, Cretensi archiepiscopo, qui ἀγιοπολίτης κατ' ἐξοχὴν dictus est, compositum; cujus et alia cantica libris Græcorum passim reperiuntur (2). Ex codice Barberino meminit hujus στιχηροῦ Goarus not. ad Euchol. p. 202. Balsamoni dicitur Ἀκολουθία τοῦ ἀγιοπολίτου, qui et ψαλτωδημάτων ἀγιοπολιτικῶν meminit.

ΑἶΝΟΙ, *Laudes*; memorantur in Officio τοῦ Ὁρθρου, p. 54, ita nempe apud Græcos, expli-

cante Goaro, dicuntur Psalmi Davidici 148, 149, 150, propter repetitam in iis vocem Αἰνεῖτε, et in ecclesiasticis eorum libris passim occurrunt.

ἈΚΑΘΙΣΤΟΣ, hymnus in laudem B. Virginis, ob urbem à Persarum barbarorumque furore, illius, ut ferunt, ope ter servatam conditus, idque hâc primùm occasione. Obsessâ urbe regiâ. imperante Heraclio, ex unâ parte à numeroso exercitu sub Sarbaro Chosroæ Persarum regis duce, ex alterâ à Chagano Scythâ, Sergius patriarcha imaginem Deiparæ Virginis non manufactam ulnis suis gestans, cum toto populo supplicationes incessanter fecit; quo factò, Heraclius mox insignem de hostibus victoriam reportavit. Unde populus totam noctem absque ullâ intermissione hymnum pro gratiarum actione Deiparæ decantavit. Idem postea sub Constantino Pogonato, et tertium sub Leone Isauro, intestantibus Agarenis, factum. Hinc festum institutum, hinc hymnus sabbato quintæ hebdomadis quadragesimæ in perpetuum decantandus, Ἀκάθιστος, quasi sessione carens, dictus (inquit Triodion hâc die) διότι ὁρθοστάσῃν τότε πᾶς ὁ λαὸς κατὰ τὴν νύκτα ἔκεινον τὸν ὕμνον τῇ τοῦ Λόγου μητρὶ ἐμελψαν. Quòd totus populus totâ nocte stando hymnum Deiparæ concinuerit, quòdque, cum in omnibus aliis ædibus ex more sedere liceat, in istis divinæ Matris erecti omnes stantes auscultamus. Narrat Codinus de Offic. Constantinop. cap. 12, § 10, p. 71, ex quatuor vigiliis quæ quotannis in palatio celebrari solebant, secundam fuisse τῆς Ἀκαθίστου. Exstat hoc officium in Horologio Græcorum Venet. 1535, aliisque annis non semel edito. MS. Biblioth. Vindob. Cod. Theol. 231, num. 8, à fol. 24 usque ad 37, hoc initio: Βουλὴν προαιώνιον ἀποκαλύπτων σοὶ κόρη Γαβριὴλ ἐφέστηκε, etc. Hymni hujus originem, et integram triplicis liberationis urbis Constantinopolitanæ historiam accuratè describit anonymus auctor orat. histor. in festum τῆς Ἀκαθίστου, quam Græc. Lat. edidit Combefisius Auct. nov. tom. 2, p. 805.

ἈΜΑΡΤΩΛΩΝ ΣΩΤΗΡΙΑ. Liber ecclesiasticus, ab Agapio Cretensi apud montem Athum monacho, viro in scriptis tum Græcorum, tum Latinorum non inerudito, linguâ vulgari, ex diversis Græcorum Latinorumque operibus, tribus partibus absolutus, quo pia documenta varique sermones ethici continentur. Parte tertiâ in laudes B. Virginis se effundit, deque miraculis vel ab eâ, vel ejus nomine patris copiosè agit. Editum est ab ipsomet auctore hoc opus Venet. apud An. Julian. anno 1641, in-4°.

(1) Confer Sebastiani Pauli dissertationem de ritu Ecclesiæ Neritinæ exorcizandi aquam in Epiphaniâ, anno 1719 Neapoli editam, præsertim à pag. 47.

(2) Seu potius versus urbis sanctæ, nam Hierosolyma urbs sancta audit. Vide Quirinum diatribâ 3, ad officium quadragesimale, part. 2, pag. 162.

ἌΜΟΜΟΣ. Ita dictus est Psalmus 118, eò quòd ab his verbis incipit : Μακάρι οἱ ἄμωμοι, et in sabbato τῆς ἀπολυτίμου, seu sabbato secundæ hebdomadis jejuniorum cani solet. Ejus passim mentio fit in libris Græcorum ritualibus, in Euchologio non semel.

ἈΝΑΒΑΘΜΟΪ, *Psalmi graduales*, seu *Cantica graduum* apud Hebræos, Græcos et Latinos satis nota. In divinis Græcorum officiis certis quibusdam temporibus suum etiam habent locum. Vide quæ hâc de re congescit Dufresnius in glossariis suis, tum Græco, tum Latino, quæque commentatores tam veteres quàm recentiores ad hos psalmos notare solent.

ἈΝΑΓΝΩΣΕΙΣ, *Lectiones*, seu, ut Latini potius dicerent, *Lectionarius*: in quo libro partes seu segmîna ex veteris Testamenti libris excerpta, variisque anni diebus, pro dierum festorum solemnitate, in Ecclesiâ recitari solita, continentur, in unum volumen redacta, ut facilius et commodius præ manibus habeantur. Prostat liber MS. passim in monasteriis Græcorum, et potissimum in Bibliothecâ Vaticanâ et Barberinâ, num. 16 et 17, monente L. Allatio, dissert. 1, p. 53, et Diat. de Georg. p. 417, qui tamen notat hunc librum diversum esse ab aliis lectionibus prolixioribus, quas non ex sacris litteris, sed ex sanctorum Patrum opusculis desumptas, iidem Græci inter divina sua officia recitant (1).

ἈΝΘΟΛΟΓΙΟΝ, Latine dicas *Florilegium*, opus in duodecim menses divisum, quo continentur officia quæ per totum annum in Domini nostri Jesu Christi, B. Virginis Deiparæ, et reliquorum celebrium sanctorum solemnitatibus solent decantari, ut et communia officia in unum pluresve prophetas, Apostolos, martyres, pontifices, confessores, et alios. Contextum est hoc opus ad modum, qui in Menæis observatur, et maximam partem ex iis desumptum; in hoc verò differt, quòd in Menæis omnia ferè sanctorum festa sua habent quæque officia, i. e., hymnos, preces et lectiones; in hoc præcipua tantum, quandoque

(1) ἈΝΑΤΟΛΙΚΑ ΣΤΙΧΗΡΑ, *versus aurorâ lucescente*, ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου cantandos definit Goarus ad Euchol. p. 58; Ducangius et alii. Quirinus, in diatribâ supra citatâ pag. 163, ita nuncupatos existimat, quoniam ab Anatholio compositi fuerunt, ut inferiùs tradit. Certè mirari subit, prædictos viros confidenter affirmare, hujuscemodi Stichera à matutinâ horâ, quâ canuntur, nomen suum obtinuisse, cum in libro, qui ὀρθόλογος, appellatur, ubi Anatholica frequentissima sunt, hæc non minùs ad Laudes quàm ad Vesperas ponantur.

et nulla; ita, verbi gratiâ, à primâ septembris die usque ad septimam, nulla pro diebus festis officia reperiuntur, quæ tamen in Menæo satis frequentia continentur. In Menæis integra festorum officia exhibentur; in Anthologio plura memorantur tantum, verbaque illorum initialia solummodò ponuntur. Denique p. 288, habentur plures orationes cuilibet sanctæ et magnæ hebdomadis dici convenientes, et lectiones ex Evangeliiis depromptæ, festo Paschali propriæ. In duo volumina dispertitur. Primum continet sex menses, à primâ die mensis septembris usque ad finem februarii; secundum sex æstivales, à martio scilicet ad augustum. Ultimum in Codice Cæsareo obtinent locum canones aliquot paracletici Joannis Euchaitensis. Quorum unumquodque peculiarem suam habet acrostichidem, quæ itidem ut quælibet ode nona nomine Joannis insignita est. Opus immensum, novis subinde additionibus auctum. Inde in postremarum editionum titulus πλουσιότατον dicitur, aliaque quædam necessaria officia et interpretationes continere notatur, quæ in prioribus Anthologiis desiderabantur. Hinc posteriorum correctorum libidinem hâc in parte acriùs carpit L. Allatius p. 89, qui talem de hoc opere censuram fert. *Liber, ut verum fatear, lucri causâ excogitatus; ferè enim nihil in eo est, si recentiora quædam addita excipias, quæ eradi tanquàm noxia operæ pretium fuerit, quod non in Menæis et Paracletice, aliisque libris, et commodius et accuratius digestum sit.* Habetur Gr. MS. biblioth. Vindob. Cod. Theol. juxta Lambèc. 309, juxta Nessel. 146; suum etiam Anthologium habuit Allatius à se sæpiùs citatum, nec in aliis illustrioribus Europæ bibliothecis deesse videtur. Editum est hoc opus Venetiis anno 1621, deinde typis Pinelli, accurante Theophylacto Tzanphurnaro hieromonacho ibid. 1639. Huic editioni subnectitur Παχάλιον, sive *Calendarium Paschale* 50 annorum, nempe ab anno 1642 usque ad finem anni 1692. (1).

ἈΝΘΟΛΟΓΙΟΝ ΝΕΟΝ, sive *Florilegium novum*, ex omnibus penè divinatorum officiorum voluminibus, in presbyterorum et monachorum Græcorum usum et sublevamen excerptum, laborem in se recipiente, idque jussu Antonii Sanctorii cardinalis, nationis Græcorum protectoris, Antonio Arcudio Coreyrensi. In hoc breviario rubricæ generales exhibentur, Psal-

(1) Denique Anthologion excusum est 1697, in Hungarâ Walachiâ, teste *Montfaucon*, Diar. Ital. p. 437.

terium cum canticis, horologium, officium feriale, officium Ἀναστασίμου ὁκτωήχου, corporis Christi, ordo defunctorum, pentecostarium, lectiones sanctorum communium, simplicium, propriaque ipsorum synaxaria, Domini solennitatum, B. Virginis cæterorumque insignium, tum duplicium, tum semiduplicium, festorum dierum integra per annum officia, aliaque non pauca. Edidit hoc opus Arcudius Rom. 1598, in-4°. Acrius hoc opus perstringit L. Allatius p. 105, quasi in eo componendo compiler se intra sanctorum Patrum terminos non continuisset, et plus sapere visus est, quàm ipse divinus Spiritus voluit, cùm vetera immutat, integra obtruncat, perfecta immiscet, et de suo addit incompta atque insulsa, neque cum Græcis ipsis communia. *Quo pacto stomachum, inquit, sapientibus movit, et opus aliàs laudabile dehonestavit.*

ΑΝΤΙΦΩΝΑ. Sensu primo, maximèque proprio hæc vox notat canticum ecclesiasticum alternum, cùm psalmi aut hymni ab utrâque parte chori alternatim canuntur. Habet verò et strictiorem significationem; sumitur enim pro officio ecclesiastico, ex variis psalmis diversorum versuum, qui magis solennitatis mysterium exprimunt, collecto. Et hæc Antiphona pro magnâ anni parte in diebus Dominicis recitantur. Dividuntur in primum et secundum Antiphonum; de quibus Leo Allatius, dissert. 1, p. 15, hæc nos docet. In primo post singulos versus recitatur, ταῖς πρεσβείαις τῆς θεοτόκου, Σῶτερ, σῶσον ἡμᾶς, *precibus Deiparæ, Salvator, salva nos*: in secundo pro solennitatum diversitate versui adnectitur formula solennitatem exprimens, ut in die Paschatis dicitur: Σῶσον ἡμᾶς, Ἰησὺ Θεοῦ, ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ψάλλοντάς σοι ἀλληλούϊα. *Salva nos, Fili Dei, qui à mortuis resurrexisti, canentes tibi alleluia*; in Pentecostes: Σῶσον ἡμᾶς, Ἰησὺ Θεοῦ, Παράκλητε ἀγαθὲ ψάλλοντάς σοι ἀλληλούϊα, *Salva nos, Fili Dei, Paraclete bone, canentes tibi alleluia*; et sic de aliis terminatis versiculis idem reperitur. In nunc et semper dicitur illud: Ὁ μονογενὴς Ἰῦς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀθάνατος ὑπάρχων. *Unigenitus Filius, et sermo Dei, immortalis existens*, etc. Postmodum tertia statio excipit, quæ et tertium antiphonum vocatur; versiculi psalmorum cum tropario proprio solennitatis, cujus vicem, cùm typica dicuntur, beatitudines occupant, in quarum postremis, tertiæ sextæque odæ troparia, sive paracletices, recitantur. De his Antiphonis vide etiam quæ habet Goarus ad Eucholog. paginâ 123.

ἈΠΟΔΕΙΗΝΟΝ, Latinè dicas *Completorium*, officium scilicet ecclesiasticum, quod post sumptam coenam decantatur. Vocatur τῶν ἀποδείπνων ἀκολουθία. Duplex hæc de re apud Græcos officium occurrit. Primum μέγα dictum, quod per totam Quadragesimam psallitur. Et præsertim canuntur 12 psalmi, à verbis: Ὡψωσε, Κύριε, usque ad: Κύριε, ἐξέκουσον. Quod quidem in monasteriis fieri solet. Sacerdotes verò seculares et monachi iter facientes, hos psalmos omittunt. Alterum μικρὸν dicitur, et per reliquum anni tempus celebratur. Utrumque officium in Græcorum Horologio reperitur. Confer Meursium, Suicerum, et Dufresn. in voce ἀπόδειπνον (1).

ἈΠΟΣΤΟΛΟΣ, seu, ut in Euchologio Goriano, p. 233, vocatur ἀποστολικὸν βιβλίον, quod potior majorque illius pars ex Epistolis canonicis Apostolorum, præsertim S. Pauli, desumpta. Hinc in ordinatione lectoris, pontifex tradit ei τὸν ἀπόστολον, Euchol. p. 236; et in Liturgiâ Chrysost. p. 68, lector profert τὸν προκειμένον ἀποστόλου καὶ τῆς ἡμέρας, propositum Apostoli et diei; mox, καὶ τοῦ ἀποστόλου πληρωθέντος, et lectione Apostoli completâ sacerdos exclamat, etc. Hic liber tempore S. Sabæ jam in usu fuit, teste Cyrillo Scythopolitano in Vitâ ejus, num. 75, apud Cotel. Monum. tom. 3, pag. 351, lector qui Epistolas S. Pauli Apostoli publicè in Ecclesiâ legit, πρωταποστολάριος, cujus meminit Codinus de Offic. Constantinop. cap. 6, n. 14, pag. 44. Editus est hic liber Venetiis 1641, hoc titulo: Ἀπόστολος σὺν Θεῷ ἀγίῳ (2). De Πραξαποστόλῳ agemus suo loco.

ἈΠΟΣΤΟΛΟΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ, liber complectens lectiones apostolicas simul et Evangelia, quæ in sacris liturgiis, singulis diebus aut festis, præsertim dominicalibus, iisque quæ B. Virginis martyrumque honori dedicata sunt, leguntur. Agit de hoc libro Euchologium non uno loco. Extant Ἀποστολοευαγγέλια totius anni, juxta duodecim menses disposita, certis quibusdam diebus recitanda, summam exposita in Euchologio, pag. 904. Ubi etiam habentur Ἀποστολοευαγγέλια in mulieres martyres, in moniales simul et martyres, et undecim matutina Evangelia τὰ ἀναστάσιμα, seu *memoriam resurrectionis habentia*.

ΒΑΪΑ, sive Κυριακὴ τῶν βαιῶν, *Dominica in Palmis*, quâ populus inter matutinas laudes

(1) Et Rayæum Bollandistam in *Tractatu præliminari de acoluthiâ Officii canonici pro Ecclesiis Orientalibus*, cap. 5, n. 217.

(2) Prodierat antea Venet. 1635. Vid. *Fabr. ad Alatii Diss. Bibl. Gr.* vol. 5.

decantandas, palmas manibus gestare solent ad imitationem turbæ Hierosolymitanæ, Christum Hierosolyma ingredientem præeuntis, palmasque manibus ferentis. Extat in Euchologio, pag. 744, εὐχὴ εἰς τὸ δοῦναι τὰ βάλια τῇ βασιφορέῳ, *oratio ad palmas ipso palmarum die distribuendas*. Et ipsum festum τῶν βασιῶν ἑορτή, sive ἡ βασιφορέα ἡμέρα vulgò dicitur. De festo Palmarum vide quæ habet Codinus de Offic. Constantinop. cap. 10, p. 66, quæque ad illud caput notavit Gretserus, p. 238.

ΒΑΠΤΙΣΜΑ. Ritus et cæremonias describere, quibus baptismus apud Græcos peragi solet, non est hujus loci. In Euchologio huc pertinent quæ sequuntur officia: 1° Εὐχὴ εἰς τὸ κατασφραγίσαι παῖδιον, *oratio ad cruce signandum puerum, suscipientem nomen octavâ die nativitatæ suæ*, pag. 321. Officium hoc baptismo præambulum est, et catechumenatûs vicem supplere videtur, cùm catechumeni olim nomen suum Ecclesiæ dare tenebantur. 2° Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, *officium S. baptismatis*, p. 350. Cujus officii varia exemplaria ex codicibus MSS. exhibet Goarus. Integrum baptismum apud Græcos celebrandi ritum ex Euchologio Latinè exhibet, scholiisque suis illustrat P. Arcudius de Concord. Sacram. lib. 1, cap. 17, p. 57. 3° Εὐχὴ τοῦ ἁγίου βαπτισµάτου εἰς ἀποθνῆσκον νήπιον, *oratio S. baptismatis in puerum letho proximum*, p. 370, cùm nempe urget vel morbus, vel instantis mortis necessitas, ut baptismus contractiori formulâ peragatur. 4° Εὐχὴ εἰς τὸ ἀποκαθῆναι νεοφώτιστον τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ, *oratio ad ablundum recens illuminatum octavâ die, sive ablutio post baptismum*, p. 371. Moris quippe erat in Ecclesiâ ab omnibus retroactis seculis, ut octavâ post baptismum die neophyti vestes candidas deposituri in Ecclesiam convenirent. Cui postea accessit ablutio sive abstersio, ne fortè aquæ baptismalis, vel chrismatis aliquid excidens deperdatur.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΙ. Hoc nomine in scriptis ecclesiasticis Græcorum veniunt quatuor libri, nempe Regum IV, qui in sacro veteris Instrumenti canone habentur. De quibus vide Constitut. Apost. lib. 1, cap. 5, 6.

ΒΙΒΛΟΣ ΚΑΝΟΝΩΝ, *Codex Canonum*, quo usa est Ecclesia universa, continens prout 4 conciliorum generalium, ut et Ancyran, Neocæsariensis, Gangrensis, Antiocheni, Laodicensi canones continuatâ numerorum serie dispositos, qui sibimet invicem hoc ordine succedant. Concilii Nicæni (primo quidem loco positi, διὰ τὴν τῆς ὁικουµενικῆς συνόδου ἀθρο-

ταίαν, ut ipsius codicis verba sunt, *propter synodi œcumenicæ auctoritatem*) canones 20, Ancyrani 25, Neocæsariensis 14, Gangrensis 20, Antiocheni 25, Laodicensi 59, Constantinopolitani primi 7, Ephesini 8, Chalcedonensis 29, omnes numero 207. Hinc in Actis conciliorum, præsertim Ephesini et Chalcedonensis (ut de scriptoribus ecclesiasticis nil dicam) toties occurrit formula, fieri aliquid παρὰ τὴν τῶν κανόνων ἀκολουθίαν, damnari quempiam διὰ τὴν ἐκκλησιαστικῶν θεσµῶν ἀκολουθίαν, et κατὰ τὴν τῶν κανόνων τάξιν, quia nempe codex canonum, quo tunc usi sunt, continuatâ numerorum serie et consequentiâ decurrebat. Prima hujus codicis mentio occurrit in actis concilii Chalcedonensis, cujus canones ei demùm accesserunt; ita act. 11, ἀπὸ τοῦ βιβλίου recitantur canones 95 et 96, qui concilii Antiocheni sunt 16 et 17; act. 13, ex eodem codice legitur canon 4, qui inter Nicænæ synodi canones quartum habet locum, et act. 4, sumpto libro, Aetius archidiaconus et primicerius magnæ Ecclesiæ Constantinop., legit ex eo canones 83 et 84, qui quidem concilii Antiocheni sunt 4 et 5. In codice encyclico epistola synodica 41, Conc. t. 4, col. 298 (quæ est episcoporum Pisidiæ ad Leonem imper.) Timotheum ejusque asseclas ex Ecclesiâ Dei ejciendos judicant secundum consequentiam regularem. Quænam verò hæc fuerit, nos docent quæ sequuntur: « Sicut inquit, tertia et octogesima regula « de talibus apertè decernit, cujus initium « est: *Si quis episcopus à synodo depositus, aut « presbyter,* » etc. Jam verò 83 codicis nostri regula est synodi Antiochenæ canon 4, qui eodem modo incipit. (1) Primus hunc codicem è tenebris eruit, et versione notisque adornatum Græc. Lat. edidit Christoph. Justellus Paris. 1610, in-8°. Transtulit deinde in Bibliothecam suam juris canonici Henricus Christophori F. tom. 1, p. 1, anno 1661. Recudit demùm præmissâ historicâ relatione de collectionibus canonum G. Th. Majerus Helmst. 1663, in-4°. Alius ab hoc est *Codex Ecclesiæ Orientalis*, vel idem potius à sextæ synodi Patribus anno 681 insigniter auctus, de quo etiam diximus loco citato. Hunc ex codice MS. Ecclesiæ Pictaviensis Græcè extulit Joan. Filius, postea Meldensis episcopus, Paris. 1540, in-8°. In

(1) De codicis hujus origine, variisque incrementis consule Constantium in Præf. ad Epistol. Roman. Pontif. part. 2, § 1; Joan. Baptistam Bartholum in Institutionibus Juris canonici cap. 46, § 5, et Ballerinius tom. 3 operum S. Leonis Præfat. part. 1, cap. 1, seq.

posteriori hoc codice locum habent canones Sardicensis, qui in codice Ecclesiæ universæ desiderantur. Ut ἀλεψίων suam egregiè prodiderit cardinalis Perronius (Resp. ad M. Brit. reg. l. 1, c. 53), dum Christoph. Justellum sublestæ fidei in edendo codice canonum Ecclesiæ universæ arguere voluit, quòd hos canones suppresserit: nescius utique alium esse Ecclesiæ universæ, alium Ecclesiæ orientalis codicem. Quo nomine jure vapulat Henrico Christophori filio in Præfat. generali ad Bibl. Juris canonici veteris (1). Convenit penè inter omnes veteribus in more fuisse positum, ut quoties in synodum coirent, de rebus vel fidei, vel disciplinæ acturi, cum duplici jure judicandum esset, divino nempe et canonico, in medio consessûs super tabulam collocatus sit à dextrâ parte codex Evangeliorum, è sinistrâ codex canonum. Et de codice quidem Evangeliorum disertissimè affirmat Cyrillus Alexandrinus (Apologet. ad Theod. imp. tom. 6, p. 251), ubi de synodo Ephesinâ agens, ἔκειτο γὰρ ἐν ἁγίῳ θρόνῳ τὸ σεπτὸν εὐαγγέλιον, μονονοῦχὶ καὶ ἐπιθεῶν τοῖς ἁγίοις ἱερουργοῖς. Κρίμα δίκαιον κρίνατε. *Venerandum enim Evangelium in sancto throno collocatum erat, illud propè sanctorum sacerdotum auribus insonans: Justum judicium judicate.* Et plena sunt conciliorum acta; imò ipsis oculis id demonstrant picturæ veteres, quæ etiam hodiè supersunt. E multis unicum exemplum dabo. Bethlehemi, in ecclesiâ Dominicæ Nativitatis, inter alia monumenta, ex utrâque parietum parte, meridionali et aquilonari, infra fenestras ecclesiæ in sex quadratis spatiis ex musivo opere totidem sunt arcus figurati, sive fornices, quæ totidem conciliorum memoriam exhibent. Pars meridionalis sex continet concilia œcumenica, Nicænum, Constantinopolitanum I, Ephesinum, Chalcedonense, Constantinopolitanum II, Constantinopolitanum III; aquilonaris totidem provincialia, videlicet Ancyranum, Antiochenum contra Paulum Samosatenum, Sardicense, Gangrense, Laodicense, et Carthaginense

(1) Quod Caveus monet de Justello, eum in edendo codice canonum Ecclesiæ universæ fraudis non arguendum, contra inspectionem codicis Bodlejani militat, ex quo quædam cultro resevit Justellus, plurima omisit, quæ descripta penès se habet, olim forsitan edenda, Joan. Georgius Janus Polyhistor Willebergensis. Hæc Plaffius in Disquisitione de Liturgiis, et Libris Eccles. p. 22. (Ad excusandum Perronium et illud facit, quod Constantius et Balzerinii probant, Justellianum nempe Codicem universæ Ecclesiæ Codicem non fuisse.)

sub Cypriano contra Novatum. Unaquæque fornix suam habet inscriptionem Græcam, quæ istam synodum breviter describit. In medio arcûs visitur pluteus, cujus in medio collocatur codex, quo librum Evangeliorum denotari nemo, opinor, facilè denegabit. Venerandum hoc antiquitatis monumentum ab Emanuele Comneno, ut ex inscriptione liquet, absolutum, anno 1626, descripsit Nic. Quaresmius Elucid. terr. Sanctæ tom. 2, lib. 6, cap. 13. Inscriptiones Græcas, et parietis aquilonaris delineationem ex Oriente sibi transmissam, et æri eleganter incisam, exhibet vir illustris pariter ac eruditus Joan. Ciampinus lib. de sacris Ædificiis Constantini M. cap. 24, p. 150. qui et alibi de hoc more ex veterum monumentis agit, nempe in elegantissimo opere de vet. Monument. Musiv. cap. 16, p. 153, et cap. 25 p. 236. Vide etiam cap. 22, p. 201 (1). Et de codice Evangeliorum hactenus.

De codice canonum non adeò clara sunt veterum testimonia, etsi admodum probabile est, et tantum non certum, cum in Actis conciliorum legimus præstò semper fuisse ad manum, et datâ canones relegendi occasione, à diacono in manus sumi solere sine ullâ introductionis mentione. His adde quòd in supra memorati operis Bethlemitici quadrato sexto, quod synodi Carthaginensis memoriam conservat, sub duplici arcu bini repræsentantur suggestus, codice utrique superimposito. An hic codicem Evangeliorum, alter Canonum codicem denotet, lectori erudito perpendendum relinquimus. Certè à magnâ verisimilitudine non abhorret. Suum denique Synodicon habet Ecclesia Æthiopica, quæ Græcorum ritus ecclesiasticos ut plurimum sequitur. Præter enim librum, quem Synodum vocant, Apostolorum constitutiones et canones, sed à nostris tum rebus, tum verbis, necnon ordine et numero valdè discrepantes, complectentem, habent Abyssini et codicem conciliorum, nempe Ancyrani, Neocæsariensis, Nicæni, Gangrensis, Antiocheni, Laodicensis, et Sardicensis canones continentem; de quo plura te docebit, lector, vir in his litteris sine pari Job Ludolfus Hist. Æthiop. lib. 3, cap. 4. Plenis Comment. Æthiop. lib. 3, cap. 4, n. 50, p. 301.

ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΝ. Opus est in quo dicta et facta vetustiorum Ἀσκητῶν congesta sunt. Frequens Gerontici apud scriptores Græcos mentio. Cu-

(1) Adde de his etiam Catalani Commentarium de Codice S. Evangelii, lib. 3, c. 10.

jusmodi opera primùm in Ægypto contexta sunt. Qualia apophthegmata ἀγίων γερόντων, à Cotelerio Græc. Lat. in lucem emissa Monument. tom. 1, p. 511. Excerpta ex Palladii Historiâ Lausiaca tom. 5, p. 158. Παράδεισος, sive Ægyptiorum monachorum Historia ibid. p. 171. Joan. Moschi Pratum Spirituale Biblioth. PP. Græc. Lat. tom. 2, ut alia prætermittam. Plura MSS. delitescent. Ex quibus quædam in Ecclesiâ publicè leguntur, id quod de Joannis Climaci (qui et ipse cap. 56 βίβλιον γερωντικὸν memorat) opere satis constat, ut infra notabimus.

ΔΙΑΚΟΝΙΚΟΝ. Hæc vox non unam apud scriptores ecclesiasticos significationem obtinet. Sumitur quandoque pro eâ Ecclesiæ parte, in quâ dùm sacra fiunt, diaconi consistere solebant; nempe in soleâ, et ad bematis cancellos; aliquando pro æde Ecclesiæ adjunctâ, in quâ vasa sacra et vestes reponebantur, quorum curam habebant diaconi, de quo non pauca congessit Gothofredus ad Philostorgii lib. 7, cap. 3, p. 276; quandoque pro collectâ, seu eâ precum publicarum parte, quam diaconi pronuntiabant. Hoc verò loco librum denotat ecclesiasticum, quo omnia, inquit L. Allatius, quæ ad diaconi munus obeundum requiruntur, in agendâ re divinâ et singulis officiis uno veluti fasce continentur. De eo videtur intelligendus esse Joannes Euchaitarum (1) episcopus, cùm carmina εἰς τὸ βίβλιον τῆς διακονίας τοῦ προπαισφόρου scripsit. Vide Allat. dissert. 1, p. 97.

ΔΙΔΑΧΑΙ, conciones, homiliæ ecclesiasticæ, quæ vetustioribus διδασκαλίαι vocabantur, recentioribus Græcis διδασκαλί dicta sunt; conciones nempe in præcipua anni festa, quæ ferè semper in procemium et duas στάσεις distinguuntur. Cujusmodi, inquit Dufresnius in verb. διδασκαλί, erant Alexii Rharteri presbyteri et chartophylacis Coreyræ editæ Venet. anno 1560, quo et vixit: et aliæ nescio cujus anonymi in Cod. Colbert. 4634. An verò hujusmodi conciones à privatis doctoribus compositæ in publicis Ecclesiæ cœtibus recitatæ sint, non constat.

ΔΙΠΛΟΚΑΤΗΧΟΪΜΕΝΟΝ. Cantici ecclesiastici species erat, iterata fortè precatio pro Catechumenis, inquit Dufresnius, qui ad conjecturam suam firmandam, locum unum alterumve

(1) Imò Euchaitorum, ita enim potius quàm Euchaitarum scribendum esse notat Lambecius, teste Fab. ad Allatii Diss. 1, vol. 5, Bibl. Græc. subjunct. p. 72.

ex Horologio MS. in officio Quadragesimæ profert Append. ad Gloss. Græc. col. 59.

ΔΙΠΤΥΧΑ. Nota satis est et vox et res. Duplices erant tabulæ, quarum una patriarcharum, pontificum, episcoporum, qui majoribus Ecclesiis præsidebant, et in vivis erant, nomina inscribebantur; in alterâ mortuorum, eorum nempe qui in pace et communione Ecclesiæ diem suum obierant, quæque ex his tabulis inter sacrorum solemnitàs à diacono ad altare recitari solebant. Episcopi alicujus nomen his tabulis inditum communionis erat tessera et indicium. Ubi verò alicui denegatur, nomen ejus è publicis Ecclesiæ tabulis erasum est. Mos satis antiquus, et quarto saltem seculo, si non retroactis temporibus, usurpatus. Verùm non modò episcoporum, sed et aliorum sanctitate illustrium, præcipuè imperatorum orthodoxorum nomina hisce tabulis inscripta fuerunt, et ex iisdem recitata. Quin et conciliorum œcumenicorum, ut fidem nobis facit Justiniani imp. Epistola ad Epiphanium (Cod. de Summ. Trinit. lib. 7, propè fin.) patriarcham Constantinop., et nos etiam ad concilium Chalcedonense notavimus, ubi de codice canonum Ecclesiæ universæ egimus. Plena est harum tabularum in scriptoribus ecclesiasticis, plena in conciliorum monumentis, ubique mentio. De Diptychis agunt Durantus, de Ritibus Ecclesiæ, lib. 2, c. 45, num. 8, 9, p. 717; Habertus Pontif. Græc. p. 156; Goar. ad Eucholog. p. 143; Mاستrichtius Schediasm. de susceptor. in Baptismo, et Hist. Jur. Eccles. num. 2, pag. 7; præsertim verò lexicographi ecclesiastici, Dufresnius in glossario tum Græco, col. 514, tum Lat., col. 107, etc.; Meursius et Suicerus, in voce διπτύχα (1).

ΕΓΚΑΪΝΙΑ. Encanias, seu ædium sacrarum dedicationes. Ad hanc classem pertinere videntur hæc Euchologii officia: 1° Τάξις γινομένη ἐπὶ θεμελίῳ ἐκκλησίας, ordo observari solitus in fundamento Ecclesiæ ponendo; 2° ἀκολουθία τοῦ σταυροπηγίου, officium circa crucis defixionem, p. 609; 3° τάξις γινομένη ἐν ταῖς ἐγκαινίαις, ordo in encaniis, hoc est, in templi dedicatione servandus, pag. 832, 844, 845; 4° τάξις γινομένη ἐπὶ σαλυνθείσης ἀγίας τραπέζης, ordo servandus si mota fuerit sacra mensa, p. 614. Sunt et alia officia

(1) Item Henr. Dodwellus in Diss. Cypriacâ 5, et Montefalconius in Palæographiâ Græcâ l. 1, c. 4. (Cum primis autem Gorius eruditissimus in Diptychorum Thesauo, cujus primus tomus posthumus nunc primùm Florentiæ prodiiit curante clarissimo viro Joanne Baptistâ Passerio.)

et orationes quæ ad hanc classem pertinere videntur, nempe *officium in consecratione patinæ et calicis novi*, p. 852; *oratio in aperiendo sive reconciliando templo, à gentilibus, vel ab hæreticis profunato*, p. 620; *in reconciliatione ecclesiæ, in quâ hominem violenter mori contigerit*, pag. 621, et hujusmodi alia.

ΕΙΡΜΟΛΟΓΙΟΝ, liber ecclesiasticus, quo omnes octoechi εἴρμοι sive cantus initiales Christi et Deiparæ festivitatum, totiusque anni continentur. Εἴρμὸς appellatur, inquit Zonaras in canones Anastasimos Damasceni, ὡς ἀκολουθίαν τινὰ καὶ τάξιν μέλους καὶ ἁρμονίας διδοὺς τοῖς μετ' αὐτοῦ τροπαρίοις, *quod seriem quamdam et connexionem et ordinem cantus et consonantiæ tribuat consequentibus post se tropariis*. Hirmus itaque, explicante L. Allatio Dissert. 1, p. 98, est hymnus, sive troparium, à quo reliquorum tropariorum, quæ in eâ ode canuntur, consequentia et series ducitur. Canon nempe est et regula modulationis subsequentium tropariorum (1). Editum est hujusmodi Hermologium Venet. anno 1603, in-8°. Novissimum, ni fallor, prodiit ibid. anno 1643. Ad finem habetur tabula septem conciliorum œcumenicorum; index graduum prohibitæ affinitatis; septem peccatorum mortalium; septem gratiarum; septem mysteriorum, seu sacramentorum, et quatuor naturalium virtutum tum animæ, tum corporis. Habetur MS. tum alibi, tum biblioth. Vindob. Cod. Theolog. 285, numer. 3, fol. 264. Exstare in Bibliothecâ Barberinâ Εἰρμολόγιον totius anni, quemadmodum in Monte Sancto cani consuevit à Josaphato Cucuzele hieromonacho notis musicis adornatum, testis est idem Allatius, pag. 99. Dicitur hic Cucuzeles, ὁ νέος nempe ut à seniore distinguatur. Erat is magister Joannes Cucuzeles, qui contexuit τὴν ἅπασαν ἀκολουθίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς τεύξεως, *seriem universi officii ecclesiastici*, quam antiquis notis musicis adornavit. Exstat Græc. MS. biblioth. Vindob. Cod. Theod. 185, continetque folia 341, in-4°, atque ita incipit : Δεῦτε προσκυνήσωμεν, etc.

ΕἰΣΟΔΙΚΟΝ. Officium est quod peragitur quando Evangelia, vel dona sacra solemniter procedendi ritu à sacerdote ad altare deferuntur. Duplex verò apud Græcos, notante Goaro ad Eucholog. p. 124, est εἴσοδος : Prima μικρά, quæ et in Euchologio Allatiano in consecratione episcopi ἡ πρώτη εἴσοδος τῆς θείας

ιερουγίας dicitur, libri nempe Evangeliorum, quem ante faciem elevatum defert diaconus, in sacrarium introductio. In liturgiâ Chrysostomianâ, p. 67, hoc modo describitur : Sacerdos acceptum sacrum Evangelium tradit diacono, atque ita portâ septentrionalis partis egressi veniunt ad consuetum locum, καὶ παιοῦσιν τὴν μικρὰν εἴσοδον, *ingressum minorem peragunt*. Habetur ibidem εὐχὴ τῆς εἰσόδου, quæ μυστικῶς seu *secretò* recitanda est. Εἴσοδος μεγάλη, seu *ingressus major* est, quando sacra dona pompâ magis solemniter et augusto apparatu altari inferuntur. De quo vide quæ prolixè notavit Goarus, ibid. p. 131.

ΕΝΝΑΤΑ, quæ *Novemdiaria* reddi possunt : officium quod pro defuncto, nono post obitum die, psalmis aliisque precibus et lectionibus peragitur ; quod et tertio et quadragesimo die factum est. Meminit auctor Constitut. Apost. lib. 8, c. 42, col. 506. Ubi etiam τρίτα τῶν κεκοιμημένων, καὶ τεσσαρακοστὰ et ἐνιαύσια recenset. Vide quæ ex Justiniani Novellâ, Niceph. Gregorâ aliisque notat Dufresn. col. 387 (1).

ΕΞΑΨΑΛΜΟΣ, à numero Psalmorum quibus componitur, dictus; sex quippe Psalmos continet; nempe 3, 37, 62, 87, 102, 142, qui ut plurimum in matutinis, quandoque etiam et ἐν τοῖς ἀποδείπνοις canuntur. Εἰς δὲ τὸ ἀποδείπνων ψάλλομεν τὸ κατὰ συνήθεος ἐξάψαλμον (ut habetur in Menæo in *Apodeipno*), *canimus consuetum hexapsalmum*. De hexapsalmo, trisapsalmo, aliisque Psalterii partibus in officium aliquot peculiare redactis, plura te docebit, lector, L. Allatius Dissert. 1. p. 57, Confer etiam Dufresn. Gloss. Græc. col. 401.

ΕΞΟΔΙΑΣΤΙΚΟΝ, Exequiæ. Ad hunc titulum sequentia Euchologii officia revocanda sunt : 1° Ἀκολουθία εἰς ψυχὸρράγοῦντα, *officium agentis animam*, p. 737, cùm nempe ægroto penè instat mortis articulus. 2° Ἀκολουθία ἐξοδιαστικοῦ, *officium exequiarum* p. 525, cui subjunctæ sunt orationes plures ex aliis MSS. circa defunctum usurpandæ. 3° Ἀκολουθία ἐξοδιαστικοῦ τῶν μοναχῶν, *officium funeris monachorum*, p. 554. 4° *In sacerdotem vitâ functum*, p. 561. Quin et viri seculares, mulieres et pueri

(1) ΕΞΑΠΟΣΤΕΙΛΑΡΙΑ. Hymni sunt ita appellati à voce ἐξαπόστειλον, quæ in iis frequenter occurrit, ut post Cangium tradit Quirinius in citatâ diatribâ tertiâ, p. 166. Aliter Goario visum est, aliter Gretsero et Combefisio, quorum hi à dimitterio cœtu hymnorum hujusmodi nomen arcessunt, ille hymnum explicat, ad quem concinendum in chori gremium mittitur aliquis, etc.

(1) Vide Rayæum in dissert. præviâ ad citatum tractatum præliminare, § 2, num. 9 et 10.

vitâ functi sua etiam habent funeris officia.

ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ ΎΜΝΟΣ, sive *Hymnus vespertinus*. Sole jam occidente, cum lumina inferrentur, in Ecclesiâ cantari solitus. Incipit *Φῶς ἱλαρὸν ἀγίας δόξης ἀθανάτου πατρὸς οὐρανόυ*, etc. Occurrit passim in codicibus MSS. librisque Græcorum ritualibus, nec semel typis impressus. Constit. Apost. lib. 8, cap. 36, habetur *προσεύχης ἐπιλόγιος*, et cap. sequenti *Εὐχαριστία ἐπιλόγιος*. Verum utraque formula à nostrâ diversa. Sed lib. 7, cap. 49, occurrit *προσευχὴ ἐσπερινός*, eadem penè et verbis et sensu. Antiquissimum certè hunc hymnum suo tempore fuisse luculenter testatur Basilus, seque illum διὰ τὴν τοῦ χρόνου ἀρχαιότητα in testimonium adducere, lib. de Spir. S., cap. 29, p. 359. Non sum nescius Græcos plerosque, et recentiores penè omnes hymnum hunc Athenogeni ad martyrium jam properanti, cuius ibidem meminit Basilius, tribuere. Quisquis verò Basili locum seriò perpenderit, facilè videbit, hymnum Athenogenis à nostro apertè distingui. Ac proinde quæ hæc de re dicta sunt Hist. Litt. vol. 1, p. 94, de vulgari sententiâ intelligenda sunt. Basilius quippe quis fuerit τῆς ἐπιλόγιος εὐχαριστίας, hymni scilicet vespertini auctor, se nescire disertè profitetur; de hymno verò matulino nihil habet. Interim hymnum quemdam, quo Spiritus S. divinitas confirmabatur, scripsisse Athenogenem loco citato expressè tradit. In vetusto quodam codice MS. Ὑμνος τοῦ λυχνικοῦ appellatur, quia in officio Lucernarii principem locum habet. Vide quæ diximus in verbo *Λυχνικόν*. Addam solummodò, quod ante me notârunt Usserius et F. Ducæus, gentiles olim talem quamdam formulam usurpâsse. Certè, teste Varrone de Ling. Lat. lib. 5, p. 46, Græci, cum lumen adfertur, religiosè solebant dicere: *Φῶς ἁγθόν*. Quid mirum igitur si haberent Christiani quod gentilibus opponerent, suum nempe *φῶς ἱλαρὸν*, in laudem Domini nostri, qui ἀπαύασμα τῆς δόξης Dei Patris ab Apostolo dicitur?

ΕΨΑΓΓΕΛΙΑΝ. Codex in quo descripta sunt Evangelia, non quidem continuatâ historiæ evangelicæ serie, sed in certa τμήματα, sive περικοπὰς divisa, quæ proprias lectiones constituent, ad usum singulorum dierum et festivitatum, modò unius, modò alterius Evangelistæ textu, quandoque etiam plurimis in locis, ut opus fuerit, interposito, non ita tamen ut seriem evangelicam prorsus interrumpant. Exceptis enim solemnitatibus quæ

peculiare sibi poscunt Evangelium, in reliquis anni diebus ita dispertiuntur, ut unius prius Evangelistæ textum in tmemata dividant, et diebus applicent, donec finiat; postmodum alterius continuent, donec omnia ad exitum perduxerint, et diebus dominicis à scriptore Evangelii nomen imponant. Dicunt enim: Ἡ πρώτη κυριακὴ τοῦ Ματθαίου, ἡ δευτέρα τοῦ Μαρκοῦ, et sic de aliis. Ubi codex Evangelistarum tetrabiblos sit, τετραευαγγέλιον nuncupatur. Pluribus hæc persequitur L. Allatius, diss. 1, p. 34, etc. pluribus Meursius in voce εὐαγγέλια, pluribus Dufresnius Gloss. Græc. col. 441 (1), qui et varia Evangelia memorat, nempe ἑωθινὰ, quæ diebus Dominicis in matutinis leguntur; ἑωθινὰ ἀναστάσιμα numero 11, certis diebus ac hebdomadibus lecta: ὁσιακά, quod in festis sanctorum, secundum menses aliquot, legantur; denique μικρὰ εὐαγγέλια, quæ à mulieribus vice φυλακτηρίων gestari solebant. Quod et suo jam tempore factum esse testatur simul et reprehendit Isidorus Pelusiota, lib. 2, epist. 150, ad Epimachum, p. 178. Diaconus qui Evangelium legit in sacrâ liturgiâ εὐαγγελιστὴς vocatur, qui antequàm lectionem suam ad altare incipiat, ut ex liturgiâ Chrysostomianâ liquet, conversus ad sacerdotem benedictionem ejus impetrat his verbis: Εὐλόγησον δέσποτα τὸν εὐαγγελιστὴν τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου, καὶ εὐαγγελιστοῦ τοῦδε, *benedic, Domine, Evangelistam S. Apostoli et Evangelistæ N.* Editum est hoc θεῖον καὶ ἱερὸν εὐαγγέλιον (hunc enim habet titulum) primum ab Emanuele Glyzonio Venet. anno, ni fallor, 1599, postea curâ Theophylacti hieromonachi apud Joan. Pet. Pinellum, ibid. 1645 (2). Præmittitur præfatio; sive epistola dedicatoria ad sanctissimum doctissimumque Gabrielem Philadelphię metropolitan, et ad severum Monembasiæ episcopum, et D. Raphaelis patriarchæ τοποτηρητήν, data julii 24, 1614. Vitæ quatuor Evangelistarum ex Sophronio Hieronymi interprete, et Dorothei Synopsi, desumptæ, cuilibet Evangelistæ suo loco præfixæ sunt.

ΕΨΑΓΓΕΛΙΑΣΤΑΡΙΟΝ, libellus quasi appendicis vice Evangelio subnexus. In eo continentur Evangelistarum continuatio, unde incipiant,

(1) Conf. etiam Tentzellium in diss. de ritu lectionum sacrarum.

(2) Prodiit etiam Evangeliorum codex ejusmodi Venet. 1624. in-fol., quæ editio extat Romæ in Bibl. Barberinâ, teste Fabr. ad Allatii Diatrib. Bibl. Græc. vol. 5, subjunct. p. 23.

et unde finiant, canones 35, in quibus semper invenitur dominicarum totius anni Evangelium matutinum, et quis tonus canitur singulis dominicis, aliaque ad inveniendum diem S. Paschatis necessaria, paschaliū perpetuum ab Emmanuele Glyzonio compositum. Claudunt libellum Canones evangelici Eusebii Cæsariensis, cum ejusdem ad Carpianum Epistolā. Prodiit unā cum Evangelio Venet. 1599 et 1645.

ΕΥΧΕΑΙΑΙΟΝ, orationes in S. oleo, seu extremā unctione administrandā, recitandæ. Exstat officium in Euchologio p. 408, hoc titulo: Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐλαίου ψαλλομένη ὑπὸς ἱερέων συναχθέντων ἐν ἐκκλησίᾳ ἢ ἐν οἴκῳ: *Officium S. olei decantatum à septem sacerdotibus congregatis in ecclesiā, vel domi*; in ecclesiā, si ægrotantis permittant vires; domi, si graviter afflictus et prostratus sit. Cur ad hoc officium celebrandum septem requirantur sacerdotes, varias rationes à numero septenario petitas reddere conatur Simeon Thessalonicensis, leves quidem illas, nec tanti ut excutiantur.

ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ, sive *Rituale Græcorum*, continens ritus et ordines divinæ liturgiæ, variorum officiorum ecclesiasticorum, tum matutinorum, tum vespertinorum, formulas ordinationum, sacramentorum, baptismatis, etc., cum benedictionibus et orationibus cuilibet personæ, statui vel tempori congruis, præter integras Basilii, Chrysostomi, et præsanctificatorum liturgias. Exstat Græc. MS. biblioth. Vindob. Cod. Theol., juxta Lambec. 327, juxta Nessel. 286, num. 2, à fol. 29, usque ad fol. 308. Omnium antiquissimum videtur illud in bibliothecā Barberinā asservatum, in chartā Pergamenā, quadratis litteris, ante nongentos et plures annos accuratissimè descriptum. Editum est à Græcis Venetiis non semel, nempe annis 1544, 1550, 1570, 1571, 1600, 1602, 1629, 1638, 1642 (1). Hujus postremæ editionis curam in se suscepit Theophylactus hieromonachus, qui illa se recognovisse à mendis, quæ in priores irrepserant, repurgasse, nonnullisque orationibus auxisse gloriatur. Verum omnium diligentiam longè superavit Jacobus Goar. Parisinus, ordinis Prædicatorum monachus, qui conquisitis undique codicibus tum editis, tum manuscriptis, omnes hujus Euchologii formulas ex διατάξεις recensuit et digessit, variantes lectiones collegit, non paucas ora-

tionones, et integra officia ex MSS. Euchologiis addidit, versionem Latinam adornavit, notis eruditis, figuris æneis, et onomastico illustravit (1). Prodiit insigne hoc opus Græcè et Latinè. Paris. 1645, in-fol. (2). Ex majori Euchologio desumptum est in usum sacerdotum, σύνταγμα τινῶν ἀναγκαίων ἀκολουθιῶν καθ' ἐκάστην ἀνηκουσαντῶν τῷ ἱερεῖ, *necessariorum quorundam officiorum ad sacerdotem pertinentium, et ex Euchologio desumptorum collectio*. In hac collectione continentur officium vespertinum, et τοῦ ὁρθροῦ, sive *laudum*, ἀποστολοεὐαγγέλια, sive *Epistolæ et Evangelia* in varias commemorationes sanctorum, ordo τοῦ μικροῦ ἁγιασμοῦ, pro parvā benedictione, ordo communis invocationis, in Sponsalibus, ἀκολουθία τοῦ στεφανώματος, seu in coronatione sponsorum, in bigamum, preces in puerperam primo partūs die, preces pro obsignando puero octavo die post partum, preces in puerperam quadragesimo die, ordo sacri baptismatis, et alia quædam quotidiani usūs. Editum est hoc syntagma eleganter rubricatum, curante Emmanuele Glyzonio, Venetiis apud Francisc. Julianum anno 1595, in-4°.

ἘΘΘΙΝΟΣ, hymnus matutinus, qui in officio matutino quotidie legi, diebus verò dominicis et majoribus Ecclesiæ festis, modulatione quâdam cani solet. Incipit: Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Αἰνοῦμεν σε, etc. Desinit: Ὅτι σὺ εἶ μόνος ἅγιος, σὺ εἶ μόνος Κύριος, etc. In Benedictino apud Cantabrigienses codice circa annum 884 exarato. *Hymnus angelicus* dictus est, quòd initium ducat à cœlesti illā δοξολογία, quam Christo jam nato sacer angelorum chorus cecinerunt, Luc. 2, 13, 14. Laudes Dei inter sacrorum solemnia hymnis celebrare moris erat, non apud Judæos modò et gentiles, sed et in Ecclesiā christianā, præeunte cum discipulis suis Domino nostro, Matth. 26, 30. Dominum secuti Apostoli, κατὰ τὸ μεσονύκτιον orantes, hymnos canebant Deo, Act. 16, 25; idem in Ecclesiā apostolicā, 1 Corinth. 14, 26; Coloss. 3, 16; idem et ab

(1) Hanc editionem ex MS. codice Cæsareo valdè posse suppleri notat Lambecius l. 5, p. 287. Euchologion MS. Cryptæ Ferratæ laudat Rich. Simeon tom. 3 Bibl. Criticæ Gallicæ edit. p. 622.

(2) Imò 1647, recusum deinde Venetiis 1740. Cæterum quum primò sub Urbano VIII ad Euchologium Græcorum emendandum manus admota fuisset, tandem accuratissimè correctum prod. t. Romæ 1754. Confer Benedicti XIV Epistolam ad archiep. episcop. aliosque ritus Græci ecclesiasticos, 4 martii 1756, tom. 4 Bullarii.

(1) Imò et 1526, 1553, 1616, 1622, in-4°. Russicè vertit Petrus Mogilas metropolita Kijoviensis, et edidit 1646.

ævi apostolici Christianis factum. Hinc Lucianus, vel quisquis sit istius Dialogi Philopatr. conditor, Christianos introducit ἐπὶ παννύχτους ὑμνοδίας ἀγρυπνοῦντες, *ad hymnos totâ nocte decantandos vigilantes*, tom. 2, p. 1010. His hymnis Christi divinitatem præcipuè celebrabant, ut Domini nostri honorem adversùs gentilium blasphemias animosiùs vindicarent. De Christianis sui temporis Plinius ad Trajanum, lib. 10, epist. 97: « Affirmabant hanc fuisse summam vel culpæ suæ, vel erroris, quòd essent soliti stato die ante lucem convenire, carmen-que Christo quasi Deo dicere secum invicem. » Nec aliter scriptor antiquus contra Artemonis hæresin apud Euseb. lib. 5, cap. 28, p. 126: *Psalmi et cantica fratrum à fidelibus, ἀπ' ἀρχῆς, conscripta, τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ τὸν Χριστὸν ὑμνοῦσι Θεολογούντες, Christum Verbum Dei concelebrant Divinitatem ei tribuendo*. Quin et de Paulo Samosateno notant Patres Antiocheni Epist. Synod. ibid. lib. 7, c. 3, p. 281, ipsum Psalmos in honorem Domini Jesu Christi cani solitos abolevisse. Ex horum numero fuisse hymnum nostrum matutinum non sine ratione conjicit Usserius noster de Symb. p. 34, nec temerè dubitari potest à primis ferè rei christianæ incunabulis usurpari fuisse solitum. Constitut. Apost. lib. 7 cap. 48, habetur προσευχὴ ἑωθινή, quæ à formulâ hodiernâ parùm differt. Usu fuisse receptissimum Athanasii tempore ipse nos docet, et sacratis virginibus quovis mane usurpandum commendat: Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, etc., ὑμνοῦμεν σε, εὐλογοῦμεν σε, προσκυνοῦμεν σε, καὶ τὰ ἑξῆς, de virgin. p. 833. Imò hymni antiquitatem haud parùm arguit ipse codex MS. in quo descriptus reperitur, ante annos fermè 1300 exaratus, codex nempe SS. Bibliorum Alexandrinus in Regiâ nostrâ Bibliothecâ asservatus, ubi vol. 3, fol. 569, post odas quæ sequuntur Psalmos, sub titulo ὕμνου ἑωθινοῦ eâdem manu descriptus legitur. Vid. Bibl. Polyglot. tom. 6, not. ad 72 Interpr. p. 140. In eodem codice subjuncta est et oda στιχηρῶς, eodem modo et manu scripta quæ ita incipit: Καθ' ἐκάστην ἡμέραν εὐλογήσω σε, etc. Huic cur hymni vespertini titulum præfixerit Usserius, haud satis constat, cùm ex ipso hymno luce clariùs liquet matutinum fuisse. Si quis hymnum nostrum ad codices MSS. accuratè et magnâ planè diligentia recognitum videre cupiat, adeat is Smith. collectanea de Cyrillo Lucario, patriarchâ CP. Londini 1585, pag. 144, 145. Lond. 1707, pag. 138, 139, etc.

ΘΕΟΤΟΚΑΡΙΟΝ, *Theotocia*; Odæ sunt, sive

cantica, officiis ecclesiasticis hinc inde interspersa, quæ Græci pro suo in Deiparam affectu, in ejus honorem solent decantare. Θεοτοκάριον, liber est, quo *Theotocia* continentur. Mentio fit in indice Bibliothecæ monasterii S. Trinitatis insulæ Chalces apud Dufresn., alibi (quod sciam) apud scriptores Græcos rarò occurrit. Interim est etiam Græcis liber ecclesiasticus, Θεοτοκάριον dictus, in laudem B. Virginis Mariæ, ab Agapio monacho Cretensi compositus, qui illum ex variis libris qui in Monte Sancto asservantur, collegisse dicitur. Exstat Venet. 1643, in-4°.

ΘΗΣΑΥΡΟΣ, *Thesaurus*. Liber ecclesiasticus, linguâ vulgari scriptus, continens homilias, seu conciones in festa anni aliaque pietatis officia. Clauduit opus orationis dominicæ explicatio. Auctorem habet Damascenum monachum, *Studitum* dictum, subdiaconum Thessalonicensem. Prodiit Venet. an. 1628, in-8°, et 1642, in-4°.

ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΝΕΟΣ, *Thesaurus novus*, quo Homiliæ 19 varii, seu theologici et ecclesiastici argumenti continentur. Extat Venet. 1621, novis verò curis et figuris adornatus, anno 1646, in-4°. Theophilacti hierodiarconi: Tzanfurnari, ni fallor, opus est (1).

ΚΑΛΕΝΤΑΡΙΟΝ, *Kalendarium*; sive Ephe-meris ecclesiastica in usum totius anni, juxta duodecim menses, ab initio septembris usque ad finem augusti, à Græcis digesta, quâ festâ Ecclesiæ, stata jejuniorum tempora, et id genus alia notari solebant. Confecta esse hujusmodi calendaria liquet vel ex biblioth. Vindob. Cod. Hist. Eccles. 97, num. 13, ubi habetur præpositi cujusdam monachalis Epistola ad sapientem senem ascetam de quæstionibus variis monasticis, ad jejuniorum præcipuè et festorum annuorum observationem pertinentibus, unâ cum ejusdem senis responso cui integrum kalendarium ecclesiasticum in fine insertum est (2).

ΚΑΝΩΝ. Varia significat hæc vox apud scriptores ecclesiasticos. Missis aliis, designat

(1) ΙΔΙΟΜΕΛΟΝ, canticum peculiari ac proprio atque à cæteris discreto modulandi genere cantandum. Vide Quirinum in diatribâ 3, p. 163, seq.

(2) ΚΑΘΙΣΜΑ. Modulus est, inter quem cantandum cantoribus ad paulisper quiescendum, et è labore respirandum sedere licitum est, quùm ferè nunquàm in Ecclesiâ Græci sedeant. Hujusmodi sunt Psalmi aliqui, et cantica quædam, quibus pro diversitate materiæ diversum quoque nomen indictum est. Confer Quirinum in citatâ diatribâ 3, p. 163.

hoc loco διδάξιν officium ecclesiasticum, idque non uno sensu. 1° Itaque ut canones synodicos taceam, κανών est regula monastica, severioris vitæ cultoribus præscripta, ad quam vitam moresque suos componerent. Κανὼν τῆς μοναχικῆς πολιτείας, Cyrillo Scythopolitano in Vitâ Joan. Solitarii, num. 3 et num. 17, τὸν κοινὸν κανόνα τῶν ἀδελφῶν, communem fratrum regulam vocat. Verum hæc notiora sunt quàm ut iis explicandis immoremur. 2° Κανὼν est hymnus ecclesiasticus, in officio aliquo pro more et ex regulâ decantari solitus. Unde κανόνες notant hymnos, qui post Psalmos Davidicos, preces, aliaque troparia, antequàm finiantur divina officia, recitantur. A materiâ de quâ agunt varia sortiuntur nomina. Alii ἀναστάσιμοι, dicuntur, qui de Christi resurrectione; σταυρώσιμοι, qui de cruce; νεκρώσιμοι, qui de mortuis; τριαδικοί, qui de Trinitate; δογματικοί, qui de dogmatibus agunt, etc. De quibus consulendus Dufresnius suis locis. Adi etiam Meursii Glossarium. p. 215, et qui Meursium exscribit, Suicerum Thes. Eccles. in verb. Κανών. In ecclesiasticis Græcorum libris nullibi non occurrunt hujusmodi canones. In iis celeberrimus est μέγας κανών, ab Andreâ Cretensi archiepiscopo conditus, qui, collectâ universâ veteris et novi Testamenti historiâ, canticum composuit, cohortans omnes, ut quæ videant in historiâ esse bona et laudabilia, pro viribus sectentur, mala fugiant et execrentur. Integer hic canon in Græcorum Triodio alibi que reperitur. Ubi ἡ τοῦ μεγάλου κανόνος ἀκολουθία memoratur feriâ 5 magnæ hebdomadis recitanda. Et magnus ibi dicitur hic canon, quia cùm reliqui canones triginta et paulò plura troparia habeant, hic ad 250 progrediatur. Infiniti penè sũnt horum canonum auctores. In iis agmen ducunt Methodius Patarensis, Cosmas; Joannes Damascenus, Theophanes, Josephus, et Theodorus Studita, Photius Patriarcha, Simeon Logotheta Joannes Euchaitensis, etc., quorum nomina apud L. Allatium legi possunt, dissert. 1, p. 81. Et notari meretur, quod ex Typici cap. 7 observat in Menæo, ubi memoria alicujus sancti variorum poetarum canonibus celebratur, si canon aderit Cosmæ, eum aliis anteponendum; si Joannis nempe Damasceni, et aliorum, eum qui Joannis est anteponi; si Theophanis et aliorum, Theophanis anteponi; ille enim ante alios honorandus est (1). 3° Κανὼν liber pœni-

(1) Consule Rayæum dissertationis præviæ

tentialis est, in quo peccantium ἐπιτίμια constituta sunt. Hinc sacerdotes pœnitentes κανονίζειν dicuntur, cùm peccata ipsorum ad canonum rigorem examinant, pœnamque canonibus præscriptam iis imponunt. Eodem etiam sensu Κανονικὸν τοῦ ἁγίου Ιωάννου τοῦ Νηστευτοῦ inscribitur.

ΚΛΙΜΑΞ denotat lectiones in Ecclesiâ recitari solitas, desumptas ex opere Joannis Scholastici, quod Κλίμακα, seu Scalam Paradisi inscripsit, ipse inde Climacus dictus. Hinc in Triodio et Typico ἀνάγνωσις εἰς τὸν Κλίμακα frequentius occurrit. Vide quæ supra in Γερροντικῷ diximus, quæque infra in Πατερικῷ dicemus.

KONTAKION. Sensu ecclesiastico brevis hymnus, à voce κοντός, sive parvus dictus, eò quòd paucis landes alicujus sancti vel festi complectatur (1). Et varia sunt κοντάκια pro variis sanctorum festis. Ingrediuntur psaltæ, καὶ πολυχρονίζουσι ψάλλοντες καὶ μετ' αὐτῷ τὸ κοιντάκιον, ἡ παρθένος σήμερον ὑπερούσιον τίχτει, καὶ πάλιν τὸ πολυχρόνιον, et multos annos cantando precantur, psallentes postea contacium illud: Virgo hodiè supersubstantialem parit; iterumque canticum longævitatis repetunt, inquit Codinus de offic. cap. 7, num. 13, p. 56. Primum horum Contaciorum auctorem fuisse Romanum diaconum Emesenum, qui circa annum 500, sub Anastasio Dicoro vixit, testatur Synazarium. Unde et in rubricâ Menæi Romanus ὁ τῶν κοντακίων ποιητὴς dicitur, qui primus scilicet κοντάκια composuit, idque ex institutione B. Virginis (ut fabulantur Græci) in festo Nativitatis Christi, Romano per somnium apparentis, chartæque volumen illis tradentis, cum mandato ut illud deglutiret, unde expergefactus, et in ambonem conscendens (2) contacium illud (cujus supra ex Codino meminimus) cecinit. Inter cantores ὁ ἀρχὼν τῶν κοντακίων, ejus munus erat contacia cantanda inchoare (3).

ΛΑΥΣΑΙΚΟΝ, liber continens lectiones ex Palladii Historiâ Lausiaca de Vitis Patrum col-

citatæ num. 19, seqq.

(1) Varias de hâc voce etymologias expendit Quirinus in citatâ diatribâ 3, p. 142, seqq. Duo ejusmodi contacia MS. recenset Montfauconius Palæogr. pag. 53, seqq.

(2) Romanum Contaciorum conditorem fuisse nemo negarit; an autem inventor præterea fuerit, in controversiam Rayæus vocat, non improbane Quirino, pag. 173.

(3) Non id ejus munus erat, sed ut ostendit Quirinus p. 155, in Ecclesiasticis functionibus libros ecclesiasticos ex officio tenere ac deferre.

lectas, quæ statis diebus in ecclesiâ prælegebantur. Liquet id ex Typico S. Sabæ, c. 8: Ἐν ἐκάστῃ αὐτῶν ἀναγνώσεις, δύο εἰς τὰς ὥρας τὸν κλίμακα. Alia in eundem sensum habentur in Tridiodo, feriâ 2 hebdom. 1 jejun. quæ apud Dufresn. col. 794, reperiri possunt.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΝ, sive Λειτουργία liber in quo liturgiarum celebrandarum series describitur, ut tres liturgiæ, Basilii, Chrysostomi, et τῶν προηγουμένων, sive *præsancrificationum* continentur. Proclus archiepiscopus Constantinopolitanus (si modo ejus sit tractatus, de quo justa est suspicandi causa) originem liturgiarum ad ipsa Apostolorum tempora refert, atque (Fragm. περὶ παραδ. τῆς θείας λειτουργ. p. 156) Clementem dictantibus Apostolis primum edidisse. Quod et à Jacobo Hierosolymorum antistite factum est (1). Verum remittente, post aliquot secula, christianæ pietatis fervore, cum longius productæ liturgiæ tædio afficerentur Christianorum animi, Basilii Magnus, ut legentium pariter ac audientium commodo consulere, in minorem formam redegit. Nihilominus cum adhuc prolixitate nimiam laboraret, Chrysostomus relictis plurimis, breviorē reddidit. Liturgia προηγουμένων quando recitatur corpus Christi non conficitur, sed confectum antea, divinis laudibus decantatis absumitur. Et hujus Liturgiæ auctorem faciunt Gregorium papam *Dialogum* dictum (2). De hac fusè agit L. Allatius dissert. 1, pag. 20, fusiùs dissertatione singulari de Missâ præsancrificationum, quam operis sui de Ecclesiæ Orient. et Occident. consensione calci subjecit (3). Tres, quas recensuimus, liturgiæ, in Græcorum Euchologio semper continentur. In celebrandis his tribus liturgiis Græci hunc servant ordinem. Basilii Liturgia, ut ex proœmio liquet, decies per totum annum canitur, nempe vigiliâ natiuitatis Dominicæ, festo S. Basilii, vigiliâ Lu-

(1) Renaudotius diss. collectioni Liturg. Oriental. præfix. notat Liturgias Apostolorum non ita nominatas fuisse, quod ab iis conscriptæ essent, quorum nomina præferunt, sed quod eis in Ecclesiis (Jacobi scilicet Hierosolymitanâ, Marci Alexandrinâ, et sic de cæteris) ab antiquissimis temporibus fuerint celebratæ, quæ Jacobum, Marcum, etc., primum habuerunt episcopum. (Adi hanc de re Josephi Aloysii Assemani Præfationem in partem secundam libri 4 Codicis Liturgii universæ Ecclesiæ, et Brancolasii antiquas liturgias.)

(2) Hanc liturgiam Germano patriarchæ Constantinop. rectius ascribendam censet Thomas Smith de Eccles. Græc. statu hodierno Traject. ad Rhen. 1698, p. 88.

(3) De hac Missâ consulendus etiam Beveregius ad can. 52 Trull.

minum, in S. Quadragesimæ Dominicis, Dominicâ Palmarum exceptâ, sanctâ et magnâ feriâ 5, et magno Sabbato. Præsancrificationum, exceptis prædictis (1) omnes sacræ Quadragesimæ dies occupat. Quod reliquum est totius anni, Chrysostomi Liturgia sibi vindicat. Præter has habent Græci et alias Liturgias, nempe B. Petri, Marci, Jacobi et Clementis, sed quas in communem Ecclesiæ usum non recipiunt. Sola Jacobi Liturgia in Ecclesiâ Hierosolymitanâ semel in anno recitari dicitur. Prodiierunt Liturgiæ SS. PP. Jacobi Apostoli, Basilii M. et Chrysostomi, à Morellio editæ, Græc. et Lat. Paris. 1560, in-fol.; Jacobi, Marci, Basilii, Chrysostomi, Præsancrificationum, S. Petri, S. Gregorii, Dialogi dicti, Fr. Ducæi

(1) Exceptis sabbatis, dominicis et festo Annuntiationis; v. d. Smith de Eccl. Græc. statu p. 89, et Pfaffium diss. de Liturgiis ad calc. Instit. hist. Eccles. p. 11; SS. Chrysostomi, Basilii et Præsancrificationum Liturgias cum Græcorum Euchologio, Jac. Goarus versione et notis illustravit, variasque lectiones subjunxit Paris. 1647. Prodiierunt etiam Græc. Rom. 1601, Venet. 1626, in-4°, S. Basilii Liturgiæ Codex mille annorum exstat in Bibl. Barberinâ, teste Montfaucon Diar. Ital. p. 210. Ex veteri Latinâ versione edidit Joan. Cochteus in Speculo antiquæ devotionis circa Missam, Mogunt. 1549; vertit etiam Gentian. Harvetus Venet. 1548, Antwerp. 1562, in-8°. Sed hanc Liturgiam in ullâ Basilii editione reperiri (ut narrat Caveus) negat Fabr. Vid. Bibl. Græc. vol. 8, p. 90, et not. ad Dissert. Allatii de libris Eccles. Græcor. Bibl. Græc. vol. 5, subjunct. p. 11. Liturgiarum SS. Basilii et Gregorii Theologi codicis Copti Arabici in Bibl. Regis Christianissimi meminit Montfaucon; simulque monet Copticam versionem ab eâ quæ Græcè exstat, omnino esse diversam, Palæogr. Græc. p. 314. Hoc idem de Liturgiis Jacobi, Marci et Chrysostomi Copticis Syriacisque notat Pfaffius, ubi supra, p. 9, not. Liturgia S. Jacobi prodiiit separatim Colon. 1648, teste Pfaffio ibid. p. 4, not. Hæc Liturgia Commentario illustratur à Dionysio Barsalibi; exstat in Bibl. Vat. inter Codd. Echellens. num. 36. Totum opus in cap. 20 dividitur, quorum synopsis exhibet Assemanus Bibl. Orient. 2, p. 177. Liturgiam S. Marci cum Clemente Rom. de ritu Missæ edidit cardinalis Sirletus Paris. 1583. Hanc Liturgiam eandem esse atque eam quæ Copticè exstat sub nomine Cyrilli (unde Liturgia quæ Cyrilli dicitur, à quibusdam Marci appellatur) notat Montfaucon loc. cit. Liturgiæ SS. Jacobi, Marci, et Petri prodire in Bibl. PP. Parisiens., Coloniens., et Lugdunens., itemque Antwerp. 1562 studio Claudii de Saintes, qui exhibuit etiam Latinam versionem Liturgiarum SS. Basilii et Chrysostomi. Liturgiam Petri vulgavit Joan. à sancto Andréâ, Paris. 1595. Novissimè omnes è Syriaco idiomate translatae occurrunt apud Renaudot. in Collect. Liturg. Oriental. Confer Fabr. not. ad diss. 1 Allatii Bibl. Græc. vol. 5, subjunct. p. 11.

auct. Biblioth. PP. Græco Lat. tom. 2, pagin. 1264; Basilii Liturgia, præterquàm quòd in omnibus operum ejus editionibus reperitur, habetur separatim Græcè Venet. 1601, in-4º; Chrysostomi per Demetrium Ducam Græc. Lat. Venet. 1528, in-4º, 1644, in-4º. Ad calcem habetur ἀκολουθία die S. Styliani Paphlagonis, h. e., novembr. 26, celebrari solita, unà cum aliis officiis ecclesiasticis, quorum index præmissus est.

ΛΥΧΝΙΚΟΝ, *Lucernarium*. Eam notat officii vespertini partem, qui recitatur cùm lucernæ accenduntur. Inter ἑσπερινὸν et λυχνικόν (ut rectè notat Goarus ad Euchol. p. 33), non modicum discrimen intercedit. Ἑσπερινὸν namque totum vespertinum officium est; τὸ λυχνικόν prima tantùm ejus pars, preces scilicet, cùm tempus instat lucernæ Deo offerendæ (1). In Euchologio Allatiano apud Goar. p. 641, mentio fit τοῦ λυχνικοῦ ὕμνου. Neque nudiustertius natu est officium hoc ecclesiasticum recitandi mos. Τὰς ἐν ταῖς λυχναφίαις εὐχὰς memorat Socrates (l. 5, c. 22, p. 287), quæ in Achaiâ et Thessaliâ, ut et Hierosolymis, et à Novatianis Constantinopoli fieri solebant. Basilius de Spiritu S. ait, τὴν χάριν τοῦ ἑσπερινοῦ φωτὸς nequaquàm cum silentio suscipi, sed mox ut apparuerit, se εὐχαριστεῖν. Officium integrum Lucernarii habetur in Euchologiano, Goariano p. 35. Non opus est ut hoc loco agam de luminaribus olim in Ecclesiâ accendi solitis; cumulatè id præstiterunt alii, Baron. ad ann. 58, num. 70, 71, 72, 73, 74, 75; Casalius de Vet. S. Christ. Ritib. cap. 42, p. 184; Durantus de Rit. Eccles. Cathol. lib. 1, cap. 8, p. 72; Ciampinus de S. Ædific. Const. M., c. 10, p. 184, qui bina candelabra marmorea in basilicâ S. Constantiæ exquisitè elaborata exhibet tab. 29, fig. 3 et 4, ibid. p. 130. Ad hæc lumina concinnanda sumptus faciebant, quandoque et fundos donabant veteres. In antiquâ inscriptione Eugenii Notarii apud Aringhium Rom. subterr. tom. 1, lib. 2, cap. 10, p. 340, mentio fit redituum quorundam ex hortis Transtiberinis *ad luminaria nostra*. Verùm cùm *nostra* dicantur, forsan ad luminaria, quæ in defunctorum anniversariis de more accendebantur, referenda sunt, ut non inscitè conjicit P. Aringhius. Hujusmodi donationes φωταφίαις vocant recentiores Græci.

ΜΑΡΤΥΡΙΚΟΝ. Troparium in honorem mar-

(1) Vesperas binas habent Græci, majores et minores, de quibus Rayæum consule in Acoluthiâ cap. 1 et 2.

tyrum compositum; ὅσµα τῶν μαρτύρων, ut Si-meoni Thessalonicensi de sacr. Ord. cap. 4, p. 136, dicitur. Exstant hujus modi Troparia μαρτυρικά, tum alibi sæpiùs, tum in Liturgiâ Præsanctificatorum in Eucholog. p. 188. Quæri potest, cùm tempore Quadragesimali, exceptis sabbatis et dominicis S. martyrum commemorationes facere expressè vetat synodi Laodicenæ can. 51, cur singulis Quadragesimæ diebus hisce Tropariis πανευφύμων μαρτύρων memoria celebretur? Rationem reddere conatur Goarus p. 206, quem vide.

ΜΕΤΑΝΟΙΑ, *Pœnitentia*, de quâ hæc, inter alia, officia in Euchologio continentur: 1º Εὐχὴ ἐπὶ μετανούοντων, *oratio super pœnitescentes*, p. 673. 2º Ἀκολουθία τῶν ἐξομολογουμένων, *officium eorum qui peccata confitentur*, p. 674, 679. 3º Εὐχὴ ἐπὶ τῶν ἐπιτιμῶν λυομένων, *oratio pro iis qui impositâ pœnitentiâ liberantur*, p. 666. 4º Ἀκολουθία εἰς λύσιν ἀφορισμοῦ ἱερέως, *officium ad excommunicationem sacerdotalem tollendam*, p. 667, 668. Ubi et multæ ejusdem commatis orationes habentur, quas longum nimis esset recensere.

ΜΗΝΑΪΟΝ. Immensum est opus in 12 menses, totidem βιβλία, sive volumina divisum, quovis mense suum sibi μηνῶν vendicante, in quo sancti omnes, quorum memoria eo mense colitur, ad proprios dies revocati recensentur, singulorum officium, unà cum rubricis miniatis litteris expressis, tropariis, missis, canonibus, lectionibus, aliisque recitandis subnectitur, vitæ et res gestæ compendio descriptæ plerùmque exhibentur, quandoque et imagines præfiguntur. Ubi verò sanctus aliquis peculiare officium non habeat, is saltem vel prosâ, vel carmine commemoratur. In solemnioribus, majoribusque festis, propria officia singulis quas vocant, horis destinantur. Ita, exempli causâ, in festo Natalis Domini decembris 25, hora prima, tertia, sexta et nona suam habent quæque ἀκολουθίαν. Eodem modo fit in festo Theophaniorum januarii 6, ne de aliis dicam. Nec sanctorum solùm, et solemnitatum dominicalium, sed et aliarum quoque rerum memorabilium celebritas hisce in libris locum obtinet. Sic januarii 23, sancta et œcumenica sexta synodus peculiare sibi habet officium. Et ejusdem mensis die 26, magni illius terræ motûs, qui sub extremum Theodosii Junioris imperium, per tres integros dies Constantinopoli duravit, memoria celebratur. Invocationem sanctorum in Ecclesiâ Græcâ hodiè vigere notum est quàm quod notissimum, cujus non rarò hic deprehenduntur vestigia. In septemb. 1,

in festo Simeonis Stylitæ, octo vel novem oratiunculæ hæc similive formulâ clauduntur : *Συμεὼν ὁ πτε, πρόσθεν τοῦ σολῆσαι τὰς ψυχὰς ἡμῶν, Sancte Simeon, intercede ut salventur animæ nostræ.* Editum est vastum hoc Menæorum opus Venet. apud Pinellos aliosque in-fol., non uno et eodem tempore, sed variis diversisque annis. Mensis sept., à quo annum suum Græci solent inchoare, prodiit Ven., curâ Nicephori Paschalæi hieromonachi, an. 1628, iterumque curante Theophyl. Tzanfurnaro hierodiatcono an. 1648, hoc titulo : *Βίβλιον τοῦ σεπτεμβρίου μηνὸς περιέχον τὴν πρεπούσαν αὐτῷ ἀπασαν ἀκολουθίαν*, et sic in reliquis; october curâ Nicephori anno 1628, Theophylacti 1648; november curante Nicephoro anno 1626, Theophylacto 1649; december, anno 1602, curâ Theophylacti 1628; januarius, curâ Mathæi Galatiani Cyprii hieromonachi, anno 1603, Theophylacti 1629; februius, curâ Nicephori Paschalæi, anno 1626, Theophylacti 1645; martius, curâ Theophanis Zenacii hieromonachi, anno 1625, Theophylacti 1642; aprilis, curante Theophylacto, anno 1638; maius, curâ Nicephori, anno 1625, Theophylacti 1642; junius, curante Nicephoro, anno 1626, Theophane Zenacio 1645; julius, curâ Nicephori, anno 1624, Theophylacti 1642; augustus, curante Nicephoro, anno 1625, Theophylacto 1642 (1).

ΜΗΝΟΛΟΓΙΟΝ (2). Diversum planè à Menæo opus, utpote in quo, ad instar Martyrologii Latinorum, acta vel passiones sanctorum quilibet cujusvis mensis die summam exponuntur, brevis saltem eorum commemoratio habetur. Variant apud Græcos sua menologia, pro loco et tempore aucta et immutata, neque eadem prorsus, nec diversa tamen. Extat Menologium à cardinale Sirleto Latinè versum, à Canisio editum Antiq. Lect. tom. 5 (3). Aliud habetur Menæis hinc inde insertum. Verum omnium antiquissimum et augustissimum est Menologium illud Basilii imp. studio et jussu descriptum, et, ut videtur, autographum, cujus codex vetustissimus et rarissimus, à Paulo

(1) Menses quidam Menæorum Græcorum MSS. extant in Bibliothecâ Cæsareâ (confer Lambecium lib. 8), in Coislinianâ, quam Montfauconius descripsit, atque in Regiâ Taurinensi, ut videre est tom. 1 Codicum MSS. ejus Bibliothecæ codice 48, pag. 91.

(2) Conf. Bollandi Prolegom. ad tom. 2 Januarii p. 54, et Zachariæ Græpî Diss. Rostochii 1697, de Menæis et Menologiis Græcorum.

(3) Edit. nov. tom. 5, p. 412.

Sfondrato cardinali dono datus, in Bibliothecam Vaticanam hodiè translatus est (1). Exstat Græc. MS. ab initio septembris, usque ad finem augusti, Biblioth. Vindob. Cod. Theol. 195, et cod. 247, num. 4, fol. 16 (2). Menologium ex Menæis erutum et in linguam Græcam vernaculam à se versum edidit Maximus Margunius Cytherorum episcopus, Venet. apud Anton. Pinel. anno 1592, in-4°. (3).

ΜΥΡΟΝ, vel τὸ μύρον τοῦ χρίσματος, *unguentum Chrismatis* à solo patriarchâ vel episcopo, ex materiâ pretiosâ et sanctiori planè apparatu, feriâ quintâ sanctæ et magnæ hebdomadis conficiendum, in multis actionibus sacris, præcipuè in Confirmatione baptismali usurpandum, idque ex præscripto canonis 48 concilii Laodicensi, quo jubetur illuminatos post baptismum *χρίσματος ἐπουρανίου, supercælesti chrismate* esse inungendos, adeoque regni Dei participes fieri. Confirmatio quippe apud Græcos semper cum

(1) Huiusmodi Menologium MS. in Bibl. Cæsareâ, Nessel. 1, p. 347. Conf. quod Genebrardus Lat. præfixit Commentario in Psalmos. Menologium metricum Græc. Lat., singulis versibus hexametris cum alio Ruthenico iconibus expresso Papebrochius præmisit tom. 1 Act. sanctor. maii. Idem memorat Menologium Slavo-Russicum, alterumque verbo tenus translatus à variis MSS. excus. Moscæ 1679. Vide tom. 1 Act. sanctor. junii, pag. 155, 758, quin et Menologium quod exhibet Possevinus in Apparatu sacro, quod exhibet *Rutheni*. Menologium 10 aut 11 seculi membran. habetur MS. Græc. in Bibl. monasterii S. Basilii Rom. teste Montfaucon, Diar. Ital. p. 216. Hæc notat Fabr. ad Allatii diss. 1, vol. 5, Bibl. Græc. subjunct. p. 61, ib. p. 62. Constantinop. Chronologia edidit Ant. Continus Paris. 1573, in 4°. Menologii Basiliani sex postremi menses, martius, aprilis, etc., Græc. extant MSS. in monasterio Cryptæ ferratæ in Latio, ex quo Synaxaria martii, aprilis et maii ad calc. tom. primi cujusque horum mensium Græc. dedere Heschenius et Papebrochius teste Fabr. ibid. p. 63. (Sex hujus Basiliani Menologii menses à Petro Arcudio Latinè redditos primùm exhibuit Ferdinandus Ughellius Italiæ sacræ t. 6, in secundâ ejusdem operis Venetâ editione t. 10. Deinde integrum Græcè et Latinè ex memorato Vaticano codice Urbini prodiit a. 1727, curâ eminentissimi Annibalis Albani, quod et Romæ a. 1729 recensum fuisse ait clariss. abbas Fridericus Althanus pag. 353 eruditæ de Calendariis dissertationis Ecclesiæ Græcæ. Martyrologium metricum ex Menæis, codice Chiffletiano, actisque sanctorum collectum Lipsiæ a. 1727, in lucem Siberus emisit.)

(2) Sed in his codd. nihil de Menologio Græcorum agitur, ut monet Oudin. tom. 2, p. 535, quem vide.

(3) Menologium Margunianum Latinè vertit Mauth. Raderus, ut post Bollandum refert Fabr. ubi supra.

baptismo conjungitur. Unde et σφραγίς Κυρίου, τέλειον φυλακτήριον, καὶ τελειόποιος σφραγίς veteribus dicitur, *signaculo Domini consummari* non semel apud Cyprianum occurrit. Extat in Euchologio, p. 628, ἀκολουθία τοῦ ἁγίου μύρου, *sancti unguenti officium*: quo scilicet ritu et quibus precibus conficitur, et p. 637, praescribitur materia ex quâ componitur, et ordo qui in faciendo et præparando hoc unguento servandus est; quin et vasculum quo continetur; ἅγιον τοῦ μεγάλου μύρου alibi vocatur.

ΝΙΠΤΗΨ, *Pedilavium*, feriâ quintâ magnæ hebdomadis celebratum, ad exemplum Domini nostri, discipulorum suorum pedes manu propriâ lavantis, institutum. In hoc ritu peragendo patriarcha, vel pontifex, et in monasteriis abbas, Christi personam gerit; duodecim monachi, aliive pauperes duodecim Apostolorum vices sustinent, eorumque nomina sibi met assumere creduntur. In his semper locum habent ostiarius et œconomus, ille primum, hic ultimum locum obtinet. Ostiarius Judam proditorem repræsentat, risu et conviciis oneratus; œconomus Petri Apostoli locum tenet, ejusque reluctationem imitatur. Habetur in Euchologio p. 745, ἀκολουθία τοῦ θείου καὶ ἱεροῦ νιπτῆρος, *Officium divini et sacri lavipedii*. Et Theophili Alexandrini sermo εἰς νιπτῆρα, feriâ quintâ majoris hebdomadis laudatur à Dufresnio Gloss. Græc. col. 999. Quin et solemnitas hic lavandi ritus regibus et principibus etiam hodiè in more est. Modum quo imperator Constantinop. pauperum pedes hâc die lavare solebat, accuratè describit Codinus de Offic. Constantinop. cap. 12, p. 69. De toto hoc more lavandi pedes singularem librum edidit Gretserus, quem Ποδόνιπτρον, seu *Pedilavium* inscripsit, Ingolst. 1610, in-4°, cui integrum ex Euchologio officium inseruit.

ΝΟΜΟΚΑΝΟΝ. Liber ecclesiasticus, quo canones et decreta conciliorum in suas classes disposita et digesta, cum legibus et novellis imperatorum constitutionibus componuntur. Primus, quod sciam, qui talem Nomocanonem nobis dedit, fuit Joannes Scholasticus, anno 564 patriarcha Constantinopolitanus factus. Cujus Nomocanonem in 50 titulos distributum, Græc. Lat. ediderunt Justellus et Voellus Biblioth. Juris canon. tom. 2, p. 603. Post Joannem, Nomocanonem in 14 titulos dispersitum contexit Photius, Joannis post aliquot demùm secula in sede Constantinopolitanâ successor. Hunc Balsamonis commentariis illustratum, ex codice Palatino primus edidit

Christoph. Justellus tum Græcè, tum Latinè, Paris. 1615, in-4°. Prodiit post annos quinque ad calcem commentariorum Balsamonis, Paris. 1620, in-fol.; denique à Justello et Voello recognitus, locum habuit in Biblioth. Jur. canon. tom. 2, p. 789. Anonymi etiam cujusdam Nomocanonem, sed ex constitutionibus Apostolorum, et septem conciliorum œcumenicorum decretis præcipuè consarcinatum, Græc. Lat. edidit Cotelerius Monument. t. 2, p. 68(1), qui tamen, notante eodem Cotelerio, imperfecta, incondita et insulsa recentioris Græciæ farrago est. Nomocanonem quandoque apud Græcos pro libro poenitentiali usurpari, supra in voce Καθὼν observavimus.

ΟΪΚΟΣ. Hymni genus, in Dei vel sancti aliqujus laudem ita constructum, ut quasi compagem, ædificium, fabricamque virtutum ejus et gloriæ videatur componere; et ideò κοντακίω opponitur, ut eo amplius et diffusius. Hæc ex Ligaridio nos docet Goarus ad Eucholog. Et κοντακίου, et οἴκου meminit Euchologium in Officio laudum p. 54.

ΟΚΤΩΗΧΟΣ, seu Octotonus. Liber quo octo toni à Joanne Damasceno compositi præcipuè continentur. De hoc opere liceat mihi Leonis Allatii verba huc transferre. «Cum Græcorum «musica proprios tonos (ipsi vocant ἤχους, «sonos) quatuor habeat, primum, secundum, «tertium et quartum, quatuor item obliquos, «πλάγιον τοῦ πρώτου, obliquum primi, obliquum «secundi, obliquum tertii, et obliquum quarti, «canones omnes sive troparia et quæcumque «aliæ cantiones in hoc libro contentæ, ita «dispositæ sunt, ut quæ primo tono concinuntur, omnia simul primum sibi locum «occupent, quæ secundo secundum, quæ «tertio tertium, et sic de singulis, donec ad «obliquum quarti perveniatur, qui inter tonos «ultimus, ultimum quoque sibi locum vindicat, et cantiones eo modulatæ ac commensurate, ultimo quoque loco reponantur. Continet tantum troparia et canones, qui à «primis Vesperis Dominicæ ad finem usque «Missæ canuntur. Et octo Dominicis pro tonorum numero finitur. Singuli toni tres habent «canones. Primum ἀναστάσιμον, qui in Resurrectionis Dominicæ, secundum σταυροαναστάσιμον, qui in crucis et Resurrectionis, tertium «in Mariæ Virginis laudibus celebrandis,

(1) Nomocanon Doxopatris jussus Joann. Comneni imp. edit. exstat MS. in cod. sec. XII, membran. in Bibl. monasterii S. Basilii Rom., ut nos docet Bern. Montfaucon, Diar. Ital. p. 216.

versantur. Et hæc in Octoechis antiquis habebantur. In recentioribus modò additur pro singulis tonis canon, qui in μεσονυκτίου vel μεσονυκτικοῦ, mediæ scilicet noctis officio cani suevit, et quod de Trinitate pertractat, Triadicus dicitur. Et canones hi dierum dominicorum numerum non excedunt, cum octo etiam illi sint. Hæc vir doctissimus dissert. 1, p. 64, ubi pluribus hæc de re agit. Confer etiam quæ notat Goarus ad Eucholog. p. 206. Exstat Octoechus Græc. MS. Biblioth. Vindob. Cod. Theol. 116, anno Christi 1591 exarato; item cod. 146, cum amplissimo commentario Joannis Zonaræ ibid. cod. 215, cum antiquis notis musicis ibid. cod. 530 (1). Primum, ni fallor, prodiit Græcè Venet. 1525, 1584, 1602, 1610, 1624, in-8º, et aliàs forsàn non semel.

ΟΜΙΣΘΑΜΒΟΝΟΣ ΕΪΧΗ. *Oratio*, quæ retrò ambonem, in mediâ ecclesiâ recitatur, cum post dimissionem, à diacono pronuntiatam, sacerdos è cancellis egressus, populo factâ oratione benedicit, ad exemplum scilicet Domini nostri, qui priusquàm in cœlos ascenderet, discipulis suis benedixit. Habetur hæc oratio, extra tribunal altâ voce à sacerdote proferenda, Liturg. sanct. Chrys. p. 85.

ὉΡΘΟΣ. Continet laudes Græcorum matutinas, prout à μεσονυκτικοῖς distinguuntur, quæ profundâ semper nocte decantari solent. Exstat Ἀκολουθία τοῦ ὁρθρου, sive officium laudum, à die lucescente auspicandum, in Euchologio p. 48 (2).

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΝ. Liber qui variorum auctorum orationes encomiasticas, in varias Christi aliorumque sanctorum solemnitates complectitur. Ex quo in diebus festis sanctorum, concurrente populo ad celebrandam eorum memoriam, orationes laudativæ festo propriæ, publicè leguntur. In auctoribus qui hoc opus constituunt, agmen ducunt Athanasius Alexandrinus, Cyrillus Hierosolymitanus, Basilus Magnus, Gregorius Nazianzenus, et Nyssenus, Amphilocheus, Epiphanius, Chrysostomus, Ephrem Syrus, Cyrillus Alexandrinus, ut alios mittam; MS. passim apud Græcos reperitur, in variis tamen Ecclesiis varius, adeò ut quibusdam in locis in immensam excreverit mo-

lem, et 12 volumina complectatur, eaque satis ingentia, pro mensium numero disposita, teste L. Allatio pag. 94.

ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ. Liber ecclesiasticus, vitas quorundam sanctorum complexus, quas ex Simeonis Metaphrastæ scriptis excerpsit Agapius monachus Cretensis, et in linguam vulgarem seu græco-barbaram transtulit. Continet vitas 24 sanctorum, nempe Josaphati, Theclæ protomartyris, Gregorii Thaumaturgi, Ambrosii, etc. Prodiit hic liber Venet. anno 1641, in-4º. Idem est liber, ni fallor, sed paulò auctor redditus, ἐκλόγιον dictus, continens selectas 40 sanctorum vitas, ab eodem Agapio apud montem Athum monacho, viro in scriptis tum Græcorum, tum Latinorum non inerudito, linguâ vulgari ex diversis Græcorum Latinorumque operibus editas anno 1644, in-4º. Exstat Græc. MS. tum in codice regio, tum Colbertino, liber 55 senum hoc titulo: Βίβλος τῶν ἁγίων γερόντων, ἥτις λέγεται παράδεισος. Vid. Dufresn. in Ind. Auct. MS. col. 31.

ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΗ. Ferè nihil aliud est quàm Damasceni Octoechus, à Græcis subsequentibus temporibus admodum auctus, unde et ὀκτώηχος νέα vocatur, et Josephum auctorem habuisse dicitur. Παρακλητικός appellatur hic liber, partim quòd sit consolatorius, cum omnia quæ in eo sunt, maximè spectare videntur, ut peccatorem consolentur, partim quòd sit invocatorius, cum totus sit in Deo sanctisque exorandis, divinoque sibi auxilio variis supplicationibus impetrando. Non in hoc, ut in aliis libris ecclesiasticis, certa certis diebus decreta sunt officia, canones, seu troparia, quibus finitis reponuntur, sed paracleticus semper præ manu est, et omnibus diebus aliquid in eo invenitur, quod sive in missâ, sive in vespers, sive in matutino, sive in aliis officiis recitatur. Quando enim in aliis officiis propria desiderantur, ad hunc lector remittitur, uti Allatius nos docet p. 68, qui alibi plurima in hoc libro criminatur, nempe quòd quædam de B. Virginis partu contumeliosè dicantur, plurima B. Virgini contra jus et æquum tribuantur; quòd affirmetur Joannem Præcursorem post mortem in infernis Christum prædicasse, ac nuntiasse propè jam esse salutem ac vitam; Dominum nostrum descensu suo ad inferos, omnes ab orbe condito homines à pœnis illis et potestate dæmonis liberasse, et ad vitam vendicasse; peccatorum remissionem dedisse iis qui crediderunt, incredulis

(1) Occurrit etiam MS. in Bibl. Regis Christianissimi. Prodiit et Venet. 1543, teste Fabr. ad Allatii diss. ad calc. Bibl. Græc. vol. 5, p. 47.

(2) Confer Rayæum in dissertatione præviâ ad acoluthiam, § 1, n. 6, seq., et Quirinium p. 160.

denegâsse; Deum angelos ante hunc mundum aspectabilem creâsse. Singula prolixè persequitur vir eruditus dissert. 2, p. 283. Prodiit Paracletice Venet. anno 1610, deinde, operâ Nicephori Paschalei, ibid. apud Ant. Pinel. anno 1625, et curante Theophylacto hieromonacho, ibid. 1640, hoc titulo: Παρακλητική συν Θεῷ ἀγίῳ περιέχουσα τὴν πρέπουσαν αὐτῇ ἀκολουθίαν.

ΠΑΣΧΑΛΙΟΝ. Cyclus paschalis, quo festum Paschatis, et aliæ, quæ ex eo pendebant, solemnitates designari solebant. In his enim cyclis non modò Paschatis diem, sed et annos vel mundi, vel Diocletiani, aliaque festa præcipua et jejunia describebant. Habentur hujusmodi paschalia in libris ecclesiasticis Græcorum, quorum ex Horologio edito Venet. an. 1535, specimen nobis exhibet Dufresnius, Gloss. Græc. col. 1128.

ΠΑΤΕΡΙΚΟΝ. Liber continens vitas SS. Patrum, in ecclesiâ pro more legi solitus. Ad mensam toto tempore πατερικὰ leguntur, inquit Typicum S. Sabæ, cap. 8. De Copronymo Cedrenus, quotquot reperiri poterant πατερικὰ βιβλία, vel reliquiæ sanctorum combussit. Nihil frequentius hujusmodi patericis in bibliothecis MSS., ubi apophthegmata, et acta SS. Patrum ordine alphabetico secundum ipsorum nomina recensentur. Tale opus Græc. Lat. edidit P. Possinus in Thesaur. Ascet. p. 228. et Zozimæ abbatis Alloquia, ibid. p. 279, Fragmenta quædam ascetica miscellanea, ἐκ τοῦ Πατερικοῦ, sive ex opere de Vitis Patrum, habentur Græc. biblioth. Vindob. Cod. Theol. 173, num. 19, fol. 519. Confer quæ in Gerontico, Climace, et Lausaico notavimus.

ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΑΡΙΟΝ. Liber quo officium ab ipso die Paschatis, usque ad octavam Pentecostes, nempe ad dominicam omnium Sanctorum continetur. Hunc habet titulum: Πεντηκοστάριον περιέχον πάσας τὰς αὐτῇ πρέπουσας καὶ ἀναγκαίας ἀκολουθίας, ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ζωοφόρου μεγάλης κυριακῆς τῆς ἐγερσέως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ μέχρι τῆς αὐτῆς ἑορτῆς τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Editum est præter alias vices, apud Jac. Leoncinum, Venet. anno 1579 (1), in-4°, 1618, et curâ Theophylacti hieromonachi, ibid. 1642. Multa in hoc libro carpit, et virgulâ censoriâ notat L. Allatius, dissert. 2, pag. 229, nempe quòd plura à novissimis editoribus sint addita, præcipuè ex

(1). Prodierat antea Venet. 1568, ut narrat Fabr. ad Allatii diss. 1, Bibl. Græc. vol. 5, subjunct. p. 56.

additamentis Nicephori Callisti, et Nicolai Malacci Nauplii archipresbyteri, qui multa troparia de suo addidit, et horas in vigiliâ Pentecostes consarcinavit, veteraque antiquorum Patrum monumenta novis suis deliramentis inspersit; quòd repugnantibus synodorum decretis, pseudepigrapha et apocrypha in lectiones et divina officia sint introducta; quòd affirmet humanum genus omne ab inferni cavernis ereptum, à Christo apud inferos prædicante, in cœlos fuisse asportatum. Integrum hoc spatium septem hebdomadam quæ Pascha subsequuntur, et Græcis et Latinis *Pentecoste* vulgò audit. Extat in Euchologio, p. 733, Ἀκολουθία τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς, officium sanctæ Pentecostes, in ipsâ dominicâ sanctæ Pentecostes, sub vesperam præcipuè, multis precibus et genuflexionibus celebrandum.

ΠΙΝΑΞ. Canonem aliquando denotat, sive tabulas pœnitentiales, in quibus peccantium qualitates, pœnitentium pœnæ describuntur. Et ita quidem in officio super pœnitentes Eucholog. p. 680. Ὁ ἐπιτιμῶν, sive pœnitentiarius, postquam minutatim de singulis peccatis interrogaverit, jubetur πιάσειν τὸν πίνακα, indicem (pœnitentialem) assumere, et quale sit peccatum inquirere, et cum hoc libro conferre, ut quale sit peccatum cognoscat. De aliis hujus vocis significationibus consulantur lexicographi, Suidas, Hesychius, Suicerus, etc.

ΠΡΑΞΑΠÓΣΤΟΛΟΣ. Liber ex Actibus Apostolorum et Epistolis, tum Paulinis, tum canonicis, et Apocalypsi compositus, textu in plures partes diviso, et diebus singulis et festis diebus accommodato, ita ut completo libro, ea quoque omnia terminentur. In Ecclesiis Græcorum hoc ordine legi solet: nempe à dominicâ Paschatis usque ad dominicam sanctorum omnium. Pro lectione magni Vespertini, Actus Apostolorum tantummodò leguntur. In reliquis dominicis totius anni, septem catholicæ et 14 S. Pauli Epistolæ et Joannis Apocalypsis. Confer Allat. dissert. 1, p. 47. Extat πραξαπόστολος MS., cui insertum est menologium seu commemoratio sacrarum solemnitatum et præcipuorum festorum totius anni secundum 12 menses, biblioth. Vindob. Cod. Theol. 195, et cod. 308, editus etiam sub nomine Apostoli, Venet. 1635.

ΠΡΟΟΙΜΙΑΚÓΣ. Psalmus est 103, proœmialis dictus, non quòd toti Psalterio præsigatur, sed quòd ab eo officia inchoentur. Meminit ejus officium de mysteriis Præsanctificatorum Eucholog. p. 187.

ΠΡΟΨΑΛΜΑΤΑ. Preces quæ in ecclesiâ ante Psalmos, à psaltis, lectoribus, subdiaconis et plebe concinuntur. Vide quæ ex Niconis Pandecte MS. hùc notavit Dufresnius Gloss. Græc. col. 1262.

ΡΟΓΑΙΑ. Libri, seu acrostica, in quibus non tantum virorum nomina, ordine quo procedere deberent, pro cuiusque officii dignitate dum vocarentur, et eorum nomina à nomenclatore ederentur, ut est apud Luitprandum, lib. 6, c. 5, sed quantitas etiam rogæ, seu donativi, quod *presbyterium* Anastasio dicitur, descripta, etc., ut sciret unusquisque quid accipere deberet, cum ejusmodi rogæ à patriarchâ vel ab imperatore distribuebantur. Hæc Dufresnius Gloss. Græc. col. 1503, qui locum hanc in rem profert ex Balsamone de incenso patriarchæ die catecheseos, p. 474.

ΣΤΕΦΑΝΩΜΑ, sive Στέφανα τοῦ γάμου. *Coronæ nuptiales*. Coronas pro nuptiis usurpari apud scriptores, tum sacros, tum profanos, notius est quàm ut probari debeat. De his hæc officia in Euchologio continentur: 1° Ἀκολουθία γινομένη ἐπὶ μνήστροις ἤγουν τοῦ ἀρραβῶνος, *ordo servari solitus in sponsalibus celebrandis, videlicet nuptiarum subarrhatione*, p. 380; 2° ἀκολουθία τοῦ στεφανώματος, *officium coronationis nuptiarum*, p. 383; 3° εὐχή ἐπὶ λύσει στεφάνων τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ, *oratio cum solvuntur coronæ octavâ die*, p. 399. Græci enim per octo dies nuptias celebrare solent. Notatque Goarus cujuslibet sacramenti, vel insignis beneficii acceptionem, per septem alios dies, Græcos, hæc etiam ætate, memoriæ commendare; 4° ἀκολουθία εἰς διγάμους *officium in bigamos*, p. 403. Bigamos etsi non penitus damnaret vetus Ecclesia, acri tamen censurâ notavit, et non nisi post peracta jejunia et orationes, ad S. Eucharistiæ communionem admittere solebat. Verum mitius cum iis egit sequioris Ecclesiæ indulgentia. Ad hanc nuptiarum classem fortè revocari possunt variæ orationes circa mulieres puerperas, et abortivum facientes, quæ à p. 316 usque ad 350, reperiuntur.

ΣΤΙΧΗΡΟΝ. Versus paulò longior ab hymnographo ecclesiastico conscriptus. De quo vide Goarum ad Eucholog. p. 32, 206. Ubi inter στίχον et στιχηρόν non modicum discrimen esse notat. Στίχος versiculus est ex S. Scripturâ, et maximè Psalmis Davidicis depromptus; στιχηρόν versum prolixiorem, ab hymnographo compositum, denotat. Et sunt ut plurimum Psalmi Davidici conglobati, prolixiori sententiâ, ad longiuscularum periodorum normam,

in unum conflati. Habetur in bibliothecâ Colbertinâ, teste Dufresnio, col. 1451, codex MS. num. 837, in quo describuntur (1) stichera unâ cum notis musicis, quæ canuntur singulis annis, in festis. In cujus fine στικερὰ ἀνατολικὰ, προστόμια κατ' ἀλφάβητον, etc., describuntur.

ΣΤΟΙΧΕΡΑΡΙΟΝ. Liber in quo describuntur sticharia, seu vestes strictiores, quibus viri ecclesiastici, antistites, presbyteri, diaconi, subdiaconi etiam et monachi, indui solebant. Habetur hujusmodi sticherarion MS. in Bibliothecâ Regiâ cod. 2037, incipiens à mense septembris, à quo annus Græcorum principium ducit.

ΣΥΝΑΞΑΡΙΑ. Sunt vitæ sanctorum in compendium redactæ, et succincta expositio solemnitatis de quâ agitur, ex Menæis, et prolixioribus Græcorum libris ecclesiasticis, in angustiores terminos contracta. Unde natum illis Synaxariorum nomen. In contexendis hujusmodi synaxariis principem locum habuit Nicephorus Callisti, qui synaxaria composuit in præcipuas Triodii festivitates, quæ illarum causas reddunt, unde originem habuerint, et quamnam ob causam hoc tempore ita se habeant, et à divinis Patribus sic dispositæ sint, cum nonnullis circumstantiis particularibus. Ordiantur à dominicâ Publicani et Pharisæi, finiunt in solemnitatem omnium Sanctorum, ut ex ipsius operis titulo liquet. Menæis (2), Triodo, et Pentecostario, partim inserta sunt hæc synaxaria. Quæ Triodo inseruit Nicephorus, varias in se hæreses continere, et digna animadversione ecclesiasticâ esse ostendit Allatius, dissert. 2. Quin et Gennadius de Azymo, cap. 2, tanquàm ambitioso studio, et impetu perniciosi schismatis, composita damnat, nec in Ecclesiâ Constantinop. legi solere affirmat; Nihilominus hæc Nicephori Synaxaria à Matthæo Cigulâ Cyprio, et à Maximo Cytherorum episcopo, in linguam Græcam vulgarem conversa sunt, seorsim edita Venet. 1637, 1648, in 4° (3).

ΣΧΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΝ. Continens τὴν πᾶσαν ἀκολουθίαν, sive totum ordinem sumendi habitus mo-

(1). Confer Rayæum in dissertatione præviâ ad acoluthiam § 1, n. 6, seq., et Quirinium p. 160.

(2) In hoc diversa Synaxaria à Menæis, quod omissis cæteris partibus officii ad sanctos spectantis, solas eorum synaxes sive festivitates indicent cum brevi uniuscujusque elogio notat Fabr. ex Actis sanctor. tom. 1 junii p. 16.

(3) Sed primum Venet. 1607 Synaxaria plura alia vetustiora in Bib. MSS. exstant, Cangio, Lambecio aliisque memorata, de quibus vid. Fabr. ad Allatii diss. 1, pag. 68.

nastici. Edidit varia quæ huc spectant officia, in Euchologio suo Goarus. Habetur 1° Ἀκολουθία εἰς ἀρχαῖον ῥακοφοροῦντα, *officium in novitium habitum monasticum suscipientem*, p. 468, ubi notæ et variantia exemplaria exhibentur. 2° Ἀκολουθία τοῦ μικροῦ σχήματος ἥτις τοῦ μανδίου, *officium parvi habitus, id est, mandie*, p. 473. Et quod mulieribus simili veste consecrandis peculiare est, ibid. p. 496. 3° Ἀκολουθία τοῦ μεγάλου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος, *officium magni et angelici habitus*, p. 499, cui variantes lectiones, notæque eruditæ subjiciuntur. Extat MS. hoc σχηματολόγιον Biblioth. Vindob. Cod. Theol. juxta Lambec. 327, juxta Nessel. 286. Verum inter editionem illam impressam, et codicem MS. Cæsareum, magnam esse differentiam notat Lambecius.

TAKTIKÁ. Libri cæremoniales, in quibus ordo et regula divinorum officiorum continentur, et quid singulis diebus in rebus sacris præstandum sit, præscribitur. Et à τάξει nomen habent, sicut apud Latinos ab ordine *Ordinarium* fit. Librum sub hoc nomine in plerisque Græcorum monasteriis innotescere nec alium à Typico esse, notat Allatius, diss. 1, p. 15.

TETPAΩΔION. Canon quatuor odis constans, qui in sabbatis, præsertim Quadragesimæ, canitur. In magnum sabbatum τετραώδιον composuit Cosmas, Majumensis episcopus, Μύλεδος dictus, quem librum postea, imperatoris Leonis mandato, Marcus episcopus Hydruntinus perfecit et complevit, odas addendo quæ illi deerant, ut ex Cedreno, aliisque pluribus, ostendit Allatius dissert. 1, pag. 72, etc.

ΤΡΙΑΔΙΚΑ. Hymni sunt, sive Troparia, in honorem SS. Trinitatis, in liturgiis decantari solita. In singulis quippe odis duo postremi cujusque canonis versus cum laude SS. Trinitatis et B. Virginis clauduntur: præsertim verò canuntur in μεσονυχτίου seu μεσονυχτικοῦ mediæ scilicet noctis officio, τῇ κυριακῇ εἰς τὸ μεσονυχτικὸν κανὼν τριαδικός, ut in Octoecho legitur. Hymni hi τριαδικοὶ in Triodio, in officio vespertini sabbati sancti, et in Horologio integri reperiuntur. Vide Allat. Dissert. 1, p. 65, et Dufresnium in verbo Τριαδικά.

ΤΡΙΣΆΓION. Hymnus est notissimus, à ter repetitâ voce ἅγιος sic dictus; hæc nempe formulâ: Ἄγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς. A Græcis non modò in sacris officiis usurpatur, verum cum è lecto surgunt, vel ecclesias ingrediuntur, et præcipuè in ipso mortis articulo recitare solent. Cantari cœpit

imperante Theodosio Juniore; quin et Proclo episcopo Constantinopolitano δι' ἀποκαλύψεως, per revelationem divinitus innotuisse disertè affirmat Jobius de Incarn. lib. 6, cap. 25, apud Phot. cod. 222, col. 509. Respicit nempe quod communiter referunt veteres, dùm vigente tremendo terræ motu imperator Proclus, omnisque populus Constantinop. litanis incessanter incumberent, puerum è medio in aerem fuisse raptum, ubi hunc hymnum ab angelis decantatum didicit, qui proinde cessante mox terræ motu, in publicum Ecclesiæ et vitæ quotidianæ usum receptus est. Certè Orientales episcopi in synodo Chalcedonensi, anno 451, illum usurpârunt, ut ex fine actionis primæ liquet, p. 309. Et additamentum illud, ὁ σταυρῶθεις δι' ἡμᾶς, ingenti Ecclesiæ scandalo et perturbatione postea adjecit Petrus Fullo Antiochenus. De origine sacri hujus hymni, et quantas exinde turbas et contentiones in Ecclesiâ excitaverit additio Fulloniana, plena sunt historicorum ecclesiasticorum volumina. Ex veteribus rem gestam describunt Theodorus Lector, Hist. Eccl. lib. 1, p. 554; Jobius apud Phot. loc. citat.; Ephraim Antiochenus, Cod. 228, col. 773; Damascenus Epist. de Trisagio ad Jordanem cœnob., oper. p. 722, et de Fide orthod. lib. 3, cap. 10, p. 385; Theophanes ad ann. Theod. 30, p. 80, et ad ann. Zenonis 16, p. 115; Nicephorus Hist. Eccl. lib. 14, cap. 46, p. 544, lib. 15, cap. 28, p. 623, lib. 18, cap. 51, p. 879, ut Cedrenum, Zonaram, etc., mittam; ex recentioribus, Forbesius Inst. Hist. Theol. l. 1, c. 16, p. 29; Goarus not. ad Eucholog. p. 126; Meursius, Gloss. p. 576, paulò fusiùs; Suicerus et Dufresnius in hæc voce; amplissimè Gretserus tractatu peculiari advers. Thom. Wegelinum, sub titulo *Fullonis redivivi*, anno 1608, in-4°. Integram verò historiam, singulari dissertatione de Trisagii origine, ad examen revocat, ejusque fundamentum non uno argumento subruere conatur vir doctissimus P. Alixius, in hisce studiis haud leviter exercitatus, Rothom. 1674, in-8°. Ad controversiam Catholicos inter et Eutychianos de hæc re rectiùs intelligendam, lectori non inutile erit percurrere illustrissimi Norisii historicam dissertationem de uno ex Trinitate carne passo.

ΤΡΙΤΑ. Officium ecclesiasticum pro defuncto, tertio ab ejus obitu die celebratum. Hujus, ex constitutionibus apostolicis meminimus in verbo, ἑννάτα. Vide quæ de τρίταις, ἑννάταις, καὶ τεσσαρακοστοῖς, ex Philippi Solitarii Dio-

ptrâ et aliunde notavit Cotelerius not. ad PP. Apost. pag. 524, 525, et varios quos ibi laudat auctores. Nec pauca hâc de re concessit Dufresnius, in voce Τριτά.

ΤΡΙΩΔΙΟΝ (1), *Triodium*, liber ecclesiasticus in quo officium à Septuagesimâ, quam vocant Dominicam Publicani et Pharisei, usque ad sabbatum sanctum, hoc est, à Dominicâ Septuagesimæ, penè usque ad diem Paschatis recitari solitum, continetur, *Triodium* dictus, quod cùm canones et hymni, qui in reliquis divinis officiis usurpantur, novem habeant odas, in hoc libro tribus tantum constat, imò neque semper tres habet, cùm integros etiam canones proponat, sed ἀπὸ τοῦ πλεονάζοντος, nomen sumpsisse existimat Nicephorus, vel propter magnæ hebdomadis canones sic dictos. Primus hanc officii formam in figuram, ut videtur, sanctæ et vivificæ Trinitatis, Cosmas Melodus excogitasse dicitur, qui pro magnâ sanctâque hebdomade cantus ad cujuslibet ferè diei appellationem per acrostichides concinnavit. Ad cujus exemplum, Theodorus et Josephus Studitæ in reliquis sanctæ Quadragesimæ hebdomadibus, in monasterii sui usum composuerunt. Postea multa addiderunt Nicephorus Callisti, et Philotheus, patriarcha Constantinopolitanus, Latinorum quidem hostes acerrimi et hinc illæ lacrymæ. De ipsis enim conqueritur Allatius diss. 2, p. 114, quòd sequiores affectibus propriis distracti, sæpè etiam odio in Romanam Ecclesiam multa quæ à veritate aberant intruserunt. Nam antiqua ferè omnia, inquit, plana sunt; nihil in se continent quod pias aures offendat; recentia multis scatent erroribus, et subdolè sæpius in Romanam Ecclesiam garriunt; multas etiam hæreseon labe lectionibus inspergunt. Errores quos in hoc opere damnat, quosque latè persequitur, ad sequentia capita revocari possunt: pœnarum inferni finem aliquando esse futurum, justorum animas in locis quibusdam determinatis detineri, ibique diem judicii expectare; impiorum verò carcere tenebroso mancipatas immisericordes dæmones custodes experiri, et futurorum adhuc tormentorum expectatione torqueri; damnatorum pœnas non esse corporeas, sed in tenebris, elongatione à Deo, et conscientie stimulis consistere; secundum Domini adventum post exacta septem annorum millia futurum; Spiritum sanctum ex solo Patre procedere; Christum non in azymo sed fermentato corpus

(1) Conf. Baronium ad an. 842.

suum Apostolis tradidisse. Singula accuratè executit vir doctissimus, sed nimius est, ad nauseam usque in recensendis, quos vocat, erroribus, quibus novissimi hujus Triodii consarcinatores, adversus Ecclesiæ Romanæ honorem et auctoritatem insurgere videntur, nempe quòd Joannem Italum, Barlaamum et Acindymum, qui Latinorum partes adversus Græcos strenuè fovebant, multiplices anathemate feriunt; quòd Photium patriarcham, sanctissimum et orthodoxum vocant, omniaque scripta vel dicta contra ipsum damnant; quòd Constantinum Monomachum, Alexium Comnenum, utrumque Andronicum impp., qui Græcorum causam contra Latinos summo studio prosequerantur, egregiis ornet encoimiis; quòd Sisinnium, Michaellem Cerularium, Michaellem Anchiali, Germanum, Josephum, Athanasium, aliosque patriarchas Constantinopolitanos Latinorum hostes acerrimos laudent, sanctos et orthodoxos enuntiant; præcipuè quòd Gregorium Palamam, quo nemo fortius, nemo acrius, Græcorum adversus Latinos causam egit, summis laudibus et acclamationibus prosequantur. Hæc aliaque ejusdem commatis Leonem malè habuère, neque ea patiente stomacho concoquere potuit. Exstat *Triodium Venetiis editum anno 1620*, ex Theophylacti Hieromonachi curâ recognitum ibid. apud Pinell. 1644, hunc habens titulum: Τριώδιον ψυχολέστατον περιέχον τὴν πρόπουσαν ἐν τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ τησσαρακοστῇ ἅπασαν ἀκολουθίαν. Triodii synopsis, versibus iambicis contextam, scripsit idem Nicephorus, quæ sub finem carminum Basil. 1536 editorum habetur (1).

ΤΡΩΠΑΡΙΟΝ. In scriptis Græcorum ecclesiasticis notat hymnorum quoddam genus, qui in illorum officiis ubique reperiuntur, Canones enim, odæ, et troparia utramque ferè faciunt paginam. Canones in odas dividuntur; odæ in troparia, ex quibus componuntur. Singula namque troparia continent, aut plura, aut potiora, cùm eorum numerus determinatus non sit. Tropariorum scriptores varios recenset Dufresnius Gloss. Græc. in voce, Τροπάριον (2). Exstat MS., Græcè, opinor, Bibliothecæ Bodleianæ cod. 2558, Troparion, codex elegantissimè scriptus, qui continet tropos, sive hymnos sacros, videlicet alleluia, tractus, modulamina, prosas, per anni circu-

(1) Hanc Synopsim exhibuit Fabr. ad diss. Allatii de libris Græcorum ecclesiasticis, ad calc. Bibl. Græc. vol. 5, p. 51.

(2) Quibus adde Rayæum in Dissertatione citatâ, § 2.

lum, in festos et dies dominicos, omnia notis musicis antiquis superscripta.

ΤΥΠΙΚΟΝ (1). Ordo recitandi divini officii, liber haud parvæ molis, in quo, ut Leonis Allatii verbis utar, dissert. 1, p. 4, à primo die anni, singulis diebus, quid inter missarum solemnias, quid ad vespervas, quid ad horas, quid ad matutinum, quid denique ad reliqua divina officia, sive dies illi feriales sunt, sive festi, recitandum, quid psallendum, aut legendum sit, quibus diebus jejunandum, quibus et quomodo solvendum jejunium verbis clarissimis et facillimâ methodo præscribitur, variisque est distinctum pro materiæ varietate capitibus. Variant apud Græcos typica, cum quælibet, saltem ex majoribus Ecclesiis, suum habeat. Quæ in singularem monasteriorum usum condita sunt κτητορικὰ proprio nomine appellantur. Prodiit Typicum (2) Venet. annis 1603, 1615, 1643, hoc titulo : Τυπικὸν σὺν Θεῷ ἁγίῳ παρεῖχον πᾶσαν τὴν διάταξιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας τοῦ χρόνου ὅλου, *Typicum, favente Deo, continens integrum officii ecclesiastici ordinem per totum annum.* Quo in opere sequentia continentur : 1° Typicum τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας, S. Lauræ in Hierosolymis. Quod et in aliis monasteriis Hierosolymitanis, aliisque Ecclesiis obtinet ex præscripto S. Sabæ, capita 59 complexum. De hoc typico diximus in vitâ S. Sabæ sec. 5. 2° Μηνολόγιον, juxta 12 menses, continens ἀκολουθίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ψαλμωδίας τε καὶ συναξέως per totum annum, incipiendo, ut solent Græci, à mense septembris, usque ad finem augusti, præmisso capitulum indice, 3° Marci hieromonachi (3), qui se ἀμαρτωλὸν vocat, σύνταγμα εἰς τὰ ἀπορούμενα τοῦ τυπικοῦ, sive de dubiis quæ ex typico oriuntur, capitibus 100 absolutum. 4° Nicolai patriarchæ Constantinopolitani ad Anastasium, montis Sinæ abbatem, de jejuniis Græcorum carmina politica 224. 5° Anastasii Cæsareæ Palæstinæ episcopi tractatus περὶ τοῦ Ἀρτοσυρίου, de feriis monachorum, de continentia et ingluvie, etc. (4). 6° Vitæ quatuor Evangelistarum, ex

(1) Conf. Nic. Rayæum Dissert. præliminar. ad tom. 2 Act. sanctorum Junii pag. 75.

(2) A Josaphato Hieromonacho circa 1584 emendatum, ut notat Fabr. ad Allatii Dissert. p. 2, ad calc. Bibl. Græc. vol. 5.

(3) Oudin. tom. 2, p. 384, narrat Marcum Hieromonachum non tantum scripsisse Comment. in Typicum S. Sabæ dictum, sed hoc *Typicon* etiam composuisse, quod S. Sabæ falso nomine inscripsit, ut auctoritatem ipsi majorem apud Lauræ monachos procuraret.

(4) Ex Joan. Joach. Schroederi Thesaurο linguæ Armenæ pag. 335. Arradschavuer Ar-

Dorothei Synopsi desumptæ. 7° *Regulæ variæ* περὶ τοῦ πῶς δεῖ πιστεῦειν, περὶ τοῦ πῶς δεῖ κυνεῖν τὸν Θεόν, etc. 8° Κεφάλαια παραινετικά, seu *capita adhortativa ad virtutem*, per modum gnomologiæ disposita. 9° Πασχάλιον τοῦ ὀγδοῦ αἰῶνος, *Paschaliū octavi seculi*, sive calendarium continens annos ab orbe condito et ab incarnatione Christi; indictionem etiam, cyclum, tum solarem, tum lunarem, et τὸ θεμέλιον τῆς σελήνης. Hoc θεμέλιον *epactæ* Latinorum respondet, et ephemeridem annorum ab anno 1643 usque ad annum 1676 complectitur. Sunt etiam, notante eodem, quem supra notavimus, Allatio, quæ strictiori sensu apud Græcos typica vocantur, nempe versuum quorundam ex Psalmis, hinc inde congestorum, et ad solemnitatis, quæ agitur, arcana exponenda aptiorum, eclogæ. Et horum duo sunt genera : alterum quod in matutinis precibus, dum vigilias, quod eam noctem insomnes traducant, peragunt, recitari aut cani solet, in festis scilicet Christo et B. Virgini dicatis, quæ solæ vigilias habent. Alterum typicorum genus est, quæ inter missarum solemnias, diebus etsi non omnibus, canuntur, et sunt πρῶτα καὶ δευτέρα, *prima et secunda*; nec alia sunt, quàm Psalmus 102, qui πρῶτα, et 145, qui δευτέρα, dicuntur, uti notat etiam Goarus, p. 124.

ΪΜΝΟΛΟΓΙΟΝ. Liber ecclesiasticus continens hymnos in omnia festa totius anni cum antiquis notis musicis, Menæi et Menologii instar in 12 menses digestos, ab initio septembris usque ad finem augusti. Inserta sunt troparia Sophronii archiepiscopi Hierosolymitani, in vigiliâ Natalis Christi cantari solita. Exstat Græc. MS. Biblioth. Vindob. Cod. Theol. ex dispositione Nesselianâ 136, n. 1, à fol. 1 ad fol. 172; habetur etiam ibid. Cod. 181, anno Christi 1221, exarato, num. 1, à fol. 1 usque ad fol. 184. Pars etiam hujus Hymnologii media à vigiliâ Nativitatis Christi usque ad diem 21 maii, ibid. Cod. 204. Varii hymni ecclesiastici à scriptoribus Græcis memorantur, quales sunt, hymnus *Angelicus*, *Seraphicus*, *Cherubicus*, ἐπινίκιος, quibus titulis Trisagium ornatur; hymnus μυστικός, τριαδικός, etc., de quibus non opus est ut hic sigillatim agamus.

ΦΩΤΑΓΩΓΙΑ, seu Φωταγωγικά. Preces sunt vespertinæ, seu quæ in vespertinis officiis ca-

menâ linguâ sonare primum, illoque vocabulo intelligi primos quinque dies magni jejunii à Dominicâ Septuagesimæ usque ad Pascha, notat Fabr. ad Allatii diss. 1, p. 3, subjunct. Bibl. Græc. vol. 5.

nuntur, cujusmodi plures haberi in Horologio, Triodio, Paracletice, aliisque Græcorum libris ecclesiasticis, observat sæpè laudatus Dufresnius, Gloss. Græc. col. 1721.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ. Χαιρετισμός denotat festum Annuntiationis Deiparæ, quando angelus à Deo missus, eam convenit et salutavit. Χαιρετισμοὶ hymni sunt in laudem Deiparæ compositi, quorum odæ singulæ incipiunt à voce, Χαῖρε, quales habentur MSS. in Cod. regio 216, indicante Dufresnio, col. 1724.

ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑ. Ordinatio ad munus aliquod ecclesiasticum, episcopo manus imponente, variisque ritibus et orationibus celebrata. Plura sunt in Euchologio quæ hùc spectant officia, et à minoribus ordinibus auspicabimur, id solum præmonentes, ostiarium, exorcistam et acolytum, apud Græcos hodiè pro sacris ordinibus non agnoscì. 1° Τάξις γινομένη ἐπὶ χειροτονία ἀναγνώστου καὶ ψάλτου, *ordo fieri solitis in ordinatione lectoris et cantoris*, pag. 255, et apud Habertum Pontif. Græc. p. 305, qui et ampliorem formulam exhibet juxta liturgiam patriarchalem, ibid. p. 57, 2° Εὐχὴ ἐπὶ χειροτονία δεπουτάτου καὶ κηροφόρου, *oratio in deputati et ceroferarii ordinatione*, p. 257. Quis fuit deputatus, quidve ejus officium, non satis liquet. Eundem esse cum ceroferario, et Latinorum acolyto, volunt plurimi, et non inter officia, sed inter ministeria deputabatur. Ejus erat, pallio indutum præire cum lampadibus sanctum Evangelium, quando in ambonem, lectionis causâ, afferebatur, et sacra dona cum ad sanctum altare deferuntur, et cum ad mensam propositionis referuntur, uti nos docet Joannes Citrensis in Respons. ad Nicolaum Cabasilam, jur. Græc. Rom. lib. 5, pag. 328. Sed et præter cereos, ferulam etiam manu gestâsse dicitur. Unde in descriptione coronationis imperatoris ferula in sinistram ejus tradi solebat, ὥστε τῶν ἐκκλησιαστικῶν τὴν τοῦ δεπουτάτου λεγομένην, *ut ordinem seu locum in ecclesiâ teneat illius qui deputatus dicitur*, ut in Andronici Junioris coronatione rem describit Cantacuzenus, Hist. lib. 1, p. 122. Et eadem planè habet Codinus de Offic. cap. 17, num. 35, 36, p. 95. Quidquid sit, munus illud in Ecclesiâ Græcâ, suo tempore desiisse, et ante paucos annos in Ecclesiâ solummodò Thessalonicensi viguisse, nos docet Simeon Thessalonicensis, de S. Ordin. cap. 1, pag. 106. — 3° Τάξις γινομένη ἐπὶ χειροτονία ὑποδιακόνου, *ordo observandus in ordinatione subdiaconi*, p. 244, et apud Habert. pag. 306, et ex liturgiâ pa-

triarchali, ibid. p. 45. 4° Τάξις γινομένη ἐπὶ χειροτονία διακόνου, *ordo qui observari solet in ordinatione diaconi*, pag. 249. Cui subjuncta est, pag. 262, forma in diaconissæ ordinatione observanda. Idem officium exhibet Habertus, pag. 508. Ordinem in institutione diaconi observandum reperies Euchol. pag. 284. 5° Τάξις γινομένη ἐπὶ χειροτονία πρεσβυτέρου, *ordo observandus in ordinatione presbyteri*, pag. 292, et apud Habert. p. 312, et juxta Liturgiam patriarchalem, ibid. pag. 106. Τάξις ἀκολουθίας, quâ archipresbyter constituitur, habetur ex Allatiano exemplari, Euchol. pag. 287. 6° Τάξις γινομένη ἐπὶ χειροτονία ἐπισκόπου, *ordo qui in episcopi ordinatione servari debet*, pag. 302. Amplior ex Euchologio Allatiano, ibid. pag. 305. Habetur et apud Habertum, pag. 316, prolixiori verò formulâ ex Liturgiâ patriarchali, ibid. pag. 66. Singula hæc officia ad codices MSS. recognita, variantibus lectionibus et additamentis aucta, notis eruditissimis illustrârunt Jacob. Goarus in Euchologio, et Isaac Habertus in Pontificali suo, viri de Ecclesiâ Græcâ egregiè meriti. Formulas etiam conferendi sacros ordines apud Græcos, nempe lectoris, subdiaconi, diaconi, presbyteri et episcopi, Græc. et Lat. exhibet et illustrat P. Arcudius de Concord. Sacram. lib. 6, cap. 2, pag. 480. Cumulatè verò præ aliis id præstitit Joan. Morinus commentario de sacris Ecclesiæ ordinationibus, ubi part. 2, omnes penè ordinationum apud Græcos formulas, quæ variis seculis in usu fuerunt, Græcè et Latinè exhibet, et annotationibus illustrat. In his enīnet antiquissimum exemplar ex codice MS., 800 ad minimum annorum, litteris majoribus et uncialibus scripto, desumptum; part. 3, de singulis, prolixis quidem, sed et doctissimis dissertationibus agit.

ΨΑΛΤΗΡΙΟΝ, *Psalterium*, liber continens omnes Psalmos Davidicos eo ordine quo in sacris Bibliis habentur, sed in certas classes continentes, plures vel pauciores Psalmos, pro eorum longitudine, distinctos. Has sectiones Græci καθίσματα, sive sessiones vocant, quòd olim Psalmi uno contextu non legebantur, sed interjectis lectionibus, ne homines laboris pertæsi, neglectis officiis, ad aliud animum adverterent. Καθίσματα singula in tres partes dividuntur, quæ solemni illâ δεξιλογία: *Gloria Patri, et Filio*, etc., terminari solent. De his cathismatibus fusè disserit L. Allatius, dissert. 1, p. 55, qui p. 60, describit modum quo Psalterium per totum annum in Græcorum Ecclesiâ recitatur. Est penes me Psalterium

Venetis editum apud Ant. Pinell. an. 1627. in-8°, in 20 καθίσματα divisum. Primum καθίσμα continet à Psalmo 1 ad 8, inclusivè; secundum, à 9 ad 16; tertium, à 17 ad 23; quartum, à 24 ad 31; quintum, à 32 ad 36; sextum, à 37 ad 45; septimum, à 46 ad 54; octavum à 55 ad 63; nonum, à 64 ad 69; decimum, à 70 ad 76; undecimum à 77 ad 84; duodecimum à 85 ad 90; decimum tertium, à 91 ad 100; decimum quartum, à 101 ad 104; decimum quintum, à 105 ad 108; decimum sextum, à 109 ad 117; decimum septimum, psalm. 118; decimum octavum, à 119 ad 131; decimum nonum, à 132 ad 142; vigesimum, à 143 ad 150 (1). Sequuntur ψαλμὸς ἰδιόγραφος de victoriâ quam David ex Goliath reportavit, qui Psalterio non continetur; cantica sacra ex veteri et novo Testamento desumpta, nempe Mosis 2, Exod. 15, Deut. 32, Annæ matris Samuelis cap. 2, Habacuc prophetæ cap. 3, Isaïæ cap. 25, Jonæ prophetæ cap. 2, trium puerorum, Dan. 3, B. Virginis et Zachariæ, Luc. 1, Ezechiae regis, Isaïæ 38, Manassis regis Judæ, Simeonis senis, Luc. 2. Calci subnectitur ordo, ὅπως ὀφείλει στιχολογεῖσθαι τὸ ψαλτήριον ἐν ὅλῳ τῷ ἐνιαυτῷ. Prodiit etiam Psalterium, ut infinitas alias editiones taceam, Venet. 1643, cui præmittitur Psalterii per totum annum in Ecclesiâ Græcâ recitandi modus. Subjicitur duplex Lexicon, grammaticum, quo præcipua, quæ in Psalmis occurrunt, vocabula, unâ cum eorum etymologiis, explicantur; historicum alterum, quo personæ et nomina propria, quorum in Psalmis et canticis sacris fit mentio, illustrantur.

ὉΡΟΛΟΓΙΟΝ. Liber quo horæ diurnæ et officia continentur. Præter horas et mesoria, quæ singulis officiis necessariò dicuntur, Troparia, Psalmos, preces varias, habetur in hoc opere, inquit Allatius, p. 90, canon compunctivus, canones paracletici in B. Virginem et angelum custodem, et deprecatorius in omnes angelos et sanctos, officium satis amplum sanctissimæ communionis, et minutiora alia. Subjiciuntur Cyrilli Alexandrini oratio de Exitu animæ, deque secundo Adventu; Christoph. Patricii Mitylenæi Troparia, προσόμια dicta, totum Menologium, quoad majora anni festa, ab initio septembris, complectentia; Paschalion annorum 50, continens indictiones, cy-

(1) Hæc etiam notari in antiquissimis Psalterii Græci editionibus, ut Mediolanensi. an. 1481, monet Fabr. ad Allatii diss. Bibl. vol. 5, subjunct. p. 40.

clum solarem et lunarem, θεμελίον lunæ et paschata ab anno 1642 usque ad annum 1692; Jonæ Gialeni Selenodromium perpetuum; Niceph. Paschalei de Jejuniis Græcorum tractatus, linguâ vulgari conscriptus. Prodiit hoc Horologium Venet. annis 1535, 1601, 1602, 1623, 1632, 1646, 1552 (1).

ὉΡΟΛΟΓΟΠΥΛΑΟΝ, seu *parvum Horologium*, ex majori excerptum, et usui ordinario magis accommodatum. De quo hæc idem Allatius dissert. 1, p. 104. Continet gratiarum actionem, postquam Christianus è somno surrexerit; officium mediâ nocte et vespere, singulis diebus dici solitum; novem cantica, primam, tertiam, sextam et nonam horas; parvum ἀπόδειπνον ex apostolariâ et ἀπολυτίκια totius hebdomadis; preces in mensâ; preces brevissimas, dicendas singulis diei horis; Menologium brevissimum; Paschaliū annorum 10. Editus est hic libellus ut aliàs sæpè, Venet. anno 1642, in formâ quam vocant in-32.

(1) Item 1568. Etiam Rom. 1677 excusum est Horologium secundum vetustum ordinem et typicum monasterii Cryptæ Ferratæ adjuncto Menologio, ut refert Fabr. ad Allat. Diss. p. 67.

CAPUT II.

DE LATINORUM LIBRIS LITURGICIS DISQUISITIO.

Quâ methodo hactenûs vidimus à Caveo Græcorum liturgicos libros recensos, eâdem nos hoc capite liturgicos Latinorum libros enumerabimus,

AGENDA. Missæ hoc nomine interdum prænotantur: nam et pro Missâ *Agendæ* nomen usurpatum sæpius reperimus: sic in concilio Carthaginensi an. 390, can. 9, *ab universis episcopis dictum est: Quisquis presbyter inconsulto episcopo Agendam* (Schelestratius *Agenda*, in neutro plurali, legit, refragantibus Bonâ I. 1 Rer. Liturg. cap. 3, et Hugone Menardo in notis ad Concordiam Regular. p. 355) *in quolibet loco voluerit celebrare, ipse honori suo contrarius existit. Agendam quoque Mortuorum* passim legimus in Antiphonario S. Gregorii, et in antiquis scriptoribus officiorum ecclesiasticorum; imò Anastasius Bibliothecarius Leonem II perhibet constituisse, *ne Mauri quondam episcopi (Ravennatis) Anniversitas, aut Agenda celebretur*. Confer Bonam loc. c., in eumque Salæ adnotationes, t. 1, p. 1, pag. 25.

ANTIPHONALE, ANTIPHONARIUM, ANTIPHONALIS, et ANTIPHONARIUS, liber in quo simul digestæ

legebantur Antiphonæ : « Quâ in re, inquit
 « Thomasius in Præf. ad Respons. et Antiphon.
 « Rom. Eccles. p. 39, t. 4 oper., pro indubio
 « haberi debet, aliquam olim fuisse ante san-
 « cti Gregorii tempora Antiphonarum et Re-
 « sponsorum collectionem, quæ usui esset
 « Ecclesiæ cantoribus : ut enim antiquior est
 « sancto Gregorio Antiphonarum et Respon-
 « soriorum usus in Ecclesiâ Romanâ, ita par est
 « credere, ante illum libros extitisse responso-
 « riales et antiphonarios. Idem porro sanctus
 « pontifex sicut vetustum codicem Sacramen-
 « torum (quem Gelasianum postea appellave-
 « runt) in unum librum abbreviavit ad usum
 « præcipuè publicarum stationum Ecclesiæ
 « Romanæ, qui Sacramentarium Gregorianum
 « passim est vocatus, ita et libros antiphonarios
 « et responsoriales recensuit, ac ordine me-
 « liore disposuit. » Atque hinc Joannes Dia-
 conus in Vitâ S. Gregorii Magni, Antiphonarii
 auctorem fuisse sanctum huncce pontificem
 perhibet. Joannem quidem, ut qui trecentis post
 magnum Gregorium annis floruerit, *testem non*
satis idoneum appellat in libro de Rebus Fran-
 ciæ Orientalis Joan. Georgius Eckartus; sed
 à clarissimis viris Dominico Georgio in diss.
 2 de libris Liturg., tom. 2 de Liturg. Rom.
 Pont. pag. 185, et Antonio Francisco Vezzo-
 sio Præf. in tom. 4 oper. Thomas. pag. 27, seqq.,
 ab Eckarti censurâ Joannem strenuè vindica-
 tum habemus. Cæterum Amalarius, in Prolo-
 go ad suum de Ordine Antiphonarii librum,
 narrat, in unicum volumen simul junctis at-
 que ordine distributis et Responsoriis et An-
 tiphonis *Responsorialis et Antiphonarii* nomen
 deinde libro factum fuisse, aut unico etiam
 vocabulo *Antiphonarium* hunc dictum, ut in
 Romanis ordinibus, ac præsertim Benedicti
 canonici ordine videre est. Monet cit. loc.,
 pag. 16 Vezzosius, Antiphonarium in duos
 quoque partes distinctum in antiquis membra-
 nis inveniri, quarum prima complectitur anni
 circulum à primâ Adventûs dominicâ dedu-
 ctum usque ad initium officii Parasceves in
 Passione Domini, sive feriâ 4 majoris hebdo-
 madæ, vel, ut in aliis codicibus MSS., usque
 ad absolutum sabbati sancti cursum; altera
 verò ab eo loco, ubi prior desiit, eundem anni
 circulum usque ad Adventum prosequitur.
 Antiphonaria ornare, eaque pro ministerio al-
 taris offerre mos erat. S. Ansegisus Fontanel-
 lensis abbas, anno 850, cœnobio suo Antipho-
 narium donavit *in membrano purpureo, argenteis*
scriptum litteris, ornatumque tabulis eburneis, ut

in ejus actis legimus seculi 4 Benedicti papæ I,
 p. 654. Plura exempla hanc in rem vide apud
 Georgium pag. 192, qui et de MSS. Antiphona-
 rii codicibus disserit pag. 193, quanquàm de
 his plura dabit Vezzosius pag. 32, seqq. Ad
 Antiphonariorum editiones quod attinet, Ja-
 cobus Pamelius Brugensis canonicus, tomo 2
 suorum *Liturgicon*, omnium primus Antipho-
 narium vulgavit, quod deinde in Gregoriano-
 rum operum editionem cum Romanam, tum
 Parisinam Petri Gussanvillæi illatum, inò et
 in nuperrimâ eorundem operum editione à
 Maurinis Patribus adornata recusum est, ad-
 scriptis *variantibus*, quas vocant, *lectionibus*.
 Quatuordecim, antequàm Benedictini quos in-
 dicavi, è S. Mauri Congregatione doctissimi
 Patres S. Gregorii Magni opera ederent, annis,
 anno scilicet 1691, clarissimus Thomasius An-
 tiphonarium magnâ diligentia ad MSS. codices
 recensum, notisque illustratum è Romanis
 prelis emiserat. Exemplum aliud Antiphona-
 rii an. 1744, ex MS. codice card. Gentilis,
 protulit Dominicus Georgius tom. 3 Liturgiæ
 Rom. Pont. Demùm clarissimus Vezzosius Tho-
 masiana opera secundis curis quùm ederet,
 tom. 4 illud exhibuit, sed ad alios MSS. libros
 exactum, ac pereruditis adnotationibus illu-
 stratum. Vide infra, *Capitulare, Gradale et*
Officiale librum.

APOSTOLICUM, in ordine Romano apud Can-
 gium : *Subdiaconus autem qui lecturus est, sub*
curâ suâ habebit Apostolicum, nempe Epistola-
 rum librum.

APOSTOLUS, eâdem significatione. Concilii
 Toletani IV canon 11 vetat, « laudes post
 « Apostolum decantari, priusquàm Evangelium
 « prædicetur, dùm canones præcipiunt post
 « Apostolum non laudes, sed Evangelium an-
 « nuntiari, » et in veteri chartâ Cornutianâ
 apud Mabillonium de Re diplom. pag. 462,
 Q. Theodovius Ecclesiæ Cornutianæ contu-
 lisse dicitur *Evangelia 4, Apostolum, Psalte-*
rium et Comitem. Consule Georgium in cit.
 diss. pag. 180. Cæterum, putant aliqui Apo-
 stoli nomen Epistolarum libro inditum fuisse,
 quòd majori ex parte lectiones in Missæ sa-
 crificio frequentes ex Epistolis Apostolorum,
 ac præsertim S. Pauli decerptæ sint. Repu-
 gnat his Vezzosius, præf. in tom. 5 oper.
 Thomass., pag. 21, ratus, *Apostolum* apud ve-
 teres fuisse librum eas solas lectiones comple-
 centem, quæ ex Apostolorum, et Pauli præ-
 cipuè Epistolis canonicis sumebantur. Vide
 COMITEM, EPISTOLARE, LECTIONARIUM.

BAPTISTERIUM, liber in quo ritus baptismi et orationes describuntur, vel certè ordo ad baptizandum. Burchardus, lib. 19, cap. 8 : « Discat..., Psalterium, Lectionarium cum Evangeliiis, Sacramentorum librum, Baptisterium et Computum cum Cyclo. » Alia vide apud Cangium in Glossario, et Georgium p. 169.

BENEDICTIONALIS LIBER, ecclesiasticus liber, in quo Benedictiones, quæ ab episcopis et sacerdotibus fiunt, continentur : cujusmodi, inquit Cangius, est Benedictionalis Greg. Magni, quem ex Codice Cæsareo descripsit Petrus Lambecius lib. 2 Comment. Biblioth. Cæsar. Ordo Romanus : « Accipiat benedictionalem librum, et conversus ad populum dicat, » etc. Vide Muratorium in diss. de Lit. Rom. c. 6, col. 80, seq.

BREVIARIUM Evangeliorum, vide infra, CAPITULARE.

BREVIARIUM Psalterii, compendium quoddam est precum in Psalmis contentarum à Bedâ elucubratum, etsi Hieronymo illud nonnulli codices adjudicant. Editum fuit à Thomasio Romæ an. 1684, legiturque nunc tom. 3 oper. pag. 576, et tom. 7, pag. 282, cum Italicâ ejusdem Thomasii interpretatione. Simile aliud est, quod idem Thomasius Italicè reddidit, et eodem tom. 7, pag. 315, extat.

BREVIARIUM, sive ordo officiorum per totam anni decursionem, liber est MS. ad usum monasterii Casinensis Alexio Comneno imperante, hoc est, circa an. 1100, exaratus, totius ecclesiastici officii rubricas, ritus etiam et cæremonias continens tam officii recitandi, quàm Missæ celebrandæ, ac præterea peculiare quoddam præcipuarum solemnitatum observantias. Unde Quesnellus à Cangio laudatus colligi posse censebat, primitus Breviarii nomine solas rubricas, seu ordinem officiorum olim innotuisse. Id nominis nunc communiter officio ipsi tribuitur. Micrologi auctor, qui seculo XI floruit, cap. 28 de Observat. Eccles., primus Breviarii nomen hoc sensu usurpasse creditur. Cur autem divinum officium Breviarium fuerit appellatum, non una est scriptorum sententia, Radulphi Tungrensis, Bonæ, Martenii. Utut est, Clementis VII pontif. max. hortatu, card. Franciscus Quignonius Breviarium Romanum confecerat, quod et Paulo III inscriptum prodiit. Triginta ferme annorum spatio vulgò passimque Quignonianum hocce Breviarium obtinue-

rat, quum S. Pius V illud sustulit atque abrogavit, novamque Breviarii formulam ex concilii Tridentini decreto conditam substituit, quæ et per Paulum Manutium Pii ejusdem V, præmisso diplomate an. 1570, vulgata est. Sanctorum autem historiæ, quæ in eo Breviario leguntur, Poggianus conscripsit. Multis deinde accessionibus auctum, et variis recognitionibus sub Clemente VIII et Urbano item VIII interpolatum fuit; sed et consecuti pontifices alios subinde sanctos in officium intulerunt. Novam Breviarii Romani recognitionem aggressus fuerat Benedictus XIV, sed variis de causis, certè gravissimis, ab incepto destitit. Vide Bonam de divinâ Psalmidiâ, Macchiettam de divino officio, Azevedii Exercitationes liturgicas, Lagomarsinium t. 2 Poggianorum operum, aliosque. Vide etiam infra, *Diurnum*, *Horæ canonicæ*, etc.

CÆREMONIALE. Augustinus Patricius Piccolomineus Senensis Pientinus in Etruriâ episcopus, Innocentii VIII, cui à cæremoniis erat, jussu Romanæ Ecclesiæ cæremonias tribus libris complexus est, quos idem Innocentio VIII, epistolâ à Mabillonio primùm vulgatâ Mus. Ital. p. 11, pag. 584, kal. martiis an. 1488 inscripsit. Liber hic tamen vulgatus non fuit à Patricio, qui mortem oppetiit an. 1496. Edidit Christophorus Marcellus Coreyrensis episcopus Venetiis 1516, Leone X summo Ecclesiæ pontifice, hoc titulo : *Rituum ecclesiasticorum, sive sacrarum Cæremoniarum SS. Romanæ Ecclesiæ libri tres*, non ante impressi, in-fol. Paris de Grassis Bononiensis, qui Pisauriensium episcopus, ac Romanis pontificibus cæremoniarum magister erat, indignatus Romanæ Ecclesiæ cæremonias divulgari, nihil non molitus est, ut Cæremoniale hujusmodi planè aboleretur; plagii quoque gravissimam accusationem Marcellum intulit, quasi is Patricii opus sibi impudentissimè adjudicasset. Verùm ab hujusmodi criminatione strenuè Marcellum vindicavit Apostolus Zenius Vossianarum Dissertationum vol. 1, pag. 109, seqq.; ejus verò liber adeò ex hominum memoriâ deletus non est, quod Paris optaverat, ut Florentiæ per hæredes Philippi Junctæ an. 1521 (hanc editionem typographico, ut puto, mendo ann. 1624, adscribit Freitagius Annal. litter. pag. 465), Colonia Agrippinæ 1577, Romæ 1560, Venetiis 1573, 1582 et 1616, recusus, atque adeò Lipsiæ ann. 1733, à Christ. Godofredo Hoffmanno in tomum alterum novæ suæ Collectio-

nis illatus fuerit. Cæremoniale Romanum editum jussu Gregorii X protulit Mabillonius Mus. Ital. tom. 2, pag. 221. Huc spectant Acta selecta cæremonialia S. R. E. ex variis MSS. codicibus, ex Diariis seculi XV, XVI, XVII, aucta, et illustrata pluribus aliis monumentis nondum editis, quorum primum tomum Romæ an. 1753 P. D. Joannes Baptista Gattico Canonicus Regularis Lateranensis vulgavit. Vide de hoc opere quæ Hist. Litter. Ital. tom. 7, pag. 470, seqq., dicta à nobis sunt. Est etiam Cæremoniale episcoporum, quod jussu Clementis VIII reformatum Romæ prodit anno Jubilæi 1600, mense octobris in-4°.

CANON. Hoc nomine 1° designatur officium, unde etiam horarum canonicarum nomen. Rufinus in Vitis Patrum l. 3, c. 5: *Non possumus propter vos omnem CANONEM psallere*. Alia in hanc rem exempla suppeditabunt Cangius in Glossario, et Macchietta de divino Officio pag. 19. 2° Præcipua Missæ pars, in quâ, ut aiebat Walafridus Strabo cap. 22, sacramenta conficiuntur Dominica. Vocatur etiam Actio, Preces, Orationes, Secretum Missæ, de quibus nominibus ut alios mittam, consule Vezzosi in notis ad tomum 6 Thomasianorum operum pag. 172, seqq. Pro episcopis Canon extat separatim excusus.

CANON PŒNITENTIALIS. Vide, *Pœnitentiale*.

CANTATORIUS liber quis fuerit, ex Amalario discimus in Prologo de Ordine Antiphonarii. « Notandum est, inquit, volumen, quod nos « vocamus ANTIPHONARIUM, tria habere nomina « apud Romanos: quod dicimus GRADALE, illi « vocant CANTATORIUM. » Hinc de subdiacono Ordo Romanus l, num. 26, *postquam cantor cum CANTATORIO ascendit, et dicit Responsum*. Quod autem *Cantatorium* hic dicitur, *Tabularum* quoque nomine idem Amalarius expressit lib 3, cap. 16: « Cantor sine aliquâ necessitate legendi, tenet tabulas in manibus. » Porro quemadmodum *Cantatorii* nomen à cantu, ita *Tabularum* vocabulum à tegumento libri gradalis, quod ex asse fieri consuevisse Amalarius eo loco tradit, derivatum fuisse nullus dubito. Adi Thomasii disquisitionem antiquiorum rituum cantuum Missæ tom. 5 oper. p. 23.

CARPSUM, quasi carptum, decerptum, Veronæ vocabant indicem Preces, Psalmos, Antiphonas, cæteraque recensentem ad Missæ, divinorumque officiorum ordinem enuntiandum; hujusmodi *carpsum* illud à Stephano sacerdote, et Cantore compilatum, de quo

Marchio Maffei pag. 92 opusculorum, quæ Historiæ Theologiæ adjecit.

CAPITULARE, interdum pro Antiphonario sumi ex quodam Ordine Romano Thomasiano Vezzosi arguit pag. 321, tom. 4 oper. Thomas. Verum usitatius fuit eo nomine denotare indiculum qui Evangelia in singulis Missis legenda designabat, et *Breviarium Evangeliorum* quoque appellabatur, uti et *Capitula lectionum Evangelii ad Missam*. Joannes Fronto unum edidit, quod minus aptè *Kalendarium Romanum* inscripsit; Allatius quoque aliud; Martenius tertium, plura vulgavit Thomasius. Sed de Capitularibus hujusmodi confer Georgium diss. 2 de Libris liturg. S. R. E. pag. 144, seqq., et Vezzosi præf. in T. 5 oper. Thomas. pag. 24, seqq. Id unum mones, hæc Capitularia plerumque Evangelii textui præmissa, aut in ejusdem calcem rejecta inveniri; nonnunquam tamen ab Evangelii textu sejuncta reperiuntur, cujusmodi quæ Baluzius recenset Capitul. tom 2, pag. 1556.

CHORALIS liber, nempe qui canentibus in choro usui est. Picturis et auro ornari choralis libri consueverant. Elegantissimi sunt qui cum Senis tum Ferrariæ in principe templo asservantur.

COLLECTANEUM, et COLLECTARIUM, liber qui collectas ad quævis officia dicenda continet. Collectæ autem orationes dicuntur, sic appellatæ, vel quod sacerdos, ut Micrologus ait de Observat. Eccles. cap. 3, *ad Dominum omnium petitiones eâ oratione colligat, atque concludat*, vel quod ex auctoritate divinarum Scripturarum sint collectæ, quemadmodum Alcuino placuit in lib. de divin. Offic. Collectaneus masculino quoque genere apud Cangium occurrit.

COMES, liber Comitum, Lectionum liber, quem Comitum nomine donatum volunt, vel quod comiti cuiquam primò inscriptus fuerit, vel quod ecclesiasticis viris in lege Domini sacris in lectionibus seu contenta, seu exposita meditantibus die ac nocte familiaris, atque indivisus comes esse debeat. Hunc, ut supra vidimus, verbo *Apostolus*, charta Cornutiana an. 471, à Suarezio episcopo primùm, deinde à Mabillonio vulgata commemorat. Quamobrem à vero haud procul aberrare videntur, qui cum Joanne Beletho, aliisque pluribus libri hujus auctorem S. Hieronymum fuisse affirmant. Antiquior quidem Hieronymo est in Ecclesiâ sacrarum lectionum usus, ut vel ex S. Hippolyti Canone paschali, quem Caveus et Blanchinius illustrâ-

runt, constare Georgius jure contendit cit. diss. p. 175. Nihilò tamen minùs potuit S. Hieronymus sacras illas lectiones meliorem in ordinem redigere. Noster doctissimus Joannes Pinius in Tract. hist. Chron. de Liturg. ant. Hisp. c. 9, § 6, quùm in libro Comitìs novem vigilias comperisset, eum à S. Hieronymi ætate remotissimum judicavit. Piniò irascitur propterea P. Sala in notis ad Bonæ lib. 2 Rer. Liturg. cap. 6, p. 125, sed satis meâ quidem sententiâ fuerat animadvertere, loqui Piniùm delibro Comitìs, quem hodieque habemus; hunc enim interpolatum esse nemo non videt, atque iis quidem accessionibus, quæ à S. Hieronymi ætate remotissimæ sunt; hinc tamen non efficitur, librum ipsum primò à S. Hieronymo non fuisse pro ætatis suæ moribus dispositum, auctum deinde posterioribus seculis. Alcuinus Caroli Magni jussu librum hunc emendavit, ut ex Codice bibliothecæ Carnutensis exploratum est. Nono item seculo auctum illum fuisse à Theotinchò presbytero Ambianensis comitis Hechiardi hortatu ex Bellovacensi MS. libro Baluzius aliique comprobârunt. Inferiori ætate liber Comitìs in majorem et minorem distinctus nonnunquàm fuit; quamobrem in chartâ an. 1065, apud Gattulam inter ornamenta Ecclesiæ cujusdam S. Joannis recensentur *liber Comitè majorc unum, et minori duo*. Putat Georgius alterum ex his majorem dictum, ob Epistolarum multitudinem, minorem alterum, ob earumdem paucitatem. Ita sanè, sed ex his istum lectiones ex Pauli aliorumque Apostolorum canonicis Epistolis, illum lectiones à cæteris Scripturam libris depromptas continuisse existimaverim, ut *Apostolus*, de quo supra, idem fuerit qui *liber Comitìs minor*. Cæterùm ubi istiusmodi distinctio invecata est codices qui utrasque lectiones exhibebant, *plenarii* vocabantur; cujusmodi *Lectionarius* ille *PLENARIUS* à *supradicto Albino* (Alcuino) *ordinatus*, quem memorat Centulensis cœnobii Chronicon à Dacherio vulgatum lib. 3, c. 3. Ad editiones quod spectat, liber Comitìs à Pamelio primùm editus fuit Colonix 1571, tomo 2 Liturgicon, sed Præfatione, seu Epistolâ ad Constantium truncatus, quam tamen Magdeburgi divulgârât anno 1549 Matthias Flaccius Illyricus. Hanc secuta est editio Baluzii, qui Bellovacensem Theontichi codicem nactus, illum in appendice Actorum veterum 2 Capitular. pag. 1509, Parisiis an. 1677 typis exprimi jussit; atque hic ille Bellovacensis codex est, quem Cornelius Schultingius habuerat; quare non erat

cur P. Meratius tom. 1 Ven. edit. an. 1749, pag. 5, codicem istum in Bibliothecis Germanicis etiamnum latere conquereretur. Baluziana editio à Vallarsio Veronæ iterata fuit inter opera S. Hieronymi, Vezziosio improbante, cui Bellovacense illud exemplum nimis interpolatum videtur, ut Hieronymianis operibus à viro critico ad censeri potuerit. Thomasius felicior fuit: nam Carnutense Alcuini exemplum Romæ an. 1691 publici juris fecit, addito Lectionario, quod ipse ex antiquis codicibus collegerat. Hoc ipsum denuò prodiit t. 5 operum Thomas. Romæ 1750, P. Vezziosio curante, qui et Lectionario epistolam à Flaccio, ac deinde à Dacherio qui Flaccianam editionem ignorasse videtur, typis expressam præmisit, et Lectionarium ipsum cum perantiquo Bretinoriensis Ecclesiæ libro contendit. De libro comitis consule præter citatos Bonam, Georgium, et Vezziosium, Joannis Alberti Fabricii Bibliothecam Latinam lib. 4, c. 3, Ven. edit. p. 338.

COMPUTUM, sive *liber de Computo*. *Computus* seu, *Computus*, apud rudium seculorum scriptores notitia erat cursûs lunæ ac calendarum, sive, ut Durandus ait Ration. lib. 8, cap. 1, *scientia certificandi tempus secundum solis et lunæ progressum*. Nempe nomen ductum à computando, quòd necesse sit solis lunæque cursum, annos, menses ac dies supputare, ut discantur cycli decemnovennales, epactæ, bissextus, saltus, lunæ, calendæ, idus, ac præcipuè Paschatis tempus, atque alia id genus, quæ omnia nunc *Calendarii* appellatione communius significantur. Computi enim verò scientia olim cùm presbyteris, tum clericis magnâ sollicitudine commendabatur, legibusque etiam cautum, ne quis ab eâ addiscendâ eximeretur; quod Cangius in Glossario multis documentis ostendit. Et in id quidem argumentum nonnullos veterum libros editos habebamus; sed unum ex Ambrosianæ Bibliothecæ MS. codice auctoris anonymi, qui anno 810, aut summum paucis post annis floruisse videtur, Muratorio placuit Anecdotorum tomo 3 divulgare.

CURSUS. Diurna officia vulgò olim dicebantur *Cursus*, ut in titulo libri de Ordine Antiphonarii Amalarius indicat. Gregorius Turonensis librum, qui intercidit, de *Cursibus ecclesiasticis* scripserat, et apud Anglos an. 788 decretum est concilii Chelichitensis cap. 7, ut *omnes Ecclesiæ publicæ canonicis horis Cursum suum cum reverentiâ habeant*.

DIURNUM, et DIURNUS liber, et DIURNALE, sunt horæ diurnæ, matutino excepto. Plura ejusmodi diurnalia typis expressa Fabricius commemorat Bibl. Med. et inf. Latin., t. 2 Patav. edit. p. 40, ut Parisiense, Parisiis editum 1496, Antuerpiense 1555, Ambianense, et iterum Antuerpiense, 1670. Sufficiat nobis Romanum, Clementis VIII jussu recognitum, an. 1602. Est etiam liber Diurnus Romanorum pontificum, de quo ibidem Fabricius p. 38, ab Holstenio primum prelo commissus Romæ 1660 (quæ tamen editio suppressa planè fuit), deinde Parisiis, anno 1680, ab Joanne Garnerio, viro eruditissimo, ejus editionis exemplum Christianus Godfridus Hoffmannus Lipsiæ anno 1733, t. 2 novæ suæ Collectionis recudit. Verum hic liber non tam liturgicos ritus quàm formulas exhibet superscriptionum et subscriptionum, quibus Romani pontifices in suis litteris uti consueverunt, eorundem pontificum, atque adeò suburbicariorum episcoporum electiones, ordinationesque, professiones fidei, privilegia et præcepta. Sunt tamen aliqua, unde veteribus ritibus internoscendis lux affulgere possit. Vide Vezzosiū t. 4 operum Thomas. pag. 323, seq.

EPISTOLARE, EPISTOLARIUM, liber in quo epistolæ ad Missam. Sigmarus abbas Cremifanensium apud Georgium p. 182, inter sacra ornamenta ad usum suæ illius Ecclesiæ comparaverat duo Epistolaria. *Epistolares cum eburno et argento ornati* inter codices à Folmaro Weisseburgensi abbate inventos memorantur. Adi etiam Cangium. Vide præterea supra, *Comitem*, et infra, *Lectionarium*.

EVANGELIUM, EVANGELIARIUM, EVANGELISTARIUM, Evangeliorum liber. Narrat in Vitâ Benedicti III Anastasius Bibliothecarius, Michaellem imperatorem Constantinopolitanum *misisse ad beatum Petrum Apostolum... Evangelium de auro purissimo cum diversis lapidibus pretiosis*; quem morem Evangeliorum auro lapillisque exornandorum fusè persequuntur Georgius p. 129, seqq., et Catalanius de Codice sancti Evangelii. *Evangeliarum* nomen Honorius Augustodunensis usurpat l. 1, cap. 88. Inter libros, qui in cimelio ecclesiæ sancti Pauli Londinensi servantur, occurrit in Monastico Anglicano, pag. 324, Evangelistarium, quo utuntur ad magnum altare. At quid *Evangelii plenarii* nomine designatur? Hocce vocabulum non semel usurpatum reperias, ut in Chronico Centulensi apud Dacherium Spicil. t. 4, p. 468. Volumen intelligo cum Georgio

quatuor Evangelia continens, quod, ut scribit Honorius Augustodunensis, l. 1, c. 4, in processione ad Missam deferrebat. Evangelium autem, Evangeliarium, Evangelistarium, unum aut alterum Evangelium, seu Evangelii lectiones ad Missam complectebatur.

GRADALE, GRADALIS, è gradibus, ubi canebatur, dictus liber. Audiendus hic Amalarius in Prologo de Ordine Antiphonarii: « Notandum est, volumen quod nos vocamus ANTIPHONARIUM, tria habere nomina apud Romanos; quod dicimus GRADALE, illi vocant CANTATORIUM; qui adhuc juxta morem antiquum apud illos in aliquibus Ecclesiis in uno volumine continetur: sequentem partem dividunt in duobus nominibus: pars quæ continet Responsorios, vocatur RESPONSORIALIS, et pars quæ continet Antiphonas, vocatur ANTIPHONARIUS. » Igitur Gradale omnia quæ in Missâ antiphono cantu canebantur, complectebatur. Ejusmodi Gradale, quod etiam latiore quodam sensu Antiphonarium dicitur, Adrianus papa ad Carolum Magnum misit in tres partes distinctum, quarum prima Graduale pro Missarum solemnibus, secunda Responsoriale, id est, responsoria, tertia Antiphonarium, antiphonas scilicet pro nocturnis diurnisque continebat officiis.

HOMILIARIUM, liber homilias in Evangelia complectens. Paulus Diaconus Caroli Magni jussu Homiliarium quoddam confecit. Carolus imperator, inquit Albericus Trium-Fontium monachus ad an. 807, t. 2 Accession. historic. Leibnitii, pag. 152, « per manus Pauli Diaconi decerpens optima quæque de scriptis catholicorum Patrum, lectiones unicuique festivitati convenientes per circulum anni in Ecclesiâ legendas compilari fecit. » Plura ejusmodi Homiliaria latent in Laurentianâ Bibliothecâ Florentiæ.

HORÆ CANONICÆ, officium divinum in horas distributum, de cujus origine, antiquitate, cæterisque plurimi disseruerunt; hos inter Bona, Martenius, Azevedius in Exercitationibus liturgicis, Macchietta, Grancolasius.

HYMNARIUM, liber Hymnorum, ut videre est apud Gennadium in Catalogo Virorum illustrium cap. 47. Vetus Hymnarium diligenter ex MSS. codd. eruit ediditque Thomasius; extat t. 2 oper. Thomas. p. 351, seqq.

KALENDARIUM. Hoc nomine intelligimus 1° ordinem quo singulis diebus officium recitandum est. (Vide infra, *Ordinarium*, *Ordo officii*.) 2° Fastos ecclesiasticos, in quibus festorum

dierum, sanctorumque commemoratio adnotatur. Consule Friderici comitis Althani de Calendariis dissertationem.

LECTIONARIUS, LLECTIONARIUM. S. Everardus in suo testamento legavit *Evangelium eburneum unum, Lectionarium simile paratum*. Interdum Missali Lectionarium addebatur; quare Riculphus Helenensis episcopus anno 915, Ecclesiæ suæ reliquit, *unum quoque Missale, et Lectionarium in uno volumine*, quod tamen Leoni Ostiensi Chron. Casin. l. 3, c. 20, *inhonestum* visum fuit. Nonnunquam etiam Lectionarium non Epistolas solum, sed et Evangelia continebat, atque hinc in indice Weissemburgensis cimelii, quem Joannes Fridericus Schannatus divulgavit in Vindemiis litterariis p. 8, legimus *Evangelia cum Epistolis*. Suspiciari quis posset, Lectionarium plenarium fuisse volumen Epistolas et Evangelia complectentem; verum, quum, ut vidimus supra, verb. *Comes*, Lectionarius plenarius dicatur qui ab Alcuino fuerat ordinatus, Alcuinus verò Epistolas tantum in ordinem digesserit, omnis huic suspicioni locus intercluditur.

LIBELLUS. S. Gregorius Turonensis cum Hist. Franc. lib. 2, c. 22, tum Vit. Patrum cap. 16, § 2, hocce vocabulum adhibuisse Georgio, p. 166, videtur, quo Missas quasdam ex Sacramentorum libris desumptas et in nonnullis celebritatibus usitatas denotaret.

LUCERNARIUM, cum Vesperis à nonnullis confunditur; ab aliis utrumque distinguitur, qui Lucernarium de precibus ad accendendas lucernas recitandis interpretantur. Vide Martenium de ant. Eccles. Ritib. lib. 4, c. 8, n. 8.

MARTYROLOGIUM, libellus in quo sanctorum nomina, eorumque acta brevi sermone indicantur. Plura habemus Martyrologia: Hieronymianum, quod aiunt, S. Hieronymo tributum; Adonianum à Rosveydo primum, à Dominico Georgio deinde vulgatum; Usuardinum, Bedæ, Flori, Rhabani, Notkeri, Wandelberti; in primis autem Romanum tum vetus à Rosveydo, tum recentius Baronii, Gregorii XIII jussu editum, Urbani VIII et Clementis X auctoritate recognitum, atque à Benedicto XIV, 1748, auctum et castigatum. De Martyrologii lectione in choro adi Martenium, l. c., n. 5.

MISSA. Præter sacrificium in Ecclesiâ catholicâ usurpatum, ipsum Officium ecclesiasticum hoc nomine donatur, ut Meratius t. 1, p. 8, post alios animadvertit. *Missa* apud Mozarabes idem est ac *Præfatio Missæ* in veteri Liturgiâ

Gallicanâ. Adi Vezzosi Præf. in T. 6 Thomas. p. 54.

MISSALE. Multa de Missalibus libris disputant Bona, Meratius ad Gavantum, Georgius in cit. diss. Thomasius, ejusque nuperrimus editor Cl. Vezzosi. Duo tantum adnotabo. Alterum est, Missale plenarium sæpius in veterum scriptis memorari, Missale nempe, in quo omnia quæ ad Missam peragendam requirebantur, Epistolæ, Evangelia, Collectæ, Antiphonæ, etc., continebantur. De his præcipuè agunt citati Georgius p. 167, seqq., et Vezzosi Præf. in tom. 5 Thomas. p. 15 seq. Alterum est, de novâ atque emendatiore Missalis editione cogitatum Romæ fuisse anno 1704. Vide Thomasium tomo 7, p. 41, seqq. Veteres Romanæ atque adeò Occidentalis Ecclesiæ Missales libros Cl. Muratorius duobus comprehendit voluminibus, quæ Venetiis edidit anno 1748. Vide infra verbo *Sacramentarium*.

MITRALE. Hoc nomine Sicardus seculo XII, Cremonensium episcopus novem de Officiis libros à se compositos (octo Gesnerus, et Posssevinus perperam numerant) inscripsit, qui et *Summa* prænotantur in MS. codice bibliothecæ Parisiensis S. Victoris. Cl. Muratorio in mentem venit, Sicardi Mitrale chronicum esse; quo nomine à Vezzosi reprehenditur T. 4 Thom. oper. p. 16. Idem Vezzosi, ibid. p. 15, codices aliquot Mitralis recenset; alios vide Fabricianæ Bibliothecæ Med. et inf. Latin. T. 6 pag. 168. Quibus adde codicem MS. apud Cl. P. Trombellium, qui etiam Mitrale hoc in vulgus emittere cogitabat.

MYSTERIORUM liber. « Ad celebranda Missarum solemnia aiebat Agobardus in lib. de correctione Antiphonarii, habet Ecclesia librum Mysteriorum fide purissimâ, et concinnâ brevitate digestum; » nempe Missale.

OFFICIALIS Liber, nempe Antiphonarium ex eodem Agobardo. Imò in codice MS. Monasterii S. Galli apud Thomasium T. 4, pag. 342, legitur: *Incipit officialis Liber*, quo loco *Antiphonarium* inscribendum fuerat.

OFFICIUM, usitatissimum ad nostram ætatem vocabulum, quo horas Canonicas designamus, quòd his vacare precibus actio sit propria et debita eorum qui se totos Deo consecrârunt. Unde illud Hieronymi in vitâ Hilar.: « Oremus, psallamus, reddamus Domino officium, et sic ad vitam properabitis. »

ORATIONALE, liber collectas, seu orationes continens, qualis est libellus ille Orationum Gothico-Hispanus, quem anno 1746, ex peran-

tiquo Veronensi Codice Cl. Blanchinius Romæ vulgavit. Alium ejusmodi libellum habes t. 2 Oper. Thomas. pag. 435, seqq.

ORDINARIUM vocamus ordinem officii recitandi.

ORDO OFFICII. « Ad celebranda divina officia ordinem, quem metropolitani tenent, provinciales observare debebunt; » decretum est concilii Aurelianensis I. cap. 26. Huc spectat Ordo officii Lucensi Ecclesiæ à Fabricio memoratus t. 5 Bibl. med. et inf. latin., p. 170. Cum primis autem memorandi hic sunt ordines Romani à Cl. Mabillonio editi, atque egregio commentario illustrati, de quibus idem Fabricius, p. 171. Adde his Ordinem Romanum Ludovico et Lothario imperantibus perscriptum, quem Romæ anno 1728, ex vetusto Veronensi codice protulit Franciscus Blanchinius. Ordinem Veronensem verbo *Carpsum* indicavimus.

PASSIONALE, liber res à sanctis, præsertim martyribus, gestas continens. Quâ in re à Ferreolo Uctiensi antistite, Regul. c. 18, hæc constituta reperimus: « Gesta martyrum, id est, passiones sanctorum fidelium, quæ quorundam compaginata studio, et sermone digesta sunt tempore quo nobis diem migrationis eorum anni meta cursûs sui legibus repræsentat, recenseri in Oratorio audientibus cunctis omninò decernimus. » Sed de more legendi martyrum, sanctorumque cæterorum acta, consule Mabillonium de Liturg. Gallic. p. 386, Ruinartium verò cum primis in Præf. ad Acta martyrum sincera.

POENITENTIALE, libellus Canonum Poenitentialium. Plures ejusmodi libellos percenset Fabricius Bibl. Græcæ t. 11, p. 73 et seqq., quibus adde ordines quosdam à Martenio editos t. 1 de antiq. Eccles. Ritib.

PONTIFICALE Romanum de ritibus pontificum in ordinationibus, benedictionibus cum Jacobo Lucio Cajacensi episcopo, et Joanne Burchardo cæremoniarum magistro, Augustinus Patricius Piccolomineus jussu Innocentii VIII recensuit, ediditque Romæ, anno 1485, post Patricium sub Leone X, ab Alberto Castellano ordinis Prædicatorum recognitum fuit, vulgatumque Venetiis 1520, Lugduni 1542, Venetiis iterum 1572. Clementis VIII postea jussu, anno 1596, et Urbani VIII, anno 1644, novis curis emendatum prodiit. Vide Zenium Dissert. Vossian. t. 2, pag. 106, seqq., et Fabricium, Bibl. med. et inf. Latin., tomo 1, pag. 152.

PSALTERIUM; quo nomine totum officium

nuncupatum reperio, quòd major ejus pars ex Psalmorum recitatione vel cantu constabat. Cæterum Psalterium psalmos 150 Davidicos designare exploratius est, quàm ut exemplis id confirmare necesse sit. Consule Thomasium, ejusque nuperum editorem Vezziosum tomo 2, et Mabillonium de Litt. Gallic. p. 395, seqq.

RESPONSORIALE, in quo responsoria exstant. Vide *Antiphonarium* et *Gradale*.

RITUALE. Cardinalis Sanctorius Rituale pereruditum conscripserat, sed Pauli V jussu quum sub prelo esset, suppressum opus fuit. In angulo Vaticanæ bibliothecæ egregii operis impressa folia diu delituerunt; inventa porrò quum essent, à viris liturgicarum rerum studiosis impetratum fuit, ut ea colligerentur. Adscriptus autem his est mendosus sanè titulus: *Rituale Romanum Gregorii XIII, P. M., jussu editum Romæ 1584*. De hoc Rituali plura invenies in Epistolâ à Benedicto XIV cardinali Urbis vicario inscriptâ 27 julii 1755, § 20, seqq. Quod hodieque Rituale usurpamus, ejusdem Pauli V imperio prodiit an. 1614.

SACERDOTALE Romanum editum fuit à P. Alberto Castellano ordinis Prædicatorum. Echardus ait prodiisse illud ex Pii IV mandato expensum, correctumque. At certum ferè est, hic falli Echardium, nulliusque pontificis auctoritate fultum Sacerdotale Castellani exiisse in vulgus: quâ de re vide Benedictum XIV, cum lib. 7 de Synodo diocæs., cap. 15, num. 2, tum in Epistolâ nuper indicatâ.

SACRAMENTARIUM, et LIBER SACRAMENTORUM. Veteres Missales libri passim ita prænotabantur, cujusmodi Gelasianus et Gregorianus libri post Thomasii et Muratorii curas à Vezzioso quàm emendatissimè editi. Nec dubitaverim eodem titulo fuisse olim inscriptum Sacramentarium S. Leoni Magno à multis tributum (quod tamen alii aliis adjudicant), et à Blanchinio primùm, deinde à Muratorio, tertium à Balleriniis tom. 2 Operum S. Leonis divulgatum.

SANCTORALE, idem quod *Passionale*.

SEQUENTIALE, liber qui *sequentias*, ut vocant, exhibet. Earum post Notkerum, qui ad hujusmodi scriptiones animum intendit, frequens usus in Liturgiis fuit; in Liturgias tamen Ecclesiæ Romanæ multò seriùs invectus est. Integram de sequentiis, earumque auctoribus Dissertationem Georgius scripsit, quæ quarta est tom. 2 Liturg. Rom. pont.

TROPARIJ, TROPERII ET TROPONARIJ, libri

Troporum, seu versiculorum cum cantu, qui cum Missæ introitu conjungebantur. Troporum usus inferiori ætate apud monachos præsertim adeò increbuit, ut libros eorundem confecerint. Sed ex Missali Romano jussu S. Pii V expuncti sunt. Adi Georgii de Tropis dissertationem.

CAPUT III.

Argumenta exhibentur, quæ nullam in re theologicâ esse liturgicis libris auctoritatem efficiunt.

I. Liturgicis libris cùm Græcorum, tùm Latinorum recensitis ad præcipuam de illorum in re theologicâ auctoritate disputationem progredior, illud antea monens Sacramentarium præsertim ac ritualium librorum auctoritatem huc spectare; cæteri enim liturgici libri ad theologicas disceptationes transferri vix possunt. Hoc ergo capite ea promemus argumenta, quibus horum librorum auctoritas infirmari posse videtur.

II. At primum quidem argumentum ex clariss. virorum Le-Brunii et Joannis Pinii sententiâ petitur, existimantium, nullam Liturgiam fuisse prioribus quatuor Ecclesiæ seculis scripto consignatam. Neque illorum opinio levibus sanè momentis nititur, ut Le-Brunii Dissertationem primam, et Pinii tractatum de Liturgiâ antiquâ Hispanicâ cap. 1, § 3, seqq., legenti constabit. Enimverò si Liturgiæ post quartum æræ christianæ seculum scripto mandari primum cœpère, quàm infirma esse debet illarum auctoritas adversus hæreticos præsertim, qui primorum seculorum testimoniis agi secum debere contendunt!

III. Necesse tamen non est, Le-Brunii et Pinii sententiæ subscribere, ut quæ sub sanctorum Petri, Marci aliorumque Apostolorum nominibus circumferuntur, Liturgiæ auctoribus, quorum nomine prænotantur, ab impostore quopiam suppositæ habeantur. Ex ipsis Catholicis, qui antiquiorem, et christianæ Ecclesiæ incunabulis æqualem esse Liturgiarum scriptionem aiunt, nullus est paulò in re criticâ exercitior, qui inter apocrypha scripta ejusmodi Liturgias non rejiciat. (Adi Natalem Alexandrum, Grancolasium, Bonam, Salam, aliosque.) De Jacobi Liturgiâ gravior esse potest controversia: nam qui cæterorum Apostolorum Liturgias respuunt, Bona et Sala, Jacobi Liturgiam omni conatu veluti germanum Apostoli foetum defendunt. Contra tamen alii pugnant, suppositamque Jacobo cum Natali Alexandro contendunt. Neque ejusmodi con-

troversia de veris Liturgiarum auctoribus solas spectat Orientalium Liturgias. Nam quod Gelasio Romano pontifici vulgò tribuitur, Romanæ Ecclesiæ Sacramentarium Basnagius pontifice illo multò recentius esse pluribus confirmat. De Leoniano verò libro Sacramentorum quid attinet dicere? Vix ullus nunc est qui Blanchinio assentiatur, S. Leonem Magnum illius auctorem esse; imò Franciscus Perezius Bayerius in libro inscripto: *Damasus et Laurentius Hispanis asserti et vindicati*, p. 131, demonstraturum se pollicetur, longè post Leonis ætatem ejus Sacramentarii codicem archetypum primum emersisse. At quid, quæso, præsidii ex Liturgiis colligas, quarum auctores ignorantur, ætasque incerta omninò est? Quid quòd nemo iis libris fidat, qui, quemadmodum sanctissimis auctoribus falsò tribuuntur, ita ab impostoribus pro suâ fingendi libidine erroribus infici potuere?

IV. Adde hosce libros imperfectos omninò esse, quod de Gelasiano ac Leoniano Sacramentariis constat; imò et magnâ rerum confusione perturbatos. Muratorius hæc de Leoniano Sacramentario non invitus fatetur p. 29: « In eo desideratur exacta temporum connexio, et distributio festorum.... Missæ de Vigiliâ confusæ sunt interdum cum Missis de Festo. Aliquando Præfationes sine præviis et subsequentibus orationibus ponuntur.... Uno verbo, videtur collector, quidquid sibi occurrebat, descripsisse, sed non eam, quæ par erat, dispositionem et ordinem curæ ipsi fuisse. Ei tamen vitio ne veritas, quòd hic nulla Quadragesimæ, Paschatis et Dominicarum recurrentium per annum mentio fiat; neque enim integrum ad nos pervenit Sacramentarium istud, mutilum nempe in principio et fine. » De Missalibus Gothico, Francorum et Gallicano vetere, quæ post Thomasium recudit Mabillonius in celebri de Liturgiâ Gallicanâ Commentario, nemo non videt ea mutila esse, nec omnia in illis concinno ordine disponi.

V. Neque hoc satis. Libri isti pluribus in locis interpolati ad nos pervenere, Joseph Aloysius Assemanus, Cod. Liturg. Eccles. univ. lib. 4, p. 2, præf. paginâ 28, ut Dorschæi adversus S. Jacobi Liturgiam argumenta declinet, « haud, inquit, negamus varias preces fuisse supperadditas, aliis breviori summâ contractis, ritibus nonnihil immutatis, aut paulò auctis, quod in Liturgiis frequens contingit. » Vezziosius quoque Præf. in tom. 6

Thomas. Oper. p. 22, Basnagii adversus Gelasiani Sacramentarii vetustatem argumentis facere satis non potuit, quin in eo libro addita aliqua post Gelasii ætatem fateretur. Sed ante eum Thomasius ipse in Præf. ad codices Sacram., p. 6, admiserat, « huic codici nonnulla esse apposita sequenti seculo, » et universim constare dixerat, « huiusmodi sacros libros non ad meram eruditionem conscribi, sed ad usum potissimum Ecclesiarum; unde novas semper accessiones pati oportet, prout ipsa consuetudinis temporisque ratio tulerit. »

VI. Atque utinam à Catholicis tantum interpolatæ Liturgiæ fuissent! Verum impias quoque hæreticorum manus passæ sunt. Certè, quamvis Missale Mozarabicum à viris piis eruditisque compositum fuerit, tamen exeunte seculo octavo, in illud errores aliquot irrepsisse, oscitantiam aut nequitiam quorundam Hispaniæ episcoporum Adoptivorum hæresi faventium, quorum antesignani fuerunt Felix Urgelitanus episcopus, et Elipandus archiepiscopus Toletanus, gravissimi auctores docent, emin. Bona Rer. Lit. lib. 4, c. 11, soc. 2; Petrus Brunius t. 11, diss. 5, art. 2, sec. 2; Joannes Pinius de Lit. ant. Hisp. cap. 4, § 3, atque Alexander Lesleus Præf. in Missale Mozarab. p. 35, seq.

VII. Quid porro si Liturgiis et hæretici usi sint? Anne putabimus, illos non omnia susque deque vertisse, ut ad errores suos populis instillandos abuterentur? Enimverò notum est in Missalibus Chaldaicis tres Nestorianorum Liturgias extare, Apostolorum, Theodori atque Nestorii; Diodori præterea, quam Renaudotius confidenter ait nusquam præscriptam, Liturgiam; imò etiam Narsetis et Barsumæ, quemadmodum ex Catalogo librorum Syrorum Ebedjesu Joseph Simonius Assemanus conjecit Bibl. Orient. t. 3, p. 1, pag. 30. De Nestorii autem Liturgiâ hæc scribebat Leontinus Byzantinus lib. 3 adv. eundem Nestor., quæ cæteris huiusmodi libris consentanea videntur: « Audet et aliud malum non secundum ad superiora: aliam enim Liturgiam effutivit præter illam quæ à Patribus tradita est Ecclesiis, nec reveritus illam Apostolorum, nec illam magni Basilii in eodem spiritu conscriptam. In quâ Liturgiâ blasphemias, non precationibus Eucharistiæ mysterium opplevit. » In Missâ quoque apud Alexandrinos celeberrimâ, quæ S. Gregorii Nazianzeni nomine prænotatur, Renaudotius formulas quasdam agnovit, quæ Monophysitarum hæresim sapere

omninò videntur. Hanc tamen in usu olim fuisse non solum apud Monophysitas, sed et apud ipsos Ægyptios orthodoxos contra quàm idem Renaudotius sensit, Joseph Aloysius Apemanus contendit in Præf. lib. 4, p. 4, Cod. Liturg. univ. Eccl. p. 16, seqq. Adde his Anaphoram Dioscori; adde Severi Antiocheni patriarchæ Monophysitæ Ordinem sancti Baptismi à Guidone Fabricio editum, et id genus plura. Neque tamen credas in solis hæreticorum liturgicis libris errores contineri. Damnantorum animas fidelium precibus sublevari opinio est, quæ à communi sensu Catholicorum plurimum abhorret. In pluribus tamen vetustis Missalibus Missa extat, cujus ope levare illorum cruciatus possent, quemadmodum in meis ad Petavii de Angelis libri tertii caput octavum adnotationibus animadvertisse me memini, t. 3 theol. Dogm. p. 98.

VIII. Tandem ad infringendam Liturgicorum librorum auctoritatem mira illa rituum, cæremoniarum, ordinis diversitas, quæ in illis occurrit, non parùm facere posset. Non enim libri, qui secum ipsis tot in rebus pugnant, ad unam catholicamque in fidei dogmatibus doctrinam stabiliendam adducendi esse videntur.

CAPUT IV.

Liturgicorum librorum auctoritas multis argumentis evincitur.

I. Quamvis quæ protulimus argumenta aliquam probabilitatis speciem præ se ferre videantur, multò tamen graviora ea momenta sunt, quibus Joseph Aloysius Apemanus in dissert. de Sacramento Confirmat. lib. 3 Cod. Liturg. univ. Eccles. p. 18, et ante eum Renatus Hyacinthus Drouven de Re Sacram. lib. 5, quæst. 12, magnam esse ad theologica dogmata stabilienda Liturgiarum auctoritatem confirmarunt. Nos ea paulò auctiora nostris verbis reddemus.

II. Ac primò quidem quis nesciat nullam esse quærendam in fidei rebus veritatis aptiorem viam, quàm quæ Ecclesiarum toto orbe existentium, ac Romanæ præsertim de illis sententia fuerit, investigare? « Age jam, aiebat Tertullianus de Præscrip. cap. 36, qui voles curiositatem melius exercere in negotio salutis, percurrere Ecclesias Apostolicas.... Videamus quid (Roma) didicerit (ab Apostolis), quid docuerit, quid cum Africanis quoque Ecclesiis contesserarit. » Falsa enim esse non potest, quam Romana, aut universa Ecclesia per

orbem diffusa tradit, doctrina. Unde porro Ecclesiarum mens dignosci tutius possit, quàm ex Liturgiis, quæ singularum, in quibus usurpantur, Ecclesiarum vocem ac testimonium quodammodò exhibent, atque episcoporum, presbyterorumque, imò et plebis ipsius suffragia, leges, ritus, effata, dogmata palam faciunt?

III. Hinc efficacitatis maximæ visum semper fuit, quod è Liturgiis petebatur, adversus hæreticos argumentum. Pelagianos non semel Liturgiarum precibus S. Augustinus aggressus est. « Utinam, inquiebat ille l. de Bono persever. cap. 23, tardi corde, et infirmi, qui non possunt Scripturas, vel eorum expositiones intelligere, sic audirent, vel non audirent in hac quæstione disputationes nostras, ut magis intuerentur orationes suas, quas semper habuit Ecclesia, et habebit ab exordiis suis, donec finiatur hoc seculum. » Sed et illum audiamus epist. 217, al. 107, ad Vitalem. « Exsere, inquit, n. 2, contra orationes Ecclesiæ disputationes tuas, et quando audis sacerdotem Dei ad altare exhortantem populum Dei orare pro incredulis, ut eos convertat ad fidem, et pro catechumenis, ut eis desiderium regenerationis inspiret, et pro fidelibus, ut in eo quod esse cœperunt ejus munere perseverent, subsanna pias voces, et dic te non facere quod hortatur, » etc.; et num. 26: « Numquid orare prohibebis Ecclesiam pro infidelibus, ut sint fideles? » etc. Haud aliter præclarus ille collector *præteritorum sedis Apostolicæ episcoporum auctoritatem de Gratia Dei*, quem Coelestinum I pontificem plerique veterum ac recentiorum scriptorum aliqui non injuriâ censent, cap. 11: « Obsecrationum quoque sacerdotalium sacramenta respiciamus, quæ ab Apostolis tradita in toto mundo, atque in omni Ecclesiâ catholicâ uniformiter celebrantur, ut legem credendi lex statuat supplicandi. Quùm enim sanctarum plebium præsules mandatâ sibi met legatione fungantur, apud divinam clementiam humani generis agunt causam, et totâ secum Ecclesiâ congemisciente, postulant et precantur ut infidelibus donetur fides, ut idololatræ ab impietatis suæ liberentur erroribus, » etc.; et cap. 12: « Illud etiam, quod circa baptizandos in universo mundo sancta Ecclesia uniformiter agit, non otioso contemplamur intuitu. Quùm sive parvuli, sive juvenes ad regenerationis veniunt sacramentum, non prius fontem vitæ adeunt, quàm exorcismis et exsufflationibus clericorum spiritus ab eis

« immundus abigatur; ut tunc verè appareat, quomodò princeps mundi hujus mittatur foras, » etc. Id ipsum Luciferianis objiciebat S. Hieronymus in Dialogo adversus illos, cap. 4: « An nescis, etiam Ecclesiarum hunc esse morem, ut baptizatis postea manus imponantur, et ita invocetur Spiritus sanctus? Exigis ubi scriptum sit? In Actis Apostolorum: « etiamsi Scripturæ auctoritas non subesset, totius orbis in hac parte consensus instar præcepti obtinet. » Trullana quoque synodus SS. Basilii, et Jacobi fratris Domini Liturgiarum testimonia in medium attulit, ut Armenos, qui aquam è calicis vino abstulerant, coargueret. (Vide Bonam Rer. Liturg. lib. 1, cap. 7, § 3.)

IV. Tertium præterea, illudque efficacissimum pro Liturgiarum auctoritate argumentum sumimus ex curâ quam Ecclesia semper adhibuit, nè quid in illas irreperet mysteriorum sanctitati, doctrinæque veritati contrarium. Quâ in re quùm multa ex conciliis veterumque monumentis promi possent, his contentus ero. Carthaginensis III synodus can. 23 statuit: « Nemo in precibus vel patrem pro filio, vel filium pro patre nominet, et quùm altari assistitur, semper ad Patrem dirigatur oratio. Et quicumque preces aliunde describit, non eis utatur, nisi prius eas cum instructoribus fratribus contulerit. » Præterea Cod. Afric. can. 3 legimus: « Placuit, ut preces, quæ probatæ fuerint in concilio, sive præfationes, sive commendationes, seu manûs impositiones, ab omnibus celebrentur; nec aliæ omnino contra fidem proferantur, sed quæcumque à prudentibus tractatæ, vel comprobatæ in synodo fuerint, ne fortè aliquid contra fidem vel per ignorantiam, vel per minus studium sit compositum. » Neque id tantummodò Africanis Patribus cordi fuit. Bracarenensis III concilii præsules c. 1, sanxerunt « ut per singulas Ecclesias episcopi per dioceses ambulantes primùm discutiant clericos, quomodò ordinem baptismi teneant, vel Missarum, et qualiter quæcumque officia in Ecclesiâ peragantur. » Ulteriùs progressus est Theodulphus Aurelianensis. Nam in Epist. ad clerum suum cap. 4, decrevit ut ad synodum libri, vestimenta et vasa sacra deferrentur: « Quando, inquit, more solito ad synodum convenitis, vestimenta, et libros, et vasa sacra, cum quibus vestrum ministerium, et inunctum officium peragitis, vobiscum deferite; necnon duos aut tres clericos, cum quibus

« Missarum solemnità celebratis, vobiscum adducite, ut probetur quàm diligenter et quàm studiosè Dei servitium peragitis. » Idem in suo Capitulari præcepit Riculphus episcopus Suessionensis. Nec aliud sancitum videre est in Capitularibus Caroli Calvi apud Baluzium t. 2, pag. 26. En quanta fuerit Ecclesiarum sollicitudo, ut absonum nihil, nihil non castigatum in liturgicos libros, sive fraude, sive ignorantia irreperet. Et dubitabimus, quin in ejusmodi libris incorrupta fidei catholicæ doctrina sit? Quamobrem is solùm qui cum hæreticis traditiones contemnit, liturgicorum librorum auctoritatem spernat, necesse est. Quanquàm et hæretici ipsi cogentur, ejusmodi libros saltem ut testes admittere doctrinæ disciplinæque, quæ in Ecclesiis, quibus usui fuere, vigeat.

CAPUT V.

Canones pro delectu liturgicorum librorum, unde in rebus theologicis peti possint argumenta.

I. Verùm etsi summa est liturgicorum librorum dignitas, et delectu in iis maximè usurpandis, qui majore polleant auctoritate, et critice in argumentorum ex illis collectione opus est. De delectu ipsorum librorum hoc capite agemus, in sequentibus de critice. Canones igitur aliquos constituamus, quos antea ob oculos habeat, qui ad comprobandas fidei morumque doctrinas liturgicis libris uti velit.

II. CANON I: *Consensio Liturgiarum omnium cum Orientalium, tum Occidentalium, in aliquo dogmate, firmissimum est illius argumentum.* Atque hic quidem canon, ex iis quæ superiore capite diximus, facilè comprobatur; consensio enim Liturgiarum omnium Ecclesiæ universæ consensus est; quemadmodum ergo falli universam Ecclesiam non posse constat, ita quæ à Liturgiis omnibus traduntur, erroris insimulare nefas est.

III. CANON II. *Occidentales Liturgiæ Orientalibus præferendæ in re theologicâ sunt.* Multa hunc canonem suadent. Orientis enim Liturgiæ ab hæreticis, Nestorianis præsertim, atque Monophysitis, interpolatæ et corruptæ fuerunt. In gravissimo etiam schismate, quod Græcam Ecclesiam à Latinâ sejunxit, multa turbata fuere. Accessit summa quæ ob barbarorum incursus Orientem obruit, ignorantia, quâ factum ut sensim in ipsos liturgicos libros minus castigata quædam irrepererent. Sed et illud animadvertendum, Orientales Liturgias tropis

et formulis quibusdam oratoriis frequenter exornari, quæ etsi dogmatis veritatem non celant, tamen hæreticis præsertim effugiorum aditus minimè ocludunt. Verbo, quò simpliciores sunt Liturgiæ, eò ad rem theologiam accommodatiores videntur; Orientalibus autem Occidentales multò sunt simpliciores.

IV. CANON III: *Inter Occidentales earum potissimum habenda ratio est, quæ ad Romanam Ecclesiam pertinuisse dignoscuntur.* Nam, ut aiebat S. Irenæus l. 3, c. 3, « ad hanc Ecclesiam propter potiore principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique fideles, in quâ semper ab his qui sunt, undique conservata est ea quæ ab Apostolis est traditio. » Quare Walfridus abbas lib. de reb. Eccl. cap. 22: « Et Romani quidem, inquit, usum observationum à B. Petro principe Apostolorum accipientes, suis quique temporibus quæ congrua judicata sunt, addiderunt. Quorum morem ideò in sacris rebus tam multæ gentes imitantur, quia et tanti magisterii ex apice apostolico primordis clarent, et nulla per orbem Ecclesia æquè ut Romana ab omni sæce hæreseon cunctis retrò temporibus pura permansit. » Hic autem sedulò illud annotandum est, quod in historiâ Sacramentorum, Italicè versâ, Brixiæque editâ an. 1758, monet Chardonius tom. 3, p. 57, plerosque liturgicos Occidentalium Ecclesiarum libros à multis retrò seculis in tituli fronte, ad usum Ecclesiæ Romanæ prænotari; quibus tamen peculiare regionum suarum ritus librarii adscribebant. Quamobrem, ne quis eo titulo decipiatur, quæque Gallicanarum aut Anglicanarum Ecclesiarum peculiaria erant, Romanæ Ecclesiæ tribuat, critice opus est. Certè ipsum Gelasianum Sacramentarium Gallicanarum rerum nescio quid redolet, ut vel ejus editor Thomasius ex Morino docet Præf. p. 2, neque id mirum, quum et in Galliis descriptum fuerit, et in Floriacensi bibliothecâ diù fuerit asservatum. Sed ne de ipsis quidem manuscriptis libris, qui Romæ sunt, aut in alicujus Romanæ Ecclesiæ cimelio latent, statim pronuntiabis, eos Romanæ Ecclesiæ in usu fuisse; quis enim nesciat, potuisse illuc ex aliis regionibus advehi, quemadmodum ipsum illud Floriacense Gelasii Sacramentarium tandem ad Vaticanam bibliothecam delatum est? In illis verò Romanæ urbis Ecclesiis, quibus olim monachi deserviebant ut in Lateranensi facillimum est, extare etiamnum Mis-

sale aliquod, aut quempiam alium liturgicum librum à monachis Romam translatus, aut etiam, si vis, usurpatum, quem tamen Romanæ Ecclesiæ inconsultò tribueres. Demùm hâc in re animadvertendum, libris ipsis, qui Romanæ Ecclesiæ usui fuere, potuisse Missam aliquam ordinemque ab amanuensi adscribi, non quòd reapse illa à Romanâ Ecclesiâ vel usurparentur, vel probarentur, sed quòd in vetustiore exemplo librarius ipse invenisset. Certè etiamnum in impressis Missalibus, quibus nos in nostris Ecclesiis utimur, Missas editas videmus ad Franciscanorum, aliorumque Religiosorum hominum usus, neque tamen quis propterea arguat, Jesuitas Franciscanorum ritus Missasque usurpare. Exigendi igitur libri, qui Ecclesiæ Romanæ nomine inscribuntur, ad eos quos certò constat ad eam pertinuisse, ad ritus ab illâ usurpatos, ad doctrinam ab eâdem traditam, aliaque id genus monumenta.

V. CANON IV. *Inter liturgicos libros Orientales eminet Liturgia S. Jacobi τοῦ ἀδελφοῦ θεοῦ nomine inscripta.* Nam (quod ab Josepho Aloysio Assemano in Præf. lib. 4 Cod. Liturg. p. 2, pag. 25, scitè notatum reperio), aliæ quàmplures, « quin ferè omnes Orientales ad illam suas Liturgias expresserunt et accommodârunt. « Syri ferè omnes illam probârunt, eâque etiam « utuntur. »

VI. CANON V : *Quæ in quibusdam particularibus Liturgiis aut singularia, aut paradoxa, aut etiam falsa occurrunt, minùs apta sunt ad Ecclesiarum, sive Orientalium, sive Occidentalium, doctrinam dignoscendam.* Nihil hoc canone æquius. Quis enim Ecclesiarum de quopiam dogmate sententiam ex paucis et illis obscuri nominis, et à communi regulâ recedentibus liturgicis libris expiscari malit, quàm ex pluribus aliis, iisque communi usu probatis, et in eandem omnibus sive doctrinæ sive rituum formâ conspirantibus? Desipientis hominis profectò id esset, ut sanè mirer extare theologos qui, quùm Liturgiæ omnes Latinæ et Græcæ, Syriacæ Orthodoxorum, Nestorianorum, et Jacobitarum, Æthiopicæ, Armenicæ verba Christi : *Hoc est corpus meum; hic est calix sanguinis mei*, repræsentent, Orientalium Ecclesiarum de verbis eucharisticis consecratoriis mentem non ex istis colligant, sed ex quatuor nullius notæ, ex Liturgiâ, inquam, S. Sixti papæ nomine prænotatâ, ex eâ quæ inscribitur Petri II, et Thomæ Heracleensis Liturgiâ, itemque aliâ Dionysii Barsalibi, in quibus verba illa desiderantur.

VII. CANON VI : *Si ex Orientalium libris aliquid promendum, præstat iis uti, qui apud Orientales ipsos præscripti sint; neque à missionariis censoribusque nostratibus emendati.* Id maximè notandum, ubi cum hæreticis disputatio sit, ne scilicet querantur, non Syrorum, sed Romanorum, quorum auctoritate codices reformati sunt, doctrinam eam esse, quam manuscripti aut impressi hujusmodi libri repræsentant. Transferri tamen hic canon jure potest ad disputationes quas inter sese Catholici instituunt. Nam, exempli gratiâ, qui hanc Orientalibus fuisse opinionem contendunt, nullo modo celebrandum esse sine evangelicis christianæ legis sacrificium, adversariis Sixti Romani Liturgiam, in quâ, uti nuper dicebam. evangelica illa verba omittuntur, objicientibus duos opponere non injuriâ possunt ejusdem Liturgiæ codices à Renaudotio memoratos, in quorum altero prætermissa verba margini fuerunt adscripta, in altero eadem verba continuatâ cum cæteris serie referuntur. Etsi enim codices illi antiquissimi non sunt, quùm tamen vel ipso Renaudotio teste non ex iis sint quos missionarii aut Romani censores reformârunt, vulgaris inter Syros traditionis de non omitendis inter sacra verbis evangelicis fidem indubiam faciunt. « Non enim, inquit Ursius « cardinalis in Dissert. theol. de liturgicâ sancti « Spir. Invoc. p. 17, de vetere lectione sollicitandâ unquàm cogitâssent, et de vetustis « majorum suorum codicibus emendandis solliciti aliquando fuissent, nisi hæc Syris adhæsisset opinio, nullo modo esse celebrandum christianæ legis sine verbis evangelicis « sacrificium. »

VIII. CANON VII : *Frustra ad veteres ritus, doctrinasve confirmandas, codices liturgici in medium afferuntur, quos esse recentiore ævo interpolatos constet.* Exemplum habes in S. Gregorii Sacramentario, ubi unctio sacra in diaconorum ac presbyterorum ordinatione præscribitur. Nam sequiorum temporum additamentum illud esse planè evincit Nicolai I nono seculo pontificis Epistola ad Rodolphum Bituricensem archiepiscopum, in quâ legimus, non fuisse moris Ecclesiæ Romanæ, presbyteris ac diaconis, quùm ordinantur, manus Chrismatis liquore perungi. Hic autem arrigant aures Protestantes, neque putent, impunè per nos abuti se hoc canone posse, interpolatos nostros liturgicos codices prædicando, quòd dogmata contineant ipsorum doctrinis contraria. Eadem enim dogmata, propter quæ Protestantes de interpolatis

Liturgiis nostris queruntur, in aliis veterum Patrum libris passim reperiuntur; quos tamen corruptos obijcere nemo possit, qui aut impudentissimus non sit, aut causæ suæ omnino non dissidat.

IX. CANON VIII : *Liturgiarum loca afferenda non sunt, in quibus mendum cubare facile est suspicari.* Josephus Aloysius Assemanus Cod. liturg. Eccles. univ. lib. 4, p. 1, pag. 10, sanctos preces nostras audire monet ad eum Gelasianum Sacramentarii de S. Stephano locum : *Pro his etiam prosit auditor.* Verum, quovis pignore contenderem non *auditor*, sed *adjutor* eo loco legendum, idque nomen multò melius cum verbo *prosit* conjungitur, quàm alterum, *auditoris*.

CAPUT VI.

Canones ad argumenta è liturgicorum librorum silentio ritè ducenda proferuntur.

I. Hactenùs canones aliquos constituimus, qui ad ipsum spectant liturgicorum librorum delectum; ad eorundem usum nunc nosmet convertamus. Illud autem primùm videamus, quàm efficax sit, quod è liturgicorum librorum silentio peti à quibusdam solet argumentum, quæque leges servandæ ut hocce argumentandi genus alicujus ponderis sit.

II. CANON I : *Liturgicorum librorum silentium, cui æqualia monumenta fidem adstruunt, efficaci argumento esse potest, hoc illudve antiquiore ævo usu non fuisse receptum.* Hinc quòd Ordo Gelasianus unctionem manuum in presbyterorum ordinatione prætermittit, rectè argues, illam Gelasio pontifice in Ecclesiâ Romanâ non obtinuisse; nam, quod superiore capite adnotabam, ne in usu quidem fuit Romanæ Ecclesiæ quo tempore Nicolaus I in Petri cathedrâ sedebat.

III. CANON II : *Si qua magni momenti ratio suadeat, aliquid olim usitatum fuisse, frustra liturgicorum librorum silentium objicitur.* Sic nuspiam ante S. Bonifacii archiepiscopi Moguntini statuta, quæ Martenius appellat de ant. Eccl. Ritib. l. 1, c. 1, art. 16, invenias in liturgicis libris formæ baptismatis conditionatæ mentionem. Illam tamen non fuisse antea in usu, uti Natali Alexandro visum fuit Hist. Eccl. sec. IV, cap. 4, art. 12, hinc perperam quis colligeret. Nam quemadmodum à Benedicto XIV sapienter animadversum fuit de Syn. diœc. lib. 7, cap. 6, n. 1, nisi velimus, Ecclesiam in eum, quem semper detestata est, rebaptizantium errorem incidisse, necesse est

existimare, non aliter ubi de baptismo prudens aliqua dubitatio suboriretur, baptismum conferri voluisse (tunc autem conferri voluisse palam est ex Cypriani epistolâ 76, ex concilii Carthaginensis V canone 6, ex Leonis Magni Litteris ad Rusticum Narbonensem, itemque ad Neonam Ravennatem, aliisque pluribus monumentis), non aliter, inquam, in eâ dubietate baptismum conferri voluisse, quàm sub tacitâ et mente conceptâ conditione : *Si nondum es legitimè baptizatus*; quare conditio prius mente tantum concepta, in ipsâ baptismi formâ exprimi et pronuntiari octavo seculo cœperit.

IV. CANON III : *Si nulla sat probabilis causa afferri possit, cur aliquid in liturgicis libris prætermisum fuerit, horum silentium argumento est, illud de quo agitur, quibus locis aut temporibus codices liturgici fuere perscripti, nondum fuisse usu receptum.* Hoc canone illorum potissimum sententia petitur, qui materiam presbyteratûs in traditione calicis et patenæ, formam verò in verbis illis solemnibus : *Accipe potestatem*, etc., sitam à multis retrò seculis fuisse contendunt. Nam omnes antiqui libri rituales, ante 800 annos scripti, ut Martene aliique notârunt, hanc calicis traditionem constanter prætermittunt, nec ulla, cur rem usu receptam prætermiserint, causa probabilis potest afferri; imò, quoniam P. Simmonet tract. 17, diss. 3, art. 3, rei evidentiâ convictus fatetur propter auctoritatem concilii Carthaginensis IV, ante quintum seculum non solum in Orientali, sed etiam in Occidentali Ecclesiâ manûs, vel manuum impositionem adæquatam fuisse materiam ordinationum sacramentalium. « Quum enim, inquit, concilium dicit can. 5, subdiaconum, QUIA MANUUM IMPOSITIONEM non accipit, ordinari per instrumentorum traditionem, manifestè innuit, episcopum, presbyterum et diaconum, quia manûs impositionem accipiunt, tunc temporis per traditionem instrumentorum ordinatorum non fuisse; » et illud, quod tamen negat, concedat oportet, ante XI seculum, non fuisse in Ecclesiâ Latinâ usitatam instrumentorum traditionem. Nam in omnibus vetustis Ordinibus Romanis aliarumque Ecclesiarum, quos Martenius, Mabillonius, Muratorius ediderunt, ubi de subdiaconorum ordinatione agitur, ea rubrica legitur ex citato Carthaginensis concilii canone sumpta : *Subdiaconus, cum ordinatur, quia manûs impositionem non accipit, patenam de manu episcopi accipiat vacuam*, etc.

V. CANON IV : *At si probabilis causa designari possit, cur ritus aut doctrinae receptae libri liturgici haud meminerint, infirmum erit, quod ex eorum silentio sumitur, argumentum.* Hujusmodi porro probabilis causa esse potest : 1° Vitium amanuensis; hoc tamen abuti passim non licet, sed illud objici tunc potest codicum silentium urgentibus, quum manifesta corrupti codicis indicia suppetent. In Gelasiano Sacramentario, ut exemplum proferam, deest inter *benedictiones super eos qui sacris ordinibus benedicendi sunt*, benedictio acolythi: quod si quis hinc argueret, acolythos Gelasii temporibus non fuisse Romae inter ordines annumeratos, aperto codicis vitio revinci poterit; in ipso enim Gelasiano Sacramentario, paulò antea ubi *incipit ordo de sacris ordinibus benedicendis*, acolythus memoratur, deque ejus ordinatione agitur; quamobrem benedictio acolythi nonnisi ob librarii incuriam potuit omitti. Contra in Missali Francorum lector praetermittitur, ubi quae in singulis ordinibus conferendis agenda sunt, percensentur; at ubi benedictiones ordinandorum describuntur, suus locus est lectoris benedictioni.

2° Disciplina arcani, praesertim quod ad sacramentorum formas attinet, Witassii Continuator de Sacram. Confirm. q. 3, art. 1, sect. 1, § 1: « In Gregoriano, inquit, aliisque Pontificalibus et Sacramentariis, praeter orationem, seu formam jam deprecatoriam nihil haberi (constat). Sex igitur, vel etiam septem primis Ecclesiae seculis nulla verborum formula in Confirmatione adhibebatur, praeter orationem quae proferebatur, quum fieret manuum impositio. » Verum hæc consecutio ex eo antecedente minimè fluit. Animadvertere enim debuerat, quantà curâ et sollicitudine SS. Patres christianæ Religionis mysteria absconderint, ex quâ factum, inquit eruditissimus Martenius de ant. Eccl. Rit. lib. 1, cap. 2, art. 3, num. 8, ut qui primi libros Sacramentorum composuerunt, Sacramentorum formas scripto tradere noluerint, quos imitati posterioris ætatis scriptores Confirmationis formam praetermiserunt. Equidem P. Berti de theol. Discipl. lib. 22, cap. 6, ait assequi se non posse, quî ob *disciplinam arcani* praetermittenda hæc essent in libris Sacramentorum in scrinio ecclesiarum oclusis, à sacris duntaxat ministris, non à plebe pervolutandis. At non christianæ plebis cui arcana hæc Sacramenta palam fierent, sed ethnicorum praesertim aliorumque nostris mysteriis nondum initiatorum

rationem habuere, qui disciplinam arcani constituerunt, ne scilicet ad eorum manus Sacramentorum formæ mysteriaque pervenirent. Quod autem Sacramentorum libri in scrinio ecclesiarum occluderentur, nihil obest. An non enim in eodem ecclesiarum scrinio Evangelia, cæterique utriusque Instrumenti codices sacri delitescabant? nec tamen proditores defuere, qui libros hosce idololatriis traderent. Quamobrem, ne tam sancta mysteria idolorum cultoribus proderentur, si quando vel nostrorum hominum sacrilegio, vel etiam ethnicorum ipsorum vi ac direptione liturgici codices in eorum potestatem venirent, à Sacramentorum formis vulgò inscribendis abstinebant. At P. Berti urget vetustissimos omnes codices Sacramentorum, qui hujusmodi mysteriis pleni sint, et ipsum Sacramentale Gregorianum, quod pag. 3, continet verba consecrationis; pag. 73, formam baptismi; pag. 224, consecrationem presbyterorum, aliaque omnia juxta disciplinam arcani sepelienda. Rectè omnia, nec nos negabimus, formas Sacramentorum olim scripto consignatas fuisse. Certè quod in Disputatione de Disciplinâ arcani, et de Liturgiis scriptum invenio à P. Azevedio, « impossibile videtur, tot scriptores in diversissimis regionibus Ecclesiae Orientalis et Occidentalis referre adeò uniformiter ferè omnes ritus liturgicos, nisi legissent formulas sacrificales suarum Ecclesiarum servatas apud episcopos. » Quare et Confirmationis formam scripto commendatam fuisse nullus dubito. Hoc igitur dicimus, liturgicum ordinem, traditionem Symboli, Sacramentorum formas, aliaque id genus vetustissimis temporibus non in Sacramentariis, qualia habemus, fuisse conscripta, sed seorsum ab orationibus, contestationibus, etc., quæ in vulgatoribus libris extabant, quemadmodum Evangelia, Epistolæ, Antiphonæ, Responsoria, suos singula libros habebant. Sacramentariorum autem illorum exempla paucissima fuisse conicio, et ab episcopis ipsis cautè servata. Paulatim verò relaxatâ arcani disciplinâ, cœpere ista missalibus libris adscribi, ita tamen ut aliqua veteris disciplinæ vestigia in antiquioribus sint manifesta. Quare in Missali Gothico, et in alio Francorum, quæ duo Missalia fortassè ex omnium, unde docti viri Sacramentaria eruerint, vetustissimis codicibus prodierunt, sacræ actionis verba desiderantur. Age, jam ad Gregorianum Sacramentarium oratio redeat: Si dixero, ex arcani di-

disciplinâ et illud profectum, ut sola in eo legatur oratio ad consignandos infantes, idne cuiuspiam minùs verosimile videatur? Nonne nulla ibi fit mentio manuum imponendarum? nulla cuiusque alterius ritûs, quo infantes consignarentur? Cur de Confirmatione tam parcè actum? Cedo, si potes, probabiliorem arcani disciplinæ rationem. Enimverò quanta fuerit in præsentî negotio Innocentii papæ I religio, ex ejus epistolâ 1 ad Decentium Eugubinum episcopum pervulgatum est. Postquàm enim de unctione adhibendâ in Confirmatione disseruit, « verba autem, inquit, dare non possum, ne magis videar prodere, quàm ad consultatio- nem respondere. » Hanc autem Innocentii religionem ob oculos quùm haberent ejus successores, mirum non est, si etiam quibus temporibus arcani disciplina minùs vigeat, in Confirmationis formâ prodendâ difficiliores fuerint, quàm in cæteris mysteriis ad eandem disciplinam olim pertinentibus. Video quid obijci possit, in Gelasiano scilicet Sacramentario, præter orationem quæ in Sacramentario Gregoriano legitur, hæc addi, quæ Gelasius Innocentii temporibus Gregorio multò proximior, si quæ diximus vera sunt, celare debuisset : *Postea signat eos in fronte de Chrismate, dicens : Signum Christi in vitam æternam. R. Amen. Pax tecum. R. Et cum spiritu tuo.* Verùm hæc in Galliis, ubi codex perscriptus fuit, addita fuisse, quemadmodum alia nonnulla Gallicani ritûs vestigia in eo viri docti deprehenderunt, mihi planè exploratum est. Nam, ut mittam, Gelasium sibi piaculo ducturum fuisse id prodere, quod Innocentius I tantoperè caverat; ut etiam præteream, S. Gregorium, qui Gelasianum codicem Joanne Diacono teste, « de Missarum solemniis multa subtrahens, pauca convertens, nonnulla adjiciens, « in unius libri volumine coarctavit, » ea si in Gelasii codice reperisset, non fuisse prætermisurum (neque enim hæc ex iis erant, quæ subtrahenda essent); ut hæc, inquam, omit- tam, in ordinibus Romanis vetustissimis, quos Mabillonius edidit, hæc solùm verba leguntur : *In nomine Patris, et Filii, et Spiritûs sancti. Pax tecum, vel tibi : R. Et cum spiritu tuo;* quæ sola etiam extabant in libello Romano, cujus sæpè Amalarius meminit lib. 1 de Eccles. Offic. cap. 27; porrò quis credat, Romanam Ecclesiam veterum rituum custodem tenacis- simam septimo aut octavo seculo, quo libellus ille scribi debuit, quùm sub insequentis noni initia Amalarius floruerit, ritum Confirmatio-

nis, qui Gelasianis temporibus in moribus erat, nullâ ad id cogente causâ immutâsse? Contra in Galliis eâ formâ consignatos fuisse infantes discimus ex quatuor codicibus, Regio 5866, Colbertino 1548, Gellonensi, et Noviomensi, quos Martenius citat, itemque ex ordine Bel- lovacensis Ecclesiæ, quem idem Martenius describit. Sed ordo Romanus, quem memo- ravi, aliud, nisi vehementer fallor, in hoc ipso Confirmationis negotio disciplinæ arcani argu- mentum suppeditat. Martenius aliique non pauci olim hæc tantùm verba pontificem bap- tizatos consignantem dixisse aiunt : *In nomine Patris, et Filii, et Spiritûs sancti. Pax tibi, Ordinis Romani atque Amalarii ducti auctori- tate.* At ego nunquàm adducar ut credam, vaga hæc verba, quibus cæterorum ferè Sa- cramentorum formæ clauduntur, Confirmatio- nis formam fuisse. Neque quis regerat ab ipsâ signandi actione determinari illa potuisse. Quis enim dicat Baptismi formam his verbis : *In nomine Patris, etc.*, contineri posse, quòd ac- tio ipsa baptizandi illis determinatum quem- dam sensum adjiciat? In ordine Romano X, apud Mabillonium, pag. 106, hæc solùm verba adscribuntur : *Pax tecum;* ergone propterea dicemus alia illa omissa : *In nomine Patris, etc.*? Itaque mihi verisimilius est, in Romanâ Ecclesiâ eandem, quæ nunc usurpatur, adhi- bitam semper fuisse Confirmationis formam : *Signo te signo crucis, etc.*; in ordinibus verò Romanis ex arcani disciplinâ prætermisam ea autem verba : *In nomine Patris, etc.*, fuisse adscripta, ut confirmandi, quid sibi respon- dendum esset, nempe : *Amen*, edocerentur. Utut est, quemadmodum à Gelasiano codice abest forma Baptismi, ita et in Sacramentario Gregoriano, quod ex pervetustis Othoboniano et Vaticano exemplis Muratorius vulgavit, ea forma desideratur; ut vel hinc mirari P. Berti dediscat, si Sacramentorum formas ex antiquâ arcani disciplinâ in Romanis præsertim Sacra- mentariis prætermisam esse dixerimus, neque Gregoriano Sacramentario deinceps utatur, in- terpolato illo quod Roccha et Menardus edidère.

3º Vulgatus et familiaris alicujus formæ bre- vissimæ usus. Drouven, de Re sacram. lib. 6, 8, 9, c. 2, aliique cum Morino contendunt, toto decem priorum Ecclesiæ seculorum de- cursu formam absolvendi deprecativam obti- nuisse, quòd nec minimum in ritualibus libris formæ indicativæ vestigium reperiatur. At P. Simonnet tract. 15, disp. 7, art. 4, rectè mo- net, formulam indicativam absolutionis brevis-

simam esse, et semel exceptam auribus addisci, et in posterum nullo negotio memoriâ retineri; vulgatissimum præterea illius usum ac penè quotidianum esse, ut mirum videri non debeat, de illâ altum rituales libros silere.

4° Mores Ecclesiarum quarum usui codices fuere descripti. Exemplum habemus in Gelasiano Sacramentario, in quo commemoratio defunctorum post consecrationem desideratur. Quis tamen hinc confirmare se posse confidat, eam à Gelasio ipso fuisse prætermisam, nec Romæ sub eo pontifice usitatam? Nullus certè qui in Gallicanis ritibus sit paulò versatus. Hic nempe Gelasianum codicem, unde Thomasius tanto nos thesauro ditavit, fuisse in Gallis descriptum intelligens, aliquid Gallicani ritûs in hunc locum irrepsisse animadvertet. Notum est enim in Gallicanâ Ecclesiâ nullam hujusmodi defunctorum commemorationem fieri post consecrationem consuevisse, sed post oblationem diptycha fuisse lecta, id est, recitata nomina tam sanctorum, in quorum memoriam sacrificium Deo offerebatur, quàm viventium atque defunctorum, pro quibus offerebatur.

CAPUT VII.

Canones aliqui ad germanum, verumque liturgicorum librorum sensum assequendum proponuntur.

I. Vidimus quid ex liturgicorum librorum silentio effici argumentando possit; nunc quæ ratio sit ex eorumdem verbis aliquid colligendi, consideremus. Hoc autem capite paucos quosdam canones dabimus, qui generales sunt; cæteros sequenti capite expediemus.

II. CANON I: *Non omnia quæ in Sacramentorum administratione ex omnium liturgicorum librorum præscripto servamus, ejusmodi sunt, ut ab illis ipsorum Sacramentorum efficacia pendeat.* Ita vini et aquæ commixtio, fractio hostiæ, permixtio specierum, Trisagion, Dominica oratio, in Liturgiis reperiuntur, quæ tamen omnia ad Eucharistiæ consecrationem esse prorsus necessaria nemo contendet.

COROLLARIUM. — Malè arguit Toussæus diss. 3 de Doctr. S. Cyrilli, c. 12, invocationis Spiritûs S. in consecratione Eucharistiæ efficaciam quamdam esse, eamque non parvam, imò et ejus necessitatem, quòd ea in omnibus prorsus Liturgiis reperiatur.

III. CANON II: *Aliqua in liturgicis libris sunt, quæ tropico sensu explicare par est.* Eucharistia

non rarò Orientalibus Carbo dicitur, imò et in Mozarabum Missali *carbo igneus* appellatur; in Liturgiâ quoque S. Jacobi Christus *duplicis naturæ carbo* nuncupatur; quæ nonnisi metaphoricè usurpari potuere.

IV. CANON III: *Quæ in Liturgiis occurrunt, nisi si quid obstat, in vero ac proprio sensu accipienda sunt.* Canon hic Carthaginensis synodi anno 418, canone 8, comprobatur; eo enim contra Pelagianos statuitur, « ut quicumque verba ipsa Dominicæ orationis, ubi dicimus: *Di-* « *mitte nobis debita nostra*, ita volunt à sanctis « dici, ut humiliter, non veraciter hoc dicatur, « anathema sint. »

COROLLARIUM PRIMUM. — *Ex Liturgiis catholicæ Ecclesiæ de Trinitatis mysterio doctrinam confirmare.*

In Missali Gothico, tom. 6 Thomasian. Oper. p. 243, legere est: « Unum te Deum domi- « nantem, distinctum nec divisum, trinum nec « triplicem, solum nec solitarium, consonâ « laudamus voce. » In Missali Gallicano vetere ibid. p. 281, dicitur: « In Trinitate divinâ non « est quod majus minusve credendus sit: si « quid (siquidem) ubi unus major dicitur, « deesse minor, aliquid indicatur. In hâc ergo « ipsâ Divinitate si aliud majus quis, aliud mi- « nus asserat, ei ipse majestati contumeliam « facit, quam majorem putat, quia quum « æqualis potestas ac dignitas Trinitatis sit, « quidquid uni detrahatur, cunctæ procul du- « bio Deitati æqualiter derogatur. » Quæ sanè in vero proprioque sensu si usurpentur, catholicæ Ecclesiæ de Trinitate doctrinam planè exprimunt.

COROLLARIUM II. — *Verbi divinitatem adversus Arianos Socinianosque ex Liturgiis demonstrare.*

Nonnulla in hanc rem protulit Petrus Thomas Ansaldus, *Diss. de Divinitate Domini nostri Jesu Christi*, cap. 2, sed pleraque, meo judicio, ad Arianos revincendos minùs apta; neque enim Arianus negabit, Verbum esse Deum, cum Patre simul residere, et cætera id genus. Clarissima et peremptoria hæc sunt.

Ex Sacramentario, quod Leoni Magno aliqui tribuunt, in Præf. de S. Joanne Evangelistâ col. 476, Murat. edit.: « Ut omnem trans- « grediens creaturam excelsâ mente conspi- « ceret, et evangelicâ voce proferret, quia *in* « *principio erat Verbum, et Deus erat Verbum, et* « *quia hoc erat in principio apud Deum.* Dicen-

«do quippe erat, PERPETUITATEM SINE INITIO
 «demonstravit. Addendo : *Et Deus erat Ver-*
 «bum, et : *Hoc erat in principio apud Deum,*
 «et distinctionem protulit personalem, et UNAM
 «TE CUM FILIO⁵ TUO patefecit HABERE DEITATEM. »
 Ex Sacramentario Gelasiano Thomasianæ edit.
 pag. 4 : « Quem SEMPER FILIUM, et ANTE TEMPO-
 «RA ÆTERNA GENERATUM, quia tibi æterno atque
 «perfecto æterni Patris nomen non defuit, præ-
 «dicamus. » Ex eodem pag. 47 : « Illic Dei Pa-
 «tris et Filii UNA ÆQUALIS pronuntiatur pote-
 «stas. » Adde loca duo, in quibus Arius ejus-
 «que perfidia disertè damnatur, » pag. 106 et
 107. Ex Missali Gothico, pag. 232 : « Per COÆ-
 «TERNUM TIBI Jesum Christum Filium tuum ; »
 cujus similis formula pag. 236 occurrit. Ex
 eodem pag. 236 : « Qui (Christus) quùm de
 «suo Genitori esset ÆQUALIS, » etc. Ex Missali
 Gallicano vetere, Thomas. edit. pag. 377 :
 « Qui ex utero ante Luciferum paterno natus
 «infallibiliter, *Deus de Deo*, unus de uno,
 «lumen de lumine, DE SEMPITERNO PATRE COÆ-
 «TERNUS FILIUS. Cum quo SEMPER et Spiritu
 «sancto *in splendoribus sanctorum* SINE PRINCIPIO
 «ET SINE FINE REGNAS et PERMANES in secula. »
 Confer etiam pag. 387. Ex libello Orationum
 Gothico-Hispano, quem Blanchinius edidit pag.
 35 : « Coæterna Dei sapientia Patris ; » pag.
 36 : « Domine, Jesu Christe, ante quem nul-
 «lus est formatus Deus ; » pag. 37 : « Jesu Do-
 «mine, qui es æterni Patris Filius coæternus ;
 «cujus divinitas ex Patre prolata ortum osten-
 «dit, initium nescit. »

COROLLARIUM III. — *Divinitatem Spiritûs sancti
 ex Liturgiis contra Macedonianos comprobare.*

Ex Gelasiano Sacramentario, pag. 46 : « Hic
 « Spiritus sanctus in eâdem, quâ Pater et Filius,
 « deitate indiscretus accipitur. » Ex libello Ora-
 tionum Gothico-Hispano pag. 117 : « Omnium
 « rerum Creator et Dominus docuit sapientiam,
 « in quâ est sanctus Spiritus unicus, simplex,
 « multimodus, subtilis, ut unus Pater, unus
 « Filius, unus Spiritus sanctus, non pluralitate
 « deitatis ostensi, sed unitate virtutis innexi
 « et unione personæ careant, et in unitate na-
 « turæ permaneant : nec sit illic aliquid diver-
 « sum, ubi in singulis resonat unum. » Hæc
 quoque pag. 118 de Spiritu sancto legas :
 « Qui tecum est essentialiter bonus. »

COROLLARIUM IV. — *Christum ex Liturgiis osten-
 dere verum Deum, verumque hominem.*

Hæc habet Leonianum Sacramentarium,

col. 314 : « In cœlos ascensio mediatoris Dei
 « et hominum hominis Jesu Christi à nostrâ
 « non est humilitate discessio, dùm et in eâ
 « gloriâ, quam tecum semper habuit, et in eâ
 « naturâ est, quam suam fecit ex nobis. »
 Idem col. 469 : « In quibus omnibus eviden-
 « ter Deum hominemque cognoscimus, qui
 « suscipiendo quod nostrum est, dignatus est
 « nobis conferre quod suum est. » Idem col.
 482 : « Ut unus Christus in Dei atque hominis
 « veritate, nec à nostrâ divisus naturâ, nec à
 « tuâ discretus adoretur essentiâ. » Similia
 « legas in libello Orationum Gothico-Hispano.
 En aliqua, pag. 37 : « Homo verus et omnipo-
 « tens Deus. » Pag. 64 : Utsic nos qui te Deum
 « pariter et hominem veraciter confitentes,
 « unum credimus Christum. » Pag. 98 : « Ma-
 « ledictus est, utique Domine, omnis homo,
 « qui in corde suo fabricat malum, scilicet qui
 « te vel hominem negat esse, vel Deum. »

COROLLARIUM V. — *Christum verum, nec solum-
 modò phantasticum habuisse corpus, ex Litur-
 giis asserere.*

« Dominus Jesus, qui ad redemptionem ve-
 « stram venit, non mutatione loci, sed *veritate*
 « hominis adsumpsit ; » sic in libello Gothico-
 Hispano, pag. 1 : « Dominus Jesus Christus,
 « qui venit de incorruptæ matris carne *corporis*
 « *veritatem* assumere ; » ibidem pag. 3 : « Inge-
 « niti Dei Patris unigenitus Filius, qui in *veræ*
 « *carnis* mortalitate redempturus hominem ve-
 « niens, » etc.

COROLLARIUM VI. — *Deiparæ Mariæ virginitatem
 ex Liturgiis tueri.*

Ex Leoniano Sacramentario, col. 473 : « Quia
 « et *Mater Virgo* non posset nisi sobolem pro-
 « ferre divinam, et Deus, homo nasci dignatus
 « congruentius non deberet, nisi *Virgine Matre*
 « generari. » Ex Sacramentario Gelasiano p. 9 :
 « Quæ peperit et *Mater et Virgo* est ; » p. 11 :
 « Hancce enim festivitatem index *puerperæ*
 « *virginalis* stella præcessit. » Ex Missali Go-
 thico, p. 233 : « Nascente Domino *Virginalis*
 « uteri arcana laxata sunt ; » p. 255 : « In
 « *Matre* verò *virgine* etiam corporaliter habi-
 « tâsti ; » p. 256 : « Ad te ergo revertimur, *Virgo*
 « *facta, Mater intacta, nesciens virum, puerpera*
 « honorata per Filium, non polluta. » Ibidem :
 « Ut mater *intègra* haberet fructum de Spiritu,
 « et *incorruptionem* de partu. » Ex libello Go-
 thico-Hispano, p. 24 : « Dominus Jesus Chri-
 « stus, qui olim ex *Virgine* dignatus est nasci,

« suæ vos Genitricis intercessu sanctificet,
 « quique Matrem servavit à corruptelæ conta-
 « gio, sinum cordis vestri emaculet à delicto;
 « et qui eam fecit *Virginem manere post partum*,
 « cœlum vobis tribuat possidere post trans-
 « itum; » p. 35 : « Deus, qui domui David pro-
 « phetali vaticinio prædixisti, novum fieri
 « signum, atque miraculum inauditum, quod
 « *Virgo Verbum conciperet, quod insolitò Vir-*
 « *ginitas parturiret,* » etc. Ibidem : « Salvator
 « omnium, Jesu Christe, qui novæ operationis
 « efficaciam *Virginem* per angelum visitas, Verbo
 « fœcundas, *habituram sine corruptionis injuriâ*
 « prolem, et *permansuram cum integritate vir-*
 « *gineâ Matrem,* » etc.; pag. 27 : « Intra ejus-
 « dem urbis Bethleemitiæ septa Genitricem
 « Mariam et materno honoresublimas, et *virgi-*
 « *nitatis* honore glorificas; cujus uterum *nec*
 « *ingrediens reseras, nec egrediens violas.* » Si-
 « milia legas in oratione sequente, itemque in
 « aliâ quæ hujus paginæ extrema est. Sequentis
 « paginæ 28 orationes eadem de virginitate Dei-
 « paræ prædicant. Confer etiam paginam 29,
 « orationesque paginæ 36, secundam, quartam
 « et quintam.

COROLLARIUM VII. — *Primatum S. Petri ex Li-
 turgiis vindicare.*

Ex Sacramentario Leoniano, col. 331, ubi,
 collaudatâ Petri fide, hæc sequuntur : « Pro
 « quo magistrâ omnium credentium fide, con-
 « fessore tuum cœlorum clavibus præfecisti,
 « ut cui ad te per te fuerat accessus, per ipsum
 « cæteris ad regnum tuum pateret introitus. »
 Ex eodem col. 341, ubi S. Petrus *apostolicæ*
princeps dignitatis appellatur. Ex eodem col.
 344, ubi idem Petrus dicitur *apostolatûs or-*
dine primus, et princeps fidei confitendæ. Ex
 libello Orationum Gothico-Hispano p. 124, ubi
 S. Petrus *summus Apostolorum* vocatur. Anim-
 advertite præterea, p. 125, quæ inter Petrum
 et Paulum comparatio instituitur : « Quin
 « potius tradentes ad regna cœlorum, quos
 « Pauli docentis adduxerit *pietas*, intromittat
 « Petri *potestas.* »

COROLLARIUM VIII. — *Romani pontificis prima-
 tum ex Liturgiis propugnare.*

Ex Leoniano Sacramentario, col. 333 :
 « Omnipotens sempiternæ Deus, qui ineffabili
 « sacramento jus apostolici principatûs in Ro-
 « mani nominis arce posuisti; unde se evan-
 « gelica veritas per tota mundi regna diffun-
 « deret. » Col. 337 : « Quidquid sedes illa cen-
 « suerit, quam tenere voluisti *totius Ecclesiæ*

principatum. » Col. 341 : « Qui ut hanc se-
 « dem *regimen Ecclesiæ totius* efficeres, et quod
 « hæc prædicâset, ostenderes *ubique servan-*
 « *dum*, simul in eâ et *apostolicæ principem di-*
 « *gnitatis*, et magistrum gentium collocasti. »
 Col. 430 : « Domine Deus, Pater gloriæ, fons
 « bonorum, qui licet Ecclesiam tuo toto terra-
 « rum orbe diffusam largitate munerum ditari
 « non desinas, *sedem tamen beati Apostoli tui*
 « *Petri tanto propensius intueris, quanto sublimius*
 « *esse voluisti;* da mihi famulo tuo hujus Pro-
 « videntie tuæ dispositionibus exhibere con-
 « gruenter officium; certus *te universis Ecclesiis*
 « *collaturum*, quidquid illi præstiteris, *quam*
 « *cunctæ respiciunt.* » Hinc mirum non est, si
 S. Xistus Romanæ Ecclesiæ pontifex hic, col.
 390, dicatur *præcipuus sacerdos.* Ex Missali
 Gothico, 315, ubi de eodem S. Sixto dicitur :
 « Qui dùm Apostolicæ sedis excepisset insi-
 « gnia, et se *primum* esse conspiceret *sacerdo-*
 « *tum,* » scilicet, ut optimè Mabillonius in Præ-
 fat. ad Liturg. Gallic., num. 11, notavit, epi-
 scoporum.

COROLLARIUM IX. — *Ecclesiam erroris expertem
 ex Liturgiis patefacere.*

Ex Leoniano Sacramentario, col. 330 : « Qui
 « secundum promissionis tuæ ineffabile consti-
 « tutum, apostolicæ confessioni supernâ dis-
 « pensatione largiris, ut in veritatis tuæ fun-
 « damine solidata nulla mortiferæ falsitatis jura
 « prævaleant. » Col. 332 : « Tu etenim tribuis,
 « Domine, ut prædicationis apostolicæ clarita-
 « tem nulla juris inferni doctrina subvertat,
 « nulla prævaricatio veritatis offuscet. » Col.
 334 : « Qui Ecclesiam tuam in apostolicâ solidi-
 « tate fundatam ab infernarum eruis terrore
 « portarum, ut in tuâ veritate consistens, nulla
 « recipiat consortia perfidorum. »

COROLLARIUM X. — *Presbyteros episcopis digni-
 tate inferiores ex Liturgiis evincere.*

Ex Gelasiano Sacramentario, p. 22, et Mis-
 sali Francorum, p. 346 : « Ut quum pontifices
 « summos regendis populis præfecisses, ad eo-
 « rum societates et operis adjumentum sequen-
 « tis ordinis viros, et secundæ dignitatis ele-
 « geris..... Acceptum à te, Deus, *secundi meriti*
 « munus (de presbytero, qui consecratur, ser-
 « mo ibi est) obtineat. »

COROLLARIUM XI. — *Gratiam ad salutaria opera,
 imò et ad bonam voluntatem contra Pelagia-
 nos, Semipelagianosque ex Liturgiis necessa-
 riam constituere.*

Ex Sacramentario Leoniano, col. 293 ;

« Gratiae tuæ, quæsumus, Domine, supplicibus
 « tuis tribue largitatem, ut mandata tua *te ope-*
 « *rante* sectantes, » etc.; col. 360: « Sicut tua
 « clementia non solum beneficia præstat im-
 « meritis, sed *affectum* quoque nobis, quo gratias
 « referamus, *inspirat*. » Ibidem: « Mentis no-
 « stras, quæsumus, ad opera tibi placitura
 « converte. » Col. 362: « Cujus et propitiatio-
 « nis exordium principaliter inde sentimus,
 « quum tuorum sensibus dignanter infundis
 « totis tibi mentibus supplicare, et indeficien-
 « tem gratiam comprobamus, quum nos vel in
 « hac devotione tribuis permanere, vel de per-
 « ceptis beneficiis non in nobis, sed in tuo
 « nomine gloriari. » Col. 367: « Quum omne
 « opus bonum à te inchoari constet, et perfici
 « hanc ipsam, quam nobis tribuis, perseveran-
 « tiam supplicandi. » Ibidem: « Ecclesiæ tuæ
 « filios sicut erudire non cessas (en gratiam
 « externam doctrinæ, quam etiam Pelagius
 « admisit), ita non desinis adjuvare, ut rectè
 « facienda cognoscant, et possibilitatem (non
 « facilitatem, quam Pelagius non detrectabat)
 « capiant exsequendi. » Col. 370: « Dùm enim
 « sine te nihil recti velle possumus, aut agere,
 « aut perficere; indubitanter est gratiæ, quid-
 « quid convenienter operamur. » Col. 440:
 « Majestatem tuam devotis mentibus implo-
 « rantes, ut sicut ex te habemus esse quod su-
 « mus, sic per gratiam tuam et benè velle su-
 « mamus, et bonum posse quod volumus. »

COROLLARIUM XII. — *Originale peccatum ex Li-
 turgiis probare.*

Ex Leoniano Sacramentario, col. 315: « In
 « hac die, quâ Jesus Christus... dispositionis
 « antiquæ munus explicuit, ut scilicet et dia-
 « bolum cœlestis operis inimicum, per homi-
 « nem, quem subjugârat, elideret, et huma-
 « nam reduceret ad superna dona substan-
 « tiam. » Huc omninò spectant tres longiusculæ
 Præfationes, tertia scilicet, quarta et quinta
 in Natali S. Cæciliæ col. 457, seq. Ex libello
 Orationum Gothico-Hispano, p. 127: « Domine
 « Jesu, qui beatissimas virgines Justam et Ruf-
 « finam de vasis iræ fecisti vasa esse miseri-
 « cordiæ, dùm *originalis peccati traduce colli-*
 « *gatæ*, sacrosanctæ regenerationis meruerunt
 « dealbari baptismo. »

COROLLARIUM XIII. — *Pro Confirmationis sacra-
 mento Liturgiis adversus Protestantes pugnare.*

Adi Josephi Aloysii Assemani dissertationem
 tom. 3, Codicis Liturg. Eccles. univ. p. 33,

seqq., ubi ex Liturgiis Ecclesiæ universæ con-
 sensum pro Confirmationis sacramento stare
 demonstrat.

COROLLARIUM XIV. — *Protestantes incruenti
 sacrificii hostes ex Liturgiis refellere.*

Id præstiterunt post Bellarminum viri clarissi-
 mi Muratorius in Disp. de Liturgiâ Romanâ cap.
 16, 17 et 18, et Josephus Assemanus in Dissert.
 Codicis Liturg. lib. 4, parti primæ præmissâ
 sect. 2, art. 1, 2 et 3. Pauca hic ego adscri-
 bam, quæ Mabillonius in Præf. ad Liturgiam
 Gallicanam ex Gallicani ritûs Missalibus de-
 cerpserat, notatis tantummodò paginis Tho-
 masianæ, quâ hactenùs usus sum, editionis.
 Ex Missali Gothico p. 333: « Magnum hoc mu-
 « nus misericordiæ est, qui nobis (sic) docuit
 « Redemptionis nostræ sacrificia celebrare, sic-
 « ut obtulit Dominus noster Jesus Christus. »
 « Ibidem p. 335: « Qui (Jesus Christus) formam
 « sacrificii perennis instituens, hostiam se tibi
 « primùm obtulit, et primus docuit offerri. »
 Ex Missali Francorum, p. 365: « Remotis
 « obumbrationibus carnalibus victimarum,
 « spiritalem tibi, summe Pater, hostiam sup-
 « plici servitute deferimus: quæ miro ineffabi-
 « lique mysterio et immolatur semper, et ea-
 « dem semper offertur. » Ex Missali Gallicano
 veteri, p. 388: « Hanc igitur oblationem, quam
 « tibi offerimus ob diem jejunii cœnæ Domi-
 « nicæ, in quâ Dominus noster Jesus Christus
 « Filius tuus in novo Testamento sacrificandi
 « ritum instituit, dùm panem et vinum (quo
 « Melchisedech in præfiguratione futuri mys-
 « terii sacerdos obtulerat) in sacramento sui
 « corporis et sanguinis transformavit. »

COROLLARIUM XV. — *Realem in Eucharistiâ cor-
 poris et sanguinis Dominici præsentiam in
 Liturgiis doceri.*

Et hoc in citatis Dissertationibus à Mu-
 ratorio et Assemano demonstratum fuit.
 Unum aut alterum testimonium hic profe-
 ram. Ex Missali Gothico, p. 338: « Corpus
 « tuum pro nobis crucifixum edimus, et san-
 « guinem sanctum tuum pro nobis effusum bi-
 « bimus. » Ne verò cavillentur Calviniani, et
 figuram hîc aliquam comminiscantur, paulò
 antea in eâdem Missâ dictum fuerat: « Pre-
 « camur mente devotâ te, majestas æterna,
 « ut operante virtute panem mutatum in carne,
 « poculum versum in sanguine, illum suma-
 « mus in calicem, qui de te fluxit in cruce ex
 « latere. » Ex Orationibus quas ad calcem Gre-

goriani Sacramentarii edidit Muratorius, et quæ Gregorium auctorem vix habent, sed illo multò sunt vetustiores; col. 298: « Singuli accipiunt Christum Dominum, et in singulis portionibus totus est; nec per singulos minuitur, sed integrum se præbet in singulis. » Quod testimonium, inquit Mabillonius Lit. Gallie. I. 1, c. 1, n. 3, Guitmundo (qui seculo XI pro veritate corporis et sanguinis Christi in Eucharistiâ adversus Berengarium acerrimè decertavit) « tanti visum est, ut illud retulerit in librum suum de corpore et sanguine Domini; itidemque Algerus (floruit hic, si Pagio credimus, ad annum 1152) in lib. 1, c. 15, ex Ambrosio, id est, ex Liturgiâ Ambrosianâ, in quâ hæc leguntur apud Pamelium Dominicâ quintâ (post Epiphaniam), et in hodierno Missali Ambrosiano, Dominicâ sextâ post Epiphaniam. »

COROLLARIUM XVI. — *Transubstantiationis eucharisticæ hostes ex Liturgiis propulsare.*

Conferas velim Muratorium et Assemanum, loc. cit. Hæc in præsentia sufficiant: Ex Missali Gothico, p. 246: « Ut fiat nobis Eucharistia legitima in tuo Filii tui nomine, et Spiritûs sancti in transformationem corporis ac sanguinis Domini Dei nostri Jesu Christi unigeniti tui. » Ibid. p. 251: « Ut qui tunc aquas in vina mutavit, nunc in sanguinem suum oblationum nostrarum vina convertat. » Ibid. p. 256: « Ut translata fruge in corpore, calice in cruore, proficiat meritum. » Adde loca Corollario superiore allata. Ex Missali Francorum p. 347, ubi pro presbytero oratur, ut « per obsequium plebis tuæ corpus et sanguinem Filii tui immaculatâ benedictione transformet; » quæ eadem legere est in Gelasiano Sacramentario pag. 23. Salmasius, in Epist. ad Joannem Dallæum apud Renaudotium, in not. ad Liturg. Coptic. S. Gregor. sacerdotem Coptitam invocatione, quam omnium nomine pronuntiat, id ait solummodò designare, panem et vinum, quæ à nobis in cœnâ suscipiuntur, fieri corpus et sanguinem Domini illis qui debitè illa suscipient, quosque Spiritus sanctus priùs sanctificaverit; illos quoque solos accipere verum corpus, non panem solummodò, qui priùs per fidem et gratiam sancti Spiritûs puri facti fuerint. At hocce commentum nonne profligatur, quùm audis ex Gelasiano Sacramentario, et Missali Francorum, presbyteros ipsos oblata transformare in corpus et sanguinem Christi? Quid verò dicam de Gisberto Cupero, homine cæteroqui

erudito, qui in Epist. ad Joan. Jacobum Scheuchzerum scribit, deprehendisse se in Missali Gothico « loca quæ omninò adstruunt panem et vinum in Sacramento S. Cœnæ sumi, et quæ transubstantiationi contraria sunt? » Quæ hic recitavimus loca, suntne transubstantiationi contraria? Sed vix hominibus qui præconceptis erroribus obcæcati sunt! In ipsâ meridianâ luce nihil illos videre necesse est. Vide caput sequens.

COROLLARIUM XVII. — *Purgatorium è Liturgiis exprimere.*

Ex Missali Gothico, p. 250: « Præsentem itaque oblationem ita illabere, ut medelam viventibus, defunctis refrigerium præstet. Et quorum texuit recitatio præmissa (diptycha intellige tum vivorum, tum defunctorum) sortem inter electos jubeas aggregare. » Ibid. p. 260: « Ut interventu sancti Clementis antistitis et martyris sui defunctis absolutionem viventibus tribuat salutem. » Ibidem p. 261: « Deprecemur omnipotentem Deum, ut illic defunctorum animas transferat à tartaro, quò illum (S. Saturninum) causâ amoris sui assumere dignatus est post triumphum. » Ibidem p. 268: « Precibus imploremus, ut eductis à tartaro defunctorum spiritibus, non prævaleant sepultis infernæ portæ per crimina, quas per Apostoli fidem vinci credit Ecclesia. » Ibid. p. 319: « Ita defunctorum animæ, laxatis inferni pressuris, Abrahæ patris gremio collocentur. »

Græcorum hæc super re Liturgias expendit Græcolasius tom. 1 antiq. Liturg. pag. 233.

Prodiit anno 1775 Lipsiæ Joan. Augusti Ernesti impius libellus inscriptus: *Antimuratorius, sive confutatio Muratorianæ Disputationis de Rebus liturgicis*. Lutherianus hic theologus, p. 155, ait, « ista precantes (in Liturgiis) fidelium felicitatem lætis ac piis omnibus persequi, Deumque rogare, ut eam ipsis augeat, et summâ cum suavitate frui sinat. Quòd si tamen quis verborum tenacior (pergit ille, p. 157) putet esse aliquid amplius in istis verbis . . . , ea verba pertinere dicamus ad opinionem, quam veteris Ecclesiæ doctores multos . . . defendisse constat . . . , quùm dicerent, animas piorum non statim à morte in cælum evolare, sed venire in locum inferiorem cœlo, non ut ibi purgarentur à reliquiis peccatorum, ut volunt Romani, sed qui sit, ut ait Tertullianus in quarto contra

« Marcionem, *temporale animarum fidelium receptaculum, in quo delineetur futuri* (hoc est, « coelestis felicitatis) *imago, sive ut, in tertio, post decursum vitæ in sinu Abrahæ refrigerium . . .* Nam in locum eum fidelibus aditum per preces parari nemo ne somniavit quidem. » Quid ais, Erneste? *Nemo ne somniavit quidem?* Somniavit tamen (verbo suo utar) vetus Gallicana Ecclesia, quæ Deum orabat, ut *defunctorum animæ, laxatis inferni pressuris, Abrahæ patris gremio collocarentur.* Quorsum enim id orasset, si animas illas in Abrahæ patris gremio jam collocatas credidisset, aut nullam aditum fidelibus in eum locum parandi vim suis inesse precibus existimasset? Quid verò tam ridiculum quàm pia omnia de felicitatis augmento comminisci, ubi petitur animarum absolutio, earum eductio è tartaro, *infernarum portarum victoria,* atque ita petitur quemadmodum pro viventibus *medela,* non utique pio solum omine, sed veris precibus, quæ fructum sperentur consecuturæ? *Tartari* autem nomine non ipsum infernum accipias, ne veterem Ecclesiam in eo fuisse errore existimes, ut crederet, damnatos ab inferorum cruciatibus esse aliquando liberandos, sed medium illum locum inter cælum et inferos, quem nos Romani Purgatorium appellamus.

COROLLARIUM XVIII. — *Cultum et invocationem sanctorum è Liturgiis petere.*

Ex Sacramentario Leoniano, col. 293: « Tibi enim festiva solemnitas agitur, tibi dies « sacrata celebratur, quam beati sancti Tiburtii martyris tui sanguis, » etc. Et paulò post: « Tuas enim, Domine, virtutes, tuasque victorias admiramur, quoties in Ecclesiâ tuâ horum dierum festa celebrantur. » Similia legas in Præf. quintæ Missæ in Natali sancti Xysti col. 391, col. 396: « Quidquid enim sanctorum « tuorum meritis adhibemus, ad tuam laudem « recurrit et gloriam. » Ex Sacramentario Gelasiano, p. 7: « Sicut divina laudamus in « sancti Stephani passione magnalia, » Ex Missali Gothico p. 242: « Ut per triumphos tuorum testium et solemnitatum gloriam, et « devotionum exempla susciperes. » Ex Missali Francorum p. 359: « Unde benedicimus « te, Domine, in operibus tuis, teque in sanctorum tuorum protectione laudamus. » Ex libello Orationum Gothico-Hispano, p. 39: « Adsistat ergo nunc, omnipotens Pater, tantus « martyr, et faveat credentium votis, ut ea « quæ sibi propter te impendi cognoscit, famu-

« lantibus tibi ex te uberius recompenset. »

Eant nunc Protestantes, et cultum sanctorum Deo injuriosum esse obganniant. Nos cum totâ antiquitate sentimus, in Deum demum referri quidquid sanctis tribuimus.

Sanctorum porro invocationem piam esse utilemque demonstrari potest: Ex Sacramentario Leoniano, col. 293: « Præsta nobis, « Domine, misericordiam tuam, sanctorum « tuorum suffragiis imploratam, et quos intercessores nostros esse tribuisti, fac eos et « majestatem tuam jugiter exorare, et salutaria « impetrare pro nobis. » Col. 296: « Impetret, « quæsumus, Domine, fidelibus tuis auxilium « oratio justa sanctorum. » Col. 388: « Qui et « Filii tui nativitate nos salvas, et martyrum « beatorum deprecatione sustentas. » Ex Sacramentario Gelasiano, p. 7: « Ita sit (S. Stephanus) fragilitatis nostræ promptus adiutor. » Ex Missali Gothico, p. 258: « Tribue, « quæsumus, per interventum ipsius (S. Stephani) ut viventes salutem, defuncti requiem « consequantur æternam. » Pag. 257: « Oremus ergo, ut pro nobis interveniat precibus « (S. Agnes) quæ digna assistit divinis obtutibus. » Ex Missali Francorum, p. 358: « Supplicationibus nostris misericordiam tuam « confidimus adfuturam, quam beati Hilarii « confessoris tui poscimus interventu nobis et « confessione præstari. » Ex libello Orationum Gothico-Hispano, p. 39: « Quæsumus « ergo ut qui invocantem eum (S. Stephanum) « pro inimicis dignatus es exaudire, pro nostris facinoribus ad aures tuas ejus suffragia « digneris admittere. » Pag. 41: « Dignanter « attribue, ut omnis Ecclesia, quæ nunc veneratur agonem martyris gloriosum, mereatur « exoratum suffragantis auxilium. » Pag. 128: « Adsistat ergo nobis precibus suis (S. Felix) « ut quibus ejus est memoria speciosa in seculo, sit subventio in futuro. »

CAPUT VIII.

Canones alii ad verum genuinumque liturgicorum librorum sensum exprimendum perquam opportuni.

I. CANON IV: *Ut legitimum librorum liturgicorum sensus assequaris, nosse oportet quâ significatione hoc illudve verbum barbaris seculis à scriptoribus ecclesiasticis usurpatum fuerit; in iis tamen verbis, quorum eadem semper vis fuit, ac potestas, licebit ethnicos quoque scriptores consulere.* Prior illa canonis nostri pars clarior est, quàm ut argumentis exemplisve illustre-

tur. Unum tamen aut alterum addam. In Judicio probationis quod apud Martenium exstat t. 2, de Ant. Eccl. Rit. lib. 3, c. 7, col. 947, occurrit sacerdos *ferens sanctum Evangelium cum chrismario, et PATROCINIIS SANCTORUM*. Incautus aliquis, barbarique glossarii parum peritus, statim hoc loco ad confirmandum de invocatione sanctorum dogma uteretur; at hic *Patrocinia sanctorum* sunt ipsæ sanctorum reliquiae. Antiphona ad offerendum sacrificium interdum dicitur, ut in Missali Mozarabum, p. 93 Leslæanæ editionis; ipsum etiam officium eo nomine nonnunquam donari, viri eruditi notârunt. Nisi hæc noveris, Missæ sacrificium ridentibus sectariis videre hic tibi videberis. Altera quoque canonis pars manifesta est; neque satis intelligere possum quid Joanni Augusto Ernesto in mente venerit, dum in suo Antimuratorio p. 49 et 100, doctissimo sanè viro acriter succenset, quòd ethnicos scriptores appellârit, ut quid *transfigurare*, quid *immolare* significet, disertius explicaret. Quodque perridiculum est, ipse ille Ernestus, qui Muratorium hanc ob rem impudenter carpit, ridetque ut μεταβολῆς significationem Lutherianis suis opportunam obtrudat, Thucididem, Polybium, Dionysium Halicarnassæum, Aristotelem, Nemesium, Ciceronem, p. 39, seqq., in medium affert. Sed sinamus, Lutherianum hunc theologiam cum suis desipere. Cordatus nemo non intelliget, ecclesiasticos scriptores verbis non ita multis exceptis, quæ sequioris ævi aut nova invexit, aut vetera novâ prisceisque ignotâ significatione donavit, eum cæteris sensum tribuisse, quo antiquos seu græcitatæ seu latinitatis magistros novimus illa adhibuisse, ut si quando de vi vocis ejuspiam dubitatio enascatur, prudenti omninò consilio theologus ad ethnicos sese fontes convertat.

II. CANON V : *Tituli ipsi quibus oratio aliqua vel ordo prænotatur, ad sensum ejusdem orationis vel ordinis dignoscendum faciem quodammodò præferre possunt*. Exemplum esto ingens illa ordinum sylva quam Morinus congestit, ut duodecim prioribus Ecclesiæ seculis formam absolutionis deprecatoriam obtinuisse suaderet. Si enim titulos, qui reconciliationem poenitentium feriâ 5, in Coenâ Domini, nobis exhibent, diligentius perpendisset, frustra hæc omnia esse intellexisset, agi nempe ibi non de sacramentali absolutione à peccatis, sed de publicâ et solemni absolutione à canonicis poenis pro foro externo. (Confer

P. Simonnet tractatu 15, disp. 8, art. 4.)

III. CANON VI : *Cum primis autem totius orationis contextus est accuratè perpendendus*. In Ordine Gelasiano de sacris Ordinibus benedicendis, post Ostiarium Psalmista memoratur. Cave autem hinc inferas, novem fuisse in Ecclesiâ Romanâ Ordinum gradus. Minimè verò. Verba Ordinis ipsius tantisper consideremus : « Psalmista, id est, cantor, potest absque scientiâ episcopi solâ jussione presbyteri officium suscipere cantandi. » Viden? Cæteri ordines, qui reverà ordines sunt, à solo episcopo conferri poterant; non ergo ordo distinctus fuit psalmistarum gradus, quàm hi *absque scientiâ episcopi solâ jussione presbyteri* officio illo donari possent. Pariter, dum in Leoniano Sacramentario, col. 331, Deus dicitur in sanctis *Ecclesiæ suæ FUNDAMENTA constituisse*, ne putes hæc primatui S. Petri officere. Nam præterquàm quòd is eodem loco disertis verbis traditur : « Pro quâ magistrâ omnium creditum fide, Confessorem tuum (Petrum) « cœlorum clavibus præfecisti, ut cui ad te per te fuerat accessus, per ipsum cæteris ad regnum tuum pateret introitus; » ex Protestantibus quære an velint sanctos omnes Apostoli dignitate auctoritateque pares esse? Si affirmant, videant num quemquam sibi consentientem habituri sint. Si negent (utî certè negabunt, quùm et ipsi hoc unum defendant, omnes Apostolos pares potestate fuisse, non autem Apostolis quoque pares sanctos verosque christianos), objice illis ipsum hunc Sacramentarii Leoniani locum, qui *in sanctis*, non in solis Apostolis constituta Ecclesiæ christianæ fundamenta affirmat, et vel invitos coge fateri, statuendos esse gradus quosdam Ecclesiæ fundamentorum, quorum unum sit altero firmitate dignitateque præstantius : quod si dederint, dic sanctos esse Ecclesiæ fundamenta, in his autem Petrum post Christum esse præcipuum.

IV. CANON VII : *Si quis liturgicorum librorum locus aut obscurus esse videatur, aut parùm accuratam doctrinam continere, ex aliis ejusdem libri textibus explicabitur*. Ratio in promptu est; ex clarioribus nempe locis obscurior explanandus est, nec doctrinas inter sese pugnantes sacris ejusmodi libris ab Ecclesiâ probatis fas est tribuere. Sed exemplis hic utamur, ac primò sese mihi offert locus ille Missalis Gothici de S. Paulo, pag. 267 : « Factus est caput Ecclesiæ, qui membra Ecclesiæ conquassaverat. » Quid? Aiemusne Petri primatum his

verbis impeti? Absit. Consule sequentem Missam in Cathedrâ S. Petri Apostoli. Ibi Petrus non solum *caput Ecclesiæ* dicitur, sed *basis Ecclesiæ*, et (pag. 268) *cæli janitor, et in cujus confessione est fundamentum Ecclesiæ*; imò additur: « Testis est dies hodierna beati Petri cathedra episcopatus exposita, in quâ fidei merito revelationis mysterium (lege cum Mabillonio mysterio) Filium Dei confitendo, prælatus Apostolos (fortè *inter Apostolos*, aut certè legendum cum eodem Mabillonio *Apostolis*) ordinatur. » Quis hisce perlectis dubitare possit, quin Missale Gothicum Petri primatui adstipuletur? Quamobrem, dùm Paulum *caput Ecclesiæ* idem Missale prædicat, non supremum in Ecclesiâ principatum spectavit, sed apostolatum, hujus enim causâ à Patribus Apostoli *principes, lucernæ Ecclesiæ, radices ac fundamenta dignitatum* passim vocantur.

V. CANON VIII: *Si quid dubii in loci cujuscumque liturgici interpretatione enascatur, scriptores ejus regionis gentisque, ad quam liturgicus liber spectasse fertur, consulere opportunum erit.* Neque enim credibile est, in liturgicis cujusquam gentis ac regionis libris aliam fuisse doctrinam traditam, quàm quæ passim à cæteris ejusdem nationis Patribus doctoribusque propugnata fuit. Hinc Mabillonius de Litt. Gall. lib. 1, cap. 9, n. 25, ut ostenderet, in veteribus libris missalibus Gallicanæ Ecclesiæ doctores appellat, Hilarium cum primis, cujus in lib. 8 de *Trinitate* solemne illud effatum est: *De veritate carnis et sanguinis non relictus est ambigendi locus.* Clarissimus quoque vir P. de Benedictis in Antirrhetico altero, ut Syriacarum Liturgiarum auctores cum cæteris qui Christum verborum formulâ ab Evangelistis relatâ consecrâsse docent, minimè pugnare contra Renaudotii commenta doceret, hanc semper fuisse apud Syros doctores traditionem, Christum Dominum eâ verborum formulâ quam Evangelistæ produnt, sui corporis consecrationem perfecisse, prolatis illorum sententiis cap. 9 demonstravit.

VI. CANON IX: *Præcipuè autem juvabit Liturgias cum aliis Liturgiis conferre.* Hoc canone confutatur 1º Josephus Aloysius Assemanus, qui lib. 3 cod. Liturg. pag. 58, verba illa Euthologii Græcorum: *Signaculum doni Spiritus sancti, Amen*, integram non esse unctionis formam contendit, sed vel initialia ejus verba, vel monitum quoddam, quod ungenti in memoriam revocat, dicenda ab ipso ibi esse verba mystica significantia atque imprimèntia

signaculum ac donum Spiritus sancti. Nempe satis est cum eâ Græcorum Gelasiani Sacramentarii formam conferre: *Signum Christi in vitam æternam, Amen*; ovum enim ovo similis non est, quàm Græca illa Gelasianæ formæ; hæc autem quùm integra fuerit apud Gallos unctionis forma, quidni et altera apud Græcos? 2º Le-Brunius ac Renaudotius, qui invocationem S. Spiritus apud Orientales consecratoriam esse pugnant. Nam etiam in veteribus Gallicanis Missalibus, atque in Mozarabico, non semel Spiritus sanctus, atque adeò ipsum divinum Verbum post prolatam evangelicam formam rogatur, ut super oblata descendat, veluti si nondùm descendisset, et oblationem *hostiam* faciat *spiritalem*, perinde ac si terrena adhuc esset, ac materialis, quùm tamen harum Liturgiarum institutoribus certum omninò fuerit, perfici verbis evangelicis consecrationem. Consule Ursii cardinalis de liturgicâ S. Spiritus Invocatione Dissertationem, pag. 90, seqq. Præterea, quemadmodum doctissimus P. de Benedictis in Antirrhetico altero observat cap. 7, in Anaphorâ sancti Marci, hæc leguntur in Canone Fratrum, seu Commemoratione vivorum, multis interjectis precibus insequente illud momentum, quo juxta Le-Brunii ac Renaudotii hypothesim per invocationem Spiritus sancti elementorum consecratio dudùm peracta creditur: *Et hanc divinam hostiam coram te positam memento, Domine, eamque gratiâ tuâ consecra*, etc. Quibus constitutis Renaudotii argumentum ipsi auctori P. de Benedictis opponit: « Sacerdòs hoc loco petit ut hostia consecretur; atqui nequit dici, illum petere ut Deus actum agat, aut nolle impetrare quod petit; ergo dicendum est, eo momento quo allegatæ in S. Marci Anaphora preces inchoantur, elementorum transmutationem nondùm esse perfectam, sed istis demùm precibus consummari; » quod cum Renaudotii hypothesi pugnat. Similia P. de Benedictis profert ex sacrarum ordinationum officiis; sed ipsum auctorem adi citato c. 6, et etiam 7.

VII. CANON X: *Sæpè ipsarum Liturgiarum fontes adire præstat, sæpè etiam illarum rivos.* Notum est, ut de primâ canonis parte dicam, rubricas vetustissimis temporibus non in ipsis Sacramentariis, sed in Ordinibus Ecclesiarum fuisse inscriptas; paulatim deinde in Sacramentaria invecas ab exscriptoribus, ut cleri utilitati ac commodo inservirent, ex ipsis Ordinibus ecclesiasticorum libris. Quare, si quod dubium super hujusmodi rubricis oriatur, frag-

menta ipsorum Ordinum conferenda erunt. Sic (nam libet exemplis abundare) Gelasianus Ordo de sacris Ordinibus benedicendis ex canonibus Carthaginiensis IV concilii sumptus, quum si, de alicujus vocis vel emendatâ lectione, vel sensu dubitans ipsum quartum concilium Carthaginiense consulat. Gregorianum quoque Sacramentarium, quum Gelasianum contractum sit, multum proderit alterum cum altero contendere. Contra (ad alteram canonis partem quod spectat), si de Liturgiæ cujuspiam sensu quæstio exoritur, non inutile erit ad eas confugere, quæ ex illâ fuerint derivatæ. Quare Ursius in cit. diss. pag. 99, quum monuisset, sicuti Copticæ Liturgiæ ex Græcis Alexandrinis expressæ sunt, ita Æthiopicam in præcipuis sacri officii partibus ex Copticis esse profectam, opportunè addit, « non parvi momenti esse debere ad Copticarum Liturgiarum sensum, sicubi ambiguus et obscurus est, assequendum, perspicuam ratamque Æthiopicæ Liturgiæ sententiæ. »

VIII. CANON XI : *Non inutile quoque erit veteres liturgicos libros cum recentioribus nostris contendere.* Id certè Joanni Morino plurimum profuisset, reconciliationem poenitentium deprecatoriâ formâ perfectam magnâ liturgicorum ordinum eruditione comprobatur, ut inde efficeret, sacramentalem quoque absolutionem deprecativâ formâ fuisse traditam. Nam in ipso quo utimur Pontificali Romano p. 3, tit. 3, hujusmodi reconciliatio exhibetur ritu deprecatoriis tantummodò verbis constante. Proptereane dubitabimus quin nunc sacramentalis absolutionis forma *indicativa* adhibeatur? Quòd si inepta quæ ex illo ritu oriretur, isthæc dubitatio esset, nullam quoque Morinus inesse vim suo illi ex ritualibus antiquis libris argumentandi generi comperisset. In hunc etiam canonem Protestantes intendunt; quum enim veteres missales libros ubi evolverint, eosdem ipsos, quibus nos Romani utimur, ritus obtinuisse, et (quod gravius est) eadem quæ antiqui christianæ fidei sectatores in conficiendis sacramentis, in sanctorum suffragiis implorandis, in explicandis præcipuis doctrinæ nostræ capitibus verba usurpare, animadvertant, quæ fieri potest, ut seriò secum ipsi reputent, nos diversa à majoribus nostris sentire? Numquid nos adeò ineptos sibi confingunt, ut contraria dogmata iisdem omninò verbis designari existimemus, nec qui à veterum placitis desciscere velimus, illorum quoque formulas abjiciendas nobis esse intelligamus?

IX. CANON XII : *Prudens conjectura de tempore quo primum liber aliquis liturgicus scriptus, aut illi quidpiam additum fuit, interpretationum difficultates interdum è medio tollit.* In Leoniano Sacramentario, col. 454, hæc legitur oratio : « Deus, confitentium te portio defunctorum, preces nostras quas in famuli tui Silvestri episcopi depositione deferimus, propitiatus assume, ut qui nomini tuo ministerium fidele dependit, perpetuâ sanctorum tuorum societate lætetur. » In Gregoriano autem hæc exstat : « Annue nobis, Domine, ut animæ famuli tui Leonis hæc prosit oblatio, » etc. Ibi de S. Silvestro, hic de S. Leone Magno sermonem esse nullus dubito. Qui hoc? inquit Protestantes. Pro sanctis erat Ecclesia? Indigent illi nostris precibus? Non igitur pro nobis intercessores idonei sunt. At orationes illas tunc perscriptas fuisse, quum primum sancti illi viri decesserunt, atque adeò de æternâ illorum gloriâ certi fideles non erant, facile est perspicere, et ipsum *depositionis* nomen in S. Silvestri oratione usurpatum satis ostendit. Et mirabimur, Ecclesiam, quæ sanctorum precibus sese commendat, pro illis orasse? Ubi autem illorum ceu sanctorum memoria coli cœpit, seu vetustatis reverentiâ quâdam, seu quod ad gloriæ augmentum referri commodè poterat, quod primum ipsam gloriæ adeptionem spectavit, eadem retentæ sunt, sic tamen ut aliæ his adderentur, quæ catholicum de sanctorum invocatione dogma disertis verbis exprimerent. Certè orationem illam S. Silvestri hæc sequitur in eodem Leoniano Sacramentario : « Hanc igitur oblationem, quæsumus, Domine, placatus intende, quam in S. Silvestri confessoris et episcopi tui commemoratione suppliciter immolamus; ut et nobis proficiat hujus pietatis affectus, et illum beatitudo sempiterna glorificet. » In Gregoriano verò tertia hæc oratio legitur : « Deus, qui animæ famuli tui Leonis æternæ beatitudinis præmia contulisti, concede propitiatus ut qui peccatorum nostrorum pondere preminimur, ejus apud te precibus sublevemur. » Vide Trombelli dissertationem 2, cap. 22.

X. CANON XIII : *Perpendendum est etiam, quo loco hoc illudve in liturgicis libris legatur; hinc enim plana facilisque expediendarum difficultatum via patere poterit.* Si Lutherianus ille theologista, qui Antimuratorium edens grande aliquid moliri sibi visus est, Joannes Augustus Ernestus canonem hunc ob oculos habuisset, non se nobis ridendum objecisset, dum p. 59

conjunctionem corporis et sanguinis Christi, quæ in Mozarabicâ Liturgiâ memoratur esse *zavonizav* ait, quæ fit edendo atque bibendo, PERCEPTIONEM, idque etiam è concilio Toletano quarto, quod seculo VII fuit, can. 18, patere: POST ORATIONEM DOMINICAM ET CONJUNCTIONEM PANIS ET CALICIS BENEDICTIO SEQUATUR. Quid enim ineptius, quàm conjunctionem Mozarabum perceptionem interpretari, quùm Mozarabes verba illa dicere jubeantur, non dùm sacerdos Eucharistiam accipit, sed dùm fragmentum oblationis, seu panis in calicem mittit, quod nos *commixtionem et consecrationem corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi* appellamus, *immixtionem panis in vinum* Amalarius, *immisionem panis in calicem* Micrologus, Græci *sacramunctionem* vocant? Utinam Ernestus ipsum Missale Mozarabicum consulisset? Vidisset profectò aliud conjunctionem illam non esse, quàm *mittere particulam* jam confractam ante orationem Dominicam *in calicem*. Sed de hoc satis. Ad hunc Canonem spectat P. Ursii animadversio in dissert. de Chrismate Confirm. p. 265, adversùs eos qui in oratione *ad consignandos infantes*, Confirmationis formam constituunt. « Est etiam, inquit, illud in laudatis « Ordinibus ac Ritualibus animadvertendum, « quòd Confirmatio cum Chrismate ab episcopo peragenda communioni corporis et sanguinis Christi præmittitur; sed oratio ad « consignandos neophytos: *Omnipotens sempiterne Deus, qui regenerare dignatus es*, etc., « communioni à presbytero administratæ subjicitur. Unde manifestò colligitur, eam seorsim à chrismatione et separatim sumptam « habitam non esse pro sacramento Confirmationis; antiquo enim Ecclesiæ ritu... Confirmatio communioni corporis et sanguinis Christi præibat. Prædicta igitur oratio, ubi « solitaria legitur, ad Confirmationis sacramentum minimè pertinebat; alioquin communioni præposita fuisset; sed absente episcopo à presbytero fundebatur (quod Martenius conjecerat), ut invocatione super « neophytum septiformis gratiæ Spiritûs sancti Confirmationis defectum qualitercumque « suppleret. » Ait quidem Josephus Aloysius Assemanus in diss. de Confirm. p. 41, hæc nihil theologorum illorum, qui formam sacramenti in illâ oratione collocant, doctrinam enervare, quùm hi non quaecumque orationem, sed à legitimo ministro, et ad finem ab Ecclesiâ intentum recitatam formam sacramenti contendunt. Verùm vir doctus animad-

vertere debuit, quorsum ista ab Ursio post Martenium allata sint. Non enim eò spectarunt hi, ut istâ observatione orationem illam formam Confirmationis non esse suaderent (quod profectò hisce non evincitur), sed ut theologis responderent, qui quod in plerisque ritualibus libris sola et nuda legitur oratio ad consignandos infantes, in eâ sitam esse Confirmationis formam docuerant; atque hæc certa istorum ratio illâ animadversione planè infringitur.

XI. CANON XIV: *Ritus, qui verba aliqua committatur, subsequiturve, ad illa opportunè interpretanda plurimum confert*. Quo in genere, inquit Mabillonius de Lit. Gallic. lib. 1, cap. 1, præclarum est in Missâ Mozarabicâ institutum, ut recitato Canone sacerdos hostiam consecratam super calicem tenens Symbolum Constantinopolitanum præcinat ex decreto concilii tertii Toletani, subsequente cleri et populi concentu. Hæc enim confessione omnes et singuli contestari videntur, se eâ fide verum Christi corpus et sanguinem in Eucharistiâ credere, quâ fide omnipotentem Deum unum atque trinum, ac Filium incarnatum credunt. Simili argumento usus est contra Græcos doctissimus cardinalis Bessarion, ut consecrationem per evangelica verba peragi, non autem persubsequentem Spiritûs sancti invocationem efficeret. Nimirum sacerdotibus non submissâ, uti apud nos, sed clarâ voce verba evangelica pronuntiantibus solet apud Græcos populus respondere: *Amen*; « quasi dicat, inquit Bessarion: Verè ita est, ut dicis... *Amen* igitur « ad ea verba respondens populus: Certè, inquit, corpus et sanguis Christi sunt munera « ista proposita; ita credimus; ita confitemur. » Ea ergo Græcorum persuasio est, elementorum transmutationem verbis evangelicis peragi.

XII. CANON XV: *Interpretatio quam absurdum consequitur, absurda et ipsa est*. Hujusmodi interpretatio est, quam Dallæus Euchologio Græcorum affingit; quòd enim officium Baptismi et unctionis eodem titulo: *Ordo Baptismatis* prænotetur, unctionem illam esse cærimoniam, non sacramentum diversum, colligit; at cur eodem quis jure non inferat, ne ipsam quidem Eucharistiam diversum esse à Baptismo sacramentum, quùm olim simul cum Baptismo et Confirmatione soleret administrari? Ne ergo in absurdissimam hanc consecutionem delabamur, dicere præstat, officium ritumque administrandæ Confirmationis sub officio Baptismi contineri, quia statim à Baptismo conferri solebat.

CAPUT IX.

Satisfit argumentis tertio capite propositis.

I. Unum jam restat, ut quæ tertio capite contra liturgicorum librorum in rebus theologicis auctoritatem proposuimus, argumenta accuratè diluamus. Quod ut præstem, à primo exordium sumens, aio Le-Brunii Piniique, nullam ante quintum seculum Liturgiam fuisse scripto consignatam docentium, sententiam multis refelli posse, ac, meâ quidem opinione, gravissimis monumentis. Non hic ego illa afferam, quùm satis sit doctissimos viros commemorare, qui in hoc argumenti genere summâ cum laude versati sunt, Meratium, inquam, in Gavantum tom. 1; Salam in Notis ad Bonæ cardinalis Res liturgicas tom. 1, p. 123, seqq.; Muratorium Diss. de Liturg. Rom. c. 1; Assemanum, lib. 4, p. 1, Codic. Liturg. p. 137, seqq. Unum ipse argumentum promam, quod difficillimum visum mihi semper est in Brunii Piniique sententiâ: quis enim persuadere sibi possit, non exiguam certè orationum, consecrationum, benedictionum, antiphonarum farraginem, quæ tamen sequentibus seculis multum accrevit, memoriæ ab omnibus episcopis presbyterisque fuisse mandatam, et veluti ex tempore quatuor seculis recitatam? Narrat Gregorius Turonensis Hist. Franc. lib. 2, cap. 22, Sidonium Arvernorum episcopum « quâdam die ad festivitatem basilicæ monasterii S. Cyrici invitatum accessisse, ablatoque sibi nequiter libello, per quem sacrosancta solemnia agere consueverat, ita paratum à tempore cunctum festivitatis opus explicuisse, ut ab omnibus miraretur, nec putaretur ab adstantibus hominem locutum fuisse, sed angelum. » Arvernus ergo miraculum quoddam visum fuit, Sidonium unius *festivitatis opus* memoriter semper complèssè, nec Brunius Piniiusque dubitant, isthæc miracula quatuor seculorum spatio amplificare, illaque ad omnes omnium toto latè orbe Ecclesiarum ministros extendere? Et illud hic quoque notandum, quùm Sidonius anno 471 episcopus sit renunciatus, annoque 488, aut insequente vitâ cesserit, quo tempore illa acciderunt, pervulgatum traditione esse debuisse, uno solùm ante seculo ministros omnes *festivitatum opera* memoriter complent, uti tunc Sidonius; quid ergo tantâ Sidonium admiratione prosequerantur Arverni? Quanquàm demus, veram esse Le-Brunii ac Pinii sententiam, concedamusque quinto primùm seculo Liturgias scribi cœpisse. Illæ utique scripto

commendatæ tum fuerint, quæ antea memoriter recitabantur. Quamobrem eâdem præstabant auctoritate, quâ si à primis Ecclesiæ incunabilis fuissent perscriptæ, pollerent.

II. Difficilius fortassè videbitur secundum, quod ex suppositis Apostolorum nomini Liturgiis sumebatur, expedire argumentum. Illud tamen cum Natali Alexandro, Tillemontio, aliisque Romanæ nostræ communionis doctissimis criticis libens concessero, quæ Apostolorum nomine circumferuntur Liturgiæ, eas multò recentiores esse, suisque auctoribus suppositas. At nullâ id fraude factum contendo; Jacobum enim, cæterosque Apostolos Liturgiam quampiam, seu ordinem precum in sacramentorum administratione atque Eucharistiæ præsertim immolatione servandum constituisse, prudens nemo inficiabitur. Quare, cum processu temporis aliqua in illis immutari, demum nonnulla, addi alia contigerit, Apostoli, à quo primùm Liturgia edita fuerit, nomen retentum est tum in tantum auctorem reverentiâ, tum eorum quæ ab illo profecta fuerant, atque etiam tum usurpabantur, ratione. Gregorianum dicimus Romanum Missale, licet multis auctum ab insecutis pontificibus; neque tamen dolo id malo à nobis confingitur, aut falsum est, pleraque à Magno Gregorio profecta esse, quæ in eo Missali continentur. Certè, si Apostolis Liturgiæ de quibus agimus fraude tributæ fuissent, cautior esse mendax impostor debuit, neque (ut cætera mittam) sanctorum, qui diu post Apostolos vixere, dignitatumque in Ecclesiâ post apostolicum ævum institutarum mentionem facere. Ad Gelasianum Sacramentarium quod spectat, Basnagii ratiunculas egregiè dissolverunt Muratorius atque Vezzosi Præf. in 6 Thomas. Oper. volumen, ut dubio locus non sit quin quod Gelasii nomine inscriptum Thomasius edidit Sacramentarium, illud reverà auctorem Gelasium habeat. De Leoniano difficilius est dicere quid sentiat. Illud tamen extra controversiam est, quod Muratorius et Ballerini tom. 2 Leonian. Operum demonstrarunt, Romanum esse vetustissimum Sacramentarium, multaque Leonis Magni in eo exstare. De Codice archetypo nolim ego cum Perezio, viro docto atque amicissimo, contentionis funem trahere, fuerit ille post Leonis ætatem perscriptus. Etiam Gelasiani Sacramentarii exemplum, unde Thomasius illud vulgavit, non solùm post Gelasium, sed etiam post Gregorii Magni pontificatum fuisse novimus exaratum, quin

tamen à Gelasio opus illud possit adjudicare. Itaque Sacramentarium Gelasiano vetustius longè post magni Leonis ætatem ad harum rerum studiosos aut eruditionis aut pietatis causâ describi potuit. Quòd si præfractè velis hæc omnia ex impostorum officinâ primùm prodisse, vide quàm liberaliter agam : assentiar, modò illud concedas, quod negari à quocumque non potest, ab Ecclesiis quibus deinde suppositi hi libri usui fuère, ritus in illis præceptos, traditamque doctrinam fuisse probatam. Nam, ut Josephus Aloysius Assemanus rectissimè scripsit tom. 3 Cod. Lit. p. 28, « auctoritas Liturgiarum non ex titulis, sed ex « usu Ecclesiarum repetenda est; sunt enim « non unius quantumvis magni doctoris voces « et verba, sed Ecclesiarum, quæ unanimi « consensu eam sacrarum formam precesque « probârunt. »

III. Codicum, quæ tertio loco objiciebatur, perturbatio atque imperfectio, nihil liturgicorum librorum detrahit auctoritati : nam ad perturbationem quod attinet, ea potius vetustissimorum seculorum imaginem ostendit, quibus liturgicæ res nondùm eo concinno ordine dispositæ erant, quem seculis labentibus obtinuerunt. Ita ejusmodi perturbatio, ut de Leoniano Sacramentario agentes Ballerini Præfat. p. 10, acutè animadverterunt, quæ hisce liturgicis collectionibus non nihilum videtur detrachere, ipsarum antiquitatem demonstrans, in non exiguum earundem commendationem reddit. De imperfectione librorum nunc dicam. Ea quidem liturgicis nostris cum cæteris omninò libris sive temporum injurias, sive amanuensium negligentiam ignorantiamque passis, communis est, ut si quid propterea liturgicis codicibus decedit auctoritatis, decedere etiam debeat MSS. sanctorum Patrum, atque adeò Bibliorum exemplis. Verùm, si quid video, salva utrorumque auctoritas est. Non enim ex iis quæ in aliquo codice desunt, vel librariorum oscitantia certissimè vitiata sunt, sed ex iis quæ in eo leguntur, argumenta promimus; codicum imperfectione ad vim negantis argumenti infringendam abuti solùm quis potest. Sed de hoc superius egimus.

IV. Ad codicum liturgicorum interpolationes, quæ quartum erant argumentum, sermonem converte. Si adversarii velint, vetustiores liturgicos codices pauciores quàm in recentioribus extant, sanctorum solemnitates Missasque continere, ritusque aliquos, precesque antiquioribus super additas, nihil dicant quod

et verum non sit, neque nobis officiat. Nam id contingere necessum erat, sanctorum numero in dies aucto, ac religione honestiorem quamdam faciem populorum principumque beneficiis indutâ. At ubi ostendent, in liturgicos libros nova illata fuisse dogmata à veteribus aut non tradita, aut etiam reprehensa, sacramentorumque substantiam in illis mutatam? quod tamen unum Liturgiarum auctoritatem labefactaret. Imò verò, quùm in omnibus liturgicis libris etiam qui vetustatem majorem præse ferunt, iidem ritus, quod ad substantiam attinet, eademque dogmata reperiantur, neque repentè omnes Ecclesias in eas res conspirasse veri esse simile videatur, incredibile omninò est interpolationibus hujusmodi fuisse illos vitiatos. Adde vigilantiam illam, quâ Ecclesiæ præsules curasse, ne quid falsi, superstitiosi, atque à majorum fide alieni in Liturgias irreperet, capite 4 confirmavimus; hæc enim magno argumento est, quæ in liturgicis libris longo seculorum intervallo notantur accessiones, eas disciplinæ esse posse, non fidei morumque doctrinam.

V. At hæretici nefarias manus liturgicis libris intulerunt. Non negaverim, imò præter ea quæ in argumento adversarii attulère, scio Leonem Allatum plures in Triodio, Pentecostario, aliisque Græcorum libris errores castigasse. Verùm hæreticorum perfidia suspicionem falsi aspergit non codicibus his quos Ecclesia catholica semper habuit, sed illis solis qui fuerunt in hæreticorum potestate, quemadmodum in simili omninò argumento Germonius aiebat de vet. hæret. Eccles. Cod. corrupt. l. 1, p. 2, pag. 157. Nonne hæretici sanctorum Patrum libros, ipsaque utriusque Instrumenti divina volumina turpissimè corruperunt? Consule citatum eruditissimi Germonii opus. Ergone propterea sanctorum Patrum commentationibus, sacrarumque Scripturarum codici nulla erit auctoritas? neque ex illis licebit theologo sententias suas, ac fidei dogmata confirmare? Quid quòd certum esse debet, liturgicos codices ab hæreticis corruptos, à catholicis episcopis vel abolitos, vel emendatos fuisse? Priscillianistæ in Dominicæ passionis contemptum, feriâ 5 in Cænâ Domini non modò solvebant jejunium Quadragesimæ, sed Missas defunctorum celebrabant. Hoc concilium Bracaraense, can. 16, repressit, statuens : *Si quis feriâ paschali, quæ est Cæna Domini, horâ legitimâ, post nonam jejunos in Ecclesiâ Missas non tenet, sed secundum se-*

etiam Priscilliani festivitatem diei ab horâ tertiâ, per Missas defunctorum *soluta jejuniocolit, anathema sit*. Nec putabimus, catholicos præsules, quibus adeo cordi fuit ne hæreticorum disciplina in nostras Ecclesias abusus inveheret, magis curasse ne corrupti ab illis codices fidem morumque doctrinam labefactarent? De codicibus certè ab Elipando et Felice vitatis, quos tamen paucissimos fuisse cum viris doctissimis conjiciendi locus est, indubium esse video P. Le-Brunio, et P. Joanni Pinio de Lit. ant. Hispan. num. 197, illos *postmodum vel abolitos* (quod Leslæo p. 36 ob eorundem paucitatem præplacet) *vel correctos, ac primævæ integritati restitutos fuisse simul atque sæpè dicta hæresis* (Adoptivorum) ita desiit, ut vel nullos amplius habuerit sectatores, vel fortè paucissimos, eosque occultos. Hæreticorum autem, quorum etiamnum sectæ perdurant, libros non moror, quanquàm in his sæpè videas catholicorum dogmatum, quæ impiè deseruerunt, vestigia, et ubi nobiscum consentiant, invictum traditionis argumentum adversus alios hæreticos alia docentes suppeditant. Quod verò extremo loco dicebatur de Missis pro damnatorum aut salute, aut levamine, quæ in quibusdam Occidentalium Ecclesiarum Missilibus exstant, ex iis facilè diluitur, quæ cap. 5 de delectu liturgicorum codicum definivimus;

non enim singularum Ecclesiarum liturgica volumina erroris expertia esse defendimus; hoc de Ecclesiæ universæ, hoc de plerarumque præsertim Occidentalium Ecclesiarum liturgicis libris propugnativimus. Quantum verò Ecclesia Romana, quantum pleræque Ecclesiæ aliæ ab eâ sententiâ abhorruerint, et Petavius docuit, et nos ipsi in notationibus ad eundem qui in argumento indicatur, Petavii locum fusiore calamo persecuti sumus.

VI. Demùm, ut de mirâ illâ Liturgiarum varietate ac discordiâ, quæ ab adversariis jactatur, aliquid disseram, ea adeo non officit Liturgiarum auctoritati, ut potiùs confirmet. Quùm enim in Liturgiis precum rituumque discrepantiâ admodum dissidentibus eadem doceri dogmata, eadem sacramenta, easdem, quod ad sensum attinet atque substantiam, sacramentorum formas animadvertimus, insolentissimæ esset insanix erroris isthæc redarguere. Nam, ut Augustinus aiebat l. 4 de Bapt. cap. 24, « quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum, nonnisi auctoritate apostolicâ traditum rectissimè creditur. » Sed de Liturgiarum varietate disputantes adi Salam in Bonæ Res liturgicas tom. 1, p. 165, seqq., et Josephum Aloysium Assemanum tom. 4 Cod. liturg. p. 1, pag. 127, seqq.

DE VETERUM CHRISTIANARUM INSCRIPTIONUM IN REBUS THEOLOGICIS USU **Dissertatio.**

CAPUT PRIMUM.

Argumenta continet, quæ nullius in rebus theologicis usus veteres christianas inscriptiones esse, possent efficere.

Veterum christianarum inscriptionum (eas intelligo quæ non ultra septimum nostræ æræ seculum progrediuntur, ne hæreticis cavillandi detur occasio) auctoritatem multis video posse impugnari. Ac primùm quis ad fidei dogmata asserenda monumentis uti prudenter possit, quæ idololatrarum sapiunt superstitionem, ac polytheismum apertè indicant? Plures

certè Christianorum tituli vulgatam illam exhibent ethnicorum formulam, *Diis Manibus*. Hujusmodi ii sunt apud Muratorium:

D. M.

GAVDENTIO FILIO

MATER. FECIT. D. P.

PRI. KAL. DEC. IN PACE

(T. 4, p. 1878.)

D. M.

LEONTIAE

CONIVGI

AVXANON MA

RITVS FECIT DI

POSITA XII. KA

AVG.

(Ibid. p. 1901.)

Ac ne in re testatissimâ, cujus exempla multa conguessit Boldettius (lib. 2, cap. 9) longior sim, en in brevissimâ, eâque latinâ inscriptione, sigla, Θ K. Refert illam Cl. Lupius (p. 105 Epitaph. S. Severæ) :

Θ K

CELESTINA.

Sunt quidem qui cum Fabrettio (Inscript. cap. 8, insc. 59) Boldettio, Marangonio, Mamachio (T. 5 Orig. et Antiq. christian. p. 19) singularias illas D. M. religiosâ interpretatione, *Deo Magno*, aut *Maximo* donare studeant; Græcas autem Θεῷ Κρίστῳ, aut Καλλίστῳ, explicandas piè censeant. Verùm qui ingenuè rem agunt, Mabillonius (Itin. Ital. pag. 71, ed. anno 1724), et Muratorius (loc. cit.) ethnicam formulam, *Diis Manibus*, ac Θεοῖς καταχθονίαις, Diis subterraneis ibi agnoscunt. Neque verò revocari in dubium id potest. Exstat in Museo Kirkeriano inscriptio, in quâ, inquit Lupius (p. 104), « simul cum solemnè apud Christianos « formulâ, *in pace*, eodem planè characterum « ductu insculpta est, non per obscura sigla, « sed integris planè verbis, ad omnem dubitationem tollendam, et uncialibus notis sacri- « lega illa et impia dedicatio : *Diis Manibus* :

DIS MANIBVS PRINCI

PIO FILIO DVLCESSIMO SVO PO

SVIT QVI VIXIT ANNIS VI DIES

XXVII IN PACE. »

Quid quòd Aureliæ Vitaliæ Mediolanensis inscriptio à Grutero (p. 1050, num. 9) et Muratorio (p. 1853, 11) allata M. M. dedicata fuit, nempe, doctus ut Alciatus interpretatur, *Malis Manibus*? Neque hæc tantùm ethnica formula lapides christianos vitiauit. Legas in iisdem, *debita sacratis Manibus officia*; legas, *sanctique tui Manes nobis petentibus* adsint; legas, *Lachesin*, *aquas Tienarias*, et domum æternam pro sepulturâ, ut ex ipso Fabrettio notat idem Lupius (p. 108). Præterea in Muratoriano lapide (p. 1858), Dionysia *deposita* dicitur *des soles*, seu die solis; miratur autem Cl. editor, quòd *Christi Fidelis* diem Domini- cum *potius* non appellaverit. Tandem in Aurelii Gemelli inscriptionem, quam ex Boldettio in suum *novum Thesaurum* intulit idem Muratorius (p. 1837) *somnus æternalis* ex ethnico- rum consuetudine irrepsit : « Somno æternali « Aurelius Gemellus, qui bixit, » etc.

Hæretici quoque tumultabantur, suosque

habebant sepulcrales titulos. Quibus porrò indiciis hosce à Catholicorum inscriptionibus secernas? Id sanè opus esset, ne quis hæreticorum dogmata potius quàm Catholicorum lapidibus insculpta fuisse posset objicere. Atqui nulla hujusmodi indicia suppetunt. Quin etiam incertum admodum est, Judæorumne an Christianorum tituli sint non pauci. Zozimi cujusdam Græca epigraphe à Reinesio (ep. 41 p. 359, et cl. 20, 444), inter christianas refertur; contra Judæi hominis esse contendit Fabrettius (Inscript. c. 5, p. 389). Lupius quoque (p. 177) incertus hæret, num Judæis an Christianis titulis Faustinae epigraphen adscribat?

Quid si inter christianas inscriptiones sint quæ in falsitatis suspicionem veniant? Atqui sunt. Alexandri et Marii adolescentis inscriptiones, quæ in eruditorum virorum libris sæpius excusæ sunt, non Reinesius tantùm (Syntagm. Antiq. Inscript. p. 953 et 977), Guillelmus Fleetwoodius (Inscript. Antiq. Sylloge p. 344 et 444), et Gisbertus Cuperus (in not. ad libr. de mortibus persecutorum cap. 4) ex hæreticorum numero *νοθείας* accusârunt, sed etiam Florentini Diarii doctorum hominum scriptores catholici (T. 2, p. 2, pag. 131 et seqq.); imò qui illas aggressus est vindicare, clarissimus P. de Prato (Præfat. ad T. 2 Sulpitii Severi pag. 44) fatetur, quùm quæ de his elogiis Marii et Alexandri sententia esset τοῦ πάλου Scipionis Maffei, et eruditi viri Joannis Francisci Seguierii, ab iisdem rescire voluisset, intellexisse se, utrique ea videri admodum suspecta et sublestæ fidei.

Fac tamen nihil in lapidibus christianis fraudis latere. Quid, obsecro, ex illis monumentis extundas, quæ imperitos marmorarios, et multò imperitiores produnt auctores? Nihil christianis hisce titulis aut barbarum magis, aut magis ridiculum. Multa de corruptâ eorum orthographiâ, styloque longè corruptiore disputavit doctissimus Lapius; multa superessent etiamnum adnotanda. Supra vidimus in Principii epigraphe hominis ridendam sanè simplicitatem, qui posvisse sepulcrum dicens, nomen tamen suum reticuit. Sed, ut monuit citatus Lupius (p. 105), « nihil est rudi atque « ineptâ hâc taciturnitate frequentius in epigraphiis seculi tertii quartique. »

Gravissimum et illud est in christianorum lapidum auctoritatem argumentum, quod ex librariorum vitio ducitur. Nam quùm plures

ejusmodi lapides perierint, corrupta tantum exempla supersunt. Neque id vitii oscitantiae tantum est, sed fidei atque sinceritatis. Aringhius (Romæ subter. lib. 3, c. 3, pag. 251) hanc reddit epigraphen :

LOCVS BASILI. PRESB.

ET. FELICITATI EIVS

SIBI FECERVNT.

Audi nunc quid in illam adnotarit Fleetwoodius, pag. 365 : « Felicitas ista uxor erat « Basili, ut innunt verba lapidis ; sed editores Romæ subterraneæ omisere τὸ κοῖ vel « vx, ne presbytero uxorem concederent, quod « tamen eo seculo inter consueta et licita. » Hoc Reinesio subolebat (Cl. 20, 35), viro quidem nasutissimo, qui legit pro SIBI, VIVI. Ecce argumenta quibus inscriptionum infringi ac labefactari auctoritas posset.

CAPUT II.

Christianarum inscriptionum auctoritatem defendit, certisque regulis definit.

Sit tamen, quod ad præsentem quæstionem attinet, hæc propositio : Magna est in theologicis rebus christianarum inscriptionum auctoritas. Quam quidem conclusionem vel una hæc ratio satis demonstrat, quod scilicet antiqui Christianorum lapides testes sint luculentissimi traditionis, atque illis quidem temporibus, quibus paucissimos habemus Latinos Patres : nam secundo seculo unus est Tertullianus, quem citare possumus ; tertio præter Cyprianum unus aut alter floruit cujus scripta ætatem tulerint ; paucos etiam edidit medium seculum IV, quodque etiam gravius est, quum ferè omnes qui ad quintum seculum scripsere veteres Patres, exteri fuerint, christianæ inscriptiones Italicarum Ecclesiarum, ac Romanæ cum primis traditionem exponunt. Porro qui miseram priorum Ecclesiæ seculorum faciem sibi ob oculos posuerit, et in cœmeteriis christianos conventus ob persecutionum immanitatem habitos, sacraque omnia à pontificibus peracta, reverentiam quoque in martyrum, qui in illis tumulabantur, memorias attentè perpenderit ; næ ille intelliget, quantà Christiani curâ ac providentiâ caverint, ne quidquam publicis sepulcrorum tabulis inscriberetur, quod à fidei puritate abhorreret. Quare de veteribus Christianorum lapidibus illud pronuntiare non injuriâ possumus, quod de priscis Romanorum monumentis aiebat Tullius (in Verrem lib. 3, Orat. 8, num. 90) :

« Exempla ex vetere memoriâ, et monumentis « ac litteris, plena dignitatis, plena antiquitatis ; « hæc plurimum solent et auctoritatis habere « ad probandum, et jucunditatis ad audien- « dum. »

Sed ne lapidum auctoritate abutamur, certis illa definienda est regulis. Itaque primus hic canon esto : *Lapidum, quorum testimonium adhibetur, ætas constare debet.* Nam si sequiore ævo positos illos suspicari quis meritò possit, nullum erit quod ex illis sumitur argumentum. Itaque eorum cum primis lapidum rationem habebimus, quibus vel æra Hispanica, vel consulum nomina adscripta sunt ; nihil enim certius ad eorum dignoscendam ætatem. Quancumque cavendum maximè est, ne magnâ temporum perturbatione, ubi consules plures eodem nomine prænotatos Fasti exhibent, ad consulatum antiquiorem referantur elogia quæ multò recentioribus consulibus fuere perscripta. Exemplo rem confirmemus. Deusdet epitaphium hæc notâ signatum exhibet Boldettius (lib. 1, c. 1) : ITERVM POS CON. PAVLINI. Quum autem Paulinos quatuor in Fastis habeamus consules, C. Suetonium Paulinum anno christianæ æræ 66, Anicium Paulinum an. 325, Anicium Faustum Paulinum an. 334, ac Decium Paulinum Juniorem an. 534 (addi quintus debuit consul anno 498) ; incertus hæret quinam in eo lapide designetur ; unum tamen ex tribus antiquioribus intelligi mallet, quod Junioris titulus, quemadmodum in Fastis, Paulino non fuerit adscriptus. Errat tamen vir doctus. « Nemo alius (inquit Muratorius Ant. Italic. tom. V, diss. 58, col. « 47) in eâ inscriptione memoratur, nisi « Paulinus, qui anno Christi 534, consul in « Occidente processit ; et quoniam consules « Occidentales tum desiêre, propterea per « aliquot subinde annos in fastis adnotatum « fuit. » Post consulatum Paulini, qui Junior appellatus est, respectu Paulini Decii consulis anno 498, quod vir longè eruditissimus duobus Ticinensibus lapidibus confirmat, quorum tamen alterum integrum et emendatiorem habes in meis Excursibus litterariis (t. 1, p. 207). Frustra autem Boldettius Junioris appellationem hic omissam objicit. Nam etsi in his ipsis Ticinensibus Inscriptionibus Paulinus Junior disertè dicitur, non desunt tamen tituli alii qui id nominis reticeant. Confer novum Muratorii Thesaurum (pag. 423 seq.). At quid si nulla consulari notâ distinctus sit lapis ? Ut alia omittam

ætatis indicia, quæ vel ex characterum formâ, vel ex phrasibus aliisque id genus sumi non difficilè possunt, duo præsertim animadvertas, quorum alterum ad eos pertinet, quibus positæ inscriptiones sunt, alterum ad loca, unde lapides prodiere. Nam si martyrum tituli sunt, paucissimos Romæ præsertim, post Juliani tempora, aut certè post quintum Christianæ æræ seculum invenias; quamobrem tutò hujusmodi lapidibus uti poteris, quùm certè intrâ eam ætatem consistent, quæ hæreticis ipsis non diffidentibus primæva fidei puritas stetit. Martyrum autem titulos dùm appello, ne catholicæ Ecclesiæ adversariis cavillandi præbeatur occasio, eos tantùm cum Muratorio intelligo, qui cum vase sanguinis inventi sunt. Nam si palmâ, aliisque similibus signis contentus quis esset, ea fortassè nobis hæretici objicerent, quæ Boldettio atque adeò sacræ ipsius Romanæ Congregationis decreto magnâ contentione opposuit idem Muratorius in citatâ dissertatione LVIII, neque à fidei quæstionibus, quarum causâ hæc in præsentiarum disputamus, prudens esset consilium ad istam difficultatibus plenam, et parùm necessariam disquisitionem studium animumque deflectere. Porro vas sanguinis luculentum esse martyrii indicium, quæ Fabrettius, Boldettius, Lupius (p. 52) congressere, planè demonstrant, ac præterea affirmantem habemus, et chimicis experimentis comprobantem virum doctissimum, nec Romanæ certè communionis studio abreptum Godefridum Leibnitium; ut vel heterodoxis, dummodò vel maximè imperiti, vel præfractè temerarii non sint, persuasum eâ de re esse debeat. Ad loca verò quod attinet, unde sepulcrales tituli effossi sunt, quæ è cœmeteriis præsertim Romanis in lucem emergunt, vix seculo sexto sunt recentiores. Scitè monuit Cl. Onuphrius Panvinus in libro de Ritu sepeliendi, cap. 7, quùm antiquitùs tantùm extra urbem in cœmeteriis hominum corpora sepelirentur, pace Ecclesiæ datâ, intrâ urbes ad templorum limina, postea in ipsis templis sepeliendi morem invaluisse. Non negaverim tamen etiam post datam Ecclesiæ pacem in cœmeteriis Christianos fuisse tumulatos; nam id produnt inscriptiones complures consulum nominibus distinctæ, quas indicat Muratorius, cit. diss. 58, col. 52. Verùm paucæ ad quintum seculum spectant, paucissimæ ad sextum; post illud verò tempus mos ille planè obsolevit. Certè S. Paulus I, qui anno 1257 pontifex fuit re-

nuntiatus, cernens plurima eorundem sanctorum cœmeteriorum loca neglectu ac desidiâ antiquitatis maximâ demolitione, atque jam vicina ruinæ posita (quod sanè vigente sepe-liendorum in iis locis Christianorum consuetudine haud contigisset); protinùs, ut in libro Pontificali legimus, eadem sanctorum corpora de ipsis dirutis abstulit cœmeteriis.

Secundus canon: *Antequàm inscriptiones antiquæ ad theologicam tractationem deducantur, legendæquàm accuratissimè sunt.* Cave ludicrum habeas hunc canonem. Ejusmodi tituli barbarè adeò ac ruditer inscripti plerùmque sunt, ut nisi summa in illis legendis diligentia adhibeatur, facillimum sit, quæ sejungenda sunt verba, colligare; quæ colliganda, sejungere. Quam in rem ea juvabit recolere, quæ de horum lapidum interpunctione eruditissimè collegit Lupius, p. 67 et seqq. Interdùm etiam Quadratarii insecitia, aut certè oscitantia præposteram versuum dispositionem in epigraphas intulit. Exempla habes apud clariss. Corsinium, Diss. 2, ex iis quas notis Græcorum adtexult.

Tertius canon: *Curandum maximè est, ut recto ac genuino sensu inscriptiones intelligas.* In hunc canonem peccasse virum summum Maffeiū monui olim marmora Salonitana explanans, p. 39. Nempe Liciniam *Theodoto diaconi junctam* quùm reperisset Maffeiū (Mus. Veron. pag. 179), Theodoti patrem Diaconum fuisse appellatum suspicatus est; neque animadvertit *diacon, diaconis*, unde *diaconi* in dandi casu, vulgatissimum nomen esse apud veteres ecclesiásticos libros. Confer ibi dicta p. 40.

Quartus canon: *Cavendum, ne phrases quædam perperam accipiantur.* Innumeræ inscriptiones sunt, in quibus fideles dormire dicuntur. Confer, ne longior sim, Fabrettium, pag. 553, seqq. et 758. Non tam impius quàm ridiculus sit, qui animas justorum post hanc vitam dormire, id est, extinguī, cum Anabaptistis quibusdam à Becano confutatis (Theologiæ dogmaticæ lib. 4, cap. 6) inde colligeret.

Quintus canon: *Ut firmum ex inscriptionibus ducas argumentum, unam cum aliâ conferre juvabit.* Exemplis canonem confirmo. Inscriptiones invenias non paucas, præsertim Hispanicas, in quibus *Famulæ Dei* occurrunt. Cave ne statim hinc inferas Julianam, cæterasque hoc nomine denotatas feminas sanctioniales fuisse. Contende potius inscriptiones hasce cum aliis. Invenies apud Gruterum p. 1060. 1, *Marcellianum maritum* epigraphen in-

scribentem : *Severillæ famulæ Christi, quæ cum viro suo vixit novem continuis annis* ; invenies apud Muratorium p. 1880, 5 : *Granniolam famulam Dei, quæ vixit cum marito annos 20*. Itaque nullam esse quam parabas, argumentationem colliges. Aliud profero exemplum. Exstat apud Boldettium, p. 87, hujusmodi inscriptio :

EX VIRGINIO TVO BEN
E MECO VIXISTI LIB. ENIG
ONIVCA INNOCENTISSI
MA CERVONIA SILVANA
REFRIGERA CVM SPIRITA
SANCTA DEP. KAL APR TIBERI
ANO II ET DIONI COSS.

Nempe anno Christi 291. Tres extremos versus alibi expendam. In primis parumper insistamus. Cl. Muratorius, p. 349, 1, sic illam legit : « Ex virginio tuo (id est, marito virgine) benè merenti, cum quo vixisti libenter conjuca (pro conjux). » Atqui non animadvertit vir doctus, Cervoniæ tumulum fuisse positum, non marito, qui propterea hinc perperam benè merens diceretur ; unde autem eruerit illa, cum quo, planè non video. Contra doctissimus P. de Prato (Præf. in t. 2 Sulpicii Severi, p. 43) ita legendum interpretandumque hunc titulum contendit : « Ex virginitate tuâ benè meco (pro mecum, formulâ satis solemnem in lapidibus) Libenî, seu potius Libentii (mariti nomen) conjux innocentissima, etc. Verùm, nisi admodum fallor, operam luderet, qui hinc contra virginitatis osiores quidquam extendere se posse confideret. In pace cum virginitate tuâ, lego apud Lupium, p. 176 ; Virgini autem nomen quum sæpè marmoribus insculptum occurrat (vide Fabrettium, pag. 322 et seq.), nusquam ad virginitatem denotandam usurpatam reperire est. Sed age ; unam ex nuper appellato Fabrettio (p. 323,) afferamus in hanc rem inscriptionem :

DEPOSIO. IENVARIES. KAL. IENVAR....
CVM. VIRVM. SVVM. AN. XXVII....
INSCRIPSIT. TIBI. VIRGINIVS. TVV....
REBELASTI. QVOD. ADOINVVM. I....

En meâ sententiâ clavim, quæ Cervonianæ inscriptionis sensum aperiat. *Ex-virginus tuus* (nempe qui fuit virginus tuus, seu maritus tuus, quemadmodum *ex-consul* dicitur, qui consulum gesserat, *inscripsit tibi*) benè meco vixisti libenter, seu etiam libenter anno 1, ita ut quadratarius libenter animo versans pro an scripserit EN. Nihil planius. Interea de Cervoniæ virginitate, deque quod inde sumeretur

pro virginitatis laudibus, argumento actum. Finge jam, ut tertium addam exemplum, comprobendam tibi esse Christi divinitatem ex satis celebri lapidum formulâ : *Vivas in X*, seu Christo. Contende illam cum aliis lapidibus, in quibus occurrit : *Spes in Deo, vivas in Deo* ; tum rectè ad institutum redibit argumentatio. Hæ scilicet formulæ satis indicant, nonnisi de Deo illas usurpasse Christianos.

Sextus canon : *Cum aliis ejusdem ætatis certissimis monumentis inscriptiones conferto*. Exemplo sint inscriptiones, quæ sacrorum hominum coelibatui adversari videntur. Superiore capite Basilium presbyterum et Felicitatem ejus uxorem vidimus. Boldettius p. 412, Philippum exhibet presbyteri Alypii filium. En Gabinium matrimonio junctum ex Aringhio et Reinesio, cl. 20, 394.

OLIM PRESBYTERI GABINI FILIA FELIX

HIC SVSANNA IACET TVMVLATA PATRI SOCIATA
Totidem tituli diaconos produnt uxoribus copulatos. Liciniam Theodoto *diaconi junctam* modò indicabam. Levitæ conjugem Petroniam reperio apud Fleetwoodium, p. 456, 2. Fl. Julium Zaconum (scilicet diaconum) et Aureliam Meriam conjugem ejus dedi in Marmoribus Salonitanis cl. 11, 5. Muratorius autem, p. 1833, 5, subdiaconum Augustinum supeditat epigraphen ponentem *Attiæ conjugi dulcissimæ, cum quâ vixit an. 8. m. 11. d. 20*. Proptereane de coelibatu tuendo conclamatum erit ? Minimè verò. Patrum, conciliorum, pontificum scripta, decreta, epistolas consulamus ; id demùm ex tanto sacrorum hominum conjugatorum apparatu effici videbimus, quod catholicæ causæ non nocet, nempe vel eos ex conjugio ad sacros ordines fuisse assumptos, vel licitum illis aliquando fuisse, suas domi retinere uxores, cumque illis habitare. « At si quid efficere vellent adversarii, inquit Tournelius, probandum ipsis foret, ejusmodi sacris ministris licitum fuisse, non tantùm contubernales habere uxores ante ordinationem ductas, sed etiam ejusdem tori participes ; quod certè nunquam ostendent ex iis quæ hic proferuntur exemplis. »

Septimus canon : *Non inscriptiones solùm, sed earum quoque ornamenta perpendito, atque ex his ipsis, seu illarum sensum colligito, seu novum argumentum ducito*. Nempe ejusmodi ornamenta à piis fidelibus addebantur titulis suis, non ex arbitrio aut vanitate quadam, sed ut Religionis christianæ decreta exprimerent, atque ad colendam custodien-

damque virtutem incenderentur. Multa in hanc rem collegerunt viri doctissimi Aringhius, Bonarrotius, Boldettius, Lupius; Bottarius quoque et Mamachius, Origin. et Ant. christian. lib. 3, pag. 27 et seqq. Id ipsum nos infra exemplis confirmabimus.

CAPUT III.

Respondet argumentis capitis primi.

Age jam, argumenta capite primo proposita refellamus. Atque ut à primo exordiar, quod spectat ad deos Manes, fateor equidem, Mabillonium in Itinere Italico singulares D. M., quæ in Christianorum elogiis reperiuntur, ad deos Manes retulisse; at Mabillonius ipse, dum epistolam de cultu Sanctorum ignotorum scriberet, Fabrettii interpretationem (Deo Magno) *admittere se malle, quàm contentiosum esse pronuntiavit*, tom. 1 Oper. posthum. pag. 231. Neque id levi nititur fundamento. « Mea sic est ratio, inquit Mamachius (tom. 3, p. 19) si τὸ D. M. pro *Deo Magno* vel *Maximo* usurpari possit, ut hoc sensu putem à Christianis adhibitum. Cur enim *dis manibus* scripsissent, et non *Deo Magno*, qui nullos esse *deos Manes* credebant, pugnabantque unum tantum Deum, eumque magnum, imò maximum esse, colique oportere? » Posse autem τὸ, D. M., pro *Deo Magno*, intelligi iis monumentis constat, quæ sequenti capite reddemus. Atqui interdum *Manes* scripserunt. Negari non potest; neque propterea assentior Alciato, *malos Manes*, in Mediolanensi illa epigraphe sigla, M. M., interpretanti, quum ab ipsâ ethnicorum consuetudine id abhorreat, et cum Muratorio rectius explicari singulariæ possint *Me Moria*. Christianos ethnicorum titulos aut pretio, aut aliâ quâpiam ratione sibi parasse, et suis loculis cœmeterialibus claudendis applicuisse propriis nominibus insculptis, et profanorum absconditis, aut abrais, vel etiam relictis, animadversum scitè fuit à Fabrettio, p. 307, atque à Bonarrotio, Observ. p. 167. Est illud præterea exploratum, litteras D. M. aut etiam *dis Manibus* ab ethnicis marmorariis, quod in sepulchralibus titulis usu receptæ jam essent, atque solemnes, lapidibus ad ejusmodi elogia paratis insculptas fuisse multò antequàm venderentur; unde etiam factum, ut seu singulariæ illæ, D. M., seu integra dedicatio *dis Manibus* alio quàm quo sequens inscriptio, caractere incisa sæpius occurrat. Hinc nil mirum, Christianos in ejusmodi lapides quum inciderent, eosque in suos

usus converterent, litteras, D. M. usurpasse: nam et ad christianum sensum, Deumque Magnum significandum referri poterant, et quum à cœmeteriis ethnici homines diligentissimè arcerentur, qui eâ formulâ ad invidiam catholicæ rei conflandam abuti, deosque Manes à nobis coli in vulgus jactare propterea poterant, nihil erat cur Christiani à siglis illis sibi caverent. Certè negari nequit, hujusmodi singulares satis usitatas fuisse Christianis, quum unus Boldettius (lib. 2, cap. 11) octo ac decem inscriptiones recitet illis notatas. Qui ergo factum, ut tot inter criminationes, quas christiano nomini ethnici intulerunt, deos Manes à nobis cultos nunquàm exprobrârint? nisi quod idololatræ à nostris cœmeteriis quum prohiberentur, titulos nostros ignorabant, quos ad deorum Manium cultum per invidiam traducere potuissent. Quod si nihil ab eâ formulâ metuendum erat Religioni nostræ, et catholico præterea sensu usurpari illa poterat, quid est quod propterea majores nostros reprehendamus? Quod tamen in Principii inscriptione, *deos Manes*, disertè habeamus, quod, *somnum æternalem*, in alterâ illâ Gemelli, simplici cuidam negligentia atque oscitantia tribuere malim quàm cum Mabillonio crudæ adhuc quorundam in cordibus christianæ religioni aliquid de paganici ritus superstitione retinenti. Annon etiam nunc temporis τὸ Mehercule, permulti adhibent, qui certè dari Herculem deum negant? Cætera quæ in argumento hoc primo conghessimus aut poetico stylo, quo inscriptiones illæ conscriptæ sunt, condonabimus, aut perperam in invidiam trahimus. Nam *domus æternæ* commemoratio non à gentilitate, sed, ut monuit Fabrettius, ep. 113, à sacrâ potius paginâ desumpta videtur. Quippe in libro Ecclesiast. cap. 12, vers. 5, ita habetur: *Ibit homo in domum æternitatis suæ*; et Ps. 48, v. 12: *Sepulchra eorum domus illorum in æternum*. Quod verò ad diem *Solis*, non erat cur Muratorius miraretur eo nomine in Christianorum lapide diem Dominicum fuisse indicatum; Lupius enim, ex quo inscriptionem illam mutuatus est vir doctus, Eusebii et Sozomeni testimonia, p. 100, attulerat sanè luculentissima, unde communem fuisse apud Christianos appellationem illam intelligamus. *Diem Solis* præterea Dominicum diem vocant Justinus in Apologiâ longiore, ac Tertullianus in Apologetico cap. 16. Neque id nominis ægrè ferebant Christiani, qui, ut scribit S. Ambrosius, serm. 41, « in eâ

« die Salvator veluti *sol oriens* discussis infer-
 « norum tenebris luce resurrectionis emi-
 « cuit. » Verùm de hoc argumento nimis
 multa.

Ad secundum respondemus, sua non deesse
 indicia, quibus hæreticorum tumulos à Catho-
 licorum sepulcris secernamus. Nam à formulâ,
in pace, quo loco pacem cum Ecclesiâ catho-
 licâ designat (hâc de re infra disputabimus),
 abstinuissent hæretici. Præterea cœmeteria
 nostra hæreticis magnâ cum diligentîâ occlu-
 debantur. Si enim Laodicensis synodus jussit,
 can. 9, « non concedendum in cœmeteria, vel
 « quæ martyria hæreticorum dicuntur, Catho-
 « licos orationis gratiâ, et petendæ curationis
 « intrare; sed et qui ierint, si sunt fideles,
 « incommunicabiles factos ad pœnitentiam
 « usque ad aliquod tempus redigi; » an putas,
 licuisse hæreticis in nostris cœmeteriis tumu-
 lari? Quamobrem quæ ex cœmeteriis Catho-
 licorum, ac præsertim Romanis effodiuntur
 inscriptiones, hæreticorum hominum esse,
 nefas est suspicari. Quæ porrò de Judaicis
 inscriptionibus addebantur, ludicra omninò
 sunt. Nam Judæorum inscriptionem ullam non
 invenias, quæ aut Hebræa, aut Græca non
 sit; quare Latinæ omnes à Judaismi suspi-
 cione vacant; Græcas autem ex additis orna-
 mentis facile est, ad Judæos nùm spectent
 sententiam ferre. Quòd si quos doctos viros
 in hujusmodi Judaicis inscriptionibus dijudi-
 candis ut Reinesium errâsse deprehendimus,
 non ideo illud fit, indicia nobis deesse,
 quibus Judaicas à Christianis epigraphas dis-
 tinguamus. Videmus enim nonnunquam inter
 eruditissimos viros non convenire, christianane
 an ethnica sit inscriptio quæpiam. Sic quam
 Æliæ Veronicæ inscriptionem christianam
 putat Boldettius, p. 462, eam Mamachius tomo
 3, p. 20, ethnicam esse suspicatus est. Neque
 hinc sanus quispiam colligat, nulla nobis
 patere indicia, quibus christianos ab ethnicis
 titulis certissimè secernamus.

Ad tertium: Fateor equidem, me quùm in
 T. Clementis viri consularis tumulum à Cl. P.
 Vitry illustratum paralipomena scriberem, in
 eam propendisse sententiam, quæ Alexandri
 ac Marii inscriptiones falsitatis arguit. Verùm
 animo postea recolens summam, quæ Romæ
 adhibita semper fuit, diligentiam, tum in cu-
 stodiendis effodiendisque cœmeteriis, tum in
 cognoscendis tractandisque veteribus monu-
 mentis, fraudi in hisce rebus esse locum non
 posse intellexi. Non tamen clarissimis viris

Boldettio, Francisco Victorio, Thomæ Mariæ
 Mamachio, Hieronymo de Prato assentiri ullo
 modo possum, qui inscriptiones illas eâdem
 ipsâ, quâ sancti martyres occubuere, ætate
 incisas fuisse contendunt; sed multò post,
 quarto nempe aut quinto seculo, dùm sacra
 cœmeteria aut restituerentur aut ornarentur,
 vel ex antiquis Actis, vel ex majorum tradi-
 tione positas illas videor mihi non levibus de
 causis statuere posse. Sed antequàm rationes,
 cur ita sentiam, in medium afferam, ipsas illas
 inscriptiones ob oculos pono. Prima hæc est:

ALEXANDER MORTVS NON EST SED VIVIT SVPER
 ASTRA ET CORPVS IN HOC TVMVLO QVIESCIT
 VITAM EXPLEVIT CVM ANTONINO IMPERAT. QVI
 VBI MVLTVM BENEFICII ANTEVENIRE PREVIDERET
 PRO GRATIA ODIVM REDDIT GENVA ENIM FLE
 CTENS VERO DEO SACRIFICATVRVS ADSVPPLICIA
 DVCIIVR. O TEMPORA INFAVSTA QVIBVS INTER
 SACRA ET VOTA NE IN CAVERNIS QVIDEM SAL
 VARI POSSIMVS. QVID MISERIVS VITA SED QVID
 MISERIVS IN MORTE CVM AB AMICIS ET PAREN
 TIBVS SEPELIRI NEQVEANT TANDEM IN COELO
 CORVSCAT. PARVM VIXIT QVI VIXIT IV. X. TEM

Habeto jam Marii alteram:

TEMPORE ADRIANI IMPERATORIS MARIVS ADO
 LESCENS DVX MILITVM QVI SATIS VIXIT DVM
 VITAM PRO CHO CVM SANGVINE CONSVNSIT
 IN PACE TANDEM QVIEVIT BENEMERENTES CVM
 LACRIMIS ET METV POSERVNT I. D. VI.

Idem utriusque auctor videtur fuisse, qui
 quùm in alterâ, *parùm vixisse, qui vixit IV, X,*
TEM, scripsisset, in alterâ contrario verborum
 lusu asseruit « satis illum vixisse, dùm vitam
 « pro Christo cum sanguine consunsit. » Sed
 certè quisquis ille fuit, seculo II aut III minimè
 floruit; nimium enim ab illorum tempo-
 rum indole stylus hic puerilis nugaxque. « At,
 « inquit Mamachius, tomo 3, p. 162, epitaphia
 « quædam apud Gruterum, aliqua apud Fa-
 « brettium, nonnulla apud Boldettium reperiun-
 « tur, quæ cùm similia horum sint, tùm à
 « nemine in dubium revocantur. » Ego verò
 nego pernegoque exstare ulla, quæ ejusmodi
 stylum quùm præ se ferant, secundo tamen
 aut tertio seculo perscripta fuerint. Urget P.
 de Prato, p. 46, « antiquos illos Christianos ut
 « plurimum præ ipsis ethnicis, inter quos
 « vivebant, idiotas et rudes, et metu persecu-
 « tionum latitantes epitaphia suorum condi-
 « disse nullo studio et arte, prout cujusque
 « ferebat ingenium, et vitæ institutio. » Ita
 sanè. Verùm ego non rusticitatem sermonis,
 non barbariem objicio; lusus verborum obji-

cio, nugas objicio, levitatem, frigida acumina. Fateor tamen, hocce argumenti genus, quod ex dictionis stylo ducitur, lubricum esse atque errori obnoxium, nisi alia accesserint indicia: plura autem hic accedunt. Nam in Alexandri tumulo admodum displicet illud: *Vitam explevit cum Antonino imperatore*, quod ut commodius interpretetur, frustra est P. de Prato omnis labor in marmore ipso refingendo; jubet enim, ingeniosè certè, vocem, *cum*, ad Christi monogramma referri legique: *Vitam explevit cum Christo Antonino imp.*; sed Aringhio, Mabillonio, Boldettio, Mamachio adversantibus, qui omnes eam tribuunt huic marmori versuum dispositionem, quæ conjecturam istam evertit. In altero porrò Marii epitaphio nomen illud, *dux militum*, ita singulare est, atque à Romanæ militiæ consuetudine alienum, ut Adriani ætate scribi non potuisse videatur. Quanquàm postea insculptum fuisse epitaphium apertè indicant illa, *tempore Adriani imp.*, quæ mortuum jam Adrianum significant. Objicit quidem P. à Prato inscriptionem illam à Severanio aliisque recitatam, quæ incipit: *Temporibus sancti Innocentii episcopi*; sed ipsa hæc inscriptio, si quid video, post Innocentii obitum posita fuit; quod etiam indicat sancti nomen, quo Innocentius decoratur. Nam quæ inscriptiones supersunt vivis Siricio, Liberio, Damaso insculptæ, eæ pontifices illos sancti titulo minimè exornant. Verùm quùm etsi inscriptiones, de quibus agimus, uno alterove post sanctorum Alexandri ac Marii martyrium seculo, marmori sunt incisæ, genuinæ tamen sint atque antiquæ, nihil inde efficies contra inscriptionum auctoritatem; sed unum id colliges, magnà opus esse sapientiâ, gravique judicio ad ferendam de christianorum titulorum ætate sententiam.

Nullius autem ponderis est quod quarto loco objiciebatur. Barbaries enim, quâ pleræque veterum Christianorum inscriptiones scatent, veritatis index est, quæ styli fuco, pigmentisque non eget. Marmorariorum autem errores qui rectam orthographiam lædunt, ferri potuere à Christianis; non item illi qui fidei adversarentur.

Ad quantum quod spectat, optandum quidem esset, ut omnes Christianorum tituli cum autographis lapidibus conferrentur. Nam vix ullus est, qui eâdem planè ratione ab omnibus editoribus exhibeatur, sive litteras spectes, sive versuum distributionem. Id tamen commune est cæteris antiquitatis monumentis.

Quòd si nihilominus ad illustrandos veterum mores librosque, ethnicis utimur titulis, etsi amanuensium oscitantia minùs diligenter descriptis, cur, quæso, id non liceat, ubi de christianis inscriptionibus agitur? Nam quod de Romæ subterraneæ editorum fraude additur, mendacissimè Fleetwoodius effutiit. Anne etiam Muratorius uxoris nomen vaferrimè dissimulavit, dùm eandem illam Basilii inscriptionem è schedis suis edidit, ne sacerdotum cœlibatum everteret? Si quid inde catholico dogmati detrimenti esset timendum, cur Aringhio ipse, cur Boldettius, cur alii plures alias divulgârunt inscriptiones, quæ presbyterorum diaconorumque meminere matrimonio junctorum? Vide quas superiore capite indicabamus; confer etiam Fabrettium, p. 557; sed pudet in ridiculis hisce calumniis refellendis diutius immorari.

CAPUT IV.

Ea persequitur quæ de Deo ejusque Filio Jesu Christo christiani lapides docent.

Jam verò ea percurramus, quæ de christianæ Religionis decretis in majorum nostrorum monumentis reperimus. Quâ in re, uti decet, à Deo Optimo Maximo initium ducamus. Dei unitatem hæc prodit inscriptio, quam ex Boldettio, p. 456, reddimus:

CASSVS. VITALIO QVI VIXIT
ANN. L. VIII. MENSIBVS XI
DIES. X. BENEME. FIL. FECERVNT
IN PACI QVI. IN VNV DEV
CRËDIDIT IN PACE

Dei unitati sanctitatem jungit hæc alia à multis recitata, nuper autem à Mamachio, tomo 3, p. 21:

DEO SANC X VNI
LVCI TECUM PACE

Magnitudinem quoque Dei, æternitatemque lapides testificantur. Recole hunc à Fabrettio Maffeoque descriptum, Mus. Ver. p. 158:

DEO MAG
NO AETERN
I. STATVS DI
Corona ODORVS QVOT Palma
oleagina SE PRECIBVS
COMPOTEM
FECISSET
V. S. L. M,

Nam quod Muratorius negat hanc inscriptionem Christianis esse ad censendam, abundè à Maffeo ipso confutatum est. Confer etiam historiam litterariam Italiæ, tomo 12, p. 392.

Adde Florentinum hunc titulum à Gorio recitatum inter monumenta veterum Christianorum eruta è Florentinis cœmeteriis.

DM. AET. nempe, Deo
magno æterno,

DE POSI
TVS ASE
LICUS VI
XIT AN. V

Quæ ad Trinitatem attinent inscriptiones, hæc sunt notatu dignissimæ. Ex inscriptione metricâ apud Gruterum, p. 1174, 3, inter cætera, quæ de Virgine Mariâ, ejusque Filio leguntur, hæc ad rem præsentem accipe:

VNIUS COLITVR DVPLEX SVBSTANTIA NATI
VIR-DEVS HAEC DUO SVNT VNVS VTRVMQVE TAMEN
SPIRITVS HVIC GENITORQVE SVVS SINE FINE COHÆ-
RENT

TRIPLICITAS SIMPLEX SIMPLICITASQVE TRIPLEX
Vereor tamen, ut ante seculum sextum posita hæc inscriptio fuerit, quin potius Gregorii alicujus (antiquioris tamen) præsulis, seu pontificis temporibus insculptam indicat corruptus certè vel amanuensium vel quadratarii vitio extremus versiculus:

PROTEGAT ILLE TVVM GREGORI PRÆSVLEM GENVS
Sexto tamen seculo, fortassis etiam quinto ad finem vergente, inscriptus fuit hic titulus, quem ex tomo 3 Historiæ principum Longobardorum à Pratillio U. C. editæ descripsi tomo 5 Hist. litter. Italiæ, p. 271:

HIC REQVIESCIT IN SOPNO PACIS
AGELPERGA ANCILLA CHRISTI
QUAE VISCIT AN PL. M. XVIII. (Plus minùs.)
CREDO DEVM PATREM. CREDO
DEVM FILIVM CREDO DM SPIRITV
SANCTV CREDO Q NOBISSIMO (novissimo.)
DIE RESVRGAM

Nomen ipsum Trinitatis habes in lapide Fabrettiano, p. 736:

QVINTILIANVS HOMO DEI
CONFIRMANS TRINITATE

Spectat autem hic lapis ad annum Christi 403, ut ex adscripto Theodosii (Junioris) consulatu ostendi in citato Historiæ litterariæ volumine 5, p. 485.

De singulis divinis personis agendum nunc esset, sed de Spiritu sancto alibi opportunius disseremus. Hic tantùm de Christi Domini divinitate disputemus, de quâ etsi ex lapidibus non pauca in ejus operis, quod Saggio Critico della corrente letteratura straniera prænotavi, tomo 1, p. 437 et 433, multò plura proferri possunt. Itaque quo nihil in Christianorum

monumentis frequentius, Christi monogramma primùm consideremus. Eo nempe Christum denotari et pervulgatissimum est, et lapides illi demonstrant in quibus, *signv* , vel *in signo* , legimus, ut apud Boldettium, p. 399 et 85, ac Muratorium, p. 1925, 1. Neque enim aliter illa explicari possunt, quàm *signum Christi, in signo Christi*, etc. Jam verò hocce monogramma interdùm in sublimi atque honorifico loco erectum exaltatumque conspicitur. Exemplum habes in Passeriani Musei lucernâ, cujus typum exhibet Cl. Georgius, de Monogr. p. 10, in vitreo calice, quem in cœmeterio Callisti inventum refert Boldettius, p. 192. Hinc inde Apostolos videre est depictos, Petrum quidem à dextris, à sinistris *Saulum*, seu *Paulum*, in medio verò Monogramma in disco sive clypeo expressum, impositumque trunco rudis arboris, quæ obliquè assurgit, et in summo capitulum efformat ut columnam referat: quæ quidem altior est, et cum superposito monogrammate ipsas Apostolorum figuras excedit. In alterius quoque vitrei calicis ministerialis, quem Bonarrotius, vir summus, evulgavit, tab. 14, num. 2, imâ planitie spectatur sacrosanctum CHRISTI nomen columellæ impositum. Gorius quoque in egregio quem Symbolarum Florentinarum volumine tertio edidit; commentario de emitrato capite Jesu Christi crucifixi, cap. 7, clypeum ex ære vetustissimum in lucem protulit, cui insculptum cernitur monogramma in sublime erectum adstantibus hinc Paulo, hinc Petro, seu potius Jesu Christo ipso juvenili ætate; præterea quem appellabam, Bonarrotius, in alio vitreo calice tab. 8, n. 1, monogramma Christi sublimi in loco, mediumque inter duo sidera exhibuit; cujus quidem tabulæ utrique lateri annexæ sunt ansulæ duæ, « quæ, inquit Gorius, p. 140, manifestè declarant sculptum pictumque in tabulis, « vel in clypeis, vel intrâ pretiosas coronas « sacrosanctum Christi monogramma in sacris « synaxibus attolli et suspendi consuevisse. » Confer Boldettium, lib. 1, c. 39, tab. 9, n. 38. Porrò quas nuper Gorius memorabat, coronæ ritum alium in mentem revocant, quo suam in Christi nomen reverentiam fideles testificabantur. Floribus scilicet, aliisve id genus coronatum passim cernitur in sepulcralibus titulis, in sculpturis, picturis, ut videre est in Fabrettiano Cogitatæ lapide, p. 740, in Hilari inscriptione apud Maffei. Mus. Ver. p. 359, 2, aliisque monumentis

quæ indicant aut afferunt Gorius, l. c. p. 143, et Mamachius, tomo 3, p. 69 et seqq. Quæ quidem omnia si simul colligantur, invictum pro Christi divinitate adversus Socinianos argumentum suppeditant: ostendunt enim Christum fuisse à fidelibus adoratum; Deum autem solum adorandum esse, quidquid Sociniani garriant, tam est à Scripturis manifestum, ut vel insipiens sit, vel præfractâ fronte, qui illud audeat inficiari. Adi Witassium, tomo 2, p. 138 Ven. edit. 1738.

Verùm aliud ex litteris, α et ω , inter quas medium monogramma Christianorum monumenta sæpissimè exhibent, pro Christi divinitate argumentum promamus. Non ego hic ejusmodi monumentorum catalogum pertexam: infinitus sim, si id aggrediar. Satis sit indicare Erotis, Nigellæ, Heraclii Simpliciaque Inscriptiones, quas reddit Fabrettius p. 563, 567, 573, 581; Stephaniae lapidem à Benedictinis Martenio ac Durandio editum, Itin. Gall. P. 1, p. 292; Perpetuæ epigraphen à Georgio descriptam, de Monogr. p. 20; profugi servi colare à Pignorio allatum in commentario de Servis, p. 15; Mercuriæ, ac Leonis et Maximianetis epitaphia apud Marangonium, in appendice ad Acta S. Victorini, p. 98 et 104; columnam Ostiensis basilicæ à Gorio memoratam, p. 145; Dionysii titulum, quem Boldettius profert, p. 86; Anastasii elogium in novo Muratorii Thesaurò, p. 1826. Confer Aringhium, Bottarium, Boldettium, Fabrettium, p. 739, n. 496, et Mamachium, tomo 3, p. 21, 65, 66, 74, 75. Vides interea solemnem hunc Christianorum morem illa Apocalypseos loca spectare, in quibus Christus de se ait: *Ego sum α et ω , principium et finis, dicit Dominus, qui est, et qui erat, et qui venturus est omnipotens, 1, 8, 1, 21; 21, 6; 22, 13: Ego sum α et ω , primus et ultimus.* Notissimum porrò est, ex his Apocalypseos verbis Patrum alios Verbi omnipotentiam, alios æternitatem, atque adeò divinitatem argumentando duxisse. Prudentius, ut alios mittam, de quibus Petavius, de Trinit. lib. 2, cap. 9, num. 7 et 8, hæc verba habet, Hymn. 9 Cathemer.:

« Alpha et Omega cognominatur fons, et clausula omnium quæ sunt, fuerunt, quæque post futura sunt. » Gorius quoque, p. 135, in hanc rem sapienter adnotavit, quòd in vetustissimo libello Gothico-Hispano Blanchinianæ editionis, prima oratio canenda 8 idus januarias in die Apparitionis Domini ad vesperum, ita se

habet, pag. 47: « α et ω , initium et finis, Deus et Homo, infinitus et præfinitus, etc., miserere nobis. » Sequitur porrò benedictio his verbis: « Benedicat vobis α et ω cognominatus, Omnipotentis Dei Patris Unigenitus Filius, qui est initium et finis, ipse vos secum victores attollat temporibus infinitis, » etc. Scio equidem Socinianos respondere, Christum dici α et ω non quòd rerum omnium quemadmodum Pater initium ac finis sit, sed quòd nostra ab eo salus principium duxerit, perfectionemque sit habitura. Quare quùm non difsiteantur, in cæteris Apocalypseos locis de Christo sermonem haberi, præfractè negant, Christum in priore illo loco, quem attuli, intelligi, sed Patrem qui omnipotens est. Sed quæro ex Socinianis, cur ergo Christiani suis in titulis uni Christo verba illa aptârint? Cur nullis verbis definierint? Credibile est, eos qui solum Patrem Alpha et Omega fassi fuissent, absolutè, ut aiunt, nullâque adjectâ limitatione Christo tam frequenter ea nomina tributuros fuisse? Anne quantam errandi incautis occasionem præberent non animadvertabant? Hæc meâ quidem sententiâ nemo prudens sibi persuaserit.

Adde jam quæ de Christo conceptis verbis expressa in Christianorum elogii legimus. Occurrit primò Domini titulus, quo passim Christus ornatur.

PETRO ET MARCELLINO IN SIGNO DOMINI χ
apud Murat. p. 1925, 1.

REGINA VIBAS
IN DOMINO
ZESU

apud Baldettium, pag. 266.

χ PRIMA VIVIS IN GLORIA DEI ET IN
PACE DOMINI NOSTRI χ , nempe, Christi,
apud Marangonium, in app. ad Act. S. Victorini, p. 69.

χ APICOY TΩ KYPIΩ KYIΩ
KAITΩ XPITΩ

gratias age Domino inclyto ($\kappa\lambda\acute{\iota}\tau\omega$, quod Muratorius non intellexit pro $\kappa\lambda\acute{\upsilon}\tau\omega$, positum) Christo.

Apud Muratorium, p. 1822, 7.

IN PACE XTIDMNI

apud eundem, p. 1825, 7:

VITALIANVS MAGISTER MILITVM
QVIESCIT IN DOMINO

ZESV VIII KAL

APRILIS

apud eundem, p. 1958, 4.

Ac *dominos* quidem sanctos quoque fuisse appellatos postea docebo. Verum dubio procul eo sensu Christum vocabant *Dominum* Christiani, quo Scripturæ, sensu scilicet, qui divinitatem illius denotabat, uti à Bellarmino, de Christo, lib. 1, c. 7, ac Petavio, de Trin. lib. 3, c. 2, n. 14 et seqq., ostensum est. Hinc interdum Deus Dominus dictus est Christus, ut in Ermaiskis, seu Mercurioli Græco lapide Musei Kirkeriani apud Cl. Lupium, p. 191 : ἐν Θεῷ Κυρίῳ Χριστῷ, in Deo Domino Christo.

Præterea easdem quas de Deo, de Christo formulas usurpatas novimus.

1° *Famulos famulasque* DEI sæpè in inscriptionibus legimus. Plures ejusmodi titulos, qui famulorum ac famularum DEI meminere, collegit Cl. Muratorius, diss. 56 Ant. Italic. col. 583 et seq. Sufficiat hinc sequens inscriptio posita anno vulgatæ æræ 515 :

IVLIANA FAMVLA DEI
QVAE VIXIT ANNOS
XX. ET CVM MARITO
ANNO VNO ET REQVI
EVIT IN PACE ERA
DLIII

Atqui etiam famulos famulasque Christi nobis exhibent lapides. Κυριακὸς δούλος occurrit apud Maffei, Mus. Ver. p. 448, 12, apud Muratorium verò, pag. 1824, 1 : *Agripinus famulus xti Com.* (scilicet Comensis); *civitatis Eps* (episcopus circa ann. 586). Adde Reinesianum hunc lapidem, cl. 20, 372 :

BASILICAM HANC POMPONIVS
EPISCOPVS NEAPOLITANVS
FAMVLVS IESV CHRISTI DOMINI
FECIT

2° Inter sepulcrales acclamationes hæc erat longè usitatissima, *in Deo*, seu etiam, *vivas in Deo*. Sic apud Boldettium, p. 417 :

FAVSTINA DVLCIS BIBAS (vivas)
IN DEO

Castorini quoque inscriptio hæc formulâ clauditur in Muratorii Thesauro, p. 1850, 3 : *Vive in Deo*. Sic etiam legimus, Murat. p. 1918, 8 :

OLINPIODO
RE VIVAS IN DEO

Ac ne longior sim, *vivas in Deo dulcis*, videre est in Val. Sabinæ tumulo, Mur. 1954, 4. Porro eadem formulâ invenimus defunctis suis precatos fuisse Christianos, ut viverent in Christo. Habeto exempla :

SABINE VIVAS IN ☩
apud Marang. p. 85. Append. ad Acta S. Victorini.

TH. V.

FAVSTINA

IN ☩

ibidem, p. 105.

REGINA VIBAS

IN DOMINO

ZESV

apud Boldettium, p. 266.

VRSVLA ACCEPTA SIS

IN CHRISTO

apud eundem, p. 341,

QVI LEGERIT VIVAT IN CRISTV

ibid. p. 420.

Tandem ne exemplis in re clarissimâ abutar, addo hanc epigraphen Muratorianam, in quâ utraque formula legitur, p. 1885, 5 :

HILARI VIVAS
IN DEO
HERACLIAE COMPA
RI SVAE BENEME
RENTI FECIT QUL VI
XIT ANIS XXI IN PA
CE LIBERI VIVAS IN
☩

3° Sæpè etiam Christiani, *in pace Dei*, requiescisse dicuntur. Apud Fabrettium, p. 557, 61, hæc extat inscriptio :

HIC REQUIESCIT CONIRBICA DEI IN PACE DEI
Audi similia de Christo :

PASCASO INNOCEN
TI IN PACE ☩

apud Marangonium, in append. ad Acta S. Victorini p. 108.

QUESCET IN PACE ☩
apud Boldettium p. 52.

VT CVM QVIEVERIT IN PACEM IN ☩
ibidem.

PIENTIA QVÆ VIXIT ANNIS N. VI. M.

III. DIES II MANET IN PACE ET IN CHRISTO
apud Frabrettium (p. 579.)

4° Sperare jubentur *in Deo* Christiani. Exemplo sit hæc Hispanica inscriptio :

MARCIAE

A ☩ ω

VIVAS IN

SPES ☩ IN DEO

Sed etiam in Christo spem esse collocandam docent lapides. Hunc affert Muratorius, p. 1846, 4 :

SPES IN CRISTO BONOSO QUI VIXIT, etc.

5° *Animam Deo reddere*, qui moriuntur, phrasis est christiano usu veluti consecrata. Confer jam hanc Gruterianam inscriptionem, p. 1177, 4 :

CORPUS HYMN ANIMAM
CHRISTO PETRONI DEDISTI.

Quòd si Christum Deo Christiani in suis
hiscè loquendi formulis planè æquabant, quis
neget, Deum illum fuisse à Christianis habi-
tum?

Neque verò ab ipsâ *Dei* appellatione Christo
tribuendâ abstinuere Christiani. Recole quam
modò indicabam Mercurioli inscriptionem.
Adde alias :

HIC LOCVS OLIM SORDENTIS TYMVLI SQUALORE
CONGESTVS SVMPTV ET STVDIO XPI FAMVLI HILARI
EPI IUVANTE DOMINO TANTA RVDERVM MOLES
SUBLATA QVANTVM COLUMNIS NVNC VIDETVR AD
OFFERENDVM XPO DEO MVNVS ORNATVS ATQVE
DEDICATVS EST

Inscriptio apud Fleetwood, p. 416.

SIMPLICIANA INNOX, NOFITA DEO CR

Inscriptio apud Marangonium in libro præ-
notato : *Cose gentilesche ad uso delle Chiese*,
p. 462.

IVBENTE DEO CHRISTO NOSTRO
S. MARTYRI VICTORINO QVOD VVLT
DEVS DE SVO FECIT

Inscriptio apud Fabrettium, p. 580.

IN HOC SANCTO ET RELIGIOSO LOCO POSITA EST
LICINIA HONESTA FEMINA. OMNI LAVDE BEATA ET
DEO CRISTO DEVOTA, etc.

Inscriptio apud Maffei, Mus. Veron. p. 179.

O ΘEO C O ΚΑΘΗΜΕΝΟC
IC O ZIA TOV ΠΑΤΡΟC
IC ΤΟΝΟΝ ΑΓΙΩΝ CΟV
ΝΕΚΤΑΡΕΟV ΤΟ ΨΥΧΑ
ΠΙΝ Ν ΕΤΡΑΥΕ

Id est : Deus qui sedes ad dexteram Patris in
locum sanctorum tuorum Nectarei animulam
scribe.

Inscriptio apud Boldettium, p. 58.
RUFINA IN DEO Χ

Inscriptio apud eundem, p. 340.

HIC IACET PERPETVVS IN CHRISTO
DEO SUO PERBENEMERITVS
QVI VIXIT ANNOS XXV
LEONTIA MATER TITVLVM POSVIT IN PACE

Inscriptio apud Muratorium, p. 1923, 5.

NYTRICATVS DEO CRISTO MARTVRIBVS

Inscriptio tomi 1 Hist. Litter. Ital., p. 299.

Anne respondebunt Sociniani, intelligi hæc
posse de Christo, qui Deus sit Patri subordi-
natus? Legant ergo quas mox dabimus inscrip-
tiones.

D Χ M
TVTIE CASTE, etc.

Singularias hujus epigraphes quam recitat
Muratorius. p. 1932, 1, explicare non possu-
mus, *diis Manibus*, quum medium inter eas
sit monogramma; sed, *Deo Christo Magno*,
reddemus

DEO SANCT Χ VNI
LVCI TE
CVM PA
CE

Ita lapis Fabrettianus, p. 565 : Si Christus
Deus Magnus, si *Deus sanctus unus*, ergo Patri
æqualis Deus est. Atqui Christus æternus præ-
terea dicitur in Muratoriano titulo, p. 1951, 3.

QVOD AETerno MIGRARIM DEDITA CHRISTO

Imò audi quibus ornetur Verbum præconiis
in Gruterianâ seculi VII epigraphe, p. 1163, 5:

LVX ARCANA . DEI VERBVM . SAPIENTIA LVCI
ATQUE CORUSCANTIS SPLENDIDA IMAGO PATRIS

Nihil illustrius fingi potest ad Socinianorum
retundendam audaciam.

Addamus tamen novum aliquod adversus
istorum insanissimam impudentiam, illudque
efficacissimum argumentum. Cujus sit defun-
ctis immortalem coronam tribuere et catho-
lica fides docet, et sequens inscriptio Fabret-
tiana, p. 583, luculenter confirmat :

✕ HIC . MIHI . CARA . PIO . TEGITVR . CONIVX .
ECCE SEPVLCR.
EMERITA . SANCTIFICO . SEMPER . SOCIATA . PUDORE
BIS DVODENOS . ET . FIDA . DEO . QVE PERTVLIT
ANNOS

INVIOлата MALO FELICI CONDITA LUCI
SANCTIMONIVMQVE GERIT DOMINO TRIBVENTE
CORONA

LAVRENTIVS CONTRA VOTVM

Dei ergo est æterno defunctos præmio do-
nare. Atqui persuasum fidelibus fuit, Chris-
tum fidelibus suis coronam largiri. Docet id
patera vitrea Musei Victorii, quam Cl. eques
Victorius in eruditissimâ dissertatione philolo-
gicâ edidit. In eâ nempe Sixtus ac Timotheus
sedentes expressi sunt, quibus Jesus Christus
coronam præbet. Simile hujus vitrum illud
est, quod exhibet Boldettius, p. 208, n. 35.
Non igitur de Christi divinitate dubitârunt an-
tiqui fideles. Ad alia transeo.

CAPUT V.

*Celebres duas Ecclesiæ notas ex lapidibus illu-
strat, ac de solemnâ illâ formulâ, IN PACE, co-
piosè disputat.*

« Si iveris in aliquam urbem, monebat
« S. Cyrillus, catech. 18, n. 26, non petas
« ubi sit Ecclesia, vel domus Dei; nam etiam
« hæretici dicunt se habere domum Dei, et

« Ecclesiam, sed petas ubi sit CATHOLICA Ecclesia; id enim nomen proprium est hujus sanctæ Ecclesiæ matris omnium nostrum. » Quamobrem ipsum catholicæ Ecclesiæ nomen apud Bellarminum, de Eccl. lib. 4, c. 4, inter Ecclesiæ notas primum obtinet locum. Id nominis quandoque lapidibus Christianorum invenias insculptum. Affero ex novo Muratorii Thesaurο, p. 1954, 7, Mediolanensem inscriptionem.

B. M. M. VALERI POLYCRONII
ECCLESIAE CATHOLICAE
ANNO CENTESIMO QVARTO.

Quæres hic fortassis quænam sit epocha ista anni 104 Ecclesiæ catholicæ? « Nihil aliud succurrit, inquit eo loco Muratorius, nisi « ab Arianis restitutum fuisse templum illud « Catholicis, ejusque facti memoriam ad posteros fuisse transmissam. » Atque Arianos quidem Mediolanensem Ecclesiam vexasse pervulgata res est. Vereor tamen, ut unius templi restitutio epochæ cuidam instituendæ occasionem præbuisse credibile videatur. Verisimilius esset, epocham hanc in Mediolanensi Ecclesiâ constitutam fuisse, Arianis planè ex urbe ejectis restinctisque, ac pace Ecclesiæ catholicæ datâ. Verùm si quid video, antiquior lapis hic est, quàm ut quinto, aut etiam sexto seculo, anno nempe 104 ab Arianorum ejectione positus dici possit. Paucissimi christiani lapides sunt, qui gentilium more prænomen, nomen cognomenque exhibeant, quemadmodum hic noster, in quo tamen Donii Schedæ apud Corsinium prænomen omittunt, iique certè ad prima Ecclesiæ tempora spectant. Nuper appellatus Corsinius V. C. (Diss. 2, è sex quas notis Græcorum subjunxit p. 31) quùm in citatis Donii Schedis non anno centesimo quarto, sed anno CIII., numerum illum ad Valerii ætatem referri posse, atque in primi versûs fine excidisse hæc aliave horum similia: *Depositus in pace*, ingeniosè suspicatus est. Ad catholicæ Ecclesiæ nomen ut revertar, alius occurrit titulus, in quo idem nomen, S. Arsacii scilicet, apud Grut. 11673. 3, quem nonnulli Mediolanensibus episcopis adscribunt. Inter alia quæ in ejus elogio leguntur, dicitur Arsacius

IN FIDE CATHOLICA CREDENS CONSISTERE VITAM.

Adde tertium Herilæ comitis; sed præstabit hunc paulò post recitare.

Alia Ecclesiæ nota PAX est. Pacem enim, ut optimè animadvertit Cl. Joannes de Vitâ in notis ad Inscriptiones Beneventanas, pag. 63,

quam Christus terras ingressus hominibus bonæ voluntatis, id est, futuris fidelibus suis annuntiatam voluit, è terris demùm discedens Ecclesiæ suæ veluti testamentum reliquit, Apostolis inquit: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*, in suorum duntaxat fidelium communionem præcipuè positam semper custodivit, et servat Ecclesia. « Hanc nobis hæreditatem dedit, aiebat in libro de Unitate Ecclesiæ S. Cyprianus, dona omnia suæ pollicitationis, et præmia in pacis conservatione promisit. Si cohæredes Christi sumus, in Christi pace maneamus. Si filii Dei sumus, pacifici esse debemus... Pacificos esse oportet Dei filios, corde mites, sermone simplices, affectione concordēs, fideliter sibi unitatis nexibus cohæredes. Hæc unanimitas sub Apostolis olim fuit. Sic novus credentium populus Domini mandata custodiens charitatem suam tenuit, » etc. Hinc ad ecclesiasticam pacem non modò infideles non pertinebant, sed ne ii quidem qui Christi fidem professi, gravioribus inquinati delictis, velut membra putrida à Fidelium corpore abscinderentur; quos demùm legitimis pœnitentiæ spatiis expiatis denuò ad communionem admitti mos erat, quòd pacem iis dari dicebant, ut ex ejusdem S. Cypriani epistolis constat. Adeò autem ejusmodi pax veræ Ecclesiæ propria erat, ut certam ejus notam Tertullianus agnovit, qui in libro de Præscriptionibus, cap. 41, hæreticos vel ex eo tales deprehendat, damnetque, quòd *pacem cum omnibus passim miscerent*. Insigne porrò pacis hujusmodi Christianorum monumentis adscriptæ exemplum habemus in Fabrettiano lapide, p. 757:

DEPOSITVS HERILA
COMES IN PACE FIDEI
CATHOLICE VII. KAL
AVG. QVI VIXIT ANN
PL. M. L. D. N. SEVERI AVG
PRIMO CONS
ET
CONSVLATV HERCVLANI
V. C.

Existit hoc loco quæstio subdifficilis, ac paucos ante annos clarissimum Mazochium inter, et illustrissimum Sabbatinium vehementer agitata, utrùm solemnē illa Christianorum lapidum formula, *in pace*, plerùmque hocce communionis christianæ vinculum designet. Affirmat Mazochius in duplici ad illustrissimum Georgium de Hilari Epigrammate epistolâ. Negat Ludovicus Sabbatinus in epistolâ ad

eminentissimum Besutium de eadem inscriptione; Sabbatinio autem nuper accessit doctissimus canonicus Joannes de Vitâ in suis ad Inscriptiones Beneventanas annotationibus. Quid ipse sentiam, exponam, eoque libentiùs, quòd collatis inter se multis inscriptionibus, rem diligentissimè mihi videor expendisse. Ac duo quidem explorata mihi esse videntur. Alterum est, formulam illam certum nobis esse indicium hominis in Ecclesiæ communione defuncti; alterum est, ad idipsum denotandum usurpatam illam interdum fuisse. Ad primum quod spectat, sapienter sibi persuasit Cl. Albaspinæus (in conc. III. Carthag. can. 4), « non dicam lectorem, sed ne episcopum quidem ullum ausum fuisse, neque excommunicato, neque pagano, neque catechumeno « dicere : PAX TIBI, quòd his verbis ad Christi « corpus aggregari videretur. » Multò ergo magis cavissent sibi Christiani, ne quem dicerent in pace mortuum, qui ab Ecclesiæ communione esset quoquo modo sejunctus. Ubi itaque legeris, *in pace*, intelliges eum quo de agitur, in fidelium communione quievisse. Quod ad secundum spectat, Herilæ quem retulimus titulus illud demonstrat, aliisque infra exemplis confirmabitur. Hactenùs nobiscum cum Mazochio convenit. Deinceps ab eo vel inviti discedemus.

Itaque 1° statuimus, *pacis* nomine interdum in sepulcralibus titulis corporis pacem intelligi. Huic enim, inquit Joannes de Vitâ, licet ob animæ discessionem omnis sensûs experti, requiem tamen atque imperturbatam mansionem Christianos sollicitè curasse testis est illa, apud Aringhium Kariti inscriptio, tomo 2, p. 610, quæ his verbis clauditur : *Ossa tua benè requiescant*. Quid quòd inscriptis monumento, quibus violatores deterrentur, diris ossium suorum quieti consulere satagebant Christiani? Exempla habes apud Fabrettium, p. 110, et Sabbatinium, p. 23. Unum aut alterum addo ego ex Muratorio ab ipsis non indicatum :

PEON GETA SENEX

HEIC OBDORMIVIT IN PACE

DORMITIO EIVS CVM IVSTIS

DORMITIO EIVS MEMORIA EIVS

ET SI QVIS IPSUM VEXAVERIT

VLTOR ERIT DEVS ISRAEL. IN. SÆCVLVM
Sic legas in Novo Muratorii Thesauro (p. 1923, 2.) Honoratæ quoque titulus, ibid. p. 429, 2, his diris clauditur :

ROGO TE PER DM. OMNPM, ET IHM X... NAZARE

NVM NE ME TANGAS NEC SEPVLCRVM MEVM VIOLIS
NAM ANTE TRIBVNAL ÆTERNI IVDICIS MECVM CAVSAM DICIS

At hic sensus profanus est, et ex gentilium scholâ profectus, apud quos sepulcrum millies in lapidibus *domus æterna* vocatur. Ita quidem Mazochius, p. 22, sed doleo ex viri doctissimi calamo hæc excidisse. Nam, præter ea quæ de domo æternali ipsis Christianorum tumulis nonnunquam inscripta diximus, cap. 3, num. 1, non animæ certè, sed corporis pacem memoratam legimus in libro Ecclesiastici 44, 14 : *Corpora eorum in pace sepulta sunt*. Quo quidem loco non Christianis modò, qui tantoperè hanc *pacem* curabant, divinus scriptor præisse videtur, sed suam etiam mortuo corpori *pacem* quærendam docuisse, quæsitamque commendasse. Cur verò, inquit Cl. de Vitâ, pax votis, reque ipsâ non dabitur corpori, cui licet tunc in animo, adhuc summa dignitas inest, quippe quod instrumentum olim fuerit (ut ait S. Augustinus in libro de Cur. pro mortuis agend. quo ad bona omnia sanctus usus est Spiritus)? cui demùm resurgenti, ac denuò cum ipsâ animâ copulando, ejusdem gloriæ consortium debetur. Huc spectat, ni fallor, quod apud Boldettium legimus, p. 401 : *LOCVS HIC ET IN FVTVRO IN PACE*.

Aio 2° pacem in sepulcralibus Christianorum titulis expressam plerumque non aliam esse quàm animæ pacem in gloriâ sanctorum. Nihil frequentius in lapidibus, quàm, *requiescit, quiescit, dormit in pace*. Atqui in his locis pax una animæ significatur. Quid enim hæc valent, nisi quod alibi centies (Mus. Ver. p. 478, 2) : *Hic requiescit in somno pacis*? An somnum hunc pacis de ecclesiasticâ pace explicabimus? Nemo non videt hæc ex psalmo 4 fuisse deprompta, ubi, v. g., ait Regius Vates : *In pace in idipsum dormiam, et requiescam*. In plerisque etiam sepulcralibus Christianorum elogiis videas formulam illam extremo loco positam, quin ad ullum præcedens verbum referatur, ut in hoc Boldettiano, p. 398 :

DEP. CASTI IIIIX. KAL. MAIA VIXIT

ANNOS XXXXI. DIES XXIIII

IN PACE

Acclamatio porrò est, non secùs atque precatioes illæ : *Cujus anima cum sanctis in pace*, apud Boldettium p. 58, et, *Pax tibi* apud eundem, p. 412. Hinc sæpè Christiani pacem precantes defunctos suos alloquuntur : *Vivas in pace*, Bold. p. 420 ; *Spiritus tuus in pace*, Bold. ibid. ; *Valeri in pace*, apud Fabrettium

p. 573; *Vale in pace*, apud Lupium p. 175. Quæ quæ ad ecclesiasticam pacem detorqueri possint, haud equidem intelligo. Adde Christianos interdum formulam illam aliis conjungere, quæ de vero sensu dubitare nos nequaquam sinunt: *Cum Deo in pace quiescet*, habet Boldettii lapis, p. 419; *In pace cum Deo*, alius Boldetti titulus, p. 420; *In pace et in refrigerio*, epitaphium à Marangonio descriptum in appendice ad acta S. Victorini, p. 122. Næ ista quæ ad ecclesiasticam pacem retulerit, omnia susque deque agere se posse confidat. Et illud consideremus, clausulam hanc satis esse in christianis elogiis frequentem: *Te in pace*. Exempla dabunt Fabrettius, p. 570 et seq., et Lupius in epitaphio S. Severæ, p. 174; quibus adde lapides duos, alterum à Maffeo (Mus. Ver. p. 279, 1; à Boldettio alterum, p. 441, descriptum.

VICTORIA. DE REGIONE MADMEDERE
NSIVM QVE BIXIT ANN. XXXVI. QVE
FECIT CVM MARITVM. ANN. XIII. ET
MESES. V. ET DIES. X. REMISIT FILIOS

V. TE IN PACE

Hic Boldettianus est. En Maffeanum:

EPICTETVS. ET. FELICIA. PARENTES

FELICI. FILIO. DVLCISSIMO. BENEME

RENTI. QVI. VIXIT. ANNIS. XIII. MENSIS

(sic.) XII. DIES XVIII. TE IN PACE

Mazochius, p. 9, ait formulam hanc sibi videri « initium hymni, aut precationis fuisse, quam « fideles defuncto in Ecclesiæ pace accinere « consueverant, fermè ut nos carmen, *Requiem* « æternam, aut similia modulamur. » Perdoctè certè. Id ipsum ante Mazochium docuerat Cl. Lupius (p. 174) his verbis: « Liturgica procul « sunt, et ad arcani disciplinam servandam « sine reliquis apposita. Iis autem defuncto « precabantur, ut eum *in pace* susciperet « Christus, quemadmodum in emortalibus « precibus Romana consuevit canere Ecclesia: « *Suscipiat te Christus, qui vocavit te.* » Clariùs hoc exprimit Gaudentiæ titulus apud Fabrettium, ibid. GAUDENTIA SVSCIPEATVR IN PACE. At quis hæc, vel simili formulâ pacem ecclesiasticam significari sibi persuaserit, non pacem æternam? Clariora hæc mihi videntur, quàm ut in iis comprobandis diutiùs immoremur.

Quæri hic illud potest, quandonam ea formula pacem ecclesiasticam significare dicenda sit? quandonam pacem triumphantis Ecclesiæ? Cl. Joannes de Vitâ hunc canonem statuit, ecclesiasticam pacem denotari, dum, *defunctus in pace*, vel tantum *in pace*, scriptum est; sin

autem, *in pacem*, de æternâ quiete usurpari; quò trahit illud Tertulliani in libro de Exhort. Castit.: « Non dubito, frater, te post uxorem, « *in pacem*, præmissam, id est, post uxorem « præmortuam. » At grammatica postulabat, ut, *in pacem*, scriberet Tertullianus. Quid verò una litterula *m* sensum immutare possit? Confer, quæso, duos hosce Boldettii titulos, p. 399:

VRSO BENEMERENTI QVI VIXIT

ANNOS DVOS MENSIS SEPTEM

DORMIT IN PACE

SIGNV ✠

CILIX ET CEREALIS. PATRI BENEM.

QVI. VIXIT. ANNIS LXXV. M. VIII. D. V.

DORMIT IN PACEM

Litterane *m* efficiet, ut dormitio, de quâ prior inscriptio, pacem ecclesiasticam significet, pacem æternam dormitio in posteriore commemorata? Age jam Mazochianos canones discutiamus. Nam quod de formulâ, *in pace*, si sola scripta fuerit, aiebat Joannes de Vitâ, est à nobis supra confutatum. Contendit ergo Mazochius, p. 9, *benemerentis* elogium, quod in christianis lapidibus est longè usitatissimum, *ad meritum notione theologicâ referri*, præsertim autem si adjungatur pacis vocabulum in hunc modum: *Benemerenti in pace*; pacis enim nomine tunc intelligi ait, p. 47, *pacis ecclesiasticæ glutinum, sine quâ meritum non procedit*. Addit, p. 9, tum maximè denotari ecclesiasticam pacem, si ut apud Reinesium (class. 20, n. 166) scriptum fuerit: *IN PACE XPI*. Statuit tertio, p. 22, pacem in iis titulis memoratam, in quibus legimus, *fidelis in pace*, nonnisi ad eam *communione*, in quâ fides est, referri. Ac de formulâ *in pace* post *fidelis* nomen adscriptâ infra dicam. Quod ad, *PACEM XPI*, attinet, nisi ad præcedens aliquod verbum referatur quod pacis nomine ecclesiasticam omnino definiat (de quo mox), vereor ut pacem Ecclesiæ significet. Exemplis rem declaro. Apud Marangonium in appendice ad Acta S. Victorini, p. 94, hæc exstat inscriptio:

FILI FECERVNT MATRI SVE TIGRIDI. Q.

BIXIT. AN. C. IN PACE ✠

scilicet Christi. Finge jam omissa illa, *IN PACE ✠*: rectène sensus procederet? Utique. Quid ergo cogit, ut tò, *in pace Christi*, cum, *BIXIT*, seu, *VIXIT*, colligas? Nihil sanè. Cur ergo acclamatio non sit tò, *IN PACE ✠*, ejus similis, quæ (ibidem) in alio lapide insculpta est.

ZOSIMO MERENTI TECV P C.

seu tecum pax Christi. Itaque quod de formulâ, *in pace*, dictum est, sæpissimè illam inter æternæ felicitatis preces esse accensendam, idem omninò de aliâ formulâ IN PACE XPI, aut DEI, aut, DOMINI, sentiendum esse pronuntio. Quod autem de *benemerentis* vocabulo statuit vir summus, admiserit nemo. Hoccine sit, ut ille ait *epitheton Christianorum* διαριστικὸν *discriminans*, quod in omnibus ferè ethnicorum elogiis occurrit? At in Christianis meritum theologicum significat. Unde id, quæso, probari possit? Meritumne Theologicum invenias in pueris qui sex, quinque, quatuor, tres annos, imò unum non sint prætergressi? Atqui et hi benemerentes dicuntur in titulis: *Postumius..... vixit annis sex filio BENEMERENTI* (vide Boldettium p. 58). Audi hunc alium (ibid. p. 381):

VICTORINO POSVERVM PARETIS BENEMERENTI FILIO QVI VIXIT ANNO IIII ET M. IIII. ET DIES XV INNOCENTISSIMO SPIRITO

En alium, ibid. p. 407:

BINCENTIVS KARO FILIO KARRISSIMO BENEMERENTI POSVIT TABVLA QVI BIXIT ANNOS III. ET DIES XII.

Addo quartum, ibid. 368:

FILIO DVLCISSIMO VE. NEMEREN. TI. TI. GRINO QUI VIXIT. ANNUM MESES DECE. DIES XX. IIII. IN PACE

Tandem, ne longior sim, hunc legito (ibid. p. 51.)

BERNACLE BENEMERENTI PARENTES FECERUNT. VIX. ANNO M. III.

Vides hinc benemerentes dici, qui meritum theologicum assequi minimè poterant. Illud ergo dicito, ejusmodi epitheton, uti et alia, *incomparabili*, *dulcissimo*, etc., idem omninò in christianis lapidibus, quod in ethnicis significare. At additur sæpè, *in pace*. Hoc probandum, τὸ, *in pace*, cum benemerentis vocabulo connecti; reverà enim titulis reperies sensum constare, etsi τὸ, *in pace*, deesset, ut proinde hoc acclamatio sit ab illâ voce sejuncta. Zosimum nuper vidisti merentem dictum, tum addi TECV P. C. seu, *pax Christi*. Ecce acclamationem similem hujus, *in pace*.

Sed jam tempus est, ut quid hâc in re pro-

babilissimum mihi sit, exponam. Aio 1º: Si τὸ, *in pace*, initio tituli positum sit, aut in fine, nec ad præcedentia necessariò referatur, acclamatio est pacis æternæ. Exempla hujus formulæ in inscriptionis fine insculptæ supra invenias. Lapis quem ex Boldettio, p. 392, hic reddo, initio illam exhibet:

IN PACE IDIBUS AVGVS. DOMITIANVS INFELIX ET MISER POST OBITVM TVVM VIVO

Aio 2º: si τὸ, *in pace*, cum verbo *quiescit*, *dormit*, etc., jungatur, pacem significare sive animæ, sive etiam corporis. Recole superius dicta.

Aio 3º: Si τὸ, *in pace*, eo loco scriptum sit, ut verbum, *quiescit*, subaudiri possit, item pacem indicat animæ corporisve, ut apud Boldettium, p. 397: GRATA IN PACE (nempe *quiescit*) QVE VIXIT, etc.

Aio 4º: Si ad verba, quæ mortem significant, necessariò referatur τὸ, *in pace*, communionis ecclesiasticæ pacem significat. Hujusmodi lapides sunt, in quibus quis dicitur *recessisse in pace* (confer Museum Veronense, p. 306, 6, et 423, 3), *reddidisse in pace Domini* (vide Boldettium p. 55, 388, 419), *depositus in pace* (adi Victorii Dissertationem philologicam, p. 42), *decessisse in pace* (apud Boldettium, p. 400), *ivisse aut exisse in pace* (ibid. p. 401 et 405), *in pace defunctus* (ibid. p. 404). Potissimum autem ecclesiasticam pacem intelliges, si τὸ *in pace*, ante annos quos vixit *defunctus*, aut diem quo obiit positum fuerit; tunc enim præcedens verbum eâ formulâ spectari longè verisimillimum est. Sit exemplum in hoc Marangonii titulo (in App. ad Acta S. Victorini p. 88):

PARENTES FILIO MERCVRIO FECE RVNT. QVI VIXIT. ANN. V. ET. MESÈS VIII NATVS IN PACE QVINTV IDVS FEBRV Quamvis hic dici posset *natus in pace*, seu *in cælo*.

Aio 5º: Si τὸ, *in pace* ad eos spectet, qui lapidem posuerunt, idem valet quod, *in pacem*; quare pacem ecclesiasticam haud significat, ut in hoc Boldettii lapide, p. 55: FECERVNT IN PACE DEPOSITVS, nisi malis ad sequens depositi epitheton illud pertinere. Sed certè ad verbum, *fecerunt*, refertur in hoc Muratoriano elogio, p. 1872. ✕ CASSVS VITALIS QVI VIXIT ANN. LVIII. MENSIBVS XI. DIES X. BENME. FIL. FECERVNT IN PACI. QVI IN VNV. DEV CREDIDIT.

Aio 6º Si τὸ, *in pace*, cum nomine *fidelis* coupletur, pacem ecclesiasticam esse intelligen-

dam ; sic in Muratoriano lapide , p. 1821, 4 :
HIC REQVIESCIT FIDELIS IN PACE AEMILIANA CLA-
RISSIMA PVELLA , etc. Hùc spectat celeberrimus
Hilari lapis de quo Mazochium inter et Sabba-
tinium lis orta est : HIC REQVIESCET IN PACE ET
FEDE (seu, fide) CVSTITVTVS HILARVS. At quid
de hoc lapide statuendum, quem affert in dis-
sertatione philologicâ Victorius eques clarissi-
mus (p. 48) :

TECLA FIDELIS
IN PACE VIX. M. IX.

Putat Cl. editor sic illum esse legendum :
« Tecla fidelis, quæ in pace vixit. » At fortassè
τὸ, *in pace*, acclamatio hùc quoque est ; sen-
susque est : « Tecla fidelis quiescat in pace ,
« Vixit mensibus IX. » Aliis inscriptionibus id
possem nullo negotio confirmare. Quare illud
solum video generatim statui posse τὸ, *in pace*,
nisi necessariò cum verbo aut epitheto con-
jungatur, quod ad pacem ecclesiasticam signifi-
candam illud trahat (necessariò autem non
conjungetur, si suus lapidi sensus constet,
quamvis illud ab eo verbo epithetove sejungas)
de animæ aut etiam corporis pace consultius
intelligendum esse, aut certè minùs efficax
inde duci argumentum ad ecclesiasticæ pacis
curam, quæ veteribus Christianis fuerit, com-
probendam.

CAPUT VI.

*S. Petri primatus, conciliorumque auctoritas
veterum Christianorum inscriptionibus com-
probatur.*

Si sarcophagis, cœmeterialibus vitris, aliis-
que id genus veterum Christianorum monu-
mentis liberet uti, plura suppeterent ex
christianâ antiquitate argumenta ad S. Petri
primatum suadendum. Verùm in præsentiarum
solis rem agamus inscriptionibus. Extat apud
Boldettium, p. 388, hæc inscriptio :

RVTA OMNIBVS SVEDITA ET ATFABI
LIS BIBET IN NOMINE PETRI (vivet)
IN PACE ☩

Singularis hæc formula claves regni cœlorum,
et principatum spectat judiciariæ potestatis,
quem, ut cum Bedâ loquar (hom. in die sancto
BB. Petri et Pauli Apost.), Petrus accepit,
« ut omnes per orbem credentes intelligant ,
« quia quicumque ab unitate fidei, vel societatis
« illius, quolibet modo semetipsos segregant ,
« tales nec vinculis peccatorum absolvi, nec
« januam possint regni cœlestis ingredi. »

Et illud notatu dignissimum est, quod in

Ennodii Ticinensis epitaphio legimus (obiit
autem Ennodius a. DXXI.)

SCISMATA CONIVNXIT DVDVM DISCORDIA LEGI

ADQVE FIDEM PETRI REDDEDIT ECCLESIIS

Audistin' fidem Petri pro catholicâ fide usur-
pari ? Nempe ad Eutychem scribebat S. Petrus
Chrysologus, tomo 4 concil. Ven. edit. p. 802.
« Beatus Petrus, qui in propriâ sede vivit et
« præsidet, præstat quærentibus fidei verita-
« tem. » Quid ? quòd qui in pace Ecclesiæ ob-
ierant, in pace Romæ defuncti interdùm dice-
bantur. Testem habeo lapidem hunc Fabret-
tianum, p. 757:

✠ EXSVPERANTIA D. XV. KAL. SEPT.

HIC DEPOSITA EST IN PACE ROME QVAE

TIXIT P. M. MENSES III CONS FAVSTI IVN DV

ID IANVARIAS

Atque id quidem ad Romanæ Ecclesiæ digni-
tatem illustrandam maximè facit ; sed etiam
ad Petri primatum vindicandum. Unde enim
Romanæ Ecclesiæ honor tam singularis, nisi
ex Petri principatu ?

Neque prætereundum quod videre est apud
Boldettium, p. 193, Aselli cujusdam epita-
phium. In eo nempe Petri et Pauli imagines
in sculptæ cernuntur, Paulo ad Petri lævam
collocato, quemadmodùm in omnibus ferè vi-
treis Christianorum calicibus, qui quidem cæ-
teris sacræ antiquitatis monumentis sunt ve-
tustiores, viri docti animadverterunt, atque
inter hos Mamachius (Orig. et Ant. christian.
tomo 5, parte 1, pag. 476 et seqq.); verùm quid
aliud, quæso, Paulum ad Petri lævam situm
exhibentes indicare voluerunt Christiani, quàm
quod in majorum suorum commentariis lege-
rant, esse Petrum non reliquis Apostolis modò,
sed ipsi etiam Paulo præferendum ? Equidem
scio in aliis monumentis, Petrum modò potio-
rem, modò lævam partem occupare. Sed quùm
multæ hujus rei causæ afferri possint, quas
expendunt, illustrantque Fogginius, de Romano
D. Petri itinere, p. 469 et seqq., et Mamachius,
l. c. p. 597 et seqq., illud exploratum esse
debet, hoc ipsum Petri excellentiam denotare.
Nam cùm sæpè in nummis imperatorum, inque
cæteris veterum sive ethnicorum, sive Chri-
stianorum monumentis dignior præstantior-
que qui est, si, quasi dextera aliquid agat,
lævam occupet, concedendum erit, inquit
Mamachius, l. c., p. 515, Petrum qui in pietis
sculptisque majorum tabulis extensâ dexterâ
ad lævam Pauli proponatur, fuisse habitum
Paulo excellentiorem.

Sed insignius restat primatûs, quem Petro tribuimus, argumentum. Illud pridem usurpârunt Cl. Marchio Maffei tum in observationibus litterariis tomo 5, p. 23; tum in Musei Veronensis dedicatione, ac Mamachius, l. c., p. 292. Exstat in Museo Mediceo ærea Christianorum lucerna tertio, aut seriùs quinto seculo elaborata, erutaque olim Romæ è ruinis Cœlii Montis. Elegantis naviculæ formam habet, in cujus centro insurgit malus, cui velum ventis inflatum alligatur, et in ejus vertice affixa est tabula, ubi argenteis litteris in æs insertis hæc legitur inscriptio

DOMINVS LEGEM
DAT VALERIO SEVERO
EVTROPI VIVAS

Porrò in puppi vir sedet utrâque manu navis gubernacula regens; in prorâ stat alius vir, ut videtur, concionem habens. Lucernæ hujusce præstantissimæ schema exhibent Maffei in citatâ dedicatione; Mamachius tomo 3, p. 99, et Fogginius, p. 484. Ecclesiam hîc sub navis symbolo referri, quemadmodum etiam in annulari gemmâ, quam illustravit Alexander, non est quod dubitemus. Tertulliani liceat verba usurpare in libro de Baptismo, cap. 12, scribentis: « Navicula illa figuram Ecclesiæ præferebat, quod in mari, id est, seculo, fructibus, id est, persecutionibus et tentationibus inquietetur. » At qui viri illi, quorum alterum in puppi sedentem, alterum vidimus in prorâ concionantem? Causeus sedentem virum esse vult S. Andræam, stantem verò D. Petrum; Bellorius aut stantem aut sedentem virum Christum esse affirmat, quod multò minùs est verisimile. Sed dubio procul Paulus, qui, *dux verbi*, in Actis dicitur, in prorâ concionatur; Petrus verò in puppi sedet, et gubernaculum regit, ut cui *post naviculæ parvæ remigium*, quemadmodum Maximus Taurinensis aiebat in tertiâ de Petro et Paulo Apostolis homiliâ, *totius Ecclesiæ gubernacula* tradita fuerint. Jam verò argumento id est luculentissimo, existimâsse veteres Christianos, Petrum fuisse à Christo gubernatorem principemque *visibilem* Ecclesiæ constitutum. Nam qui Ecclesiæ gubernacula teneat, gubernatorem esse principemque Ecclesiæ testata res est.

Hactenùs de Petri primatu. Pauca addam de conciliis. Cl. Corsinius, diss. 3, post notas Græcorum, ex autographis Donii Schedis hoc exhibet marmor:

HIC REQUIESCIT IN PACE DOMNA BONO

SA Q VIX ANN. XXXXXX ET DOMNO MENNA
Q VIXIT ANNOS..... EABEAT ANAT
EMA A IVDA SI QVIS ALTERVM OMINE SVP
ME POSVERIT ANATHEMA ABEAS DATRI
CENTI DECEN ET OCTO PATRIARCHE
QVI CHANONES ESPOSVERVNT ET DA SCA XPI
QVATVOR EVANGELIA

Quis hîc apertè non videat anathema, diras et imprecationes illas hîc exprimi quæ à 318 Patribus, episcopis, vel, ut barbari hîc appellant, patriarchis, in Nicænâ synodo contra Arium, sacrarumque legum contemptores conceptæ fuerant, nitidèque de Patribus illis hîc asseri, quod canones exposuere? Sæpiùs in actis occurrit hæc imprecatio. In Ariminensi lapide apud Muratorium, p. 1955, 1, legimus: « Qui hunc tumulum violaverit, habeat anathema à 318 Patribus (Nicænis scilicet) per verbum (*verbo* legit Muratorius, qui non animadvertit singulariam P.) Domni Sergii Venerabilis episcopus, portionem cum Judâ traditore Domini Nostri Jesu Christi. » Confer etiam Maffei, Mus. Veron. p. 359, 1. Vides jam quantâ reverentiâ majores nostri concilii Nicæni canones susceperint, ut inter diras, imprecationesquæ anathema esse voluerint à Nicænis Patribus. Putasne eos qui ita sentiebant, non duxisse priùs sibi esse moriendum, quàm recedendum ab ejus concilii decretis? « Sequor, aiebat S. Ambrosius, ep. 32, tractatum Nicæni concilii, à quo me nec mors nec gladius poterit separare. » Idipsum Christianos sensissè discimus ex hisce lapidibus. Quid? quòd in Dominianâ inscriptione Nicæni canones quatuor Evangelii æquantur, quemadmodum S. Gregorium affirmâsse novimus, lib. 1, ep. 24, venerari se quatuor prima concilia, sicut quatuor Evangelia. Constat ergo, sensissè Christianos Nicænum concilium errori obnoxium non fuisse. Quare quùm idem de cæteris generalibus conciliis dicendum sit, quæ Romana Ecclesia probârit, habemus egregium sanè, atque illustre argumentum, quo contra Lutherum, Brentium atque Calvinum probemus, generalia concilia à summo pontifice confirmata errare non posse.

CAPUT VII.

De membris militantis Ecclesiæ, ac primò de clericis theologico-lapidaria disquisitio.

Quod in hâc tractatione primum est, membrorum scilicet Ecclesiæ partitio in clericos et laicos, æquè à Lutheranis et Calvinistis in invidiam trahitur, qui quòd eorum contentio-

nes, et schismata, ut Bellarminus observat, l. 1 de Cler., c. 1, ab odio clericorum et laicorum favore initium duxerint, et vocabulum cleri non obscurè excellentiam quamdam ac dignitatem præ se ferre videatur, nullo modo ferunt ut ministri ecclesiastici clerici, cæteri laici appellentur; illud ex uno antiquo lapide licet luculenter probare. Exstat is apud Gruterum, p. 1050, 8, Fleetwodium, p. 347, 5, et Fabrettium, p. 735, 364; est autem huiusmodi:

AVR. SATVRNINVS. DIAC. SIBI. ET

AVR. VENERIAE. DVLCISSIMAE

CONI. DE PROPRIO SIBI FECERVNT

ROGO ET PETO OMNEM CLERVM

ET CVNCTAM FRATERNITATEM VT NVLLVS

DE GENERE VE ALIQVIS IN HAC SEPVLTVRA

PONATVR

Hic vides clerum à fraternitate distinctum, imò ob ordinis excellentiam fraternitati præpositum; fraternitatis porrò nomine nonnisi laici intelligi possunt, qui antiquo vocabulo, et ad christianæ charitatis leges composito fratres nuncupabantur; non quòd *fratrum* nomine clerici quoque non donarentur, sed quòd quùm hic clerus à fraternitate distinguitur, alium hominum ordinem intelligi necesse sit, nempe laicorum.

Jamverò ad ordines quos ex lapidibus novimus, progrediatur oratio. Neque episcopos, presbyteros diaconosque commemorabo; hos enim ab antiquis, atque adeò primis Ecclesiæ temporibus exstitisse ne ipsi quidem infician-
tur hæretici. Itaque subdiaconos non paucos nobis exhibent veterum Christianorum inscriptiones. Incertæ ætatis, seculi tamen quinti aut sexti sunt Augustinus subdiaconus, de quo inscriptio vetus à Fleetwoodio, p. 346, 2, et Muratorio, p. 1833, descripta, ac Petrus subdiaconus sanctæ Ecclesiæ Romanæ regionis primæ, quem memorat lapis apud Aringhium, tomo 2, p. 203, et Reinesium, cl. 20, n. 57. Hos ex adscripto consulatu quâ ætate vixerint, intelligimus. Sunt autem primò, Sanctulus subdiac. depositus Cons. Albinus U. C., anno scilicet 444, Mur. p. 407, 1. Subdiaconus alius, cujus nomen intercudit, Maximo U. C. Con., seu anno 423, Mur. p. 419, 3; Filicellus, cujus meminit inscriptio posita P. C. Bilisari VI (imò III) ind. primâ, nempe anno 538. Mur. p. 424, 5, ac demùm Marcellus subdiaconus regionis sextæ... dep. p. c. Basili U. C. ann. 22, ind. XI, anno scilicet 563, Mur. 428, 2.

Unum acolythum invenio à lapidibus commemorari, Abundatium scilicet, eumque acolythum regionis quartæ titulo Vestinæ, quem ex adscriptâ indictione XII, anno 414, fuisse depositum colligit Fleetwoodius, p. 340. Lectores plures occurrunt, Heraclius lector regionis secundæ, qui decessit... Urso et Polemio cons., seu anno 338 (apud Boldettium, p. 81); Augustus lector de Belabru, scilicet ejusdem regionis secundæ, ut in diss. de Hierarchiâ Eccles. p. 89, conjicit doctissimus Georgius, cons. Seberini, anno scilicet 461 aut 482, quibus annis Fl. Severinum Fasti consulem habent, Claudius Atticianus lector, de quo Fabrettius, p. 557, 27; Attius Proculus lector (vide Gruterum p. 1049, 7), Fundanius..... Ovidius lector, Mur. 2098, 6;.... Julius lector Tituli S. martyris Cæcilie, id. p. 1845, 4; Ulpius lector, p. 1959, 9. Neque exorcistæ desunt. Macedonium exorcistam Marangonius, in app. ad Acta S. Victorini, p. 81; Januarium Fleetwoodius, p. 502, 5; Petronium Boldettius, p. 415, exhibent.

Ex his colliges antiquissimos esse in Ecclesiâ ejusmodi ordines, quod Protestantes negant. Enimverò, etsi nullus ex indicatis lapidibus ad secundum, aut tertium seculum spectet, tamen ex more à primis usque temporibus recepto, ordines illos in Ecclesiâ fuisse primum est argumentari tum ex aliis ejus ætatis scriptis monumentis, tum ex eo quòd nullum exstet primæ eorum institutionis vestigium. At contra ordinum quem Latina servat Ecclesia, numerum esse aliqua intelligo, quæ ex lapidibus objici possent. Primum est, nullam ostiario-
rum mentionem occurrere. Alterum est fossore non semel in inscriptionibus occurrere, ut apud Fabrettium, p. 739; Fleetwodium, p. 443; Boldettium, p. 60, 65, 416, ac Muratorium, p. 1966 et seq. Imò exceptores ordinibus videtur accensere Damasi, seu ejus parentis titulus à Gruero redditus, p. 1164, 11:

HINC PATER, EXCEPTOR, LECTOR, LEVITA, SACERDOS
Tertium est, in ipso hoc Damasi lapide neque acolythorum, neque exorcistarum, neque hypodiatronum mentionem fieri. Siricius quoque Romanum pontificem, ubi primùm ecclesiasticæ militiæ nomen dedit, lectoris, deinde levitæ munere sub Liberio Romano item pontifice functum esse, demùm presbyterum tituli pastoris fuisse, docet ejus epitaphium à Baronio recitatum, ad num. 398, 1:

LIBERIVM LECTOR, MOX ET LEVITA SECVTVS
POST DAMASVM CLARVS TOTOS QUI VIXIT IN ANNOS

FORTE SACRO MAGNUS MERUIT SEDERE SACERDOS
Verum hæc nullo negotio refelluntur. Nam ostiariorum munus quarto saltem seculo vel ipse fatetur Binghamius; neque certè negari potest, nisi toti antiquitati repugnemus. Unum acolythum memorant lapides, Abundantium. Finge antequàm ille anno 1610, erueretur, aliquem ita fuisse argumentatum: Nullum hactenus acolythum inscriptiones produnt; acolythi ergo nulli fuerunt; nonne risu fuisset exhibendus? Quem nondùm effodimus ostiarii cuiuspiam titulum, dabit fortassis felicior alia ætas; neque enim omnes Christianorum veterum inscriptiones ad hunc usque diem prodierunt.

De fossoribus quod secundo loco dicebatur, nullius est momenti. Egi de illis tomo 9 Symbol. Gorian. Florent edit., pag. 168), ostendique illos vel clericos non fuisse, vel certè minore jam aliquo ordine initiatos, quibus præterea munus, seu ministerium sepeliendi cadavera incumberet. Ostiarios fuisse nunc suspicor. Ad exceptores quod attinet, etsi non reperio qui de illis quod ad rem præsentem attinet, accuratè egerint, fateor rem esse difficilioris indaginis. Nam præter Damasi, qui in argumento objiciebatur, titulum, Gelasius, ep. 1, c. 6, recensens ecclesiasticos gradus, quos obire oporteret, « si assecutus est litteras, « inquit.... continuò lector, aut notarius, aut « certè defensor effectus post tres menses exi- « stat acolythus. » Quibus sanè verbis lectoratum cum notariatu (qui exceptorum munus fuit), aut defensoris officio suppleri posse satis significat. An autem ordo suppleri possit officio, quod ordinibus non sit accensendum? Neque negotium facessat quod de defensore hic ait Gelasius. Nam licet Petavius, in Epiph. hæc. 62, n. 10, fuisse defensorem affirmet, non ordinis, sed officii nomen, quod laici gerebant, qui Ecclesiæ jura in civili foro propugnabant, Gothofredus tamen, in Cod. Theod. lib. 16, tit. 2 de episc. leg. 38, et Morinus, Exercit. 16, c. 6, n. 16, ex antiquis monumentis, illos Ecclesiarum defensores potissimum fuisse clericos tradunt Trotzius in notis ad Hermannii Hugonis eruditum librum de primâ scribendi origine, p. 532, ex Mabiltonio et Montfauconio, lectores non rarò notarii munere functos fuisse animadvertit. Atque id quidem negari non potest. Verum et Damasi titulus, qui patrem primò exceptorem, deinde lectorem fuisse docet, et Gelasius, qui lectoris munus notariatu suppleri posse affirmat,

lectorem ab exceptore apertè distinguunt. Quid? quòd in vitâ B. Epiphaniî narrat Ennodius lectorem primò fuisse Epiphanium, tum in exceptorum numero dedicatum enituisse. Diversus igitur uterque gradus fuit. Porro illa Ennodii verba consecrationem quamdam exceptoris officio tribuere videntur, ut nihil omninò desit, quo illud ordo comprobetur. Id ipsum indicant illa ejusdem Ennodii verba, in Vitâ B. Antonii monachi Lerinensis: « Qui « (Constantius antistes) eum (Antonium) in- « ter ecclesiasticos exceptores cœlestem mi- « litiam jussit ordiri. » Hæc theologis animadvertenda relinquo. Mihi illud dicere sat est, quod Witassio et Drouvenio placuisse video, septem ordines, quos Latina etiamnum servat Ecclesia, vetustissimos esse, et ab ipsis Ecclesiæ primordiis usu receptos; utrùm autem plures quàm septem antiquis temporibus fuerint, quæstionem esse ad hæreticos septem illorum ordinum contemptores refellendos non necessariam, neque à Tridentino concilio definitam.

Tertium argumentum plures facillimè solvunt; fatentur enim ordines minores, quemadmodum temporum rationes postulabant, fuisse interdum prætermittos. Ego verò neque necessariam, neque fortassis veram hanc esse opinionem censeo. Nam lectores quòd aliquando ad diaconatum promotos fuisse legimus, idem dictum esto de cæteris, inde factum quòd ii plures annos in ejus ordinis ministerio transegerint. Unde autem probabis, dùm diaconi consecrabantur, non fuisse prius exorcistas acolythosque ordinatos? Certè in ejusdem Missæ solemniis diaconatum et presbyteratum fuisse nonnunquam collatum plura testificantur vetera monumenta, quæ Drouvenius in medium affert, lib. 8, p. 1, quæst. 2, cap. 3, § 2. Quidni idem dicamus de inferioribus illis ordinibus? Porro quum ad altiorem ordinem promoti mediorum ordinum ministerium non peregerint, ut Sardicensis concilii verbis utar, can. 10, mirum non est, horum ordinum in illorum inscriptionibus mentionem non fieri, sed eorum tantum in quibus diutius perseverarunt. Hæc mihi planior via commodiorque videtur ad catholicam de numero ordinum propugnandam doctrinam. Quamobrem probare vix possum quod in notis ad Zosimi epistolam 60 ait vir doctus Constantius, col. 970, Siricium ep. 1, n. 14, Zosimo ipsi suffragante, « præcepisse, ut qui « grandævus baptizatur, statim lectorum aut « exorcistarum numero societur, quasi alteru-

« *trum è duobus illis gradibus suscepisse satis esset, quo ad altiorem quis promoveretur.* » Nam si ex Zosimo Siricium interpretari debemus, unum id curæ fuit utrique pontifici, ut nemo ad altiorem ordinem promoveretur, quin, sive inter lectores, sive inter exorcistas, ait Zosimus, quinquennio teneretur: poterat autem quispiam in alterutro hoc gradu quinquennio consistere; nec tamen ad altiorem efferri, ordine alio non suscepto. Nam posteaquàm ordinis unius ministerio sese probârat, ad altiorem jamjam promovendus, poterat mediî ordinis, cujus ministerium non exercuerat, consecrationem suscipere, ac dein in ejusdem Missæ solemniis ad sublimiorem illum evehi, in quo aliquot annorum intervallo hæere debebat.

Nunc pauca quæ ad disciplinam pertinent præteritorum temporum circa tempus, quo quis in unoquoque ordine consistere jubebatur, aut ad altiorem progredi ordinem poterat, ex inscriptionibus colligamus. Recole ergo quos supra lectores recensebamus: « HERA-
« CLIVS fuit in seculum (sic.) AN. XVIII. M. VII.
« D. XX., » puerumque ex uxore suscepit.
« ATTIVS PROCVLVVS vixit ann. XVIII. M. VIII. D.
« VII. IVLVS vixit annos plus minus XVI. M. VI. »
Nempe « quicumque se Ecclesiæ vovebat ob-
« sequiis à suâ infantia, ante pubertatis annos
« baptizari, et *lectorum* debebat ministerio so-
« ciari, » ait Siricius, ep. 1 ad Himerium Tarraconensem. Ubi autem ad annos pubertatis venerat, ex tertii concilii Carthaginensis canone 19, cogebantur aut uxores ducere, aut continentiam profiteri. Porro si (quis) ab infantia ecclesiasticis ministeriis nomen dedisset, inter lectores usque ad vigesimum ætatis annum continuatâ observatione perdurare jubebatur, uti à Zosimo constitutum fuit in epistolâ 9, ad Hesychium Salonitanum. Ut tamen lector ætatis annum 20 attigerat, licebat illi, ut et aliis in alio ordine constitutis quousque vellent perstare. Quare Ulpius lector in lapide quem supra indicavi vixisse dicitur annis 25. Abundantius verò acolythus 30; Sanctulum quoque subdiaconum annorum 80, memorat ejus inscriptio. Huc spectat Memoriani titulus, quem in Excursibus litterariis dedi, tomo 1, p. 207:

HIC IN PACE REQVIE
SCIT SANTE MEMORI
AE MENORIANVS
DIACONVS QVI VIXIT
IN HOC SECVLO AN
NOS PMIN, XLV, etc.

Quod ad presbyteros attinet, singularis est titulus, quem Cl. Maffei divulgavit, Mus. Ver. p. 180, 5:

B. N. M
HIC REQVIESCET IN
PACE SCEM PREBITER (Sanctæ memoriæ)
VRBANVS QVI VIXET
IN HOC SECVLVM AN
NVS PLMN XXX ET FVAE (Plus minùs)
PRSB ANVS IIII ET M (Presbyter)
VIII. DEPOSITVS SD VI (Sub die)
NONAS OCTOB PC IT (Post consulatum iterum)
ATQUE IT LAMPADIO (Iterum)
ET ORESTO VVCC (Viris clarissimis consulibus)
IND. XI. Scilicet a. 533.

Quùm 30 circiter annis vixerit Urbanus, fuerit autem presbyter annis quatuor et mensibus octo, fit ut paucis post quintum et vicesimum ætatis annum mensibus presbyteratum sit consecutus. Canones tamen vetant ante 30 ætatis annum quempiam sacerdotio insigniri. Confer Chardonium in historiâ Sacramentorum, lib. 3, sect. 1, cap. 5. Pauca tamen exempla dispensationum in hoc disciplinæ genere supersunt, quibus Urbanus noster erit addendus. « Nempe si minimè reperiuntur
« (sacerdotes) et necessitas exposcit, inquit
« Zacharias papa in epistolâ ad Bonifacium
« 12, à viginti quinque annis et supra levitæ
« et sacerdotes ordinentur. »

At quoniam diaconissæ in clero numerantur à Nicæno concilio (apud Labb. tomo 2 Concil., col. 246, can. 19) non ante huic capiti finem imponam, quàm diaconissas duas ex sepulcralibus titulis in medium attulerim. Prima Daciana est, cujus epigraphen etiam exhibui in notis ad Petavii Dogmata, tomo 6, p. 40:

✠ DACIANA DIACONISSA
QVE. V. AN. XXXXV. M. III
ET. FVIT. F. PALMATI. COS
ET. SOROR. VICTORINI PRESBI
ET. MVLTÀ PROPHEAVIT
CVM FLACCA ALVMNA
V. A. XV. DEP. IN. PACE III. ID. AVG,

Ad annum christianæ æræ 539 spectat hæc alia, quam Muratorius edidit in novo Thesauro, p. 424, 6:

✠ ✠ ✠
HIC IN PACE REQVIESCIT B. M.
THEODORA DIACONISSA QVAE
VIXIT IN SECVLO ANNOS PLM

XLVIII. D. XI. KAL. AVG. V. P. C.

(*quintum post consulatum*),

PAYLINI IVN. V. C. IND. II.

Habes hinc diaconissas duas, quæ quinquagesimum ætatis annum haud attigerunt Nimirum etsi illas non minùs sexaginta annorum esse S. Paulus statuit, concilium tamen Chalcedonense anni 451, annum duntaxat quadragesimum, can. 15, requisivit. Confer Joannis Pinji V. C. de Ecclesiæ diaconissis Tractatum præliminarem ad tomum 1 Septembris Bollandiani, cap. 1, n. 4 et 5, et Bingamium (Orig. sive Antiquit. Ecclesiast., lib. 2, c. 22, § 4).

CAPUT VIII.

Monachatus antiquitas ex lapidibus demonstrata; item votorum, continentiae præsertim, adversus nostri temporis hæreticos defensio.

A clericis ad monachos cum Bellarmino progredimur. Illud verò primùm occurrit, quod ab hæreticis negari solet, monachatum non hodie, aut nudiustertius inventum esse, sed ab antiquissimis retrò temporibus. Quod quidem quùm nostri controversiarum scriptores Patrum scriptis accuratè dilucidèque ostenderint, lapidum quoque auctoritate licet nobis confirmare. Habeto hic Justinæ abbatissæ inscriptionem anni æræ christianæ 569 positam, atque à Muratorio divulgatam, p. 429, 3 :

HIC REQVIESCIT IN SOMNO PACIS
IVSTINA ABBATISSA FVNDATRIX
SANCTI LOCI HVIVS QVAE VIXIT
PLVS MINVS ANNOS LXXXV. DEPOSITA
SVB DIE KALENDARVM NOVEMBRIVM
IMP. D. N. N. IVSTINO P. P. AVG.
ANNO III. P. C. EIVSDEM INDICTIONE TERTIA

Porrò quùm Justina anno 569, quo obiit, annum ageret 85, natam illam oportet anno C. 485, atque adeò sub quinti seculi finem, quo 16 omninò ætatis annos numerabat, monasticam potuit vitam inire. Paucis S. Benedicto æqualis temporum fuit. Sed exhibeamus abbatem aliquot ante S. Benedicti ortum annis vitâ functum. Is est abbas Habetdeus, cujus meminit inscriptio apud Fabrettium, p. 757, 626, et Reinesium, d. 20, 94.

HIC REQVIESCIT IN PACE
SANCTUS. ABBAS HABE
TDEVSVS. POSITVS. VII.
ID. MAIAS ANTHEMIO
III. COS.

Tertium Anthemii consulatum tacent Fasti.

Cæterum quùm Anthemius anno 468, secundum inierit consulatum, interemptus autem fuerit anno 472, hoc annorum intervallo tertius hic consulatus concluditur. Quamobrem ut seriùs abbatem hunc obiisse velimus, anno 472 mortuum esse oportuit, octo scilicet annis antequàm S. Benedictus nasceretur. Quùm autem Capuæ defossus fuerit hic lapis, suspicarer abbatem fuisse Habetdeum Capuani ejus monasterii, quod Craterensi Gregorius Magnus unitum volebat, ut ex ejus epistolâ constat, lib. 9, ep. 22, Adeodato Neapolitano abbati inscripta.

Verùm hæretici non tam monachatus antiquitatem insectantur, quàm vitam, vota que cum primis, quibus monachi adstringuntur; continentiae autem maximè adversantur. Ac Lutherus quidem, in Epithalamio, duo hæc inter cæteras ineptias, calumniasque monastici status mendacia effutiit: mulieres nempe nonnisi ad matrimonium creatas fuisse, ac mulierem conjugatam meliorem esse coram Deo, quàm virgo sit. Quibus refellendis ut alia non suppetere monumenta, sufficerent lapides, qui Leoninam (apud Marang. in app. ad Acta S. Victorini, p. 90), Florentiam (apud Mur. 1875, 3), Bassillam (apud Fabrettium p. 567), Avrelliam (ibid.), Severam (apud Marang. in libro inscripto, delle cose Gentilesche ec. p. 455), Vervicem (apud Maff. Mus. Ver. p. 357), Agapen (apud Boldettium p. 80), Statiliam (ibid. p. 82), Faustinam (ibid. p. 339), Virginiam (ibid. p. 362), Septimiam (ibid. p. 384), Deme triam (ibid.), Ptolmaidem (ib., p. 416), virgines; Felicem quoque, *qui exivit virgo de seculo* (apud Marangon. in app. ad Acta S. Victor. p. 129), memorant. Quis enim credat, Christianos tantâ curâ ac diligentia virginis titulum suarum mulierum tumulis inscripsisse, si mulierem non esse ad aliud creatam, quàm ad nuptias, Deoque chariorem quæ viro conjuncta fuerit, quàm quæ virginitatem servâset, sibi persuasissent? Id autem adeò sibi persuaserant, ut in illarum interdum puellarum, quibus virginitas ob ætatis teneritudinem laudi tribui non poterat, elogiis virginitatem celebrârint. Exemplum profero ex Boldettio, p. 365 :

CεPHNIAAA ΠΑΡΘεNOC
ZHCACA εNIAYTON KAI MINACI
εNΘAAε KεITE ENI. PHNHTHTI POI KAL. IAN.
Nempe : Serenilla virgo, quæ vixit annum et mensem, jacet hic in pace pridie kal. januaris. Sic etiam apud Maffei, Ant. Gall. ep.

20, p. 101, celebratur ADVLESCENS INTEGRE CARNIS NOMINE LEVDOMARI, qui tamen VIXIT ANNIS NVMERO IV. et dies VIII.

Nihil tamen hæreticis exosum magis quàm perpetua virginitas, ac voto Deo nuncupata. Hanc ergo majoribus nostris in pretio fuisse ex lapidibus ostendamus. Quà in re omitto Munatiam religiosam feminam, scurpillosam quoque religiosam, quarum duæ meminerunt inscriptiones, altera apud Muratorium, p. 413, 5; altera apud Maffium in Antiquitatibus Galliæ, p. 98, ne fortassis pias tantùm hic feminas aut viduas, quas concilium Carthaginense IV (can. 97) religiosas feminas appellat, memorari heterodoxi cavillentur. Ancillas Dei, aut Christi fuisse quas sanctimoniales dicimus, hospes sit in antiquis monumentis qui nesciat. Nam monasterium Eupræpiæ in quo Ancillarum Dei congregatio esse dignoscitur, à S. Gregorio Magno memoratur, lib. 41, ep. 19. In sacramentario quoque Romanæ Ecclesiæ quod Ven. card. Thomasius edidit, oratio legitur super ancillas Dei, quibus conversis (id est, monasticæ vitæ sese tradentibus) vestimenta mutantur. Demùm ut alia mittam, quæ in Cangii glossario congesta in hanc rem videre est, in Romano anni 721 concilio in eum anathema dicitur, qui monacham, quam Dei ancillam appellamus, in conjugium duxerit. Nunc ejusmodi ancillas Dei Christique in lapidibus quæramus. Offert autem sese primò Savinilla Jesu Christi ancilla in Marculi civis Nepesini et martyris titulo, quem edidit Boldettius, p. 580. Idem antea Boldettius, p. 466, Aureliæ Agapetillæ ancillæ Dei inscriptionem attulerat. Adde Gaudiosam clarissimam feminam ancillam Dei anno C. 447 defunctam, ejus meminit Muratoriana inscriptio, p. 407, 4, et ancillam Dei Julianam, ejus epigraphen Gorius evulgavit, tomo 1, p. 349. At tria hic fortassis objici possent. Primum est, ancillæ Dei nomen viduis quoque, quæ post mariti obitum continentiam vovebant, commune fuisse; alterum tribui id nominis teneris etiam filiabus, quæ monasticum statum amplecti minimè poterant, ut in eo Boldettii lapide, p. 467 :

DORMITIONE ANC DEI.

OLYMPIATIS. PARENTES

FILIAE B. M. F. Q. AN. B. V. (quæ annos bixit quinque.)

M. XI. D. XXI

Tertium est, *famulas Dei*, eas quoque appellari, quæ marito nupserant; ancillæ autem

nihil à famulabus videri differre. Quæ tamen nullius sunt momenti: nam quùm nominum significatio ex usu pendeat, ancillasque Dei eas constet fuisse appellatas, quæ sanctimoniales fuerunt, Deoque voverant continentiam, frustra in famulæ Dei nomine præsidium quærent heterodoxi. Ut autem demus, viduas hic memorari, negare tamen non possunt hæretici, eas quoque continentiam vovisse, quod ad rem nostram satis omninò est. Quanquàm Agapetillam viduam non fuisse, vel ex eo constet, quòd ann. vixerit 21, menses 3, dies 4, et in ejus imagine tumulo insculpta velato capite exhibeatur; viduæ autem nonnisi post 40 annum velari consueverant. Olympiatis denique titulus nihil officit: nam, ut optimè ex Tertulliano atque Hieronymo animadvertit eo loco Boldettius, solebant interdum parentes puellas suas Christo consecrare, futuras deinde ex voto *templum Dei*.

Clariora tamen proferre in hanc rem possumus monumenta. Virgines duas in classes Patrum scripta, conciliorumque atque pontificum decreta dispescunt, quarum aliæ sese Deo dicabant, habituque mutato, ac voto virginitatis emisso, paternas ædes incolebant, vel etiam *nequid sacro velamine tectæ* in monasteriis degebant, aliæ Christo *spiritualiter nupserant*, et velari à sacerdote meruerant, ut Innocentius loquitur in celebri ad Victricium epistolâ cap. 12. Illæ *Deo devotæ*, hæ *sacratæ*, et *sacræ virgines*, ac *virgines Dei* nuncupabantur. Confer Cangium et Constantium ad eam Innocentii epistolam. Utrarumque nunc exempla ex inscriptionibus damus:

FVRIA. HELPIS

VIRGO DEVOTA

Occurrit in Fabrettii Syntagmate, p. 567. Hujusmodi etiam Irene Damasi soror, quam ipse S. Damasus hoc epitaphio exornavit:

HOC TVMVLO SACRATA DEO NVNC MEMBRA QVIESCVNT
HEIC SOROR EST DAMASI; NOMEN SI QVAERIS, IRENE
VOVERAT HAEC SE SE CHRISTO CVM VITA MANERET
VIRGINIS VT MERITVM SANCTVS PVDOR IPSE PROBARET

BIS DENAS HIEMES NEC DVM COMPLFVERAT AETAS
EGREGIOS MORES VITAE PRAECESSEVERAT AETAS, etc.
Hæc *devotarum* exempla sufficiant. Plura alterius generis proferamus. Columba virgo *sacrata Dei*, ejus titulum justo commentario illustravit Fontaninius, agmen ducat, quæ anno 453 ad superos evolavit. Manliam virginem sacratam Deo, Æmilianam quoque sacram virginem exhibent Gruteriani lapides duo, p. 1055, 2, et 1057, 5. Sacratam Geor-

giam Christi legere est ex Ruinartio apud Muratorium, p. 1180, 8. Apolloniam sacram virginem idem Muratorius protulit, p. 1830, 7. Nigellam virginem Dei reperias in Fabrettii Syntagmate, p. 567. Conirbicam Dei, virginem scilicet idem Fabrettius eodem loco in medium adducit. Sed integrum ex Maffei Gallicis antiquitatibus, p. 97, reddamus Eusebiæ titulum, quo nihil in hoc argumento illustrius possit excogitari.

HIC REQVIESCIT IN PACE
BEATAE MEMORIAE
EVSEBIA. SACRA. DNO
PVELLA. CVIVS. PROBA
BILIS VITA. INSTAR
SAPIENTIVM PVELLA
RVM SPONSVM EMERVIT
HABERE XPM
CVM QVO....

Ne ipsum quidem sacrarum virginum velamen tacent lapides, ut si quod superesset hæc de re dubium, penitus evellatur. Marangonius hunc exhibet titulum, in append. ad Acta S. Victorini, p. 88.

ANIMA DVLCIS. AVFENIA VIRGO
BENEDICTA QVE VIXIT. AN. XXX.
(Aufeniæ imago)

DORMIT. IN PACE

Velatam Aufeniam inculpta imago ob oculos ponit. Benedictæ autem nomen virginem omninò fuisse velatam, non viduam indicat; nam de viduis nullâ benedictione velandis exstat Gelasii decretum in epistolâ ad Lucaniæ episcopos nonâ. Vide Martenium, de ant. Eccles. lib. 2, c. 7, n. 5. Nec prætermittam, quam ex Capacio referunt Reinesius, cl. 20, 422, et Fleetwoodius, p. 514, inscriptionem:

IN HOC REQVIESCVNT TVMVLO VENE
RANDA CORPVSCVLA SACRAR VIR. ET
CONSECRAT. VELAMINE CVLTV CVM
QVA BACCINO ROSA ET IN SAECVLVM
PETRONILLA VERONICA S. SEVERA

Velaminis sacri meminit etiam lapidis fragmentum apud eundem Fleetwoodium. p. 514. Atque hæc ad continentiae votum vindicandum sufficiant.

CAPUT IX.

De laicis agit, ac potestatem politicam, militiamque à Christianorum legibus non abhorrire suadet.

Paucis ea perstringemus, quæ ad laicos pertinent. Politicam potestatem bonam esse, et Christianis licitam negant Anabaptistæ ac Tri-

nitarii. Eos refellit Bellarminus, lib. 3 de Laicis, cap. 3 et seqq. Ridiculus sim, si lapides omnes afferre hic velim, in quibus magistratum à Christianis administratorum fit mentio. Describendæ hic essent inscriptiones omnes christianorum imperatorum; describendi consulares tituli, ut Boetii ac Flavii Constantii; describenda præfectorum prætorio, idque genus elogia, ejusmodi illud à Fabretto redditum, p. 741, Fl. Julii Catervii ex præfecti prætorio. Sed satis sit hæc indicasse. Nimirum incredibile dictu est Christianos à redditâ Ecclesiæ pace ad nostra tempora magistratus, eosque præstantissimos gessisse, si id evangelicæ legi adversaretur.

Existit hic altera quæstio breviter et ipsa tractanda de militiâ, quam Christianis vetitam nonnulli existimârunt. In quâ quidem quæstione præter Bellarminum, l. 3 de Laicis, c. 14; Sigismundus Jacobus Baumgartem, anno 1745, accuratè versatus est in Examine sententiæ veterum Christianorum de militiâ, uti et Mamachius tum in primo, tum in tertio Originum et Antiquitatum christianarum volumine. Sed nobis agenda solis sepulcralibus titulis res est. Quis certè credat, Christianos suorum, qui milites fuissent, elogiis exercitiæ militiæ munus inscripturos fuisse, si id lex Christi avversata fuisset? Atqui inscripserunt, neque solum illorum, qui virtutis famâ inter ipsos minùs claruissent, sed etiam martyrum epitaphiis. Præstò sunt exempla plurima. Pauca hic recitabo:

FLAVIVS FLORI....
EX TRIBVNIS QUI VIXIT
ANNIS OCTOGINTA ET
SEPTEM MILITAVI ANN
TRICENTA ET NOVEN POSITU
EST AD SANCTOS, etc.

Ita ejus lapis apud Muratorium, pag. 1875, 1, qui, pag. 1886, 1, hunc alium titulum exhibet:

HIC REQVIESCIT IN PACE
HISIDORVS VIR DELMATA
....NVMERI....

Accipe ex eodem tertium militem, p. 1922, 4:

HIC PAX QVIESCET EVCARIDV. F. SCVT
SCOL. SECVND. QVI MILITAVET AN. P. M. XVIII.
Marangonius in eo libro, quem *delle Cose gentilesche* prænotavit, p. 460, alium suggerit, in quo tamen vitiatos esse numeros existimârim:

CRESCENTI BENEMERENTI IN PACE VIXIT ANNIS P.
M, XIII.

MILITAVIT ANNIS. V. FECERVNT CONMANIPVLI IPSIVS
Utique et hi conmanipuli fuere Christiani, ne-
que enim ethnici aut voluissent sepulchrali ti-
tulo christiani hominis memoriam ornare, aut
etiam potuissent, Christianis cœmeteria sua,
ut aliàs dixi, diligentissimè custodientibus.

Longè plures Boldettius exhibet, ut Felicissi-
mum, p. 417; Pyrrhum p. 415; Annæum,
p. 416. Sed in solis martyrum titulis immore-
mur. Marius ducem militum fuisse prodit ejus
inscriptio aliquantò recentior, genuina tamen,
ut alio loco dixisse me memini. Beneficiarium
præfecti prætorio quod militare munus dubio
procul fuit, habemus in hoc Secundini epita-
phio, p. 415 :

SECUNDINO. BENEMERENTI QVI VIVIT ANNOS XLII.
B. N. F. PRAEFT. QVIESCIT IN PACE VI. IDVS AVG.
Porro Secundinum martyrem fuisse, sanguinis
vasculum in ejus tumulo repertum demon-
strat. Imò Boldettius eundem hunc putat, qui
in Martyrologio Florentinii VI Idus Augusti
celebratur.

CAPUT X.

*Legem posse servari, atque opera bona, orationem
præsertim atque eleemosynam, esse meritoria
contra hæreticos ex lapidibus arguit.*

I. Quæ communia sunt capiti, membrisque Ec-
clesiæ, Christianæ pietatis justitiæque officia
persequamur. Primum illud, ut Evangelicam
legem servant. At nostri temporis hæretici, ut
in vitia omnia prolabi nemine exprobrante
ipsis liceat, servari legem posse audacter ne-
gant. Ita est. Verùm cæteris prætermis-
sis argumentis, quibus insanum hocce, impiumque
commentum à theologis nostris passim confu-
tatur, in hac etiam disputatione veterum
Christianorum lapidibus utamur. Enimverò
Dulcitia in ejus titulo, quem Muratorius refert
(p. 427, 4) laudatur, quòd *morebus optimis fue-
rit*; Pauliam quamdam *cujus fides et integritas
immaculata* (sic) *die vitæ suæ fuit*, apud Bol-
dettium reperio, p. 378: *Laurentius innox anima
agnus sine maculâ*, apud eundem occurrit, p.
408. Servârunt ergo hi legem. Clarius id de qui-
busdam aliis narrant lapides. Sic Mandrosa à
Smetio et Fabrettio, p. 558, memorata fuisse
dicitur *fidelis in xpo ejus mandata reservans*;
Augustus apud Muratorium, p. 1834, 2, appel-
latur *divina legis jussa verenda colens*; Andream
autem pontificem his verbis alloquitur ejus
epitaphii auctor (Mur. p. 421, 1): *Nunquàm de
manibus tibi lex divina recessit*. Certum igitur

erat majoribus nostris, divinam posse legem
impleri, quam à sanctis viris servatam fate-
bantur, ac prædicabant.

II. Mirum tamen haud est, hæreticos de
divinâ lege tam impiè sentire, quàm bonorum
operum osiores sint, eaque nec necessaria, nec
meritoria esse blasphemant. In hoc ipso autem
stultissimi sunt. Legant in Marangonii appen-
dice ad Acta S. Victorini, p. 72, Græcam Her-
mogenis epigraphen. Ea latine hujusmodi est:
*Hermogeni, gaude, annos qui vixisti 45 benè fa-
ciens, neminem contristans, neminem offendens.*
Ecce; jubetur Hermogenes gaudere quòd benè
fecerit. Quid hoc? Opera bona si meritoria
non sunt, de illis non est cur quisquam lætetur.
Præterea Eleuteria in lapide *D. N. Cl. Juliano
Aug. IV et Fl. Sallustio consulibus* notato, seu
anni 363, dicitur *secura quiescere sanctis pro
meritis et opera tanta*, et paulò post *pro factis
ad alta* (cælum scilicet) *vocata*. Hæccine ab iis
profecta sint, qui cum Luthericolis credide-
rint, opera bona meritoria non esse?

III. Neque hoc solum generatim de bonis
operibus lapides prædicant; sed orationem
præsertim, atque eleemosynam ita commen-
dant, ut plurimùm in utrâque esse meriti pa-
lam significant. Barbarum exhibeo ann. 626
positum epitaphium, quod Cl. Maffei edidit,
Ant. Gallie. p. 102:

EPYTAFIVM HVNC QVI INTVIS LECTVR (intueris le-
ctor)

BONE RECORDACIONIS AGAPI NEGVCIIATORIS

MEMBRIS QVIESCVNT NAM FVIT ISTE STACIO

MISERIS ET PORTVS EGINIS OMNEBS APTVS (omni-
bus apertus)

FVIT PRAECIPVE LOCA SCORVM ADSE

DVE. ET ELEMOSINAM. ET ORACIONEM

STVDVIT. VIXIT IN PACE ANNS LXXXV. OB

VIII. KAL. APRILIS LXI. PC IVSTINI INDICT. QUARTA.
Sed de eleemosynâ possum plura exempla
proferre. Lucas *Agathensis gentis alumnus....
justitiæ fons, munditiæ vas, lex pietatis, lux, etc....
devia spes miseris* dicitur in Museo Veronensi,
p. 312, 2. In Diogeniæ titulo, quem ex Gru-
tero describit Fleetwoodius, p. 391, fertur illa
fuisse:

LAETA SVIS LACRIMIS IEIVNO CORPORA PASTA

PRODIGA PAVPERIBVS NAM SIBI PARCA NIMIS

Quid Ennodium memorem? Fuit is, si sepul-
chrali ejus elogio credimus, quod Fabrettius,
p. 753, vulgavit:

LARGVS VEL SAPIENS DISPENSATORQVE BENIGNVS

DIVITIAS CREDENS QVAS DEDIT IPSE SUAS

Eadem de Andreâ pontifice, quem supra memorabam, legere est.

HOSPITIBVS GRATVS SE IPSVM DONAVIT EGENIS

ILLOS ELOQVIO HOS SATIABAT OPE

Neque ea omittam, quæ de Valentiniano episcopo ejus epitaphium refert, Mur., pag. 425, 6 :

ABIECTIS QVI FVDIT OPES NVDATAQVE TEXTIT

AGMINA CAPTIVIS PRAEMIA LARGA FERENS

EST PIETAS VICINA POLO NEC FVNERIS ICTVM

SENTIT OVANS QVI FERIT ASTRA BONIS

Dulcitiâ quoque cujus supra facta mentio est, *charitate largissimâ* in ejus titulo prædicatur, et Augustus largus pauperibus. Quò, amabo, tam singularis atque præclara harum virtutum recordatio spectat, nisi ut intelligamus eas fuisse, quibus sancti illi viri Deo maximoperè placuere, gloriamque sibi immortalem pepere-
runt? Stet ergo, antiquitatem contra Lutherano-
rum inventa pugnare, Christianorumque
titulos catholicum dogma de bonorum operum
meritis vindicare.

CAPUT XI.

Baptismi necessitas, Baptismus infantum, ejusdem sacramenti effecta, et cæremoniæ ex lapidibus illustrantur.

Media salutis, cujusmodi Sacramenta sunt, necesse nunc est expendere, quidque ad ea sive illustranda, sive vindicanda conferant lapides, ob oculos ponere. A Baptismo autem initium ducimus, cujus necessitatem quam hæretici negant, Inscriptiones probant. Instar omnium duæ sint, quarum alteram Muratorius, p. 1916, 4; alteram Boldettius exhibet, p. 58. Prior hæc est :

NILAE FLORENTINAE INFANTI DVLCISSIMAE ATQ
INNOCENTISSIMAE FIDELI FACTAE PARENS CONLO-
CAVIT

QVAE PRIDIE NONAS MARTIAS ANTE LVCEM PAGANA
NATA ZOIIIO CORP. MENSE OCTAVO DECIMO ET

VICESI

MA SECVNDIA DIE COMPLETIS FIDELIS FACTA HORA
NO

CTIS OCTAVA VLTIMVM SPIRITVM AGENS SVPERVIXIT
HORIS QVATTVOR ITA VT CONSVETA REPETERET AC DE

FVNCTA HYBLE HORA DIEI PRIMA SEPTIMVM KAL
OCTOBRES, etc.

Ut ἐν παρόδῳ id observem, quid sit *Zoiiio corp.* disputat Mazochius, p. 43. Hyblam autem, quum plures sint in Siciliâ antiquâ hoc nomine urbes, Megaram intelligo; nam hæc proximior est Catanæ, ubi lapis existit. Posterio-
rem jam reddo:

IXΘYC

I. POSTVMIVS EVTHERION. FIDELIS QVI GRATIA
X SANCTA CONSECVTVS PRIDIE NATALI SVO SEROTINÂ
Θ HORA REDDIT DEBITVM VITE SVE. QVI VIXIT, etc.

« *Gratia* verò *sancta* non aliud, inquit Cor-
« sinius p. 54, intelligi vel esse profectò debet,
« quàm *baptismus* ipse, quem *postumius* prope-
« modum moriturus suscepserat. » Rectè; hæc
certè apud S. Cyprianum reperio in ep. Ba-
luz. edit. ad Fidum, quæ Postumii lapidem
mirificè illustrant: « propter quod neminem
« putamus, à *gratiâ consequendâ* impediendum
« esse... et idcirco, frater charissime, hæc fuit
« in concilio nostra sententia, à *baptismo*, at-
« que à *gratiâ Dei*.... neminem per nos debere
« prohiberi, quod, quum circa universos ob-
« servandum sit, atque retinendum, magis
« circa *infantes* ipsos, et recens natos obser-
« vandum putamus, qui hoc ipso de ope no-
« strâ, ac de divinâ misericordiâ plus meren-
« tur, quòd in primo statim nativitatis suæ
« ortu plorantes ac flentes, nihil aliud faciunt
« quàm deprecantur. » Verum quod ad insti-
tutum à me de Baptismi necessitate sermonem
pertinet, illud est, Nilam ac Postumium uti-
que ob instantis mortis periculum fuisse sa-
cro baptismo ablutos. Cur autem, nisi quia
persuasum Christianis erat, posse neminem
salvari, qui ex aquâ renatus non fuerit? Equi-
dem Joan. Georgius Walchius in Historiâ Pæ-
dobaptismi, p. 504, verosimile esse ait, de non
baptizatorum infantum salute Patres ab ipso
seculo III coepisse dubitare; deinde *errorem*
vocat. Verum seculone jam tertio Christus
Ecclesiam suam deseruerat, ut gravi de Ba-
ptismatis necessitate errore teneretur? Desi-
gnet erroris sui Lutheranus homo tam vetusta
principia; vel saltem patiat errorare cum
christianâ antiquitate nos malle, quàm sa-
pere cum Lutheranâ novitate.

Cæterum quas inscriptiones adduximus, eæ
etiam efficiunt, Ecclesiam infantum Bapti-
sma probasse contra quam Anabaptistæ gar-
riant, qui non licere docent Baptismum tra-
dere, nisi adultis, qui Baptismum per se flagi-
tant. Accedunt innumeri alii lapides, in qui-
bus fideles (baptizatos scilicet, ut infra di-
cam) et neophytos passim reperimus infan-
tes. Sic apud Victorium Diss. Phil., p. 48,
novem mensium puella *Tecla fidelis* appel-
latur, *neofitus* apud Boldettium, p. 807. Victor
dierum 80 Florentinus quoque ab eodem Bol-
dettio, p. 462, memoratus vixerat *annum et men-
ses novem, dies quinque*; *fidelis* tamen de seculo

recessit. Achillam *neophytam unius anni mensium* V, invenias in Muratorii Thesaurō, p. 1819, 6. Vin' triennem puerum baptizatum? Legito hunc Cyriaci titulum, quem ex Boldettio, p. 453, descripsi.

CYRIACVS FIDILIS DECESSIT OCTODIES

MINVS. A. TRES. ANNVS III. KAL. MAR.

Diebus 32 ultra tres annos vixerat Fl. Jovina, quæ in ejus epitaphio, apud eundem Boldettium p. 271, *deposita fertur neofita in pace*; duobus autem diebus junior, neophytus tamen et ipse fuit Domitius, cujus epigraphen dedit Fabrettius, p. 559. In Museo Veronensi, p. 180, 3, Q. *Viminatium neofitum* offendimus, QVI VIXI ANN P M V, seu plus minùs quinque, Marangonius præterea, in app. ad Acta S. Victorini p. 109, hanc refert Inscriptionem:

VRCIA

FLORENTINA

FIDELIS IN PACE

VIX. ANV. MES. VIIII.

DIES VIIII

Sive autem legas *anu.* scilicet annum, sive *an.* V, annos quinque, perinde est. En ergo invictum Baptismi infantibus prioribus Ecclesiæ seculis collati argumentum, eoque magis invictum, quòd, ut Cl. Mazochius observat, p. 44, Nilæ Baptismus cœlesti voce fuisse approbatus in sepulchrali lapide dicitur; pergit enim inscriptio: «Cujus occasum cùm uterque parens omni momento fleret, per noctem *majestatis* vox extitit, quæ defunctam lamentari prohiberet.»

Cave tamen credas, istos omnes, quorum inscriptiones indicavimus tum primùm baptizatos fuisse, quùm in vitæ discrimen adducti fuere. Non eò hoc dico, quòd contrariæ sententiæ sectatores ab Anabaptistis nihil, aut parùm differre existimem. Absit. Uthæreticos istos refellas, satis sunt infantium baptizatorum exempla, etsi baptismo initiati sunt ingruente mortis periculo; hoc nempe discrimen ut magnum sit, non facit, ut infantes baptismum per se exposcant, quod tamen necessarium esse heterodoxi illi contendunt. Nego tamen illud verum esse, quod Cl. P. Corsinius p. 52, «Muratorio duce, ut ipse ait, «nisi mortis periculum immineret, pueros baptismum distulisse usque ad usum rationis» affirmat. Hoc quidem ante Muratorium, quo duce gloriatur Corsinius, docuerunt Ludovicus Vives, Salmasius atque Suicerus, Thes. eccles. T. 2, p. 1136; imò omnibus

prævisse videtur Walafridus Strabo seculi IX scriptor, cujus hæc sunt verba in libro de rebus Ecclesiasticis, cap. 26: «Notandum «deinde primis temporibus illis solummodò «baptismi gratiam dari solitam, qui et corporis et mentis integritate jam ad hoc pervenerant, ut scire et intelligere possent, quid «emolumenti in baptismo consequendum; «quid confitendum atque credendum; quid «postremè in renatis in Christo esset servandum.» Verùm id veterum Patrum scriptis ac lapidibus ipsis repugnare confidenter aio. Cyprianum supra audivimus. Notum est Gregorium Nazianzenum, Orat. 40 de Bapt., ita censuisse, ut infantes nisi si mortis periculum intercederet, «triennio expectato, aut aliquantò breviori vel longiori temporis spatio... per «magni baptismi sacramentum et animos et «corpora sanctificarent.» Tertulliano quoque constat in libro de Baptismo, c. 18, *cunctationem Baptismi*, ut quæ utilior esset, introducere voluisse. Quæ quidem utriusque doctoris opinio singularis satis apertè contrariam indicat in Ecclesiâ consuetudinem obtinuisse; Nazianzeni præterea sententia per sese Corsinio adversatur. Sed, ut alios Patres præteream à Walchio in historiâ Pædobaptismi, atque à Binghamio, Orig. Eccl. lib. 11, c. 4, magno numero congestos, Siricium ab utroque prætermisum placet in medium afferre: «Sicut, «inquit S. pontifex, epist. 1 ad Himerium, «c. 2, sacram ergo paschalem reverentiam in «nullo dicimus esse minuendam, ita infantibus «qui necdùm loqui poterunt per ætatem, vel «his quibus in quâlibet necessitate opus fuerit sacri unda Baptismatis, omni volumus «celeritate succurri.» Quæ Siricii verba, ut Chardonius observat in historiâ Sacramentorum, sect. 1, p. 2, c. 1, p. 156, edit. Gall., significant, infantium Baptisma ne tum quidem fuisse dilatum, quando in nullo mortis discrimine versabantur; infantes enim distinguit pontifex à cæteris, *quibus in quâlibet necessitate opus fuerit sacri unda baptismatis*, et tum his, tum illis jubet omni celeritate succurri.

Patribus consentiunt lapides. Cur enim in aliquibus *neophyti*, in aliis *fidelis* nomen defunctis tribuitur? Nempe ut intelligeremus, *neophytos* in mortis periculo fuisse baptizatos, non item alios. Quid? quòd si *neophytos* suos hoc nomine non designabant in more positum Christianis fuit baptismi tempus disertis verbis adnotare. Hanc ego consuetudinem infra exemplis comprobabo; interea sufficiat Nilæ

epigraphen recolere, ubi non *fidelis* dicitur, sed *fidelis facta hora noctis octava*. Adeò Christianis curæ fuit in sepulchralibus monumentis verba ecclesiastico usu quodammodò consecrata propriè usurpare. Quùm ergo *neophyti* quidem *fideles* fuerint, *neophytos* tamen illos potius quàm *fideles*, ubi eorum veluti classem designare vellet, appellare Ecclesia consueverit, illis *fidelis* nomine reservato, qui non noviter, ut Gregorii Magni verbis utar, l. 4, ep. 50, *erant plantati in fide*, Christianos, qui tam sæpè *neophyti* nomen in suis titulis inscripserunt, credibile non est *fidelis* vocabulum latiore quodam sensu, atque iis etiam qui aliquandiu post baptismum susceptum in vivis egerant, communi adhibuisse. Quòd si *fideles* propriè ii fuerunt, fuisse illos extra mortis periculum baptismate perfusos dicendum est. Nam si velis baptizatos eos fuisse, quùm vitæ discrimen subierunt, alterutrum affirmare necesse erit, aut eos omnes è periculo illo emersisse, ac demùm novâ ingruente ægritudine obliisse, aut cum morbo tamdiu fuisse colluctatos, ut non amplius *neophyti*, sed *fidelis* titulo possent extra omnem ambiguitatem donari; quod utrumque in tantâ *fidelium* infantium multitudine incredibile est, nec ullâ certè probabili ratione suaderi potest. Non sum equidem nescius, quarto præsertim, et quinto seculo Baptismum ad proveciorem ætatem, atque adeò ad mortem usque protractum à plurimis fuisse. Exemplum passim in Ecclesiæ annalibus occurrunt. Duos indicasse sufficiat, quorum Muratorius epitaphia in novum suum Thesaurum intulit, p. 382, 2, et 390, 3. Junium nempe Bassum. V. C. qui vixit annis 42, mens. 2, in ipsâ præfecturâ Urbi iit ad Deum 8 kal. septemb. Eusebio et Hypatio cons., scilicet æræ christianæ 359, et Fl. Arcadio et Baudone cons. (anno 385), 10 kal. julias defunctum Leontium *neophytum* qui vixit ann. plus minus 20. 8. Mes. 5. d. 15. Verùm hoc generalem illam Muratorii et Corsinii regulam haud probat, nisi mortis periculum immineret, pueros baptismum distulisse usque ad usum rationis; imò quùm Patres eam consuetudinem longè latèque vagantem gravissimis verbis insectarentur (confer S. Joannis Chrysostomi in Ep. ad Hebræos homiliam 13), alium planè usum, quem quin plures servârint, dubitare non possumus, probasse Ecclesia videtur.

Nollem hic, Lutheranum quempiam, qui actualem in parvulis, dùm baptizantur, fidem Lutherò duce requireret, Goriano lapide abuti, quem etiam Corsinius refert, p. 55.

INGENIOSAE QVAE VIXIT ANNIS IIII. M. V. DIES XXI.

FIDE. PERCEPIT. MESORVM. VII.

Quancquàm si quis inscriptionem istam objiceret, in re lapidariâ hospitem sese ac peregrinum ostenderet. Non enim Ingeniosa dicitur hic *percepisse*, id est Baptismum, quem ex arcani disciplinâ reticere sæpè consuevisse postea ostendam, *fide*, quàm actu habere; sed *per fide* Baptismus ipse est, qui propterea sacramentum Fidei à Patribus, ut à Fulgentio, de fide ad Petrum c. 50, sæpè appellatur. Nam « sicut (inquit S. Augustinus ad Bonifac. ep. 23) secundum quemdam modum sacramentum corporis Christi corpus Christi est, et sacramentum sanguinis Christi sanguis Christi est, ita sacramentum fidei fides est. » Scribitur autem, *fide*, pro, *fidem*, more non in Christianis tantum, sed etiam in ethnicis inscriptionibus aberuditis viris observato; littera enim M. sæpissimè in hujusmodi monumentis omittitur. Ridiculus sim, si rem planè certissimam exemplis confirmem. Unum tamen ex Lupio, p. 173, adducam, apud quem in Florentini epigraphe legitur, PAX TECV. Confer etiam Bonarrotium, p. 47 et 166.

Ad Baptismi effecta transeamus, cum hæreticis iterum congressuri. Negant Lutherani, negant Calviniani apud Bellarminum, de Bapt. lib. 1, c. 13, Baptismo tolli peccata, sed aiunt deleri tantum eorum reatum, ut imputatione nullâ sint. Conferamus jam cum hoc errore veteres Christianorum lapides. Primus sit Gruterianus, pag. 1164, 7, quem Fleetwoodius quoque, pag. 440, exhibet emendatque :

QVI PECCATORVM SORDES ABOLERE PRIORVM

TERRENISQVE OPTAS MACVLAS ABSOLVERE VITAM

l. maculis

HVC ADES AD CHRISTI FONTEM SACRVQVE LIQVOREM
CORPVS VBI AC MENTES PARITER SENSVSQVE LAVANTVR
AETERNVMQVE DATVR CASTO BAPTISMATE MVNVS
Porrò fontes S. Anastasiæ, quibus hæc carmina insculpta erant, extruxerat Romanæ urbis præfectus Longimanus, qui inter *comites sacrarum largitionum*, anno 399, recensetur, et PP. seu *præfectus prætorio* (Italiæ scilicet) anno 403, fuit constitutus. Hujus similis inscriptio est Viennæ Allobrogum à Cl. march. Maffei inspecta : in eâ hæc de IFOEDVLA leguntur :

MARTINI QVONDAM PROCERIS SVB DEXTERA TINTA

CRIMINA DEPOSUIT FONTE RENATA DEI

Arrigant aures heterodoxi : Baptismo peccatorum
sordes abolentvr priorum, terrenis maculis
ABSOLVITVR VITA, crimina deponvntvr : Hæccine

indicant, remitti tantum peccata, non tolli? Hinc interdum, ut in præclarâ quam Muratorius refert, p. 1888, 5, inscriptione Spiritus sanctus columbæ specie baptizandi capiti imminens exhibetur. Nempe Spiritus sancti gratiam, quam Baptismus confert, hoc pacto indicare Christianis visum fuit.

Quare mirum non est, Christianos Baptismum, cujus tam præclaros effectus norant, tantifecisse, ut tempus, quo illum perceperant, veluti singularis cujusdam felicitatis ἐποχὴν suis tumulis inscripserint. Sed in hac illustrandâ consuetudine paulò diutius immoremur. Cl. Mazochius in duabus quas de Hilari epigrammate ad Dominicum Georgium dedit, epistolis, hunc morem in illo Hilari epitaphio visus est sibi deprehendisse; quod enim ibi legitur QVI VIXIT ANNVS PL. MS. XXV, ipse explicat: *Qui vixit annos plus minùs quinquaginta, menses viginti quinque*. Nempe in quibusdam marmoribus animadvertit singularem P. significare *plus minùs*, sequens verò MS, non est nota τοῦ minùs, sed *mensium*, ut videre est apud Valerium Probum, et cæteros notarum Romanarum scriptores. Sed pace viri summi, quem maximi facio, atque adeò amo, Sabbatinio, cui etiam in Museo Veronensi adstipulatur Maffei, legenti, *plus minùs viginti quinque* assentiri omninò cogor. Quid enim in Valerio Probo aliisque Romanarum rerum scriptoribus quærimus notarum à Christianis usurpatarum explanationem? Uti verborum, ita siglarum portenta Romanis quadratariisignota prodeunt in dies in Christianorum titulis. Adde exemplum in Muratoriano Thesauro, p. 1954, 3, τοῦ MS, pro, *minùs*, à Sabbatinio inventum, ubi Valeria vixisse dicitur *in hoc seculo ANNIS PL MS XXXII*. Mazochius quidem et hic legit: *Plus minùs quinquaginta, mensibus 32*. At formula illa, *vixit in hoc seculo* hanc explicationem minimè fert. In Hilari verò epigrammate quum voces aliæ omnes puncto notentur, atque à sequentibus disjungantur, quum factum ut post litteram P (siquidem illam Mazochius à sequente separat) nulla fuerit interpunctio adhibita? Nempe quia cum sequente jungenda est; conjuncta autem nonnisi PLVS potest significare. Quid? quòd Christiani ut videbimus ubi Baptismi ἐποχὴν suorum tumulis inscribere voluerunt, verbo aliquo diversam hanc ἐποχὴν accuratè denotârunt. In Hilarine tantummodò ac Valeriæ titulis rem ita obscurè indicârunt ut Mazochio œdipo opus fuerit ad eam enucleandam? Neque eidem doctissimo viro subscri-

bere possum ad eundem Christianorum morem duos hosce lapides trahenti, p. 52, à Marangonio editos in libro qui prænotatur, *delle cose Gentilesche*, p. 461 et 458:

I.

AELIAE IENVARIAE FIL
ET MARTIO MARITO ET.
QVI FECERVNT INC...
DIES XL. QVE IENVARIA
VIXIT ANNIS X7 II. MES... L. XVIII.
PARETES. BENEMER.

II.

AMANTIO. QVI VIXIT. ANN. P. M. XXXVIII. DECES-
SIT IN PACE
DD NN HONORIO VIII. ET THEODOSI III. AVVGG.
QVI FECIT
ANN. XXX. ET MENS. VIII.

In hac inscriptione, si Mazochio credimus, posterior summa est temporis post lavacrum; sensusque est *fecisse* Amantium nempe *in Christo*, (quæ locutio integra reperitur in primo AELIAE IENVARIAE titulo) *ann. xxx. et Mens. viii*. In alterâ verò quum vita post baptismum exacta perquam brevis fuerit, per dies notata est. Hæc vir eruditissimus. Sed in primâ illâ nihil ego de Christo aut lavacro invenio; quæ enim desunt post litteram c..., suppleo ON, nempe *in conjugio*, ex Fabrettii lapide 131, p. 270.

A. FRI. CA. NVS. FOR. TVN. A. TE. CONIV. GI.
CVM. QVEN. FECIT
IN. CONIV. GIVM. ANNOS. N. VIII. MENSES N. II.
DIES N. XXVII
QVE NVBSIT. ANNORVM. N. XV. MENSVM. N. VIII.
QVE. VIXIT.
ANNIS N. XXIII. MENSES N. II

Secundam autem de conjugio quoque explicandam suadet vetus formula, atque à Christianis quoque usurpata *fecit*, quam ad spiritale cum Christo conjugium cum Mazochio referrem, si exemplo aliquo suaderi id posset. At qui Amantius, qui annos tantummodò 38 vixit, *facere* potuit, seu vivere cum conjuge ann. 30? Nempe aut typographi vitio in Marangonii exemplo, aut etiam quadratarii oscitantia in autographo lapide nota aliqua numeralis deest in priore annorum summâ. Dicere hoc malo, quàm sine exemplo conjugalem formulam mystico sensu intelligere. Jam verò rejectis hisce exemplis certiora alia quæramus, quibus consuetudo illa Christianorum confirmetur. Quanquàm duo jam attulimus *Nilæ*, inquam, atque *Ingeniosæ*. Ac de Nilâ quidem explorata res est; de Ingeniosâ verò nullo negotio ostendi-

tur. Recito iterum lapidem *INGENIOSAE. QVAE. VIXIT. ANNIS. III. M. V. DIES. XXI. FIDE PERCEPIT, MESORVM VII.* Viden' duplicem *ἐπεχὴν*, vitæ alteram, alteram fidei perceptæ, Baptismi nempe suscepti? Num autem sensus sit, Ingeniosam vixisse menses 7 à fide perceptâ, an potius quum septimum ætatis mensem ageret, fidem percepisse, quærant alii, mihi hoc alterum verosimilius ex gignendi casu *mesorum*. Disertissimum aliud hanc in rem argumentum ex Fabrettio, p. 563, Mazochius profert, p. 9:

D. M.

EV. FROSINE

COIUGI KA

RISSIMO

KAMPANO QUI VIXIT MECU AN

BENE XII. MESES DVO. DIES V. PERIT ANN XXXV

EX DIE ACCEPTIO NES SVE VIXIT DIES LVII

ACCEPTIO hîc nihil aliud est quàm Baptisma. Equidem illa ad Confirmationem significandam lubens detorquerem: duo tamen vetant; alterum est Ingeniosæ titulus, ubi FIDE (Baptismum scilicet) PERCEPIT disertè legimus; ethnicæ illæ formulæ TAVROBOLIO CRIOBOLIOQVE PERCEPTO; quas Mazochius scitissimè recolit: quum huiusmodi sacra à dæmone inventa potissimum fuerint in quamdam Baptismi imitationem atque ludibrium.

Verum hocce *acceptio*nis vocabulum monet, ut de disciplinâ arcani apud veteres Christianos verba faciam. Ejus ubi de formulâ in pace disserai, exemplum dedi in liturgicis precibus. Sacramenta porro à Christianis diligentius celebrantur. Hinc arcanæ hæ locutiones, ACCEPTIO, FIDES, et quam in Postumii titulo notabamus, GRATIA SANCTA CONSEQUVTVS ad indicandum Baptisma. Huc etiam spectat quod in Severiani tumulo legimus, apud Murat., p. 414, 4, QVI RELIGIONEM DEVOTA MENTE SVSCEPIT. Illustrant hanc arcani disciplinam celeberrima illa S. Augustini verba in Ps. 103, conc. 1. « Quid est, quod occultatum est, et non publicum in Ecclesiâ? sacramentum Baptismi, sacramentum Eucharistiæ. Opera nostra bona vident et pagani; sacramenta verò occultantur illis. » Atque id tam cautè observabant Christiani, ut Baptisma significaturi verbo aliquo ut, *accepit*, *percepit*, uterentur, nomine prætermisso. Exemplum afferamus, superiorem quoque illum temporis, quo Baptismus susceptus fuerat, adnotandi morem confirmatura. Primum ex Marangonio, in app. ad acta S. Victorini, p. 91, depromo:

FELICISSIMVS. CRESCENTI

NE. CONIUGI DULCISIME

KARISSIME. QVE. VIXIT. ANN

XXXIII. MES. II. ACCEPIT. III. KAL

IVL. DEP. VI. KAL. NOVE

NBRES. BENEMERENTI

Habemus aliud in Capuano lapide, quem Muratorius edidit, p. 1998, 6:

HIC EST POSITA

FORTVNIA

QUAE VIXIT AN PLVS

MINVS IIII

PARENTES DVLCISSIMAE

FILIAE POSVERUNT

CONSECVT A

EST DVI DEPOSITA

EST VIII. KAL AVG

GRATIANO. II. ET PROBO

Spectat hic lapis ad annum 371, quod non animadvertens Cl. Corsinius, p. 34, hanc inscriptionem inter exempla attulit, quæ probant, « antequàm Ecclesiæ catholicæ pax et tranquillitas *Constantini Magni temporibus*, « affulgere cœpisset, ideòque *neophyti, fidei, fidelis, Christi*, aliaque id genus sacra nomina « sepulchralibus Christianorum titulis perspicuè « disertèque inscriberentur, eadem nomina « juxta veterem arcani disciplinam reticeri, « vel obscurius exprimi consuevisse. » Quibus in verbis alia quædam sunt, quæ omninò non placent. Nam neophyti, fidei, fidelis, Christi nomina, ad arcani disciplinam spectasse non ita facilè comprobabitur, nec quis sibi in animum inducet lapides omnes, quibus ea nomina inculpta fuere, Constantiniano ævo esse recentiores. Nam quæ ipsa sacramenta aut secretiora fidei mysteria significant, ea potissimum arcani disciplinâ obvolvebantur, seu ut Tertulliani verba usurpem, Apol. c. 7, omnibus mysteriis silentii fides adhibebatur; hinc Baptismi nomen frustra in lapidibus requiras; pleraque autem illa nomina, etsi ad Sacramenta ac mysteria Religionis nostræ referuntur, non ea tamen ipsorum sunt vocabula, aut quidquam detegunt, quod naturam illorum, rationes, affectiones, effecta patefaciat et celari debuerint. Christi porro nomen adeò non occultabatur, quod ad ejus divinitatem pertinet, ut qui ethnicis liturgicos libros prodere, Sacramenta aperire, Trinitatem explicare piaculo sibi duxissent, Christam verum esse Deum palam prædicarent. Quanta de Christo, deque ejus divinitate in apologeticis, quos gentibus pro Christianorum nomine obtulerunt, Tertullianus atque Justinus nar-

rant! Confer Origenem l. 1, contra Celsum. Præterea arcani disciplina diu in Ecclesiâ obtinuit, ut quem supra reddidimus Augustini locus demonstrat; imò ea fortassis disciplina post datam à Constantino Ecclesiæ pacem arctiore quâdam ratione servabatur, quemadmodum Cyrilli Hierosolymitani, Chrysostomi, Athanasii, aliorumque Patrum scripta testantur. Quis enim seculo quarto aut quinto ea evulgare ethnicis se posse credidisset, quæ in primâ Apologiâ Justinus de Baptismo deque Eucharistiâ ipsâ prodidit? Quare christianarum inscriptionum ætas neque ab expressis hisce vocabulis, neque ab arcanis quibusdam locutionibus, meâ quidem sententiâ, est repetenda. Verum in viam redeamus. Tertium hocce disciplinæ, de quâ agimus, exemplum Mazochius, p. 31, reddit:

EVFRONIA EV..... f. Eufronii
 FILIA. ET M..... f. misere
 NAVFRAGIO.....
 NECTA. NAT.....
 PRI. KAL. NOV.....
 PERCEPIT
 III. ID. APRIL.
 DECESSIT
 PR. KAL. MAI

Equidem Cl. Sabbatinus, in Epist. ad card. Besutium de Hilari epigrammate, p. 30, negat christianam hanc esse inscriptionem, quod inter christianas à Gudio relata non fuerit, quodque nihil aliud titulus hic innuat, nisi Eufroniam, quæ *Natale pridie calendas novembres percepit*, seu nata est, *navfragio ereptam tertio idus apriles decessisse*. Quis tamen Maffeio, in Ant. Gall. p. 96, Muratorio, p. 1464, 1, Corsinio, p. 34, antiquitatis peritissimis viris, qui Christianis lapidem istum accensent, assentiri non malit, quàm Gudio, cujus collectio nullum iudicium, nullam diligentiam, nullam eruditionem prodit? Præterea ut Christianis inscriptionem illam Sabbatinus abjudicaret, necesse illi fuit *inauditam phraseologiam* (Mazochii verba sunt, p. 31), procudere: *Natale percepit*. Quid? quod si Sabbatinianam sententiam amplectimur, quid Eufronia post mortem, quam obiisse *III kal. april.* ait vir doctus, egerit ad ultimum *prid. kal. majus* in lapide disertè inscriptum, ignorabimus. Christianam ergo inscriptionem esse, tot egregiis clarissimisque viris auctoribus demus, Mazochio viro et ipsi præstantissimo, deque universâ litterariâ republicâ optimè

merito, Baptismumque eo verbo *percepit* ex arcani disciplinâ indicatum fateamur.

Pascasii tamen ante alios fuerat lapis commemorandus. Sed quoniam is cæremonias præterea quasdam Baptismi nobis in mentem revocat, opportuniùs paulò post describetur. Hæ porro cæremoniæ aliæ Baptismum præcedebant, aliæ comitabantur, aliæ demùm sequebantur. Eas inter, quæ ante Baptismum in more erant, præcipua erat catechumenatus. Hujus vestigium quoddam in Græco *Onesimes* titulo, quem Marangonius (p. 74) divulgavit in Cœmeterio S. Hermetis repertum; ea enim KATAXOYMENH dicitur. Scio tamen, Cl. Corsinium, p. 33, Neophyti sensu Catechumeni vocem hic usurpatam contendere. Etenim sola quatuor annorum ætas, quam Onesimi tribuit inscriptio, et pati vix poterat, et inquit vir doctus, ut ea sacris mysteriis instructa, suscipiendique Baptismatis cupida foret, adeoque receptâ jam phrasî *catechumena* diceretur. Ac faciliè tanti viri auctoritas, tamque probabilis ratio me in ipsam hanc sententiam pertraheret. Dùm tamen animadverto, S. Gregorium Nazianzenum (Orat. 40 de Bapt.) triennium censuisse parvulorum, qui baptizandi erant, ætati præfiniendum, et nam tum et mystici quiddam audire, ac respondere possunt, ac si minùs plenè et exactè intelligunt, imbuuntur tamen, et informantur; faciliùs intelligo, puellam, quæ non quatuor tantùm annos, sed etiam menses quinque, diesque tres numerabat, sacris potuisse mysteriis institui, ac Baptismi desiderio teneri, atque ægrè adducor, ut credam catechumeni nomen contra totius Ecclesiæ consuetudinem ad neophytam significandam in sepulchrali titulo fuisse translaturum. At quæ ergo quievisse dicitur in pace? Nimirum fortassis martyr occubuit; ut autem Prosper cecinit, ep. 87:

*Fraudati non sunt sacro baptismo Christi,
 Fons quibus ipsa sui sanguinis unda fuit;
 Et quidquid sacri fert mystica forma lavacri,
 Id totum implevit gloria martyrii.*

Vel certè, quod de Valentiniano Juniore aiebat Ambrosius, *hanc sua pietas abluit, et voluntas*. Quùm autem plures essent catechumenorum gradus, primumque AUDIENTES constituerent, reddendus hic lapis est à doctissimo Gorio divulgatus, qui audientis titulum continet: SOZOMENETI ALVMAE AUDIENTI PATRONUS FIDELIS.

Muratorii inscriptionem, p. 1888, 5, indicavi,

in quâ baptizandi capiti Spiritus S. columbæ specie imminet. Adstat in eâdem puero in baptismali vase posito (quod antiquissimum mersionis ritum exprimit hinc episcopus, hinc sponsor seu patrinus. Nempe dandi Baptismi jus quidem habet « summus sacerdos, qui « est episcopus, dehinc presbyteri et diaconi, « non tamen sine episcopi auctoritate, » ut « ait Tertullianus, de Bapt. c. 17. « Fide-
« jussores verò, quemadmodum loquitur Au-
« gustinus (serm. 116 de Temp.) proipsis (bap-
« tizandis, si parvuli essent, aut hebetes) res-
« pondebant, quòd abrenuntient diabolo,
« pompis et operibus ejus. » In mulierum bap-
tismate diaconissas operam præstitisse suam constat. Id ipsum indicat Christiani lapidis fragmentum à Maffeo Græcè editum, Latinèque redditum, Mus. Ver. p. 66, 1 : Μὲ Οὐαλεντίλλα θέτο λουτρῶ.... ὡς ἀγλάν τε φάρος : *Me Valentilla in lavacro posuit.... tanquàm in splendore lucis.*

Inter ritus, qui Baptismum sequebantur, in primis commemorandæ vestes albæ quibus induebantur baptizati, quasque in ipsâ octavâ Paschæ exuebant in Ecclesiæ vestiario custodiendas. Harum mentio in quanti vis pretii lapide Fabrettiano p. 577.

NATV. SEVERI NOMINE PASCASIUS
DIES PASCALES PRID. NOV. APRIL. N
DIE IOBIS FL. CONSTANTINO
ET RVFO VV CC CONSS. QVI VIXIT (1)
ANNORVM VI. PERCEPIT
XI. KAL. MAIAS ET ALBAS SVAS
OCTABAS PASCAE AD SEPVLCRVM
DEPOSVIT D IIII. KAL. MAI. FL. BASILIO
V. C. CO.... (2).

Ad eosdem ritus, qui Baptismum sequebantur, spectat Neophytorum et fidelium nomen, quo baptizati donabantur. Exempla supra adduximus. Monui in historiâ Litterariâ, t. 6, p. 481, catechumenos in nonnullis Ecclesiis, atque Hierosolymitanâ præsertim, *fideles* quoque fuisse appellatos. Cæterum id nominis Ecclesiæ ferè omnes baptizatis tribuebant. Cl. Mazochius, p. 43 et seqq. contendit *fidelium* nomen tributum fuisse baptizatis, non quòd jam crederent, sed passivâ significatione, quòd fide digni essent, seu quòd digni haberentur, quibus fidei arcana crederentur. Ingeniosè id quidem dictum, et ex parte verè. Nam baptizati πιστοί, hoc est, *fideles* eo sensu appellari possunt,

(1) A. 457, pascha incidit in diem martii 31; quare dies Jovis post pascha 4 aprilis numerabatur.

(2) Basilii consulatus annum designat 463, quo 21 aprilis pascha celebratum fuit.

quo *initiati* etiam vocantur, quia scilicet *Jesus se credidit eis*, ut cum Augustino loquar, tract. 11 in Joan., imò nisi fallor, eo sensu *fideles* à Cyrillo Hierosolymitano, protocatech. n. 6, *illuminati* dicuntur, dùm fideles illos appellari ait veluti filios Altissimi, qui *fidelis* est et *justus*. At id esse hujus etymon vocis mihi persuadere non possum, nec sibi persuasit Augustinus. Nam in primo *de peccatorum Meritis et Remissione* libro ait : « Non hoc judicat ecclesiastica « regula, quæ baptizatos infantes *fidelium* nu-
« mero adjungit. Porro si illi qui baptizantur,
« propter virtutem celebrationemque tanti sa-
« cramenti, quamvis suo corde atque ore non
« agant quod ad credendum confitendumque
« pertineat, tamen in numero *credentium* com-
« putantur. » Ubi manifestum est idem esse Augustino *fidelium* numero adjungi, quod in numero *credentium* computari. Imò in eodem libro non multò post disertè ait S. doctor : « Nec
« ideò tamen eos (parvulos) quisquam fidelium
« *fideles* appellare cunctatur ; quod à credendo
« utique nomen est, quamvis hoc non ipsi, sed
« alii (sponsores scilicet) pro eis inter sacra-
« menta responderint. » Hactenus de Baptismo.

CAPUT XII.

Christianos lapides recenset, qui Confirmationem memorant, hancque verum esse sacramentum à Baptismo distinctum evincit; unctionem quoque ejus esse materiem declarat.

De Confirmatione, quæ alterum est christianæ Ecclesiæ sacramentum, acturis offert sese statim celeberrimus Leopardi titulus, de quo olim Mabillonius inter et Fabrettium disputatum fuit.

D MA SACRVM XL
LEOPARDVM IN PACEM
CVM SPIRITA SANCTA. ACCEP-
TVM EVMTE ABEATIS INNOCINEM
POSVER PAR. Q. AN. N. VII. MEN. VII.

« Hic manifestus, inquit Mabillonius, Itin. « Ital. p. 72, edit. 1724, de Confirmationis sa-
« cramento locus est. » At Fabrettius, p. 575, de Baptismo lapidem interpretatur. Neutrum placuit Lupio viro doctissimo, atque antiquorum lapidum peritissimo (p. 169.) « Quis enim
« vetet, aiebat ille, τὸ CVM SPIRITA SANCTA de
« Ecclesiâ, ac cœtu sanctorum potius intelli-
« gere, quam de SPIRITU τῷ ΠΑΡΑΚΛΗΤῳ? Sen-
« sus namque opportunissimus illius epitaphii
« est LEOPARDVM IN PACEM (in pace) CVM SPIRITA
« SANTA, Spiritus sanctos, Spiritibus sanctis
« ACCEPTVM EVNTE (eumdem) ABEATIS INNOCINEM

« (habeatis innocentem). » At Lupium multis refellere nuper aggressi sunt viri tres sanè eruditissimi, Mazochius in epistolâ posteriore de Hilari epigrammate p. 47; Corsinius (diss. 2, p. 35), et Joannes de Vitâ in notis ad inscriptiones Beneventanas, p. 54. Ego verò etsi horum doctrinam magni facio, venerorque, tamen ad Lupii interpretationem ita me trahi sentio, ut nihil illâ aut verisimilius aut aptius excogitari posse existimem. Age, rem accuratissimè perpendamus.

Negat Mazochius, negat de Vitâ SPIRITUM SANCTUM à Christianis pro animâ sanctâ fuisse usurpatum, « quia nefas erat (inquit Mazochius, à quo de Vitâ minimè dissentit) solemne divinæ in Trinitate personæ nomen cum quovis alio commune facere. » Nefas? Cur ergo in Luciferæ epitaphio apud Lupium, p. 167, scriptum SANCTO ET INNOCENTI ESPIRITO? Dices, τὸ, et innocentī satis à notionalī Paracleti nomine Spiritūs sancti nomen distinguere? Adi ergo apud eundem Lupium, p. 5, Severæ epitaphium. Disertè hæc sunt: ED. ISPIRITO. SANCTO TVO. Quis hæc aliter interpretetur, atque animæ sanctæ tuæ? Quamobrem quis vetat hæc quoque eodem sensu accipere HISPIRITO SANCTO MARCIANETI, apud Boldettium, p. 419; CONJUGI BENEMERENT ISSPIRITO SANCTO, apud Fabrettium, p. 571; ISPIRITO SANCTO SEXTILIO LEONI, apud de Vitâ, p. 64? Multa vetant, si quos antea appellavi, viros clarissimos audias. Nam ISSPIRITO SANCTO idem est, atque in Spiritu, quemadmodum in Thesouro Muratoriano, p. 1900, 10, legere est: benemerentibus IN XPO. SANCTO. Deinde, ut notat de Vitâ, non legitur, Hispirito sancto Marcianetis, Ispirito sancto Sextilii Leonis, benè verò, Hispirito sancto Marcianeti, Ispirito sancto Sextilio Leoni, ita ut posteriora nomina à prioribus non gignantur, sed utraque diverso casu posita diversam significationem præferre videantur. Hæc illi. At neutrum quidquam efficit. Nam ut de primo dicam, nominibus ab SP, SC, ST vel duplici aliâ incipientibus præpositum olim I fuisse, quod animadverterant viri docti Reinesius, cl. 20, 328, et Bonarrotius, p. 112, multis confirmavit exemplis P. Lupius, p. 169, quibus adde ISTERCORIVM à doctissimo Oliverio editum in Marmoribus Pisaurensibus, num. 157. Cur ergo hic potiùs præpositionem IN, quàm προθεσιν illam litteræ I, designatam dicemus? Imò verò cùm nunquàm disertè, in Spiritu sancto Christiani lapidibus suis insculperint, sed Ispirito, aut Hispirito sancto, aliud

omninò denotare voluisse dicendi sunt. Quid enim? qui toties in Christo tumultis suis insculperunt, nunquàm, in Spiritu sancto, scripsissent, si id incidere in animo habuissent? Adde Reinesianum lapidem, cl. 20, 193, SPIRITO SANCTO INNOCENTI. Non in Spiritu sancto, non hic Ispirito, sed, Spiritu sancto legitur; ergo idem significat Ispirito, quod Spiritu; atqui hic Spiritu sancto ad Paracletum minimè traducas, quùm nulla hic adsit præpositio. Atque hinc quod secundo loco à de Vitâ obieiebatur, sanè evertitur, nisi fortè velis INNOCENTI casum esse gignendi. Sed alia præstò sunt exempla: BICTORI DIGNO ISPIRITO exstat in Fabretti Syntagmate, p. 571; non Bictoris, seu Victoris; quidni ergo scribi potuerit BICTORI ISPIRITO SANCTO, seu, quod idem est, DIGNO ISPIRITO BICTORI, ISPIRITO SANCTO BICTORI? Nihil quod solidi sit, respondebitur.

Posse Leopardi lapidem ita intelligi, ut non Paracletus, sed animæ sanctæ designentur, hactenùs ostendimus; debere sic intelligi nunc demonstremus; SPIRITA SANCTA esse hic accusandi casum nemo miretur, ubi exempla animo verset à Lupio eruditissimè cumulata, p. 168 et 169, intolerandæ, ut Fabrettius loquitur, cap. 4, ad inscript. 30, barbariei, quæ præpositioni, cum accusandi casum jungere consuevit, ut, cum eum, cum maritum, cum filias suas duas. Mirabitur potiùs quispiam, Cl. Mazochium, p. 47, contendere SPIRITA SANCTA esse hic femininum, atque adeò auferendi casum. Quid hoc? « Apud Hebræos, inquit vir doctus, SPIRITVS Ruah est feminini generis. » Ita sanè. « Id ergo etiam in titulos plebeios Christianorum redundavit, eos saltem quos Judæi Christiani (quorum erat infinita multitudo) fieri curassent, nisi volumus ab Judæis christianis id et Christianos non Judæos postmodum imbibisse. » Negemne eruditè hæc et ingeniosè proferri? Minimè sanè. Nego equidem verè dici, aut etiam seriò. Quis enim judaizantes hoc in uno nomine sibi fingat Christianos seculi præsertim III, eosque Romæ? quo scilicet tempore ac loco Judæorum lingua ac natio nulla erat, atque adeò Romanis invisa. Sed hoc mittamus. Spiritum spiriti, ac spirita spiritorum barbarè seculo III, Romæ usurpatum pro, spiritus, testis est luculentissimus Victorix et Zotici lapis, in quo ita acclamatum invenit Boldettius, p. 417, SPIRITA VESTRA DEVS REFRIGERET. Nullus hic ad Hebraismum confugii locus; SPIRITA VESTRA plurali numero hic usurpatur, ubi dicendum,

SPIRITVS VESTROS. Igitur quum lapides ex lapidibus ejusdem præcipuè ætatis pronum sit explanare, nonne is verosimilius agit, qui SPIRITA inveniens *spiritus* intelligit plurali numero, quàm qui *spiritum* singulari numero explicat, atque ad femineum genus sive ex barbarie, cujus exemplum in hoc nomine nullum extat, sive ex Hebraismo profectum confugit? Quid si addatur præpositio *cvm*, quam barbaries ablativo rejecto cum accusandi casu copulare passim didicerat? Quum ergo apud Muratorium, p. 1872, 6, Fl. Crisbinum conjugii acclamantem legeris

VALE MICHİ KARA IN PACE

CUM SPIRITA XAN-TA VALE IN ☩

cave cum Cl. Corsinio, p. 36, explices, cum *Spiritu sancto*, sed cum *spiritibus sanctis*, sive *beatis* interpretare; quod etiam auxesim quamdam habet, quam quadratarius, aut inscriptionis auctor indicare voluisse videtur; valere in Christo salutis ac pacis omnis auctore jubens Aureliam Anianetem Crisbini uxorem, postquam pacem cum beatis fuerat illi precatu. Exemplum aliud attulerat Lupius, p. 168, in *Cervoniæ Silvanæ* Boldettiano lapide, ubi legitur REFRIGERA CVM SPIRITA SANCTA, *Refrigereris* nempe cum *spiritibus sanctis*. At Corsinius quum Refrigeriam nescio quam, imò et *Refrigerium* in Muratoriano Thesaurò offendisset, quovis pignore contendit, tò REFRIGERA hic quoque tertium nomen esse tumultuæ Cervoniæ. Quod ut concederem, frustra tamen ad Spiritum Paracletum reliqua vir doctus pertraheret; ratio enim, quæ tertio seculo obtinuit, declinandi nominis SPIRITVS, et præpositio, *cvm*, accusandi potius, quàm auferendi casu iis temporibus donata poscit, ut ea de *spiritibus sanctis*, seu beatis accipiamus. Sed neque illud concessero, SPIRITA VESTRA DEVS REFRIGERET; supra vidisti: TIBI DEVS REFRIGERIT, SPIRITVM TVVM DEVS REFRIGERET, ANIMA DULCIS IN REFRIGERIO una Boldettii p. 448 suppedabit. Simile est illud apud Marangonium in appendice ad Acta S. Victorini, p. 122: IN PACE ET IN REFRIGERIVM, et, p. 80: IN BONO REFRIGERES (pro refrigereris) DVLICIS. Quidni ergo in Cervoniæ lapide acclamationem harum similem potius agnoscam, quàm ut eam trinominem fuisse confingam contra universam ferè christianæ antiquitatis consuetudinem, quæ feminas uno plerumque, rarò duplici, triplici vix nomine donare consuevit? Itaque ut ad Leopardi inscriptionem revertar, cujus gratiâ disputata hæc sunt, dum is cum *spirita sancta*

acceptus dicitur, ne antiquitati repugnemus, quam *spirita* plurali numero usurpasse, et cum præpositionem accusandi casui junxisse constat, *Spiritam* singulari numero, ac femineo genere usurpasse neque exempla, nec ratio ulla suadet, cum spiritibus sanctis fuisse acceptum intelligemus. Atque id quoque verosimillimum faciunt similes formulæ, quæ in christianis lapidibus occurrunt: CVM ANIMA CVM SANCTOS; DIGNA INTER SANCTOS.

Non in omnibus tamen probo Lupii explicationem. « Ac certè quidem, inquit Cl. Corsinius p. 35, si marmoris interpretatio à Lupio tradita admittatur, adeoque cum illo exponatur: *Leopardum in pace cum spiritibus sanctis acceptum eundem habeatis innocentem; posuere parentes*, sensus omninò mutilus et hiulus erit; neque facillè intelligi exponique poterit, quinam sunt ii qui eundem habere debeant, aut quosnam tituli scriptor alloquatur. » Idem ergo Corsinius, p. 36, marmor ita exponendum putat: « *Leopardum in pace cum Spiritu sancto. Acceptum eundem à beatis innocentem posuerunt parentes.* » Audacior aliquis apud Corsinium ipsum, p. 25 et seq., animadvertens non semel quadratiorum vitio versus fuisse transpositos, lapidem hoc potius modo explanaret. « *Leopardum in pace cum spiritibus sanctis acceptum. Eum posuerunt parentes, qui vixit annis numero septem, aut annis septem mensibus septem. Te à beatis innocentem,* » ut scilicet hæc postrema verba liturgica sint, quemadmodum illa; *Te pace, Te in pace*, de quibus supra dictum fuit, precumque sacrarum. quæ pro defunctis recitarentur initium. Alius tò, à beatis plebeium idiotismum pro, *ad beatos*, et similem Italico nostro, *a' Beati*, affirmabit, nulloque negotio sic lapidem reddet: « *Leopardum in pace cum spiritibus sanctis acceptum, euntem ad beatos innocentem posuerunt,* » etc. Nam quod Corsinius urget, in ipso marmore ante vocem, ACCEPTUM, interpunctionem reperiri, quæ vocem ipsam cæteris insequentibus conjungendam esse demonstrat, nullius est momenti. Mirum est clarissimum hunc virum interpunctionem objecisse, quum (ne quæ à Lupio eruditissimè hanc in rem congesta sunt, p. 67 et seq. hic repetam) ipsemet paulò post Aureliæ Anianetis epigraphen recitet, ubi vitiatâ, ridiculâque interpunctione eadem vox, XANTA, in duas dissecatur, XAN, TA. Interpunctionis tamen, si vis, ratio habeatur. Non video cur marmor exponi non possit: « *Leo-*

« pardum in pace cum spiritibus sanctis. Ac-
 « ceptum eundem à beatis innocentem posue-
 « runt parentes. » At instat Corsinius. « Si
 « beati mox nitidè disertèque memorantur,
 « à quibus Leopardus acceptus, atque cum
 « illis conjunctus est, cur ecclesia ac cœtus
 « sanctorum in vocibus aliis, spirita sancta,
 « designari dicatur? » Nempe in priori lapidis
 parte acclamatio quædam est; quæ sequuntur,
 historica quodammodò sunt, neque tam ad
 acceptionem Leopardi cum beatis, quàm ad
 modum, quo acceptus est, seu ad ejus inno-
 centiam denotandam insculpta. Utut est,
 nihil hic de Confirmatione video; Baptismi
 tantùm vestigia quædam in barbarâ illâ voce
Innocinem cum Fabrettio intueor; unde enim
 Leopardus *innocens*, nisi quòd sacro fuerat
 lavacro ablatus?

Sed qui in Leopardi marmore confirmatio-
 nem minimè invenimus, in aliis designatam
 lapidibus non negamus. Exstat in his mutila
 Christiani cujusdam apud Boldettium p. 80,
 inscriptio, ubi de eo dicitur: *Qui crucem*
accepit D. N. (Domini nostri) die 12. kal. octo-
bres, Marin'ano et Paterno II coss., seu anno
 Christi 268. Hæc in eo marmore è litterarum
 vestigiis feliciter deprehendit citatus Corsi-
 nius. Sed quid Dominicæ CRUCIS nomine hic
 designatur? « Facile est quidem, inquit eo
 « loco Corsinius, hæc sacrâ Christianorum
 « phrasi martyrium intelligere. At nullus in
 « loculo martyrii character inventus; nullum
 « in titulo martyrii signum exprimitur, atque
 « ubi *Christianus 20. septembris die martyrio*
 « *affectus dicatur*, intelligi vel explicari non
 « poterit, cur sequenti defunctus ponatur,
 « nisi unâ die cruciatus martyrioque super-
 « stes, alterâ è vivis excesserit. Itaque suspicari
 « nunc libet *crucis* nomine fortassè Baptismum
 « ipsum, sive potiùs Christi fidem et religio-
 « nem cruce veluti symbolo expressam hic
 « indicari. Certè Paulinus, in Natali, ubi de
 « S. Martino loquitur, qui Christi Religionem
 « amplectebatur, ita cecinit:

Transiit ad sacram constanti pectore legem,

Signavitque crucis sanctam munimine frontem.

« Perinde quasi crucis nomine, vel crucis
 « signo fronti inscripto Christi fides, lex,
 « religio suscepta satis exprimeretur. Quid
 « ergo si in nostro etiam marmore crucis
 « acceptæ nomine non martyrium, sed Chri-
 « sti fides et Baptismus ipse intelligatur?
 « adeòque singularis hæc formula, planèque
 « insueta reliquis Christianorum phrasibus

« accenseatur, quibus Baptismum ab iis in-
 « dicari consuevisse jam vidimus. » Hæc vir
 doctus. Et certè præter Paulinum S. Grego-
 rius Nyssenus, Orat. in eos qui differunt Ba-
 ptismum, Baptismum appellat *signaculum et*
signum crucis; aliaque in hanc rem testimo-
 nia affert Gretserus, de Cruce lib. 4, cap. 4.
 Verumtamen quùm Confirmationis sacramen-
 tum non solùm sine crucis signaculo adminis-
 tratum nunquàm fuerit, ut idem eruditissimus
 Gretserus latè probat, eodem lib. 4, cap. 15,
 sed à crucis signo Signaculi nomen accepe-
 rit, ut paulò post videbimus; sint præterea
 theologi et numero et doctrinâ præstantes,
 qui sacramentum hoc absque crucis signo ne
 conferri quidem validè posse arbitrentur;
 crucis nomine Confirmationem liberius intel-
 ligerem. Hinc Augustinus, in Ps. 144: « Multa,
 « inquit, sacramenta aliter atque aliter accipi-
 « mus. Quædam, sicut nôstis, ore accipi-
 « mus; quædam per totum corpus accipi-
 « mus. Quia verò in fronte erubescitur, ille
 « qui dixit: *Qui me erubuerit coram hominibus,*
 « *erubescam eum coram Patre meo, qui in cœlis*
 « *est*, ipsam ignominiam quodammodò, et
 « quam pagani derident (crucem) in loco pu-
 « doris nostri constituit, utique per sacra-
 « mentum Confirmationis. »

Non desunt certiora in lapidibus confirma-
 tionis monumenta. Ea eruditè illustrat Cl. Cor-
 sinius, p. 36, seq. Enimverò, ut supra de Baptis-
 mo notavi, in Catervii epigrammate legimus:
 QUOS DEI SACERDVS PROBIANVS LAVIT ET VNxit.
 Ubi unctionis nomine Confirmatio designatur,
 ut Tertulliani, l. de Bapt.; Cypriani, ep. 70;
 Aviti Viennensis, in ep. ad Clodovæum Fran-
 corum regem, sexcentisque aliis veterum testi-
 moniis, si opus esset, comprobare possem.
 Insigne et illud est Confirmationis monumen-
 tum, quod ex Apiano Gruterus, ex Grutero
 Fleetwoodius protulit:

PICENTIAE

LEGITIMAE

NEOPHITAE

DIE. V. KAL. SEP

CONSIGNATAE

A LIBERIO P. F (1)

(1) « Etenim, ut benè sapienterque Corsinius,
 « Picentia illa nuper baptizata, sive neophyta
 « è vivis excessit, postquàm à Liberio papâ
 « consignata, sacro nimirum Chrismate deli-
 « buta, vel confirmata jam fuerat. Quemadmo-
 « dùm enim Confirmationis sacramentum à
 « veteribus Unctio et Chrisma dicebatur, et
 « qui sacramentum illud acceperat, *uncti* no-
 « mine vocabatur, ut superius ostendi, ita

FL. HOSPITIANVS
MARITVS
VXORI
BENEMERENTI

Jam verò aliqua ex hisce inscriptionibus in rem theologicam derivemus. Primum illud, quod cum hæreticis pugnat, Confirmationem non ritum esse Baptismi, sed diversum à Baptismate sacramentum. Cur enim tot inter ritus Baptismatis solius lotionis unctionisque meminisset Catervii epitaphium? Cur quæ Baptismum acceperat Picentia, unde illi *neophytæ* nomen, postea à Liberio papâ fuit consignata? postea, inquam, nam si Baptismum quoque à Liberio accepisset, hoc etiam epitaphiographus adnotâsset. Cur Christicianus solam *crucem* et Confirmationem, non etiam Baptismum accepisse dicitur? Hæc sanè argumento sunt nobilius aliquid simplici Baptismi ritu Confirmationem esse, esse aliquid ab eo diversum. Nam quod diverso à Baptismate tempore accipitur, quod ab alio ministro, eoque solùm qui episcopus sit traditur; quod si simul cum Baptismo conferatur, peculiari mentione dignum videtur, ac veluti quidpiam distinctum profertur, habitum illud fuisse à Baptismo diversum sacramentum necesse est. Alterum quod ex allatis marmoribus consequitur, est Unctionem sacramenti hujus esse materiem. Quùm enim *consignationis* et *crucis* nomine Confirmatio denotetur, ac præterea verbo, *unxit*, definiatur, quæ omnia unctionem vel indicant vel apertè significant, nemo sibi persuadeat, aliam esse hujus sacramenti materiam creditam nisi unctionem, quemadmodùm dùm audimus verbo *lavit* expressum Baptisma, statim aquam esse ejus materiam intelligimus.

CAPUT XIII.

Sacramenta alia, de quibus Christianorum lapides meminere, expenduntur atque illustrantur.

Pauca de aliis sacramentis suppeditant lapi-

quoque sacramentum ipsum *Signaculum Dominicum* à Cypriano, epist. 71; *Signaculum spirituale* ab Ambrosio lib. de initiandis, c. 7; *Signaculum vitæ æternæ*, à Leone, Ser. 4 de Nativit., vocatur; atque fideles illi, qui *Chrisma* ab episcopo receperant, *consignati* dicebantur. Hinc Innocentius I. (in Epist. ad Decentium) ait: *De consignandis verò infantibus manifestum est non ab alio quàm ab episcopo fieri licere*; paucisque interjectis addit, *solis pontificibus deberi ut consignent*. Itaque dùm Picentia à Liberio papâ *consignata* dicitur, non aliud intelligi profectò poterit, quàm quòd illa Confirmationis sacramentum ab episcopo sive pontifice Romano receperat.

des. Ea hìc perpendemus. Pœnitentiæ, ut equidem reor, canonicæ exstat Aquis Sextiis in inscriptione an. 517, illustre monumentum. Recitatur à Maffei, ant. Gall. p. 100, atque hujusmodi est:

✠

HIC IN PACE QVIESCET
ADIVTOR QVI POST
ACCEPTAM PAENITEN

TIAM MIGRAVIT AD DNM
AN LXV. MENS VII. DIES XV.

DEPOSITVS SD VIIII. KAL (Sub die)

IANVAR ANASTASIO VC

CONSVLE

Ministri quoque, quem *Pœnitentiarium* dicimus, mentio fit in duobus lapidibus, Latino altero apud Murat., p. 419, 2, Græco altero apud Fleetwoodium, p. 343. Spectat ille ad annum 523, ut statim ex adscripto consulatu intelliges.

HIC REQVIESCIT IN PA
CE GERONTIVS VC PAE
NITENTIALIS QVI VIXIT
ANN. PL. M. LVI. DEPOSITV
EST SVB D. NON DECEMB
MAXIMO V. C. CONS. IND. SE.

Græcus Fleetwoodii lapis hic est:

ENΘADE KEITAI
AAEZANDPOC . IATPOC .
XPICTIANOC KAI HNEV
MATIKOS

«Pneumaticus, ait hic Fleetwodius, est presbyter auricularius, confessor (verè, nam plurima istius nominis hoc sensu usurpati occurrunt exempla in Cangii glossario Græcitatibus, et hic noster rem, ut videtur, medicam exercebat.)

De Ordine præter ea quæ alio loco discussa sunt, unus superest Adeodati diaconi titulus an. 474 positus, unde discas, diaconatum fuisse sacrum ministerium, non profanum, ut hæreticis visum est:

SEDIS APOSTOLICAE LEVITES SYMMVS IN ISTA
MENTE PETENS XPM MEMERA RECONDIT HVMO
INSIGNIS MERITIS CLARVSQVE PER OMNIA MILES
ENITVIT TANTI DIGNVS HONORE LOCI.
ADEO SIC DATVS ALTARIS FVIT ILLE MINISTER
NOMEN VT AEQVARET VITA DECORA VIRI.
DEPOS. VII. IDVS MAIAS LEONE IVNIOR AVG PRIMVM.
CONS.

Exstat apud Reinesium (cl. 20, 3.) et Fleetwoodium p. 342.

Ad matrimonium quod spectat, notum est

de secundis nuptiis paulò duriùs veteres aliquos sensisse, ut concilium Neocæsariense, can. 3, nuptias repetentibus poenitentiam injunxerit. Alii verò etsi non improbârunt, concedere se tantùm illas affirmârunt. Sic aiebat Hieronymus in Epistolâ ad Marcell: « Nos secundas nuptias non tam appetimus quàm concedimus. » Quia tamen, ut S. Ambrosius loquitur in libro de Viduitate, alia est infirmitatis contemplatio, alia gratia castitatis, laudibus celebrabantur quæ secundas nuptias respuerant; imò ex illis non secùs atque ex virginibus Diaconissæ deligebantur. Hinc in Placidiae epitaphio, quod an. 571 positum fuit, atque à Muratorio redditur, p. 450, 1, ea dicitur VNIVERA, seu unius viri uxor. Sic etiam *Mandrosa*, cujus alio loco meminimus, dicitur apud Fabrettium, p. 558, *transegisse falsi seculi vitam VNIVS VIRI CONSORTIO terquius CONVINCTA per annos*. Addi potest Pulcheria, quæ in Muratoriano Thesaurò, pag. 427, 3, *tenuisse fertur castam defuncto conjuge vitam*. Viduæ frequentius in lapidibus occurrunt, ut *Prima*, quæ *decessit ann. centu*, apud Lupium, pag. 153. *Diogenia*, quæ *viduata viro vixit amica Deo* apud Gruter. 1167, 7. Addo, *Baleria*, *Latobia*, *Hilara*, quarum titulos refert Fabrettius, p. 545. *Efigenia* (apud eundem Fabrettium p. 559). Sed num uni tantùm viro an duobus antequàm in viduitate consisterent, eæ nupserint, nihil certè proferri potest. Unum habuisse virum probabilius est Antoniam illam, quæ (ut est apud Aringhium, T. 1 Romæ subterraneæ lib. 3, cap. 22, p. 609, in Græco titulo vixisse dicitur *cum Atypio viro suo annos viginti et septem*; vitam autem mutasse amicitia gravi *Valerii episcopi*. Quid verò rei est isthæc mutatio vitæ? *Pœnitentiane*, quam à Valerio episcopo receperit, quemadmodùm adjutor paulò antea à nobis memoratus? an Baptismus? Utrumque probabile Cl. Corsinio visum est, p. 39 et seq. Fortassè tamen verisimilius fit, *viduitatis servandæ propositum* Valerii suasu ab Antonia emissum hinc denotari. Viduas enim, quæ sanctæ religionis propositum vellent, ut in Toletani X concilii cap. 4 statutum reperio, *sacerdoti, vel ministro... scriptis professionem suam faciebant.... continentes se et religionis propositum velle, et hoc perenniter inviolatè servare*. Porro si conversio religiosa professio passim in veterum monumentis appellatur, quidni vitam quoque mutasse ea dicta fuerit, quæ sanctæ religionis propositum emittebat?

CAPUT XIV.

Res funerea Christianorum exponitur; animæ quoque immortalitas; preces pro defunctis, resurrectio, judicium inscriptionum suffragio confirmantur.

Multa hic simul jungimus, quæ aliquam inter sese habent affinitatem. Atque ut à re funereâ Christianorum exordiar, animus mihi non est ea omnia persequi, quæ de Christianorum funere Panvinus, Aringhius, Gretserus, aliique tradiderunt, sed illa tantummodò, quæ ex inscriptionibus discimus. Itaque quæ loca sepeliendis fidelibus destinabantur, cœmeteria passim vocata scimus; hæc autem quum afflictis Cæsarum et cæterorum gentilium rabie ac furore christianis rebus, in *cavernis*, ut Alexandri Martyris epitaphium ait, necesse fuerit effodere, *cryptæ* etiam appellabantur. Hinc Valeria et Sabina in Boldettiano lapide, pag. 53, emisse dicuntur sepulturæ locum *in CRUPTA NOBA retrò sanctus*. Animadvertite autem, cœmeteria tunc temporis sacris fidelium conventibus patuisse, inque illis divina fuisse mysteria peracta. *Cœmeterii* quoque nomine singularia illa loca, in quibus cadavera singula recondabantur, donata fuisse reperio. Exstant hujus moris insignia duo monumenta, apud Aringhium, lib. 1, c. 1, alterum, alterum apud Gorium, p. 111. Inscript. Etruriæ pag. 308. Illud sic habet:

KOIMHTHPION TOYTO
OKTABIAANTH IDIA FINAIKH
AAAIKIG

Nempe *Cœmeterium hoc Octavillæ propriæ conjugis Laudicis*, in Gorgiano verò legimus: *Qui positi sunt per SINGULA COEMETERIA*. Singula tamen hæc *cœmeteria* usitatioe vocabulo loci, et *loculi* dicebantur, imò et *requietoria*. Confer Lupium, p. 2, seq. Quia verò in uno sæpè loculo duo, tria, atadeò quatuor cadavera tumulabantur, *bisoma*, *trisoma* et *quadrisoma* nominabantur. Sit hoc *trisomi* ex Reinesio exemplum (cl. 20, 389):

SEBIBA EMET DOMINA
LOCVM A SVCESVM
TRISOMV VBI POSITI
ET

Fabrettius porro, p. 571, hanc recitat inscriptionem, in quâ bisomi mentio:

GAVDENTI
QVI LOCVE
ME SIBI BISO
MV

Pacatis autem Ecclesiæ rebus, etsi in cryptis interdum sepeliebantur Christiani (quod ubi de inscriptionum ætate agebam, monuisse me memini) in porticibus tamen, aliisque locis, quæ Ecclesiis proxima, sive conjuncta forent, tumulabantur. Exempla plura eruditissimè in hanc rem conguessit Corsinius, p. 29. Ita apud Fleetwoodium, p. 453, Lucillus et Januaria quiescere dicuntur *ad sanctum Petrum Apostolum ante regia in porticu*; ubi *regiæ* nomine principem aut interiorem Ecclesiæ portam intelligi scitè monuit idem Corsinius, addens id pluribus veterum testimoniis demonstrasse Rosweidum, ad Paulini ep. 32, atque etiam ex Cornutianâ chartâ deduci posse, quam Cl. Gorius inter Donianas edidit, p. 506, et in quâ legitur: « Item ante regias Basilicæ vela linea plumata majora, » etc. Sic in Muratorii Thesauro, p. 1970, 2, *Felicem Faustinianum* reperias emisse sepulturæ locum *in Baltinis basilica locum subteglata*, sub tegulis scilicet, sive *suggrundiis ipsius basilicæ*, ut optimè interpretatur Cl. editor. Demùm (ut alia præteream) in Catanensi Nilæ Florentinæ elogio, quod sæpiùs commemoravi, humata illa dicitur *pro foribus Martyrorum*. In ipsis tamen basilicis sepultos deinceps esse Christianos ne dubita. In alio Muratorii marmore, p. 1913, 3, legas: *Memmius. Sallutius. Salvinus. Diannius. V. S. (vir spectabilis) basilicam. sanctorum. angelorum. fecit. in qua. sepeliri. non licet*; ergo id in aliis basilicis licebat, quemadmodum sapienter collegit Muratorius; cur enim id vetuisset Diannius, nisi contrarius mos obtinuisset? Et verò *Gaudiosa deposita* dicitur apud eundem Muratorium, p. 1878, 8, *in basilicâ Domni Felicis*, et, p. 1956, 6, *filius episcopi Victoris* legitur *depositus in basilicâ sanctor. Nasari et Naboris*. Sed in oratoriis quoque tumulatos Christianos deprehendimus. Nam et Agripinus Comensis episcopus dicitur *oratorium sanctæ Justinæ fabricasse, et sepulturae ibi ordenasse*, Mur. p. 1824, 1, et in epigraphe anni 613, quam, p. 24, reddit Lupius, offendimus *locum quem sibi comparabirum in oratorium sancti Alexandri*. Ecce quàm immeritò ab hæreticis carpamur, quòd in sacris locis defunctos nostros sepeliamus.

In loculos autem (ne hoc quoque sileamus) ubicumque demùm fuerint, inferebantur à fossoribus. Eorum antea suo loco meminimus. Hujusmodi erant Sergius et Junius, quorum hic extat titulus in Bottarii Româ subterraneâ:

SERGIUS ET JUNIUS FOSSORES

B. N. M. IN. PACE. BISOM

Cæterum sacro funeri aderant presbyteri. Hinc in Nilæ epitaphio legimus: *Cujus corpus pro foribus Martyrorum cum loculo suo per presbyterum humatu e. IIII. non. octobr.*

Porro maxima Christianis erat sepulcrorum cura. Quare 1º ipsorum locum describere, vel indicare consueverant. Ad sepulcrorum indicationem spectant numeri, quos interdum loculis suis insculpebant ad eos designandos. Vidimus supra exemplum in Leopardi lapide DMA SACRVM XL. Qui numerus, ut à Mabillonio pridem observatum fuit, *est ad designandum tumulum*. Ad sepulcrorum autem descriptionem pertinent exempla à Cl. Corsinio allata, p. 29. Sic *Matrona* apud Gruterum, p. 1054, 8, tumulata dicitur Herculano consule, hoc est, anno Christi 452, in basilicâ S. Pauli INCONTRA COLOMNA VII. Apud Fleetwoodium, p. 453, Lucillus et Januaria, ut supra vidimus, quiescere feruntur *ad Sanctum Petrum Apostolum ante regia in porticu columnâ secundâ, quomodo intramus sinistrâ parte virorum. Filius* quoque ille *Victoris*, cujus antea memini, *depositus* legitur *in Basilicâ sanctor. Nasari et Naboris, secundu arcu juxta fenestra*. Denique *Valeriæ et Sabine* locus erat (apud Boldettium p. 55) *in crupta noba* (cryptâ novâ) *retrò sanctus*. 2º Sepulcra violari, submoveri, aliòque transferri minimè patiebantur. Hinc diræ illæ in sepulcrorum violatores, quas contra Reinesium Fabrettius vindicat, p. 110. Imò etiam pœnæ illis, qui aliquâ demùm ratione ea violassent, indicebantur. Extat apud citatum Fabrettium, p. 114, hæc inscriptio:

MAXIMINA

DOMVM AETERNAM

VIVA SIBI POSVIT

SI QUIS ALIVD CORPVS

SVPERPOSVERIT

DET FISCO Ɔ CCC. MILIA

In marmoribus Salonitanis, quæ olim illustravi (p. 39), occurrit similis formula: *Si quis post nostram pausationem hoc sarcophagum aperire voluerit, inferat Ecclesiæ Salon. argenti libras quinquaginta*. Confer etiam Muratorium (p. 1909, 5.)

Cæmeteria sepulcrorum loca fuisse appellata nuper diximus. Causas hujus nominis inquiramus. Nempe, ut optimè Mamachius notat t. 3 Orig. et Ant. Christ. p. 259, *cæmeterium* Græci vocant, quod nos *dormitorium* dicere possumus. Nam quum post mortem vi-

tam sempiternam, resurrectionemque crederent futuram, non interitum Christiani mortem videri, sed soporem ac somnum arbitrabantur. Etverò utriusque dogmatis à Christianis crediti certa in sepulcralibus titulis monumenta habemus. Atque ut de primo illo vitæ æternæ, animæque immortalis dogmate aliqua proferam, Fabrettius, p. 546, hanc refert epigraphen :

AVFIDI
CARISSIME
VIBIS. IN E
TERNO

Similem acclamationem invenias apud Boldettium, p. 417 :

DIOSCORE VIBE IN ETERNO

Clarius æterna vita describitur in Muratoriano lapide anni 586, p. 451, 2 :

VIVIT IN AETERNVM NVLLVM MORITVRA PER AEVVM.

Quod verò ad resurrectionem spectat, luculentissima hæc ejus sunt documenta. Primum sumo ex inscriptione Muratorianâ, p. 444, 4 :

IN HOC TVMVLO CONDITVR BONAE
MEMORIAE SEVERIANVS QVI RELIGIONEM
DEVOTA MENTE SVSCEPIT SIC QVEM
ANIMA AD AVTHOREM DM
REMEANTE TERRENA MEMBRA
TERRIS RELIQVIT EXACTIS VITAE
ANNIS XXXII. OBIIT PRIDIE IDVS
AVGVSTAS RESVRGIT IN XPO DMO
NOSTRO POST CONSULATO LONGINI
BIS ET FAVSTI A. 491.

Alterum exemplum suppeditat idem Muratorius, p. 455, 3 :

HIC IN PACE REQVISCIT LAVRENTIA. L. F.
QUAE CREDIDIT RESVRRECTIONEM, etc.

In epitaphio quoque Agnelli Ravennatis episcopi, qui an. 566 aut 569 decessit, legimus :

IVSTVS CVM SCIS XPO MEDIANTE RESVRGET
Refert idem Muratorius, p. 1857, 1, 3, fragmenta duorum lapidum, in quorum utroque aperta resurrectionis vestigia supersunt. Nam in primo scriptum est :

QVIESCIT CAROMEA NO....
P. M. CREDO RE RVSC....

In altero autem legitur :

REQVIESCIT CARO MEA NO...
PM CREDO RESVSC....

In Ariminensi quoque epigraphe, apud Mur. p. 1955, 1, disertis verbis resurrectio docetur :

CREDO QVIA REDEMPTOR MS VI
VIT ET IN NOVISSIMO DIE SVSCITA
VIT ME. HIC REQUIESCIT IN PA
CE VENERIV PRB. etc.

Eadem formula in Neapolitanis inscriptionibus frequenter occurrit. Nam ut Basilii epitaphium seculi ut Summontio et Fleetwoodio, p. 520, visum est VIII, prætermittam, apud Muratorium, p. 1865, 1, invenio *Euphimiæ et Joan. viri ejus titulum iisdem verbis incipientem : Credo quia Redentor meus vivit, et in nobissimo die de terrâ suscitabit me, et in carne meâ bidebo Deum meum.* Contra Agelpergæ ancillæ Christi inscriptio, quam ex Pratillio V. C. descripsi, Hist. Litter. Ital. t. 5, p. 271, clauditur his verbis : *Credo q. nobissimo die resurgam.* Mirabitur fortasse quispiam non attulisse me Gruterianum lapidem, 1050, 3. Aurelii Balbi... *in spe resurrectionis quiescentis.* Sed quamvis Scaliger in Gruterianis indicibus, et Fleetwoodius, p. 545, eum Christianis accenseat, Casaubano tamen assentior, Christianum hunc esse neganti. Multa quidem ex Tertulliano affert Cl. Corsinius, p. 15, ut probet paganis resurrectionem ignotam fuisse. Verum neque lapis fictitius est, neque Christianus quispiam, etsi ethnicas formulas interdum à majoribus nostris usurpatas novimus, passus esset, ut hominis fidelis tumulo hæc inscriberentur iovis. OP. MA. *Beneficio.* Quid ergo ? Dicemus lapidem paganum esse, sed tertii aut quarti seculi. Quid enim ethnici (ut benè Mazochius notabat, p. 51, *epist. poster. de Hilari epigram.*) ultimis maximè temporibus non ex christianismo in sua sacra transtulerunt ?

Qui resurrectionem credebant, næ illi iudicium quoque fatebantur. Exstant tamen de illo diserta testimonia. Mitto Græcam epigraphen quam eruditè æquè atque feliciter Corsinius explicat, p. 14, seq. Recolamus Romanæ inscriptionem ab Oliverio V. C. Marm. Pisaur., p. 203, redditam atque explanatam : *Romana dulcissima hic requiescit in diem iudicii deposita III. KAL. Martii Var. Tertu, Varrone nempe, seu Varari ac Tertullo Coss. anno 410.* In inscriptione quoque Muratorianâ anni 568, p. 429, 2, hæc legitur formula, quæ futurum iudicium indicat : *Ne me tangas, nec sepulcrum meum violis, nam ante tribunal æterni iudicis mecum caussam dicis.* Imò hanc execrationem offendas in Muratoriano Thesauro, p. 1858, 5 ; *Si quis hunc sepulcrum violaverit... in die iudicii non resurgat.*

Quæres hic utrùm ex lapidibus probari possit, Fidelibus persuasum fuisse, quod nos Catholici credimus, defunctorum animas nostris posse suffragiis juvari? Equidem ita esse sentio. Neque ad id utar formulis quibusdam, quæ sepulchralibus titulis inscribebantur. Huiusmodi illæ: RECORDETUR IPSIVS DEVS IN SECVLA (apud Marang. in app. ad Acta S. Victorini, p. 72) ISPIRITVS TVVS BENE REQUIESCAT (apud eundem in libro prænotato *delle cose gentilesche* p. 456). IN REFRIGERIO ANIMA TVA VICTORINE (apud Fabrett. p. 547.) CIVIS ANIMA IN PACE REQUIESCAT (apud eundem p. 561.) CIVIS ANIMA INTER IVSTOS SIT (apud Murat. p. 1872, 5); CIVIS SPIRITVM IN REFRIGERIUM SVSCIPIAT DOMINVS (apud eundem p. 1922, 1). Nam licet ad eas preces accedant, quas pro defunctis fundere Catholici consuevimus, hæretici tamen respondere faciliè possent, has esse acclamationes quasdam earum similes, VIBAS IN DEO, PAX TIBI, etc., imò et illarum quæ in ethnicorum tumulis sunt usitatæ. Itaque aliud monumentorum genus hæreticis objiciamus. In Cassii Narniensis quinto seculo episcopi hæc leguntur:

TU ROGO QUISQVIS ADES PRECENOS MEMORARE
BENIGNA

CVNCTA RECEPTURUM TE NOSCENS CONGRUA FACTIS
Respondet quidem Fleetwoodius, p. 376, preces benignas, quales hic petit Cassius, esse: *Anima ejus in pace quiescat, Deus illi lucem et refrigerium præbeat*, etc. Verùm heterodoxus homo non proficit hilum. Vel enim has fore sibi utiles putavit Cassius, vel non. Hoc si dixeris, te Cassius ipse redarguet, qui ut preces illas obtineret, monet precantem *cuncta recepturum congrua factis*; quis enim ad rem alteri inutilem præstandam moveatur spe similis rei sibi parandæ? Si primum, preces ergo pro defunctis, quæcumque demùm eæ sint, illis prosunt. Sed Cassii titulo alius lucem afferet, et catholicum dogma confirmabit. Extat ille in Muratoriano Thesaurò, p. 1914, 6:

SEPVLCRVM. QVI. IN. HANC. AEDEN. VENE
RANDAE XPI MARTYRIS. CAECILIAE
SITVS EST. IN. QVO. ET. QVIESCIT. IN. PACE
MOSCHVS. HVMILIS. DIACONVS. SCE. SEDIS
APLICE. OMNES. EXPOSCENS. VT. PRO ME
DNVM EXORETIS. QVATENVS. EIVSDEM. SA
CRATISSIMAE. VIRGINIS. INTERVENTIONE.
CVNCTORV. CONSEQVI. MEREAR. INDVLGENTIAM
DELICTORV.

Viden' quas preces *Moschus* exposceret? Easdem petebat Cassius. Uterque autem idem quod nos de mortuorum suffragiis sentiebat. Similis formula occurrit in Martini episcopi ac monachi (apud Murat p. 1910, 2) tumulo: ROGO VOS OMNES QVI HNC TRANSITIS ORAE PRO ME. Addo quartam inscriptionem multò antiquiorem. Recitat illam Lupius, p. 167. *Luciferæ* est, quæ MERUIT TITVLVM INSCRIBI VT QVIVIS DE FRATRIEVS LEGERIT ROGET DEV. VT SANCTO ET INNOCENTI ESPIRITO AD DEVM SVSCIPIATVR. Nihil aptius ad confirmandum dogma de oratione pro mortuis.

Eandem lapides alii suadent. Cur enim putas aliquos sepulturam in oratoriis ac templis etiam pretio comparasse, sanctorum patronicum imploratorios, nisi orationes illorum sibi utiles fore credidissent? Quòd si sanctorum preces prodesse mortuis possunt, quidni et viventium? Sed age, lapides id testificantes reddamus. Unum affert idem Lupius, p. 24.

✕ LOCVS LETE CVM FILIIS SVIS, etc.

LOCVM QVEM SIBI COMPARABIRVM IN ORATVRIV
SANCTI ALEXSANDRI QVI SE ANIMAS SVAS HIC COM
MENDABERV

Recitat alterum Baronius, ad ann. 770, et ex eo Corsinius, p. 54, qui etiam illum illustrat. Joannis est Nepesini præsulis, qui

ANTE LOCO VOLVIT SEPELIRIER ISTO

QVO PER HOS SANCTOS INVENIAT REQUIEM

Sed rem clariùs conficit Eugenii Notarii, suorumque epitaphium anno 578, positum; in eo enim hæc (cæteris missis) leguntur: *Deputavimus in istâ sepulturâ nostrâ ex TM paginm* (Testamenti paginâ) AD OBLATIONE VEL LUMINARIA NOSTRA *Orti Transtiberini uncias sex*, etc. En primò, ut adnotavit Aringhius l. 2, c. 10, p. 340, antiquâ hac inscriptione comprobata piâ consuetudinem, quâ agri ac bona Ecclesiæ ex Testamento addicebantur ad perficiendas in Ecclesiâ oblationes, et luminaria ibidem jugiter concinnanda. Præterea quùm hæc leguntur, *in istâ sepulturâ nostrâ ad oblatione* (scilicet oblationes, seu missas), et *luminaria* dicantur NOSTRA, illæ utique missæ indicantur annuatim natali eorum die, mortis scilicet, pro eorum animabus offerendæ erant, ac luminaria in eorundem anniversariis de more accendenda. Quòd si vetus Ecclesia suffragia vivorum credidit mortuis prodesse, utique id ipsum quod nos, sensit de Purgatorio, ejusque pœnis. Nam quùm ad inferos damnatis peccatoribus utilia esse suffragia non possint (vide Petavium de Angelis lib. 3, cap. 8, et quæ ad eum locum in nuperâ

Remondinianâ ejusdem editione adnotavimus), neque illis beati indigeant, id demùm restat, ut Purgatorium existat, in quo constitutis animabus ex nostris precibus, suffragiisque levamen subsidiumque derivetur.

CAPUT ULTIMUM.

Reliqua catholicæ Ecclesiæ dogmata de sanctorum beatitudine, invocatione, et cultu inscriptiones produunt.

Nihil jam restat ad summam in theologicis rebus inscriptionum utilitatem comprobendam, quàm ut ea dogmata, quæ ad sanctos pertinent, illis mirificè declarari ostendamus. Atque illud primum quærendum, *sintne piorum hominum spiritus, qui et corpore soluti sunt, et nullâ purgatione egent, jam ad fruendam beatitudinem, quæ in clarâ Dei visione sita est, admissi?* Antiquorum nempe, ac recentium hæreticorum ea opinio est, *animas piorum* (ut cum Calvino loquar l. 3 Instit. c. 25, § 6) *militiæ labore perfunctas in beatam quietem concedere, ubi cum felici lætitiâ fruitionem promissæ gloriæ expectant*; quam hæresim Thomas Burnetius Britannus in eo libro quem *de statu mortuorum* conscripsit, omni argumentorum genere suadere conatus est. Sed hos basilicè falli lapides clamant. Et verò quid illa significant: *accepit requiem in deo*, Murang. in App. ad Acta S. Vict. p. 97; *qviescit in pace aeterna*, ibid. p. 107; *manet in pace et in christo*, apud Fabrettium, p. 579, nisi defunctos æternâ jam gloriâ frui? Mitto quæ Muratorius in libro *de Paradiso* cap. 4 et 13, Patrum loca operosè collegit ut *requiem*, et *requiesceret* beatitatem jam collatam indicare ostenderet. Certè qui Deo nondùm frueretur, non *accepisset requiem in Deo*, sed eam esset accepturus, non *quiesceret in pace æternâ*, quam nondùm obtinisset, non maneret *in pace et in Christo*, cujus aspectu haud lætaretur. Quanquàm hæc clariora sunt. Innocentius Amantius, apud Murat. p. 1825, 7, quiescere dicitur *in sinu abrahæ. isac. et iacob in pace xti dmni*. Sinus porrò Abrahæ cœlestis beatitudinis sedem designat, ut allatis in medium Patrum testimoniis probat Muratorius, l. c. cap. 12 et 20. Neque aliud significat Abramæ Græcus titulus ab eodem Muratorio redditus, p. 1819, 3, ubi *in sinu degens felicitatis* dicitur. Hæc tamen omnia, si vis, nihili habeantur. Licet mihi plura ex inscriptionibus promere, quæ disertissima sint, nec ullum Burnetiano errori effugium relinquant.

Arrige ergo aures, Burneti, et audi quid *Primæ* titulus habeat in Marangonii appendice ad Acta S. Victorini, p. 69:

PRIMA VIBIS IN GLORIA DEI ET IN PACE DOMINI NOSTRI Audi et *Simplicianæ* inscriptionem, quam in libro prænotato *delle Cose gentilesche*, p. 462, idem Marangonius recitat.

HIC QVIDEM CORPVS TVVM TEL.... *lus*
ET ANIMAM TVAM LVX VERO CAE.... *li*
PVLGRA DECORETVO IPSOQVE DEO

Audi jam Fleetwodium tuæ Britanniae, Ecclesiæque Anglicanæ alumnum. Reperies (p. 573) Cerviæ lapidem, quem Gruterus, p. 1051, 2, pridem ediderat, ibique hæc in rem præsentem legi:

ASTRIGERAM. SECAT. ALMA. VIAM. CAELOQVE.
RECEPTA

HIC. VITAE. METAS. ET. INANIA. MEMBRA. RELIQVIT. Quid si Muratorianum Thesaurum consulueris? Occurret, p. 1834, 2, Augusti epitaphium, ex quo hocce distichon ad institutum nostrum facit:

CORPVS HABET TELLUS ANIMAM CAELESTIA REGNA
SIC SEDES PROPRIAS SINGVLA RITE TENENT

At inquires nullâ hæc marmora notâ temporis insigniri, unde quâ ætate posita sint, liqueat. Cap. 3, hanc objectionem occupavimus. Non desunt tamen inscriptiones certæ ætatis, quæ dogma de sanctis jam nunc cœlo potitis edoceant. Ab anno 363 ad ann. 384. Damasus pontificatum gessit. Hic autem de S. Gregorio in ejus titulo cecinit:

HIC QVICVMQVE VENIS SANCTORVM LIMINA QVERENS
INVENIES VICINA IN SEDE HABITARE BEATOS
AD COELVM PARITER PIETAS QVOS VEXIT OVANTES
Quatuor post Damasi obitum annis Eutychii epitaphium positum fuit, quod exstat in Muratorii Thesauro, p. 391, 5. In eo autem legitur:

EVTICHIVS SAPIENS PIVS AEQVE BENIGNVS
IN CHRISTVM CREDENS PRAEMIA LVCIS ABET
S. Ambrosius Mediolanensis antistes idem sensit; nam Marcellinæ sororis tumulo hæc inscripsit:

CORPORIS. HAEC. DOMVS. EST. NAM TE PIA VIRGO
SVPERNV

ACCIPIT IMPERIVM PLACIDAE POST MVNERA MORTIS
AETERNAE. CHRISTVS. PRETIVM. TIBI. DESTINAT.
AVLAE

PRAEMIA DANS CASTIS INTACTAE MATRIS HONOREM
TE MELIVS IVLI TRANSCENDIT FERVIDE CVRSVS
ET TE VIRGO TVVS TRANSVEXIT AD AETHERA SPONSVS
S. Ambrosio æqualis fuit Vercellensis episcopus Honoratus, cujus titulus, S. Eusebii Ver-

cellensis mentio quàm in eo facta esset, his tandem verbis clauditur apud Muratorium, p. 1886, 3 :

AMBO FIDE DIGNI MERITIS ET NOMINE FRATRES
CVM CHRISTO IVNCTI PRAEMIA SVMMA TENENT

Quinto seculo floruit Datilla honesta femina, et Coss. Calepio et Arcabure, anno 447 decessit. Lege jam in Muratoriano Thesaurò, p. 407 ejus epigraphen. *Cujus animam pro casto sancto.... nemo dubitat cælum pet.... nempe petiisse.* Sexti seculi nunc dabo titulum à Muratorio divulgatum, p. 421, 1 :

PANDE TVAS PARADISE FORES SEDEMQUE BEATAM
ANDREAE MERITVM SVSCIPERE PONTIFICIS, etc.

Confer eundem Muratorium, p. 458, 1, qui etiam, p. 1940, 7, inscriptionem affert positam ERA 697, seu anno Christi 659, ubi *sursùm raptà cœlesti migrâsse in aulâ speranda virgo dicitur.* Adeò verum est, singulis veteris Ecclesiæ seculis eandem de sanctis in cœlis gaudia jam nunc translatis sententiam, fidemque obtinuisse, quam nos Romani habemus.

Nec minùs perspicua sunt in inscriptionibus invocationis et cultûs sanctorum monumenta. Atque ut primùm de sanctorum invocatione agamus, quæ tria negant hæretici sanctos orare pro illis qui eorum opem implorant, aut etiam pro nobis in genere, utilemque esse sanctorum invocationem, ea disertè lapides statuunt. Nam primò orare sanctos pro nobis saltem in genere ii docent tituli, in quibus eorum orationibus sese fideles commendant. Sic apud Marangonium, p. 90 App. in acta S. Victorini, legere est

SVT. I PETE
PRO NOS

VT SALVI SIMVS

Similis est epigraphe illa quæ in villâ Carpineâ olim exstabat, et à Fabrettio, p. 758, edita fuit :

SABBATI. DVLCIS
ANIMA PETE ET RO
GA PRO FRATRES ET
SODALES TVOS

Deinde sanctos pro illis orare, qui ipsorum patrocinium petunt, sequentes inscriptiones confirmant. Redeo ad Marangonii appendicem in Acta S. Victorini. Hunc ibi titulum invenio, p. 119 :

ATTICE SPIRITVS TVS
IN BONV ORA PRO PAREN
TIBVS TVIS

Pro parentibus ut oret, rogatur etiam Matronata, Mus. Veron. p. 264, 13 :

PET PRO PARENTES TVOS

Damasus quoque hæc S. Agnetis tumulo inscripsit, apud cit. Marang. p. 158 :

VT DAMASI PRECIB. FAVEAS PRECOR INCLYTA
MARTYR

Præterea in Justæ matris filiorum septem epitaphio, quod habes in Fabrettii syntagmate, p. 551, 30. Legimus ET TV PE PRO EOS, scilicet *et tu pete pro eis*, filiis. Maritus contra conjugis precibus se commendat in Felicitatis inscriptione Muratorianâ (p. 1836, 8) EPPETE PRO CEISNIANVS CONIVGEM, nempe *et pete pro Ceisniano conjugē, sive roga Deum pro eo.* Confer etiam Lete inscriptionem de quâ superiore capite. Accedat autem inscriptio, quam ex MS. Codice Fabii Vecchionii nuper eruit Cl. Pratillus in famigeratissimâ dissertatione de consularibus Campaniæ, p. 123 :

TIBI PETRE AP.

SE PETRVS HUIVS

S. BASILICE DIAC

PRECIBVS COMMENDAT

DD. INP. III. ID

FEBR. DN. VALENTIN

AVG. ET ANTEMIO CONS.

nempe : *Tibi, Petre Apostole, Christi se Petrus hujus S. basilicæ diaconus commendat depositus in pace III. Idus februarias domino nostro Valentiniano Augusto et Antemio consulibus, anno scilicet 455.* An autem putas Christianos sanctorum se precibus commendaturos fuisse, si inutilem eorum invocationem cum hæreticis nostris credidissent? Apage nugas. Atque hoc ejusmodi invocationis utilitatis comprobandæ satis esset. Verùm alia ad eam confirmandam præstò sunt ex christianis marmoribus. Recole enim verò alias quas citato capite 14. Inscriptiones reddidimus. Videbis Moschum *sacratissimæ Virginis interventione cunctorum indulgentiam delictorum*, Joannem verò Nepesinum *per sanctos inventurum se requiem sperantem.* Huc pertinet, quod Sarmatæ presbyteri epigraphe Gruteriana, p. 1169, 7, occurrit :

NAZARIVS NAMQVE PARITER VICTORQVE BEATI
LATERIEVS TVTVM REDDVNT, MERITISQVE CORONANT

O FELIX GEMINO MERVIT QVI MARTYRE DVCI

AD DOMINVM MELIORE VIA, REQUIEMQVE MERERI
Idem testatur lapis olim Ravennæ positus, atque ex Agnello in vitâ S. Maximiani à Muratorio excerptus, p. 426, 2 :

CONSECVTI BENEFICIA ARCHANGELI

MICHAELIS BACHAVDA ET IVLIANVS

A FVNDAMENTIS FECERVNT ET DEDI

CAVERVNT SVB DIE NON MAII

QVATER P. C. BASILII IVNIORIS
VIRI CLARISSIMI COS. IND. VIII.

anno scilicet 545.

Verùm hæc inscriptio cultum quoque sanctorum confirmat. Illius tamen hæc alia supersunt in lapidibus. Primùm enim sanctos *domnos* sive *dominos* honoris ac reverentiæ causâ Christiani appellabant. Multis id inscriptionibus ostendit Cl. eques Victorius, diss. Philolog., p. 28 et seqq., quibus addi potest *Tigridis* titulus apud Boldettium, p. 351. Ursæ epigraphe (apud eundem, p. 429), Acaviæ elogium in Muratorii Thesauro, p. 1810, *sanctis marturibus Papro et Mauroleoni Dominis* votiva tabula quam, hist. Litt. Ital. t. 2, p. 532, seq. exhibui. Imò in eâ sum sententiâ, nusquàm in christianis inscriptionibus domni titulum tribui nisi martyribus, ut etsi alia martyrii desunt indicia, unum domni nomen illud manifestò declaret. Sed et illos *proceres* Christiani vocabant.

CERBASIVM PROCEREM PROTASIVMQVE COLIT legere est in Ifædulæ titulo, quem Cl. Marchio Maffei *Ant. Gall.* p. 98, divulgavit. Vota etiam quæ hæretici irrident sanctis persolvebant. CAMASIVS ET VICTORINA VOTVM REDDIDISSE sanctis martyribus, quos nuper nominavi, *Papro et Mauroleoni* dicuntur in citatâ votivâ epigraphe. Agathum S. Petro votum solvisse Gruteriana inscriptio, p. 1163, 10, nos docet. S. Paulo quoque oblatum votum memorat tabula marmorea à Fabrettio allata, p. 758, cui hæc inscripta sunt :

✠ DE DONIS DI ET BEATI, PAVLI APOSTOLI DOMETIVS DIAC. ET

ARCARIVS SCAE. SED. APOSTOL. ADQUE PP VNA CVM ANNA

DIAC EIVS GERMANA HOC VOTVM BEATO PAVLO OPTVLERVNT.

Accipe nunc ex Muratorio, p. 1878, 2, votum Evangelistæ Joanni solutum :

SANCTO AC BEATISSIMO APOSTOLO
IOANNI EVANGELISTÆ
GALLA PLACIDIA AVGVSTA
CVM FILIO SVO PLACIDO VALENTINIANO
AVGVSTO
ET FILIA SVA IVSTA GRATA HONORIA
AVGVSTA

LIBERATIONIS PERICULO MARIS
VOTVM SOLVIT

En aliud votum ex eodem Muratorio pag. 1925, 2 :

PETRVS ET PANCARA BOTV PO
SVENT MARTVRE FELICITATI,

TH. V.

Addo aliud, quod Romæ exstabat in S. Sebastiani.

TEMPORIBVS SANCTI INNOCENTII EPISCOPI
PROCLINVS ET VRSVS PRESEITERI
HVIVS SANCTI SANCTO SEBASTIANO
EX VOTO FECERUNT

Nempe, ut S. Saturnini titulo inscriptum à S. Damaso fuit, apud Gruterum pag. 1117, 2.

SOLVERE VOTA LICET. CASTASQVE EFFVNDERE PRECES.

Festis etiam diebus sanctos colebant. Non hic ergo Kalendarium Neapolitanum marmori seculo IX insculptum memorabo, quod viri clarissimi Mazochius ac Sabbatinus illustrarunt. Sæpè hujusmodi sanctorum celebritates titulis sepulcralibus incisas reperimus ad dies mortis, seu depositionis designandos. Abundantiùs apud Fleetwoodium, p. 340, dicitur DEP. IN P. D. NAT. SCI. MARCI. MENSE OCTOBR. Pascasius, in cujus elogium eruditissimam *dissertationem Philologicam* Cl. eques Victorius conscripsit, *fecit fatum IIII. Idus octobris VIII. ANTE NATALE DOMNI ASTERI*. Principalis (ut ejus epigraphe docet ab eodem Victorio accuratè edita, p. 38, fuit *depositus* NATALE SVSTI, seu *Sixti*. Huc refer inscriptionem, quam exquisitâ eruditione Corsinius explanavit, PECORI DULCIS ANIMA BENIT IN CIMITERO VII. IDVS IVL. D. P. POSTERA DIE MARTVRORV, nempe die x Julii, quâ die sanctorum martyrum septem sanctæ Felicitatis filiorum memoria in urbe sollemnis re-
colebatur.

Sancti præterea templis in eorum honorem exstructis colebantur. Videant hæretici, qui hunc in nobis morem reprehendunt, videant inquam, quantum ipsi à veteris Ecclesiæ consuetudine abhorreant. Quid enim est *basilica sanctor. Nasari et Naboris*? quid *basilica domni Felicis*? Quid *basilica sanctorum angelorum*? quas sacras ædes capite superiore commemorabam; nisi id ipsum quod novatores sugillant, in honorem scilicet sanctorum erecta templa? Accedant his Ravennatia duo seculi VI epigrammata, alterum anno 547, alterum anno 540 inscriptum; utrumque in Muratoriano Thesauro editum, p. 426, 5, et p. 527, 2. Secundum hujusmodi est :

IN HONOREM SANCTI PROTOMARTIRIS STEPHANI
SERVVS CHRISTI MAXIMIANVS EPISCOPVS
HANC BASILICAM IPSO INVANTE A FVNDAMENTIS
CONSTRVXIT ET DEDICAVIT DIE III. ID.
DECEMBR. INDICT. XIII. NOVIES
P. C. BASILII IVN. V. C.

anno, inquam, 540. Primum nunc accipe, in quo etiam consecrationis ab hæreticis improbatæ clarior fit mentio :

B. VITALIS BASILICAM MANDATO
ECCLESII EPISCOPI IVLIANVS AR
GENTARIVS AEDIFICAVIT CONSE
CRANTE VERO REVERENDISSIMO
MAXIMIANO EPISCOPO SVB DIE
XIV. KAL. MAII. SEXIES P. C.
BASILII IVNIORIS V. C.
IND. X.

Templorum facta mentio me monet, ut eorundem ornamenta, quæ etiam hæretici reprehendunt, lapidum auctoritate defendam. Et quoniam Ravenna titulos dedit, quibus templorum in sanctorum honorem ædificia à Novatorum dieteriis vindicaremus, elogium prima suppeditet ad sacrarum ædium ornatus propugnandos. Refert illud, illustratque Fontaninius in commentario inscripto : *Discus argenteus votivus*, factumque fuit in vivis agente archiepiscopo Agnello, qui anno 566 ad superos evolavit.

SALVO. DOMNO. PAPA. AGNELLO. DE. DONIS. DEI
ET. SERVORVM. EIVS. QVAE. OBTVLERVNT. AD
HONOREM. ET. ORNATVM. SANCTORVM
APOSTOLORVM. ET. RELIQUA. PARS. DE
SVMMA. CERVORVM. QVI. PERIERANT
ET. DEO. AVCTORE INVENTI. SVNT

HAEC. ABSIDA. MYSIVO. EXORNATA EST
Romam migremus. In throno SS. martyrum Cosmæ et Damiani hæc extabat inscriptio, quam Gruterus refert, p. 1164, 16 :

AVLA DEI CLARIS RADIAT SPECIOSA METALLIS
IN QVA PLVS FIDEI LVX PRECIOSA MICAT.
MARTYRIBVS MEDICIS POPVLO SPES CERTA SALVTIS
VENIT ET EX SACRO CREVIT HONORE LOCVS.
OBTVLIT HOC DOMINO FELIX ANTISTITE DIGNVM
MVNVS VT AETHERIA VIVAT IN ARCE POLI

Felicem IV, qui anno 530 obiit, hic intelligi

suspicatus est Fleetwoodius p. 406; nec injuriâ. Nam de eo ista narrat Liber Pontificalis, *Vignol. edit. t. 1, p. 295: Hic fecit basilicam sanctorum Cosmæ et Damiani martyrum in urbe Româ.* Sed quod ait eodem in loco Fleetwoodius, fidem ex operibus non solum bonis, sed magnificis metitos olim esse Christianos IMPRUDENTES, dignum est hæretico conviciatore. Aliter Joannes Diaconus sensit, qui initio vitæ S. Gregorii Magni de Felice IV loquens : « *Vir, inquit, magnæ in Christi Ecclesiam reverentiæ, qui Basilicam SS. Cosmæ et Damiani Martyrum... sicut hactenus cernitur, VENUSTISSIME fabricavit.* » Præterea eadem Christianos, pontificesque Romanos imprudentia quinto seculo tenuit. Nam Gruterus, p. 1164, 6, hocce epigramma profert :

ANTISTES DAMASVS PICTVRAE ORNARAT HONORE
TECTA QVIBVS NVNC DANT PVLCHRA METALLA DECVS
DIVITE TESTATVR PRETIOSIOR AVLA NITORE
QVOS RERVVM EFFECTVS POSSIT HABERE FIDES
PAPE HILARI MERITIS OLIM DEVOTA SEVERI
NEC NON CASSIAE MENS DEDIT ISTA DEO

Ticini quoque celeberrimus Ennodius, ut in suo epitaphio legere est,

TEMPLA DEO FACIENS YMNIS DECORAVIT ET AVRO
Tandem (modus enim debet esse in exemplis) « *aulam, ubi corpus beati sancti Antiochi quiebit in gloriâ (Calari), quemadmodum ait inscriptio à Bonfantio et Muratorio reddita, p. 1829, 6 :*

PETRVS ANTISTES CVLTVS SPLENDORE NOTABIT
MARMORIBVS TITVLIS NOBILITATE FIDE

Atque hic dissertationi nostræ finem imponimus, optantes ut noster quicumque labor in Dei O. M. gloriam cedat, et catholicæ Ecclesiæ utilitatem.

✠

THOMÆ A JESU VITA.

THOMAS A JESU, vel DIDACIUS SANCHEZ D'AVILLA, Baecæ natus in Andalusia circa annum 1568, unus ex Carmelitis discalceatis, ordinis sui prior provincialisque in Castiliâ, et postea congregationis Hispanæ definitor generalis, primus erexit Discalceatorum domus dictas *Eremitoria*. Fidei miles strenuus, congregationem ad illam apud infideles propagandam inter suos creare suscepit. Cum verò

conatus non feliciter cessissent, venit in Belgium, ubi plurima monasteria et in primis silvæ Marlagnensis haud procul à Namurco *Eremitorium* instituit.

Obiit Romæ die martii vigesimâ sextâ 1609, sanctitatis famâ venerandus.

Vita Thomæ à Jesu plenissima fuit vita, in quâ multa præclare facta non scientiam excludere. Præcipuè inter ejus opera notantur :

1° *Thesaurus sapientiæ divinæ in gentium omnium salute procurandâ*, in-4°, ex quo deprompta est eximia quæ sequitur disquisitio. Plurimi fiebat apud SS. pontifices Urbanum VIII et Benedictum XIV. 2° *Stimulus Missionum*, in-8°; 3° *Expositio in omnes ferè regulas ordinum*

religiosorum, in-1°. Tantâ est in omnium æstimatione Thomas à Jesu, ut pars illius scriptorum Colonïæ vulgata fuerit cum hoc titulo : *Opera omnia homini religioso et apostolico utilissima*, 3 vol. in-1°, 1684.

DE UNIONE SCHISMATICORUM CUM ECCLESIA CATHOLICA PROCURANDA.

PROLOGUS.

Quemadmodum divinæ charitatis unio, quæ membra Ecclesiæ vivo suo capiti Christo coaptat et adstringit, Deo gratissima est : ita vehementer displicet membrorum divisio, quæ spiritum pacis et dilectionis extinguit. Quamobrem qui inter veros Ecclesiæ filios rem Deo acceptissimam facere cupiunt, in conversionem schismaticorum qui ab Ecclesiæ Romanæ corpore seipsos diviserunt, seriò incumbere deberent, quod subjectis rationibus persuaderi videtur.

Prima : Negari planè non potest, quin Ecclesia Latina Græcæ et aliis Orientis provinciis, ubi schisma grassatur, plurimum debeat, cum ab eis pretiosissima bona, antequàm scinderetur, receperit. Floruerunt quippe ibi Patres sanctitate ac doctrinâ celeberrimi, quorum monumentis erudimur, et ad pietatem incendimur. Quis ergo non videat, dolendum esse, quòd pars Ecclesiæ nobilium germinum productrix se à summorum pontificum obedientiâ subtraxerit? eoque dolore unâ cum gratitudinis stimulo ad schismaticorum reductionem non excitetur? Secunda : Clarissima concilia in Ecclesiâ Græcâ ac Orientali celebrata sunt; et profectò pios animos intimè movet divisio ejus partis, in quâ unio tot sanctorum facta et ad commune totius orbis bonum derivata fuit. Quocirca pro parte illâ resarciendâ Jesu Christi famuli strenuè laborare deberent. Tertia : Ipsa gentis ruditas summâ commiseratione digna est, præsertim si cum vitiorum colluvie conjungatur. Et quidem eò ampliùs adjuvanda esset, quò saluti propinquior est, cum minùs quàm infideles, à Christo recedat. Ordo enim divinæ charitatis exposcit, ut eò plus dilectionis

impendatur, quò quis nobis conjunctior est. Quarta : Notum est ex schismaticis aliquos hâc ætate nostrâ misisse legatos, qui summis pontificibus obedientiæ obsequium redderent, pro his qui Romam venire nequibant. Et licet postea ad vomitum redierint, fortassè non prorsùs tota defectionis causa in eorum fragilitatem refundenda est; cum probabile sit multos ex ipsis in Ecclesiæ obedientiâ fuisse perseveraturos, si ministros Latinos nacti fuissent.

Denique charitas ipsa validissimam rationem producit, ut quò quis Deo conjunctior est, eò fortiùs omnem divisionem à proximorum animis depellat. In eâ verò missione quæ ad schismaticos instituitur (ut admixtos schismaticis hæreticos præteream), pro charitate pugnatur, quodam scilicet prælii genere quod veros Christi amicos decet, qui ferre non possunt Christi vestem discindi. Atque utinam Ecclesiæ principes in adunando grege diviso plurimum auctoritatis et operæ, igne charitatis incensi, ponerent, ut fieret Christi vestis contexta per totum, et antiquæ sanctitatis forma rediret. Schismaticorum autem reductionem in duo præcipua capita dividemus : Primum erit de Græcorum ac Ruthenorum procurandâ salute. Deinde de Orientalibus omnibus juvandis, quorum maximus est numerus, Deo dante, dicemus.

CAPUT PRIMUM.

DE UNIONE GRÆCORUM AC RUTHENORUM CUM ECCLESIA CATHOLICA.

Dùm stetit in Oriente sincerior fides atque simplicitas, ingens fuit Græciæ splendor, tum ob christiani orbis imperium, quod aliquando in Græciâ floruit, tum ob disciplinas ferè omnes, quæ à Græcis ad omnes ferè

alias nationes promanârunt. At ubi Græci in superbiam elati, Romanam sedem omnium Ecclesiarum matrem aspernari cœperunt, divinitus factum est, ut et imperii splendorem, et, quod majus est, in varios errores prolapsi, orthodoxam fidem amitterent. Pertentatum igitur fuit sæpè ab Ecclesiâ Latinâ, tam in synodis generalibus quàm aliis modis, ut tanta atque adèd præcipua reipublicæ christianæ portio, veterum Patrum suorum vestigia terens, ita nobiscum modò sentiret, quemadmodum Apostolorum seculis una erat atque consentiens. At cùm quaterdecies suos Græcia errores agnoverit, adhuc super cordibus eorum manet velamen, ut id quo sæpè convicti sunt, et judicio suo condemnati, confiteri jam nolint. Talis est schismatis natura et conditio : nam cùm pietatis speciem præ se ferat, eaque contenta sit (quo etiam fuco nostri temporis hæretici populos deciperunt) caputque, à quo vitæ spiritualis sensum et motum accipiat, non habeat, vix rationis ullius vim extrinsecus admittit; et si quid veritate cogente admittit, hoc vix diù retinet. Et quamvis nullum fuerit seculum in quo non plura et maxima Romana Ecclesia contulerit beneficia in Græcos et Orientales, ut latissimè ac satis eleganter Thomas Bozius lib. 5 de Signis Ecclesiæ c. 4 et 5, recenset, id tamen inficiari non possumus, non omnem fuisse adhibitam diligentiam, ut res incepta ad optatum finem perduceretur. Nam si cùm primùm absoluta Florentina synodus, libelli eâ de re pro populi captu et communi linguâ per Orientem semel atque iterùm fuissent sparsi, illarum saluti aliter esset consultum, fecundiorēque segetem habuisset Ecclesia, quæ, ut ita dicam, non potest consolari, quia non est.

Sed et præter Eugenium IV, si Innocentius III, Gregor. X, Alexander VI aliique pontifices hoc negotium aggressi non solâ synodorum convocatione, vel unius hominis epistolæve missione contenti fuissent, sed rem hanc sedulò Apostolorum more ursissent, forsàn Ecclesia suo foetu non esset orbata, ac tam insignes nationes ad pristinam gloriam rediissent.

Verùm etsi ex istâ tantorum pontificum diligentia pro Græcorum aliorumque Orientalium conversione adhibitâ, non tantus extiterit fructus quantus optandus erat, tamen minimè cessandum erit à sollicitudine, ut vinculo Religionis catholicæ Ecclesiæ jungantur. At

verò ut hoc fiat, non est opus unius diei aut legationis : etenim arca, in quâ pauci salvi facti sunt, non nisi 100 annorum spatio, id est, longanimi et non intermissâ perseverantiâ perfici potuit. Proinde huic rei seriò ac cum magnâ animi longanimitate enixè connitendum est, ut fructus subsequatur, et ut Græci verâ Religione imbuantur, tum quia inter alios ab Ecclesiâ catholicâ dissidentes, Græcis tanquàm conjunctioribus ac domesticis fidei, ac tanquàm genti olim florentissimæ, et cujus antiqui Patres Ecclesiam illustrârunt, major quàm aliis cura pro recuperandâ eorum salute debeatur. Quare meritò alloquens cœli incolas, civesque domesticos Dei exclamat quidam doctor : Afferte, inquit, opem gratiamque divinam, tum nobis, tum verò mortalibus cunctis, ut ad Ecclesiæ, cujus admirandas et divinas explicavimus virtutes, convolent omnes complexum. Videte quibus Oriens, unde christianæ Religionis lumen effulserat, nunc tenebris involvatur, quibus miseriis opprimatur. Item Græcia sapientiæ quondam parens, imperii summi sedes, ut altissimâ circumfundatur caligine; ut durissimâ servitute, postquàm discessit ab Ecclesiâ, olim cœperit astringi, nunc autem penitus conteratur? Quomodò sedet quasi vidua domina gentium, regina provinciarum? Evanuit ab illâ decor omnis, è sublimi missus est ignis in ejus ossa. Tetendit arcum suum Deus, quasi inimicus firmavit dexteram suam, quasi hostis occidit omnes, quod pulchrum visu erat in tabernaculis ejus. Non est qui consoletur ipsam ex omnibus charis ejus; omnes amici spreverunt eam, non despectam tamen ab Ecclesiâ matre, quæ toties eam tutata est atque adhuc tutatur sola adversus inimicos ejus. In suam domum vocat, illam domum luminis, domum sapientiæ et omnium bonorum. Si ignoras te, ô pulcherrima nationum, abi post vestigia gregum tuorum, et pasce illos juxta tabernacula pastoris illius cui dicit adhuc Christus : *Pasce oves meas*, Joan. 21. Vide ut ille brachio suo congreget agnos, in sinu tollat, at fœtos Romæ, et ubicumque potest, ille gestet? Meministi quoties adversus lupum, qui nunc te tuosque discerpit, dilaniat, devorat, cum maximis suorum copiis, ut te ab amicis tuis desertam defenderet, accurrerit, advolârit. Revertere in te tandem, revertere, et exemplo filii prodigi, vide quot in domo matris tuæ abundant, tu autem fame peris. Prætendite, ô beatæ mentes, quæ in

cœlo degitis, pereuntibus lumen, conciliate illis gratiam divinam, robor cœleste inspirate, miseremini errantium, miseremini pereuntium: tum quia Græcorum schismati et vestigiis non contemnenda mundi pars inhæret; hujus enim sectæ et religionis sunt Moscovitæ, Rutheni et aliæ nationes; latissimè namque patent eorum ritus et fines; nam ab ortu solis gaudent Constantinopolitanæ ac aliis tribus patriarchatibus; à septentrione universo Moscoviæ patriarchatu, et Lithuanie parte, hoc est, albâ Russiâ et rubrâ; à meridie Cypro et Cretâ, in quâ 14 millia pagorum numerantur; occupantque alias quàmplurimas gentes, præcipuè verò Georgianos, quos Iberos appellant cosmographi, qui omnes, exceptis paucis, qui Romanam Ecclesiam venerantur ut matrem, iisdem errorum tenebris implicantur.

Pro Græcorum igitur aliorumque schismaticorum salute procurandâ quatuor præstabimus. Primò de erroribus qui Græcis attribuuntur, de schismatis origine ac confutatione dicemus. Secundò de ratione juvandi Græcos aliosque schismaticos, eosque ad fidem alliciendi. Tertiò in quibus rebus communicatio cum schismaticis, Catholicis à sacris canonibus sit permissa.

ARTICULUS PRIMUS.

De erroribus qui Græcis attribuuntur, et de eorum confutatione.

Præcipui Græcorum errores, qui illis à concilio Florentino et aliis imputantur, quinarium numerum non excedunt.

Primò, negant Spiritum sanctum procedere à Patre et Filio. Secundò, asserunt Sacramentum Eucharistiæ confici non posse in azymo pane, sed præcisè in fermentato; adeoque tenaciter inhærent his duobus erroribus, ut inter alia perversa dogmata, propter quæ ab Ecclesiâ Romanâ descivère, hæc duo omninò præcipua, et veluti totius dissensionis capita fuerint. Tertiò, docent nullum esse purgatorium locum, in quo animæ corporibus emigrantes purgentur à sordibus quas in corpore contraxerant, antequàm in æterna tabernacula recipiantur, et ex consequenti nihil prodesse defunctis sacrificia, eleemosynas, et hujusmodi opera pia, quæ à vivis pro illis offeruntur. Quartò, quòd sancti post hanc vitam ante diem judicii Deum facie ad faciem non videant, neque ejus visione fruantur, nec peccatores ante eundem diem inferni suppliciis afficiantur. Quintò errant, negantes summum pontificem

Romanæ sedis Apostolicæ caput esse totius Ecclesiæ, ac B. Petri Apostolorum principis successorem. Concedunt ipsi quinque esse totius Ecclesiæ primarios, et præcipuos patriarchas, Romanum, Constantinopolitanum, Alexandrinum, Antiochenum et Jerosolymitanum, et inter hos quidem Romanum ordinis quidem et dignitatis primatum habere, ita ut in conciliis et aliis conventibus primum locum in sedendo, sententiam dicendo, suffragium ferendo et subscribendo tenere debeat, sic tamen ut nihil juris et potestatis in alios quatuor, præcipuè verò Constantinopolitanum habeat. Guido Carmelita et post ipsum Gabriel Palæottus de Sectis hæreticorum, verbo *Græci*, multos alios errores Græcis attribuunt, licet Lucinianus natione Cyprius, ordinisque Prædicatorum theologus, pius et doctus, apud Possevinum tom. 1 Biblioth. l. 6, c. 8, magnam prædictorum errorum partem fuisse Græcis impositam contendat, ut nos etiam obiter hic adnotavimus.

Ex mente igitur prædictorum auctorum errant Græci primò, affirmantes simplicem fornicationem non esse peccatum contra illud Christi Matth. 5: *De corde exeunt cogitationes malæ, homicidium, adulterium, fornicationes, furta, etc.*, quamvis Lucinianus, ubi supra, excuset Græcos ab hoc errore. Secundò errant Græci, cùm dicunt eos qui sunt aliquibus peccatis implicati cùm Eucharistiam suscipiunt, non recipere corpus Domini, contra illud Apost. 1 Cor. 10: *Quicumque manducaverit panem, et biberit calicem Domini indignè, etc.*, quibus verbis satis ostenditur quòd peccatores verè illud sumant, licet indignè, et quòd judicium accipiant, non dijudicantes corpus Domini: licet Lucinianus falsò hunc errorem Græcis imponi affirmet. Tertiò primas nuptias admittunt, secundas damnant: in quo clarè Evangelio contradicunt Matth. 10 et 19. Si enim alter conjugum mortuus sit, alter solutus est, ut iterum possit nubere. Sed Lucinianus negat damnari secundas nuptias à Græcis, fatetur tamen solere Græcos sacerdotes in primis benedicere, sed non in secundis. Quartò docent nuptiarum fœdus posse pro conjugum arbitrio dissolvi et fieri divortium. Lucinianus tamen apud Possevin. ubi supra, affirmat, nunquàm inter Græcos permissum fuisse divortium, quo liceret novas quærere nuptias. Quintò errant, affirmantes Latinos contra Apostolorum præceptum non servare abstinentiam à sanguine et suffocato, non advertentes

illud Apostolorum decretum contra idolorum cultores latum fuisse, qui immolatum et idolothitum edebant. Quare tantum illud servandum erit sicut et à Catholicis servatur, ubicumque inter gentes quæ idola adorant, immolantia sunt. Porro illo Apostolorum decreto tantum immolantia et non alia prohiberi docent gravissimi Orientalium Patres, B. Cyrillus Hierosolymitanus in 4 Catechesi; D. Gregor. Nazianz., Serm. in sanctum Pascha; Justin. Martyr. quæst. 45; Origenes lib. 8 contra Celsum, et alii. Sexto asserunt Eucharistiæ sacramentum, in die Cœnæ Domini confectum, esse excellentioris virtutis et efficaciae, quàm alio quolibet die confectum. Hunc tamen errorem falsò imponi Græcis Lucinianus quoque defendit. Septimò errant Græci cùm Sacramentum Extremæ Unctionis infirmis quandoque ad corporis quoque salutem prodesse negant: id enim apertè pugnat contra illud Jacobi 5, qui de hoc Sacramento loquens, ait: *Et oratio fidei salvabit, vel (ut textus Græcus habet), sanabit infirmum.* Octavò, affirmare etiam Græcos refert Prateolus, ubi supra, non esse peccatum dare aliquid ad usuram, contra illud Lucæ 6: *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Et quod deterius est, non esse necessariam rei furto sublatae restitutionem, ut quis possit assequi vitam æternam, non animadvertentes, *non tolli peccatum, nisi restituatur ablatum.* Si quid aliquem defraudavi, inquit Zachæus, Lucæ 19, *reddo quadruplum.* Hanc tamen esse calumniam apertam in Græcos docet Lucinianus; nam apud illos asserit hæc verè peccata censerì, atque ab eorum sacerdotibus adigi pœnitentes, ut reddant quod debent. Nonò, mortuâ sacerdotis uxore, credunt sacerdotem non ampliùs esse sacerdotem, quasi ab uxore et non à Christo per episcopum sacerdotium suscepisset, vel character sacerdotalis esset deletibilis. Hunc tamen errorem Lucinianus Græcis imponi apertissimè docet ubi supra. Decimò, errant Græci existimantes non licere Christi imaginem sculpi, sed tantum depingi, non animadvertentes sculptilia à Deo fuisse prohibita, ut Judæorum animos pronos ad idololatriam ab eadem averteret: ortà verò jam Evangelii luce, seclusoque idololatriæ periculo, licet hominibus Dei sanctorumque aliorum memoriam omnibus piis modis, sive per imagines depictas sive sculptas, excitare et ad mentem revocare. Hi sunt errores qui Græcis solent attribui.

Adversus Græcorum errores scripserunt in-

primis ipsius Ecclesiæ Græcæ viri doctissimi, Emmanuel Caleta, patriarcha Constantinopolitanus, Georgius Protosingelus, Theodorus Gaza, Georgius Trapezuntius, Bessarion cardinalis Nicænus, qui et postea fuit patriarcha Constantinopolitanus. Et præcipuè Georgius Scholarius (deinde vocatus Gennadius cùm patriarcha Constantinopolitanus nominaretur), qui cùm synodo Florentinæ cum aliis Græcis affuisset (ubi omnes de suis erroribus convicti ad Ecclesiæ unitatem redacti sunt, postea verò retrorsum abeuntes omnes ad vomitum reversi sunt), eleganter Græcorum errores confutavit, eorumque calumniis contra Ecclesiam Latinam objectis doctè et piè respondit; cujus opera versa in Latinam linguam habentur tomo 4 Bibliothecæ SS. Patrum.

Ex Latinis verò D. Anselmus archiepiscopus Cantuar. in Opusc. de azymo; Rabanus Maurus de Institutione Clericorum l. 1, c. 31, de Sacramento Corporis et Sanguinis Domini; Hugo Etherianus adversus errores Græcorum ad Alexandrum III, pontificem maximum, libris tribus, qui habentur tomo 9 Bibliothecæ Sanctorum Patrum, et Chrisolanus Mediolanensis archiepiscopus, de Spiritu sancto; S. Th. de Aquino Opusc. 1 et 2 contra Græcorum errores, et omnes ejus expositiones in primam partem in quæst. celebri de processione Spiritûs sancti; cardinalis Turrecrem. in Expositione decreti de unionem factâ in synodo Florentinâ, et novissimè licet breviter Antonius Possevinus, vir pius et doctus in suâ Moscoviâ; Azorius 2 tomo Instit. Moral. l. 4, c. 14. Et potissimùm, ut alios nunc omittam, sacra synodus Florentina, ubi Patres doctissimè Græcorum errores confutârunt, eisque pœnitentiam et obedientiam Ecclesiæ Romanæ præstandam persuaserunt, factâque unionis bullâ ab Eugenio IV, pontifice maximo, Græci discessère, cùm tamen neque ab ipsis neque à Latinis, tunc fuissent apud Græcorum nationes, neque concilii Florentini decreta, nec unionis bulla publicata, quod causa fuit, ut Græci sicut et antea in suis erroribus permanerent.

ARTICULUS II.

De origine errorum et schismatis Græcorum.

Dicam nunc breviter de origine schismatis Græcorum. Dùm orthodoxa fides in Oriente vigeat, Græci primatum visibilis hujus ac militantis Ecclesiæ Petro Apostolo, ejusque successoribus fuisse à Christo Domino collatum

facile credebant et confitebantur, ut latius probat cardinalis Bellarm. l. 2 de Roman. Pontif. in controversiâ de summo pontifice. Quare in conciliorum confirmatione necessariam Romani pontificis auctoritatem agnoscebant, et cum vel ab hæreticis, vel ab ipsis imperatoribus patriarchæ sive episcopi aliquâ afficiebantur injuriâ, ad Romanam sedem, ut defenderentur, confugiebant.

Quin imò ex toto terrarum orbe ad eandem veluti ad Petri sedem episcopi de rebus fidei aliisque gravissimis quæstionibus scribebant; atque ad ejusdem pontificis maximi jussum vel cgebant concilia, vel coacta petebant, ut confirmarentur. At cum Constantinus Magnus imperii sui sede Bizantium translata, Romam Christi vicario cessisset, Græci terreni imperatoris præsentiam inflati, anno Domini 381, episcopum Constantinopolitanum, qui antea nec patriarchatus munere fungebatur, tribus Orientis patriarchis antepone, et secundum à Romano pontifice facere voluere, sicut ex concilii Constantinopolitani canone 5 patet. Nec hoc quidem contenti, anno Domini 451, eundem Constantinopolitanum episcopum Romano pontifici parem efficere conati sunt, ut ex Act. 16 Chalcedonensis synodi constat. Prope verò annum 600, episcopum Constantinopolitanum œcumenicum, id est, orbis terræ episcopum sive universalem pastorem ausi sunt nominare. Ac denique anno 1054 (ut superbia ascendit semper), apertum schisma prodire cœpit, adeò ut solum antea semina jacta viderentur; imperante enim illo tempore Constantino Monomacho, patriarcha Constantinopolitanus nomine Michael, cupiens reipsa universalis fieri patriarcha, ejus dignitatis nomen jamdudum sibi usurpaverant ejus prædecessores, proclamare cœpit Romanum pontificem, omnesque alios Latinos esse excommunicatos ob hanc causam, quia Spiritum sanctum à Patre Filioque procedere assererent, et contra decretum concilii Nicæni in symbolo illud, *Filioque*, addidissent. Romano autem pontifice de primâ sede ejecto, ad se primam sedem jure pertinere, quia post Romanum primus esset, aiebat. Hæc fuerunt Græcorum schismatis semina; sed quia excæcati tumore superbiæ ordinem à Christo institutum et honorem Petri successoribus debitum arripere et perturbare conati sunt, ipsi potius perturbati atque confusi sunt. Turcarum mancipia effecti, bonis litteris et libris, corporibusque Sanctorum Patrum ipsis adeptis, et ad unam

veram Romanam Ecclesiam translatis. Qui plura desiderat de Græcorum schismatis origine, legat Azorium 2 tom. Institut. Moral. l. 4, c. 18, per totum.

ARTICULUS III.

De processione Spiritus sancti disputatio, in qua ostenditur Spiritum sanctum à Patre et Filio procedere.

Cum Græci negent Spiritum sanctum à Filio procedere, et conquerantur Latinos ad Symbolum Nicænum addidisse illam particulam, *Filioque*, duo nobis erunt tractanda. Primò probabimus ex Scripturâ sacrâ, conciliis et Patribus (potissimum Græcis) Spiritum sanctum à Filio quoque procedere. Secundò meritò potuisse et debuisse Latinos particulam illam, *Filioque*, Symbolo addere.

De origine hujus erroris et schismatis aliqua licet breviter attigimus supra, nunc brevitati etiam consulentes, scire oportet, olim et Symbolo Nicæno et Constantinopolitano nullam mentionem fieri de processione Spiritus sancti à Filio, quia cum in Ecclesiâ non essent circa hoc exortæ hæreses, non opus fuit in Symbolo id explicare; postea verò cum orthodoxi omnes unanimi consensu docerent Spiritum sanctum à *Filio* etiam procedere, pertinaciter id negantibus Græcis, addita fuit majoris claritatis gratiâ ab Ecclesiâ Symbolo Nicæno et Constantinopolitano illa particula, *Filioque*. Quando verò fuerit à Latinis facta illa additio, *Filioque*, licet id clarè non constet, verisimilius creditur fuisse factam circa annum sexcentisimum. Nam in concilio Toletano octavo celebrato circa annum 653, recitatur symbolum cum hæc additione; et cum ante hoc tempus non inveniatur cum illâ, ut constat ex concilio Toletano tertio, anno 589 celebrato, signum evidens est, illo medio tempore, fuisse à Romano pontifice additionem factam, ut creditur in concilio ingenti Latinorum Patrum, propter dissensiones quasdam exortas inter Galliam et Hispaniam: quamvis non constet quale fuerit illud concilium, ut notavit D. Thom. 1 p. q. 36, art. 2; unde quamvis certò non possit explorari neque locus, neque tempus hujus additionis, certum tamen est, vel in aliquo concilio generali, vel auctoritate alicujus summi pontificis additam esse.

§ 1. *Ex Scripturis ostenditur Spiritum sanctum procedere à Filio.*

Primò, Joan. 16: *Omnia quæ habet Pater,*

mea sunt, inquit Christus. Item Joan. 17: *Omnia tua mea sunt*; id est, quidquid habet pater, habet etiam Filius, exceptâ solâ paternitatis relatione, ut Augustinus exponit; sed Pater habet esse principium Spiritûs sancti non ut Pater, sed ut Spirator; ergo et Filius id ipsum habet. Deinde si Pater et Filius non haberent omnia communia, exceptâ relatione oppositâ, distinguerentur plusquàm relatione, et proinde substantiâ. Nam Pater ut Spirator non est relativum ad Filium; ergo si ut Spirator distinguitur à Filio, distinguitur per spirationem non ut relatio est, sed ut forma quædam in Patre subsistens, et proinde Pater et Filius in substantiâ differunt, quæ fuit Arianorum hæresis.

Secundò, Joan. 16: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis*. Quid accipiet à Filio Spiritus sanctus nisi scientiam? Nam paulò ante dixerat vers. 13: *Non à seipso loquetur, sed quæcumque audiet loquetur*, et de scientiâ exponunt Chrysostomus, Cyrillus et Augustinus. Quomodò autem potest Spiritus sanctus accipere à Filio scientiam, nisi accipiendo ab illo essentiam? Quidquid enim aliud dicatur, fiet Spiritus sanctus creatura.

Theophil. et Euthymius duas insinuant solutiones. Prima, Spiritum sanctum accipere de scientiâ Filii, quia nihil docet contrarium iis quæ docuit Filius. Secunda, illud, *de meo*, significare de meo thesauro, qui est Pater, ac si diceret: Accipiet unde ego accepi. Sed prima solutio non quadrat: non enim solùm Christus dicit: *Accipiet de meo*, sed etiam dicit: *Non loquetur à semetipso*, ubi apertè indicat scientiam Spiritûs sancti non esse illi à seipso, sed à Patre et Filio; deinde ipse Christus rationem reddit quare dixerit: *Accipiet de meo*, quia *omnia quæ habet Pater, inquit, mea sunt*. Quæ ratio non videtur quid valeat, nisi admodum extorqueatur textus, si sensus non sit, accipere de Filio Spiritum sanctum, ut accipit à Patre. Secunda solutio etiam non satisfacit: nam thesaurus scientiæ in Deo non est persona Patris præcisè ut persona, sed essentia divina, quæ est communis Patri et Filio. Thesaurus enim et scientiæ perfectionem absolutam significant, perfectio autem absoluta ad essentiam spectat. Quare Paulus ad Coloss. 2: *In Christo, inquit, omnes thesauri sunt scientiæ et sapientiæ Dei*. Spiritus ergo accipiens de hoc thesauro accipit de re communi Patri et Filio.

Quæres, quare dixerit, *de meo*, et non potius, *meam essentiam*, aut *sapientiam*, etc., et cur ait in futuro, *accipiet*, et non in præsentem,

accipit. — Respondeo, *de meo*, dixisse, quia Spiritus sanctus non accipit filiationem, sed essentiam, et proinde non totum id quod est in Filio accipit. Dixit autem, *accipiet*, in futuro, quia acceptio illa est æterna, et continet in se virtute omnia tempora; Scriptura autem tempora exprimit prout res de quâ agitur postulat; hoc autem loco describitur Spiritus sanctus tanquàm legatus à Patre, et à Filio mittendus ad Apostolos; legati verò tunc instruuntur, cùm mittuntur; ideò dicit, *quæcumque audiet, et de meo accipiet*.

Tertiò, Joan. 16: *Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos*. Item c. 15: *Cùm venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre*. Missio autem tantum esse potest, aut per imperium, quomodò mittuntur servi à dominis; aut per consilium, quomodò dicuntur mitti qui instruuntur à sapientioribus; aut per modum causæ, cujus gratiâ, quomodò mittit ad bellum, cujus meritis fit bellum; aut per modum consensûs, quâ ratione mittit qui consentit mitti, vel quia res tantum mittuntur ejus qui dicitur missus, sicut qui diceretur mitti, quando mittuntur insignia ejus. Denique aut per naturalem productionem, quomodò arbores dicuntur emittere flores. Primo et secundomodo Spiritus sanctus non potest dici à Filio mitti, cùm non sit inferior, aut potentiâ aut sapientiâ, Filio. Neque tertio et quarto, tum quia hoc non est nisi improprie mitti, tum quia etiam dici posset Patrem mitti à Filio, quia Filius est etiam causa suis meritis, et consentit ut ad nos veniat Pater. Quinto quidem contendunt Græci Spiritum sanctum mitti à Filio, scilicet quòd Spiritûs sancti dona nobis largiatur Filius: sed aberrant, tum quòd non solùm dona dentur Spiritûs sancti, sed etiam ipse Spiritus sanctus, ad Rom. 5: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*. Ecce distinctionem inter dona ipsa et Spiritum sanctum. Deinde si mittere Spiritum sanctum sit tantum mittere dona, Pater mittetur etiam à Filio et Spiritu sancto, quia quælibet persona est auctor omnium donorum. Denique pari ratione dici posset, mitti Filium à Patre, nihil aliud esse, quàm mitti Filii dona, et sic eluderetur Incarnationis mysterium.

Quartò Joan. 20: *Insufflavit, et dixit: Accipite Spiritum sanctum*; hâc enim cæremoniâ voluisse Christum declarare Spiritum sanctum ab illo procedere, docent August. lib. 3 in

Maxim. c. 14; Cyrillus 12 in Joannem, c. 56.

Quintò, eodem modo in Scripturâ dicitur Spiritus sanctus Patris Spiritus, et Filii Spiritus : *Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis*. Rom. 8 : *Si quis Spiritum Christi non habet*. At dicitur *Spiritus Patris*, quia à Patre procedit ; ergo similiter dicetur *Spiritus Filii*, quia ab ipso procedit.

Nec respondere possunt dici Filii Spiritum, quia simul cum Filio à Patre procedit, vel quia est Filio similis. Nam sicut non obstante relatione Spiritûs sancti ad spirantem diceretur Filii Spiritus sanctus, eò tantum quòd procedant ambo à Patre, vel quiasimiles in naturâ : pari ratione dici posset Christus Spiritûs sancti Filius et Verbum, non obstante relatione ad Patrem et dicentem, quia simul etiam ambo à Patre procedunt, et item in naturâ similes.

§ 2. *Idem probatur ex conciliis.*

Eadem fidei veritas definita est in conciliis. Et inprimis concilium Ephesinum in Epistolâ totius concilii ad Nestorium, his verbis definit : « De Spiritu quoque cum dicit : *Ille me clarificabit*, hoc rectissimè sentientes unum Christum Dominum, et Filium non velut alterius egentem gloriâ, confitemur à Spiritu sancto gloriam consecutum, qui ejus spiritus nec melior, nec superior ipso est. Sed quia humana opera faciens ad demonstrationem suæ deitatis virtute proprii Spiritûs utebatur, ab ipso glorificari dicitur, quòd virtus sua, vel disciplina quælibet unumquemque clarificet. Quamvis enim in suâ sit substantiâ spiritus ejus, et intelligatur in personâ proprietas, juxta id quod spiritus est, et non Filius, attamen alienus ab illo non est : nam spiritus appellatus est veritas, et veritas Christus est. Unde et ab isto similiter, sicut ex Deo Patre procedit. Denique hic ipse Spiritus etiam per sanctorum manus Apostolorum miracula gloriosa perficiens, Dominum clarificavit Jesum Christum postquam ascendit in cælum. Nam creditus est Christus naturâ Deus existens per suum Spiritum virtutes efficiens, ideòque dicebat : *De meo accipiet, et annuntiabit vobis*. Nequaquam verò participatione alterius idem Spiritus sapiens aut potens dicitur, quia per omnia perfectus est, et nullo prorsus indigens bono : nam paternæ virtutis et sapientiæ, id est, Filii, spiritus creditur; et ideò ipsâ re, et subsistente virtute virtus, et

« sapientia comprobatur. » Haetenus concilium. Cum enim Nestorius Christum hominem distinctum suppositum astrueret à Filio Dei, nec beatam Virginem Dei genitricem confiteri vellet; cumque illum errorem etiam inde probare contenderet, quòd Christus homo fuerit à Spiritu sancto clarificatus, ut ipsemet et Joan. 16, prædixerat eâ sententiâ : *Ille me clarificabit*, etc., explicat concilium quânam ratione Christus à Spiritu sancto sit clarificatus, addens eum Spiritum esse Spiritum Christi, quatenus Christus est Dei Filius, à quo etiam, inquit, sicut ex Deo Patre procedit.

Quòd autem Epistola illa non fuerit solius Cyrilli, sed totius Ephesinæ synodi, constat inprimis ex verbis illis ad initium ejusdem Epistolæ : « Religioso et Deo amabili Nestorio, Cyrillus, vel quicumque sunt apud Ephesinam synodum. » Fit autem in eâ peculiaris mentio Cyrilli, quoniam auctoritate Cœlestini papæ præsidebat toti concilio. Constat deinde quoniam ex sequentibus conciliis generalibus in Græciâ celebratis est manifestum, Patres illius concilii fidei defensionem adversus Nestorium confecisse, quæ sanè nulla alia est in eâ synodo, quàm ea quæ in eâ Epistolâ continetur. Nam fidei confessionem, quam ejus concilii Patres fecerunt, in quâ fusiùs, ut errores Nestorii flagitabant, exponuntur Nicænæ Constantinopolitanæque synodi confessiones; eam, inquam, confessionem unâ cum tredecim anathematismis in Epistolæ formam redactis ad eundem Nestorium absentem, si fortè resipisceret, tanquàm ad amicum benigne direxerunt.

Accedit præterea, quòd ex eisdem conciliis, quæ sunt in Græciâ consecuta, certum est, quæ continet ea Epistola fidei definitiones esse. In concilio enim Chalcedonensi, actione quintâ, in primâ fidei definitione suscipiunt Patres tanquàm fidem orthodoxam ea quæ in tribus præcedentibus conciliis generalibus definita fuerunt, scilicet in Nicæno, Constantinopolitano et Ephesino. Cumque ad Ephesinam ventum est, adjicitur sequens sententia : « Statuimus etiam S. synodum Ephesi factam, cujus fuerunt auctores venerabilis memoriæ Cœlestinus Romæ urbis, et Cyrillus Alexandrinæ Ecclesiæ sacerdotes. » In secundâ verò fidei definitione additur: Beatissimi quondam Cyrilli Alexandrinæ Ecclesiæ sacerdotis synodicas Epistolas, tam ad Nestorium, quàm ad cæteros per Orientem congruas, et sibi consentientes

suscipit, ad confutationem quidem Nestorianæ amentiae, et ad interpretationem eorum qui religioso zelo salutaris Symboli cupiunt intellectum. In quintâ præterea synodo, actione quintâ, anathematismo 13 et 14, feriuntur anathemate, qui repugnârent definitis à S. synodo Ephesinâ et beato Cyrillo, sitque manifesta mentio de contentis in Epistolâ ad Nestorium. In sextâ etiam act. 7, in definitione fidei orthodoxæ suscipiuntur Epistolæ synodicae, quæ à B. Cyrillo scripta sunt adversus impium Nestorium, et ad Orientales episcopos, et denique ea omnia, quæ à quinque præcedentibus conciliis universalibus definita fuerant. Quo fit, ut dogma de processione Spiritûs sancti à Filio in tertiâ synodo generali fuerit definitum, et in tribus sequentibus in Græciâ celebratis confirmatum ac subscriptum.

Eamdem veritatem statuit concilium Lateranense secundum, sub Innocentio III, cap. *Firmiter* de sum. Trin. et fide cath., his verbis: « Pater à nullo, Filius à Patre, ac Spiritus sanctus pariter ab utroque. » Item in concilio Lugdunensi cap. *Fideli* de summâ Trinitate et fide catholicâ, l. 6, ubi Gregorius X: « Fideli, inquit, et devotâ professione confitemur, quòd Spiritus sanctus æternaliter ex Patre et ex Filio, non tanquàm ex duobus principiis, sed tanquàm ex uno principio, non duabus inspirationibus, sed unâ inspiratione procedit. Hoc professus est hæc etenûs, prædicavit, et docuit sancta Romana Ecclesia, mater omnium fidelium, et magistra. Hoc habet orthodoxorum Patrum atque doctorum Latinorum pariter et Græcorum incommutabilis et vera sententia. Sed quia nonnulli, propter irrefragibilis præmissæ veritatis ignorantiam, in errores varios sunt prolapsi, nos sacro approbante concilio damnamus et reprobamus omnes qui negare præsumpserint æternaliter Spiritum sanctum ex Patre et Filio æternaliter procedere; sive etiam temerario ausu asserere quòd Spiritus sanctus ex Patre et Filio tanquàm ex duobus principiis, et non tanquàm ex uno procedat. » Hæc Gregorius X, in eo concilio.

Accedit concilium Florentinum, cui Joannes Palæologus Græcorum imperator, patriarcha Constantinopolitanus, et multi alii episcopi Græcorum interfuerunt, ubi post longam disputationem communi Latinorum et Græcorum consensu, sess. ultimâ in litteris sanctæ

unionis, decreto de processione Spiritûs sancti, sequens definitio edita est: « Approbante hæc sacrâ synodo Florentinâ, definimus, ut hæc fidei veritas ab omnibus Christianis credatur et suscipiatur, quia Spiritus sanctus à Patre et Filio æternaliter est, et essentiam suam suumque esse subsistens habet ex Patre simul et Filio, et ex utroque æternaliter, tanquàm ab uno principio, et unicâ spiratione procedit, declarantes, quòd id quod SS. doctores et Patres dicunt, ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum, ad hanc intelligentiam tendit, ut per hoc significetur Filium quoque esse, secundum Græcos quidem causam, secundum Latinos verò principium subsistentiæ Spiritûs sancti, sicut et Patrem. Et quoniam omnia quæ Patris sunt, ipse Pater unigenito Filio suo gignendo dedit, præter esse Patrem, hoc ipsum, quòd Spiritus sanctus procedit ex Filio, ipse Filius à Patre æternaliter habet, à quo etiam æternaliter genitus est. » Hæc Florentina synodus. In ejusdem litteris sanctæ unionis legere licet rationem, quâ Græci et Latini ad concordiam venerunt. Cùm enim utrique explicârunt, quòd antea dicebant, inventum est solis verbis dissensus, cùm Græci non se satis explicarent, nec intelligerent Latinos, crederentque eos in eâ esse sententiâ, ut dicerent Spiritum sanctum procedere à Patre et Filio tanquàm à duobus principiis, distinctisque spirationibus, quòd nunquàm asseruerunt, ut patet ex conc. Lugdunensi, ubi contrarium fuerat definitum.

Divus Antoninus, tertiâ parte suarum historiarum, titulo 22, c. 13, § 13, refert nulum ferè fructum ex eâ concordia fuisse secutum, eò quòd Græci non curaverint eam definitionem populo tradere. quin potius episcopi et sacerdotes, qui concilio pœnitentes non adfuerunt, in eodem errore suo permanserint, et mortuo Joanne Palæologo per sequentis imperatoris creationem ad statum pristinum errores Græciæ redierint, unde perseverant adhuc Græci ab Ecclesiâ Romanâ divisi, non minùs quàm ante concilium Florentinum. Addit D. Antoninus in pœnam tanti delicti, 14 anno sequenti post concilium Florentinum, Constantinopolim videri captam à Turcis, et paulò post totam Græciam.

Eamdem veritatem statuit concilium Toletanum primum in confessione fidei, cùm dicit: « Spiritum quoque esse Paraclætum, quia nec Pater sit ipse, nec Filius, sed à Patre Fi-

« lioque procedens. » Fuit verò concilium hoc confirmatum à Leone primo ; ejus auctoritas congregavit, firmavitque concilium Chalcedonense. Idem affirmat Leo I, sermone secundo in Pentecosten. Idem Toletanum III, anathematismate 3, Toletanum IV, cap. 4 ; Toletanum VIII in Symbolo fidei, demùm Toletanum XI in Professione fidei.

§ 3. *Ex Patribus Græcis idem statuitur.*

Eamdem veritatem non solùm Latini omnes semper constanter asseverârunt, sed etiam, ut ex concilio Lugdunensi et Florentino constat, præcipui Græci Patres ; in quorum numerum referuntur, quotquot Ephesinæ et tribus sequentibus synodis generalibus in Græciâ celebratis interfuerunt. Et quamvis Græci Patres in duas soleant classes dividi, quòd alii Spiritum sanctum à Patre Filioque procedere ferè eisdem verbis ac nos discretè fateantur ; alii autem, licet in verbis Latinorum non consentiant, re tamen ipsâ nihil differunt, dùm docent Spiritum sanctum à Patre per Filium procedere. Utriusque classis Patrum testimonia referam.

Inprimis S. Athanasius : « Spiritus sanctus à Patre et Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens. » Hæc ille in Symbolo. Quod Athanasii esse patet, primò quia Nazianzenus Oratione de laudibus Athanasii dicit eum composuisse perfectam fidei confessionem Occidenti et Orienti notam. Secundò, quia Augustinus in Ps. 120, citans nominatim Athanasium episcopum Alexandrinum, integrum versiculum hujus Symboli adduxit, et suppresso Athanasii nomine, utitur hujus Symboli sententiis l. 5 de Trin. 8, Ep. 174, Enchirid. c. 36, passim, ut in Ecclesiâ notissimi.

Non fuisse autem particulam, *et Filio*, additam huic symbolo, hinc constat, quòd habeatur in Græco, et quòd Toletan. IV, cap. primo, recitat confessionem fidei ferè ad verbum, sumptam ex hoc symbolo, in quâ hæc particula habetur. Quare cùm Græci non haberent quid responderent ad hoc testimonium, dicebant, teste Gennadio, lib. pro defensione concilii Florentini, cap. primo, sect. quintâ, Athanasium fuisse ebrium cùm hæc scripsit.

Idem quoque Athanasius serm. 4 contra Arianos affirmat Spiritum sanctum accipere à Verbo. In Epistolâ ad Serapionem episcopum, de Spiritu sancto, sic loquitur : « A Patre dici-

« tur procedere, quoniam à Verbo Patris « desumit, et mittitur, et donatur. » Et infra : « Spiritus porrò à Filio accipit : de meo enim, « inquit, accipiet, et annuntiabit vobis. » Et paucis interjectis : « Cùm igitur istiusmodi « ordinem et naturam habet Spiritus ad Fi- « lium, qualem Filius habet ad Patrem, què « fieri potest, ut qui Spiritum sanctum crea- « turam dicit, non illud idem necessariò et de « Filio sentiat ? »

S. Cyrillus in illud Joelis : *Effundam de Spiritu meo*, hæc habet : « Quatenùs enim « Deus ex Deo naturaliter est Filius, genitus « enim est ex Deo Patre, proprius ipsius, et « in ipso, et ex ipso est Spiritus, sicut profectò « et ex Patre ipso intelligitur. » Idem in Exposit. 9 Anathematismi, sic ait : « Factus « homo unigenitus Dei Filius mansit quoque « Deus, omnia quæ Pater habens præter esse « Patrem, propriumque sibi, qui ex ipso, et « ipsi innatus est Spiritus sanctus. » Idem etiam in Apologiâ ad Theodoretum, ait : « Pro- « cedit enim sicut ex Deo Patre Spiritus, « juxta Salvatoris vocem, non tamen alienus « à Filio est. Omnia enim habet cum Patre, et « ideirco dictum quoque est illud : *De meo « accipiet.* » Et in lib. ad Palladium per interrogationem et responsionem, ait : « Mutabilis « haudquaquàm est Spiritus sanctus, vel si « ipsum mutari intelligit, in ipsam Momus « divinam resultabit naturam, si Dei Patris « est, necnon et Filii, substantialiter ex am- « bobus, hoc est, ex Patre per Filium effusus « Spiritus.⁶ » Et in quinto ad Hermiam, inquit : « Cujus proprium esse dicimus Spiritum san- « ctum ? Num solius Dei Patris ? vel certè « Filii ? An verò utriusque divisim et ambo- « rum tanquàm unum ex Patre per Filium « propter identitatem essentiae ? » Hermia re- « spondet : « Ita aio, amice. » Et Cyrillus : « Rectè. »

S. Epiphanius in Anchorato apertissimis ver- « bis : « Spiritus sanctus ex Patre et Filio tertius « appellatione. » Et ibidem : « Utèrque habitat « in homine justo, Christus, et Spiritus ip- « sius. Si ergo Christus ex Patre creditur Deus « de Deo, et Spiritus à Christo, vel ex am- « bobus, ut Christus ait : *Qui ex Patre proce- « dit, et ille de meo accipiet.* » Et ibidem : « Atqui « dicet aliquis : Ergo dicimus duos filios esse, « et quomodò Christus unigenitus ? Nequaquàm. « Tu verò qui es, qui contraria de eo dicis ? « Filium vocat ex se, Spiritus autem sanctus « ab utrisque. » Et ibidem : « Spiritus sanctus

« Spiritus veritatis est, lumen tertium ex Patre et Filio. » Et rursus : « Quemadmodum enim nemo noscit Patrem, nisi Filius, neque Filium, nisi Pater; ita dicere audeo, quod neque Spiritum nisi Pater, et Filius à quo procedit, et à quo accipit. Neque Filium neque Patrem, nisi Spiritus sanctus glorificans verè, et docens omnia, qui ex Patre et Filio est. »

Sanctus Basilius Magnus in tertio contra Eunomium, circa principium, adeò clarè et luculenter de veritate hujus articuli disputat, ut Græci quidam temerario ausu, tanti Patris auctoritatem pertimescentes, non dubitârint verba quædam sancti doctoris expungere, atque alia de suo addere, sicuti nunc in excussis legitur libris. Locus verò integer, Basilii procul dubio stylum et grandiloquentiam redolens, à Bessarione recitatur, qui se illum Constantinopoli legisse ait in pluribus vetustissimis manuscriptis : « Quæ enim necessitas si ordine et dignitate tertius est Spiritus sanctus, tertium quoque esse naturâ? Dignitate enim secundum esse à Filio, esse ab ipso habentem, et ab ipso accipientem, et nuntiantem nobis, atque omninò ab illâ causâ dependentem tradit nobis pietatis sermo, » etc. Et contra Eunomium lib. quinto cap. cui titulus : *Quare Spiritus sanctus non est Filii Filius?* respondet hoc pacto : « Non quia per Filium à Deo non sit, sed ne Trinitas infinita multitudo censeatur, et ex filiis filios, ut in humanis fit, habere putetur. » Idem in eodem cap. : « Propterea esse quidem Spiritum ex Deo manifestè declaravit Apostolus dicens, quod Spiritum, qui à Deo est, accepimus. Per Filium autem elucere clarè docet ubi Spiritum ipsum Filii nominat, sicut et Dei Patris. » Constat autem legentibus Basilii verba Patrem hunc loqui de æternâ Spiritûs sancti productione. Nam illud, *elucere*, vel, *eluxisse*, quod Græci de temporali missione malè interpretantur, sæpè Basilius ipse pro ipsâ Spiritûs sancti *processione ad intra*, ut vocant, explicanda usurpavit.

S. Joannes Damascenus l. 1 de fide Orthod. c. 13, hæc habet : « Ipse igitur Pater mens est, Verbi abyssus, Verbi genitor, et per Verbum productor manifestativi Spiritûs. » Et rursus : « Spiritus autem sanctus occultæ divinitatis, Patris manifestativa virtus, ex Patre per Filium procedens, ut ipse novit, non generationis modo. » Idem in fine capituli ait : « Spiritus Patris cùm ex Patre pro-

cedat, et Filii quoque est Spiritus, non tantum ex ipso, sed tantum per ipsum ex Patre procedens; solus enim Pater causa est. » Porro illud, *per*, singularem causæ, seu principii naturam, et verba ipsa Damasceni non obscurè indicant, et testatur Basilius Magnus, c. 8, lib. de Spiritu sancto ad Amphilochem his verbis : « Quod per Filium creet Pater, neque imperfectam Patris creationem, neque impotentem Filii denotat operationem, sed unitam ipsorum voluntatem significat. » Quare vox illa, *per Filium*, originalis causæ confessionem continet, non autem ad coarguendam efficientem causam sumitur. Hoc etiam fusè Basilius c. 5, ad Amphilochem.

Idem docet Chrysostomus, explicans illa verba : *Omnia per ipsum facta sunt*. Ait enim : « Quod enim sic per ipsum dictum est, nullam aliam ob causam dictum est, quàm ut ne Filium aliquis ingentum suspicetur. » Ergo juxta horum Patrum sententiam, vox illa, *per Filium*, accipienda est, ut originalis in Patre principii significativa. Hoc verò loquendi modo sæpissimè usus est Basilius Magnus, qui accuratissimè ac planissimè scripsit de Spiritu sancto, tum in quinque adversus Eunomium libris, tum in libro, quem de Spiritu sancto scripsit ad Amphilochem; præsertim verò c. 18, ubi de Spiritu sancto ita disserit : « Igitur Dei cognitionis via est ab uno Spiritu per unum Filium ad unum Patrem, et è converso. Naturalis bonitas, et quæ secundum naturam est sanctificatio et regia dignitas à Patre per Unigenitum ad Spiritum pervenit. »

Sanctus quoque Maximus in Epistolâ illâ quam citant Græci Patres concilii Florentini, delarat simul ac tuetur dogma et loquendi modum Ecclesiæ Romanæ; ait enim, quod Latini dicunt *ex Filio*, idem esse, quod Græci, *per Filium*, illumque loquendi modum, Latinos, inquit, dicere, sumptum esse à Patribus tam Græcis quàm Latinis. Præterea explanans quid sibi velit aureum Zachariæ prophetæ candelabrum et lucerna, hæc ait : « Spiritus enim sanctus ut naturâ coessentialis est Deo Patri, ita et Filio secundum substantiam est, quippe qui ex Patre essentialiter per Filium genitum ineffabiliter procedit. » Ex his duobus loquendi modis et *ex Filio*, et *per Filium*, Maximus et Damascenus, sed præcipuè posterior hic primum secundo postposuerunt. Imò Damascenus non vult esse dicendum, *ex Filio*, sed, *per Filium*. Quapropter Græci Patres con-

cilii Florentini, et præcipuè patriarcha Joseph, ut habetur sess. 25, post longas disputationes et sanctorum Patrum lectiones hujusmodi tandem protulit sententiam, cui Græci omnes acquieverunt :

« Posteaquàm audivimus dicta sanctorum Patrum Occidentalium et Orientalium, quorum alia Spiritum sanctum ex Patre et Filio procedere dicunt; alia verò ex Patre per Filium, tametsi, *per Filium*, idem est, quod, *ex Filio*, et *ex Filio*, idem est quod, *per Filium*; nos tamen illud, *ex Filio*, omittentes, dicimus Spiritum sanctum procedere à Patre per Filium ab æterno, et substantialiter, ut ab uno principio, et causâ, præpositione, *per*, in præsententi in Spiritûs sancti processione significante causam. »

Quapropter videbatur illis inter præpositiones, *per*, et *ex*, hoc esse discrimen, quòd præpositio, *ex*, primum præsentiale, et procatareticum, ut Græci vocant, principium denotat. *Per* verò, duo simul connotat, et secundæ personæ actionem, et primæ, hoc est, Patris suppositionem, vim et actum producendi Filio communicantis. Atque in hoc communem Græcorum Patrum dicendi modum, sed præcipuè Maximi et Damasceni secuti sunt. Ejusdem etiam sententiæ fuit Didymus 1. 2 de Spiritu sancto (habetur inter opera D. Hieronymi); Cyrill. Hierosolym. Catech. 16 et 17; Nazianzen. Orat. 24, et expressè Chrysostomus Homiliâ 1 et 2 de Symbolo, tom. 5; Philo à sancto Epiphanio episcopus ordinatus in lib. Enarrationum in Cantica, primo tomo Bibliothecæ, ac denique Gregorius Thaumaturgus, et Nyssenus referens ejus vitam, quatenus dicunt Spiritum sanctum esse imaginem Filii, ac denique omnes antiqui Patres Græci, excepto Theophylacto.

Sed Græci nobis objiciunt Damascenum primo lib. fidei Orthodoxæ ad finem, cap. 11, ubi ait : « Spiritum sanctum et ex Patre, et Spiritum Patris nominamus, ex Filio autem Spiritum sanctum non dicimus. » Quibus verbis videtur apertè docere Spiritum sanctum ex Patre procedere, non verò ex Filio. Respondemus Damascenum, se verbis quæ continuò sequuntur exponere, neque eâ in re à reliquis Patribus dissentire. Subjungit namque : « Sed Spiritum Filii nominamus (si quis enim Spiritum Christi non habet, divinus inquit Apostolus, non est ejus), et per Filium apparuisse, et nobis traditum confitemur. Insufflavimus enim, et dixit discipulis suis : *Accipite*

Spiritum sanctum. Quemadmodum autem ex sole radius, et splendor (ipse enim fons est et radii et splendoris) atque per radium nobis splendor tribuitur, et ipse est, qui illuminat eos, et participatur à nobis. Porro Filium neque Spiritum esse dicimus, neque etiam ex Spiritu. » Hactenus Damascenus. Ex quibus verbis constat eam esse Damasceni mentem, ut dicat Spiritum sanctum esse Spiritum Filii, cum tamen è contrario (ut rectè subjungit) nec dicamus Filium esse Spiritûs sancti, nec esse ex Spiritu sancto, eò quòd Filius nihil prorsus accipiat à Spiritu sancto : accipit autem Spiritus sanctus à Filio. Patet etiam Damascenum ostendere velle, ut Spiritus sanctus per Filium à Patre procedat, sicut splendor proficitur à sole per radium. Unde addit Spiritum sanctum per Filium apparuisse, et nobis esse traditum tanquàm eum qui à Filio, ut splendor à radio emanârit; ideòque Christum insufflâsse, quasi qui ex se emitteret, produceret, daretque Spiritum sanctum, dixissetque discipulis, Joan. 20 : *Accipite Spiritum sanctum*.

Ut ergo Bessarion, cap. 7 suæ orationis rectè notavit, eâ ratione duntaxat Damascenus, et nonnulli alii ex Græcis, affirmant Spiritum sanctum procedere ex Patre per Filium, non secus ac splendor procedit à sole per radium. Renuunt verò concedere procedere ex Filio, quoniam apud eos dictio, *ex*, denotat emanationem ab aliquo tanquàm à primâ origine et fonte, quo pacto Spiritus sanctus à solo Patre procedit, quoniam is solus à se, et non ab alio habet vim, quâ spirat Spiritum sanctum. Verùm quia Filius spirandi vim sicut et reliqua accepit à Patre per generationem æternam, haud secus quàm radius à sole accipit vim fundendi splendoris, ideò licet Spiritus sanctus proficiatur à Filio, sitque ejus Spiritus, quin etiam ab eo detur, et mittatur, renuunt tamen aliqui Græci Patres concedere hanc propositionem: Spiritus sanctus procedit ex Filio, licet concedant hanc aliam : Spiritus sanctus procedit à Patre per Filium, tanquàm per suppositum, et causam intermediam inter Patrem et Spiritum sanctum, eo modo quo radius media causa est inter solem et splendorem. Atque id dicunt denotare dictionem *per*; unde sicut quia radius principium est intermedium à quo emanat splendor, concedimus splendorem esse radii splendorem, non verò radium esse radii splendoris; ita vult Damascenus, ut dicamus Spiritum sanctum esse Spiritum Filii,

non verò Filium esse Spiritûs sancti, aut de Spiritu sancto.

Ex hactenûs dictis facilè intelligitur eos Græcos qui à Latinis dissentire videntur, solis verbis differre, esseque facillimam inter utramque Ecclesiam concordiam, longè tamen meliùs loqui ad rem, de quâ agitur, Latinos, eosque Græcos, qui cum Latinis conveniunt.

Primum et secundum patent ex eo, quia neutri negant Spiritum sanctum accipere suam essentiam, ac esse subsistens, procedereque à Filio tanquàm à supposito intermedio inter Spiritum sanctum et Patrem. Neutri item negant Patrem non ab alio, sed à seipso habere, quòd Spiritum sanctum producat, Filium verò id ipsum sicut etiam cætera à Patre accipere. Utrique etiam affirmant Patrem et Filium non esse plura principia, sed unum tantum Spiritûs sancti; nec spirare Spiritum sanctum distinctis, sed unâ tantum spiratione; licet Pater id habeat à se, Filius à Patre, Spiritus sanctus ab utroque, seu quod idem est, à Patre per Filium. Solùm ergo differunt Græci quidam à Latinis in eo, quòd Græci nolunt spirationem Spiritûs sancti vocare processionem ex Filio, sed ex Patre per Filium; Latini verò vocant eam spirationem, processionem ex Filio, quæ sanè quæstio est de solo modo loquendi.

§ 4. Solvuntur argumenta Græcorum.

Primum Græcorum argumentum ex verbis illis Joan. 15 : *Cum venerit Paracletus quem ego mittam vobis à Patre Spiritum veritatis, qui à Patre procedit*, conficitur. Cum enim in iis tam apertè Dominus dixerit Spiritum sanctum à Patre procedere, et non addiderit etiam à Filio, temerarium omninò videtur asserere ab eo produci. — Respondeo cum Augustin. l. 3 contra Maxim., c. 14, solum nominari Patrem, non ad excludendum Filium, sed quia Pater est auctor principalis Spiritûs sancti, eò quòd ab ipso Filius potentiam habeat, seu virtutem spirandi. Non excludi verò Filium, probatur ex similibus Scripturæ loquendi modis, Matth. 16 : *Caro, inquit, et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui est in cælis*, in quibus verbis etsi solus nominetur Pater, non tamen propterea aliæ excluduntur personæ, cum ea revelatio facta fuerit à totâ Trinitate. Idem de Spiritu sancto dicitur : *Ille vos docebit omnia*, et tamen Pater et Filius etiam omnia docent, imò, ut lib. de processione Spiritûs sancti ratiocinatur Anselmus, etsi dictum esset :

« Nemoproduct Spiritum sanctum nisi Pater, » nec etiam excluderetur Filius, sicut nec in illis Matth. 11 : *Nemo novit Filium nisi Pater*, non excluditur Filius et Spiritus sanctus à cognitione Filii. Dici præterea ulteriùs posset, in prædictis verbis manifestè Filium poni, cum Christus dicat missurum se Spiritum sanctum, et missio in divinis, processio sit naturalis.

Secundum. In Concilio Ephesino lectum est Symbolum Nestorianorum et liber Theodoretii contra anathematismos Cyrilli, ac in utroque habetur expressè, Spiritum sanctum non procedere à Filio. Cum verò Patres concilii tacerint, omninò approbasse videntur eam sententiam. — Respondeo, in eodem concilio, et in quarto ac quinto, lectam fuisse Epistolam Cyrilli cum anathematismis ad Nestorium, in quâ bis habetur Spiritum à Filio habere suum esse, et Patres non contradixerunt : ergò (retorquendo argumentum) approbaverunt. Deinde Theodoretus negavit Filium procedere etiam per Filium, quod tamen Græci non asserunt. Igitur si quid valet eorum argumentum, concilium approbavit sententiam illis contrariam. Denique ipsum concilium satis suam significavit sententiam, cum summo consensu probavit totam Cyrilli doctrinam, et contrariam Theodoretii et Nestorianorum damnavit.

Tertium, ex Dionysio cap. 2 de divin. Nominibus, p. 1, desumitur, ubi ait : « Solus fons supersubstantialis Deitas est Pater. » — Respondeo dici solum fontem, non quomodoque, sed quia non habet aliunde divinitatem; Filius autem dicitur etiam fons, sed de fonte, sicut Deus de Deo. Ita Epiph. Hæres. 69.

Quartum. Basil. Ep. 43 : « Nullam, inquit, secundum propriam notionem communionem habet Filius cum Patre; » ergo non convenit cum Patre in spiratione. Deinde ait, propriam notionem Spiritûs sancti esse, quòd per Filium, et cum Filio cognoscatur, et ex Patre substantiam habeat. — Ad primum locum respondeo, non loqui Basilium de quâlibet notionem, sed de notionem, quæ est proprietas, nempe filiatione : spiratio enim non est proprietas, Filius autem in filiatione nullam reverà habet communionem cum Patre. Ad secundum, esse pro nobis, si benè intelligatur : non enim vult dicere Spiritum sanctum cognosci ex doctrinâ et prædicatione Filii : nam eo in loco disserit de distinctione personarum

intimâ et æternâ, quæ non debet sumi à temporali nostrâ cognitione, sed cognosci per Filium et cum Filio, ut relativum per suum correlativum. Nam paulò ante dixerat, Spiritum sanctum ex Filio pendere, et non posse unum sine alio cogitari (quod est proprium correlativorum), et proinde Spiritum sanctum esse à Filio. Nemo enim dicit Filium esse à Spiritu sancto.

Quintum. Omnia quæ habet Pater, habet etiam Filius, exceptâ causalitate, ait Orat. ad episc. qui venerant ex Ægypto, Nazianzenus. — Respondeo, non loqui de quâcumque causalitate, sed de causalitate Patris erga Filium: vult enim dicere omnia quæ Pater habet esse Filii, exceptis iis quæ sunt propria Patris. Ita enim postea confert etiam Spiritum sanctum cum Filio: « Omnia, inquit, quæ habet Filius, habet Spiritus sanctus, exceptâ filiatione, » id est, exceptâ proprietate personæ, à quâ procedit, sive producitur.

Sextum. Leo III papa, qui post additionem, *Filioque*, in Symbolo factam vixit, ut testis est Petrus Lombardus 1, dist. 41, jussit scribi ad fidei cautelam in tabulâ argenteâ Symbolum Constantinopolitanum sine additione illâ, et poni in altari post corpus sancti Pauli: ergo illam additionem abstulit. — Respondeo pontificem deditâ operâ hoc fecisse, ut servaretur memoria Constantinopolitani Symboli, quale fuerat, et ut intelligerent omnes non damnari illud Symbolum, nec esse contrarium nostro. Habet enim Ecclesia plura symbola, quæ omnia recipit et honorat, nec unum destruit aliud, quamvis aliquid sit expressius in uno, quàm sit in alio.

Septimum. In c. 3 Joannis Theoph.: « Sane, inquit, Latini malè hæc exponentes, et minùs rectè intelligentes, dicunt quòd Spiritus etiam ex Filio procedat. » — Sed Theophil. tempore schismatis vixit, et proinde rejicitur, sicut neque reciperent Græci Bernardum, Rupertum, aut alios similes Patres.

Octavum, Spiritus sanctus est unus; ergo unum habet principium, non duo, et unâ spiratione procedit, non duabus.

Respondeo, hoc totum esse verum, non tamen sequi unum principium esse idem ac unam personam, et unam actionem ab unâ tantum esse personâ in divinis. Nam unum est principium mundi, et una creandi actio, et tamen mundus est à tribus personis, quibus est communis actio creandi; aliàs sequeretur aliquam personam divinam non esse creato-

rem; illud autem unum principium Spiritus sancti est Pater et Filius: qui licet sint duo spirantes, unicâ tamen spiratione spirant. Nihil enim multiplicatur in Deo nisi relatio opposita; spiratio autem quâ Pater spirat non opponitur spirationi quâ spirat Filius, atque proinde unica est, non multiplex.

Nonum. Pater est sufficiens principium Spiritus sancti, ergo non requirit auxilium Filii. — Respondeo, Filium cum Patre spirare, non quia Pater egeat auxilio, sed quia habent eandem potentiam; quâ ratione mundus producit etiam à tribus personis necessariò, necessitate, quam vocant, producentis, et quia intrinsecè ad rationem Spiritus sancti spectat distingui illam realiter à Patre et Filio, propterea necessitate etiam quam vocant producti, ab utroque procedit.

Ultimum. Si à Filio procedit Spiritus sanctus, ergo Patri similior est Filius quàm Spiritus sanctus. Nam Filius spirat cum Patre spirante, et Spiritus non generat cum Patre generante. — Respondeo: Si in hoc esset attendenda similitudo, simile sequeretur incommodum, si Spiritus sanctus à solo Patre procederet; nam tunc esset Filius similior Spiritui sancto quàm Patri, siquidem Filius procederet cum Spiritu sancto, et non produceret cum Patre: sed neutrum reverà concludit. Nam similitudo attenditur ex parte essentiæ, non ex parte relationum.

§ 5. Demonstratur rectè factam additionem, *Filioque*.

Hæc particula, *Filioque*, est explicatio Symboli, ut declarat concilium Florentinum: « Definimus explicationem verborum illorum, *Filioque*, veritatis declarandæ gratiâ, et immittente tunc necessitate, licitè et rationabiliter Symbolo fuisse appositam. » Debuit autem explicari Symbolum, cum multi credere cœpissent Spiritum sanctum non procedere à Filio; hic enim error est contra fidem, teste Athanasio in Symbolo: « Hæc est fides catholica, quam nisi, » etc., et Epist. ad Serapionem, et concil. Florent., et ubi error, ibi remedium quàm possit aptius afferendum est: nullum autem aptius quàm expressa Symboli verba, cum Symbolum sit quod omnes publicè profitentur.

Sed Latinos sine consensu Græcorum hanc explicationem facere potuisse constat: tum quòd papa pastor universalis Ecclesiæ nequeat errare in decretis fidei ex cathedrâ docens;

illius autem est decernere de fide, qui errare nequit; tum quia, etsi tantum esset ut nimium primæ sedis episcopus, sine quo concilia robur nullum, ut docet Gelasius in tomo de vinculis Anathematis, habent, sufficeret concilium aliquot episcoporum ab ipso confirmatum, ut aliquando factum est; tum etiam quod sit vel de fide vel ritu quæstio: si posterius, potest quilibet in suâ diœcesi episcopus aliquem introducere ritum sine aliorum consensu; si prius, potuerunt quidem Latini, quamvis Romanus pontifex esset solum patriarcha cæteris major, illud definire; non tamen quod statim reciperetur à cæteris, sed aliis videndum num res rectè definita; sin minus, majus convocare concilium; Græci autem non solum hanc particulam esse contra fidem nequiverunt probare, sed plures eorum fuere à Latinis convicti. Legitimè ergo facta est hæc additio à Latinis.

Dices: Licet non fuerint necessariò Græci initio vocandi, quare tamen non fuere vocati? — Respondeo primò, an minimè fuerint vocati certum non esse. Secundò, non fuisse necesse, quia facilis quæstio: nec enim, sicut lib. 4 ad Bonifac. 12, August. ait, omnis hæresis talis est, ut propter eam omnes debeant provinciæ versari. Tertiò, rei definiendæ necessitatem ita instasse, ut quantociùs malo occurrere oportuerit. Quartò, quia inutile, cum nulli extarent in Græciâ homines docti.

§ 6. Solvuntur objectiones Græcorum.

Prima. Decrevit sancta synodus (scilicet III generalis) alteram fidem nemini licere proferre, aut scribere, aut exponere præter eam quæ definita fuit à sanctis Patribus, apud Nicænam urbem in Spiritu sancto congregatam; eos autem qui fuerint ausi aliam fidem componere, sive porrigere, aut proferre his qui volunt ad veritatis cognitionem converti ex gentilibus, vel Judæis, vel etiam ex quâlibet hæresi; istos, siquidem episcopi fuerint aut clerici, alienos episcopos quidem ab episcopatu, clericos ab clericatu; si laici fuerint, anathematizatos esse. — Respondeo primò, prohiberi tantum mutationem quoad sensum contrarium Symbolo, sicut ad Galat. 4, Paulus anathematizat docentes præter id quod docuit, cum tamen ipse alia postea docuerit. Aliàs synodus III abrogasset Constantinopolitanum Symbolum, quo tamen utuntur Græci; addidit enim multa ad Nicænum. Dicunt quidem Græci Constantinopolitanum et Nicænum pro

uno et eodem haberi; sed quare, nisi quia in eundem conspirant sensum? Hæc autem particula, *Filioque*, in eundem quoque tendit. Quare Græci cum non ignorarent opinionem Latinorum, et eam additionem factam fuisse, per annos tamen circiter trecentos siluerunt. — Secundò, etsi prohiberet concilium additionem etiam quoad verba, ejus tamen prohibitio nonnisi ad singulos episcopos, clericos et laicos intelligeretur extendi (si enim ad omnes episcopos simul ac pontificem, quis eos deponeret?). Deinde non ignoravit concilium par in parem non habere potestatem. At hanc additionem summus pontifex, approbantibus postea tribus generalibus conciliis, symbolo intexit.

Secunda. Etsi hoc licuerit Latinis, non tamen expedit: alioquin multa alia Symbolo essent addenda. — Respondeo convenienter id actum, tum quia dabat Symbolum, sine hac particulâ, causas erroris; tum quia facilè poterat addi sine notabili mutatione Symboli; cum et quæcumque alia particula addi posset, si Romano pontifici aut concilio videretur expedire.

§ 7. Concluditur disputatio divino testimonio.

Primò, usque ad schisma adeò floruit Græcia doctis atque sanctis viris, ut omnia concilia generalia in eâ celebrata fuerint; post verò nullum habuit generale concilium, nullum miraculis clarum peperit doctum Patrem. Latini concilia celebrârunt generalia duodecim, viri etiam miraculis clari singulis floruerunt ætatibus, iique doctissimi, quorum majorem partem religiones diversæ tulerunt. — Secundò, fides Latinorum propagatur usque Indos tum Orientales tum Occidentales; Græcorum verò quotidie tabescit atque minuitur, ejusque sectatores quater aut quinquies convicti et conversi à nostris, semper redierunt ad vomitum. — Denique illorum imperium in Turcarum incidit manus, idque ipsis Pentecostes feriis. Anno siquidem, ut probat Gerardus Mercator in chronolog. 1452, die 28 maii, qui fuit (ut cognoscitur ex aureo numero, qui eo anno erat 9, et litterâ dominicali A) Pentecostes. Mahumetes II ultimam obsidionem ad Constantinopolim statuit, et sequenti die urbem expugnavit, occisoque imperatore imperium extinctum est.

ARTICULUS IV.

Eucharistiæ Sacramentum confici tam in azymo quàm in fermentato, contra Græcos probatur.

Post annos à Christi nativitate mille et quin-

quaginta, orta est inter Græcos et Latinos celebris illa de azymo controversia, ut ex Epistolâ Leonis 9, ad Michaelē patriarcham Constantinopolitanum, c. 5, et ex Anselmo lib. de Fermentato et Azymo, et aliis colligitur. Ita verò pertinaciter suæ Græci adhæsere sententiæ, ut ipsius defensio una ex præcipuis causis semper exstiterit, propter quam se à Latinorum communione separatos conservaverint. Et quamvis controversia hæc in concilio Florentino, quò Græci convenerant, fuerit eo decreto absoluta, quo Patres sanctæ illius synodi iudicârunt utrumque panem, azymum videlicet et fermentatum, veram esse Eucharistiæ materiam, et utrumque in unaquâque Ecclesiâ juxta antiquam consuetudinem retinendum: quia tamen semper Græci contendunt nos Eucharistiâ carere, illicitèque in azymo consecrare, ostendendum nobis erit falsam eam esse sententiam, et nullo prorsus fundamento inniti. Quod ut brevius ac solidius absolvamus,

Supponamus inprimis utrumque panem tam videlicet fermentatum quàm azymum, verum esse panem, atque in Scripturâ sacrâ utrumque panem simpliciter dici. Et quia de fermentato et ipsi affirmant, et nos non negamus, id probabimus de azymo. Lucæ 24, duo illi discipuli qui pergebant in Emmaus, Christum cognovisse dicuntur in fractione panis, quem tamen azymum fuisse constat, quòd illud acciderit in secundo vel tertio Paschæ die (ut ex historiâ ipsius Evangelistæ colligitur) quibus diebus non licebat Judæis nec domi habere panem fermentatum, ut patet ex Exod. c. 12 et 13. Marc. etiam 2, David dicitur manducasse panes propositionis, quos tamen azymos fuisse scribit Philo et Josephus, ille in libro de Vitâ contemplativâ; hic verò lib. 3 Antiquit. cap. 9, ubi ait: « Et duodecim panes azymos in eâ (hoc est, mensâ) ponebant, senos per partem, valdè mundos. » Et ex Levit. cap. 2 colligitur, ubi omnem oblationem, quæ Domino offertur absque fermento fieri debere dicitur. Scriptura autem rectè utrumque panem simpliciter panem appellat, quòd uterque conficiatur ex farinâ triticeâ, et naturali aquâ, coquatur puro igne, quæ tantum sunt de ratione panis; uterque præterea habet usum panis, quamvis fermentatus, quia est melioris saporis, sit usitator. Hanc nostram suppositionem præter D. Thomam in 4, dist. 11, q. 2, art. 2, q. 3, ad 6, docet Theod. Orat. decimâ in Daniele.

Quia verò in hac controversiâ præcipuum fundamentum, tum Latinorum, tum Græcorum, est factum Christi (neque enim dubitari potest, quin illud sit melius, et faciendum quod Christus fecit), ideò ista quæstio ab aliâ pendet: Utrùm Dominus Sacramentum instituerit primo die azymorum, quando fermentum inveniri non poterat in omnibus finibus Israel, an verò ante eum diem. Si enim Dominus Sacramentum instituit in primo die azymorum, certum erit azymo pane usum fuisse in ejusmodi institutione: nam Exod. 12 et 13, præcipitur, sub poenâ mortis, ne fermentatus panis inveniatur in domibus, aut in ullo alio loco filiorum Israel. Si alio tempore instituit, res non erit omninò certa.

Sed antequàm Græcorum fundamenta statuamus, præmittere oportet id quod S. Thomas notat in quarto, distinct. 11, q. 2, art. 2, quæstiunc. 3, morem celebrandi in azymo acceptum fuisse ab Apostolis, et omnibus Ecclesiis olim servatum, ut docet Innocentius de mysterio Missæ l. 4, c. 4. Postea verò, ut scribit Leo Papa Epistolâ ad imperatorem Constantinopolitanum, ab eodem Innocentio citatâ, propter hæresim Ebionitarum, qui dicebant simul cum Evangelio legalia esse servanda, sancti Patres, ne eis consentire viderentur, cùm scirent non esse de necessitate hujus Sacramenti confici ex azymo, instinctu Spiritûs sancti ad tempus statuisse, ut Eucharistia ex fermentato conficeretur. Postea verò cessante illâ hæresi Ecclesiam Romanam ad primum morem rediisse! Græcos autem noluisse relinquere consuetudinem illam ad tempus susceptam, et obstinati dicebant, non posse confici, nisi ex fermentato, dicentes sic Christum confecisse.

Græcorum igitur ea est sententia, ut existiment Christum consecrâsse in fermentato asserunt enim ipsum suum Pascha manducasse, et Sacramentum instituisse die sive lunâ decimâ tertiâ mensis primi, sequenti autem die, ad occasum solis inceperit tempus paschale, quo à Judæis omnis fermentatus panis abjiciendus erat. Sic Euthymius in Commentario ad c. 26 Matth., et Nicephor. l. 1 Histor., c. 28.

Est verò observandum ab Hebræis initium omnium mensium sumi à novilunio, et idem apud ipsos esse primam lunam, et primam diem, et lunam 14, vel 15, ac diem decimum quartum, vel decimum tertium. Porro secundum legem Exod. 12, die 14 mensis, id est, decimâ quartâ à novilunio post solis occasum

solitos fuisse incipere dies azymorum, qui erant septem, omnes quidem paschales, sed primus et ultimus soli solemnes. Ita ut in his tantum non liceret opus ullum servile exercere, ut patet Levit. 23.

Dicunt ergo Græci feriâ quintâ in Cœnâ Domini fuisse diem decimum tertium apud Hebræos, in quo nondum incœperat tempus azymorum. Feriâ autem sextâ, in quâ Christus mortuus est, dicunt fuisse profanum, sed illâ ipsâ lunâ post solis occasum cœpisse tempus azymorum, quia ille erat dies decimus quartus, postea verò diem decimum quintum fuisse diem sabbati solemniissimum. In hac ergo sententiâ Græcorum, non est evidens Christum consecrâsse in azymo, cum post esum agni paschalis in institutione Sacramenti assumere potuerit fermentatum, cum nondum cœpisset tempus azymorum. Sed neque est evidens, sicut notavimus ex sancto Thomâ, Christum in fermentato consecrâsse : cum enim in comedendo agno, propter legis observantiam azymum adhibuisset, gratis dicitur, quòd post cœnam fermentatum reassumpserit. Imò probabilius est eodem pane in cœnâ et post cœnam usum fuisse, quamvis S. Thomas putare videtur esse necessarium.

Communis verò theologorum sententia est, in quarto, distinct. 11, Christum comedisse agnum paschalem, et instituisse Sacramentum Eucharistiæ lunâ 14 primi mensis, quo tempore Judæi, qui tunc vivebant, diem festum azymorum inchoaverunt. Observandum enim est aliter dies festos, aliter dies naturales apud Hebræos constitui : dies enim naturalis apud ipsos incipit ab ortu solis, et terminatur ad occasum solis, et continet diem et noctem artificialem, quod patet ex Genes. Illud enim : *Factum est vespere et mane dies primus*, ut exponunt Ambr., Basil., significat ex die artificiali qui terminatur in vespem, et ex nocte sequenti, quæ terminatur in mane, factum esse diem naturalem : dies verò festus è contra apud ipsos incipit ab occasu solis, et terminatur in occasum solis, ex Lev. 23, et proinde dies festos azymorum comprehendere noctem lunæ, sive diei naturalis quartæ decimæ, et lunam diei naturalis, sive lunæ quintæ decimæ. Quare cum Judæi ineunte festo azymorum ipso initio noctis lunæ decimæ quartæ abjicerent omnem panem fermentatum, Christus autem ipsâ eadem nocte Eucharistiam institueret, in hac sententiâ necessariò consecravit in azymo.

Ex quibus primò colliges Græcorum sententiam, existimantium Christum consecrâsse in fermentato, erroris manifestè convinci. Et primò probatur, quia omnes ferè Patres docent Christum lunâ decimâ quartâ, in quam ex Exod. 12, primus dies azymorum incidebat, suum pascha immolâsse. Ita Origen. tit. 35 in Matth.; Chrysost. Homil. 55 in Matth.; Theoph. et Theophan., apud Bedam de Ratione tempor. cap. 57 et 59; Theodor. quæst. 24 Exodi; Tertull. Cyprian., Ambros., Epist. 83; Hieronym. in cap. 26 Matth.; Augustin. Epist. 86; Beda et alii. Sed eo tempore non licebat uti pane fermentato : igitur consecravit in azymo. Secundò ex Evangelio apertissimè probatur, quia Matth. 26, sic dicitur : *Primo die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: Ubi vis pæremus tibi comedere pascha?* Et Marci 14 : *Primâ autem die azymorum, quando pascha immolabant.* Et Luc. 22 : *Venit dies azymorum, in quâ necesse erat occidi pascha.* Cum ergo hi tres Evangelistæ dicant Christum post cœnam instituisse Eucharistiam primo die azymorum, qui nusquàm in totâ Scripturâ dicitur 13 mensis, sed quartus decimus, aut decimus quintus, ut patet Exod. 12, 13, et Lev. 23, et Num. 28, apertè convincitur errorem esse dicere, quòd Christus consecraverit lunâ decimâ tertiâ, ante diem festum azymorum.

Respondent impudentissimè quidam Græci, referente sancto Thomâ, prædictos tres Evangelistas errâsse, et à Joanne fuisse correctos. Hoc autem est blasphemum, et si admittatur error in Evangelio, non est ratio, cur potius erraverint tres, quàm unus. Respondent alii et Euthymius, dicentes Evangelistas loqui de die azymorum, non qui aderat, sed qui erat proximus.

Sed contra est, quia cum alii Evangelistæ dicant ipso die Azymorum discipulos missos fuisse ad parandam cœnam Paschæ, non potest esse ulla difficultas. Secundò, quia hoc modo necesse esset dicere Christum prævaricâsse legem, quòd Pascha comederit ante tempus, contra illud : *Non veni solvere legem, aut prophetas, sed adimplere.* Sed ex Joanne etiam, à quo Græci dicunt alios Evangelistas fuisse correctos, apertè demonstratur, Christum lunâ decimâ quartâ, post solis occasum, ineunte Paschatis festo, cœnâsse cum discipulis, consequenter post esum agni nonnisi in azymo instituisse Eucharistiam.

Primò enim cap. 13, dicit Joannes : *Ante diem festum, sciens Jesus quòd venit hora ejus;*

ergo dies passionis erat dies festus Paschæ : sed dies festus incipiebat à solis occasu ; ergo festum Paschæ , seu primus dies azymorum , incœperat à nocte quâ Christus cœnavit , et instituit Sacramentum ; ergo instituit lunâ decimâ quartâ ; dies enim festus Paschæ comprehendere debebat noctem lunæ , sive diei naturalis quartæ decimæ , et lucem lunæ , sive diei naturalis quintæ decimæ . Respondent Græci ad hoc , cùm Joannes dicit : *Ante diem festum* , non intelligi de *ante* immediato , sed de *ante* mediato , ac si diceret : Antequàm veniret Pascha . Respondeo hoc esse figmentum Græcorum . Deinde dico nostram sententiam catholicam apertè colligi ex sequentibus verbis Joannis , ut latius docet Bellarm. de Euch. l. 4, c. 7.

His præjactis , asserendum nobis est , Eucharistiæ sacramentum confici tam in azymo , quàm in fermentato : assertio est de fide certa in conciliis Florentino et Tridentino tradita , et à Leone IX , in supra citatâ epist. , ita antea confirmata , ut Græcorum sententiam hæreticam appellaverit . Docent eam omnes Patres latini ac theologi quidam post Magistrum in 4 , quidam cum D. Thom. 3 parte .

Probatur primò ex Apostolorum traditione , cujus testes sunt Innocentius de myster. Missæ lib. 4 , cap. 4 ; Leo Papa epist. quâdam ad imperatorem Constantinopolitanum , quam citat idem Innocentius , et D. Thomas , loco supra citato ; qui omnes affirmant morem consecrandi in azymis à D. Petro et Apostolis Romanam Ecclesiam accepisse , sed eum propter hæresim Ebionitarum postea fuisse intermissum , cùm ipsi docerent simul cum Evangelio legalia esse servanda , Patres illius ætatis Spiritûs sancti instinctu , scientes azymum non esse hujus Sacramenti materiam necessariam , ne hæreticis consentire viderentur , decreverunt , ut ad tempus ex fermentato Eucharistia conficeretur . — Probatur secundò : Christus Dominus consecravit in azymo : ergo ille panis sufficit ad substantiam hujus sacramenti . Antecedens supra est probatum . Consequens evidenter deducitur . — Probatur tertio : Uterque panis verus est et simpliciter panis : sed ille totus est sufficiens Eucharistiæ materia ; ergo sive fermentatus , sive azymus sit , totus erit ad consecrationem aptus . Majorem primâ suppositione probatam reliquimus . Minor probatur : nam ex Evangelistis et Paulo nil aliud colligimus , quàm à Christo acceptum fuisse panem , consecratum , et Apostolis distributum . Quare sicuti ex eo quòd vinum vertendum in sangui-

nem assumpserit , æquè aptum existimamus rubrum ac album , cùm utraque vera sint vina , etsi accidentaliter diversa , ita pari ratione existimandum est utrumque panem sive azymum , sive fermentatum , ritè posse ad hoc mysterium celebrandum assumi .

Objicies dictum illud Christi Domini : *Modicum fermentum totam massam corrumpit* . Ex quo deduces panem fermentatum esse corruptum . Sed sensus illius prologui non est , à modico fermento massam corrumpi , sed fermentari , hoc est , alterari et disponi , ut tali modo fiat . Fateor à nimio fermento posse massam corrumpi ; sed propterea meritò admonet divus Thomas , ut non sit nimia illius mixtio , ut ita verus panis efficiatur , atque usui hominum aptus : qui si talis sit , non minùs erit ad consecrationem aptus , quàm si azymus esset .

His duabus rationibus , quæ assertionem demonstrare videntur , duæ aliæ addi possunt , quibus probetur congruentius consecrationem fieri in azymis , quàm in fermentato , quarum altera sumitur ex significatione . Nam panis azymus designat puritatem et sanctitatem corporis Christi , vel accedentium ad illud accipiendum , juxta illud D. Pauli , 1 Corint. 5 : *Itaque epulemur non in fermento veteri , sed in azymis sinceritatis et veritatis* . Alteram verò indicat Anselm. d. loco supra Matth. cap. 26 , ubi ait , azymum panem facilius , purius , ac decentius confici , additque D. Thomas magis eum esse ab omni corruptione immunem .

Græcorum argumenta diluuntur .

Omnia Græcorum argumenta eò tendunt , ut probent Christum Dominum in fermentato consecrâsse , non quidem , ut convincant congruentius in fermentato quàm in azymo consecrationem fieri , sed ut omninò azymum rejiciant , tanquàm materiam ineptam et à Christo non institutam . Quibus omnibus argumentis , si antecedens concederetur , non inferretur propter ea consequens , quod ipsi opinantur , ut ex prædictis faciliè colligitur . Sed quia antecedens est falsum , aliqua eaque præcipua eorum argumenta proponamus .

Primum argumentum fit : Christus fuit occisus ante celebrationem Paschæ ; ergo cùm Christus pridie quàm pateretur Pascha manducaverit , vel prævenit Judæorum cærimoniam , vel Judæi suam postposuerunt : hoc secundum est falsum , tum quòd nullo probabili fundamento fulciatur , nisi solidum fundamentum existimes Rabbiniſmum cujusdam Gamalielis , qui de solis et lunæ montibus scripsit

ante quingentos annos, ut mirum propterea sit Burgensem Catharinum, et quosdam alios paucos sententiâ ipsius esse usos; tum etiam, quòd Joan. 14 repugnet dicenti, *ante diem festum Paschæ* lavâsse Christum discipulorum pedes, azyma manducâsse, Eucharistiam instituisse, et deinde morte fuisse condemnatum: ergo prævenit potius Judæorum Pascha; sed tunc licebat uti fermentato: ergo in eo Eucharistiam instituit.

Confirmatur ex illo communi Scribarum placito, ne Christus occideretur in die festo, ad evitandum tumultum populi.

Ad hoc argumentum respondeo, apocryphum omninò esse, quod aliqui existimârunt, Judæos diem festum Paschæ postposuisse, quòd eo anno caderet feriâ sextâ; sed non minùs esse falsum, quòd Christus Pascha anteverterit, agnumque statuto legis die non manducaverit, ut supra diximus, et Marcus expressè affirmat cap. 14, cùm dicit: *Primo die azymorum, quando Pascha Judæi immolabant*, accessisse ad eum discipulos, atque ut locum ad mysterium celebrandum designaret, postulâsse; et vespere facto, loquere in cœnaculo grandi instructo agnum comedisse. Vocavit autem Marcus eum diem *primum azymorum*, quòd post paucas horas, vespere videlicet facto solemnitas instaret azymorum, ut supra dicebamus. Cùmque sequenti luce fuerit Christus occisus (siquidem *pridiè quàm pateretur accepit Jesus panem*, ut ait Paulus, et ex Evangelistarum contextu liquet), eaque fuerit decima quinta, sequitur in ipso festivissimo die omninò ipsum obiisse.

Ad confirmationem adductam respondendum est, placitum illud scribarum minimè fuisse receptum, sed illud eorum qui dicebant premeendum esse potius, et occasionem non negligendam, tollendi è medio Christum quocumque die, quocumque festo incideret, quocumque demùm legis præcepto prohiberentur, rati videlicet expedire potius Christum mori, quàm legem observari, ideò ipso festivissimo die, ut docent Tertull. lib. contra Judæos, c. 9; Euseb. l. 10 de Demonstratione Evang., demonstr. 6; Cyrill. Hierosolym. c. 15; Orig. Homil. 23 in Num.; Clemens papa l. 5 Constit., c. 14; August. Tract. 50 in Joan; Leo papa Serm. 6 de Passione, et alii. Quo die paraverunt quidem mulieres aromata, et Joseph mercatus est sindonem, quòd opera pietatis his etiam diebus in lege non prohiberentur. Et licet judicia habere esset illicitum,

eius tamen legis reos se minimè Judæi existimârunt, quòd Romanis curam Christum occidendi demandaverint. Propterea ait Joannes, 18, ipsos non introiisse prætorium, ne contaminarentur, sed ut manducarent pascha, victimas scilicet paschales, quæ ex ovibus et bovis quotidie in diebus Paschæ immolabantur, Deut. 16, quarum esus non nisi purificatis concedebatur, ut ex Levit. constat c. 22. E mediâ ergo plateâ Pilato electionem inter Christum et Barrabam proponenti, responderunt Judæi: *Tolle hunc, et dimitte nobis Barrabam*, Lucæ 23; quam electionem proposuit, ut liberandi Christum viam quæreretur, et consuetum observaret morem, singulis annis in die Paschæ unum vinctum, quem populus mallet, dimittendi; cui expositioni non obstat, nisi Chrysostomus, Homil. 82 in Joannem, qui credidit Judæos cœnam legalem postposuisse, legemque prævaricâsse: sed id jam est à nobis ex Lucâ reprobatum. Obiit ergo Christus die ipso artificiali Paschatis; propterea dixit Joannes: *Ante diem festum Paschæ*; sed initio ipso solemnitatis ad vesperam decimæ quartæ Eucharistiam instituit, quando uti fermentato non licebat.

Secundum argumentum ex Epiphanio desumitur primo contra Hæres. cap. 50, ubi expressè ait, Christum oportuisse in decimâ quartâ die immolari secundum legem. Decimâ ergo tertiâ die Christus et agnum comedit, et Eucharistiam instituit. Ad hoc argumentum, quamvis admitteremus antecedens et consequens, non proinde sequitur Christum in fermentato consecrâsse: cùm enim ex lege cum azymo agnus esset comedendus, quis dicat eodem non usum fuisse in instituendâ Eucharistiâ; sed Epiphanius, loco cit., solummodò loquitur de figurante, sive typicâ Christi immolatione, ac si dixisset, oportuisse agnum, qui figura Christi erat, immolari decimâ quartâ lunâ ad vesperam; inceptâ jam azymorum solemnitate, quod indicant ea verba ipsius, *secundum legem*: arguit siquidem eo loco Quartadecimanos, quòd celebrantes cum Judæis lunâ 14, non animadverterent Judæorum pascha eo die ad vesperam significare synagogam lumen suum amissuram Christo adveniente; dies enim 14 est ultima incrementi, cùm decimâ quintâ decrescere jam incipiat.

Tertium: Azyma sunt Judæorum propria: ergo consecrare in azymis est judaizare. Respondeo esse propria Judæorum ad significan-

dam Christi puritatem futuram, non autem præsentem, vel ad sacramentum Eucharistiæ conficiendum : alioquin nec uti deberemus aquâ et fermento, cum his ad suos ritus uterentur Judæi.

Quartum : Immolatio agni paschalis figura fuit passionis Christi : sed agnus immolabatur die 14 ; ergo eo die fuit ipse occisus, et præcedenti ab ipso Eucharistia instituta. Respondeo agnum paschalem magis significasse Eucharistiam, quàm Christi mortem, quòd ritus agni paschalis magis ad manducandum, quàm immolandum pertineret. Quare meritò Eucharistia in profesto Paschatis, lunâ scilicet decimâ quartâ, est instituta, quo die agnus immolandus erat.

Quintum : Augustinus, Tract. 120 in Joan., docet acceleratam fuisse Domini sepulturam propter Judæorum Parasceven, quia illâ nocte cœnam erant comesturi puram : ergò Christus prævenit Judæorum cæremoniam. Respondeo per eam cœnam non intelligi ab Augustino agnum paschalem, sed quamdam aliam solemnem, quam ad vesperam feriæ sextæ sumebant, initio videlicet sabbati, ut patet ex D. Irenæo, lib. primo, cap. 10, et lib. 5, c. 23, et ex Bedâ, in cap. 23 Lucæ. Unde quando Joannes 19, ait : *Erat autem Parasceve Paschæ hora quasi sexta*, non debet intelligi dies præparationis ad Pascha, sed ad sabbatum, ut seipsum declarat Joannes, aiens : *Propter Parasceven Judæorum, ut non remaneret in cruce corpora sabbato ; erat enim magnus dies ille sabbati.*

Non ante absolvam hanc controversiam, quin moneam finxisse Calvinum à quodam Alexandro summo pontifice introductum fuisse in Ecclesiâ azymum panem in sacrificio Missæ ; *finxisse* dixi, cum nullum hujus historiæ testem referat, atque à veritate alienissimum sit. Nam omnes pontifices hujus nominis post primum, successores fuere Leonis IX, Romanæ sententiæ acerrimi defensoris. Primus verò hujus nominis pontifex, qui circa annum Domini 110 sedit, non potuit esse hujus institutionis auctor, cum Christi Domini factum, et nascentis Ecclesiæ ritus eum latere non potuerit ; eam autem ipso exordio in azymo consecrâsse supra ex Leone diximus, qui, c. 24, dicit sanctos martyres primitivæ Ecclesiæ nostris azymis saginatos.

ARTICULUS V.

Purgatorii locum esse aliquem, in quo justorum purgantur peccata, contra Græcos demonstratur.

Purgatorium esse inprimis probatur ex omni curâ quæ pro defunctis habita est, tam in veteri quàm in novo Testamento, atque in illo quidem primo ex l. 2 Machabæor., c. 12, in quo Judas orare fecit pro mortuis, et subjungitur in textu : *Sancta ergo et salubris est cogitatio pro defunctis orare, ut à peccatis solvantur.* Unde quinque colliguntur : Primò posse mortuos à peccatis solvi, et proinde Purgatorium esse ; secundò sacrificia et orationes illis prodesset ; tertio non expiari semper in morte omnes peccatorum reliquias, ut fingit Lutherus ; quartò posse hominem piè mori, et tamen habere aliquid solvendum ; ultimò hoc esse de fide.

Secundò, exemplo Tobiae, qui filium suum docuit panem et vinum ponere super sepulturam justi, id est, eleemosynam dare, ut pro eo oretur : alioqui ridiculum esset ponere panem et vinum super sepulcrum. Dicit autem, *justi*, pro *fidelis*, qui piè in Domino defunctus sit. Inde etiamnum in aliquibus Ecclesiis usitatum est, ut in die Commemorationis omnium animarum, panem et vinum ponant super sepulcra suorum defunctorum, quæ cedunt in usum ministrorum Ecclesiæ, et aliorum pauperum. Nam in his eleemosyna ipsa valet coram Deo pro defuncto, etiamsi ipsi parùm fortassè oraverint pro defunctis illis. Abusus si qui irrepserunt, debent per episcopos emendari.

Tertio, exemplis populi Israel, quoties luxit obitum clarorum virorum multis diebus : ut habitatores Jabes Galaad luxerunt Saül regem septem diebus, 1 Reg. ult. ; David luxit pro Jonathâ aliisque ex populo Israel in prælio occisis, 2 Reg. 1 ; populus Israel luxit interitum Judæ Machabæi diebus multis, l. 1 Machab. 9, et horum similes. Nam diuturnus iste luctus præsertim conjunctus cum jejunio, non significat solam mentis tristitiam, sed et orationes et sacrificia, quæ per dies istos pro defuncto sunt oblata Deo.

Quartò, ab exemplis novi Testamenti, de quibus meminit Apostolus Paulus, 1 Cor. 15, dicens : *Quid faciunt, qui baptizantur pro mortuis, si omninò mortui non resurgunt ? Baptizari enim hic significat pati, juxta illud Christi ad filios Zebedæi : Potestis baptismo, quo ego ba-*

ptizor, baptizari? Marci 10. Baptizari ergo pro mortuis est aliquid pro eorum salute sustinere. Cujusmodi sunt opera satisfactoria, ut jejunia, orationes, eleemosynæ, peregrinationes, oblationes, etc.

Deinde Purgatorium esse, probatur secundò et principaliter ex verbis Christi Domini, Matth. 12, ubi peccatum contra Spiritum sanctum dicit non remitti neque in hoc seculo, neque in futuro. Ex quibus verbis sacri interpretes colligunt esse aliquorum peccatorum remissionem post hanc vitam. Quò pertinet et illud de ingrato et iniquo servo, quem Dominus tradidit tortoribus, quoad usque redderet ei universum debitum, Matth. 18. Ita et de incarcerato à judice ait : *Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem*, Matth. 5.

Tertiò ex verbis Apostoli, 4 Cor. 5 : *Si cujus, inquit, opus arserit, detrimentum patietur, ipse tamen salvus erit, sic tamen quasi per ignem*. Quo quidem in loco observandum est Apostolum uti similitudine architectorum, quorum unus super fundamentum lapideum atque solidum ex pretiosâ erigit materiâ domum, quæ non timeat ignem; alter super fundamentum simile extruit ædificium ex combustibili materiâ, ut stipulis, ligno, etc. Hoc duplici ædificio si ignis applicetur, prius quidem integrum manebit etiam salvo architecto, si sit intus; posterius verò brevi per ignem devorabitur, et architectus inclusus non nisi egredietur per ignem, in quo transitu non quidem morietur, sed tamen ejus corporis leviores partes incolumes non egredientur. Huic sententiæ consonant dicta prophetarum, ut Davidis psalmo 65 : *Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium*. Et Isaïæ 4 : *Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, et sanguinem Jerusalem laverit de medio ejus, in spiritu judicii et spiritu ardoris*. Hæc verba D. Augustinus interpretatus est de igne purgatorio, de Civitate Dei, l. 20, c. 25. Eundem sensum habent verba prophetæ Malachiæ, c. 3 : *Ipse sedebit conflans et emundans argentum, et purgabit filios Levi, et colabit eos quasi aurum et quasi argentum*. Accedunt et illa verba prophetæ Zachariæ, c. 9 : *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua*. Quod aliquantò clariùs expressit B. Petrus Apostolus, Act. 2, loquens de Christo : *Quem Deus suscitavit, solutis doloribus inferni*. Dolores enim inferni eorum qui à Christo soluti sunt, nulli alii sustinuerunt,

quàm qui tunc erant in Purgatorio. Nam qui erant in limbo Patrum, nullos dolores patiebantur.

Quartò, plurimùm hùc faciunt verba Apostoli Pauli ad Philip. 2, ubi docet de gloriâ Christi, et inter alia dicit : *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium et infernorum*. Per quos tres ordines intelliguntur : Angeli in cœlis, homines fideles in terris, et animæ defunctorum in Purgatorio sub terrâ. Nam qui in inferno sunt damnatorum, non adorant Christum, sed blasphemant.

Quintò probatur ex Patribus Græcis et Latinis. Ex Græcis, primus Clemens, l. 48, longam orationem describit pro defunctis fieri solitam.

Dionysius de Ecclesiasticâ Hierarchiâ c. 7, p. 3 : « Accedens, inquit, deinde venerandus antistes, precem sacram super mortuum peragit; precatur oratio illa divinam clementiam, ut cuncta dimittat per infirmitatem humanam admissa peccata defuncto, eumque in luce statuatur, et regione vivorum. »

Athanasius 34 ad Antiochum quærit, num animæ sentiant utilitatem ex orationibus vivorum. Respondet sentire omninò.

Basilus in Liturgiâ instituit orationem pro mortuis. Idem Basilus, qui magnâ apud Græcos pollet auctoritate, sæpè alibi Purgatorium statuit. In illud Isaïæ 9, quòd *iniquitas ardebit ut ignis*, hæc habet : « Præparatam enim materiam per peccata tolli atque corrumpi, à divinâ bonitate ordinatum est, in beneficium hominum. » Et in illud : *Ut aridum gramen comedatur ab igne, et comburetur in densitatibus sylvæ*, ita ait : « Si ergo nudaverimus peccatum per confessionem, fecimus ipsum aridum gramen dignum quod à purgatorio igne consumatur. » Idem infra ostendit, quòd terrena traduntur igni punitorio in beneficium animæ, sicut et Deus innuit dicens : *Ignem veni mittere in terram*; et infra illud : *Et erit populus tanquàm à flammis rogi combustus homo*, hæc ait : « Non minatur destructionem, sed purgationem significat, juxta quod ab Apostolo dictum est 1 Cor. 5 : *Si cujus opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem*. »

Idem S. Basilus, in libro de Spiritu sancto ad Amphilochem c. 15 : « Ipse nos baptizabit in Spiritu sancto et igne. Ignis Baptismum, vocans examinationem judicii, ut inquit Apostolus : *Uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit*. » Et rursus : « *Dies enim Do-*

« *mini declarabit, quia in igne revelabitur.* »

S. Gregor. Niss. in Oratione de Defunctis, ultra medium, hæc ait : « Similes quippe nos Deo reddit liberum arbitrium. Ut ergo et libertate maturâ non privetur, malumque delectatur, excogitavit hoc Dei sapientia inventum, permittere scilicet hominem in iis esse in quæ prolabi voluit, ut degustatis malis quæ exoptavit, et experientiâ discens, quibus cum rebus quantas commutaverit, sponte suâ revertatur ad pristinam beatitudinem per desiderium, affectus omnes rationi non parentes velut naturæ onus excutiens, vel in præsentî vitâ per cautionem et philosophiam expurgatus, vel post præsentem peregrinationem per ignis purgatorii fornacem. » Et infra : « Quod si in affectus rationis expertes declinârît brutorum pelle adjutrice usus ad pravas animi affectiones, longè aliud post hæc consilium capiet de bono diligendo post discessum à corpore, agnoscens quantum sit inter virtutes et vitia discrimen. Cum divinitatem participare non poterit, ni prius immixtæ animo sordes igne purgatorio expurgentur. » Et infra : « Et prophetas audivimus, quique cum illis, et post illos fuere, per virtutem et philosophiam ad perfectionis culmen pervenisse, discipulos, inquam, et Apostolos, et Martyres, omnesque qui conjunctâ cum virtute vitam adductæ materiæ vitæ prætulerunt. Qui etsi numero pauciores sint, si cum eorum copiâ qui malo adhæserunt, conferantur, posse tamen in carne virtutem colere ostenderunt. Reliquos verò per disciplinam posteriorem in purgativo igne deponentes affectus materiales, inque gratiam à principio naturæ concessam per desideria bonorum redeunt. » Idem Nyssenus in Oratione de infantibus immaturè abreptis, prope initium : « Quid de ipso infante, scilicet abrepto, sentiendum? quomodò de his qui hoc pacto obierunt, judicandum? Aspicietne et illa anima judicem? Sistetur et illa cum cæteris ante tribunal? subibit anteactæ vitæ judicium? dabitne dignas pœnas expurgata igni juxta Evangelii dicta? an verò potius rore benedictionis erit recreata? » Evangelii verò locum intelligit, quem frater ejus Basilius in Isaiam : *Ignem veni mittere in terram.*

Eumenius in primam ad Corinth., explicans illud 5 cap. : *Ipse verò salvus erit, sic tamen quasi per ignem*, hæc habet : « Vel etiam hoc pacto possumus intelligere : Qui super ædi-

ficaverit materiam faciliè combustibilem, omninò projectus est. Detrimentum enim passa sunt ipsius studia, ipse verò salvus erit? Quisnam? qui superædificaverit aurum et argentum, et lapides pretiosos. Cum enim de ipso dixisset quòd mercedem accipiet, nunc ait qualem mercedem, hoc est, salutem? Salvus autem erit cum dolore et ipse, ut par est, cum qui per ignem transit, modicarumque inhærentium sibi sordium indiget purgatione. Nam Dei solius est perfecta impeccabilitas, homines autem quantumlibet justî, non sunt omninò mundi. Dictum est enim, quòd in multis omnes peccamus, et nemo mundus à peccato, etiamsi unius diei fuerit vita ipsius. Dictum quippe est à Malachiâ etiam, quòd ut ignis in fornace, utque herbam lavantium lavabit, et mundabit aliquos Deus. » Idem Eumenius citat Basilii Commentarios super Isaiam interpretantis locum illum, 1 Cor. 3 : *Salvus erit, sic tamen quasi per ignem*, his verbis : « In Commentariis in Isaiam S. Basil. iterum hunc textum repetens, de purgatione ipsum intellexit. »

Theodoretus explicans dictum Pauli locum, hæc ait : « Ignem hunc, credimus Purgatorium, in quo purgantur animæ, tanquam aurum in fornace. » Basilius Seleucianus Chrysostomi familiaris in quartâ de Davide Oratione in ipso fine : « Ne expectemus, inquit, ut igne curemur, ubi perpendendum est illud, *igne cremari.* » Gregorius Nazianz. in Oratione in Cæsarium, circa finem; inquit : « Et nostras et eorum qui quasi in viâ paratiores prius ad hospitium pervenerunt, animas commendemus. » Ibidem Orat. pro animâ ejusdem Cæsarii. Idem Nazianz. in Oratione ad eos qui vocârunt, et non accurrerunt, prope finem : « Superædificantes fundamento fidei, non lignum, non herbas, neque stipulam, materiam tenuem, et faciliè combustibilem cum igne dijudicabimur, vel purgabimur, sed aurum, argentum, etc. S. Ephrem, in suo Testamento : « Assiduè, inquit, in vestris orationibus me memoriam faciatis; etenim in vanitate, iniquitate vitam peregi meam. » Cyrillus catechesi 5, Mystagogicâ : « Denique pro omnibus oramus, qui inter nos vitâ functi sunt, maximum credentes esse animarum juvamen, pro quibus offertur obsecratio sancti illius et tremendi sacrificii. » Eusebius, l. 4 de Vitâ Constantini, dicit, eum voluisse sepeliri in celebri templo, ut fieret particeps multarum orationum. Epiphanius in fine ope-

ris contra hæreses numerat inter dogmata Ecclesiæ orationem pro defunctis; et hæresi 75, Aerium hæreticum facit, quia hoc negabat. Chrysostomus Homil. 41 in priorem ad Corinthios: «Juvetur, inquit, mortuus non lacrymis, sed precibus, supplicationibus, eleemosynis.» Et infra: «Ne fatigemur mortuis auxilium ferre, preces pro illis offerentes.» Homil. 69 ad populum: «Non temerè ab Apostolis hæc sancita fuerunt, ut in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio: sciunt enim inde multum illis continerè lucrum, utilitatem multam.» Idem Homil. 52 in Matth. et 84 in Joan., Homil. 3 in Epist. ad Phil., et 21 in Acta Apostolorum, et alibi. Theodor., l. 5 Hist. c. 26, scribit Theodosium Juniorem procubuisse ad reliquias sancti Joannis Chrysostomi, et orasse pro animabus parentum suorum Arcadii et Eudoxiæ jam defunctorum. Theophylact. in cap. 12 Luc.: «Hoc autem dico, inquit, propter oblationes et distributiones, quæ fiunt defunctis, quæ non parùm conducunt etiam iis qui in gravibus delictis mortui sunt.» Damascen. in libro de iis qui in fide migrarunt, probat hanc veritatem testimoniis multis, Dionysii, Athanasii, Gregorii Nazianz., Gregorii Nysseni, et aliorum. Vide etiam Palladium in Historiâ Lausiacâ, c. 41.

Ex Latinis autem Patribus ferè nullus est qui dissentiat. Sufficiat autem contra Græcos Græcorum Patrum sententias retulisse.

Objicitur Augustinus, qui 21 Civit. c. 26, et in Enchirid., c. 69, dicit «dubitari posse an post hanc vitam animæ torqueantur purgatorio igne.» Respondeo non dubitare de poenâ animarum, sed de modo ac qualitate poenæ. Nam in priori loco, solùm dubitat, an purgatorius ignis sit idem in substantiâ cum gehennæ igne; in posteriori, an post hanc vitam urantur animæ igne doloris de amissione temporalium quo hîc uri solent.

Denique rationibus probatur. Prima: Ex illo Apocal. 21: *Non intrabit in illud aliquid coinquinatum.* At multi fidelium hinc emigrant, qui maculas vitæ suæ non satis expiârunt: itaque post obitum purgari debent, ut digni fiant ad inhabitandam civitatem sanctam in cœlis. Secunda: Cùm in nobis sint aliqua peccata levia sive venialia, fieri potest, ut quis cum hujusmodi venialibus moriatur. Ergo assignari debet aliquid quo purgentur. Tertia: Cùm reconciliantur homines Deo, non dimittitur semper tota cum peccato poena; ergo si

antequàm solvatur, moriatur homo, illam alibi solvere tenetur. Probatur antecedens: Nam Mariæ, Num. 12, dimissa fuit culpa, et tamen jubente Deo luit poenam per hebdomadam unam. Item in poenam adulterii Davidis moritur infans; in poenam numerati populi grassatur pestis. Respondent primò, hanc poenam non esse in satisfactionem, sed in remedium, cùm eam patiantur justi. Deus pepercit populo, Exod. 32, et tamen in poenam peccati multi occiduntur, certè non ad emendationem: quomodò enim post mortem emendatio? — Respondent secundò, in morte deleri omnia. Contra sequeretur absurdum, nempe unam et eandem esse poenam pro gravissimis ac levibus peccatis.

Quarta ratio: In quo omnes conveniunt gentes, vix aliunde provenire potest, quàm à naturali lumine: quæ enim sunt ab hominibus efficta, varia sunt pro varietate gentium. Sed opinio de purgatorio omnibus gentibus est communis (non tamen multæ de poenis fabulæ, quas sibi quisque pro capite suo finxit). Igitur à lumine naturæ procedit: sicut Deum esse, non autem varios, et multiplices esse deos. Probatur minor. Ita Hebræi, 2 Mach. 12; Mahumetani in Alcorano, ubi Purgatorium disertè habetur; ethnici in Phædone et Gorgiâ Platonis.

Quinta: Videmus aliquos morientes valdè bonos, alios valdè malos, alios mediocriter bonos. Ergo sicut ratio dictat valdè bonos statim præmiandos felicitate æternâ, valdè malos æternis puniendos suppliciis, sic dictat esse temporarias poenas pro mediocriter bonis.

Sexta: Testantur gravissimi auctores animas apparuisse, renuntiantes se in Purgatorio versari, implorantes auxilium à vivis. Anima Paschasii apud Gregor. Romanum; Vitalinæ virginis apud Greg. Turon.; sancti Severini apud Petrum Damianum; Fursæi apud Bedam à mortuis resurgens multa narravit de Purgatorio; sororis sancti Malachiæ apud Bernardum, etc.

Pro solutione tandem argumentorum notandum est primò quòd Scriptura sacra frequenter duorum duntaxat locorum, scilicet cœli et inferni meminit; partim quia respicit ad sententiam extremi judicii Dei, quâ alii ad beatitudinem, alii ad damnationem mittentur, nec erit porrò tempus purgationis; partim quòd sub nomine justorum, qui beatitudinis fiunt participes, etiam continentur constituti in Purgatorio, quia de suâ beatitudine certi

sunt, tametsi eam nondum habeant; partim denique quod omnis legis fines duo sunt: scilicet decernere justis præmia, et iniquis supplicia: tamen in utrisque inveniuntur gradus, ut nec paria sint quorumlibet justorum præmia, nec pares poenæ iniquorum omnium.

Secundò, ordinarius locus Purgatorii est propè infernum damnatorum, in medio terræ, quò Christus in triduo mortis suæ descendit. Quod autem quidam leguntur purgatorium suum habuisse in aliis locis, id speciali Dei ordinatione factum est, in terrorem viventium, ne poenas Purgatorii leves putent, et liberiùs peccent. Potest quoque dici, istas animas non continuè fuisse in locis istis extraordinariis, sed pro ordinatione Dei aliquando duntaxat apparuisse viventibus, reliquo tempore fuisse in ordinario loco Purgatorii.

Tertiò, non mirum est animas in Purgatorio torqueri ab igne certo tempore, cum aliæ torqueantur in infernali igne in perpetuum, exigente et operante divinâ justitiâ, quæ novit igni dare virtutem, ut animas affligat, nec unquam absumat, neque ipse consumatur.

ARTICULUS VI.

An sanctorum animæ Deum videant, et verè beatæ sint ante diem judicii.

Præcipuus Græcorum aliorumque schismaticorum error, ut ex concilio Florentino, et D. Thomâ, Opusc. 6, c. 9, constat, ille fuit, ut assererent nec beatorum animas ante extremi judicii diem beatitudine frui, nec impiorum inferni igne puniri. Cujus oppositum definitum fuit in concilio Florentino, sessione ultimâ, in decreto unionis Latinorum cum Græcis, ac novissimè in Trident., sessione 25. Ac demùm post longam inquisitionem idem definivit Benedictus XII, in Extrav. quæ incipit: *Benedictus Deus*; quam refert Alphonsus à Castro l. 3 contra hæreses, verbo *Beatitudo*.

Facile autem erit veritatem hanc contra Græcos convincere tum Scripturarum auctoritate, tum Græcorum Patrum, aliorumque Orientalium testimoniis: quarum plurima adducit doctissimus Hennadius patriarcha in Expositione pro concil. Florent. c. 4, ac cardinalis Bellarminus, tomo 2, controversiâ 4 generali, lib. 1, cap. 3.

Primò igitur Scripturæ auctoritate comprobemus. Luc. 23: *Hodie mecum eris in paradiso*. Vel hic Dominus promittit paradysum terrestrem latroni, vel cœlestem, sed futurum,

sicut exponitur ille locus: *Qui non credit jam judicatus est*, id est, judicabitur; vel jungendum est, *hodie*, cum verbo, *dico*, hoc modo: *Hodie dico tibi*, etc.; vel promissit in præsentī habiturum visionem beatam, quæ est paradysus cœlestis. Non primum, quia Dominus promittit animæ convenientem ei paradysum. At quid animæ cum pomis et frugibus terrenis? Non secundum, quia non est recurrendum ad figuras, cum aperta sunt verba, et nihil inde sequitur absurdi; sicut nec in illis: *Qui non credit*, etc. Non est enim sensus, judicabitur, sed jam judicatur à seipso, cum nolit veram amplecti fidem. Secundò, quia dixit Christus, *mecum*. At Christus non erat futurus in beatitudine, cum jam in illâ esset; nec voluit dicere, *eris mecum*, sicut alii omnes sunt, quia Christus ubique est; nihil enim speciale ei promississet. Neque tertium, hoc enim est ridiculum: nonne videbat latro Dominum illâ die loqui? Deinde, *hodie* respondet illi adverbio, *quando*. Memento meī, quando veneris in regnum tuum. Ergo idem est, *hodie eris in paradiso illi, quando*.

Secundò, ex Paulo ad Philip. 1: *Cupio dissolvi et esse cum Christo*. At esse cum Christo, ita ut requiratur dissolutio corporis mortalis, est esse in gloriâ ejus. Nam quicquid aliud fingatur, explere non poterat Pauli desiderium. Tertiò, ipse Paulus, ad Hebr. 12, describens Sion montem et Jerusalem cœlestem, docet eam constare ex angelis, et Ecclesiâ primitivorum et spiritibus justorum perfectorum, id est, prophetarum et apostolorum. Quartò, Stephanus cum vidisset cœlos apertos, et gloriam Dei, clamavit: *Domine Jesu, accipe spiritum meum*, utique in gloriam, quam viderat. Quintò, quia in Apocalypsi apertè dicitur: *Hi qui amicti sunt stolis albis, sunt ante thronum Dei, et serviunt ei die ac nocte in templo ejus*. Quid est ante thronum Dei, nisi Deum cernere præsentem? Sextò, Christus dixit Apostolis, Joan. 14: *Vado parare vobis locum, ut ubi ego sum, vos sitis*. Et Joan. 17, alloquens Patrem, sic ait: *Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum, ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi*. Si igitur discipuli modò cum Christo non sunt, vera non fuit Christi promissio.

Ac denique expressè Paulus 2 Corint. 5: *Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cœlis: nam in hoc ingemiscimus, habitationem*

nostram quæ de cælo est superindui cupientes, quasi dicat : Non est cur timeamus nobis unquam domum defuturam ; nam si ab hac mortali pellimur, habemus aliam æternam. Per domum enim non manufactam intelligunt Græci, ut OEcumenius et Anselmus vitam æternam.

§ 1. *Ex Patribus Græcis probatur.*

Primus Ignatius Epist. ad Rom. : « Aqua viva manens in me, intrinsecus mihi dicit : « Veni ad Patrem, sine me puram lucem aspicere, illuc perveniens homo Dei ero. » Et rursùm : « Miserabilis sum nunc, donec Deum merear adipisci. » Significat autem ibi id consecuturum statim post martyrium. Dionysius, cap. 7 Ecclesiast. Hierarchiæ : « Nôrunt (inquit) profectò se totos percepturos exactissimam ad Christi speciem, requiem, cum ad præsentis vitæ finem pervenerint. Viamque ad immortalitatem suam (id est, gloriam beatam, cum id neque de immortalitate carnis, aut naturali animæ intelligi possit) è vicino jam clariùs intuentes divinitatis laudant munera. » Justin. q. 75 : « Post animi à corpore excessum statim fit bonorum malorumque distinctio : ducuntur enim ad loca quæ eis digna sunt, ab angelis : bonorum quidem animi in paradysum, ubi consuetudo est, et aspectus angelorum et archangelorum, visio etiam conservatoris Christi ex verbis his : Peregrinari à corpore, et præsentem esse ad Dominum ; improborum autem ad inferorum loca. »

Irenæus, l. 1, c. 2 : « Justis, et æquis, et præcepta ejus servantibus, et in dilectione ejus perseverantibus, quibusdam quidem ab initio (id est, statim ut mortui sunt, sine maculâ et reatu), quibusdam ex pœnitentiâ vitam donans, incorruptelam loco muneris confert, et claritatem æternam circumdat. » Basilius loquens de sancto Gordio : « Erat, inquit, affectus, non ut qui in lictoris manus deventurus esset, sed velut angelorum manibus seipsum commissurus, qui statim ipsum recens mactatum, assumptum ad beatam vitam translaturi essent. » Gregorius Nazianz. Oratione in Basilium : « Tu obiter (alloquitur Basilium defunctum) è cælo respice, etc., ut hinc demùm discedentem me in æterna tabernacula recipias, et beatam Trinitatem, eo quo est modo, tecum pariter contemplari valeam. » Nyssen, Oratione in sanctum Ephrem : « Tu verò divino assistens altari, vitæque principi et sacrosanctæ unâ cum angelis sacrificas Trinitati, omnium nostrum

recordare, vobiscum peccatorum veniam impetra. » Chrysost. Homil. 3 in Epist. ad Philip. : « Peccatores ubivis fuerint, procul à rege sunt, atque ideò digni qui fleantur. « Justi verò sive hic, sive in futuro seculo fuerint, cum rege sunt, illuc tamen magis et propiùs, non per ingressum ac fidem, sed facie ad faciem. » Cyrillus Alexand. lib. 11 in Joan. c. 56, ait, « sanctorum animas post mortem evolare in manus Dei Patris, quo vitam perpetuam cum Christo habent, qui viam primum aperuit. » Epiphanius hæresi 78, in fine : « Sancti sunt in honore, quies ipsorum in gloria, profectio hinc in perfectione, sors ipsorum in beatitudine, in mansionibus sanctis, tripudium cum angelis, diæta in cælo, gloria in honore incomparabili et perpetua bravia in Christo Jesu Domino nostro. » Theodoret., l. 8, ad Græcos, qui est de Martyribus : « Si cælum sedes illorum est, qui piè vixerunt, hunc profectò finem sui cursûs et martyres jam consecuti sunt ; his enim magis pium esse nihil potest. Ideòque majori sorte meritò perfruuntur martyres, qui nunc, et à cunctis latè mortalibus honores amplissimos ferunt, et æternis sunt insigniti coronis. » Eusebius lib. 4 Histor., cap. 15, ait, « Polycarpum post mortem immortalitatis præmia adeptum. » At quæ est immortalitas, præter naturalem animæ, nisi gloria beata ? Damascenus, Historiâ de Barlaam et Josaphat, in fine : « Vultui Domini nitidè et nudè præsentatur, illiusque gloria, jam ante promissâ sibi coronâ, exornatur. » Theophil. in c. 23 Lucæ : « Dicendum est, idem esse paradysum, et regnum cælorum : nam latro est in paradiso ac regno ; alioquin non fruetur perfectâ bonorum participatione. » OEcumenius in 9 ad Hebræos : « Christum non solùm ingressum in cælum, sed etiam secum duxisse genus humanum, id est, sanctos Patres. At quid est secum duxisse, nisi participes fecisse gloriæ suæ ? » Ex Latinis verò Patribus innumeri sunt, qui hanc veritatem fatentur ; ex omnibus tamen præcipuè Gregorius Magnus, quem Græci ipsi maxime venerantur, eam ex professo probat, lib. 4 Dialogorum, c. 25.

§ 2. *Idem probatur ex officiis quæ in Ecclesiâ Græcorum celebrantur.*

Denique Gennadius patriarcha, ut supra, ipsos Græcos ex eorum libris preces psalmos ac vitas sanctorum continentibus manifestè convincit. Ipsum tamen audiamus, quia ex testimo-

niis ab ipso collatis efficax adversus Græcos desumitur argumentum ; in fine igitur c. 4 , sic inquit : Sed subdit mihi dicere , etsi durum vobis videbitur , in magnis profectò nugis aures vestræ versantur ; magnâ voce canitis , nihil tamen intelligitis , sive potius negligitis ; legere enim et non intelligere , dixit quidam ex sapientibus , est negligere : quoniam libri omnes de precibus id continent , sanctorumque animas in cœlo esse Damascenus et Theophanes ejus rei auctores clarâ voce clamant : magnas igitur gratias habere vobis debemus , quia non aut delêstis , aut ea fraude aliquâ in codicibus oblitterâstis , ut quidam ante vos in tractatibus et libris de processione Spiritûs sancti conscriptis effecerunt ; id tamen illis inutiliter cessit , nam adhuc libri manent qui maleficorum audaciam testantur ; et apud vos perbellè servantur , et quotidie cum vocis modulatione concinuntur , menstrua , tirodia , sermones , metaphrases , quinquagenaria , versiculi , troparia , idiomela , contacia , aecis , ynaxaria , exapostilaria ; et ne singula enumerem , omnis ferè Ecclesiæ nostræ scriptura ita sentit . Nam Ecclesiæ theologi ac doctores , poetæ , melodique profundâ meditatione perpendentes , hoc statuerunt , quasi ex uno cratere sapientiæ referto , omnes omninò hauriendo . Idcirco nec discordant , nec sibi contradicunt mutuò , nec dissentiunt inter se .

Unde igitur exordiemur ? à primâ die mensis septembris in idiomelis D. Simeonis Stylitæ : « Sancta tua anima , inquit , pater Simeon , in societate exultat angelorum . » Et in alio : *Et cum incorporeis in cœlo tripudians* . Rursus in altero : *Cum angelis in Deo assistens* . Vigessimâ octavâ ejusdem mensis de sancto Cyriaco : « Et nunc paradisum incolis , in omni lætitiâ constitutus . » Octobris primo de divo Romano : « Cum justis intus in divinâ gloriâ inhabitans , oblectationem illam ineffabilem aspicias . Vides indesinentes delicias , aspicias cœlorum pulchritudinem , quæ verè est amabilis ; aspicias , beatissime , choreas patriarcharum . » Eodem mense vigesimo sexto , de divo Demetrio magno martyre : « Habet quidem tua divina anima , et immaculata , gloriose Demetri , cœlestem pro habitatione Jerusalem . » Et iterum : « In ultramundanas sedes immaculatum spiritum tuum , sapiens martyr Demetri , Christus Deus recepit . » Et alibi : « Deo assidue assistens . » Et rursus manifestius : « Beatitudinis finem es

« consecutus Christo assistens , toto corde deprecare . » Et iterum : « Nunc tu Christi vultum intueris in faciem , ô Cyrille , speculis verè confractis , tuo divino amori junctus es . » Et rursus : « Recordare nostri , pater Basili , consubstantiali Trinitati assistens . » Alibi : « Et nunc in cœlis speculis effractis , Antoni , sincerè sanctam inspicias Trinitatem citra medium congressus . »

Et de magno Gregorio : « Partim , inquit , victoriâ tuâ coronam recepisti , partim verò cum Christo regnas splendidissimâ ex sanguine purpurâ indutus , et sceptro tuorum certaminum ornatus , et coronâ gloriæ conspicuus in infinita secula . » Et alibi : « Hodie martyr de peregrinatione triumphans ad cœlestia pervenit , et in gloriæ throno offert sanguinem cædis . » Et in alio : « Insignis et strenuus Gregorius in suo glorioso certamine supernas potestates lætificans , et nunc unâ cum ipsis exultans . »

In nonâ de magno Paulo , junii vigessimâ nonâ : « Nunc non in ænigmate , neque in speculo Christus à te conspicitur , imò in faciem facies aspicitur , integram tibi divinitatis gloriam detegens . » Et in aliis : « Pro Christo passi , ô decertatores martyres , animas in cœlo habetis in manu Dei . » Et rursus : « Tui , Christe , sacerdotes justitiâ induti sancti à seculo gaudent , divinam tuam pulchritudinem clariùs intuentes . » Et in aliis : « Nunc non in ænigmate , Pater , non in speculo aspicias lucem Numinis omnium principii , facie ad faciem , sapientissime , qui et splendoris , et visionis divinæ dignus effectus es . » Et rursus : « Cum angelis tripudias , beate Onesime , martyrii coronâ ornatus refulgenti , throno Salvatoris assistens . » Et alibi : « Sanctorum ordines cum qui inter angelos requiescit magnâ voce laudantes , divinis nunc fruuntur deliciis , et lætantes tripudiant . » Et in alio : « Superintellectuali splendore exornati sancti , et divinâ lætitiâ splendidè repleti , dii vocamini , ut ei proximi , inter divinos splendores versantes , et gloriæ ineffabilis radiis illustrati . » Et rursus : « Sacris melodiis celebrentur , quasi cœlestis hæredes regni , quasi incolæ paradisi . » Et alibi : « Concives angelorum . » Et rursus : « Sanguinis tuî pretiosi intinctione , martyr , purpuram tibi pretiosam comparâsti , quâ indutus cœlestem regiam verè inhabitas , Deo supremo regi assistens . » Assistere verò supremo regi , quid aliud per Deum significat ,

nisi quòd sancti quatenùs animæ beatitudine perfruuntur? In aliis verò : « Patribus hymnum offeremus, qui ante legem et in lege refulserunt, et qui ex Virgine genito Domino, et hero rectâ mente inservierunt, et inaccessibilem lucem hanc adepti sunt. » Et in alio : « Nunc, ô beate, intercede apud Deum pro tuo grege. » Et rursus : « Cœleste regnum concupisti, quo nunc, beatissime, verè frueris. » Et in alio : « Super omnem virtutem positus, pater Antoni, cum angelis versaris in regno cœlorum. » Et rursus : « Dei præco, Athanasi, qui pericula et perpetuas tentationes sustinuisti, nunc deliciarum paradisi dignus es factus, divinas mansiones consecutus, incorruptibilis vitæ ligno propinquus, ut justitiæ victor, coronâ et diademate cœlestis regni exornatus, decore conspicuus et formâ præcellens. » Et rursus : « Splendidissimo et fulgentissimo lumine lucidiùs nunc illustratus. » Et rursus : « Non in ænigmate nunc gloriam quam à puero concupisti, vide, beate Eutychi, imò facie ad faciem nunc solutis carnis speculis Pater noster. » Et rursus : « Ex difficilibus angustis et corruptione in amplam et jucundam paradisi latitudinem pervenisti, sanctorum visurus splendidam lucem, et angelorum choreas Deo assistentes et incessanter clamantes. » Et alibi : « Terra quidem nunc operuit corpora vestra, cœlum verò, ô sancti spiritus, semper fert, throno gloriæ assident, et cum angelis exultantes. » Et alibi : « Nunc cœlos incolis martyrum, pie, sanctorum et justorum. » Et in alio : « Princeps sacrorum, Eumeni, qui libertatem tibi apud Christum comparasti, juxta cujus thronum sanctâ in gloriâ assistis nunc cum angelis sanctis. » Et rursus : « Ad tranquillum portum appulisti, à laboribus requiescens, et coronatus tripudias in paradiso, unâ cum Christi martyribus. Niceta divine, omnes meritò te glorificamus. » Et rursus in alio : « Qui à dextrâ assistis Trinitati, et immediate versaris. »

Et in ode nonâ Canonis sancti Joan. Theologi : « Nunc non in ænigmate, sed facie ad faciem, deliciarum torrentem inspicere meritus es, pacis flumen, et fontem immortalitatis, quâ nunc irrigatus divinitate perfrueris. » Et augusti quartâ : « Non ampliùs in speculo conspicias summum bonorum, ô sancta martyr, ad faciem aspicias faciem, jam solutis verè, ô Eudocia, imaginibus. » Ecce

jam nihil apertius, ut mihi videtur, reperitur his quæ à nobis allata sunt, id est, *facie ad faciem, et nunc divinitate perfrueris, etc.*; *in paradiso nunc coronati tripudiant, etc.*; *nunc Dei throno cum sanctis angelis assistunt*; quid aliud possumus intelligere præterquàm quòd quatenùs animæ perfruuntur ut antea exposuimus, et jam evidenter ostendimus?

Quòd si his non acquiescitis, et alia ex ejusdem generis scripturis afferemus. In ode nonâ sanctorum Patrum antiphona ita dicit : « Magnum cultum meriti estis, cœlestes sancti, quia Christi figuram studiosè imitati estis, et nunc umbrâ et carnis operimento deposito, eum facie ad faciem videtis, et maxima meriti estis. » Et alibi : « Semper suffragaris iis qui te laudant, et tuum celebrant festum Domino assistens, Onesime, totus refulgens, totus resplendens, totus cœlestibus fulgetris coruscans. » Et alibi : « Inspicitis, martyres, divinam pulchritudinem manifestiùs et clariùs. » Et rursus : « Ubi ordines angelorum, ubi justorum populi exultant. » Et in alio : « et regnum cœlorum apertè meriti Trinitatis radiis illustrati, ô admiratione digni. » Et rursus : « Sabba beatissime, angelorum æqualis, sanctorum contubernalis, prophetarum socius, martyrum et Apostolorum cohæres, lucem non occidentem nunc incolens, cujus divinis facibus illustratus summo principio assistens, et apertè coruscans. » Audisne? *lucem non occidentem* dicit; nam Deus est lux non occidens, habitat autem nunc cum Deo : præterea *summum principium* quid significat? Summum enim bonorum, summum principium, summam pulchritudinem, nil aliud est nisi Deus ipse; *hic et assistit, et habitat cum eo*, quid aliud per Deum denotat, præterquàm quòd sancti nunc quatenùs animæ perfruuntur? Si vis et alia audire, jam dicemus : « Et inaccessibili luce nunc perfruuntur. » Et in alio : « Sanctorum chorus vitæ fontem, et januam paradisi nactus est. » Et rursus : « Et justi veluti luminaria refulgent. » Et alibi : « Cum terrena certamina perlustrâssent veri martyres, coronas sunt consecuti. » Et rursus : « Certatores martyres ac cœli cives in terrâ decertantes multos cruciatus pertulerunt, et perfectam in cœlis coronam receperunt, ut pro nostris animabus intercederent. » Et rursus : « Celeberrimi martyres, vos non terra operuit, sed cœlum excepit; apertæ sunt vobis portæ paradisi, et intrò profecti lignum vitæ estis assecuti; apud

« Christum intercedite. » Ubi sunt qui dicunt sanctos non esse, sive sanctorum animas nunc in paradiso non esse? Nonne audiunt Damascenum dicentem : « Apertæ sunt vobis portæ paradisi? » Nonne audiunt : *Introgressi?* et non agnoscunt : « Signum vitæ consecuti sunt, et intercedunt pro nobis? » Si igitur neque receperunt, neque intercedunt, neque Christum vident, neque ipsi assistunt, neque divinâ luce perfruuntur, et, ut uno verbo dicam, nemo ex sanctis, ut ipsi putant, nunc cum Christo est, ubi sunt quæ psallimus? num falsa? Absit. Ubi « spiritus et animæ justorum laudant te, Domine? » Et illud : « Diffractis speculis, sancti, facie ad faciem Deum videntis. » Si nunc cum Christo non sunt, non receperunt, neque intercedunt. Si verò non intercedunt, cur invocamus? si enim nunc non intercedunt, nunquàm intercedent, nam in futuro non est intercessio. Nonne audis illud? Non intercessione ibi opus est dimisso conventu. Etiam novi theologi dicunt, peculiariter recipiunt, et Deum in faciem vident, sed ineffabilia bona, quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit; non receperunt adhuc : non enim omninò possumus diffiteri sanctos in præsentia non esse cum Christo. O insipientiam! id, ut ego existimo, risu magis, quàm responsione dignum est : nam paulò ante ostensum est, hæresim esse hanc absurdam argutiolam; nec de eâ opus est ampliùs disputare. Hactenùs Genadius.

§ 3. *Idem rationibus ex Scripturâ sacrâ desumptis.*

Prima. Deus non est ad puniendum prior, quàm ad remunerandum; sed impiorum animæ nunc in inferno torquentur : ergo et justorum sine maculâ et reatu statim à morte beantur. Probatur minor Lucæ cap. 16. Epulo damnatus rogat Abraham, ut mittat Lazarum ad fratres suos. Respondet Abraham : *Habent Moysem et prophetas.* At sive sit res gesta sive parabola, nec vera, nec verisimilis esset, si tantùm de tempore futuro post resurrectionem intelligenda veniret; tunc enim non erunt homines in terrâ : quomodò ergo audient Moysem et prophetas? Igitur saltem erit figura statûs damnatorum illicò post mortem.

Secunda. Ante Christi adventum sancti non invocabantur, postea verò invocantur à totâ Ecclesiâ catholicâ, et ita faciendum docent Patres Græci et Latini. Ergo non sunt in

limbo, alioquin non differrent ab antiquo statu. At non potest dici ubi sint post limbum, nisi in paradiso; igitur in eo sunt. Tertia. Ante Christum mors deflebat sanctos, post cum lætitiâ celebratur : ad quid hoc, nisi quia tunc mori miseria erat, nunc verò felicitas! Quarta. Non est æquum mercedem retineri, cum debetur et reddi potest, Lev. 19 : *Non morabitur apud te opus mercenarii tui usque mane.* At post mortem debetur sanctis vita æterna, et nihil est quod impediât reddi : sunt enim sine reatu et maculâ, ac janua cœlorum est aperta per Christum. Igitur cum Deus sit maximè justus, eam statim reddit. Quinta. Non convenit ut affligantur, qui nullum habent reatum aut peccatum, cujusmodi sunt sancti. At spes, quæ differtur, affligit animam. Ergo non differtur satiari in sanctis.

ARTICULUS VII.

De unionē Græcorum factâ in concilio Florentino.

Denique ad Græcorum errores convincendos, inter alia nullum forsitan inveniēmus efficacius argumentum, quàm si in medium producāmus Bullam unionis inter ipsos et Latinos in concilio Florentino sub Eugenio papâ IV celebrato; ubi anno salutis 1458, Joannes Palæologus ipsorum imperator, patriarcha Constantinopolitanus, et cæteri ex omni Græciâ viri gravissimi, Latinis dexteram dedere; ubi retractatis sive correctis sentiētiis et erroribus, primatum Romani pontificis inter alia in eo concilio agnoverunt; non vi coacti, non muneribus allecti, non numero suffragiorum à Latinis victi aut superati, sed suâ sponte et voluntate ducti, neque alio modo oppressi (erant enim ipsi sub protectione proprii imperatoris, nempe Palæologi, qui prædicto concilio adfuit) sequentes articulos in Bullâ unionis relatos simul cum Ecclesiâ catholicâ confessi sunt. Et ne quis suspicetur tantùm in Latinorum historiis aut libris id conscriptum haberi, legat historias Græcorum, præcipuè Georgium Pachimerium, l. 5 Historiarum, ubi refert capita pacis Græcorum cum Latinis. Videndus est etiam Leonicus Chalcondylas, rerum Turcicarum l. 4, et Jacobus Navarchus Ondischotanus in Epistolâ Asiaticâ; qui omnes unionis factæ in dicto concilio meminere, ut latiùs refert P. Azorius 2 tomo Institut. Moral. l. 4, c. 15.

Insuper adde hanc Græcorum confessionem non subitò, non verbo tantùm factam esse, sed potiùs post diuturnam deliberationem et

singulorum subscriptionibus adjunctis, ut infra patebit, uno excepto episcopo Marco Ephesino, et sigillo imperatoris fuisse confirmatam : adherant quoque vicarii trium patriarcharum, Alexandrini, Antiocheni, Hierosolymitani, ac denique legati patriarchæ Armenorum supervenerunt, et cum Ecclesiâ catholicâ sese conjunxerunt, et ab Eugenio IV fidei regulam acceperunt, quâ confessi sunt se tenere quicquid tenet et docet Romana Ecclesia. Litteræ autem unionis habentur in fine sess. ultimæ concilii Florentini, in hæc verba :

Sanctæ unionis factæ in concilio Florentino inter Patres Græcos et Latinos litteræ.

« Eugenius episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Consentiente ad infra scripta charissimo filio nostro Joanne Palæologo Romanorum imperatore illustri, et loca tenentibus venerabilium fratrum nostrorum patriarcharum, et cæteris Orientalem Ecclesiam repræsentantibus.

« Lætentur cœli et exultet terra : sublatus est enim de medio paries, qui Occidentalem Orientalemque dividebat Ecclesiam, et pax atque concordia rediit, illo angulari lapide Christo, qui fecit utraque unum, vinculo fortissimo charitatis et pacis, unumque jungente parietem, et perpetuæ unitatis foedere copulante ac continente, postquàm longam mœroris nebulam, et dissidii diuturni atram ingrathamque caliginem serenum omnibus unionis optatæ jubar illuxit. Gaudeat et mater Ecclesia, quod filios suos hactenùs invicem dissidentes, jam videt in unitatem pacemque rediisse, et quod antea in eorum separatione amarissimè flebat, ex ipsorum modò mirâ concordia, cum ineffabili gaudio omnipotenti Deo gratias referat. Cuncti gratulentur fideles ubique per orbem, et qui christiano censentur nomine, matri Ecclesiæ catholicæ collætentur.

« Ecce enim Occidentales Orientalesque Patres, post longissimum dissensionis atque discordiæ tempus, se maris ac terræ periculis exponentes, omnibusque superatis laboribus ad hoc sacrum œcumenicum concilium desiderio sacratissimæ unionis, et antiquæ charitatis reintegrandæ gratiâ, læti alacresque conveniunt, et intentione suâ nequaquàm frustrati sunt. Post longam enim laboriosamque indaginem, tandem Spiritûs sancti clementiâ, ipsam optatissimam sanctissimamque unionem consecuti sunt. Quis igitur dignas omnipotentis Dei beneficiis gratias referre sufficiat? Quis autem

divinæ miserationis divitias non obstupescat? cujusve ferreum pectus tanta supernæ pietatis magnitudo non molliat? Sunt ista prorsus divina opera, non humanæ fragilitatis inventa, atque ideò eximiâ cum veneratione suscipienda, et divinis laudibus prosequenda. Tibi laus, tibi gloria, tibi gratiarum actio, Christe, fons misericordiarum, qui tantum boni sponsæ tuæ catholicæ Ecclesiæ contulisti, atque in generatione nostrâ tuæ pietatis miracula demonstrasti, ut enarrarent omnes mirabilia tua. Magnum siquidem divinumque munus nobis Deus largitus est, oculisque nostris vidimus quod ante nos multi cum valdè cupierint, aspicere nequiverint.

« Convenientes enim Latini et Græci in hac sacrosanctâ œcumenicâ synodo, magno studio invicem usi sunt ut inter alia etiam articulus ille de divinâ Spiritûs sancti processione summâ cum diligentia et assiduâ inquisitione discuteretur. Prolatis verò testimoniis et divinis Scripturis, plurimisque auctoritatibus sanctorum doctorum Orientalium et Occidentalium, aliquibus quidem ex Patre et Filio, quibusdam verò ex Patre per Filium procedere dicentibus Spiritum sanctum, et ad eandem intelligentiam aspicientibus omnibus sub diversis vocabulis, Græci quidem asseruerunt quòd id quod dicunt Spiritum sanctum ex Patre procedere, non hâc mente proferrent, ut excludant Filium, sed quia eis videbatur, ut aiunt, Latinos asserere Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere, tanquàm ex duobus principiis et duabus spirationibus; ideò abstinerunt à dicendo quòd Spiritus sanctus ex Patre procedat et Filio. Latini verò affirmaverunt; non se hâc mente dicere Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere, ut excludant Patrem, qui sit fons ac principium totius deitatis, Filii scilicet et Spiritûs sancti, aut quòd id quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, Filius à Patre non habeat, sive quòd duo ponant esse principia, seu duas spirationes; sed ut unum tantum asserant esse principium, unicamque spirationem Spiritûs sancti, prout hactenùs asseruerunt; et cum ex his omnibus unus et idem eliciatur veritatis sensus, tandem in infrascriptam sanctam, Deo amabilem, eodem sensu, eâdemque mente unionem unanimiter omnes concordârunt et consenserunt.

« In nomine igitur sanctæ Trinitatis, Patris, et Filii, et Spiritûs sancti, hoc sacro universali approbante Florentino concilio, definivimus, ut hæc fidei veritas ab omnibus Christia-

nis credatur et suscipiatur, sicque omnes proficiantur, quia Spiritus sanctus ex Patre et Filio æternaliter est, et essentiam suam suamque esse subsistens habet ex Patre simul et Filio, et ex utroque æternaliter, tanquam ab uno principio et unicâ spiratione procedit; declarantes quòd id quod sancti doctores et Patres dicunt, ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum, ad hanc intelligentiam tendit, ut per hoc significetur, Filium quoque esse secundum Græcos quidem causam, secundum Latinos verò principium subsistentiæ Spiritûs sancti, sicut et Patrem, hoc ipsum quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, ipse Filius à Patre æternaliter habet, à quo æternaliter etiam genitus est. Definimus insuper explicationem verborum illorum, *Filioque*, veritatis declarandæ gratiâ, et imminente tunc necessitate, licitè ac rationabiliter Symbolo fuisse appositam.

« Item in azymo, sive fermentato pane tritico, corpus Christi veraciter confici, sacerdotesque in altero ipsum Domini corpus conficere debere, unumquemque scilicet juxta suæ Ecclesiæ sive Occidentalis sive Orientalis consuetudinem. Item si verè pœnitentes in Dei charitate decesserint, antequàm dignis pœnitentiæ fructibus de commissis satisfecerint, et omissis, eorum animas pœnis purgatoriis post mortem purgari, et ut à pœnis hujusmodi releventur, prodesse eis fidelium vivorum suffragia, Missarum scilicet sacrificia, orationes, et eleemosynas, et alia pietatis officia, quæ à fidelibus pro aliis fidelibus fieri consueverunt, secundum Ecclesiæ instituta; illorumque animas quæ post baptismum susceptum nullam omninò peccati maculam incurrerunt, illas etiam quæ post contractam peccati maculam, vel in suis corporibus, vel eisdem exutæ corporibus (prout superius dictum est) sunt purgatæ, in cœlum mox recipi, et intueri clarè ipsum Deum trinum et unum, sicuti est, meritum tamen diversitate, alium alio perfectius. Illorum autem animas qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas.

« Item definimus sanctam Apostolicam sedem, et Romanum pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum pontificem Romanum successorem esse beati Petri principis Apostolorum, et verum Christi vicarium, totiusque Ecclesiæ caput, et omnium Christianorum patrem et doctorem existere, et ipsi in

beato Petro pascendi, regendi et gubernandi universalem Ecclesiam à Domino nostro Jesu Christo plenam potestatem traditam esse, quemadmodum etiam in gestis œcumenicorum conciliorum, et in sacris canonibus continetur. Renovantes insuper ordinem traditum in canonibus, cæterorum venerabilium patriarcharum, ut patriarcha Constantinopolitanus secundus sit post sanctissimum Romanum pontificem, tertius verò Alexandrinus, quartus autem Antiochenus, et quintus Hierosolymitanus, salvis videlicet privilegiis omnibus et juribus eorum.—Datum Florentiæ, in sessione publicâ synodali solemniter in Ecclesiâ Majori celebratâ, anno incarnationis Dominicæ 1439, pridie nonas julii, pontificatûs nostri anno nono. »

Subscriptiones imperatoris ac Orientalium Patrum, qui in synodo aderant.

Ego *Joannes Palæologus*, fidelis in Christo, rex et imperator Romanorum, subscripsi. — Ego *Antonius*, humilis metropolita Heracliniensis, et consiliarius Edessenorum, totius Thraciæ et Macedoniæ primas, et *Philothei* sanctissimi patriarchæ, et sedis apostolicæ Alexandrinæ locum tenens, subscripsi. — Ego *Gregorius* Protosingelus, confessor spiritualis, ac sedis apostolicæ Alexandrinæ et ejus domini patriarchæ locum tenens, subscripsi. — Ego *Isidorus* metropolita Syriæ et totius Russiæ, ac domini *Dorothei* patriarchæ Antiocheni, et ejus sedis apostolicæ locum tenens, subscripsi. — Ego *Dositheus*, humilis metropolita Mopsuestiæ, et *Joachimi* sanctissimi patriarchæ Hierosolymitani, ac ejus apostolicæ sedis locum tenens, subscripsi. — Ego *Metrophanes*, humilis metropolita Cyzici, ac locum tenens Ancyrensis, subscripsi. — Ego *Dorotheus*, humilis metropolita Tropezundens., ac locum tenens Sæsariensis. antistitis, subscripsi. — Ego *Bessarion*, divinâ miseratione archiepiscopus Nicænus, ac locum tenens Sardensis præsulis, subscripsi. — Ego *Macharius*, humilis metropolita Nicomediæ, subscripsi. — Ego *Ignatius*, humilis metropolita Doroniæ ac locum tenens Nicomediensis antistitis, me subscripsi. — Ego *Dorotheus*, humilis metropolita Mitylenensis, ac locum tenens Sidensis pontificis, me subscripsi. — Ego *Damianus*, humilis metropolita Muldoblachiensis, ac locum tenens Sebastiens. præsulis, subscripsi. — Ego *Joseph*, humilis metropolita Amasiensis, subscripsi. — Ego *Nathanael*, humilis metropolita Colossensis, ac

insularum Cycladum, subscripsi. — Ego *Gennadius*, humilis metropolita Gannensis, subscripsi. — Ego *Matthæus*, humilis metropolita Melitenensis, subscripsi. — Ego *Dositheus*, humilis metropolita Dramensis, subscripsi. — Ego *Sophronius*, humilis metropolita Anchiensis, subscripsi. — Ego *Bessarion*, archiepiscopus Nicænus, mandato ac nomine Emanuelis diaconi ac magni sacellarii Chrysouchi vulgò nuncupati, qui eadem nobiscum sensit, subscripsi. — Ego *Theodorus*, zanthopulus diaconus, et magnus sacrista, subscripsi. — Ego *Michael*, Balsamorum archidiaconus, et magnus bibliothecarius, subscripsi. — Ego *Sylvester*, syropulus diaconus ecclesiarches, ac juris servator, subscripsi. — Ego *Gregorius*, protecdicus diaconus Cappadocus, subscripsi. — Ego *Constantinus*, archiepiscopus, ac locum tenens Muldoblachiensis præsulis, subscripsi. — Ego *Ecclesiarches*, venerandæ mansionis, et sanctæ basilicæ magnæ Lauræ Montis Sancti, ac ipsius mansionis locum tenens, subscripsi. — Ego *Athanasius*, olim abbas, circumspectè subscripsi. — Ego *Gerontius*, abbas sanctæ Mansionis Omnipotentis, subscripsi. — Ego *Germanus*, abbas Sancti Blasii, subscripsi. — Ego *Pachumius*, confessor ac abbas sancti Pauli, subscripsi. »

ARTICULUS VIII.

An propter supradictos errores Græci sint censendi hæretici, an tantum schismatici.

Primò statuendum est schisma ab hæresi differre in hoc, quòd hæresis sit dogma fidei contrarium, schisma verò sit crimen quo quis ab unitate Ecclesiæ recedit; ac proinde hæresis est contraria fidei, non tamen schisma, sed tantum Ecclesiæ unitati: ita docet B. Hieronymus, ut refertur q. 24, c. 3 in hæresim, et D. Augustinus l. 20 contra Faustum, et alii Patres; ut si quis confiteatur esse oportere in Ecclesiâ unum caput universale, sed fateatur hunc vel illum, videlicet Joannem aut Petrum non esse verum et legitimum caput Ecclesiæ, diceretur schismaticus, non tamen hæreticus.

Secundò supponendum est schismaticos, quamvis hæretici non sint, non esse membra Ecclesiæ, et extra illam esse: nam si Ecclesiam accipiamus, ut est fidelium congregatio sub uno capite, nempe Christo Domino, et ejus in terris vicario, Romano pontifice, viventium, schismatici sicut et hæretici extra Ecclesiam sunt; quia sicut hæresis separat et dividit hæreticos ab Ecclesiâ, ita schisma dividit et

separat schismaticos à capite et unitate Ecclesiæ: ac ideò jure extra Ecclesiam esse dicitur, qui ab Ecclesiæ unitate et communione recedit.

Prima propositio: Græci ab Ecclesiâ Romanâ sunt separati et schismate divisi. Nam ut D. Antonin. tertiâ parte Historiarum, tit. 22, c. 13, § 1 et 2, scribit, præcipuas Orientis Ecclesias et maximè Constantinopolitanam duodecies ab Ecclesiæ Romanæ sede et potestate seipsas subtraxisse; et certè publicè et apertè ter Græci ad Ecclesiæ Romanæ unitatem redièrunt; scilicet in concilio Lateranensi sub Innoc. III, Lugdunensi sub Gregorio X, Florentino sub Eugenio IV; postea verò ad schisma reversi ac proinde excommunicati permansère, excommunicatione majori, quâ omnes schismatici in bullâ *Cænæ Domini* feriuntur. Et ideò ab Ecclesiâ Latinâ et catholicâ divisi, in statu damnationis æternæ versantur. Nam, ut benè D. August., de Fide ad Petrum, c. 38: « Firmissimè tene, et nullatenus dubites, non solum omnes paganos, sed etiam omnes Judæos, hæreticos atque schismaticos, qui extra Ecclesiam catholicam præsentem finiunt vitam, in igne æternum ituros. » Et c. 39, ubi supra, ait: « Firmissimè tene, et nullatenus dubites, quemlibet hæreticum vel schismaticum, si Ecclesiæ catholicæ non fuerit aggregatus, etiamsi proximi nomine vitam fuderit, non posse salvari. »

Præcipua tamen difficultas est, an Græci non solum schismatici, sed hæretici sint censendi. Nam D. Thom. in Opusc. 1, c. 32, asserit, « non minùs solvi Jesum ab his qui Spiritum sanctum asserunt à Patre et Filio non procedere, quàm solvi tentatum sit ab Ario et Macedonio, Nestorio et ejusmodi aliis; » sed qui solvit Jesum, non solum est hæreticus, ut ipse D. Thomas ex Joan. Apostolo docet, sed et Antichristus: igitur Græci non solum schismatici, sed hæretici judicandi sunt. His tamen non obstantibus alii opinantur Græcos tantum esse schismaticos; ita ex junioribus docet Pater Azorius 1 primæ Instit. Moral. l. 8, c. 20, q. 10. Quare meritò ab Ecclesiâ catholicâ non hæretici, sed schismatici censentur et appellantur; ita apertè insinuat D. Bernardus in Epistolâ ad Eugenium, l. 3: « Ego addo; inquit, de pertinaciâ Græcorum, qui nobiscum sunt, et non sunt: juncti fide, pace divisi, quanquàm et fide ipsâ claudicaverint à rectis semitis. » Idem apertè tenet D. Thom. Opusc. 2, ubi docet Patres Græcos in catholico sensu esse exponendos. Ratio hujus

opinionis est, quoniam, ut prædictus auctor docet, in prædictis fidei articulis, de quibus Græci accusantur ab aliquibus, ut hæretici, potius nomine, quàm re ab Ecclesiâ Romanâ dissident. Inprimis inficiantur illi Spiritum sanctum à Patre Filioque procedere, ut in bullâ Unionis Eugenii IV dicitur, existimantes Latinos sentire à Patre Filioque procedere tanquàm à duobus principiis, cùm tamen Latina doceat Ecclesia procedere à duabus personis tanquàm ab uno principio et spiratore; quare Græci ut unum principium significant, dicunt Spiritum sanctum à Patre per Filium procedere ab omni æternitate. Nec dissidentur omninò Romanum pontificem Petri successorem in Ecclesiâ primatum à Christo Domino accepisse, sed nihilominus dicunt totam Ecclesiam in generali synodo coactâ, maiorem potestatem habere in rebus fidei, et cæteris quæ ad generalem Ecclesiæ statum pertinent, definiendis. Quæ fuit etiam sententia Gersonis et Parisiensium theologorum, nondùm ab Ecclesiâ tanquàm hæretica generali decreto damnata.

Præterea Græci purgatorium ignem non prorsus de medio tollunt, ut ipsi clarè fatentur sess. ultimâ concilii Florentini, imò affirmant se perpetuò Purgatorium agnovisse (verè enim sacrificia et preces offerunt Deo pro mortuis, non beatis certè, neque damnatis ad inferos, quod planè esset absurdum et impium: ergo pro his qui cum fide et pietate hinc discesserunt, sed nondùm plenè pœnas peccatorum debitas persolverunt); sed solùm inficiari videntur certam ignis corporei pœnam, de quo nihil est de fide determinatum ab Ecclesiâ, ut optimè docet Bellarm., l. 2 de Purgat., cap. 10. Quicquid autem sit de his et aliis fidei articulis, in quibus multi Græci et alii Orientales malâ fide errant, et proinde hæretici sunt, Græcos tamen non hæreticos, sed schismaticos appellamus, quia morem loquendi pristinum retinemus.

CAPUT II.

DE JUVANDIS GRÆCIS, ET RATIONE AGENDI CUM
EIS, UT AD FIDEM CATHOLICAM ALLICIANTUR.

ARTICULUS PRIMUS.

De causis præcipuis unionem Græcorum cum Ecclesiâ catholicâ impredientibus.

In primis scire necessarium est præcipuas causas, quæ unionem Græcorum cum Ecclesiâ catholicâ impedian, ut his cognitis et patenti-

bus, facilius sit via ad eas removendas. Causæ igitur, cur inter Græcos et Latinos tanta sint in Religione dissidia, latissimè numerantur à Possevino tomo 1, l. 6, à cap. 2, per plura capita. Nos autem brevitati consulentes, ex eodem auctore præcipuas tantùm recensebimus.

Prima causa et veluti radix referri potest ad collapsas, quæ olim in Græciâ floruerunt, academias, et cum eis omnes litterarum disciplinas, quæ modò restitui vix sine magno periculo posse videntur, dùm alienam Græci in Oriente dominationem ac jugum patiuntur. Re tamen attentè consideratâ, haud tantum imminet à Turcis periculum, quantum fortassè primâ fronte apparet. Nam Turcæ, ut experienciâ constat, liberum cuique relinquunt, ut quam velit Religionem teneat, modò adversus Mahometi sectam nihil dicatur. Unde cùm solidæ pietati nihil sit inaccessum neque difficile, dùm seriò nihil aliud quàm Christus et ejus gloria quæretur, prædictum impedimentum poterit superari.

Secunda causa referri potest ad remissionem eorum curam, à quibus etiam inter populos Latini ritûs Græci juvari potuissent, atque ad pietatem accendi. In quâ etiam re fortè plurimùm à nostris peccatum fuit: nam sicut perfecta charitas magnos præ se fert stimulos ad pietatem, ita cùm hæc refrigescit, non solùm sibi, verùm etiam cæteris obest.

Tertia referri potest, quia aliquando à Latinis non omninò verè, vel saltem eâ quâ inter Christianos decet charitate, aliqua fuerunt Græcis objecta, quibus eorum animi commoti, erga Latinos malè fuerunt affecti. Nam, ut constat ex supradictis, multi errores illis ab auctoribus imponuntur, quibus non sunt maculati.

Quarta accedat, falsati codices Græci Patrum, quos aliqui ex ipsis etiam nunc versant. Nam, ut omittam nunc antiquiora (quæ historias legenti nequaquàm erunt abscondita), suppositosque generalibus synodis quaterniones falsos, exceptis veris (sicuti etiam Florentina synodus monstravit), versantur quotidie inter Græcorum sacerdotum manus, ac publicè populis recitantur libri, in quibus pleraque falsa sunt; et hæc viri inter ipsos perdocti et graves ingenuè fatentur, hâcque occasione Constantinopolitano patriarchæ scripserunt, ut emendati prelo darentur; sic enim aiebant futurum, ut plebs sensim desuaderet ab erroribus iis quibus ingenia quoque sacerdotum pervertuntur.

Accedunt etiam errores in Græcorum rituali sparsi, et à Nicephoro Xantopolo in Latinam Ecclesiam pessimè affecto, abhinc ducentis annis disseminati. Ex quo fit, ut populi prædictos errores videntes, odio contra Ecclesiam foveant, existimantes vera esse, quæ ibi referuntur: quæ maledicta, præterquam quod non decebat ut inter officia divina recitarentur, ad nihil aliud valent, quam ad Græcorum odia contra Ecclesiam renovanda: quale est illud, in quo ad versiculum psalmi 96 alludens: *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia*, inquit: « Confundantur omnes qui adorant azyrna. »

Quinta causa dissidii Græcorum credi potest species austerioris vitæ, quæ in eorum hieromonachis, metropolitibus, archiepiscopis atque episcopis frequenter cernitur. Hæc igitur austerioris vitæ ratio Latinos contemnendi præbuit occasionem, non considerando quam plurimos monachorum ordines etiam in Ecclesiâ Latinâ reperiri, qui in hac palæstrâ se exerceant, quorum Græci monendi sunt, non in corporis maceratione, sed in charitate, fide et spe, humilitate et patientiâ, cæterisque interioribus virtutibus justitiam christianam potissimum consistere.

Sexta, forsitan et una ex præcipuis Græcorum cæcitatibus et errorum causa referri potest ad nuptias quibus sacerdotes Græci gaudent, neque sine ipsis ad sacerdotium accedunt, nisi fuerint monachi. Nam quamvis Græcis à summis pontificibus id sit concessum, adhuc tamen re hac optimè expensâ, credendum est, non minimam hanc fuisse causam, cur Deus Orientem christianæ fidei hostibus subjecerit. Nam cum divina mysteria, et præsertim sanctissimæ Eucharistiæ tractatio, summam animi puritatem requirat, quæ ut plurimum cum corporis continentia et castitate conjuncta est, non mirum si hæc defecerit in Græcis, quod Deus eos non solum corporalibus suppliciis, sed etiam spiritualibus puniat.

Septima causa est defectus doctrinæ; doctrinæ autem defectum 1º intelligimus ipsius linguæ Græcæ ignorantiam: sunt enim paucissimi inter Græcos, qui grammaticam Græcam noverint. 2º Defectum doctrinæ appellamus, non intelligere intimas suorum errorum causas et fomenta, neque synodorum et Patrum, et quod caput est, divinæ Scripturæ exactam notitiam non habere. 3º Doctrinæ defectus etiam dicitur carentia optimorum auctorum, qui Græcis maximè prodesse pote-

rant. Usus autem meliorum auctorum hic erit, ut primò antiquiores et emendatiores tractentur: ut Athanasius, Gregorius, Basilus, Chrysostomus, Cyrillus Hierosolymitanus, et Alexandrinus, et alii fide et pietate celebres; et secundo loco alii qui contra eorum errores scripserunt, de quibus supra mentionem fecimus. 4º Defectus doctrinæ reduci debet ad Latinorum studium, qui eos in defectu instruere et admonere deberent, et tamen id fecerunt; vel ad illos qui aliquando ad juvandos Græcos missi, vitæ exemplo morumque pravitate, eorum unioni maximo impedimento fuerunt, cum magis destruat unus, quam plures ædificent. Utinam hæc esset una, vel saltem in hac re principalis cura operarios efformandi, qui selecti ex religiosorum ordinibus, probatissimæ virtutis et vitæ, in vineam Domini mitterentur!

Ultima causa est, præmiorum tenuitas, quibus etiam Græci deberent invitari et foveri: nam si humana mens ita esset pura, ut celestibus tantum præmiis inhiaret, illisque contenta esset, non opus foret, ut aliis calcaribus stimularentur ad bonum. At quando ipse Dominus in veteri lege terram promissionis, et in novâ centuplum pro uno promisit his qui illum sequerentur, optimè noverat imbecillioribus opus esse præmio invitari, ut ad virtutem amplectendam trahantur. His veluti Græciæ errorum parentibus radicibus jungi possunt aliæ etiam rationes occultæ et internæ, ut sunt Græcorum animi elatio, morum corruptio, otium, et affectata veritatis ignoratio.

Omnes igitur istæ causæ, sive impedimenta contrariis causis expellenda sunt, et oratione continuâ hæc maceria, quæ divisit Græcos à Latinis, tollenda est: nam cum fides sit donum Dei, hoc inprimis enixè à Deo petendum, qui sapientiam dat abundanter petentibus, et non improperat; adhibenda sunt etiam alia media, de quibus restat, ut breviter dicamus.

ARTICULUS II.

De ratione agendi cum Græcis.

Ratio agendi cum Græcis ad tria capita referri potest, ut optimè advertit Possevinus, ubi supra, cap. 24, vel ad conciones populis, vel ad disputationes cum eis habendas, vel ad alumnos instituendos. Tres etiam sunt classes eorum qui Græcorum sectantur ritum et dogmata. Prima rudium, qualis est rusticorum et plebis. Secunda eorum qui, licet docti non sint, nec litterati, rerum tamen experienciâ,

et lectione fortè aliquorum librorum aliquid lucis sunt assecuti, ut hinc Romanæ Ecclesiæ splendorem et majestatem, illinc Græciæ ærunas et calamitates, casumque Orientalis imperii sub Turcarum tyrannidem, hinc etiam Sacramentorum apud Latinos cultum, illinc apud ipsos rerum divinarum contemptum cernentes, in eam sententiam venerint, Deum Ecclesiæ catholicæ Romanæ, et non Orientali esse propitium. Tertia classis eorum est, qui licet usu et aliquâ rerum experientiâ sint præditi, odio tamen ducti in Latinos (quod ex pravâ consuetudine inveteratum facilè fovetur à dæmone), controversias (invitis eorum episcopis et prudentioribus) serunt, ac frequenter nescientes quid dicant, aut quid velint, Græcam cum Romanâ Ecclesiâ conferentes, suos ritus et sacerdotes nostris anteponunt, ac denique sua usque ad cælum extollunt, nostra verò usque ad inferos deprimunt.

Cam his igitur, si de eâ parte quæ ad controversias attinet, agamus (ex consilio et experientiâ Græcorum catholicorum), præstare puto, ut à ministris, qui inter eos conversantur, de controversiis nihil publicè, imò nec in particulari saltem in initio dicatur, nisi ubi commodissima sese offerret occasio. Quare oportet, ut de amplectendis virtutibus, et fugiendis vitiis, cum eis agatur: nempe de peccatorum expiatione, virtute poenitentiae, de studio orationis mentalis, et aliis exercitiis, de mortificandis et extirpandis passionibus, de virtutum pulchritudine, de peccatorum fœditate, de charitate erga Deum et proximos, et de aliis de quibus nulla quæstio est nec differentia. Controversia verò de rebus fidei in alterum tempus reservanda erit, nimirum cum fervor contentionis videbitur resedisse, atque animis ad virtutem excitatis, via ad meliores progressus videbitur parari. Ac denique, ut uno verbo dicam, voluntatis arcem ante intellectum bonus Christi miles lucrari studeat.

In concionibus etiam populo habendis (ut viri etiam Græci catholici et pii sentiunt) nihil de controversiis publicè proponatur, nisi commodissimâ oblatâ occasione. Quare, qui ubi uterque ritus tam Græcus quàm Latinus viget, concionaretur, ita se gerat, quasi loca illa omnia essent tanquàm unius labii populi, sine factionibus aut sectis, verum in peccatis jacentis ad instar reliquorum per orbem passim hominum, qui cum sit ad poenitentiam ex peccatorum somno excitandus, purgatoriâ, ut aiant, viâ, potiùs quàm illuminativâ juvandus

est: hoc est, incipiendum scilicet esse à peccatorum contritione, lacrymis et à detestatione vitiorum, à cognitione sui, à timore Dei, quibus cum persuasum sit, ut vitam corrigant, faciliùs quàm per disputationes ad Ecclesiæ unitatem adducuntur.

Sed dices: Nunquàm ergo de controversiis erit agendum? Respondeo: Nonnunquàm erit, sed parè et opportunè, et cum ex eâ fructus speratur; et tunc, ut optimè Possevin. cap. 24, non de omnibus illis quinque, quæ olim præcipuè fuerunt, dissidiæ causis. Nam de azymo quæstio vix in Cretâ et in aliis Orientis regionibus audietur, quare vel extincta penitus, vel certè sopita videtur. Quocirca qui hâc de re loqueretur, rem jam oblivioni traditam cum scandalo in dubium revocaret. Processio Spiritûs sancti à Patre et Filio intelligitur à paucissimis; quare quæstionem hanc movere, nihil aliud erit, quàm dormientem ad pejus forsan excitare, et harum rerum ignorantem ad curiosa investiganda (et fortè sine spe fructûs, aut quod probabilis est, cum periculo ut partem veritati adversantem amplectantur) excitare.

Reliquæ verò quæstiones, ut sunt de visione beatorum, de igne Purgatorii, agitari possunt: nam de his facilè cum Latinis conveniunt. Primatus verò pontificis Romani difficulter eis persuadetur, de quo oblatâ occasione agendum est.

De prædictis igitur quæstionibus, si quando sermo habendus est, non in eâ re tota insumenda est concio, nec modo scholastico agendum, sed alliciendæ sunt ad veritatem fidei audientium mentes, tum exemplis, tum Scripturæ et Patrum auctoritate: qui docendi modus jucundè et cum laude docentis à Græcis excipitur. Frequens tamen harum rerum sermocinatio suspicionem eis injicere solet, quasi eos capere taliter quis vellet: quare cautè et purdenter agendum est.

Illud tamen inprimis animadvertendum est, maximè si cum Ruthenis, aliisque schismaticis rudioribus negotium habeatur, ut optimè etiam notavit Possevin. in suâ Moscoviâ, quòd cum major populi pars ignoret quid schisma sit, nec habuerint, qui, propter dogmata, quæ credunt, eos à rectâ fide alienos esse ostenderit, si quis catholicus sacerdos ad eos accesserit, vereri fortassè poterit (maximè cum veritatem fidei proponendi non pateat aditus, vel si pateat, non speratur fructus), an illis injicere de eorum schismate scrupulum debeat

rudioribus, forsan aliàs in suâ simplicitate salvandis: quare res periculi plena videtur, si quis hujusmodi aliquid tentaret, præsertim quia nisi hoc ex voto succederet, majores posset parere difficultates.

Quare ex superioribus id colligi oportet: nempe, cum tribus illis classibus Græcorum, videlicet cum simplicioribus sine disputationum strepitu de virtutibus sectandis, vitiisque fugiendis agendum; cum protervis nunquam nisi magnâ et inevitabili ex causâ disputandum; oblatâ verò occasione, aliis mediis sunt alliciendi; cum mediocribus verò, qui res nostras melius considerant, oblatâ occasione, veritas fidei est ostendenda, tum in concionibus, tum particularibus disputationibus, ita tamen, ut omnia prudentiâ dictante opportunè fiant. In disputationibus autem cum doctioribus atque Græcorum melioribus, à primatu Romani pontificis initium sumendum est, et id potissimum curandum, ut membra cum capite uniantur, in quæ deinceps defluat vigor ille qui faciat, ut omnes simus in animas viventes et unanimes in domo Domini, eodem pane pascamur, et eodem fonte potemur.

Inter alia verò media quæ ad schismaticorum unionem conducerent, illud esset non contemnendum, ut libri per totam illam provinciam disseminarentur, ad pietatem potius, quàm ad dogmata defendenda Græcorum linguâ conscripti; ex quibus sine dubio fructus sequeretur uberrimus: quales sunt Florentina et Tridentina synodus, quæ sunt Græcè editæ, quæ Græcis sacerdotibus et aliis dono essent concedendæ. Libri etiam alii, sicut Catechismi de doctrinâ christianâ, versio item Biblicorum à septuaginta Interpretibus, quæ proximis annis Romæ emendatissima prodiit, necnon et alii auctores pii et catholici, ut Ludovicus Granatensis, qui si Græcè ederetur, non dubium, quin maximè ad conversionem eorum conduceret.

ARTICULUS III.

De aliis mediis juvandi Græcos et Ruthenos.

Placuit hîc media alia à viris gravibus, et illarum gentium conversionis maximum zelum habentibus, summo pontifici Clementi VIII proposita, in medium etiam producere, quæ forsan, cum venerit Patris hora, quâ in vineam suam errantem operarios velit revocare, non parùm conducent.

Primum autem medium à viro quodam Rutheno gravissimo excogitatum sequentibus

verbis continetur. Duo potissimum inter alia necessaria sunt in omni conversione, præcipuè in conversione aut unione Græcorum et Ruthenorum Ecclesiæ catholicæ Romanæ.

Unum quòd illi qui hujusmodi provinciam suscipiunt, ac conversionem animarum tractant, debeant se accommodare naturæ et captui eorum quos convertere nituntur, illisque in omnibus quæ essentialiter non repugnant æternæ saluti, in principio secundare, ne propter accidentale aliquod amittant essentialia: qui enim *vehementer emungit, elicit sanguinem*, Prov. 23. Hoc pacto illorum captabunt benevolentiam et amorem, quo obtento, omnia facili negotio subsequuntur. Cum enim amor vincat omnia, Christique jugum suave et amoris sit plenum, nihil æquè requiritur tam in conversione peccatoris ad Deum, quàm unione hæreticorum ad sanctam Ecclesiam, sive infidelis ad fidem christianam, quàm amor erga instructorem ac patrem spiritualement. *Fili, præbe mihi cor tuum*, hoc est, ama me, ut amore tuo omnia ad me traham; quicquid enim à te desideravero, eo solo obtinebo. Sicque Jesus Christus Petrum Ecclesiæ suæ caput constituens, solum ab eo amorem postulat, idque triplici interrogatione, ut quàm necessarius amor iste sit ostenderet: *Simon Joannis, diligis me?* etc., Joan. 21; qui enim amat, vicissim amabitur: videlicet, si me amas, Petre, et proximum amabis, et ille te, sicque omnia ad me trahes, erisque bonus pastor. Hinc D. Paulus, verus Christi zelator, totis viribus amorem hunc fidelium cordibus imprimere conatus est; nec quidquam tantoperè ab iis expetiit, quàm ut ipsum, majoresque omnes suos, et se invicem sincerè diligerent, Cant. 8: *Fortis enim est, ut mors, dilectio*, cui quemadmodum nihil resistit, sic nec amor. Itaque primum maximèque necessarium est, se hominum genio accommodare, omniumque servum præstare, quò quis omnes possit lucrificare cum D. Paulo, qui dicebat, 1 Cor. 9: *Factus sum Judæis tanquàm Judæus, ut Judæos lucrarer; iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, ut eos qui sub lege erant lucrificerem; iis qui sine lege erant, tanquàm sine lege essem, ut lucrificerem eos qui sine lege erant; factus sum infirmus infirmis, ut infirmos lucrificerem; omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos.* Et Apostoli in primordiis Ecclesiæ secundarunt Judæis, præcipientes fidelibus ex gentibus conversis in illorum gratiam, ut abstinerent à sanguine et suffocato, ut omnes lucrifacere-

rent, quæ postea successu temporis perierunt.

Alterum quod requiritur, est perseverantia; parùm enim aut nihil prodest semel et iterùm conari, si perseverantia deest. Vulgò dicitur: *Gutta cavat lapidem, non vi, sed sæpè cadendo*. Dejicietis universos hostes vestros, si perseveraveritis in opere quod cœpistis.

Defectu horum, unio toties attentata Græcorum et Ruthenorum cum Ecclesiâ (ut de aliis taceam), non habuit optatum effectum. Primùm defuit, quia cùm illi qui eos juvare conabantur, viderent Græcos habere antipathiam cum Romanis, ac quodammodò naturalem alienationem, ut persisterent in unione, tentârunt ab ipsorum ritu eos deducere (si non verbis, saltem operibus) extollendo Romanum, in quo celebrabant, ac consequenter deprimendo Græcorum, ut sic ipsos et eorum filios ad Romanum ritum paulatim traherent; quod illi naturaliter inflati, et qui amore fortissimo tenentur erga suos ritus, ferre non potuerunt. Unde multùm odii inde conceperunt contra Ecclesiam et Romanum ritum, ipsumque tanquàm novum reputârunt et refutârunt. Neque nova est Græcorum ista superbia, cùm in ipsis Ecclesiæ primordiis, quando Jesu Christi Domini nostri sanguis fervebat, et omnes Christiani ad perfectionem anhelabant, illorumque erat cor unum et anima una, ita erant infirmi in hâc parte, ut pati non potuerint quòd spernerentur. « Factum est murmur Græcorum adversùs Hebræos, eò quòd despicerentur in ministerio quotidiano viduæ eorum. »

Ex eodem superbix fonte ac naturali alienatione à Romanis, non solùm schisma evenit, sed etiam quòd nunquàm libenti ac pacato animo susceperunt Romanos sacerdotes à summis pontificibus ad ipsos multoties destinatos, ne viderentur ab ipsis edoceri, et consequenter fateri se inferiores illis cum quibus semper de gloriâ contenderunt, sed tanquàm alienigenæ, ne dicam æmuli, non ambabus à Græcis audiebantur auribus, imò potiùs eorum monita et salutarem doctrinam, omni gladio ancipiti penetrabiliorem, excludebant; aut certè si eam amplectebantur, non tamen in ipsâ erant constantes, sed tanquàm violentiam passi, ad pristinum redibant vomitum. Et hâc in parte Rutheni adeò sunt tenaces, ut potiùs cupiant suos filios rudes ac ignaros habere, quàm illos ad scholas Patrum Societatis Jesu, vel alias Catholicorum mittere (sicut omnibus manifestum est), timentes ne Patres aut alii Catholici à suo Ruthenico ritu

illos divertant; hâc de causâ Romani sacerdotes parùm profecerunt cum Græcis.

Secundum quoque, nempe perseverantia, defuit in ipsorum conversione; nunquàm enim habuerunt homines ad illos destinatos, quibus ex officio incumberet ipsorum conversio; qui primò quotidianis precibus à Deo eorum salutem ac conversionem exposcerent, deinde studio, diligentia, speculatione in idem laborarent, summosque pontifices et reliquos prælatos ad id permoverent. Et si fortassè aliquando habuerunt tales homines, non semper tamen neque perseveranter, quod est simpliciter necessarium; parùm etenim prodest erigere infirmum, si non est qui sustentet et adjuvet eum, ne iterùm cadat; non est corona ubi deest perseverantia, et qui perseveraverit usque in finem, obtinebit victoriam et palmam.

Unico tantùm remedio, ni fallor, prædicta duo impedimenta tollentur, et Rutheni isti facilè convertentur ex concepto odio ad amorem Ecclesiæ Romanæ, non tantùm verbo, sed corde et opere, si haberent nimirùm unam vel alteram, vel plures religiones observantes, quæ ex indulto sedis Apostolicæ possent ritu Ruthenico celebrare, sublatis tamen omnibus erroribus et superstitionibus (si quæ sunt) quæ incuriâ et ignorantia ipsorum sacerdotum sunt usque modò introductæ, reducendo omnia ad suum principium et originem.

Primùm, quod desiderabatur in modo conversionis aut reductionis, tolleretur: tales enim Religiosi eorum cæremonias ac ritum non deprimerent, sed potiùs et verbo et opere tanquàm proprium extollerent, et cùm Romani tanquàm alienigenæ ac æmuli non pacato animo recipiuntur à Ruthenis, et consequenter non audiuntur, sed cum timore ac suspicione, timentes semper ne fraudem faciant, ex quâ suspicione arripit dæmon ansam et occasionem, suggerendo illis multa falsa de Ecclesiâ Romanâ: è contra tales religiosi reciperentur quasi proprii, auscultarentur absque suspicione, et cùm viderent eos doctos, ipsis crederent, et gloriarentur quòd haberent ex suis eruditos viros, qui essent illorum corona; propter quod etiam summoperè amarent illos: nam cùm non ament Romanos, quia quodammodò deprimunt illos, illorumque ritum, è contra amarent vehementer dictos religiosos, tanquàm illos qui augerent ipsorum gloriam, ac extollerent ritum Græcorum. Simili modo D. Paulus afflante Spiritu sancto incœpit adducere Græcos ad sanctum Evangelium; non

enim illis dixit : Prædico vobis novum Deum, sed : *Præteriens et videns simulacra vestra, inveni et aram, in quâ scriptum erat : Ignem Deo. Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis, Act. 17.* Sic possent dicere isti religiosi : Non remove vos conamur à verâ fide Græcâ et ritu, nec novam prædicamus, sed quæ ignorantes colitis, etc. Et idem D. Paulus, ut Judæis se accommodaret, circumcidit Timotheum, licet non esset necesse, cùm lex Moysis per Evangelium expirasset.

Secundum etiam tolleretur, quia tunc haberent religiosos viros Deo gratos, qui pro illis preces Deo funderent, insudarent tum in studiis ad illorum conversionem accommodatis, tum in removendo impedimenta et obstacula eidem conversioni, illosque omnes ad eandem impellerent; tandem haberent speculatores et pastores non mercenarios, qui vigilarent super istum Jesu Christi gregem, et hoc non ad tempus, sed usque ad consummationem sæculi : nunquàm enim religio moritur. Isti frangerent illis panem, scilicet Scripturarum, ac porrigerent verbum Dei omni gladio ancipiti penetrabilius, cujus penuriâ fame pereunt, cùm illorum popi et religiosi concionem non habeant, ac à dæmone tanquàm inermes debellantur.

Docerent illos necessaria christiano homini, quæ scilicet deberent credere, quomodò accedere ad sacramenta, quàm necessaria sit frequentia sacramenti Pœnitentiæ et Eucharistiæ, etc.; necnon etiam litteras humanas et sacras. Isti retinerent conversos in fide ac obedientiâ sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et sic non toties reinciderent in schisma. Non difficili negotio obtineretur, quòd episcopi, archiepiscopi et metropolitæ, qui apud Ruthenos ex religiosiis (licet ordinis sancti Basilii) semper debent assumi, possent ex prædictis religiosiis eligi.

Hinc fieret primò, quòd omnes prælati semper essent catholici, ac sanctæ Romanæ Ecclesiæ obedientes, quos tanquàm pastores sequerentur reliqui omnes. A patriarchis enim et episcopis ortum semper habuit schisma, conservationem etiam atque in illud reincidentiam. Sequeretur secundò, quòd omnes populi Rutheni vel sacerdotes, essent catholici, docti ac benè morigerati; episcopi enim non promoverent ad ordines, nisi tales, ac ordinatos in disciplinâ continerent. Multa alia bona sequerentur quæ brevitatì causâ omitto.

Religiones, quæ ad hanc provinciam desti-

nantur, debent habere sequentes conditiones. Prima : Quòd sint ex reformatis, et quantum fieri potest, similes in vitâ et regulari observantiâ Religiosis divi Basilii, qui apud Ruthenos nunquàm comedunt carnes, jejunt à festo Exaltationis sanctæ Crucis, usque ad Pascha resurrectionis Domini, etc., tum ne spernantur à Ruthenis, ut minùs perfecti, tum etiam, ut libentiùs quasi proprii recipiantur. Hoc facillimè posset ab unâquâque religione reformatâ obtineri; aliqui enim religiosi in ipsis invenirentur, qui vellent hoc obsequium præstare Deo quod promitterent; deinde reliqui etiam observare, qui ad talem conversionem vocati à suis generalibus, ad conventus vel collegia ad hoc destinata segregarentur.

Secunda : Deberent habere licentiam celebrandi secundum ritum Romanum (sub prætextu tamen quòd Rutheni et Græci non possunt celebrare in itinere, ubi non habent incensum, et alia quæ secundum Ruthenicum ritum requiruntur ad sacrum), et sic paulatim introducerent Romanum ritum, vel saltem obtinerent, quòd Rutheni non ab illo abhorrent sicut modò abhorrent.

Tertia : Religiones quæ hujusmodi munus conversionis susciperent, ex monasteriis, quæ modò habent, deberent signare aliquot, unum scilicet Romæ, reliqua verò in illis regionibus, ubi floret Religio et fides Romana, quorum curam haberent iidem generales religionum, in quibus nulla deberet fieri mutatio, et ad ipsa mitterent religiosos quos viderent à Deo esse vocatos, ad conversionem Græcorum et Ruthenorum, ut ibi darent operam linguæ Græcæ et Ruthenicæ, et studiis ad ipsorum conversionem accommodatis. Ex quibus possent fieri missiones ad diversa loca et provincias, et sic haberent semper religiosos Romanos, de quorum stabilitate non esset dubitandum; ad prædicta monasteria possent quoque mitti Rutheni, qui susciperent habitum religiosorum studiorum causâ, qui enutriti doctrinâ et moribus Romanis, benè affecti essent erga Romanam Ecclesiam, tanquàm ipsorum matrem.

Quarta : Si ex prædictis religiosiis eligerentur Ruthenorum metropolita, archiepiscopi, etc., deberet esse cautum, ne ullus illorum assumeretur ad hujusmodi dignitates, nisi qui post annum integrum novitiatus, et professionem emissam aliquot annos peregisset in religione, ut jam perfectionem illam comparasset,

quæ necessaria est perfectis prælatis. Non enim omnes possunt habere huiusmodi perfectionem, qui ex seculari vitâ eodem tempore, quo fit monachus, emittit professionem, et assumitur in episcopum, etc.

Quinta : Et ne id quod datur tanquàm salutaris medicina sit dæmonis malitia, prædictis religiosi, et consequenter Rutheni venenum, præter tria solemnia vota obedientiæ, castitatis et paupertatis, quibus tales religiosi se Deo sacrabunt, quartum Domino acceptissimum et prædictorum religiosorum ac Ruthenorum bono maximè salutare nuncupabunt, quo Deo voveant se nunquàm directè vel indirectè, per se aut alium extra religionem ullam prælationem aut dignitatem prætensuros, nec eam oblatam accepturos, nisi summi pontificis præcepto ad id obstringerentur. Sic omnes episcopi, etc., Rutheni, semper dependerent à summo pontifice, et religiosi non perturbarentur ambitionibus, nec religio relaxaretur propter dignitates. Hæc ille.

ARTICULUS IV.

De aliis mediis quæ videntur non minùs utilia quàm necessaria, ad Ecclesiam Græcorum, et omnium ferè Orientalium ad sanctæ Romanæ Ecclesiæ sinum brevi reducendam.

1º Viris conversionis Græcorum studiosissimis expedientissimum semper visum fuit, ut collegii Græci alumni Romæ existentibus concedatur, ut in patriam reversi possint à suis episcopis Græcis, in quorum diocesi degent, licet schismaticis, ordinari : quod et fieri posse à summo pontifice nullus Catholicorum negabit, præsertim cum apud gravissimos auctores catholicos constans opinio sit à schismaticis, qui nominatim excommunicati non sunt, posse subditos sacramenta recipere, ut latius infra, lib. 7. Oportere autem tali indulgentiâ, sive dispensatione uti, manifestum est : nam hæc negatâ, nulla aut certè exigua spes de salute istius nationis expectanda est ; quod eorum iudicio et auctoritate, quibus res hæc in particulari nota est, apertius poterit comprobari. Nam ex hæc dispensatione in eam spem erigi debemus, fore ut alumni ab iis ordinati (atque adeò minùs exosi illis qui à Latinis ordinantur), tum propter vitæ integritatem, tum propter bonarum litterarum scientiam, à patriarchis suis nullo negotio in episcopos promoveantur, utpote cum non parvâ laborent hominum penuriâ, qui verbum Dei promulgent ac disseminent, et gregem

Domini regant ; cum etiam à suis episcopis omnis ambitio ac invidia longè exulet, eò quòd Ottomanicæ tyrannidis iugo oppressi, difficilem ac laboriosam sine facultatibus vitam agant, statum pauperum potius monachorum quàm episcoporum æstimantes. Quis autem fructus ex unico episcopo catholico sperandus sit, qui scilicet cum prudentiâ parochos catholicos suo gregi præficiat, nemo non videt.

2º Deinde eò collimet sua Sanctitas, quæ omni curâ et diligentîâ saluti animarum invigilat, ut vacante Ecclesiâ patriarchali Constantinopolitanâ, inquirat in aliquos alumnos aut monachos, qui in Græciâ ecclesiasticarum dignitatum munia administrant, ex quibus maximè idoneum eligi curet ; cui nuntio, quàm fieri potest secretissimè (ne aliqua apud Græcos huius rei nascatur suspicio) aperiat, se illi Ecclesiam Constantinopolitanam conferre, illumque ejusdem patriarcham eligere ac confirmare, ac proinde jubere ut eò se conferat, ubi tam reipublicæ Venetæ, quàm Christianissimi regis legatos reperiet, à suâ Sanctitate jam instructos, ut Turcam, à quo electio et confirmatio, licet cum injuriâ, dependet, largitionibus inflectentes, et solito tributo aliquid addentes, suaviter inducant, ut viro tali patriarchatum nationis Græcæ imperet assignari ; quod non difficulter exorabunt, tantùm dominatur illius tyranni animo inexplebilis auri cupiditas ; adeò ut sæpenu-merò non dubitet ab aliis promotis dignitates abrogare, quod vel experientia satis testatur, et in aliis officiis assidua exempla demonstrant. In quâ re nullus apparet simoniæ scrupulus ; non enim pretio æstimatur patriarchatus, quippe qui electo illi à suâ sanctitate jam condonatus sit, sed obstacula tantùm pecuniarum falce resecantur. Ad redimendam enim vexationem, et tollenda impedimenta quæ possunt occurrere, hoc fieri posse communis et verissima est doctorum sententia. Porro neque dicendum est metropolitanos suâ electione defraudari, cum liquidò constet eam invalidam esse et nullius momenti, eò quòd ipsi sint schismatici et nullam habeant jurisdictionem : unde licet à se electum consecrent, non patriarcham, sed merum episcopum constituunt. Adde quòd hæc electio à Turcâ, qui iis imperat, ut pro ipsius arbitrio consecrent quemcumque ipse obtruserit, fieri videatur. Ex tali verò electione ille proveniet fructus, quòd episcopis schismaticis diem suum obeuntibus, alumni aut alii, de quorum fide constabit, possint substi-

tui. Secundò, quòd synodis particularibus egregia opera in schismaticis reformandis, aliisque erroribus amputandis possit navari. At verò hic cōsidandum est, ne suæ Sanctitati tædium obreant, et in hac primæ patriarchæ electione subrogatur; imò velis remisque contendendum est, ut primò sufficiatur alius atque illi alius, et illi rursum alius, novos semper alumnos defunctis subrogando, quoad prælatis antiquis schismaticis extinctis, novi Catholici suffecti omnium vices suppleant.

3° Cùm Alexandrinæ et Antiochenæ Ecclesiarum electio earumque patriarcharum, qui semper Græci sunt, eò quòd earum gubernacula hactenùs penes Græcos fuerint, confirmatio ab aulâ Constantinopolitanâ dependeat, eadem quâ dictum est diligentia legatorum operâ est attendendum. Quod negotium haud dubiè non minùs felicem exitum consecuturum est, quàm certum est ibi nihil auro non esse pervium ac eluctabile. Cùm itaque futurum sit, ut brevì patriarchæ sint catholici, quorum cura in hoc incumbere debet, ut eâ cum prudentiâ, quam requirit ipsorum officium, episcopos et parochos suos catholicos constituent, quid vetat, quominùs speremus fore, ut prælatis schismaticis (cùm in iis totius schismatis radices inhæreant) extirpatis, novos qui in Ecclesiæ catholicæ sinu primis pueritiæ stipendiis merentes pietatem excoluerint, substituendo (quorum vitæ doctrinæque integritate ille regatur populus, qui ideò quorundam errorum nebulis in præsentiarum involvitur, quòd natura facilis ac proclivis sit prælatorum suorum dictis acquiescere), brevì dici possit: *Unum ovile et unus pastor?*

4° Ut autem jam nunc fructificare incipiat seges aliqua spei nationis Græcæ in sanctæ Romanæ Ecclesiæ granarium reducendæ, pretium operæ fuerit viam obsequiis præsternere, ut videlicet sua Sanctitas litteris merè officio-

Constantinopolitanum, aliosque patriarchas salutet, nullum de flebili ipsorum statu verbum faciens; sed solùm temporalibus inhærens, ostendat quàm gratum illi foret sæpiùs de eorum rebus certior fieri, ut sciat, si quâ in re suâ operâ indigeant, et ut non æstiment loci intervallum posse eos suæ paternæ charitatis visceribus disjungere. His et aliis amoris etiam affectus adjiciat, polliceaturque se perspectis eorum rebus, nullâ in parte eorum desideriis defuturum, summæque paternum amorem magnamque versùs eos charitatem effecti-

bus demonstraturum. Atque ita nemini dubium videri debet, quin talibus litteris et amicis pollicitationibus, omni sedato odio, animoseorum inflectendo beneficiis, quæ, licet apud omnes plurimùm valeant, ad illius tamen gentis animos alliciendos tantâ vi et efficaciâ præpollent, ut iis solis tota res perfici posse videatur.

Sicut videre est ex progressu quem fecit Gregorius papa XIII, felicissimæ memoriæ, qui, eò quòd eam nationem charam habuerit, et collegio Romæ fundato Græcam juventutem efformandam ac erudiendam curaverit, et hujusmodi litteris aliquam cum patriarchis amicitiam et familiaritatem inierit; incredibile penè est, quantum et quàm brevi boni pontificis nomen, tanquàm veri et legitimi patris universalisque pastoris ac vicarii Christi per totum Orientem increbuerit. Quæ res infirmis profuit animabus, et certè si mors eum non præripuisset, aut saltem tam felix opus eo quo inceptum est pede ad colophonem perductum fuisset, amplissima hodie messis arrideret.

Neque etiam ambigendum est, quin illi benignum suæ Sanctitatis animum conspicientes, suas necessitates in rebus tam temporalibus, quàm spiritualibus litteris responsoriis sint explicaturi. Atque ita litteris cum illis agi poterit, de quibuscumque sint ad suam Sanctitatem relaturi, alumnique ad singulos tres aut quatuor transmitti, quibus in mandatis detur, ut cum illis rerum divinarum participant, et ab illis ordinentur, videantque si quo pacto queant illis suaviter de dubiis satisfacere, ac inducere ut synodo patriarchali aliquid de iisdem dubiis velint statuere, aliosque errores resecare, et sic eos in studio ac pietate versùs pontif. optimum maximum continentes, suam Sanctitatem de rerum ibi gestarum eventu commonefaciant, ac annuntient in quam segetem spes laboris hujus excreseat.

5° Cùm Roma longè ab Oriente dissita sit, parentesque ægerrimè patiantur sibi suos liberos divelli, tum propter imminetia pericula, tum quòd in remotissimas gentes mitti videantur: his accedit metus Turcæ, qui sæpenuerò, ratus eos exploratores Romam transfugere, post aliquod tempus eorum parentes ac necessarios severissimè castigat; convenientissimum foret, tum ad itineris longinquitatem tollendam, tum ad amorem novo benevoli animi monumento confirmandum, Messinæ alumnorum Græcorum seminarium fundari: quò, cùm sit civitas immunis ac libera, facilisque ad eam transitus; cùmque ei vicina admodùm sit

Constantinopolis et plurimæ in Archipelago insulæ, parentes liberos suos libentissimè transmissuri sunt, seque felices reputaturi, quibus tam grata sors obtigerit, ut civitate vicinâ, non suspectâ, erudiantur. Quanto autem emolumento futurum sit hoc collegium nationi tam longè latèquæ patenti, judicent illi quibus curæ aut cordi est ejus incolumitas, quosque collegii, quod Romæ est, imbecillitas non latet.

6° Sua Sanctitas præscribat episcopis Corfu, Zante, Cefalonix et Candix, edicatque ne parochias Græcas quæ in ipsorum diocesisibus vacaverint, aliis quàm alumnis collegii conferant; ideòque præmoniti sint ipsius collegii superiores, ut viros idoneos semper habeant paratos. Neque dubium est, quin Græcis satis grati futuri sint, hoc nimirum concesso, ut ab episcopis Græcis possint ordinari.

ARTICULUS V.

Ecclesia Græca propter separationem ab Ecclesiâ Latinâ, quantis calamitatibus et afflictionibus exerceatur.

Denique pro Græcis, aliisque Orientis populis ad sanctæ Romanæ Ecclesiæ unionem reducendis non parùm proderit (prudentiâ ac moderatione duce, ne exasperati obdurentur) eorum ruinam et interitum, postquàm ab Ecclesiâ catholicâ recessère, ipsi ob oculos ponere. Inprimis enim, ut experienciâ constat, unione ruptâ, atque Ecclesiâ catholicâ derelictâ, Græci in profundissimam ignorantix caliginem incidere; quod manifestius constabit, si oculos animumque ad præterita secula convertamus, in quibus omnium bonarum artium et disciplinarum nutrix ac magistra fuit Græcia, ut rectè prosequitur Bozsius l. 12 de Sig. Ecclesiæ c. 12. Quos illa antiquitus doctissimos homines tulit? Quæ lumina in omni doctrinarum genere produxit? Nunc autem ab anno millesimo ferè, ex quo magis à nobis cœpit abscedere, per annos sexcentos neminem prope possis laudare in ullo artium bonarum studio excellentem; mediocres tandem aliquos fortassè reperiēs. Andronico certè imperante, ante annos credo ducentos et quinquaginta, Gregoras tradit neminem fuisse in universâ Græciâ, qui posset cum nostris de rebus divinis disputare; et modò nullus in eâ vel mediocriter eruditus: si quis vult aliquid doctrinæ addiscere, è mediâ Constantinopoli Romam proficiscitur, ad collegium quod Græcis edocendis Gregorius XIII erexit. Cur non idem

Græcis suis præstitit magnus ille dux Moscovitarum? Cur non rex Georgianorum, vel Iberorum, vel Mengrellorum, qui Græcanicos ritus sequuntur, neque imperio Turcarum sunt subjecti? Ne dicas ideò è Græcis neminem in litteris proficere posse, quòd à Turcis opprimantur; cur ex istis quos memoravimus populis nemo vel mediocriter eruditus extitit unquàm? Furente inter nos ac Græcos hâc sententiarum discordiâ, duo fuerunt è Græcis; quos summis comparare possis, Nicephorus Blemmida, et Joannes Bessarion. Illum Gregoras vocat divinum, peritissimum, multis virtutibus insignem, variâ eruditione tum sacrarum tum profanarum litterarum perpolitum. Gregorius Pachymerius ait eâ mente fuisse, ut corpore illa non alligaretur. Et certè talem fuisse ipsius scripta declarant. Quantus verò sit Bessarion quis ignorat? Lege illius libros. His duobus neminem ante annos octingentos in totâ Græciâ doctrinâ parem invenies. Atqui uterque nobiscum sensit. Quid verò illud? Episcopi omnes Græcorum deliguntur è grege monachorum, inter quos communi decreto est excommunicatus quicumque philosophiæ studet, quod scribit Petrus Bellonius Observ. l. 1, c. 40. Nihil autem magis facit ad assecutionem veritatis, quàm philosophia rectè percepta. Quocirca dæmon, ut Græcos altissimis ignorantix tenebris involveret, hoc egit, ut episcopi eligerentur è monachis, et monachi necessariò propè imperiti forent, aut carerent maximo ad perceptionem veritatis instrumento. Hæc Bozsius.

Verùm longè istis absurdiores fuerunt Moscovitici. Nunc duces, sive principes Moscovitici, quædam subditi persuadent, et populos sibi subjectos ad illum mentis incredibilem stuporem redegerunt, ut miseri credant bona malaque omnia à suis ducibus in ipsos immitti, quin eis esse explorata ac sigillatim perspecta omnia studia et cogitata cuncta illis patere. Ut verò duces isti gentes in hâc stoliditate hærentes defixas teneant, nullas ab iis litteras addisci permittunt, nisi quibus ipsi fecerint potestatem, ut latè prosequitur Possevin. in Moscoviâ suâ. Eò igitur nunc res reducta est, ut Græci, si quid vel artium liberalium, vel etiam linguæ ipsius Græcæ præstantius volunt addiscere, ad nos commigrent. Atque ita Græcorum hæreticis negata illa ipsa, quorum maximè ipsi fuerunt architecti, et ad Ecclesiam catholicam delatæ, unâ cum linguæ Græcæ eximiâ cognitione,

doctrinæ illæ, quæ Græcis sunt litteris commendatæ; utrumque Græcis ablatum,

Quid verò de Græcorum peccatis dicam? Etenim inprimis dolendum maximè est, quàm miserè in simoniæ labem ac crimen corruerit nunc illustrissima olim natio, cùm sciamus à Turcarum rege episcopos evehi, et deici inter Græcos pretio, et quò plus è Græcis aliquid quis offert aut largitur Turcarum regi, eò magis ille extollitur ad dignitates, et amoveantur qui sunt in eis, cùm plerùmque, majori datâ pecuniâ, in se transferri aliquem episcopatum cupit, ægrè ferentibus id aliis Græcis.

Præterea à Græcis multa contra christianæ castitatis leges usurpantur: cuilibet ex quâcumque causâ licet, approbantibus id episcopis, uxorem dimittere, quare passim repudium quâvis causâ admittunt; ex quo campus latissimus illis conceditur, in quo excurrat eorum libido, ruptis indissolubilis conjugii vinculis. Quid? quòd inter illos nonnulli fornicationem simplicem peccatum negant, ut ex Moscoviâ Possevini apparet.

Simili, imò et majori impuritate aspersæ sunt nationes aliæ, quæ ritum Græcorum sequuntur. Gregorius Interianus mores Zigorum describit, quippe qui versatus sit inter illos; ii vocantur vulgò Circassi. Apud eos in more positum refert ut frater occidat sæpius fratrem, et sequenti nocte cum ipsius uxore concumbat, conjugemque sibi adjungat. Nam plures habere illis est permissum. Atque hæc nobilium Zigorum consuetudo. Quales sint plebei, ex hoc uno quod de nobilibus recitavimus, colligere possumus. Magna scilicet inter istos castitas, et charitas inter fratres! Moscorum latissima regna, ex hæresi sunt Græcanica. Apud eos feminæ quidem nobiles inprimis pudicitiam colunt, cæteræ omnes nihili ducunt, et corpus venale habent, tantaque inter eos est alioqui impuritas, ut quam nos fornicationem simplicem vocamus, et maximum crimen, ut est, reputamus, illi neque ullum peccatum ducant, quod apparet è Moscoviâ optimi ac doctissimi viri Antonii Possevini è societate Jesu, qui nomine Gregorii XII legatus diu fuit apud eos, et è Commentario Pauli Jovii de rebus Moscoviticis.

Nec minùs dolendum eorum Græcorum luxum ac intemperantiam eò devenisse, ut plurimi ex ipsis exultent, ubi filium speciosum formâ nanciscuntur, quem tradere possint Mahometanis ac Turcis, ut illo abutantur ad obscenos libidinis usus, gradumque sibi ex hoc

faciant ad magistratus et opes. Nam qui vocantur à Turcis Bassæ, plerùmque sunt ex hujusmodi pueris, qui vel spadones sunt, vel à spadonibus aluntur, et ad impurissimas Turcici regis delicias conservantur: ut sic suis propinquis hæc impietatis viâ benefaciant, si quod hujusmodi benefactum potest esse. At sæpè justo Dei judicio factum cernimus, ut ab ipsis Græcis, hoc est, janizariis à Græco sanguine ut plurimum natis, Græci vexentur ac interficiantur, ut sic sanguine proprio quasi mulso inebrientur, et cibentur hostes Ecclesiæ carnibus suis.

Denique tempore quo Græci ab Ecclesiâ catholicâ descivère (cùm antea quamplurimos viros sanctitate præclaros habuissent) sanctorum copiam amiserunt. Testis est Zonaras è Græcis auctor nobilissimus, qui cùm Ignatium patriarcham sanctum appellet, et is fuerit qui nobiscum senserit, propter ejus defensionem Photius à nobis se abalienavit: postea verò neminem è patriarchis, cùm viginti recenseat, ornat hujusmodi titulo. Imò cùm plures ante ætatem Photii numeret sanctimoniâ præstantes viros in Annalibus suis, neque unum quidem post illud tempus invenit, et tamen ab anno 863, quo Photius, dejecto Ignatio, sedem Constantinopolitanam invasit, usque ad annum 1118, in quem desinunt scripta Zonaræ, intercedunt anni ducenti viginti quinque. Atque hoc mirandum magis. Nam Zonaras monachus erat, et ecclesiasticam se scribere historiam profitetur. At si quis plura de hæc successione sanctorum interruptâ desiderat, legat Th. Bozium, l. 7, c. 1.

Captivitatem deinde Græcorum, quâ sub Turcarum durissimo imperio jacent, ac supplicia alia divinitus illis immissa, ferè eo tempore quo ab Ecclesiâ catholicâ sunt avulsi, aut summis pontificibus detrahebant, prosequitur eleganter idem Bozins, l. 5 de Signis Eccles. c. 11, in hæc verba: Leo regnare cœpit anno 716, cognomento Ionomachus, et Theomachus; eo tempore Sarraceni per triennium Constantinopolim obsederunt, famesque trecenta hominum millia in eâ civitate absumpsit. Mahumes, Sarracenorum princeps, ingenti exercitu Paphlagoniam vastavit. Arabum nonaginta millia diris incursionibus Asiam foedârunt, ut Paulus Diaconus refert. Copronymo deinde imperante, Turcæ è Caspiis portis irruptione factâ Armeniam Minorem ceperunt. Michael Balbus fuit ex hæresi Tinganorum et Judæorum; eoque imperante Sarraceni Cre-

tam Siciliamque occupârunt , ac per annos ferè ducentos tenuerunt.

Monomachi ætate , quo tempore est ausus Michael patriarcha , omnium primus , papam sub annum 1053 excommunicare , Turcæ Asiam ceperunt , quam deinde , Andronico Palæologo regnante , qui sepulturam Michaeli patri , quòd cum nobis sensisset , negavit , sunt inter se partiti , primumque ex Othomanâ familiâ , regem ad extremam imperii Constantinopolitani ruinam creârunt , Thraciamque invaserunt , donec tandem Calojoannis tempore ita pedem fixerunt in Europâ , ut multas in Græciâ urbes ceperint . Ultimo denique Constantino imperante Constantinopoli expugnâtâ , Orientali imperio finis est datus , et Christi cultus in iis locis ad nihilum ferè adductus .

En hæresum finis , en conatus eorum qui dissident à nobis , qui Romani pontificis sacra jussa contemnunt , interitus christianæ Religionis . Irrideant nunc Latinos Græci dissidentes , despiciant episcopum Romanum , ducant nos hæreticorum loco , crimina congerant , confingant , amplificent adversus nos et præsules nostros . Quid est quòd tanta per vos ac vestros imperatores , ex quo discessistis à nobis jactura christiani cultûs est facta ? Omittamus Occidentis regiones , à variis ac barbaris gentibus , à Christi cultu vel prorsus alienis vel aberrantibus , occupatas eo tempore , quo repletæ sunt hæresibus ; ab Hunnis et Avaribus Germanias et Pannonias ; à Francis Gallias ; ab Anglis Britannias ; ab Alanis , Suevis et Visigothis Hispanias ; à Vandalis Africam : quid , quæso , esse causæ dicemus , quòd imperante Zenone Ostrogothi et Heruli Italiam ceperunt ; et Catholici meliori apud eos conditione fuerunt , quàm apud imperatores Orientis , et quamdiu se ita gesserunt , feliciter illis res processere , ubi consilium mutârunt , deleti sunt ? Quid est in causâ quòd Longobardi Venetiam Liguriamque , quam nunc Lombardiam vocamus , in potestatem suam redegerunt , ubi loca illa ab auctoritate pontificis Romani desciverunt ?

An putatis à Deo temerè provisum permisumque , ut imperante Mauritio , quo tempore vestri patriarchæ sibi universalis nomen cum Romani pontificis contemptu arrogare cœperunt , Slavi Illyriam Dalmatiamque subigere , Turcæ adversus vos militare simul cœperint ? Heraclio imperante Mahometus emersit , Sarracenis data est Judæa et Ægyptus ; Constante et Justiniano , Africa iisdem tradita ;

Philippico , Leone Copronymo , Michael Balbo , et Michael IV Iconomachis , Dacia , Mysia , Thracia et Illyrium Bulgaris ; Asia , Sicilia , Sardinia , Creta , Cyclades , Cyprus , Sarracenis . Quâ præterea tempestate Turcæ è Caspiis portis copias educentes , Armeniam subegerunt ? Qui postea cùm patriarchæ vestri papam sunt ausi excommunicare , armis Asiam sibi comparantes , inter se sunt partiti . Mox Andronico regnante , cùm scilicet vos apertissimè à nostrâ communione recessistis , communioribus decretis , primum sibi ex Othomanorum gente regem creârunt , sub annum 1500 . Ex eo paulatim cuncta vestra vobis per illos erepta . Supererat postremò Constantinopolis ; supererant multa Græciæ loca , multa aliarum regionum subjecta imperatori vestro , supererat imperatoria dignitas .

Quid est autem , quòd ubi in concilio universali Florentino , cui vestri episcopi . vester patriarcha , et imperator interfuit et assensus est , definita sunt quæcumque inter vos ac nos erant controversa , defuncto imperatore illo et patriarchâ , qui nobiscum sentiebant , cùm vos et qui successit imperator , concilii Florentini scita respueritis , capta est Constantinopolis , omnia vestra in Turcarum manus venerunt ? et nunc nihil vestrum : loco namque servorum vos habent Turcæ . Liberos suscipitis non Christo , sed quod maximè dolemus , spurcissimo Mahometo . Nam qui sunt è filiis vestris generosiores , et liberali specie , eripiuntur vobis à Turcis , Mahometo nomen dare coguntur , ad nefandissimos , proh scelus ! proh dolor ! præposteræ libidinis usus includuntur . Hem qui hæresum finis ! Quis à fletu se contineat ? At si , ô quicumque è Græcis à nobis discessistis , vestra esset Ecclesia Dei , necesse erat hæc vobis haud evenire , quin longè alium sortiri eventum , ut ex oraculis divinis supra à nobis est conclusum ; necesse erat quò majoribus angustiis opprimebamini , eò resurgere illustriores ; sic enim contigit semper Ecclesiæ Dei , ut abundè ostendimus alio loco .

Sed hic non omitamus illud , Græcos aliquos adeò à catholicâ Ecclesiâ alienos , ut quamvis pareant subsintque Catholicis , tamen impias opiniones abnegare nullo modo velint . Cyprus , Creta , Zacynthus , Cephalæ insulæ , sunt adeò tenaces hæresum Græcanicarum , ut vitam potius hominibus illis eripias . quàm conceptam sententiam deponere velint . Cùmque superioribus annis archiepiscopus Cypri Philippus Mocenicus , vir magnæ doctrinæ et

integritatis, vellet hæreses ex insulâ illâ extirpare, opposuere se illi Græci, adeò ut necesse habuerit ipse Venetus patricius illinc emigrare. Testatur hoc ipse in Epistolâ quam præfixit operi suo de philosophicis Rebus. Paulò post insula à Turcis est occupata. Marcus Antonius Caucæ archiepiscopus Coreyræ testatur idem in Epistolâ quam præposuit Gennadii libris. Hæc Bozios.

Sed ne casu id accidisse Græci sibi persuadeant, videant antea hujusmodi eventus divinitus tam à summis pontificibus, quàm ab aliis Ecclesiæ Romanæ filiis prævisos, prænuntiatosque fuisse. Inprimis cùm patriarcha Anatholius in synodo Chalcedonensi procurasset sedem Constantinopolitanam præferri Alexandrinæ et Antiochenæ : quinimò ordinationem sibi tunc Antiocheni arrogassent inconsulto pontifice Romano, Leo Magnus exclamans adversus hujusmodi superbiam, clarissimè litteris suis prædicit futurum, ut sedes illa ob hanc elationem divinitus deprimeretur, incurreretque in apertas ruinas. Idem prænuntiavit litteris suis Gregorius Magnus, cùm patriarcha Joannes sibi nomen *universalis* assumpsisset. At Nicolaus Magnus, cùm Photius ausus esset illi cum Græcis obsistere in causâ Ignatii, et ob id à communione eos repulisset, in Epistolâ ad imperatorem Michaelē prædixit fore, ut Græci fierent captivi in omnes gentes tanquàm Judæi. Adnotavit hoc etiam Gennadius patriarcha Constantinopolitanus, qui adjicit adhuc aliud multò magis mirum. Verba illius, quibus alloquitur Græcos, apponam.

Sed quod evenit, inquit Gennadius, nostrâ memoriâ, nunc sub Nicolao V, pontifice maximo, cùm legati à Constantino imperatore, qui vocabatur Dragates, ad eum missi adhuc supersint, quibus litteras dedit plenas timoris et horroris, ubi apertè cum execratione vaticinatur excidium et interneccionem extremam infeliciū Græcorum. In quibus post alia multa (cùm convicia et probra rescisset, quæ à Græcis quotidie impudentissimè jactabantur) et hoc dicit : « Omnes gentes decretum quod sancitum est, receperunt ; Græci neque receperunt, neque spes est eos unquàm recepturos, quæ super concordia et conjunctione decreta sunt. Procrastinationes enim procrastinationibus semper ab eis prætexuntur, excusationes, et responsiones in singulis. Neque verò Græci arbitrentur Romanum pontificem ita esse mente destitutum, omnemque Occi-

dentalem Ecclesiam, ut non intelligant quæ in singulis dilatationibus respondendo nugantur. Optimè cuncta novimus. Sed toleramus, in Jesum respicientes sempiternum sacerdotem et Dominum, qui sterilem illam ficum usque ad annum tertium jussit asservari, agricolâ jam ad excidendam arborem se accingente, quia nullum fructum ferebat. O magnam calamitatis ruinam ! » Anno 1451 hanc conscripsit Epistolam, et 1453 capta est Constantinopolis. Num potestis dicere hæc vera non esse ? minimè gentium, cùm id sit manifestum, et res ipsa apertè loquatur. « Tres, inquit, annos expectabimus, si vos forsàn à schismate et separatione converteritis, et vos verè decreto adjunxeritis, secundum Salvatoris de ficu præceptum. Sin minùs exscindemini, ne terram otiosam et inutilem reddatis. Hoc miraculorum miraculum maximum, quod, ut in Epistolâ ipsâ scribit Nicolaus papa, Græcorum gens illa magna et formidabilis, sapiens, clara, fortis, terrarum domina, ob divinam ultionem in barbarorum servitutem abducta est. Hæc narranti mihi subit lamentari et deplorare excidium gentis nostræ. » Hucusque Gennadius patriarcha Constantinopolitanus, adversus suos gentiles Græcos, recitans oraculum apertissimum à Nicolao V prolatum, et eventu comprobatum, ipso temporis spatio, quod prænuntiavit.

Id etiam accidit Græcis, ut quando dissidebant à nobis in processione Spiritus sancti, an esset à Filio et Patre, ipso die secundo Pentecostes, qui Filio est sacer, Constantinopolis caperetur : divino scilicet Spiritu ipsorum obstinatos animos puniente, et eos omninò derelinquente. Quarto namque kalen. junii anno 1453, feriâ secundâ, Constantinopolis est expugnata. Rursus aliud longè mirabilius observandum. Græci nos excommunicarunt, et pro hæreticis omninò duxerunt, Michaelē sedente circiter annum 1053, ut ostendimus supra ; et post annos quadringentos Constantinopolis capta, anno scilicet ut supra. At hic numerus criminum expiationi remissionique datur, ut sciamus ideò Græcos in servitutem divinitus Turcis datos, quòd crimen adversus Ecclesiam catholicam patratum non expiârint, intra definitum à divinis Scripturis tempus.

Brigitta femina sanctissima, et Suecica, fuit iis temporibus quibus episcopi Romani Avenione morabantur. Ea cùm Religionis causâ Jerusalem petiisset, et in Cypro mora-

retur, sic audiit Christum loquentem, et ut audiit monumentis mandavit : « Græci qui sciunt, quòd omnes Christianos tenere oportet unam tantum fidem christianam catholicam, et uni tantummodò subesse Ecclesiæ, scilicet Romanæ; unumque solum vicarium generalem meum in mundo, videlicet Romanum summum pontificem, supra se spiritualement habere pastorem; et tamen nolunt se eidem Ecclesiæ Romanæ, et vicario meo spiritualiter subdicere, et humiliter subjugare, propter eorum pertinacem superbiam et propter cupiditatem, vel carnis petulantiam, sive propter aliquid aliud quod ad mundum pertinet, indigni sunt post mortem veniam à me et misericordiam obtinere. Alii verò Græci, qui desideranter vellent, sed scire non possunt fidem catholicam Romanam, et tamen si scirent et possent, eam devotè reciperent, et Romanæ Ecclesiæ humiliter se subjugarent, et nihilominus secundum ipsorum conscientiam, in statu et fide suâ, quâ sunt, abstinere à peccando, et piè vivunt, istis talibus post ipsorum mortem in suppliciis misericordia mea debetur, quando ipsi ad iudicium meum vocati fuerint. Sciant etiam Græci, quòd eorum imperium, et regna, sive dominia, nunquàm stabunt segura, neque in pace tranquilla, sed inimicis suis semper subiecti erunt, à quibus sustinebunt gravissima damna, et miseras diuturnas, donec ipsi cum verâ humilitate et charitate, Ecclesiæ et fidei Romanæ se subjecerint. » Hæc Brigitta de Græcis : quibus, an evenerint quæ prædixit, utinam Græci maximo suo malo non experirentur!

Advertant ergo Græci miserabilem calamitatem, in quâ à tot seculis afflicti contritique sunt à Mahometanorum ducibus, transactisque jam tot annis, eodem nunc in statu, et fortassis peiori ac miserabiliori permanent, quasi à Deo reprobati et abjecti, non secùs ac Judæorum populus. Quare nisi ad matris ubera, Ecclesiæ nimirum Romanæ, revertantur, meritò timendum, nullum suarum calamitatum, sicut neque et Judæorum, sperandum terminum; et quemadmodum calamitates temporaneæ justis, virtutis explorandæ causâ, ac ob emendationem vitæ, à Deo immitti solent, ita spirituales miseriæ, quales sunt à nobis relatæ, magnam spiritualium bonorum jacturam præ se ferunt, nec tam ad probandam virtutem, quàm ad puniendam præterita præsentiaque scelera Deus illas infligit.

Ac denique his Græcorum calamitatibus finem imponam, adducens verba Leonardi Echiensis, theologi Græci ac episcopi Mityleni, qui in libro de Captivitate Constantino-
polis, ubi ipse cum aliis captus fuit, Græcorum cæcitatem dolens, ita eos alloquitur : « Heu! quæ spes in populo duro, gravi iniquitate, qui tot annis sine vitâ spirituali abscissus à capite permanebat? Quomodò non desperat, quomodò non abjecti à Deo, qui tantis dissimilitudinibus, tantis fictionibus, tantis scissuris ab Ecclesiâ elongati Romanâ, in cordis duriâ permanserunt? Etenim jam captivati urbe, templis, auro, laribusque propulsi, in Latinos retorquent offensam, asseverantes : « Quoniam unionem, inquit, fecimus, summoque pontifici communicationem dedimus, meritò indignatum Deum. » O pertinaces homines! inquit. Si malum est hoc, prisci Basilius, Athanasius, Cyrillus, cæterique Patres, quos præcipuo sanctitatis honore præfertis, mali censendi sunt, quòd sanctam, unam, eandemque fidem cum Romanâ Ecclesiâ omnium Christianorum magistrâ coluerunt? Non hæc causa est, quòd unionem, sed quoniam unionem non veram, sed fictam fecistis : hæc de re meritò indignatum Deum, hæc de re justâ animadversione in hostium manibus vos esse deductos. An non sponsionem de unione sancto juramento apud Florentinam synodum conscriptam violastis? obedientiam declinastis? sententiam decreti occultastis? an non summi Dei nuntii, ô Græci, vestram perditionem jugiter prædixerunt? quæ aures, ut aspis, impiè obdurastis, et sanctam Ecclesiam catholicam, matrem Fidelium obaudistis? Flete miseras vestras, arguite vosmetipsos, et non alios condemnetis. Mos obstinatorum hic est, sanctos aspernari Dei nuntios, uti Sedecias, cæterique Judæi in Babyloniam traducti, Jeremiam direptionem captivitatemque Hierosolymorum prædicentem contempserunt. »

ARTICULUS VI.

De communicatione Latinorum cum Græcis, ex bullâ INNOCENTII IV, pontificis maximi.

Innocentii papæ IV bulla, seu litteræ ad episcopum Tusculanum, Apostolicæ sedis legatum in regno Cypri, quæ extant in ejus Registro bullarum, pontificatûs sui anno 11, apud bibliothecam Vaticanam, super ritibus Græcorum, qui tolerari vel non tolerari possunt.

« INNOCENTIUS IV, *episcopo Tusculano Apostolicæ sedis legato*. — Sub catholicâ professione fidei, atque cultu consistere ac proficere universos, cæteris nostræ mentis desiderabilibus præferentes, illud tanquàm acceptabilius pleniori desiderio cupimus, et ad hoc velut operativum salutis præcipuum intimis affectibus anxius aspiramus. Hæc, inquam, unio, sive connexio, cordi nostro inæstimabilis gaudii rorem infunderet, si varias gentium nationes ejusdem observantiâ fidei in unum acceptabilem in Christo populum adunaret. Id utique anxie nostræ mentis ardorem affluentis lætitiæ refrigeraret irriguo, si omnes quos olim in unum catholicum gregem ovile collegit Domini, cum multi ab eo discesserint, in idem individuum collegium unius pastoris solidaret magisterium, et custodiâ communiret. O si Orientalibus Oriens ex alto luceret, et sui luminis illustratione ipsos ad catholicam reduceret unitatem, ut cum reliquis orthodoxis in unius aulæ collecti gremio, de matris Ecclesiæ ubere fluente doctrinæ salutaris haurerent; tunc ipsi Ecclesiæ proveniret magnum et desiderabile salutare; tunc ejus uterus sobole geminatâ concresceret; tunc Orientalibus oriretur superna illuminationis aurora; tunc eis claresceret lucifer veritatis; tunc per universam Ecclesiam inundantis gaudii erumperet plenitudo; tunc exultatione nimia claresceret totus orbis, quia valdè bonum et jucundum existeret fratres simul in domo Domini habitare; tunc eadem Ecclesia multiplicatâ lætitiâ novæ jucunditatis canticum personaret.

« Verum, quia nonnulli Græcorum jamdudum ad devotionem sedis Apostolicæ redeuntes ei reverenter obediunt et intendunt, licet expediat ut mores ac ritus eorum, quantum cum Deo possumus, tolerantes, ipsos in Ecclesiæ Romanæ obedientiâ præservemus: quanquàm in iis quæ animarum periculum, parerent, vel honestati ecclesiasticæ derogarent, nec debeamus illis deferre aliquatenus, nec velimus.

« Sanè inter venerabilem fratrem nostrum archiepiscopum Nicosiensem, et ejus suffraganeos Latinos ex parte unâ, et episcopos Græcos regni Cypri ex alterâ, de quibusdam certis articulis discordiam et turbationem fore subortam, et eorundem tenorem articulorum, ac responsiones ipsorum Græcorum ad illos, nobis, ut melius possemus instrui super eis, plenè ac providè per tuas litteras inti-

mâsti, sollicitè requirendo, ut providere super hoc apostolicâ diligentia curaremus. Nos autem litteris ipsis affectuosè receptis, earum seriem, et ipsos articulos ac responsiones easdem et cætera quæ continebantur in illis, unâ cum fratribus nostris perlegimus, intelleximus prudentiam tuam, multipliciter in Domino commendantes, et meditantes ac deliberantes super his, prout rei qualitas exigebat.

« Circa hæc itaque sic deliberatio nostra resedit; 1° ut Græci ejusdem regni in unctionibus, quæ circa baptismum fiunt, morem Ecclesiæ Romanæ teneant, et observent. 2° Ritus verò, seu consuetudo, quam habere dicuntur ungendi per totum baptizandorum corpora, si tolli sine scandalo vel removeri non potest, cum sive fiat, sive non, quantum ad Baptismi efficaciam, vel effectum non multum referat, toleretur. 3° Nec refert etiam utrum in frigida, vel calida aquâ baptizent, cum parem vim et effectum in utraqûe Baptismum habere, asseverare dicantur. 4° Soli autem episcopi consignent Chrismate in frontibus baptizatos, quia hujus unctio non debet nisi per episcopos exhiberi, quoniam soli Apostoli, quorum vices gerunt episcopi, per manûs impositionem, quam Confirmatio, vel frontis chrismatio repræsentat, Spiritum sanctum tribuisse leguntur.

« 5° Singuli quoque episcopi in suis Ecclesiis in die Cœnæ Domini possunt secundum formam Ecclesiæ chrisma conficere ex balsamo quidem et oleo olivarum. Nam Spiritus sancti donum in chrismatis unctione confertur, et columba utique, quæ ipsum designat Spiritum, olivæ ramum ad arcam legitur retulisse. Sed si suum antiquum ritum in hoc Græci potius servare voluerint, videlicet quòd patriarcha unâ cum archiepiscopis et episcopis ejus suffraganeis, et archiepiscopi cum suffraganeis suis simul chrisma conficiant, in tali eorum consuetudine tolerantur. 6° Nullis autem per sacerdotes, vel confessores pro satisfactione pœnitentiæ unctio aliqua solummodò injungatur. Infirmis verò, juxta verbum Jacobi Apostoli, unctio exhibeatur extrema.

« 7° Porrò in appositione aquæ, sive frigidæ, sive calidæ, vel tepidæ, in altaris sacrificio, suam, si velint, consuetudinem Græci sequantur, dummodò credant et asserant quòd servatâ canonis formâ, conficiatur pariter de utraqûe. Sed Eucharistiam in die Cœnæ Domini consecratam usque ad annum, prætextu infir-

morum, ut de illâ videlicet ipsos communicent, non reservent, liceat tamen eis pro infirmis ipsis corpus Christi conficere, ac per quindecim dies, et non longiori temporis spatio, conservare, ne per diutinam ipsius reservationem, alteratis forsitan speciebus, reddatur minus habile ad sumendum, licet veritas et efficacia semper eadem omninò remaneat, nec ulla unquam diuturnitate seu volubilitate temporis evanescat.

« 8° In celebratione verò solemni, et aliarum missarum, et de horâ celebrandi eas, dummodò in confectione, vel consecratione formam verborum à Domino expressam et traditam observent, et celebrando non transgrediantur horam nonam, suam sequi consuetudinem permittantur. 9° Sacerdotes autem dicant horas canonicas more suo, sed Missam celebrare, priusquam officium matutinale compleverint, non præsumant.

« 10° Promovendi verò ad sacerdotium et presbyteri, qui præficiendi fuerint Ecclesiarum regimini, examinentur antea diligenter, si præcipuè de horis canonicis, et Missarum officiis secundum distinctionem temporum exsequendis, sint sufficienter instructi, ut ad hæc non nisi digni et idonei admittantur. 11° Cæterum unusquisque sacerdos in aureo, vel argenteo solùm, aut saltem stanneo calice sacrificet, habens corporale de lino candidum et nitidum, et altare mundis vestimentis opertum, vel decentibus paramentis. 12° Mulieres autem servire ad altare non audeant, sed ab illius ministerio repellantur omninò.

« 13° De jejunio verò diei sabbati quadragesimali tempore, quanquàm honestiùs et salubriùs Græci agerent, si sic toto illo tempore abstinerent ut nec unico die institutum jejunium violarent, teneant et servent pro libito morem suum. 14° Sacerdotes quoque conjugati, et alii quibus parochiarum cura, vel Ecclesiarum parochialium regimen per episcopos suos committitur, licet ac liberè possint parochianorum suorum confessiones audire, ipsisque poenitentiam injungere pro peccatis, quia cui licet vel conceditur quod est majus, competit nimirum nec negari convenit, quod est minus; liberum tamen sit ipsis episcopis viros alios idoneos coadjutores et cooperatores habere in audiendis confessionibus, et poenitentiis injungendis, ac cæteris quæ ad salutem pertinent animarum. 15° Ipsisque in his per eorum diœceses absque sacerdotum ipsorum præjudicio, et gravamine committere

vices suas, cùm propter occupationes multiplices et occasiones varias possit contingere, quòd nequeant per easdem diœceses officium suum exsequi per seipsos.

« 16° De fornicatione autem, quam solutus cum solutâ committit, quin sit mortale peccatum, non est aliquatenus ambigendum, cùm tam fornicarios quàm adulteros à regno Dei Apostolus asserat alienos.

« 17° Ad hæc volumus et expressè præcipimus, quòd episcopi Græci septem ordines, secundum morem Ecclesiæ Romanæ, de cætero conferant: cùm hucusque tres de minoribus circa ordinandos neglexisse vel prætermisisse dicantur. Illi tamen, qui jam sunt taliter ordinati per eos, propter nimiam ipsorum multitudinem in sic susceptis ordinibus tolerantur.

« 18° Quia verò secundum Apostolum mulier mortuo viro ab ipsius est lege soluta, ut nubendi cui vult in Domino liberam habeat facultatem, secundas et tertias, ac ulteriores etiam nuptias Græci non reprehendant aliquatenus, nec condemnent, sed potiùs illas approbent inter personas quæ aliàs licitè ad invicem matrimonio jungi possunt. 19° Secundò tamen nubentes presbyteri nullatenus benedicant. 20° Et quoniam apud eos consueverunt contrahi matrimonia inter personas contingentes se, juxta eorum computationem, octavo gradu, qui secundum computationem et distinctionem graduum, quam nos facimus apud nos, quartus habetur, ne id præsumatur deinceps, firmiter prohibemus, distinctè præcipientes, ut cùm in ulterioribus gradibus licitè matrimonia contrahantur, in prædicto quarto consanguinitatis vel affinitatis gradu copulari ulterius non præsumant, statutum in hoc generalis concilii observantes. Illos tamen, qui jam in gradu hujusmodi contraxerunt, dispensativè permittimus in sic contracto matrimonio remanere.

« 21° Denique cùm veritas in Evangelio asserat, quòd si quis in Spiritum sanctum blasphemiam dixerit, neque in hoc seculo, neque in futuro dimittetur ei, per quod datur intelligi, quasdam culpas in præsentem, quasdam verò in futuro posse seculo relaxari; et Apostolus dicat, quòd uniuscujusque opus quale sit ignis probabit, et cujus opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem, et ipsi Græci verè ac indubitanter credere ac affirmare dicantur, animas illorum qui, susceptâ poenitentia, eâ

non peractâ, vel qui sine mortali peccato cum venialibus tamen et minutis decedunt, purgari post mortem, et posse suffragiis Ecclesiæ adjuvari. Nos, quia locum purgationis hujusmodi dicunt non fuisse sibi ab eorum doctoribus certo et proprio nomine indicatum, illum quidem juxta traditiones et auctoritates sanctorum Patrum *Purgatorium* nominantes, volumus, quòd de cætero apud istos isto nomine appelletur; illo enim transitorio igne peccata utique, non tamen criminalia seu capitalia, quæ prius per poenitentiam non fuere remissa, sed parva et minuta purgantur, quæ post mortem etiam gravant, si in vitâ non fuerint relaxata. 22° Si quis autem absque poenitentia in peccato mortali decedit, hic procul dubio æternæ gehennæ ardoribus perpetuò cruciatur. 23° Animæ verò parvulorum post baptismi lavacrum, et adultorum etiam in charitate decedentium, qui nec peccato nec ad satisfactionem aliquam pro ipso tenentur, ad patriam protinus transvolant sempiternam.

• 24° Ordinationes demùm, et instituta regularia sanctorum Patrum de vitâ et statu monachorum præcipimus ab abbatibus et monachis Græcis inviolabiliter observari. Fraternitatem itaque tuam hortamur attentè per apostolica tibi scripta mandantes, quatenus præmissa omnia episcopis Græcis præfati regni seriatim et diligenter exponi facias, districtè ipsis injungens, ut ea sollicitè attendere, studiosè tenere ac efficaciter procurent, et à suis faciant subditis observari. Memoratis autem archiepiscopo Nicosiensi et ejus suffraganeis Latinis firmiter auctoritate nostrâ præcipias, ut eosdem Græcos super præmissis contra hujusmodi provisionem et deliberationem nostram non inquietent aliquatenus nec molestant. Contradictores eadem auctoritate appellatione postpositâ compe-scendo, non obstantibus, si præfatis archiepiscopo et suffraganeis, vel quibuscumque aliis à sede Apostolicâ sit indultum, quòd interdici, suspendi, vel excommunicari non possint, per litteras apostolicas, plenam et expressam, ac de verbo ad verbum non facientes de indulto hujusmodi mentionem. Datum Lateran. 2 nonas martii anno 11.)

ARTICULUS VII.

De communicatione Latinorum cum Græcis, ex bullâ Clementis P. VIII.

• Clemens VIII, pontifex maximus, quo studio erga universam Ecclesiam, et præcipuè

erga Græcos ferebatur, ne qua Deo in administrandis sacramentis injuria fieret, ipsi autem Græci salutem inde consequerentur, per brevem Bullam ad Latinos episcopos, in quorum diœcesibus Græco ritu viventes degant, evulgari jussit, cujus summam affert Possevinus, tomo 1 Appar. Sacr. in addit. verb. *Græci*.

• Presbyteri Græci baptizatos Chrismate in fronte non consignent, et ideò ab ipsis in ordine baptismi apud eorum Euchologium prætermittantur, quæ sequuntur post illa verba: Καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν, etc., usque ibi: Εἴτα ποιεῖ ὁ ἱερεὺς σχῆμα κύκλου, hoc est: *Et post orationem, etc.* (ubi habetur forma hujus consignationis) usque ad verba: *Postea facit sacerdos figuram circuli, etc.*

• Episcopi Latini infantes seu alios baptizatos à presbyteris Græcis de facto chrismate in fronte consignatos confirmant, et tutius videtur, ut cum cautelâ, et sub conditione id faciant (videlicet: N., *si es confirmatus, ego te non confirmo; sed si non es confirmatus, ego consigno te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris, et Filii et Spiritûs sancti*), præsertim verò cum verisimiliter dubitari potest quòd ab episcopis Græcis fuerint baptizati.

• Sanctissimum Eucharistiæ sacramentum, quod pro infirmis asservatur, singulis octo diebus, vel saltem quindecim renovetur. Non asservetur idem sacramentum toto anno; si tamen asservatum fuerit, saltem in fine anni sumatur.

• Tollatur abusus tundendi, vel etiam miscendi sacro oleo, ac iterùm coquendi, vel alias exsiccandi species sacramenti sacræ Eucharistiæ, feriâ quintâ Coenæ Domini, ut deinde illud asservent. Si Græci velint accipere altaria portatilia ab episcopis Latinis consecrata, benè erit; sin minùs, tolerentur eorum thioni, sive throni, super altaria lapidea ponendi cùm celebrent. Corporalia uti Latini habeant, nisi thionis etiam pro corporalibus utantur.

• In casu necessitatis presbyteri Græci catholici possint Latinos absolvere. Utantur formâ absolutionis in generali concilio Florentino præscriptâ, et postea, si voluerint, dicant orationem illam deprecativam, quam pro formâ hujusmodi absolutionis dicere tantùm consueverunt. Tollendus abusus, ubi est, ut vir atque uxor simul et eodem tempore eidem presbytero confiteantur.

« Aqua ex ritu Græco in die Epiphaniæ vel primo die mensis benedicta conservetur in Ecclesiâ, ut illâ fideles aspergantur. Non sunt cogendi presbyteri Græci olea sancta, præter chrisma, ab episcopis Latinis diœcesanis accipere, cùm hujusmodi olea ab eis in ipsâ oleorum et sacramentorum exhibitione ex veteri ritu conficiantur, seu benedicantur. Chrisma autem, quod non nisi ab episcopo, etiam juxta eorum ritum, benedici potest, cogantur accipere. Prohibeantur verò ab episcopis Græcis externis, schismaticis, seu sanctæ Romanæ Ecclesiæ communionem non habentibus, illud accipere, vel eo uti.

« Ordinati ab episcopis schismaticis, aliàs ritè ordinatis, servatâ debitâ formâ, recipiunt quidem ordinem, sed non executionem. Proinde ipsi ordinati ab episcopis schismaticis, correcti vel emendati, reconciliandi sunt et absolvendi cum pœnitentiis salutaribus, dummodò errores, vel saltem schisma ordinatoris abjurent in judicio, vel publicè, vel secretò, pro qualitate facti. In ordinibus autem per eos aliàs ritè susceptis, ministrare non permittuntur, nisi cum ipsis super irregularitate hujusmodi occasione contractâ, auctoritate S. Sedis Apostolicæ fuerit dispensatum. Non sunt admittendi episcopi schismatici, sive pro ordinibus, sive pro aliis sacramentis conferendis, sed detinendi, quoad sancta sedes Apostolica desuper consulatur, et responsum habeatur. Græci sine litteris dimissoriis episcopi Latini diœcesani ad sacros ordines promoti, suspensi sunt, et si suspensi in suis ordinibus ministraverint, efficiuntur irregulares, sicut et Latini. Super hujusmodi autem et similibus irregularitatibus dispensandi facultatem à sanctâ sede Apostolicâ obtineri oportet. Si episcopus Latinus Græcum aliquem ordinare voluerit, qui à presbytero Græco in baptismo chrismate in fronte facto fuerit consignatus, debet illum antea confirmare, saltem sub conditione, videlicet: N., *si es confirmatus*, etc., ut supra. Presbyteri vidui, seu uxoribus orbat, habitum ferant diversum ab aliis. Curent ordinarii locorum, ut decretum sacri generalis concilii Tridentini de reformatione matrimonii vertatur in linguam Græcam vulgarem, et in locis et parochiis Græcorum et Albanensium evulgetur et publicetur.

« Matrimonia inter conjuges Græcos dirimi, seu divortia, quoad vinculum, fieri nullo modo permittant, aut patiantur, et si qua de facto processerunt, nulla et irrita declarent. Mari-

tus Latinus uxoris Græcæ ritum non sequatur. Latina uxor non sequatur ritum mariti Græci. Græci verò uxor sequatur ritum mariti Latini. Quòd si id fieri non possit, quisque conjugum in suo ritu, catholico tamen, manere permittatur. Proles sequatur patris ritum, nisi prævaluerit mater Latina.

« Presbyter Græcus conjugatus ante sacrum sacrificium, seu sanctam Missam celebrandam, vel per hebdomadam et per triduum abstineat ab uxore.

Circa alia dogmata Græcorum.

« Græci credere tenentur, etiam à Filio Spiritum sanctum procedere, sed non tenentur pronuntiare, nisi subesset scandalum, præsertim si degant inter Latinos, aut necessitas postularet confitendi fidem catholicam, quia tunc oportet etiam pronuntiare.

« Nunquàm monachis Græcis, seu Calogeris animarum cura committatur, nisi ex necessitate, vel aliâ justâ causâ. Presbyteri seculares Græci, abjuratis schismate et erroribus, atque in fide catholicâ benè instructi, in parochialibus seu curatis Ecclesiis Græcorum institui possunt.

« Tolerandus est apud Græcos usus carniū die sabbati, ubi sine scandalo fieri potest: in locis tamen ipsorum, et inter eos tantum. Item tolerandus est, ut ad jejunium eodem die sabbati in Quadragesimâ, excepto uno sabbato sancto, ex antiquâ traditione non teneantur, sed duntaxat ad abstinētiā. In jejniis bi-duanis, vel triduanis, vel al'as à diœcesanis vel Jubilæis à summo Romano pontifice indicatis, dies sabbati in eis comprehensus, vel præscriptus, in alium diem pro plebibus Græcis, ab ipsis diœcesanis apostolicâ auctoritate sanctissimi domini nostri Clementis divinâ providentiâ papæ VIII, permittitur commutari. Si ipsi Græci ad observationem jejuniorum et vigiliarum Latinæ Ecclesiæ induci possent, optimum esset; sed non cogantur, cùm ipsi quâlibet hebdomadâ, et feriâ quartâ, et feriâ sextâ jejunent. Græci existentes inter Latinos, dies festos de præcepto ejusdem Ecclesiæ Latinæ servare tenentur.

« Insuper idem sanctissimus dominus noster constituit Romæ habendum esse episcopum Græcum catholicum, qui Græcos episcopis Latinis Italiæ et insularum adjacentium subiectos, ab episcopo Græco ordinari volentes, cum illorum dimissoriis, ad id tantum concedendis, ritu Græco ordinet. Item mandavit ut ad majorem instructionem dominorum

episcoporum Latinorum, imprimantur cum hâc ipsâ Decretales, seu litteræ quædam apostolicæ ad Græcorum ritus pertinentes, ac etiam professio orthodoxæ fidei à Græcis, qui ad unitatem sanctæ Romanæ Ecclesiæ veniunt, facienda.

« Ita Sanctitas sua ex sententiâ Congregationis super reformatione Græcorum, decrevit et declaravit, ac fieri mandavit Romæ in palatio montis Quirinalis apud Sanctum Marcum, die 31 mensis augusti, anno Dom. 1595, pontific. sui anno quarto. »

ARTICULUS VIII.

In quibus præterea aliis casibus liceat Latinis communicare cum Græcis.

Constat ex supradictis, omnes schismaticos adstrictos esse majoris excommunicationis vinculo: hæc autem excommunicatio lata non erat contra schismaticos aliquo jure antiquo, ut optimè observat abbas in Rub. de Schismaticis, n. 2. Alii verò contendunt schismaticos etiam olim fuisse jure communi excommunicatos; nam c. 1 et 2 de Schismaticis, præcipiuntur vitari schismatici. Cæterum quidquid sit hâc de re, hodiè omnes schismatici constitutione pontificiâ, quæ in Cœnâ Domini promulgatur, sunt majoris excommunicationis poenâ ligati.

Quare primum dubium est, an schismaticus sit in universum vitandus à nobis præsertim in divinis, scilicet in sacramentis recipiendis et aliis ministeriis divinis exercendis. — Respondeo schismaticos, eo ipso quo excommunicati sunt, non esse nobis vitandos, quia ob constitutionem in concilio Constantiensi à Martino V editam, usu jam receptum est, duo tantum excommunicatorum genera esse vitanda, nempe nominatim excommunicatum, et notorium clerici percussorem; quare cum schismaticis, qui non sunt publicè et nominatim excommunicati, licet communicare, non secus ac si non essent excommunicati, tam in humanis, quàm divinis rebus, ut latius infra dicemus, cum de communicatione cum hæreticis agemus: quæ omnia procedunt etiam à fortiori in schismaticis. Ex quo inferitur, Catholicum posse interesse Missæ sacrificiis, quæ faciunt et offerunt Græci, Armeni, Rutheni et alii schismatici, et præceptum divinum de audiendâ Missâ adimplere prædictorum Missam audientem. Ita apertè colligitur ex dictis, et docet Azerius tomo 1, l. 1 Instit. Moral., cap. 3. Et ratio, quia ritus etiam Græcanici

in re divinâ et sacrificiis faciendis sunt catholici, à sanctis Patribus traditi, Basilio nempe, Chrysostomo, et aliis, et proinde qui Græcanica sacra audiunt, suo officio et Ecclesiæ præcepto satisfaciunt. Nam Græci legitimo suo more et instituto sacris operantur, et Ecclesiæ præceptum non est, ut rem divinam audiamus hoc vel illo ritu, sed simpliciter, ut diebus dominicis et festis rem sacram audiamus; et cum ex alterâ parte non teneamur vitare schismaticos, nisi nominatim sint excommunicati, aut aliàs scandalum oriatur, fit, virum Latinum posse interesse sacrificiis Græcorum et schismaticorum.

Sed major difficultas est, an à sacerdote vel episcopo schismatico possit quis Sacramenta recipere. Pro parte affirmativâ facit extravagans Martini V, *Ad evitanda*, quæ sine ullo discrimine excommunicatos non denuntiatos docet non esse vitandos, ac si excommunicati non essent; idque plures auctores infra adducendi, ubi de hæreticorum communicatione agemus, tradunt. Pro contrariâ verò parte facit, quòd isti schismatici, in quantum excommunicati nominatim, non sint vitandi, in quantum schismatici sunt separati à communicatione, à jure canonico, et privati jurisdictione, ut constat ex c. 1 et 2 de Schismaticis, et c. Ordin. 9, q. 1. Secundò, quia apertè Clemens papa VIII, in bullâ citatâ oppositam docet sententiam: Ordinati, inquit, ab episcopis schismaticis, aliàs ritè ordinatis, servatâ debitâ formâ, recipiunt quidem ordinem, sed non executionem; et insuper prohibentur in prædictis ordinibus ministrare, sine dispensatione sedis Apostolicæ. Nec erit sufficiens solutio, si quis dicat loqui hic de ordinato, qui non sit subditus episcopi: nam illa verba (aliàs ritè ordinatis) hoc etiam includunt. Et confirmatur, quia in eâdem bullâ de sacramento poenitentiae dicitur, in casu necessitatis presbyteros Græcos catholicos posse Latinos absolvere, ubi per particulam illam, *catholici*, schismatici videntur excludi, etiam in casu necessitatis, quia eo ipso quòd schismatici sunt, carent jurisdictione, ut infra latius dicemus de hæreticis. Quæ sunt notanda pro hâc difficultate, quia quantum ad hoc, schismatici et hæretici eadem ferè est ratio; unde ex illo loco petenda est hujus dubii solutio.

Secundum dubium, an sacerdos Græcus agens inter Latinos, teneatur se tam Latinorum ritui, quàm propriæ consuetudini conformare, et è contra, de Latino inter Græcos.

—Respondeo : Siloquamur de ritu tamen celebratione Missarum, quàm in aliis divinis officiis, Pius V prohibuit, ne sacerdos Græcus Latino ritu, neque è contra Latinus ritu Græco celebrarent : imò et concilium Florentinum in litteris unionis simpliciter dicit unumquemque sacerdotem debere conficere in fermentato vel azymo juxta suæ Ecclesiæ consuetudinem. Hoc tamen existimo accipiendum de sacerdotibus Latinis et Græcis, quando in eodem territorio sunt conjuncti, vel de sacerdotibus Græcis per Latinam Ecclesiam peregrinantibus, vel de Latinis per Græciam iter facientibus. Si tamen domicilium habeant, vel Latini inter Græcos, vel Græci inter Latinos, tunc meritò potest esse quaestio an teneantur se conformare ritui Ecclesiæ illius in quâ habent domicilium, quia qui habet domicilium in Ecclesiâ Græcâ, censetur jam Græcus, et è contra Græcus in Ecclesiâ Latinâ. Præterea in c. *Ille*, d. 12, dicitur teneri unumquemque se conformare consuetudini Ecclesiæ in quâ actu existit. His rationibus motus pater Suarez, 3 tomo, disp. 44, sect. 3, tenet partem affirmativam; sed contraria sententia probabilior videtur. Nam concilium Florent. et bulla Pii V absolutè præcipit unicuique sacerdotum Græcorum et Latinorum, servare propriæ Ecclesiæ ritum sine ullâ limitatione, et ob id non tenetur se conformare, quantum ad ritum Ecclesiæ illius, in quâ actu habitat; in aliis verò tenebitur consuetudines et præcepta Ecclesiæ observare.

Ex quibus primò collige, sacerdotem Latinum degentem inter Armenos, Abyssinos vel alios schismaticos, quorum ritus in celebrando sit approbatus ab Ecclesiâ, posse se illorum ritui conformare, maximè quando habet domicilium, quia concil. Florent. et bulla Pii V solùm loquuntur de sacerdote Græco inter Latinos, et de Latino inter Græcos. Et ita non debent extendi ad alias nationes. — Secundò infertur, seculares domicilium habentes in Ecclesiâ Græcâ, vel aliâ schismaticorum, quales sunt nunc Lusitani multi in interiori Æthiopiâ, posse se consuetudinibus accommodare, et debere, maximè si sit scandalum, nisi aliàs vellent ipsi in omnibus Latino more vivere, habeantque ministros Ecclesiæ Latinæ; nam tunc certum est nullatenus teneri. Pro his tamen et similibus dubiis degentes inter alios schismaticos à Græcis (cum quibus jam ex praxi constat qualiter quis se gerere debeat) ut

sciant quid ab ipsis præstandum sit, tam in jejuniis, quàm dierum festivorum observatione, quàm in eorum ritibus approbandis vel reprobando, oporteret, ut sedem Apostolicam consulerent.

ARTICULUS IX.

De poenis schismaticorum, et de eorum absolutione et reconciliatione.

De schismaticorum poenis, quas Deus justissimè ab eis interdum solet repetere, non est necesse in præsentem dicere. Exstant in Scripturis aliquot eorum exempla, ut Num. 16, ubi legimus Dathan et Abiron propter illud peccatum fuisse absorptos à dehiscente terrâ. Et constat ex libris Reg., quantis cladibus affectæ fuerint undecim tribus Israel, eò quòd à domo David discessionem fecerunt. De aliis autem poenis, quibus vel ipso facto, vel per sententiam judicis, possunt affici schismatici, quædam sunt certa apud doctores, et aliquid est controversum. Primò certum est, eos non ita puniri, ut vel amittant ipso facto, vel possint amittere spiritualem aliquam potestatem, consistentem in spirituali caractere Baptismi, vel Confirmationis, vel Ordinis. Nam hæc indelebilis, ut docet 2-2, q. 39, art. 3, D. Thom. et confirmat Turrecremata, l. 4 Sum. part. 1, c. 7, et Sylvester, verbo *Schismatici*; et patet ex Urbano papâ, canone *Ordinationes*, 9, q. 1, qui ordinatos ab episcopis schismaticis censet verè fuisse ordinatos. Et ex August., l. 6 de Baptismo contra Donatistas, c. 5, ubi ait : « Potest sacramentum tradere separatus, sicut habere. »

Secundò, certum est privari tamen ipso facto schismaticos facultate utendi rectè et legitimè ejusmodi potestate characteris, seu privari ejusmodi potestate, quoad ejus essentiam, quoad usum, nimirum legitimum, ait D. Th., art. 3. Non enim possunt schismatici rectè et absque peccato uti ejusmodi potestate. Quo sensu asserit D. Thom. et Turrecrem., ubi supra, debere intelligi quædam Patrum, seu pontificum testimonia, quibus indicari videtur amitti per schisma potestatem etiam ordinis sive consecrationis. Oportet enim id intelligi quoad usum legitimum : ut quando Patres concilii Lateranensis sub Innocentio III, cap. 1, extravag. de Schismat. aiunt : « Ordinationes ab Octaviano et Guidone hæresiarchis factas, irritas esse censemus. » Quod etiam dicit Urbanus in can. *Ordinationes*, 9, q. 1. Debet enim intelligi quoad executionem

earum legitimam, ut ibi etiam exponit Glos., addens, nisi cum eis fuerit dispensatum, vel nisi ordinatus probare posset, nescivisse se fuisse schismaticum eum episcopum, à quo accepit Ordinem, aut habuisse legitimam dispensationem accipiendi Ordines à schismatico, ut ait Innocentius III, in cap. *Paternitate*, extrav. de Schismaticis.

Tertiò, certum est præter excommunicationem, quam supra schmaticos diximus incurrere, si ab eâ non respiciant, posse ulterius puniri, nimirum per censuram depositionis, ut patet ex can. *In nomine Domini*, d. 23, et notat, ubi supra, Turrecrem. Et si nec per depositionem emendentur, pœnis etiam corporalibus, auxilio brachii secularis, ut fieri jubet Pelagius pontifex in can. *de Liguribus*, 23, q. 5, et docet D. Th. 2-2, q. 39, art. 4, ad 3. Atque etiam possunt privari à pontifice potestate et dignitate temporali.

Quartò, schismaticus præter pœnas prædictas, alias etiam incurrit. Est enim irregularis, ita ut etiamsi Ecclesiæ per absolutionem et veram pœnitentiam fuerit reconciliatus, ad beneficia et Ordines promoveri non potest, sine pontificis dispensatione, ut colligi videtur ex c. *Quâ diligentia*, de elusione, ubi Hostiensis abbas, et Joannes Andræas idem censent. Hanc verò irregularitatem non contrahi à schismatico occulto, sed tantum manifesto, quidam affirmant. Alii verò in contrarium docent etiam ab occulto contrahi. Sed probabilior videtur prima sententia, ut optimè ostendit Gregor. de Valentia, 2-2, disp. 3, q. 15, puncto 3.

Sed petes an schmatici presbyteri et episcopi careant Ordinis potestate, an tantum Jurisdictione. Respondet S. Th. 2-2, q. 39, art. 3, schmaticos jurisdictione carere: « Non possunt, inquit, absolvere, nec excommunicare, nec indulgentias concedere. » Sic ille; et ita nequeunt eadem ratione eligere, beneficia conferre, leges sive constitutiones dare, vel ponere. Unde si quos absolvant vel eligant, absolutio seu electio rata non est, et proinde iteranda: habere tamen, ait S. Th. potestatem sacram Ordinis: quare episcopus schismaticus verè conficit et consecrat Eucharistiam, verè confirmat, verè ordinat; cum aliquos ad ecclesiasticos Ordines eligit ac promovet, ab eo verè Ordinis characterem recipiunt, non tamen Ordinis usum et functionem; quoniam sunt ipso jure suspensi, si scienter à schismatico episcopo ordinentur. Pari aut

simili ratione, si episcopus schismaticus altaria, vasa, aut templa consecrat, ratum est quod facit, quia hæc sunt Ordinis, non jurisdictionis, quamvis episcopo ex Ecclesiæ auctoritate conveniant.

Si quæras utrùm hæc pœna, quâ schmatici jurisdictione privantur, locum habeat generatim in omnibus schmaticis, quidam aiunt hanc schmaticorum pœnam, quâ jurisdictione privantur, locum habuisse ante concilium Constantiense, in omnibus manifestis et notoriis schmaticis, non occultis; modò verò post illud, solum locum habere in iis qui sunt expressim et nominatim denunciati aut manifesti percussores clericorum. Aliis probabilius videtur, universè schmaticos, quatenus tales sunt, jurisdictione ecclesiasticâ privatos esse, eò quòd sunt extra Ecclesiam, quia ipsi se ab Ecclesiâ diviserunt.—Respondeo: Si schismaticus sit toleratus, et communi errore populi habitus pro legitimo, non videtur dubium, quin omnes actus jurisdict. aliàs requirentes, sint validi, ut infra dicemus etiam de hæreticis. Si verò presbyter vel episcopus sit manifestus schismaticus, tunc aliqui dicunt, non valere gesta per ipsum, illa, inquam, quæ requirunt jurisdictionem. Aliis verò placet, valere omnia in casu quo schismaticus non sit nominatim excommunicatus, vel manifestus clerici percussor; sed verior et securior prima est sententia.

Sed quæres, quam juris pœnam incurrat, qui ad Ordines vel alia ecclesiastica beneficia à schmaticis promovetur.—Respondetur: Si sciens esse schismaticum et excommunicatum, spontè suscepit ab eo sacramentum Ordinis, manet irregularis et suspensus ab executione illius Ordinis, quem suscepit, et indiget dispensatione sedis Apostolicæ; si verò beneficia ecclesiastica, privatur illis; ita colligitur ex c. 1 de Schmaticis, et ex bullâ Clem. VIII supra adductâ. Si tamen cum ignorantia quis fuerit ordinatus, dispensat episcopus in irregularitate: ita post Navar. docet Greg. de Valentia, 2-2, in 3 p. disp. 7, q. 19 de Irregul., puncto 3.

Ultimò dubitatur an ab excommunicatione et aliis pœnis liberi sint schmatici, qui ignorantia invincibili schismati Græcorum inhærent.—Breviter dico, certum esse pœnas prædictas non incurrere, nec in interiori, neque exteriori foro; ut clariùs patebit ex his quæ infra dicemus, tractantes de hæreticorum pœnis.

Quâ verò ratione schismatici sint absolvendi et reconciliandi cum Ecclesiâ, dicemus infra, cum de absolutione hæreticorum disseremus, tum quia schismatici majori ex parte hæretici sunt; tum etiam quia etsi schismatici tantum inveniuntur, eorum absolutio reservata est etiam sedi Apostolicæ, ut patet ex bullâ Cœnæ Domini.

Illud tamen est advertendum, quòd quamvis schismaticorum absolutio sit reservata, sicut et hæreticorum, in eorum tamen absolutione non sunt tot tantæque circumstantiæ observandæ, sicut in absolutione hæreticorum. Oportebit tamen primò, ut antequàm absolutionis beneficium accipiant, publicè vel privatè fidei professionem juxta sequentem formulam à sede Apostolicâ exhibitam, faciant.

ARTICULUS X.

Professio orthodoxæ fidei à Græcis facienda, Gregorii XIII pontificis maximi jussu edita.

Ego (N.) firmâ fide credo et profiteor omnia et singula quæ continentur in Symbolo fidei, quo sancta Romana Ecclesia utitur, videlicet : « Credo in unum Deum Patrem omnipotentem factorem cœli et terræ, visibilium omnium et invisibilium. Et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei unigenitum; et ex Patre natum ante omnia secula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. Genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de cœlis. Et incarnatus est de Spiritu sancto ex Mariâ Virgine, et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est. Et resurrexit tertiâ die secundum Scripturas. Et ascendit in cœlum; sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloriâ judicare vivos et mortuos; cujus regni non erit finis. Et in Spiritum sanctum Dominum et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit. Qui cum Patre et Filiis simul adoratur et conglorificatur; qui locutus est per prophetas. Et unam sanctam catholicam et apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptismum in remissionem peccatorum. Et expecto resurrectionem mortuorum. Et vitam venturi seculi. Amen. »

« Credo etiam, profiteor, atque suscipio ea omnia quæ sacra œcumenica synodus Florentina super unionem Occidentalis et Orientalis

Ecclesiæ definivit et declaravit : videlicet quòd Spiritus sanctus à Patre et Filio æternaliter est, et essentiam suam suumque esse subsistens habet ex Patre simul et Filio; et ex utroque æternaliter, tanquàm ab unico principio et unicâ spiratione procedit. Cum id quod sancti doctores et Patres dicunt, ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum, ad hanc intelligentiam tendat, ut per hoc significetur Filium quoque esse, secundum Græcos quidem, causam, secundum Latinos verò principium subsistentiæ Spiritus sancti, sicut et Patrem. Cumque omnia quæ Patris sunt, ipse Pater unigenito Filio suo gignendo dederit, præter esse Patrem; hoc ipsum quòd Spiritus sanctus procedit ex Filio, ipse Filius à Patre æternaliter habet, à quo æternaliter etiam genitus est. Illamque verborum illorum, *Filioque*, explicationem, veritatis declarandæ gratiâ, et imminente tunc necessitate, licitè ac rationabiliter Symbolo fuisse appositam.

« Item in azymo sive fermentato pane triticeo corpus Christi veraciter confici; sacerdotesque in altero ipsum Domini corpus conficere debere, unumquemque scilicet juxta suæ Ecclesiæ, sive Occidentalis sive Orientalis, consuetudinem. Item si verè poenitentes in Dei charitate decesserint, antequàm dignis poenitentiae fructibus de commissis satisfecerint et omissis, eorum animas poenis purgatorii post mortem purgari; et ut à poenis hujusmodi releventur, prodesse eis fidelium vivorum suffragia, Missarum scilicet sacrificia, orationes et eleemosynas, et alia pietatis officia quæ à fidelibus pro aliis fidelibus fieri consueverunt, secundum Ecclesiæ instituta. Illorumque animas, qui post baptismum susceptum nullam omninò peccati maculam incurrerunt, illas etiam, quæ post contractam peccati maculam, vel in suis corporibus, vel eisdem exutæ corporibus, prout superius dictum est, sunt purgatæ, in cœlum mox recipi, et intueri clarè ipsum Deum trinum et unum, sicuti est, meritorum tamen diversitate alium alio perfectiùs. Illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, poenis tamen disparibus puniendas. Item sanctam Apostolicam sedem et Romanum pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum pontificem Romanum successorem esse beati Petri principis Apostolorum, et verum Christi vicarium, totiusque Ecclesiæ caput, et omnium Christianorum Patrem ac doctorem existere;

et ipsi in beato Petro pascendi, regendi et gubernandi universalem Ecclesiam à Domino nostro Jesu Christo, plenam potestatem traditam esse, quemadmodum etiam in Actis œcumenicorum conciliorum et in sacris canonibus continetur.

« Insuper profiteor ac recipio alia omnia quæ ex decretis sacræ œcumenicæ generalis synodi Tridentinæ sacrosancta Romana et apostolica Ecclesia, etiam ultra contenta in supradicto fidei Symbolo, profitenda ac recipienda proposuit, atque præscripsit, ut sequitur. — Apostolicas et Ecclesiasticas traditiones, reliquasque ejusdem Ecclesiæ observationes et constitutiones firmissimè admitto et amplector. — Item sacram Scripturam juxta eum sensum quem tenuit et tenet sancta mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu et interpretatione sacrarum Scripturarum, admitto, nec eam unquam, nisi juxta unanimum consensum Patrum accipiam et interpretabor. — Profiteor quoque septem esse verè et propriè Sacramenta novæ legis à Jesu Christo Domino nostro instituta, atque ad salutem humani generis, licet non omnia singulis necessaria; scilicet, Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam Unionem, Ordinem, et Matrimonium, illaque gratiam conferre: et ex his Baptismum, Confirmationem et Ordinem sine sacrilegio reiterari non posse. — Receptos quoque et approbatos Ecclesiæ catholicæ ritus, in supradictorum omnium Sacramentorum solemnè administratione recipio et admitto. — Omnia et singula quæ de peccato originali et de justificatione in sacrosanctâ Tridentinâ synodo definita et declarata fuerunt, amplector et recipio.

« Profiteor pariter in Missâ offerri Deo verum et proprium et propitiatorium Sacrificium pro vivis et defunctis, atque in Sanctissimo Eucharistiæ Sacramento esse verè, realiter et substantialiter corpus et sanguinem unâ cum animâ et divinitate Domini nostri Jesu Christi; fierique conversionem totius substantiæ panis in corpus, et totius substantiæ vini in sanguinem, quam conversionem catholica Ecclesia transubstantiationem appellat. — Fateor etiam sub alterâ tantum specie, totum atque integrum Christum, verumque Sacramentum sumi. — Constanter teneo Purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis juvari. Similiter et sanctos unâ cum Christo regnantes, venerandos atque invocandos esse, eosque

orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum reliquias esse venerandas.

« Firmissimè assero, imagines Christi ac Deiparæ semper Virginis, necnon aliorum sanctorum, habendas et retinendas esse, atque eis debitum honorem ac venerationem impartendam. — Indulgentiarum etiam potestatem à Christo in Ecclesiâ relictam fuisse, illarumque usum Christiano populo maximè salutarem esse assero.

« Sanctam catholicam et Apostolicam Romanam Ecclesiam, omnium Ecclesiarum matrem et magistram agnosco, Romanoque pontifici beati Petri Apostolorum principis successori ac Jesu Christi vicario veram obedientiam spondeo ac juro.

« Cætera item omnia à sacris canonibus et œcumenicis conciliis, ac præcipuè à sacrosanctâ Tridentinâ synodo tradita, definita et declarata indubitanter recipio atque profiteor, simulque contraria omnia, atque hæreses quas-cumque ab Ecclesiâ damnatas, et rejectas, et anathematizatas, ego pariter damno, rejicio et anathematizo.

« Hanc veram catholicam fidem, extra quam nemo salvus esse potest, quam in præsentì spontè profiteor et veraciter teneo, eandem integram et inviolatam, usque ad extremum vitæ spiritum, constantissimè, Deo adjuvante, retinere et confiteri, atque à meis subditis, vel illis quorum cura ad me in munere meo spectabit, teneri, doceri et prædicari, quantum in me erit, curaturum. — Ego idem (N), spondeo, voveo ac juro. Sic me Deus adjuvet, et hæc sancta Dei Evangelia. »

CAPUT III.

DE RUTHENORUM RELIGIONE ET UNIONE CUM SEDE APOSTOLICA.

ARTICULUS UNICUS.

De Ruthenis tempore Clementis papæ VIII ad sedis Apostolicæ communionem admissis, et de formâ quâ fuere recepti.

Ruthenorum populi (quos antiquo vocabulo Russos appellant scriptores) ad unionem Apostolicæ sedis recepti fuerunt à Clem. VIII, pontifice maximo, ut latius cardinalis Baronius ad calcem 7 tomì Annalium præcipuâ appendice adjecit. Ejus etiam unionis meminit Anton. Possevinus in Apparatu sacro, verbo *Rutheni*. At quoniam ille decretum duntaxat deliberationis archiepiscopi et episcoporum Ruthenorum in suâ synodo factâ de susci-

piendâ communionē sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et eorundem ad summum pontificem litteras; hic verò tantum alias synodi circumstantias enumerant, nos aliquid plenius huc inferemus. Quare primò de synodo à Ruthenis celebratâ et decreto in eâ edito; secundò de litteris ad summum pontificem ac de articulis sive conditionibus à Ruthenis propositis; tertio de communionē ipsâ à sede Apostolicâ concessâ dicemus.

Primò igitur, anno Domini 1594, die 2 mensis decembris, Brestensis synodus celebrata est Brestæ, quæ civitas est sita in magno ducatu Lituaniæ, qui ad regnum Poloniæ pertinet. Ea indicta est jussu Clementis VIII, pontificis maximi, felicis recordationis, cui quæ decernenda erant, proposita fuerant ab episcopis, qui illuc convenire debebant. Tria fuerunt ob quæ hæc synodus fuit coacta. Primum, ut Rutheni episcopi convenientes in unum cum Latinis episcopis legitimè id facerent, quandoquidem sciebant illegitima esse concilia, quæ sine vicarii Christi auctoritate indicerentur aut haberentur: ea verò, de quibus erat agendum, ad sanctæ catholicæ fidei professionem edendam spectarent, rejecto omni schismate ac novis hæresibus quæ passim sucereverant, dum ab Ecclesiæ unitate secesserant. Secundum, ut decernerentur legati Ruthenorum, qui nomine omnium ad pontificem maximum ad urbem proficiscerentur, ipsi ac successoribus ejus omnem delaturi obedientiam, tanquam supremo omnium in Ecclesiâ pastori. Tertium, ut ab eodem pontifice maximo absolutionem à schismate consequerentur. Neque ampliùs communionem cum patriarchâ Constantinopolitano haberent, donec ille quemadmodum antiqui olim episcopi Constantinopolitani, S. Joannes Chrysostomus, et alii orthodoxi atque catholici faciebant, primatum Apostolicæ sedis, qualis à Christo Domino fuit institutus, agnosceret ac profiteretur.

Accessit auctoritas nomine pontificis maximi à Stanislao Karnevio Gnesnensi archiepiscopo, primate totius regni, [et legato nato collata. Interfuere nomine ejusdem summi pontificis et aliorum Latinorum episcoporum, Demetrius Solicovius archiepiscopus Leopoliensis, Bernardus Macieovius tunc Luceoriensis, nunc archiepiscopus Gnesnensis, et sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis, Stanislaus Gomoslincius episcopus Chelmensis. Pro Ruthenis autem metropolitanus Kioviensis et Hali-

ciensis, totiusque Russiæ, Michael Rabiosa; Hypatius primas Ulodimiriensis et Brestensis, Cyrillus Terlecus exarcha Luceoriensis et Ostroviensis, Hermogenes archiepiscopus Polocensis et Vitepcensis, Joannes Hohol Pinscensis, Turoniensis, Dionysius Shievoius, et Belscensis Uladicæ, sive episcopi ritus Græci. Præterea plures Latini sacerdotes, et Rutheni, qui dicuntur poppi, sed qui extra episcoporum ordinem starent. Affuere pro serenissimo rege Poloniæ Sigismundo hujus nominis tertio, legati Nicolaus Radivilius, dux in Olicâ, et Niessuvii, palatinus Trocensis, Leo Sapihea Lituaniæ cancellarius, Demetrius Halecius ejusdem magni ducatus Lituaniæ thesaurarius, idemque capitaneus (ut vocant) Brestensis, ut regiæ majestatis auctoritate curarent, ne fortè vis et tumultus ab hæreticis et aliis factionis hominibus synodo intentaretur; sed sua synodo et ecclesiasticis libertas integra constaret, in dicendo ac in decernendo. Porro nobilitas frequens catholica cum] eisdem legatis regis haud defuit.

Atque Satanas, omnis pacis et unitatis acerrimus osor, incitaverat Arianorum et aliorum hæreticorum animos, ut tantæ rei obsisterent. Quamobrem contra mandatum regium, nullâque fultâ auctoritate, plurimi convenere armati, qui palatino Kioviensi hæretico adhærebant, et quo conscio, abnuente, pertractis etiam in suas partes duobus schismaticis Uladicis Luceoriensi et Premisliensi, et aliquibus poppis, conventicula habebant, ut legitimam synodum inturbarent ac scinderent; quod tamen efficere nequiverunt. Gravissimâ enim legati regii ad eos oratione, non tam persuasi, quàm absterri, licet in suâ perviciâ obfirmati hæretici, quæ à rege petierant, obtinere non potuerant, perstitere tamen in nectendis dolis, falsisque calumniis objiendis, quibus synodi auctoritatem statutamque unionem impedirent ac deprimerent.

At ea quæ à regiâ majestate ante aliquot hebdomadas petierant palatinus Kioviensis, et nobilitas Voliniensis, per Matthiam Malinum et Laurentium Britinium nobiles ad regem allegatos, hæc fuerant: In primis, ut nemo armatus, neque cum militari manu ad eam synodum veniret, paxque et securitas ob libertatem mutuorum colloquiorum integra foret. Deinde, ut cuivis eò accedere liberum esset, quamvis à Græcæ et Romanæ Religionis hominibus essent in fide alieni. Præterea, ut synodo interesse posset Nicephorus Græcus,

qui cùm Stephano palatino in Moldaviâ captus, ex carcere arcis Chocimienum aufugerat. Denique, ut nisi in synodo convenirent, possent cum eâ controversiâ ad generalia comitia regni confugere. Sed ad hæc postulata in scripto, quod sigillis regiis authenticè munitum legati regii ostenderunt, ejusmodi datum est responsum.

Primum postulatam non modò concedit rex, verùm etiam ita fieri omninò mandat, ideòque legatos suos ad synodum mittit, ut omnia pacificè et cum magnâ ecclesiasticorum libertate synodus possit absolvi. Alterum verò, de hæreticis ad synodum admittendis, ejus majestas recusavit, quandoquidem synodus indicta erat ad Ruthenos græcosque cum Catholicis uniendo, ut in publicis regiis litteris habetur. Tertium item postulatam nullo modo regia majestas concedere voluit, designans quis et qualis esset iste Nicephorus, quippe qui Stephanum palatinum adduxisset in Moldaviâ, secretosque cum Turcis tractatus habuisse, in regni totius ac reipublicæ detrimentum: proinde nemini fas esse cum homine adeò suspectæ fidei quidquam agere. Quartum denique postulatam eâdem ratione detrectavit, inquiens, aliud esse synodum Ecclesiasticorum, aliud regni comitia, in quibus ecclesiastica negotia neque judicium ullum, nec locum habent, nisi quatenus libertati ecclesiasticæ patrociniū omne procuretur et detur.

Hæc cùm legati regii objecissent, ac hæreticos et schismaticos acriter reprehendissent, quòd synodum impedire satagerent, conventicula verò sine illâ regiâ auctoritate cogerent, et sub specie impiæ confederationis id sibi licere dictarent, de patriarchatu Constantino-politano, qui simoniace à Turcis emeretur, pluribus argumentis indicârunt maledictionem, quam sedes illa habet, ut unus alterum majore pecuniâ persolutâ de sede dejiciat: unde nonnunquàm contingat duos, sive tres simul esse patriarchas, sponsamque illam tres interdum simul habere maritos, sicque adulteram cum adulteris manere. Sacerdotes autem, et monachos, atque igumenos passim Christi Domini fide abjuratâ Turcicam sectam amplecti, atque per exterarum regiones vagantes Christianos, eorum consilia per summam perfidiam prodere: huc item ad Russiæ partes passim venire cum fictis à patriarchâ litteris, falsisque sigillis appensis. Denique, ut alia interim omittam, in præfatis comitiis quid fuerit circa illa tria quæ fuerunt proposita sancitum, sequenti scripturâ significârunt.

Decretum deliberationis et conclusionis reverendissimorum dominorum archiepiscopi, et episcoporum Ruthenorum, de recipiendâ et suscipiendâ communione sanctæ Romanæ Ecclesiæ, factum die secundâ mensis decembris, anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo quarto.

« In nomine sanctæ vivificantis et individuæ Trinitatis Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Nos infra nominatæ personæ, qui huic scripto nostro subscripsimus, notum facimus, quòd introspicientes diligenter vocationem et officium nostrum, quod est hujusmodi, ut nosmetipsos et hominum christianorum gregem ovium Christi nobis à Christo commissum, ad concordiam et unionem promoveremus, prout nos Salvator noster Christus Jesus edocuit, eamque doctrinam sanguine suo obsignavit: ac potissimum his infelicissimis temporibus nostris, quibus multæ ac variæ hæreses inter homines grassantur, ob quas plurimi recedentes à verâ et orthodoxâ fide christianâ, legem nostram deserunt, et ab Ecclesiâ Dei, veroque in Trinitate illius cultu se ipsos separant. Quod non aliâ de causâ accidit, quàm ob dissensionem nostram cum dominis Romanis, cum quibus cùm simus unius Dei homines, et tanquàm unius matris sanctæ Ecclesiæ catholicæ filii, ab iis divisi sumus, unde mutuo auxilio præsidioque invicem nobis prodesse nequimus. Et quamvis assiduè Deum pro unionem in fide orationibus nostris precemur, nihilominus quonam pacto hæc unio inter nos stabiliatur aliquando, nunquàm nobis seriò curæ fuit, spectando semper superiores nostros, et expectando si de hac ipsâ unionem inciperent esse solliciti.

« Verùm cùm nostra spes hac in re, ut hoc eorum curâ et studio perfici possit, in dies minuatur, non ob aliam rem quàm quòd isti servitute paganorum oppressi, etiamsi fortassè vellent, non possunt, igitur ex inspiratione Spiritus sancti, cujus hæc sunt opera, et non hominum, considerantes cum ingenti dolore nostro, quanta impedimenta homines habeant ad salutem, absque hac unionem Ecclesiarum Dei, in quâ incipiendo à Christo Salvatore nostro, et à sanctis illius Apostolis prædecessores nostri perstiterunt, ac unum summum pastorem primumque antistitem in Ecclesiâ Dei hic in terris (prout eâ de re concilia et canones manifestos habemus) et non quempiam alium præter sanctissimum papam Ro-

manum profitebantur, illique parebant in omnibus: ac quamdiu id uniformiter in suo robore permansit, semper in Ecclesiâ Dei ordo, cultusque divini incrementum fuit; inde consecutum est, ut difficillimum foret hæreticis sua disseminare prava dogmata. Postquam autem multi superiores esse cœperunt, eam sibi auctoritatem potestatemque arrogantes, nunc clarè cernimus ad quantas discordias et schismata ob pluralitatem superiorum Ecclesiâ Dei devenit: ex quo fit, ut hæretici tantas sumant vires.

« Itaque nolentes, ut conscientie nostræ tanto pondere aggravarentur, si animarum salus multarum ob eas in Religione discordias diutius periclitaretur (licet hæc ipsâ de re nos prædecessoresque nostri meditati fuerint, idque tentaverint) videntes institutum concilium intermissum esse, proposuimus, auxiliante Deo, mutuo ipso vinculo nos ipsos ad proseguendum hoc negotium excitare et confirmare, ut, quemadmodum antea, eodem labio, et eodem corde possemus laudare et glorificare venerandum et magnificum nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti, cum fratribus nostris charissimis dominis Romanis, permanentes sub eodem pastore visibilis Ecclesiæ Dei, cui hæc præminencia semper debebatur. Quocirca id nobis mutuò promittentes coram Deo, quantum in nobis fuerit, corde sincero et candido, ac diligentia in hujusmodi negotio necessaria ac debitâ nos omnem daturus operam spondemus in communi, et quilibet per se, adhibitis mediis convenientibus, ut fratribus nostris ecclesiasticis communique plebi ad ineundam unionem et concordiam simus auctores, idque divinâ adjuvante gratiâ perficiamus. Ut autem majus incitamentum ad finiendum habeamus, quòque major à nobis cura et sollicitudo impendatur, scriptum præsens conficimus, quo sinceram promptamque voluntatem nostram, ad amplectendam cum Ecclesiâ Romanâ unionem et consensum testamur. Et Deus omnipotens largitor omnium bonorum auctorque, ad concordiam sit dux et protector tam sancti negotii hujus, cui uti corda nostra, ita et eam voluntatem præsentis scripto testantes, manu propriâ subscribimus: salvis tamen et in integrum observatis cæremoniis et ritibus cultus divini peragendi, et sanctorum Sacramentorum, juxta consuetudinem Ecclesiæ Orientalis, correctis tantummodò iis articulis, qui ipsam unionem impedirent, ut more antiquo fierent omnia, sicut

olim unionem durante fuerunt. Datum anno Domini millesimo quingentesimo, nonagesimo quarto, die secundâ decembris. »

(*Locus sigillorum.*)

Deinde sequuntur subscriptiones, videlicet: « Michael metropolita Kioviensis Haliciensis, et totius Russiæ, manu propriâ. — Ipaiton Dei gratiâ protothronius episcopus Vulodimiriensis, Brestensisque, manu propriâ. — Cyrillus Terlezcki exarcha metropolita Kioviensis, episcopus Luceoriensis Ostroziensisque, manu propriâ. — Gregorius nominatus archiepiscopus. Uladika Polocensis, Vitelscensisque, manu propriâ. — Dionysius Zhruiski episcopus Chelmensis Belsensisque, manu propriâ. — Leontius Pelezizki episcopus Pinscensis Turoviensisque, manu propriâ. — Jonas Hohol archimandrita Kobrinensis Ecclesiæ S. Salvatoris, manu propriâ. — Idem Jonas nominatus episcopus Pinscensis Turoviensisque, manu propriâ hanc concordiam fratrum meorum subscripsi. »

Cum hæc statuissent in sequentem annum, ubi primum per temporis opportunitatem licuit, honorificam ad Romanum pontificem decernunt legationem, duobus ad id muneris obeundum electis legatis episcopis, quibus ad eundem ejusmodi litteras dederunt:

Litteræ dominorum archiepiscopi Kioviensis et aliorum episcoporum Ruthenorum ad S. D. N. Clementem papam VIII, super eorum unionem cum sanctâ Ecclesiâ Romanâ, datæ die 12 junii, anno Domini 1595, Latine versæ.

« Sanctissime pater, domine et pastor supreme Ecclesiæ Christi, D. clementissime. Repetentes memoriâ consensum in omnibus atque unionem Orientalis et Occidentalis Ecclesiæ, quam majores nostri sub obedientiâ et regimine sanctæ sedis Apostolicæ Romanæ coluerunt; ex alterâ verò perpendentes animi dissensiones et schismata quæ hodie invaluerunt, non potuimus propterea non maximo dolore affici, deprecabamurque assidue Dominum, ut nos aliquando in unitatem fidei aggregaret, expectantes si fortè superiores et pastores nostri Orientalis Ecclesiæ, sub quorum obedientiâ hucusque fuimus, de ineundâ unitate et concordia quam in liturgiis quotidie à Deo efflagitant, cogitare seriò atque diligenter in eam rem et curam incumbere vellent. Sed cum videremus frustra tale quidpiam sperari ab illis, non tam malevolentia et temeritate fortassè eorum, quàm quòd sub gravissimâ

servitutis iugo crudelissimi tyranni et à Religione christianâ alieni gemant, tentare id quod maximè vellent, nullo modo possunt; nos nihilominus qui in his partibus sub dominio serenissimi Poloniæ et Sueciæ regis et magni ducis Lituaniæ constituti sumus, liberisque nobis esse propterea licet, attendentes officium nostrum, neque nobis ipsis et ovibus gregis Christi, quarum cura ad nos spectat, obesse, conscientiasque hæc in parte nostras, tot animarum interitu, qui ex dissensionibus his provenit, gravare nolentes, adjuvante Domino, ad unionem, quæ antea inter Orientalem et Occidentalem Ecclesiam viguit, inque Florentinâ synodo ab antecessoribus nostris constituta est, accedere decrevimus: ut vinculo hujus unionis adstricti sub obedientiâ atque regimine sanctitatis vestræ, uno ore et corde glorificemus et laudemus omnes divinissimum et sanctissimum nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

Ac proinde sciente volenteque domino nostro Sigismundo III Dei gratiâ Poloniæ et Sueciæ rege, magnoque duce Lituaniæ, cujus etiam singulare ac sapientissimum studium in hac re enituit, mittimus ad sanctitatem vestram charissimos fratres nostros reverendos in Christo Hypatium Pociei protothronium atque episcopum Vulodimiriensem, Brestensemque, et Cyrillum Terlezcki exarcham atque episcopum Luceoriensem, Ostrosiensemque; quibus mandavimus, ut sanctitatem vestram adeant, ac (si quidem sanctitas vestra administrationem Sacramentorum, ritusque et cæremonias Orientalis Ecclesiæ integrè, inviolabiliter, atque eo modo quo tempore unionis illis utebamur, nobis conservare confirmareque pro se et successoribus suis nihil in hac parte innovaturis, unquam dignetur) suo et omnium nostrum, archiepiscopi et episcoporum, totiusque ecclesiastici nostri statûs, et ovium commissarum nobis divinitus nomine, sedi sancti Petri, et sanctitati vestræ, uti summo pastori Ecclesiæ Christi, debitam obedientiam deferant. Quæ omnia petita à nobis si obtinuerimus, sanctitati vestræ cum omnibus successoribus suis, nos et successores nostri dicto audientes, subque regimine sanctitatis vestræ semper esse volumus, in quorum majorem fidem litteras præsentis manibus nostris subscripsimus atque munivimus sigillis. Datum ex regno Poloniæ et magno ducatu Lituaniæ die 12 junii, anno Dom. 1595, juxta kalendarium vetus, sanctitatis vestræ

« Humillimi apud Deum oratores et servi. »

Subscriptiones cum sigillis.

Qui igitur missi sunt episcopi legati, postquam Romam pervenire, honorificè excepti à summo pontifice legationem publicè exposuerunt. Inter alia verò ante fidei professionem ab ipsis suæ gentis nomine emittendam sequentes articulos pro unionem perficiendâ proposuerunt, quos prius apostolico nuntio Russiæ obtulerunt.

Articuli sive conditiones, quas nos Adamus Wlachimensis et Cyrillus Luceoriensis Wladicæ, nostro ac confratrum nostrorum nomine, à catholicâ Romanâ Ecclesiâ, priusquam ad ipsius unionem accedamus, requirimus:

« Cùm inter Romanæ et Græcæ Religionis atque fidei homines de processu Spiritus sancti contentio sit, quæ unionem et consentionem plurimum impediat, et non aliam penè ob causam, quàm quòd mutuò inter se intelligi nolimus. Postulamus itaque ne ad aliam confessionem stringamur, sed sequamur, quam in Evangelii et doctorum sanctorum religionis Græcæ scriptis traditam habemus; nimirum Spiritum sanctum non ex duobus principiis nec duplici processu, sed ex uno principio veluti ex fonte, ex Patre per Filium procedere, secundum illud prout in concilio Florentino Patres religionis Græcæ suffragiis suis comprobârunt et attestati sunt in hæc verba: Occidentalium et Orientalium sanctorum scripta diligenter auscultavimus, quorum alia Spiritum sanctum *ex Patre Filioque*, alia verò *ex Patre per Filium* procedere testantur. Quæ quidem omnia tametsi significant idem, nos tamen illud, *ex Filio*, postponentes Spiritum sanctum *ex Patre per Filium* ab æterno substantialiterque, ut ab unico principio, vel ab unicâ causâ procedere profitemur: quandoquidem præpositio, *per*, in Spiritus sancti processione causam significat.

« Cultus divinus omnesque orationes matutinæ, vespæræ et nocturnæ, ut nobis integræ constent secundum morem et consuetudinem receptam Orientalis Ecclesiæ, nominatim verò liturgiæ tres, Basilii, Chrysostomi, Epiphaniî, quod fit tempore quadragesimali cum præsanctificatis donis. Similiter et aliæ omnes cæremoniæ Ecclesiæ nostræ, quibus hucusque usi sumus, siquidem et Romæ sub obedientiâ summi pontificis idem observatur.

« Sacramenta sanctissimi corporis et sanguinis Domini Nostri Jesu Christi, ut nobis

ita, quemadmodum hucusque usi fuimus, sub utrâque specie panis et vini, temporibus perpetuis integrè inviolabiliterque conserventur. — Sacramentum Baptismi et forma ipsius, ut nobis integrè, prout in hunc usque diem durat, sine omni additamento constet. — De purgatorio nullam litem movemus, sed volumus doceri ab Ecclesiâ sanctâ Romanâ.

« Calendarium novum, si secundum morem antiquum fieri possit, suscipiemus, verum eâ conditione, ut festa Paschæ et aliorum sanctorum ritus nostri, quemadmodum durante concordia fuerunt, integra ac inviolata nobis constant et maneant: habemus enim nonnulla festa peculiaria, quibus Romana Ecclesia caret, utpote pro die sextâ januarii, quâ anniversariâ celebritate repræsentamus baptismum Jesu Christi ad primam revelationem Dei in Trinitate unius, quod nostri vulgò *Thohozia vulznie*, ac si dicas, *divina revelatio*, vocant: ad cuius diei adventum solemnes cæremonias habemus circa benedictionem aquæ. — Ad processionem pro festo Corporis Christi faciendam ne adigamur: hoc est, ne simili ratione processionis cum Sacramento faciendæ nobis necessitas imponatur, quandoquidem apud nos alius est modus et usus Sacramentorum. — Tum et ante festum Paschæ, ad consecrationem ignis, ac etiam pulsationem asseribus compactis loco campanæ, et alias cæremonias, quibus hucusque caruimus, ne compellamur; quin potius secundum ritum et consuetudinem Ecclesiæ nostræ integrè conserventur. — Matrimonia sacerdotalia, ut integra constant exceptis bigamis.

« Propter litteras confirmationis Romam ut episcopi ritus Græci non mittant, sed cum aliquem sacra regia majestas in episcopatum nominaverit, metropolita sive archiepiscopus more antiquo unumquemque ejusmodi consecrare debet. Nihilominus tamen ipsemet metropolita, qui huic ipsi officio metropolitæ successurus, propter litteras confirmationis ad pontificem maximum mittere debet, quemadmodum allatis confirmationis Româ litteris, episcopi ritus Græci duo aut ad summum tres suo jure consecrent et benedicant: si verò aliquem episcopum in metropolitam succedere contigerit, is propter sacræ litteras mittere non debet, quandoquidem jam habeat litteras sacræ per dignitatem episcopalem, saltem obedientiam summo pontifici coram reverendissimo archiepiscopo Gnesnensi, non tanquam coram archiepiscopo, sed tanquam coram re-

gni primatè præstare potest. Et ut major penes nos esset auctoritas, et ovibus nostris majori venerationi et observantiæ essemus, contendimus à summo pontifice, velit benignè ad sacram regiam majestatem dominum nostrum clementissimum et ordines regni, tam spirituales quàm seculares intercedere, ut in ordine senatorio locum habere possemus, idque ob multas justasque causas: siquidem æqualem dignitatem et officium cum ritus Romanæ Ecclesiæ episcopis gerimus. Eam potissimum ob causam, cum aliquis nostrum super dignitatem senatoriam juramentum præstiterit, procul dubio et super obedientiam summo pontifici juramentum præstare potest, ne etiam dissidium tale fiat, quale post obitum Isidori cujusdam metropolitæ Kioviensis quondam factum fuit. Idque eam ob causam cum episcopi ritus Græci nullâ jurisjurandi religione tenerentur, atque locorum intervallo disjuncti facile ab unione in synodo Florentinâ factâ defecerunt; sed cum juramento senatorio obligatus fuerit, difficile, ut quispiam de dissidio et dissensione quidquam moliri audeat.

« Litteræ ad comitia regni generalia et particulares conventus, ut ad nos mittantur. — Ad cæremonias et religionem Romanæ Ecclesiæ profitendam nemo adigatur et astringatur: siquidem omnes unum erimus sub obedientiâ unius pastoris Ecclesiæ Dei. — Matrimonia inter Romanæ et Græcæ religionis homines libera sint, nec personæ matrimonio junctæ invicem ad capessendam religionem sese compellant. — Archimandritæ Humiani monachi vulgò *Chernoii*, et cœnobîa illorum ut secundum morem et consuetudinem antiquam sub obedientiâ et potestate episcoporum in cujuslibet diœcesi sint. — Pulsationes campanarum in templis nostris pro die veneris S. prohibeantur et vetentur. — Cum sacratissimo Sacramento ægrotos secundum morem et consuetudinem nostram ut liberum sit nobis publicè visitare, tum et cum processionibus diebus festis atque solemnibus sine omni impedimento progredi. — Monasteria et templa nostra quæ ad hanc præsentem unionem in nostro ritu et religione perseverarunt, ne ad templa religionis Romanæ convertantur. — Si quis etiam pro perpetrato aliquo facinore ab episcopis suis fuerit excommunicatus, is ne ad Romanæ Ecclesiæ religionem suscipiatur, imò ut excommunicetur; eodem modo nos etiam contra eos quæ ab Ecclesiâ Romanâ excom-

municati fuerint, processuros et facturos pollicemur.

« Quòd si ita Deo favente aliquando reliqua etiam pars hominum Orientalis Ecclesiæ ritûs Græci ad eam unionem cum Occidentali Ecclesiâ accederet; ac subsequenti tempore communi consensu totius universalis Ecclesiæ aliquid, quod ad Ordinem vel reformationem ejusdem Ecclesiæ Græcæ attineret, sanciretur et constitueretur, in eo ut communis esset omnium participatio, tanquàm unius religionis ovicularum, sub uno pastore existentium. »

« *Articuli, sive conditiones, quas à sacrâ regiâ majestate confirmari petimus.*

« Metropolitaram et episcoporum reliquarumque spiritualium dignitatum ritûs nostri Græci, ne alterius nationis vel religionis, præterquàm Ruthenicæ, hominibus conferantur: cùm verò canonibus nostris id cautum habeamus, ut tam metropolitæ quàm episcopi aliique ejusmodi officiales priùs à spiritualibus, quàm à secularibus ordinibus eligantur, petimus itaque à sacrâ regiâ majestate, ut libera penes nos maneat eligendi potestas, salvâ tamen sacræ regiæ majestatis pro libitu cuivis ex electis conferendi auctoritate; post obitum enim alicujus ex supradictis officialibus quatuor nobis eligendos petimus, ex quibus uni qui idoneus ad officium illud obeundum videbitur, sacra regia majestas conferet; ac vel peculiari adjectâ conditione, ut obedientiam summo pontifici præstare teneatur, sitque adstrictus. Quòd si verò alicui ejusmodi dignitas conferretur, is infra unum mensium decursum ordines suscipere tenebitur, privatione ejusdem beneficii, ut legibus à serenissimo olim piæ memoriæ Sigismundo Augusto de suscipiendis ordinibus nobis gratiosè collatis, et per sacram regiam majestatem dominum nostrum elementissimum modernum confirmatis satisfiat.

« Postulamus etiam, ut locum in senatu regio habeamus, non aliquâ commodorum ratione et ambitione ducti; verùm ut oves nostræ, quarum curam gerimus, majori nos observantiâ colant et observent, cùm eâ dignitate episcopatus quâ et cæteri Romanæ religionis homines fungamur; cùm verò juramentum senatui præstiterimus, simile etiam summo pontifici super obedientiam juramentum præstare tenebimur. — Ex Græciâ si quas fortè factiones vel excommunicationes per litteras illius nationis homines moliantur, eas omninò prohiberi petimus, ne hinc ista unio

divelli ob diversa in vulgo excitata studia possit, cùm adhuc multi pertinaciter huic rei resistent. Hoc verò perquàm diligenter cavendum est, ne extranei episcopi vel presbyteri, qui sacræ Romanæ Ecclesiæ obedientiam recusaverint, in quâlibet diœcesi nostrâ aliquid negotii habeant, et commorentur; similiter quoque nationis nostræ homines qui rebelles et contradicentes huic unioni, nostræque obedientiæ fuerint, ne quicquam spiritualium negotiorum agere audeant; alioquin poenâ aliquâ mulcentur.

« Quoniam verò multorum ecclesiasticorum bonorum per antecessores nostros, nescitur quo jure amissorum, possessione exclusi sumus, quibus non nisi eò usque quoad antecessores nostri vixissent, carere debuerimus, petimus, ut bona hæc Ecclesiis restituantur, siquidem tantâ inopiâ et egestate sumus constricti, ut non solum necessitatibus Ecclesiarum non providere, sed etiam sufficientem victum nobis suppeditare non possimus. In posterum autem ne bona Ecclesiæ sine consensu episcoporum totiusque capituli conferantur à sacrâ regiâ majestate contendimus. — Privilegia nostra super bonis Ecclesiis cathedralibus attributa, in quorum possessione pacificâ hucusque existunt, ut vires et robur suum perpetuæ firmitatis obtineant.

« Post mortem metropolitæ et episcoporum, ne capitulum atque thesaurarii se in bona ecclesiastica ingerant, sed more et ordine Romanæ Ecclesiæ, capitulum, quoad alter electus non fuerit, ea bona administret. In bonis autem et facultatibus episcopi defuncti proprii consanguinei ipsius, ne ullam injuriam patiantur, pro more et consuetudine Romanæ Ecclesiæ: quod quidem etsi privilegio jam cautum habeamus, id tamen constitutionibus regni publicis confirmari nobis petimus. — Archimandritæ Humiani monachi, vulgò *Chernoii*, et monasteria eorum, obedientiæ episcoporum, qui in diœcesi cujuslibet fuerint, pristino more subsint. — Ad judicia tribunalis regni, more et consuetudine regni, duos quoque ex spiritualibus religionis nostræ deputandos esse petimus, qui tanquàm defensores jurium et libertatum nostrarum sint. — Archimandritæ Humiani, presbyteri, diaconi, aliique spirituales eodem honore ac reverentiâ ab hominibus quo cæteri religionis Romanæ homines prosequantur, iisdemque libertatibus ac prærogativis fruuntur et gaudeant, secundum privilegium serenissimi olim

domini Wladislai regis. — Præterea à contributionibus regni publicis, quas hucusque unusquisque nostrum officialium spiritualium pendebamus, ut temporibus perpetuis (exceptis his qui bonis hæreditariis utantur) liberi et immunes simus, idque constitutionibus regni publicis sanciri et describi petimus. — Monasteria et templa ritus Græci, ne ad templa Romani ritus convertantur. — Collegia sive confraternitates speciales non ita pridem à patriarchis constitutæ, et à sacrâ regiâ maiestate confirmatæ, quemadmodum Vilnæ, Leopoli, Brestæ, et alibi, ut integræ et illæsæ maneant, ita tamen ut obedientiam summo pontifici, nobisque episcopis religionis Græcæ præstare teneantur, sintque astricti. — Scholas, seminaria Græcæ Slavicæ linguæ extruere, ubi commodius videbitur, ut liberum nobis sit, sic et officinas imprimendorum librorum, quæ quidem omnia sub obedientiâ episcoporum sint. — Porro quoniam presbyteri religioni nostræ dediti nobis debitam obedientiam præstare recusant, petimus ut libera penes nos maneat eos puniendi potestas, in eoque à capitaneis sacræ regiæ maiestatis ne impediamur. — Homines seculares ne se in curam Ecclesiarum ritus nostri ingerant, sed hæ potestati et jurisdictioni spiritualium subiaceant, præcipuè verò cathedrales Ecclesiæ.

Responsum datum à nuntio Apostolico supra dictis articulis.

Quæ reverendissimi Domini Wladicæ, suo ac suorum confratrum nomine pro Ecclesiæ Græcæ in totâ Russiâ serenissimo regi subiectâ, cum sacrosanctâ Ecclesiâ catholicâ Romanâ unione petunt, nonnulla à summo pontifice, nonnulla verò à regiâ maiestate Poloniæ dependent. Ex illis quæ à summo pontifice petuntur, quædam pertinent ad divina dogmata, quædam verò ad jus humanum spectant. Quantum ad ea igitur, quæ divini dogmatis sunt, cum omnia quæ petuntur, sint sacrosanctæ fidei catholicæ consona, non humanâ voluntate, sed ex divinâ revelatione deprompta, et ut talia ab œcumenico concilio Florentino toti Ecclesiæ credenda proponantur; certum absque ullâ dubitatione est, summum pontificem illa approbaturum et acceptaturum. Quantum ad ea verò, quæ ad jus humanum spectant, licet non ita simpliciter asserere possimus, summum pontificem (cujus legatione fungimur) eis consensurum, eo quod ipsius expressus animus nobis non con-

stet, ex ejusdem tamen præsumptâ voluntate intrepidè affirmamus, beatitudinem suam libenti animo consensum præbituram. Cum enim ea quæ in hoc genere proponuntur, à rectæ fidei normâ non discrepent, quin potius rationi consentanea sint, et ex ejus voluntate dependeant, dubium nullum est quin pius ac clemens pater (cui nihil in hac vitâ charius esse potest, quàm salus animarum sibi à Christo Domino commissarum) charissimis filiis ad se suppliciter accedentibus illa benignè concessurus sit. Postremò circa ea quæ à regiâ maiestate petuntur, id quod nos præstare possumus, bonâ fide promittimus, nimirum totis viribus curaturos nos apud serenissimum regem, tum apud inclytam regni Poloniæ magnique ducatus Lituaniæ rempublicam, ut ea quæ à dictis reverendissimis DD. proponuntur, pro tanto unionis bono christianè ac liberaliter, sicut dignum et justum est, concedantur. Ut autem id facilius impetrari possit, serenissimo D. nostro obnixè supplicabimus, ut litteris commendatitiis suam etiam hæc in parte auctoritatem interponat. Quod beatitudinem suam libenter et ex animo facturam non dubitamus. In quorum igitur omnium fidem has litteras nostrâ propriâ manu subscriptas, nostroque sigillo munitas dedimus. Datum Cracoviæ die primâ augusti 1595.

Fuerunt Romæ aliqui ex articulis his à congregatione illustrissimorum cardinalium examinati ac attentè discussi, ac gravissimi theologi de eis consulti; permissusque est eis, ut omnibus cæremoniis et ritibus antiquis, quorum ipsi tenacissimi sunt, uterentur, dummodò fidei catholicæ non contradicerent. Admissi denique ad sanctæ Ecclesiæ communionem, fidei professionem, juxta consuetam formam pro Græcis superius præscriptam, fecerunt; ac ritè Evangeliiis tactis, juramento ac subscriptione firmarunt. — Ruthenorum cum Ecclesiâ catholicâ communionis formam breviter præscripsi, ut si aliquando Moscovitæ ejusdem linguæ et religionis homines ad se redierint, velintque sanctæ matri Ecclesiæ catholicæ reconciliari, horum exemplo facillè alliciantur, præsertim cum ritus et cæremonias omnes Orientalis Ecclesiæ, quæ fidei non adversantur, illis esse à sanctâ sede permissas cognoverint.

Sequitur censura sive judicium cujusdam viri docti de Ruthenorum religione.

Articuli propositi à Ruthenis magnâ ex parte

pertinent ad ritus ac cæremonias externas, adeoque civilem ac politicam administrationem; atque ideo non tam operam aut studium theologicum, quàm civilem prudentiam requirunt. Seligam tamen ex omnibus nonnulla capita, de quibus dicam quid ego sentiam; cætera, quæ à me intacta relinquentur, ejusmodi mihi videntur esse, ut salvâ fide ac religione liberè possint vel rejici vel approbari, ut illustrissimis DD. meis videbitur expedire.

Igitur primo loco dicunt velle se confiteri Spiritum sanctum à Patre per Filium procedere, et agnosco verba patriarchæ Constantinopolitani in ultimâ sessione concilii Florentini. Cæterum hæc fidei concessio triplici ex capite magnoperè probanda et commendanda videtur: 1° quòd admittit Spiritum sanctum substantialiter ab æterno procedere à Patre per Filium unicâ spiratione, tanquàm ab unico principio, et unicâ causâ, quod aliàs Græci atque omnes Orientales pernegabant. — 2° Quia disertè fatentur particulam, *per*, in processione Spiritûs sancti significare causam, quo refelluntur schismaticorum effugia, quibus particulam illam interdum dicebant idem significare, quod, *cum*, aliàs ad designandam relationem Patris ad Filium, aut consubstantialitatem Patris ac Filii referebant. — 3° Quia planè concedunt idem esse Spiritum sanctum procedere à Patre per Filium, et procedere ex Patre et Filio. Itaque videri posset admittenda, nisi constaret, ipsam non modò in concilio Florentino non fuisse confirmatam, sed ne ipsis quidem Orientalibus omni ex parte placuisse, adeoque ipsam nonnihil continere, unde castigatione egere videatur. Ac non fuisse quidem à concilio approbatam ex decreto unionis cui Græci subscripserunt, apertè constat. Siquidem definitum est in hæc verba, « ut hæc fidei veritas ab omnibus Christianis credatur et suscipiatur, sicque omnes profiteantur, quia Spiritus sanctus ex Patre et Filio, et ex utroque æternaliter tanquàm ab uno principio, et unicâ spiratione procedit, declarantes quòd id quod sancti doctores et Patres dicunt ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum, ad hanc intelligentiam tendit. » Si ergo Rutheni profitentur se velle admittere confessionem fidei, quam concilio Florentino Patres religionis Græcæ suis suffragiis comprobârunt, quâ ratione possunt excludere eam formam, quæ asserit Spiritum sanctum à Patre Filioque procedere, si hanc suis illi chirographis obsignârunt? an non vi-

dent, si Christiani esse volunt, et œcumenico concilio acquiescere, sibi necessariò hanc fidei confessionem corde complectendam atque ore profitendam esse?

Jam verò ne fuisse quidem ab omnibus Orientalibus receptam, ex eâdem ultimâ sessione concilii facilè ostendi potest. Cum enim patriarcha Constantinopolitanus post luculentam atque eruditam Georgii Scholarii orationem in Græcorum conventu hanc fidei formam edidisset, quam nunc Rutheni proponunt; hæsitante ac tergiversante Græcorum imperatore, Ruthenus in hanc sententiam locutus est: « Sanctorum Occidentalium scripta nobis suscipienda; censet sanctum Spiritum ex Filio habere esse, necnon Patrem et Filium unicam Spiritûs causam esse, credo et profiteor. » Post hunc Bessarion cardinalis doctè ac disertè peroravit, ac multis Græcorum theologorum et SS. Patrum testimoniis ostendit, nemini aditum patere ad salutem, qui Spiritum sanctum à Patre Filioque procedere non profiteretur. Deinde episcopus Mytilenus, Latinorum et Occidentalium sententiam magnificentius extollens, inter cætera concludit: « Quorum (de Occidentalibus loquitur) volens sequi vestigia, Spiritum sanctum à Patre Filioque, ut ab unico principio, non autem à duabus causis procedere profiteor. » In eam tum sententiam Græci frequentissimi abierunt, ipseque adeò patriarcha suam illam priorem confessionem ad aliam formam revocavit. Sunt autem hæc ipsa illius verba: « Ego nostrum paternum dogma non derelinquam, sed in eo quousque vixero permanebo. Sed quoniam Latini non temerè nec ex sententiâ propriâ, verum sanctorum auctoritatibus adducti, Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere credunt, ideo iis assentior, et cum iis conjungor, ac præpositionem, *per*, Filium Spiritûs sancti causam significare concedo. » Quin etiam cum in conventu Orientalium certum jam ac definitum esset, ut cum Occidentalibus conjungerentur, ipse patriarcha paulò antequàm subitâ morte è vivis eriperetur, suam sententiam hoc chirographo declaravit: « Quæ (inquit) Domini Jesu Christi catholica et apostolica Ecclesia Romæ veteris sentiat ac celebret, omnia me quoque sentire, credereque profiteor, ac ipsis plurimum acquiesco. » Si igitur Orientales tam apertè fatentur, Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere, quid est quod Rutheni reformident? Cur se dicunt Patres sequi reli-

gionis Græcæ, si quod illi apertè asserunt, ipsi postponunt et aspernantur? At quærat fortassè quispiam, cur dixerit patriarcha, *nolle se paternum dogma deserere*? Cui ego paucis respondeo, patriarcham appellare suum dogma illum dicendi modum, quo paulò ante usus erat, cùm dixit Spiritum sanctum à Patre per Filium, à quo sanè dogmate, ut Rutheni concedunt, et ex dictis facillè intelligi potest, non recedit is qui admittit Spiritum sanctum à Patre Filioque procedere: accedit quòd de processione Spiritûs sancti in concilio Florentino bipartita quæstio fuit.

Nam primùm de re ipsâ multis ultrò citròque disputatum est, deinde de additione quæ facta est symbolo Nicæno nonnihil actum. Cùm verò Orientales concessissent Occidentalibus, rectè eos sentire, cùm procedere dicerent Spiritum sanctum à Patre et Filio, sive à Patre per Filium, admisissent etiam, ipsis justis de causis licuisse verba illa Symbolo addere, constanter negârunt se hujusmodi additionem admissuros, id quod eis per concilium licuit. Ab hoc igitur dogmate potuit patriarcha negare se recessurum; alioqui se Romanæ Ecclesiæ fidem omni ex parte complecti, paulò ante mortem, ut dixi, declaravit apertè. Desinant ergo Rutheni Orientalium fidem et Græcorum confessionem nobis obtendere, cùm constet eos suis suffragiis admisisse Spiritum sanctum procedere à Patre ac Filio. Quòd si (ut Rutheni ultrò concedunt) idem est Spiritum sanctum procedere à *Patre ac Filio*, et procedere à *Patre per Filium*, cur hoc admittunt, illud recusant? An quia, ut ipsi insinuare videntur, hoc habetur in Evangelio, illud non item? Atqui Evangelium neutrum apertè dicit; priorem locutionem quam Latini sequuntur, interdum insinuat, posteriorem quam ipsi proferunt, nunquàm. Joan. 16: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet*; quo testimonio Andràas Colossensis utitur contra Græcos in concilio Florentino, sessione 7, et ante illum Didymus, l. 2 de Spiritu sancto, probat Spiritum sanctum procedere à Filio, eodemque modo colligit Gregor. Nazianz. orat. de Fide. Nam cùm dixisset Spiritum sanctum esse de propriâ filii substantiâ: *Ipse, inquit, Dominus Salvatorque noster de meo, inquit, accipiet, ex eo utique quod est Filius, quia et Filius de eo quod Pater est.* An fortè malunt dicere, Spiritum sanctum procedere *per Filium*, quia Græci sæpiùs ita locuti sunt, nolunt dicere, *ex Filio*, quia licet Occidentales sic le-

quantur, eam formam Græci non admittent? At ego contendo Latinos etiam dicere, *per Filium*, et quamvis Græci frequenter eodem modo loquantur, sæpiùs tamen dicere, *ex Filio*.

Inter Latinos Tertullianus lib. adversus Praxeam, « Spiritum sanctum, inquit, à Patre per Filium deduco. » S. Hilar. l. 12 de Trin., sub finem: « Spiritus est, inquit, ex te per Unigenitum tuum. » S. Thomas 1 partè, q. 36, artic. 3, docet ac subtiliter explicat, quomodò ea forma dicendi intelligenda sit, quem deinde scholastici magnâ ex parte sequuntur. Porro inter Græcos Athanasius in redargutione Meletii, « impossibile, ait, esse in Trinitatis gloriâ Spiritum sanctum numerari, si non emanaret ex Deo per Filium. » Gregorius Thaumaturgus in suâ fidei revelatione apud Gregorium Nyssenum in ipsius Vitâ: « Unus Spiritus sanctus ex Deo ortum et existentiam habens, qui per Filium apparuit imago Filii perfecta. » Basilius lib. 5 contra Eunom., cap. 12, ait « Spiritum sanctum non ideò non dici Filium Filii, quia non sit ex Deo per Filium, sed ne suspicemur Trinitatem multiplicari in infinitum. » Greg. Nyssenus l. 1 adversus Eunom., apud Bessarionem, in suâ oratione dogmaticâ, quæ habetur in concilio Florentino, c. 6, ait, « Spiritum sanctum per Filium ipsum esse manifestatum, » lib. ad Ablabium, esse per id quod immediatè et ex continenti est. Cyrillus Alexandrinus, l. 11 in Joan., c. 1: « Spiritus sanctus est consubstantialis Filio, et procedit per eum; » l. 12, c. 56: « Ex Patre per Filium procedit. » Tharasius in 7 synodo, act. 3: « Credimus in Spiritum sanctum, qui ex Patre per Filium procedit. » Maximus, Zachariæ 4, apud Bessarionem: « A Patre essentialiter per Filium ineffabiliter natum procedens. » Damasc. l. 1 de Fide c. 18: « Per Filium Patri conjunctus; » c. 11: « Spiritum per Filium esse dicimus. »

Non dubito plura testimonia posse apud Græcos reperiri; sed hæc tantum placuit indicare. At multò plures sunt Græci, qui dicant Spiritum sanctum procedere *ex Filio*. Athanasius in Symbolo: « Spiritus sanctus à Patre et Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens. » Hoc Symbolum esse Athanasii ne Græci quidem inficiari audent; nam, ut scribit Gennadius Scholarius in defensione concilii Florentini, cap. 1, sess. 5, Græci sui temporis dicere solebant, Athanasium, quando hæc scripsit, fuisse ebrium, ut maluisse videantur

blasphemare, quàm negare hæc fuisse ab Athanasio conscripta. Deinde hoc Symbolum esse Athanasii indicare videtur Gregorius Nazianzenus, oratione de laudibus ipsius Athanasii, in quâ dicit eum scripsisse plenissimam fidei declarationem, quam Oriens Occidensque venerantur. Idem planius significat S. Augustinus, qui in Ps. 120, citans integrum versiculum ex hoc Symbolo, auctorem nominat Athanasium episcopum Alexandrinum, et sine nomine Athanasii utitur frequenter versiculis hujus Symboli, ut l. 5 de Trinit. 8, Epist. 478, ad Passent., Enchir. cap. 36, serm. 295 de Tempore. Denique in concilio Toletano 4, c. 1, circa annum Domini 633, recitatur ex hoc Symbolo confessio fidei. Idem Athanasius, Epist. ad Serapionem, probat Spiritum sanctum non esse Filii creaturam, quia neque Filius est creatura Patris, cum sit idem ordo Spiritus sancti ad Filium, qui Filii ad Patrem: ubi supponit, Spiritum sanctum ita procedere à Filio, sicut Filium à Patre. In eadem Epistola: « Si Filius, ait, quia ex Deo Patre est, proprius ipsius substantiæ est, necesse est Spiritum, quia ex Deo esse dicitur, proprium esse Filii secundum substantiam. » Intelligit autem necessariò ex Deo Filio; alioquin nihil concluderet; simile habet in duabus aliis Epistolis brevioribus ad eundem.

Basilius l. 3 contra Eunom., in initio, de Spiritu sancto sic loquitur: « Dignitate secundum à Filio, cum ab ipso esse habeat, et omninò ab illâ causâ dependeat, pietatis ratio tradit. » Hunc locum mendosum et corruptum esse contendebat Marcus Ephesius in concilio Florentino, sess. 20. Sed ostenderunt Latini codices, in quibus hæc verba leguntur; et ex iis quæ sequuntur, apparet in aliquibus codicibus fuisse sublata; pergit enim: « Quem admodum Filius ordine quidem à Patre secundus est, quoniam ab illo est, et dignitate, quoniam origo atque causa essendi Pater ipsi est; naturâ verò nullo modo secundus, quoniam in utroque una est deitas: ita Spiritus sanctus etsi dignitate et ordine secundus à Filio est, non tamen alienæ ipsum esse naturæ inde consequens est. » Ex quibus apparet necessariò intelligendum esse Spiritum sanctum habere esse à Filio, alioquin similitudo Filii et Patris non esset ad rem. Idem l. 5 adversus Eunom., vocat Spiritum sanctum naturalem imaginem Filii, cap. 11: « Ut se habet Filius ad Patrem, sic Spiritus sanctus ad Filium; quapropter Ver-

bum Dei est Filius, Verbum autem Filii est Spiritus sanctus. » Quæ nullo modo vera esse possunt, nisi Spiritus sanctus procedat à Filio. Eadem penè repetit lib. de Spiritu sancto, c. 17.

Gregorius Nyssen., hom. 4 in orationem Dominicam, ut ex ipso citat Gennadius in defensione concilii Florentini, cap. 1, habet hæc verba: « Spiritus sanctus et ex Patre dicitur, et ex Filio præterea esse ostenditur; » ait tamen hunc locum sublatum esse à Græcis. Bessarion loco notato citat alium locum ex libro ad Ablabium, ubi ait Spiritum sanctum distinguere, eo quod credimus aliud quidem causam esse, aliud verò ex causâ, et ex eo quod ex causâ est. Ubi causam vocat Patrem, Filium id quod ex causâ, Spiritum sanctum ex eo quod ex causâ est, id est, ex Filio. Gregor. Nazianz. oratione 5, de Theologiâ, comparat processionem Spiritus generationi Seth, qui ab utroque parente fuit, significans Spiritum sanctum esse à Patre ac Filio. Cyrillus Hierosolymitanus catechesi 17, de Spiritu sancto sic loquitur: « Qui Patri ac Filio semper adest, non qui ab ore et labiis Patris et Filii loquendo formetur; » quod profectò inane esset, nisi putaret procedere ab utroque. Chrysost. homil. 1 de Symb.: « Iste est Spiritus sanctus de Patre ac Filio procedens. » Hom. 2: « Spiritum sanctum dicimus Patri et Filio æqualem, et procedentem de Patre et Filio. » Alia testimonia ex hoc auctore citantur ab aliis. Epiphan. hæresi 69: « Unus est Spiritus, Dei Spiritus ex Patre procedens, et de Filio accipiens. » Hoc autem accipere de Filio, opponit creationi; negat enim Spiritum sanctum esse à Filio creatum; sic sæpius in totâ illâ disputatione, in Anchorato dicit Spiritum sanctum esse Spiritum Patris et Filii, et ex Patre et Filio tertium; ibidem ait esse ex Christo, ab utrisque à Patre et Filio. Didymus, l. 2 de Spiritu sancto, inducit Christum de Spiritu sancto loquentem: « Non est, inquit, ex se, sed ex Patre et me est, hoc enim ipsum quod subsistit et loquitur, à Patre et me illi est. » Paulò infra: « Non potest à Filio loquente audire quæ nescit, cum hoc ipsum sit quod profertur à Filio, id est, procedens à veritate, consolator manans de consolatore. » Paulò post: « Non alia est substantia Spiritus sancti, præter id quod datur ei à Filio. »

Cyrillus Alexandrin. l. 11 in Joan. de Spiritu sancto ait: « A Verbo est secundum emis-

« sionem ad esse atque subsistere ; » lib. 13 Thesaur. 2, Spiritum sanctum Dominum similiter appellat, sicut ex ipso Filio et in ipso naturaliter existentem. Paulò post : « Ex Filio » autem naturaliter ac substantialiter Spiritum sanctum sicut ex Patre provenire credimus. » Sic ferè de Rest. fid. ad Theodos., ultra med.; et l. 5, 6, 7, de Trinit. Extat præterea Epist. concilii Alexand. ad Nestorium, quæ est ipsius Cyrilli, in quâ leguntur hæc verba : « Spiritus appellatus est Veritatis, et Veritas » Christus est, unde ab isto similiter sicut ex » Patre procedit. » Hæc autem epistola approbatur in concilio Ephesino, tom. 1, c. 14, in quartâ synodo, act. 5, in quintâ synodo actione ultimâ, in sextâ synodo, act. 7, ut appareat hunc dicendi modum à quinque conciliis œcumenicis, iisdemque in Oriente celebratis fuisse confirmatum. Plura alii, sed hæc videntur satis apertè ostendere, non ita probari à Græcis illum loquendi modum, *per Filium*, ut non frequentissimè dixerint, *ex Filio*.

Non negârim Græcos, dùm maximè disputarent contra Macedonium et Eunomium ac reliquos πνευματομάχους, non dixisse solitariè atque absolutè Spiritum sanctum esse à Filio, et negâsse Filium esse causam, sed id propterea factum est, ne viderentur cum Eunomio sentire, qui, ut intelligitur ex Basilio, l. 2 adversus Eunomium in fine, Spiritum sanctum dicebat esse Filii creaturam; hæc enim sunt verba Eunomii, Filium ingeni esse facturam, Unigeniti verò Paracletum; idemque cum Eunomio sensisse Macedonium docet Theodoretus l. 4 de Hær. fab. Cùm ergo Eunomius absolutè diceret Spiritum sanctum esse à Filio, Catholici absolutè negant, et ob id etiam interdum negant Filium esse causam, et solum Patrem dicunt causam. Nomen enim *causæ* apud Græcos, præsertim Basilium et Gregorium Nazianz., significat principalitatem quamdam et primatum in origine, et hoc modo nomen *causæ* soli Patri propriè convenit. Sic Basilius de Spiritu sancto ad Amphil., c. 16 : « In horum, inquit, » creatione cogita mihi principalem causam » eorum quæ fiunt Patrem, dein conditricem » Filium, perfectricem Spiritum sanctum. » Et Gregor. Nazianz. oratione ad episcopos ex Ægypto navigantes tres divinas personas ita describit : « Creatrix dominatio in tribus consistit, in causâ, in opifice, in perfectore, » hoc est, in Patre, in Filio et Spiritu sancto. Ibidem : « Quicquid Pater habet, idem, ex-

« ceptâ causâ, Filii est ; » quasi dicat : Pater communicat omnia Filio, præter paternitatem et illam eminentiam ac prioritatem originis, quæ ipsius est propria.

Hoc ergo modo negant Filium esse causam, et Spiritum procedere ex Filio, quod sæpè inculcant Græci in concilio Florentino, non procedere Spiritum sanctum à Filio ἀρχαῖος, vel ἀρχιδῶς, quia reverà Filius non est prima et principalis causa modo explicato, cùm id conveniat Patri. Facilius dicunt esse per Filium, quàm ex Filio, quia, ut docet Basilius de Spiritu sancto, c. 2 et 3, hæretici philosophicis rationibus ducti, putabant modum illum dicendi, à quo, convenire tantum causæ principali, *per quem* verò secundariæ; quod quantum non est perpetuò verum, ut ibi ostendit Basilius, et planiùs t. 5, Ambrosius l. 4 de Fide, c. 6, et Augustin. de Trin. c. 6, tamen nonnunquàm hanc distinctionem Græci Patres admittunt, ut patet ex Greg. Nazianz. oratione in sancta lumina, Damas. l. 1, c. 10, qui dicunt his vocibus personarum proprietates significari, atque idcirco ne viderentur admittere Filium esse causam principalem Spiritus sancti, maluerunt dicere, procedere à Patre per Filium, quasi suam cuique personæ proprietatem adscriberent. Nam quia pater est ingenuitus, et à nullo procedit, est verò quasi radix et origo divinarum personarum, dicitur, à quo; Filius, quia procedit, spirat tamen et cum Patre operatur, dicitur *per quem*; et quia in Spiritu sancto omnis divina emanatio clauditur, dicitur, *in quo*. Itaque ne viderentur tribuere Filio principalem vim spirandi, quæ à Patre non penderet, negârunt esse à Filio, per Filium [tamen propter rationem allatam concesserunt. Non ergo dicunt Rutheni Orientales maluisse dicere, *per Filium*, cùm tamen multi ex Orientalibus dixerint, à Filio. An credimus Ruthenos hunc Occidentalium loquendi modum postponere, quòd alter tutior sit, aptior et accommodatior? Verùm, nisi ego vehementer fallar, omnia contra habent. Nam primum ex oratione dogmaticâ Bessarionis satis constat, quòd multis calumniis expositus esset ille dicendi modus, quibus fidei catholicæ veritas quibusdam quasi tenebris involvebatur. Deinde D. Thomas, qui ad theologiam normam omnia revocavit, 1 p., q. 36, art. 3, cùm disputaret de hoc dicendi modo quo Spiritus sanctus dicitur procedere *per Filium*, non dixit ita dicendum, sed posse eum dicendi

modum admitti, atque ad bonum sensum adduci, cum, art. primo, probasset, Spiritum sanctum procedere à Patre ac Filio, esse necessariò certâ et catholicâ fide credendum.

Sed ut res tota meliùs intelligatur, ponenda sint nonnulla: 1° Spiritum sanctum procedere à Patre ac Filio tanquàm ab unico principio: quod definitur in concilio Florentino, et antea fuerat decretum in concilio Lugdunensi, cap. unico de sum. Trinitate et fide catholicâ, in 6, et multò antea traditum fuerat ab Augustino, l. 3 contra Maximum Arrianum, cap. 17. « Pater, inquit, principium non de principio, Filius principium de principio, sed utrumque simul, non duo, sed unum principium. » Quæ quanquàm dicantur ab Augustino de divinis personis in ordine ad creata, atque ideò tertium addit Spiritum sanctum, quæ tria sicut unum Deum, ita unum dicit esse principium, ratione unius naturæ communis; tamen idem eâdem ratione diceret de origine personarum inter sese, quod absolutè et in universum asserit idem August., l. 10 de Civit., c. 23, et l. 5 de Trinit., c. 23, art. 14 ejusdem libri, apertè dicit Patrem et Filium principium esse Spiritûs sancti, non duo principia, sed unum principium, eodemque modo loquitur Anselm., Menolog. 52, et epist. de process. Spiritûs sancti. 2° Credendum est procedere Spiritum sanctum à Patre ac Filio unicâ spiratione et unicâ virtute, quod in iisdem conciliis definitum est, et ex iis quæ de divinis processionebus certâ fide credenda proponuntur, necessariò deducitur. 3° Rationem seu formam in quam conveniunt Pater et Filius ad producendum Spiritum sanctum, esse divinam essentiam, ut includit communicabilitatem per actum voluntatis, quæ quia est una, ut apertè constat, quamvis conveniat duobus suppositis jam constitutis, tribuit eis rationem unius principii. Quo fit, ut principium spirativum Spiritûs sancti non dicat in recto quippiam unum unitate suppositi, sed unitate formæ; dicit enim immediatè Patrem ac Filium, ut conveniunt in eandem numero essentiam communicabilem Spiritui sancto.

Quibus ita positis, ac probè constitutis, si qua dicendi ratio excogitari posset, quæ aut ex vi verborum, aut ratione terminorum, aut ex accommodatione usûs, hæc omnia vel apertè indicaret, vel utrumque innueret, ea loquendi forma in processione Spiritûs sancti optima videretur; sed quia hactenùs excogitata non est, ea censeri debet cæteris præstare,

quæ ab illâ præstantissimâ propiùs absit, et plura idque aptiùs atque apertiùs significet. Jam 1° cum dicimus Spiritum sanctum procedere à Patre per Filium, indicamus quidem utrumque unicum primarium principium, id est, Patrem, sed unicam spirationem et unicam Patris ac Filii vim spirandi ex vi verborum non significamus. Tametsi enim præpositio, *per*, solitariè posita, potest significare causam principalem, non modò apud Latinos, sed etiam apud Græcos, ut affirmat Basilius, lib. de Spiritu sancto, c. 8, quomodò legimus Genes. 4: *Possedi hominem per Deum*; Proverb. 8: *Per me reges regnant*; 1 Corinth. 1: *Per quem vocati estis in societatem dilecti Filii sui*; tamen cum conjungitur cum altero agente, non unam aut simplicem significationem continet, siquidem, ut rectè ait D. Thomas primâ parte, q. 36, art. 3, particula, *per*, omne genus causæ, exceptâ materiali, significare potest; quòd si contineat rationem causæ producentis actionem, ut manat ab agente, triplex genus causæ complectitur: *formalem*, cum dicimus artificem per ideam seu artem aliquid efficere; *finalem*, cum per lucri cupiditatem, id est, lucri gratiâ, quempiam dicimus agere; *efficientem*, seu *motivam*, ut si dicamus, per principis imperium ducem moveri. Certum est autem nihil horum posse significari, cum agimus de Spiritûs sancti processione, quia divinæ emanationes ad intra causam finalem, formalem, aut extrinsecus agentem nullam habent, et ut intelligatur aliquod principium ad modum formæ, certum est, cum dicimus Spiritum spirari à Patre per Filium, non significari formam, quæ ut supra diximus, est ipsa essentia et virtus spirativa; sic enim dicendum esset Patrem ac Filium spirare per virtutem spirativam, seu per essentiam, etc.

Si verò præpositio, *per*, contineat vim agendi, ut actio terminatur ad opus, et significat causam non ob quam agens agit, sed cur quippiam ab agente fiat, tunc apertè significat efficientiam causæ agentis, ut cum dicimus artificem manu vel instrumento quippiam moliri, et hoc modo præpositio, *per*, ut ibi observat Cajetanus, impropriè usurpatur in processione Spiritûs sancti. Ideòque divus Thomas non tam probat quàm excusat illum dicendi modum, cum alioquin contineat aliquas imperfectiones; nam supponit inter Spiritum sanctum et Patrem intercedere Filium, quod in rigore falsum est, quia Pater et Filius æquè primo et immediatè eâdem virtute spirant. Deinde

nisi prohiberetur ex terminis adjunctis, significaret diversam rationem agendi in Patre ac Filio : nam si significaret mediationem suppositi, videretur facere Filium instrumentum, ut dicimus regem jus dicere per prætorem; si mediationem virtutis, indicaret Patrem accipere vim spirandi à Filio, quomodo dicere solemus prætorem per regem exercere suam potestatem, id est, auctoritate acceptâ à rege.

Ex quibus constat significari unum principium Spiritûs sancti, sed cum multis imperfectionibus, et admodum confusè et cum periculo errorum, præsertim cum ex simili dicendi modo decepti sint olim Ariani; qui propterea quòd legerant omnia facta esse per Filium, colligebant Filium fuisse ministrum in creatione, atque idcirco esse inferiorem Patre, in quo tametsi errabant ratione terminorum, tamen habitâ ratione ipsius formæ loquendi, non malè concludebant, cum sæpè in Scripturis præpositio, *per*, ministerium atque instrumentum significet.

2° Si respiciamus ipsam spirationem ac virtutem spirandi, non dubium est ratione terminorum (quia in divina omnia sunt unum, ubi non intercedit oppositio) significari unicam virtutem ac spirationem; modus tamen dicendi hoc ex se non significat : nam etsi Filius acciperet à Patre distinctam facultatem spirandi, et distinctâ spiratione spiraret, possemus dicere Patrem spirare per Filium, quomodo rex per prætorem jus dicit, ubi apertè cernuntur diversæ facultates et actiones.

3° Inde etiam apparet ex vi verborum, non significari unicam formam, in quâ convenient Pater et Filius : nam alioquin ex vi verborum sicut rex et prætor non habent eandem formam seu auctoritatem, ita etiam non repugnaret vi locutionis, intelligi diversam Patris ac Filii naturam; sic dicimus cælum agere per causas secundas, cum sint tum naturæ, tum facultates admodum diversæ. Ex quo sequitur, sicuti si non reperiretur in Scripturis hic modus dicendi : *Omnia per ipsum facta sunt*, et alii ejusmodi, potius viderentur negandi quàm concedendi, quia non possunt sine errore defendi nisi propter terminos, cum alioquin ex vi sermonis possint trahi ad sensus peregrinos atque erroneos : ita nisi reperiretur hæc propositio apud sanctos, quos necesse est excusare ac defendere, eam videri potius ex naturâ sermonis negandam, quàm affirmandam, tantum abest, ut sit alteri pro-

positioni, de quâ mox, ullâ ratione præferenda.

At cum dicimus Spiritum sanctum procedere à Patre ac Filio, 1° quidem significamus originem substantialem à Filio quo refellitur eorum error, qui solam processionem temporalem admittebant esse à Filio; cum enim de utroque supposito æquè affirmetur, non potest afferri discrimen, nisi evidens ratio persuadeat; ut cum dicunt philosophi : Sol et homo generant hominem, quia intelligunt conjungi in causam primam et universalem cum secundâ et particulari, necessariò concludendum est dissimiles esse utriusque causæ actiones : sic dicimus ex mare et feminâ animal gigni. At cum non appareat in hac propositione ulla diversitas, et ex vi terminorum omnis planè distinctio rejiciatur, eâ exceptâ, quæ pertinet ad constitutionem personalem suppositorum, consequens actionem ex æquo utrique convenire : quo fit, ut 2° optimè significetur unitas tum spirationis tum facultatis spirativæ : cum enim aliquid unum à duobus distinctis emanat, neque cernitur ex terminis, aut ratione probatur distinctio in actione, unitas potius tum facultatis, tum actionis concluditur, ut allatis exemplis ostendi potest. 3° Significatur æqualitas in producendo; æquè enim dicitur Pater ac Filius producere, cum præsertim id postulet natura terminorum. 4° Satis apertè indicatur unitas formæ; quorum enim actio formalis una est, eorum necesse est unam esse formam ac naturam, ut docet Basilius in Psal. « Quorum, inquit, una natura est, eorum actiones eadem sunt. » Postremò ipsa spirationis natura cernitur, quæ ut refertur ad personam productam, necessariò postulat duo supposita jam personaliter constituta, quæ ut in unam naturam, sic in eandem facultatem spirativam conveniunt : atque idcirco significatur unum principium spirativum Spiritûs sancti, quale reverà est, non unitate suppositi, sed unitate formæ ac naturæ, ut supra dictum est.

Quæ cum ita sint, non video cur Rutheni malint hunc dicendi modum postponere, qui multis nominibus præferendus videtur. Neque satis intelligo, cur negent velle se ad aliam confessionem compelli, cum fateantur eundem esse sensum utriusque formæ, cur item recusent eam Confessionem quam Orientales in synodo Florentinâ suis chirographis obsignârunt : si negant velle se eam additionem Symbolo suo facere, aut volunt suum illum

loquendi modum in suis hymnis et antiphonis retinere; si rem admittant, quod illis est à concilio Florentino permissum, in præsentiā non videtur revocandum. Sic autem rem totam paucis concludo. Aut putant idem significari utrāque dicendi formā, aut aliquod in illis discrimen agnoscunt; si non existimant idem significari, concilio Florentino apertè contradicunt, si contra ipsius decretum unam formam admittunt, alteram rejiciunt, præsertim eam quam concilium non modò magis probavit, sed omnibus necessariò credendam ac profitendam proposuit: si putant inter eos modos dicendi aliquod esse discrimen, planius loquantur, suamque sententiam explicant; interim intelligant se à concilio Florentino apertè dissentire, atque ideò contra fidem haud leviter peccare. Quòd si, ut ego quidem existimo, rem ac sententiam probant, sed nolunt compelli ad admittendam additionem factam Symbolo, vel passim usurpandam hanc locutionem, non videtur ea conditio penitùs aspernanda, modò apud populum tollatur scandalum, qui putant Occidentales malè sentire.

Quod spectat ad psalmodiam, preces ac liturgias, usum denique Sacramentorum, quod Orientalibus jamdiù permissum est, non videtur ullo modo negandum, quanquàm ipsorum libri diligenter examinandi videntur, ne errores atque abusus irrepserint, habendaque videtur præcipua ratio eorum quorum mentionem facit Eugenius in concilio Florentino, præsertim eorum quæ pertinent ad usum Sacramentorum, ubi non solum in multis discrepant à Latinis, sed egere videntur castigatione. De Purgatorio si parati sint admittere sanam et catholicam doctrinam, nihil est dubitandum, curandum verò, ut de statu animarum et felicitate justorum rectè et cum catholicâ Ecclesiâ sentiant. De calendario non potest sine scandalo dissimulari, quia necesse est eos in celebratione Paschatis plurimùm à catholicâ Ecclesiâ discrepare, nisi novi calendarii ratio suscipiatur. Quamobrem ineunda erit aliqua ratio, ut salvis eorum solemnitatibus, quæ permittendæ videbuntur, series festorum mobilium illis cum Occidentalibus constet. De processione in festo Corporis Christi non laborarem; multa tamen circa hoc Sacramentum examinanda sunt; cæremonias circa festum Paschatis diligenter expendendas atque excutiendas puto. De sacerdotum matrimoniis, atque in universum de ipsorum matrimoniis, multa considerata sunt, quia

certum est apud Orientales multos esse abusus; nam alicubi non nisi uxorati initiantur, alibi etiam initiati contrahunt matrimonium, nec desunt qui propter adulterium matrimonium solvant, et aliud ineant; erunt etiam fortassè qui secundas nuptias damnent. Quod dicitur de cæremoniis Ecclesiæ Romanæ, videtur æquissimum, juxta decretum Eugenii in concilio Florentino; de pulsu campanarum citra scandalum non magnoperè essem sollicitus. Ut matrimonia Græcos inter et Latinos ineantur optandum est, cessante periculo et scandalo. De visitatione infirmorum cum sacramento Eucharistiæ, cupio planius doceri, suspicor enim nonnullos esse abusus. De monasteriis ac templis facilè annuerem, id ipsum de excommunicatis, salvâ atque integrâ Romani pontificis auctoritate.

Hæc habui, quæ breviter dicerem; cætera quæ hic non attingi, ut initio dixi, ad civilem prudentiam spectant, non ad theologum. Itaque illa omnia prudentiæ illustrissimorum DD. meorum integra atque intacta relinquo, sicut et eorum judicio atque censuræ superiora, quæ scripsi, libens subjicio, etc.

CAPUT IV.

DE UNIONE TOTIUS ORIENTALIS ECCLESIAE CUM
ECCLESIA CATHOLICA PROCURANDA.

Ordo servandus.

Hactenùs in primâ hujus operis parte, de his quæ agenda sunt pro juvandis Græcis, aliisque schismaticis tractavimus; proximè sequuntur schismatici Orientales, qui abhinc mille annis in hodiernum usque diem in maximâ versantur infelicitate, perpetuisque vexantur infortuniis et calamitatibus: et licet olim ingens fuerit tam Alexandrinæ quàm aliarum Ecclesiarum Orientis gloria et splendor; at ubi concilium Chalcedonense, sanctumque Leonem pontificem, ac Romanam sedem omnium matricem Ecclesiarum spreverunt, innumeræ secutæ sunt clades, quæ abhinc tot seculis usque ad nostra tempora communi cum dolore piorum omnium cernuntur. His igitur tanquàm nationibus olim florentissimis, quarum prisci Patres Ecclesiam catholicam insigniter illustrârunt, meritò post Græcos debetur hic locus, in quo tam de erroribus et ritibus, quàm de aliis pro juvandis his nationibus, et ad rectam fidem, mutuamque charitatem inter nos statuendam Deo inspirante dicemus, observato tamen hoc ordine, ut de origine schismatum totius Orien-

tis primâ statim fronte agamus, et post, ad Nestorianorum, Cophtorum, Abyssinorum (quos non immeritò Orientalibus nationibus annumeramus; parent enim Alexandrino patriarchæ) Jacobitarum, Armenorum, Georgianorum et Maronitarum (qui nunc Ecclesiæ Romanæ obediunt) errores, ritus et alia quæ pro harum nationum exactiori notitiâ, utilitate et salute conducere possunt, descendamus. Demùm de omnibus erroribus, qui hujusmodi populis communes sunt, eorumque confutatione, atque etiam in genere de agendi modo cum illis, ut fidei veritatem agnoscant, disseremus, additis quibusdam instructionibus ad hunc finem utilissimis. Et quia omnes propemodùm nationes istæ Græcorum erroribus scatent, lectorem ad supradicta, quæ contra Græcos allata sunt remittimus; insuper pro majori ministrorum informatione, decisiones aliquot, sive responsa à Gregorio XIII pro Maronitarum natione edita, quæ maximam lucem in juvandis schismaticis conferre possunt, in hujus libri calcem rejecimus.

In referendis aliquibus præfatarum nationum erroribus ac ritibus, sequemur virum non minùs pietate quàm doctrinâ insignem, Leonardum episcopum Sidoniensem, quem Gregorius XIII, summus pontifex, nuntium et visitatorem apostolicum simul cum patre Jeanne Baptistâ Romano Societatis Jesu ad Orientales nationes destinavit. Hic autem ferè totum lustravit Orientem, ac diversarum nationum ac rituum patriarchas, episcopos, virosque alios doctos allocutus, eorumque religionem et fidem, simulque errores attentè scrutatus, postea omnium ferè illarum Ecclesiarum statum obtulit Sixto V, pontifici maximo, cùm quadriennium in eâ legatione insumpsisset; est autem apud me manuscripta narratio accuratè conscripta, ubi Armenorum, Nestorianorum, Jacobitarum et Maronitarum errores, qui nunc inter has nationes grassantur, recenset.

ARTICULUS PRIMUS.

De origine schismatum Orientalium.

Acturi igitur de Orientalis Ecclesiæ erroribus, maximè de illis qui hodie apud Jacobitas, Cophtos, Abyssinos, Armenos, Georgianos ac demùm Nestorianos magis vigent, operæ pretium duximus omnium errorum originem ac progressum priùs, etsi levi, ut aiunt, manu attingere.

Nestorius episcopus Constantinopolitanus,

floruit Theodosii Junioris imperatoris, et Cœlestini summi pontificis temporibus, circa annum Domini 427. Hic, auctore Gennadio et Socrate, l. 7, c. 32, in id summo studio laboravit, ut Christum Dei Filium ex Virgine Mariâ natum, hominem duntaxat, non etiam Deum esse doceret, atque ideò Mariam *Christotocon*, id est, Christi matrem, non autem *Theotocon*, id est, Dei matrem esse diceret; postea verò sanctæ et inculpatae vitæ merito Christum obtinuisse, ut dignus haberetur, cui se divinitas conjungeret. Duas itaque in Christo ponebat naturas, duas itidem in eo dicebat esse personas, unam divinitatis, alteram verò humanitatis: nec unum Christum in deitate et humanitate sentiebat, sed separatim atque sejunctim, alterum docebat esse Filium Dei, sed hominis tantùm matrem appellabat. Denique Christum esse tantùm hominem dicebat, cui nativitatem, passionem et resurrectionem attribuebat. Addebat autem Filium Dei postea unitum fuisse filio hominis multis modis, non quidem substantialiter communicando hypostasim, sed tantùm accidentaliter. 1º Secundùm habitationem, sicut in templo suo. 2º Per unionem affectûs, voluntatis et dilectionis. 3º Per operationem, quia filius hominis erat instrumentum, quo utebatur Verbum in operibus miraculosis. 4º Secundùm participationem, quia Verbum illi homini impertivit nomen et dignitatem suam, eo modo quo imagines sanctorum nominibus eorum interdum appellantur, et propter eos etiam honorantur et adorantur. Hæc fuit Nestorii hæresis.

Vincentius Lirinensis in libro quem adversus profanas hæresum novitates scripsit, censet Nestorium, ut Apollinaris hæresim declinaret, in foveam hanc incidisse. Apollinaris, inquit, hæreticus, nolebat in Christo duas esse substantias, unam divinam, alteram humanam; unam ex Patre, alteram ex Matre, sed ipsam Verbi naturam putabat esse discissam, quasi aliud ejus permaneret in Deo, aliud verò versum fuisset in carnem, et cùm veritas dicat ex duabus substantiis unum esse Christum, ille contrarius veritati ex unâ Christi divinitate duas asserebat factas esse substantias.

Nestorius autem, contrarius Apollinari, dùm se duas in Christo substantias distinguere simulat, duas introducit repentè personas, et inaudito scelere duos vult esse Filios Dei, duos Christos, unum qui Deus sit, alterum qui sit generatus ex matre, atque ideò asserit sanctam Mariam, non *Theotocon*, sed *Christotocon*

esse dicendam, quia scilicet ex eâ non ille Christus qui Deus, sed ille qui erat homo, sit natus. Hæc Vincentius. Nestorius volens suam hæresim Constantinopoli jam evulgatam per totum orbem dilatari, sua scripta misit ad diversas orbis provincias, et inter alias ad Ægypti monachos, quorum nonnulli ab eo seducti, suis erroribus consenserunt, quorum causâ magni inter eos excitati sunt tumultus et dissidia. Demùm ne Orientis episcopi Nestorii hæresi indicerentur, coacta fuit anno Domini 431, octavo autem Cœlestini papæ, synodus Ephesina, in quâ, post multa, damnata est Nestoriana blasphemia, ut rem totam latius card. Baronius Annal. tomo 5, sub eundem annum.

Deinde Eutyches monachorum pater Constantinopoli, eorum qui tempore Ephesini concilii adversus Nestorianos præstantius cæteris dimicârunt, antesignanus, cùm in Nestorii hæresim summo odio ferretur, eò prosiliit, ut non duas tantùm esse in Christo personas ex christianæ fidei præscripto negaret, sed nec duas in Christo naturas vellet asserere, et eos putaret Nestoriano laborare morbo, qui duas confiterentur in Christo distinctas et inconfusè conjunctas esse naturas.

Præterea impiè docebat (ut accuratè inter alios explicat card. Bellarm. tomo 2, lib. 3, de Christo Domino, cap. 2), in Christo post incarnationem unam tantùm fuisse et esse naturam, factam per conversionem divinitatis in carnem, quia Verbum caro factum est: at unum fieri, alterum est verti in illud. Unde asserebat divinitatem Verbi natam, passam, mortuam et sepultam fuisse: ita tamen ut Christi caro non sit ejusdem naturæ cum nostrâ, sed tantùm apparens et phantastica, ut potius Verbum simulaverit se hominem, et natum, passum, etc., quàm reverà fuit, quia videtur indignum Deo, quòd vera fuerit caro, verè natus, passus, etc.

Accusatus Eutyches apud Flavianum, et apud concilium quoddam provinciale Constantinopolitanum tunc fortè congregatum, ac nolens resipiscere, condemnatur à concilio, ac postea agente imperatore Theodosio apud Leonem pontificem, Ephesi concilium anno Domini 449, seu potius synodus prædatoria seu latrocinium Ephesinum 128 episcoporum congregatur, in quâ præside Dioscoro Alexandrino patriarchâ, reclamantibus Apostolicæ sedis legatis (nempe Juliano episcopo, Renato presbytero, Hilario diacono, quos S. Leo mi-

serat), ob summam Dioscori iniquitatem et potentiam, impius Eutyches absolvitur, et ejus hæresis approbatur. S. Flavianus, et alii plurimi episcopi catholici condemnantur, plerisque episcopis (ut Baronius notat tomo 6 Annal. circa annum Christi 449, ex quo brevem hanc historiæ seriem desumpsimus) per minas et vim, intentatis exiliis, catenis, fustibus et gladiis, ad suscribendum adactis, repugnantibus verò et reclamantibus sedis Apostolicæ legatis, et contestantibus, quæ per vim et metum extorquerentur, nullius roboris esse. Quæ contestatio licet non sit in actis illius pseudosynodi, utpote à Dioscori notariis confectis, est tamen de illâ expressa mentio in pluribus litteris S. Leonis, tum ad Theodosium imperatorem, tum ad alias personas; tandem legati pontificis fugâ elapsi, post multa pericula et insidias Romam redierunt. At certior factus summus pontifex Leo eorum quæ in illâ synodo gesta sunt, Romæ concilium coegit, in quo pseudosynodus Ephesina damnatur, ac omnia ejus acta rescinduntur.

Impius Dioscorus Alexandriam reversus, anathema ausus est intorquere in Romanum pontificem, coactis decem episcopis, lacrymantibus et gementibus ad subscribendum facinus hactenùs inauditum; at post multa episcoporum dissidia, à S. Leone urgente et instante Marciano imperatore anno Domini 451, in Oriente; nempe in civitate Chalcedonensi, concilium œcumenicum indicitur, in quo sexcenti et triginta episcopi convenerunt, præsentibus legatis Romanæ sedis, in quo concilio damnatà est hæresis Eutychis et Dioscori episcopi Alexandrini, qui et ab episcopatu, et ab omni ecclesiasticâ fuit dejectus ac depositus functione; similiter sancitum est, ut Ephesinum sub Dioscoro concilium celebratum concilii nomen non obtineret. Præter episcoporum sententiam, præter sedis Apostolicæ confirmationem, accesserunt etiam ad corroborandam synodum Chalcedonensem sanctissimi viri, qui his temporibus illustrabant orientalem Ecclesiam, et miraculorum virtute nitebant, qui tandem se fidem tenere et verbis testati sunt et crebrâ miraculorum editione confirmârunt, quales fuerunt Euthymius, Auxentius, et alii sanctissimi monachi. Dioscorus verò, à suo episcopatu depositus, ac simul cum aliis hæreticis relegatus, vitâ functus est, ac Alexandriæ loco ejus ordinatus episcopus Proterius; ingens tamen seditio et tumultus Alexandriæ excitatur propter Dioscori relega-

tionem, ac teste Evagrio lib. 2, c. 5, eò usque invaluit vulgi studium in improbissimum et nequissimum Dioscorum, ut post ejus mortem divinos etiam honores ei Ægyptii detulerint, qui et usque in hæc tempora, tam in Alexandrinâ, quàm in plurimis Ecclesiis ab Eutychianis hæreticis deferuntur.

Ægyptii hæretici exilio propter Eutychianam hæresim mulcati, mortuo imperatore Martino, veniunt Alexandriam, ac irruentes in sanctum episcopum Proterium eum occidunt, et ejus loco Timotheum quemdam Eutychianum subrogârunt, legatosque mittunt ad Leonem pontificem, profitentes Alexandrinam Ecclesiam non admittere synodum Chalcedonensem; quare anno Domini 459, synodus Constantinopolitana 73 episcoporum, admittente Gennadio episcopo Constantinopolitano, præsentibus Apostolicæ sedis legatis à S. Leone missis congregatur, in quâ de confirmando fidei decreto in concilio Chalcedonensi, et abolendâ penitus Eutychianâ hæresi sancitum est, ac demùm Timotheus invasor Ecclesiæ Alexandrinæ longè in exilium ab imperatore Leone relegatur, suffecto in ejus locum Timotheo alio viro catholico. Tandem postquàm Eutycheti et Dioscero à sanctâ quartâ synodo Chalcedonensi dignitas abrogata est; qui illorum dogma defenderunt, ut testatur Nicephor. lib. 18, cap. 14 Eccles. Hist., factâ ab Ecclesiâ catholicâ defectione segregatos sive ambigentes seipsos appellârunt, neque ullo modo, ut quæ rectè in concilio sancto statuta essent comprobarent, adduci potuère. Ii in duodecim sectas dissecti sunt, ex quibus per universum Orientem multa millia hæresum pullulârunt. Ex quarum sectatoribus quidam, (ut notavit Prateolus, verbo *Acephali*) Eutychianistæ vocati sunt, alii Acephali, alii Monophysitæ, alii Theodosiani, alii Julianistæ, alii Trîtheitæ, alii Agnœtæ, alii Theopaschitæ, alii Armenii, alii Severitæ, alii Aphthartodocitæ, alii Phantasiastæ, alii Manichæi, alii Pthartolatæ, alii denique Scenolatæ sunt appellati.

Antesignani verò præcipui post Eutychetem et Dioscorum fuère Severus monachus, qui fex, lues atque perditio fuit totius Orientalis Ecclesiæ; Petrus Damaphæus, Theodosius, Julianus, Alicornasius, Guinus, et alius ejusmodi infelicium mortalium chorus, omnes isti professione Severiani, hostesque concilii Chalcedonensis, ut Baronius refert tomo 7, anno Christi 535, inter seipsos more hæreticorum pugnârunt, ut planè acciderit, hoc veluti por-

tento quodam, ut bellua sine capite (ita Acephalorum hæresis appellata) eadem pluribus prodierit armata capitibus inter se pugnantibus: nam ex eis primùm eminebat caput Severus, ex quo denominati sunt Severiani; ex hoc verò plura alia capita pullulârunt, nempe Gaianus, ex quo Gaianitæ, Theodosius, ex quo Theodosiani, Jacobus, ex quo Jacobitæ, Themistius, ex quo Themistiani; numerat adhuc aliud caput Joannes Damascenus, nempe Barsanium, ex quo Barsaniani, sive Semidalitæ, de quibus ait: « Hi cùm omnia Graianorum et Theodosianorum decreta defendant, aliquid tamen præterea addiderunt de suo, symbolis Dioscori relictis, ut à reliquis Dioscori sectatoribus noscerentur. » Quorum impiorum dogmatum, teste Nicephoro, lib. 18, cap. 54, Eccles. Hist., sectator atque restaurator fuit Jacobus quidam Syrus, genere obscurus prorsus, et nullâ gloriâ vir, à quo maximâ ex parte Syrorum gens usque in hodiernum diem Jacobita est denominata.

Hâc etiam morbi contagione Sergius archiepiscopus Constantinopolitanus maximè infectus est, per quem Monothelitarum sive monophytarum hæresis, teste Nicephoro, ut supra, admodum est propagata. Fuerunt enim Monothelitæ inter Acephalos præcipui, et à quibus, post Dioscorum et Eutychetem, tanquàm ab infecto fonte maxima Orientis pars fuerit infecta: hi enim subtiliùs hæresim suam velantes, prædicto Jacobo apud Syros prædicante, magnam Orientis partem infecerunt. De Monothelitarum hæresi Nicephorus, ut supra, cap. 46, ita scribit: Quod verò, inquit, fuerit Monophytarum dogma à quibus tanquàm à radice pessimâ plurimæ aliæ hæreses pullulârunt, seu circulus aut catena ex sese dependentes, modò dicam: cùm etenim convenientes in Christo naturas, quamlibet per seipsam discernunt, duas eas esse necessitate adducti confitentur; cùm verò utramque in Verbi incarnatione uniunt, non duas illi inconfusibili modo convenientes naturas, sed unam compositam naturam statuunt.

Nobis enim unam subsistentiam compositam dicentibus, illi unam potiùs naturam compositam inferunt, et rationem sententiæ suæ exemplo confirmantes dicunt, hominem animam obtinere et corpus, et aliam animæ naturam esse, aliamque item corporis, si quis quamlibet per seipsam contempletur; cùm verò illæ coierint, hominem efficere, unam naturam compositam obtinentem. Non enim,

inquiunt, duas naturas hominem dici oportet, sed unam compositam. Atque ad eundem modum de Servatore Christo opinantur: illum videlicet ex duabus quidem constituisse naturis, post unionem autem duas illas naturas in unam evasisse compositam, quod sanè Ecclesia tanquàm piaculum prorsus aversatur.

« En, inquit card. Baron. tomo 7, ubi supra, « in quos vepres atque dumeta, invia loca, « scabra abditosque recessus per rupes et « præcipitia, præruptaque scopula immanium « ferarum latibula incurrerint, à recto fidei « tramite aberrantes humanæ mentes; en « quomodò monstrum monstro junctum concipiat, pariatque horrenda spectra, atque « deformia simulacra! ut ex his prudens quisque intelligere valeat, secundum illud Job. cap. 58: *Ubi lux habitat, et tenebrarum quis locus sit, ut quisque ducat unumquodque ad terminum suum, et intelligat semitas domus ejus; cognoscat scilicet, ubi sit fides catholica, ubi verò hæreses habitent. At non hic finis portentorum; alia adhuc prodierunt ex cornutâ bestiâ, capita, ut longè ista superet tricipita conficta à gentilibus monstra, vel septem capitum hydram; præter enim eas superius recensitas ex Severo progenitas hæreses, ad eundem pertinere tradit Nicephorus, lib. 18, cap. 49, Caucobabditas, à loco quodam ita denominatos hæreticos; Angelitas etiam, et Damianistas, ita dictos ab episcopis et locis, iisdem nominibus appellatis. Nam Angelitas ab Alexandriæ loco, cui nomen erat Angelii, dictos tradit: quibus præterea addit et Tetraditas, Petritas atque Paulitas, quorum alii Petrum, alii Paulum Severianos, sed ab invicem dissidentes consectabantur. Gignebantur hæc monstra potissimum in Ægypto, quæ mox post ortum in seipsa ungulas vertebant, et dentes, ut planè acciderit Ægyptiis secundum illud propheticum Isaïæ 19: *Concurrere faciam Ægyptios adversus Ægyptios, et pugnabit vir contra fratrem suum, et vir contra amicum suum; civitas adversus civitatem, et regnum adversus regnum; et dirumpetur spiritus Ægypti in visceribus ejus, et consilium ejus præcipitabo; et interrogabunt simulacra sua, et divinos suos, et pythones, et ariolos, donec tot scelera consecuta est quæ subditur ultio: Et tradam Ægyptum in manus dominorum crudelium, et rex fortis dominabitur eorum, ait Dominus Deus exercituum.* Ad hæc planè hæreses deducunt populos, ut post abominationes secum vehant*

« servitatem atque desolationem, quam cunctis « manifestam ob oculos positam, tam in Ægypto quàm aliis orbis regionibus à catholicâ « fide refugis, nemo non videt. » Hactenùs Baronius.

His igitur hæresibus Orientalis Ecclesia ad miserrimum perducta erat statum; ubique luctus, ubique dissidia, non solum adversus orthodoxos conflictantibus hæreticis, sed et ipsis inter se pugnantibus, adeò ut omnes Ecclesiæ in separatas factiones dividerentur, et eorum præsides inter seipsos minimè vellent communicare, unde plurimæ in Oriente dissensiones ortæ sunt, qui rerum infelicissimus status usque in hodiernum diem Ecclesiam illam ipso Pharaonis jugo durior opprimit; nec tamen tot à Deo inflictis suppliciis, tot Turcarum flagellis ac calamitatibus oppressa, respiscit. Nationes verò præcipuæ, quæ hodiè in Oriente prædictis scatent erroribus, aliisque hæresibus, quæ ex illis veluti ex impurissimo fonte emanarunt, sunt Nestoriani, Jacobitæ, Cophti, Abyssini, Armeni, quibus adjungemus etiam Georgianos, de quibus sigillatim acturi, hunc ordinem servabimus. Primò harum nationum errores, ritus moresque recensimus, ac obiter quicquid in unâquâque natione fuerit dignum proferemus. Deinde breviter præcipuos et veluti capitales errores enarrabimus; tandem pro juvandis his nationibus Deo favente aliqua adducemus.

ARTICULUS II.

De Nestorianorum natione, et eorum erroribus.

De Nestorii impiâ blasphemiam diximus præcedenti capite, qui duas in Christo non solum naturas, sed et personas agnoscebat, unam divinam, alteram humanam; nunc de Nestorianorum Orientalium, qui in Babyloniâ, Persiâ, atque in aliis Asiæ regionibus versantur, erroribus disseramus. Errores verò in quibus hodiè Nestoriani versantur, teste episcopo Leonardo, et ut accepimus etiam ex relatione Abdelmessiæ procuratoris Eliæ, Chaldæorum in Babyloniâ primatis sive patriarchæ, hi præcipui sunt. Nestorium et Theodorum Mopsuestenum vespertinis horis in aliquibus Ecclesiis cum Patribus adhuc invocant Chaldæi. Sanctum verò Cyrillum damnant et anathematizant. Humanam in Christo naturam absque personâ humanâ non esse perfectam existimant; ideò duas in Christo asserunt esse personas. Fatentur tamen Christum à primo instante conceptionis esse perfectum Deum et

perfectum hominem. Beatissimam Virginem non vocant Dei genitricem, ne videantur, ut aiunt, asserere cum Jacobitis Virginem genuisse ipsam divinam naturam trium personarum divinarum, cum dictio Dei contineat Patrem, et Filium et Spiritum sanctum, et de iisdem prædicetur. Ideò vocant sanctissimam Virginem Dei Verbi genitricem. Universali sacro concilio Ephesino primo, et aliis carere videntur. Clerici omnes apud Chaldæos, et etiam illi laici qui alios devotione excedunt, sacram Dominici corporis communionem è manibus propriis recipientes, sub utrâque specie communicant; cæteri verò laici corpus Domini sanguine intinctum ore assumunt. Nuptias in gradibus prohibitis, sine superioris licentiâ, etiam in secundo gradu contrahunt. Sacerdotes mortuâ primâ uxore, secundas et ulteriores faciunt nuptias. Monachi sæpius in monasteria maadronitas, id est, monachas, sive diaconissas, ingredi et pernoctare permittunt. Patriarcham non per electionem, sicut et aliæ nationes creant, sed potius per renuntiationem de uno in alterum, quasi jure hæreditario. Asserunt in fide ab Apostolis traditâ nullum Chaldæorum fuisse hæreticum.

Hæc de erroribus Nestorianorum Orientium, qui in aliquibus Asiæ regionibus versantur; sunt etiam Nestoriani in Indiâ orientali in civitate S. Thomæ, aliis et oppidis, de quibus Antonius Possevinus, tomo 2 Apparatus, verbo *Nestorianorum*, alios refert errores: Porro, inquit, cum anno 1599, Goensis archiepiscopus in orientali Indiâ Christianos, qui dicuntur S. Thomæ, unâ cum Patribus Jesuitis diligentissimè visitasset, synodumque fidei catholicæ atque disciplinæ ecclesiasticæ restituendæ habuisset, factum est, ut blasphemix omnes Nestorianorum non solum interiùs, quàm unquam antea factum fuisset, innotescerent, verum etiam plurima eorum volumina sive purgarentur, sive abolerentur. Cum autem, etsi eâ labe Europæi non ita sint inquinati, quemadmodum est magna pars eorum, qui degunt in Asiâ, expedit tamen, ut qui à sede Apostolicâ eò mittentur, eosdem errores ita nôrint, ut præmuniti solidis Ecclesiæ argumentis, eorum populorum salutem faciliùs curent, librosque erroribus scatentes, aut comburant, aut faciliùs expurgent. Sanè in eâ visitatione à Patribus Societatis partim combusti, partim expurgati sunt libri sequentes: Hudra et Gaza, hoc est, Breviarium et Thesaurus; liber qui prænotatur: Expositio abbatis Esaïæ; liber qui

dicitur Memra; alter qui inscribitur, Margarita fidei; alius prænotatus liber Patrum; alius dictus, Liber synodi; alius cui titulus: Liber Historiæ Beatæ Virginis, ac de infantiâ Salvatoris; liber Ordinum, liber Homiliarum, liber expositionis evangelicæ; liber Joannis Bar. Caldon.

Qui omnes libri, ut diximus, variis erroribus et hæresibus aspersi (Nestorianorum præcipuè) præterquàm quòd Nestorium, Dioscorum et alias ejusmodi pestes, tanquàm sanctos et Ecclesiæ universalis capita venerabantur, pluraque fidei dogmata negantes, ea invertabant, sive ad sanctissimam Trinitatem, sive ad Christi Domini resurrectionem, sive ad personam Filii spectantia; primatum autem Ecclesiæ sibi arrogantes, eum in B. Petri legitimo successore haud agnoscebant. D. etiam Cyrillum Alexandrinum, qui eorum hæresum fuit strenuus expugnator, detestabantur, et pleraque alia tenebrarum plena docebant. Quin et integrum volumen passim ignis consumpsit, quod inscriptum erat: *Spar Sammane*, id est, *liber Medicamentorum*; plenum erat enim nominum dæmoniorum, veneficiorum, superstitionum, quo utebantur ferè omnes Cassanares, et ipse potissimùm defunctus pseudoarchiepiscopus duo volumina apud se habebat Thesauri loco, ubi et cor ejus. Libellus alius qui dicebatur, *Spar Pesa*, id est, *liber sortitum*, tanquàm superstitiosus ubique traditus est igni: fuit enim semper præcedenti Medicamentorum libro conjunctus. Volumen aliud, in quo vita multorum Nestorianorum continebatur (relicta tamen apud illos D. Thomæ Apostoli, et Georgii martyris historia) expurgatum est, detruncatis nominibus illorum hæreticorum, sicuti et plures aliæ blasphemix aliis in libris repertæ, inter quas reprobabant concilium provinciale.

Quædam item in novo Testamento ab hæreticis depravata restituta sunt. Nam quod D. Lucas habet, c. 6, ubi Christus Dominus dixit: *Mutuum date, nihil inde sperantes*, codices Syriaci habebant: *Mutuum date, et ne amputetis spem hominis*; putabant autem modicam usuram non esse peccatum. Lucæ 10: *Secrevit Jesus è discipulis suis alios septuaginta*, deerat dictio, *duos*, sicut et inferiùs, in eodem capite. In Actis Apostolorum, cap. 20, ubi dicitur: *Regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo*, positum erat nomen Christi loco Dei. Nolunt enim posse dici Ecclesiam Dei sanguine redemptam esse, quippe qui negent

communicationem idiomatum in Christo. Epistolâ primâ Joannis, cap. 5, ubi dicitur: *In hoc cognovimus charitatem Dei*, ablatum erat nomen *Dei*, ob eandem rationem supra allatam; sequitur enim statim: *Quoniam ille animam suam pro nobis posuit*, quod contra Nestorianos erat. Item ibidem, c. 4, loco versiculi: *Omnis spiritus qui solvit Jesum*, in Syriaco habebatur: *Omnis spiritus qui non confiteatur Jesum venisse in carne, non est ex Deo*. Vera enim lectio molesta erat Nestorianis solventibus Jesum in duas personas, unionemque hypostaticam cum humanitate scindentibus.

Item ibidem, c. 5, deerat integer iste versus: *Quoniam tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, etc.* Ad Hebræos, c. 2, ubi dicitur: *Ut gratiâ Dei pro omnibus gustaret mortem*, in Syriacis habebatur: *Ipse enim præter Deum pro omnibus gustavit mortem*. In Evangelio Joannis deerat integra historia Adulteræ. Apocalypsis etiam B. Joannis, et alia desiderabantur, quæ etiam in Bibliorum regionum Syriacâ editione desiderantur.

ARTICULUS III.

De Nestorianis qui in Ecclesiæ catholicæ unione persistunt.

Inter Nestorianos tamen Asiaticos quamplures sunt, qui Apostolicæ sedî parent; hi obedientiam præstiterunt sanctæ Romanæ Ecclesiæ tempore pontificatus felicitis memoriæ papæ Julii III, et juxta vetus nomen Chaldæos, sive Assyrios Orientales sese appellantes, rejecto Nestorianorum cognomine, et pro capite superiore suo habuerunt fratrem Simonem Sulacam ordinis S. Basilii, qui Romæ ferebat distinctam obedientiam, fuitque confirmatus patriarcha à sanctâ sede Apostolicâ ejusdem nationis, cum eodem titulo Ecclesiæ Mozal, quam adversarius ipsius possidebat. Postea reversus præfatus patriarcha in Caramit, quosdam archiepiscopos et episcopos ibi ordinabat, omnesque subditos suos in eâdem obedientiâ sanctæ Romanæ Ecclesiæ confirmabat, rejicique jussit invocationem Nestorianam, quæ tunc temporis à diacono in Ecclesiâ fieri solebat. Publicabat etiam processionem sanctæ fidei catholicæ Româ portatam, aliosque Nestorianos in suam devotionem, sedisque Apostolicæ obedientiam inducere incipiebat, sed subornatione et fraude patriarchæ Dry adversarii sui captus, tandem à ministris Turcarum occisus fuit.

In visitationem et confirmationem hujus na-

tionis et patriarchæ, missus fuit à sede Apostolicâ episcopus Ariensis, ordinis S. Dominici, qui propter persecutionem antedicto patriarchæ factam, Sulacæ videlicet post reformationem quarundam rerum, coactus fuit cum Assyriis quibusdam, in Indiam ad regna Armuziæ et Goæ, ubi animam Deo reddidit, migrare. Socius autem ipsius frater Antonius ejusdem ordinis, cum archiepiscopo Ermete Eliâ, discipulo præfati patriarchæ, Sulacæ permultos Chaldæos, qui sunt in Coccin et Indiâ sancti Thomæ visitavit, Romamque revertens episcopus Vici à papâ Pio V fel. mem. creatus est.

Eidem patriarchæ Sulacæ successit pater Abdiessu ejusdem ordinis S. Basilii, qui venit ad concilium Tridentinum, Romæque obedientiam sanctæ Romanæ Ecclesiæ sub pontificatu papæ Pii IV fel. mem. præstitit, confirmationem apostolicam, cum eodem titulo Ecclesiæ Musal reportavit; revertensque in Catemet et Seert quamplurimos sacerdotes episcopos et archiepiscopos ordinavit, ejusque devotioni multæ civitates Chaldæorum Nestorianorum sese submiserunt, sed paucillos post annos ex hac ad meliorem vitam in monasterio civitatis Seert migravit; eique successit frater Ahathalla ejusdem ordinis, qui non habuit confirmationem apostolicam, quia eandem Romæ non postulârat; regebat tamen patriarchatum, nationesque suas assistentiâ et consilio præfati archiepiscopi *Ermetis Eliæ*, reversi ex Indiâ.

Post mortem verò hujus patriarchæ Ahathallæ, cum archiepiscopus de Gelu et Salamas, obedientiæ patriarchæ adversarii, cum omnibus suis subditis qui sunt in confiniis Persiæ, sub Sanguaccato de Zeinalbach renuntiasset operâ et studio archiepiscopi Ermetis Eliæ, eidem nationi Assyriæ sese adjungebat, fuitque electus patriarcha à prælatis ejusdem nationis, ac sub pontificatu Gregorii papæ XIII fel. memoriæ, Romam procuratorem suum, præfatum archiepiscopum Ermetem Eliam misit, qui nomine patriarchæ sui debitam sedî Apostolicæ obedientiam præstitit, et professionem sanctæ fidei emisit. Exinde apostolicam confirmationem et pallium nomine præfati Donhæ Simonis patriarchæ sui, in publico consistorio obtinuit; atque ita compluribus mensibus in sanctæ fidei dogmatibus eruditus, et de obedientiâ sanctæ Romanæ Ecclesiæ præstandâ certior factus, Româ discessit anno 1582. Bullas Apostolicas, pallium pa-

triarchale, multa insuper ornamenta à sede Apostolicâ patriarchæ suo collata deferens, admonitus etiam de omni eo quod sibi penes eundem patriarcham, nationesque illas exequendum foret.

ARTICULUS IV.

De natione Chaldæâ Assyriâ.

Chaldæi Assyrii Caramitani, prædicto patriarchæ subjacent, devoti et morigeri sedi Apostolicæ, et magistros, qui liberos suos præcepta et constitutiones fidei edoceant, summo perè desiderantes. Hæc natio et Assyria, quatuor habuit patriarchas, quorum tres à sede Apostolicâ confirmati fuerunt, qui tanquàm titulum Ecclesiæ Musal in Babyloniâ habuerint, hactenùs tamen propter alium patriarcham sibi adversantem, eamque occupantem illâ potiri nequiverunt, prorsùs ut prædicti patriarchæ variis in locis modò in Charemet, modò in Serit, residere coacti fuerint, simulque hic postremus patriarcha Zeinalbach in confinibus Persiæ agere compulsus fuerit; estque hæc natio in hodiernum usque diem sub duobus patriarchis divisa, quorum hi Chaldæi Assyrii Orientales à nobis nuncupati, alii verò Nestoriani dicti sunt. Horum Orientalium Chaldæorum ditissimi ac potentissimi in civitate Charemet, sive Amet resident, qui cum prælatis suis, obedientiam sedi Apostolicæ conservare impendio adlaborant, necnon augmentare, indeque quàm plurimos Nestorianos in suam sententiam allectos sibi associârunt. Potentiores autem et ditiores nationis Nestorianæ subditi patriarchæ adversario, illi sunt qui incolunt civitatem Mozal et Gesire in Babyloniâ, sub quo patriarchatu magnus est gentium numerus, modernusque patriarcha Elias vocatur, in monasterio patriarchali sancti Ermetis juxta eandem civitatem Musal degens. Hic etiam patriarcha quondam obedientiam sedi Apostolicæ præstitit: attamen cum professione suâ misit religiosum quemdam, litterisque ad suam Sanctitatem directis, et ad dominationem vestram illustrissimam, quibus etiam sese sanctæ Romanæ Ecclesiæ renuntiat atque conciliat, quem Romam appulsurum unâ cum præfatis Assyriis hic opperior; illum quippe navi Venetæ commisi, eò quòd mecum adducere illum nequirem. Hactenùs episcopus Sydonensis.

Habet autem in præsentī hic patriarcha (ut ex fide dignis Chaldæis Romæ agentibus accepi) sub se viginti duos episcopos, territoria sexcenta et ampliùs, quorum ad minus viginti

duæ urbes sunt florentes et opulentæ, et in quâvis earum Nestorianæ familiæ quingentæ domicilium habent; at in Musal mille, constantque singulæ domus quadraginta circiter personis. Alia autem territoria minuscula, ducentas, vel trecentas familias Nestorianas complectuntur. Extant ibidem ad minimum triginta ordinis S. Antonii monasteria, in quibus 15 vel 20 vivunt monachi: in eo autem in quo patriarcha fixam habet sedem, septuaginta circiter religiosi monasticam vitæ normam profitentur. Porro patriarcham et episcopos monachos fuisse necessum est. Degunt hi Nestoriani in Mesopotamiâ, seseque in Baldach usque extendunt; in Indiâ etiam orientali crebræ sunt Nestorianorum familiæ huic patriarchæ subditæ, qui eis episcopos præficere solet.

De reductione Nestorianorum et Machariorum in concilio Florentino factâ, vide bullam Eugenii IV, quæ incipit: *Eugenius ad perpetuam rei memoriam: benedictus sit, Deus et pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum et Deus totius consolationis*, etc. In quo Nestorii pravitas damnatur, qui purum hominem Christum esse, et beatissimam Virginem Mariam, non Dei, sed Christi genitricem esse asserebat. Macharii Antiocheni impietas similiter rejicitur, qui quanquàm Christum verum Deum et hominem esse profiteretur, divinam tamen tantummodò in eo voluntatem et operationem, humanitati ejus parùm tribuens, esse asserebat. Timotheus archiepiscopus Tarsensis nomine Chaldæorum in Cypro existentium, supradictam detestationem ac dogma suscepit. Isaac nuntius Eliæ episcopi Maronitarum hæresim Macharii reprobât. Datum Romæ apud S. Petrum, anno 1445, septimo idus augusti, anno quinto decimo. Fuit autem hæc unio facta post reductionem Armenorum, Jacobitarum, et Mesopotamiæ populorum, eorumque inter se unionem; verùm quia non fuit universalis omnium Nestorianorum, sed tantum eorum qui sub patriarchatu insulæ Cypri agebant, idcirco litteræ apostolicæ consultò à nobis hic prætermittuntur.

ARTICULUS V.

Ritus et errores Ecclesiæ Alexandrinæ, et nationis Cophtæ, qui hac ætate grassantur.

Patriarchæ Alexandrino, ut refert Guillelmus Tyrus, lib. 14 de Bello Sacro c. 22, suo tempore obediebant Ægyptus, Lydia, Pentapolis, et omnes aliæ provinciæ, quæ sub Pre-

tejanis, seu *Presbyteri Joannis* imperio vivunt ; inter has omnes nationes degunt *Ægypti*, hoc est, *Ægyptii*, quos nos *Cophitos*, appellamus, alii *Cophitos* nuncupant, quia Græcè idem, quod circumcisi sonat, qui nomine ac ritibus christianis ex parte utuntur, qui et Christiani *Præcincturæ* vulgò vocantur : hi autem quamvis per lavacrum regenerationis renati sint, *Judæorum* tamen ritu præputia putant, et veteri quodam errore circumcisionem usurpant ; numerat verò *Ægyptus* quinquaginta circiter *Cophitorum* millia, sed ferè innumeros *Æthiopia* ; hi omnes parent prædicto patriarchæ, qui vulgariter etiam nominatur patriarcha nationis *Cophitorum* ; hi quamvis christiano nomine gaudeant, re tamen ipsâ hæretici ac planè schismatici sunt, variisque scitent erroribus, ritibusque diversis ab his qui in Ecclesiâ Latinâ florent. In primis enim patriarcha *Alexandrinus* disjunctus ac separatus est à capite omnium Ecclesiarum pontifice Romano, à tempore concilii *Chalcedonensis*. Deinde inter celebrandum Missam *Cophiti* invocant *Severum*, *Dioscorum*, et *Jacobum* ejus primum discipulum ; eosque patres et sanctos vocant, ostenduntque tam externis actionibus, quàm verbis, se nos Latinos habere excommunicatos et hæreticos, ac proinde Latinorum praxim ac conversationem ad instar *Judæorum* fugiunt. Unam tantum in Christo Domino profitentur naturam, voluntatem et operationem ; duas verò naturas, voluntates et operationes confiteri recusant, ne Christus, prout ipsi asserunt, in duas etiam divideretur personas. Licet Spiritum sanctum à Patre et Filio procedere credant, verba tamen illa, *Filioque*, in Symbolo non recitant.

In hymno trisagio addunt illa verba, qui *crucifixus est*, dicentes : *Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, qui crucifixus es pro nobis, miserere nobis*. Sanctissimum dominum nostrum papam in iis quæ sunt fidei posse errare, et christianæ religioni contraria docere, si iniquus fuerit et voluerit, opinantur. Præter concilium *Nicænum*, *Constantinopolitanum* et *Ephesinum*, universales synodos, nulla alia concilia universalia hactenùs susceperunt. Concilium *Chalcedonense* et *S. Leonem* papam expressè damnant. Vana vel falsa per Deum jurare non reputatur ab eis peccatum, et illi, qui in partibus *Ægypti* aliena furantur, peccare minimè existimantur.

Circa Sacramentorum verò administrationem pariter errant, nam à Baptismo exordientes,

in primis ratum non habent hoc Sacramentum, ne quidem in summâ necessitate, si ab alio quàm à sacerdote conferatur, idque precisè in Ecclesiâ, etiamsi baptizandus de vitâ periclitaretur, nec etiam ante quadragesimum vitæ diem, quod extra *Cayrum* maximè in *Scythiâ* adeò strictè observatur, ut ne quidem imminente præsentissimâ morte, ante hunc ætatis diem parvulis Baptismus conferatur. Modus autem baptizandi talis est. Defertur nimirum infans ad templum, ibidemque ad instar Missæ cum diacono et subdiacono officium celebratur, sine tamen consecratione vel communione, et deinde baptizandus ritu Græco aquæ immergitur, verba autem Latinorum modo adhibentur. Statim etiam à Baptismo parvuli chrismanantur, ungunturque Oleo sancto in fronte, in pectore, in juncturis, in renibus, alapa autem non infligitur. Dein vestiuntur cingunturque, et hæc quidem mediâ nocte fieri solent. Postremò autem Missa more solito celebratur cum consecratione, communicatusque sacerdos et ministri sub utrâque specie sanctum Eucharistiæ sacramentum sub eisdem speciebus noviter baptizato conferunt. Eucharistiæ sacramentum omnibus sub utrâque specie confertur, fitque in fermentato. Diaconi et subdiaconi (sine quibus nunquàm celebratur) semper cum sacerdote quoties celebrant, communicant : plebei autem laici rarissimè extra festa paschalia. Ministri autem hi solùm sunt viginti annorum, aut circiter, qui nunquàm confessionem suorum peccatorum faciunt, etiamsi singulis diebus communicent ; proinde moris est ante vigesimùm aut circiter annum nunquàm sacramentum Pœnitentiæ recipere. Infirmis autem neque Oleum sanctum, neque Eucharistia administratur. Conferuntur quoque ordines, excepto presbyteratu, omni ætati, etiam immediatè post Baptismum parvulis, simulque dantur tonsura, et quatuor gradus, et diaconatus et subdiaconatus, nec hisce conferendis interstitia vel tempora particularia determinata sunt. Ubi sacros ordines recipiunt, castitatem et abtinentiam pollicentur, jejunare videlicet diebus *Mercurii* et *Veneris*, et tempore adventûs, et quadragesimæ : hisce enim temporibus ad occasum usque solis, quando etiam Missam celebrare moris est, jejunant, insuper etiam quadragesimis Apostolorum *Petri* et *Pauli* et *Assumptionis*. Quando autem infantulis aut pueris sacri ordines conferuntur, pro eis spondent, et hæc vota observant ipsorum parentes, donec decimum sex-

tum ætatis annum, aut circiter attigerint. Matrimonium contrahitur in præsentia sacerdotis et in facie Ecclesiæ, idque ad formam Romanam, quanquàm plures cæremoniæ et solemnitates adhibeantur. Idipsum autem quamvis jam consummatum dissolvitur quandoque (quanquàm rarò) assumente sibi marito aliam conjugem, conjugueque alium maritum. Utuntur autem hi, ut refert Prateolus verbo *Cophti*, in suis Ecclesiis libro quodam fabuloso, quem Secreta Petri appellant, et in Missis legunt Evangelium Nicodemi. Hæc ille. Olim omnes Cophti circumcidebantur; sed hodie, ut ipsi asserunt, Alexandriæ et Memphi, seu Cayri, non ampliùs circumciduntur, forsitan post synodum Memphiticam, de quâ infra, et si qui alibi circumcisi reperiuntur, Mahumetanorum vi circumciduntur. Verùm à parentibus statim crucis signo in fronte, vel manu signantur, ut ab omnibus tanquàm Christiani dignosci possint

ARTICULUS VI.

Pro adjuvandis Cophtis, sive natione Alexandrinâ.

Inter pontifices alios qui Cophtorum conversionis studio flagrârunt, præcipuus extitit Gregorius XIII, qui multis legationibus pacis et unionis ad illam gentem missis, eos ad Ecclesiæ sanctæ gremium magnâ cum sollicitudine adduci curavit. Re igitur à legato summi pontificis feliciter inceptâ, post aliquas de fide cum Cophtis disceptationes, concilium Memphis congregatur; fuit autem Memphitica synodus auctoritate Gregorii pontificis maximi anno 1582, in mensem decembris indicta, quæ tres habuit sessiones, in quibus de ablegandis antiquis Nestorii atque Dioscori hæresibus, jungendisque animis Cophtorum, qui et Christiani Præcincturæ dicuntur, cum catholica Romanâ est actum.

Interfuere consessui 1º episcopi et principes viri; 2º autem patriarcha Alexandriæ, qui in eos atque Æthiopiam habet antiquitùs jurisdictionem, abbates cœnobiorum, et primarii viri triginta; 3º item iidem cum Patribus Societatis Jesu Joanne Baptistâ Romano in primis, quos pietas ejusdem pontificis maximi eo suo nomine, ut præessent synodo, cum pontificio diplomate allegaverat.

In primo autem consessu de occasione disjunctionis ejus gentis à Romanâ Ecclesiâ locuti sunt, ita ut nostri in pseudosynodum Ephesinam conjicerent culpam, quam Dioscorus episcopus hæreticus coegerat haud legi-

timam, neque synodi nomine dignam. In eâ enim monstrârunt receptam fuisse Eutychetis insaniam, duas negantis in Christo naturas, quam hæresim Chalcedonense legitimum concilium e sexcentis ac triginta Patribus Leone I pontifice maximo summâ consensione damnasset. Quo facto eorum Cophtorum majores, homines minimè malos, certè non doctissimos, idem fuisse ratos, duas naturas in unam Verbi conjunctam hypostasim, ac duas cum Nestorio hypostases copulare. Id quod antea vera Ephesina synodus exploserat. Inde igitur consequentium errorum fontem ac seminarium extitisse. Cùm autem demùm indagandæ è suis scriptis (quæ vix habebant, et ea quidem exesa vetustate) tempus petiissent, dimissa tunc est synodus.

In secundo igitur consessu, cùm Cophti mordicùs suas hæreses se retenturos assererent, contraque nostri antiquissimas synodos, fidemque quam illi à B. Marco acceperant, objicerent, urgerent quoque duas in Christo naturas denegare nil esse aliud, quàm miscere ac perturbare universa: et eodem simul negare mendacio, divinum Verbum humanam induisse naturam, id quod christianæ aures non ferunt, in alterum mensem rejecta est synodus.

At in tertio consessu, Deo aspirante circumcisionis lex primùm fuit abrogata. Deinde post sex horarum disputationem de duabus Christi naturis, tandem synodus universa divino afflatu concordissimè sanxit, quod ad rem attinet, unâ cum Catholicis sentiendum, anathematis poenâ propositâ, si quis Christum alterâ naturâ spoliaret. Qui cùm idem Deus, idem sit verus homo, et divinam habet à Patre jam inde ab omni æternitate naturam, et humanam sumpsit ex matre definitis temporum spatiis; Cophtes autem quanquàm à duarum abstineant naturarum appellatione, non tamen ab illis Deum et hominem Christum esse negant. Sed ab eâ loquendi ratione idcirco refugere, ne consuetudo ipsa loquendi duas inducere videatur hypostases. Sic peracta quidem res est, calend. Februar. anno 1583.

Sed etsi manus dedere veritati, Satanas tamen omni conatu prohibuit, quin chirographo, quod confessi fuerant, confirmarent, tum patriarchæ vicario id procurante, homine pessimo, quique eâ ratione consequi se posse patriarchatum speraverat, tum morte ipsius patriarchæ; Turcis quoque, nostris in teterrimum carcerem conjectis, quasi Orientalem illum tractum, sive pontifici maximo, sive regi catholico subdicere vellent. Quæ calumnia licet

paulò post innotuisset Turcis, tamen proregi accepta fuit occasio, ut quinque aureorum millia nostri persolverent, si vellent liberari, quam summam Cophtis et mercatoribus numerantibus, charitas Gregorii pontificis maximi liberaliter restituit. Tum redire coacti sunt Romam, ubi et deinceps Maronitarum, qui degunt in monte Libano, seminarium auctum est, ac fides subinde in eas oras propagatur. Ex his perspicuum erit, quò collineandum sit ab his qui posthàc à sede Apostolicà missi, tantum negotium in Oriente sunt tractaturi.

In domo Cayri bibliotheca est, in quâ plurimi sanctorum doctorum et Patrum libri Arabico idiomate conservantur, quales sunt S. Hieronymi, S. Gregorii Nazianz., S. Basilii, Traditiones Patrum, multaue alia scripta, suntque homines quamplurimi felicitatis ingenii et memoriæ, ubi per otium, licet summam ex horum librorum lectione jucunditatem et frugem haurientes, docti quandoque evadunt. Tempore papæ Clementis VIII, legatio ficta Alexandrinæ Ecclesiæ ad Romanum pontificem delata est, quâ Marcus patriarcha, et cum eo omnes Ægypti provinciæ, aliæque sibi conjunctæ ipsum, ut par est, summum Ecclesiæ caput, universalemque pastorem agnoscebant, ut latè in fine 6 tomi cardinalis Baronius scripsit: re tamen postea diligentius examinatâ, cujusdam Bartonis impostoris fuisse mendacium ac figmentum apparuit.

Quantâ verò his temporibus angustia laboret Alexandrina Ecclesia, sub immani Turcarum dominio, quæ his subditur, tibi facile indicabunt, ut planè terribilem Dei vindictam adversus eam, et omnes Orientales, ubi defecerunt à communione Apostolicæ sedis immissam nemo prudens absque mentis horrore animique pavore, valeat contemplari. Ut de eâ lugubre illud Hieremiæ carmen sit occinendum: *Hæccine est urbs perfecti decoris, gaudium universæ terræ? Quæ enim omnium orientalium Ecclesiarum florentissima et opulentissima erat, eò nunc paupertatis et angustiae redacta, ipsis etiam sacerdotibus, indumentis necessariisque subsidiis caret, variisque aliis modis inopiâ premitur. Dei namque diram hanc esse vindictam, ut sacerdotes laborent inopiâ, quisque intelliget qui Domini sententiam in Eli filios, et eorum posteros promulgatam attendit, cum fore dicit, ut rogaturi essent, ut admitterentur ad unam partem sacerdotalem, ut comederent buccellam panis. Et quod ait ipse Dominus per Malachiam, cap.*

2: *Ad vos mandatum hoc, sacerdotes, si nolueritis audire, mittam invos egestatem, etc.* Iteratumque planè quod per Isaiam, cap. 49, de Ægypto prædixerat: *Tradam Ægyptum in manum dominorum crudelium, et rex fortis dominabitur eorum.* Tale judicium et reliquos subituros, qui ab Apostolicâ sede rebellant: ut cladibus pressi cogantur tandem cognoscere et invocare matrem, cujus se filios esse negarant. Sed non desperandum post tot secula, quibus Ecclesia Alexandrina angustiis et miseriis oppressa est, quòd tandem è tenebris emergens ad lucis radium apertis oculis salutem impetrabit, secundum illud ejusdem prophetæ: *Clamabunt ad Dominum à facie tribulantis, et mittet eis salvatorem et propugnatorem, qui liberet eos, et agnosceatur Dominus ab Ægypto, et cognoscent Ægyptii Dominum in die illâ, et colent eum in hostiis et muneribus, et vota vovebunt Domino et reddent.*

ARTICULUS VII.

De natione ritibusque Abyssinorum, ac methodo illos juvandi.

Sub imperio regis potentissimi, quem Europæi *Presbyterum Joannem* vocant, inter magnos ætatis nostræ monarchas meritò recensendi, ut qui inter utrumque tropicum à mari Rubro ad Æthiopicum ferè Oceanum pertingit, degunt Abyssini; his autem Alexandrinus patriarcha præest, cui in suis ritibus omnis subicitur Æthiopia, quam et per Memphiticos administrat episcopos. De Æthiopum moribus, fide et religione, aliisque illius regionis proprietatibus consulat lector Franciscum Alvarezium, qui diligenter admodum, quæ in suâ legatione observaverat, descripsit, et Joannem Bermuncesium, qui suam quoque legationem ad hos Abyssinos linguâ Lusitanicâ edidit, ac Damianum à Goes in libello de rebus Æthiopicis ad Clementem VII, qui insertus in historiâ Lusitanicâ, vel simul cum libello de moribus gentium circumfertur, ac denique patrem Ludovicum Guzman provincialem Societatis Jesu tomo primo de Missionibus suæ religionis.

Est in his regionibus magnus utriusque sexûs monasteriorum numerus. Monachi quadragesimale jejunium, quod apud ipsos quinquaginta diebus continetur, aquâ ut plurimum et pane observant, etsi plures eo tempore etiam à pane abstineant, herbis duntaxat contenti: sacerdotes presbyterique sunt conjugati, Missam celebrant, processiones crucibus tribulisque peragunt; plura apud Alvarezium de eorum

vivendi more et religione. Illud unum sub-
 ciam, Abyssinos majori ex parte rectè sentire
 de primatu Romani pontificis : in primis id
 constat ex litteris ipsorum imperatoris Davi-
 dis (quæ apud Damianum Goes) ubi David
 Æthiopiæ rex potentissimus et ipse prorsus
 agnoscit Romanum pontificem caput omnium,
 atque adeò etiam patrem suum, in epistolâ ad
 Clementem VII, pontificem maximum, appel-
 lat; hæc ejus sunt verba :

« In nomine Dei Patris omnipotentis creato-
 « ris cœli et terræ, visibilium et invisibilium.
 « In nomine Dei Filii Jesu Christi, qui est idem
 « cum ipso à principio mundi, et est lumen
 « de lumine, et Deus verus de Deo vero. In
 « nomine Dei Spiritûs sancti, Dei vivi qui pro-
 « cessit ex Deo Patre. Has litteras ego rex mitto,
 « cujus nomen Leones venerantur, et Dei gra-
 « tiâ vocor Arani Tinghil, id est, Christus Vir-
 « ginis, filius regis David, filius Salomonis,
 « filius regis per manum Mariæ, filius Nau per
 « carnem, Filius sanctorum Petri et Pauli per
 « gratiam. Pax sit tibi, juste Domine, Pater
 « sancte, potens, pure, sacrate, qui es caput
 « pontificum omnium; et neminem metuis,
 « cum nemo possit tibi malè dicere, qui es vi-
 « gilantissimus supra animas curator, et amicus
 « peregrinantium, consecratus magister, et
 « prædicator fidei, et earum rerum hostis,
 « quæ conscientiam offendunt, amator optimo-
 « rum morum, vir sanctus, quem omnes lau-
 « dant et benedicunt. O felix sancte pater, ego
 « tibi reverenter obedio, cum sis pax omnium,
 « et cuncta bona merearis; et ita æquum est,
 « ut omnes tibi obedientiam præstent sicut
 « sancti Apostoli præcipiunt, et apud Deum
 « hoc verè justum est. Ita etiam præcipiunt,
 « ut veneremur episcopos, archiepiscopos et
 « prælatos. Similiter ut te loco patris amemus,
 « et loco regis vereamur, et tibi uti Deo fidem
 « habeamus. Propterea dico ego humiliter ad
 « terram genibus flexis, tibi, pater sancte, sin-
 « cero admodum corde, quòd tu pater meus
 « es, et ego filius tuus, » etc.

Deinde Nicodemus abbas, Æthiops et Hiero-
 solymitanus, vicarius patriarchæ apud Sande-
 rum de visibili Monarchiâ Ecclesiæ, anno 1452,
 Palam est, inquit, eos qui à Romanâ Ecclesiâ
 defecère, corruisse, et dùm quisque suam fi-
 dem veriore prædicat, quod à dæmone est,
 relictâ Apostolorum sententiâ, in vias sui sen-
 sûs abiisse omnes; Æthiopiam tamen integram,
 liberam perdurasse; quia nequaquam perli-
 diâ et voluntariâ defectione, ut aliæ Ecclesiæ pec-

câset; ac propterea in servitutem et exter-
 minia non incidisse, sed locorum distantia, et
 itinerum periculis se junctam fuisse, necnon
 pontificum negligentia accidisse, ut nulla vi-
 sitationis memoria, aut litterarum ratio apud
 eos à quingentis annis extaret; nihilominus
 Æthiopes tantâ veneratione sedem Romanam
 colere, ut pedes eorum osculentur, qui Româ
 veniunt in Æthiopiam, vestiumque eorum
 partes rapere, et reliquiarum loco servare,

Nec mirum: si enim regina Saba abiit Jeru-
 salem, ut audiret sapientiam Salomonis, plus
 quàm Salomon summus pontifex est; regem
 item Æthiopum tanti facere Romanum ponti-
 ficem et Latinorum fidem, ut nihil æquè in
 votis habeat, atque ut cum Romanis jungat
 Æthiopes, et à se pontificis subdat pedibus,
 avidissimèque amplexurum esse, quæ de con-
 cordiâ ineundâ statuentur in synodo; ponti-
 ficem autem omnium Ecclesiarum caput fa-
 tetur, suoque splendore orbem illustrare; cui
 omnes patriarchæ, episcopi, imperatores et
 reges inclinantur: nec se legatos disputandi
 gratiâ mittere, sed ut summi pontificis senten-
 tiam de fidei rebus sequantur. « Quis enim,
 « ait, soli lumen auferat? Ingens est, inquit,
 « et vetusta Latinorum scientia, et orbi nota,
 « nec oportet discipulum esse supra magi-
 « strum. » Hæc ille in suis litteris, anno 1441,
 die 18 octobris, ad Eugenium IV missis; addit
 his omnibus, se affuturum pontifici, in se-
 iis Jacobitarum patriarchâ et Saracenis, ne vi, vel
 ambitione aliquâ impediatur.

Sed quicquid de hoc sit, multa sunt, in qui-
 bus à nobis Abyssini dissident, quorum aliqua,
 ut veræ fidei catholicæ contraria, emendari et
 corrigi oportet, utpote quæ vel manifestam
 hæresim, aut crassam, vel fortè invincibilem
 continent ignorantiam; alia verò ad diversi-
 tatem cultûs, sive sacrorum rituum referenda
 sunt: brevissimè igitur de harum gentium er-
 roribus ritibusque dicemus.

ARTICULUS VIII.

Errores qui Abyssinis attribuuntur.

De erroribus Abyssinorum certò aliquid de-
 finiri sanè difficile videtur. Primò quia scri-
 ptores non pauci, qui de naturâ harum gen-
 tium, moribus et fide commentarios ediderunt,
 eos ut veræ religionis cultores commendârunt,
 etsi auctores alii, Orientalis Ecclesiæ rituum
 ignari, consuetudines etiam in illâ gente lau-
 dabiles, censeant imò et in aliis etiam rebus
 Abyssinorum errores accusantibus aliis, plures

etiam eos ab hac notâ excusent. Quare ægrè ferrem, ante exactum examen, recitatis tot illis imponere errores, nisi in unoquoque breviter aliorum opiniones referrem.

Primus error. Cùm Alexandrinæ Ecclesiæ patriarchæ (à quo Abyssini simul cum religione errores ebiberunt) à fide catholicâ in multis defecerint, sectantes ejus vestigia in eamdem foveam lapsi sunt: nam ut nunc omittam Dioscori errorem, quem Abyssini sicut et alii Orientales sequuntur et colunt, in aliis tamen rebus, tum ad fidem, tum ad ritus spectantibus, Æthiopes ab Alexandrinâ Ecclesiâ non rectam neque integram fidei christianæ regulam sequuntur. Et inprimis licet reverentiam aliquam Romano pontifici exhibeant, non firmiter sentiunt de primatu Romanæ Ecclesiæ, ut videre est apud Franciscum Alvaresium in Historiâ Æthiopiæ, c. 72, quamvis Zagazabus illius gentis quasi episcopus, in declaratione religionis et rituum Abyssinorum, summi pontificis primatum apud ipsos ex constitutionibus apostolicis teneri fateatur, qui in hac re subscribere videtur sententiæ Nicodemi abbatibus superius relatæ.

2º Errant præterea et consequenter Abyssini tria tantum concilia generalia recipientes, nempe Nicænum, Constantinopolitanum primum et Ephesinum, ut videre est apud Damianum Goes in confessione Zagazabi. Quare cùm sanctam synodum Chalcedonensem non admittant, inter hæsitantes hæreticos meritò sunt annumerandi: hi enim teste Nicephoro, l. 18, c. 45 Historiæ Ecclesiasticæ, et Leontio de Sectis hæreticorum, postquàm Eutycheti et Dioscoro à catholicâ synodo dignitas abrogata est, qui illorum dogma amplectebantur ab Ecclesiâ recedentes, ambigentes sive hæsitantes seipsos appellârunt; hunc tamen errorem simul cum aliis Orientalibus attributis suo loco convincimus.

3º Cùm matrimonium ex Christo, sanctâque universali Ecclesiâ indissolubile sit, quamdiu alter conjugum vixerit, Abyssini divortium ex levi etiam causâ permittunt, ita ut superstitute altero conjugum, ut affirmat Alvaresius in Historiâ Æthiopicâ, c. 18, alter uxorem ducere possit; nec mirum est, ut ii qui divortium ab Ecclesiâ catholicâ fecerunt, cujus conjunctio indissolubilis cum Christo capite per matrimonium designatur, in divortium matrimonii carnalis contra expressam Christi sententiam facilè ruant.

4º De sacramento Confirmationis, neque

Extremæ Uctionis, non invenio apud Æthiopum scriptores expressam aliquam mentionem; proinde mirandum non est, si infirmati in fide in dies inveniantur. Fortè sacramentum Confirmationis simul cum Baptismo conferunt, ut affirmat Zagazabus, quod et ex veteribus aliquos fecisse constat: sed tunc errant existimantes Confirmationem à simplici sacerdote posse ministrari, quod est contra concilium Florentinum.

5º Errant præterea graviter Abyssini circa sacramentum Baptismi, dùm in die Epiphaniæ, teste Alvaresio, benedicto prius aquarum stagno trinâ immersione tam mares quàm feminæ, præmissâ formâ Baptismi, quotannis rebaptizantur; qui ritus in usu est (ut Possévinus docet in Commentario de rebus Moscoviticis ad Religionem spectantibus) apud Græcos Orientales. Error tamen hic quantum conjicere possum, à Novatianorum hæresi ortum habuit, qui falsò existimantes non esse in Ecclesiâ potestatem reconciliandi lapsos, ut illi sine spe non remanerent, alterum Baptisma Abyssini admisère (ut ex eodem Alvaresio non obscurè colligitur), obliti Constitutionum apostolicarum, in quibus, l. 2, c. 41, et l. 6, c. 15, Apostoli pœnitentes non per secundum Baptisma, sed per manuum impositionem, hoc est, per pœnitentiam recipiendos expressè docent, et non recolentes, quod in symbolo Nicæno dicitur: *Confiteor unum Baptisma*.

6º Præterea simul cum Baptismo Abyssini circumcisionem colunt, non quia existiment, ut ipsi fatentur, circumcisionem nunc esse ad salutem necessariam, sed ut in omnibus Christo Domino, ut ipsi dicunt, assimilentur. Ita Zagazabus apud Goes, et alii quamplures auctores; quamvis non deficiant historiographi, qui ritum circumcisionis apud illos in usu versari eâ solùm de causâ æstiment, ut simili signo se originem à prosapiâ Davidicâ ducere profiteantur: ita tenet Genebrardus, l. 1 Chronograph. et alii historiographi quàmplures. Tamen si velimus hujus ritus altiores radices quærere, fortè aliam non contemnendam inveniemus rationem, si præmittamus circumcisionis usum non solùm ad Hebræos, sed et ad alias nationes extraneas, ut Ægyptios, et Æthiopes, et Colchos permanâsse; sic Herodotus l. 2, testatur, qui apud Ægyptios et Æthiopes antiquissimum hujus cæremoniæ usum agnovit, quem sequuntur divus Cyprianus sermone de ratione Circumcisionis, et

divus Hieronymus in Jeremiâ, c. 9. Prædicti autem populi non utebantur eo signo, ut re sacrâ, sacramentum aliquod continente, neque ad profitendam legem, ut Hebræi, sed solum ex humanâ quâdam consuetudine, præsertim cum hoc facerent ad imitationem quamdam, ut Cyprianus docuit, suorum parentum. Quare cum Æthiopes circumcisionis antiquæ observatores ritum hunc, non ut legem Mosaicam, sed ut morem majorum observarent, tempore prædicationis evangelicæ, vel non fuerunt à paternâ traditione prohibiti, vel ab eâ impediti iterum ad vomitum redierunt, sicque in hunc usque diem permansere : quare in hoc forsitan materialiter tantum errant, ut latius prosequar in cap. de juvandis Abyssinis.

7° Alius etiam error Abyssinis consequenter attribui solet, nempe legem veterem simul cum novâ censere observandam, quod tam ex circumcisione, quam aliis ritibus, et observationibus Judaicis aliqui voluerunt colligere : id tamen manifestò non constat ; nam si legem veterem nunc ab ipsis observandam tenerent, nullâ ratione affirmarent circumcisionem, quæ in lege veteri fuit in præcepto, non esse necessariam ad salutem. Et licet sabbatum observent, et à sanguine et suffocato abstineant, id non ut observatoribus legis, sed ut antiquæ traditionis Ecclesiæ Orientalis cultoribus tribuendum est. Quid verò censendum sit de circumcisione et aliis ritibus veteris legis, infra dicemus.

8° Errant insuper Abyssini existimantes animas rationales non creari, sed per seminalem propagationem non aliter ac brutorum traduci ; qui fuit antiquus Tertulliani et Appollinaris error, ut refert Augustinus, hæresi 86, et D. Th. 2 contragentes, c. 86, de quo errore infra.

9° Detestanda etiam est Æthiopum hæresis credentium animas infantium decedentium ante Baptismum eò solum salvari, quia orti sunt à parentibus fidelibus. Existimant enim Eucharistiæ virtutem à matre tempore prægnationis susceptæ prodesse infanti in utero existenti ; ita affirmat episcopus ille Zagazabus, et Alvaresius, c. 19. Quare cum Pelagianis peccatum originale de medio tollere videntur ; hi enim (ut auctor est D. Augustinus, l. 2 contra Julian., c. 2 et 3) non esse in hominibus, maximè verò in filiis fidelium, peccatum originale temerè affirmarunt. Et nostrâ ætate Bucerus et Calvinus in filiis fidelium negant peccatum originale, quos dicunt sanctos nasci, et salvari sine Baptismo,

10° Præterea traditiones sanctas non admittunt, solumque verbo Dei scripto fidem dicunt se habere (ut Alvaresius, c. 78), numerantque inter Scripturas sacras Apostolorum canones, quorum doctrinâ, ut catholicâ et de fide, in omnibus gubernantur.

11° Nullas pro defunctis oblationes habent, nec sacra faciunt pro vivis, fortè, vel quia existimant illi non prodesse, aut quia Purgatorium Græci non agnoscunt ; quamvis Zagazabus in confessione suæ fidei Purgatorii meminerit : imò et ipse Alvaresius parum constans contrarium affirmat in fine cap. 105. Et hoc verius existimo, nam in canone Missæ Æthiopice, quam ex linguâ Chaldaicâ transtulit Genebrardus, orant pro Patribus concilii Constantinopolitani et Ephesini ; et in orationibus quæ in catechizandis sacrum baptismum susceperunt apud eundem Genebrardum, tomo 6 Bibliothecæ sanctæ circumferuntur, similiter orant sæpius pro defunctis.

ARTICULUS IX.

De variis Abyssinorum ritibus.

Cum in Ecclesiâ varii sint ritus, quos prudenter ratione diversarum gentium Apostoli instituerunt, Abyssinorum gens, si quæ maximè, antiquorum rituum est tenacissima. Exponam igitur eorum præcipuas observantias, ut sic constet quid inter catholicam Romanamque Ecclesiam, atque Æthiopiam inveniatur discriminis.

Primus ritus : In primis sacerdotes, Græcorum more, ante sacerdotium uxores ducunt, et in sacerdotio eis utuntur. Secundus : Cum Græcis non solum tenent Sabbato ac Dominico die non esse jejunandum, idque ex Apostolorum Canonibus præceptum existimant : sed etiam antiquam Orientalis Ecclesiæ de observatione sabbati simul cum die Dominicâ consuetudinem sequuntur : quare in quadragessimâ Sabbato et Dominicâ die vescuntur carnibus. Tertius : Abstinent præterea (ut ipsi arbitrantur) ex Apostolorum decreto à sanguine et suffocato, nescientes præceptum illud adversus idolorum cultores latum fuisse, habentque præterea in aliis ciborum delectum. Quartus : Pueri ante quadraginta dies Baptismo non abluuntur, statim verò ut baptizantur, Eucharistia illis confertur, retinentes in hoc antiquum Ecclesiæ usum approbatum à sanctâ synodo Tridentinâ, sess. 21, cap. 4, de quâ optimè Paulinus Nolæ episcopus in Epistolâ ad Severum fratrem hoc carmine scripsit :

*Inde parens sacro ducet de fonte sacerdos
Infantes niveo corpore, corde, habitu:
Circumdansque rudes festis altaris agnos
Pura salutiferis imbuat ora cibus.*

Quintus : Quotidiè secundùm antiquos Apostolorum canones, vel saltem diebus festis omnes communicant, ministraturque Eucharistia etiam laicis sub utrâque specie. In matrimonio saltem affinitatis gradus non verentur. Nam, ut olim in lege, frater fratris defuncti uxori sine ullâ dispensatione matrimonio copulatur, ut tradit Alvar. c. 76. Sextus : Sancto quadragesimæ jejuniis integram addunt hebdomadam, et totius anni spatio, quartâ et sextâ feriâ ex Apostolorum traditione jejunium observant, eò quòd his feriis ablati fuerit Sponsus; nam quartâ Domini traditionem pactus est Judas, sextâ verò crucifixus est pro nobis benignissimus Jesus. Septimus : In sacrâ altaris oblatione azymo pane (teste Alvaresio, cap. 9) utuntur, quamvis alii asserunt fermentato, musto verò ex uvis passis confecto loco vini. Octavus : Supremum tam in temporalibus quàm spiritualibus iudicium tenet imperator, ad eumque omnes causæ tam clericorum, quàm monachorum devolvuntur; quamvis patriarcha suam etiam spiritualem exerceat potestatem.

ARTICULUS X.

Pro juvandis Abyssinis.

Non videtur res ulla vehementiori desiderio aut sollicitudine majori à sede Apostolicâ procurandâ, quàm peramplæ Ecclesiæ Æthiopice unio; quippe præter animarum multitudinem, quæ à rectâ veritatis semitâ in eâ aberrant, hoc magis dolendum accedit, quòd errores quibus involvantur quodammodò involuntarii existant: etenim in eos non ex superbâ aut perviciâ aliquâ adversus S. Ecclesiam lapsi sunt, sed propter aditus per quos ad eos vera Ecclesiæ illuminatio et auxiliatio dimanare poterat, sibi præclusos; accedit hùc, quòd promptissimos semper ad fidelitatem et obedientiam sanctæ Ecclesiæ præstandam sese exhibuerint. In hoc solo difficultas omnis sita est, ut via et modus cum Æthiopibus communicandi detegatur, qui veluti propositam sibi fidem jam inde à temporibus Salomonis in hodiernum usque diem firmiter amplexi sunt, ita pariter à præsentibus erroribus extricati (quos salubrium institutionum penuriâ, et simul eò quòd patriarchæ Alexandrino subsint, imbibent), facili negotio ad Evangelii sincerita-

tem revocari poterunt, multisque animabus quæ (proh dolor!) tot ærumnas, vigiliis, jejuniis, aliasque rigorosas observantias, ex solâ ignorantia, perperam et absque merito sibi imponi patiuntur, veridica salus adducetur.

Gemini ad communicandum cum Æthiopibus patent accessus: Prior per Cayrum, ductu carabanæ, quæ in Æthiopiam transfretat, qui tamen ob assiduas et strictissimas Turcarum vigiliis perarduus ac periculosus admodum erit, siquidem Christianorum nemo, cum detectione confederationis Christianorum Europæorum cum Æthiopibus, in Æthiopiam citra præsentissimum vitæ discrimen concedere potest. Accedit hùc, quòd patriarcha Alexandrinus, et cæteri Cophti idem maximo-perè vereantur, ne scilicet Abyssini, rejectâ unione cum Ecclesiâ suâ, Romano pontifici adhæreant, ideòque vehementer advigilant, ne Europæi ad interiorem penetrent Æthiopiam. Quocirca nisi Arabs quis foret, vel talem sese fingere posset, assumpto mercatoris habitu, supra dictâ viâ, nullo modo pateret adeundi copia, nisi id fiat per navigationem Portugaliæ, mare Rubrum transfretando per statum Barganensium, quâ aliàs ad communicationem transitus patuit; verùm modò Turca terras omnes Presbyteri Joannis mari Rubro confines invasisse dicitur, atque ideò ad patefaciendum aditum hunc, Lusitanorum classem aliquem illorum portum expedientissimum necesse foret invadere, armorumque vi manutenere, quemadmodum alii plures in Indiâ orientali occupantur; res procul dubio summi momenti. Ac primùm Presbytero Joanni res patefacienda foret, quo terrestri expeditione, nostrisque navali urgentibus certæ victoriæ reportarentur, præcipuè cum loca ista tam remota sint ab iis in quibus Turca suas copias habet, ac præterea Persiano aliisque principibus undique Turcam prementibus. Atque eo pacto Æthiopes nostris conjuncti Ægyptum et Terram sanctam possent forsitan recuperare: habent enim illi certas prophetias, firmamque spem, quòd Latinis uniti Terram sanctam sint occupaturi.

Alia insuper via est faciliior forsitan magisque expediens, scilicet per regnum Congi, cui adjacet regnum Damut, quod subest jurisdictioni Presbyteri Joannis, quanquàm inter regnum Congi et Damut, regnum quoddam gentilium interjacere dicatur, quo non obstante, si primùm Presbyter Joannes certior factus foret per litteras Sanctitatis suæ per Abyssinum

aliquem translatas ex iis qui Romæ degunt, vel etiam qui Jerusalem proficiscuntur, quibus sua Sanctitas indicaret se legatos suos mittere ad regnum Congi, ac proinde rogaret, ab eo vice regem Damut interpellari ac moneri, ut viam illam ad vicinum regem patefaceret, periculaque et impedimenta quoad fieri posset maximè removeret, ac salvos securosque in Damut perduceret, atque inde ad præfati regis curiam. Aliæ præterea ad regem Congi scribendæ forent litteræ, quibus legatorum prædictorum liber per regna ista transitus peteretur, ac sic vel per unam vel per aliam viam, vel per Congum vel Damut securus aditus inveniretur, ac quæ à gentilibus objici possent impedimenta evitarentur.

Abyssini proximi sunt unioni cum Ecclesiâ Romanâ, tum quia non obscurè percipiunt Ecclesiam Alexandrinam variis esse erroribus affectam, ac proinde ab impurissimo fonte non posse fidei puram emanare doctrinam, quam ob causam teste Alyaresio, c. 98, imperator Cyriacus decreverat non ultra acceptare in regnis Æthiopix patriarcham ab Alexandrinâ Ecclesiâ missum; aiebat enim se potius velle regna perire, quàm patriarchis hæreticis obedire, et ob eam causam quàm maximo desiderio ferebatur, ut Romanus pontifex sibi de patriarchâ provideret, fuitque in hac opinione et sententiâ usque ad mortem. At post ipsum imperator Alexander ejus filius tredecim annis in patris opinione permansit; sed tandem coactus necessitate ministrorum mutavit sententiam; tum etiam, quia apud illas gentes prædictio quædam à Patribus derivata circumfertur, patriarcharum numerum ultra centesimum non extendendum, qui numerus jam est impletus. Habent etiam alias prophetias, quibus per adventum Europæe gentis in regiones illas, magnum ipsis promittitur emolumentum. Ac demùm cum ipsi sint à Turcis inclusi, nec portu aliquo gaudeant, sperant Europæorum auxilio et armis liberari, portumque obtinere, ut sic ab Ecclesiâ Alexandrinâ, quæ origo et occasio est illorum damnationis, discedere valeant.

ARTICULUS XI.

De Æthiopicâ linguâ, et de aliis pro unionem Abyssinorum.

Marianus Victorius Reatinus usus in hoc Petri cujusdam Æthiopis linguæ Æthiopicæ eruditissimi ope, institutiones sive regulas quasdam, quibus hæc lingua commodè perdisci

posset composuit, nunquàm antea à Latinis visas, Romæque edidit anno Domini 1550, opus sanè utile ac eruditum, cujus hæc est inscriptio : *Chaldaicæ sive Æthiopicæ linguæ institutiones*. Nam ut ipse Victorius affirmat, sicut Chaldæa lingua pendet ab Hebræâ, ita à Chaldæâ pendent Syriaca, Arabica et Æthiopica; quamobrem Chaldææ ipsæ quoque sunt appellatæ : quæ quinque linguæ tantâ invicem convenientiâ ac similitudine conjunctæ copulatæque sunt, ut qui unam optimè calleat, aliam quoque haud parvâ ex parte intelligere possit. Docet etiam linguam Æthiopicam omnium celeberrimam esse, atque earum quæ ab ipsâ Chaldæâ seu Babyloniâ exoriuntur emendatissimam, ut quæ ab omni bellorum externorum incursione expers, immunis, incorruptaque semper permanserit.

Deinde de hujus linguæ origine in proœmio prædictarum Institutionum agens, sic ait : « Æthiopicam linguam, quam Chaldæam vocant « Æthiopes, veluti quæ à Chaldæâ Babylonicâ « exoriatur, Hebraicæ quàm maximè similem « esse haud dubium est : quod evenit, quia ab « Hebræâ non secus quàm Syriaca, Arabica ac « etiam Babylonica, quam Assyriacam etiam « appellamus, originem ducit. Scimus tamén « Æthiopes contrarium asseverare, velleque He- « braicam posteriorem, et à suâ progenitam po- « tius esse. Utcumque sit, satis ex hoc constat « facillimè perdiscere hanc posse, qui Hebrai- « cam ipsam calleat, siquidem major nominum « pars utriusque linguæ communis est, sunt- « que eædem ferè in grammaticâ regulæ, idem « dictionis genus, iidemque in describendis « signandisque vocabulis litteris ritus : nam « ubi Hebræi punctis lineisque exterius litteræ « appositæ vocales explicant, Æthiopes quoque « idem faciunt, differuntque in hoc uno, quòd « lineam ipsam punctumque exterius haud « ascribunt, sed ipsismet litteris conjungunt. « Est et alia differentia, quòd interdum Æthio- « pes non solum lineam non adjungunt, sed « etiam partem ipsiusmet litteræ detruncant « atque rescindunt. »

Præterea linguâ Æthiopicâ fuerunt olim Romæ Biblia conscripta, typisque mandata; ego autem epistolas tantum D. Pauli vidi. Genebrardus Missam, quam Æthiopes celebrant, simulque alias cæremonias circa puerorum Baptismum in linguam Latinam transtulit, quæ hodie inserta est tomo 6 Bibliothecæ sanctorum Patrum. Pro juvandis Abyssinis maximè proderit constitutiones, sive canones

Apostolorum cum doctissimi Turriani Commentario præ manibus semper habere. His enim Abyssini in fide et moribus, tanquam uni ex libris canonicis fidem adhibent, illisque gubernantur : utuntur versione 70 Interpretum; quare oportebit, dum cum illis agitur, uti hæc etiam versione. Qui Abyssinorum res omnes nosse desiderat, attentissimè legat Albucesii Historiam, quam prius ipse Lusitanicâ linguâ edidit, postea verò in Hispanam, ac tandem Italicam traducta circumfertur. Pro erroribus verò ac ritibus certò discutiendis, illius Zagazabi Æthiopum quasi episcopi apud Damianum Goes de Abyssinorum fide et Religione declaratio attentè erit perlegenda, quia nullibi apertiùs hujus gentis fides, mores, religio, ritusque conspiciuntur.

Inter alia media unioni Abyssinorum cum Ecclesiâ Latinâ maximè conducentia, ac quæ maximè expedire videntur, ut illi ab Ecclesiâ Alexandrinâ, quæ origo est illorum damnationis, discedant, illud potissimum se offert, ut Sanctissimus provideat, et, ut clariùs loquar, dispenset, ut ex Abyssinis ipsis ad patriarchatûs, episcopatûs aliarumve dignitatum administrationem possint personæ digniores assumi. Nam ex decreto concilii Nicæni tam patriarcha quàm episcopi debent esse alterius nationis, ut constat ex canone 36 de Patriarchâ et Episcopis, l. 3 concil. Nicæn., cujus verba sunt : « Ut non possint Æthiopes creare neque eligere patriarcham. Quin potius eorum prælatus sub potestate ejus sit qui tenet sedem Alexandriæ; sit tamen apud eos loco patriarchæ, et appelletur Catholicus : non tamen jus habeat constituendi archiepiscopos, ut habet patriarcha : siquidem non habet talem potestatem. Et si acciderit, ut concilium in Græciâ habeatur, fueritque præsens hic talis patriarcha Æthiopum, habeat septimum locum post prælatum Seleuciæ, quæ est in provinciâ Babylonis in regno Zabur; et quando facta fuerit ei potestas constituendi archiepiscopos in provinciâ suâ, non licebit ei constituere aliquem ex illis. Et quicumque non paruerit, synodus eum excommunicat. »

Circa hoc decretum notandum, eam praxin hodie pro electione patriarchæ servari, ut refert Zagazabus, quòd religiosi ex Abyssinis, qui Hierosolymis degunt, eligunt sive nominant patriarcham ex natione Copthorum, quem confirmat patriarcha Alexandrinus; hic electus et constitutus totius Æthiopis patriarchæ,

postea ex ipsis Æthiopibus maximè aptis et idoneis creat archiepiscopos, quibus universa Æthiopia regitur et gubernatur : illi autem sunt, qui majori ex parte unionem cum Ecclesiâ Romanâ conantur impedire. Igitur ut Abyssinorum imperator aliique proceres illius nationis allicerentur ad unionem cum Ecclesiâ Romanâ procurandam, hoc unum inter alia juvaret maximè, ut summus pontifex de plenitudine potestatis, utpote superior conciliorum decretis, in rebus ad regimen spectantibus dispensaret in prædicto canone, ut tam patriarcha quàm episcopi deinceps sumerentur ex ipsis Abyssinis. Denique, ut Abyssini faciliùs reducantur, oportebit sanè illos ritus et cæremonias illis permittere, quæ salvâ fide catholicâ tolerari possunt, maximè in principio, quoadusque firmentur in fide. Sed quia magna est apud auctores aliquos de circumcisionis ritu apud illas gentes usitato mentio, præter ea quæ superiùs annotavimus, placuit hic breviter aliqua pertractare.

ARTICULUS XII.

An Abyssinis ab Ecclesiâ catholicâ permitti possit ritus circumcisionis, non tam Religionis quàm honoris gratiâ introductus?

In hæc re inprimis de fide statuendum est, circumcisionem, sicut et alia legalia, post Evangelii promulgationem omninò extinctam esse, et non solum mortuam, sed observantibus mortiferam : ita definitum est in concilio Florentino sub Eugenio IV. Cerinthus enim et alii hæretici existimârunt legem veterem non cessâsse, sed nunc simul cum novâ observandam esse, teste Epiphanio, hæresi 28, et August. hæres. 8. Idem tenuit Ebion, ut docuit Irenæus l. 4, c. 26. Secundò certum est, observantiam aliquorum legalium non ut legalia sunt, posse adhuc licitè observari, et de facto observantur à Catholicis. Et ut clariùs constet de hæc propositione, prænotare oportet quatuor modis posse cæremonialia observari :

Primo, ut legalia sunt, id est, ad servandam legem, ex cujus institutione erant introducta, quâ ratione præcisè ea servavit Christus Dominus, ut patet de circumcisione. Secundo, non ut legalia solum, sed etiam ut figuralia; erant enim cæremoniæ istæ per se primò institutæ in lege veteri, ut figuræ Christi venturi, ut optimè docet D. Th. 4-2, q. 104, art. 3, in corp., et hæc ratione servârunt cæremonias illius legis Patres antiqui. Tertio modo, possunt servari cæremoniæ istæ, neque ut

legalia, neque ut figuralia, sed tantum ad protestandam excellentiam divinam, ut ostendatur caeremonialia legis mala non fuisse, sed bona, et à bono auctore, atque ut ita Synagoga cum honore sepeliretur. Quarto modo possunt caeremonialia observari prorsus materialiter; materialiter, inquam, sine ulla formalitate, neque respectu ad legem veterem, sed ob alios fines licitos, et ab Ecclesiâ approbatos, sicut hodiè celebratur festum Pentecostes aliis rationibus, quam in veteri Testamento: olim enim sollemnis erat festivitas, quia illà die data fuit lex vetus, hodie tamen, quia illà die data est lex spiritus et vitæ, ut docet D. Thom. 1-2, q. 103, art. 3, ad quartum. Et in Ecclesiâ Latinâ fit in pane azymo consecratio, nec ob id censetur judaizare, quia Judæis panis azymus fuerit in usu. Imò et sancti Patres Ecclesiæ Orientalis ritum de observantiâ Sabbati laudant, nec ob id Ecclesia illa cum Synagogâ consentit, cum sint utriusque diversissimi illius observantiæ fines et causæ.

Quare tria sunt in caeremoniis istis necessaria distinguenda: Primum est, vis ipsa obligandi quam habebant à lege, ob quam rationem dicuntur legalia. Secundum: considerare oportet finem sive rationem formalem illarum, quâ ratione erant figuralia. Tertium, ipsam exteriorem caeremoniam materialiter sumptam, quam nunc appello ipsam substantiam actus. Hoc posito, non est dubium quin nunc servare legalia ut figuralia, vel ut legalia, neque etiam ad demonstrandum à Deo eorum observationem emanasse, illicitum impiumque esse. Servare tamen legalia materialiter tantum, hoc est, nullo respectu ad prædictos tres modos, certum est licere, sicut qui circumcidetur ob medicinam, vel abstinere à carnibus porcinis ob salutem, vel Sabbatum servaret in B. Mariæ Virginis honorem, quo etiam sensu circumciduntur multæ ex gentibus nationes, ut supra ex D. Hier. et Strabone retulimus.

Duo restant examinanda. Primum, an Abyssini servant circumcisionem ut legalem, vel ut figuralem, quia neutro modo sine manifestâ hæresi licet; an verò tantum materialiter hoc utantur ritu. Secundum, an supposito, quod excusentur à culpâ, an ratione circumstantiæ scandali aliarum Ecclesiarum sit ab Ecclesiâ Romanâ tolerandus huiusmodi abusus. Prima quæstio partim pendet à facto, nempe quo fine circumcidantur; nam in hoc non est una sententia illorum auctorum, qui Abyssinæ gentis ritus moresque referunt: alii namque

more Hebræorum affirmant circumcidi, alii ob Christi imitationem, alii denique, ut profiteantur se à Judaicâ prosapiâ originem ducere: tamen quidquid sit de opinionum diversitate circa finem, primum constituo, si Abyssini circumcisionem observent ut legalem vel figuralem, eos errare cum hæreticis Ebionitis, qui temerè legem veterem cum novâ observandam existimabant. Secundò deinde assero: Circumcisio si ab Abyssinis non religionis, sed honoris causâ observetur, nempe ut profiteantur se à Davidicâ prosapiâ ducere originem, non ob id erunt damnandi, quia circumcisione tantum materialiter utuntur. Unde optimè Guillelmus Reginaldus in suo Calvino-Turcismo, l. 2, c. 9: « Abyssini, inquit, christianè quidem, et cum verâ Christianorum fide infantes baptizant et circumcidunt, nobilitatis antiquissimæ, nullo meriti aut Judaicæ fiduciæ respectu; quo posito, nollem eos propter circumcisionem magis damnare, quam si propter medicinæ causam abstinere à carne porcinâ, quam tamen lex Mosaica prohibebat. »

Solum ergo est difficultas, an si circumciantur ad imitationem Christi Domini sit licita huiusmodi circumcisio. Cajet. 3 parte, q. 37, art. 1, tenet partem affirmativam, cujus sententiæ adhæret Bartholomæus de Medinâ, 1-2, quæst. 103. Contrariam sententiam tenet Sotus, l. 2 de Just. et Jur., q. 5, art. 4, qui expressè huius gentis de circumcisione ritum damnat, et Sotum sequuntur juniores aliqui. Suar. 3 p. dictâ quæst. 37, art. 1, et Gregorius de Valent. 12, d. 7, q. 7, punct. 7, eâ potissimum ducti ratione, quia Christus servavit circumcisionem ut legalem; sed Abyssini servant circumcisionem ad imitationem Christi; igitur videntur servare ut legalem, quod fieri non potest sine errore, quæ sententia probabilior et certior apparet, quam eruditè confirmat Valentia supra cit. loco. Secunda difficultas est, an dato, quod circumcisio in sensu præfato in illis gentibus excusetur à culpâ, an ob scandalum aliarum Ecclesiarum sit permittenda. Cajet. in affirmativam partem manifestè inclinat, quamvis tandem, utpote in re gravissimâ, Ecclesiæ iudicium desideret his verbis: « Ego verò in hac difficultate, an oporteat Ecclesiam Romanam in illis gentibus circumcisionem approbare vel saltem permittere, libentiùs ipsam Ecclesiam, quam alios audirem auctores. »

ARTICULUS XIII.

De erroribus Abyssinorum hæc nostrâ ætate grassantibus.

Postquàm ex variis auctoribus præfatos Abyssinorum errores collegeram, evenit, ut dùm casu illustrissimi cardinalis sanctæ Severinæ bibliothecam perscrutarer, in examen quoddam ab illustrissimis cardinalibus jussu sanctissimi domini papæ Sixti V, de quodam monacho Abyssino factum inciderim, qui requisitus speciatim de Abyssinorum fide ac religione, apertum omnium illorum rituum ac errorum testimonium reddidit, quod nullâ ratione transeundum existimavi, ut major ac certior ipsorum cognitio haberetur, licet si quis attentè Zagazabi episcopi Abyssinorum (cujus sæpius mentionem fecimus) Confessionem perlegerit, multùm hos testes discrepare inter sese reperiât : neque id miror, cùm rerum divinarum adeò ignari sint, ut quid credendum sit, etiam monachos fugiat.

Fratris Teclæ Mariæ, presbyteri Abyssini, legati pro Lusitanis existentibus in Abyssinorum ditione, religionis Abyssinorum, coram illustrissimis cardinalibus Romæ factâ declaratio, die primâ mensis julii et sequentibus, anno 1594.

Reverendus frater Tecla Maria, Teclæ Nebiat filius, de civitate Henza Mariani, provinciæ Xeva regni Æthiopix, sacerdos et monachus ordinis sancti Antonii, et monasterii Libani ejusdem provinciæ, ætatis suæ annorum 45, de mandato illustrissimi et reverendissimi domini cardinalis sanctæ Severinæ nationis Æthiopix protectoris, à me infrapposito examinatus ad opportunas interrogationes eidem Arabicè propositas respondit, ut infra :

Interrogatus primò quid sentiant et credant Æthiopes de Deo et sanctissimâ Trinitate, respondit : Nos Æthiopes credimus in Deum unum et trinum in personis, Patrem scilicet et Filium, et Spiritum sanctum : Pater est ingenuus, Filius est genitus à Patre tantùm, et Spiritus sanctus est procedens à Patre et Filio. Interrogatus, an Spiritus sanctus procedat à Patre et Filio tanquàm à duobus principiis et duabus spirationibus, vel tanquàm ab uno principio, et unicâ spiratione, respondit : Tanquàm ab uno principio et unicâ spiratione. Interrogatus, quæ persona sanctissimæ Trinitatis est incarnata, respondit : Persona Filii, id est, Verbum Dei Patris. Interrogatus de incarnatione Christi Domini nostri, res-

pondit : Incarnatus est de Spiritu sancto ex Mariâ Virgine. Interrogatus, quot naturas, voluntates et operationes profitentur Æthiopes in Christo Domino nostro, respondit : Post unionem in Christo Æthiopes profitentur unam naturam, unam voluntatem et unam operationem, sine tamen inixtione et sine confusione; in quâ quidem opinione scio Æthiopes et Cophtos, et alios Orientales maximè aberrare à veritate. Interrogatus, an Æthiopes profiteantur in Christo unam naturam ex duabus resultantem, respondit hoc non dicere Æthiopes, sed profitentur simpliciter unam naturam, sine inixtione, et sine confusione, et illam asserunt esse divinam.

Item interrogatus de veneratione imaginum, respondit : Imagines apud Æthiopes sunt tantùm depictæ, et non sculptæ, quas Æthiopes maximè venerantur, ratione repræsentationis et relationis, et ab eis thurificantur.

Interrogatus de libris canonicis utriusque Testamenti, respondit : Apud nos Æthiopes utrumque Testamentum est divisum in libros 81, quos omnes dixit haberi in Ægypto, et absque libro nomina omnium librorum non recordari.

Item interrogatus quot concilia universalia tenent Æthiopes, et quid confiteatur in eis, respondit : Apud Æthiopes sunt tantùm tria concilia universalia : Nicænum, Constantinopolitanum et Ephesinum; quid verò contineat quodque eorum legi, sed nescio modò omnia recitare. Interrogatus an Æthiopes acceptent concilium Chalcedonense, et quid in eo contineatur, respondit : Hoc concilium Æthiopes damnant, quia in eo decretum est, duas esse naturas in Christo, duas voluntates, et duas operationes, et damnatus est Dioscorus patriarcha Alexandrinus. Interrogatus an Æthiopes damnent sanctissimum papam Leonem, respondit : In libris et historiis Æthiopum extat papam Leonem damnasse Dioscorum, et Dioscorum damnasse papam Leonem, quia concilium Chalcedonense confirmaverat, et duas in Christo posuerat naturas, voluntates et operationes. Interrogatus verò, quod ipse sentiat, respondit : Ego ab annis circiter quindecim semper professus sum in Christo Domino duas naturas, duas voluntates, et omnia concilia habita auctoritate summi pontificis Romani, ligare omnes Christianos, quia est pontifex totius christianitatis. An sciat quot concilia habita sunt universalia post concilium Chalcedonense, respondit nescire.

Item interrogatus quot sunt sacramenta Ecclesiæ, respondit esse septem, S. Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam Unctionem, Ordinem et Matrimonium, et à Christo Domino esse instituta. Interrogatus, quibus verbis formalibus baptizant Æthiopes, respondit, quòd post plurimas orationes dicunt: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs sancti*. Interrogatus, quæ est materia hujus sacramenti, respondit: Est aqua naturalis. Interrogatus, quis est minister Baptismi, respondit: Apud Æthiopes baptizat sacerdos, et in absentia sacerdotis diaconus, præter quos nullum alium vidi baptizare. Interrogatus, quam intentionem debet habere baptizans in baptizando, respondit: Illam, quam habet Ecclesia catholica, faciendi scilicet Christianum.

Interrogatus quoto die baptizantur infantes in Æthiopiâ, respondit: Mares baptizantur post quadraginta dies, et feminæ baptizantur post octuaginta dies, nisi fuerit mortis periculum, quia tunc statim baptizantur,

Interrogatus, quis est effectus Baptismi, respondit: Effectus est, ut homo efficiatur Christianus, et de Ecclesiâ ac de membris Christi.

Interrogatus an Æthiopes circumcidant filios, respondit: Æthiopes ab antiquissimo tempore, usque ad hodiernum diem, in totâ Æthiopiâ filios circumcidunt in propriis domibus absque ullâ cæremoniâ, sed propter quamdam antiquam consuetudinem in maribus præputium, in feminis verò nympham circumcidentes. Interrogatus, an credant circumcisionem esse adhuc necessariam ad salutem, respondit: Sciunt jam ipsam cessare, et non esse ampliùs necessariam. Interrogatus, quare dicantur baptizari Æthiopes igne, et signare in fronte, respondit: Nullus est in Æthiopiâ, qui baptizatur igne, sed in quibusdam provinciis tantùm signant se in fronte novaculâ, vel ad oculorum et visûs sanitatem, vel, ut aliqui referunt, ex mandato cujusdam regis Æthiopiæ, ut differant à Mahumetanis. Interrogatus, quare dicantur Æthiopes se ipsos singulis annis baptizare, respondit: Æthiopes singulis annis propter solemnitatem Epiphaniæ exeunt ad flumen, et ibi multæ dicuntur orationes à presbyteris, et omnes lavantur in flumine, et multi ibi pernoctant maximâ cum festivitate ob devotionem Baptismi Domini nostri Jesu Christi; sed nemo se baptizat, prout dicunt.

Item interrogatus de sacramento Confirmationis, de materiâ, formâ et ministro, respondit: Confirmatio apud nos confertur à sacerdote, unâ cum Baptismo, et ungitur infans chrismate in fronte: *In nomine Patris, et Filii, et Spiritûs sancti*. Interrogatus de effectu ipsius Confirmationis, respondit nescire, sed credit dari, ut confirmetur Christianus in fide. Interrogatus, an singulis annis conficiatur apud eos chrisma, respondit: Chrisma mittitur eis à patriarchâ Alexandrino, à quo solo conficitur, et non ab episcopo, et mittitur septimo quoque anno, et rariùs cum peregrinis, qui redeunt à peregrinatione terræ sanctæ, et in omnibus Ecclesiis antiquum chrisma conservatur. Interrogatus, ex quibus rebus fit chrisma, respondit: Ex balsamo et oleo, et ex pluribus floribus et rebus odoriferis.

Item interrogatus de sacramento Eucharistiæ, et ejus materiâ, respondit, materiam esse panem ex frumento, et vinum ex uvâ; sed in pluribus provinciis Æthiopiæ in vino expresso ex uvâ passâ, aquâ lotâ, et infusâ per aliquas horas eâdem aquâ. Interrogatus, quæ sunt illa verba, quibus transubstantiatur panis in corpus, et vinum in sanguinem, respondit: Sunt illa verba, quando sacerdos dicit: *Et accepit panem in manibus suis, et elevatis oculis in cælum ad Deum Patrem suum, benedixit, dicens: Accipite et comedite; hoc est Corpus meum. Et similiter accipiens calicem, benedixit et sanctificavit, dicens: Accipite et bibite; hic est calix Sanguinis mei, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum*. Interrogatus, quis est minister, respondit: Solus sacerdos, et effectus est remissio peccatorum. Interrogatus, an omnes Æthiopes communificent sub utrâque specie, respondit: Omnes Æthiopes laici et clerici communificent sub utrâque specie; sacerdos ministrat corpus, diaconus verò sanguinem cochleari. Interrogatus, an infantes communificent, respondit: Infantes in die baptismi communificent in hunc modum: sacerdos ponit indicem in calice, et sanguine perfusum imponit in ore infantis. Et post Baptismum in ore puerorum, qui carent usu rationis, usque ad decennium imponitur digitus auricularis sacerdotis sine sanguine, devotionis causâ. Interrogatus, an Æthiopes celebrent in pane fermentato vel in azymo, et quid sentiant de celebrante in azymo, respondit: Æthiopes in fermentato celebrant, et illi qui in azymo celebrant, conficiunt etiam. Et nos in totâ Æthiopiâ feriâ

quintâ in coenâ Domini singulis annis, in hujus rei memoriam, in azymis celebramus.

Item interrogatus, quid sentiant Æthiopes de Purgatorio, respondit: Æthiopes credunt animas post mortem detineri in quodam loco, quî linguâ Æthiopicâ vocatur *mecan aarast*, id est, *locus alleviationis*, in quo detinentur animæ poenitentium, quæ decesserunt ab hoc seculo, non perfectâ peccatorum eorum satisfactione. Interrogatus, an animæ bonorum post mortem statim fruantur beatitudine, et malorum puniantur in inferno, respondit: Sunt nonnulli in Æthiopiâ, qui opinantur quòd animæ bonorum requiescant in Paradiso terrestri, in quo fuit creatus Adam, usque ad diem judicii. Sunt alii qui credunt, animas justorum statim post mortem frui earum Creatore in Paradiso.

Item interrogatus, quæ sunt peccata mortalia, et quot sunt, respondit, illa esse peccata mortalia, quæ fiunt contra præcepta Domini, quæ, cùm sint quamplurima, nescio numerare. Interrogatus, an peccata voluntatis, quæ non transeunt in actum exteriorum sunt mortalia, respondit, mortalia esse, si desiderio et concupiscentiæ consensum præstitit homo.

Interrogatus, an quis possit salvari extra fidem Mediatoris Dei et hominum Jesu Christi, respondit, neminem salvari posse. Interrogatus de iis, qui sunt modò in lege naturæ, ad quos nondum pervenit notitia Evangelii, respondit: Credo Deum etiam ipsis providisse, ut aliquo modo possint salvari, cùm præcepta naturæ servaverint.

Interrogatus, quid sentiant Æthiopes de indulgentiis, respondit: Credo acceptas esse apud omnes, ipsasque vocant *benedictiones*; usum verò earum cupio intelligere. Interrogatus de invocatione sanctorum, respondit, sanctorum invocationem apud Æthiopes esse maximè acceptam, et eorum intercessionem apud Deum omnes profitentur.

Interrogatus de simoniâ, et de iis qui favore aut conventionem ordinantur in sacerdotem, in episcopos et in patriarcham, respondit, prohibitum esse sacris canonibus.

Interrogatus, quæ differentia sit inter Æthiopes et Cophtos in rebus fidei, respondit, nullam esse differentiam inter eos, et in omnibus rebus concordare; sunt enim sub ejusdem patriarchæ obedientiâ; in aliquibus tamen vidi eos differre: videlicet, in gradibus prohibitis Æthiopes non contrahunt, Cophti verò in secundo et sequentibus gradibus con-

trahunt passim cum licentiâ, et sine licentiâ eorum episcopi, vel patriarchæ. Similiter Cophti extra civitates in villis et ruri nullas observant festivitates, neque dies Dominicos; Æthiopes verò ubique maximè observant. Item Æthiopes observant sabbatum, quod non faciunt Cophti. Similiter Æthiopes ubique in totâ Æthiopiâ filios et filias circumcidunt; Cophti verò Memphi, sive Cayri, tantum ab aliquibus annis quidam non circumcidunt. Item in cæremoniis Missæ Cophti multum differunt ab Æthiopibus, nam Cophtorum sacerdotes sine planetis, et diaconi sine dalmaticis celebrant, et capite cooperto quâdam tobaleâ laneâ, et corpus Dominicum et calicem nunquam elevant in Missis, quæ cæremoniæ non sunt apud Æthiopes.

Interrogatus an sciat in quibus rebus differant Æthiopes et Cophti à fide catholicâ sanctæ Romanæ Ecclesiæ, respondit, differre præcipuè in sequentibus: Dioscorum Alexandrinum, et Jacobum primum ejus discipulum, et Severum Antiochenum invocant in Ecclesiis cum sanctis Patribus; concilium Chalcedonense et sanctum Leonem papam non recipiunt; in Christo Domino nostro unam tantum naturam, unam voluntatem, et unam operationem profitentur; hymnum *Ter sanctum* recitant cum additione illorum verborum: *Qui crucifixus es pro nobis*; cum hâc tamen expositione, ut terna sanctificatio applicetur sanctissimæ Trinitati; illa verò verba: *Qui crucifixus es pro nobis*, applicentur tantum Christo Domino nostro; circumcisione utuntur Cophti et Æthiopes, et sabbatum observant Æthiopes tantum.

Item interrogatus, ubi, quando, à quo, et quibus ordinibus fuerit initiatus, respondit: Anno ætatis meæ quinto decimo in ecclesiâ sanctæ Mariæ monasterii Denobi provinciæ Xeva in Æthiopiâ, fui ordinibus initiatus à Josepho Cophto Æthiopiæ archiepiscopo in hunc modum: « Archiepiscopus ante Missæ « celebrationem totundit caput meum in quin- « que locis, in modum crucis, et chrismate « me unxit in fronte, orationes recitando lin- « guâ Ægyptiâ, et in faciem meam insufflavit, « et in eâdem horâ, inter celebrandum fecit « me ostiarium et lectorem, sive psalmistam et « acolythum, et nefcadiaconum, sive subdiaco- « num, et diaconum Evangelii, et sacrosanctam « communionem mihi dedit, et longo tempore « post, anno ætatis meæ trigesimo in civitate « Bed, in Dembiâ Æthiopiæ, in ecclesiâ sancti « Georgii ab archiepiscopo Marco supradicti

« Josephi successore initiatus sum sacerdote. » Interrogatus, an verba formalia singulorum ordinum audivit archiepiscopum prodesse in collatione ordinum, respondit, ipsum archiepiscopum protulisse; « sed ego non audivi, neque significationem intellexi, quia celebrabat linguâ Ægyptiâ, quam prorsus ignorabam. » Interrogatus, an in collatione singulorum ordinum tradita fuerit ei materia ab archiepiscopo, et an ipse manibus suis illam tetigisset, videlicet in ostiariatu claves ecclesiæ, et ostium aperuerit, et campanulam pulsaverit; in lectoratu librum Lectionum vel Psalmorum tetigerit; in exorcistatu librum Exorcismi vel Missale; in acolythatu candelabrum cum candelâ extinctâ et urceolum vacuum; in subdiaconatu calicem vacuum, cum patenâ vacuâ superpositâ, et urceolos cum vino et aquâ, et bacile cum manutergio, et librum Epistolarum, et an capiti ejus fuerit ab eodem archiepiscopo impositus amictus, et manipulus brachio ejus sinistro, et indutus fuerit tunicellâ; et in diaconatu, an librum Evangeliorum tetigerit, et stola super humerum ejus fuerit imposita, et dalmaticâ vestitus; et in sacerdotio, an tetigerit calicem cum vino et aquâ, et patenam cum hostiâ, et an archiepiscopus et sacerdotes capiti ejus manus imposuerint, et an sibi aptata fuerit stola antepectus in modum crucis, et an indutus fuerit casulâ sive planetâ, et manus ejus tactæ fuerint oleo Catechumenorum, respondit: « Certò scio in omnibus supradictis ordinibus nullam materiam in collatione ordinum mihi ab archiepiscopo traditam esse, neque illam me tetigisse, neque me vestitum aliquâ veste singulis ordinibus competente, neque capiti meo manus archiepiscopi fuisse impositas, neque oleo sancto manus meas unctas fuisse. » Scio præterea archiepiscopum nostrum in Æthiopiâ simul ordinare duo millia, et plures clericos, eodem die, et singulis sex ordines simul conferre, absque prævio examine, et absque aliquo scrutinio, delectu, approbatione, scripturâ vel notatione, et propter ordinandorum multitudinem non posse singulis materiam tangendam tradere: et vidi eundem modum observari in omnibus ordinationibus à nostris archiepiscopis successivè, licet secus observetur in Ægypto, ubi non tanta clericorum multitudo simul et turmatim ordinatur, et materia singulis ordinibus competens tangenda ordinando traditur. »

Interrogatus, an sciverit supradictos archiepiscopos, Josephum et Marcum, à quibus initiatus est, tempore suæ ordinationis fuisse schismaticos, et extra communionem sanctæ Romanæ Ecclesiæ, respondit, nescivisse; imò potius certò credebat, tunc temporis ipsos esse catholicos, unâ cum omnibus Æthiopibus et Cophtis, et sedi Apostolicæ in omnibus obedire, et sanctæ Romanæ Ecclesiæ communionem habere, et credebat Christianos omnes in rebus fidei convenire; sed ea quæ superius dixit, scivit postea dùm esset Hierosolymis et in Ægypto.

ARTICULUS XIV.

De natione Jacobiticâ, ac de eorum erroribus.

De Jacobitis ita scripsit Nicephorus lib. 18, c. 45, Historiæ ecclesiasticæ: « Quis verò, inquit, Jacobus fuerit, unde Jacobitæ nomen acceperunt, æquum esse puto, ut hic referam. Alius autem narrationem petam: Postquam Eutycheti et Dioscoro à sanctâ quartâ Chalcedonensi synodo dignitas abrogata est, qui illorum dogmata defenderunt, factâ ab Ecclesiâ catholicâ defectione, διακρινόμενους, hoc est, *segregatos*, sive *ambigentes*, seipsos appellârunt; neque ullo modo, ut quæ rectè in concilio sancto statuta essent comprobarent, adduci potuere. Ii in duodecim sectas dissecti sunt, ex quibus multa millia hæresum pullulârunt. Ex quarum sectatoribus quidam Eutychianistæ vocati sunt, alii Acephali, alii Monophysitæ, alii Theodosiani, alii Julianistæ, alii Tritheitæ, alii Agnoetæ, alii Theopaschitæ, alii Armenii, alii Severitæ, alii Aphthartodocitæ, alii Phantasiastæ, alii Manichæi, alii Phthartolatræ, alii denique Scenolatræ sunt appellati. » Hactenùs Nicephorus, qui cap. 52, historiam Jacobitarum prosequens: « Jacobus porrò, ait, à quo nunc quoque, ut jam diximus, Jacobitarum hæresis denominata celebratur, Syrus genere fuit, obscurus prorsus et nullâ gloriâ vir, qui etiam Zauzalus propter summam tenuitatem est cognominatus. Hic Eutychetis et Dioscori, Gnaphæique, ac præterea Petri atque Severi dogmate recepto, magnoperè id apud Syros propagare studuit. » Idem quoque ubi supra Nicephorus: » Enimverò eo, inquit, quem diximus, Jacobo, Monophysitarum opinionem apud Syros prædicante, magnum exortum est dissidium. Nam qui rectæ opinioni adhæserunt, Melchitæ appellati sunt, quòd sanctam quartam synodum

« et imperatorem ipsum (Melchi enim Syris
« rex est) consecrarentur. Qui autem diversum
« senserunt, multa variaque habuere nomina;
« Jacobitæ tamen maximè sunt nominati,
« propterea quòd ei, quem dixi, Monophysita-
« rum hæresis studioso Jacobo adhererent.
« Qui etiam anathemati traditi sunt, ut Mono-
« physitæ scilicet et Theopaschitæ. Postea verò
« aliud etiam hæresum examen ad se pertra-
« xere, quâ Trinitatem consubstantialem cre-
« dentes, unam naturam post unionem in
« Christo esse docuerunt, sacram quartam
« synodum repudiantes, ac deinceps omnes
« sanctos Patres rejicientes. Et quod maximum
« est, divinitati ipsius Unigeniti perpersionem
« tribuerunt, *Tersancto* illi hymno appendicem
« hanc: *Qui crucifixus est pro nobis*, appen-
« dentes. Talis Jacobitarum hæresis radix
« extitit. Jacobus quoque Armeniorum sectæ
« dux fuit. » Hæc Nicephorus.

De natione Jacobiticâ Leonardus episcopus
Sidoniæ, nuntius atque visitor apostolicus,
per sanctissimum D. papam Gregorium XIII,
in legatione suâ ad partes orientales, quam
manuscriptam vulgari linguâ reliquit, inter
alia disserens, inquit: « Natio Jacobitica dis-
« persa est per civitates, terras, et oppida Sy-
« riæ, Mesopotamiæ et Babylonix, mixta aliis
« nationibus, numerum quinquaginta millium
« domuum obtinens, cujus præcipua pars pau-
« percula est, quotidianoque labore victum
« quæritat. In Aleppo et Caramit multæ sunt
« divites et honestarum facultatum familiæ,
« aliæque in commercio et mercaturâ vitam
« ducentes. » Ecclesia patriarchalis hujus na-
tionis est in Mesopotamiâ, extra civitatem
Moradim, in monasterio Zafram; sed patriar-
cha residet in civitate Caramit ad majorem sui
commoditatem et quietem. Hæc natio subdita
est patriarchæ David, sed ab episcopo Thomâ,
vicario generali fratreque majori ipsius pa-
triarchæ gubernatur; sub cujus obedientiâ
modernè vivunt inferiores prælati, Joannes
metropolitanus Hierosolymitanus, à Jacobitis
dictus quintus patriarcha: Michael archiepi-
scopus Damascenus; Jacobus archiepiscopus
Edessæ dictæ Orfa, vel Raha; Minas archiepi-
scopus Saur, Effrem archiepiscopus in eadem
provinciâ; Jacobus archiepiscopus Bisuairiæ;
Abraham episcopus Aatafræ; Melchez episco-
pus sancti Melchi in Tur; Jesu episcopus mo-
nasterii Deiriloomor; Abelmedich in provin-
ciâ Tur; Elias episcopus in Salach; Elias
episcopus in monasterio sanctæ Crucis in Zaz;

Gazel episcopus in Tarach; David episcopus in
Madden; Pilatus metropolitanus in Musal et
Oriente; Gazel archiepiscopus de Miaferichin,
archiepiscopus monasterii de Mar Abihai;
Ananias episcopus sancti Bertonix; Joannes
episcopus de Harthbert; Isaac archiepiscopus
Cypri; Simeon archiepiscopus Camaritanus;
Habib episcopus. In supradictis provinciis
multa sunt monasteria ejusdem nationis, Ec-
clesiæ quoque, religiosi et diaconi, ac clerici
innumeri, quos non potui visitare propter re-
pulsam, quam passus fui ab episcopo præfato
Thoma vicario generali; visitabam tamen
templum Jacobitarum in Tripoli, in Aamanin,
Damasco, in Neph, in Jerusalem, in Aleppo, in
Orfâ, et in Orbis, et in monasterio de Mar
Abihai, in Gargar, inter quarum partium Ec-
clesias Hierosolymitanam et Aleppi benè in-
structam et excultam inveni, cæteras autem
sine imaginibus et malè gubernatas; asserva-
batur siquidem sacramentum in pyxidibus
ligneis, sine lumine aut lampade, fontesque
baptismales aquâ carentes, quia quoties ba-
ptizant, aquam fontemque de novo benedicunt,
altarum quoque ornamenta vilissima, Missæ-
que officium sordidè satis ac stupidè perageba-
tur. Ex oleis sanctis solum chrisma in ecclesiis
asservabatur, quod *Miron* vocatur, benedici-
turque à patriarchâ omni septennio, cum
multis floribus, rebusque odoriferis. Oleum
Catechumenorum non habent; oleumque ex-
tremæ Unctionis sacerdos in lucernis à quatuor
partibus in modum crucis accensis benedicit,
eoque ægrum multis prius evangeliis et ora-
tionibus recitatis inungit. Sacramentum au-
tem Confessionis rarissimè apud nationes illas
frequentatur, multique communicant sine
auriculari confessione.

Refert idem Leonardus Sidoniæ episcopus,
se Jacobitarum patriarchæ unionem cum Ec-
clesiâ catholicâ proposuisse, eandemmet aliàs
desideranti, cùmque ad præcipuos catholicæ
fidei professionis articulos ventum esset, ubi
de Chalcedonensis concilii acceptatione men-
tio fieri cœpit, nonnihil subsistere visus,
inquit, haudquaquàm fas esse rem hanc unâ
in populum vice, idque continuo tractu evul-
gari, sed paulatim ipsoque temporis progressu,
datâ nimirum prius Apostolicæ sedi obedien-
tiâ, eidemque justâ exhibitâ benevolentia. Tan-
dem ad Dioscori condemnationem procurri-
mus, ubi summo cum fervore: « Absit, absit,
« inquit, excommunicatum esse Dioscorum;
« damnatus non est, imò verò sanctitate fulge

« Dioscorus, velut primarius Jacobiticæ nostræ nationis parens; hoc recipi nullâ ratione potest, quippe si casu Jacobitica natio resciret nos in damnatum consentire Dioscorum, absque morâ et nostro privaremur patriarchatu, et ab universo populo ingenti cum fervore saxis obrueremur. » Cûmque lectione procedente in secundum tertiumque Constantinopolitanum concilium incideremus, Ecce Jacobitæ adjungant in Trisagio : *Qui crucifixus est pro nobis*, dicantque in Christo Domino nostro unam esse naturam, unam voluntatem, unamque operationem resultantem ex duobus, dixit tamen vicarius se isisagium et crucifixionem soli Christo Domino nostro applicare, non autem sanctissimæ Trinitati, cæterisque absque contradictione applausit, præsertim verò sanctæ Apostolicæ sedis primum pro superiori capite agnovit, ac supremam SS. D. N. papæ auctoritatem in singulis suorum Ecclesiis, obedientiæ promissione, admisit.

Percunctabatur deinde, quamobrem Chalcedonense concilium in Dioscorum excommunicationem fulminasset, cûm et eruditione et religiosæ ac sanctæ vitæ præstantiâ polleret. Cui ego, fuisse à Chalcedonensi concilio excommunicatum, quia acta Eutychetis approbaret, et in suâmet hæresi, aliisque innumeris in dicto concilio enumeratis contumaciter et superbè persisteret. Sed ipse contra aiebat, Dioscorum nunquàm Eutychetis opinionem approbasse, cûm ipsi Jacobitæ Dioscoriani sint, ac semper Eutychetis errores unâ cum auctore suo condemnârint, et etiam nunc condemnent, qui duas naturas in unam confundebat; at ipsi contra hanc opinionem asserant duas in Christo naturas esse unitas, unamque factam naturam personatam de duabus naturis non personatis, sine mixtione tamen aut confusione, referebatque corruptam in ipsorum libris Dioscori historiam, quâ eum iniquè et immeritò in præfato Chalcedonensi concilio damnationis et excommunicationis sententiam perperam nitebatur probare. Adversus hunc ipsius discursum, multis illi rationibus palam faciebam, Dioscorum justo excommunicationis telo fuisse confossum et reprobatum, historiamque de eo conflictam omninò falsam esse; verùm is pertinaciter rejiciebat omnia, negabatque quæ de Dioscoro objiciebantur. Frequentiùs igitur affirmabam, si Catholici dici, sanctæque Romanæ Ecclesiæ obedientiam præstare decrevissent, ipsos obligari, perfectè

in omnibus Chalcedonense concilium unâ cum sanctâ Romanâ Ecclesiâ à divino Spiritu gubernatâ, sequi et amplecti. Quare Dioscorum damnarent, adinventionesque ac inanem verborum superfluitatem contra dicti concilii determinationes, rejicerent, emissoque illo dicendi modo, nempe unam naturam personatam de duabus naturis non personatis, sine mixtione et confusione, sed liberè unam personam, et duas naturas, duas voluntates, et duas operationes in Christo, juxta idem concilium à sanctâ Romanâ Ecclesiâ probatum confiterentur. Tunc autem respondit, Latinos nec Græcos potuisse excogitare et invenire hoc temperamentum vocum et terminorum in propositione istâ, quemadmodum doctè Jacobitæ invenerunt, et quidem in significatione eandem esse cum eâ quam Ecclesia Latina obtinet, et verbis solum differre affirmabat. Hæc Leonardus episcopus.

ARTICULUS XV.

Hæreses et errores nationis Jacobitarum ex eorum Catechismo collecti.

Breviter verò referam errores omnes, quos ex Catechismo Jacobitarum, qui Romæ in bibliothecâ cardinalis S. Severinæ, tam in Arabicâ, quàm in Latinâ linguâ conscriptus habetur, colligere potui; tum ut errores illius gentis clariùs cognoscantur, tum ut si quando ipsam ad Ecclesiæ gremium (ut in Domino speramus) redire contingat, faciliùs Catechismi errores emendentur, et ad fidei regulam componantur.

In primis frustra Jacobitæ in suo Catechismo probare conantur, Christum Dominum nostrum unam habere naturam, et unam voluntatem, ac unam operationem, plurimas allegantes auctoritates, cûm ex iisdem auctoritatibus oppositum potiùs colligatur.

Sanctum Leonem summum Romanum pontificem, quia duarum meminit naturarum, cum Ario et Nestorio, et aliis hæresiarchis malignè annumerant, ut hâc viâ magno afficiantur erga Ecclesiam catholicam odio, utque à duarum naturarum mentione omnes abhorreant. Seipsos Syros vocant, et falsò se jactant Cophtos, Abyssinos, et Armenos, et Nubianos ipsos sequi in fide, cûm ipsi cæteris sint multò minores ac pauciores, et rege destituti.

Profitentur Christum ante et post adunationem esse unam naturam, unitam et compositam ex divinitate et humanitate, et unam personam compositam ex divinitate et huma-

nitate, et unam voluntatem compositam ex divinitate et humanitate, et unam operationem productam ex divinitate, et apparentem ex corpore. Contradiciunt sibi ipsis asserentes, operationem voluntatis apparere ex divinitate personæ Verbi creatoris æterni, et operationem apparere ex humanitate unitâ eidem Verbo; non intelligentes communicationem idiomatum, asserunt Græcos et Latinos errare, dùm vocant Christum modò Deum, modò hominem; deinde falsò præsupponunt, eosdem credere quaternitatem in divinis, duas credendo in Christo naturas. Falsò etiam vocant eosdem Arianos, quia duas in Christo naturas, voluntates et operationes credant. Falsò præterea asserunt Latinos credere in unam Christi voluntatem, et eosdem esse sub trium conciliorum anathemate, quia quartum Chalcedonense acceptarunt concilium.

Existimant se esse in communione catholicæ et orthodoxæ Ecclesiæ, alios verò extra eandem existere.

Sanctum Leonem summum Romanum pontificem bis cum hæresiarchis annumerantes, falsò et malignè asserunt, eum addidisse in sanctissimâ Trinitate unam naturam, unam voluntatem, et unam operationem, et in quaternitatem credidisse. Falsò etiam et malignè asserunt Nicæni concilii Patres prohibuisse mentionem duarum naturarum in Christo, et duarum operationum et duarum voluntatum. Licet fateantur in Christo duas esse naturas personali unione unitas, dicunt tamen illam unionem esse non secundùm Græcorum communicationem, neque secundùm congruentiam Nestorianorum, sed per compositionem unionis apparentis in professione Jacobitarum, duarum scilicet naturarum unitarum, sicut est unio ignis cum ferro. Nullam videntur facere differentiam inter unionem et compositionem, neque inter personam et naturam. Asserunt in Christo unam esse naturam, et unam personam, et Verbum humanatum coæquale esse Deo Patri divinitate et humanitate, et esse constrictum corpore, et inconstrictum animâ. Falsò etiam præsupponunt Christum dividi in duas personas, si duæ in eo connumerentur naturæ, et voluntates, et operationes.

Errant dicentes, tertium universale concilium, Ephesinum scilicet, fuisse coactum contra Macedonium, cum fuerit contra Nestorium; particulam, *Filioque*, non exprimunt in Symbolo; hæreticorum more ad confirmanda

sua dogmata aspidum ova aliis fovenda supponentes, quæ Jacobitarum sunt, S. Joanni Chrysostomo attribuunt, ut sua ipsorum scripta insignibus titulis illustrata divulgentur. Asserunt Dei Verbum gigni ab æternâ essentiâ. Asserere videntur divinam tantùm in Christo esse naturam. Damnant, qui prædicant Christi indumentum, id est, humanitatem, permansisse creatam. Vocant Dei Verbum Creatorem, compositum, et damnant, qui Christo refert servitutem, et qui post unionem duas in Christo ponit naturas, et duas voluntates.

Asserunt omnes Christi operationes esse cœlestes, et si quam operationem Christus fecit humanam, illam fecisse provisione quâdam. Asserunt Christum esse creantem et non creatum, et in multis sibi ipsis contradiciunt indistinctè loquentes.

Plurima referunt apocrypha. Sibi ipsis contradiciunt asserentes, licuisse per humani oculi applicationem divinam videre et perspicere essentiam, prædicentibus prophetis Christum appariturum in figurâ humanâ, asserentes paulò inferiùs divinam essentiam in hoc mundo esse invisibilem. Errant, et sibi ipsis in eodem catechismo contradiciunt, asserentes formationem corporis Christi non in instanti, sed quadraginta dierum spatio fuisse factam. Beatissimæ Virginis Mariæ sanctificationem à peccato in Christi conceptione factam esse asserunt. Asserunt corpoream Christi figuram esse æternam, et de eâ Deum dixisse: *Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram*. Negant angelum Gabrielem dixisse beatissimæ Virgini ipsam parituram filium duas naturas et voluntates habentem, quod Arium dixisse asserunt. Asserunt Christum sepelisse Adami imaginem in sepulcro, et illam resurgere fecisse divinam et æternam; unde asserere videntur, naturam humanam fuisse conversam in divinam. Asserunt æternam imaginem et humanam figuram factas esse unione unam imaginem, sive figuram, et æternam per humanam subsistere, et per eam factam esse Dominum et Christum, et Deum, et seculorum Judicem. Asserunt omnes justos manere in terrâ usque in diem iudicii, secundum Christi adventum è cœlo expectantes. Asserunt angelos esse ex duabus substantiis, scilicet ex igne et lumine. Asserunt Spiritum sanctum procedere à Patre, quoniam est prima causa, et capere à Filio secundam causam, cum sit ipse tertia causa in proprietatibus et una in essentiâ. Asserunt

non concedi perfectionem nominis Dei, nisi in his gloriosis nominibus, trinis in personis, et unitis in substantiâ. Asserunt animam justificari ex opere suo bono.

Hi sunt errores, qui potissimum hodiè apud nationem Jacobitarum vigent, ut ex eorum Catechismo clarissimè constat. Contra præcipuos Jacobitarum errores infra latius acturi, nunc pro adjuvandâ eorum natione non erit abs re unionem ab eis cum Ecclesiâ catholicâ olim in concilio Florentino strictissimo obedientiæ vinculo celebratam, in memoriam revocare, quia juvat etiam maximè ad fidem catholicam stabiliendam contra præcipuas eorum hæreses quædam commemorare.

ARTICULUS XVI.

Constitutio concilii Florentini sub sanctissimo Patre et D. N. Eugenio IV, super unione Jacobitarum, sive Jacobinorum.

« Eugenius episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam : *Cantate Domino, quoniam magnificè fecit; annuntiate hoc in universâ terrâ. Exulta et lauda, habitatio Sion, quoniam magnus in medio tuâ sanctus Israel.* Cantare profectò, et exultare in Domino decet Ecclesiam Dei, pro hâc grandi magnificentiâ, et gloriâ nominis sui, quam hodiè clementissimus Deus operari dignatus est. Toto siquidem corde laudare et benedicere Salvatorem nostrum nos convenit, quia sanctam Ecclesiam suam novis quotidie accumulat incrementis; quanquam autem in populum christianum sua beneficia omni tempore multa et magna sint, quæ luce clariùs erga nos suam immensam charitatem ostendunt, si tamen accuratè inspicimus, quæ et quanta his diebus novissimis divina clementia facere dignata est, judicare certè poterimus, hoc nostro tempore plura ac majora, quàm à multis retroactis temporibus sua charitatis munera extitisse. — Ecce enim nondum exacto triennio in hâc sanctâ œcumenicâ synodo saluberrimam trium magnarum nationum unionem, Dominus noster Jesus Christus, pro suâ ineffabili pietate ad commune perenneque totius christianitatis gaudium, tam copiosè effecit; unde factum est, ut totus ferè Oriens, qui gloriosum Christi nomen adorât, ac non parva septentrionis portio, post longa dissidia, cum sanctâ Romanâ Ecclesiâ in eodem fidei ac charitatis vinculo jam convenerint. Primò etenim Græci, et hi, qui subsunt quatuor patriarchalibus sedibus, multas gentes, nationesque, et idio-

mata continentibus; deinde Armeni multorum populorum gens; hodiè verò Jacobini magni etiam per Ægyptum populi, sanctæ sedi Apostolicæ sunt uniti. — Et cum nihil Salvatore nostro Domino Jesu Christo gratius sit, quàm mutua inter homines charitas, nihilque nomini suo gloriosius, atque Ecclesiæ utilius esse possit, quàm ut Christiani, omni inter se sublato dissidio, in eâdem simul fidei puritate conveniant; meritò nos omnes, et cantare præ gaudio, et jubulare in Domino debemus: quos ut tantam christianæ fidei magnificentiam diebus nostris videremus, divina miseratio dignos effecit. Summâ igitur cum alacritate annuntiamus magnalia hæc in universâ Christianorum terrâ, ut sicut nos à gloriâ Dei et exaltatione Ecclesiæ, gaudio inenarrabili repleti sumus, ita et alios tantæ lætitiæ participes faciamus, ut omnes uno ore magnificemus et glorificemus Deum, et suæ majestati prout dignum est, magnas quotidianasque gratias agamus, pro tot tantisque beneficiis innumerabilibus, hâc ætate Ecclesiæ suæ sanctæ collatis. — Et quoniam, qui opus Dei diligenter exercet, non modò meritum ac retributionem in cœlis expectat, sed etiam apud homines amplam gloriam laudemque meretur, venerabilem fratrem nostrum Joannem Jacobinorum patriarcham hujus sanctæ unionis cupidissimum, à nobis et totâ Ecclesiâ meritò laudandum et extollendum, ac communi omnium Christianorum favore, cum totâ suâ gente dignum judicamus. Is enim à nobis per nostrum oratorem ac litteras excitatus, ut ad nos, et hanc sanctam synodum legationem mitteret, et se ac suam gentem in eâdem cum Ecclesiâ Romanâ fide uniret, dilectum filium Andream natione Ægyptium, abbatem monasterii S. Antonii apud Ægyptum, in quo et habitâsse, et mortuus esse sanctus ipse Antonius perhibetur, religione et moribus non mediocriter institutum, ad nos et ipsam synodum destinavit. Cui devotionis zelo accensus imposuit atque commisit, ut fidei doctrinam, quam sancta Romana Ecclesia tenet et prædicat, nomine ipsius patriarchæ et suorum Jacobinorum reverenter susceperet, deferendam postea per eum ad ipsum patriarcham, et Jacobinos, ut et ipsi eamdem agnoscerent, ratamque haberent, et in suis regionibus prædicarent.

« Nos igitur, quibus voce Domini commissum est, pascere oves Christi, ipsum Andream abbatem per nonnullos hujus sacri con-

cilii insignes viros super articulis fidei, et sacramentis Ecclesiæ, et quibuscumque ad salutem spectantibus diligenter examinari fecimus, et tandem, quantum visum est, necessarium fore, expositâ eidem abbati sanctæ Romanæ Ecclesiæ fide catholicâ, et per ipsum humiliter acceptatâ, hanc quæ sequitur necessariam et veram doctrinam hodiè in hac solemnî sessione, sacro approbante œcumenico concilio Florentino, in nomine Domini tradidimus. »

In primis igitur sacrosanctum concilium proponit et confitetur fidem sanctissimæ Trinitatis, reprobans omnes hæreticos contra illam tenentes, et libros tam veteris quàm novi Testamenti enumerat, omnia ferè, ut in professione fidei catholicæ ab Orientalibus emittendâ, de quâ infra; et ideò consultò omittimus, maximè quia Jacobitarum errores potius circa Incarnationis, quàm Trinitatis mysterium versantur; prosequitur postmodum concilium :

« Firmissimè credit, profitetur, et prædicat, unam ex Trinitate personam verum Deum, Dei Filium ex Patre genitum; Patri consubstantialem, et coæternum in plenitudine temporis, quam divini concilii inscrutabilis altitudo disposuit, propter salutem humani generis veram hominis integramque naturam ex immaculato utero Mariæ Virginis assumpsisse, et sibi in unitatem personæ copulasse, tantâ unitate, ut quicquid ibi Dei est, non sit ab homine separatum, et quicquid est hominis non sit à deitate divisum; sitque unus et idem indivisus, utrâque naturâ in suis proprietatibus permanente, Deus et homo Dei Filius, et hominis Filius, æqualis Patri secundum divinitatem, minor Patre secundum humanitatem; immortalis et æternus ex naturâ divinitatis; passibilis et temporalis ex conditione assumptæ humanitatis. — Firmiter credit et profitetur et prædicat Dei Filium in assumptâ humanitate ex Virgine verè natum, verè passum, verè mortuum et sepultum; verè ex mortuis resurrexisse, in cælum ascendisse, sedereque ad dexteram Patris, et venturum in fine seculorum ad vivos mortuosque judicandos. — Anathematizat autem, execratur et damnat omnem hæresim contraria sapientem. »

Et damnatis hæreticis omnibus contrarium sentientibus addit : « Anathematizat etiam, execratur, et damnat Eutychem Archimandritam, qui cum intelligeret, juxta Nestorii

blasphemiam veritatem Incarnationis excludi, et propterea oportere, quòd ita Dei Verbo unita esset humanitas, et deitatis et humanitatis una esset eademque persona; ac etiam capere non posset stante pluralitate naturarum unitatem personæ; sicut deitatis et humanitatis in Christo posuit unam esse personam, ita unam asseruit esse naturam; volens ante unionem dualitatem fuisse naturarum, sed in unam naturam in assumptione transisse, maximâ blasphemiam et impietate concedens, aut humanitatem in deitatem, aut deitatem in humanitatem esse conversam. — Anathematizat etiam, execratur et damnat Macharium Antiochenum, omnesque similia sapientes, qui licet verè de naturarum dualitate et personæ unitate sentiret, circa tamen Christi operationes enormiter aberravit, dicens in Christo utriusque naturæ unam fuisse operationem, unamque voluntatem. Hos omnes cum hæresibus suis anathematizat sacrosancta Romana Ecclesia, affirmans in Christo duas esse voluntates, duasque operationes.

« Firmiter credit, profitetur et docet, neminem unquam ex viro feminâque conceptum à diaboli dominatu fuisse liberatum, nisi per meritum Mediatoris Dei et hominum Jesu Christi Domini nostri; qui sine peccato conceptus, natus et mortuus humani generis hostem peccata nostra delendo solus suâ morte prostravit, et regni coelestis introitum, quem primus homo peccato proprio, cum omni successione perdiderat, reseravit, quem aliquando venturum omnia veteris Testamenti sacra sacrificia, sacramenta, cæremoniæ præsignârunt. — Firmiter credit, profitetur et docet legalia veteris Testamenti, seu Mosaicæ legis, quæ dividuntur in cæremonias, sacra, sacrificia, sacramenta, quia significandi aliqujus futuri gratiâ fuerant instituta; licet divino cultui illâ ætate congruerent, significato per illa Domino nostro Jesu Christo adveniente, cessâsse, et novi Testamenti sacra cœpisse. Quemcumque etiam post passionem in legalibus spem ponentem, et illis velut ad salutem necessariis se subdentem, quasi Christi fides sine illis salvare non posset, peccâsse mortaliter. Non tamen negat, à Christi passione usque ad promulgatum Evangelium, illa potuisse servari; dum tamen minimè ad salutem necessaria crederentur. Sed post promulgatum Evangelium sine interitu salutis æternæ, asserit non posse servari.

« Omnes ergo post illud tempus circumci-

sionis et sabbati, reliquorumque legalium observatores alienos à Christi fide denuntiat, et salutis æternæ minimè posse esse participes, nisi aliquando ab his erroribus resipiscant. Omnibus igitur, qui christiano nomine gloriantur, præcipit omninò quocumque tempore, vel ante, vel post baptismum, à circumcissione cessandum, quoniam sive quis in eâ spem ponat, sive non, sine interitu salutis æternæ observari omninò non potest. Circa pueros verò propter periculum mortis, quod potest sæpè contingere, cum ipsis non possit alio remedio subveniri, nisi per sacramentum baptismi, per quod eripiuntur à diaboli dominatu, et in Dei filios adoptantur, admonet non esse per quadraginta, aut octuaginta dies, seu aliud tempus, juxta quorundam observantiam, sacrum baptismum differendum; sed quamprimùm fieri potest, debet conferri: ita tamen, quòd mortis imminente periculo, mox sine ullâ dilatione, baptizentur etiam per laicum, vel mulierem, in formâ Ecclesiæ, si desit sacerdos, quemadmodum in Decreto Armenorum plenius continetur. — Firmiter credit, profitetur et prædicat omnem creaturam Dei bonam, nihilque rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur, quia juxta verbum Domini, *non quod intrat in os coinquinat hominem*, illamque Mosaicæ legis ciborum mundorum et immundorum differentiam, ad cæremonialia asserit pertinere, quæ surgente Evangelio transierunt, et efficacia esse desierunt. Illam etiam Apostolorum prohibitionem ab immolatis simulacrorum, et sanguine, et suffocato, dicit illi tempori congruisse, quo ex Judæis atque gentilibus, qui antea diversis cæremoniis, moribusque vivebant, una surgebat Ecclesia: ut cum Judæis etiam gentiles aliquid communiter observarent, et in unum Dei cultum fidemque conveniendi præberetur occasio, et dissensionis materia tolleretur: cum Judæis, propter antiquam consuetudinem, sanguis et suffocatum abominabilia viderentur, et esu immolatiui poterant arbitrari gentiles ad idololatriam redituros. Ubi autem eousque propagata christiana Religio, ut nullus in eâ Judæus carnalis appareat, sed omnes in Ecclesiam transeuntes, in eosdem ritus Evangelii cæremoniasque convenient, credentes omnia munda mundis, illius apostolicæ prohibitionis causâ cessante, etiam cessavit effectus. Nullam itaque cibi naturam condemnandam esse denuntiet, quam societas admittit humana, nec inter animalia

discernendum, per quemcumque sive virum, sive mulierem, et quocumque genere mortis intereant, quamvis pro salute corporis, pro virtutis exercitio, pro regulari et ecclesiasticâ disciplinâ, possint et debeant multa non negata dimitti, quia, juxta Apostolum, *omnia licent, sed non omnia expediunt*. — Firmiter credit, profitetur et prædicat, nullos extra Ecclesiam catholicam existentes, non solum paganos, sed nec Judæos, aut hæreticos, atque schismaticos, æternæ vitæ fieri posse participes, sed in ignem æternum ituros, qui paratus est diabolo et angelis ejus, nisi ante finem vitæ eidem fuerint aggregati. Tantumque valere ecclesiastici corporis unitatem, ut solis in eâ manentibus ad salutem ecclesiastica sacramenta proficiant, et jejunia, elemosynæ, ac cætera pietatis officia et exercitia militiæ christianæ præmia æterna parturiant, neminemque, quantascumque elemosynas fecerit, etsi pro Christi nomine sanguinem effuderit, posse salvari, nisi in catholicæ Ecclesiæ gremio et unitate permanserit. »

Exprimit deinde et refert synodos œcumenicas, nempe Nicænam, Constantinopolitanam, et primam Ephesinam, easque amplectitur et approbat; de Chalcedonensi verò et de aliis, quas Jacobitæ non admittunt, addit: « Amplectitur etiam, approbat et suscipit sanctam Chalcedonensem synodum, quartam in ordine universalium synodorum, sexcentorum et triginta Patrum, temporibus præfati beatissimi Leonis prædecessoris nostri, et Martiani principis celebratam, in quâ hæresis Eutychiana, cum suo auctore Eutychē et Dioscoro defensore damnata est: et definitum est, Dominum nostrum Jesum Christum esse verum Deum et verum hominem, et in unâ eâdemque personâ divinam humanamque naturas integras, inviolatas, incorruptas, inconfusas, distinctasque mansisse, humanitate agente quæ hominis sunt, et Deitate quæ Dei. Quos damnat, damnatos habet; quos approbat, approbatos. — Amplectitur etiam, approbat, et suscipit sanctam quintam synodum secundò apud Constantinopolim, tempore beatissimi Vigiliæ prædecessoris nostri, et Justiniani principis celebratam; in quâ sacri Chalcedonensis concilii definitio de duabus naturis et unâ personâ Christi renovata est, multique Origenis errores, suorumque sequacium, præsertim de dæmonum, aliorumque damnatorum pœnitentiâ et liberatione, reprobati atque damnati sunt. — Am-

plectitur etiam, approbat et suscipit sanctam tertiam Constantinopolitanam synodum, centum et quinquaginta Patrum, quæ sexta est in ordine universalium synodorum, temporibus beatissimi Agathonis prædecessoris nostri et Constantini quarti, hujus nominis principis, congregatam, in quâ Macharii Antiocheni episcopi, et sectatorum hæresis condemnata est; et definitum est, in Domino nostro Jesu Christo duas esse perfectas integrasque naturas, et duas operationes, duas etiam voluntates, licet esset una eademque persona, cui utriusque naturæ competere actiones, deitate agente quæ Dei sunt, et humanitate quæ hominis sunt. — Amplectitur etiam, et veneratur, et suscipit omnes alias universales synodos, auctoritate Romani pontificis legitime congregatas, ac celebratas et confirmatas, et præsertim hanc sanctam Florentinam; in quâ inter alia Græcorum atque Armenorum sanctissima unio consummata est, et multæ circa utramque unionem saluberrimæ definitiones editæ sunt, prout in decretis desuper promulgatis plenè continetur, quorum tenor in hunc modum sequitur. »

Positis deinde aliis decretis sacrosanctæ synodi circa unionem tam Græcorum quàm Armenorum, in quibus fidei nostræ fundamenta stabiliuntur ac declarantur, in fine Bullæ sive Decreti unionis cum Græcanicâ natione, addit : « His omnibus explicatis præfatus Andreas abbas, nomine dicti patriarchæ, ac proprio et omnium Jacobinorum, hoc saluberrimum synodale decretum, cum omnibus suis capitulis, declarationibus, definitionibus, traditionibus, præceptis et statutis, omnemque doctrinam in ipso descriptam, necnon quicquid tenet et docet sancta sedes Apostolica et Romana Ecclesia, cum omni devotione et reverentiâ suscipit et acceptat. Illos quoque doctores et sanctos Patres, quos Ecclesia Romana approbat, ipse reverenter suscipit, quascumque verò personas et quicquid ipsa Romana Ecclesia reprobatur et damnatur, ipse pro damnatis et reprobatis habet, profitens tanquàm veræ obedientiæ filius, nomine quo supra, ipsius sedis Apostolicæ ordinationibus et jussionibus fideliter et semper obtemperare. »

Lecto solemniter in præsentī synodo hoc decreto Latino sermone, mox in Arabico præfatus Andreas abbas ipsum Jacobinorum decretum publicè ibidem prælegit, atque infra scripta verba in scriptu Arabicè subjunxit, quæ in continenti Latinè recitata

sunt : « Beatissime pater, domine Eugeni, « sanctæ Romanæ Ecclesiæque universalis « summe pontifex, vereque Christi vicarie, « ac beati Petri successor, et sanctissima uni- « versalis Florentinensis synode, totum hoc « sanctum decretum, cum insertis et sanctis « decretis Unionis Græcorum et Armenorum, « quod nunc in vestrâ præsentī publicè lectum « est, ego Andreas humilis abbas S. Antonii, « orator reverendi patris domini Joannis pa- « triarchæ Jacobinorum, habens ipsius decreti « per plures dies plenam notitiam et instru- « ctionem, cognosco confiteorque omnia in ipso « decreto contenta, divinæ ac catholicæ veritati « consona existere. Nomine igitur præfati do- « mini patriarchæ, omniumque Jacobinorum, « ac meo, quemadmodum vestra sanctitas at- « testatur, præfatum saluberrimum synodale « decretum, cum dictis insertis decretis, om- « nibusque suis capitulis, declarationibus, de- « finitionibus, traditionibus, præceptis et statu- « tis, omnemque doctrinam in ipso descriptam, « necnon quicquid tenet et docet sancta sedes « Apostolica, et Romana Ecclesia, cum omni « devotione et reverentiâ suscipio et accepto. « Illos quoque doctores et sanctos Patres, « quos Ecclesia Romana approbat, reverenter « suscipio : quascumque verò personas et quic- « quid ipsa Romana Ecclesia reprobatur et dam- « nat, pro reprobatis et damnatis habeo, pol- « licens nomine quo supra ipsum patriarcham, « Jacobinosque, et me ipsum tanquàm veræ « obedientiæ filios, vestris et sedis Apostolicæ « ordinationibus, et jussionibus fideliter et « semper obtemperaturos. » Datum Florentiæ in publicâ sessione synodali, solemniter in ecclesiâ domus sanctæ Mariæ novellæ, apud quam nunc residemus, celebratâ, anno Incarnationis Dominicæ millesimo quadringentesimo quadragésimo primo, pridie nonas februarii, pontificatus nostri anno 11.

ARTICULUS XVII.

De natione Armenâ eorumque erroribus.

De Armenis et eorum erroribus scripserunt inter alios Vincentius Beluacensis in Speculo historiali l. 30, c. 98, et ex eo ad verbum S. Antoninus, 3 p. tit. 49, c. 8, § 10, et de novitatibus apud eos; idem Anton. tit. 21, c. 5, in princ.; Guido Perpinianus, episcopus Majoricensis et Eluensis, ex ordine Carmelitarum assumptum; Rodolphus Armacanus, et novissimè Prateolus lib. de Sect. hæretic, verbo *Armeni*.

Hæreses et errores præcipui nationis Armeniæ iidem ferè sunt cum erroribus Jacobitarum et Græcorum: dicunt enim in Christo Domino nostro unam naturam esse, unam voluntatem, unamque operationem. Dioscorum colunt. Tria solum habent concilia universalialia. Adjungunt Trisagio: *Qui crucifixus est pro nobis*. Cum Græcis Spiritum sanctum, non à Filio, sed à solo Patre, procedere; sacramentum Eucharistiæ non in azymo, sed solum in fermentato confici; nullam animam ante diem universalis judicii fore beatam; nullum denique esse Purgatorium, in quo animæ ex hac luce migrantes purgentur, affirmant, ac proinde neque orandum esse pro defunctis.

Præter hos etiam errores, aliis quàm plurimis scatent, de quibus latissimè noster Guido in libro quem de Hæresibus edidit. 1° asserunt, Adamum et Evam nunquàm carnali copulâ jungendos, si in eo statu quo illos Deus condiderat, permansissent, humanam speciem aliter propagandam asserentes; 2° ab omnibus etiam sacramentis virtutem conferendi gratiam tollunt; 3° baptizant eos qui jam semel baptisma susceperunt in Ecclesiâ Romanâ, in eâ dicentes non esse verum baptisma, propterea quòd apud Latinos non esse veram et catholicam Ecclesiam affirmant, sed solum penes ipsos; 4° dicebant etiam baptismum alicui conferri non posse, nisi eidem conferatur et Eucharistiæ sacramentum; 5° chrisma quoque adeò necessarium ad verum baptisma perficiendum, ut nisi baptizandus ipso chrismate ungatur, non baptizatum censerent; 6° asserebant rursus pueros non indigere baptismo ad deletionem peccati originalis, utpote qui pueros negarent ante baptismum ullum peccatum originale habere; 7° item beatos essentiam Dei non videre, sed claritatem quamdam illius essentiae, in quâ visione asserunt supremam consistere beatitudinem; 8° fatentur Deum esse mendacem, propterea quòd cum Deus dixisset, Caïn futurum ut à nullo homine occideretur, seipsum tamen occiderit, quâ ex re convincunt Deum protulisse falsum, cum Caïn fuerit ab homine occisus; 9° item negant illi verum Christi corpus realiter in sacramento Eucharistiæ sub panis, et sanguinem sub vini speciebus contineri; 10° rursus sic vinum in calice apponunt, ut nullam penitus misceant aquam, eam asserentes minimè miscendam esse; 11° asserunt etiam hunc sacratissimum cibum nec prodesse quic-

quam, nec etiam obesse; 12° item inferni pœnam non esse perpetuam, dicentes Christum, cum ad inferos descendit, omnes animas inde eduxisse; 13° negant in nuptiis contrahendis aliquod esse sacramentum, asseverantes illam maris et feminæ indissolubilem conjunctionem non esse sacramentum, neque per illam gratiam conferri conjunctis; 14° et quamvis dicant originale peccatum nullum esse, fatentur tamen baptisma esse necessarium ad vitam æternam consequendam. Parvulos verò, qui absque baptismo decedunt, negant vitam beatam possidere, sed eos dicunt in paradysum terrestrem migrare, si filii sint fidelium; si verò infidelium filii extiterint, illos dicunt descendere in infernum cum suis parentibus; 15° docent rursus omnes homines ante passionem Christi fuisse damnatos ob primorum parentum peccatum atque transgressionem. Dicunt enim eorundem primorum parentum peccatum adeò fuisse exitiale et noxium, ut toti posteritati usque ad Christi passionem nocuerit, eamque posteritatem ad infernum abduxerit: non quidem propter originale vitium, quod à primis parentibus contraxerunt nascentes (quia, uti jam diximus, nullum esse astruunt), sed ob proprium primorum parentum peccatum omnes damnatos esse affirmant, etiamsi ipsi in se nullum habuerint peccatum; 16° dicunt item, nullum fuisse futurum peccatum, si dæmones non fuissent, qui homines ad tentationem impellerent: ex quo inferebant, peccatum esse simpliciter à dæmone, et nullo pacto à libero arbitrio; 17° dicunt etiam esse aliqua peccata ita prorsus irremissibilia, ut à nullo sacerdote remitti possint, contra illud quod Christus dixit Petro, Matth. 16: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis*, ubi qui totum dicit, nihil excludit; 18° docent quoque Christum surrexisse à mortuis die sabbati, post Parasceven, horâ sextâ, cum tamen eum surrexisse tertiâ die omnes Scripturæ testentur, juxta quod ipse Salvator promiserat, Luc. 19 et Matth. 12; 19° item omnes homines in sexu virili resurrecturos, nullumque post resurrectionem futurum esse femineum sexum; 20° negant denique ullum sacramentum gratiam conferre posse suscipienti, quantumlibet ad illius susceptionem animam suam præparet.

ARTICULUS XVIII.

De quibusdam Armenorum ritibus.

Recensitis his et similibus Armenorum erroribus, addit Niceph. l. 18 Hist. Eccles. c. 55 : « Dicuntur , ait , habere constitutiones multifarias divinorum ministeriorum , præter Ecclesiæ traditionem et consuetudinem. « Atque ut Monophysitas se esse satis ostendant , digito uno à lævâ dexteram versùs , seipsos cruce consignant. Et crucem sanctam , magno Parasceves die , sub terrâ abscondunt , usque ad magnum Dominicum diem. Tum verò cum lumine per plateas et angulos circumeuntes , hinc et inde eam quærunt , et inventam proferunt. Tempore autem procedente alios ritus et cæremonias , quæ pietate salvâ vel observari vel omitti possunt , complexi sunt , peculiaria jejunia instituentes , et sabbatis atque diebus Dominicis magnæ sanctæ Quadragesimæ , lac , caseum , et ova comedentes , et per panem azymum sacrificium peragentes , atque id quod Arziburi dicitur jejunium , paulò ante eum diem , quo carniû esus interdicitur , servantes. » Hactenùs Nicephorus. Hæ autem constitutiones , de quibus idem auctor paulò ante , sunt de quibusdam Armenorum ritibus , qui majori ex parte à consuetudine omnium Ecclesiarum , et à pietate alienissimi videntur , de quibus , aliisque Armenorum consuetudinibus , S. Antonin. ubi supra , sic ait : « Armeni siquidem in sabbato Paschæ comedunt ova et caseum in vespere ; dicunt enim quòd Christus resurrexit in vespere sabbati. Item post Pascha comedunt carnes per omnes sextas ferias , quæ sunt septem usque ad Pentecosten. Diem Natalis Domini nesciunt , nullaue festa , vel vigilias custodiunt , nec quatuor tempora noverunt. Per totam Quadragesimam non celebrant , nisi die sabbati vel Dominicæ , quia dicunt hominem jejunium frangere quoties celebrat. Propter hanc etiam causam in sextis feriis non celebrant , ne jejunium frangant. Diebus autem , quibus carnes comedunt , celebrant , quia tunc non jejunant. Multa verò jejunia faciunt. In septimanâ ante Septuagesimam , quia dicitur jejunium S. Sergii , à secundâ feriâ usque ab sabbatum jejunare incipiunt. Et in sabbato , et in Dominicâ carnes comedunt. Idem in hebdomadâ sequenti faciunt. In quartâ et sextâ feriis oleum et pisces non comedunt , nec vinum bibunt , nec etiam per

« totam Quadragesimam. Plusque peccare , qui in Quadragesimâ comedit pisces , vel oleum , aut vinum bibit , quàm illum qui ad lupanar vadit. Porro in septimanâ ante Quadragesimam ita strictè jejunant , quòd in secundâ feriâ penitùs abstinent. In die Martis aliquid , sine tamen oleo et vino manducant. Et in die Mercurii omninò nihil , et in sabbato comedunt carnes. Et hoc quidem jejunium faciunt majores. Infantes autem duorum mensium sacramento communicant , et quoslibet indifferenter. Tandem odium inter Georgianos et Armenos existit , quod Georgianus dicit : *Si quis vestrûm habeat spinam in pede fixam , transiens ante Armenorum ecclesiam , debet spinam sustinere , nec se ad pedem suum evellendi causâ inclinare , ne per hoc videatur ante Armenorum ecclesiam , ab omnibus Christianis vilipendendam , se inclinare.* »

Omnes hi , alique plures Armenorum nationi adscribuntur errores , non quòd omnes Armeni illis inhæreant , sed quia eorum aliqui aliquibus ex his , alii verùm aliis teneantur hæresibus.

Armenorum errores aperuerunt atque confutârunt præcipui Patres Chalcedonensis synodi ; Græci item atque Latini , qui de Christi Domini Incarnatione scripserunt , quod et strenuè fecerunt etiam scholastici theologi ; quin et Richardus Radulphus hoc præstitit , undeviginti libris , quos adversùs Armenorum errores conscripsit ; sed cautè legendus est : interdum enim , dum alios corrigit , ipse in errores lapsus est , quos noster Thomas Waldensis et alii confutârunt. Et ex antiquioribus contra Armenorum errores scripserunt Proclus , patriarcha Constantinopolitanus , in Epistolâ ad Armenos ; S. Nikon in tractatu de pessimâ Armenorum Religione ; S. Thom. in opusc. de Armenorum Erroribus ; et præcipuè concilium Florentinum in Bullâ unionis Armenorum.

ARTICULUS XIX.

Pro juvandis Armenis.

« Armeni Asiam incolunt , in eâ parte quæ est inter Taurum et Caucasum montes constituta , quorum patria Armenia dicitur à Cappadociâ usque ad Caspium mare protensa ; cum autem illi catholicam fidem fuerint edocti , tempore Constantini imperatoris , sedem Romanam et Apostolicam venerati sunt , ut ex eorum libris , maximè ex Actis B. Gregorii ,

magni præsulis Armeniæ virique sanctissimi constat. Referunt enim Armeni inter imperatorem Constantinum et Tiridatem regem Armenorum, sanctumque Gregorium (quem *Illuminatorem* vocant, quia per illum ad fidem et baptismum fuerunt adducti), et B. Silvestrum papam unionem olim fuisse initam; ac deinde inter orientales nationes nulla est, quæ ita firmiter Petri sedi adhæserit, ut Armeni: quam verò ob causam ab Ecclesiâ defecerint, conicere licet ex historicorum scriptis: nimirum propter decreta concilii Chalcedonensis sub Leone primo et Martino imperatore celebrati, quòd videlicet in eo ipso concilio Eutyches abbas Constantinopolitanus, et Dioscorus Alexandrinus episcopus, quorum opinionem Armeni sequebantur, damnati fuissent. Nam quòd tempore Philastrii Brixiensis episcopi, et B. Augustini nondum ab Ecclesiâ sejuncti essent, ex eo constat quòd neuter eorum Armenorum hæresis mentionem faciat. Armeni itaque his hæreticis faventes, decreta concilii Chalcedonensis admittere contempserunt.

At postea in concilio Florentino, tempore Eugenii IV celebrata est Armenorum unio cum Ecclesiâ catholicâ, quamvis nunc apud Armenos ipsos, sicut nec apud Græcos, unionis in illo celeberrimo concilio, præsente imperatore Palæologo factæ, nullum ferè existat vestigium; et quamvis hodiè aliqua illorum pars à Romanâ dissentiat Ecclesiâ, major tamen eorum numerus, ac præcipuè patriarchæ et episcopi, paratissimi sunt ad redintegrandam et confirmandam eandem unionem, præstandamque obedientiam Apostolicæ sedi, quemadmodum nuper à religiosis nostri ordinis, jussu Clementis VIII sanctæ memoriæ papæ, in Persarum regis ditionem, salutis animarum causâ penetrantibus, relatione fide dignâ accepimus.

Natio Armena, quæ copiosissima est, teste Leonardo episcopo Sidoniensi, (qui à Gregorio XIII missus, omnes ferè Orientis provincias perlustravit) duobus patriarchis principalibus subjecta, quorum unus est Armeniæ majoris, residens in monasterio et Ecclesiâ Ecmeazin, propè civitatem Eruan in Persiâ, alius autem Armeniæ minoris, residens in civitate Sis in Ciliciâ, hodiè dictâ Caramaniâ. Alii insuper patriarchæ inter eandem nationem favore Turcarum creati reperiuntur, suntque exactores tributorum, quæ familiæ Armeniæ Turcis reddere tenentur. Alii etiam sunt coadjutores electi eorundem patriarcha-

rum, cum consensu episcoporum et populi. Alii insuper sunt primates, aut potius patriarchæ ejusdem nationis, in ultimis partibus Persiæ, et in Constantinopoli, qui quanquàm vi juris subditi sint huic patriarchæ Armeniæ majoris, quandoque tamen eum non recognoscunt.

Familiæ quæ huic patriarchatui majoris Armeniæ subsunt, excedunt numerum centum et quinquaginta millium, præter monasteria quamplurima, episcopos, sacerdotes, religiosos et diaconos permultos.

Hujus patriarchatûs magistri et concionatores Armenicâ linguâ *Mortabiti* dicuntur, quibus natio ipsa non minorem obedientiam quàm ipsismet patriarchis præstat.

In provinciâ Nevuam, in ipsâ quoque Persiâ, in duabus civitatibus degunt Armeni catholici, qui archiepiscopo Dominicani ordinis aliisque fratribus ejusdem familiæ subduntur, qui Latino ritu ac sub obedientiâ Romanæ sedis vivunt.

Patriarcha verò Armeniæ minoris habet sub ditione suâ viginti quatuor prælatos episcopos et archiepiscopos, et ad duodecim episcopos superiores vicinioreque Ecclesiæ patriarchali, spectat electio patriarchæ; quandoque tamen à populo Armeno, favore et jussu officialium Turcarum, patriarchæ creantur, postmodumque ab episcopis et archiepiscopis consensum obtinent, præcipuique populi favore coadjutor cum futurâ successione ei deputatur, qui è magistro et prædicatore post mortem præfati sui prædecessoris, à populo in patriarcham recipitur et confirmatur.

Familiæ huic patriarchatui subditæ numero circiter viginti millium recensentur, aguntque in civitatibus, villis et castellis Syriæ et Ciliciæ, suntque viginti monasteria centum religiosorum, sacerdotes trecenti, diaconi et clerici quàm plurimi, qui eleemosynis propriâque industriâ vivunt. Hæc ex prædicto viro piissimo Leonardo Sidoniensi episcopo, qui veritati consentanea pro ejus temporis ac rerum statu referebat. Verùm rex Persarum hâc tempestate armorum vi et potentiâ tam majorem quàm minorem Armeniam à Turcarum tyrannide vindicavit; ac suo subegit imperio. Pro juvandis Armenis legendus est præfatus Guido Carmelita; extat quoque Romæ Professio fidei Armenâ linguâ edita: cæteraquæ disserimus infra pro juvandis schismaticis Orientalibus, considerata sunt in

Armenorum ad fidem reductione : nunc verò sufficiat pauca ex unione ab Armenis cum Ecclesiâ catholicâ in concilio Florentino factâ referre.

ARTICULUS XX.

De unione Armenorum decretum à sanctâ synodo Florentinâ sub Eugenio IV pontifice maximo editum.

« Eugenius episcopus servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam : *Exultate Deo adjutori nostro; jubilate Deo Jacob*, omnes ubique, qui nomine censemini christiano. Ecce enim iterum Dominus recordatus misericordiæ suæ alium dissidii lapidem nongentis et amplius inveteratum annis, de Ecclesiâ suâ auferre dignatus est; et qui facit concordiam in sublimibus, et per quam in terrâ pax est hominibus bonæ voluntatis, optatissimam Armenorum unionem suâ ineffabili miseratione concessit. — *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostrâ.* Intuens namque piissimus Dominus Ecclesiam suam, modò ab his qui foris sunt, modò ab his qui intra, non parvis agitari turbinibus; ut inter ipsas respirare angustias, et ad resistendum fortior assurgere valeat, multis eam quotidie modis consolari et roborare dignatur. Nam et pridem magnam illam Græcorum unionem, multas longè latèque continentium nationes et linguas; hodiè verò hanc ipsam Armenici populi, qui per septentrionem et orientem in magnâ copiâ diffusus est, in eodem fidei et charitatis vinculo cum sede Apostolicâ stabilivit. Hæc profectò tam magna et mira sunt divinæ pietatis beneficia, ut non solum pro utroque, sed ne quidem pro altero, satis dignas suæ majestati referre gratias possit intellectus humanus. Quis non vehementer admiretur uno eodemque tam brevi tempore, duo sic præclara, et tot seculis desiderata opera, in hoc sacro concilio fuisse tam feliciter consummata? *Verè à Domino factum est illud, et est mirabile in oculis nostris.* Quæ enim hominum prudentia vel industria, nisi gratia Dei et cœpisset et perfecisset, has tales ac tantas res explere potuisset?

« Laudemus igitur et toto corde benedicamus Dominum, qui fecit mirabilia magna solus, ipsique psallamus spiritu, psallamus et mente, oreque et opere, quantum sinit humana fragilitas, pro tot tantisque muneribus

gratias agamus, orantes et obsecrantes, ut quemadmodum ipsi Græci atque Armeni unum cum Ecclesiâ Romanâ effecti sunt, ita fiant et cæteræ nationes, præsertim Christi caractere insignitæ; et totus denique populus christianus, omnibus odiis, bellisque extinctis, mutuâ invicem pace ac fraternâ charitate quiescat et gaudeat. Ipsos autem Armenos magnis laudum præconiis dignos esse meritò censemus. Ut primum enim à nobis ad synodum accersiti sunt, tanquam ecclesiasticæ avidi unitatis, spectabiles, devotos et doctos oratores suos, cum sufficiente mandato, de suscipiendo videlicet quicquid Spiritus sanctus hanc sanctam synodum illustraverit, ex remotissimis regionibus per multos labores marisque pericula, ad nos et hoc sacrum concilium destinârunt.

« Nos verò totâ mente, ut nostrum pastorale decebat officium, cupientes tam sanctum perficere opus, sæpè cum ipsis oratoribus de hâc sanctâ unione contulimus. Et ne vel parva huic sanctæ rei dilatio fieret, deputavimus de omni statu hujus sacri concilii viros, juris divini et humani doctissimos, qui cum omni curâ, studioque et diligentia, rem istam cum ipsis pertractarent oratoribus, ab eis accuratè inquirentes eorum fidem, tam circa divinæ unitatem essentia, et divinarum personarum Trinitatem, quàm Domini nostri Jesu Christi humanitatem, et septem Ecclesiæ sacramenta, et alia ad fidem orthodoxam et ritus universalis Ecclesiæ pertinentia. Multis itaque adhibitis disputationibus, collationibus et tractationibus, postquàm non mediocrem testimoniorum inspectionem, quæ ex sanctis Ecclesiæ Patribus et doctoribus deducta sunt, et earum de quibus agebatur rerum discussionem, tandem expedire judicavimus, ne ulla in futurum de fidei veritate apud ipsos Armenos hæsitatio esse valeat, atque idem per omnia sapiant cum sede Apostolicâ, unioque ipsa stabilis ac perpetua sine ullo scrupulo perseveret, ut sub quodam brevi compendio orthodoxæ fidei veritatem, quam super præmissis Romana profitetur Ecclesia, per hoc decretum sacro hoc approbante Florentino concilio, ipsis oratoribus ad hoc etiam consentientibus traderemus.»

Deinde sancta synodus exponens Armenis fidei nostræ arcana, tradit Symbolum Constantinopolitanum, asseritque in Christo duas naturas et unam personam, et quòd Jesus Christus consubstantialis Patri sit secundum divinitatem, et nobis secundum humanitatem, et in eo sint duæ voluntates et duæ operatio-

nes. Deinde explicat septem sacramentorum formam, materiam et effectum eorum, ac novissimè refert et amplectitur sancti Athanasii Symbolum, quæ à nobis consultò omittuntur, quia nimis longa, et ferè omnia (exceptis his quæ ad sacramenta pertinent) repetuntur in professione fidei infra à nobis, in fine hujus tractatûs adducendâ. Demùm lectâ Bullâ unionis Græcorum cum Latinâ Ecclesiâ, prosequitur concilium dicens :

« His omnibus explicatis, prædicti Armenorum oratores nomine suo, ac sui patriarchæ, et omnium Armenorum, hoc saluberrimum synodale decretum, cum omnibus suis capitulis, declarationibus, definitionibus, traditionibus, præceptis et statutis, omnemque doctrinam in ipso descriptam, necnon quicquid tenet et docet sancta sedes Apostolica et Romana Ecclesia, cum omni devotione et obedientiâ acceptant, suscipiunt et amplectuntur. Illos quoque doctores et sanctos Patres, quos Ecclesia Romana approbat, ipsi reverenter suscipiunt : quascumque verò personas, et quicquid Romana ipsa Ecclesia reprobât et damnât, ipsi pro reprobatis et damnatis habent, profitentes tanquàm veri obedientiæ filii, nomine, quo supra, ipsius sedis Apostolicæ ordinationibus et jussionibus fideliter obtemperare. Lecto autem solemniter in nostrâ et hujus sanctæ synodi præsentia, memorato decreto, mox dilectus filius Narses Armenus, nomine ipsorum oratorum, in idiomate Armenico publicè hæc, quæ sequuntur legit, quæ incontinenti dilectus filius Basilius, ordinis fratrum Minorum, noster et ipsorum Armenorum communis interpres, publicè sermone Latino in hunc modum ex scripto legit : « Beatissime pater, et sanctissima synode, totum hoc sanctum decretum, « quod nunc Latinè coram vestrà publicè « lectum est præsentia, fuit nobis pridie de « verbo ad verbum in nostro idiomate clarè « expositum et interpretatum, quod quidem « nobis optimè placuit et placet. Ad majorem « autem nostræ mentis expressionem, ejus « effectum summatim repetimus. In ipso continetur 1° qualiter populo nostro Armenorum traditis sanctum Symbolum Constantinopolitanum, cum illâ additione, *Filioque*, « ut in Ecclesiis nostris, diebus saltem Dominicis, majoribusque festivitibus, intra « Missarum solemniam, decantari seu legi debeat. 2° Definitionem quarti universalis concilii Chalcedonensis de duabus naturis in

« unâ Christi personâ. 3° Definitionem de « duabus Christivoluntatibus et operationibus, « in sexto universali concilio promulgatam. « 4° Declaratis, quòd ipsa Chalcedonensis synodus, et beatissimus Leo papa, rectè de « duabus in unâ personâ Christi naturis veritatem definierunt contra impia Nestorii et Eutychis dogmata, jubetisque ut ipsum « beatissimum Leonem tanquàm sanctum, et « fidei columnam veneremur. Atque non solum has tres synodos, Nicænam, Constantinopolitanam et Ephesinam primam, sed et omnes alias universales auctoritate Romani pontificis legitimè celebratas, reverenter suscipiamus. 5° Brevem formulam sacramentorum septem Ecclesiæ, videlicet Baptismi, Confirmationis, Eucharistiæ, Pœnitentiæ, Extremæ Unctionis, Ordinis et Matrimonii; declarando quæ sit cujusque sacramenti materia, forma et minister, quòdque in sacrificio Altaris, dùm calix offertur, « vino paululùm aquæ admisceri debet. 6° Quamdâ compendiosam beatissimi Athanasii fidei regulam, quæ incipit : *Quicumque vult salvus*, etc. 7° Decretum unionis conclusæ cum Græcis in hoc sacro concilio pridem promulgatum, continens qualiter « Spiritus sanctus ex Patre et Filio æternaliter procedit, et quòd illa additio, *Filioque*, « licitè ac rationabiliter ipsi Symbolo Constantinopolitano fuit appositâ : quòdque in pane « triticeo, azymo vel fermentato, corpus Domini conficitur; quid etiam credendum sit « de pœnis Purgatorii et Inferni, ac vitâ beatâ, « et de suffragiis quæ pro defunctis fiunt; item « de plenitudine potestatis sedi Apostolicæ traditâ à Christo, beato Petro et suis successoribus, atque de ordine patriarchalium sedium. 8° Definitionem, ut de cætero Armeni has festivitates infrascriptis diebus, « more universalis Ecclesiæ, celebrare debeant, videlicet Annuntiationis beatæ Mariæ Virginis, vicesimâ quintâ martii, Nativitatis B. Joannis Baptistæ, vicesimâ quartâ junii; « Nativitatis Salvatoris nostri, secundùm carnem, vigesimâ quintâ decembris; Circumcisionis ejusdem, primâ januarii; Epiphaniæ, sextâ ejusdem januarii; Præsentationis Domini in templo, seu Purificationis B. Mariæ, secundâ februarii. Nos igitur oratores, « nomine nostro, nostrique reverendi patriarchæ, et omnium Armenorum, sicut et vestra Sanctitas in ipso decreto attestatur, hoc « saluberrimum synodale decretum, cum

« omnibus suis capitulis, declarationibus,
 « definitionibus, traditionibus, præceptis et
 « statutis, omnemque doctrinam in ipso de-
 « scriptam, necnon quicquid tenet et docet
 « sancta sedes Apostolica et Romana Ecclesia,
 « cum omni devotione et obedientiâ, accepta-
 « mus, suscipimus, et amplectimur. Illosque
 « doctores et sanctos Patres, quos Ecclesia
 « Romana approbat, reverenter suscipimus.
 « Quascumque verò personas, et quicquid
 « ipsa Romana Ecclesia reprobât et damnât,
 « nos pro damnatis et reprobatis habemus.
 « Profitentes tanquàm veri obedientiæ filii,
 « nomine, quo supra, ipsius sedis Apostolicæ
 « ordinationibus et jussionibus fideliter obtem-
 « perare. » Datum Florentiæ in publicâ ses-
 sione synodali solemniter in Ecclesiâ majori
 celebratâ, anno Incarnationis Dominicæ mil-
 lesimo quadringentesimo decimo kal. decem-
 bris, pontificatûs nostri anno 9. »

De Armenis, qui post reductionem Græcorum etiam ipsi instructionem fidei, secundum Romanam Ecclesiam, susceperunt ab Eugenio papâ IV, in concilio Florentino, scribit idem S. Antonin. in eâdem 3 parte, tit. 12, c. 11, § in fine, quòd insuper Armeni et aliqui ex Indiâ, miserunt oratores suos Florentiam ad dominum Eugenium, postulantes et supplicantes instrui et erudiri in iis, quæ sunt fidei, à Romanâ Ecclesiâ, et uniri cum eâ in charitate Christi, qui examinati, in paucis reperti sunt dissentire à catholicâ fide, et in illis subjece-
 runt se correctioni Apostolicæ sedis, quæ de concilio prælatorum decrevit, eos in ritibus suis, qui non sunt contra veritatem fidei, tolerari; sicut Græci, licet dissimiles sint à moribus Latinæ Ecclesiæ. In aliquibus verò, qui à fide verâ discrepabant, prohiberi, ut qui sacramentum Confirmationis non habebant in usu conferendi illi nationi, docentes eos, illud, sicut et cætera Sacramenta, debere accipere, credere, et conferre, et aliqua alia; quibus determinationibus acqûieverunt. Ex quibus collige tolerandos esse ritus aliarum nationum, etiamsi ab Ecclesiâ Romanâ dissentiant, dummodò in aliis catholicè sapiant. Et hæc de Armenis.

ARTICULUS XXI.

De Georgianis (alio nomine Iberis), et eorum erroribus.

Inter cæteras schismaticorum nationes, qui Orientalem regionem inhabitant, non sunt minoris notæ Georgiani, quorum Patreolus in

libro de vitis et sectis hæreticorum, verbo *Georgiani*, ritus, mores ac simul errores breviter refert.

Georgiani, inquit, sunt ii quos *Iberos* appellant cosmographi, gens barbara et bellicosa, et quæ (auctore Pio II hujus nominis. Romanorum pontifice, in suâ Cosmographiâ) Armenico et Medico cultu utitur, Scytharumque more vivit, quorum cognati sunt et contermini. Habitat enim hæc natio in interiori Armeniæ parte ad septentrionem, et Euxinum versùs: quam magnus Pompeius Romano imperio subjecit; sed sub Constantino Cæsare, Helenæ filio, et Sylvestro papâ, verbi Dei fœdera et fidem futuri regni suscepit, circa annum Domini 325.

Qui licet hodie Christum colant, procul tamen ab Apostolicâ sede, veritatis magistrâ, colunt; et barbaris circumfusi gentibus, non omnem puritatem Evangelii servant. Nam in Sacramentis et aliis plerisque rebus Græcorum errores sequuntur. Eorum clerici rotundas circumferunt coronas more nostro, laici verò quadratas. Illustriores illorum mulieres Amazonum instar, armis in præliis utuntur. In officiis ecclesiasticis et scriptis, quidam eorum linguâ Græcâ, alique Chaldaicâ utuntur.

Georgiani verò appellantur, à divo Georgio, quem velut præcipuum patronum, et in suis præliis contra Paganos velut signiferum et propugnatorem ingenti honore venerantur. Quòcumque tendunt, turmatim incedunt, vexillum divi Georgii imagine insignitum circumferentes, ejus ope et auxilio se in bello maximè juvari credunt. Archiepiscopum habent, qui in monte Sina claustrum divæ Catharinæ incolit, cui per omnia, ut nos summo Romanorum pontifici, obtemperant. Cur verò tanto in honore divum illum Georgium habeant, fit inde quòd ille primus ad fidem Christi Armenos Iberosque converterit, divinumque dogma apud eos disseminaverit: quamvis Ruffinus et Sozomenus lib. secundo, cap. 6 et sequenti, et post eos Nicephorus l. 8, c. 34, mulierem captivam tanti boni illis causam præstitisse asserant. Quæ cum aliàs semper pudicè castèque vixerat, tum captiva quoque nihil de pietate sanctioreque instituto remisit. Nam diu noctuque pietatis exercitia exhibebat, jejuniis plurimùm vacabat, continuèque præcationibus insistebat. Hactenùs Prateolus: quam mulierem fuisse barbaris admirationis magnæ, ac suo exemplo et oratione, et miraculis, reginam et regem illius provinciæ, ad

fidei cognitionem perduxisse, latius prosequitur idem Prateolus : sed hæc pro Georgianorum erroribus sufficiant; hi enim facili ex his, quæ contra Græcorum errores scripsimus, convincuntur.

De Georgianorum ad fidem christianam conversione, Rufinus in Historiâ Ecclesiasticâ, l. 4, c. 11, à quo omnes alii acceperunt, ut Nicephorus l. 8, c. 34, Sigibertus in Chronicis, Genebrardus in Chronographiâ lib. 2, sub sancto Marco papâ I, Supplementum Chronicorum l. 9, qui in eum errorem lapsus est, ut putârit Iberiam esse, quæ hodiè Scotia nuncupatur; cum reverà aliud sit Iberia in continenti terræ, aliud Iberia insula propè Britanniam, et tunc aliud Hibernia, seu Irlanda insula, aliud Scotia, quæ contigua est Angliæ, et pars antiquæ insulæ Britanniae.

Eorum conversionem ad fidem per captivam mulierem, præter Rufinum ubi supra, c. 10, tradunt Sozomenus l. 2 Eccles. hist. c. 6; Cassiod. l. 3, c. 1; Theodoretus l. 4 Eccles. hist. c. 24; Nicephor. l. 8, c. 34; Socrates lib. 1, cap. 16, et alii post ipsos. De schismate Georgianis immisso à Patriarchâ Antiocheno, et eorum erroribus Vincentius Belluacensis in Speculo historiali l. 30, c. 93. De eorum moribus, et de Catholico pro patriarchâ deputato, et quòd Græco ritu vivant, et de aliis si quis plura desiderat, legat S. Antoninum 3 parte Hist., tit. 19, c. 8. § 9, qui § 10, in fine, agit de odio, quo afficiuntur Georgiani adversus Armenos, de quo supra nonnihil diximus.

Addam verò ea quæ de eorum moribus breviter retulit Raphael Volaterranus l. 11 de Sectis Syriæ. His, inquit, proximi, sive, ut nonnullis placet, iidem sunt Georgiani, quæ gens et ipsa christiana, bello fortissima et vicinis formidata, cognominata, ut ferunt, à divo Georgio, cujus vexillum in bello contra infideles gestant. Ego tamen non minùs putaverim eos esse posse, quos Plinius *Georgos* appellat in eâ ferè regione. Igitur ii, quòd procul sint à ritu orthodoxo, aberrant, Græcorum ferè sectantes errorem, eadem et in sacris libris linguâ utentes. Sacerdotes eorum dirosqualore petasati incedunt, crinibus oblongis, barbâque ad pectus promissâ; sacrificant etiam more Græcanico, in calice molliunt offam, quam priùs sacerdos ipse cochleari argenteo delibat, deinde volentibus delibandam modo simili præbet. Venère quondam ad Cotadinum principem Damascenum, dùm nostri

obsiderent Damiatam, questum, sese, cum Christiani sint, ab eo neglectos, ac inexpugnata tunc Hierosolymâ minimè vocatos. Sepulcrum Dominicum immunes adeunt ab omni vectigali, cum et ipsi quoque Saracenis vicinis beneficium compensent. Nostrâ memoriâ miserunt legationem ad Pium II pontificem, cum è conventu Mantuano se in urbem reciperet. Hæc ibi.

Bernardus Lucemburgus in Catalogo hæreticorum, editione quartâ, verbo *Georgiani*: Habent, inquit, archiepiscopum, qui est in monte Sina in claustro S. Catharinæ, cui obediunt per omnia, ut nos domino papæ. Errores Græcorum sequuntur in sacramentis et aliis; clerici eorum rotundas habent coronas, laici verò quadratas: nobiles eorum mulieres more Amazonum armis in præliis utuntur. In officiis et Scripturis linguâ Græcâ utuntur, aliàs Chaldaicâ. Paulus denique III, anno Domini 1545, regi Georgianorum amanter, ut fidem catholicam conservet, et oratores ad sedem mittat, scripsit, et Stephanum Colynzam electum Nesciovanensem in Armeniâ, deputavit in nuntium et oratorem ad reges Georgianorum et Armeniæ, ut habentur hodie bullæ in secretariâ domesticâ pontificum. Rex verò ad pontificem maximum dedit litteras sub hæc formâ:

« Miseratione Dei Simeon rex Cardelli totius Iberiæ et Orientis: Excelse, et splendidissime, et sanctissime, et beatissime domine noster, pater noster et papa, pastor pastorum, princeps principum, et decime tertie Apostolorum, pater noster, et papa magnæ Romæ, aurea tuba, organum Dei inflatum; Petre iudex, et clavicularie regni cœlestis, Paule Doctor gentium, qui ascendit usque ad tertium cœlum, et raptus est usque ad paradisum, et audivit ineffabilia verba, quæ dici non possunt; totius orbis prædicator, ipsarum Ecclesiarum luminare, ubi sancta et veneranda sepulcra Apostolorum, ubi requiescunt sanctæ reliquiæ ipsorum, et dominator Ecclesiæ catholicæ, et gubernator magnæ et illustrissimæ Romæ, sicut sol, qui vertitur per totum Occidentem, maxime princeps papa Romæ, sicut Sylvester, regum vates, domine et dominator et pater spiritualis; sanctissime papa, profundam genuflexionem facimus, et salutamus sanctam dexteram ejus.

« Benedictus sit Deus Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, cum Dominâ, et purâ matre, Filii Dei genitrice sanctissimâ. Et si nobis

mandas per sanctitatem tuam, qualiter venit hūc procurator magnæ Seythiæ Ecmiacensis, nomine Ter Jacob, et accepimus venerandam scripturam tuam, sed nos nescivimus intelligere eam, et de ore retulit nobis, quod erat præstantius : gavisum sumus propter honoratissimam et sanctam tuam celsitudinem et regum laudem, et victoriam, et gloriam, et exultavimus lætitiâ sempiternâ, gratias agentes Deo omnipotenti, et Dominæ nostræ Deiparæ, et sanctæ Virgini Mariæ, et venerandæ et vivificanti cruci. Deus omnipotens et miserator majorem fortitudinem et victoriam det nobis et Christianis ab impiis Agarenis, nobis, et omnibus orthodoxis populi christiani, et gloriam, et spem, et consolationem; et confundat eos, qui sunt extra fidem.

« Precamur optimum Deum, ut sustentet imperium maximæ sanctitatis tuæ : et per orationes tuas sanctas liberet nos ab injuriis inimici. Et etiam refero sanctitati tuæ, quod beatissimus, sanctus, et à Deo coronâ datus fuit rex, et pater meus Chirluar Saphi, ut sanctitas tua audivit, propter religionem : quoniam propter amorem Christi, impii Agareni occiderunt eum in bello. Et accepit martyr finem, et sanguinem suum effudit, et nunquàm voluntatem eorum fecit; postremò et nos auxilio Dei accepimus thronum patris nostri, et ex tunc à bellis non cessavimus diu noctuque inter pulverem et pluvias. Quot bella et angustias, et mœstitias propter amorem Christi accepimus, et alia mala passi sumus, donec vulnerati fuimus in prælio, et inclusi fuimus in carcere in manibus Persarum, et Dei voluntate, et auxilio ejus, et per orationes tuas sanctas liberati sumus ! et iterum sedimus in throno nostro, et iterum non quievimus à bello cum Ottomanis feris et transierunt plura prælia primis cum Ottomanis, ut opinor, vos audivisse; quot mœrores et angustiae! Sed non occubuimus his usque ad caput meum et vitam meam, cum parvulo filio meo, ut effunderem sanguinem meum, propter crucifixum Christum meum, et Deum meum : donec vixero, non parcam vitæ meæ à bello, unum pugillum sanguinis dulcis mei, et Domini mei, et Dei mei non vacuum dimittam. Nunc christianitas, et totus mundus est in te, et in manibus tuis, ô domine mi sanctissime; nunc da virtutem et auxilium, ut salvetur populus christianus, Deus retribuat tibi regnum coeleste, et nos cum auxilio Dei, et per pias preces tuas sanctas, donec vixeri-

mus, non faciemus voluntatem Agarenorum. Sed in nos deinceps quis scit, quid velit fieri? Veremur ne convertatur bonitas in insipientiam, et incidamus in impietatem. Ideò refero sanctitati tuæ, ut scias ex parte meâ, quod benè valeo, et caput meum et vitam meam pono ad mortem propter christianitatem. Et etiam refero sanctitati tuæ, da auxilium et misericordiam Christianis, et salva eos a manibus iniquorum. Et precor, et rogo ne nostri obliviscaris in orationibus tuis sanctis omni tempore; et præcipuè ne obliviscaris scribere nobis, ut sciamus sanitatem tuam, et populi tui, piorum Christianorum, ut cor nostrum cognoscas; ore suo referet sanctitati tuæ Ter Jacob sacerdos, sanctæ orationes tuæ sint nobiscum. Amicus animo et corpore. Amen. Anno 7104, Christi 1546, idichion 9.)

ARTICULUS XXII.

De Maronitarum natione.

Maronitæ, non ab hæretico nomine Maron sunt cognominati, ut falsò sibi Prateolus et alii persuaserunt, sed potiùs à sancto Marone, cujus monasterii monachi Maronitæ dicebantur, ut accuratè colligit card. Baron. tomo 7, sub annum Christi 518, ex synodo quâdam Tyri eodem tempore celebratâ; ad quam aliqui archimandritæ contra hæreticos Eutychianos litteras scribentes. Inter hos primo loco habetur subscriptio Alexandri Archimandritæ monasterii S. Maronis, qui Maronitæ dicebantur, omnes professores et defensores tunc catholicæ veritatis. Et licet postea à fide declinantes anno 699, ab Ecclesiâ catholicâ discedentes, teste Prateolo, Eutycheti, Dioscoro et Monophysitis hæreticis adhæserint, tandem, abolito diro schismate, ad sanctæ Romanæ Ecclesiæ communionem catholicam, divino afflante Spiritu, redierunt. Celebrata est hæc cum Ecclesiâ catholicâ unio per manus Eymerici Antiocheni patriarchæ, ac postea eorum patriarcha generali interfuit concilio Romæ celebrato sub Innocentio hujus nominis tertio, circa annum Domini 1215; quare de Maronitis pauca inserenda huic operi existimavi, ut si fortè evangelici operarii in illum Orientis tractum aliquando pro animabus Deo lucrandis mittantur, morum ac religionis istius catholicæ gentis non ignari, illis etiam consulere possint.

Maronitæ igitur, teste Antonio Possevino in Apparatu, verbo *Maronitæ*, Libani montis in Syriâ incolæ, sub eorum patriarchâ, pietatem

ac fidem erga Romanum pontificem, et sedem Apostolicam, uni ex omnibus Orientis populis sat integram, à tempore Innocenti III, retinuerunt. Eorum patriarcha, qui dicitur Maronitarum, quippe appetit Antiochenus vocari, cum apud sese extet ejus nominis monumentum in antiquis scriptis aliquot, monachus est (monachi enim fiunt, nisi et antea sint, quicumque ad episcopatus evehuntur); et octo, novemve sub se suffraganeos habet episcopos. In monte Libano, qui valdè protenditur, ac cujus ambitus est septingentorum millium passuum, patriarchæ est sedes in monasterio, seu cœnobio, in quo paulò plus viginti monachi degunt, qui monachi dicuntur S. Antonii. Abest id cœnobium Tripoli Syriæ (ubi mercatores agunt Turcæ, Judæi, alii et paucissimi Christiani, qui sacellum habent domi) viginti quinque passuum millibus. Porro cum in monte Libano civitas nulla, pagi tantum, et hi frequentes, neque exigui sint, omnes Catholici sub unius patriarchæ spirituali ditione vivunt. Duos principes, sive præfectos habent, qui diaconi (licet laici) ab iis vocantur, quique juri dicundo iis præsent, quique christiani et pii sunt. Tributa pendunt Turcis plusquam ferre possint. Singuli verò, ubi ætatem duodecim annorum excesserint, singulis annis 17 aureos nummos, è solo autem sive agris pro singulo spatio, quod sexdecim spithamas complectitur, aureum quotannis Turcis quæstoribus pendunt: quod tributum nisi certo die persolvant, agri iis demuntur, aut jacturam ingentem bonorum patiuntur. Cumque eam ob causam Turcæ minitati fuissent, incolas sese missuros Turcas, qui partem illam agrorum, quæ vacua maneret, excolerent, duobus millibus aliis aureis in singulos annos pacti sunt Maronitæ, sese vexationem illam, sive Turcarum commercium redempturos, sic integri ab omni Turcarum consuetudine vivunt. Et verò Maronitæ, non solum in montis Libani tractum, verum etiam Damasci, Aleppi, et in aliquâ Cypri parte sic vitam agunt, ut patriarchæ suo obediant, et ritum qui apud eos est catholicum, simplici ductu et singulari propensione sequantur. Excommunicationem, quo uno spirituali gladio patriarcha sæpè uti cogitur, ut homines vel à peccatis arceat, vel in officio continèat, magnoperè verentur ac metuunt.

Cæterum apud patriarcham diligenter aservantur diplomata pontificia Romanæ sedis, jam inde usque ab Innocentio III, ac deinceps à reliquis pontificibus qui ad eos vel legatum,

aliquando cardinalem S. Marcelli, vel alios miserunt; cumque in litteris pontificiis olim admoniti fuissent Maronitæ, unà cum Græcis, ne aliquos errores tenerent, sed abjicerent, factum est, ut à quibusdam, qui eò ex Urbe commigraverant, existimaretur, iisdem Maronitas erroribus teneri, quibus plerique Græci implicarentur, nimirum processionis Spiritus sancti à Patre duntaxat, negationis Purgatorii, et aliorum ejusmodi dogmatum. At Maronitæ ingenuè non solum testati sunt, ab iis erroribus se esse alienissimos, verum etiam plura in suis libris ac liturgiis demonstrarunt, quibus et catholica dogmata constanter tuerentur, et reipsa in anniversariis cæterisque defunctorum officiis crebri sunt.

Quin etiam cum astu Jacobitarum, apud quos non paucæ sunt hæreses, varii libri disseminati fuissent inter Maronitas, accidit, ut qui eos reperit, dum ex Urbe missus est, putaret Maronitarum esse errores, qui reverà sunt Jacobitarum. Quamobrem conquesti sese purgarunt, et novissimè professi sunt omnem fidem atque obedientiam Clementi VIII, pontifici maximo, qui ad eos allegavit duos sacerdotes ex Patribus Societatis, simul cum episcopo, quorum primus fuit Hieronymus Dandinus theologus, doctus et perspicax, qui etiam generalem confessionem per interpretem excepit unius ex illis duobus diaconis, cui et Eucharistiam sub unâ specie porrexit, cum sub duabus soleant communicare.

Hujus autem missionis à pontifice maximo ad montem Libanum causa fuit, ut oculis ipsis cerneretur, num, qui sumptus in Urbe alendo seminario Maronitarum fierent, benè ponerentur: quæve spes aut restituendæ, aut propagandæ Religionis christianæ in eo esset tractu.

Missus à pontifice per eundem Dandinum ad patriarcham apparatus integer holosericus aureus, ad sacrum patriarchali cæremoniâ et indumentis faciendum. Missæ item variæ cistæ librorum Chaldæâ linguâ eusorum in urbe, quibus eæ liturgiæ, quæ sunt S. Jacobi, sancti Petri, et S. Sixti pontificis maximi recitari possent, cum in eo tractu nulli essent libri, nisi manuscripti, et hi vel laceri, vel erroribus fortè aspersi. Missa item, quæ dicuntur Officia, eadem linguâ, ad Deum, ac beatissimam Virginem orandum. Nam Chaldæâ tantum linguâ sic in sacris utuntur, quemadmodum nostri sacerdotes Latinâ: iique habentur inter eos docti, qui Chaldaicam linguam callent, licet aliis

disciplinis exculsi non sint, præter eos alumnos sedis pontificiæ, qui ex Urbe cõ missi sunt, quorum alter jam hujus patriarchæ coadjutor est creatus, et factus episcopus, uti et alter alterius episcopatus. Communis porrò eorum lingua est Arabica; homines robusti, et magno animo, et qui non minimi momenti futuri sperantur ad rem christianam benè gerendam.

Abusus autem potiùs quidam, quàm errores in dogmatibus irrepsère apud sacerdotes illos montis Libani, qui ut efficacius atque suaviùs amoverentur, rogavit patriarcha, ut id mandato summi pontificis fieret. Hoc enim nomen summo apud ipsos est in honore, ut facilè omnes essent obtemperaturi. Et verò argentei calices à pontifice maximo, et instrumenta ferrea ad conficiendas hostias, et vestes aliæ sacræ pro aliis sacerdotibus missæ sunt, ac per eundem P. Dandinum illatæ, quæ omnia gratissima fuerunt.

Commoratus est duobus mensibus in monasterio patriarchæ ipse pater Societatis Jesu cum socio sacerdote; quo tempore cùm senex patriarcha, qui jam professionem fidei, et obedientiam summo pontifici dederat, diem obiisset, alter per synodum, ut solent, suffectus est, qui eandem fidei professionem et obedientiam præstitit. Patribus autem Societatis officium quod poterant humanitatis exhibuère patriarchæ et monachi, licet hi vivant parcè, vixque obsoniis utantur aliis, præter orizam, juncula, herbas; vinum autem bibant tantummodò festis, aquam profestis, humi edant; noctu verò et interdiu, cùm matutinas et reliquas horas diebus festis recitant, confluunt populi. Sacerdotes castè et cœlibes vivunt, sed nullis studiis litterarum addicti; quod reliquum habent temporis, id præstant culturæ in agris, sive ut operarios ad laborem hortentur, sitque unde et cibus percipi, et tributum persolvi possint. Porrò quæ ibidem ab eodem P. Dandino fuère constituta, priusquàm inde discederet, hæc fermè sunt.

Nullus, saltem junioris ætatis, ad sacerdotium admittebatur, qui uxorem non duxisset. Cùm igitur à P. Dandino declaratum esset, conjugium sacerdotibus in aliquo Orientis tractu licet usurpatum, non fuisse tamen unquàm ab Ecclesiâ imperatum, statutum est, ne in posterum quisquam ad id cogatur, sed liberi qui in cœlibatu vivere velint, sacris initientur.

Nulla conc. o de rebus ad spiritum attinentibus habebatur, sed solùm quibusdam diebus

festis aliqua homilia altâ voce recitabatur. Decretum est, ut aliqui ex doctioribus decernantur, qui singulis diebus festis panem esurienti populo frangant; ad quod præstandum ii præcipuè sunt idonei, qui ex urbe Româ alumni ad montem Libanum jam redeunt. Quorum etiam munus erit, summam aliquam casuum scribere, quæ variis in locis à doctioribus sacerdotibus, aliis indoctioribus explcentur; ut hâc ratione omnes in laicis instituendis et expiandis unanimes sint. Jamque unum ex alumnis huic muneri assignaverant.

Cautum porrò fuit ne quis alio Missali utatur, quàm ex iis qui missi sunt à Romano pontifice, vel certè ex antiquis ii tantum in usu essent qui à patriarchâ erunt propriâ manu subscripti, et uni ex supradictis alumnis demandatum fuit, ut eos diligenter inspiceret, atque expurgaret erroribus quibus à Jacobitis fuerant aspersi. Cautum item, ut reliqui libri examinarentur, quive minùs catholicæ veritati consoni viderentur, apud patriarcham asservarentur. Cùm alicubi pueri ad Eucharistiam admitterentur, cautum est, ne posthâc ante usum rationis admittantur. Nullus casus erat reservatus. Aliqui igitur graviore, tum episcopis, tum ipsi etiam patriarchæ reservati, ut magis in officio quisque contineretur.

Religiosi regulares cùm liberiùs viverent, de disciplinâ ecclesiasticâ in synodis actum est; patriarcha pollicitus est se curaturum ut ea restitueretur. Cæterum montis Libani feminae sunt verum honestatis exemplar; vestitus earum modestus; si cui ignoto viro obviam fiunt, vel aliò fugiunt, vel certè faciem quam solam detectam ostendere solent, omninò contegunt. Dùm divinis officiis intersunt, prorsus à viris separatæ in ecclesiâ manent, in eâ videlicet parte, quæ est propè ingressum, ulteriùs procedentibus viris: absolutisque divinis officiis, illæ primùm e templo exeunt. Quare non priùs viri è suo loco moventur, quàm illæ omnes discesserint. At verò tam mulierum, quàm virorum modestia, et continentia ex hoc uno maximè conjectari potest, quòd in toto monte Libano nulla muliercula reperitur quæ turpi lucro operam navet, neque tamen adulteria, aliave contra honestatem vitia audiuntur. Ex quo facilè dignoscitur, quàm facile sit juvare in Domino nationem tam Romanæ sedi devotam et incontaminatam, si ad illam operarii mittantur.

ARTICULUS XXIII.

Hæreses præcipuæ, quæ Jacobitis, Cophtis, Abyssinis et Armenis attribuuntur.

Restat jam, ut ad ea quæ supra de commemoratis hæresibus attigimus revertamur, ac renovandæ memoriæ causâ, brevius strictiusque præfatos errores repetamus; quò scilicet et intelligantur iterata planius et firmitus inculcata teneantur; recensebimus tamen illos præcipuè, in quibus nationes istæ consentiunt: his enim, qui aliorum sunt veluti fundamenta, destructis, facillimo negotio alii infirmabuntur.

1° Verè omnes non firmiter sentiunt de primatu Romani pontificis; veramque Ecclesiam apud Cophtos, Jacobitas, Armenos et Abyssinos esse tantummodò credunt. 2° Concilium Chalcedonense contra Eutychem et Dioscorum congregatum damnant, et anathematizant simul cum S. Leone pontifice: quare tria tantum concilia admittunt; et quamvis Eutychem rejiciant ut hæreticum, Dioscorum tamen amplectuntur, eique divinos conferunt honores. 3° Jacobitæ, Cophti, Abyssini, et ex Armenis quamplurimi simul colunt Baptismum et Circumcisionem. 4° Sacramentum Confessionis auricularis, ut est apud Ecclesiam, Confirmationis et Extremæ Unctionis ferè non agnoscunt. Matrimonium verò ex levi causâ dissolubile confitentur. 5° Legem veterem cum novâ observandam tradunt. 6° Purgatorium, nec pro defunctis preces admittunt; nec beatos antè iudicii diem ad paradisum evolare credunt, et tunc negant Deum facie ad faciem, sed claritatem quamdam, et splendorem divinum visuros. 7° Animas rationales non de novo creari à Deo, sed per feminas propagationem, ex potentiâ naturæ educi, sicut et animas brutorum affirmant.

Illi sunt Ecclesiæ Orientis errores præcipui et communes, ut nunc Nestorianorum omit- tam blasphemias, contra quos brevissimè agemus. Non enim opus est, singulos discutere errores; destructis enim primis adversariorum principiis, necesse est, ut totum corruat ædificium.

ARTICULUS XXIV.

De concilio Chalcedonensi admittendo, ac de abjurando Dioscoro.

Contra Chalcedonense concilium acriter ferè omnes schismatici orientales invehuntur,

illudque damnare, et anathematizare non verentur; et quamvis Eutychem hæreticum censeant, Dioscorum laudant, eumque Eutychianâ hæresi minimè infectum, ac injustè damnatum à Chalcedonensi synodo rationibus infra adducendis contendunt.

Contra horum verò schismaticorum impiam blasphemiam, quæ altis in eorum animis egit radices, ac ob id radicitus evellendam, primò constituendum est, ut certum de fide catholicâ, concilium Chalcedonense, in quo Eutyches et Dioscorus fuerunt damnati, fuisse in Spiritu sancto legitimè congregatum, totam repræsentans Ecclesiam, quæ in dogmatibus fidei errare non potest, ac proinde ab omnibus fidelibus esse necessariò acceptandum ac credendum. Singulæ hujus assertio- nis partes hæc ratione confirmantur, quia tunc perfectè, debitè ac legitimè congregatur concilium generale, quando Romani pontificis auctoritate convocantur omnes, quorum interest de re illâ definire; quod constat ex antiquissimo canone concilii Nicæni, quo statuitur præter sententiam Romani pontificis non posse generalia concilia celebrari. Fuit autem concilium Chalcedonense à Leone I, sanctissimo Romano pontifice congregatum convocatis 630 episcopis totius orbis pastoribus.

Præterea neque defuit ratio urgentissima, ob quam concilium debuit congregari, nempe hæresis Eutychiana, quæ impudenter asserebat Christum Dominum ante adunationem ex duabus constare naturis; post adunationem verò unam tantum naturam confitebatur; quæ hæresis à Dioscoro episcopo Alexandrino approbata fuit in pseudosynodo Ephesinâ; quare opus fuit, huic tam gravi vulneri Orientali Ecclesiæ ab hostibus fidei inflicto, aliquod remedium adhiberi per generale concilium, à summo pontifice congregatum. Igitur fuit legitimum concilium, in eoque adfuit Spiritus sanctus; nam si ubi duo vel tres fuerint congregati in nomine Domini, ibi Dominus est in medio eorum, ut Matth. 18 dicitur, quantò magis, si congregentur sexcenti et triginta in nomine Domini, et, ut ita dicam, omnes totius ferè Ecclesiæ pastores!

Hoc autem nequaquam dici potest de concilio Ephesino II; nam et deficit auctoritas Romani pontificis, et ita fuit acephalum, et veluti corpus sine capite. Defuit etiam forma, nempe episcoporum consensu, quia fuerunt coacti vi armorum: nam cùm Dioscorus, qui in eo conventu præsidebat, infanda Eutych-

tis acta legisset ac approbasset, atque in sui defensionem allegaret, quòd tota illic congregata synodus, secum tam in depositione Flaviani, quàm in omnibus aliis, quæ ibidem decreta sunt, consensisset, omnes Orientales episcopi tremantes ad dicta Dioscori exclamarunt dicentes : « Quod Dioscorus dicit falsum est ; nullus voluntariè consentit, » et addiderunt : « Violenta facta est vis in plagis ; in purâ chartâ subscripsimus ; minabatur nobis mors, minæ exilii tendebantur ; milites cum fustibus et armis instabant, timebamus et fustes, et gladios. Ubi gladii et fustes, qualis synodus esse potest ? Milites propter hoc accepit Dioscorus, ut nos terreret, unde quicquid egimus, terrore compulsi egimus ; peccavimus tamen, omnes veniam postulamus, quia per vim et necessitatem in purâ chartâ coacti sumus subscribere. » Imò cùm dicerentur in execrandâ illâ synodo hæc verba : Confitemur ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante adunationem, post verò adunationem unam naturam (verba fuerunt ista à Dioscoro recitata et approbata), omnes Orientales qui tunc astabant episcopi clamârunt : *Anathema ei, qui dicit ista* ; hæc Dioscori sunt ; ista Pharaonis sunt.

Deinde quæri potest à sectatoribus Dioscori, cur prima tria concilia recipiant, cur non etiam quartum, cùm quatuor primis conciliis, perinde ac quatuor Evangeliiis, teste D. Gregorio papâ, fides adhibenda sit ab omnibus fidelibus ; fortassè tunc Ecclesia, cujus auctoritate tria priora concilia congregata sunt, periit, aut potestatem amisit, aut fortassè defuit aliquid in hoc concilio, quod in solis primis tribus inveniri potuit ? At quid illud est ? Conferamus concilium primum, secundum, vel tertium, cum quartâ synodo Chalcedonensi : in tribus prioribus adfuere episcopi undique vocati ; adfuerunt et in quarto ; in primo legati sedis Apostolicæ, adfuerunt et in quarto ; in primo adfuit imperator Constantinus, in quarto Martianus per legatos suos ; in primo dictum *Anathema Arianis*, in quarto dictum est *Anathema Eutycheti et Dioscoro*, illosque ut manifestos hæreticos detestata est. Igitur si in primo creditis adfuisse Spiritum sanctum, cur non idem credetis de quarto, nisi dicatis Spiritum sanctum Ecclesiam deseruisse, qui missus est, ut doceret Domini veritatem ? Frustra igitur recipit tria priora concilia, qui non recipit quartum, quintum, sextum, et omnia alia legitimè celebrata, cùm eadem sit de

omnibus ratio. At dicunt, rem novam et inauditam, Patrumque sententiæ contrariam, Chalcedonensis synodus decrevit, et ideò à Catholicis non admittenda ; sed quæ fuerit SS. Patrum testimoniis decreta Chalcedonensis synodus, clariùs ex dicendis infra constabit.

Secundò : Indubitatè tenendum est Dioscorum justissimè à concilio fuisse condemnatum, et, ut nunc omittam alia quæ de Dioscoro dici possent, tantùm ea hic proferam, quæ in actis concilii Chalcedonensis relata fuere.

In tertiâ actione concilii Chalcedonensis accusatur Dioscorus ab Eusebio Dotilei episcopo, qui interpellat sanctam synodum, ut scelestissimum dogma Dioscori anathematizare digne-
tur, ipsum etiam compellere, ut coram concilio compareat. Rursùs accusatur à Theodoro diacono Ecclesiæ Alexandrinæ, primùm de homicidio, secundò de blasphemîâ in sanctissimam Trinitatem. Deinde quia cum Origene consenserit, et quòd in Ecclesiâ ejus fuerit. Postremò quòd excommunicationis sententiam contra sanctissimum Apostolicæ sedis Romanæ Leonem pontificem maximum protulerit. O rem inauditam ! posito, sed non concesso, quòd S. Leo, cùm Eutychianam hæresim destruere conaretur, malè fecerit, nùm ideò ab episcopo, se inferiore, poterit excommunicari ? Si par parem non habet imperium, quantò minùs inferior contra superiorem !

Legimus in antiquis rerum ecclesiasticarum historiis de Marcellino, qui cùm Romanus esset pontifex vigesimus octavus à S. Petro, et convictus esset quòd coram tyranno ob mortis metum thus obtulisset in templo Isidis, ad concilium venit ducentorum episcoporum, cinere conspersum habens caput, ac clarâ voce dixit : *Peccavi coram vobis*. Responderunt episcopi et presbyteri omnes : « Nemo unquàm judicavit pontificem, quoniam prima sedes non judicatur à quopiam ; tu ipse eris iudex, ex te condemnaberis. » Tanta semper fuit, est, eritque auctoritas, et dignitas Romani pontificis, ut omnes episcopi non fuerint ausi talem pontificem ob mortis metum peccantem condemnare, nec excommunicare. Qualis quantusque fuit Dioscorus, qui tam temerario et nefario ausu ac spiritu ductus, præsumpsit primam sedem, quæ nunquàm à quoquam judicari potuit, nec poterit, injuriâ afficere ! Meritò quidem contra eum indignatus est Dominus et percussit, sicut quondam Oziam, manum suam ad arcam extendentem ; sed hæc omissa taceamus.

Quid plura de Dioscoro dicam? Iterum atque iterum accusatus ab Ischirione diacono, producente alium libellum contra ipsum, qui sic incipit: *Sanctissimo ac beatissimo universali archiepiscopo, patriarchæ magnæ Romæ Leoni, et sanctæ universali Chalcedonensi synodo*; ubi de innumeris criminibus Dioscorus accusatur. Præterea productus est alius libellus adversus eundem per Athanasium presbyterum de immanibus sceleribus. Item Sophronius laicus eum accusavit publicè coram concilio et præter alia accusavit illum de adulterio, et quòd iniquo desiderio captus suam uxorem rapuerat; quibus criminibus à Dioscoro patris, ac à sanctâ Chalcedonensi synodo auditis, perpen-sis et examinatis, verisque inventis, vocatus Dioscorus ad concilium, primò per notarium ejusdem synodi, ut ad prædictas accusationes responderet, ille tamen ægritudinem simulans, noluit venire.

Vocatus est secundò, directis ad eum à concilio litteris, missis tribus episcopis, qui commonefacerent illum, ut veniret et satisfaceret iis quæ in concilio de eo ingerebantur, quo adhuc renuente, iterum directæ sunt litteræ à sacro concilio ad illum, quibus jam tertio vocatus est, ut in sacrum illud concilium veniret ad satisfaciendum simul et reverendissimo Eusebio episcopo, et iis quæ tunc illi ingerebantur. Aliàs, si post tertiam (dicti Patris) hanc regularem vocationem, ex omni parte nullam habentem suspicionem, advenire distulerit, præsens sancta synodus ad illum veniet modumquem contra contumaces et contemptores synodalis vocationis sumere solet.

Dioscorus verò cum in suâ adhuc pertinaciâ perseveraret, ac perseverans permaneret, sanctissimus archiepiscopus magnæ Romæ Leo per Paschasium episcopum, Lacentium episcopum, Bonifacium presbyterum, tenentes locum ejusdem sanctissimi pontificis Romani, et per præsentem sanctam synodum, unâ cum ter beatissimo, et omni laude digno Apostolo, qui est petra et cardo Ecclesiæ catholicæ, et rectæ fidei fundamentum, Dioscorum episcopali dignitate nudavit, et omni sacerdotali orbavit ministerio. His peractis, sacratissimum concilium misit ad Valentinianum ac Martianum imperatores, rationem reddens de his omnibus quæ in his actionibus gesta sunt, in depositione Dioscori, hujus causas in eâdem Epistolâ breviter complectens, ut Dioscori malitiam, et in eum prolata justæ sententiæ sinceritatem considerarent. Propterea mise-

runt Patres et aliam epistolam ad Pulcheriam Augustam, quæ idem continebat argumentum. Concordes omnes fuerunt, ac sanctissimi concilii sententiis consenserunt, et præcipuè Anatolius archiepiscopus Constantinopolitanus firmissimo consensu confirmavit et approbavit, quæ legati sedis Apostolicæ circa sententiam hanc decreverunt. Imò cum extaret quædam epistola Pseudoprophetarum hæreticorum, quam protulerunt in concilio pro restitutione Dioscori, et hæc legeretur, omnes episcopi dixerunt: « *Anathema Dioscoro*; Dioscorum Christus deposuit, istas foras mitte petitiones, istas synodum audire non licet. » Quem ergo talis ac tanta synodus reprobatur, et quem Dominus incommunicabilem suis fidelibus reddidit, quomodò, qui eum recipit, ingens piaculum non commiserit, et palam se Christi hostem declaraverit?

Pro confirmatione verò Chalcedonensis synodi ac Dioscori impietatis, hic inserendam duximus partem cujusdam elegantissimæ collationis habitæ agente imperatore Justiniano, quam adducit card. Baron. tomo 7, anno Christi 532, inter sex episcopos Monothelitas ex unâ parte, ac quinque episcopos veritatis catholicæ propugnatores ex adverso stantes, ubi archiepiscopus Hypatius catholicus, Monothelitas Severi sectatores (qui in collatione *Contradicentes* nuncupantur), qui jam imperatori scripto sententiam suam tradiderant, sic post collationis initium alloquitur: Chartulam illam pervidimus, in quâ tam supra quàm infra Chalcedonense concilium criminamini, quod adversus Eutychianam est hæresim congregatum. Propter quod dicite nobis, qualem opinionem de Eutyche habetis? Orientales dixerunt: Tanquàm hæreticus, magis autem princeps hæresis. Reverendissimus episcopus dixit: De Dioscoro verò, et secundo in Epheso concilio, quod ab ipso congregatum est, qualem? Orientales: Tanquàm orthodoxum. Episcopus dixit: Si Eutychem velut hæreticum condemnatis, quemadmodum Dioscorum, et cum eo congregatos, orthodoxos dicitis esse, qui Eutychem quidem hæreticum justificarunt, Flavianum verò et Eusebium condemnarunt? Orientales: Eutychem tanquàm actâ forsitan pœnitentiâ justificarunt. Episcopus: Si ergo pœnituit Eutyches, quemadmodum illum anathematizatis? Illis verò ad hanc responsionem hæsitantibus, rursus episcopus: In tantum non pœnituit, quin et antequàm implerentur, quæ in Constantinopolitanâ urbe adversus eum

gesta sunt, illum quidem tanquam orthodoxum justificarunt, Flavianum verò et Eusebium tanquam hæreticos condemnarunt. Si enim pœnituit Eutyches, rogari oportuit eos, non condemnari. Ut autem dicamus secundum vos, confessionem duarum naturarum esse hæreticam, quam exigebat Eutyches confiteri ab Eusebio et Flaviano, docebat Dioscorus laudare eum tanquam non susceptam duarum naturarum confessionem. Ut autem consubstantialem Patri secundum divinitatem, et consubstantialem matri secundum humanitatem dicere oportuit, cum omni subtilitate exigere eum, ut confiteretur, et nisi hoc fuisset confessus, suscipi non oportuit. Dioscorus verò non solum quia non exigit ab eo consubstantialis confessionem, sed magis consentit contrariæ ejus et perversæ confessioni, quæ dicit: Ante unionem quidem ex duabus naturis confiteor; post unionem verò, unam naturam. Et compulit omnes, qui cum eo erant vociferari, Eutychem quidem orthodoxum esse, Flavianum verò et Eusebium impios et hæreticos. Quid ergo vobis de istis apparet?

Contradicentes dixerunt: Reverà oportuit exigi Eutychen à Dioscoro consubstantialis confessionem; sin autem, sine istà suscepit eum, et justificavit, cæcitatem passus est idem episcopus. Si ergo illum cæcitatem passum esse fatemini, ea quæ superbius dicta sunt, repetamus. Orthodoxum aut hæreticum Eutychen dicitis fuisse? Contradicentes dixerunt, hæreticum; et episcopus: Justè ergo ab Eusebio accusatur; condecenter verò à Flaviano condemnatus est. Contradicentes dixerunt: Justè; et episcopus: Si ergo justè à Flaviano condemnatus est, injustè et irrationabiliter suscepit eum Dioscorus, et cum eo congregatum concilium, an non? Contradicentes: Procul dubio apparet quòd injustè. Episcopus: Quoniam ergo totum illud universale concilium, quod cum Dioscoro congregatum est, consensit, sicut vos ipse fatemini, injustitiæ et cæcitati, oportebat universalis illius concilii injustitias et cæcitates ab altero universali emendari concilio, annon? Contradicentes dixerunt: Modis omnibus ita fieri oportebat. Episcopus dixit: Chalcedone itaque justè congregatum concilium est, ut ea quæ universale concilium deliquerat, vel, sicut vos dicitis, minus viderat, ab universali concilio corrigerentur. Contradicentes dixerunt: Benè quidem, et necessariè congregatum est, si et justum finem suscepit. Et infra: ante omnia inquirunt contradicentes:

Peccavit concilium tradens duarum naturarum novitatem, etc. Contendunt enim hæretici concilii sanctiones beato Cyrillo, Athanasio, ac aliis Patribus fuisse contrarias: sed Catholici manifestò ostendunt Chaldenonensis concilii doctrinam conciliis et Patribus valdè consentaneam.

Plura alia collatio illa seitu digna continet, quæ brevitatis gratiâ omitto. Constat igitur ex hac collatione apertissimè ratio, ob quam fuerit damnatus Dioscorus. Sed demus Dioscorum fuisse virum sanctissimum, qualem sectatores suorum dogmatum mentiuntur, inhærendumne erit unius Dioscori sententiæ, an potius standum tot sanctis in Christo Patribus congregatis?

ARTICULUS XXV.

Solvuntur objectiones schismaticorum contra concilium Chalcedonense.

Leontius Byzantius, monachus orientalis, in novâ Laurâ S. Sabæ propè Hierosolymam, ut Antonius Possevinus, tomo 2 Appar. Sac. verbo *Leontius* tradidit, acerrimè contra Eutychianos, Nestorianos et Severum hæreticos scripsit. Idem ipse Apologiam edidit contra eos qui synodum Chalcedonensem calumniantur, et licet librum peculiaremque tractationem, qui inscribitur: *Solutiones argumentorum Severi*, ediderit, in prædictâ verò Apologâ breviter hæreticorum argumenta contra synodum Chalcedonensem solvens, eam ut par erat viro catholico, laudat dicens: « Quia nonnulli à sancta catholica et Apostolica Ecclesiâ recedunt, propter causam, quæ magis eos cum Ecclesiâ conjungere debebat, cum non possem ferre ut membrum nullum necessarium à nobis avelleretur, existimavi operæ pretium esse, suspensiones quasdam ipsis de synodo Chalcedonensi injectas, tanquam vapores quosdam excitatos dissolvere, ne quis mendaciis contra sanctos Patres anticipatus, ab spirituali matre suâ et nostrâ, ab Ecclesiâ, inquam, communi abstraheretur. Conatur enim accusare synodum Chalcedone voluntate Dei coactam, tanquam non rectè habentem, sed potius novitatem novorum dogmatum introducentem; et hac simulatione usi se ab Ecclesiâ separant, quos quidem conabimur docere, si tamen doceri volunt, non rectè eos sentire; nec justè ad hanc calumniam moveri. Omni igitur patrocinio prætermisso, illud solum et primum dicimus, quòd sancta synodus in omnibus cum synodo Nicænâ convenire cernitur; item cum synodo Constantinopolitanâ 150

sanctorum Patrum, in quibus de perfectâ dogmatum cognitione certârunt, et victoriâ partâ coronam tulerunt; atque ita quidem convenit, ut cûm sententia etiam verborum ipsorum ordinem servet, et hæc tanquàm leges quasdas fixas et stabiles, quæ dissolvi non possunt, sequitur, procul fugiens ab insaniâ Eutychis, et blasphemum os Nestorii longè abjiciens, ejus audaciam accusat, sicut sapientes illi, et fidei defensores. Quòd verò ita sit, et Patres illi reverà hoc certamen susceperunt, ut in commune lucrum conferrent, ex ipso argumento et materiâ licet intelligere, et datum testimonium producere; omnia enim ipsorum SS. Patrum collegimus, et cum illis ex synodo inter se collata, iis qui veritatem rectè excutere et dignoscere voluerint, proposuimus. Attendentes igitur ea quæ in synodo dicta sunt, facilè demonstrationem capietis, ne minimùm quidem synodum Chalcedonensem à rectâ sententiâ sanctorum Patrum discessisse.

Exponit deinde fidem quam sancta synodus adhærens Patrum vestigiis, præcipuè B. Cyrilli Alexandrini, professâ est, et infra addit: « Cûm hæc ita sint, et res ipsæ ferè vocem emittant, et clament, quis jam contentiosus εἰκότα ἂν πράττος, et accusans reprehendet, quæ fortiora sunt, quàm ut reprehendi possint, et synodum criminabitur, quæ cum iis quidem, qui nihil sani afferunt, pugnat, cum Nestorio inquam, et cum Apollinario, et cum iis qui cum illis sentiunt; veros autem doctores et orthodoxos diligit, et adjuvat Cyrillum et similes, divinasque regulas nunquàm transit, neque quidquam novum aut proprium parit, quin potius antiquis inhæret tanquàm cuidam fundamento immobili, et, ut breviter dicam, quæ in synodo Chalcedonensi acta sunt, per omnia cum sanctis Patribus concilii Nicæni consonant, ut ipsa demonstrant. Quæ illi sanxerunt Patres concilii Chalcedonensis ab illis sancita exposuerunt et interpretati sunt, et se unam fidem scire prædicaverunt, et unum Symbolum, et solum, quod illi tradiderunt, et definierunt præluxisse rectam fidem, et omni reprehensione carentem à sanctis Patribus synodi Nicænæ expositam et editam, et hanc ἀπαρχήριον, id est, intactam manere jusserunt; et hoc Symbolo ab illis edito, eos qui ab errore, aut aliâ opinione converterentur, et saltem consequi vellent, armari et erudiri mandârunt. Hinc igitur liquet eum qui cum hac synodo pugnat, bellum cum Nicænâ synodo suscipere. Reperitur etiam contradicere sancto

Cyrillo: illius enim sermonibus Patres hujus synodi gloriantur, et in omnibus cum fide ejus et verbis consonant ac consentiunt. Postquàm igitur docuimus synodum Chalcedonensem per omnia cum sanctorum Patrum dogmatibus convenire, nihilque ab eis alienum habere cognoscamus, quæ sint et quales hæreses, quibus hæc synodus repugnat, et quantoperè certat pro impiis dogmatibus dissolvendis. Sic autem cognoscemus. »

Et post pauca, Acephalorum argumenta dissolvit, dicens: Sunt præterea quædam alia, quæ Acephali contra synodum Chalcedonensem objiciunt, quorum etiam meminisse oportet. Aiunt non debere recipi synodum Chalcedonensem, quia qui in eâ congregati sunt, erant judicio inconstanti et à se dissentientes: iidem enim Byzantii Eutychen ejecerunt, et hunc Ephesi cum Dioscoro receperunt, ejecto Flaviano: et rursus iidem Chalcedone Flavianum receperunt, Dioscorum verò ejecerunt. Ad hoc dicimus, non oportere cogitare, quæ hominibus evenire solent, multis enim sæpe numero hoc accidit, et fortassè, qui existimatione præstant. Cæterùm, et si quinque, aut amplius, vel etiam triginta, ex sexcentis reperiuntur, ut dicitis, instabili sententiâ et judicio, non propterea oportet synodum sexcentorum virorum repudiare, quandoquidem iidem Ephesi etiam cum Dioscoro congregati fuerunt; neque tamen propter eos synodum talem Ephesinam repudiatis.

« Rursus aiunt: Si, ut Anatolius Constantinopolitanus dixit, *non propter fidem depositus est Dioscorus*, sed quia excommunicationem fecit domino archiepiscopo Leoni, et tertio vocatus est et non venit, quare non recipitis eum? Resp. Dioscorum manifestè fuisse hæreticum; nam in illo concilio Ephesino approbavit Eutychetis errorem, ut latius in fine superioris capituli ostendimus. Ideò autem dixit Anatolius Dioscorum non fuisse damnatum ob fidem, quia reipsâ damnatus non fuit, quòd erraverit in concilio Ephesino secundo, sed quòd parere noluerit in Chalcedonensi, cûm ter fuisset vocatus. Ut enim constat ex Nicephoro, lib. 15 Historiæ cap. 4, et ex ipso concilio Chalcedonensi actione primâ post epistolam imperatoris ad Dioscorum; ipse initio interfuit concilio Chalcedonensi, et ibi seipsum excusavit, quòd solus non fuerit in synodo Ephesinâ secundâ, et quòd vi potius atque ignorantia, quàm voluntate condemnasset Flavianum, et secutus fuerit Eutychetem;

sed ab aliis episcopis, qui synodo Ephesinæ secundæ interfuerunt, falsitatis convictus est; et illi quidem veniam petita sui erroris, in concilium admissi sunt; Dioscorus verò interfuit sanè actioni primæ concilii Chalcedonensis, verum cum multa ei alia crimina in actione tertiâ objecta fuissent à concilio, ut colligitur ex Nicephoro loco citato, et ex Liberato cap. 13 Breviarii, ter etiam vocatus ægritudinis causam prætendens, parere noluit, neque ad concilium redire, atque eâ de causâ depositus, Hoc idem colligitur ex actione 16 ejusdem concilii in exemplari Paschasiani, quod est in fine actionis. Legatur etiam Eusebius l. 15, c. 50.

« Rursus aiunt quòd hæc synodus hæreticos recepit, et non licet recipere ipsam. Hoc autem dicunt de Theodoro, et Ibâ; dicimus, non prius synodum eos recepisse, quàm Nestorium anathematizassent.

« Rursus dubitant, quare non petierunt à Theodoro, ut quæ contra Cyrillum scripserat anathematizaret; respondemus, non oportere eos synodum de hoc accusare, sed S. Cyrillum; is enim cum in communionem cum Orientalibus, et cum ipso Theodoro venisset, non petivit ab eo, ut quæ scripserat anathematizaret. Quod igitur non fecit S. Cyrillus, non debet accusari S. synodus non fecisse, tametsi id quod non fecit ille, fecit hæc, cum ab eo petierunt ut Nestorium anathematizaret. Quòd si demus hæreticos fuisse illos, neque sic propter hoc synodus est repudianda, siquidem et synodus Nicæna septem hæreticos recepit, qui et antea Ariani fuerant, et postea in hæresi perseverarunt, neque propter hanc causam dicitur synodus centum undecim Patrum, sed centum sedecim. Siquidem et Juvenalius episcopus Hierosolymitanus, et alii multi episcopi, qui Ephesi cum Dioscoro reperti sunt, synodo Chalcedonensi interfuerunt, neque tamen propter hoc ipsi synodum illam *Ephesi repudiant, sed potius amplectuntur*. Hæc Leontius, sed plura qui videre desiderat, legat eundem Leontium libro de Sectis, præcipuè actione 6, et hæc de argumentis historicis, quæ hæretici obijciunt in sanctam synodum. »

ARTICULUS XXVI.

In Christo Domino post unionem duas esse naturas, divinam et humanam, omninò distinctas.

Acephali, eorumque sectatores orientales, Eutychem, qui ansam eorum erroribus præ-

buit, nunc anathematizant, teste Leontio de Sectis, actione 5, propterea quòd Christi corpus non esse ejusdem substantiæ nobiscum traderet, ipsi verò licet duas naturas ante unionem fuisse agnoscant, post unionem verò unam fuisse tantum, ex his duabus conflata, manentibus naturis inter se inconfusis et distinctis, temerè affirmant: eodem prorsus modo ac corpus et anima, quæ citra confusionem in homine unita sunt, unum visibile, alterum invisibile, unum mortale, alterum immortale, hominis non duas naturas, sed unam tantum hominis naturam constituunt. Orientales enim hodie cum non possint intelligere discrimen inter naturam et personam, verentur duas in Christo fateri naturas, ne cum Nestorio duas etiam videantur acclamare personas.

Statuendum igitur est de fide catholicâ, Christum nomen esse unius personæ duas habentem naturas, divinam scilicet et humanam; hanc verò esse fidem catholicam, et ad salutem necessariam, ex sanctissimis conciliorum decretis, ac sanctis Patribus apertissimè probabimus; sed ne ex ignorantia vobis nobis error contingat, necessarium erit quatuor vocabula, quæ apud Patres passim inveniuntur, paucis explanare. Vocabula autem sunt, *substantia, natura, persona, et hypostasis*. Sciendum ergo, ut optimè advertit Leontius, de Sectis, actione primâ, substantiam et naturam apud Patres idem esse, ac rursum idem hypostasim et personam; et cum Verbum divinum assumpsit naturam singularem, scilicet humanitatem et non personam, hoc est, hominem, multum interest, tum ad Eutychianos, tum etiam ad Nestorianos hæreticos convincendos, scire quid intersit inter *personam* sive *hypostasim*, et *naturam singularem*, ut eâ re explicatâ intelligi facilius possit, maximè cohærere et consistere hanc catholicam doctrinam, Deum assumpsisse naturam non assumptâ personâ, ac post incarnationem, humanam naturam assumptam esse omninò distinctam et aliam naturam à naturâ divinâ. Et quamvis inter omnes constitutum sit in ratione personæ aliquid aliud contineri ultra ea quæ continet ratio naturæ, siquidem significatur ab omnibus vocabulo concreto (ut vocabulo *homo*), naturâ verò abstracto, nempe *humanitas*: sed quid sit hoc quod persona addat sive includat ultra rationem naturæ, et in quo ab eâ distinguatur, omissis variis dicendi modis breviter perstringemus.

Persona igitur creata à naturâ singulari realiter distinguitur tanquàm includens ipsam naturam singularem, et præterea aliquid aliud addens re à naturâ distinctum, quod propriè sit personalitas. Quam sententiam esse D. Thomæ constat ex 3 p. q. 4, art. 2. Illud verò reale, et à naturâ realiter distinctum, quod persona includit, nihil aliud est, quàm ipsam personalitatem esse naturæ quemdam terminum, et complementum substantiale, quo perficitur ultimò, et constituitur substantia primò completa; qui terminus differt reipsà à naturâ singulari, tanquàm id quod terminat et complet naturalem ipsius dependentiam ab ultimo termino, in latitudine substantiæ; hic igitur terminus naturæ, quo natura ultimò completur, appellatur subsistentia naturæ, personalitas, sive hypostasis.

Objicies ex hâc sententiâ sequi, fore aliquam realitatem substantialem in materiali naturâ, quæ neque sit materia, neque forma, nec compositum ex utrâque. Respondetur: Si directè intelligas, verum est; indirectè autem et reductivè dici potest, personalitatem istiusmodi pertinere ad compositum ex materiâ et formâ. Nam si per compositum intelligas naturam singularem, ut in abstracto significatur, eatenus ad illam hæc personalitas reducitur et pertinet, quatenus est naturalis terminus et complementum ejus. Si autem per compositum intelligas completam hypostasim, seu suppositum; ad illud hæc personalitas reducitur tanquàm ultimum constitutivum ejus, ut ex prædictis patet.

Nec philosophus negare voluit esse aliquid substantiale, quod non directè sit materia, nec forma aut natura ex ipsis composita, sicut satis apparet dividens in 5 Metaph. et in Prædicamento substantiæ, substantiam in primam et secundam, hoc est, in essentiam et hypostasim seu suppositum. Sicut enim ex sententiâ philosophi essentia constituitur per gradum aliquem positivum substantialem, ita etiam ex ejusdem mente intelligere debemus, constitui hypostasim, seu primam substantiam (quæ maximè substantia est) per gradum etiam aliquem et terminum ultimum substantialem. Neque valet, si objicias primam substantiam philosopho esse, nonnisi naturam singularem ipsam, cùm singularitas faciat, ut natura, quatenus singularis est, non sit substantia secunda. Non, inquam, hæc obiectio valet: nam inter substantiam secundam et primam completam, qualem intelli-

gere potuit philosophus, media esse potest substantia prima incompletè et reductivè, quæ nimirum sit natura ut singularis. Cùm enim ex naturâ ut singulari inprimis constituatur suppositum, accedente personalitate, sicque demùm fiat substantia prima completa, non incommodè natura singularis ad primam substantiam revocabitur, tametsi non sit ipsa sola directè et completè substantia prima.

Quòd si fundamentum quæras, cur ita de divisione substantiæ, atque adeò de ratione suppositi philosophemur, respondeo illud præcipuè esse positum in revelatâ doctrinâ de hoc incarnationis mysterio, quæ et naturale lumen (ut in aliis materiis) illustrat, et tum demùm rectè consistit ac defenditur, si sic ratiocinemur, præsertim cùm ista quoque secundum naturæ lumen æquè probabilia atque alia videantur.

Ex his fit, personam à naturâ in multis differre. Primò in essendo; nam natura est quædam forma, per quam, verbi gratiâ, Petrus constituitur in esse specifico; est enim natura ipsa essentia rei, persona verò superaddit naturæ subsistentiam, quatenus est principium subsistendi in se; quare persona nihil aliud est, quàm terminus et sustentaculum naturæ.

Secundò differunt in operando; nam licet ad operandum tam persona quàm natura concurrant, tamen diverso modo: nam suppositum seu persona concurret ut principium quod operatur et subsistit; natura verò est principium quo mediante elicitur opus.

Tertiò differunt ex modo prædicandi: nam suppositum seu persona primò dicitur generari, produci; et ratio est, quia simpliciter esse, est esse in seipso, et per seipsum, id est, subsistere; hoc autem est suppositi, quia esse in alio est esse quasi diminutum, et natura non dicitur simpliciter esse, sed ratio essendi, quia subsistit non in se, sed in supposito. Item suppositum dicitur operator et agens; natura autem non est propriè operans, sed ratio operandi, et Joannes dicitur loqui; natura humana, quæ est in Joanne, dicitur ratio loquendi.

Præterea assumere naturam, et habere se per modum assumentis, est suppositi; habere se per modum assumpti, est naturæ; ratio est, quia assumere est totius: natura autem significatur per modum partis. Ecce differentiam, seu distinctionem utriusque, naturæ videlicet et personæ, quam differentiam non

cognoscentes, seu dignoscere nolentes Nestorius et Eutyches, simul cum Dioscoro prolapsi sunt in varias hæreses: Nestorius falsò putans idem esse naturam et personam, et nullam faciens inter utrumque distinctionem, et videns in Christo duas naturas distinctas, intulit duas personas. Eutyches verò et Dioscorus dicentes idem esse naturam et personam, cognoverunt in Christo unam personam, intulerunt unam naturam: itaque tam Eutyches quàm Nestorius ex ignorantia hujus discriminis prolapsi sunt in contrarias hæreses: iste in dualitatem personarum, ille in unitatem naturæ.

Ita et hodie Orientales videntes in Christo unam personam, pro unâ personâ unam dicunt naturam; sed quæro ab illis, si natura et persona omninò idem essent, nullumque esset inter utramque discrimen, sequeretur quòd in Deo cùm sit una natura, una etiam esset persona. At habemus in Scripturâ: *Tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt*; unde evidenter apparet aliquid discriminis esse inter personam et naturam, cùm in divinis natura sit una, personæ verò tres. Item peto à vobis, cùm moritur aliquis homo, utrùm natura moriatur, an persona? Naturam quidem mori non respondebitis; ergo persona, igitur idem omninò non sunt natura et persona? Propterea cùm multæ sint atque adeò innumerabiles hominum personæ, multasne atque innumerabiles naturas hominum dicetis? sed una est omnium hominum natura, et non una est omnium hominum persona; ergo differt natura à personâ.

Denique si Orientales renuntiant duas admittere in Christo naturas, ne duas videantur admittere personas, cùm ex eorum sententiâ natura et persona idem sint, sequitur quòd agnoscentes hanc differentiam inter naturam et personam, facili negotio poterunt vitare errorem quem timent, et Ecclesiæ catholicæ conformari; quòd si pertinaciter renuant discrimen hoc confiteri, manifestè incidunt in errorem Nestorii, quem declinare se illâ viâ arbitrantur. Nam fides catholica prædicat Verbum Dei assumpsisse naturam humanam; igitur si ipsi dicunt idem esse naturam et personam, sequitur quòd personam etiam assumpserit, et sic in Christo erunt duæ personæ, ut constituabat Nestorius.

Neque prorsus audienda est aliquorum Orientalium responsio, qui non verentur, hoc

convicti argumento, fateri Deum etiam assumpsisse personam ut partem perfectionis naturæ, et (ut distinguantur à Nestorio) addunt hanc quam assumpsit personam non esse operosam, sed otiosam; non enim operatur quidquam, sed feriat et ab opere vacat; sed error iste turpissimus est et execrandus; nam humanitati assumptæ à Christo nihil perfectionis deest, licet propriam non habeat personalitatem, quia perfectius est, et dignius humanæ naturæ subsistere in personâ Verbi, quàm subsistere in propriâ personâ; quis enim dubitet naturam humanam sustentatam à divinâ personâ, longè perfectiorem esse in Christo, quàm in unoquoque nostrum? est enim incomparabiliter et infinitè perfectior, subsistens in personâ Verbi; quæ cùm sit infinitæ perfectionis, supplet in naturâ humanâ perfectionem humanæ personæ. Demùm si in operibus naturæ nihil otiosum et frustra concedimus, quantò magis in operibus Dei, maximè verò in hoc opere omnium divinissimo!

Secundò, quia si admittunt duas personas, à fortiori duas etiam naturas distinctas post incarnationem admittere debent, quia distincta persona naturam distinctam omninò supponit. Tertiò, quare si admittitis duas naturas, duas etiam non admittitis voluntates, quarum altera sit operosa, altera otiosa? Quartò, quare post incarnationem dicitis unam naturam et non unam etiam personam? sed adversus hunc errorem infra latius oppugnantes Nestorium dicemus.

Præterea absurdissimus error est, asserere in Christo ante unionem duas illas esse naturas: quomodò enim in Christo fuerunt ante unionem, si ante unionem non fuit formaliter Christus ut talis. Idque patet manifestè ex plurimis locis Scripturæ, præcipuè ex cap. 1 Joannis; ibi enim ille Christus, qui habitavit in nobis, dicitur ipsum Verbum incarnatum, ut patet ex illo contextu sermonis: *In principio erat Verbum, etc., et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre, etc.* Quomodò igitur in Christo, hoc est, in Verbo ante unionem fuerunt duæ naturæ, divina et humana, si ante unionem Verbum non fuit incarnatum? Rectissimè itaque S. Leo Epistolâ 10 ad Flavianum, cap. ultimo (quæ in concilio Chalcedonensi fuit approbata), cùm illa verba Eutychetis retulisset: « Confiteor ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante adunationem, post adunationem verò unam naturam

« confiteor, » addit: « Miror tam absurdam, tamque perversam ejus professionem, » etc. Cum tam impiè duarum naturarum ante incarnationem unigenitus Dei Filius fuisse dicatur, quàm nefariè, postquàm *Verbum caro factum est*, natura in eo singularis asseritur.

His igitur præmissis, contra errores alios, ut certissimum statuamus, Christum Jesum unâ constare personâ, duabus naturis, divinâ et humanâ, inter se conjunctis, non confusis, salvâ ejusque naturæ proprietate; fides enim catholica agnovit semper in Christo post incarnationem duas integras et perfectas naturas, divinam et humanam, quæ sine ullâ permixtione ac confusione, aut inter ipsas compositione, in verâ personâ Verbi subsistant, neque divinam naturam in humanam, vel humanam in divinam fuisse conversam, neque tertiam per commixtionem resultasse, sicut ex animâ rationali et corpore, ut Orientales hodie fatentur.

Primò hæc veritas ex Scripturâ probatur, et ante omnia duas esse in Christo naturas, testantur illa Domini verba Joan. 3: *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo*. Nam iste, qui loquebatur, secundum eam naturam, per quam videbatur et loquebatur, ac Filius hominis erat, non descenderat de cælo, aut tunc cum loquebatur erat in cælo. Ergo alteram habuit, nempe divinam, secundum quam descenderat, et erat in cælo. Deinde nullo modo fieri potest secundum eandem naturam Christum esse æqualem Patri, et minorem; at Joan. c. 15: *Ego, inquit, et Pater unum sumus*, et c. 14: *Pater, inquit, major me est*. Igitur secundum unam fuit æqualis Patri, secundum aliam minor. Præterea, *Antequàm*, inquit ipse Christus Joan. 8, *Abraham fieret, ego sum*. At idem natus erat temporibus Augusti; nequit autem fieri, ut idem secundum idem fuerit ante et post Abraham. Item, quod S. Thomas, Joan. 20, viderat et tetigerat in Christo, non erat Deus, sed caro, et tamen exclamavit dicens: *Dominus meus et Deus meus*. Igitur ille, cujus carnem viderat, simul erat verè Deus et homo, quod etiam apertè constat Actorum secundo: *Dexterâ* (inquit Petrus) *Dei exaltatus effudit hoc domum*. Nam exaltari non est Dei, sed creaturæ; effundere Spiritum sanctum non est creaturæ, sed Dei. Item, *Spiritus sanctus posuit vos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo*, etc.

Jam verò illas naturas non esse permixtas

satis ex sacrâ Scripturâ constat, quæ frequenter asserit naturam divinam esse prorsus immutabilem: Malach. 3: *Ego Deus, et non mutor*. Et Jacobi primo: *Apud quem non est transmutatio*, etc. Itaque stare non potest tertium, quod Eutyches dixit, divinitatem in humanitatem, aut contra, fuisse conversam. Nam fieri non potest, ut nullo modo mutetur, vel quod in aliud convertitur, vel id, in quod convertitur aliud. Præterea Christum Dominum reverà fuisse natum ex Virgine, passum, mortuum, sepultum, et resurrexisse tertiâ die, ac postea cælos ascendisse; neque eundem Christum, non secundum divinitatem, sed secundum humanitatem, non simulatam, sed veram, fuisse passum, contra errorem seu potius delirium Eutychetis passim, ac luce ipsâ manifestiùs Scripturæ fatentur; sed quia hodie Orientales in hoc etiam Eutychetem damnant, non opus est in his ampliùs immorari.

Restat igitur, ut ex conciliis et Patribus sententiam catholicam de duabus in Christo naturis comprobemus. Plurima sunt concilia in quibus error iste expressè damnatur. Primò in Chalcedonensi concilio ex instituto, et præsertim actione 5, in Symbolo fidei, ubi sic dicitur: « Confitemur in novissimis diebus Filium Dei unigenitum in duabus naturis, inconfusè, immutabiliter, indivisè, inseparabiliter agnoscendum, nunquàm sublatâ differentiâ naturarum propter unionem. » Item in concilio Constantinopolitano (quod est quinta synodus generalis) can. 2, 7, 8, 10, 11. Ubi in canone illo 8, sic dicitur: Secundum substantiam dicentes carni unigenitum Verbum unitum esse, non confusionem quamdam ad vices naturarum factam fuisse dicimus, magis autem utrâque manente naturâ, hoc quod est unitum, intelligimus esse carni Verbum. Item in VI synodo generali, actione 4, in concilio Lateranensi, sub Martino primo, consultatione 5, can. 5, 6, 7 et 8, in concilio Hispalensi II, cap. 1, et passim in aliis; quibus denique adde Symbolum Athanasii, ubi eandem veritatem Ecclesia profitetur maximè in illis verbis: « Unus autem non conversione divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum: unus omninò non confusione substantiæ, sed unitate personæ. »

Tertiò repugnatis error orthodoxis Patrum sententiis: in primis S. Cyrillus Alexandrinus apertissimè variis in locis hanc veritatem testatur, in Epistolâ 8 ad Nestorium, ubi referens fidem et sententiam concilii Nicæni:

« Licet, inquit, differentes inter se naturæ in
« veram sint unitatem conjunctæ, unus tamen
« ex utrisque est Filius ac Christus, interim
« non sublatâ differentiâ naturarum propter
« adunationem. » Hæc Cyrillus : cujus vestigiis
adhærens sancta synodus Chalcedonensis 630
Patrum, Cyrilli testimonium referens, sic ait :

SYNODUS. — « Sequentes igitur sanctos Pa-
« tres unum et eundem Filium Dominum no-
« strum Jesum Christum, in duabus naturis
« sine confusione, sine mutatione, sine divi-
« sione, sine separatione cognitum, uno omnes
« consensu docemus. » Hæc synodus. Postea
adducit verba S. Cyrilli ex epistolâ ad Sucen-
sum : « Considerantes igitur, ut dixi, modum
« incarnationis, videmus, quod duæ naturæ
« coierunt inter se secundum unionem, quæ
« distrahi non potest, sine confusione, sine
« mutatione. Caro enim caro est, et non divi-
« nitas, et si Deus factus est caro, hominisé, et
« caro enim Verbum Deus est, et non caro, et
« si propriam fecit carnem, œconomicè. » Ejus-
dem ex eâdem Epistolâ : « Duas naturas dici-
« mus, unum verò Christum Filium, Dominum,
« Dei Verbum factum hominem, et Incarna-
« tum. » Ejusdem ex libro de fide ad Alexan-
drinos : « Ego commixtionem non approbo,
« alienum enim est à fide Apostolicâ, et à rectâ
« traditione Dei. Commixtio enim deletionem
« naturarum operatur. Unio verò ineffabilis,
« quam qui rectè sentiunt, confitentur, utram-
« que naturam sine confusione servat. »

SYNODUS. — « Differentiâ naturarum nequa-
« quàm sublatâ propter unionem. »

Cyrilli ad Nestorium : « Non tanquàm dif-
« ferentiâ naturarum sublatâ propter unitio-
« nem. »

SYNODUS : « Quin potius servatâ proprietate
utriusque naturæ. »

Cyrilli ex Epistolâ ad Sucensum : « Etsi
« enim unus à nobis dicitur unigenitus Filius
« Dei, incarnatus, et factus homo, non prop-
« terea commixtus est, sicut illis videtur. Nec
« in naturam carnis mutata est natura Verbi;
« imò neque carnis in naturam Verbi; sed in
« proprietate secundum naturam, utrâque ma-
« nente simul, et intellectâ secundum rationem
« paulò ante à nobis redditam, unio ineffabilis
« et inexplicabilis unam nobis demonstravit
« naturam Filii, sed incarnatam. »

SYNODUS. — « Et in unam personam, et in
« unam hypostasim concurrente. »

Cyrilli ex Epistolâ ad Joannem : « Et tanquàm
« in unâ personâ cognitus : unus enim Dominus

« Jesus Christus, etsi non ignoratur differentiâ
« naturarum. »

Præterea S. Dionysius Areopagita, c. 3 de
ecclesiasticâ Hierarchiâ : « Divinæ, inquit,
« bonitatis infinita clementia benignissimè om-
« ninò providentiam nostrî; nec sic quidem
« (post peccatum) omisit per seipsam opera-
« ri, nostrorum omnium veraciter sine pec-
« cato particeps facta, nostræque humilitati
« inserta, absque confusione ullâ, et maculatio-
« ne verâ et integerrimâ divinitatis suæ. » S.
Cyrillus Hierosolymitanus catech. 4, cum agit
de Christi generatione ex Virgine : « Duplex,
« inquit, erat Christus : homo quidem id quod
« apparebat ; Deus verò quod intelligebatur.
« Comedebat quidem ut homo verè, ita ut nos;
« similes enim nobis corporis affectiones ha-
« bebat : ut Deus autem quinque panibus aluit
« quinque millia, » etc. S. Athanasius in Evan-
gelium de sanctissimâ Deiparâ : « Sanctifi-
« cata, inquit, superventu Spiritûs sancti Vir-
« go eum gestabat, qui ex suâ propriâ essentiâ
« Dei erat Filius, pro unicâ ejus divinitatis
« naturâ, et gignit eundem incarnatum et ho-
« minem factum, secundum duarum natura-
« rum proprietatem, eundemque duplicem et
« unum ex duobus constantem inconfusè, im-
« mutabiliter atque indivisim credi oportere
« statuimus. » Et infra : « Deus interim perfe-
« ctus et homo perfectus; unus ratione unius
« personæ; duplex tamen naturâ. » S. Basilus
libro primo contra Eunomium, post medium :
« Sicut formam, inquit, assumpsisse servi, in
« essentiâ humanæ naturæ Dominum nostrum
« natum esse significat : sic cum dicit in for-
« mâ Dei esse, ad Philip. 2, divinæ essentiæ
« proprietatem penitus declarat. » S. Gregorius
Nazianz. Orat. in Christi Nativitatem : « Mis-
« sus, inquit, est, verum ut homo; duplici
« enim naturâ erat; siquidem et fatigatus est,
« et fame et siti laboravit, et angore correptus
« est, et lacrymas fudit, ut lex naturæ fert. »

Innumera Patrum tam Græcorum quàm
Latinorum possemus testimonia adducere :
qui plura desiderat legat Theodoretum in
dialogo *Immutabilis*, et in dialogo *Inconfusus*,
ubi prolixè testimonia omnium ferè Patrum,
qui ante ipsum fuerunt adducuntur. Idem fe-
cêre S. Leo in suis Epistolis, B. Vigilius l.
5 contra Eutychetem, Gelasius in lib. de dua-
bus Naturis, et novissimè omnia Patrum et
doctorum usque ad nostra tempora testimonia
congressit auctor Thesauri catholici lib. 2 de
Christo Salvatore.

Denique error iste repugnat etiam manifestè rationi; sed antequàm ulteriùs procedamus, notandum est pro explicatione hujus controversiæ, ex D. Thomâ, 4 contra Gentes, cap. 41, quòd uniri aliqua in naturâ non est, quòd duæ naturæ ad invicem quomodocumque uniantur : nam reverà in Christo duæ naturæ unitæ sunt, sed quòd illæ duæ naturæ conveniant in unâ tertiâ naturâ, vel essentiâ, quæ aliquo modo ex naturis unitis constituatur, sicut quòd aliquæ duæ naturæ in personâ uniantur, dicit quòd eadem persona in duabus naturis subsistat, munusque ac rationem personæ exercent, in ordine ad utramque naturam ipsam sustentans, et proprias utriusque naturæ operationes exercens. Hoc supposito, probatur : Tunc aliqua duo uniuntur in naturâ, quando uniuntur in aliquâ essentiâ, quæ ex unionè duarum naturarum resultet ; sed implicat naturam divinam et humanam hoc modo uniri, ergo, etc. Probatur minor : Nam quæ uniuntur in naturâ, necessariò habent mutuum et intrinsecum ordinem inter se, imò et essentialem dependentiam ad invicem ; sed implicat naturam divinam habere aliquo modo ordinem, quia forma totalis, qualis est humanitas, cùm per se loquendo sit totum, et non pars, nequit intrinsecè et substantialiter ordinari ad alterius naturæ compositionem. In quo distinguitur humanitas ab animâ rationali, quia hæc et quæcumque alia forma ex propriâ naturâ non est substantia totalis, sed potiùs pars alterius naturæ integræ ; et ita dicit intrinsecum et substantialem ordinem ad naturam, cujus est pars, et ad aliam partem simul componentem : at humanitas et quæcumque forma totalis non dicit talem ordinem per se, et substantialem ; ergo, etc.

Secundò probatur : Quando aliqua duo uniuntur in naturâ, talis natura, in quâ fit unio, semper est perfectior aliis naturis, quæ in illâ uniuntur : continet enim perfectionem utriusque : sed implicat dari naturam perfectiorem essentiâ divinâ : ergo nulla natura potest esse terminus hujus unionis. Tertiò probatur : In Christo post unionem sunt duæ formæ : ergo sunt duæ naturæ. Consequentia patet, quia forma, natura et essentia, idem sunt. Antecedens probatur ex illo ad Philippenses 2 : *Qui cùm in formâ Dei esset, formam servi accepit.* Sed forma Dei et forma servi sunt duæ formæ : ergo, etc. Quartò, in sacris litteris post unionem contraria enuntiantur de Christo, nempe ea quæ sunt potentiæ divinæ, et quæ sunt in-

firmitatis humanæ : sed contraria de eodem secundùm idem enuntiarì non valent ; ergo enuntiantur secundùm aliam, et aliam naturam, et ex consequenti non est in Christo tertia aliqua natura ex duabus resultans.

Postremò, Christus est verus Deus et verus homo, ut constat ex sacrâ Scripturâ ; ergo verè habet naturam divinam et humanam ; non enim fieri potest, ut divina natura et humana fiant una natura, ut ostendit D. Thomas 3 p., q. 2, art. 1, hâc evidenti ratione, quia si ex divinitate et humanitate fit unum, vel fit unum ordine et compositione, eo modo, quo ex pluribus lapidibus fit unus acervus, vel una domus ; sed hoc dici non potest, quia Christus non esset unus per se, sed per accidens ; item non esset unus simpliciter, sed multa simpliciter, et unum secundùm quid, quorum utrumque derogat veritati incarnationis. Vel fit unum per se, per transmutationem, eo modo, quo ex elementis fit mixtum, et hoc affirmari non potest, tum quia natura divina est omninò immutabilis, et sic neque ipsa potest in aliud converti, neque aliud in ipsam ; tum quia id, quod ex mixtione resultat, ut constat ex primo de Generatione cap. de mixtione, non est ejusdem substantiæ cum miscibilibus ; et sic Christus, neque esset consubstantialis Patri, neque Matri, quorum utrumque fidei adversatur. Vel fit unum per se, absque ullâ transmutatione : sed neque hoc potest dici ; nam fieret unum modo quantitativo, sicut ex diversis membris fit unum corpus : et hoc non, cùm natura divina sit incorporea ; vel eo modo quo ex materiâ et formâ fit unum, et hoc est adhuc impossibilius, tum quia natura divina et humana sunt entia completa in actu, et ex duobus entibus in actu nequit unum per se fieri ; tum quia natura divina nullius potest esse forma, præsertim corporis ; tum quia alia species inde resultans esset pluribus communicabilis, et ita essent plures Christi ; tum denique quia Christus aliàs neque esset naturæ divinæ, neque humanæ ; differentia enim addita variat speciem, sicut unitas numerum.

Ut vim hujus rationis Patrumque sententiam manifestam effugiant Jacobitæ, hodie aliam excogitârunt suam hæresim propagandi viam, dicentes in Christo Domino duas naturas fuisse unitas, ac post unionem in illo veram fuisse divinitatem, veramque humanitatem ; unam tamen factam fuisse naturam personatam, ex duabus naturis non personatis, sine tamen

mixtione, aut confusione. Quare licet concedant Christum ex duabus constâsse naturis, renuunt tamen concedere illum in duabus naturis subsistere, ne videantur cum Nestorio duas ponere in illo personas. Sed ferè idem est, iste errandi sive dicendi modus cum aliis. Nam vel illæ naturæ non personatæ sunt ante unionem distinctæ inter se, et hoc nequit intelligi, ut jam supra confutavimus. Vel illa natura personata, quæ resultat ex duabus naturis divinâ et humanâ, est tertia natura composita ex duabus, sicut homo ex animâ et corpore, et hoc est quod Patres concilii, et ratio ipsa demonstrat esse erroneum. Si autem volunt dicere personam Christi esse compositam ex duabus naturis, hoc est, subsistentem in illis, hic sensus catholicus est; sed tunc fatendum est, cum Ecclesiâ catholicâ duas esse in Christo naturas perfectas, indistinctas, neque inter se commixtione aliquâ aut compositione conjunctas, duas itidem voluntates et operationes, ut jam infra etiam ostendere conabimur.

ARTICULUS XXVII.

Solvuntur argumenta Eutychetis et aliorum.

Argumenta, quibus usi sunt Eutyches, et ejus sectatores tam veteres quàm novi, ad sui erroris confirmationem, facili negotio solvuntur. Primum est, quòd Joannis 1 dicitur: *Verbum caro factum est*. Est igitur natura Verbi conversa et mutata in humanam; sicut aqua illa conversa fuit in vinum, de quâ simili loquendi modo dicitur Joan. 2: *Cùm vidisset architriclinus aquam vinum factam*, etc.

Respondeo primò: Si hoc argumentum valeret, falsum etiam esset, quod Eutychiani dixerunt, naturam illam unam, quæ in Christo mansit, fuisse reverà divinam. Etenim quod in aliud convertitur minimè manet: ut neque mansit aqua, postquàm facta est vinum. Secundò dico, illo modo loquendi, cùm scilicet unum dicitur factum aliud, non semper in Scripturâ significari conversionem, sed solum accessionem aliquam sine interitu prioris. Ut cùm dicitur ad Galat. 3: *Christus pro nobis factus est maledictum*; vel cùm dicitur, Luc. 2, *actus annorum duodecim*, etc.

Ita hoc explicant Athanasius in Epistolâ ad Epictetum, et Gregorius Naz. in Epist. 1 ad Cledonium, et Ambrosius de Incarnationis Dominicæ Sacramento, c. 6, et Theodoretus in Dialogo 1, ubi prædictos Patres pro eâ interpretatione citat, et eam inde confirmat, quod

statim Joan. de eo ipso Verbo incarnato subjungit: *Et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus*, etc. Unde evidenter apparet, Verbum non propterea esse destitisse. Item ex eo quòd alibi incarnatio Verbi sic describitur, ut manifestum sit mansisse post eam salvâ naturâ suâ Verbum. Nam ad Philip. 2 dicitur: *Exinanivit semetipsum, formam servi accipiens*. Et ad Hebræos 2: *Semen Abraham apprehendit*. Manet autem omninò is qui quippiam accepit et apprehendit.

Tertiò dico ex illo ipso loco Joan. 1, potius revinci evidenter errorem Eutychetis. Nam si *Verbum caro factum est*, ergo mansit in Christo post unionem vera caro, et natura humana, quod Eutyches negabat. Manet enim id in quod aliud dicitur evadere, sicut mansit vinum illud in quod evasit aqua, et manet etiam dignitas consulis, cùm dicimus de aliquo quòd sit factus consul.

Secundum argumentum: Joan. 1 dicitur: *Verbum caro factum est*. In concilio Chalcedonensi, act. 1, post Epistolam Cyrilli ad Joannem Antiochenum, Eustachius episcopus Beritensis, testatus est S. Cyrillum asseruisse, non oportere intelligi duas naturas, sed unam naturam Dei Verbi incarnatam.

Respondeo sensum esse, quòd non sint in Christo duæ naturæ supposito distinctæ reipsâ et separatæ, sicut sensit Nestorius, sed naturam divinam cum humanâ naturâ conjunctam, in unâ et eadem divinâ personâ. Ita enim illud dictum Cyrilli intelligendum esse definitum est in V synodo generali, can. 8.

Et eodem modo debet accipi, quod dixit Gregorius Nazianzenus Epistolâ primâ ad Cledonium, carnem esse deificatam; et quod in concilio Lateranensi sub Martino I, can. 5, definitur, naturam Dei Verbi fuisse incarnatam, quod etiam asserit Damascen. l. 3, c. 6. His enim modis loquendi à Patribus significatur solum illa realis et substantialis conjunctio divinitatis cum humanitate, in unâ et eadem personâ divini Verbi, non autem aliqua utriusque naturæ confusio.

Tertium argumentum est, quòd aliqui antiqui Patres dicant, naturam divinam fuisse mixtam cum humanitate; sic enim scribit S. Cyprianus in lib. de Vanitate Idolorum: « Car-nem Spiritu sancto cooperante induitur, « Deus cum homine miscetur. Hic Deus noster, « hic Christus est. » Et S. Gregorius Nyssenus in Orat. Catechetica, cap. 25, incarnationem appellat nostræ naturæ cum divinâ commix-

tionem. Similiter loquitur Irenæus lib. 3, cap. 21, et Vigilus lib. 1 contra Eutychetem. — Respondeo hoc vocabulo mixtionis Patres fuisse usos, ad significandum unionem illam esse omninò realem, et substantialem, sicut est suo modo mixtio elementorum in uno et eodem substantiali supposito, non autem ad significandum quòd sit mixtio propriè.

Quartum argumentum : S. Athanasius in Symbolo dicit : « Sicut anima rationalis et caro unus est homo ; ita Deus et homo unus est Christus. » Est igitur unica natura in Christo sicut in uno alio homine. — Respondeo minimè id sequi ; non enim est sensus, ita ex humanà et divinà naturà fieri unam naturam, sicut fit ex animà et corpore una humanitas ; sed sicut ex animà et corpore fit una substantia, quæ est natura, ita etiam ex unione naturæ humanæ et divinæ in personà Verbi constare similiter substantiam quamdam unicam, quæ est Christi persona, ut subsistens in utrâque naturà.

Quintum argumentum (quo maximè nitebatur Eutyches) : Si in Christo sunt duæ naturæ, ergo etiam duæ personæ. Qui fuit error Nestorii. — Respondeo nihil minùs sequi : Est enim alia ratio naturæ, quàm personæ. Unde etiam in divinis, ubi natura et persona re non distinguuntur, credimus esse personas tres, quamvis earum tantùm sit unica natura. Possunt igitur in Christo vice versâ esse naturæ duæ, et persona unica. Et hætenùs de errore Eutychetis.

ARTICULUS XXVIII.

De duabus Christi voluntatibus.

Non solùm Eutyches, qui in Christo non esse naturam humanam veram ausus est affirmare, consequenter ab eo voluntatem humanam adimebat, sed et hæretici alii orientales, qui naturam humanam in Christo confitebantur, in eo non fuisse voluntatem humanam temerè affirmârunt ; inter quos fuerunt *Monothelitæ*, sic nuncupati ab assertionem unius voluntatis in Christo, eo adducti fundamento, propterea quòd omnia operatur Christus ex nutu divinæ voluntatis.

Sed hic error breviter et manifestè convincitur primò testimonio ipsius Christi, Lucæ 22 : *Non mea, sed tua fiat voluntas*. Ubi utramque voluntatem apertissimè distinguit. Item Joan. 6 : *Descendi de cælo, non ut facerem voluntatem meam, sed ejus qui misit me, Patris*. Ex quo loco confirmatur hæc veritas in synodo

VI generali, act. 17, ubi damnatur hic error. Secundò ex his quæ supra contra errores alios ex fide constituta sunt, ducitur manifestum argumentum. Etenim vera natura humana sine voluntate humanâ non consistit, ut est etiam ratione naturali perspicuum. Sed Verbum divinum assumpsit veram humanam naturam, ejusdem speciei, cujus est natura aliorum hominum. Ergo etiam voluntatem humanam.

Et confirmatur : nam potentiæ naturales proximè spectant ad naturam. Unde videmus in divinis, quamvis tres personæ sint, tamen quia est una natura, unicam esse voluntatem. Sed in Christo sunt duæ naturæ ; ergo unaquæque suam habet voluntatem. Denique huc etiam pertinent Patrum testimonia, quibus supra probavimus duas in Christo naturas perfectas, et in particulari in Christo esse duas voluntates docent Athanasius lib. de Trin., Gregorius Nyssen. contra Apollin., Epiphanius sermone 69 contra Marcionitas, et B. Cyrillus Alexandrinus, cujus testimonium magni faciunt omnes Orientales in sermone 10 in Matth. : « Subest quidem in Christo pavor passionis propter humanitatem : compescitur autem virtute inhabitantis Verbi : ait enim : *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis* ; humanitas quidem hoc ait : nam secundum quòd Deus est, non est extra voluntatem Patris. Sicut enim una est deitas, ita una est Patris et Filii voluntas. » Idem lib. 4 in Joannem : « Voluntaria quidem passio, eò quòd ita voluisset divina natura, involuntaria autem quantum ad carnem recusantem mortem, et secundum quòd Christus homo erat. » Idem l. 12 : « Sicut consubstantialis est, ita et convoluntarius proprio Genitori ; unius enim essentia una perfecti voluntas est. »

Nec valet quidquam argumentum hæreticorum. Nam etsi Christus omnia ex nutu divinæ voluntatis operabatur, non quia ex unâ divinâ voluntate omnia operaretur, sed quia humana ejus voluntas erat divinæ conformis.

Porrò iisdem argumentis patet in Christo fuisse etiam intellectum creatum præter divinum, quia est etiam humanæ naturæ potentia naturalis. Quod ex Scripturâ etiam patet Isaïæ 52 : *Ecce intelliget puer meus*. Et Matth. 8 : *Audiens Jesus miratus est*, quod pertinet ad intellectum. Item ex Augustino, l. 83, q. 80, contra Apollinaristas, qui animam rationalem, et intellectum in Christo negabant, inferentes

quòd tunc Verbum belluam quamdam cum figurâ humani corporis suscepisset. Item iisdem argumentis efficitur, reliquas animæ potentias sensitivas esse in Christo, atque etiam liberum arbitrium. Nam liberum arbitrium nihil aliud est quàm voluntas ipsa, prout tendit in sua objecta cum indifferentiâ quâdam. Neque obstat quòd Christus nullo modo peccare potuerit: nam potentia peccandi non est de ratione liberi arbitrii.

Unde Augustinus in lib. de Prædestinatione Sanctorum c. 15, de Christi impeccabilitate loquens: « An ideò, inquit, in illo non libera voluntas erat, ac non tantò magis erat, quantò magis peccato servire non poterat? »

ARTICULUS XXIX.

De duabus Christi Domini operationibus.

Orientalium etiam hodie error est, qui etiam fuit quondam Monothelitarum, in Christo tantum fuisse unicam operationem, nempe divinam, tametsi diversa per illam operaretur. Idque probabant, quia omnia fiebant ab eodem Verbo divino. Damnatur hic error in VI synodo, act. 4, 8 et 9, ubi inter cætera sic legimus: « Duas naturales operationes indivisè, inconvertibiliter, inconfusè, inseparabiliter in eodem Domino Jesu Christo vero Deo nostro glorificamus, hoc est, divinam et humanam. » Ponuntur autem illæ particulæ, *indivisè, inconvertibiliter*, ad ostendendum ab unâ et eadem personâ Verbi utriusque generis operationes, salvâ differentiâ ipsarum, profectas esse.

Plena etiam sunt Evangelia manifestissimis Christi operibus, quibus ostendi possit duas esse in Christo operationes. Primum enim una est Patris et Filii operatio, sicut et natura, ut patet ex illis locis Joan. 16: *Omnia quæ Pater habet mea sunt. Et quæcumque Pater facit, hæc et Filius similiter facit.* Ne quis autem putaret alia Patrem, alia Filium operatione operari, ait, ibid. c. 5: *Pater in me manens ipse facit opera.* Item: *Non potest Filius quidquam facere, nisi viderit Patrem facientem.* Quòd autem Filius præter hanc divinam operationem, aliam diversam habeat, non communem cum Patre, adeò apertum est, ut supervacaneum videatur id velle probare. Nam quod inter homines conversabatur, loquebatur, ambulabat, comedebat, oculis, manibus, pedibus, reliquisque corporis membris et animæ sensibus et potentiis operabatur, id certè Patri commune cum eo non erat, nisi quis

Patrem incarnatum esse dicat simul cum Filio: quod est nefas dictu. Cùmque Filius solus, et non Pater, nec Spiritus sanctus naturam humanam assumpserit, corpusque et animam habuerit; certè ea quæ per animam et corpus exercebat, Patri aut Spiritui sancto tribui non possunt, sed soli Filio: et quis unquàm dixit Patrem esuriisse, fatigatum ex itinere, seu illum super puteum collocutum cum Samaritanâ, disputasse in templo cum Judæis, aliaque hujusmodi multa fecisse, quæ de Christo referunt Evangelistæ? An etiam illud Patri tribuendum est, quod Lucas de Christo ait: *Et erat subditus illis*, et quòd Patrem sæpè oraverit, quòd et missum à Patre in mundum, dicit, quòdque ait non suam gloriam quærere, sed Patris, et ejusmodi alia plurima. Nimis profectò obtusæ mentis est, qui hoc non videt; nimis obstinatæ, qui cùm viderit, tamen credere non vult, cùm præsertim id senserint omnes catholici Patres.

Præterea illi qui in Christo concedunt duas naturas, ut omnes tenent Catholici, necesse est, ut duas confiteantur voluntates, duas operationes, cùm ad naturæ veritatem pertineat operatio ei conveniens. Unde Ambrosius lib. 2 de fide ad Gratian. cap. 4: « Numquid potest una operatio esse, ubi diversitas est substantiæ. » Atque eodem argumento convincitur, in Christo fuisse non tantum operationem humanam, sed etiam plures humanitatis operationes, quales sunt aliorum hominum. Tametsi omnes illæ potuerint, maximè in Christo, dici unica operatio, si spectemus earum quasi principium, nimirum humanam rationem ac voluntatem in Christo, quâ dirigebantur seu imperabantur omnes.

Fundamentum verò illorum hæreticorum nullius prorsus momenti est: quamvis enim idem Verbum divinum esset principium omnium Christi operationum, tanquàm suppositum; non tamen illas omnes efficiebat per eandem naturam, ut per formam, sed per diversas, scilicet per divinam et humanam. Itaque diversæ omninò ejus operationes fuerunt.

Sed ut in catholico sensu aliqua Patrum dicta commodiùs intelligantur, ex sententiâ theologorum doctissimorum notandum est, operationum in Christo triplex genus distingui posse. Nam primò, quædam fuerunt tantum divinæ, ut creatio et gubernatio mundi. Secundò, aliæ Christi operationes fuerunt humanæ tantum, ut deambulatio, comestio. Quas

operationes ideò dico humanas tantùm , quoniam conveniunt etiam aliis puris hominibus naturaliter, tametsi et à supposito divino ejusmodi operationes Christi proficiscerentur, et ad eas divinitas generali concursu cooperata sit, quod negavit Durand. in 3, dist. 18, q. 1, quia nimirum in universum alioqui existimant, Deum non concurrere immediatè efficiendo ad effectus causarum secundarum.

Tertii generis operationes possumus in Christo nominare mixtas, seu duplices, id est, partim divinas, partim humanas, quia licet uno eodemque vocabulo significantur, verè tamen sunt duplices : ut justificatio impii, suscitatio mortuorum, et aliorum miraculorum patratio. Hujusmodi enim nominibus partim significamus actionem divinam principalem, quæ scilicet suâ vi attingit principalem effectum (nempe gratiam, vitam miraculosè restitutam, etc.), partim etiam actionem humanam, videlicet instrumentalem humanitatis Christi, quæ à verbo divino, tanquàm instrumentum usurpata, contulit etiam miraculosè aliquid ad ejusmodi effectus, ut vox Christi revocantis ad vitam Lazarum, etc.

In quibus actionibus et illud animadvertendum est, peculiari quâdam ratione divinam actionem Christi principalem, humanitati adscribi; et vicissim instrumentalem actionem humanitatis, divinitati. Quam ob causam appellavi etiam has actiones duplices et mixtas. Quia enim principale agens effectum attingit, conferente ad id instrumento, peculiari ratione actio principalis agentis pertinet etiam ad instrumentum. Unde dicimus scamnum, v. g., à serrâ fieri, quia participatur veluti à serrâ actio principalis artificis conficientis scamnum. Et rursus quoniam principale agens usurpat instrumentum, ejusque actionem ad effectum principalem, ipsi etiam peculiari ratione adscribitur actio propria instrumenti. Unde dicimus artificem secare, v. g., scamnum, cum propriè secet serrâ.

Illæ igitur Christi operationes, justificatio, suscitatio mortuorum, etc., duplices atque etiam mixtæ à nobis dicuntur : non tantùm quia hujusmodi nominibus partim significatur actio divina, partim actio humana, ut dictum est; sed etiam, quoniam divina illa actio, quæ significatur, peculiari ratione adscribitur non tantùm divinitati, sed etiam humanitati, tanquàm instrumento. Itemque vicissim actio humana, quæ illis nominibus significatur, tribuitur ratione peculiari divinitati, quæ ejusmodi

actione instrumentali utitur. Et hîc rectè tum divina, tum humana hujusmodi actio mixta atque duplex dici potest, ex parte etiam sui principii seu causæ.

Ac de hoc quidem tertio genere operationum Christi intelligendum est, quod B. Dionysius libro de divinis nominibus c. 2, disserit de operatione Christi, quam vocant *Theandricam*, id est, Dei et hominis simul. Item illud, quod B. Leo in Epistolæ 10 ad Flavianum c. 4, scripsit : « Agit (inquit) utraque forma (id est, « natura) in Christo cum alterius communione « quod proprium est; Verbo scilicet operante, « quod Verbi est, et carne exequente, quod « carnis est. »

At in universum ad istud tertium operationum genus referendæ sunt omnes sententiæ similes, quibus significari videatur Christum per utramque naturam communiter seu simul fecisse, quod fecit. Hoc enim non ita ab orthodoxis dicitur, quia sit tantùm una et eadem utriusque naturæ operatio : sed quia vicissim utriuslibet naturæ operatio, quantùmvis propria et distincta, tribuitur suo modo alteri etiam naturæ (ut explicatum est) atque ita utraque natura agit cum alterius communione, in illo quidem genere tertio mixtarum et duplicium operationum.

ARTICULUS XXX.

In Christo Domino non duas, sed unicam tantùm esse personam, contra Nestorianos.

Indubitata est apud orthodoxos omnes affirmativa pars hujus sententiæ : pro ejus tamen intelligentiâ explicare oportet, in quo propriè consistat hæc unio, quæ facta est duarum naturarum in personâ Christi. Omissis igitur aliis philosophandi modis, tenendum erit hanc unionem in eo consistere, quòd natura humana careat propriâ subsistentiâ, assumptaque sit à Verbo ad ipsam subsistentiam Verbi. Tribus siquidem modis possunt aliqua uniri, primò ut partes rei essentielles, quomodò materia et forma, genus et differentia, ex quibus resultat composita natura; quo certè modo non est facta unio in Verbo; unio enim partium essentialium ex imperfectis ad perfectum procedit. Secundò, ut accidens et subjectum, vel substantia cum substantiâ, ex quibus resultat forma accidentalis; at neque Verbum est subjectum humanitatis, neque ex unione cum Verbo resultat accidentalis perfectio. Tertiò, cum substantiâ, quæ alioquin per se subsisteret, trahitur ad subsistentiam alterius, et ab

illo duntaxat pendet; qualis unio Verbi et humanitatis: quæ solet quibusdam declarari exemplis.

Primum est animæ cum corpore: nam separata per se subsistunt, unita verò, una utriusque est subsistentia; sed cum utrumque sit naturâ imperfectâ, neutrumque trahat aliud ad suâ subsistentiam, sed pendeat à tertiâ, quæ totius compositi est, deficit in eo exemplum: nam nec Verbum est naturâ imperfectâ, nec à tertiâ pendet subsistentiâ, sed ad suam trahit subsistentiam naturam humanam. Secundum est ferri igniti, quod proprietates et ferri et ignis habet, sed maximè deficit. Nam calor Deum repræsentans sustentatur à ferro, non est substantia, nec dicitur ferrum, quæ non consonant Verbo hypostaticè unito. Tertium hominis, in quo duæ accidentales formæ, ut medicina et jurisprudentia: unum enim suppositum est, variæ tamen appellationes, et communicatio idiomatum; verum hujusmodi formæ non trahuntur ad subsistentiam propriè hominis: nam accidentium propriè non est subsistere. Quartum est arboris, verbi gratiâ, piri, cui inseritur ramus mali. Nam illa pirus est substantia prima, atque ideò suppositum verum, nec pendet à ramo insito, quem tamen sustentat, qui alioquin per se existeret, sive subsisteret, atque jam vocatur pirus et malus, et producit pira et mala, ac dici potest pirus malus, et è contra. Quòd si malus ille forsan siccaretur, et reviresceret, non propterea pirus mutaretur, sed tota mutatio contingeret in ramo.

Ita Verbum instar magnæ arboris suscepti ramusculum humanæ naturæ, suo trunco à coelesti Agricolâ mirabiliter insertum, unde Verbum Deus et homo operâ divinâ et humanâ egit: nec Verbum ab humanitate, sed hæc ab illo dependet. Cumque per passionem et mortem humanitas quodammodò aruisset, ac deinde per resurrectionem reflorisset, nulla mutatio in Verbo, sed tota in humanitate contigit. In hoc tamen exemplum deficit, quòd ramus non sit arbor perfecta: caret enim radicibus et trunco, et quòd antequàm insereretur, per se reverà subsisteret.

Unionem igitur hypostaticam in eo consistere probatur, primò, quia ex Scripturis habemus unam esse in Christo personam, duas verò naturas: at si duæ subsistentiæ essent, duæ quoque personæ. Quid enim in naturâ intellectuali singulari totali addit subsistentia, nisi personalitatem? si una, non communicavit hu-

manitas suam Verbo, ut omnes fatentur, cum propriâ careat; igitur Verbum suam humanitati; in hoc igitur consistit Incarnationis mysterium. Secundò Epistola Alexandr. à conciliis probata Ephes. et Chalcedonensi: « Si quis, inquit, non confitetur carni secundum subsistentiam unitum Dei Patris Verbum, anathema sit. » Item: « Si quis in uno Christo dividit subsistentias post unionem, anathema sit, » etc. Conc. Chalced.: « Salvâ utriusque naturæ proprietate, et in unam personam ac subsistentiam concurrente, unigenitum Filium, et Deum Verbum agnoscimus. » Synod. general. V: « Si quis introducere conatur in mysterio Christi duas subsistentias, vel personas, et unam personam dicit per dignitatem et honorem, et adorationem, et non confitetur Verbum carni substantialiter unitum, et propterea unam esse ejus subsistentiam, etc., anathema sit. »

Error igitur fuit Nestorii et sectatorum ejus, Christum non unicâ personâ, sed duabus contineri, divinâ scilicet increatâ, et creatâ humanâ, quarum altera (scilicet divina) sit Filius Dei, omnipotens creator; altera verò, scilicet creata, tantum sit filius hominis, natus, passus, mortuus; ita ut non idem omninò secundum eandem personam fuerit Filius Dei, et Filius Virginis, creator factus, impassibilis et passibilis.

Quoniam autem Scriptura de Christo loquitur, tanquam de uno, unum, seu unam personam, ipsum esse ac dici, aiebat Nestorius, non unitate simpliciter substantiali aut naturali, sed secundum quid et per accidens, propter varias rationes, quas possumus colligere ex testimoniis S. Cyrilli, sicut eas etiam ex concilio Ephesino, et aliis synodis collegit diligenter sanctus Thomas 3 p. q. 2, art. 6.

Nempe, 1º propter inhabitationem unius personæ in alterâ, scilicet divinæ in creatâ, tanquam in templo. Unde dicebat Christum secundum creatam personam, non esse Deum, sed *Deiferum*, et ideò ipsum nominari *Emmanuel*, quod significat, *nobiscum Deus*. 2º Propter conjunctionem affectûs, quoniam fuit voluntas personæ creatæ, cum voluntate personæ divinæ prorsus conformis. 3º Propter communionem operationis, quia persona creata fuit instrumentum Verbi divini. 4º Propter communionem ejusdem dignitatis et honoris divini, qui etiam illi personæ creatæ, tanquam templo divinæ personæ tribueretur. 5º Quoniam oh dictas rationes filius hominis diceba-

tur quadamtenus Filius Dei, et è contrario ; itemque homo Deus, et vicissim.

Fuisse hanc Nestorii sententiam, accuratè collegit præ aliis Gregor. de Valentia 3 p. q. 2, disp. primâ, puncto 2, tum ex canonibus concilii Ephesini, et quintæ synodi generalis, tum ex testimoniis S. Cyrilli, testimoniaque sanctæ Scripturæ et Patrum breviter recenset, quibus Nestorianorum hæresis faciliè convincitur : quæ etiam nos in hoc capite ac parte adducimus.

Fuit autem error Nestorii (ut ex dictis apparet) errori Eutychetis per extremum contrarius. Nam Eutyches sic personam unam Christi confitebatur, ut naturas etiam confunderet, faceretque ex utrâque unam. Nestorius autem ita naturarum differentiam credidit, ut unicuique illarum personam suam distinctam attribueret. Ecclesia catholica incedit mediâ viâ, quæ et naturas contra Eutychetem distinguit, et contra Nestorium retinet personæ unitatem.

Quam sententiam Ecclesiæ orthodoxam ita declarârunt Patres in conc. II Constantinopolitano (id est, in sanctâ synodo generali), can. 4 : « Cum multis, inquit, modis unitas intelligatur, qui iniquitatem Eutychetis et Apollinarii sequuntur, in peremptionem eorum quæ convenerunt colentes, unitiorem secundum confusionem prædicant. Theodori autem et Nestorii sequaces divisione gaudentes, affectualem unitatem introducunt. Sancta verò Dei Ecclesia utriusque perfidiæ impietatem rejiciens, unitiorem Dei Verbi ad carnem secundum compositionem confitetur, quod est secundum subsistentiam. » Pro hac sententiâ orthodoxâ, contra prædictum errorem Nestorii, urgent aliqui, Christum fuisse verum Deum et verum hominem ; quasi contrarium ponatur secundum opinionem Nestorii : sed nisi aliter argumentum formetur, non videtur satis firmum. Concessit enim Nestorius Christum verum Deum, et hominem verum fuisse, quamvis secundum aliam et aliam personam, ex quibus Christus constaret. Quare id propriè contra illum est probandum, unam et eandem personam Christi fuisse verum Deum et verum hominem.

Id autem potest primò probari ex Scripturâ sacrâ, quinque modis, seu quinque generibus testimoniorum. 1º Sic : Christus ita fuit verus Deus, et verus homo, ut et homo ille, qui Christus est, verè et propriè fuerit Deus ; et

vicissim Deus ille, verè et propriè homo. Sed nisi concedatur secundum unam et eandem personam, fuisse Christum verum Deum et verum hominem, hoc verum non erit. Ergo id omninò concedi debet. Minor probatur. Quoniam hæc propositio : Homo est Deus, non potest propriè et verè concedi, nisi aliqua sit substantialis identitas subjecti et prædicati, hoc est, Dei et hominis, siquidem nomen tum Dei, tum hominis significat substantiam, et in omni enuntiatione affirmativâ significatur aut consignificatur, rationem formalem prædicati, et rationem formalem subjecti convenire in unum et idem, quod sit utrumque. At ea identitas substantialis minimè hic existit secundum naturam divinam et humanam, ut patet : ergo necesse est eam concedere secundum personam, quæ eadem significatur verbis illis : *Deus et homo*. Jam probatur major ex Scripturâ in illis locis quibus Christus de se loquens, tanquam de homine, qui cum hominibus conversabatur, affirmavit simpliciter se esse Deum, atque adeò Dei coæternum, et coæqualem Filium. Ut Joan. 8 : *Tu quis es? Dixit eis Jesus ; Principium qui et loquor vobis*. Et Joan. 10 : *Ego et Pater unum sumus*. Et Marci 14, ad pontificem interrogantem utrùm esset Filius Dei : *Ego, inquit, sum*. Et Joan. 4 : *Si scires donum Dei, et quis est, qui dicit tibi*, etc. Et Joan. 3 : *Nemo ascendit ad cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo* (nempe ut idem Deus) et Joan. 9, ad illuminatum cæcum : *Tu credis in Filium Dei? Respondit ille : Quis est, Domine, ut credam in eum? Dixit ei Jesus : Et vidisti eum, et qui loquitur tecum ipse est. At ille ait, credo Domine. Et procidens adoravit eum*. Idem patet ex illo testimonio Gabrielis, Lucæ 1 : *Quod enim ex te nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei*, id est, ille homo, quem concipies. Et ex illo ibidem Elisabethæ : *Unde hoc mihi, ut veniat Mater Domini mei ad me?* Et ex illo Apostoli ad Phil. 2 : *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo ; ut plurima omittam similia testimonia*.

2º Quia nisi eadem persona Filii Dei sit etiam homo, nequaquam verè et propriè credi potest, Verbum divinum incarnatum esse, factumque hominem. At hoc verissimè et maximè propriè creditur, ut patet Joan. 1, et fatemur in Ecclesiæ Symbolis. Ergo non secundum aliam personam creatam, sed secundum illam ipsam divinam, quæ est Verbum et Filius Dei, Christus est homo. Major probatur, quia, ut albus, verbi gratiâ, non dicitur per eam albedinem,

quæ est in alterâ personâ, sed per eam quam in suâ ipsius personâ habet; ita neque Filius Dei homo dici et esse potest per humanitatem in alterâ personâ existentem, neque Verbum incarnatum per carnem alterius personæ. Quod argumentum passim attingitur in concilio Ephesino primo, ubi Nestorius damnatus est.

3° Quia Scriptura sacra ubique loquitur de Christo, tanquàm de unâ et eâdem personâ, sicut est unusquisque alius homo. Impium igitur est, Christum non unicam, sed plures interpretari personas. Assumptum patet ex illis omnibus locis, in quibus Christi persona significatur pronominiibus illis singularibus, *ego, hic, ille*, quæ passim occurrunt. Deinde etiam peculiariter ex his, 1 Corinth. 8: *Unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*. Est igitur unus et idem Jesus (id est, Filius Mariæ) et Christus Filius Dei vivi, ut Matth. 16 ait Petrus, et 1 Joan. 2: *Quis est mendax, nisi qui negat quoniam Jesus est Christus?* Et 1 Joan. 4: *Omnis Spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est, et hic est Antichristus*. Hoc enim maximè est Christum solvere, tollere duarum naturarum in ipso vinculum, quod est unitas personæ. Neque objiciat aliquis in exemplaribus Græcis, quæ modò extant, non legi illud: *Qui solvit*, sed: *Qui non confitetur*, etc. Fuerunt enim ejusmodi exemplaria olim ab hæreticis in eo loco corrupta, ut in Historiâ Tripartitâ l. 12, c. 4, videre est. Nec dubium est, quin illo modo verè legamus, cum ita contra hæresim hanc Nestorii citaverit eum locum S. Leo pontifex in Epistolâ 10 ad Flavianum approbatâ in concilio Chalcedonensi, act. 5. Et rursus ibidem: *Quisquis confessus fuerit quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo*. Et cap. 5: *Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam Jesus est Filius Dei?*

4° Quia constat ex Scripturâ hominem Christum non per adoptionem, ut alios sanctos, sed longè excellentiori modo esse Filium Dei, ut patet manifestè ex illo Matth. 16: *Tu es Christus Filius Dei vivi*. Et Lucæ 1: *Vocabitur Altissimi Filius*. Et Joan. 1: *Vidimus gloriam ejus, quasi gloriam unigeniti à Patre*, et ad Galat. 4: *Misit Deus Filium suum, ut adoptionem filiorum reciperemus*. Et aliis ejusmodi evidentibus testimoniis, quibus hoc ipsum probatur. Si autem homo Christus non diceretur Filius Dei, nisi ob illas rationes quas assignabat Nestorius, scilicet propter inhabitationem Dei in illo, tanquàm in templo, propter affectûs con-

formitatem, propter rationem instrumenti, propter dignitatem et honorem, propter appellationem Dei, solus esset Filius Dei per gratiam et adoptionem, ut alii sancti. Nam alii sancti sunt etiam templum Dei, 1 Corinth. 13: *Nescitis, quoniam templum Dei estis?* Et per illos etiam tanquàm per sua instrumenta Deus operatur; 2 Corinth. 5: *Tanquàm Deo exhortante per nos*. Et 1 Corinth. 12: *Idem Deus qui operatur omnia in omnibus*, et affectu cum Deo conjunctissimi sunt. 1 Corinth. 6: *Qui adhæret Domino, unus spiritus est*. Et appellatio Dei eis tribuitur, psalmo 81: *Ego dixi, dii estis*. Et denique cum sint etiam templum Dei, si ob id solum Christus habet dignitatem et honorem divinum (ut voluit Nestorius), illis quoque eâdem ratione honor divinus deferri posset. Cum igitur longè excellentiùs (ut probatum est) Christus sit Dei Filius, quàm alii sancti, fatendum est, eum non ob illas rationes quas assignavit Nestorius, sed planè naturâ esse Dei Filium, atque adeò eundem esse substantialiter Deum.

5° Nam nisi eadem omninò persona, quæ est Deus, esset etiam Christus homo, impiè illi homini, qui Christus est, eundem honorem, quem Verbo divino tribueremus, quantumcumque esset Dei templum. Non enim idem honor templo, aut domui et inhabitanti debetur. Alioqui liceret mundum quoque adorare, quatenus in eo habitat Deus. Quod tamen manifesta esset idololatria. At divinum honorem esse Christo homini tribuendum, Nestorius etiam fatetur. Ergo, etc. Quare rectè in Ephesinâ synodo can. 7, ita scribitur: « Si quis vel ut hominem Jesum, operante Deo Verbo, dicit adjutum, et Unigeniti gloriam tanquàm alteri præter ipsum existenti tribuit, anathema sit. » Quod idem habetur can. 8.

Notandum est autem, argumenta hæc, quæ directè probant, Christum secundum unam et eandem ipsius personam fuisse Deum et hominem, simul etiam probare, illam unam personam, secundum quam Christus fuit Deus et homo, fuisse divinam et non creatam. Nam, ut est impossibile divinam naturam per creatam personam hypostaticè terminari, ita est impossibile personam eam esse creatam, quæ eadem subsistit in naturâ divinâ et humanâ, atque adeò est Deus et homo. Subsistit enim persona in naturâ aliquâ non aliter quàm hypostaticè terminando illam, ut patebit ex iis quæ de ratione personæ disseruntur. Et hætenus de primâ probatione assertionis or-

thodoxæ contra Nestorium, petitâ ex sacrâ Scripturâ.

Secundò probatur eadem assertio ex fidei symbolis. Nam in Symbolo Apostolico, ipsum Filium Dei Patris unicum credimus, conceptum esse de Spiritu sancto, et natum ex Mariâ Virgine, passum sub Pontio Pilato, etc. Ac similiter in Symbolo Nicæno, « credimus in unum « Dominum Jesum Christum, Filium Dei uni- « genitum, et ex Patre natum ante omnia se- « cula », etc., qui (idem) incarnatus est de « Spiritu sancto, ex Mariâ Virgine, et homo « factus est, crucifixus, » etc. Et in Symbolo Athanasii: « Qui licet Deus sit et homo, non « duo tamen, sed unus est Christus: unus om- « ninò non confusione substantiæ, sed unitate « personæ, » etc.

Tertiò probatur ex conciliis. Concilium Ephesinum, can. 2: « Si quis non confitetur, « carni secundum substantiam unitum Dei Pa- « tris Verbum, unum esse Christum cum pro- « priâ carne, eundem scilicet Deum simul et « hominem, anathema sit. » Et can. 3: « Si « quis in uno Christo dividit substantias post « unitatem, solâ societate conjungens eas, quæ « secundum dignitatem est, vel etiam auctori- « tatem et potestatem, et non magis conventu « qui per unitatem factus est naturalem, ana- « thema sit. » Item can. 4: « Si quis in personis « duabus, vel subsistentiis, eas voces quæ in « apostolicis scriptis et evangelicis continentur « dividit, vel quæ de Christo dicuntur à san- « ctis, vel ab ipso, et aliquas quidem ex iis velut « homini, qui præter Dei Verbum specialiter « intelligatur, aptaverit: aliquas verò tanquam « Deo dignas soli Verbo Dei Patris deputa- « verit, anathema sit. »

Item in concilio Chalcedonensi act. 5, ap- probantur et recipiuntur prædicti canones concilii Ephesini. Item in synodo V generali can. 5: « Si quis in mysterio Christi conatur « introducere duas substantias vel personas, et « introductis duabus personis, unam personam « dicit per dignitatem et honorem, sicut Theo- « dorus et Nestorius insanientes conscripse- « runt; et non confitetur Dei Verbum carni « substantialiter uniri, et propterea unam ejus « substantiam, vel unam personam, anathema « sit. » Idem habetur in concilio Lateranensi sub Martino primo, can. 2, et in synodo 6, act. 4, et in concilio II Hispalensi c. 15, etc.

Quartò probatur ex Patribus. Ac in primis B. Cyrillus in libro de Incarnatione Domini, et in Apologetico pro duodecim capitulis, et

in aliis ferè omnibus suis operibus, ubi etiam multa veterum testimonia pro se adducit. Cas- sianus libros septem de Incarnatione scripsit contra Nestorium, jussu sancti Leonis I, et in fine libri septimi plurima recitat Græcorum et Latinorum Patrum testimonia.

Præter ea quæ isti adducunt, possumus alia quædam afferre. S. Ignatius in Epistolâ ad Ephes.: « Filius, inquit, Dei qui ante secula « natus est, ipse in utero portatus est à Mariâ « secundum Dei dispositionem, ex semine Da- « vid et Spiritu sancto. »

B. Justinus Martyr in lib. de rectâ fidei Con- fessione, circa medium: « Unus, inquit, est « Filius, et qui mortuus est, et qui id quod « mortuum erat excitavit. Cum ergo de uno « filio contrarias voces audies, ea quæ dicun- « tur, naturis tribue: ac si magnum quiddam « et divinum, divinæ id naturæ tribuito; si « quid parvum et humanum, humanæ adscri- « bito. Sic enim et verborum discrepantiam « vitabis, cum sua utraque natura recipiet: et « Filium unum omnia secula antecessisse, et « novum ex Scripturis fatebere. » S. Irenæus, libro 3 contra hæreses, à c. 18 usque ad 22, probat multis testimoniis Scripturarum, unum et eundem esse Jesum Filium Mariæ, et Ver- bum Dei Patris. Athanasius in Epistolâ ad Epictetum, circa finem: « De solo, inquit, « Mariæ Filio scriptum est: *Verbum caro fac- « tum est*. In quibus ostenditur ad reliquos « sanctos Verbum factum esse, prophetandi « gratiâ; ex Mariâ autem ipsum Verbum, carne « assumptâ, hominem prodiisse. » Et infra: « Non quòd filium à Verbo segregemus, sed quia « eundem hunc esse agnoscimus, per quem « omnia facta sunt, et per quem nos liberati « sumus. » Gregorius Nazianzenus Epistolâ primâ ad Chelidonium: « Si quis, inquit, « Virginem Mariam nequaquam Dei genitricem « esse credit, is etiam à Deitate sit separatus. « Si quis duos introducit Filios, unum quidem « ex Deo Patre, secundum autem ex Matre, et « non unum et eundem, adoptione filiali, quæ « promissa est iis qui rectè credunt, exciderit. « Si quis non adorat Crucifixum, anathema « sit, ac Dei annumeretur interfectoribus. » Basilius libro 4 in Eunomium, exponens illud: *Dominus creavit me*: « Accipiendum est, inquit, « verbum, *genuit*, de Deo Filio; *creavit* autem, « de eo qui formam servi suscepit. In omnibus « verò his non duos dicimus, Deum per se, et « hominem per se. Unus enim erat, sed juxta « intelligentiam cujusque naturam reputantes. »

Damascenus l. 3 de Fide c. 9: « Ipsius, inquit, Verbi hypostases utriusque naturæ hypostasis existens, nullam insubstantem esse permittit, etc. » Et ex Latinis Patribus S. Cyprianus lib. 2 contra Judæos, c. 8; Ambr. lib. de Incarnatione Dom. Sacram. cap. 5; Hilarius de Trinitate, lib. 2; Hieronymus in cap. 14 Matth.; Augustinus in Enchiridio, cap. 5, et lib. 13 de Trin. cap. 17, et alibi sæpè. Ac denique Leo papa nihil frequentius repetit in omnibus suis sermonibus et epistolis.

CAPUT XXXI.

Solvuntur argumenta Nestorii.

Argumenta omnia Nestorianorum sophistica sunt, ac facilè dissolvuntur duobus sequentibus fundamentis.

Primum est, non idem propriè esse Christum hominem, et Christi humanitatem, seu carnem seu corpus. Nam vocabulum, *homo*, significat personam, quæ in Christo (ut probatum est) non fuit nisi divina; *humanitas* verò, etc., sunt nomina significantia tantummodò naturam; itaque non debet intelligi de ipso Christo homine, quidquid de ejus humanitate seu corpore dicitur.

Hinc respondetur ad illud Joan. 2: *Solvite templum hoc*, quod pro Nestorio objiciebat Theodoretus contra secundum anathematismum Cyrilli; templum enim divinitatis suæ appellat ibi Dominus non personam aliquam distinctam à suâ propriâ, sed suam humanitatem seu corpus, ut apparet etiam ex verbis illis, quæ Joannes subjungit: *Ille autem dicebat de templo corporis sui.*

Ex eodem quoque fundamento respondetur ad testimonium Basilii in Psal. 59, quod citabat Theodoretus in refutatione quinti anathematismi Cyrilli. Basilius enim ibi non ait (ut falsò citabat Theodoretus) hominem Christum esse Deiferum, sed carnem Christi (σάρκα) Deiferam esse, quatenus nimirum altera Christi natura potest dici esse in alterâ per hypostaticam unionem.

Secundum fundamentum est, Christum hominem non fuisse hominem purum, ut sunt alii homines, sed hominem et Deum, utpote in duplici naturâ, divinâ et humanâ, subsistentem, ac proinde de illo secundum aliam et aliam naturam affirmari posse, quæcumque conveniunt vero Deo et vero homini, excepto peccato, ut infra videbimus suis locis.

Hinc solvitur, id quod teste Theodoreto l. 4 hæreticarum Fabularum objiciebat Nestorius,

nomen Dei non significare Deum homini vel humanitati unitum, sed tantummodò Deum, ac proinde beatam Virginem neque esse, neque debere dici Matrem Dei. Assumptum namque est falsum. Nam cum Deus humanitati unitus, sit verus Deus, ipsi quoque omnia ea conveniunt, quæ competunt Deo vero, atque adeò etiam Dei nomen, et consequenter B. Virgo verissimè est Mater Dei, hoc ipso quòd est Mater Dei, cum humanitate uniti. Quamquam ante hoc quidem incarnationis mysterium, nomen Dei non aliud quàm solum Deum significabat. Peracto autem eo mysterio, suapte ratione id nomen significat etiam Deum humanitati unitum.

Ex eodem quoque fundamento patet responsio ad ea quæ Nestoriani objiciebant, dici de Christo quandoque, velut de homine, qui non sit Deus. Ut quòd ipse compellat Deum suum Matth. 26: *Deus Deus meus, ut quid dereliquistime?* et quòd consolationem ab angelo accipit, etc., Luc. 22. Quandoque autem velut de Deo, qui non sit filius hominis; ut quòd fuerit ante Abraham, atque adeò etiam ante Mariam; atque adeò etiam quòd non sit ei Maria consubstantialis, sicut oporteret, ut esset ejus mater, etc. Respondendum est enim, ex hac differentiâ attributorum Christi, non debere colligi diversas esse in eo personas, sed diversas naturas, per quarum alteram, scilicet humanam, conveniant verè Christo Deo quæ sunt humana, atque adeò etiam ut sit Matri consubstantialis; per alteram autem, scilicet divinam, conveniant eidem Christo homini divina.

Item respondetur facilè ex eodem fundamento ad illud Apostoli: *In similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo*, Philip. 2. Ex quibus verbis Theodoretus (initio Nestorianus) in Commentario ejus loci argumentabatur Filium Dei non esse factum hominem, sed induisse hominem. Sed perperam hoc colligebat. Nam habitu inventus ut homo, et in similitudinem hominum factus Filius Dei dicitur, non quia verè non sit factus homo, sed quia sine mutatione suì homo factus est, perinde ac homo sine mutatione suæ substantiæ vestitur, ut ex sancto Augustino, Quæst. l. 83, q. 73, declaratur. Quod autem Apostolus ait: *In similitudinem hominum factus*, veritatem potius confirmat naturæ humanæ à Christo sumptæ, utpote aliorum hominum planè similis. Dato etiam, quòd σχῆματι ibi idem sit quod figura, ut exponit illic Chrysostomus et Theo-

phylactus, tamen sensus esse posset, Christum externâ tantum figurâ et similitudine fuisse talem hominem, quales sunt alii, nempe hominem purum. Sed prior interpretatio, quæ est etiam D. Thomæ in eum locum mihi magis probatur, et melius cohæret cum verbis illis antecedentibus: *Exinanivit semetipsum, formam servi accipiens*, ubi de verâ essentiâ humanitatis assumptæ sermo est.

ARTICULUS XXXII.

Secundum fidem catholicam, beati in Deo non tam claritatem quam ipsam divinam intuentur essentiam.

Dupliciter contingit videre aut cognoscere rem aliquam; primum quasi ipsam intuendo sicuti est, quod est videre per suam essentiam. Deinde per effigiem aliquam et similitudinem sui, sicut amicum absentem in imagine ipsius, et Deum in effectis ejus quodammodo agnoscimus, in uno quidem perfectius quam in alio. Fuit ergo error Armenorum apud Armacanum, l. 14 Quæstionum contra illos, cap. primo, et recentiorum Græcorum, ut narrat idem auctor, asserentium, Deum nec à beatis secundum essentiam suam clarè videri, nec posse, sed tantum per quamdam illius similitudinem, aut lucem ab eo derivatam. Eundem errorem illis adscribunt Alphonsus de Castro contra hæreses, verbo *Beatitudo*, hæresi primâ, et Gabriel Prateolus in suo Elencho, verbo *Armeni*. Tametsi Nicephorus, lib. 18, c. 53, eorum recensens errores, inter illos hunc non connumeret. Huic Armenorum errori aliqui ex Græcis Patribus adhæsisse videntur. Contra hunc errorem fide catholicâ tenendum est, beatos videre Deum per essentiam. Hæc veritas clarè ex sacrâ Scripturâ colligitur. Primus locus Matth. 5: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*. Quem ita intelligit D. Augustinus epistolâ 112, c. 4; Hilarius, can. 4 in Matthæum; imò Augustinus ex hoc loco id esse de fide videtur deducere; ait enim: « Scimus, « posse Deum videri, quoniam scriptum est: « *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*, etc. An fortè dicere non debui: *Scimus*, « sed: *Credimus*, quia scriptum est in Scripturâ: « *Cui credimus*. Et respondet statim optimè dictum esse: *Scimus quia cum apparuerit, « similes ei erimus, quia videbimus eum, sicuti est*; eò quòd id tanquam certum credebatur. »

Secundus locus est Matth. 18: *Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est*. Ubi *faciem* substantiam ipsius Dei sicuti

est, interpretatur Hilarius canone 18, et in illud psal. 118: *Deprecatus sum faciem tuam*.

Tertius locus est 1 ad Corinth. 13: *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem: nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum*. Dicit: *Ut cognitus sum*, ut explicat Theodoretus, hoc est: Sicut notus et familiaris, qui vultum amici clarè intuetur; Hieronymus: Perfectè, sicut à Deo cognitus sum; Chrysostomus et Theophylactus: Ita ei occurram visione, sicut ipse me prævenit, cum prius me cognovit; alii: *Cognitus sum*, pro, *edoctus sum*, positum putant. Quòd si in aliâ vitâ Dei essentia per se non appareret, sed in aliquâ luce ab ipsâ derivatâ, absque dubio in ænigmate adhuc, et sub obscuro velamine, non facie ad faciem videretur; nec cognosceremus sicut cogniti et familiares, sed ex parte tantum, licet perfectiori modo quam in viâ. Ænigma enim, teste Augustino 15 de Trinitate, c. 9, est similitudo quædam obscura ad intelligendum, cum per unam rem aliam significare volumus. Cum ergo quævis lux aut creatura à Deo derivata, sit magis diversa res ab ipso Deo, quam una creatura ab aliâ, efficitur multò magis illam ænigma esse Dei, quam una creatura alterius esse potest.

Quartus locus est 1 Joan. 3: *Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est*; ibi enim sermonem esse de deitate, non de humanitate Christi patet 1º ex contextu. Nam paulò ante de Patre, hoc est, de Deo locutus fuerat: *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur, et simus*; et de eodem prosequitur, cum dicit: *Charissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit, quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus*, id est Deo, quoniam videbimus eum sicuti est; eum, inquam, qui dedit nobis, ut filii Dei simus; cum verò postea subjungit: *Et scitis, quia ille apparuit, ut peccata nostra tolleret*, loquitur etiam de Deo, qui in carne apparere dignatus est. 2º Patet ex definitione Ecclesiæ: Evaristus in primâ suâ Epistolâ ex illo 1 Joan. 3: *Videbimus eum sicuti est*, disertè affirmat Dei substantiam à beatis videri. Ipsum concilium Francofordiense in Epistolâ ad episcop. Hispaniæ, his verbis asserit: « Prædicemus eum (scilicet « Christum) Deum verum et vivum, et verè « Filium Dei, ut ad ejus beatissimam visionem « pervenire mereamur, in quâ est æterna bea- « titudo et beata æternitas. » Probaverat autem

ante medium Epistolæ ex illo 1 Joan. 3 visionem hanc futuram esse Dei, sicuti est. Ad hæc Eugenius IV et concilium Florentinum sessione ultimâ in litteris Unionis, quæ ab universâ synodo verè fuere receptæ et subscriptæ, licet postea fraudibus ejusdam ex Græcis patriarchis imperator Græcorum resilierit : inter alia definiunt eos, qui supposito Baptismate, vel peractâ pœnitentiâ in gratiâ decesserint, in cœlum mox recipi, et intueri clarè ipsum Deum trinum et unum sicuti est. Denique Benedictus XI, in quâdam Extravaganti, quam referunt Major in 4, q. ultimâ, et Supplementum Gabrielis in 4, d. 4 q. q. 2, art. 3, dub. 3, definit animas defunctorum, qui in gratiâ decesserunt ante diem judicii, ex visione clarâ et fruitione Dei, verè esse beatas.

Secundò ex Patribus plures quoque et magni nominis idem nobis tradiderunt. Dionysius de Cœlesti Hierarchiâ c. 4; Martialis in Epistolâ ad Tolosanos, c. 27; Origenes, 1 Periarchon c. 5, explanans illud Ps. 35 : *In lumine tuo videbimus lumen*, et Nazianzenus oratione 25, in fine, ubi sic ait : « In hoc igitur commune nomen (scilicet Dei) crede, et prosperè incede, et regna : atque hinc ad alterius vitæ beatitudinem transibis. Ea porrò, ut mihi quidem videtur, in expressiore horum cognitione, ac comprehensione sita est. » Apud Patres verò comprehensio pro clarâ Dei visione accipitur. Fusiùs tamen Irenæus, lib. 18, c. 38, idem docet. Consentit Augustinus Epistolâ 112, de videndo Deum, cap. 4 et 8; quòd enim in fine Epistolæ dubitat an ab angelis Deus nunc videatur, non obstat : de omnibus enim beatis in Augustino dubium est, num ante diem judicii Deum clarè intueantur : non tamen dubitat, an aliquando Deus videndus sit.

Neque obstant aliqua S. Scripturæ loca, Exodi 25 : *Non videbit me homo, et vivet*, et 1 ad Tim. 6 : *Lucem habitat*, etc., quem nullus hominum videt, nec videre potest. 1 Pet. 1 : *In quem desiderant angeli prospicere*; ergo non respiciunt. Præterea sunt aliqua loca SS. Patrum, ut Chrysost., qui videtur negare Deum clarè videri. Pro responsione primò notandum, quintupliciter intelligenda esse illa loca Scripturæ, 1º ut negent Dei visionem comprehensivam; ita Chrysost. hom. 14 in Joan., Epiphanius, August., Gregor. et Dionysius, c. 9, de divinis Nominibus. 2º Quòd Deus non potest videri oculo corporeo, seu phantasiâ naturali, benè

tamen videri potest intellectu; ita August. Epist. 111 et 112, et Chrysost. 3º Ut sit Deus invisibilis viribus naturæ; ita Epiph. hæresi 70, sed benè poterit videri per gratiam. Matth. 11 : *Nemo novit Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare*. 4º Et est Durandi, quod intelligitur non posse videri Deum in hac vitâ de lege ordinariâ, et angeli desiderant prospicere, non quia careant illâ visione, sed quia nunquàm fastidiunt; imò ille locus est pro nobis; non enim desiderant rem impossibilem; et illud Joan. 1 : *Deum nemo vidit unquàm : Unigenitus*, etc., Jansenius explicat de comprehensivâ visione; adde, quòd nullus viribus propriis videt, ut posset primus auctor aliis enarrare quæ viderat, et ibi commendatur auctor prædicationis evangelicæ. 5º *Unigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarravit*, et notandum, quòd licet Deus, sit infinitus, tamen continetur sub ente, quod est objectum intellectus; ideò ex auxilio gratiæ potest intellectus elevari ad videndum Deum : angelus verò licet sit finitus, non tamen videri potest oculo corporeo, quia est extra latitudinem objecti ipsius oculi, veluti neque sonus potest videri. Deinde excusat Chrysostomum, qui explicandus est per alia loca, ubi negat Deum videri, et addit exactè vel perfectè, quod idem est ac dicere Deum non comprehendi; vide Sixtum Senensem in Bibliothecâ lib. 6, annot. 182, et Durand. in 4, dist. 39.

ARTICULUS XXXIII.

Pœnitentia, quæ in Ecclesiâ catholicâ agitur, est sacramentum à Christo Domino institutum.

Apud plurimos ex Orientalibus ignotum est Pœnitentiæ sacramentum, cujus ferè nullus est usus, imò inter aliquas ex his nationibus nolunt relapsos à fide admittere ad absolutionem et reconciliationem cum Ecclesiâ, etiam pœnitentes, ut olim Novatiani et Montanistæ hæretici faciebant. Probatur autem pœnitentiam, quæ agitur in Ecclesiâ catholicâ, esse sacramentum à Christo institutum.

1º Ex potestate, quam Christus Dominus dedit Apostolis suis, et ipsorum successoribus, ad admittendum vel remittendum peccata. Matth. 18, Joan. 20 : *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt*. Ista enim sine gratiâ sacramenti fieri non possunt.

2º Ex omnibus requisitis ad essentiam sacramenti, etiam juxta ipsorum hæreticorum placitum. Enumerant enim octo requisita ad

perfectam rationem sacramenti, quæ ordine recensebimus. Primum est, ut sit signum externum. Hoc in pœnitentiæ sacramento sunt actus Pœnitentis, qui confitetur peccata sua. et verba absolutionis : *Ego te absolvo* ; hoc est : *Remitto tibi peccata tua*. Alterum requisitum , ut signum illud externum habeat mandatum à Deo. Tale habet pœnitentia ex verbis Christi, Matt. 18, Joan. 20. Tertium , ut mandatum hoc sit in novô Testamento. Etiam hoc certum est de sacramento Pœnitentiæ , ut patet ex loco Joan. citato et ex Paul. 2 Cor. 5 : *Posuit in nobis verbum reconciliationis, et pro Christo legatione fungimur*. Quorsùm enim daret Christus Apostolis absolvendi potestatem, nisi etiam, ut eâ uterentur, quando opus esset, juberet? Quartum, ut sit ritus perpetuus. Talis utique est Pœnitentiæ sacramento, quod semper fuit, semperque durabit in Ecclesiâ usque ad finem mundi. Quintum, ut signo illi addita sit promissio gratiæ divinæ. Et hoc manifestum hic est; nam promissa peccatorum remissio magna est gratia, Joan. 20. Sextum, ut sit promissio gratiæ justificantis. Talis maximè est in hoc sacramento post acceptum Baptismum , cùm sine eo non detur in Ecclesiâ remissio peccatorum. Septimum, ut promissio illa gratiæ signo aliquo externo adjuncta et vestita sit. Hoc in primo requisito ostensum est. Octavum, ut ea promissio gratiæ non tantùm in genere annuntietur, sed etiam in particulari singulis applicetur. Et hoc quoque manifestè fit in sacramento Pœnitentiæ , ubi singulis petentibus legitimè datur remissio peccatorum. Ex doctrinâ ergo adhuc hæreticorum sequitur, Pœnitentiam esse sacramentum.

Deinde testimoniis Patrum Græcorum, S. Joannis Chrysost. Neque enim (inquit) solùm cùm vos regenerant, sed etiam postea condonandorum nobis peccatorum potestatem obtinent. S. Cyrillus l. 13 in Joan., c. 56, duobus modis dicit remitti peccata à sacerdotibus, ut Dei ministris, per Baptismum et Pœnitentiam. Theodoret. in Epitome divinatorum decretorum, cap. de Pœnitentiâ, dicit, sacrorum mysteriorum Baptismi et Pœnitentiæ figuras fuisse in Testamento veteri ablutiones et sacrificia; ubi non solùm conjungit Theodoretus Pœnitentiam cum Baptismo, sed etiam utrumque mysterium (quâ voce sacramenta nominari solent) appellat.

3º Probatur ex fide et moribus totius Ecclesiæ Dei, quæ semper credidit et frequentavit

hoc sacramentum inter alia septem, ut testantur sacri Canones de pœnitentiâ 33, q. 3. Et omnes theologi 4 Sentent. dist. 14. Quæ tandem omnia confirmantur auctoritate et decretis SS. conciliorum Florentini et Tridentini, illius in institutione Armenorum; hujus sess. 14, c. 1, et can. 1, cujus verba sunt : « Si quis dixerit in Ecclesiâ catholicâ pœnitentiam non esse verè et propriè sacramentum, pro fidelibus, quoties in peccata labuntur post Baptismum, ipsi Deo reconciliandis, à Christo Domino nostro institutum, anathema sit. »

Hoc autem Pœnitentiæ sacramentum necessariò requirit tres actus pœnitentis, nimirum veram contritionem, confessionem et satisfactionem, quibus accedit ex parte sacerdotis actus absolutionis, idque constat primò ex hujus sacramenti propriâ essentiâ; nam ad ea saltem duo sunt necessaria, ut et in aliis sacramentis : scilicet signum externum, et verbum prolatum; illud materiæ, hoc formæ rationem habet. Materia in hoc sacramento sunt actus pœnitentis : forma sunt verba sacerdotis, dicentis : *Ego te absolvo*.

Actus porrò pœnitentis ex naturâ rei debent esse tres, scilicet : Contritio, seu dolor cordis de peccatis commissis; confessio eorundem integra, ordinario sacerdoti facta, et satisfactio pro pœnis temporariis luendis ob peccata commissâ et dimissa : alioqui esset pœnitentia simulata, non vera.

Deinde probatur auctoritate omnium theologorum l. 4 Sent. dist. 16, quam confirmavit concil. Florentinum in Decretis de Sacramentis. Et novissimum S. concil. Trident. sess. 14, can. 4, cujus hæc sunt verba : « Si quis negaverit ad integram et perfectam peccatorum remissionem requiri tres actus in pœnitente, quasi materiâ pœnitentiæ, videlicet contritionem, confessionem et satisfactionem, quæ tres partes Pœnitentiæ dicuntur; aut dixerit duas tantùm esse pœnitentiæ partes, terrores scilicet incussos conscientiæ, agnito peccato, et fidem acceptam ab Evangelio, vel absolutione, quâ credit quis sibi per Christum remissa peccata, anathema sit. »

ARTICULUS XXXIV.

Unctio extrema verè est sacramentum Ecclesiæ.

Hæc veritas etiam contra ipsos Orientales primò probatur ab auctoritate Scripturæ sacræ, Jacob. c. 5, ubi Apostolus ex doctrinâ

Christi, de curâ infirmorum scribit : *Infirmatur quis ex vobis? inducat presbyteros Ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini; et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, remittentur ei.* Hæc verba omnes sacri interpretes hactenus de sacramento unctionis extremæ intellexerunt. Secundò, ex fide et observatione Ecclesiae Dei, quæ à temporibus Apostolorum hactenus credidit et docuit esse septem sacramenta, inter quæ etiam numeratur Unctio extrema. Et semper in usu fuit etiam unctionis hoc sacramentum, ut ex sequentibus testimoniis clarescet. Tertiò, ex testimoniis totius antiquitatis. Ita enim D. Augustinus serm. 215, de Temp.: « Quoties aliqua infirmitas supervenerit, corpus et sanguinem Christi ille qui ægrotat accipiat; et inde corpusculum suum ungat; ut illud quod scriptum est impleatur in eo, *infirmatur aliquis, etc.* » Et lib. 2 de Visit. infirm. c. 4: « Nec prætermittendum est illud Apost. Jacobi præceptum: *Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiae?* » etc. Subjungit: « Ergo sic roges de te, et pro te fieri, sicut dixit Apostolus Jacobus, imò per Apostolum suum Dominus. » Et D. Hieron. in cap. 14 Osee, ad verba: *Et erit quasi oliva gloriæ ejus; Sanctum virum, inquit, et conversum ad Dominum, olivæ fructiferæ comparat, quæ dicit in alio loco: Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei. Cujus fructum sibi quinque sapientes virgines paraverunt; ex quo vulnerum mitigatur tumor, languentia membra quiescunt, in tenebris lumen accenditur, unguntur in agone certantes. » Præterea D. Chrysost., l. 3 de Sacerdotio, cap. 6: « Non modò, inquit, dum nos Deo regenerant, sed et postea condonandum peccatorum habent potestatem. *Infirmatur enim quis in vobis? advocet, etc.*, ut antea Jacob. 5. » Antiquior his Innocentius papa 1 Epist. ad Decentium, relatâ cap. *Illud superfluum*, dist. 95, statuit licere etiam episcopo unctionis sacramentum infirmis dispensare; quòd Jacobus Apostolus duntaxat presbyterorum meminerit, ne oneraret hanc curâ episcopos solos. In concilio Nicæno I, canone 69, obiter fit mentio benedictionis olei infirmorum. In concilio Cabilonensi, quod habitum est sub Carolo Magno, can. 48, ita statutum legimus: « Secundum B. Apostoli Jacobi documentum, cui etiam decreta Patrum consonant, infirmi oleo, quod ab episcopis benedicatur, à presbyteris ungi debent. Sic enim*

ait: *Infirmatur quis, etc.* Non est itaque parvi pendenda hujusmodi medicina, quæ animæ et corporis medetur languoribus. » Post hæc tempora celebratum est concilium Florentinum, in quo institutio Armenorum facta est, quæ inter alia etiam continet doctrinam de septem Ecclesiae sacramentis.

Quartò probatur catholica veritas rationibus evidentibus. Quarum prima, quòd Unctio hæc habeat signum exterius, et promissionem gratiæ et mandatum perpetuæ observationis, et destinatum ministrum, ut ex verbis Apostol Jacobi manifestè constat. At ista sunt essentialia sacramenti cujuslibet: itaque et Unctio infirmorum, de quâ B. Jacobus loquitur, est Sacramentum. Altera ratio est, ex necessitate hujus sacramenti; nam cùm omnis homo judicetur à Deo secundum statum in quo moriens invenitur, juxta verba Dei Ezech. c. 18, hinc fit, ut diabolus si nullo alio tempore, certè sub agonem mortis ei omnium maximè insidietur, ut ad desperationem, vel aliud genus peccati eum pertrahat, et à Deo avertat. Facit ergo sacramentum hoc, ut homo contra istiusmodi diaboli machinationes muniatur, et securus emigret. Denique confirmantur hæc omnia decreto S. concilii Tridentini sess. 14, in quâ post explicatam doctrinam de hoc Sacramento, can. 1, sic definivit ac statuit: « Si quis dixerit extremam unctionem non esse verè et propriè sacramentum, à Christo Domino institutum, et à B. Jacobo Apostolo promulgatum, sed ritum tantum acceptum à Patribus, aut figmentum humanum, anathema sit. »

ARTICULUS XXXV.

De Confirmationis sacramento.

Confirmationem Orientales non tam ut verum sacramentum gratiam conferens, quàm ut ritum duntaxat institutionis puerorum qui baptizantur, colere videntur. Ac Confirmationem esse verum sacramentum à Christo Domino institutum, probatur primò ex his quæ ad essentiam cujuslibet sacramenti pertinent; quorum tria sunt, scilicet: primum signum sensibile, secundum promissio gratiæ, tertium mandatum dispensationis, seu usus. Quæ omnia etiam in hoc sacramento inveniuntur. Primum, signum sensibile, quo Apostoli hoc sacramentum acceperunt, fuit singulare, ut in spiritu vehementi et linguis igneis, Act. 2. Signum verò, quo Apostoli hoc sacramentum aliis dispensârunt, fuit impositio manuum cum

oratione, Act. 8 : *Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum.* In quâ impositione manuum etiam subintelligitur unctio in fronte cum chrismate, ut testantur antiquissimi doctores Ecclesiæ. Promissio gratiæ fuit, cum Christus suis Apostolis promisit, missurum se eis Spiritum sanctum, Joan. 14 et 16. Luc. ult. : *Sedete in civitate donec induamini virtute ex alto;* et Act. 1 : *Accipietis virtutem Spiritûs sancti, et eritis mihi testes,* etc. Hanc enim fuisse justis factam promissionem, et jam baptizatis, ut fortiores evaderent in fide, nullus negabit. Deinde mandatum dispensationis hujus sacramenti habemus ex factis Apostolorum. Ipsi enim Spiritum sanctum dederunt credentibus, haud dubiè jussu Christi, Act. 8 et 19. Quod ergo olim dictum est sacramentum Impositionis manuum, postea dictum est sacramentum Confirmationis, mutato quidem nomine, sed manentibus signis exterioribus iisdem et verbis.

Secundò probatur ex testimoniis antiquissimorum doctorum Ecclesiæ, ut D. Ambros. l. 3 de Sacrament. cap. 2, ubi scribit : « Sequitur spirituale signaculum, quia post fontem sequitur ut perfectio fiat, quando ad invocationem sacerdotis Spiritus sanctus infunditur. » Et D. August. l. 2 contra litteras Petiliani c. 104 : « In hoc, ait, unguento, sacramentum Chrismatis vult Petilianus interpretari, quod quidem in genere visibilium signaculorum sacrosanctum est, sicut ipse Baptismus; sed potest esse in hominibus pessimis. » Sic D. Hieronymus in Dialogo contra Luciferianos : « Posteaquàm hæreticis interrogantibus, ubi scriptum sit, episcopos baptizatis per impositionem manuum dare Spiritum sanctum, respondisset : In Actibus Apostolorum; (mox subjungit) sed etiamsi Scripturæ auctoritas non subesset, totius orbis in hanc partem consensus instar præcepti obtineret. » Et D. Gregorius, Homil. 17 in Evang., sub fin. : « Per nos, inquit, fideles ad sanctum Baptisma veniunt, nostris precibus benedicuntur, et per impositionem manuum nostrarum à Deo Spiritum sanctum percipiunt; atque ipsi ad regnum cælorum pertingunt; et ecce nos per negligentiam nostram deorsum tendimus. » Rursus lib. 3, Ep. 9 : « Presbyteri baptizatos infantes signare sacro in frontibus chrismate non præsumant; sed presbyteri baptizatos ungant pectore, ut episcopi postmodum ungere debeant in fronte. » Accedunt his alii multi Patres à Bel-

larmino citati tomo 2, lib. de Confirm. c. 6. Itemque cæteri, qui de Sacramentis ex professo tractant. Magister Sent. cum omnibus theologis Scholæ lib. 4 Sent., dist. 7, D. Thom. part. 3, q. 72. Addantur et sacri canones de Consecrat. dist. 5; et tit. de Sacr. Unct. § *Per frontis Chrismationem*, aliorumque summorum pontificum, conciliorumque decreta, quæ Bellarm. lib. de Confirm. recenset.

Tertiò, utilitatibus, seu effectis hujus sacramenti (ut est corroboratio fidelium ad fidem Christi conservandam, et ad eam profitendam publicè, quoties opus fuerit, etiam cum periculo facultatum et vitæ : ut etiam est fortiter resistere insidiis ac tentationibus diaboli, quibus nos ad quævis peccata pertrahere molitur) accedunt miracula per hoc sacramentum olim ostensa, quorum aliqua recenset Bellarminus antea notato c. 6.

Confirmantur denique hæc omnia auctoritate et decreto S. concilii Tridentini, cujus sess. 7, de hoc sacramento Confirmationis, can. 1, verba hæc sunt : « Si quis dixerit Confirmationem baptizatorum otiosam cæremoniam esse, et non potius verum et proprium sacramentum, aut olim nihil aliud fuisse quàm catechesim quamdam, quâ adolescentiæ proximi fidei suæ rationem coram Ecclesiâ exponebant, anathema sit. » Et can. 2 : « Si quis dixerit injurios esse Spiritui sancto eos qui sacro Confirmationis chrismati virtutem aliquam tribuant, anathema sit. » Denique can. 3 : « Si quis dixerit sanctæ Confirmationis ordinarium ministrum non solum episcopum, sed quemvis simplicem sacerdotem, anathema sit. »

ARTICULUS XXXVI.

Matrimonium non posse dissolvi propter adulterium.

Nulli Christianorum licitum est, ut Orientales falsò existimant, et ex Græcis aliqui, dimissâ uxore adulterii, vel alterius rei causâ aliam ducere. Hoc apertè docuit Christus Dominus Marci c. 10, cum ait : *Quicumque dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam, et si uxor dimiserit virum suum, et alii nupserit, mæchatur.* Ita quoque apud Lucam Christus loquitur : *Omnis qui dimittit uxorem suam, et alteram ducit, mæchatur; et qui dimissam à viro duxerit, mæchatur,* Luc. 16. E quibus verbis necessariò sequitur : Si uxor non est dimittenda, nisi ob fornicationem, juxta mandatum Christi, Matth. 5, et

dimittens uxorem suam non potest alteram ducere, ergo nullatenus possunt disjuncti ad alias nuptias transire. Præterea, si nemini licet dimissam ducere in uxorem, oportet eam esse adhuc ligatam vinculo prioris mariti : alioqui non potest ratio inveniri, cum poenitens facti non possit alteri nubere. Ad hæc Apostolus Paulus vult dimissam viro suo reconciliare. At si vir alteram uxorem duceret, non esset amplius locus reconciliationis cum priore. Unde idem Apostolus docet mulierem alligatam esse legi matrimonii, quanto tempore vir ejus vivit. Vicissim ergo et maritus alligatus erit legi isti, quanto tempore uxor ejus vivit, 1 Corinth. 7.

Secundò ex auctoritate et observatione totius Ecclesiæ Dei. Nam à temporibus Apostolorum usque in hodiernum diem non legitur permissum dimittentibus uxores suas ob adulterium, aut alias causas, ut ducerent alteras, viventibus adhuc dimissis, juxta cap. *Gaudemus*, de divortiis, et multa alia cap. 32, q. 7.

Tertiò ex evidentibus rationibus. Quarum prima à mysticâ significatione matrimonii. Nam, ut antea ostensum est, matrimonium significat conjunctionem Christi et Ecclesiæ, quæ est indissolubilis. Itaque et matrimonii vinculum erit indissolubile.

Ratio secunda à contrario absurdo. Si enim matrimonii vinculum per adulterium dissolveretur, utrique conjugii liceret ad alteras nuptias transire. Ita multi ex industriâ adulterium committerent, ut à priori conjugio liberati aliis nobilioribus, locupletioribus, magisque dilectis conjungi possent. Vel multi mariti ob aliarum desiderium, suas uxores etiam innocentes adulterii accusarent. Quod et D. Hieron. cap. 19 in Matth. annotavit.

Ratio tertia ex occasione dissidiorum inter veros parentes, et non veros, si in eodem loco habitarent. Naturalis enim amor filiorum non potest extinguî. Vera quippe mater dimissa non poterit oblivisci filiorum suorum, ideòque nisi noverca nova ducta à suo marito eos foveat ac tractet, uti ipsa voluerit, erit occasio jurgiorum, querelarum et accusationum multarum. Graviora autem pericula timenda forent, si parens verus dimissus sit, et uxor ejus nubat alteri, qui fit vitricus filiorum. Et sanè nemo impedire poterit, quin filii sæpè accurrant ad veram matrem, aut verum patrem, si à novercâ, aut vitrico durius tractentur.

Ratio quarta ex publicâ inhonestate : Quid enim inhonestius quàm vocare novercam ma-

trem filiorum, matre verâ adhuc vivente, aut vitricum patrem, quanto tempore verus pater vivit?

Confirmantur denique hæc omnia decreto S. concilii Tridentini sess. 24, can. 7, cujus verba sunt : « Si quis dixerit Ecclesiam errare, cum docuit et docet, juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum, matrimonii vinculum non posse dissolvi; et utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse, altero conjugue vivente, aliud matrimonium contrahere : mœcharique eum qui dimissâ adulterâ aliam duxerit; et eam quæ dimisso adultero alii nupserit. Anathemasit. » Ac demùm matrimonii vinculum esse indissolubile, etiam in casu fornicationis alterius conjugis, magno consensu affirmant veteres Patres, ut Justinus in Apologiâ ad Antoninum; Evaristus Epistolâ 2; Tertullian., l. 4 contra Marcionem; Clemens Alexandrinus l. 2 Stromat.; Hieronymus in c. 19 Matthæi; Augustinus, Ambrosius in cap. 16 Lucæ; Innocentius I, epistolâ 3, ad Exuperium, et communiter interpretes in c. 7 1 ad Corinth., et in cap. 10 Marc., et in cap. 19 Matthæi.

Neque veritati catholicæ obstat locus ille Matthæi 19 : *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur*, ex quo colligunt licitum esse divortium ob fornicationem; nam respondetur apud Matthæum Christum exceptionem illam (nisi ob fornicationem) non ideò fecisse, ut indicaret matrimonium fore cum alio licitum, quando propter fornicationem primus conjux dimittitur, sed ut indicaret non fore dimissionem illicitam, cum fit propter fornicationem. Unde cum Christus dicit : *Quicumque dimiserit, nisi ob fornicationem*, subaudire debemus : Peccat, et illicitè facit dimittendo. Quod verò sequitur, *et aliam ducit, et qui dimissam duxerit, mœchatur*, universaliter, de omni qui dimittit, sive propter, sive præter causam fornicationis, accipiendum id est. Ita SS. Patres communiter eam Christi sententiam intellexerunt, neque Christus tale divortium approbavit in casu fornicationis alterius conjugis, quale erat illud, de quo Judæi interrogabant, utrùm esset licitum quâcumque ex causâ. Quinimò illum Judæorum errorem coarguere Christus voluit responsione suâ, quòd existimarent tale aliquod divortium, propter aliquam omninò causam liberum esse (saltem per se spectatâ lege divinâ) in quo non solùm dimitteretur

uxor, sed alia etiam duceretur. Contra Christus generatim dicit, illud divortium adulterium esse secundum legem divinam. Neque verò novum hoc est, ut cum quis respondet, non modò respondeat directè ad id de quo interrogatur, sed etiam corrigat errorem qui supponitur in interrogatione. Ita igitur in proposito : Cum Judæi putarent sibi licere, aut etiam per se, et ex ordinariâ lege sine peculiari dispensatione, esse licitum tale divortium, in quo dimitteretur uxor, et alia duceretur ; ac eo errore supposito tantum interrogarent de causis, propter quas id facere liceret, Christus responsione suâ duo facit : nam primò removel eum errorem, quem ea interrogatio supposebat, affirmatque tale divortium adulterium esse, idque confirmat ibi ex lege divinâ, latâ in primâ institutione conjugii. Deinde simul etiam respondens ad ipsam formam interrogationis, docet licitum divortium, id est, dimissionem in perpetuum, absque eo quòd alia ducatur, solum habere unam causam, nimirum fornicationem.

ARTICULUS XXXVII.

Legem veterem omninò esse jam abrogatam.

Error fuit olim veterum hæreticorum, legem veterem non cessâsse, sed perpetuò servandam unâ cum novâ ; ita Cerinthus, teste Epiphanio hæresi 28, Augustino hæresi 8 ; et Ebion, teste Irenæo l. 1, c. 26, sunt Eubionæi et Nazaræi, teste Augustino, hæresi 9, et Epiphanio hæresi 18. Huic etiam errori adhærent hodie aliqui ex Orientalibus, ut ex superioribus satis apertè constat. Hos tamen omnes errores redarguit Paulus scribens Galatis, qui eodem errore fuerant infecti, dicens : Prius autem quàm veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem quæ revelanda erat. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur ; at ubi venit fides, jam non sumus sub pædago, Gal. 3. Et iterum de duobus testamentis loquens, sub figurâ duorum filiorum Abrahamæ, ait : Sed quomodò tunc is qui secundum carnem natus fuerat, persequabatur eum, qui secundum spiritum, ita et nunc. Sed quid dicit Scriptura ? Ejice ancillam et filium ejus. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Itaque, fratres, non sumus ancillæ filii, sed liberæ, quâ libertate Christus nos liberavit, Gal. 4. Ecce Paulus apertè testatur ejiciendam esse legem veterem, quæ tanquàm ancilla fuit legis evangelicæ. Et rursum in eâdem Epistolâ, c. 5 : Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidi-

mini, Christus vobis nihil proderit. Testificor autem omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ. Evacuati estis à Christo, qui in lege justificamini. A gratiâ excidistis. Nos enim spiritu ex fide spem justitiæ expectamus. Nam in Christo Jesu neque circumcisio quidquam valet, neque præputium, sed fides, quæ per charitatem operatur. Et in Epistolâ ad Hebræos, c. 7, de eâdem re disputans, ait : Si ergo consummatio per sacerdotium leviticum erat (populus enim sub ipso legem accepit), quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchisedech, alium surgere sacerdotem, et non secundum ordinem Aaron dici ? Translato enim sacerdotio, necesse est, ut et legis translatio fiat. Et iterum : Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem ejus, et inutilitatem ; nihil enim ad perfectum adduxit lex, introductio verò melioris spei, per quam proximamus ad Deum. Demum de hâc re ab ipsis Apostolis in unum congregatis, in illo celeberrimo Hierosolymitano concilio, data est definitio ; quoniam (ut apostolica refert historia Act. 15) quidam descendentes de Judæâ docebant fratres, quia nisi circumcidamini secundum legem Moysi, non potestis salvari. Surrexerant enim quidam de hæresi Phariseorum, qui crediderunt, et dicebant oportere circumcidi et servare reliqua omnia quæ Moyses in lege præceperat. Ob quam doctrinam facta est non modica seditio, resistantibus assertioni huic Paulo et Barnabâ. Propter quod Apostoli et seniores convenerunt Hierosolymam, ut de hâc definirent. Habitâque maturâ, prout decebat, rei examinatione, protulerunt sententiam, quam per Epistolam suam miserunt his qui erant Antiochiæ, in hunc modum : Visum est enim Spiritui sancto, et nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, et sanguine et suffocatione, à quibus custodientes vos benè agetis. Hæc concilium Apostolorum. Quis erit ergo, qui tam illustris concilii definitioni repugnare audeat ? Nullus certè, nisi demens aut infidelis ille fuerit ; et certè, si lege evangelicâ datâ adhuc oporteret observare legem veterem, contra eandem legem visus fuisset facere Deus, qui talem, in Levitico 18, condidit legem : Sororem uxoris tuæ in pellicatum ejus, non accipies, nec revelabis turpitudinem ejus, adhuc illâ vivente. Quæ quidem rectè præcepta sunt, ne si fortè aliquis simul uxori et sorori illius jungeretur, inter simul habitantes excitaretur zelus, undè contentio rixaque generata fuisset. Prius quidem Synagoga sibi desponsaverat Deus ; hu-

jus soror est Ecclesia, quam etiam Deus sibi conjungere optabat: verum ut nulla esset contentionis inter eas occasio, noluit secundam superducere vivente primâ.

Deinde legem veterem cessasse in morte Christi Domini, conveniunt omnes illi Patres, qui communiter exponunt illud dictum Christi, Joan. 19: *Consummatum est*, id est, absolutum est mysterium redemptionis, quatenus erat meritis Christi perficiendum, quo lex vetus inprimis ut ad finem et terminum suum referebatur.

In cujus signum mortuo Christo velum templi scissum est, ut eâ re significaretur totam summam legis veteris tunc adimpleri et antiquari. Et hoc est quod theologi dicunt, legem veterem in morte Christi fuisse mortuam ac sepultam. An verò ab illo instanti fuerit mortifera, ita ut illius observatio esset observantibus mortifera, controversia est inter doctos.

Proquâ oportet advertere tria præceptorum genera in lege veteri contineri: quorum alia ad singulorum vitam et mores componendos et formandos pertinebant, et ideò moralia dicuntur. Alia verò ad cæremonias et ritus Religionis, quâ debitus Deo cultus, honor et veneratio defertur, et vocantur cæremonialia præcepta. Alia denique spectabant ad bonam reipublicæ administrationem civilem, quibus humana civium salus, et pax ac tranquillitas conservatur; et hæc judicialia præcepta nominantur. Quo fit, ut in sacris litteris sæpè hæc tria conjungantur: præcepta, cæremoniæ, judicia. Primum (uti diximus) ad mores refertur; secundum ad ritus et cæremonias sacerdotum; tertium ad civilem populi gubernationem.

Judicialia igitur præcepta, ut rectè D. Thomas docet 1-2, q. 104, art. 3, non fuere mortifera à morte Christi, etiamsi fuerint mortua, quia non erant illa præcepta figuræ Christi venturi, nec referebantur principaliter ad significationem mysteriorum Christi, sicut et cæremonialia, quæ fuerunt mortifera, vel à morte Christi, vel à promulgatione sancti Evangelii, ut alii Patres volunt, quia cum cæremoniæ illæ principaliter spectabant ad cultum illi populo convenientem, secundum significationem mysteriorum Christi venturi, quare post passionem Christi, jam cultus ille cæremonialis erat falsus, quia jam Christus non expectabatur, ac ideò post mortem Christi cessasse de fide est. Præcepta verò moralia,

quæ ex lege naturæ derivantur, servari debent, non tamen quia in lege veteri fuerint præcepta, sed quia naturâ duce tenemur servare.

Neque obstat, quòd Actorum 15, Apostoli jusserunt *abstinere à sanguine et suffocato*; et addiderunt illud se oneris tantummodò inter alia necessaria velle imponere. Viguit igitur post Christi passionem illa cæremonia. Confirmatur, quoniam in concilio Gangrensi est multis annis post id decretum innovatum. — Respondeo cum D. Th. q. 103, art. 4, ad tertium, non fuisse id præceptum ad cultum, sed materialiter in alium finem, ut scilicet posset facilius ex Judæis et gentibus unus populus coalescere, si eo genere abstinentiæ sese gentiles cum Judæis, qui maximè à suffocato et sanguine abhorrebant, in communi convictu confirmarent. Ad confirmationem autem respondet Scotus, tunc temporis etiam durasse illam causam propter quam eodem respectu erat utile ab iis abstinere.

ARTICULUS XXXVIII.

De animæ rationalis productione.

Erant deinde Orientales credentes, animas per traducem gigni ab animabus parentum, sicut corpora à corporibus, atque adeò ab Adami animâ omnes propagari, quæ olim fuit Tertuliani sententia.

Stabilienda est contra hunc errorem veritas catholica. Hæreticum est dicere, animam intellectivam traduci cum semine; ita sentit D. Thom. 1 p. q. 118, art. 2. Probatur primò ex sacrâ Scripturâ, quæ semper ascribit productionem animæ ipsi Deo, et non alteri, ut Genes. 2: *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem*. Et Job 31: *Numquid non in utero fecit me, et formavit me in vulvâ unus?* Hoc certè intelligi non potest de formatione hominis quoad corpus, cum illud etiam formetur à parente per virtutem feminæ. Oportet igitur id intelligi de formatione hominis, quoad animam, quam solus Deus creat. Et quanquàm in Hebraico textu, hic locus non ita planè legatur, tamen parvipendi non potest auctoritas vulgatæ editionis, quam Ecclesia sanxit habendam esse pro authenticâ. Præterea Psal. 32: *Qui finxit sigillatim corda eorum*. Et Zachar. 12: *Fingens spiritum hominis in eo*. Et Ecclesiast. 12: *Spiritus revertatur ad Dominum qui dedit illum*. Et quanquàm hæc ferè testimonia per se sola non planè convincant, ut Augustin., Ep. 28 de

aliquibus hujusmodi testimoniis notat; tamen magnum habent pondus ob Ecclesiæ auctoritatem, quæ eam esse vim horum locorum Scripturæ intellexisse videtur.

Et ratione etiam convincitur, 1° quia nulla virtus activa agit ultra suum genus: sed anima intellectiva excedit totum genus corporeæ naturæ, cum sit substantiæ spiritualis. Nulla igitur virtus corporea ejus effectum valet attingere; atqui omnis actio seminalis facultatis est à virtute corporeâ, cum spectet ad potentiam vegetatricem corpori prorsus inhærentem. Ergo fieri non potest, ut animæ intellectivæ virtute seminis deriventur. Secundò, cum generatio alicujus est causa cur aliquid sit, ejus dissolutio causa item est cur aliquid pereat; atqui dissolutio corporis non affert interitum animæ rationali, siquidem immortalis est: ergo neque corporis generatio erit ei causa, ut esse incipiat; at seminis traductio propria causa est generationis corporis; non igitur causa est generationis animæ. Tertiò, omne agens naturale, sicuti agit dependenter à materiâ, ita non producit nisi quod à materiâ dependet; sed anima rationalis non ita se habet, cum extra corpus existere valeat. Non ergo anima rationalis ab agente naturali producit, sed aliam habet originis suæ causam. Ob hæc et alia quæ antiquos Patres non latuerunt, div. Chrysost. Hom. 1 de incomprehensibili Dei naturâ: « Animæ, inquit, inspirantur, corpora effigiantur. » Et Procopius Gazæus in Gen. c. 2, ad illa verba: *Hoc nunc os de ossibus meis, et caro de carne meâ*, oraculum, ait, non dixisse: Et anima de animâ meâ, caro scilicet non gignit animam. Lege Gregorium Nyssenum disputatione de animâ et resurrectione.

Ex quo fit, animam rationalem à Deo creari, quod hæc ratione demonstrat D. Thomas 1. 2 contra gent. c. 87: Omnis substantia quæ producit, aut generatur per se aut per accidens, aut creatur; sed animæ rationales non generantur per se, cum non constant ex materiâ et formâ, neque per accidens, quia cum sint formæ corporum, oriantur per eorum generationem ex virtute seminali, quod improbatum est; superest ergo, ut per creationem esse accipiant. Huc spectat, quod cum animæ, humanæ omnibus formis physicis naturæ dignitate præstent, sintque in suo esse subsistentes, oportet eas nobiliorem habere originem, et more aliarum substantiarum intellectualium per creationem produci.

Neque huic veritati obstat, quod Genes. 2 dicitur, *Deus requiescere ab omni opere, quod patrârat*. Primùm quia non dicitur Deus absolute requiescere, sed requiescere ab opere quod patrârat, videlicet illis primis sex diebus. Ut sit sensus, Deum mundi opificium absolvisse sex diebus, atque ita die septimo destitisse mundi machinam condere. Item quia, ut interpretatur D. Th. 1. 2 contra gentes c. 84, et in 2, dist. 18, q. 2, art. 1, ad 7, beatus Albertus Magnus in Summâ de homine, q. 15, istiusmodi quies Dei intelligenda est secundum cessationem à novis speciebus condendis, non autem à novis individuis, quorum similia secundum speciem præcesserint. Quare cum omnes animæ intellectivæ, omnesque homines sint unius speciei, nihil repugnat prædictæ quieti Deum quotidie animas creare.

Illud tamen oportet advertere, duas actiones Dei intervenire in animæ productione; prima, quâ Deus producit animam, et hanc ipse solus facit, sine interventu causarum secundarum, eo modo quo creavit angelos. Altera etiam tunc actio Dei intervenit, ad unendam animam corpori, et hanc cum agente naturali facit, quæ tamen ita intelligenda sunt, ut non prius tempore anima existit, quam uniatur corpori.

Legendus de his quæ impræsentiarum pertractantur, Dominicus à SS. Trinitate, qui t. 5 suæ Bibliothecæ theologicæ, l. 4, sect. 10, per 26 cap. copiosissimè et admodum eruditè disserit de his hæresibus. Commoratur quoque in Oriente quædam hominum natio qui Christiani S. Joannis nuncupatur, quorum in superioribus nulla fit mentio, de quorum origine, ritibus et erroribus, tractatum Romæ edidit an. 1652 noster Ignatius à Jesu, missionarius et vicarius nostræ residentiæ in Mesopotamiâ, in quo errores et hæreses illorum adducit, et egregiè confutat, quorum magnam etiam multitudinem ad catholicam fidem traducit.

CAPUT V.

ARTICULUS PRIMUS.

De juvandis Orientalibus.

Licet Orientis Ecclesiæ errores et clades innumeræ, quibus tot annis obruta permansit, idololatrarum gentium, ob sua peccata, obduratam habere frontem, et obstinatam mentem, et ideò à Deo Optimo Maximo derelicta videatur, tamen nos animare debet ad meliora speranda is apud quem non est impossibile omne

verbum, quique quærentibus seriò regnum Dei ejusque gloriam, animarum lucra multa solet adjicere, atque ita hoc ultimo seculo in remotissimis Indiis, ad ortum, occasum et meridiem, deletis idolis, trophæum crucis passim excitavit, cùm hæc mundi plaga quæ vergit ad Orientem, restet, in quâ necesse etiam sit Evangelium rectè annuntiari. Magnum in eâ ostium aperiri posse orthodoxæ fidei, experientia ostendit, si summi Ecclesiæ Patris longanimi, ut ita dicam, diligentia, quâ potissimum tot alia regna jugo Christi fuere subjecta, negotium hoc promoveatur.

Insudârunt olim summi pontifices pro tuendâ fide in Ecclesiâ Orientali, maximosque labores et pericula subiêre, ac nostro etiam seculo magnoperè student Orientalibus nationibus opem ferre, auxiliumque in omnibus præstare; præcipuus tamen Gregorius XIII, dignus æternâ memoriâ pontifex, præter alios operarios quos in Indias, in Angliam, Constantinopolim aliasque orbis partes misit, etiam in Alexandriam Ægypti, Syriam, Palæstinam cum Libano monte, Babyloniamque aliquot destinavit, qui hujus tractûs nationes divino verbo ac piis etiam muneribus à pontifice ipso missis, ad fidem atque pietatem allicerent. Præcipuus in Orientem legatus fuit Leonardus episcopus Sidoniensis, et Apostolicus nuntius, qui in Orientem, cum aliis etiam viris doctis et piis (inter quos P. Joannes Baptista Romanus, societatis Jesu) à summo pontifice ad patriarchas illos Orientales, ad aliosque metropolitans et episcopos, vestimenta sacerdotalia, argenteos calices, libros etiam aliquos linguâ Arabicâ conscriptos, aliaque pretiosa dona deferentes, missi sunt, plurimique tam ex patriarchis illius tractûs, quàm episcopis et archimandritis fidei professionem, unionemque cum sanctâ Romanâ Ecclesiâ jampridem retentam confirmârunt; alii de novo emisero, sanctissimoque Romano pontifici totius orbis capiti obedientiam præstiterunt; alii propter magna sibi pericula, tam à Turcis, quàm à falsis fratribus imminencia, fidei professionem opportuniori tempori reservârunt. Stant hodiè in Bibliothecâ illustrissimi domini cardinalis de S. Severinâ, qui tunc totius Orientis protectione gaudebat, quamplurium patriarcharum, aliorumque episcoporum Orientalium fidei professiones Arabicâ linguâ conscriptæ, eorum sigillis et subscriptionibus firmatæ, ac in Latinam etiam linguam traductæ. Et ut Gregorio XIII, è vivis discedente, hujus mis-

sionis fructus consisterent, Seminarium instituit, in quo pueri Orientalium et Maronitarum excepti, in catholicâ doctrinâ erudiantur, ut inde in patrias sedes reversi suos docere possint, quæ ad cultum Christi pertinent, et in officio fidei continere. Quare postea Clemens VIII, post Gregorium XIII, ad montem Libanum duos sacerdotes (ut jam supra de Maronitis agentes latius scripsimus), è Patribus Jesuitis misit, ut certior fieret, num sumptus, qui in Urbe in Seminario Maronitarum et aliorum Orientalium fiunt, benè ponerentur; quæve spes, aut restituendæ aut propagandæ Religionis esset in Oriente.

Messes quidem in Oriente jam albæ sunt ad metendum, solum superest, ut summi sanctæ Ecclesiæ pontifices mittant falcem, et huic negotio incumbant, præcipuè ut nobis jungantur; sed ut hoc fiat, non est opus unius diei aut legationis, sed et longanimi, et non intermissâ perseverantiâ, et frequentissimis legationibus opus est, quæ omnia disponunt animos ad catholicam fidem, ritusque suscipiendos, quoadusque opus Dei perficiatur. Maximè verò oportet, ut christianis in regionibus illis sub Turcarum ditione inopiâ aliisque calamitatibus oppressis succurratur: id enim præstiterunt Romani pontifices ab initio nascentis Ecclesiæ, usque ad ætatem nostram, qui Christianorum catholicorum inopiam eleemosynis abundè sublevârunt.

Hujus rei testis est Epistola Dionysii episcopi Corinthiorum vetustissimi ad Ecclesiam Romanam, in quâ sic alloquitur Romanos: « Apud vos jam mos inveteravit, ut omnes fratres variis afficeretis beneficiis, et Ecclesiis permultis, quæ in quâque civitate sunt, vitæ mitteretis subsidia. Sic planè non solum egentium sublevatis inopiam, verum etiam fratribus qui sunt ad metalla damnati, opem fertis, atque ita per ea beneficentiæ subsidia, quæ jam primis Ecclesiæ vestræ jactis fundamenti passim mittere consuevistis, cumsitis Romani; Romanorum consuetudinem sedulò observatis; quam quidem certè beatus Sother vester episcopus, et hactenus custodivit diligenter, et valdè suo propenso studio adauxit, idque non modò opes in sanctos reficiendos delegatas benignè subministrando, verum etiam fratres ad ipsum adventantes, tanquàm pater indulgens ac clemens in liberos beato ac pio sermone ad virtutem cohortando. » Hæc Dionysius. Testatur porrò Eusebius hanc consuetu-

dinem (de quâ Dionysius) Ecclesiæ Romanæ suo adhuc tempore maximè servatam. Hinc Paulus Diaconus scribit à Symmacho papâ abundè missum, unde se alere possent episcopi Africani, qui suis ejecti sedibus, in Sardinia exulabant. Liqueat ex Epistolis Gregorii Magni, quantum pontifici Romano semper curæ fuerit in singulis totius orbis regionibus egentes Catholicos sublevare et benè iis facere. Ob id Romæ videmus esse cunctis nationibus, vel remotissimis, hospitales ædes cum suis redditibus, excitas ab antiquis temporibus, ita ut neque Chaldæis sua domus, neque Indis et Æthiopibus desit; tot verò ac tantos sumptus à pontificibus Romanis factos ac fieri in dies ad inopiam sublevandam egentium.

Et cum longè sit certissimum Orientales nationes in summâ penuriâ spiritualium instructionum versari, rationi quàm maximè consentaneum est, ac officio hujus sanctæ sedis incumbit, datâ occasione quàm citissimè operarios, qui non quærant quæ sua sunt, sed quæ Jesu Christi, ad eas expedire. Cavendum tamen sedulò est, propter exploratores occultos, ne per Romam divulgetur rumorque spargatur, tales à summo pontifice, tanquàm reformatores, aut aliorum negotiorum expediendorum causâ missos esse, sed secretò tanquàm aliud acturi vadant.

Deinde omnium sibi gratiam conciliantes, sint etiam propenso in Orientales animo, non scrupulosi, non ignari, nimiumve zelosi: in hoc enim casu minùs inest mali peccato nimie dissimulationis, quàm in altero extremo, dico in nimio zelo; hoc quippe plus damni quàm utilitatis causare posset: non oportet quemquam exasperare; nam casu, quo Turca hujusmodi rei fieret conscius, severius aliquod edictum statueret, ita ut in perpetuum aditus præcluderetur Ecclesiæ conatibus, atque omnis spes præscinderetur: quamobrem cum omnibus quàm humanissimè, et quoad fieri potest, amicabiliter erit agendum.

Si cætera inter ministros paria sint, omnibus præferendi erunt ex iisdem partibus oriundi, et Arabico idiomate utentes, idque multas ob causas, et præsertim quia tanta non est Turcarum in eos suspicio, vel persecutio.

Proximè secundum hos convenientissimi sunt huic missioni Franci, quia benigniùs à Turcis recipiuntur, maximè habitis litteris à rege Franciæ, aut ipsius legato Constantino-poli residente. Post quos idonei etiam sunt,

qui Gallicam linguam callent; pro talibus enim haberentur, et à Francis ibidem negotiantibus favore afficerentur, præcipuè virtute litterarum à supradictis obtentarum.

Apti insuper sunt et alii, habito salvo conductu, servatisque statutis et ordinationibus Turcarum, modò in iis conditiones requisitæ illucescant.

Minori dispendio, fastidio, periculo et suspicione mitti poterunt aliqui earumdem religionum ibidem habitantium, utpote S. Francisci, S. Dominici, S. Basilii, S. Benedicti, etc., dummodò apti reperiantur, eos, inquam, ex illis monasteriis evocando, et transferendo per generalem eorum, modò hunc, modò illum, sub aliquo prætextu et honesto colore.

Expediens autem foret exhortari ad hanc rem generales religionum, aut procuratores eorumdem Romæ residentes, atque insuper exposcere catalogum omnium Orientalium, quos curæ suæ subjectos habent, et quinam ex iis, vel pro præsentì, vel pro futuro huic functioni convenientes reperirentur, quod non ita novum, vel ab usu alienum videbitur, si Martinum V in memoriam revocemus, qui totius orbis litteratissimorum ac præstantium virorum nomina penes se in scriptis asservabat.

Omnibus ad hanc functionem idoneis reperitis, locus Romæ in propriis eorum monasteriis assignandus esset, ut ibidem in rebus ad similem missionem necessariis instruerentur, docerentur, ac penitus perfecti redderentur; et quidem, ut alacriùs se huic operi accingant, ferventi zelo succendendi et inflammandi sunt, atque alii etiam spe quâdam animandi, tanquàm si foret probatio quædam ad majora.

Præterea non minima difficultas est, et quæ schismaticos Orientales forsitan magis in schismate detinet, quòd Dioscorum aliosque schismaticos antesignanos, quos Ecclesia catholica hæreticos censet, ipsi ut viros sanctissimos colant, et tam in Missæ sacrificio, quàm aliis communibus precibus, solemniter invocent; sicut et apud Moscovitas etiam contingit, qui asserente Antonio Possevino in suâ Moscoviâ, licet res planè fabulosa sit, corpora quorundam, qui schismatici fuerunt, integra sese habere gloriantur, per quos miracula frequenter edi, cæcis visum restitui, ægrotos sanari constanter affirmant; ut plurimi periculi res esse videantur, si quis illorum corporum ele-

vet præconceptam animis sanctitatem, aut quasi dubius quærat, nùm ii verè sancti, martyresvè fuerint. Inter alios autem numerantur Cleba, et Boris, Petrus metropolita, Alexius, quorum corpora extare aiunt Moscovitæ. Hæc Possevinus. Unde hodie Jacobitæ aliæque Orientalium nationes, ut legati à Greg. XIII. missi experti asserebant, facillimè pontificis primatum agnoscebant, unius naturæ in Christo errorem, aliosque similes non sine animi promptitudine confitebantur; at cùm ventum fuisset, ut Dioscorum abjurarent, ita ægrè tulerunt, ut ob id potissimum legati re infectâ reverterentur.

Non minorem Orientales, sicut et Græci omnes habent difficultatem in recipiendo Kalendario Romano emendato, cujus emendationem rennunt admittere: quare oportet, ut operarii qui mittendi sunt, hujus emendationis causas rationesque cognoscant, ut qui erudiendi sunt, capaces sanctæ novitatis fiant. De quâ re videndi sunt Antonius Possevinus in Refutatione adversus Davidem Chytræum, et Christophorus Clavius, qui librum hâc de re absolutissimum edidit Romæ. Quòd si non facilè se Romano Kalend. accommodaverint, ferendi sunt, dùm in aliis substantiam catholicæ fidei amplectantur.

Juvandi sunt, et urgendi Orientales ferè iisdem argumentis, quibus Græci ipsi, desumptis à suppliciis à Deo Optimo Maximo illis, postquàm à Romanâ Ecclesiâ descivère, inflicti. Si enim respiciamus Ægyptum cæterasque Asiæ provincias, agitur annus plus quàm millesimus, ex quo illæ à nobis discesserunt, hæreticis Nestorio, Eutyche, Dioscoro ac præcipuè Monophysitis Ecclesiam perturbantibus (ut cætera omittam), vix aliquis ex illis proferri poterit, qui fuerit excellenti præditus doctrinâ: corruerunt enim summa tam liberalium artium, quàm theologiæ ac cœlestium disciplinarum fundamenta, ac ipsi in turpissimam prolapsi sunt ignorantiam.

Deinde operarii maximo studio curabunt, ut ex Christianis tam Græcis quàm Jacobitis, Armenis, Nestorianis, Cophtis, aliisque, nonnulli, qui præstantiori pollent ingenio, Romam mittantur, linguarum, litterarum, aliarumque scientiarum ediscendarum gratiâ, quos Romæ benignissimè recipiendos admonebunt. Græcos in Collegio Græco, et alios in Collegio nationum ultramarinarum, ac ibi amicè tractandos et educandos; et quod amplius est, cum conservatione rituum ipsorum, ut nimirum post-

quàm benè instructi fuerint, et eruditi ad utilitatem ac emolumentum earundem nationum, in suam singuli patriam revertantur. Illud autem maxime advertendum, ut sint bonæ indolis adolescentes, bonisque moribus imbuti, apti, dociles, atque ingenii perspicacis, quique principia quædam linguarum habeant, et ætatis sint convenientis, Græci videlicet, à duodecimo anno ætatis usque decimum quintum, vel decimum sextum ad summum; aliarum verò nationum à duodecimo usque ad decimum octavum annum aut vigesimum, qui cùm transmittendi fuerint, securè et mercatorio more diligenti curâ navibus committantur.

Curabunt deinde libros aliquos Græco, Arabico, Chaldæo vel aliis illarum nationum linguis conscriptos secum portare, professiones etiam sanctæ fidei, non solum Latino idiomate, sed in linguâ Græcâ, Arabicâ, Chaldæâ; doctrinam quoque christianam, linguâ Illyricâ et caractere Italico: quæ et alia similia opera Romæ typis excusa facilè invenientur.

ARTICULUS II.

Instructiones aliæ pro juvandis Orientalibus.

Guardianus unâ cum religiosis familiæ Franciscanæ Hierosolymis degentibus, citra dubium plura præstare posset, quæ ad summam Dei gloriam, haud exiguum sanctæ Romanæ Ecclesiæ obsequium, atque omnium prope Orientalium spirituales profectum, et animarum salutem non modicum conducerent.

Cùm in Dominico sepulcro immorentur religiosi septem diversarum nationum schismatis labe infecti, uti sunt, Græci Georgiani, Abyssini, Armeni, Jacobitæ, Cophti, Suriani, Maronitæ, operæ pretium erit, hos in primis omni studio et industriâ ad veram sanctæ Ecclesiæ unionem reducere, quibus post veluti aptissimis instrumentis, eorundem pariter nationes in viam rectam dirigantur.

Sicuti omnes isti religiosi, vitæ auctoritate elucent, idcirco religiosi Latini, eosdem probatoris ac sanctioris vitæ exemplo præcellere contendunt, quò majoris faciant sanctam Romanam Ecclesiam, cujus hi partes agunt, ut similiter alios sincero vivendi modo ad vitæ melioris frugem et avitæ Religionis normam pertrahant; præibunt autem illos, tum in virtutibus, tum vel maxime in servitio et cultu divino.

Denique ut facilius animi eorum concilien-

tur, operæ pretium erit, quàm optimè erga illos affici, cum omni honoris respectu, et obsequiorum promptâ exhibitione, ut congerant carbones ignis super capita eorum.

Majoris ergo profectûs gratiâ, religiosi discretionem, prudentiâ, et humanitate cæteris præstantiores, facilioresque ingenii seligendi, quibus Guardianus, cum aliarum nationum religionis, communicationem persuadeat eâ ratione, ut cuivis nationi unus pluresque deputentur.

Modus verò agendi cum ipsis erit ejusmodi, ut nimirum captatâ eorundem benevolentia, etiam ritibus ipsorum præposteris nonnihil conniveatur, bona autem illorum opera haud mediocri existimatione censeantur, D. Pauli Apostoli instar ad Corinthios scribentis. Accedet insuper omnis diligentia, quâ et eorum opiniones advertantur, et rerum temporalium spiritualiumve status iis nationibus proprius cautè eliciatur, et conditiones tum naturales, tum morales perdiscantur, atque, ut verbo absolvam, ut præcipuo studio cujusvis nationis status et mores plenè, quoad fieri licebit, comprehendantur. Quæ, ut rectius ac majori cum fructu peragantur, necessarium erit, quemque religiosorum in id opus incumbendum, sedulâ lectione auctores de natione scribentes, quam quilibet ad sententiam sanio-rem perducere molitur, ante evolvisse; verum ante singula, ipsimet errores errorumque fundamenta, integræque historiæ penitus introspectiendæ, sine quibus vix aut ne vix quidem ullus poterit expectari profectus.

Ostendendum etiam, Ecclesiam Romanam probare ac indulgere, ut quævis Ecclesia propriis adhæreat ritibus ac cæremoniis, quippe cum schismatici priorum rituum tenacissimi sint. Ne ipsos eorum perdendorum ingruens aliqua suspicio ab Ecclesiâ Romanâ alienet et evertat, opportunè laborandum, ut se in propriis cæremoniis insectandis conservandos esse persuadeantur. Exemplis deinde ac historiis antiquis primitivæ Ecclesiæ, sanctorumque Patrum præteritorum temporum, iis aperienda auctoritas, ac summi pontificis in præsentiarum usque continuata potestas explananda: quodque calamitates universæ, tyrannorum furor, ac quævis persecutionum procellæ in Ecclesiam catholicam insurgentes pontificum obedientia suppressæ hactenus semper evanuerint.

In emendandis verò ipsorum erroribus, cum leniter, tum modestè procedendum, ne scilicet apertè nimis convincantur, vel acerbius

urgeantur, sed suavi reprehensionis rationes et auctoritates addantur subinde, ut sic facilius eorum mentes ac responsiones percipiantur. Quare opus esse duxerim, antiquiorum SS. Patrum et doctorum prænosse nomina, nempe qui in cujusvis nationis majorem existimationem cadunt, ut doctrinarum eorundem habitâ notitiâ, inde argumenta sumantur, lenius tamen, omni disputationis acerbitate seclusâ: nationes enim istæ, et præsertim religiosi, suorum rituum et sectarum tenacissimi, ac in erroribus pertinaces, salutis suæ studiosos, præstigias sibi imponere velle falsò augurantur. Ulteriùs etiam, de pluribus simul erroribus non sunt coarguendi, sed de uno, deinde altero, iisque evidentioribus et nullatenus tolerandis: plura namque, quantumvis nihil decoris aut venustatis habeant, apud eos tamen ferenda erunt.

Maronitis sanctæ Romanæ Ecclesiæ unitis congratulandum, et in fide sanctæ Romanæ Ecclesiæ confirmandi. Verum cum creditu sit facile, complures eorum antiquis erroribus adhuc nuntium non remisisse, opera ponenda, quò iisdem rejectis catholicæ veritatis reddantur capaces. Georgiani quoque, et his ad resipiscentiam procliviores Armeni, summâ curâ, familiari tamen tractu, ad Ecclesiæ Romanæ unionem invitandi. Æthiopes autem et Abyssini, ad Catholicorum ritus, summique pontificis recognitionem, velut capitis sui, suapte sponte magnoperè aspirantes, propter Nicæni tamen concilii dispositionem dubii, quo cautum fuit in Ecclesiæ patriarchalis distributione, Æthiopiam Alexandrinæ subdi Ecclesiæ, à cujus patriarchâ, Abunam quemdam sic nuncupatum, schismatis semper labe infectum, assignatum sibi agnoscerent patriarcham: diligentissimè, et haud vulgari prudentiâ erunt dilucidandi, ostendendumque, duos haberi Alexandriæ patriarchas, Græcum alterum, alterum Cophtum, eodemque fundamento schismatis, quo Græcum patriarcham rejiciunt, simili itidem errore Cophtum inquinatum, nusquam ut patriarcham debere circumpecti. Insuper cum uterque, et Græcus et Cophtus, Turcarum dominio subsit, idcirco summus pontifex eos hucusque ab erroribus quibus contaminantur pro libitu vindicare nequibit. Accedit, quòd cum ob schisma falsò patriarcharum nomine insigniti sint, Ecclesia Romana semper Alexandrinæ de vero, catholico insignique eruditione exulto patriarchâ providet, quem ubi Nicæni concilii decreta

ritè sequuntur, pro vero patriarchâ Alexandrino, Romæ, ob Alexandriam à Turcis interceptam residente, et ob Alexandrinum ibidem patriarcham schismate notatum, recipere tenentur.

Ultimò tandem, quidquid in dictis nationibus, catholicæ fidei dilationis et incrementi accesserit, totum plenè et sincerè, sanctæ Apostolicæ sedi transcribantur, quo, quid ulterius facto opus fuerit, maturè decernere et statuere valeat.

ARTICULUS III.

De quibus præcipuè, tam in fide quàm in moribus, interrogandi et instruendi videantur Christiani Orientales, qui volunt profiteri sanctam fidem catholicam, seu redire ad unitatem sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et detestari ac abjurare errores et hæreses, plus minùsve pro prudentiâ theologi interrogantis.

De Deo et ejus unitate. — De trinitate personarum. — An in personis detur majoritas aliqua vel æqualitas. — De Patris paternitate, de Filii filiatione, et Spiritûs sancti processione, seu spiratione. — An Filius sit coæternus, coessentialis, et per omnia coæqualis Patri.

De Spiritu sancto : An sit coæternus, coequalis et coessentialis Patri et Filio.

De Spiritu sancto : A quo procedat, an à Patre tantum, vel à Patre et Filio, an ab uno vel pluribus principiis. — Quæ persona fuerit incarnata. — De Christi Incarnatione. — De ejus naturis, an una, an plures. — Item de voluntatibus et operationibus Christi, an una, an plures. — Quid sentiat de illâ naturâ quam dicunt aliqui Orientales resultare ex duabus, et sic de unâ voluntate et operatione.

De libris canonicis sacræ Scripturæ, qui et quot. — De sacris generalibus conciliis, et quid unumquodque eorum damnavit. — De concilio Ephesino et Chalcedonensi, quid sentiat. — Quid item de S. Leone papâ primo. — An B. Virgo Maria Mater Domini nostri Jesu Christi, dicenda sit Dei genitrix, seu Mater Dei. — De hymno Trisagio, quomodò dicatur; an in fine ei addatur : *Qui crucifixus es pro nobis, miserere nobis.* — Quid sentiat de Nestorio olim Constantinopolitano episcopo. — Quid de Dioscoro olim episcopo Alexandrino, et Eutyche olim presbytero Constantinopolitano, et Severo olim episcopo Antiocheno. — Quid item de Cyro olim Alexandrino, et de Sergio Pyrrho, Petro, Paulo et olim Constan-

tinopolitanis; et Macario olim Antiocheno episcopo, et aliis similibus hæresiarchis et hæreticis, in sacris Ephesinâ primâ, et Chalcedonensi quintâ et sextâ synodis, et in concilio Romano sub S. Martino papâ primo, et aliis generalibus conciliis damnatis, quos interrogans non vocet, aut dicat tales esse, ne pudorem incutiat interrogatis, aut eos retrahat à veritatis confessione. — De aliis œcumenicis et generalibus conciliis auctoritate sanctæ Romanæ Ecclesiæ confirmatis, et præcipuè de Florentino.

De sacramentis et eorum numero. — Quid unumquodque eorum contineat. — De effectu, de materiâ, de formâ, ministro, et intentione ea tradentis et suscipientis. — Specialiter verò de Baptismo parvulorum, et quot dies nati baptizentur. — De sacramento Confirmationis, et quæ sit materia, et quomodò consecratur, et à quo et quando renovetur Chrisma, et an quotannis. — De ministro, an solus episcopus. — De formâ. — De sacramento Ordinis, quot ordines habeantur, qui item sacri. — De tempore et modo ordinandi. — De ætate ordinandorum. — In Missâ quæ sint verba consecrationis corporis et sanguinis Christi. — An apud suos in azymo vel fermentato panis offeratur. — An cum vino misceatur aquâ. — Quid sentiat de offerentibus in azymis. — De communione clericorum aut presbyterorum non celebrantium, et populi, et an sub utrâque specie. — De formâ cujuslibet ordinis. — De simoniâ, præcipuè de iis qui pecuniis aut conventionibus, aut alio humano studio et favore ordinantur in diaconos, presbyteros, eliguntur aut confirmantur in episcopos, archiepiscopos et patriarchas respectivè. — Quam auctoritatem accipiant in Ecclesias ad quas ordinantur à tyranno Turcarum, vel Persarum, aut alio principe infideli. — De matrimonio, an apud eos sit sacramentum. — Cujus ætatis esse debeant, qui aliud contrahunt, ac quibus ritibus, vel cæremoniis. — An inter consanguineos et affines, vel quoto gradu. — An admittant repudium vel divortium. — An vivente primâ uxore aliquo casu aliam ducere apud eos liceat; et contra vivente primo marito alteri copulari. — An altero conjugum in captivitate vel servitute detento, alteri nuptiis aliis jungi liceat.

De peccato originali, quid credat, aut sentiat, et an animæ creentur à Deo. — An quis salvari possit extra fidem mediatoris Dei et hominis Christi Jesu, et quid de iis qui sunt

modò in lege naturæ. — De peccatis mortalibus. — De peccatis voluntatis, quæ non trans-eunt in actum exteriorem, an sint mortalia. — De sacramento Pœnitentiæ. — De peccatorum confessione sacramentali, et quoties fiat. — Quæ peccata sint confitenda. — Quæ pœnitentiæ vel satisfactiones apud suos imponantur. — De absolutione à peccatis, et ejus formâ. — De indulgentiis. — De sacramento extremæ Uctionis, seu Uctionis infirmorum, an apud eos habeatur. — De materiâ, formâ et usu. — An sint facienda suffragia pro defunctis, et quæ. — An animæ decedentium ex hâc vitâ indigeant purgatione aliquâ, et quorum. — De Purgatorio, et loco purgationis animarum hujusmodi. An modò animæ sanctorum et justorum fruuntur beatitudine, et animæ malorum puniantur in inferno, an verò expectetur resurrectio corporum, et judicium universale. — De invocatione B. Genitricis Mariæ et sanctorum. — De cultu sanctarum imaginum Domini nostri Jesu Christi, B. Mariæ Deiparæ et sanctorum. — De lege veteri, ejusque cæremoniis, an cessaverint, quæ et quando. — De festivitatibus quas habent, et illarum tempore. — De jejuniis, quæ observant, et illorum tempore.

ARTICULUS IV.

Brevis orthodoxæ fidei professio, quæ ex præscripto sedis Apostolicæ ab Orientalibus, ad sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ unitatem venientibus facienda proponitur.

Corde credo, et ore confiteor, quòd unus est Deus, verus, omnipotens, incommutabilis, incomprehensibilis, ineffabilis et æternus Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, unus in essentiâ, trinus in personis, Pater ingenuitus, Filius à solo Patre genitus, Spiritus sanctus à Patre Filioque æternaliter procedens, non sicut à duobus principiis, aut duabus spirationibus, sed ab utroque tanquàm ab uno principio et unicâ spiratione. Pater non est Filius, aut Spiritus sanctus : Filius non est Pater, aut Spiritus sanctus ; Spiritus sanctus non est Pater, aut Filius, sed Pater tantum Pater est, Filius tantum Filius est, et Spiritus sanctus tantum Spiritus sanctus est. Nullus alium aut præcedit æternitate, aut excedit magnitudine, aut superat potestate, sed absque initio semper est, et sine fine. Pater est generans, Filius nascens, Spiritus sanctus procedens ; consubstantialis, coæquales, coomnipotentes et coæterni. Hæ tres personæ sunt

unus Deus, non tres dii, una essentia, una substantia, una immensitas, unum principium, unus Creator visibilium omnium et invisibilium, corporalium et spiritualium, qui quando voluit universas condidit creaturas suâ bonitate, quas et valdè bonas voluit. Et ideò reprobò et anathematizò omnes hæreses et hæreticos sentientes et docentes contraria.

Firmiter etiam credo, et profiteor, quòd unigenitus Dei Filius Patris consubstantialis semper cum Patre et Spiritu sancto existens in plenitudine temporis, quam divinæ misericordiæ consilium inscrutabile disposuit, ut nos à peccato Adæ, ac cæterarum culparum nostrarum sordibus mundaret, et à morte et inferno liberaret, incarnatus est de Spiritu sancto, in immaculato utero beatissimæ Mariæ semper Virginis veram et integram hominis naturam assumpsit, corpus videlicet et animam rationalem, in unitate personæ divinæ, tantâ unitate, ut unus et idem Christus sit Deus et homo, Dei Filius et hominis filius ; ita quòd una natura non confunditur cum alterâ, nec una transit in alteram, nec una miscetur alteri, nec altera evanescit, sed in personâ omninò unâ sunt duæ perfectæ naturæ, divina scilicet et humana, salvis earundem naturarum proprietatibus, duæ voluntates, duæ operationes, ita ut Christus sit tantum unus. Et sicut formam servi Dei forma non ademit, ita formam Dei servi forma non minuit ; qui enim verus Deus est, idem verus est homo : Deus per id quòd in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum : Homo per id quòd Verbum caro factum est, et habitavit in nobis : Deus per id, quòd de quinque panibus quinque millia hominum satiavit, quòd Samaritanæ aquam salientem in vitam æternam promisit, quòd Lazarum quatrduanum à mortuis resuscitavit ; homo per id quòd esurivit, sitivit, fatigatus est, et in ligno crucis clavis affixus est ; unus et idem secundum divinitatem, æqualis æterno Patri, immortalis, impassibilis ; secundum verò humanitatem minor Patre, mortalis et passibilis.

Insuper firmiter credo et prædico eundem Dei Filium incarnatum, verè natum esse ex Mariâ semper Virgine, et ideò ipsam virginem fateor veram Dei Matrem atque genitricem ; item verè passum, verè mortuum et sepultum, verè cum animâ descendisse ad inferos, ad liberandas animas sanctorum Patrum, quæ in limbo detinebantur, alligato insatiabili homi-

cidâ, subinde ex mortuis verè resurrexisse, et per quadraginta dies Apostolos docuisse de regno Dei, moxque ad cœlos ascendisse, sedereque ad dexteram Patris, et venturum esse in fine seculorum ad judicandos vivos et mortuos.

Credo et profiteor nullum unquam hominem ex semine Adæ conceptum, et natum fuisse salvatum, aut fortè salvandum, nisi per fidem mediatoris Dei et hominum Domini nostri Jesu Christi, in sanguine et morte ipsius, quâ nos reconciliavit æterno Patri, et delevit chirographum iniquitatumstrarum æternâ redemptione inventâ.

Item firmiter credo legalia omnia veteris Testamenti, seu Mosaicæ legis, quia Christum figurabant, licet divino cultui illâ ætate congruerent, ipso adveniente cessâsse, et jam promulgato Evangelio servari non posse sine interitu salutis æternæ. Omnes igitur post illud tempus circumcisionis, sabbati, ciborum eâ lege prohibitorum, reliquorumque legalium observatores alienos à fide denuntio, et salutis æternæ non posse esse participes, nisi aliquandò ab his erroribus resipiscant; ab his enim omnibus liberavit nos Christus, et septem novæ legis Sacramenta instituit, quæ veneror, credo et profiteor, unum Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Ordinem, Matrimonium et extremam Uctionem, quæ omnia ea dignè sumentibus virtute Passionis ejusdem D. N. Jesu Christi gratiam conferunt. Ista septem Sacramenta perficiuntur tribus, verbis videlicet, et rebus ac ministro; verbis, ut formâ; rebus, ut materiâ; ministro, qui facere intendat, quod facit Ecclesia. Recipio insuper quidquid de iisdem sacramentis sancta et catholica Ecclesia Romana docet et prædicat.

Credo, quòd si verè pœnitentes in Dei charitate decesserint, antequàm dignis pœnitentiæ fructibus de commissorum et omissorum pœnis satisfecerint, coram divinâ justitiâ eorum animas pœnis Purgatorii post mortem purgari, utque à pœnis hujusmodi releventur, prodesse eis fidelium vivorum suffragia, Missarum scilicet sacrificium, orationes et elemosynas, ac alia pietatis officia, quæ à fidelibus pro aliis fidelibus fieri consueverunt, secundum Ecclesiæ instituta. Illorumque animas, qui post Baptismum susceptum nullam omninò peccati maculam incurrerunt, illas etiam quæ post perpetrati peccati maculam, ut dictum est, purgata sunt, in cœlum mox recipi, et intueri clarè ipsum Deum trinum et unum, sicuti est, pro meritorum tamen diversitate,

alium alio perfectiùs; illorum verò animas qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus perpetuò puniendas.

Firmiter etiam teneo et credo Symbolum fidei à trecentis decem et octo Patribus in concilio Nicæno, et à centum et quinquaginta in concilio Constantinopolitano traditum, ac semper in Ecclesiâ usque modò inviolatè custoditum, videlicet :

« Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem cœli et terræ, visibilium omnium et invisibilium, et in unum Dominum Jesum Christum filium Dei unigenitum, et ex Patre natum ante omnia secula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de cœlis. Et incarnatus est de Spiritu sancto ex Mariâ Virgine, et homo factus est; crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est; et resurrexit tertiâ die secundum Scripturas, et ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris, et iterum venturus est cum gloriâ judicare vivos et mortuos; cujus regni non erit finis. Et in Spiritum sanctum Dominum et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit, qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, qui locutus est per prophetas; et unam sanctam catholicam et apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptismam in remissionem peccatorum, et expecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi seculi. Amen. »

Confiteor, teneo et prædico unum eundemque Deum veteris et novi Testamenti, hoc est, legis et prophetarum, atque Evangelii auctorem esse, quoniam eodem Spiritu sancto inspirante utriusque Testamenti sancti locuti sunt. Itaque suscipio omnes libros canonicos, quos suscipit sacrosancta Romana et catholica Ecclesia. Sunt verò infra scripti : Testamenti veteris, quinque Moysis, id est, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium; deinde Josue, Judicum, Ruth, quatuor Regum, duo Paralipomenon, Esdræ 1 et 2, qui dicitur Nehemias, Tobias, Judith, Esther, Job, Psalterium Davidicum 150 psalmorum, Parabolæ, Ecclesiastes, Canticum canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Isaias, Hieremias cum Baruch, Ezechiel, Daniel, duodecim prophetæ minores, id est, Oseas, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Micheas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus,

Zacharias, Malachias, duo Machabæorum 1 et 2; Testamenti novi, quatuor Evangelia secundum Matthæum, Marcum, Lucam et Joannem; Actus Apostolorum, à Lucâ Evangelistâ conscripti, quatuordecim Epistolæ Pauli ad Romanos, duæ ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, duæ ad Thessalonicenses, duæ ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos, Petri Apostoli duæ, Joannis Apostoli tres, Jacobi Apostoli una, Judæ Apostoli una, et Apocalypsis Joannis Apostoli.

Item amplector, suscipio et approbo sacrosanctam synodum Nicænam primam, trecentorum decem et octo Patrum, et profiteor et sequor quidquid illa decrevit, et reprobo et damno quidquid illa damnavit; et maximè impiam hæresim Arianorum, cum ipso auctore Ario, qui affirmare ausus est Filium Dei non esse ab æterno ab ipsâ Patris substantiâ genitum, sed ex tempore atque ex nihilo procreatum. Item amplector, suscipio et approbo sanctam synodum Constantinopolitanam primam, centum et quinquaginta Patrum, et credo quidquid illa decrevit, et reprobo quidquid illa reprobavit; et maximè impiam hæresim Macedonii cum ipso auctore, qui affirmare ausus est, Spiritum sanctum non esse Patri et Filio coæternum et consubstantialem, atque ideò nec esse Deum, sed creaturam. Item amplector, suscipio et approbo sacram synodum Ephesinam primam, ducentorum Patrum, et credo quidquid illa decrevit, et reprobo quidquid illa reprobavit; et maximè impiam hæresim Nestorianorum cum suo auctore Nestorio, qui duas personas in Christo constituens, asserbat non esse à Verbo Dei carnem assumptam in unitate personæ, sed per solam inhabitationem instar templi sanctificatam, et Christum non esse dicendum Deum incarnatum, sed hominem Deiferum, nec beatam Mariam ejus genitricem dicendam esse Deiparam, sed Christiparam. Item amplector, suscipio et approbo sanctam synodum Chalcedonensem, sexcentorum triginta Patrum, quartam in ordine universalium synodorum, et credo ac sequor quidquid illa decrevit, et reprobo ac damno quidquid illa reprobavit; et maximè impiam hæresim Eutychetis et Dioscori Alexandrini, cum ipsis auctoribus, qui affirmare ausi sunt, non esse in Christo post unionem Verbi cum carne duas integras, perfectas, inconfusas et impermixtas naturas, cum unitate hypostasis, sive personæ, et reprobo secundam synodum

Ephesinam, imò potiùs latrocinium, quod factione ejusdem Dioscori, occiso beato Flaviano episcopo Constantinopolitano, legatis summi Romani pontificis fugatis, et episcopis cæteris terrore armorum ad assentiendum compulsis, Eutychianam hæresim impiè confirmavit.

Item amplector, suscipio et approbo synodum Constantinopolitanam secundam, centum sexaginta quinque Patrum, quintam in ordine universalium synodorum, et credo quidquid illa decrevit, et reprobo quidquid illa reprobavit; et maximè impiam hæresim Petri, Antimi, Severi et aliorum, qui existimantes ipsam divinam naturam trium personarum divinarum pro nobis crucifixam, Trisagio verba: *Qui crucifixus est pro nobis*, addebant. Item amplector, suscipio et approbo synodum Constantinopolitanam tertiam, ducentorum octoginta novem Patrum, sextam in eodem ordine, et credo quidquid illa decrevit, et reprobo quidquid illa reprobavit; et maximè impiam hæresim Sergii, Pyrrhi, Pauli, Petri, Cyri, Macarii ac Theodori, qui unam tantum in Christo voluntatem et operationem statuentes, unam quoque duntaxat naturam cum Eutychianis asserere conabantur. Item amplector, suscipio et approbo synodum Nicænam secundam, trecentorum quinquaginta Patrum, septimam in eodem ordine, et credo quidquid illa decrevit, et reprobo quidquid illa reprobavit; et maximè impiam hæresim Iconoclastarum, qui venerandas Christi et sanctorum imagines, tanquàm idola gentium essent, è templis auferendas, et flammis absumendas esse dicebant. Item amplector, suscipio et approbo sanctam synodum Florentinam, ampliùs quàm centum et quadraginta Patrum, et credo quidquid illa decrevit de processione Spiritûs sancti, à Patre et Filio, de consecratione panis azymi, vel fermentati, de Purgatorio, de beatitudine animarum, de primatu summi Romani pontificis, necnon de sacramentis et libris canonicis, et reprobo ac damno quidquid illa reprobavit et damnavit.

Præterea amplector, suscipio et approbo quæcumque alia concilia, quæ recipit et approbat sacrosancta catholica et apostolica Romana Ecclesia, et maximè sanctam œcumenicam generalem synodum Tridentinam, novissimè celebratam, ac damno et reprobo omnes hæreses et auctores earumdem, quos et quas reprobat et damnat dicta sancta catholica et Apostolica Romana Ecclesia, necnon quidquid illa tenet et docet, cum omni devotione

et reverentiâ suscipio et amplector. Illos quoque doctores et sanctos Patres, quos eadem Romana Ecclesia approbat, reverenter suscipio. Teneo et confiteor sanctam Apostolicam sedem, et Romanum pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum Romanum pontificem successorem esse beati Petri principis Apostolorum, et verum Christi vicarium totiusque Ecclesiæ esse caput, et omnium Christianorum Patrem ac doctorem existere, et ipsi in B. Petro pascendi, regendi et gubernandi universalem Ecclesiam à D. N. Jesu Christo plenam potestatem traditam esse: cujus Ecclesiæ unitatem tanti faciendi esse affirmo, ut nullos extra eandem Ecclesiam catholicam existentes æternæ vitæ participes fieri posse confitear.

Insuper promitto, me tanquàm obedientiæ filium ordinationibus, præceptis, censuris ac jussionibus sanctissimi domini nostri N. divinâ providentiâ papæ et successorum suorum Romanorum pontificum canonicè intrantium, et sedi Apostolicæ semper et fideliter obtemperaturum.

Hanc veram catholicam fidem, quam in præsentī spontè profiteor, et veraciter teneo, eandem integram et inviolatam usque ad extremum vitæ spiritum constantissimè, Deo adjuvante, retinere ac confiteri spondeo, voveo ac juro. Sic me Deus adjuvet, et hæc sancta Dei Evangelia. Ego N., etc.

Hanc fidei professionem adducit Baronius, tom. 6, in fine.

ARTICULUS V.

Interrogationes aliquot factæ suæ Sanctitati à reverendissimo patriarchâ Maronitarum super fide et ritibus catholicis, manifestandæ in synodo celebrandâ circa festum Paschatis, anno 1578.

§ I. — De Baptismo.

Quantum ad sacramentum Baptismatis, 1° nos benedicimus et consecramus aquam, quoties volumus baptizare; non autem consecramus in Sabbato sancto, secundum ritum Ecclesiæ Romanæ. 2° Non simul baptizamus masculos et feminas, credentes hoc pacto affinitatem contrahi. 3° Ordo etiam Baptismatis nostri diversus est ab Ecclesiâ Romanâ, quanquàm forma sit eadem. 4° Item quia gens nationis nostræ habitat mixta schismaticis, hinc quandoque fit ut nostrorum filii ipsorum ritu baptizentur.

Responsio. Ad primum: Laudabile est benedici fontem Baptismi in Sabbato sancto, idque paulatim in Ecclesiam Maronitarum esset in-

roducendum, quia, ut patet de Consecratione, dist. 4, antiquissimus fuit omnium Ecclesiarum usus ab Apostolis acceptus, in Paschate et in Pentecoste conferre Baptismum: in Paschate præcipuè, quia propriè, inquit Leo papa can. *Propriè*, eo tit., in morte Crucifixi, et in resurrectione ex mortuis, potentia baptismi novam creaturam condidit ex veteri, ut in renascentibus et mors Christi operetur et vita, dicente Apostolo: *An ignoratis, quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus: consepulti enim sumus cum illo per Baptismum in mortem, ut quomodo surrexit Christus à mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus.* Hæc ille. Imò Siricius papa ibidem can. *Non ratione*, temeritatis arguit Claraconensem episcopum, quòd extra hæc duo tempora baptizaret. Qui mos licet modò non servetur, quòd ea tempora adultis essent attributa, qui nunc rarò veniunt ad baptismum, decet tamen retinere consuetudinem sub ipsum Pascha benedicendi fontem Baptismi, et sine ullo scandalo videtur id introduci posse apud Maronitas. Ad secundum: Hujusmodi affinitas nulla est, cum veteres canones (30, 4, 3, can. *Pyctatium*, et l. 6 de cognatione spirituali) non aliam cognoscant affinitatem ex Baptismo, nisi paternitatem, compaternitatem et fraternitatem, quæ sit inter regeneratum et liberos tum regenerantis, tum susceptoris. Imò Tridentinum concilium sess. 24, c. 2, statuit ut inter susceptores, et baptizatum, et illius patrem et matrem, necnon inter baptizantem et baptizatum, baptizatique patrem et matrem, tantum spiritualis cognatio contrahatur. Ad tertium: Cum Florentinum concilium suas Græcis cæremonias reliquerit, possent et suæ permitti Maronitis in Baptismo; dummodò per viros doctos ab omni superstitionis aut erroris specie expurgentur. Ad quartum: Licet permittendum non sit, ut Catholicorum filii à schismaticis baptizentur, valet tamen eorum baptismus, ut habetur de Consecr. dist. 4, can. *Si non sanctificatur*, can. *Romanos*, can. *A quodam Judæo*; et in concilio Florentino in unione Armenorum, si tamen debita forma et materia adhibita sint, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, dummodò non intendat baptizans profiteri, vel inducere suum errorem et hæresim, addendo formæ aliqua verba orthodoxæ fidei repugnantia. Quapropter servandum est, quod statuitur in concilio Arelatensi relato, de Con-

seerat. dist. 4, can. de Arianis, ut videlicet ab hæreticis baptizati interrogentur, quâ formâ fuerint baptizati: nam si constabit ritè baptizatos, nihil agendum est; si irritè, simpliciter baptizentur; si probabiliter dubitetur, sub conditione baptizentur.

§ II. — De Chrismate.

Quantum ad sacramentum Confirmationis attinet, primò, quia chrisma nostrum hocce anno præsentī antiquo ritu consecravimus, offenderetur populus noster, si ex propriâ meâ auctoritate id ipsum igne absumerem; idem dico de chrismate, quod divinâ favente gratiâ hocce die Jovis sancto, secundum ritum Ecclesiæ Romanæ et pontificis sum consecraturus, quod servatum velim pro aliquo anno, eandem ob causam; insuper non ita facilè hîc reperitur balsamum. In posterum Chrismate sancto pueros ungemus circa annum ætatis eorum dem octavum; scire etiam aveo, quid statuendum sit circa nostrates, antiquo nostro ritu Chrismate inunctos, idque à sacerdote et tempore Baptismi.

Responsio. — Ad primum, per hæc initia liberandi à chrismatis annuâ combustionē, ob populorum offensionem et inopiam balsami, modò moveantur ut pedetentim studeant hortari populos ad recipiendum hunc Ecclesiæ Romanæ ritum, de quo Fabianus papa Martyr de Consecr. dist. 3, can. *Litteris*, severè scribit episcopis Orientalibus in hæc verba: « Litteris vestris invenimus quosdam religionis vestræ episcopos à vestro nostroque ordine discrepare, et non per singulos annos in cœnâ Domini chrisma conficere. Errant verò, qui talia excogitant, et mente vesanâ potiùs quàm rectâ sentientes hoc facere audent. Sicut enim ipsius diei solemniter per singulos annos est celebranda, ita ipsius Chrismatis sancti confectio per singulos annos est agenda, et de anno in annum renovanda, et fidelibus est tradenda, quia novum sacramentum est, et per singulos annos in jam dictâ die innovandum, et vetus in sanctis Ecclesiis est cremandum. » — Ad secundum Concilium Aurelianense (relatum de Consecr. dist. 5, can. *Ut jejuni*), sancire videtur, ne ante usum rationis pueri chrismantur: sic enim ait: « Ut jejuni ad confirmationem veniant, perfectæ ætatis: ut moneantur confessionem facere priùs, » etc., nec immeritò: hâc enim de causâ, dum quis confirmatur, alapâ cæditur, ut admoneatur quemadmodum juxta verbum evangelicum ante reges et præ-

sides flagella pro fide æquanimiter ferre debeat, et mortem; pueri autem ante usum rationis tam ad pugnam quàm ad hujusmodi cæremonias inepti sunt. Cæterum quoniam id solo Ecclesiæ usu tenetur, non malè sentit Dominicus Sotus in 2 Sent. dist. 7, q. unicâ, art. 8, si aliquibus nationibus usus esset confirmare infantes, retineri posse, cum id etiam factitârît Ecclesia primitiva, ut ex Dionysii 2 c. Ecclesiast. Hierarch. colligitur. — Ad idem secundum: Sacramentum à presbytero collatum irritum est, ut ait Eusebius papa de Consec. dist. 5, can. *Manus*; id quod Innocentius I, Epist. ad Eugubinum episcopum, cap. 3, docet non solum consuetudine ecclesiasticâ demonstrari, sed etiam Actis Apostolicis, quæ asserunt Petrum et Joannem esse missos, qui baptizatis traderent Spiritum sanctum. Tametsi, ut Florentinum concilium in unione Armenorum docet, possit presbyter ex papæ dispositione confirmare, quod Ecclesiæ Cæsaritanæ concessit D. Greg. 1. 3 Regist. Epist. 26, quam dispensationem apostolicam, quia Hierosolymitanæ Ecclesiæ collatam esse non legimus, idcirco si qui à presbyteris chrismate vellent iterum ab episcopo chrismari, possent chrismari; cum cæteris verò, qui sine scandalo ejus rei nequeunt admoneri, dissimulandum est, cum non sit sacramentum necessarium salutis.

§ III. — De Eucharistiâ.

De sanctissimo verò Missæ sacramento: 1º nos Missam celebramus in solo azymo, laici verò nostri sub utrâque specie communicant. 2º Neque pluries quàm semel uno eodemque die super eodem et uno altari celebramus. 3º Idem apud nos mos obtinet, quod uno sacerdote celebrante Missam, quotquot alii præsentēs sunt presbyteri, habitu tamen dicentium Missam carentes, neque etiam consecrantes (communicantes tamen), omni onere atque obligatione tam pro vivis, quàm defunctis, eleemosynisque eam ob causam acceptis Missam celebrandi, absoluti, et satisfecisse censentur. 4º Diebus verò jejunii circa vesp̄eram, imò quandoque exacto die solemus Missam celebrare. 5º Communicantibus autem administratur particula de ipsâ met hostiâ majori sub quâ celebratur, etiamsi magnus foret communicantium numerus, sub hisce verbis Christi: *Benedixit, fregit, deditque*, etc. 6º Timore infidelium non asservatur sacramentum Eucharistiæ, neque ubi pro infirmis conservatur, lampas ulla accensa præpenditur.

Responsio. — Ad primum: Si volunt in azy-

mis consecrare, non videntur prohibendi, laici verò à communione sub utrâque specie pedetentim arcendi sunt, cùm id tanti faciat Tridentinasynodus, sess. 21. Totus enim Christus sub unâ specie continetur, et in usu calicis magnum est periculum effusionis. — Ad secundum: Non peccatur sæpius unâ die in eodem altari celebrando, tametsi ea consuetudo mala non sit. — Ad tertium: Non satisfaciunt eleemosynis pro Missâ collatis, nisi qui sigillatim ritè celebrant et consecrant: tametsi dissimulandum non est, quod asserunt Paludanus in 4, dist. 45, q. 2; D. Antonin. p. 1, tit. 10, c. 2, § 4, et Silv. Ver. Missâ 1, 10, videlicet sacerdotem posse unâ Missâ satisfacere multis, quibus Missam promisit ob acceptas diversas eleemosynas, si ipsi id sciunt, vel scire tenentur, quia scienti et volenti non fit injuria. Hæc illi. Quæ sententia quia probabilis est, tolerari posset mos sacerdotum Maronitarum, si inter se conveniant, ut Missa, quæ in communi dicitur aut legitur à multis, applicetur iis qui eleemosynas contulerunt, cùm ipsis ea consuetudo sacerdotum perspecta jam sit, ut probabile est. — Ad quartum: Hujusmodi mos mutandus non videtur; nam antiquus fuit in Ecclesiâ, cùm concilium Cabilonense relatum de Consecr. dist. 1, can. *Solent*, præcipiat, « in jejuniis quatuor temporum circa vespertinas horas; in Sabbato verò « sancto circa noctis initium Missarum solemnitas celebrari. » Id quod licet jamdiù Latinis Ecclesia remiserit, nostræ consulens imbecillitati, tamen ubi servari potest, non modò tollendum non videtur, sed collaudandum etiam, quò diutiùs protrahatur jejunantibus hora comedendi, quam non nisi vespertinam olim fuisse totâ Quadragesimâ, idem concilium declarat: quæ consuetudo ad tempus usque D. Thomæ Aquinatis ferè perduravit, quia, ut ipse testatur 2-2, q. 147, art. 7, suo tempore jubebatur usque ad horam nonam, quæ, ut ibidem annotat Cajet., est hora tertia post meridiem, ut nempe jejunantes Christo compaterentur usque ad horam nonam, quâ expiravit. Quâ item horâ, quia peractum est cruentum sacrificium, non indecorè in eandem horam defertur incruentum. — Ad quintum: Non dammandus videtur is ritus, si non ex superstitione fiat, sed ex pio affectu, in ea Evangelii verba: *Benedixit, fregit, deditque*. — Ad sextum: Servetur quod in ipsorum synodo, 12 Constitutione decernitur, et quod necessitas jubet.

§ IV. — De Confessione.

Quod ad Confessionem attinet, 1º ob raritatem sacerdotum peritorum, singulis terris et oppidis, villisque proprio pastori constituendo non sufficit eorum numerus; hinc ad diversa loca diversi sacerdotes confessiones excepturi mittuntur, sic ut ovilia pastore privata quandoque remanere cogantur. 2º Et quia hactenus auctoritatem à sanctâ sede Apostolicâ mihi particulariter concessam ignoro, etiam me latet quousque in alios eadem extendenda sit. Quapropter sanctitas vestra hæc in re mihi limites præscribere non dedignetur. 3º Insuper informatum me velim brevi sanctitatis vestræ, quod et aliis ostendere possim, num antiquæ poenitentiae observandæ sint, non verò arbitrariæ imponendæ.

Responsio. — Ad primum: Propter magnam ex propriorum pastorum in suis ecclesiis residentiâ, utilitatem, gravissimè in sacris canonibus et Trident. concilio commendatam, magnoperè conandum esset, ut quoad ejus fieri poterit, proprii pastores singulis parœciis oppidisve deputentur. Et per hæc initia summo pontifici supplicandum esset, ut aliquos eò sacramentorum idoneos ministros mitteret, qui et præsentem ministrorum paucitatem sublevarent, et alios subinde alerent ac docerent, qui sibi deinceps succederent. — Ad secundum: Huic patriarchæ concedenda videntur priscorum patriarcharum privilegia, quæ habentur de privilegiis et excessibus privilegiorum, cap. *Antiqua*, cum expositione doctorum; nec deneganda facultas absolvendi ab omnibus censuris et casibus, propter molestiam transmarinæ navigationis evitandam: atque hæc concessio, quò fuerit amplior, eò minùs ipsis videbitur laboriosus et gravis novus ad Ecclesiam Romanam reditus ac subjectio. — Ad tertium: Arbitrariæ poenitentiae concedendæ videntur, commendandæ tamen antiquæ, et ad eas populus suaviter inducendus, cùm experiamur, rigidarum poenarum relaxatio ad quantam licentiam in peccando christianum populum duxerit; dummodò illorum antiquæ poenitentiae recognoscantur, et si oportuerit, expurgentur.

§ V. — De Matrimonio.

Quantum ad matrimonium attinet, 1º gens nostræ nationis induci non potest ad intelligendum, illicitam esse repudiationem uxorum

etiam in adulterio repertarum ; quas ita repudiatas rursus matrimonio associari posse existimant ; quare , etc. 2° Qualiter cum utriusque sexus hominibus taliter repudiatis , postmodumque de novo matrimonio copulatis , sit disponendum ? 3° Et num eorum proles legitima sit , et in clerum admittenda necne ? 4° Item credimus viros ad quartas nuptias , feminasque ad easdem non esse admittendas. 5° Itidem num licitum sit Christianis cum schismaticis matrimonium contrahere (quod proh dolor ! sæpè fit) aut non ? 6° Scire etiam desidero , quousque mihi liceat circa matrimonium dispensare. 7° De impedimento publicæ honestatis non cognoscimus , quod tamen quandoque incurritur , desideroque cum talibus dispensari. 8° Credimus etiam illicitum esse patrem et filium cum matre et filiâ , duosve fratres cum duabus sororibus matrimonio posse copulari.

Responsio. — Ad primum : Constat divortio ob fornicationem habito , matrimonii vinculum non solvi ; sed quia affirmat patriarcha id suæ nationi incredibile videri , percommo- dum esset hanc catholicam veritatem illis promulgare , certissimis Scripturarum Patrumque auctoritatibus et rationibus communitiam. — Ad secundum : Quia prioris matrimonii vinculum adhuc durat , faciendum est quod Apostolus præcipit, 1 Cor. 7 : *Præcipio non ego , sed Dominus , uxorem à viro non discedere ; quòd si discesserit , manere innuptam , aut viro suo reconciliari.* Separandum itaque est secundum matrimonium , et redeundum ad primum , si ambo conjuges vivant ; alioquin manere possunt cum iis quibus jam juncti sunt , dummodò denuò spontè contrahant , perinde ac si nihil antecontraxissent. — Ad tertium : Liberi ex hujusmodi matrimoniis , quæ vera putabantur , cum non essent suscepti , ut in clerum recipi possint , auctoritate apostolicâ legitimi declarentur. Cum legitimi filii in jure censeantur nati ex matrimonio , quod vel legitimum erat , vel legitimum putabatur , ut colligitur ex canone *Cum inter* , et ex can. *Ex tenore , qui filii sint legit.* — Ad quartum : Hic usus est contra illud Hieronymi , 31 , q. 1 , can. *Aperiant* : « Non damno , inquit , bigamos , imò nec trigamos , et , si dici potest , octogamos. » Infra : « Ego nunc voce proclamo liberâ , non damnari in Ecclesiâ bigamiam , nec trigamiam , et ita licere quinto et sexto , et ultra , quomodò et secundo marito rectè nubere. » Hæc ille ; et ratio in promptu est ,

quia ex nuptiis , quotiescumque repetitis , existunt et bonum proles , et remedium concupiscentiæ ; catholicè itaque non sentit , qui id licere negat. — Ad quintum : Non licet contrahere cum schismaticis et hæreticis , cum id prohibeatur 28 , q. 1 , can. *Cave* ; ex D. Ambr. can. *Non oportet* ; ex conc. Agathensi , item concilio Chalcedonensi can. 13. Hoc tamen impedimentum non dirimit contractum : tenet enim Matrimonium ratione characteris baptismalis ex D. Thomâ 4 , dist. 49 , q. 1 , art. 1 , ad quintum , et communi sententiâ doctorum ; quoad habitationem tamen separandi essent , si fidei periculum Catholicis immineret , cap. *Quæsiuit* , de Divort. — Ad sextum : Idem videtur dicendum quod supra , ad secundum , de Confessione. — Ad septimum : Libera est summo pontifici dispensatio in hoc impedimento , cum nihil habeat divini juris. — Ad octavum : Putandum non est non licere contrahere duos fratres simul cum duabus sororibus , aut patrem cum matre , et unius filium cum filiâ alterius. Affinitas enim non est inter cognatos contrahentium , sed inter unum contrahentem , et cognatos alterius contrahentis , ex c. *Quod super his* , de consang. et affin.

§ VI. — De Ordine.

Quantum ad sacramentum Ordinis attinet , 1° in nostro pontificali conferuntur ordines sine formâ per modum precationis , dicendo : Ut eligas hunc in diaconum , presbyterum. Et si quid in hoc sit dubii , nobis insinuare dignemini , quanquàm in posterum secundum pontificale Romanum , quod modò de novo à legatis sanctitatis vestræ in linguam nostram vulgarem est traductum , illos conferemus. 2° Creamus insuper pueros 5 vel 6 annorum subdiaconos , sine obligatione legendi horas canonicas. 3° Neque etiam confertur apud nos diaconatus vel sacerdotalis dignitas , nisi his qui prius (contra tamen usum Ecclesiæ Romanæ) cum virgine contraxerint ; cum viduâ vel corruptâ non item , quibus tamen secundæ nuptiæ sunt interdictæ. 4° Dubium insuper nobis est , an iis qui ordinati sunt sine auctoritate vel litteris dimissorialibus patriarchæ , vel proprii episcopi , in tali sint Ordine , vel suspensi , vel irregulares , similiterque episcopi sine Ordine auctoritateque patriarchæ.

Responsio. — Ad primum : Posthac juxta Pontificalis Romani ritus habeantur ordinationes. Quæ verò antehac præter illud factæ sunt , quales fuerint , judicari certò non po-

test, nisi hūc mittant illi suum Pontificale, ut ejus ritibus et cæremoniis perspectis facilius de re totā statuatur.

Ad secundum : Sapienter Ecclesia, dist. 77 et 78, in ordinandis non solum usum rationis requirit, sed perfectam magis minusve ætatem pro ordinum varietate, idque tum ratione characteris, qui cum sit potestas exercendi conferendique, quæ ad Dei cultum pertinent, tradi non debet, nisi in eâ ætate, quæ hujus potestatis exercendæ sit capax, cum ratione annexi voti castitatis, quo nullus nisi sciens et volens debet obstringi. Itaque in sextâ synodo Constantinopolitanâ, can. 14 et 15, statuitur, ne diaconus ante 25 annum creetur, nec subdiaconus ante 20, nec presbyter ante 30, quæ tempora licet variè mutatasint, inducendi tamen sunt Maronitæ, ut Tridentini concilii tempora observent, sess. 23, c. 12. Dummodò intelligatur ordines ante usum rationis collatos valere ex communi sententiâ theologorum, in quarto Sent. dist. 23. Tenentur etiam omnes ordinati ad horas canonicas, saltem illi nationi consuetas, et à viris doctis recognitas; non solum beneficiati, sed etiam qui sunt in sacris sine beneficio, ex D. Th. 6 *Quodl.*, et in 4, dist. 25, ex Panor. in C. 1 de celebr. Miss.; ex cardinale in Clem. 1, eo tit. et communi sententiâ. — Ad tertium : Cum Stephanus papa, dist. 31, can. *Aliter*, tradat Orientalium veterem esse traditionem, ut eorum sacerdotes matrimonio copulati sint, cumque id illis nunquam interdixerit Ecclesia, nec videtur interdicendum Maronitis : lex enim cœlibatûs semper gravis visa est Græcis, propterea conjugium permissum est illis. Sic enim scribit Clemens III, C. *Quæsitum* de poenitent. et remiss. : « Sacerdotibus « Græcis legitimo matrimonio licet uti. » Et clarius Innocent III, C. *Cum olim*, de cler. conjug. : « Orientalis Ecclesia votum continentię non admisit, quoniam Orientales in « minoribus ordinibus contrahunt, et in sacris « utuntur matrimonio jam contracto. » Hæc illi. Permittendum id itaque videtur Maronitis, dummodò ad matrimonium non compellantur, qui cœlibes esse vellent; sed ad id potius piis hortationibus inducantur. — Ad quartum : Benè res se habet.

§ VII. — De conciliis.

De sacris verò conciliis, nullam aliam notitiam habemus, quàm de quatuor generalibus : hinc quid alia concilia generalia circa consue-

tudines innovârint vel abrogârint, prorsus ignoramus, etc.

Responsio. — Quoniam quatuor tantum concilia generalia habent, et postulant de reliquis edoceri, necessarium videtur ad tantæ rerum divinarum ignorationi consulendum, jussu summi pontificis ab aliquot theologis colligi in libellum omnes catholicas et orthodoxas propositiones, cæteris conciliis generalibus sancitas, tametsi concilium Tridentinum totum posset ad eos mitti in Arabicam linguam convertendum; idem de Catechismo ad parochos.

§ VIII. — De variis rebus.

Quod ad diversas verò res alias attinet, 1° quæro, quid statuendum mihi erit circa certum populum diœcesis nostræ vulgariter *Bianchi* nominatum, metu tributorum seu mortis, Mahumeticæ legis ritus externos obeuntem, qui tamen nostro ritu baptizatur et jejunat, confessionem, sacramque communionem maximè exoptans. 2° Item num modus noster jejunandi sit validus, qui sic instituitur, ut toto die in jejunio transacto, vesperi tamen interruptam cœnam in dormiendi usque tempus protrahamus. 3° Cavetur insuper exactissimè, ne mulieribus menstruum patientibus sacra synaxis, vel oleum sanctum administrentur, multòque minùs in ecclesiam intromittantur. 4° Lapides altarium nostrorum sacri oleo chrismatis uncti sunt, non adhibitis sacris sanctorum reliquiis, super quibus num rectè celebretur necne? 5° Ornatus itidem ecclesiarum nostrarum, velaminaque alba altarium bombycina sunt, propter lini penuriam. 6° Præterea cum Pontificale Romanum statuat jubeatque singulos episcopos ultramarinos omni triennio Romam venire de Ecclesiarum ipsorum statu deposituros, num et nostri ad idem teneantur necne, sufficiatque propter itineris difficultates Turcarumque pericula, quempiam eorum nomine delegare.

Responsio. — Ad primum : D. Thom. et Cajet. 2-2, q. 3, docent aliud esse occultare suam fidem in Christum, aliud profiteri religionem falsam. Illud non semper malum; non enim necessaria confessio fidei, nisi cum interrogamur, vel urget necessitas proximorum, vel scandalum, etc. Hoc verò nunquam licet nec verbo, nec facto, cum utroque modo Christus æquè negetur, etiamsi corde credatur. Inde qui in tormentis Christum negant, quamvis animo fidem retineant, damnantur

11, q. 3, can. Existimat; ab Hieronymo, can. Non solum; ab Augustino, can. Nolite; à Chrysostomo; et credere id licere, pertinet ad hæresim Elcefairarum, de quibus Euseb. l. 6, c. 28. Contra quos Origenes in Psal. 82, scribit: Quia corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem: *Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est.* Ex quo patet hos populos Alborum in statu damnationis esse, si metu tributorum seu mortis vel ob-eunt externos ritus Mahometicæ legis, vel habitum aliquem gerunt per se institutum ad eam profitendam, ut disertè Cajet. ibidem, Silv. Ver. fides § 5, aliique. — Ad secundum: Conandum est ut jejunium non multis interruptis connectionibus fiat, sed unica tantum; id enim ecclesiastico jejunio necessarium esse asserit D. Thom. 2-2, q. 147, art. 6, et theologi reliqui in 4 dist. 25. — Ad tertium: Menstruatis nec Eucharistia, nec oleum sanctum, nec Ecclesiæ ingressus inhibendus, nisi ipsæ ex devotione abstineant. Sic enim de iis D. Greg. Augustino Anglorum episcopo scribit dist. 5, can. *Ad ejus*: « Mulier, dum ex consuetudine menstrua patitur, prohiberi ecclesiam intrare non debet, quia ei naturæ superfluitas in culpam reputari non debet, et pro hoc quod in vitâ patitur, injustum est ut ecclesiæ ingressu privetur. Novimus namque quod mulier, quæ fluxum sanguinis patiebatur, post tergum Domini humiliter veniens, vestimenti ejus fimbriam tetigit, atque ab eâ statim sua infirmitas recessit. Si ergo in fluxu sanguinis posita laudabiliter potuit vestimentum Domini tangere, cur etiam, quæ menstrua patitur sanguinis, ei non liceat ecclesiam intrare? Si enim ea benè præsumpsit, quæ vestimentum Domini in languore posita tetigit, quod uni personæ infirmanti conceditur, cur non concedatur cunctis mulieribus, quæ naturæ suæ vitio infirmantur? Sanctæ quoque communionis ministerium in eisdem diebus percipere non debet prohiberi. Si autem ex veneratione magnâ recipere non præsumserit, laudanda est; sed si suscepit, non est judicanda. » Hæc ille. — Ad quartum: Dispensari posset, donec mittantur commodè reliquiæ, quæ portatili altari inserantur. — Ad quintum: Concedendum videtur, ut utantur in ecclesiæ ornamentis, telis bombycinis, ob lini penuriam. — Ad sextum: Ob magnam locorum intercapedinem denegandum non vi-

detur, quod petunt, ut satis sit, unoquoque triennio unum episcoporum omnium nomine Romam destinari.

§ IX. — *Constitutiones aliquot dandæ in synodo provinciali reverendissimi patriarchæ Maronitarum.*

Prima, ut in posterum inter nationem nostram, nec in Ecclesiâ, nec extra dicatur cum Trisagio: *Quando crucifixus es*, vel, *Quando mortuus es*, vel, *Quando resurrexisti*, etc., sed solum in hunc modum: *Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis*; extra verò Trisagium dici poterit in piam commemorationem Passionis Christi.

II. In posterum tam masculi quàm feminae octiduani baptizentur, neque post baptismum communicent, aut chrismantur, qualiter hactenus fieri solitum est; chrismate tamen inungantur, idque super capite post Baptismum, qualiter consuevit Ecclesia Romana.

III. Singulis annis, die Jovis sancto, consecratur Chrisma cum reliquis oleis sanctis, et vetus exuratur coram venerabili sacramento, nec alia adhibeatur materia præter oleum olivarum et balsamum, cum consecratione et ordine, secundum ritum Ecclesiæ Romanæ.

IV. Sacramentum Confirmationis pueris octavum agentibus annum conferatur, idque in fronte à patriarchâ, vel episcopis juxta ritum Ecclesiæ Romanæ, non autem à sacerdotibus cum Baptismo, uti hactenus consueverunt.

V. Sanctum Eucharistiæ sacramentum in posterum non administretur, nisi usum rationis habentibus, ut nimirum dignè sumatur secundum S. Pauli Apostoli admonitionem, usumque et mandatum sanctæ Ecclesiæ Romanæ.

VI. Insuper quia (ut notum vobis est) inter tot schismaticas nationes habitantes, nostri illorum libris mixti sunt, summis etiam cum erroribus contra Romanam Ecclesiam, hinc nobis perplacet. Si RR. Patres à vestrà sanctitate missi ad nos, libros nostros examinent, bonos seligentes, suspectosque comburentes, qualiter in nostro monasterio sancto de Canubir facere cœperunt; quod si præstemus, sanctissimus papa noster promisit se Biblia aliosque multos libros utiles et catholicos, secundum usum Romanæ Ecclesiæ imprimi curaturum; quapropter quotiescumque hæce de causâ requisiti fueritis, nullos libros eorum conspectui subtrahatis.

VII. Cæterum ut fides pura, et obedientia

sincera inter nostras nationes erga sanctam catholicam Ecclesiam Romanam conservetur, quoties inter nos novus patriarcha eligetur, subito oratores ad sanctitatem suam pro confirmatione ejusdem delegentur, qualiter fecere antecessores nostri tempore reverendissimi patriarchæ Jeremiæ bon. mem., quod ipsum etiam à me ultimò observatum est; similiter quotiescumque creabitur novus pontifex Romanus, transmittenda erit à pauperculâ nostrâ natione obedientia nomine patriarchæ, totiusque cleri et populi Maronitarum. Et omni triennio, si idem patriarcha Romam, sedis et officii sui rationem redditurus sedi Apostolicæ, proficisci nequeat, ad minus expedire aliquem fidelem et diligentem, ac in omnibus benè informatum, qui suæ sanctitati rationem reddat, transmittereque tenebitur. Paratissimi interim nos semper quidquid sanctissimæ sedi in salutem animarum nostrarum placuerit mandare, sincerissimè acceptare.

VIII. Item quando RR. PP. legati sanctitatis suæ, ad vos visitandarum Ecclesiarum vestrarum causâ, ritumque administrandi Sacramenta inspecturi (qualiter eosdem obtestatus sum), venerint; meam, vel alicujus archiepiscoporum meorum præsentiam dignentur. Quare supplico charitati vestræ, velitis eosdem benigno vultu, debitoque honore et rationi consono recipere, cùm patriâ relictâ suæ sanctitatis mandato, pro salute vestrâ, tot maria et pericula fuerint dimensi; salutiferisque eorum mandatis, et circa Ecclesiam salutemque vestram præceptis morem gerite; nullam in ostendendis libris, statuque Ecclesiæ vestræ explanando difficultatem facientes, verùm quidquid circa ritum rectè administrandorum Sacramentorum, et vestram oviumque vestrarum salutem præceperint, sincero corde, paratoque ad obediendum animo amplectamini, et salubres eorum admonitiones et ordinationes scriptis mandate, ne memoriâ excidant, quæ omnia, divinâ favente gratiâ, sum executurus; hæc enim est voluntas sanctitatis suæ, et dilecti nobis fratris cardinalis Caraffa, simulque id ipsum à vobis postulamus.

IX. Præterea, quæ sua sanctitas mandat, et dilectus frater et protector noster cardinalis Caraffa, vos insuper monitos velim (quod et vobis notum est) multos utriusque sexûs homines nationis nostræ esse salutarium instructionum ad fidem pertinentium ignaros; quare vos obtestor gnavam instruendo ovili vestro in hisce quæ animarum salutem tangunt, operam

dare velitis, præcipuèque in oratione Dominicâ et salutatione Angelicâ, decemque præceptis decalogi edocendis, cùm hocce proprium vestrum officium concernat.

X. Curetis insuper ecclesiastica cuncta sint quàm nitidissima, et præsertim corporalia, calices, patinæque, super quibus consecratur, poniturque sanctissimum corpus et sanguis Christi.

XI. Nullus etiam in posterum Missam celebrare præsumat sub alterâ hostiâ, quàm eâ quâ utitur Ecclesia sancta Romana, compositâ nimirum ex solo polline et aquâ, et quousque dabitur copia ferorum formandarum hostiarum, statuimus paucula similia ferra pro tempore inter nos extantia distribuantur, sic ut cuique Ecclesiæ possit satisfieri.

XII. Sanctissimum quoque Sacramentum in loco nitido et securo asservetur, illique semper lampas accensa præpendeatur, atque id ipsum ad minus singulis mensibus Romanæ Ecclesiæ ritu renovetur.

XIII. Item Missæ in ipsâ Ecclesiâ devotè celebrentur, nec inter cantandum novus versus ante finitum priorem incipiatur: sciendum enim est nos cum Deo benedicto pro impetratione rerum nobis necessariarum tractare.

XIV. Ornamenta etiam ecclesiastica, ubi sorduerint, lavanda sunt, cùm nihil de earum consecratione per lotionem detrahatur, contra quorundam tamen opinionem; corporalia autem prius à sacerdote abluenda sunt, deinde per laicum quemvis, ut sic videlicet omni puritate et nitiditate, Deo omnipotenti serviatur.

XV. Quoties autem in Ecclesiâ divinum officium celebrabitur, unus ad minimum cereus, aut oleaceum lumen ad finem usque accendatur, summâque cum devotione silentium in Ecclesiâ observetur.

XVI. Sit quoque in omni Ecclesiâ vas aliquod conservandæ aquæ lustralis ritu Romanæ Ecclesiæ, cujus benedicendi modum et formam, singulis videlicet diebus Dominicis vobis trademus.

XVII. Sanctum verò chrisma, aliaque olea sacra, singulis diebus Jovis sancti, posthæc à nobis renovanda, et per totam diœcesim distribuenda, in loco nitido asservanda sunt, non tamen sanctissimo Sacramento miscenda.

XVIII. Neque in posterum Missa celebretur calicibus vitreis, ligneis, vel æneis, sed aureis argenteisve, aut stanneis, quique nec stanneos habent, mutuò ab aliquo sumant, quousque divino favente auxilio, Romanæ-

que Ecclesiæ subventionem hisce providebimus.

XIX. Instabitis etiam summâ cum diligentia, ut grex vester ad minus ter in anno communicet; sacerdotes verò diaconique sacro inservientes, pro necessitate salutis animarum suarum, sæpius sacram Synaxim sumere moneantur.

XX. Omnis autem diaconus aut sacerdos singulis diebus horas canonicas in Ecclesiâ, vel si id commodè fieri non possit, saltem extra, legere tenetur.

XXI. Dies quoque Dominici vel festi, in posterum melius colantur, ebrietatem, excessusque illicitos et inconvenientes exactius quàm hactenùs fugiendo.

XXII. Quisque etiam vestrum fugiat jura-menta, mendacia et ingurgitationes, vitia nationi nostræ communissima, atque eo modo subditos vestros bono exemplo præeatis.

XXIII. Efficite insuper ut quàm possint maximè subditi vestri schismaticorum, hæreticorum, excommunicatorum, et infidelium conversationem execrentur; multòque minùs cum eisdem prout hactenùs, nuptiæ contrahantur, ne Christiani talium sectarum hominibus prorsus fugiendis commisceantur.

XXIV. Curandum in posterum, ne repudia ullam ob causam, ne quidem fornicationem, cum contractione novarum nuptiarum committantur; verùm tali (quod avertat Deus) interveniente vitio, separatio fiat habitatione tenùs, etc., et ita separata, si postmodum sese convertat, muniaque debita marito præstet, ob amorem Dei, qui contritæ et poenitenti per confessionem censetur condonasse, rursus in conjugalem thalamum admittatur: ne fortè conjugum alter per humanam fragilitatem in peccatum labatur; sunt enim evangelica verba ad mentem Ecclesiæ Romanæ intelligenda.

XXV. Non præsumat, nec sacerdos, nec secularis, pecunias sub usuris exponere.

XXVI. Item reliquiæ sanctorum, si quæ sint, in Ecclesiis in loco sacro et nitido asserventur, et summo honore ad majorem Dei gloriam afficiantur.

XXVII. Quidquid à debitis vacationibus vobis temporis suppetet, legendis bonis libris, impendite, hæreticorum scripta nationi nostræ frequentissima fugiendo: ex libris enim salutiferis quid vestris subditorumque vestrorum animabus conducat elicietis.

XXVIII. Sacerdotes uxoribus carentes, nisi urgentissimâ necessitate requirente, feminis mixtim cohabitare non sinantur; religionem verò professis mulieribus, ne quidem matri,

cognatis, sororibusque cohabitare non permittantur, quemadmodum expressè canone 4 concil. Nicæni cavetur.

XXIX. Prælati nullos gradus clericales, præsertim sacerdotalem, aliis quàm bonis et doctis, bonamque famam habentibus conferant; et quisquis hisce donis caret, ad eosdem gradus aspirare non præsumat.

XXX. Moneo vos insuper, quòd in posterum singulis annis hocce tempore synodum faciemus; ad statuendum et ordinandum de aliis rebus Ecclesiam nostram, Maronitarumque nationem concernentibus: quapropter paratissimi sitis hùc moniti diligentissimè venire, de aliis negotiis statuendis audituri.

XXXI. Ultimò vos moneo celebrare Missam pro vivis vel defunctis, quoties vos obligatos esse contigerit, quisque vestrum conscientiam suam exsolvat; neque enim satisfit, nec sat est uno celebrante cæteros præsentem secundum ritum Ecclesiæ nostræ simul legere; absolutè enim et integrè et secundum obligationem Sacrum est celebrandum. Vos insuper obtestor divinam clementiam precari dignemini pro salute sanctissimi nostri papæ Gregorii XIII, dilectique fratris et domini nostri cardinalis Caraffa protectoris humilitatis, totiusque nationis nostræ, et pro cunctis gentis nostræ fidelibus humiles ad Deum preces effundere non dubitetis. Laus Deo. Factum in Canubir.

ARTICULUS VI.

Propositiones aliquot excerptæ tum è quibusdam libris Maronitarum, dum expurgarentur à legatis apostolicis, tum ex communi consensu et quâdam traditione receptis, quæ videlicet hæreses sunt manifestæ, vel erroneæ, vel superstitiosæ; qui etiam errores solent esse communes aliis nationibus Orientalibus.

Circa creationem. — 1º Anima rationalis ex divinâ substantiâ creatur. 2º Animæ ab initio omnes simul creatæ fuerunt. 3º Quædam brutorum perfectæ species non fuerunt ab initio creatæ, maximè verò canis et felis, quorum hanc ex sternutatione Leopardi, illum verò à diabolo productum affirmant.

De Christo Domino et sancto Spiritu. — 1º In Christo una tantum est natura, una voluntas, una operatio. 2º Christus non comedit agnum cum discipulis, quando postremò cœnavit cum illis, sed alios cibos tantum, et intinxit panem, quem erat Judæ porrecturus ad consecrationem tollendam. 3º Christus flagris cæsus,

spinis coronatus, ac purpurâ indutus fuit in domo Caiphæ principis sacerdotum. 4° Christus post resurrectionem non habuit cicatrices, quas nec martyres sunt habituri, quasque discipulis ostendit; illas sibi tunc creavit, ut eos ad resurrectionis veritatem credendam perduceret. 5° Spiritus sanctus à solo Patre procedit.

De judicio. — 1° Non datur particulare judicium. 2° Nemo ingreditur regnum cœlorum, nisi perfecto universali judicio; animæ sanctorum in quodam amœno loco sub cœlo asservantur, in quem locum Christus et bonus latro iverunt, atque in hunc sensum intelligenda verba Christi: *Hodie mecum*, etc. Impiorum verò animæ extra præfatum locum custodiuntur ab angelo sub cœlo, sive prope locum sanctorum, sive alibi, et *Infernus* dicitur; quo sensu accipienda sunt illa verba: *Mortuus est dives*, etc. 2° Fideles etsi in locum pœnarum eant, si in mortali peccato decedant, nihilo minus tamen merito fidei, quam in Christum habuerunt, liberabuntur.

De sacramento Baptismi. — 1° Nemini nisi sacerdoti vel diacono licet baptizare, etiamsi urgeat extrema necessitas. 2° Intentio ministri non requiritur necessariò, sed talis est fides Ecclesiæ. 3° Unctio chrismate facta in Baptismo essentiam præbet Baptismo, ac proinde Baptismus nullus foret sine hujusmodi unctione. 4° Parvulus recens natus si contrectetur à matre ante ejus purificationem, immundus fit, ac proinde non baptizandus masculus ante quadragesimum diem, femina verò ante octogesimum diem, hoc est, antequàm mater purificata extiterit, ne infans ab immundâ matre contrectatus novam contrahat immunditiem. 5° Infidelis mulier si ad fidem convertatur, non debet baptizari quamdiù fuerit menstruata. 6° Masculus et femina si baptizentur simul, contrahunt affinitatem. 7° Hæretici qui ad Ecclesiam revertuntur, rebaptizandi sunt. 8° Baptismus Joannis remittebat peccata. — *Petitio.* 9° Quid de parvulis Catholicorum à schismaticis illorum ritu baptizatis?

De sacramento Confirmationis. — 1° Non extat hoc sacramentum apud Maronitas, quòd sentiant tantum semel inungendum esse Christianum chrismate, scilicet dum baptizatur. 2° In oleo sancto chrismatis est persona Spiritus sancti, sicut persona Christi in Eucharistiâ. 3° Hoc sacramentum etiam à sacerdotibus confertur. — *Petitio.* Quid de chrismatis præfato ritu et à sacerdotibus?

De sacramento Eucharistiæ. — 1° Panis fermentatus tantum consecrandus debet necessariò esse recens, et illo die coctus; quòd si hujusmodi non adsit, omittatur sacramentum. 2° Non sunt consecrandæ plures duabus hostiis pro quâlibet vice; quòd si cogatur sacerdos ob aliquam necessitatem dictum numerum excedere, consecrentur non pauciores septem, vel si plures, curet numerum semper esse imparem. 3° Plures sacerdotes celebranti assistentes, dicunt omnia quæ celebrans, exceptis consecrationibus, quo pacto censent singulos celebrasse, et satisfacisse eleemosynis pro Missis collatis. 4° Laici communicant sub utraque specie. 5° Eucharistia præbenda est etiam pueris statim post Baptismum. 6° Sacerdoti non licet filio, vel filiæ, vel affini vel consanguineo cuicumque Eucharistiam porrigere. 7° Eucharistiam ad ægrotum in extremis laborantem non licet deferre. 8° Eucharistiam in nos receptam ad stomachum non descendere existimatur, sed statim per omnia corporis membra diffundi. 9° Licet sacerdoti sacrum facere supra librum quempiam Evangeliorum, si desit altare quodcumque.

De extremâ unctione. — Oleum infirmorum à sacerdote singulari quodam modo conficitur.

De sacramento Ordinis. — 1° Nullam habent rationem ætatis in sacris ordinibus tradendis; ideò ipsi pueros quadrimos, vel quinquimos promovent ad sacros ordines. 2° Promovendi ad sacros ordines diaconatus vel sacerdotii, nubunt cum virgine, quâ mortuâ non trans-eunt ad secundas nuptias. 3° Non negant sacerdotium illi qui aliàs est idoneus, quamvis defectum corporis patiat. 4° Constituti in sacris ordinibus ad certas horas canonicas, nisi monachi, non obligantur. 5° Mos est illis qui volunt creari episcopi, pacisci cum patriarchâ de pretio.

De sacramento Pœnitentiæ. — Actus particulares non sunt de essentiâ Confessionis. *Petitio.* Quanta sit potestas patriarchæ, quam possit aliis communicare circa forum conscientie?

De sacramento Matrimonii. — 1° Matrimonium potest dissolvi à patre sponsi, si eam duxerit quæ patri non probetur: hoc idem potest pater sponsæ. 2° Matrimonium sine Eucharistiæ sumptione nullum habetur. 3° Pater sponsæ potest propriâ auctoritate eam alteri viro tradere, nisi ejus sponsus, sive vir absens, intra certum temporis spatium appareat. 4° Patri et filio non licet in uxorem

ducere matrem et filiam, et è contra, nec licet duobus fratribus contrahere cum duabus sororibus, seu fratri et sorori cum fratre et sorore. 5° Matrimonium viduarum quæ attingunt sexagesimum annum, adulterium est censendum. 6° Idem sentiunt de quadrigamis, ac proinde omnium horum liberos illegitimos censendos esse. 7° Sponsalia nullius sunt roboris, si intra duos annos non contraxerint, et parentes utriusque sponsi possunt sponsalia irritare, ob quamlibet causam. 8° Repudium conceditur ob multas causas, etiam privatis propriâ auctoritate, ut si non inveniatur virgo, vel si consummato matrimonio mulier insaniat; et vir potest repudiari, si curet ut uxor adulteret, etc. 9° Repudiatis licet nubere cum aliis. 10° Obstetrices ut immundæ habendæ viginti diebus si invenerint mulierem parientem masculum; si verò et feminam, quadraginta diebus, quo tempore arcendæ sunt à communione.

Petitiones. 11° Quid de illis, qui post repudium nupserunt, et an filii possint promoveri ad sacros ordines. 12° An liceat nubere cum schismaticis. 13° Quousque se extendat potestas patriarchæ circa dispensationem in gradibus prohibitis.

Nonnulla loca sacræ Scripturæ pravè intellecta, et alia quædam ad eandem sacram Scripturam spectantia pravè etiam adjecta. — 1° Asserunt legendum esse : *Hoc est sacramentum Corporis*, etc. 2° Christus cùm docuit viro non dimittendam uxorem, exceptâ fornicationis causâ, idem est ac si docuisset, adulterium esse legitimam causam uxoris dimittendæ, et alterius ducendæ. 3° Qui dicuntur fratres Christi in Evangelio, filii sunt Joseph ab aliâ uxore, quam antea habuerat, procreati. 4° Maria Magdalena Simeonis leprosi filia fuit, Annæque matris Mariæ soror. 5° Apostoli non intellexerunt Christum esse verum Deum, antequàm Spiritum sanctum acceperint. 6° Caiphas in Christum credidit, et episcopus creatus Josephus secundus est vocatus, qui edidit librum Proverbiorum et historiam Machabæorum, etc.

Circa mores, et alia diversi generis. — 1° Menstruatæ non admittuntur ad ingressum Ecclesiæ, nec ad sacramentum Eucharistiæ, nec extremæ Unctionis. 2° Quidam homines appellati *Albi*, quoad habitum et alia quædam exteriora, Turcicos ritus observant. 3° Jejunium ob mortis periculum non est violandum. 4° Non est jejunandum diebus Sabbatinis et Domini-

cis. 5° Apostolicâ sanctione cautum est, ne quis Christianus comedat quippiam occisum à leone, nedùm sanguinem et suffocatum. 6° Ob mortis periculum licet negare Christum. 7° Licet mentiri officiosè, et ad celanda opera bona. 8° Non est aliquis ad religionem admittendus, sine suorum superiorum consensu, ut parentum vel dominorum, etsi servus sit libertate donatus. 9° Status matrimonialis non est inferior virginali. 10° Mulieres viro junctæ in numero sanctarum virginum adscribendæ, si cum suis maritis honestè vixerint, etc.

ARTICULUS VII.

De ritibus qui tolerari possunt in his qui ex schismaticis, vel paganismo, aut aliâ sectâ ad fidem catholicam veniunt.

Quamvis Ecclesia catholica una sit, de quâ optimè beatus Ignatius, Epistolâ ad Philadelphos : « Una est, inquit, Ecclesia, quam suis sudoribus et laboribus fundaverunt Apostoli à finibus terræ usque ad finès in sanguine Christi. » Apostolorum verò instituta, decreta et ritus non iidem fuère apud omnes. Nam licet Apostolorum sanctiones aliquæ sic fuerint editæ, ut ab omnibus Christi fidelibus pariter servarentur, ut puta Symbolum Apostolicum, aliæ tamen pro ratione loci et temporis, sic ab illis sunt statutæ, ut non omnes iisdem legibus ac ritibus adstringi voluerint, quos, alicujus privatæ causæ occasione, cæteris locis præscripserint, ut de idololatriis, de quibus Apostoli, et cum ipsis Paulus, diversa dederunt præcepta Syriæ ac Ciliciæ populis, ut constat Act. 15 et 16. Diversa verò Paulus Corinthiis, ut patet 1 Corinth. 8.

Neque vel in minimo lædi fidem variis Ecclesiarum consuetudinibus sancti Patres tradiderunt. Inprimis Augustinus Epistolâ ad Januar. 118 : « Hæc est commendata regula, ut faciat unusquisque quod in eâ Ecclesiâ, in quâ reperitur, invenerit. » Unde hæc idem ad Januar. epist. 119 : « Miror sanè, quòd ita volueris, ut de his quæ variè per diversa loca observantur, tibi aliqua conscriberem; cùm et non sit necessarium, et una in his saluberrima regula retinenda sit, ut quæ non sunt contra fidem, neque contra bonos mores, et habent aliquid ad exhortationem vitæ melioris, ubicumque institui videmus, vel instituta cognoscimus, non solum non improbemus, sed etiam laudando et imitando sectemur, si aliquorum infirmitas non ita impedit, ut amplius detrimentum sit. » Hæc Augusti-

nus. Gregorius l. 1, Ep. 4, item hæc ad Leandrum episcopum Hispalensem in eandem sententiam scribit : « In unâ fide nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diversa. »

Quare licet apud Græcorum et Orientalium nationes plures sint ritus atque diversi inter Cophotos, Syros, Maronitas, Æthiopes, Armenos atque inter Christianos alios, quos prudenter ratione diversarum gentium Apostoli instituerunt, non ob id religio christiana læditur, si diversi ritus in Oriente atque in Occidente retineantur ; circumdata est enim Ecclesia Dei mirâ varietate, quæ potius ejus pulchritudinem ornat et auget, quàm orthodoxæ fidei contrarietur. Quare mos est catholicæ Ecclesiæ, ab Apostolorum tempore inductus, ut unaquæque provincia servet ea quæ à suis Apostolis, et à legitimis successoribus accepit. Quare admonebat D. Hieron. in ep. 28, versùs finem, « traditiones ecclesiasticas, præsertim quæ fidei non officiunt, ita esse observandas, qualiter à majoribus traditæ sunt, nec aliorum consuetudinem aliorum contrario more subverti. » Addens : « Ita unaquæque provincia abundet in suo sensu, ut præcepta majorum leges apostolicas arbitretur. » Unde rectè consuevit Ecclesia, hæreticorum, schismaticorum, aut etiam gentilium ritus tolerare, qui cum ratione aut fide divinâ non pugnant. Nec solum Ecclesias, quos à diversis Apostolis ritus, moresque imbibent, retinuisse comperimus, sed etiam quæ apud gentes superstitioso cultu impiè agebantur, eadem expiata sacro ritu ad pietatem transtulisse, ut latius supra, dùm de prudentiâ ministrorum ageremus, et præter ea quæ ibi ex Patribus notavimus.

Inter alios Gregor. Thaumaturgus, ut auctor est Greg. Nyssen. Oratione de Vitâ S. Gregorii Thaumaturgi, gentilium ferias superstitionibus cumulas, in festa ac celebritates sanctorum martyrum commutavit, ut his verbis Gregor. Nyssen. significat dicens : « Descendit rursùs ad urbem, et omni circa regione undique peragrâtâ, atque perlustrâtâ, additamentum, et quasi corollarium studii erga Numen divinum instituebat, apud omnes ubique populos sanciens, ut nomine eorum qui pro fide decertassent, dies festi atque solemnes conventus celebrarentur. Cùmque alii in alium locum corpora martyrum deduxissent, per anniversarium circuli ambitum congregati, lætabantur in honorem martyrum ferias agentes. » Et paulò post :

« Cùm animadvertisset, quòd propter corporis voluptates, simplex et imperitum vulgus in errore simulacrorum permaneret, quo maxime id quod præcipuum est, interim in iis assequeretur, nempe ut vanis superstitionibus relictis ad Deum converterentur, permisit eis, ut in memoriam sanctorum martyrum sese exhilararent et oblectarent, atque in lætitiâ effunderentur. »

In eodem sensu Theodoretus de gentilium feriis in honorem martyrum piè sanctèque translatis, hæc addit : « Dirutorum templorum materia, aris martyrum excitatis, expiata est : suos enim mortuos Dominus noster in templa pro diis vestris induxit, ac illos quidem cassos gloriâ vanosque reddidit, suis autem martyribus honorem illum dedit. Pro Pandiis, et Diasiis, hoc est, Jovis, Liberique patris solemnitatibus, Petro, Paulo, Thomæ, Sergio, Marcello, Leontio, Antonio, Mauritio, aliisque sanctis martyribus solemnitates populari epulo peraguntur. Eâ quippe licentiâ, quâ deorum delubra in Ecclesias Christianorum sunt laudabiliter commutata, alii quoque ritus gentilium à nobis benedictionibus expiati divino sunt cultui consecrati. An non id Apostolorum exemplo ? Nonne Paulus Athenis cùm esset, superstitionis aram *Ignoto Deo* dicatam, super quam impietatis victimæ cædebantur, in veri Dei cultum (quantùm licuit eo tempore) mirâ quâdam prudentiâ visus est transtulisse ? Rursùs si quæ idolo immolata essent, non vetuit idem Apostolus manducare, nisi cùm ex eâ re frater infirmus scandalum pateretur : *Omnia quidem, inquit, sunt munda, sed malum est homini, qui per offendiculum manducat*. Extincto autem penitus jamdiù superstitioso idolorum cultu, cùm omnis simul cessasse videatur occasio offendiculi, cur aliquibus ex illis uti non liceret, cùm præsertim non privato usu, sed communi totius Ecclesiæ consuetudine aliquid commune cum ethnicis usurpatur ? Qui verò sint ritus, qui à rectâ fidei regulâ discrepant, vel à ratione dissentiant, tam in schismaticis, sive hæreticis, quàm in aliis infidelibus, etiam ethnicis, non facile erit unicuique discernere.

Et ut rei ita gravi et difficili lucem aliquam afferamus, oportebit speciatim præcepta aliqua tradere, sive talia demonstrare principia, quibus apertè dignosci possit, qui ritus cum naturali ratione, aut fide divinâ non conveniant, aut qui ab his dissentiant, ac proinde

qui tolerandi, qui verò omninò rejiciendi et extirpandi sint. Ea est potissima pro ritibus discernendis regula, ut quando id commodè fieri potest, Apostolica sedes consulatur, maxime si subsit justa et rationabilis dubitandi occasio. Si tamen Romanus pontifex non ita facilè adiri possit, tunc ex sequentibus capitibus de rituum puritate tam inter ethnicos, quàm inter schismaticos ad Ecclesiam venientes, erit judicandum.

1° Si ille ritus nationibus aliis, sive Ecclesiis, quæ communionem retinent cum catholice Ecclesiâ, sit ab eadem permissus. 2° Si ritus ille non pugnet cum naturali et rectâ ratione, præ se ferens inhumanitatem (qualis erat olim Romanorum, quo damnatos feris objiciebant), inhonestatem, ut totius corporis nuditas, vel si alii actus inhonesti et turpes etiam inter conjuges publicè fierent; ac demùm ea omnia, quæ humanæ vitæ politiam offendunt, abolenda et exterminanda sunt, et cogendi barbari, ut non belluino, sed humano more vivant. 3° Ritus omnes instituti ad protestandum aliquod dogma fidei contrarium, omninò sunt delendi. Ita Armeni, ut profiteantur Dioscori errorem, unam tantùm naturam in Christo asserentis, cùm celebrant, vino aquam non immiscent, et idem etiam censendum erit de quocumque alio signo, sive nomine cujuslibet erroris protestativo. Ut Monophysitæ cognomen, de quo hæretici olim gloriabantur, ut etiam nomine ipso unius in Christo naturæ post unionem assertores viderentur, ut refert Prateolus verbo, *Monophysitæ*; qui etiam de Monothelitis asserit, hanc eos sibi appellationem usurpasse, ab unâ tantùm voluntate, et actione divinâ, quam ipsi Christo temerè tribuebant. Nec solùm cognomina à re ipsâ, sive à dogmate hæretico derivata supprimenda sunt, sed etiam ea omnia quæ ab hæresiarchis, quorum se profitentur sectatores, descenderunt, sicut et Jacobitarum, et Severianorum, aliorumque similium, qui à Jacobo et Severo hæretico denominationem acceperunt. Quare cùm multi ex Nestorianis catholicæ Ecclesiæ adjungantur, anathematizatis Nestorii nomine et erroribus, Chaldæi Orientales appellati sunt. 4° Ritus omnes et legalia veteris legis, si eo fine retineantur, ut lex vetus observetur, omninò damnanda sunt. Nam de fide est, omnia veteris Testamenti legalia, cæremonias, sive præcepta post Evangelii promulgationem omninò extincta esse, et non solùm mortua, sed et

observantibus fore mortifera, ut definitum est in concilio Florentino. Dixi, si eo fine legalia retineantur, ut lex vetus observetur, quia licet hâc ratione damnata sit legalium observatio, tamen si non eo fine et respectu observentur, sed tantùm materialiter (ut dici solet) licita est et permissa aliquarum veteris Testamenti legalium (non ut legalia sunt) observatio, ut supra latiùs observavimus, dùm de Abyssinorum circumcissione ageremus. Ex his fit, olim apud Orientis Ecclesias non immeritò fuisse in usu, ritum sabbatum observandi, et hodie etiam apud Græcos et Ruthenos illicitum reputatur sabbato ac dominico die jejunare, quod apertè colligitur ex Epistolâ D. Ignatii ad Philippenses, et ex concilio Gangrensi, atque Apostolorum canonibus. Ille tamen ritus, vel observandi sabbatum, vel non jejunandi in Orientali Ecclesiâ inductus est, ob hæreticos Simoniacos in Oriente ortos, qui mundum (à cujus creatione Deus sabbato requievit) opus ejus esse negabant, tum quia divinitus afflati Apostoli prænoscebant futuros quoque hæreticos in Oriente Manichæos, Eustachianos, Marcionitas, Lampetianos et Messalianos, qui in Paphlagoniâ apparuerant, qui quidem sabbato simulatè jejunabant in contumeliam resurrectionis Christi, cui resurrectioni à vespere Sabbati (ut ait Magnus Leo pontifex in Ep. 81, c. 1) initium constat adscribi. Porro, quia in Occidente eadem causa non erat, nec illa hæresis vigeat, prohibitum non est, quin ipsâ die sabbati alium ad finem jejunare, laborare, sive à carnibus abstinere cum laude possent. Videndus est doctissimus Turrianus l. 7, in Can. Apostolor. et Baron. tomo 1, anno Christi 57, c. 203. Hodie verò ritus colendi sabbatum, tanquàm diem festum maneat apud Abyssinos; apud Græcos verò et alios Orientales, licet sabbatum non observent, in eo tamen sicut nec in Dominicâ die nefas dicunt jejunare. Deinde apud Orientales Ecclesias mos est, et ritus consuetudine receptissimus, quem veluti præceptum strictissimè observant, non ut à lege veteri dimanantem, sed ex Apostolorum decreto, quo si ignorantia ducti existimant ad hanc etiam teneri observantiam, non considerantes id adversus idolorum cultores latum fuisse, qui immolatum et idolothytum edebant; aut calicem, quem Apostolus vocat dæmoniorum, bibebant; servandum autem esse, sicut et à Catholicis servatur, decretum illud, ubicumque inter gentes, quæ idola adorant, immolantia sint. Porro eo

decreto immolatitia, non autem reliqua fuisse prohibita gravissimi testes sunt Patres quamplurimi Orientalis Ecclesiæ : quare hæc observantia nec Græcis, nec Ruthenis interdicitur. 5° Ritus et consuetudines circa sacramentorum administrationem examinandi sunt. Primò, an peccent in substantiâ, id est, circa tria illa substantialia requisita ad conficiendum sacramentum, scilicet materiâ, formâ et ministro. Deinde, an contraria sint præceptis divinis à sacrâ Scripturâ, vel à traditionibus Ecclesiæ emanatis circa eorum administrationem; tunc enim similes ritus omninò erunt extirpandi; tolerandi verò, si tantum præceptis ac sanctionibus juris positivi et canonici prohibeantur. Qui verò speciatim abrogandi, et qui permittendi, faciliùs constabit, si breviter per sacramenta singula discurremus.

De Baptismo. — Itaque quod ad Baptismum attinet, Græci utuntur hâc formâ : *Baptizetur servus Christi*, quæ approbata est ab Ecclesiâ catholicâ in concilio Florentino in unione Græcorum; si tamen hâc formâ Græci schismatici utantur, existimantes formam apud nos usitatam non esse validam, in hoc à catholicâ et orthodoxâ fide dissentiunt. Deinde ritus, qui apud Græcos etiam et Ruthenos aliasque nationes servatur, ut Baptismus fiat integrâ corporis immersione, Baptismi substantiam non variat; sive enim immergendo semel, aut bis, aut tantum capitis perfusione, ut in Occidentali Ecclesiâ, aut tantum aspersione baptizetur quis, parum interest, quia utrobique re idem est.

Apud Cophtos ritus est praxi usurpatus, ut etiam ratum non habeant hoc sacramentum, ne quidem in extremâ necessitate, si ab alio quam à sacerdote conferatur, idque præcisè in Ecclesiâ, etiamsi baptizandus periclitetur; sed mos hic expressè pugnat cum decreto concilii Florentini, ac cum Ecclesiæ antiquâ traditione, quibus statuitur hoc sacramentum administrari posse à laico, sive viro, sive feminâ, tempore necessitatis, quamcumque sectam illi profiteantur, sive gentiles, Judæi, aut hæretici sint, modò habeant propositum faciendi quod Ecclesia catholica in administratione Baptismi facit, tenetque Baptismus, quocumque loco, sive in Ecclesiâ, sive extra illam conferatur. Mos est etiam apud ipsos, ut parvulis etiam in vitæ periculo existentibus nullâ ratione ante quadragesimum diem Baptismi sacramentum conferatur. Imò et aliquando ad annum et ultra soleat differri, qui etiam intolerabilis est, quia præceptum divinum susci-

piendi, aut conferendi Baptismum, maximè obligat necessitatis tempore : ac necessitate reclusâ, irrationabilis est consuetudo Baptismi tempus ultra annum, tam in pueris, quam in adultis prorogare, seclusâ tamen necessitate, jure divino non est præfixum tempus parvulorum Baptismo. Cophtorum mos est, et aliorum quoque Orientalium statim à Baptismo parvulos chrismare, oleoque sancto ungere in fronte, in pectore, in juncturis et in renibus, qui ritus laudabilis est, et antiqua Ecclesiæ cæremonia, ita tamen, ut non credant Chrismatis usum esse de substantiâ Baptismi, ut falsò sentiunt Armeni, apud Alphonsum de Castro, verbo *Baptismus* : sine hujusmodi enim unctione consistit vera Baptismi ratio, ut constat. Joan. 3, illis verbis : *Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Spiritu sancto*, etc. Unde et usus Ecclesiæ obtinuit, ut in casu necessitatis Baptismus administretur sine unctione, et absque aliis cæremoniis. Pueris statim ac sacro Baptismate abluuntur, Eucharistia ferè apud Orientales confertur : sed in hoc, retinet antiquum Ecclesiæ usum, approbatum à sanctâ synodo Tridentinâ sessione 21, c. 4, de quâ optimè Paulinus Nolæ episcopus in Epistolâ ad Severum fratrem hoc carmine scripsit :

Inde parens sacro ducet de fonte sacerdos

Infantes niveo corpore, corde, habitu;

Circumdansque rudes festis altaribus agnos,

Pura salutiferis imbuit ora cibis.

Quòd si existiment Eucharistiæ sacramentum necessariò parvulis statim post Baptismum conferendum, turpiter errant contra prædictam synodum Trid., et ideò in hâc parte corrigendi et instruendi erunt.

Jacobitæ, imò et alii ex Orientalibus ferro candenti figuram crucis in fronte baptizatis imprimunt. At si ipsi hoc ritu et cæremoniâ loco aquæ in baptismo utantur (ut refert Bernardus Luxemburgensis) existimantes verba illa Joannis Baptistæ apud Matth. c. 3 : *Ego, inquit, baptizo vos in aquâ; ille autem vos baptizabit in Spiritu sancto et igne*, accipienda esse de igne materiali, pessimè errant, cum hæreticis Manichæis, et Seleucianis, ut auctor est D. August. l. de Hæres. c. 59. Si verò post ablutionem aquæ ac post alia ad substantiam Baptismi requisita, baptizati crucis imagine in fronte, ut omnibus constet de religione quam profitentur, sive alio honesto fine signentur, consuetudo potiùs laude quam vituperio digna videtur.

Denique circa Baptismi ritus illud se offert memorandum apud Abyssinos, dùm in festo Epiphaniæ, ut latius refert Francisc. Alvaresio, benedicto priùs aquarum stagno, trinâ immersione tam mares quàm feminæ, præmissâ formâ Baptismi, quotannis rebaptizantur; qui ritus in usu est (ut Possevinus docet in Commentario de rebus Moscoviticis) ad religionem spectandam apud Græcos Orientales. Error tamen hic, quantum conjicere possum, à Novatianorum hæresi ortum habuit, qui falsò existimantes, non esse in Ecclesiâ potestatem reconciliandi lapsos, ut illi sine spe non remanerent, alterum Baptismum Abyssini admisere, ut ex eodem Alvaresio non obscure colligitur. At non desunt, qui Abyssinos excusandos credant, quia id non tam rebaptizandi gratiâ, quàm in honorem Christi Domini baptizantis faciunt. Ita Romæ interrogati aliqui ex Abyssinis ipsis responderunt.

Circumcidunt etiam pueros Baptismi tempore, tam Abyssini, quàm Cophti, quorum ritus in hac parte quantumvis ipsi non tam religionis, quàm honoris causâ facere contendunt, minimè ob aliarum Ecclesiarum scandalum tolerari debet.

De ritibus circa Confirmationis sacramentum. — Aliqui ex Ecclesiâ Orientali simul cum Baptismo sacramentum Confirmationis conferunt, ut de Abyssinis affirmat Zagazabus illius gentis episcopus, in libello quem in Lusitaniâ, de fide et religione Abyssinorum edidit. D. quoque August. in Quæst. Novi Testam. q. 42, graviter queritur de corruptâ Ægyptiorum et Alexandrinorum consuetudine, quorum sacerdotes audebant Confirmationis sacramentum administrare; sed tunc examinandi sunt ritus, qui Baptismi tempore adhibentur, an sufficiant ad conficiendum hoc sacramentum. Primùm constans est apud Catholicos de fide tenenda sententia, ad Confirmationis sacramentum, de necessitate sacramenti saltem requiri, ut Chrisma sit ex oleo olivarum (quod apud nos solemni episcopi consecratione conficitur.) Quamvis non defuerint graves auctores, qui etiam de necessitate Sacramenti, ut balsamo esset admixtum, requirerent; quòd verò oleum sit consecratum ab episcopo, ut probabilis tenet opinio, non requiritur necessitate sacramenti. Forma verò substantialis his verbis definitur: *Signo te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Ad formam etiam reducitur, quòd confirmandus chrismate in fronte

signetur, quamvis Romanus Catechismus hoc ad cæremonias extrinsecas, et quasi de præcepto tantùm necessarias referre videatur. Minister hujus sacramenti ordinarius est episcopus, extraordinarius verò et tempore necessitatis, ex commissione tamen summi pontificis, est quilibet simplex sacerdos; ita colligitur ex Florentinâ, à quo etiam ex summi pontificis delegatione chrisma potest consecrari. Cætera verò, ut quòd confirmandus manu in maxillâ ab episcopo cædatur, quòd fiat hoc sacramentum in die Pentecostes, cæremoniæ sunt, quæ non ad substantiam sacramenti spectant.

His igitur stabilitis, facile erit judicare an ritus, qui post Baptismum celebratum interveniunt, sufficienter materiam, formam, et ministrum hujus sacramenti, saltem necessitate quam vocamus sacramenti, contineant: nam tunc non erit sacramentum Confirmationis iterandum. Ex quibus apertum fit, sacramentum Confirmationis à presbytero collatum irritum esse. Quare Gregorius XIII, pontifex maximus, in quâdam synodo suo tempore apud Maronitas celebratâ, ei qui synodo præsidebat injunxit, ut qui in illis regionibus à simplici sacerdote erant confirmati, si vellent, possent iterùm ab episcopo chrismari; si tamen scandalum timeretur, non oportere Confirmationem reiterari; et si nullum esset sacramentum, tamen cùm non sit de necessitate salutis, ob scandalum securè prætermittendum. Eamque hujus rei summus pontifex reddit rationem, quia et si Florentinum in unione Armenorum doceat posse presbyterum ex papæ dispensatione confirmare, quod Ecclesiæ Calaritanæ concessit D. Gregor. I. 3 Registri Ep. 26, hanc tamen apostolicam dispensationem non legimus Ecclesiæ Hierosolymitanæ (cui Maronitæ substant), collatam esse; idcirco à presbytero chrisma collatum irritum est.

De sacramento Eucharistiæ. — Jacobitæ et aliæ nationes orientales sæpè Eucharistiam impuberibus, maximè altari ministrantibus, absque præviâ confessione conferunt; qui ritus irrationabilis est, et non tolerandus in his qui conscientiam alicujus culpæ lethalis habent; ita colligitur ex Trid. sess. 13, can. 11. Quare vera sententia theologorum tenet, esse de jure divino præceptum confitendi ante Eucharistiæ sumpcionem, nisi aliàs sacerdoti celebranti desit copia confessoris. Sunt et alii ritus circa sanctissimæ Eucharistiæ ministerium in usu apud Orientales, qui si at-

tentè considerentur, omnes ferè ab Apostolorum doctrinâ, vel traditione in illas emanarunt nationes. Inprimis, Ecclesiæ primitivæ usus de quotidianâ communione usque adhuc in multis Orientalium servatur nationibus, quæ utinam æquè et antiquam Christianorum consuetudinem, et eorum circa hoc sacramentum reverentiam et fervorem imitarentur !

Deinde omnibus etiam laicis, non solum apud Orientales, sed et apud Græcanas nationes Eucharistiæ sacramentum sub utrâque specie confertur : quam fuisse olim in Ecclesiâ receptam consuetudinem luculenter docet concilium Constantiense, sess. 13. Et quamvis similis ritus illis jamdiù permissus sit ab Ecclesiâ, in Ecclesiâ tamen Latinâ justissimis de causis laicis prohibitus est communicandi ritus sub utrâque specie; quare nationes Orientales, quæ Ecclesiæ catholicæ manus, obedientiamque dederunt, pedetentim arcendæ sunt à communione sub utrâque specie, cùm id tanti faciat Tridentina synodus sess. 21.

Tertiò, verus mos erat illius primitivæ Ecclesiæ, quo Christianis permittebatur Eucharistiam propriis manibus acceptam vel in Ecclesiâ statim sumere, aut illam domum asportare, sumptionemque in aliud tempus opportunum differre : illud tamen erat discriminis inter viros ac feminas, quòd illis nudâ manu Eucharistiam tangere erat permissum; his verò prohibitum erat manu nudâ, sed lintamine nitido utebantur, quod Dominicale vocabatur, ut in concilio Antissiodorensi expressè legitur can. 36 et 39. Ritus verò iste Eucharistiam propriâ manu domum asportandi (teste Baronio tomo primo Annal., anno Christi 57, c. 149), ideò fuit potissimum introductus, quia cùm olim minùs liceret ad sacras synaxes tempore persecutionis Christianos in unum coire, ut qui quotidie de vitâ periclitarentur, quotidie Eucharistiam sumerent (secundùm quod ait Cyprianus Ep. 56 : « Considerantes se quotidie calicem sanguinis Christi bibere, ut possint et ipsi propter Christum sanguinem fundere »), ideò fuit concessum, ut cùm in Ecclesiâ vel aliis locis abditis Missæ peragerentur, fideles non solum ibi communicarent, sed Eucharistiæ particulas à sacerdote acceptas domum ferendas sumerent, quas reverenter asservatas singulis diebus summo mane jejuni participabant. Plura sunt de hujusmodi consuetudine Patrum testimonia. Eam docent Tertull. l. 2 ad uxorem, c. 3; S. Cyprian. l. de Spectaculis, et l. de Bono Patient.,

Gregor. Nazianz. Oratione in funere Gorgoniæ; D. Basil. in Epist. ad Cæsariam Patritiam; Hieron. ep. 50; August. Ser. 252, et alii Patres apud Baron. tomo primo, anno Christi 57, à cap. 248, et Bellarm. tomo 3 de Sacram. l. 4, c. 4 et 5, alique graves auctores scribentes de Eucharist. Sacramento. Hæc autem consuetudo, teste Baronio, cùm communis fuerit et Orientali et Occidentali Ecclesiæ, in Occidentali usque ad concilium Cæsaraugustanum perduravit, in quo can. 3 in Hispaniâ hæc consuetudo abrogata fuit. In eo enim canone legitur : « Eucharistiæ gratiam si quis probatur acceptam non consumpsisse in Ecclesiâ, anathema sit in perpetuum. » In Orientali verò Ecclesiâ etiam post dicta tempore adhuc ejusmodi consuetudinem viguisse, plura exempla declarant, quæ in Prato spirituali habentur descripta.

4º In itinere etiam secum Eucharistiam ferre aliquando concessum fuisse (tanta enim erat tunc Christi fidelium pietas), S. Ambros. in Oratione funerali fratris sui scribit, ubi de Satyro fratre agens, id manifestè significat; testatur idipsum Gregor. Dialog. l. 3, c. 36, de Maximiano episcopo Syracusæ, et ejus sociis Eucharistiam secum portantibus, dùm mare Adriaticum navigarent. Eam quidem consuetudinem apud Ecclesiam Orientalem alicubi etiam viguisse temporibus Alexandri papæ III, Acta sancti Laurentii episc. Dublinensis in Vitâ ejusdem sancti Laurentii episcopi, c. 8, apud Surium tomo 6, die 14 novembris, testantur, in quibus hæc leguntur : « Quatuor sacerdotes cum magnâ turbâ hominum, transire comperiunt, qui Eucharistiam (sicut tunc moris erat pluribus) secum pro tuto viatico ac securo duce itineris publicè deferrebant. » Hæc ibi. Hic etiam mos perseverasse videtur inter Orientales usque ad nostra tempora. Hic autem ritus in Occidentali Ecclesiâ solum remansit apud summum pontificem, qui in itinere Eucharistiam publicè atque honorificentissimè ante se gestat. Ea verò fuit causa ut olim tam clerici quàm laici in itinere Eucharistiam secum portarent, quia cùm hoc sacramentum viaticum sit, ac hominibus quibuscumque in mortis articulo necessarium, prudenter olim fiebat, ut tam clerici quàm laici, ob mortis pericula, quæ in itinere se offerebant, maximè persecutionis tempore, secum in itinere conficiendo deferrent, ne, si illis mori contingeret, viatico privarentur. Et quamvis hæc consuetudo, ob majoris hujus

sacramenti reverentiam, hodie tantum apud summos pontifices fuerit conservata, apud Orientales verò non video alicubi fuisse damnatam, nec auderem Evangelii ministros, in illis regionibus aut aliis infidelium provinciis conversantes, si imminente mortis periculo secum viaticum, occultè tamen, deferrent, condemnare.

5° Eucharistiam quoque absentibus deferri mos fuit apud antiquos, qui etiam hodie manet apud Orientales aliquos. S. Iræn. Epist. ad Victorem papam apud Euseb. l. 5 Hist. Eccl., c. 24, testatur moris fuisse papam mittere aliis episcopis Eucharistiam in signum pacis et communionis; Dionys. etiam Alexand. in Ep. ad Fabium apud eundem Euseb. l. 6 Hist. c. 36, ait Serapionem in extremis agentem accepisse Eucharistiam missam per puerum à sacerdote tunc domi ægrotante.

6° Ritus Græcorum consecrandi in fermentato approbatus etiam est ab Ecclesiâ, ita tamen ut potior sit in azymo, ut fit in Ecclesiâ Latinâ.

7° Armeni et Orientales alii non miscent in sacrificio Missæ aquam vino. Quòd si hoc faciant, ut profiteantur Eutychetis hæresim, unam tantum naturam in Christo agnoscentis, manifestus est et intolerabilis error; si verò hoc fiat, vel quia non existiment esse de necessitate sacramenti, vel in significationem alicujus Christi mysterii, fortè tolerabilis esset consuetudo, quia hæc aquæ mixtio, ut optimè probat Franciscus Suarez tomo 3, in 3 part. disp. 45, sect. 2, tantum est de necessitate præcepti; præcepti, inquam, humani tantum. Quare cum hæc cæremonia non pertineat ad sacramenti substantiam, posset ab Ecclesiâ dispensari. Tamen urgendi sunt Armeni, ut præcipit concilium Florentinum, ut sese cum universo orbe conforment.

8° Mustum ex uvis maturis expressum in rigore est sufficiens materia consecrationis calicis. Ita tenet cum D. Th. 3 p., q. 74, art. 8, communis doctorum sententia, et colligitur ex c. *Cum omne crimen*, de Consecr. dist. 2, ubi dicitur: « Si necesse fuerit, posse botrum in calice exprimi, et aquâ misceri, et ita confici. » Unde Arist. 4, Meteor. c. 10, *mustum* vocat vinum recens, licet non sit purum et satis coctum, quia nondum separatus aqueus humor, flos, et fex, quæ per decoctionem vini secerni solent. Idem etiam censeo de musto expresso ex uvis passis, ut moris est apud Abyssinos; quare in hujusmodi musto confluentes non peccant. Quòd si ab hoc ritu

tanquam minùs convenienti sive potius indecoro retardari nequeant, ferendi sunt, si aliter fieri non possit.

De Sacramento Ordinis.—1° Ritus apud Orientales nationes usitatus ordinandi pueros ante rationis usum, licet non sit contra fidem, imprimatque characterem Ordinis sacri, etiam in hac ætate, irrationabilis valdè, et ideò extirpandus, si ferat illarum nationum conditio. 2° Deinde ordines collati absque eo quòd suscipientes materiam cujusque ordinis propriam tangant, ut verior sententia tenet, irriti sunt, nulliusque valoris, aut effectûs. Quare ordinati iterum sub conditione debent ordinari: ita Romæ fuit decretum, ac executioni mandatum, cum fratre Tecla Abyssino, et monacho Sancti Antonii, anno Domini 1594. 3° Cum Stephanus papa, dist. 31, can. *Aliter*, tradat Orientalium veterum esse traditionem, ut eorum sacerdotes matrimonio copulati sint, cumque id illis nunquam interdixerit Ecclesia, nullâ ratione id interdicendum videtur, dummodò ante sacerdotium matrimonium contrahatur: lex enim coelibatûs semper gravis visa est et Græcis, et Orientalibus aliis, propterea conjugium permissum est illis ab Ecclesiâ.

De Matrimonio.—1° Ritus sive consuetudo contrahendi in aliquibus gradibus, sine summi pontificis, aut episcopi dispensatione, jure divino non est prohibitus, quales sunt omnes alii ultra primum in lineâ transversali, ut verior sententia docet, et in lineâ rectâ omnes in infinitum. 2° Mos qui communissimus est inter schismaticas nationes, quo permittitur ob fornicationem matrimonium dissolvi, est contra fidem, et ob id non tolerandus.

Hæc sunt quæ exempli gratiâ, quia fortè difficiliora, à nobis interim sunt allata. Videntur omninò sunt interrogationes et responsa summi pontificis Gregorii XIII, de quibus supra. Illud tamen inter alia observandum apostolicis ministris, quantum fieri possit, magnoperè curandum, ut nationes omnes, quarum reductioni student, matricem Ecclesiarum Romanam Ecclesiam, non solum in fundamentis quantum fieri potest, fidei substantialibus, sed etiam in ritibus aliis et cæremoniis imitentur. Si verò ægrè ferant à patriis ritibus (ut frequenter fieri solet) discedere, salvâ fide catholicâ, omnia alia sustinenda sunt propter electos. Oportebit tamen sedem Apostolicam passim consulere; si verò non ita facilis sit accessus, re maturè et cum judicio expensâ procedendum erit.

PIACEVICHII VITA.

Nihil de Piacevichio novimus, nisi eum ex Poloniâ oriundum eruditissimos inter viros fuisse qui Jesuitarum societatem seculo proxime elapso illustrârunt. Quid verò auctor spectârît, quamque viam inierit in opusculo quod recudimus, ipse nos docet præfatione hîc subjectâ :

AUCTOR AD LECTOREM.

Rem bonam facturum mihi videbar, si Græcis, qui sacra omneque pietatis genus nobiscum colunt, et consuetudine magis, quàm veri odio, neque in multis adeò à Romanâ Ecclesiâ discedunt, collocato labore consulerem. Hûc ergo animum applicui, ut quæstiones fidei controversas, quæque per vices in conciliis, aut privatis Patrum conventibus nos inter, ipsosque disputatæ sunt, facili, et planâ aliquâ methodo, nec voluminosâ mole complecterer: æstu deinde, et quibusvis verborum injuriis longè relegatis, errantes docerem, non insectarer; et pro initâ semel provinciâ lucem obscuris, dubiis solutionem afferrem, neque nisi certæ, probatæque fidei testimoniis, responsionibus, argumentis uti vellem. Quod, an quemadmodum propositum habui, expleverim etiam, primum illorum in Oriente principum, qui se mihi ad opus hortatores præbuerunt, tum et Græciæ sapientum, quorum commodo hæc scripsi, imploro iudicium. His si nostra probentur, attingi votorum summam. Id conce-

ptis verbis profiteor, me scholastica inter, et dogmata probè secrevisse, ne cui credendi onus, quod scio publicum et commune esse, jure privato injicerem: magno ad hæc studio apocrypha et supposita declinâsse, ne semel immixta etiam claris certisque robur detraherent. Curavi præterea, ut præjudicatas Græcorum opiniones sive de sanctitudine virorum, seu de scriptorum fide, quoad fas est, retinerem, et cum veritate amicè componerem; cum enim nihil sit facilius, quàm quæ molestiam creent, traducere, et vel damnare, ac aspernari, vel in suspicionem vocare, tamen hoc eorum tantum arbitror esse, qui novarum dissensionum moliuntur causas, non qui veteribus velint finem imponere. Cautè demùm, neque absque delectu, criticæque subsidio ad temporum nostrorum genus versatus, eodem prorsus animo decurri rem omnem, quo ad illam aggressus sum; hoc est, nullo partium studio, sed impulsu solius veritatis. Cui cum ex animo, totumque deferrem, si vel apicem deflexerim, qui legis, da veniam, et hominis quotidianis theologiæ scholasticæ curis impediti, quàm remissè segniterque versantis lapsum interpretare, atque postliminio, quæ operi desunt, controversias præstolare. Vale, Christus te sospitem servet, et quamdiù opto, pacem Ecclesiis sanctis, ac unionem restituat. Qui scopus laboris est.)

DE PRIMATU ROMANÆ ECCLESIAE, CONTRA SCHISMATICOS ORIENTALES.

Colloquium Primum.

DE PRIMATU DIVI PETRI.

§ I.

GRÆCUS. Si quid unquàm christianæ reipublicæ funestum contigit, hoc quidem est schisma illud, quo Græci à Latinis dividimur. Laboravit sæpè antehac Christi Ecclesia sive eum undique in ejus excidium cruces, gladii,

ignesque ferrentur à sacrilegis idolorum cultoribus, sive cum ejus sanctitati hæresiarchæ impio aliquo dogmate bellum facerent. Verùm mala hæc tanti non erant, ut non etiam ex ipsis multò Ecclesia proventus fecerit. Pugnat in hæc mala, vincebat; et si non continuo vinceret, nunquàm tamen victoriæ, nunquàm remedii spem posuit. Hoc verò malum, quo conflictamur hodie, cum superioribus illis atrocitate majus sit, ex diuturnitate suâ spem

etiam omnem remedii vicisse videtur : quid enim ad unionem nostram spei supersit , aut remedii, postquàm toties, et semper irritò conatu, quamcumque consentire optaremus, nunquàm in unum consensimus?

LATINUS. Rectè aiebas , maximè diuturnum, funestissimumque malum , quo laboramus, esse : etenim prope est , ut decem secula decurramus, ex quo schisma sumpsit exordium : malum sine dubio atrocissimum, quod non ut barbarorum gladii triumphantem auget Ecclesiam , neque ut hæreses unam alteramque tantum à Christi regno divellit provinciam, sed provincias, regna, partes orbis integras, patriarchicas sedes omninò quatuor. Neque tamen ego in tantâ mali pertinaciâ remedii omnis spem abjeci. *Potens DEUS est de lapidibus suscitare filios Abraham.* Clades certè, quas Orienti christiano invexit schisma, si reputentur attentius, possunt non ad optandam modò, sed et ineundam concordiam nos adducere. Cogitate autem quis pœnam portet? Iugemus enim ex æquo utrique; pœnam portat Oriens, eamque gravissimam. Ita enim denique à vindice DEO constitutum existimo , ut patriarchæ; quos fastus Ecclesiæ capiti abstraxit, hos dura necessitas Turcorum tyrannidi, et fœditati Mahometis supposuerit, adeò ut neque sine metu, nec citra periculum, certè non absque contemptu Christi nomen in vastissimis illis Europæ extremæ, Asiæque finibus hodie resonet.

GRÆCUS. Ita est, mali gravissimi eventus fatales, quos deploramus utrique communiter, nos tamen portamus præcipuè. Sed ut, quod res est, dicam, cùm apud nos mali pœna sit, penes vos esse omnis mihi culpa videtur. Latini namque sunt, qui divisioni Ecclesiarum funestæ, ex quâ tot clades ad nos serpserunt, causam fecère, postquàm immaculato fidei Symbolo, majore injuriâ, quàm auctoritate, vocem veteri Ecclesiæ sanctæ ignotam, *Filioque*, addidère.

LATINUS. Novi hunc esse morem vestrum, ut crimen cœpti schismatis, nunquàm probatum, confidenter nobis imponatis. Neque nunc primum accusamur ut pacis et fœderis ruptores; sed quibus hoc evincatis, argumenta vos destituunt. Verùm opportuniùs in originem, fontesque schismatis inquiremus, ubi colloquia ad metam perduxerimus : tunc fucum, larvamque detrahemus, et quæ pars malo causam fecerit, oculis omnium subiciemus. Nunc,

quod æquum est, dissidii nostri capita amico colloquio exequamur.

GRÆCUS. Quanquàm plura sint, quæ Latinæ Ecclesiæ objecit Photius, atque Michael Cerularius, summa tamen dissidii, quod inter nos est, ad quinque capita facillè redigitur. Principium ac velut basis cæterorum, est primatus Romanæ Ecclesiæ sanequàm controversus. Alterum maximèque insigne, imò, si me doctioresque è nostris audias, unicum dissidii caput, ac veluti robur, additio vocis, *Filioque*, facta per Latinos ad Symbolum. Tertium, dogma processionis divinissimi Spiritûs. Quartum, azyma. Quintum, hæc mortali vitâ solutorum pœnas purgantes, et præmia attinet.

LATINUS. Neque nostris desunt multa ac varia, quæ in moribus vestris redarguant : verùm minora omnia, quàm ut Ecclesiarum nexum divellant, aut ab ineundâ concordia cohibeant. Quare ab iis aut in totum abstinemus, aut nonnisi, his præcipuis quinque diligenter excussis, locum faciemus.

GRÆCUS. Ordire familiarem sermonem à primatu Romanæ Ecclesiæ; et quia Petri successionem totus nititur, Petro illum primum vindica. Sunt è nostris etiam, quos æstus huc abripuit, ut, quando ægrè negatur successor, quod præcessori ex munere adhæret, maluerint Petro detrudere, ne id etiam Romano pontifici tribuendi necessitatem sibi imposerent.

LATINUS. Quod fundamentum, et caput est controversiæ primum : Petrum à Salvatore primatu honoris ac jurisdictionis donatum esse, isto mihi probandum sumpsi loco. Et quo istud, inquis, fundamento? eâ scilicet, quam vos Græci sacro Codici sanctisque Patribus defertis, auctoritate. Plura hinc argumenta dabo, quàm ut, quod ad ea refellenda suppetat, faciam reliquum; clariora, quàm ut aliunde perspicuitatem mutuari debeant, vel in sensum à proposito alienum detorqueri possint. Inter hæc tamen et responsa vestra audiam, et ad ea, quæ adversarii in medium proferetis, respondebo. Adeò nec cæcam à vobis fidem exigimus, nec more præceptorum, in nostras vos opiniones succedere cogimus.

GRÆCUS. Quàm tu mihi arduam ingrederis viam ! ut enim è Patribus desint minimè, quæ tuæ sententiæ auctoritatem concilient, certam non efficiunt, quamque christiano hominì amplecti opus sit. Nisi tu majus aliquod è sacris paginis, in rem tuam momentum afferas, illud sanè, quod ex Matth. 16, et Joan. 21, petitis Christi oraculum, causam vix effi-

cit : quando inter Patres ipsos nondum convenit, ad quem denique Christi illa verba pertinerint? et si etiam liqueat, minus hoc in rem tuam facere potest, quam ut inde Petri primatum concludas. Verum ne duo in unum misceas, evince primum, effata illa Christi ad Petrum directa fuisse; deinceps inde contro- versus Petri primatus stabiliatur.

§ II.

LATINUS. Ut video, de re apud nos hodiè compertissimâ ambigis, et in controversiam vis ducere, Petrum, an alium effata illa Christi respexerint. Hoc ut ego te dubio eximam, non est propè quod agam aliud, quam ut ipsa Christi verba sub conspectum ponam; quibus quidem apud Matthæum pollicitus, apud Joannem etiam largitus est Petro primatum. Verba Christi Matthæi 16 sunt: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.... Tibi dabo claves regni cælorum.* Et Joan. 21: *Pasce agnos meos, pasce oves meas.* Quid enim hic aliud *claves*, quid aliud *petra*, quid ipsum *pascere* aliud quam primatum indicant? quæ si Petro, et de Petro dicta ambigis, dubitationis rationem profer aliquam.

GRÆCUS. Primatus, an quid aliud verbis illis designetur, nunc non agimus; in alium hoc tu locum differ. Ostende primum ad personam Petri utrumque Christi effatum pertinuisse. Ne ego te rudem existimem, si ignores Origenem Tract. 4 in Matth. per petram, fidelem omnem, omnem Christi imitorem, omnes denique Apostolos intellexisse. Audi quàm disertè hoc edicat: « Petra est, ait Origenes, quisquis Christi discipulus... et super talem petram constituitur omnis ecclesiastica doctrina... in unoquoque perfecto.... à DEO ædificatur Ecclesia. Quòd si super unum illum Petrum tantum existimes ædificari totam Ecclesiam, quid dicturus es de Joanne filio tonitru, et Apostolorum unoquoque?... nomen ducunt à petrâ, quicumque sunt imitatores Christi, qui est petra spiritualis comitans eos qui salvi fiunt, ut ex eâ bibant potum spiritualem. » An verò tu Origenem damnaveris, aut me, si cum eo sentiam?

LATINUS. Elegans sanè argumentum, sed quod vim apud eos duntaxat obtineat, quibus ignotum est, eundem Scripturæ locum à Patribus nunc litterali atque historico, aliàs spirituali ac mystico sensu exponi. Nobis de hoc postremo sermo hic non est: in litteralem, et historicum inquirimus, quem fide integrâ

nemo negare possit. Ne frustra agas, evince ad alium, quàm Petrum, nec ad Petrum effata illa Christi pertinuisse; sic forsàn adversum nos concludes. Verum non tu id efficies, nisi vel Patrem unum, qui hæc Petro dicta disertè abneget, protuleris: audeo verò dicere, neque unum talem ex mille proferes. Origenes, cum id Christi oraculum allegoricè interpretatus est, potuit ad omnem Christi discipulum ac imitorem rectè extendere; at verò cum eadem Christi verba ad litteram ac historicè expendit, soli Petro accommodat. « Vide, ait Origenes Hom. 5 in Exod., magno illi Ecclesiæ fundamento, et petræ solidissimæ, super quam Christus fundavit Ecclesiam, quid dicatur à Domino: *Modicæ fidei, quare dubitasti?* » An verò ea Salvatoris correptio alteri, quàm Petro convenit? Illi ergo Origenes ex Christi sententiâ petræ solidissimæ nomen attribuit, cui à Christo dictum meminit, *modicæ fidei*; hoc verò neque Apostolis omnibus, neque cunctis Christi fidelibus; igitur nec illud.

GRÆCUS. Ne mihi quidem petræ nomen in adeò multos conferre placuit, ut non Patrum aliorum sententiam exquirendam, et præponendam huic Origenis expositioni duxerim. Placuerè verò in primis Aug. Theodoretus, atque alii, qui petræ nomine, super quam ædificanda erat Ecclesia, Salvatorem ipsum, quem confessus fuerat Petrus, intelligunt. August. Tract. 123 in Joan. diffusè hunc sensum explicat: « Ideò quippe (verba illius sunt) ait Dominus: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, quia dixerat Petrus: *Tu es Filius DEI vivi.* Super hanc igitur, inquit, petram, quam confessus es, ædificabo Ecclesiam meam. Petra enim erat Christus. »

LATINUS. Expositionem Augustini, Theodreti, Bedæ, atque aliorum, qui his consentiunt, facilè complectar; nihil ea Petro detrahit: utrique, Christo nempe atque Petro, quod suum est, tribuit. Statuunt itaque Patres locis iis, Christum solum petram principalem esse, at non inficiantur Petrum secundariam, et in Christo petram fundatam esse. Expressissè hoc mihi Aug. videtur non obscurè serm. 13 de Verbis Domini dicens: « Tu es, ergo inquit, Petrus, super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Super hanc petram, quam cognovisti dicens: *Tu es Christus Filius DEI vivi, ædificabo Ecclesiam meam*: id est, super me, ipsum Filium DEI vivi, super me ædificabo te, non super te, me. » Et brevius tract. 123 in Joan.: « Non enim à Petro petra, sed Petrus

« à petrâ. » Frustra agis omnia, nisi vel unius Patris locum proferas, qui Petro disertè petræ nomen abroget.

GRÆCUS. Equidem si accuratiùs expendam omnia, fatebor, non esse in Patrum numero, qui effata illa Christi Petro non accommodent, qui petræ, et fundamenti nomine designatum Petrum non dixerint. Verùm ita quidem sensisse olim Augustinum pœnituit; re enim expensâ paulò attentius, non quemadmodum olim Petrum petræ nomine apud Matthæum, sed Christum ipsum, duce sine dubio Origene intelligi maluit. Etenim l. 1 Retractationum, c. 21, sic loquitur: « In hoc libro (quem nempe contra Epistolam Donati scripserat) dixi in quodam loco de Apostolo Petro, quòd in illo tanquàm in petrâ fundata sit Ecclesia: qui sensus etiam cantatur ore multorum in versibus beatissimi Ambrosii, ubi de gallo galilæneo ait: *Hoc ipsa petra Ecclesiæ cœnente culpam deluit*. Sed scio, me postea sæpissimè sic exposuisse, quod à Domino dictum est: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, ut super hanc intelligatur, quem confessus est Petrus, dicens: *Tu es Christus Filius DEI vivi*. » Augustini sententiæ citra piaculum adhærebo hodie; nec abs re erit, si tu quoque tanto Patri te adjungas.

LATINUS. Quanguàm Augustinum summâ semper veneratione prosecutus sum, non est tamen, cur ad ejus sententiam hic etiam me applicem: negare non potes variâsse S. doctorem, et nunc quidem Christum petræ nomine, aliàs Petrum, dixisse designari. Neque ille quemquam ab hâc nostrâ discedere, et in alteram commigrare jubet sententiam; arbitrio cujusque delectum committit: verba ejus sunt: « Harum autem duarum sententiarum, quæ sit probabilior, eligat lector. » Qui utramque permittit, reprobat neutram; nec est cur ipsum pœnituerit, petræ nomen olim exposuisse de Apostolo; quanguàm in partem alteram proniore ferri videatur animo. Cùm Matthæi locum de Petro exposuit, Ambrosium, et communem Ecclesiæ sensum secutus est; cùm verò Christum potiùs petræ nomine ibi designari putavit, ingenio confusus suo, et fallaci abductus ratiocinio, si fatendum sit, à plano et genuino verborum sensu deflexit. An ergo deviantem sequeris, et adhærebis expositioni, quam, si viveret, hodiè Augustinus retractaret?

GRÆCUS. Fallaci nescio quò ratiocinio, à tritâ ac genuinâ semitâ deflexisse Augustinum

illâ interpretatione audes dicere, quàm ipse vocat probabilem. Quam majori voluntatis propensione complexus videtur, ab eâ tu, si viveret, recessurum ais?

LATINUS. Quàm quod maximè; neque propterea conscientiam tangor: audi tantum, unde in eam denique mentem adductus sit Augustinus, ut mallet apud Matthæum petræ nomine Christum, quàm Apostolum intelligi, et facile subscribes: « Non enim (Augustinus argumentum suum insinuat) dictum est ibi (Apostolo), *tu es petra*, sed, *tu es Petrus*; *petra autem erat Christus*, quem confessus Simon, sicut tota eum confitetur Ecclesia, dictus est *Petrus*. » Si ergo rectè assequor, sic secam, ut quod intulit inferret, ratiocinatus est: *Petra erat Christus*, 1 Cor. 13; super petram ædificanda promittitur Ecclesia, igitur supra Christum. Et rursus: Simoni non est dictum: *Tu es petra*; atqui super petram promittitur ædificatio Ecclesiæ; igitur non supra Simonem.

GRÆCUS. Ita prorsus ratiocinatum existimo; in mutatione illâ generum, *tu es Petrus*, quæ in textu occurrit, et *super hanc petram*, mysterium latere suspicatus est: inde conclusit, *Petrum* quidem de Apostolo, at *petram* de Christo ipso oportere accipi. An verò id non rectè? dic quid tandem des vitii illationibus Augustini. unde Patrem doctissimum fallaci argumento delusum ostendis?

LATINUS. Christum non Græco, sed Hebræo aut Syro sermone cum Petro egisse, neque aliter Matthæum ab origine exarâsse Evangelium, explorata res est. Jam si nulla in utroque illo idiomate occurrit eo textu, generum variatio, si et *chapha* Hebræum, et *chepha* Syriacum, quod petræ respondet, eadem penitus ac incommutatæ recurrunt: quis non perspicit, fallax planè fuisse Augustini argumentum. Equidem si verba ejus expendas, liquet satis, nunquàm S. doctorem in eam mentem venturum fuisse, ut de alio, quàm Apostolo, petræ nomen exponeret, si quemadmodum dictum est: *Super hanc petram*, ita quoque dictum esset: *Tu es petra*. Atqui in Syriaco textu citra mutationem vel levissimam generis, Apostolo dicitur: *Ego dico tibi, quia tu Chepha, et super hanc Chepha ædificabo Ecclesiam meam*. Fugit id Augustini licet sublimem mentem; non effugit Hieronymum linguarum cognitione instructissimum; quare, super Jerem. 16, dixit: « Non solum Christus petra, sed Petro Apostolo donavit ut vocaretur petra, cujus sensibus requiescentes rectè dicuntur trans-

«lati de petrâ.» Et in cap. 2 ad Galat.: «Modò
«Cephas, et modò Petrus scribitur, non quòd
«aliud significet Petrus, aliud Cephas, sed
«quòd, quam nos Latine et Græcè petram
«vocamus, hanc Hebræi et Syri, propter lin-
«guæ inter se viciniam, Cepham nuncupant.»

GRÆCUS. Ecceur itaque interpres Matthæi
variat, οὐ εἰ πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ ἡ πέτρα; cur non
semper eodem genere reddidit: Tu es Petrus,
et super hunc petrum? aut: Tu es petra, et
super hanc petram?

LATINUS. Si mutationis aliqua nobis reddenda sit ratio, neque id fortunâ, aut arbitrio evenisse putes, crederem eo factum consilio, quòd interpres convenientius duceret, Apostolo, quippe viro, terminatione virili id nomen tribuere, quod muliebri, ut plurimum basi ac fundamento tribuitur. Cæterum cum homo ex asse Græcus sis, ignorare nequis in illâ etiam quâlicumque mutatione, Augustino nil opis esse, nec latere quidquam mysterii, quando utcumque efferas πέτρος et πέτρα, rupem tantum, nec aliud quidquam significat.

GRÆCUS. Cum tu Augustinum sive ignorantione sermonis Syriaci, sive quòd intentus versioni Græcæ, ad Syriacum non respexisset codicem, in eam mentem delatum dixeris, ut quod jure optimo debebat Apostolo, *petræ* nomen Christo maluerit tribuere, præstruxisti viam argumento, quod ex Augustini illâ interpretatione adversus Petri primatum paraveram.

LATINUS. Miror magnoperè, quòd tu ex illâ quâlicumque Augustini interpretatione præsidii quidquam adversus Petri primatum speraveris, quando S. doctor eodem prorsus loco, quo Christum *petræ* nomine insignit, Petro nihilominus principatum apostolatûs defert: quare si quid adversus primatum moliebare, Augustino contrarium ex Augustino inferre parabas, quæ inefficax planè est argumentandi ratio, et Augustino fortè, non Petri primatui facessit negotium. Verum abstineamus tantisper iis quæ ad primatum pertinent, et cœptum caput perducamus.

GRÆCUS. Non hinc excedam, nisi locum Augustini exhibeas, ubi Christum petram, et Petrum nihilominus principem nuncupat.

LATINUS. Sic hoc velis, in manus sume Serm. 13 de Verb. Domini; utrumque disertè ibi affirmatum reperies. Verba Augustini sunt: «Idem ergo Petrus à petrâ cognominatus
«beatus, Ecclesiæ figuram portans, apostolatûs
«principatum tenens.» Probè nôsti, quis Pe-

trum beatum prònuntiaverit: *Beatus es, Simon Bar-Jona*; Christus igitur ex mente D. Doctoris *petra* fuit; et nihilominus, Petrus *apostolatûs principatum tenet*.

GRÆCUS. Sustinuisti adhuc viriliter *petræ* nomine apud Matthæum nullum melius, quàm Petrum ipsum designari: nec rationibus tuis quidquam officere, quæ ex variâ Patrum atque Augustini inprimis interpretatione opposui. Expedi jam etiam, an fidem et confessionem Petri, an ipsam potiùs personam Apostoli *petræ* nomine à Christo nuncupatam existimes. Chrysostomus id ad confessionem retulisse videtur. Nam Hom. 55 in Matth. ait: «Super hanc petram ædificabo Ecclesiam
«meam, id est (super) fidem, ac confessionem.» Et consentit Gregorius Nissenus in opere de Adventu Domini: «Super hanc petram... super confessionem videlicet Christi, quia
«dixerat: *Tu es Christus Filius Dei viventis.*»

LATINUS. Ut me paucis hinc expediam, revoca mentem ad Chrysostomi Hom. 44 in Isai. c. 6, ubi Petrum compellat *basim Ecclesiæ*. Denique Hom. 55, quam ipse citasti, consule; sic ibi loquitur: «Dominus ait: Tu es Petrus,
«et ego super te ædificabo Ecclesiam meam.» Idem ergo Chrysostomus, qui fidem ac confessionem, personam quoque Apostoli *petræ* nomine intellexit. Itaque si rectè assequor, Patres qui Petri fidem laudant, nec fidem solitariam, nec Petrum utcumque, sed credentem ac confitentem Petrum, *petræ* nomine à Salvatore donatum volunt; quo quidem nil moliuntur aliud, quàm quod ultrò damus, Apostolorum fidei, ac confessionis merito obtinuisse præ cæteris, ut *petra* Ecclesiæ à Salvatore constitueretur. Atque hunc sensum eleganter expressit Greg. Nazianz. in Orat. de Moder. in disp. servandâ, ita loquens: «Vides
«quemadmodum ex Christi discipulis magnis
«utique omnibus et excelsis, atque electione
«dignis, hic *petra* vocetur, utque Ecclesia
«fundamenta fidei suæ credita habeat.» Quod paucioribus complexus est in hunc modum Basilius lib. 2 in Eunom.: «Petrus propter
«fidei excellentiam, Ecclesiæ ædificationem
«in se suscepit.»

GRÆCUS. Produxisti in medium è Græcis Patres præcipuos; disertè illi Petro nomen *petræ* contribuunt. At idemne et constans temporum omnium sensus fuerit, nondum decerno. Profer itaque, si plures adhuc, qui idem, senserint, dixerintque, in promptu habeas.

LATINUS. Ne te Patrum numero obruam, meque in recensendis dies deficiat, ex plurimis paucos omnis ætatis accipe. Tertullianus lib. de Præscript. c. 22 : « Latuît aliquid Petrum, « ædificandæ Ecclesiæ petram dictum ? » Origenes in c. 6 ad Rom. : « Petro cùm summa « rerum de pascendis ovibus traderetur, et « super ipsum velut petram fundaretur Eccle- « sia, nullius confessio virtutis alterius ab eo, « nisi charitatis exigitur. » Cyprianus Epistolâ ad Quintum : « Petrum Dominus primum « elegit, et super eum ædificavit Ecclesiam. » Epiphanius in Ancorato : « Dominus constituit « Petrum primum Apostolorum, petram fir- « mam, super quam Ecclesia DEI ædificata « est. » Ambrosius Serm. 41 : « Denique pro « soliditate devotionis Ecclesiarum *petra* dici- « tur, sicut ait Dominus : *Tu es petra*, etc.; « petra enim dicitur, eò quòd primus in actio- « nibus fidei fundamenta posuerit, et saxum « immobilem totius operis christiani compa- « gem, molemque contineat. » Cyrillus l. 2, c. 2 in Joan. : « Nec *Simon* fore jam illi no- « men, sed *Petrus*, prædicit; vocabulo ipso « commodè significans quòd in eo tanquàm in « petrâ, lapideque firmissimo suam esset ædi- « ficaturus Ecclesiam. » Chrysologus Hom. 9 de Pœnit. : « Petrum cùm dico, petram no- « mino infrabilem, crepidinem immobilem. » Et Serm. de BB. Petro et Paulo : « Gaudeas, « Petre, fidei petra.... gaudeas, Petre, rectæ « fidei fundamentum. » Denique S. Maximus Serm. de SS. Petro et Paulo : « Per Christum « Petrus factus est petra, dicente ei Domino : « *Tu es petra*, » etc.

§ III.

GRÆCUS. Siquidem sic prorsus è Patrum sit sententiâ, necesse est basim ac fundamentum Ecclesiæ Petrum affirmemus. Ut verò res tunc stabit cum Pauli effato 1 Corinth. 3 ? « Funda- « mentum aliud nemo potest ponere, præter « id quod positum est, quod est Christus « Jesus ? »

LATINUS. Quàm nullum Paulum inter ac Patres dissidium sit, ex ipsomet Paulo disce, nisiingas immemorem suî à se ipso dissidere, cùm ad Ephes. 2 dixit : *Superædificati estis super fundamentum Apostolorum*. Si verò teste Paulo Apostoli fundamenta sunt, cur Petrum solum ab eo munere honestissimo excludamus ? apage cum his hæreticorum nugis, quas tibi mediocris theologus facilè dissolvat. Est itaque Christus, est Petrus, sunt Apostoli

fundamenta Ecclesiæ ; at Christus funda- mentum principale, suâ virtute subsistens, Petrus participatione, et proximum à Christo fundamentum, Apostoli fundamenta subordi- nata et Christo principali, et Petro vicario Christi. Eleganter hoc exposuit Hieronym. in Matth. cap. 16, dicens : « Sicut lumen ipse « Apostolis donavit, ut lux mundi appellentur, « et cætera quæ ex Domino sortiti sunt voca- « bula, ita et Simoni, qui credebat in petram « Christum, Petri largitus est nomen ; ac « secundum metaphoram petræ, rectè dicitur « ei : *Ædificabo Ecclesiam meam super te*. » Et decuit sanè, ut ascensurus in cœlum Sal- vator, vices suî demandaret alteri, qui et pastor gubernaret gregem Dominicum, et instar petræ firmæ Ecclesiam sustineret in- concussam.

GRÆCUS. Ut illum tu mihi basim firmam Ec- clesiæ fuisse dicas, qui eodem propè puncto temporis, quo Petri cognomen sumpsit, tris- tem etiam casum fecit, modicissimique tem- poris intervallo, *Beatus* et *Satanas*, audit : *Vade post me, Satana, scandalum es mihi*, Matth. 16 ? Aut ergo tu Petrum Ecclesiæ basim ne dixeris, aut Ecclesiam eum Petro collap- sam, contra datam à Salvatore fidem concede.

LATINUS. Quæ hic interloqueris, adeò in- firma sunt, ut refellere propè me pigeat. Etenim si negem primùm, Petrum cum Ec- clesiæ periculo errâsse, unde me convinces ? non quisque Petri lapsus, sed solùm qui in fidem sit, Ecclesiæ ruinam, si posset, post se traheret. Si Petrum negantem se nôsse Chri- stum, Patres à defectione in fide immunem faciunt, quid agent, cùm mortem suam vati- cinanti obsistentem audiunt : *Absit à te, Domine, non erit tibi hoc*, Matth. 16 ? Cùm Christum negavit timore, hic vitio naturalis amoris prolapsus est. Audi Hieronymum in cap. 14 Matth. : « Volentem ad passionem « pergere prohibet, et licet erret in sensu, « tamen non errat in affectu, nolens eum « mori, quem Filium DEI fuerat paulò ante « confessus. » Verùm ut demus in fidem ipsam peccâsse, error Petri tunc adhuc Ecclesiæ ruinam trahere secum non potuit, quando nec Petrus Ecclesiæ basis fuit. « Prudens lec- « tor inquirat, ait Hieronymus in c. 16 Matth., « quomodò post tantam beatitudinem : *Beatus « es, Simon Bar-Jona*, nunc audiat : *Vade post « me, Satana* ? » Et mox respondet : « Sed con- « sideret, qui hoc quærit, Petro illam bene- « dictionem, et beatitudinem, ac potestatem,

« et ædificationem Ecclesiæ super eum , in futuro promissam , non in præsentī datam. »
 « *Ædificabo, inquit, super te Ecclesiam meam.* »

§ IV.

GRÆCUS. Postquàm ea quæ in adversum mihi occurrerant, aptè omnia dissolvisti, reliquum est, ut quemadmodùm Patrum testimoniis locupletissimè comprobaveras, sic etiam ratione stabilias *petræ* vocabulo Petrum planè à Salvatore deputatum esse.

LATINUS. Argumentum, quo id nos Latini evincimus, multiplex sanè compendio accipe. Suggestunt id textus ipsi, et vel invitum manuducunt, ut Petro illa à Christo dicta negare haud valeas, nisi verbis vim inferas, et omnia in alienum sensum detorqueas. Etenim an non pronomē, *hanc*, cū dicitur : *Super hanc petram*, demonstrat petram aliquam, de quā prius locutus sit Christus, qui quando neque de se, neque de Ecclesiā eo loco quidquam dixerit, consequens est, ut neque se, neque Ecclesiam *petræ* nomine designare voluerit. Et verò, si quis Ecclesiam *petræ* nomine intelligat, insignem is Christi verbis battologiam appingat. Deinde illum Christus petram Ecclesiæ suæ esse jubet, cui claves promisit; has verò Petro promissas apertè evincunt singularia pronomina secundæ personæ, *te, tibi*; duplex insuper nomen, unum recens impositum *Petri*, alterum cum nativitate susceptum *Simonis*, nulli alteri communia quàm Apostolo; atque ut omne deinceps dubium elideret, certissimumque efficeret, neque de alio Simone, neque de Petro alio Christum, quàm de hoc nostro locutum esse, adjungit nomen patris, et vocat eum *Bar-Jona*, hoc est, filium Joannis. Ad extremum, ut alia quoque argumenta in hanc rem paucis complectar, fidenter affirmo, eidem prorsus dictum esse : *Tibi dabo claves : tu es Petrus*, qui cū confessus est Christum, *beatus*; cū ejus dictis se opposuit, *Satanas*, audiit; hoc verò utrumque ad Petrum pertinere, sic ut nemo in contentionem cum eo veniat, testes habeo Patres gravissimos. Ex his Ambrosius l. 10 in Luc. 24 : « Et ideò, ait, qui solus profitetur ex omnibus, omnibus antefertur. » Hieron. : « Testimonio de se Apostoli reddit vicem. » Hilarius in c. 16 Matth. : « Dignum planè confessio Petri præmiū consecuta est. » Et in psalm. 131 : « Tanta fuit (Christo) religio pro humani generis salute patiendi, ut Petrum primum Filii DEI confessorem, Eccle-

« siæ fundamentum, regni cœlestis janitorem, et in terreno judicio Judicem cœli, Satanæ convicio nuncuparet. » Neque aliter Augustinus lib. 2 contra Gaudentium c. 22 : « Numquid melior est Razias, quàm Petrus Apostolus, qui ubi dixit : *Tu es Christus Filius DEI vivi*, tam beatus à Domino appellatus est, ut claves regni cœlorum mereretur accipere, nec tamen ideò creditur imitandus, ubi mox eodem momento reprehensus audit : *Vade post me, Satana ?* »

GRÆCUS. An verò tu illa etiam Christi verba Joan. 21 : *Pasce agnos meos, pasce oves meas*, ad Petrum pertinuisse contendis? Si ita, profer testes et argumenta, ne dubium apud me ullum supersit, et ex æquò credam; sicut *petræ*, et clavigeri, sic pastoris quoque munus uni Petro demandatum esse.

LATINUS. Obsequar lubens, et personæ Petri, ultimā Christi voluntate, veluti legatum fuisse pastoris officium Joan. 21 planum faciam, primum ex ipsā Salvatoris interrogatione; ad quem enim alium pertinuit illa Christi interrogatio : *Simon Joannis, diligis me ?* Equidem nemo alius à Petro *Simon Joannis* fuerat. Atque ne fortè suspiceris de communi suā, ac condiscipulorum dilectione in quæstionem vocari Petrum, cautè Christus interrogat : *Simon Joannis, diligis me plus his ?* acceptoque responso, uni pascendos agnos et oves committit. In illum namque munus pastoris supremi Servator abiturus transtulit, qui tertio interrogatus, ter etiam suo, nec alieno nomine amorem testatus est. In quam rem ne Patrum etiam testimonia desideres, repete memoriā Origenem in c. 6 ad Rom., jam citatum. Cui, si lubet, addere potes Ambrosium l. 10 in Luc. 24, in fine, ita dicentem : « Dominus non dubitabat, qui interrogabat, non ut disceret, sed ut doceret, quem elevandus in cœlum amoris sui veluti vicarium relinquebat. Sic enim habes : *Simon Joannis, diligis me ? Utique tu scis, Domine, quia amo te*; dicit ei JESUS : *Pasce agnos meos...* » Et infra : « Jam non agnos ut primò, nec oviculas ut secundò, sed oves pascere jubetur, perfectiores ut perfectior gubernaret. »

GRÆCUS. Ut Salvator extra dubium collocaret, et pro certo sciremus omnes, uni Petro pascendi provinciam Joan. 21 delatam esse, factum, ni fallor, est, non absque consilio, ut continuò mortis etiam genus pastori recens constituto prænuntiaverit : *Amen, amen dico tibi, cū esses junior, cingebas te, et ambulabas*

ubi volebas; cum autem senueris, extends manus tuas, et alius te cinget, et ducet quò tu non vis. Quàm enim hæc ad Petri personam pertinent teste ipso Joanne : *Hæc autem dixit significans, quâ morte esset clarificaturus Deum*, tam procul dubio et pastoris officium. At verò quanquàm id tibi jam tribuam, neque abnuam, eundem Petrum cœli clavigerum, atque Ecclesiæ basim decreto Christi constitutum esse, nescio tamen quibus tu inde momentis Petro præcæteris, atque in cæteros etiam Apostolos te speres primatum effecturum, nec illum honoris modò, verùm et potestatis.

§ V.

LATINUS. Ne in plura implicer, à cæteris me adhuc abstinebo. Id est, quod nunc contendo, apud Matthæum promissum, apud Joannem collatum esse Petro primatum in universam Ecclesiam.

GRÆCUS. Si tu ita statuas, pari ego jure plures Christi vicarios, omnesque adeò Apostolos principatum in universam Ecclesiam sortitos luculenter evincam. Quid enim Petro, quod non pariter omnibus à Christo sive promissum, sive collatum sit? promissæ sunt Petro claves regni cœlorum, Matth. 16, verùm eâdem penitus amplitudine ligandi solvendi-que potestas, Matth. 18, cæteris quoque promittitur. Petrus, Matth. 16, basis ac fundamentum Ecclesiæ fore decernitur; at enim ad Ephes. 2, id etiam tituli lego jam commune Apostolis omnibus : *Superædificati super fundamentum Apostolorum.*

LATINUS. An verò tu etiam Apostolos cæteros perinde pastores orbis christiani à Salvatore constitutos esse contendis?

GRÆCUS. Ut maximè : quid enim sibi volunt illa Salvatoris Marc. 15 : *Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ.* Matth. ult. : *Docete omnes gentes, baptizantes, etc.* Et denique Joan. 20 : *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.* His profectò, nisi Apostolis pastorum munus sit creditum, nescio quid aliud?

LATINUS. Ut conatui tuo pro Apostolis, quod æquum est, tribuam, habe omnes Petro in apostolatûs officio pares fuisse. Id ut dilucidè percipias, meminisse te volo, apostolatûs decus omne his prærogativis comprehendi : erant sacerdotes, doctores, præcones Evangelii per universum orbem Salvatoris ipsius voce ac decreto constituti, nullis limitibus circumscriptam ligandi, solvendi-que, fundandi

ac moderandi Ecclesias, et episcopos instituendi potestatem nacti, erant acceptâ ex alto virtute divini Spiritûs, mortis et resurrectionis testes : *Accipietis virtutem supervenientis Spiritûs sancti, et eritis mihi testes in Jerusalem, et usque ad ultimum terræ*, Actor. 10. Pro Christo legatione fungebantur omnes; in his invicem, in his Petro ipsi nil cessisse, facilè dederò, nisi quid fortassè obstet Paulus 2 Cor. 11, dicens : *Existimo me nil minùs fecisse à magnis Apostolis.* Ut enim advertit Chrysostomus Hom. 23, Paulus discrimen agnovit : « Non simpliciter, Apostolis dixit, sed, magnis, Petrum, Jacobum et Joannem innuens. » Hos enim Apostolus cæteris prætulisse videtur : *Cum cognovissent gratiam, quæ data est mihi, Jacobus, Cephas, et Joannes, qui videbantur esse columnæ*, ad Gal. 2. Verùm ut nulli Petrum in apostolatûs honore præponam, primatum tamen uni Petro reservatum contendo. Aiebat Cyrillus in Epistolâ ad Nestorium : « Siquidem Petrus, et Joannes (ego dico, si Petrus, cæterique omnes) pari honore ut Apostoli, et discipuli sancti præditi fuerunt, non tamen ambo unus sunt. » Cur verò ita si quæras, respondebit continuò Augustinus lib. 2 de Bapt. c. 1 : « Quoniam in Petro primatus Apostolorum tam excellenti gratiâ præemineat. »

GRÆCUS. Atqui hoc est, quod à te mihi non asseri tantùm, sed etiam probari atque explanari cuperem. Ego sanè officio defunctus mihi videor, primatumque à Petro abstulisse, cum omnes ipsâ Christi institutione pares officio ac potestate utcumque ostendi.

LATINUS. Cum tu pares Petro cæteros in apostolatûs munere, neque plus ostenderis, agam nunc ut perspicias, Petrum inter eosdem ex Christi voluntate eminentiorem quamdam potestatem ac honorem sortitum esse. Etenim si Christo non erat animus singulare quidquam, et neque singulari modo ipsam apostolicam auctoritatem impertiri Petro; cur in primis Matth. 16, illi nominatim claves regni cœlorum consignat, petræ cognomine donat, Ecclesiam in ipso constituendam prædicat? cur Luc. 22, pro ipso singillatim preces ad cœlestem Patrem fundit : *Ego rogavi, ut non deficiat fides tua*; cur uni illi fratrum curam injungit? *Conversus confirma fratres tuos.* Cur non contentus communi illâ missione, iterùm, et veluti extra ordinem pasce-ndos agnos et oves Petro commendat? cur ad extremum, quam à cæteris confessionem

non petierat, à Petro exigit, et ad profitemdum ter amorem, trinâ interrogatione inducit, nec amore vulgari contentus, excellentiorem ab ipso deposcit: *Simon Joannis, diligis me plus his?* Profectò, ut Bernardus advertit in *Cantica*, non erat cur Christus à Petro majorem dilectionem requireret ad beneficium commune Apostolis, et missionem omnibus jam mandatam. Plus itaque Petro collatum est, à quo plus requiritur: *Idcirco ergo*, Bernardus prosequitur, plus amoris requisivit ab illo, quia Ecclesiam pro quâ sanguinem fudit, pascendam et regendam commisit. Quare singulari illâ institutione, singularem illum ac præcipuum in universam ecclesiasticam plebem, ac Apostolos ipsos principatum obtinuisse pro certo habeo: quod eleganter in natali Apost. expressit S. Eucherius Lugdunensis, vel quisquis ille sub Eusebii Emisseni nomine circumfertur: *Prius, inquit, agnos, deinde oves commisit ei, quia non solum pastorem, sed pastorem pastorum eum constituit: pascit igitur Petrus agnos, pascit et oves, pascit filios, pascit et matres, regit et subditos, et prælatos. Omnium igitur pastor est, quia præter agnos et oves in Ecclesiâ nihil est.*

GRÆCUS. A privatâ hâc institutione si id supremi juris Petro accessisset in universam Ecclesiam, constituisse non poterat Salvator, Matth. 18, Ecclesiam ultimum summumque tribunal: *Si peccaverit in te frater, corripe eum inter te et ipsum.... si te non audierit, adhibe unum vel duos.... quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ, si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* Quare rectè August. Petrum Ecclesiæ personam illis locis sustinuisse, ejus nomine claves, et cætera supremæ potestatis auctoramenta à Salvatore suscepisse conjecit: *Petrus quando claves accepit, Ecclesiam sanctam significavit.* Tract. 20 in Joan. Et l. de Agone christiano cap. 50: *Non sine causâ, inquit, inter omnes Apostolos hujus Ecclesiæ catholicæ personam sustinet Petrus, huic enim Ecclesiæ catholicæ claves regni cælorum datæ sunt, cum Petro datæ sunt; et cum ei dicitur: Amas me? pasce oves meas.*

LATINUS. Argumentis, quæ nunc attulisti, amanti nostris quidam ad supremam concilii auctoritatem in ipsos etiam Romanos pontifices vindicandam uti: tu, ut diligens es, etiam ad primatum Petri convellendum abuteris. Nil te pessima molientem Augustinus, nil Scri-

ptura adjuvat: loquar cum Aug. Tract. 50 in Joan.: *Si in Petro non esset Ecclesiæ sacramentum, non ei diceret Dominus: Tibi dabo claves regni cælorum.* Concedam Petrum iis locis typum, figuram ac personam Ecclesiæ subiisse; verum an quemadmodum legati solent principum, an contra, ut princeps populi sui personam ubique sustinet? quæstio inter nos non levis enascitur. Te primum tueri convenit, si à Petro primatum tollere fixum est: Augustinus mecum disertè tuetur alterum; si enim ex eo sciscitari libeat, cur Petrum Ecclesiæ personam gessisse iis locis existimet, tibi jam apertus hostis respondet in Psalm. 108: *Cujus (Ecclesiæ nempe) Petrus Apostolus propter apostolatûs sui primatum gerebat figuratâ generalitate personam.* Et rursus: *Ecclesiæ ille agnoscitur in figurâ gestasse personam, propter primatum, quem in discipulos habuit.* Quod Scripturæ textum allegatum attinet, opinor ad eam Ecclesiam Salvatorem judicium supremum detulisse, quam in Petro ædificandam promisit, hoc est, cujus Petrus caput ac gubernator futurus erat. Quid enim est Ecclesia, nisi, ut Cyprianus ait Epist. 66, plebs sacerdoti adunata, et pastoris suo grex adhærens?

GRÆCUS. Primatum Petri in Ecclesiâ ex ipsâ Christi institutione, Patrumque sententiâ fluere prope non ambigo. At in ipsos etiam Apostolos Ecclesiæ principes atque columnas, si quid juris Petrus habuisset, hoc adeò Patres latuisse non potuit, ut concordî, et prope modum unanimi errore æqualitatem inter Apostolos decernerent. Quam non rectè Cyprianus tradidisset lib. de Unitate Ecclesiæ: *Hoc erant utique et cæteri Apostoli, quod Petrus, pari consortio præditi et honoris et potestatis.*

LATINUS. Si ubi aliàs, hic inprimis fidem in te desidero, cum concordî sensu Patres ais in Apostolis nescio quam æqualitatem propugnasse. Ego profectò, præter unius Cypriani, quod produxisti, testimonium, paucos tibi in eadem sententiam superesse facillè credam, ita omnes in extollendo apostolatu Petri elaborant, ita principatum ejus supra collegas ipsos stabiliunt. An enim æqualem tibi videtur adstruxisse Augustinus dignitatem, cum serm. 13 de Verbis Domini dicit: *Petrus in Apostolorum ordine primum, esse Ecclesiæ unicæ typum?* An Chrysostomus in illa Christi verba: *Pasce oves meas*, sic scribens: *Id est, esto præpositus loco mei, et primus in medio fratrum?* Verum quid ego à te expectem,

qui neque Cyprianum satis fide retulisti! quare quem tu adversus me mancum malignè citaveras, plenum ego in meam sententiam dabo. Sic verò lib. de Unitate Ecclesiæ loquitur: « Quamvis Apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat et dicat: « *Sicut misit me Pater....*, etc., tamen ut unitatem manifestaret, unam cathedram constituit, et unitatis ejusdem originem ab uno incipientem suâ auctoritate disposuit: hoc erant utique et cæteri Apostoli, quod fuit « Petrus, pari consortio præditi et honoris, « et potestatis, sed exordium ab unitate profisciscitur; primatus Petro datur, ut una Christi « Ecclesia, et cathedra una monstretur. » Quem Cypriani locum referens Aug. l. 2 de Baptis. c. 4, vide, ut ipse primatum Petri et concludat inde et affirmet; verba ejus sunt: « Ecce ubi « commemorat Cyprianus, quod etiam nos in « Scripturis sacris didicimus, Apostolum Petrum, in quo primatus Apostolorum tam excellenti gratiâ præeminet. »

GRÆCUS. Hæc verò sunt, quæ me vehementer perturbant: neque satis expedio, ut Patrem contradictione absolvam. Parem ille potestatem à Christo Apostolis omnibus tributam post resurrectionem affirmat, pari ait fuisse præditos consortio honoris et potestatis; qui itaque fieri potest, ut primatum Petro ex animo detulerit?

LATINUS. Hoc grandi in speciem dubio ut te denique evolvam, nil mihi aliud opus est, quam ut audias, quid primatûs, quid apostolatûs nomine apud Patres, atque Cyprianum inprimis et Augustinum veniat. His ducibus explicuit utrumque luculentè cardinalis Perronius c. 58, in responsione ad regem Angliæ. Distinguit is apostolatûs dignitatem ac potestatem, in intrinsecam, sive essentialem, et extrinsecam, sive accidentariam. Ad priorem refert, quòd omnes à Christo vocati et missi sint; omnes ex æquo munus Apostolicum acceperint; cum æquali prorsus amplitudine potestatis ubique terrarum prædicandi Evangelium, fundandi Ecclesias, ministrandi Sacramenta, Spiritum sanctum tribuendi, aliaque omnia exercendi, quæ ad Ecclesiæ regimen necessaria, aut utilia prævidissent. Atque in his æquales prorsus fuisse Apostolos statuit. Accidentariam vocat, et extrinsecam, quæ tota quanta sita est in modo et ordine potestatis illius exercendæ: in hæc verò inæquales fuisse Apostolos contendit, et in Petro aliquid supra cæteros eximium: cum enim Christus aposto-

lica illa munia ubique et ab omnibus, quos vocaverat, exerceri vellet, servatâ unitate Ecclesiæ, ad hanc tuendam decrevit, principium ac radicem ejus in Petro constituere: quod sanè ut impetraret etiam, atque sic schismata ab Ecclesiâ averteret, placuit Petro præ cæteris, et in cæteros singularem potestatis, et dignitatis accessionem tribuere, quo nempe is ceu caput vicarium, omnes fideles æquè ac Apostolos in officio contineret, Ecclesiam ab hæresi omni atque schismate tutaretur.

GRÆCUS. Prope est, ut assequar, quâ tu ratione cum æqualitate apostolici officii primatum nihilominus jungas, ac Petro asseras; nec me latet finis, quem aiebas Christo præ oculis fuisse; memini namque hoc planè me olim legisse in Hieronymo, qui in Jovinianum l. 1, c. 14, ita de Petro loquitur: « Inter duodecim unus eligitur, ut capite constituto schismatis tolleretur occasio. » Verùm quale tandem poterat schismatis esse inter Apostolos periculum, quorum corda et actiones omnes divinus ille Spiritus, qui ipsa unio et amor est, moderabatur præsentissimâ assistentiâ: quàm procul Apostoli à periculo erroris, docente eos Spiritu veritatis, abfuere, tam aberant et à schismatis periculo; quàm igitur infallibilitate Petri iis non erat opus, tam nec primatu.

LATINUS. Non eguisse Apostolos moderatore, principio, radice ac centro unitatis, facile et ipse concessero; institui nihilominus jam tum primatum in omnes, erat quàm maximè congruum: non quòd tali disciplinâ Apostolis opus esset, sed quòd forma induceretur in Ecclesiam, salubris, et in primis necessaria Ecclesiæ; atque vel ideò observanda sanctiùs, quòd ex ipsâ Christi institutione processisset, et Apostolorum moribus consecrata esset. Sanè nec eguit Ecclesia à principio conciliis, ad Religionis dubia dissolvenda: afflati enim divino Spiritu Apostoli, fieri nequibat, ut in errorem vel divisi consentirent. Congregantur nihilominus in unum, ad finem imponendum controversiæ, quæ de usu legalium suscitata est, quo nempe sic posteris commendaretur eorum usus, nemoque sagacitati, aut sapientiæ suæ confideret, cum Apostolos ipsos licet divinâ luce plenos, ad componendas hujusmodi graves causas in unum convenisse legisset. Christus cum primatum Petro in Apostolos ipsos detulit, non præsentem, sed futuram Ecclesiæ necessitatem respexit.

GRÆCUS. Primatum Petro ego facile in Ec-

clesiam, atque ipsos adeò Apostolos deferrem, ita tu multa in hanc rem protulisti ex Patribus, nisi aperta Christi verba, ne dicam præcepta, in adversam partem propè abducerent. Odisse, imò et gravissimis verbis insectari primatum inter discipulos, Christus mihi semper visus est. Nam cum, Luc. 22, *facta esset inter eos contentio, qui eorum videretur esse major, dixit eis: Reges gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent super eos benefici vocantur; vos autem non sic.* Et Matth. 20: *Jesu autem vocavit eos ad se, et ait: Scitis quia principes gentium dominantur, et qui majores sunt, potestatem exercent in illos; non ita erit inter vos.* Denique Matth. 23, cum Phariseorum mores sic ad vivum expinxisset: *Amant autem primos recubitus in cœnis, et primas cathedras in synagogis, et salutationes in foro, et vocari ab hominibus Rabbi, continuo prohibuit: Vos autem nolite vocari ab hominibus Rabbi; unus enim est magister vester, omnes autem vos fratres estis.*

LATINUS. Egregiè tu hæc omnia hæreticorum è penu deprompsisti; quin et morem eorum secutus, quæ non usquequaque tuo favebant præposito, silentio pressisti. Quod hic prohibetur, non est primatus, sed ejus abusus, qualis sanè apud gentes, et Phariseos id temporis erat. Si enim ex Christi præcepto nullus inter discipulos futurus erat major, cur dicit ipse Christus: *Qui major vestrum est, erit minister vester?* Matth. 23, et Luc. 22: *Qui major est in vobis, fiat sicut minor, et qui præcessor est, sicut ministrator.* Nam quis major est, qui recumbit, an qui ministrat? nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. *Quicumque voluerit inter vos major fieri, erit vester minister, et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus,* Matth. 20. Cur tot salutari-bus monitis obarmat majorem? cur suo exemplo ad modestiam et submissionem incitat? si neque fuit, neque futurus erat quisquam major, frustra, et inutilia hæc erant.

GRÆCUS. Si non quod ante voluit, at dabis certè Petri primatum adhuc non agnovisse Apostolos; quem si collatus erat, nec obniti poterant, ipso supremæ dignitatis auctore præsentem, nec ignorare debuerant.

LATINUS. Si ergo tunc adhuc in multis cæcutisse dicam discipulos, injurius illis non sum; sed neque Petro, si promissum ipsi, at nondum adhuc collatum id temporis primatum dixero. Non te morabor, utrum mavis, pro responso accipe.

§ VI.

GRÆCUS. Quod dixisti assequor: aiebas nempe, Apostolos aut ad promissionem à Christo factam, nondum tunc advertisse animum, aut quòd nondum penitus stabilitum in Petro primatum censerent, non inutiliter eam inter ipsos quæstionem agitari potuisse. Hæc verò si ita sint, igitur ubi post allapsum divinissimum Spiritum à mente eorum ablata est omnis cæcitas, ubi stabilitus à resurrectione primatus, modestiores se gerere debuerant, quàm ut sibi ministros Ecclesiæ pro voluntate creandos sumerent, et nescio quid auctoritatis in ipsum Petrum arrogarent: creant tamen suo arbitratu diaconos, Actor. 6. Et Petrum ipsum in Samariam destinant, Act. 8.

LATINUS. Nihil dubita, post resurrectionem agnovisse Apostolos, reveritosque esse semper in Petro primatum, de quo olim cum ipso in contentionem venerant. Nondum tibi tamen probationes in hanc rem affero: illud contendo, nihil eorum, quæ tu protuleras, offecisse Petri primatui. Quid enim ei deroget electio illa septem diaconorum non assequor, quando disertè, Act. 6, dicitur et multitudo discipulorum, nutu ac voluntate duodecim, in eam convocata; et qui constituerant diaconos, quique imposuerant manus, erant iidem duodecim; hoc si repugnet primatui Petri, necesse fuerit illum omnia suo ductu, suo suffragio in Ecclesiâ peragere, nihil communi consilio deferre. Absit verò ut talem Petri primatum statuamus. Præcipuam nos Petro, non soli ac uni providendi Ecclesiæ, gubernandique potestatem tribuimus. Ut enim S. Leo papa serm. 3 in annivers. suæ ad pontificatum assumptionis dudum ante nos observavit, illa Christi verba: *Tibi dabo claves,* Petro quanquàm soli dicta, sic tamen, ut vis potestatis illius in alios quoque Apostolos derivata sit. Verba sancti pontificis sunt, quæ rem omnem in luce collocant: « Transivit quidem etiam in alios Apostolos vis potestatis illius, et ad omnes Ecclesiæ principes decreti hujus constitutio commevit; sed non frustra uni commendatur, quod omnibus intimatur; Petro enim ideò hoc singulariter creditur, quia cunctis Ecclesiæ rectoribus Petri forma proponitur. Monet ergo Petri privilegium, ubicumque ex ipsius fertur æquitate judicium. Nec nimia est vel severitas, vel remissio, ubi nihil erit ligatum, nihil solutum, nisi quod S. Petrus aut solverit, aut ligaverit. »

GRÆCUS. Quod ergo non invito, nec in scio, imò et Petro agente electio illa diaconorum peracta sit, nihil de primatûs excellentiâ detrahit. An verò nullum tibi in Petrum exercuisse jus videntur illi, qui audito, quòd *Samaria recepisset verbum Dei, misère ad eos Petrum, et Joannem*, Act. 8? Superiorem sanè hæc sapiunt.

LATINUS. Mira res, ut ego primatum à Petro abdicem, tu, qui ante æquales illi statuebas Apostolos, nunc etiam superiores vis efficere? quorsum te denique contentio non abripiet? Ne penitus à vero devies, inter missionem, quæ fit imperio, quæque rogatu aut consilio perficitur, probè distingue. Misit et Herodes Magos in Bethlehem; at quis propterea superiorem dixerit? id ne tu suspiceris, cogita quod Evangelista dixit: *Per aliam viam reversi sunt in regionem suam*. Nec Magis ergo Herodes, nec mittentium Apostolorum chorus, major Petro ac Joanne fuit. Quis enim adeò rerum rudis sit, ut ignoret ex Pauli sententiâ, *Petrum et Joannem* magnos dici Apostolos, et præ cæteris columnas? Profectò si Evangelium decurras, hos planè à Salvatore prælatos ubique cæteris Apostolis facilè agnoscēs; hos Christus gloriæ et mœoris sui testes esse voluit cum Jacobo fratre Joannis, quando coram eis *transfiguratus est*, Matth. 17, et testibus iisdem *cœpit pavere, et mœstus esse*, Matth. 26, ut adeò tandem inter hos de primatu subortam fuisse contentionem, Luc. 22, facilè ipse mihi persuadeam. Quare ut denique, quem rebus suis obstare adhuc unum credebant, Petrum de loco apud Salvatorem principe dejicerent, subornant Salomem matrem, quæ precibus summum filiis suis locum vindicet: *Dic, ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram, et unus ad sinistram in regno tuo*, Matth. 20. Verùm repulsa à Christo, audire debuit: *Sedere ad dextram meam vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo*. Ita Petro, cui jam Matth. 16 claves decretæ fuerant, non in alios modò, verùm in hos quoque ipsos, si fas est dicere, competitores ac æmulos, primatus à Christo integer conservatus est. Sed ultra quàm volebam processi, qui quàm paucis tibi fecisse satis poteram, si vel negarem missionem factam imperio; quam tamen si etiam permittam, quid tu aliud quàm quod Gallos nostros moliri videmus, efficeres? Eruunt hinc illi Apostolorum collegium supra Petrum fuisse, ut papam quoque concilio supponant; verùm integer adhuc per illos

stat primatus Petri in Apostolorum singulos.

GRÆCUS. Sentirem tecum, consilio potiùs quàm imperio collegii Apostolici in Samariam Petrum concessisse, nec inde quidquam auctoritati Petri detractum irem, nisi hinc Paulum ad Gal. 2 in faciem ei Antiochiæ resistentem intuerer, audiremque apostolicâ libertate, Cephæ simulationem suam, in quam et Barnabam traxerat, ita palam omnibus exprobrantem: *Si tu, cum Judæus sis, gentiliter vivis et non judaicè, quomodò gentes cogis judaizare?* Inde verò, non ab Apostolis tantum, verùm à Judæorum etiam vulgo Hierosolymæ, impiosè sanè, familiaris conversationis cum gentibus initæ, severè rationes exquiri à Petro. Verba illorum sunt Act. 11 ad Petrum: *Quare introisti ad viros præputium habentes, et manducasti cum illis?* Quis hinc non suspicetur aut nullum, aut vix notum fuisse id temporis Petri primatum?

LATINUS. Arduam fuisse temporum illorum conditionem, quibus gentes et Judæi, institutis ac moribus tam oppositi, in unam Christi Ecclesiam componendi erant, vel hinc disce: A Judæis reus peragitur Petrus Hierosolymis, quòd cum gentibus et incircumcisis manducasset; à Paulo rursus Antiochiæ arguitur, quòd, adventantibus à Jacobo Judæis, idem qui antea communi mensæ cum gentibus accubuerat, jam veluti personâ mutatâ continuò se subdlexerit, atque ab eorum commercio sejunxerit. Quæ res procul dubio gentibus offensionem esse poterat non minùs ac prius illud Judæis. Non vindicabo hic ego Petri factum; tu memoriâ repete, quæ similia, imò majora de Paulo ipso narrantur: Act. 16 circumcidit Timotheum; Act. 21, consilio Jacobi acquiescens, purificari et ipse sustinuit; verùm alio hæc loco reservantur. Hic id unum ago, ut quàm non rectè adversus primatum intuleris, intelligas. Atque ut primùm expediam quod ex Act. 11 objecisti, meminisse te velim, officium boni pastoris, quemadmodum Petrus Epist. 1, c. 3, exponit, in eo planè collocatum esse, ut *paratus sit ad satisfactionem omni poscenti rationem de eâ quæ in ipso est spe et fide cum omni modestiâ*. Si igitur Petrus facti sui rationem reddidit pastoris boni munus implevit, non primatum deposuit. Quem sanè, neque qui deserti, quod à majoribus acceperat, instituti rationem repetebant, violasse putandi sunt, quando edocti à Petro de visione, tam promptè tacent, acquiescunt, glorificant Deum, dicentes: *Ergo et gentibus pœnitentiam*

dedit Deus ad vitam! Act. 11. Neque plus evincit correptio illa Pauli, quem Patres etiam, cum reprehendit, minorem et agnoscunt, et ore uno proclamant. Gregorius Magnus Dialog. lib. 2, c. 12: « A minore, inquit, suo reprehenditur, et reprehendi non dedignatur. » August. epist. 82, aliàs 19, ad Hieronymum: « Ipse verò Petrus, quod à Paulo fiebat utiliter libertate charitatis sanctæ ac benignæ pietate humilitatis accepit, atque ita rarius et sanctius exemplum posteris præbuit, qui non dedignarentur, sicubi fortè recti tramitem reliquissent, etiam à posterioribus corrigi; quàm Paulus, quò confidenter auderent etiam minores majoribus pro defendendâ evangelicâ veritate, salvâ fraternâ charitate, resistere. Nam cum satius sit à tenendo itinere in nullo quàm in aliquo declinare, multò est tamen mirabilius et laudabilius libenter accipere corrigentem, quàm audacter corrigere deviantem. Est laus itaque justæ libertatis in Paulo, et sanctæ humilitatis in Petro. »

GRÆCUS. Mirum quàm tu mihi aptè ex Patribus ubique occurras obviam; quàm occupes omnia, et argumentis undique viam præstruas. Sed enim si primum Petrus habuit, cur non denique hoc se tuetur scuto? Ut enim Cyprianus epist. 71 ad Quintum ait, « non vindicavit sibi aliquid insolenter, aut arroganter assumpsit, ut diceret se primum tenere, et obtemperari à novellis, et posteris sibi potius oportere, nec despexit Paulum. »

LATINUS. Me etiam tacente, respondebit Gregorius Hom. 18 super Ezechielem: « Amicus veritatis laudavit etiam quòd reprehensus est, seque etiam minori fratri ad consensum dedit, atque in eadem re factus est sectator minoris sui, ut etiam in hoc præiret, quatenus qui primus erat in apostolatus culmine, esset etiam primus in humilitate. » Ex pari causâ neque Judæis Act. 11 convictum familiarem gentium oppugnantibus, dignitatem opposuit, ut idem ait Greg. lib. 2, ep. 45, aliàs l. 9, epist. 59: « Si in querelâ fidelium aliquid de suâ potestate diceret, profectò doctor mansuetudinis non fuisset. »

§ VII.

GRÆCUS. Ut argumentum, quod à correptione Pauli duxeram, nondum principe loco Petrum dejecit, sic fatendum tibi est, nondum te confecisse Patrum sententiis, quas adhuc attuleras, ut Paulum sub primum Petri ste-

tisse confiteri oporteat. Quòd enim minorem dixerit Augustinus, quòd posteriorem ac juniorem alii, id fortassè ad ætatem, aut apostolatus suscepti tempora retulère, Cyprianus hanc mihi suspicionem auget et confirmat, quando novellum et posteriorem vocat; quin et idem à Petro utcumque removisse videtur primum, si epist. 71 verba paulò attentius expendaris. Si enim ex mente Cypriani primum tenebat, fierine potuit, ut eo se tuetur insolenter, quid sibi ideò insolenter vindicasset, aut arroganter assumpsisset?

LATINUS. Cavillaris, opinor: Augustinum à nobis stare, res in confesso est; verum hoc in alium tibi locum reservo. De Cypriani mente si quæ tibi supersit dubitatio, ex limpidissimis verbis ejusdem dissolve. Ait is lib. de Unit. Eccl.: « Primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia, et cathedra una monstretur. » Gregorius etiam hom. 18 super Ezechielem, cum Paulum minorem dixit, non ad ætatem, non ad vocationis tempus respexit. Etenim quâ ratione Petrus primus esset in apostolatus culmine, si Paulus minor esset duntaxat ætate? Primus ad apostolatum Andreas vocatus est; is igitur primus esset ex Patrum mente, si illi eodem, quo tu, respexissent. Audet tamen dicere Ambrosius in 2 Cor. 12: « Prior Andreas secutus est Salvatorem, sed primum non accepit Andreas, sed Petrus, » ut scilicet noveris, cum de primatu loquuntur, nec vocationis, nec ætatis ordinem secutos fuisse.

GRÆCUS. Dabis ergo ut minimum, Patres in asserendo Petri supra Paulum primatu aliquantò obscurius versatos esse, et fortassè neque unanimi sententiâ, id complexos. Mihi enim tot in mentem veniunt, qui hos ex omni parte exæquent, ut unde principium sumam, incertus sim, quanquàm nec desint qui Paulum præferant: ordiar à primis.

LATINUS. Imò dissimula, si quos in promptu habes: alibi fortassè opportuniùs eosdem produces. Nunc cœptum argumenti tenorem persequamur, et si quid adhuc ex Pauli factis supersit, quo Petri primum oppugnes, profer in medium.

GRÆCUS. Salubriter monenti parebo; propè enim erat, ut mente exciderent argumenta, quæ apud me quidem vim obtinent plurimam, adversus primum omnem.

LATINUS. Et quæ illa, obsecro! ne me diù differ, aut sollicitum retine.

GRÆCUS. Nempe argumentum quod ipsum Augustinum eò denique impulit, ut *petræ*

nomine non Petrum, sed Christum mallet intelligi; quod Hieronymum adduxit ut primum ad hominum inventum referret.

LATINUS. Nisi fallor, hoc illud erit, quod ex 1 Cor. c. 1 et 3 petitur, ubi ad cavenda schismata, sedandosque, qui inter Corinthios exarserant, motus, vehementer Paulus improbat, esse inter ipsos, qui dicerent: *Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ*. Quam verò infirmum, et penè nihil est hoc argumentum! Dissensiones ibi, quæ ex tantâ varietate nominum provenire in membris poterant, cavere animus fuit Apostolo, nec quidquam præterea; neque approbat quòd nonnulli dicerent: *Ego autem Christi*; an verò idcirco tibi Christi primum oppugnasse videtur?

GRÆCUS. Nihil in Christi dignitatem idcirco molitum esse Paulum, ut sapiens es, ex cap. 3 facillè concludes, ubi universos, nullo dempto, vult esse, dicique Christi. Cephæ tamen primum oppugnari eo loco, non ex vano suspicor: etenim si Cephas caput erat Ecclesiæ, cur non quemadmodum regna cætera, sic etiam Ecclesia tutò honestissimèque ab ejus se derivasset nomine, cur Paulus neminem sustineret dici Cephæ?

LATINUS. Ut nodum omnem dissolvam, primum contendo, quod textus ipse c. 1 monet, noluisse Apostolum, ut divinis se nominibus appellarent, et pro varietate ministrorum, à quibus baptismatis fonte lustrati fuerant, varium gererent: id verò rectè et quàm opportunè ad cavenda schismata; propè enim incredibile dictu est, quantum non disciplinæ modò, sed et nuncupationum ipsarum diversitas, in animos hominum, per se ad factiones propensos valeat. Deinde Apostolum optasse fateor, ut cuncti se *Christi* appellent, nemo Pauli, nemo Cephæ: cur verò ita? Profectò non quòd in animo haberet detrahere primatui Cephæ; hoc enim commentum vestrum est: sed rationem sinceram reddidit ipse Paulus: *Numquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis?* Et c. 3 se et quisquis alius baptizat ministrum ait duntaxat esse; minimè verò æquum videri, ut auctore salutis neglecto, à ministris hominibus se ipsi nuncuparent. Hic est germanus Pauli sensus, nec alius; evolve, si lubet, primum et tertium cap. 1 ad Cor. Cæterum, si etiam Paulus ad primum Christi ibi respexit, atque quod nòset Christum Ecclesiæ caput, velletque à suo capite omnes Christianos dici, cave-

re adhuc rectè poterat, ne se aliquis aut omnes *Cephæ* dicerent, quin idcirco quidquam in primum Petri peccaret, quando ultrò tibi fateor, prope non sine Christi injuriâ Ecclesiam Petri dici posse; ubi enim aliquando usu receptum novimus, ut sive regna, sive familiæ abjecto primævo nomine, quod à principe aut fundatore sortiti fuerant, in nomen vicarii immigrârint? Si quando, ut sanè apud vos contigit, imperium vetus amisit nomen, et pro Romano audit Turcarum imperium, factum id est quòd omnes, à quibus antea Romanum dici meruerat, penitè interierint et re, et potestate, quòdque Turcæ non vicarii illorum, sed successores sint, suo, non eorum jure sceptrum obtineant. Nihil adhuc tale, quæ Dei est providentia, Ecclesiæ contigit, cujus caput principale Christus hodièque est, nec Petrus, aut hujus successores, quidquam aliud, quàm vicarii Christi, quique non suo, sed Christi tantum nomine, cujus vices in terris sustinent, Ecclesiæ præsent. Si ergo etiam Ecclesia more familiarum, ac judaicarum tribuum à capite nominanda sit, minùs rectè illa Petri diceretur; sed Christi dicenda est, cujus nempe et ipse Petrus est.

GRÆCUS. Nodum quem ex Paulo convolvebam eleganter dissolvisti. Sed quid ad Augustinum? quid ad Hieronymum? utrumque continenter tibi reddam. Augustin. serm. 13, nunc 79, de verbis Domini, ubi verba Christi: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, ad Christum refert, sic loquitur: « Volentes, inquit ipse, homines ædificare super homines dicebant: *Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ*, ipse est Petrus. Et alii qui volebant ædificari super Petrum, sed super petram: *Ego autem sum Christi*. Apostolus autem Paulus, ubi cognovit se eligi, et Christum contemni: « *Divisus est*, inquit, *Christus? Numquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis?* etc. » Hieronymus verò in Epistolam ad Titum ait: « Idem est ergo presbyter, qui episcopus, et antequàm diaboli instinctu studia in Religione fierent, et diceretur in populis: *Ego sum Pauli, ego Apollo, ego autem sum Cephæ*, communi presbyterorum consilio Ecclesiæ gubernabantur; postquam autem unusquisque eos quos baptizaverat suos esse putabat, non Christi, in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris electus superponeretur cæteris, ad quem omnis Ecclesiæ cura pertineret, et schisma-

« tum semina tollerentur..... Sicut ergo presbyteri sciunt se ex Ecclesiæ consuetudine ei qui sibi præpositus fuerit, esse subjectos, ita episcopi noverint, se magis consuetudine quàm dispositionis Dominicæ veritate, presbyteris esse majores; et in communi debere Ecclesiam regere, imitantes Moysen, qui cum haberet solus præesse populo Israel, septuaginta elegit, cum quibus populum judicaret. »

LATINUS. Expendi Patris utriusque dicta; at qui illa labefactent Petri primatum, ne quidem latet penitus. Sanè quem tu primatum his expugnatum existimas, eodem sermone tam ingenuè profitetur Augustinus, ut dubium nullum supersit; ait enim, « sanctum Petrum apostolatûs principatum tenere, et Ecclesiæ figuram portare. » Neque Hieronymo ibidem in primatum Petri quid moliri in mentem venit, cum memor utique esset ejus, quod lib. 1 contra Jovinianum disertè affirmavit: « Ex duodecim unus eligitur, ut capite constituto schismatis tolleretur occasio? » Ne te tamen sine responso hinc dimittam, fatebor Augustinum eo loco maluisse Ecclesiam in Christo quàm Petro fundatam dicere: cum enim res ipsi adversus Donatistas esset, qui virtutem ac efficaciam Sacramentorum ex ministri sanctitate, grandi errore repetebant, huic ut nullibi favisse putaretur, imò loco omni convelleret, Christum sicut fundatorem, sic fundamentum quoque Ecclesiæ princeps, ac principale statuit. Verùm quid hæc ad primatum Petri? quem ego, cum Petro tribuo non illum principalem petram, suâque virtute subsistentem constituo. Id ago, id duntaxat propositum mihi est, quod utrumque Apostolus ad Ephes. 2, v. 20, complexus est: *Superædificati super fundamentum Apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu.* Quod attinet Hieronymum, vis, nisi fallor, tota adversus Petri primatum à te reponitur in iis verbis: « Communi presbyterorum consilio Ecclesiæ gubernabantur; postquàm autem unusquisque eos quos baptizaverat suos esse putabat, non Christi, in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris electus superponeretur cæteris, ad quem omnis Ecclesiæ cura pertineret. »

GRÆCUS. Ita prorsus: hoc enim est illud validissimum fulmen quo Petri, aut qui à Petro ex Christi institutione in Romanos pontifices, hodiè ἀποκεφάλος descendat primatus, à radice convellitur.

LATINUS. Quàm vereor ut ne tu hodiè schis-

maticum facias Hieronymum, si illum in eum scopum tela hæc collineasse existimes! Verùm, ut suspicionem conceptam ipse tibi detrahas, repete memoriâ ejusdem in Jovinianum sententiam. Etverò, si hic Hieronymus ademptum ibat Petro primatum, dicere oportuerat, non *unus de presbyteris*, verùm ut *unus de Apostolis electus superponeretur cæteris*. At probè noverat, à Servatore ante ascensionem institutum vetustiore esse, quàm ut ejus initia ex occasione Corinthiaci schismatis duci possint. Sed neque iisdem Romanorum pontificum Petri successorum supremam in Ecclesiâ dignitatem oppugnabat; id enim si voluerat, dixisse oportuit: *Decretum est, ut unus de presbyteris electus superponeretur cæteris, ad quem* (in toto orbe, omnium Ecclesiarum) *cura pertineret*. At alia verba, mens alia fuit Hieronymo: verba si attentius expendas, non de universali Ecclesiam totam gubernandi formâ, sed de modo et disciplinâ regiminis, quæ tum in singularibus Ecclesiis vigit, sermonem habuisse perspicies.

GRÆCUS. Quid igitur Hieronymo dicis fuisse propositum? mihi sanè hæc quatuor tradidisse videtur: Presbyterum et episcopum eundem esse; episcoporum à presbyteris discrimen in remedium schismatis institutum; primis temporibus communi episcoporum atque presbyterorum consilio Ecclesias gubernatas fuisse; demùm occasione Corinthiaci schismatis, hoc est, consuetudine magis quàm divinâ dispositione, presbyteris superiores evasisse episcopos.

LATINUS. Procul ab eâ mente abfuisse Hieronymum, ut presbyteros nihilò inferiores, pares, et eosdem caractere, jurisdictione, ac radice potestatis, cum episcopis faceret. Hanc Aetii labem, quemadmodum nonnulli audaciores ante nos egerunt, non audeamus S. doctore inurere, à quâ ille injuriâ satis seipsum defendit, atque à nobis vindicari posset, si hic locus esset, istud Hieronymi testimoniis peragere. Itaque duo tantum sunt quæ affirmat: primum episcopos atque presbyteros, nomine et appellatione, quin et usu aliquo et exercitio jurisdictionis externæ pares initio, atque eosdem fuisse. Verùm exorto subinde schismate, illum jurisdictionis exercendæ modum, normam ac disciplinam antiquatam esse sic, ut cum antea sollicitudo et cura Ecclesiarum apud plures, et divisa existeret, deinceps omnis ac tota propè ad unum de presbyteris electum, hoc est, episcopum devoluta sit: quare non simpliciter dixit de-

creto factum, ut unus superponeretur cæteris; hoc enim divinâ institutione episcopis demandatum noverat: *Attendite vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei*, Act. 20. Verùm cautè ad ipsam superioritatis exercendæ rationem respiciens, dixit: *Ut unus superponeretur cæteris*, sic nempe, eâque disciplinâ, ut ad eum *omnis Ecclesiæ cura pertineret*. Exercebant nempe primitus episcopi, quanquàm supremam à Servatore potestatem nacti, hâc peculiari methodo jus suum, ut nihil propè, nisi de communi presbyterorum consilio consensuque agerent, judicarent, decernerent, et viguisse seculo adhuc ante Hieronymum in nonnullis Ecclesiis eam disciplinam, ex Cypriano discimus: verùm et eandem in episcoporum fuisse arbitrio, eodem auctore pro comperito habemus. Sic enim epist. 6 utrumque expressit: « At id quod scripserunt presbyteri nostri..... solus rescribere nihil potui, quando à primordio episcopatus mei statuerim nihil sine consilio vestro et sine consensu plebis, meâ privatâ sententiâ gerere, » Hunc igitur morem, hanc vetustissimam disciplinam, schismatis Corinthiaci occasione mutatam dixit, in novam amplioremque juris dicendi formam: hâc novâ formâ, *episcopos presbyteris majores evasisse consuetudine magis quàm dispositionis dominicæ veritate*, rectè affirmavit Hieronymus. Etverò ad hanc tantùm plenior, magis liberam, minùsque presbyteris obnoxiam jurisdictionem, quâ suâ ætate fruebantur episcopi, advertisse sanctum doctorem liquet planè ex consequentibus; etenim ad hanc rursus antiquis cancellis spontè constringendam magno conatu hortatur episcopos, et quanquàm soli habeant præesse, « in commune, ait, Ecclesiam debere regere, imitantes Moysen, qui cùm haberet solus præesse populo Israel, elegit septuaginta, cum quibus populum judicaret. » Quare non egit aliud quàm ut animos adderet episcopis ad revocandum ubique morem pristinum, gubernandamque Ecclesiam, ut olim, communicatis cum presbyterorum cœtu consiliis. Hoc exemplo Moysis persuadere conatus est, huc studia convertit.

§ VIII.

GRÆCUS. Sermonem, quem ex Hieronymi occasione à Petro deflexeras ad vindicandam episcoporum jurisdictionem in presbyteros, et Romanorum pontificum in omnes, revocabo

rursus ad primatum Petri, quem Paulus, nunc majorem se faciens, aliàs exæquans, aut minorem et subjectum negans, tantum non evertit. Is ergo, si quis alius, ut mollissimè loquar, non agnovisse mihi videtur in Petro primatum: vereor enim ut dicam, quod agnitum fateri nolle, quodque eidem repugnaret, aut quem Petro injuria detraxit, sibi arroganter tribueret. A summo incipio: vide ergo ut se ille Apostolis cunctis nemine excepto præferat, 2 ad Cor. 11: *Ministri Christi sunt? plus ego*. Atque ne opponas loqui hic Paulum ut minùs sapientem: *Ministri Christi sunt? ut minùs sapiens dico, plus ego*; appello ad communem Patrum sensum; illi ex vero et merito id dictum agnoscunt omnes, nullisque ambagibus Paulum primo inter omnes loco constituunt. Etenim à Chrysostomo, hom. 1 de Præc. Apostolorum dux; et Homil. 2 in Epist. ad Rom., *Apostolorum maximus*; atque ut noveris Petro ipsi prælatum, *primus omnium*, hom. 3 in Matth. dicitur. Hilarius quoque Arelatensis *Apostolorum supremum*, Bernardus *principem*, alii *coriphæum*, Florentini Patres etiam *proto-coryphæum* vocârunt.

LATINUS. His tot de Paulo elogiis licuit addere et illud Augustini in Ps. 87: *In corpore Christi præcipuum membrorum*; aut cum Nazianzeno, orat. 1, dixisse poteras *πρῶτον ἀπὸ Χριστοῦ*. Verùm quid tu his omnibus aliud conficies, quàm quod voluit ipse Paulus dicens: *Plus ego?* Si Patres his locis etiam Petro anteponunt Paulum, in eundem procul dubio feruntur scopum, in quem Paulus ipse 2 Corinth. 11; quid verò est, in quo se ibi præfert *ministri Christi?* audi: aufert ille nubem ex oculis omnium, qui somniant, eum sibi primatum arripuisse, cùm hanc dicti sui rationem continenter reddit: *In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. A Judæis quinquies quadragenas unâ minùs accepi; ter virgis cæsus sum; ter naufragium feci; nocte et die in profundo maris fui, etc.; plus omnibus laboravi*. Hæc igitur illa erant, in quibus se Apostolus Christi ministris præposuit, et, si ita velis, Petro etiam à Patribus antelatus est. Nazianzenus certè non ad dignitatem, sed cruciatus ac ærumnas Pauli respexit; cùm enim loco citato dixisset: *Ut moderatiùs dicam, primus à Christo*, illicò subdit: *Tanquàm impius perpeti aliquid non recusat*. At ne Augustinus, atque Chrysostomus scrupuli aliquid in animo tuo relinquant, meminisse te volo etiam Petrum ab iisdem Patribus, iisdem

prorsus honoris titulis multòque crebrius exornatum fuisse; et cum sermo fuit de potestate auctoritateque, disertis verbis Paulo præpositum. Fecit ita Augustinus epist. 82 ad Hieronymum, ubi minorem et posteriorem Petro satis innuit. Chrysostomus non contentus dixisse utcumque, Petrum, *primum in medio fratrum*, exponens verba illa: *Pasce oves meas*, ita Christum ipsum loquentem inducit: *Id est: Esto præpositus loco mei, et primus in medio fratrum*. Hoc est, quod litem omnem absolvit, sic ut nemo unus cum Petro in auctoritatis contentionem jure venire possit. Sic igitur habet: titulos illos eminentes, vel Paulo, collato duntaxat cum aliis, vel in consortio tantum Petri tributos, vel certè, qui tribuerunt, ad labores apostolicos, sapientiam, ærumnas Pauli respexisse; et hæc in eo præ cæteris commendasse. Ex quo etiam factum existimat Abulensis præsul in 3 Regum 20, ut antonomasticè Apostolus audiat: « Cum dicimus Apostolum, non exprimendo nomen, intelligitur excellens inter Apostolos, scilicet Paulus, qui fuit excellentior in doctrinâ, licet non in potestate. »

GRÆCUS. Dabo Abulensi, Paulum potestate non excelluisse; at neque subjectum fuisse, neque inferiorem, tu ut id mihi neges, certè Paulo affirmanti, Patribus confirmantibus vix negabis. Atqui Paulus ad Gal. 2, postquam à se susceptum iter cum Tito et Barnabâ Jerosolymas ad Petrum, Jacobum, et Joannem commemorasset, addit versu 5: *Quibus neque ad horam cessimus subjectione*.

LATINUS. Næ tu meam infringis patientiam, si adeò malignè effata Pauli, quasi ad summos ille Apostolos respexerit, cum hæreticis, ex quibus te hæc mutuatum opinor, deflectas. Inspice libero animo c. 2 ad Gal., et 2 Cor 11, ac me etiam silente comperies, uno loco ad pseudo-apostolos, altero ad falsos fratres, qui Paulo prædicationis libertatem ibant ademptum, verba supra à te relatâ pertinere; quod quidem vel ipsa ratio, quam Paulus subjecit, per se admonet: *Ut veritas Evangelii permaneat apud vos*. Cui enim sano in mentem veniat veritatem Evangelii à Petro aliquando impugnatam dicere?

GRÆCUS. Quando tu rursus 2 ad Cor. Epistolam in memoriam revocas, patere, ut quod ex cap. 2 ad Gal. non potui, inde denique conficiam. Disertè, ibi Apostolus loquitur de Petro, Jacobo ac Joanne: et nihilominus ait: *Existimo me in nullo inferiorem esse à magnis*

Apostolis. Atque ne hoc Apostolo c. 11 excidisse credas, consultò et propè ad verbum cap. 12, eandem sententiam repetiit: *Nihil enim minus fui ab illis, qui sunt supra modum Apostoli*. Expende, ut hic dixerit, *nihil, ibi, in nullo*, ne primatum quidem excipiens. Et suffragatur Chrysostomus hom. 68 in Matth., dicens: *Neminem antistare Paulo cuique petat*. At ne tu pro solemnî tuo, in comparisonem vocari Petrum inficeris, Ambrosium audi lib. de Spiritu sancto: *Non inferior*, ait, *Petro, non indignus Apostolorum collegio, cum primo quoque faciliè conferendus, et nulli secundus*. Et eodem libro, cap 12: *Qui se inferiorem nescit, fecit æqualem*.

LATINUS. Evicisti denique ex Apostolo et Ambrosio in comparisonem vocatum esse et Petrum ipsum, nec Petrum modò, sed Joannem quoque et Jacobum. Ut enim observat Chrysostomus hom. 23 in eundem locum, *non simpliciter Apostolis dixit, sed magnis, Petrum et Jacobum, et Joannem innuens*. Et rectè hactenus. Amplector deinde et dictum Ambrosii: *Qui se inferiorem nescit, fecit æqualem*: si verò ita, non igitur æqualem se fecit inæqualibus; id enim rectæ rationi adversum et repugnans est; itaque æqualibus, hoc est, in quo ipsi magni Apostoli fuere invicem æquales: id verò primatum non esse, dabis faciliè, si adhuc memoriâ retines, quæ in hanc rem à me pridem dicta sunt: quare neque Paulus se primatu æqualem fecit, neque hunc, uni Petro proprium, in comparisonem vocavit, existimans se in nullo inferiorem à magnis Apostolis. Eo igitur se solùm contulit, quo magni tres illi pæres erant. At si tibi hoc meum argumentum non arrideat, nec sustines, ut te longiùs morer his ratiunculis, adi ipse 2 Cor. 11, et diligenter omnia ad calculum revoca, quæque antecedunt, quæque consequuntur; tunc clarâ luce perspicies quàm primatui nihil deroget, ex quo, se *nihil minus* fuisse dixit. Etenim versibus quidem antecedentibus à revelationum, visionum, raptuumque magnitudine; consequentibus verò, à signis apostolatûs sui factis super Corinthios, à prodigiis, à virtutibus hanc æqualitatem repetit: *Quid est enim*, dicebat, *quod minus habuistis præ cæteris Ecclesiis?* ad Cor. 12. Quare quemadmodum hisce Corinthiacam, parem dignitate, auctoritate ac potestate non fecit cæteris per orbem cathedris, quanquàm institutione ac doctrinâ Apostolicâ omnino supparem esse contendat, ita sanè neque alla-

tis à te verbis seipsum auctoritate aut potestate exæquavit : aut si hoc etiam velis , stitit in apostolicâ, communi magnis Apostolis dignitate, ministerio ac potestate : quod innuit Primasius, in c. 2 ad Gal. dicens : *Non illum inferior, quia ab uno sumus ambo in unum ministerium ordinati.* Etverò hoc tantum intendisse Paulum, vel ipsa hodierna textus lectio admonet ; ea sic habet : *Existimo nihil me minus fecisse à magnis Apostolis ; hoc rationes, quas subdit, persuadent : Nam etsi imperitus sermone, sed non scientiâ... gratis evangelizavi vobis. ... ; in omnibus sine onere me vobis servavi.* Nec plus ultra.

§ IX.

GRÆCUS. Postquàm tu Apostolatûs decus suppar in utroque agnovisti, reliquum est, ut ego primatum paris gradûs utrique evincam : et quanquàm nondum ipse satis expediam an unitum in solidum ambo tenuerint, an divisum auctoritate pari gesserint, gessisse tamen hâc postremâ ratione eruisse mihi videor ex 2 cap. ad Gal., ubi sic de se Paulus : *Creditum est mihi Evangelium præputii, sicut et Petro circumcisionis.* Diligenter nota vim comparativæ particulæ ; et si concedis summo jure circumcisionis Evangelium consignatum Petro, da quoque summo jure præputii Evangelium translatum in Paulum. Acquiesce Patrum sententiis, ac in primis Chrysostomi, qui in citatum textum ad Gal. ita commentatur : *Paulus non se comparat aliis Apostolis, sed eorum capiti, ostendens eamdem utrique capitis dignitatem.*

LATINUS. Si, quod sæpè jam monui, cùm affers locum Apostoli, ad consequentia etiam animum advertisses, non esset, cur te tuaque semper emendem ; quod quando à te adhuc neglectum est, pone tibi præ oculis, intentâque acie aspice cur id Apostolus dixerit ; tam aperta causalis est, ut expositione nostrâ non egeat : *Qui enim operatus est Petro in apostolatuum circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes.* Hinc omnis similitudo ducitur ; quæ quidem non auctoritatis, aut potestatis, sed missionis modum æqualem indicat ; quare et continuò subdit : *Cùm cognovissent gratiam, quæ data est mihi, Jacobus, et Cephas, et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dexteras dederunt mihi, et Barnabæ societatis, ut nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem.*

GRÆCUS. Ut verum sit Paulum plurimum à modo missionis æquali comparisonem duxisse, hocque in primis celebret, hoc sibi in gloriam vertat : *Neque enim ego ab homine accepi* (Evan-

gelium), *neque didici, sed per revelationem Jesu Christi.* Cap. 1 et 2 ad Galat. : *Mihi enim, qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt, tamen si Patres etiam in auxilium vocem, ipsum quoque primatu et capitis honore gloriatum comperio.* Etenim, ut dixi, Chrysostomus *eandem utrique capitis dignitatem tribuit* : quid ad hæc respondes ? equidem *capitis dignitas primatum planè videtur exprimere.*

LATINUS. Nelim esse tam severi et illiberalis ingenii, ut nil tibi, nil Chrysostomo deferam. *Dignitas capitis*, quam Paulo tribuit, primatum ejus inter gentes stabilit, hunc damus, si tu modò Apostolorum primatum vicissim Petro non deneges : ita stabit adhuc Paulus caput gentium, sub capite universali Petro. Etverò hoc, neque plus quæsisse Chrysostomum, ipsa Pauli verba, in quæ commentatur, satis demonstrant. Indicavit hoc etiam Ambrosius in Epist. ad Galat. dicens : *Paulus gratiam primatus sibi à Deo concessam vindicat, sicut et soli Petro concessa est inter Apostolos.* Sit igitur Paulus caput gentium, habeat sibi earum primatum, quid inde ? Si Apostolorum primatum Petrus obtineat, etiam gentium caput sub Petro futurum est. At inficiaris Petrum esse Apostolorum caput, parùm sollicitus quid Ambrosius dixerit : verum vide ut contra mentem Pauli etiam id abnuas. Dedit ipse, ut fatebare, circumcisionis primatum Petro ; atqui Apostoli omnes, et Paulus ipse ex circumcisione fuit : *Nos naturâ Judæi, et non ex gentibus peccatores*, ad Gal. 2. Infer jam ipse quod consequens est. Verum hoc misso, quantum circumcisionis Evangelium, ac ministerium, quod Petro assignat, supra alterum præputii ac gentium emineat, quantumque ad supremam Petri dignitatem commendandam valeat, aptè conjicies ex ipsâ ad Rom. Epist., ubi v. 15, idem Christo ministerium adscribit, quod Petro ad Gal. 2 : *Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis.* Quid illustrius Petro dari potuit, quàm vel vicaria potestas in ministerio Christi ? Et hanc tam ingenuè confitetur Paulus in Petro.

GRÆCUS. Dùm tu me ita undique petis, inde etiam argumentorum tela in me contorques, unde prorsus opprimendum te credidi ; acivistii diligentiam meam, ut accuratius vestigarem unde denique factum esset ut Petro circumcisionis, Paulo præputii Evangelium sit creditum. Et comperi denique ex Hieronymo, rem in hunc modum explicante lib. 1 in Epist. ad

Gal. 2 : « Principale singulis in Judæos et gentes fuisse mandatum, ut qui defendebant legem, haberent quem sequerentur, qui gratiam præferebant, non deesset eis doctor et prævius : in communi verò hoc eos habuisse propositi, ut Christo ex cunctis gentibus Ecclesiam congregarent. » Ex quo quidem in eam mentem deveni, ut credam Paulum, etsi præcipuis summisque curis gentiles complexus sit, sic ut inde *Apostoli gentium* cognomen tulerit, in Judæos tamen quoque apostolicam sollicitudinem extendisse, atque ita universi orbis pastorem curam egisse. An verò hoc tibi non probat Apostolum indivisum primatum gessisse? neque enim audeo pastorale Petri officium solà circumeisione concludere. Sanè si *sollicitudinem omnium Ecclesiarum* primatûs nomine complecteris, obtinuit hunc etiam Paulus, qui eam sibi sollicitudinem apertè 2 Cor. 11 asseruit. Atque ne tu mihi in illo hanc pastoralis et universalis curæ amplitudinem ex decreto et voluntate Petri accersas, audi Paulum, id gravissimis verbis pernegantem ad Galat. 2 : *Qui videntur aliquid esse, nihil mihi contulerunt.*

LATINUS. Sit ita sanè : substituerit Paulus sollicitudinem omnium Ecclesiarum, neque id ex charitate modò, aut concessione hominum, sed ex apostolico planè officio, et imperio Christi; nihil tamen inde admodum proficies, si ad ea quæ ante dixi, animo redeas, et quam dudum expinxi, apostolatûs imaginem diligenter inspecias. Asserui ibi, imò ex sacris etiam paginis comprobavi, duabus præcipuè prærogativis apostolatûm constitui : primum ex potestatis amplitudine per orbem universum, omnesque latè Ecclesias diffusæ; deinde ex ejusdem potestatis dignitate à Christo immediate profectæ. Cum utroque vero hoc, quàm rectè ibi potestatem Petri eminentem supra cæteros composuerim, meminisse te velim, ne in idem quod dixi redire opus sit. Cæterum, quia tecum versari in deliciis habeo, nolim te mentem Patrum, et, ut videtur, non sat concordem de Paulo sententias celare. Etenim cum nemo Paulo potestatem amplissimam deportandi per orbem Christi nomen coram gentibus, populis et filiis Israel abneget; Gregorius tamen Magnus Paulum apostolatûs officium non in universum orbem exercuisse existimat, epist. 38 ad Joannem Constantinopolitanum : « Petrus Apostolus « primum membrum sanctæ et universalis « Ecclesiæ est, Paulus, Andreas, Joannes, quid

« aliud quàm singularium plebium capita? Et « tamen sub uno capite omnes membra sunt « Ecclesiæ. » Verùm alii, nulli Apostolum certæ provinciæ alligant, nullis limitibus ejus prædicationem circumscribunt. Hieron. in c. 5 Amos, « percurrisse ait à mari Rubro usque « ad Oceanum, deficiente prius eum terrâ, « quàm studio prædicandi. » Idem sensus est Ecclesiæ canentis : « Tu es vas electionis, « sancte Paule Apostole, prædicator veritatis « in universo mundo, per quem omnes gentes « cognoverunt gratiam Dei. » Sed nemo rem expressit apertius Isidoro Pelusiotâ, epist. 186 dicente : « Apostolorum quisque regionem natius unicam, eam rectè finxit et concinnavit. « At Paulus universum penè orbem, tanquàm « alatus cultor pervagatus est, atque extremos ad usque terminos penetravit. » Quare hanc fuisse causam suspicor, ut Chrysologus serm. 6 in Psalm. 99, *collegam pastoris Petri pascendis ovibus* nuncupaverit. Cum enim Apostolorum reliquis provinciæ suæ descriptæ sint, Petri ac deinceps Pauli apostolatus in universum latissimè patuit; *apostolatus* dico, quem tu perperam cum primatu confuderas.

GRÆCUS. At mihi Chrysologus plus etiam aliquid voluisse videtur, et pascendarum quoque ovium potestate exæquasse. Ut enim Ulpianum omittam, qui de v. s. : *Collegarum*, inquit, *appellatione continentur, qui sunt ejusdem potestatis.* Sanè supremi imperii participem videntur fecisse, et in consortium primæ potestatis vocasse Paulum, præter Chrysologum, Chrysostomus quoque et Cyrillus Jerosolymitanus. Audiamus Chrysostomum existimat is Apostolum curam universi orbis suscepisse, nec curam utcumque, sed curam præfecturæ ac magistratui supremo conjunctam; verba ejus sunt hom. 23 in 1 Corint. : Παῦλος τῆς οἰκουμένης τὴν προστασίαν ἐπέδεξατο. Nec enim assequor, quo melius nomine summus in Ecclesiâ magistratus apud nos exprimi possit : cum enim πρωτοκαθεδρία primum nobis sedendi locum significet, προστασία est præfectura cum jure supremo atque imperio. Quare rectè Cyrillus Jerosolymitanus conjunxit Apostolorum principes et Ecclesiæ πρόστατας, hoc est, præsides, dixit; et Greg. Magnus, l. 2, c. 12, in principatu apostolico fratres tenere totius Ecclesiæ principatum. Quibus nisi denique fateare Paulo affirmari, Petrum ipsum primatu evertis. Unde enim, aut quibus demùm verbis hunc tu probes dilucidius Petro?

LATINUS. Ut errorem tibi detrahā, ex quo te laborare magnoperē suspicor, initio statim monitum te volo, nunquā mihi in animo fuisse, Paulo nudum prædicationis, jure ac potestate destitutum assignare ministerium; nec enim id esse ex Apostoli dignitate, probē novi. Habeat per me Paulus sollicitudinem omnium Ecclesiarum, neque ex charitate tantū, sed officio: habeat etiam cum omni apostolicæ dignitatis amplitudine. An verò *προστασία* apud Chrysostomum, aut *προστάτης* apud Cyrillum, plus aliquid tibi significant? nolim ego grammaticam tecum ingredi, et de vocibus consérere: id abundē comperi, ex Cyrilli mente Paulum omnimodā potestate parem non fuisse Petro: quī enim æqualem undique Petro faceret, quī, catech. 10, Joannem non esse minorem Paulo dixerat? at æqualis Pauli Joannes minor erat, per eundem Cyrillum, Petro, cui soli pascendas oves à Christo commissas catech. 14 tradidit. Sed, inquis, Chrysologus collegam Petro adjunxit Paulum, etiam in pascendis ovibus: si rectē assequor, hoc tuum argumentum est: Summa potestas Petri est in pascendis ovibus; per Chrysologum in hāc habet collegam; igitur in summā potestate. Et quoniam *collegæ* nomen identitatem potestatis indicat, habet Paulus potestatem summam, imò prorsus eandem cum Petro; ita tu: quasi verò etiam in summā potestate habere quis nequeat collegam imparē? Odi quæ sunt de voce lites, in quas nō denique tecum descendam hodiē, tu consule Callistum de Jure immunit. et Caium de Collegiis. Aiunt illi collegas dici, non qui tantū in communionem potestatis sint vocati, verū et qui ejusdem fuerint collegii aut corporis, qui quanquā omnes collegæ et sodales sint, tamen nil prohibet quin unus præsit, et jus dicat omnibus. Sed quid ego ad Caium et Callistum te remitto? Adi Gratianum dist. 95, ubi canonem 25 concilii Carthag. Il ita refert: «Episcopus in ecclesiā, in consessu presbyterorum sublimior sēdeat: intra domum verò, collegam presbyterorum se esse cognoscat.» Poterat itaque Paulus etiam in pascendis ovibus esse collega Petri; poterat esse frater in principatu apostolico; potuit omnium Ecclesiarum pater esse et princeps, ut eum vocat Augustinus, imò et caput; sic tamen, ut Petrus eminentiorem quodam modo, ceu unitatiscentrum et fons Evangelii, ipsius adeo Pauli caput esset, ac pastor vice Christi.

GRÆCUS. Improvidē agis, et in caput tuum

moliri videris, si tot dilucida Patrum testimonia, tot titulos undique similes, quos adhuc pro primatu Pauli adduxi, semper restringas, et aliō deflectas. Si Patres in Paulo dant verba, et tantū non fallunt, quis illis, eadem penitus de Petro asserentibus fidem præstet? Quis ultra verba Petro primatum deferat?

LATINUS. Præstabunt fidem Catholici, et si vim argumenti quod nunc dicturus sum percipias, tu ipse. Sic itaque habe: Patres, quibuscumque demū titulis cohonestent aut extollant Paulum, primatum tamen illi in Ecclesiam et Apostolos ipsos conferre non poterant; sive tu rei magnitudinem, sive Patrum ætatem spectes, ætate illi inferiores erant Apostolis, neque ejus auctoritatis, ut quanquā coævi, in Apostolos quidquam possent; si ergo primatum communem cum Petro Paulus gessit, obtinuit hunc à Christo, vel Petro, aut fortē Apostolis. Tu itaque, ut intentum promoveas, vel à Christo institutum, aut à Petro in potestatis supremæ communionem admissum effice, ne operam ludamus.

GRÆCUS. Rem tu æquam quidem, sed quæ vires meas facilē superet, petisti, non abibo à Patribus; quanquā enim nil illi Paulo contulerint, aut conferre potuerint, collatum tamen, hoc sive altero modo, satis auctoritate suā evincunt. Quis enim neget potuisse Patres id traditione accipere? et accepisse etiam confidenter aio, cum, quæ adhuc produxi ex Patribus elogia, hoc planē efficiant, sive is denique à Christo, sive à Petro ipso in consortium supremæ potestatis immissus sit, quod non decerno.

LATINUS. Nec tu igitur satis expedis, cui suam potestatem supremam Paulus in acceptis referre debeat, quam meliūs dixisses, nulli. Ego si illam, quæ à Christo est, institutionem Pauli in Apostolum, reputem attentius, nulum in eā admodū primatūs vestigium comperio, aut quod sapiat auctoritatis quidquam supra cæteros Apostolorum. Institutio Pauli, quæ à Christo est, magno Dei beneficio, in Scripturis hodiēque extat. Age itaque, et quæcumque loca sunt percurramus. Act. c. 9, Domini verba sunt ad Saulum ipsum prostratum in viā: *Surge, et ingredere civitatem, et ibi dicetur tibi quid te oporteat facere.* Et per idem tempus ad Ananiam: *Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus et regibus, et filiis Israel: ego enim ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati.* Ananiæ denique ad Saulum:

Saule frater, Dominus misit me Jesus, qui apparuit tibi in viâ, quâ veniebas, ut videas, et implearis Spiritu sancto. Eadem c. 22 Paulus ipse in castris catenis vinctus ad Judæos Hierosolymitanos repetit : *Dominus dixit ad me : Surgens vade Damascum, et ibi tibi dicetur de omnibus quid te oporteat facere. Et Anania dixit mihi : Deus Patrum nostrorum præordinavit te, ut cognosceres voluntatem ejus, et audires justum, et audies vocem ex ore ejus : quia eris testis illius ad omnes homines, eorum quæ vidisti et audisti.* Retulit quoque eadem Act. c. 26, Cæsareæ, audiente rege Agrippâ et Berenice. Ait ergo sibi dictum à Domino : *Exurge, et sta super pedes tuos; ad hoc enim apparui tibi, ut constituam te ministrum et testem eorum quæ vidisti, et eorum quibus apparebo tibi. Eripiens te de populo et gentibus in quas nunc ego mittam te aperire oculos, ut convertantur à tenebris ad lucem.* Quid, quæso, in hâc primâ institutione præter commune apostolatûs officium demandatur Paulo?

GRÆCUS. Sed fortassè alibi plura; tu si cætera etiam tenes memoriâ, quæcumque ad potestatem faciunt, profer in medium, nec me quidquam cela.

LATINUS. Obsequar : cùm igitur primùm à Spiritu sancto destinaretur ad Evangelium inferendum Arabiæ, Asiæ provinciis, ac insulis, Act. 13, dixit Spiritus sanctus ad Antiochiæ congregatos : *Segregate mihi Saulum et Barnabam in opus ad quod assumpsi eos.* Quod verò hoc fuit? sanè non fuisse aliud à prædicationis opere, evincunt utriusque Apostoli verba ad Judæos Antiochiæ Pisidiæ urbis : *Vobis, aiebant, oportebat primùm loqui verbum Dei; sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes.* Sic enim præcepit nobis Dominus (Isaiæ 49) : *Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ.* Denique et illud quod post prædicationem de reducibus Antiochiam dicitur c. 14 : *Navigaverunt Antiochiam, unde erant traditi gratiæ Dei in opus quod compleverunt.* Macedo quoque ille, qui in somnis apparuit c. 16, unum defert Paulo laborem apostolicum; en ejus verba : *Transiens in Macedoniam adjuva nos.* Nec Paulus vigil plus sibi tribuit : *Quæсивimus proficisci in Macedoniam, certi facti quòd vocasset nos evangelizare eis;* Christus quoque ipse cùm per speciem nocte se obtulisset Paulo Corinthi c. 18, aiebat tantùm : *Noli timere, sed loquere, et ne taceas.* Et in duplici illâ quâ eum Hierosolymis Salvator di-

gnatus est visione c. 22, quidem hæc tantùm mandata accipit : *Vade, quoniam ego innationes longè mittam te.* Et c. 23 : *Constans esto, sicut enim testificatus es de me in Hierusalem, sic te oportet et Romæ testificari.* Retuli hactenùs verba Servatoris ad Paulum; nunc Pauli quoque de se, deque suo munere accipe. Describit id cum tribus primis locis, ad Rom. 1 : *Paulus servus Jesu Christi vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei.* Ad Ephes. 8 : *Cujus factus sum minister secundùm domum gratiæ Dei quæ data est mihi secundùm operationem virtutis ejus. Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc in gentibus, evangelizare investigabiles divitias Christi, et illuminare omnes, etc.* Et denique 2 ad Tim. 4 : *Dominus autem mihi adfuit, et confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, et audiant omnes gentes.*

GRÆCUS. Verba Christi, quibus Paulus in Apostolum delectus atque institutus est, in unum collecta exprompsisti hactenùs, tum et illa quibus idem in varias orbis plagas evocatus aut ire jussus est; denique et Pauli ipsius, quibus demandatum sibi munus còplexus est. Magnum illa quidem Apostolum, at denique, ut fatear, nondùm caput inter omnes efficiunt; quando tamen, ut pridem aiebam, id Patres nec obscurè innuunt, quanquàm non Scripturis, traditione tamen fortassè acceperint. Atque ita planè adhuc existimo, nisi et hinc me dimoveas. Quis enim ferat verba dedisse Patres, cùm *principem, ducem, caput, et non alia, dixerunt?*

LATINUS. Si alterutrum duorum affirmandum sit, malim credere verba dedisse quàm Paulo primatum detulisse Patres quem illi sicut Scripturarum non accepere testimonio, sic neque traditione propagatum, persuadere volebant, si quando eum *principem, προστάτην, caput, aut quovis alio splendidiore titulo nuncupârunt.* Verùm, ut sentias denique quàm tu inanem ex PP. locutionibus suspicionem traditionis conceperis, meminisse te primùm volo, ex nudâ titulorum concordia ac similitudine, nihil admodùm veræ certæque inter duos æqualitatis confici. Etenim Titum quoque Andreas Cretensis dixit *fundamentum Ecclesiæ, Athanasius Basilium Ecclesiarum caput, quin idcirco ad Pauli mensuram pertigerint.* Paulus ipse Act. 2 affirmat in universum, *episcopos à Spiritu sancto positos regere Ecclesiam Dei;* et 2 Cor. 5 : *Omnes pro Christo legatione fungi, quin quisquam nostrum sustineat eos aut invicem, aut Paulo pares facere.* OEcumenicus,

ut id etiam permittam, est patriarcha Constantinopoleos; œcumenicus Romanus pontifex; num suppar idcirco? quare ut rectum de Patrum sentiis feras iudicium, ultrò insuper tibi reflectendus erit animus, videndumque unde illi Paulum cum Petro componant, et si ita lubet, æquiparent. Equidem si illa Scripturæ loca, ex quibus æquiparatio ducitur, nullum primatûs vestigium contineant, neque consimiles tituli, et æqualitas inde ducta, primatum communem ex mente Patrum significant, et tum quidem minimè, cùm in iisdem Patribus loca non obscura existunt, ex quibus Paulum postpositum possis verà aliquâ ratione consequi.

GRÆCUS. Regulas quas nunc mihi Patres ritè interpretandi, mentemque eorum ex vero conjiciendi tradidisti, laudo vehementer ac approbo; at quantum te illæ juvent, aut sententiæ meæ derogent, nondùm assequor, nisi tu quidem aut producas loca in quibus disertè Petrum prætulerint, aut certè ostendas, illis etiam Scripturæ locis quibus Patres adducti pares utrique titulos præbuerunt, primatum non probari.

LATINUS. Quod petisti, id quidem à me tibi sparsim antea jam est præstitum; quò verò eadem etiam sub conspectu habeas, tuæ id dabo petitioni, ut omnia in unum colligam. Itaque Hieronymus, Ambrosius, Chrysostomus, Primasius, ut tibi apertè dicam, vel non ducunt primatum Pauli ex locis quæ ejus aliquod indicium faciunt, vel prorsus ex talibus ex quibus potiori jure subjectio Pauli colligenda concludendaque fuerat. Primasius in c. 2 ad Gal. nomine Pauli sic loquitur: « Non illi (puta Petro) sum inferior, quia ab uno sumus in unum ministerium ordinati; qui operatus est Petro in apostolatum circumcisionis, operatus est mihi inter gentes. » Ex iisdem quoque Chrysostomus ad Gal. 2: « Paulus, ait, non se comparat aliis Apostolis, sed eorum capiti, ostendens eamdem utrique capitis dignitatem. » Tum verò Ambrosius in eundem locum sic concludit: « Paulus gratiam primatûs sibi soli à Deo concessam vindicat, sicut et soli Petro concessa est inter Apostolos. » Porro an tibi videntur hæc esse primatûs veri indicia? primum quidem esse nequit, quia commune omnibus Apostolis; sed neque alterum, quia circumcisionis ministerium multò erat nobilius illo gentium, quippe quod complecteretur ipsum quoque gentium ministrum, cùm et is ex circumcisione fuerit. Hieronymus

ex iis verbis Pauli: *Et contuli cum iis Evangelium*, ex quibus subjectio potius arguenda fuerat, æqualitatem infert, dùm ait quòd *inter conferentes sit æqualitas*. An Theophilactus, OEcumenius et Chrysostomus ex mutatione nominis Sauli in Paulum felicius arguerint primatum, aliàs dicam. Sed quò ad liquidum appareat, nec eos animo designasse plus quàm tibi nunc tribuimus pro Paulo, afferre possem ex ordine Patres, qui Petrum Paulo præferant, nisi aliàs futurum sperarem, ut aptior se locus det, quo, minori nostro tædio verba Patrum interseram. Nunc, ut opinor, satis, ut ipse, ut sapiens es, percipis, quàm frustra te ac Patres ad traditionem, nescio quam, primatum Pauli referre volueris, atque etiam retuleris, cujus tu neque auctorem, neque testem, neque vadem habeas. Si Patribus animus fuisset persuadere nobis primatum Pauli, quasi quem traditione acceperint, ne dubita, in tanto eorum numero, quos adhuc adduximus, vel unus futurus erat, qui se apertè ad traditionem referret, quemadmodum non unus, sed propè omnes ad Salvatoris se verba referunt, cùm primatum Petro asserunt.

§ X.

GRÆCUS. Acquiesco, neque jam contendo Paulo primatum; sed neque pervideo unde tu demùm Petro possis verum sincerumque asserere; *verum* aio, qui nempe non totus nudâ honoris prærogativâ finiatur, sed ultrò progressus potestate etiam atque jurisdictione supremâ universos complectatur.

LATINUS. Scivi in id denique contentionem nostram deventuram, ut tu honorem duntaxat Petro præ cæteris collatum existimes; de jurisdictionis autem primatu non adhuc disceptationem abrumpas: ast admissâ unâ, ut sopitam etiam agnoscas controversiam alteram, ex honoris prærogativis, supremam quoque Petri in omnes potestatem non grandi negotio conficiam.

GRÆCUS. Manifestiora quàm ut negari possint, honoris Petro supra cæteros semper impensi tenemus indicia. Sanè quoties Evangelistæ Apostolos ex proposito percensent, primum semper locum Petrus obtinet. Marci 2, Luc. 6, à Matthæo insuper etiam verbis disertis, *primus* dicitur. Deinde quando reliquii Apostoli generatim ac velut in cumulo, Petrus singillatim nominatur: *Ite, dicite discipulis ejus, et Petro*. Marc. 16: *Cæteri Apostoli, et fratres Domini, et Cephas*, 2 Cor. 12. Neque omittenda

reor illa, quòd Petro Christus primùm pedes lavet, Joan. 13, et resurgens primùm Simoni apparuit, Luc. 24; quòd soli mortem crucis suæ similem prædixerit, Joan. 21; quòd in fidei confirmationem primum Petrus patret miraculum, Act. 5. Hæc sufficiant : ex mutatione namque nominis *Simonis* in *Petrum*, nihil præcipuum, aut supra Paulum contigisse Petro, Chrysostomus, Theophylactus et OEcumenius rectè observant. Chrysostomi in Ep. ad Rom. hom. 4, verba sunt : « Cùm diceretur *Saulus*, *Paulum* nuncupavit, ne in hoc etiam minus aliis Apostolis haberet, sed quod habuit eximium discipulorum princeps, hoc haberet et ipse. » Theophylactus verò in eamdem Epistolam, quærens, « ejus rei gratiâ ex Saulo *Paulus* dictus esset? » in eundem sensum respondet : « Ut neque in hoc Apostolorum antesignano minor esset. » Consentit utrique OEcumenius in idem caput dicens : « Propterea verò à Saulo in Paulum immutatur, ut neque in hoc videretur minus aliis Apostolis habere, nec ipso Petro. »

LATINUS. Non esse prorsus unanimem Patrum sententiam in statuendis, quæ Pauli nomen attinent, mihi quidem res explorata est. Cùm enim ejus novi nominis Christum alii auctorem fecerint, neque desunt, qui spontè, aut aliorum arbitrio à Saulo id susceptum existiment. Par etiam discordia est in constituendâ nominis suscepti epochâ, causis atque occasione. Chrysostomus, hom. 28 in Acta Apost., Theophylactus, OEcumenius ac Theodoretus in cap. 1 ad Rom., opinantur, Apostolum commutasse nomen, cùm Antiochiæ initiatus est impositione manuum. Hieronymus in Epistolâ ad Philemonem, Augustinus Confess. l. 8, c. 4, à conversione Sergii Pauli proconsulis id nomen ei accessisse opinantur, Act. 13. Et rectè fortassè : cùm enim à Salvatore semper antea, quemadmodum et à Lucâ sacro scriptore in Actis Apostolorum *Saulus* tantùm nuncupatus sit, hoc demùm Actorum capite dicitur : *Saulus, qui est Paulus*. Nullo igitur firmo testimonio, à Salvatore, an homine id nominis suscepit, potest constitui; sed neque, an gratiâ Sergii proconsulis recens ad Christum adducti, an submissionis studio. De utroque, ut videretur, incertus Augustinus, quod lib. 8 Confess. ad conversionem Sergii, hoc idem ad modestiam Apostoli, de Spir. et Litt. cap. 7, et in Psalm. 72, retulit.

GRÆCUS. Omissam à te miror, Origenis, aut Rufini veriùs sententiam in Epistolam ad Rom.

Existimat is, Apostolum per omne vitæ tempus utroque eo nomine nuncupatum fuisse; et cùm quidem apud Hebræos Sauli nomine magis cognitus esset, apud gentiles Pauli nomen prævaluisse. Mihi certum est adhærere Chrysostomo, qui ad Salvatorem, et honorem Apostoli id omne retulit : « Ne in hoc minus aliis Apostolis haberet, sed quod habuit eximium Apostolorum princeps, hoc haberet et ipse. »

LATINUS. Ut tibi dem Paulum à Christo id nomen accepisse, et fortassè ideò ex æquo parem evasisse cum Jacobo atque Joanne, magnis Apostolis, qui auctore eodem *Boanerges*, sive, ut Hieronymus, *Banereem*, hoc est, filii tonitrûs cognominati sunt. At utrosque Petro pares facere, vel ipsum *Petri*, sive *Cephæ* nomen me prohibet. Igitur cùm insignis omnium istorum Apostolorum supra cæteros ex mutatione nominis eluceat prærogativa, Petrus tamen præcipuas in eo etiam partes obtinet. Etenim Petrus primùm eò præcellit omnibus, quòd nomen summæ potestatis significativum, ac veluti monumentum, imò ipsam summam potestatem cum nomine sortitus sit. Etenim *Cephas* Syriis rupem, petramque, fundamentum ac basim indicat, cùm contra *Pauli* nomen *pusillum* tantùm significet, quanti quidem corpore fuisse Apostolum, testis est Nicephorus lib. 2, cap. 37. Deinde illo etiam præcellit, quòd *Petri* nomen à Salvatore derivatum, mutatum, ac veluti consecratum sit : *Petra enim erat Christus*. Quare Leo papa rectè intulit, Christum communicato Simoni suo nomine, quo à prophetis sæpè designatus est, communem etiam, et vicariam potestatem in Petrum transtulisse. Ita mutatio nominis *Simonis* in *Petrum*, honoris juxta ac potestatis præcipuæ semper fuit argumentum.

GRÆCUS. Si isthoc sit veri primatûs indicium, erues tu sanè, ut ingeniosus es, idem quoque ex Matth. 14, ubi Petrum cum Christo super pelagus fluctuosum firmo incedentem gradu aspexeris. Et ex Matth. 17, cùm dependendum pro se ac Petro tributum, imperari à Salvatore audieris. Elicies etiam aliquid in rem tuam ex Actor. 12, ubi dicitur : *Pro Petro in carcere oratio fiebat ab Ecclesiâ*. Et denique, ut nihil præteream, ad *Petri* primatum referes, quòd Paulus ad Galat. 2, ejus visendi causâ Jerosolymas iter ingressus sit : quasi verò diversa illi à nobis vixerint secula, mores diversos; neque unus profectionem inire visendi alterius causâ potuerit, neque officii, aut ur-

banitatis præstare quidquam, nisi continuò et subjectionem suam testatam faceret?

LATINUS. Eruam equidem, quod nolles, at non ego, sed Patres, quorum vos Græci effata magnâ veneratione complecti soletis. Dignissimus est, quem audias, Bernardus l. 2 de Consider. c. 8, ita in illud Matth. 14 disserens : « Discipuli navigabant, et Dominus apparebat in littore, quodque jucundius erat, in corpore divino. Sciens Petrus quia Dominus est, in mare se misit, et sic venit ad ipsum, aliis navigio pervenientibus. Quid istud? nempe signum singularis pontificii Petri, per quod non navem unam, ut cæteri quique suam, sed seculum ipsum suscepit gubernandum. Mare enim seculum est, naves Ecclesiæ; inde est quòd alterâ vice instar Domini gradiens super aquas, unicum se Christi vicarium designaverit, qui non uni populo, sed cunctis prodesse deberet, siquidem aquæ multæ, populi multi. Ita cum quisque cæterorum habeat suam, tibi (loquitur ad Eugenium papam) una commissa est grandissima navis facta ex omnibus, ipsa universalis Ecclesia toto orbe diffusa. » Nec minori, opinor, voluptate audies, quâ demùm ratione auctor Quæstionum novi et veteris Testam. quæ exstant tom. 4 operum August., ex depenso tributo, et verbis illis Christi Matt. 17 : *Invenies staterem; illum sumens, da eis pro me et te*, Petri primatum arguat. Ait ergo : « Salvator cum pro se et Petro dari jubet didrachmam, pro omnibus solvisse videtur, quia sicut in Salvatore erant omnes causæ magisterii, ita et post Salvatorem in Petro omnes continentur; ipsum enim constituit caput, ut pastor esset gregis Dominici. » Erat nempe hoc tributigenus, quod solvebatur per capita familiarum, ut expendunt Origenes, Hieron., Chrysost. hom. 59 in Matth. Atque ut omittam ex communibus Ecclesiæ precibus primatum comprobare, cum id vel consuetudo diptychorum, quæ hodièque apud vos viget, satis superque persuadeat : quam Paulus non urbanitatis, non curiositatis causâ iter Jerosolymam suscepit, præclarè id docuerunt Tertullianus, Hieronymus atque Ambrosius.

GRÆCUS. De quâ tu Pauli profectione hic sermonem infers? bis illum Hierosolymas adiisse memini : primùm vix elapso ab inito apostolatu triennio. De eâ verò profectione sic ipse ad Gal. 1 disserit : *Deinde post annos tres veni Jerosolymam videre Petrum, et mansi apud eum diebus quindecim*. Non te hæc dierum com-

moratio in eam, opinor, adducet sententiam, ut suspiceris in hoc accessu plus subesse quidpiam, et ultra honoris officium, quod inter æquales etiam locum habeat. Equidem ne nos ejus adventûs causam comminisci possemus aliam, præclarè cæteras submovit Chrysostomus in eundem locum sic scribens : *Venisse non discendi studio, addere potuit, nec potestatis causâ, sed honoris priori Apostolo deferendi*. Et verò ita prorsus esse, res etiam ipsa evincit, quando prius jam per Arabiam omnem sparsisse Apostolum sementem Evangelii pro certo tenemus, nec salutato, nec convento adhuc Petro. Alterum quod sibi imperavit iter, commemorat ad Galat. 2 : *Deinde post annos quatuordecim iterum ascendi Jerosolymam cum Barnabâ, assumpto et Tito*. Tu sive annorum illorum quatuordecim calculum ab ascensione Christi, sive à conversione Pauli, seu denique cum Hieronymo, à novissimo itinere de quo c. 1 verba fecit, ineas, ut sapiens es, facilè pronuntiabis, non discendi, aut potestatis quærendæ studio, non necessitate denique, sed voluntate hoc etiam iter susceptum fuisse. Quis enim sustineat dicere, post longum adeò prædicationis cursum, Paulo denique venisse in mentem, ut jus prædicandi quæreret, veritatem disceret? procul sint hæc ab Apostolo, qui à Salvatore missus, divini Spiritûs magisterio omnia didicit.

LATINUS. Eruditè utramque Pauli profectionem ad Petrum compendio complexus es. Dabo neutram discendi aut potestatis causâ fuisse susceptam : præterquàm enim quòd id res ipsa persuadeat, Theodoretus quoque ait : « Cum humanâ doctrinâ non indigeret, ut qui ab universorum Deo eam accepisset, Apostolorum principi, quem par est, honorem tribuit. » Quem verò parem honorem futurum fuisse dices? ego quidem non alium dicerem, quàm qui Apostolorum principi, pastori auctoritatis summæ debebatur. Sanè et Hieronym. in ep. ad August., quæ incipit : *Tres simul epistolas*, ad auctoritatem Petri supremam iter id retulit; ait namque : « Tantæ Petrus auctoritatis fuit, ut Paulus in Epistolâ suâ dixerit : *Post annos tres veni Jerosolymam videre Petrum*. » Et mox : « Non enim ascendit, ut genas vultumque agnosceret, sed ad ipsum venit tanquàm ad pastorem supremæ potestatis, ut honorem priori Apostolo deferret. » Audis, ut Hieronymus honorem ad obsequium trahat, et quem Chrysostomus, et ipse priorem, eundem quoque pastorem supremæ potestatis nun-

cupet. Nescio quid ad commendandum Petri ex profectione illâ primatum luculentius dici potuerit. Atque ne tu singularem existimes fuisse Hieronymum, accipe aliorum quoque Patrum de re eâdem sententiam. Tertullianus de Præscript. ait : « Ascendit videre Petrum ex officio, et de jure. » Ambrosius : « Dignum erat ut iret videre Petrum, qui primus erat inter Apostolos, cui Christus delegaverat curam Ecclesiarum. » Hactentis Patres de primâ Pauli profectione; de alterâ opportunus sermo aliàs redibit. Quare nihil aliud est reliquum, quàm ut cum Gregorio IX ad archiepisc. Constantinop. scribente concludam : « Ascendit Paulus, qui in Petro auctoritatis officium recognoscens, ad eum tanquàm ad primatum et Evangelii fontem ascendit Jerosolymam. »

GRÆCUS. Negare haud possum, nisi temerè, præfractèque ingenio tantum meo confidam, Patres magnâ concordia Petro primatum honoris ac auctoritatis ex commemoratis etiam Scripturæ locis asseruisse. Verum ut jam tuis te armis appetam, primatum, aio, inde Patres eruisse non poterant, qualem ante descriperas, quando neque Christus iisdem locis Petro eundem contulit. Affer igitur ipsa Servatoris effata, quibus primatus institutio continetur; ad quæ ego Patres respexisse opinor, quando ea etiam honoris ac venerationis indicia, quæ adhuc attuleras, ad potestatem supremam Petri retulerunt.

§ XI.

LATINUS. Quod diu jam cupidè anhelabam præstabo, atque meo æquè tuoque voto morem geram. Si rectè meministi, Matth. 16 promissum, Joan. 21 collatum denique Petro honoris et auctoritatis primatum dudum pronuntiaveram. Reliquum est ut etiam tibi comprobem. Novi namque è vestris etiam esse, qui ut Petro supra cæteros à Christo honorem impensum concedant facilè, à supremâ nihilominus potestate honorem eum disjunctum putant, aut ut denique conjunctus esse possit, non satis expediunt.

GRÆCUS. Et me in horum numero eatenus fuisse fatebor; neque adhuc in totum assequor, quâ ratione suprema illa Petri potestas è metaphoricis ac dubiis sanè verbis *petræ*, *clavium*, et denique ipso etiam *pascendi* munere elici atque exprimi citra vim ac contorsionem satis possit.

LATINUS. Ut metaphorica *petræ* ac *clavium*

nomina esse non negem, promitti tamen eâ duplici metaphorâ Petro summum totius Ecclesiæ, et auctoritativum principatum in confesso est. Exequamur singula : susceptis clavibus in summum sacerdotem inauguratus est Eliacim Isaïæ 22 : *Dabo claves domûs David super humerum ejus; et aperiet, et non erit qui claudat; et claudet, et non erit qui aperiat.* Quin et suprema Christi potestas eodem clavium nomine, iisdem verbis Apocalypsis 3 designata est. Nec *petræ* nomen commune Christo ac Simoni ad indicandam eandem supremam, quæ vice Christi esset, potestatem minùs valuit. Quid enim in ædificio *petra*, quid fundamentum, nisi quod caput in corpore, quod in regno rex? *Petra erat Christus*, Simon quoque, ut vicarium Christi scias, Petri nomen accepit. Eruit id ante nos Leo papa Sermone de Assumptione suâ; ait ergo : « Sicut Pater meus tibi manifestavit divinitatem meam, ita et ego tibi notam facio excellentiam tuam : *Quia tu es Petrus*, id est, cùm ego sim inviolabilis *petra*, et lapis angularis, qui facio utraque unum; ego fundamentum, præter quod nemo potest aliud ponere, tamen tu quoque *petra* es, quia virtute meâ solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, tibi sint mecum participatione communia. » Nunc pastoris munus expendam; quantum is fallitur, qui alendo grege id definiat. Qui pastor est, ducat insuper, reducat, castiget, tueatur, in summâ præsit, moderetur ac regat gregem demandatum necesse est. Quare etiam sacræ paginæ nullo discrimine pascendi regendique vocibus sæpè usæ sunt, et cùm Servator supremam in omnes potestatem obtineat, pastoris titulos non abhorruit. Etverò neque Joan. 21 : *Pasce oves meas*, aliter à Christo, neque à Græcis olim, quàm pro summâ potestate, acceptum esse, indicio est vel ipsa Græca versio *Παράγειν τὰ πρόβατα μου*, quod est pascere præsidendo.

GRÆCUS. Verum, ne vel ullius apud me dubii reliquiæ utcumque infirmæ supersint, pro certoque habeam iis planè verbis demandatam esse Petro curam universalis Ecclesiæ, ac potestatem, paucos ex innumeris, quos in promptu habes, affer Patres.

LATINUS. Chorum ducat Gregorius Magnus. Is lib. 4, epist. 76 : « Cunctis, inquit, Evangelium scientibus liquet, quòd voce Dominicâ sancto et omnium Apostolorum Petro principi totius Ecclesiæ cura commissæ est; ipsi quippe dicitur : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* » Accedat

Gregorio Chrysostomus hom. 54 in Matth. ; ait is : « Christus per hæc verba erexit animum « Petri, constituendo illum pastorem totius « orbis terrarum, datisque illi clavibus tradidit « mortali homini cunctorum quæ in cœlo sunt « potestatem. » Atque ne ambigere possis supremam planè potestatem eum in Petro agnovisse, illa Christi verba : *Pasce oves meas*, ita prorsus exponit : « Id est : Esto præpositus loco « mei, et primus in medio fratrum. » Denique ne cuiquam alteri hanc potestatem communem fuisse suspicari posses, hom. 55 ait : « Jeremiam « uni genti pater, hunc autem universo orbi « terrarum Christus præposuit. »

GRÆCUS. Extra dubium jam tu supremam, et quæ vice Christi sit, Petri potestatem in Ecclesiam universam, apud me collocasti. Ast, ut, quod res est, fatear, mirari non rarò subit, quòd nulla ego, aut illa admodum dubia tantæ potestatis vestigia in Scripturâ legisse meminî.

LATINUS. Quæ tu nulla aut dubia admodum dixisti, ut manifestiùs denique ediscas, age, sacrum codicem mecum ingredi ; ubi luce clariùs primatum à Christo acceptum, neque uno loco exercet, et palam manifestat Petrus. Et Act. quidem 1, primus edocet, urgetque, imò imperat agendam electionem Apostoli in locum perditissimi Judæ. *Et exurgens in medio fratrum*, recensito infausto Judæ casu : *Oportet*, ait, *ex his viris qui nobiscum sunt congregati in omni tempore, quo intravit, et exivit inter nos Dominus Jesus, testem resurrectionis ejus nobiscum fieri unum ex istis*. Nonne hæc apertè supremam ejus in Ecclesiâ curam indicant. Si enim locum spectes, dignissimo statuitur : *In medio fratrum*. Si ordinem, et rem ipsam, primus, imò unus est, qui id negotium Ecclesiæ gravissimum infert, ac decernit agendum : *Oportet* ; qualemque deceat esse deligendum designat : *Ex his virum*. Quid inter hæc agunt cæteri ? *Statuerunt duos, et orantes dederunt sortes eis*.

GRÆCUS. Atqui, quàm prima illa supremam Petri potestatem commendant, tam hæc ultima detrahunt : si enim luculenta adeò in Petro fuit, certaue auctoritas capitis, cur non ille arbitrato suo, aut personas designat, aut electionis modum præscribit ? *Illi statuerunt duos ; illi dederunt sortes eis*.

LATINUS. Et non vereris Petrum è numero orantium excludere ? non igitur Petrus oravit, non statuit, non sortes dedit ? opinor ego hic etiam primas obtinuisse Petrum. Quidni, qui

eligendi dotes descripsit, finem indicavit, imperavit electionem, modum etiam aut constituit, aut constituisse potuit. Quæ ne ego meo tantum, aut Latinorum è sensu Patrum decerpisse videar, juvat audire Chrysost. hom. 3 in Act. : « Quàm est, ait, fervidus ! quàm cognoscit creditum à Christo gregem ! quàm in « hoc choro princeps est !.. » Et infra : « Meritò primus omnium auctoritatem usurpat in « negotio, ut qui omnes habeat in manu ; ad « hunc enim dicit Christus : *Et tu aliquando « conversus confirma fratres tuos*. » Qui demum, quod tu objeceras, sic luculentè dissolvit : « An non licebat ipsi Petro eligere ? licebat, et « quidem maximè. Verum id non facit, ne cui « videretur gratificari. » Atque ne in uno, ubi plura suppetunt, sistamus, consule rursus Act. 2 ; rursus enim *stans Petrus cum undecim, levavit vocem suam*. Huc adverte animum, audies grande quid, quodque primatum planè sapiat : hic denique supremi pastoris munus implet. Etenim vindicat primùm ab injuriâ eos qui afflati divino Spiritu loquebantur variis linguis : *Non enim sicut vos aestimatis, hi ebrii sunt*. Deinde etiam captâ occasione evangelicam legem aperit, primusque promulgat in vulgus. *Hunc Jesum resuscitavit Deus... et Dominum eum, et Christum fecit Deus... Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi*. Quodque hic in vulgus fecerat, idem Act. 4 in concilio principis sacerdotum, seniorum et scribarum, libertate Apostolicâ planè peragit : ut à Petro apud omnes, et ubique Evangelii apertam prædicationem, noveris, tanquàm capite et fonte Evangelii.

GRÆCUS. Si his, ut aiebas, locis promulgata est primùm à Petro lex evangelica, ubi et à quo demum censebis antiquatam denique esse Mosaicam et veterem ? Etenim si unum, fortassè et alterum erit primatûs indicium.

LATINUS. Rectè ais, atque ut tu veterem legem non ab alio rursus quàm à Petro abrogatam esse plenius cognoscas, adi mecum Act. c. 15. Postquàm enim Petrus Actor. 10, cœlesti visu admonitus, primus gentes in Cornelio centurione cohortis Italicæ, Cæsareæ ad Evangelium admisisset, et admissarum causam apud Judæos Hierosolymis, c. 11, vindicasset, nova gentibus incubuit tempestas Antiochiæ à Judæis ; docebant isti Act. 15, nisi gentes etiam circumcisionem admitterent, salutem locum non esse ; stabant Paulus et Barnabas pro libertate Evangelii, et quæstio vires flammasque corripuit, cui sopiendæ cum par non esset aucto-

ritas Pauli, imperavit illi necessitas præsens, et revelatio divina (ad Gal. 2) protectionem alteram Ierosolymas ad Apostolos et presbyteros: *Convenerunt Apostoli et seniores videre de verbo hoc.* Atque, ut noveris ad Petrum præcipuè causam omnem delatam, ille tanquam dux et caput, omnium primus latâ sententiâ definit, *fide purificari corda gentium, et non circumcissione, sed per gratiam Jesu Christi.*

GRÆCUS. Vindicare sanè hæc primatum neque ego inficior; at primatum concilio vindicant, quod quidem ibi celebratum esse, neque tu negaveris, cui, ut cæteros taceam, Paulum etiam lubens suppono.

LATINUS. Non te morabor, et concilio, et Petro ipsi primatum vindicant: Petrus namque ubi sit, primatum à Christo acceptum constanter retinet in omnes ac Paulum ipsum, quem tu nuper Petro tantum non exæquaveras. Atque ut quod dixi, ad liquidum perducam, considera primum Petrum, Paulum, Jacobum, cæterosque nondum in concilio positos: quid agat Paulus, satis, nisi fallor, ex verbis ejusmet assequeris: ait is ad Gal. 2: *Et contuli Evangelium, quod prædico in gentibus.* Diligenter notes velim, quæ sequuntur: *Seorsim autem iis (nondum igitur in concilio) qui videbantur aliquid esse.* Cur verò ita? respondet Paulus cap. cit., *ne in vacuum currem, aut cucurrissem.* Nolim ego in hæc commentari. Assecutus, et divinè prorsus mentem Pauli exposuit Hieron. in epist. ad Aug.: *Id fecit, inquit, ostendens non habuisse securitatem Evangelii prædicandi, nisi Petri, et qui cum eo erant, fuisset sententiâ roboratum.* Si hæc primatum Petro extra concilium non efficiunt, quid propè tecum agam, nescio. Cui ne tu etiam in concilio quidquam deroges, expendas, oro, quis in cœtu illo primus dicat sententiam? Adverte deinde quo utatur exordio; verba Petri erant: *Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire gentes verbum Evangelii, et credere.* Pondera singula: propè quot verba tot habes primatus, nullo loco, nullis circumstantiis definiti, testimonia. In concilio, ad concilium sermonem facit; neque tamen ille concilio, sed sibi uni speciali quâdam ratione id à Deo datum tribuit: *Per os meum audire gentes verbum Evangelii, et credere.* Ita inter audire ex ore Petri, et credere, nihil penitus intercedit; nihil ultra præstolandum; Petrus dixit: ut ergo credas, id satis. *Non enim frustra Salvator pro Petro precatus est (ver-*

ba sunt ex tom. 4 operum Augustini q. 79): Ecce Satanas expetivit, ut vos ventilet tanquam triticum, ego autem oravi pro te, Petre, ne deficiat fides tua, et tu tandem conversus, confirma fratres tuos. Quid ambigitur, pro Petro rogabat, pro Jacobo, vel Joanne non rogabat, ut de cæteris taceam; manifestum est in Petro omnes contineri.)

GRÆCUS. Duo hic mihi in mentem veniunt: primum decreti ejus principem fuisse Paulum; deinde Jacobum etiam decreto repugnasse, nec obtinuisse Petri sententiam.

LATINUS. Occurrit jam olim Hieronymus utrique tuo scrupulo, epist. 89 ad Augustinum unâ continentique sententiâ; accipe: *Tacuit, inquit, omnis multitudo, et in sententiam ejus Jacobus Apostolus, et omnes presbyteri transierunt. Hæc non debent esse molesta lectori, sed et mihi, et illis utilia, ut probeamus, ante Apostolum Paulum non ignorasse, Petrum principem esse hujus decreti, legem post Evangelium non esse servandam.*

§ XII.

GRÆCUS. Quando ut tot jam certis indiciis Petro primatum stabilivisti, expedi etiam unde denique in eum errorem orbis propè universus Græci æquè ac Latini devenerimus, ut Paulo dextrum, sinistrum Petro latus daremus. Innumeræ propemodum sunt icones, quæ eo situ Apostolorum principes hodieque exhibent.

LATINUS. Quòd tu ex eâ pictorum licentiâ nullum præsidium sententiæ adversus primatum Petri quæsieris, laudo magnoperè sapientiam. Quid enim prudentis de eo supersit dubii, quod Christi et Patrum effata in manifesto constituunt; quidquid denique pictores deinceps egerint. At si horum etiam licentiæ auctoritatis quid tribuas, nil profectò inde sapiens quis concluderit, quando nec pictores constanter eundem morem secuti sunt; sed hi dextro, quem alii sinistro latere collocent; et quando ferè incertum, quod latus cui præferendum sit. Porrò si jam dextrum latus nobilius esse statuas, adhuc manet in ambiguo, unde rerum positio æstimanda sit, an ab ipsorummet, quem invicem gerunt habitu, an à contuentium ex adverso aspectu manuque; an fortè etiam ex locorum ipsâ constitutione? quæ tu omnia ægrè definias. Ego, ne in fluctus inutilium disceptationum te atque me etiam ingredi cogam, rem arbitrio planè tuo relinquo; habe tibi nobilius quod malueris latus,

nihil dūm adversus primatum Petri efficies.

GRÆCUS. Nihil inde quidem aptè adversus Petri primatum moveri, præter ea quæ à te dicta sunt, persuadent etiam, quæ Nicol. Alemannus diligentissimus Romanorum antiquitatum investigator aperuit. Vidit is in æde S. Mariæ, vermiculato opere Petrum non jam ad Pauli, sed Jacobi sinistram; et in Laterano juxta Baptisterium Constantini Augustini, ad dexteram Joannis Baptistæ, Evangelistam, in tabulâ è tesserulis compositâ, et in abside Ecclesiæ, S. Theodori conjugem: et ad D. Laurentium in campo Martio itidem ad dexteram S. Sixti III pontificis, Lucinam matronam.

LATINUS. Et verò de hâc sanctorum positione antiqua lis est, et jam Innocentii III pontificis ætate agitata; neque tamen aut ipse, aut ejus successor Honorius, à more veterum discedendum putavit. Itaque viâ Ostiensi in ecclesiâ D. Pauli, Andreæ Apostoli dextram Lucam Evangelistam occupare voluit Honorius; et Innocentius Marco et Lucæ dextrum, Matthæo ac Joanni sinistram assignavit latus.

GRÆCUS. Juniorum pontificum facta nihil hæreticos movent; et si animo perverso sint, ac impudenti, audent comminisci; egisse hæc pontifices, ad faciendum fucum mortalibus; ut quod de Petro à vetustissimis observatum viderant, obtegerent, vimque argumentis eorum qui primatum Petri ex eâ iconum positione oppugnant, adimerent.

LATINUS. Insignis sine dubio hæc sit impostura, at non minor hominum protervia, qui vel suspiciones ejusmodi in animum admittant. Quæ posteriores, quos recensui, egere pontifices, non dolo, sed priorum exemplo egerunt. Neque Romæ tantum, sed alibi quoque terrarum evenisse olim certum habere, ut digniores sinistram quandoque latus occuparent. Narratur in vitâ Cyri et Joannis, fuisse iconem pervetustam τριμωρον: in eâ Christus medium, Virgo mater sinistram, Joannes Baptista dextrum latus obtinebat. Atque ut multa talia præteream, tu ipse, ut antiquitatum amator es, percurrere nummos veteres; quot ibi imperatores christiani occurrent ad dextrum Deiparæ? Veneti quoque olim, quanquàm devotissimi D. Marco, duces ad dextram statuerunt. Latet itaque mysterium in hoc adeò vetusto more, quod multorum hactenus studia fatigavit, non fraus pontificum, non error pictorum, quem sanè, si is error fuit, emendari, non usu donâsse oportuit tot sapientes viros, regna et respublicas.

GRÆCUS. Multa in hanc rem primus, quod sciam, omnium Petrus Damianus ad Desiderium abbatem commentatus est, non factum improbat, non refellit, aut in suspensionem vocat; exquirat causam quæ fidelium animis faciat satis. Ejus rationes mysticas et anagogicas affert, et examinat Mucantius, Patrumque auctoritatibus illustrat. Multa quoque leges super hâc ipsâ re elucubrata à divo Thomâ in Epist. ad Gal. lectione 44, Innoc. III, Serm. de Evangelist. apud Bellarminum, atque alios, sed locupletissimè omnium apud Allatium in Confessione Eccl. c. 6. Ego paucis dicerem, olim sinistram digniorem fuisse.

LATINUS. Hoc verò si etiam permittatur, nondum non solvit, sed implicat, quando idem Petrus, pro quo mota est ea controversia, non uno in loco Pauli dextram occupat. In opere segmentato, apud S. Laurentium, in campo Verano, jam Pelagius II et Paschalis I in æde S. Praxedis in Exquiliis eâdem dispositione Petrum collocavit. Ut alia omittam quæ congescit in hanc rem copiosissimè vester Leo Allatius, ubi digniores dextram obtinuisse manifestè ostendit.

GRÆCUS. Hinc sanè concludo, nec fraude egisse pontifices, neque ad pictorum errorem patere confugium: neque quidquam momenti habere, qui ad aulicam urbanitatem Petri, Paulum ut domi suæ honestiore loco dignantis confugerunt. Et frustra esse video, id vocare in controversiam, quæ dignior sit, dextrane, aut sinistra: commodius mihi rem composuisse videntur, qui cum Petrum sinistro loco vident, id ejus notissimæ modestiæ ac voluntati apponunt: habent enim Epiphanium sibi suffragantem; is in Ancorato sic ait: *Paulus Apostolus, cui dextram concessit summus Apostolorum coriphæus*. Et cum rursus eundem dextro collocatum aspiciunt, ad dignitatem ac potestatem supremam curatores respexisse volunt.

LATINUS. Habeat hoc suum pondus, quemadmodum et illud quod nonnulli putant, circumcisionis Apostolum eo loco statuendum fuisse, quo facturi rem divinam primum Evangelium collocamus; gentium verò magistrum in eâ parte in quam Evangelium ritu ac more vetusto Ecclesiæ transfertur, quando certum est, id ad gentes à Judæis translatum esse. At propius ad rem mihi accessisse videntur Nicolaus Alemannus et Allatius, qui dextræ modum inter sacra receptum, non ad habitum sanctorum, quem habent invicem, ne-

que ad nostri corporis situm, qui ex adverso stamus, metiendum putant, sed ad ipsam templorum dextram atque sinistram composuerunt.

GRÆCUS. Quod verò illis est dextrum, quod sinistrum templorum latus, an idem semper, an varium? sanè ecclesias antiquorum, prout nempe locorum commoditas permittebat, diversæ structuræ fuisse nemo ignorat. Alias quidem eopylas, hoc est, pylis ac porticu ad exorientem vergentes; alias contra eotholas, hoc est, tholo ac sacrario ad eundem solem projectas, res est extra controversiam. Fierine igitur potuit, ut contrariarum licet positionum ecclesiæ idem semper dextrum, atque idem semper sinistrum latus habeant?

LATINUS. Idem semper mysterium hoc ne tibi videatur, explicationem admitte. Majorum more australe latus semper dextrum, boreale sinistrum fuit. Illud episcopi, hoc presbyteri, illud viri, hoc mulieres occupabant; quare cùm promiscuè in antiquis tabulis, nunc dextrâ, aliàs sinistrâ parte Petrum Paulumque cernamus, existimandum est, nonnullas earum, ad eopylarum, alias ad eotholarum basilicarum structuram accommodatas esse: quin et ea religio fuit hominum, ut id etiam honoris iconibus exhiberent in ipsis adeò privatis ædibus, situmque darent, ad cuius normam formatæ videbantur.

GRÆCUS. Fuerit ea religio hominum, atque cùm apud Græcos eotholæ ecclesiæ essent, ut quidem constat ex Clemente Alexandrino, l. 7 Stromatum: Petrus quanquàm ad sinistrum vulgari modo loquendi positus, ritu Ecclesiæ adhuc dextrum occupavit. At tu non negabis, apud Latinos, ac Romæ in primis, ubi eopylarum basilicarum usus erat, evenisse tamen, ut Petrus etiam vulgari more latus sinistrum obtineret, quin etsi morem spectes ecclesiæ ignobiliori parte statueretur, septentrionali nempe, non australi.

LATINUS. Id si quando occurrat in ecclesiis Latinis, ac Romæ etiam, non Latinis, sed Græcis tribuendum est pictoribus, qui domestico more assueti pingere, non observato eo eotholarum atque eopylarum ecclesiarum discrimine, morem retinere etiam in Occidente, et quemadmodum in Græciâ rectè pinxere, ad eotholarum nempe ecclesiarum structuram, sibi dextrorsum nobiliores sanctos, ita etiam in Occidente eundem morem secuti, disceptionis nobis ansam præbuere.

GRÆCUS. Unde tu mihi Romam, atque in Occidentem Græcos pictores accersis? quæ illos fortuna eò compulit? quibus indiciis ad Græcos refers icones eas?

LATINUS. Indicio quidem sunt maximo Inscriptiones Græcæ: ΑΓΙΟΣ ΠΕΤΡΟΣ ΑΓΙΟΣ

ΠΑΥΛΟΣ ΜΡ ΘΥ IC XC., quæ passim occurrunt. Causa verò quæ pictores monachos Græcos in Occidentem magno numero emigrare compulit, in promptu est, Iconoclastarum hæresis, quæ Orientem omnem latè miserèque depasta est. Initio illa accepto in Leone Isauro, sub filio hujus Constantino Copronymo ad summam crudelitatem evasit; perduravit sub Leone IV, hujus filio: at demùm Irenes imperatricis piis studiis, per Adrianum successorem D. Petri, cuius adhuc primatum propugnâvimus, in œcumenicâ synodo VII, Nicænâ II, anno septingentesimo octogesimo septimo debellata est.

Colloquium secundum.

DE PRIMATU ROMANI PONTIFICIS.

§ I.

GRÆCUS. Ecclesiam Christi ab exortu suo ad usque Petri obitum visibili capite, ac moderatore, à quo supremâ regeretur potestate, nequaquàm destitutam fuisse, disertis adhuc rationum momentis persuasisti. Age nunc, scrutemur eademne post Petri etiam è terris abitum Ecclesiæ rationes constanter fuerint. Etenim nondum satis exploratum habeo an non à Petri morte ita orba ac sibi relicta sit Ecclesia, ut cùm multorum quidem particularibus dirigeretur studiis, nullius tamen universali gubernio, ductuique subesset. Id verò si ita sit, primatus Petri nil te juverit, ut cuius majestas ac amplitudo, quam tantis hactenùs celebrasti, simul cum Petro in tumultum illata sit.

LATINUS. Scrupulum hunc tibi procul dubio injecerunt Nilus Thessalonicensis, Michael Anchiali, Macarius Ancyranus, Theodorus Balsamon, Doxapatrius, Blastarius, et quotquot apud vos censentur hostes primatûs acerrimi. Hunc verò tibi ut ex animo evellam, non admodum operosum existimo, si modò ad primævam Petri institutionem oculos, animumque advertas.

GRÆCUS. Quam ais, institutio primatûs tota,

nisi fallor, illis Christi verbis continetur : *Pasce agnos meos, pasce oves meas*, Joan. ult. *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, Matth. 16. Hæc verò omnia, quàm certam Petri, tam oppidò nullam ejus successorum in christianæ reipublicæ magistratu memoriam inferunt.

LATINUS. At si tu ad verba illa hæc etiam adjungas : *Portæ inferi non prævalebunt adversus eam*, Matth. 16 ; *Ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos*, Luc. 22 ; *Alias oves habeo, quæ non sunt de hoc ovili, et illas me oportet adducere, et fiet unum ovile, et unus pastor*, Joan. 10 ; tum verò certissimis argumentis comperies, ita ex Christi decreto tunc Petro Ecclesiæ universæ gubernacula deman- data esse, ut etiam ad successores transmitti debuerint.

GRÆCUS. Non satis dispicio quod tu argu- mentandi genus hîc sequaris. Meâ quidem sententiâ, iis oraculis, quanquàm Petrus Ecclesiæ fundamentum et pastor omnium ovium atque agnorum sit constitutus ; munus confirmandi fratres acceperit, et Ecclesiam fide- demque Petri perpetuis duraturam temporibus Christus prænuntiaverit, ne verbulo tamen Petri successorum meminit.

LATINUS. Imò verò nil ea prædictio certius potestatis summæ successionem complectitur ; cùm enim fieri penitùs nequeat ut Ecclesiæ ædificium, ut ovile absque pastore et funda- mento quod Christus posuit, subsistat ; Petrus verò depositis mortalitatis exuviis, præsidendo ac moderando visibilis pastor et fundamentum per se esse nequeat ; oportuit sanè ut per suc- cessores æternâ serie duraturos, pastoris et petræ munere defungatur ; sic, ut quemad- modum in Petro, ita in his etiam æternum firma et inconcussa Ecclesia subsistat, ipsos etiam inter persecutionum, hæreseon atque schismatum fluctus nunquàm obruenda.

GRÆCUS. Si ita se res habent, Apostolis etiam suos successores necesse est assignemus : etenim ipsi quoque pastores, ipsi etiam funda- menta fuerunt : *Superædificati super funda- mentum Apostolorum*, ad Eph. 2. Da mihi igitur, qui Pauli, da qui Thomæ provinciam obtineat ; quis hodiè eorum sibi dignitatem, quis privi- legia vendicat ?

LATINUS. In episcopatûs munere, ex vi cujus fundamenta Ecclesiæ erant Apostoli, suos cæteris quoque Apostolis posteros, ac veluti hæredes datos esse, atque divinâ planè provi-

dentiâ dispositum, ut nunquàm defuturi sint Ecclesiæ pastores atque doctores, eâdem po- testate ordinis cum Apostolis præditi, pro certo habeo, et id in controversiam vocare contra apertum Apostoli effatum foret ; ad Ephes. 4 : *Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam verò prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem pastores et doctores ad consumma- tionem sanctorum, in opus ministerii, in ædifi- cationem corporis Christi* ; etenim si quæras ad quæ usque tempora se ea Salvatoris dispositio porrexerit, responsum incontinenti subditur : *Donec occurramus omnes in unitate fidei et agni- tionis Filii Dei*. Paulo, si lubet, adde Cypria- num epist. 27 ad lapsos : « Per temporum et « successionum vices episcoporum ordinatio « et Ecclesiæ ratio decurrit, ut Ecclesia super « episcopos constituitur, et omnis actus Ec- « clesiæ per eosdem præpositos gubernetur. »

GRÆCUS. Episcopos, nisi fallor, Apostolo- rum in locum immigrasse defendis ; at si isti in ordinis tantum, non in jurium amplitudi- nem, excellentiæ ac prærogativarum cæte- rarum, communionem cum antecessoribus venerunt, nescio quid nos tandem cogat ut primatum, præcipuum illud Petri decus, veluti per manus in alios quoque deinceps transmittamus.

LATINUS. Quanquàm, ut dixi, in Apostolo- rum officium suffecti sint episcopi, eorum tamen jurisdictionem æquè ac potestatem suos limites habuisse, ex Petri Paulique testimo- niis in confesso est. Petrus Epist. 1, quam inscripsit : *Electis advenis dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ et Bithyniæ*, sic earum provinciarum seniores, hoc est, epi- scopos, exhortatur : *Pascite, qui in vobis est, gregem Dei*. Nec aliter Paulus ad majores natu Ecclesiæ, quos Epheso Miletum advocaverat : *Attendite*, ait, *vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere Ecclesiam Dei*. Ita cùm Apostolorum sollici- tudo ad universum orbem Ecclesiasque omnes se porrigeret, successorum tamen episcopo- rum pastorales curæ ac vigilantia regionibus, certâque gregis portione definita est.

GRÆCUS. At cur non Petri successoribus id- ipsum evenisse potuit, ut quanquàm Petri imperium in universos agnos et oves patuerit, horum tamen intra Romanæ urbis mœnia vis omnis atque auctoritas conclusa sit, nemo unus in primatu successerit ?

LATINUS. Et finis qui ad primatum in Petro instituendum Christum movit, et largissimæ

illæ promissiones quæ Petro atque Ecclesiæ factæ sunt, ne id eveniret, obstabant. Finge enim, ut volebas, Petri etiam successores certis regionum finibus adstringi, definito gregis numero pascendo præfectos esse, agnorum quidem tot pastores quot episcopos censebimus; at ovium ipsarum, hoc est, episcoporum, ut Bernardus interpretatur, nemo unus pastor futurus est. Deinde sic etiam fortassè adhuc unum ovile esse poterit, at non unus pastor. Denique neque unquam satis expedies, quâ tandem ratione Ecclesiæ universæ, quæ nunquam desitura est, ovium atque agnorum omnium præsentis futuræque deinceps ætatis, aut Christus demandare curam, aut demandatam Petrus suscepisse, exercereve possit; si cum hâc mortali vitâ Petri suprema illa potestas desiit, neque in alios deinceps propagata est.

GRÆCUS. Sunt inter vos etiam, qui ex dilectione quâ Christus Ecclesiam suam complexus est, et merito fidei quâ hominem Deum confessus est Petrus, perpetuam Petri in Ecclesiâ gubernationem intulerint. Mihi præ cæteris effatum M. Leonis arridet; ita verò ille in Anniv. die Assumpt. serm. 2, loquitur: *« Soliditas illius fidei, quæ in Apostolorum principe est laudata, perpetua est, et sicut permanet quod in Christo Petrus credidit, ita permanet quod in Petro Christus instituit. Manet ergo dispositio veritatis, et B. Petrus in acceptâ fortitudine petræ perseverans, suscepta Ecclesiæ gubernacula non relinquit. »* At quis fuerit ejus instituti finis, quâque fini illi assequendo necessarius primatus esset, lubens ex te intelligam.

LATINUS. Instituti primatûs non fuisse finem alium quàm ipsam perpetuam Ecclesiæ incolumitatem felicitatemque, præter Christi dilectionem, quâ hanc complexus est, Augustinus etiam non obscure indicat, cum non Ecclesiam propter Petrum, sed hunc propter Ecclesiam fuisse contendit: quid verò, quantumve ad eum finem commodet primatus, expediam, postquàm felicitatis Ecclesiæ præcipuos duos hostes ob oculos paucis posuero; sunt ii hæresis atque schisma; adversus utrumque hunc hostem, ut Ecclesiam communiret, tutamque præstaret, uni Petro fratres confirmandi auctoritatem tribuit: *« Inter duodecim unus eligitur (verba sunt Hieronymi), ut capite constituto, schismatis tolleretur occasio. »* At sic adhuc errandi in fide periculis nondum occurrerat; idcirco

perennem, nec defecturam fidem, eidem à Patre exorat, cui auctoritatem capitis, fratresque confirmandi munus imposuerat: *Ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos.* Etenim neque fidei integritas in Petro, destituta potestate capitis, ad unitatem profutura fuerat; neque hæc, si ab illâ disjuncta esset, ab errore Ecclesiam satis defenderet.

§ II.

GRÆCUS. Successores Petro negare in supremâ illâ potestate propè id vereor, ne Ecclesiæ felicitatem in periculum adducam; ut enim monet etiam Chrysostomus, *« malum est, ubi non existit primatus, et multarum cladum occasio, et confusionis turbarumque principium. »* At enim velle unum tantum semper esse, qui suo nutu moderetur omnia, res sanè invidiosa est, neque, ut opinor, salutis Ecclesiæ necessaria. Rectè itaque Cyprianus ecclesiasticæ libertatis vindex, divisit in omnes per orbem episcopos, quod tu in unum solum confers; verba illius sunt lib. de Unitate Eccl.: *« Episcopatus unus est, cujus in solidum pars à singulis tenetur. »*

LATINUS. Res profectò mira, quòd tu mihi Cypriani eum locum audeas opponere, et inde successorum Petri primatum convellere, unde ille ipsum Petri primatum in omnes ipsosque adeò Apostolos, quaecumque amplissimâ potestate à Christo instructos, duxit. Sed jam audi quâ demùm ratione ex mente S. martyris, episcopatus unus sit, et ut in solidum à singulis pars ejus teneatur: *« Episcopatus unus est... Ecclesia una est.... (explicatio est Cypriani). Quomodò solis radii multi, sed lumen unum, et rami arboris multi, sed robur unum tenaci radice fundatum, et cum de fonte uno rivi plurimi desluunt, numerositas licet diffusa videatur exundantis copię largitate, unitas tamen servatur in origine. »* Quis verò unquam aut rivum fonti, aut ramos arbori, ex quo vigor omnis in ramos dimanat, contulit, aut eodem loco habuit? Inter certas primatûs prærogativas, est necessitas communionis cum capite; hanc eo loco Cyprianus firmare voluit, non primatum oppugnare, nisi fortè commentitium ac superbum illum, qui omnem potestatem in uno primate concludat, neque cæteros episcopos aliud, quàm nudos executores faciat. In quem errorem jamdudum Bernardus scripsit ad Eugenium papam, lib. 3 de Consid. c. 4: *« Er-*

« ras , si ut summam , ita et solam institutam
« à Deo vestram apostolicam auctoritatem
« existimes. »

GRÆCUS. At id saltem dabis , ex mente Cypriani , satis consultum fore saluti Ecclesiæ , quanquàm in nemine uno suprema auctoritas subsistat , sed in solidum et æqualis penes omnes sit , modò ex uno , veluti origine promanet , et veluti radice progerminet.

LATINUS. In origine suprema vis et potestas est , nec ei æqualis esse potest , quæ ex ipsâ defluit , et vigorem accipit , atque id ex ipsius Cypriani mente esse dictum , pro certo habe : ait enim loco supra cit. : « Unum tamen caput ,
« et origo una , et una mater foecunditatis successibus copiosa ; » et verò nisi ita prorsus sit , majorque in origine potestas , nondum satis Ecclesiæ malis consultum est. Quod ne à me duntaxat dictum existimes , accipe verba Cypriani ex epist. 55 ad Cornelium papam : « Non aliunde , ait ille , obortæ sunt hæreses ,
« aut nata schismata , quàm inde , quòd sacerdoti Dei non obtemperatur , nec unus in Ecclesiâ ad tempus sacerdos , et ad tempus iudex vice Christi cogitatur , cui secundum
« magisteria divina , fraternitas obtemperet
« universa. » Unum igitur ex mente Cypriani , ad mala avertenda esse oportet , atque eum talem , cui fraternitas obtemperet universa.

GRÆCUS. Cypriano suffragari opinor etiam Chrysostomum , hom. 34 in Epist. ad Hebr : « Magistratum , inquit ille , ducemque et rectorem non habere , malum est , et argumentum
« multarum calamitatum , et principium defectus ordinis , et perturbationis , et confusionis. Nam sicut chori coryphæum et ducem
« si sustuleris , non erit ampliùs chorus congruus et ordinatus , et si à phalange exercitus amoveris imperatorem , non erit ampliùs
« numerosa et ordinata acies ; et si navigio ademeris gubernatorem , navem demerges : ita
« etiam si à grege pastorem abstuleris , omnia
« evertisti et delevisti. » In eandem sententiam conspirat etiam Hier. epist. 4 ad Rusticum : « Singuli , ait is , episcopi , singuli archipresbyteri , singuli archidiaconi , et omnis
« ordo ecclesiasticus suis rectoribus nititur. In
« navi unus gubernator , in domo unus dominus , in quàmvis grandi exercitu , unius signum expectatur. » At dic , obsecro , quid si aliter , ac unius ductu , quid si multorum pari imperio , ac diviso veluti labore regatur Ecclesia , num idcirco aliquod additura est periculum ? Ita tu quidem si existimas , sapientiam

divinam in arcus admodum fines compingis ; nec sine gravi injuriâ omnipotentiae vires detrahis ; omnes denique florentissimas per orbem respublicas , quæ non unius è nutu pendeant , sed multorum auctoritate pariter ac consiliis reguntur , exitio facis proximas.

LATINUS. Neque divinæ sapientiae , neque potentiae metas modumque statuere mihi est animus ; neque eam regendi normam , quam variæ respublicæ multâ laude magnisque commodis tuentur , damnare ; aut nescio quos sinistros casus ominari , nisi se unius submittant imperio : id unum contendo , sapientissimum , potentissimumque Deum , cum multis modis posset , eâ maluisse , quam dixi , regiminis formâ suæ Ecclesiæ consultum. « *Ecclesiæ salus* (verba sunt Hieronymi in Dialogo adversus Luciferianos) *in summi sacerdotis dignitate pendet , cui si non exors quædam , et ab omnibus
« eminens detur potestas , tot in Ecclesiâ efficiuntur schismata , quot sacerdotes.* » Et verò quid eâ unius in omnes supremâ auctoritate , ad stabiliendam animorum consensionem , ac pacis vinculo continendum christianum populum ; quid ad tot tantasque gentes , moribus , sermone , terrarum spatiis , indoleque ipsâ distinctissimas , in eadem fidei doctrinâ , in iisdem sacrorum ritibus , uno veluti foedere devinciendos , esse potuit præstabilius ? Hæc est illa forma quam Christus primùm in Petro instituit , quam Ecclesiæ suæ ab ipsis incunabilis præscripsit , quam denique perpetuò duraturam prædixit. *Erit ovile unum et pastor unus.*

GRÆCUS. Regendi forma quæ in Petro inchoata est , atque deinceps per alios propagata , nonne tot seculorum lapsu antiquari , aut utcumque everti potuit ? nostri rerum vicissitudines , et quam labentibus seculis ipsam etiam Ecclesiam facies varia exceperit.

LATINUS. Ut hic etiam aliqua , sive fidelium necessitate , seu temporum fato , consenescere atque immutari nonnunquàm contigerit , præstitutum tamen à Christo regimen , ut integrum atque incolume semper persisteret , ad divinæ mentis consilia pertinuit. « *Manet dispositio veritatis* , ait Magnus Leo , et B. Petrus in
« *acceptâ fortitudine petræ perseverans , suscepta Ecclesiæ gubernacula non relinquit.* »

GRÆCUS. Quando te totis eò conniti studiis perspexi , ut Petro in suis successoribus dignitatem primatus integram vindices atque conserves , sic , ut quemadmodum ab initio , ex decreto Christi apud unum Petrum cœpit , ita deinceps eadem per singulares individuosque

longâ serie propagata sit : effare jam , quis ille , aut cujus demùm throni sit pontifex , cui ea prærogativa contigit , ut unus ex merito supremum sibi jus in orbem christianum vindicare possit.

§ III.

LATINUS. Hâc in re , quod diù multùmque circumspiciam haud erit : uni Romano pontifici decus id et prærogativa debetur ; nemo est qui cum eo in contentionem venire possit.

GRÆCUS. Unde hæc tibi tanta fiducia ? ad asserendum quidem Petro primatum fidenter , ad hunc ipsum etiam per successiones ac series æternas ducendum in uno aliquo , Scripturæ auctoritas diserta animos tibi addidisse potuit. At eâdem tacente , et neque verbulo id indicante , unde denique sine justo metu dicces , supremam eam dignitatem in Romanâ cathedrâ domicilium fixisse ? si rectè habeo , sic tecum disseris , ut quod vis , inferas : Successoribus Petri à Christo in perpetuum delatum esse id fastigium Scriptura tradit ; Romanos verò pontifices Petro in cathedrâ successisse , docet traditio : hæc sunt duo momenta ex quibus concludis. At infirmum hoc argumenti genus mihi semper visum est , quando res mihi certa est , sedem inter Petri atque primatum non esse communionem eam , ut duo hæc invicem disjungi nequeant.

LATINUS. Neque ego communionem eam contendo. Etenim probè novi Petrum inito quidem quinquennio , aut ipso sexennio , obtinuisse primatum , quin ulli speciali cathedræ se addiderit , et deinceps annis septem Antiochiæ consedis , quin in eâ cathedrâ hodiè quisquam primatum quærat aut suspicetur. Atverò inter successorem Petri et primatum , summus est arctissimusque nexus : hoc est quod contendo.

GRÆCUS. Quid verò in eam rem plus pro Româ vos affertis ? sedit ibi Petrus , non diffiteor , sedit et Antiochiæ , neque tu diffiteris : aut uterque igitur successor Petri est , aut neuter ; utrumque dicere nequis : dic igitur neutrum.

LATINUS. Non tu igitur negas Romæ sedisse Petrum , nec in dubium id revocas , quod multi horum inprimis temporum homines cavillati sunt. An tibi ignotus est Angli poetæ hæsitantis aut nugantis versus :

An Petrus Romæ fuerit , sub iudice lis est ;

Simonem Romæ nemo fuisse negat.

GRÆCUS. Nugari poetam , et æquivocasse opi-

nor ; id verò si etiam cum asseclis ex animo controvertit , ludibrio apud me est , in tantâ scriptorum veterum Patrumque consensione. Non hic moremur , ex hoc capite paucis te et me expedi. Petri mihi successores , et veluti ex asse hæredes , Romanos ostende.

LATINUS. Idem , qui aiunt Petrum sedisse Romæ , Romanos etiam ejus successores nuncupant , atque ut silentio præteream Tertullianum in Carm. contra Marcionem l. 5 , c. ult. ; Irenæum l. 3 , c. 3 ; Epiphanium hæresi 27 ; Augustinum contra Epist. Fundamenti c. 4 ; Optatum l. 2 contra Parmenianum , Romanorum pontificum syllabum inde à Petro ad sua tempora texentes : « Factus est , ait Cyprianus « epist. 52 ad Antonianum , Cornelius episcopus... , cùm Fabiani locus , id est , cùm locus « Petri , et gradus cathedræ sacerdotalis vacaret. » Nil hic præter unam *successoris* vocem desiderare potes , rem dixit : atque ut et vocem ipsam disertè habeas , audi Optatum Milevitanum ; ita ille fidentissimè l. 2 adversus Parmenianum pronuntiat : « Negare non potes scire « te , in urbe Româ Petro cathedram episcopalem esse collocatam , in quâ sederit omnium « Apostolorum caput Petrus... , cui successit « Linus , » etc. Hoc tibi prorsus à me dictum existima : *Negare non potes.*

GRÆCUS. Neque ego negare unquàm in animo habui Romanos pontifices esse Petri successores , neque id nostri solent : in episcopatu successisse hos damus , de primatûs successione nobis lis est. Quare rectè monuit Nilus Thessalonicensis , qui ejusdem mecum propè est sententiæ : « Cùm duo circa papam consideranda sint , quòd et Romæ episcopus sit , ut « et synodi testantur , et præterea quòd sit « primus aliorum episcoporum : prius illud à « Petro accepit , quòd scilicet sit Romæ episcopus. » Equidem et vos ipsos de Evodio , aut quemadmodum alii volunt , Ignatio , primo post Petrum episcopo Antiochiæ , sic loqui pro certo habeo ; cur igitur , ut plus demus Romano , instatis tantoperè ?

LATINUS. Evodius in primatu succedere Petro non potuit continuò atque in sedem successit : cùm enim ex ipsâ Christi institutione , et propè ex rei naturâ primatus , supremaque ea dignitas apud duos simul consistere nequeat , aut apud Evodium esse non cœpit , aut in Petro esse desiit : in Petro desiisse non poterat : cùm enim id Petri privilegium personale planè ex divino præcepto fuerit , cum eodem de Antiochenâ in Romanam sedem

commigravit, in quâ denique et adhæsit: igitur rectè in Evodio nunquàm id privilegii cœpisse dicimus, rectè eum episcopalis duntaxat potestatis successorem vocamus.

GRÆCUS. Cur verò Romanæ sedi adhæsisse primatum dicis? Is quidem, si, ut aiebas, personale privilegium erat, aut cum Petro penitus desiit, aut nisi mutatâ naturâ, etiam locale evasisse fingas, adhærere sedi non potuit.

LATINUS. Nugaris; cùm id ego Petri personale privilegium dixi, ne me privatum dixisse id puta; personale erat et publicum, quòd nempe in omnes successores Petri commigraret ex Christi institutione primariâ; idem verò si dicimus ex facto Petri etiam locale evasisse, quam hinc erues chimæram?

GRÆCUS. Mittamus hæc levia, et quod rei caput est, petamus; dic tandem, cur tu Romanos pontifices etiam in primatûs successionem voces? Petrum episcopum Romanum fuisse, et in suâ personâ episcopatum hunc primatui sociâsse, non inficior, quin et eodem in theatro gloriosam pro Christo subiisse mortem, profiteor; at hæc nondùm propositum efficiunt, quin neque magnoperè in id conferunt.

LATINUS. Nihil tu igitur ex Petri in Romanâ sede decessu, in rem meam concludi putas, et communi nobiscum errore lapsus est Innocentius I, cùm de Antiochenâ urbe loquens, dixit: *« Quæ urbis Romæ sedi non cederet, nisi quod illa in transitu meruit, ista susceptum apud se, consummatumque gauderet. »*

GRÆCUS. Equidem non assequor quid mors Petri, quamvis Romæ obita, vobis commo- det; posuit et reliquit illa urbi sacri pignus corporis, non dignitatem supremam: nisi jam et Jerosolymorum episcopus Jacobus, si mors quid possit, Apostolorum ex vestrâ sententiâ caput sit; quis enim nescit, in eâ planè urbe Christum Ecclesiæ caput exuvias corporis in arâ crucis deposuisse, atque mortalem vitam consecrâsse?

LATINUS. A morte solâ Petri Romæ obitâ, nemo unus est nostrûm qui argumentum ducat. At si hæc etiam ad cætera accesserit, tum demùm Romanos pontifices veros Petri successores in ipso adeò primatu efficiet. Vitam quidem Christus mortalem posuit Jerosolymorum in conspectu; at neque ipse ullâ peculiari ratione ejus urbis episcopatum gessit, neque in potestate suâ principalis capitis successorem quemquam nancisci potuit; vica-

rium verò vivens adhuc Petrum designavit; quare quemadmodum Jacobus Jerosolymarum episcopus sub Petro stetit, sic ejus deinceps successores sub Romanis steterunt. Postquàm enim ex divinâ Christi institutione, Petrus atque ejus successores supremâ vicariorum potestate donati sunt, et Petrus, quod unum ipsius arbitrio relictum fuit, cum episcopatu singulari vicarii Christi dignitatem voluntate conjunxit, neque deinceps duo hæc disjunxit unquàm, imò verò morte ipsâ veluti testamento quodam roboravit; fieri nequibat aliter, quàm ut idem, qui in episcopatu, in primatu quoque successor esset. Id nisi ita planè sit, successorem in primatu interiisse necesse est.

GRÆCUS. At salvâ atque integrâ manente Christi institutione, Petrus quanquàm voluntate suâ primatui Romanum episcopatum in personâ propriâ conjunxerit, et utrumque obtinens, Romæ vitam posuerit, poterat voluntate ultimâ ea duo disjunxisse; unde tu verò non disjunxisse ostendes? mihi quidem etiam disjuncta fuisse, vel illud argumento est, quòd Romani deinceps episcopi, non ab universali Ecclesiâ, ut sanè decuisset, si primatum in omnes obtinerent, sed à Romano duntaxat clero delecti sunt.

LATINUS. An Petrus ab episcopatu primatum voluntate suâ distrahere potuerit, nunc quidem in controversiam non vocabo; demus potuisse; at ita etiam distraxisse, successionis electionisque modus non probat, quando hunc determinare non ad ipsum corpus Ecclesiæ, sed Petrum duntaxat pertinuit. Poterat is aut Romano clero, aut Ecclesiæ universæ electionis libertatem facere; poterat etiam per se successorem designare: utcumque verò id fieret, idem Romanus semper episcopus, et Christi vicarius futurus erat.

GRÆCUS. Fatebor eo argumento, aut veriùs indicio, probatum non esse, à Petro ultimâ voluntate ea duo munia disjuncta esse; at nisi tu etiam disjuncta non esse probes, æquum, opinor, erit, ut neque ego negare deinceps, neque tu statuere pro certo debeas, episcopos Romanos Petri in primatu successores esse. Ita hoc caput in medio relinquendum erit, dùm lux uberior affulgeat.

LATINUS. Mihi quidem, qui Patrum traditionem sequor, ut id pro certo statuere audeam, uberiori luce non opus est. Habeo nempe ex eâ, unam tantum semper personam Petro successisse, ex quo sic adversum te infero: Igitur vel eadem in episcopatu simul Romano et pri-

matu successit, et hoc est quod statuo; vel primatus, contra ac Christus promiserat, per seriem propagatus non est; si caves hoc impium dicere, amplectere alterum, et denique consenti, eundemque Petri in Romano episcopatu simul ac primatu successorem adora.

GRÆCUS. Non sum is qui traditioni nil deferam; si Patrum consensio, si conciliorum monumenta in idem ducant, non invitus sequar; profer igitur traditionis testes.

LATINUS. Coronatum traditionis testem primum tibi statuo Valentinianum; scribit is ad Theodosium Juniorem in hunc modum: « Debenus... dignitatem propriæ venerationis B. Apostolo Petro intemeratam et in nostris temporibus conservare: quatenus beatissimus Romanæ civitatis episcopus, cui principatum sacerdotii super omnes antiquitas contulit, locum habeat, et facultatem de fide et sacerdotibus judicare. » Huic traditioni innixus et Leo, cujus gratiâ Valentinianus eas litteras dederat, ita de se ipso serm. 2 in Anniv. assumptionis suæ loquitur: « Celebratur hodierna festivitas, ut in personâ humilitatis meæ ille intelligatur, ille honoretur, in quo et omnium pastorum sollicitudo cum commendatarum sibi ovium custodiâ perseverat, et ejus etiam dignitas in indigno hærede non deficit. » Neque Cyprianus utroque vetustior, ad alium quàm Cornelium Romanum episcopum respexit, cum huic uni, sicut *Romani episcopi*, sic et titulos *judicis ac vicarii Christi* adscripsit.

GRÆCUS. At nemo istorum explicuit, neque Leo ipse rationem reddidit, cur id summæ auctoritatis dignitatisque ex Petro traxerit: ea verò, si rectè antea statuimus, alia non est, quàm quòd ipse Romanam Petri cathedram successor occupet. Age itaque, et primum ostende fastigium illud dignitatis constanti Patrum sententiâ Romanæ sedi delatum esse; tum et factum id non aliâ quàm Petri causâ. Nôsti enim esse apud nos qui utrumque hoc caput in disceptationem vocent, nec leviter perturbent. Evolve per partes utrumque.

LATINUS. Primatum in Romanâ sede disertis verbis professus est Prosper lib. 2 de Voc. gent., c. 16: « Roma per apostolici sacerdotii principatum amplior facta est arce religionis, quàm solio potestatis. » Didicit id nempe Augustini magisterio, qui epist. 42, aliàs 162, de Romanâ Ecclesiâ loquens, « in quâ semper, ait, Apostolicæ cathedræ viguit principatus. » Habet nempe, ut Theodoretus epist. 116 dixit,

« habet sanctissima illa sedes, Ecclesiarum, quæ in toto orbe sunt, principatum. » Quem ne tu in nudâ honoris eminentiâ duntaxat colles, audire juvat Irenæum, qui lib. 3 adversus hæreses c. 3, honori potestatem sociat universalem in Romanâ Ecclesiâ, et « ad hanc, ait, propter potentiorē principalitatem, necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique fideles. »

GRÆCUS. Tam perspicuis isti sententiis Romanæ Ecclesiæ primatum asserunt, ut dubitationi ægrè locus sit. Petri verò, an aliâ causâ id egerint, nullo produnt indicio; fortassè ad imperatorum sedem, ad urbis splendorem, animo respexerint.

LATINUS. Vana suspicio, quam innumera Patrum loca refellunt. Prosperum de ingratis audi, c. 2, canentem: silet is splendorem urbis, silet imperantium majestatem, ut religione omnia obtinere Romam evincat, et caput mundi; satis illi est sedem Petri nuncupasse:

*Sedes Roma Petri, quæ pastoralis honoris
Facta caput mundo, quidquid non possidet armis
Religione tenet.*

Hieronymus cum se in gravissimo illo Antiochenæ Ecclesiæ schismate Damaso adhærere profitetur, Christi et Petri solius meminit: « Quanquàm tui me terreat magnitudo, invitat tamen humanitas; à pastore præsidium ovis peto: cum successore piscatoris, et discipulo crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum sequens, Beatitudini tuæ, id est, cathedræ Petri consocior; super illam ædificatam Ecclesiam scio: quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. » Optatus quoque Milevitanus, quem paulò prius adduxi, cum de Romanâ sede ait, « in quâ unâ cathedrâ unitas ab omnibus servaretur, ... unica est, quæ est prima de doctibus, » hanc tantum causam reddit: « Sedit prior Petrus, cui successit Linus, Lino Clemens, etc. Et D. quoque Petrus Chrysologus in Epist. relatâ p. I Concilii Chalced., cum Eutychem ad parendum Leoni hortaretur, quo alio usus est argumento? « In omnibus, inquit, hortamur te, frater honorabilis, ut his, quæ à beatissimo papâ Romanæ civitatis scripta sunt, obedienter attendas; » cur ita? quoniam « B. Petrus, qui in propriâ sede et vivit, et præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem. »

GRÆCUS. Ex eo Chrysologi effato didici, Romanam sedem non modò supremo honore ac observantiâ, Petri causâ olim cultam esse,

verum et eò progressos Patres, ut quæ Romanorum pontificum facta dictaque erant, ea Petro ipsi assignarent; si quæ tibi sic loquentium suppetunt exempla, lubens audiam.

LATINUS. Philippus sedis Apostolicæ legatus, in pleno Patrum tertiæ synodi consessu, sic locutus est: « Nulli dubium, imò seculis omnibus notum est, quòd sanctus beatissimusque Petrus Apostolorum princeps, caput, fideique columna, et Ecclesiæ Catholicæ fundamentum, à D. N. J. C. Salvatore humani generis ac Redemptore claves regni accepit, solvendique ac ligandi peccata potestas ipsi data est; qui ad hoc usque tempus, et semper in suis successoribus vivit, et iudicium exercet. Hujus itaque secundum ordinem successor, et locum tenens, sanctus beatissimusque papa noster Cœlestinus episcopus. » Paschasinus quoque itidem legatus, in IV generali synodo, in hunc modum sententiam dixit in Dioscorum act. 3: « Unde sanctissimus et beatissimus archiepiscopus magnæ et senioris Romæ, per nos et per præsentem sanctam synodum, unà cum ter beatissimo et omni laude digno B. Petro Apostolo, qui est petra et crepido catholicæ Ecclesiæ, nudavit eum tam episcopatus dignitate, quàm etiam ab omni sacerdotali alienavit ministerio. » Quos loquendi modos ipsæ etiam synodi complexæ sunt; etenim synodi IV Patres, post lectam Leonis papæ Epistolam ad Flavianum, conclamârunt: « Hæc Patrum fides; hæc Apostolorum fides; omnes ita credimus.... Petrus per Leonem ita locutus est. » Neque aliter Constantinopolitanum III concilium, in Prosphonetico ad imperatorem scripsit: « Charta, aiunt, et argumentum videbatur, et per Agathonem Petrus loquebatur. » Prosper quoque definitiones Zozimi papæ factas adversus Pelagium defendens ab errore, contra Collatorem eâdem loquendi methodo usus est: « Erravit, inquit Prosper, sacrosancta B. Petri sedes, quæ ad universum orbem B. papæ Zozimi ore loquitur. »

§ IV.

GRÆCUS. Quæ adhuc produxisti testimonia, ut etiam extra dubium omne collocent Romanæ sedis primatum, et arctissimo fœdere cum episcopatu devinctum efficiant, non pauca tibi dissolvenda supersunt, quæ seu nostrorum infelix industria, sive hæreticorum temeritas, ingeniosius fortè quàm efficacius,

invenit: quod è Scripturâ, aut potius silentio D. Pauli ducunt, vulgatius est quàm ut longo sermone egeat. Aiunt ergo videri Paulum ad Eph. 4, v. 11, et ad Cor. 12, v. 28, numerare voluisse gradus hierarchiæ ecclesiasticæ, ubi quando nullam mentionem injecerit capitis visibilis, consequens esse, ut ad Ecclesiæ hierarchiam non pertineat ea suprema præ cæteris et supra cæteros potestas. Hieronymum deinde in rem suam allegant, qui epist. 85 ad Evagrium, omnes episcopos inter se æquales tradit, quin vel Romanum excipiat: « Ubicumque fuerit episcopus, sive Romæ, sive Eugubii, sive Constantinopoli, sive Regii, sive Alexandria, sive Tanis, ejusdem meriti, ejusdem est sacerdotii. » Demùm, si Romani episcopi primatum obtineant, dandus idem et Paulo Apostolo est, contra quàm egimus; etenim D. Paulum quoque Romanum fuisse episcopum, multa sunt quæ fidem faciant.

LATINUS. Neque apud te ea argumenta momentum habere, vel inde metior, quòd strictim attigisti singula, et pluribus in locum unum congestis, veluti tenuitati eorum à numero pondus videbare velle accersere; at licet congesta in cumulum, naturam non exuunt, levitatem nativam retinent; respondebo tamen singulis. Paulus citatis locis charismata potius divini Spiritûs, quibus Ecclesiæ surgens latè propagata est, quàm ecclesiasticæ hierarchiæ gradus in animo describere et complecti habuit; quid enim ad hanc faciunt prophetæ, evangelistæ, virtutes, gratiæ curationum, genera linguarum, quæ salvis, et integris rebus Ecclesiæ, desinere possunt? Deinde, si etiam ecclesiasticam hierarchiam respexit, imaginem ejus exactissimam molitus non est, satisque habuit sub Apostolorum nomine generatim etiam Apostolorum caput et principem attigisse. Hieronymum de æqualitate potestatis ordinum et meriti loqui in confesso est; neque jurisdictionis inæqualitatem in controversiam vocasse vel inde apparet, quòd singulis patriarchis, quorum amplas diœceses probè noverat, infimarum propè civitatum episcopos apponat: quare aliud non voluit, quàm quod à te recitatis verbis, continuò sic adjecit: « Potentia divitiarum, et paupertatis humilitas, vel sublimiorem, vel inferiorem episcopum non facit. » Quod et ipsi ultrò amplectimur. Quod tertio loco induxisti, latius explicabo, ubi tu indicia, ex quibus D. Paulum Romanæ urbis episcopum fuisse colligis, produxeris.

GRÆCUS. Rem totam compendio exequar, nec loquar obscura, cum non desint clarissima. Etenim, ut omittam Tertullianum, Irenæum et alios qui testantur à Petro ac Paulo fundatam esse Romanam Ecclesiam, ordinatum Linum, mox Cletum, et denique Clementem successisse; utque nil dicam de Romanis pontificibus, qui cathedram Romanam, Apostolorum thronum, sedem; cathedram; Ecclesiam suam, Petri et Pauli; bona Ecclesiæ, patrimonium; auctoritatem suam, B. Petri et Pauli auctoritatem nuncupârunt; plumbeis etiam sigillis Apostolorum capita inciderunt; iidem etiam disertè se utriusque Apostoli successores profitentur. Verùm ne effugio locus sit, Epiphanium unum proferre statui; is hæresi 27 contra Carpocratianos ita scribit: « Primi enim Romæ Apostoli et episcopi fuerunt Petrus et Paulus, deinde Linus, deinde Cletus, deinde Clemens ætate suppar Petro et Paulo, » et rursus successionem ex proposito recensens, ait: « Romanorum episcoporum successio ita se habet: Petrus et Paulus, Linus et Cletus, Clemens, Evaristus, Alexander, Xistus, » quem nos Sixtum dicimus.

LATINUS. Si tibi darem, Petrum et Paulum communi episcopatu Romanæ urbi præfuisse, nil adhuc adversus Romanorum episcoporum primatum efficeres. Etenim primatum Romanis episcopis non eo nomine, quod Romani sint, sed quod Petri successores, detulimus. Paulum verò quis Petri successorem affirmat fuisse? nemo unus; quis coepiscopum? unus, quod sciam, Epiphanius in Panario, qui quidem ex quo id fonte hauserit, incertum, quod hæresi 68 Meletian. ait: « Nunquàm Alexandria duos habuit episcopos, quemadmodum aliæ civitates. » Etenim legitimè duos simul nunquàm uni Ecclesiæ præsedisse aut præsidere potuisse, disertè tradit Cyprianus seculo vetustior. Agit is de ordinatione Cornelii pontificis, et sic adversus Novatianum, qui thronum apostolicum invaserat, scribit ad Antonianum: « Cum post primum secundus esse non possit, quisquis post unum, qui solus esse debeat, factus est, non jam secundus ille, sed nullus est. » Et ad Maximum ac confessores Romanos, rationem addit: « Gravatur enim me, atque contristat, et intolerabilis percussus, et penè prostrati pectoris molestiâ perstringit, cum vos illius comperissem, contra ecclesiasticam dispositionem, contra evangelicam legem, contra institutionis catholicæ unitatem, alium episcopum fieri consensisse, id est, quod

« nefas est, nec licet fieri, Ecclesiam alteram institui, Christi membra discerpi, Dominici gregis animum, et corpus unum, discissâ simulatione lacerari. » Quod verò lege evangelicâ interdictum fuit, hoc tu credes egisse Ecclesiæ principes Apostolos?

GRÆCUS. Memini his similia legisse me apud Theodoretum l. 2, c. 17; cum enim imperator Liberium ab exilio revocatum, Romam redire, et cum Felice antipapâ communi potestate Ecclesiam moderari jussisset, plebs ipsa sententiæ iniquitatem detestata, lectis imperialibus in circo litteris, per ludibrium æquam esse imperatoris sententiam dixit, ut quemadmodum ipsi ex colorum varietate bifariam divisi essent, ita his unus, alter episcopus aliis præset; tum uno ore acclamavit: « Unus Deus, unus Christus, unus episcopus. » Atque ne id denique eveniret, ait Sozomenus lib. 4, cap. 15: « Non sine providentiâ divinâ factum est, ne sedes Romana à duobus præsulibus gubernata, quæ est planè nota dissidi, et sacrosanctis Ecclesiæ legibus aliena, ullâ infamiæ maculâ aspergeretur. » Non erat prociul dubio, cur id tantoperè abhorrerent, si Petrus ac Paulus Romanam cathedram episcopii ambo urbis ejusdem aliquando gubernassent. At cum non gubernârint, non erat etiam cur Romani pontifices eorum se successores scriberent, et quæ alia ad hoc tempus egerunt, agerent, dicerentque.

LATINUS. Mos is summorum pontificum quorsum tenderet, explicuit Nicol. pontifex epist. 36 ad Tul. episcopum: « Dei omnipotentis, et BB. Petri et Pauli Apostolorum principum, quorum glorioso agone sancta hæc Romana Ecclesia, cui dispositione divinâ præsumus, est consecrata. » Cum igitur communi labore fundata, et sanguine utriusque Apostoli rigata urbs esset, quanquam unius Petri potestate supremâ gubernata fuerit, jure pontifices, iis scribendi, loquendique formulis usi sunt; neque plus designare in animo habuerunt, imò neque plus mos ille, non antiquissimus, probare potuit. Etenim primus qui decretis suis litterisque Pauli nomen Petro adnexuit, notatur fuisse Agatho in Anaphorâ synodicâ ad imperatorem Constantinum. Et cum monumentis è vetustate erutis, eruditè probet Dominicus Rainaldus, teste Allatio l. 1, c. 6, jam Sylvestro papâ usum plumbi fuisse, sub Honorio tamen tantum II SS. Apostolorum capita insculpi cœpta sunt, cum antea nomen solum pontificis gubernantis præferrent.

§ V.

GRÆCUS. Argumenta, quæ adhuc adversus primatum commemoravi, levia sunt: nunc gradum facio ad gravissimum, quoque nostri nituntur plurimum; induam, pace tuâ, eorum non indolem, sed arma, et locum subibo, quanquàm non hostili sum, ut ipsi, animo. Primùm igitur aio, primatui Romano obsistere magnoperè concilia: Nicænum, Constantinopolitanum, atque Chalcedonense; etenim primum illud, Alexandrinum patriarcham parem Romano, posteriora duo Constantinopolitanum æqualem exhibent.

LATINUS. Quàm firma producturus sis, inde conjicio quòd primatum hinc uni, inde alteri pares evincere, quasi is arbitrii nostri sit, aut levis adeò, ut pro hominum voluntate quaquaversum circumferri possit.

GRÆCUS. Falleris, non hoc ago, nec tu me id sequi putes, ut patriarchas nunc hunc, nunc illum ad fastigium, de quo disceptamus, eveham; id unum propositum habeo, ut rationum momentis, quibus id Romano vindicâsti, diversis quoque viis occurrâ, et nullum talem in Ecclesiâ esse, cui summa rerum commissa sit, concludam. Id verò è Nicæno, Constantinopolitano, Chalcedonensique conciliis ut efficiam, spes non vana affulget. De Nicæno primùm agamus: ex canone ejus sexto argumentum ducam; is ex antiquâ versione probâque Dionysii Exigui sic habet: « Antiqua consuetudo servetur per Ægyptum, Lybiam et Pentapolim, ita ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem, » quia et urbis Romæ episcopo parilis mos est. « Similiter autem, et apud Antiochiam, cæterasque provincias sua privilegia servantur Ecclesiis; illud autem generaliter clarum est, quòd si quis præter metropolitani sententiam fuerit factus episcopus, hunc magna synodus definivit episcopum esse non oportere. »

LATINUS. Eo quidem canone, cum disertè statutum sit de terminis Alexandrini patriarchæ, deque privilegiis ejus, Antiochenæ, et Ecclesiarum majorum urbium, more veteri conservandis, Romanæ verò Ecclesiæ nulli prorsus termini præfixi sint, nescio quâ vos tandem ratione ex primatu deturbari Romanam Ecclesiam existimetis; quem multò aptius vel inde conclusit Nicolaus papa, epist. 8 ad Mich. imperatorem, et citatus ab ipso Bonifacius; accipe verba pontificum, et altè in animum demitte: « Sed animadvertendum est, quia

« non Nicæna, non denique ulla synodus, quodquam Romanæ Ecclesiæ contulit privilegium, quæ in Petro noverant eam totius jura potestatis pleniter meruisse, et cunctarum Christi ovium regimen accepisse; sicut B. præsul Bonifacius testatur, universis episcopis per Thessaliam constitutis scribens: « Institutio universalis nascentis Ecclesiæ de B. Petri sumpsit honore principium, in quo regimen ejus, et summa consistit. Ex ejus enim ecclesiasticâ disciplinâ, per omnes Ecclesias religionis jam crescente culturâ, fons emanavit. Nicænæ synodi non aliud præcepta testantur, adeò ut non aliquid super eam ausa sit constituere, cum videret nihil supra meritum suum posse conferri, omnia denique noverat huic Domini sermone concessa. »

GRÆCUS. Nullam tu igitur eo canone comparisonem inter Romanum et Alexandrinum institutam agnoscis? Nescis è vestris eruditos, concordî propè sententiâ fateri, eo canone componi ratione quâdam, et parem fieri cum Romano Alexandrinum, quanquàm adhuc in eo discordent, in quo denique potestatis genere ac gradu componantur. Etenim Launoius censuit duntaxat componi unum cum altero, atque exæquari in jure tantum metropolitico ordinationum, ut quarum canon idem, conceptis verbis mentionem iniecit, quasque Meletius Lycopolitanus episcopus, qui canonis condendi fuit occasio, facto schismate invaserat adversus S. Petrum Alexandrinum. Verum Sirmondus, Valesius, de Marca, Natalis, magna apud eruditos nomina, etiam in patriarchicis juribus collatos exæquatosque, Alexandrinum cum Romano contendunt; et juribus patriarchicis in universum eo sexto canone provisum esse, eruditè demonstrant.

LATINUS. Equidem, ut hic tu meam ritè assequaris mentem, paucis exponam, in quo summis illis viris consentiam: neque enim in totum dissideo. Igitur accedo ipsis lubens adversus Launoium, et do confirmari eo canone in universum, et cuncta patriarchica jura Alexandria et Antiochiæ episcopis; quanquàm enim hoc adhuc nominis in usu non erat, res tamen ipsa, et jura insigniora quàm quæ sunt simplicium metropolitaram, duo illi episcopi obtinebant. Ultra enim quod proprium metropolitæ erat, ad ipsas etiam diocesanæ synodos cogendas, aliaque pertractanda horum se porrigebat potestas, cum metropolitaram solâ ferè ordinatione definiretur. Quare duo illi episcopi, non utcumque, sed diœcesis metropolitæ in

canone dicuntur, ad discrimen à metropolitans provinciarum. Quod igitur non approbo, atque in quo ab illorum sententiâ discedo, id unum est, quòd nullam eo loco Romanum inter atque Alexandrinum comparisonem institui existimem, ne quidem in potestate patriarchicâ. Etenim verba canonis : *Quoniam episcopo Romano parilis mos est*, ex quibus ferè et unicè argumentum ducunt, nullam ostendunt, me iudice, comparisonem : quare eo quidem loco Romani episcopi patriarchica auctoritas, et disciplina, neque ut typus, neque ut causa exemplaris profertur, cujus ad modum se auctoritas sacra Alexandrini per Lybiam, Ægyptum, atque Pentapolim componat atque exerceat.

GRÆCUS. Propendes fortè animo in Baronii atque Spondani brevioris ejus sententiam ; aiunt ipsi canonis sensum esse, ut quoniam episcopus Romanus id Alexandriæ episcopo tribuerit, jus ille ac potestatem per Ægyptum, Lybiam atque Pentapolim exerceat.

LATINUS. Quanquàm pro certo habeam ex Leone, Gelasio, atque Gregorio ad Eulogium, tres sedes, Romanam, Alexandrinam ac Antiochenam, institutione Petri ad patriarchicum fastigium conscendisse, eumque, quem hodiè obtinent, ordinem meruisse ; procul tamen inde sum, ut ejus rei à Nicæno canone, vel tacitam mentionem fieri velim. Itaque sensum planum, facilem, pronissimumque eorum verborum accipe, nempe duplicem consuetudinem, unam communem provinciarum, alteram Romanam, quæ communi consentiat, pro ratione allegant Patres, quâ efficiant potestatem patriarchicam Alexandrino deberi in tres illas regiones, nec quidquam aliud : hoc se ipsis, et veluti suapte naturâ verba Patrum indicant ; in hunc sensum ducit et textus Græcus : Τοῦτο συνήθεια ἐστίν, hæc consuetudo est. Hoc demùm et Nicolaus, et ab eo citatus Bonifacius loquuntur : « Si Nicænæ synodi instituta diligenter « inspiciantur, invenietur profectò, quia Ro- « manæ Ecclesiæ nullum eadem synodus con- « tulit incrementum, sed potiùs ex ejus formâ, « quod Alexandrinæ Ecclesiæ tribueret, par- « ticulariter sumpsit exemplum. » Sensus enim est, ex disciplinâ ac more Romanæ Ecclesiæ, cum ipsâ provinciarum disciplinâ ac more conspirante, veluti formâ quâdam, seu formali ratione id egisse Nicænos Patres, quod denique eo canone præstiterunt. Verùm ne te hâc interpretatione diù fatigem atque detineam, ad utiliora properantem, alteram etiam, quam

complexi sunt Sirmondus et quoscumque citasti, non refugio, quando inde etiam Romano primatui in universam Ecclesiam nil prorsus periculi imminet.

GRÆCUS. At patriarchatui Romano non levis inde fortè diminutio continget, si in patriarchicâ dignitate collatos sustineas, et insuper vetusto interpreti ejus canonis Rufino stare velis. Etenim cùm is lib. 11 Hist. eccles. c. 6, canonem eum sic interpretatus sit : « *Ut apud « Alexandriam, et in urbe Româ vetusta consue- « tudo servetur, ut ille Ægypti, hic suburbicaria- « rum Ecclesiarum sollicitudinem gerat,* » fiet ita non levi injuriâ Romani, ut suburbicarias tantùm Ecclesias ejus patriarchatui subjungas, Occidentem verò reliquum, quin et magnam Italiæ partem detrahas. Nosti enim urbicarias provincias eas tantùm fuisse, quæ vicarii urbis imperio parebant, quas quidem non excessisse decimum numerum, Sirmondus auctor est. Valesius ad centesimum ab urbe lapidem restringit ; his tu ergo finibus arctabis jura patriarchica Romani ?

LATINUS. Qui patriarchatum Alexandrinum eo canone collatum et exæquatum volunt cum Romano, repudiant Rufinum interpretem, nec ejus fidem scientiamque mollius quàm Hieronymus olim insectantur : in horum numero Alexander Natalis est. Qui verò Rufino nihil detrahunt, statuunt coæquationem factam inter utrumque, quoad solas provincias, in quibus metropolitaram ordinationem per se Romanus exercebat, liberamque et plenam tam synodorum quàm cæterorum administrationem obtinebat. Etenim Marcâ teste, ultra suburbicarias decem provincias, ea libera pleneque potestas pontificiis se non porrigebat, sed iis omninò finibus continebatur ; quare ait sapienter Rufinum comparisonem iis finibus coarctasse. Etenim Romanus plures insuper amplioresque dioceses habuit ; ad hæc idem et principatum totius Ecclesiæ gerebat ; in quibus duobus componendos non censuit Rufinus, sed in eo tantùm quòd Alexandrinus Ægyptiacæ diocesis ἐξουσίαν habere debeat jure eodem quo Romanus in diocesi urbicariâ, sive suburbicariis Ecclesiis, quæ decem provinciis continebantur. Pagius denique ex Valesio opinatur suburbicariarum Ecclesiarum nomine commodè posse intelligi non solas suburbicariarum provinciarum, sed universi Occidentis Ecclesias ; quemadmodum enim suburbicariæ provinciæ dictæ sunt, quæ in vicarii urbis potestate erant, sic quoque totius Occidentis

Ecclesias suburbicarias à Rufino dici potuisse, ut quæ omnes urbis patriarchæ diocesim conflabant. Tam varius cùm à variis modus reperi- tus sit conciliandi Rufinum cum jure patriarchico Romani in universum Occidentem, fortassè nec abs re fuerit id adnotasse in tantâ quæ hodiè est, opinandi licentiâ, Rufinum eo loco, sicut universas partes diœcesis Alexandrinæ non recenset, sic neque in animo habuisse cunctas Romani patriarchatûs regiones percensere; et quemadmodum exempli potius causâ unam attigit Ægyptum, Lybiâ ac Pentapoli silentio præteritis, sic hic suburbicariis nominatim dictis, cæteras tacitè subintellexisse, atque ita universum utriusque patriarchatum in comparisonem vocasse. Quare, quemadmodum nemo dixit Rufinum, Libyam ac Pentapolim detraxisse Alexandrinæ diœcesi; sic neque Romanæ cæteras, quas silentio prætermisit. Verùm quoniam neque mihi hic defendendum Rufinum sumpserim, neque eos ex eruditis, qui comparisonem eo canone factam censent patriarchatum, nec denique fines ipsos, aut amplitudinem Romanæ diœcesis, abstineo pluribus; tu interim id habe, quidquid de Rufino sit, canone certè sexto Nicæno, neque gloriæ patriarchatûs Romani latissimè diffusi detractum quidquam, quando is ne leviter Ecclesiarum suburbicariarum meminit; minimè verò principatui apostolico in universam Ecclesiam, quippe qui neque in comparationem vocari debuit, aut vocatus est; quin potius, si in examen et ad calculum voces omnia, audeo dicere, esse atque suppetere, unde ex eodem canone principatum Romanum universalem stabilias.

GRÆCUS. Equidem, ut tibi fatear, è nostris etiam Zonaras, Nilus, et ante eos Balsamon, comparisonem eo loco institutam volunt Romanam inter atque Alexandrinam diœceses; neque tamen ideò patriarchatum Romanum ad universum Occidentem porrectum diffitentur. At quoniam iidem primatum inde etiam non segniter oppugnant, votis omnibus totoque animo ex te cognoscere expeto ut tandem, aut quæ inde ad firmitatem primatûs argumenta elicueris.

LATINUS. Compendio accipe, unde Romani primatûs certa indicia ex canone 6 duci possint. Primùm ex te quæro, si Patribus Romani episcopi universalis potestas certa non fuit, cur quemadmodum Alexandrino aliisque, non etiam Romano suæ metæ limitesque constituuntur? cur non ad coercendam Meletii, ju-

rium Alexandrinorum invasoris, temeritatem, argumentum ducunt potius à consuetudine et more, qui per Antiochenam diœcesim viguit? cur Ecclesiæ Romanæ formam in exemplum trahunt? Indicant hæc nempe, imò loquuntur, agnovisse Patres, Romam exemplar etiam esse debere potestatis Alexandrinæ atque Antiochenæ, quemadmodum fons et origo fuerat, et tunc solùm ex more ac consuetudine domesticâ firmum potestatis argumentum duci, cùm Romana quoque consuetudo faverit domesticæ; quæ quidem certissima universalis primatûs sunt argumenta; quibus fortassè moti Chalcedonensi in concilio imperatorii iudices, relecto act. 16 Nicæno sexto canone, continuò fidenter nullâque hæsitazione dixerunt: « Ex his quæ gesta sunt, et ab unoquo- que deposita, perpendimus omnem (ut si ad Græcum, *πρὸ πάντων*, pressius velis reddere, *ante omnia*, vel, *pro omnibus*) quidem primatum, et præcipuum honorem secundum canones antiquæ Romæ Dei amantissimo archiepiscopo conservari. » Ut sanè jam sæpè mirari subeat, vestros etiam in eo cum hæreticis consensisse, ut hinc eversum irent, unde sapientissimi iudices stabilitum conservatumque intulerunt primatum omnem, seu universalem, tam honoris nempe quàm jurisdictionis. Sanè utrumque verba illa continent.

GRÆCUS. Avocabimus sermonem à Nicæni concilii sexto canone, atque ipso adeò Alexandrino patriarchâ, si adhuc tantum indices, ex quo denique tantâ fiduciâ imperatorii iudices primatum Romanæ Ecclesiæ integrum conservari intulerint. Etenim probè tenes, non eâdem penitus verborum sententiâ atque tenore, à Græcis Latinisque eum canonem productum esse. Paschasinus legatus Apostolicus, sic conceptum retulit: « Trecentorum decem et octo Patrum canon sextus: *Quòd Ecclesia Romana primatum semper habuit. Teneat autem et Ægyptus, ut episcopus Alexandriæ etc.* » Græcorum contra lectio talis fuit: « Regula sexta trecentorum decem et octo Patrum: *Antiquæ consuetudines teneant in Ægypto, ut Alexandrinus episcopus omnium habeat potestatem, quoniam et Romano episcopo hæc consuetudo est.* »

LATINUS. Ut iudices denique sententiam quam dixi pronuntiarent, varietas lectionum nihil oberat. Primatum namque, quem conceptis verbis affirmabat canon à Paschasino recitatus, eundem causalis adjecta in Græcorum canone non obscurè designabat. Quare utcum-

que legeretur, primatum semper jure optimo ex Nicæno canone intulisse poterant. Neque modò ex hoc, verùm et ex ipso Constantinopolitani concilii canone tertio, qui pariter eo loco relectus est; quid enim manifestius primatu præcipuo Romani pontificis, continent hæc verba canonis? « Episcopum tamen Constantinopolitanum habere primatûs honorem post Romanum episcopum, propterea quòd « sit nova Roma. »

GRÆCUS. Hoc non ita diu post, pace tuâ, in examen vocabo: tunc dices, prositne an plus obsit Romano primatui Constantinopolitanus atque Chalcedonensis canon; nunc id adhuc unum decerne, cui tu lectioni Nicæni sexti canonis adhærendum putes.

LATINUS. Rem arduam injunxisti, neque proposito nostro necessariam; ne te tamen absque responso dimittam, ita habe: Eruditos magno numero ac assensu in lectionem quæ hodiè in usu est, atque cum Græcâ consentit, propendere; quare eò feruntur plerique omnes, ut quod Paschasinus in canone præterea recitavit: *Ecclesia Romana semper habuit primatum*, inscriptionis loco habendum putent, aut etiam cùm olim fortè in margine adscriptum id esset, subinde, ut fieri amat, in textum ipsum irrepisse existiment; id quod sanè verosimile facit tum textus Græcus, tum et vetustissima Dionysii Exigui Latina versio, multique codices eo additamento destituti, quod non modò lucis affert nihil, sed et perturbare cætera canonis, nonnullis visum est. At nullam tu idcirco, ut sapiens es, fraudem suspicabere, nec Græcis Latinos obrepere voluisse dices, quod quidem neque iudicibus vel leviter in mentem venit.

GRÆCUS. Edic igitur, quid hinc mihi demùm concludendum sit; fraudem enim suspicari illiberale fit, nec in viros graves sive fraus, sive suspicio cadit.

LATINUS. Concludes nimirum primùm, eum Nicæni canonem à Latinis ita semper ab initio intellectum fuisse, ut Romani pontificis primatum eo etiam stabilitum existimaverint; quod tibi quidem mirum non videbitur, si advertas ipsos etiam Constantinopolitanos Patres, penes quos codex absque eo additamento fuerat, sic tamen eundem Nicænum canonem, ut Latini solebant, accepisse, interpretatosque esse. Etenim si non illis Romanus primatus à Christo institutus, à Nicæno utcumque confirmatus, persuasus planè certusque fuisset, eandem, si rectè conjicio, subitura erat Roma

vetus fortunam, quam Alexandria atque Antiochia expertæ sunt: cùm enim toti quanti augendæ Constantinopolitanæ sedi intenti essent, aut exæquassent se undique Romano, aut fortè etiam, quemadmodum cæteros patriarchas, sic et hunc infra se deturbassent, nec dicerent, *episcopum tamen Constantinopolitanum habere primatûs honorem post Romanum*.

GRÆCUS. Hæc cùm ita sint, rectè fortè advertit Dupinus, quanquàm non maximus, neque sincerissimus Romanorum pontificum fautor, ante Constantinopolitanum I nullius alterius œcumenici concilii sanctione certâ, primatum Romanum disertis verbis expressum fuisse; atverò, cùm idem ait eo canone nihil de primatu Romano decretum, nec sedi Romanæ recens quidquam inductum, sed privilegium quo ab olim fruebatur, sartum tectumque conservatum: cùmque insuper addit, ibi Romanam Ecclesiam supponi primam omnium potiùs quàm affirmari, neque ejus obesse primatui honorem, qui Constantinopolitano delatus est: tum enim verò à Græcorum sententiâ, fortè et ab ipsâ rei veritate magnoperè abludit. Etenim Barlaamus, Nilus, atque magno numero è nostris alii, non posthabitu, sed exæquatum eo canone, Romano Constantinopolitanum defendunt; tum et jura primatûs Romani, Patrum decreto, atque imperatorum beneficio tribuunt, neque id Petri causâ, sed ob urbis imperium et splendorem.

§ VI.

LATINUS. Sunt hæc nimirum, infelices schismatis vestri reliquiæ, quod ut denique honestaretis, abneganda fuit Romano pontifici dignitas supremi et à Christo constituti capitis; utque jam non esset schisma dedecori, aperta etiam hæresis adjungenda fuit, quam Evangelia, Traditio, Patrumque unanimis consensio, me tacente, confutant.

GRÆCUS. Cave ne tu hodiè Chalcedonenses, atque ipsos etiam primi Constantinopolitani concilii Patres schismatis atque hæresis reos facias. Quod nostri adhuc sunt tuiti adversus Romanam sedem, ducibus his synodis propugnârunt: quæ Constantinopolitana I, eadem IV Chalcedonensis sanxit, et eadem nostri sequuntur; quid verò de utrâque sede, Romanâ nempe atque Constantinopolitanâ, edicunt illi divino Spiritu afflati Patres, tacebo ipse; loquatur Chalcedonensis synodus: « Sanctorum « Patrum, aiunt illi canone 28, decreta ubique

« sequentes, et canonem nuper lectum claris-
 « simorum episcoporum agnoscentes, eadem
 « quoque et nos decernimus, ac statuimus de
 « privilegiis sanctæ Ecclesiæ Constantinopolis
 « novæ Romæ. Etenim antiquæ Romæ throno,
 « quod urbs illa imperaret, jure Patres privi-
 « legia tribuerunt. Et eâdem ratione moti
 « clarissimi Dei amantissimi episcopi, sanctis-
 « simo novæ Romæ throno, æqualia privilegia
 « tribuerunt, rectè judicantes urbem quæ et
 « imperio et senatu honorata sit, et æqualibus
 « cum antiquissimâ reginâ Româ privilegiis
 « fruatur, etiam in rebus ecclesiasticis non
 « secus ac illam extolli, ac magni fieri, secun-
 « dam post illam existentem : ut et Ponticæ,
 « et Asianæ, et Thraciæ diœcesis metropolitani
 « soli ; præterea episcopi diœcesium quæ sunt
 « inter barbaros, à prædicto throno Constan-
 « tinopolitanæ Ecclesiæ ordinentur, unoquo-
 « que scilicet prædictarum diœcesium metro-
 « politano, cum provinciæ episcopis, provinciæ
 « episcopos ordinante, quemadmodum divinis
 « canonibus est traditum : ordinari autem sicut
 « dictum est, à Constantinopolitano archiepi-
 « scopo, convenientibus de more factis ele-
 « ctionibus, et ad ipsum relatis. » Quibus quid,
 obsecro, clarius, aut ad Patrum sententiam
 pernoscendam, aut jura Constantinopolitanæ
 Ecclesiæ firmanda, aptius dici potuit æquius-
 que? Profectò nullis verbis disertius sedes illæ
 duæ potuerunt exæquari.

LATINUS. Felices vos, et procul à schismate
 omni atque hæresi, si quam aiebas claram
 Patrum sententiam, ut oportebat, aut rectè
 percepissetis, aut perceptæ animus insistendi
 esset! non erat cur toties cum Græciâ pro
 primatu in universam Ecclesiam Romanis vin-
 dicando, arma consereremus. Adversus quem
 cum vos ex Chalcedonensi synodo auctoritatem
 mutuamini, quid aliud agitis quàm ut sanctis-
 simorum Patrum cœtum in eandem vobiscum
 impietatem trahatis, aut denique canonem,
 vim vestræ intelligentiæ effugisse prodatis?
 Sed omittamus hæc, et verum sincerumque
 Patrum sensum vestigemus; quod ut præstem
 commodius, non una in Romano pontifice dis-
 tinguenda est dignitas. Igitur alia in eo epi-
 scopalis est, fortè non ultra centesimum ab
 urbe lapidem in ambitu porrecta. Altera ar-
 chiepiscopalis, seu metropolitana, suburbica-
 rias decem provincias complexa. Patriarchalis
 tertia, quæ per universum Occidentem latè
 diffunditur. Suprema denique dignitas, et po-
 testas Apostolica, quâ universo christiano orbi

præsidet, eumque tanquàm pastor universalis
 et Christi vicarius ex ejusdem instituto mode-
 ratur. Habet verò idem Romanus pontifex
 communia omnia cum episcopis ut episcopus,
 cum metropolitans ut metropolita, cum patriar-
 chis denique ut patriarcha; nec plus ipsi in
 eos facultatis est, quàm cuicumque episcopo
 in episcopos, et patriarchæ in patriarchas;
 quorum quidem sicut dignitas jure divino in-
 stituta non est, sic neque certam jure divino,
 constantemque jurisdictionem obtinent, sed
 eam pro temporum occasionumque diversitate,
 ex decreto vicarii Christi ac Ecclesiæ variant,
 aut variare possunt. Hæc cum ita sint, nescio
 quid Chalcedonensis canon adversum supremæ
 illi Romani pontificis dignitati continere possit,
 qui cum sola patriarchica privilegia, æqualia
 Constantinopolitano tribuat, prorsus intacta
 jura vicarii Christi reliquit.

GRÆCUS. Ut tibi hoc effugium semel præclu-
 dam, atque non in patriarchicâ tantum pote-
 state, verum in primatu ipso, Constantinopo-
 litanum Romano exæquatum exhibeam, nudo
 primi honore ei relicto, recitanda mihi tantum
 sunt verba canonis tertii Constantinopolitanæ
 synodi; ea verò ad finem sic habent : *Episco-
 pum tamen Constantinopolitanum habere primatûs
 honorem post Romanum episcopum, propterea
 quod sit nova Roma*; diligenter mihi nota
 primatûs nomen : igitur in Constantinopolitano
 illo canone de primatu ipso agebatur, non de
 quacumque inferiore dignitate, de patriarchicâ
 verò minimè, ut quæ tum adhuc ignota fuit;
 atqui, si rectè ad Chalcedonensis canonis verba
 advertisti, Constantinopolitani Patres novæ
 Romæ throno æqualia privilegia tribuerunt;
 igitur æqualia non alterius cujuscumque di-
 gnitatis minoris, sed primatûs ipsius Romani.

LATINUS. Tam pressè urgentis more, et syl-
 logismo minimè obvoluto cum rem agis, vide-
 ris prorsus velle ad oculum evincere, parem
 in Constantinopolitano primatum; at actum
 agis, neque quid aliud, quàm ut tuam, verbo
 da veniam, imò tuorum potius ignorantiam in
 publicum prodas : non enim diffiteor in pri-
 matu paria cum Romano privilegia Constanti-
 nopolitanum tunc sortitum esse; at *primatûs*
 nomine, quid tu ibi venire existimas? equidem
 non aliud quàm quod hodiè patriarchicam
 potestatem vocamus; id ut tibi etiam ad ocu-
 lum pateat, relege totum canonem secundum
 ac tertium ejusdem Constantinopolitanæ sy-
 nodi. Il sic habent : « Episcopi autem super
 « diœcesim, quæ trans finem sunt, Ecclesiarum

« non transcendant, neque confundant Eccle-
 « sias; sed secundum regulas, Alexandriae
 « quidem episcopus ea solum quæ sunt in
 « Ægypto disponat. Orientis autem episcopi,
 « solum Orientem gubernent, servatis autem
 « *primatibus*, secundum canones Nicænos,
 « Antiochenæ Ecclesiæ. Et episcopos Asianæ
 « diœcesis, Asianam diœcesim tantummodò
 « gubernare; et Ponticos Ponticam; et Thra-
 « ciæ Thraciam solum. Invocatos autem epi-
 « scopos super diœcesim, vel pro ordinatione,
 « vel pro aliis ecclesiasticis ordinationibus,
 « nullatenus advenire. Servatâ autem supra-
 « scriptâ de provinciis vel regionibus regulâ,
 « manifestum est quia secundum unamquam-
 « que provinciam, ejusdem synodus provinciæ
 « gubernatura est secundum ea quæ in Nicæâ
 « sunt constituta. Eas autem, quæ sunt in
 « barbaris gentibus, Dei Ecclesias gubernari
 « oportet secundum hanc, quæ per Patres
 « consuetudo tenet. Episcopum autem Con-
 « stantinopolitanum habere *primatus* honorem
 « post Romanum episcopum, propterea quòd
 « sit nova Roma. » Vides jam plures *primatus*,
 et suum etiam Antiochiæ concedi; quemadmo-
 dum verò Constantinopolitanum concilium,
 ita sanè et Leo papa *primatus* nomen sumpsit
 epist. 54: « Superbum est... antiquitate cal-
 « catâ alienum jus velle præripere, atque ut
 « unius crescat dignitas, tot metropolitanorum
 « impugnare *primatus*. » Et rursus epist. 59:
 « Non convellantur, ait, provincialium jura
 « *primatum*, ne privilegiis antiquitus institutis,
 « metropolitani fraudentur antistites. » Et rectè,
 ita namque prorsus et Nicæni Patres eodem
primatus nomine uti sunt can. 6: « In Antio-
 « chiâ, et aliis provinciis *primatus* habeant
 « Ecclesiæ civitatum ampliorum. »

GRÆCUS. Si *primatus* nomen eâ ætate, eoque
 canone non supremam, sed patriarchicam
 duntaxat potestatem ac dignitatem indicabat,
 procul dubio neque actione 16 Chalcedonensis
 synodi, cum à iudicibus Romano tribuitur, aliud
 significasse poterat; malè tu itaque dudum ex
 eâ iudicium, sive acclamatione, seu potius
 sententiâ, pro Romani pontificis supremâ po-
 testate argumentum duxisti, nec sine fal-
 laciâ.

LATINUS. *Primatus* nomen æquivocum prorsus
 fuisse id temporis, pro certo habe, et
 quanquàm in canone Constantinopolitano, nil
 ultra patriarchicam Constantinopolitani digni-
 tatem significet, imò et in ipsâ sententiâ iudi-
 cum, cum de Constantinopolitano actione 16

loquuntur, adhuc tamen supremam dignitatem
 in pontifice Romano designat. Etenim si ad
 iudicium verba attendas, tribuunt illi Romano
 episcopo πρὸ πάντων μὲν τὰ πρωτεῖα καὶ τὴν ἐξαί-
 ρητον τιμὴν. Cum contra Constantinopolitano
 nihil aliud deferant, præter τὰ ταυτὰ πρεσβεῖα
 τῆς τιμῆς. Accipe Latine integram iudicium sen-
 tentiam, et discrimen cognosce. « Ex his,
 « quæ gesta sunt, et ab unoquoque deposita,
 « perpendimus pro omnibus quidem (vel ante
 « omnia) primatum et honorem præcipuum
 « secundum canones antiquæ Romæ, Dei aman-
 « tissimo archiepiscopo conservari. Oportere
 « autem sanctissimum archiepiscopum regiæ
 « Constantinopolis novæ Romæ eisdem prima-
 « tibus honoris et ipsum dignum esse, et po-
 « testatem habere ordinare metropolitas in
 « Asianâ, et Ponticâ, et Thraciâ diœcesibus. »
 Equidem utrique duo deferuntur à Patribus,
 primatus et honor; at Romano primatus *omnis*
sive universalis, ac pro omnibus, honorque præci-
 puus; quæ sanè duo sunt ipsa suprema Romani
 pontificis potestas. Constantinopolitano contra
 primatum quidem seu potestatem, ast in Asia-
 nam duntaxat, Ponticam et Thraciam diœce-
 ses, eamque multis clausulis, veluti septis
 quibusdam circumscriptam, et post Romanum
 tantum deferunt.

GRÆCUS. Jam et mihi nonnulla lux affulget,
 ac propè teneo, canonibus iis synodorum,
 sicut et iudicium sententiâ, patriarchicam dun-
 taxat dignitatem Constantinopolitano in diœ-
 ceses sæpè dictas barbaricasque collatam, et
 proximum à Romano honoris ac sessionis lo-
 cum. Hæc sunt illa æqualia privilegia, quibus
 etsi utcumque Romanum patriarcham, ut pa-
 triarcham adæquet, quàm longissimè ab eo ut
 Christi vicario, et universali Ecclesiæ totius,
 omniumque Christi ovium pastore abest; tan-
 tum nempe, quantum ovis à pastore. At si tibi
 argumenta adhuc nonnulla suppetunt, in unum
 collige, et ad liquidum demonstra iis canoni-
 bus, Patres intactum planè reliquisse Romani
 in omnes primatum, neque molitos unquam,
 ut hunc ad Constantinopolitanum etiam trans-
 ferrent, et in hujus communionem admitter-
 rent.

LATINUS. Æquissimæ tuæ petitioni nequeo,
 nisi ut morem geram. Vindicemus itaque
 universalem Romani pontificis primatum, et
 Chalcedonenses Patres, et ipsum Anatolium
 absolvamus à gravissimâ injuriâ, quam eis in-
 cautè imponunt, quotquot ex dicto sæpè ca-
 none supremam Romani pontificis dignitatem

labefactare sunt aggressi. At enim non egent nostris vindictis; satis illi superque seipsos litteris, manu suâ exaratis, à tanto scelere, quantum est invasio summæ potestatis, defendunt, et quæ sua mens fuerit in condendo canone, quæ sententia, etiam ab eo condito, de Romano pontifice, ubertim explicant. Etenim postquàm exposuere, quibus rationum momentis adducti, canonem 28 condiderint, tam magnificis Leonem exornant titulis *capitis, patris, summitatis*, ut nemo, nisi Patres insanire fingat, aut ipse insaniat, seriò possit in animum inducere, eversionem Romani primatûs canone illo Patres quæsisse, aut molitos esse; quæ deinde ea esset dementia, canoni, quo Romanum primatum evertis, à primatûs ejusdem confessione, ac beneficio robur, vigoremque velle accersere! Hoc verò egere Patres, quando ipsius etiam canonis 28 confirmationem à Leone multis precibus deposcebant.

GRÆCUS. Ex multo jam tempore synodicas illas Patrum litteras audire gestio; desiderio meo, tuisque rebus probè consules, si me illarum, ut scriptæ sunt, ad apicem participem facias: sæpè tibi opportuna inde præsidia subsidiaque provenient. Age itaque, et mecum quidquid illud est communica; alacrem auditorem me habebis.

LATINUS. Synodica Patrum, quam optâsti, incipit: *Repletum est gaudio os nostrum*, tom. 3 Concil. part. 3, p. 1774. Hanc aggredior dicere, ubi primùm canonis 28 meminisse incipiunt; aiunt ergo: « Indicamus verò, quia et alia quædam pro rerum ipsarum ordinatâ quiete, et propter ecclesiasticorum statutorum definitivimus firmitatem, scientes quia et vestra sanctitas, addiscens, et probatura, et confirmata est eadem. Eam namque consuetudinem, quæ ex longo jam tempore permansit, quam habuit Constantinopolitanorum sancta Dei Ecclesia, ad ordinandos metropolitanos provinciarum, tam Asianæ, quàm Ponticæ et Thraciæ, et nunc synodali decreto firmavimus, non tam sedi Constantinopolitanæ aliquid præstantes, quàm metropolitanis urbibus quietem congruam providentes, eò quòd frequenter episcopis vitam finientibus, multæ turbæ nascuntur, clericis ac populis, qui per easdem sunt civitates, absque rectore remanentibus, et ecclesiasticum ordinem confundentibus, quod nec vestram latuit sanctitatem, maximè propter Ephesios, unde quidam vobis sæpiùs importunifuerunt. Confirmavimus autem et centum quinquaginta SS. Pa-

trum regulam, qui in Constantinopoli congregati sunt sub piæ memoriæ Majore Theodosio, quæ præcepit, post vestram SS. et Apostolicam sedem, honorem habere Constantinopolitanam, quæ secunda est ordinata; confidentes, quia lucente apud vos apostolico radio, et usque ad Constantinopolitanorum Ecclesiam consuetè gubernando, illum spargentes, hunc sæpè expanditis, eò quòd absque invidiâ consueveritis vestrorum bonorum participatione ditare domesticos: quæ igitur ad interemptionem quidem totius confusionis, confirmationem verò ecclesiasticæ ordinationis definivimus, hæc sicut propria et amica, et ad decorem convenientissima, dignare amplecti, sanctissime ac beatissime Pater. Qui enim locum vestræ sanctitatis obtinent, sanctissimi episcopi Paschasinus et Lucentius, et qui cum iis est reverendissimus presbyter Bonifacius, his ita constitutis vehementer resistere tentaverunt; procul dubio à vestrâ providentiâ inchoari et hoc bonum volentes, ut sicut fidei, sic bonæ ordinationis vobis deputetur effectus. Nos enim curantes tam piissimos et Christi amicos imperatores, qui super hoc delectantur, quam charissimum senatum, et totam, sicut dicere convenit, imperii civitatem, opportunum credidimus esse, honoris ejus confirmationem ab universali concilio celebrari, et velut hæc à tuâ sanctitate fuerint inchoata, eò quòd fovere semper studeas, roboravimus, præsumentes, dum noverimus quia quidquid rectitudinis sit à filiis, ad patres recurrit facientes hoc sibi proprium. Rogamus igitur, et tuis decretis nostrum honora judicium, et sicut nos capiti in bonis adjecimus consonantiam, sic et summitas tua filiis, quod decet, adimpleat; sic enim et plii principes complacebunt, qui tanquàm legem, tuæ sanctitatis judicium firmaverunt, et Constantinopolitana sedes suscipiet præmium, quæ omne semper studium vobis ad causam pietatis explevit, et semetipsam vobis ad concordiam eodem zelo conjunxit: ut autem cognoscatis, quia nihil alicui donando per gratiam facimus, aut per inimicitias adversando, sed ut nutu gubernati divino, omnem vobis gestorum vim insinuavimus, ad probationem nostræ sinceritatis, et ad eorum, quæ à nobis gesta sunt firmitatem et consensionem. » Hactenus verba Patrum.

GRÆCUS. Eademne verò Anatolii etiam fuerit de Romano pontifice sententia in posterum,

postquam à Leone graviter reprehensus ob citatum sæpè canonem, ejus ipse ferebatur auctor, spem jam omnem impetrandæ assensionis pontificiæ posuit, hoc est quod lubens ex te cognoseam.

LATINUS. Acriter reprehensum, spem omnem posuisse Anatolium, at non etiam modestiam, venerationemque adversus Leonem pontificem, responsio, quam ad papam dedit, luculenter admonet; exhibet hanc Allatius lib. 1 de Perp. Cons. c. 23, ad finem. Cum tota prorsus insignem submissionem sapiat, paucula tamen inde decerpemus; ait ergo: «Cuperem vestris potiri affatibus, ut illa vobis obediendo complerem, quæ vestris omnifariam perfectissimis sensibus placita videbantur. Nam penitus absit, ut ego, quæcumque mihi fuissent mandata per litteras, adversarer... De hoc autem, quæ Constantinopolitanæ sedis gratiâ sancita sunt in Chalcedonensi nuper synodo universali, pro certo beatitudo vestra hoc habeat, nullam esse culpam in me, homine, qui semper otium et quietem, in humilitate me continens, ab ineunte meâ ætate, dilexerim. Sed Constantinopolitanæ Ecclesiæ reverendissimus clerus est, qui hoc habebat studium, et istarum partium religiosissimi sacerdotes, in hoc, qui fuere concordēs, et sibi pariter adjutores, cum et sic gestorum vis omnis, et confirmatio auctoritati vestræ beatitudinis fuerit reservata. Hoc igitur benè compertum sanctitas vestra cognoscat, nihil ex me istius causâ factum esse negotii, qui semper omnis jactantiæ levitatem, et aliena appetendi cupiditatem mihi vitandam crediderim.»

GRÆCUS. Hæc sanè esse nequeunt hominum primatum Romani pontificis evertentium, nisi eos mendaces aut amentes fingamus; est enim genus quoddam amentitiæ, in re gravissimâ à se ipso eodem propè momento temporis dissidere, sibi que ipsi in unâ veluti paginâ contradicere, quæque statuerit, suâ manu eadem convellere. Do itaque puram innocuamque prorsus fuisse mentem Chalcedonensium Patrum, atque Anatolii, à scelere, cujus alii propè reos peragunt. Verùm Leo fortassè impugnari suum primatum senserit, quando eum canoni illi 28 acerrimè restitisse tenemus.

LATINUS. Restitisse, quin et in irritum B. Petri auctoritatem misisse, extra dubium est; neque destitisse pontificem, donec ab inceptis quievisset Anatolius, testantur epistolæ ejus 59 et 71, et Gelasii 13. At quæ causa eum

tantoperè commoverit, nunc accipe ex Epistolâ ejusdem 56. Acerbè quæritur læsos Nicænos canones, «quod secundi honoris privilegium sedes Alexandrina perdiderit, et Antiochena proprietatem terciæ dignitatis amiserit;» mox subdit: «Non convellantur provincialium jura primatum, ne privilegiis antiquitus institutis metropolitani fraudentur antistites. Nihil Alexandrinæ, sedis ejus, quam per Marcum Evangelistam B. Petri discipulum meruit, pereat dignitatis. Antiochena quoque Ecclesia in paternæ constitutionis ordine perseveret.» Evolve, si lubet, epistolas omnes Leonis, at inprimis 57, 58, 63, 66; plenæ querelarum sunt et indignationis adversus eam Chalcedonensis concilii sanctionem. At ne vestigium quidem ullum suspicionis de læso suo primatu: quid igitur? aut nempè Leonem, quem facta dictaque sapientissimum probant, hebetem dicamus, oportet; atque suorum incurium, qui jurium alienorum vindex fuit acerrimus; aut ultra modum sagaces Græculos illos, qui ex canonibus Chalcedonensis concilii, ruinam Romani primatus struxerunt, videntque periculum, quod nemo alius.

GRÆCUS. Chalcedonensis concilii canone, itemque Constantinopolitani, nihil infirmatum, nihil detractum esse de Romani pontificis auctoritate supremâ, faciliè jam cedo; at eos nondum satis assequor, qui ex iis etiam argumenta, et veluti subsidia quædam ducunt, ad ejusdem primatus robur ac firmitatem. Si, quemadmodum conjicio, in eadem essententiâ, id etiam expedi; atque arma, quibus nostri in primatum malè utuntur, tu melius in ejusdem defensionem converte.

LATINUS. Ad utriusque synodi canones animum reflecte, et quos probè jam memoriâ tenes, tecum ipso rursus expende: habent ii quædam Romani primatus indicia, communia nempe cum Nicæno sexto canone; quæ illa sint, jam dixi, tu cogitatione ad illa redi; habent etiam nonnulla ipsismet propria, paucis illa verbis, sed manifestum primatum Romano vindicant.

GRÆCUS. Nova illa indicia, quæ Romanum primatum stabiliant, ex iis, nisi fallor, vocibus ducis, quibus in Constantinopolitano quidem concilio episcopus ejus urbis post Romanum primatus honorem habere dicitur; et in Chalcedonensi secundo ab eodem loco constituitur. At hæc infirma prorsus esse, egregiè nostri ostenderunt; Alexius Aristenus ex privilegiis æqualibus, quæ canon Chalcedonensis disertè

Constantinopolitanæ Ecclesiæ asseruit, non abs re sic intulit : « *Post*, præpositio hic non « honoris, sed temporis est significativa ; quasi « diceret : Post multos annos, parem honorem « cum Romano Constantinopolitanus episcopus « habuit. » Balsamon quoque multis idem probare conatus est. Quod locum Constantinopolitani secundum attinet, ita Barlaam monachus in libello de papæ Primatu c. 7, disserit : « Quemadmodum enim novæ Romæ episcopus, « à papâ secundus ordine, est ita planè Alexandrinus huic secundus, deinde Alexandrino « proximus Antiochenus, Jerosolymitanus de- « nique Antiocheno ; » ex quo concludit, solum honoris et præcedentiæ primatum, non potestatis aut jurisdictionis in Romano. Et aptè fortassè : si enim, licet secundus Constantinopolitanus, nil sibi juris vindicat, aut vindicare ex merito debet in Alexandrinum tertium, atque ita deinceps, cur Romanus in eos jure quidquam possit, quamvis primus sit omnium ?

LATINUS. Aristenus nugas agit, et ridendus prorsus videtur, cùm *μετὰ* de temporis posteritate interpretatus est ; quasi verò cavendum etiam fuerit Patribus, ne Constantinopolitanus, qui par honore et jurisdictione decernebatur Romano, si omissum fuisset *μετὰ*, etiam tempore prior, aut æqualis evaderet ; tum, si *μετὰ*, *post*, etiam tempore posteriorem indicat, erit sanè Constantinopolitanus, non post Romanum modò Patriarcham, sed et cæteros omnes, ut in confesso est. Verùm mittamus hæc nugacia. Liberaliùs egit Barlaamus cum Romanis Pontificibus, dùm eis saltem ordinis honorisque primatum præ Constantinopolitano tribuit. At ne is quidem probatur vel ipsi Zonaræ, quanquàm ejusdem farinae homini, minimèque cætera æquo in Romanos pontifices. Igitur audiamus. Is postquàm oppositum Barlaamo probâsset ex Novellâ Justiniani, et Trullani concilii canone 36, sic demùm concludit adversus utrumque : « Quo ex loco de subjectione, non temporis solius ordine, et de « inferiori honoris gradu canonem accipien- « dum esse, facile est intelligere. » Et mox contra Aristeni disputans sententiam, ait : « Cùm alioqui præsertim honoris æqualitas in « utrâque sede retineri nullatenus queat ; nam « sive ipsa præsulorum nomina recitanda, sive in « eodem utrique concessu assidendum, sive « utriusque chirographo eadem syngrapha sit « firmanda, alterum certè præferri necessum « est. Quicumque ergo particulam *post* solam

« temporis seriem, non inferiorem quoque dignitatis gradum significare contendat, is et « vim huic loco afferat, et sententiam neque re- « etam neque bonam eliciat. » At non opus erat Zonaræ ad Trullanum canonem et Novellam recurrere, ut contra Barlaamum triumphum ageret ; etenim è canonum particulis ipsis, *post Romanum ; secundum post eum existentem*, minorem etiam ipsâ jurisdictione significari Constantinopolitanum, judices sapientissimi Chalcedonensis concilii, ut jam aliàs docui, agnoverunt et testati sunt.

GRÆCUS. Agnovisse nil moror, et testatos esse ; at unde, aut quo demùm ratiocinio id assecuti sint, auditis tantùm canonibus Constantinopolitano et Chalcedonensi, id adhuc expedi.

LATINUS. In eam mentem apertè ducebat Constantinopolitanus canon secundus et tertius. Etenim inde legitimâ planè consecutione fluebat, soli primo patriarchæ, Romano nempe pontifici, in omnes jus esse, quando huic uni nullus limes, nulla regio, intra quam se contineat, præscripta sit ; Alexandrino contra suos limites, quos non exeat, definiti sunt, Antiocheno sui, ut de Constantinopolitano taceam, cujus fortassè gubernio, eo canone nulla adhucdum regio aut diocesis demandata est committenda duntaxat per Chalcedonenses. Ex quo quidem jam in aperto est, non eâdem prorsus ratione Alexandrinum secundum à Constantinopolitano esse, quo hic ipse à Romano secundus est ; nec voces illas : *Post Romanum, secundum post eum existentem*, nisi lites vanas serere sit animus, aliter quàm de subjectione verâ erga Romanum accipi posse aut debere. Et ita quidem à judicibus intellectas esse in confesso est.

§ VII.

GRÆCUS. In ambiguo relinquis an Constantinopolitanus tertio canone Constantinopolitani concilii, plus quàm nudi honoris eminentiam supra tres reliquos patriarchas obtinuerit cur verò ita ? opinabar adhuc ego eo canone potestati Constantinopolitani episcopi Asiam, Thraciam, Ponticam, barbaricasque universim regiones supponi.

LATINUS. In medio relinquo, non quòd ipse fluctuem, in quam me partem tradam ; sed ne novis semper, neque in rem nostram magnoperè profuturis, litibus me implicem ; novi enim quantis inter eruditos discordiis, ea, quam insinuâsti, quæstio agitur. Mihi cui

propositum est synodis in primis fidem adjungere, earum auctoritatem, quoad licet, tueri, et quantò minori fieri potest tumultu, res componere, illorum semper sententia præplacuit, qui in Constantinopolitanâ jam synodo, non honorem modò secundum, sed et jurisdictionem in regiones quas hodièque obtinet, hoc est, Asianam, Thraciam, ac Ponticam, barbaricasque decretam è Patrum mente sustinent. Etenim quanquàm id disertè canon ipse Constantinopolitanus non explicet, et Chalcedonenses Patres in Synodicâ datâ ad Leonem profiteantur, se consuetudinem eam, quam ex longo jam tempore Constantinopolitana Ecclesia habuit ad ordinandos metropolitanos, provinciarum Asianæ, Thraciæ, ac Ponticæ, nunc synodali decreto firmâsse, et inter causas, quibus ad id firmandum impulsus sunt, non afferunt Constantinopolitanæ synodi decretum: imò quanquàm de hoc, veluti re penitus distinctâ, neque nexum habente cùm jurisdictione illâ in provincias recensitas, videantur locuti, atque canone Constantinopolitano non insinuent, hic quidquam plus delatum ei sedi, quàm secundum post Apostolicam sedem honorem; si tamen et alia in considerationem vocem, nèque disertis multorum dictis mendacia affingere, et fidem abnegare velim, facilè apparet jurisdictionem illam Constantinopolitano, primùm ex synodi Constantinopolitanæ decreto accessisse, quanquàm ea firma fortè nondùm fuerit: in quam rem testes in primis appello Chalcedonenses Patres: satis disertè illi hoc ipsum tradunt canone suo 28, quando se ad decreta Patrum referunt; eadem sequi testantur, eadem cum illis de privilegiis Ecclesiæ Constantinopolitanæ decernere. Lucentium præterea Apostolicæ sedis legatum appello testem: affirmat is, episcopos jam tunc pronuntiâsse, quæ Chalcedonensis canon 28, de quo lis mota fuerat, constituit jam ante annos propè 80 (melius 70) constituta fuisse. Denique Eleutherius Chalcedonensis episcopus, cùm inter cæteros interrogaretur, liberè subscripsisset canoni 28, in hunc modum, et è nostrâ prorsus sententiâ respondit: « Sciens, « quia et per canones, et per consuetudinem « præcedentem, habet hæc jura Constantino- « politana sedes, cum voluntate subscripsi. » Plus aliquid ausus est affirmare Eusebius episcopus Dorylæi; verba ejus sunt: « Spontè subscripsi (canoni nimirum 28), quoniam et hanc « regulam (hoc est, canonem Constantino- « politanum) sanctissimo papæ in urbe Româ

« ego relegi præsentibus clericis Constantino- « politanis, eamque suscepit. »

GRÆCUS. Digna se nobis hic jam offert, veluti ex re nata, quæstio. Tribuisne aliquid Eusebio Dorylæi? is relectum à se, et susceptum à Leone pontifice canonem Constantinopolitanum disertè palàmque asserit; nec modica ejus dictis auctoritas accrescit ex Paschasini apostolici legati, ex Diogenis Cyzici episcopi dictis. Etenim cùm actione primâ Chalcedonensis concilii, relegerentur pseudo-synodi acta sub Dioscoro celebratæ, et Flaviani nomen quinto loco lectum esset, exclamantibus Orientalibus: « Flavianus in « proprio loco quare non sedit? (intellige « secundo), » Paschasinus continuò dixit: « Ecce « nos Deo volente dominum Anatolium (Con- « stantinopolitanum) primum habemus (nempe « post legatos Leonis), hi quintum posuerunt. » Cui Diogenes Cyzici episcopus dixit: « Quoniam « vos regulas scitis. » Ignorâsse itaque Constantinopolitanum canonem non poterat Roma, quem legati nôrant; neque improbâsse videtur Leo papa, quem Paschasinus ejusdem legatus, eo dicto satis approbâsse laudâsseque videri potest.

LATINUS. Cui vis plus deferam, Eusebio Dorylæi, an Leoni papæ, ejusque in throno successoribus? Experiamur verò, quantum te juvent, quos citâsti; equidem ex Paschasini dicto plus non eruo quàm quòd non invitis legatis pontificiis, secundum locum obtinuerit Chalcedone Anatolius; neque ex Diogenis dicto aliud quàm quòd is canon, quo secundus Constantinopolitano locus assertus est, ignotus legatis non fuerit; et neque Leonem ignorâsse, pro certo habeo, quin etiam eo audiente relectum Romæ ab Eusebio fuisse eundem canonem, facilè dederò. At unde susceptum à papâ idem audeat asserere, aut quâ fide, nescio, nisi fortè id ex Leonis silentio, dissimulationeque concluderit. Ea verò pontificis ipsius ac legatorum dissimulatio, non approbationis loco, sed ad summum velut prudens quædam œconomia habenda est, quam id temporis multa suasisse poterant, imperatorum præcipuè in Constantinopolitanos favor ac propensio; tum et ipsum patriarcharum, quos res attinebat, silentium; quòdque, ut oportebat per synodicas litteras insinuatus non esset, proinde reprobatio suspendi potuit; denique suadebat adhuc silentium cura justa ac sollicitudo pontificum, ne si acrius his minoribus obstitissent, majoribus quæ à

Dioscoro illata fuerant, Ecclesiæ malis, ægrius remedium adhiberi posset. At enim ubi res Ecclesiæ meliorem faciem induerunt, et communis patuit in fide consensus, postquam etiam de more synodus ipsa approbandum transmisit canonem, visumque est Constantinopolitanorum rapinis acrius obsistendum, totis se denique viribus opposuit Leo, quemadmodum in posterum dicturi sumus.

GRÆCUS. Cave rapinas dicere, quæ synodorum consensione Constantinopolitanæ Ecclesiæ accreverunt, sive jura in alios, seu honores, nemineque propè, præter Romanam sedem, obnitente, consentientibus, quos res ipsæ attingebant.

LATINUS. Natales, ac progressus Constantinopolitani patriarchæ, quo alio melius compellarem nomine, non habui. Is enim cum simplex antea esset episcopus, Metropolitæ Heracleensi obnoxius, imperialis urbis splendore, quasi vertigine quâdam sibi ereptus, Cæsarum potentiâ veluti armis quibusdam, in Ecclesiarum jura, sacris Nicænis canonibus stabilita, bellum commovit, multos læsit, ac primum juri Heracleensis se subduxit, neque jam eo contentus, hunc per Thraciam, Cæsareensem per Ponticam, Ephesinum per Asianam diocesim, *αυτοκέφαλος* omnes sub jugum misit, honoreque per Nicænos canones, ex vetustâ consuetudine stabilito exiit; neque minùs gradu suo Alexandrinum, atque Antiochenum dejecit.

GRÆCUS. Hoc postremum, opinor, est, quod acrius Romanos pontifices ussit, hoc dolorem eorum, irasque accendit, quòd eâ ratione despectum divi Petri honorem ducerent, cujus causâ ad fastigium evectas Alexandrinam, atque Antiochenam Ecclesias, ex veteri traditione habebant. Idcirco Leo epist. 56 inculcat: « Nihil Alexandrinæ ejus, quam per B. Marcum Evangelistam S. Petri discipulum meruit, pereat dignitatis. Antiochena quoque (in quâ nempe D. Petrus ipse sedit) Ecclesia, in paternæ constitutionis ordine perse-
veret. »

LATINUS. Eâ sedium conversione læsum esse D. Petri honorem, et veluti sibi id injuriæ factum reputâsse pontifices, ex Gregorio papâ l. 6, epist. 37, ad Eulogium Alexandrinum, non vanè conjicio; verba ejus sunt: « Itaque cum multi sint Apostoli, pro ipso tamen principatu sola Apostolorum principis sedes in auctoritate convaluit, quæ in tribus locis, unius est. Ipse enim sublimavit sedem, in

« quâ etiam quiescere, et præsentem vitam finire dignatus est. Ipse decoravit sedem, in quam Evangelistam discipulum misit. Ipse firmavit sedem, in quâ septem annis, quamvis discessurus, sedit. Cum ergo unius, atque una sedes sit, cui ex auctoritate divinâ tres nunc episcopi præsent, quæ ego de vobis audio, hæc mihi imputo. »

GRÆCUS. Abducamus jam sermonem à causâ quæ Romanos pontifices impulit maximè, ut Constantinopolitani progressibus obsisterent. Certum mihi Leo locutus videtur, qui ad Nicænorum canonum integritatem tuendam se recepit totum; sanè Gregorium hic nimium dixisse opinor, cum Romanum, Alexandrinum atque Antiochenum ex divinâ auctoritate præsidere dixit, id, quod tu vel de Romano pontifice ægrè sustineas adversus tot argumenta, tantumque hostium numerum, quantum ea thesis habet.

LATINUS. Sic planè hic accipiendum esse opinor Gregorium, cum ex auctoritate divinâ præsidere Alexandrinum atque Antiochenum dixit, quemadmodum Paschasini citra offensionem omnem acceperas hoc dictum in Chalcedonensi synodo: « Ecce nos Deo volente dominum Anatolium primum habemus, hi quintum posuerunt B. Flavianum. » Etenim neque hic: *Volente Deo*, neque ibi: *Ex divinâ auctoritate*, jure divino præsedisse, hoc aut illo loco patriarchas Alexandrinum, Antiochenum atque Constantinopolitanum significat, quando nec ipsam eorum patriarchicam auctoritatem divini juris esse sustineri potest. Id sanè si ita fuisset, neque unquam Constantinopolitanus ad id fastigium assurgere suo conatu, neque evehi à Patribus, nec demum firmari ab Innocentio III in Lateranensi IV synodo, canone 5, poterat his verbis: « Antiqua patriarchalium sedium privilegia renovantes, sacrâ universali synodo approbante, sancimus, ut post Romanam Ecclesiam, quæ disponente Domino super omnes alias ordinariæ potestatis obtinet principatum, utpote mater universorum Christi fidelium, et magistra, Constantinopolitana primum, Alexandrina secundum, Antiochena tertium, Hierosolymitana quartum obtineant, servatâ cuilibet propriâ dignitate. »

GRÆCUS. Quot hostibus, quam validis argumentorum telis tu te objicis, si vel de Romanâ sede solâ sustineas, jure eam divino ex Christi dispositione Ecclesiarum omnium caput esse, ac præsidem! Nilus Thessalonicensis,

Balsamon, Macarius Ancyranus, Gabriel Philadelphiensis, Georgius Coresius, sed acerrimè omnium Doxapatrius argumentorum acies in te educant.

LATINUS. Neque tela, neque hostium numerum reformidat veritas, si etiam concordēs fingimus; at ii, quorum tu aciem in me ducis, non mecum tantum, sed et invicem, quin et secum ipsimet depugnant, ut nihil facilius sit, quàm eos suis armis conficere. Verum rem nostram agamus, et quid, quantumque argumenta eorum probent, disquiramus; tu rursum, in hoc etiam altero disceptationis capite, personam eorum sustine, nec quidquam dissimula, in quo vim colloces.

§ VIII.

GRÆCUS. Omnes quoscumque dixi, censeant humanis tantum conciliorum institutis, et favore principum, Romanis pontificibus supremam Ecclesiarum curam demandatam esse. Cur id verò concilia et principes ita egerint, non una omnium et concors est sententia. Etenim Doxapatrius, Balsamon, et Macarius Ancyranus ex canone 28 Chalcedonensi arguunt Romanis pontificibus primatum per Patres concessum, quòd *Roma regina esset*, quòd rerum urbs illa potiretur; itaque per hos, non ob venerationem Petri, Romano ea suprema potestas à Patribus ac Augustis delata est: quare, ut Doxapatrius intulit, « cum « Roma regina esse desiit, cessitque in prædam « gentium Gothicarum (Francos intelligit), « nemoque à Constantinopolitanis imperatoribus ad eam gubernandam destinabatur, « sicut imperio, ita quoque primatu excidit; « primique throni honor Constantinopoli, urbi « nempe imperanti, obvenit. » Hæc iste. Paulò mitius alii; ob venerationem Petri, qui in eâ urbe sedit, ac martyrio glorioso vitam finiit, id supremæ auctoritatis datum Romanæ sedi volunt à Patribus ac imperatoribus. Denique Nilus Thessalonicensis sic eâ de re sententiam suam explicat: « Cum duo circa papam « considerata sint, quòd et Romæ episcopus « sit, ut et synodi testantur, et præterea quòd « sit primus aliorum episcoporum, prius illud « à Petro accepit, quòd scilicet sit Romæ « episcopus, alterum verò à SS. PP. et piis « imperatoribus multo post tempore; » et rationem non quam alii, sed hanc reddit, « quòd « æquum esset in ecclesiasticis quoque rebus, « et multò quidem magis quàm politicis ordinem statui. »

LATINUS. Miseratione, non irâ digni mihi visi sunt, qui in dogmate adeò aperto, adeò obvio adhæserint; accepisse à Petro concedit Nilus, quòd sit Romæ episcopus, cur ita? si quæram, respondere debet quia et Petrus talis erat, et fuisse talem disertè testantur Patres ore uno, et Romanum in episcopatu successisse Petro, constans est traditio: hætenus rectè, jam verò quæro quid Romano pontifici desit horum, ne etiam successisse in primatu dicatur? Petrus primatum à Christo habuit, Petrus hunc, ut minimum voluntate suâ cum particulari episcopatu Romano in suo individuo conjunxit; neque scitur unquam deinceps disjunctisse, aut voluisse disjunctum in successoribus, et traditio Patrum constans, cui episcopatum Romanum, eidem et primatum vindicat; cur ergo, qui ex voluntate Petri et à Petro accepit, ut sit Romæ episcopus, non etiam acceperit, ut sit Ecclesiæ caput? hæc duo postquam voluntate Petri in Petro conjuncta sunt, neque unquam disjuncta, sic cohærent, ut qui uni et alteri idem dignitati succedat, et voluntate eâdem uni, quâ alteri.

GRÆCUS. Negasne igitur à Romano pontifice, qui hodiè est, disjungi posse episcopatum Romanum à primatu? sanè Petrus poterat, postquam etiam in eâ cathedrâ sedit, quanquam etiam ibi finiret, primatum aut alteri sedi affigere, aut nulli; sed quemadmodum ipse primitus eum gessit, nulli Ecclesiæ speciâtim addictus, sic alteri relinquere.

LATINUS. In eam litem supervacaneam non descendam; id certum, quanquam sic pontifex, qui eâdem penitus cum Petro dignitate ac potestate est præditus, facere posset, non tamen posse id quemquam alium; hoc tibi satis sit. An verò etiam Petrus, atque hujus deinceps successores, delectâ semel Romanâ sede potuerint id divortium facere, quæstio nec utilis, et satis controversa est, quando non parva doctorum pars eò inclinât, ut credant ex imperio Christi Petrum Romæ sedem primatus sui collocasse.

GRÆCUS. Qui sic loquuntur, facile procul dubio sustinent, primatum in Ecclesiâ Romanâ divini juris esse, Romanum episcopum divino jure obtinere primatum; at obscuris nituntur et incertis scriptorum testimoniis: quis probus id scripsit? qui Patres dixerunt, ex decreto, ex voluntate aut imperio Christi Romæ figendum fuisse primatum, aut fixum esse?

LATINUS. Ne tu incerta vocaveris, dubia,

obscura, apocrypha, quæ plurium Patrum sententiâ probata sunt, et doctorum calculo roborata. Marcellus papa ad Antiochenos scribit : « Petri sedes primitus apud vos fuit ; « postea jubente Domino Romam translata est. » Hegesippus seculi quarti scriptor, lib. 3 de Excidio Jerosolymitano c. 2, modum etiam narrat, quo ea Christi voluntas innotuit ; cum enim solutus carcere, urbe exisset, ait, Christum Petro videndum se præbuisse, roganteque isto, quò iter intenderet, respondisse : *Vado Romam iterum crucifigi*. Hoc responso, aiunt, Petrum intellexisse, Romæ sibi pro Christo ponendam vitam, et in eâ planè sede supremum pontificatum stabiliendum. Urget hoc Gelasius papa in decreto de Scripturis apocryphis, complexus eandem sententiam. Ambrosius quoque visionem eam Petri et redditum à Christo imperatum narrat lib. 5, epist. 52, et Oratione contra Auxentium ; D. Athanasius in Apolog. pro fugâ suâ ; denique D. Gregorius in expositione psal. 4 Pœnit., conjunctionem sedis Romanæ cum primatu ad Christi imperium referunt. Augustinus ad extremum, Leo, et alii peculiari Dei ordinationi id deputant. Verùm non his innitar, et dabo tibi liberâ Petri voluntate factum, ut episcopatus Romanus cum primatu unitus sit : at tu mihi, ut debes, vicissim da, voluntatem hanc Petri perstitisse, morte ipsâ roboratam, ac veluti testamento consignatam esse. Hoc semel statuto, et primavâ institutione divinâ suppositâ, consequens prorsus est, ut qui in Romanâ sede successit Petro, idem primatum etiam ejus consecutus sit, perpetuâ serie, ac jure eodem ad reliquos Romanos pontifices derivandum.

GRÆCUS. Ex voluntate Petri coaluisse primatum, atque episcopatum Romanum, neque immutasse eam voluntatem, imò morte roborasse, dabo. At numquid ideò Romanus pontifex jure divino primatum obtinere dicendus erit, an non humano potiùs ?

LATINUS. Ne nos inanibus litibus implicemus, atque aerem verberemus, duo mihi in primis hic secernenda puto : primùm quæri potest, an jure et divinâ institutione Romanus pontifex sit successor Petri ; deinde, an postquam, sive ex Christi voluntate, seu ex facto Petri, supremi Ecclesiæ principis, designatus successor est ; jure et institutione divinâ, aut ex decreto duntaxat Petri, vel solâ Ecclesiæ voluntate obtineat privilegia cum Petro prorsus æqualia. Primum caput à Catholicis ipsis in

controversiam vocatur ; secundum confitemur omnes adversus hæreticos æquè ac schismaticos. Aio itaque ex ipsâ Christi institutione, ac voluntate, à Christo ipso obtinere eadem prorsus privilegia Romanos pontifices, quæ Petrus obtinuit, cujus sunt successores ; quare licet de jure divino non sit, Romanum, quâ Romanus est, esse successorem Petri, esse tamen eundem de jure divino caput, quatenus succedit Petro, et ab eodem sortiri, à quo Petrus ipse, supremam in Ecclesiam potestatem sortitus est. « Animadvertendum est « (verbis Nicolai utor iterum) quia non Nicæna, « non denique ulla synodus, quodquam Romanæ Ecclesiæ contulit privilegium, quæ « in Petro noverat eam totius jura potestatis « pleniter meruisse, et cunctarum Christi « ovium regimen accepisse, omnia denique « huic noverat Domini sermone concessa. » Concordat Basilius in Const. Monast. c. 22 : « Hoc, inquit, à Christo ipso docemur, « dum Petrum Ecclesiæ suæ pastorem post se « constituit, *Petre, inquit, amas me plus his ?* « *pasce oves meas* ; et omnibus præterea deinceps pastoribus ac magistris eandem tribuit « potestatem. »

GRÆCUS. Negas igitur per Petrum ipsum, negas per synodos Romanæ Ecclesiæ pontificibus privilegia collata ?

LATINUS. Captiosæ interrogationi, parce si cauto responso occurram : quemadmodum inter dignitates, quas papa sustinet, sic inter privilegia distinguendum opinor. A Christo ipso Romanæ Ecclesiæ pontificibus per Petrum, qui eos successores suos designavit, collatam esse supremam potestatem affirmo ; præit mihi in hoc responsum Nicolaus papa, Ep. 8 ad Michaellem imperatorem ; ait is : « Nam et inter cætera is, per quem nobis præcipuè ista sunt privilegia collata, *tu aliquando conversus*, audivit à Domino : *Confirma fratres tuos*.... Ista igitur privilegia huic sanctæ Ecclesiæ à Christo donata, à synodis non donata, sed solummodò celebrata et venerationi habita. » Etenim privilegium potestatis, quod Petrus à Christo accepit, non privatum, sed publicum, non uni ejus personæ, sed omnibus ab eo in locum ejus designandis successoribus, collatum est.

GRÆCUS. Propositum tibi esse hactenus indicasti, synodorum atque conditorum ab iisdem canonum, quoad posses, dignitati nihil derogare, neque eorum auctoritati quidquam detrudere ; at si ita, ut velle videris, pergas,

cœptoque tenori insistas , mendaces nobis adhuc hodie Chalcedonenses Patres facies ; duo illi disertè canone 28 affirmarunt : primum, quod rem ipsam attinet, privilegia urbis Romanæ à Patribus initium duxisse ; deinde, quod causam attinet , non aliam proferunt , quàm urbis illius imperium ; non igitur institutionem Christi, non Petri meritum , auctoritatem aut voluntatem. Canonem ipsum dudum è memoriâ deprompsi , nunc paucula in quibus vis omnis est , sed clarissima, accipe : « Etenim antiquæ Romæ throno , quod urbs illa imperaret , jure Patres privilegia tribuerunt. »

LATINUS. Consto mihi in proposito, neque ego, quemadmodum multos egisse ante me video, Chalcedonensibus Patribus nescio quæ falsa aut pugnantia imputabo. Id ut præstem, privilegia patriarchica, quæ per universum Occidentem obtinent, à prærogativâ supremæ potestatis distinguo ; et quanquàm hæc fons sit, ac origo, ex quâ cætera omnia privilegia scaturiunt, suos tamen habet episcopalis potestas limites ac gradus, suos patriarchica ; sola suprema potestas omnem Christianum orbem, populum, ac nomen complectitur, et quanquàm ipsa non sit omnis ac sola potestas, omnem tamen, quia suprema, et supra omnes, moderatur, non perturbat. Elegans ejus rei Leo papa dedit exemplum apud Theodorum Foro-Juliensem episcopum, qui metropolitano, ut videtur, neglecto, instrui petierat, negandane poenitentia et communio sit iis qui sunt in vitæ exitu ; sic autem epistolam ad eum 91 ingreditur : « Sollicitudinis quidem tuæ is ordo esse debuerat, ut cum metropolitano tuo primitus de eo quod quærendum videbatur esse, conferres, ac si id quod ignorabat dilectio tua etiam ipse nesciret, instrui vos pariter posceretis. »

GRÆCUS. Assequor penitus quid velis ; ais nimirum eo canone Patres de solâ patriarchicâ potestate Romani episcopi, de patriarchalibus duntaxat ejusdem privilegiis, sermonem intulisse ; hæc verò tu, quemadmodum et ipsam illam dignitatem humani tantum juris facile concedis, nec refers ad divinam institutionem, quemadmodum primatum ipsum. At nonne hoc est pro voluntate sensum dare atque adimere canonibus ? Canon indefinitè disserit de privilegiis, tu ea ad patriarchica coarctas, et quod id tandem jure ?

LATINUS. Sapienter mentem meam coniecisti, neque aliud jam mihi fecisti reliquum, quàm

ut certis indiciis efficiam, nec Patres aliò respexisse, quàm ad patriarchica Romanæ urbis jura. Eo canone Chalcedonenses Patres non detulisse Constantinopolitano nisi patriarchica jura, non ita dudum statuimus ; hæc æqualia eum cum Romani pontificis privilegiis habere voluerunt ; æqualia esse non poterant cum privilegio primatus ipsius à Christo instituti ; igitur æqualia duntaxat esse poterant cum juribus patriarchicis Romani ; de his igitur solis eo canone locuti sunt, hæc sola à Patribus tributa sedi Romanæ, et imperii causâ dixerunt. En unum argumentum. Alterum ducamus è sententiâ judicum imperialium, quæ extat actione 16 concilii Chalcedonensis : sententiam judicum, verbis quibus concepta fuit, non multò antea recitavi, insuper et statui eo loco, primatus nomine judices ipsam supremam vicarii Christi potestatem intellexisse ; hanc verò illi non per Patres tributam, sed per canones conservari dixerunt. Quare nisi fingamus eos Patrum canoni 28, quem reipsâ confirmabant, contraivisse, dicendum sanè vel ex hoc loco est, agnovisse eos, Patres de solâ patriarchicâ Romani pontificis dignitate loqui, cum aiunt per Patres tributam.

GRÆCUS. Præclara hæc sunt in rem tuam argumenta ; at suspicor, cum tam fidenter rem agas, neque uberiora certioraque tibi deesse, quibus denique ad liquidum perducas, nunquàm eam Patrum mentem fuisse, ut primatum Romani pontificis, auctori non divino, decretis humanis adscriptum vellent.

LATINUS. Id sanè luce meridianâ fit clarius ex eorundem Synodicâ ad papam ; ibi sic alloquantur Leonem : « Quam tu (intellige fidem) veluti auream catenam præcepto legislatoris deductam usque ad nos servasti, vocis B. Petri omnibus constitutus interpretes ἡν αὐτὸς ὡς περ χρυσῆς σείραν τῷ προσταγμάτι τοῦ θεμένου καταγομένην εἰς ἡμᾶς διεφύλαξας πᾶσι τῆς τοῦ μακαρίου Πέτρου φωνῆς ἐρμηνεύς καθιστάμενος. » Et rursus, ubi Dioscori audacissimum facinus contra Leonem commemorant, sic aiunt : « Et post hæc omnia insuper et contra ipsum, cui vineæ custodia à Salvatore commissa est, extendit insaniam, id est, contra tuam quæque sanctitatem, et excommunicationem meditatus est contra te, qui corpus Ecclesiæ unire festinas. » Conc. t. 4, p. 1775. Sic cum de Leonis primatu locuti sint, eumque apertè ad Salvatorem retulerint, nisi eos prorsus à mente alienos, ipsi insipientes fingamus,

confitendum denique est, in canone cùm *Romæ reginæ à Patribus privilegia tributa tradunt*, de patriarchicis duntaxat eos cogitasse, ad hæc sola animo styloque respexisse.

GRÆCUS. Et verò ita prorsus, eoque tantum sensu, à Leone quoque papâ id acceptum, mihi quidem jam extra omne est dubium; postquàm lectis ejus Epistolis, intelligo nihil Leonem huic Chalcedonensium Patrum sententiæ repugnasse, quod sanè acerrimè facturum fuerat, si primatus sui institutionem, quam ipse tot locis, pro certo divinitus, tanquàm ex verâ origine ducebat, impugnari, aut ad humana Patrum decreta detrudi sensisset: « Memor sum, ait Leo Ep. 32, ad Marcianum et Faustum presbyteros, me sub illius nomine Ecclesiæ præsidere, cujus à Domino Jesu Christo est glorificata confessio, et cujus fides omnes hæreses destruit; » et Ep. 87 ad Africæ episcopos: « Cùm de ordinationibus sacerdotum quædam apud vos illicitè usurpata, crebrior ad nos commeantium sermo perferret, ratio pietatis exegit, ut pro sollicitudine quam universæ Ecclesiæ, ex divinâ institutione dependimus, » etc. Sit igitur in tuto institutio divina primatus Romani, neque à quoquam lacesatur. At si vel patriarchica jura Romanæ etiam sedi tribuerunt Patres ob urbis imperium, nescio quam fidem merebuntur effata Nicolai, aliorumque pontificum, qui universa ad Petri meritum, ad Petri voluntatem retulere, quorum tu jam sæpè sententias in medium produxisti.

LATINUS. Leo papa, Ep. 53, ad Anatolium, dignitatem patriarchicam non Romanæ modò, verùm et Alexandrinæ, atque Antiochenæ Ecclesiæ duxisse videtur ex merito Apostolorum principis: « Nihil Alexandrinæ sedi, ejus, quam per S. Marcum Evangelistam B. Petri discipulum meruit, pereat dignitatis.... Antiochena quoque Ecclesia, in quâ primùm prædicante beato Apostolo Petro christianum nomen exortum est, in paternæ constitutionis ordine perseveret, et in gradu tertio collocata nunquàm se fiat inferior. » Et Epist. ad Marcianum: « Habeat, ait, sicut optamus, Constantinopolitana civitas gloriam suam, et protegente dextrâ Dei, diuturno clementiæ vestræ fruatur imperio; alia tamen ratio est rerum secularium, alia divinarum.... non dedignetur regiam civitatem, quam Apostolicam non potest facere sedem, nec ultrò speret modò (loquitur de Anatolio) quòd per aliorum possit offensiones augeri; privilegia

enim Ecclesiarum sanctorum Patrum canonicis instituta, et venerabilis Nicænæ synodi fixa decretis, nullâ possunt improbitate convelli, nullâ novitate mutari. » Disertiùs adhuc trium patriarchalium sedium institutionem atque ordinem D. Petro assignavit Gregorius I. 6, Ep. 37, ad Eulogium Alexandrinum, cujus verba supra dedimus. Innocentius I, Ep. 18, loquens de Antiocheno patriarchatu, et Nicænâ synodo, quæ explicuit mentem sacerdotum, et custodiendam duxit necessarium, addit: « Unde advertimus non tam pro civitatis magnificentia hoc attributum eidem, quàm quòd prima primi Apostoli sedes esse monstretur, ubi et nomen accepit Religio christiana, et quæ conventum Apostolorum apud se fieri celeberrimum meruit. » Nicolaus I, in Epistolâ ad Michaellem imperatorem, ait: « Ecclesiæ Romanæ privilegia Christi ore in B. Petro firmata, in Ecclesiâ ipsâ disposita, antiquitus observata, et à sanctis universalibus synodis celebrata, atque à cunctâ Ecclesiâ jugiter venerata, nullatenus possunt minui, nullatenus infringi, nullatenus commutari, quoniam fundamentum quod Deus posuit, humanus non valet amovere conatus..... Ista igitur privilegia huic sanctæ Ecclesiæ à Christo donata, à synodo non donata, sed solummodò celebrata, et venerationi habita.... Denique si instituta Nicænæ synodi diligenter inspiciantur, invenietur profectò, quia Romanæ Ecclesiæ nullum eadem synodus contulit incrementum, sed potius ex ejus formâ, quod Alexandrinæ Ecclesiæ tribueret, particulariter sumpsit exemplum. » Gelasius papa ad episcopos Dardaniæ scribens, mendacii etiam insinuat eos qui ex profano urbis Romanæ imperio primatus apostolici causam ducunt; verba ejus sunt: « Mediolanum, Ravenna, Sirmium, Treviri et Nicomedia multis temporibus imperii sedes fuerunt, quibus cùm nihil plus juris, dignitatis et prærogativæ ecclesiasticæ eâ de causâ concessum fuerit, non immeritò mendacii arguuntur, qui dicunt prædictâ de causâ Romanam urbem ad fastigium apostolici muneris evectam esse. »

GRÆCUS. Quorsum verò tu hæc tanta summorum pontificum testimonia conguessisti, nisi ut constantem non fuisse ipsorum sensum palam facias? Equidem si mecum ea reputem, comperio pontifices neque in assignando institutore patriarchalium sedium, juriisque, neque in ipsâ institutionis causâ statuendâ,

ex æquo concordēs esse. Gregorius D. Petro Romanæ sedis et cæterarum patriarchalium provectionem assignat; Nicolaus primæ cathedræ privilegia ad Christum auctorem refert, atque ad ejus normam cæteras patriarchales Ecclesias compositas affirmat Leo; atque Innocentius à Patrum canonibus, decretis atque constitutionibus Ecclesiarum jura repetunt. Quod causam attinet, Gelasius apertè inficiatur, Romanam Ecclesiam conscendisse ad hoc fastigium causâ profani imperii, et Leo non esse eamdem ecclesiasticorum ac secularium rationem admonet. Ab utroque paululùm deflexit Innocentius; etenim quanquàm ad honorem ac meritum Petri patriarcharum sedium eminentiam referendam potiùs existimet, nec tamen penitus abnuat, magnificentiæ, splendorisque civilis urbium rationem nonnullam fuisse habitam. Ex quo quidem apparet, in causâ assignandâ Innocentium favere aliquantùm 28 canonì, at repugnare Leonem atque Gelasium; in auctore verò constituendo, neque invicem, neque cum canone in totum concordare pontifices. Etenim cum Gregorius auctorem Petrum privilegiorum insinuet, cæteri aut Christum, aut Patres auctores fecisse videntur potiùs.

LATINUS. Ut te denique hoc labyrintho educam, in quem sponte tuâ ingressus es, primum mihi monendus es, pontifices omnes unanimi prorsùs sentiâ, primatum Romanæ Ecclesiæ ad Christi institutionem constanter retulisse, sic, ut hoc in controversiam jam venire nequeat; deinde, quod cætera patriarchalium Ecclesiarum privilegia attinet, primum ac principalem eorum institutorem, et ex vero auctorem fuisse divum Petrum; secundarios verò, ut qui scripto complexi sint jura Ecclesiarum, fuisse Patres; Petrum in delectu trium sedium, Romanæ, Alexandrinæ atque Antiochenæ, ad urbium etiam earum majestatem amplitudinemque respexisse: quare Patres, qui scriptâ institutione, hoc est, canonibus, jura sua Ecclesiis illis tribuerunt, aut veriùs confirmârunt, commodum ad tria advertisse poterant: ad Petri institutoris honorem, ad urbium majestatem, ac denique ad consuetudinem inde ab Apostolis manantem; ex quibus quidem institutio, et honor D. Petri causa principalis condendorum canonum fuerit; urbium majestas, veluti occasio remota, cùm proxima esset ipsa vetus consuetudo, cujus tuendæ atque reducendæ causâ conditum esse Nicænum sextum canonem dicturi sumus aliàs.

Ita habes negotium omne compositum, et tam pontifices invicem, quàm cum Chalcedonensibus facilè in concordiam adduces; sunt etenim ex ipsis alii qui de principali causâ, primoque institutore loquantur, rursùs alii, cùm de secundâ, hoc est, scripto consignatâ institutione agant, quæ fuerit occasio remota, quæ proxima, insinuant.

GRÆCUS. Modum quem tradidisti Patrum dicta mutuo fœdere conciliandi, atque in eandem sententiam colligandi, ex animo complector; in eo verò adhucdùm hæreo, quo tu vade, quo duce, quibusque momentis adductus statueris, Petrum ipsum in patriarchalium sedium designatione, ad urbium splendorem, majestatemque oculos advertisse.

LATINUS. Petrum, « de cujus honore, ut ait « Bonifacius, institutio universalis nascentis « Ecclesiæ sumpsit principium, » tres orbis partes, ut tum quidem divisio fuit, secutum; primum, Occidentem universum Romæ, Orientem sive Asiam prope omnem Antiochiæ, et demùm Ægyptum, Lybiam, ac Pentapolim Alexandriæ, nobilissimis ac præcipuis earum orbis partium urbibus, tribuisse, res ipsa monet, et Græci, atque inter hos Nilus Archimandrita cognomento Doxapatrius, tractatu de quinque thronis patriarchalibus, profitentur. Ad civilem normam, sive ab initio statim, sive tractu temporis, per Patres ac synodos, ecclesiasticum quoque regimen, cæterarum quoque metropolitanarum, atque auctocephalarum Ecclesiarum compositum fuisse, satis innuit canon 6 Nicæni concilii. Is enim, prout à Paschasino in Chalcedonensi conventu refertur, sic habet: « Et in cæteris provinciis, « primatus habeant Ecclesiæ civitatum ampliorum. » Et verò non abs re penitus; quanquàm enim eadem non sit prorsùs ratio divinorum atque humanorum, nullusque civilia inter ac ecclesiastica nexus, nec urbis majestas, aut decor, lege sibi vindicare possit auctoritatem ecclesiasticam; Ecclesia tamen primis præcipuè temporibus, non ex vano, sed multis omnino, gravibusque causis id institutum sequendum sibi duxit. Et cessit ex voto planè consilium, quando ex perpetuo hominum in maximas eas urbes commeatu atque confluxu, et fides vera latius propagata est, et gloriosius de erroribus ac idolis egit triumphos, debellatâ in conspectu nobilissimarum urbium impietate.

GRÆCUS. Si in metropolitanis, auctocephalis, atque ipsis patriarchalibus thronis designandis

eum morem secuti sunt Apostoli, fortassè non temerè dicerem, ipsum quoque universalem primatum idcirco Romæ in urbe orbis dominâ à Petro collocatum esse, atque in successoribus stabilitum.

LATINUS. Si divinum scrutari fas sit consilium, et ad humanam rationem expendere, facilè hic quoque tibi assentior; favet nempe, et præit nobis in hanc mentem Valentinianus imperator, qui ex duplici planè capite supremam Romanorum pontificum potestatem repetiisse videtur, cùm inquit: « Cùm igitur « Apostolicæ sedis primatum sancti Petri meritum (qui princeps est episcopalis coronæ) « et Romanæ civitatis dignitas, sacræ etiam « synodi firmavit auctoritas; ne quid præter « auctoritatem sedis istius illicitum præsumptio « attentare nitatur; tunc enim demùm Ecclesiarum pax ubique servabitur, si rectorem « suum agnoscat universitas. » Itaque, si rectè assequor, cur ubi Romanæ præ cæteris sive Christi imperio, sive Petri decreto, summa illa atque apostolica dignitas adhæserit; cur eadem Patrum decretis firmata sit, duplicem hanc causam Valentinianus insinuat: Petri meritum et dignitatem urbis. S. Leo papa aliam quoque præterea indicat, Serm. 4 de SS. Petro et Paulo dicens: « Ut lux veritatis, « quæ in omnium gentium revelabatur salutem, « efficacius se ab ipso capite per totum mundum corpus diffunderet: hic conculcandæ « philosophicæ opiniones, hic dissolvendæ erant « terrenæ sapientiæ vanitates; hic confutandi « dæmonum cultus; hic omnium sacrilegiorum « impietas destruenda, ubi diligentissimâ superstitione habebatur collectum, quidquid « usquàm fuerat vanis erroribus institutum. » Quare Prosper, aut quisquis est auctor libri de Voc. Gent. l. 2, c. 6, rectè dixit: « Credimus providentiâ Dei, Romani regni latitudinem præparatam, ut nationes vocandæ ad unitatem corporis Christi, priùs jure unius consociarentur imperii: quamvis gratia christiana non contenta sit eosdem limites habere, quos Roma, multosque jam populos sceptro crucis Christi illa subdiderit, quos armis suis ista non domuit, quæ sic per apostolici sacerdotii principatum amplior facta est arce Religionis, quàm solio potestatis. »

GRÆCUS. Nihil igitur, quod antea non habuerit ex Christi institutione, aut Petri decreto, accessit, novoque favore delatum est Romanæ Ecclesiæ, sive synodorum canonibus, sive Augustorum decretis ac constitutionibus?

Hic equidem, si ubi aliàs ægrè assentior, nec nisi invitatus in tuam concedo sententiam. Et enim si ex præcellentissimâ illâ institutione omnia sacra Romanæ Ecclesiæ emanassent privilegia, fierine poterat, ut Osius præses Sardicensis concilii, utique gnarus optimè Romanorum decorum, jus appellationum, è præcipuis prærogativis unum, Patrum veluti arbitrio relinqueret, diceretque: « Si vobis placet, sancti Petri Apostoli memoriam honoremus, ut scribatur ab his qui causam examinarunt, Julio Romano episcopo, et si judicaverit renovandum esse judicium, renovetur. »

LATINUS. Honorare memoriam S. Petri non est idem, quod concedere novam legem; sed consuetudinem vetustam appellationum, inde ab Apostolis manantem, scripto etiam canone complecti. Id verò facere liberum fuisse Patribus quis neget? Quare hoc solum fuisse in arbitrio Patrum indicavit Osius, ad hoc unum peragendum, memoria D. Petri eos animabat, ipsum verò jus appellationum probè noverat, vel ex ipso vetustissimo, perpetuoque more, ad integritatem apostolici primatus pertinere, nec in hominum esse voluntate.

GRÆCUS. Si ex primatus naturâ jus appellationum per se fluebat; si etiam primatus æquè ac ejus natura cognita fuit omnibus, nullique dubium, hunc à Christo descendere, quid, quæso, opus fuit, tot Augustorum decretis, edictisque ad ejus robur ac firmitatem? Cur imperatores non dicunt se *confirmare* duntaxat, sed sæpè *sancire, decernere*? atque cùm etiam confirmare se testantur, cur ad canones provocant? Imò cur ipsi pontifices maximi, cùm jura sua prosequuntur, ad canones inprimis se applicant, hos identidem oppugnantibus suis opponunt, ex horum memoriâ observantiam sibi suisque decretis conciliant? Ad extremum, quâ fide ipse etiam Æneas Sylvius, postea Pius II, dixisse poterat, Ep. 288: « Ante Nicænum concilium sibi quisque vivebat, et ad Romanam Ecclesiam parvus habebatur respectus? » Hæc sanè ut singula relinquant rem dubiam, collecta tamen, atque in unum collata, utcumque efficiunt, probabilem esse Barlaami sententiam, nec aspernandum prorsus, cùm dixit c. 4, « Romanam sedem multis seculis post Petrum, sanctorum Patrum, piissimorumque imperatorum beneficio, primas fuisse nactam. »

LATINUS. Moderanda, non abjicienda penitus damnandaque esset ea Barlaami sententia, si

de facto tantum, ipsaque externâ jurium executione, non de ipso jure procederet. Etenim quanquam ab initio statim fundatæ Ecclesiæ, eadem prorsus, quæ hodie fuisset Romanorum pontificum auctoritas atque potestas, hinc tamen urgentibus imperatorum persecutionibus, inde gentilium, ac paganorum immani obstante numero, veluti nubibus quibusdam involuta prohibebatur, ne plenâ majestate luceque effulgeret, radiosque quaquaversum dispergeret. Hoc est, nec aliud, quod Pius II et ipse fassus est, de cujus mente ne ullum, supersit dubium, adi, quam citâsti ejusdem Epistolam; in eos planè scripta est, quos communis cum Barlaamo error implicat; initium litterarum sic habet: « Sunt nonnulli nationis tuæ homines parùm pensis habentes, quibus Romani pontificis auctoritas neque necessaria esse videtur, neque à Christo instituta, contra quos scribere hanc Epistolam, et tibi transmittere decrevimus. » Legeres in eâ quot apices, tot primatus à Christo perfecti testimonia. Neque tamen eâ etiam primâ Ecclesiæ ætate, quâcumque perturbata ac aspera, sic Romanorum pontificum suprema potestas delituit, ut non aliquando veluti radiis longiùs emissis se proderet, et ad imperatorum etiam, quamvis gentilium, cognitionem fama perveniret; nam, ut omittam quæ de Philippi imperatoris in Fabianum pontificem veneratione prodit Eusebius, tantam tamque singularem fuisse liquet, ut non ex vano Augustum illum complures hodieque christianum fuisse suspicentur. Aurelianus, quanquam ex omnium sententiâ paganus, eam nihilominus Romanorum pontificum in ecclesiasticos prælatos potestatem confessus videtur, quando de patriarchali æde subortam inter Paulum Samosatenum bis exauctoratum et successorem Domnum litem ad tribunal Romani pontificis excuti, hujus auctoritate componi, finiri que jussit, teste Eusebio, l. 7, cap. 30. At hæc tunc adhuc veluti in umbrâ agebantur: ubi verò Augustis fidei lux plena affulsit, edictis illi, decretisque suis plenum usum Romanis suorum jurium, quæ à Christo per Petrum acceperant, impeditum eatenus, expedierunt, et veluti è latebris in publicum profluxerunt.

GRÆCUS. Nihil tu igitur plus indulges Constantino Magno, Valentiniano, Phocæ, et Constantino Pogonato? Equidem sanctiones eorum, quas in commodum Romanæ Ecclesiæ vulgârunt, plus etiam aliquid ipsos egisse,

argumento sunt. Constantinus edicto suo « privilegium Romanæ Ecclesiæ pontifici contulit, ut in toto orbe Romano sacerdotes ita hunc caput habeant, sicut judices regem; » cap. pen. d. 96, Valentinianus decrevit, « ut omnibus pro lege sit, quidquid sanxit Apostolicæ sedis auctoritas. » Justinianus Novellâ 131: « Sancimus, inquit, secundum definitionem synodorum, sanctissimum senioris Romæ papam primum esse omnium sacerdotum. » Phocas quoque imperator, teste Bedâ de Temporibus, rogante papâ Bonifacio, statuit, « Sedem Romanæ et Apostolicæ Ecclesiæ, caput esse omnium Ecclesiarum. » Platina demum in Vitis pontificum narrat, « Constantinum Pogonatum, Benedicti sanctitate permotum, sanctionem emisisse, ut quem clerus, populus, exercitus Romanus, pontificem elegisset, eundem statim verum Christi vicarium esse omnes crederent. » Hæc sunt, quæ multos in eam mentem impulerunt, ut ex imperatorum beneficio, aut Patrum humanitate, Romanorum pontificum auctoritatem supremam profectam vellent.

LATINUS. Cum beneficia multa, nec vulgaria, à christianis imperatoribus in summos pontifices profecta, grati profiteamur, ne tamen supremam etiam potestatem elargiri possent iidem, prohibuit dignitatis hujus sanctitas, amplitudo atque majestas, et ipsa etiam ejusdem vetustas. Etenim tam illa vetusta est, ut seculis imperatores christianos prævertat; adeò sacra, ut profanorum hominum se dedere non possit voluntati; adeò demum augusta, eminens, ac supra homines posita, totque ac tam insignibus privilegiis munita, ut solum immortalem Deum auctorem agnoscere possit. Etenim, ut cætera præteream, *Petra* est, in quâ ad finem seculi perstabit Ecclesia; estne verò inter mortales rerum potens adeò, qui hoc spondere largiri, aut præstare possit? Quod igitur imperatorum beneficio adscribunt grati pontifices, est religiosa defensio ac tutela, quam præstant adversus hostes, qui in eam insurgunt. Constantini Magni edictum nominasse te, qui eruditionem sectaris, minimè decuit; quando edictum ejus, atque donatio, jam à vulgo ipso exploditur, et inter commenta otiosorum hominum, neque satis ad fingendum cautorum, meritò refertur; cui si tu etiam fidem præstare velis, habebis in eo luculentè à Christo instituti primatus testimonia; pauca ejus hæc accipe: « Quantam potestatem idem Salvator noster suo Apostolo B. Petro con-

« tulit in cœlo ac in terrâ, lucidissimè nobis
 « idem venerabilis pater Sylvester edixit. »
 Valentiniani sententiam de primatu Romano
 ex ejusdem litteris ad Theodosium exhibuimus
 jam aliàs. Justinianus quid egerit, explicat
 Joannes papa in litteris ad eundem datis :
 « Romanæ sedis, ait is, reverentiam conser-
 « vatis, et ei cuncta subjecitis, et ad ejus de-
 « ducitis unitatem, ad cujus auctorem, hoc est,
 « Apostolorum primum Domino loquente præ-
 « ceptum est : *Pasce oves meas*, quam esse om-
 « nium verè Ecclesiarum caput, et Patrum
 « regulæ, et principum statuta declarant, et
 « pietatis vestræ reverentissimi testantur affe-
 « ctus. » Phocæ constitutione, ut quidem nar-
 rant Paulus Diac. l. 4, de gest. Longob. c. 11,
 et Anastasius atque Platina, nihil aliud actum
 est, quàm ut fastus Constantinopolitani epi-
 scopi Cyriaci deprimeretur, qui more præces-
 sorum, in quos Pelagius atque Gregorius
 Magnus frustra adhuc depugnaverunt, titulos
 vanos *universalis*, ac *œcumenici* patriarchæ,
 usurpabat. Pogonatus egit quod principem
 christianum decuit, decessitque jure confir-
 mandi electiones pontificum Romanorum,
 quod liberatâ à Gothis Româ primus eripuerat
 Justinianus, seu potentiâ seu pontificum in-
 dulgentiâ.

GRÆCUS. Petram tu fidei, Ecclesiæque, Ro-
 manam cathedram à Christo constitutam, ais,
 sicut perennitatem suam, sic jura quoque
 primatûs, neque canonibus, neque imperato-
 rum placitis debere, quanquàm utrisque ma-
 gnoperè adjuvetur. Quantum verò hæc tua,
 imò et mea, à nostrorum hominum abest sen-
 tentiâ? qui Romanam Ecclesiam ut non infi-
 cientur primatum olim gessisse, hodie denique
 à multis jam inde seculis in ordinem redactam,
 supremi præsulatûs gloriâ excidisse volunt;
 quanquàm hanc grandem ejus ruinam, neque
 ad eadem omnes tempora, neque eidem omnes
 causæ assignent.

§ IX.

LATINUS. Probè novi Doxapatrium, Annam
 Comnenam Alexiadis l. 4, et Joannem Cinna-
 mum, ab amisso imperio, supremæ auctorita-
 tis jacturam accersere; et tunc ex eorum
 sentiendi Christi vices, supremamque pastora-
 lem curam ad Constantinopolitanum transisse,
 cùm Romanorum imperium Romæ esse desiit.
 At quàm hos sui puderet, si hodie viverent, et
 neque jam Romæ ex ipsorum sentiendi, neque
 Constantinopoli, aut ullibi terrarum Romanum

imperium cernerent. Non persequar horum
 opinionem pluribus, quando vanitatem ejus
 ipsi etiam è schismate Græci derident; neque
 ideò ab obedientiâ ac veneratione sui patriar-
 chæ decedunt, quòd urbs barbaris serviat :
 imò primas adhuc in Ecclesiâ ei deferant,
 quanquàm Mahometanorum jugo fastus eorum
 prope oppressus sit. Age itaque, et unde alii
 ruinam primatûs Romani duxerint, expedi.

GRÆCUS. Michael Anchiali, Barlaamus, et
 Nilus Thessalonicensis ad violatam fidem et
 corruptos Ecclesiæ Romanæ mores, primatûs
 in eâ sede dispendia revocant : « Absit, ait
 « Barlaamus, ut eò nos insanix unquàm devē-
 « niamus, ut orthodoxum, Patrumque vestigiis
 « ubique inhærentem, eo, quem Patres ipsi
 « detulerunt, honore spoliemus. Sin papa
 « vester divinarum legum ac decretorum vio-
 « lator existit, cur damnum ducitis, si nos
 « vobiscum unâ perire nolumus? » Nilus Thes-
 salonicensis in summâ sic ait : « Quamdiu
 « quidem papa ordinem servat, et cum veritate
 « stat, à primo et proprio principatu non re-
 « movetur, et caput est Ecclesiæ, et summus
 « pontifex, et Petri reliquorumque Apostolo-
 « rum successor, omnesque ei obedire oportet,
 « nihilque est, quod ipsius honori detrahat;
 « si verò cùm semel à veritate recesserit, ad
 « eam redire noluerit, damnatorum pœnis erit
 « obnoxius. » Neque aliter Simon Thessaloní-
 censis, in Dialogo de rebus Ecclesiasticis, qui
 ita suos admonet : « Latinis, qui primatum
 « adstruunt, contradicere opus non est, neque
 « id lædit Ecclesiam. Ostendant tantummodò
 « ipsum in Petri fide, et illius successorum
 « persistere, et habeat sibi Petri omnia et pri-
 « mus sit, et vertex, et caput omnium, et su-
 « premus antistes; id enim de patriarchis
 « Romanis, qui pro tempore fuerunt, scriptum
 « est, et apostolicus hic thronus, et qui in eo
 « insidet, pontifex, rectam fidem tenens, suc-
 « cessor dicitur Petri, nullusque rectè sen-
 « tientium ac loquentium oppositum affirma-
 « bit. »

LATINUS. Si Græcorum omnium, qui Roma-
 nis pontificibus obedientiam denegant, ea
 foret sententia, laborum susceptorum esset,
 cur pœniteat. At divisos sicut à Latinâ Ecce-
 siâ, sic et ab invicem, sentiendi licentia in
 scopulos undique agit. Ex his, quos longissimè
 temeritas provexit, primatum, supremamque
 auctoritatem nunquàm in Ecclesiâ Romanâ
 fuisse audent dicere, unius nudi honoris emi-
 nentiam concedunt. Qui medio gradiuntur

tramite, honori illi quidem sociant potestatem, at quæ originem suam ex placito Patrum ac imperatorum ducat, urbisque splendori se totam debeat. Atque in hos arma hactenus strinximus, et, si placet superis, errorem utrumque debellavimus. Nunc ad postremos hos accedamus, et Romanæ Ecclesiæ primatum, neque aliquando amissum esse, neque posse amitti ostendamus.

GRÆCUS. Si vera sint, uti quidem verissima esse non ambigo, quæ tu de primatûs institutione in Petro et successoribus, de privilegiis, quibus hunc communiit Salvator, ubertim dixisti; in confesso est, Romanos pontifices veros Petri successores, neque in fide errasse hactenus, neque credendum Ecclesiæ universæ proposuisse, quod errorem sapiat. Vanissimum itaque effugium, putidumque schismati obtendi velum existimo, cùm à Romanâ sede amissum primatum ad Constantinopolitanos transferunt, ut inobedientiam suam utcumque excusent.

LATINUS. Sapienter et prorsus catholicè à te nunc dicta læto animo suscipio. At ego in iis non sistam: edici etiam mihi postulo, quæ fœda cooptaverit in mores suos Romana Ecclesia: quibus erroribus doctrina ejus scateat: tempora etiam atque annos, quibus his tantis illa malis succubuit, ad calculum revocari cupio. Equidem ante septem synodos œcumenicas peractas, Romanum pontificem primatu excidisse, nemo sanus dixerit: quando eadem ipsæ synodi luculentissima Romani primatûs indicia exhibent paginis prope singulis. Constantinopolitani I concilii Patres, se in Epistolâ ad papam, membra Damasi vocant: « Quoniam vos, nos veluti membra per Dei amantissimi imperatoris litteras accersivistis. » Coram Ephesinis Patribus apostolicus legatus Arcadius Actor. 2, dixit: « Ex litteris Cœlestini Apostolicæ sedis episcopi, vestra beatitudo agnoscere poterit, qualem omnium Ecclesiarum curam gerat. » Et postquàm Patres lectis litteris papæ acclamassent: « Cœlestino custodi fidei, Cœlestino universa synodus gratias agit, » reddidit vicissim grates Philippus legatus: « Gratias agimus sanctæ synodo, quòd litteris sancti, beatique papæ nostri vobis recitatis, sancta membra, sanctis vestris vocibus, sancto capiti, sanctis etiam vestris exclamationibus vos adjunxeritis. Non enim ignorat vestra beatitudo, totius fidei, vel etiam Apostolorum caput esse beatum Apostolum Petrum. » Chalce-

donenses Patres in allocutione ad Marcianum imperatorem, de Leone papâ ita aiebant: « Unde nobis impenetrabilem in omni errore propugnatorem Deus providit, et Romanæ Ecclesiæ papam ad victoriam præparavit, doctrinis eum per omnia veritatis accingens, ut quemadmodum fervens affectu Petrus, et hic affectu ferventiore decertans, omnem ad Deum sensum, intelligentiamque perducat. » Et in Synodicâ ad Leonem: « Sicut nos capiti in bonis adjecimus consonantiam, sic et summitas tua filiis, quod decet, adimpleat. » Concilii II Constantinopolitani coll. 7, refertur episcoporum ad Vigilium in colloquio quodam responsum, quod sic habet: « Si secundum, quod scriptis placuit, inter nos et vestram beatitudinem, et SS. Patriarchas, et religiosissimos episcopos jubetis convenire, et pro tribus Capitulis disceptare, et formam cum omnibus dare rectæ fidei convenientem, sicut et sancti Apostoli, et sancti Patres, et quatuor concilia fecerunt, communi quæstione exortâ, et caput, et patrem, et primos vos habemus. » Quare ubi dissipatis discordiis suffragio suo accessit decretis Patrum, *caput, pater, et primi sub-sellii sacerdos* continuò est habitus; et Græci, ne quando dubitari posset de quintæ synodi auctoritate, decretum Vigilii in Acta retulerunt continenter post definitionem synodi. Id quidem nec Photius, quanquàm acerrimus Romanæ Ecclesiæ hostis dissimulat; verba ejus sunt lib. de septem Synodis, hæc: « Ad erat præsens in urbe, sed non intererat synodo; etsi verò non adeò prono animo esset erga sacri concilii cœtum, nihilominus tamen communem Patrum fidem libello confirmavit. » Ut mirum sit, Michaellem Cerularium Photiani schismatis discipulum, ac hæredem, hoc ignorasse, aut malignè oculere voluisse: qui quidem, ut repudiata per summum sæculus communionis Romanæ à se amoliretur infamiam, inde à Vigilii temporibus, papæ nomen ex sacris Diptychis deletum fuisse, ausus est comminisci, datâ Epistolâ ad Petrum Antiochenum episcopum.

GRÆCUS. Verùm Michaelis errorem, et chartophylacis ejus ignorantiam, an oscitantiam, egregiè Petrus castigavit; proferam autem ipsa Petri verba, ex ejus epistolâ ad Michaellem, quoniam non solum, quid de Vigilii negotio Pëtrus sentiret, sed tempus etiam designat, ex quo Constantinopolitani patriarchæ, nomen Romani, Diptychis expun-

xerunt, quod est certum defectionis argumentum; Epistola Petri sic habet: « Sacris sanctitatis tuæ litteris continetur. famâ ad te perlatum, me in sacra Diptycha papam retulisse, idemque præstitisse cæteros patriarchas, quæ culpa à me præter cæteros abesse debuerat, quippe qui noverim, quod à temporibus sextæ synodi, usque ad hanc ætatem, papæ nomen è Diptychis excisum fuerit, quoniam Vigilii synodo interesse noluit, neque damnare, quæ adversus rectam fidem et duodecim capita Cyrilli scripserat Theodoretus, atque ex illo tempore præcisum esse papam à vestrà sanctissimâ Ecclesiâ. » His ex epistolâ Michaelis, suæ insertis, supinam scriptoris ignorantiam sic refellit, sic errorem convincit: « Quæ ad Vigilium spectant, quantam præ se ferunt religiosi chartophylacis tui oscitantiam: licet enim in rhetoricâ arte, ut ferunt, sit apprimè versatus, attamen in hâc ejus adolescentiâ, nondum satis callet res ecclesiasticas: Vigilii tempus refertur ad quintam, non autem ad sextam synodum; intervallum autem duarum synodorum est centum et viginti novem annorum: accidit autem ut ad paucillum temporis ab ejus recitatione abstineretur, ob dissidium ejus cum Mennâ sanctissimo patriarchâ, quem ille suspensione mulctaverat, donec sacerdotes ad invicem in pacem redierunt. Papa autem erat sextæ synodi temporibus Agatho, vir clarissimus, et in rebus divinis exercitatus: lege verò, quæ sextam synodum spectant, quæ quidem solent relegi die Dominicâ post festum Exaltationis venerabilis crucis. Etenim invenies prædictum Agathonem à sanctâ illâ synodo summis laudibus efferrî. Præterea verò ego sum testis omni exceptione major, plurimi quoque mecum è gremio Ecclesiæ præstantes viri, quod sub beatissimo domino Joanne Antiocheno patriarchâ, Joannes ejusdem nominis papa Romanus, in sacris Diptychis recitabatur, quin etiam ante annos quadraginta quinque, cum ad urbem Constantinopolim accessissem, sub beatissimo patriarchâ domino Sergio, inveni prædictum papam, unâ cum aliis patriarchis inter divina mysteria recitatum. Quomodo verò deinceps ejus recitatio præcisa fuerit, quamve ob causam, penitus ignoro. » Hæc Petrus Antiochenus ad Cerularium patriarcham.

LATINUS. Egregia sanè epistola, dignaque, quam ex te audierim, præsulis nempe æquè

docti ac catholici, cui ægrè faciebat, consortium cum Ecclesiâ Romanâ nullâ causâ abrumpi: in hoc igitur restituere Cerularium conatus, operam lusit; at quod alteri non poterat, sibi retinuit: datis etenim fidei suæ et ordinationis testibus ad Leonem IX, desiderii sui compos factus est, ut probè constat ex Leonis responsione: nolim tamen hic cuncta ejus tueri, omniumque vadem agere. Etenim Eutychio, jam sedente et terminatâ, ut videtur, synodo V, cum continuò non accessisset Vigilii, simul in exilium actus, simul nomen ejus Diptychis exemptum est. Primum Anastasius, alterum ipsa imperatoris littera, eâ de re ad Patres exarata, quæ id imperabat, nos admonet. At verò brevissimam sicut exilii, sic alterius ignominie injuriam fuisse, rectè Petrus asseruit; confirmatâ enim per Vigilium synodo, lætam omnia faciem induere, paxque reddita Ecclesiis. Agathonem à sextâ synodo celebratum ex vero asseruit: addidisse poterat, et VII synodi Patrum elogia, dicta papæ Adriano; neque minùs in rem meam commemorâsse poterat, sub Photio interruptum, at mox per S. Ignatium, et synodum octavam, instauratum obsequium erga Romanos pontifices, quod sanè commodè perduxisse potuit ad Sergiiusque tempora, qui circa annum 1019 obiit; quin et ad ipsius Michaelis Cerularii infaustum regimen, qui Photianum schisma, decem ac septem patriarcharum ferè catholicorum successione, prope collapsum, magnis viribus instauravit, atque ad summum infelicitatis apicem perduxit, relegendus in exilium ab Alexio Comneno ad annum 1059, atque à suâ divellendus, qui ante Orientalem ab Occidentali Ecclesiâ, maximo bonorum luctu et nullâ causâ separavit, expuncto Romani pontificis nomine, ut rectè conclusit Petrus Antiochenus, dicens: « Quomodo verò deinceps ejus recitatio præcisa fuerit, quamve ob causam, penitus ignoro; » sanè si causa schismatis fuisset aliqua, neque potuit, neque ignorari debuit à Petro Antiocheno coævo Cerularii.

GRÆCUS. Nullâ prorsus causâ dissensionem molitum Michaelem Cerularium, cave dixeris; luculentissima sunt, et omninò quindecim accusationis capita, quæ ille adversus Ecclesiam Latinam congessit.

LATINUS. Probè novi omnia, audeo tamen nulla dicere; quando quæcumque ipse nunerat, aut sunt ejusmodi, ut calumniis meritò accenseas; aut nihil fœdum, nihil depravatum, nil hæreticum contineant; aut denique

italia, quæ non cum Cerularii ætate exorta, sed multis retrò temporibus in Ecclesiâ Romanâ constanter usurpata, neque à Græcis orthodoxis, sive qui Photium antecesserunt, sive qui deinceps secuti sunt, reprehensa, aut ad primatûs pontificii abnegationem adhibita. Quare fucum facit rudibus Cerularius, et quàmecumque scelerei adeò atroci, quale schisma est, paret velum obducere, velum tantum, et fucus est, quem multis, ac sæpè jam celebratis conciliis detraximus. Verùm, quæ nunc adhuc strictim et levissimè attingi, uberius tunc dicturus sum, cùm ad schismatis originem, progressus infaustos, et necessitatem communionis cum Romanâ Ecclesiâ, sermonem perduxero; quod in finem, atque ad calcem colloqui nostri servo.

Colloquium Tertium.

DE JURIBUS ROMANI PONTIFICIS.

§ I.

GRÆCUS. Generatim adhuc in primatu Romanis pontificibus asserendo versatus es. Et quanquàm præter honorem præcipuum, potestatem etiam auctoritatemque in omnes Christi fideles primatûs nomine complexus videaris, juvabit tamen luculentiorum ejus imaginem expungere, atque oculis omnium animisque objicere. At vereor magnoperè, ne tu mihi ex papâ merum absolutissimumque monarcham ipsis etiam œcumenicis Patrum synodis superiorem, suoque personali privilegio supremum ac infallibilem controversiarum judicem, sic, ut ipse vicissim agnoscat neminem, efficias; in episcopis verò, atque ipsis adeò patriarchis delegatam tantum potestatem constituas, quousque pontificios nonnullos processisse probè novimus. Si ubi, hic quidem, atque imprimis moderatum te esse cuperem. Nosti quàm difficiles sint Græcorum animi ad credendum æquè ac parendum: et longæ libertati, quin et dominationi in Ecclesias assueta Constantinopolis ægrè colla supponet iugo Romanæ Ecclesiæ.

LATINUS. Ne te quidquam celem, cùm in scholis versor, mirum mihi arridet, et confidenter tueor regimen Ecclesiæ monarchicum, non quòd vim ullam, aut potestatem omnem ordinariam in uno solo conclusam sapiat, sed tamen tale, quod sicut à Christi solius pendet arbitrio, ita neque legibus cujusquam hominis,

aut cœtûs humani pro voluntate limitari possit. Libenter itaque et singularum, et universæ Ecclesiæ in synodo collectæ, papam superiorem, ac caput facio, atque cum suâ etiam particulari Romanâ Ecclesiâ judicem controversiarum fidei infallibilem defendo. At enim cùm probè sciam scholasticas inter lites, atque dogmata magnoperè interesse, habebō satis, si quod nemo Catholicorum, neque tu negare velis: gaudebo si hodie ex Græco horum temporum, te vel Francum fide atque doctrinâ efficiam: et sic adhuc Romano-Catholicus in sinu complexuque Ecclesiæ futurus es.

GRÆCUS. Ut tu nunc innuisse videris, atque ex aliis sæpè antea me audisse meminī, Franci Romano-Catholici cum Sorbonensi scholâ, propiùs aliquantum nostris favent, et potestatem supremam papæ cum Ecclesiarum libertate utcumque componunt. Horum tu igitur mihi sententiam explicatiùs propone. Deliberatum enim mihi est, atque omni Græciæ, non plus Romanæ sedi deferre, quàm quod tutâ ac integrâ fide negari nequeat.

LATINUS. Equidem hic ego te liberalem, quàm avarum esse mallet, ut in re ad communem Ecclesiæ utilitatem magnoperè conducente, et piissima majorum potiùs exempla sequi, doctrinamque vetustam, et hodie in scholis tritissimam, quàm illam nonnullorum ex Francis, quæ initia sua non ante Pisanam synodum habuit. At quoniam ipsa sedes Romana in magnis lucris reputat, si vel catholicis Sorbonensium articulis libertatique Gallicanæ ex animo accedatis, accipe quæ ab illis universim tribuantur, atque à Catholico quovis tribui oporteat. Igitur illi Romanum pontificem Christi vicarium, D. Petri successorem, summum, verum, proprium atque visibile caput constituunt, centrum unitatis, vinculum catholicæ communionis et originem, sic ut nulli fas ducant, à legitimo Romano pontifice quovis colore quæsito secessionem facere, et ab omnibus ejus decretis reverentia præstanda sit, dùm universæ Ecclesiæ ultimum ac definitivum interveniat iudicium.

GRÆCUS. Ex hâc Sorbonensium doctrinâ, quam compendio tradidisti subtili sanè atque acutâ, plura mihi consequi videntur: ac primum, si rectè habeo, quanquàm illi Romanum pontificem singulis episcopis atque Ecclesiis præponant, submittunt tamen etiam iudicio universæ Ecclesiæ, sicque monarchicam papæ potestatem utcumque aristocratiam temperant. Deinde quanquàm etiam eidem infallibilitatem

propriam, atque, ut sic dicam, individualement non attribuant, cavent tamen etiam hæresibus ac schismati; et quanquam dent Ecclesiæ reclamandi facultatem, tamen etiam observantiam atque obedientiam pontificiis decretis, legibus ac definitionibus sartam tectamque utcumque tuentur. At ne mihi perpetuò illationibus utendum sit, age, et jura, in quibus illi primatum Romanum constituent, paucis, sed luculentè expedi.

LATINUS. Ad quinque, nisi fallor, capita promptè omnia reduces, quæ illi omnesque Catholici papæ attribuunt. Ex his ordine primum est jus cogendi, ac moderandi synodos. Alterum ad legislativam ejus potestatem pertinet. Tertium judicis munus complectitur. Quartum jus revisionis est, atque è nostrâ sententiâ appellationum quoque. Postremum est ipsa communionis necessitas cum Romanâ cathedrâ; hoc verò in alium locum tempusque dilato, jura cætera primatûs Romani exequemur.

GRÆCUS. Si lubet, decurramus cuncta suo ordine: tuum erit, exemplis singula stabilire; meum, si quid in adversum occurrat, apertè proferre. Aggredere jus cogendi ac præsidendi synodis, et quis quam coegerit, quis præsederit, dic è tuâ sententiâ. Non erit sermo longus, quando septem tantum œcumenicas nos Græci adstruimus.

§ II.

LATINUS. Ne in alia deflectam, nolo hic tecum inire pugnam de synodorum numero. Ex septem œcumenicis, quas admittis, Nicænâ I, imperante Constantino ad annum 325, in causâ Arii convocâsse aio Sylvestrum papam, quem etiam per Osiûm Cordubensem, Vitum et Vincentium presbyteros præsedisse disertè testatur Gelasius Cyzicenus lib. 2 Hist. concilii Nicæni c. 5, et Cedrenus vester.

GRÆCUS. An legisti aliquando Launoium Sorbonensem doctorem? catervam ille historicorum adversus te producit, qui convocationem Nicæni omnes Constantino asserunt. Euseb. lib. 3, c. 6; Soer. l. 1, c. 5; Theodoret. l. 1, c. 7; Sozomenum lib. 1, c. 16; Rufinum l. 10, c. 1, à quibus nulla fit Sylvestri memoria; et ne tu id à Constantino ex consensu Sylvestri coactum, ut vobis est solemne, dicas, adde his, si lubet, ipsam synodicam Nicæni concilii epistolam ad Ecclesiam Alexandrinam, quam descripsit Theodoretus l. 1, c. 11. Quod Osiûm attinet, præsidem præfuisse dabo, at

quid vetat cum Launoio dicere, id munus ipsi, non mandato pontificis, sed præstantiâ sapientiæ ac meritorum contigisse.

LATINUS. Quos adduxisti scriptores, nil me terrent, quando eorum nemo unus negat, et Rufinus disertè affirmat, Constantinum ex sententiâ sacerdotum concilium indixisse. Quod quidem Rufini testimonium frustra Launoius ad unum Alexandrinum patriarcham restrinxit: quanquam enim ex Epiphaniò hæresi 68, satis constet, Alexandri Alexandriae episcopi studio et hortatu à Constantino Nicææ congregatos esse Patres, nemo tamen exclusit Sylvestrum; et Damasus in Pontificali apertè ait, ejus planè consensu Nicænâ synodum coaluisse. Cui et sexta synodus generalis, act. 8, suffragatur, dicens: « Arius divisor Trinitatis surgebat, et continuò Constantinus semper Augustus, et Sylvester laudabilis magnam et insignem synodum in Nicæâ congregabant. » Comuni itaque studio pontificis ac imperatoris coaluit synodus, nisi plus referas Launoio, quàm synodo. Osiûm mediocris in Hispaniâ Ecclesiæ episcopum, cæterosque presbyteros alio quocumque nomine præsedisse, quàm Romani pontificis, merum commentum esse faciliè cognosces, si tu primum advertas in conciliis non tam celebritatem nominis, quàm hierarchicum ordinem observatum, et cogites conspicuos præ Osio multos Nicæno eidem adfuisse.

GRÆCUS. Memini adfuisse Eustathium patriarcham Antiochenum, Alexandrum Alexandrinum, de Ecclesiâ, in causâ quæ tum agebatur, meritissimum, S. Nicolaum Myræ in Liciâ episcopum, Jacobum Nisibis in Mesopotamiâ, quem Theodoretus, l. 1, c. 7, suscitâsse mortuos, aliaque stupenda edidisse memorat. Omitto cæteros prophetiæ dono clarissimos, atque alios toleratis pro Christo tormentis insignes, qui magno numero illi cœtui astiterunt. Quare nec mihi Launoii sententia placuit, cum se ille ad celebritatem nominis Osiani reduxit. Sit igitur ut volebas, de Nicæno. At certò Constantinopolitanum I nec convocavit Damasus, neque per legatos moderatus est.

LATINUS. Constantinopolitanum I Theodosio seniore imperante, et Damaso papâ, anno 381 celebratum adversus Macedonium, alii è nostris convocatione nationale fuisse tradunt; proinde dent faciliè pontificem id non convocâsse, aut præsedisse per legatos, sed Nectarium Constantinopoleos episcopum. Verum

rectius alii, propiusque veritati, à Damaso convocatos Romam aiunt universos, sed Orientales Constantinopoli substituisse, et moram suam ibi excusasse, tum ex angustiis temporis præstituti, tum et ex Orientalium Ecclesiarum discrimine, quo non leviter laborabant. Ita ex Romanâ simul ac Constantinopolitanâ unam œcumenicam evasisse, animis nempe ac sententiis Occiduorum, Orientaliumque Patrum in idem conspirantibus. Verum ut ut id sit, tantum abest, ut ejus synodi factum papæ juribus quidquam detrimenti afferat, ut hinc eadem etiam magnoperè confirmari existimem. Si tibi est otium, lege Synodicam Patrum ad Damasum; refert eam Theodoretus l. 5, c. 9; apertissimè testatur affirmatque pontifici jus cogendi concilia: «Man-
dato, aiunt, litterarum superiore anno à
vestrâ reverentiâ ad sanctissimum impera-
torem Theodosium missarum ad iter dun-
taxat Constantinopolim usque faciendum nos
præparavimus.» Damasi quoque litteras ad idem concilium datas inspicere: ex utrisque cognosces facillè, indixisse quidem Theodosium, at Damasi potius quàm suis auspiciis synodum. Quare verissimè dictum à Patribus sextæ synodi in Prosphnetico ad imperatorem Act. 18: «Theodosius et Damasus per secundam synodum obstiterunt Macedonio, sicut
Sylvester et Constantinus, congregato Nicæno concilio, Ario obstiterant.»

GRÆCUS. Ephesinum I, ordine III, condixisse Juniorem Theodosium ad annum 431, adversus Nestorii Constantinopolitani insaniam, auctor est Evagrius, l. 1, c. 2.

LATINUS. At etiam coaluisse idem Cyrilli industriâ, ac Cœlestini auctoritate, Prosperi Chronicon notat; cujus etiam vice præfuisse Cyrillum ex Evagrio, Liberato, ac Photio, tum et ipsâ Cœlestini ad Cyrillum epistolâ manifestum est. Neque de legatione Cyrillo injunctâ apud Græcos dubitatum est, ut id etiam summo semper honori ac gloriæ vertent, ideòque Cyrillum orbis universi judicem appellatum testatur Nicephorus l. 14, c. 34, ut nihil dicam de accepto Româ phrygio, quo deinceps in sacris solemnibus per omnem vitam usum ferunt. Cyrillo in legatione socii postea additi sunt Arcadius et Projectus episcopi cum Philippo presbytero.

GRÆCUS. Chalcedonense I, ordine IV, jussu Marciani imperatoris piissimi convenisse ad annum 451, auctor est ipse Leo papa Ep. 43; Photius I, de septem Synodis, Anatolium

Constantinopoleos patriarcham etiam præsidem facit; quanquàm neque possim, neque negare velim Paschasinum præcipuum Leonis legatum, præsidem quoque fuisse; id enim nimis quàm apertè monet ipsa ejus subscriptio: «Paschasinus vice beatissimi, ac apostolicæ universalis Ecclesiæ papæ, sanctæ
synodo præsidens subscripsi.»

LATINUS. Leonis papæ legatos summo jure ac prærogativâ subsellii æquè ac suffragii præfuisse congregatis Patribus, sic ut totius concilii πρόεδρος haberent ex actione etiam tertiâ in manifesto est. Etenim cùm facinora Dioscori in examen vocata essent, præsidii nomine cognitionem eorum sibi cum primis deberi dixerunt: «Nostram parvitatem huic
sancto concilio pro se præsidere præcepit
(Leo), ideòque necessarium est, hæc quæ in
medium proferuntur, per nostram interlocutionem disceptari.» At quod denique rem omnem extra controversiam collocat, sunt ipsa Patrum verba: sic illi in Synodicâ ad Leonem fatentur: «Tu episcopis judicibus
sicut membris caput præeras in his, qui
tuum tenebant locum; imperatores verò ad
ordinandum decentissimè præsidebant.» De Anatolio præside quanquàm nulla hic mentio fiat, dabo tamen id Photio, Cedreno, Zonaræ et Nilo Rhodiensi, ut neque hunc ex præsidum numero penitus excludam, quando et alios patriarchas Photius eodem titulo ac nomine honoravit. Nempe triplici sensu in præsidum nomen usurpatum invenio. Primi ordinis erant, qui Romani pontificis nomine præsidebant; etenim ii soli, ut caput membris, præerant. Alio rursus sensu imperatores, alio patriarchæ: hi nempe ut summi in episcoporum ordine judices; illi ceu Ecclesiæ defensores, quibusque incumberet tueri judiciorum ordinem, vim omnem arcere, avertere turbas, aut subortas suâ majestate componere. Sic tantum cùm Chalcedonensi præsedisset imperator, neque auctoritate suâ convocasse ex omni orbe Patres putandus est. Et verò docet id Marciani ipsius littera præfixa concilio. Ea ipse indicturus concilium, rogat pontificem adesse ne gravaretur, aut, si id nollet, per litteras doceret quidquid agendum videretur, ac demùm sic concludit: «Ut ad quemdam
destinatum locum, ubi vobis placuerit,
omnes sanctissimi episcopi debeant convenire, et quæ christianæ Religionis, et catholicæ fidei prosint, sicut sanctitas tua, secundum ecclesiasticas regulas definivit, suâ

« dispositione declaret. » Quare jure optimo secundæ Moesiæ episcopi in epistolâ ad Augustum dixere : « In Chalcedonensium civitate multi sancti episcopi convenerunt per justificationem Leonis Romani pontificis, qui verè caput est episcoporum. » Nec à vero aberrâsse Gelasium ad episcopos Dardaniæ scribentem, « solam Apostolicam sedem suâ auctoritate effecisse, ut synodus Chalcedonensis fieret, » dabit facilè, quisquis summa Leonis papæ studia, conatusque expenderit; quos, quàm asperè repulit, frustratusque Theodosius Junior fuerat, tam clementer admisit, promovitque Marcianus piissimus imperator.

GRÆCUS. At concilium Constantinopolitanum II, ordine V, non à P. Vigilio, sed imperatore Justiniano in causâ trium Capitulorum indictum ad annum 553, non sub alterius, quàm Eutychii patriarchæ Constantinopolitani præsidio decursum fuisse, nisi longum ac supervacaneum esset, manifestis testimoniis docere possem.

LATINUS. Parce tempori : equidem si tu omnia quæ antecessere, quæque consecuta sunt eam synodum, libero animo inspicias, fatendum sanè erit, hîc etiam præcipuas in convocatione æquè ac decursu V synodi partes fuisse Vigilii R. P. De quo si ambigas, absolvere te dubio omni Patres sextæ synodi, qui in Prosphnetico ad imperatorem Constantinum aiunt : « Vigilius et Justinianus quintæ synodi conventum celebrant, vel ut vulgata habet lectio : Vigilius post hæc Justiniano piissimo consonuit, et quintum concilium constitutum est. » An tu id negabis?

GRÆCUS. Equidem negare vereor; at neque hæc Patrum dicta satis concilio cum iis quæ sacri historici narrant de Vigilio. Ac initio quidem infectum fuisse Vigilium Eutychianâ labe mihi certum est. Deinde ubi causa trium Capitulorum agitari cœpta est, acrem eorum defensorem extitisse adversus imperatorem Justinianum, graves propterea calamitates perpassum, quòd edicto Justinianæo adversus præfata capitula nollet accedere. Etenim evenit, ut Constantinopoli in ecclesiâ vis ei manusque admotæ sint, necessumque haberit Chalcedonem se fugâ eripere. Nec felicius fuit à terminatâ synodo; etenim cum ad eam assensu suo tergiversaretur accedere, mandato irati imperatoris in Proconesum exul deportari jussus est; quin et è tabulis ecclesiasticis nomen papæ erasum. Quæ cum ita sint, nescio, quâ fide dici possit à quoquam,

studio Vigilii, aut de ejus consensu convenisse synodum, papæque Romani auctoritatem, et præcipuas in eâ partes fuisse.

LATINUS. Vigilium quod attinet, tria tempora in eo aptè distinxisti : atque ut omnia ejus gesta in plano sint, primùm non diffiteor eundem malis artibus, dejecto Sylverio papâ, ad pontificatum evasisse; atque ad hujus legitimi papæ usque decessum, sive ex animo, sive fictè Eutychianis favisse. Sed enim decedente ex humanis Sylverio, postquàm certus jam pontifex erat, è vestigio animum larvamque posuit, divinoque Spiritu sedem Petri gubernante, quæcumque antea adversus sanctam fidem Chalcedone stabilitam ad Theodoram impiè exaraverat solemnî fidei testimonio delevit, litteris datis ad Justinianum. Romæ adhuc erat Vigilius, cum, ut Pagio videtur, ad annum 544, Justinianus primum emisit edictum adversus tria Capitula, hoc est, adversus Theodorum Mopsuestenum, ejusque scripta, adversus Theodoretum Cyrensis libros contra duodecim S. Cyrilli Capitula, seu Anathematismos, et denique adversus Ibæ Edesseni ad Marium Persam epistolam. Et ex Orientalibus quidem multos perpulerat, sive metus exauctorationis, sive reverentia majestatis ad subscribendum edicto. Mennas tamen Constantinopolitanus eâ tantùm conditione subscripsit, ut reciperet chirographum, si hæc Romanus episcopus non probâset. Quanta hæc fuit observantia in Romanam sedem, quam tu impugnas! Quod Vigilium attinet, Romæ in libertate constitutus, edicto tum ipse, tum reliquus Occidens subscribere renuit. Imperator ergo, ut in suam sententiam pertraheret Vigilium, Constantinopolim accivit. Iter id periculi plenum papa propè invitus suscepit, lentèque peregit, ferè malorum præsagus. Et verò in quæcumque se partem daret, plenam periculi aleam subibat; cum hinc universus Occidens pro Chalcedonensis synodi auctoritate depugnaret, eâque integrâ ac salvâ, damnari Capitula haud posse existimaret; inde verò imperator cum multis ex Oriente, quos jam in sententiam pertraxerat, damnationem Capitulorum urgeret.

GRÆCUS. Nunquàm satis in cognitionem pervenire potui, unde id demùm factum sit, ut Vigilius, multique tam Orientalium, quàm Occidentalium Patrum, ex Capitulorum trium damnatione, periculum fieri Chalcedonensi synodo suspicari potuerint. Equidem Theodori Mopsuesteni neque persona, neque scripta,

nec causa expensa, judicatave, minùs probata aut reprobata fuit Chalcedone. Theodoretus susceptus quidem, at non antequàm dixisset Nestorio anathema, quo sanè sua quoque adversùs Cyrillum scripta pro Nestorio sententiâ eâdem confixit. Nisi Ibas sit causa tot morarum ac motuum, nescio quid aliud.

LATINUS. Qui damnatione Justinianæa trium Capitulorum grave vulnus infligi reverentiæ et auctoritati Chalcedonensis synodi opinabantur, et ipse existimo præcipuè ad Ibam Edessenum respexisse. Noverant quippe, relectâ ejus ad Marium Persam epistolâ, act. 10, orthodoxum voce conciliis proclamatum. Quin et Maximi Antiocheni dictum : *Orthodoxa est ejus (Ibæ) declarata dictatio*, multorum obversabatur animis, quanquàm immeritò, quando in Ibæ personam, quam orthodoxam dixit IV synodus, nil severius à V decretum est. Et ea, de epistolâ Ibæ, Maximi sententia, concilii non fuerat. Peregrinum ad hæc atque insolens videbatur, si Theodorum Mopsuestenum jam vitâ functum, cui vivo parcitum fuisset, in judicium revocarent, et non opuscula modò, sed et hominem ipsum condemnarent. Suborta quoque est nonnullis suspicio, ne his fortè machinis, veluti ex occulto Eutychiana hæresis rursùm erigeretur : neque erant pauci, ad quos scripta dictaque Theodori, Theodoreti, Ibæque minimè pervenerunt. Omnibus verò, sed inprimis Vigilio papæ magnoperè displicebat, quòd Augustus potestatis limites egressus, sacris seculares manus immisceret, jura Apostolicæ sedis sibi arroganter invasisse videretur. At hæc nec placebat retractari, aut rursùm disceptationi committere, quæ à synodo Chalcedonensi tractata, aut utcumque judicata fuissent. Inde factum, ut Mennam patriarcham Constantinopolitanum, qui edicto condemnatorio subscripserat, atque alios etiam ad subscribendum impulerat, reprehenderit, et urbem ingressus anno 547, à communione suspenderit, neque ipse vi ullâ adigi potuerit ad subscribendum. Et hactenùs quidem summo strictissimoque jure egerat, et ad omnem, ut videbatur, rigorem canonum. Dein cùm temperamento ac remissioni locum dare placuit, ob unitatis pacisque bonum, consensit, ut anno 548 episcoporum septuaginta conventus fieret, quorum suffragiis ad se in scripto delatis, ipse demùm judicatum emisit ad Mennam, quo tria Capitula damnabat, adjectâ clausulâ : *Salvâ in omnibus reverentiâ synodi*

Chalcedonensis. Ita mediam ingressus viam, ut Orienti Occidentem conciliaret, ab utrisque offensionem iniit. In Occidente namque famâ omnia in pejus majusque efferente, ob judicatum deplorabatur synodi Chalcedonensis auctoritas, quasi per Vigilium prodita ac depressa, gravesque inde tumultus ac schismata extitère. Oriens contra clausulam removeri optabat, ipsamque adeò personam Theodori Mopsuesteni condemnari. Tot tumultuum fons imperator, ut remedium faceret, tentavit synodum cogere ex omni orbe, hortante inprimis Vigilio. Verùm cùm detrectantibus obsequium Illyricianis atque Africanis episcopis, concilium non processisset, ad edicta rursùm animum applicuit, quibus pontifex cùm acerrimè totisque viribus obniteretur, et præbentes consensum, ac Mennam inprimis patriarcham communione suspendisset, acerba multa, sedisque suæ sanctitate indigna pertulit : sic, ut neque inter sacra adyta basilicæ Petri in Hormisdâ, tutus à vi atque injuriâ esset.

GRÆCUS. Incidère hæc luctuosa, parumque nostris decora in annum 552. Et Mennas quidem cæterique episcopi eluisse eas injurias deprecatione humili videri possunt. At edic etiam, quis hanc Vigili constantiam eventus secutus sit?

LATINUS. Nempe ut refixis edictis, imperator discussionem trium Capitulorum integram synodo futuræ relinqui consenserit. Hic fuit fructus tot certaminum. Etenim mortuo Mennâ, Eutychius, qui successit, oblato fidei libello petivit à Vigilio, ut communi tractatu finis denique controversiæ optatus imponeretur, et respondit pontifex : « Annuimus, ut de tribus Capitulis, ex quibus quæstio nata est, facto regulari conventu, servatâ æquitate, mediis sacrosanctis Evangeliiis, collationem cum unitis fratribus habeamus, et finis placitus Deo, et conveniens his quæ sanctis quatuor sunt definita synodis, detur. »

GRÆCUS. At fidem datam non præstitit, nec dictis facta responderunt. Etenim nescio quo metu aut suspicione adesse per se noluit, satiusque duxit sententiam suam ad principem in scripto transmittere. Ea venit *Constituti* nomine, quod integrum recitat Baronius. In hoc denique disputationem de tribus Capitulis aggreditur, et Theodori 60 sententias, ut ad se missæ sunt, damnat; personam tamen ac nomen damnari haud posse, multis argumentis contendit; Theodoreti scripta speciali damna-

tionem non egere, postquam ipse palam synodo, Nestorio anathema dixerit, quod unum Patres Chalcedone ab eo poposcerunt. Denique nec Ibas epistolam, veluti ejus partum proprium, damnandam censet, quando is et negavit id suum opus, et Leonis P. litteris, et decretis ejus synodi subscripsit, cujus synodi incolumitatem ac reverentiam tueri sibi semper fuisse propositum, ex Judicato ad Mennam à se transmissio, comprobatur. At neglectum id Patres congregati habuere; et Theodori etiam personam, et Theodoretum scripta, et Epistolam, quæ dicitur ad Marium Persam, anathemate ferierunt, cunctosque defensores Capitulorum. Quare factum opinor, ut papa obstinato animo assensum præbere decretis concilii repugnaverit, exilio tantum emolliendus.

LATINUS. Causam germanam cur adesse synodo nollet, explicuit in Constituto Vigilii; ea erat, quod imperator pacta conventa non observasset; neque exæquato Latinorum episcoporum cum Græcis numero, ut conventum fuerat, utque pacis negotium poscebat, synodus agebatur. Quare imperatoris vitio, non pontificis inconstantia factum, ut devictam fidem non teneret. In Constituto ipso nil prorsus peccati est, quando pressè et ad apicem Chalcedonensi concilio insistendum putavit, instituitque. Constituti rationem non habuisse Patres synodi V mirari nil opus est; quam enim ejus rationem habere poterant, cujus ne apicem, suppressente Augusto, legissent? Exilium quod attinet, non desunt docti ac graves, qui in dubium revocent; ex his Norisius cardinalis, atque Alexander Natalis præcipui. Id ut sit, non continuo assensum præbuisse Patribus Vigilium fateor, at non quod in eorum decretis quidquam improbandum sibi duceret, sed quo schismatum periculis, aversis adhuc Occidentalium animis, eam cunctatione occurreret, quodque conventum eum Patrum synodi nomine haud dignaretur. Ita nempe, ut rem in pauca capita contraham, tu ex omnibus neque errorem adversus fidem aliquem in Vigilio deteges, neque ex inconstantia qualicumque levitatem merito argues, nec demum contempta pontificis decreta à synodo ipsa ostendes: quæ potissima sunt adversus majestatem Romanorum pontificum ex hac V synodo argumenta. Quin contra potius, si collationem 7 inspexeris, in eo licet imperatoris cum pontifice dissidio, invenies hoc uno veluti validissimo argumento usum Augustum, ut ad properandam Capitulorum damnationem synodicam

Patres adduceret; quod idem jam præstitum esset à Vigilio: equidem in hunc finem, hoc consilio, neque alio, varia monumenta Vigilii ab imperatore producta sunt, et Constitutum retentum.

GRÆCUS. Sint ita prorsus omnia, ut narrasti, nec sequantur ea incommoda, quæ novatores inde in pontificiam sedem ducunt. At certè ex his ipsis in aperto est Vigilium, neque coegisse V synodum, neque ab initio eidem, decretisque acquiescere, neque per se, aut legatos præfuisse.

LATINUS. Ex iis quæ adhuc statuimus, per se fluit, magnis studiis incubuisse pontificem in id, ut synodus œcumenica cogeretur; hinc etiam Eutychio roganti annutum præbuisse, testis est ipsa etiam Justiniani Epistola ad congregatos Patres coll. 1. Indicta est itaque planè de consensu et voluntate Vigilii. Verum cum eadem non iisdem, quibus institutum fuerat, pactis coaluisset, non præsedit, neque suo suffragio, nisi seriùs ad eam accessit. Quid verò tu hinc elicis? Ego sanè nil aliud, quam convocatione œcumenicam fuisse, at non re atque decursu: neque talem antea evasisse, quam decreto Vigilii stabilita fuit. Cæterum, ut neque id dissimulem, et eam quæ collatione 7, producta sunt, et quæ Patres ipsi allegant, collatione 8 manifesto sunt indicio Vigilium Patribus, quamvis absentem corpore, facem prætulisse, Patresque summum decreti sui in eo momentum collocasse, quod Vigilius in Urbe degens omnibus interfuisset, quæ de tribus Capitulis annotata sunt, quodque eadem voce, ac in scripto sæpè condemnasset. Neque aliud dant vitio, quam quod interesse noluisse, quanquam illustri legatione invitatus. Quare meritò quis dicat, per litteras Vigilium præsedisse. At utcumque sit de facto, de jure certo nemo sanus ambigit, si in animum induceret, potuisse Vigilium eidem synodo præsidere. Etenim hoc conceptis verbis Eutychii atque aliorum episcoporum litteræ ad Vigilium et continebant, et orabant: « Et ideò petimus « præsidere nobis vestram beatitudinem, sub « tranquillitate et sacerdotali mansuetudine « propositis sanctis Evangeliiis, communi tractatu eadem Capitula in medio proponenda « quæri, et conferri, et finem quæstioni imponi « Deo placitum, et convenientem his quæ à « sanctis quatuor conciliis definita sunt. » Quibus Vigilius respondit: « Poposcit vestra « fraternitas, ut nobis præsidentibus de tribus « Capitulis, » collat. 2.

GRÆCUS. Concilium Constantinopolitanum III, sextum œcumenicum , adversus Monothelitas coactum à Constantino Pogonato ad annum 680 , eundem etiam præsidem habuit. Sanè à primâ actione ad undecimam usque Augustum præsedisse Acta ipsa loquuntur : « Præsidente piissimo, et Christo amabilissimo magno imperatore Constantino. » Et confirmat Leo II, in epistolâ ad eundem Constantinum. In Nicæni II, quod coaluit adversus Iconoclastas ad annum 783, fuitque ordine ultimum, præside constituendo, discordes sumus; Photius et post illum alii è Græcis, Tarasio patriarchæ Constantinopolitano id vindicant præ vicariis Apostolicis : at is honor actione 8, manifestè imperatrici Irene, ejusque filio Constantino defertur.

LATINUS. Postquàm imperatores cum Romanis pontificibus commisisti, quid reliquum erat, quàm ut etiam jus idem convocandi ac præsedendi synodis, ad mulieres quoque, et principem in matris tutelâ positum, ipsosque adeò Constantinopolitanos patriarchas deferres, colore undecumque quæsito? Verùm quàm illa quæ adduxisti, sint levia, quàm rebus nostris auctoritatis pontificiæ nihil detrahant, subinde disces; nunc accipe veros præsides. Igitur qui Agathonis pontificis nomine sextam synodum moderati sunt, fuère Theodorus et Georgius presbyteri, ac Joannes diaconus. Nicæno II, sive œcumenico VII, Adrianus I, per vicarios Petrum archipresbyterum et Petrum S. Sabbæ abbatem præfuit; nusquàm imperator, nusquàm alius. Et verò quantùm sibi piissimus Constantinus tribueret in concilio, satis ejus verba produnt, quæ Grægorius II suæ ad Leonem Isaurum epistolæ inseruit; verba imperatoris Constantini erant : « Neque cum illis (synodi Patribus) tanquàm imperator sedebo, sed tanquàm unus ex illis, et prout statuerint pontifices, exequar. » Irenem suis imperiis, ductuque concilium non temperâsse, satis vel Apostolus evincit, qui mulierine loqui quidem in templo integrum vult esse. Et quâ tandem ratione in matris potestate constitutus princeps id præstitisse poterat? aliud equidem verba utriusque principis in Divali ad Adrianum P. insinuant : aliud ipsa Adriani ad Augustos responsio. Et verò quis plus auctoritatis tribuat infirmo ac tenello principi, quàm ipse sibi Constantinus Magnus tribuerit? Is verò Patres in Prosphnetico deprecatus legitur in hunc modum : « Suscipiat ergo me sincerissimum sanctitatis vestræ concilium ,

« nec mihi sanctissimam Ecclesiam, et communis omnium nostrum, castæque matris portas opponere sustineatis. »

GRÆCUS. Age ut lubet, et versa te in quamcumque partem, at certum est, fatentibus conciliis ipsis, imperatores convocâsse synodos; imperatores præsedisse. Hoc Nilus Thessalonicensis, hoc Macarius Ancyranus egregiè ante me demonstrârunt, hoc Patres, et acta conciliorum loquuntur. Synodus generalis VI, act. 18, de convocatione per imperatores semper factâ, dubium tibi omne absterget. Unde rectè Hier. l. 2 Apologiæ contra Rufinum disputans de concilio quodam ait : « Dic quis imperator jussit hanc synodum convocari. » Et profectò si id juris ad imperatores non pertinuisset, neque à pontificibus eos rogari, quod sæpè factum est, sed reprehendi oportebat, cùm convocarent.

LATINUS. Neque ego adhuc me negâsse memini, imperatores convocâsse concilia; vindicabam duntaxat id jus Romanis pontificibus contra Nilum et Macarium, qui id juris solis, aut certè potiùs imperatoribustribuendum putârunt. Itaque cogeant imperatores synodos, neque injuriâ, quin et laude suâ maximâ, ut rogari meritò à pontificibus, non reprehendi potuerint. At quâ demum ratione, hoc est, an auctoritative, et ut Ecclesiæ capita, supremique judices, arbitri ac diribitores sacrorum fidei dogmatum, id præstiterint; an humiliore quodam modo, et more administri manu omnia exequentis, ut quidem defensoribus Ecclesiæ convenit? id verò ex ipsis imperatoribus necesse est discamus. Constantinus Magnus, nil sibi præter ministri officium in convocando tribuit : audiatur ejus sermo, quem ad synodum de pace habuit : « Postquàm de vestro discessu præter omnem spem audiui, non posthabendum duxi, quod relatum est; sed rogatus huic etiam rei adhiberi remedium per ministerium meum, omnes absque morâ accersivi. » Theodosius ac Valentinianus quàm nihil sibi juris in synodis, et præcipuo earum negotio, quod est causas dirimere, arrogarent, monet eorum sacra ad synodum Ephesinam per Candidianum comitem imperialem vicarium delata : « Candidianum præclarissimum religiosorum domesticorum comitem ad sacram nostram synodum abire jussimus, sed eâ lege ac conditione, ut cum quæstionibus et controversiis quæ circa fidei dogmata incidunt, nil quidquam commune habeat; nefas est enim qui sanctissimorum episcoporum cata-

« logo adscriptus non est, illum ecclesiastici
 « negotiis et consultationibus sese immiscere. »
 Quod ne tu mihi ad profanos, à splendore im-
 periali alienos circumscribas, lege Sozomenum
 l. 6, c. 7; refert is responsum quod Valenti-
 nianus urgentibus Orientis pontificibus convo-
 cationem synodi pro instaurandâ fide consub-
 stantialitatis, edidit præclarum. Dignum est,
 quod exscribam; aiebat: « Sibi, qui unus è
 « laicorum numero erat, non licere se ejus-
 « modi negotiis interponere; et ideò sacerdo-
 « tes, quibus hæ curæ sunt, seorsum per se
 « ubicumque ipsis lubitum fuerit, in unum
 « conveniant. »

GRÆCUS. Effata quidem imperatorum nihil
 admodum sacra ab iis auctoritate potestateque
 in synodis gestum utcumque ostendunt: at
 facta ipsa supremam potestatem etiam in divi-
 nis sapiunt. Sanè Constantinus in Nicænâ ipse
 disquisitionem veritatis suscepit, vocem *ὁμοού-
 γιον* exposuit, discordes sententias concilia-
 vit, formulas rejecit alias, alias comprobavit.
 Theodosius et Valentinianus Ephesinos Patres
 deserere formam disceptationis præscriptam ve-
 tuere. In Chalcedonensi ad occurrendum hære-
 ticornum fraudibus, perfecerunt constantiâ suâ
 iudices, ut definitioni adderentur mutuata ex
 Leonis epistolâ: *Inconfusè, inconvertibiliter, indi-
 visibiliter, inseparabiliter*. Denique Constantinus
placitis synodi, suo suffragio auctoritatem addidit.
 Theodosius, quæ acta essent in Constantinopoli-
 tanâ primâ, suo suffragio comprobavit. Theodo-
 sius Junior in Ephesinâ, in Nestorium constitu-
 ta roboravit, infirmavit acta pro Nestorio. Mar-
 cianus « sacro suo edicto venerabilem Chalce-
 « donensem synodum confirmavit. » At irritare
 synodos, confirmare, formulas admittere, præ-
 scribere, dubia explicare, manifestè auctori-
 tatem supremam in ecclesiasticis sacrisque sa-
 piunt; et nisi hoc sit auctoritate agere, nescio
 unde comprobaturus sis denique vel papam
 summo jure synodos aliquando moderatum esse.

LATINUS. Hæc et quæcumque tu alia ab im-
 peratoribus usurpata unquam produxeris,
 non aliter, quàm à me dictum, gesta esse, hinc
 documentum cape, quòd potestas illorum,
 quàmcumque ampla, profana tantum comple-
 ctatur; nec in sacris possint aliud, quàm ut
 horum incolumitatem veluti brachio validis-
 simo sustentent duntaxat, non gubernent;
 quando hoc solis episcopis datum est, Act.
 20: *Attendite vobis et universo gregi, in quos
 vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ec-
 clesiam Dei*. Quare suggerere illi, ut sapientes,

multa poterant opportunè Patribus; poterant
 discordes istorum animos, sententiasque, sive
 majestate componere: poterant, ut sagaces ac
 providi, hæreticorum fraudes ac molitiones
 detegere, ut propugnatores fidei atque Eccle-
 siæ pseudo-synodis, hæreticisque vim et ex-
 stimationem adimere; sinceris Ecclesiæ placi-
 tis, decretisque robur ac firmitatem addere
 suffragio atque consensione suâ poterant;
 mirum namque quantum regum inprimis ma-
 jestas, atque suprema illa in humanis potestas
 accessione, exemploque, in quacumque se
 partem dederint, apud animos populi valeat.
 Quin etiam, ut sunt defensores Ecclesiæ, eo-
 rum planè fuit, ostentato etiam armorum ro-
 bore, metuque quomodolibet injecto, arcere,
 prohibere noxias, complecti salutare doctri-
 nas, hisque tantum locum dare in imperio.
 Ut enim imperatoris Theodosii sententiâ utar,
 quâ ille Sacram ad Cyrillum exorditur: « Pen-
 « det à Religione, quâ Deus colitur, nostræ
 « reipublicæ status; multarum inter hunc et
 « illam cognatio ac familiaritas intercedit:
 « nam et connexa inter se sunt, et utrumque
 « prosperis alterius successibus incrementa
 « sumit. » At enim reprobare noxias, rectas
 doctrinas fidei approbare, iisque robur aut
 pondus more supremi iudicis ac arbitri addere,
 ad imperatoris officium minimè spectâsse, vel
 ex ipso rursus imperatore disce; sic enim ille
 in eâdem Divali loquitur: « Cæterum nos ci-
 « vitates et Ecclesias conturbari nequaquam
 « sinimus, sed neque eam quoque doctrinam
 « indiscussam manere patiemur, cujus oportet
 « eos esse iudices, qui sacerdotiis ubique præ-
 « sident, et per quos ipsi in veritatis sententiâ
 « sumus et erimus. » Si imperator neque sa-
 crorum iudicem se constituit, quâ fronte tu
 illi supremi iudicis, et arbitri sacrorum divi-
 norumque officium trades? hoc verò est præ-
 sidere conciliis.

GRÆCUS. Quâ itaque fide ausus est Socrates
 de christianis imperatoribus hæc consignare:
 « Res Ecclesiæ ab ipsis dependerunt; et maxi-
 « ma concilia ex ipsorum arbitrio habitasunt; »
 et quâ fiduciâ Eusebius l. 4 de Vitâ Constantini
 c. 37, de illo scripsit: « Tanquam communis
 « episcopus à Deo constitutus, ministrorum
 « Dei cogebat concilia? »

LATINUS. Effata hæc plana sunt, nec sacri
 juris quidquam imperatoribus, quanquam la-
 boris et ministerii plurimum, ad tuendam
 sacrorum incolumitatem tribuunt. Cæterum
 quò nôris, ut tandem Eusebius Constantinum

communem episcopum dixerit, atque alii Patrum deinceps hunc morem secuti, Augustos sacerdotum aliquando titulis, nullo scrupulo honestarint, adi ipsummet Eusebium l. 4, c. 24. Factum ait, ut aliquando Constantinus episcopos convivio acceperit, atque inter læta seriam eam sententiam protulerit: « Vos intra Ecclesiam, ego extra Ecclesiam à Deo episcopus constitutus sum. » Cur ita? quia nempe, ait Eusebius, « animum in omnes qui ejus suberant imperio, intentum habuit, hortatus pro virili, ut piam omnes vitam colerent. »

GRÆCUS. At non hoc unum fuisse, quo sacerdotii munus, honorque apud imperatores absolvebatur, facta Constantii declarant, quibus recensendis supersedeo.

LATINUS. Arrogasse sibi plus nimio Constantium, manumque misisse in alienam messem audacius, reprehensio, quā eum convenit Osius, persuadet. Retulit verba Athanasius in Epistolā ad solitariam vitam, agentes in hunc modum: « Ne te rebus misceas ecclesiasticis, nec nobis his de rebus præcepta mandes, sed à nobis potius hæc ediscas; tibi Deus imperium tradidit, nobis ecclesiastica credidit; æquemadmodum qui tibi imperium subripit, Deo ordinanti repugnat, ita metue ne si ad te ecclesiastica pertrahas, magni criminis reus fias. » Et cum aliquando Leo Isaurus arrogantius de se dixisset: *Imperator sum et sacerdos*, egregiè eidem respondit pontifex, paucisque complexus est sententiis, in quo munus id imperatorum verteretur: « Qui ante te fuerunt, aiebat Gregorius, imperatores hoc opere, ac sermone demonstrarunt, qui condiderunt, ac curam gesserunt Ecclesiarum, unā cum pontificibus cupiditate zeloque incensi, rectæ fidei veritatem pervestigantes, Constantinus Magnus, Theodosius Magnus, Valentinianus Magnus, et Constantinus Justiniani pater, qui sextæ synodo interfuit. Imperatores isti religiose imperarunt, et cum pontificibus uno consilio ac sententiā synodos congregantes, et veritatem dogmatum perquirentes, sanctas Ecclesias instituerunt et ornarunt. »

GRÆCUS. Sic igitur tu imperatoribus sacerdotum et episcoporum nomen ac honorem tributum ais? sic concilia convocasse, præsedisse, confirmasse, ut tamen in sacra ejusmodi nil auctoritatis, nil potestatis, ministerium duntaxat, executionem et defensionem committas?

LATINUS. Si ego, qui sacris addictus sum, id apud te solus contenderem, jure fortasse in uspicionem vocare poteras; at imperatores

sunt ii ipsi quorum causam agis, qui nil sibi plus tribuunt; pone ergo præposterum zelum, nec illis obtrude, quod sine raptu absque sacrilegio obtinere nequeunt. Aspice concilium apostolicum, quod forma semper fuit omnium; quis id imperator indixit? quis illi adfuit? OEumenicum tamen ex omnium consensu est, quod Petro auctore et præside coaluit, consummatumque est. Atque ut te tuarum molitionum jam pudeat, nihilque prætereat, quod ad commendationem Augustorum facit, expende apud te ipsum, quem in sedendo locum, quem in subscribendo ordinem, moremque secuti sint. Et de Constantino quidem proditum est, extremo eum post episcopos omnes loco subscripsisse; qui mos ad Imperatoris usque Basili tempore valuit: qui in octavā synodo cum is honor delatus esset per legatos pontificios, ut primus subscriberet, piè admodum respondit: « Nostra serenitas imitata majores nostros Constantinum Magnum, Theodosium, Marcianum et cæteros, vult illa quidem post omnes episcopos subscribere; sed quoniam nos vestra sanctitas tali honore dignatur, post omnes demum sanctissimos vicarios subscribemus. » Neque subscribunt more Patrum definiendo, quod sanè judicium est, sed definita suscipiunt consentiendo, quod plebis est. Exemplum cape ex VI synodo, cui sic in Prophonetico post omnes episcopos subscripsit imperator: *Constantinus in Christo Deo rex et imperator Romanorum, legimus et consensimus.*

GRÆCUS. At quo subsellio eos in synodis constituis? Palæologum sanè nôsti in Florentino cum Eugenio ipso de loco principe in contentionem venisse.

LATINUS. Novi id equidem, atque etiam vehementer miratus sum, rebus imperii propè jam collapsis, eò fastūs processisse principes, cum qui fundator ejus fuit imperii, inter magnos maximus Constantinus; rebus florentissimis, Theodoreto teste, l. 4, c. 7, humiliore tantum sellā considerare voluerit, neque prius consederit, quā episcopi innuissent affirmante Sozomeno: « Qui cum, ut verbis Gelasii ex Theodoreto utar, doctrinæ apostolicæ consensum stabilire moliretur, tanquā filius patris amantissimus, episcopis et sacerdotibus velut patribus proposuit. » At non perduravit imperatoribus, quanquā religiosis, in synodo IV, ea modestia. Jam enim Marcianum præsentem act. 4, et Constantinum in sextā, principem inter omnes locum insedis-

compertum est, sive humanitate pontificum id, sive aliter factum sit.

GRÆCUS. Hæc cum de imperatoribus ita se habeant, cui tu igitur auctoritatem, et potestatem principem cogendi Patres in synodum, cui præsidendi jus attribuis? Si Romano pontifici id adstruis, nolo mihi testes pontifices alleges. Probè novi Pelagium II, ad Orientales Ep. 1, dixisse: « Generalium synodorum convocandi auctoritas Apostolicæ sedi B. Petri « singulari privilegio tradita est. » Et Sixtum papam disertè affirmasse itidem ad Orientales: « Suâ (Sixti) auctoritate Valentinianum convocasse concilium. » Gelasium papam ad episcopos Dardaniæ: solam Apostolicam sedem suâ auctoritate effecisse, ut synodus Chalcedonensis fieret. Alios tu mihi profer, qui ea jura pontificibus vindicent, in quorum fide tutò acquiescam.

LATINUS. Admiror tuam diffidentiam, cui ut cedam, auctoritatem primùm Valentiniani et Marciani produco; ii sic ad Leonem pontificem de quartâ synodo scripserunt: « Sanctitatem « tuam principatum in episcopatu divinæ fidei « possidentem sacris litteris in principio justum credimus alloquendam... Quatenus omni « impio errore sublato per celebrandum te auctore, et dominium exercente, maxima pax « circa omnes episcopos fidei catholicæ fiat. » Et Patres ipsi ita præfuisse Leonem fatentur in Synodicâ ad eundem: « Tu episcopis iudicibus sicut membris caput præeras in his qui « tuum tenebant locum. » Et episcopi Mœsiæ ad Leonem imperatorem disertè aiunt: « In « Chalcedonensium civitate multi sancti episcopi convenerunt per jussionem Leonis Romani pontificis, qui verè caput est episcoporum. » Et ne etiam testimonium patriarchæ Constantinopolitani desideres, audi patriarcham Nicephorum; is libro de inculpatâ Christianorum Fide, ita disserit: « Decisum est « enim hoc potissimùm iurium canonumque « præscripto, quando juxta ab antiquis divina decreta in eâ primas obtinebat et prædebant, quod ex occidentalibus locis advenerat, sive senioris Romæ pars non contemnenda, quorum absque consensu dogma, « quod in Ecclesiâ movetur, uti legibus, canonicis et sacris consuetudinibus præscriptum « ab antiquo est, probationem non habebit, vel « finem unquam aliquem sortietur: illis enim « in rebus sacris principatum obtinere concessum est, et principum inter Apostolos dignitatem sortiti sunt. »

GRÆCUS. Manifestè hæc quidem Romano pontifici, sicut convocandi auctoritatem supremam, ita etiam per legatos præsidendi jus asserunt, neque utcumque, sed juxta divina decreta, quæ tu apud Matthæum et Joannem contineri pridem docuisti: at enim ubi, aut quo canone Ecclesiæ id constitutum sit, me quidem latet.

LATINUS. An legisti Socratem? testatur is exstare his verbis canonem: « Non debet sine « scitu Romani episcopi congregari Ecclesia: » quem Marcellus papa ad episcopos Antiochenæ Ecclesiæ, appellat apostolicum.

GRÆCUS. Parce, si interloquar: legi Socratem: at is non utitur *congregari* verbo, sed *canonizari*, accipe Græcum ejus textum: Μη δειν παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης κανονίζειν τὰς ἐκκλησίας. Quod Latine sic reddes optimè: Non licet sine scitu Romani episcopi canonizare Ecclesias. Et fortè canonizare nil aliud fuerit, quàm consecrare, dedicare.

LATINUS. Sic planè est, si malis Magdeburgenses audire, quàm Marcellum et Julium pontifices, ac Cassiodorum, qui Socratem et Sozomenum Latine reddidit, ut nos. Verùm ne te pontificum interpretis vetustissimi fide atque auctoritate vexem, dubium tibi de voce subortum adimet satis, nisi fallar, vel res ipsa; adducit Socrates eo loco Julii Epistolam, quâ reprehendebat Orientales, non ob nescio quam ædem Deo consecratam, sed ob id unum, quòd sine consensu suo Antiochiæ concilium indixissent; et pro ratione reddit *μη δειν*: quod quàm insulsum foret clarè prospicis, nisi *canonizare Ecclesias* sit cœtus Ecclesiæ convocare.

GRÆCUS. Fuit igitur ea olim Græcorum ac Orientis religio adversus Romanos pontifices, ut poenâ dignos crederent, qui absque eorum voluntate aut scitu egissent concilium?

LATINUS. Ità quidem olim fuisse manifestum facit etiam Chalcedonensis synodus, in quâ Dioscorus à Leonis papæ legatis accusatur, quòd personam iudicis arripuisset, quam non habebat, et synodum celebrare ausus esset absque auctoritate sedis Apostolicæ; verba sunt synodi, quod nunquam factum est, nec fieri licet. Non se tuetur Dioscorus imperio Theodosii, quo evocatus, iudicis munus susceperat; ut vel hinc rursùm discas, imperatorum auctoritatem in cogendis synodis à voluntate pontificis Romani tantùm vim obtinere, ac mutuare robur omne.

GRÆCUS. Pro œcumenicis igitur multò minùs haberi poterant, quæ Romani pontificis aucto-

ritate, consensu non coaluissent, aut sub præsidio papæ non fuissent?

LATINUS. Id quidem testimonia Græcorum facile evincunt. Refert Theodorus Lector, lib. 2, Macedonium patriarcham Constantinopolitanum, cum olim urgeretur ab Anastasio imperatore vehementius, ut exemplo Hierosolymitani episcopi, synodo collectâ, damnetur et ipse Chalcedonense concilium, respondisse: « Sine « universali synodo, cui magnæ Romæ præsi- « deret episcopus, nihil se facturum. » Narrat etiam Metaphrastes de Stephano Juniore, hæreticis tumultuantibus, quod eorum synodum, quam ipsi œcumenicæ titulis ornabant, non reciperet, Stephanum dixisse: « Quomodo au- « tem œcumenica nuncupabitur, cui suum « beneplacitum Romanus antistes non dedit, « sine quo fieri non potest, ut res ecclesiasticæ « determinentur? » Nec prætereunda est Theodori Studitæ ad Leonem pontificem epistola: convocaverat Nicephorus imperator synodum in causâ Josephi OEconomi, et Josephus in communionem receptus est: non acquievêre Plato et Studita; igitur Theodorus concilium legitimum à Leone pontifice convocandum orat, et rem omnem, quam voluit, conficit: accipe verba: « Si enim isti, arreptâ sibi au- « ctoritate, hæreticam synodum cogere veriti « non sunt, qui ne orthodoxam quidem absque « cognitione vestrâ, ut antiquus mos obtinuit, « cogere potuerunt; quantò æquiùs necessa- « rium fuerit à divino tuo principatu legitimam « synodum convocari, ut orthodoxum Ecclesiæ « dogma excluderet hæreticum? » Pro coro- nide sit, quod actione sextâ synodi VII respon- sum datum est objicientibus pseudo-synodum Constantinopolitanam, quam Iconomachi per- peram œcumenicam dicebant; id verò sic habet: « Quomodo magna et generalis Iconoma- « chorum synodus, quæ non habuit cooperan- « tem illius temporis papam, vel sacerdotes « ejus, neque per legatos, neque per encycli- « cam epistolam, ut postulat lex concilio- « rum? »

GRÆCUS. Si ea quidem œcumenicarum syno- dorum lex sit, ut sine Romani pontificis inter- ventu fieri nequeant, fortassè quoque ad ejus- dem naturam pertinebit, ne et cæteri patriarcharum desint; sanè sollicitè evocatos semper omnes novimus.

LATINUS. Et hos, quippe lumina, præcipuos- que Ecclesiæ Patres prætereundos non esse lubens profiteor. At enim si soli adsint, œcu- menicam haud efficient, neque si desint, ei

quidquam detrahent. Aderant Ephesino II Alexandrinus Dioscorus, Domnus Antioche- nus, Hierosolymorum Juvenalis, et Flavianus Constantinopoleos, quem reum in tribunal produxerant: ea tamen nulla fuit, ac pseudo- synodus, quod Romanus suo defuisset suffra- gio.

GRÆCUS. Indulge, in re manifestâ exerras: an tu enim synodo illi Julianum episcopum, et Hilarium diaconum Leonis papæ vice adfuisse negabis, quod acta omnia docent?

LATINUS. Missos quidem eos legatos à Leone, res est indubia; at neque receptos manifestè monent acta Chalcedonensis synodi tomo 4 Conc. Cum enim actione primâ hoc ipsum, quod tu adduxeras, inter acta in defensionem ejusdem pseudo-sydoni legeretur atque lau- daretur adfuisse Julianum vice Leonis, Orien- tales, et qui cum ipsis erant, Episcopi conclamârunt: « Ejectus est, nullus suscepit nomen « Leonis. » Et rectè, etenim Epistola Leonis, quæ synodo facem præferre debuerat, ne legi quidem permissa est. Quemadmodum verò ea synodus Dioscori, destituta Romani pontificis auctoritate, nulla fuit, sic sexta atque septima, quod assensu pontificum Romanorum robo- ratæ essent, pro œcumenicis semper sunt observatæ, quanquàm tres Orientis Patriarchæ ab ipsis abfuissent. Adi, si lubet, septimam synodum: recitatæ sunt ibi litteræ Alexan- drini, Antiocheni atque Jerosolymorum epi- scopi ad Tarasium Constantinopolitanum. Ex- cusant ii suam absentiam è synodo, ob Sara- cenorum tyrannidem, per eas orbis plagas latè dominantium: et in rem meam sic denique aiunt Patres act. 3: « Ne molesta nobis appa- « reat trium apostolicarum sedium almorum « patriarcharum, et sanctissimorum episcopo- « rum qui sub ipsis degunt, absentia, non ex « proprio eorum accidens proposito, sed domi- « nantium illis terribilibus minis, et mortiferis « pœnis. Hoc autem subtiliùs est consideran- « dum, etiam ab ipsâ sacrâ universali sextâ « synodo, in quâ nullus eorum, qui per id « tempus in his partibus episcopi erant, con- « venisse repertus est, propter execrandam « dominationem; sed nullum ex hoc sanctæ « adhæsit synodo præjudicium, neque vires « habuit prohibitio aliqua statuendi et manife- « sta faciendi recta dogmata pietatis, præcipuè « cum sanctissimus et Apostolicus papa Roma- « nus concordaverit, et in eâ inventus sit per « Apocrysiarios suos: et nunc, sanctissimi, hoc « cum auxilio Dei similiter fiat. Nam si tunc

« illius fides in orbis terræ personuit fines, ita
« et synodi, quæ nunc per gratiam Dei con-
« greganda est, per interventionem vestram,
« et ejus, qui moderatur Apostolorum principis
« sedem, prædicabitur in omni loco, qui sub
« sole est. »

GRÆCUS. Si adeò quidem ampla sūt Romani pontificis in cogendis æquè ac moderandis approbandisque synodis auctoritas, ut neque imperatorum, neque patriarcharum prope consortio egeat; frustra igitur tantâ sollicitudine, totque impendiis coguntur ex omni orbe patriarchæ summa Ecclesiæ lumina.

LATINUS. Paucis responsum accipe. Cùm episcopi universim sint iudices, atque inter hos patriarchis ipsa dignitas sua, quâ supra cæteros pollent, plus auctoritatis in omnes, melioremque publicarum Ecclesiæ necessitatum cognitionem tribuat, æquissimum sanè dignumque est curare ut, quoad fieri potest, adsint, præcipuè quando ea nobis forma relicta est ab Apostolis in Hierosolymitano illo concilio, Act. 15: *Convenerunt Apostoli, et seniores videre de verbo hoc*. Imperatorum quemadmodum eadem non est conditio, sic neque necessitas.

GRÆCUS. Ecce igitur ab ipsis etiam Romanis pontificibus rogati sæpè sunt, ut vellent adesse? cur concessum, ut synodos cogerent, et cùm per se non possent, per iudices ac magistratus adessent?

LATINUS. Non una, sed multiplex utilitas ex Augustorum consortio præter splendorem in Ecclesiam provenit. Nempe valet eorum auctoritas ad removendam plebem inutilem, ad cavendum turbis ac motibus; quin et factiones Patrum, quæ non rarò summo synodorum incommodo exurgere possunt, promptè et veluti in herbâ comprimendas componendasque. Ad extremum ad alacrius mandanda executioni, quæ æquissimo, saluberrimoque Patrum iudicio sive pro Ecclesiis ipsis, sive in hæreticos, seu perversos decreta, constitutaque fuerint: verbo, ut quorum animis sacra divinaque auctoritas non est satis, horum oculos mentesque imperatoria majestas percellat. Potestas denique cogendi Patres iisdem tributa est, utque convocarent, sæpè rogati sunt, quòd Ecclesiæ id temporis, neque urbis, neque provinciæ obtinerent imperium; neque enim tunc *respublica erat in Ecclesiâ, sed Ecclesia in republicâ*, ut ait Optatus. Quare imperatorum favore assignanda urbs erat, alimonia præstanda, expensæ pu-

blicæ constituendæ, quibus deducerentur, reducerenturque episcopi: quòd illi quidem Tractoriarum beneficio præstabant. Itaque, ut præsens caput denique concludam, concilia cùm plurimùm semper commodi à piis imperatorum fidelium studiis ac protectione acceperint, vim tamen atque robur decretorum suorum nunquàm ab iis mutuata sunt: quæro enim ex te cum Athanasio: « Quando unquàm
« iudicium Ecclesiæ ab imperatore auctorita-
« tem habuit? » Ex cathedrâ solâ Petri, cujus auctoritate coalescunt synodi, vigorem etiam, firmitatemque trahunt. Huic namque uni dictum est: *Confirma fratres tuos*. Cujus oraculi memores Chalcedonenses Patres ita Leonem per Synodicam alloquuntur: « Rogamus igitur,
« et tuis decretis nostrum honora iudicium,
« et sicut nos capiti in bonis adjecimus con-
« sonantiam, sic et summitas tua filiis, quod
« decet, adimpleat. »

§ III.

GRÆCUS. Si Romanus pontifex Patrum caput sit, ut Chalcedonenses quidem professi videntur, atque ideò assensus ejus apprimè sit necessarius ad firmitatem, roburque conciliorum; procul dubio etiam jus decernendi, confirmandi recens statuta, reprobandi, quin et laxandi veteris disciplinæ canones stabit penes Romanorum pontificem, cùm rectus ordo, reique momentum id suaserit. Hoc verò exactiùs à te stabiliri cuperem. Ego namque in eâ ad hoc tempus mente fui, ut crederem, condi ab uno episcopo canonem non posse. Sanè id mihi didicisse videor ex Basili canone 49, ubi subortâ controversiâ de Marcianistis, sacronè iterùm fonte lustrandi essent, ita respondit: « Si hoc placuerit, oportet plures
« convenire episcopos, et sic canonem expo-
« nere. » Sententiam eandem disertius adhuc Photius complexus est, tit. 1, c. 4: « Non ab
« uno episcopo, sed à communitate canones
« eduntur. »

LATINUS. Ut verum id sit de episcopis cæteris, in Romano locum non habet; cui Valentiniani imperatoris Novella expressis verbis jus sancienti affirmat. Illis (puta Gallicanis episcopis) omnibusque cæterarum nempe provinciarum, pro lege sit, quidquid sanxit vel sanxerit Apostolicæ sedis auctoritas.

GRÆCUS. Valentinianum adolescentem principem, artibus matris corruptum, remotis arbitris, ruenteque imperio id jus majestaticum Leoni pontifici assignasse, nostri obloquuntur:

at mihi in mentem venit Novellæ illi in Occidente solum locum esse, ad quem se tantum Valentiniani porrexerit imperium. Ostende verò id juris Romano pontifici in universum orbem convenire.

LATINUS. Aptius modestiusque, atque alii ante te, Novellæ respondisti; sit ita, non habent illa robur per Orientem, jus tamen manet integrum Romano pontifici, ut quod nos non ad hominem, sed auctorem Christum, cujus universus orbis est, referimus. Die enim, quod concilium, quis imperator lege primum sanxit, ut Alexandrinus atque Antiochenus honore atque auctoritate supra cæteros episcopos Orientis et Ægypti emineant? equidem Nicæni concilii Patres ad antiquos mores se in eo referunt, jubentque tantum, ut ii vim obtineant. At quis auctor ejus moris fuit? Leo quidem ep. 55, omne id ad Petrum primum earum fundatorem refert.

GRÆCUS. Sinamus hæc vetera Petri aliorumque Romanorum episcoporum decreta, qualia probè novi in promptu tibi esse plurima, quando ex iis non pauca in dubium revocantur, nec tuta singulorum est fides. Mallem ex te audire, an et quas denique leges Romani tulerint Ecclesiæ, postquam œcumenicorum conciliorum esse usus cœpit. Sanè Tertullianus l. de Pudicitia, id jus pontificum ludibrii loco habere mihi visus est: « Audio, inquit c. 1, esse edictum propositum, et quidem peremptorium, pontifex maximus, quod est, episcopus episcoporum, edicit: Ego, et mœchiæ, et fornicationis delicta poenitentia functis dimitto. »

LATINUS. Facile dabo hæresi Montanistarum jam infectum Tertullianum ludibrio hæc protulisse: at prolatum ejusmodi edictum quis neget? quod cum solo Tertulliano reluctantæ cæteræ Ecclesiæ complexæ sint, vel hinc Romani pontificis elucent jura. Et verò nec dubita eum fuisse perpetuum sensum Ecclesiæ, ut quæ decreta sunt à pontificibus, legis instar haberent, et tanquam sacra, veneratione magnâ complecterentur Patrum cæteri, neque sibi sine piaculo ab iis discedere fas putarent. Sanxerat Cœlestinus pro supremâ suâ potestate, epistolâ datâ ad Cyrillum, ut nisi spatio dierum decem resipuisset Nestorius, abscederetur, et sede ipsâ patriarchicâ pelleretur, meliori in pessimi locum suffecto: et rursus epistolâ ad Ephesinum concilium, directos à se memorat legatos, « qui iis quæ aguntur, intersint, et quæ ab se statuta ante fuerant,

« exequantur. » Et Patres magnis studiis obsequuntur justis Cœlestini decretis, ita enim act. 1, in Nestorium pronuntiant: « Coacti per sacros canones, et epistolam sanctissimi Patris nostri et comministri Cœlestini Romanæ Ecclesiæ episcopi, lacrymis subinde perfusi ad lugubrem hanc contra eum sententiam « necessario venimus. »

GRÆCUS. At Chalcedonensis concilii act. 1, frustra legati pontificii vires omnes in id contenderant, ut Dioscorus è consensu Patrum ablegaretur, atque rei habitu in conspectum synodi produceretur, gestorum rationem redditurus. Frustra Paschasinus legatus Leonis mandata opposuit: « Beatissimi atque apostolici viri, papæ urbis Romæ, quæ est caput Ecclesiarum omnium, præcepta habemus « præ manibus, quibus præcipere dignatus est ejus apostolatus, ut Dioscorus non se « deat in concilio, sed audiendus intromittatur. » Frustra etiam Lucentius legatus alter: « Non patimur, aiebat, tantam injuriam nec vobis fieri, nec nobis, ut iste « sedeat, qui judicandus advenit. » Etenim residente per voluntatem imperialium iudicum Dioscoro, accusationem denique adversus ipsum exorsus est Eusebius Dorylæi episcopus.

LATINUS. Quid pro te hæc faciant nondum assequor, nisi fortè existimes, quoties parere detrectant homines, toties etiam potestatem legislatori abrogari. Non paruerunt iudices, ita est, at cur? mihi quidem id, eâ tantum causâ egisse videntur, quòd nulla adhuc publica in Dioscorum accusatio præcessisset: et legatos Romanos mallent potius iudicis, qui neutrarum partium esse solent, quàm accusatoris officio fungi; quare ita etiam ad extremum allocuti feruntur Lucentium: « Si iudicis « obtines personam, non ut accusator debes « prosequi. » An verò hoc est Romano pontifici ademptum ire potestatem statuendi et præcipiendi quod æquum sit? Profectò illi quos objecerat, eadem actione satis superque testati sunt, quâ veneratione, quæ decreta sunt à Leone, complecterentur; quando iidem iudices Theodoretum dudum per canones ejectum, ad sedem inter Patres capiendam evocârunt: « Ingrediatur et reverendissimus episcopus Theodoretus, ut sit particeps synodi, « quia et restituit ei episcopatum sanctissimus « archiepiscopus Leo. » Quamcumque obniterentur, et graviter reclamarent Ægyptii, Illyriciani et Palæstini episcopi: « Fides perit,

« istum canones ejiciunt , magistrum Nestorii
 « foràs mittite. Cyrillus cur ejicitur , qui ab
 « isto est anathematizatus? Cyrillum ejicimus,
 « si Theodoretum accipimus. » Vicit nihilomi-
 nùs Leonis sententia , et judices dignissima,
 quæ altè in animum demittas , verba ediderunt:
 « Theodoretus reverendissimus episcopus pro-
 « prium recipiens locum à sanctissimo episcopo
 « inclytæ urbis Romæ , in locum nunc accusa-
 « toris ingressus est. »

GRÆCUS. Uno hoc Theodoreti læto eventu
 effecisti apud me quidem , ut non modò præ-
 ciendi potestatem papæ non abnegem ; ve-
 rùm et laxandi canones jus apud ipsum esse
 prope fatear. Habesne plura , quæ in hanc rem
 proferas exempla ?

LATINUS. Ex innumeris pauca deligam. Cœ-
 lestinus in canone XV Nicæni , et I Sardicensis
 dispensavit , cùm Proculum ex Cyzicenâ in
 Constantinopolitanam sedem transtulit. Nec à
 clero urbis regiæ receptus est antea Anatolius ,
 vitio ordinatus , quippe per Dioscorum , dùm
 Leo papa precibus Marciani Augusti cessisset.
 Verba Leonis sunt : « Vestræ fidei , et inter-
 « ventionis habentes intuitum , cùm secundum
 « suæ consecrationis auctores , ejus initia titu-
 « barent , benigniores circa ipsum , quàm jus-
 « tiores esse volumus. » Maximus quoque An-
 tiochenus , in locum Domni per Dioscorum
 condemnati , ab Anatolio consecratus fuerat in
 Antiochenæ Ecclesiæ episcopum *contra statuta*
canonum , ut ait Leo , qui cùm id pro jure pos-
 set , pacis studio non retractavit. Et cùm hoc ,
 in concilio rursùs Chalcedonensi , objectum
 fortè esset Maximo , in hæc verba pro eo res-
 pondit Anatolius : « Leo eum in communionem
 « recipiens , præesse eum Antiochenæ judicavit
 « Ecclesiæ. » Ita turba omnis conquivit.

GRÆCUS. Abstine te pluribus ; mihi namque
 vel unum Theodoreti adeò luculentum exem-
 plum abundè fuerat. Depositus erat Theodo-
 retus , et post varias æumnas , à sede Apo-
 stolicâ Cyrensi Ecclesiæ restitutus ; jam etiam
 palam synodo locum obtinet. At nondùm ex-
 pedio , cur episcopi tanto numero , quæve
 fronte obsistere audeant , si illi quidem id
 potestatis unquàm in Romanis pontificibus
 agnoverunt.

LATINUS. Meminisse te volo , episcopos qui
 adversati sunt , fuisse Ægyptios , Illyricianos
 atque Palæstinos , eodem nimirum malo cum
 Dioscoro afflatos. Orientales quorum integra ,
 minimèque suspecta fides erat , alacres , sum-
 moque nisu in pontificis sententiam conces-

sère , et planè concordēs legatis apostolicis ,
 in Theodoreti favorem , odiumque Dioscori
 conclamârunt : « Orthodoxum synodo : homi-
 « cidam Dioscorum foràs mittite. »

GRÆCUS. Utcumque hic res cesserit Leoni
 pontifici , memini ego sæpè aliàs viros etiam
 sanctissimos Romanorum decretis non stetisse ,
 quin et acerrimè eorum sanctionibus repu-
 gnasse. Ad annum Christi 467 de paschatis
 celebrandi die , exortâ lite gravissimâ , cùm
 Asiani decimâ quartâ lunâ id agendum decre-
 vissent , Anicetus papa se primùm opposuit ,
 mox recrudescente post annos triginta lite ,
 Victor pontifex gravissimis contra eum morem
 decretis adnissus est. Verùm , sicut primùm
 Aniceto Polycarpus Smyrnæ episcopus , ita
 postea Victoris conatibus Polycrates Ephesinus
 obluctatus est. Sanxerat quoque Stephanus
 papa ne hæretici ad gremium Ecclesiæ se re-
 cipientes denuò baptizarentur ; verba ejus in
 Rescripto ad Cyprianum dato hæc erant : « Si
 « quis ergo à quâcumque hæresi venerit ad
 « nos , nihil innovetur , nisi quod traditum est ,
 « ut manus illi imponantur ad pœnitentiam. »
 An verò Cyprianus acquievit decreto , aut
 morem gessit imperanti pontifici ? Cypriano
 quidem vivo , mos iterandi Baptismum nun-
 quàm ereptus est : hunc ille ritum nihilominus ,
 cum Africanis , hunc etiam Firmilianus ac
 Helenus cum Asianis , multum diuque postea
 secuti sunt.

LATINUS. Magnoperè admiror , ad subruenda
 Romanorum pontificum jura in medium ea à
 te proferri , quibus inprimis summa illa po-
 testas stabilitur. Certè potestatem jus dicendi
 Ecclesiæ , quam nos vindicamus papæ , neque
 illa qualiscumque S. Cypriani , Firmiliani , ac
 Heleni in causâ Baptismi adversatio ; neque
 Polycarpi et Polycratis in causâ paschatis ,
 infringit , aut obest quidquam ; quin et illu-
 strat magnoperè , in tantâ aliorum episcopo-
 rum ad Romanum morem accessione , quanta
 post decreta illa pontificum contigit.

GRÆCUS. Si ea Patrum quos adduxi reni-
 tentia non infringat jus illud , dandum certè
 est , Patres qui adeò acriter obluctati sunt ,
 id juris , ut minimum in Romano pontifice
 non agnovisse , nisi malis grandi tot sancta
 capita adstringere piaculo , et ceu rebelles ac
 contumaces traducere , quos sua satis à tanto
 crimine defendit sanctitudo.

LATINUS. Perspectum eis fuisse jus Romani
 pontificis decernendi , legesque sancienti , tu
 quidem vel exinde obvio ratiocinio concludes ,

quòd in tanto aestu , quanto utraque illa causa agitata fuit , nemo unus sit repertus , qui jus decernendi Romano pontifici abnegandum putaverit ; quod quidem erat quàm pronissimum , si non prorsus certa , explorataque esset ea Romani pontificis potestas. At persuasis , certisque de auctoritate pontificiâ , nil tale in mentem venit , nihil tale excidit. Quò se igitur applicant ? coguntur toto orbe concilia , magnis studiis in rei veritatem inquiritur , atque cum se jam plurimæ Ecclesiæ Romano mori decretisque addixissent , hi pauci quos retulisti non se adhuc supponunt ; sive quòd disciplinæ hanc tantum esse litem , non fidei crederent , in quâ solâ concordēs omnes esse oporteat ; cum Ecclesiarum disciplina , quemadmodum non una ab initio ubique terrarum obtinuit , sic tutò , salvisque rebus fidei omnibus , varia pro locorum varietate obtinere possit. Ut enim ait Gregorius Magnus l. 1, ep. 45 : « In unâ fide nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diversa. » Et Hieron. epist. 52 : « Unaquæque provincia abundet in suo sensu , et præcepta majorum , leges apostolicas arbitretur. » Huc et illud faciebat , quòd obscura et nondum penitus eliquata ea controversia meritò videri posset , pro quâ utrinque traditio proferebatur. Ne tamen ea qualiscumque obluctatio rebellionis speciem haberet , Firmilianus quidem legationibus papam sibi demerendum putavit : Polycarpus etiam ipse Romam adiit , teste Eusebio atque Nicephoro. Omnes denique , atque inprimis Cyprianus , si Augustino fides , l. de unic. Bapt. c. 14 , in unitate consistendum duxit. Etsi quid ab eo peccatum sit , purgandumque fuerit , *gloriosâ martyrii falce purgatum est* , ut ait S. Augustinus.

GRÆCUS. Steterintne Cyprianus atque alii in unitate Romanæ Ecclesiæ , minutius aliàs exquiremus ; nunc , ut quod sentio liberè proloquar , si quis alius , Cyprianus certè Romano pontifici iudicandi episcopos potestatem abnegasse videtur verbis illis quæ referuntur in præfatione concilii Carthaginensis tertii , quod in eâdem causâ ad annum 256 celebravit.

LATINUS. De iudicandi iuribus adhuc non agimus : alio id differt , quod volebas , neque te interim capiat Cypriani verborum oblivio. Nunc stabilitâ satis superque , ut opinor , sancienti potestate in Romanis pontificibus , dispiciamus , an quid possint alii , nisi Romani suffragio adjuventur.

GRÆCUS. De eo à te ambigi miror vehementer , quando ipsi Romani pontifices synodorum

œcumenicarum canones summâ semper veneratione complexi , prosecutique sunt , seque totos et ex animo definitionibus decretisque earundem subjecere. Et Vigilius quidem papa in Constituto suo : « Quæcumque , ait , tam de fide , quàm de aliis omnibus causis , iudiciis , constitutionibus aut dispositionibus definita , iudicata , vel constituta , sive disposita , inconvulsa , inviolabiliter , sine adiectione , vel diminutione aliquâ nos promittimus secuturos.... Et quæcumque communi consensu dicta sunt , ea orthodoxa veneramur atque suscipimus. » Gregorius verò Magnus , ep. 25 , l. 1 , ad Joannem Constantinopolitanum : « Si , inquit , sancti Evangelii quatuor libros , sic quatuor concilia venerari et suscipere me fateor.... quia dum universali sunt consensu constituta , se et non illa destruit , quisquis præsumit , aut solvere , quos religant , aut ligare , quos solvunt. »

LATINUS. Quæ è Gregorii papæ , atque Vigili effatis eruuntur rectè , neque te juvant , neque nobis officiunt quidquam. Gregorius decretis standum contendit , quæ à pontificibus superioribus robur accepissent ; neque à consequentibus pro libidine innovanda , majores sapienter sanxere ; quid enim æquius quàm ut exemplo etiam suo canonum observantiam stabiliat , cui potestas eos tuendi apud alios pro munere pastoralis inprimis incumbit ? Vigilius toto illo Constituto , nil egit aliud quàm ut testaretur se more majorum robur dare firmitatemque , quæ probè à Patribus decreta essent. At tu ostende , posse leges ferri , et latas obtinere robur , quanquàm suffragio Romanorum pontificum firmatæ non sint.

GRÆCUS. Canonein III Constantinopolitani I , quo patriarchæ Constantinopolitano secundus à Romano locus ac honor constituitur , receptum non esse à Damaso , res in confesso est. Et diffusè id ostendit Baronius tomo 4 , ad annum 381. Idem fatum subiit etiam canon 28 Chalcedonensis concilii , quo et jura patriarchica , decreta olim Constantinopoli , confirmabantur , et insuper jus ac potestas dabatur Constantinopolitano in diœceses Thraciæ , Ponti , Asiæ atque barbaricas ditiones , Alanorum nempe , atque Russorum aliorumque ; etenim et legati Leonis act. 16 eidem intercesserunt palam , et Leo papa , re cognitâ , rejecit eundem , ac infirmavit , ut constat ex litteris datis ad ipsum Anatolium patriarcham , Marcianum imperatorem , synodum Chalcedonensem , ac Pulcheriam Augustam , quâ au-

toritate B. Petri canonem in irritum misit. Quid verò sive eâ reclamatione legatorum Leonis, sive ipsius pontificis irritatione effectum est? Perstitit uterque canon controversus in suo robore, et patriarchæ Constantinopolitani contra Damasum æquè ac Leonem, cæterosque deinceps Romanos pontifices, secundum sibi locum, et diœceseon prædictarum administrationem jure patriarchico retinere. Vis exemplis utar? primi quidem præbet ipsa hæc synodus Chalcedonensis: sanè scimus in eâ Anatolium patriarcham primo post vicarios Leonis loco sedisse, atque subscripsisse, qui mos deinceps obtinuit perpetuò: alterius verò idem patriarcha documentum exhibuit teste Nicetâ Nicæno, cujus verba reddo: « Sub Marciano cum certior factus esset papa Leo Constantinopolitanum paulatim alienas sedes rapere, et propriæ potentiae addere, litteras dedit papa Anatolio, licet nihil egerit: ex eo enim tempore Constantinopolitani antistites propria augere: et ob similem raptum dissidium ortum est. » Quin et ante Anatolii tempora id juris exercuisse Constantinopolitanos, liquet ex confessione episcoporum, act. 16.

LATINUS. Placet quòd inde rebus tuis præsidium quæras, unde maximè Romanorum pontificum auctoritas elucet. Rejecit, non approbavit Damasus Constantinopolitanæ I synodi canonem 3; id ipse etiam fateris. Leo etiam Chalcedonensem 28 epistolâ præcipuè ad Pulcheriam datâ, luculentâ gravissimâque sententiâ irritavit: « In irritum mittimus, et per auctoritatem B. Petri Apostoli generali prorsus definitione cassamus. » Cumque Anatolius se tueretur canone 3 synodæ Constantinopolitanæ, ita ei respondit: « Persuasioni tuæ in nullo penitus suffragatur quorundam episcoporum ante sexaginta, ut jactas, annos, facta subscriptio, nunquamque à prædecessoribus tuis ad Apostolicæ sedis transmissa notitiam, cui ab initio suæ caducæ, dudumque collapsæ sese, nunc et inutilia subicere fulcimenta voluisti, eliciendo à fratribus speciem consensionis, quam tibi in suam injuriam verecundia fatigata præberet. » At tu ex factis arguis obtinuisse robur eos canones? edic ergo, à quonam obtinuerint; facta enim te nuda nil adjuvant. An ab imperatore Marciano, aut alio ante hunc? an à Leone papâ, aut alio ante hunc? an à patriarcharum cæterorum assensu? an episcoporum faventium et subscribentium, spontèque se deditum Constantinopolitano, consensu?

GRÆCUS. Si dicerem Romanum pontificem Leonem assensisse Constantinopolitano canoni, nescio, unde me convinceres: duo in hanc rem mihi argumenta suppetunt. Primum quidem testimonium Eusebii Dorylæi episcopi, qui act. 16, cum à legatis pontificis in examen vocaretur canon 28 Chalcedonensis concilii, relecto etiam canone Constantinopolitano III, ex Synodico primi concilii, de hoc in hunc modum dixit: « Spontè (nempe Chalcedonensi 28) subscripsi, quoniam et hanc regulam (canonem videlicet III Constantinopolitani concilii) sanctissimo papæ in urbe Româ ego relegendis præsentibus Constantinopolitanis, eamque suscepit. » Alterum Paschasini apostolici legati dictum act. 1. Cum enim ibi legerentur acta Ephesi sub Dioscoro, et Flaviani nomen ultimo inter patriarchas loco recensetur, Orientales conclamarunt: « Flavianus ut adjudicatus ingressus est. Flavianus in proprio loco quare non sedit? Constantinopolitanum episcopum quare quintum posuerunt? » Ubi diligenter advertendum opinor, ad Paschasini legati dictum; subjecit enim continuò: « Ecce nos DEO volente dominum Anatolium primum habemus, hi quintum posuerunt B. Flavianum. » Cui Diogenes Cyzici episcopus respondit: « Quoniam vos regulas scitis. » Aut igitur papa, ut quidem infert Eusebius, assensum præbuit; aut Constantinopolitani concilii canonem eam per se reverentiam obtinuit, ut Patres Chalcedonenses ei obsequendum putarent. Sanè et Dioscorus Alexandrinus, cujus agebatur tunc causa, et Maximus Antiochenus, et Juvenalis Hierosolymitanus, ut videtur, non inviti cessere, faventibus et Romanis legatis, nec quidquam obnitentibus.

LATINUS. Ut neque Eusebium mendacii reum faciam, neque Paschasinum adulationis aut ignaviæ, dabo tibi Leonem initio non repugnasse canoni tertio Constantinopolitani concilii, et loci supra cæteros eminentiam permisisse, pacis majorumque bonorum amore; fortè etiam quòd cæteros patriarchas non invitos assensisse diceretur. At ubi fraus patuit, ubi de novo rursus Chalcedone alia patriarcharum privilegia lædi sensit, ubi Maximi Antiocheni legatio adfuit rogantis pro conservatione privilegiorum sedis Antiochenæ adversus Anatolii Constantinopolitani, et Juvenalis Hierosolymitani ambitum, acerrimè, epistolisque multis, ac variis sese opposuit, et unum, et alterum canonem irritum declarans: in quâ comparatione animi deinceps

Romanos pontifices perstitisse, testis est, vel Gregorii Magni Epistola ad Eulogium Alexandrinum, et Anastasium Antiochenum 31, l. 6: « Romana Ecclesia eosdem canones (Constantinopolitanos) vel gesta synodi illius habentis non habet, nec accipit; in hoc autem eandem synodum accepit, quod est per eam contra Macedonium definitum. » Igitur à Romanorum quidem pontificum auctoritate frustra his canonibus robur quis accersat, quin neque ab assensu patriarcharum: Dioscorus enim et Juvenalis, rei in concilio eo fuerant, et Juvenalis idem paris rapinæ adversus Antiocheni ditionem reus; Maximus si in speciem consensit, per legatos apud pontificem se opposuit. Et Nicetas Scevophylax, sicut ob Chalcedonensem canonem turbas exstitisse, ita etiam ob canonem Constantinopolitanum testis est; verba ejus partim dedi, partim accipe: « Sub Theodosio Magno imperatore, cum thronus Constantinopolitanus à centum quinquaginta episcopis evectus esset, in secundâ synodo, cui locum tenentes Romani pontificis non adfuerunt, divisio et turbæ exortæ sunt. »

GRÆCUS. Novi quidem quod eâ acri Leonis renitentiâ effectum sit denique, ut et Marcianus imperator destiterit à rogando pontificis assensu, et Anatolius ipse litteris datis, quas exhibet Allatius l. 4, c. 23, ad finem rejectâ in alios culpâ conatus sit se excusare apud pontificem, atque in ejus gratiam redire: verba Anatolii audi: « De hoc autem, quæ Constantinopolitanæ sedis gratiâ sancita sunt, in Chalcedonensi nuper universali synodo pro certo beatitudo vestra hoc habeat, nullam esse culpam in me homine, qui semper otium et quietem in humilitate me continens ab ineunte meâ ætate dilexerim: sed Constantinopolitanæ Ecclesiæ reverendissimus clericus, qui hoc habuit studium, et istarum partium religiosissimi sacerdotes in hoc qui fuere concordēs, et sibi pariter adjutores, cum et sic gestorum vis omnis, et confirmatio auctoritati vestræ beatitudinis fuerit reservata. Hoc igitur benè compertum sanctitas vestra cognoscat, nihil ex me istius causâ factum esse negotii, qui semper omnis jactantiæ levitatem, et aliena appetendi cupiditatem mihi vitandam crediderim. »

LATINUS. Si teste ipso Anatolio confirmatio papæ reservata auctoritati fuit; si, ut liquet, quæsitâ multis modis obtenta nunquàm est, robur eorum canonum aut nullum, aut plenum

nondum erat; et pontifici sicut approbandi potestas, sic reprobandi incumbit, præcipuè cum canones ejusmodi procusi fuerint, qui veteribus institutis, moribus, decretis canonibusque adversantur, aut certè non ex æquo conveniunt, quales quidem fuisse canones, 3 Constantinopolitanum, et 28 Chalcedonensem, satis cuique apparet, diligentius ad Nicænum componenti, atque expendenti utrosque. Rectè itaque egit Leo improbando, rectè etiam Anatolius cedendo; qui quanquàm à pontifice in gratiam receptus est, censuram tamen ejus non effugit, frustra facti totius invidiam in clerum deflectere conatus. Etenim verba Leonis hæc sunt ad eundem ex epist. 71: « Illam autem culpam, quam de augendâ potestate, alienâ, ut asseris, adhortatione contraxeras, efficacius atque sincerius tua charitas diluisset, si quod tentari sine tuâ voluntate non potuit, non ad sola clericorum consilia transulisses; quia sicut in malâ suasionē delinquitur, ita et in malâ consensione peccatur. Sed gratum mihi, frater charissime, est, quod dilectio tua id profitetur sibi displicere, quod tunc etiam placere non debuit. Sufficit in gratiæ communis regressum professio dilectionis tuæ, et attestatio principis christiani. Nec videtur tarda correctio, cum tam venerabilis assertor accessit. Abjiciatur penitus inconcessi juris, qui dissensionem fecerat, appetitus. Sufficiant limites quos sanctorum Patrum providentissima decreta posuerunt. Ut quieta sit suis meritis, et antiquis privilegiis dignitas omnium sacerdotum, super omnia autem fraternâ charitate hortor et moneo, ut ea, quæ ad gloriam vel ad munimen pertinent sacerdotalis officii, Nicænorum canonum, Ecclesiæ pacem servantia decreta custodias. Sic enim inter Domini sacerdotes inviolata charitas permanebit, si paribus studiis, quæ sunt à sanctis Patribus constituta, servantur. » Post Leonem audi etiam Gelasium; is, ep. 43, ita scribit: « Audiant Marcianum...., sanctæ memoriæ papam Leonem summis laudibus persecutum, quod canon regulas violari nullâ fuerit ratione perpessus. Audiant Anatolium.... clericum potius Constantinopolitanum, quàm se talia tentasse confitentem, atque in Apostolici præsulis totum dicentem positum potestate. »

GRÆCUS. Ita res quanquàm essent, Liberatus tamen, qui claruit inprimis anno 595 et eo circiter tempore, ante V tamen synodum Breviarium suum clausit, testatur discretè,

perstitisse in usu canones controversos; verba ejus sunt: «Cum Anatolius consentiente concilio primatum obtinuisset, legati verò Romani episcopi contradicerent, à judicibus et episcopis omnibus illa contradictio suscepta non est: et licet sedes Apostolica nunc contradicat, quod in synodo firmatum est, imperatoris patrocínio permanet.»

LATINUS. Instaurante nimirum præclarè, si superis placet, jura sua Acacio sub hæretici Zenonis imperio. Hic modus fuit, quo Constantinopolitani maximè post Novellam 131 Justiniani c. 2, se in usu patriarchicæ potestatis retinuerunt, atque loco secundo; verba Novellæ sunt: «Ideòque sancimus secundum earum definitiones, sanctissimum senioris Romæ papam, primum esse omnium sacerdotum. Beatissimum autem archiepiscopum Constantinopoleos novæ Romæ secundum habere locum post sanctam Apostolicam senioris Romæ sedem; aliis autem omnibus sedibus præponatur.» At verò, quàm nullam vim hæc lex obtinere jure potuerit apud viros Deo devotos, satis constat, cum eadem et opponatur legibus approbatis c. 2, et decreta imperatorum vim nullam adversus canones obtineant in rebus præcipuè Ecclesiarum juri præjudicantibus. Quod quidem ipsi etiam imperatores Valentinianus atque Marcianus in Chalcedonensi per judices, act. 4, ratum gratumque habuisse videntur, cum pragmaticas sanctiones, contra ecclesiasticos canones, gratiâ et ambitione expressas, firmitate ac robore prorsus omni nudârunt. Quare hinc nihil aliud agis, quàm ut multiplici injuriâ ostendas patriarcham Constantinopolitanum et natum et conservatum, quod an vobis majori dedecori, an nobis sit dolori, non discepto.

GRÆCUS. At quis denique Romanis pontificibus ea jura dedit improbandi canones, licet summâ Patrum consensione constitutos, licet gravissimis momentis subnixos, precibusque ac intercessionem tot summorum Ecclesiæ prælatorum commendatos? Legi, miratusque sæpè summam relationem synodicam Chalcedonensium Patrum ad Leonem. In eâ primùm, quæ in rebus egerint, exponunt: tum ad canonem quoque 28 sermonem deflectunt. Quibus initiis, quibus causis atque momentis ad condendum, imò ad confirmandum stabiliendumque Constantinopolitanæ synodi canonem adducti sint, quanta ejus fuisset necessitas, quantaque futura in posterum utilitas, copiosè edisserunt. Quàm in eo negotio maturè modestèque, nullius odio,

nullius gratiâ versati essent, iterum iterumque contestantur; neque omittunt hinc fiduciâ quam de pontificis propenso animo conceperint, inde imperatoris ostentatis desideriis, in sententiam suam pellicere; in quam denique, ut etiam ejus animum inclinent, magnificis sanè elogiis Leonem exornant, tum omnia prorsus ejus voluntati decretoque subjungunt. Initium litterarum erat: *Repletum est gaudio os nostrum*. Quas tu aliàs ad verbum mihi reddidisti. At quo hæc omnia proventu scripta gestaque sunt? vereor dicere; durum Leo se Patribus præbuit. Verba ejus ex Epistolâ: «Olim quidem, sic habent, de custodiendis quantumque sanctorum Patrum statutis, quæ in synodo Nicænâ inviolabilibus sunt fixa decretis, observantiam vestræ sanctitatis admoneo; ut jura Ecclesiarum, sicut ab illis trecentis decem et octo Patribus divinitus inspiratis sunt ordinata, permaneant. Nihil alienum improbus ambitus concupiscat, nec per alterius imminutionem suum aliquis quærat augmentum. Quantumlibet enim extortis assensionibus sese instruat vanitatis elatio, et appetitus suos conciliorum æstimet nomine roborandos, infirmum atque irritum erit, quicquid à prædictorum Patrum canonibus discrepaverit.» Quæ quidem adeò severa repulsa, quàm gravem in Patrum animis moerorem, luctumque suscitaverit, facillè quisque cogitando consequitur.

LATINUS. At immeritò, quando id quidem à Romano pontifice et veneratio sedium, meritaque Alexandrinæ atque Antiochenæ, et motuum periculum, quod inde imminere, Ecclesiamque perturbare poterat, et denique licentia Constantinopolitanorum, quæ flammæ in morem ex aliorum detrimentis in dies compendia faciebat, et denique officium suum capitis ac pastoris, cui canonum custodia à Deo commendata est, exposcebat. Atque hanc quidem postremam rationem, veluti virtute complexam cæteras, ita Leo papa eâdem Epistolâ reddidit: «Quorum (nempe Nicænorum Patrum) regulis Apostolica sedes, quàm reverenter utatur, scriptorum meorum, quibus Constantinopolitani antistitis conatus repuli, poterit sanctitas vestra lectione cognoscere, et me, auxiliante Domino nostro, et catholicæ fidei, et paternarum traditionum esse custodem.» Et epistolâ 77, ad Marcianum Augustum: «In quo opere, auxiliante Christo, fideliter exequendo, necesse est me perseverantem exhibere famulatum, quoniam dis-

« pensatio mihi credita est, et ad meum
« tendit reatum, si paternarum regulæ san-
« ctionum, quæ in synodo Nicænâ ad totius
« Ecclesiæ regimen Spiritu Dei instruente sunt
« conditæ, me, quod absit, connivente violen-
« tur; et major sit apud me unius fratris vo-
« luntas, quàm universæ domûs Dei communis
« utilitas. »

GRÆCUS. Nullumne verò locum apud Leonem
invidentiæ dabis? Ægritudo in ejus animo
suscepta propter res secundas Constantinopo-
leos, aut ipsa invidentia, aut familiaris ac soror
ejus fuit; fortassè et metus aliquis pectus
Leonis Magni occupaverit, ne his gradibus
Romanæ quoque majestati periculum strue-
retur.

LATINUS. Neque in superiorem cadit invi-
dentia, neque metus in eum qui jus omne
suum, ac potestatem non humanis decretis,
sed divinis placitis unicè tribuit, atque munus
suum in petrâ fundatum probè noverat, ad-
versus quam portæ inferi non prævalebunt.
Acris adeò adversationis ac renitentiae finis
fuit, sola tuitio custodiaque sacrorum cano-
num adversus ambitionem cujuslibet, sive is
Constantinopolitanus, sive Hierosolymitanus
sit. Expressit id eleganter Epistolâ ad Maxi-
mum Antiochenum, quæ incipit: *Quantum di-*
lectioni, tomo 3 CC., p. 1828; questus is per
legatos fuerat apud Leonem de Juvenalis Hie-
rosolymitani invasionibus, cui sic respondit
Leo: « Nunc autem ad omnia generaliter pro-
« nuntiare sufficiat, quòd si quid à quoquam,
« contra Nicænorum canonum statuta, in quâ-
« cumque synodo vel tentatum est, vel ad
« tempus videtur extortum, nihil præjudicii
« potest inviolabilibus inferre decretis. Et fa-
« cilis erit quarumlibet consensionum pactum
« dissolvi, quàm prædictorum canonum regu-
« las ex ullâ parte corrumpi; subrependi enim
« occasiones non prætermittit ambitio, et quo-
« ties ob intercurrentes causas generalis con-
« gregatio facta fuerit sacerdotum, difficile est,
« ut cupiditas improborum non aliquid su-
« pra mensuram suam moliatur appetere. Si-
« cut etiam in Ephesinâ synodo... Juvenalis epi-
« scopus ad obtinendum Palæstinæ provinciæ
« principatum, credidit se posse sufficere,
« et insolentes ausus per commentitia scripta
« firmare. Quod sanctæ memoriæ Cyrillus Ale-
« xandrinus episcopus meritò perhorrescens
« scriptis suis mihi quid prædicta cupiditas au-
« sa sit, indicavit, et sollicitâ prece multum
« poposcit, ut nulla illicitis conatibus præbe-

« retur assensio. Nam cujus Epistolæ ad nos
« exemplaria direxisti, sanctæ memoriæ Cy-
« rilli, eam in nostro scrinio requisitam nos
« authenticam noveris reperisse. Hoc tamen
« proprium definitionis meæ est, ut quantum-
« libet numerus sacerdotum amplior aliquid
« per quorundam subreptionem decernat, quod
« illis trecentorum decem et octo Patrum con-
« stitutionibus invenitur adversum, id justitiæ
« consideratione cassetur; quoniam universæ
« pacis tranquillitas non aliter poterit custodi-
« ri, nisi sua canonibus reverentia intemerata
« servetur. » Declarat demùm nullius roboris
fore, si quid secus à legatis suis peractum sit.
Et quanquàm præter res fidei, alia quævis
dijudicare, quæ referuntur, ad synodos planè
pertineat, si tamen illi in occupata definitaque
per Nicænam synodum jura se immittant, hæc
perturbare attentent, nullo apud se loco fore
eorundem decreta; « nam quod ab illorum re-
« gulis constitutisque discordat, Apostolicæ se-
« dis nunquàm obtinebit consensum. »

GRÆCUS. Probè jam teneo episcopos, utcum-
que magno numero collecti fuerint, utcumque
etiam imperator favorem eis præstet, nihil
adversum sacris canonibus posse constituere.
Id nempe recta ratio exigit, quando Deus in
ædificationem, non destructionem Ecclesiæ,
potestatem hominibus indulsit. At enim cum
nova, et præter canones vetustos, constituen-
da quædam sunt, id posse synodos neque ipse
Leo diffiteri videtur.

LATINUS. Posse quidem, at non sine inter-
ventu, auctoritate, aut suffragio Romani pon-
tificis; id enim honoris et pastoris universalis
officio prorsus debetur, et jam veteris Ecclesiæ
canonibus constitutum esse, testis est Socrates
l. 2, dicens: « Cum canon ecclesiasticus ju-
« beat, non oportere absque sententiâ episcopi
« Romani, decreta Ecclesiis sancire. » Et So-
zomenus l. 3, c. 9: « Legem esse ad res sa-
« cras spectantem, quæ pronuntiat, acta illa
« irrita esse, quæ præter sententiam episcopi
« Romani efficiuntur. » Et Nicephorus l. 9, c.
10: « Extare ecclesiasticum canonem, auctori-
« tatem omnem eis abrogantem, quæ præter Ro-
« mani antistitis sententiam peracta essent. »
Quod tu jus ne Romano pontifici à Patribus in
conciliis datum primùm existimes, multò an-
tiquius et ab altiore potestate profectum, di-
scere potes ex ipsâ synodo Nicænâ, quæ ita
Sylvestrum deprecatur: « Quidquid constitui-
« mus, precamur, ut vestri oris consortio
« confirmetur. » At quoniam ea Patrum Syno-

dica ab eruditissimis non immeritò in suspicionem vocatur, certius, quodque rem omnem conficiat testimonium ex Romanâ synodo, quæ Nicænam mox secuta est, accipe : ait ibi Sylvester papa : « Quidquid in Nicæâ Bithyniæ constitutum est... nostro ore conformiter confirmamus. » Quod quâ demùm ratione gestum sit, explicuit papa Felix III, in hunc modum, ep. 4 : « Domino ad B. Petrum Apostolum dicente : *Tu es Petrus*, etc., eam vocem sequentes trecenti decem et octo Patres apud Nicæam congregati, confirmationem rerum atque auctoritatem S. Romanæ Ecclesiæ detulerunt. » Verùm de legislativâ potestate satis superque; quare ad judicalem sermonem transferamus.

§ IV.

GRÆCUS. De auctoritate judicandi episcopos, fideique ac morum causas, cùm sermonem aggredimur, vereor ne in immensum exerescat colloquium, tam sunt multa, varia, quæ ad officium iudicis præeunt, consequuntur aut pertinent. Ac primùm, ad iudicem causæ referendæ sunt; ejusdem verò partium erit, delatas cognoscere, tum et sententiam dicere, damnare, absolvere, pœnas censurasque infligere, quin et sede movere, aut iniquè motos in integrum restituere. Hæc cùm omnia iudicis munus in se complectatur, ordine de singulis quàm paucis agendum erit, postquàm initio generatim prærogativam Romanis pontificibus vindicaveris.

LATINUS. Ut quod à me proposuisti summo quàm possum compendio decurram, primùm me provoco ad Ephesinam synodum; vide, quàm ibi confidenter act. 3, Philippus apostolicus legatus in coronâ tot Patrum pronuntiet : « Nulli dubium, imò seculis omnibus notum est, quòd sanctus beatissimusque Petrus Apostolorum princeps, et caput fideique columna, et catholicæ Ecclesiæ fundamentum, à Domino nostro Jesu Christo Salvatore humani generis ac Redemptore claves regni accepit, solvendique ac ligandi peccata potestas ipsi data est; qui ad hoc usque tempus semper in suis successoribus vivit, et iudicium exercet. » Quemadmodum verò Philippus iudicium, ita Lucentius legatus Leonis in Chalcedonensi synodo act. 16, sententiam pontifici reservat. Verba ejus sunt : « Sedes Apostolica præcepit nobis præsentibus omnia fieri, et idèd humiliari non debet, et quæcumque in præjudicium canonum vel regularum hes-

ternâ die gesta sunt nobis absentibus, sublimitatem vestram petimus, ut circumduci jubeamus; sin aliàs contradictio nostra his gestis inhæreat, ut noverimus, quid Apostolico viro universalis Ecclesiæ referre debeamus, ut ipse aut de sedis suæ injuriâ, aut de canonum versione possit ferre sententiam. »

GRÆCUS. Novi solemne id fuisse legatis, ipsosque etiam pontifices constanter id sibi juris asseruisse. Innocentii I ad Felicem Nucernanum episcopum verba sunt : « Mirari non possumus dilectionem tuam sequi instituta majorum, omniaque, quæ possunt aliquam recipere dubitationem, ad nos quasi ad caput atque apicem episcopatus referre, ut videlicet consulta sedes Apostolica, ex ipsis rebus dubiis certum aliquid faciendum pronuntiet. » Zozimus quoque cùm jussisset Gallicanæ Ecclesiæ causas ad Arelatensem referri, sic hujus potestatem circumscribit : « Nisi magnitudo causæ etiam nostrum requirat examen. » Leo papa epistolâ 12, ad Anastasium Thessalonicensem : « Si fortè inter ipsos qui præsent, de majoribus, quod absit, peccatis causa nascatur, quæ provinciali nequeat examine definiri, fraternitatem tuam de totius negotii qualitate metropolitanus curabit instruere, ut si coram positis partibus nec tuo fuerit res sopita iudicio, ad nostram cognitionem, quidquid illud est, transferatur. » Et rursus : « Si autem in eo, quod cum fratribus tractandum definiendumque credis, diversa eorum fuerit à tuâ voluntate sententia, ad nos omnia sub gestorum testificatione referantur. » Verùm, ut hæc per Occidentalem patriarchatum valeant, cujus tum et Thessalonica pars fuit, in Oriente vix locum obtinent.

LATINUS. Obtinere hæc ubique terrarum, atque ad universos episcopos pertinere et verba legatorum, et ratio ipsa, quâ Innocentius papa nititur, satis admonet; ne tamen clariora desideres, audi Vigilium papam epistolâ 2, unius quidem Eutherii consultationibus, at pro omni orbe respondentem. Ait ille : « Quamobrem sancta Romana Ecclesia (Petri) meritò, Domini voce consecrata, et SS. Fratrum auctoritate roborata, primatum tenet omnium Ecclesiarum, ad quam tam summa episcoporum negotia, atque querelæ, quàm et majores Ecclesiarum quæstiones, quasi ad caput semper referendæ sunt. »

GRÆCUS. Tot oracula pontificum, tot effata legatorum magnoperè veneror, nec contraire audeo, quando Patres in synodo collecti, ea

quoque silentio transmissere, nemo his dictis repugnabit. At mallem alios ejus prerogativæ testes, et qui idem senserint audire.

LATINUS. Ut hæc te dissidentia expediam, coronatos tibi testes proferam, hoc est, Valentinianum Augustum, atque pariter Augustam ejus matrem Gallam Placidiam. Cum enim Ephesi à Dioscoro fides perturbata esset, et Flaviani innocentia oppressa, Valentinianus Theodosium enixè deposcebat, ut Romano pontifici Leoni judicium causæ totius permitteret; verba ejus sunt, tomo 4 Conc. p. 822 : « Debemus et dignitatem propriæ venerationis « B. Apostolo Petro intemeratam, et in nostris « temporibus conservare, quatenus beatissimus « episcopus Romanæ urbis, cujus sacerdotium « supra omnes antiquitas exhibuit, potestatem « et facultatem habeat de fide et sacerdotibus « judicium ferre. » Disertius adhuc in eadem causâ scripsit Galla Placidia in hunc modum : « Ad concilium Apostolicæ sedis judicium « transmittatur, in quâ primus ille, qui cœlestes « claves dignus fuit accipere, principatum episcopatus ordinavit. »

GRÆCUS. Epistolæ eæ, si rectè habeo, ad Leonis papæ preces emissæ sunt; neque iis aliud à Theodosio flagitabatur, quàm ut veniam faceret, causæ judicium transmittendi ad concilium ex omni orbe Romæ cogendum. Ego verò conciliis judicandi potestatem ultrò indulgeo.

LATINUS. Concilium quidem rogasse Augustos non diffiteor, at concilio ejusmodi quale petebatur, convenire ac deberi judicium supremum, quo demùm argumento conantur evincere? Nonne ad dignitatem Romani pontificis, et in Petro acceptas claves à Christo, se totos applicant. Huic igitur dignitati debetur supremum fidei ac episcoporum judicium, sive deinceps in concilio, sive extra illud peragendum. Utroque modo egisse Romanos pontifices judicia, pro comperto habemus.

GRÆCUS. At illum extra concilia judicandi modum impugnavit, quin et pernegasse videtur Romano pontifici Cyprianus, quàmcumque sanctitatis famâ inclutus. Vertebatur ipsum inter atque Stephanum papam celebris illa de hæreticis rebaptizandis quæstio; et Stephanus definiverat : « Nihil esse innovandum, » etc.; quin et rebaptizantibus separationem comminatus fuerat. Quid verò inter hæc egit, aut sensit Cyprianus? Coegit nempe Carthagine concilium anno 256, et quàm nullam judicandi potestatem Romano deferret, apertè testatus

est; verba ejus in Præfatione ad concilium erant : « Superest, aiebat, ut de hæc ipsâ re « singuli quid sentiamus proferamus, neminem « judicantes, aut à jure communionis aliquem, « si diversum senserit, amoventes; neque enim « quisquam nostrum, episcopum se esse episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad « obsequendi necessitatem collegas suos adigit, « quando habeat omnis episcopus pro licentiâ, « libertatis et potestatis suæ arbitrium, tam- « que judicari ab alio non possit, cum nec « ipse possit alterum judicare, sed expectemus universi judicium Domini nostri Jesu « Christi. »

LATINUS. Non respexisse iis verbis Cyprianum ad facta sententiamque Stephani, neque habuisse in animo hunc tacitè vellicare aut perstringere, vel viri sanctitate persuadeor, et divinant, qui in eam partem Cypriani verba delfectunt. August., cui Cypriani mens multò notior esse potuit, non adeò perversè id Cypriani dictum exposuit; etenim iisdem quæ tu objecisti, verbis recitatis, subdit continuo l. 3 de Bapt. c. 3 : « Quid mansuetius, quid humil- « lius? » Quare ex Augustini quidem sententiâ Cyprianus eo loco significabat tantum, unicuique per se liberum integrumque fore, Intima animi sensa detegere, se non esse eum qui aut ullam sibi in ipsos auctoritatem arroget, aut necessitatem sentiendi cuiquam imponat.

GRÆCUS. Difficilè hic Augustino assentior, mihiq; ægrè persuades, eo qualicumque effato, non etiam aculeum in Stephanum, Cyprianum emisisse; quem enim invidiosus ille *episcopi episcoporum* titulus designat alium? Sanè eodem etiam Tertullianus olim suggillavit Zephyrinum papam lib. de Pudicitia, c. 7.

LATINUS. Ægrè fero, quòd tu S. episcopum cum Tertulliano Montanistâ conferas; at sit ita, suggillaverint ambo Romanos pontifices : Tertullianus Zephyrinum, Cyprianus Stephanum : an ideò judicandi potestatem etiam Stephano detractum ibat? Equidem per verba illa, si severè etiam expendas, immaturum fortè, præcipientemque summæ potestatis usum in Stephano improbasse potuit, non ipsam judicandi potestatem. Igitur, ut multum tribuam, non probabatur Cypriano, quòd Stephanus unâ traditione confusus, magnum per orbem episcoporum numerum, usu antiquo, Scripturis et rationibus, ut ipsi quidem tunc videbatur, gravissimis nixum, in suam sententiam adigeret; et malebat in re adeò implexâ

et convolutâ, quæque ad disciplinæ potiùs quàm fidei rationes pertineat, suam cuique relinqui sentiendi agendique licentiam. Existimabat nempe veritatum, in quarum cognitionem humanâ diligentia nondùm se penetrat, soli Deo reservandum esse iudicium. Certè inducere in animum nequeo, ut credam zelo æstuque abreptum Cyprianum Stephano detraxisse iudicandi auctoritatem, quam tam disertè Cornelio, Stephani antecessori, dudùm attribuit. Digna sunt, quæ sæpè repetantur. Ait ergo epist. 55 ad Cornelium, loquens de schismate Novatianorum: « Non aliunde obortæ sunt hæreses, aut natâ schismata, quàm inde, quòd sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesiâ ad tempus sacerdos, et ad tempus iudex vice Christi cogitetur, cui secundùm magisteria divina obtemperet fraternitas universa. »

GRÆCUS. De Cypriano adhuc nobis redibit sermo: si verò ex ejus mente pontifex Romanus vice Christi iudex est, si eam potestatem, ut Valentinianus aiebat, per B. Petrum nactus est, edic, obsecro, quis, quando, quas demùm causas, aut quos episcopos sibi iudicandos sumpserit? Et quoniam, quæ ad iudicium spectant, arctam ut plurimùm inter se communionem habent, non seorsim singula, sed, ut res tulerit, ætatum temporumque ordine, si lubet, sive recurrentes ad papæ iudicium, sive iudicatos, seu absolutos aut damnatos, poenisque affectos profer in medium. Ita namque fiet, ut in rem eandem identidem revolvì necesse nobis futurum non sit.

LATINUS. Sapienti huic tuo consilio facilè morem gererem, nisi vererem, ne ea rerum actuumque judicialium perturbatio, quæ necesse est eveniat, si temporum sequamur ordinem, tibi mihiq; voluptatem omnem eripiat. Rerum igitur potiùs seriem insistamus, et primùm experiamur, an ad Romanum tribunal hæreses, dubia fidei, hæretici suspectique aut ultrò se stiterint, aut sint adesse jussi, aut deferri debuerint. Mihi quidem certum est, causarum ejusmodi cognitionem ad hoc planè forum pertinere, quanquàm etiam alibi cœptæ sint, tractatæque.

GRÆCUS. Age, ut lubet; id modò cave sis, ne ingrâtâ rerum earumdem repetitione aures obtundas; ut enim nova oblectant, sic iterata creant fastidium. Doce igitur primùm, ad Romanam sedem debuisse referri causas, quas cumque percensuisti, quasque majores uno nomine nuncupamus.

LATINUS. Qui pro me loquatur, Alexandrinum episcopum Cyrillum sisto: diu jam inter ipsum et Nestorium Constantinopolitanum agitabatur de fide, atque cùm obstinatiores comperisset, sensit sibi injectam necessitatem exquirendi à Cœlestino consilii, et quid demùm in eâ re agendum videretur, siscitandi. En verba Cyrilli tomo 3, pag. 890: « Si in rebus adeò necessariis, ubi recta fides malè à quibusdam depravata, distortaque periclitatur, citra notam silere, et cuncta quæ hactenùs mota agitataque sunt, citra morositatis vitium pietatem tuam celare liceret, dixissem utique mihi: Bona ac periculi expers res est silentium. Et illud rursùm: Præstat quietam vitam agere, quàm turbis operam dare. Quoniam verò Deus hisce in rebus vigilantiam à nobis exigit, et vetus Ecclesiarum consuetudo suadet, ut ejusmodi res sanctitati tuæ communicentur, scribo planè necessitate adactus, Satanam omnia miscere, contraque Dei Ecclesias insanire.... »

GRÆCUS. Postquàm tu luculento adeò testimonio propositum evicisti, non te celabo, quæ ante Cœlestinum Africanorum Patrum synodus Milevi in urbe Numidiæ ad annum 416 coacta ad Innocentium I perscripsit in eandem sententiam; vertebatur inter Patres gravissimum Cœlestii atque Pelagii hæreticorum negotium; Epistolæ synodicæ hic ingressus est: « Quia te Dominus gratiæ suæ præcipuo munere in sede Apostolicâ collocavit, talemque nostris temporibus præstitit, ut nobis potiùs ad culpam negligentiae valeat, si apud tuam venerationem, quæ pro Ecclesiâ sunt suggerenda, tacuerimus, quàm ea tu possis, vel fastidiosè, vel negligenter accipere, magnis periculis infirmorum membrorum Christi pastorem diligentiam, quæsumus, adhibere digneris. Nova quippe hæresis, et nimium perniciose tentat assurgere inimicorum gratiæ Christi... Hæc ad sanctitatem tuam de concilii Numidiæ scripta direximus, imitantes Carthaginensem Ecclesiam, et Carthaginensis Ecclesiæ episcopos nostros, quos ad sedem Apostolicam, quam beatus illustras, de hac causâ scripsisse comperimus. » Et altera Epistola episcoporum quinque, in quorum numero et Augustinus fuit, sic papam alloquitur: « Non agitur de uno Pelagio..... aut ergo à tuâ veneratione accersendus est Romanus, et diligenter interrogandus, quam dicat gratiam....., et cùm inventus fuerit hanc dicere..... absolvendus est. »

LATINUS. Ne tu rem arcanam mihi detexisse videre, habe insuper et responsum pontificis, quod rem omnem absolvit; ait is: « Diligenter ergo et congruè Apostolici consulitis honoris arcana, honoris, inquam, illius, quem, præter illa quæ sunt extrinsecus, sollicitudo manet omnium Ecclesiarum super anxiiis rebus, quæ sit tenenda sententia: antiquæ scilicet regulæ formam secuti, quam toto semper orbe nôstis esse servatam. Verùm hæc missa facio: neque enim hoc vestram credo latere prudentiam, qui id etiam actione firmastis, scientes quòd per omnes provincias de Apostolico fonte petentibus responsa semper emanent, præsertim quoties fidei ratio ventilatur; arbitror omnes fratres et episcopos nostros non nisi ad Petrum, id est, sui nominis et honoris auctorem referre debere, velut nunc retulit vestra dilectio. »

GRÆCUS. Ex te jam etiam nôsse cuperem, quem res denique eventum cum Pelagio, Cœlestioque sortita sit; an se illi Romano tribunali stiterint, quid, aut quantum eidem detulerint; absoluti denique, an condemnati sint.

LATINUS. Eorum causam apud duos pontifices Innocentium atque Zozimum versatam diligenter esse, pro comperto habeo. Ac Innocentius quidem datis rescriptis ad Carthaginensem atque Milevitanam synodum, dogma nefarium condemnavit, tum et ejus auctores à communionem ecclesiasticâ abstinuit, dùm ad sanio-rem mentem redirent. Mansuetiùs Zozimus cum utroque initio procedendum sibi duxit. Cùm enim libellum à Pelagio ex Oriente transmissum ad Innocentium, ipse ejus successor suscepisset, Cœlestius verò Romam continuò advolâset, magnam de utroque in rectam viam reducendo spem pontifex optimus concepit. Uterque in speciem catholicæ sentire, aut velle ex animo videri potuit; uterque placita sua apostolico judicio substernebat. Pelagii verba erant: « Hæc est fides, etc..., in quâ si minùs peritè, aut parùm cautè aliquid positum est, emendari cupimus à te, qui Petri et fidem, et sedem tenes. Sin autem hæc nostra confessio apostolatûs tui judicio comprobatur, quicumque me maculare voluerit, se imperitum vel, malevolum, vel etiam non catholicum, non me hæreticum comprobabit. »

GRÆCUS. At probè nôsti, quos ea Zozimi papæ in impios facilis motus adversus Romam in Africâ suscitaverit, quæ incendia; tunc, si quando, in periculum adducta mihi videtur Romanorum pontificum dignitas. Cùm enim

causam doctrinæ eorum, dudùm hæreseos convictæ, damnatæque rursùm suscitari, et in judicium revocari iterùm audissent, propensumque nimium Zozimum papam ad homines absolvendos, sive intelligerent, sive etiam experirentur, obstitère acriter, ne denique ad sententiam progrediretur Zozimus.

LATINUS. Nil periculi adisse tum Romanorum pontificum auctoritatem, si quando Patrum inspexisti litteras, tibi ipsi fatendum est. Ægrè ferebant causam retractari, fateor: at cur? quoniam à synodo atque auctoritate Innocentii definitam terminatamque nôrant. Quare nihil egère insolenter, sed obtestando; intercesse- runt, non restiterunt, ne locus daretur sententiæ, dùm plenam causæ totius, actorumque cognitionem ex Africâ legatus Patrum Romam portaret. Et detulit Zozimus justæ Patrum obtestationi, sic tamen, ut etiam suæ potestatis admonitos vellet. Verùm legato vix Romam ingresso, cùm se Cœlestius, cui dies in defensionem constituta fuerat, clam urbe eripuisset, patuit continuò sive mala conscientia, sive fraus hominis, et decreta severa in utrumque hæreticum à Zozimo etiam, multâ Africanorum Patrum lætitiâ, instaurata, atque per universas Ecclesias vulgata sunt.

GRÆCUS. Venia, quæ Cœlestio Pelagioque, si resipuissent, offerebatur à Romanâ sede, nescio, an etiam dari potuerit? id sanè videntur Africani Patres in controversiam vocâsse.

LATINUS. Ab eâ mente procul Patres abfuisse ne dubita, neque eis ignota erant, quæ non ita olim, Julio nempe papâ, in Valente atque Ursacio effectui mancipata sunt. Utrumque Sardicensis synodus sede episcopali ejecerat, tum quòd Arii doctrinam sectarentur, tum quòd athletam Christi fortissimum Athanasium dirè insectati, sæpèque innumeris calumniis propè obruissent. Tot tamen tantisque sceleribus, postquàm pœnitentiam egère, Julius concessit veniam, communionem restituit. Preces eorum refert Epiphanius hæresi 68: « Valens et Ursacius, pœnitentiâ ducti Julio Romano pontifici libellos obtulerunt, quibus errorum suum deprecabantur: Calumnias, inquit, bant, contra Athanasium struximus; tu verò ad communionem et pœnitentiam nos admitte. » Et admisit sanè, ut testis est ipse Athanasius, apologiâ 2, ubi eos ad Julium sic loquentes inducit: « Recepimus Athanasii communionem, quia tua in Deum pietas veniam, secundum suam genuinam probitatem, nostrum errori impertiri dignata est.

GRÆCUS. An plures adhuc hæreticos habes, qui Romanam sedem adiverint? de Fortunato quidem presbytero, et pseudo-episcopo Felicissimo, aliisque presbyteris hæreticis, atque schismaticis mirari mihi visus est Cyprianus, quòd fiduciâ sumptâ Romam adierint; verba ejus sunt ep. 55, ad Cornelium: « Post hæc
« insuper pseudo-episcopo sibi ab hæreticis
« constituto: navigare, inquit, audent et ad
« Petri cathedram, atque ad Ecclesiam prin-
« cipalem, unde unitas sacerdotalis exorta est,
« à schismaticis et profanis litteras ferre, nec
« cogitare eos esse Romanos, quorum fides,
« Apostolo prædicante, laudata est, ad quos
« perfidia non possit habere accessum. »

LATINUS. Id nunc non agimus, an rectè ad sedem Romanam appellaverint, quid miratus sit, quid ægrè tulerit Cyprianus in epistolâ illâ ad Cornelium; accessisse tamen ad Romanam sedem liquet: et infinitus sim si causas omnes fidei, quin et disciplinæ, quæ ad tribunal papæ auditæ sunt, indè à principio Ecclesiæ ad nostra tempora persequi velim. Id generatim habere, morem fuisse perpetuum, ut hæretici ad Romanum præprimis tribunal ablegarentur: id sanè illa communis Patrum sententia in Chalcedonensi synodo act. 5, satis edocet: « Reve-
« rendissimi episcopi Illyrici dixerunt: Qui con-
« tradicunt, manifesti fiant; qui contradicunt,
« Nestoriani sunt; qui contradicunt, Romam
« ambulent. » Et quem morem indicâsse videtur hæc quarta synodus, illum planè secuta est sexta, quando, ut narrat Constantinus Pogonatus in suâ epistolâ ad Leonem papam, Macarium Antiochenum, et socios hæreticos transmisit ad papam.

GRÆCUS. Nihilne tu dices de Arii, Macedonii, Nestorii, Eutychetis, Monothelitarum atque Iconoclastarum hæresibus? poteris hæc tanta præterire silentio?

LATINUS. Hæc, ut pervagata, atque in vulgus notissima, intacta relinquam; id generatim tibi in memoriam revoco, tam graves capitalesque, quàm erant istæ hæreses, omnes sanè Romæ primùm pontificum severitatem expertas, censuram subisse, dirisque devotas, quàm ab œcumenicis synodis ferirentur, et synodis ipsis pontificum litteras ad rectam fidem tuendam, veluti faciem constanter prætulisse.

GRÆCUS. Scrutemur itaque, quæ à vulgo paulò remotiora sunt, neque ita obvia, omniumque oculis exposita. An ergo ad Romanorum pontificum tribunal auditæ quoque

sunt causæ ac dubia, sive quæ occasione aucti Trisagii universum Orientem confuderant, sive quæ monachos Scythas atque Acæmetas diuturnis ac pertinacibus odiis exercuerunt? Erant Acæmetæ Constantinopoli monachorum cœtus, inde sic dicti, quòd in eorum ecclesiis, cursu nunquàm interrupto, noctes diesque, per horas omnes, divinæ laudes ducerentur.

LATINUS. Exarsit ea lis acerrima in Oriente ad annum 477; cùm enim piissimè à multis retrò annis in Ecclesiis usurpatum esset, quale à Seraphinis acceptum fertur, *Τρισάγιον*, *Sanctus Deus*, *Sanctus fortis*, *Sanctus immortalis*; *miserere nobis*, Petrus Fullo Antiochenus episcopus, Theopaschitarum afflatus malo, auxit Trisagium, intersertâ post, *immortalis*, hæc appendice: *Qui crucifixus es pro nobis*. Hæc una lis à Fullone commota: altera Acæmetarum fuit, *qui unum è Trinitate incarnatum, et carne passum*, et B. Virginem, proprietate ac naturâ vocum servatâ, *Dei Genitricem* dici posse pernegabant, cùm contra omnibus viribus niterentur Scythæ monachi. Atque hæ causæ, inferentibus eas ipsis imperatoribus, atque patriarchis Romam, magnâ sollicitudine auditæ, excussæ ac judicatæ pro tribunali sunt, quin et finem acceperunt.

GRÆCUS. Simplicius papa, nisi fallor, Petri Fullonis additionem proscripsit datis litteris, quarum initium est: *Quis dabit capiti meo?*

LATINUS. Quin et dispositionis sententiam exequendam in Fullonem demandavit idem Acacio Constantinopolitano; teneo hæc ex Gelasii papæ commonitorio ad Faustum; dignus locus est, quem audias, quando paucis ille verbis in tres summos patriarchas primatum à Simplicio papâ uno eodemque veluti actu gestum, exhibet. Verba commonitorii sunt: « In hæc ipsâ
« causâ Timotheus Alexandrinus, et Petrus
« Antiochenus, Petrus, Paulus, Joannes, et
« cæteri non solum unus, sed plures utique,
« sacerdotii nomen præferentes, solâ sedis
« Apostolicæ auctoritate sunt dejecti; ejus
« rei testis etiam ipse docetur Acacius, qui
« præceptionis hujus exstitit executor. » Tantâ verò licet severitate usus esset Simplicius, non ita tamen malo finem imposuit, ut non idem vires resumpserit, favente inprimis hæresi Anastasio imperatore, cujus adeò pertinax fuit impietas, ut ne arma quidem à Vitaliano mota, multusque sanguis restinguendæ par esset.

GRÆCUS. Alteram monachorum causam ad Hormisdam papam delatam per Justinianum imperatorem memini; aiebat imperator ad Hormisdam: « Nisi enim precibus ac diligentia vestra hæc quæstio soluta fuerit, veremur ne non possit Ecclesiarum sanctarum pax provenire. » At Hormisdas quanquam repetitis precibus à Justiniano fatigatus ipsisque adeò Scythis monachis Romam advolantibus, definitivâ sententiâ abstinuit.

LATINUS. Verum cum suo atque patriarchæ nomine urgeret negotium imperator, atque ad Joannem papam ita scripsisset: « Petimus paternum vestrum affectum, ut vestris ad nos destinatis litteris; et ad sanctissimum almæ hujus urbis patriarcham fratrem vestrum, quoniam et ipse scripsit ad vestram sanctitatem, festinans in omnibus sequi sedem Apostolicam beatitudinis vestræ, etc., causam absolvatis » Joannes papa, frustra obnitentibus itidem per legatos Acæmetis, ad optatam metam litem perduxit, et ad extremum definivit: « Unum è Trinitate incarnatum, et carne passum, atque B. Virginem verè Dei Genitricem esse, ut testis est Liberatus Breviarii c. 20. Quod deinceps synodus etiam V, coll. 8, can. 4, complexa est, et confirmavit Vigilius.

GRÆCUS. Quando approbatam Scytharum monachorum assertionem audio, rectè, nisi fallor, concludam, nil eos commune habuisse, sive cum Theopaschitis et blasphemâ Fullonis additione, sive etiam cum Eutychianis. Ut quid igitur doctissimus Annalium ecclesiasticorum parens traducit innocentes Scythas, et invidioso nomine Eutychis atque Fullonis discipulos appellat? Equidem, ut tibi fatear, neque ego satis Scytharum inter articulum atque Fullonis additionem discerno, mirorque sæpenuerò, cum unum damnatum esset à Simplicio, potuisse approbari alterum à Joanne.

LATINUS. Scytharum monachorum assertionem in varios posse sensus distrahi, locupletissimè ostendit Lupus in notis ad synodum Ephesinam. In peiorem partem vertit omnia, notamque eam quam dixisti, Scythis monachis inussit Baronius. At eandem doctissimè propulsavit cardinalis Norisius l. 2 Hist. Pelag., c. 18. Et quanquam ea Scytharum monachorum assertio additioni Fullonis, si verba spectes, magnoperè affinis sit, sensu tamen toto discrepabat. Fullo namque Filium Dei in substantiâ Deitatis, aut Trinitatem ipsam crucifixam contendebat, cum contra monachi

Filium carne passum dicerent. Et de impiâ Fullonis mente jam ab initio non levis fuit suspicio: hoc eum probi omnes animo designasse, non ex vano conjiciebant quando ex more perpetuo, usuque, Trisagion ad Trinitatem ipsam pertinebat, ideòque ore omnium τριᾱδὶκὸν vocitabatur. At postea, hoc denique fuisse Fullonis consillium, plenâ luce apparuit, cum, ejecto Callendione, rursus in sedem Antiochenam invasit. Callendio in sedem Antiochenam evector, cum invectam usuque donatam impiam additionem Fullonis eximi posse desperasset, emendandum putavit, et intersertis ante additionem Fullonis hisce, *Rex Christe*, catholicum sensum Trisagio restituit. At sedi redditus Fullo, ut impium sensum retineret, quem primò invexerat, adjuncta per Callendionem rescidit, et hæreticum se denique ex animo probavit.

GRÆCUS. Satis jam hæreticorum fortunam secuti sumus; Romæ causas eorum ut plurimum excussas, judicatas, abundè vidimus; inde in eos contorta fulmina, excommunicationes, depositiones dictatas: spem etiam veniæ inde factam, cum de se poenitentia spem fecerant, quin et in Ecclesiam receptos, cum se suaque emendârunt, compertum habeo. At cur eum morem universa Ecclesia secuta sit, causas etiam lubens cognoscerem: quid erat quod eos ad Romanum imprimis tribunal traheret?

LATINUS. Agathonis Epistola ad imperatores, quæ prostat synodo VI, tomo 6 Conc. act. 4, causas omnes dilucidè explicat; hujus tu itaque partem accipe: « Petri adnitente præsidio, hæc Apostolica ejus Ecclesia nunquam à veritatis viâ in quâlibet erroris parte deflexa est, ejus auctoritatem, utpote Apostolorum omnium principis, semper omnis catholica Christi Ecclesia, et universales synodi fideliter amplectentes in cunctis secutæ sunt, omnesque venerabiles Patres apostolicam ejus doctrinam amplexi. » Eandem causam suggerit Basilius in Epistolâ Sabino diacono datâ ad Romanum pontificem: « Pietati, ait, tuæ donatum à Domino, ut quod adulterinum est, à proprio et legitimo discernas, ac fidem Patrum sine subtractione ullâ prædices. » idem insinuat, eodemque argumento Petrus Chrysologus Eutychem ad obediendum Romano pontifici invitât: « Hortamur te, frater venerabilis, ut his quæ à beatissimo papâ Romanæ urbis scripta sunt, obedienter attendas, quia B. Petrus, qui in propriâ sede vivit et præsidet,

« præstat quærentibus fidei veritatem. » Bernardus ad extremum ep. 190, ad Innocentium, causam, quam optabas, verbis disertissimis complexus est : « Oportet, ait, ad vestrum « referri apostolatum pericula quæque, et « scandala emergentia in regno Dei, ea præser- « tim, quæ de fide contingunt. Dignum nam- « que arbitror, ibi potissimum resarciri damna « fidei, ubi non possit fides sentire defectum : « hæc quippe prærogativa hujus sedis. Cui « enim aliquando dictum est : *Ego rogavi pro « te, Petre, ut non deficiat fides tua*; ergo quod « sequitur à Petri successoribus exigitur : *Et tu « aliquando conversus, confirma fratres tuos*, etc. »

GRÆCUS. Si te longius sinam procurrare, prope est, ut etiam Romanorum pontificum infallibilitatem mihi persuadeas. At enim quoniam istud non habes propositum, et unum id egisti, ut causas fidei Romani pontificis supremo judicio submissas esse ostenderes; age nunc etiam, et doce, disciplinæ quoque ac morum rationes Romanis pontificibus curæ semper fuisse; in summâ, inde judicium, inde sententiam, causas omnes majores tulisse.

LATINUS. Æquissimæ petitioni tuæ subscribo, atque ut primum testimoniis, tum et exemplis summorum episcoporum palam faciam, disciplinæ etiam causas ad Romanum tribunal pertinuisse, et relatas constanter esse, juvat in primis audire, quæ de tribus præcipuis patriarcharum sedibus varii pronuntiârunt. Imperator Constantinus Pogonatus Leonem II precatus est, ut more veteri destinaret Apocrisarium, qui papæ nomine res Ecclesiæ moderaretur; verba ejus sunt : « Hortamur « porro vestram sanctissimam summitatem ut « quamprimum mittat, quem designare solet, « Apocrisarium, ut is in regiâ, et à Deo con- « servatâ nostrâ urbe degat, et in emergenti- « bus, sive dogmaticis, sive canonicis, ac « prorsus in ecclesiasticis omnibus negotiis « vestræ sanctitatis personam referat. » Quid verò sit referre personam pontificis, etsi res ipsa satis explicet, juvat tamen audire Nice-tam Paphlagonem in vitâ S. Ignatii patriarchæ; is rem ipsam videtur paucis complexus, ubi de S. Ignatio patriarchâ Constantinopolitano sic loquitur : « Romanis enim pro antiquâ ec- « clesiasticâ traditione, judicandi potestatem « permittebat. » Quem morem valuisse in Ecclesiâ quoque Antiochenâ disertè perhibet Juvenalis Hierosolymorum episcopus, in concilio Ephesino ita loquens : « Mos invaluit, ut

« sedes Antiochena ex Apostolicâ quâdam con- « suetudine et traditione à Romano episcopo « disponderetur, et judicium acciperet. » Neque aliam fuisse consuetudinem Alexandrinæ sedis manifestè liquet ex Socratis l. 3, c. 17, ubi narrat Eusebianos Julii papæ litteris acriter reprehensos, quòd pendente Romæ causâ Athanasii, ipsi contra canones ecclesiasticos indicium occupâssent, sive odiis in Athanasium, sive ambitione abrepti. Verba pontificis erant : « Non decuit novos istos modos contra « Ecclesiam induci... Cur igitur, et inprimis « de Alexandrinâ civitate nihil nobis scribere « voluistis? An ignari estis hanc consuetudi- « nem esse, ut primum nobis scribatur, ut hinc « quod justum est, definiri possit... Non ita se « habent Pauli ordinationes, non ita Patres « docuerunt, sed fastus iste, et novum stu- « dium est. »

GRÆCUS. Testimoniis dilucidis, si exempla etiam junxeris, rem absolvisti.

LATINUS. Audisti Julium Romanum pontificem, ut perstrinxerit Eusebianos violatorum canorum reos : an adhuc igitur dubium tibi esse potest ad ipsos planè non fidei modò, sed et disciplinæ rationes semper pertinuisse. Atque ut nôris, non vi, sed jure optimo id sibi asseruisse pontifices, Cyrillum inprimis Alexandrinum in memoriam tibi revoca. Tulerat in hunc et Memnonem, amicus Nestorio Joannes Antiochenus depositionis sententiam. Ea temeritas, is furor, gravissimè synodo III œcumenicæ displicuit, atque ad vindictam meritam Patres provocâsse potuit; abstinent se tamen, nec severius quidquam decernunt, et quanquàm in aperto crimen multiplex esset, judicio papæ rem omnem reservant. Verba eorum sunt : « Verùm ut Joannis teme- « ritatem longanimitate vinceremus, deposi- « tionem ejus reservavimus judicio pietatis « tuæ... Inde sanctitas tua convenienti indi- « gnatione concitetur; nam si volentibus « licebit etiam majores sedes afficere contu- « meliis, et sententias adeò iniquas contra « præscripta canonum ferre in eos in quos « nihil juris habent, in extremam confusionem « delabentur res ecclesiasticæ. »

GRÆCUS. Dissidium id inter Antiochenam ac Alexandrinam Ecclesiam prope triennium à peractâ synodo Ephesinâ perduravit, Cœlestinus papa in responsione datâ ad synodum, quia se mitius aliquantò gessit, tam in sectatores Nestorii, quàm in Joannem Antiochenum, alienarumque diœceseon invasores, quam

optâsse synodus videbatur, eâ clementiâ, nisi fallor, audaciam Dioscoro Alexandrino, paucis post temporibus aspiravit, ut in supremam sedem, temerario prorsus facto, excommunicationis sententiam contorqueret; secutus nempe Joannis Antiocheni exemplum, qui in Cyrillum Alexandrinum, majoris sedis episcopum, idem, inulto crimine, tentaverat.

LATINUS. Neque id, quod tu ais, exemplo fuit Dioscoro, neque esse potuit, ut in Leonem sententiam ferret: hûc illum sua impietas impulit, quæ furore potius quàm exemplis ducitur. Cœlestini illa clementia, quæ elucet totâ Epistolâ responsoriâ ad synodum: *Tandem malorum*, Conc. tomo 3, p. 1590, satis tibi documento esse potest, pontificiæ potestatis limites nullos prope esse. Et severitas Leonis in Dioscorum idem quoque evincit. Quis enim, quâ de causâ, si quæras, sacerdotio moverit Dioscorum? respondet Anatolius Constantinopolitanus act. 5 synodi Chalcedonensis: «Propter fidem non est damnatus Dioscorus, sed quia excommunicationem fecit Domino archiepiscopo Leoni, et tertiò vocatus non venit, ideò damnatus est.» Legati Apostolici plura ejus delicta aperiunt, et sententiam, quæ in ipsum dicta est, ad Leonem referunt. Tomo 4 Conc., p. 1503: «Manifesta facta sunt, quæ à Dioscoro quondam Alexandriæ magnæ Ecclesiæ episcopo commissa sunt adversum sanctarum regularum ordinem, et ecclesiasticam disciplinam... Hic etenim, ut plurima intermittamus, Eutychem regulariter à proprio damnatum episcopo, id est, sanctissimo Patre nostro et archiepiscopo quondam Flaviano, præsumens sibi primatum, irregulariter in communionem suscepit, prius quàm consideret in Epheso cum Dei amantissimis episcopis. Sed illis quidem Apostolica sedes veniam præstitit, de iis quæ ibi non voluntariè ab eis gesta sunt, qui et hactenus permanserunt obedientes sanctissimo archiepiscopo Leoni, et omni sancto et universali concilio: hujus gratiâ, et in suâ communione eos sicut confideles suscepit. Hic autem, et hactenus permansit glorians... super hæc verò, neque epistolam legi permisit beatissimi P. Leonis, scriptam ad sanctæ memoriæ Flavianum; et hoc frequenter rogatus à portitoribus recitari eam, et cum juramento fieri lectionem promittens, quâ non lectâ scandalum et læsionem sanctæ Dei Ecclesiæ per totum orbem terræ pertulerunt... Præsumpsit et excommunicationem

dictare adversus sanctissimum et beatissimum archiepiscopum magnæ Romæ Leonem. Insuper et multi libelli, multis ejus pleni iniquitatibus, contra eum in sancto et magno concilio oblati sunt; et semel et secundò, et tertiò regulariter vocatus, minimè voluit obedire. Et hos qui à diversis conciliis regulariter damnati sunt, contra divinas leges suscepit, ideò ipse contra se elicuit sententiam, et sæpius ecclesiasticos conculcans canones. Unde sanctissimus et beatissimus archiepiscopus magnæ et senioris Romæ Leo per nos et præsentem sanctam synodum, unâ cum ter beatissimo, et omni laude digno B. Petro Apostolo, qui est petra et crepido Ecclesiæ catholicæ, et rectæ fidei fundamentum, nudavit eum tam episcopatus dignitate, quàm etiam ab omni sacerdotali alienavit ministerio.»

GRÆCUS. At hæc pontificis sententia, suffragio licet totius concilii comprobata, vim suam in Alexandrinâ Ecclesiâ obtinuisse non videtur; quando Timotheus Solophaciolus episcopus catholicus, qui Alexandriæ sedit tertius à Dioscoro, recitabat adhuc ad altare nomen Dioscori inter sacra.

LATINUS. Recitâsse quidem, at ab Eutychianis compressis gladiis adactum; quorum metum ubi posuit, datis ad Simplicium papam litteris, qualicumque huic suo delicto aut scandalo enixis precibus veniam deprecatus est, rogans, ut Petrum Mongum ab hæreticis intrusum, insidiantem sedi procul arceret; in quem finem pontifex binas ad imperatorem Zenonem dedit, totidemque ad Acacium Constantinopolitanum, quem et certiore reddidit de misso ad se per eundem Timotheum libello pœnitentiæ eorum quos Ælurus et Mongus à sincerâ fide abduxerant.

GRÆCUS. Delicta Antiocheni atque Alexandrinorum episcoporum ad Romanum tribunal perlata, et sententiâ pontificis indulgentiam aut pœnam accepisse, luculentè hactenus exemplo Athanasii, Cyrilli, Dioscori, Joannis, Timothei comprobâsti; et pro Flaviani innocentiam susceptum à Romano pontifice Leone conatum indicâsti. Reliquum est, ut correptos correctosque etiam Constantinopolitanos exhibeas, et circa eosdem etiam in causis disciplinæ, pontificum vigilantiam, severitatem aut lenitatem nobis commendes.

LATINUS. In tanto malorum, aut non undique bonorum numero, qui Constantinopolim moderati sunt, exempla deesse haud possunt,

At enim abstinere ab aliis, eorumque duntaxat exemplis utar, qui patriarchatum Constantinopolitanum aut struxere aut ampliare in animo habuerunt. Ita enim Deo planè disponente factum est, ut quotquot illi sedi efferendæ dederunt operam, omnes etiam Romanorum pontificum censoriam virgam non effugerint; atque submissionis suæ æquè ac gloriæ pontificiæ testes ad posteros esse possint.

GRÆCUS. D. Gregorium Nazianzenum, aut successorem ejus Nectarium à Constantinopolitanâ I synodo canone 3, ipsâ potestate patriarchicâ aut certè secundæ honore sedis auctos, in confesso est. An verò in hos etiam, aut occasione ex his captâ, præclare quid gesserunt, et unde dominatus eorum in Ecclesiâ eluceat, Romani pontifices?

LATINUS. Nobilitârunt, ac veluti insignierunt supremum Damasi papæ regimen tres continenter Constantinopoleos episcopi, Maximus Cynicus, Nazianzenus atque Nectarius. Damasus erat, qui provectionem in eam sedem Cynici acriter reprehendit, datâ ad Ægyptios episcopos litterâ. Ipse Nazianzeni translationem, quod contra canones esset, nec laudavit, nec ratam habuit. Quare etiam Gregorius pro insigni suâ sanctimoniâ, invitum tantum sedem eam iniit, initam pro illegitimâ aspexit, sibi que relictus eadem excessit. Viri sanctitatem declarant hæc ejus verba: « Sed meum non erat ad vim genuflectere, nec illegitimam sedem exoculari, qui ne coactus legitimam admiserim. » Nec denique Nectarii evectio firma habita est, priusquam ad eam Romæ consensus accederet. Disertè id perhibet Bonifacius I, Epistolâ ad Rufum Thessalonicensem, de iis temporibus scribens: « Princeps Theodosius Nectarii ordinationem, propterea quod in nostrâ notione non esset, habere non existimans firmitatem, missis à lare suo aulicis, cum episcopis, formatam huic à sede Romanâ dirigere regulariter deponit, quæ ejus sacerdotium roboraret. »

GRÆCUS. Alter, quo sedente, crevit auctoritate Constantinopoleos thronus, fuit Atticus, sanctorum non minus numero adscriptus: hoc namque pontifice, Theodosius Augustus Junior, seu sponte suâ, et studio augendæ Constantinopolitanæ Ecclesiæ, sive Illyricianorum molitionibus adductus anno 421, Constantinopolitani, ante pauca tempora, urbis suæ muris prope clausi, jura in Illyricum etiam extendit, et raptu nobili jus patriarchi-

cum ibi Romano ab olim constitutum, ereptum ibat. Per leg. 45 Cod. Theod. de Episcopis.

LATINUS. Rem ut absolutissimè teneas, meminisse te volo, Illyricum omne cum Eudociâ, veluti dotis nomine ab Honorio Occidentis Augusto, Juniori Theodosio in Oriente imperanti, transcriptum esse; Illyriciani eam occasionem nacti, dudumque jam Thessalonicensis episcopi dominatum perosi, qui ad id tempus vicarii apostolici munus per Illyricum omne ex veteri instituto exercebat, ut se hujus denique potestati subducerent, imperatorem artibus ad legem eam condendam pertrahere. Igitur his subrepentibus, rescriptum emisit Theodosius: jubebat eo, graviore Ecclesiarum causas non jam Thessalonicam, sed Constantinopolim à synodis Illyricianis referendas esse. Verum, detectis fallaciis episcoporum Illyrici, per Honorium Augustum, ab incœpto destitit, vim omnem legi detraxit, canonesque, ac vetustum morem obtinere in totum voluit. Hæc, Attico Constantinopoleos episcopo, gesta sunt; nunc quid in eum ipsum, accipe. Ejecto iniquè Chrysostomo in exilium, successerat, Arsacio tantum interjecto, Atticus in Constantinopolitanam cathedram, et sancto illi exuli, quamvis et ipse sanctus, immoderato zelo initio adversatus fuerat: Innocentius papa ob utrumque hoc caput adduci non potuit, quanquam multis legationibus rogatus, ut Attico consuetam Ecclesiæ pacem daret, neque deinceps, teste Theodoro, lib. 5, cap. 54, ea impetrata est, nisi postquam mutato animo errorem agnovit Atticus, et D. Joannis Chrysostomi nomen tabulis sacris inscripsit; errataque hæc qualiacumque, poenitentia, ac pastoralis sanè adversus hæreses vigilantia expiavit, dignus qui sanctorum catalogum auxerit.

GRÆCUS. Anatolii fortunam nunc prosequere, quem probè nôsti præcipuum auctorem, ac veluti architectum fuisse Chalcedonensium canonum, quibus Ecclesia Constantinopolitana prope exæquari cum Romanâ sede nonnullis visa est.

LATINUS. Flaviano, scelere Eutychianorum ejecto ac trucidato immanissimè, suffectus est in sedem Anatolius ab episcopis ejusdem cum Dioscoro furfuris initiatus; verum Leo institutionem eam non admisit; neque assensu suo sedem Anatolio firmavit, nisi, hinc ipso rectæ fidei, in cujus suspicionem vocabatur, subscribente; inde intercessore facto ipso Augusto. Quare in Epistolâ ad Marcianum, aiebat:

« Vestrae fidei, et interventionis habentes intuitum, cum secundum suae consecrationis auctores, ejus initia titubarent, benigniores circa ipsum, quam justiores esse volumus, quo perturbationes omnes, quae operante diabolo fuerant excitatae, adhibitis remediis leniremus. » Et post pauca : « Satis sit praedicto (puta Anatolio) quod vestrae pietatis auxilio, et mei favoris assensu episcopatum tantae urbis obtinuit. » Superiorem haec manifeste sapiunt : alterum id erat, quo se superiorem exhibuit Leo erga Anatolium. Ordinaverat in locum Domni Antiocheni, à Dioscoro injuste depositi, Maximum Anatolius ; id insolens factum magnoperè vitio vertebat Leo, et quid in eâ re ipse posset, manifestis verbis indicavit : « Neque sibi aestimet licuisse (Anatolius) quod Antiochenae Ecclesiae, sine ullo exemplo, contra statuta canonum, episcopum ordinare praesumpserit, quod nos amore reparandae fidei, et pacis studio, retractare cessavimus. » Et verò institutionem Maximi nullam fuisse futuram, utcumque testatus est et ipse Anatolius, cum in Chalcedonensi synodo, ut Maximi episcopatum extra controversiam collocaret, dixit : « Quoniam, et sanctissimus Leo Romanus episcopus, in communionem eum recipiens, praesse eum Antiochenae judicavit Ecclesiae. »

GRÆCUS. An verò tibi suppetit, ex quo Leonem, etiam à condito canone in Chalcedonensi synodo, in Anatolium jus supremum exercuisse ostendas ? quæ enim ante retuleras, Chalcedonensis synodi canonem præcessere.

LATINUS. Cum Leo canonibus, quicumque præjudicium afferebant ordini sedium summorum, acerrimè obstitisset, neque emolliri posset, sive per legatos Pulcheriæ Augustæ, sive ipsius etiam Anatolii, ut vel latum unguem decederet ; quin cum etiam ob eam causam severè objurgasset Anatolium, et ambitionis apud Marcianum et Pulcheriam postulasset, verbo, in irritum misisset omnia quaecumque in eo negotio acta essent ; vindicaturus tot facta in se pontificis, ausus est Anatolius in vulgus spargere, Leonem non recepisse Chalcedonensem synodum ; insuper quoque, quo ægrè Leoni faceret, ejus studiosissimum Aetium archidiaconum Constantinopolitanæ Ecclesiae de gradu dejecit, subvecto Andrea, multisque aliis de hæresi suspectis. His ex ipsius Marciani Augusti relatione cognitis, Leo circulares dedit, quibus approbare se, quaecumque de fide decreta essent Chalcedone, testatus

est : ita sparso per Anatolium rumori larvam detraxit, et ne rursus hæresis in Oriente caput efferret, Juliano Coensi episcopo vicariam potestatem per Orientem delegavit, ad Augustum insuper dedit litteras in causâ Aetii, minatus Anatolio excommunicationem, nisi id corrigeret. Quâ constantiâ demùm fractus Anatolius remisit de fastu, atque in suis ad papam datis dicere non dubitavit : « Penitus absit, ut eis ego, quaecumque mihi fuissent mandata per litteras, adversarer. » Et Aetium in veterem locum reposuit, et Chalcedonensium canonum conditorum invidiam in clerum Constantinopolitanum, aliosque detorquere conatus, denique Leonis arbitrio reservatam confirmationem fuisse testatus est : « Cum et sic gestorum vis omnis, et confirmatio auctoritati vestrae beatitudinis fuerit reservata. » Continet hæc omnia epistola Anatolii, quam Allatius exhibet lib. 1, cap. 23, dignâ quæ legatur.

GRÆCUS. Juribus quæ offerebant Chalcedonenses canones, etsi prorsus renuntiâsse videri possit Anatolius, tamen Acacius, qui eum, solo Genadio interjecto, secutus est, eadem reparâsse utcumque videtur, favore Zenonis, in imperium restituti anno 477. Ut enim observat Pagius, non Leoni et Anthemio, sed Zenoni lex 16 C. de sacrosanctis Ecclesiis, in favorem Acacii lata, tribuenda est, quæ privilegia eadem Constantinopolitanæ Ecclesiae renovat.

LATINUS. Quam vim habeant imperiales leges in ecclesiasticis rebus, tum præcipuè, cum canonibus conciliorum adversantur, jam ante dixisse me memini : igitur hoc nunc relinquamus. Et quæ Felix Romanus pontifex egit auctoritate supremâ adversus Acacii molitiones, in medium producamus. Acacius, veluti si omnia jura Ecclesiae in se transtulisset, ita sedes supremas perturbabat. Joannem Talajam Alexandrinum episcopum, anno 482, Zenonis imperatoris auxilio dejecit, et Petrum Mongum hæreticum, dudum apostolico judicio damnatum, provexit. Sic rebus comparatis, cum Joannes sede pulsus, Romam venisset, et Simplicium papam appellasset veluti judicem legitimum, teste Liberato, cap. 18, apud Felicem successorem appellationem prosecutus est. Felix Constantinopolim legationem destinavit, et litteris suis Acacium redarguit de prodita fide, quin et citationis libellum addidit, quo ad causam dicendam eum Romam evocabat : Zenonem quoque requisivit, ut suæ huic gestæ petitioni adesset. Liberatus, Evagrius lib. 3, cap. 18.

GRÆCUS. At non paruit Acacius, quanquàm iteratò monitus, quin, et Joannem Apameæ episcopum à Petro Fullone consecratum, et ipsius quoque sedis Antiochenæ quondam invasorem à Felice papâ excommunicatum, in contumeliam sedis Apostolicæ, Tyri episcopum esse jussit, et Petrum Fullonem itidem à Romano pontifice anathemate percussum, in sede Antiochenâ, quam secundò invaserat, confirmavit, et legatos pontificis indignè ac contemptim habuit.

LATINUS. Verùm tot scelera pontifex inulta non transmisit; etenim damnationis sententiam Constantinopolim continuò destinavit; quam cùm Acacius, fretus imperatoris gratiâ, admittere detrectâset, qui eam detulerant, per monachum quemdam Acæmetam Acacii ingredientis ecclesiam pallio per ludibrium appenderunt, teste Liberato. Repetita insuper est damnatio in Petrum Mongum Alexandrinum, et Petrum Fullonem Antiochenum. Ita Roma, cùm prope captiva ab Arianis Herulis teneretur, imperium tamen ecclesiasticum latè in omnem orbem, ipsasque adeò Ecclesias patriarchicas exercuit, neque per vices, sed simul atque eodem tempore in omnes.

GRÆCUS. Expedi verò jam, quem progressum denique ea Felicis papæ constantia habuerit, quemve exitum, toto Oriente adeò conturbato hæresibus, ac fastu in præceps ruente.

LATINUS. Quod Acacium attinet, pejor effectus est, neque unquàm, licet anathemate ligatus, à sacris abstinuit, teste Liberato; quin etiam eò amentix processit, ut refert Nicephorus lib. 16, cap. 17, ut etiam papæ Felicis nomen è sacro albo eraserit, primus ipse inter omnes hæreticos rem ad id tempus intentatam ausus. At schisma ab Acacio inductum, impiissimisque imperatoribus Zenone ac Anastasio propagatum, sub Justino denique piissimo imperatore ac Hormisdâ papâ lætissimum finem accepit. Imperatoriis namque studiis effectum, ut anno 518 edicto emisso recepta sit Chalcedonensis synodus, cujus subversionem tam Henotico suo, quàm et aliis artibus Zeno atque Anastasius moliti sunt. Justino debetur, quòd Oriens cum Romanâ Ecclesiâ in pacem redierit; revocati pii exules quartæ synodi, ac S. Leonis nomen in Diptycha, è quibus erasum fuerat, rursùs insertum sit; Acacii contra nomine, ac hæreticorum, in quorum ipse societate ac communione vixit, expunctis. Atque cùm Euphemii quoque

ac Macedonii Constantinopolitanorum episcoporum, qui multa pro tuitione Chalcedonensis synodi, ipsumque exilium passi sunt, populus inserta optaret, Joannes Cappadox Constantinopolitanus episcopus restituit, ut liquet ex Actis synodi Constantinopolitanæ anno 518. Verùm, Hormisdâ nolente initio aliter in pacem admittere Orientem, coactus est, nomina horum etiam Diptychis eximere, rursùs tamen inserenda.

GRÆCUS. In Ecclesiâ Latinâ, quod sciam, usus Diptychorum, quanquàm olim fuerit, hodie intercidit: apud nostros mos vetus adhuc perdurat; habemus præ manibus è membranis chartisque codices, quibus nomina episcoporum, aliorumque Ecclesiæ catholicæ fidelium inscribimus. Sunt nobis viventium ac mortuorum Diptycha: viventium rursùs, alia Ecclesiæ propria, alia communia: in propriis obtinent locum episcopi præcipuè, qui eidem Ecclesiæ præfuere: communia patriarchas cæteros, clerum, principes ac magistratus, populumque fidelem exhibent. Præter hæc Diptychorum genera, nec desunt tabulæ, quibus baptizatos inserimus. Verùm præ cæteris ecclesiastica Diptycha in summo semper honore fuerunt. Hæc enim, ut liquet ex Liturgiis S. Basilii atque Chrysostomi, aris inferre, thure venerari, et sacris peractis, ex ambone altâ voce recitare, mos fuit Ecclesiarum perpetuus.

LATINUS. Falleris, si putes, prorsùs extinctam apud nos Diptychorum memoriam; etenim multâ diligentia asservamus hodie in Ecclesiis fidelium baptizatorum æquè ac defunctorum nomina. Nec desunt Ecclesiæ, in quibus etiam ab arâ evulgentur, ad imploranda fidelium suffragia. Verùm quando hæc huc non faciunt, redeamus ad Acacium schismatis auctorem. Connixi quidem summis studiis fuerant Romani pontifices Gelasius, Anastasius atque Symmachus, ut Acacii jam extincti nomen ex Ecclesiarum Græcarum Diptychis auferretur omninò. At piis conatibus obsistebat hæreticus imperator; et Euphemius, atque Macedonius episcopi, quanquàm desideriis pontificum morem gerere optâssent, tyranni metu impediabantur: ut vel hinc excusandos, veniâque dignos fuisse censeam; verùm de ipsis adhuc nobis sermo redibit. Nunc nôsse sufficiat, Macedonium eundem Apostolicæ sedis reverentissimum perpetuò fuisse: quod tunc inprimis patuit, cùm urgenti imperatori Anastasio, ut et ipse

denique Chalcedonensem synodum suo calculo damnaret, in hunc modum respondit: « Id se citra universalem synodum, cui primus assideret » Romanus pontifex, exequi nequaquam posse. »

GRÆCIS. Flectamus jam ad eos sermonem, qui sibi titulos œcumenici, arrogantius quàm pro merito, assumpserunt. Hos inter, nisi fallor, chorum ducit Joannes Cappadox, qui ad annum 520 obiit; is ipse nimirum, quem adeò obsequentem Hormisdæ vidimus.

LATINUS. Etsi non desint, qui duos Joannes Cappadoces distinguant, et posteriori, quem etiam Jejunatorem passim appellamus, id adscribant, non est tamen cur de eo hic tecum disputem; sit ita, ut volebas: fuerit Joannes Cappadox, Justino regnante, sedens, qui primus œcumenici titulum invaserit; perstiterit in eodem fastu et Epiphanius successor, cujus supercilio blanditus Justinianus Augustus titulum eundem ratum habuit, primusque constitutionibus suis adscripsit; denique Mennas etiam in concilio Constantinopolitano appelletur eo nomine sexcenties: num ideo auctoritati pontificiæ se subdixerunt? num se pares ipsi arbitrati, aut pari ab aliis loco sunt habiti? equidem horum ego nihil suspicor: etenim Joannem Cappadocem Hormisdæ mandatis obsequentissimum jam vidimus: Epiphanius vicariam sedis Apostolicæ præfecturam, injunctam sibi ab eodem pontifice ad recipiendos in communionem sanctæ sedis episcopos, lubens volensque suscepit. Mennam denique Agapetus papa, abrogato Anthimo, in sedem Constantinopolitanam provexit. Ita licet œcumenicos, Romana sedes supremo moderabatur imperio.

GRÆCIS. Agapeti id factum, ad Romani pontificis auctoritatem in luce collocandam, sæpè nec illibenter nobis obtruditis. At quantum id vos juvet nondum perspicio: sanè, ut tibi cum Macario Ancyrano loqua, novimus etiam à Theophylo Alexandrino condemnatum Chrysostomum, evectum Arsacium, à Dioscoreo, Flaviano ejecto, institutum Anatolium; facti tamen tantum hæc erant, non juris.

LATINUS. Quæ supremam in ecclesiasticis rebus auctoritatem commendant, non ex nudo facto ducimus: adjuncta omnia diligenti memoriâ repetenda sunt. Agapetus postquam Constantinopoli adfuit, suâ auctoritate, facultateque à Deo acceptâ fultus, ut rerum ecclesiasticarum supremus arbiter, neque in communionem recipere Anthimum, neque in conspectum venire sustinuit, nisi prius oblato

libello orthodoxum se comprobassèt, et sponderet Trapezuntem regressurum, unde præter sacros canones in Constantinopolitanam cathedram favore Theodoræ Augustæ irrepserat. Frustra adhuc Justinianus, frustra Theodora, ad retinendum hominem, preces interposuerant; nec magnificabat, quòd nonnulli è primis Orientis episcopis, Augustorum gratiâ, Agapeto refragarentur: ille enim à sententiâ semel justè conceptâ dimoveri haud potuit; atque etiam neglectâ prorsus ordinariâ judicii formâ, ne coacto quidem concilio, hominem dejecit, Mennamque in ejus locum præfectum suâ ipse manu consecravit. Quid inter hæc aut deinceps egit Oriens? in summâ dicam; obsequentem se præstitit, et mox ab obitu Agapeti, coacto sub Mennâ concilio, rata cuncta habuit; Augustus quoque, ut constituta executioni mandarentur, Novellâ 42 imperavit: Anthimus ipse, ut habetur act. 4 Constantinopolitani concilii sub Mennâ celebrati, facturum se omnia recepit: « *Quæcumque summus pontifex magnæ sedis Apostolicæ decerneret*: » insuper et ad patriarchas dedit litteras quibus testabatur, « *se per omnia sequi sedem Apostolicam.* »

GRÆCIS. Legi ipsemet Mariani monachi libellum ad eandem Constantinopolitanam synodum ad an. 536 celebratam; effert is summo-pere factum magni pontificis, nec veretur cum facto Petri nobilissimo id conferre: « Misit Deus, ait, huic civitati Agapetum, qui verè ἀγαπητός dilectus à Deo, et hominibus, pontificem antiquæ Romæ, in depositione Anthimi et prædictorum hæreticorum (scilicet Severi, Petri, etc.), tanquàm olim Petrum magnum Apostolum Romanis in depositione Simonis præstigiis. Iste ergo venerabilis vir, sciens per libellos plurimorum nostrorum, quæ iniquè contra Ecclesias præsumpta fuère, ea ipso visu semel accipiendo, neque ad visum suscipere voluit Anthimum furem adversus canones, sed nunc justè, et adjuvante catholicam fidem, et divinos canones vestro imperio, præfecit ipsi Ecclesiæ sanctissimum Mennam rectæ fidei, et vitæ pudicæ. » At de Mennâ et Anthimo jam satis superque; an verò etiam in Joannem Jejunatorem, sive Nesteutam qui multò acrius eundem honoris titulum consecutus est, jus aliquod Romani pontifices exercuerint, lubens ex te cognoscam.

LATINUS. Coegerat Joannes Nesteuta synodum ad annum 588, in speciem ut Gregorii Antio-

cheni causam cum aliorum patriarcharum legatis excuteret, reverà autem, ut Patrum etiam congregatorum decreto titulum œcumenici diu affectatum, usurpatumque sibi meliore aliquo nomine affirmaret. Verùm nec id ei ex voto cessit; etenim vix gestæ rei fama in urbem perlata est, cùm continuò Pelagius papa viribus summis se opposuit, synodique acta pro potestate dissolvit, ut colligitur ex l. 4, ep. 36 Gregorii. Neque Gregorius ipse successor Pelagii, meliorem eâ in causâ se præstitit. Etenim facinus id, datis quaquaversum litteris, gravissimè detestatus, nomen *œcumenici* impium, blasphemum, superbum, temerarium, nefandum pronuntiavit, et ex quo pax Ecclesiæ perturbetur. Quin et ipsum Joannem acriter insectatus est ep. 38, l. 4, sic alloquens : « Vehementer miror, quia ne ad episcopatum venire potuisses, fugisse velle te memini; quem tamen adeptum ita exercere desideras, ac si adeum ambitioso desiderio cucurrisses. Qui enim indignum te esse fatebaris, ut episcopus dici debuisses, ad hoc quandoque perductus es, ut despectis fratribus episcopus appetas solus vocari. » Atque ut exemplo Romanorum pontificum eum ad deponendum id nomen adduceret, hæc subdidit : « Numquid non, sicut vestra fraternitas novit, per venerandum Chalcedonense concilium, hujus Apostolicæ sedis antistites, cui, Deo disponente, deservio, universales oblato honore vocati sunt? sed tamen nullus unquam tali vocabulo appellari voluit, nullus sibi hoc temerarium nomen arripuit. » Quibus quidem adeò acribus sententiis è scriptoribus complures, hocque qualicumque Joannis ambitu decepti, Joannem Nesteutam acerbè insectantur. At nos paulò humaniùs habebimus, neque sanctitati ejus quidquam detractum ibimus, quem et Menæa Græca fastis sanctorum accensent, et ipse Magnus Gregorius jam vitâ functum appellat *virum sanctissimum*, l. 5, ep. 64. Et l. 6, ep. 6, *sanctæ memoriæ*, etsi contra nitatur Guillelmus Cuperus ad t. 1 Augusti.

GRÆCUS. Id verò ut tu componas, cupio ex animo; si enim id nomen temerarium et blasphemum fuit, ut affirmabat Gregorius; si deinde id Joannes tantoperè sit tuitus, ut etiam ad posteros propagârit, adversus tot tamque graves pontificum litteras; nescio sanè, quomodò sanctitatem ejus in tuto collocem, neque ut tandem eum à primatûs honore affectato absolvam.

LATINUS. Quod tu nescire te fateris, dudum

doctissimè præstitit Thomasinus l. 4 de veteri et novâ Disciplinâ. Triplici ergo sensu *œcumenici* nomen usurpari potest: primùm sic, ut hunc unum tantum in Ecclesiâ episcopum esse significet, cæteros vicarios ejus et delegatos: atque hoc sensu si à Romanis etiam pontificibus usurparetur, non immeritò temerarium, blasphemum ac superbum dici posset; expressit hoc eleganter Bernardus l. 3 de Consider. c. 4, ad Eugen., sic papam alloquens : « Erras, si ut summam, ita et solam institutam à Deo vestram apostolicam auctoritatem existimas. » Deinde *œcumenici* nomen sic sumi potest, ut non omnem quidem in uno, summam tamen potestatem designet, et cùm hâc ratione Romanis pontificibus ex æquo conveniat, citra piaculum ipsi eo uti potuerunt. Demùm similitudinariè et per quamdam analogiam, pro jurisdictione insigni, quæ magnam orbis christiani partem complectatur: et hoc analogico sensu in dubium est, potuisse eum titulum Constantinopolitanis favore Patrum adscribi. Jam verò, ut de primo nihil dicam, ne secundo quidem sensu, *œcumenici* nomen sibi arrogâsse Joannem, ejusque successorem Cyriacum, res in aperto est ex ipsomet D. Gregorio, qui l. 7, ep. 64, ad Joannem episcopum Syracusanum, ita scripsit : « De Ecclesiâ Constantinopolitanâ quod dicunt, quis dubitet eam Apostolicæ sedi esse subjectam, quod dominus piissimus imperator et frater noster ejusdem civitatis episcopus assiduè profitentur? » Itaque tertiâ tantum acceptione usurpavit id tituli ac honoris Joannes Nesteutam, quod procul dubio integrâ sanctitate potuit. Et verò id nominis ne Græcos quidem usurpâsse aliter, discimus ex Anastasio Bibliothecario ad Joannem VIII : « Affirmabant Græci, quòd non ideò *œcumenicum*, quod multi *universalem* interpretati sunt, dicerent patriarcham, quòd universi orbis teneat præsulem, sed quòd cuidam parti præsit orbis, quæ à Christianis inhabitatur. »

GRÆCUS. Id verò si ita sit, injurios facis viro sancto pontifices sanctissimos, ut qui ob id nomen per se non malum, nec improbè usurpatum, patriarcham Joannem in invidiam adduxerint, gravibusque adeò sententiis perstrinxerint. Et profectò nec decuit id Gregorii Magni sanctimoniam, nec sapientiam, quam orbis universus admiratur.

LATINUS. Etsi prorsus Joannem Nesteutam, quemadmodum dixi, comparatum fuisse existimem, neque perverso aliquo sensu id tituli

sibi ambivisse, persuasum mihi habeam, et neque deinceps synodis id aliter Constantinopolitanis confirmatum sit, jure tamen, sapientissimèque in primos usurpatores ejus tituli pontifices adverterunt : et quemadmodum ipsi, per Chalcedonenses Patres delato sibi œcumenici nomine sensu secundo, ad cautelam, ut dicimus, abstinendum duxerunt, ne fortè quis pontificum fastu abreptus, id aliquando, ut primo sensu sibi debitum, arrogaret, sic sanctè prorsus providentissimèque cavere poterant eâ insectatione, ne quis Constantinopolitanorum primâ aut secundâ acceptione usurparet. Neque id absque exemplo : probum, sanctum erat, et ex æquo conveniens Salvatoris Matri *Χριστότοκος* nomen, et Patres tamen Illi concilii ejus usum graviter vetuerunt, ne fortè sub eo veluti velo quodam Nestorii impietas delitesceret, qui antiquatum cupiebat *Θεότοκος* nomen.

GRÆCUS. De œcumenici titulo, qui tanti stetit Constantinopolitanis Patribus, quoque veluti ex insidiis Romanorum pontificum summa dignitas videri poterat appeti, copiosè à te dictum est. Nunc pauca de iis profer, qui Marte aperto in primatum Romanum invecti sunt. Erant ii, ut novimus omnes, Photius, atque Michael Cerularius : ita præsens caput concludemus.

LATINUS. Complura de infelicissimis his patriarchis ad quæstionem de origine et progressu schismatis in medium afferri poterunt : hic quæ loco huic sunt propria, reddam. Photius primùm à Nicolao ob sedem Ignatii scelere invasam, dejectus, instarque laici atque adulteri habitus, cum, defuncto Ignatio, favore Basilii Augusti rursùm irrepsisset, à Leone denique imperatore, vim plurimam, momentumque addente Epistolâ Stephani papæ, depositus, et repetitis anathematibus à Nicolao inde ad Formosum usque pontificem percussus, auctoritatis pontificiæ triste exemplum exstitit. Michaeli Cerulário instauratum schisma aliquantò magis è voto processit. Verùm et is à Leone IX pontifice emissum in se fulmen expertus, sede demùm etiam, in quam nunquàm immitti debuerat, per Alexium Comnenum Augustum deturbatus est ad annum 1059. Ita uterque, quemadmodum Dioscori temeritatem in excommunicandis vicissim, et è Diptychis eradendis pontificum nominibus secuti sunt, finem quoque communem cum eodem sortiti sunt.

§ V.

GRÆCUS. Ex iis quæ adhuc in medium produxisti, dilucidè perspexi, omnes Ecclesiarum majores causas ad Romanum tribunal, inde ab exordio Ecclesiæ delatas constanter fuisse, hic causam suam dixisse hæreticos, in jus vocatos violatores canonum, atque summos pontifices, sicut in fidei dubiis definiendis, sic quoque in tuendis sacris canonibus, ulciscendis eorum, aut fidei perturbatoribus, aut donandis veniâ poenitentibus, præcipuâ quâdam auctoritate versatos esse. At jus suscipiendarum appellationum tutò, nisi fallor, iisdem denegavero, quando illustrissimus archipræsul Parisiensis Petrus de Marcâ me in eo antecessit, l. 7 de Concordiâ Sacerdotii et Imperii, c. 3.

LATINUS. Equidem si etiam Marcam audire malis, quàm Patres Sardicenses, aliosque doctissimos, qui argumenta ab archipræsule allata eruditè dudùm confutârunt, non tu à Romano pontifice jus appellationum in totum detrahes; ad posteriora duntaxat tempora, quod Marca egit unicè, initia atque usum earum revocabis. Persuasum nempe fuit viro doctissimo, jus Romano pontifici Sardicensi è concilio quæsitum, diversum prorsus à judicio appellationis esse, neque aliud iis canonibus deferri papæ, quàm jus retractandi, revidendique ab aliis judicata. Appellationum verò institutionem vel morem potius, in Græcâ quidem Ecclesiâ ad quino-sexti, sive Trullani concilii tempora, apud Latinos seculo tantùm VIII initium sumpsisse.

GRÆCUS. Antequàm litem de appellationibus committamus, expediendum arbitror, quid quantumque revisionem inter atque appellationis naturam intersit. Appellatio, s. rectè habeo, sic integram causæ cognitionem ad superiorem judicem transfert, ut pro hujus tribunali executi atque statui possit tum de causâ, tum et de sententiâ ipsâ priorum judicum; cum contra revisio, ac nuda causæ retractatio definitivum judicium apud primævam jurisdictionem relinquat, quanquàm id possit, ut prioribus novos etiam judices adjungat. Hoc verò unum est, non id alterum quod Sardicenses Patres Romano pontifici indulserunt. Expende verba canonis 3; non illa plus quàm demus continent : » Si aliquis episcoporum judicatus fuerit in aliquâ causâ, et putat se bonam causam habere, ut iterùm concilium renovetur; si vobis placet, sancti Petri Apostoli memoriam honoremus, ut scribatur ab his

« qui causam examinârunt, Julio Romano
« episcopo, et si judicaverit, renovandum esse
« judicium, renovetur, et det judices; si
« autem probaverit talem causam esse, ut
« non refricentur ea quæ acta sunt, quæ de-
« creverit, confirmata erunt.

LATINUS. Ne de naturâ revisionis simplicis atque appellationis tecum litigem, habeat se ita, quemadmodum eam de Marca constituit, atque descripsit. An tu verò existimas Patribus Sardicensibus id aliquando in mentem venisse, ut constituerent, causam appellatam à pontifice ad pristinos judices rursus transmittendam esse; nec posse, quàm unum atque alium novum designare, qui cum prioribus iudicibus causæ iudicio intersit. Canon 3 concedit pontifici, ut *det judices*, neque affirmat primos eos esse oportere: dat insuper potestatem acta primorum iudicum confirmandi; et quoniam confirmandi potestas cum irritandi potestate conjunctissima esse solet, ne dubita, hanc etiam tributam esse pontifici. Verùm, quæ adhuc solo ratiocinio ex can. 3 intuleram, disertè omnia Patres ipsi expressisse videntur canone 7: « Placuit autem, aiunt, ut si episcopus accusatus fuerit, et judicaverint congregati episcopi regionis ipsius, et gradu suo eum dejecerint, si appellaverit qui dejectus est, et confugerit ad episcopum Romanæ Ecclesiæ, et voluerit se audiri; si justum putaverit, ut renovetur iudicium, vel discussionis examen, scribere his episcopis dignetur, qui in finitimâ et propinquâ provinciâ sunt, ut ipsi diligenter omnia requirant, et juxta fidem veritatis definiant. Quòd si is qui rogat causam suam iterùm audiri, deprecatione suâ moverit episcopum Romanum, ut de latere suo presbyterum mittat, erit in potestate episcopi, quid velit, et quid æstimet. Et si decreverit mittendos esse qui præsentes cum episcopis iudicent, habentes ejus auctoritatem, à quo destinati sunt, erit in suo arbitrio. » In aperto jam, nisi fallor, est, penes pontificem esse, tribuere appellanti judices, non primos illos iterùm, qui ejusdem cum dejecto regionis erant, sed novos et finitimarum regionum episcopos, atque ubi collibitum fuerit, his etiam legatos adjungere, qui suæ, hoc est, Romanæ sedis nomine auctoritateque iudicent. Quod verò demandare potest aliis, quod exercere per legatos suâ auctoritate instructos iudicium, quis neget per se ipsum etiam jure posse papam?

GRÆCUS. At quod tu postremò, rectâ, ut videtur, consecutione adversum me inferebas, maluissem profectò, canone ipso Patrum disertè expressum fuisse.

LATINUS. Neque hoc, quod optabas, Patres neglexere: inspicere paulisper canonem 4; is sic habet: « Cum aliquis episcopus depositus fuerit eorum episcoporum iudicio, qui in vicinis locis commorantur, et proclamaverit agendum sibi negotium in urbe Româ, alter episcopus in ejus cathedrâ post appellationem ejus qui videtur esse depositus, omninò non ordinetur, nisi causa fuerit in iudicio episcopi Romani determinata. » Nonne hic provocanti à secundo iudicio disertis verbis ipsum Romanum pontificem iudicem tribuunt? atque sententiâ latâ supersedendum esse monent, dum causa pro tribunali Romano finem accipiat, quæ demùm appellationis vis est atque genuina indoles.

GRÆCUS. Sardicenses Patres mihi quidem veluti per gradus processisse videntur, neque nisi appellantibus ab altero iudicio, finitimorum nempe episcoporum, veniam fecisse pontifici iudicandi.

LATINUS. Id verò minimè: etenim canone 5 absolutè dicunt: « Si judicaverit renovandum esse iudicium, renovetur, et det iudices; » hoc est, sive se volet, sive alios. Quare in arbitrio Romani pontificis erit etiam primò appellatam causam ad se pertrahere, cum per canonem 7 possit id aliâ quoque ratione commodiore præstare per alios, adjunctis, si lubeat, legatis.

GRÆCUS. Sententiam, quam adhuc propugnasti, complector, at ad eum tantum modum, quo eam Zonaras noster atque Theodorus Balsamon complexi sunt: horum ego eruditione confido; limitant ii Sardicenses canones ad episcopos ditioni Romanæ subditos, neque iis locum esse volunt, præterquam in Occidente, ubi quidem et procusi sunt.

LATINUS. Verba canonum, nisi cæcutimus, tam sunt generalia, ut omnes ubivis terrarum episcopos faciliè complectantur; quare immeritò sapientes illi vestri eadem in angustiores fines coarctârunt; neque fide optimâ, et prorsus contra Patrum Sardicensium sententiam, quando ipsi ad universam Ecclesiam pertinere disertis verbis in Synodicâ suâ profitentur: « Hoc enim, aiunt Patres, optimum et congruentissimum esse cognoscitur, si ad caput, id est, ad Petri Apostoli sedem de singulis

« quibusque provinciis domini referant sacer-
 « dotales. » Unde et disertè præcipiunt :
 « Universa quæ constituta sunt , catholica
 « Ecclesia , quæ ubique est , custodiat , » can.
 21. Et verò occasio ipsa , quâ moti præfatos
 canones condidère , satis admonet omnium ,
 totiusque orbis episcoporum commodis con-
 sultum voluisse Patres , sic , ut cuilibet epi-
 scopo à quocumque demùm patriarchâ depo-
 sito , quin et patriarchis ipsis cùm simili Inju-
 riâ affecti fuerint , hanc salutis aram , hoc
 confugium patere voluerint. Etenim non fallar,
 opinor , si quemadmodùm Sardicensi synodo ,
 sic et canonibus occasionem dedisse dixerò
 favorem cum Julii Romani pontificis , quem
 dejectis per synodos Tyri atque Antiochenam ,
 D. Athanasio Alexandriæ episcopo , Marcello
 Ancyrae , et Gazensi Asclepæ præstitit , ma-
 gnâ Eusebianorum invidiâ atque tumultu.

GRÆCUS. An verò tu Athanasium quoque
 fortissimum illum Homousii propugnatorem
 ad Julii papæ judicium appellâsse existimas?
 bis in illum depositionis sententiam dictam
 memini ; primùm à Tyri synodo ad an. 335 ,
 et tum quidem Constantini Magni jussu Tre-
 viros exul abductus est. Verùm cùm vix Au-
 gustorum filiorum beneficio rediisset , rursùm
 anno 341 , eorundem Eusebianorum calum-
 niis dejectus in concilio Antiochiæ habito ,
 Gregorium successorem accepit. A quâ tu
 verò synodo ad Julium appellâsse dices? A
 Tyriâ quidem appellâsse aiunt , verùm ad im-
 peratorem tantùm. Ab Antiochenâ verò ægrè
 potuit , quando certum est , ante hanc coep-
 tam , in judicium Romam evocatum esse ;
 itaque iter ingressum imperio potius quàm
 voluntate suâ , qui sanè non est mos appel-
 lantium.

LATINUS. Appellaverit necne Athanasius , si
 etiam in medio relinquam , stabit adhuc quod
 dixeram ; Julii favorem , quo innocentem
 Athanasium protexit Eusebianis quidem mag-
 norum causam motuum , Sardicensibus verò
 Patribus occasionem canonum condendorum
 præbuisse. Cæterùm ne et illud , quod ex me
 quæsisisti , negligam , non dissimulabo esse ex
 Latinis etiam , qui Athanasii accessum Romam
 malint confugii potius , quàm appellationis
 nomine donare ; at levibus argumentis nixos
 sequendos mihi non putem ; tutiùs adhærebi-
 mus Liberato , etsi non penitus coævo , ve-
 tusto tamen probatæque fidei scriptori. Is verò
 in Breviario Nestorianæ et Eutychianæ causæ ,
 cap. 18 , ita scribit : « Joannes Talaja ejectus

« de sede Alexandrinâ propter Petrum Mon-
 « gum , profectus est Antiochiam , ut videret
 « Ellum magistrum ; cui cùm narrâset , quæ
 « sibi evenerant , ejus consilio ingressus est
 « ad Calendionem Antiochenum patriarcham ,
 « et sumptis ab eo intercessionis synodicis
 « litteris , Romanum pontificem Simplicium
 « appellavit , sicut B. fecit Athanasius. »

GRÆCUS. Si tibi Liberati sententia arridet ,
 atque præoptes ei adhærescere , quàm nostri
 temporis criticis scriptoribus , compone , quæ
 ipse Athanasii appellationi opposui , et explica
 à quâ demùm sententiâ appellârit.

LATINUS. Quanquàm non diffitear Athana-
 sium , post transmissas in eum ab Eusebianis
 accusationes , Romam evocatum esse , pro
 certo tamen habeo ex Sozomeno l. 3 , c. 6 ,
 Theodoreto aliisque nonnisi à peractâ Antio-
 chiæ synodo , intrusoque in cathedram Gre-
 gorio , iter id ingressum esse. Cur igitur licet
 evocatus , non etiam ab adeò iniquâ judicum
 sententiâ appellare potuerit ? Ita appellationi
 Athanasii ab Antiochenâ synodo , nec ratio
 temporum , neque evocatio pontificia obest ,
 quæ tu mihi duo opposueras. Et verò appel-
 lâsse etiam D. Athanasium ab Antiochenis ,
 multa sunt quæ persuadeant : primum rei
 momentum , et ad veteres , novæ injuriæ ac-
 cessio , navigationis tempus , dilatio Romani
 judicii ; id enim prope biennio post Antioche-
 num celebratum esse , utcumque liquet ex
 Julii Epistolâ ad Orientales ; perhibet ea
 Athanasium , annum totum et sex menses ad
 tribunal Romanum Eusebianos præstolatum
 esse ; cui si tempori menses navigationis ad-
 jeceris , prope biennium inter synodum utram-
 que effluet. Quare cùm Athanasius apologiâ 2 ,
 scribit : « Judicatum est secundùm nos semel ,
 « neque iterùm , sed sæpiùs : primùm quidem
 « in nostrâ provinciâ , cùm ad id coissent
 « propemodùm centum episcopi ; secundò
 « Romæ , cùm Eusebius litteras scripsisset , et
 « tum ipse cum suis , tum nos ipsi in judicium
 « vocati essemus. » Non jam primò , sed se-
 cundò vocatos opinor Eusebianos , neque jam
 ut accusatores , sed reorum instar. Hinc enim
 indignè ferebat pontifex celebratam ab iis in
 Athanasium synodum : sic enim scripsit ad
 eos , teste Socrate l. 3 , c. 17 : « Non decebat
 « cùm nos ad celebrandam synodum litteras
 « mitteremus , aliquos præoccupare judicium
 « synodi... cur igitur et inprimis de Alexan-
 « drinâ civitate nihil nobis scribere voluistis ?
 « an ignari estis hanc consuetudinem esse , ut

« primùm nobis scribatur , ut hinc , quod
 « justum est , definiri possit ? Quapropter si
 « isthic hujusmodi suspicio in episcopum con-
 « cepta fuerat , id hùc ad nostram Ecclesiam
 « referri oportuit. Nunc autem nos , quos
 « certiores minimè fecerunt , postquàm jam
 « egerint quod lubuit , suffragatores suæ
 « damnationis , cui non interfuimus , esse vo-
 « lunt. Non ita se habent Pauli ordinationes ,
 « non ita Patres docuerunt , sed fastus iste ,
 « et novum studium est. » Inde verò Athana-
 sius deposcens Romanæ sedis auxilium insta-
 bat. Quod insinuasse videtur Bonifacius , epis-
 tolâ inter Holstenianas 10 , scribens : « San-
 « ctæ memoriæ Athanasius , et Petrus Alexan-
 « drinæ sacerdotes Ecclesiæ , sedis hujus auxi-
 « lium postulârunt. » Etenim Petri quoque ,
 qui Athanasio successit , regimen non planè
 tranquillum fuit ; post multa namque adversa
 ab Arianis devorata , ad extremum à Lucio
 dejectus , Romam ad asylum confugit , suscep-
 tusque quàm benignè cathedram amissam ad
 annum 375 recepit.

GRÆCUS. Cùm suspicarer initio , rectè de
 Eusebianis in judicium vocatis ob sententiam
 in Athanasium Antiochiæ latam , argumenta-
 tus sis , mox omne mihi dubium abstersit
 Epistola Julii ad Orientales , ut primùm eadem
 in memoriam venit. Respondit illâ pontifex
 ad Eusebianorum querelas ; verba papæ sunt :
 « Quid enim actum est dignum offensâ ?... An
 « quia adhortati vos sumus , ut ad synodum
 « occurratis ? atqui illud potiùs cum gaudio ex-
 « cipi oportuit ; qui enim benè sentiunt de iis
 « quæ egerunt , et in quibus ipsi , ut aiunt ,
 « judices fuerunt , non indignanter ferre solent ,
 « si quod ab ipsis judicatum est , ab aliis excu-
 « tiatur , quippe qui securi sint , ea quæ ipsi
 « justa judicaverint , injusta nunquàm fieri
 « posse. » Ubi sanè de sententiâ olim Tyri latâ
 sermonem non esse , vel inde effecisse mihi
 videor , quòd iniqua prorsus querela futura
 erat , quamque pontifex facillimè repulisset
 dicendo , Eusebium petiisse , ut pontifex ipse
 agat judicem : disertè enim Sozomenus tradit ,
 l. 3 , c. 7 , scripsisse Eusebium ad Julium , ut
 ipse decretorum Tyri sancitorum iudex esset ;
 quod quoniam non fecit papa , indicio non
 levi est , Epistolâ ad Orientales loqui papam
 de judicio Antiocheno , præcipuè quando li-
 quet ex eâdem , præter Athanasium multos
 jam alios etiam accessisse ; verba Epistolæ
 sunt : « Non enim solùm Athanasius , et Mar-
 « cellus episcopi cum querimoniis de illatis

« injuriis , sed et plurimi alii episcopi ex Thra-
 « ciâ , Cœlesyriâ , Phœniciâ , Palæstinâ hùc
 « convenère ; presbyteri item non pauci par-
 « tim ex Alexandriâ , partim aliunde hùc ad
 « concilium occurrerunt... conquesti sunt vim
 « et injuriam Ecclesiis illatam , suas Ecclesias
 « eadem quæ Alexandrinam , passas esse , et
 « in aliis Ecclesiis similia designata. » Nullæ
 Marcello , nullæ aliis episcopis Tyri injuriæ
 illatæ fuerant.

LATINUS. Verùm utut res de Athanasio se
 habeant , de Marcello multò est apertius ex
 his , eum atque alios propè innumeros adver-
 sùs Eusebianorum vim appellasse.

GRÆCUS. Dabo tibi appellasse hos omnes ad
 Romanum pontificem ; at etiam eâ de re ve-
 hementer questos , gravesque eâ de causâ
 motus suscitasse Eusebianos in confesso est :
 an verò non æqua fuerit eorum querela , propè
 est ut ambigam. Etenim canone 6 Nicæni
 concilii probè nôsti , patriarchis singulis suæ
 diœceseos regimen assignatum , metas , limi-
 tesque , quos non exeant , præstitutos. De-
 inde si Athanasius jure à synodis ad Julium
 appellavit , si Julius jure bono in examen vo-
 cavit synodicè decreta in Athanasium , cur
 Athanasiana causa in concilio Sardico rursùm
 resumpta est ? nihilne id papæ juribus præju-
 dicii attulit ?

LATINUS. Jam dixisse memini , Nicæno ca-
 none nullis limitibus , aut cancellis Romani
 pontificis auctoritatem arectatam esse , quæ ex
 Christi imperio in ovile totum , omnesque
 Christi oves , agnosque porrigitur. At neque
 illud alterum , quod objecisti , papæ juribus
 derogavit , quando quemadmodùm Sardicensis
 synodus , sic et quæcumque illic acta sunt ,
 nonnisi voluntate et auctoritate supremâ Julii
 agi poterant : « Episcopi in magnâ synodo
 « Nicææ congregati non sine Dei consilio , ait
 « Julius in Epistolâ ad Orientales , permise-
 « runt prioris synodi acta in aliâ synodo exa-
 « minari , ut et illi , qui judices erant , præ-
 « oculis habentes , secundum de eâ ipsâ re
 « judicium futurum , cum omni diligentia cau-
 « sam expenderent ; et illi , qui sententiam ac-
 « ceperant , certò cognoscerent , se non per
 « simultatem , sed jure ac meritò condemna-
 « tos esse. » Quod suâ sponte Nicæna synodus
 actorum examen fieri , pacis , bonique majoris
 gratiâ , permisit , non diminuit auctoritatem
 synodi ; cur igitur Julii auctoritati id quod
 objecisti deroget ? citari , invitum posse trahi ,
 quemadmodùm cum Eusebianis factum est ,

auctoritatis dispendium continent, non quæ tu Julio opposueras.

GRÆCUS. Si verò jam tum certa adeò fuerunt appellationum ad pontifices jura, fierine potuit ut aut eadem ignoraverit, aut sciens volensque impugnârit Cyprianus? impugnâsse namque ægrè negari potest. Rejecerat is, de sententiâ sui concilii, à communione quinque presbyteros, Felicissimum, Fortunatum atque alios; ii cùm ad Cornelium accessissent, pontifexque propè jam in eo esset ut tot scelerum reos communione donaret, indignè rem tulit Cyprianus, et apertè vindicare cœpit suprema jura episcoporum cujusque provinciæ in sibi subditos, hæcque viâ omne jus appellationum eversum ibat. « Post ista (verba sunt Cypriani ad Cornelium, epist. 55) adhuc insuper « pseudoepiscopo sibi ab hæreticis constituto, « navigare audent, et ad Petri cathedram, « atque ad Ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est, à schismaticis « et profanis litteras ferre, nec cogitare eos « esse Romanos, quorum fides Apostolo prædicante laudata est, ad quos perfidia non « possit habere accessum... Nam cùm statutum « sit omnibus nobis, et æquum sit pariter ac « justum ut uniuscujusque causa audiatur illic, « ubi est crimen admissum, et singulis pasto- « ribus portio gregis sit adscripta, quam re- « gat unusquisque et gubernet, rationem sui « actûs Domino redditurus; oportet utique « eos, quibus præsumus, non circumcursare, « nec episcoporum concordiam cohærentem « suâ subdola et fallaci temeritate collidere, « sed agere illic causam suam, ubi et accusa- « tores habere, et testes sui criminis possint; « nisi si paucis desperatis et perditis, minor « esse videatur auctoritas episcoporum in « Africâ constitutorum, qui jam de illis judi- « caverunt, et eorum conscientiam multis de- « lictorum laqueis vinctam judicii sui nuper « gravitate damnârunt. Jam causa eorum co- « gnita est, jam de eis dicta sententia est; nec « censuræ congruit sacerdotum, mobilis atque « inconstantis animi levitate reprehendi. »

LATINUS. Etsi non pauci ante nos eruditi, iis quæ attulisti crediderint, ipsas appellationes presbyterorum impugnari, atque eas ex perpetuâ disciplinâ Africæ, liberas non fuisse presbyteris contendunt, quòd multò plus inde perturbationis Ecclesiis immineret, quàm publici commodi sperari posset: iidem ipsi tamen credunt integram nihilominus Romano pontifici, vel eo nomine dignitatem, auctori-

tatemque stetisse per Africam, quòd episcopis ipsis appellandi libertas in tuto relicta esset, et quòd papa pro jure supremo causas etiam presbyterorum ad se advocare posset, quamquam cautum esset ne hi spontè adirent. Mihi tamen, cùm eum locum libero oculo inspecio, non aliud quàm appellantium temeritatem, ipsamque summorum pontificum in iis admittendis facilitatem reprehendisse videtur Cyprianus. Etverò facilitas ea copiam gignebat appellantium; in copiâ rursus temeritas deesse non potuit, cæteraque incommoda quæ Cyprianus attigit, atque ex circumcuratione ejusmodi enasci dixit. Quare cùm ait: *Nisi minor videatur esse auctoritas episcoporum in Africâ*, non facit hanc parem auctoritati sedis pontificiæ, quam paulò priùs cathedram atque Ecclesiam principalem nuncuparat. Parem igitur facit tantum judicandis ejusmodi causis, quales erant presbyterorum. Deinde cùm etiam ait: *Rationem sui actûs Domino redditurus*, non habuit in animo supremam atque independentem episcopis Africæ auctoritatem assignare; sed pontificem admonitum voluit magnæ attentionis illius, quâ ab episcopis tanquam Deo rationem reddituris ferrentur judicia.

GRÆCUS. Si Cyprianus etiam episcoporum appellationes in controversiam vocavit, neque pontifici eas admittenti, et secùs quàm à synodis judicatum fuerat decernenti, acquiescendum duxit, facilè dabis, eum ex animo appellationes in universum impugnâsse. Ita verò Cyprianum affectum fuisse, ex responso Hispaniæ episcopis dato, non vanè conjicio. Etenim, cùm synodicè dejecti Basilides, et Martialis episcopi papam Stephanum convenissent, atque ab eo in communionem recepti essent, anxii Hispaniæ episcopi eâ super re Cypriani exquirunt sententiam; ille verò consultus suadet judicio suo synodico inhærent Hispaniæ episcopi, non potuisse Stephanum ordinationem, in locum depositorum factam, rescindere.

LATINUS. Si tibi vacat, adi, decurre totam Cypriani epistolam 68 ad plebes Hispaniæ; victum me tibi tradam, si aut verbulo jus appellationum pontifici abjudicat, si quidquam molitur adversus supremam ejus auctoritatem; ait quidem de Stephano: *Nec rescindere ordinationem potest*; at non potestatis defectu, sed quòd jure perfecta fuerit. Cui autem unquam in mentem venit jura pontificum sancta ad injusta extendere? Quare etiam vires eò

omnes admovet, ut efficiat nullam fuisse sententiam Stephani, quod ei obreptum fuisset fallaciâ et fraude Basilidis; verba Cypriani sunt: « Romam pergens Basilides Stephanum collegam nostrum longè positum, et gestæ rei ac tacitæ veritatis ignarum sefellit, ut exambiret reponi se injustè in episcopatum, de quo fuerat justè depositus. Hoc eò pertinet ut Basilidis non tam abolita sint quàm cumulata delicta, ut ad superiora peccata ejus, etiam fallaciæ et circumventionis crimen accesserit. »

GRÆCUS. Ex Africâ migremus in Orientem, sermonemque ad Constantinopolitanos in primis transferamus. Narrat equidem Zonaras, Paulum ejus loci episcopum, Constantio imperante, sede expulsum, ad Julium papam se applicuisse, et sedi restitutum ad an. 345; verum hæc atque similia è vetustis, quando ipsius etiam Constantinopolitani patriarchatûs natales, primamque institutionem anteeunt, detrahare juribus patriarchæ nequidquam possunt, quæ secundæ universalis synodi beneficio, Constantinopolitano atque aliis etiam patriarchis parta sunt. Quis enim nescit canone 2 distributas esse diœceses ecclesiasticas Orientis, atque suos singulis exarchis cancellos positos, intra quos se continere debeant, Occidente tantum, et solo, ut videtur, Romanis relicto? Atque eum canonem id temporis nec ipsos quidem Romanos pontifices alio sensu, quàm dixi, intellexisse, aptè, opinor, concludam vel ex fatiis solius Maximi Cynici, Constantinopoleos per id tempus episcopi; etenim ille ab eâdem synodo depositus, quanquàm ad papam Damasum accessisset, nil admodum profecit; neque enim à conditis ejus synodi canonibus, ut olim sæpè, dejectum in sedem suo imperio restituere ausus est; idque unicum synodicis litteris contendebat, « ut super ordinatione duorum (hoc est, Maximi, atque Gregorii Nazianzeni) cogere-
tur universale concilium, quod litem terminet. »

LATINUS. Si tu iis litteris fidem præstes, quas non è paucis notis eruditi passim in suspensionem vocant, auctoritas pontificis summa in tuto est. Agnovit eam Maximus: « Qui jure (verba sunt Epistolæ synodicæ) et more majorum, sicut et sanctæ memoriæ Athanasius, et dudum Petrus Alexandrinæ Ecclesiæ episcopus, et Orientalium plerique fecerunt, ut ad Ecclesiæ Romanæ, Italiæ, et totius Occidentis confugisse judicium viderentur. »

Agnoverunt et ipsi Italici concilii episcopi cum Damaso, potestatem ferendi judicium in causâ Maximi penes se esse, atque ex usu veteri etiam tulerunt: « Nihil habuimus, inquiunt, in quo de ejus episcopatu dubitare possemus..... Itaque Maximum episcopum in communionem receperunt nostra consortia.... nec ab episcopatûs Constantinopolitani putavimus petitione removendum. » Sed demus, appellanti Maximo aures non præbuisse Damasum, nec ab ejus partibus stetisse: num id factum ideò quod canone recentissimo prohiberetur? Ad id conjecturæ in cujus tu demum fide aut testimonio fundas? Aliam sanè nobis Damasus ipse, de Maximi rebus certior factus, causam suggerit: etenim in Epistolâ ad Acholium Thessalonicensem episcopum, ordinationem ejus improbens: « Alienum à nostrâ professione » nuncupat. Et epistolâ 2: « Huic homini, inquit, qui in habitu idoli incedit, nunquàm adscribendum est nomen Christiani. » Improbitas itaque hominis causa erat, ne appellanti sedem restitueret, non Constantinopolitani canones; qui furtivis studiis Nectarii conscripti, aliquandiù Ecclesiam Romanam latuerunt, quique sicut vim omnem, sic et venerationem à Romanæ sedis consensione mutuatur. Canon, quem opposueras, quàm nihil supremæ auctoritati Damasi officiat, ut videamus, disertè eum recense.

GRÆCUS. Canon 2 synodi Constantinopolitanæ 1: « Episcopi, qui super diœcesim sunt, non accedant, neque confundant et permisceant Ecclesias, secundum regulas constitutas. Alexandriæ quidem episcopus ea quæ sunt in Ægypto tantum gubernet. Orientis autem episcopi solius Orientis curam gerant, servatis honoribus Ecclesiæ Antiochenæ, quæ in regulis Nicænæ synodi continentur. Sed Asianæ diœcesis episcopi ea quæ sunt in Asiâ, et ad Asianam tantummodò diœcesim pertinent, gubernent. Ponti autem episcopi, Ponticæ tantum diœcesis habeant curam; Thraciæ verò, tantummodò ipsius Thraciæ. Non invitati episcopi ultra diœcesim accedere non debent super ordinandis aliquibus, vel quibuscumque disponendis ecclesiasticis causis, servatâ regulâ quæ superscripta est de unaquâque diœcesi: manifestum namque est quod per singulas quasque provincias provincialis synodus administrare et gubernare omnia debeat, secundum ea quæ sunt in Nicæâ definita. »

LATINUS. Sapienter, salubriter atque sanctè

admodum id constituere Patres, Nicænos secuti. Accipe Leonis sententiam ex epistolâ 84 ad Anastasium Thessalonicensem episcopum : « Magnâ, ait, dispositione provisum est, ne omnes sibi omnia vendicarent, sed essent in singulis provinciis singuli, quorum inter fratres haberetur prima sententia; et rursus quidam in majoribus urbibus constituti, sollicitudinem susciperent ampliorem, per quos ad unam Petri sedem universalis Ecclesiæ cura conflueret, et nihil unquam à suo capite dissideret. Qui ergo scit esse se quibusdam præpositum, non molestè ferat aliquem sibi esse prælatum, sed obedientiam quam exigit, etiam ipse dependat. » At quàm sæpè eadem Constantinopolitani perturbarint, me etiam tacente, res ipsæ dicent. Oro, veniat tibi in mentem canon, quoties eos per alienas dioceses jura dictantes aspexeris. Quid verò inde contra Romanum pontificem elicis? Nullam huic Patres regionem assignant, memores nullis eum finibus adstringi, cui Christus ovile omne suum demandavit. Noverant Sardicenses Patres, quæ Nicææ constituta sunt, et Constantinopolitani, quæ Sardicæ; neque sibi mutuò repugnabant, neque statuta statutis convellebant. Idem sensus erat omnium. Si tibi est otium, adi synodicam Patrum Constantinopolitanorum Epistolam ad Damasum; refert eam Theodoretus lib. 5, cap. 9, tum et Damasi ad idem concilium; omnia invictè supremam Romanorum pontificum auctoritatem loquuntur: ad quam deinceps etiam appellasse Constantinopolitanos, usus constans perpetuusque docet.

GRÆCUS. Age igitur, et exemplis comproba, usuque, qui sanè legum optimus interpret est, patuisse semper, et omnibus, ab omnium, ac quorumvis sententiâ ad Romanum tribunal aditum.

LATINUS. Si ita lubet, sequar temporum ordinem, quæque multis possem, in pauca contraham. Chorum ducat inter omnes Chrysostomus, à Nectario Constantinopolitanæ synodi præside, patriarcha proximus. Cœptis semel Eudoxiam inter et ipsum dissidiis, bis cathedrâ cedere coactus est: primum ad annum 403 in synodo ad Quercum, in suburbano Chalcedonis; tulit in Chrysostomum sententiam Alexandrinus Theophilus, et cum vix abductus, mox iterum ab exilio revocatus esset, anno proximè sequente, oratione, cujus initium est: *Rursus Herodias furit*, offendit; cum enim Augusta eam prorsus in se dictam crederet,

novum turbinem priore graviorem suscitavit. Quare ejus operâ factum ut Constantinopoli à synodo, prior iterum in eum instaurata sit sententia: cui ut justitiæ fucum illinirent, violatum Antiochenum canonem duodecimum obtendunt, quo vetabatur episcopo dejecto per synodum regressus in Ecclesiam absque interventu synodi. Ita proditus oppressusque secundò Chrysostomus, quò demum se vertat, videamus. Ab utroque judicio ad Innocentium papam appellasse eum in confesso est: ac primum quidem per legatos; testatur hoc imperatoris Honorii ad Arcadium Epistola, quam Baronius recitat: « Missi, ait, ad sacerdotes urbis æternæ atque Italiæ, utrâque ex parte legati: expectabatur ex omnium auctoritate sententia, informatura regulam disciplinæ. » Et mox arguit Arcadium quòd negotium præcipitasset, non expectatâ definitione, et immaturam fuisse damnationem ait: « Nam hi quorum expectabatur auctoritas (hoc est, Romani pontificis et assessorum), pacificâ Joanni communionem permissâ, faciendam concordiam censuerunt. » Et liquet profectò tum Innocentii, tum et Palladii, in Dialogo de Vitâ Chrysostomi testimoniis, rescissam esse Theophili sententiam: « Ad hæc rescripsit B. Innocentius papa, communionemque utriusque partis admissâ, Theophili judicium cassum irritumque esse decrevit. » Quod alterum judicium attinet, quodque Theophilus per legatos exercuit Constantinopoli, ab eodem quoque appellasse rursus Chrysostomum, auctor est Palladius, qui ex Epistolâ Chrysostomi ad Innocentium refert sequentia: « Scribite, precor, et auctoritate vestrâ decernite, hujusmodi iniquè gesta nobis absentibus, et judicium non declinantibus, nullius esse roboris. Porro qui talia gessere, eos Ecclesiæ censuræ subjicite, nos autem insontes, neque convictos, neque deprehensos, neque criminis ullius reos comprobatos, Ecclesiis nostris jubete restitui, ut charitate frui et pace cum fratribus nostris consuetâ possimus. »

GRÆCUS. Propè est ut ambigam nobilioremne Chrysostomus de pontificis Romani auctoritate ideam descriptam in animo gesserit, an in æquitate Innocentii validius præsidium expertus sit? Etenim ut in Dialogo Palladii legisse memini, et alterius synodi rursus rescidit sententiam, et in dato legatis Commonitorio, quos Constantinopolim eâ causâ destinaverat, disertè vetuit ne ad Joanni judicium aggredere-

rentur, nisi illi prius *Ecclesia communioque redderetur*.

LATINUS. Neque hic quievit zelus pontificis : à morte etiam suâ patriarcham vindicandum duxit ; quæ enim Innocentius non exhaustit tædia , ut Atticum Constantinopolitanum patriarcham , et Alexandrum Antiochenum , et Acacium Beroensem permoveret , ad faciendum satis sanctæ Chrysostomi memoriæ , et nomen ejus in sacra diptycha inferendum ? Id pro certo habe , non ante in communionem à pontifice receptos esse , quos dixi , quàm paruissem.

GRÆCUS. Argumentum , quod pro appellationibus ad Romanam sedem stabiliendis duxisti , ex facto geminato Chrysostomi , hoc majoris ponderis apud me est , quòd causa quæ vertebatur inter Chrysostomum atque ejus oppugnatores , non fuit causa fidei , sed disciplinæ , ut jam inanis propè , ac nugax videatur mihi eorum eruditorum distinctio , qui cùm fidei causas viâ appellationis Romam transmitti posse non inficiuntur , alteras adhuc , quæ sunt disciplinæ , extra provinciam efferri haud posse contendunt . Sed habuerint se hæc ita in Oriente : at Africani Patres appellationibus acerrimè obsistebant , quorum pietatem quia damnare vereor , propè est ut in suspicionem veniam , movearque , ut cum Meletio Alexandrino Epistolâ ad Basilium Knesium Moscoviæ , quòd appellationibus delatum sit , humanitati potius Orientalium quàm canonum necessitati adscribam .

LATINUS. Quæ tu mihi hîc officia , quas urbanitates comminisceris in tantâ canonum Sardicensium luce ! Communis ea conspiratio provinciarum , atque prælatorum omnium , constansque ex omni Ecclesiâ Romam in quâvis causâ factâ appellatio , suspicionem tuam prorsus convellunt . Neque Africanos in aliâ fuisse sententiâ opineris velim , aut id juris pontifici detractum ivisse . Atque ut Felicissimum , ac Fortunatum presbyteros , quos ad Cornelium appellâsse dixi , rursus non hîc inferam , habe tibi Coelestium atque Pelagium : uterque damnatus à Carthaginensi II synodo , anno 416 , primùm quidem ad Innocentium , mox ad Zozimum papam appellavit : et quemadmodum jam ante à me constitutum confirmatumque est , Africani Patres non appellationi eorum , sed facilitati quâ ad absolvendos ferri videbatur Zozimus , obstitere , qui ne etiam sententiam in re adeò gravi præcipitaret , legatos destinârunt , ex quibus plenam

rerum in Africâ gestarum cognitionem papæ caperet . Nondum itaque id temporis ipsis etiam presbyteris interdictam appellationem ultra mare ipse existimo , nunc dispiciendum , an quando postea .

GRÆCUS. De eo verò ne dubita . Etenim paucis post annis , hoc est , 416 , Milevi in urbe Numidiæ congregati Patres , adversus appellantes decretum emisere , quin et poenis communierunt . Accipe verba canonis 22 : « Placuit ut presbyteri , diaconi , vel cæteri inferiores clerici in causis quas habuerint , si de judiciis episcoporum suorum questi fuerint , vicini episcopi eos audiant , et inter eos quidquid est finiant , adhibiti ab eis ex consensu episcoporum suorum . Quòd si ab eis provocandum putaverint , non provocent , nisi ad Africana concilia , vel ad primates provinciarum suarum . Ad transmarina autem qui putaverit appellandum , à nullo intra Africam in communionem suscipiatur . »

LATINUS. Nolim tecum disceptare sitne is canon Milevitane an alterius Africanæ synodi , quod video multos vocasse in controversiam : id certum habe , quemadmodum sæpè antea , sic post Milevitana etiam synodum ex Africâ tum episcopos , tum etiam presbyteros Romam appellasse ; diffiteri tamen nequeo cum tribus omnino pontificibus Zozimo , Bonifacio atque Coelestino , eam de appellationibus litem Africanos agitasse . Dedit liti occasionem Apiarius Siccensis Ecclesiæ presbyter , quem variorum criminum convictum , Urbanus Ecclesiæ ejusdem episcopus synodali sententiâ amoverat : is enim , posthabito Milevitano canone , cùm ad Zozimum appellâisset , et pontifex appellationi veteri more deferens , Apiarii defensionem suscepisset , commissæ sunt invicem Romana atque Africanæ Ecclesiæ , illâ jura appellationum prosequente , his modestè quidem , attamen acriter pernegantibus . Liti ut Zozimus finem daret , Faustinum episcopum , Philippum atque Asellum presbyteros legatos in Africam destinavit . Quatuor præcipua capita in Commonitorio eis data esse pro certo habeo : primùm , urgerent appellationes episcoporum ad Romanam sedem , quas in Nicænâ synodo constitutas asserebat . Deinde ne episcopi ad aulam imperialem et comitatum itarent importunè . Tertium de tractandis presbyterorum causis apud episcopum finitimum , si à suis fuerint injuriâ excommunicati . Demùm de Urbano episcopo excommunicando , vel Romam evocando , nî à se peccata corrigeret .

GRÆCUS. Ita est, Sardicenses canones tum quidem Zozimus pro Nicænis venditârat, et Africanis Patribus in sextâ synodo collectis imponere voluisse, videri poterat. Verum sagaces illi, cum inter Nicænos sui codicis nil tale viderent, optimo usi consilio Constantinopoli, Antiochiâ, atque Alexandriâ veros edocti, Zozimi sive fraudem, sive errorem elusere.

LATINUS. Nullâ in eo fraude usos esse pontifices, neque enim lucri quidquam majoris Romanæ sedi inde accedebat; sive enim Nicænos, sive Sardicenses nuncupâssent, pari semper veneratione complectendi fuere. Neque erroris damnandi sunt Zozimus, atque qui eum secuti sunt deinceps, quanquam eos sæpè Nicænorum nomine donârint, quando passim à doctissimis hodièque Sardicensis illa synodus, veluti appendix ad Nicænam habetur. Verum hoc jam relicto, quid porrò actum sit, dispiciamus.

GRÆCUS. Ex litteris ad Bonifacium successorem Zozimi datis probè novi tum quidem Romanæ Ecclesiæ omnia ad votum cessisse; nam et Apiarius, petitâ veniâ erratorum, communioni restitutus est, mox tamen ad vetera mala rediturus: et Urbanus episcopus, quæ visa sunt corrigenda, correxit. Lis verò de appellationibus nondum sic etiam finem sortita est; pependisse namque videtur, dum ex Oriente ad Patres congregatos sinceri allati sunt Nicænorum Patrum canones: tum enim verò litteris datis ad papam Coelestinum, qui Bonifacii locum obtinuerat, jura sibi sua integra servari, atque ea quæ cum Nicænæ synodi canonibus non optimè cohærerent, ne à Romanis pro more agerentur deinceps cum excommunicatis, sive presbyteris, sive episcopis, gravibus apud pontificem verbis institere: neque abstinere se poterant, quin Milevitanum canonem 22 ad verbum, canonum collectioni quæ in eâ Africanâ sextâ synodo, celebratâ ad annum 419 suscepta est, rursus insererent. Juvabit ipsa Epistolæ synodicæ verba ad Coelestinum datæ sub conspectum ponere: « Impendio deprecamur, aiebant Patres, ut deinceps ad vestras aures hinc venientes, non facilius admittatis, nec à nobis excommunicatos in communionem ultravelitis excipere, quia hoc etiam Nicæno concilio definitum facile advertet venerabilitas tua. Nam etsi de inferioribus clericis vel laicis videtur ibi præcaveri, quantò magis hoc de episcopis voluit observari, ne in suâ provinciâ com-

munionem suspensi à tuâ sanctitate, vel festinatò, vel præproperè, vel indebitè videantur communioni restitui! Presbyterorum quoque, et sequentium clericorum improba refugia, sicut te dignum est, repellat Sanctitas tua, quia et nullâ Patrum definitione hoc Ecclesiæ derogatum est Africanæ, et decreta Nicæna, sive inferioris gradus clericos, sive ipsos episcopos suis metropolitanis apertissimè commiserunt: » Aiunt deinde se non dubitare affore ipsis Spiritum sanctum. Ostendunt etiam ob testium defectum, multiplicem difficultatem, quæ occurrere potest in dijudicandis Africanorum causis Romæ; demùm addunt: « Ut aliqui tanquàm à tuæ sedis latere mittantur, nullâ invenimus Patrum synodo constitutum, quia illud, quod pridem per eundem coepiscopum nostrum Faustinum, tanquàm ex parte Nicæni concilii, exinde transmisistis, non potuimus reperire. »

LATINUS. Pergratum accidit quòd Africanorum Patrum synodicam ad Coelestinum produxeris; ea verò refellet plura quæ tu antea statuebas, et emendatis metachronismis, lucem rebus gestis, ex meliori temporum ordine afferet, ad extremum juribus pontificiis nihil in Africâ derogatum esse ostendet. Ac primùm quidem certum est ex hâc Epistolâ bis Apiarium Romam appellâsse: primùm nempe ad Zozimum an. 418, qui mox ejus causam per Faustinum in Africâ agendam suscepit. Ea, sedente jam Bonifacio, ab Africanâ synodo anni 419 ex voto terminata est, ut liquet ex synodicâ ad Bonifacium; et quanquam tum adhuc Africanorum legati canones Nicænos non retulerint ex Oriente, eodem tamen adhuc anno isti quoque, novembri mense, accepti sunt, transmissique ad Bonifacium, ut ostendit Pagius ad hunc annum. His ergo omnibus anno 419 peractis, nullus deinceps à Patribus adversus appellationes canon est conditus: ea enim collectio, canonque ipse 92 ad sextam Africanam synodum, et juxta alios ad anteriora tempora pertinet. Nunc videamus, rectène adversus appellationes ex litteris Africanorum ad Coelestinum quidquam concludi possit. Sanè eruditis multis ea Epistola visum est deprecari Africanos non tam appellationes ipsas, quàm ne facilitate consuetâ, ex quâ mala multa promanâssent, susciperentur; atque in eam rem tantùm allegant Nicænos canones, qui clericos episcoporum judicio, hos metropolitanorum submisserunt, sapientissimèque ac justissimè provi-

derunt ut negotia ubi orta sunt finem quoque acciperent; nec esse oppressionis periculum, quando pateret cuique synodus, quam à divino gubernandam Spiritu nihil dubitabant; quæ si Romæ agenda sint, testes, multaque judiciis necessaria plerumque deesse oporteat. Ad extremum tandem quoque significant, nullo canone reperiri statutum, ut ad examen, iudiciumque ferendum intra provinciam legati Româ destinarentur. Id verò, ut ita existimem, moveor inprimis exemplo Apiarii, qui Cœlestino jam pontifice, hoc est, post scriptos ac transmissos, quos ex Oriente accepere, canones Nicænos, rursus accusatus à Tabracenis, damnatusque ad Cœlestinum appellavit, non invitis, ut videtur, Africanis. Cur enim lætatum se de ejus adventu Cœlestinus per Leonem presbyterum Africanis indicasset? lætatum verò esse constat ex ipso Africanorum Patrum exordio Epistolæ ad Cœlestinum. Quâ deinde fiduciâ Faustinum rursum ablegasset in Africam cum Apiario? Cujus quidem causam quaecumque zelo magno egisset Faustinus, confessione scelerum propriâ ad extremum damnari debuit.

GRÆCUS. Ea Cœlestini lætitia, quâ secundò appellentem accepit Apiarium, quamque per Leonem Africanis testatus est, non levi quidem argumento est, assensisse eos in presbyterorum etiam appellationes, quanquam nullis adhuc canonibus id imperatum ducerent. At enim, quid si alii è Latinis rectius habeant? Neque enim desunt, qui ex illâ ad Cœlestinum Epistolâ intulerint, invitos adhuc fuisse adversus omne appellationum genus Africanos Patres: stabitne jus suum Romanis pontificibus?

LATINUS. Si dem, quod nonnulli ante me fecerunt, tum quoque ex animo reluctatos fuisse Cœlestino Africanos Patres, atque ipsas etiam episcoporum, et quascumque appellationes deprecatos, nihil id Romanorum pontificum juribus detraxit, quando ea qualiscumque tergiversatio è solâ adhuc ignorance Sardicensis concilii canonum profecta est; neque ab Africanis obstinatione, aut in modestiam, observantiamque peccatum quidquam est. Quæ quidem ita prorsus esse, ex Epistolâ quam citasti liquidò erues.

GRÆCUS. Quando verò demùm hâc suâ sententiâ decesserint Africani, et quibus ducti momentis, lubens intelligam. Etenim cessisse ipsos tandem auctoritati pontificiæ, exempla ex Africâ appellantium, quæ copiosè affert Baronius, utcumque demonstrant.

LATINUS. Ut animum moremque mutarent, Gallorum atque Hispanorum exemplum apud Africanos non parùm momenti habuit, à quibus fortè etiam statutorum Sardicensium clarior fama cognitioque ad istos pervenerit. Nec minùs ad complectendam arctissimam eam cum Ecclesiâ Romanâ communionem profuit, permovitque Patres catholicos, Vandalorum Arii peste infectorum ingressus violentus in Africam; ejus denique dominatum armatæ Vandalorum acies sibi asseruere ad annum 428. Ad hæc, voluit fortè etiam novella Valentiniani constitutio ad annum 445 emanata, quâ papæ judicio suprema auctoritas per Galliarum, cæterasque Occidentis provincias asserta servataque est. Verùm, utut sint hæc omnia, appellationem Apiarii presbyteri Africani Romæ à Cœlestino susceptam, causamque præsentem Faustino apostolico legato in Africâ agitatam esse, ex Epistolâ Patrum ad Cœlestinum satis superque constat. Nunc etiam videndus nobis est Antonius Fussalensis episcopus, qui à synodo Numidiæ exauctoratus, ad Cœlestinum provocaverat: nec repugnasse, sed detulisse prorsus ejus appellationi Africam in confesso est. Querelam Antonii appellantis papam, et iniquitatem sententiæ incusantis, in hunc modum expressit Augustinus epistolâ 261: « Clamat Antonius: « Aut in meâ cathedrâ sedere debui, aut episcopus esse non debui. » Verùm idem S. doctor æquitatem sententiæ adversus Antonium tuetur, et ostendit ex ipsis sedis Apostolicæ exemplis, quæ vel ipsa in appellantium causis ita judicavit, aut ab aliis judicata suffragio suo stabilivit; Augustini verba accipe: « Existat exemplo, ipsâ sede Apostolicâ « judicante, vel aliorum judicata firmante, « quosdam pro culpis quibusdam, nec episcopali spoliatis honore, nec relictos omnimodè « impunitos, quæ, ut à nostris temporibus « remotissima omittam, recentia memorabo. « Clamet Priscus provinciæ Cæsareensis episcopus: Aut ad primatum locus sicut cæteris « et mihi patere debuit, aut episcopatus mihi « remanere debuit. Clamet alius ejusdem provinciæ Victor episcopus, cui relicto in eâdem « poenâ, in quâ et Priscus fuit, nusquam nisi « in dioecesi ejus ab alio communicatur episcopo; clamet inquam: Aut ubicumque « communicare debui, aut etiam in meis locis « communicare non debui. Clamet tertius ejusdem provinciæ Laurentius episcopus, et prorsus « hujus vocibus clamet: Aut in cathedrâ, cui

« *ordinatus sum, sedere debui, aut episcopus
esse non debui.* Sed quis ista vituperet, nisi
« qui parùm attendit, nec inulta omnia relin-
« quenda, nec uno modo omnia vindicanda? »

GRÆCUS. Si Augustinus jus appellandi ad Romanum pontificem, ipsasque adeò appellationes ex Africâ factas Romam iis dictis agnoscit, imò adductis exemplis stabilit, cur ubi fama accepit venturos in Africam Cœlestini legatos, qui Antonium Fussalensem urbi ac cathedræ suæ redderent calentissimis precibus id deprecatur Cœlestinum? « Non sinas, in-
« quiens, ista fieri, obsecro te per Christi
« sanguinem, per Apostoli Petri memoriam,
« qui christianorum præpositos populorum
« monuit ne violenter dominantur inter fra-
« tres. »

LATINUS. Quod eo loco deprecatur Augustinus, non fuit aliud quàm quod rumor publicus undecùmque sparsus, in vulgus jaectabat, destinâsse Cœlestinum legatos militum comitatu stipatos mittere, qui invitis etiam Fussalensibus Antonium imposerent. Ab hoc modo sive prosequendæ, sive executioni mandandæ appellationis remove conatur precibus pontificem, et « subveni, ait, hominibus opem
« tuam in Christi misericordiâ multò avidiùs
« quàm ille poscentibus, à cujus inquietudine
« desiderant liberari; judicia quippe illis, et
« publicas potestates, et militares impetus,
« tanquàm executuros Apostolicæ sedis sen-
« tentiam, sive ipse, sive rumores creberrimi
« comminantur, ut miseri homines christiani
« catholici, graviora formident à catholico
« episcopo, » quàm cùm essent hæretici, à catholicorum imperatorum legibus formidabant. »

GRÆCUS. De Africanâ Ecclesiâ dubium jam omne posui, plenèque didici, deinceps etiam veteri more, inde à Cœlestini temporibus appellationes cursum tenuisse, et litem, quæ eâ causâ suborta fuerat sedente Cœlestino, ex ignorance Sardicensium canonum totam profectam; eorum cognitione, aut aliter, Cœlestino papâ compositam complanatamque fuisse; et Africam constanter postea disciplinæ universi orbis christiani instituisse. Regrediamur nunc in alteram ejus partem, hoc est, Orientem, quidque, eodem Cœlestino papâ, in eo gestum sit, inspicimus. Celebratissimus ejus pontificatus est à profligato Nestorio.

LATINUS. Dignum est Cyrilli Alexandrini effatum, quod hîc afferam; ex eo conjicies, quàm ipse rationem patriarchæ Constantino-

politani, licet jam ordine secundi, habuerit, et quàm disparem Cœlestini. Igitur postquàm Cyrillus, Epistolâ datâ ad clerum Constantinopolitanum, questus est, esse plures Constantinopoli, quorum odia in se Nestorius inflammaverit, subdit: « Nôrit autem, qui hosce
« adversum me armavit, nos neque longam
« peregrinationem formidare, neque publi-
« cum judicium, si qua opportunitas tulerit,
« detrectare... neque tamen miser ille (Nestorius intelligit), licet complures et graves
« viri ejus operâ nos accusaturi essent, rerum
« nostrarum judicem fore se speret, quamvis
« jure Amphyctionum hoc sibi demandari faciat. Nos enim isthuc venientes ab ejus judicio provocabimus, et, si Deo placuerit, ipse de suis blasphemiiis in judicio respondere
« cogetur. »

GRÆCUS. Eleganti hâc Cyrilli sententiâ, unâ veluti operâ comprobâsti utramque summam sedem Romanæ etiam per viam provocationis subjici atque obnoxiam esse. Quorsum enim aliò, si illi judicium subeundum sit, provocet Cyrillus, quàm ad id prorsus tribunal coram quo Nestorio primùm litem intentavit, ex quo primum fulmen in Nestorii blasphemias evibratum est?

LATINUS. Nunc, si lubet, Theodoretum à Dioscoro impio, et impium Eutychen à D. Flaviano Romam provocantes, atque apostolicum judicium implorantes exhibeamus, aut, si mavis, Flavianum ipsum; etenim et ille oppressus à Dioscoro ad hanc sacram anchoram, ad hunc salutis portum se applicuit.

GRÆCUS. Reclamâsse Flavianum adversus Dioscori sententiam dabo, appellâsse ad Leonem pernego: duces in eo sequor è Latinis plures, quos inter chorum ducit Petrus de Marcâ archipræsul Parisiensis, lib. 7 de Concordiâ sacerdotii et imperii, c. 7, cui etiam favere videtur vetus Rustici annotatio in hunc locum, fidaque. Etenim si Rustici annotationem sequamur, Flavianus auditâ depositionis in se latæ sententiâ, *refuto te*, dixit nec aliud.

LATINUS. Interpretationis versionisque judicium tibi cedo; mihi Flavianus disertè videtur voluisse dicere: *Appello à te*, quanquàm Græcus textus sic habeat: Φλαυιανὸς ἐπίσκοπος εἶπε· Παραιτοῦμαι σε. Nam Flavianum eo loco, repudiato Dioscori judicio, ad Leonem papam respexisse, ejusque æquissimum judicium implorâsse, duo mihi persuadent: primum, quòd continuò Hilarus legatus papæ, Flaviani partes suscepisse sit visus; subjecit etenim: *Contra-*

dicitur. Deinde et illud, quod cum hæc ipsa pseudosynodi acta relegerentur Chalcedone, Patres conclamârunt : *Leoni multos annos, patriarchæ multos annos.* Verum, ut has omnes conjecturas dimittam, nec per incerta vager, cum clara suppetunt, juvat imperatoris Valentiniani ad Theodosium Epistolam rursus inspicere ; ea mihi de Flaviani appellatione dubium omne eximit : postquam enim statuisset Augustus, de fide ac sacerdotibus iudicium ad Romanum pontificem pertinere, in hunc modum in rem meam loquitur de Flaviano : « Hujus enim rei gratiâ secundum solemnitatem conciliorum, et Constantinopolitanus episcopus, eum (intellige Leonem) per libellos appellavit, propter contentionem quæ orta est de fide. » In eundem sensum quoque Galla Placidia Augusta scripsit. Atque ne res naturâ conjunctas divellamus, Flaviano adjungo Theodoretum Cyrensis episcopi ab eodem iniquo iudice ad eundem Leonem interpositam appellationem ; sic verò ipse scribit : « Nos humiles et pusilli ad Apostolicam sedem vestram accurrimus, ut Ecclesiarum ulceribus remedium à vobis accipiamus ; vobis enim primas in omnibus tenere convenit..... » Et infra : « Ego Apostolicæ vestræ sedis expecto sententiam, et oro atque obtestor Sanctitatem tuam, ut mihi rectum ac justum tribunal vestrum invocanti, opem ferat. » Et quantum cætera Theodoretum, præcipuè quæ adversus Cyrilli anathematis scripsit, jure optimo subinde à synodo V reprobata sint, ipse tamen vel eâ submissione erga papam dignus visus est, qui in Chalcedonensem synodum admitteretur, et munus locumque accusatoris adversus Dioscorum, suum quondam iudicem susciperet, imò et ubi disertè Nestorio anathema dixisset, promeruit ne à Patribus quidquam severius in ipsummet Theodoretum statueretur.

GRÆCUS. Fatendum est ivisse ad hæc tempora appellationes ad Romanam Ecclesiam à cunctis etiam summis sedibus. At postquam Anatolius decreto Chalcedonensis synodi paria cum Romano privilegia sortitus est, ne quid plus dicam, aliam res faciem induerunt. Nolim præstoleris, ut rursus can. 28 huc inferam, dudum illum excussimus. Sit ejus sensus, quem statuisti. At certè 9 atque 17 veterum iudiciorum ordinem evertisse mihi prorsus videntur, ultimumque tribunal, causis omnibus, Constantinopoli defixisse. Can. 9 sic habet : « Si quis clericus habet cum clerico

« litem aut negotium, proprium episcopum ne relinquat, et ad secularia iudicia ne excurrat, sed causam prius apud proprium episcopum agat : vel de episcopi sententiâ apud eos, quos utraque pars elegerit, iudicium agitetur. Si quis autem præter hæc fecerit, canonis pœnis subjiciatur. Si clericus autem cum proprio, vel etiam alio episcopo negotium aut litem habeat, à provinciae synodo iudicetur. Si autem cum ipsius provinciae metropolitano episcopus vel clericus controversiam habeat, diœcesis exarchum adeat, vel imperialis urbis Constantinopoli thronum, et apud eum litiget. » Confirmat eundem iudiciorum ordinem can. 17 : « Si quis autem injuriâ afficiatur à proprio metropolitano, apud exarchum diœcesis vel Constantinopolitanam sedem litiget. » Nescio quid dicturus sis : uterque canon ultimum iudiciis forum Constantinopoli constituit, sic, ut hunc, si lubeat, neglecto diœcesis exarcho, adire fas sit, quin exarchus refragari ausit. Quos verò tu hic exarchos diœcesis dici existimas ? Ego opinor et Romanum, et Alexandrinum, et Antiochenum, et Hierosolymitanum eo prorsus nomine designatos.

LATINUS. Nimirum hausisti hæc omnia ex Macarii Ancyrani penu. Is c. 19 sic loquitur : « *Diœceseos exarchum adeat, aut regis urbis Constantinopoleos sedem, et apud ipsam iudicetur.* Hoc est, ex duobus quemnam ipse elegerit, aut exarchum propriæ diœcesis, quasi diceret patriarcham, aut imperialis urbis Constantinopoleos sedem, et apud illam, qui controversiam habet, iudicetur ; unâ exarchi dictione, comprehendente cænone omnes primatus, episcopos cujuscumque diœcesis. Et nota mihi dictionis vim, per quam signatur, quanta sit potestas et auctoritas synodis œcumenicis : *adeat*, inquit, imperandi modo ; hoc est, nemini ex patriarchis neque Romano, neque Alexandrino, neque Antiocheno, neque Hierosolymitano liceat impedire eum qui cum suo metropolitano litigat, vel sub eo est, adire thronum Constantinopolitanum, tanquam qui imperat, litemque apud ipsum dirimere : quemadmodum nec cujuslibet provinciae metropolita impediet episcopum, aut clericum suum, cui cum ipso controversia est, adire exarchum diœceseos, patriarcham nempe, et illius iudicium subire. Est autem Occidentalis diœceseos exarchus, senioris Romæ papa et patriarcha ; Ægypti, et universæ Æthiopie, Alexandrinus ; Sy-

« riæ, et totius Orientis, Antiochenus; Pa-
 « lestinae, et universæ Phœniciæ et Arabiæ,
 « Hierosolymitanus: quemadmodum et Con-
 « stantinopolitanus universæ Asiæ, et Ponti,
 « et Thraciæ exarchus et universalis patriar-
 « cha. » In eundem sensum loquitur et Mat-
 thæus Blastarius. Sed Meletius Alexandrinus,
 Epistolâ ad Ruthenos, altius assurgens, ita
 appellationes, ultimaque judicia Constantino-
 politano ex omni orbe addicit, ut eas non
 vereatur Romano submovere; verba ejus sunt:
 « Cum nec incidentes Ecclesiæ præsulum con-
 « troversias Romano dijudicare est, transma-
 « rinâs enim, qui in Africâ convenerunt,
 « prohibuere, ne Romam transmearent; do-
 « mesticas aut cujuscumque Ecclesiæ, qui
 « Chalcedone, Constantinopolitano addixe-
 « runt vigesimo octavo canone. » Ridendus
 prorsus, qui ex eo canone id velit elicere, un-
 de nemini in mentem venire possit molitos Pa-
 tres, ut Constantinopolitanum supra Romanum
 efferrent ullis privilegiis, ullâve auctoritate.

GRÆCUS. Quanquàm in eo falli opinor Mele-
 tium, quod se ad canonem 28 referat, in eo
 tamen veritatem assecutum, atque rem ipsam
 dixisse sentio, cum domesticas cujusvis Eccle-
 siæ, ipsiusque adeo Romanæ controversias,
 Constantinopolitano addictas pronuntiat. Et-
 verò nisi tu alium des sensum recitatis cano-
 nibus, palamque facias exarchi nomine ponti-
 ficem Romanum eo loco non venisse, frustra
 laborem impendis, ut me ab eorum abducas
 sententiâ.

LATINUS. Sincerum canonum sensum et Pa-
 trum mentem, quæ in iis condendis fuerit,
 aperit nobis actio 16 ejusdem concilii, et
 synodica Patrum ad Leonem. Ex utroque hoc
 monumento perspicuum est, Patrum studia
 ac conatus eò tantum respexisse ut Constanti-
 nopolitano episcopo jura patriarchica in diœ-
 cesibus Thraciæ, Asianæ ac Ponti seu assere-
 rent, seu confirmarent. Sic igitur statuo,
 canone 9 atque 17 de iis duntaxat diœceseon
 exarchis sermonem esse, quos solos ordinationi
 Constantinopolitani patriarchæ, et concilium
 ejusdem loci œcumenicum secundum, olim
 supposuerat, et canon 28 Chalcedonensis.
 Erant verò ii, Thraciæ quidem exarchus He-
 racleensis, à quo ipsa olim Constantinopolis
 pendebat; Asianæ, Ephesinus: Ponticæ deni-
 que, Cæsarensis episcopus. Quorum privile-
 giis caverat canon 6 Nicæni concilii, quosque
 diœceseon episcopos Constantinopolitanus ca-
 non 2 nuncupat, et nominatim exprimit, et

canon 28 Chalcedonensis metropolitanos diœ-
 ceseon vocat, ad discrimen metropolitaram
 minorum, sive provincialium.

GRÆCUS. Non igitur una constansque trium
 illorum episcoporum erat nomenclatio, quando,
 ut aiebas, nunc episcopi et metropolitani
 diœceseon, aliàs etiam exarchorum nomine
 donati sunt, fortè etiam patriarchæ dicendi, si
 is honoris titulus, rebus eorum florentibus, in
 usum Ecclesiæ invectus fuisset. Jurene verò
 eis hæc nomina tributa existimas?

LATINUS. Sanè jure quàm optimo: etenim
 singuli eorum et diœcesim è pluribus confla-
 tam provinciis, et summo quodam ac patriar-
 chico jure moderabantur liberi, αὐτοκέφαλοι,
 nullique patriarcharum obnoxii. Et Asiana
 quidem diœcesis sub Ephesino, si ritu ac more
 politiæ ecclesiasticæ ineatur computus, pro-
 vineiis constabat undecim. Pontica sub Cæsa-
 rensi complectebatur denas; per Thraciam
 denique diœcesim Heracleensis, jura dabat
 provinciis sex. Verùm ea exarchorum auctori-
 tas, et αὐτοκεφαλία non diù incolumis perstitit.
 Constantinopolitanus namque in patriarcham
 semel institutus, sive ejus novæ institutionis
 jure, sive imperatoriis decretis, exarchos eos-
 dem sibi denique subjunxit, faventeque dein-
 cept consuetudine, moderatus est. Sic tamen
 licet subjugati eximiis adhuc fruebantur privi-
 legiis ac honorum prærogativis; etenim in
 œcumenicis concessibus primi à quinque pa-
 triarchis considebant, et provinciarum suarum
 metropolitae jura dabant, quanquàm per cano-
 nes, de quibus disceptamus, metropolitae pro-
 vincialibus libertas facta sit, aut apud hos cau-
 sam controversam agendi, aut si id minùs
 arrideret, ipsis neglectis, patriarcham Con-
 stantinopoleos adeundi.

GRÆCUS. Quæcumque adhuc attulisti am-
 plector, nec diffiteor Heracleensem, Ephesi-
 num ac Cæsareensem episcopos metropolita-
 rum ac exarchorum nomine venisse; at eodem
 ipso etiam cæteros, quos hodiè patriarchas di-
 cimus, nuncupatos in confesso est. Cur tu
 igitur ad trium tantum illorum exarchorum
 metropolitae canonis verba restringis? cur hos
 solos, non etiam Romani patriarchæ, aut cu-
 juscumque alterius metropolitae canone 9
 contineri ac comprehendi ais? cur non univer-
 sim omnibus confugium ad Constantinopolita-
 num patere velis? Sanè Nicolaus I papa eum-
 dem canonem interpretans epist. 8 ad Michae-
 lem Augustum, per exarchum diœcesis, Ro-
 manum pontificem intellexit.

LATINUS. Ita quidem Nicolaum I ea canonis verba interpretatum esse non diffiteor, indeque etiam, quod aliunde certum erat, contempsisse, Constantinopolitani patriarchatus episcopis ac metropolitans confugium ad se, vel patriarcham proprium, liberum omninò relinqui. Verùm in eo quòd per exarchum diocesis Romanum episcopum intelligat, eruditi non approbant, nec interpretationem eam amplectuntur, quòd vim afferre canonis verbis videatur, quanquàm in altero præclarè Patrum mentem assecutus sit Nicolaus, cùm dixit, canones 9 atque 17 de solis metropolitans intra ambitum patriarchatus Constantinopolitani positus, intelligendum esse. Quare longissimè à vero abscedit qui et exarchorum nomine patriarchas omnes accipiat, et de cunctis per orbem metropolitans locutos Patres existimet.

GRÆCUS. Novi vos hodiè eum canonem de tribus duntaxat exarchis, atque eorum tantùm metropolitans exponere sic, ut 9 atque 17 canonis non alius sensus sit quàm iste, metropolitans sub Heracleensi exarcho aut Cæsareensi positus, et denique illis etiam, qui in Asianà diocesi sub Ephesino exarcho degunt, integrum esse, sive ad exarchum ipsum, seu malint ad Constantinopolitanum, causam controversam referre. Hoc verò à te mihi semel etiam commonstrari cuperem; jam enim sæpè est, quòd id asseras, et sensum quem nos damus, improbes ac respuas.

LATINUS. Ut à vero aberrare modum vestrum explicandi intelligas, probationes strictim afferam; etenim si ibi de patriarchatum omnium metropolitans sermo foret, quâ, obsecro, fiducia, vel Patres eos canones proponere ausi fuissent Romano pontifici, vel Romanus pontifex non iisdem toto obstitisset conatu? Fierine potuit ut pontificii legati nihil in iis magnæ difficultatis compererint, neque se opposuerint canonibus adeò apertè Romani pontificis jura convellentibus, qui canoni 28 ejusdem Chalcedonensis synodi, cæterorum patriarcharum jura labefactanti, se adeò acriter objecerunt! Quis credat in aliena commoda adeò vigilantes pontifices, sua neglectim habituros fuisse? Ad extremum, si omnibus per orbem metropolitans, ex eo canone integrum foret, neglectis suis patriarchis, adeoque et Romano, confugere ad Constantinopolitanum, majora eo ipso futura erant privilegia Constantinopolitani, quàm Romani ipsius, ut Macarius et Blastarius argutati sunt. Quomodò igitur iudices, act. 16, poterant dixisse: *Perpendimus omnem quidem*

primatum, et honorem præcipuum, secundum canones, antiquæ Romæ Dei amantissimo archiepiscopo conservari. Verùm, ut jam etiam apertè intelligas, canones eos ad solos metropolitans pertinuisse, qui sub tribus sæpè memoratis patriarchatus Constantinopolitani exarchis debebant, audi Aetium Ecclesiæ ejusdem archidiaconum. Cùm enim in concilio Chalcedonensi initio actionis 16 questi fuissent legati pontificii, per absentiam suam constituta quædam, eademque exhiberi poposcissent, in hunc modum, antequàm canones recens conditi religerentur, præfatus est idem Aetius. « Con-
« sitendum est, quia formam ea quæ de fide
« sunt congruam susceperunt. Consuetudo
« autem est in synodis, postquàm ea quæ sunt
« omnium præcipua, fuerint definita, et alia
« quædam necessaria exerceri atque formari.
« Habuimus, hoc est, Constantinopolitana san-
« ctissima Ecclesia, certa quædam, quæ agere
« deberemus: rogavimus dominos episcopos
« de Româ, ut communicarent iis gestis; refu-
« taverunt, dicentes talia se non suscepisse
« mandata. »

GRÆCUS. Equidem, quod aiebat Aetius, etsi utcumque probet de rebus ad Constantinopolitanam Ecclesiam pertinentibus, et hujus gratiâ actum esse, minimè tamen ostendit, canones eos intra patriarchi Constantinopolitani limites substituisse, neque hos ullâ ratione excessisse. Affer igitur si quid clarius habeas, ne semper putem Patres, qui eos condidère canones, ad omnes totius orbis, et cujusque patriarchatus metropolitans respexisse, cunctisque refugium Constantinopolim aperuisse.

LATINUS. Præterquàm quòd ipsa conjunctio, cognatioque, quæ est inter canones 9, 17 atque 28 opinioni vestræ refragetur, ne tamen etiam testes in re adeò gravi desint, sydonicam Chalcedonensium Patrum ad Leonem papam, quam jam semel retuli, animo recale: videbis quòd consilia Patrum vergant. Duo erant eis proposita: primum, decreto synodali firmare, quod jam consuetudo obtinebat, ut Constantinopoli metropolitæ urbium per Asianam, Thraciam atque Pontum ordinarentur, sicque locorum eorum paci consuleretur. Nonne percipis, ad eos solos Patrum curas pertinuisse? Alterum, quod curabant, fuit, ut, quæ Constantinopolitani concilii canonibus concessa essent, eadem Constantinopolitanæ Ecclesiæ stabilirent. An verò lege ullâ antea, ullâve consuetudine id receptum fuit, ut universi orbis metropolitani, ac præcipuè Occi-

dentis ad Constantinopolitani tribunal se sisterent, ejus opem atque sententiam implorarent? id equidem non te dicturum opinor.

GRÆCUS. Sunt hæc argumenta, quæ lucem canonibus afferunt, et Patrum nobis utcumque mentem aperiunt, qui canones eos condidère; sed quod me inprimis à sententiâ nostrorum hominum removet, illud est præcipuum, quòd nulla exempla legam ex Occidente præcipuè accedentium Constantinopolim.

LATINUS. Probè et sapienter prorsus conclusisti ex non usu, non eum sensum esse canonis 9, quem Ancyranus Macarius, ejusque asseclæ commenti sunt. Solumque Romanum pontificem eo loco in Ecclesiâ fuisse, ad quem universi clerici, episcopi atque patriarchæ ipsi possint, debeantque confugere.

GRÆCUS. Patriarchas ad hunc portum se sæpè recepisse multis hactenùs docuisti; at enim minores etiam à patriarcharum sententiâ ne idem possint, claræ leges obsistunt. Justinianus novellâ 125 disertè statuit, ut à metropolitani sententiâ ad patriarcham appellari possit: *verùm ita ut neutra pars sententiæ Patriarchæ possit contradicere.* Idem quoque decernitur codice 29 de episcopo audiente, ubi expositis fori ecclesiastici gradibus, tribunal patriarchicum ultimum statuitur, additurque: *Contra horum sententiam non esse locum appellationis, à majoribus nostris constitutum est.* Leo quoque et Constantinus in Eulogâ legum tit. 96 idem repetunt: *Patriarchæ sententiæ appellationi non subjacet, neque retractatur ab alio, utpote ecclesiastici judicii princeps.* Quare rectè conclusit Photius Nomocanonis tit. 9, c. 5: *A patriarcharum sententiâ non appellatur.*

LATINUS. Mutuatus es hæc omnia è Theodori Balsamonis penu. At ipse ille refert etiam aliorum sententiam, qui sustinent, disertèque affirmant, à minori ad majorem patriarcham in ecclesiasticis negotiis appellationi locum fuisse. Atque ut fortè hoc de aliis verum non sit, de Romano habeo certissimè, ex omni orbe, et ipsâ patriarcharum sententiâ Romam sæpè provocatum esse; non, ut ineptit Meletius Alexandrinus, ex nescio quo humanitatis officio, verùm de jure quod Sardicenses canones complexi sunt, ut proinde quascumque citâsti imperatorum constitutiones, à Romano pontifice prorsus abstrahant, quando ejus potestatem minuere nequeunt, quam Christus tribuit, quam disertis adeò verbis Sardicenses canones affirmârunt, quam usus constans apertissimè docet fuisse perpetuam in

Ecclesiâ, atque etiam deinceps futura est.

GRÆCUS. Consuetudo optimus legum interpret est. Age igitur, et exempla etiam, si quæ potes in rem tuam affer, ut innoxiam Justiniani mentem, legemque Romanæ Ecclesiæ auctoritati nihil detraxisse comprobēs.

LATINUS. A minimis quibusque ad Romanos pontifices adversus proprios patriarchas recursum fuisse, favissequè ipsum Justinianum Augustum consiliis recurrentium, ex libello monachorum adversus Anthimum patriarcham suum instructo, ac porrecto Agapeto papæ, possum convincere. Verba libelli accipe: « Adjuramus, inquit monachi, vestram beatitudinem per sanctam et consubstantialem Trinitatem, ac per principem Apostolorum Petrum, ac salutem et victoriam piissimi imperatoris nostri, non contemnere divinos canones, qui ab isto pessumdantur, neque Ecclesiam ei traditam, quæ ab isto despiciatur, sed sequendo in omnibus eos qui ante ipsam beatitudinem in sede vestrà claruerunt, facere idipsum, adhuc et contra canonum auctoritatem invalescentem... Ea quæ S. Cælestinum contra Nestorium liquet fecisse... Verùm, quoniam non solum iste, sed et cæteri episcopi, et clerici, et archimandritæ in magno numero, qui insidiis adversus Dei Ecclesiam utuntur, et propter hoc solum in hæc civitate commorantur, ei et universis Ecclesiis perturbationes dare nullo modo recusant rogamus, et universos tales ad vos adduci, et exactiones permittere concedentes... Suscipite nostram supplicationem, et potestatem à Deo vobis datam in ipsos moventes, purgate Dei Ecclesiam, et lupis liberate... Hujus gratiâ et ad vos Romam misimus... Tales à piissimo imperatore nostro promissiones accepimus, quòd ea quæ à vobis judicata sunt, sua pietas omni modo studet mandare executioni. »

GRÆCUS. De Gregorio Dialogo, magno illo pontifice non semel à Latinis jactatum memini, nullum eum pontificatûs annum decurrisset, quem insigni primatûs apostolici documento non illustraverit. An verò est qui ad eum appellaverit?

LATINUS. Instar multorum sit Joannes presbyter Constantinopolitanus. Is malè acceptus à patriarchâ suo Joanne Nestutâ, cùm Gregorium appellâset, durius adhuc mulctatus est. At Gregorius appellatione admissâ, datis litteris reprehendit non segniter patriarcham, quòd Joanni presbytero, interpositâ licet ad

sedem Apostolicam appellatione, molestiam facesseret; deinde, quòd correptionem alteram à se scriptam, non eo, quo scripta fuisset animo, suscepisset: nempe corripuerat Nesteutam pontifex, quòd mansuetudinem Ecclesiæ prætergressus, Anastasium presbyterum fustuario mulctasset.

GRÆCUS. Hæc si vera sint, nil magnæ sanctitatis in Joanne Nesteutâ nobis exhibent; aut si talis fuerit, quemadmodum non est, cur ambigam, suspectæ propè fidei sunt quæ narrâsti.

LATINUS. Suspicionem omnem de narrationis meæ veritate adimet tibi Epistola Gregorii papæ; neque nunc id ago, ut peccasse ostendam Nesteutam, qui quidem, si etiam lapsus sit, sanctitatis decus integrum adhuc obtinere potest; etverò hanc in eodem fuisse insignem, modestia factumque patriarchæ laudatissimum, quod mox dicam, commendat magnoperè. Etenim Nesteuta in dato ad Gregorium responso, decretis acquievit Gregorii, utque jussus fuerat acta Joannis presbyteri discutienda Romam transmiserat, ubi pro tribunali agitatum Joannis negotium est, tum et alia, Anastasii presbyteri causâ, qui à sententiâ patriarchæ provocaverat, et Joannes quidem Constantinopoli hæreseos damnatus, innoxius ac catholicus compertus, absolutus est; cùm contra Anastasius Manichæo addictus esse, accusator verò ejusdem, Pelagio studere convictus sit.

GRÆCUS. Non sinam te ultrò progredi, ne plura Ecclesiæ nostræ vulnera aperias: dabo à patriarchicis sententiis Romam appellationes ivisse; id unum dico, non admodum firmum hoc pontificii primatûs argumentum esse, quando ab ipsorum etiam Romanorum pontificum sententiis provocasse nonnullos pro certo teneo. Absolverat Cæcilianum anno 313, et Donatum cum asseclis pro merito damnaverat Melchiades papa; pars quæ causâ cecidit, sive ad concilium aliud, sive ad imperiale tribunal provocat; neque Constantinus imperator provocantibus negandum id censuit. Igitur ex ejus decreto Arelate in Galliis Patres magno numero conveniunt, causa resumitur, novoque judicio expenditur, finienda duntaxat per Augustum ipsum Mediolani. Quis verò credat, aut pientissimum imperatorem id permissurum fuisse, aut Patres ipsos ausuros, si Romanum judicium finale ultimumque, cui omnes acquiescere debeant, censuissent?

LATINUS. Nescio quid certis juribus summo-

rum pontificum detrahere possit, si unus, atque alter, et is quidem ab hæresi aut schismate infamis, Romani tribunalis sententiæ non se submittat, non acquiescat. Sed neque id dubiam summorum pontificum auctoritatem facere potest, quòd catholicus imperator Arelate causam agendam rursus indixerit, quòdque Patres ipsi eamdem instaurare non dubitaverint. Etenim si veri amans es, hinc nihil tu aliud quàm insignem Melchiadis indulgentiam ac lenitatem concluderis, qui ut gravissimo schismati modum statueret, quanquàm iniquè appellanti Donato deferri ab Augusto sustinuit: certus id apud probos nihil auctoritati suæ apostolicæ detracturum, et profuturum fortassè ad hominum contundendam temeritatem. Etverò apud Augustum nihil inde pontificio honori derogatum esse manifestum faciunt ejus litteræ ad Chrestum: agnoscit in iis, quàm iniqua esset ea Donati poscentis appellationem petitio. Quare etiam, ut Optatus testatur lib. 1, ad appellationis injectam memoriam, ita pius imperator respondit: *O rabida furoris audacia! sicut in causis gentilium fieri solet, appellationem interposuerunt!* His adde, si lubet, Cæciliani causam, nec fidei, nec morum doctrinam respexisse. Duo namque à Donatistis episcopo integerrimo objiciebantur, primum, quòd à traditoribus (sic appellabant eos qui urgente Diocletiani et Maximiniani Herculei persecutione, pœnarum metu sacros codices igni exurendos tradebant) in episcopum initiatus fuisset; alterum, quòd cùm persecutionis ejusdem tempore esset diaconus, martyribus in vinculis positis alimoniam afferri prohibuisset. Poterat itaque sententia dicta Romæ in generali concilio excuti, non quidem jus in papam exercendo, sed in unum Cæcilianum quæstionem habendo, nimirum an ab Ecclesiâ etiam universâ, qualem adhuc papa agnoverat, innocens et procul à labe habendus esset.

GRÆCUS. Quàm ægrè tibi assentior, cùm à papæ sententiâ appellationem institui posse pernegas! sanctione sit eorum sententia quàm persona? de personis verò ipsis Marcellini atque Sixti III pontificum judicatum esse novimus; cur non igitur et de sententiis?

LATINUS. Neque de sententiis, neque de personis pontificum vero judicio agitari posse, pro certo habeo. Da enim, si potes, pontificis judicem; eum utique nullum privatum dices, quin neque provinciale quodquam concilium; generale verò cùm et indici, et gubernari, et

confirmari per papam debeat, non assequor, ut de eodem, aut in eundem ferre possit sententiam. Si tibi vacat, lege, quæ Duvalius doctor Sorbonicus lib. 4 in hanc rem scripsit. Quæ de Marcellino in Sinuessano, et de Sixto III Romano in concilio judicatis, narrantur, meritò eruditi inter commenta accensent, multisque argumentis id ostendunt Papebrochius in conatu Chronico Hist. ad cat. Pontificum, Alexander Natalis, atque Pagius ad annos 502 et 453, ad quos me remitto, ne actum hic agam. Abstinere tamen me nequeo quin dicam vel acta ipsa earum synodorum, si vera sint, supremam Romanorum pontificum auctoritatem luculentissimè testatam facere: etenim Sinuessana ipsa synodus dixisse fertur Marcellino: « Tu eris iudex, ex te enim « damnaberis, et ex te justificaberis, tamen « in nostrâ præsentiâ....; nemo enim unquàm « iudicavit pontificem, nec præsul sacerdotem « suum, quoniam prima sedes non iudicatur « à quoquam. » Et in Romanâ synodo Maximus exconsul dixisse fertur: « Non licet adversum « pontificem dare sententiam. »

GRÆCUS. His synodorum pulcherrimis sententiis, sed incertæ dubiæque fidei, si certiora in eundem sensum testimonia substituas, controversiam omnem de primatu Romani pontificis definivisti.

LATINUS. Quatuor testimonia partim summorum pontificum, qui in magnâ apud vos veneratione habentur, partim synodorum de

ipsis proferam in medium, ut causæ finem imponamus. Gelasius I, in Commonitorio ad Faustum, sic loquitur: « Ipsi sunt canones qui « appellationes totius Ecclesiæ ad hujus sedis « examen voluere deferri, ab ipsâ verò nus- « quàm prorsus appellari debere sanxerunt: « ac per hoc illam de totâ Ecclesiâ judicare, « ipsam ad nullius commovere iudicium, nec « de ejus unquàm præceperunt iudicio iudicari, « sententiamque illius constituerunt non oportere dissolvi. » S. Leo ad episcopos provinciæ Viennensis occasione Hilarii Arelatensis: « Nobiscum, ait, vestra fraternitas recognoscat, Apostolicam sedem pro sui reverentiâ « à vestræ provinciæ sacerdotibus esse consultam, et per diversarum, quemadmodum vetus consuetudo poscebat, appellationem causarum, aut retractata, aut confirmata esse iudicia. » Denique sub Leone III, synodus ex Italiæ Galliæque conflata episcopis in hunc modum dixit: « Nos sedem Apostolicam, quæ « est caput omnium Dei Ecclesiarum, judicare « non audeamus; nam ab ipsâ nos omnes, et « vicario suo iudicamur, quemadmodum et antiquitus mos fuit. » Nempe didicerant à Patribus synodi V Romanæ sub Symmacho olim celebratæ, cujus id pronuntiatum erat: « Prima « sedes à nemine iudicatur. Aliorum fortè hominum causas Deus voluit per homines terminare; sedis istius præsulem suo sine quaestione reservavit arbitrio. »

CAMI VITA.

CAMUS (Petrus), Parisiis natus 1582, viginti et sex annos vix attigerat, cum ad Bellicensem evectus episcopatum, à B. Francisco de Sales inauguratus est. Episcopo Genevensi vixit diu familiarissimus, etsi indole admodum dissimilis. Quippe qui eximiam Francisci mansuetudinem optimè laudavit ac depinxit, zelo non semel asperiori incendebatur. Præterea nescio quâ in monasticos ordines fervebat inimicitia, neque unquàm ab iis lacessendis temperavit: mirum profectò, si attendatur quoties

monachi de religione christianâ benè meriti sint. Cæterum pietate pariter ac doctrinâ insignis præsul extitit. Complurima texuit volumina; nonnulla inanibus scatent naniis, nonnulla verò fiunt maximi, inter quæ 1° opus inscriptum: *Esprit de saint François de Sales*, 6 vol. in-8°; 2° opusculum cui titulus: *Approinquatio Protestantium ad Ecclesiam Catholicam Romanam*, typis sæpè recusum, quodque è *Thesaurò theologico* P. Zaccariæ depromptum denuò recudimus.

APPROPINQUATIO PROTESTANTIUM

AD ECCLESIAM CATHOLICO-ROMANAM;

Ubi demonstratur, quàm facillimè conciliari possent adversantium placita ex sobriâ et pacificâ discussione eorum dogmatum, de quibus tam acriter controversitur.

CAPUT PRIMUM.

De fundamento fidei.

Docent cum catholicis protestantes, objectum formale fidei esse Deum, tanquàm veritatem revelantem, objectum verò materiale, esse articulos fidei, qui nobis proponuntur, ut credamus. Docent, articulos fidei esse in symbolo, quod dicitur apostolicum, sanctis Scripturis veteris ac novi Testamenti planè consentaneum. Atque hoc ipsum symbolum, per veteris Ecclesiæ symbola, quale est Nicænum et Athanasianum, fuisse declaratum et explicatum.

Agnosceatur utrinque pronuntiatum Apostoli: *Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi* (Rom. 10, 17); quod intelligitur de verbo Christi prædicato: nam, ut ibidem dicitur: *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante* (vers. 14, 15)? Hanc prædicationem debere esse conformem S. Scripturæ, nullus dubitat: nam quicumque vellet sanctis Scripturis contradicere, ei opponeretur istud apostolicum: *Licet nos, aut angelus de cælo evangelizet vobis præterquàm quod evangelizavimus vobis, anathema sit* (Galat. 1, 1). Omnes itaque in eo conveniunt, quòd fundamentum immobile et immutabile fidei nostræ consistat in veritate Dei revelantis, qui nec fallere, nec falli possit.

ANIMADVERSIONES.

Calvinistæ in suâ fidei confessione: « Pro-
fitemur, inquit, symbola tria, scilicet
« Apostolorum, Nicænæ synodi, et Athana-
« sii, quia Dei verbo conformia sunt. » Porro
inutile fuerit hoc loco animadvertere theolo-
gos tum ex catholicis, tum ex protestantibus non
paucos esse, qui putent Apostolorum, et S.

(1) Quod opusc. hic dabimus secundum
editionem illustriss. fratrum de Walemburch
in Tract. special. de Controvers. Fidei, non-
nullis additis Zaccariæ animadversionibus.

Athanasii symbola reverà eorum non esse
quorum nomina præ se ferunt; satis nimirum
est ea quidem utrorumque sententia in reli-
gionis negotio genuina monumenta esse, atque
iis sanè in suis contra recentiores anti-trinita-
rios disputationibus protestantes utuntur. At
dum Calvinistæ in suâ fidei confessione addi-
derunt ea se propterea recipere, quòd Dei
verbo conformia sunt, non satis secum ipsi
reputarunt, se objiciendi occasionem anti-
trinitariis præbere, Nicæni concilii, et S.
Athanasii symbola cum hoc ipso divino verbo
non omninò congruere. Quamobrem ea bre-
vior tutiorque via est, ut ejusmodi symbola
absque ullâ restrictione cum catholicis susci-
pianur; alioquin æternis litigiis campus pa-
tebit. Profectò catholici æquè ac protestantes
horum symbolorum doctrinam omninò sacræ
Scripturæ consentaneam judicant; verum
haud cum iis aiunt ea sibi probari, quòd
eidem consonent. Itaque Dallæus magni no-
minis Caranconius minister, postquàm suæ
fidei articulos ostendit ex Bibliis in libro cujus
titulus: *Fides sacris Scripturis nixa*, hæc
addit, parte 3, pag. 128: « Facile ostendi
« potest hæc fidei capita, quæ hactenùs
« ex Scripturâ demonstravimus, christiano-
« rum prorsus omnium communia esse. Ea
« veteres suis in symbolis et conciliis expli-
« cuerunt, et in bono lumine collocarunt;
« neque verò mutationes, quâcumque tandem
« in eorum religione contigerunt, impedimento
« esse potuerunt, quominùs eadem à recen-
« tioribus retinerentur. » Ita quidem additur
Scripturæ traditio; quibus duobus principiis
positis, protestantes cum romanâ Ecclesiâ
conciliari facillè poterunt.

CAPUT II.

De regulâ fidei.

Docent cum catholicis protestantes S. Scri-
pturam esse certissimam, firmissimam, in-

fallibilem et necessariam regulam fidei : quæ auctoritatem suam à Deo acceperit, inspirante verbum suum prophetis, apostolis et auctoribus canonicis.

Sed quæritur, an S. Scriptura sit sola fidei regula, ita ut nihil aliud sit agnoscendum tanquam regula. Negant protestantes, aliud quidpiam esse admittendum; affirmant catholici. — Ex S. Scripturâ probare non possunt protestantes, sacra biblia esse solam fidei nostræ regulam cum exclusionem cujuscunque alterius. Catholici autem probant, etiam verbum Dei non scriptum pro regulâ admittendum esse, dicente Apostolo : *Itaque, fratres, state, et tenete traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram*, 2 Thess. 2, 15.

Verum, quia hæc quæstio integrè dependet à materiâ traditionum, hic longiores non erimus.

ANIMADVERSIONES.

Agnoscent catholici regulas duas, quibus fidei, quam profitentur, articuli ad unum omnes nituntur. Prima quidem et præcipua sacra Scriptura est, quæ juris regula dici potest, quia sacris profectò libris christiana religio nititur. Hoc de principio inter protestantes omnes cum catholicis convenit. Altera regula, quæ traditio est, facti regula nuncupari potest, quia licet perinde ac Scriptura dogma contineat, eâ tamen ita solùm Ecclesia utitur, ut ecclesiarum ad varia tum loca, tum secula pertinentium sententias et consuetudines conferat. Quamvis autem traditio nihil nisi humanum complecti protestantibus videatur, quia nonnisi factis innititur, ejus tamen æquè ac sacræ Scripturæ fundamentum revelatio est, quia scilicet homines, quorum auctoritate nititur, eorum, quæ in ipsorum libris occurrunt, auctores propriè non sunt; sed solùm fidei sunt testes, quæ in Ecclesiâ eorundem temporibus obtinebat. Atque hæc quidem significatione veri nominis traditiones cum sacrâ Scripturâ comparari possunt, quia nempe et ipsæ à sancto Spiritu derivantur, ac proinde quæ ex ejusmodi traditionibus argumenta ducuntur, haud minoris roboris sunt, quàm si sacris litteris sumerentur.

Evidens est hujus principii ratio. Neque enim Dei verbum eò minùs continetur, quòd ore tenùs expositum, quàm quòd scripto traditum fuit, dummodò traditiones hæ non ex peculiaribus ecclesiis depromptæ sint. Maldonatus, qui veritatem hanc doctè firmavit in

oratione quam olim habuit, cùm theologiam Parisiis doceret, addit et illud, probationes ex his generalibus traditionibus ductas iis, quæ ex Scripturâ petuntur, propterea præstare, quòd minùs ambiguæ sunt; nimirum ferè nullus est Scripturæ textus, cujus non sensus multiplex esse possit cùm traditionum sensus sit unus tantum. Hoc sanè posito, jure Veronius asseruit « cumulatissimam et « unicam catholicæ fidei regulam revelationem « divinam esse prophetis quidem et apostolis « exhibitam, ab universali autem Ecclesiâ in « generalibus conciliis aut universali praxi « propositam; quidquid ejusmodi est, catho- « licæ fidei articulum seu doctrinam esse, « nullamque aliam doctrinam esse catholicæ « fidei articulum. » Si protestantes hactenùs dicta sedulò reputaverint, nihil erit, quod catholicis objiciant, injuriam inferri Dei verbo, quod eò scilicet adigitur, ut quodam modo ab hominum auctoritate pendeat. Illi enim homines fidei nostræ auctores non sunt, sed earum solùmmodò rerum testes, quæ ab apostolorum temporibus in Ecclesiâ creditæ fuerunt.

Certum est protestantes sæpè non posse, quin ad aliam regulam, præter sacram Scripturam confugiant. Calvinus in libro, quem contra anabaptistas scripsit, ad veteris Ecclesiæ consuetudinem confugit, ut baptismum firmaret, qui pueris confertur. Qui porrò ex protestantibus non nihil ingenuo animo sunt, bonâ fide fatentur, id moris ex evangelistarum et apostolorum scriptis ostendi non posse; ac proinde regulam aliam, præter Scripturam, agnoscant, omninò necesse est. Dubio procul antequàm nullus novi Testamenti liber in lucem editus esset, aderant institutæ plures ecclesiæ; quæ quidem ecclesiæ apostolicas traditiones depositi quali titulo custodiebant, quarum nullæ tantum, prout se multiplex occasio obtulit, non autem ut una et unica fidei nostræ regula essent, deinceps scriptæ fuerunt. Quamobrem priores Ecclesiæ Patres ad præcipuarum, quas apostoli instituerant, Ecclesiarum fidem in suis adversùs hæreticos disputationibus confugerunt. Qui porrò inter protestantes primas tenent, libenti animo traditiones suscipiunt, prout hactenùs quidam expositæ sunt, utpote quæ universali Ecclesiâ nitantur.

CAPUT III.

De sacrâ Scripturâ.

Constat inter catholicos et protestantes,

originalla scripta prophetarum et apostolorum non superesse, et eorum scriptorum esse copias, quibus nunc utimur. In his autem describendis et imprimendis varias esse causas difficultates et confusiones, nullus dubitat.

Nunc mundus translationibus variis est repletus; et quamvis aliæ sint aliis meliores, quis tamen asserat ullam esse, cui nihil omnino imperfectionis adhæserit? His non obstantibus, fatentur nobiscum protestantes, Deum virtute suâ conservasse suum verbum veteri et novo Testamento comprehensum, licet de nonnullis sit aliqua difficultas.

ANIMADVERSIONES.

Quod auctor, ad autographos sacræ Scripturæ textus quod attinet, pro certo ponit, id æquè catholici et protestantes suscipiunt. Equidem satis habeo novi potissimum Testamenti libros attingere. Sanè convenit jam inde à primis Ecclesiæ seculis non parùm varietatis inter græca exemplaria extitisse, quemadmodum ex Origenis et S. Hieronymi testimoniis ostenditur. Ac licet genevenses doctores harum varietatum plerasque in suis in vulgares linguas versionibus suppressere studuerint, ne exiguo gregi suo scandalum afferrent, Beza tamen in latinis, quas super novo Testamento edidit, adnotationibus, hæc in re se satis liberè explicuit. Longè maximum quippe variarum lectionum numerum in medium affert, productis manuscriptis codicibus, è quibus easdem deprompsit; atque adeò quas vetus latinus interpres secutus est, eas nonnunquam communi vulgatoque græco textui, quem protestantes *Exemplar* nuncupant, anteposit.

Angli varias lectiones omnes, quas quidem invenire potuere, collegerunt, suæque Polyglottæ tomo sexto inseruerunt, atque in novi Testamenti, quod in-8°, anno 1675, Oxonii impressum fuit, omnino græcâ editione protulerunt. Ex eorum doctoribus unus diù ad novam in-folio editionem incubuit, quæ varias ejusmodi lectiones plures complectitur, quàm antea prodierant.

Saubert, inter germanos lutheranos doctus criticus, anno 1672, variarum S. Matthæi lectionum excellentem et ipse collectionem edidit, cui eruditam præfationem addidit, in qua de novi Testamenti variis exemplaribus scitè loquitur. Ut verbo expediam, protestantes, è quacumque tandem sectâ fuerint, fateri

non pudet, biblica exemplaria, ad quæ suam ipsi fidem exigunt, mutationibus obnoxia fuisse, de quibus hoc loco Bellicensis episcopus verba facit. Ex catholicis P. Amelotus Oratorii presbyter nihil obesse credidit, quominus in adnotationibus, quas novi Testamenti suæ gallicæ versionis addidit, complures Græcorum exemplarium varietates produceret.

Quod etiam ad varias sacræ Scripturæ translationes spectat, protestantes inter et catholicos convenit eas esse benè multas, atque adeò magnoperè inter se quocumque demùm sermone differre, earumque nullam occurrere, quæ à mendis prorsus exempta sit. Romanæ ecclesiæ præstantissimi quique theologi non eunt inficias S. Hieronymum, qui latinæ editionis auctor est, quæ in nostris ecclesiis (potiore saltem ex parte) legitur, nec prophetam fuisse, nec falli nescium; quemadmodum è Jesuitarum familiâ doctus scriptor Mariana luculenter ostendit in libro cui titulus: *Pro Editione vulgatâ*; cui plures alii theologi, vel in Hispaniis ac Lusitaniâ, subscripserunt. Denique super vulgatæ versionis negotio, quam Trid. conc. authenticam declaravit, præcipui romanæ ecclesiæ scriptores cum protestantium præstantissimis omnino conveniunt. Non ea quippe concilii mens fuit, ut biblicis exemplaribus textibus eandem præferret, quemadmodum aptè cardin. Pallavicinus in suâ concilii historiâ post Jesuitarum theologorum doctissimos animadvertit. Ita quidem omnes controversiæ, quæ super hæc re excitatæ sunt, inutiles evadunt, ac nulla eorum habenda ratio, quæ nonnulli alii ejusdem societatis theologi proposuerunt, quibus sanè Lainesius, qui Tridentino concilio interfuit, Serarius et Mariana plurimum præstant. Quod enim aiunt, nonnisi protestantium pertinaciam augere potest, cum contra præstantissimorum romanæ Ecclesiæ theologorum receptâ sententiâ, protestantes cum catholicis omnino consentiant.

Jure etiam ac meritò Bellicensis episcopus magnam, quæ in variis antiquarum versionum exemplis occurrit, varietatem animadvertit. Una græca versio Septuaginta, quæ plurimum seculorum spatio per universam Ecclesiam obtinuit, huic rei evidenti argumento est. Quod autem ad Latinam nostram editionem spectat, variæ Roberti Stephani, Hentenii, et Lovaniensium doctorum editiones, in quibus hæc variæ lectiones ad marginem positæ

sunt, evidenter ostendunt, quantum exemplaria inter se discrepent. Franciscus Lucas Brugensis critices peritus eximium opus super his varietatibus elaboravit, quod Antuerpiæ in-4°, anno 1580 typis editum fuit hoc titulo: *Notationes in sacrâ Bibliâ, quibus variantia discrepantibus exemplaribus loca summo studio discutiuntur.* Has ipsas adnotationes ad latinæ, quam edidère, Scripturæ calcem Lovanienses doctores addiderunt; at post postremas, Sixto V et Clemente VIII Ecclesiam administrantibus, animadversiones, quas strenui censores Romæ concinnârunt, Vulgata non ampliùs cum his varietatibus editur, easque docti tantum homines consulunt. Eas Mariana penè omnes exscripsit in scholiis quæ in Biblia publici juris fecit. Sacrarum litterarum studiosis utilis ducitur harum Lucæ Brugensis adnotationum lectio, earumque præterea, quæ ab ipso in Græcum et Latinum quatuor singillatim Evangeliorum textum elaboratæ, anno 1606 unâ cum ejus commentario prodierunt. Cæterum fuit, cur Bellicensis episcopus adderet, varietatem hanc tantam non obstitisse, quominus sacra Scriptura semper sarta tecta persisteret, quia scilicet eæ variæ lectiones nullius omninò momenti sunt, neque ea, quæ ad finem ac mores referuntur, afficiunt.

CAPUT IV.

De libris canonicis et apocryphis.

In hoc negotio protestantes plurimum accedunt ad sententiam Ecclesiæ catholicæ. Quamvis enim lutherani, initio ortûs sui, in dubium revocaverint Apocalypsin S. Joannis, Epistolam S. Jacobi, et Epistolam ad Hebræos, nunc tamen ea omnia admittunt: atque ita in hoc negotio pax est.

Quoad vetus Testamentum, acceptant protestantes canonem Judæorum; sed non putant catholici post annuntiatum Evangelium velle judaizare protestantes; vel synagogam resuscitare, quam apostoli cum honore sepelierunt. Dicunt, eos libros, quos statuunt apocryphos, non fuisse agnitos in concilio Laodiceno. Catholici ostendunt, eos fuisse agnitos in tertio concilio Carthaginensi, à S. Augustino aliisque Patribus et conciliis.

Facile protestantes acquiescerent, si considerarent, fuisse dubitatum de quibusdam libris, usque ad concilium Carthaginense, quod anno 397 celebratum est. Ipsis enim agnoscentibus puritatem quatuor primorum seculorum, fieri non potest, ut decretum

ejus concilii rejiciant; nisi præferendo judicium suum particulare judicio Ecclesiæ, quod adversatur consuetudini protestantium, dum volunt particulares acquiescere judicio synodi, et ministros signare acta synodi, cum declaratione submissionis.

ANIMADVERSIONES.

E gravissimis est caput hoc, latiùsque proinde explicandum, quò clariùs distinctiùsque protestantes intelligant nullum sibi firmum et constans principium esse, quod ad sacræ Scripturæ canonicos libros spectat. 1° Certum est Epistolam ad Hebræos, S. Jacobi Epistolam, alteram S. Petri, S. Judæ Epistolam, et Apocalypsin, tanquam canonicos ac divinos libros, à Lutherò ac nonnullis ejus discipulis receptas non fuisse. At jamdiù est, quòd lutherani has omnes epistolas, atque adeò Apocalypsin in sacrorum novi Testamenti librorum codicem referunt, ut ex eorum biblicis editionibus tum latino, tum germanico sermone concinnatis licet intelligi. Calvinistæ quoque ac zuingliani hæc in re cum catholicis sentiunt; ut proinde super hoc negotio Romanos catholicos inter et protestantes nulla in præsentia disputatio sit. Sociniani ipsi, qui christianam religionem propemodum everterunt, novi Testamenti libros omnes, tanquam æquè divinos canonicosque suscipiunt. Faustus Socinus eorum signifer, opusculum edidit inscriptum: *De sacræ Scripturæ auctoritate*, in quo horum omnium librorum divinitatem probat. Exiguus liber hic primùm quidem typis editus fuit, ut ex titulo constat, Hispali, anno 1588, Dominici Lopez Jesuitæ nomine: « *De auctoritate Scripturæ sacræ per R. P. Dominicum Lopez societ. Jesu, Hispali, apud Lazarum Ferrarium.* » Possevinus, Algambus, et Sotuel inter suæ societatis scriptores hunc Dominicum Lopez, qui Faustus Socinus est, retulerunt.

2° Animadversione dignum fuerit, cum protestantes, tanquam divinos et canonicos libros, epistolas, de quibus supra, semel receperint, nihil esse, cur veteris Testamenti libros, quos apocryphos nuncupant, omninò rejiciant. Quod enim contra posteriorum auctoritatem proferunt, æquè priores impetit, quos haud initio statim plures ecclesiæ receperunt. Huc addendum, quæ difficultates à protestantibus in libros Esther, Judith, Machabæorum, etc., propositæ sunt, eas iisdem de causis in Paralipomenon quoque libros, quos ipsi tan-

quàm divinos et canonicos cum catholicis omnibus recipiunt, institui posse. Ii enim posteriores libri quoad historiæ complura capita cum iis difficillimè conciliari possunt, quæ in Samuelis et Regum libris leguntur, ob eam scilicet causam, quòd nobis haud satis veterum librorum suppetit, ut his difficultatibus occurramus.

3° E re est animadvertere *apocryphi* vocabulum, quod in præsentia vulgò pro *falso*, seu *supposito* accipitur, nihil aliud ab origine quàm *occultum* significare. Penes Hebræos fuere librorum genera duo, quorum alios, qui nempè *occulti* abditique erant, *apocryphos*, cæteros autem ad publicam institutionem, et ut omnibus regulæ loco essent, in lucem editos catholicos nominârunt. Quamobrem fieri potest, ut qui libri initio quidem apocryphi seu occulti fuere, deinde canonici evadant, cum publici juris fiunt, ut populo regulæ et eruditioni sint. In Regum et Paralipomenon historiis de quibusdam libris sermo est, qui propriè in canonicorum librorum numero collocari non possunt, quia publici effecti non fuerunt.

4° Frustra Raynoldus Witaker, aliique non pauci inter protestantes doctrinâ celebres Romanis catholicis catalogos sacrorum librorum à concilio Laodiceno, à Melitone, à S. Cyrillo Hierosolymitano, etc., allatos opponunt. Iis enim objici possunt alii catalogi, qui nec minùs antiqui, nec minùs probati sunt, in quibus existunt libri, quos illi apocryphos nuncupant : ut proinde cum traditio, quoad caput hoc, universalis non sit, nihil inde concludere possint. Huc accedit Melitonem, cujus adeò jactatur antiquitas, haud accuratum videri ; quippe qui librum Esther in suum catalogum non retulerit, qui tamen in Hebræorum canone reperitur. Ecclesiæ porrò romana, alexandrina, africana pro libris verè divinis et canonicis eos habuerunt, quos inter apocryphos protestantes rejiciunt. S. Cyprianus, S. Augustinus, Innocentius papa I et Africanum quoddam concilium (quodnam fuerit, haud satis constat) hujus veritatis fidelis testes sunt, et ad Alexandrinam quidem ecclesiam quod attinet, ejusdem rei evidentiâ complura argumenta occurrunt in S. Athanasii operibus, in quorum numero nec liber *Synopsis* dictus, nec Festalis Epistolæ fragmentum, quæ ei tribuuntur, poni debent. Hæc cum ita se habeant Tridentinis Patribus satis gravia monumenta præstò fuerunt, ut libros, quos prote-

stantes apocryphos nominant, divinos et canonicos declararent ; nixi quippe fuere trium, quibus in universo terrarum orbe nulla præstantior, ecclesiarum auctoritate. Fatendum tamen in ecclesiâ romanâ, vel post Africani concillii definitionem, celebres scriptores non paucos, et inter alios S. Gregorium Magnum eorum, de quibus agitur, librorum nonnullos in divinarum Scripturarum album non retulisse. Quâ in re S. Hieronymum potius, quàm S. Augustinum secuti sunt. At post Tridentini concillii decretum, non ampliùs in romanâ ecclesiâ de horum librorum auctoritate dubitari licet.

5° Sanè protestantes in suorum biblicorum corpus eos libros referunt, quos apocryphos vocant, verùm non eos tanquàm divinos spectant, quos propterea in peculiari classe collocant. Cum tamen ad suorum biblicorum marginem textus iis respondentes indicant, eos, quos apocryphos esse contendunt, perinde indignant, ac si ab apostolis laudati fuerint. Episcopales anglicani suis in ecclesiis eos æquè ac canonicos libros legunt ; at iis calvinistæ ac presbyteriani hoc ex capite litem intentant, quippe qui pati nequeant Anglicanam ecclesiam iis in liturgiâ eundem ac cæteris sacræ Scripturæ libris locum concedere.

CAPUT V.

De traditionibus.

Duplex statuitur traditio : apostolica et ecclesiastica. Ecclesiasticas traditiones admittendas esse, necessariò nobiscum tenent protestantes, qui ordinationes et constitutiones pastorum suorum, disciplinis ecclesiasticis comprehensas, unanimiter admittunt. Tales autem constitutiones vocant catholici traditiones ecclesiasticas. Hic ergo pax est.

Non negant protestantes, quin Deus plura revelaverit, quàm libris scriptis, quos nunc habemus, contineantur : agnoscunt enim communiter, aliquos sacræ Scripturæ libros interiisse, et Christum Jesum multa dixisse, quæ non sunt scripta. Imò dicit Zanchius : « Nonnullas verò per apostolos traditiones in Ecclesiâ institutas et relictas fuisse non scriptas, ego non dubito, quanquàm non omnes ad nos promanârunt. » Neque in hoc alii dissentiant. Agnoscunt protestantes, esse baptizandos parvulos : quod tamen ex traditione apostolicâ haberi docet S. Augustinus. Agnoscunt protestantes, illos, qui ab hæreticis baptizati sunt, non esse rebaptizandos : quod

similiter ex traditione apostolicâ descendere docet S. Augustinus lib. 2. de Baptis. contra Donat., cap. 7, pag. 42, A. Nobiscum docent protestantes, ipsam S. Scripturam haberi ex traditione apostolicâ ecclesiis necessariâ, uti docet Zanchius et alii. Idem fatentur, in baptismo quædam verba esse pronuntianda: quod quamvis probabiliter ex S. Scripturâ possit desumi, nullo tamen argumento necessario probari potest. Idem recipiunt abrogationem legis de suffocato et sanguine, de quo legimus in Actis Apostolorum, quæque abrogatio ex solâ derivatur traditione. Idem agnoscunt sanctificationem diei Dominicæ ex traditione apostolicâ non scriptâ. Calixtus, Epit. theol. in proleg., pag. 43; Zanchius, de Tradit. Thess. 1.

Non ergo est quæstio, an agnoscendæ sint traditiones apostolicæ. Quis enim tam esset inverecondus, ut diceret, apostolorum scriptis adhibendam esse fidem, non verbis?

Sed dicunt protestantes, « non dari traditiones omnibus necessarias, » ubi, si hoc velint, sacram Scripturam sive explicitè, sive implicitè illud totum continere, quod omnibus est necessarium ad salutem, catholicos habebunt consentientes. Verùm inter utrosque facilè convenit, sacram Scripturam non complecti verbis expressis aut æquivalentibus, in sensu evidenti et necessario, quicquid omnibus est necessarium ad salutem. Ideòque fatentur nonnulli protestantes, opus esse consequentiis et interpretationibus; catholici etiam fatentur, verum sensum necessariorum accipiendum esse ex traditione. Ita difficultas tota in hoc terminatur: an privatis cujuscumque interpretationibus et consequentiis, quæ omnibus necessaria sunt, ex SS. Scripturis sint determinanda; an verò per traditionem apostolicam, ab ecclesiis acceptam, in ecclesiis conservatam, per concilia generalia et praxim universalis Ecclesiæ propositam?

Judicent domini protestantes, quid sit æquius, quid certius, quid solidius, vel privatis interpretationibus et consequentiis fidere, vel consentienti auctoritati, inde ab apostolis ad nos usque pervenienti.

ANIMADVERSIONES.

Inter omnes sectarios arminiani novique anti-trinitarii traditionibus, iis ipsis, quæ in Ecclesiâ maximè universales sunt, pertinacissimè refragantur, qui tamen, cùm de sacrorum librorum auctoritate probandâ agitur,

coguntur cum catholicis ad veterum ecclesiarum testimonia, et quod inde consequitur, ad traditionem confugere. Calvinistas ferre non possunt, qui in suâ fidei confessione, art. 4, dicunt: « Fatemur hos libros canonicos et fidei nostræ regulam esse, non tam ob Ecclesiæ conventionem, consensumque communem, quàm ob testimonium sensumque intimum Spiritûs sancti, qui efficit, ut à cæteris ecclesiasticis libris eos discernamus. » Sensus hic intimus vera illusio est. Ex aliâ parte Belgici calvinistæ optimè perspexerunt fieri sine traditione non posse, ut religio prorsus integra servaretur. Arminianis enim, in disputationibus cum iis habitis, exprobrarunt eos pyrrhonismum inducere, qui se fidei confessionibus, quæ statutæ fuerant, subdere nollent. Arminiani contra responderunt se quidem non aliâ ratione iis confessionibus subscribere posse, quàm repudiandis reformationis principiis, et calvinistas ipsos ita objicere non posse, cùm Patrum et conciliorum auctoritati, unoque verbo universæ antiquitati nuntium remiserint. Quod evidenter ostendit, ut sospes et incolumis religio servetur, omninò ad veras traditiones confugiendum esse.

Quòd si protestantes sedulò expendere velint, quâ demùm in re vera traditio in romanâ ecclesiâ constituatur, catholicos hâc sanè in re aliter atque ipsos sentire comperient. Haud leviter hâc in ecclesiâ creditur, quidquid auctores nonnulli tanquàm traditionem venditant. Regulæ suppetunt, quarum ope quod reapsè traditio est, ab eo quod non est, distinguatur. Has regulas Vincentii Lirinensis opusculum explicat, quod parî in pretio catholici ac protestantes habent. Hi porrò aut saltem eorum aliqui falsò catholicis exprobrarunt, eos, Ecclesiæ traditiones firmandi specie, eidem nova dogmata edendi facultatem tribuere, cùm tamen, inquit Beza, adnotatione in Epistolam 1 ad Tim., cap. 3, v. 15, hæc dogmata non ipsa edat; sed tanquàm testis custodiat ac servet, « cùm Ecclesia nec procreatrix, sed testis sit duntaxat, altrix et conservatrix veritatis inter homines. » Catholici theologi et ipsi agnoscunt in Ecclesiæ potestate non esse novos fidei articulos condere; ipsam solummodò posse eos juxta traditionem ejusmodi declarare. Hoc principio nixus Holdenius, in suâ fidei Analysis, episcopos in conciliis congregatos fidei tantùm testes, non autem auctores esse pronuntiat; « testes non conditores. » Doctus hic parisiensis theologus

addit verè catholicum ac probè religione imbutum neminem esse, qui audeat contra sentire : « Articulorum fidei conditores eos nemo verè catholicus et perspicax adstruere audeat. » Hinc illud consequens fit catholicos et protestantes æquè traditionum veritatem agnoscere, et controversiam, quæ super hoc negotio inter eos est, non aliunde derivari, quàm quòd animum non satis intendant. Suam Holdenius sententiam his S. Augustini verbis confirmat : « Christus præscripsit, ea nemo audet variare; » ex quibus concludit ab Ecclesiæ auctoritate absolutæque potestate nequaquàm pendere, ut divinam seu revelatam veritatem vel tantillum immutet. Longum ergo latumque discrimen divinas inter et humanas traditiones ponendum est. Priores tantum fidei veros articulos statuere possunt. Quod in causâ fuit, ut Veronius assereret, « nullas revelationes post Apostolorum tempora sancto cuiquam viro inspiratas, in Sanctorum vitis contentas descriptasque, ac nulla miracula, in iisdem vitis relata, tanquam catholicæ fidei articulos credenda esse, quamvis hæc omnia miracula, vitas, facta, revelationes memoriæ prodiderint sancti viri, ut S. Hieronymus, S. Athanasius, S. Augustinus, S. Gregorius M. aliive gravissimi auctores, aut concilia etiam generalia, retulerint ac firmaverint. »

Jam verò ad illationes quod spectat, quæ per ratiocinationem è Scripturâ ducuntur, Bellicensis episcopus protestantes optimè monet eas Scripturæ æquivalentias, ut vocant, esse non posse, quia peculiaribus opinionibus tantum nituntur. Et sanè unaquæque secta à lutheranæ ortu se fidei suæ essentialia articulos in Scripturâ clarè ac distinctè videre, aut saltem inde per immediatas et necessarias consecutiones deducere putat; at eadem tamen sectæ inter se acerrimè digladiantur, cum de ejusmodi arrogatorum essentialium articulorum numero statuendo agitur. Arminiani, qui è calvinistis orti sunt, eos ad longè minorem, quàm hi, numerum redegerunt. Unitarii quoque eorum numerum imminuerunt, ipsosque prope funditus everterunt.

CAPUT VI.

De perfectione sacræ Scripturæ.

Existimant protestantes, apud catholicos accusari S. Scripturam imperfectionis et insufficientiæ, quia hi admittunt traditiones; sed si perpenderent, sese ipsos agnoscere, S.

Scripturam ex traditione, et admittere varias traditiones, non hoc in catholicis accusarent, quod in semetipsis tenentur defendere. Imò ipsi potius accusant S. Scripturam, quasi nos ad traditiones non remitteret, cum tamen ad traditiones apertissimè remittamur, ipsique varias admittant traditiones.

Utrunque agnoscitur, quòd S. Scriptura, sive explicitè, sive implicitè, illud omne continet, quod ad salutem necessarium est. Ut autem ex implicitis illud eruatur, quod explicitè credendum est, et ut sensus verborum necessarius securè et absque periculo erroris teneatur, volunt protestantes unumquemque hominem, invocato Spiritu sancto (quantumvis fateatur se errare posse) ex sacro textu determinare credenda, neque in hoc fidere ulli auctoritati ecclesiasticæ, sed tantum suæ ratiocinationi et interpretationi, quam sibi persuadeat lumine Spiritus sancti certò dirigi; eidemque determinationi committere salutem suam æternam vel damnationem æternam. Volunt autem catholici, neminem securè rem tantam privatæ determinationi committere; sed sensum S. Scripturæ accipiendum esse ex traditione apostolicâ, Ecclesiæ commendatâ, per Ecclesiam propositâ. Quocirca immeritò accusantur catholici, quasi S. Scripturam statuerent imperfectam, cum traditiones ipsa S. Scriptura confirmet, nec aliud sint eæ traditiones, quàm verbum Dei non scriptum, pariter cum verbo Dei scripto auctoritatis et veritatis, quale verbum Dei ipsi protestantes in nonnullis agnoscunt. Et multò magis censendi sunt S. Scripturam accusare imperfectionis, quibus verbo Dei scripto et verbo Dei tradito non potest satisfieri, ut homines inveniant quod ad salutem obtinendam sufficiat, nisi unusquisque addat suas privatas et fallibiles consequentias, quæ nomen verbi Dei non merentur.

Verum quia utrinque in confesso est, S. Scripturam, sive explicitè sive implicitè hoc totum continere quod homini sufficit ad salutem, non est necesse huic accusationi depellendæ ulterius insistere.

ANIMADVERSIONES.

Protestantes, qui catholicos arguunt, quasi sacris litteris haud obsequii satis exhibeant, iis sanè injuriam irrogant. Eas quippe Romani catholici æquè atque illi tanquam purum Dei verbum spectant; ac si traditionem in earum societatem vocant, traditio hæc ipsa non

aliquid humani est, quemadmodum è superioribus sectionibus liquidò constat. Protestantes ipsi, siquidem suis stare principiis velint, dogmata rejicere nequeunt, quæ universali ecclesiarum consensu, ab apostolis ad nos usque, niti pro certo ponitur. Jam protestantium plerique propterea falluntur, quòd veras probatasque traditiones haud satis animo reputant; nimirum de his tantum sermo est. Quà quidem in re à romanæ ecclesiæ theologis omninò non distant, qui se nullum fidei articulum suspicere profitentur, quin revelatione nitatur, et quod inde sit consequens, deinceps ab apostolis ad nos pervenerit. Id sanè Holdenius, in suâ fidei *Analysi*, axioma penes omnes catholicos certissimum vocat; ut proinde, inquit theologus hic, quod non hâc ratione ad nos usque pervenit, divini juris esse non possit: « Quodque sub hâc methodo seu tenore non est transmissum et communicatum de seculo in seculum, nec juris est divini, nec immutabilis. » Non ergo Scripturæ derogatur, dùm ei traditio consociatur, quæ dubio præcul consecutionibus præferenda est, quas protestantes ex hâc ipsâ Scripturâ ducunt, ac de quibus inter se nequaquam consentiunt. Tertullianus, Irenæus et S. Athanasius in libris quos in suorum temporum hæreses scripsere, semper hanc traditionem sacrorum librorum auctoritati junxerunt. Cùm S. Athanasius arianos confutaret, argumentis, quæ ex veteri ac novo Testamento sumebat, Patrum doctrinam addidit, eâdemque ratione Spiritûs sancti divinitatem firmavit, ad traditionem scilicet ab apostolis ad suas usque tempora constantem confugit; denique veram catholicæ ecclesiæ doctrinam eam pronuntiavit, « quæ à Christo tradita, ab apostolis nuntiata, et à Patribus servata fuit; » quod fusiùs in S. hujus episcopi ad Serapionem epistolâ videri potest. Porro tanquàm constans et firmum habendum est evangelistarum et apostolorum scripta non nisi eorum partem complecti, quæ à Christo perceperant. Hæc autem divina scripta meliùs intelligemus, si iis priorum ecclesiarum traditiones, veterum Patrum exemplo, addiderimus, quàm si absque hoc subsidio eadem legerimus. Quod non ita accipiendum, quasi priorum Patrum testimonia apostolorum libris anteposenda putemus; id unum volumus utrosque veluti mutuam sibi opem præbere, quodque in novi Testamenti libris obscurum est, multorum testium, qui easdem veritates

confirmant, assertionibus in meliore lumine collocari.

CAPUT VII.

De judice controversiarum.

Hæc quæstio, quæ est gravissima, facili negotio expeditur, modò desit passio universa conturbans. Assentirentur enim catholicis protestantes in solidum, nisi à se ipsis dissentirent.

Notum est unicuique, aliud esse regulam, aliud operarium vel artificem, aliud esse legem, aliud esse judicem. Qui dicunt Scripturam solam esse judicem controversiarum, confundunt legem cum judice; nisi per judicem intelligant normam et regulam; et sic bono sensu admittitur apud catholicos ea propositio, quia S. Scriptura vel explicitè vel implicitè continet omnia ad salutem nostram necessaria.

Quando dicunt protestantes, à Spiritu sancto, SS. Scripturarum auctore, petendum esse verum sensum verbi divini, hoc ipsum asserunt, quod docet ecclesia catholica. Dicunt enim concilia, ad exemplum primi concilii apostolici: *Visum est Spiritui sancto, et nobis* (Act. 15); neque enim homines dant sensum Scripturæ; sed spiritus Christi, permanens cum ecclesiæ doctoribus et pastoribus usque ad consummationem seculi, et qui utitur verbi divini ministris, tanquàm suis organis, docens eos omnem veritatem (Joan. 16, 3). Non itaque principaliter judicat ecclesia de sensu S. Scripturæ, sed Spiritus sanctus in conciliis præsidens, in ecclesiâ residens, sensum verborum suorum universis ab initio declarans: quis enim novit spiritum et sensum Domini, nisi ipse Dominus litteræ, spiritus et sensus? Hinc autem patet, quantâ injuriâ accusetur ecclesia romano-catholica, quasi homines constitueret judices Dei et verbi ipsius; quasi homines supra SS. Scripturarum auctoritatem extolleret, cùm Spiritui sancto, in Ecclesiâ præsentī, pastoribus tanquàm organis suis utenti, et sensum suum fidelibus aperienti, eam auctoritatem tribuat.

Protestantes distinguunt tria genera judiciorum: primum est discretionis, quod unicuique competit ad probandos spiritus et discernendos, uti ad determinandum quid SS. Scripturis consentiat, quid iisdem repugnet. Secundum judicium est auctoritatis definitivæ et supremæ, quod soli competit Spiritui sancto, cujus est sua verba interpretari. Tertium

est mixtum ex discretione et auctoritate non supremâ, cui fideles se voluntariè submitunt, juxta illud Apostoli, quòd spiritus prophetarum subjecti sint prophetis; particularium nimirum sensus, sensui communitatis et synodorum. In hisce plurimum accedunt ad sententiam ecclesiæ catholicæ, quæ primò non rejicit judicium discretionis, quia est singularis Dei gratia. Secundò, non negat Spiritum sanctum judicare de sensu S. Scripturæ, sed dicit Spiritum sanctum hoc ipsum præstare, tum in sacrâ Scripturâ, tum per pastores in concilio congregatos. Tertiò, hanc supremam auctoritatem tribuunt protestantes operationi Spiritûs sancti per suas synodos, quamvis id verbo non agnoscant. Exemplum est in synodo Dordrechtensâ, ubi arminiani non volentes acquiescere judicio synodi, à functionibus suis sunt remoti, et declarati schismatici. Neque dicant judicia sua synodalia nullius obligare conscientiam, sed unicuique liberum esse ea examinare juxta Scripturas: sic enim ludicra esset eorum excommunicatio et anathematizatio adversus eos qui per principia protestantium nullum errorem committunt; sed utentes spiritu libertatis christianæ, tanquam spirituales omnia judicant, et nullius sese submitunt judicio. Constat itaque ex praxi catholicorum et protestantium, controversias religionis terminari per synodos et concilia, atque hæc proponere sensum sacræ Scripturæ à subditis suis acceptandum.

ANIMADVERSIONES.

Nihil accuratius videri potest, quàm quod Bellicensis episcopus in hoc capite in medium affert, quod ad controversiarum judicem spectat, quæ catholicos inter et protestantes intersunt. In omni benè institutâ republicâ lex et legis judex distinguitur. Sacra porrò Scriptura lex est. Aliquis ergo judex à Scripturâ distinctus existat, necesse est. At judex, inquiunt, legem per legem ipsam, non pro suo ipsius arbitratu interpretari debet. Id romani-catholici sanè consentiunt, quippe qui religionis controversias finiendi potestatem privato nemini tribuunt, qui sua ipsius sensa sequatur, eam nonnisi omni generatim ecclesiæ, et quidem legis habitâ ratione, concedunt. Ut enim supra animadverti potuit, fidei articulos Ecclesia non efficit; sed eos tantum ejusmodi esse pronuntiat. « Nulla doctrina, inquit Verronius, sacris litteris nixa, à sanctis Patri-bus, aut à doctoribus nostris aliter exposita

« fidei articulus est, subditque è vestigio: ne id
« quidem catholicæ fidei articulus est, quod in
« provincialibus conciliis est definitum, licet
« iis summus pontifex per se, vel per legatos
« præfuerit. Hæ nimirum decisiones in fidei
« negotio ab universali Ecclesiâ proficisci de-bent, quæ una controversiarum judex est.

CAPUT VIII.

De perpetuâ Ecclesiæ visibilitate.

Cum catholicis docent protestantes, ecclesiam vocatorum esse visibilem, coetum verò electorum, in ecclesiâ visibili, tanquam partem in toto latentem, esse invisibilem; similiter fidem eorum qui sunt in ecclesiâ visibili, esse invisibilem, nisi accedat externa professio.

Utrunque docetur, Ecclesiam usque ad finem mundi duraturam; et, quod caput rei est, ecclesiæ semper competere prædicationem verbi divini, et administrationem sacramentorum. Unde nulla superest quæstio de ecclesiæ perpetuâ visibilitate in sacris Scripturis prædictâ et promissâ. Nam ecclesia est visibilis per prædicationem verbi divini, et per administrationem sacramentorum, quæ cum perpetuò ecclesiæ competant, fieri non potest, quin perpetua eidem competat visibilitas.

Protestantium ecclesiis non competit perpetua visibilitas, quia in illis non reperitur perpetua verbi divini prædicatione, et perpetua sacramentorum administratio, cum designare nequeant, ubi, nascente Lutherò, fuerit vera Jesu Christi Ecclesia, verbum divinum prædicans, et sacramenta administrans.

At verò ecclesia romano-catholica, primis quingentis post Christum annis cum episcopo romano in fide communicans, fuit vera et visibilis Jesu Christi ecclesia; nec alia ostendi potest vera et visibilis Jesu Christi ecclesia, quæ hucusque permanserit, et à cujus unitate Ecclesia romano-catholica defecerit; consequenter ecclesia romano-catholica est vera Jesu Christi ecclesia, cui se debeat adjungere unusquisque salutis suæ cupidus, quandoquidem cum catholicis doceant protestantes, extra communionem cum ecclesiâ, per communionem externam, non esse salutem.

ANIMADVERSIONES.

Quæ catholicos inter et protestantes super ecclesiæ visibilitate lis est, videtur esse nominis tantum. Hi quippe in electis tantum et prædestinatis eam collocant, cum catholici

generatim per ecclesiam eorum omnium cœtum intelligant, qui ad Evangelium vocati fuerunt, seu boni, seu mali sint. At cùm dicitur ecclesia universalis, de ecclesiâ sermo est quæ videtur, non autem de eâ quæ non videtur.

CAPUT IX.

De promissâ Ecclesiæ ab erroribus immunitate.

Tenent cum catholicis protestantes, ecclesias particulares non esse tales, quibus in sacrâ Scripturâ factæ sint promissiones non errandi: ideòque nec synodos particularium ecclesiarum, vi ejusmodi promissionum, esse ab erroribus immunes. Cùmque doceant protestantes, suas ecclesias non esse universales, sed particulares, mirum non est, quòd eas fateantur erroribus obnoxias. Sed docent ulterius cum catholicis protestantes, ecclesiam universalem non errare in fundamento, hoc est, in articulis necessariis fidei et morum. Quæ autem ratio ex sacris Scripturis afferri potest, cur dicant ecclesiam universalem, vi promissionum divinarum, ab erroribus fundamentalibus immunem, et erroribus non fundamentalibus obnoxiam? quæ sine ullâ ejusmodi limitatione dicitur columna et firmamentum veritatis; quæ dicitur supra petram ædificata, adversus quam inferorum portæ non sint prævalituræ; cum quâ Christus Dominus sit permansurus usque ad consummationem seculi; ad cujus petitionem datus est Spiritus sanctus, omnia docens, omnia suggerens, quæ Christus dixerit, manens cum ecclesiâ in æternum; et tanquàm Spiritus veritatis docens omnem veritatem. Hæc et similia faciunt, quòd protestantium restrictionem promissionum et prædictionum divinarum, ad solam immunitatem ab erroribus fundamentalibus nequeamus admittere.

Accedunt tamen protestantes ad doctrinam ecclesiæ catholicæ, quando dicunt, ecclesiam universalem non errare in fundamento. Quis enim non securè se committat ecclesiæ in fundamentali doctrinâ, vi promissionum divinarum, non erranti, et cui, fatentibus protestantibus, eminentius aliquod de rebus fidei competit judicium, quàm quibusvis particularibus? « *Neque enim nego*, inquit Calvinus, « *quin tota fidelium societas, multiplici donorum* « *varietate instructa, longè ampliori et uberiori* « *cœlestis sapientiæ thesauro prædita sit, quàm* « *seorsim singuli.* » (Lib. 4 Inst., c. 8, § 11.) Similiter accedunt protestantes ad doctrinam ecclesiæ catholicæ per suam praxim quando

volunt synodos nationales definitivè decidere et resolvere omnes res ecclesiasticas, necnon contradicentes excommunicare et declarare schismaticos. Nam hoc ipsum est, quod docent catholici de ecclesiâ universali, cui tantò tutiùs acquiescitur, quantò ampliores habet promissiones ecclesia universalis, præ singulis particularibus, in quarum numerum suas ecclesias referunt ipsi protestantes.

Admirandum verò est, quomodò protestantes tantum claritatis tribuant S. Scripturæ, ut quilibet è sacro textu possit decernere credenda, et tamen (quamvis in præjudicium domesticæ praxis) nolint suos pastores et doctores in synodo congregatos absolutâ certitudine decidere controversias fidei. Admirandum similiter est, quomodò protestantes doceant, unumquemque fidelium esse certum, certitudine fidei divinæ, de suâ justificatione et prædestinatione; nec tamen totam synodum, quæ ejusmodi certitudinem in singulis suis membris sibi vindicat, posse aut velle determinare articulos ad justificationem obtinendam necessarios, ita ut quicumque illos non admiserit, ad justificationem pervenire nequeat. Cùm igitur tantoperè et tam manifestè vacillet doctrina protestantium, de promissâ ecclesiæ ab erroribus immunitate, consideremus quomodò vera fuerit Jesu Christi ecclesia, quæ primis seculis communicavit in fide cum romano episcopo; cujus decreta fidei, tanquàm ab erroribus immunia, toti ecclesiæ, cum obligatione acquiescendi et acceptandi, fuere proposita; consideremus eandem ecclesiam in hunc usque diem perseverare, nec aliam designari posse, à quâ ipsa defecerit, et in quâ promissiones divinæ suum effectum habuerint; et non dubitabimus, nos ejus ecclesiæ condere gremio, in quâ temporum continuatâ serie divinæ promissiones, potenti virtute Spiritus sancti, ad effectum sunt deductæ.

ANIMADVERSIONES.

Ecclesia, quæ Christi Domini sponsa est, nunquàm deficiet. Quod ille apostolis dixit, cùm eos ad fidem per universum terrarum orbem nuntiandam misit, ecclesiæ quoque dicebat: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi* (Matth. 18, 20). Genevensium interpretum doctissimus Besa in hanc explicationem consentit in Commentario super hoc S. Matthæi textu, ubi animadvertit ea Christi Domini verba ad ecclesiam referri; *alloquitur enim Ecclesiam*, ei se nunquàm non

præstò fore promittens. Quoniam ergo Christus Dominus promisit ecclesiæ suæ, se nunquam eam deserturum, consequens fit, eamdem nunquam in rebus ad fidem omninò spectantibus errare posse; ut proinde quod ipsa tanquam fidei caput definit, falsum esse nunquam possit, quia à Spiritu sancto ducta falli non potest. Haud abs re fuit hæc restrictione uti, in rebus ad fidem omninò spectantibus. Ut enim scitè Maldonatus animadvertit in disputatione, quam super S. Virginis conceptione cum parisiensis Facultatis theologis habuit, ecclesia suas et ipsa opiniones, tanquam privati homines, habet, nec quidquid credit, semper ut fidei articulum credit: « Est animadvertendum etiam ecclesiam habere suas opiniones; nec enim quidquid sentit, sentit tanquam fidei catholicæ. » Ejusdem sententiæ est Melchior Canus in suis Locis theologicis, ubi cum dixisset: *Ecclesia in credendo errare non potest*; addit eamdem posse tamen probabiliter ignorare rem unam quamlibet, quâ scilicet ignoratâ, non proinde ecclesia fidem amitteret (Melch. Can. de Loc. Theol., l. 4, c. 4). Ponamus, inquit doctus hic Canariensis episcopus, Deum ecclesiæ non revelasse S. Virginem ab originali peccato exemptam fuisse, cum ecclesia eam verè exemptam definiisset, ac decrevisset, ut nemo non ita crederet, id non ei fidem adimeret, quæ eidem habenda est. Auctores deinde producit, qui hanc opinionem confirmant: « Aiunt ergo, quòd quamvis ecclesia crederet sanctam Virginem fuisse sine peccato conceptam, idemque definiret ab omnibus esse credendum, non tamen in eo fidei jacturam facere existimaretur » (ibid.). Ratio est, quia ecclesia propositionem hanc, aut ejusmodi aliam, non ut divinæ fidei veritatem, sed solùm ut piam sententiam credidisset, aut credendam proposuisset; quidquid enim, subdit idem auctor, tanquam fidei dogma credit ecclesia, verum est, eorumque nihil, quæ credit, aut credenda docet, falsum est. « Quidquid tanquam fidei dogma tenet, verum est; nec quidquam falsum, quod illa credit, aut docet esse credendum. »

CAPUT X.

De notis Ecclesiæ.

Convenit inter catholicos et protestantes, dari notas sive signa veræ ecclesiæ, quibus inducamur ad cognoscendam veram ecclesiam. Certissima autem esse illa signa, quæ in concessis utrinque et admissis SS. Scripturis re-

periuntur, nullus ambigit. Nam, ut rectè S. Augustinus, « in Scripturis didicimus Christum, in Scripturis didicimus ecclesiam » (Ep. 166, t. 2, pag. 290, A. Ecclesia Una).

Convenit inter catholicos et protestantes, credendam esse ecclesiam unam. Sed unitatem non agnoscunt protestantes tanquam signum veræ ecclesiæ; quia scilicet, per divisionem suam ab ecclesiâ romano-catholicâ, priorem unitatem deseruerunt. Christus autem ponit unitatem tanquam signum veræ ecclesiæ, quando dicit: *Non pro eis tantùm rogo, sed et pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me; ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint: ut credat mundus quia tu me misisti* (Joan. 17, 20). Hic agi de unitate sub ratione signi, legitur in verbis, *ut credat mundus*; debet enim mundus ab illis, qui unitatem habent, accipere fidem. Et rursus dicit Christus: *Ego in eis, et tu in me: ut sint consummati in unum, et cognoscat mundus quia tu me misisti* (Joan. 17, 23). Ratio signi est in verbis, *ut sint consummati in unum, et cognoscat mundus*; quia fides ab iis discenda est, qui sunt consummati in unum. Similiter dicit Christus: *In hoc cognoscent omnes, quòd discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem* (Joan. 13, 35); nam continuata fidelium charitas universos inducit ad cognoscendos Christi Domini genuinos discipulos.

Unitas fidei non competit ecclesiis protestantium, quia olim idem credentes cum romano-catholicâ, desierunt idem credere; neque possunt ostendere ecclesiam visibilem, cum quâ semper idem crediderint usque ad hæc tempora, ut in ipsis verificetur illud Apostoli: *Habentes eundem spiritum fidei* (2 Cor. 4, 13). Viderint igitur, an ex iis sint, de quibus S. Joannes: *Omnis, qui recedit et non permanet in doctrinâ Christi, Deum non habet* (2 Joan. 9). Ostendimus etiam in præcedentibus, protestantium principia et fundamenta sic esse comparata, ut nec in suis particularibus ecclesiis solidam sperent unitatem. Unitas autem fidei competit ecclesiæ romano-catholicæ, quia nunquam mutavit fidem. Neque alia ecclesia designari potest, quæ, romano-catholicâ fidem mutante, à priori fide non recesserit.

Unitas charitatis non competit ecclesiis protestantium, quia hæ ecclesiæ fuerunt in unione et communione ecclesiæ romano-catholicæ, cujus erant membra; et postea separatas habuerunt congregationes. *Non est dissensionis Deus*, inquit Apostolus, qui etiam

monet : *Ut non sit schisma in corpore, sed id- ipsum pro invicem sint sollicita membra. Et quæ ratio ? Etenim in uno spiritu omnes nos in unum baptizati sumus. Magnâ profectò diligentia conservanda est unitas charitatis. Consideremus invicem in provocationem charitatis, et bonorum operum : non deserentes collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam. Sed simus solliciti servare unitatem spiritûs in vinculo pacis. Itaque hîc de protestantibus licet dicere : Hi sunt qui seipsos segregant. Nam Christus Jesus fecit utraque unum : illi autem ex uno fecerunt duo ; ex unâ ecclesiâ duas et plures ecclesias. Unitas charitatis competit ecclesiæ romano-catholicæ, quia ab initio mansit in unione charitatis, nec à priori unquàm divisa est communione. Protestantes etiam nequeunt designare ecclesiam, quam dicant orthodoxam, à cuius communione sese separaverit romano-catholica. Itaque nos non sumus subtractionis filii in perditionem, sed fidei in acquisitionem animæ.*

Convenit inter catholicos et protestantes, credendam esse ecclesiam sanctam. Sed sanctitatem non agnoscunt protestantes, tanquàm signum veræ ecclesiæ, si agatur de sanctitate miraculorum : quia scilicet nulla apud ipsos reperiuntur miracula. Christus autem ponit sanctitatem tanquàm signum veræ ecclesiæ, quando dicit : *Signa autem eos, qui crediderint, hæc sequuntur, in nomine meo dæmonia ejicient* (Marc. 16, 17). Hîc agi de veris miraculis, patet legenti ; neque ea restringuntur ad hos vel illos credentes, ad hæc vel illa tempora. Habere ea rationem signi, expressè legitur. Ita dicit Christus : *Ut sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terris remittendi peccata, tunc ait paralytico : Surge, etc.* (Matth. 9, 6) ; miracula enim inducunt homines in notitiam rerum credendarum. Ideò prædicatur fides : *Contestante Deo signis et portentis* (Heb. 2, 4). Ideò dicunt credentes : *Scimus quia à Deo venisti magister, et unde ? nemo enim potest signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo* (Joan. 3, 2). Et dicit Propheta : *Annuntiate quæ ventura sunt, et sciemus quia dii estis vos* (Isai. 41, 23).

Sanctitas miraculorum non reperitur in ecclesiis protestantium, quia jam toto seculo nullum afferunt miraculum, quod inter illos contigerit. Competit autem sanctitas miraculorum ecclesiæ romano-catholicæ, ubi omnibus seculis non pauca contigere miracula, ipsis centuriatoribus Magdeburgensibus multa referentibus, quæ successivis temporibus fuerunt

manifesta. Neque impedit, quòd prædicta sint falsa miracula ; nam sicut non tollit veritatem et efficaciam miraculorum Christi, quòd in veteri Testamento prædicta sint falsa miracula, ita non imminuit veritatem et efficaciam miraculorum, quæ sub novo Testamento contingunt, quòd prædicta sint falsa miracula. Neque credimus moderatos protestantes opposituros miraculis, quæ mundo credente fieri non desinunt, quòd Judæi miraculis Christi impudentissimâ temeritate ausi fuerunt obijcere.

Convenit inter catholicos et protestantes, credendam esse ecclesiam catholicam, hoc est, toto orbe diffusam. Sed diffusionem illam non agnoscunt protestantes, tanquàm signum veræ ecclesiæ. Christus autem ponit diffusionem, tanquàm signum veræ ecclesiæ, quando dicit : *Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio* (Matth. 24, 14). Prædicatio per totum orbem habet rationem signi, quia fit in testimonium omnibus gentibus. Sic etiam per prophetam est prædictum : *Repleta est terra scientiâ Domini, sicut aquæ maris operientes. In illâ die radix Jesse, quæ stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur* (Isa. 41, 9). Atque ideò addit : *Transite per portas, præparate viam populo, planum facite iter, eligite lapides, et elevate signum ad populos* (id. cap. 62, 10). Ipsa Ecclesiæ diffusio tot et tantis firmata est prædicationibus, ut meritò dixerit Apostolus : *Secundum communem fidem* (Tit. 1, 4).

Ecclesiæ protestantium non sunt catholicæ, neque enim sunt diffusæ per totum orbem. Dicunt quidem, apostolos prædicare Evangelium per totum orbem, sed sub episcopis Romanis ecclesiam defecisse, paucis hinc inde veris fidelibus conservatis, donec Luthero, Zwinglio, aliisque à Deo extra ordinem excitatis, ecclesia refloresceret. Sed nos legimus in Scripturis sanctis, prædictam esse ecclesiæ constitutionem in omnibus gentibus ; ipsi verò non legunt prædictam esse eam ecclesiæ defectionem ex omnibus gentibus, vel paucos pios, multis seculis in universali corruptione, sine sincerâ verbi divini prædicatione, sine legitimâ sacramentorum administratione, fuisse conservandos. Non legunt Lutherum, Zwinglium aliosque promissos esse, qui discordi conatu ecclesiæ collapsæ ruinas instaurarent. Hoc autem cum non legant in SS. Scripturis, quomodò tot tantisque prædictum est testimoniis, quod citò erat perituum, tot

verò seculorum miseria silentio præterita? quomodò falsi prophetæ prædicti, veri restauratores ecclesiæ prorsùs neglecti? At ecclesia romana est verè catholica, quia, consideratis omnibus seculis à tempore Christi, maximè est diffusa per totum orbem; nec alia assignari potest ecclesia, cui promissa diffusio magis competat.

Convenit inter catholicos et protestantes, credendam esse ecclesiam apostolicam, in quâ sit continuata doctorum successio. Sed eam successionem non agnoscunt protestantes, tanquàm signum veræ ecclesiæ, quia apud ipsos non reperitur successio. Apostolus autem successionem doctorum, tanquàm signum commendat: *Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò evangelistas, alios autem pastores et doctores, ad consummationem Sanctorum, in ædificationem corporis Christi; donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi; ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutiâ ad circumventionem erroris* (Ephes. 4, 11). Hic legimus doctores à Deo dari: legimus continuationem doctorum; donec occurramus, etc.; legimus rationem signi: *ut non simus parvuli fluctuantes*. Quapropter obedientia Ecclesiæ doctoribus debita discernit veros fideles ab errantibus, cum legamus: *Qui novit Deum, audit nos; qui non est ex Deo, non audit nos. In hoc cognoscimus spiritum veritatis, et spiritum erroris* (2 Joan. 4, 6).

Ecclesiæ protestantium non sunt apostolicæ, quia in illis non reperitur continua doctorum successio ab apostolis usque ad nostra tempora. Dicunt quidem, successionem personarum nihil esse sine successione doctrinæ. Verùm, cum successio doctrinæ nequeat reperiri, ubi non est successio personarum, compendiosè ex defectu successionis personarum, ostendimus defectum successionis doctrinæ. Ecclesia romano-catholica est apostolica, quia habet continuatam doctorum successionem ab apostolis usque ad hæc tempora: ipsique protestantes non rarò enumerant ordinem episcoporum nostrorum. Si romano-catholicam nolint esse apostolicam, assignent aliam ecclesiam, quæ sit apostolica, et quam ipsi judicent orthodoxam, in quâ reperiatur continuata doctorum successio. Talem autem si non inveniant, superest, ut romano-catholicam agnoscant esse apostolicam.

Sola igitur ecclesia romana est una, sancta, catholica et apostolica; sola consequenter vera Jesu Christi ecclesia. Sola habet coccineum signum, quo ad domum fidelem perveniatur, *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis* (Psal. 92, 5).

ANIMADVERSIONES.

Nullus auctor Ecclesiæ antiquitatem atque universalitatem tam aptè ac dilucidè explicuit, quàm Vincentius Lirinensis in opusculo adversus hæreses, cap. 3 et 4. Ea fides una, inquit, vera est, quam tota per orbem terrarum confitetur ecclesia. Ejus antiquitatem veterum Patrum sententiis nixam vult. Omnium, quàm latè patet terrarum orbis, ecclesiarum consensus tum adest, eo sanè iudice, cum aliquid episcoporum ac doctorum plerique statuerunt ac docuerunt. Quærit, quid christianus catholicus agere debeat, si fortè contingat peculiarem aliquam ecclesiam ab universalis ecclesiæ communi fide recedere; respondetque totum corpus, quod sanum est, huic membro, quod est corruptum, præferri oportere; quòd si quam novam perversamque doctrinam jamjam per universam ecclesiam disseminari contingeret, tum quidem ad antiquitatem confugiendum pronuntiat; additque, si qua urbs, aut etiam provincia in hac antiquitate occurreret, quæ in errore exitisset, universalis Ecclesiæ consensum peculiaribus ecclesiis anteponendum esse. Ait denique, si qua facti species oriretur, in quâ tale nihil occurreret, inquirendum fore, quid eâ super re veteres crediderint; veterum autem nomine eos tantum intelligit, qui cum existimatione ac probatione in catholicâ ecclesiâ vixerunt. Nihil est his gravibus animadversionibus ad protestantes redintegrandos magis accommodatum. Auctorem æquè utrique in pretio habent, atque adeò germanorum protestantium nonnulli commentati sunt. Columna, et fulcrum veritatis ecclesia dicitur, quia veram Christi Domini doctrinam fideliter servat. Cum veteres Patres in suorum temporum hæreticos loquentes dixerunt Scripturam propriè ad ecclesiam spectare, id non simpliciter de Scripturæ textu, qui perinde penes hæreticos et catholicos est, sed etiam de doctrinâ, quæ in eâ continetur, accipi debet.

CAPUT XI.

De primatu S. Petri ejusque successoris.

Solent protestantes gravissimè declamare

adversus primatum S. Petri et successoris ejus, episcopi romani. Sed cum inter utramque partem conveniat, Christum Jesum esse caput ecclesiæ, qui solus per internum gratiæ influxum eam regat, et in quo vicarium habere non potest, non est litigandum de titulo capitis; quem aliis tribui posse non negabunt protestantes, quibus notum est, nos eo titulo nihil aliud intelligere, quam pastorem et rectorem à Christo constitutum. Ipsi protestantes in suis synodis eligunt præsidēs et moderatores; et quod apud ipsos electivum est et temporaneum, apud catholicos in episcopatu romano creditur perpetuum, cujus episcopi in octodecim generalibus conciliis præderunt.

Multi protestantes non negant S. Petrum habuisse inter apostolos aliquam præeminentiam; sed nolunt eum habuisse majorem jurisdictionem, quam singulos apostolos seorsim consideratos. Et tamen soli Petro apertissime dixit Christus: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis* (Matth. 16, 19), *et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis* (Matth. 18, 18.) Eadem suprema potestas, quæ est concessa soli Petro, est etiam concessa collegio apostolico; et sic docemus, eandem supremam potestatem etiamnum perseverare in successore S. Petri, et conciliis generalibus. Ita rursùm Christus dicit soli Petro: *Pasce oves meas* (Joan. 21, 17), ubi omnes omnino oves intelligi non difficulter concedent protestantes. Singularis autem illa datio potestatis non debet carere proprio effectu. Hoc autem agnovi Joannes Hus, tract. de Eccl., cap. 9, fol. 211. Cumque fateantur protestantes, ea quæ sunt ordinariæ potestatis, esse in ecclesiâ perpetuâ, et agnoscant usum clavium, uti et rationem pascendi pertinere ad officium ordinarium, faciliè perspiciunt potestatem S. Petro concessam debere continuari in ejus successore. Hoc iterum agnoscit Joannes Hus, tract. de Eccles., cap. 9, fol. 219, et Quæst. de Credere, fol. 170. Neque est quod de successione episcopi romani litigent, quousque alium non designant S. Petri successorem, quod hucusque non fecerunt. Simili modo concludendi utitur S. Justinus Martyr, Dialog. cum Tryph., Bibl. SS. Patr., tom. 2, pag. 12, B, et pag. 19, A, et pag. 27, A.

ANIMADVERSIONES.

Universum articulum hunc, qui ad papam spectat, Bellicensis episcopus tam aptè ac lu-

culenter explicuit, ut nihil addi posse videatur. Id unum animadvertam, Philippum Melancthonem in fidei confessione, quam ad Franciscum primum Galliarum regem misit, quæque manuscripta penès me est, ad romanorum catholicorum fidem propius accedere. Confessionis hujus, quæ protestantium Germaniæ ecclesiarum nomine proponitur, articulus primus his verbis effertur: « Primum igitur hoc omnes unanimiter profiteamur, politiam ecclesiasticam rem esse sanctam et utilem, ut sint aliqui episcopi, qui præsent pluribus ecclesiarum ministris, item ut romanus pontifex præsit omnibus episcopis; opus est enim in ecclesiâ gubernatoribus, qui vocatos ad ecclesiastica ministeria explorent, et ordinent, et ecclesiastica judicia exerceant, et inspiciant doctrinam sacerdotum.

Episcopales anglicani, nisi se à romanâ ecclesiâ sejunxissent, dubio procul ex suæ religionis principiis papam cæterarum omnium ecclesiarum supremum præsidem faterentur. Scitum est oratoris hispani responsum ad Elisabeth Angliæ reginam, quæ ex eo quæsierat, quid de anglicanâ ecclesiâ sentiret: « Equus, inquit ad reginam orator, instructus omnino est, et ephippiis ornatus; nihil jam aliud superest, quam ut papa eidem assideat. » Pronuntiari potest anglos episcopos juri pontificio arctius, quod ad praxim spectat, quam gallos præsules addictos esse. Hi sanè non tam religiosè, quam Angliæ episcopi, romanorum pontificum epistolas decretales sequuntur. Cæterum protestantes monendi sunt, perperam eos confundere illos theologos qui puram ac simplicem sustinent veritatem cum aliis quibusdam nimis contrariæ opinioni indulgentibus, qui sua venditant opinamenta tanquam fidei dogmata; quæ quidem ab Ecclesiâ nunquam inter necessariò credenda fuere proposita. Priores in S. Petri à Christo Domino instituti successore cum Meldensi episcopo Exposit. doctr. eccles. cath., art. 21, primatum agnoscunt, quem concilia sanctique Patres ei contulerunt. Præterea præsul hic multum discriminis posuit inter disputationes quæ super hac re agitantur in scholis, et id quod catholicæ fidei est. Holdenius in suâ fidei Analysis docet et graviter id expendit, quod ad papæ auctoritatem spectat. Veronius rem hanc ipsam pertractans tria esse pronuntiat, quæ non sunt articuli fidei. Primum est, papam ab universali concilio sejunctum falli non posse; alterum, eam esse supra concilium; tertium,

eundem vel indirectâ auctoritate in regum temporalia pollere. Sanè clerus gallicanus hæc omninò tria impugnare non dubitavit.

CAPUT XII.

De ministris Ecclesiæ.

Si protestantes sequerentur ductum S. Scripturæ, quam volunt esse unicam rerum ecclesiasticarum regulam, exigua dereliquis ecclesiæ ministris superesset difficultas. Catholici enim agnoscunt episcopos, presbyteros et diaconos; protestantes in Angliâ habent episcopos, in Germaniâ superintendentes et inspectores; habent pro presbyteris seniores; habent diaconos. Calixtus dicit: « Videtur sanè ab ipsis apostolis aut certè proximis apostolorum successoribus constitutum, ut è numero presbyterorum aliquis sive ætate sive prudentiâ et doctrinâ præstans cæteris præponeretur, cui postea episcopi appellatio facta est propria et peculiaris. » In scrip. de Col. Tor. Reformati docentes eundem esse presbyterum et episcopum, non tenent doctrinam suam pro articulo fidei, ne fratres suos in Angliâ condemnent, tanquàm errantes in articulo fidei, quia tenent non esse eundem episcopum, qui est presbyter. Cùm igitur eam cum suis fratribus controversiam judicent non esset fundamentalem, ostendant nobis solido ex S. Scripturâ fundamento, controversiam de superioritate S. Petri et successoribus ejus episcopi romani esse potiùs dicendam fundamentalem.

Lutherani etiam non negabunt, constantem fuisse in primitivâ ecclesiâ distinctionem inter episcopum et presbyterum; quæ si non videatur ex S. Scripturâ manifestissimè descendere, negari tamen non poterit ab apostolis habere originem. Sed admirandum in primis est, quomodò protestantes adversùs testatissimum consensum primitivæ ecclesiæ, seniores suos, quos volunt esse episcopos, infra ordinarios pastores collocent, quibus nec nomen presbyteri, nec nomen episcopi concedunt. Quid enim magis patet ex praxi antiquitatis, quàm episcopos in ecclesiis particularibus primum locum inter ministros tenuisse? Similiter admirandum est, quomodò seniores suos, quos judicant presbyteros et episcopos, ad certum tempus constituent, postea in ordinem laicorum revocandos, cùm certissimum sit, eam praxim non habere fundamentum in Scripturâ, eamque consuetudini primitivæ ecclesiæ adversari, cui temporanei episcopi et presbyteri fuere ignoti. Nec minùs mirum videri potest, quòd qui suos

seniores pro episcopis habent, constituent inspectores, qui reverà nihil aliud sint, nisi episcopi; et tamen iisdem nomen episcopi denegent, quantumvis in ratione superioritatis ab episcopis non differant. Quomodò autem seniores suos, quos ex jure divino tradunt esse episcopos, subjiciant inspectoribus, ex jure humano constitutis, ipsi viderint.

Putamus ipsos protestantes in hoc negotio judicaturos, non esse in ecclesiâ romano-catholicâ quod reprehendant; multùm autem in suis ecclesiis reperiri, quod juxta SS. Scripturas, et usum primitivæ ecclesiæ sit reducendum.

ANIMADVERSIONES.

Episcoporum et presbyterorum vocabula in pluribus gallicis Bibliis Genevæ editis, et præsertim antiquis occurrunt. Fit verisimile, siquidem eorum secta primas in Galliâ obtinisset, futurum fuisse, ut ibidem episcopatum et presbyteratum servarent, quemadmodùm Angliæ protestantes, episcopales dicti, eosdem ordines retinuerunt. Haud iis hæc nomina displicuerunt, qui Lutheri partes in Germaniâ secuti sunt. Melanchthon in suâ fidei Confessione, supra in medium allatâ, et illud asserit, episcopos, si nulli essent, instituendos fore: « Et ut maximè nulli essent episcopi, tamen creari tales oporteret. » Tigurini zuingliani non id nominis aversantur. Doctus quidam hispanus theologus nonnullis locutionibus deceptus, quæ in hispanicorum bibliorum præfatione comperiuntur, opinatus est Leonem Judæ cæterosque qui ibidem nominantur, veri nominis episcopos extitisse.

CAPUT XIII.

De Purgatorio.

Constat inter catholicos et protestantes, universa peccata, sive mortalia sive venialia, sive quoad culpam, sive quoad pœnam, non remitti sine merito pretiosissimi sanguinis Domini nostri Jesu Christi, de quo dicit Apostolus: *Purgationem peccatorum faciens* (Hebr. 1, 3).

Docent protestantes, in hac vitâ remitti quidem et tegi nostra peccata, sed propriè non tolli. Quando autem à salvandis propriè tollantur peccata inter ipsos non planè constat. Daillæus vult, fideles in extremo judicio à Christo judice absolvendos esse à peccatis, iisdemque remittenda peccata. Cùmque idem cum posterioribus reformatis teneat, animas fidelium, statim à morte frui visione beatificâ,

necesse est, easdem animas peccatis suis onustas ad cœlum pervenire, quò tamen juxta SS. Scripturas nullus intrat coinquinatus. Catholici autem multò convenientiùs docent, nullum fidelem cum culpâ ullius peccati pervenire ad cœlum, neque cum debito pœnæ temporalis persolvendæ. Et quia frequenter contingit ut remissâ culpâ supersit pœna temporalis persolvenda, etiam frequenter contingit ut pœnâ temporali non solutâ, ea post hanc vitam supersit persolvenda. Exsolutio autem istius pœnæ, quantumvis certò fiat post hanc vitam, non est tamen usquequâque certum, ubi fiat, vel quo genere pœnæ fiat.

Quidam protestantes docent, animas fidelium, è corporibus egressas, non mox frui visione beatificâ; sed usque ad diem generalis resurrectionis expectare reunionem cum suis corporibus, et introitum in gloriam coelestem. Atque ita admittunt tertium locum à cœlo et inferno distinctum, quem tamen solent avversari. Imò graviùs aliquid agnoscunt, quàm quod docet ecclesia catholica. Hæc enim non docet, omnes fidelium animas indigere pœnis temporalibus purgatorii; protestantes illi docent, omnes animas eidem privationi visionis beatificæ esse obnoxias. Catholici docent, quasdam animas exiguo tempore pœnas purgatorii experiri, inter quas privatio visionis beatificæ sit longè maxima; protestantes illi docent, omnes animas gravissimam illam purgatorii pœnam, quæ consistit in privatione visionis beatificæ, usque ad extremum judicii diem tolerare. Nihil igitur hîc est, unde potiùs carpant doctrinam ecclesiæ catholicæ præsententiâ suorum fratrum.

Sed legunt catholici in S. Scripturâ: *Qui dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro* (Matth. 12, 32). Cur, quæso, diceret Christus, aliquod peccatum in futuro seculo non esse remittendum, si nullum ibi remitteretur peccatum?

Aug. hinc intellexit, quædam peccata remitti in futuro seculo, lib. 4, cap. 4, de Miseric. Dei, quæst. 5, § 3, tom. 2, col. 381; et lib. 21, de Civit. Dei, cap. 13, tom. 5, col. 1432, A; et ibid., cap. 24, col. 1446, C; et lib. 6 contra Julian., cap. 15, tom. 7, pag. 440, D; et S. Gregor., lib. 4 Dialog., cap. 39, tom. 3, col. 337 et 338.

Idem catholici legunt: *Si cujus opus arserit, detrimentum patietur; ipse autem salvus erit: sic tamen quasi per ignem*, 1 Cor. 3, 15. Inter salvandos nonnulli reperiuntur, quorum opera

ardent; neque est ratio sufficiens, cur id dicatur tantum fieri in hoc seculo, et non etiam in futuro. Sic eum locum intellexit S. Aug. in Ps. 37, init. tom. 8, pag. 127, A; et lib. 50, Homil. 16, homil. de Resurrect. Domini, tom. 10, pag. 165, D; S. Gregor., l. 4 Dialog., cap. 39, col. 337 et 338; et 1 Ps. Pœnit. tom. 2, pag. 927, E, f; et in cap. 2 lib. 1 Reg., circa fin. tom. 1, col. 218; S. Hier. in Matth. 3, tom. 6, pag. 3; S. Basil. in Isai. 9, 19, tom. 2, pag. 216; S. Cæsarius, Hom. 8, Bibl. SS. Patr., tom. 5, par. 2, p. 75, 2 f. S. Eligius, Hom. 8, Bibl. SS. Patr., tom. 7, pag. 241, G, H.

Similiter legunt: *In nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum* (Philip. 2, 10). Damnati sub terrâ non flectunt genu in nomine Jesu; sed illi qui fideles sunt, et infernorum nomine intelliguntur. His aliisque S. Scripturæ testimoniis informata, et SS. Patrum explicationibus instructa, docet ecclesia catholica, esse purgatorium, ubi animæ fidelium, post hanc vitam, temporales pœnas, si quas debent, patienter sustineant. Ex testibus veritatis protestantium, agnoscit purgatorium Wiclef., Dial. l. 4, cap. 22, fol. 87; et c. 40, fol. 168; Hus, de Eccl. cap. 2, fol. 198; et serm. de Exequ., fol. 42.

ANIMADVERSIONES.

Calvinus in suâ Institutione ex eorum numero esse videtur, qui putant fidelium animas, postquàm à propriis corporibus sejunctæ fuerunt, in locum pergere, in quo ad usque judicii diem promissæ gloriæ fruitionem expectant. Secundum opinionem hanc, locus existeret à paradiso et inferno distinctus, eodemque in loco animæ, judicii diem expectantes, aliquod pœnæ genus subirent. Melanchthon in fidei Confessione supra productâ purgatorium omninò negare, aut affirmare non audet. Id unum ait in postremo ejusdem Confessionis articulo, ad purgatorium et liberum arbitrium quod attinet, malle se in scholis disputari, quàm frustra in concionibus verba fieri, S. Paulo jubente, ut à quibusdam quæstionibus, quarum nullus unquàm finis est, abstineamus: « De Purgatorio, inquit, et libero arbitrio, de quibus vellemus in scholâ potius disputari, quàm sine fructu in concionibus. » Tridentinum quoque concilium admodum parè purgatorii articulum attingit. Purgatorium existere tanquàm fidei caput definit; at de hujus purgatorii igne nullam

prorsus mentionem facit. Nihil etiam, quoad locum, et poenas, quæ ibidem feruntur, ecclesia definiit. Hæ nimirum quæstiones sunt, de quibus in theologiæ scholis agitur, et super quibus ecclesia nihil pronuntiavit, ut Bellarminus animadvertit. Græci sanè cæterique Orientales purgatorium omninò negant; at nonnisi quoad communem latinorum theologorum opinionem, qui locum statuunt, in quo animæ igne torquentur; et hanc sententiam confudère cum Origenis placito, qui credidit animas non semper in inferis fore, ac proinde damnatorum pœnam æternam non esse. Cæterum Orientales omnes, qui perinde ac romani catholici pro defunctis orant, purgatorii statum quemdam agnoscere debent.

CAPUT XIV.

De suffragiis pro defunctis.

Judæi omni tempore, tam sub veteri, quàm sub novo Testamento, orasse pro defunctis, non facile negabunt protestantes. Patet etiam ex libris Machabæorum, oblatum fuisse sacrificium pro defunctis; quos libros, etiamsi protestantes nolint esse canonicos, tamen eos ecclesia pro canonicis habet, uti testatur S. Aug.; nec protestantes dixerint, esse fabulam ad libitum confictam, quæ in istis libris narratur.

Primitivam ecclesiam orasse pro defunctis, adeò constat, ut nec à protestantibus negetur. Petrus Martyr dicit: « De Patribus non habeo, quod aliud referam, nisi majorem illorum partem in eam sententiam esse propensos, ut purgatorium concedant; » et mox: « Solet nobis et illud objici, ecclesiam semper pro defunctis orasse. Quod equidem non inficior. » Sed ulterius pergit apologia Confessionis Augustanæ: « Quod verò allegans adversarii Patres de oblatione pro mortuis, scimus veteres loqui de oratione pro mortuis, quam nos non prohibemus. » Unde non immeritò dicit Grotius: « Nec ullus invenitur alicujus auctoritatis scriptor, qui ei mori (orandi pro mortuis) contradixerit: quod mihi quidem sufficit. » Idem meritò sufficiet non protervè litigiosis. Idque eò magis, si considerent Joannem Hus admisisse suffragia pro defunctis. De fid. suâ Elucid., fol. 51; serm. de Exequiis, fol. 50 et 51.

ANIMADVERSIONES.

Quod Bellicensis episcopus quoad Hebræos animadvertit, eos etiamnum pro defunctis

orare, cum veritate maximè congruit. Huc enim spectat in eorum Ritualibus oratio quædam, quæ incipit à verbo *kadis*, quod *sanctum* significat. Leo Mutinensis, rabbinus venetus, in Tractatu de Cæremoniis et Consuetudinibus quæ apud Hebræos custodiuntur, part. 5, c. 9, ait filium consuevisse per menses undecim quotidie vespere et mane in synagogâ eam precem pro patris aut matris animâ recitare, nonnullosque quotannis, quo die alteruter occubuit, jejunare.

Id etiam verissimum est, preces, pro defunctis apud antiquissimos ecclesiæ Patres occurrere, earumque precum formulas, tam in orientali, quàm in occidentalibus ecclesiis magnam antiquitatem sapere. Quamobrem Guillelmus Forbesius inter protestantes doctrinâ præstans, ex anglicorum episcopaliū sectâ: « Hic primùm, inquit, improbanda est quorundam rigidiorum protestantium sententia, qui preces pro mortuis omninò improbant et damnant, quia scilicet nec in canonicis veteris Testamenti, neque etiam novi Testamenti libris ullum talium orationum præceptum vel exemplum legere est. » Id autem ex eo confirmat, quòd ea consuetudo antiquissima, et in Christi Domini ecclesiâ ex omni tempore recepta est, quod ii qui ejusmodi preces rejiciunt, negare non audent: « Inficari non audent, etiam quibus mos hic maximè improbat. » Prudens hic moderatusque protestans veterum ecclesiæ doctorum nonnulla in hanc rem testimonia producit; ac deinde addit: « Hanc antiquissimam et universalem ecclesiæ consuetudinem permulti etiam doctissimi protestantes haud improbant. » In horum autem præstantium, quos nominat, protestantium numero Martinum Lutherum ponit, qui veterem hunc morem tanquàm piam praxim spectat, quæ uniuscujusque libertati relinqui possit. Sed quod animadversione maximè dignum est, precum anglicanæ ecclesiæ communium collectionem seu librum, Eduardo rege, ann. 1549 typis editum producit, et valdè commendat, in quo præclara pro mortuis precum formula occurrit, quæ in Cœnæ administratione recitabatur. Fusiùs hanc precem refert, prout eam in latinâ versione legerat, quàm Scotus doctor dictus Alexander Ales ediderat. Anglicana hæc liturgia Eduardi temporibus concinnata rarissima evasit, ac longè propiùs ad romanæ ecclesiæ praxim accedit, quam quæ deinceps editæ fuere.

CAPUT XV.

De veneratione sanctorum.

Existimamus in hoc negotio nullam superflutam litem, si quis volet moderatâ disquisitione rem ipsam potius considerare, quàm inanem de vocibus conflictum excitare. Etenim inter catholicos et protestantes convenit, honorandos esse sanctos; et confessio Wittembergica dicit: « Non est dubium, quin memoria eorum sanctorum, qui cùm essent in hac vitâ corporali ecclesiam juverunt, debeat apud omnes pios sacrosancta esse... » Et confessio Augustana: « Prodest recitare veras historias piorum, quia exempla utiliter docent, si rectè proponantur. » Confess. Helv. poster.: « Sancti honorandi sunt propter imitationem. »

Quo nomine vocandus sit ille honor, qui sanctis tribuitur, non definivit ecclesia catholica. Protestantes non agnoscunt alium honorem, quàm divinum seu religiosum, et civilem, seu politicum: quorum prior soli Deo convenit, et sanctæ Jesu Christi humanitati, tanquàm personaliter unitæ Verbo divino; posterior hominibus propter aliquam eminentiam. Ita non relinquunt sanctis honorem distinctum ab honore civili, quamvis interim eorum locutiones in particulari hoc ipsum ponant, quod communiter catholici docent.

Nos dicimus duplicem esse actum religionis: alterum elicitum, alterum imperatum; sive alterum immediatum, alterum mediatum. De actibus elicitis et immediatis non est ulla contentio, quin soli Deo sint tribuendi. De actibus autem imperatis et mediatis legitur: « Religio apud Deum visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum. » Et sic dicit S. August.: « Populus christianus memorias martyrum religiosâ solemnitate concelebrat. »

Ab hoc loquendi modo protestantes non sunt alieni. Sic enim dicit Amesius: « Honorandæ sunt creaturæ Dei ex religione erga Deum, non ex religione erga ipsas; religio (ut scholastici loquuntur) imperat, non elicit istum honorem. » Item: « Præcipitur tantum, ut dies ille septimus, quem Deus ipse in suo verbo designat, religiosè observetur. » Et confessio Helvetica poster.: « Si ecclesiæ pro christianâ libertate, memoriam dominicæ nativitatis, circumcisionis, etc., celebrent, maximoperè approbamus. » Confessio Argentinensis vocat religiosa jejunia. Confessio Augustana de potestate ecclesiasticâ et potestate

gladii dicit: « Utramque propter mandatum Dei religiosè venerandam et honore afficiendam esse. » Imò ipse Lutherus: « Magistratus, imperator, rex, princeps, consul, doctor, concionator, præceptor, discipulus, pater, mater, liberi, herus, servus, etc., sunt personæ seu larvæ, quas Deus pro suis creaturis agnoscit et religiosè coli vult, quas etiam oportet in hac vitâ esse; sed non vult, ut eis tribuamus divinitatem. »

Cùm igitur de voce *religiosi* nulla possit moveri difficultas, distinguimus honorem sanctorum ab honore divino, à quo infinitè distat, et ab honore civili, qui hominibus tribuitur ob sola dona naturalia, vel dignitates civiles; quia honor sanctorum tribuitur propter gratiam supernaturalem et gloriam, et consequenter objectum habet longè excellentius, quàm honor civilis. Hanc differentiam agnoscit confessio Helv. poster.: « Spectandi sunt ministri non ut ministri duntaxat, sed sicut ministri Dei; » neque alii adversantur.

Verùm, quia de nomine non litigamus, vocemus eum honorem observantiæ christianæ, honorem propter dona supernaturalia, vel alio commodiore nomine, si quod inveniri potest. Honor et gloria tribuitur Deo et creaturis variè. S. Basilius de Spir. Sanct., c. 24, tom. 2. p. 342, E.

ANIMADVERSIONES.

Luculenter sanè Bellicensis episcopus in hoc capite probat venerationem, quam catholici sanctis exhibent, idololatriam non esse, quemadmodum nonnulli malè feriat ac furore abrepti protestantes iis exprobrârunt. Qui inter eos maximè modum servant, fatentur honore sanctos affici posse, quin honos, qui ipsis defertur, cum eo confundatur, qui Deo et Christo præstatur. « Ecclesia, ait sapienter Meldensis episcopus, docet omnem religiosum cultum ad Deum, tanquàm ad finem necessarium, referri oportere; ac si honor, quem ea beatæ Virgini ac sanctis exhibet, religiosus dici potest, ob eam profectò causam potest, quòd ad Deum necessariò refertur. » Hieremias Constantinopolitanus patriarcha in suis ad Wittembergenses protestantes responsis ab hac sententiâ non abest. Quamvis enim agnoscat invocationem nonnisi soli Deo verè ac propriè deberi, fatetur tamen eandem sanctis quoque, sed veluti per accidens, et per gratiam seu privilegium congruere. Veronius de honore sanctis exhibito

verba faciens, egregiè hanc doctrinam illustravit in suis Fidei Regulis § VII, VIII, IX, X, quæ quidem Regulæ in primo tomo hujus Theologiæ Cursûs continentur.

CAPUT XVI.

De intercessione sanctorum.

Non negant protestantes, esse licitam in hâc vitâ orationem fidelium pro fidelibus, sine præjudicio titularum advocati et mediatoris Christo Jesu competentium. Habentes autem mandatum apostoli Jacobi: *Orate pro invicem*, licitè in hâc vitâ petimus aliorum fidelium intercessionem, sancti Pauli exemplo instructi.

Mirum videtur, quomodò protestantes petitionem intercessionis à viventibus non judicent præjudicare titulis mediatoris et advocati, et tamen velint iisdem titulis præjudicari, per petitionem intercessionis à regnantibus cum Christo sanctis. Cur enim non potius præjudicabit iis titulis, qui viventes interpellat, de quorum sanctitate certitudinem non habet, quàm qui SS. apostolos invocat, de quorum sanctitate nullus dubitat? Cur Christus non patiatür eos invocari, sine præjudicio honoris sui, quos gloriæ suæ voluit esse consortes; et eos permittat interpellari, de quorum futurâ gloriâ nos voluit esse incertos?

Fatentur protestantes communiter, sanctos cum Christo viventes orare pro ecclesiâ hic existente in communi, sine præjudicio titularum advocati et mediatoris Christo Jesu competentium. Nulla igitur est ratio, cur præjudicetur iisdem titulis, etiamsi intercedant pro fidelibus in particulari. Imò si in communi intercedant pro ecclesiâ, cum ipsi sciant, eum esse in ecclesiâ morem, ut sancti cum Christo regnantes invocentur, cur non dicamus cum S. Augustino, generalem orationem prodesse in particulari, sanctis « generaliter orantibus pro indigentia supplicantium, sicut nos oramus pro mortuis, quibus utique non præsentamur, nec ubi sint, nec quid agant, scimus. » Ut quid scrupulosè indagamus, « quemadmodum optulerunt martyres iis, quos certum est per eos adjuvari? » Nonne certitudo auxilii sufficeret, etiamsi de modo præstandi auxilium nobis non constaret?

Mirandum imprimis est, quomodò protestantes nunc doceant, sanctos orare pro ecclesiâ in communi; quorum gallica confessio dicit: « Credimus, quoniam Jesus Christus « datus est nobis unicus advocatus », etc.;

quicquid « homines de mortuorum sanctorum « intercessione commenti sunt, nihil aliud « esse, quàm fraudem et fallacias Satanæ. » Et conf. Helv.: « Sanctos cœlites, sive divos, « nec adoramus, neque colimus, nec invocamus, neque illos coram Patre in cœlis pro « intercessoribus aut mediatoribus nostris « agnoscimus. » Sed benè est, quòd protestantes magis accedant ad doctrinam catholicam.

Non negant protestantes, sanctos orare pro ecclesiâ militante, quia noverunt eam ecclesiam plurimos conflictus sustinere, antequàm suos fideles transmittat ad gloriam; unde jure censetur suam charitatem in periculo constitutis impendere. Et quia charitas ordinata magis sollicita est pro suis propinquis et benefactoribus, quis dubitabit, an fideles, ex hâc vitâ ad cœlum pervenientes, etiam in particulari orent pro suis propinquis et benefactoribus; dicente Apostolo: *Charitas nunquàm excidit* (Cor. 13, 8)? Nam si hic ordinata charitas requirit, ut propinquorum et benefactorum in nostris orationibus simus memores, cur existimemus beatas animas eorum oblivisci, si habita charitas non excidit? Ita patet ex fundamento S. Scripturæ, orationes sanctorum, pro fidelibus in particulari, non esse universim repudiandas. Sed insuper legimus in S. Scripturâ, quomodò oret Angelus: *Domine exercituum, usquequò tu non misereberis Jerusalem, et urbium Judæ, quibus iratus es* (Zach. 1, 10)? Hic est specialis deprecatio pro Jerusalem et urbibus Judæ. Similia inveniuntur non pauca per totam S. Scripturam; et primitiva ecclesia idipsum tenuit constantissimè.

ANIMADVERSIONES.

Philippus Melanchthon, qui ecclesiæ suæ doctrinam cum eâ, quam romani catholici profitentur, conciliare volebat, se super hoc articulo magnis implicitum difficultatibus comperit in fidei confessione, quam ad Franciscum primum Galliarum regem misit. Inficiari non audebat, veteres honorem sanctis exhibuisse, quia honos hic antiquorum doctorum testimoniis compluribus nititur. Ei sanè S. Hieronymus, S. Ambrosius, S. Basilius et S. Gregorius Nazianzenus ob oculos versabantur. Animo reputabat festos dies in eorumdem sanctorum honorem jam inde ab antiquis temporibus celebratos, et panegyricas orationes perinde pronuntiatas, ac si ipsi adfuissent.

Ad ejusmodi locutiones molliendas, insinuat veteres ecclesiæ doctores, qui eos laudatorios sermones habuerunt, potius operam dedisse, ut admirationem præclaris sanctorum eorundem virorum virtutibus conciliarent, quàm ut ad eos invocandos populum permoverent. Verùm haud demùm audet sanctorum intercessionem, veteri consuetudine nixam, rejicere. Hujus intercessionis rationem ad veterem ecclesiæ praxim exigere cupit, ne simplex populus eandem in sanctis atque in Christo fidentiam collocet. In medium afferre juvat ipsa confessionis hujus verba, cujusmodi in manuscripto, quod penes me est, exemplum sunt: « Profitemur quidem esse retinendos sanctorum honores, quales fuere in veteri ecclesiâ. Nam ex Hieronymo, Ambrosio, Basilio, Nazianzeno, apparet festos dies celebratos esse. Exstant et conciones eorum plenæ sanctorum encomiis, et leguntur aliqui SS. Patres encomiis sanctorum mortuorum factâ prosopopeiâ quasi præsentibus orasse. Verùm cum id fecisse videantur magis studio commovendi affectum religiosæ admirationis in divos, quàm ut eorum intercessionem multum tribuerent, admoneri velim rudem populum, ne fiduciam debitam Christo transferant in sanctos, ut sæpè accidit hactenùs. Nam si omninò intercessionis sanctorum aliqua mentio ob receptam consuetudinem videbitur retinenda esse, ea maximè intercessionis forma restituenda esset in publico, quæ est in veteribus ecclesiæ orationibus, ubi invocatio fit ad Deum, non ad sanctos, et tamen fit mentio alicujus intercessionis, v. gr.: « Deus, da ut adjuvemur precibus sanctorum. « Certum est enim sanctos in cælo orare pro totâ ecclesiâ in communione, sicut et in hac vitâ pii homines orant pro universâ ecclesiâ. »

CAPUT XVII.

De invocatione sanctorum.

Rectè observant nonnulli invocationem sanctorum non esse ad salutem necessariam; neque etiam exstat præceptum ecclesiasticum de invocandis sanctis, quamvis nulli catholico liceat, sanctorum invocationi contradicere, tanquàm rei malæ, vel divinitus prohibitæ.

Fundamenta S. Scripturæ pro sententiâ catholicâ sunt apertissima. Dicit Apostolus: *Ubi non est lex, nec prævaricatio* (Rom. 4, 15). Non autem est lex prohibens invocationem sanctorum; nulla igitur est prævaricatio in-

vocare sanctos, sed actio licita, quod nobis sufficit. Deinde sic Angelus loquitur ad Loth: *Ecce etiam in hoc suscepi preces tuas, ut non subvertam urbem, pro quâ locutus es* (Gen. 19, 21). Si Angelus suscepit preces, debuit Loth eas fudisse. Postea, Jacob invaluit ad Angelum, et confortatus est: *flevit, et rogavit eum* (Osee 12, 4). Cur idem nobis non liceat? Vide Jud. 6, 12, et 13, 15. Accedit, quòd Jacob benedicens pueris suis dixerit: *Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis, et invocetur super eos nomen meum, nomina quoque patrum meorum Abraham et Isaac* (Gen. 48, 15). Tandem dicit S. Joannes septem ecclesiis, quæ sunt in Asiâ: *Gratia vobis et pax ab eo, qui est, qui erat, et qui venturus est: et à septem spiritibus, qui in conspectu throni ejus sunt* (Apoc. 1, 4). Ubi petit pro ecclesiis gratiam et pacem, non tantum à Deo, sed etiam à septem spiritibus qui in conspectu throni sunt.

Neque dicant protestantes, angelos licitè invocari, quia sunt ministratorii spiritus, quia in circuitu nostro sunt, quia angelis suis mandavit Deus de nobis; patet enim ex locis allegatis, Jacobum implorasse benedictionem Angeli pro suis pueris, nullâ factâ mentione vel præsentis, vel absentis; et sanctum Joannem petivisse benedictionem à spiritibus qui in conspectu throni divini sunt. His et similibus motivis, uti et testatissimo antiquitatis consensu faciliè statuent protestantes, invocationem sanctorum nihil illiciti continere. Ipse Wicleffus agnoscit invocationem sanctorum, Dialog. lib. 3, cap. 30, fol. 95. Hus in fid. suâ Elucid., fol. 51, Epist. 22, fol. 65, et alibi.

CAPUT XVIII.

De scientiâ sanctorum.

Si protestantes tum domesticam doctrinam, tum S. Scripturæ scrutarentur eloquia, non negarent sanctorum scientiam. Ipsi enim communiter docent, angelos non esse mutos, sed angelum angelo posse loqui per directionem voluntatis; ita ut angelus loquens, eo ipso, quòd cogitationem suam velit alteri angelo esse notam, cogitationem suam aperiat, et alteri angelo innotescere faciat. Cumque angelorum operationes non dependeant à phantasiâ, neque impediuntur à medio, nihil est, cur angelus non possit loqui alteri angelo, quantumvis longissimè distanti. Et si nos habeamus modum per litteras aperiendi cogitationes nostras absentibus et longè distantibus, quæ

ratio suadet, ut omnem communicationem à distantibus angelis removeamus? Si oculus noster videt stellas altissimas, cur angeli non videant, quod alii angeli velint ipsis esse cognitum? Si ergo per directionem voluntatis cognoscunt alii angeli cogitationes ad se directas, pari ratione cognoscent preces nostras per voluntatem nostram ad ipsos directas; neque censenda est directio animæ rationalis in hoc minùs valere, quàm directio angelica. Nos quidem non cognosceremus cogitationes angelorum, etiamsi eæ ad nos dirigerentur, quia operationes animæ nostræ, in cognoscendis externis, dependent à phantasiâ; sed hoc nihil impedit, quominùs angeli cognoscant preces nostras, quas ad ipsos dirigimus, cum operationes angelicæ non debeant à phantasiâ. Neque propterea statuimus angelos vel omniscios, vel scrutatores cordium, quia non cognoscunt universas cogitationes vel aliorum angelorum vel etiam hominum, sed eas tantùm cogitationes, quæ ad ipsos diriguntur, et quas dirigens vult ipsis esse cognitæ. Ista notitia, si angelis concedenda est, quomodò negabitur sanctis in cœlo regnantibus? nam de his Christus dicit: *Neque ultra mori poterunt. Æquales enim angelis sunt, et filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis.* (Luc. 20, 36.)

Protestantes solent de sanctis loqui, quasi de mortuis; qui tamen vitâ vivunt eminentiori et digniori, participes luminis increati et gloriæ æternæ. Dicit Apostolus: *Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus; cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est* (1 Cor. 13, 9). Majora enim dona largitur Deus regnantibus in cœlo sanctis, quàm peregrinantibus in terrâ fidelibus. Si propheta Eliseus puerum suum Giezi, absens corpore, vidit accipientem munera, quæ dedit illi Naaman Syrus; quantò magis videbunt sancti, etiamsi sint absentes, preces ad ipsos directas? Prophetâ Eliseo oculis non indigente, ut videret servum, cur sancti indigebunt oculis, ut videant nostras supplicationes? Si ille divinitùs et mirabiliter adjutus est, ut videret non præsens, quantò magis isto munere abundant, inter quos Deus est omnia in omnibus? Propheta Daniel sciebat occultam explicationem somnii Nabuchodonosoris; Samuel cognovit omnia, quæ erant in corde Saülis; Abdias cognovit simulationem uxoris Jeroboam; Elias translatus in paradysum, corripuit per epistolam Joram regem Judæ; et minora Deus concedet sanctis, jam obtinentibus quod

perfectum est, evacuato quod ex parte est? Verùm, ut ex ipsis SS. Scripturis ostendantur exempla, quis dicet Jacobum invocasse Angelum, qui benediceret suis filiis, nisi ei persuasissimum fuisset, angelos intelligere preces supplicantium ad se directas? Quis dicet B. Joannem petere gratiam et pacem pro ecclesiis Asiæ à septem spiritibus, qui ante thronum sunt, et tamen nescium fuisse, an ejus petitionem intelligerent? Nonne regius Propheta id ipsum intellexit? dicit enim: *In conspectu angelorum psallam tibi* (Psal. 137, 2). An psallendum putavit in conspectu angelorum non videntium neque audientium? Illustre exemplum est, de quo Christus ipse testimonium perhibet, quando dicit: *Gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente* (Luc. 15, 7). Neque enim angeli gaudebunt de re ignotâ, vel tantùm in genere super conversione peccatorum, sed super uno particulari et determinato peccatore. Enarrent nobis domini protestantes, quæ qualisque sit ista angelorum lætitia, unde concepta, si ignorent conversionem peccatoris; enarrent nobis, an istam notitiam habeant ex viribus naturalibus, an verò ex dono gratiæ. Nos quidem existimamus, neminem inter illos futurum qui solidè determinet eum cognitionis angelicæ modum, et non simul hoc ipsum ponat, quod catholicorum sententiam confirmet.

Laborârunt varii SS. Patres, ut cognitionis angelicæ modum explicarent; universi tamen, uti rem certam ponunt, angelos, ut et sanctos cum Christo regnantes, habere eam notitiam, quæ sufficiat ad eorum intercessionem postulandam; quos si protestantes imitentur, non scrupulosè inquirent de modo scientiæ, postquam constat de certitudine auxilii. *Obtestor in conspectu Dei, et Christi Jesu, et electorum ejus angelorum* (1 Tim. 1). Refertur à S. Basilio de Spir. sanct. c. 12, tom. 2, pag. 316, B. Neque angeli sunt simul in pluribus locis. S. Basilius ibid., cap. 22, pag. 342, A.

CAPUT XIX.

De reliquiis sanctorum.

Docent cum catholicis protestantes, veris sanctorum reliquiis honorem deberi, et easdem in antiquâ ecclesiâ honore affectas. Kemnitius, Exam. conc. Trid., part. 4, et 16; Andreas Rivetus, Animadv. in annot. Grot. in consult. Cassand., ad art. 2, pag. 157. Legimus etiam in Actis apostolicis, quomodò *virtutes non quaslibet faciebat Deus per manus Pauli; ita ut etiam*

super languidos deferrentur à corpore ejus sudaria et semicinctia, et recedebant ab eis languores, et spiritus nequàm egrediebantur (cap. 19, 11, 12). Et hæc quidem sudaria et semicinctia nec accipiebantur nec applicabantur sine honore, tanquàm à viro sancto procedentia, et virtutem operandi mira secum quasi afferentia. Quando tantùdem faciunt hoc tempore catholici, mox accusantur superstitionis et idololatriæ à quibusdam zelotis exempla SS. Scripturarum non expendentibus.

Quid vilius erat umbrâ S. Petri? Et tamen Deus per eam umbram sua patravit mirabilia; et tanta fuit populi erga S. Petrum reverentia, ut etiam umbram ejus haberet in honore. Quid dicemus de illâ muliere hemorroissâ, quæ ex contactu simbræ vestimenti Christi sanitatem recepit? Quid de aliis infirmis, qui ex contactu vestimentorum Christi incolumes facti sunt? S. Joannes Baptista testatur se indignum qui solvat corrigiam calceamenti Christi, Marc. 3. Et ut dicit S. Basilius de Spir. Sanct. cap. 15, tom. 2, pag. 523, D: « Cujus non sum dignus « ut gestem calceamenta. » Dicant nobis protestantes, an hæc et similia exempla non abundè sufficiant ad honorandas sanctorum reliquias, cùm Deus, per vilissima quæque eorum necessaria, tantas sit operatus virtutes.

Prædixit Isaias de sepulcro Christi Jesu, quòd esset futurum gloriosum. Postquàm Eliseus percussisset aquas pallio Eliæ, divisæ sunt aquæ, tanquàm honoris causâ assurgentes, et transitum Eliseo concedentes. Cùm projectum esset cadaver defuncti in sepulcrum Elisei, et ossa prophetæ tetigisset, vitali contractu revixit homo, et virtute divinâ per jacentem erectus, stetit in pedes suos. Cùm Moyses discederet ex Ægypto, transtulit ossa Josephi, de quibus Kemnitius: « Nec dubium « est, filios Israel ossa seu reliquias Josephi « reverenter asservâsse. » Et mox: « Reveren- « ter sine dubio reliquias illas Josephi Israelitæ « asportaverunt ex Ægypto in terram promissionis. »

Quibus consideratis, statuent ipsi protestantes, veras sanctorum reliquias in honore habendas esse, illisque licitè convenientem honorem exhiberi; maximè si perpendant constantem antiquitatis usum pro eo honore militare.

CAPUT XX.

De imaginibus sanctorum.

Protestantes non docent, abolendas esse artes picturæ et sculpturæ, cùm inter ipsos

inveniantur qui in istis artibus excellent. Sed non satis observant differentiam inter imaginem et idolum, cùm tamen dicat Apostolus: *Scimus quia nihil est idolum in mundo, et quòd nullus est Deus, nisi unus* (1 Cor. 8, 4). Quantumvis enim idola repræsentarent homines vel alias creaturas, non tamen repræsentabant Deum, qui unus est, sed pro Deo creaturam: et ipsa idola, quæ adorabantur ut dii, nihil habebant divinitatis, ut propterea rectè dicatur: *Idolum nihil est in mundo*. Imagines Jesu Christi et sanctorum non repræsentant res falsas, neque quæ nunquàm fuerunt, vel ipsis protestantibus agnoscentibus. Sancti cum Christo regnantes non sunt dii, nec apud romanos-catholicos habentur pro diis, sed pro creaturis, tantò magis coram Deo humilibus, quantò digniùs per divinam gratiam sanctificantur: quamvis nomen Dei in S. Scripturâ communicatum sit Moysi: *Ecce constitui te Deum Pharaonis, et Aaron frater tuus erit propheta tuus* (Exod. 7, 1); ut jam de aliis locis taceamus. Consequenter nec romani catholici imagines pro diis habere possunt, qui ipsos sanctos pro diis non habent; nec impendunt honorem divinum imaginibus, quem docent nec ipsis sanctis esse tribuendum.

Petunt protestantes, qualis sit ille honor, qui defertur imaginibus. — Respondemus non esse honorem uni et soli Deo debitum, in quo omnes omninò conveniunt catholici. Imò dicimus sanctissimæ Jesu Christi humanitati, quatenùs concipitur præcisa et separata ab ejus divinitate, non esse tribuendum honorem uni et soli Deo debitum; qui eidem SS. humanitati non competit, nisi in quantum est personaliter unita Verbo divino. Si ergo eum honorem supremum non tribuamus sanctissimæ Jesu Christi humanitati, sub istâ consideratione, quantò minùs eundem honorem tribuimus aliis sanctis? quantò minus tribuimus eundem honorem imaginibus sanctorum? Viderint igitur, qui catholicam doctrinam, tanquàm idololatriam confirmantem, non erubescunt arguere, quo nitantur fundamento.

Sed rursùm petunt protestantes qualis sit iste honor, qui defertur imaginibus sanctorum. — Possent romani-catholici promittere responsum, postquàm protestantes determinâssent honorem, qui deferendus est sanctis cum Christo regnantibus, quem toto seculo non explicârunt; sed dicimus, sanctorum memoriam in benedictione esse, et imagines sancto-

rum esse memorias prototyporum. Dicimus, materiam imaginis nullum ex se mereri honorem, nec à formâ imaginis aliquid esse petendum, vel in eâ collocandam divinitatem, virtutem, vel fiduciam; et tamen coram imaginibus licitè honorari sanctos, ipsasque imagines propter sanctos; sanctos verò propter gratiam et gloriam quam Deus iis contulit. Non negant protestantes, principem affici contumeliâ, quando ejus imago eam patitur, propter relationem inter imaginem principis et ipsum principem; et sic dicimus, honorandas esse imagines, propter relationem ad sanctos, quorum memoriam nobis exhibent; ita ut iste honor terminetur per imagines ad ipsos sanctos eorumque sanctitatem. Si licitum sit protestantibus flectere genua coram pariete, ut adorent Deum, cur nobis non liceat flectere genua coram imagine Crucifixi, quæ nos fortiore modo reddit memores acceptorum beneficiorum?

Legimus in SS Scripturis Judæos adorâsse Deum ad arcam Fœderis, quam in magno habuerint honore et reverentiâ; et tamen eam arcam nonnulli protestantes fatentur fuisse figuram Dei; figuræ etiam Cherubim erant super arcam, quas cum ipsâ venerabantur arcâ. Serpentem æneum fuisse figuram Christi, non negabunt protestantes, quibus notum est, quid de eo Christus dixerit. Percussos autem ab ignitis serpentibus ad æneum illum cum veneratione accessisse, quis prudens dubitabit? Juxta reformatos in S. Cœnâ sumitur signum, imago, figura, aut repræsentatio Corporis Christi, et Calvinus vult à suis Eucharistiam reverenter accipi. Si autem nobis illi explicaverint, qualis sit ea reverentia, simul indubiè explicabunt, qualis sit honor imaginibus deferendus.

Voces esse rerum signa, non diffitentur protestantes, apud quos inveniuntur, qui ad nomen terreni principis caput detegunt, interim sacratissimo nomini Salvatoris nostri nullum honorem exhibentes, quamvis dicat Apostolus: *In nomine Jesu omne genu flectatur coelestium, terrestrium, et infernorum* (Philip. 2, 10). Ipsum enim nomen Jesu est honorabile, non quidem propter litteras et syllabas, sed quia Redemptorem nostrum significat, eumque ipsum memoriæ nostræ exhibet. Ita signo crucis magnâ cum pietate sese primi fideles signabant, quia erat figura Crucifixi.

Non est alienum à fundamento Scripturarum, si imagines honorentur, ob relationem

ad ipsos sanctos: multa enim dicuntur sancta ob relationem ad veram sanctitatem. Ita legitur: *Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est* (Psal. 99, 5). Honor autem isti scabello delatus fuit ob participationem quamdam sanctitatis et relationem ad veram sanctitatem, qui honor non est merè civilis; et inhonoratio arcæ non semel punita fuit ut sacrilega. Et rursùm: *Adorate in monte sancto ejus* (ibid. vers. 9); vel, ut protestantes: *Incurvate vos ad montem sanctitatis ejus*, id est, ad montem Sion; mons enim dicitur sanctus ex participatione quâdam sanctitatis; et sicut illi se incurvabant ad montem sanctitatis cum honore, adorantes veram sanctitatem, ita catholici incurvant se ad sacras sanctorum imagines cum honore, veram sanctitatem venerantes. Sic dicitur Moysi: *Locus in quo stas, terra sancta est* (Exod. 12, 16). Quare sancta, nisi ob Dei, vel angeli Deum repræsentantis præsentiam? Sic dicitur: *Dies prima erit sancta, et septima eâdem festivitate venerabilis* (Exod. 31, 14). Sic sabbatum dicitur sanctum. Sic Verbum Dei dicimus sanctum, sacra biblia, sacras Scripturas, sanctum Evangelium.

Juxta Calixtum, angeli sub veteri Testamento frequenter Deum repræsentârunt, et ex personâ Dei, tanquàm ejus legati, sunt locuti. Istis autem angelis magnum honorem magnamque venerationem esse exhibitam; nullus dubitat; et tamen ille honor angelis deferebatur, tanquàm Deum repræsentantibus. Cur ergo non liceat catholicis aliquem honorem tribuere imaginibus, sanctos cum Christo regnantes in figurâ referentibus? Joannes Hus poterit in hoc negotio docere protestantes, quando dicit: « Quamvis coram imagine Christi vel aliâ cujuscumque sancti licitè possint homines genuflectere, orare, offerre, candelas ponere, et sic faciunt, non tamen in nomine imaginis, sed in nomine illius, cujus imago est, illa debent facere; sicut et imago non propter se, sed propter imaginatum est coram hominibus sculpta, posita, vel depicta. Secundò patet, quòd non sequitur: ille homo coram imagine orat, igitur imaginem orat. Similiter non sequitur: ille osculatur imaginem, igitur illo osculo adorat imaginem. Unde licet tale osculum sit materia latriæ, non tamen ipsa latria vel dulia. Sicut licet distributio, quâ homo distribuit uno tempore virtuosè, et alio vitiosè temporalia, sit materia operis virtutis; non tamen ipsa est virtus, cum omnis virtus sit per se bona. Ex quo tertio patet quòd falsum est,

quòd adorans Salvatorem, osculando imaginem ejus, eâdem adoratione, quæ est osculum, adoret Salvatorem et imaginem ejus, cum nullum tale osculum sit adoratio, licet sit materia adorationis. Quartò patet, quòd licet fideli multa signa adorationis exteriora coram imagine Christi vel alicujus sancti facere, quibus non licet eas adorare, vel quæ non licet eis exhibere.)

ANIMADVERSIONES.

Holdenius, antequàm ad controversiam accedat, quæ ad imagines spectat, principii loco ponit, statuendum esse discrimen inter veritates, quæ propriè catholicæ nuncupantur, quia revelatæ fuerunt, et ad nos usque per constantem traditionem pervenerunt, et eas quæ communi Ecclesiæ consuetudine ac disciplinâ nituntur. In hac posteriore classe honorem imaginibus exhibitum collocat. Catholici nullam divinitatem, nullamque peculiarem virtutem his imaginibus tribuunt, quemadmodum idolis suis ethnici tribuebant. Quemcumque iis honorem præstant, ad exemplaria, quæ repræsentant, omnis refertur, ut Bellicensis episcopus ex Trid. concilio probat; idemque ex universali Ecclesiæ praxi facilè ostendi posset. Non ergo catholici idololatriæ accusari possunt, quod furentes aliqui protestantes faciunt, quoniam honor, qui imaginibus exhibetur, ex eorum numero est, quæ relata dicuntur. Non adoro, inquit S. Joannes Damascenus, materiam, sed auctorem materiæ.

Veronius graviter animadvertit tum in nostrâ fidei professione, tum in Tridentinâ synodo de imaginibus adorandis nullum verbum occurrere; ac proinde, utrùm iis exhibitus honor adoratio appellari debeat, necne, scholarum quæstionem esse. Latinum verbum *adorare*, quod ad linguam nostram accessit, ambiguum est, cum Græci utantur verbo προσκυνεῖν, quod in eorum sermone ambiguum non est. Addit idem Veronius, an honor sanctorum imaginibus præstitus religiosus cultus sit, problematicam quæstionem esse. Atque ita quidem facilè catholici super imaginum negotio cum protestantibus conciliari poterunt. Lutherani hâc in re se multò, quàm Calvinistæ, moderatiores exhibuerunt. Se quippe crediderunt posse, atque adeò debere imagines suis in templis servare, quippe quæ populo edocendo inservirent. Jacobus Andreæ, magni inter Germanos lutheranos nominis, in collatione Montbeliardi

habitâ, Gallorum calvinistarum acerbitates acriter Bezæ exprobravit, eosque tanquàm furiosos increpuit, qui in catholicorum ecclesiis imagines et statuas confregissent, perinde ac si veri nominis idola extitissent.

Ita quidem Jacobus Andreæ, in collatione, quam Montbeliardi mutuò habuerunt, quæque typis edita fuit, Theodoro Bezæ exprobravit. Melancthon in suâ fidei Confessione nec statuas, nec imagines rejicit, dummodò nemo iis abutatur, ut pecuniam lucretur, populusque de vero earum usu doceatur, qui in eo positus est, ut sanctorum res gestas nobis exhibeant, et ad eorum imitationem nos excitent. En ejus verba in quarto hujus Confessionis articulo: « Si pii et docti sacerdotes sufficiantur in eorum locum, qui statuis ejusmodi abutentes ad quæstum, patiuntur imbecillum et rude vulgus in superstitionem et idololatriam cadere, doceant in sanctorum memoriam, ut per eam ad eorum imitationem incitemur, imagines et statuas esse positas, nos profectò neque Christi, neque sanctorum imagines damnabimus. Nam earum cultum tantum et adorationem, et tam indoctum, quàm avarum et quæstuosum sacrificulorum vulgus improbamus, idque cum theologis omnibus et veteribus et recentioribus. »

Trid. conc. ad amussim cum Melancthonis Confessione consentit, ad abusus quod attinet, qui in cultum imaginibus exhibitum irrepere possent. Episcopis enim, cæterisque, quibus populi institutio demandata est, mandat, ut « de legitimo imaginum usu fideles diligenter instruant. » Præcipit etiam, ut omnis superstitio, et « omnis turpis quæstus eliminetur. » Parisienses theologi, quibus Franciscus I Germanorum confessionem expendendam mandavit, ut ejus rationem eidem redderent, consentiunt et ipsi, quod ad abusus spectat, qui irrepsissent in cultum, qui imaginibus exhibebatur, prout in secundo Nicæno concilio decretum fuerat: « Sanctorum imagines, inquit laudati doctores, adorandas statuit septima synodus, non utique eâ religione, aut cultu, qui Deo soli competit. Abusibus tamen, si qui in hujusmodi rebus eveniunt, vigilantia superiorum occurrendum est. »

E re fuerit iis addere, quæ quoad honorem imaginibus exhibitum hætenus allata sunt, christianas omnes Orientis societates hâc in re cum romanâ Ecclesiâ omninò congruere. Iis etiam Græci longè majores, quàm Latini, honores tribuunt; quod, ut est verosimile, ex

eorum singulari elegantia derivatur. Metrophanes Critopulus paucis explicat caeremonias, quas Aborigines quoad imagines servant. Cum, inquit, alicujus sancti festus dies est, ejus imago in media ecclesia ponitur, et imago hæc seu pictura festi, quod celebratur, historiam repræsentat; causâ exempli, Nativitatis, aut Resurrectionis Christi Domini; tum verò qui adsunt, imaginem osculantur, quod eorum sermone dicitur προσκυνεῖν, latine *adorare*. Porro adoratio nec genu flexo, nec aliquâ inflexione, vel alio corporis gestu peragitur; sed simpliciter imagini impressis osculis. Si Domini nostri imago fuerit, fideles ferè ejus pedes, si Virginis, manus, si cujus denique sancti, faciem osculantur.

CAPUT XXI.

De sacramentorum efficaciâ.

Convenit inter catholicos et protestantes, esse sacramenta; convenit, sacramenta esse signa visibilia invisibilis gratiæ; convenit, solum Deum posse instituere sacramenta, et Christum Jesum esse auctorem sacramentorum novæ legis; convenit, junctam esse sacramentis promissionem gratiæ. Sed difficultas est de sacramentorum efficaciâ. Ubi non quæritur, an sacramenta sint causæ primariæ et propriè effectivæ illius gratiæ, quæ confertur; hoc enim solius Dei est; sed an ex opere operato sequatur gratia. Non quæritur, an sint causæ instrumentales gratiæ; id enim præcipui ex protestantibus agnoscunt: Daillæus ex S. Scripturâ probat, « Baptismum dare remissionem peccatorum, et gratiam Spiritûs sancti; » quæ quidem datio, cum non sit propria effectiva gratiæ, necesse est, ut tanquàm causa instrumentalis concurret ad collationem gratiæ. Eo autem ipso proximè accedunt ad sententiam Ecclesiæ romano-catholicæ, ubi per opus operatum intelligitur, quòd sequatur gratia ex vi ipsius actionis sacramentalis à Deo ad hoc institutæ, non autem ex merito agentis vel suscipientis. Quid autem est baptismum *dare gratiam Spiritûs sancti*, nisi vi baptismi à Deo instituti, gratiam conferri? Crocius vocat sacramentum non nudum signum, sed signum exhibitivum. Imò cum stomacho dicit: « Quòd nostri dispensant sacramenta, quæ tantum sint signa gratiæ, mendacium est apertum. » Refert etiam ex confess. Helv. pr., art. 2: « Baptisma ex institutione Domini est lavacrum regenerationis, quam Dominus electis suis visibili signo per Ecclesiæ ministerium, qua-

liter supra expositum est, exhibet. » Et ex conf. Angl. post., art. 27: « Baptismus non est tantum professionis signum ac discriminis nota, quâ christiani à non christianis discernantur; sed etiam est signum regenerationis, per quod, tanquàm per instrumentum, rectè Baptismum suscipientes ecclesiis inseruntur, promissiones de remissione peccatorum atque adoptione nostrâ in filios Dei per Spiritum sanctum visibiliter obsignantur, fides confirmatur, et vi divinæ invocationis augetur. » Dicit pueros in Hassiâ respondere: « Baptismus est divina actio, quâ Deus externo et visibili aquæ lavacro invisibilem gratiam, id est, sanguinem Christi et Spiritum sanctum non solum repræsentat, sed etiam obsignat et exhibet. »

Rejicit illam sententiam Crocius, quæ dicit, « aquæ spirituales quamdam et occultam vim regenerandi à Deo esse inditam. » Sed non est sententia Ecclesiæ catholicæ (quicquid sit de quorundam scholasticâ probabilitate), quòd aqua operetur remissionem peccatorum et regenerationem per se, et ex opere operato, virtute quâdam insitâ. Cæterum sic loquitur S. Basilius de Spiritu sancto cap. 15, tom. 2, pag. 323, A: « Si qua est gratia in aquâ, non est ex ipsius aquæ naturâ, sed ex Spiritûs præsentia. » Novimus enim, remissionem peccatorum aliter Deo, aliter sacramentis convenire. Novimus Deum esse eorum beneficiorum solam causam principalem; et sufficit nobis si agnoscatur efficacia instrumentalis, ita ut sacramenta, tanquàm divina instrumenta, dent gratiam Spiritûs sancti, sint signa exhibitiva, quæ regenerationem per ministerium Ecclesiæ exhibent; instrumenta vi divinæ invocationis gratiam augentia, vel, ut Crocius refert ex conf. Belg., art. 33: « Sacramenta esse signa et symbola visibilia rerum internarum et invisibilium, per quæ, ceu mediâ Deus ipse Spiritûs sancti virtute in nobis agit. » Dicit autem Crocius, baptismum obsignare gratiam, vel prius datam, si quis ante baptismi susceptionem sit justus; vel eam quæ datur in ipso actu baptismi, vel eam quæ post baptismum datur, quando quis hypocrita baptizatur, et postea convertitur.

Existimamus protestantes facillè judicare, nihil hic esse in doctrinâ catholicâ, quod meritò reprehendant, imò quod ipsi non teneant; ideòque de modo loquendi non esse litigandum. Nam obsignationem gratiæ, sive consignationem pacti per baptisma agnoscit S. Ba-

silius, de Spir. sanct. c. 11, tom 2, pag. 316, B.

CAPUT XXII.

De numero sacramentorum.

Si apud protestantes quid certi esset de numero sacramentorum, facilius convenirent cum romanis-catholicis; sperandum enim foret, ut ex ipso determinandi modo numerus verus non lateret. Nunc autem plerique inter ipsos duo tantum agnoscunt sacramenta; alii tria, alii vel quatuor, vel quinque, vel sex, vel etiam septem. Sed memorabile est, quod in hoc negotio scripsit Wiclefus: « Quantum ad istam materiam de signis, sum pauper animo; cum cognosco, quod multa dicta in ista materia habent nimis debile fundamentum, et propter aggregationem ac institutionem in terminis, difficile est loquentibus habere viam inexpugnabilem veritatis. Non enim video, quin quælibet creatura sensibilis sit realiter sacramentum, quia signum à Deo institutum, ut rem sacram insensibilem significet, cuiusmodi sunt Creator, et creatio, et gratia Creatoris. Nec didici pectatas, ex quibus pectatis adjectis hoc nomen *sacramentum* limitari debet univocè ad hæc septem. Ideò desperans de univocatione, detego narrative ordinem istorum septem sacramentorum vulgarium. » Item: « Christus in propria personâ, est signum sensibile, et, ut videtur mihi, sacramentum sacramentorum, cum si bi summè conveniat descriptio sacramenti. » Item: « Patet de septem operibus spiritualis misericordiæ, quæ debent apud fideles, et specialim presbyteros, esse sacramentum. » Ita omnes illi, cum suo Wiclefo sunt pauperes animo, qui putant, se ex sacro textu, sepositâ traditione ecclesiasticâ, posse definire numerum sacramentorum: quantò penè enim hallucinantur, ille suo exemplo ostendit, qui de univocatione desperans infinita posuit sacramenta. »

ANIMADVERSIONES.

Verum non est, absolutè loquendo, protestantes plura quàm duo sacramenta à Christo Domino instituta admittere, lutheranis exceptis, qui tria, nempe Baptismum, Eucharistiam et Pœnitentiam agnoscere videntur. Cætera sacramenta potiùs tanquàm puras putasque ecclesiasticas cæremonias, quàm tanquàm veri nominis sacramenta spectant. Episcopales anglicani, qui septem suis in ritualibus recipere videntur, in suâ tamen fidei confessione

duo tantum suscipiunt, quæ propriè dicta sacramenta sint; quemadmodum in eâ videri potest, quæ anno 1562, cum Iwel episcopi Salisburiensis operibus impressa fuit: « Duo autem sacramenta (confessionis hujus verba sunt) quæ eo nomine propriè censenda sunt, agnoscimus, Baptismum et Eucharistiam. »

Alia quoque episcopalium confessio, quæ eodem anno 1562, in Londinensi quâdam synodo confecta fuit, enuntiat, propriè loquendo, duo tantum sacramenta esse à Christo instituta, Baptismum scilicet, et Cœnam Domini; quinque autem cætera, quæ vulgò sacramenta nuncupantur, non esse ponenda in eorum numero, quæ in Evangeliiis designantur: « Quinque illa vulgò nominata sacramenta pro sacramentis evangelicis habenda non sunt. » Cæterum animadversione dignum est anglicanos episcopales pluries suæ fidei confessioni manum admovisse, et in postremis editionibus longiùs à romanis-catholicis recessisse, quàm in eâ quæ Eduardi regis temporibus prodiit, præterquàm quòd Iwel Zuinglianorum sententiis favebat.

Germani protestantes lutherani dicti, pœnitentiam inter vera sacramenta, et quidem æquè ac Baptismum et Eucharistiam referre videntur. Constat id ex confessione quam imperatori Carolo V obtulerunt in cœtu anno 1550, Augustæ Vindelicorum habito. Hinc *Augustanæ confessionis* nomen extitit. Porro inter hujus confessionis exemplaria varietas occurrit. Idem lutherani in confessione Wittembergensi anno 1552 typis editâ, Ordinem quoque in veri nominis sacramentorum numero collocare videntur; aiunt enim nemini, nisi vocato licere in Ecclesiâ ministri functiones obire, et in hanc rem laudant ea S. Pauli ad Timotheum verba: *Ne cui leviter manus imponas* (1 Tim. 22). At catholici theologi ex Scripturâ ac traditione probant singula septem esse vera sacramenta, quibus gratiæ promissio addicta est.

CAPUT XXIII.

De necessitate baptismi.

Convenit inter catholicos et protestantes, si quis adultus contempserit baptismum, eum excludi à salute. Convenit, si baptismum aquæ ab adulto haberi non possit, sufficere baptismum spiritûs vel sanguinis. Convenit parvulos esse baptizandos ex necessitate præcepti divini. Sed quæritur an parvulis sit necessarius baptismus necessitate mediî, ita ut sine baptismo ad salutem æternam non perveniant?

Quidam protestantes hanc necessitatem admittunt; plerique eam negant. Originem ejus erroris si perspexerint, facilius eum deponent. Docuit Wiclefus: « Videtur mihi probabile, quod Christus satis posset sine lotione infantes spiritualiter baptizare, et per consequens salvare. » Et sic, quando dixit Christus: *Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*; addit Glossa genevensis, *ex aquâ, id est, ex aquâ spirituali*; stabiliens scilicet Wiclefiticam probabilitatem, de quâ ipse ulterius dicit: « Deus, si voluerit, potest damnare infantem talem (non baptizatum) sine injuriâ sibi factâ, et si voluerit, potest, ipsum salvare. Nec audeo partem alteram definire. » Sequitur autem de infantibus fidelium.

Quia, rectè dicit sanctus Augustinus, pro infantibus « tantò impensius loqui debemus, quantò pro se ipsi minùs possunt, » operæ pretium erit sententiam istorum protestantium uberiùs explicare, quò ipsi videant quàm periculosè errent.

I. Reformati non credunt certitudine fidei, universis fidelium infantibus non imputari peccatum originis, eosdemque ante baptismum regenerari et justificari. Vide Synop. pur. theol., disp. 15, Thes. 20, pag. 167; synod. Dordrecht., pag. 177; Gommarum in synod. Dordrecht., ad art. 1, p. 31.

II. Reformati docentes, fidelium infantes esse sanctos, non id intelligunt de sanctitate inhærente, quæ opponitur corruptioni peccati originalis, sed de sanctitate ecclesiasticâ, quod liberi fidelium habeant jus sacramenti accipiendi præ paganis, adeoque jus fœderis externum. Vide Crocium, Comment. de Aug. Conf. Societ. q. 2, cap. 26, pag. 400; et cap. 27, pag. 411; et cap. 50, pag. 695.

III. Apud reformatos incertum est an regenerentur omnes fidelium infantes qui baptismum accipiunt; imò probabilius est apud reformatos, non omnes fidelium infantes regenerari, qui accipiunt baptismum. Vide Crocium, Comment. de Aug. Conf. Societ. q. 2, cap. 45, pag. 614; Conf. Helv. pr., art. 21, pag. 91; Gommarum in synod. Dordr. ad art. 1, pag. 31. In contrarium est S. Augustinus Enchir. ad Laurent. cap. 43, tom. 3, pag. 73, B. C.

IV. Apud reformatos non est absolutè certum, omnes fidelium infantes baptizatos salvari, etiamsi moriantur sine peccatis actualibus: uti patet ex dictis.

V. Apud reformatos non est absolutè certum, omnes fidelium infantes non baptizatos salvari, etiamsi moriantur sine peccatis actualibus.

VI. Apud reformatos incertum est, an fidelium infantes sine baptismo et sine peccatis actualibus morientes, salventur, aut damnantur. Vide Festum Hom. disp. 58, Thes. 6; judicium theolog. magn. Britan. in synod. Dordr. ad Thes. 7, heterod. de elect., pag. 11, Theol. Helvet. Thes. 8, ibid., pag. 46. Echar- dus non dubitat de internâ regeneratione infantium, sine baptismo decedentium; neque id restringit ad fidelium infantes. Pandect. cap. 1, quæst. 14, obj. 2, pag. 96.

Vident protestantes incertitudinem circa necessitatem baptismi à Wiclefo traditam etiam hoc tempore resuscitari. Atque hic obiter notandum eos, reformatos, apud parentes, de infantibus suis sollicitos, catholicis invidiam excitare, quod doceant, infantes fidelium sine baptismo morientes ad regnum cœlorum non pervenire: ipsis scilicet contrarium statu-entibus. Sed considerandum eos, an non potius reformati illudant sollicitis parentibus, quando ipsorum infantes vocant sanctos et participes fœderis; nec tamen intelligunt aliam sanctitatem, nisi ecclesiasticam, quæ non inferat sanctitatem inhærentem et regenerationem, quando ipsorum infantes vocant electos; et non loquuntur nisi ex præsumptione et judicio, ut putant, probabili, sine certitudine fidei. Quid quod ipsi docent, non omnes infantes, legitimè baptizatos, sine peccatis actualibus morientes, ad numerum electorum pertinere, et ad salutem æternam pervenire? Inde enim horridum illud reformatorum dogma, ante annos 30 et 40 in Belgio decantatum: « Eduo- bus infantibus ab eâdem matre simul natis, simul baptizatis, simul statim à baptismo morientibus, alterum quandoque ad electos pertinere, et salvari, alterum ad reprobos, et damnari. » Fatemur libenter similia in modernorum reformatorum scriptis non reperiri: sed radix ablata non est. Ideò enim dicunt, se ex lege charitatis statuere, infantes baptizatos, qui in suâ infantiâ decedunt, regenerari; neque enim apud ipsos certum eos Christum voluisse, omnes infantes mundari, quos voluit lavari, Christum voluisse omnes infantes regenerari, quos voluit baptizari. Cur, quæso, apud reformatos baptizantur infantes, si non baptizati salvantur, et baptizati pereunt, dependenter à solâ electione, vel reprobatione? Nonne, quia repudiatis necessitatem baptismi, ideò apud

vestros decretum est, in privatis ædibus non baptizare neque periclitantibus infantibus remedio baptismi subvenire? Dicit discipl. gallica: « Non administrabitur baptismus, nisi in cœtibus ecclesiasticis. » Quâ sacræ Scripturæ auctoritate, quo antiquitatis consensu illud decretum fabricatum est? Sed de hoc redibit occasio in sequentibus.

Nunc ostendendum est quomodo necessitatem baptismi ex S. Scripturâ declaraverit S. Augustinus: « Quod ait Apostolus ad Cor. cap. 7, 10: *Sanctificatus enim est vir infidelis in uxore, et sanctificata est mulier infidelis in fratre: alioqui filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt*; aut sic est accipiendum, quod exempla jam præcesserant, et virorum, quos uxores, et seminarum, quas mariti lucrificerant Christo, et parvulorum, ad quos faciendos christianos voluntas christiana etiam unius parentis evicerat; sive aliqua illic intelligenda est alia sanctificatio, quæ ibi apertè proposita non est; illud tamen sine dubitatione tenendum est, quæcumque illa sanctificatio sit, non valere ad christianos faciendos atque ad dimittenda peccata, nisi christianâ et ecclesiasticâ institutione, et sacramentis efficiantur fideles. Nam nec conjuges infideles, quàmlibet sanctis et justis conjugibus hæreant, ab iniquitate mundantur, quæ à regno Dei separatos in damnationem venire compellit, nec parvuli de quibuslibet sanctis justisque procreati, originalis peccati reatu absolvuntur, nisi in Christo fuerint baptizati. » Pergit sanctus Augustinus, adversus Pelagianos et reformatos: « Multum fallit et fallitur, qui parvulos sine baptismo de corpore exeuntes in damnationem prædicat non futuros. » Item: « Quis christianorum ferat, cum dicitur ad æternam salutem posse quemquam pervenire, si non renascatur in Christo, quod per Baptismum fieri voluit? » Sed etiam probat solidissimè: « Terrentur isti sententiâ Domini dicentis: *Nisi quis natus fuerit denuò, non videbit regnum Dei*. Quod cum exponeret, ait: *Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Spiritu, non intrabit in regnum cœlorum*; nullâ hinc dubitatio potest oriri. »

Et fusiùs: « Quâ isti sententiâ nisi moverentur, omninò parvulos nec baptizandos esse censerent. Rectè intelligentibus sufficere debet, quod dictum est: *Nisi quis natus fuerit denuò, non potest videre regnum Dei*; et: *Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Spiritu, non*

potest introire in regnum Dei. Cur enim nascatur denuò nisi renovandus? unde renovandus, nisi à vetustate? quâ vetustate, nisi in quâ vetus homo noster simul crucifixus est cum illâ, ut evacuetur corpus peccati? Item: « *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis, qui est in cœlo*. » Nisi ergo in unitatem Christi omnes mutandi lavandique concurrant, ut Christus qui descendit ipse ascendat, non aliud deputans corpus suum, id est, ecclesiam suam, quàm seipsum, ascendere omninò non poterunt. »

« *Ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam*. Periturus erat parvulus, nec habiturus vitam æternam, si per sacramentum baptismi non crederet. Qui credit in eum non judicatur, qui autem non credit, jam judicatus est. Ubi ergo parvulos ponimus baptizatos, nisi inter fideles, sicut universæ ubique Ecclesiæ clamat auctoritas? Ergo inter eos qui crediderunt, hoc enim eis acquiritur per virtutem sacramenti, et offerentium responsionem, ac per hoc eos, qui baptizati non sunt, inter eos qui non crediderunt. Porro si illi qui baptizati sunt, non judicantur, isti quia carent baptismo judicantur. »

Ecce alia probatio: « Quis christianorum ferat, cum dicitur, ad æternam salutem posse quemquam pervenire, si non renascatur in Christo, quod per baptismum fieri voluit eo jam tempore, quo tale sacramentum constituendum fuit regenerandis in spem salutis æternæ? Unde dicit Apostolus: *Non ex operibus justitiæ, quæ nos fecimus, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis*. Sine istâ ergo regeneratione salvos in æternum posse parvulos fieri, quis audeat affirmare? » Audent reformati.

Ecce alia probatio: « Multum fallitur, qui parvulos sine baptismo de corpore exeuntes in damnationem prædicat non futuros, dicente Apostolo: *Judicium ex uno delicto in condemnationem*. Et paulò post: *Per unius delictum in omnes homines in condemnationem*. » Simul itaque peccato et morti primi hominis obnoxii nascuntur in carne, et simul justitiæ vitæque æternæ secundi hominis societati renascuntur in baptismo. »

Probat etiam ex modo administrandi Baptismum: « Quid de ipsâ formâ sacramenti loquar? Quid in illo agit exorcismus meus, si in familiâ diaboli non tenetur? Quomodo dicetur, eum renuntiare diabolo, cujus in eo

« nihil esset? quomodo converti ad Deum, à quo non esset aversus? Credere inter cætera in remissionem peccatorum quæ illi nulla tribueretur? falsam, vel fallacem parvulis tradi baptismatis formam, in quâ sonaret, quod utique agi videretur, et tamen nulla fieret remissio peccatorum, nihil execrabilius ac detestabilius dici potest ac sentiri. » Hoc tamen dicunt, et sentiunt reformati, docentes, infantes fidelium frequenter sanctificari in uteris maternis. At formam illam baptismi, quam refert S. Augustinus antiquitus observatam, quâque etiamnum utitur Ecclesia catholica, reformati abrogârunt, ne ex hâc ipsâ formâ cum Pelagianis convincerentur.

Istâ argumenta S. Augustini non minùs valent adversùs reformatos quàm adversùs Pelagianos; hi enim non docebant, parvulos sine baptismo ad regnum cœlorum pervenire, quod isti docent; sed volebant eos, extra regnum cœlorum fictâ quâdam salute esse beatos. Vide S. Augustin. de peccat. Merit. et Remiss. l. 1, cap. 20.

Speramus protestantes ex his sufficienter perspicere, quid de necessitate baptismi tenendum sit.

ANIMADVERSIONES.

Lutherani Augustanæ Confessionis articulo 9, de baptismo docent, quòd necessarius sit ad salutem, tanquàm cæremonia à Christo instituta, et quòd infantes sint baptizandi, et quòd infantes per baptismum Deo commendati accipiantur in gratiam Dei, et fiant filii Dei. Calvinus actus novitatis prurigne super eorum Christi verborum explicatione: *Amen dico vobis, nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*, omni antiquitati repugnat, quæ ea de baptismo intellexit. Cùm doctrina hæc universali Ecclesiarum traditione nitatur, calvinistæ, qui ejusmodi traditionem se recipere profitentur, hanc sanè rejicere non debent; alioquin nunquàm anabaptistis ex sacris litteris ostendere poterunt baptismum necessitate præcepti necessarium esse.

CAPUT XXIV.

De ministro baptismi.

Cum lutheranis in hoc negotio nulla nobis est difficultas (vide Calorium Synop. Contr., disp. 25, th. 6, pag. 154), sed cum reformatis. Ili enim dicunt: Baptismus administratus ab eo qui non habet ullam vocationem aut com-

missionem, est omninò nullus. At quæ probatio hujus sententiæ? nulla produci potest ex S. Scripturâ. Ut autem impediunt, ne quis non vocatus baptizet, ulteriùs statuunt: Non administrabitur baptismus nisi in cœtibus ecclesiasticis, in locis in quibus est ecclesia publicè erecta. Utrumque errorem ex S. Scripturâ refutat S. Hieronymus: « Nisi fortè eunuchus à Philippo diacono baptizatus sine Spiritu sancto credendus est, de quo Scriptura ita loquitur: *Dùm trent per viam, venerunt ad quamdam aquam; et descenderunt ambo in aquam, et baptizavit eum Philippus*. Scias Philippum ab apostolis non fuisse divisum, eandem habuisse Ecclesiam, eundem Christum prædicasse, diaconum certè fuisse, » etc. Ecce administratum baptismum sine cœtu ecclesiastico; sine formâ ecclesiæ, qualem tamen reformati postulant, in locis ubi nulla ecclesia est publicè erecta. Ecce diaconum baptizantem, cùm tamen juxta disciplinam reformatam dicendum sit: « Non est officium diaconorum prædicare verbum Dei, et administrare sacramenta. » Diaconi etiam reformatorum nullam habent vocationem; sed electionem duntaxat, et confirmationem per preces solemnes sine impositione manuum, quorumque officium non est perpetuum.

Tota antiqua Ecclesia suscepit baptizatos ab hæreticis, in quibus tamen non agnoscebat vel vocationem vel specialem commissionem, quamvis in iis agnosceret ordinationem; et S. Hieronymus dicit apertè: « Scimus etiam licere laicis baptizare. » Illud enim erat antiquitus determinatum in concilio Elibertino, can. 38, tom. 1 Conc., pag. 195.

Sed attentius nonnihil expendamus nova reformatorum mysteriâ. Ipsi dicunt: « Episcopi, officiales, archidiaconi, quales nunc sunt, nullam jure jurisdictionem habent civilem vel ecclesiasticam. » Item: « Non est illicitum neque expediens audire conciones ecclesiæ romanæ, vel aliorum qui se intruserunt sine legitimâ vocatione. » Item: « Monachis et presbyteris non imponantur manus nisi ex sententiâ synodi. » Et Molinæus: « Presbyteris ab Ecclesiâ romanâ egressis conferimus novam ordinationem. » Et paulò post: « Quando inter nos recipitur ad ministerium presbyter Ecclesiæ romanæ, iteratò ipsi imponuntur manus, ipsique confertur nova ordinatio. » Hinc sequitur primò, omnes illos qui in Ecclesiâ romanâ hoc tempore baptizantur, habendos esse pro non baptizatis;

ut qui baptismum acceperint à non habentibus vocationem. Sequitur secundò, Calvinum, Zwinglium, aliosque primos reformatores non fuisse legitimè baptizatos, nec collegisse ecclesiam baptizatorum, sed ethnicorum. Sequitur tertio, omnes baptizatos à Calvino, Zwinglio, aliisque primis reformatibus, esse nulliter baptizatos, cum novam ordinationem non acceperint, nec eam potuerint accipere à non ordinatis. Sequitur quartò, omnes reformatos esse nulliter baptizatos, quia inter illos non potuit esse initium legitimæ ordinationis, adeoque nec vocationis.

Præmissis apertissimè contradicunt reformati in suâ confessione gallicâ. « Quia in patu baptismi substantia remansit, ejus etiam efficacia ab eo non dependet à quo administratur, fatemur illic baptizatos, secundo baptismo non egere. » Atqui notissimum est apud catholicos frequenter contingere ut propter infirmitatem infantium laici baptizent; et tamen ejusmodi baptizatos non vult confessio gallica rebaptizari, quòd substantia baptismi fuerit integra, nec ejus efficacia ab eo dependeat, à quo administratur. Sed quo fundamento fatemini, apud catholicos semel baptizatos secundo baptismo non egere, si baptismus à non habente vocationem collatus est nullus, et si apud romanos catholicos nulla est vocatio? Facile perspicitis, hæc non cohærere.

Sed et Calvinus vester scribit: « Non reperi in meis litteris; scio pendere illius (Baptismi) vim ab intentione consecrantis. Tantum, nisi fallor, ideò dixi efficax (apud romanos catholicos), quatenus in hunc finem administratur, ut in Christi corpus nos inserat, vel ut nostræ sit renovationis symbolum. Jam nihil meâ refert, sitne homo lucianicus, qui baptizat, sitne diabolus. » At concilium Nicænum definit: « De Paulianistis ad Ecclesiam catholicam confugientibus, definitio prolata est, ut omninò rebaptizentur. » Ratio autem cur solos Paulianistas, seu Samosatenos judicet concilium rebaptizandos, in eo consistit, quòd in nomine Trinitatis non baptizarent. Hoc enim observat S. Augustinus: « Pauliani Christum nec aliquid ampliùs quàm hominem, putant. Istos baptizandos esse in ecclesiâ catholicâ Nicæno concilio constitutum est. Unde credendum est, eos regulam baptismatis non tenere, quam secum multi hæretici, cum de catholicâ discederent, abstulerunt, eamque custodiunt. » Calvino au-

tem perinde est sive sit homo lucianicus qui baptizat, sive diabolus; sive habeat vocationem, sive non habeat; sive baptizet debitâ formâ, sive indebitâ; quis enim sibi persua-deat, hominem lucianicum, vel diabolum in nomine SS. Trinitatis baptizare? Rursùm Synop. pur. Theol. diss. 44, thes. 14, dicit, iterandum baptismum ab hæreticis collatum, qui fundamentalia baptismi dogmata discretè evertunt, contra conc. Nicænum, quod allegant. Sed Wiclefus docet: « Credimus, quòd quâcumque vetulâ, vel abjectâ personâ ritè lavante hominem cum verbis sacramentalibus, baptismum flaminis (internæ regenerationis) Deus complet. » Hujus sententia quid commune habet cum illâ reformatorum?

CAPUT XXV.

De Confirmatione.

Protestantes in Angliâ pluribus annis usi sunt confirmatione; alibi etiam quid simile observant in junioribus ad suam cœnam admittendis; antiquam tamen Ecclesiæ praxim in S. Scripturâ fundatam communiter repudiant. De hac sic habet S. Hieronymus: « Hæc est ecclesiarum consuetudo, ut ad eos, qui longè in minoribus urbibus per presbyteros et diaconos baptizati sunt, episcopus ad invocationem S. Spiritus manus impositurus excurrat. » Et paulò post: « Quòd si quæris quare in ecclesiâ baptizatus nisi per manus episcopi non accipiat Spiritum sanctum, quem omnes asserimus in vero baptismo tribui, discite hanc observationem ex eâ auctoritate descendere, quòd post ascensum Domini Spiritus sanctus ad apostolos descendit (Act. 2, 4); et multis in locis idem factitatum reperimus. » Et paulò post: « Quia, Cum audissent apostoli, qui erant Hierosolymis, quia recepit Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Joannem, qui cum venissent ad eos, oraverunt pro eis, ut acciperent Spiritum sanctum: nondum enim ceciderat super ullum eorum (Act. 8, 14). Cur ita factum sit, in consequentibus discite; ipse enim ait: sed solum baptizati erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant illis manus, et accipiebant Spiritum sanctum. » Pari modo ex S. Scripturâ probat confirmationem Innocentius pontifex romanus, et alii SS. Patres.

ANIMADVERSIONES.

Confirmationis apud anglicanòs episcopales administrandæ ratio in eorum Liturgiâ, seu

publicarum precum libro fusè describitur. Primò quidem ad eorum calcem, quæ ad baptismi administrationem spectant, expressa hæc verba leguntur: « Mandabit etiam minister, ut pueri ad episcopum adducantur confirmandi, quamprimum edidicerint articulos fidei. » Deinde verò ad prædicationem devenitur quâ confirmatio ab episcopo confertur. Interrogandi sunt pueri super eorum catechismo, quem memoriâ tenere debent; ac deinde episcopus super iis nonnullas orationes pronuntiat, iisdem manus imponens. Ritus hic omnis prece et manuum impositione continetur. Ibidem Chrismatis nulla mentio, quo tamen ipsa romana Ecclesia in hujus sacramenti administratione utitur.

CAPUT XXVI.

De Pœnitentiâ.

Cum catholicis docent protestantes, peccatoribus necessariam esse pœnitentiam. Nulla est difficultas de dolore peccati præteriti, S. Scripturâ eum commendante, universis eum celebrantibus.

Confessionem agnoscunt protestantes quadruplicem. Primam, quæ fit Deo. Secundam, quæ fit proximo offenso, ut cum eo redeatur in gratiam. Tertiam, quæ fit Ecclesiæ, quæ publico peccato, vel pernicioso exemplo scandalum passa est. Quartam, quæ fit pastori, ut ejus admonitione tranquilla reddatur conscientia, et de obtentâ reconciliatione fiat segura. Hæc recognitio multum accedit ad doctrinam Ecclesiæ romanæ-catholicæ, quæ illas species confessionum commendat et laudat. Inter illos, quos protestantes suos prædecessores vocant, agnoscit confessionem, qualis à nobis agnoscitur, Joannes Hus, in Resp. ad script. cit. doct., cap. 5, fol. 300; Rokizana, de Sacram. cap. 17, cap. 486.

Sed longè antiquior sanctus Leo eam probat ex regulâ Ecclesiæ: « Ut instruat am-
biguitas consulenti, quid de pœnitentium
statu ecclesiastica habeat regula, non ta-
cebo. Multiplex misericordia Dei ita lapsi-
bus subvenit humanis, ut non solum per
baptismi gratiam, sed etiam per pœniten-
tiæ medicinam, spes vitæ reparetur æternæ;
ut qui regenerationis donum violassent, pro-
prio se judicio condemnantes ad remissio-
nem criminum pervenirent, sic divinæ bo-
nitatis præsidii ordinatis, ut indulgentia
Dei nisi supplicationibus sacerdotum ne-
queat obtineri. Mediator enim Dei et homi-

num, homo Christus Jesus hanc præpositis
Ecclesiæ tradidit potestatem, ut et confitenti-
bus actionem pœnitentiæ darent, et eosdem
salubri satisfactione purgatos, ad communio-
nem sacramentorum per januam reconcilia-
tionis admitterent. Cui utique operi inces-
sabiliter ipse Salvator intervenit. Nec unquam
ab his abest, quæ ministris suis exsequenda
commisit, dicens: *Ecce ego vobiscum sum
omnibus diebus usque ad consummationem se-
culi.* Ut si quid per servitutem nostram bono
ordine, et gratulabundo impletur affectu,
non ambigamus per Spiritum sanctum fuisse
donatum. » Et mox: « Multum utile ac
necessarium est, ut peccatorum reatus ante
ultimum diem sacerdotali supplicatione sol-
vatur, etc. Unde oportet unumquemque
christianum conscientiæ suæ habere judi-
cium, ne converti ad Deum de die in diem
differat, nec satisfactionis sibi tempus in
fine vitæ suæ constituat, quem periculosè
ignorantia humana concludit; ut ad pauca-
rum horarum spatium se reservet incertum;
et cum possit plenior satisfactione indul-
gentiam promereri, illius temporis angus-
tias eligat, quo vix inveniat spatium vel
confessio pœnitentis, vel reconciliatio sa-
cerdotis. Verum etiam talium necessitati ita
auxiliandum est, ut nec actio illis pœniten-
tiæ nec communionis gratia denegetur, si
eam etiam amisso ejus vocis officio, per
judicium integri sensûs quærere compro-
bentur. »

Et S. Basilius: « Quoniam conversionis mo-
dus proprius debet esse peccatoris, et ne-
cesse est, ut fructus ferantur, qui deceant
resipiscentiam, necessarium est ut iis fiat
confessio peccatorum, quibus dispensatio
mysteriorum Dei concredita est. Nam in
Actis, Apostolis, à quibus baptizabantur,
peccata sua confessi sunt omnes. »

Et S. Hieron.: « Quodcumque ligaveris su-
per terram, erit ligatum et in cœlis, et
quodcumque solveris super terram, erit
solutum et in cœlis. Alligat vel solvit epi-
scopus, et presbyter non eos qui insontes
sunt vel noxii, sed pro officio suo, cum pec-
catorum audierit varietates, scit qui ligan-
dus, scit qui ve solvendus. »

De absolutione à peccatis apertissimè dixit
Christus: *Accipite Spiritum sanctum; quorum
remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum
retinueritis, retenta sunt* (Joan. 20). Prote-
stantes appropinquant, quando docent se an-

nuntiare remissionem peccatorum, et declarare, quòd remissa sint peccata, quando excommunicatos post pœnitentiam ad communionem suam reassumunt, eosdemque promulgant reconciliatos. Calovius dicit: « Absolutio, quæ fit à verbi ministro, efficax omninò est, ita ut etiam in cœlis solvatur quicquid in terris solvitur. » Item: « Pœnitentia sacramentum non est propriè dictum, etsi absolutio sensu latiori sacramentum vocari possit. » (Ibid. disp. 50, Th. 7, pag. 172.)

Sed nomen *satisfactionis* abominantur protestantes, quamvis eorum prædecessor Joannes Hus satisfactionem admittat. (De Pœnit. fol. 57.)

Agnoscent protestantes, peccatorem proximo suo posse satisfacere. Agnoscunt catholici, satisfactionem pro culpâ peccatorum et pœnâ æternâ unicè et solitariè petendam esse ex meritis infinitis et infinitâ Jesu Christi satisfactione. At verò, quia sacra Scriptura multis ostendit exemplis, Deum post remissam peccatorum culpam et pœnam æternam, castigare peccatores pœnis temporalibus, existimant catholici afflictiones voluntarias, ex amore Dei et fide per charitatem operante susceptas, meritis et satisfactione Jesu Christi roboratas, placare iram Dei, et obtinere ab ejusdem misericordiâ remissionem istarum pœnarum temporalium; et hoc vocant satisfactionem pœnitentialem, et opera satisfactoria. Ab hâc doctrinâ non adeò recedunt protestantes, ut nonnulli existimant; neque enim negant, opera pœnitentialia, quæ gratiâ sancti Spiritûs in conversis et per conversos operatur, esse Deo grata, eidemque placere. Non negant dictum Apostoli: *Beneficentiæ et communionis nolite oblivisci; talibus enim hostiis promeretur Deus* (Hebr. 13, 16); monente scilicet Apostolo, in ejusmodi esse odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo (Philip. 4, 18.)

Praxis autem protestantium causam totam nobis tradit. Utquid enim publica instituunt jejunia, publicas orationes, quando vel bello premuntur, vel peste affliguntur, vel fami, aliisque Dei temporalibus subjiuntur flagellis; si non existiment ea opera Deo grata divinam indignationem avertere, et servire obtinendæ remissioni ab istis pœnis temporalibus? Atqui in eundem finem romani catholici orant, jejunant, largiuntur elemosynas, aliaque faciunt digna pœnitentiæ opera, quæ vocant satisfactoria, tanquàm Deo grata,

et fundata in satisfactione Jesu Christi; ideòque talia, quæ divinam placent indignationem, et pœnarum temporalium peccatorum obtineant remissionem, quorum culpa et pœna æterna, per divinam misericordiam, ex solâ consideratione meritorum et satisfactionis Jesu Christi est remissa. Vanus igitur est Curtius, dissert. theol. de Fundam., sect. 5, n. 5, pag. 112, somnians in errore fundamentali.

ANIMADVERSIONES.

Augustanæ confessionis protestantes se fusiùs explicuere super iis omnibus quæ ad pœnitentiam spectant in peculiari articulo, qui inscribitur: *De Confessione*. Tantùm abest, ut huic sacramento refragentur, ut se potiùs illud purgasse, et Evangelio conformius reddidisse gloriantur. Ponunt enim tanquàm certum, scholasticos theologos, et canonistas illud innumeris difficultatibus implicuisse. Verùm eos par erat animadvertere, se, propiùs ad Evangelium accedendi specie, à puriore antiquitate recedere. Aiunt ergo, « opus esse in Ecclesiâ extare purissimam et simplicissimam de pœnitentiâ doctrinam; » addunt: « Docemus contritionem esse necessariam; » subdunt: « Absolutionem non valere, nisi sufficienter contriti simus. »

Idem augustanæ confessionis lutherani ita pronuntiant: « Docent nostri retinendam esse in ecclesiis privatam absolutionem, et ejus dignitatem, et potestatem clavium veris et amplissimis laudibus ornant. » Secretam quoque peccatorum confessionem retinent, quam necessariam putant, ut absolutio conferri possit, quin tamen à confitentibus accuratam peccatorum recensionem requirant, quippe quæ in apostolorum scriptis non extet: « Diligenter in ecclesiis retinemus confessionem, sed ita ut doceamus enumerationem delictorum non esse necessariam jure divino, nec onerandas esse conscientias illâ enumeratione.... Nullum enim exstat in scriptis apostolicis præceptum de hâc enumeratione. »

Cùm Bellicensis episcopus dixit, confessionem protestantibus, ut reò scàmnum, esse formidini, calvinistas ob oculos habuisse videtur; nam augustanæ confessionis protestantes haud eam reformidare perspeximus. Contendunt tamen necesse non esse, atquè adeò fieri non posse, ut peccata singillatim enumerentur. Philippus Melanchthon in eundem prope modum loquitur in Confessione, quam

ad Franciscum I misit, et sanè propterea utile esse pronuntiat confessionem servari, quæ in Ecclesiâ tot ante secula in usu est : « Eam sanè, quæ multorum seculorum confessio comprobata fuit, et nunc quoque observatur, iudicio nostro prodest retinere. » Parisienses theologi in hujus articuli examine, postquam confessionem sacramentalem à Christo institutam esse animadverterunt, ita graviter ac scitè monent : « Magnoperè in confessione caveri debet nimia severitas, curiosa interrogatio, et indiscreta pœnitentiæ impositio. » Calvinistæ igitur aliam, quàm reverà est, confessionem imaginantur.

Ad satisfactionem quod attinet, optimè Bellicensis episcopus animadvertit protestantes ne ejus quidem nomen audire posse. Augustanæ confessionis protestantes dictitant satisfactiones, quæ olim in usu erant, impedisse, ne beneficia perspicerentur, quæ ex Christo Domino percipiebantur, quia rudes homines peccatorum suorum remissionem per sua ipsorum opera se obtinere putabant : « Satisfactiones obscurabant beneficium Christi, quia indocti putabant se remissionem culpæ consequi propter illa propria opera. » Canonicas autem pœnas, quæ prioribus Ecclesiæ seculis usui erant, non ampliùs servandas esse contendunt : « Veteres illi mores tempore consenuerunt, et antiquati sunt. » Verùm quid tandem prohibet, quominùs populus edoceatur, eique significetur, operum meritum omninò ex Dei gratiâ derivari, et nos per Christi merita satisfacere?

CAPUT XXVII.

De Indulgentiis.

Indulgentiæ versantur circa pœnas temporales quas Deus peccatoribus infligit, post remissionem culpam peccati et pœnam æternam. Protestantes hoc loco solent altum clamare, improbant quod nesciunt, et facientes quod improbant. Ipsi sibi persuadent, unum actum fidei, quo apprehenditur Jesus Christus cum omnibus suis meritis, efficere jubilæum et indulgentiam plenariam tum culpæ tum pœnæ temporalis et æternæ. Nos autem in meritis Christi remissionem culpæ et pœnæ æternæ inventientes, quærimus in iisdem meritis, per opera pœnitentialia, remissionem pœnæ temporalis; qualia apud ipsos, ad avertendas eas pœnas, post ejusmodi actum fidei essent inutilia, nisi nobiscum tenerent, esse facienda opera pœnitentialia, per quæ, vi meri-

torum Christi, pœna temporalis remitteretur.

Molinæus dicit : « Fideles pastores potestatem habent remittendi peccata. Quemadmodum Scriptura sancta dicit, quòd animas salvant pastores, eò quòd Deus istorum operâ illis salvandis utatur; ita docet, quòd pastores remittunt peccata, eò quòd Deus iisdem in eorum remissionem utatur. » Addit etiam : « Remittunt ergo omnes et singuli peccata etiam quoad omnem pœnam. » Atque hoc est, quod vocamus indulgentiam plenariam et plenissimam, quando peccata remittuntur quoad omnem pœnam temporalem. Convenit igitur inter catholicos et protestantes, esse in Ecclesiâ potestatem remittendi peccata, non tantum quoad culpam et pœnam æternam, sed etiam quoad pœnam temporalem : hoc enim fundatur in textibus S. Scripturæ, Matth. 16, 19; Joan. 20, 23.

Antiqua concilia, pro qualitate peccati, pœnitentiæ tempus imposuerunt; quod etiam ex variis causis abbreviârunt. Illæ autem pœnitentiæ non tantum imponebantur ad satisfactionem Ecclesiæ, sed insuper pro compensatione pœnæ temporalis vel in hac vitâ, vel in purgatorio pro peccatis ferendæ. Remissis verò illis pœnis canonicis, remittebatur pœna temporalis peccatis debita; alioquin enim Ecclesia indulgentiam concedens, remisisset fideles ad pœnas à Deo expectandas, neque illis attulisset commodum, sed potius detrimentum. Quapropter fatentibus protestantibus, esse in Ecclesiâ potestatem remittendi pœnas pro peccatis temporales, omninò dicendum est, antiqua concilia eas pœnas per indulgentias remisisse. Cujus quidem non obscura exstant vestigia in processu apostolico, quando dicit : *Sufficit illi, qui hujusmodi est, objurgatio hæc, quæ fit à pluribus.* Et infra : *Cui autem aliquid donâstis, et ego. Nam et ego, quod donavi, si quid donavi, propter vos in personâ Christi.* Et hæc quidem existimamus sufficere non contentiosis.

CAPUT XXVIII.

De negatoribus realis præsentiae corporis et sanguinis Christi sub speciebus panis et vini.

Quos protestantes suos prædecessores nominant, et testes veritatis compellant, eorum relationem si hoc loco proferamus, non erit de facili repudianda.

Joannes Hus scribit : « Apostoli et eorum successores catholici prædicant Christum, qui est crucifixus, verè et realiter in sacra-

« mēto venerabili esse cum sanguine et corpore. » Et mox : « Gentes autem scandalizantur in hoc, quod nos verè dicimus, in venerabili sacramento esse Christum, corpus ejus et sanguinem. De quorum numero fuit commentator Averrois, qui quærens philosophicam sapientiam, et inde stultificatus dixit : Pessima secta, quæ Deum suum devorat, per hoc denotans christianos. » Ethnicici igitur scandalizati propter eam doctrinam catholicam, eandem cum toto rejecerunt christianismo. Refert postea Joannes Hus, etiam inventos esse christianos, qui eandem veritatem negarent : « Magna hæresis fuit Berengarii, de quâ fuit infamatus, quia scilicet tenuit, quòd panis, qui in altari ponitur, ante consecrationem, est panis non consecratus, sed post consecrationem est solum panis consecratus, et non verum corpus Christi. »

Pizibram Hussita, ut hæresim, damnat sententiam Wiclefi negantis realem præsentiam Christi in S. Eucharistiâ ; et testatur eandem sententiam à multis aliis, tanquàm hæresim, esse damnatam. Constat etiam ex libris Wiclefi, eum negasse realem præsentiam in S. Eucharistiâ ; quamvis scribat : « Dici potest, quòd panis ille sacramentalis est ad illum modum spiritualiter corpus Domini ; » et addat, quòd Christus « habet esse spirituale in hostiâ. » Idem tamen seipsum explicans apertissimè loquitur : « Cùm mens catholici non capit, quòd panis sit corpus Christi, nisi intelligendo figurativè, cùm identificatio non sit possibilis, ideò absque omni ambiguitate hæc est figurativa : *Hoc est corpus meum.* »

Theologi Wirtembergici superioris seculi nominant auctores anabaptistas, Carolstadium, Zwinglium, tanquàm negantes realem præsentiam Christi in S. Eucharistiâ ; quorum octo diversas referunt sententias.

ANIMADVERSIONES.

Bellicensis episcopus in hoc capite varias protestantium Ecclesiarum super Eucharistiâ sententias admodum enucleatè ac dilucidè explicat. Melanchthon in suâ fidei Confessione ad Franciscum I missâ, augustanam confessionem omninò confirmat : « Agnoscimus, inquit, et confitemur omnes, sublati, quæ inter nos diu viguerunt, altercationibus, quòd Dominus Jesus, quemadmodum in ultimâ Cœnâ, ita etiam hodiè discipulis suis,

« et credentibus, suum verum corpus et sanguinem verè manducandum et bibendum det in cibum animarum et vitæ æternæ, ita ut Christus in nobis, et ipsi in Christo maneamus ; quòdque ex verbis Christi, dùm ait : *Hoc est Corpus meum, Hic est Sanguis meus,* nefas est aliud colligere, quàm in sacramento veram veri corporis et sanguinis Domini præsentiam. »

Quamvis hæc verba clara et diserta sint, omninò tamen lutherani invicem non consentiunt, ac Melanchthon ipse super hæc re sibi non constat. Ad Calvini explicationem quodammodò accessisse videtur. In quâdam epistolâ, quam ad Vitum scripsit, id negat, quod Lutherani consubstantiationem appellabant, perinde ac si Christi corpus in pane conclusum, eique affixum fuisset. Sacramentum hoc, æquè ac cætera, usu contineri contendebat, et quod inde consequitur, Christi corpus et sanguinem eo tantum tempore adesse, quo Eucharistia recipiebatur. Longius etiam progreditur, ne latum quidem unguem ab eorum sententiâ recedens, qui realem præsentiam in virtutis et efficacis præsentia positam volunt. En ipsa Melanchthonis verba : « Ego, ne longius recederem à veteribus, posui in usu sacramentalem præsentiam, et dixi, datis his rebus, Christum verè adesse, et efficacem esse. Id profectò satis est. Nec addidi inclusionem, aut conjunctionem talem, quâ affigeretur τῷ ἄρτῳ τὸ σῶμα, aut ferruminaretur, aut misceretur. Ego verò etsi, ut dixi, realem præsentiam pono, tamen non pono inclusionem, seu ferruminationem, sed sacramentalem, hoc est, ut signis positis adsit Christus verè efficax. »

Quod autem ad Tigurinam confessionem attinet, ea sanè Zwinglii, qui ejus auctor fuit, sententiam sequitur. Hujus hominis doctrinam nobis exhibet Lavaterus, qui et ipse Tigurinus, et ex eadem sectâ erat, in hæc verba : « Zwinglius docebat corpus et sanguinem Christi spiritualiter, non ore, sed mente ac fide percipi ; et hæc verba Christi : *Hoc est Corpus meum,* exponebat per tropum. »

Haud immeritò Bellicensis episcopus dixit, Genevenses, spectatis eorum confessionis puris putisque verbis, non alio, quàm catholicos, sermone uti ; at re tamen ipsâ, ab iis longissimè distant. Calvinus cùm mediâ quâdam viâ lutheranos inter et zwinglianos incedere voluisset, ut eos invicem conciliaret, se in labyrinthum conjecit, è quo se extricare non po-

tuit. Per has locutiones, *realiter*, *verè*, *substantialiter*, cum lutheranis, atque adeò cum romanis-catholicis agnoscere videbatur, Christi corpus non per tropum aut figuram solummodò, sed reapsè in Eucharistià esse, quæ sanè nunquàm ejus opinio fuit. Cùm enim addiderit istud ibidem corporaliter non esse, ejus realitas metaphysica et imaginaria prorsùs evadit. Quod in causâ fuit, ut calvinistæ ad virtutis et efficacisë vocabula confugere cogerentur, utpote qui non aliam realitatem, quàm eam agnoscerent. Quâ in re veri zwingliani sunt, ut ex ministrorum Albertini et Claudii libris licet intelligi.

Nonnihil in iis emendandum occurrit, quæ Bellicensis episcopus de Londinensi Confessione pronuntiat. Quamvis enim Anglicani episcopales communionem genu flexo suscipiant, quemadmodùm in Romanâ Ecclesiâ servatur, se tamen haud propterea Eucharistiam adorare contendunt. Quamobrem, Carolo II regnante, huic eorum Liturgiæ loco additum est, eos etsi genu flexo Communionem perciperent, haud nihilominùs adorare. Quod porrò ad eorum fidem spectat, quâ demùm ratione Christus in Eucharistiâ sit, omninò delinire non audent. Catholicorum tamen *transsubstantiationem*, Lutheranorum *consubstantiationem* et *Zwinglianorum* figuram rejiciunt. Ac dùm id agitur, ut suam candidè opinionem explicant, fatentur, rationem, quâ Christus in hoc sacramento est, penetrabilem omninò non esse; verùm agnoscunt ejus corpus et sanguinem in eo verè et realiter esse; rationem autem, quâ ibidem est, curiosiùs inquirendam non esse.

Dalesius à Turre non immeritò pronuntiavit in suâ super Eucharistiâ collatione, an. 1701 Montalbani typis impressâ, « Anglos episcopales, cùm Ecclesiam deseruerunt, obsequi et venerationis erga tantum mysterium saltem aliquam speciem retinuisse. » At hæc alia verba, quæ addit : « Super pane et super vino consecrationem edunt eâdem formâ, quâ Ecclesia; quod equidem in eorum Liturgiâ verum ostendi, non omninò vera sunt. » Quamvis enim, ad consecrationem quod spectat, Missale Latinum prope ad verbum exscripserint, precem sustulerunt, quæ in omnibus Liturgiis, occurrit, cum hoc tamen discrimine, quòd in Græcis aliisque Orientalibus Liturgiis, ea verba : *Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus*, hanc precem antevertunt, in Missis autem Latinis subsequuntur. Qui porrò inter

Anglos reformatores primi extiterunt, haud satis mente valuerunt, ut perspicerent se ex Liturgiâ rem adimere, quæ in eâ ab Ecclesiæ incunabulis occurrebat, quæque etiamnum ibidem occurrit.

Tametsi *transsubstantiationis* vocabulum novum sit, res tamen per idem vocabulum significata, nova non est. Veteres Ecclesiæ Patres de reali, quæ sit panis et vini in corpus et sanguinem Christi, mutatione locuti sunt. Et quidquid Protestantes super hæc re dicunt, nonnisi cavillationibus, et ratiunculis, quæ nihil habent soliditatis, continetur. Non philosophiâ nimirum, sed revelatione hujus mysterii veritas nititur. Guillelmus Forbesius, licet è Protestantium numero esset, non potuit quin ita scriberet : « Quod ad transsubstantiationem attinet, admodùm periculosè, et nimis audacter negant multi Protestantes Deum posse panem substantialiter in corpus Domini convertere. »

Et sanè Lutherani Wittembergenses in fidei Confessione, quæ typis edita fuit an. 1552, ut Trid. concilio exhiberetur, quæque in Protestantium fidei confessionum collectione rursùs impressa prodiit, transsubstantiationem non negant, quasi sit ex earum rerum numero, quæ fieri non possunt; imò verò eam Deo possibilem asserunt, sed eandem negant, quia neque in sacris litteris firmatam putant, nec veteri Ecclesiæ nota videtur : « Credimus, inquit, etiam omnipotentiam Dei tantam esse, ut possit in Eucharistiâ substantiam panis et vini vel annihilare, vel in corpus et sanguinem Christi mutare. Sed quòd Deus hanc absolutam omnipotentiam in Eucharistiâ exerceat, non videtur esse certo verbo Dei traditum, et apparet veteri Ecclesiæ fuisse ignotum. »

Quoad Missæ sacrificium, Veronius post Vasquesium inter Jesuitas doctum animadvertit, « non esse fide certum, hoc absolutum sacrificium esse; satis esse, illud haberi sacrificium *proprium*, sed *commemorative*. » Quid impedit, subdit Veronius, quominùs ejusmodi relativo, seu commemorativo sacrificio subscribatur? Lutherani Wittembergenses in suâ fidei Confessione fatentur veteres ecclesiasticos scriptores Eucharistiam *sacrificium* et *oblationem* appellasse; sed hi veteres Patres, inquit, suam mentem explicant, sacrificii nomine nihil aliud intelligentes quàm sacrificii memoriam, quod in cruce Christus obtulit : « Fatemur quidem, quòd veteres ec-

« ecclesiastici scriptores vocaverint Eucharistiam
« sacrificium et oblationem; sed se ipsi expo-
« nunt, quòd nomine sacrificii intelligant me-
« moriam, adnuntiationem, seu prædicationem
« sacrificii, quod Christus semel in cruce
« peregit. » Id porro non admodum ab eo
remotum videtur, quod Catholici sacrifi-
cium *relativum*, seu *commemorative* nuncu-
pant.

Id sanè juris Lutheranis tribuendum est,
eos in rebus omnibus ab Ecclesiâ Romanâ mi-
nùs quàm Zwinglianos et Calvinistas remotos
esse. Missam veluti quamdam apud se retine-
runt, et Protestantes cæteros ferre non pos-
sunt, qui super hoc negotio tam acriter in
Catholicos invecti sunt. Itaque Melanchthon in
fidei Confessione, quam ad Franciscum I, Ec-
clesiæ suæ nomine misit, abusus potius, qui
ejus judicio obsacerdotum inscitiam in Missam
irrepserant, quàm ipsam per se Missam impro-
bat. Is quidem autumat, mercenariis sacerdo-
tibus ab altari remotis, Missam in pristinam
dignitatem restitui posse. Nos sanè, inquit,
nunquàm Missam damnare voluimus, sed abu-
sus tantum, quos Missæ privatæ induxerunt.
Ipsæ ejus verba afferre juvat, ut cæteris Pro-
testantibus clariùs appareat, eos immeritò se
adeò Missæ infensos ostendere: « Missarum
« contemptum apud multos induxit indocta et
« sordida sacrificulorum multitudo, qui nihil
« aliud sciunt quàm Missari.... Fortassè remotis
« his Missarum conductitiis nundinatoribus,
« restituetur Missæ suus honor; neque verò
« Missam ipsam damnare unquàm voluimus,
« sed abusus tantum et vitia. » Nos, addit,
consuetam Missæ formam servavimus, seu po-
tius restituimus, ut nihil novi in eam induxe-
rimus. Equidem, pergit Melanchthon, opta-
rem, eos, qui veterem Missæ formam penitus
aboleverunt, idem prorsus ac nos facere. Quid
enim est, cur cæremoniæ mutantur, cùm nulla
necessitas id fieri jubet? « Nos quidem (ejus
« verba sunt) usitatam Missæ formam aut reti-
« nuimus, aut restituimus, adeò ut vix dissi-
« militudo ulla agnosci possit; et optârim idem
« facere nonnullos, qui veterem Missæ for-
« mam omninò abjecerunt. Quorsum enim
« attinet cæremonias mutare, cùm opus non
« est? »

Denique ad communionem sub utrâque
specie quod spectat, cùm id quidem Ecclesia
Romana inter puræ disciplinæ capita referat,
facilè posset Protestantibus fieri satis, si eos
hic unus articulus à Catholicis segregaret.

Reputare nimirum debent, Baptismum, insti-
tutionis suæ vi, per immersionem collatum
fuisse, et *baptizandi* verbum ipsum, *immer-
gere*, significare. Idem tamen eam baptizandi
rationem servârunt, quâ Occidentis Ecclesiæ
tantum utuntur. Quidni, quoad adeptum ca-
licem, idem præstent? Melanchthon sanè in
suâ fidei Confessione Communionem sub utrâ-
que specie divini juris esse non credidit.
Ita enim pacem ait à papâ restitui posse, ut
integrum cuique relinquat pro arbitratu iis-
dem speciebus uti, prohibeatque, ne se mutuò
alii alios damnent: « Porro facilè mederi his
« tumultibus sine ullo magno detrimento po-
« test, si sublatâ prohibitione relinqueret usum
« liberum, et constitueret, ne qua pars altera
« dampnaret. Hæc libertas plurimum ad tran-
« quillitatem conducere, neque noceret ulli
« generi hominum. »

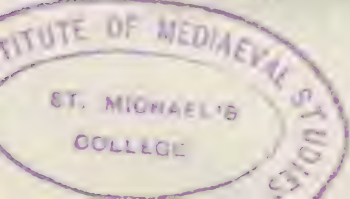
CAPUT XXIX.

Appropinquatio reformationum.

Confessio Helvetica ponit triplicem mandu-
cationem; unam corporalem, « quâ cibus in os
« recipitur ab homine, dentibus atteritur, et
« in ventrem deglutitur; » quod manducatio-
nis genus intellexerunt olim Capharnaitæ. Al-
teram spirituales, « quâ manente in suâ
« essentiâ et proprietate corpore et sanguine
« Domini, ea nobis communicantur spirituali-
« ter. » Tertiam sacramentalem, « quâ fidelis
« non tantum spiritualiter et internè participat
« de vero corpore et sanguine Domini, sed fo-
« ris etiam accedendo ad mensam Domini,
« accipit visibile corporis et sanguinis Domini
« Sacramentum. » Et postea: « Consequens
« est, nos non habere Cœnam sine Christo, in-
« terim tamen habere Cœnam incruentam
« et mysticam, sicut universa nuncupavit ve-
« tustas. »

Sed Catholici repudiant manducationem
Capharnaiticam: Catholici agnoscunt mandu-
cationem spirituales, de quâ (teste eâdem
Confessione) loquitur S. Augustinus: « Quid
« paras dentem et ventrem? Crede et mandu-
« casti. » Catholici credunt et docent mandu-
« cationem sacramentalem, in quâ, « qui foris
« verâ fide sacramentum percipit, idem ille non
« signum duntaxat percipit, sed re ipsâ quoque
« fruitur. » Non enim est Cœna sine Christo,
sed tamen incruenta est mystica. Si magis ex-
plicassent eam manducationem sacramenta-
lem, fortè magis patuisset intentio.

Confessio Gallica: « Affirmamus sanctam

« Cœnam Domini, alterum videlicet sacramen-
 « tum, esse nobis testimonium nostræ cum
 « Domino nostro Jesu Christo unionis, quo-
 « niam non est duntaxat mortuus semel, sed
 « etiam verè nos pascit et nutrit carne suâ et
 « sanguine, ut unum cum ipso facti, vitam cum
 « ipso communem habeamus. »

Sic dicunt Catholici, Christum esse pro
 nobis verè mortuum et resuscitatum, et ita
 verè nos pascere et nutrire suâ carne et san-
 guine, ut cum ipso fiamus unum.

Addit : « Quamvis enim nunc sit in cœlis,
 « ibidem etiam mansurus, donec veniat mun-
 « dum judicaturus, credimus tamen, eum ar-
 « canâ et incomprehensibili Spiritûs sui vir-
 « tute nos nutrire et vivificare, sui corporis
 « et sanguinis substantiâ per fidem appre-
 « hensâ. »

Sic dicunt Catholici: Quamvis Christus nunc
 sit in cœlis, atque ibi mansurus ad ultimum
 usque judicium, credimus tamen, eum arcanâ
 et incomprehensibili virtute nos nutrire et
 vivificare sui corporis et sanguinis substantiâ,
 si fidem ejus verbis adhibeamus, et purâ con-
 scientiâ accedamus.

Concludunt : « Dicimus autem, hoc spiri-
 « tualiter fieri, non ut efficacix et veritatis
 « loco, imaginationem aut cogitationem sup-
 « ponamus, sed potius, quoniam hoc myste-
 « rium nostræ cum Christo coalitionis tam
 « sublime est ut omnes nostros sensus totum-
 « que adeò naturæ ordinem superet : denique
 « quoniam cùm sit divinum ac cœleste, non-
 « nisi fide percipi et apprehendi potest. »

Hæc verba adeò Romana sunt, ut sententiâ
 Ecclesiæ nostræ vix explicari possit nisi vel
 idem dicamus, vel simile. Optimè enim osten-
 dunt, quid sacramentalis manducatio habeat
 diversi à manducatione merè spirituali, de
 quâ agit Confessio Helvetica. Hæc enim non
 adeò sublimis est, ut mysterium vocari de-
 beat : cùm tamen sacramentalis veritatem
 habeat, et efficaciam, et tam sublime sit myste-
 rium, ut ordinem naturæ superet, et non nisi
 fide percipi et apprehendi possit.

Iterum : « Credimus Deum nobis reipsâ, id
 « est, verè et efficaciter donare quicquid ibi
 « sacramentaliter figurat, ac proinde cum si-
 « gnis jungimus veram possessionem ac
 « fruitionem ejus rei, quæ ibi nobis offertur.
 « Itaque affirmamus, eos qui ad sacram mensam
 « Domini puram fidem, tanquàm vas quoddam,
 « afferunt, verè recipere, quod ibi signa testi-
 « ficantur; nempe corpus et sanguinem Jesu

« Christi non minùs esse cibum ac potum ani-
 « mæ, quàm panis et vinum sunt corporis
 « eibus. »

Quis non diceret, ea verba, uti sonant,
 esse Romano conscripta calamo? Post Con-
 fessiones publicas dicit Davenantius : « Pro-
 « nuntiavit undecumque doctissimus Bucerus,
 « in re et animo fuisse concordiam, in verbis
 « tantùm et loquendi modis aliquam varieta-
 « tem. Dixit enim ipse Lutherus : Si creditis et
 « docetis in sacrâ Cœnâ verum corpus et
 « verum sanguinem Domini exhiberi, dari et
 « sumi, et non panem et vinum tantùm; et
 « quòd hæc perceptio et exhibitio verè fiat et
 « non imaginariè, inter nos convenit. Eodem
 « tempore concessit Bucerus sociique ejus,
 « verum Domini corpus et verum sanguinem,
 « cum visibilibus signis pane et vino exhiberi,
 « dari et sumi. »

Constat igitur, verum corpus et verum san-
 guinem Domini exhiberi, dari et sumi; et ut
 modum intelligamus, audiendus est Davenan-
 tius.

Prosequitur, et dicit hanc fuisse sententiam
 Helveticarum Ecclesiarum : « Quanquàm ne-
 « gant fieri transubstantiationem, nec sentiunt
 « fieri localem inclusionem in pane, aut dura-
 « bilem aliquam conjunctionem extra usum
 « Sacramenti, tamen concedunt sacramentali
 « unionem panem esse corpus Christi, et por-
 « recto pane simul adesse et verè exhiberi
 « corpus Christi. »

Non est hic quæstio, an fiat transubstantia-
 tio, an fiat localis inclusio, vel durabilis con-
 junctio. Agnoscitur hic, panem sacramentali
 unionem esse corpus Christi, et porrecto pane
 simul adesse et verè exhiberi corpus Christi,
 quòd si non tantùm intelligerent de spirituali
 præsentia et exhibitione, sed etiam quòd datio
 sacramenti per Ecclesiæ ministrum esset vera
 exhibitio corporis Christi sacramentaliter præ-
 sentis, hic nulla lis superesset.

Hallus dicit : « Secundum est de modo per-
 « ciipiendi Christum in Eucharistiâ : Inibi
 « scilicet verè et realiter exhiberi et mandu-
 « cari corpus Christi, unâque cum terrenis hisce
 « elementis accipi fatentur utrique. » Et mox :
 « Facile concedimus utrique, etiam indignos
 « manducare istud, quod unionem sacramentali
 « corpus Christi est, ac proinde reos esse cor-
 « poris et sanguinis Jesu Christi. » Mox : « Quous-
 « que verò se extendat vis unionis istius sacra-
 « mentalis, terminusque modi manducationis
 « sive oralis sive spiritualis, litigent in scholis

« theologi; non est quòd Christiani istud nimis
 « anxie disquirant. Vide August. lib. contr.
 « Donat. post Collat. c. 25. »

Si hoc consilium ab initio secuti fuissent reformati, et tantum præstitissent pro unitate catholicâ retinendâ, quantum nunc remittunt pro fraternitate Lutheranorum obtinendâ, non fuisset necesse ex hoc capite ad divisionem ecclesiasticam pervenire. Si enim simpliciter credidissent in S. Eucharistiâ verè et realiter exhiberi et manducari Corpus Christi; si concessissent indignos manducare istud, quod unione sacramentali corpus Christi est, ac proinde reos esse corporis et sanguinis Jesu Christi; si non anxie disquisivissent, quousque se extenderet vis unionis istius sacramentalis, nullâ ratione ab unitate fidei et charitatis fuissent dimoti.

Calvinus dixit: « Verè in Cœnâ datur nobis
 « corpus Christi, ut sit animis nostris in ei-
 « bum salutarem: hoc est, substantiâ corporis
 « Christi pascuntur animæ nostræ, ut verè
 « unum efficiamur cum eo. » Et postea: « Non
 « ergo vacuum et inane signum nobis propo-
 « nitur, sed verè carnis et sanguinis Domini
 « fiunt participes, qui fide promissionem hanc
 « recipiunt. »

Item, docet, comedere Christi carnem, non esse solum credere, sed verè participem fieri carnis ejus, et ponit exemplum: « Quemadmo-
 « dum enim non aspectus, sed esus panis ali-
 « mentum corporis sufficit, ita verè ac penitus
 « participem Christi animam fieri convenit. » Et postea: « In sacrâ suâ Cœnâ jubet me cum
 « symbolis panis ac vini corpus ac sanguinem
 « suum sumere: nihil dubito, quin et ipse
 « verè porrigat, et ego recipiam. »

Item, docet, non posse ingenio comprehendere hoc mysterium, sed solâ fide: « Nihil restat,
 « nisi ut in ejus mysterii admirationem pro-
 « rumpam, cui nec mens planè cogitando, nec
 « lingua explicando par esse potest. » Et rur-
 « sus: « De modo si quis me interroget, fateri
 « non pudebit, sublimius esse arcanum, quàm
 « ut vel meo ingenio comprehendere, vel enar-
 « rari verbis queat. »

Quòd si hic substitisset Calvinus, nullam invenisset rationem dissentendi ab Ecclesiâ catholicâ. Illa enim docet, in S. Eucharistiâ dari nobis corpus Christi, ut ejus substantiâ animæ nostræ pascantur, et verè unum efficiamur cum eo; docet, non vacuum et inane signum nobis proponi, sed nos verè carnis et sanguinis Domini fieri participes, qui fide per

charitatem operante hanc promissionem recipimus; docet animas nostras verè ac penitus Christi participes fieri; et cum symbolis panis ac vini corpus et sanguinem ipsius sumi, nihilque dubitandum esse, quin et ipse verè porrigat, et nos verè recipiamus; docet, ejus mysterii admirandam esse altitudinem, quam nec mens concipiat, nec lingua eloquatur, quia sublimius est arcanum, quàm ut ingenio possit comprehendere.

Putamus ipsos reformatos non difficulter perspicere, quantoperè in prædictis accedant publicæ confessiones, et auctores nominati ad doctrinam catholicam: et si sincerè hoc sentiant, quod loquuntur, non videmus ullam causam, cur à nobis dissentiant.

CAPUT XXX.

Proponitur doctrina catholica.

Summam doctrinæ catholicæ exprimit concilium Tridentinum his verbis: « Principio
 « docet sancta synodus, et apertè ac simplici-
 « ter profitetur, in almo S. Eucharistiæ sa-
 « cramento, post panis et vini consecrationem,
 « Dominum nostrum Jesum Christum verum
 « Deum atque hominem, verè, realiter ac sub-
 « stantialiter, sub specie illarum rerum sensi-
 « bilium contineri. »

Credimus Christum adesse *verè*, et, ut dicit idem concilium, *non solum in signo aut figurâ*. Ita dicit allegata Confessio Helvetica, fideles in manducatione sacramentali non tantum spiritualiter et internè participare de vero corpore et sanguine Domini; sed eos, qui foris verâ fide sacramentum percipiunt, « non
 « signum duntaxat percipere, sed reipsâ quo-
 « que frui. » Ita dicit Confess. Gall. quòd
 « Christus verè nos pascit et nutrit carne suâ
 « et sanguine, neque efficacæ et veritatis loco,
 « imaginationem aut cogitationem supponi; » sed Deum « nobis reipsâ, id est, verè et effica-
 « citer, donare quicquid ibi sacramentaliter
 « figurat; ac proinde cum signis conjungi ve-
 « ram possessionem ac fruitionem ejus rei quæ
 « ibi nobis offertur. » Et Hallus: « In Eucha-
 « ristiâ verè et realiter exhiberi et manducari
 « corpus Christi. » Et Calvinus: « Non vacuum
 « et inane signum nobis proponitur, sed verè
 « carnis et sanguinis Domini fiunt participes,
 « qui fide promissionem hanc recipiunt. »

Credimus Christum adesse *realiter*. Et sic dicit Hallus, *realiter* exhiberi et manducari corpus Christi. Credimus Christum adesse *substantialiter*, atque eo intelligimus, Christum

non solâ virtute adesse in hoc sacramento. Ita dicit Confessio Helvetica, fideles non tantum in signum percipere, sed *re ipsâ* quoque frui. Res autem ipsa non est solâ quædam virtus, sed ipse Christus. Confessio Gallica non in solâ virtute subsistit, sed tradit, Christum arcanâ et incomprehensibili Spiritûs sui virtute nos nutrire et vivificare *corporis et sanguinis sui substantiâ* : Addit: « Corpus et sanguinem Jesu Christi non minus esse cibum ac potum animæ, quàm panis et vinum sint corporis cibus. » Credimus corpus Domini sub illis speciebus sensibilibus *contineri*. Atque hic est nodus difficultatis præcipuæ; ubi necesse est considerare, quid concedant reformati, et in quo allucinentur.

Concedit Confessio Helvetica, in manducatione sacramentali accipi visibile corporis et sanguinis Domini sacramentum. Hæc sacramentalis manducatio efficaciam habet et veritatem, ac tam sublime est mysterium, ut sine fide percipi et apprehendi nequeat; quemadmodum dicit Confessio Gallica: cùm corpus et sanguis Jesu Christi non minus sint cibus et potus animæ, quàm panis et vinum sint corporis cibus. Atque hinc approbante Davenantio, et attestante Bucero, in re et animo est concordia, cùm in sacrâ Coenâ verum corpus, et verus sanguis Domini verè exhibeatur et detur; fatentibus Ecclesiis Helveticis, sacramentali unione panem esse corpus Christi, et porrecto pane, simul adesse et verè exhiberi corpus Christi. Quocirca non malè Hallus dicit, etiam indignos manducare istud quod unione sacramentali corpus Christi est; ac proinde reos esse corporis et sanguinis Jesu Christi: nec scrupulosè indagandum, quousque se extendat vis unionis istius sacramentalis, donec idipsum per legitimam aliquam synodum ulteriùs decidatur, juxta monitum Zanchii: neque enim pudet nos fateri, sublimius esse arcanum, quàm ut à nobis comprehendendi vel verbis enarrari possit.

Hæc omnia si sincerè concedunt reformati, quî fieri potest, ut vellent negare, « Dominum nostrum Jesum Christum, verum Deum atque hominem, verè, realiter ac substantiâ liter sub speciebus sensibilibus contineri? » Nam si tantum est mysterium, tantum arcanum, ut sine fide percipi et apprehendi nequeat, nullusque sufficiat illud vel cogitando assequi, vel enarrando explicare, necesse est vel hoc ipsum dicere, in quo ratio tanti mysterii captum nostrum superet, quando spiri-

tualis manducatio, et adjunctio symbolorum tantam sublimitatem non continet. Et si panis eucharisticus propter unionem sacramentalem est corpus Christi, et porrecto pane, simul adsit, detur et verè exhibeatur corpus Christi, ita ut indigni illud manducantes rei fiant corporis et sanguinis Christi, putamus neminem futurum, quî non judicet, reformatos illud ipsum docere, quod docemus, acceptis eorum verbis in propriâ et usitatâ significatione.

Ut autem illi, qui moderatè agunt, faciliùs advertant in quo allucinentur, conabimur, per gratiam Dei, fundamentum totius negotii (post Milletierium) pro nostrâ tenuitate explicare; eosdem rogantes ut, sepositis præjudiciis, ipsa rerum expendant momenta.

Quando agitur de communione corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi, non apprehendunt reformati corpus et sanguinem pretiosissimum juxta causas et rationem *mysterii*; quæ quidem sunt eadem causæ nostræ cum iisdem communionis; sed apprehendunt corpus et sanguinem Domini secundum conditiones et circumstantias suæ *materiæ*.

Hinc ortæ sunt difficultates non minus inutiles quàm odiosæ, quando inquiritur an unum idemque corpus possit simul esse in pluribus locis. An corpus possit alicubi esse, et non occupare locum, nec esse visibile nec palpabile. In quibus et similibus difficultatibus, sese cum primis fundarunt reformati; et è quibus subtilissimè disputarunt adversus catholicos, docentes, nos communicare corpori et sanguini Domini nostri Jesu Christi, quî in institutione S. Eucharistiæ, verè et cum effectû mutavit panem et vinum in suum corpus et sanguinem, faciens ea sacramenta gratiæ. Quod cùm omnes SS. Patres apertissimè tenuerint, quorum usque hûc sententiam sequuntur Catholici, nullam tamen de prædictis difficultatibus, tanquàm momenti aliquid habentem, moverunt; nulli eorum oborta est dubitatio, ut qui probè scirent, agi in S. Eucharistiâ de corpore et sanguine Jesu Christi secundum rationem sui mysterii, juxta quam fideles iisdem communicant.

Nullo igitur modo indagandum est, quomodo idem corpus possit simul esse in pluribus locis; vel an possit alicubi esse præsens, et non occupare locum, nec palpari, nec videri, cùm omnes istæ et similes difficultates concernant conditiones et circumstantias materiæ corporalis, et conjunctorum accidentium, quæ locum non habent in ratione mysterii, juxta

quam communicamus corpori et sanguini Domini nostri Jesu Christi.

Hæc erronea hypothesis avertit Wiclefum à doctrinâ catholicâ, uti in præcedentibus ostendimus : atque hæc eadem hypothesis reformatos movit ad rejiciendam communionem corporalem fidelium cum corpore et sanguine Domini, et defendendam solam communionem spiritualem, uti et sacramentalem, quatenus addit elementis conditionem significandi corpus et sanguinem Jesu Christi ; quantumvis frequenter loquantur de mysterio incomprehensibili et arcano inenarrabili, ne videantur ab orthodoxo primitivæ Ecclesiæ consensu recessisse ; cum tamen ipsorum sententiâ nullum complectatur arcanum, nullum mysterium.

Si ergo reformati à nobis petant : Quomodo fieri possit, ut idem corpus sit in pluribus simul locis, respondemus, eam propositionem indefinitam non continere assertionem fidei catholicæ. Non docet Ecclesia, nec unquam indefinitè docuit et universaliter, unum corpus posse simul esse in pluribus locis : imò inveniuntur doctores catholici non infimi nominis, qui id apertè et constanter negent.

Docet Ecclesia catholica, corpus Christi simul esse in pluribus locis, secundum suam existentiam sacramentalem, et secundum modum existendi sacramentaliter ; non autem secundum modum existendi naturalem, vel secundum modum existendi naturaliter, juxta quem in uno tantum est loco, nempe in cœlo, et ad dexteram Dei Patris.

Quocirca, qui proponunt eam quæstionem, et ejusmodi difficultates objectant contra præsentiam Christi in pluribus locis, in quibus S. Sacramentum est ; eorumdem est explicare, quæ sit existentia sacramentalis corporis Christi, et modus existendi sacramentaliter : atque eo ipso perspicient, suas difficultates ad rem non facere, et quòd esse in pluribus simul locis nullo modo repugnet existentie sacramentali corporis Christi.

Sed ipsi nec intelligunt, nec explicare possunt modum existendi sacramentalem corporis Christi, ut candidè fatentur, agentes de magnitudine mysterii, et sublimitate hujus arcani ; et nonne seipsos judicabunt temerarios et ridiculos, qui difficultates proponunt adversus existentiam sacramentalem, quam non intelligunt, et modum existendi sacramentalem, quem nequeunt explicare ? Porro existentiam sacramentalem esse existentiam spiritualem,

sive ad modum spiritus, 1 Cor. 15, omninò indubium est : *Si est corpus animale, est et spirituale*. Unde et Christus dicitur 45, 46, *factus in spiritum vivificantem et homo cælestis*. Clemens Alexandrinus dicit : « Duplex est sanguis Domini : alter enim est carnalis, quo redempti sumus ab interitu ; alter verò spiritalis, quo scilicet uncti sumus. » Hoc de SS. Eucharistiâ accipiens, lib. 2. Pædag., pag. 151, B.

Fundamentum universarum difficultatum, quæ à reformatis moventur, non concernit nisi existentiam Christi naturalem, cui repugnet esse in pluribus locis. Sed Ecclesia catholica non docet, corpus Jesu Christi esse in S. Eucharistiâ secundum modum existendi naturalem ; quæ expressè contrarium tradit. Ita quidquid reformati proponunt contra veritatem realis præsentie corporis Christi in S. Eucharistiâ, procedit ex allucinatione, neque impugnat doctrinam catholicam : consequenter nullus doctor catholicus tenetur ejusmodi objectionibus respondere, tanquam procedentibus ex hypothesi nec catholicâ nec admissâ.

Hoc itaque tenendum est, Ecclesiam catholicam nunquam docuisse indefinitè et universaliter : « Unum idemque corpus posse simul esse in pluribus locis ; » nunquam tradidisse : « Aliud quàm Christi corpus, posse habere existentiam sacramentalem, aut esse sacramentum. »

Quamvis verbis exprimi nequeat, quæ qualisque sit ratio, quis modus existendi sacramentaliter, potest tamen intellectus fide illuminatus comprehendere, firmiter credendum esse, eum existendi modum non esse Deo impossibilem, secundum apertam totius antiquitatis professionem, de hoc SS. Sacramento in verâ Ecclesiâ loquentis. Illi enim perpenderunt, Redemptorem nostrum verbis claris et disertis, post benedictionem panis et vini, dedisse proprium suum corpus et proprium sanguinem, testantibus Evangelistis et sancto Paulo.

Quocirca eorum sistenda est temeritas, qui hanc veritatem alio modo volunt explicatam, quàm quo à SS. Patribus constanter et perpetuò ab Apostolis hucusque in Ecclesiâ est proposita. Certum enim est, modum existendi sacramentalem corporis Christi, qui verbis explicari non potest, esse punctum sapientiæ divinæ operantis in mysterio, quod oculus non vidit, quod auris non audivit, quodque in cor

hominis non ascendit : atque ideò tantâ cum reverentiâ de hoc mysterio locuta est tota orthodoxa antiquitas.

Verùm qui rationem mirabilium Dei non possumus comprehendere : quòd tamen sint mirabilia, et capacitatem intellectûs nostri superantia, licet intelligere ex fine et effectu quem in nobis operantur : ita ut intelligamus modum esse mirabilem, quo corpus Christi nobis datur in SS. Sacramento, et secundùm quem sacramentaliter est præsens ; post benedictionem panis et vini, ut eum dignè recipiamus ad salutem, oportet considerare finem et effectum, ratione quorum Redemptor noster istud sacramentum instituit.

Nam Redemptor noster, ex hoc mundo abiturus ad Patrem, instituit hoc S. Sacramentum, in quo cumulavit divitias amoris sui erga homines, faciens memoriam suorum mirabilium, mandansque illud celebrari in sui memoriam, et à sumentibus annuntiari mortem suam, donec veniat judicare mundum. Voluit autem hoc sacramentum accipi, tanquàm cibum animarum spiritualem, quo nutriantur, et roborentur, quotquot vivunt vitâ ejus, qui dixit : *Qui manducat me, vivet propter me*; voluit esse antidotum adversùs peccata quotidiana, quoque præservedur adversùs mortalia : voluit esse pignus gloriæ nostræ et felicitatis æternæ : voluit esse symbolum ejus corporis ; cujus ipse est caput, et cui nos voluit conjungi tanquàm membra, per fidem, spem, charitatem, ut omnes idem dicamus, et non sit schisma in corpore.

Juxta finem et effectum in institutione divini hujus sacramenti declaratum, datur intelligere, quomodò sentiendum atque loquendum sit de hâc præsentiâ et existentiâ sacramentali corporis Christi. Nam, ut dicit concil. Nicænum primum : « Item etiam hic in divinâ mensâ ne humiliter intenti simus ad propositum panem et calicem, sed attollentes mentem fide, intelligamus situm in sacrâ illâ mensâ agnum illum Dei tollentem peccata mundi, incruentè à sacerdotibus immolatum, et pretiosum ejus corpus et sanguinem verè nos sumentes credere, hæc esse nostræ resurrectionis symbola : propter hoc enim neque multum accipimus, sed parum, ut sciamus, non ad satietatem, sed ad sanctificationem sumi. » Nôstis, domini reformati, hæc esse verba primi concilii generalis, quod admittitis ; juxta cujus sententiam videtur dicere confessio Helvetica : « Non habemus cœnam sine

« Christo ; interim tamen habemus cœnam incruentam et mysticam, sicut universa nuncupavit vetustas. » Atque ideò considerantes existentiam sacramentalem corporis Christi, non sensus nostros appellamus testes, sed fidem nostram statuimus judicem. Si enim Christus esset præsens in S. Sacramento secundùm modum existendi naturalem, sensus nostri possent judicare ; et rectè diceretur non adesse Christus, qui non videretur. Quia autem ibi præsens est secundùm modum existendi sacramentalem, nullo modo dicendus est abesse, quia non videtur : sed mens humanâ fide attollenda est, ut intelligamus *situm in sacrâ mensâ* agnum illum Dei tollentem peccata mundi, incruentè à sacerdotibus immolatum, et nostræ resurrectionis symbolum.

CAPUT XXXI.

Expenditur ratio mysterii in S. Sacramento.

Incipiamus cum S. Dionysio Areopagitâ, vel alio antiquo ejus libri auctore, et dicamus : « O divinissimum et sacrosanctum Sacramentum, obducta ibi significantium signorum opera dignanter aperi, et perspicuè nobis fac appareas, nostrosque spirituales oculos singulari et aperto tuæ lucis fulgore imple. »

Ex magnitudine hujus mysterii probat S. Iræneus, Jesum Christum esse Filium Creatoris universi : « Quomodò autem constabit eis, eum panem, in quo gratiæ actæ sint, corpus esse Domini sui, et calicem sanguinis ejus, si non ipsum Fabricatoris mundi Filium dicant, id est, Verbum ejus, per quod lignum fructificat, defluunt fontes, dat primum quidem fœnum, post deinde spicam, deinde plenum triticum in spicâ ? »

Singularem circumspectionem in custodiendo S. Sacramento commendat Origenes : « Volo vos admonere religionis vestræ exemplis. Nôstis, qui divinis mysteriis interesse consuevistis, quomodò cùm suscipitis corpus Domini, cum omnî cautelâ et veneratione servatis : ne ex eo parum quid decadat, ne consecrati muneris aliquid dilabatur ; reos enim vos creditis, et rectè creditis, si quid inde per negligentiam decadat. »

Ineffabilem esse Jesu Christi in S. Eucharistiâ præsentiâ, testatur S. Cyprianus, vel alius antiquus : « Panis iste, quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed naturâ mutatus, omnipotentia Verbi factus est caro ; et sicut in personâ Christi humanitas appare-

« bat , et latebat divinitas , ita Sacramento visibili ineffabiliter divina se infundit essentia. »

S. Hilario mysterium Eucharistiæ tale est, ut stultissimum paradoxum videri possit, nisi à Christo proponeretur; « Non est humano aut seculi sensu in Dei rebus loquendum, neque per violentiam aut impudentem prædicationem cœlestium dictorum sanitati, alienæ atque impiæ intelligentiæ extorquenda perversitas est. Quæ scripta sunt legamus, et quæ legimus intelligamus, et tunc perfectæ fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi veritate quæ dicimus, nisi ab eo discimus, *stultè atque impiè* dicimus; ipse enim ait : *Caro mea vera est esca.* »

Institutionem S. Eucharistiæ refert ad omnipotentiam Christi S. Cyrillus Hierosolymit. « Aquam aliquando mutavit in vinum, quod est sanguini propinquum, in Canâ Galileæ solâ voluntate; et non erit dignus cui credamus quòd vinum in sanguinem transmutarit? Quare omni cum certitudine corpus et sanguinem Christi sumamus: nam sub specie panis datur tibi corpus, et sub specie vini datur sanguis. »

Eodem modo ex variis miraculis probat realem præsentiam Christi in S. Eucharistiâ S. Ambrosius: « Fortè dicas: Aliud video; quomodò tu mihi asseris, quòd Christi corpus accipiam? Et hoc nobis adhuc superest, ut probemus. Quantis igitur utimur exemplis, ut probemus, non hoc esse, quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit? majoremque esse vim benedictionis, quàm naturæ, quia benedictione etiam ipsa natura mutatur? Virgam tenebat Moyses; projecit eam, et facta est serpens. » Et relatis aliis miraculis concludit: « Quòd si tantum valuit humana benedictio, ut naturam converteret, quid dicemus de ipsâ consecratione divinâ, ubi verba ipsa Domini Salvatoris operantur? Nam Sacramentum istud, quod accipis, Christi sermone conficitur. Quòd si tantum valuit sermo Eliæ, ut ignem de cœlo deponeret, non valebit Christi sermo, ut species mutet elementorum? De totius mundi operibus legisti: *Quia ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt.* Sermo ergo Christi, qui potuit ex nihilo facere, quod non erat, non potest ea quæ sunt, in id mutare quod non erant? Non enim minus est novas rebus dare, quàm mutare naturas. »

Magnitudinem mysterii expendit S. Basilius:

« Si tales minæ adversus eos positæ sunt qui temerè ad ea sacra accedunt, quæ ab hominibus sanctificantur, quid dicendum est de eo qui in tantum ac tale mysterium temerarius est? Quantò enim majus aliquid inest templo, secundum Domini vocem, tantò gravius et terribilius est in animæ impuritate constitutum corpus Christi temerè contingere, quàm sit accedere ad arietes vel tauros, » etc.

Præclare S. Ephrem: « Quid scrutaris inscrutabilia? Si ista curiosè rimaris, non jam *fidelis* vocaberis, sed *curiosus*. Esto fidelis atque innocens, participa immaculato corpori Domini tui fide plenissimâ, certus quòd agnum ipsum integrum comedis. Ignis immortalis sunt mysteria Christi, noli temerè ea perscrutari, ne in ipsorum perscrutatione comburaris. » Et infra: « Hoc sanè excedit omnem admirationem, omnem mentem, omnemque sermonem, quod fecit nobis unigenitus Dei Filius Christus Salvator noster. Ignem et spiritum manducandum ac bibendum præstitit nobis, corpus scilicet et sanguinem suum. »

B. Gaudentius: « Ipse naturarum Creator et Dominus, qui producit de terrâ panem, de pane rursus (quia potest et promisit) efficit proprium corpus. » Et postea: « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! Pascha est Domini, hoc est transitus Domini. Ne terrenum putes, quod cœleste effectum est per eum qui transit in illud, et fecit illud suum corpus et sanguinem. »

Exclamat etiam S. Chrysostomus: « O miraculum! ô Dei benignitatem! qui cum Patre sursum sedet, in illo temporis articulo omnium manibus pertractatur, ac se ipse tradit volentibus illum excipere et amplecti. »

Et S. Aug. explicans titulum psalmi: *Et ferebatur in manibus suis*; dicit: « Quomodò posset fieri in homine, quis intelligat? Quis enim portatur manibus suis? Manibus aliorum potest portari homo; manibus suis nemo portatur. Quomodò intelligatur in ipso David secundum litteram, non invenimus, in Christo autem invenimus. Ferebatur enim Christus manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum, ait: *Hoc est corpus meum.* Ferebat enim illud corpus in manibus suis. »

Et hæc quidem sufficiunt, ut intelligamus antiquos Ecclesiæ doctores magnitudinem hujus mysterii perspexisse, expendisse et docuisse; qui tamen nunquàm hæsitârunt circa

eas difficultates , quæ à reformatis moventur , ut quibus probè notum esset , eas locum habere non posse , nisi ageretur de præsentia Christi secundum modum existendi *naturalem* ; nullo autem modo ubi agitur de præsentia Christi secundum rationem existendi *sacramentalem* , quam cum totâ antiquâ Ecclesiâ proposuit et tradidit concil. Trid.

Rogemus itaque Deum , ut spirituales omnium oculos aperiatur , quò divinissimum et sacrosanctum sacramentum agnoscant , atque in eo potentiam Creatoris venerentur ; considerantes quantâ cautelâ , quantâ reverentiâ olim Christi corpus fuerit acceptum. Quid enim magis ineffabile , quàm ut sacramento visibili divina se infundat essentia , ubi panis non effigie , sed naturâ mutatus , omnipotentia Verbi factus est caro ? Quod profectò stultum et impium esset paradoxum , nisi à Christo esset institutum. Sed ipse dignus est , cui credamus , sive aquam in vinum , sive vinum in sanguinem transmutanti : neque ullo modo dicendum est : *Aliud video* , quando agitur de mirabilibus et naturam excedentibus Christi Jesu operibus. Quapropter magnâ reverentiâ accedendum est , nec temerè scrutanda inscrutabilia , quæ omnem admirationem , omnem mentem , omnemque sermonem excedunt : nam ipse naturarum Creator et Dominus , qui producit de terrâ panem , de pane rursus fecit proprium corpus , quia potest et promisit. O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei ! Non putemus terrenum , quod cœleste effectum est per eum qui transit in illud , et fecit illud suum corpus et sanguinem. O miraculum ! ô Dei benignitatem ! Qui cum Patre sursum sedet , in illo temporis articulo omnium manibus pertractatur ; qui in institutione hujus S. Sacramenti seipsum portavit in manibus suis !

Considerent reformati , quorum confessiones et doctores mysterium ineffabile agnoscunt , si quidem illud agnoscant cum totâ antiquâ Ecclesiâ , an non sit necesse cum eadem Ecclesiâ illud credere , quod ipsa de venerabili sacramento unanimiter et constanter credidit ; quodque etiamnum credit Ecclesia catholica.

CAPUT XXXII.

Veritas catholica ex verbis institutionis.

Non quæramus sensum verborum Christi ex nostrâ industriâ aut privatâ opinione ; sed ex ipsis verbis , prout ea fuerunt intellecta à SS. Patribus , de quorum fidelitate nullus dubitat.

S. Cyrillus Hierosolym. , qui interfuit secundo concilio generali : « Cum Christus dicat circa panem : *Hoc est corpus meum* ; quis deinceps audeat dubitare ? Et eodem confirmante et dicente : *Hic est sanguis meus* ; quis dubitet , dicens non esse ipsius sanguinem ? » Et postea : « Fias , sumens corpus et sanguinem , concorporeus et consanguineus ipsius : sic enim sumus Christophori , corpore ipsius et sanguine in nostra membra recepto. »

Subtiliter dixit Origenes : « Non hæreas in sanguine carnis , sed disce potius sanguinem Verbi , et audi ipsum tibi dicentem , *quia hic sanguis meus est , qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum.* » Neque enim oportet hære in sanguine carnis , secundum modum existendi naturalem , sed oportet discere sanguinem Verbi , secundum modum existendi sacramentalem : nam in institutione dixit : *Hic sanguis meus est.*

S. Cyprianus : « Nova est hujus sacramenti doctrina , et scholæ evangelicæ hoc primum magisterium protulerunt , et doctore Christo primùm hæc mundo innotuit disciplina , ut biberent sanguinem Christiani , cujus esum legis antiquæ auctoritas districtissimè interdicit : Lex quippe esum sanguinis prohibet ; Evangelium præcipit , ut bibatur. »

S. Hilarius : « De veritate carnis et sanguinis non est relictus ambigendi locus : nunc enim et ipsius Domini professione , et fide nostrâ verè caro est , et verè sanguis est. »

S. Ambrosius : « Panis iste , panis est ante verba sacramentorum ; ubi accesserit consecratio , de pane fit caro Christi. » Et infra : « Jesus testificatur nobis , quòd corpus suum accipiamus et sanguinem ; numquid debemus de ejus fide et testificatione dubitare ? »

S. Gaudentius : « Quod annuntiatum est , credas , quia quod accipis , corpus est illius panis cœlestis , et sanguis est illius sacræ vitis. Nam cum panem consecratum et vinum discipulis porrigeret , sic ait : *Hoc est corpus meum : Hic est sanguis meus.* Credamus cui credidimus : nescit mendacium veritas. » Et infra : « Non infringamus os illud solidissimum : *Hoc est corpus meum : Hic est sanguis meus.* Si quid autem superfuerit , etiam nunc in uniuscujusque sensu , quod expositione istâ non cœperit , ardore fidei concremetur. »

S. Chrysostomus : « Credamus ubique Deo , nec repugnemus ei , etiamsi sensui et cogitationi nostræ absurdum esse videatur quod

« dicit. Superet et sensum et rationem nostram
« sermo, quæso, ipsius : quod in omnibus re-
« bus, sed præcipuè in mysteriis faciamus;
« non illa quæ ante nos jacent solummodò as-
« picientes, sed verba quoque ejus tenentes :
« nam verbis illius defraudari non possumus,
« sensus verò noster deceptu facillimus est.
« Quoniam ergo ille dixit : *Hoc est corpus*
« *meum* ; nullâ dubitatione teneamur, sed cre-
« damus, » etc. Et per modum pulchræ exhor-
« tationis : « Qui majus, id est, animam suam,
« pro te posuit, quare dedignabitur suum tibi
« tradere corpus? Audiamus igitur, tam sacer-
« dotes quàm alii, quàm magna, quàm admira-
« bilis res nobis concessa est, audiamus, oro,
« et perhorrescamus : carnes suas nobis tradi-
« dit, seipsum immolatum proposuit. »

Item : « Calix benedictionis, cui benedici-
« mus, nonne communicatio sanguinis Christi
« est? Maximè his tibi verbis et fidem facit et
« horrorem. Eorum enim hujusmodi est sen-
« tentia, quod in calice, id est, quod à latere
« fluxit, et illius sumus participes. »

S. Augustinus : « Illas etiam nubes vel ignes
« quomodò fecerint vel assumpserint Angeli
« ad significandum, quod annuntiabant, etiamsi
« Dominus vel Spiritus sanctus illis formis os-
« tendebatur, quis novit hominum? Sicut in-
« fantes non noverunt, quod in altari ponitur,
« et peractâ pietatis celebratione consumitur,
« unde vel quomodò conficiatur, unde in usum
« religionis assumatur. Et si nusquàm discant
« experimento vel suo vel aliorum, et nunquàm
« illam speciem rerum videant, nisi inter cele-
« brationem sacramentorum, cùm offertur et
« datur, dicaturque illis auctoritate gravissimâ
« cujus corpus et sanguis sit, nihil aliud cre-
« dent, nisi omninò in illâ specie Dominum
« oculis apparuisse mortalium, et de latere tali
« percusso liquorem illum omninò fluxisse. »
Item explicans illud : *Panis quem ego dabo,*
caro mea est, dicit : « Hoc quando caperet
« caro, quod dixit panem carnem? vocatur
« caro, quod non capit caro, »

S. Cyrillus Alexandrinus : « Quomodò po-
« test hic nobis carnem suam dare ad mandu-
« candum? » Dicit explicans : « Firmam fidem
« mysteriis adhibentes, nunquàm in tam subli-
« mibus rebus, illud (quomodò?) aut cogite-
« mus aut proferamus. » Item : « Non nega-
« mus, rectâ nos fide charitateque sincerâ Chri-
« sto spiritualiter conjungi; sed nullam nobis
« conjunctionis rationem secundum carnem cum
« illo esse, id profectò pernegamus, idque à

« divinis Scripturis omninò alienum dicimus. »

CAPUT XXXIII.

SS. Patres de reali præsentia.

S. Justinus Martyr : « Non enim ut commu-
« nem panem neque communem potum hæc
« sumimus ; sed quemadmodum per ver-
« bum Dei incarnatus Jesus Christus Sal-
« vator noster, et carnem et sanguinem pro
« salute nostrâ habuit; sic etiam per pre-
« ces verbi Dei Eucharistiam factam cibum, ex
« quo sanguis et carnes nostræ per mutationem
« caluntur, illius incarnati Jesu et carnem et
« sanguinem esse edocti sumus. »

S. Gregorius Nyssenus : « Panis est absque
« semine, absque ullo humano opere nobis
« paratus. Is desuper invenitur in terris. Pa-
« nis enim, qui de cælo descendit, qui verus
« cibus est, qui ænigmaticè hæc historiâ signi-
« ficatur, non corporea quædam res est : quo
« enim pacto res incorporea corpori cibus
« fiet? res autem, quæ incorporea non est,
« corpus omninò non est. » Item : « Fidelium
« corporibus conjungitur, ut eâ conjunctione
« cum immortalî, homo etiam immortalitatis
« particeps fiat, » etc.

S. Optatus Milevitanus : « Quid enim est
« tam sacrilegum, quàm altaria Dei, in quibus
« aliquando et vos obtulistis, frangere, radere,
« remove? in quibus vota populi et membra
« Christi portata sunt; quò Deus omnipotens
« invocatus sit, quò postulatus descendit Spi-
« ritus sanctus; unde à multis pignus salutis
« æternæ, et tutelâ fidei, et spes resurrectionis
« accepta est. » Et infra : « Quid est altare,
« nisi sedes corporis et sanguinis Christi? » Et
« infra : « Quid vos offenderat Christus, cujus
« illie per certa momenta corpus et sanguis
« habitabat? » Et infra : « Hoc tamen immane
« facinus geminatum est, dùm fregistis etiam
« calices Christi sanguinis portatores. »

S. Augustinus : « Mediatorem Dei et homi-
« num hominem Christum Jesum carnem suam
« nobis manducandam, bibendumque sangui-
« nem dantem fidei corde atque ore suscipi-
« mus : quamvis horribilius videatur humanam
« carnem manducare, quàm perimere, et hu-
« manum sanguinem potare, quàm fundere. »

S. Cyrillus Alexandrinus : « An fortassis
« putat ignotam nobis mysticæ benedictionis
« virtutem esse? quæ cùm in nobis sit, nonne
« corporaliter quoque facit, communicatione
« carnis Christi, Christum in nobis habitare? »
Et infra : « Unde considerandum est, non ha-

«bitudine solùm, quæ per charitatem intelli-
«gitur, Christum in nobis esse, verùm etiam
«participatione *naturali*. » Et infra : « Non po-
«terat enim aliter corruptibilis hæc natura
«corporis ad incorruptibilitatem et vitam tra-
«duci, nisi naturalis vitæ corpus ei *conjugere-*
«*tur* ; non credis mihi hæc dicenti ; Christo,
«obsecro te, fidem præbe. »

S. Leo : « Ut ergo umbræ cederent cor-
«pori, et cessarent imagines sub præsentia
«veritatis, antiqua observantia novo tollitur
«sacramento, hostia in hostiam transit, san-
«guinem sanguis excludit, et legalis festivitas,
«dùm mutatur, impletur. » Item : « Ipsum per
«omnia et spiritu et carne gustemus. » Item :
« Sic sacræ mensæ communicare debetis, ut
«nihil prorsus de veritate corporis Christi et
«sanguinis ambigatis. Hoc enim *ore* sumitur,
«quod fide creditur, et frustra ab illis *amen*
«respondetur, à quibus contra id quod accipi-
«tur, disputatur. » Item : « In Ecclesiâ Dei,
«in omnium ore tam consonum est, ut nec ab
«infantium linguis veritas corporis et sangui-
«nis Christi inter communis sacramenta fidei
«taceatur. »

Eusebius Emissenus, vel auctor Sermonis
de Corpore Domini : « Recedat omne infideli-
«tatis ambiguum, quandoquidem qui auctor
«est muneris, ipse testis est veritatis. » Et
infra : « Ad cognoscendum et percipiendum
«sacrificium veri corporis, ipsa te roborat po-
«tentia consecrantis. » Item : « Verè unica et
«perfecta hostia fide æstimanda, non specie,
«nec exteriori censenda visu, sed interiori
«affectu. » Item : « Invisibilis sacerdos visibi-
«les creaturas in substantiam corporis et san-
«guinis verbo suo secretâ potestate commu-
«tat. » Item : « Quod corpus, sacerdote dis-
«pensante, tantùm est in exiguo, quantum
«esse constat in toto ; quod cùm Ecclesia fide-
«lium sumit, sicut plenum in universis, ita
«integrum esse probatur in singulis. » Vide
Proclum Constant. de Tradit. Liturg. Bib.
Patr. tom. 5, pag. 542, D.

Itaque non intelligentes verba Christi ad
privatum cujusque judicium, sed ex sensu
purioris antiquitatis, Apostolis vicinæ, et san-
ctitate eminentis, dicamus, non esse dubi-
tandum de verbis Christi, nosque ejus corpus
et sanguinem in membra nostra recipere :
Non hæreamus in carne, secundum ejus exis-
tentiam naturalem, sed perpendamus sacra-
mentalem : quamvis enim lex esum sanguinis
prohibeat, Evangelium præcipit, ut bibatur :

Ideoque de veritate carnis et sanguinis non est
relictus ambigendi locus : nam panis est ante
verba sacramentorum ; ubi accesserit conse-
cratio, de pane fit caro Christi : unde, si quid
superfuerit difficultatis, ardore fidei concre-
metur ; credentes ubique Deo, nec ei repu-
gnantes, etiamsi sensui et cogitationi nostræ
absurdum videtur ; quia sensus noster deceptu
facillimus est. Semper igitur adhærendum
auctoritati gravissimæ, quantumvis caro non
capiat ; nec cogitandum, quomodo illud fieri
possit, quod etiam secundum carnem Christo
conjugamur, et carnes nostræ per mutatio-
nem alantur : nam desuper defluens invenitur
in terris, et fidelium corporibus conjungitur,
ut immortalitatis sint participes : et altaria
portant membra Christi, ut quæ sunt sedes
corporis et sanguinis ejus, et in quibus per
certa momenta habitat ; unde Christi carnem
et sanguinem fidei corde atque ore suscipi-
mus, ut in nobis etiam corporaliter habet
participatione naturali ; et corpori ejus con-
juncti ad incorruptibilitatem traducamur, ip-
sum spiritu et carne gustantes, cùm illud ore
sumatur, quod fide creditur. Quapropter re-
cedat omne infidelitatis ambiguum, quando
auctor muneris est testis veritatis.

CAPUT XXXIV.

De transsubstantiatione.

Pauca dicemus de transsubstantiatione ex
SS. Patribus, daturi pro occasione pleniorẽ
tractationem, si Deo visum fuerit.

S. Cyprianus : « Panis iste, quem Dominus
«discipulis porrigebat, *non effigie*, sed *naturâ*
«mutatus. »

S. Cyrillus Hierosolymitanus : « Vinum in
«sanguinem *transmutavit*. » Item : « Sub spe-
«cie panis datur tibi corpus, et sub specie
«vini datur sanguis. » Item : « Ne ergo con-
«sideres tanquàm nudum panem et nudum
«vinum : corpus enim est et sanguis Chri-
«sti, secundum ipsius Domini verba. Quam-
«vis enim sensus hoc tibi suggerit, tamen
«fides te confirmet, ne ex sensu rem ju-
«dices. » Item : « Hoc sciens et pro certissimo
«habens, panem hunc, qui videtur à nobis,
«non esse panem, etiamsi gustus panem esse
«sentiat ; sed esse corpus Christi ; et vinum,
«quod à nobis conspicitur, tametsi sensui
«gustus vinum esse videatur, non tamen vi-
«num ; sed sanguinem Christi esse. »

S. Ambrosius : « Quantis utimur exemplis,
«ut probemus, *non hoc* esse, quod natura for-

«mavit, sed quod benedictio *consecravit*, majoremque vim esse benedictionis quàm naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa *mutatur* ! »

S. Gregorius Nyssenus : « Rectè etiam nunc Dei verbo sanctificatum panem in Dei Verbi corpus credimus *immutari*. » Et infra : « Hæc autem tribuit virtute benedictionis in illud (corpus Domini) rerum, quæ videntur (id est, panis et vini), naturam *immutans*. »

S. Gaudentius. « Qui de aquâ vinum *fecit*, et de vino sanguinem suum. »

S. Chrysostomus : « Non sunt humanæ virtutis opera proposita : nos ministrorum locum tenemus : qui verò sanctificat ea et *immutat*, ipse est. » Item : « Num vides panem ? num vinum ? num sicut reliqui cibi in secessum vadunt ? absit, ne sic cogites. Sicut enim si cera igni adhibita illi assimilatur, nihil substantiæ remanet, nihil superfluit ; sic et hic puta mysteria consumi corporis substantiâ. »

S. Cyrillus Alexandrinus : « Non horremus carnem et sanguinem apposita sacris altaribus ; condescendens Deus nostris fragilitatibus, influit oblatis vim vitæ, convertens ea in veritatem propriæ carnis, ut corpus vitæ quasi quoddam semen inveniatur in nobis. »

Eusebius Emissenus : « Quando benedictione verbis cœlestibus creaturæ sacris altaribus imponuntur, antequàm invocatione summi Neminis consecrentur, substantia illic est panis et vini ; post verba autem Christi, corpus et sanguis est Christi. Quid mirum est autem, si ea quæ verbo creare potuit, possit creata convertere ? »

S. Remigius Rhemensis : « Caro, quam Verbum Dei Patris assumpsit in utero virginali in unitate suæ personæ, et panis, qui consecratur in altari, unum corpus Christi sunt : sicut enim illa caro corpus Christi est, ita iste panis transit in corpus Christi : nec sunt duo corpora, sed unum corpus. »

CAPUT XXXV.

Doctrina Ecclesiæ Græcæ de S. Eucharistiâ.

Quia Protestantes parùm exercitatis solent persuadere, doctrinam Ecclesiæ suæ in plerisque convenire cum sententiâ Ecclesiæ Græcæ, operæ pretium esse duximus, ejus Ecclesiæ mentem de S. Eucharistiâ breviter referre.

Dicit patriarcha Constantinopolitanus Hieremias : « In sacrâ Cœnâ post consecrationem et benedictionem, panis in illud ipsum cor-

pus Jesu Christi, vinum autem in illum sanguinem virtute Spiritûs sancti *transit* et *immutatur*. Neque verò tanquàm corpus illud sursùm translatum de cœlo iterùm descendat (blasphemum enim hoc est) sed *transformatis et transmutatis*, gratiâ et invocatione Spiritûs sancti, qui omne hoc perficit et consummat sacramentum, speciebus, per divinas et sacras preces Dominicaque verba, ipso quidem pane in verum corpus Domini, vino autem in verum sanguinem *transeunte et immutato*. Non igitur ampliùs aut figura aut azyma est ille panis Dominici corporis, qui à sacerdote consecratur, sanctèque tractatur, sed illud ipsum verum corpus Christi, sub speciebus panis contentum. »

Post Hieremiam fuit patriarcha Neophytus, vir catholicus et episcopo Romano consentiens. Neophytum expulit Cyrillus, qui inter reformatos nutritus, patriarchatum à Turcâ fœdissimè mercatus est, et postea ejusdem jussu, ob varia crimina, capite plexus est ; Cyrillo extincto legitimâ electione successit Parthenius vir catholicus, qui anno 1643, patriarchatum tenebat.

Quia autem Cyrillus Confessionem suam ex sententiâ reformatorum ediderat, opposuerunt se episcopi Græciæ et Orientales. Atque inter illos (referente Isaaco Ilaberto doctore Sorbonico, in pontificali Ecclesiæ Græcæ) Caryophilus archiepiscopus Sconiensis, qui sic loquitur : « Delere transubstantiationem, est coronis blasphemiarum ; est sese palam ostentare Orientalis Ecclesiæ proditorem, apostolicæ prædicationis apostatam, etc. Hæc est apud Orientales solida, immutabilis, et apostolica fides, quòd per conversionem perficiatur mysterium. »

Refert idem Caryophilus varia contra Cyrillum argumenta, quæ hoc loco negligenda non sunt, ut unusquisque intelligat quantum differat sententia Ecclesiæ Græcæ à sententiâ Protestantium :

« I. Sacramenta constant ex verbo et elemento ; ergo elementum Eucharistiæ erit panis et vinum : verbum igitur quale erit ? si enim verbum in sacramentis significat actionem quæ fit, ut clarum est in baptismo, verbum Eucharistiæ, ut significet operationem quæ fit, tale profectò erit : *Ego sumo corpus Christi* ; atqui ne hoc quidem unquàm ausus est Satan dicere. »

« II. Baptisma exhibet realem et substantialem præsentiam, et baptizantis et baptizati,

et materiæ Baptismi, aquæ per quam fit ab-
 solutio, et illius, quod continenter significa-
 tur per Baptisma, scilicet regenerationis :
 diverso igitur modo, et non synonymè : ergo
 hæc verba : *Accipite, hoc est corpus meum*,
 significant in traditione realem et substan-
 tialem præsentiam illius, quod continenter
 per traditionem significatur, videlicet cor-
 poris Domini.

III. SS. Patres Orientales uno ore docent
 omnes, post sanctificationem venerabilium
 donorum, sub speciebus et symbolis, quæ
 videntur, ipsum subesse Christum, verè rea-
 liter, substantialiter.

IV. Liturgiæ mysterium, communi sancto-
 rum Patrum consensu, sacrificium vocari
 incruentum, res evidens est. Sacrificium
 autem rei viventis oblatio est : vivens autem
 non est, nisi quod sub speciebus continetur;
 aliàs enim nudum panem sacrificium vocari,
 et falsum, et recto Patrum loquendi more
 indignum est : Eucharistia communionis so-
 lum rationem indueret, incruenti verò sa-
 crificii nequaquam. Atque hæc fusè probat
 ex Liturgiâ Basilii et Chrysostomi, de quibus
 dicit : Liturgiæ mysterium ab Apostolis tra-
 ditum esse Christianis manifestum est.

V. Quid verò Calvinistæ dicent ad Litu-
 rgiam præsanctificationum, in quâ habetur,
 quòd super altare requiescit Christus ?

VI. Docere præsentiam, sed qualem fides
 ipsis exhibet, est docere absentis præsentiam :
 idem planè est, ac si quis dicat, cœnare nihil
 ab imaginatione cœnandi differre.

VII. Cur ab ortu recentibus pueris com-
 munionem impertirentur Græci ? Nec enim
 recens natis pueris, fidei præsentiam Christi
 præbere potest ; aliter quod objiciunt recens
 genitorum labris, vini certè gutta foret : quòd
 si vis illam esse communionem, voca etiam
 lac è mammâ communionem.

VIII. Unde videtur impossibile Calvinistis,
 fontem miraculorum ipsorum Salvatorem,
 simul quidem sedere à dextris Patris, simul-
 que sacris signis contineri ?

IX. Transubstantiatio panis non docet ta-
 lem præsentiam. Quam transubstantiatio-
 nem delere, probat esse coronidem blasphemiarum.

X. Nec Nestorius, nec Monothelitæ, nec
 Leonomachi, nec hæreseon in Oriente exor-
 tarum ulla, transubstantiationem et præsen-
 tiam substantialem negavit.

XI. Apud Orientales, non solum ortho-

doxos, sed etiam hæreticos, *Hoc est corpus
 meum*, semper intellectum est simpliciter,
 secundum suam maximè propriam significa-
 tionem, quod probat testimoniis Basilii,
 Chrysostomi, etc.

XII. Si illa verba secundum translationem
 per fidem explicatam intelligerentur, quomo-
 dò Judæis scandalizatis id non explicasset ?
 Quamquam etiam hoc indignum ipsâ sapientiâ
 Dei, si Calvinistæ verum dicerent. Quomodo
 enim conveniebat Servatori nostro rectæ
 fidei semina jacenti, nudam et claram non
 tradere tanti mysterii congruentissimam ex-
 plicationem, sed gratis præbere inutilis scan-
 dali occasionem, propter quod multi discipu-
 lorum retrorsum abirent ?

XIII. Hoc ipsum sentire compellet gram-
 maticæ constitutionis rectitudo : ibi enim
 figuratus sensus locum habet, ubi duo no-
 mina substantiva usurpantur, ut : *Petra erat
 Christus* ; hujusmodi enim nominibus expri-
 mitur concursus rerum naturâ differentium.
 Tropicè igitur ita sumenda sunt, sicut et id :
*Semen est verbum Dei, spinæ divitiæ, sollicitu-
 dines et voluptates vitæ*, etc. Ubi verò per de-
 monstrativum pronomem propositio effertur,
 cum non duarum rerum concursus, sed unius
 rei demonstratio significetur, non oportet
 tropicè sensum colligere, sicut hic : *Hic est
 filius meus dilectus : hic est discipulus, qui testi-
 monium perhibet* ; et in similibus. Si ergo Sal-
 vator dixisset : *Hic panis est corpus meum*, esset
 aliqua forsán Calvinistis in speciem malè sen-
 tiendi excusatio. Cum verò dixerit : *Hoc est cor-
 pus meum*, omnem præcidit excusationem. Et
 clarum est, emphasim proprietatis, et Aposto-
 lorum traditionem, et germanam Ecclesiæ ca-
 tholicæ fidem, et sacræ Liturgiæ perpetuum
 usum, et unanimum doctorum determinatio-
 nem, cogere ut credamus, verbis dominicis
 nullum alium inesse sensum, perspicuum
 esse, præter eum qui secundum litteram de-
 signatur. Et hoc confirmat testimonio Chry-
 sostomi.

XIV. Quid magnum foret, panem commu-
 nem manducare, et Christum imaginari ? He-
 bræi cum manna acciperent pane pretiosius,
 illud quidem in ore, Christum verò in mente
 habebant, quem tunc expectabant, ita ut
 manna, Eucharistia Judæis esset ; quid enim
 differt aut venturum, aut qui jam venerit
 Christum cogitare, si cogitatio secundum fi-
 dem Christi sacramentum constituit ?

XV. Si credere est communicare, et actio

« fidei est actio communionis, ita ut positâ fide
 « præsens sit Christus, remotâ verò absens,
 « quomodò Judas, inquit Chrysostomus, Orat.
 « in Prodit., proditor infidelis existens com-
 « municat sancto sacrificio ? »

Addit duo Caryophilus per modum objectio-
 nis et solutionis : « 1° Nec verò cuiquam co-
 « gitatio suboriatur divinum corpus in com-
 « munionem discerpi et laniari. Non est neces-
 « sarium, ex eo quòd substantialiter suscipia-
 « tur, ipsum dentibus conteri et dividi : hoc
 « enim est carnaliter, sensibiliter, præposterè
 « mysterium intelligere ; at rursus ex eo quòd
 « dentibus non conteratur, haud concludere
 « licet, non esse præsens substantialiter, sed
 « solo animi sensu intelligi ; subest enim cor-
 « pus ad modum substantiæ *neque naturalem*,
 « *neque sensibilem* ; sicut enim in cruce corpus
 « quidem Christi fixum est, divinitas autem
 « Christi non item, sic in Eucharistiâ symbola
 « dentibus conteruntur, sed quod continetur
 « symbolis, manet impassibile. 2° At non vide-
 « tur, sicut dicit Aristoteles 2 de Animâ, c. 6,
 « videri hominem per accidens, quia per acci-
 « dentia videtur : sic per operimenta, id est,
 « accidentia, non in existentia, sed circumpo-
 « sita, cernitur Christus, et velatur divinissi-
 « mum mysterium operimentis circumpositis. »

Hic perpendant reformati, an magistri sui
 sibi consent, quando dicunt, doctrinam de
 transubstantiatione esse errorem fundamen-
 talem ; quando dicunt, Ecclesiam Græcam non
 errare in fundamento, quæ tamen docet trans-
 substantiationem. An fortè continet errorem
 fundamentalem, quando disputant contra Ca-
 tholicos ; et non continet errorem fundamen-
 talem, ut videantur meritò gloriari de suo cum
 Græcis consensu ? Ita Joannes Hus tenuit et
 docuit transubstantiationem ; et tamen apud
 reformatos est testis veritatis.

CAPUT XXXVI.

De sacrificio Missæ.

Reformati in Angliâ in multis constituunt
 eundem ordinem Missæ, qui apud Catholicos
 observatur, juxta librum precum publicarum
 sive Ministerii ecclesiastici. Totum autem illud
 officium vocant Liturgiam, vocabulo Græco,
 quod Missam latinè dicimus.

Confessio Augustana, agens de Missâ, dicit
 eam apud Lutheranos non aboleri, sed retineri,
 et summâ reverentiâ celebrari, servatis usitatis
 cæremoniis ferè omnibus.

Joannes Hus tenuit sacrificium Missæ, et

quidem propitiatorium pro vivis et defunctis.
 Tract. de Sacram. corp. et sang., cap. 1, fol.
 39, et cap. 4, fol. 40.

Ecclesia Orientalis, uti semper, ita nunc
 eandem de Missâ doctrinam tenet, quam ipsi
 vocant Liturgiam. Hanc enim unanimiter
 agnoverunt Orientales et Occidentales, uti
 constat ex definitione concilii Florentini. Lu-
 bet addere sententiam patriarchæ Constanti-
 nopolitani Hieremiæ agentis de sacrâ Liturgiâ :
 « Nos eam totam rem sic explicamus, Christum
 « sacram Hierurgiam, et quæ in eâ continentur
 « sacra mysteria nobis reliquisse. Quantum
 « tremenda hæc arcana atque sacrificia ad
 « placandum Deum peccatis nostris offensum
 « valeant, Deus ipse demonstravit, etc. ; quantò
 « magis Christus pro nobis sacrificium et obla-
 « tionem offerens, reconciliabit nos æterno suo
 « Parenti, tum cum integrâ spe ac fiduciâ ad
 « ejus sacra accedimus mysteria. Mutatur panis
 « in ipsum corpus Christi ; quamdiu quidem
 « panis hic in propositione situs est, panis
 « solùm purus et simplex est, ad mysterium
 « Dei tantùm dicatus : post verò panis ille
 « verus qui de cœlo descendit, efficitur, Ver-
 « bique ipsâ veritate verè et realiter immuta-
 « tur ; illud ipsum vivum corpus et sanguinem
 « Christi sacris ad Deum precibus confectum
 « atque consecratum habemus. Fit autem in
 « ipsâ sacrâ Hierurgiâ sanctorum item memo-
 « ria, ad intercessionem quoque SS. omnium,
 « exorantes, offerentes, rationalem ex illius
 « donis et datis, illi ipsi cultum offerimus :
 « sicque ipsa oblatio perficitur invisibile Sa-
 « crificium, fitque specierum mutatio in ipsum
 « corpus et sanguinem Christi, divinâ ope-
 « rante gratiâ, invisibiliter mysticis precibus
 « hæc talia dona mutantibus. Et fontes quidem
 « primi sacrorum Missæ mysteriorum isti fue-
 « runt : Christus Dominus noster ipse primus
 « et summus pontifex, et qui ab eo quasi imme-
 « diatè profluxerunt, ipsi inspectores et mini-
 « stri ejus SS. Apostoli. Collectio igitur uni-
 « versarum cæremoniarum S. Hierurgiæ facta
 « est, 1° à divo Jacobo Apostolo Hierosolymitano
 « episcopo, à S. Basilio brevius, deinde à san-
 « cto Chrysostomo : ex his libris ad hanc usque
 « diem mysticum offerimus sacrificium ; ita ut
 « magnæ quidem quadragesimæ, sacri pascha-
 « tis, dominicis diebus, et quibusdam aliis
 « magni Basilii Liturgiam legamus, atque ex
 « illâ sacrum oblationis mysterium perficimus,
 « in aliis autem diebus divum sequamur Chry-
 « sostomum. Duobus modis divina hæc Hierur-

«gia et sacrum hoc mysterium nos sanctificat,
«uno quidem modo, ipsâ mediatione, eò quòd
«offeruntur dona, sive ipso oblationis actu,
«eos qui offerunt, sanctificant, et eos pro
«quibus offeruntur. Deumque illis propitium
«reddunt : alio autem modo, sacrâ ipsâ par-
«ticipatione et communione ; quia nobis verus
«cibus et potus fiunt. Ex quibus quidem mo-
«dis, primus quidem communis est vivis atque
«defunctis, secundus autem modus solus vi-
«ventibus proprius est, cum mortui nec am-
«plius comedere nec bibere amplius possint.»

Vident Protestantes, Liturgiam à reformatis
Angliæ, Missam à Lutheranis agnosci, ut
frustra sit, quidquid de verbo, *Missæ*, solet
moveri. Vident, Joannem Hus, quem suum vo-
lunt esse prædecessorem, et veritatis testem,
idem de Missâ docuisse, quod nunc docet Ec-
clesia catholica. Vident Orientalem Ecclesiam,
à veritate necessariâ, ut ipsis placet, non ab-
errantem in negotio præsentis, ab Ecclesiâ Oc-
cidentalibus non dissentire. Atque ideò ea retu-
limus, ut depositâ nonnihil animositate, ad
reliqua intelligenda accedant sedatiores.

CAPUT XXXVII.

De antiquitate Missæ, per auctoritatem receptam.

Missam hoc idem esse, quod Græci *Liturgiam*
vocant, constat ex probatissimis auctoribus ;
neque id existimamus à Protestantibus negan-
dum.

Etiam quoad verbum reperitur, Apostolos
Missam celebrasse, testante de ipsis S. Lucâ
λεειτουργόντων καὶ αὐτῶν τῷ κυρίῳ, quod optimè ver-
titur : *Ipsis autem Liturgiam Domino celebranti-
bus* ; vel, ut Erasmus, *sacrificantibus*, vel, ut
versio Vulgata, *ministrantibus autem illis Do-
mino*, ministerio scilicet à Christo Jesu insti-
tuto, quod est sacrificium et celebratio *Litur-
giæ*.

In concilio Chalcedonensi, quod est quartum
generale, et in quo fuerunt Patres Græci et
Latini, expressè legitur, quòd Liturgias sive
Missas celebraverint. Imò refertur : « Step-
«nus presbyter meus fuit; quatuor annis me-
«cum missas celebrabat, mecum communica-
«bat, et communicabat mihi tanquam episco-
«po. » Item : « In libello Ischyronis, lecto in
synodo contra Dioscorum archiepiscopum
Alex. : « Tanta ausus est, ut etiam frumentum,
«quod ab imperatoribus, Ecclesiis Lybiæ pro-
«pter ariditatem illius provinciae, et quia ibi
«omninò frumentum non nascitur, præstitum
«est : in primis quidem ut incruenta ex ipso

«hostia offeratur, non permanserit suscipere
«sanctissimos episcopos illius provinciae ; et ex
«hoc neque terribile et incruentum sacrificium
«celebratum est. Cæterum clarissimæ memo-
«riæ Peristeriæ negotium nullus ignoravit.
«Cum enim illa pro suâ animâ in suo testa-
«mento jussisset, multam quantitatem pecu-
«niarum præstari monasteriis et pauperibus
«Ægyptiacæ provinciae, Dioscorus theatricis
«personis dispertiri fecit, unde nec bonus
«odor sacrificii ascendit ad Deum, » etc. Ecce
sacrificium incruentum in Ecclesiâ offerri so-
litum, et quidem pro defunctis.

Similiter in secundo concilio Carthaginensi,
sub pontificatu Cœlestini, cui etiam interfuit
S. Augustinus, dicitur : « Chrismatis confectio,
«et puellarum consecratio à presbyteris non
«fiat ; vel reconciliare quemquam in publicâ
«Missâ presbytero non licere, hoc omnibus
«placet. »

In concilio Ephesino præsidens nomine Cœ-
lestini papæ Cyrillus dicit : « Sanctum ac vivi-
«ficum incruentumque in Ecclesiis sacrificium
«peragimus, corpus, quod proponitur, simili-
«ter et pretiosum sanguinem, non communis
«nobisque similis hominis ejuspiam esse cre-
«dentes, sed potius tanquam proprium corpus
«effectum et sanguinem etiam Verbi, quod
«omnia vivificat, accipientes. »

In tertio Carthaginensi concilio, in quo pa-
riter erat S. Augustinus, dicitur : « Ut Sacra-
«menta Altaris nonnisi à jejunis hominibus
«celebrentur. Nam si aliquorum pomeridiano
«tempore defunctorum, sive episcoporum seu
«Clericorum sive cæterorum commendatio
«facienda est, solis orationibus fiat, si illi qui
«faciunt, jam pransi inveniantur. »

Ecce rursùm in alio generali concilio, et
duobus provincialibus, et sacrificium et com-
mendationem defunctorum, et nomen Missæ.

Similia videre licet apud S. Leonem Epist.
81, cap. 2, pag. 416 ; Justinianum Novell. 7,
cap. 11, et Novell. 59, et Gotheфриdum refor-
matum in dicta loca.

CAPUT XXXVIII.

Proponitur sententia catholica de Missâ.

Tenemus cum concilio Tridentino, totâque
Ecclesiâ catholicâ, 1° Missam esse verè et pro-
priè sacrificium ; 2° Esse propitiatorium pro
vivis et defunctis. Quod ut rectè intelligatur,
operæ pretium erit, idipsum ex Vasquio ex-
plicare, ut Protestantes, qui in præcedentibus
viderunt sententiam antiquæ Ecclesiæ, liqui-

diùs perspiciant, non eam esse difficultatem, quam sibi persuadent.

« Sacrificium est nota existens in re, quæ prolfitemur Deum auctorem vitæ et mortis. « Duplex est genus sacrificii : quoddam enim « est absolutum, nempe quod non est alterius « sacrificii commemoratio, veluti mactatio pecudis, vel alterius rei consumptio; aliud verò « dici potest relativum seu commemorativum. « Tale est sacrificium altaris, quod commemorativum dici potest. Quamvis in hoc non fiat « mutatio rei, quæ hoc modo offertur, reperitur tamen vera significatio et nota divinæ « omnipotentix, sicut in sacrificio absoluto, et « ita non minus ei convenit vera ratio sacrificii « quàm sacrificio cruento et absoluto.

« Dico actionem consecrationis, eatenùs solum sacrificium seu actionem immolandi « esse, quatenùs per illam efficitur, ut ipso « corpore et sanguine Christi consecrato et « realiter ibi contento, cruentum illius sacrificium, quod in cruce oblatum est, repræsentetur.

« Quamvis sacrificium absolutum, hoc est, « non commemorativum alterius, postulet rei « oblatae immutationem, tamen immutatio non « est ratio formalis sacrificii, sed ex parte materiae illius necessariò requisitum; ratio autem sacrificii in significatione omnipotentix « Dei auctoris vitæ et mortis formaliter posita « est; ac proinde si sit oblatio aliqua, per « quam absque rei oblatae immutatione verâ et « reali, Deus auctor vitæ et mortis denotari et « coli possit, verè et propriè sacrificium dici « debet : hujusmodi autem est consecratio « corporis et sanguinis Christi, absque reali « immutatione ipsius Christi ob solam repræsentationem mortis ejus; illa igitur verè et « propriè sacrificium erit. Porro autem per « solam repræsentationem mortis Christi in « consecratione, ita significari Deum auctorem vitæ et mortis, sicut per ipsam cruentam mortem Christi, manifestum est. Nam « commemoratio mortis Christi futuræ, qualis « fuit in consecratione factâ ab ipso Christo in « postremâ Cœnâ, aut mortis præteritæ, qualis fit à quolibet sacerdote post mortem « Christi consecrante, eo ipso quòd mortem « Christi repræsentat et quasi præsentem eam « facit, denotat Deum auctorem vitæ et mortis, ac si tunc Christus in honorem Dei « reipsâ occideretur; atque hâc ratione ad « essentiam sacrificii universim immutatio rei « oblatae non requiritur, quia commemorati-

vum sacrificium sine illâ esse potest, tametsi « ad essentiam sacrificii absoluti necessaria « sit, eò quòd ratio formalis sacrificii quæ est « significatio non in verbis, sed in rebus, quæ « denotatur Deus auctor vitæ et mortis, sine « tali immutatione in sacrificio commemorative reperiatur. Est tamen valdè observandum ad sacrificium commemorativum, quod « verè et propriè sacrificium dicitur, non satis « esse, si solum sit signum nudum mortis « alicujus rei nullo modo in se continens rem « ipsam, cujus mors repræsentatur; sic enim « non diceretur res illa, cujus mors repræsentatur, in sacrificium offerri, neque verè « commemorativum sacrificium, quin potius « signum tantum et larva sacrificii esset; sed « necessariò requiri, ut res ipsa, cujus mors « repræsentatur, sit signum mortis sui ipsius; « verbi causâ : Si vera esset sententia, quæ « negat sub speciebus panis et vini corpus et « sanguinem Christi, et substantia panis et « vini ibi esset, repræsentari quidem posset « mors Christi, at Christus in sacrificium non « verè et reipsâ, sed tantum in figurâ offerri, « et ita non tantum in solâ figurâ et similitudine mori, sed etiam immolari diceretur; « nam quo pacto verè et reipsâ in sacrificium « offerri dici potest id, circa quod actio sacerdotis offerentis non reipsâ, sed tantum similitudine quâdam et in figurâ versatur? Cæterum cum ipsemet Christus sit sub speciebus panis et vini, et circa illum actio « sacerdotis offerentis ipsa ita versetur, ut « ipsemet per species panis et vini ex modo « peculiari, quo à sacerdote consecratur, repræsentet cruentam et realem mortem sui ipsius, et eâ repræsentatione denotet Deum « auctorem vitæ et mortis, quamvis non dicatur reipsâ et verè, sed in solâ figurâ et similitudine occidi et mori, tamen verè et reipsâ « immolari et in sacrificium offerri dicitur. » Hæc Vasquez.

Quid autem facilius creditu, quàm tale sacrificium commemorativum, postquàm creditur realis præsentia Christi sub speciebus panis et vini? Nam sacerdos, quoties consecrat, offert tale sacrificium commemorativum; cum separatim dicatur in Scripturâ, *Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus*; et separatim : *Hoc facite in meam commemorationem*, scilicet passionis et mortis.

Quoad doctrinam propitiationis, annotamus ex eodem Vasquio : Meritum sacrificii crucis et passionis Christi infiniti fuit valoris, et il-

lud ad redemptionem nostram satis superque sufficiens fuit, ac proinde opus non est aliâ immolatione et sacrificio, neque ejusdem repetitione, aut eodem aut alio modo, ut Christus gratiam redemptionis nostræ nobis mereatur. Atque hoc sensu Paulus, Hebr. 10, opponens Christum sacerdotibus leviticis, qui *easdem hostias* et sacrificia sæpius repetebant, v. 11, quòd meritum et causa universalis nostræ redemptionis in illis non esset, dixit de ipso: *Unâ enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos*, v. 14, hoc est, eorum redemptionem sufficienter promeritus est. Quòd autem quotidie Christus alio modo, nempe incruento, in altari immoletur, nihil derogat dignitati mortis ipsius Christi; eo enim genere sacrificii non meretur Christus, et ita non est causa universalis nostræ redemptionis, sed particularis, per quam, sicut per sacramenta, Christus voluit fructum meriti sui universalis nobis applicari. Quod enim Calvinus dicit, ad fructum crucis applicandum, supervacaneum esse hoc sacrificium, cum sint etiam alia media, per quæ possit applicari, frivolum est. Nam eadem ratione probaretur, supervacaneum esse Baptismum et Cœnam Domini, prout ab ipsis celebrantur, quia sunt alia media, quibus applicari potest meritum passionis Christi, et prædicatione verbi excitari potest fides, quam Christus nobis meruit. Et quid, obsecro, nocere possunt plura media in Ecclesiâ, quibus variè meritum Christi nobis applicetur? Adde quòd ad cultum Religionis maximè pertinebat, aliquo genere oblationis, quæ propriè esset sacrificium, Deum colere; inter reliqua verò hoc maximè conveniebat in memoriam cruenti sacrificii, quo Christus nostram meruit redemptionem.

Dicit idem Vasquez, hoc sacrificium non habere vim instar sacramenti, non modò remittendi mortalia, sed nec venialia, vel conferendi gratiæ vel justificationis augmentum, sed tantum impetrandi gratiæ auxilium, quo et à mortalibus et venialibus justificari, et in justificatione suâ homo crescere possit, seu impetrandi spiritum pœnitentiæ et contritionis, per quam peccata nobis remittuntur, aut alios sanctos motus animi, per quos homo possit crescere in justificatione.

Sic sacrificium Missæ minùs aliquatenus est propitiatorium, quàm sint sacramenta, vel etiam contritio, quandoquidem istis et ista immediatè peccata nobis remittuntur, et sic

nobis Deus fit propitius: non ita per sacrificium Missæ. Et hoc modo, scilicet *per impetrationem*, sunt propitiatoria fides et oratio, quia hæc impetrant attritionem.

Hoc sacrificium impetrat remissionem pœnæ temporalis peccatis debitæ vivis et defunctis. Nam cum hoc sacrificium, juxta apostolicam traditionem, pro defunctis offerri possit, et illis nullo modo prodesse queat, quàm remittendo pœnam temporalem, vivis etiam eodem modo prodesse fatendum est.

In eodem opere sacrificii, sicut etiam sacramenti, distinguere debemus rationem meriti seu dignitatis, quam accipit opus ex ipso operante, eò quòd justus sit, et rectè, hoc est, secundum normam virtutis ab eo fiat, et opus ipsum secundum se, quatenus fit secundum divinam institutionem: et quia hoc non accipit dignitatem et vim ab ipso operante, sed ab instituyente, ideò tantum dicitur opus operatum, et ut operatum tantam virtutem habere. Primo modo, quia scilicet est bonum opus offerentis, et hæc ratione impetratorium etiam est pro alio. Cum verò dicimus operari etiam quatenus opus operatum, intelligimus vim etiam habere operandi et impetrandi, non quatenus est opus meritorium et bonum ipsius offerentis, sed quia ita à Christo institutum est, ut eo exhibito, Deus hæc aut alia dona conferret, non respiciens dignitatem sacerdotis offerentis, sanctitatem et bonitatem moralem actionis ejus, sed Christi institutionem, quam voluit comitari rem ipsam oblatam, propter eximiam ejus excellentiam.

CAPUT XXXIX.

Pro Missâ probationes SS. Patrum per Scripturam.

Sanctus Irenæus sacrificium Missæ probat variis sanctæ Scripturæ locis: « Christus eum qui ex creaturâ panis est, accepit, et gratias egit, dicens: *Hoc est corpus meum*; et calicem similiter, qui est ex eâ creaturâ, quæ est secundum nos, suum sanguinem confessus est; et novi Testamenti novam docuit obligationem, Luc. 22, v. 19, 20; Matth. 26, 26; Marc. 14, 22, et 1 Cor. 11, 24. »

Sequitur altera probatio: « Quam (oblationem) Ecclesia ab Apostolis accipiens in universo mundo offert Deo. » Ita intellectum S. Scripturæ, quoad oblationem, accepit Ecclesia ab Apostolis.

Additur tertia: « De quo in duodecim pro-

« phetis Malachias : *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus Omnipotens, et sacrificium non accipiam de manibus vestris, quoniam ab ortu solis usque ad occasum nomen meum glorificatur inter gentes, et in omni loco incensum offertur nomini meo, et sacrificium purum, quoniam magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus Omnipotens : manifestissimè significans per hæc, quoniam prior quidem populus cessavit offerre Deo, omni autem loco sacrificium offertur Deo, et hoc purum, nomen autem ejus glorificatur in gentibus.* »

Adest quarta probatio ex naturâ rei : « Igitur Ecclesiæ oblatio, quam Dominus docuit offerri in universo mundo, purum sacrificium reputatum est apud Deum et acceptum est ei, non quòd indigeat à nobis sacrificio, sed quoniam is qui offert glorificatur ipse in eo quod offert, si acceptetur munus ejus, per munus enim erga regem, et honos et affectio ostenditur. »

Probatio quinta : « Quòd in omni simplicitate et innocentia Dominus volens nos offerre, prædicavit, dicens Matth. 5, 23, 23 : *Cùm igitur offers munus tuum ad altare et recordatus fueris quoniam frater tuus habet aliquid adversum te, dimitte munus tuum ad altare, et vade primum reconciliari fratri tuo, et tunc reversus offeres munus tuum ad altare.* »

Neque dicant Protestantes, S. Irenæum docere quidem, *sacrificium*; sed eum non addere, quòd sit *verum et proprium* : nam verba in propria et consuetâ significatione accipienda sunt, nisi contrarium probetur. Comparat etiam S. Irenæus sacrificium legis novæ cum sacrificiis veteris Testamenti, quibus ratio veri et proprii sacrificii indubiè convenit. Imò agens de eadem materiâ prophetiæ, distinguit inter *incensum et sacrificium*, quòd in omni loco offeratur *incensum et sacrificium purum*. Incensa autem Joannes ait esse orationes sanctorum, quæ tamen sunt sacrificium impropriè. Consequenter, cùm Malachias addat, *et sacrificium purum*, tum propheta, tum Irenæus sacrificium *verum et proprium* intelligit.

S. Cyprianus variis S. Scripturæ locis eandem veritatem probat : « Fas non est infringere, aut in aliud, quàm quod divinitus institutum sit, humanâ traditione mutare. Nam si Jesus Christus Dominus et Deus noster, ipse est summus sacerdos Dei Patris, et sacrificium Deo Patri ipse primus obtulit,

et hoc fieri in sui commemorationem præcepit; utique ille sacerdos vice Christi verè fungitur, qui id quod Christus fecit, imitatur; et sacrificium *verum et plenum* tunc offert in Ecclesiâ Deo Patri, si sic incipiat offerre secundum quod ipsum Christum videat obtulisse. » Ad Cæcilium Epist. 63, pag. 145. Hæc probatio desumitur ex institutione Christi, Luc. 22, 19, et 1 Cor. 11, 24, etc.

Sequitur altera probatio : « In sacerdote Melchisedech sacrificii dominici sacramentum præfiguratum videmus, secundum quod Scriptura divina testatur, et dicit, Gen. 14, 18 : *Melchisedech rex Salem protulit panem et vinum; fuit autem sacerdos Dei summi, et benedixit Abraham.* Quòd autem Melchisedech typum Christi portaret, declarat Spiritus S. psal. 109, 3, ex personâ Patris ad Filium dicens : *Ante Luciferum genui te : juravit Dominus et non pœnitebit eum. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Qui ordo utique hic est, de sacrificio illo veniens, et inde descendens, quòd Melchisedech sacerdos Dei summi fuit, quòd panem et vinum obtulit, quòd Abraham benedixit. Nam qui magis sacerdos Dei summi, quàm Dominus noster Jesus Christus, qui sacrificium Deo Patri obtulit, et obtulit hoc idem quod Melchisedech obtulerat, id est, panem et vinum, suum scilicet corpus et sanguinem? Ut ergo in Genesi per Melchisedech sacerdotem benedictio circa Abraham possit ritè celebrari, præcedit ante imago sacrificii, in pane et vino scilicet constituta : quam rem perficiens et adimplens Dominus, panem et calicem mixtum vino obtulit, et qui est plenitudo, veritatem præfiguratæ imaginis adimplevit. »

Ecce tertia probatio : « Sed et per Salomonem Spiritus sanctus typum dominici sacrificii præmonstrat, immolatæ hostiæ, panis et vini; sed et altaris et Apostolorum faciens mentionem : *Sapientia*, inquit, Prov. 9, 5, *ædificavit sibi domum, et subdidit columnas septem; mactavit suas hostias, miscuit in crattere vinum suum, et paravit mensam suam : vinum mixtum declarat : id est, calicem Domini aquâ et vino mixtum prophetica voce denuntiat.* »

Quarta statuit propitiationem pro defunctis ex praxi totius Ecclesiæ; epist. 65, pag. 160 : « Episcopi antecessores nostri salubriter providentes censuerunt, ne quis frater exce-

« dens ad tutelam vel curam, clericum nominaret; ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione ejus celebraretur. Neque enim ad altare Dei meretur nominari in sacerdotum prece, qui ab altari sacerdotes et ministros suos Levitas avocare voluit. Et ideo Victor cum Geminium Faustinum presbyterum ausus sit tutorem constituere, non est quod pro dormitione ejus apud vos fiat oblatio aut deprecatio aliqua nomine ejus in Ecclesiâ frequentetur. » Nihil manifestius dici potest.

S. Optatus, contr. S. Donat. l. 6, p. 93 : « Quid est tam sacrilegum quàm altaria Dei (in quibus et vos obtulistis) frangere, radere, remove, in quibus vota populi et membra Christi portata sunt? Altaria, inquam, in quibus fraternitatis munera non jussit Salvator poni, nisi quæ essent de pace condita : *Depone*, inquit Matth. 5, 23, *munus tuum ante altare, et prius concorda cum fratre tuo, ut possit pro te sacerdos offerre*. Quid enim est altare, nisi sedes corporis et sanguinis Christi? »

Similis probatio habetur ex S. Paulo Heb. 13, 10 : *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deserviunt*. Ubi post S. Chrysostomum Hom. 53, pag. 1964, Theodoretus, tomo 3, pag. 460 : « Hoc, inquit, est multò veteri præstantius. Illud hostias rationis expertes recipit; hoc verò rationalem et divinam. Quamobrem nullus illorum sacerdotum hujus fit particeps, nisi prius fidem in Dominum suscipiant. »

Nota autem, quomodo *altare* in Epistolâ ad Hebræos dicatur Græcè θυσιαστήριον, quod ipso Dictionario Hennii Stephani teste, significat locum ubi sacrificatur Deo; venit enim à θυσιάζω., quod est, *sacrifico, immolo*. Et sic vox, *altare*, solet in S. Scripturâ læcipi.

Ita etiam dicitur in concilio Chalcedonensi : « Conveniente sancto et universali concilio in ecclesiâ sanctæ Martyris Euphemie, et residente senatu in medio ante cancellos sanctissimi altaris, θυσιαστήριον. »

Pari modo loquitur secundum concilium Carthaginense : « Si quis fortè presbyter ab episcopo suo correptus aut excommunicatus, superbiâ inflatus, putaverit separatim Deo sacrificia offerenda, vel aliud erigendum *altare*, contra ecclesiasticam fidem, disciplinamque crediderit, non exeat impunitus. » Vocem *altare* Græci in Codice canonum verterunt θυσιαστήριον. Et passim in conciliis et

Patribus Latinis mentio fit *altaris*, et Græcis θυσιαστήριον, pro loco seu sede, ubi *sacrificium verum et proprium* externum offertur.

Ergo cum Matth. 5, et Hebr. 13, mentio fiat altaris, intelligendus est locus in quo proprium et verum sacrificium offertur juxta ordinariam vocis significationem. Et si explicatio adhibeatur, concilia et Patres idem nobiscum statuent, quoniam sententiæ novellis glossis meritò sunt præferendæ.

S. Chrysostomus agens de verbis Apostoli : *Non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum*, sic dicit, Hom. 24 in 1 Cor. p. 532 : « Valdè fideliter et terribiliter dixit; quod enim dicit, hoc est : Id quod est in calice, illud est quod fluxit à latere, et illud accipimus. Quamobrem si sanguinem, inquit, cupis, non aram idolorum brutorum cæde, sed meum altare meo rubefac sanguine. Et in veteri quidem, quo affecti erant imperfectius, quem idolis offerebant sanguinem, eum ipse sustinuit suscipere ut ab illis abduceret : hic autem in eo quod est longè horribilius et magnificentius, sacrificium constituit, et victimam ipsam mutans, et pro cæde brutorum seipsum jubens offerre. 1 Cor. 10, 13 : *Videte Israel secundum carnem : nonne qui edunt hostias participes sunt altaris?* In Judæis quidem non dixit, quod Dei sunt participes, sed sunt participes altaris : urebatur enim quod in altari fuerat positum. In corpore autem Christi non sic. Sed quomodo? Communicatio corporis Christi est, non enim altaris, sed ipsius Christi sumus participes. Scopus eorum qui sacrificant, et persona eorum qui excipiunt, reddit immunda ea, quæ sunt apposita. Ad unitatem cum fratribus nos vocat illud terribile et formidandum sacrificium, jubens ut eum concordiam maximè ad ipsum accedamus. Tu non in præsepi vides corpus Christi, sed in altari, non feminam eum tenentem, sed sacerdotem adstantem, et spiritum cum largitate multâ propositis impendentem : non solummodo hoc ipsum corpus vides, » etc. Similia habet S. Chrysostomus plurima, cujus libri de Sacerdotio videndi.

Antequàm tamen ab eo divellamur, unum addendum est, unde manifestum fiat, quid de sacrificio propitiatorio senserit. Hom. 41 in 1 Cor. : « Abierit peccator, decet niti ut juvetur prece, elemosynis, oblationibus. Non est temerè hoc excogitatum, nec frustra memoriam mortuorum inter sacra mysteria cele-

« bramus, aut accedimus pro istis agnum illum
« jacentem, et peccata mundi tollentem de-
« precantes, sed ut his consolatio hinc aliqua
« sit. Nec temerè qui altari assistit inter hor-
« renda mysteria clamat : Pro omnibus in
« Christo dormientibus, et pro his qui memo-
« riam celebrant eorum. Nam si Jobi illius
« liberos patris victima purgavit; quid dubites
« è nobis quoque si pro dormientibus offera-
« mus, solatii quiddam illis accessurum? Gra-
« tificari Deus propter alios solet : ne defati-
« gitemur mortuis auxilium ferendo et preces
« pro ipsis offerendo; jacet enim commune
« orbis piaculum. Quid ergo doles, cum impe-
« trandæ mortuo veniæ tot extent rationes? »

S. Augustinus : « In Machabæorum libris
legimus oblatum pro mortuis sacrificium.
Sed etsi nusquam in Scripturis veteribus om-
ninò legeretur, non parva hæc consuetudine
claret auctoritas; ubi in precibus sacerdotis,
quæ Domino Deo ad ejus altare fundantur,
locum suum habet etiam commendatio mor-
tuorum. » Item : « Neque negandum est, de-
functorum animas pietate suorum viventium
relevari, cum pro illis sacrificium Mediatoris
offertur. »

CAPUT XL.

De ordine et cæremoniis Missæ.

Integrum ordinem videre libet in Liturgiis
SS. Chrysostemi et Basilii. Nolumus de Missâ
Catechumenorum multa referre, quæ erat
prima pars Missæ ordinariæ, post quam di-
mittebantur ab Ecclesiâ Catechumeni; conti-
nens orationes quasdam, lectionem Epistolæ,
recitationem Evangelii et symboli; quam se-
quebatur homilia seu sermo; quia de istis
nulla vel exigua cum Protestantibus est diffi-
cultas.

Missam fidelium, quam refert et exponit S.
Cyrillus Hierosolymitanus, Cath. 5, Mystag.,
breviter subjiciemus : « Vidistis diaconum
« aquam lavandis manibus porrigentem sacer-
« doti, et illis qui circum altare Dei stabant,
« presbyteris. Manus abluere est symbolum,
« non obnoxium esse peccatis. »

« Deinde clamat diaconus : *Complectamini*
« *et osculemini vos invicem* : Signum est hoc
« osculum reconciliationis animorum; pro-
« pterea Christus, Matth. 5, 21 : *Cum offers*
« *munus tuum ad altare*, etc., de quo 1 Petr. 5,
« 14 : *In osculo dilectionis*. Postea clamat sacri-
« ficus : *Sursùm corda*. Vos respondetis : *Ha-*
« *bemus ad Dominum*; dicit deinde sacrificus :

« *Gratias agamus Domino*; ad hæc vos subjici-
« tis : *Dignum et justum est*. Facimus deinde
« mentionem angelorum, archangelorum, vir-
« tutum, dominationum, etc. Memoramus
« etiam illa Cherubim Isaïæ 6, 2 : *Sanctus*,
« *Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth*. Post
« hos hymnos spirituales, invocamus Deum,
« ut mittat Spiritum sanctum super proposita,
« ut faciat panem quidem corpus Christi, vi-
« num autem sanguinem Christi, omninò enim
« quod attigerit Spiritus sanctus hoc sanctifi-
« catur et transmutatur. Deinde confectâ (seu
« elevatâ) hæc spiritali hostiâ, hæc incruentâ
« latriâ, super illam victimam propitiationis,
« obsecramus Deum pro communi pace Eccle-
« siarum, pro bono statu mundi, pro regibus,
« pro militibus, pro ægrotis et afflictis, in
« summâ pro iis omnibus, qui egent auxilio.
« Rogamus te omnes, et hanc tibi offerimus
« hostiam, ut meminerimus etiam eorum qui
« ante nos obdormierunt, primùm patriarcha-
« rum, prophetarum, apostolorum, martyrum;
« ut Deus precibus eorum et intercessionibus
« suscipiat supplicationem nostram. Postea
« pro defunctis episcopis et omnibus qui inter
« nos obdormierunt, oramus, credentes futu-
« rum juvamen maximum animabus pro qui-
« bus supplicatio offertur hujus sacrificii sancti
« et maximè tremendi; quod multum juvat,
« quia nos preces pro defunctis ei offe-
« rentes, quamvis sint peccatores, Christum
« pro nostris peccatis mactatum offerimus,
« propitiantes pro ipsis et nobis amatorem
« hominum.

« Deinde dicimus orationem illam, quam
« Salvator dedit suis discipulis : *Pater noster*,
« *qui es in cælis*, etc. Expletâ oratione dicit,
« *Amen*. Orationem dominicam totam refert
« et explicat.

« Post hæc sacrificus dicit, *Sancta sanctis*;
« sancta sunt quæ sunt proposita, quæ rece-
« perunt superventum Spiritûs sancti, etc.
« Audistis deinceps ad sacrorum mysteriorum
« Communionem vos adhortantem : *Gustate et*
« *videte quòd suavis est Dominus*, psalmo 33, 9.
« Num hoc corporeo palato ut dijudicetis?
« Neutiquàm sed fide omnis dubitationis ex-
« perte : gustantes enim non panem et vinum
« jubentur gustare, sed antitypum corpus et
« sanguinem Christi. Accedens autem non
« disjunctis digitis, sed sinistram faciens thro-
« num dexteræ, ut quæ susceptura est regem,
« et concavâ manu suscipe corpus Christi,

« dicens, *amen*. Cum securitate ergo, sancti-
 « ficans oculos contactu sancti corporis, com-
 « munit. Accedens ne perdas aliquid ex hoc;
 « si enim aliquid amittis, hoc tanquàm ex pro-
 « prio membro amiseris. Dic enim mihi: Si
 « quis tibi dedit ramenta auri, nonne cum
 « omni diligentia tenes, cavens ne quid ex
 « illis amitteres? Non multò ergo magis dili-
 « gentissimè providebis de hoc, quod pretiosius
 « auro et lapidibus pretiosis, ne illius mica
 « tibi excidat? Tum verò post communionem
 « corporis Christi accede et ad calicem san-
 « guinis, non extendens manus, sed pronus et
 « in modum orationis dicens, *Amen*. Postremò
 « expletà oratione, gratias Deo age, qui te di-
 « gnus reddidit tantorum mysteriorum. Re-
 « tine te has traditiones immaculatas, et con-
 « servate vos sine offendiculo. »

Apud S. Ambrosium non quidem habetur
 tam distinctus ordo Missæ integræ, ut qui ex
 professo solùm probat realem præsentiam et
 immutationem symbolorum panis et vini; in-
 venit tamen præcipua pars canonis, cui so-
 lent Protestantes obstrepere. Is ergo dicit, de
 Sacram. l. 4, c. 5, pag. 367: « Vis scire quia
 « verbis cœlestibus consecratur? Accipe quæ
 « sunt verba. Dicit sacerdos: Fac nobis hanc
 « oblationem adscriptam, rationabilem, acce-
 « ptabilem, quod fit in figuram corporis et
 « sanguinis Domini nostri Jesu Christi (fit enim
 « in panem ante consecrationem) qui pridie
 « quàm pateretur, in sanctis manibus suis ac-
 « cepit panem, respexit in cœlum ad te, san-
 « cte Pater Omnipotens, æternæ Deus, gratias
 « agens, benedixit, fregit, fractumque Aposto-
 « lis suis tradidit, dicens: *Accipite et edite ex*
 « *hoc omnes; Hoc est corpus meum, quod pro*
 « *vobis datur*. Similiter etiam calicem postquàm
 « cœnatum est, hoc est, pridie quàm pateretur,
 « accepit, respexit in cœlum ad te, sancte
 « Pater Omnipotens, æternæ Deus, gratias
 « agens, benedixit, Apostolis suis tradidit, di-
 « cens: *Accipite et bibite ex eo omnes; Hic est*
 « *enim sanguis meus*. Vide, omnia illa verba
 « Evangelistæ sunt usque ad *Accipite*, sive
 « corpus sive sanguinem; inde verba sunt
 « Christi: *Accipite, bibite ex eo omnes; Hic est*
 « *enim sanguis meus*. Vide singula. Qui pridie,
 « inquit, quàm pateretur, in sanctis manibus
 « suis accepit panem: antequàm ergo conse-
 « cretur, panis est: ubi autem verba Christi
 « accesserint, corpus est Christi; denique ad
 « dicentem: *Accipite et edite ex eo omnes; Hoc*
 « *est corpus meum*: et ante verba Christi, ca-

« lix est vini et aquæ plenus; ubi verba Christi
 « operata fuerint, ibi sanguis efficitur, qui
 « plebem redemit. Ergo videte quantis gene-
 « ribus potens est sermo Christi, universa
 « convertere. Deinde ipse Dominus Jesus te-
 « stificatur nobis quòd corpus suum accipia-
 « mus et sanguinem; nonne debemus de ejus
 « fide et testificatione dubitare? » Item cap. 6:
 « Et sacerdos dicit: Ergo memores gloriosis-
 « simæ ejus Passionis, et ab inferis Resurre-
 « ctionis, et in cœlum Ascensionis, offerimus
 « tibi hanc immaculatam Hostiam, hunc panem
 « sanctum, et calicem vitæ æternæ: et petimus
 « et precamur, ut hanc oblationem suscipias
 « in sublimi altari tuo per manus angelorum
 « tuorum, sicut suscipere dignatus es munera
 « pueri tui Abel, et sacrificium patriarchæ
 « nostri Abrahæ, et quod tibi obtulit summus
 « sacerdos Melchisedech. »

CAPUT XLI.

De ad. ratione Christi in Eucharistiâ.

Docet concilium Tridentinum sess. 13, cap.
 6: « Si quis dixerit, in sancto Eucharistiæ
 « sacramento Christum non esse cultu latriæ
 « etiam externo adorandum, etc., anathema
 « sit. » Nec alio sensu dicitur, « Latriæ cultum
 « qui vero Deo debetur, nunc sanctissimo Sa-
 « cramento » esse exhibendum. Loquitur enim
 de adoratione absolutâ, quæ duplex fingi non
 potest; et ibidem additur: « Nam illum eum-
 « dem Deum præsentem in eo adesse credimus,
 « quem Pater æternus introducens in orbem
 « terrarum, dicit: *Et adorent eum omnes an-
 « geli Dei, quem magi procidentes adoraverunt.* »
 Christum in SS. Eucharistiâ præsentem, Ca-
 tholici frequenter intelligunt nomine *sacra-*
menti, quia est causa gratiæ.

Fingunt quidam reformati, Catholicos ado-
 rare species sacramentales adoratione non
 relativâ, sed absolutâ; magnamque in hoc no-
 bis faciunt injuriam, cùm ea sit apertissima
 idololatria. Concilium Tridentinum de relativâ
 symbolorum adoratione nihil habet; schola-
 stici de eâ disputant variè, qui tamen opiniones
 suas pro articulis fidei non venditant. Cæte-
 rum, sicut honoramus regem vestitum, ita
 Christum symbolis velut opertum; et sicut
 impossibile est regem honorare, et in vestes
 ejus expuere; sic quicumque Christum ibi
 adorat, symbola satis reveretur, quocumque
 nomine vocanda sit hæc reverentia. Christum
 adorandum esse in S. Eucharistiâ, ut in Ba-
 ptismo, reformati concedunt: qui etiam do-

cent verbis S. Scripturæ honorem impendi licitè. De modo et nominibus ejus honoris multum disputare, hic est inutile, cum nullus speciebus sacramentalibus tribuat vel tribuere possit adorationem absolutam; omnesque fateantur, eas tanquam Christi Jesu quædam operimenta vel signa, cum honore tractandas.

Lutherani docent, Christum in pane existentem ibi licitè adorari ut Deum; Scheibler in *Fid. antiqu. Cath. de Euchar. cap. 7, art. 7, § 3, n. 67, pag. 438 et 69, pag. 459*; Theol. Wittemb. Refut. consens. Orthod. p. 670; Christi corpus in Eucharistiâ Græci elevant et adorant; Florimond de Ræmond lib. 5, cap. 12, pag. 587. At si ibi licitè adoratur Christus, uti omnino dicendum est, quid, quæso, in catholicis reprehendunt?

CAPUT XLII.

De Communionem sub unâ specie.

Tenent Protestantes, Christum jussisse populo ad communionem accedenti porrigendam esse utramque speciem. Sed qui docent, abstemiis licitam esse solam speciem panis, quomodò sustinebunt esse præceptum divinum de communionem sub utrâque specie? Qui docent Ecclesiam non habere potestatem dispensandi in præcepto divino, nolent ipsi in eo dispensare, quando abstemiis suis permittunt communionem sub unâ specie; sed potius dicent non esse præceptum divinum communicandi sub utrâque specie. Qui docent necessitatem excusare ab observatione præcepti, non autem dare licentiam transgrediendi præceptum, nolent permittere suis abstemiis licentiam transgrediendi, quâ, nullo existente præcepto, haud indigent. Qui docent, in necessitate pro vino licitum esse usum aquæ vel mulsi, nullam fingent necessitatem, cur eorum abstemii communicent sub unâ specie panis, quando ab aquâ vel mulso non abhorrent; ideoque necessariò dicent, non esse ejusmodi præceptum divinum. Ipsi Græci frequenter communicant sub unâ specie. Florimond de Ræmond lib. 4, cap. 5, pag. 422.

Considerent etiam Protestantes, quomodò ipsi teneant, sub unâ specie totum accipi Christum. Reformati dicunt Christum nos nutrire sui corporis et sanguinis substantiâ. Confess. Gall. art. 16. At substantia corporis et sanguinis Christi semper est unita: *Christus enim jam non moritur*, Rom. 6, 9. Ac proinde nonnisi utroque nutrimur; quod etiam statuunt reformati, quando volunt nos elevare

corda in cœlum, ad habendam veritatem sacramenti, ubi est Jesus Christus in gloriâ sui Patris. Ibi autem integrè est Christus, qui nos integer nutriat; et blasphema foret cordis elevatio, si ad corpus Christi, tanquam mortuum, dirigeretur. Lutherani etiam docent, sub unâ specie totum Christum esse, totum Christum accipi cum corpore et sanguine. Vide *Cath. Gall. Rom. 53*; *Apolog. Conf. August. ad art. 10*. Quapropter de solâ vini guttâ est omnis Protestantium querela, non difficulter, indulgente Ecclesiâ, sopienda, si in reliquis accederent. Conf. Wittemb. de Euchar.

CAPUT XLIII.

De extremâ unctione.

Docet concilium Trid. sess. 14, can. 1: « Si quis dixerit extremam unctionem non esse verè et propriè Sacramentum, à Christo institutum, et à B. Jacobo Apostolo promulgatum, anathema sit. » Et probatione hâc utitur: « Instituta est sacra hæc Unctio infirmorum tanquam verè et propriè sacramentum novi Testamenti à Christo: apud Marcum quidem, c. 6, v. 13, insinuat, per Jacobum autem fidelibus commendatum ac promulgatum: *Infirmatur quis in vobis?* etc., Jacob. 5, 14. Quibus verbis, ut ex apostolicâ traditione per manus acceptâ Ecclesia didicit, docet materiam, formam, proprium ministerium, et effectum hujus sacramenti. » Quid in hâc probatione desiderari possit, non videmus. Invenitur enim signum sensibile, *unctio*. Invenitur promissa et annexa peccati remissio, quæ non sit nisi per *gratiam*. Cur igitur sacramentum non sit, cum auctor gratiæ solus possit instituere sacramentum? Et Protestantes quomodò probabunt, vel Baptismum, vel Eucharistiam esse sacramentum, si hæc probatio non est manifesta et efficax?

ANIMADVERSIONES.

Anglicani episcopales aliquid retinuerunt, quod ei sacramento respondet; quod nos *extremam unctionem* vocamus. Id administrandi forma in publicarum precum Libro, titulo *visitationis infirmorum*, pluribus explicatur. Quamvis porrò infirmum non ungant, super eo tamen plures preces, tum ob corporis valetudinem, tum ob animæ salutem edunt. Hæc Liturgia mandat, ut infirmus, si quo peccato se obstrictum senserit, privatim presbytero confiteatur, qui, auditâ confessione, absolu-

tionem eidem conferet. En ipsa hujus absolutionis verba, prout legitur in editione Latinâ, quæ anno 1574 Londini prodiiit : « Dominus « noster Jesus Christus, qui dedit potestatem « Ecclesiæ absolvendi à peccatis verè poenitentes, et credentes in eum, ipse ex infinitâ misericordiâ indulgeat tibi peccata tua. « Ego verò, auctoritate ipsius mihi commissâ, « absolvo te ab omnibus peccatis, in nomine « Patris, et Filii, et Spiritûs sancti, Amen. »

CAPUT XLIV.

De sacramento Ordinis.

Docet concilium Trid., sess. 14, can. 3, sacram ordinationem esse verè et propriè sacramentum à Christo Domino institutum. Calvinus dicit, lib. 4 Instit., cap. 19, § 28 : « Impositionem manuum, quæ fit introducendis veris presbyteris et ministris Ecclesiæ in eorum statum, non repugno quin recipiatur tanquàm sacramentum : primum enim est cæremonia sumpta ex Scripturâ, quæ deinde vana non est, ut ait S. Paulus, sed est signum gratiæ spiritualis Dei. Quod aliis duobus non adnumeraverim, inde est, quia non est ordinarium nec commune inter fideles. » Unde dicitur in Confessione Gallicâ, art. 35 : « Confitemur duo solùm sacramenta, » et additur : « Communia toti Ecclesiæ. » Probatio Calvinii ex S. Paulo 1 Tim. 14, est bona : *Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi cum impositione manuum presbyterii.* Ecce signum sensibile, *impositionem manuum*, et *gratiam* cum eo signo collatam. Rursùm probat Calvinus : « Christus insufflavit in Apostolos, Joann. 20, 22, quo signo repræsentavit virtutem spiritûs, quam in eis posuit. » Et rectè : nam contulit Apostolis potestatem remittendi peccata : *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt.* Et Christus *insufflavit*, quæ insufflatio est cæremonia et signum sensibile : *Et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum*, qui non datur sine gratiâ sanctificante. Ecce igitur gratiam signo annexam, et verum sacramentum.

Hoc si apud Protestantes non sufficiat, quomodò probabunt, vel Baptismum vel Eucharistiam esse sacramentum? Rectè S. Aug., contra Parmen. l. 2, c. 13 : « Explicent, quomodò sacramentum baptizati non possit amitti, et sacramentum ordinati possit amitti. Si enim utrumque sacramentum est, quod nemo dubitat, cur illud non amittitur,

et illud amittitur? Neutri sacramento injuria facienda est. » Calovius : « Ordinatio ministrorum divini juris est, cui etsi addita nonnulla in papatu, ordinationis tamen essentia non immutata vel sublata est. » Synop. contr. disp. 33, th. 7, pag. 183.

ANIMADVERSIONES.

Etsi Protestantes Ordinem in sacramentorum numero minimè collocent, fatentur tamen pastores in Ecclesiâ esse debere, qui sacras res administrent, et his quidem ministris manus imponunt. Augustanæ Confessionis expressa hæc verba sunt, art. 14 : « De Ordine ecclesiastico docent, quòd nemo debeat in Ecclesiâ publicè docere, aut sacramenta administrare, nisi ritè vocatus; sicut et Paulus præcipit Tito, ut civitatibus presbyteros constituat. » Ex omnibus Protestantibus, non alii episcopatum et presbyteratum altiùs quàm episcopales Anglicani evexère. Eos enim tanquàm res ad religionis essentiam pertinentes spectant, et episcopatum divino jure supra presbyteratum esse censent. Quamvis autem in plerisque religionis articulis cum Calvinistis conveniant, eos tamen veluti sectarios notant, penes quos nullus sacramentorum usus, utpote quibus presbyteri nulli sint, qui ea administrent. Quamobrem cum minister Calvinista ad episcopatum religionem migrat, nullam ministerii sui functionem obire potest, nisi juxta Anglicanæ Ecclesiæ ritum presbyter ordinetur.

CAPUT XLV.

De sacramento Matrimonii.

Concilium Trident. sess. 24, can. 1, docet matrimonium esse verè et propriè sacramentum. Baptismus et Eucharistia non nominantur in S. Scripturâ sacramenta; ubi tamen matrimonium sic appellatur Ephes. 5, 32 : *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ; et erunt duo in carne unâ. Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesiâ.*

Biblia Genevensia et alia habent, *mysterium hoc*. Sed rectè Calvinus, lib. 4 Instit., c. 14, § 2 : « Ubicumque translator Vulgatus novi Testamenti exponere Latinè voluit dictionem hanc Græcam, *mysterium*, dixit, *sacramentum*; et notum est, Baptismum et Cœnam appellari Græcè, *mysteria*; ita ut dubitandum non sit, has duas dictiones ejusdem esse significationis. » Cur ergo, qui Baptismum et

Cœnam ut sacramenta recipiant, ex eo numero repudiant Matrimonium?

Sed audiamus S. Augustinum de bono Conjug. c. 18, cap. 24: « In nostrarum nuptiis plus valet sanctitas sacramenti, quàm fecunditas uteri. » Item: « Bonum nuptiarum per omnes gentes atque omnes homines in causâ generandi est, et in fine castitatis: quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate sacramenti, per quam nefas est, etiam repudio discedentem alteri nubere, dum vir ejus vivit, nec saltem ipsâ causâ pariendi. Quæ cum sola sit, quâ nuptiæ fiunt, nec eâ re non subsequente, propter quam fiunt, solvitur vinculum nuptiale, nisi conjugis morte. Quemadmodum si fiat ordinatio cleri ad plebem congregandam, etiamsi plebis congregatio non subsequatur, manet tamen in illis ordinatis sacramentum Ordinationis, et si aliquâ culpâ quisquam ab officio removeatur, sacramento Domini semel imposito non carebit, quamvis ad judicium permanente. Ad sacramenti sanctitatem pertinet illud: *Uxorem à viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam.* Hæc omnia bona sunt, propter quæ nuptiæ bonæ sunt, proles, fides, sacramentum, » etc.

ANIMADVERSIONES.

In articulo 27 Confessionis fidei, quâ pagi Helvetii Protestantes utuntur, *conjugium omnibus hominibus aptis, et aliò non vocatis divinitus institutum* fuisse dicitur. Confessio hæc, quæ Basileensis Confessio nuncupatur, anno 1532, Germanico sermone composita, et Latine reddita anno 1561 et 1581, typis impressa fuit.

Matrimonii penes episcopales Anglicanos solemniter celebrandi forma in publicarum precum Libro fusè describitur. Pastor, qui illud in ecclesiâ administrat, initio statim coram universo cœtu sermonem edit, in quo matrimonii sanctitatem commendat, quod à Deo in Paradiso terrestri institutum fuit, quodque suâ Christus præsentia condecoravit, cum Canæ Galileæ nuptiis interfuit. Hic Anglicanæ Liturgiæ locus è pulcherrimis est, quæ in Anglorum Rituali occurrunt. In eo, qui matrimonium contrahunt, ipso nuptiarum die communionem suscipere expressis verbis jubentur: « Qui sacro conjugio copulantur, eodem nuptiarum die debent sacram Synaxim recipere. »

CAPUT XLVI.

De peccato mortali et veniali.

Docent nobiscum Protestantes, non omnia peccata esse æqualia; docent nobiscum, etiam prædestinatos, post adeptam fidem et justificationem, incidere quandoque in peccata mortalia; docent nobiscum omnia peccata cum quibus moriuntur reprobi, puniri pœnâ æternâ.

Constat, venialis remissionem peccati gratuitum et supernaturale esse Dei beneficium; nullumque peccatum, *ex naturâ suâ*, eo sensu esse veniale, quasi ejus venia et remissio obtineri possit solis naturæ viribus, sine misericordiâ Dei condonantis; cum nullius peccati culpa sit tam levis, ut viribus naturæ possit elui; nullum, in sese consideratum, habeat aliquid, quod remissionem mereatur. Volunt Catholici, veniale peccatum solum temporariæ subjectum esse pœnæ; modò simul culpa diluatur, aut gratia adsit, quâ possit elui et expiari; nisi enim esset ab homine justo, Dei Gratiâ et charitate prædito, commissum, perpetuò puniretur. Quia autem illa peccata ex naturâ suâ non destruunt charitatem, nec Deus voluit, ut eam destruerent, dicuntur venalia: quamvis etiam propter misericordiam Dei, nolentis iis peccatis destrui charitatem, rectè dicantur venalia.

Quando igitur Protestantes dicunt, peccata venalia non imputari fidelibus, non hoc volunt, quòd per ea non constituentur verè peccatores, vel quòd non indigeant eorum remissione, sed quòd Deus non imputet omnem pœnam, quam justè posset imputare; quia scilicet non statuit auferre sanctitatem inhærentem propter peccata venalia, nec consequenter hominem ordinare ad pœnam æternam. Quando Protestantes dicunt, in reprobis omnia peccata esse mortalia, volunt omnia illa peccata æternum puniri, cum quibus moriuntur, sive illa sint graviora, sive leviora. Quando dicunt Protestantes, quædam peccata cum fide consistere, non intelligunt per fidem nudum assensum, qui præbatur veritatibus revelatis; sed per fidem accipiunt fiduciam misericordiæ, quam fiduciam sic explicant, ut comprehendant quidquid Catholici requirunt ad justificationem. Et sic rectè dicunt, peccata mortalia non consistere cum tali fide, quæ accipitur pro fiduciâ; rectè etiam dicunt, peccata venalia cum tali fide consistere.

Ex dictis patet, Protestantium in hac re sententiam sic non incommodè accipi, ut à

catholicâ doctrinâ non differat; quod moderatis sufficiet ingeniis. Omnis peccati poena est mors temporalis, spiritalis et æterna. Cocceius, disp. 5, Corol. num. 2.

CAPUT XLVII.

Deum non esse causam peccati.

Gravis à multis annis agitata fuit quæstio; an Protestantes Deum statuerent auctorem peccati. Et in publicis quidem eorum confessionibus vix aliquid reperitur, quod in partem affirmativam propendeat. Hujus temporis Protestantes negativam apertissimè profitentur, declarantque reformati, se à Thomistis non dissentire. An priorum temporum Protestantes Deum statuerint auctorem peccati, non est opus hic inquirere. Sufficit jam quod sciamus, nullos superesse, cum quibus ea quæstio agitetur.

CAPUT XLVIII.

De peccato primi hominis.

Hic solet quæri, cur Deus permiserit tentari hominem, quem sciebat casurum. Et Protestantes cum Catholicis dicunt, sed probabiliter (quis enim consiliarius Dei fuit)? id requisivisse misericordiam et justitiam Dei, ut jam de aliis rationibus taceamus. Si quærat an Adæ peccatum fuerit necessarium, ita se explicant moderni Protestantes, ut Thomistarum sententiam ex integro sequantur. Nihil igitur hoc loco superest, unde Ecclesiæ catholicæ litem moveant; vel cur illi à Catholicis ob particularium quorundam vel duriores sententias, vel errores reprehendantur.

CAPUT XLIX.

De peccato originali.

Docent cum Catholicis Protestantes 1° derivari ex peccato Adami in posteros ejus veri nominis peccatum. Docent cum Catholicis Protestantes 2° peccatum originale venire ad ejus posteros per generationem. Docent cum Catholicis Protestantes 3° peccatum originale non tantum pertinere ad filios infidelium, sed etiam ad filios fidelium, quamvis velint filiis fidelium illud peccatum non imputari, de quo actum est in præcedentibus. Consequenter in tribus prædictis nihil est, cur à communione catholicâ abstineant Protestantes.

CAPUT L.

An concupiscentia in renatis sit verè peccatum.

Docent Catholici, corruptionem naturæ sive concupiscentiam, qualis remanet in homini-

bus post justificationem, non esse peccatum ex naturâ suâ verè et propriè, cum tollatur in Baptismo illud omne quod veram et propriam rationem peccati habet. Protestantes contrarium tenent. Sed iidem Protestantes hoc tempore sic explicant suam sententiam, ut vix ulla possit superesse difficultas. Docent enim cum Catholicis: 1° Peccatum originale dicere privationem justitiæ debitæ inesse. 2° Concupiscentiam non tantum residere in carne, hoc est, in parte hominis inferiore, quæ sensualitas dicitur; sed etiam in parte superiore, sive in animâ simile vitium reperiri. 3° Sub nomine concupiscentiæ contineri depravationem naturæ humanæ, per versionem omnem potentiarum, et propensionem ad malum; adeoque concupiscentiam non esse meram privationem, sed habitum corruptum. Vide Calovium Synop. contr. disp. 7, thes. 11, pag. 86.

Protestantes tenent, reatum et offensam Dei in Baptismo condonari; manente materiâ peccati originalis, quæ sit naturæ corruptio ad malum inclinans. Inde docent, per Baptismum non penitus extingui et evelli peccatum originale; quia nimirum reatus et offensa extinguitur, evellitur et aufertur, manente materiali ejusdem peccati, quod peccatum ideò dicitur fractum, debilitatum, et ex parte sublatum. Calixtus tamen dicit dissert. de Purgatorio, thes. 32: « Originale peccatum post Baptismum tam quoad formale, quàm materiale manet. » Crocius verò Anti-Bec. contr. 8, sect. 3, num. 5, tomo 2, pag. 111: « Manet materiale, tollitur formale. » Idem Eccio placuit, Bucero et Melanchthoni in formulâ Concordiæ apud Cassandrum, ad art. 2 August. Conf. in Consultat. Cocceius, disp. 1 de Poten. script. corol. num. 20: « Datur peccatum originale et imputatum et inhærens, quod dicimus et in regeneratis locum habere. » Et disp. 17, corol. num. 3: « Peccatum originale quoad maculam etiam manet in regeneratis post Baptismum. »

Quapropter, si nobiscum doceant Protestantes, in Baptismo tolli formale peccati originalis, constituens mentem à Deo aversam, aboleri reatum et offensam Dei, assentiuntur definitioni concilii Trid. quòd in Baptismo tollatur illud omne quod veram et propriam rationem peccati habet: ubi enim non est formale peccati, ibi nihil est quod sit verè et propriè peccatum. Vide S. Aug. Enchir. ad Laurent. cap. 48, tom. 3, pag. 74, C.

CAPUT LI.

De malis consequentibus peccatum originale.

Mala quæ consequuntur peccatum originale in hac vitâ, vel nullam difficultatem excitant inter Catholicos et Protestantés, vel pertinent ad alias controversias.

Convenit inter Catholicos et Protestantés, hominem per culpam peccati originalis, in hac vitâ non remissam, damnationi subjectum esse; neque infantibus non baptizatis, nec regeneratis, vitam æternam esse tribuendam, aut naturalem beatitudinem, uti multis rectè probat Bellarminus, lib. 6, de amiss. Grat. Vide et S. Aug. hæres. 88, tomo 6, pag. 14, D; Euchir., ad Laur., cap. 93, tomo 3, pag. 80, D.

CAPUT LII.

De gratiâ ejusque partitione.

Gratia accipitur 1° pro alicujus dilectione: et sic dicimus militem habere gratiam regis, quia diligitur à rege. 2° Sumitur pro dono gratis dato; et sic dicimus: Ilanc tibi facio gratiam. 3° Sumitur pro actione gratiarum ob beneficium acceptum. Secundum pendet ex primo; tertium à secundo. Hoc loco agimus de gratiâ, non quatenus eo vocabulo venit quodlibet beneficium Dei, sed quatenus significat donum supernaturale, quod indignis ex Christi merito confertur.

Prima partitio gratiæ est in æternam et temporariam. Gratia æterna consistit in amore et dilectione Dei, quâ ab æterno dilexit prædestinatos. Temporaria consistit in beneficiis vocationis et justificationis, ab æternâ gratiâ, ut effectus ex causâ, derivatis. Altera partitio est gratiæ temporariæ in gratiam gratis datam, et gratiam gratum facientem; illa præcipuè confertur ad aliorum salutem; hæc ad propriam uniuscujusque salutem spiritua-lem. Protestantés volunt, gratiam gratum facientem primariò dicendam esse gratiam Dei æternam; sed est quæstio de nomine; cum gratia æterna effectivè gratum faciat, temporalis autem ut forma inhærens. Tertia partitio est gratiæ gratum facientis, in gratiam permanentem sive habitua-lem, et gratiam auxilii specialis. Rem ipsam non improbant Protestantés; an autem gratia habitualis, vel quomodolibet, inhærens gratum faciat, non est hujus loci. Quarta partitio est, auxilii specialis in auxilium excitans, et auxilium adjuvans. Neque volumus gratiam excitantem solummodò

consistere in illustratione et inspiratione mentis, sed etiam in supernaturali quâdam vi, in voluntate receptâ. Utraque autem hæc gratia est præveni-ens. Quinta partitio tum excitantis, tum adjuvantis, est in sufficientem et efficacem. Sexta partitio gratiæ, est efficacis in operantem et cooperantem: quamvis non incommodè dicatur, eandem esse gratiam operantem et cooperantem, quæ distinguatur secundum diversos effectus. Consuevit moveri difficultas circa quintam gratiæ partitionem, quâ dividitur in sufficientem et efficacem. Sed cum alii ex Protestantibus sequantur sententiam Thomistarum, alii sententiam Suaris et Vasquii, non est hic magnoperè laborandum.

CAPUT LIII.

De communicatione gratiæ.

Quænam sit verè et propriè dicenda gratia sufficiens, aliter atque aliter sentiunt tum Catholici tum Protestantés: atque hinc fit, ut aliter atque aliter loquantur de communicatione gratiæ. Nos pro instituti nostri ratione per certiora gradiemur et communiora.

Post Bellarminum dicimus: 1° Auxilium gratiæ Dei non ita offertur omnibus hominibus, ut Deus expectet homines qui illud desiderent, vel postulent; sed prævenit omnia desideria et omnem invocationem. 2° Auxilium gratiæ Dei non æqualiter omnibus adest. 3° Nulla esset in Deo iniquitas, si non solum aliquibus, sed etiam omnibus hominibus auxilium sufficiens ad salutem negaret. 4° Sive detur sufficiens auxilium omnibus, sive tantum aliquibus, nos tamen de nullius salute, donec in hac vitâ fuerit, desperare debemus, neque ab ullo subtrahere correptionem, exhortationem et alia charitatis officia.

Cæterum, uti de præcedentibus nulla est difficultas, ita non caret ea quæstio varietate, an auxilium sufficiens ad salutem omnibus detur. Et hinc quidem nullum est dubium, quin multi, etiam qui ad rationis usum perveniunt, non recipiant auxilium sufficiens supernaturale et intrinsecum ad producendum immediatè actus supernaturales fidei et spei. Sed quale est auxilium, cujus omnes sunt participes? Gentibus datur auxilium, quod per plures operum occasiones excitentur ad benè operandum, et ut in peccatum non consentiant, cogitationibus invicem accusantibus et defendentibus; quibus aliquid divinæ gratiæ impertitum est, dum vident machinam universi prædicare Deum, qui invocandus sit.

Et si gentiles eâ gratiâ benè uterentur, non dubitamus, quin abundantior eis donaretur, quâ ad fidem possent perungere. Non dicimus, homini benè operanti ex libero arbitrio gratiæ auxilia conferri; quasi Deus legem fecerit, dandi auxilia prævenientis gratiæ facientibus totum quod in se est ex facultate naturæ; sed si homo ex auxilio speciali rectè operaretur, etiam circa objecta naturalia, existimamus id congruere divinæ bonitati, ut tales ulterius illuminet. Concedimus ergo, non recipere gentiles ejusmodi gratias, quæ sint proximè sufficientes; sed quia non omni carent auxilio, etiam speciali, hæc gratia est talis, ut Deus rectè existimetur et verè sufficientem non negaturus, si istâ benè utantur. Unde nec malè dicitur, Deum gentilibus dare gratiam sufficientem, non quòd immediatè sit sufficiens, sed quòd præviâ bonâ cooperatione, et divinâ ulteriori gratiæ liberali collatione ad conversionem possint pervenire. Vide Arnobium lib. 2, Bibl. Patr., tom 3, pag. 170, B. Et citatum Bullingerum in Resp. necess. par. 1, pag. 120, 122; Overallum, ibid. pag. 146; Calovium Synop. Contr. disp. 17, th. 1, pag. 123.

CAPUT LIV.

De prædestinatione et reprobatione.

Reformati in puncto prædestinationis et reprobationis hoc tempore communiter sequuntur Thomistas et Bellarminum; neque scrupulosè indagamus, quid antehàc senserint. Ex Lutheranis in puncto prædestinationis, alii sequuntur Bellarminum, alii alios doctores catholicos; atque idem ipsis contingit in puncto reprobationis, quòd plerumque à doctoribus catholicis non dissentiant. Ut quid igitur his temporibus nobiscum disputant, si aliquibus consentiant doctoribus catholicis? An fortè dicent, suam sententiam esse de necessitate salutis, et doctorum quorundam catholicorum non esse permittendam? Id non existimamus.

CAPUT LV.

De libero arbitrio secundum se.

Libenum arbitrium est facultas agendi ex consilio. Et ad libertatem requiritur intellectus et voluntas: intellectus, qui objectum debitè proponat; voluntas unum præ alio eligens; vel unum idemque acceptans, aut respuens. Hominem esse liberum à coactione, fatentur cum Catholicis Protestantes. Agnos-

cunt etiam Protestantes, libertatem voluntatis à necessitate naturalis determinationis ad unum: quia est libera ab omni necessitate, ut propriè non possit necessariò agere, quoad exercitium sui actûs; quamvis respectu divinæ ordinationis certò et infallibiliter agat, mediantibus prædefinitionibus et prædeterminationibus Dei, quas intellectus non potest penetrare, neque de earum indifferentiâ judicare.

Itaque convenit, liberum arbitrium esse formaliter in voluntate, radicaliter in intellectu. Requiritur ad liberum arbitrium, ut positis omnibus antecederet ad actum prærequisitis possit operari, vel non operari; ita ut cum iisdem prærequisitis stet simul in libero arbitrio facultas et potentia, quâ possit operari si velit, vel non operari, si velit. Si Protestantes admittant cum Thomistis, concursum Dei specialem et determinantem actiones liberi arbitrii, non sunt ideò reprehendendi, quasi negarent liberum arbitrium, quia et Thomistas ejusmodi concursum Dei tradunt, et libertatem arbitrii defendunt.

An primi Protestantes aliter senserint, vel sint locuti, hic non indagamus: sed sufficit nobis, quòd hoc tempore id teneant Protestantes de libero arbitrio, quod doctores catholici.

CAPUT LVI.

De libero arbitrio in naturalibus et civilibus.

Convenit inter Catholicos et Protestantes: 1° Naturæ viribus cognosci aliquod rerum mechanicum in artibus, et theoricum in scientiis. 2° Viribus naturæ posse cognosci, Deum esse, et esse unum, et alia id genus. 3° Hominem non regnitum habere liberum arbitrium in operibus naturalibus et civilibus. At initio prætensæ reformationis, gravis erat in hoc negotio cum Protestantibus controversia: quâ nunc cessante, non est opus præteriti temporis errores refutare, vel iisdem citra necessitatem immorari.

CAPUT LVII.

De concordia cooperationis divinæ cum libero arbitrio.

Circa concordiam cooperationis divinæ cum libero arbitrio variæ sunt doctorum catholicorum sententiæ. Bellarminus dicit, lib. 4 Grat. et lib. Arb., c. 16, in princ., « cooperationem divinam ita concurrere cum secundis causis etiam liberis, ut non solum eis dederit, et conservet virtutes operatrices, sed etiam eas moveat et applicet ad opus. »

Thomistæ idem tenent, et applicationem ad opus intelligunt de determinatione efficaci. Modernorum reformatorum sententiam juxta Thomistas explicat Crocius, *Anti-Bee.* tomo 2, contr. 13, sect. 1, n. 14, pag. 689 : « Providentia non tollit rerum naturas, sed sic gerit omnia, ut causæ necessariae necessariò agant, voluntariæ voluntariè. Voluntarias ita determinat, ut proprios voluntatis motus retineant, et seipsæ determinent; absque quo si esset, periret, fateor, libertas essentialis, quippe quæ requirit, ut liberum arbitrium sit causa sui motûs, adeòque homo per illud ad agendum se moveat. Non autem requirit, ut homo seipsum solus determinet, quia non requirit, ut sit prima sui motûs causa, cujus est se solam determinare. Secunda causa se determinat quidem, sed sub primæ causæ determinatione, quippe à quâ pendet ut in essendo et existendo, ita in agendo. » Atque hæc sententia nunc est inter reformatos communissima. Neque hoc tempore dicunt, gratiam ita esse à seipsâ efficacem, ut excludat motionem moralem, quæ est per consilia et suasiones. Similiter hoc tempore non docent, Deum ita efficaciter movere voluntatem, ut postea non sit nostræ electionis, motioni ejus aut obtemperare aut refragari; tenent enim facultatem dissentendi consistere cum gratiâ efficaci, et idipsum hic tradunt, quod Thomistæ: libenter etiam fatentur, Deum per gratiam, vel motionem efficacem ita operari in nobis velle, et nos ad seipsum convertere, ut gratiæ prævenienti nostrum arbitrium, pedissequâ voluntate, obsequatur liberè. Non igitur est necesse indagare, quid Calvinus, quid alii antehac senserint: sufficit eos nunc cum catholicis doctoribus sentire et loqui. Alii ex Protestantibus alios doctores catholicos sequuntur. Nulli hic causam invenient, cur à communione Ecclesiæ catholicæ velint abstinere.

CAPUT LVIII.

De viribus liberi arbitrii in moralibus.

Prima quæstio est de vero morali cognoscendo. Sed verum morale non intelligitur hoc loco universè consideratum, ut Deum esse colendum, parentes honorandos; intelligitur autem cum omnibus circumstantiis, quæ necessariae sunt, ut actio voluntatis, ei conformis, sit actio virtutis: ut cum quis judicat, sibi hoc tempore eleemosynam esse faciendam, vel quod mutuò est acceptum, esse restituen-

dum hoc tempore, quia ratio justitiæ nunc id fieri postulat. Nomine agnitionis intelligitur judicium, præcedens imperium voluntatis, quale inter consultandum exerceri solet, non autem judicium ultimum ex voluntate dependens, ad quod ex necessitate sequitur electio. Quando juxta prædicta quæritur, an possit viribus naturæ cognosci verum aliquod morale, variæ sunt inter Catholicos sententiæ, variè explicatæ; affirmantem, quæ inter Catholicos communis, aliqui Protestantes sequuntur; rectè explicatam vix ullus negabit.

Altera quæstio est: An possit homo, solis naturæ viribus, implere omnia mandata moralia, secundum substantiam operis? Et hic negant cum Catholicis Protestantes; utrisque probabiliter docentibus, aliqua mandata moralia, quoad substantiam operis, solis naturæ viribus impleri posse, utrisque docentibus solis naturæ viribus nullum morale præceptum servare posse hominem, si tentatione urgeatur.

Docent Catholici, hominem non renatum, si nulla tentatio urgeat, cum auxilio speciali posse aliquod bonum morale perficere, quia censent illis operibus nihil deesse, ut quæ proveniant ex principio supernaturali, et possint referri ad finem ultimum, Deum ipsum. Protestantes etiam ad opus bonum morale communiter requirunt, ut veniat à Deo, et referatur ad Deum; unde dicendum est, ejusmodi opera, ab auxilio speciali procedentia, non esse peccata. Imò ejusmodi opera tali sensu procedunt ex fide, quòd certò intelligatur, illud opus quod suscipitur, ex earum rerum genere esse, quas Deus vult, et ex lege suâ jussit fieri. Et sic definivit concilium Tridentinum, aliqua opera, quæ justificationem præcedunt, non esse peccata; illa scilicet, quæ procedunt ab auxilio speciali, et per quæ hominem Deus disponit ad gratiam justificationis. Non autem definivit concilium, esse alia opera, justificationem præcedentia, quæ non sint peccata, sicut non definivit prænominata opera, licet bona, esse meritoria justificationi etiam de congruo; neque enim definivit ulla opera esse meritoria, nisi post justificationem. Fatentur Protestantes, esse quædam opera, per quæ Deus ad justificationem nos adducit; eademque esse præparationes quasdam ad salutarem conversionem; ideòque non videntur, quomodò à Catholicis possint dissentire, nisi etiam à seipsis dissentiant.

Consuevit etiam hæc quæstio proponi: « Sitne homo, in statu naturæ lapsæ, liberi

« arbitrii, in bono morali eligendo, et malo evitando; sive, quod idem est, in præceptis « morum observandis aut prævaricandis. » Verùm si intelligatur quæstio, an sit homo liberi arbitrii, in bono morali eligendo et malo evitando, quoad substantiam operis, non negant Protestantes, hominem in statu naturæ lapsæ esse liberi arbitrii: sin autem intelligatur quæstio an homo in statu naturæ lapsæ sit liberi arbitrii, id est, habeat facultatem proximam bonum morale faciendi, malum mortale vitandi, ita ut non peccet, vel ratione principii à quo fluit, vel ratione finis ad quem deberet referri, sic coincidit cum iis quæ diximus hoc capite.

CAPUT LIX.

De viribus liberi arbitrii in supernaturalibus.

Convenit inter Catholicos et Protestantes, ut mysteria supernaturalia à nobis percipiantur, requiri divinam revelationem, quæ per Scripturas, aut prædicatores à Deo missos proponitur; requiri aliquid externum, quod doctrinam revelatam faciat credibilem; requiri imperium voluntatis captivantis intellectum in obsequium fidei. Convenit etiam, eum qui legit, vel audit doctrinam revelatam, cuique ea per externum aliquid est credibilis, non posse assensu christiano et salutifero captivare intellectum in obsequium fidei sine speciali illustratione divinâ. Convenit similiter, non posse voluntatem humanam aliquid velle, in iis quæ ad pietatem et salutem pertinent sine auxilio gratiæ Dei. Convenit insuper, non posse hominem solis naturæ viribus ad gratiam recipiendam ullo modo se præparare, non tantum ut ex condigno illa gratia conferratur, sed neque ut ex congruo. Convenit tandem, non posse hominem solis naturæ viribus Deum super omnia diligere, neque ut auctorem naturæ, neque ut largitorem gratiæ et gloriæ, sive perfectæ, sive imperfectæ.

Propter ea quæ hucusque sunt dicta, facultatem arbitrii voluntatis in homine non renato, vocant Protestantes *servum arbitrium*, *titulum sine re*, respectu supernaturalium. Non negant absolutè liberum arbitrium in homine non renato, uti patet ex antedictis, et quando dicunt *servum arbitrium*, intelligunt servitutem peccati et corruptionis, in quâ irrogeniti liberè versantur; negantes libertatem gratiæ, quam homo adipisci non potest, nisi per divinam misericordiam. Nos dicimus per peccatum esse imminutum liberum arbitrium, quia caret

libertate gratiæ, respectu supernaturalium; manere tamen liberum arbitrium, quamvis in servitutem redactum, quia manet naturalis illa animi facultas, manet cognitio, manet ad bonum universum propensio; et quod in eâ servitute agit, non à naturâ, quemadmodum bruta animantia, sed proprio iudicio movetur; atque ita in servitute peccati constitutum est, à quâ homo non nisi per gratiam Dei liberari possit. Accedente autem gratiâ non confertur homini liberum arbitrium ad bonum supernaturale, quatenus vis quædam media est, quæ vel intendi ad fidem, vel inclinari ad infidelitatem potest, quæque naturaliter attributa est à creatione animæ rationali; sed per gratiam liberatur à servitute peccati, et accipit libertatem gratiæ. Ethnici, qui nihil de Christo audierunt, dicuntur rectè habere liberum arbitrium ad bonum supernaturale, quia per creationem ejusmodi est, ut sit capax boni supernaturalis; quamvis interim, ob servitutem peccati, sese ad bonum supernaturale amplectendum exerere non possit, nisi per gratiam liberetur à servitute. Ita ligatus et infirmus rectè dicitur habere potentiam ambulandi, licet actu ambulare nequeat, nisi solutus, et viribus per medicamenta restauratis. Quapropter, posse habere fidem, sicut posse habere charitatem, naturæ est hominum; habere autem fidem, quemadmodum habere charitatem, gratiæ est fidelium. Bona opera sunt in hominis potestate, et idem homo non habet potestatem ad bona opera: sed alia est potestas proxima, alia remota. Bona opera sunt in potestate hominis remotâ, cum quâ solâ nihil potest facere, ita ut operetur bonum ex solâ illâ potestate remotâ: nam ut operetur bonum, requiritur potentia proxima, quæ potestas nulla est, nisi à Deo detur. Unde homo nullam habet potestatem proximam ad donum supernaturale, quam à Deo non accipiat per gratiam; nullam etiam remotam, quam à Deo non acceperit per naturam. Hanc remotam potentiam si homo non haberet, deberet potentia illa animi, quæ dicitur voluntas, non tantum præparari à Domino, sed nova creari, et sic duæ essent in homine voluntates. Et sic dicit Calvinus, vera Eccl. reform. Ratio, pag. 367: « Fateor sanè, homini restare voluntatem, etiam dum captivus tenetur sub peccati et Satanæ tyrannide. » Quando voluntas liberatur à servitute peccati, et novas accipit vires spirituales ad operandum, quod per naturam non poterat, rectè dicitur creari, licet

non eo sensu, quòd nova animi potentia creetur, sed quòd potentia quæ in actum sola exire non poterat, eas accipiat vires, quibus rectè operari possit, ablatis etiam impedimentis. Ita explicatâ hâc materiâ, nulla superest, quod sciamus, cum Protestantibus difficultas, uti hoc tempore docent.

CAPUT LX.

Hominem liberè consentire gratiæ Dei.

Quæstio est an sit homo post lapsum primi hominis verè liberi arbitrii in iis rebus quæ pertinent ad salutem, et quanquàm nihil possit sine auxilio gratiæ, tamen per gratiam prævenientem excitatus, et à Deo adjutus, ita valeat operari, ut possit etiam non operari.

Convenit inter Catholicos et Protestantes, 1° hominem in sui conversione non esse instar trunci, aut lapidis; 2° hominem in sui conversione volenter et spontaneè se habere; 3° gratiam ordine rationis et causalitatis prævenire cooperationem nostræ voluntatis: Deus enim prius voluntatem hominis prævenit, et gratiam confert efficacem, quàm voluntas ipsa hominis sese moveat. Consensit Calvinus, vera Eccles. reform. Ratio pag. 367. Atque eo sensu rectè de libero arbitrio dicitur quòd sit potentia partim activa, partim passiva, quia voluntas se habet passivè in ordine ad prævium auxilium Dei; nam omne recipiens, ut tale, passivè se habet in ordine ad illud quod recipit. Cùmque illud auxilium prævium sit à solo Deo effectivè, et recipiatur in voluntate antecederet ad ejus cooperationem, necesse est, voluntatem se habere passivè respectu illius auxilii. Neque inde sequitur, quòd in justificatione adulti voluntas se habeat merè passivè; quamvis enim passivè se habeat in ordine ad auxilium prævium, tamen respectu actûs liberi, ad quem eliciendum movetur, se habet activè. Contra Calorium, Synop. contr. disp. 18, th. 5, pag. 127.

Convenit inter Catholicos et Protestantes, hominem in sui conversione cooperari gratiæ Dei: nam eodem momento efficit Deus, ut per gratiam velimus, et reipsà velimus, movendo et flectendo voluntatem, ut verè et propriè operemur actiones bonas, atque ut plenè assentiamur verbis Dei et promissis, in eo speremus, et eumdem diligamus, quo justifiedmur. Nostra tamen cooperatio respectu Dei, non est talis, qualis est cooperatio Dei respectu nostri, quia tota nostra cooperatio etiam ipsius Dei operatio est facientis, ut faciamus:

Dei verò cooperatio non est nostra operatio, quasi nos faciamus ut operetur.

Convenit inter Catholicos et Protestantes, hominem in sui conversione liberè consentire gratiæ Dei: Deus enim quos convertit, libertatis suæ reddit participes, et liberè operantur, operante etiam Spiritu Dei, qui voluntatem adjuvat, non aufert gratiæ auxilium, non infert vim voluntati; sed eam perficit, ut liberè cooperetur; Deo voluntatem in sui conversione invitationibus et suasionibus alliciente, supernaturalibus viribus, quibus istis suasionibus obtemperare possit, eam instruendo, et efficaci suâ operatione ad reipsà obtemperandum inclinando et flectendo: efficit enim ex nolente liberè volentem, ad Deum se convertentem et credentem.

Convenit inter Catholicos et Protestantes, hominem in sui conversione posse non cooperari gratiæ Dei: nam Protestantes hic tenent cum Thomistis, potentiam ad non operandum stare simul in eodem subjecto cum gratiâ et auxilio quod requiritur ad operandum; negant autem posse in eodem subjecto reperiri gratiam efficacem ad certum actum, et carentiam ejusdem actûs, vel actum contrarium.

Cùm igitur in hâc causâ Protestantes hoc tempore non dissentiant à doctoribus catholicis, non est unde hic ansam quærant abstinendi ab unionem et communionem Ecclesiæ catholicæ.

CAPUT LXI.

De justificationis nomine ejusque causis.

Convenit inter Catholicos et Protestantes, vocem justificationis in S. Scripturâ accipi, 1° pro donatione, seu collatione justitiæ inhærentis; 2° pro augmentatione justitiæ inhærentis; 3° modo forensi, pro justum pronuntiare et declarare.

Convenit inter Catholicos et Protestantes, dari justitiam inhærentem: volunt autem Protestantes, nos per eam sanctificari, et quamvis ab eâ possimus denominari justis, tamen in justificatione coram Deo, non esse justos per justitiam Christi nobis donatam et imputatam, de quâ agemus in sequentibus.

Convenit inter Catholicos et Protestantes, finem justificationis esse gloriam Dei et Christi ad salutem æternam eorum qui justifieduntur; causam primariam efficientem nostræ justificationis esse Deum; causam efficientem justificationis per modum meriti sive meritoriam, esse Christi passionem. Causam materialem

possumus dicere voluntatem hominis respectu justitiæ inhærentis, vel totum hominem respectu justitiæ nobis donatæ et imputatæ; causam formalem justificationis, quatenus dicimur justi à justitiâ inhærente, esse ipsam justitiam inhærentem; quatenus verò possumus dici justi à justitiâ nobis donatâ, esse ipsam justitiam nobis donatam, quæ ut subjecto communicetur, requiritur, ut conditio causæ formalis, applicatio ex parte Dei erga nos.

ANIMADVERSIONES.

Super insequentibus capitibus, quæ ad justificationem spectant, haud longo sermone opus est. Quamvis enim in suæ separationis initiis potissimum in hunc articulum Protestantes institerint, quippe qui in eorum scissione præcipuus esset, hæc tamen ipsâ de re longè aliter in præsentia loquuntur. Melanchthon ipse in suâ fidei Confessione ad Franciscum I missâ, fateri cogitur suæ factionis homines non amplius perinde atque initio super hoc negotio excandescere. Ita enim loquitur in titulo de Justificatione, Fide et Operibus, quæ fusiùs explicat: « Controversiam hanc, de quâ initio magna fuerunt certamina, ipsa tempora molierunt. »

Guillelmus Forbesius de Justif. l. 3, p. 93, fusè admodum et graviter retulit quidquid ad hanc rem quod attinet dictum fuit. Doctus hic Protestans ostendit assecularum suorum complures haud satis modi servasse, ac si quando ad eas omnes disputationes, quæ justificationem spectant, animum ad pacem compositum conferri libuerit, dissidentes partes duas conciliari facillimè posse; ita denique de suorum temporum infelicitate conqueritur: « Hoc infelici seculo, rixarum et contentionum admodum feraci, veræ pietatis et justitiæ sterili, plerique magis amant altercari inaniter et inutiliter, quàm utiliter et fructuosè operari. »

CAPUT LXII.

De objecto fidei justificantis.

Quæritur an objectum fidei justificantis sit sola promissio misericordiæ, an verò tam latè pateat quàm latè patet verbum Dei. Quæstio intelligitur de misericordiâ *speciali*, non quasi illa antecederet, vel esset aliquid in individuo revelatum de salute hujus vel illius credentis, quam revelationem quisque credens debeat apprehendere, sed de misericordiâ quæ per ipsam fidem specialis evadit, hoc est, quam hic et ille fidelis per fidem sibi applicat.

Convenit inter Catholicos et Protestantés, 1º objectum fidei, quæ justificat, tam latè patere, quàm latè patet verbum Dei; 2º objectum fidei, quæ justificat, comprehendere promissionem misericordiæ; nam promissio misericordiæ est aliquod verbum Dei, sive à Deo revelatum; 3º objectum attributionis sive principale objectum fidei justificantis esse promissionem misericordiæ: nam credendum est quicquid Deus revelavit et promisit, atque illud inprimis, à Deo justificari impium per gratiam ejus, quæ est in Christo Jesu. Nam fides, cui S. Scriptura justificationem adscribit, est certus et firmus assensus, propter auctoritatem dicentis et revelantis Dei elicitus, quo vera creduntur ea quæ divinitus revelata sunt ac promissa, atque illud maximè, à Deo impium justificari per gratiam Christi Jesu ejusdemque redemptionem.

Atque hic observandum est, hominem per justificationem pervenire ad justitiam inhærentem, quâ incipimus esse justi, et efficimur consortes divinæ naturæ, et habemus charitatem diffusam in cordibus nostris: Pervenire etiam ad justitiam nobis cum Christo donatam, sive justitiam Christi cum omni ejus merito. Deus enim donavit nobis Christum, et omnia cum eo, quando *Filius natus est nobis, et Filius datus est nobis*, quem etiam in sacrificio offerimus Deo, de suis donis et datis; ipsis etiam baptizatis, in morte Christi baptizatis, et cum eo sepultis, quasi ipsi personam Christi gerentes mortui fuissent, passi et consepulti cum Christo, et cum Christo resurrexissent in novam vitam.

Itaque si fidem justificantem consideremus, quatenus per eam pervenimus ad justitiam inhærentem, rectè dicitur habere pro objecto quidquid Deus revelavit, inter quæ emineat promissio misericordiæ. Sin autem fidem justificantem consideremus, quatenus per eam pervenimus ad justitiam nobis donatam, rectè dicitur ejus objectum sola promissio misericordiæ, cum vi istius promissionis ea justitia nobis donetur.

Quoad misericordiam *specialem*, docent cum Catholicis Protestantés, quòd homines, peccatores se esse intelligentes, à divinæ justitiæ timore, quo utiliter concutiuntur ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur, *fidentes*, Deum sibi propter Christum propitium fore. Nam initium et fundamentum necessarium est, tum fides catholica dogmatum, historiæ et promissionum:

hæc enim tria fides catholica et universalis complectitur; tum etiam fides privata promissionis, quâ quisque credat sibi Deum non defuturum, neque negaturum auxilium efficax, et se tandem à Deo justificandum: nam si aliquis existimaret, Deum sibi negaturum auxilium efficax ad salutem, omnis ad justificationem progressus et dispositio impediretur, ut manifestè constat. Inter reliqua enim necessaria ad justificationem primam, debet esse spes veniæ; hæc autem sine fide peculiari esse non potest. Nam quamvis aliquis crederet ea quæ universis promissa sunt, nempe verè poenitentibus peccata remitti, et poenitentiam aliisque bonis operibus à Deo obtineri veniam et justificationem, tamen nisi etiam credat se iis operibus quæ exercet à Deo veniam consecuturum, quæ sanè est fides peculiaris promissionis, non poterit nunc veniam sibi à Deo sperare, ac proinde neque justificationis compos erit, siquidem spes non minùs necessaria dispositio est ad justificationem quàm fides. Vid. S. Aug. lib. 1 de Doctr. christ. cap. 18.

Hæc fides specialis promissionis pro objecto habet promissionem misericordiæ, et nihil aliud est quàm firma fiducia; cùm enim in Evangelio salus tribuitur fidei, per fidem intelligitur assensus veritatibus revelatis præstitus, fiduciâ ex omnipotente Dei bonitate conceptâ. Fides autem illa specialis per gratiam Spiritûs sancti accipitur, et est donum Dei per Christum; sed quia non nititur objecto quod est à Deo revelatum, neque omnem excludit formidinem, ideò fidelis indiget confirmatione, quam etiam per Dei instituta quærere debet.

Re totâ ad eum modum explicatâ, non videmus cur Protestantes in hæc causâ dissentiant à Catholicis.

CAPUT LXIII.

De subjecto fidei justificantis.

Convenit inter Catholicos et Protestantes, ad fidem requiri motionem et piam quamdam affectionem voluntatis, intellectum inclinantis ad assentiendum huic testimonio propter veritatem Dei testantis: et sic fidem, quatenùs significat assensum, formaliter quidem esse in intellectu, sed tamen requirere concurrentem motionem voluntatis.

Convenit inter Catholicos et Protestantes, ex fide oriri fiduciam, et hanc esse effectum fidei: fides enim est origo et radix fiduciæ.

Sicut ergo ad obediendum fidei requiritur imperium voluntatis, ita ex fidei certitudine nascitur fiducia, quæ pertinet ad voluntatem, ut quasi circulo quodam incipiat à voluntate hæc fides, et desinat in voluntatem.

Iis positis, fiducia obtinendæ veniæ, qualis esse debet in homine poenitentiam agente, præcedit justificationem, et hæc fiducia est fides specialis misericordiæ, ad obtinendam justificationem necessaria. Est et alia fiducia, quâ quis confidit, sibi remissa esse peccata, seque Deo gratum esse et hæredem regni, quæ pendet à bonâ conscientia et perseverantia in dilectione Dei et operibus bonis, ac proinde præexigit justificationem; non illam efficit, atque per hoc non est fides justificans, sed aliquid fide justificante posterius.

Observatâ hac duplici fiducia, etiam illud notandum est, Protestantes fidem justificantem frequenter describere per certitudinem de remissione peccatorum obtentâ, de misericordia Dei in Christo specialiter applicatâ, cùm tamen ea certitudo sit aliquid posterius fide justificante, et sequatur justificationem. Ideò tamen id fieri, quia perfectio et consolatio fidei justificantis in eâ certitudine magis apparet, quando describitur fides justificans per illustrem effectum ejusdem fidei.

Atque hinc factum est ut fidem populariter ita soleant describere Protestantes, quasi partim esset in intellectu, partim in voluntate, intelligentes per fidem justificantem etiam fidem privatam promissionis, quam existimamus nihil differre à fiducia obtinendæ veniæ et justificationis, quæque ad justificationem prærequiritur, et eandem fidem describentes per subsequentem fiduciam, quarum utraque pertinet ad voluntatem. Dicit Cocceius disp. 18 Cor. n. 10: « Fidei subjectum æquè propriè est voluntas ac intellectus. »

CAPUT LXIV.

Sitne fides notitia an assensus.

Fides quatenùs est in intellectu, propriè est assensus, et supponit aliquam notitiam; et impropriè est notitia, et parit aliquam notitiam.

Diximus, quatenùs est in intellectu, ne latiore significatione intelligeretur fiducia quæ est in voluntate, quæque huc non pertinet. Diximus, propriè esse assensum, et in hoc nulla est difficultas. Diximus, prærequiri, sive supponi aliquam notitiam, quia objectum fidei debet nobis esse credibile, et ut tale cognosci, antequàm assentiamur. Diximus, esse impropriè notitiam,

quia ita dici potest à notitiâ, quam supponit et quam parit. Diximus, *fidem parere aliquam notitiam*, quia est via et gradus ad intelligentiam.

Non putamus hoc loco Protestantes inventuros cur à Catholicis dissentiant.

CAPUT LXV.

An fides sola justificet.

Prout diversimodè accipitur justificatio, sive tendens ad justitiam inhærentem, sive ad donatam et imputatam, ita diversimodè loquendum est de fide, prout ad hanc vel illam justitiam obtinendam concurrat.

Convenit inter Catholicos et Protestantes, 1° nulla opera, nullam dilectionem, nullum meritum ex naturæ viribus procedere, quo homo aut obtineat justificationem, aut se præparet ad eam recipiendam; 2° peccatorem, cum justificatur, nullo modo mereri remissionem peccatorum, vel reconciliationem cum Deo, neque de congruo, sed fieri omninò gratis propter meritum Christi Jesu omnem justificationem.

Si quærat an fides sola justificet per modum dispositionis, docent cum Catholicis Protestantes, ut fides actu justificet, requiri ut sit viva; fides enim, nisi ad eam spes accedat, et charitas, neque unit perfectè cum Christo, neque corporis ejus vivum membrum efficit; rectè autem dicitur de fide vivâ, quòd sola justificet. Non igitur fides quatenus est in intellectu, sola justificat, per modum dispositionis; sed requiritur aliarum virtutum præsentia: nulla enim remissio peccatorum obtinetur, nisi peccatoribus per cordis compunctionem dispositis, quando agnitione peccati et dolore præparantur ad accipiendam gratiam, et ad beneficium justificationis adducuntur, quamvis interim ejusmodi dispositiones prærequisitæ non acquirant peccatori jus aliquod ad accipiendam justificationem.

Si unum quærat an fides sola justificet per modum instrumenti, dicent cum Catholicis Protestantes, fidem non esse solum instrumentum quo Deus applicet hominibus justitiam, sive inhærentem, sive donatam et imputatam: cum enim et Sacramenta sint divinitus instituta instrumenta, quibus Deus largiatur justitiam, fides non potest dici solum instrumentum justitiam applicans.

Verùm quia in justificatione adulti requiritur fides specialis promissionis, quæ generales promissiones in particulari applicat, illæque

promissiones continent meritum Christi et justitiam Christi nobis donatam, rectè dicitur ista fides seu fiducia sola justificare, id est, apprehendere ex parte justificandi meritum et justitiam Christi credentibus promissam, idemque meritum et justitiam in particulari applicare, unde reliqua gratiæ auxilia deriventur, quibus ad internam renovationem et justitiam inhærentem pervenitur. Fiducia illa, quæ est apprehensio justificationis, ut possessionis nostræ præsentis, quæque post acceptam remissionem peccatorum, statuimus nos esse apud Deum in gratiâ, est aliquid consequens justificationem, ejusdemque fructus.

Istâ ratione explicatâ quæstione, non erit unde Catholicis contradicant Protestantes.

CAPUT LXVI.

An fides possit esse sola.

Quæritur an fides possit esse sola, et separata à dilectione, aliisque virtutibus? Convenit inter Catholicos et Protestantes, fidem, quatenus significat assensum intellectûs, qui præbatur veritati revelatæ, posse in homine reperiri sine charitate aliisque virtutibus: nihil enim prohibet, quominus sine charitate quis credat historiis, miraculis, dogmatibus et promissionibus generalibus. Convenit etiam fidem solam, quæ est in intellectu, separatam à spe et charitate, non justificare. Nam fides actu justificans semper habet adjunctam spem et charitatem, quibus absentibus non justificat.

Si tamen accipiat fides pro fide speciali quæ promissiones generales in particulari applicat, cum adjunctâ verâ fiduciâ et reliquis necessariis, sic necessariò adjunctam habet spem et charitatem, neque potest inveniri sola, quia esset separata à seipsâ, et desineret esse talis fides.

Itaque, si per *fidem veram* ea intelligatur quæ habet objectum verum, non est dubium quin talis fides possit esse separata à charitate, Si per *fidem veram* ea intelligatur quæ est habitus à Deo infusus, inclinans ad assentiendum veritati revelatæ, non est dubium quin talis fides reperiatur sine charitate. Si per *fidem veram* intelligatur assensus veritati revelatæ præstitus, et ea potest esse sine charitate. Si per *fidem veram* intelligatur fides specialis, de quâ est actum, ea non magis potest esse sine charitate, quàm ultima dispositio ad formam sine formâ, quia fides illa specialis, reliqua necessaria habens conjuncta, est ultima dispositio ad charitatem.

CAPUT LXVII.

De perfectione justitiæ inhærentis.

Dari justitiam inhærentem, hoc tempore non negant Protestantes. Dicunt autem justitiam inhærentem esse inchoatam, respectu justitiæ, quam in cœlis possident beati, quæque, ut perfectior, eosdem tuetur ab omni peccato, nostrâ non impediante quominus teneamur dicere: *Dimitte nobis debita nostra*, ideòque necesse est ut in dies à Dei misericordiâ sustentemur. Potest etiam justitia nobis inhærens dici imperfecta respectu justitiæ Christi, ut quæ indubiè justitiam nostram infinitè excedit, et vi cuius, justitia inhærens homini à Deo tribuitur. Nulli, quod sciamus, dicunt, justitiam inhærentem esse potius vitium quàm virtutem, potius injustitiam quàm justitiam: omnes enim docent, justitiam inhærentem consistere in virtutibus à Deo infusis, quas vitia vel justitiam compellare, extremæ foret insanix. Docent aliqui Protestantes, etiam habitualement justitiam multis peccatorum sordibus esse contaminatam; sed quomodò id verum sit in parvulis baptizatis et regeneratis, ipsi viderint; si enim ibi justitia inhærens sit peccatorum sordibus contaminata, quomodò ea contaminatio non erit à Deo? quomodò enim in adultis contaminata erit habitualis justitia, quæ à Deo solitariè infunditur? Alii Protestantes recurrunt ad imperfectionem operum, quæ à justitiâ inhærente procedunt; sed præterquàm quòd ea quæstio hùc non pertineat, si qua operibus istis adhæret contaminatio, ea secundùm ipsos non est à justitiâ inhærente; est autem à radice concupiscentiæ: neque necesse est ut universa et singula justificati opera, quæ procedunt à justitiâ inhærente, etiam procedant ab initio vitioso, ut illi gratis asserunt. Sufficit nobis, si ejusmodi agnoscatur justitia inhærens, à quâ fideles rectè dicantur justî.

CAPUT LXVIII.

De justitiâ tum inhærente, tum donatâ, seu imputatâ.

Nullus dubitat quin detur justitia inhærens. Et quia in præcedentibus aliquoties dictum est de justitiâ donatâ, seu imputatâ, necesse erit de eâ hoc loco breviter agere.

Imputare quidquam alicui est idem atque inter ea quæ sunt ipsius et ad eum pertinent, aliquid connumerare et recensere. Dicit Bellarminus lib. 2 de Dei Justif. c. 7, § 4: « Si

« solùm vellent (Protestantes) nobis imputari
« Christi merita, quia nobis donata sunt, et
« possumus ea offerre Deo Patri pro peccatis
« nostris, quoniam Christus suscepit super se
« onus satisfaciendi pro nobis, nosque Deo
« Patri reconciliandi, recta esset eorum sen-
« tentia. » Hæc sententia est Protestantium,
uti habet Gerhardus. Conf. lib. 2, part 3,
art. 23, cap. 4, pag. 700; Amesius, lib. 6,
cap. 1, thes. 19. Dicit Bellarminus, ibid. c. 10,
§ *Deinde*: « Dicitur Christus justitia nostra,
« quoniam satisfacit Patri pro nobis, et eam
« justitiam ita nobis donat et communicat,
« cùm nos justificat, ut nostra satisfactio et
« justitia dici possit. Nam etiamsi per justitiam
« inhærentem verè justî nominemur et simus,
« tamen non per eam satisfacimus Deo pro
« culpis nostris et poenâ æternâ; sed est illa
« justitia inhærens cum remissione culpæ
« effectus satisfactionis Christi, quæ, ut docet
« conc. Trid. sess. 6, cap. 7, nobis in justifi-
« catione confertur et applicatur. Et hoc modo
« non esset absurdum si quis diceret, nobis
« imputari Christi justitiam et merita, cùm
« nobis donentur et applicentur ac si nos ipsi
« Deo satisfecissemus, modò non negetur esse
« in nobis præterea justitiam inhærentem,
« eamque veram et absolutam esse justitiam,
« cui justo Dei judicio non debeatur poena,
« sed gloria. Sic enim loquitur Bernardus,
« epist. 190 ad Innocentium: *Nam si unus,*
« *inquit, pro omnibus mortuus est, ergo omnes*
« *mortui sunt.* Ut videlicet satisfactio unius om-
« nibus imputetur; sic omnium peccata unus
« ille portavit. » Similia habet card. Hosius
Consess. 73. Et hanc esse suam sententiam
de justitiâ Christi nobis donatâ, seu imputatâ,
testatur Gerhardus loc. cit., et Amesius, ibid.
thes. 5 in probat. Dicit Bellarminus ibid. §
Respondeo: *Non dicitur*: « Nobis imputatur
« justitia ejus (Christi) quoad satisfactionem,
« quam pro nobis præstitit. » Item ibid. § *Hæc*
igitur: « Justitia Dei est justitia ipsa divina,
« quæ est in Christo. Quâ justitiâ nos justî
« dicimur, non in nobis, sed in illo, quia ipse
« est caput nostrum; et quod convenit capiti,
« convenit etiam membris, non ut sunt mem-
« bra distincta à capite, sed ut faciunt unum,
« et sunt unum cum ipso capite. » Hanc esse
suam sententiam dicit Gerhardus, loc. c., et
Amesius, ibid. thes. 7, in probat.

Atque hinc patet quid Protestantes intelli-
gant per justitiam relativam; neque enim
volunt eam consistere in otiosâ cogitatione,

sed resultare ex applicatione unius ad aliud : non volunt esse meram fictionem juris , sed actualem absolutionem et donationem justitiæ Christi. Et quia explicandum est, quomodo ea justitia aliquibus contingat, et non omnibus, rectè dicunt, id fieri ex communicatione quam vinculo Spiritûs sancti habemus cum ipso, qui est caput nostrum, et cujus quoque nos membra sumus : nam efficiamur ejus membra per communionem ejusdem Spiritûs in cordibus nostris diffusi, ac proinde hæc relatio intelligitur tanquàm capitis ad membra, tanquàm membrorum ad caput, ita ut quod tribuitur Christo capiti, etiam tribuatur fidelibus tanquàm ejus membris.

Observandum est quòd sicut justificare acceptum more forensi, non importat immediate, nisi solam actionem Dei justificantis, ita complectitur in suâ latitudine, quòd justitia Christi nobis donetur, cujus intuitu et inhærens justitia communicetur, quæ sit terminus et proprius effectus justificationis sic acceptæ; est enim imputatio, seu communicatio meritorum Christi causâ, ut detur nobis aliquod donum et beneficium, hoc ipso, quòd talia sunt merita nostri capitis Christi, ut ipse voluerit esse suorum membrorum, ut ratione illorum membris etiam dona sua largiretur Deus.

Sic proposita et explicata Protestantium sententia, fortassè nihil incommodi inveniet apud doctores catholicos.

CAPUT LXIX.

De justificationis causâ formali.

Agnoscent cum Catholicis Protestantes, vocem justificationis in S. Scripturâ et SS. Patribus sumi pro collatione justitiæ inhærentis, quam ipsi communiter dicunt sanctificationem : agnoscunt hujus formam esse justitiam inhærentem ; esse virtutem, non vitium : agnoscunt denominatione absolutâ hominem ab inhærente justitiâ denominari justum : « Justi verè fiunt (inquit Calvinus, vera Eccles. Reform. Ratio, pag. 368) ; non negamus, justos nominari Dei filios, aut à vitæ sanctitate, aut à purâ conscientia. » Ibid. infusionem justitiæ inhærentis semper esse conjunctam cum forensi justificatione, ceu infallibile consequens.

Vicissim Protestantibus concedunt Catholici, justificationem forensam et judicalem veram esse, et rectè cum S. Scripturâ dici justificationem. Concedunt, ubi Scriptura agit de solâ

liberatione à poenâ et concessione veniæ, non includi infusionem justitiæ inhærentis tanquàm medium liberationis, quia mediante illâ non liberamur à poenâ, neque conceditur venia. Et quamvis ubi abstractivè agitur de solâ liberatione à poenâ et concessione veniæ, non includatur infusio justitiæ inhærentis, tanquàm medium liberationis, non tamen ideò excluditur infusio justitiæ inhærentis, tanquàm medii internè renovantis et justum facientis. Concedunt, propter meritum Christi nos pronuntiarî liberos à poenâ et culpâ, quando absolvimur, quia non tantum remittitur debitum poenæ, sed etiam ipsa culpa habetur pro non commissâ, et sic demeritoriè aufertur. Quapropter, si non agatur de justificatione omni et in genere, sed de eâ tantum, quæ sit via et medium propter quod ex irâ Dei in gratiam, favorem et amicitiam Dei transferimur, atque acceptamur ad vitam æternam, concedimus, eam esse justitiam Christi solam ; nam in primâ justificatione nullum concurrit nostrum meritum, sive agatur de justitiâ donatâ et imputatâ, sive de inhærente, et ad imputationem seu donationem justitiæ non concurrit justitia inhærens, quia hanc illa præcedit. Etenim per justitiam Christi nobis extrinsecam non tantum censemur et reputamur non injusti, sed etiam censemur et reputamur participes justitiæ Christi, et in judicio divîno exactè conformes ; insuper positivè justi, si id intelligatur, quòd positivâ justitiâ simus extrinsecè justi ; neque enim peccator propter propriam et inhærentem justitiam in gratiam recipitur, sed propter justitiam Christi ; neque propter propriam et inhærentem justitiam acceptatur ad gloriam, sed ex gratiâ homini justitiam Christi donante, justitiam inhærentem infundente, in bonis operibus ducente, et vitam æternam fideliter et clementer donante.

Ille nunc obiter, ex quibus constat, si agnoscenda sit in justificatis justitia donata seu imputata, et justitia inhærens, hominem denominatione absolutâ dicendum esse justum à solâ justitiâ inhærente, sive intrinsecâ, uti suo tempore per gratiam Dei plenius ostendemus.

CAPUT LXX.

In quo sit collocanda fiducia.

Fundamentalem et undique solidam fiduciam homini christiano collocandam esse in bonitate Dei nostram salutem volentis ; in misericordiâ Dei, dona gratiæ propter Christum conferentis ;

in liberalitate Dei vitam æternam promittentis, apud omnes in confesso est. Neque ullus diffidetur quin adultis necessarium sit bonorum operum exercitium, si salutem, uti oportet, desiderent. Quocirca non ita in solâ Dei misericordiâ est acquiescendum, quasi exercitium bonorum operum non esset necessarium; sed credendum est, vitam et gloriam æternam conferendam esse justis, tanquàm filiis Dei adoptivis, ex gratiâ et misericordiâ, ita tamen ut eadem vita et gloria æterna detur justis, tanquàm benè operantibus, ex fidelitate promissionis divinæ, ex liberalitate Dei originem ducentis. Misericordia Dei propter Christum justificantis, et fidelitas Dei benè operantibus salutem promittentis, sunt vera fundamenta solidæ fiduciæ. Nam sicut in misericordiâ Dei peccatores justificantis, justitiam ac meritum Christi nobis donantis, justitiam inhærentem gratis infundentis meritò confidimus, ita meritò confidimus liberalem et gratuitam Dei promissionem, de vitâ æternâ benè operantibus largiendâ, fideliter implendam. Cùmque vita æterna malè operantibus et in malo perseverantibus non sit adjudicanda, quibus lex posita est, ut benè operentur, si velint salvari, necesse est ut sine bonis operibus vitam non sperent, sed in bonis operibus se exercent. Unde benè operantes experiuntur suas adversitates spem operari et abundantem fiduciam, nihil ambigentes de remuneratione, quando per bona opera vocationem suam certam faciunt, ubi patientia est necessaria, quò voluntatem Dei facientes reportent promissionem. Verùm quia justì meritò verentur omnia opera sua, et sciunt Deum ex propriâ justitiâ non teneri ad dandam fidelibus vitam æternam, tutissimum est spem omnem reponere in solâ Dei benignitate et misericordiâ, cùm non sine causâ videamus in Ecclesiâ catholicâ semper observatum, ut qui morti jam sunt proximi, diligenter admoneantur, quò propriæ justitiæ diffusi, in unâ Christi justitiâ spem suam et fiduciam omnem habeant collatam, illam Patri cœlesti repræsentent, illi uni innitantur.

CAPUT LXXI.

De certitudine justitiæ.

Quæritur utrùm debeat, aut possit aliquis sine speciali revelatione certus esse, certitudine fidei divinæ, cui nullo modo possit subesse falsum, sibi remissa esse peccata.

Convenit inter Catholicos et Protestantes,

etiam viros sanctos hæsitare de favore Dei, quando gravioribus premuntur tentationibus. Neque ullum est dubium quin gratia justificationis in fidelibus gaudium, pacem et fiduciam generet. Hanc autem fiduciam solent Protestantes vocare fidem (quæ quidem non nitatur speciali revelatione), sed proveniente ex fide justificante et virtutibus ei conjunctis, quæ hæsitatem et fluctuationem excludit, sollicitudinem tamen et cautionem non avertit. Et in hoc nulla difficultas. Calvinus Antid. synod. Trid. sess. 6, pag. 331, expressè loquitur de spei certitudine, et similiter loquitur Responsione ad Sadoletum pag. 151, de certâ spe.

CAPUT LXXII.

De certitudine prædestinationis.

Convenit inter Catholicos et Protestantes, non posse cognosci à priori, sive per causam, an simus prædestinati, neque justum habere evidentem cognitionem suæ prædestinationis; quemlibet fidelem, in bonis operibus sese exercentem, debere firmâ et certâ spe expectare vitam æternam. Nam cognitâ Dei bonitate, oportet spem et fiduciam inde concipere consequendæ salutis æternæ, non rejicientes quidem timorem et tremorem in sacris Scripturis commendatum, sed dubitationem, hæsitatem et diffidentiam. Voluit enim Deus ut suam misericordiam haberemus præ oculis, et nostram infirmitatem, ut illâ erigeremur dejecti, hâc humiliaremur elati; ut si quis dicat in abundantia suâ: *Non movebor in æternum*, habeat considerationem infirmitatis suæ, in timore revocantem; si quis autem humilitate suâ conturbetur, habeat misericordiam consolantem. Sed quia Protestantes præcipuè urgent certitudinem fiduciæ, quam agnoscimus, non est, quòd huic materiæ diutius immoremur.

CAPUT LXXIII.

De bonis operibus.

Convenit inter Catholicos et Protestantes, non omnes justos esse æqualiter justos, si agatur de justitiâ inhærente, ut quæ accipiat incrementum per bona opera. Convenit etiam, bona opera esse necessaria et per ea fideles disponi ad salutem adipiscendam. Sunt enim necessaria, necessitate præcepti divini; necessitate medii ad Dei gloriam et salutem nostram ordinati; quia promissio vitæ æternæ est conditionata, et requirit bona opera.

Unde et nobiscum tenent Protestantes, bona opera esse media administrantia salutem, et eò tendentia; justos efficienter operari suam salutem; opera bona esse conditiones ad vitam, viam ad vitam, omnemque viam habere rationem causæ, saltem sine quâ non. Qualis autem sit eorum causalitas, videri potest apud Vasquium, 1-2, disp. 220, cap. 7, num. 64, etc.

Docent Catholici, dari bona justorum opera, quæ non sint peccata. Quamvis enim multis justorum operibus conveniat ut peccatis non careant venialibus, et in multis offendant justis, non tamen dicendum est, omni actioni à justo procedenti conjunctum esse peccatum. Cur enim? An quia omnia vitiantur ab innatâ concupiscentiâ? sed unde probatur, ad universa et singula justorum opera concurrere vitiosum motum concupiscentiæ, quæ non semper movetur, et cui à justis frequenter resistitur? An quia justis non tanto fervore et perfectione dilectionis operantur, quanto operabuntur in cœlis? Sed unde probatur eum, v. g., non diligere Dominum Deum ex toto corde, qui constanter pro eo martyrium subit? Fieri potest ut perfecta mandati observatio reperiatur, ubi tamen in simili reperitur actio perfectior. Sic omnes Apostoli ex man-

dato prædicabant, non ideò imperfectè nonnulli, quia de Evangelio vivebant, quamvis perfectiùs S. Paulus, qui nullo audientium sumptu prædicabat. Quomodò sit possibile servare omnia præcepta, et tamen impossibile non offendere venialiter, vide Vasquium 1-2, tom. 2, disp. 212, cap. 1; et cap. 2, n. 14, pag. 700, etc.

Conclusio.

Habetis, domini Protestantes, in hoc quarto motivo plerasque controversias fidei quæ inter Catholicos et Protestantes agitantur, breviter deductas. Rogamus Deum, ut qui responsuri sunt (quos non defuturos faciliè conjicimus) modestiam afferant et moderationem; modestiam si attulerint, rem facient convenientem, lectoribus jucundam, et universis utilem; moderationem si præstiterint, non tribuent Ecclesiæ catholicæ vel alienas vel particulare doctorum sententias; sed rem ipsam aggredientur, quæque universaliter definita et recepta sunt, liberè examinabunt; tum improbant quod displicet, tum solidiora, si possint, proferentes. Ita enim ad pauciores venietur controversias, et quæ supererunt, minorem patientur difficultatem, si quidem præmissâ ratione procedatur.

FRANCISCI VERONII ⁽¹⁾

METHODUS COMPENDIARIA,

Sive brevis et perfacilis modus, quo quilibet catholicus etiam scholis theologicis non exercitatus, potest solis Bibliis, sive Genevensia illa sint, sive alia, et Confessione fidei religionis prætensæ, ministrum evidenter mutum reddere, et religionario cuicumque, quòd in omnibus et singulis prætensæ reformationis suæ punctis errore teneatur, demonstrare.

CAPUT PRIMUM.

Quomodò religionario demonstrari debeat, quòd nullum purum verbum Scripturæ sanctæ habeat, quo articulus aliquis Reformationis suæ prætensæ justificetur.

Cum ministro aliquo aut religionario ad nos

(1) Vide Franc. Veronii vitam, Theologiæ vol. 1, col. 1313.

veniente, sic procedendum: Vos in articulo 31 Confessionis fidei vestræ, sic loquimini: «Nostro tempore, quo status Ecclesiæ interruptus erat, suscitavit Deus extraordinario modo homines, qui vastatam ac desolatam Ecclesiam de novo erigerent.» Sic religio vestra prodiit, ut dicitis, ut nostros reformet errores. In articulo 5, hæc verba habentur: «Verbum quod his libris (de libris

« Scripturæ sanctæ sit mentio) continetur ,
 « est veritatis omnis regula , complectens
 « universa ad cultum divinum , nostramque
 « salutem necessaria ; neque homini , vel etiam
 « angelo fas est quidquam addere , diminuere ,
 « mutare. Ex quo sequitur , neque antiquita-
 « tem , neque consuetudinem , neque multitu-
 « dinem , neque sapientiam humanam , neque
 « judicia , neque aresta , neque dicta , neque
 « decreta , neque concilia , neque visiones ,
 « neque miracula sacræ huic Scripturæ opponi
 « debere , sed contra res omnes juxta illam
 « examinandas , dirigendas et reformandas
 « esse. » Hæc sunt verba jam dicti articuli.

Sic tam in hoc quàm in altero articulo , si
 conjunctim sumantur , dicitis quòd vos , aut
 Religio vestra , vel ministri vestri (quod vò-
 lueritis , accipite) suscitati sitis , et à Deo
 missi ad collustrandum nos lumine veritatis ,
 et ad nobis errores nostros patefaciendum , et
 hoc per solum et purum Dei verbum in Scri-
 pturâ sanctâ contentum , quæ est *regula in-
 fallibilis veritatis*.

Primò tantisper oppugnare possum qualita-
 tem Reformatorum , quam vobis adscribitis ,
 donec mihi ostenderitis litteras missionis ve-
 stræ et commissionis. Possum legitimè excu-
 sari , si Reformationi vestræ non me subji-
 ciam. Quod corpus , sive judiciale illud sit ,
 sive aliud , vellet in titulum Reformatorum ,
 legum et consuetudinum , secundum quas in
 excidio muneris sui procedit , recipere quem-
 piam , qui diceret se missum esse , ut regio
 munereungeretur , si commissionis suæ lit-
 teras non posset ostendere ? Tamen ultrò ad
 qualitatem hanc et titulum Reformatorum vos
 admitto , et placet ut me veritatem doceatis ,
 et abusus meos , si qui sint , reformetis.

Secundò , quibus regulis et quâ formâ vul-
 tis me corrigere , errores meos detegere , et
 in veritate evangelicâ illuminare ? Respondetis
 in articulo 5 , jam nominato , quòd id facere
 velitis per purum verbum Dei , in Scripturâ
 sanctâ expressè positum ; seponendo *antiqui-
 tatem , consuetudines , multitudinem , sapientiam
 humanam , judicia , aresta , edicta , decreta ,
 concilia , visiones , miracula*. Possum ejusmodi
 reformationis modum rejicere ; nam quare
 non etiam cum Scripturâ his omnibus regulis
 uti , ad veritatem cognoscendam , præsertim
 cum Scriptura non dicat , quòd ipsa sola sit
regula omnis veritatis ? Durum est mihi valdè
 omni antiquitati renuntiare , conciliis , mira-
 culis , et omnibus jam dictis. Nihilominus , ut

vobiscum collationem inire aggrediar , gratis
 titulum Reformatorum , per purum verbum
 scriptum vobis concedo , et paratus sum om-
 nibus jam dictis renuntiare , modò promittatis ,
 quòd per puram Scripturam sitis mihi errores
 meos manifestaturi.

Tertiò plures sunt hujus Scripturæ versio-
 nes ; secundum quam vultis me reformare ?
 fortassis id facere voletis secundum versionem
 Genevensem ? recusare possum reformationem
 per ejusmodi Scripturam , cum ipsa sit muti-
 lata , aucta , depravata , plusquàm in 2000
 textibus. Cæterum , ut locus collationi detur ,
 tertiam hanc vobis offero gratiam. Sum con-
 tentus oculos aperire , et religionem vestram
 amplexari , si per purum verbum contentum
 in versione Genevensi , et fidei veritatem ,
 quam venditatis , et errores meos ostenderitis.

Vobis triplicem , et quidem non exiguum ,
 exhibeo gratiam. Prima est , quòd vobis titu-
 lum Reformatorum non denegem ; secunda ,
 titulum Reformatorum per purum verbum ;
 tertia , per purum verbum secundum versio-
 nem Genevensem. Cæterum memineritis quòd
 tantum mihi purum verbum afferre debeatis :
 nam si loco illius interpretationes vestras
 mihi obtruseritis , confessionem vestram ab-
 negatis , et fidem datam non servatis. Valdè
 imprudens essem , si toti antiquitati renuntia-
 rem , conciliis , aut miraculis , necnon reli-
 quis , propter interpretationem et judicium
 vestrum.

Conformiter iis quæ dicta sunt , promissio-
 ni vestræ ac iis quæ habentur in articulo
 vestro 5 , duo à vobis peto : Primum , ut per
 purum verbum mihi ostendatis veritatem om-
 nium articulorum , quibus , ut dicitis , fidem
 adhibere debeo ; paratus sum credere , si eos
 per Biblia , etiam Genevensia , comprobave-
 ritis. Secundum , ut mihi errores meos per
 ipsum purum verbum demonstretis ; utrum-
 que peto ; nam id profitemini vos facturos ,
 dum asseritis , quòd Scriptura sit *regula omnis
 veritatis* , et quòd aliam non agnoscatis. Et
 posito quòd in fide meâ errore circumducerer ,
 nollem tamen ab eâ desciscere propter aliam ,
 quæ meâ pejor esset. Equis equum luscum
 pro cæco commutavit ? Cupio igitur per pu-
 rum verbum , fidei vestræ veritatem mihi ma-
 nifestetis , nec est quòd vos excusetis , nam
 missi estis , ut nos illuminetis , et nobis veri-
 tatem aperiatis. Ego expressiùs primam peti-
 tionem meam formo , nimirum , ut per purum
 verbum articulos Confessionis vestræ sub-

aperiatis, quibus vultis me illuminare, et mihi veritatem manifestare.

Dicitis in articulis 36 et 37, quòd per *fidem apprehendamus*, aut secundum terminos inter vos usitatos, *per os fidei, corpus Domini nostri*; et quòd *cæna est figura corporis sui, quod tantum in cælo est*. Hoc ostenditur. In Bibliis omnibus Genevensibus non invenio mentionem aliquam fidei, *oris fidei*, nec ea loqui de *figurâ Jesu Christi absentis*, in locis in quibus agitur de cænâ; si hoc commonstraveritis, jamjam ego credam, et primæ religioni mox renuntiabo: si non, vani estis et impostores. In articulo 11 dicitur quòd *peccatum originale post baptismum sit semper peccatum, quoad culpam, quamvis condemnatio aboleatur in infantibus Dei, dum per bonitatem suam gratuitam illis non imputatur*. Hoc probatum per purum verbum Genevense. In articulo 24: *Jesus Christus nobis datus est pro solo advocato*. Tantum pro voce solo digladiamur; ostendite mihi in Scripturâ Genevensi. In articulo 20 habetur: *Credimus nos esse participes hujus justitiæ* (scilicet christianæ) *per solam fidem*; tantum de voce, *sola*, contendimus. Etsi opera facta in fide Jesu Christi sint necessaria, ostendite mihi vocem hanc, *sola*, in locis in quibus fiat mentio operum factorum in fide Jesu Christi, et non in locis in quibus manifestè sola opera legis Judaicæ excluduntur à justificatione christianâ, de quo et non alio disputamus.

Ego capite 4 conféro textus quos ibi citat Prætensa in margine omnium istorum articulorum, et ostendo quòd nequidem unicus articulorum istorum ibi invenitur; ubi veritatem eorum mihi probaveritis, quæ vultis, ego credam; demonstrate mihi, sicut diximus, falsitatem articulorum quos ego credo.

Articuli fidei meæ sunt, exempli gratiâ, quòd sit *Purgatorium*; *intercessio sanctorum*; *confessio auricularis*, et alii; *sanctitatem peregrinationum, vota monastica* agnosco. E contrario articulo 24 dicitis quòd *sanctorum intercessio sit abusus, Purgatorium, vota monastica, peregrinationes*, et similia, illusio. Errorem mihi in his articulis monstrate, et quidem per purum verbum, quod non citatis in margine ejusdem articuli 24, unde signum est vos illo destitui. Respondebitis mihi, quòd ad probandum hæc omnia esse abusus, sufficiat, quòd non inveniantur in Scripturâ, quia concedenda tantum sunt quæ in Scripturâ reperiuntur; huic respondeo, quòd, aut hæc propositio: *Nihil credendum,*

nisi quod in Scripturâ habetur, continetur in puro verbo Dei, aut non: si non continetur, tu, Domine minister, hanc propositionem obtruendo, et volendo fidem illi adhibitam, fidem tuam mendacem esse ostendis, nec stas promissis tuis; nam pollicitus es mihi, quòd tantum pro *regulâ omnis veritatis* sis Scripturam deprompturus, hoc est, non sis locuturus mihi nisi per Scripturam, et tamen propositionem hanc in medium profers, quæ in Scripturâ non extat, quæ propositio fundamentalis est, cui plures aliæ innituntur. Quòd si prædicta propositio est in puro verbo, ostende. Sed memineris, quòd tantum purum verbum afferri debeas. Si per hoc purum verbum mihi veritatem articulorum vestrorum, et meorum falsitatem manifestam reddideris, jamjam paratus sum errorem meum agnoscere, et fidem vestram suscipere. Sed recordare, domine, quòd spoponderis te mihi per purum verbum demonstraturum et veritatem vestræ fidei, et errores meos, imò renuntiavi omni antiquitati, conciliis, miraculis, arestis, edictis, visionibus, hæc conditione, et non aliâ.

In memoriam veniat quòd, loco puri verbi, mihi adducere non debeas interpretationes aut consequentias vestras: nam aut hæc interpretatio est in Scripturâ, aut non: si sit, proferat Scriptura, dicat Scriptura, quòd quævis propositio, quam mihi exponitis, intelligi debeat prout mihi interpretamini, et oportet, ut tantum ad instar organi sitis, illa proferentis: si non sit, fidem vestram mendacii insimulatis. Aliam effingite ut volueritis, et tunc de eâ inter nos disceptabimus. Aliàs non mihi promissa servatis, et verè omni judicio destituerer, si propter interpretationem vestram renuntiarem conciliis, arestis, aut multitudini.

Si religionarius excusaverit suam insufficientiam producendi textus Scripturæ, quos ab ipso Catholicus exigit, propter fidei suæ justificationem, in primis ostendendum est, quòd obligetur, secundum articulum suum 4, fidem non adhibere in negotio fidei suæ, communi concordie et consensui Ecclesiæ, multo minus ministri alicujus sententiæ, quod non facit, dum credit articulos Confessionis suæ, quia confidit quòd ministri textus aliquos Scripturæ habeant, qui ipsos justificent, quamvis ipsos textus ignoret. Secundum, ut ipsi evidens fiat, quòd non sint tales textus, conferendi sunt illi quos fidei Confessio citat in margine suo: cum enim, ut titulus fert, facta

sit communi concordia et consensu partiariorum suorum, si dicti textus tanto studio et diligentia citati, non contineant id quod docet articulus, ne in speciem quidem probabile esse potest, alios inveniri meliores.

Obtuli pluribus ministris et aliis, quod vestem meam mutare vellem, si ex omnibus locis citatis in dictis marginibus, articulorum controversorum, saltem unicus inveniretur, etiam traductionis Genevensis, qui manens purus, sine glossa aut interpretatione ministrali (et glossa quæ non potest esse verbum scriptum, cum charta non legatur) contineret quod articulus continet. Incredibile videtur, quod tam impudentes homines inveniri potuerint, qui cum sint protestati non velle nisi verbum scriptum, centena tamen loca citent, nec unus inveniatur talis, qualem persuadere volunt esse credendum; et deploranda valde res est, quod milliones personarum fide ministrorum in animum suum induxerint dictos textus docere id quod continent articuli, nec unquam inter se eos contulerint, et quod propter hoc sanctos Patres rejecerint, concilia, etc.

Præcipuos simul confero capite 4: eos inde desumet Catholicus, et religionario monstrabit, quod errore implicetur. Ne seduceretur, oporteret nullum haberet articulum quem non probaret verbum in margine citatum. Catholicus pro exemplo proferet articulum 2: ille dicit de peccato originali loquens, quod post baptismum sit semper peccatum, quoad culpam, quamvis condemnatio aboleatur infantibus Dei, dum per bonitatem suam gratuitam illis non imputatur. Videamus hoc purum verbum citatum in margine, quod dicat id quod docet articulus. Unicus textus citatur ad Romanos 7, v. 7: *Quid ergo dicemus? lex peccatum est? absit. Sed peccatum non cognovi, nisi per legem; nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.* Hic est integer locus. Legat religionarius et relegat, sitque ipse judex, si hoc purum verbum scriptum et citatum dicat id quod docet articulus. Quam impudens impostor hic adversarius, qui vult credamus in hoc loco legi quod *peccatum originale post baptismum sit semper peccatum quoad culpam, quamvis condemnatio, etc.* Estne ibi distinctio peccati, quoad culpam, et quoad condemnationem et poenam? habetne ibi, quod culpa maneat? fitne mentio de non imputatione quoad condemnationem, culpam manente? Estne ibi baptismi mentio?

Qui oculos prorsus velatos gerit, legat quod

oppugnamus, et in quo accusamur, judicamur, et condemnatur tanquam errore circumventi, et propter quod ecclesiæ nostræ igne absumantur, monasteria compilentur, presbyteri jugulentur. Legat in hoc puro verbo, omnia supradicta, quæ sunt pura. Estne aliquid quod aliquo modo ad rem faciat? Numquid sensus expers is esset qui diceret se in hoc textu per consequentiam evidentem et necessariam demonstraturum substantiam articuli hujus: *Peccatum originale post baptismum manet quoad culpam?* Et adversarius qui dicit, quod prodeat, ut in hoc puncto nos reformet per purum verbum, nec facit nisi per hunc textum, numquid evidenter seductor est? et qui nos accusat, judicat et condemnat, quod contrarium credamus, et protestatur quod nos velit accusare, judicare et condemnare per puram Scripturam, nec facit nisi per hunc textum, nonne calumniator est, et falsus judex? Et in executione hujus sententiæ suæ, evertendo, comburendo, expoliando, quinque præliis concertando, sacerdotes contrucidando, et statum in Galliâ faciendo, numquid reus est millionum criminum, reus læsæ majestatis divinæ et humanæ? et huic parti adhærens, nonne adhærens est parti deceptrici et criminali?

Religionarii particulares non existimant ministros suos tantæ impudentiæ esse, ut dicant quod locus in margine citatus probet quod docet articulus, nec tamen ita sit, et confidunt auctoritati et bonæ fidei ministrorum, etiamsi locum illum non examinaverint. Videte, religionarii (ut planum fit in hac collatione), quam impudenter et inverecundè ministri vestri, et Confessio fidei vestræ vos decipiant, et tam insolenter, quod nisi oculis vestris impudentiam videretis, vix possetis vobis persuadere, homines tam dimisso pudore esse, qui audeant inde quinque certamina in Galliâ committere, etc. Quam enorme hoc est crimen! Sed ad alios articulos contento studio pergamus.

Oportet Catholicus inducat religionarium ut componat alterum cum altero, sicut videbit me componere capite 4, et instet in unoquoque et in omnibus, ut religionarius fateatur quod textus citatus non contineat quod docet articulus, accipiendo sine glossa, interpretationibus et consequentiis, de quibus agemus inferius. Interpretationes et consequentiæ non leguntur in charta, unde non sunt verba scripta; in illis minister potest falli; nam si tota Ecclesia errare potest, secundum doctri-

nam prætensæ Reformatæ, multò magis unusquisque particularis minister. Hic consistendum est, et in omnibus faciendum, quod in articulo 2 feci. Si dicant adversarii quòd quando promiserunt purum verbum, intellexerint se velle obligare ad proferendum verbum conjunctum interpretationibus et consequentiis suis, instandum est, petendo, si pars adversa habeat aliquod verbum scriptum, quod seponendo omnem consequentiam et interpretationem, aliquem articulorum suorum pronuntiet, aut agnoscat se nullum habere. Verum est quòd verbum scriptum, injunctum consequentiæ suæ, non ampliùs sit purum verbum scriptum; sed non est opus diutiùs consistere in hoc nomine, *purum*; res ipsa perurgenda est, nimirum respondeat si textum aliquem habeat, qui sepositis interpretationibus et consequentiis, de quibus statim tractabimus, doceat et pronuntiet id quod continetur in articulo de quo agitur; nam quis non videat rationi consonum esse, ut priùs videatur hoc quod purus textus sine glossâ et consequentiâ dicit, quàm id quod dicit cum interpretationibus et consequentiis, quas erroneæ cervices dabunt et excogitabunt?

CAPUT II.

Quomodò invalidandæ sint interpretationes quas afferunt religionarii in Scripturæ textibus.

Si minister prætendat interpretationem, quam dat, ostendere bonam esse, per alium Scripturæ locum: exempli gratiâ, si prætendet non esse propriè accipienda hæc verba: *Hoc est corpus meum*, sed figuratè, eò quòd hæc: *Ego sum vitis*, non sint propriè accipienda, petendum est ab eo, primò, antequàm fiat progressus ad aliquam interpretationem, si textum aliquem formalem habeat, qui sine aliquâ interpretatione nos erroris condemnet, verbi gratiâ, in hoc quòd credamus in sancto Sacramento esse corpus Domini nostri; si lubeat, afferat, obscurum relinquendo, et perspicuum eligendo; si non habeat, ingenuè fateatur quòd nullum habeat purum verbum Scripturæ, per quod sine aliquâ interpretatione possit nos condemnare, arctandus est ut hoc confiteatur; ubi confessus fuerit, ad interpretationem quam dat, veniendum est.

Secundò quærendum est, si Scriptura dicat quòd verba ista: *Hoc est corpus meum*, debeant exponi per illa: *Ego sum vitis*, aut non: si dicit Scriptura, eam expromat; si non dicit,

minister Scripturæ non servit ad instar simplicis organi.

Tertiò inquirendum est, quis sit judex noster futurus in controversiâ quam habemus, si interpretatio textûs, quam producit minister, bona sit, an non. Si judicat nos Scriptura, necesse est dicat interpretationem hanc esse veram; si ipsa non loquatur, igitur minister se judicem constituit, et articulus fidei de quo contendimus, cùm habeat pro ultimo subterfugio hanc interpretationem, minister renuntiat articulo suo 5, in quo profitetur se pro solo iudice suo accepturum Scripturam sanctam, et se arbitrum reddit ac judicem ultimum in controversiis nostris. Non est opus ulteriùs progredi; si hoc concessum fuerit, Prætensa jam velut vinculis quibusdam et nervis constringitur. Et fortassis satius est ibi quiescere, ut minister planè obmutescat; nihilominus, ut aliâ quis potiatur victoriâ, si is, qui cum religionario agit, doctus est, et in Scripturâ versatus, post hæc tria jam dicta,

Quartò interrogandum est, si religionarius erret in explicatione suâ et interpretatione loci Scripturæ, de quo agitur, an non: si errat, articulus fidei suæ fundatus super hanc interpretationem etiam erroneus est, ac proinde non est ampliùs articulus fidei. Quomodò fidem suam stabilire potest super eo quod fallibile est? et observandum, quòd, secundum articulum suum 4, non obligetur confidere interpretationi huic, spiritui et auctoritati ministrorum suorum (etiam rationabile non esset rejicere interpretationes Scripturæ quas nobis proderunt sancti Patres, ut ministrorum interpretationi, quæ fallibilis agnoscitur, adhærescamus), sed proprio suo iudicio et persuasioni, quæ dictat interpretationem suam veram esse. Quanta hæc est dementia, quòd ensifer quispiam persuasionem articuli fidei suæ fundet super interpretatione suâ, quam fallibilem fatetur esse; interpretationem verò sanctorum Patrum, antiquitatis, conciliorum, etc., rejiciat? Si adversarius dicere vellet se non errare in suâ interpretatione, illi objiciendum est, 1º quòd dicat in articulo suo 31, totam Ecclesiam errare, imò errasse his verbis: « Nostro tempore, quo status Ecclesiæ interruptus erat, suscitavit Deus, extraordinario modo, homines, qui vastatam ac desolatam Ecclesiam de novo erigerent. » Si tota errat Ecclesia, quomodò se non posse errare existimat? 2º Per quem Scripturæ locum ostendit se non errare? Quis non potiùs asserat Ecce-

siam errare non posse? 3° Ministri concedunt se omnes fallibiles esse.

Quintò audienda est interpretatio loci quam affert minister, et respondendum probationibus quas pro explicatione suâ producit. Sed in memoriam revocandum est quòd religionarius per confessionem fidei suæ obligetur ad instruendum nos, et proinde ad probandum interpretationem suam, et sufficit nobis eam, si non convincat, negare; nec astringimur negationis nostræ rationem reddere, quod familiare est ei qui partem defendentis sustinet. Et melius est simpliciter negare quàm rationes negationis in medium proferre; nam per illas minister occasionem arripit à proposito deflectiondi, nec tam citò potest constringi; subterfugia tantùm quærit; sed removenda sunt, quantum fieri potest. Sic procedendum est, quando minister vult errores nostros prætextuos demonstrare, per textum aliquem interpretatum, non utendo aliquâ consequentiâ.

CAPUT III.

Quomodò religionarius sit abducendus à consequentiis quas ex puro verbo scripto deducere conatur.

Quando religionarius vult ostendere nos errare per consequentiam aliquam, quam deducit ex verbo Dei, exempli gratiâ: *Credimus corpus Domini nostri esse in Sacramento altaris*, vult per consequentiam deductam ex purâ et solâ Scripturâ probare quòd non sit, hoc modo: Actuum 3 dicitur quòd *eum oporteat cælum recipere, usque in tempora restitutionis omnium*; ergo *non est in terrâ*. Hic est ipsius syllogismus: Corpus quod in cælo est, non est in terrâ; corpus Jesu Christi, ut dicitur Act. 3, est in cælo; ergo non est in terrâ. Hoc modo procedendum est. Primò antequàm huic argumento respondeatur, petendum est ministro, si extet aliquod purum verbum, quod sine consequentiâ aliquâ in hoc puncto nos erroris condemnet, aut non. Si sic, exhibeat; nam promittit quòd per purum verbum velit nos reformare; si non sit, fateatur se nullum purum verbum habere, quod seponendo omnem consequentiam, arguat nos erroris.

In hoc instandum est, et exigenda hæc ministri confessio, priusquàm ad alia progrediamur. Ubi minister hæc concesserit, quamvis, hæc victoria possit sufficere (nam coacti sunt renuntiare articulo 5 Confessionis fidei suæ, et evertere quod majorem religionariorum

partem in erroribus fovet; qui parti isti adhærent, eò quòd à parte suâ habere existiment purum verbum Dei, et soli Scripturæ inniti), et fortassis satius esset in hoc gradu consistere, ut hoc auribus seductorum clariùs insonaret, qui tamen in suâ vult venatione perseverare, et cervum è munitione suâ expulsum, ulteriùs prosequi, admittat ministrum ad deductionem consequentiæ; factâ ab adversario deductione, non statim Catholicus ipsius veritatem impugnet, non statim eam falsam esse ostendat, sed priùs premat eum, ostendendo consequentiam suam non esse deductam ex solo et puro verbo Scripturæ sanctæ, sicut se deducturum promisit, et ipsum obligat articulus 5.

Hoc modo progrediendum est: Certum est et ab omnibus receptum, quòd omnis consequentia, ut bona sit, deduci debeat ex duabus propositionibus; si ergo altera earum, ex quibus minister suam deducit consequentiam, non sit in Scripturâ (sicut communiter contingit in argumentis quæ contra nos formant adversarii), et quando contingit quòd utraque sit in Scripturâ, oportet necessariò quòd saltem una sit quæ perperam intelligatur, aut quòd argumentum non sit in formâ: nam ex duabus propositionibus veris in formâ debitâ positis, nihil falsi sequi potest. Sisti debet ibidem; ostendendum est quòd adversarius Confessionis suæ renuntiet, nec stet promissis, cùm non probet errorem nostrum prætextuos per consequentiam deductam ex purâ et solâ Scripturâ.

Exemplo uno illustrabitur, ut sit faciendum in syllogismo jam dicto: Corpus quod in cælo est, non est in terrâ; corpus Jesu Christi est in cælo, ut habetur articulo 3; ergo non est in terrâ. Oportet non negando, aut concedendo primam propositionem, ab adversario petere 1° si hæc prima propositio sit in Scripturâ aut non, et si eam probare potest per textum expressum; si non potest, ingenuè fateatur; ubi confessus fuerit, urgendus est, et 2° probet per consequentiam deductam ex Scripturâ, et cùm non possit, premendus est, ut clarè admittat, ostendendo auditori ministrum non satisfacere promissis, qui receperat se errorem meum ostensurum per purum verbum, quod facere non potest; imò nec ostendere in Scripturâ, per consequentiam deductam ex illâ, primam propositionem, ex quâ sibi persuadet quòd sit errorem meum prætextuos per consequentiam deductam, manifestaturus

Elatâ voce dicendum est quòd jam tertio minister puræ Scripturæ renuntiaverit. Quo facto, 3° danda est ministro potestas probandi propositionem suam prout voluerit. Probare non potest nisi dicendo, exempli gratiâ: Nullum corpus plus occupat quàm unum locum; corpus quod in cœlo est, unum corpus est; ergo non plus occupat quàm unum locum. Quod idem est ac si diceret: Corpus quod est in cœlo, non est in terrâ.

Urgendum est 1° ut minister ostendat majorem hujus argumenti in Scripturâ; ubi fassus fuerit quòd non possit, compellendus est, probet per consequentiam ex purâ Scripturâ deductam; 2° ubi innotuerit quòd non velit, rursus ei permittendum est eam probet quo poterit modo; quamvis distinguî possit, et concedi naturaliter loquendo, et negari intelligendo supernaturaliter. Adversario incumbit illam probare, quod facere non potest, nisi dicendo, exempli gratiâ: Nullum corpus supernaturaliter potest sanum esse et infirmum, frigidum et calidum, vivum et mortuum; si idem corpus potest supernaturaliter occupare plura loca, posset supernaturaliter esse sanum et infirmum, frigidum et calidum, vivum et mortuum; igitur nullum corpus potest esse supernaturaliter in pluribus locis.

Instandum 1°, ostendat adversarius in Scripturâ, per textum expressum, majorem hanc propositionem; ubi admiserit se non posse illam justificare, petendum est 2° illam probet per consequentiam deductam ex solâ Scripturâ. 3° Cùm compulsus fuerit fateri se non posse, permitti poterit ei confirmet sicut potuerit, semper postulando ostendat majorem et minorem novi argumenti, primò per textum; secundò, saltem per consequentiam, tertio, eo quo poterit modo.

Catholicus potest, quando voluerit populo assistenti indicare quòd minister velit nos reformare per quindecim aut viginti propositiones philosophicas, et per illas nos inducere ut renuntiemus antiquitati, miraculis, etc.; et quòd valdè decipiantur, dùm existimant fidem suam solâ sacrâ Scripturâ suffulciri, quam ministri ex propositionibus philosophicis, iisque falsis eliciunt. Petendum est si quinque collatis signis in Galliâ propter philosophiam decertaverint. Existimo permagni momenti esse, si hoc modo procedatur; nam hâc ratione coguntur, quindecim aut viginti vicibus, expressè negare purum verbum scriptum; ægerrimè ferunt ministri, qui sciunt se toties

promisisse hoc purum verbum sectatoribus suis, et delusisse religionarios, qui illis non adhærerent, nisi propter hoc purum verbum. Petendum est insuper, si religionarius falli possit in deductione consequentiæ suæ, aut non, sicut capite præcedenti de interpretatione dictum est: si falli potest, quomodo super hâc deductione et consequentiâ fallibili articulum suæ fidei fundare potest? Non potest ampliùs esse articulus fidei, quippe fides errori non subjacet aut falsitati; quomodo ausus erit dicere quòd falli non possit, cùm profitentur articulo 31 totam Ecclesiam errare posse?

Abhinc non longo tempore perurgebam ministrum præcipuum Parisiensem hoc dilemmate: confessus mihi est se posse falli in deducendâ consequentiâ textuum Scripturæ; inferebam dicens: Igitur non potestis id credere tanquàm articulum fidei, quod probare non potestis, nisi per unam consequentiam, quam dicitis evidentem et necessariam, ex Scripturâ desumptam. — Sunt satis multæ veritates, respondebat ille, apertè revelatæ in textibus expressis Scripturæ, nec opus est disquirere quod non est in ipsâ, nisi per consequentiam evidentem et necessariam; — cui replicabam hoc modo: Igitur liberum erit unicuique credere vel non credere id quod per vos non probatur, nisi per consequentias. — Hoc non dico, respondebat ille; — quid dicis igitur? aiebam; dic si liberum sit unicuique hoc credere aut non credere: nunquàm potui eum inducere ut affirmativè responderet aut negativè.

Probabam neminem tali fidei obligari posse, ostendendo hoc argumento, non posse esse fidei articulum: Nullus articulus deductus per consequentiam fallibilem potest esse articulus fidei; omnis articulus, quem minister sumit ex Scripturâ per consequentiam, quam dicit esse bonam, est articulus deductus per consequentiam fallibilem; ergo nullus articulus, quem minister depromit ex Scripturâ per consequentiam, quam dicit esse bonam, potest esse articulus fidei. Major hujus syllogismi vera est, et recepta sine contradictione ab utrâque parte, cùm evidens sit fidem, quæ veritas est infallibilis, non posse desumere suam infallibilitatem ab eo quod illam non habet. Minor admittitur à ministro confitente quòd sit fallibilis, et possit errare in deductione consequentiæ suæ. Igitur existente argumento in formâ, vera sit conclusio oportet.

tet. Hoc est ac si diceretur, quòd articuli, quos ministri non possunt probare sine consequentiis per ipsos ex Scripturâ deductis, quæ fallibiles sunt, ut fatentur, non sint articuli fidei. Et quia ministri compulsi per piæ memoriæ reverendum Patrem Gonterium justificare articulos suos per textus expressos, defectu textuum recurrentes ad suas consequentias, plures eorum fassi sunt articulos necessariò dependere à consequentiis; unde concludo quòd plures eorum articuli non sint articuli fidei. Et quia coacti toties per dictum reverendum Patrem, nunquàm potuerunt exhibere unum expressum pro aliquo suorum articulorum, et examen sequens satis monstrabit quòd facere non possint per inductionem factam in præcipuis, concludo quòd in omnibus eorum articulis ne quidem unus sit qui sit articulus fidei.

Præterea interrogandum est si Scriptura dicat quòd id quod sequitur per evidentem et necessariam consequentiam illius quod continet, debeat haberi tanquàm articulus fidei aut non. Nam aliud est, quòd articulus verus sit, et quòd contrarium dicere sit falsitati alicui adhærere; aliud quòd articulus sit articulus fidei; si dicit Scriptura, expromat minister purum aliquod verbum, quod dicat: *Quicquid sequitur per consequentiam evidentem et necessariam ex meis paginis, est fidei articulus*; nullus est talis textus in Scripturâ. Si non dicat, quomodò minister vocat articulos, quos probat per consequentias evidentes et necessarias, ut dicit, fidei articulos? Et quomodò, ut tales proponit in Confessione fidei suæ credendos? In quo fundatur quòd dicat quòd tales articuli non solùm sint veri, sed etiam fidei articuli; et cùm tota reformatio non consistat nisi in articulis quos deducit per consequentias (prout loquitur) evidentes et necessarias, reformatio ipsa nullum articulum fidei continebit; et quamvis nos reformaret, non reformaret in aliquo fidei articulo. Sed verumne est an falsum id quod deducitur ex Scripturâ per consequentiam, fidei articulum esse? Si verum, Scriptura, quæ regula est *omnis veritatis* (ut ait articulus 5 adversarii) pronuntiet necesse est; si falsum, quare Confessio fidei proponit illud, et in eo stabilit omnes fidei articulos? Quòd si adversarius dicat quòd plures theologi catholici pro articulo fidei habeant id quod necessariò et evidenter ex textibus Scripturæ deducunt, respondeo 1º non constare in Ecclesiâ quòd ejusmodi, quæ per

consequentias deducuntur, sint fidei articuli; quòd liberum sit cuivis catholico negare, nec incurrat labem aliquam hæreseos, vel aliam. Ac proinde res ejusmodi nunquàm proponuntur in formulis et confessionibus fidei catholice, sicut patet in iis quæ communiter recitantur, quando emittitur professio fidei catholice, apostolicæ et Romanæ. Si igitur minister vult in hoc imitari Catholicos, expungere debet ex suâ fidei Confessione omnes articulos, et confiteri quòd non constet aliquem esse fidei articulum, et quòd liberum sit unicuique illos non recipere pro articulis fidei, et quòd liceat dicere quòd quamvis erremus in ipsis, non tamen erremus in articulis fidei. 2º Peto, utrùm minister fundetur super auctoritate doctorum catholicorum, ut dicat articulos suos esse fidei articulos, aut non? si fundetur, renuntiat articulo suo 5, et iis innititur, de quibus dicitur articulo suo 2, quòd veritatem in exilium amandârint, et quòd repleti sint idololatriâ; si non fundetur, super quo fundabitur? 3º Verum est quòd à doctoribus quibusdam catholicis pro opinione probabili habeatur prædictas consequentias esse fidei articulos; sed inde non sequitur quòd ministri id possint ne quidem pro opinione probabili tenere. Catholici possunt ita existimare, nec sibi contradicunt; nam pro principio non habent, quòd Scriptura sit *regula omnis veritatis*, imò contrarium credunt. Religionarii verò pro fundamentali principio prætensæ suæ Reformationis habent, cui evidenter contradicunt et renuntiant, quando hanc propositionem in medium afferunt: *Quod per evidentem et per necessariam consequentiam sequitur, est articulus fidei*. Nec enim hæc propositio est in Scripturâ.

Facilius altera hæc objectio solvitur, scilicet: *Sacra concilia generalia definiverunt, multa articulos fidei esse, argumentando per consequentias ex textibus Scripturæ deductas*: nam 1º quæro si minister concludat articulum fidei esse id quod ex Scripturâ deducit, eò quòd concilia, tanquàm articulum fidei proposuerint quædam puncta, quæ ex Scripturâ deduxerunt; si faciat, hanc propositionem fundamentalem stabilit, nempe: *Articulus est fidei, id quod per consequentiam evidentem et necessariam ex textibus Scripturæ deducitur* super auctoritate conciliorum, atque sic renuntiat articulo suo 5, qui dicit: *Purum verbum est regula omnis veritatis*. Et art. 4, in quo non vult accipere pro regulâ communem concor-

diam et consensum Ecclesiæ. Quid hoc ? Igitur adversarii nos reformare volunt per auctoritatem conciliorum, nec tamen volunt articulo 5 allegentur. 2° Nunquàm concilia dixerunt quòd *regula omnis veritatis sit sola pura Scriptura*, quod dicit Prætensa, et hoc modo legem sibi imponit, ne per consequentias argumentetur, quæ ampliùs non sunt puræ Scripturæ.

Minister auctoritatem non habet hanc propositionem proferendi : *Quod ex purâ Scripturâ sequitur, est articulus fidei*, nisi textum aliquem depromat, qui ipsam pronuntiet, et aliter faciens renuntiat articulo 5 fidei suæ, ut supra. Jesus Christus assistentiam infallibilem Ecclesiæ suæ promisit, ratione cujus errare non potest proponendo verum sensum Scripturæ, et id quod ex ipsâ sequitur : quippe Filius Dei præcipit nobis ut eam audiamus ; hæc assistentia nunquàm ministro alicui, aut particulari religionario fuit promissa, nec præcipit ut eos audiamus ; falli siquidem possunt in intelligentiâ propositionum Scripturæ, et in consequentiarum deductione. Igitur argumentum nullum est.

Adhuc nullo negotio hæc tertia objectio diluitur : *Dominus noster per consequentiam argumentatus est*. Verum est, sed respondeo 1° quòd deducendo consequentias, novas Scripturas in lucem proferebat, quod nec minister, nec opifex religionista facere possunt. 2° Scriptura testatur quòd habuerit assistentiam infallibilem, ne in consequentiâ erraret, aut in alio sensu præmissas proponeret, quàm vero. Fidei est quòd argumentum Domini nostri benè concludat, et benè suam consequentiam deducat, hoc si quidem revelatum est ; sed fidei non est, quòd minister benè suas consequentias ex antecedentibus suis inferat. 3° Dominus noster nunquàm proposuerat hoc principium, quòd *Scriptura est regula omnis veritatis*, ut proponit minister : nam hæc regulâ Dominus noster sibi potestatem admissit agendi per consequentiam. 4° Respondeo quòd Dominus noster probet per consequentiam resurrectionem mortuorum ; sed hoc argumento non dicit se ostendere quòd sit articulus fidei. Verum est quòd resurrectio mortuorum sit articulus fidei : sed Scriptura non pronuntiat esse fidei articulum, propterea quòd per consequentiam sequatur ex eo quod dictum est in Scripturâ : *Sum Deus Abraham, Isaac et Jacob* ; secundum principia religionariorum agendo, virtute

hujus dici non potest, quòd sit articulus fidei ; nam oporteret Scripturam dicere quòd *id quod sequitur ex ipsâ, per consequentiam sit articulus fidei*.

Loquendo etiam secundum principia Catholicorum, certum non est quòd virtute prædictæ propositionis hoc sit articulus fidei : nam concors theologorum sententia non est ; fidei articulum esse, quod per consequentiam sequitur ex duabus propositionibus, præcipuè quando una est philosophica, et ex ratione naturali. In argumento autem Domini nostri, una talis est Matthæi 22 : *Deus non vocatur Deus mortuorum, sed viventium ; Deus vocatur Deus Abraham, Isaac et Jacob*, Exod. 3 ; ergo *Abraham, Isaac et Jacob, non sunt mortui, sed vivunt*. Argumentum hoc tantum probat immortali-
tatem animæ, sed quia Sadducæi negabant resurrectionem ; nam arbitrabantur animam esse mortalem, Actuum 23 ; etiam contra ipsos probat corporum resurrectionem, dum fundamentum erroris eorum evertit.

5° Ostendendum est quòd omnis consequentia deducatur ex duabus propositionibus in bonâ formâ syllogismi positis, et quòd sic se inferat tum ex dictis propositionibus, tum ex formâ syllogismi, de quâ Scriptura non loquitur. nec de ipsâ regulas præstabit, sed Aristoteles et philosophia. Quare cum minister vult articulos fidei suæ probare per consequentiam, non potest probare per solam Scripturam, quæ nunquàm de formis consequentiarum est locuta.

Et sicut Aristotelis est judicare, si bona sit consequentia an non, minister recurrendo ad consequentias pro judice controversiarum nostrarum fidei, non ampliùs puram Scripturam exhibet, sicut Prætensa promisit se facturam, sed Aristotelem ; vel ad minùs proponit pro judice verbum Dei cum Aristotele.

6° Perquirendum est quis sit nos judicaturus in controversiâ quam habemus, si consequentia deducta per ministrum (quam dicit evidentem esse et necessariam) bona sit, an non, falsa, vel vera. Exempli gratiâ, in argumento supra allato : *Corpus Jesu Christi in cælo est*, sicut scribitur art. 3 ; ergo *non est in terrâ*, quis de consequentiâ feret sententiam ? Catholicus et religionarius admittunt antecedens, et eorum contentio tantum est de consequentiâ ; religionarius profitetur illam esse bonam, et eam in articulo fidei suæ conjicit, nimirum quòd Jesus Christus realiter et secundum propriam suam substantiam non sit in

Eucharistiâ , quòd *quærenda non sit sub elementis corruptibilibus panis* , etc. Et fundatus super hâc prætensâ consequentiâ , altaria nostra evertit , presbyteros jugulat. Catholicus negat prædictam consequentiam esse bonam , et à fortiori negat evidentem esse et necessariam. Quis iudex erit hujus controversiæ ? Minister qui tantum hominum multitudinem seduxit , prætextu quòd Scriptura pro ipso in omnibus controversiis nostris judicet , et qui alium non admittit iudicem , obligatur textum aliquem Scripturæ producere , qui in ejus favorem de hâc controversiâ decernat. Et quid est textus , qui de hâc consequentiâ ferat sententiam ? Minister bonam esse non probat , nisi fundando eam super aliâ propositione majori philosophicâ , nempe : *Corpus , quod in cælo est , non est in terrâ , imò nec per omnipotentiam Dei* , quam componit in formâ argumenti præscriptâ ab Aristotele. Biblia non loquuntur de dictâ majori , nec de formâ argumentandi : igitur nullâ ratione iudicium ferunt decisivum de bonitate et veritate consequentiæ ministræ. Ad hæc , cum minister protulit omnes suos Scripturæ textus , et Catholicus similiter suos , et tam ex unâ quàm alterâ parte allatum fuit quicquid dicit Scriptura , sacræ illæ paginæ amplius loqui non possunt , et tamen his finitis omnibus , Catholicus et religionarius adhuc de consequentiâ contendunt. Quomodo Scriptura , cum omnia dixerit quæ dicere potuit , pronuntiare poterit decretum definitivum in favorem ministri ? Verè minister se hujus consequentiæ iudicem constituit , quod faciendo , ultimum se iudicem prætensæ suæ reformationis et articulorum suorum , non Scripturam designat : nam articuli fidei ipsius , de quibus inter nos controvertitur , pro ultimo refugio , ipsius consequentias habent ; unde qui se earum iudicem stabilit , se arbitrum reddit et iudicem articulorum controversorum , de quibus est quæstio.

Videte quemadmodum ministri pulchro velamine Scripturam accipiendi pro iudice , mundo imponant , et renuntient articulo suo 15 , qui dicit *Scripturam esse regulam omnis veritatis*. Quòd bona sit eorum consequentia , verumne est an falsum ? Si verum , cur non textum aliquem producant , qui sit regula hujus veritatis ? Si falsum , quare in medium afferunt , et in illâ fidei suæ articulum constituunt ?

7° Si is qui cum ministro agit eruditus est ,

vult , postquam cervum saltu suo puri verbi deturbavit et ejecit , per plenum campum , etiam rationum humanarum et philosophicarum , eundem prosequi (quamvis , meâ quidem sententiâ , communiter consultius esset , si quis contentus illis omnibus , quæ supra fecit , conquiesceret) , prædictis omnibus ita constitutis , potest de veritate et falsitate consequentiæ tractare : si propositiones , ex quibus deducitur (sive Scripturæ sanctæ sint , sive philosophicæ) falsæ sint , aut perperam intellectæ , et si forma argumenti sit secundum regulas philosophicas , potest negare ea quæ falsò allegantur à ministro. Sed meminerit quòd ministro incumbat probare , et non Catholico , qui personam instruendi repræsentat , et caveat ne qualitatem mutet ; nam quicquid dolis suis intendit minister , est ut ab obligatione se eximat , quâ tenetur suam consequentiam probare. Quod facit dum astutiis suis efficit ut defendens actoris personam subeat : exempli gratiâ , in argumento supra citato : *Corpus quod est in cælo non est in terrâ ; corpus Jesu Christi est in cælo* , ut dicitur articulo 5 ; *ergo non est in terrâ* , neganda est prima propositio , et ministri est eam probare. Aut potius in argumento supra ad longum posito , prima propositio ultimi syllogismi , qui erat : *Si idem corpus posset supernaturaliter occupare plura loca , posset supernaturaliter sanum esse et infirmum , frigidum et calidum , vivum et mortuum* ; debet hoc modo distingui : *Si unum corpus immortale et impassibile posset supernaturaliter occupare plura loca , sine coextensione cum locis quæ occupat , posset sanum esse et infirmum , frigidum et calidum , vivum et mortuum* , nego ; nam existens immortale nihil posset pati , et adhuc minus sine coextensione cum loco suo. *De corpore passibili et mortali , quod occupat plura loca cum coextensione cum tali loco* , concedo. Jam ministri munus est probare quod negavi in primâ parte distinctionis meæ , quippe Dominus noster est in Sacramento immortali , et sine coextensione corporis sui cum loco suo.

Quòd si probationes diutius protrahantur , et plus nimio philosophiam ingrediantur , memor sit Catholicus quòd semper illi liberum sit , ministrum protinus revocari quando voluerit , ab ipso petendo , si omnes propositiones , quas adducit ad probandam consequentiam suam sint in Scripturâ , an non ; si sint , demonstret eas in illâ ; sine dubio plures produxerit ex philosophiâ , aut fundatas

quibusdam humanis rationibus ; si non sint , minister qui ex suis deducit consequentiam suam , non ex puro verbo deducit ; aut quod idem est , non probat per consequentiam deductam , ex puro et solo verbo , quòd errore teneatur Catholicus , sicut promiserat , et confessioni suæ renuntiat ; nam consequentiam suam deducit ex verbo Dei , conjuncto plus minùs viginti propositionibus philosophicis , quæ non sunt in Scripturâ sanctâ , et quarum unicâ falsâ existente , articulus fidei corruat necesse est.

Numquid hoc est promissa negligere , et articulis fidei suæ renuntiare ? aut potiùs minister , et ejus Confessio fidei deludunt , promittentes per se faciendum , quod non faciunt , nec facere possunt ?

8° Memoriâ repetendus est articulus 4 , secundùm quem religionarius particularis , exempli gratiâ , cerdo quispiam , aut dolator , qui nunquàm nisi artis suæ instrumenta contractare solitus est , profitetur in eo quod fidei suæ est , procedere , non tam secundùm communem consensum Ecclesiæ (nec consequenter , secundùm ministrorum) quàm secundùm testimonium et persuasionem interiorem. Hoc constituto principio , quomodò cerdo credere poterit id quod minister agnoscit non esse expressum in Scripturâ , sed deduci per consequentiam evidentem et necessariam ? Exempli gratiâ , quamvis hæc propositio : *Corpus Jesus Christi non continetur in elementis corruptibilibus panis* , non sit in Scripturâ , dicit tamen quòd per consequentiam sequatur evidentem et necessariam ex eo quod dicitur art. 3 : *Oportet eum cælum recipere usque in tempora restitutionis omnium*. Necesse igitur est ut cerdo per consequentiam evidentem et necessariam deducat ex hoc loco vel alio , quòd *corpus Domini nostri non sit in Eucharistiâ aut in Cœnâ* : nam cùm fides in hujus puncti non habeat fundamentum , nisi in unâ consequentiâ , oportet ut etiam ipse dolator , quamvis à suo ministro adjutus , ipsam deducat , et ita quidem , ut sibi evidens sit et necessaria ; nam si in hoc ad pastorem suum recurat , fides ipsius fundatur in eo quòd confidat ministrum suum solertem esse , et quòd benè hanc consequentiam deducat ; hoc dùm facit , renuntiat articulis 4 et 5 , et cùm auctoritas ministri sui fallax sit , planè desipit , quòd præferat auctoritatem pastoris sui conciliis , decretis , etc.

Sed peto , potestne cerdo sine temeritate

sibi persuadere quòd evidentiam habeat probationum hujus propositionis : *Corpus quod est in cælo , non potest per omnipotentiam Dei esse in terrâ* ? Propositio quæ ex purâ philosophiâ dependet , et ea continet quæ in omnibus scholis sunt difficillima ; cerdo qui nunquàm , nisi artis suæ instrumentis tractandis occupatur , potestne sine stupiditate sibi persuadere quòd probatione has possit penetrare , et habere certitudinem et evidentiam propositionis , et probationem ejus ? Quam nisi habeat , consequentia quam ex hac propositione trahit , cùm certior esse non possit quàm propositio et probationes ex quibus deducitur , non poterit nisi fiat per obstinationem , certus esse quòd verum id sit quod sequitur. Certitudo in propositionibus philosophicis tantùm provenit ex evidentiâ objecti ; cerdo capax non est , ut evidentiam habeat hujus propositionis , non solùm quia falsa est , et ideò valdè remota ut sit evidens , sed etiam quia sublimis est et perdifficilis. Rursùs , etiamsi certitudinem habeat hujus propositionis , opus tamen est ut ex ipsâ deducat conclusionem evidentem et necessariam , quæ ex bonâ formâ argumentandi procedit ; et quomodò pro comperto habere potest , consequentiam esse evidentem et necessariam , cùm ignoret quid sit consequentia , et si sit evidens et necessaria ? Meliùs scit , qualis esse debeat calcei forma , quàm argumenti , et minùs adhuc argumentandi regulas habet exploratas , et tamen , ut fatentur ministri , pauper cerdo non potest credere articulum de quo agitur , per consequentiam evidentem et necessariam , nisi ipsemet deducat ex principiis quorum habeat notitiam evidentem et necessariam. Sic ministri eum obligant ad id quod sine stultitiâ sibi persuadere non potest. Numquid verum est , cerdo , quòd non intelligas quæ dico ? hinc agnosce tuam stoliditatem , ad quam te astringunt ministri , et quod pejus est , volunt super hanc fidem tuam stabilias.

Verum est quòd etiamsi minister hanc demonstraret propositionem : *Corpus quod est in cælo non potest esse per omnipotentiam Dei in terrâ* , essetque forma argumentandi , per quam conclusionem suam deducit , evidenter necessaria , tamen cerdo non est capax ut hanc habeat evidentiam. Sed quicquid facere potest , est judicare hanc propositionem et formam argumentandi , evidentem esse ut necessariam , fundatus et innixus auctoritati ministri , qui dicit omnia illa esse evidentia

et necessaria ; sed talis cognitio non nisi dubia est, fallax et incerta ; nam iudicium est, quòd cerdo habet unam propositionem evidentem esse propter auctoritatem ministri sui, quem hominem doctum esse arbitratur, et hæc vocatur fides humana, quæ auctoritas, cum unius sit hominis, qui falli potest, hæc cognitio non potest non esse falsitati et errori obnoxia, valde remota ut cognitionem evidentem in intellectu cerdonis producat ex propositione de quâ agitur.

Porro ratione hujus auctoritatis renuntiare antiquitati, miraculis, conciliis, auctoritati Patrum, etc., nonne mera est stultitia? Et eam ob causam prælia committere, nonne grande crimen? Atque hinc perspicuum fit quòd fides articulorum, quam habet cerdo, sit tantum fides humana, habens pro perfugio dicti ministri auctoritatem. Quicquid de cerdone dixi, de ensifero, mercatore et consimilibus intelligitur.

CAPUT IV.

*Articuli Confessionis fidei Ecclesiarum præten-
sarum Reformatarum, collati cum puro verbo
Scripturæ, ubi evidenter ostenditur loca Bi-
bliorum etiam Genevensium, citata in margine
dictorum articulorum, nihil eorum continere
quæ dicti articuli docent contra doctrinam
catholicam.*

Hic brevis est modus et expeditus agendi contra quoscumque ministros et religionarios. Numquid et hæc ratio etiam personis facilis est in theologiâ parum versatis? Oculis ad legendum et intelligendum idioma Gallicum duntaxat opus est, ut cognoscatur si purum verbum sine additionibus, interpretationibus aut consequentiis hominis alicujus, dicat aliquid, aut non dicat. Numquid et iste modus aperte manifestat, omnem ministrum seductorem esse, et omnes religionarios circumveniri? imò, et dupliciter seductor; nam seductor est qui promittit se per purum verbum ostensurum id quod credendum proponit, et errores meos prætenso perspicue detecturum, et tamen neutrum facere potest.

Ministri secundum articulos 31 et 5 Confessionis fidei utrumque promittunt, nec tamen promissa evolvere possunt, sicut modus supra positus evidenter ostendit; igitur impostores sunt, et dupliciter impostores. Quisque catholicus potest id facere quod cap. 1 exposui de modo isto, et in principio 2 et 3. Et hoc sufficit ad ostendendum omnia supradicta, unde

promissis meis satisfeci de expediendâ brevi et facili methodo, quâ omnis Catholicus potest evidenter commonstrare omnem ministrum in omnibus et in unoquoque puncto religionis prætensæ seductorem esse, omnesque religionarios errore circumduci.

Hoc consilium ipsis religionariis tribuo, præcipue iis qui bonâ fide in negotio salutis tuæ procedunt: Confessio vestra promittit vobis purum verbum Dei, et suppositâ hæc promissione cogitare, quòd nihil in articulis suis proferat quod non sit in hoc puro verbo; hoc quod dicturus sum facite, et evidenter ac facile agnoscetis quòd decipiamini: Articulos præcipuos fidei vestræ in unâ parte disponite; hos superius citavi: *Quòd peccatum originale maneat post baptismum quoad culpam; quòd Jesus Christus sit solus advocatus; quòd sola fides justificet; inter quos omnes præcipuus est, quòd cæna sit figura corporis Domini nostri, quod per fidem apprehenditur.* Et in fine cujusque articuli, ponite loca quæ citantur in margine uniuscujusque illorum (sine dubio si fuerit purum aliquod verbum in Scripturâ, quod doceat id quod in illo articulo continetur, erit illud quod citatur in margine), et luculenter cognoscetis quòd purum illud verbum, purum manens sine interpretationibus et consequentiis ministris, non dicet quod dicit articulus; tantum oculis opus est, tantum ut quis legere sciat necessarium, ad hoc ut sciatur, utrum purum verbum illud dicat, vel non, præcipue cum ministri vestri doceant vos Scripturam facilem esse, et unumquemque in eâ salutem suam legere posse. Sed cum significationem terminorum Gallicorum non ignoretis, cur non id observatis quod (prout dicunt ministri) purum verbum dicat; si non videtis signum, est purum verbum non dicere. Igitur componite hoc purum verbum, citatum in margine articuli, cum articulo, et aperte deprehendetis vos delusos esse et circumscriptos.

Et adhuc ut hoc perspicacius videatis, hoc facite: In unâ lineâ articulorum unum scribite, aut si plures sint partes, unicam ipsius clausulam, quæ controvertatur inter nos et vos; et si aliquem textum Scripturæ sanctæ inveneritis, in margine hujus articuli, aut clausulæ citatum, pro ejus confirmatione, scribite in unâ secundâ lineâ infra primam verba textûs citati; si in eodem margine textum aliquem citatum non inveneritis (sicut in pluribus nullus est) scribite infra primam lineam, zero, quod indicat nullum textum, eò

quòd sine dubio, si textus aliquis esset, qui articulum hunc verificare posset, ibi citaretur. Hoc facto conferte primam lineam cum hâc secundâ; si in hâc secundâ inveneritis, *zero*, evidenter circumventi estis. Si aliquod verbum Scripturæ sanctæ deprehenderitis, videte utrùm ipso monente puro, et sine mixtione alicujus: *Hoc est dicere; oportet intelligere; hoc vult significare; hoc vult dicere*, contineat quod docet articulus; si non contineat, scitote vos esse delusos.

Ego contuli articulos cum textibus citatis in margine; idem facite, et vobis ego sincere promitto quòd loco puri verbi persæpè inventuri sitis, *zero*. Aliquando in verbo citato ne unicum quidem terminum articuli invenietis. Et, ut paucis agam, unicum articulum non reperietis in clausulâ integrâ, de quâ contendimus. Videte quomodò sitis in errorem inducti.

Ut vobis, domini religionarii, aliquid solatii in hoc labore afferam, secundùm modum prædictum, articulos controversos Confessionis vestræ cum puro verbo in eorum margine citato conferam, et citabo loca Bibliorum secundùm versionem Genevensem; vos mecum conferte, et ut lucidiùs procedamus, in paragraphos diversos hoc caput distribuam, juxta diversitatem materiarum de quibus inter nos est controversia.

§ 1. De Scripturâ sanctâ.

In articulo 4 fundamentali Reformationis suæ pars religionaria sacrilegio execrabili excindit 20,000 locorum verbi scripti, præter plures partes particulares aliquorum librorum. Tanquàm apocryphos explodit libros integros Baruch, Sapientiæ, Ecclesiastici, Tobiae, Judith, Machabæorum. Quòd rejiciat libros omnes istos, perspicuum est: nam in enumeratione omnium librorum in particulari, quos judicat esse canonicos, quæ habetur articulo 3, nullam prædictorum mentionem facit. Deinde in principio Bibliorum suorum expressè eos appellat apocryphos. In quo igitur domini isti adimunt hæc 20,000 locorum? In quo? Si errant. 20,000 sacrilegiorum in unico articulo admittunt. Concedunt quòd nullum textum formalem habeant, qui pronuntiet hos libros esse apocryphos, nam nullum citant, et cùm refugium suum habeant ad *persuasionem interioris spiritûs*, quæ non est scripta, satis declarant se verbum scriptum non habere, unde alios decipiunt, et sibi contradicunt: nam spoponderant se non in medium prolaturus propositionem aliquam, quin

eam essent justificaturi per verbum scriptum.

Et nunc sine aliquo textu credenda esse volunt 20,000 propositionum, scilicet unamquemque clausularum, quæ in prædictis libris habetur, volunt credamus esse apocrypham. Audiamus quâ adhuc causâ hos libros repudiant. Articulo 4, enumeratis libris omnibus quos pro canonicis recipiunt, sic aiunt: *Agnoscimus hos libros esse canonicos, non tam ob communem concordiam, et consensum Ecclesiæ, quàm ob testimonium et persuasione interiori S. Spiritûs, qui facit ut eos ab aliis libris ecclesiasticis separemus, qui licet utiles sint, non potest tamen super iis fundari aliquis fidei articulus*; igitur ostendunt hos libros esse apocryphos hoc modo: *Regula vera ad cognoscendum aliquos libros esse apocryphos, est persuasio interior S. Spiritûs, qui eos facit discernere*; hæc interior S. Spiritûs persuasio dicit unicuique nostrum quòd prædicti libri sint apocryphi; igitur prædicti libri sunt apocryphi. Hoc argumento probare volunt per consequentiam deductam, ut aiunt, ex Scripturâ sacrâ, sed per textum formalem hoc non possunt justificare.

Religionario repræsentandum est, quòd nec major nec minor jam dicti argumenti sit in Scripturâ. Et ideò articulus non probat quod dicit, nec per purum verbum, nec per consequentiam deductam ex purâ Scripturâ; hoc seriò religionario inculcandum est, et perspicuè ostendendum: nam prima propositio non est in Bibliis, ut clarum est; igitur partiarum vestri vos errore implicant, dùm dicunt se nihil vobis velle proponere quod non sit in Scripturâ. Et vobis hanc propositionem obtrudunt, quæ non est, et efficit, ut 20,000 clausularum virtute ipsius excindatis. Minor, scilicet, quòd Spiritus dictet ministro, aut alteri particulari, quòd Sapientia sit liber apocryphus, ubi est in Scripturâ? Sed quâ viâ poterit mihi constare, qui me Reformationi vestræ subjicio? An quis minister pollicetur mihi, qui reformator meus est, quòd spiritus suus hoc illi dictet, et quòd non sit verisimile, hominem probum, qualis est minister, velle mentiri, et asserere spiritum hoc illi suggerere, si non suggerat? Quod cùm ita sit, primum fundamentum et basis cui debeo inniti, et à quâ certitudo Reformationis meæ dependet, nulla est alia nisi quòd minister dicat se nolle mentiri. Fundamentum admodum debile, præsertim cùm ejusmodi homines ad mentiendum propensi sint; porrò antiquitati renuntiare, quinque præliis concertare, stultitia est ac

crimen. Si minister jubet SS. Patribus renuntiare, quia *omnis homo mendax*, quid de ministro dicendum? Videtis quòd articulus non probet id quod continet, nec per Scripturam, nec per consequentiam desumptam ex Scripturâ, et quòd mera pertinacia expungat 20,000 locorum Scripturæ.

Hoc totum plenius religionario ostendendum est, et plenius, ut clarè videat quòd sine aliquo verbo scripto, Confessio fidei credendas proponat omnes has propositiones sequentes. Coram ipso sic scribendum :

1. Regula cognoscendi libros aliquos apocryphos esse, est persuasio interior spiritûs, qui eos facit discernere.

Probatio..... zero, id est, nulla.

2. Spiritus iste interior dictat cuique fideli quòd Scripturæ libri, Ecclesiasticus, Baruch, Tobias, Judith, et Machabæi sint apocryphi. —

3. Liber Baruch est apocryphus. — 4. Liber Sapientiæ est apocryphus.

Probatio harum trium propositionum..... zero

5. Liber Ecclesiastici apocryphus.

Probatio..... zero

6. Liber Tobiae apocryphus. — 7. Liber Judith apocryphus. — 8. Iet II Machabæorum apocryphi.

Probatio harum trium propositionum..... zero

Videtis quot sint propositiones fundamentales, quas volunt credatis sine aliquâ Scripturâ; nam nullam citat articulus, ac proinde partiarum vestri vos decipiunt.

Quam regulam ipsi dant ad discernendos libros canonicos ab apocryphis, eandem dant ad interpretandam Scripturam in vero sensu suo: nimirum cum magnum sit periculum ne quis decipiatur in sensu et interpretatione Scripturæ, (nam si quis in hoc decipiatur, in omnibus decipitur), partiarum volunt cognoscatur verus sensus non tam per *communem concordiam et consensum Ecclesiæ*, quàm per *testimonium et persuasionem interiorem spiritûs*. Estne in Scripturâ textus aliquis qui hanc propositionem proferat: *Regula dijudicandi quis sit verus sensus Scripturæ est, non tam concordia communis et consensus Ecclesiæ, quàm testimonium et persuasio spiritûs*? Ubi est hic textus? nullus est. Ubi etiam habetur in Scripturâ quòd *hæc persuasio dictet unicuique fideli quòd sensus horum verborum: Hoc est corpus meum*, sit: *Hoc est figura corporis mei*? Ubi habetur in Scripturâ quòd persuasio interior hoc dictet? et quomodo sciam? et si me ad ministri arbitrium referam, unde sciam eum non esse mendacem? fortassis non persentit

persuasionem hanc, quam se habere dicit.

§ 2. De Ecclesiâ et Hierarchiâ.

In articulo 27 vos dicitis: *Credimus quòd conveniat diligenter et cum prudentiâ discernere quæ sit vera Ecclesia, eò quòd nimis magnus sit hujus tituli abusus; dicimus igitur, secundum verbum Dei, quòd sit fidelium congregatio*. Hucusque in eandem sententiam conspiciamus, et propter has veritates citatis plures textus: controversia nostra est, quæ sint notæ ad probè judicandum quæ sit vera Ecclesia.

In hoc puncto, quod fundamentum omnium est, assignantes notas, quibus hæc Ecclesia discernatur, dicitis eam esse *fidelium congregationem, qui conveniunt in sequendo verbum Dei, et puram religionem, quæ ex eo provenit, ac in eâ proficiunt toto vitæ suæ tempore*. Negamus quòd tales qualitates sint notæ Ecclesiæ; non sunt notiores ipsâ Ecclesiâ; quomodo igitur eam manifestabunt? nullum textum citatis in confirmationem hujus articuli. Estne verum? quare igitur non profertis textum aliquem, qui sit *regula hujus veritatis*, cum *Scriptura sit regula omnis veritatis*; hunc articulum omnium fundamentum depromitis proprio cerebro, unde sic ei subscribo:

Probatio..... zero

In articulo 29 dicitis: *Quantum ad veram Ecclesiam, credimus quòd gubernari debeat secundum politiam illam quam stabilivit Dominus noster Jesus Christus*. Et citatis in probationem textus aliquos: in hoc concordēs sumus; controversia nostra est, quæ sit hæc politia? Dicitis: *Est quòd sint pastores, episcopi et diaconi*; nomen *episcopi* nomen est desumptum è Græco, et in nostrâ linguâ eum signat qui vigilat: nomen *presbyteri*, seniore; et nomen *diaconi* ex Græco etiam sumptum, significat ministrum. Hoc expendite; hierarchia vestra componitur ex ministris, senioribus et episcopis, aut, ut utar terminis usitatis in Bibliis translationis Genevensis, ex diaconis, senioribus et episcopis: peto à vobis 1º: Ubi invenitis in Scripturâ quòd diaconus presbytero antecellat et episcopo? et tamen credo quòd inter vos minister non se inferiorem seniori et episcopo sit dicturus. Constituitis pauperem episcopum, qui idem est quod vigilans, ultimo loco, et diaconum, qui idem est ac minister, primo loco; cerebro estis rebelli, et cum diaconi sint ministri, qui pastores erunt? Vestri episcopi eruntne pastores? Et tamen tota Scriptura toties episcopos appellat pastores!

2° Episcopus in Scripturâ instituit presbyteros et diaconos; penes vestros episcopos non est hæc potestas. 3° Ministri interdum se vocare volunt episcopos; si ita res se habeat, in quo Scripturæ loco invenietis episcoporum vestrorum institutionem? Ministros vestros prohibete ne in initio sibi nomen episcopi adseiscant, aut duo episcoporum genera in Scripturâ ostendite. Et quod magis est, diaconi iidem erunt ac episcopi: nam minister idem est quod diaconus; si tales non agnoscitis, quos alios diaconos habetis? Et dividendo in articulo vestro 29 politiam et hierarchiam in pastores, episcopos et diaconos, ubi in Scripturâ erit ministrorum institutio? Si designatis per nomen *pastorum*, idem pastor erit, sicut dicitis, episcopus, sicut dicit quod idem sit superintendens et diaconus, qui græcè ministrum signat. 4° Si politia et hierarchia sit ex pastoribus, episcopis et diaconis, igitur extra hanc politiam erunt vestri seniores; nam nec sunt episcopi, nec diaconi; ubi erunt? Et Patres vestri consistoriales quomodo politiam vestram ingredientur? Videte quantâ confusione repleatur, et rerum perturbatione Babylonia vestra: sed pro confirmatione omnis vestræ hierarchiæ, nullum habetis textum in Scripturâ, sed nec aliquem citatis, qui ita politiam Ecclesiæ ordinet in pastores, episcopos et diaconos. Videte quomodo in errorem inducamini, dum dicitur vobis, quod Scriptura proferatur pro regulâ omnium quæ credere debetis; vobis hierarchia stabilitur et politia, pro quâ affertur, tanquam regula, unicus textus. Itaque pro omni politiâ et hierarchiâ vestrâ subscribo:

Probatio. zero

§ 3. De Purgatorio, de Confessione, de Peregrinationibus et Indulgentiis, etc.

Ad particulariora puncta descendamus. Afferre possem maximum numerum propositionum vestrarum tam affirmatarum quàm negatarum, pro quibus non est aliquis textus in margine citatus; signum est vos non habere. Ministri ut hoc tegerent, hæc sunt usi astutiæ: Duo in eadem clausulâ conjunxerunt, in quarum unâ cum Catholicis conveniunt; in alterâ volunt nos reformare; et in margine illius clausulæ aliquos textus citant, qui loquuntur de primâ parte clausulæ, et non de secundâ: simplex religionista legens clausulam hanc articuli sui, et videns textus citatos, putat quod hi textus doceant integram clausulam, et sic à

ministris decipitur. Hoc patet in duobus articulis examinatis in præcedenti paragrapho; possem similes producere. Articuli vestri exundant clausulis, pro quibus confessio fidei vestræ nullum textum citat, quia nullus est. Sufficiet sequentes adnotare.

In articulo 24 sequentes clausulæ habentur, et tamen ne unicus textus in margine pro verificatione alienius illarum citatur. Sic loco puri verbi pono infra unamquamque clausulam, pro probatione: *Zero*

1. Tenemus Purgatorium pro illusionem.

Probatio. zero

2. Ex abusu et fallaciâ Satanæ provenerunt vota monastica.

Confessio fidei hos omnes articulos verificat per. zero

Probatio. zero

3. Ex eadem officinâ processerunt peregrinationes.

Probatio. zero

4. Ex eadem officinâ promanavit confessio auricularis.

Probatio. zero

5. Ex eadem officinâ eruperunt indulgentiæ.

Probatio. zero

6. Ex eadem officinâ profluxerunt cætera omnia his similia, per quæ putant quod quis gratiam mereatur et salutem.

Probatio. zero

7. Rejicimus omnia alia media quæ homines præsumunt habere, ut se apud Deum redimant; nam derogant sacrificio mortis et Passionis Jesu Christi.

Probatio. zero

8. Nobis non est licitum orare, nisi secundum formam quam Deus verbo suo nobis dictavit.

Probatio. zero

In articulo 31, dicitis: *Status Ecclesiæ tempore nostro interruptus erat, et oportuit Deum suscitare homines modo extraordinario, qui Ecclesiam vastatam ac desolatam de novo erigerent.*

Probatio. zero

Videte quomodo ministri et vestra fidei Confessio vos decipiant, et quoties in uno articulo promittunt se loqui non velle nisi per Scripturam sanctam, et tamen cum velint vos ad credendas clausulas omnes jam dictas inducere, nullam illarum probant per textum aliquem, nullum sanctum verbum afferunt in confirmationem unius illarum. Examine ar-

ticulos vestros, invenietis plusquam centum clausulas, tam affirmativas quam negativas, pro quarum confirmatione nullum citant textum, nam nullum habent. Itaque vos seducunt. Quis justè quempiam accusaverit, nisi legem aliquam, quæ præcipiat, vel prohibeat, per accusatum violatam, in medium proferat? omnis intentata accusatio, ut sit vera accusatio, non calumnia, fundari debet in lege aliquâ transgressâ, et esse debet probatione munita. Isti domini non solum accusant, sed iudices se constituentes, condemnant superstitionis, abusus, criminis læsæ majestatis divinæ, sanctos Patres et nos omnes. In octo punctis citatis (et in pluribus aliis, quæ omitto) decretum cruentum pronuntiant, quo illos et nos omnes superstitiosos, deceptos, Satanæ organa in promulgatione illusionum satanicarum jam dictarum appellant.

Hoc decreto pronuntiato, pro illius executione monasteria nostra subverterunt, loca nostra sancta ac ecclesias igne absumpserunt. Cujus rei nos accusant et condemnant? quam legem divinam probant per nos esse violatam? non probant, nullam legem citant, nullum verbum Scripturæ, cui sancti Patres, aut nos repugnaverimus. Et tamen nos accusant et condemnant. Homines gnaviter impudentes, sed etiam mendaces, inverecundi, promittunt se velle tantum organa Scripturæ sanctæ esse, nec nisi per illam loqui velle, et tamen pronuntiant octo decreta jam dicta, sine citatione alicujus loci Scripturæ. Videte, religionistæ, quomodo sitis decepti. Sed ut luculentius videatis, et ut ministris omnem excusationis modum adimatis, quæ vobis esse posset præjudicio, perlegite diligenter paragraphum quartum hujus capituli.

§ 4. De sanctâ Cœnâ.

In articulis 36 et 37, ubi dictum fuit quod Jesus Christus nos nutriat et vivificet substantiâ corporis sui et sanguinis, quod etiam credunt Catholici, addunt (in quo sumus contrarii), sine citatione alicujus textus in probationem, unde subscribam, ut supra feci :

Probatio. zero

1. Tenemus quidem quod hoc fiat spiritualiter.

Probatio. zero

2. Cœna figura est, aut in cœnâ est figura corporis Jesu Christi.

Probatio. zero

3. Quia hoc mysterium cœnæ est coeleste,

non potest apprehendi nisi per fidem, aut secundum terminum vestrum vulgarem, *per os fidei*; qui puram fidem afferunt, tanquam vas aliquod, verè recipiunt id quod signa testantur. Hoc dicitis communiter, quod *in cœnâ manducetur corpus Christi, per os fidei*. Et in Catechismo, in Dominicâ 33, dicitur: *Ad habendam Sacramenti veritatem, elevanda sunt corda nostra in cælum, ubi est.*

Probatio. zero

Ecce plures articuli et magni momenti probati per. zero

Videte, religionistæ, quomodo decipiimini; ministri hæc omnia vobis credenda proponunt, cum non possint citare verbum aliquod scriptum. Unde oportet cœnam vestram aliud nihil esse quam inventionem purè humanam. Per principia vestra ostendo, nam nullum purum verbum habetis, quod pronuntiet hoc quod affirmativè de cœnâ creditis.

Maximè tria prædicta creditis: *quod sit figura, etc.*; *quod per os fidei corpus manducetur, etc.* Debetis diligenter distinguere quod fidei nostræ est in hoc subjecto; vos autem negatis cum eo quod affirmativè creditis: nam quamvis erraremus (quod non fit, sicut statim ostendam), et propositiones vestræ negativæ: *Jesus Christus non est in Eucharistiâ*, et aliæ, veræ essent, non sequitur quod id quod affirmativè creditis, verum sit, quod propositiones vestræ affirmativæ veræ sint, quod non erretis in ipsis. Si quis aberret, iter unum accipiens, qui aliud arripit, estne propterea in bono itinere? numquid uterque potest à vero itinere deflectere? Examine igitur propositiones vestras affirmativas; ne unicam umbram textus invenietis, qui pronuntiet id quod docet quod *cœna sit figura corporis, etc.*, nec qui loquatur *de ore fidei, etc.* Igitur tota vestra cœna aliud nihil est, quam inventio humana. Hoc posito, meâ sententiâ, manducando bonum caponem, aut gallum gallinaceum, facilius meminisse possetis mortis Filii Dei, quod in eo fit mentio cantus galli, quam manducando buccellam panis. Proinde illum rationabilius figuram institueritis et memoriam, quam panis frustum, quod non plus sacrum est quam aliud quo communiter vescimini. Pensiculatiùs cœnam hanc examinemus.

Petendum est à religionistâ, 1º: Quid credis de pane, qui est in manibus ministri distribuentis cœnam, postquam pronuntiavit omnia verba mystica, antequam panis sit super linguam illius qui cœnam facit? Respondebit

figuram tantum esse corporis Jesu Christi. 2º Quid credis manducare per os corporis? Respondet, se per os corporis manducare solam figuram. 3º Manducando per os corporis hanc solam figuram, credis te manducare per os fidei solam figuram, aut verè corpus Jesu Christi? Respondere debet, secundum articulum suum 36, quod non manducet per os animæ solam figuram, sed quod manducando per os corporis solam figuram, per os animæ, sive fidei, verè manducet corpus Jesu Christi; nam in articulo suo 36, dicit: *Credimus quod in cœnâ Jesus Christus nos nutriat et vivificet substantiâ corporis sui et sanguinis*; et postea, de eâ re loquens, dicit: *Non ut loco effectus et veritatis ponatur imaginatio aut cogitatio*. Urgendus est religionista, primum producat textum aliquem, qui in cœnâ distinguat duas manducationes, unam oralem, et per os corporis, alteram animæ per os fidei, et quod per priorem manducetur sola figura, per posteriorem, non solum figura, sed verum corpus; deinde, cum religionista sibi persuadeat quod manducando per os corporis solam figuram, per os animæ manducat verum corpus, oportet textum aliquem proferat, quo Jesus Christus promittat quod manducando per os corporis solam figuram, dabit ad manducandum per os animæ substantiam corporis sui: nam si sine tali promissione hoc sibi persuaserit, non minus est stultus quam si imaginaretur se magnum esse regem Sinarum; et nisi Jesus Christus hoc illi promiserit, quis illi dare poterit hoc corpus ad manducandum?

Cogendus est religionista, ut textum aliquem in medium afferat, qui promissionem hanc contineat; tantum afferre potest: *Accipite, manducate: hoc est corpus meum; qui carnem meam manducat*, etc. Cui replicandum est, quod, quia hæc loca figuratè exponit, quando nos Catholici illis probabamus realem præsentiam corporis Jesu Christi, in manducatione per os corporis, sub speciebus panis et vini, aliter non potest amplius explicare; nullus igitur restat illi textus ad probandam manducationem suam realem per os animæ. Et sic dum nobis vult auferre loca quibus probatur manducatio oralis veri corporis Jesu Christi, sibimet auferunt loca pro suâ manducatione per os animæ: et dum volunt evertere manducationem nostram oralem, suam destruunt per os fidei. Hoc modo egregiè premebam nobilem quemdam religionistam tam excellentis ingenii, ut optimè agnoverit vim argumenti;

cui etiam hunc formabam syllogismum in probationem fidei nostræ: Omnis potus qui in cruce effusus est, verus est sanguis Jesu Christi; potus cœnæ, potus effusus est in cruce; ergo potus cœnæ est verus sanguis Jesu Christi. Minor constat verbis Domini nostri Jesu Christi, Luc. 22, v. 20: *Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη, ἐν ᾧ αἵματι μου τὸ ὑπὲρ ἐκχυνόμενον*: *Hic est calix novum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur*. Geneva, ut vim hujus loci vitaret, falsificavit hunc textum, traducendo *effusus*, loco, *effusa*; et sic referunt effusionem ad sanguinem, et non ad cœnam, seu calicem: hæc est versio: *Hæc cupa est novum testamentum in sanguine meo, qui effusus est pro vobis*, falsificatio evidentissimè constat ex textu Græco jam allegato. Videtis, religionistæ, impietatem ministrorum, qui per sanctam libertatem spiritus sui volunt Scripturam reformare, sicut Ecclesiam; et ex falsificatione agnoscite vim hujus loci pro fide nostrâ.

Pergamus. Vidimus quod quæ religionistæ credunt affirmativè de cœnâ, non sint fundata nisi super opinione eorum et phantasiâ. Videamus quid in ipsâ negent, et examinemus fundamentum negationum illorum, eò quod articuli 36 et 37, qui de cœnâ loquuntur, valde obscurè scribantur; ut illos illustrem, aliquid ex Catechismo vestro desumam.

PRIMA CLAUSULA ARTICULI 36. — *Fatemur quod cœna sit nobis testimonium unitatis, quam cum Jesu Christo habemus, cujus corpus, dicitis in vestro Catechismo, in lectione, aut dominicâ 53, non esse inclusum in pane, nec sanguinem in calice, non esse quærendum in istis elementis corruptibilibus*. In probationem citatis hunc textum: *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Quoniam unus panis et unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane et de uno calice participamus*, 1 Cor. cap. 10, v. 16 et 17.

EXAMEN. — Non lego in hoc textu, *testimonium unitatis cum Jesu Christo*, igitur textus non pronuntiat id quod est in articulo. Sed lego: *Communicatio sanguinis, communicatio corporis*, quod aliud est quàm *testimonium unitatis cum Jesu Christo*. Et ostendit quod corpus Jesu Christi possit inveniri in elementis corruptibilibus specierum panis et vini, quod negat articulus.

ALIA CLAUSULA ARTICULI 37. — In cœnâ sunt signa quæ testificantur quod corpus et sanguis

*Jesu Christi non minùs animæ serviant, quoad cibum et potum, quàm panis et vinum serviunt corpori. Articuli isti dicere nolunt expressis terminis quòd corpus Jesu Christi non sit in Eucharistiâ. Ut velo ablato, tenebrarum eorum aperiam errores, desumam ad hanc obscuritatem illustrandam, quod scriptum est in eorum Catechismo; ipse in lectione, aut dominicâ 53, dicit, quòd non intelligat corpus includi intra panem, nec sanguinem intra calicem; sed è contrario ad habendam veritatem Sacramenti, elevanda sunt corda nostra in cælum, ubi est Jesus Christus, et non est quærendus in his elementis corruptibilibus. Pro hac clausulâ citatis duos textus; prior: *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendit: si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum. Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vitâ.**

EXAMEN. — Primò non lego in hoc textu *signa quæ testificantur*, sed quòd Jesus Christus sit *panis vivus*, panis non vulgaris confectus ex farinâ coctâ, sed qui sit *ipsius caro, quam, ait, dabo pro mundi vitâ*; sicut dando dicit: *Accipite, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur*; fuitne signum, aut figura corporis, quod cruci fuit affixum? fuitne ipsius proprium corpus? Igitur hæc clausula decipit. Secundò, ministri qui promiserunt se nihil pronuntiuros nisi verbum scriptum, quomodò hanc clausulam tantæ consequentiæ pronuntiant: *Corpus Jesu Christi non continetur, aut includitur intra panem, nec sanguis, etc., sine aliquo verbo scripto*? Videte impostores, qui promittunt, nec stant promissis etiam in rebus tanti momenti. Alter textus: *Accipit panem, et gratias agens, fregit, et dixit: Accipite et manducate: hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquàm cœnavit, dicens: Hic calix novum testamentum est in meo sanguine; hoc facite quotiescumque bibetis, in meam commemorationem, 1 Cor. 23 et seq.*

EXAMEN. — Quis in hoc textu legit *signa quæ testificantur figuram*; *signa corporis Jesu Christi*, quòd non est intra panem, nec sanguis intra calicem? Purum igitur verbum non pronuntiat id quod dicit articulus. Sed quomodò textus posset expressius rejicere fidem adversariorum, quæ est quòd *corpus Christi non sit intra panem, nec sanguis intra calicem*? Videte, religionistæ, utrùm decipiâmini. Vestrum est probare, ministri, per purum verbum, quòd cœna sit *signum testificans figuram corporis Do-*

mini nostri, quòd non sit intra panem, et sanguis non sit intra calicem. Ad hoc probandum per purum verbum afferunt hunc locum; videte utrùm hæc ibi legatis; si ea sint scripta, legere poteritis; si non legatis, estis seducti. Sed numquid contrarium legitis? Itaque dupliciter seducimini.

Fortassis religionista quispiam, existimans se in Scripturâ magis versatum quàm ministros qui Confessionem fidei composuerunt, et in justificationem articulorum ipsius citarunt omnes sacros textus quos sibi magis favere existimârunt, in probationem proferre volet, quòd *cœna sit figura*; hoc dicit Dominus noster Joannis 6, v. 63: *Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quicquam; verba quæ ego locutus sum vobis, Spiritus et vita sunt.* Pro responsione, 1º vobis, religionistæ, repræsentabo quòd ministri vestri inter se decertent utrùm in hoc cap. 6 Joannis fiat mentio de cœnâ. Calvinus libro 4 suarum Institutionum, cap. 17, § 33, Kemnitius, Zwinglius, negant; et Moulinus in libro suo de Cœnâ, integrum fecit caput, ad probandum quòd S. Joannes, cap. 6, non loquatur de sacramento de quo agimus. Quomodò igitur stabilire potestis hunc firmum fidei vestræ articulum super hoc fundamento, de quo inter vos dubitatur? Quomodò uti potestis hoc loco contra nos, sive sit pro figurâ vestrâ, sive pro vestro *spiritualiter*? 2º Non lego in hoc textu, *figura*. Quòd si quis dicat idem esse spiritum et figuram, illius est probare, et quidem per puram Scripturam. Et quis non videat hoc esse ridiculum? Dæmones spiritus sunt, an etiam figuræ sunt? An ipse Deus, qui purissimus est spiritus, est etiam figura? meum non est explicare sensum hujus loci; solùm ostendo quòd hoc purum verbum non dicat id quod continet articulus, et per consequens quòd ministri sint impostores. Ego tamen obiter notabo sensum hujus textûs esse quòd Dominus noster non sit daturus ad manducandum carnem mortuam et dissectam (sicut communiter caro manducatur, quod existimabant Capharnaitæ, ut adnotat S. Augustinus in psalm. 98, de hoc subjecto tractans); nam hoc modo carnem manducare nihil saluti prodesset, sed carnem per spiritum animatam et vivificatam per vitam suam divinam, hoc modo manducamus, et, secundum hunc modum, caro alia non potest manducari; nam oportet prius sit mortua, ut nutrimentum afferat.

Memineritis, religionistæ, me per Scriptu-

ram hanc non probare fidem meam; satis est quòd non in his verbis legatis *figuram corporis*, nec *tenemus quidem quòd hoc fiat spiritualiter*, eo modo ut corpus non contineatur, ut agnoscat is vos deceptos esse; nam cùm hoc non legatis, purum verbum non dicit id quod est in articulo; si diceret, legere possetis.

§ 5. De cœlibatu et ciborum prohibitionem, etc.

Dicitis etiam articulo 24: *Ex eâdem Satanæ officinâ provenerunt prohibitiones matrimonii, et usus ciborum, et dierum cæremoniosa observatio.*

TEXTUS. — *In novissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, etc., prohibentes nubere, abstinere à cibis quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione, fidelibus et iis qui cognoverunt veritatem, quia omnis creatura bona est, et nihil rejiciendum, etc.*

EXAMEN. — Per clausulam hanc, articulus vult Ecclesiam catholicam reprehendere, sed injustè: nam 1º non prohibet nubere; aliàs nullus Catholicus posset matrimonium contrahere, nisi rebellis fieret Ecclesiæ præcepto. Tantùm vult observetur id quod Deus præcipit in Scripturis suis: nimirum vota compleantur, ac proinde vult ut presbyteri et alii qui castitatem noverunt et continentiam, votum hoc observent, unde fit ut matrimonium inire non possint. Textus citatus nec verbum dicit contrarium. 2º Demiror ministrorum judicium infirmum; putantne medicos præcipientes ægrotis ut à quibusdam cibis abstineant ad tempus aliquod pro eorum sanitate, Apostolo reluctari, ac doctrinam diabolicam docere? Adhuc magis miror eorum impudentiam, qui legentes prohibitionem usus ciborum, factam per Apostolos in primo concilio congregatos, Actorum 15, num. 18, hisce verbis: *Visum est Spiritui sancto et nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria; et quæ sunt inter alia? Ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, et sanguine, et suffocato; audent, abutendo textu citato, dicere non sine blasphemiâ execrabili, contra SS. Apostolos, et contra Spiritum sanctum, quòd ex officinâ Satanæ provenerint prohibitiones usus ciborum, vocando hæc ratione Spiritum sanctum Satanam, et hoc primum sacrum Apostolorum concilium officinam Satanæ, et ejus prohibitionem, abusum et illusionem! S. Paulus, qui huic sacro concilio interfuit, multùm abest ut censuram ferat in præceptum, quod*

cum aliis tulit de abstinentiâ à quibusdam cibis, sed prævidens futuros aliquos hæreticos, qui prohiberent matrimonium tanquàm rem per se malam, et à dæmone introductam, et cibos tanquàm per se et ex suâ naturâ malos (sic fecit Manichæus, Marcion et Tatianus, ut refert sanctus Augustinus et alii), Apostolus eos damnat. Longè ab hoc errore abest Ecclesia. Sic S. Augustinus, S. Chrysostomus, S. Hieronymus, et S. Ambrosius, hunc locum exponunt; et ratio condemnationis suæ, quam affert Apostolus, in his verbis contenta: *Omnis creatura Dei bona est*, optimè eam justificat; et ministri est probare contrarium, cùm sit actor. Denique Ecclesia non prohibet absolutè cibos; nam piscem non prohibet, qui est cibus; nec in perpetuum; sed solùm quosdam cibos particulares, et ad tempus aliquod, quod non damnat Apostolus, qui loquitur de iis qui absolutè præcipiunt *abstinere à cibis*, et sine limitatione alicujus temporis. 3º Pro probatione tertiæ clausulæ de observatione dierum, articulus non citat textum aliquem, igitur decipit.

§ 6. De intercessionem sanctorum.

Jesus Christus nobis datus est pro solo avvocato; quicquid homines imaginati sunt de intercessionem sanctorum defunctorum, aliud nihil est, quàm abusus et fallacia Satanæ. Tantùm oppugnamus hoc nomen (*solus*) in primâ clausulâ hujus articuli; ipse citat duo loca in margine. Pro secundâ clausulâ nullum citat. Primus locus habetur 1 Timot. 2, v. 5: *Unus enim Deus, unus est mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus.*

EXAMEN. — Volo citare locum integrum, ut evidenter appareat, quòd non dicat id quod articulus Confessionis docet; hæc sunt verba Apostoli: *Deus omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Unus enim Deus, et unus mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.* Non invenio in loco jam allegato, terminum (*advocati intercessionis*) de quo agitur, nec invenio quòd sancti excludantur ab hoc munere *advocati*, quod dicit articulus. Quòd si minister dixerit nomen *mediatoris*, sicut S. Paulus accipit, idem esse ac nomen *advocati*, respondeo 1º quòd minister, aut potius confessio fidei suæ, probare debeat quòd in loco jam citato, hoc nomen *mediatoris* accipiatur pro mediatore et *advocato intercessionis*, et non pro mediatore et *advocato*

redemptionis; debet, dico, hoc probare, et quidem solâ Scripturâ, quod non facit. Igitur locus ille allegatus non id dicit quod confessio fidei docet, nec rejicit sanctorum intercessionem. 2° Respondeo (et hoc cognoscitur per locum integrè citatum), S. Paulum loqui de uno mediatore; propria sunt verba Apostoli: *Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus. Mediatorem talem dicit esse unicum et solum.* Catholici non asserunt sanctos esse tales mediatores. Igitur locus nihil probat contra Catholicos, nec dicit quod *Jesus Christus sit nobis datus pro solo tali avvocato*, nec quod *intercessio sanctorum defunctorum abusus sit et fallacia Satanæ*. 3° Nomen (*solus*) additum fuit per ministros in Bibliis Genevensibus; in Græco non est, aut Latino. Et quod magis est, non est in Bibliis antiquioribus traductionis Genevensis, impressis anno 1546-1547, per Joannem Pider, et anno 1564, per Franciscum Jaquii Genevæ. Plurimis post annis hi domini, secundum libertatem suam sanctam, quam dat illis spiritus, hoc nomen (*solus*) adjunxerunt, super quo termino fundant vim argumenti sui. Videte, religionistæ, quomodò vos decipiant ministri. Et S. Paulus ad Galatas 3, Moysen vocat *mediatorem*.

Secundus locus citatus in dictâ confessione, est in Epistolâ primâ S. Joannis cap. 2, vers. 1 et 2; hæc verba sunt: *Hæc scribo vobis, ut non peccetis. Sed etsi quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum; ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.*

EXAMEN. — Numquid manifestum est quod non de quovis avvocato loquatur, sed de avvocato, qui est *propitiatio pro peccatis totius mundi*, nimirum per effusionem sanguinis sui? Catholici non dicunt quod aliquis sit talis advocatus, qualis est Dominus noster; quorsum igitur locum hunc proferunt, qui de eo non loquitur, de quo disputamus? Et adverte quod ministri sit, siquidem actor est, ostendere quod nomen advocati accipiatur hoc in loco pro omni intercessore, qui nec sit propitiatio peccatorum mundi per passionem suam, et per purum verbum hoc probare debet. Deinde, etiamsi obstinatè minister per nomen *advocati* intelligere vellet ipsum, qui non est propitiatio peccatorum mundi (quod minister dicit ex proprio cerebro, sine puro verbo, imò contra verbum allegatum), tamen nomen (*solus*) de quo tantum contendimus, cum non sit in hoc loco, ipse nullo modo dicit

quod continet articulus, scilicet quod *Jesus Christus sit solus advocatus*.

§ 7. De fide et bonis operibus.

In articulo 20 dicitis: *Credimus nos fieri participes hujus justitiæ*, videlicet christianæ, solâ fide. Ministri citârunt in margine articuli textus sequentes: *Arbitramur autem justificari hominem per fidem sine operibus legis*, ad Rom. 3, vers. 27. *Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi*, ad Galatas cap. 2, vers. 16. *Prius autem quàm veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem quæ revelanda erat. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, ut justificemur; at ubi venit fides, jam non sumus sub pædago*, ad Galatas 3, 24.

EXAMEN. — Ne unicum quidem verbum in his textibus lego de operibus fidei christianæ, de quibus solis, et non aliis loquimur, et ea necessaria esse tenemus ad justificationem. Evidens est quod hoc purum verbum allegatum, loquatur de operibus religionis Judaicæ, quæ à S. Paulo communiter appellantur nomine legis, et non de operibus religionis christianæ. Loca igitur ista solùm dicunt quod lex christiana sine circumcissione et aliis cæremoniis Judaicis justificet. Quis negaverit? hocne est dicere quod sola fides christiana, sine operibus, quæ ex dictâ fide in Jesum Christum procedunt, sicut est poenitentia, justificet? Quod tamen dicit articulus. Impudentiam ac ignorantiam ministrorum admittor, cum S. Paulus tam fusè quinque integris capitibus, in hac Epistolâ ad Galatas, disputet contra eos qui circumcissionem et opera Judaismi fidei christianæ conjungere volebant; deinde cum tituli eorundem capitum Bibliorum Genevensium hoc adnotent, adversarii dicunt quod contra eos agant, qui asserunt opera christiana necessaria esse ad justificationem.

Epistolam aperi, religionista, et hos impostores detestaberis: integra Epistola docet quod dico. In cujus probationem sufficit citare verba capitis 5, vers. 2: *Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. Testificor autem rursus omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ. Evacuati estis à Christo, qui in lege justificamini, à gratiâ excidistis. Nos enim spiritu ex fide, spem justitiæ, expectamus; nam in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per charitatem operatur.* Numquid seducimini? nonne

S. Paulus his verbis ultimis docet vestro articulo contrarium? Apostolus opponit christianam Religionem, quam vocat fidem in Christum, Religioni Judaicæ, quam vocat legem, et ostendit hanc non esse necessariam ad justificationem, sed primam illam sufficere, nec opponit fidem christianam operibus christianis.

Textus ultimus citatus per supradictum articulum non plus virtutis habet, quam præcedens. Hic est in S. Joanne cap. 3, vers. 15 et 16: *Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Nomen, sola, de quo controversia est, et quod est in articulo vestro, qui docet quòd sola fides justificet, non est in hoc textu. Itaque ipsa, nisi addatis hoc nomen, sola, nullo modo est ad propositum articuli; et quoties verbum credere in Jesum Christum, significat profiteri Evangelium, et secundum illud vivere? Nam fides, ait Jacobus capite 2, vers. 17, *sine operibus mortua est.* S. Paulus ad Galatas capite 5, nonne dicit id quod justificat, fidem esse, quæ per charitatem operatur? Et Dominus noster numquid hanc pronuntiat sententiam: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata?* Sed meum non est probare quòd sola fides, sine operibus christianis, non justificet: vestrum est ostendere, et per purum verbum, quòd ipsa sola justificet; sola dico, nam de hoc solùm disputamus; articulos quosdam omitto, qui textus tam evidentes non habent.

§ 8. De traditionibus.

Non minùs attentè perpendite quod sequitur in articulo 5, et vobis credendum proponitur, nempe quòd sacrum verbum contentum in libris Scripturæ sanctæ sit regula totius veritatis, et quòd nihil credi debeat, nisi quod est in hoc puro verbo. Articulus iste magni momenti est, quia huic innixi et fundati, et non aliis rebus, rejicitis omnes traditiones Ecclesiæ Romanæ; plura decreta condemnationis contra nos pronuntiatis; vos non recipitis nec antiquitatem, nec consuetudines, nec multitudinem, nec sapientiam humanam, nec judicia, nec aresta, edicta, nec decreta, nec consilia, nec visiones, nec miracula, et quamvis hæc omnia doctrinæ vestræ opponantur, non ideò multùm laboratis; his renuntiatis, dicentes quòd tantùm puram Scripturam velitis; quòd cætera omnia ab ho-

minibus procedant, erroribus subjectis, et quòd omnia examinari debeant, ordinari et reformari secundum purum illud verbum. Articulus igitur iste est magnæ consequentiæ, et oportet, si credi debeat, ut is inveniatur in Scripturâ sanctâ. Quòd si ministri illum per seipsos in medium proferant, debent sine dubio procul repelli, tanquàm homines attritâ fronte, qui velint quòd mundus renuntiet omnibus jam dictis, propter propositionem aliquam à seipsis excogitatam, et seipsos mendaces reddunt, qui promiserunt quòd tantùm velut organa, velint Scripturæ sanctæ servire. Ponamus igitur articulum in lineâ, et inferiùs textum citatum in verificationem ipsius.

ARTICULUS 5: *Verbum scriptum regula est totius veritatis, aut, ut communiter dicitis, nihil credendum est, nisi quod est in puro verbo.* In margine hujus articuli citatis tres textus, ad probandum id quod in eo continetur.

TEXTUS PRIMUS: *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, nec auferetis ex eo,* Deuter. 4, 2. *Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito Domino, nec addas quicquam nec minuas,* Deuter. 12, 32. In his locis ne unicus quidem est articuli terminus; nam nec unicum est verbum scriptum, nec regula totius veritatis, qui sunt duo termini articuli 1. Igitur hoc purum verbum non dicit id quod continet articulus. Hoc fusiùs perpendamus. 1º Moyses Judæus loquitur de eo tantùm quod illis præceperat, scilicet de lege Judaicâ, et non aliâ; 2º non loquitur de verbo scripto, de quo solo loquitur articulus, sed universè de verbo; 3º quamvis Christianos alloqueretur, et de solo verbo scripto, an libros Moysi ingravamus? illis quippiam addimus? 4º Putatisne quòd prophetæ novas Scripturas sanctas componentes, et eas jungentes libris Moysi, hoc præceptum violaverint? 5º Si Moyses prohiberet ne aliquid crederetur quod non ordinasset, credendi non essent nec Psalmi Davidis, nec alii prophetæ, nec Evangelium: nam nihil ordinavit de eo quod in ipsis continetur. An non planè ridiculum videtis, hunc textum proferre, ad probandum per purum verbum articulum vestrum, qui dicit: *Verbum scriptum regula est totius veritatis?* Idem articulus citat alium hunc locum ad Galatas c. 1, v. 8.

TEXTUS II: *Sed licet nos, aut angelus de cælo evangelizet vobis, præterquàm quod evangelizavimus vobis, anathema sit.*

EXAMEN. — Non lego in hoc textu nec verbum scriptum, nec regulam totius veritatis,

quæ sunt duo termini articuli, unde non dicit textus quod docet articulus, sed nec unicum illius continet terminum. Hoc examen deducamus. 1° Estne in hoc textu verbi scripti mentio, de quo solùm disputamus, et tantùm de illo loquitur articulus? 2° Quis nesciat Apocalypsin revelatam fuisse, et scriptam post hanc sancti Pauli Epistolam? quam tamen credere oportet, *præterquàm quod evangelizaverat* S. Paulus; qui evangelizat et credit Apocalypsim, estne anathema? Sed et S. Paulus estne anathema, qui post evangelizavit multa quæ in Epistolâ ad Galatas non continentur? Quis adeò mentis inops est, qui caput legens non videat, quòd verbum, *præterquàm*, sit et significet idem quod *contra*? Apostolus, ut clarum est, in exordio Epistolæ, contra eos clamat qui cum lege Jesu Christi miscere volebant circumcisionem, contra doctrinam apostolicam. Verba præcedentia immediatè textum citatum hoc expressiùs declarabunt: *Miror*, ait ad Galatas cap. 1, v. 6, 7, 8, *quòd tam citò transferimini ab eo qui vos vocavit in gratiam Christi, in aliud Evangelium*; quod non est aliud, nisi: *Sunt aliqui qui vos conturbant, et volunt convertere Evangelium Christi. Sed licet nos aut angelus de cælo evangelizet vobis, præterquàm quod evangelizavimus vobis, anathema sit*. Numquid evidens est quòd S. Paulus rejiciat id solum quod est contra ea quæ evangelizaverat? Ergo clarum est quòd textus non dicat id quod continet articulus, scilicet, quòd *verbum scriptum sit regula totius veritatis*.

TEXTUS III. Apoc. 22, 18: *Contestor enim omni audienti verba prophetiæ libri hujus: Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto; et si quis diminuerit de verbis libri prophetiæ hujus, auferet Deus partem ejus de libro vitæ, et de civitate sanctâ, et de iis quæ scripta sunt in libro isto*. Non lego in isto loco, *verbum scriptum in Bibliis integris*, de quo solo loquitur articulus; nec, *regula totius veritatis*: igitur textus non dicit quòd *purum verbum Bibliorum integrorum sit regula totius veritatis*, quod pronuntiat articulus; imò textus non continet unicum terminum articuli. Hoc examinemus. 1° Numquid manifestum est quòd S. Joannes tantùm loquatur de verbo contento in Apocalypsi, quam ministri non admittunt pro *regulâ totius veritatis*? quorsùm igitur articulus, qui dicit quòd *purum verbum Bibliorum integrorum sit regula totius veritatis*, hunc locum in medium adducit? 2° Si S. Joannes diceret quòd non

oporteat addere huic verbo Apocalypseos, hoc sensu, et cum isto ministrali: *Hoc est dicere (nihil credendum est, nisi quod in eâ continetur)*, maledictus esset qui Evangelio crederet, et Epistolis S. Pauli, S. Joannis ac aliis; imò veteri Testamento: nam nihil horum est in libro Apocalypseos; ministri nonne omnino cerebro sunt destituti, qui per hunc locum probare volunt nihil esse credendum nisi quod in Bibliis continetur? 3° Addere Apocalypsi, hoc est ingravare hunc sacrum librum; an hoc nos facimus? Quàm mente capti sunt ministri vestri! Vide, religionista, quomodò Confessio fidei tuæ te decipiat, et ita tecum agit, quasi tibi oculi non essent ad legendum, aut judicium ad intelligendum significationem unius puri verbi. Quot, *hoc est dicere*, ministerialia adjungenda sunt textibus citatis, ut quod est in articulo pronuntient! Pergamus.

Unde habetis quòd libri veteris et novi Testamenti sint Scripturæ sanctæ? unde cognoscitis hos libros esse canonicos? *Per persuasionem interiorem S. Spiritus*, respondetis in articulo 4, *qui facit nos discernere illos ab aliis libris ecclesiasticis*; igitur non cognoscitis hoc per verbum scriptum; nam *persuasio* vestra interior non est verbum scriptum; ergo falsum sit oportet, quòd *purum verbum sit regula totius veritatis, et quòd omnia ab eo examinentur, ordinentur et secundùm illud reformatur*; nam non est regula hujus veritatis, veritatis magnæ consequentiæ, scilicet, quòd libri veteris et novi Testamenti sint libri canonici et scripti per revelationem divinam; et ad rejiciendum librum aliquem è numero canonicorum (ut, exempli gratiâ, rejicitis Tobiam, et Evangelium S. Matthæi admittitis), vos tanquàm regulâ non utimini verbo scripto, sed ut dicitis, *persuasione interiore Spiritus sancti*. Videte quomodò articuli vestri sibi contradicant.

Sed, dicite mihi, tenetis, quòd possint et debeant baptizari infantuli; quòd non sint hæretici rebaptizandi, qui baptizati fuerint in nomine SS. Trinitatis: servatis non sabbatum, sed diem dominicum; creditis quòd Mater Christi virgo permanserit; et tamen non invenitis aliquod verbum scriptum, quod harum rerum aliquam confirmet; itaque vos ipsi articulum vestrum mendacem redditis, qui dicit quòd *verbum scriptum sit regula omnis veritatis*.

Quid? S. Paulus, 2 Thess. 2, v. 15, nonne dicit: *State et tenete traditiones quas didicistis sive per sermonem, sive per Epistolam nostram*? Videte quòd mentionem faciat verbi non scri-

pti. Et in 2 ad Timoth. 2, v. 2 : *Et quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere.* Agnoscitis verbum unum divinum non scripturâ, sed ore traditum? In 1 ad Cor. cap. 2 : *Cætera autem, cum venero, disponam.* Ejusmodi constitutiones verbales, numquid tam sunt divinæ quàm sunt eæ quæ scriptis mandantur? Plura alia testimonia relinquo, tantùm hæc obiter profero, nam non constitui in hoc scripto nos justificare, et fidem nostram probare; intentio mea alia non est, nisi ut vobis demonstrarem quòd seducti sitis, et quòd purum verbum non doceat id quod continent articuli vestri. Hoc feci in hoc articulo, quem allegavi cum textibus quos citat; nam articulus dicit : *Verbum scriptum est regula omnis veritatis*; et in locis citatis non legimus nec, *verbum scriptum*, nec, *regulam veritatis*; quare in ipsis scriptum non est id quod est in articulo; si esset, videremus nos omnes, qui legere scimus.

Religionarii, in hoc articulo maximè consequentiæ seducimini, et ex consequenti in omnibus aliis quos supra adnotavi, et quos ex isto contra nos deducebatis; magnus est eorum numerus; de integro eos videte, et tot in rebus agnoscite vos errore circumventos esse.

CAPUT V.

Consilium inprimis notandum, modum docens agendi cum religionariis.

Fusè articulum hunc examinavi, tum quia magni est momenti, ut deduxi; tum quia ipsius nullitatem ostendendo, ego ministro aufero in omnibus nostris controversiis efficaciorum et magis ordinarium modum decipiendi, quem habere possit, et qui hâc propositione fulcitur : *Nihil credendum est, nisi quod in Scripturâ continetur.* Familiare est illis, ut à nobis petant : *Ubi in Scripturâ invenitis Purgatorium? Ubi præsentiam corporis Christi in Sacramento altaris?* etc.; nam, dicunt, *si non reperitis, superstitiosi estis, dum creditis.* Et hâc ratione, ubi abusus nostros prætenso reformare deberent per purum verbum, ad probationem fidei nostræ nos adstringunt. Insignis fallacia.

Circumspecti estote, Catholici : quando ejusmodi vobis quæstiones proponunt, cavete ne qualitatem actoris assumatis; nolite proferre textus Scripturæ ad causæ nostræ justificationem, etiamsi plures habeatis; hoc non faciatis : adversariorum fraudem vobis subaperiam. Obligârunt se per articulum suum 31

quòd velint nos reformare; et per 5, quòd hoc sint facturi per purum verbum, ut hoc velo et speciosâ apparentiâ plures in suam partem allectent (quod fecerunt, et faciunt). Et cum sciant se id præstare non posse, ad quod se obstrinxerunt, ut hâc se obligatione exonerent, dolo subtili omninò conantur nos actores efficere, quæstiones movendo, ut dictum est.

Si, ad eorum quæstionibus respondendum, textus vestros expressos deprompseritis, obligatione minister solvitur. Et ipse qui renuntiavit antiquitati, Patribus, miraculis, Scripturam pro libitu suo, hûc illucque detorquebit, vos ludibrio habebit, etiamsi decem textus expressi aut plures vobis suppetant. Hanc permutationem nolite admittere. Promisit per Confessionem fidei suæ, quòd per purum verbum esset vobis errores vestros manifestaturus; ipsum in inquisitione istius puri verbi, quod errores vestros prætenso pronuntiare debet, continete : si feceritis, protinùs videbitis miserum ministrum torqueri, et tunc non liberetis eum, sed eum sinite angere. Quomodò? Illum premendo, ut vobis locum aliquem expressum proferat, qui dicat *non esse Purgatorium*; aut, *corpus Jesu Christi non esse in Eucharistiâ*; nam illius est hoc facere, qui pollicitus est, se per purum verbum nobis errores nostros ostensurum. Si ex hâc torturâ se hoc subterfugio evasurum arbitretur, ut putet quòd satis errorem nostrum monstret dicendo : *Non potestis per Scripturam probare Purgatorium, nec prædictam præsentiam realem*; quamvis plures textus formales habeatis, cavete ne proferatis, nam actores vos ipsos constitueretis; sed urgete eum dicendo ut vobis quod dictum est demonstret, 1º per textum expressum; ubi fassus fuerit se non habere, 2º dicite illi, ostendat per consequentiam evidentem et necessariam, deductam ex purâ Scripturâ. Hoc denegare non potest : nam promittit in articulis 31 et 5 quòd sit mihi demonstraturus errores meos per purum verbum, aut, ut jam interpretantur, per consequentiam desumptam ex puro verbo; non potest facere, nisi dicendo : *Quod non est in Scripturâ, hoc credendum non est; Purgatorium non est in Scripturâ; ergo credendum non est.* Et hoc est mihi ostendere per consequentiam errorem meum prætenso, eò quòd non possit textum aliquem in Scripturâ proferre, qui non esse Purgatorium pronuntiet. Tunc procedatur sicut dixit procedendum esse cap. 5, quando religionarius contra nos vult per consequen-

tiam agere. 1° Igitur oportet ipsum perurgere, ut probet majorem hujus argumenti; hoc non potest denegare, præcipuè cum hæc propositio sit fundamentum viginti et plurium decretorum, quæ contra nos pronuntiat, nimirum omnium propositionum suarum negativarum, quæ contrariæ sunt Ecclesiæ Romanæ; deinde fundatur in unâ affirmativâ, quam nisi probaverit, quomodo ostendet consequentiam suam esse bonam? Quando minister probabit illam, sciscitandum est ab eo ut probet per puram Scripturam; non potest, sicut patet in examine paragraphi ultimi capitis præcedentis. Cogendus est ut hoc fateatur; hoc facto, compelli debet ad probandum per consequentiam deductam ex Scripturâ; hoc facere non poterit. Ubi fuerit hoc confessus, detur ei potestas probandi sicut voluerit, secundum ea quæ dixi in prædicto cap. 3. 2° Ab ipso postulandum est si in consequentiâ suâ falli possit, an non; nam cum decretum condemnationis, quod contra nos pronuntiat, fundetur in hac consequentiâ, et fides sua in hoc puncto innitatur huic consequentiæ, si in ipsâ falli potest, etiam fallax erit decretum, fallax et ipsa fides. 3° Urgendus est, quis sit iudex futurus hujus consequentiæ, num bona sit, an mala; denique per alia media procedendum est, de quibus capite 3.

Sed respondebit minister quispiam, negativas non probare, et in probationem adducet Aristotelem, sic loquentem: *Quod non est, non scitur*, quare nostrum non est probare non esse Purgatorium, aut ejusmodi negativas, sed est Catholicis Romani. — Respondeo 1° quod minister tam ignarus sit philosophiæ quàm et theologiæ; nam Aristoteles probat mille propositiones negativas: ut non esse plures mundos; non esse vacuum in naturâ, et mille consimiles. Et inter modos argumentandi, duo primæ figuræ, qui in scholis vocantur: *Celarent et Ferio*, aliud probare non possunt, quàm propositiones negativas. Aristoteles loco citato intelligit per id, *quod non est*, id quod falsum est, et nihil aliud, sicut clarissimè patet ex textu: *Quod falsum est, non est, nec potest monstrari verum esse*. Sed videte quomodo minister ad Aristotelem recurrat. 2° Respondeo quod Scriptura contineat mille propositiones negativas: dicit quod Deus non velit peccatum; quod in Deo non sit variatio et vicissitudo; quod Deus non sit ut homo, qui mentiatur. Etiam mille probat negationes: S. Paulus probat fusè quod Deus iniquus non sit in reprobatione et prædestinatione, etc.

3° Semper est accusatoris probare id quod in medium affert contra defensorem, sive affirmativum sit, sive negativum. Aliquis dicit in iudicio, quod domus quam inhabitat Caius, non sit ipsius Caii; Caius deturbabiturne ad solum verbum adversarii sui? 4° Adversarius dicere non potest non esse Purgatorium, si super hac propositione fundetur: *Scriptura regula est omnis veritatis*, quæ est propositio affirmativa, nisi præsupponendo quod Purgatorium non sit in Scripturâ, quod tamen falsum est; non S. Augustinus, S. Cyprianus illud invenerunt 1 Cor. c. 3, in 8 Lucæ, et in pluribus aliis locis. Infert quod non sit Purgatorium: debet igitur probare prædictam propositionem affirmativam; nam non probando nihil potest contra nos inferre, ut manifestum fit ex iis quæ superius diximus.

Vos, Catholici, hoc observabitis: quando religionarius vobis objicit: Purgatorium non est in Scripturâ, nolite huic respondere, sed dicite illi, concludat vos errare: nam hoc se facturum promittit in articulis suis 31 et 5. Cogendus igitur est ut inferat: *Purgatorium non est in Scripturâ; ergo erratis credendo*, et tunc respondendum est non ad antecedens, nam hoc est actorem se constituere, sed ad consequentiam, et compellendus est illum probet. Notate hoc diligenter, et executioni date; dicite semper: Conclude, domine, et sistite illum in consequentiâ; nam hoc modo cogetur proferre, et probare hanc conclusionem: *Quod non est in Scripturâ, error est credere, aut credendum non est*. Idem facite in omnibus propositionibus negativis quas adducit, suntque nostris contrariæ, ac etiam in affirmativis. Hoc primum consilium est maximi momenti; et methodum subministrat agendi cum adversariis nostris, ad modum personis omnibus facilem: actorem agere in ingressu probationis non est consultum unicuique.

Hoc secundum consilium est etiam magnæ utilitatis, et hunc modum agendi valde facilem reddit, quando religionarius vobis objicit locum aliquem Patrum, conciliorum (quæ loca semper sunt falsificata, aut ex cerebro ministrorum glossis plenissima), aut affert rationem aliquam humanam (quæ ratio est sophistica), vel petit è vobis rationem aliquam; exempli gratiâ dicet: Si honoratis crucem, quare non omnem ligni genus honoratis? etc. Respondete religionario quod per articulum suum 5 profiteatur *Scripturam esse regulam omnis veritatis*. Unde sequitur quod nec anti-

quitas, nec concilia, nec aresta, nec miracula ipsi opponi debeant. Sed è contrario res omnes juxta illam examinandas, dirigendas et reformatas esse. Quibus religionarius renuntiat, dum in suâ fide non se fundat, nisi super puro verbo, et adstringit se ad omnia examinanda secundum istud *purum verbum*.

Addendum est, quod qui ipsum admisimus pro reformatore nostro per *purum verbum*, obligaverimus nos quod eum non simus audituri, nisi per *purum verbum* loquatur. Petendum est si mihi per *purum verbum* satisfacere potest, aut non; si non potest confiteatur, et post hanc confessionem, veniamus ad Patres et ad rationem, et reddemus illi rationem ejus quod à nobis exigit: sed id primum admittat, illi ostendendum est quod cum nolit in decisione controversiarumstrarum se referre ad iudicium Patrum, sed eos deceptos esse existimet, nullum habeat jus nos per ipsos reformandi, et cum eorum iudicium vilipendat, quam affert instructionem nostra responsio? Hoc modo procedendum est: nam alias irritò conatu pergeremus, infinite quæstiones suas multiplicaret, et occasionem premendi adversarium perderemus. Et hoc modum istum perfacile reddit, ne quis aliquâ difficultate implicetur. Quisque hoc facere potest. Tantum docti possunt omnium reddere rationem, et omnibus objectionum generibus satisfacere. Ubi tamen doctus hac ratione adversarium compresserit, poterit, si voluerit, efficere, ut tribus verbis solutionis petitionis aut objectionis decurrat, modò tamen illi non immoretur, sed statim ad id redeat quod dictum est.

Tertium consilium: Si minister aliquam quærens tergiversationem, voluerit proferre textum Græcum, aut Hebraicum, dicendum est, quod agere desideremus per Biblia translationis Genevensis; quod minister in iis habeat quicquid ei potest patrocinari; quod reliqua præsentibus non intelligant. Habes aliquid, dicam, in Bibliis Genevensibus contra me? Videamus in eâ linguâ quam omnes intelligunt, et tunc ad Græcam veniemus, et Hebraicam.

Hic est modus quem in exordio disputationis hujus promissimus, et est sufficiens ad pudore suffundendos mille ministros, etiamsi omnes in unum caput colliquescerent. In hoc modo Catholicus jus suum servat, quod habet, manetque defensor. Astringit adversarium dum fugam parat, ad probationem articulorum suorum hoc brevi syllogismo: Illa pars deceptrix est, quæ profitetur articulos fidei

suæ justificare, et ostendere errores nostros prætenso per *purum verbum*, nec potest hoc facere; pars religionaria hoc promittit, ut patet in articulo 31 et 5, nec potest efficere, ut in toto hoc libello ostendi; ergo pars religionaria deceptrix est, ac proinde religionarii decepti sunt, et criminum rei, quod eam ob rem, tot excitarent rebelliones, incendia, etc. Ultima clausula minoris cogit religionarium ad probationem articulorum suorum per *verbum scriptum*, prout explicavi capite 1.

Hic modus facilis est, evidens et efficacissimus, et qualitates omnes promissas habet in titulo hujus libelli positas. *Brevis est, et facilis*: nam in duobus tantum consistit, quæ Catholicus firmiter menti debet imprimere, et fundantur in promissione factâ à parte religionariâ articulis 31 et 5, quod velit nos reformare per *verbum scriptum*. Et articulo 2, in quo nos condemnet *omnium generum superstitionum* et idololatriarum, et dum se accusatorem constituit et iudicem, in executione sententiæ suæ, ecclesias nostras ultrice flammâ consumpsit, presbyteros nostros jugulavit, etc.

Primum est, ut Catholicus semper accusati personam subeat, et se habeat tanquam eum quem vult minister reformare. Compellendus est religionarius ut id exsolvat, quod promittit. Hoc Catholicum liberum efficit, ut non teneatur textum aliquem aut probationem pro suâ fide proferre. Accusatus obligari non potest, nisi ad invalidandas probationes adversarii sui, qui in defectum probationum calumniator declaratur, et ad reparationem condemnatus est. Secundum est, quod premi debeat religionarius, ad ostendendum nobis errores nostros prætenso per *purum verbum*, nec permitti debet ut aliter agat; nam profitetur se velle facere, et hoc prætextu, ejus partiarum rebellionem excitaverunt in Franciâ, eam expilaverunt, incenderunt, sacerdotes jugulaverunt, etc. Hoc eximit Catholicum ab obligatione respondendi quibusdam locis, ex sanctis Patribus decerptis, quibusdam rationibus philosophicis, etc., quas afferre posset religionarius, ac rationibus omnibus, quas ab eo posset exigere. Unde necessarium non est ut Catholicus, ad ministrum convincendum, legerit sanctos Patres, aut philosophiæ, vel theologiæ studuerit; tantum illi parvo opus est iudicio, ne se ab hac semitâ permittat abduci, et separare sciat illud: *Hoc est dicere, hoc vult dicere, sequitur*; quod à ministro dici solet, ab eo quod *purum*

verbum Scripturæ pronuntiat. Et dùm minister non potest ostendere per istud *verbum purum* (ut insinuavi in capitibus præcedentibus) errores nostros prætenso, semper inferendum est : Igitur pars vestra falsa est, accusatrix sine iudice, deceptrix, et obligata ad restaurandas ecclesias nostras exustas, expilatas prætextu verbi scripti, etc. Quis hoc facere nequeat, etiamsi non studuerit? Verum est quòd qui theologus est, aut ad minus philosophus, potest adhuc facilius ministrum confundere, illum modis omnibus supradictis, imò et ipsius consequentias rejiciendo. Idem modus efficacissimus est et evidentissimus, et in eo Catholicus non utitur nisi Bibliis secundum traductionem Genevensis, et Confessione fidei prætensæ, ut ex dictis fit clarum. Igitur præstiti quod in hujus libelli initio promisi.

Sed, objiciet Catholicus quispiam, cùm lectio Bibliorum Genevensium et Confessio fidei prætensæ, sit nobis prohibita, quâ ratione poterimus uti modo isto? — Respondeo et assevero, quòd ego fideliter citaverim textus Bibliorum Genevensium, et articulos Confessionis jam dictæ. Conferendo cum uno religionario potestis ei dicere : Lege talem clausulam articuli vestri, et talem locum citatum in illius probationem (hoc nobis non est prohibitum; hoc facere potestis in commodum religionarii, qui satis ex se dispositus est, et ad talem lectionem propensus), et hoc modo vincetis eum erroris quo irretitur.

Domini religionarii, uti potestis hoc modo propter utilitatem vestram contra ministros; compellite illos ut articulos vestrosificent, et errores nostros prætenso demonstrant per verbum scriptum, secundum modum præscriptum in præcedentibus capitibus hujus libelli; pastores vestros torquete, et instanter petite ut hoc verbum scriptum vobis proferant. Si feceritis, nec permiseritis eos uti subterfugiis, eos videbitis citò obmutescere, et evidenter cognoscetis vos delusos esse.

Hanc methodum conscripsi tum ut vobis modum traderem, quo instrui possitis; tum ut Catholicum docerem quâ ratione facilè se tueri possit, quando illum aggredimini, ac vos in erroribus vestris confundere. Cæterum hæc confusio vobis utilis est et salutaris.

CAPUT VI.

Continens loca Bibliorum Genevensium contraria et opposita Confessioni fidei religionis Prætensæ.

Agendo cum uno ministro aut alio, qui cum

fallaciâ et malâ fide procedit, non consulo ut quis unquàm relaxet jus defensoris; sed tractando cum religionario, qui veritatis cognoscendæ cupidus est, si fortassis non est tam capax ut concipere possit subtilitatem consequentiarum, de quibus egimus: postquàm cum illo actum est, secundum id quod dictum est capite primo et in principio secundi et tertii, operæ pretium erit, meo quidem iudicio, facere quod sequitur.

In præcedentibus capitibus demonstravi quòd religio Prætensa nullum ex parte suâ textum habeat; hoc autem caput probat quòd Biblia etiam Genevensia plura loca contineant directè opposita Confessioni fidei prætensæ; suffecerit hoc in 5 vel 6 punctis planum facere. 1º In articulo 20 Confessionis fidei supradictæ dicitur : *Credimus nos fieri participes justitiæ christianæ per solam fidem*. Et S. Jacobus in Epistolâ suâ, capite 2, v. 24 (articulus 3 jam dictæ Confessionis illam recipit pro canonicâ), dicit : *Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, et non ex fide tantum?* Unus dicit : *Per solam fidem*; alius, *non solum per fidem*; numquid opponuntur? 2º In articulo 22 dicitur : *Fatemur quòd bona opera quæ facimus duce Spiritu sancto, non computentur ad nos justificandum*. Et S. Jacobus in capite allegato, v. 21, dicit, et exemplo Abrahæ probat contrarium : *Abraham pater vester nonne ex operibus justificatus est, offerens Isaac filium suum super altare?* *Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, et non ex fide tantum?* Hoc opus Abrahæ bonum erat, factum instinctu Spiritûs sancti; et, ut ait S. Jacobus ex illo *justificatus est*; et hoc facto particulari S. Jacobus propositionem suam generalem sequentem confirmat. Quis non videat oppositionem articuli cum hoc textu? 3º Articulus 3 dicit : *Nostro tempore, quo status Ecclesiæ interruptus erat, suscitavit Deus extraordinario modo homines, qui vastatam ac desolatam Ecclesiam de novo erigerent*. Et Dominus noster, per promissionem irrevocabilem dicit Petro apud S. Matthæum, cap. 16, v. 18 : *Dico tibi quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam*. 4º Articulus 2 dicit : *Peccatum originale post Baptismum manet quoad culpam*. Et S. Paulus 1 Cor. 6, v. 11, enumeratis diversis peccatis, Corinthiis baptizatis sic loquitur : *Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed justificati estis*. 5º Articulus 24 sic loquitur : *Ex officinâ Satanæ processerunt prohibitiones*

usūs ciborum. Et in Act. capite 15, v. 28, dicitur : Visum est enim Spiritui sancto et nobis, ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, et sanguine, et suffocato. Primum concilium Ecclesiæ hoc Christianis prohibet, et Prætensa vocat has prohibitiones, illusiones, quæ ex officinâ Satanæ procedunt. 6° Articulus 24 dicit : Jesus Christus solus est advocatus ; et intercessio sanctorum abusus est, et fallacia Satanæ. Et Zachariæ capite 1, v. 12, habetur : Et respondit angelus Domini, et dixit : Domine exercituum, usquequò tu non misereberis Jerusalem, et urbium Judæ, quibus iratus es ?

Possem plures alios articulos commemorare, et illos locis Bibliorum opponere, sed suffecerint hi ex Bibliis secundum versionem Genevensis; et ex libris quos religionarii pro canonicis admittunt, deprompti.

CAPUT VII.

Biblia falsificata per ministros in suâ Genevensi traductione, in omnibus præcipuis articulis fidei, qui magis atque magis in nundinis sibi succedentibus controvertuntur.

Huic parvo tractatui finem imponere volo, per ejus confirmationem, quod titulus hujus capituli præ se fert; si justificavero, agnosceatis 1° ministrorum impietatem, qui per sanctam libertatem spiritûs eorum, Scripturam reformare volunt, sicut et Ecclesiam. 2° Quàm miserè animos vestros circumscribunt et implicant ! Vos compulerunt ut renuntiaretis traditionibus divinis, antiquitati, sanctis Patribus, conciliis, miraculis, eò quòd accipiant, ut loquuntur, solum *verbum scriptum* pro *regulâ omnis veritatis*. Ex his Bibliis exciderunt 20,000 locorum, et hoc merâ perversitate. sicut capite 4 probavi, § 1. 3° Quia reliqua, quæ remanent integra, disertè docent præcipua puncta fidei nostræ, et ea condemnant quæ sunt eorum fidei, illa depravârunt. Quomodò decipimini ?

Premimus eos, ut aliquem textum nobis expromant in confirmationem articulorum suorum; dùm non inveniunt, excogitant, et textui librorum inserunt. Articulos nostros pluribus locis confirmamus, et quia se nimium eorum vi premi sentiunt, subtrahunt aliquas particulas, et enervant; et quia magis atque magis eos urgemus, ut nobis textus proferant, et eosdem per nostrorum productionem acrius in singulis nundinis impugnamus, eudunt sibi novos textus, et de nundinis in nundinas loca nostra falsificant. O sacrilegium ! Aperite oculos,

ut cognoscatis quomodò prætextu verbi Dei seducimini. Si hæc falsificatio esset in punctis quæ non controvertuntur inter nos et ipsos, posset ipsa attribui soli eorum ignorantia; si in uno aut altero tantum puncto, minus esset intolerabilis; sed hæc est in articulis controversis, et ferè in omnibus. Quis eos malitiæ et maximi criminis læsæ Majestatis divinæ non condemnaret ? Per dictam falsificationem agnoscite vim locorum falsificatorum, pro fide nostrâ; nam in vanum illa ministri corruerunt.

Eorum inconstantia et progressus in istâ depravatione clarum efficiet quàm inconstans et vacillans debeat esse una religio suffulta fundamentis de nundinis in nundinas variantibus, de quo certi esse poteritis, si probavero Biblia vestra de nundinis in nundinas mutari, non in parvis particulis, quæ non concernunt ea de quibus inter nos controversia est, sed in omnibus præcipuis punctis religionis vestræ. Quomodò probabo vobis hanc falsificationem ? Per relationem textûs originalis cum traductione ? Bonus modus, illum non missum faciam. Cæterum quia non omnes Græcum intelligunt idioma, aut Hebraicum, et quia in votis est modum præscribere qui omnibus usui esse possit, et ex quo agnosceatis omnem vim, aliter faciam : nimirum opponam textus antiquæ versionis Genevensis, cum textibus ejusdem traductionis Genevensis modernæ; hinc deprehendetis falsificationem, et hujus criminis, quod perpetratum est, augmentum. Et quia depravaverunt has paginas sacras in omnibus præcipuis punctis controversis, dividam falsificationes, easque ad materias diversas referam. Septem Biblia Genevensia diversorum annorum proferam. Prima impressa sunt anno 1546; secunda anno 1547, per Joannem Pidier, Lugduni; tertia anno 1554, per Joannem de Tournes, Lugduni; quarta anno 1556, per Philibertum Hapelin; quinta anno 1557, per dictum Joannem de Tournes, Lugduni (quisque scit quantæ aliquando potestatis fuerint religionarii in hac urbe, et quod magis est, adhuc nunc imprimuntur Genevæ plura Biblia, quibus imponitur nomen Lugduni); sexta, anno 1564, per Franciscum Jaquii, Genevæ; septima recentiora anno 1605, per Matthæum Berion Genevæ.

Omnia ista Biblia traductionis Genevensis esse, compertissimum est, non solum ex falsificatione textuum, quos Geneva corripit in initio rebellionis suæ, et qui ibidem habentur;

sed apertè ex eo quòd omnia Biblia apocryphorum librorum catalogo, adscribant Sapientiam, Ecclesiasticum, Baruch, Tobiam, Judith, Machabæos, quos Ecclesia catholica pro canonicis recipit. Ut hunc discursum contraham, non citabo Biblia supradicta, nisi per annum impressionis suæ. Loquamur de Ecclesiâ triumphante, deinde de militante, ac postmodum de purgante.

§ 1. *Textus falsificati concernentes sanctorum intercessionem.*

In primâ ad Timotheum cap. 2, v. 5, S. Paulus in primis traductionibus Genevensibus ita loquebatur: *Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus.* Sic invenietis in Bibliis impressis anno 1546, 1547, 1554, 1556, 1564, per Jaqui Genevæ; sed in Bibliis anno 1605 impressis etiam Genevæ ampliùs dicit: *Unus enim solus Deus, et solus mediator Dei et hominum, scilicet Jesus Christus;* videtis nomen, *solus*, loquens de mediatore, nomen magnæ consequentiæ (nam disceptatio nostra est ut sciamus utrùm sit unus solus mediator, aut advocatus) additum ab ultimis nundinis? Urgebamus dominos istos, ut nobis producerent textum in verificationem articuli sui 24, qui asserit quòd *Jesus Christus nobis sit datus pro solo advocato*, non invenientes in Scripturâ nomen, *solus*, de quo erat concertatio inter nos, illud addidère.

Videte quomodò vobis falsa Scriptura supponatur; in primis nundinis dabatur vobis una, quæ de, *solo*, non loquebatur; at in sequentibus ipsam vocem pronuntiat; sed cui adscribendum est, quòd hoc novo idiomate Scriptura lequatur? Transductio antiqua bona erat, et conformis originali dicenti: Εἷς γὰρ Θεός, εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ad hæc nomen, *solus*, impertinens est discursui S. Pauli, qui probat rem Deo gratam esse si pro omnibus mundi hominibus orationes fiant, eò quòd Deus mediatorem dederit pro toto mundo. Bona ratio, quæ nulla esset, si negativa foret; scilicet non est nisi unus mediator: nam propositione affirmativâ existente, ipsius probatio non potest esse hæc negativa. Deinde non sequitur ex eo quòd sit tantum unus mediator, pro toto mundo orandum esse et Deo gratum esse; quis non videat hujus probationis nullitatem? Igitur ministri additione suâ enervant argumentum S. Pauli. Sed etiamsi non enervarent, quis eos à sacrilegio eximat, quòd Scripturæ verbum hoc addant, et illud tan-

quàm ex Scripturâ proponant, ac in hoc articulum fidei suæ stabiliant? O fallaciam! Etsi hoc verbum esset Scripturæ, quomodò non esset in primis traductionibus?

Sed, respondebit mihi minister aliquis, quando docet Scriptura *mediatorem unum esse*, exponi debet, quòd *unus solus sit mediator*, proinde hæc additio non est damnanda.—Respondeo 1º quòd ostenderim interpretationem vestram non esse bonam; 2º quis vobis auctoritatem tribuit dandi interpretationem vestram pro verbo Scripturæ sanctæ? Quas Apocalypsis minas ei intentat, qui Scripturæ aliquid addit? Et super hâc additione fundatis articulum unum reformationis vestræ. O execrationem! 3º Initio rebellionis vestræ falsificâstis locum cap. 1, v. 15, Epist. 2 S. Petri: non possum tamen vobis falsificationem ostendere per oppositionem Bibliorum vestrorum; justificatur per originale dicens: Σπουδάσο δὲ καὶ ἐκάστοτε ἔχειν ὑμᾶς μετὰ τὴν ἐμὴν ἐξοδὸν τὴν τοῦτων μνήμην ποιῆσθαι.

Geneva per transpositionem particulæ *quòd* vim hujus loci enervat; nam vertit in Bibliis supradictis: *Dabo autem semper operam, quòd post obitum meum, horum omnium memoriam faciatis*, referendo: *Post obitum meum*, ad memoriam fidelium; quòd fideles memoriam essent habituri post obitum S. Petri, et non quòd S. Petrus post obitum suum daturus esset operam, quòd fideles memoriam essent habituri, etc. Quod fecerunt per mutationem particulæ *quòd*, quæ non est in Græco, ut evidens est, unde ut hunc locum nobis auferatis, Scripturam mutatis. Et S. Petrus prædicens quòd brevi esset moriturus, et opponens id quod faciebat ei quod post mortem erat factururus, satis ostendit quòd de sollicitudine loquatur, quam suscepturus erat post mortem in gratiam fidelium, quæ est pro vivis orare, et (ἐκάστοτε) ait, hoc est, pro unoquoque particulari, et non solum in generali.

§ 2. *Textus falsificati concernentes sacramenta, et primò sacramentum Ordinis.*

In Actis, cap. 14, v. 23, secundum traductionem Genevensis 1546, 1547, 1554, 1556, 1557, de Apostolis dicitur: *Et cum constituisent illis per singulas Ecclesias presbyteros;* ad evertendam hierarchiam ecclesiasticam, et ad transferendam laicis auctoritatem aliquam, hæc verba addiderunt (*par la dui des assemblées*, quod Latinè sic sonat: *Per consilium congregationum*), et quia nomen *presbyteri* illis

est exosum, propriâ traductione expunxerunt, mutantes illud in nomen *seniorum*.

Hæc additio non est ex ultimis nundinis sicut præcedens. Invenitur in Bibliis impressis Genevæ per Jaquii anno 1564, et continuatur nunc in Bibliis Berion Genevæ. In Bibliis autem anni 1605 habetur : *Et postquàm per consilium congregationum constituissent seniores per singulas Ecclesias*. Videt libertatem spiritûs ministralis addendi Scripturæ aliquid, in re tanti momenti sicut est ordo hierarchicus. Unde provenit, domini, hæc additio : *Per consilium congregationum?* à quâ revelatione, à quo spiritu? Antea in vobis dormiebat? Vestra prima traductio non erat bona, aut hæc est ex vestro cerebro? prima est secundum originale dicens : *Χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ' ἑκκλησίαν*, et secundum aliquam vulgarem.

§ 3. *Textus corrupti de Eucharistiâ tractantes.*

Insignis admodum est falsificatio capitis 22 S. Lucæ, vers. 20, quam notavi, supra, capite 4, § 2, ubi S. Lucas secundum Genevam refert effusionem ad sanguinem, textus originalis refert ad cupam, seu calicem : sic hunc textum, corruerunt ad ejus vim diminuentiam. Hæc falsificatio clarè invenitur in Bibliis anni 1568. Traductio anni 1547, 1554 et 1557, ambigüe scribitur, sed apertè anni 1556, 1561, 1564, Genevæ per Jaquii, et 1605, per Berion Genevæ. Hic est processus horum dominorum. Primò textum obscurârunt, et deinde manifestè corruerunt.

Hæc verba tam clara : *Hoc est corpus meum; hic est sanguis meus*, scripta per S. Matthæum, S. Lucam, S. Marcum, et per Apostolum Paulum valdè torserunt spiritus ministrorum. Variè in Bibliis suis illa falsificârunt. Primò in traductione Genevensi, anno 1546 et 1556, per Hamelin dicebatur : *Est hic corpus meum, quod pro vobis datur; est hic sanguis meus*; et anno 1547, per Pidier, 1554, per Joannem de Tournes, habebatur : *Istud est corpus meum, et istud est sanguis meus*. Gallica sic habet : *Ce est mon corps, et ce est mon sang*. Inconstantes in varietatibus suis traduxerunt anno 1557, per de Tournes : *C'est cy mon corps, ce est mon sang*. Latine sic reddi potest : *Est hîc corpus meum, et hîc est sanguis meus*. Quamvis Evangelium sit semper usum hoc nomine τοῦτο. In nundinis sequentibus falsitatis per Catholicos convicti traduxerunt : *Hoc est corpus meum, hic est calix meus*; sic impresserunt anno 1561, 1564, 1605, Genevæ, quæ tra-

ductio Græcæ conformis est, quæ sic habet : *Τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα μου : τοῦτο ἐστὶ τὸ αἶμα μου*.

S. Matthæus, cap. 26, v. 26, et S. Marcus, cap. 14, v. 22, dicunt quòd in cœnâ Jesus εὐλογήσας ἔκλασε, hoc est : *Accepit panem, et benedicens fregit*. Ministri statim in principio rebellionis suæ hoc vocabulum *benedictionis* abhorrentes (est siquidem benedicere Dei efficax, benedicendo operatur), transtulerunt : *Postquàm gratias egit, fregit*; sic imprimi jusserunt in Bibliis anni 1546, 1547, 1554, 1556, 1557, 1561, 1564, 1605; sed per Catholicos coarctati, in margine Bibliorum impressorum Genevæ anno 1605; posuerunt : *Aut benedixit*, quasi idem esset, gratias agere et benedicere, et particula *ipsum*, quam ad panem referunt, non est in originali textu; eam addiderunt.

In S. Joanne, cap. 6, v. 50, Dominus noster dicebat, secundum traductionem Genevensi anno 1546, 1547, 1554, 1556, 1557, 1561, 1564 : *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi*, quia verè hic textus ostendebat panem cœnæ esse *vivum*, et ideò ipsum esse corpus Filii Dei, non panem materiale aut figuram, eò quòd nec ille nec hæc sit animata. Traduxerunt in Bibliis Genevæ impressis anno 1605 : *Ego sum panis vivificans*, scientes quòd talis possit esse panis, qui non sit vivus : nam panis noster vulgaris sustentat vitam nostram; proinde est vivificans, et inconstantes in suâ versione, posuerunt in margine, *aut vivens*. Prima versio erat bona, nam Græca habet : *Ἐγὼ εἶμι ὁ ἄρτος ζωῆς*. Quales sunt hi auctorum omnium Græcorum reformatores, sicut et Ecclesiæ? Quem proferre auctorem possunt, qui dicat quòd vocabulum ζωῆς, aliud significet, quàm *vivum*?

§ 4. *Textus falsificatus tractans de Confessione.*

Sanctus Jacobus, cap. 5, v. 16, dicebat in Bibliis Genevensibus, anno 1546 : *Confitemini ergo alterutrum peccata vestra*; idem anno 1547, 1554, 1556, 1557 et 1564, dicebat. Cæterum, quia non admittunt quòd alteri fieri debeat confessio quàm Deo, nunc in Bibliis impressis Genevæ 1605, voluerunt diceret : *Confessez vos fautes l'un envers l'autre*, hoc est : *Confitemini peccata vestra erga invicem*. Prima versio conformis erat Græcæ : *Ἐξμολογεῖσθε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα*. Ipsi hunc textum corruerunt, ne ab ipso impugnarentur; aliud quippe est peccata quæ admisimus confiteri erga invicem; aliud confiteri alicui peccata nostra, quod dixit S. Jacobus.

§ 5. *Textus falsificati de Matrimonio.*

Apostatæ monachi, qui egregii fuerunt hujus rebellionis promotores, in eo statim in initio desudârunt, ut textus quosdam depravarent, et ut per regulam omnis veritatis concubinatus suos propugnarent. S. Paulus ad Hebræos cap. 13, v. 4, sic loquitur: Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι. Geneva in suâ versione, Impressâ anno 1546, traduxit: *Mariage est entre tous honorable*, hoc est, matrimonium est inter omnes honorabile. In hâc traductione perseveravit in Bibliis anni 1547, 1554, 1556, 1557, 1564, et perseverat in iis quæ sunt impressa anno 1605, per Berion: *Honorable*, dicunt hæc Biblia, *est matrimonium inter omnes*. Ab his Veneris advocatis peto ubi inveniunt quòd ἐν πᾶσι significet inter omnes? scilicet homines, nec enim, *omnes*, ad aliud potest referri. Siccine sunt dictionaria Græca reformanda, et nova Græca lingua excogitanda est, ac S. Paulus producendus, ut velo quodam vestram nequitiam obtegatis? S. Paulus dicere vult matrimonium honorabile esse in omnibus suis membris, et partibus, ita ut nec contractus matrimonii, nec ejus usus malus sit, nam, ἐν πᾶσι, idem est ac, *in suo toto*.

Paulus, ad Ephesios 5, v. 32, dicebat anno 1546, 1556, 1557: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesiâ*. Sed anno 1547, dixit: *Secretum hoc magnum est, sed dico Christi et Ecclesiæ*. Et anno 1564: *Secretum hoc magnum est, ego autem dico quantum ad Christum et Ecclesiam*. Idem anno 1605, originalis textus dicit: Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστὶ, ἐγὼ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ubi novi hi linguæ Græcæ inventores invenerunt quòd εἰς Χριστὸν καὶ Ἐκκλησίαν, significet Christi et Ecclesiæ? Quales sunt hi dictionarii Græcæ linguæ depravatores?

Versio vulgaris ipso S. Hieronymo antiquior dicit: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesiâ*. Ministri posuerunt *secretum*, ne admitterent Matrimonium esse sacramentum; et quia hoc nomen, *secretum*, aut *mysterium* particularitatem aliquam designat, nec volunt matrimoniis Christianorum aliud concedere, quàm quòd sint contractus civiles, voluerunt S. Paulus diceret anno 1547: *Ego autem dico Christi et Ecclesiæ*, contra vim Græci vocabuli, εἰς, eum compellentes ne loqueretur de Matrimonio inter Christianos. Eandem ei vim intulerunt anno 1564 et 1565.

§ 6. *Textus depravati concernentes extremam Unctionem.*

Etiam in initio textum istum S. Jacobi cap. 5, vers. 14, corruerunt anno 1546, 1547, 1556, 1557, 1564: *Infirmatur quis ex vobis? inducat presbyteros*. In Græco est πρεσβυτέρους, sed vocabulum hoc nostrorum rebellium cor commovet: *Et orent super eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, dimittentur ei*. In Græco est: *Et orent super eum*: Καὶ προσευξάθησαν ἐπ' αὐτόν. Ubi unquàm invenerunt quòd ἐπ' αὐτόν significet pro illo? significat *super eum*, et valdè differt orare *super eum*, quod notat aliquid particulare, et orare pro ipso.

Hunc textum falsificârunt, eò quòd nihil particulare in hâc oratione velint agnoscere, et illam tanquàm non sacramentalem, rejicere; ac se à modo quo Ecclesia hoc sacramentum administrat, abstrahere, ejus forma est per modum orationis, et hoc proprium est huic sacramento, quo omnia alia privantur. Geneva convicta falsificationis hujus textûs, incœpit ponere in margine anno 1605, aut *super eum*.

§ 7. *Textus corrupti tractantes de libero arbitrio.*

Sanctus Paulus in Epistolâ ad Philemonem, v. 14, dicebat in Bibliis Genevensibus anno 1546, 1547, 1554, 1556, 1557, 1564, eidem Philemoni: *Sine consilio autem tuo nihil volui facere, uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium*. Quia hoc textu probamus quòd libertatem habeamus bonum aliquod faciendi (quod est habere *liberum arbitrium* ad bonum, quod non credit doctrina prætensæ Reformatæ), ministri ad hunc textum enervandum voluerunt S. Paulus adjiceret, unum *velut*, in Bibliis impressis Genevæ per Berion 1601, sic loquentem proferunt, uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, *sed velut voluntarium*. Videte eorum in addendo Scripturæ libertatem id quod non erat secundum eorum versionem, nec est in originali, quod dicit: εἰ ἵνα μὴ ᾧς κατ' ἀνάγκην τὸ ἀγαθὸν σοῦ ἦν, ἀλλὰ κατ' ἐκούσιον, prima eorum versio bona est.

Sapiens in Ecclesiastico, cap. 15, vers. 17, docebat in Bibliis Genevensibus anni 1547, 1554 et 1557: *Ante hominem vita et mors, bonum et malum; quod placuerit ei, dabitur illi*. Quia hic textus, per hæc verba: *Quod placuerit ei*, notat quòd *liberum* habeamus ar-

litrium, voluerunt aliter loqueretur in Bibliis impressis annis 1564 et 1605, Genevæ, et diceret: *Ante homines vita et mors, bonum et malum; quod placuerit ei, dabitur illis.* In hac versione, *Quod placuerit ei*, non, ad hominem refertur, sed ad alium, scilicet ad Deum; atque sic corruptio hæc enervat textum istum; prima eorum versio vulgari nostræ antiquæ et Græcæ conformis erat.

§ 8.—*Textus corrupti concernentes fidem et opera.*

Sanctus Paulus, 1 Cor. cap. 9, v. 27, dicebat in Bibliis nostrorum religionistarum anni 1546, 1547, 1554, 1556, 1557: *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne fortè cum aliis prædicaverim, reprobus efficiar.* Quia per hunc textum fiduciam stultam eorum impugnamus, quam de salute per fidem suam consequendâ habent, et ostendimus quòd falsò de infallibili salute suâ sint securi, aliter S. Paulum loqui fecerunt In suis Bibliis impressis Genevæ 1605, per Berion, hoc modo, et dicere: *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne in aliquo modo, postquàm aliis prædicavero, ipsemet inveniar non recipiendus.* Videte mutationem, quæ longè distat à Græco: *μὴ πῶς ἄλλως κουρίσας, αὐτὸς ἀδόκιμος γεύωμαι.* Et optimè transfert Vulgaris: *Castigo corpus meum, etc., ne fortè cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.*

S. Paulus ad Rom. 6, vers. 19, dicebat in Bibliis Genevensibus anni 1546, 1547, 1554, 1556, 1557: *Nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem;* Græcus textus dicit: *Εἰς ἁγιασμόν*, quod signat motum ad sanctificationem, et huic conformiter traductio nostra vulgaris dicit: *In sanctificationem*, quia in hoc textu Apostolus ostendit quòd sanctificari quis potest per opera justitiæ et virtutis.

Geneva voluit hunc loquendi modum mutaret, et in Bibliis impressis per Berion anno 1564 et anno 1605, diceret: *Nunc exhibete membra vestra ad serviendum justitiæ in sanctitate.* Prima traductio, accepta, ut paulò ante notavi, bona est: 1° Est secundum Græcam; 2° est secundum intentionem Apostoli, qui ostendit quòd sicut iterata peccata magis atque magis animam defendant, ita actus boni sanctificant; 3° Geneva traduxit: *Εἰς ἁγιασμόν*, in v. 22, *in sanctificationem*; quare igitur non reliquit, *in sanctificationem*, v. 19? hoc fecit quia non vult fiat mentio sanctificationis, per opera justitiæ et virtutis.

§ 9. *Textus falsificati quantum ad Purgatorium.*

Sanctus Paulus, 1 Cor. 15, v. 29, dicebat

in Bibliis Genevensibus anni 1547, impressis per Pidier: *Alioquin, quid facient qui baptizantur pro mortuis? Si omninò mortui non resurgent, ut quid et baptizantur pro mortuis?* Geneva ne hoc loco prematur, illum in suis Bibliis corripit, impressis anno 1505, per Berion, quæ vult dicat Apostolus: *Alioquin quid facient qui baptizantur prout mortui? Si omninò mortui non resurgunt, ut quid et baptizantur prout mortui?* Aliud est baptizari pro mortuis; aliud baptizari, prout mortui, tanquàm si mortui essent. Prima versio bona erat et conformis vulgari nostræ; et illud, *pro mortuis*, Gallicè sonat, *pour les morts*; at in secundâ versione, *pro mortuis*, Gallicè habetur, *pour morts*. Prima versio etiam conformis est originali: *Ἐπεὶ τὶ ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τὶ καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ τῶν νεκρῶν;* Quales sunt hi dictionarii Græci reformatores? In quo unquàm auctore invenient, quòd ὑπὲρ τῶν νεκρῶν significet, prout mortui, tanquàm mortui? deberet esse, ὡς νεκροὶ. Fabricant linguam novam Græcam ad defendendam reformationem suam imaginativam; et volunt de eâ hoc in loco S. Paulus loquatur, et aliis præcedentibus. Cur hunc textum corruperunt? Quia hoc in loco probat resurrectionem mortuorum, quia vulgare erat admodum tempore suo, opera pœnalla exercere pro defunctis, quæ nomine Baptismi nuncupat, sicut Dominus noster passionem suam crudelem vocat Baptismum suum apud S. Marcum cap. 10, v. 38. Geneva, ne urgeatur hoc textu, ipsum enervavit per falsificationem supra citatam.

S. Petrus Act. cap. 2, v. 27 et 31, dicebat in Bibliis Genevensibus 1546, 1547, 1554, 1557, quòd de Jesu Christo fuisset prophetatum: *Non derelinques animam meam in inferno.* et quòd secundum hanc prophetiam ipsius anima non fuisset in inferno derelicta; volunt hanc prophetiam mutet, et aliter loquatur in Bibliis impressis Genevæ per Berion 1605, scilicet: *Non derelinques animam meam in sepulcro*; nam ejus anima non fuit in sepulcro derelicta. Magna est differentia inter infernum et sepulcrum. Spiritus interior gyros agit in vobis, ministri; jam unum dicit, jam aliud, et semper nobis magis atque magis impertinentia suggerit. Inducitis S. Petrum, ut valdè incommodè loquatur; efficitis siquidem, ut enumerando privilegia facta Jesu Christo, censuram faciat inter alia, quòd ejus anima non fuerit derelicta in sepulcro, quasi animæ aliorum sub his lamiis requiescerent, et ipsius

anima aliquandiū ibidem fuisset. Prima versio vera erat, conformis originali: Ἐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ᾧδου. Et paulò post: Ὅτε οὐ κατελείψῃ ψυχῇ αὐτοῦ εἰς ᾧδου, etiam conformis antiquæ Vulgarī; Geneva hunc textum falsificavit, ne aliquem locum subterraneum agnosceret, præter locum damnatorum, in quem Jesus Christus descenderit. Eam ob causam depravârunt locum ad Ephesios cap. 4, v. 9, ubi dictum est de Jesu Christo: Κατέβη πρῶτον εἰς τὰ κατώτερα μερὶ τῆς γῆς: *Descendit primum in inferiores partes terræ.* Geneva traducit primò: *Descendit in partes inferiùs terræ*, adjungendo in margine, *in hoc mundo*, (quàm reformidant tertium illum locum!) et diù perseverârunt in hac traductione, scilicet in Bibliis impressis anno 1546, 1547, 1554, 1556, 1557. Eadem est versio anni 1564. Genève per Jaquii, excepto quòd nihil in margine posuerint. Sed tandem convicti falsificationis, traduxerunt in Bibliis Genève impressis 1603, per Berion: *Primum descendit in partes inferiores terræ.* Igitur in omnibus Bibliis vestris præcedentibus Scripturam falsificastis.

§ 10. *Textus depravati ad tollendas traditiones.*

Sanctus Paulus 2 Thess. c. 2, v. 13, dicebat in traductione Genevensi 1546, 1547, 1554, 1556, 1557: *Itaque, fratres, state, et tenete traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam.* Nomen *traditio*, cor ministrorum lancinat, profitentur se nolle illas recipere, etiamsi S. Paulus præcipiat, et pro clausulâ fundamentali tenent quòd *verbum scriptum sit regula omnis veritatis.* Unde cùm nobis hunc textum integrum non possint auferre, ademerunt et corruerunt vocabulum *traditionis*, et Bibliis suis inseruerunt impressis Genève per Jaquii 1564 et 1603, per Berion: *State, et tenete documenta quæ didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram.* Prima versio bona erat, secundum originale, quod dicit: Κρατεῖτε τὰς παραδόσεις: tamen textus iste nihil de vi suâ disperdidit per hanc falsificationem; adhuc optimè probat quædam documenta non scripta (quæ nos traditiones vocamus): igitur verbum scriptum non est regula omnis veritatis.

§ 11. *Confessio ministrorum de falsificatis à se sanctis Bibliis.*

Ex omnibus à me superiùs dictis, intelligetis verum sensum verborum, quibus ministri in præfationibus Bibliorum traductionis Gene-

vensis anno 1546, 1556, 1603, impressis Genève per Berion et alios, concedunt sub terminis honestis et occultis se reos esse falsificationum hætenùs citatarum. In præfationibus Bibliorum anni 1546 et 1556, dicitur quòd « primo traductori Bibliorum Genevensium, errores multi obreptaverint, » et quòd « ad emendandum quod ibi deerat, fideliter laboratum sit, tam in poliendâ et emolliendâ « linguæ ruditate, quàm in reducendis omnibus ad sensum verum et naturalem. Anno « sexto post eum, qui manum huic admoverat, « se eidem diligentius applicavit, ut in integrum restitueret, etc. Multum emendavit « translationes præcedentes, imò magis quàm « dixerim. De novo, quòd non essent alii, « aggressus est id quod Deus ei dederat. Secundum dexteritatem spiritûs traduxit, et « iudicium, quod sibi à Deo datum erat. » Isti correctores huic operi manum admove- runt (dicitis vos, pastores Genevenses, in eorum Bibliis impressis ibidem, anno 1603), « ut illud in quibusdam locis corrigerent et « illustrarent, ac etiam polirent, sicut placuit « Deo dona sua iis distribuere qui conati sunt « se fideliter ei impendere. » Beza primas habuit in istâ traductione, et præfatio jam dicta anni 1556 dicit quòd in suâ translatione *secutus sit id quod bonum ei visum fuit.* Denique pastores Genevenses, ultimi correctores hujus *regulæ totius veritatis*, quæ toties in vestris præcedentibus impressionibus Genevensibus tortuosa deprehensa est, dicunt quòd in ultimâ suâ traductione usi sint præcedentibus translationibus, « ita tamen, addunt ipsi, quòd « nos non omninò alicui illarum subjecerimus. Sed in hoc usi sumus sanctâ libertate, « prout Deo nobis placuit elargiri spiritum « discretionis suæ. Quantum ad hebraismos, « aliqui per nos demitigati fuerunt, aliquando « etiam eos, coacti, ut sic loquamur, mutavimus. » Ecce confessionem ministrorum, « hæ illustrationes, hæ correctiones hoc in « medium proferre, quod iis Deus largitus est; « hæc spiritûs dexteritas, hoc iudicium quod « iis Deus dedit; hæ politiones, hæ demitigationes, hæ mutationes per modum loquendi, hæc sancta libertas, hæc discretio « spiritûs, » quæ agnoscunt se in suis traductionibus attulisse, in tot correctionibus, de nundinis in nundinas sunt sacrilegæ illæ falsificationes supradictæ, ut cùm addunt S. Paulo: *Solus mediator*, aut Actibus, *per consilium congregationum*, etc., quæ excreverunt

magis atque magis, de nundinis in nundinas.

Quæ sint futura Biblia, in proximis nundinis sum inscius, si perseveraverint, sicut hucusque fecerunt, intra annos aliquot, eorum Biblia omninò phantasiis ministrorum complebuntur, dùm quisque vocabulum suum adjunget, et excurrere faciet pro puro verbo Scripturæ sanctæ. Confirmavi quod in titulo hujus libelli posui, nimirum quòd *Biblia Genevensia essent falsificata per ministros, in omnibus punctis præcipuis fidei, controversis, magis ac magis de nundinis in nundinas*; vos, domini religionarii, reflexione factâ, ea videte quæ in hujus capitis exordio tractavi.

Quod sequitur etiam perpendite: ministri in prædictâ præfatione anni 1546 et 1556, de primâ traditione Bibliorum suorum Genevensium loquentes, aiunt, *multos errores obrepisse, et eam ob causam elaboratum fuisse, ut emendaretur*; atque sic prima regula vestra *omnis veritatis* (quæ sunt Biblia), tortuosa erat usque ad annum 1540. Qualia erunt secunda Biblia? Postea, sex annis exactis, primus hic corrector alios errores agnoscens, iterum *se applicuit, ut in integrum restitueret, etc.*; *multa emendavit, etc.*; sic prædicta loquitur præfatio; unde hæc *regula veritatis* tunc adhuc obliqua erat. Qualia erunt tertia? Hic primus corrector in præfatione supra posita dicit: *De novo, quòd non essent alii, aggressus est id quod Deus ei dederat; secundum dexteritatem spiritûs, et judicium quod sibi à Deo datum erat. Quidam manus admovêre, sic loquuntur Biblia anni 1605, ut ea quibusdam in locis corrigerent, eaque illustrarent, et politiora redderent. Cæterum non obstante omni labore qui impensus est, addit præfatio anni 1556, tantum abest, ut opus sit perfectum, ut etiam is cui hoc unus principaliter incubuit, necdum sibi satisfactum esse arbitretur eo quem in hoc navare potuit, labore; optaret ut aliquis cui otium suppetit, et omnibus iis instructus est, quæ ad ejusmodi opus exiguntur, senos annos impenderet, ac deinde laborem suum hominibus peritis communicaret.*

In præfatione anni 1605 dicit quòd *non obstante hac diligentia, quæ apparet in diversis impressionibus Bibliorum Gallicorum, non fuerit possibile omnibus satisfacere, et non immeritò eam ob rem eidem operi iterum manum admoveant. Et sic tertia adhuc traditio errore non caret. Qualia erunt ultima? Pastores Genevenses postquam de novo ea traduxerunt et correxerunt, sanctâ libertate utentes, prout*

placuit Deo eis largiri Spiritum suum discretionis, certi non sunt quòd hæc omnis veritatis regula adhuc certa sit; nam in præfatione horum Bibliorum ultimorum, impressorum anno 1605, Genevæ, per Berion, dicunt quòd nolint promittere, se in omnibus benè traduxisse, hoc omninò eorum capacitatem transcendere; hanc traductionem non suscepisse cum fiducia eam plenè ad finem suum perducendi, se optare ut informetur, in quo videbuntur fuisse allucinati in idiomate linguarum, aut in intentione prophetarum et Apostolorum. Hoc dicunt ministri, cui si addatis quæ ab eis audivistis, etiam confitentur paulò ante falsificationes quas probavi superius à seipsis commissas. Altiori mentis acie perpendite quæ jam vobis sum repræsentaturus.

Videtis prima Biblia Genevensia impressa usque ad annum 1540 aut 1550, per ministros vestros judicata multis scaturire erroribus. Idem agnoscunt in secundâ traductione; idem in tertiâ, nec certi sunt quòd in hac ultimâ non aberraverint à suâ *regulâ omnis veritatis* quæ sunt Biblia. Igitur ipsorum *regula omnis veritatis* tortuosa erat, à primâ ipsorum rebellione usque ad an. 1550, et ab hoc anno usque ad an. 1556, et ab hoc tempore usque ad an. 1605.

Obliquâ eorum regulâ existente, non erat possibile quin fides quæ ei adhibebatur, etiam fuerit obliqua: nam aut perfectè tunc fidem adhibebant huic tortuosæ regulæ, aut non; si non adhibebant, abnegabant articulum suum 5, qui eos obligat *ad res omnes dirigendas et examinandas juxta hanc regulam*, et ad id tantum recipiendum, quod in eâ habetur. Et quæ alia esset regula, secundum quam judicare possent? regula proprii judicii, regula bella! si perfectè fidem huic regulæ adhibebant, necessariò multis implicabantur erroribus, sicut ipsorum Biblia implicabantur. Hoc luculenter apparet, nam quod regulæ tortuosæ perfectè convertitur, necessariò in aliquâ sui parte obliquum est.

Sic fides fratrum in Christo, qui præcesserunt annum 1550, judicari debet plena multis erroribus, à fratribus in Christo, qui postea prodierunt, qui judicârunt talia esse eorum Biblia; et hi condemnantur tanquàm errantes per eos qui fuerunt anno 1556, et hi ultimi etiam tanquàm illusi ab iis habentur, qui fuerunt anno 1561; denique hi novissimi reprobantur ab iis qui Biblia traductionis Genevensis ultimæ sequuntur, impressa anno 1605.

Argumentum paulò ante productum optimè eos convincit.

Ii etiam ultimi correctores, cùm pro comperto non habeant utrùm in *idiomate linguarum, aut intentione prophetarum et Apostolorum* inieperint, ac proinde incerti sint utrùm *regula sua omnis veritatis* sit tortuosa, et si in varios errores prolapsi sint, ipsis constare non potest fidem suam rectam esse et sine errorum mixtione; nam profitendo quòd articuli eorum non contineant veritatem aliquam, nisi eam ex hâc scaturigine hauriunt, eorundem articulorum certitudinem habere non possunt, nisi cum proportionem quòd certi sint Biblia sua, quibus inmittuntur, bona esse. Sed unde aliàs certitudinem habere possunt? fatentur se certitudinem non habere quòd eorum regula sit recta; igitur certi esse non possunt quòd eorum articuli obliqui non sint et falsi.

Hic etiam valdè observandum est, nimirum quòd secundum articulum 4, religionarii particulares, nobilis aut opifex, obligentur ipsimet fidem suam (nec teneantur se referre ad ministros suos) ordinare secundum Scripturam tanquam *regulam omnis veritatis*. Secundum quam regulam formabunt? Haud dubiè cùm Græcæ linguæ aut Hebraicæ ignari sint, non possunt eam secundum originale continuare, sed secundum translationem aliquam duntaxat. Quam? Eam delineârunt, et delineant ad translationem factam per eos qui stant à suis partibus, et in honore fuerunt, aut nunc sunt; quomodo aliter facerent? Quamobrem necessarium erat ut ii qui ante annum 1550 in vivis erant, fidem suam stabilirent super Bibliis quæ tunc extabant, et qui anno 1550, super suis Bibliis emendatis à multis erroribus, et qui anno 1556, super suis correctis, et qui anno 1561, super suis de novo emendatis, et hæ omnes emendationes semper factæ fuerunt in punctis præcipuis fidei controversæ.

Hoc argumentum ostendit quòd religionarii particulares moderni fidem habere non possint, nisi incertam: nec enim certitudinem habere possunt, quòd regula secundum quam fidem suam ordinare debent (quæ non potest linguâ Græcâ esse aut Hebraicâ, quam non callent, sed translatio aliqua) non sit tortuosa. Et addo quòd eorum Biblia, quæ nunc passim recipiuntur, cùm falsificata sint et depravata in mille locis, ipsi qui originale non intelligunt, et fidem suam fundare debent super

eiusmodi Bibliis, fidem habeant erroribus necessariò permixtam.

Si dicunt se Biblia nostra accepturos pro *regulâ omnis veritatis*, dico quòd non intelligendo originale, et in articulo 28, profitendo quòd *pura veritas apud nos in exilium pulsa sit*, certi esse non possunt quòd Biblia nostra recta sint regula. Et quomodo judicabitis Biblia nostra certò recta esse, quæ tantoperè vestris repugnant, quæ bona esse arbitramini? Virtute totius argumenti à me facti, concludo oportere 1º quòd profiteamini fratres vestros in Christo qui ante annum 1605 vixerunt, fidem habuisse erroribus permixtam; 2º quòd concedatis vos non posse fidem habere nisi incertam; 3º quòd ad impossibile obligemini, nimirum ad unam fidem certam, quam vos ipsi stabilitis super translatione quam non potestis vobis polliceri bonam esse; 4º quòd fides complicum vestrorum ab exordio suo mutari debuerit de nundinis in nundinas, et de facto mutata est, *regulâ omnis veritatis* se de nundinis in nundinas mutante.

Fortassis spiritus aliquis sceleratus ministrum aliquem nequam subornabit, et Biblia vestra mutabuntur in primis nundinis, et deinceps fides vestra una cum ipsis. Si nec parti alicui adhæretis, has nundinas expectate.

Ego, ô religionarii, hâc adnotatione finem impono. Vos qui originale non intelligitis, compellimini translationi alicui Bibliorum confidere, de quibus impossibile est ut iudicium feratis: his ita constitutis, quanta stoliditas est antiquæ Vulgari nuntium remittere, quæ antiquior est S. Hieronymi versione, et quæ ab omni antiquitate summoperè venerata est, pro Genevensibus, de quarum infidelitate amplius non potestis ambigere, cùm sibi ita invicem repugnare cernatis?

Harum traductores profitentur se transtulisse *secundum dexteritatem spiritûs et iudicii, se usos fuisse in hoc libertate spiritûs, prout Deo placuit illis spiritum discretionis elargiri, se modum loquendi mutasse*. Et has vobis probavi in omnibus præcipuis punctis fidei depravatas esse, et magis atque magis depravari de nundinis in nundinas. Et cùm judicare non possitis de convenientiâ quam habent Biblia cum Græco et Hebraico, quâ prudentiâ christianâ Genevenses potestis deligere? Et inter has cur potius harum nundinarum quam aliarum? et super illas fidem vestram, et per consequens, salutem vestram, et felicitatem æternam stabilire?

Rursus in articulo 24 Confessionis vestræ profiteamini quod *Purgatorium aliud nihil sit quam ludibrium, procedens ex officinâ Satanæ, à quâ etiam promanarunt confessio auricularis, prohibitiones matrimonii, et ciborum usus*. Idem dicitis de fide nostrâ quoad præsentiam realem et corporalem Jesu Christi. Idem de libero arbitrio, de justificatione ex operibus, de traditionibus, etc., quia, ut dicitis, *nihil horum in Scripturâ reperitur*. Et ut obiter dicam, potior pars Confessionis vestræ ex propositionibus negativis conflatur: *Nullum est Purgatorium; confessio non homini fieri debet, sed soli Deo*, etc. Unicum propositionumstrarum omnium negativarum fundamentum, aliud non est quam hoc: *Nihil credendum, nisi quod in verbo scripto extet. Scriptura de Purgatorio non loquitur, de confessione, etc. Igitur ejusmodi non sunt credenda*. Hoc argumentum latè superius sub examen revocavi, et ostendi propositionem majorem ministrorum cerebro adinventam esse, ac proinde consequentiam non esse recipiendam. Nunc dico vobis amplius: Esto, propositio illa major sit vera, inveniatur in Scripturâ (quod falsum est), si secundum Confessionem vestram fidei progredi velitis, et secundum articulum vestrum 5, quod *Scriptura sit regula omnis veritatis*; non potestis pro certo compertoque habere omnia supradicta figmenta esse, et de illis in Bibliis mentionem non fieri, exempli gratiâ, de Purgatorio, aut de extremâ unctione, etc. Cæterum quando textus videtis, quos pro confirmatione ejusmodi articulorum producimus, per ministros depravatos esse, qui fieri potest, ut vos, qui originale non intelligitis, saltem in dubium non revocetis, quod fortassis in Scripturâ fiat mentio de Purgatorio? Quis certissimè vobis contrarium asseverabit? Idem dico de omnibus aliis punctis, in quibus tot ministrationes falsificationes detexi: haud dubiè pastores vestri non sine causâ hæc loca potius falsificaverunt quam alia; omne genus prudentiæ vos debet suspectos reddere ob has depravationes, et ex consequenti efficere ut in animo hoc dubium concipiatis: *Fortassis Purgatorium in Scripturâ reperitur*, quod augebitur, si attentè consideraveritis textus alios, quos Catholici, post sanctos Patres, proferunt in confirmationem hujus articuli. S. Augustinus in Ps. 37, probat per S. Paulum 1 Cor. c. 3, v. 13, et in libro quem de hoc subjecto conscripsit, cujus titulus est: *De Curâ pro mortuis agendâ*. Postquam per traditionem et modum

aliud ostenderit, etiam illud probat per 2 Machabæorum, c. 12, v. 39. S. Cyprianus in suo Epistolarum libro, Epistolâ 2, confirmat per S. Matth. cap. 5, v. 25, et S. Luc. cap. 12, v. 58, omnes alii Patres in eandem sententiam concurrunt, et per jam dictos textus probant, et per plures alios consimiles. Quomodo fieri potest, ut cum vobis hos omnes textus ob oculos ponitis, saltem in animo dubium aliquod non concipiatis: *Fortassis Purgatorium in Scripturâ docetur*? Nescio qui fieri possit, ut homo cui sapientiæ granum inest, saltem hoc illi in dubium non veniat. Dubium hoc habetis, certi esse non potestis quod *Purgatorium sit ludibrium*, sed necesse est dicatis: *Fortassis est Purgatorium unum*. Quod dum facitis, non facitis id ad quod articulus vester 24 vos obligat, nimirum ut tanquam articulum fidei credatis quod *Purgatorium sit ludibrium*, et per consequens non amplius statis à partibus religionarii, qui jam dictam Confessionem fidei profitetur.

Quod si dixeritis: *Mihi nihil eorum credendum est, quæ in Scripturâ obscura ponuntur, quis vobis pro regula omnis veritatis dedit Scripturam clarè loquentem?* et quod licitum sit credere illud esse *Satanæ ludibrium*, quod docet, licet obscure? sic fides sanctæ Trinitatis esset illusio procedens ex officinâ Satanæ; nam non evidentius in Scripturâ proponitur quam *Purgatorium*.

Quod de propositione hac vestrâ negativâ in medium attuli, etiam dico de aliis vestris negativis: *Non oportet sacerdoti confiteri; non est sacramentum extremæ unctionis; Jesus Christus non est corporaliter sub elementis corruptibilibus panis et vini; non ex operibus fidei christianæ justificamur, non sunt traditiones agnoscendæ*, etc., et de compluribus articulis Confessionis vestræ, qui ferè omnes sunt negativi.

Item allatum argumentum probat, vos certos esse non posse, quod in Scripturâ sanctâ non inveniatur, nec consequenter, pro comperto habere. Et ideò, quod sine stoliditate non possitis Confessionem vestram fidei, et partem religionariam, quæ in Galliâ viget, tenere, sed quod propriam religionem debeatis vobis excitare, templa ædificare, novos ministros constituere non minùs in doctrinâ cum iis qui in Galliâ tolerantur discrepantes, quam cum Catholicis.

CONCLUSIO,

Disputationis hujus summam complectens.

Pro conclusione, summam hujus methodi et libelli hoc syllogismo complector; hæc pars adversa calumniatrix est, falsa accusatrix, judex iniqua, rea millionis enormissimorum criminum læsæ majestatis divinæ et humanæ (et quisquis ei sese associat). Venditat se modo extraordinario à Deo missam esse, ad erigendam Ecclesiam, per purum verbum Scripturæ sanctæ; Ecclesiam accusat; dicit eam omni superstitione et idololatriâ deformari; eandem condemnat; et, quod magis est, hanc sententiam executioni mandans, compilationibus, incendiis, jugulationibus omnia depopulatur, statum instituit particularem, præliis decernat, etc. Et tamen nec errores nostros prætenso potest ostendere, nec articulos suos comprobare, vel per purum verbum, vel per consequentias evidentes et necessarias ex ipso deductas.

Pars religionaria dicit, se missam esse à Deo modo extraordinario, ad reformandam Ecclesiam per purum Dei verbum, prout patet ex articulis 36 et 5 Confessionis fidei ipsius. Et hinc pronuntiat nos superstitionibus et idololatriis plenos, articulo suo 28. In hujus sententiæ executione, diripit ecclesias nostras, sacerdotes contrucidat, in Galliâ quinque committit certamina, etc., ut manifestum est. Et tamen dicta pars errores nostros prætenso non potest demonstrare, nec aliquem articulorum suorum justificare, neque per purum verbum Bibliorum, etiam secundum traductionem Genevensis, neque per consequentias evidentes et necessarias ex puro verbo decerptas, sicut quinque capita priora hujus libelli fidem faciunt. Omne confirmatur ex eo quòd (res observatione dignissima) ministri Biblia sua depravârunt in omnibus præcipuis fidei punctis controversis. (Biblia hoc modo falsificata esse, probavi capite ultimo.) Sed per tot corruptiones, plura habemus loca in eorum Bibliis quæ articulos nostros comprobant, suosque condemnant, sicut liquidò constat ex capite 6. Igitur pars religionaria calumniatrix est, accusatrix falsa, judex iniqua, rea millionum criminum, etc.

Quid vobis, domini religionarii, pro fidei vestræ fundamento superest? Quid sunt hi omnes articuli nostri et fidei vestræ Confessio? Congeries opinionum imaginativarum, quæ cerebris vagis et rebellibus quorundam apo-

statarum et ministrorum turbulentorum, excogitatae fuerunt.

Ut his adhærescatis phantasmatis, nuntium remittitis antiquitati, conciliis, decretis, arrestis, miraculis, etc. Quid responsi Deo dabitis in die illo assensionum reformandarum? Attento, ô domini, spiritu, et ab omni passione libero vos, qui coram Deo; et ante ejus tribunal manifestari debetis, perpendite syllogismum hujus summarii, et deductionem, ac ipsius probationem in hoc toto parvo libello comprehensam. Sine verâ fide salus vobis non potest obtingere.

Substantiam ejus, quod in primo hujus libelli capite continetur, accepi à piæ memoriæ R. P. Gontero, insigni illo venatore, auctore et inventore hujus methodi, quæ tantæ efficacitatis est, et tantæ facilitatis ad venandum per purum verbum scriptum, etiam versionis Genevensis. Aliâ in disputationibus, quæ contra ministros illi crebræ fuerunt, non utebatur, ratus hanc omnium optimam esse. Hâc methodo pastores Ecclesiarum prætensarum Diepensium, Cadomiensium, Sedavensium, etc., confudit, et ad fugam capessendam compulit, quibus nullâ ratione permittebat, ut in puncto aliquo controverso, per consequentiam agerent, quam dicebant se velle deducere ex Scripturâ, quin prius sigillo subsignarent, quòd contra nos agere non possent per purum verbum scriptum. At hoc nunquàm ausi fuerunt facere, non ignorantes, quantum damni in omnes eorum partiaros ex hâc confessione posset irrepere.

Adversarii nostri cernentes se premi per hunc strenuum athletam, et compelli ad propugnaculum suum puri verbi scripti deserendum, ad instar vulpium, in antra consequentiarum quarundam, quas ex puro verbo deducere pollicentur, transfugerant, et vulpinâ fraude utentes, volunt ut istæ consequentiæ pro verbis sanctæ Scripturæ recipiantur; ad minus eandem volunt vim habeant, quam habet Scriptura.

Principalis in hoc opusculo intentio non est, ut eos hoc ultimo subterfugio deturbem, et modum præscribam, quo quisque idem facere valeat. Præscribo cap. 2 et 3 hunc modum, æquè facilem ac solidum. *Facilem* reddere volui, ut in praxim etiam ab iis possit assumi, qui in theologiâ non sunt versati; *solidum*, ut etiam à doctioribus recipiatur, quem agnoscent ad theologiæ subtiliorem methodum concinnatum esse, quam scholasticam vocitant, ac

secundum ipsius leges severiores examinatum; quamobrem eum prorsus judicabunt inflexibilem.

Hunc scribens libellum, plures, hoc subiecto, feci academias in duobus collegiis celebrioribus, quæ in Galliâ habeamus (in quæ me inter prædicationes Adventus et Quadragesimæ recepi), tum ut plures in hoc agone spiritali instruerem, tum ut disputationibus hoc exactius redderem; hujus vim ministris Ambianensibus luculenter ostendi, præsentibus illustrissimo duce Longevillano, ejus nobilitate, ac plus minus 200 personis, in medio civitatis capitalis Picardiæ. Subjectum erat SS. Altaris sacramentum, per sola Genevensia Biblia. Disputatio tribus continuis diebus transacta. In primo effeci ut minister renunciaret omnibus Bibliorum textibus, etiam versionis Genevensis. Secundo die illum mutum reddidi in consequentiis suis, horæ dimidiæ spatio. Et tertio in fugam se conjecit cum alio ministro accersito, qui venerat nocte præcedenti, ut muto succurreret. Omnia acta sunt præsentem tam nobili et tantâ hominum coronâ, et subsignata per personas tam fide dignas, quæ etiam ibidem aderant, ut ipsemet adversarius, quodam scripto suo præcipua eorum, quæ scripsi, fateatur. Iteratæ collationis hujus impressiones, ut præcipuis Galliæ civitatibus

factæ, eam admodum celebrem reddiderunt; hoc non aliam ob causam dico, quàm ut hoc facto vim hujus methodi omnibus reddam perspicuam. Ego me offero ad ejus efficacitatem integram demonstrandam, omnibus ministris cujuscumque illi generis, et qualescumque illi fuerint, et in quanto voluerint numero, ac quaecumque materiam elegerint, modò mihi collum submittere non renuant. Obligo, inquam, me ad reducendum eos in eosdem terminos, in quos ministrum Hucherum reduxi. Et quod majus est, omni promitto Catholico, modò armorum horum usum habeat, quòd nullo negotio idem sit factururus. Ego, finitâ jam dictâ disputatione, pollicitus sum quòd junior omnium regentium collegii nostri Ambianensis, ad ejusmodi angustias reducturus esset miserum prædictum pastorem, ad quas ego eum deduxeram, modò plus minus unius horæ spatium concederetur, ut eum hunc venandi modum docerem, et modum excogitaret, quo fugitivus minister de integro in arenam descenderet.

Libellus iste quemcumque, præcipuè si philosophicis studiis incubuerit, capacem exiguo tempore reddere potest, ut feliciter hoc modo venari queat. Hanc methodum in eude limâque recudi volui, omnibus ut fieret communis. Principale propositum meum agnoscitis.

MONITUM.

Postquàm in quarto nostri Theologiæ Coursus volumine monuimus visum esse egregiis quibusdam professoribus haud sat integrè vindicatas sanctæ sedis partes, editâ tantum fratrum Ballerini elucubratione de *primatu summorum Pontificum*, sollicito animo illud à nobis præstitum, ut ipsorum votis ac consilio satisfaceret, ideòque Gallicanum Regnier de Ecclesiâ tractatum opere altero Petitdidier de *infallibilitate summorum Pontificum* ultramontano sensu mitigavimus, ac per modum compensationis correximus. Illâ verò animi nostri obsequentiam efficere non potuimus ut omnes æquè gratos haberemus; nam alii pro aliâ opinione decertantes, adversariorum placitis ni-

mis delatum à nobis arbitrati sunt. Omnium igitur desideriis, quantum fieri potest, indulgentes, præsertimque servaturi promissam à studio partium abalienationem, Theologi cujusdam ingenio non minus quàm animi moderatione commendandi laborem subjecimus. Nec plus equidem quàm par est Gallicanorum principiis addictum lectores invenient; neminem verò novimus qui Gallicanas opiniones auspicatò magis, necnon verbis ad sibi devinciendos adversarios accommodatioribus unquam enuntiaverit. Et hæc nostra fiducia, animique intentum, inde pacem omnibus ac charitatem inter unius corporis membra nascituram. Nunc loquatur eximius dissertationis auctor.

DE CONTROVERSIIS INTER CATHOLICOS AGITATIS, CIRCA AUCTORITATEM SUMMI PONTIFICIS (1).

Nostrum non est dirimere controversias quas theologi in scholis catholicis movent, de auctoritate sedis Apostolicæ; hanc curam sibi assumant alii doctiores; nobis, ne videantur Editores promissis datis et scopo intento deesse, hoc unum sufficere arbitramur, scilicet limites quibus continetur hæc controversia exponere, et quousque conciliari possint sententiæ discrepantes.

Dissidia exorta inter Gallicanos et Ultramontanos de auctoritate summi pontificis, non attentant dogma catholicum, seu prærogativas sanctæ sedis, quas Ecclesia definivit, sed pro objecto tantum habent opiniones theologicas discussas in famoso conventu cleri Gallicani, anno 1682, quædam consecraria primatus sedis Apostolicæ, de quibus hactenus lis est, cum nondum de iis quidquam determinare pro opportuno habuerit Ecclesia.

Theologos catholicos in hac materiâ de dogmate esse concordēs clariùs constat quàm ut quis de eâ re dubitare possit, qui eorum scripta sedulò legerit, et non sit prorsus alienus ab scholarum placitis; nullus est ex omnibus theologis quos possumus annumerare inter Gallicanos et Ultramontanos, qui non doceat summo Pontifici competere, ex divinâ Christi institutione, primatum honoris et jurisdictionis, et qui non fateatur vi hujus jurisdictionis Ecclesiam Romanam esse centrum unitatis catholicæ, matrem ac magistram omnium Ecclesiarum; cætera autem quæ ex illis principiis ulteriùs sequuntur, doctores,

(1) In hac dissertatione duos inprimis consulimus auctores qui summâ prudentiæ ac moderaminis laude in hoc incubuerunt, ut Gallicanorum simul et Ultramontanorum diversas conciliarent opiniones, quod quidem, nostrâ sententiâ, sat feliciter præstiterunt, alter in libro cui titulus: *Nouveaux opuscules de Fleury*, cum præfatione ac notis D. Emery, S. Sulpitii superioris; posterior verò in opere inscripto: *Revue de Fénelon*, quod legere est operum Fenelonii tom. 23, edit. Versall. Et hæc quidem opera laud parum nobis profuere: cum verò intra congruos laboris sui limites auctores supra dicti nimium restringerentur, è re nostrâ visum est, lectorumque placitis simul ac utilitati magis accommodatum, arduam hanc quæstionem altius inspicere ac modo generaliiori tractare.

illâsâ fide, in sensu diverso exponunt, nec suas sententias ut fidei articulos tuentur, nec iis contradicentes pro hæreticis habent.

Duos præ cæteris celebriores theologos citare satis erit, Bossuetium et Fenelonium, qui etsi diversimodè opinati fuerint, in eo tamen sunt concordēs, quòd fidei integritas nihil lædatur in alterutrâ parte. Quid de hoc sentiat Bossuetius, nulli dubio subjacere sinat dissertatio prævia Defensionis Declarationis, quæ inscripta est: *Gallia orthodoxa*; §§ 6 et 10, testatur longè alienissimum fuisse à mente cleri Gallicani, ut decretum conderet in comitiis anni 1682, sed sibi tantum proposuisse eam opinionem tanquam potiore adoptare, quæ in quatuor articulis consignatur, « opinionem sanè, ait illustrissimus auctor, non catholicæ fidei formulam, quæ animos constringeret.... Sanè præsules ab initio Declarationis memorantur Ecclesiæ Gallicanæ decreta: an decreta de fide, ad quæ sub animarum periculo constringantur? de his ne verbum quidem: decreta dixerunt, notissimis vocibus, priscam et inolitam, id est, consuetam in his partibus sententiam, non fidem quâ omnes tenerentur. » Hoc confirmat per ipsammet historiam hujusce conventus, quam apprimè noverat, et præsertim per habitam in eo orationem ab archiepiscopo Cameracensi, D. de Brias, cui omnes præsules assenserunt.

Ex adversâ parte, Fenelonius, quamvis non adhæreret opinionibus quas propugnauerat episcopus Meldensis, tamen agnoscebat in eâ materiâ non agi de fide, sed de sentiitiis quas Ecclesia scholasticis permittit disputationibus. Illud probant plurimæ ad cardinales Gabrielli et Fabroni Epistolæ, quæ sub formâ appendicis dissertationi de auctoritate R. Pontificis editæ sunt in vol. 2 operum Fenelonii, edit. Versall. In his Epistolis, et præsertim in primâ, respondet quibusdam Italis sibi et cæteris præsulibus Galliarum exprobrantibus quòd omisissent invocare Papæ infallibilitatem in suis mandatis pastoralibus contra *casum conscientiæ*. Eâ occasione observat, ad rectè stabiliendum dogma catholicum contra novatores, omninò semovendas esse quæstiones

quarum libera discussio in scholis permittitur.

« Pace vestrâ dixerim, scribebat ad em. card.
« Gabrielli, et summo cum honore Ecclesiæ
« matris, quam totis visceribus, quoad spiram
« vero, amare, colere, venerari, singulari obsequio
« sequi prosequi certum est, nullo hactenus
« cujusquam vel concilii, vel pontificis decreto
« definitum fuit Papam esse infallibilem. »

Innumeros theologos eodem sensu asserere operosum non foret, si postularet necessitas; sed illud supervacaneum arbitramur (1): omnes nōrunt quā summo omnium Catholicorum plausu prodierit opusculum sub eo titulo: *Exposition de la foi catholique*, auctore Bossuetio. In eo dūm recensentur diligentissimè singula fidei dogmata adversus hæreticos, altum silentium servatur de infallibilitate S. Pontificis, et cæteris prærogativis in controversiam adductis; imò hæc indirectè expunguntur è numero dogmatum, dūm asseritur sufficere Catholicis ut agnoscant Papam esse caput pastorum, sedem verò Apostolicam unitatis sive communionis centrum. En auctoris verba: « Nous reconnaissons cette même primauté
« dans les successeurs du prince des Apôtres,
« auxquels on doit, pour cette raison, la soumission et l'obéissance que les saints conciles
« et les saints Pères ont toujours enseignées à
« tous les fidèles. Quant aux choses dont on
« dispute dans les écoles, quoique les ministres
« ne cessent de les alléguer pour rendre cette
« puissance odieuse, il n'est pas nécessaire
« d'en parler ici, puisqu'elles ne sont pas de la
« foi catholique: il suffit de reconnaître un
« chef établi de Dieu, pour conduire tout le
« troupeau dans ses voies, ce que feront tous
« jours volontiers ceux qui aiment la concorde
« des frères et l'unanimité ecclésiastique. » (*Exposition*, n° 21.) Procul dubio si Ultramontani de fide certarent cum Gallicanis, grande fuisset piaculum in eā Expositione silentio prætermittere infallibilitatem R. Pontificis, illius superioritatem in concilia generalia, et catholici doctores, imò ipsa sancta sedes non tam impensissimè favisset huic libello Bossuetii, de quo Innocentius XI in suo ad auctorem Brevi dicebat: « Non solū à nobis commendari,
« sed ab omnibus legi atque in pretio haberi
« meretur; » et occasione secundæ editionis in altero Brevi: « Libenti animo confirmamus

« uberes laudes quas tibi de præclaro opere
« meritò tribuimus, et susceptas spes copiosi
« fructus exinde in Ecclesiam profecturi. »

Constat proinde, illâ fide, disputari posse de consecrariis primatū pontificii, de quibus lis est Ultramontanis cum Gallicanis, unde gravi animadversione digni sunt qui ultimis hisce temporibus, duce D. de Lamennais, eò usque temeritatis processerunt, ut non dubitaverint, errores circa fidem, hæresim, infanda dogmata suis adversariis imputare, et totam Gallicanam Ecclesiam commovere, perindè ac si ageretur de fide; quinimò actum foret de ipsâ Religione christianâ, et induendus foret nescio qualis atheismus, ut aiebant, nisi abjuraretur doctrina in quatuor articulis consignata. (*De la Religion dans ses rapports avec l'ordre civil; Mémorial catholique*, etc.) Hæc indigna certè viro theologo, mentis præjudicia, et non levem ignorantiam doctrinæ ecclesiasticæ arguunt.

Opponi forsitan posset, sententiam faventem sedi Apostolicæ necessariò sequi ex principiis quæ omnes admittunt ut totidem dogmata fidei definita à sacris conciliis, et præsertim à Florentinâ synodo; insuper Declarationem cleri Gallicani, datam in conventu anni 1682, non semel fuisse à sanctâ sede proscriptam. Sed ad hæc facilis responsio. Ad primum dicemus: Doctrina seu propositio non est de fide, nisi sit immediatè revelata explicitè vel implicitè; si desit immediata hæc revelatio, erit certa certitudine theologicâ, à quâ recedere nemo potest quin notam vel censuram mereatur, quando Ecclesia declaraverit hanc propositionem esse cum principiis connexam, adeò ut omnis via legitima disputandi fidelibus intercludatur: jam verò propugnari non potest, Deum immediatè revelâsse ea de quibus in præsentia agitur; hoc nemo sanè edixerit; quòd si velint Ultramontani saltem sua placita esse connexa cum veritatibus revelatis, et prærogativas quas sanctæ sedi proprias agnoscunt, esse consecraria legitimo ratiocinio deducta ex Evangelico textu necnon ex decretis conciliorum, quæstio erit utrū illa ipsamet connexio conclusionum cum præmissis ab Ecclesiâ declararetur, an sit adeò certa ut inuri debeat censurâ qui eam non agnoscit; quis summus pontifex, quodnam concilium, qualeve decretum Ecclesiæ, ademit theologis libertatem inter se disputandi de legitimitate horum consecratorum? Nihil hujusmodi occurrit in monumentis Ecclesiæ. Non reperitur talis de-

(1) Vid. La Hogue, tract. de Ecclesiâ; Walemburgenses, de Controversiis, Theologiæ Cursus completi vol. 1; Veronium, de Regulâ fidei, ibid.; Bossuetium, Gall. orthod., etc.....

terminatio in actis pontificiis contra Declarationem cleri Gallicani. Innocentius XI, per litteras in formâ Brevis datas, rescidit quæ in cleri conventu peracta fuerant. Alexander VIII, Innocentii successor, constitutione solemniori quæ incipit : *Inter multiplices*, eandem Declarationem rursus annullavit et irritam omni-que effectu omninò vacuum decrevit; sed dùm in comitiorum acta animadvertit, nihil de ipsomet objecto Declarationis pronuntiat, vel aliquid Gallis contra fidem imputat, ut patet cuicumque qui eam protestationem attentè legit et expendit. Si quid hæreticum, si quid schismaticum docuissent Gallicani præsules, Alexander VIII non prætermisisset tam gravem accusationis partem; imò, ut observat Bossuetius, non studiosè evitasset omnes quæ doctrinis erroneis ac perversis inuri solent, notas. (Gall. orthod. § 10.) Decretum igitur summi Pontificis non ipsam doctrinam attingit, proscribit, sed Declarationem præsum, quam meritò quidem improbat et irritam decernit, quia etsi in mente cleri non esset decretum de fide, tamen cùm pertineat ad juris divini interpretationem, speciem decreti habet, quod inconsultâ et contemptâ sedis Apostolicæ auctoritate, ferre visus est actu solemnî, in materiis de quibus nec etiam pertractare in comitiis publicis debuisset.

His in antecessum missis, quibus præcaveatur præjudicium, unitati catholicæ offensum, eorum qui putent decertari de fide ab Ultramontanis contra Gallicanos, præcipua puncta controversiæ obiter percurremus, exponendo in quo omnes convenire debeant, et quousque concilientur sententiæ discrepantes, si stetur intra terminos ab auctoribus utriusque partis doctissimis et maximè moderatis, assignatos. Dicendum erit 1° de infallibilitate summi Pontificis; 2° de illius superioritate in concilia; 3° de independentiâ regum, seu potestatum secularium, in ordine temporali; 4° de libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ. In his quatuor est summa controversiarum.

§ 1. De infallibilitate S. Pontificis.

Præcipuum disputationum punctum est infallibilitas in docendo, quam Ultramontani volunt esse consecrarium certum promissionis divinæ factæ S. Petro et illius successoribus, dùm hoc inerrantiæ privilegium Gallicani sustinent competere solùm unanimi episcoporum consensui, sive in conciliis œcumenicis, sive extra concilia, quando, dispersi per provin-

cias, adhærent definitionibus sedis Apostolicæ.

Hæc evidenter sunt contradictoria; attamen non tantum est discrimen quantum primo intuitu apparet, si ritè intelligantur placita utriusque partis, et in ordine ad praxim eadem ferè est omnium agendi ratio, si ament unitatem catholicam, nec transilient metas quas probati doctores et vera theologiæ principia statuunt. 1° Ultramontani hæc duo admittere debent quæ reapse communiter satis admissa videntur à plerisque : 1° S. Pontificem ut doctorem privatum errare posse; 2° definitionem, seu constitutionem à S. Pontifice etiam ex cathedrâ docente editam, non esse perfectam et omnimodam regulam fidei catholicæ, usquedùm accesserit consensus episcoporum.

Quòd S. Pontifex ut doctor privatus errare possit, à nemine negari potest, cùm nulla sit divina promissio quæ attribuat privilegium personale infallibilitatis pontifici; re quidem verâ, Christus committendo Petro et Petri successoribus regimen Ecclesiæ universalis, et eum constituendo centrum unitatis, omnium Christianorum doctorem, eximia ei dona contulit, et specialem assistentiam spondit; sed hæc non hominem privatum spectant, sub quo respectu persona pontificis non est fundamentum Ecclesiæ. Hinc communius admittitur, nec etiam repugnare quominus Papa sit hæreticus, eò quòd hæresis nihil addat errori in materiâ fidei nisi contumaciam, et non magis repugnet aliquem contumaci animo errori adhærere, quàm in ipsum errorem incidere, si speciali auxilio non suffulciatur; hoc tamen nec hucusque accidit, nec in futurum unquàm eventurum speramus, pro suavi Dei providentiâ, quæ à fidelibus removebit hoc scandalum. (Vid. Bellarminum de S. Pontifice lib. 2, cap. 3, n. 13; lib. 4, cap. 2, n. 7, 10; ibi referendo acta VIII synodi, in quibus agitur de Papâ Honorio, addit : « Negare non possumus quin « Adrianus cum Romano concilio, imò et tota « synodus generalis senserit, in causâ hæresis, « posse Romanum Pontificem judicari. »)

Secundum punctum non minùs admittendum est ab omnibus, scilicet, perfectam et ultimam fidei regulam non in solius Pontificis decretis reponendam, sed in consensu episcoporum cum Pontifice Romano. Etenim supra ostensum est non esse dogma fidei catholicæ quòd S. Pontifex gaudeat infallibilitatis dono, etiam dùm solemnes dat definitiones; atqui decreta quæ emanant ab auctoritate cujus infallibilitas non certa est certitudine fidei ca-

tholicæ, non possunt induere naturam regulæ fidei, ut apertum est; insuper talis esse debet regula ultima fidei, quam omnes agnoscere teneantur, ut fas non sit ab eâ recedere, quin disrumpatur unitas, et in hæresim ac schisma prolabantur refragantes; nihil quippe magis fundamentale et ab omni controversiâ alienum esse debet, quàm tribunal supremum, quo lites et dubitationes terminantur, et fidei integritas contra novatores servatur; igitur cùm scholis catholicis permittantur disputationes de infallibilitate S. Pontificis, et plures tum episcopi tum sacerdotes in Galliis renuerint agnoscere hanc regulam, licet conjuncti remanerent communione sanctæ sedis et cæterarum Ecclesiarum, concludere omnes debent regulam ultimam fidei catholicæ reponendam esse solum in consensu Ecclesiæ universalis, seu majoris partis episcoporum cum Romano Pontifice. Possunt quidem Ultramontani habere veluti certam infallibilitatem Pontificis, imò et fidei theologicæ seu divinæ huic puncto adhærere, si persuasi sint hoc in revelatione Christi implicite includi; sed ulterius non progrediantur: nam præter divinam revelationem, requiritur insuper ad constituendum punctum quoddam inter fidei catholicæ dogmata, ut illa revelatio proponatur ab Ecclesiâ seu formali definitione, seu symbolis, seu disciplinâ quæ inureret notam et pœnas hæreseos eis qui ab eo recederent. « Auctores, » inquit Suaresius, solent distinguere inter « fidem catholicam et fidem theologicam. » Fides catholica dicitur, doctrina illa quæ « toti Ecclesiæ universali credenda proponitur.... Fides autem theologica continet « quidquid à Deo revelatum fuerit, etiamsi ad « communem Ecclesiæ doctrinam non pertineat. » Vid. Veron., *Regula fidei*, cap. 1, § 4.

2º Gallicani admittere debent hæc tria: primum, sanctam sedem esse indefectibilem in fide; secundum, gravissimam esse auctoritatem S. Pontificis aliquid circa fidem determinantis, et illius decreta ad omnes et singulas Ecclesias pertinere; tertium, hæc eadem decreta per se omnes fideles obligare ad aliquem consensum internum, seu mentis obsequium.

Indefectibilitas in fide in eo consistit quòd sedes Romana, etsi erraret aliquis pontifex, nunquàm posset ab unitate catholicâ avelli per hanc pertinaciam quæ est propria hæresis indoles. Hujus indefectibilitatis privilegium singulare fundatur divinis promissis et ipsamet

constitutione Ecclesiæ. Christus pollicitus est fidem Petri nunquàm esse defecturam, et eum in personâ successorum qui ad usque finem seculi illius locum tenebunt, voluit esse fundamentum Ecclesiæ, centrum unitatis, patrem et doctorem omnium fidelium quos veluti gregem sibi commissum pascere debet doctrinâ evangelicâ; ergo quod accidit miserabiliter aliis Ecclesiis, ut sedi Alexandrinæ, Constantinopolitanæ, quæ fidem amiserunt, hoc ab Ecclesiâ Romanâ Christus semper malum repellat; Petrus vivet usque ad consummationem mundi, et fideles reget in suis successoribus. Hæc est fides catholica et signum constans unitatis pro variis Ecclesiis privatis. Traditio aliud non assignat quàm communionem fidei cum sede Apostolicâ, cui, ut verbis Bossuetii utamur, promissum est eam semper fore non solum unam ex catholicis Ecclesiis, sed primam omnium catholicarum, ita ut sit æternum fundamentum, caput atque centrum catholicitatis ad confirmandos fratres. Hanc doctrinam, quam in conventu cleri anni 1682 fidenter tuitus est Bossuetius, contra quosdam præsules, solemniter probatam fecit in primâ parte orationis de Unitate Ecclesiæ Gallicanæ, quam meritò habere possumus veluti documentum fidei Ecclesiæ Gallicanæ; en verba oratoris: « L'Église Romaine, enseignée par S. Pierre « et ses successeurs, ne connaît point d'hérésie..... Les hérésies ont pu y passer, « mais non pas y prendre racine: ainsi l'Église Romaine est toujours vierge; la foi « Romaine est toujours la foi de l'Église; on « croit toujours ce que l'on a cru; la même « voix retentit partout, et Pierre demeure, « dans ses successeurs, le fondement des fidèles. C'est Jésus-Christ qui l'a dit, et le « ciel et la terre passeront plutôt que sa parole. »

Independentem à prærogativâ indefectibilitatis quâ sedes Romana præeminet cæteris Ecclesiis privatis, quæcumque sint, ipsa decreta singulorum pontificum, gravissimam sibi auctoritatem conciliant, pro dignitate suæ sedis, et speciali auxilio quo Spiritus sanctus ipsis providet. « Omnes, ait Veronius, « concedunt, gravis esse auctoritatis quod à « pontifice tantæ sedis docetur, etiam cum « solo concilio privato, et privatim solum « rescribente aliquot episcopis; gravioris, « quod cum concilio provinciali; gravissimæ « quod ex cathedrâ, toti Ecclesiæ illud proponendo, sive cum concilio privato, sive in

« concilio provinciali, temerariumque est à sic
« pronuntiatis discedere. » (De Regulâ fidei
cap. 1, § 4, n. 2.) Hanc auctoritatem in nego-
tio fidei exprimebat clerus Gallicanus in quarto
articulo suæ Declarationis, dicendo in fidei
quæstionibus, *præcipuas summi Pontificis esse
partes, ejusque decreta ad omnes et singulas
Ecclesias pertinere*. Auctoritas illa adeò gravis,
quæ tantam reverentiam conciliat decretis
solemnibus Papæ, et sin absolutam infallibilita-
tem, ad minus moralem certitudinem iner-
rantia, fatentibus ipsis Gallicanis peritioribus,
fundatur, ut modò insinuatum est, monu-
mentis traditionis, dotibus inhærentibus san-
ctæ sedi; argumentis, uno verbo, Ultramon-
tanorum, quæ ab adversariis solvi nullatenus
possunt, quin saltem fateri cogantur tantum
esse pondus constitutionis pontificiæ, ut nihil
gravius supponi possit præter summam et
ineluctabilem auctoritatem decretorum con-
cilio œcumenici. Hæc argumenta cum abundè
explanata legantur apud Ballerinium et Petit-
didier, hic de novo non discutimus.

Ex duobus præcedentibus aliud assertum
sequitur etiam ab omnibus Catholicis admit-
tendum, nempe decreta saltem solemnia Pon-
tificis per se et antequàm innotuerit assensus
episcoporum, omnes obligare ad aliquem con-
sensum internum et obsequium mentis. Hoc
assertum sic exponit Turnelius theologus
scholæ Parisiensis, et placitis Gallicanis addi-
ctus : « Concedimus ultrò definitis à Pontifice
« circa fidem et mores debere fideles interiori
« mentis obsequio acquiescere, nisi aut hypo-
« critæ haberi velint, aut rebelles.... » Et infra:
« Tenentur fideles pontificum de fide consti-
« tutionibus acquiescere etiam mentis obse-
« quio, quanquàm nondùm constet de accep-
« tatione ac consensu Ecclesiarum. » (De Ec-
clesiâ Christi, t. 2, p. 277-285.) (1).

(1) Idem theologus de Ecclesiâ Christi, p. 278,
ut occurrat objectioni quam ex illâ necessitate
obsequii interni Ultramontani moverent contra
systema Gallicanum de fallibilitate S. Pon-
tificis, hæc habet : « Quòd si (quod Deus aver-
« tat!) Pontifex Romanus publicè errorem toti
« Ecclesiæ proponeret, haud dubiè, ut jam
« sæpiùs diximus, errorem non admitteret Ec-
« clesia, sed statim, Deo ita providente, re-
« clamarent ac insurgerent episcopi, ac Ponti-
« fex ipse admonitus-quàm citò errorem revo-
« caret; sicque nunquàm permittet Christus,
« fideles in errorem abduci, consentientibus
« per orbem dispersis episcopis; adeòque nun-
« quàm continget casus, in quo possint privati
« tutâ conscientiâ suum interiorem mentis as-
« sensum pontificis de fide decretis denegare,
« ubi illis accessit Ecclesiæ consensus; qui fortè

Obligationem hujus assensus interni, pos-
semus probare praxi constantissimâ Ecclesiæ;
nam haud semel Romani pontifices pronuntiâ-
runt de fide contra novatores non convocato
concilio generali, ut contra Pelagianismum,
et tamen ubique fideles venerati sunt religioso
mentis obsequio has definitiones, non expec-
tando quoadusque illis constaret de exterarum
regionum assensu. Sed quorsùm hæc extranea?
habemus in Galliis nostris exempla maximè
memoratu digna, et quæ explicant sensum quo
clerus Gallicanus ipse interpretatur doctrinam
evangelicam de obedientiâ summo pastori
præstandâ.

Quid actum sit occasione Quietismi, nemi-
nem latet. Vixdùm in Galliis introductum est
Breve Innocentii XII, quo proscribebantur
variæ propositiones libri Fenelonii : *Explica-
tion des maximes des saints*, Fenelonius, tum
Cameracensis archiepiscopus, se publicè et
absque ullâ restrictione submitit judicio san-
ctæ Sedis, non solùm antequàm acceptatum
esset ab Ecclesiâ universali, sed dùm ne à Gal-
licanis quidem episcopis adoptatum. Hæc tam
prompta obedientia nullatenus tunc visa est
contradicens principiis cleri Gallicani et Bos-
suetii de infallibilitate S. Pontificis. Omnes è
contra, in Galliis sicut apud externos, omnes,
inquam, eam summis laudibus extulerunt;
ipsemet Bossuetius res gestas in negotio Que-
tismi referens in comitiis cleri quæ habita sunt
anno 1700, de eâ obedientiâ locutus, dixit,
esse *naturalem effectum humilitatis christianæ
et ecclesiasticæ subordinationis*.

Iisdem principiis, eâdem viâ semper inces-
sit clerus Gallicanus, tum ante, tum post fa-
mosam anni 1682 Declarationem, quando
prodierunt constitutiones pontificales contra
Jansenismum. Datis et promulgatis de fide de-
cretis, præsules festinanter et suum præsti-
terunt filiale obsequium, et à fidelibus suo
pastorali regimini subditis eamdem submis-
sionem petiére, non expectatâ adhæsione epi-

« si non accederet, ac reclamarent episcopi,
« certum esset falsæ et erroneæ definitionis
« argumentum, cui propterea obsequi ex animo
« fideles non tenerentur. Sed vanam et inuti-
« lem esse hanc hypothesim, spem certam fa-
« cere videtur experientia septemdecim secu-
« lorum : nusquàm enim hactenùs contigit,
« ut aliquod sedis Apostolicæ de fide ac mori-
« bus decretum, ad consultationem episcopo-
« rum, et iis conditionibus factum, quas exigit
« ordo à Christo institutus, erroneum fuerit,
« aut cæterarum Ecclesiarum non habuerit
« consensum. »

scoporum aliarum regionum. Hoc eis constanter visum fuit necessarium et certum consecrarium principii universaliter admissi de primatu sedis Apostolicæ et de lege christianâ, quæ omnes fideles submittit iudicio hujus Ecclesiæ matris et magistræ. Sic anno 1653, præsules nostri ad Innocentium X hæc scribebant, exponentes motiva acceptationis bullæ ab eo pontifice latæ contra quinque propositiones Jansenii : « Eo in negotio illud observatione dignum accidit, ut quemadmodum ad episcoporum Africanorum relationem Innocentius I Pelagianam hæresim damnavit olim, sic ad Gallicanorum episcoporum consultationem hæresim ex adverso Pelagianæ oppositam Innocentius X suâ auctoritate proscripserit. Enimverò vetustæ illius ætatis Ecclesia catholica, solâ cathedræ Petri communione et auctoritate fulta, Pelagianæ hæresis damnationi absque cunctatione subscripsit. Perspectum enim habebat, non solum ex Christi Domini nostri pollicitatione, sed ex actis priorum pontificum et ex anathematismis adversus Apollinarium et Macedonium nondum ab ullâ synodo œcumenicâ damnatos, à Damaso paulò antea jactis, iudicia pro sancientiâ regulâ fidei à summis pontificibus lata, super episcoporum consultatione, divinâ æquè ac summâ per universam Ecclesiam auctoritate niti, cui Christiani omnes ex officio ipsius quoque mentis obsequium præstare tenentur; eâ nos quoque sententiâ ac fide imbuti, Romanæ Ecclesiæ præsentem, quæ in summo pontifice Innocentio X viget, auctoritatem debitâ observantiâ cœdentes, constitutionem divini Numinis instinctu à beatitudine vestrâ conditam, promulgandam curabimus in Ecclesiis ac diocesisibus nostris, atque illius executionem apud fideles populos urgebimus. » (Vid. Collectio iudiciorum D. d'Argentré, t. 3, part. 2, p. 276.)

Hæc est summa doctrinæ Ultramontanorum et Gallicanorum, quæ si penitus inspiciatur, fatendum omnibus erit non tantam esse contrarietatem sententiarum, quanta primo intuitu apparet. Primi agnoscunt Papam ut privatum doctorem esse errori obnoxium, consideratum autem prout publicum doctorem, licet infallibilis sit, non tamen posse suâ solâ auctoritate condere definitiones quæ sint ac haberi debeant veluti articuli *fidei catholicæ*, unde juxta illos plena, perfecta ac ultima regula fidei catholicæ, quam omnes, quò sint Catholici, tenere debeant, cujusque *contrarium*

sit hæreticum et removens à gremio Ecclesiæ, hæc regula solum reperitur in consensu episcoporum cum Romano Pontifice. Ex alterâ parte, Gallicani, licet existiment absolutè fieri posse ut Papa etiam ut doctor publicus erret, attamen fatentur, sedem Romanam esse indefectibilem, unde si quis papa erraret, error ille non diù persisteret; eandem sedem tantâ prærogativâ esse insignitam, ut gravissima sit, ac omnes Ecclesias spectans, auctoritas decretorum quæ à singulis pontificibus eduntur, et tandem hæc decreta omnes Christianos obligare ad aliquem consensum internum, qui sit verum ac sincerum obsequium mentis... Igitur Pontifice ex cathedrâ docente, cuncti fideles incunctanter obtemperant, omnes vocem Petri venerantur et auscultant in doctrinâ illius successoris, cum eo solum discrimine, quòd Ultramontanus se submittit absolutè, veluti veritati fidei theologicæ seu divinæ, dum Gallicanus præstabit obsequium mentis sincerum quidem, sed veluti quodam modo suspensivum, cum morali certitudine quòd Pontifex sanam doctrinam tradiderit, non tamen eam ut fidei dogma sive divinæ sive catholicæ, usquedum constiterit de universalis Ecclesiæ sensu; prior dat obsequium fidei, alter verò obsequium humilitatis et hujus obedientiæ ac ecclesiasticæ subordinationis, quâ inferiores debent audire vocem superioris, eò majori reverentiâ quò excellentior est superioris dignitas, dicente Domino : *Qui vos audit, me audit.*

Punctum istud discriminis, ad quod ultimò videtur reducenda controversia theologorum, non discutiemus, quia nostri non est instituti, nec nostræ exiguitati conveniens, dirimere quæstiones in scholis agitata; hæc tantum obiter notabimus... Cum ea sit forma quâ Christus Dominus suam Ecclesiam instituerit, ut constet capite et membris arctissimè conjunctis, et unio catholica quam pro singulis diebus spondit, in eo consistat quòd pastores, in sede Petri velut in centro uniti remaneant, sua semper erit et capiti et membris gratia, Romano pontifici ut in singulis temporum punctis fungatur munere capitis, membris verò ut ab eo nunquam avellantur. Christus perpetuò docet cum capite et cum membris, cum capite quidem in quo sunt præcipuæ partes, ut ritè doceat cum membris ipsi conjunctis, ut in eâ unione suum officium ritè exequantur; sive ergo audierim vocem S. Pontificis, sive vocem majoris partis episcoporum

primam acceperim, securus incedam; non minus quippe impossibile erit, ut caput à reliquo corpore se avellat, quàm ut membra se à capite separent, ob unitatemquæ in perpetuum et singulis diebus erit vera conditio et signum indubium Ecclesiæ catholicæ.

Antequàm transeamus ad aliud controversiæ punctum, fortassis abs re non erit, nec nostris lectoribus ingratum, subnectere quæ observata sunt à D. Emery, viro maximè erudito et sapientiæ conspicuæ in articulum 4 Declarationis cleri Gallicani; hæc autem sunt verba illius, prout leguntur in opere inscripto : *Nouveaux opuscles de Fleury*, p. 298 : « Nous étonnerons peut-être nos lecteurs en leur disant que le dernier article : *In fidei quoque quæstionibus præcipuas summi Pontificis esse partes, ejusque decreta ad omnes et singulas Ecclesias pertinere, nec tamen irreformabile esse judicium, nisi Ecclesiæ consensus accesserit*; que cet article, celui qui tient le plus à cœur aux étrangers, et qui est véritablement le plus important de tous, ne touche point à l'opinion de l'infailibilité du Pape, et la laisse en son entier; que le clergé de France, mettant à l'écart cette question de l'infailibilité, dont on dispute dans les écoles, et se proposant de prescrire des règles de pratique, a voulu seulement établir en principe, que le consentement de l'Eglise est nécessaire pour que les décrets du Pape soient entièrement règles de foi; qu'en cela il est d'accord avec les défenseurs les plus habiles de l'infailibilité du Pape, que le docteur Duval, si distingué parmi eux, enseigne en propres termes, et prouve que le décret du Pontife Romain n'est pas de foi, par cela seul qu'il est émané de lui; qu'il ne l'est que lorsque l'Eglise universelle l'accepte; qu'en faisant ces observations, nous ne faisons que dévoiler le secret, ou développer le véritable sens du quatrième article; que cet article pourrait en rigueur subsister et se concilier avec l'opinion de l'infailibilité du Pape parlant *ex cathedrâ*; qu'il ne s'agit que d'appliquer aux décisions pontificales *ex cathedrâ* ce qui est vrai des conciles œcuméniques, et de dire qu'ainsi que les Catholiques, qui croient tous que les conciles œcuméniques sont infailibles de droit, ne sont cependant jamais bien assurés dans le fait qu'un tel concile est œcuménique que par le consentement de l'Eglise; de même, en supposant comme très-certain que le Pape est infailible quand il juge *ex cathedrâ*, on ne sera

« jamais parfaitement assuré qu'il a jugé ainsi, ou que toutes les conditions pour qu'un jugement soit censé *ex cathedrâ* ont été remplies, que par l'acceptation qu'en fait l'Eglise.

« Mais si nous étonnons nos lecteurs en tenant ce langage, nous les étonnerons bien davantage en leur apprenant que nous ne faisons ici que rapporter et traduire littéralement quelques textes de M. Bossuet, extraits de son ouvrage sur les quatre articles, et de la *Dissertation préliminaire* (1). Nous rassemblons

(1) Hic enim patere volumus Gallicanæ Declarationis arcanum, Gallicanos Patres non id edixisse, ne Romanus Pontifex infallibilis haberetur, de quo in scholis tantæ rixæ sint.... Ad praxim maximè respicere placuit, atque illud pro certo figere, utcumque scholastica ac subtilis quæstio se habeat, tamen convenire inter omnes Catholicos pontificium decretum non haberi pro irreformabili, neque ultimum robur esse consecutum, nisi Ecclesiæ consensus accesserit. Quo dogmate constituto, tota infallibilitatis quæstio speculativas inter vanasque quæstiones habeatur. Hunc in sensum si accipiat placet Gallicanam Declarationem, non ipsi Gallicani Patres, credo, refugient. (Coroll. Defens. § 8.)

Sic habet Duvallius : « Observandum est, ut aliquod dogma tanquàm hæreticum habeatur, non esse necessariam concilii generalis celebrationem, sed sufficere summi Pontificis condemnationem, unà cum acceptatione totius Ecclesiæ per orbem diffusæ. » En, ut aliquid de fide sit, Ecclesiæ consensum, sive acceptationem, omninò necessariam, cujus quidem rei hanc rationem reddit : « Licet enim, inquit, decretum Pontificis, quatenus ab eo solo promanat, DE FIDE NON SIT, cum ejus in decernendo infallibilitas fide catholicâ minimè constet, nihilominus, si hæc condemnatio ab universali Ecclesiâ, licet diffusâ et non coactâ in concilio, approbetur, jam nemo citra fidei detrimentum ei potest contradicere. Est enim de fide Ecclesiam non tantum ut congregatam in œcumenico concilio, sed ut diffusam, errare non posse. » Nec semel dixisse contentus, hæc addit : « Respondeo definitiones Pontificis non esse de fide, donec universalis Ecclesia, quam de fide est errare non posse, eas acceptaverit. » Quod quid est aliud quàm id quod unum Declaratio Gallicana voluit, nempe ut decreta pontificia plenum fidei robur obtineant, ad consensum Ecclesiæ recurrendum ? (Dissert. præviæ § 21.)

Sanctus Antoninus pontificiam definitionem valere quidem dicit summâ et ultimâ firmitate, sed *acceptatam, examinatam, approbatam*, ut cum varii varia, de eo quod sit *pro cathedrâ dictum*, attulerint, certissimum signum sit, *pro cathedrâ esse dictum*, cum Ecclesiæ consensus accesserit.... Certum est apud Catholicos concilii generalia infallibilia esse; at cum dubitari possit conciliumne aliquod generale sit, id ex Ecclesiæ consensione repetatur; ita certum firmumque, si velint, habeatur, ponti-

« dans la note ces textes si précieux , si peu
 « remarqués jusqu'à présent , et si dignes ce-
 « pendant d'être pris en grande considération.
 « Car il en résulte que la quatrième proposi-
 « tion du clergé : *Judicium S. Pontificis non est*
 « *irreformabile , nisi Ecclesiæ consensus acces-*
 « *serit*, de l'aveu de M. Bossuet, qui semble se
 « faire fort de l'aveu des évêques de l'assem-
 « blée de 1682 , signifie au fond que les juge-
 « ments du Pape n'ont point le caractère ni les
 « effets d'une définition de foi catholique ,
 « avant que le consentement de l'Eglise inter-
 « vienne , et n'emporte rien de plus ; en sorte
 « que la proposition pourrait être ainsi rendue :
 « *Summi Pontificis judicium non est de fide ,*
 « *neque plenum fidei robur obtinet , seu non est*
 « *regula fidei , nisi Ecclesiæ consensus accesserit.*
 « Ah ! combien d'oppositions et de troubles
 « n'aurait-on pas prévenus , si l'on avait expo-
 « sé que la quatrième proposition du clergé
 « pouvait et devait être prise en ce sens ! Il
 « est bien étonnant que tant de personnes
 « intéressées semblent n'y avoir fait aucune
 « attention. Il faut excepter cependant un dé-
 « fenseur de Jansénius déjà cité ; car cet en-
 « droit de la *Défense* est apparemment un de
 « ceux qui lui ont fait dire que les *Ultramontains*
 « ne trouvent que trop d'armes dans cet ouvrage.

« Ce n'est point dans les derniers temps
 « seulement de la vie de M. Bossuet , et lors-
 « qu'il s'est agi de rendre les quatre proposi-
 « tions du clergé de France moins odieuses
 « aux théologiens ultramontains , que M. Bos-
 « suet a imaginé de donner au quatrième ar-
 « ticle le sens dont nous avons parlé : on voit
 « que , dans l'année même où les quatre articles
 « furent adoptés par le clergé , et rendus pu-
 « blics , c'est-à-dire , en 1682 , il était dans le
 « même sentiment. En voici la preuve : il était
 « en correspondance avec M. Dirois , docteur de
 « Sorbonne , résidant alors à Rome. Celui-ci
 « écrivait alors à M. Bossuet que *le quatrième*
 « *article lui paraissait s'accorder avec la doctrine*
 « *des Ultramontains* , et , par conséquent , avec
 « l'opinion de l'infailibilité du Pape. M. Bossuet
 « lui répond : « Nous n'avons pas eu ce des-

ficem *pro cathedrâ* docentem esse infallibi-
 lem ; at cum dubitari possit an *pro cathedrâ*
 dixerit , adhibitis omnibus conditionibus , ul-
 tima nota ac tessera sit Pontificis *ex cathedrâ*
 docentis , cum *Ecclesiæ catholicæ consensus ac-*
cesserit.

Id si Romæ placeat , pacique profuturum sit ,
 haud equidem contradixerim. (Coroll. Defens.
 § 8.)

« sein , quoique d'autre part nous ayons bien
 « vu que , quoi qu'on enseignât en spéculative ,
 « en pratique il en faudrait toujours revenir à
 « ne mettre la dernière et irrévocable décision
 « que dans le consentement de l'Eglise uni-
 « verselle , à laquelle seule nous attachons
 « notre foi dans le Symbole.»

« Voilà donc la quatrième proposition du
 « clergé , qui , bien entendue , ne peut pas
 « être , si l'on veut procéder sans aigreur et
 « de bonne foi , un sujet de division entre les
 « théologiens ultramontains et les Fran-
 « çais » (1).

§ 2. De superioritate S. Pontificis in concilia.

Quando disceptatur in scholis de superiori-
 tate S. Pontificis in concilia , vel de præemi-
 nentiâ conciliorum in S. Pontificem , suppo-
 nitur ex unâ parte Papam esse certum ac cano-
 nicè electum , ex alterâ autem parte concilium
 tale esse , quod in his circumstantiis repræ-
 sentare valeat corpus episcopale , seu moralem
 episcoporum unanimitem. Quòd si Ponti-
 fex esset dubius , ut fit tempore schismatis ,
 quando concurrunt plures summum pontifi-
 catum prætendentes , quorum jura sunt dubia ,
 vel si extra tempus schismatis gravis suboria-
 tur difficultas de canonicitate electionis , con-
 cilium episcoporum esset certè supra talem
 pontificem ; nam juxta axioma juris canonici ,
Papa dubius , Papa nullus ; hæc aliunde sola
 via est quâ fideles possint è periculo schisma-
 tum eripi , et Ecclesiæ in hac tempestate
 servari unitas. Admisso quòd Papa sit certus ,
 supponendum etiam est agi de concilio satis
 numeroso et in iis circumstantiis adunato quod
 repræsentare valeat unanimitem moralem
 episcoporum ; de fide enim est S. Pontificem
 habere primatum in singulas Ecclesias , in
 concilia proindè privata etiam nationalia ,
 quantumvis numerosa sint : hæc enim non
 ipsam Ecclesiam , sed partem solùm Ecclesiæ
 valent repræsentare.

Gallicani et Ultramontani in diversas et
 contrarias abeunt sententias de auctoritate
 respectivâ S. Pontificis et conciliorum , quæ
 contrarietas resultat ex aliâ quam modò
 exponebamus circa infallibilitatem. Reverà ,
 si supponatur S. Pontificem esse errori ob-

(1) Vid. Fenelonium , de summi Pontificis
 Auctoritate , cap. 5 ; Muzarelli , de Rom. Pont.
 Auct. t. 1 , præm. p. 72 , etc. ; card. Litta ,
Lettres sur les quatre articles , lett. 15-16.

noxium, etiam dùm docet, ut aiunt, *ex cathedrâ*, summa ac suprema auctoritas in eo non potest residere, sed in eo solum tribunali quod sit infallibile, qualis est synodus composita ex unanimitate morali episcoporum; si è contra existimetur gaudere absolutâ infallibilitate, satis erit principiis consentaneum fateri illius præeminentiam in cœtum qualemcumque episcoporum, sicut caput naturaliter præeminet membris, pastor gregi sibi commisso. Solutio ergo quæstionis præsentis ab alterâ pendet; nos eâdem methodo incedentes, ab alterutrâ amplectendâ abstinemus, sed in quo omnes conveniant et quæ consecraria practica ex discrimine opinionum nasci possent, ostendemus. Hic sicut in præcedenti materiâ, minoris momenti nobis videtur in praxi hæc controversia, quàm multi prætenderunt.

Vel agitur de concilio adunando aut jam adunato, vel de concilio cui adfuit illa approbatio.

1° In priori casu hæc sunt observanda : I. Generaliter loquendo, haberi nequit veluti œcumenicum ac repræsentans Ecclesiam universalem concilium quod nec convocare voluit, nec convocatum suâ auctoritate approbare S. Pontifex. Ita omnes theologi catholici tenent nec ab eâ doctrinâ discedere possent, nisi abnegando primatum jurisdictionis, et certas ac inconcussas prærogativas S. sedis; Ecclesia, prout eam Christus constituit, nec in solo Pontifice, nec in solis episcopis subsistit, sed in corpore episcopali cujus S. Pontifex est caput; ergo cœtus præsulorum divertens à Romano Pontifice et ab eo non approbatus, non repræsentat nisi partem, seu membra Ecclesiæ. Hoc assertum nulli Catholicorum dubium, disertis verbis pronuntiat Bossuetius, in Defensione Declarationis, in quâ legitur : « Parisienses ultrò consentiunt, ex antiquissimis regulis, synodos generales absque Romano Pontifice nullas esse et irritas. Hinc Ariminensia decreta vana esse quòd huic synodo Damasi Papæ defuit auctoritas; harum ergo rerum de quibus nemo dubitat..., rescandæ probationes. » (Gallia orth., § 84.)

II. Circumstantiæ in quibus prævaleret auctoritas concilii in S. Pontificem, nec illius indigeret approbatione, sunt, præter casum schismatis, de quo supra, hæresis et necessitas evidens tuendi fidem aut mores reformandi, cui obstinatè obsisteret Pontifex. Hæ circumstantiæ sunt rarissimæ et valdè extraordina-

riæ, ut manifestum; quapropter minùs periculi habet opinio Gallicana, et in cursu communi rerum nullatenùs in praxi differt à doctrinâ Ultramontanorum. « Les cas, ait Bossuetius, auxquels la France soutient le recours du Pape au concile, sont si rares, qu'à peine en peut-on trouver de vrais exemples en plusieurs siècles : d'où il suit que c'est servir le Saint-Siège que de réduire la dispute à ces cas; et c'est, en montrant un remède à des cas si rares, en rendre l'auctorité perpétuellement chère et vénérable à tout l'univers. » (Lettre au card. d'Estrées, 1681.)

De allatâ duplici hypothesi pauca notabimus : quoad primam, quâ supponeretur Papam esse hæreticum, Ultramontani vix dissentiant à suis adversariis; non existimant quidem eventurum unquàm esse quòd S. Pontifex hæresim decreto solemniter doceat, eamque tueatur animo obstinato; verùm si casu accideret quòd Papa ut doctor privatus prolaberetur in hæresim, omnes dicunt eum vel judicandum ac deponendum à concilio, vel ipso jure divino dejici à dignitate pontificali. « Pontifex, ait Bellarminus, in casu hæresis potest ab Ecclesiâ judicari ac deponi, ut patet dist. 40, canone *Si Papa*. » (De summ. Pontif. lib. 2, cap. 30, n. 43.) Ita Fenelonius, de Auctoritate Rom. Pontif., cap. 38, n. 1. Parvi referret dicere Papam tum non judicari aut deponi à concilio, sed ipso jure cadere à pontificatu; hoc enim à multis doctoribus excogitatum, ad idem ferè recidit, cùm Ecclesiæ, seu concilii sit judicare utrùm reverà Papa sit hæreticus; quapropter Bossuetius in Epistolâ modò citatâ, meritò observat hanc distinctionem esse non tam de re ipsâ quàm de terminis : « Je dis que le Saint-Siège ne perd rien dans les explications de la France, parce que les Ultramontains même conviennent que, dans le cas où on met le concile au-dessus, on peut procéder contre le Pape d'une autre manière, en disant qu'il n'est plus Pape; de sorte qu'à vrai dire, nous ne disputons pas tant du fond que de l'ordre de la procédure. »

Quoad aliam hypothesim, quâ diceretur agi non de fide, sed de reformatione Ecclesiæ, vel aliâ urgenti necessitate cui Papa obstinatè negaret suum assensum, hæc majorem habet difficultatem, nec est modus conciliandi opinionem contrariam theologorum, nisi dicendo disputari de merâ hypothesi, seu de casu qui

nec unquam contigit, nec unquam eventurum certò speramus pro suavi providentiâ Christi in suam Ecclesiam; addimus quòd si res contingere videretur, multò melius fore ac longè utilius Ecclesiæ expectare tempora meliora, spem in Deum pro renovatione disciplinæ reponendo, quàm exponere fideles scandalo graviori ac periculo schismatis. Tali in conflictu Papæ cum cœtu episcoporum, prima certè necessitas Ecclesiæ est unitas episcopalis quæ multum detrimenti caperet ab eâ collisione... III. Extra casus memoratos prævalet principium generale, et auctoritas sanctæ sedis necessariò accedere debet decretis conciliorum, ut hæc decreta considerari possint veluti leges Ecclesiæ universales, omnes Christi fideles obligantes. Si esset in concilio conflictus, et una pars vellet condi aliquam legem disciplinarem, alterâ reluctantē, difficultas sic videretur resolvenda arguendo ex principiis communiùs admissis: vel legem condere vellet episcopi S. Pontifice dissentiente, vel ipse Pontifex eam proponeret. In priori casu lex omni efficaciam careret ad obstringendum in conscientiam fideles, quia extra suam dioecesim episcopi nullam habent auctoritatem in Christianos sibi non subditos, nisi quatenus efforment synodum œcumenicam, et repræsentent Ecclesiam universalem; verum, juxta ipsos Gallicanos, synodi generales sunt nullæ et irritæ, si destituantur auctoritate pontificiâ, exceptis solis circumstantiis admodum raris, in quibus Christus ad Ecclesiæ conservationem permisit ut recederetur ab ordine communi et hierarchico. Tales synodi non repræsentant Ecclesiam catholicam cum separatæ supponantur à suo capite; ergo, etc. In altero casu, non etiam videretur lex urgenda, non forsitan defectu potestatis in legislatore (siquidem S. Pontifex habet, ratione sui primatus, in omnes et singulas Ecclesias auctoritatem legislativam, quam nullo titulo sibi vindicare possunt episcopi ab eo separati, non ei consentientes), sed quia hujusmodi lex non esset ad bonum commune, ad ædificationem Ecclesiæ; præsumendum est enim episcoporum dissensum oriri ex imperfectione seu defectu decreti quod prævident inutile et nocivum; imò, licet ratione sui ea lex vitio careret, attamen lata in hujusmodi circumstantiis, nullum ferè produceret effectum ad generalem utilitatem, ut satis patet; fideles non incitarentur ad venerandam, ut sibi utilem, legem quam conditam noverint reluctantibus episcopis, et

episcopi minori zelo moverentur ad urgendam illius observantiam. Ergo in casu conflictus, sive dissensus oriatur ex parte S. Pontificis, sive ex parte episcoporum, nihil actum erit, et decreta infirma erunt, vi et effectu destituta.

2º Quando agitur de concilio jam confirmato auctoritate sanctæ sedis, nullus ferè est locus quæstioni de superioritate: evidens quippe est Papam non esse superiorem se ipso vel suo prædecessore cœtui episcoporum unito. Cum summa et infallibilis sit auctoritas concilii omnibus conditionibus ad œcumenicitatem desideratis vestiti, Ultramontani non dicunt contra illud aliquid decerni posse à Papâ: sola difficultas, si quæ sit, refertur ad jus dispensandi à legibus in concilio œcumenico latis; si enim supponatur potestatem S. sedis esse inferiorem potestati conciliorum, concludendum videretur Papam non posse suo proprio nomine dispensare, sed tantum nomine concilii, veluti delegatum jus exercendo.

Hæc nos non morantur; nam vel est ratio dispensandi à lege, vel non: si sit ratio dispensandi, omnes fatentur Papam posse eximere à lege; hæc potestas, juxta plerosque, quibus adhærendum putamus, non est delegata, sed ordinaria; non venit ab ipso concilio, vel ab aliquo tacito consensu Ecclesiæ, sed ab ordinatione divinâ Christi, quam nec Ecclesia, nec concilium quodcumque immutare potest; scilicet Christus præposuit Petrum ad pascendum universum gregem et exercendam potestatem ordinariam administrationis, regiminis; porro hujus potestatis officium est urgere legum observantiam, et ab eis eximere quando circumstantiæ temporum vel utilitates personarum postulant: proprio igitur jure Papa dispensat. Si non sit ratio dispensandi, omnes adhuc fatebuntur illicitam esse dispensationem, cum Christus dederit jura non ad destructionem, sed tantum ad ædificationem Ecclesiæ. « Il serait inutile, observat Fenelonius, de vouloir rendre odieux le terme de plénitude de puissance, en représentant une puissance arbitraire qui peut tout détruire: il ne s'agit que d'une plénitude de puissance modérée par la nécessité d'observer les canons, et qui peut tout pour édifier. » (*Mémoire pour l'érection de Cambrai en archevêché.*) Illicita igitur erit omnis dispensatio concessa sine ratione necessitatis seu utilitatis; an insuper invalida reputari debeat, ignoramus: Gallicani fortè pro nullitate certarent, quia Ecclesia, cujus auctoritate leges illæ latæ et sancitæ

sunt, non præsumitur consentire his dispensationibus; hoc tamen non est consecrarium necessarium systematis de superioritate concilii, nec fundatum in se existimamus; quidquid enim statuatur de illâ quæstione, Papa non delegatam, sed ordinariam habet potestatem dispensandi; potestatem igitur independentem à concilio et voluntate tacitâ episcoporum: porro actus potestatis in suo ordine summæ ac independentis suam habent validitatem abstrahendo à legitimitate motivorum quibus superior inducitur.

§ 3. *De potestate indirectâ Rom. Pontificis in principum temporalia.*

De potestate Rom. Pontificis in regum temporalia theologi olim et canonistæ diù disputarunt, et inani labore operam daremus conciliandis inter se tot systematibus contradictoriis quæ suos habuere patronos; hæc penè oblivioni nunc data non expenduntur nisi more historico, vel ad tuendam contra hostes Ecclesiæ agendi rationem pontificum, qui non contradicentibus conciliis, contra principes sententias tulerunt depositionis.

Theologi Ultramontani, si qui nunc forent qui, veteris scholæ Bellarmini placitis addicti, propugnare contenderent potestatem indirectam, ad id adducerentur præsertim aut animo vindicandi praxim Ecclesiæ per decursum plurium seculorum, aut persuasione quòd aliquid eâ de re fuerit definitum à sede Apostolicâ, aut tandem ne læderentur jura Ecclesiæ, si privetur jurisdictione in principes christianos: si proindè omnia conciliari possint eo modo qui in tuto reponat Ecclesiæ auctoritatem, hi theologi incunctanter Gallicanis adhærebunt, nec ulla amplius subsistet sub eo respectu disceptatio; hanc conciliationis viam nunc aggredimur.

Jurisdictio Ecclesiæ et Rom. Pontificis in personam principum alia est merè spiritualis, alia foret veluti temporalis eo sensu quòd præter effectus spirituales ac immediatos, indirectè alios temporales produceret, ut, v. g., depositionem, amissionem jurium regium.

1° Ecclesia habet spiritualem jurisdictionem tum directivam, tum etiam coactivam in principes, adeò ut quoad ipsam regiam dignitatem illius auctoritati subijcianur (1).

(1) De potestate absolutâ hic loquimur, quam omnes Catholici agnoscunt. Cæterum hanc potestatem Ecclesia nunquam exercuit

Sensus hujus propositionis est quòd Ecclesia officium habeat docendi ipsos principes quæ sint obligationes quibus jure naturali et divino obstringuntur, et illos puniendi censuris, ut interdicto vel excommunicatione pro peccatis quæ commiserint in administratione reipublicæ, ut si leges condant iniquas, si subditos tyrannicè opprimant, si extraneos bello evidenter injusto prosequantur. Propositionem sic intellectam Gallicani non secus ac Ultramontani omnes admittunt, contra quosdam nimium faventes independentiæ regum, de quibus conqueritur ipse Fleury in dissertatione de Libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ: « Pour soutenir l'indépendance des souverains, on a donné en divers excès: plusieurs ont prétendu qu'ils ne pouvaient être excommuniés, comme supposant que l'excommunication donnerait atteinte à leur dignité.... On a soutenu de même que les officiers des rois ne pouvaient être excommuniés pour le fait de leurs charges, comme s'ils ne pouvaient y excéder. » (Nouv. opusc. de Fleury; Discours sur les Libertés de l'Eglise Gallicane, n° 5.) Ratio quæ theologos unanimiter adduxit ad illud principium, est potestas clavium quam Christus Ecclesiæ suæ dedit sine ullâ exceptione exerendam in omnes Christianos. Reges et magistratus, si sint virtute baptismi de ovili Christi, debent agnoscere pastorem universo gregi præpositum; alioquin ab unitate discedunt; insuper iidem principes, quatenus officium publicum exercent, et ratione hujus officii, multis tenentur obligationibus, quas si contemnunt, in suæ et aliorum salutis perniciem, reos se constituunt crimine et poenis spiritualibus obnoxios; hinc in totâ retrò traditione extulerunt sanctum Athanasium, qui Theodosium imperatorem censuris ligavit ob infandum abusum potestatis politicæ, et eum à communionem Ecclesiæ separavit usquedum suâ emendatione mereretur absolutionem. Ab omni discussione hujus puncti abstinemus, cum sit in scholis unanimiter admissum. Concludemus ex illo sensu communi, D. de Lamennais immeritò inculpasse clerum Gallicanum, veluti suis placitis omnimodam declararet independentiam regum ab auctoritate spirituali docendi, arguendi, poenis spiritualibus prosequendi; hæc alienissima sunt à doctrinâ nisi summo moderamine, attentis præsertim temporum et necessitatis publicæ circumstantiis.

Gallicanismi. (*De la Religion dans ses rapports, etc.*, 2e part., pag. 127.)

2° Sedes Apostolica nullo decreto dogmatico declaravit, sibi competere jure divino, jurisdictionem sive directam, sive indirectam in temporalia regum, vi cujus posset illos è suo statu dejicere. Non dicimus Romanos Pontifices nunquam fuisse in eâ opinione versatos, quòd haberent jure divino potestatem deponendi principes qui in graviora crimina lapsi, suâ dignitate abuterentur ad detrimentum subditorum; sed illud solùm asserimus nullum decretum dogmaticum edidisse quo solemniter declaretur illa doctrina. Ultramontani non tenent infallibilitatem pontificiam extendi ad privatas sententias Pontificum, nec ad ea omnia quæ in suis decretis aut supponere videntur, vel obiter exprimunt, sed ad ea tantummodò quæ sunt objectum proprium definitionis, sicut de ipsismet conciliis œcumenicis communiter traditur: porrò nullum novimus decretum, nullam definitionem dogmaticam quâ de potestate indirectâ aliquid proponatur fidelibus credendum: Constitutio quam Bonifacius VIII anno 1302 edidit (*Unam sanctam*), sola haberet aliquam speciem judicii dogmatici de quæstione præsentis; verùm si penitus inspiciatur, et sedulò ea quæ exponit ab eis quæ definit ac decernit secernantur, patebit nihil esse declaratum de potestate indirectâ, quod plerique theologi observaverunt. Præmissa ad id conducere videbantur Bonifacium, ut definiret, Romano Pontifici omnem potestatem esse subditam etiam in temporalibus; sed eò usque reipsâ non processit, sed sic simpliciter definit: « Subesse Romano Pontifici omnem humanam creaturam declaramus, dicimus, definimus, atque pronuntiamus omnino esse de necessitate salutis. » Quod quidem omnes Catholici fide indubitâtâ tenent, si de spirituali potestate intelligatur. (Vide Bossuet. Defens. Declarationis lib. 3, cap. 24.) Cardinalis de Litta, agens de opinione Gallicanorum circa independentiam regum in ordine temporali, ait: « J'observe que la première opinion n'a jamais été ni prohibée ni condamnée. On prétendait trouver une autorité contraire dans la bulle *Unam sanctam* de Boniface VIII. Mais on a reconnu qu'il n'a rien décidé ni défini là dessus. D'ailleurs il est certain que plusieurs docteurs et plusieurs écoles l'ont enseignée, et qu'elle n'a jamais été notée d'aucune manière; ainsi on ne peut la désapprouver ni la condamner. »

(*Lettres sur les quatre articles, lettre 7e.*) In confirmationem asserti card. Litta de scholis et variis universitatibus, citari possent declarationes expressæ, quas seculo elapso, 1789, celebriores universitates ediderunt ad postulata Anglorum Catholicorum, occasione emancipationis. Hæc responsa collecta leguntur in opusculo inscripto: *Antidote contre les aphorismes de M. de Lamennais*, pag. 20, 80 et seq.

3° Facta summorum Pontificum et conciliorum quæ, vel tulerunt sententias depositionis in principes, vel has sententias suâ adhæsiōne firmaverunt, explicari possunt independenter à doctrinis theologorum circa dependentiam aut independentiam principum ab auctoritate ecclesiasticâ, si ad quorundam regnorum constitutionem attendatur, et ad jus commune quod in aliis vigeat.

Fenelonius in tract. de Auctoritate summi Pontif., expendens in cap. 30, quâ ratione laici principes ab ecclesiasticâ potestate depositi fuerint, hunc explicationis modum proponit: « Sensim catholicarum gentium hæc fuit sententia animis altè impressa, scilicet supremam potestatem committi non posse nisi principi catholico, eamque esse legem sive conditionem tacito contractui appositam populos inter et principem, ut populi principi parerent, modò princeps ipse catholicæ Religioni obsequeretur. Quâ lege positâ passim putabant omnes solutum esse vinculum sacramenti fidelitatis à latâ gente præstitum, simul atque princeps, eâ lege violatâ, catholicæ Religioni contumaci animo resisteret... Porrò hoc erat hujus moris temperamentum, quòd ea depositio non fieret nisi consultâ priùs Ecclesiâ. In eâ autem disciplinâ quæ multùm vîguit, nulla est Ecclesiæ doctrina quæ in dubium vocari possit, sed solummodò agitur de placito, quod apud omnes catholicas gentes invaluit, nimirum ut secularis auctoritas non committeretur principi, nisi eâ certissimâ lege, ut ipse princeps catholicæ Religioni per omnia tuendæ et observandæ incumberet. Itaque Ecclesia neque destituebat, neque instituebat laicos principes, sed tantum consulentibus gentibus respondebat, quid ratione contractûs et sacramenti, conscientiam attineret. » In aliocapite, nimirum 27, aliud observatu dignum exprimit: « De cætero, inquit, nihil est quòd pontifices regibus imperare velint, nisi ex speciali titulo aut possessione aliquâ peculiari,

« id sibi juris in aliquem regem feudatarium se-
« dis Apostolicæ adepti fuerit. »

Textus Fenelonii explanant duplicem titulum mox assignatum, quo innitebantur sententiæ depositionis quæ haud semel lata est in principes, jus quoddam quod passim invaluerat apud catholicas gentes, quod pontifices habebantur ut arbitri sacramenti fidelitatis, et specialem quorundam principum conditionem, qui, cum essent feudatarii sanctæ sedis, poterant à Romano Pontifice deponi. His accessit sæpè consensus principum quo valuerunt multa decreta conciliorum quæ excessissent limites naturales jurisdictionis Ecclesiæ, ut Bossuetius animadvertit his verbis : « De-
« monstravimus.... quæ à sacris conciliis œcu-
« menicis circa temporalia decreta sint, nun-
« quàm auctoritate clavium facta esse, nun-
« quàm adscriptum eâ auctoritate fieri; imò
« explicatum iri, mutuât à regibus potestate. »
(Defens. Decl. lib. 4, c. 17.)

Operæ pretium foret educere ex monumen-
tis historiæ mediæ ætatis argumenta hujus
disciplinæ, seu consensûs communis, cujus
ope Fenelonius existimavit explicari posse
sententias et decreta tum pontificum, tum
conciliorum contra nonnullos reges : verum,
cum illa discussio longè progrediretur ultra
metas theologiæ, coacti sumus remittere eos
qui hocce punctum gravis momenti vellent
studiosè perscrutari, ad auctores qui ex pro-
fesso his elucubrationibus operam navaverunt.
Inter alios citabimus traductorem historiæ S.
Gregorii VII, et præcipuè editorem operum
Fenelonii. Primus majorem partem introdu-
ctionis ad opus D. Voigt composuit his docu-
mentis, ad vindicandam agendi rationem san-
cti Pontificis in causâ imperatoris Henrici IV.
(*Histoire du pape Grégoire VII, Introduction*,
pag. 45 ad 86.) Editor Fenelonii operum idem
argumentum eximiâ eruditione prosecutus,
extendit ad disciplinam generalem Pontifi-
cum, in dissertatione quam operibus Fene-
lonii subjunxit sub eo titulo : *Revue de quelques
ouvrages de Fénelon*; extat volumine 23 edit.
Versall. Ibi relata multa leguntur maximi mo-
menti quæ confirmant assertiones Fenelonii,
nimirum : *Leges et constitutiones* plurium re-
gnorum in quibus valuerat illud placitum
quod vi contractûs taciti principes obstringe-
bantur ad obsequium erga Ecclesiam catholi-
cam, nisi velint dirumpi vinculum fidelitatis
quo suæ gentis incolæ sibi devinciebantur ;
consensus et confessio ipsorum principum qui non

semel hanc jurisprudentiam agnoverunt, tum
in propriâ causâ, tum in causâ aliorum; tan-
dem *testimonia* juris canonici peritorum et
historicorum qui horum temporum in scientiâ
magis versati videntur. Fleury ipse, qui san-
ctissimos Pontifices ambitionis et superbiæ
incusat, ob tentatas sententias depositionis
contra reges, coactus tamen rei veritate, fa-
tetur, eos obsecutos esse sensui cuidam com-
muni quo hæc tempestate omnes ferè arbi-
trabantur hæc non excedere jura Ecclesiæ
Romanæ. « Il faut avouer qu'on était alors
« tellement prévenu de ces maximes (nimirum
« per excommunicationem amitti jura tempo-
« ralia), que les défenseurs du roi Henri se re-
« tranchaient à dire qu'un souverain ne pou-
« vait être excommunié. Mais il était facile à
« Grégoire VII de montrer que la puissance de
« lier et de délier a été donnée aux Apôtres
« généralement sans exception de personnes,
« et comprend les princes comme les autres. »
(*Troisième discours sur l'histoire de l'Eglise*,
n. 18.) Idem possemus in multos alios anim-
advertere, qui sibimet contrarii arguunt Gre-
gorium VII, Innocentium IV cæterosque Ponti-
fices horum vestigiis inhærentes, eos, inquam,
arguunt veluti reos ordinis divini ac naturalis
subversores, dum aliis in locis quando volunt
aut detegere mores ac placita publica hujus
ævi, aut à censurâ malevolorum tueri concilia
etiam œcumenica, quæ nullo modo contradixe-
runt decretis in suo sinu latis à pontificibus,
imò, quidquid dicatur, hæc implicitè saltem
et tacitè sanxerunt, recurrunt ad sententiam
communem quæ omnium ferè animos penetra-
verat, *jure publico* vestitos esse illâ potestate
pontifices.

His monumentis expositis, et quantum par
erat discussis, editor Fenelonii suam disser-
tationem sic concludit : « Il résulte, ce sem-
« ble, assez clairement de tous ces faits, que
« le sentiment de Bossuet et de Fénelon sur
« l'usage et les maximes du moyen-âge, rela-
« tivement à la déposition des princes tempo-
« rels, ne manque pas de fondement dans
« l'histoire. En effet, on peut conclure de
« tous ces faits, 1° que d'après la persuasion
« alors générale, et d'après les maximes du
« droit public alors en vigueur, un prince re-
« belle envers Dieu et envers l'Eglise, encou-
« rait la privation de ses droits ; 2° que, d'a-
« près les mêmes principes, le serment de
« fidélité qui attache les sujets à leur souve-
« rain, était alors purement conditionnel, et

« ne les obligeait point à l'égard d'un prince
« notoirement rebelle envers Dieu et envers
« l'Eglise ; 3° que , d'après l'usage et la juris-
« prudence du temps, l'excommunication rom-
« pait tous les liens qui attachent les sujets à
« leur prince ; 4° qu'indépendamment de ces
« maximes, alors généralement admises, le
« Saint-Siège avait des droits particuliers et
« généralement reconnus sur plusieurs états
« catholiques, tels que l'Allemagne, l'Angle-
« terre, la Sicile et plusieurs autres ; 5° enfin
« que les souverains pontifes, qui ont autre-
« fois déposé des princes temporels, n'ont fait
« qu'appliquer des *maximes de droit public* alors
« généralement admises et reconnues des sou-
« verains eux-mêmes. » (*Revue*, n° 113.)

Disputent alii de incommodis quæ secum inducere potuit hoc jus publicum, hæc disciplina moribus temporum insita et quæ universaliter agnoscebatur ; incommoda non ad eò graviora fortè reputabuntur, si consideremus felicem exitum quem habuère decreta pontificum ad tuendam rempublicam christianam contra imminens subversionis periculum, cui et fidem, et mores, et ecclesiasticam disciplinam exposuisset, his infaustis temporibus, pravitas principum... ; hæc ad philosophos et publicistas remittimus ; nobis, ad intentum propositum, satis est ut in confesso sit tale fuisse per decursum seculorum quibus efformatur epocha, ut aiunt, *mediæ ætatis*, jus publicum (1).

(1) Inter Protestantes, permagni sanè nominis philosophus, dùm hanc mediæ ætatis jurisprudentiam de facto agnoscit, et, quod ad ejus consequentias attinet, omnem criminis labem ab ipsâ remove intendit, hæc notanda habet : « Multos principes constat aut imperii Romani, aut certè Ecclesiæ Romanæ beneficiarios, sive vassalos esse, à Cæsare aut pontifice reges aut duces appellatos, et reliquos etiam non prius regno quàm Christo inaugurari, cujus Ecclesiæ fidelitatem spondent, cum ab episcopo unguuntur. Sic enim Christus regnat, vincit, imperat, cum plerosque Occidentis populos studiosâ pietate se Ecclesiæ submisisse historiæ ostendunt. Nec disputo an hæc sint juris divini ; illud constat, omnium voluntate esse facta et fieri rectè potuisse, et à communi christianæ rei utilitate non abhorreere : nam sæpè eadem est salutis animarum et publici boni cura..... » (*Leibnitzius*, operum tom. 4, de Jurisprudentiâ, pag. 331.)

Alter ejusdem sectæ vir, eruditione commendandus, et qui recentiori ætate scripsit, non aliud judicium tulit de exercitio juris pontificii eadem epochâ : « Dans le moyen-âge, où il n'y avait pas d'ordre social, la papauté seule sauva peut-être l'Europe d'une entière

Fortè objicient, hanc jurisprudentiam fundatam fuisse interpretatione juris divini, eò quòd consuetum fuerit S. Pontificibus quando sententias ferebant, invocare potestatem ligandi et solvendi, ut videtur in sententiâ Innocentii IV contra Fridericum latâ in concilio Lugdunensi. Huic difficultati solvendæ multa occurrunt, sed duo præsertim quæ multum considerari cupimus : 1° Certum est tunc temporis, potestatem pontificiam usu seu consuetudine et quorundam regnorum conditione repositam multos arbitratos esse, abstrahendam à jure divino ; hoc probat exceptio quam in favorem regum Galliarum, tùm in Galliis, tùm apud extraneos, prætendebant ; si enim jus publicum quale vigeat non fuisset superadditum juri divino, sed mera illius declaratio atque ad casus particulares applicatio, quis existimâset, illud esse speciale privilegium Franciæ, quòd non penderet in temporalibus à Pontifice Romano ? (*Revue de Fénelon*, n. 109-112.) Idem etiam confirmant multæ epistolæ Gregorii VII, in quibus sanctæ sedis jura tuerentur, tùm effectibus quos constans consuetudo excommunicationi tribuebat, ut qui intelligeret, ait Bossuetius, eâ re omnem causæ suæ vim contineri ; tùm ditione quâ multa regna se devoverant Ecclesiæ Romanæ ; tùm tandem conditione imperatorum Germaniæ quos regnum tenere ab eadem Ecclesiâ reputabat. (Vid. Defens. Declarat. lib. 3, c. 4 ; lib. 1, sect. 1, cap. 13, 14 ; *Revue de Fénelon*, n. 111.) Qui recenter scripserunt historiam Germaniæ, observant hanc fuisse persuasionem satis communem, cui ipsi imperatores favebant, dùm nomen ac titulum imperatoriæ dignitatis non nisi post acceptam unctionem sacram et coronam à Romanis Pontificibus sumebant. 2° Quoad allegationem juris divini, dici potest summos Pontifices et scriptores qui illud invocabant in materiâ præsentî, non jus illud in se ipso solùm considerâsse, sed

« barbarie : elle créa des rapports entre les
« nations les plus éloignées ; elle fut un cen-
« tre commun, un point de ralliement pour
« les états isolés. Ce fut un tribunal élevé au
« milieu de l'anarchie universelle, et dont les
« arrêts furent quelquefois aussi respectables
« que respectés ; elle prévint et arrêta le des-
« potisme des empereurs, remplaça le défaut
« d'équilibre, et diminua les inconvénients du
« régime féodal. » (Ancillon, *Tableau des révo-
lutions du système politique de l'Europe depuis la fin du 15e siècle*, tom. 1, pag. 133-137.) Alios multos scriptores qui in idem consentiunt citatos habemus in opere sæpius à nobis laudato (*Revue de Fénelon*, n. 120-123.)

cum extensione quam ex usu et consuetudine habebat. Eo sensu Fenelonius putabat explicandam esse sententiam latam in concilio Lugdunensi ab Innocentio IV contra Fridericum II. Jus ligandi et solvendi quo Pontifex suam sententiam firmat, spectat ad potestatem excommunicandi peccatores obduratos, et interpretandi sacramentum fidelitatis quo subditi tenentur erga suum principem; depositio quæ eâdem sententiâ pronuntiatur, erat merum consecrarium hujus excommunicationis, maximè congruum consuetudini horum temporum atque receptæ jurisprudentiæ... Si hæc non sufficiant ad plenam solutionem difficultatis, adderemus cum editore operum Fenelonii, summos Pontifices et auctores ecclesiasticos potuisse infirmis ratiociniis quandoque uti ad tuenda jura cæteroquin certa; hoc non rarò accidit in re difficili, nec satis adhuc elucidatâ; neminem autem latet, has probationes, seu argumenta quæ adducuntur in confirmationem juris, nihil ei nocere, modò jus aliàs solidiori fundamento innitatur: quamvis Pontifices persuasi fuerint, persuasione privatâ, suam potestatem in principes reponi jure divino, illud nunquàm definière decretis dogmaticis.

His concludimus quæ dicenda erant de auctoritate sedis Apostolicæ in regum temporalia. Summa totius discussionis hæc est. Romanus Pontifex, ut caput Ecclesiæ, habet jurisdictionem spiritualem in principes non tantum ut individuos, sed etiam quoad regiam dignitatem, adeò ut possit virtute hujus jurisdictionis, illos submittere pœnis spiritualibus pro sceleribus quæ committerent in administratione regni; nec fides docet, nec praxis Ecclesiæ, seu agendi ratio Pontificum, probat illos habere ullam jurisdictionem temporalem indirectam in principes, quâ valeant eos de regiâ dignitate dejicere, dispensando subditos à juramento fidelitatis; sententiæ depositionis, latæ per decursum mediæ ætatis contra quosdam reges, non debent verti in crimen Pontificibus qui eas tulerunt, et possunt explicari abstrahendo à jure divino, attentâ jurisprudentiâ hujus temporis, quam generatim olim immixam moribus, et communi sensu populorum catholicorum, certa monumenta probant. Hæc si benè attendantur, facilis erit in eo capite Gallicanorum cum Ultramontanis conciliatio.

§ 4. De Libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ.

Ultimum aggredimur caput conciliationis

Gallicanorum cum Ultramontanis, dicturi de *Libertatibus* Ecclesiæ Gallicanæ. Nihil fortè est quod Gallicanis acrius exprobraverint extranei theologi quàm obstinatum animum conservandis tuendisque suis privilegiis, suis, ut aiunt, libertatibus, contra ipsam sedem Apostolicam; multis visum est quòd dùm illi speculative agnoscunt ac venerantur Ecclesiam Romanam ut matrem et magistram omnium aliarum Ecclesiarum, reipsà tamen se ab illâ *independentes volunt, schismatis principium* foventes in sinu Galliarum. Hæc, suo more, multum exageravit schola Menesianorum, ut videre est in *Memoriali catholico* passim et in aliis scriptis quæ prodierunt ultimis hisce temporibus. Non possumus quin indignanter feramus, ab his neotericis et ab extraneis inuri notam schismatis clero quem Benedictus XIV æquior judex laudavit ut *Apostolicæ sedi obsequentissimum et sacrorum canonum religiosissimum custodem* (de Synodo diœcesanâ, lib. 9, cap. 2, n. 4); verum cum hæc tam falsa et injuriosa æstimatio cleri Gallicani orta sit maximè ex confusione idearum et abusu rerum quæ sæpius in præsentî materiâ contigit, omninò necessarium est discernere veras, germanas libertates Ecclesiæ Gallicanæ, à principiis heterodoxorum, qui sub inani prætextu Gallicanismi, seculo penè elapso, evertere conati sunt fundamenta auctoritatis ecclesiasticæ, et Ecclesiam naturali suâ independentiâ privatam, submittere potestati laicali. Hos novatores regiæ auctoritatis adulatores et Romanis Pontificibus infensos, confutavit vir apud nos doctrinâ conspicuus, Pey, in opere inscripto: *De l'autorité des deux puissances*, 3 vol. in-8°. De iisdem suo tempore Fleury ipse conquerebatur, veluti injuriis erga sanctam sedem et Ecclesiæ subversoribus. « Tous ceux qui traitent de ces matières, inquit, et particulièrement les laïques, devraient penser qu'ils n'en parlent qu'en qualité de Chrétiens, et considérer de bonne foi s'ils n'en parlent que par principe de religion... Si l'on examine sur ces maximes les auteurs du Palais, et principalement Dumoulin, on y verra beaucoup de passion et d'injustice, peu de sincérité et d'équité, moins encore de charité et d'humanité. » *Nouveaux opuscules de Fleury*, art. *Libertés gallicanes*, p. 186, 187 (1).

(1) Idem Fleury, in oratione de Libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ, n. 23, hæc habet: « Mais il faut dire la vérité: ce ne sont pas seulement les étrangers et les partisans de la cour

Injuriosum certè est in clerum Gallicanum, sua placita confundere cum pravis systematibus quæ constanter respuit, et libertates Gallicanas easdem reputare quas ipse tuetur et quas laici magistratus et minimi theologi prætenderunt. Quando in lucem prodierunt tractatus de Juribus et Libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ..., argumenta in favorem libertatum, e. g., *Preuves des libertés de l'Eglise Gallicane*, auctore Dupuy, præsules tunc Parisiis adunati, anno 1639, hæc censurâ confixerunt veluti foedata falsis atque hæreticis principiis. « Nusquam, aiebant in epistolis ad suos collegas in episcopatu directis, fidei christianæ, Ecclesiæ catholicæ, ecclesiasticæ disciplinæ, nocentioribus dogmatibus quisquam aversatus est, quàm his quæ istis voluminibus sub tam leni titulo recluduntur... Compiler ille multis pessimis bona quædam immiscuit, et inter falsas et hæreticas, quas detestamur, Ecclesiæ Gallicanæ adscriptas servitutes potius quàm libertates, vera quædam et legitima privilegia exposuit. » (Vide Bossuetium Defens. Declar. lib. 11, cap. 20, et alibi passim.) Fleury, *nouveaux opuscules*, p. 183, eodem sensu dixit hæc omnibus nota : « Si quelque étranger zélé pour les droits de l'Eglise et peu disposé à flatter les puissances séculières, voulait faire un traité des servitudes de l'Eglise Gallicane, il ne manquerait pas de matière, et il ne lui serait pas difficile de faire passer pour telles les appellations comme d'abus, » etc. Tandem addemus, ad manifestandum magis ac magis, quàm clerus Gallicanus semper abhorruerit à sensu horum magistratuum quæ scribebat Bossuetius ad card. d'Estrées, occasione orationis de Unitate Ecclesiæ, habitæ in comitiis anni 1682 : « Je fus indispensablement obligé

« de Rome qui ont affaibli la vigueur de l'ancienne discipline, et diminué nos libertés ; les Français, les gens du roi, ceux-là même qui ont fait sonner le plus haut ce nom de libertés, y ont donné de rudes atteintes, en poussant les droits du roi jusqu'à l'excès ; en quoi l'injustice de Dumoulin est insupportable. Quand il s'agit de censurer le pape, il ne parle que des anciens canons ; quand il est question des droits du roi, aucun usage n'est nouveau ni abusif ; et lui, et les jurisconsultes qui ont suivi ses maximes, inclinaient à celles des hérétiques modernes, et auraient volontiers soumis la puissance même spirituelle de l'Eglise à la temporelle du prince. Cependant ces droits exorbitants du roi et des juges laïques, ses officiers, ont été un des motifs qui ont empêché la réception du concile de Trente. »

« à parler des libertés de l'Eglise Gallicane, et je me proposai deux choses : l'une de le faire sans aucune diminution de la véritable grandeur du Saint-Siège ; l'autre, de les expliquer de la manière dont les entendent les évêques, et non pas de la manière que les entendent les magistrats. (*Lettres diverses*, lettre 91e au card. d'Estrées.)

Aliæ sunt igitur libertates Gallicanæ, in sensu cleri et omnium verè orthodoxorum, aliæ autem in sensu jurisperitorum plurium, qui falsas sibi opiniones efformârunt de auctoritate Ecclesiæ. Nos alienissimi à privilegiis et prætensis juribus quæ nos separarent à filiali obedientiâ quam profiteamur erga matrem Romanam Ecclesiam, et vincula firmissimæ connexionis possent dirumpere, unum tantum conamur conciliare, germanas Ecclesiæ Gallicanæ libertates cum principio hujus unitatis, sicque Gallicanos cum Ultramontanis, ut non semel monuimus.

Multa hîc supponimus quæ disseruit Regnier in tractatu de Ecclesiâ, circa præsentem materiam, eadem quippe revocare supervacuum ; vide t. 4 Cursus Theol. col. 1099 ad 1111. Quæstio in scholis agitata non est de commodis vel incommodis disciplinæ Gallicanæ ; sub eo respectu unusquisque in suo sensu abundet ; sed agitur solummodò de collatione systematis seu principiorum quibus reponuntur libertates Ecclesiæ Gallicanæ, cum principiis necessariis de supremâ sedis Apostolicæ auctoritate in Ecclesiam universalem ; si enim hæc principia non sibi invicem adversentur, sed simul integra servari possint, jam cessat tota disputationis causa, et facilis evenit utriusque scholæ conciliatio. Hoc nunc expendemus, præmissâ brevi expositione libertatum de quibus controversia movetur.

Auctores nostri observant nullam esse legem quæ in specie determinaverit in quo sitæ sint libertates Gallicanæ, et hæc fuit causa et origo multorum abusuum et difficultatum ; verùm deduci potest ex doctrinâ satis communiter receptâ, fundamentum commune harum libertatum, esse (præter independantiam regum in ordine temporali) reponendum in quodam jure quod prætendit Ecclesia Gallicana, inhærendi canonibus, præsertim antiquis, et consuetudinibus ad statum Ecclesiarum particularium accommodatis, legitimoque usu advectis et firmatis, simul et consequenter in jure repudiandi seu non acceptandi mandata extraordinaria quæ naturalem epi-

scoporum jurisdictionem læderent, et novella jura quæ cum necessaria non sint ad fidei unitatem et morum reformationem, ordinem consuetudinibus invecum immutarent; ita rem intelligunt plerique theologi et canonistæ, Bossuetius, Fleury, Domat, d'Héricourt, Col-lator Andegavensis, Regnier, etc., quorum testi-monia referre, brevitatis causâ, omittemus. Præcipua consecraria quæ ex principio gene-rali procedunt, et efformant libertates, ad ea puncta reducit Fleury (illius verba referre juvat, omissis tamen nonnullis capitibus quæ causas beneficiales spectabant, et non habent in ordine præsentî applicationem): « Voici « donc à quoi se réduisent nos libertés effec-
tives : 1° à n'avoir point reçu le tribunal de « l'inquisition, ou plutôt à l'avoir aboli... 2° Les « clercs ordonnés à Rome de l'autorité du Pape « sans démission de leur évêque, ne sont reçus « en France à aucune fonction. (Id est, nullum « jus habent ad exercendum officium clericale « nisi episcopus velit eos promovere.) 3° Nous « ne recevons les nouvelles bulles qu'après « qu'elles ont été examinées, comme il a été « dit. 4° Nous ne recevons pas toutes sortes « de dispenses, comme celles qui seraient « contre les louables coutumes et les statuts « autorisés des églises. 5° Les sujets du roi ne « peuvent être tirés du royaume, sous pré-
textes de citations, appellations ou autres « procédures. 6° Le nonce du pape n'a aucune « jurisdiction en France. 7° La jurisdiction « du légat est limitée, comme il a été dit. » N° 20 has limitationes sic exponit : « Le « pape ne peut en envoyer en France qu'à « la prière du roi, au moins de son consente-
ment; étant arrivé, il promet avec serment « et par écrit, de n'user de ses facultés que... « conformément à nos usages... Il ne peut sub-
déléguer personne pour l'exercice de sa « légation, sans le consentement exprès du roi. « 8° On a aboli en France les franchises ou « asiles des églises et monastères. » Si quæ-
dam ex articulis citatis et aliis omissis circa beneficia, videantur parùm consona cum principiis de potestate jurisdictionis quam Galli admittunt in Rom. Pontifice, non omni-
nò abnuît Fleury, sed putat hæc saltem fir-
mari consuetudinibus non damnatis ab Eccle-
siâ. « Il est impossible, quand on veut rai-
sonner juste, d'accorder ces usages si diffé-
rents avec nos maximes sur la puissance « des papes et sur l'autorité des conciles uni-
versels..... Mais il ne s'en suit pas qu'il

« faille abandonner nos principes... Il faut les « conserver, et ne tenir pas moins chères le peu « de pratiques que nous avons conservées en « conséquence de ces principes. Quant à celles « qui ne s'y accordent pas, elles ne laissent « pas d'être légitimes, étant fondées en cou-
tumes notoires et reçues depuis long-temps au « vu et au su de toute l'Eglise. » (*Discours sur les Libertés de l'Eglise gallicane*, n° 25.)

Ultima hæc verba viam aperiunt solutionis, sed ut plenior detur, res erit sub vario re-spectu considerata, et attendendum ad ea quæ theologi omnes, tum Gallicani, tum Ultra-montani admittunt : Gallicani fateri debent et reipsâ implicitè saltem agnoscunt omnes, 1° Rom. Pontificem posse recedere ob ordine consueto, si exigat Ecclesiarum necessitas ; 2° virtute ejusdem auctoritatis posse etiam, urgente gravi necessitate, libertates, seu privi-legia et consuetudines Ecclesiarum mutare, tollere, partim vel ex integro abolere ; 3° tan-dem privilegia quæ eximerent à jure communi inducto aut inducendo, fundari tacito consen-su Ecclesiæ Romanæ. Ex alterâ parte Ultra-montanis admittendum erit, 1° jus quoddam naturale esse Ecclesiis nationalibus inhærendi suis consuetudinibus quæ in illarum utilitatem firmatæ sunt, et non periculosæ evaserint mu-tatione circumstantiarum ; 2° easdem Eccle-sias posse suspendere observationem legum sive à conciliis, sive à sede Apostolicâ promul-gatarum, et quæ suam propriam disciplinam immutarent, quoadusque S. Pontifex hanc observationem urgeat ; 3° hanc suspensionem esse præsertim licitam, si non possent execu-tioni demandare hæc novella jura, sine gravi perturbationis et dissidiorum periculo... Hæc tria puncta si utrinque admittantur, integrum certè remanet principium unitatis, sua ser-vatur Ecclesiæ Romanæ auctoritas, et liberta-tes Gallicanæ non obstante incommodo cui fortè obnoxia sunt, nihil tamen habent schi-smaticum, nihil quod extraneos offendere de-beat ; ea proindè sigillatim percurramus.

1° Gallicani, stando suis placitis, absque ullâ cunctatione profitentur ea quæ modò as-serebamus. Primò, dicent S. Pontificem posse recedere ab ordine in Galliis consueto in exercitio sui primatûs jurisdictionis, si urgens exigat necessitas. « Le gouvernement de l'E-
glise n'est pas un empire despotique, ait « Fleury, mais une conduite paternelle et cha-
ritable, où l'autorité du chef ne paraît pas, « tant que les inférieurs font leur devoir

« mais elle éclate pour les y faire rentrer, et « s'élève au-dessus de tout pour maintenir les « règles. » (Discours sur les Libertés de l'Eglise Gall. n° 20.) Ratio in aperto est; eam suggerit doctrina catholica : nullum jus, nulla consuetudo prævalere debet contra ordinem divinitus institutum, et impedire quin Ecclesia quam Christus instituit aliarum Ecclesiarum matrem et magistram, suam in eas sollicitudinem extendat, exerceat jurisdictionem prout temporum necessitas postulaverit; porro, si summus Pontifex non posset recedere ab ordine in Galliis consueto, in exercitio jurium, quando urget necessitas, pessumdaretur divina ordinatio, pastorale ministerium omni virtute vacuum maneret. Supponamus, exempli causâ, clerum Gallicanum prolapsus in eum statum qui promptam reformationem exigat, vel regnare in Galliis principem Ecclesiæ offensum, qui decreta sanctiora tum fidem, tum disciplinam spectantia promulgari formis consuetis, impediât; quis dicet, nisi prorsus ignarus hierarchiæ christianæ, in eo rerum statu, sanctiones pontificias, leges, decreta à summo pastore lata, nullam vim obligatoriam habere usquedum vel clerus ipse ultrò consentiat observationi decretorum qui suos abusos reformant, vel princeps voluerit ab impiâ suâ obstinatione recedere? Hæc certè non aliâ indigent discussione, et manifestum est, nunquam Gallicanos voluisse sub obtentu suarum libertatum, cohibere exercitium supremæ jurisdictionis cui subduntur, sicut alii Christi fideles; ergo S. Pontifex potest recedere ab ordine consuetudinibus inducto, v. g., urgere legum observationem, quamvis promulgatæ non fuerint formis assuetis, legatos mittere qui suum officium exercent, aut alio modo quo voluerit et expedire existimaverit, providere urgenti Ecclesiarum necessitati, vel, ut verbis citatis Fleury utamur, illius potestas summa est et supereminens, ad tuendam fidem et procurandam juris observationem.

Ratio eadem necessitatis et divinæ ordinationis Gallos inducit ad agnoscendum quòd summus Pontifex, præter casus particulares quibus ab ordine consueto recedit, possit insuper ipsas consuetudines, ipsa privilegia immutare, partim vel omnino abolere, licet rarissimè occurrant tales necessitates. *Concedimus*, ait Bossuetius, *in jure ecclesiastico Papam nihil non posse, cum id necessitas postulârit.* (Defens. Declar. lib. 11, cap. 20). Evenire re quidem verâ potest tantam rerum immutatio-

nem, ut statuta quæ olim salubriter fuerant instituta, sint maximè periculosa, imò causam gravis ruinæ foveant; quapropter necesse foret ad providendum Ecclesiarum conservationi, ut esset aliqua potestas Ecclesiis privatis superior, quæ vim habeat eas tuendi; hujusmodi potestatem nullam præstò esse præter primum successorum Petri, tenet fides catholica, cum non recurri possit ad medium conciliorum generalium, quæ rarò ac magnâ difficultate adunantur; ergo, modò illæsum servetur jus divinum, et de solo ecclesiastico jure agatur, nihil non poterit S. Pontifex, cum postulârit necessitas. Exemplum memoratu dignum habemus hujus exercitii potestatis pontificalis in celebri Concordatu quem ultimis temporibus Pius VII iniit cum Napoleone. Eâ occasione, anno 1808, hæc sapienter observabat D. Emery in editione opusculorum Fleury; illius verba transcribimus : « Nous avons absolument besoin de ce principe, quand il s'agit « de défendre le Concordat de 1801, et de « faire regarder comme légitimes tous les « changements qui ont été faits à cette époque « dans l'Eglise de France; car il est très-vrai « que ce que nous appelons nos libertés y « répugnait absolument, et qu'elles ont été « ouvertement violées dans leurs articles principaux, et ceux même que nous regardons « avec justice comme étant les mieux fondés. « Par un seul acte, tous les évêchés ont été « supprimés, ceux même dont l'établissement « était aussi ancien que le christianisme dans « les Gaules; d'autres ont été créés, sans aucun « égard aux anciennes limites. Tous les évêques « de l'Eglise Gallicane ont été dépouillés de « leurs évêchés, sans aucun délit de leur part, « sans aucune forme de procès. Il est vrai « qu'on a commencé par demander leur démission, et que plusieurs l'ont accordée; « mais cette démission même a-t-elle été, de « la part de tous ces derniers, bien constamment et bien pleinement volontaire, puisqu'en la demandant, on donnait clairement « à entendre que, si elle était refusée, on « n'irait pas moins en avant? Tous les chapitres, toutes les abbayes, tous les prieurés, « tous les bénéfices, toutes les fondations « sans distinction et sans exception, ont été « anéantis; tous les biens ecclésiastiques ont « été irrévocablement cédés, » etc.

« On ose dire que les papes qui ont porté le plus loin leur autorité, et en général, tous les papes, n'ont point fait dans la suite des

« siècles, de changements, de coups d'autorité
 « aussi grands, aussi importants que ceux
 « qui ont été faits en un moment par Pie VII.
 « Nous croyons son opération très-légitime :
 « il est bien nécessaire de le croire ; autre-
 « ment, combien faudrait-il reconnaître au-
 « jourd'hui dans l'Eglise de France, d'évêques
 « sans titre, et de ministres sans pouvoir !
 « Mais cette opération ne peut être légitime,
 « qu'autant que le Pape avait l'autorité, le droit
 « de la faire ; et pour établir qu'il avait cette
 « autorité, il est nécessaire de dire, avec M.
 « Fleury, que, dans certaines circonstances,
 « son autorité est souveraine et s'élève au-dessus
 « de tout. » (Nouveaux opuscules de Fleury,
 préface, p. 41-45.)

Tandem Gallicani suas consuetudines, in quantum recedunt à jure communi, vel obstant introducendo juri novo quod aliis ecclesiis proponitur, firmandas censent consensu saltem tacito sedis Apostolicæ. Istud ultimum principium clerus Gallicanus apertè exprimit in articulo tertio famosæ Declarationis anni 1682. Sic habet articulus ille qui refertur ad *libertates* : « Valere regulas, mores et instituta
 « à regno et Ecclesiâ Gallicanâ recepta, Pa-
 « trumque terminos manere inconcussos ; at-
 « que id pertinere ad amplitudinem sedis Apo-
 « stolicæ, ut statuta et consuetudines tantæ sedis
 « et Ecclesiarum consensione firmata, propriam
 « stabilitatem obtineant. » Hæc ultima inter-
 pretando, Bossuetius animadvertibat Gallica-
 nos præsules non quæcumque inducta à ma-
 gistratibus probare, sed ea tantum quæ Apo-
 stolicæ sedis consensione firmata erant. (De-
 fens. Decl. l. 11, c. 20.) Hæc valent quidem
 quoad nonnulla capita veteris juris communis
 quæ olim Ecclesiarum et inprimis sedis Apo-
 stolicæ auctoritas sanciverat, et quibus con-
 stanter adhæsit Ecclesia Gallicana, dum aliis
 in regnis mutarentur per introductionem juris
 novi ; sed non levis occurrit difficultas quoad
 alia puncta disciplinæ Gallicanæ, de quibus
 nihil statutum reperitur olim, et quæ relata
 vidimus inter nostras libertates : v. g., con-
 suetudo se eximendi ab observatione legis
 novæ omnibus Ecclesiis propositæ, nisi pro-
 mulgata sit in Galliis formâ assuetâ. Hæc et
 alia hujusmodi nec sedes Apostolica, nec
 Ecclesia universalis, suâ consensione sanc-
 vit !... Deest quidem consensus formalis, sed
 in favorem harum consuetudinum Gallicani
 invocare possunt consensum tacitum, qualis
 est consensus legislatoris, qui non contradi-

cendo firmat invictas consuetudines ; huc
 veniunt verba citata Fleury : *Elles ne laissent
 pas d'être légitimes, étant fondées en coutumes
 notoires au vu et au su de toute l'Eglise.* De his
 infra erit disserendi locus ; in præsentî sufficit
 probare Gallicanos non existimare quod valere
 possint suæ consuetudines independenter à
 consensu Ecclesiæ Romanæ. Tanta est neces-
 sitas hujus dependentiæ, ut negari non possit
 quin subverterentur dogmata fidei, et Gallicani
 sua abjurarent principia : enimverò licet im-
 buti persuasione quod concilium œcumenicum
 et Ecclesia universalis auctoritate prævaleat
 Romano Pontifici, putent illum non jus habere
 legem imponendi Ecclesiæ catholicæ collectivè
 sumptæ, credunt nihilominus, eundem Pon-
 tificem habere veram et propriam jurisdictio-
 nem atque potestatem legislativam in omnes
 diœceses, in omnes Ecclesias nationales seor-
 sim consideratas, hunc primatum inter dog-
 mata fidei ponunt ; atqui illa potestas neces-
 sariò supponit ex parte subditorum necessita-
 tem obtemperandi, acceptandi et observandi
 decreta ab eâ jurisdictione prolata ; ergo Ec-
 clesia Gallicana non secus ac cæteræ Ecclesiæ,
 non retinet sua privilegia quæ aberrarent à
 jure communi, nisi consensu præsumpto sedis
 Apostolicæ, sint illi sartæ tectæ suæ libertates,
 quousque conciliabuntur cum universalis Ec-
 clesiæ bono ; verum non de eâ re supremum
 sibi judicium rêservet, nec in eam incidat hæ-
 reticam existimationem, illas obstinatè tuendi
 contra summum pastorem qui suum retrahe-
 ret consensum !... Quàm semper alienus fuerit
 clerus Gallicanus ab eâ schismaticâ obstina-
 tione, seu independentiæ præsumptione, ma-
 nifestè probant gesta seculo decimo sexto,
 occasione receptionis concilii Tridentini. Ha-
 bita sunt tunc temporis concilia in plerisque
 Galliarum provinciis, ad acceptandum decreta
 Tridentina ; cum autem nonnulla ex illis de-
 cretis adversari viderentur consuetudinibus
 et libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ, quid præ-
 sules sanxerunt ? In majori parte provinciarum,
 acceptatio fuit simplex, absoluta, nullâ adjectâ
 exceptione in favorem harum libertatum ; in
 aliis legitur facta reservatio, sed cum eo mo-
 deramine, quod invocaretur auctoritas sedis
 Apostolicæ ad firmandas eas exemptiones :
 « Protestando validitatem privilegiorum no-
 « strorum et exemptionum nobis firmam fore
 « auctoritate sedis Apostolicæ, si sanctissimus
 « dominus noster Papa, nostris rationibus
 « exhibitis, det seu interpretationem, seu

« moderationem decretis concilii Tridentini. » Hæc fuit formula reservationis quandoque adhibita. Eodem sensu, anno 1605, clerus à rege expostulans publicationem concilii, aiebat : « Concile duquel nous espérons la publication, sans préjudice des immunités et exemptions concédées aux chapitres et communautés par les SS. Papes, dont sa Sainteté sera suppliée. » Et anno 1615, in libello quod obtulit Ludovico XIII, legitur eandem sollicitatam fuisse publicationem, « sans préjudice, toutefois, des libertés de l'Eglise Gallicane, privilèges et exemptions des chapitres et communautés; pour lesquels privilèges, libertés et exemptions, sa Sainteté sera suppliée à ce qu'elles soient réservées et demeurent dans leur entier. » (Vid. Concilia Gallicæ edita à P. Odesdun, p. 625; *Collection des procès-verbaux des assemblées*, t. 2, année 1615; *Pièces justificatives*.) Muzarely utitur his monumentis ad probandum nunquàm eam fuisse mentem cleri Gallicani, quòd voluerit proprià auctoritate excipere à jure communi suas libertates. (Vid. de auctoritate Rom. Pontif. proœmium, pag. 21 ad 33). Eadem jure et meritò invocamus ad confirmandum assertum nostrum. Sic concludimus explanationem principiorum quæ à Gallicanis admitti debent, et reipsà admittunt viri doctiores et moderati, qui eà de re scripserunt.

2º Ultramontani, rati his principiis sufficienter servari unitatem, et integram manere auctoritatem Romani Pontificis, non diffitebuntur quin Ecclesiæ privatæ, præsertim majores, ut puta nationales, jus quoddam naturale habeant inhærendi suis consuetudinibus et privilegiis, quæ ad illarum utilitatem longo usu firmata et nationis moribus insita nullum aliunde supponuntur periculum grave abusûs procreare. Hæc fuit in totâ retrò traditione mens Ecclesiæ, ut laudabiles consuetudines servarentur, et generatim sancitum videmus in synodo Nicænâ, quæ canone 6 voluit ut *antiqua consuetudo servetur*. Sedes Apostolica, nedùm adversetur observantiæ harum consuetudinum et juribus quæ inde oriuntur Ecclesiis particularibus, è contra suâ auctoritate firmat ac tuetur, ut non semel ostensum fuit à scriptoribus ecclesiasticis; notissima sunt hæc verba Gregorii Magni : « Sicut nostra defendimus, ita singulis quibuscumque Ecclesiis jura servamus... Absit à me ut statuta majorum consacerdotibus meis in quâlibet Ecclesiâ infringam, quia mihi injuriam facio, si fra-

trum meorum jura perturbo » (1). Lib. 2, epist. 48-52, tom. 2, col. 611-618. Hujusmodi multa occurrunt in decretalibus summ. Pontificum. (Vid. Regnier, tract. de Ecclesiâ, in Theologiæ Cursu, t. 4, col. 1103-1104; Bossuet, Defens. Declarat. lib. 2, cap. 3, 12, 13.) Nunquàm eorum mens fuit, arbitrariâ voluntate dominari Ecclesiis privatis, et illarum privilegia confundere; quinimò scimus illos tantâ benignitate usos in regimine Ecclesiarum, ut identidem revocaverint quæ inscii determinaverant in detrimentum privilegiorum, et summâ benevolentia excepisse reclamaciones episcoporum qui ad suam sedem confugiebant, jura propriâ tuendi ratione. Quòd si aliquorum agendi ratio correpta fuit, ut evenit in causis S. Hilarii Pictaviensis, S. Mamerti Viennensis, S. Ignatii Constantinopolitani, hoc exinde provenit, quòd erraverint, fictitia jura prosequendo, et ultra fas in suo sensu obfirmati perstare visi fuerint. Sic sanctus Ignatius patriarcha Constantinopolitanus unâ cum vicariis Orientalium patriarcharum, definiit in concilio Bulgariam debere suæ sedi subesse, et reclamantibus frustra legatis Ecclesiæ Romanæ, ipse propriâ auctoritate Bulgaris constituit episcopum, quemdam Theophilactum. Summi

(1) Quâ œconomiâ sancta sedes vel toleraverit, vel etiam commendaverit diversam Ecclesiarum disciplinam, ubique monumenta traditionis testantur. Unum aut alterum sub oculis lectorum liceat objicere. Sanctus Augustinus, Anglorum Apostolus, consuluerat Gregorium Magnum cur cum una sit fides, sint tam diversæ Ecclesiarum consuetudines. Hocce responsum à S. Pontifice accepit : « Novit fraternitas tua Romanæ Ecclesiæ consuetudinem, in quâ se meminit nutritum; sed mihi placet ut sive in Romanâ, sive in Galliarum, sive in quâlibet Ecclesiâ aliquid invenisti quod plus omnipotenti Deo placere possit, sollicitè eligas... Non enim pro locis res, sed pro rebus loca nobis sunt amanda : ex singulis ergo Ecclesiis, quæ pia, quæ religiosa sunt, elige. » Extat apud Gratianum, distinct. 12, can. 10. Leo IX, missis legatis ad Michaellem Cerularium, patriarcham Constantinopolitanum, ad eum hæc scribebat : « Ecce in hac parte Ecclesia Romana quantò discretior, moderatior, et clementior vobis est; siquidem cum intra et extra Romam plurima Græcorum monasteria reperiantur, sive Ecclesiæ, nullus eorum perturbatur vel prohibetur à paternâ traditione, sive à suâ consuetudine, quin potius suadetur atque admonetur eam observare. Scit namque Romana Ecclesia quia nihil obsunt salutem credentium diversæ pro loco et tempore consuetudines, quando una fides per dilectionem operans bona quæ potest, uni Deo commendat omnes. » (Concil. Labbei t. 11, col. 1336.)

Pontifices adversus hoc factum apostolico zelo insurrexerunt, et Joannes VIII Ignatium arguit tanquam violatorem decretorum Patrum. Hæc historici dum narrant, S. Ignatii resistantiam excusant, quod et jura Ecclesiæ suæ defendere tenebatur, et ipse in eâ opinione erat, Bulgariam consuetudine vel veteribus sanctionibus ad suam sedem, non verò ad Ecclesiam Romanam pertinere. Benedictus XIV, in libro de Synodo diœcesanâ, ubi datâ occasione hæc dissidia inter quosdam eximie sanctitatis præsules et sedis Apostolicæ Pontifices, refert, eos simili motivo à graviore deliquio immunes existimat, quia, inquit, « eorum quilibet, pro certo habuit, tam solidas rationes suæ causæ favere, ut eam omni studio tueri licitè posset; » addit tamen cum iisdem historicis quos supra memorabam, his præsulibus illud vitio vertisse quod præter fas aliquâ pertinaciâ restiterunt apostolicis decretis. (De synodo lib. 9, cap. 8, n. 5, 6, 7, 8, 9.) Abstinemus ab aliis probationibus adducendis, in confirmandâ thesi quam omnes admittere arbitramur, nimirum Ecclesias jus habere suas consuetudines, sua jura servandi, modò non intervenerit mutatio circumstantiarum quæ illa noxia reddat, et illa tueantur cum justo moderamine debitaque erga sanctam sedem reverentiâ (1).

Hæc nos ad aliud ducunt, in quo gravior est difficultas, nimirum Ecclesias nationales (quando ea est consuetudo locorum) posse suspendere promulgationem et observationem legum quæ feruntur sive à conciliis sive à Romano Pontifice, et quæ suam propriam disciplinam immutarent, vel novellas institutiones sibi non

(1) Benedictus XIV, loco supra citato, refert exemplum hujus observantiæ in sedem Apostolicam, è vitâ sancti Caroli Mediolanensis archiepiscopi. Cæterum, quando non obstat jus Ecclesiæ Romanæ, illustrissimus præsul, disciplinæ veteris custos, summâ curâ invigilabat ne consuetudinibus et juribus suæ sedis derogaretur, ut satis ostendit in decreto de Recitatione breviarii. Aegrè ferens quod clerici recitarent aliud breviarium, vel etiam Romanum, dum Ecclesia Mediolanensis jure gaudebat servandi breviarium Ambrosianum, præcepit omnibus clericis et regularibus, qui jure, consuetudine, etc., Ambrosiano more divina officia obire debebant, ut ad hujus breviarii præscriptum horas canonicas exsolverent, tam publicè quàm privatim, declarando eum qui secus faceret, obnoxium fore poenis à jure latis. Decretum illud tulit eo motivo quod officii Ambrosiani rationem et formam antiquissimam esse constabat, et ipse omni conatu curare debebat ut *prisca suæ Ecclesiæ instituta veteresque ritus retineantur et conserventur*. (Acta Ecclesiæ Mediol. t. 1, part. 2; Synod. diœces. 2.)

necessarias inducerent, quousque sancta sedes harum legum observationem urgeat. Nescimus an theologi formaliter admittant hoc principium, vel illud ex professo expenderint; attamen arbitramur, hoc esse ab illis admittendum, et fluere ex doctrinâ scholarum circa vim consuetudinum, legum promulgationem, etc.

Sola terminorum expositio indicat hic agi non indiscriminatim de omni legum genere, sed solummodò de lege merè disciplinari, quæ nullam habeat necessariam connexionem cum fide aut regulis morum, sed variabilis esse possit, salvo Religionis honore, in diversis Ecclesiis; insuper supponimus Ecclesias privatas non abstinere ab acceptandâ illâ lege quâcumque ex causâ, pro arbitrio, sed ob grave motivum, quale foret inutilitas legis propositæ, attento rerum statu in his locis, periculum perturbandæ pacis harum Ecclesiarum, jus consuetudine inductum, vel alia hujusmodi; nisi his considerationibus tenerentur præsules qui Ecclesiis præsunt, deberent procul dubio et absque ullâ cunctatione admittere leges prolatas à sede Apostolicâ, et illis obsequium præstare, cum subditi auctoritati successorum Petri Pontificem pro tempore existentem venerari debeant ut patrem ac legislatorem sibi cæterisque omnibus Ecclesiis præpositum. Tandem in nostro principio declaramus, legem pontificiam obligatoriam fore, si rebus perpensis, cognito locorum statu, et non obstantibus consuetudinibus vel privilegiis, Papa urgeret illius acceptationem et obligationem. Hæc, quamvis in asserto insinuata, explicare tamen disertis verbis debuimus, ne daretur locus ambagibus, et Ultramontani principium admittere recusarent.

Sic expositam et explicatam assertionem paucis probamus, argumenta sumendo extra placita scholæ sive Gallicanæ, sive Transalpinæ: Vel episcopi qui Ecclesiis majoribus præsunt abstinere ab acceptando decreto apostolico usquedum consuluerint sedem Apostolicam, vel abstinere inconsultâ eadem sede, quasi lex illos non spectaret.... In priori casu nulla est difficultas; nam, ut observat Benedictus XIV, disciplina varia est pro locorum et temporum ratione, et fieri potest ut aliqua constitutio, licet plerisque orbis christiani diœcesibus utilis, alicui tamen provinciæ minus opportuna dignoscatur; id cum comperit non fuerit legislatori, qui peculiare res omnes locorum perspectas habere nequit,

episcopus intelligens legem in suâ provinciâ noxium effectum producere posse, non solum non prohibetur suas rationes legislatori, seu Romano Pontifici exhibere, quin potius ad id omninò tenetur, ut docent omnes. (De Synodo diœcesanâ, lib. 9, cap. 8, n. 3.) In secundo casu, hæc non acceptatio legis, positis conditionibus ut supra, legitima est, si fundetur constanti consuetudine, quæ nec decretis conciliorum, nec decretis pontificum fuerit damnata. Decreta disciplinæ, cum pendeant ab arbitrio legislatoris, subditos non obligant nisi dependenter à positivâ illius voluntate; atqui meritò præsumimus in circumstantiis de quibus nunc agitur, voluntatem hujus superioris non esse ut sua decreta obligent provincias in quibus præsules abstinendum ab illorum promulgatione expediens reputaverunt. Quòd prudenter præsumatur ille consensus superioris, multa suadent, nimirum moderamen regiminis ecclesiastici, agendi ratio pontificum, ipsamet consuetudo, quæ supponitur in Ecclesiis majoribus introducta.

1° Moderamen regiminis Ecclesiæ. Quando summi pontifices canones disciplinares constituunt, illos profectò eâ mente condunt, ut prosint Ecclesiis secundum locorum utilitates, adeoque cum istâ conditione tacitè semper annexâ eos subditis imponunt, si modò salva sit pax Ecclesiarum, et nationis moribus temporumque conditioni attemperentur (1), unde si Ecclesiæ nationales, scilicet corpus episcoporum iisdem Ecclesiis divinâ ordinatione præpositorum, ex speciali quam habent utilitatem et incommodorum pro tempore, loco et personis cognitione, judicent propositos canones disciplinares recipi non posse quin agitentur antiqui mores, aut sine ratione utilitatis consuetudines immutentur, prudenter existimabitur summum Pontificem consentire, ut dicti canones executioni non mandentur. Benedictus XIV, agens de legibus quæ à populo nunquàm recipiuntur, dicit peccare non recipientes, sed tandem illas leges desinere obligare, quoniam præsumitur nolle legislatorem, cum maximo animarum detrimento, suæ legis vinculo irretitam diù tenere communitatem quæ nunquàm passa est se eo constringi (2). Hæc observatio deducta ex regulis æquitatis et charitatis, quibus moderatur re-

gimen ecclesiasticum apprimè convenit materiæ præsentî, cum hoc discrimine tamen, quòd non peccent episcopi qui ab acceptandâ lege abstinant, quia hanc non repellunt ullo contemptu sedis Apostolicæ, aut independentiam prætendentes, sed vel ad majus bonum Ecclesiarum, ne decreto disciplinæ variabilis non satis opportuno ac circumstantiis localibus attemperato exagitentur, vel vi consuetudinis quæ hanc agendi rationem sibi permittit. 2° Illa consuetudo non perperam invocatur: nam etsi, generatim loquendo, Ecclesiæ particulares non debeant sibi arrogare libertatem determinandi, nullâ relatione factâ ad sedem Apostolicam, nec expectatâ ejus sententiâ an conveniens sit supersedere executioni decretorum, aut illa modificari, tamen nihil obstat quin illud eis liceat, si ita ferat consuetudo, et non reclamet S. Pontifex. Ea est vis consuetudinis jure canonico et civili, ut jura inducat, immutet, disciplinam informet, modò sit constans, à superiore non reprobata, et juri divino aut naturali minimè adversa; porrò nunc supponimus in Ecclesiis nationalibus eam vigere more veteri firmatam consuetudinem, vi cujus possint, ad servanda sua propria instituta, supersedere executioni mandatorum, non consultâ sanctâ sede, quando illa decreta episcopis videntur minùs opportuna; hujusmodi consuetudo eatenùs solum adversaretur juri divino, quatenùs oriretur à præsumptione independentiæ ac rebellionem in Pontificem Romanum. Si autem illæ Ecclesiæ paratæ sint ad obtemperandum, casu quo Pontifex urgeret, et aliunde suis privilegiis non inhæreant nisi quia existimant inniti consensu tacito sedis Apostolicæ, jam non est cur consuetudo dicatur læsiva juris divini. 3° Nostra ratiocinatio confirmatur agendi ratione summorum pontificum erga Ecclesiam Gallicanam. Neminem latet priscam esse in Galliis consuetudinem, non habendi, generatim loquendo, ut obligatorias, constitutiones pontificias, vel etiam conciliorum leges, nisi formis quibusdam assuetis fuerint acceptatæ et promulgatæ, et supersedendi huic acceptioni, quando adversantur illa decreta privilegiis, juribus, seu libertatibus Gallicanis (1). Ex illâ disciplinâ venit quòd episcopi nostri dent suis diœcesibus brevitaria propria, quòd generatim non teneamur decretis con-

(1) Vide Delort, Instit. discipl. eccles., t. 1, p. 125.

(2) De Synodo diœcesanâ, lib. 13, cap. 5, n. 3.

(1) Vid. Gibert, Corp. jur. can. t. 1, p. 179; d'Héricourt, *Lois ecclésiastiques*, p. 279, et alios passim canonistas Gallos.

gregationum Romanarum, ut congregationis *Indicis*, *Rituum*, etc. (Illa decreta omnes venerantur veluti prolata à viris prudentissimis quos summus Pontifex advocavit in partem sollicitudinis, et quibus divina Providentia speciali auxilio præest pro gravitate curarum quæ illis demandantur, sed non ea habent in Galliis pro statutis obligatoriis.) Constitutiones enim quibus præscriptum fuit recitandi horas canonicas ad normam breviarii Romani, quibus institutæ fuerunt variæ illæ congregationes, in Galliis nunquàm promulgatæ nec acceptatæ fuerunt; alias nonnullas exceptiones sat gravis momenti citare possemus, sed omnibus notæ sunt, et allata exempla ad propositum sufficiunt... Hæc certè nec externos qui eâ de causâ querelas non semel moverunt in Gallicanos, nec sedem Apostolicam latent; attamen ea fuit agendi ratio SS. Pontificum ut nunquàm decreto authentico condemnarent supradictam disciplinam, vel ab episcopis virtute obedientiæ sibi debitæ, exegerint ut ab eâ recederent; nec dicatur summos illos Pontifices hanc disciplinam, licet ratione sui pravam, non proscripsisse, ob vitandum majus malum. Talis solutio injuriam inferret tum sedi Apostolicæ, tum præclarissimæ Ecclesiæ Galliarum. Injuriosa est Ecclesiæ Galliarum, quæ arguitur rea fovendi in suo sinu systema disciplinare vitio schismatis infectum, dum suorum præsulem pietate ac doctrinâ semper in orbe christiano floruerit; nec minùs probrosum foret sedi Apostolicæ, quòd præclaris laudibus toties extulerit clerum Gallicanum, veluti moribus, sanctitate ac disciplinâ ornatissimum, veluti Ecclesiæ Romanæ obsequen-
tissimum et sacrorum canonum religiosissimum observatorem (verba sunt Benedicti XIV alibi relata), dum supponitur eundem clerum inhærere institutis quibus disrumperetur nervus disciplinæ ecclesiasticæ, à quorum condemnatione Ecclesiam non abstinere nisi ob præcavendum gravius malum. Potiore jure dicemus, Ecclesiam Romanam, pro eâ œconomiâ quâ constanter usa est erga majores Ecclesias, consentire ut hæc consuetudo in Galliis servetur, quæ, etsi minùs opportunâ ratione sui judicari possit, attamen nihil habet adversum necessariæ dependentiæ quâ omnes subdi debent cathedræ Petri. Eodem et majori moderamine usa est et etiam nunc utitur erga Ecclesias Orientales, quibus permittit suam disciplinam sequi, quamvis sub multiplici respectu à jure communi ecclesiastico alienam.

Hic gradum sistimus, nec fusiùs disserendum arbitramur de casu quo Ecclesia nationalis non posset morem gerere alicui legi disciplinari regimen externum spectanti, quin graves sibi concitaret perturbationes ex parte gubernii temporalis; tunc enim nisi aut periclitetur fides, aut vindicandum sit principium obedientiæ erga sanctam sedem, impio conatu principum impetum, manifestum est voluntatem Pontificis non esse ut lex executioni mandetur. Sic multa olim apud nos viguere vel etiam adhuc vigent, quæ potiùs toleramus ac patimur quàm probamus; sed graviora nos manerent incommoda, si vellemus apertâ fronte his reluctari; quapropter, modò fides et principia in tuto servantur, Ecclesia hæc sustinet, feliciora tempora præstolans, quibus licebit majori cum libertate et independentiâ suam instaurare disciplinam.

Explanatis principiis quæ ad præsentem materiam pertinent, hoc nobis in concludendo grande solatium est, quòd fidenti animo profiteri possimus, Ecclesiam Gallicanam, eo modo suas libertates intelligere, qui nullum afferat detrimentum unitati catholicæ vel obedientiæ quam pro religione sacratissimâ semper duxit præstandam sedi Apostolicæ. Principia hæc si eâ quâ par est attentione considerentur, facilis erit conciliatio Gallicanorum cum Ultramontanis, imò nulla erit, nî fallor, dissidiorum causa, non magis quàm cum aliis gentibus catholicis, Hispanis, Belgis, Germanis (ne quid de Orientalibus dicam), qui omnes ferè sua etiam habent jura propria, suas consuetudines quas Gallicani *libertates* appellant; nec enim de nomine decertandum. Sint pro coronide hæc verba illustrissimi præsulis, Spondani, continuatoris Annalium Baronii ad ann. 1639: *Nescit Ecclesia Gallicana libertates quæ malum operentur; nescit jura quæ illam à Romanæ Ecclesiæ matris suæ firmissimâ connexionem et filiali obedientiâ divellant ac separent.*

NOTA. Fortassis otiosum videbitur, disputasse in præsentem rerum statu de libertatibus Gallicanis, cum abrogatæ et extinctæ dicantur per constitutiones pontificias quæ prodierunt occasione Concordatûs anni 1801. Reverà, si quibusdam fides, omnia inter nos penitus innovata sunt, adeò ut nec veteres consuetudines, nec prisca instituta liceat invocare. Si hæc sic se haberent, non multum certè de amissione *libertatum Ecclesiæ Gallicanæ* anxii essemus; de plerisque diceremus quod Bosuetius de famosâ Declaratione cleri Gallicani:

Abeant quòd libuerit; licet enim rectè possint exponi, nec ullum principium per se violent, nec unquam fuerint damnatae à sanctâ sede, attamen non ignoramus illas à SS. Pontificibus minùs probari, et identidem abusibus, sin causam, saltem occasionem et prætectum dare. Non igitur sumus, qui votis prosequeremur multas ex antiquis libertatibus, si reapse abrogatae fuissent; verùm errare nobis videntur qui ita sentiunt, et malè interpretari sensum constitutionum de quibus loquuntur. En textus bullae, *Qui Christi Domini*: « Supprimimus, annullamus et perpetuò extinguimus titulum, denominationem, totumque statum præsentem infra scriptarum Ecclesiarum archiepiscopaliū et episcopaliū, unà cum respectivis earum capitulis, juribus, privilegiis et prærogativis cujusvis generis...., ita ut omnes supra dicti archiepiscopatus et episcopatus... haberi debeant in posterum tantum quàm non ampliùs in primo statu existentes, quia aut omnimodè extincti, aut in novam formam erigendi. » Ex illà constitutione nata est quæstio inter theologos, an omnia privilegia Ecclesiarum archiepiscopaliū fuerint suppressa, an ea tantum quæ obstitissent novo ordini constituendo, novæ sedium circumscriptioni; hanc controversiam movent theologo, præsertim in tract. de Legibus et de Matrimonio. (Vid. tractatum qui nuper prodiiit, auctore D. Carrière, t. 2, n. 1096 et seq.) Quæcumque solutio detur, hæc controversia nostram quæstionem non attingit. Effectus constitutionis extendi non deberet ultra terminos quibus concipitur, nullà id exigente necessitate. Porro constitutio Pii VII supprimit sedes episcopales cum prærogativis suis sedibus affixas; neutiquàm verò, generalia statuta priscas consuetudines quibus universa Ecclesia Galliarum regebatur; de iis ne verbum quidem; hanc generalium statutorum suppressionem subintellectam non exigit natura rerum, seu finis constitutionis; præter-

quàm enim quòd tanta derogatio debuisset exprimi more solito in tali materiâ, insuper manifestum est nihil eam importare ad determinationem sedium ac illarum novam circumscriptionem, de quo solùm agitur in bullâ.

Dicendum est proinde constitutionem, *Qui Christi Domini*, non omnes consuetudines, seu libertates Ecclesiæ Gallicanæ abrogasse, sed eas tantum quæ aut objectum non ampliùs habent, ut multas quæ versabantur circa materias beneficiales, aut quæ conciliari non possent cum novâ sedium episcopaliū circumscriptione; hoc confirmat doctrina et praxis tum præsulū, tum virorū in theologiâ et jure canonico peritorū, qui nihil innovatum arbitrati quoad veteres libertates de quibus silet Concordatus et nulla prodiiit nova constitutio, suorum prædecessorū vestigiis inhærent, multa sibi et aliis absque ullo scrupulo permittunt, quæ deviant à jure communi, et non nisi in veteribus Galliarum privilegiis suam rationem habent.

Et hæc ad nostrum intentum dicta sufficiant, in quibus propositum nobis duntaxat fuit, ut duas inter diversas opiniones mediam partem teneremus, quod utinam sæpiùs egissent nonnulli, præsertim inter Gallicanos, theologi! Cæterum si quid præter animum ac conjecturas nobis fortè nimîâ charitate abreptis exciderit SS. Sedis majestati minùs congruum, illud pro non dicto haberi volumus, D. Hieronymi verba usurpantes: *Cathedræ Petri communionē consocior*. Illud enim nobis statutum fuit semper, nos et quidquid aggredimur æterno potiùs obtegi silentio, quàm ne ullum quidem verbum enuntiare quod vel minimùm læderet reverentiam ardensque studium et amorem quibus summo Apostolorum principi toto corde et animo sumus addicti. Hæc nostra fides, hoc profitemur, beatum Petrum in successoribus vivere, docere, ac omnes Dei filios supremâ potestate regere et gubernare.

N.

DE MAISTRE VITA.

Tractatum de *Religione* cùm dedimus ad demonstrandum nostram tantum esse veram, omnes verò alias esse falsas; cùm Græcos schismaticos ad unitatem, Protestantes ad veritatem et Catholicos ad mutuam inter se

charitatem vocavimus, hæc omnia quodam modo tantum speculativa coronare decet aliquo quod ad praxim attineat argumento, vanam scilicet eruere opinionem quâ assertum est nefandam esse viro probo religionis mutatio-

nem, et omnes in quocumque cultu posse salvari. Quâ de re duas celebres clarissimi de Maistre epistolâs hûc vocamus, ut practico modo concludant operosas discussiones in quatuor primis voluminibus inclusas.

DE MAISTRE (Josephus) in aulâ Pedemontii publicæ rei administrator necnon et politicus religiosusque scriptor, Camberiaci natus est nobili familiâ, primo die aprilis anno 1753. Studiorum curriculum multo honore emensus, juvenis adhuc magistratum iniit anno 1775. Maturiùs aliquot opuscula politica typis mandavit in quibus progressum demonstrabat quorundam principiorum, quæ luendam rerum Gallicarum perturbationem erant paritura. Ad senatoriam dignitatem anno 1787 evectus est, sed anno 1793 invasione Gallici exercitûs in Sabaudiam patriâ emigrare coactus, Pedemontium petiit, fugientemque regem suum in

Sardiniam fideliter secutus est. Anno 1803 Sancti Petri Vici aulam adiit cum summâ potestate legatus. Ex hâc legatione in patriam redux, novas dignitates à rege illustrior accepit, et his insignitus morti succubuit anno 1821, philosophi christiani insigne mundo præbens exemplum.

Ex numerosis operibus quibus religionem et litteras illustravit, hæc sequentia tantùm citabimus : *Considérations sur la France*, opus multoties editum, Parisiis verò corrigente auctore impressum an. 1821, in-8° ; *Essai sur le principe générateur des constitutions politiques et des autres institutions humaines*, Parisiis, 1821, in-8° ; *Du Pape*, 1821, ibid., 2 vol. in-8° ; *De l'Eglise Gallicane dans ses rapports avec le souverain Pontife*, ibid., 1821, in-8° ; *Soirées de Saint-Petersbourg, ou Entretiens, etc.*, ibid., 1821, 2 vol. in-8°.

A UNE DAME PROTESTANTE,

Sur la maxime qu'un honnête homme ne change jamais de religion.

MADAME,

Vous exigez que je vous adresse mon opinion sur la maxime si fort à la mode, *qu'un honnête homme ne change jamais de religion*. Vous me trouverez toujours disposé, Madame, à vous donner des preuves d'une déférence sans bornes, et je m'empresserai d'autant plus à vous obéir dans cette occasion, que, si je ne me trompe infiniment, il ne reste plus entre vous et la vérité que ce vain fantôme d'honneur qu'il est bien important de faire disparaître.

Il m'eût été bien plus doux de vous entretenir de vive voix ; mais la Providence ne l'a point voulu. Je vous écrirai donc, puisque nous sommes séparés pour très long-temps, peut-être même pour toujours ; et j'ai le ferme espoir que cette lettre produira, sur un esprit aussi bien fait que le vôtre, tout l'effet que j'en attends.

La question ne saurait être plus importante, car, si nul honnête homme ne doit changer de religion, il n'y a plus de question sur la religion. Il est inutile et même ridicule de s'informer de quel côté se trouve la vérité. Tout

le monde a raison ou tout le monde a tort, comme il vous plaira ; c'est une pure affaire de police dont il ne vaut pas la peine de s'occuper.

Mais pesez bien, je vous en supplie, l'alternative suivante : pour que tout honnête homme soit obligé de conserver sa religion, quelle qu'elle soit, il faut nécessairement *que toutes les religions soient vraies, ou que toutes les religions soient fausses*. Or, de ces deux propositions, la première ne peut se trouver que dans la bouche d'un insensé, et la seconde dans celle d'un impie. Ainsi je suis bien dispensé, avec une personne telle que vous, d'examiner la question dans son rapport avec l'une ou l'autre de ces deux suppositions ; et je dois me restreindre à une troisième, je veux dire à celle qui admet une religion vraie et rejette toutes les autres comme fausses.

Je le dois d'autant plus, que c'est précisément de cette supposition que l'on part pour prétendre que chacun doit garder la sienne. En effet, le latin dit qu'il a raison, le grec dit qu'il a raison, le protestant dit qu'il a raison : entre eux qui sera le juge ? Ma réponse serait bien simple, si c'était là l'état de la question.

Je dirais : c'est Dieu qui sera le juge ; c'est Dieu qui examinera si l'homme ne s'est point trompé lui-même ; s'il a étudié la question avec toute l'attention dont il est capable , et surtout s'il ne s'est point laissé aveugler par l'orgueil ; *car il n'y aura point de grâce pour l'orgueil.*

Mais ce n'est point du tout de quoi il s'agit ; on change l'état de la question pour l'embrouiller. Il ne s'agit nullement de savoir ce qui arrivera d'un homme qui se croit de bonne foi dans le chemin de la vérité , quoiqu'il soit réellement dans celui de l'erreur ; encore une fois , Dieu le jugera , et il est bien singulier que nous ayons tant de peur que Dieu ne sache pas rendre justice à tout le monde. Il s'agit , et il s'agit uniquement de savoir *ce que doit faire l'homme qui professe une religion quelconque , et qui voit clairement la vérité ailleurs ?* Voilà la question ; et il n'y a ni raison , ni bonne foi à la changer pour en examiner une toute différente , puisque nous sommes tous d'accord qu'un homme qui change de religion sans conviction est un lâche et même un scélérat.

Cela posé , quel téméraire osera dire que l'homme à qui la vérité devient manifeste doit s'obstiner à la repousser ? Il n'y a rien de si terrible que l'empire d'une fausse maxime une fois établie sur quelque préjugé qui nous est cher ; à force de passer de bouche en bouche , elle devient une sorte d'oracle qui subjugué les meilleurs esprits. De ce nombre est celle que j'examine dans ce moment : c'est le cousin que l'erreur a imaginé pour reposer sa tête et dormir à l'aise.

La vérité n'est pas , quoi qu'on en dise , si difficile à connaître. Chacun , sans doute , est maître de dire *non* , mais la conscience est infaillible , et son aiguillon ne saurait être écarté ni émoussé. Que fait-on donc pour se mettre à l'aise , et pour contenter à la fois la paresse qui ne veut point examiner , et l'orgueil qui ne veut point se dédire ? On invente la maxime *qu'un homme d'honneur ne change point de religion* : et là-dessus on se tranquillise , sans vouloir s'apercevoir , ce qui est cependant de la plus grande évidence , que ce bel adage est tout à la fois une absurdité et un blasphème.

Une absurdité : car que peut-on imaginer de plus extravagant , de plus contraire à la nature d'un être intelligent , que la profession de foi expresse et antérieure de repousser la vérité si elle se présente ? On enverrait à l'hôpi-

tal des fous celui qui prendrait un tel engagement dans les sciences humaines ; mais quel nom donner à celui qui le prend à l'égard des vérités divines ?

Un blasphème : car c'est absolument et au pied de la lettre la même chose que si l'on disait formellement à Dieu : « Je me moque de ce que vous dites ; révélez ce qu'il vous plaira ; je suis né juif , mahométan , idolâtre , etc. , je m'y tiens. Ma règle sur ce point est le degré de longitude et de latitude. Vous pouvez avoir ordonné le contraire , mais peu m'importe. »

Vous riez , Madame ; mais il n'y a ici ni exagération ni rhétorique , c'est la vérité toute pure ; jugez-en vous-même dans le calme de la réflexion.

En vérité , il s'agit bien d'un vain point d'honneur et d'un engagement d'orgueil dans une matière qui intéresse la conscience et le salut.

Mais je ne prétends pas en demeurer là , et j'ai la prétention de vous montrer que l'honneur même , tel que nous le concevons dans le monde , ne s'oppose nullement au changement de religion ; pour cela remontons aux principes.

Il y a aujourd'hui mille huit cent neuf ans (1) qu'il y a toujours eu dans le monde une Église catholique , qui a toujours cru ce qu'elle croit. Vos docteurs vous auront dit mille fois que nous avons innové ; mais prenez garde d'abord que si nous avions réellement innové , il serait assez singulier qu'il fallût publier tant de gros livres pour le prouver (livres au reste réfutés sans réplique par nos écrivains.) Eh ! mon Dieu , pour prouver que vous avez varié , vous autres , qui n'existez cependant que d'hier , il ne faut pas se donner tant de peine. Un des meilleurs livres de l'un de nos plus grands hommes contient l'*histoire de vos variations*. Les professions de foi se sont succédé chez vous comme les feuilles se succèdent sur les arbres ; et aujourd'hui on se ferait lapider en Allemagne , si l'on soutenait que la confession d'Ausbourg , qui était cependant l'Évangile du xvie siècle , oblige les consciences.

Mais allons au devant de toutes les difficultés. Partons d'une époque antérieure à tous les schismes qui divisent aujourd'hui le monde. Au commencement du xe siècle , il n'y avait qu'une foi en Europe. Considérez cette foi

(1) Ceci a été écrit en 1809.

comme un assemblage de dogmes positifs, l'unité de Dieu, la trinité, l'incarnation, la présence réelle; et, pour mettre plus de clarté dans nos idées, supposons qu'il y ait cinquante de ces dogmes positifs. Tous les Chrétiens croyaient donc alors cinquante dogmes. L'Église grecque ayant nié la procession du Saint-Esprit et la suprématie du pape, elle n'eut plus que quarante huit-points de croyance, par où vous voyez que nous croyons toujours tout ce qu'elle croit, quoiqu'elle nie deux choses que nous croyons. Vos sectes du xvie siècle poussèrent les choses beaucoup plus loin, et nièrent encore plusieurs autres dogmes; mais ceux qu'ils ont retenus nous sont communs. Enfin, *la religion catholique croit tout ce que les sectes croient*; ce point est incontestable.

Ces sectes, quelles qu'elles soient, ne sont donc point des religions, ce sont des *néga-tions*, c'est-à-dire *rien* par elles mêmes, car dès qu'elles affirment elles sont catholiques.

Il suit de là une conséquence de la plus grande évidence : c'est que le catholique qui passe dans une secte APOSTASIE véritablement, parce qu'il change de croyance, et qu'il nie aujourd'hui ce qu'il croyait hier; mais que le sectaire qui passe dans l'Église n'abdique au contraire aucun dogme : il ne nie rien de ce qu'il croyait, il croit au contraire ce qu'il niait, ce qui est bien différent.

Dans toutes les sciences, il est honorable de faire des découvertes et d'apprendre des vérités qu'on ignorait. Par quelle singularité la science de la religion, la seule absolument nécessaire à l'homme, serait-elle exceptée? Le mahométan qui se fait chrétien passe d'une religion positive dans une autre du même genre. Il peut donc en coûter à son orgueil d'abdiquer des dogmes positifs, et de confesser que ce même Mahomet qu'il regardait comme un prophète envoyé de Dieu n'est cependant qu'un imposteur.

Il en est tout autrement de celui qui passe d'une secte chrétienne dans la mère Église. On ne lui demande pas de renoncer à aucun dogme, mais seulement d'avouer qu'outre les dogmes qu'il croit et que nous croyons tous comme lui, il en est d'autres qu'il ignorait, et qui, cependant, se trouvent vrais. Tout homme qui a de la raison, doit sentir l'immense différence de ces deux suppositions.

Maintenant, je vous prie d'arrêter votre esprit sur la considération suivante, qui est digne de toute votre attention. Pourquoi la ma-

xime qu'il ne faut jamais changer de religion est-elle anathématisée par nous comme un blasphème extravagant? et pourquoi cette maxime est-elle canonisée comme un oracle de l'honneur dans tous les pays séparés? Je vous laisse le soin de répondre.

Voilà ce que j'avais à vous dire sur cette grande question. Je n'emploie, comme vous voyez, ni grec, ni latin : je n'invoque que le bon sens, qui parle si haut qu'il est impossible de lui résister. Pour peu que vous y réfléchissiez, vous ne pouvez pas douter que le catholique qui passe dans une secte est nécessairement un homme méprisable, mais que le Chrétien qui d'une secte quelconque repasse dans l'Église (s'il agit par conviction, cela s'entend assez) est un fort honnête homme, qui remplit un devoir sacré.

Permettez moi d'ajouter encore l'expérience à la théorie : nous avons dans notre Religion des listes (si nombreuses que nous en avons fait des livres) d'hommes éminents par leur dignité, leur rang, leurs lumières et leurs talents, qui, malgré tous les préjugés de secte et d'éducation, ont rendu hommage à la vérité en rentrant dans l'Église. Essayez, je vous prie, de faire une liste semblable de tous les hommes qui ont abjuré le catholicisme pour entrer dans une secte. Vous ne trouverez en général que des libertins, des mauvaises têtes, ou des hommes abjects. J'en appelle à vous-même, Madame; vous n'avez pas voulu confier vos enfants au moine défroqué qui arriva ici il y a quelque temps. Il ne s'agissait cependant que de leur apprendre la géographie et l'arithmétique, objets qui n'ont rien de commun avec la foi. Il faut que vous le méprisiez bien profondément; mais il ne dépend pas de vous de mépriser, par exemple, le comte de Stolberg, ou le prince abbé Gallitzin (1). Des gens qui n'ont pas votre franchise pourront les blâmer, parce que, encore une fois, on ne peut empêcher personne de dire *oui* ou *non*; mais j'en appelle de bon cœur à leur conscience.

La route étant aplanie, il ne s'agit plus que

(1) Si cette lettre eût été écrite de nos jours, l'auteur n'eût pas manqué de joindre ici le nom de M. de Haller à celui du comte de Stolberg. Ces deux hommes, également célèbres, ont eu l'un et l'autre plus d'un genre de sacrifice à faire pour retourner à la foi de leurs ancêtres. Depuis quelques années l'Église catholique a été consolée par le retour d'un grand nombre de ses enfants égarés; en France, en Angleterre, en Allemagne, les conversions sont presque journalières.

de marcher. Vous allez me demander : *Que faut-il faire ?* Je ne veux rien brusquer, Madame ; vous savez combien je redoute les publicités inutiles ou dangereuses. Vous avez un époux, une famille et des biens. Un éclat de votre part compromettrait tout cela sans fruit ; je n'entends pas du tout presser ce point avec une rigueur théologique : mais il y a des moyens doux qui opèrent beaucoup et sans inconvénient. En premier lieu, si vous ne pouvez encore manifester la vérité, vous êtes tenue au moins de ne jamais la contredire. Que l'usage, le respect humain ou la politique, que l'orgueil national surtout ne vous arrachent jamais un mot contre elle. En second lieu, songez qu'une dame de votre caractère est une véritable souveraine dans son cercle. Ses enfants, ses amis, ses domestiques sont plus ou moins ses sujets ; agissez dans l'étendue de cet empire. Faites tomber autant qu'il est en vous les préjugés malheureux qui ont tant fait de mal au monde ; vos devoirs ne s'étendent pas au-delà de votre pouvoir. Pour le bien comme pour le mal, l'influence de votre sexe est immense ; et peut-être que, pour ramener l'orgueil qui s'obstine, il n'y a plus d'autre argument efficace que celui d'une épouse respectable dont les vertus reposent sur la foi.

Favorisez la lecture des bons livres qui vous ont amenée vous-même au point où vous êtes. Voltaire a dit : *Les livres ont tout fait*. Il n'avait que trop raison ; prenez-lui sa maxime, et tournez-la contre l'erreur.

Enfin, Madame, ceci est le principal ; mettez-vous en règle avec votre conscience, c'est-à-dire avec Dieu. La bonne foi ne périt jamais. Soumettez-vous parfaitement à la vérité ; tenez pour vrai tout ce qui est vrai, pour faux tout ce qui est faux ; désirez de tout votre cœur que l'empire de la vérité s'étende de jour en jour, et laissez dire tous ceux qui auront la prétention de vous deviner. Quand vous serez ainsi disposée, je vous dirai, comme Lusignan : *Allez, le ciel fera le reste*.

J'ai l'honneur d'être, etc., etc.

A UNE DAME RUSSE,

Sur la nature et les effets du schisme, et sur l'unité catholique.

La lettre à une dame protestante ayant été lue à une dame russe, sur qui elle fit beaucoup d'impression, cette dame demanda à l'auteur la per-

mission de lui faire une question, et lui adressa bientôt le billet suivant.

MONSIEUR,

Si une religion ne diffère de l'autre que par deux points très-peu importants, il me semble qu'il n'y a point d'erreur, et que l'une est aussi bonne que l'autre ; il me semble même qu'il n'y a point de schisme, et que c'est la même religion professée en deux idiomes différents.

Je ne sais, Monsieur, si j'ai bien compris vos idées ; mais je vous soumets les miennes. Vous avez été assez bon pour me permettre de vous faire une question : si elle n'est point indiscrete, je réclame la promesse que vous m'avez faite, et j'attendrai votre réponse avec beaucoup d'impatience.

J'ai l'honneur d'être, etc.

Saint-Petersbourg, 29 janvier (10 février) 1810.

Cette question produisit la lettre suivante :

MADAME,

En jetant les yeux sur la question que vous m'avez adressée le 29 janvier dernier, il est extrêmement flatteur pour moi de voir que l'écrit dont j'avais eu l'honneur de vous faire lecture a fait sur votre esprit tout l'effet que j'en attendais, puisque vous souscrivez pleinement, quoique tacitement, à la thèse soutenue dans cet écrit, où il s'agissait uniquement de prouver que la fameuse maxime, qu'un *honnête homme ne change jamais de religion*, est dans le fait un blasphème et une absurdité.

Vous souscrivez à cette proposition, mais vous me demandez, Madame, si deux religions (la latine et la grecque), ne différant que sur deux points très-peu importants, on ne peut pas dire qu'il n'y a réellement point de schisme, et que nous ne différons que par l'idiome.

Ceci particularise tout-à-fait la question ; je tiens pour accordée la thèse générale qu'un honnête homme doit changer de religion dès qu'il aperçoit la fausseté de la sienne et la vérité d'une autre ; toute la question se réduit donc à savoir si cette obligation tombe sur le grec comme sur tout autre dissident, et si la conscience ordonne dans tous les cas un changement public.

La distinction des dogmes plus ou moins importants n'est pas nouvelle ; elle se présente naturellement à tout esprit conciliant, tel que

le vôtre, Madame, qui voudrait réunir ce qui est divisé; ou à tout esprit alarmé, qui peut-être encore comme le vôtre, voudrait se tranquilliser; ou, enfin, à tout esprit arrogant et obstiné (bien différent du vôtre), qui a l'étrange prétention de choisir ses dogmes, et de se conduire d'après ses propres lumières.

Mais l'Église-Mère, qui n'aime que les idées claires, a toujours répondu qu'elle savait fort bien ce que c'était qu'un dogme faux, mais que jamais elle ne comprendrait ce que c'était qu'un dogme important ou non important, parmi les dogmes vrais, c'est-à-dire révélés.

Si l'empereur de Russie ordonnait, par exemple, que tout homme voulant se rendre de l'amirauté au couvent Newski, serait obligé de tenir la gauche des arbres de la Perspective, sans jamais pouvoir passer, ni dans l'allée même, ni dans la partie droite de la rue, il pourrait sans doute se trouver une tête fausse qui dirait: C'est un ukase, je l'avoue, mais il n'est pas important; ainsi je puis bien marcher à droite. A quoi tout bon esprit répondrait: Mon ami, tu te trompes de deux façons. D'abord, comment sais-tu que cet ordre n'est pas important, et que l'empereur n'a pas eu, pour le publier, des raisons qu'il n'est pas obligé de te confier? (Observation pour le dire en passant, qui est péremptoire lorsqu'il s'agit d'une ordonnance divine.) D'ailleurs, s'il n'importe pas que l'on passe à droite ou à gauche de la Perspective, il importe infiniment que personne ne désobéisse à l'empereur, et surtout que personne ne mette en thèse qu'on a droit de désobéir, lorsque l'ordre n'est pas important; car chaque individu ayant le même droit, il n'y aura plus de gouvernement ni d'empire.

Je conviens donc, si vous voulez, qu'il importe peu avant la décision qu'on croie que le Saint-Esprit procède du Père et du Fils, ou du Père par le Fils; mais il importe infiniment qu'aucun particulier n'ait droit de dogmatiser de son chef, et qu'il soit obligé de se soumettre dès que l'autorité a parlé, autrement il n'y aurait plus d'unité ni d'Église.

Sous ce point de vue l'église grecque est aussi séparée de nous que l'église protestante; car si le gouvernement d'Astracan ou de Saratoff se sépare de l'unité, et qu'il ait la force de se soutenir dans son indépendance, il importe fort peu qu'il retienne la langue de l'empire, les usages de l'empire, plusieurs, ou même toutes les lois de l'empire; il ne sera

pas moins étranger à l'empire russe, qui est l'unité politique, comme l'empire catholique est l'unité religieuse.

L'Église catholique ne met en avant aucune prétention extraordinaire. Elle ne demande que ce qui est accordé à toute association quelconque, depuis la plus petite corporation de village jusqu'au gouvernement du plus grand peuple. Que dix ou douze dames s'assemblent pour faire la charité ou visiter les malades, la première chose qu'elles feront sera de créer une prieure, et c'est encore une vérité à la portée de l'homme le plus borné, que plus la société est nombreuse, plus le gouvernement est nécessaire, et plus il doit être fort et unique, de manière que tout grand pays est nécessairement monarchique; pourquoi donc l'Église catholique (c'est-à-dire universelle), serait-elle exempte de cette loi générale ou naturelle? Son titre seul nécessite la monarchie, à moins qu'on ne veuille que, pour la moindre question de discipline, il faille consulter et même assembler les évêques de Rome, de Québec, de Moscou.

Aussi les paroles par lesquelles Dieu a établi la monarchie dans son Église sont si claires, que lui-même n'a pu parler plus clairement.

S'il était permis de donner des degrés d'importance parmi des choses d'institution divine, je placerais la hiérarchie avant le dogme, tant elle est indispensable au maintien de la foi. On peut ici invoquer en faveur de la théorie une expérience lumineuse qui brille depuis trois siècles aux yeux de l'Europe entière. Je veux parler de l'Église anglicane, qui a conservé une dignité et une force absolument étrangères à toutes les autres églises réformées, uniquement parce que le bon sens anglais a conservé la hiérarchie, sur quoi, pour le dire en passant, on a adressé à cette église un argument que je crois sans réplique. Si vous croyez, lui a-t-on dit, la hiérarchie nécessaire pour maintenir l'unité dans l'Église anglicane, qui n'est qu'un point, comment ne le serait-elle pas pour maintenir l'unité dans l'Église universelle? Je ne crois pas qu'un Anglais puisse répondre rien qui satisfasse sa conscience.

Pour juger sainement du schisme, il faut l'examiner avant sa naissance; car dès qu'il est né, son père, qui est l'orgueil, ne veut plus convenir de l'illégitimité de son fils.

Supposons le christianisme établi dans tout l'univers, sans aucune forme d'administration, et qu'il s'agisse de lui en donner une; que

diraient les hommes sages chargés de ce grand œuvre ? Ils diraient tous de même , soit qu'ils fussent deux ou cent mille. C'est un gouvernement comme un autre , il faut le remettre à tous , à quelques-uns , ou à un seul. La première forme est impossible ; il faut donc nous décider entre les deux dernières , et si l'on s'accordait tous pour une monarchie tempérée par les lois fondamentales , et par les coutumes avec des états-généraux pour les grandes occasions , composée d'un souverain qui serait le pape , d'une noblesse formée par le clergé épiscopal , et d'un tiers-état représenté par les docteurs et par les ministres du second ordre , il n'y a personne qui ne dût applaudir à ce plan. Or , c'est précisément celui qui s'est établi divinement par la seule force des choses , et qui a toujours existé dans l'Eglise , depuis le concile de Jérusalem , où Pierre prit la parole avant tous ses collègues , jusqu'à celui de Constantinople , en 869 , où la dernière acclamation fut à la mémoire éternelle du pape Nicolas , jusqu'à celui de Trente , où les Pères , avant de se séparer , s'écrièrent de même : Salut et longues années au très-saint père , au souverain pontife , à l'évêque universel.

Or , dès qu'un gouvernement est établi , c'est une maxime aussi vraie et plus évidente qu'un théorème mathématique , non-seulement que nul particulier , mais encore que nulle section de l'empire n'a droit de s'élever contre l'empire même , qui est un et qui est tout.

Si quelqu'un demandait , en Angleterre , ce qu'il faudrait penser d'une province qui refuserait de se soumettre à un bill du parlement sanctionné par le roi , tout le monde éclaterait de rire. On dirait par acclamation : Où donc est le doute ? la province serait révoltée ; il faudrait publier la loi martiale , et y envoyer des soldats ou des bourreaux.

Mais la révolte n'est que le schisme politique , comme le schisme n'est qu'une révolte religieuse ; et l'excommunication qu'on inflige au schismatique n'est que le dernier supplice spirituel , comme le dernier supplice matériel n'est que l'excommunication politique , c'est-à-dire l'acte par lequel on met un révolté hors de la communauté qu'il a voulu dissoudre (*excommunié*).

On raisonne souvent sur et même contre l'infailibilité de l'Eglise , sans faire attention que tout gouvernement est infailible , ou doit être tenu pour tel.

Lorsque Luther criait si haut dans l'Allemagne : Je demande seulement qu'on me dise de bonnes raisons , que l'on me convainque , et je me soumettrai ; et lorsque des princes même applaudissaient à cette belle prétention , non-seulement Luther était un révolté , mais de plus il était un sot , car jamais le souverain n'est obligé de rendre raison à son sujet , ou bien toute société est dissoute.

La seule mais bien importante différence qu'il y ait entre la société civile et la société religieuse , c'est que , dans la première , le souverain peut se tromper , de manière que l'infailibilité qu'on lui accorde n'est qu'une supposition (qui a cependant toutes les forces de la réalité) ; au lieu que le gouvernement spirituel est nécessairement infailible au pied de la lettre. Car Dieu n'ayant pas voulu confier le gouvernement de son Eglise à des élus d'un ordre supérieur , s'il n'avait pas donné l'infailibilité aux hommes qui la gouvernent , il n'aurait rien fait ; il aurait fait moins que ce que font les hommes pour perpétuer leurs chétives institutions. Or , tous les chrétiens partent du principe que l'institution est divine. Comme elle ne peut manifestement durer que par l'infailibilité , soutenir que son gouvernement a pu se tromper , c'est très-évidemment soutenir qu'elle est divine et qu'elle ne l'est pas.

Que disait votre Photius dans la fameuse protestation qu'il écrivit au 9e siècle , contre la décision du concile de Constantinople ?

« Nous ne connaissons ni Rome , ni Antioche , ni Jérusalem , ni tous les autres juges , quand ils jugent comme ils font en cette assemblée contre le droit de l'équité , contre la raison naturelle et contre les lois de l'Eglise ; nous ne connaissons d'autre autorité que ces lois. »

Que disaient les législateurs calvinistes de l'Angleterre , au xvie siècle ?

« L'Eglise de Jérusalem s'est trompée , celle d'Antioche s'est trompée , celle d'Alexandrie s'est trompée , et celle de Rome s'est trompée même dans les matières de foi ; les conciles généraux ont erré de même ; il n'y a donc de véritable règle que la parole de Dieu. »

Vous voyez , Madame , que le schisme est toujours le même ; il peut bien changer de langue , mais jamais de langage.

Et , pour sentir la beauté de son raisonnement , transportez-le dans l'ordre politique ; imaginez des hommes qui disent : Nous ne connaissons ni juges , ni magistrats , ni tribunaux d'aucune

espèce , tant qu'ils jugent , comme ils le font souvent , contre les lois de l'empire ; nous ne connaissons d'autres juges que ces lois. La police s'est trompée, les sièges se sont trompés, le sénat s'est trompé, le Plenum même s'est trompé : il n'y a donc de véritable règle que la parole du législateur. Nous avons un code ; dans toutes les discussions possibles , il suffit de l'ouvrir pour savoir qui a tort ou raison , sans recourir à des juges ignorants, passionnés et faibles comme nous.

Nul homme de bonne foi ne contestera la rigoureuse justesse de cette comparaison.

Ainsi donc le schisme heurte de front les principes les plus évidents de la logique : il est contraire aux lois fondamentales de tout gouvernement , et ridiculement inexcusable.

Il est bien vrai que, lorsqu'il est consommé, il devient juste et raisonnable aux yeux du révolté. Ah ! je le crois ; quand est-ce qu'on a entendu la révolte dire qu'elle a tort ? C'est une contradiction dans les termes ; car du moment où elle dirait : J'ai tort , elle ne serait plus révolte.

N'a-t-on pas vu Photius s'adresser au pape Nicolas Ier, en 869 , pour faire confirmer son élection , l'empereur Michel demander à ce même pape des légats pour réformer l'Eglise de Constantinople , et Photius lui-même tâcher encore , après la mort d'Ignace , de séduire Jean VIII , pour en obtenir la confirmation qui lui manquait ?

N'a-t-on pas vu le clergé de Constantinople , en corps , recourir au pape Etienne , en 886 , reconnaître solennellement sa suprématie , et lui demander conjointement avec l'empereur Léon ; une dispense pour le patriarche Etienne , frère de l'empereur , ordonné par un schismatique ?

N'a-t-on pas vu l'empereur romain Lécapène , qui avait créé son fils Théophile patriarche , à l'âge de seize ans , recourir , en 955 , au pape Jean XI , pour en obtenir les dispenses nécessaires , et lui demander le pallium pour l'Eglise de Constantinople , une fois pour toutes , sans que chaque patriarche fût obligé de le demander à son tour ?

N'a-t-on pas vu l'empereur Basile envoyer encore des ambassadeurs , en 1019 , au pape , pour en obtenir le titre de patriarche œcuménique à l'égard de tout l'Orient , comme le pape en jouissait sur toute la terre ?

Etranges contradictions de l'esprit humain ! Les Grecs reconnaissaient sa souveraineté en

lui demandant des grâces ; puis ils se séparaient d'elle parce qu'elle leur résistait ; c'était la reconnaître en l'abdiquant.

Et prenez bien garde , Madame , qu'en rejetant cette souveraineté , ils n'ont pas osé l'attribuer à d'autres , pas même à leur propre église , si fière et si dominatrice ; de manière que toutes les églises sont demeurées *acéphales* , comme dit l'école , c'est-à-dire sans aucun chef commun qui puisse exercer sur elles une juridiction supérieure pour les maintenir dans l'unité , tant la suprématie du pape était incontestable.

Il résulte de ce beau système , qu'on veut bien un empire de Russie , mais point d'empereur de Russie ; ce qui est tout-à-fait ingénieux.

Plus d'une fois , Madame , il vous sera arrivé comme à moi d'entendre dire dans la société , avec une gravité digne de la plus profonde compassion , que ce n'est point l'église grecque qui s'est séparée de la latine , mais bien celle-ci qui s'est séparée de l'autre.

Autant vaut dire précisément que Paugatchoff ne se révolta point contre Catherine II , mais qu'au contraire Catherine se révolta contre Paugatchoff.

Qu'on accumule toutes les raisons alléguées pour justifier le schisme des Grecs , l'orgueil de l'Eglise romaine , les abus , les innovations , le despotisme , etc. , je donne le défi solennel à toute l'église grecque en corps de m'en citer une seule que je ne tourne sur-le-champ , avec une précision mathématique , contre Catherine II , en faveur de Paugatchoff.

C'en est assez , Madame , si je ne me trompe , pour vous faire comprendre la ridicule fausseté du principe sur lequel repose le schisme , il me reste une tâche encore plus importante , c'est de vous en faire apercevoir les suites funestes que vous êtes bien éloignée de connaître dans toute leur étendue , comme je le vois par la question que vous m'avez fait l'honneur de m'adresser.

On ne juge un poison que par ses effets ; la vésicule qui recèle le venin de la vipère est fort petite , et le canal qui le verse dans la plaie à travers la dent est presque imperceptible sans la lentille du microscope ; cependant la mort y passe commodément. Le monde moral est plein , comme le monde physique , de ces passages imperceptibles par où le mal s'élance dans le domaine de Dieu , qui est celui de l'ordre ; alors l'orgueil a beau crier : Il

n'y a point de mal , tout va bien. Laissons dire l'orgueil , et voyons les choses sans passion. Pour connaître toute l'étendue du désordre , il faut d'abord connaître toute l'excellence de l'ordre qu'il a détruit.

Si vous comparez en masse toutes les églises séparées avec l'Eglise-Mère , vous serez frappée de la différence : celle-ci se distingue par trois grands caractères qui sautent aux yeux les moins attentifs , *la persuasion, l'autorité et la fécondité.*

1° La persuasion. La devise éternelle de l'Eglise est le mot du Prophète : « J'ai cru , c'est pourquoi j'ai parlé ; » sûre d'elle-même , jamais on ne l'a vue balancer : le doute , comme l'a fort bien dit notre célèbre Huet , n'habite point la cité de Dieu ; et l'on peut faire sur ce point une observation de la plus grande importance , c'est que , dans les communions séparées , ce sont précisément les cœurs les plus droits qui éprouvent le doute et l'inquiétude , tandis que , parmi nous , la foi est toujours en proportion directe de la moralité. Comme rien n'est si contagieux que la persuasion , l'enseignement catholique exerce une force prodigieuse sur l'esprit humain. Animé par sa conscience et par ses succès , le ministère ne dort jamais ; il ne cesse d'enseigner , et , je ne sais comment , son silence même prêche. Brûlant de l'esprit du prosélytisme , on le voit surtout enfanter certains livres extraordinaires qui n'ont rien de dogmatique , rien de contentieux , qui semblent n'appartenir qu'à la simple piété , mais qui sont pleins de je ne sais quel esprit inexplicable , qui pénètre dans le cœur et de là dans l'esprit , au point que ces livres opèrent plus d'effet que ce que les docteurs les plus savants ont produit de plus concluant dans le genre démonstratif.

2° L'autorité. A la fin du sermon sur la montagne (l'un des morceaux de l'Ecriture-Sainte où le sceau divin est le plus saillant), l'historien sacré ajoute ces mots remarquables : « Or le peuple était ravi de sa doctrine , car il n'enseignait pas comme ses docteurs , mais comme ayant la puissance. » Examinez la chose de près , madame , et vous verrez que ce divin législateur a transmis ce privilège (autant du moins que le souffre la nature humaine) au ministère qu'il a établi sur la terre.

Prenez place dans l'auditoire du plus humble curé de campagne ; si vous y avez apporté l'oreille de la conscience , vous sentirez à tra-

vers des formes simples , peut-être même grossières , que le ministre est à sa place , et qu'il parle comme ayant la puissance.

Ce caractère est encore un des mieux aperçus par la conscience universelle , qui est infaillible. De là vient que la religion catholique est la seule qui alarme les autres et qui ne soit jamais parfaitement tolérée. Il y a dans cette capitale (1) des prédicateurs arméniens , anglicans , luthériens et calvinistes bien plus contraires que nous à la foi du pays : qui jamais s'est embarrassé de ce qu'ils disent ? Il en est bien autrement des catholiques ; ils ne peuvent dire un mot , ni faire un pas qui ne soit le sujet d'un examen , d'une critique ou d'une précaution ; car toute religion fausse sait qu'elle n'a de véritable ennemie que la vraie.

3° La fécondité. Comment cette religion , qui est fille de Dieu , ne participerait-elle pas à la puissance créatrice ? Considérez-la depuis son établissement , jamais elle n'a cessé d'enfanter. Tantôt elle travaille à étendre ses limites ; aucune peine , aucun danger ne l'effraie ; elle fait chanter ses hymnes aux Iroquois et aux Japonais , et sans des entraves que lui jettent d'aveugles gouvernements , dont elle se venge en les déclarant sacrés , on ne sait où s'arrêteraient ses entreprises et ses succès : tantôt elle travaille sur elle-même , et s'enrichit chaque jour de nouveaux établissements tous dirigés à l'extension de la foi et à l'exercice de la charité.

En vous montrant les trois caractères de l'Eglise , j'ai dit ce qui manque aux communions séparées. Je m'arrêterai un instant sur ce point essentiel , en vous montrant d'abord ce qu'elles ont de commun.

La conscience est une lumière si profonde et si éclatante que l'orgueil même n'a pas la puissance de l'éteindre entièrement. Or , cette conscience enseigne à tous les hommes qu'il serait souverainement déraisonnable de s'arroger le droit de se séparer d'une Eglise quelconque , et de refuser ce même droit à un autre. Si le Grec a cru avoir de bonnes raisons pour méconnaître la suprématie de Rome dans le onzième siècle , de quel front condamnerait-il le protestant , qui a usé du même droit dans le seizième ? de quel front même condamnerait-il son propre frère qui refuserait de croire leur mère commune ? Ce sentiment seul frappe de mort toutes les églises séparées

(1) Saint-Petersbourg.

ou ne leur laisse qu'une vaine apparence semblable à celle de ces arbres pourris qui ne vivent plus que par l'écorce. Elles se tolèrent mutuellement, à ce qu'elles disent : et pourquoi non ? dans le fond cependant ce beau nom de tolérance n'est qu'un synonyme honnête d'indifférence. Jamais, depuis leur séparation, il ne leur est arrivé de faire des conquêtes ; à peine ont-elles osé l'entreprendre, ou si elles l'ont fait, elles n'ont obtenu que des succès tout-à-fait insignifiants. Le ministère, dans ces églises, n'a pas l'autorité qui lui serait nécessaire pour annoncer la foi aux nations barbares, il n'a pas même celle dont il aurait besoin à l'égard de ses propres ouailles ; et la raison en est simple, car, en s'examinant lui-même, il s'aperçoit, d'une manière plus ou moins claire, qu'il donne prise habituellement au genre de soupçon le plus avilissant, celui de la mauvaise foi dans l'enseignement.

En effet, dès qu'il n'y a point d'autorité infaillible pour tous les chrétiens, toute opinion se trouve renvoyée au jugement particulier.

Or, dans ce cas, quel garant le ministre de la religion a-t-il auprès de ceux qui l'écoutent pour leur certifier qu'il croit réellement ce qu'il enseigne, et quelle force d'ailleurs peut-il avoir auprès d'eux ? il sied mal à des révoltés de prêcher la soumission. Il se tait donc, ou il ne fait que balbutier. Bientôt il s'établit une défiance réciproque entre les enseignants et les enseignés. A la défiance succède le mépris, et insensiblement le ministère est repoussé dans les dernières classes de la société ; il se tranquillise à la place où l'opinion l'a jeté, et les peuples ne tardent point à passer du mépris des docteurs au mépris de la doctrine.

Il peut y avoir dans ce genre des différences en plus ou en moins ; mais le principe est incontestable ; dès qu'il n'y a plus d'unité, il n'y a plus d'ensemble, et toute aggrégation se dissout. Il y a bien des églises, mais plus d'Eglise ; il y a bien des évêques, mais plus d'épiscopat. Ces mots d'église orientale ou d'église grecque ne signifient rien du tout ; il est faux que l'église de Russie appartienne à la grecque ; où est le lien de la coordination ? Quelle juridiction le patriarche de Constantinople a-t-il sur le sacerdoce russe ? L'archevêque d'empire envoyé par l'empereur de Russie va prendre dans ce moment possession de l'archevêché de Moldavie ; le siège de Constantinople ne s'en mêlera aucunement : si demain le sultan reprenait la Moldavie, il chasserait l'archevêque,

et en introduirait un autre. Tous ces évêques ainsi indépendants d'une autorité commune, et étrangers les uns aux autres, tristes jouets de l'autorité temporelle qui leur commande comme à des soldats, tous ces évêques, dis-je, sentent fort bien dans leurs cœurs ce qu'ils sont, c'est-à-dire rien : et comment les estimerait-on plus qu'ils ne s'estiment eux-mêmes ?

Ainsi donc, Madame, plus de pape, plus de souveraineté ; plus de souveraineté, plus d'unité, plus d'autorité ; plus d'autorité, plus de foi : je parle en général, considérant seulement l'effet total et définitif. Voilà l'inévitable anathème qui pèse également sur toutes les églises séparées : par où vous voyez, Madame, ce qu'il en est de ces points de différence qui vous paraissent légers.

Mais je laisserais échapper la plus importante considération si je négligeais de vous laisser apercevoir un autre anathème particulier aux églises simplement schismatiques, et qui méritera toute votre attention. Il vaut bien mieux nier le mystère que d'en abuser : et sous ce point de vue vous êtes de beaucoup inférieurs aux protestants. Les sacrements étant la vie du christianisme et le lien sensible des deux mondes, partout où l'exercice de ces pratiques sacrées ne sera pas accompagné d'un enseignement pur, indépendant et vigoureux, il entraînera d'horribles abus, qui produiront à leur tour une véritable dégradation morale ; je ne veux point fouiller cet ulcère, ni même le découvrir entièrement ; je me contente de l'indiquer.

Vous voyez, Madame, à quel point nous pouvons être considérés comme professant au fond la même religion ; et moi je crois que vous êtes catholique, précisément comme un citoyen de Philadelphie est Anglais. Je me félicite cependant de pouvoir terminer cette lettre par la réflexion la plus consolante pour vous et pour moi. Je me hâte de vous la présenter en peu de mots.

Je ne crois pas que, pour un esprit droit tel que le vôtre, il y ait beaucoup de difficulté sur la question principale : le doute et même l'inquiétude peuvent commencer à la question indiquée à la fin de la lettre qui a produit celle-ci : *Que faut-il faire ?* Or, sous ce point de vue, l'avantage du Grec sur le protestant est immense. Ce dernier ne saurait presque exercer son culte sans nier implicitement un dogme fondamental du christianisme : par exemple,

lorsqu'il reçoit la communion, il nie la présence réelle; de manière que s'il avait eu le bonheur de reconnaître la vérité, sa conscience devrait souffrir excessivement. Mais vous n'êtes pas dans le cas de vous reprocher aucune simulation. Vous croyez ce que nous croyons : c'est un acte que vous pouvez régulariser en y ajoutant le vœu sincère de manger ce pain à la table de saint Pierre. On pourrait imaginer un temps où la conscience se trouverait véritablement embarrassée, mais nous sommes loin de ces épreuves, et dans ce moment je ne puis que vous rappeler la fin de ma lettre à une dame protestante. La modestie, la réserve, et tout ce que nous appelons mesuré, étant les caractères distinctifs de votre sexe, il semble que certains partis extrêmes, certaines actions hardies et, pour ainsi dire, retentissantes, n'appartiennent guère qu'au nôtre. Les femmes ont suffisamment prouvé qu'elles savent être héroïnes quand il le faut, mais les occasions où elles doivent l'être sont heureusement très-rares; en général, le bruit n'est pas votre affaire, car vous ne pouvez pas trop vous donner en spectacle sans affaiblir une opinion dont vous avez besoin. Les devoirs, ainsi que les vérités ne peuvent jamais se trouver en opposition réelle;

il y a entre eux une certaine subordination qui peut varier avec les circonstances. Quelquefois le martyre est un devoir, et quelquefois la simple confession est une faute : s'il est ordonné de braver la persécution, il est défendu de la provoquer. Enfin, Madame, on ne doit pas tout à l'autorité publique, rien n'est plus incontestable; mais il ne l'est pas moins qu'on lui doit quelque chose. Lorsque Naaman (4 Rois, ch. 5, v. 17, 19), général et favori du roi de Syrie, eut abjuré l'idolâtrie entre les mains du prophète Elisée, il lui dit :

« Jamais je ne sacrifierai à un autre Dieu que le vôtre; mais il y a une chose pour laquelle je vous supplie de le prier pour votre serviteur. Lorsque le roi, mon seigneur, entre dans le temple de Remmon pour adorer, en s'appuyant sur mon bras, si je m'incline, lorsqu'il s'inclinera lui-même, que le Seigneur me le pardonne. » Le prophète lui répondit : *Allez en paix.*

Agréez, Madame, ces réflexions écrites très à la hâte. J'aurais voulu me resserrer davantage; mais croyez que j'ai bien le droit de vous adresser le mot si connu : *Je n'ai pas eu le temps d'être plus court.*

DEVOTI VITA.

DEVOTI (Joannes), præsul ac jurisconsultus Italus, natus Romæ anno 1744, vigesimo ætatis suæ anno juris canonici professor electus in collegio dicto *Sapientiæ*, anno 1789 Ananiensis episcopus, dehinc Carthaginensis archiepiscopus in partibus, insuper camerarius à secretis Pii VII pontificis, brevium ad principes secretarius, ac consultor congregationum *Immunitatis* et *Indicis*, inclytum apud omnes doctrinæ nomen reliquit, adeo ut ipsius opera Romæ et in toto fermè orbe catholico scholarum usu quotidiano versentur. Scripsit 1°: *De novissimis in jure legibus, Institutiones canonicas*, Romæ editas, 4 vol. in-8°, ac sæpius po-

stea cum additionibus recusas; 2° *Jus canonicum universum*, 5 vol., quod quidem opus auctor morte impeditus Romæ anno 1820 perficere non potuit.

Brevia quidem selegimus ex Devoti Institutionibus canonicis, quæ ad hierarchiam spectant; quemadmodum antea hæreseon, conciliorum, etc., materiam vix formè ac summam attigimus. Nobis verò propositum est hæc omnia longius tractare, cum scilicet singula in *Cursibus* speciatim ad hoc reservatis expendamus; hæc tamen sufficere arbitramur, ne quid in nostro Ecclesiæ tractatu memorandum desideretur.

DE HIERARCHIA ECCLESIASTICA.

TITULUS PRIMUS.

DE JURE PERSONARUM, DEQUE LAICIS ET CLERICIS
GENERATIM.

Summa personarum divisio est, ut alii hominum laici, alii clerici sint. Qui divino cultui, et Ecclesiae ministerio ab episcopo in eorum ordinatione, seu consecratione addicti sunt, clerici, reliqui fideles laici appellantur. Clerici dicuntur à Græco verbo κληρος, quod Latinè sors est, quoniam peculiari modo pertinent ad sortem, atque hæreditatem Domini; laici à Græco verbo λαός, quod Latinè populum significat, quoniam populum et plebem Ecclesiae constituunt. Est et quoddam tertium genus personarum, quas ecclesiasticas vocamus, cujusmodi sunt monachi, ordinibus non initiati, moniales, et si qui sunt alii, qui quantum inter clericos relati non sint, fruuntur tamen privilegiis clericorum, ob peculiare vitæ genus, quod profitentur.

Spectant laici ad jus civile, ejusque legibus tanquam reipublicæ cives subjiciuntur; sed ad Ecclesiam quoque pertinent, quia baptismo donati inter ejus filios cooptati sunt. Itaque in eos in rebus spiritualibus imperium exercet Ecclesia, iique gaudent bonis omnibus, quæ ex christianæ communionis vinculo proficiunt. Quinimò meritâ plectuntur poenâ, et bonis privantur suis, si fidem deserant baptismo susceptam, seque conferant ad castra infidelium; si hæretici fiant, et sequantur errores ab Ecclesiâ damnatos, neque moniti resipiscant; si tanquam schismatici Ecclesiae, et ejus capiti Romano pontifici parere recusent; si ab Ecclesiae sinu fuerint ejecti et excommunicati. In hos omnes Ecclesia suo utitur imperio et potestate, tanquam extorres filios, et criminosos.

Qui inter Ecclesiae filios recepti non sunt, in nullo modo ad Ecclesiam pertinent, nisi fortè baptismum petierint, et fiant quasi candidati christianæ religionis, uti sunt ii quos cathecumenos appellamus. Hos rei christianæ elementa docet Ecclesia, tradit symbolum et signum crucis, instituit ad baptismi gratiam recipiendam. De laicis nonnisi pro re natâ et pro relatione, quam habent ad res sacras, agendum nobis est.

Omnis igitur sit tractatio de clericis, ex

quibus efficitur hierarchia, quæ constat ex episcopis, presbyteris, et ministris, quæque divinâ lege instituta est, ut haberet Ecclesia, qui ea præstarent quæ sunt ordinis, sive sacri ministerii, et quæ sunt regiminis, sive jurisdictionis. Quare universa clericorum potestas vel ad ordinem vel ad jurisdictionem pertinet, et alia est hierarchia, quæ ordinis, alia quæ jurisdictionis, seu regiminis appellatur. Singulos nos persequemur ecclesiasticæ hierarchiæ gradus, atque omnem ordinis et jurisdictionis potestatem explicabimus. Sed antequàm de singulis dicere aggrediamur, noscenda sunt, quæ universos clericos generatim attingunt.

Principio soli clerici ecclesiasticam jurisdictionem habere possunt, sacrumque imperium, quo fruuntur erga illos, quos sibi jure subiectos habent. Hujus potestatis, quam spiritualement jurisdictionem vocamus, plura sunt capita, de quibus suis locis disseremus, cum de jure personarum ecclesiasticarum, deque sacris magistratibus agentes, videbimus quæ sacri imperii pars quibusdam clericis, quæ aliis sit attributa.

Deinde certis fruuntur clerici privilegiis, quorum quædam personas ipsas, et quædam res eorum attingunt. Quæ ad personas pertinent, ea vel honorum sunt, aut juris, vel personalem exemptionem, et reliqua personalia clericorum commoda respiciunt. Honoris ac juris privilegia eò spectant, ut clerici nobiliorem occupent in templo locum, et præeant collegiis, atque corporibus laicorum, ut soli ecclesiasticas dignitates, et beneficia, ex iisque pensiones habere possint, et soli jus habeant utendi, fruendi redditibus rerum ecclesiasticarum et beneficiorum.

Jura exemptionis in eo sunt posita, ut neque publicis fungi muneribus, neque ad laicos judices venire compellantur, sed solum ecclesiastico magistratui subesse debeant. Reliqua privilegia eò ferè revocantur omnia, ut in jus vocati à creditoribus, in id solum, quod est supra decentem eorum tuitionem, condemnentur; ut clerici filii familiâs plenum habeant dominium bonorum adventitiorum; ut qui in clericum violentas manus injecit statim expers ecclesiasticæ communionis, sive excommunicatus evadat.

Ad res clericorum pertinent realis exem-

ptionis jura. Propterea clericorum bona, quemadmodum et bona ecclesiarum, immunia sunt ab oneribus, atque à vectigalibus, quæ à laicis imponuntur. Quàm rectè, quàmque meritò hæc sibi clerici privilegia vindicent, non semel principes declarârunt, eaque probârunt suis etiam legibus et constitutionibus. Æquum enim est, esse in civitate gratiosos, uti et apud ethnicos erant, qui sacris in rebus versantur, ac præterea compensanda sunt onera, quibus in sacris explendis officiis et ministeriis afficiuntur.

Tenentur præterea clerici particularibus quibusdam legibus, cujusmodi sunt, ut inprimis morum integritate, sanctitate vitæ, doctrinâ cæteris exemplo sint, ut parcè et frugaliter vivant, atque ut opes conferant ad pauperum levamen, non ad inanes sumptus; ut corporis cultu utantur, qui luxu simul careat et sordibus, ne contemptum aut invidiam pariant, ut non modò sceleris puri sint, sed omnem etiam aliorum offensionem, suspicionemque declinent; ut se abstineant à secularibus negotiis, atque muneribus, à feminis secum in unâ et eâdem domo retinendis, nisi arcta cognatio omnem suspicionem excludat, ab omni turpi lucro et quæstuosâ negotiatione, à choreis, comœdiis aliisque spectaculis, à ludis alearum, à venationibus, à seculari militiâ, à nutriendâ nimis eleganter comâ, ab armis deferendis, atque à cæteris ejusdem generis, de quibus agitur in titulo *de vitâ et honestate clericorum*. Nam eos servare oportet diligenter leges omnes, quæ pro eorum moribus et disciplinâ, ecclesiasticis canonibus latæ sunt, quæque aut in corpore decretalium extant, aut in bullis summorum pontificum, aut in decretis concilii Tridentini, quæ dicuntur *de reformatione*, aut in provincialibus, diocesanisque constitutionibus.

Tonsi item clerici esse debent, vestemque ferre clericalem, quæ duo in illis Ecclesiæ primordiis minimè servabantur. Clerici, æquè ac laici, tunicam, togamque Romanam gestabant, neque usus erat ullus tonsuræ clericalis, sed postea, seculo præsertim sexto, laici vestimentum illud brevius à barbaris in Italiam illatum usurpare cœperunt, clerici autem vestem illam retinuère oblongiorem, propriamque Romanorum.

Per idem fortè tempus clericalis tonsura cœpit adhiberi. Triplex in ecclesiasticis monumentis occurrit tonsuræ genus, pœnitentium monachorum, et clericorum. Pœnitentium

tonsura omnium antiquissima, eam secuta est monachorum, qui pœnitentes imitari videbantur, postremò tonsura clericorum; sed hæc longè distat à reliquis, eaque nunc accipiendis ordinibus tam pueri quàm adulti initiantur, non solùm tonsis et circumcisis capillis ad instar coronæ, sed etiam raso summo capitis vertice, ut à laicis discernantur. Et hæc tonsura illa clericalis, quæ hodiè sumitur, antequàm ordines suscipiantur, cujusque ritus describuntur in Pontificali Romano.

Clericalis tonsura nullam tonso tribuit potestatem ad sacrificium spectantem, neque ullum confert ministerii genus; sed tamen eum latâ significatione clericum facit, hoc est, ita in ordinem refert clericorum, ut inter illos tonsus locum habeat in sacris conventibus, et linteatus divinis officiis intersit. Quo fit, ut privilegia, jura, immunitates clericorum tonsos etiam attingant, si vestes deferant clericales, eaque servant, quæ de vitâ et honestate clericorum sancita sunt. Hæc ad clericos universos generatim pertinent; nunc de singulis agendum est.

TITULUS II.

DE HIERARCHIA ORDINIS.

Duplicem esse diximus hierarchiam, et duplicem clericorum potestatem, ordinis et jurisdictionis sive regiminis. Christus enim cùm Ecclesiam constituit, leges dedit societati hominum, quos frui bonis spiritualibus, et quos optimè regi voluit, ut deinceps æternæ felicitatis participes esse possent. Ut homines fruerentur bonis spiritualibus, creavit ordinis potestatem; ut optimè regerentur, potestatem jurisdictionis instituit.

Ex quo intelligitur quid sibi velit vis et ratio utriusque potestatis et hierarchiæ. Scilicet potestas et hierarchia jurisdictionis omnis est posita in regendis gubernandisque subditis, ac jurisdictio, quæ tota in hoc regimine ac gubernio consistit, haberi non potest, nisi subditi sint, qui regantur et gubernentur. Verùm hierarchia et potestas ordinis pertinent ad sacrum ministerium, atque ad spiritualia bona christiano populo tribuenda, maximè sacramenta, quæ sunt hujus vincula societatis, eaque constat episcopis, presbyteris et ministris.

Quod attinet ad hanc hierarchiam, unus et idem est ordo, atque una eademque potestas omnium episcoporum, cùm neque metropolitæ, neque patriarchæ, neque ipse summus pontifex ordinem habeant ab episcopatu dis-

inctum. Nam in iis quæ ordinis sunt, in episcopo inest plenitudo potestatis, quæ à Deo ipso per sese, sive *immediatè*, ut aiunt, ordinatione tribuitur. Quanquàm enim sacramenta hominum ministerio peragantur, vis tamen eorum à Deo ipso procedit; et ideò, cùm ab eo, qui habet potestatem, ordo ritè confertur, nihil impedimento esse potest, quominus vis impressa sacramento consistat. Ex quo efficitur ut qui semel accepit ordinis potestatem, is legitimo quidem ejus usu prohiberi multis de causis possit, sed vis ipsa potestatis semper hæreat, adeò ut nequeat auferri coercerive ita ut non efficiat quod efficere divino instituto debet. Quare episcopus excommunicatus, hæreticus, schismaticus, cùm ritè confert ordinis aut confirmationis sacramenta, impiè quidem agit, sed rata firma confirmatio, ordinatioque est.

Verùm hierarchiæ et potestatis jurisdictionis longè dispar est ratio. Cùm enim ea pendeat ab imperio in subditos, neque hoc imperium in omnibus episcopis unum idemque sit, facilè intelligitur dispare eorum gradus esse oportere. Quare alia est jurisdictio episcopi, qui unam diocesim regit, alia metropolitæ, qui provinciæ, alia patriarchæ, qui pluribus provinciis præest, alia denique summi pontificis, quem Christus toti Ecclesiæ præfecit, quemque esse voluit ejus caput et centrum unitatis, à quo cuncta Ecclesiæ membra compulcentur.

Potestas hæc, quæ jurisdictionis dicitur, aut regiminis, non ita cohæret ordinis potestati, ut ab eâ sejungi non possit. Quanquàm enim Christus ad Ecclesiæ regimen episcopatum instituerit, non ex eo tamen efficitur, ut quisquis episcopalem ordinationem accepit, hoc ipso regendi munus possit exercere. Ita hæreticus ab hæretico, schismaticus à schismatico ordinatus episcopus habet ordinis potestatem, cùm servata sunt omnia, quæ servare oportebat; sed cùm nullos habeat subditos, quos jure regat, planè nullam habere potest regiminis aut jurisdictionis potestatem. Similiter episcopus è gradu dejectus cùm amiserit subditos, quos antea regebat, nullam ampliùs retinet jurisdictionem, quæ sine subditis esse nequit, uti nemo sine servis dominus, nemo sine filiis pater est.

Itaque ut episcopus et ordinis habeat, et jurisdictionis potestatem, utrumque habere debet, scilicet et ordinationem, et legitimam missionem, per quam ei certi assignentur sub-

diti, in quos imperium exerceat. Quæ subditorum assignatio non divini, sed humani juris est, fierique debet ab eo, cui subsunt episcopi, et ejus potestas fertur in orbem universum. Quis autem, nisi summus pontifex, Ecclesiæ caput et princeps, hanc habet in totum orbem à Christo acceptam potestatem? Quare aut ab ipso, aut eo saltem consentiente et probante, unicuique episcopo missio tribuenda est; nimirum certi sunt assignandi subditi, quos regat, atque ita omnes episcopi jurisdictionis potestatem consequuntur.

Jam ordinis hierarchiam nunc explicaturi primùm agemus de episcopis, quorum in eâ summus est gradus, postea de presbyteris et ministris, atque ita hæc hierarchia uno in conspectu posita habebitur. De his autem agentes explicabimus utramque potestatem, quæ ipsis inest, ordinis scilicet, et jurisdictionis; ne, cùm alterum persequemur genus ecclesiasticæ hierarchiæ, redire cogamur ad ea, de quibus superiori loco disseruimus.

§ 1. De episcopis.

Episcopus Græca vox est, quæ Latinè *inspectorem* significat, et quæ munus designat antistitis, ut populo sibi commisso præsit, ejusque mores speculetur. Hinc episcopi esse debet curare divinum cultum, et christianam defendere religionem; preces indicere; videre ne quid peccetur in rebus fidei, in divinis celebrandis officiis, in sacramentorum administratione; animadvertere in eos qui turbas excitant in re christianâ; inquirere diligenter in libros qui in lucem emittuntur, ne quis in iis obrepat error; sacras in templo conciones habere, quod munus ita proprium episcopi est, ut illud cæteri clerici sine ejus veniâ aut consensu exercere prohibeantur; fidei mysteria, et sacrorum Bibliorum sensum secundum mentem Ecclesiæ populo aperire, eumque in officio scripto et sermone, continere.

Cùmque episcopale munus pertineat ad totam diocesim, inducta est ejus visitatio, quam episcopus altero quoque anno obire debet aut per se ipsum, aut per alium, ubi justo impedimento tenetur. Quâ in re episcopus quidquid ad visitationem aut ad morum correctionem pertinet, agere debet sine strepitu judicii, neque ulla appellatio suspendit vim eorum quæ mandata aut decreta sunt. Verùm si solemnibus judicii ritus servare placuit, per appellationem vis editæ sententiæ suspenditur.

Cuncta quæ in visitatione sunt gesta ac re-

perta, congregationi concilii significanda sunt, tum ut Ecclesiæ capiti, cui est à Christo commissæ cura et administratio gregis universi, omnium particularium Ecclesiarum status compertus sit, tum ut cuncti episcopi suam cum sede Apostolicâ societatem et communionem ostendant. Iisdem de causis longâ consuetudine receptâ, et scriptâ etiam lege confirmata est visitatio sacrorum liminum Apostolorum Petri et Pauli, quam omnes episcopi variis temporibus expedire debent; nimirum unoquoque triennio qui in Italiâ insulisque adjacentibus, in Dalmatiâ, finitimisque Græcorum regionibus commorantur. Cæteri verò episcopi, qui longiùs absunt, intra quatuor, aut quinque, aut etiam decem annos, pro diversâ locorum distantia. Pari lege hujus visitationis obstringuntur abbates, priores, præpositi, cæterique omnes, etiam cardinales, qui monasteria, aut ecclesias habent cum jurisdictione quasi episcopali, ac territorio separato. Qui definito tempore justis de causis suo munere fungi nequeunt, causas ipsas jurati docere debent, Romamque mittere procuratorem virum ecclesiasticum, qui huic legi satisfaciat.

Et quia rectè suo fungi munere episcopi nequeunt, nisi in diœcesi commorentur, sive resideant, ideirco eos residere oportet in episcopatu suo. Hinc episcopi, qui per sex perpetuos menses abfuerint à diœcesi suâ, privantur quartâ parte fructuum unius anni, quæ conferenda est in fabricam ecclesiæ aut in levamen pauperum; absentes sex aliorum mensium spatio amittunt aliam quartam partem eorundem fructuum, tum gravioribus etiam plectuntur pœnis, si diutiùs absint, non festinantes reditum ad diœcesim suam.

Si quis tamen velit aliquantulum abscedere, datur ei quoque anno spatium duorum, triumve mensium, modò id æquâ ex causâ fiat, ac sine ullo populi detrimento. Quòd si quis aliter abfuerit, quàm sacri canones abesse sinunt, beneficii fructus, donec abfuit, suos non facit, quod de omnibus cautum est generatim, qui curam habent animarum. Sunt autem justæ causæ, quæ Ecclesiæ pastores excusant à personali residentiâ, si nimirum summo pontifici probatæ fuerint, *christiana charitas, urgens necessitas, debita obedientia, ac evidens Ecclesiæ, vel reipublicæ utilitas*; concil. Trid. d. sess. 23 de Reform.

Præstat episcoporum potestas divinâ institutione presbyteris, atque dividitur in ea quæ sunt ordinis, in ea quæ sunt jurisdictionis, et

in ea quæ sunt legis diœcesanæ. Ordinis potestatem consecratione acquirit episcopus, semel acceptam nunquàm amittit, eamque alteri delegare non potest, ut rectè delegat potestatem jurisdictionis. Ab eâ manat regum, sacramentum virginum, altarium, ecclesiæ consecratio, ejusque post pollutionem expiatio, abbatum benedictio, collatio ordinum, et sacramenti Confirmationis, confectio chrismatis et olei infirmorum.

Ad potestatem jurisdictionis, quam episcopus adipiscitur post electionis confirmationem, refertur imperium, quod ipse habet in clericos atque laicos diœcesis suæ, in illos in universum, in hos verò quantum attinet ad res sacras atque divinas. Quod imperium episcopi internum respicit, et externum forum. Pertinet ad internum forum potestas ligandi et solvendi in sacramento Pœnitentiæ, tollendi irregularitates et suspensiones quæ ex occulto crimine procedunt, excepto homicidio voluntario, servandi sibi jus dandæ veniæ in quibusdam criminibus.

Spectat ad externum forum potestas legislativa, judicialis et criminalis. Itaque episcopus leges condit pro bono regimine suæ diœceseos, vocat ad synodum diœcesanos, beneficia confert, nisi quæ Apostolicæ sedi sint reservata, nova instituit, et interdum antiqua in unum conjungit, ecclesias visitat, animadvertit in crimina clericorum, eosque gradu movet, tribunal habet, in quo judicat causas ecclesiasticas et mixtas, atque etiam civiles, in quibus clericus rei partes sustinet; pœnas indicit adversus eos qui sunt pœnâ digni, publicos pœnitentes arcet ab ecclesiâ, eosque restituit.

Ad legem diœcesanam pertinet jus exigendi synodicum, sive cathedricum, hoc est, tributum in honorem cathedræ episcopalis præstandum, item jus exigendi procuratorem, quartam funeralium, quartam decimationum, et cætera, de quibus suis locis disputabimus.

Episcopi jurisdictio fertur in totam diœcesim; sed quidam tamen beneficio sedis Apostolicæ ab eâ sunt exempti, quo privilegio potissimum fruuntur regulares. Verum etiam in loca et personas exemptas suam interdum episcopus jurisdictionem exercet, tanquam Apostolicæ sedis delegatus. Nam ejus jurisdictioni subsunt exempti in iis quæ contra hæreticos sunt instituta; ipse confert apostolicâ auctoritate beneficia quæ à prælatis regularibus idoneo tempore collata non sunt; anim-

advertit in parochos exemptos, qui debitis diebus divinum verbum populo nuntiare neglexerint, atque in omnes qui hæreses prædicaverunt; itemque in regulares qui ab se non impetratâ facultate confessiones secularium, aut ab se non approbati monialium confessiones excipiunt; quique prædicant in ecclesiis suorum ordinum, vel non petitâ ab se benedictione, vel se contradicente, vel sine suâ veniâ in alienis ecclesiis; et qui graviter delinquant in administratione cujuslibet sacramenti.

Similiter visitat, et cùm deliquerint, punit et corrigit regulares extra claustra degentes; qui verò intra claustra degunt regulares, ac palam extra claustra delinquant cum cæterorum scandalo et offensione, rogatu episcopi, atque intra tempus ab eo definitum, à præposito suo meritis plectendi sunt pœnis, atque eorum quæ gesta sunt, certior est faciendus episcopus, cui secùs integrum erit in criminosis animadvertere. Rursùs in censuris et interdictis episcopi jussu evulgandis atque servandis, diebus festis, eorumque ritibus custodiendis, et in cæteris ejusdem generis regulares omnes, quanquàm exempti episcopo obnoxii sunt.

Sed et alia sunt capita delegatæ jurisdictionis, quam episcopus in exemptos habet. Nimirum inquit in obreptionem et subreptionem gratiæ, per quam aliquis liberatus est à pœnâ quæ ab se inflicta fuerat, et visitat capitula exempta, nullo etiam ex canonicis ad consilium adscito, quos sibi adjungere, extra visitationem, in causis exemptorum capitulorum debet. Denique omnes ecclesiæ seculares, quæ in diœcesi sunt, etiam exemptæ, monasteria quoque commendata, abbatia, prioratus, præposituræ, hospitalia, collegia, et sodalitia, etiam laicorum ab episcopo tanquàm Apostolicæ sedis delegato visitantur, exceptis illis quæ sub immediatâ regum protectione sunt.

§ 2. *De presbyteris, diaconis, subdiaconis et reliquis ordinibus.*

Ab episcopis ad sacerdotes pergimus, universum deinde ministrorum ordinem explicaturi. Nobilissimum est officium, et nobilissima potestas sacerdotum novæ legis, qui Deo non vitulos, aut hircos immolant, sed lege à Christo latâ ipsum Dominicum corpus et sanguinem consecrant, atque offerunt in Missæ sacrificio.

Sacerdotes à sacris faciendis appellati sunt. Vocantur etiam *presbyteri*, Latine seniores, magis tamen sapientiæ, quàm ætatis gratiâ.

Omnis eorum potestas vel ex ordine, vel ex jurisdictione procedit.

Ex ordine trahitur infirmorum unctio, consecratio divini corporis et sanguinis, divini verbi prædicatio, potestas baptizandi et ligandi atque solvendi in sacramento Pœnitentiæ. Trahitur ex jurisdictione actus ipse, et jus exercendi hanc potestatem, quod ab episcopo accipitur, et episcopi arbitrio confertur, aufertur, laxatur, contrahitur, excepto mortis articulo, quo presbyteris liberam Ecclesia in morientem attribuit dimittendi peccata potestatem. Rectè hinc eorum munera describit Pontificale Romanum, cùm inquit: *Sacerdotem oportet offerre, benedicere, præesse, prædicare et baptizare.*

Sed non hæc omnia à quolibet sacerdote fieri possunt. Quamvis enim sacerdoti in ordinatione assignetur titulus, sive ecclesia cui inserviat, non omnibus tamen assignatur populus, quem regant, et cui in rebus spiritualibus præesse debeant. Tituli assignatio facit, ut in eo Missæ sacrificium offerant, panemque eucharisticum populo distribuant, et quasdam benedictiones impertiant. Verùm quod attinet ad reliqua munera, quæ in Pontificali memorantur, aptum quidem ad ea facit presbyterum, et idoneum ordinatio; sed cùm respectum habeant ad populum, sintque indicia spiritualis in eum jurisdictionis et potestatis, hinc omnis presbyter, qui sibi populum subiectum non habet, facultate eorum jurium exercendorum, quam in ordinatione accepit, partim contra canones illicitè utitur, partim frustra omninò et inutiliter.

Ministrorum duplex est genus: alii majores, et sacri, alii minores, et non sacri appellantur. Sacri sunt diaconus et subdiaconus, qui sacri dicuntur, quòd inter missarum solemnia ordinibus initiantur, et suo funguntur munere supra gradus altaris.

Diaconi ab Apostolis instituti sunt numero septem, quem numerum diù Romana Ecclesia retinuit. Electi autem sunt non tantùm ut mensis, sed etiam ut altari ministrarent. Explicat eorum munera pontificale Romanum his verbis: *Diaconum oportet ministrare ad altare, baptizare, prædicare.*

Debent igitur diaconi episcopo et sacerdoti sacra facientibus ad aram stantes inservire; olim etiam Eucharistiam populo tribuebant, sed hodiè tribuere non possunt præsentem presbytero, et nisi id necessitas flagitet. Eorum etiam est baptizare; sed eo jure uti ne-

queunt, cùm adest sacerdos, et cùm procul est causa necessitatis. Denique munus etiam prædicandi proprium est diaconorum, atque id non solum respicit Evangelium, quod legunt in missis solemnibus, sed veram etiam divini verbi prædicationem, quæ ad institutionem spectant populorum. Verùm munus hoc prædicationis, ut presbyteri, ita etiam diaconi, sine episcopi veniâ et auctoritate exercere non possunt.

Omnia hæc sunt munera, quibus nunc diaconi funguntur. Olim et curam gerebant viduarum, virginum, orphanorum, pauperum, martyrum in custodiâ detentorum, quibus potissimum providere debebant, ne quid deesset ad vitam necessarium; in vitam, moresque populi inquirebant, et crimina episcopo nuntiabant; oblationes accipiebant, nominaque offerentium, et sacra diptycha in ecclesiâ recitabant; communes preces indicebant; increpabant et corripiebant eos qui aliquid in ecclesiâ agerent, quod minus decere videretur; finitis precibus, sacrisque peractis ab ecclesiâ, discedere jubebant populum, qui ad eam venerat.

Diaconis veluti subsidiariis accesserunt subdiaconi, qui diu fuerunt minorum clericorum numero, sed postea in Latinâ Ecclesiâ majoribus adscripti sunt, quod factum videtur undecimo Ecclesiæ seculo, Urbano II pontifice. Munus eorum est diacono in altaris ministerio opem ferre, parare vinum, panem, sacra lintea, et cætera ad sacrificium necessaria, episcopo, et sacerdoti manus in sacrificio abluentibus aquam effundere, in missâ Epistolam legere.

Majoribus succedunt minores ordines ministrorum; atque hi sunt acolythi, exorcistæ, lectores, ostiarii. Nomina hæc, et officia, quæ his nominibus designantur, ad ipsum *Ecclesiæ initium* refert synodus Tridentina; sed cùm non definiverit quo id tempore factum fuerit, multi existimant, omnes minores ordines unâ cum subdiaconatu, procedente tempore, Ecclesiam instituisse. Verùm cùm initio diaconorum partes essent, quæ labentibus annis minorum clericorum propriæ esse cœperunt, rectè sentiunt, qui minores ordines origine suâ, hoc est, quatenus diaconatu comprehendantur, ad ipsam hujus ordinis institutionem referunt. Tum, quòd diaconi pares non essent omnibus his muneribus obeundis, Ecclesia veluti partes quasdam ex diaconatu decerpserit, ac pro singulis proprios ordines instituit.

Summus inter minores clericos gradus est acolythorum, qui ita dicuntur, quasi apparitores, et pedissequi episcoporum. Eorum munus est ceroferarium ferre, ecclesiæ luminaria accendere, vinum et aquam ad Eucharistiam subdiacono ministrare.

Proximum tenent locum exorcistæ, quorum est dæmoniis manus imponere, malosque spiritus ejicere. Quæ functio communis olim erat omnium penè Christianorum, quorum adjurationibus dæmones urgebantur; sed cùm hæc depellendorum dæmonum facultas, aliæque *gratiæ gratis datæ*, quas theologi appellant, in illis nascentis Ecclesiæ initiis passim à Deo fidelibus concessæ, Ecclesiæ statu deinceps constituto, desiissent vulgo attribui, quòd pervulgatus earum usus minus necessarius evasisset, certus ab Ecclesiâ factus est ordo exorcistarum. Hodie ad malos spiritus adjurandos sacerdotes adhibentur.

Lectores sunt, qui ex sacris libris aliquid in ecclesiâ legunt. Quare olim apud eos sacri codices servabantur, et sæpè ethnicis eos postulantiibus ab episcopis responsum constat: *Scripturas lectores habent*. Legebant autem è pulpito, sive suggesto, et antequàm initium lectioni facerent, silentium à diacono indicabatur verbo: *Attendamus*.

Postremum denique locum occupant ostiarii, qui acceptis ecclesiæ clavibus, aperiendis claudendisque januis, et arcendis infidelibus atque excommunicatis præficiuntur. Hodie ecclesiæ fores passim laicorum custodiæ committuntur. Jamque ante tempora concilii Tridentini sanctorum ordinum à diaconatu ad ostiariatum functiones pluribus in locis fuerant intermissæ, quas propterea concilium revocari in usum juxta sacros canones jubet.

Atque hi sunt quatuor ordines, quos *minores* dicimus, reliquos tres *maiores* appellamus. De simplici tonsurâ quæri solet, num ea ordinibus adscribi debeat, quâ de re inter canonistas atque theologos magna controversia est. Certè qui tonsurâ donati sunt, verè inter clericos recensentur, et ideò eorum utuntur privilegiis, uti demonstratum supra est, atque iis præsertim, quæ *fori et canonis* nuncupantur.

Non unum inter majores minoresque ordines discrimen intercedit. Majores clerici omninò castitatem servare coguntur, habentque onus recitandi divinum officium aut publicè in ecclesiâ, aut privatim domi, et qui illis initiantur, habere debent ex beneficio, aut ex paternâ

hæreditate et patrimonio unde honestè vivant.

Soluti sunt his oneribus minores clerici; verùm cùm ineunt matrimonium, sive illud ratum sit, sive consummatum, sive vires habeat, sive iis careat, modò consensus clerici non desit, non solùm impares fiunt ad ecclesiastica beneficia obtinenda; sed, quæ habent, etiam amittunt, quanquàm recuperent quidquid fortè ecclesiæ dederunt è patrimonio suo.

Minores clerici, qui beneficium non habent, ut fori privilegio fruantur, tonsuram vestesque clericales deferre, atque alicui ecclesiæ, mandato episcopi, servire debent, vel cum ejus veniâ in clericorum seminario, aut in aliquo probato gymnasio versari, quasi in viâ, per quam ad majores ordines perveniant. Qui tonsuram et vestes deseruere clericorum, ad laicum judicem vocari possunt; verùm si velit episcopus, eos vindicare potest, ut adversus ipsos judicium exerceat. Atque illud quidem fori privilegium obtinent non tantùm clerici cœlibes, sed etiam qui uxorem habent, modò unicam, eamque virginem duxerint, adscriptique ab episcopo alicui ecclesiæ sint, gerantque tonsuram, et vestes clericales.

TITULUS III.

DE HIERARCHIA JURISDICTIONIS.

Demonstratâ jam ordinis hierarchiâ, nunc hierarchiam explicabimus, quæ jurisdictionis appellatur. Ea pertinet ad optimum Ecclesiæ regimen, quod ut rectè consistat, suos habere debet magistratus, sicuti suos habet civilis societas, qui imperium exerceant in illam hominum multitudinem, quibus societas constat, ne inter eos, si nemini pareant, necessariò magna perturbatio et confusio rerum omnium existat. Eâ de causâ creati sunt à Christo episcopi, qui non solùm spiritualia bona in homines conferrent, sed etiam essent præcipui christianæ societatis magistratus.

Sed inter hos magistratus unus esse debebat, qui cæteris præesset, societatemque universam regeret ac moderaretur. Id postulabat divina sapientia legislatoris, qui huic societati caput et principem daret, atque illa unitas tum fidei, quâ Christianos omnes convenire volebat, tum charitatis, quâ cuncta Ecclesiæ membra inter se eodem pacis et communionis vinculo copulari debent. Quæ enim esset hæc unitas, nisi unus esset toti Ecclesiæ propositus, qui illam tueretur et custodiret, quique omnes unâ fide,

unâ charitate, unâ demùm Ecclesiâ conjungeret? Itaque Petro, ejusque successoribus summis pontificibus datus est hic primatus, ut per unum caput una esset Ecclesia, sive, uti loquitur Hieronymus, *ut capite constituto, schismatis tolleretur occasio*.

Apostolos misit Christus ad nuntiandum Evangelium in universum orbem terrarum, neque inter singulos provincias aut civitates distribuit. Sed ipsi deinceps, aucto fidelium numero, divisionem illam instituerunt, quam necessariam esse existimârunt, ut recta regiminis ratio constaret. Atque hinc prima est repetenda origo divisionis diœceseon, et origo etiam patriarcharum ac metropolitaram. Cuncta hæc ab Apostolis adumbrata, deinceps ab Ecclesiâ absoluta ac definitè constituta sunt.

Quare illa missio in orbem universum, propria et peculiaris fuit Apostolorum, per quos ubique nuntianda erat Christi religio; sed eâ populis nuntiata et patefactâ, certi sunt constituti fines, intra quos unusquisque episcopus jurisdictionem exerceat. Hinc patriarchis plures provinciæ et nationes, primatibus una natio aut regnum, metropolitæ una provincia, episcopis diœcesis una data est. Horum quilibet imperium habet in illum terræ tractum, cui præpositus est. Sed ex his omnibus unum debet effici corpus, quale est Ecclesia catholica; effici autem nequit, nisi cuncta in unum conjungantur, conjungi verò non possunt, nisi omnia unum caput et unum commune centrum habeant.

Itaque omnes episcopi, qui suis præfecti sunt Ecclesiis, seu membris, quæ omnia in unum collecta una catholica Ecclesia continet, curare debent, ut particulares Ecclesiæ, quas regunt, in unum confluant commune centrum, atque uni capiti subjiciantur. Sic enim Ecclesiæ unitas efficitur et conservatur, cùm omnia membra unum caput agnoscunt, et unum habent centrum, in quo conjunguntur.

Commune hoc unitatis centrum, et hoc omnium caput Christus Petrum constituit. Sed cùm ipse vitâ fungi deberet, Ecclesia autem usque ad consummationem seculi esset futura, alius, eo mortuo, constituendus erat, qui Ecclesiam universam regeret. Quis enim ovili perpetuo, cujusmodi Ecclesiam suam Christus esse voluit, temporarium pastorem datum putet? Itaque ad Petri successores transmissum est munus, et translata potestas, quod, et quæ Petro à Christo datum, dataque fuerat. Ii sunt Romani pontifices, qui ipsum tenent in Ec-

clesiâ locum, quem vivens tenuit Petrus, hoc est, locum capitis, et capitis non otiosi, sed præditi instructive potestate quam habere debet caput Ecclesiam regens.

Non enim Christus hoc caput constituit, ut vacuum et inane nomen haberet, sed ut totius Ecclesiæ unitatem custodiret. Ex quo efficitur ut ei dederit omnem potestatem, quâ opus est, ut suas impleat partes; cum dici nequeat, Christum alicui dedisse munus, et non dedisse facultates, sine quibus munus ipsum exerceri non potest. Cujus rei consequens est, ut primatus, quem Petrus ejusque successores à Christo acceperunt, non tantum honoris et dignitatis, sed etiam jurisdictionis esse debeat. Atque errant vehementer, qui cum ignorare non possint, primatus instituendi causam fuisse unitatem tot hominum et tot Ecclesiarum, ex quibus una efficitur Ecclesia catholica, aut nullum esse putant caput, per quod illa hominum et Ecclesiarum multitudo jungatur, aut caput fingunt inane et otiosum, sine vi et potestate, quâ homines ad parendum cogat. Quemadmodum si quis exercitum conficeret sine imperatore, aut imperatorem daret, qui umbratile haberet nomen, vacuum potestate et imperio, cui milites pareant, et per quod in officio contineantur.

Cumque summus pontifex omnes, quas una catholica Ecclesia complectitur, diœceses, provincias, nationes cogere ad unitatem debeat, in omnes potestatem habeat necesse est. Ita ejus imperium, quod totam comprehendit Ecclesiam, fertur in omnes patriarchas, primates, metropolitans, episcopos, quoniam si quis esset eorum non obnoxius huic potestati, is impunè disrumpere posset unitatem, quæ à catholicâ Ecclesiâ disjungi non potest. Atque hæc ecclesiasticæ hierarchiæ ratio est, ut christiani omnes episcopi metropolitans, metropolitæ primatibus ac patriarchis, cuncti demum Romano pontifici subiciantur. Episcopi, metropolitæ, primates, patriarchæ et omnium princeps summus pontifex propriè efficiunt hierarchiam, quæ jurisdictionis appellatur.

Reliqui magistratus creati sunt, ut auxilio essent episcopis, atque in eos derivata est pars jurisdictionis, quæ integra ad episcopum pertinet. Hinc instituti coadjutores, ut episcopo impedito opem ferrent, chorepiscopi, ut præessent oppidis diœcesis, vicarii, ut episcopi vices gererent, cæteri demum magistratus, quibus sub episcopo certa in populum potestas data est.

Quin etiam quibusdam clericis tributum est certum officium sine jurisdictione, quibusdam, præter officium, etiam honoris prærogativa, et hinc ortæ dignitates, personatus, officia, quæ omnia generali beneficiorum nomine comprehenduntur. Adjunctam habent dignitatem ea beneficia, quorum rectores, præsertim in cathedralibus, aut in collegiatis Ecclesiis, et quâdam fruuntur honoris prærogativâ, sive præeminentia et administratione ac jurisdictione, ideòque tametsi cum reliquis canonicis corpus unum conficiant, ab iis tamen propter hanc administrationem, præeminentiam et jurisdictionem distinguuntur. Personatum habere dicuntur ii qui solam habent honoris prærogativam sine administratione et jurisdictione; officium denique, qui administrationem habent, carent præeminentia et jurisdictione.

Generatim statui non potest, quæ beneficia inter dignitates, quæ inter personatus, quæ inter officia sint referenda, cum unaquæque Ecclesia suas habeat consuetudines, et quam dignitatem in unâ Ecclesiâ obtinet archidiaconus, vel archipresbyter, in alterâ eam decanus, vel præpositus, vel primicerius obtineat. Itaque jurisdictio, præeminentia, munus, in omnibus Ecclesiis dignitatem, personatum, officium facit. Nos de omnibus agemus clericis, qui in Ecclesiâ vel munus habent, vel honoris gradum, vel jurisdictionem. Omnes enim referendi sunt ad hierarchiam jurisdictionis, quoniam omnes pertinent ad optimum Ecclesiæ regimen, quod hierarchia spectat. Illud tamen inter clericos, qui jurisdictionem habent, interque clericos, qui eâ carent, discrimen est, quod hi tantum ministri sunt, illi verò sunt etiam, post episcopos, in ecclesiasticâ hierarchiâ magistratus.

§ I. De summo pontifice.

Ordiamur à summo pontifice, cujus in ecclesiasticâ hierarchiâ supremus gradus et summa potestas est. Is vocatur Papa à græco verbo πάππας, Latine, *pater*; quod nomen initio proprium fuit omnium episcoporum; quin etiam sæpè ad minores quoque clericos translatus est. Sed jamdiu solus Romanus pontifex eo nomine designatur, atque eum etiam Chalcedonensis concilii Patres *episcopum universalem* appellârunt. Verum hoc nomen, in quod arrogantia sedis Constantinopolitanæ audacter invaserat, recusavit S. Gregorius Magnus, contentus modesto nomine *servi ser-*

vorum Dei, quo ipse primum uti cœpit, et quo nunc etiam summi pontifices utuntur.

Est autem summus pontifex jure divino Ecclesiæ caput et centrum unitatis, Petri successor, Christi vicarius, omnium Christianorum pater et doctor, atque habet in totâ Ecclesiâ primatum non dignitatis solum, sed etiam jurisdictionis. Quare pontifex Christianos omnes honore antecedit, atque in omnes jurisdictionem exercet, cum habeat *pascendi, regendi et gubernandi universalem Ecclesiam...*, plenam potestatem.

Multa hinc jura sunt, quibus potitur Romanus pontifex, quia caput Ecclesiæ est, centrumque unitatis, quia primatum habet ordinis et jurisdictionis, quia regere et gubernare Ecclesiam universam debet. Nimirum cum unitas Ecclesiæ postulet ut una sit omnium fidei, morum, ac generalium capitum disciplinæ consensus, consequens est, ut hæc regi, administrarique Romani pontificis judicio et auctoritate debeat. Itaque earum rerum, quæ ad hæc cuncta pertinent, summus pontifex ab omnibus certior est faciendus, quod spectat jus petendarum, accipiendarumque relationum, ipseque de his rebus controversias judicat.

Atque in eo quidem judicio, quod pontifex *ex cathedrâ* emittit, hoc est, universalis magistri susceptâ personâ, in definiendis fidei controversiis errare non potest. Nam erroris expertem esse oportet, quem Christus Ecclesiæ præposuit, ut Christianos omnes cogat ad eandem secum unitatem, præsertim in fide, adeo ut qui ab ejus doctrinâ discedit, hæreticus et schismaticus habeatur.

Jurisdictionis et potestatis, quam summum pontificem in universam Ecclesiam habere diximus, multa sunt capita. Nimirum ipse leges ecclesiasticas condit, quibus universa Ecclesia teneatur, conditas, cum opus est, relaxat, poenis animadvertit in eos qui legibus non obtemperant, judicat graviores causas ecclesiasticas, habetque jus appellationum. Cum enim recta earum ratio sit, ut ab inferiore judice ad superiorem provocetur, ac denique ad eum, ultra quem progredi judicium non potest, facile intelligitur, in rebus ecclesiasticis appellandum demum esse summum pontificem, qui omnium est princeps, et cujus judicium soli Deo subjicitur. Quod si in rebus civilibus semper postrema appellatio ad eum fertur, penes quem est summa earum rerum potestas, cur non etiam in rebus eccle-

siasticis postrema hæc appellatio dabitur ad summum pontificem, qui tanquam princeps et caput Ecclesiæ summam in his rebus potestatem habere debet?

Ipse etiam superioris jurisdictione solvit, quos solvendo judicat, plenarias indulgentias largitur, generale concilium indicit, eique præsidet vel per se, vel per legatos suos, atque ejus decreta confirmat. Quis enim omnes vocabit episcopos, et eorum cœtui præsidebit, et constituta confirmabit, nisi qui omnium est caput, qui omnes in unum commune centrum unitatis conjungit, et sine quo neque episcopi universam Ecclesiam repræsentare, neque eorum decreta Ecclesiæ universæ decreta haberi possunt?

Et quoniam summo pontifici non solum ovium, sed etiam pastorum gubernatio, totiusque Ecclesiæ procuratio commissa est, curam etiam et sollicitudinem habere debet episcoporum, qui particulares Ecclesias regunt. Quare ipse creat ac transfert episcopos, eorumque aretat et constringit potestatem, quam obnoxiam habet, eosdem propter crimina episcopatu dejicit, atque etiam restituit, episcopatus constituit, et plures in unum conjungit, aut unum distrahit in plures, cum alterutrum postulat Ecclesiæ utilitas, cujus sollicitudo summo pontifici incumbit.

Sunt et alia pontificiæ potestatis capita, quæ omnia pertinent ad amplam illam jurisdictionem, quâ ubique fruitur summus pontifex, atque ad curam et sollicitudinem, quam habere debet, Ecclesiæ universæ. Ea sunt, ut Breviarium et Missale Romanum corrigat ac mutet, ut regulares ordines approbet, atque confirmet, eosdemque etiam justis de causis è medio tollat, ut insignes pietate viros albo beatorum vel sanctorum adscribat, ut propter amplam, quam habet in totâ Ecclesiâ, jurisdictionem, ubique terrarum pontificalia exercere solus possit. Cætera, quæ ad summum pontificem pertinent, suis locis opportuniùs explicabimus.

Atque ea, quæ diximus, jura sunt Romani pontificis in totâ Ecclesiâ, quoniam in totam diffunditur primatus, quem ipse habet tanquam Petri successor, quique à Romanâ sede disjungi non potest. Cum enim Christus primatum attribuerit Petro, atque iis qui Petro in episcopatu succederent, cumque ipse sedem posuerit Romæ, ubi mortuus est, sequitur, ut tantum Romani pontifices Petri successores sint. Quare primatus adimi Romanis episcopis,

atque in alium episcopum transferri non potest, quoniam si transferretur, hic non esset Petri successor; atverò nonnisi Petri successores, voluntate institutioneque Dei, Ecclesiae principatum habere debent.

Sed summus pontifex est etiam episcopus urbis Romae, archiepiscopus, et metropolita Romanae provinciae, primas Italiae, patriarcha Occidentis. Nec praetereunda potestas *temporalis*, sive *politica*, quam habet in totâ ditione ecclesiasticâ, more principum cæterorum, qui summo potiuntur imperio. Potestas hæc, sive repetatur ex consensu populorum, sive ex principum donationibus, sive ex diuturnâ præscriptione, sive etiam ex onerosis contractibus, tam justum porrò est, tamque legitimum pontificium imperium, ut nemini potiora jura esse possint.

§ 2. De cardinalibus et legatis.

Explicandæ, exercendæque potestatis causâ pontifex habet curiam et senatum. Curiam efficiunt ministri, quorum alii suo funguntur munere in datariâ, alii in cancellariâ, alii in foro judiciario. Senatum autem constituunt cardinales, quo nomine appellantur *coadjutores et collaterales* summi pontificis, quorum est eum consilio juvare in Ecclesiae regimine et administratione. Hoc nimirum munus est, semperque fuit Romanorum cardinalium, quo probè stabilito et fixo, de verâ hujus amplissimæ dignitatis origine non obscurum, neque incertum judicium est.

Omnes Ecclesiae suum semper habuere senatum, et presbyterium conflatum ex presbyteris et diaconis, quorum consilio episcopus in regendâ diœcesi utebatur. Itaque et Ecclesia Romana semper habuit senatum suum, quique eum conficiunt semper præstare debuerunt senatibus cæterarum Ecclesiarum, uti his Ecclesiis præstat Romana, cujus illi *nobilissimæ partes et præcipua membra sunt*. Non igitur quòd cardinalium nomen reliquis quoque Ecclesiis esset commune, consequens est, ut idem esset gradus, eademque dignitas cardinalium, qui Romanae et qui aliarum Ecclesiarum senatum constituiebant.

Erat quidem Romanorum cardinalium officium, ut præessent locis sacris, hoc est, titulis, quos S. Evaristus pontifex in variis urbis regionibus constituerat, quoniam nimia populi multitudo per unum regi et curari difficilè poterat, ideòque et aliis opus erat Ecclesiis, in quibus Christiani convenirent, ut sacros

agerent conventus, atque à sacerdotibus sacramenta perciperent. Sed quòd ii, præter hoc ipsum officium, etiam pontifici opem ferrebant in regimine Ecclesiae universae, dum contra reliqui cardinales tantum curam cum episcopo gerebant peculiaris Ecclesiae suae, certè presbyteris reliquarum Ecclesiarum quam maximè præstare debuerunt. Hinc dignitate sunt antelati ipsis episcopis, in quos, vacuâ sede Apostolicâ, auctoritatem exercebant; hinc non tantum, ut cæteri, nomen acceperunt ab Ecclesiis quibus erant *incardinati*, sed etiam, idque potissimum, ab Ecclesiâ Romanâ, cui erant addicti, quæque *cardo* est, centrumque et caput omnium Ecclesiarum; hinc demum nunc cæteræ ferè Ecclesiae deseruerunt hoc nomen, quo designatur amplissima dignitas eorum, ex quibus summi pontificis senatus efficitur.

Initio non alii erant Romae quam presbyteri et diaconi cardinales. Accesserunt postea viciniore episcopi, qui cardinales dicti sunt, posteaquam Lateranensi basilicæ adscripti fuerunt, quique suo non desunt muneri episcopatus, licet Romae commorentur, ut summo pontifici opem præbeant in regimine Ecclesiae universae. Hi olim erant septem numero, nempe Ostiensis Veliterno conjunctus, Portuensis, Albanus, Prænестinus, Sabinus, Tusculanus et Sanctæ Rufinae, seu Silvæ Candidæ; sed episcopatu sanctæ Rufinae cum Portuensi conjuncto, sex hodiè recensentur.

Ornârunt plurimum cardinales Innocentius IV et Paulus II, quorum alter dedit rubrum galerum, alter rubrum pannum, quo equitantes sternerent equos, aliaque honoris insignia, quæ primum cardinalibus ex clero seculari data sunt, deinceps Gregorius XIV etiam regularibus rubrum pileum attribuit. Denique Urbanus VIII eos titulo *eminentissimi* honestavit. Incertus olim et varius eorum numerus fuit; nunc septuaginta esse debent, quem numerum definivit Sixtus V exemplo septuaginta seniorum, quos secum assumpsit Moyses, atque ex iis quinquaginta oportet esse presbyteros, diaconos quatuordecim, episcopos sex, ex vicinioribus, uti diximus, episcopatibus.

Solus pontifex creat cardinales. Eorum munus est, uti diximus, consilio juvare pontificem pro bono christianæ reipublicæ, Ecclesiam regere, donec ipsa illo caret, suffragium ferre in electione, quæ ab ipsis tantum perficitur, summi pontificis, quod jus non habent

cardinales, nisi diaconatus ordinem acceperint, aut eam facultatem nominatim à pontifice impetraverint. Suum verò munus explent cardinales aut in consistorio coram summo pontifice, aut in congregationibus, qui cœtus sunt cardinalium à pontificibus instituti ad certa negotia curanda, discutienda ac definienda. Harum singulis singuli præficiuntur cardinales, exceptâ congregatione Inquisitionis, cujus summus pontifex sibi servat præfecturam. Earum aliæ sunt ordinariæ, quæ scilicet perpetuò sunt addictæ certis negotiis expediendis, aliæ extraordinariæ, quæ pro certis rebus præter consuetudinem indici solent, quibus absolutis, dissolvuntur.

Habent autem cardinales in suis titulis amplam jurisdictionem in iis, quæ ad earum Ecclesiarum servitium pertinent; et *incompatibilia* retinent beneficia, quæ decent eorum dignitatem, et testamentum condunt per privatam syngrapham, missis testibus, quos jus civile desiderat; denique eorum *familiarium*, ut vocant, beneficia quis impetrare non potest, nisi ipsorum consensus accedat.

Serviunt etiam Romano pontifici legati, quorum est in provinciis, et regnis illius vires sustinere. Scilicet cum summo pontifici cura sit à Christo commissæ, gubernatioque Ecclesiæ universæ, ipse verò adesse ubique non possit, in locis, à quibus abest, partes suas per legatos implere debet. Itaque jus mittendi legatos in pontificio primatu penitus affixum atque insitum est, et ideò Romani pontifices semper apud christianos principes suos legatos, et eos quidem jurisdictione præditos habuerunt.

Sunt autem legati vel à *latere*, vel *missi* vel *nati*. Legati à *latere* sunt cardinales, quos summus pontifex quasi è suo dimissos latere, cui semper adhærere censentur, aut ad supremos principes, aut in ditionis ecclesiasticæ provincias mittit. Hi supra cæteros legatos eminent, et eorum in provinciam adventu silet aliorum legatorum potestas. Utuntur apostolicis insignibus, absolvunt excommunicatos propter violationem clericorum, et amplissimâ fruuntur potestate, quam describunt litteræ apostolicæ, per quos legationis munus accipiunt.

Sunt etiam legati *missi* non ex cardinalium collegio, et *nuntii* vocantur, quos sedes Apostolica mittit ad supremos principes, quique in provinciis et regnis, ubi legationis munere funguntur, explicant pontificiam jurisdictionem. Eorum potestas definitur litteris, quibus

ipsis à summo pontifice officium commissum est, neque legato misso adhibetur fides, nisi is primùm litteras ipsas protulerit.

Sunt denique legati *nati*, quorum dignitati conjunctum est legationis officium, ita ut legati fiant, statim ac dignitatem consequuntur. Eo jure fruuntur episcopi Cantuariensis et Eboracensis in Angliâ, Remensis, Bituricensis et Lugdunensis in Galliâ, in Hispaniâ Toletanus et Bracarensis, in Germaniâ Salisburgensis, in Italiâ Pisanus.

§ 3. De patriarchis, primatibus, metropolitibus.

Episcopis ordine pares, jurisdictione tamen et imperio superiores sunt etiam patriarchæ, primates, metropolitæ. Patriarchas quasi *patrum principes*, interpretatur Isidorus, et jus quidem patriarchicum Nicæno concilio antiquius est. Sed ejus nominis prima mentio occurrit in concilio Chalcedonensi, illudque primùm singulari quâdam ratione summo pontifici, deinceps etiam Alexandrino, Antiocheno, postque Hierosolymitano, aliisque nonnullis exarchis imitatione quâdam tributum est.

Post Romanum, qui summus pontifex est, atque Ecclesiæ præest universæ, multoque cæteris auctoritate ac dignitate præstat, duos agnovit Nicæna synodus præcipuos episcopos, qui recentiori ætate patriarchæ dicti sunt, Alexandrinum et Antiochenum. Accessit postea Constantinopolitanus, ac demùm etiam patriarcha Hierosolymitanus. Itaque quatuor hodiè sunt patriarchæ Orientales, Constantinopolitanus, Alexandrinus, Antiochenus, Hierosolymitanus; regiones verò, quæ sunt in Europâ, atque in Africæ parte occidentali, Americâ, summo pontifici, tanquàm Occidentis patriarchæ subjiuntur.

Nunc Orientalium patriarcharum sedibus barbarorum tyrannide oppressis, tamen sedes Apostolica patriarchas creat, qui Romæ commorantur solo insigniti titulo et nullâ præditi jurisdictione, ne insignium Ecclesiarum memoria oblivione deleatur. Quæ eadem causa est, propter quam creantur etiam episcopi *titulares*, quos episcopos *in partibus* appellamus, et quorum est episcopis opem ferre in iis quæ sunt ordinis episcopalis, præsertim cum diœcesis tam latè patet, ut unus episcopus omnibus ubique muneribus obeundis idoneus non sit.

Potestatem, quam metropolitæ habent in suffraganeos, eandem ferè à sacris canonibus

habent patriarchæ in metropolitas. Præcipua eorum jura et privilegia sunt, ut post summum pontificem et cardinales sedeant ordine dignitatis; ut metropolitæ pallium concedant, posteaquàm ipsi à pontifice acceperunt; ut crucem præ se ferant per universum tractum sui patriarchatûs, nisi occurrat summus pontifex, aut ejus à latere legatus; ut à suis metropolitæ ad eos appelletur.

Reliqui patriarchæ minores dicuntur, uti sunt patriarcha Venetus, Indiarum, Ulysiponensis. Hi non procul distant primatibus, ac medium tenent locum inter majores patriarchas ac metropolitas. Eorum potestas trahitur in omnes certi regni ac nationis metropolitas et episcopos; ipsi verò majori patriarchæ subiciuntur, cujus intra fines episcopatum tenent.

Proximus post eos locus est primatum et metropolitæ, sed illi his antecellunt. Nam primates omnibus præsent metropolitæ, atque provinciis regni aut nationis, ubi primatum habent. Hujusmodi sunt antistites Bituricensis, Lugdunensis, Toletanus, Salisburgensis, Pisanus, alique, quibus à metropolitæ concessæ appellationes, et jus anteferendæ crucis datum. Sed hodiè tantum primati Lugdunensi reliquum est jus appellationum, cæteri solam honoris prærogativam retinent.

Metropolita uni præest provinciæ et episcopis qui eâ comprehenduntur. Dignitatem hanc ante concilium Nicænum viguisse compertum est, multique sunt viri docti et graves, qui ejus originem repetunt ab Apostolis, à quibus hujusce dignitatis et juris non obscura relictæ sunt monumenta, ut rectè status ecclesiasticæ hierarchiæ constitueretur. Metropolitæ nomen à metropoli procedit, quæ est urbs provinciæ caput. Qui in eâ civitate episcopatum gerebant, dicti sunt metropolitæ, ac deinceps etiam archiepiscopi, quod postremum vocabulum etsi olim latius pateret, tamen lapsu temporum translatum est ad eos qui provinciæ uni essent præpositi, quales metropolitæ sunt. Itaque ratio et mos hominum fecit ut metropolitica dignitas hæreret civitati quæ in provinciâ habebat principatum, et ad quam omnes confluebant, postea à sacris canonibus jura et privilegia dignitati consentanea fuere attributa.

Metropolita jurisdictionem habet in omnes suæ provinciæ episcopos, quos suffraganeos vocat. Quare supplet eorum negligentiam, eosque vocat ad synodum provincialem, in-

quirit in absentiam, atque ad residendum compellit, negligentes ad officium cogit, jus dicit inter eos, qui à suffraganeorum judicio ad se provocant; denique in totâ provinciâ crucem præ se fert, insigne jurisdictionis suæ.

Majores tamen causæ criminales episcoporum, in quibus de eorum depositione agitur, ad judicium pertinent Romani pontificis, minores ad concilium provinciale. Olim metropolitæ lustrare etiam poterant dioceses suffraganeorum suorum, nunc non possunt, nisi causa in provinciali synodo cognita et probata sit. Atque hæc quidem omnia pertinent ad præfecturam et eminentiora jura quæ supra episcopos insunt in patriarchis et metropolitæ. Nam ipsi habent etiam in diocesi suâ jura episcopalia, quæ sibi cum reliquis episcopis communia sunt.

Omnes patriarchæ et metropolitæ, præter cætera pontificalia ornamenta, habent pallium, cujus origo à divisione ecclesiasticarum provinciarum videtur repetenda, eo præsertim tempore, quo sacerdotes à diaconis, à sacerdotibus episcopi, atque inter eos qui principem obtinebant locum, vestibus distingui coeperunt. Neque enim aliud, præter pallium, videtur occurrere ornamentum genus, quo episcopi inter se discernantur. Est autem pallium fascia lanea candida, tres circiter digitos lata, in modum circuli contexta, quæ humeros cingit, habetque ab utrâque parte lineas in pectus et humeros impendentes cum sex serieis, nigrisque crucibus intextis, tribusque aciculis aureis consuitur, et alligatur. Sumitur ex altari, ubi conditum est B. Petri corpus; idcirco ex eodem Petri corpore sumptum dicitur, ac per ipsum plenior patriarcharum et metropolitæ potestas designatur. Olim à sede Apostolicâ suis vicariis, ut plurimum, tribuebatur; nunc ab eâ datur omnibus patriarchis et metropolitæ.

Solus Romanus pontifex, cujus potestas nullam habet definitam regionem, cujus terminis septa teneatur, pallio ubique utitur et semper; cæteri nonnisi intra fines suæ jurisdictionis et statis certisque diebus, cum pontificalia conficiunt; scilicet die Natali Christi Servatoris, S. Stephani, S. Joannis, Circumcisionis, Epiphaniæ, Palmarum, feriâ V in cœnâ Domini, in Sabbato sancto, in Paschate, et feriâ secundâ ac tertiâ post Pascha, Dominicâ in Albis, in Ascensione Domini, in Dominicâ Pentecostes, in festo Corporis Christi,

in Nativitate sancti Joannis Baptistæ, in festis omnium Apostolorum, ac quatuor diebus festis B. Mariæ Virginis, nimirum Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis et Nativitatis, in commemoratione omnium Sanctorum, in dedicatione Ecclesiarum, in præcipuis festis diebus Ecclesiæ archiepiscopalis, in ordinatione clericorum, in consecratione episcoporum et virginum, et in die anniversariâ, quam archiepiscopus celebrat suæ consecrationis, dieque item anniversariâ dedicationis Ecclesiæ.

Pallio ita est adjunctum munus archiepiscopale, ut eo nondum accepto, ne archiepiscopi quidem nomen quis mereatur, neque synodum provincialem indicare possit, neque chrisma conficere, neque episcopos consecrare, neque alia obire munera sive metropolitana, sive episcopalia. Petendum est intra tres menses ab exactâ consecratione, et quidem enixis precibus, sive, ut in more est, *instante*, *instantius*, *instantissimè*, à summo pontifice in consistorio cardinalium; petit per se ipsum, si in urbe sit, archiepiscopus, si absit, per procuratorem. Antequàm detur, exigitur juramentum fidei et obedientiæ erga summum pontificem; præsentem in urbe datur à primo diacono cardinali, absenti ab aliquo archiepiscopo, cui summus pontifex rem commisit.

Ita autem pallium adhæret personæ archiepiscopi, ut neque alteri commodari possit, et secundum, ac tertium petendum sit, si quis iterum ac tertio ecclesiam mutet. Denique ubi archiepiscopus sepelitur, cum eo simul pallium vel pallia, si plura accepit, humanda sunt. Singularem privilegium cardinalis episcopus Ostiensis, cum Romanum pontificem consecrat, pallio utitur, et beneficio etiam sedis Apostolicæ quibusdam episcopis pallii usus concessus est.

§ 4. De coadjutoribus.

De episcopis nunc pro eorum jurisdictione rediret oratio; sed quoniam uno loco comprehendimus universam eorum potestatem tum ordinis, tum jurisdictionis, pergimus ad reliquos magistratus, atque ad ministros, quorum est episcopis in dioceseos regimine opitulari. Sit initium à coadjutoribus. Senio, aut malâ valetudine confectos episcopos, aliosque Ecclesiæ ministros de gradu dimovere injustum atque inhumanum visum est. Ergo ab antiquis temporibus instituti sunt coadjutores, qui impedito antistiti subsidium compararent, ejus-

que vicem sustinerent. Primum coadjutorum episcoporum exemplum præbere videtur Ecclesia Hierosolymitana, ubi coadjutor datus fuit Alexander Narcisso Hierosolymitano episcopo, qui annos natus erat centum et viginti. Sed illustre pro cæteris est exemplum Augustini, qui Valerio episcopo Hipponensi, malæ valetudinis senique causâ, coadjutor accessit.

Dantur coadjutores vel ad tempus, quamdiù scilicet vitæ usurâ fruitur prælatus, quem vis adversa morbi aut senectutis suum munus exercere vetat; vel perpetuò, qui nimirum mortuo succedunt. Uterque coadjutor episcopis non nisi à summo pontifice dandus est; cæteris beneficiorum rectoribus etiam episcopus coadjutores ad tempus constituit.

Nunc, qui episcopis dantur coadjutores sine jure futuræ successionis, dicuntur *suffraganei*, quales habent cardinalis episcopus Ostiensis, atque episcopus Sabinus, alique præsertim in Germaniâ episcopi, quorum dioceses tam latè patent, ut his adjutoribus opus habeant ad episcopale munus rectè exercendum. Hi sunt episcopi insigniti titulo *in partibus infidelium*, uti sunt etiam episcopi coadjutores, qui jus habent succedendi. Utrique enim decorantur ordine episcopali, ut ea peragant quæ hujus ordinis propria sunt.

§ 5. De chorepiscopis.

Quemadmodum episcopi, cum, propter morbum aut ingravescentem ætatem, suo rectè munere fungi non poterant, in civitate coadjutores habebant, ita cum nimis latè patebat diocesis, in pagis atque oppidis longè dissitis habebant chorepiscopos adjutores et administratores laborum suorum. Dicuntur chorepiscopi, quasi τῆς χώρας hoc est, *ruris* episcopi. De his quæri solet, num episcopi, an tantum presbyteri fuerint; sed longè probabilius est sententia illorum qui eos meros presbyteros fuisse arbitrantur.

Chorepiscopi non unam ut parochi, sed plures singuli curabant Ecclesias, easque lustrabant; dabant litteras *pacificas*, quæ erant ex genere *formatarum*, clericis ruralibus in aliam diocesim abeuntibus; minores ordines conferebant. Sed cum intra suæ potestatis fines non se continerent, et jura invaderent episcoporum, satius visum est eam dignitatem extinguere ac delere, quod in occidente primum factum est, Leone III pontifice; sed tamen etiam post Leonis ætatem mentio chorepiscoporum occurrit.

§ 6. *De praelatis inferioribus.*

Medium inter episcopos atque presbyteros locum tenent praelati inferiores, nimirum antistites, qui expertes ordinis episcopalis, in sibi subjectas ecclesias atque personas jurisdictionem exercent. Non idem omnium eorum praelatorum gradus, neque eadem ratio est. Nam alii sunt ab episcopi potestate subtracti, qui certo præsunt generi personarum, intra septa alicujus ecclesiæ aut monasterii vel conventus existentium, quales sunt superiores regulares et nonnulli praelati seculares, qui immediatè subsunt sedi Apostolicæ unà cum ecclesiâ ejusque clericis atque ministris, quibus præfecti sunt. Alii præsent clero et populo alicujus regionis, quæ tametsi ab episcopi potestate subtracta sit, tamen sedet in illius diœcesi, à quâ undique circumscribitur. Alii denique propriam habent quasi diœcesim à cujusvis episcopi diœcesi avulsam et separatam, in quâ jurisdictionem obtinent quasi episcopalem.

Omnium nobilissimi sunt praelati, qui separatam quasi diœcesim habent; nam hi propriè et verè *praelati nullius* dicuntur, atque inter ordinarios recensentur. Cæteri exempti quidem sunt ab episcopi jurisdictione, sed nullam habent quasi diœcesim ab illius diœcesi distinctam, in quâ ordinariam jurisdictionem exercent. Itaque praelati *nullius* minùs propriè vocari possunt, cum reverà in episcopi diœcesi sint.

Prælati inferiores vel seculares sunt, vel regulares; alii beneficio sedis Apostolicæ habent usum pontificalium, alii verò non habent. Omnium potestas oritur vel ex privilegiis summorum pontificum, vel ex præscriptione quæ hominum memoriam superat. Quare et amplior, et angustior est, uti fuerunt leges privilegii vel consuetudinis unde procedit. Generatim abbates regulares, qui in sacerdotio sunt, et solemnem ab episcopo benedictionem acceperunt, suis subditis regularibus pro jure suo primam tonsuram et minores ordines conferunt, reliqui verò expresso privilegio opus habent.

Quod verò attinet ad jurisdictionem quasi episcopalem, multa sunt, quæ praelati inferiores, etiam cum discretam et separatam quasi diœcesim habent, exercere non possunt, quantum in ipsâ jurisdictione insita et affixa videantur. Principio vetantur indicere et habere synodum diœcesanam, nisi expressam eâ de re

facultatem à summo pontifice impetraverint, eâque semper usi fuerint; et simili modo vetantur etiam eligere examinatores, ad parochiales ecclesias per solemne examen conferendas. Hinc vicinior episcopus in quasi diœcesi, quæ nullius reverà est, et episcopus diœcesanus in ecclesiâ exemptâ, quæ sedet intra fines suæ diœceseos, parochias confert, servatâ lege concursus, quæ à concilio Tridentino constituta est. Par est ratio litterarum dimissorialium, quas illi dare nequeunt secularibus sibi subditis pro ordinibus suscipiendis, cum horum omnium ordinationes pertineant vel ad viciniorum episcopum, si praelatus quasi diœcesim separatam habeat, vel, si ecclesia exempta sit, ad episcopum, cujus diœcesi continetur. De causis verò criminalibus et matrimonialibus rectè judicant praelati, quibus sua quasi diœcesis separata est; non item praelati exempti, nisi hoc privilegium obtinuerint vel à summo pontifice, vel per præscriptionem quæ ultra hominum memoriam est.

§ 7. *De capitulis canonicorum.*

Ecclesiasticam dignitatem hodiè etiam inesse constat in collegiis canonicorum tum cathedralium tum collegiatarum ecclesiarum. Cathedrale templum dicitur, in quo episcopus suam habet cathedram, et quod princeps est cæterorum, quæ in civitate aut in diœcesi sunt. Cætera templa, quæ post cathedrale collegium habent canonicorum, collegiata appellantur.

Omnibus olim clericis commune fuit canonicorum nomen, quia scilicet adscripti erant *canoni* seu *matriculæ* ecclesiæ, cujus sumptu alebantur. Mediis autem seculis canonici dicti sunt clerici, qui communem et secundum propriam regulam vitam traducebant. Hoc sensu Crodogangus Metensis episcopus primus, ut videtur, ætate Pipini regis canonicos instituit, clericos videlicet, quos, nullis emissis votis, in unam societatem coegit, quibusque regulam dedit. Quod vitæ institutum omnes penè Ecclesiæ acceperunt; synodus verò Aquisgranensis regulam edidit plenior, quæ ad canonicæ vitæ institutionem pertinebat.

Ita nati et brevi propagati canonici, qui sub certâ regulâ communem vitam traducebant. Sed cum hæc regula, atque hæc communis vita consequentibus annis penè ubique desiisset, eam instaurare conati sunt viri insignes

pietate et doctrinâ, qui monasticis etiam votis suos canonicos obstringi voluerunt; quâ in re novi ab antiquis canonicis differebant, quibus suo se patrimonio non abdicare licebat. Cùm verò non omnes clerici communem illam, ac penè monasticam amplecterentur vitam, hinc aditus patefactus est canonicis, qui seculares appellantur. Nam regulares sunt, qui sub præposito communem vitam et votis adstrictam agunt, seculares verò, qui seorsim vivunt, ac perpetuis ecclesiasticis præbendis donati, suæque bona retinentes, servant canonicum institutum, quatenus patitur vita singularis.

Sensim autem canonici seculares in omnibus cathedralibus, atque in pluribus etiam inferioribus ecclesiis locum habere cœperunt; eorumque cœtus capitula appellantur; quæ vel *cathedralia*, vel *collegiata* dicuntur, cùm nimirum cathedrali, aut aliis inferioribus ecclesiis inserviunt.

Præcipuæ canonicorum partes sunt altari ac divino cultui inservire, et in ecclesiâ alternis choris divinum officium canere, quod, ut inquit synodus Tridentina, facere per se ipsos debent, non *per substitutos*. Cui muneri ut satisfaciant, debent canonici in suis ecclesiis immorari; sed tamen iis quoque anno datur spatium trium mensium, quo abesse possunt ab ecclesiis suis. Ultra tres menses abesse nequeunt, nisi qua justa causa eos procul esse cogat, veluti si absint curaturi res ecclesiæ, aut episcopi, aut daturi operam in aliquo probato gymnasio sacræ theologiæ, sacrive canonibus. Ex justis causis absentes præbendæ fructus percipiunt, non item quotidianas distributiones, quæ tantum in choro præsentibus accrescunt.

Honorantur autem canonici supra cæteros clericos, maximè si sint canonici cathedralis templi, qui præcipua quædam habent supra canonicos collegiatarum. Singuli canonici dignitatem non habent, quanquam ad eam proximè accedant canonici ecclesiæ cathedralis, ideòque interdum à sede Apostolicâ iudices delegati constituentur, sed dignitas est penes corpus universum.

Potestas et jurisdictio capituli ecclesiæ cathedralis sese inprimis exerit, vacuâ sede episcopali: nam tunc ad ipsum omnis transfertur episcopi jurisdictio. Quod non alieno mandato, aut delegatione efficitur, sed potius nativo quodam et proprio jure, quod mortuo episcopo in presbyterio reviviscit. Ergo omnis ad capitulum venit ordinaria

episcopi jurisdictio; atque ejus est judicare, condemnare, pœnas imponere, cætera demum agere, quæ ordinariæ jurisdictionis sunt.

Quam potestatem capitulum exercet per vicarium capitularem, quem intra octo dies post obitum episcopi eligere debet, ne pluribus commissa negotia segnius et difficilius expediantur. Elapso hoc tempore, jus eligendi transfertur ad metropolitam, et si ecclesia ipsa metropolitana fuerit vel exempta, tunc antiquior episcopus ex suffraganeis in metropolitana, et propinquior episcopus in exemptâ vicarium constituit.

Tamen ubi ecclesiam suffraganeam, carentem capitulo, unâ cum metropolitana vacare contigerit, electio vicarii suffraganei non ad antiquiorem suffraganeum, sed ad capitulum metropolitanum pertinebit. Quod si omnes vicarium eligere neglexerint, eum constituit Romanus pontifex, aut sacra congregatio episcoporum et regularium, ejusque facultates modò angustioribus continentur finibus, modò amplioribus explicantur. Quinimò cùm episcopo datus est ab Apostolicâ sede vicarius, is, etiam illo mortuo, officium retinet, neque tunc ob reverentiam supremæ sedi debitam locus est vicarii capitularis electioni.

Eligendus est vicarius capitularis ex canonicis, si qui inter eos doctores, licentiati, jurisque consulti reperiuntur. Rectè etiam eligitur postremus defuncti episcopi vicarius, vel extraneus, cùm nemo est ex canonicis, qui ad hoc munus gerendum aptus et idoneus habeatur. Ritè constitutus ex officio dimoveri non potest, nisi justa et sacræ congregationi episcoporum ac regularium probata causa sit; totamque accipit jurisdictionem, cujus nullam omninò partem sibi capitulum reservare potest.

Multa tamen sunt, quæ, dùm vacua est ecclesia, capitulum ejusque vicarius non facit, vel quod non habet potestatem, vel quod ei sacri canones modum constituerunt. Non facit quæ sunt ordinis episcopalis, quanquam ad ea gerenda rectè exteros episcopos advocet; nec porrò facit, quæ ex delegatione, aut beneficio summi pontificis uni episcopo concessa sunt. Nihil quoque capitulum, sede vacante, potest innovare ac de juribus episcopalibus diminuere, quod proprium est omnium, qui rem gubernant, quæ ad interregnum venit, ut nihil innovent et nihil de juribus detrahant. Itaque, sede vacante, ca-

pitulum conjungere, aut dividere beneficia, atque aliquid alienare probibetur.

Ad beneficia quod attinet, capitulum, sede vacante, oblatum à patrono clericum rectè instituit, et rectè etiam confert beneficia, quæ conjunctim cum episcopo conferre deberet, non item beneficia, quorum libera collatio ad solum episcopum pertinet. Denique litteras dimissorias primo anno vacantis ecclesiæ capitulum rectè concedit iis quos beneficium vel acceptum vel accipiendum ordines suscipere cogit, non item reliquis, post annum verò omnibus indiscriminatim.

§ 8. *De dignitatibus, personatibus, officiis.*

Sunt è canonicis, qui dignitate, personatu, officio à cæteris distinguuntur. Hujusmodi sunt archidiaconus, archipresbyter, decanus, præpositus, thesaurarius, alique, qui non solum habent canonicatum, sed etiam quæ cæteris canonicis communia non sunt, aut certum munus, aut honoris prærogativam, aut cum honore jurisdictionem; et officia, personatus, dignitates appellantur. Non idem est in omnibus ecclesiis cathedralibus et collegiatis eorum numerus et ratio; ac longum esset de omnibus singillatim dicere.

Totum in his rebus conficit usus et consuetudo Ecclesiarum. Quare videndum est quid cuique in singulis datum sit muneris, quid honoris, quid jurisdictionis; et unusquisque, quæ sibi sunt commissæ, partes implere debet. In Italiâ primam dignitatem plerumque obtinent archidiaconi, in Hispaniâ et Lusitaniâ decani, in Germaniâ præpositi. Nos de duobus nominatim agemus officiis, quæ omnes habent ecclesiæ cathedrales, ac de duabus dignitatibus, quibus summam post episcopum auctoritatem decretales attribuunt.

Officia sunt canonici theologi et pœnitentarii. Utrumque instituit concilium Lateranense IV, quod habitum est Innocentio III pontifice; utrumque probavit synodus Tridentina, et utrumque omnes ecclesiæ cathedrales et collegiatæ in aliquo insigni oppido existentes habere debent. Est autem canonici theologi, quem theologiæ laureâ donatum esse oportet, sacras Scripturas explicare, aut clericos res theologicas edocere; quo munere cum fungitur, præbendæ fructus et quotidianas distributiones percipit, perinde ac choro interesset.

Suppar est institutione theologo pœnitentarius, cujus est audire confessiones, atque

is similiter, dum hoc agit, tanquam præsens in choro habetur. Sit autem oportet sacræ theologiæ aut juris canonici laureâ insignitus, et annos saltem quadraginta natus, nisi aliud loci ratio et necessitas aut utilitas Ecclesiæ postulet. Neuter eorum habet dignitatem aut personatum, sed unusquisque sedet in choro, servato ordine collationis, possessionisque antiquioris, nisi quid aliud consuetudo velit: et utrumque officium, concursu adhibito, conferendum est.

Decretales recensent potissimum inter dignitates archidiaconatum et archipresbyteratum, quibus post episcopum summam auctoritatem tribuunt. Archidiaconi ex ordine diaconorum erant, sed eorum principes, et ratione habitâ meritorum, ab episcopo, ut plurimum, eligebantur. Ordine inferiores erant archipresbyteris, jurisdictione tamen superiores. Sed cum absurdum videretur, non presbyteros presbyteris præstare, iis demum est imposita necessitas presbyteratus.

Amplissima olim erat potestas archidiaconi, qui episcopi vicarius erat à jure constitutus, et ejus etiam *oculus* dicebatur, propter latam administrationem et in rebus gerendis potestatem, quæ omnia ferè, exceptis sacramentalibus muneribus, comprehendebat. Is enim collector olim oblationum, reddituum atque universæ pecuniæ ecclesiasticæ præbendas, partesque suas tribuebat clericis, pauperibus, ecclesiæ fabricæ; mittebat in possessionem eos qui beneficia acceperant; quos nōset idoneos ad ordines et beneficia, episcopo offerebat: atque omnes ferè noscebat, definiebatque, causas fori episcopalis. Et licet initio archidiaconi hæc ferè omnia gererent mandato arbitrioque episcopi, tamen deinceps eò usque progressi sunt, ut propriam, atque ordinariam obtinerent jurisdictionem, quæ pridem erat delegata, ac jura etiam invaderent, quæ propria erant episcoporum.

Tantam hanc archidiaconorum potestatem episcopi tollendam aut minuendam curârunt; et nunc vix ejus umbra et imago superest. Synodus Tridentina archidiaconis, aliisque inferioribus prælatis judicium ademit causarum matrimonialium et criminalium, quas episcopo reservavit; ipsis verò reliquit jus visitandi ecclesias, quas antea visitare consueverant, modò id faciant per semetipsos, et cum consensu episcopi, cui debent intra mensem rationem reddere peractæ visitationis, atque integra acta exhibere.

Nunc omne archidiaconi munus eò redactum est, ut assistat episcopo, cùm generales ordinationes conficit, vocetque eos qui ordines suscepturi sunt. Cùmque archidiaconi nunc ampliùs non sint vicarii nati episcopi, tanta hodiè in singulis inest auctoritas, quanta vel episcopi mandato vel ecclesiæ statuto, vel diuturnâ consuetudine data est. Diaconatùs autem ordine insignitos esse oportet archidiaconos, eosque synodus Tridentina in omnibus ecclesiis, in quibus fieri potest, magistros in theologiâ, seu *doctores*, aut *licentiatos* in jure canonico esse jubet.

Archipresbyter est princeps presbyterorum, eâque dignitate donabantur interdùm qui ætate, interdùm qui sapientiâ præstarent. Si suo fungatur munere archipresbyter in cathedrali, sive in civitate, urbanus dicitur; si in minoribus oppidis, ruralis appellatur. Urbani archipresbyteri officium respicit sacramentorum administrationem, forique interni jurisdictionem; atque ejus præsertim est præsentis episcopi curam levare et vices agere absentis in iis omnibus quæ sacerdotalis officii sunt.

Ruralis est *imperiiti vulgi sollicitudinem gerere et presbyterorum, qui per minores titulos*, hoc est, ecclesias *habitant*, puta parochorum, *vitam jugi circumspeditione custodire, et quâ unusquisque industriâ divinum opus exerceat*, episcopo *renuntiare*, cap. 4 de Offic. archipresb. Nunc omnis archipresbyteri auctoritas pendet ex mandato episcopi, ex statuto ecclesiarum, ex consuetudine. Et cùm plerùmque archipresbyter adjunctam habeat curam animarum, hinc hujusmodi beneficia, in quibus hoc onus inest, nemo consequi potest, nisi saltem vigesimum quintum ætatis annum attigerit, atque idoneâ scientiâ et morum integritate commendetur.

§ 9. De vicariis.

Cùm archidiaconis adempta est ampla illa potestas, quam pridem à jure habebant, episcopi elegerunt vicarios, quorum auctoritas à suo arbitrio et voluntate penderet. Id verò factum est medio illo tempore, quod inter Gregorianam et Bonifacianam collectionem excurrit. Est autem vicarius, qui vices gerit episcopi, et *generalis* dicitur, quoniam ejus potestas fertur in diœcesim universam.

Vicarius non habet beneficium, sed habet munus, et muneri adjunctum honorem cum jurisdictione, cujus fines episcopi arbitrio constituuntur. Nam ut vicarius ab episcopo

eligitur, ita omnem ab eo accipit jurisdictionem. Itaque episcopus suo lubitu potest aut electum vicarium remove, aut unum, vel plures, vel etiam nullum eligere, cùm ipse sine alienâ ope suo per se munere fungi potest. Ubi plures constituti sunt, iique *in solidum*, antefertur potestas ejus, qui primus negotium aliquod occupavit, ubi inter singulos divisa sunt officia, intra eorum fines continere se unusquisque debet.

In Italiâ unus constitui solet vicarius, cui committitur administratio rerum spiritualium et simul etiam contentiosa jurisdictio. Sed in Galliâ, aliisque ultramontanis regionibus officialis à vicario distinguitur. Vicarii potestas ea complectitur quæ voluntariæ jurisdictionis sunt, officialis autem, quæ sunt jurisdictionis contentiosæ.

Igitur Italiæ more transit in constitutum vicarium ordinaria episcopi jurisdictio, sed non transit potestas gerendi ea quæ peculiare mandatum postulant, et quæ uni episcopo servantur. Propterea sine speciali mandato non cognoscit causas criminales, in quibus in reum criminis graviùs est animadvertendum, non item, ut plerique sentiunt, causas matrimoniales; non confert beneficia, neque iis permutandis, uniendis, erigendis consensum impertitur, sed instituit præsentatos à patronis, et judicat causas beneficiarias de jure patronatùs, deque ejus quasi possessione; non visitat diœcesim, neque synodum cogit, excepto vicario Romani pontificis, cui licet habere synodum diœcesanam cleri Romani; non indicare collegium canonicorum, eique interesse, ac ferre suffragium potest; non absolvit à casibus episcopo reservatis, neque tollit irregularitates quæ ex occulto crimine procedunt; non denique concedit litteras dimissorias, nisi episcopus in longinquis regionibus diu commoretur. Eòque minùs vicarius generalis aliquid attingere potest eorum quæ sunt ordinis episcopalibus.

Vicarii munus rectè obeunt omnes clerici tonsurâ initiati; sed ab eodem arcentur clerici conjugati, minores annis viginti quinque, parochi, canonici poenitentarii, et cæteri qui curam habent animarum, demùm imperiti; et ideò necesse est, quòd vicarius generalis vel sacræ theologiæ, vel juris canonici lauream obtinuerit; nisi aliunde viri peritia manifestò constet.

A vicario generali ad episcopum provocare non licet, cùm utriusque tribunal unum idem-

que sit. Expirat autem vicarii jurisdictio, vel si ipse eo munere sese abdicet, vel si ab episcopo removeatur, vel si ipsa episcopi jurisdictio aut obitu, aut poenâ, aut alio quovis modo extinguatur.

Solent episcopi *foraneos* etiam habere vicarios in oppidis diœcesis suæ, qui mandatâ ab episcopo potestate fruuntur, quæ loco circumscribitur et plerumque pertinet ad res peculiares. Hi propter locorum distantiam tribunal habent ab episcopo discretum et separatum, ideòque ab iis ad episcopum rectè provocatur. Eo munere fungebantur olim chorepiscopi, archidiaconi, archipresbyteri et decani rurales; sed translatâ archidiaconi potestate ad vicarium generalem, instituti videntur vicarii foranei, quos memorat Innocentius IV in concilio Lugdunensi, et Clemens V in Viennensi.

Sunt et vicarii, qui vel perpetuò, vel ad tempus constituti animarum curam administrant, quæ *habitu*, uti vocant, penes alios est propter ecclesiam parochialem, quæ ipsorum ecclesiis, monasteriis, collegiis, locisque piis conjuncta est. His certa fructuum portio ex ipsius ecclesiæ redditibus detrahenda episcopi arbitrio tribuitur. Sæpè etiam episcopus, cum simili fructuum portione, constituit vicarios vel ad tempus, vel perpetuò, qui parochi absentis, impediti, imperitive vices gerant. Vicarii perpetui propriam interdum habent ecclesiam, quæ *filialis* dicitur, respectu habito ad matrem ecclesiam, quæ est titulus parochi, cui subjiuntur.

Nec prætereundi vicarii nati, quorum potestas non ab arbitrio pendet episcopi, sed à lege, quæ illorum beneficiis illam perpetuò conjunxit. Archipresbyter et archidiaconus sunt vicarii nati episcoporum, et vicarios perpetuos, quorum nunc facta mentio est, vicarios natos parochorum possumus appellare.

Sunt denique vicarii apostolici, quos constituit sedes Apostolica, sive cum metus est, ne diutius ecclesia pastore careat, sive cum turbas et dissidia fore prospicitur in vicarii capitularis electione, vel cum episcopus senio, aut aliâ de causâ suum rectè munus gerere non potest, vel demum cum episcopus ab administratione suspenditur, aut etiam removeatur. Eliguntur autem hi vicarii interdum cum caractere episcopali, atque hi creantur episcopi *in partibus infidelium*, interdum sine hoc caractere; eorum verò potestas noscenda

est ex litteris apostolicis, quibus suum officium acceperunt.

§ 10. *De parochis et reliquo clero.*

Inter eos qui episcopo opem ferunt in procuratione diœceseos, nobile inprimis est officium parochorum, qui semel ab episcopo constituti jure proprio concediti sibi populi curam exercent. Per tria ferè priora Ecclesiæ secula nulla in ecclesiasticis monumentis eorum mentio est. Una in principe diœceseos civitate erat ecclesia, ad quam Christiani omnes non modò urbis, sed etiam vicinorum oppidorum die solis, hoc est, dominico, confluebant, et præsentibus quidem distribuebatur Eucharistia, ad absentes per diaconos mittebatur. Huic ecclesiæ, quæ cathedralis erat, ipse præerat episcopus, qui suum habebat senatum et presbyterium, hoc est, illi addictos presbyteros, quorum erat episcopo dare operam in Ecclesiæ regimine et administratione.

Cum aucto Christianorum numero, plures in unâ civitate ecclesiæ conditæ sunt, ad eas episcopus diebus dominicis mittebat ex ecclesiâ cathedrali presbyteros, quorum erat sacra obire munera, et præesse populo qui ad ecclesias illas confluebat. Verum hi presbyteri non erant perpetui rectores harum ecclesiarum, cum episcopus eos modò uni, modò alteri committeret ex clericis ecclesiæ cathedralis, eorumque officium finiretur tempore quod ab illo constituebatur. Itaque una tantum in singulis civitatibus erat ecclesia, quæ propriè parochia, uti nunc est, dici posset, nimirum ecclesia cathedralis; reliquæ minores ecclesiæ nulli separatim presbytero addictæ erant, sed ad eas regendas singulis diebus dominicis clerici de ecclesiâ episcopi mittebantur.

Constitutæ sunt parochiæ primùm in vicis et villis, quarum incolæ cum ad civitatem commodè ire non possent, eorum gratiâ ibi conditæ sunt ecclesiæ, quibus præpositi sacerdotes, qui populum illum regerent, muneraque ecclesiastica exercerent. Seriùs in civitatibus ortæ sunt parochiæ, neque ubique omnes eodem tempore initium habuerunt. Cum enim ea res tota ab episcoporum arbitrio penderet, alii citiùs, seriùs alii parochos in civitate constituerunt, uti major, minorve numerus Christianorum, eorumque utilitas, atque necessitas postulabat.

Præcipua parochorum munera sunt sacrificium pro populo offerre, divinum verbum

nuntiare, sacramenta administrare. Debet enim unusquisque parochus, sive dives, sive pauper, pro populo sibi commisso cunctis dominicis, festisque diebus sacrificium offerre. Licet tamen parochis, qui gravi inopiâ laborant, cum episcopi veniâ festis diebus accipere, quod à pio aliquo homine datum est, et pro eo missam offerre, modò infra hebdomadam pro populo rem divinam conficiant, quam festis diebus conficere debuissent.

Debent etiam parochi non solùm pueros rudesque homines christianæ religionis rudimenta edocere, sed etiam cunctis saltem dominicis diebus, et in festis solemnibus sermonem ad populum habere de rebus divinis, eique explicare quæ ad æternam salutem omnibus sunt necessaria. Hùc etiam refertur munus nuntiandi festos dies, indulgentias, jejunia et cætera quæ emergerint, ecclesiæ præcepta, ne populi ignorantia violentur.

Denique eorum etiam est administratio sacramentorum. Quare Lateranense concilium non modò sancivit, ut Christiani omnes in Paschate à proprio paracho Pœnitentiæ et Eucharistiæ sacramenta suscipiant, sed etiam Tridentinum monuit, ab eo solo, exceptis Confirmatione et Ordine, generatim licitè suscipi sacramenta. Sed nunc cum privilegia regularium et frequentes episcoporum concessionum quamplures extra ordinem sacramentorum ministros induxerint, ab iis etiam, modò se contineant intra fines concessionis, ea probè suscipiuntur, et jus parochorum redactum est ad paschalem communionem, ad viaticum, ad extremam unctionem.

Cæteri clerici generatim satisfacere debent oneri quod conjunctum est beneficio quo fruuntur. Quidam eorum præpositi sunt sacellis, hospitalibus, aliisque locis; et hi curam gerunt præfecturæ quam exercent, suisque fruuntur juribus ac privilegiis, et capellani, rectores, gubernatores appellantur. Quidam autem nullum habent onus, præter quotidianam recitationem divinarum precum, quas *officii* nomine comprehendimus, et hi simplex beneficium habere dicuntur.

TITULUS IV.

QUIBUS MODIS POTESTAS ORDINIS ACQUIRATUR.

Omnes clericorum gradus et officia, atque universam singulorum potestatem sumus persecuti; proximum est ut videamus, quemadmodum ipsi hanc potestatem consequantur. initium capiemus à potestate ordinis, quam

clerici acquirunt vel consecratione, vel ordinatione. Consecratio ad episcopos, ordinatio ad sacerdotes, cæterosque clericos pertinet.

§ 1. De consecratione episcoporum.

Episcoporum consecratio manibus impositis et divino invocato Spiritu maximè perficitur, quanquàm et alii ab Ecclesiâ ritus ac cæremoniæ adhibeantur. Nam recitatis initio litteris cancellariæ apostolicæ de collato episcopatu, consecrandus præstare debet Romano pontifici juramentum obedientiæ et fidelitatis, cujus formula in Pontificali Romano descripta est; deinde examen conficitur, super electi humeros atque cervicem imponuntur codices Evangeliorum, recitantur preces, funditur benedictio, caput et manus sacro chrismate unguntur, tum benedicuntur (nisi hæc omnia primùm benedicta fuerint) baculus pastoralis, annulus, mitra, chirothecæ. Accipit etiam episcopus, antequàm consecratur, crucem, quam ante pectus gestat.

Olim episcopum metropolita consecrabat, metropolitam senior episcopus provinciæ, cæteris tamen utriusque consecrationis causâ ad synodum vocatis, atque in principe vacantis ecclesiæ templo congregatis. Ibi enim coram populo atque clero consecrationem absolvere oportebat. Hodie, posteaquàm summo pontifici sunt reservatæ ecclesiæ cathedrales, vel ab ipso, vel ejus mandato fiunt episcoporum consecrationes. Episcopi, qui Romæ consecrationem accipiunt, aut ab aliquo cardinali, aut ab aliquo ex quatuor majoribus patriarchis, qui in urbe commorantur, mandato summi pontificis consecrandi sunt. Cæteri verò episcopi, qui extra urbem consecrantur, suo arbitrio episcopum eligunt, cui datur mandatum apostolicum, ut eorum consecrationem absolvat, vel in ipsâ, cui præesse debent, ecclesiâ, vel saltem in provinciâ.

Tres adhibentur episcopi in consecratione; ea peragenda est die dominico, aut aliquo die festo Apostolorum, post actum superiori sabbato jejunium effusasque preces, horâ tertiâ, quâ scimus Spiritum sanctum è cœlo in Apostolos delapsum. Tempus consecrationi præfinitum est trium mensium, quibus elapsis, si episcopus consecrari neglexerit, perceptos fructus amittet, atque etiam ecclesiâ privabitur, si tres alios ultra menses consecrationem protraxerit. Consecratus verò acquirit ordinis potestatem, quam tamen metropolita et patriarcha solùm post acceptum pallium exercere

possunt; ejus matrimonium cum Ecclesiâ consummatum efficitur; et vacant beneficia, quibus ipse antea fruebatur.

§ 2. *De presbyterorum et aliorum clericorum ordinatione.*

Plures etiam cæremonias adhibet Ecclesia in presbyterorum ordinatione. Præcipuæ sunt, ordinandis manus imponere, preces super eos recitare, divinum Spiritum invocare, illorum manus oleo catechumenorum inungere, vasa demùm tradere pro sacrificio. Diaconis quoque, dùm ordinantur, manus imponit episcopus, funduntur preces, Evangeliorum libri traduntur. In ordinatione subdiaconorum, acolytorum, cæterorumque clericorum traduntur instrumenta, quæ ordinis cujusque sunt propria, missisque precibus eorum ordinatio perficitur.

Dignus ordinatione locus est ecclesia cathedralis, illaque certis staturis diebus fieri debet. Majores ordines die sabbati in omnibus quatuor anni temporibus, ac sabbato sancto et sabbato ante dominicam passionis inter missarum solemnias conferuntur. Qui extra statuta tempora sacros ordines suscepit, eorum muneribus fungit, et episcopus qui in illam legem peccavit, ordines conferre prohibetur. Minores autem ordines quolibet die festo de præcepto etiam extra missam, sed ante meridiem conferuntur; tonsura autem quocumque loco, horâ, die.

Gradatim præterea conferendi sunt ordines et qui ad majorem ordinem, neglectis mediis, ascendit, quem *per saltum promotum* dicimus, is, si dolo careat, tamdiù suscepti ordinis munus exercere prohibetur, quamdiù labatur tempus necessarium ad ordinem, quem omisit; et si non ministraverit, poterit cum eo episcopus, ut inquit synodus Tridentina, *ex legitimâ causâ dispensare*.

Sed et certa intervalla temporum, quæ *interstitia* vocantur, inter unum atque alterum ordinem debent intercedere, eaque non tantùm in majoribus, sed etiam in minoribus ordinibus servanda sunt. Vetus in Ecclesiâ est lex interstitiorum; et licet olim aliqui interdum minores ordines impunè omitterentur, nunquàm tamen rectè quis poterat, nullo interjecto spatio, pluribus ordinibus initiari. Hodie minorum ordinum interstitia episcopi arbitrio permissa sunt, quod arbitrium tam latè patere non debet, ut sine justâ causâ nulla adhibeantur. Quod attinet ad interstitia majorum or-

dinum, saltem unius anni spatium inter unum atque alterum ordinem debet intercedere, nisi aliud episcopo videatur ob Ecclesiæ utilitatem ac necessitatem.

Ne autem clericus, cum dedecore sui ordinis, aut stipem quærere, aut sordidum aliquod munus exercere cogatur, nemo sacris est initiandus ordinibus, exceptis regularibus, nisi beneficium habeat, aut pensionem, aut patrimonium quod suppetat ad cultum et ad victum, quodque nullis subjeci oneribus, neque alienari potest, nisi clericus aliunde habeat quod suppetat ad decentem ejus tuitionem. Qui decepto episcopo falsum obtulit, aut simulatum patrimonium, suspenditur à susceptis ordinibus, donec illud integrum atque legitimum obtineat; et episcopus, qui sciens prudens clericum sine beneficio, aut patrimonio ordinavit, cogitur ei præstare necessaria ad vitam honestè transigendam, donec aptum atque conveniens beneficium consequatur.

Utque ordo clericalis turpitudine omni careat, et idoneâ scientiâ sit præditus, necesse est inquirere in vitam, mores, scientiam singulorum, antequàm ordines suscipiant, quod examen qui subterfugerit, prohibebitur obire munus ordinum susceptorum, si ordinandis se clam inseruerit, aut episcopum deceperit. Quin etiam si quis sacris se miscuerit officiis, cum non esset ordinibus initiatus, spem ordinum amittet in posterum, atque ab ecclesiâ abjicietur.

Ordinum ubique conferendorum potestas unius est Romani pontificis, episcopi in diocesi suâ. Alienæ dioceseos hominem ordinare quis nequit, nisi ab ejus episcopo veniam acceperit litteris quas appellant *dimissoriales*. Dabantur olim hæ litteræ, ut clericus dimitteretur ab ecclesiâ cui erat addictus, atque ut alteri ecclesiæ adscribi posset; nunc dantur ut ordinetur ab episcopo non suo, sed is tamen, ut antea, pertinet ad suum episcopum, cum hodiè tantùm suscipiendorum ordinum gratiâ clerici dimittantur.

Episcopus qui sine litteris dimissoriis alienum subditum ordinavit, anni spatio ordinum collatione interdicatur; ipse autem clericus susceptos ordines exercere non potest, nisi primùm à suo episcopo veniam obtineat. Diu in utrâque ecclesiâ proprius episcopus is tantùm fuit, qui aliquem primùm clero adscripserat. Nulla enim habebatur ratio originis aut domicilii; et cum clericus relinquere non

posset ecclesiam cui adscriptus in ordinatione fuerat, ab ejus episcopo reliquos etiam ordines suscipiebat.

Sed deinceps non ampliùs prioris ordinationis, verùm *originis* et *beneficii* ratio haberi cœpit. Accessit recentiori ætate titulus *domicilii*, ac denique titulus etiam *familiaritatis*. Itaque certo episcopo nunc omnes subjecti sunt aut propter *beneficium*, quod aliquis habet in ejus diœcesi, aptum et conveniens ad decentem ipsius tuitionem; aut propter *originem*, cùm nimirum ipse in ejus diœcesi natus est, non fortuitò, sed domo pridem à parentibus constitutâ; aut propter *domicilium* quod quis in ejus diœcesi perpetuum fixumque posuit; aut propter *familiaritatem*, cùm per triennium episcopo familiaris fuit, et cum eo commoratus est.

A quolibet episcopo, cui quis subest propter *beneficium*, aut *originem*, aut *domicilium*, aut *familiaritatem*, ordines suscipere potest, quin etiam, modò fraus absit, ordo unus ab uno episcopo et alius ab alio rectè suscipitur. Verùm cùm episcopus ordines confert jure *beneficii* aut *familiaritatis*, necessariæ sunt litteræ testimoniales episcopi originis et domicilii, per quas comperta sit vita, ætas, natales, mores clerici qui ordines suscepturus est. Regulares autem, exhibitis litteris dimissoriis sui superioris, ordinandi sunt ab episcopo, ejus in diœcesi situm est cœnobium in quo commorantur, non item ab alio episcopo, nisi certis monumentis ostendant, illum vel abesse, vel ordinationes non habere.

Certa etiam pro singulis ordinibus ætas requiritur, quâ in re varia fuit antiquæ Ecclesiæ disciplina (1). Nunc tonsura et minores ordi-

nes ante exactum septimum ætatis annum non conferuntur (1); subdiaconus autem nemo

«steriis deputati, decrevimus neque ad militiam, neque ad honores seculi venire. » Pueros autem à parentibus oblatos in ipsâ infantia tonsos fuisse, ac lectoratûs ordine insignitos, adeò ut reverà in clero deputati dicerentur, non obscurè tradit concil. Toletanum. II, can. 1, t. 5, col. 878, coll. ejusd., cùm inquit, hos pueros, *mox fuisse detonsos et ministerio lectorum contraditos*. Quod etiam ostendit Cyrillus Scythopolitanus in Vit. S. Euthymii abbatis; Analector. Græcor. tom. 1, p. 8 et 9, Paris. 1688, ex quo intelligimus, ipsum Euthymium triennem Otreio Melitinensi episcopo oblatum fuisse, « qui susceptum puerum baptizavit, et « totondit, commissæque sibi ecclesiæ lectorem « fecit, atque in episcopio accepit et enutrivit. » Quibus ex locis, meo judicio, perspicuum est, pueros à parentibus oblatos statim tonderi, ac lectoratûs ordine donari consuevisse, quamquam non ignorem, plures esse viros doctos, quorum in animis alia insidet opinio. Utut eâ de re sit, profectò si hæc parentum oblatio efficiebat, ut hi pueri reverà clerici fierent, non item efficiebat ut perpetuam castitatem servare cogerentur. Nam ipsis integrum erat, posteaquàm adoleverant, aut uxorem accipere, aut suscepto subdiaconatu sese perpetuæ continentiae lege obstringere. Rem omnem explicat disertissimè laudatus canon 1 concilii Toletani II, cujus hæc verba sunt: « De his, quos « voluntas parentum à primis infantiae annis « clericatûs officio mancipârît, statuimus observandum, ut mox cùm detonsi, vel ministerio electorum contraditi fuerint, in domo « ecclesiæ, sub episcopali præsentia, à præposito sibi debeant erudiri. At ubi octavum decimum ætatis suæ compleverint annum, coram totius cleri plebisque conspectu, voluntas eorum de expetendo conjugio ab episcopo « perscrutetur. Quibus si gratia castitatis, Deo « inspirante, placuit..., primùm subdiaconatûs « ministerium habitu probationis suæ à vicessimò anno suscipiant. » Quod cautum erat de omnibus, qui se clero adscripserant, ut cùm ad pubertatis annos venissent, vel uxorem ducerent, vel continentiam profiterentur, uti loquitur concil. Carthaginense III, can. 19, tom. 2 col. 1402 collect. indic. Poterant hi quidem minores clerici uxorem accipere, sed non poterant à clericatûs professione recedere, quod latè ostendit Thomassinus vet. et nov. eccles. Disciplin. part. 2, lib. 1, cap. 2, tom. 2, pag. 24 edit. cit. Dicam paulò post de pueris, quos parentes monasterio offerebant. Hujus autem disciplinæ de filiorum oblatione *moderationem paucis abhinc seculis inductam esse* monet Benedictus XIV, in litteris datis ad P. Hieronymum Guglielmi 15 decemb. 1751, quæ extant in ejus bullario tom. 3, Const. 54, § 3, pag. 240, edit. ann. 1754. Consule Morinum de sacr. Ordin. part. 3; exerc. 13, de tonsurâ clericali, cap. 3; Bosquetum in notis ad epist. 136 Innocentii III, lib. 2, reg. 14, pag. 151; Martenium de antiq. eccl. Ritib. lib. 1, part. 2, cap. 8, art. 3, num. 2, tom. 2, pag. 6, edit. cit. Thomassinum vet. et nov. eccles. Discipl. part. 2, lib. 1, cap. 23 et 24, pag. 41, ibid.

(1) Nullam pro tonsurâ et minoribus ordi-

(1) De ætate ordinandorum non eadem semper fuit Ecclesiæ disciplina, quod latè ostendit Thomassinus vet. ac nov. eccles. Discipl. part. 1, lib. 2, cap. 67 et seq. Diù viguit consuetudo, ut parentes Ecclesiæ offerrent infantes filios, qui in clerum cooptabantur, ac suo deinceps tempore per gradus ad superiores ordines evehebantur, cùm antea singulorum minorum ordinum officia exercuissent. Quo fiebat, sicuti observat cardinalis Bona, Rer. liturgic. lib. 1, cap. 25, § 18, t. 2, pag. 374, edit. Taurin. 1749, « ut rerum ecclesiasticarum peritis- « simi essent, in quibus fuerant ab ipsâ penè « infantia enutriti. » Quam parentum oblationem tantî valuisse multi putant, ut filii etiam cùm puberes evaserant, deserere non possent illud vitæ institutum, cui parentes eos vel infantes, vel impuberes addixerant. Certè in concilio Chalcedonensi ex interpretatione Dionysii Exigui act. 15, can. 7, t. 4 conc. Labbei col. 1697, ed. Venet., habentur hæc: « Eos qui « semel in clero taxati fuerint, sive in mona-

esse potest, nisi vigesimum secundum, diaconus, nisi vigesimum tertium, presbyter, nisi vigesimum quintum ætatis annum attigerit (1). Qui ante hanc ætatem, non impetratâ veniâ sedis Apostolicæ, vel ab alieno episcopo, sine litteris dimissoriis episcopi sui, ordinibus initiatus est, susceptorum ordinum munera exercere prohibetur, et si exercuerit, irregularis efficitur (2).

nibus ætatem expressè constituit synodus Tridentina, sed ea res episcopi arbitrio relinquitur, qui pueros ordinare poterit eâ ætate, quâ ipsos ad hoc munus aptos et idoneos judicabit. Generatim tamen post septennium minores ordines conferuntur. Vide Catalanum in Pontific. Roman. tit. 2, § 1, num. 9, part. 1 p. 28, et Fagnanum in cap. *Super inordinata* de Præbend. num. 27, ad ult.

(1) Concil. Trident. sess. 23, cap. 12 de Reform. De subdiaconorum ætate non eadem semper et ubique fuit antiquæ Ecclesiæ disciplina. Concil. Toletanum II, loc. cit., et Trullanum can. 15, col. 1554, tom. 7 cit. collect. Labbei, ætatem constituunt annorum viginti; concilium Melfitanum can. 4, col. 781, tom. 12 collect. ejusd., anno decimo quarto aut decimo quinto subdiaconos ordinari permittit. Hugo à S. Victore de Sacram. lib. 2, cap. 21, pag. 614, tom. 3 opp., edit. Rothomag. 1648, suâ adhuc ætate ante quartum decimum ætatis annum subdiaconatum dari non consuevisse testatur; et Clemens V, in Clement. *Generalem de ætat. et qualit. ordin.*, annum decimum octavum definivit. Diaconos verò ante annos 25, presbyteros ante annos 30 ordinari vetat c. 5 et 6, dist. 77.

(2) Ita sancitum est à Pio II, Constit. *Cum ex sacrorum* 9, tom. 3, part. 3, pag. 109 Bullarii, edit. ult. Gravior, quàm quæ hâc constitutione comprehenderentur, pœnas indixit Sixtus V in cit. constit. *Sanctum* 140, p. 40, tom. 5, part. 1, sed eas sustulit, et antiquiorem Pii II constitutionem, cujus nunc facta mentio est, servari voluit Clemens VIII cit. Constit. *Romanum* 121, pag. 97, tom. 5, part. 2 Bullarii edit. cit. Piana constitutio tantum memorat ordines sacros, ex quo conficit Rigantius ad regul. 24 cancell. § 4, num. 22, eâ pœnâ tantum illos esse plectendos, qui majores, non item qui minores ordines ante legitimam ætatem, vel extra tempora à jure constituta, vel sine litteris dimissoriis proprii episcopi susceperunt; quanquàm num. 24, fateatur, hos etiam clericos, cum absit bona fides, à susceptorum ordinum exercitio esse suspendendos. Verum id quidem est, quod dicitur de Piana constitutione; sed Innocentius XII in cit. Constit. *Speculatores*, eo ipso suspensos à susceptorum ordinum executione declarat clericos, qui sine litteris testimonialibus proprii episcopi, tonsuram atque ordines susceperunt.

TITULUS V.

QUIBUS MODIS POTESTAS JURISDICTIONIS ET OMNIA ECCLESIASTICA BENEFICIA ACQUIRANTUR.

Potestatem jurisdictionis acquirunt clerici vel ecclesiastico magistratu, vel delegatione. Qui jurisdictione utuntur suâ, et insitâ beneficio, quo fruuntur, ii propriè dicuntur gerere ecclesiasticum magistratum; qui non propriam et nativam, sed ab alio acceptam jurisdictionem exercent, ii delegationem habent, uti sunt vicarii, de quibus superiori loco actum est. Ecclesiasticum magistratum clerici consequuntur per electionem, postulationem, collationem, institutionem, quæ nimirum pertinent ad beneficia juris patronatûs. Iisdem etiam modis omnia ecclesiastica beneficia acquiruntur.

§ 1. De electione.

Electio est idoneæ personæ ad ecclesiasticum magistratum, aut dignitatem vacantem canonicè facta vocatio. Ea propriè pertinet ad majores Ecclesiæ dignitates, ad summum pontificem, ad episcopos, ad prælatos sive seculares, sive regulares, qui aliis præficiuntur.

Romanum pontificem ab antiquis temporibus eligunt cardinales, de quo multæ sunt editæ constitutiones, quas servare oportet diligenter, ut res tanti momenti ritè rectèque expediatur. In hâc electione præcipua sunt, quòd post soluta justa funeri defuncti pontificis, per dies novem, cardinales die decimâ conclave ingrediuntur, posteaquàm missa Spiritûs sancti solemniter celebrata est. Postero autem die inchoatur electio, neque cardinales, qui in conclavi sunt, absentes expectare coguntur, neque absentibus licet suffragium suum alteri committere.

Cùm electio fit per scrutinium (nam fieri potest etiam per compromissum et quasi inspirationem, quos singulos eligendi modos paulò post explicabimus), non tantum scrutinium, sed etiam accessus adhibetur. Nimirum cum publicato scrutinio, nemo electus deprehenditur à duabus ex tribus eligentium partibus, quas postulat electio summi pontificis, novum in accessu suffragium ferre possunt cardinales, et ita conficere justum numerum suffragiorum, quo opus est, ut canonicè electio absolvatur. Omnes qui præsentibus sunt cardinales, exceptis iis qui in sacris constituti non sunt, jus habent ferendi suffragii, neque re-

pellī quis potest, quōd excommunicatus sit, suspensus, interdictus.

Episcopos in illis Ecclesiæ primordiis Apostoli ipsi constituerunt, inprimis autem Petrus caput et princeps omnium, à quo præsertim Occidentales Ecclesiæ originem repetunt. Verū ampla illa, quæ in Apostolis inerat, potestas regiminis aut jurisdictionis, cum ipsis Apostolis expiravit, non ad eorum in episcopatu successores translata est; tantū Petri potestas, cui cæteri suberant, ordinaria fuit, atque ad ejus successores deferri debuit. Itaque vitā functis Apostolis, tantū Petri successores Romani pontifices episcopos constituere potuerunt eodem jure quo Petrus ipse constituerat; atque hæc sanè fuit vetustissima Ecclesiæ disciplina.

Lapsu temporis, constitutis episcopatibus et ampliatis eorum regionibus, factaque provinciarum divisione, ut res omnis commodius expediretur, episcoporum electio metropolitae ac synodis provincialibus commissa est. Verū posterior hæc disciplina nihil detrudere potuit de jure summi pontificis, ad quem initio pertinebat episcopos constituere. Itaque Romani pontifices etiam cū à metropolitae synodisque provincialibus episcoporum electio perficiebatur, eā in re sui jura primatus exercuerunt, constitutis legibus quas temporum ac locorum ratio postulabat. Atque his quidem legibus factæ semper sunt episcoporum electiones, et verò factæ ab iis quibus hoc negotium summi pontifices commiserunt. Itaque si ea quæ in episcopis eligendis, à sede Apostolicā immutata sancitæ sunt, perperam et injuriā gesta dicamus, legitimam cum Protestantibus episcoporum successionem tollemus; at si catholici esse volumus, et legitimam hanc successionem agnoscere, profectò rectè omnia et jure facta habeamus necesse est.

Jam verò ad clerum delatis episcoporum electionibus, is porrò eligebat, seu potius aliquem designabat, præsentē ac testimonium dicente populo, ne episcopus daretur invitis, utque in omnibus essent comperti mores ejus, qui eligebatur. Præcipuè tamen erant in electione partes metropolitæ et episcoporum provinciae, qui propriè eligebant episcopum, et qui suo lubitu rejiciebant postulatum, aut nominatum, ubi minùs idoneus videretur.

In Ecclesiis compluribus, potissimū si quod erat periculum, ne qua in electione dissidia essent futura, metropolita ad viduatam

ecclesiam mittebat episcopum visitatorem, cujus erat edocere populum, quid esset de eligendis episcopis à canonibus constitutum, et motus componere animorum, qui contrariis studiis raperentur. Ita clerici, monachi, laici cum episcopo visitatore certum hominem laudabant, atque inde decretum conficiebatur. Re perlatā ad metropolitam, is, accitis provinciae episcopis, aut eum, de quo canonicum decretum factum fuerat, episcopum consecrabat, aut si quid ei officere et obstare animadverteret, alium episcopum eligebat. Seculo tamen XII jus eligendi episcopos ad solos viduatæ ecclesiæ canonicos migravit, quod jus est decretalium Gregorii IX.

Tandem post Clementem V, Benedictum XII, cæterosque pontifices, episcoporum electiones sedi Apostolicæ reservatæ sunt. Avertenda nimirum erant mala complurima, quæ in ipsis electionibus, ex ambitione hominum, ex dissensione studiisque partium oriebantur. Quibus rebus cū remedium adhibere oporteret Romanos pontifices, factum est ut ipsi servarent sibi episcoporum electiones, ut Ecclesiæ consulerent, ut dissidia tollerent, ut favorem et gratiam arcerent, ut ratio haberetur una meritorum.

Neque verò summi pontifices aliquid de alieno jure usurpârunt, uti jactant homines in sedem Apostolicam malè animati, sed potius repetiêre jus suum, quod Ecclesiæ sollicitudo, ac ratio temporum repetere cogebat. Nam initio jus constituendi episcopos, uti demonstratum supra est, proprium erat pontificum Romanorum, qui deinceps eligendi potestatem concesserunt synodis provincialibus, clero, metropolitae, capitulis canonicorum. Cū hi omnes concessâ sibi potestate abuterentur, cū leges in electionibus observandas despicerent, cū in iis ambitio, simonia, studia partium, cætera hujuscemodi dominarentur, consequens erat ut creatio episcoporum ad eum rediret, in quo jus hoc semper hæserat, et à quo potestas omnis in inferiores derivata fuerat. Ita *jure devolutionis*, justissimisque de causis integrata est vetus disciplina, per quam summus pontifex suo jure episcopos constituerebat.

Initio Clemens V sedi Apostolicæ reservavit Ecclesias, quarum episcopi in Romanâ curiâ decedunt. Benedictus XII, præter episcopatus in curiâ vacantes, alias etiam fecit reservationes. Denique post editas regulas cancellariæ, generatim summo pontifici servata est electio,

et collatio omnium cathedralium ecclesiarum.

Ob hanc rem turbæ in Ecclesiâ factæ sunt, quas sustulerunt *concordata*, hoc est, pacta conventa inter sedem Apostolicam et potentissimos Europæ principes. Nicolaus V ita cum natione Germanicâ rem composuit, ut in Germaniâ episcopi à canonicis eligantur, servatâ summo Pontifici eorum confirmatione. Leo X, abrogatâ pragmaticâ sanctione, quam ediderat pseudo-concilium Basileense adversus pontificias reservationes, Galliarum regi permisit nominationem idonei viri, qui tamen à summo pontifice in consistorio creandus esset episcopus ecclesiæ ad quam fuerat nominatus. Denique alia etiam inita sunt pacta, sive concessa indulta et privilegia regibus Hispaniarum, Lusitaniæ, Pannoniæ, aliisque principibus, qui nunc ad cathedrales ecclesias ditionum suarum vel nominationem habent, vel præsentationem, vel supplicationem, ut pragmatici loquuntur, pro viris idoneis et episcopatu dignis.

Pertinent hæc ad episcoporum electiones. Prælati autem cæteri, vel seculares, vel regulares, aut nominantur à principibus, ut eos pontifex confirmet, vel eliguntur à collegio illorum quibus præficiuntur.

Electio canonica esse debet, ut vim habeat; atque ut canonica sit, duo præsertim spectare decet, primum, qui eligere, alterum qui eligi possint. Omnibus, qui sunt è gremio capituli, jus est eligendi, et cunctos, qui eo jure frui possunt, vocare decet, ne si aliquis prætermisus est, querelam proponat suam ut electio irrita declaretur. Absentes vocantur per litteras, nisi in remotis locis commorentur; nemo invitus interesse cogitur electioni, et qui interesse nequit propter justum impedimentum, rectè suffragium suum committit uni ex canonicis, vel etiam extraneo, si capitulum consenserit.

Carent eligendi jure furiosi et amentes, in sacris non constituti, suspensi, qui personali interdicto, aut majori excommunicatione tenentur, canonici supra numerum, carentes ætate quam statuta postulant; denique prohibetur quis semetipsum eligere. Quidam etiam ad tempus amittunt eligendi potestatem, et hi sunt qui inter eligentes laicorum suffragia admiserunt, quæ electio nullius momenti est; præterea negligentes eligere intra tempus à jure definitum, et canonicam in eligendo formam contemnentes, et indignum scienter eligentes. Quæ potestas, pro eâ vice, quâ ii

deliquerunt, devolvitur ad reliquos canonicos non delinquentes, et si omnes deliquerint, statim delabitur ad summum pontificem, si tantum neglexerint, ad proximum superiorem.

Ut verò quis creetur episcopus, exiguntur justis ac legitimi natales, et sana religio, et morum virtus, et idonea scientia, et laurea sacræ theologiæ, jurisve canonici, aut publicum alicujus academix testimonium, quo ad alios docendos idoneus ostendatur. Excluduntur ab episcopatu minores annis triginta, irregulares omnes, criminosi, excommunicati, suspensi, interdicti, qui contra canonum decreta pluribus fruitur beneficiis, quæ incompatibilia dicuntur, qui alium habet episcopatum, nisi eo se abdicare paratus sit, qui saltem sex ante menses, quàm eligatur, sacros ordines non susceperit; denique qui scienter elegit indignum, eligi per triennium nequit.

Episcopi electio facienda est intra tres menses, ut plurimum in templo cathedrali, et cum vacua est ecclesia, adeò ut irritum sit quidquid vivo episcopo gestum fuerit. Lapsa hoc tempore jus eligendi devolvitur ad proximum superiorem.

Tribus autem modis, alio præterea nullo, electio perficitur, *per scrutinium*, *compromissum*, et *quasi inspirationem*, cap. *Quia propter 42*, de Elect. Fit *scrutinium* electis tribus scrutatoribus, quorum est colligere suffragia singulorum, quæ certa et vacua conditione atque ambiguitate esse debent, eaque colligenda sunt *secretò*, ut plurimum in scriptis *singillatim*, non à pluribus conjunctim, *justo ordine*, ut scrutatores invicem à se ipsis suffragia excipiant, deinde à cæteris secundum ordinem et prærogativam gradus, quem unusquisque obtinet, *diligenter*, ut vel ipsi vel iis præsentibus, tabellio in scriptum redigat suffragia singulorum, eaque mox publicent, hoc est, patefaciant, ut electus censeatur, in quem major et sanior pars capituli consensit.

Major pars æstimatur, respectu habito ad omnes illos qui electioni intersunt, et ideò si eorum collegium constet, ex. gr., canonicis quindecim, nemo ritè electus habetur, nisi octo suffragia obtinuerit. Si desit justus hic numerus suffragiorum, nihil agitur, sed electio consequenti die iteranda est, ac tandiù repetenda, donec quis à majori parte eligatur. Absolutâ et patefactâ electione, conficitur de-

cretum, quod subscribunt eligentes, quibus tunc omnis variandi potestas adimitur.

Alter modus eligendi est *per compromissum*, quando à capitulo, nemine dissentiente, uni, vel pluribus, etiam extra gremium capituli existentibus clericis, electio committitur. Potestas compromissariis data, re non integrâ, revocari nequit, et cùm ii, servatis compromissi legibus, idoneum elegerunt, in eum consentire omnes debent, eumque habere episcopi loco.

Denique *per quasi inspirationem* electio absolvitur, cùm electores omnes quasi divino Spiritu afflati in eum repente feruntur, de quo antea vix cogitaverant.

Electiò ritè absoluta electo mox offerenda est, ejusque consensus petendus, quem intra mensem, ne cadat jure suo, debet emittere, et præterea intra menses tres à superiore petenda est confirmatio. Sed episcopi et cæteri qui à summo pontifice confirmandi sunt, intra mensem iter arripere debent ad sedem Apostolicam et ab eâ petere confirmationem vel per se ipsos, vel per idoneum procuratorem, sumpto tempore ad itineris longinquitatem necessario.

Ideò verò desideratur confirmatio, ut in electionis rationem, in mores, atque in merita electi sedulò inquiratur. Nam per eam episcopus consequitur jurisdictionis potestatem, quam si exerceat ante confirmationem, jus amittit ex electione quæsitum.

Olim confirmatio à metropolitâ fiebat, et cùm eam, ut plurimum, statim exciperet consecratio, vix ab alterâ distinguebatur, adeò ut episcopus utramque simul potestatem et jurisdictionis, et ordinis, acquirere videretur. Verùm confirmatio et consecratio duo semper distincta fuerunt, ac semper firmum immotumque fuit, per illam jurisdictionis, per hanc verò ordinis conferri potestatem. Nunc primum episcopi ab aliis electi, aut nominati, à summo pontifice confirmanr, postea eorum consecratio perficitur, uti demonstratum supra est. Cùm extra curiam Romanam electi mores, et cætera scitu necessaria expenduntur, *processus* conficitur vel à nuntio apostolico, vel ab ordinario, vel si hic desit, à vicinioribus ordinariis, et inde ad Urbem transmittitur, ubi, cunctis diligentissimè perpensis, in consistorio refertur ad summum pontificem, quæ *præconizatio* dicitur; deinde in altero consistorio judicium fertur, quæ dicitur *propositio*, quam statim sequitur decretum, quod, con-

sultis cardinalibus, à summo pontifice emittitur. Episcopi Italiæ atque insularum adjacentium coram summo pontifice à cardinalibus, prælatis, atque aliis sacræ theologiæ et juris canonici peritis viris diligenti atque improvviso examine probantur, eorumque processus in urbe conficitur, antequàm episcopatum obtineant.

§ 2. De postulatione.

Cùm aliquis eligendus est, qui canonico impedimento laborat, ita ut ejus electio rata firma haberi non possit, rogare oportet eum cui jus est dandæ veniæ, ut vitium illud et impedimentum removeat. Quod fit per postulationem, quæ est petitio, à collegio electorum apud majorem potestatem facta, ejus, qui ob aliquod canonicum impedimentum eligi non potest; ea verò respicere debet duntaxat illos quorum tolli impedimentum solet et potest, cæteri inutiliterulantur.

Differt ab electione postulatio, quòd hæc gratiæ innititur, illa juri; hæc superiori offertur, qui idoneus non est, ut ab eo vitium et impedimentum avertat, illa qui est idoneus, ut electus confirmetur; in electione, quæ ritè facta est, electores consilium mutare non possunt, possunt in postulatione, antequàm ea superiori offeratur; electus consentire in suam electionem potest, postulatus non potest, nisi sub conditione, si eadem rata habeatur; denique electio à majori suffragiorum parte perficitur, postulatio, ut probetur, duas saltem eorum partes desiderat.

In cæteris eadem est electionis et postulationis ratio; et qui eligendi, ii etiam postulandi jus habent. Præstat tamen electio postulationi, et ideò si pars capituli aliquem elegerit, pars verò postulaverit, tunc tantum postulatio electioni præfertur, cùm postulantium numerus duplò major est numero eligentium. Postulatio autem, ut electio, examinanda est, et postulantes adire debent superiorem, qui jus habet confirmandæ electionis. Sed hodiè generatim omnes, quibus vel ætas, vel alius episcopatus, vel quidvis aliud impedimento est, quominus eligi possint, à sede Apostolicâ veniam, sive, ut pragmatici vocant, *indultum eligibilitatis* impetrare solent.

§ 3. De collatione.

Collatio est modus alius, quo ecclesiasticos magistratus et beneficia adipiscimur. Definuntur beneficii vacantis ab habente potestatem

liberè facta concessio. Summo jure collatio dupliciter differt ab electione. Primum, quòd electio locum habet in beneficiis, quæ vacua viduam faciunt ecclesiam, uti episcopatus, abbatiae, collatio in cæteris; deinde quòd electio fit à pluribus, uti sunt collegia canonicorum, collatio ab uno solum rectissimè absoluitur. Sed moribus hominum et consuetudine factum est, ut quibusdam in locis dignitates etiam capitulorum electione tribuantur, atque interdum electio dicatur ea beneficii concessio, quæ ab uno conficitur.

Collator est omnium beneficiorum suæ dioceseos episcopus; sed lex aliqua sæpè impedimento est, quominus ipse certa beneficia conferre possit. Atque huc spectant apostolicæ reservationes, per quas certorum beneficiorum collatio pertinet ad summum pontificem; huc leges, consuetudines, foundationes, per quas certa beneficia vel ab episcopo cum capituli consensu, vel conjunctim cum eo, vel alternatim, vel à solo capitulo conferuntur. Quas foundationes, consuetudines, leges, quæ in unaquâque Ecclesiâ vigent, tenere, ac servare diligenter decet.

Sed summus etiam pontifex, cujus potestas fertur in omnes dioceses, omnium beneficia conferre potest; et ideo sibi meritò quorundam collationes reservavit. Eo jure certè usus est S. Gregorius Magnus, quem suspicari non licet jus alienum invadere, et rem non suam arripere voluisse. Seculo præsertim XII jus hoc explicabatur per triplex genus litterarum, quæ conferendi ratio cum minùs commoda videretur, satius visum est litteris consignare certas beneficiorum reservationes, ut omnes intelligerent, quorum collatio ad summum pontificem, quorum ad episcopos atque ad cæteros pertineret.

Tunc igitur stabilitæ sunt reservationes, quæ sanè sunt dissimiles ab affectionibus, et hinc alia sunt beneficia, quæ reservata, alia quæ affecta dicuntur. Affecta sunt ea quibus conferendis se miscuit, seu manus apposuit summus pontifex; reservata autem sunt, quorum collatio pontifici expressè servata est. Reverentia pontifici debita facit ut nemo conferre possit beneficium affectum aut reservatum, sed affecta beneficia pro eâ tantum vice, reservata perpetuò à pontifice conferuntur.

Reservationes aliæ *juris corpore clausæ*, et aliæ *extra corpus juris* esse dicuntur. *Juris corpore* continetur reservatio, quam sancivit Clemens IV, beneficiorum, quæ per obitum in

curiâ vacua fiunt. Quæ reservatio à Bonifacio VIII traducta deinceps est etiam ad beneficia, quæ obtinent legati, aut nuntii sedis Apostolicæ, ac cæteri omnes ad Romanam curiam venientes, vel ab eâ recedentes, si in locis curiæ finitimis, hoc est, duorum dierum in itinere distantibus ex hac vitâ migraverint; itemque ad beneficia curialium, qui se in locum contulerint curiæ finitimum, ibique decesserint, aut curiam comitantes, dum ea transfertur, in itinere mortui sunt.

Extra corpus juris sunt reservationes, quæ extravagantibus, quæ item bullis summorum pontificum, quæ denique cancellariæ regulis comprehenduntur. Principio Joannes XXII confirmavit, latiusque explicavit reservationem quam fecerat Clemens V; tum sedi Apostolicæ reservavit collationem beneficiorum vacantium per prohibitam eorum multitudinem, sive pluralitatem. Postea Benedictus XII, superiora confirmans, reservata esse voluit beneficia, quæ vacua fiunt, ubi quis episcopatum est assecutus, ubi aliò translatus, ubi motus dignitate, ubi addictus curiæ decessit, postremò beneficia, quæ coram pontifice resignantur. Atque hæ reservationes sunt, quæ extravagantibus continentur.

Bullæ pontificum Romanorum multas habent reservationes. Nam ad eas spectant beneficia vacantia propter crimen hæreseos, beneficia recepta contractâ fiduciâ, sive, ut vulgò aiunt, *in confidentiam*; beneficia vacantia, vacuâ sede episcopali; ecclesiæ parochiales, quæ concursu delatæ non fuerint; beneficia eorum, qui offendunt litigantes, judices, causidicos curiæ Romanæ; itemque beneficia eorum qui simulato nomine subeunt examen, ut pro aliis beneficium obtineant, aut pensiones offerunt beneficii obtinendi causâ; denique beneficia vacantia ex resignatione, in quâ observatum non fuit præceptum, quod de eâ publicandâ à Gregorio XIII dictum est.

Magnus quoque est reservationum numerus in regulis cancellariæ. In 1 renovantur reservationes duarum, quas memoravimus, extravagantium *Ad regimen* et *Excecrabilis*; præterea reservantur beneficia, in quibus conferendis non ea servata est ratio, quam synodus Tridentina constituit. In 2 reservantur omnes ecclesiæ cathedrales, et monasteria consistorialia majoris redditus quàm 200 florenorum auri, et omnia beneficia, quæ vacua fiunt sede episcopali vacante. In 3 ampliantur reservationes extravagantium *Ad regimen*, et reservantur

beneficia, quæ aliquis resignavit, aut dimisit intra tempus vacationis et concessionis aliorum incompatibilium beneficiorum. In 4 reservantur majores dignitates post pontificales in ecclesiis cathedralibus, et principes dignitates in ecclesiis collegiatis excedentes redditus decem florenorum auri, non quidem omnes, sed quæ prima sit, sive decanatus, sive præpositura, sive alio quovis nomine appelletur; præterea dignitates conventuales regulares, quæ in commendam dantur et perpetuæ sunt; præceptorie, quorumvis ordinum non militarium; denique beneficia cardinalium et eorum qui vel summo pontifici, vel ipsis cardinalibus familiares famuli fuerint. In 5 omnia beneficia collectorum et subcollectorum fructuum cameræ Apostolicæ. In 6 omnia beneficia curialium in itinere decedentium, dum curia transfertur. In 7 beneficia omnia cubiculariorum, atque cursorum summi pontificis. In 8 canonicatus, præbendæ, dignitates, personatus, officia, quæ sunt in tribus urbis ecclesiis, sancti Joannis Lateranensis, sancti Petri in Vaticano, et sanctæ Mariæ Majoris, itemque beneficia, quæ, absentibus cardinalibus, in eorum titulis vacaverint. Denique in 9 regulâ reservantur cuncta beneficia, quæ vacaverint in octo mensibus januarii, februarii, aprilis, maii, julii, augusti, octobris, novembris. Hodie iis episcopis, qui in suis ecclesiis commorantur, beneficii et remunerationis loco libera (quam tamen postulare debent) sex mensium collatio permittitur, eo quidem tempore, quo resident, ita ut alternis mensibus cum pontifice dividant collationem, nisi ea beneficia vacent, quæ ex aliis capitibus ad pontificem pertineant. Relinquuntur autem his episcopis februarius, aprilis, junius, augustus, october et december; menses reliqui summo pontifici reservantur.

Inter reservationes harum regularum, cæterasque reservationes, quæ aut juris corpore, aut extravagantibus, aut bullis continentur, magnum discrimen est. Nam hæ perpetuam vim habent, illæ autem vim omnem amittunt, decedente pontifice, sed paulò post creationem ab unoquoque suscitantur. Quod non ita intelligendum est, ut vacuâ sede Apostolicâ liceat episcopo conferre beneficia omnia quæ in regulis cancellariæ reservantur.

Nam videndum est, cujus generis sit reservatio. Cum adhæret rei, hoc est, beneficio, cujus generis sunt regulæ 1, 2, 3, 4 et 8, cum item pertinet ad certam personam, cujus offi-

cium reservationem inducit, quò spectant regulæ 5, 6 et 7, etiam mortuo pontifice manet reservatio. Itaque nullum ex his beneficiis conferre potest episcopus, exceptis illis quæ curam habent animarum, quæque vacuâ sede Apostolicâ ab episcopo rectè conferuntur, ne quid interim, dilatâ collatione, populus accipiat detrimenti.

Quare propter obitum pontificis tantum reservata esse desinunt beneficia, quæ ad tempus conferendi pertinent, quæque regulâ 9 continentur. Verum hæc etiam beneficia ut rectè ab episcopo conferantur, expedienda est collatio, cum vacua est sedes Apostolica; nam electo pontifice, confirmatisque regulis, amittit episcopus conferendi facultatem, eaque redit ad summum pontificem.

In conferendis beneficiis exigit sedes Apostolica unius anni redditus, si beneficia sint majora, sive consistorialia, ut archiepiscopatus, episcopatus et similia; dimidium autem fructuum unius anni, si beneficia minora sint, et ejus redditus singulis annis summam superent 24 ducatorum aureorum, quos vocant *de camera*, quæ annatæ et mediæ annatæ nuncupantur. Earum usus in ecclesiis quibusdam antiquissimus est; sed quo primum tempore iisdem Romana Ecclesia uti cœperit, non satis exploratum est.

Hoc unum constat, pervetustum esse annatarum usum in ecclesiâ Romanâ, atque earum exigendarum causas esse justissimas, ac prope necessarias. Nam à Romanis Pontificibus multa et gravia ferenda sunt onera, ut opem ferant principibus adversus hæreticos atque infideles, cujus rei monumenta certa in historiis extant, ut in longinquas regiones mittant viros ecclesiasticos amplificandæ causâ religionis, ut pauperibus atque ad Christi fidem venientibus opitulentur; ut denique rebus consulant Ecclesiæ universæ. Hinc cum sæpè de annatis actum, quæsitumque fuisset, nihil adversus eas constitutum est, firmæ immotæque sunt relictæ, omniaque explosa et rejecta, quæ contra ipsas proponebantur.

Etiam cardinales et legati à *latere* fruuntur jure conferendi beneficia, quæ vacaverint in eorum titulis, atque episcopatibus suburbicariis, aut in provinciâ, in quâ legationis munus exercent. Atque hi beneficia conferunt, quovis mense, cum non obstringantur alternâ illâ mensium divisione, quæ profluit ex regulâ 9 cancellariæ; et legatus quidem à *latere* in provinciâ suâ primus occupare potest colla-

tionem beneficiorum, quæ ad episcopum pertinent, ita ut si ab utroque idem beneficium collatum sit, potior habeatur collatio, quæ antiquior est.

Omnes cardinales habent à summo pontifice facultatem, sive, uti vocant, indultum conferendi beneficia, quibusdam exceptis, quæ vacua fiunt in suis titulis, ecclesiis cathedralibus, diocesis, abbatibus et monasteriis sibi commendatis, laxato vinculo regularum cancellariæ. Verum ut in suis titulis atque episcopatibus suburbicariis conferre ipsi beneficia possint, in curiâ Romanâ commorari debent, quoniam absentes eo jure carent, nisi illud peculiari beneficio summi pontificis impetaverint. In tribus autem basilicis sancti Joannis Lateranensis, sancti Petri in Vaticano, et sanctæ Mariæ Majoris, quæ inter cardinalium titulos minimè recensentur, cardinales archipresbyteri minora conferunt beneficia, etiamsi absentes à curiâ reperiantur.

Collatio, sive ab episcopo fiat, sive à summo pontifice, sive ab ejus legato aut cardinali, non vivâ voce, sed scripto fieri debet. Pontifex dat diplomata, quæ bullæ dicuntur, quæque à pluribus datariæ et cancellariæ ministris obsignantur. Earum aliæ dicuntur *in formâ gratiosâ*, aliæ *in formâ dignum*, aliæ demum *in formâ commissoriâ*. Litteræ *in formâ gratiosâ* dantur ad clericum, qui sui episcopi exhibito testimonio beneficium obtinuit, æque veram secum ferunt beneficii collationem. Litteræ *in formâ dignum*, quæ ita appellantur, quod ab eo verbo exordiuntur, locum habent, cum illud episcopi testimonium, ex quo pateat idoneum esse clericum, in medium allatum non fuit; propterea mittuntur ad episcopum, cujus esse debet certo clerico beneficium attribuere, postquam ipse, facto periculo, dignus et idoneus repertus est. Denique *in formâ commissoriâ* conceduntur litteræ, cum clericus illud quidem dedit episcopi testimonium, sed multa adhuc ab se narrata summo pontifici, ut beneficium consequatur, demonstrare debet coram designatis *executoribus*, vocatis omnibus quorum interest. Atque hæ litteræ non veram collationem continent, sed tantum *mandatum*, ut aiunt, *de conferendo*.

Episcopus etiam publico instrumento, eoque ab ejus cancellario obsignato, complectitur beneficii collationem. Ubique mentio fit de naturâ atque redditibus beneficii, de tempore ac modo quo illud vacaverit, de meritis ejus qui idem postulat.

§ 4. De institutione et jure patronatûs.

Postremus modus, quo ecclesiasticos magistratus et beneficia consequimur, est institutio, quæ definitur beneficii concessio facta ad præsentationem ejus qui habet jus patronatûs. Quare duo hic necessaria sunt, ut quis beneficium obtineat, institutio et præsentatio. Hæc ad patronum pertinet, cujus est designare et offerre clericum; illa ad episcopum, cujus est designato clerico beneficium tribuere, modò nihil obstat, cujus causâ repellendus videatur.

Est autem jus patronatûs jus præsentandi clericum instituendum ad ecclesiam, vel beneficium vacans. Quæ præsentatio nobilissimam facit ac præcipuam juris patronatûs partem, quanquàm ipsum et minora quædam jura comprehendat, uti sunt jura alimentorum, sepulturæ, sedis, processions, thuris et cætera, quæ honorifica appellantur. Qui his jurebus fruitur patronus dicitur, sive quod patrociniū ecclesiæ præstare debet, sive quod olim dominus fuerit earum rerum, ex quibus ecclesia ædificata est.

Propterea sacri canones templorum, altarium, beneficiorum fundatores, eorumque liberos et hæredes præcipuis quibusdam jurebus, honoribus, et privilegiis donârunt, ut erga illos se gratos præberent, cæteri autem pari ad benè de Ecclesiâ merendum voluntate excitarentur. Hinc nomina et elogia fundatorum in ecclesiis recitata, sacrisque diptychis inscripta fuisse constat; hinc eorum nomina ecclesiis imposita; hinc datum jus designandi et offerendi clericum, qui beneficium adipiscatur; hinc reliqua concessa jura, quæ honorifica appellari diximus. Omnium tamen maximum et præcipuum est, jus offerendi, seu præsentandi episcopo clericum, qui institui et creari debeat rector templi, seu beneficii, ad quod præsentatus fuit; de quo quidem jure agendum, nobis hoc loco est.

Jus patronatûs vel est ecclesiasticum, vel laicale, vel mixtum. Ecclesiasticum est quod ecclesia, vel clericus habet titulo ecclesiastico; laicale quod ex bonis laicorum constitutum est, quodque ad aliquem pertinet laicali titulo: ex. gr., agnationis, hæreditatis; mixtum, quod ex ecclesiasticis et laicalibus bonis conflatum est, atque ita ad laicos et ecclesiam pertinet, ut non alternatim, sed simul ab utrisque fiat præsentatio. Laicus ad præsentandum habet quatuor menses, sex ecclesiasticus menses, uterque à die cognitæ vacationis. Laicus, cui

brevius conceditur temporis intervallum, quo præsentationem expediat, potestatem habet variandi, offerendique alium; ecclesiasticus eâ facultate caret, quoniam in eligendo clerico, quem offerat, et laico peritior esse censetur, et longiori deliberatione accuratius ferre iudicium debet.

Lapso tempore, quod ecclesiastico aut laico patrono concessum est, neque exactâ præsentatione, transit ad episcopum potestas conferendi beneficium suo arbitratu. Mixtum autem jus patronatûs naturam utriusque sequitur, ac semper illud sibi vindicat, quod in altero fuerit optimum. Itaque est in eo tum variandi potestas, tum spatium sex mentium ad faciendam præsentationem, quorum alterum laicalis, alterum juris patronatûs ecclesiastici proprium est.

Est item jus patronatûs reale, quod inhæret rei, prædio scilicet aut castro, et cum re defertur ad ejus possessorem; et personale, quod non rei est adjunctum, sed certis adscriptum personis, hoc est, patrono, ejusque hæredibus aut descendantibus. Denique jus patronatûs est hæreditarium, quod simul cum hæreditate, sive legitimâ, sive testamentariâ, ad hæredes defertur, et agnatum, sive familiare, quod transit ad eos qui sunt ex familiâ, sive agnatione; præterea mixtum ex utroque, quod etiam vocatur *ex pacto et providentiâ*, quodque ad eos defertur, qui sunt hæredes simul et successores legitimi, adeò ut nemo illud sibi asserere possit, nisi ostendat esse se hæredem, atque à testatore descendantem.

Acquiritur jus patronatûs per constructionem, si quis videlicet ære suo ecclesiam ædificavit; per foundationem, si quis fundum ad ecclesiam construendam præbuit; per dotationem, si quis dotem dedit aptam et idoneam, per quam consultum sit sumptibus quos ecclesiæ conservatio et ministri postulant. Qui hæc tria unus præstitit, is unus quoque patronus efficitur; at cum alter ecclesiam excitavit, alter fundum et alter dotem dedit, omnes jus patronatûs consequuntur, modò cum episcopi consensu ædificata ecclesia fuerit.

Acquiritur etiam jus patronatûs privilegio summi pontificis et præscriptione. Quæ præscriptio si contra ecclesiam liberam sit, debet esse temporis, quod hominum memoriam excedat, et cum pluribus sociata præsentationibus, quæ exitum habuerint, potissimum si qua sit suspicio, illud à viro potente usurpari potuisse. Tunc enim, præter quasi possessionem temporis antiquissimi, cujus initium in

tenebris lateat antiquitatis, necesse est etiam probare titulum et evincere præsentationes perpetuas, saltem per annos quinquaginta, quæ omnes ad exitum perductæ fuerint.

Transfertur jus patronatûs cum re cui inhæret, si reale sit, et transfertur etiam contractu aut successione. Contractus donationem respicit, ac permutationem, quoniam jus patronatûs, nisi qua lex impedimento sit, donari permutarique potest. Donatio in privatum hominem collata indiget episcopi auctoritate, collata in ecclesiam aut monasterium non indiget. Quod etiam dictum volo de permutatione, quæ similiter cum privato homine absoluta opus habet episcopi auctoritate; atque hæc præterea rem aliam spirituales, aut spirituali annexam desiderat, ut rectè perficiatur. Vendi tamen jus patronatûs nequit, nisi fortè vendatur fundus aut castrum, cui adhæret, quia tunc etiam jus patronatûs in emptorem transfertur. Verùm ex jure patronatûs, quod fundo adhæret, nulla pretii fieri debet accessio, quia tunc res spiritualis, vel spirituali annexa, quod fieri nequit, tacitè venderetur.

Successione transfertur jus patronatûs ad hæredes sive legitimos, sive testamentarios; et verò transfertur in solidum, quanquàm hæreditas inæqualiter dividatur, quoniam jus patronatûs dividi non potest. Quæ successio defertur in stirpes, hoc est, jure repræsentationis; et ideò pluribus patronis decedentibus, quorum alter duos hæredes reliquerit, alter unum, duo illi hæredes unum habebunt suffragium ad faciendam præsentationem, quoniam ambo unicum tantum patronum repræsentent.

Cum autem inter plures patronos, aut unius patroni hæredes facilè dissidia litesque exoriantur, meritò, ut hæc removeantur, constitutum est, eos rectè posse inter se alternis vicibus dividere jus præsentandi. Quæ alterna divisio nisi facta fuerit, quoties facienda erit præsentatio, omnes patroni suum habebunt suffragium, sive vocem ad eam expediendam, et cum omnium voluntas consentiens non fuerit, ille erit antefendus, cui plura numero suffragia præstò sunt, nisi quid fortè obstat, propter quod repulsam ferre debeat; cum autem paria crunt omnia, itemque cum orta inter patronos dissidia intra menses quatuor composita non fuerint, episcopus beneficium conferet suo arbitratu.

Amittitur jus patronatûs, si patronus ecclesiam reparare et conservare recuset, si eadem incendio consumpta fuerit, vel motu terræ,

vel vetustate, aut vitio suo corruerit; si patronus suo se jure abdicet, aut alteri concedat, vel ecclesiam, nullâ sui juris factâ reservatione, collegiatam fieri patiatur, vel prædium vendat, cui jus patronatûs adhæret; si in hæresim inciderit; si ecclesiæ rectorem, aut clericum vel per se, vel per alios occidere, seu mutilare ausus fuerit, vel jura ecclesiæ usurpaverit, vel separatim jus patronatûs vendiderit; denique si præscribi permiserit.

TITULUS VI.

QUIBUS ECCLESIASTICI MAGISTRATUS ET BENEFICIA RECTE TRIBUANTUR.

Nunc videamus quibus ecclesiastici magistratus et beneficia rectè tribuantur; deinceps ostendemus quæ impedimento sint, quominus ritè et rectè ordines suscipiantur. Illud initio tenendum est, vacua esse oportere ecclesiastica beneficia, ut ea rectè concedantur. Nam collatio, quin etiam promissio beneficii non vacantis, nisi fiat à summo pontifice, nulla est, et qui sciens prudens ad beneficium non vacuum institui se passus fuit, is ab ecclesiasticâ communione pellendus est. Deinde collatio idoneo tempore, hoc est, intra sex menses est expedienda, ne hoc elapso tempore jus conferendi devolvatur ad proximum superiorem; eaque non pretio fieri debet, non sub conditione, non alternatim, non impetrari per vim et metum, non per obreptionem et subreptionem.

Post hæc singulorum merita scrutanda sunt, et qui cæteris præstat, beneficium obtinere debet. Parœciæ conferendæ sunt per concursum, qui expeditur à tribus saltem examinadoribus synodalibus et coram episcopo, vel ejus vicario generali, ac beneficium ab episcopo deferendum est ad eum qui moribus, ætate, prudentiâ, doctrinâ cunctis antecellit, adeò ut irrita habeatur collatio, si minùs dignus cæteris sit antelatus. Reliqua beneficia, quæ adjunctam non habent curam animarum, tribuenda sunt etiam magis aptis et magis idoneis clericis; sed jurâ humana firmas habent hujusmodi collationes, quas minùs idonei clerici impetrârunt.

Legem concursûs editam à synodo Tridentinâ, ut ejus cursum atque exitum facerent expeditiorem, declarare et ampliare censuerunt summi pontifices, præsertim sanctus Pius V, Clemens XI et Benedictus XIV. Quamobrem qui à minùs æquo judicio episcopi et examinerum provocat ad metropolitam, aut ad

summum pontificem, is impedimentum inferre non potest, quominus alter parochiæ possessionem obtineat; quanquàm appellationis beneficio delere possit repulsæ notam, et suam novo experimento virtutem ostendere.

Solutæ sunt hæc lege concursûs ecclesiæ juris patronatûs laicorum. Nam oblatum à patrono instituere debet episcopus, si eum, facto experimento sine concursu, cum examinadoribus in synodo designatis, idoneum inveniat. At patroni ecclesiastici inter approbatos ab iisdem examinadoribus, qui in concursu periclitati fuerunt ingenium et virtutem suam, debent digniorem eligere, atque eum episcopo offerre, ut ab ipso deinceps instituatur. Episcopus autem judicium patroni ecclesiastici in delectu et præsentatione dignioris omninò sequi debet, cum nullæ sunt aliorum querelæ; at verò inquirat in judicium patroni, si quis de eo conqueratur.

His accedunt ea quæ à jure et quæ ab hominibus constituta observari necessariò debent ut ecclesiastica beneficia rectè tribuantur. Jure cautum est, ut qui beneficium consequuntur, 1º nullo canonico impedimento teneantur. Hinc à beneficiis repelluntur baptismo aut tonsurâ carentes; illegitimi, quibus tamen potest episcopus veniam dare minorum obtinendorum ordinum, et simplicium beneficiorum; hæretici, eisque faventes, et illorum filii ad secundum in lineâ paternâ gradum, in maternâ tantum ad primum, si parentes in hæresi decesserint; conjugati, bigamæ, excommunicati, suspensi, interdicti, irregulares. 2º Ut habeant ætatem necessariam, quæ pro simplicibus beneficiis est annorum 14, pro dignitatibus et beneficiis, cum quibus conjuncta est cura animarum, annorum 25, pro reliquis dignitatibus, quæ nullam habent animarum curam, annorum 22, pro episcopatu annorum 30. 3º Ut initiati sint ordine, quem dignitas aut beneficium postulat. Ita sacerdotium adjunctum habent episcopatus abbatia, præpositura, parochia et dignitates quæ secum ferunt curam animarum, et quæ canonicorum collegio præficiuntur. Generatim tamen, nisi secus cautum sit, vel statuto, vel lege foundationis, sancitum est, ut quilibet intra annum suscipiat ordinem, quem cum beneficio conjunctum esse oportet. 4º Denique ut eâ sint præditi doctrinâ quâ est opus ut rectè obeant munus quod in beneficio inest, utque insigniti sint laureâ sacræ theologiæ, jurisve canonici, si eam postulat beneficium quod consequuntur.

Nam eâ decoratos esse oportet vicarium generalem et capitularem, archidiaconum et cæteros qui primas habent in cathedralibus, aut in collegiatis ecclesiis dignitates.

Sunt hæc jure tradita, quibus parere et quæ sequi debent, qui beneficia conferunt. Sed et observandæ, retinendæque sunt leges à fundatoribus constitutæ de ætate, meritis et qualitatibus beneficiatorum, quanquàm inde regula canonum, non quidem tollatur omninò, sed vel paulò lenior vel etiam severior evadat. Quare etiamsi vana sit lex, quæ ecclesiastica beneficia laicis adscribit; ea tamen retinenda est lex, per quam simplices etiam capellanix et canonicatus beneficia fiunt sacerdotalia, aut per quam beneficia quædam, quæ jure essent sacerdotalia, vel diaconalia, minoribus clericis conceduntur. Atque hæc, quæ de fundatorum lege dicimus, dicta etiam volumus de constitutionibus singularum ecclesiarum. Nam eas pari modo spectare et servare decet in iis quæ præcipiunt de canonicorum et cæterorum beneficiatorum qualitatibus. Illud postremò decet animadvertere, quòd non tantum in conferendis beneficiis sacrisque magistratibus inspicere oportet gradum, ætatem, mores, doctrinam singulorum, sed etiam in ecclesiasticis officiis, quæ jure delegato mandantur. In quo tamen multum valet mandantis voluntas atque potestas; præterea necesse est indolem atque naturam jurisdictionis, quæ commissa fuit, diligenter expendere.

TITULUS VII.

QUI PROMOVERI NON POSSINT.

Non aditus datur omnibus ad ordines suscipiendos, sed iis intercluditur, qui canonico impedimento laborant, et quos irregulares vocamus. Quem recentior ætas Ecclesiæ novo vocabulo irregularem dixit, eum Nicæni Patres *alienum à regulâ* appellârunt. Est autem alienus à regulâ, cui ecclesiastica regula impedimento est, quominus aut clero adscribatur, aut evehatur ad ordinem superiorem, aut in suscepto ordine ministret. Ex quibus faciliè educitur irregularitatis definitio. Non unum semper, pro variâ Ecclesiæ disciplinâ, fuit irregularitatis genus; sed hodiè irregularitates omnes vel ex crimine, vel ex vitio aliquo aut defectu procedunt.

Criminis puros Ecclesiæ ministros Apostolus, omnesque Græci et Latini Patres esse voluerunt. Quare olim quisquis pro crimine publicam egerat pœnitentiam, cum non care-

ret justâ reprehensione, quæ dedecet sacrum ministerium, quo clericos fungi oportet, ab ordinibus repellebatur. Nunc laxatâ severitate antiquæ disciplinæ, ea duntaxat crimina irregularitatem inducunt, quæ infamiam afferunt, ob maculam quâ inde criminosus adspargitur, vel quæ nominatim expressa sunt. Hujusmodi criminosi, qui nominatim à jure designantur, sunt seriò ac scienter baptismum iterantes, et qui palam baptismi iterationi ministerium impenderunt; simoniaci; ordinati per saltum; qui in ordine non suscepto ministrârunt; qui ad suscipiendos ordines non approbati, nec vocati obrepserunt; qui ordines susceperunt, aut eorum jam susceptorum exercuerunt munera, cum majori excommunicatione, aliâve censurâ tenerentur; qui voluntarium atque injustum homicidium patrârunt. Quod pertinet etiam ad eos qui animatum mulieri partum abegerunt, sive id medicamentis, sive alio quovis modo effecerint; itemque ad eos qui consilium, mandatum, opem alicui dederunt ut hominem interficeret. Fortuitum verò homicidium, quod admissum est ab eo qui rei licitæ operam dabat, quemadmodum et homicidium quod servato, ut inquiunt, *moderamine inculpatae tutelæ*, aliquis patrare coactus est, sui ipsius defendendi causâ, aut quod commissum est ab amente, furioso, infante, irregularem facit neminem.

Defectus sive vitium, vel est corporis, vel animi. Vitio corporis irregulares sunt, qui non habent ætatem, quam pro singulis ordinibus sacri canones constituunt et quam superiori loco descripsimus. Sed potissimum ad hunc locum pertinent irregularitates eorum qui insigni aliquâ deformitate notantur; et qui propter corporis impedimentum ordinis ministerium exercere non possunt. Ob deformitatem ordinibus prohibentur, qui ita deformes sunt, ut risum aut stomachum moveant, uti sunt illi quibus abscissæ sunt nares, aut oculus erutus, qui leprâ laborant, qui ridiculè pusilli, atque ita claudi sunt, ut sine fulcro incedere nequeant; non tamen illi quorum leve vitium est, uti si quis maculam habeat in oculo, aut unguam digiti amiserit.

Ob impedimentum corporis irregulares habentur surdi, muti, cæci utroque oculo, vel sinistro solum, quem oculum *canonis* appellamus, vel qui eundem ita læsum habent, ut nonnisi indecorè conversâ facie, missæ canonem legere possint, paralitici, comitiali morbo laborantes, carentes aliquo membro, puta

manu aut pede, quin etiam digito ad frangendam hostiam necessario, pollice nimirum, atque indice, qui pedibus stare et consistere non possunt, quibus volentibus virilia sunt secta, nisi id suasu medicorum, aut in cunabulis factum sit.

Vitium aut defectus animi irregulares efficit illos qui baptismum non acceperunt; et horum quidem ordinatio irrita est, qui cum Ecclesiae januam ingressi non fuerint, apti non sunt ad suscipiendos ordines et capessenda officia, quae sunt Ecclesiae filiorum propria. Qui carent sacramento confirmationis ordinibus initiari non debent; verum si initiati fuerint, ordinatio rata firma est. Huc quoque referuntur neophyti, hoc est, nuper baptizati, qui à majoribus ordinibus repelluntur, quoniam eos cita ordinatio in superbiam raperet; item in ægritudine baptizati, nisi postquam convaluerint, suis operibus ostendant, se non metu mortis, sed studio pietatis et religionis baptismum suscepisse.

Pertinent etiam ad animum libertas, doctrina, lenitas, sana mens, fama integra, vacuitas ab omni sorde, atque ab omni incontinentiae notâ. Sunt hæc bona animi, quæque his adversantur faciunt aliquem irregularem. Itaque irregulares habentur servi, nisi à domino libertatem fuerint consecuti, ordinati autem sciente domino ingenui efficiuntur; præterea, qui ad servos videntur accedere, tutores, curatores et cæteri, qui tenentur onere rationum reddendarum, nisi eas antea reddiderint, atque ita omnem fraudis suspicionem excusserint; item illitterati et indocti; denique qui alienum ab ecclesiastica lenitate declaraverint animum. Nam ministros suos, exemplo Christi lenes esse voluit Ecclesia; atque hinc inter episcoporum munera non illud postremum fuit, ut pro reis crimine damnatis intercederent apud magistratus. Itaque irregulares sunt qui aliquid conferunt ad necandum, aut mutilandum hominem, quanquam is alterutrâ poenâ meritò plectatur, veluti iudices qui sententiam proferunt mortis aut mutilationis, modò eadem sententia ad exitum perducat, item accusator, fisci patronus, testes in causâ sanguinis, et ministri omnes qui sententiam exequuntur, cunctique demum, qui alienæ mortis aut mutilationis participes fuerint.

Quòd si clericus, qui civile habet imperium in suos, criminales causas alteri committat, cumque *justitiæ debitum* exequi jubeat, irregu-

laris non est, quanquam à iudice mortis sententia proferatur. Ne quis autem ansam habeat ad vexandos impunè clericos, statuit Bonifacius VIII, eos irregulares non esse, cum illatas sibi à laicis injurias persequuntur, modò verè atque ex animo declarent, se non ultores injuriarum agere, ut sanguis effundatur.

Sunt etiam, uti dicebamus, irregulares ii quorum mens sana non est, et huc vocantur amentes, furiosi, energumeni et quotquot, vel naturâ vel morbo, mente sunt imbecilliores; præterea qui bonâ famâ non sunt, et huc referendi hæretici, schismatici, apostatæ, atque ii quorum pater avusque hæretici sunt, vel hæretici decesserunt, itemque adulteri, per juri, falsi testes, lenones, et rei cæterorum criminum, quæ alicui infamiam inferunt. Crimina hæc aut nota omnibus, aut judicio probata, eorum reos ab ordinibus repellunt.

Vacuitas ab omni sorde eò spectat, ut ordines suscepturi nullum dedecus, nullasque sordes ex nativitate contraxerint. Eâ de causâ ab ordinibus arcentur illegitimi (1), nisi postea nuptiæ inter eorum parentes ritè concilientur (2), aut nisi religionem professi, monumento hoc pietatis natalium sordes eluerint, quia tunc rectè ordinibus initiantur, licet à sui ordinis præfecturis, nisi primum eâ lege soluti fuerint, abstinere se debeant (3). Sed

(1) Hujus irregularitatis nullam antiqui canones rationem habuisse videntur. Nam can. 8 Nicephori confessoris apud Cotelierum eccles. Græc. monum. tom. 3, pag. 146, Paris. 1686, habentur hæc: « Qui ex concubinâ, aut bigamis, vel trigamis nati sunt, modò vitam exhibuerint sacerdotio dignam, ordinantur. » Consentiant antiqui Patres, quorum testimonia Gratianus describit dist. 56; idque latè demonstrat Christianus Lupus in Synod. general. et provinc. tom. 4, cap. 12, dissert. 1, proëm. pag. 36, edit. Venet. 1725. Irregularitatem hanc, quæ ex natalium vitio procedit, memorat Innocentius III lib. 1, ep. 444, tom. 1, pag. 460, edit. Paris. 1682; et ejus etiam antea meminerat decretum Urbani II can. 1, dist. 56, et canon synodi Pictaviensis in c. 1 de Fil. presbyt. Tam canon hic, quàm illud decretum pertinent ad exitum ferè seculi XI.

(2) Cap. 1 et 7 Qui fil. sint legit. Necesse tamen est, quòd inter parentes consistere potuerit matrimonium, cum filii concepti sunt, ut postea per illud legitimi efficiantur. Vide litteras Benedicti XIV datas ad archiepiscopum S. Dominici, quæ extant in ejus Bullario t. 1, p. 276, constit. 113, ubi eâ de re solidè copiosèque disputatur.

(3) Cap. 1 de Fil. presbyt. Quæ autem servare oporteat, ut illegitimi regulare institutum rectè suscipiant, explicant Gregorius XIV, constit. Circumspecta 5, pag. 252, tom. 5, part. 1, et Clemens VIII, constit. In supremâ

et bonâ cum veniâ episcopi aut summi pontificis ordines suscipere potest illegitimus, atque etiam consequi ecclesiasticos magistratus. In minoribus ordinibus, et beneficiis simplicibus satis est venia episcopi; in ordinibus sacris, parochiis, dignitatibus, summi pontificis venia desideratur.

Atque hæc quidem venia non latius explicanda, sed certos intra fines cohiberi debet, et ideo cui data copia est suscipiendorum ordinum, non ei data etiam videtur copia obtinendi beneficii, nec cui permissum est unum beneficium, licet plura obtinere. Decet autem hujus veniæ cupidum cuncta narrare ac patefacere summo pontifici, et potissimum significare oportet, num beneficium, quod illegitimus petit, situm sit in eâdem ecclesiâ, in quâ pater ejus ministrat vel ministravit. Difficilius enim in hâc ecclesiâ illegitimo beneficium permittitur, cum sacri canones, ut omnis à beneficiis imago hæreditariæ successionis arceatur, et nulla sit reliqua memoria conjugii, beneficio potiri illegitimos vetent, aut aliquod obire munus in ecclesiâ, in quâ eorum pater dignitatem aut beneficium obtinuit. Imò nec filius presbyteri legitimus, scilicet ex justo conjugio susceptus ante ordinationem, sine veniâ sedis Apostolicæ proximè succedere potest in beneficio patris, nisi media persona intercesserit, in quam illud post patrem collatum fuerit.

Ob notam et suspicionem, quam præbuerunt, incontinentiæ, ab ordinibus arcentur bigami, qui scilicet plures nuptias contraxerunt. Triplex autem est bigamia: vera, interpretativa et similitudinaria. Vera bigamia est, quam modò descripsimus, nempe duplex conjugium; interpretativa, in quâ non re, sed interpretatione quâdam duplex matrimonium consideratur, veluti si quis ducat uxorem alio marito viduatam, aut ab alio corruptam, antequàm suo se immisceret conjugii; similitudinaria est, cum quis solemnî castitatis voto devinctus uxorem accipit, cumque eâ liberis dat operam.

Verùm hoc irregularitatis genus vulgò repetimus à conjunctione Christi cum Ecclesiâ, quam significare non potest bigami matrimonium. Propterea bigamus non habetur, qui alienam viduam, sed non compressam à viro

accepit uxorem, nec qui plures feminas in incestum aut in stuprum illexit.

Irregularitates quædam perpetuæ sunt, quædam temporariæ, et hæc quidem statim desinunt sublatâ causâ unde procedunt. Ita qui caret idoneâ scientiâ, ætate, libertate, cum liber est factus, cum ætatem et scientiam adeptus est, rectè ordinibus initiatur. Perpetuæ irregularitates, quas induxit jus eccles., tolluntur veniâ sedis Apostolicæ; verùm in homicidio voluntario venia dari non solet, neque ei locus est, cum quis animi aut corporis vitio non est aptus omninò ad suscipiendos ordines, atque ad obeunda munera quæ eorum propria sunt. In occultis criminibus solvit lege etiam episcopus, excepto homicidio voluntario.

TITULUS VIII.

QUIBUS MODIS POTESTAS JURISDICTIONIS ET ECCLESIASTICA BENEFICIA AMITTANTUR.

Amittunt sæpè clerici ecclesiastica beneficia, et amittunt jurisdictionem, quam acceperunt. Ordinis potestas semper in iis fixa hæret, uti hæret in animo character, qui semel impressus deleri non potest; licet interdum aliquis hujus potestatis usu prohibeatur. Verùm potestas jurisdictionis, quæ tota pendet ex imperio in subditos, planè tollitur et extinguitur, cum quis non ampliùs habet subditos, in quos illam exerceat.

Simili modo etiam ecclesiastica beneficia amittuntur. Cum enim ea consistant in jure percipiendi fructus bonorum ecclesiasticorum, in officio, in honoris gradu, in jurisdictione, facilè intelligitur hæc omnia tolli posse; iis verò sublatis, beneficia amittantur necesse est. Duobus autem modis beneficia et potestatem jurisdictionis amittimus; voluntate nostrâ, hoc est, per renuntiationem, translationem, permutationem; atque extra voluntatem nostram, ac pœnæ causâ, scilicet per depositionem, aut degradationem.

§ 1. De renuntiatione.

Renuntiatio, quæ et resignatio dicitur, definiri potest, ecclesiastici magistratus et beneficii, ex auctoritate superioris spontè ac legitimè facta abdicatio. Ea vel tacita, vel expressa est. Tacita oritur ex facto ipso, atque à jure inducitur, cum beneficiatus uxorem ducit, cum regularis instituti professionem emittit, cum beneficium consequitur, quod priori repugnat, sive, ut inquirunt, *incompa-*

tibile est. Tunc enim vacant beneficia, quæ simul cum nuptiis, cum regulari instituto, cum altero incompatibili beneficio stare non possunt. Expressa est, quæ fit verbis dimittendi animum declarantibus, sive ea ore sint prolata, sive comprehensa litteris conceptis formâ quâ à jure præscribitur. De his expressis renuntiationibus agendum nobis est, quæ olim non probatæ sacris canonibus, in more esse cœperunt, potissimum Alexandro III pontifice, justis allatis causis.

Magistratibus et beneficiis se abdicare cuivis licet, etiam pontificatu maximo, uti Coelestinus declaravit suo exemplo et constitutione, quam probavit Bonif. VIII. Sed tamen vires non habet renuntiatio, neque quis abdicatione suâ beneficium amittit, nisi se abdicet auctore eo, à quo illud obtinuit, excepto summo pontifice, qui supra se ex hominibus habet neminem. Hinc episcopi rectè haud renuntiant, nisi renuntiatio sedi Apostolicæ probata fuerit, ac nisi justas habeant renuntiandi causas.

Causæ sunt imbecillitas corporis, ob quam episcopus munera episcopalia exercere non potest; imperitia, ut regere nequeat ecclesiam; conscientia criminis, propter quod etiam post actam pœnitentiam munere carere debet; personæ irregularitas; pervicacia plebis, quæ cogi ad parendum nequeat; gravis offensio sive scandalum, quod nonnisi dimissâ ecclesiâ removeri potest.

Episcopus interdum loco tantum renuntiat, interdum loco et dignitati. Qui loco tantum renuntiavit, honorem retinet et dignitatem episcopalem, licet jurisdictionem exercere non possit, quoniam nullos amplius habet subditos; sed rogatus ab alio episcopo rectè exequitur in ejus diœcesi, quæ sunt ordinis episcopalis. Qui loco simul et dignitate se abdicavit, quanquam retineat ordinis characterem, qui deleri non potest, nihil tamen agere potest eorum quæ ejus ordinis propria sunt.

Praelati episcopo inferiores, qui sacrum habent imperium et sedi Apostolicæ immediatè subjiciuntur, opus habent veniâ summi pontificis, qui eis copiam renuntiandi faciat. Dignitates, canonicatus, parochiæ et cætera beneficia, quorum collatio ad episcopum pertinet, coram eo dimittuntur. Curandum tamen est, ut intra unum mensem renuntiatio rata habeatur, et simul ab episcopo beneficii collatio fiat; nam nisi eo temporis spatio totum illud

negotium expediatur, ad summum pontificem jus conferendi transfertur.

Beneficio renuntiamus aut purè ac sine ullâ reservatione, aut sub conditione, hoc est, cum nobis aut aliis certam ex beneficio pensionem quovis anno servamus. Hujusmodi renuntiationes his obstrictæ legibus et conditionibus fieri nequeunt coram episcopo, sed pontificiam auctoritatem postulant.

Multa verò in his renuntiationibus quæ alterius commodo emittuntur, observanda sunt, ut eæ vim atque exitum obtineant. Præcipua sunt, ut qui beneficium resignavit, non decedat infra viginti dies post actam renuntiationem; ut si beneficium sit juris patronatûs, patronus assentiatur; ut beneficium non sit litigiosum, quia tunc tantum in alterum litigantem conferri potest, neque item sit conjunctum, vel unitum, etiam antequàm unio exitum consequatur; denique ut beneficiorum episcopatu inferiorum resignatio publicetur intra certum tempus, certisque in ecclesiis, cum populus magno numero ad eas confluit, secundum formam quæ à Gregorio XIII constituta est.

Renuntiamus tam per nosmetipsos quàm per procuratorem, sive clericum, sive laicum, sive unum, sive plures, modò litteris consignetur peculiare mandatum, quo facultas resignandi et beneficii demonstratio contineatur. Factâ et probatâ renuntiatione, frustra renuntiantem pœnitet eorum quæ gessit, cum omne amiserit jus in beneficio, quo se abdicavit et quod non nisi novâ electione, aut collatione recuperare potest.

§ 2. De translatione.

Translatio est modus alter, quo voluntate nostrâ beneficium amittimus. Definitur ecclesiastici magistratûs de unâ in aliam ecclesiam facta mutatio.

Episcoporum translationes, quasi spirituale adulterium, improbant antiqui canones; sed hoc ita intelligendum est, nisi justâ adsit causa, et ita statutum fuit in synodo Romanâ habitâ ab Joanne IX, in quâ vindicata est memoria Formosi pontificis, qui relicto episcopatu Portuensi Romanum acceperat. Neque enim desunt exempla episcoporum pietate et doctrinâ præstantium, qui ob utilitatem aut necessitatem ecclesiæ episcopatum mutârunt, et in ipsâ Nicænâ synodo Eustachius Berææ episcopus ad sedem Antiochenam translatus est.

Episcopi non nisi S. pontificis auctoritate

ad aliam sedem transferuntur. Et adeò quidem pendet à pontificis potestate translatio, ut si quis, eo ignaro, mutet ecclesiam, non novam modò, sed etiam veterem, quam regebat, amittat; et si pontifex episcopum ad maiorem ecclesiam transferri permiserit, ad parem aut ad minorem transire non possit.

Transfertur episcopus vel utilitatis causâ, si alterius ecclesiæ regimini utilior habeatur; vel necessitatis, si ipse populo in odium acerbissimum venerit, si infestum ejus loci aerem ferre non possit, si præsens ecclesia ab hostibus eversa sit. Minorum beneficiorum rectores transfert episcopus, cujus in loco ea sita sunt, factâque translatione vacat beneficium, cùm sacri canones aliquem pluribus ecclesiis adscribi vetent, quâ de re alius erit agendi locus.

§ 3. De permutatione.

Renuntiationi et translationi affinis est permutatio, quæ definitur mutua beneficiorum dimissio, seu resignatio, ut alter alterius dimittentis beneficium consequatur. Episcopatus sine auctoritate summi pontificis, cætera beneficia sine veniâ episcopi, cujus in diœcesi sunt, permutari non possunt. Qui secus fecit, sententiâ judicis beneficium amittit.

Episcopi esse debet, antequàm permutationem fieri sinat, cognoscere causas, propter quas petitur; videre ne qua fraus lateat, exigere consensum eorum qui jus habent conferendi, eligendi, præsentandi; curare ut permutatio publicetur, eaque serventur quæ Gregorianâ constitutione præscribuntur.

Dùm spirituale cum temporali non permittitur, omnia beneficia permutari possunt, etiam curata cum simplicibus, exceptis beneficiis unitis, quæ scilicet cedere debent in incrementum alterius ecclesiæ, reservatis S. pontifici, cujus consensu opus est, ut eorum permutatio rectè expediatur, denique litigiosis.

§ 4. De depositione et degradatione.

Pœnæ causâ ecclesiastica beneficia et potestatem jurisdictionis amittimus per depositionem et degradationem. Exemplo militaris exauctorationis, quæ, detracto cingulo, quod erat insigne militiæ, solvebatur, etiam ecclesia suorum militum, hoc est, clericorum, exauctorationem induxit, quam degradationem vocamus, et in quâ clerico à summo ad infimum singulorum ordinum insignia detrahun-

tur. Nullum olim inter depositionem atque degradationem discrimen fuisse videtur; sed hodiè magnum inter utramque discrimen est.

Simplex depositio clericum perpetuò quidem arcet aut ab exercitio ordinum susceptorum, aut ab officio usuque ecclesiasticæ jurisdictionis, aut à beneficio, aut denique ab ordinis exercitio simul et officio et beneficio, sed non ei fori et canonis privilegium adimit, ideòque ipse, ut antea, subest ecclesiastico imperio, non laico subjicitur. At verò degradatio non tantum clericum perpetuò privat ecclesiastico ministerio, officio, beneficio, sed eum etiam obnoxium facit laicæ potestati, à quâ post degradationem judicatur, atque in carceres traditur, ut laicorum more sustineat pœnas, quæ sunt ejus sceleri à jure constitutæ.

Duplicem degradationem distinguit Bonif. VIII, *verbalem*, quæ etiam *depositio* dicitur, et *realem*, sive *actualem*, quæ propriè *degradatio* appellatur. *Verbalis* est ipsa sententia, per quam judex ecclesiasticus clericum de gradu dimovet, et laico foro addicit; *realis* autem est tristis ipse actus, seu funesta cæremonia, quâ episcopus clerico, contra quem est lata degradationis sententia, detrahit insignia ordinum singulorum, eumque seculari curiæ puniendum tradit, adjunctis tamen precibus, ut quàm mitissimè tractetur. Tum verò clericus omnia amittit ordinis privilegia, et quantum ejus retineat potestatem, quæ tolli non potest, eam tamen exercere nequit, amittit item omnia ecclesiastica officia, beneficia, jurisdictionem, et pœnâ plectitur, quam criminis sociam laicus judex putat.

Olim episcopi degradatio postulabat duodecim episcopos, qui præsentes essent, presbyteros sex, diaconos tres (1); sed hodiè criminales causæ episcoporum, quæ depositione aut privatione dignæ sunt, ab uno Rom. pontifice noscendæ, finiendæque sunt. Reliqui autem clerici de gradu dejiciuntur ab episcopo, ad concilium accitis, episcoporum loco, totidem abbatibus, usum mitræ atque baculi habentibus, sive aliis in ecclesiasticâ dignitate constitutis, qui et sint ætate graves, et juris scien-

(1) Cap. 9 et 15 de Hæret., cap. 1 et 4 eodem in 6: Paulus IV, Const. *Cum quorundam* 5, tom. 4, part. 1, pag. 322, et Clemens VIII Const. *Dominici gregis* 298, tom. 5, part. 3, p. 1, Bull., quibus duabus constitutionibus speciatim degradationis pœnâ plectuntur negantes mysterium sanctissimæ Trinitatis, vel Christum Dominum solâ Spiritûs sancti operâ conceptum, vel ejus mortem, vel semper integram Deiparæ virginitatem.

tiâ commendentur. Minores autem clerici solâ episcopi sententiâ degradantur.

Degradatio gravissimum poenæ genus est, et ideò non infligitur ex omnibus criminibus, sed tantùm ex gravioribus, quorum causâ reus seculari curiâ puniendus traditur. Hujusmodi sunt crimen hæresis et apostasiæ cum pertinciâ; falsationis litterarum apostolicarum; assassinii, ut vocant; aversæ veneris plus semel exercitiæ; sollicitationis ad turpia in sacramentali confessione; celebratæ missæ auditæque confessiones sine ordine sacerdotali (1); patratî abortûs (2); falsæ, aut vitiatæ monetæ aureæ, vel argenteæ (3); furti sacrilegi sanctissimæ Eucharistiæ, sive cum sacrâ pixide sive sine illâ quis sacram hostiam surripiat et apud se retineat, aut aliò transferat (4).

(1) Clem. VIII Const. *Etsi aliàs* 260, tom. 5, part. 2, pag. 395; Urban. VIII, const. *Apostolatus* 259, tom. 6, part. 1, p. 115, ed. cit.; Bened. XIV, const. *Sacerdos in æternum* 97, pag. 208, tom. 1. Cùm autem usu fori vigeret opinio damnandi ad triremes, aut ad carcerem perpetuum illos qui in carceres coniecti statim crimen suum confitebantur, Bened. XIV hoc beneficio frui vetuit illos qui crimen aperiunt carceribus detenti et coram iudice constituti, ne curiâ seculari tradantur, uti patet ex Const. *Divinar.* 71, pag. 332, tom. 4.

(2) Sixtus V, const. *Effrenatam* 134, t. 5, part. 1, pag. 25. Sed cùm Sixtus suâ hâc constitutione animati et non animati partûs abortum eodem jure censeret, Greg. XIV, const. *Sedes Apostolica* 20, t. 5, part. 1, p. 275, Sixtinam illam legem tantùm ad abortum partûs animati pertinere voluit.

(3) Urbanus VIII, const. *In supremâ* 249, tom. 6, part. 1, p. 95, quâ constitutione comprehenduntur omnes qui in Italiæ duntaxat provinciis aureas, vel argenteas monetas cundere, fabricare, colorare, vel alias adulterare, seu etiam quomodolibet adulteratas scienter erogare, aut exponere præsumpserint. Atque hanc degradationis poenam ab Urbano indictam Ben. XIV, const. *Ad curam* 65, pag. 310, t. 4, ampliavit ad eos qui idem falsi crimen admittunt in syngraphis, vulgò *cedole*, sac. montes pietatis urbis, aut mensæ nummariæ S. Spiritûs, quique eo in crimine suam dolosè operam præstant.

(4) Alex. VII, const. *Cum alias* 37, tom. 9, p. 97, quâ confirmata est vetustior constitutio Innocentii XI, et utraque postea confirmavit Ben. XIV, const. *Ab augustissimo* 93, pag. 190, t. 1. Inter graviora crimina, propter quæ clericus degradationis poenam pendere debet, quidam recensent etiam contumeliam gravem, vel calumniam adversùs episcopum, vel conspirationem in ejus necem. Scriptum id quidem est in can. 18, cap. 11, q. 1, ex sententiâ S. Pii pontificis; sed hic canon eductus est ex falsis decretalibus Isidori Mercatoris. Eo verò excepto canone, cujus nulla certa fides et auctoritas est, alius non extat juris pontificii locus, quo adversùs reum hujus criminis de-

TITULUS IX.

DE MONACHIS ET REGULARIBUS.

Hactenùs de clericis, quos *seculares* dicimus. Nunc agemus de regularibus, qui nimirùm, solemnibus emissis votis, regulare institutum amplexi sunt. Fuere semper inter Christianos, qui durius quoddam et asperius vitæ genus sequerentur vacantes jejunio, precibus, et meditationi rerum divinarum. Hi ab hâc exercitatione *ascetæ* (1) dicti sunt; quos semper

gradationis poena constituatur. Quidam etiam maleficium seu sortilegium, cujus causâ mors hominum eveniret, degradationem secum ferre arbitrantur, idque se colligere posse censent ex const. *Omnipotentis Dei* 101, Gregorii XV, tom. 5, part. 5, pag. 97; verùm hæc constitutio nullum de clericorum degradatione verbum habet, uti observat card. Albitius de Inconstant. in fid. part. 1, cap. 32, num. 150. Quidam denique etiam polygamiam degradationis poenâ puniendam existimant, cùm quis videlicet simulato nomine, vivâ uxore suâ, aliam ducit, quoniam hujus criminis reos seculari curiâ tradi jussit Urbanus VIII in const. *Magnum* 537, tom. 6, part. 2, pag. 107. Sed hæc constitutio non pertinet ad clericos, neque ulla degradationis mentio in eâ est. Sola igitur crimina speciatim expressa degradationis poenâ plectuntur; cætera graviora crimina eidem poenæ subijci possunt, cùm eorum rei planè emendari nequeunt, et postquàm alias gradatim sustinuerunt poenas, per quas moniti resipiscere, et aliud sequi vitæ institutum possent, quæ communis est sententia omnium qui hanc materiam scriptis illustrârunt.

(1) Ascetæ nomen tractum est à Græco verbo ἀσκήσις, quod *exercitationem* significat. Quisquis durioribus abstinentiæ ac virtutis regulis sese exercebat, asceta dicebatur. Quare asceta erat, qui à carnibus et vino abstinebat, ut corpus vexaret. Origenes contr. Cels. lib. 5, num. 49, opp. tom. 1, pag. 615, edit. Paris. 1753, canon apost. 45, apud Cotelerium PP. Apostol. tom. 1, pag. 449, ed. Amst. 1724; qui in divino cultu, atque in assiduis precibus tempus impendebat, et hinc Cyrillus Hierosolymitanus, cath. 10, num. 19, pag. 146, ed. Paris. 1720, Annam prophetissam ἀσκήτριαν, ascetriam vocat; qui duriores agebat vitam, voluntariam amplexus paupertatem, et caduca despiciens, et hinc Hier. de Vir. illustr. cap. 76, opp. tom. 2, col. 902, ed. Veronæ 1734, Pierium *ascetam, et appetitorem paupertatis* dicit; et Athanasius, si verè est auctor Synopseos Scripturæ, num. 77, t. 2, opp. pag. 156, ed. Patav. 1777, Lucianum martyrem μεγάλον ἀσκήτην, magnum ascetam appellat, propter duritiem, cui sese in carcere assuefecerat. Quidam ex his ascetis duos, tresve dies jejunii agebant, nihil prorsus cibi sumentes, et horum exempla sunt præsertim in Irenæo apud Euseb. lib. 6, cap. 24, pag. 236, edit. Cantabrig. 1720; Dionysio Alex. ep. ad Basilidem episc. apud Bevereg. Pand. can. tom. 2, pag. 3, Oxonii 1672, et Epiphano adv. hæres,

habuit Ecclesia, et qui cum monachis confundi non debent.

Seriùs instituti sunt monachi, et prima eorum initia referenda ad ætatem Decii imperatoris. Nam eà tempestate multi hominum, ut declinarent impetus eorum quos ethnica superstitio in rem christianam agebat, receperunt se in montes, atque in vicinas solitudines, ut ibi tutum haberent perfugium à vexationibus, et liberiùs pietati, considerationique, et contemplationi rerum divinarum dare operam possent. Genus hoc vitæ quibusdam eorum adeò jucundum fuit ut, etiam pace Ecclesiæ redditâ, mallerent in desertis vivere, quàm redire ad civitates, unde discesserant.

Ex eorum numero fuere Paulus et Antonius, quorum alter ab Hier. anachoretarum vitæ auctor, alter *illustrator* dicitur. Nullæ tamen coaluerant societates hominum, qui suam ad certas regulas vitam conformarent, et nullum conditum erat cœnobium (1), sed pauci tantum et singulares homines, huc illuc in desertis Ægypti dispersi, vitam traducebant, donec, pacatâ et tranquillâ Ecclesiâ, Pachomius quædam in Ægypti Thebaide monasteria

in Exposit. fid. num. 22, tom. 1, opp. pag. 1104, ed. Paris. 1622. Memorant etiam ascetas apostolicæ constitutiones lib. 8, cap. 13, pag. 409, apud Cotelerium PP. Apostol. tom. 1; atque iis ad sacram mensam accedentibus locum tribuunt statim « post lectores et canctores : Post hæc, inquit, sumat et communiet episcopus; deinde presbyteri, diaconi, subdiaconi, lectores, cantores et ascetæ. » Erat autem hoc vitæ institutum proprium et marum et feminarum; illi ascetæ, hæ verò ascetriæ dicebantur, illudque omnium ordinum hominibus licere permittebatur. Non igitur cum scriptores, qui tribus prioribus Ecclesiæ seculis floruerunt, ascetas memorant, intelligendi sunt monachi, qui seriùs institui cœperunt, sed intelligendi sunt omnium ordinum homines, qui in ipsis civitatibus, atque in mediâ hominum societate austeram illam vitæ rationem iniverant, quod rectè observarunt Valesius not. in Euseb. de Martyr. Palæstin. cap. 11, pag. 432, ed. Cantabrig. 1720; Cotelerius not. in Const. Apost. loc. cit., pag. 408; Pagius crit. in Baron. 318, num. 24 et seq. tom. 3, pag. 645 edit. Lucæ 1738; Holstenius præfat. ad regul. vet. monach. cap. 1; Papebrochius com. in acta Pachomii, maii 14, tom. 3, act. Sanct. p. 295.

(1) *Cœnobium* à *laurâ* differt. Nam *cœnobium* est unum domicilium, quod plures comprehendit in societate viventes, et omnia habentes communia; at verò *lauræ* nomine intelligimus solitudinem, in quâ plures sunt divisæ omnes ac discretæ cellæ, in quibus singulise separatim vivunt. Lauram memorant Evagrius et Epiphanius.

ædificanda curavit (1). Ita monachi (2) eò sunt adducti, ut communem certisque obstrictam regulis vitam agerent, quod antea non fecerant.

Pachomii exemplum aliæ in Oriente regiones imitatæ sunt; ac denique sanctus Basilius monasticum institutum perfecit, deditque regulas, quibus deinceps omnes ferè orientales monachi paruerunt (3). In occidentem instituta detulit monachorum sanctus Athanasius, qui cum Romam venisset, Romanis proposuit sancti Antonii vitam, ut eam sequerentur (4).

(1) Illustre est testimonium auctoris Vitæ S. Pachomii apud Henschenium et Papebrochium die 14 maii tom. 3; nam ita S. Antonius Sacchæum S. Pachomii discipulum alloquitur : « Quo ego tempore monachum cœpi agere, nullum uspiam extabat cœnobium.... postea pater vester (Pachomius) tantum bonum, Deo adjuvante, effecit. »

(2) Monachi ita sunt appellati, quia solitariam vitam agebant; nam vocabulum tractum est ex Græco verbo *μόνος*, quod Latinè *solum* significat. Hinc illud Hier. ep. 58 ad Paulin. cap. 3, t. 1, col. 320 : « Sin autem cupis esse, quod diceris monachus, id est, solus, quid facis in urbibus, quæ utique non sunt solorum habitacula, sed multorum? » Qui societatem hominum fugientes privatis in cellulis vitam traducebant, *anachoretæ*, qui in cœnobio, *cœnobitæ* dicti sunt. Alia multa sunt monachorum nomina, de quibus omnibus singulatim dicere longum est, ac non necessarium.

(3) Basilius non novum aliquem ordinem instituisse videtur, sed potiùs suis legibus perfecisse atque ordinasse, quos jam intitos invenit. Sed cum ipse præcipuus monastici instituti propagator fuerit, ejusque regulæ ferè ubique probatæ in Oriente fuerint, vulgò habetur Orientalium monachorum pater, uti Occidentalium S. Benedictus. Non desunt tamen, qui asceticos libros de Virginitate et monasticâ vitâ, non Basilio, sed Eustathio, Sebastæ in Armeniâ episcopo, tribuendos putant.

(4) Marcellam nobilem mulierem primam Romæ monasticam vitam amplexam fuisse, atque institutam ab Athanasio, qui Romam venerat, ut Arianorum insidias declinaret, ex viris autem primum Romæ monachum fuisse Pammachium senatorem, narrat Hieron. ep. 66, col. 393, et ep. 117, col. 947, tom. 1. Vide Baron. ad an. 340, n. 7, t. 4, pag. 342, edit. Lucæ 1759, quem perperam reprehendit Muratorius *Antichità Italiane* diss. 65, qui primum Mediolani monasterium à S. Martino Tironensi institutum putat, antequàm ullum Romæ conderetur. Verum quidem est quod de monasterio à Martino Mediolani condito dicitur, idque disertè testatur Severus Sulp. de Vit. B. Martini num. 6, pag. 113, tom. 1 opp. edit. Veronæ 1741, et August. etiam Confess. lib. 8, cap. 6 opp. tom. 1, col. 150, ed. Venet., 1792, memorat « monasterium Medionalis ple-num bonis fratribus, extra urbis mœnia sub Ambrosio nutritore. » At Martinus suum illud monasterium constituit, posteaquàm deserue-

Multa deinceps in Occidente condita sunt monasteria, sed denique sexto seculo S. Benedictus primùm Sublaci, quod est Æquorum oppidum in Latio, deinde in Monte Cassino monasteria posuit, et certam constituit regulam, quam postea cuncti ferè occidentales monachi secuti sunt.

Præcipua monastici instituti ratio erat, ut monachi, rerum omnium tractatione et cogitatione relictâ, animum ad divina intenderent, atque ut procul à populi tumultu viventes præpositis obedirent, sibi que manuum labore victum quærerent, et corpus castigaret. Habebant tamen singula monasteria propriam ac peculiarem regulam; quædam scriptis legibus utebantur; quibusdam regulæ loco erat vivendi ratio, probatâ majorum consuetudine ac traditione; quibusdam autem abbatis voluntas, quæ explicabatur uti sese dabat occasio. Sed quoniam omnium regularum unum erat propositum, ut scilicet monachi, procul à curâ et sollicitudine rerum humanarum, divinis vacarent, idcirco rectorum arbitrio nova etiam in uno monasterio regula interdum recipiebatur, et interdum plures in uno eodemque cœnobio obtinebant regulæ, aut additis, aut demptis, quæ temporum ac locorum ratio postulare videbatur.

In tanto hoc regularum discrimine magna tamen erat inter omnes monachos consensio rat militiam, quâ functus fuerat sub Juliano Apostatâ, qui imperator creatus est anno 361. Verùm ante hoc tempus monasteria Romæ institui cœperunt, scilicet posteaquàm ad eam urbem accessit Athanasius, quod evenit anno 340. Si verum esset, quod affirmat Ferd. Ughellius Ital. sacr. tom. 4, col. 40, ed. Ven. 1710, ante an. 313 à Mirocle Mediolan. antistite monasterium conditum fuisse, nullum foret in totâ Italiâ antiquius monasterium. Ambros. ep. 63 ad Vercell. eccl. num. 66 opp. tom. 6, p. 213, edit. Maur. Venet. 1781, Eusebio Vercellensi episcopo eam laudem attribuit, quod « primus in Occidentis partibus diversa inter se conjunxit, ut et in civitate positus instituta monachorum teneret, et Ecclesiam regeret jejunii sobrietate. » Verùm Ambrosius nullum ab Eusebio monasterium institutum memorat; tantum dicit eum, fretum exemplis Eliæ, Elisei ac Baptistæ in suis clericis monasticam vitam cum clericali conjunctam voluisse. Martinus, qui illud Mediolani monasterium instituerat, posteaquàm Turo- nensis episcopus creatus est, non procul à civitate sibi monasterium constituit, uti narrat Severus Sulp. in ejus Vitâ, pag. 17, tom. 1 edit. indic., ejusque operâ ita brevi propagatum est monachorum institutum, ut ad ejus funus ferè duo millia illorum convenisse scribat ipse Sulpitius ep. ad Bassulam cit. tom. pag. 56.

animorum, una societas, unumque corpus, nullâ prorsus vestium diversitate discretum (1). Quare facilis ac promiscuus erat ex uno in aliud monasterium transitus, non modò Latinorum inter se, sed etiam Latinos inter et Græcos, quibus satis erat in novo monasterio stabilem, firmamque moram constituere. Verùm sanctus Benedictus monachos suos obstrictos perpetuò voluit regulâ, quam semel essent amplexi, atque ita sublatum est rectorum arbitrium, et monachis adempta libertas, quam pridem habebant mutandi regulam et monasterium.

Seculo XI instituti fuerunt canonici regulares, quorum multa sunt nomina, sed celeberrimi sunt, qui in Lateranensi basilicâ ab Alexandro II recepti, Lateranensium nomen acceperunt. Ex canonicis regularibus processit S. Dominicus, qui ordinem instituit Prædicatorum ad eliminandas hæreses Albigensium, publicisque concionibus prave hominum mores corripiendos, quem ordinem probavit Innoc. III, et Honorius item III confirmavit. Eadem tempestate suum etiam creavit ordinem cum lege summæ paupertatis, exemplo Christi atque Apostolorum, S. Franciscus Assisiensis, et eum etiam idem Honorius approbavit. Annis autem consequentibus alii instituti sunt ordines regulares, ut certa charitatis officia præstarent, atque ut clericis opem ferrent in iis quæ clericalis muneris propria sunt. Nec prætereundi ordines equestres et militares, qui præsertim à cruciatis, atque expeditionibus in Saracenos ortum habuerunt, et quos inter celeberrimi sunt equites Hierosolymitani, qui Rhodo pulsi nunc habent Melitam, acceptam à Carolo V, et in quos potissimum Anastasius IV multa contulit privilegia.

Monachi olim ordinibus initiati non erant, et ideo si quis eorum gravioris criminis reus esset, plectebatur poenâ excommunicationis, non suspensionis aut degradationis, quæ ad clericos pertinebant. Sed interdum eorum aliquis episcopi beneficio inter clericos referebatur, præsertim ut in sacello monasterii rem divinam conficeret. Denique propter utilitatem Ecclesiæ receptum est, ut monachi

(1) « Verùm illo ævo, inquit Mabillon., cum unus esset monasticus ordo, necdum in varias classes divisus, illa regularum diversitas, quæ uniformes censebantur, nullam inducebat ordinum diversitatem: uti nec modo diversæ in eandem regulam constitutiones, quas variæ unius ejusdemque ordinis congregationes sibi præscribunt, unitati ordinis haud officiant. »

sacris initientur ordinibus; et ideò nunc passim monachi clerici sunt, exceptis illis qui famulatu ac vilibus ministeriis reservantur, quos vulgò *laicos* appellamus.

Regulares omnes, quatenus clerici sunt, habent ea quæ sunt clericis communia; propterea fruuntur clericalibus privilegiis, iis præsertim, quæ *fori et canonis* nuncupantur. Quatenus verò sunt regulares, habent ea quæ sunt regularium propria. Eorum quædam peculiarioria sunt, et propria cujusvis ordinis, quædam communia universis.

Propria sunt ordinum singulorum privilegia, quæ in illos præsertim Romani pontifices contulerunt. Est etiam cujusvis ordinis proprium institutum et regula, quam semel ritè susceptam quilibet servare ac retinere debet (1). Communia autem non pauca sunt. Primum est, ut præter peculiarem regulam, quam profitentur, castitatem (2) etiam, obedientiam (3), et paupertatem servare debeant omnes regulares (4), iisque sese voto obstringere; alterum, ut quisque profiteatur ordinem ab Apostolicâ sede approbatum; tertium ut domus quæque regularium suos ministros habeat et præfectos, omnesque uni capiti, tanquam summo moderatori, subjiciantur; quartum, ut quælibet regularium familia propriam habeat Ecclesiam, seu sacellum, ubi non solum illi preces Deo fundant, sed etiam privilegio sedis Apostolicæ liturgiam celebrare, et plura sacra facere possint, quæ propria sunt ecclesiarum cathedralium et parochialium;

(1) Primus S. Benedictus mutandæ regulæ licentiam coercuit, ademptâ monachis libertate deserendi institutum quod semel susceperant; atque eum vel primum, vel inter primos fuisse, qui professionis formam modumque præscripsit, inquit Mabillon.

(2) Castitatis votum non tantum in eo positum est, ut regulares domitas habeant libidines, ut Christianis omnibus commune est, verum etiam ut se à nuptiis absterneant.

(3) Tria potissimum in monachorum obedientiâ desiderat S. Bened. Regul. cap. 5 apud Holsten. cod. regul. tom. 1, pag. 118, scilicet ut monachi pareant suis præpositis *sine morâ, non tepidè, et cum bono animo*.

(4) Paupertatis, quam profitentur, causâ, nihil proprium habere possunt regulares, et si quid tale aliquis habuerit, invito vel in scio præposito, fracti voti reus utriusque suffragii jure biennio privabitur, et aliis etiam pro criminis gravitate pœnis mulctabitur; moriens autem nisi res omnes numerato dimiserit, sepeliatur extra commune cœmeterium, cap. 4 de Stat. monach. conc. Trid. sess. 25, c. 2, de Regul. Atque huc spectat regula, quòd quidquid acquirit monachus ad monasterium pertinet.

quintum, ut regulares omnes sint exempti ab episcopi potestate, et sedi Apostolicæ subjecti (1), quod intelligendum secundum mentem conc. Tridentini, et recentiores constitutiones pontificum Romanorum. Ac præsertim episcopi jurisdictio sese exerit in regulares animarum curam exercentes, qui in iis quæ ad hanc curam, et sacramentorum administrationem pertinent, illius jurisditioni, visitationi et correctioni immediatè subsunt.

Professio regulæ facit aliquem regularem. Ea vel tacita, vel expressa est; tacita, quæ ex perspicuis, certisque actibus educitur (2), expressa, quæ sit palam ac publicè coram regularis familiæ moderatore; recitatâ formulâ professionis, adhibitis etiam aliis solemnitatibus, secundum receptos ordinis ejusque ritus. Ut professio vim habeat, fieri debet post sextum decimum (3), et post exactum proba-

(1) Exemptionis ab episcopi jurisditione, quam regularibus summi pontifices concesserunt, exempla sunt apud S. Greg. Magnum aliosque antiquissimos SS. pontifices, illaque sæpè, ipsis rogantibus principibus, attributa fuit; quæ omnia accuratè describunt Thomass., Bianchius. Multa etiam habes hujusmodi exemptionum monumenta apud Duchesne, Hist. Franc. tom. 1, p. 662, Ughellium Ital. Sac., Mabillon. Annal. Bened. Præcipuas verò, easque justissimas exemptionum concedendarum causas enumerat Petrus Blesensis ep. 68 ad Alex. III: « Scimus inquit, quòd ob quietem monasteriorum, et episcoporum tyrannidem, has exemptiones plerumque RR. pontifices indulserunt. » Earumdem querelarum contra episcopos, qui regulares vexabant, unde harum exemptionum origines repetit ipse Espenius, mentio est in conc. Toletan. IV, can. 51, et in conc. Tolet. IX, cap. 2. Graviter autem, et copiosè, præter eos quos supra descripsi, de regularium exemptione disputant Mamachius et Zaccaria.

(2) Tacitæ professionis exemplum est in eo, qui per quinquennium tacuit, cum irritam emisisset expressam professionem, vel quia vi metuque coactus, vel quia nondum justam ætatem attigerat. In cæteris tacita professio tantum obtinet in iis ordinibus, in quibus in habitu professorum et non professorum nullum discrimen est.

(3) S. Basil., S. Ambr. et Alex. III ætatem postulant perfectæ et absolutæ rationis. Capitula Theodori Cantuariensis apud Harduinum t. 3 Conc. c. 1778, cap. 118, in maribus an. 15, in feminis 16 aut 17 constituunt; ipse Basilius annum memorat 16 aut 17; denique conc. Trid. sess. 25, cap. 15, de Regul., annum 16 exactum definivit. Vide Pallavic. Hist. conc. Trid. lib. 24, c. 6. Verum Trid. Patres cum ætatem constituerunt annorum sexdecim, minime improbarunt peculiare quorundam ordinum constitutiones, quibus major ætas requiritur, quod et sac. Congr. concilii declarâg. agn. in cap. Nullus de Regul. n. 15.

tionis annum (1), eumque integrum atque perpetuum, gestato habitu, actaque vitâ toto illo temporis cursu intra claustra designati monasterii, in quo tirones instituendi sunt; debet esse libera, non extorta vi, metuque gravi (2), facta ab homine qui suæ voluntatis habeat arbitrium, non à servo invito domino, non ab episcopo, ignaro S. pontifice; non à viro qui sospitem habet uxorem, eâ dissidente (3); denique regularis instituti nomine accipienda est ab eo, cui jus est accipere, ratamque habere professionem.

Cùm hæc omnia servata sunt, prohibetur quis in posterum deserere institutum, quod semel amplexus est, nisi aut arctius amplectatur, aut à summo pontifice veniam obtineat. Præterea nihil amplius acquirere sibi potest, et amittit beneficia, si quæ habet; dirimitur matrimonium ratum, non consummatum; tollitur patria potestas, et vis extinguitur simplicium votorum, quæ ante professionem emissa sunt.

Quòd si aliquid prætermissum est eorum, quæ servare oportebat, irrita est professio, et qui eam emisit, reclamare intra quinquennium potest; elapso quinquennio non potest, nisi ex justâ causâ fuerit à pontifice restitutus. Nemo autem audietur, qui regularem habitum dimisit, nisi primum eum denuò susceperit, ac redierit ad monasterium, unde discesserat. Nam qui habitum et monasterium suâ sponte

(1) Monasterium ingressi apud Orientales, in eo per triennium manere debebant, antequàm professionem emitterent, quod testatur Justinianus Novell. 5, cap. 2, idque à S. Pachomio institutum fuisse scribit Palladius in Lausiac. cap. 58. Idem jus in Occidente interdum obtinuisse constat ex can. unico, dist. 53, et can. 3, cap. 10, q. 2, puta si non satis explorati essent mores ejus, qui professionem emittere debebat. Interdum verò requirebatur biennium, uti patet ex can. 6, c. 19, q. 3. At S. Bened. regula annum præfinivit, quod probavit synodus Trid. loc. cit.

(2) Synodus Trid. sess. 25. cap. 18, de Regul., anathemati subjicit omnes qui invitam mulierem cogunt, « præterquàm in casibus in jure expressis, ad ingrediendum monasterium, vel ad suscipiendum habitum cujuscumque religionis, vel ad emittendam professionem, » quique in eo facinore opem, consilium, auctoritatem, consensum præbent.

(3) S. Paulinus Epist. ad Celantiam cap. 28, vehementer improbat mulieres, quæ viros sine ipsorum consensu deseruerant. Conjugum verò, qui mutuo consensu voverunt castitatem, exempla sunt apud Socratem *Hist. lib. 4, cap. 25*; Hieribertum Rosweydam *Vit. PP. lib. 1, cap. 9, lib. 6, num. 3, et lib. 10, cap. 108*; Victorium Uticens. *de Presec. Afric. lib. 1, pag. 678, tom. 8 Biblioth. PP. ed. Lugd.*

deseruit, tanquàm apostata habetur, et punitur pœnis quibus puniuntur apostatæ, quales sunt illi qui prorsùs retinendæ religionis animum abjecerunt. Et quoniam regulares, antequàm vota suscipiant, suis sese bonis abdicare solent, eaque in alios conferre, idcirco constitutæ sunt certæ leges, ut eorum renuntiationes rectè expediantur. Nimirum eorum obligationes ac renuntiationes non valent, nisi emittantur cum veniâ episcopi, aut ejus vicarii generalis intra duos menses proximos ante professionem, et tantum post eandem editam vim atque exitum habent, ita ut nullius momenti sint, nisi professio absolvatur.

Monachorum instar sunt moniales, seu sanctimoniales, feminæ scilicet, quæ solemnibus votis emissis sese Deo consecrârunt; et quæ certâ obstrictæ regulâ vitam ducunt in monasterio, sub regimine episcopi, et interdum etiam regularium. Eâdem tempestate, quâ monachorum, etiam monialium cœnobîa instituta sunt. Præcipua earum est clausuræ lex, quâ moniales egredi prohibentur è septis monasterii, nisi cogat exire vis major, quæ superat legum potestatem, ut magnum incendium, vel morbus lepræ aut epidemiæ; qui morbus, præter superiorem cui monialis subest, etiam episcopo cognitus, scriptoque probatus esse debet (1).

Cæteris verò eadem ingredi claustra vetitum est, sine veniâ episcopi et regularis superioris, si cui subest monasterium (2); atque

(1) Cùm S. Pius V tres hæc causas expresserit *magnum incendium, lepram, epidemiam*, hoc est, morbum contagiosum, quo cæteræ moniales infici possunt, quæsitum est ab interpretibus juris canonici, num alia etiam possit esse causa, propter quam monialibus exeundi è monasterio facultas concedatur. Latè eâ de re disputat Bened. XIV de Synod. diœc. lib. 13, c. 12, n. 26 et seq., ubi ostendit alias etiam ob causas cum veniâ sedis Apostolicæ moniales exire posse è septis monasterii, puta si qua earum gravi correpta morbo suasu medicorum locum mutare debeat, ut convalescat. Quod autem de incendio dicitur, id etiam pertinet ad aquarum inundationem, hostium impetum, monasterii ruinam, et similia, quæ subitam fugam postulant, cùm ab omni lege extrema necessitas sit exempta, ut inquit pontifex in cap. 3, § *Profectò* de verb. Signific. in 6.

(2) Conc. Trid. sess. 25, cap. 5, de Regul., licentiam postulat episcopi vel superioris, et ideò quæsitum est, num ingressuro monasterium regularibus subjectum satis sit venia regularis superioris. Sed tum ejus, tum episcopi veniam desiderari, ut quis hujusmodi monasteria ingrediatur, nisi diuturna consuetudo unius episcopi veniam postulet, plus semel

hæc venia concedenda est ex justis et necessariis causis, puta propter commune servitium, aut valetudinem, aut salutem animarum. Quæ salus ut benè considerata atque provisa sit, præter communem et ordinarium confessarium, debent moniales bis aut ter in anno extraordinarium obtinere, cui liberiùs intimos animi sensus patefaciant (1).

Monialium regimen, quod præsentem custodiam postulat, totum est permissum episcopis, vel ut ordinariis, vel ut sedis Apostolicæ delegatis, si monasteria exempta sunt, et sedi Apostolicæ immediatè subjecta, nisi vel à certis capitulis, vel ab aliis regularibus gubernentur. Verùm in his quoque monasteriis, quæ regularibus subsunt, episcopo, unà cum regulari superiore, quovis anno reddenda est gestæ administrationis ratio, et episcopus ipse malum administratorem ab officio dimovet, nisi ab eo monitus superior id pridem fecerit, atque etiam animadvertit in regulares, qui in bonorum monasterii administratione deliquerunt.

Atque hæc episcopi cura et sollicitudo in moniales, non tantùm sese explicat in illâ, quam diximus, bonorum administratione, atque in clausurâ diligenter custodiendâ, quæ tota est ejus juri commissa, ordinario in monasteriis sibi subjectis, delegato in exemptis (2), adeò ut rectè puniat ipsos quoque regulares, qui peccant in clausuram monialium sibi subjectarum (3); sed etiam in electione abbatissarum, quæ monasterio præficiuntur.

responsum est à S. Congr. concilii, uti patet ex lib. 14 Decr. lib. 15, lib. 16, lib. 17.

(1) Vide const. *Pastoralis* 56, Bened. XIV, ubi multa habentur de extraordinario confessario, qui non solùm universis monialibus, sive toti monasterio dandus est, sed etiam singulis, quæ illum ex justâ causâ petunt; præterea superiores regulares jubentur, saltem semel quotannis, monialibus sibi subjectis concedere extraordinarium è seculari clero confessarium, vel ex altero regulari instituto sacerdotem, iisque id negligentibus, episcopus efficere debet, quod regularis superior præstare debuisset.

(2) Conc. Trid. sess. 25, c. 5, de Regul., const. *Gravissimo* 12, Bened. XIV, tom. 3, pag. 57, ubi multa habentur de iis qui ad monasteria accedunt, ut cum monialibus colloquantur.

(3) Greg. XV constit. *Inscrutabili*, § 4. Atque huc etiam spectat const. *Felici*, 492, Alex. VII, t. 6, part. 6, pag. 34, bullar., quâ sancitum est, ut superior regularis semel tantùm in anno visitationis causâ monasterii septa ingrediatur; quòd si necessitas eum pluries ingredi cogat, id ei tantùm licet, præsentem episcopo, aut aliquo ecclesiastico viro, quem episcopus speciatim constituit.

Nam episcopo nuntiandus est futuræ electionis dies, etiam cùm monasteria subsunt regularibus, et ipse unà cum regulari superiore interesse ac præesse electioni potest (1).

Monialibus tempore præeunt virgines sacræ, quarum origo vel ab ipsis Ecclesiæ primordiis est repetenda (2). Eadem penè intra domesticos parietes illarum vivendi ratio, quæ postea monialium fuit. Eas episcopus, aut aliquis ejus mandato sacerdos præcipuo aliquo festo die solemniter in ecclesiâ consecrabat, eisque imponebat vestem, quæ sacrarum virginum propria erat.

Ut virgines, ita etiam ecclesiasticas viduas habuit Ecclesia, antequàm monachorum et monialium institutum agnosceret. Ex his autem viduis, ut plurimùm, eligebantur diaconissæ (3); quanquàm sæpè etiam perpetuas virgines eo munere functas fuisse constat. Earum origo ab ipsâ Apostolorum ætate repetenda est.

Non nisi viduis unius viri, quæ jam erant ætate provectæ (4), inter diaconissas dabatur

(1) Cit. Const. Greg. XV, § 5. Monet tamen Bened. XIV de Synod. diœces. lib. 5, c. 12, num. 4, satius esse episcopo semel in synodo declarare animum suum, quòd ipse scilicet semper velit abbatissarum etiam exemptarum electionibus interesse, quàm id præstare singulis vicibus, quibus electio facienda est.

(2) Quemadmodùm fuerunt in Ecclesiâ ascetæ, antequàm essent monachi, ita fuerunt mulieres, quæ palam ac manifestò virginitatem vovebant, antequàm moniales instituerentur. Atque hæc sunt virgines sacræ, quas sæpè memorant Cypr. ac Tertull., et quas Sozom. lib. 8, cap. 23, pag. 355, appellat *virgines ecclesiasticas*, Socrates autem lib. 1, cap. 17, p. 47, *virgines in matriculâ ecclesiæ adscriptas*. quoniam descriptæ erant in Ecclesiæ libris, seu canone; atque hinc interdum etiam *canonicæ* dicebantur. Vide Valesium not. in Sozom. l. 8, c. 23, pag. 355, Albaspinæum not. in conc. Eliberit. can. 13, p. 165; Cotelerium not. Const. apost. lib. 8, cap. 13, pag. 408.

(3) Quare interdum diaconissæ *viduæ* dicuntur, et earum officium *viduarum* appellant Tertull. S. Epiph. S. Ignatius S. Hier., eademque ob causam eas Epiph. et conc. Laodic. *πρεσβυτιδαι* *viduas seniores* vocat. Sunt tamen distinguendæ diaconissæ à viduis ecclesiasticis, quarum paulò ante facta mentio est. Non enim omnes hæc viduæ erant diaconissæ, quanquàm plerumque ex illarum corpore eligerentur, quæ diaconissarum munus exercerent.

(4) De ætate diaconissarum Apost. 1 ad Tim. 5, v. 9, habet hæc: *Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor, in operibus bonis testimonium habens... si omne opus bonum subsecuta est*. Ad hunc Pauli locum respexit Theodosius imp. in l. 27 Cod. Theod. de Episc. et Cleric., cùm scripsit: «Nulla, nisi cemensis sexaginta annis, cui votivo domi proles sit, secundum præceptum Apostoli ad diaconissarum consortium transferatur.»

locus. Munera earum erant sacerdoti feminas baptizanti præstare operam, ut sexûs pudori consuleretur eâ ætate, quâ baptismus per immersionem conferebatur, catechumenas ad rem christianam domi instituere, feminas ægrotas invisere, opem ferre martyribus et confessoribus carcere detentis, cum ad eum diaconis aditus non patebat, stare ad januas, per quas mulieres ecclesiæ navem ingrediebantur (1), et suum in eâ locum cuique tribuere. His muneribus addicebantur diaconissæ per manuum impositionem (2), quæ tamen

Ipsam hanc ætatem annorum 60 memorant Tertull. S. Basil. et S. Hier. Sed labentibus annis Chalced. concilio sancitum est, ut diaconissæ quadraginta annorum eligi possent, quam ætatem probavit etiam conc. Trull. et Justinianus Novellâ 123, cap. 13. Ipse Justinianus Novellâ 6, cap. 6, in diaconissis ætatem requirit annorum 50, quam eandem ætatem definit in l. 9, cod. de Episc. et Cler., si vera est lectio, quæ vulgò traditur. Nam Contius legendum esse putat non 50, sed 60, atque ita ab erroris et negligentiae notâ liberat Tribonianum, qui certè liberari non potest, si retineatur vulgata lectio, quæ his est concepta verbis: *Nulla, nisi emensis 50 annis, secundum præceptum Apostoli ad diaconissarum consortium transferatur.* Non enim præceptum Apostoli annos quinquaginta, sed sexaginta constituit. Contra sub Nectario patriarchâ Constantinop., fuisse Olympiadem diaconissam quadraginta annis minorem scribit Sozomenus. Ex quibus intelligitur, non unam semper eandemque regulam fuisse, et multum eâ in re episcopi arbitrio datum.

(1) Per januas autem intelligendæ sunt portæ interiores, per quas aditus patebat ad ligneos parietes, quibus mulieres à viris in ecclesiâ dividebantur.

(2) Diaconissas nullam manuum impositionem accepisse quidam putant; atque eorum numerosunt Baron. ad ann. 34, n. 283, et Vales, not. in Sozom. Moventur canone 19 conc. Nicæni, cujus hæc verba sunt: *Diaconissarum autem meminimus, quæ in habitu quidem censentur, quoniam nec ullam habent manuum impositionem, ut omninò inter laicos ipsæ connumerentur.* Quisquis tamen hunc canonem paulò diligentius expendat, facillè deprehendet, eum non ad omnes generatim diaconissas pertinere, sed ad eas tantum, quæ habitum sine ullâ manuum impositione inter Paulianistas acceperant. Cæterum ipse canon non obscurè declarat, reliquas diaconissas manuum impositionem habuisse, quòd rectè observârunt viri eruditi,

non sacramentum erat, sed Ecclesiæ cæremonia, ad instar benedictionis, quam mulieres illæ accipiebant (1).

præsertim Joan. Gaspar Suicerus, Arcudius, Christian. Lupus, Gabr. Alaspinaeus, Car. Fabrotus apud Justellum, Gaspar Juenin. Nat. Alex. Reverà concilia et scriptores, qui de diaconissarum ordinatione loquuntur, manuum impositionem disertè memorant. Earum ordinatio can. 15 conc. Chalced. vocatur χειροτονία et χειροθεσία, *manuum impositio*; quo eodem vocabulo utuntur conc. Trull. et Sozom., cum de Olympiæ ordinatione disputat. Auctor Const. apost. diaconissas ab episcopo ordinari jubet, cum manuum impositione certaque oratione, quæ ibi describitur. Apud Latinos etiam hujus manuum impositionis meminit concil. Wormatiense et Fortunatus apud Surium de Medardo episcopo dicit hæc: *Manu superpositâ consecravit diaconam.* Erat tamen hæc manuum impositio non sacramentum, sed Ecclesiæ cæremonia, quæ nullum imprimebatur ordinis characterem, ad quem suscipiendum mulieres aptæ et idoneæ non sunt. Appositè S. Epiph. hæres. 79: «Quamquam verò, inquit, diaconissarum in Ecclesiâ ordo sit, non tamen ad sacerdotii functionem, aut ullam ejusmodi administrationem institutus; sed ut muliebris sexûs honestati consulatur, sive ut baptismi tempore adsit, sive ut inspiciat, si quid passa sit, aut molestiæ pertulerit, sive ut cum nudandum est mulieris corpus, interveniat; ne virorum, qui sacris operatur, aspectui sit exposita, sed à solâ diaconissâ videatur.» Ritus à Græcis observatum in diaconissarum ordinationibus describit Jac. Goarius in Eucholog. Græc. de Diaconissis. De ordinandis autem tum Latinorum, tum Græcorum diaconissis agit Morinus de sac. Ordin. Diaconissarum consecrationes sec. XI memorat Joan. XIX, litteris datis ad episcopum Silvæ Candidæ apud Mabillon. Extat etiam apud Syros diaconissarum ordinatio, quam unâ cum earum officio et potestate accuratè describit Assemanus in diss. Monophysitis num. 10, tom. 2 Bibl. Orient.

(1) Duo postremò sunt observanda, antequam hanc de diaconissis tractationem absolvamus: primum est. quòd non uno et eodem tempore earum usus ubique sublatus fuit, quâ de re videndi sunt Bona Rer. liturg. lib. 1, c. 25, § 15, ibique Robertus Sala in not.; Morinus de sac. Ordin.; Thomass. vet. et nov. eccl. Disc.; Juenin. de Sacram. de Ordin. in spec. Alterum est, quòd interdum diaconissæ etiam dicebantur diaconorum uxores ante diaconatum ductæ, eodem modo, quo illæ, quæ uxores presbyterorum fuerant, presbyteræ, quæ episcoporum, episcopæ vocabantur.

INDEX RERUM.

JOSEPHI GAUTIER VITA. Columnâ. 9-10
COMPLEMENTUM TRACTATUS DE
ECCLESIA. Ibid.
DE PRÆCIPUIS SECTIS, PRÆSERTIM IN FI-

DE ERRONEIS, EARUMQUE AUCTORIBUS, FATIS
AC EXPUGNATORIBUS. 9-10
Articulus primus. Sectæ antichristianæ. Ibid.
Atheismus. Ibid.

Polytheismus.	15
Deismus.	21
Mahumetanismus.	<i>Ibid.</i>
Judaismus.	24
Articulus II. Sectæ præcipuæ à temporibus Christi et Apostolorum per singula secula ad moderna usque tempora deductæ.	27
HERESSES EXORTÆ SEculo PRIMo.	29
Capharnaitæ.	<i>Ibid.</i>
Simoniani.	<i>Ibid.</i>
Pseudoapostoli.	31
Nicolaitæ.	<i>Ibid.</i>
Cerinthiani.	<i>Ibid.</i>
Ebionitæ.	32
HERESSES SEculi II.	<i>Ibid.</i>
Gnostici.	<i>Ibid.</i>
Valentiniani.	33
Marcionitæ.	34
Montanistæ.	<i>Ibid.</i>
Tertullianistæ.	35
Quartodecimani.	<i>Ibid.</i>
HERESSES SEculi III.	36
Novatiani.	<i>Ibid.</i>
Sabelliani.	37
Origenistæ.	38
Manichæi.	39
HERESSES SEculi IV.	42
Donatistæ, seu Donatiani.	<i>Ibid.</i>
Ariani.	43
Semiariani.	45
Macedoniani.	46
Aeriani.	<i>Ibid.</i>
Aetiani et Eunomeniani.	47
Apollinaristæ.	48
Priscillianistæ.	49
Audæani, seu Anthropomorphitæ.	51
Jovinianistæ.	<i>Ibid.</i>
HERESSES SEculi V.	52
Pelagiani.	<i>Ibid.</i>
Semipelagiani.	56
Prædestinatiani.	63
Nestoriani.	64
Eutychiani.	66
HERESSES SEculi VI et VII.	68
Tria capitula, eorumque auctores.	<i>Ibid.</i>
Monothelitæ.	69
HERESSES SEculi VIII et IX.	70
Iconoclastæ.	<i>Ibid.</i>
Græcum schisma.	71
HERESSES SEculi X et XI.	72
HERESSES SEculi XII et XIII.	74
Albigenses.	<i>Ibid.</i>
Petrus Abailardus.	75
Waldenses.	76
Dulcinistæ, Beguardi et Beguinæ.	77
HERESSES SEculi XIV et XV.	78
Wicleffistæ.	<i>Ibid.</i>
Hussitæ.	80
HERESSES SEculi XVI.	83
Lutherani.	<i>Ibid.</i>
Præcipui Lutheri discipuli.	90
Calviniani.	95
Schisma Anglicanum et hinc ortæ hæreses.	98
Sociniani.	101
Baiani.	102
HERESSES SEculi XVIII.	107
Janseniani.	<i>Ibid.</i>
Novi Quietistæ.	114
Quesnellistæ.	116

DE CONCILIIS.	123-124
Concilia Orientis.	125
Concilia Occidentis.	128
INDEX conciliorum quæ non ab omnibus omnino approbata sunt.	132
INDEX alphabeticus conciliorum particularium.	135
PATRES ET DOCTORES.	147-148
INDEX summorum Pontificum.	182
Quæsitæ nonnullæ.	199
Quot et qui pontifices coluntur ut sancti in Ecclesiâ?	<i>Ibid.</i>
Quot et qui pontifices inviti electi sunt?	<i>Ibid.</i>
Quot et qui juvenes ad papatum assumpti?	<i>Ibid.</i>
Qui mensem in papatu non impleverunt?	200
Quot et qui pontifices humili loco nati?	<i>Ibid.</i>
Quot et qui pontifices optimæ notæ?	<i>Ibid.</i>
Quot et qui pontifices notæ non ita bonæ.	<i>Ibid.</i>
Utrum una sit apud omnes numerandi pontifices ratio.	201
INDEX chronologicus antipaparam.	<i>Ibid.</i>
ZACCARIÆ VITA.	205-206
DE USU LIBRORUM LITURGICORUM IN REBUS THEOLOGICIS.	207-208
CAPUT PRIMUM. Liturgici Græcorum libri percensentur.	<i>Ibid.</i>
CAPUT II. De Latinorum libris liturgicis disquisitio.	254
CAPUT III. Argumenta exhibentur, quæ nullam in re theologicâ esse liturgicis libris auctoritatem efficiunt.	269
CAPUT IV. Liturgicorum librorum auctoritas multis argumentis evincitur.	272
CAPUT V. Canones pro delectu liturgicorum librorum, unde in rebus theologicis peti possent argumenta.	275
CAPUT VI. Canones ad argumenta è liturgicorum librorum silentio ritè ducenda proferuntur.	279
CAPUT VII. Canones aliqui ad germanum verumque liturgicorum librorum sensum assequendum proponuntur. — Deducta hinc Corollaria.	285
CAPUT VIII. Canones alii ad verum genuinumque liturgicorum librorum sensum exprimendum perquam opportuni.	296
CAPUT IX. Satisfit argumentis tertio capite propositis.	305
DISSERTATIO DE VETERUM CHRISTIANARUM INSCRIPTIONUM IN REBUS THEOLOGICIS USU.	309-310
CAPUT PRIMUM. Argumenta continet, quæ nullius in rebus theologicis usus veteres christianas inscriptiones esse, possent efficere.	<i>Ibid.</i>
CAPUT II. Christianarum inscriptionum auctoritatem defendit, certisque regulis definit.	313
CAPUT III. Respondet argumentis capituli primi.	319
CAPUT IV. Ea persequitur quæ de Deo ejusque Filio Jesu Christo christiani lapides docent.	324
CAPUT V. Celebres duas Ecclesiæ notas ex lapidibus illustrat, ac de solemnî illâ formulâ, <i>in pace</i> , copiosè disputat.	352
CAPUT VI. S. Petri primatus conciliorumque auctoritas veterum Christiano-	

- rum inscriptionibus comprobatur. 341
- CAPUT VII. De membris militantis Ecclesiæ, ac primò de clericis theologico-lapidaria disquisitio. 344
- CAPUT VIII. Monachatus antiquitas ex lapidibus demonstrata, item votorum, continentia præsertim, adversus nostri temporis hæreticos defensio. 351
- CAPUT IX. De laicis agit, ac potestatem politicam militiamque à Christianorum legibus non abhorrrere suadet. 355
- CAPUT X. Legem posse servari atque opera bona, orationem præsertim atque elemosynam, esse meritoria contra hæreticos ex lapidibus arguit. 357
- CAPUT XI. Baptismi necessitas, baptismus infantium, ejusdem sacramenti effecta et cæremoniæ ex lapidibus illustrantur. 359
- CAPUT XII. Christianos lapides recenset, qui Confirmationem memorant, hancque verum esse sacramentum à Baptismo distinctum evincit, unctionem quoque ejus esse materiem declarat. 372
- CAPUT XIII. Sacramenta alia, de quibus Christianorum lapides meminere, expenduntur atque illustrantur. 379
- CAPUT XIV. Res funerea Christianorum exponitur, animæ quoque immortalitas, preces pro defunctis, resurrectio, judicium, inscriptionum suffragio confirmantur. 382
- CAPUT XV. Reliqua catholicæ Ecclesiæ dogmata de sanctorum beatitudine, invocatione et cultu inscriptiones produnt. 390
- THOMÆ A JESU VITA. 393-396
- DE UNIONE SCHISMATICORUM CUM ECCLESIA CATHOLICA PROCURANDA. 397-398
- PROLOGUS. *Ibid.*
- CAPUT PRIMUM. De unione Græcorum ac Ruthenorum cum Ecclesiâ catholicâ. *Ibid.*
- Articulus primus. De erroribus qui Græcis attribuuntur, et de eorum confutatione. 401
- Articulus II. De origine errorum et schismatis Græcorum. 404
- Articulus III. De processione Spiritus sancti disputatio, in quâ ostenditur Spiritum sanctum à Patre et Filio procedere. 406
- § 1. Ex Scripturis ostenditur Spiritum sanctum procedere à Filio. *Ibid.*
- § 2. Idem probatur ex conciliis. 410
- § 3. Ex Patribus Græcis idem statuitur. 413
- § 4. Solvuntur argumenta Græcorum. 419
- § 5. Demonstratur rectè factam additionem, *Filioque*. 422
- § 6. Solvuntur objectiones Græcorum. 423
- § 7. Concluditur disputatio divino testimonio. 424
- Articulus IV. Eucharistiæ Sacramentum confici tam in azymo quàm in fermentato, contra Græcos probatur. *Ibid.*
- Græcorum argumenta diluuntur. 430
- Articulus V. Purgatorii locum esse aliquem, in quo justorum purgantur peccata, contra Græcos demonstratur. 434
- Articulus VI. An sanctorum animæ Deum videant, et veræ beatæ sint ante diem judicii. 441
- § 1. Ex Patribus Græcis probatur. 443
- § 2. Idem probatur ex officiis quæ in Ecclesiâ Græcorum celebrantur. 444
- § 3. Idem rationibus ex Scripturâ sacrâ desumptis. 449
- Articulus VII. De unione Græcorum factâ in concilio Florentino. 450
- Sanctæ unionis factæ in concilio Florentino inter Patres Græcos et Latinos litteræ. 451
- Subscriptiones imperatoris ac Orientalium Patrum qui in synodo aderant. 454
- Articulus VIII. An propter supradictos errores Græci sint censendi hæretici, an tantum schismatici. 455
- CAPUT II. De juvandis Græcis, et ratione agendi cum eis ut ad fidem catholicam alliciantur. 457
- Articulus primus. De causis præcipuis unionem Græcorum cum Ecclesiâ catholicâ impredientibus. *Ibid.*
- Articulus II. De ratione agendi cum Græcis. 460
- Articulus III. De aliis mediis juvandi Græcos et Ruthenos. 463
- Articulus IV. De aliis mediis quæ videntur non minùs utilia quàm necessaria, ad Ecclesiam Græcorum et omnium ferè Orientalium ad sanctæ Romanæ Ecclesiæ sinum brevi reducendam. 469
- Articulus V. Ecclesia Græca propter separationem ab Ecclesiâ Latinâ, quantis calamitatibus et afflictionibus exerceatur. 473
- Articulus VI. De communicatione Latinorum cum Græcis, ex bullâ Innocentii IV, pontificis maximi. 482
- Articulus VII. De communicatione Latinorum cum Græcis, ex bullâ Clementis P. VIII. 487
- Articulus VIII. In quibus præterea aliis casibus liceat Latinis communicare cum Græcis. 491
- Articulus IX. De pœnis schismaticorum, et de eorum absolutione et reconciliatione. 494
- Articulus X. Professio orthodoxæ fidei à Græcis facienda, Gregorii XIII pontificis maximi jussu edita. 497
- CAPUT III. De Ruthenorum religione et unionem cum sede Apostolicâ. 500
- Articulus unicus. De Ruthenis tempore Clementis papæ VIII ad sedis Apostolicæ communionem admissis, et de formâ quâ fuere recepti. *Ibid.*
- CAPUT IV. De unionem totius Orientalis Ecclesiæ cum Ecclesiâ catholicâ procurandâ. — Ordo servandus. 528
- Articulus primus. De origine schismatum Orientalium. 529
- Articulus II. De Nestorianorum natione et eorum erroribus. 536
- Articulus III. De Nestorianis qui in Ecclesiæ catholicæ unionem persistunt. 539
- Articulus IV. De natione Chaldæâ, Assyriâ. 541
- Articulus V. Ritus et errores Ecclesiæ Alexandrinæ et nationis Cophtæ, qui hac ætate grassantur. 542
- Articulus VI. Pro adjuvandis Cophtis, sive natione Alexandrinâ. 545
- Articulus VII. De natione ritibusque Abyssinorum, ac methodo illos juvandi. 548
- Articulus VIII. Errores qui Abyssinis

attribuuntur.	550
Articulus IX. De variis Abyssinorum ritibus.	554
Articulus X. Pro juvandis Abyssinis.	555
Articulus XI. De Æthiopicâ linguâ, et de aliis pro unione Abyssinorum.	557
Articulus XII. An Abyssinis ab Ecclesiâ catholicâ permitti possit ritus circumcisionis, non tam religionis quàm honoris gratiâ introductus.	560
Articulus XIII. De erroribus Abyssinorum hâc nostrâ ætate grassantium.	563
Articulus XIV. De natione Jacobiticâ, ac de eorum erroribus.	570
Articulus XV. Hæreses et errores nationis Jacobitarum ex eorum catechismo collecti.	574
Articulus XVI. Constitutio concilii Florentini sub sanctissimo Patre et D. N. Eugenio IV, super unione Jacobitarum, sive Jacobinorum.	577
Articulus XVII. De natione Armenâ eorumque erroribus.	584
Articulus XVIII. De quibusdam Armenorum ritibus.	587
Articulus XIX. Pro juvandis Armenis.	588
Articulus XX. De unione Armenorum decretum à sanctâ synodo Florentinâ sub Eugenio IV pontifice maximo editum.	591
Articulus XXI. De Georgianis (alio nomine Iberis) et eorum erroribus.	595
Articulus XXII. De Maronitarum natione.	600
Articulus XXIII. Hæreses præcipuæ, quæ Jacobitis, Cophtis, Abyssinis et Armenis attribuuntur.	605
Articulus XXIV. De concilio Chalcedonensi admittendo, ac de abjurando Dioscoro.	<i>Ibid.</i>
Articulus XXV. Solvuntur objectiones schismaticorum contra concilium Chalcedonense.	612
Articulus XXVI. In Christo Domino post unionem duas esse naturas, divinam et humanam, omninò distinctas.	615
Articulus XXVII. Solvuntur argumenta Eutychetis et aliorum.	627
Articulus XXVIII. De duabus Christi voluntatibus.	629
Articulus XXIX. De duabus Christi Domini operationibus.	631
Articulus XXX. In Christo Domino non duas, sed unicam tantum esse personam, contra Nestorianos.	634
Articulus XXXI. Solvuntur argumenta Nestorii.	643
Articulus XXXII. Secundum fidem catholicam, beati in Deo non tam claritatem quàm ipsam divinam intuentur essentiam.	645
Articulus XXXIII. Pœnitentia, quæ in Ecclesiâ catholicâ agitur, est sacramentum à Christo Domino institutum.	648
Articulus XXXIV. Unctio extrema verè est sacramentum Ecclesiæ.	650
Articulus XXXV. De Confirmationis sacramento.	652
Articulus XXXVI. Matrimonium non posse dissolvi propter adulterium.	654
Articulus XXXVII. Legem veterem	

omninò esse jam abrogatam.	657
Articulus XXXVIII. De animæ rationalis productione.	660
CAPUT V.	662
Articulus primus. De juvandis Orientalibus.	<i>Ibid.</i>
Articulus II. Instructiones aliæ pro juvandis Orientalibus.	668
Articulus III. De quibus præcipuè, tam in fide quàm in moribus, interrogandi et instruendi videantur Christiani Orientales, qui volunt profiteri sanctam fidem catholicam, seu redire ad unitatem sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et detestari ac abjurare errores et hæreses plus minùsve pro prudentiâ theologi interrogantis.	671
Articulus IV. Brevis orthodoxæ fidei professio, quæ ex præscripto sedis Apostolicæ ab Orientalibus, ad sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ unitatem venientibus faciendâ præponitur.	673
Articulus V. Interrogationes aliquot factæ suæ Sanctitati à reverendissimo patriarchâ Maronitarum super fide et ritibus catholicis; manifestandæ in synodo celebrandâ circa festum Paschatis, anno 1578.	679
§ I. De Baptismo.	<i>Ibid.</i>
§ II. De Chrismate.	681
§ III. De Eucharistiâ.	682
§ IV. De Confessione.	684
§ V. De Matrimonio.	<i>Ibid.</i>
§ VI. De Ordine.	686
§ VII. De conciliis.	687
§ VIII. De variis rebus.	688
§ IX. Constitutiones aliquot dandæ in synodo provinciali reverendissimi patriarchæ Maronitarum.	690
Articulus VI. Propositiones aliquot excerptæ tum è quibusdam libris Maronitarum, dum expurgarentur à legatis apostolicis, tum ex communi consensu et quâdam traditione receptis, quæ videlicet hæreses sunt manifestæ, vel erroneæ, vel superstitiosæ; quæ etiam errores solent esse communes aliis nationibus Orientalibus.	694
Articulus VII. De ritibus qui tolerari possunt in his qui ex schismaticis, vel paganismo, aut aliâ sectâ ad fidem catholicam veniunt.	698
PIACEVICHII VITA.	711-712
DE PRIMATU ROMANÆ ECCLESIAE, contra schismaticos orientales.	<i>Ibid.</i>
COLLOQUIUM PRIMUM. De primatu divi Petri.	<i>Ibid.</i>
COLLOQUIUM II. De primatu Romani Pontificis.	768
COLLOQUIUM III. De juribus Romani Pontificis.	827
CAMI VITA.	923-924
APPROPINQUATIO PROTESTANTIUM AD ECCLESIAM CATHOLICO-ROMANAM, ubi demonstratur quàm facillimè conciliari possent adversantium placita ex sobriâ et pacificâ discussione eorum dogmatum, de quibus tam acriter controvertitur.	925-926
Caput primum. De fundamento fidei.	<i>Ibid.</i>
Animadversiones.	<i>Ibid.</i>
Caput II. De regulâ fidei.	<i>Ibid.</i>

Animadversiones.	927
Caput III. De sacrâ Scripturâ.	928
Animadversiones.	929
Caput IV. Delibris canonicis et apocryphis.	931
Animadversiones.	932
Caput V. De traditionibus.	934
Animadversiones.	935
Caput VI. De perfectione sacræ Scripturæ.	937
Animadversiones.	938
Caput VII. De iudice controversiarum.	940
Animadversiones.	941
Caput VIII. De perpetuâ Ecclesiæ visibilitate.	942
Animadversiones.	<i>Ibid.</i>
Caput IX. De promissâ Ecclesiæ ab erroribus immunitate.	943
Animadversiones.	944
Caput X. De notis Ecclesiæ.	945
Animadversiones.	950
Caput XI. De primatu S. Petri ejusque successoris.	<i>Ibid.</i>
Animadversiones.	951
Caput XII. De ministris Ecclesiæ	953
Animadversiones.	954
Caput XIII. De Purgatorio.	<i>Ibid.</i>
Animadversiones.	956
Caput XIV. De suffragiis pro defunctis.	957
Animadversiones.	<i>Ibid.</i>
Caput XV. De veneratione sanctorum.	959
Animadversiones.	960
Caput XVI. De intercessione sanctorum.	961
Animadversiones.	962
Caput XVII. De invocatione sanctorum.	963
Caput XVIII. De scientiâ sanctorum.	964
Caput XIX. De reliquiis sanctorum.	966
Caput XX. De imaginibus sanctorum.	967
Animadversiones.	971
Caput XXI. De Sacramentorum efficaciam.	973
Caput XXII. De numero Sacramentorum.	975
Animadversiones.	<i>Ibid.</i>
Caput XXIII. De necessitate Baptismi.	976
Animadversiones.	981
Caput XXIV. De ministro Baptismi.	<i>Ibid.</i>
Caput XXV. De Confirmatione.	984
Animadversiones.	<i>Ibid.</i>
Caput XXVI. De Pœnitentiâ.	985
Animadversiones.	988
Caput XXVII. De Indulgentiis.	989
Caput XXVIII. De negatoribus realis præsentiae corporis et sanguinis Christi sub speciebus panis et vini.	990
Animadversiones.	991
Caput XXIX. Appropinquatio reformatorem.	996
Caput XXX. Proponitur doctrina catholica.	1000
Caput XXXI. Expenditur ratio mysterii in S. Sacramento.	1006
Caput XXXII. Veritas catholica ex verbis institutionis.	1009
Caput XXXIII. SS. Patres de reali præsentia.	1012
Caput XXXIV. De transubstantiatione.	1014
Caput XXXV. Doctrina Ecclesiæ Græcæ de S. Eucharistiâ.	1015
Caput XXXVI. De sacrificio Missæ.	1019

Caput XXXVII. De antiquitate Missæ per auctoritatem receptam.	1021
Caput XXXVIII. Proponitur sententia catholica de Missâ.	1022
Caput XXXIX. Pro Missâ probationes SS. Patrum per Scripturam.	1026
Caput XL. De ordine et cæremoniis Missæ.	1031
Caput XLI. De adoratione Christi in Eucharistiâ.	1034
Caput XLII. De Communionem sub utraq. specie.	1035
Caput XLIII. De extremâ Unctione.	1036
Animadversiones.	<i>Ibid.</i>
Caput XLIV. De sacramento Ordinis.	1037
Animadversiones.	1038
Caput XLV. De sacramento Matrimonii.	<i>Ibid.</i>
Animadversiones.	1039
Caput XLVI. De peccato mortali et veniali.	1040
Caput XLVII. Deum non esse causam peccati.	1041
Caput XLVIII. De peccato primi hominis.	<i>Ibid.</i>
Caput XLIX. De peccato originali.	<i>Ibid.</i>
Caput L. An concupiscentia in renatis sit verè peccatum.	1041
Caput LI. De malis consequentibus peccatum originale.	1043
Caput LII. De gratiâ ejusque partitione.	<i>Ibid.</i>
Caput LIII. De communicatione gratiæ.	1044
Caput LIV. De prædestinatione et reprobatione.	1045
Caput LV. De libero arbitrio secundum se.	<i>Ibid.</i>
Caput LVI. De libero arbitrio in naturalibus et civilibus.	1046
Caput LVII. De concordia cooperationis divinæ cum libero arbitrio.	<i>Ibid.</i>
Caput LVIII. De viribus liberi arbitrii in supernaturalibus.	1049
Caput LX. Hominem liberè consentire gratiæ Dei.	1051
Caput LXI. De justificationis nomine ejusque causis.	1052
Animadversiones.	1053
Caput LXII. De objecto fidei justificantis.	<i>Ibid.</i>
Caput LXIII. De subjecto fidei justificantis.	1054
Caput LXIV. Sitne fides notitia an assensus.	1056
Caput LXV. An fides sola justificet.	1057
Caput LXVI. An fides possit esse sola.	1058
Caput LXVII. De perfectione justitiæ inhærentis.	1059
Caput LXVIII. De justitiâ tum inhærente, tum donatâ, seu imputatâ.	<i>Ibid.</i>
Caput LXIX. De justificationis causâ formali.	1061
Caput LXX. In quo sit collocanda fiducia.	1062
Caput LXXI. De certitudine justitiæ.	1063
Caput LXXII. De certitudine prædestinationis.	1064
Caput LXXIII. De bonis operibus.	<i>Ibid.</i>
Conclusio.	1066
FRANCISCI VERONII METHODUS COMPENDIARIA, sive brevis et perfacilis modus,	

quo quilibet catholicus etiam scholis theologicis non exercitatus, potest solis Bibliis, sive Genevensia illa sint, sive alia, et Confessione fidei religionis præ- tensæ, ministrum evidenter mutum reddere, et religionario cuicumque, quod in omnibus et singulis præ- tensæ reformationis suæ punctis errore teneatur, demonstrare. 1066

Caput primum. Quomodo religionario demonstrari debeat, quod nullum purum verbum Scripturæ sanctæ habeat, quo articulus aliquis reformationis suæ præ- tensæ justificetur. *Ibid.*

Caput II. Quomodo invalidandæ sint interpretationes quas afferunt religionarii in Scripturæ textibus. 1075

Caput III. Quomodo religionarius sit abducendus à consequentiis quas ex puro verbo scripto deducere conatur. 1075

Caput IV. Articuli Confessionis fidei Ecclesiarum præ- tensarum reformatarum collati cum puro verbo Scripturæ, ubi evidenter ostenditur loca Bibliorum etiam Genevensium, citata in margine dictorum articulorum, nihil eorum continere quæ dicti articuli docent contra doctrinam catholicam. 1087

§ 1. De Scripturâ sanctâ. 1089

§ 2. De Ecclesiâ et Hierarchiâ. 1092

§ 3. De Purgatorio, de Confessione, de Peregrinationibus et Indulgentiis, etc. 1095

§ 4. De sanctâ Cœnâ. 1095

§ 5. De cœlibatu et ciborum prohibitionem, etc. 1101

§ 6. De intercessionem sanctorum. 1102

§ 7. De fide et bonis operibus. 1104

§ 8. De traditionibus. 1105

Caput V. Consilium in primis notandum, modum docens agendi cum religionariis. 1109

Caput VI. Continens loca Bibliorum Genevensium contraria, et opposita Confessionem fidei religionis Præ- tensæ. 1115

Caput VII. B.blia falsificata per ministros in suâ Genevensi traductione, in omnibus præcipuis articulis fidei, qui magis atque magis in nundinis sibi succedentibus controvertuntur. 1117

§ 1. Textus falsificatus tractans de Confessione. 1119

§ 2. Textus falsificati concernentes sacramenta, et primò sacramentum Ordinis. 1120

§ 3. Textus corrupti de Eucharistiâ tractantes. 1121

§ 4. Textus falsificatus tractans de Confessione. 1122

§ 5. Textus falsificati de Matrimonio. 1125

§ 6. Textus depravati concernentes extremam Unctionem. 1124

§ 7. Textus corrupti tractantes de libero arbitrio, *Ibid.*

§ 8. Textus corrupti concernentes fidem et opera. 1125

§ 9. Textus falsificati quantum ad Purgatorium. *Ibid.*

§ 10. Textus depravati ad tollendas traditiones. 1127

§ 11. Confessio ministrorum de falsificatis à se sanctis Bibliis. *Ibid.*

Conclusio, disputationis hujus summam complectens. 1155

MONITUM. 1157 1138

DE CONTROVERSIIS INTER CATHOLICOS AGITATIS, CIRCA AUCTORITATEM SUMMI PONTIFICIS. 1139 1140

§ 1. De infallibilitate summi Pontificis. 1145

§ 2. De superioritate summi Pontificis in concilia. 1154

§ 3. De potestate indirectâ Rom. Pontificis in principum temporalia. 1159

§ 4. De Libertatibus Ecclesiæ Gallicæ. 1167

DE MAISTRE VITA. 1185 1186

A UNE DAME PROTESTANTE, sur la maxime qu'un honnête homme ne change jamais de religion. 1187 1188

A UNE DAME RUSSE, sur la nature et les effets du schisme, et sur l'unité catholique. 1195

DEVOTI VITA. 1205 1206

DE HIERARCHIA ECCLESIASTICA.

TITULUS PRIMUS. De jure personarum, deque laicis et clericis generatim. 1207 1208

TITULUS II. De hierarchiâ ordinis. 1209

§ 1. De episcopis. *Ibid.*

§ 2. De presbyteris, diaconis, subdiaconis et reliquis ordinibus. 1210

TITULUS III. De hierarchiâ jurisdictionis. 1212

§ 1. De summo pontifice. 1215

§ 2. De cardinalibus et legatis. 1225

§ 3. De patriarchis, primatibus, metropolitibus. 1228

§ 4. De coadjutoribus. 1251

§ 5. De chorepiscopis. 1252

§ 6. De prælatis inferioribus. 1253

§ 7. De capitulis canonicorum. 1254

§ 8. De dignitatibus, personatibus, officiis. 1257

§ 9. De vicariis. 1259

§ 10. De parochis et reliquo clero. 1242

TITULUS IV. Quibus modis potestas ordinis acquiratur. 1245

§ 1. De consecratione episcoporum. 1244

§ 2. De presbyterorum et aliorum clericorum ordinatione. 1245

TITULUS V. Quibus modis potestas jurisdictionis et omnia ecclesiastica beneficia acquirantur. 1250

§ 1. De electione. *Ibid.*

§ 2. De postulatione. 1256

§ 3. De collatione. *Ibid.*

TITULUS VI. Quibus ecclesiastici magistratus et beneficia rectè tribuantur. 1265

TITULUS VII. Qui promoveri non possint. 1267

TITULUS VIII. Quibus modis potestas jurisdictionis et ecclesiastica beneficia amittantur. 1272

§ 1. De renuntiatione. *Ibid.*

§ 2. De translatione. 1274

§ 3. De permutatione. 1275

§ 4. De depositione et degradatione. *Ibid.*

TITULUS IX. De monachis et regulariis. 1278

tus. v. 5
6315

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
10 ELMSLEY PLACE
TORONTO 5, CANADA.

6315.

